॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे पंचमपातालखण्डप्रारंभः ॥

पातालखंडाचीं चित्रें.

शेष
वात्स्यायन
राम
अगस्ति
राम
श्यामकर्ण
व सेना
शंकर
मारुती
लव
कुश
शत्रुघ्न
सीता
वाल्मीकि
राम
राम
राधा
राम
नारायण
राम
राम
सीतावाढिते

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीकुलदेवतायैनमः ॥ श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यांनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीर
येत् ॥ १ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ श्रुतंसर्वंमहाभागस्वर्गखंडंमनोहरम् ॥ त्वत्तोऽधुनावदायुष्मञ्छ्रीरामचरितंहिनः ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथै
कदाधराधारंपृष्टवान्भुजगेश्वरम् ॥ वात्स्यायनोमुनिवरःकथामेतांसुनिर्मलाम् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥ शेषाशेषकथास्त्वत्तोजगत्सर्गल
यादिकाः ॥ भूगोलश्चखगोलश्चज्योतिश्चक्रविनिर्णयः ॥ ४ ॥ महत्तत्त्वादिसृष्टीनांपृथक्तत्त्वविनिर्णयः ॥ नानाराजचरित्राणिकथितानित्वयानघ ॥ ५ ॥
सूर्यवंशभवानांचराज्ञांचारित्रमद्भुतम् ॥ तत्रानेकमहापापहरारामकृताकथा ॥ ६ ॥ तस्यवीरस्यरामस्यहयमेधकथाश्रुता ॥ संक्षेपतोमयात्वत्तस्तामि
च्छामिसविस्तराम् ॥ ७ ॥ याश्रुतासंस्मृताचोक्तामहापातकहारिणी ॥ चिंतितार्थप्रदात्रीचभक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ धन्योसि
द्विजवर्यत्वंयस्यतेमतिरीदृशी ॥ रघुवीरपदद्वंद्वमकरंदस्पृहावती ॥ ९ ॥ वदंतिमुनयःसर्वेसाधूनांसंगमंवरम् ॥ यस्मात्पापक्षयकरीरघुनाथकथाभवे
त् ॥ १० ॥ त्वयामेनुग्रहःसृष्टोयद्रामःस्मारितःपुनः ॥ सुरासुरकिरीटौघमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ११ ॥ रावणारिकथावार्द्धौमशकोमादृशःकियान् ॥
यत्रब्रह्मादयोदेवामोहितानविदंत्यपि ॥ १२ ॥ तथापिभोमयातुभ्यंवक्तव्यंस्वीयशक्तितः ॥ पक्षिणःस्वगतिंश्रित्वाखेगच्छंतिसुविस्तरे ॥ १३ ॥ चरितं
रघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरम् ॥ येषांवैयादृशीबुद्धिस्तेवदंत्येवतादृशम् ॥ १४ ॥ रघुनाथसतीकीर्तिर्मद्बुद्धिंनिर्मलीमसाम् ॥ करिष्यतिस्वसंपर्कात्क
नकंत्वनलोयथा ॥ १५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातंमुनिवरंध्यानस्तिमितलोचनः ॥ ज्ञानेनालोकयांचक्रेकथांलोकोत्तरांशुभाम् ॥ १६ ॥ गद्ग
दस्वरसंयुक्तोमहाहर्षांकितांगकः ॥ कथयामासविशदांकथांदाशरथेःपुनः ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लंकेश्वरेविनिहतेदेवदानवदुःखदे ॥ अप्सरो
गणवक्त्राब्जचंद्रमःकांतिहर्तरि ॥ १८ ॥ सुराःसर्वेसुखंप्रापुरिंद्रप्रभृतयस्तदा ॥ सुखंप्राप्ताःस्तुतिंचक्रुर्दासवत्प्रणतिंगताः ॥ १९ ॥ लंकायां
चप्रतिष्ठाप्यधर्मयुक्तंबिभीषणम् ॥ सीतयासहितोरामःपुष्पकंसमुपाश्रितः ॥ २० ॥ सुग्रीवहनुमत्सीतालक्ष्मणैःसंयुतस्तदा ॥ बिभीषणोपि
सचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः ॥ २१ ॥ लंकांसपश्यन्बहुधाभग्नप्राकारतोरणाम् ॥ दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्रसीतास्थानंमुमूर्च्छह ॥ २२ ॥ शिंशपां
स्तत्रवृक्षांश्चपुष्पितान्कोरकैर्युतान् ॥ राक्षसीभिःसमाकीर्णान्मृताभिर्हनुमद्भयात् ॥ २३ ॥ इत्थंसर्वंविलोक्याशुरामःप्रायात्पुरींप्रति ॥ ब्रह्मा
दिदेवैःसहितःस्वीयस्वीयविमानकैः ॥ २४ ॥ देवदुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वञ्छ्रोत्रसुखावहान् ॥ तथैवाप्सरसांनृत्यैःपूज्यमानोरघूत्तमः ॥ २५ ॥
सीतायैदर्शयन्मार्गेतीर्थान्याश्रमवंतिच ॥ मुनींश्चमुनिपुत्रांश्चमुनिपत्नीःपतिव्रताः ॥ २६ ॥ यत्रयत्रकृतावासाःपूर्वंरामेणधीमता ॥ तान्सर्वान्दर्श

यामासलक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ २७ ॥ इत्येवंदर्शयंस्तस्यैरामोद्राक्षीत्स्वकांपुरीम् ॥ तस्याःपुनःसमीपेतुनंदिग्राममंददर्शह ॥ २८ ॥ यत्रैवै
भरतोराजापालयन्धर्ममास्थितः ॥ भ्रातुर्वियोगजनितंदुःखचिह्नंवहन्बहु ॥ २९ ॥ गर्तशायीब्रह्मचारीजटावल्कलसंयुतः ॥ कृशांगयष्टिर्दुःखा
र्तःकुर्वन्नामकथांमुहुः ॥ ३० ॥ यवान्नमपिनोभुंक्तेजलंपिबतिनोमुहुः ॥ उद्यंतंसवितारंयोनमस्कृत्यब्रवीतिच ॥ ३१ ॥ जगन्नेत्रसुरस्वामिन्हरमेदुष्कृतं
महत् ॥ मदर्थेरामचंद्रोपिजगत्पूज्योवनंययौ ॥ ३२ ॥ सीतयासुकुमारांग्यासेव्यमानोऽटवींगतः ॥ यासीतापुष्पपर्यंकेवृंतमासाद्यदुःखिता ॥ ३३ ॥
यासीतारविसंतापंकदापिप्रापनोसती ॥ मदर्थेजानकीसाचप्रत्यरण्यंभ्रमत्यहो ॥ ३४॥ यासीताराजवृंदैश्चनदृष्टानयनैःकदा ॥ सासीतादृश्यतेनूनंकिरातैः
कालरूपिभिः ॥३५॥ यासीतामधुरंत्वन्नंभोजितानबुभुक्षाति॥सासीताद्यवनस्थानिफलानिप्रार्थयत्यहो॥३६॥इत्येवमन्वहंसूर्यमुपस्थायवदत्यदः ॥ प्रातः
प्रातर्महाराजोभरतोरामवल्लभः ॥ ३७ ॥ यश्चोच्यमानःसचिवैःसमदुःखसुखैर्बुधैः ॥ नीतिज्ञैःशास्त्रनिपुणैरितिप्रोवाचतान्नृपः ॥ ३८ ॥ अमात्यादुर्भगंमां
किंप्रब्रूतपुरुषाधमम् ॥ [1]मंदर्थेमेऽग्रजोरामोवनंप्राप्यावसीदति ॥ ३९ ॥ दुर्भगस्यममप्र[2]स्वाःपापमार्जनमादरात् ॥ करोमिरामचंद्रांघ्रिस्मारंस्मारंसुमंत्रि
णः ॥ ४० ॥ धन्यासुमित्रासुतरांवीरसूःस्वपतिप्रिया ॥ यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसेवतेऽन्वहम् ॥ ४१ ॥ यत्रग्रामेस्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः ॥ वि
लापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसददर्शह ॥ ४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यभरतावासनंदिग्रामदर्शनोनामप्रथ
मोऽध्यायः ॥ १ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतचेतसा ॥ पुनःपुनःस्मृतोभ्राताभरतोधार्मिकाग्रणीः ॥ १ ॥ उवाचच
हनूमंतंबलवंतंसमीरजम् ॥ प्रस्फुरद्दशनव्याजचन्द्रकांतिहतांधकः ॥ २ ॥ शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्गिरंभ्रातृनोदिताम् ॥ चिरंतनवियोगेन[3]गद्गदीकृतविह्वला
म् ॥ ३ ॥ गच्छतंभ्रातरंवीरसमीरणतनूद्भव ॥ मद्वियोगकृशांयष्टिवपुषोबिभ्रतंहठात् ॥ ४ ॥ योवल्कलंपरीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहे ॥ फलानांभक्षणमपि
नकुर्याद्विरहातुरः ॥ ५ ॥ परस्त्रीयस्यमातेवलोष्टवत्कांचनंपुनः ॥ प्र[4]जाःपुत्रानिवोद्रक्षेद्बांधवोममधर्मवित् ॥ ६ ॥ मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवर
म् ॥ मदागमनसंदेशपयोवृष्ट्याशुसिंचतम् ॥ ७ ॥ सीतयासहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम् ॥ सुग्रीवादिकपींद्रैश्च[5]रक्षोभिःसविभीषणैः ॥ ८ ॥ प्राप्तंनि
वेदयसुखात्पुष्पकासनसंस्थितम् ॥ येनमेसोऽनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात् ॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरघुवीरस्यधीमतः ॥ जगामभरतावासंनंदिग्रा
मंनिदेशकृत् ॥ १० ॥ गत्वासनंदिग्रामंतुमंत्रिवृद्धैःसुसंयुतम् ॥ भरतंभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ ११ ॥ कथयंतंमंत्रिवृद्धान्रामचंद्रकथानकम् ॥

१ यदर्थमग्रजो रामः—इ०पा० । २ प्रस्वाः मातुः कैकेय्याः इत्यर्थः । ३ गद्गदीकृतविग्रहाम्—इ० पा० । ४ प्रजाः पुत्रानिवेक्षेद्यो बांधवो मम धर्मवित्—इ० पा० । ५ राजभिः इ० पा० ।

तदीयपदपाथोजमकरंदसुनिर्भरः ॥ १२ ॥ नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतंकिल ॥ विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम् ॥ १३ ॥ तंदृष्ट्वाभरतःशीघ्रं
प्रत्युत्थाय[1]कृतांजलिः ॥ स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद ॥ १४ ॥ इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत् ॥ हृदयाच्चगतःशोकोहर्षास्रैःपूरिता
ननः ॥ १५ ॥ विलोक्यतादृशंभूपंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलक्ष्मणम् ॥ १६ ॥ रामागमनसंदेशामृतसिक्तकलेवरः ॥ प्रापय
हर्षपूरंहि[2]सहस्रास्योनवेद्म्यहम् ॥ १७ ॥ जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया ॥ दासोऽस्मिजन्मपर्यंतंरामसंदेशहारकः ॥ १८ ॥ वसिष्ठोपिगृहीत्वार्घ्यं
मंत्रिवृद्धाःसुहर्षिताः ॥ जग्मुस्ते[3]रामचंद्रंचहनुमद्दर्शिताध्वना ॥ १९ ॥ दृष्ट्वादूरात्समायांतंरामचंद्रंमनोरमम् ॥ पुष्पकासनमध्यस्थंससीतंसहलक्ष्मण
म् ॥ २० ॥ रामोपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसंगतम् ॥ जटावल्कलकौपीनपरिधानसमन्वितम् ॥ २१ ॥ अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेषाञ्जटाधरान् ॥ नित्यंतपः
क्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह ॥ २२ ॥ रामोपिचिंतयामासदृष्ट्वैवैतादृशंनृपम् ॥ अहोदशरथस्यायंराजराजस्यधीमतः ॥ २३ ॥ पुत्रःपदातिराया
तिजटावल्कलवेषभृत् ॥ नदुःखंतादृशंमेऽन्यद्वनमध्यगतस्याहि ॥ २४ ॥ यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्त्तते ॥ अहोपश्यतमेभ्राताप्राणात्प्रिय
तमःसखा ॥ २५ ॥ श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तंमंत्रिवृद्धैःसुहर्षितैः ॥ द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येतिवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिब्रुवन्नरपतिःपुष्पकान्नभसोंऽगणात् ॥
बिभीषणहनूमद्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः ॥ २७ ॥ यानादवततराशुविरहात्क्लिन्नमानसः ॥ भ्रातर्भ्रातःपुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रातर्वदन्मुहुः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वासमुत्तीर्णमि
मंरामचंद्रंसुरैर्युतम् ॥ भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ हर्षाश्रूणिप्रमुंचंश्चदंडवत्प्रणनामह ॥ २९ ॥ रघुनाथोपितंदृष्ट्वादंडवत्पतितंभुवि ॥ उत्था
प्यजगृहेदोर्भ्यांहर्षालोकसमन्वितः ॥ ३० ॥ उत्थापितोपिहिभृशंनोदतिष्ठद्रुदन्मुहुः ॥ रामचंद्रपदांभोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ॥ ३१ ॥ ॥ भरतउ
वाच ॥ दुराचारस्यदुष्टस्यपापिनोमेकृपांकुरु ॥ रामचंद्रमहाबाहोकारुण्यात्करुणानिधे ॥ ३२ ॥ यस्तेविदेहजापाणिस्पर्शंक्रूरममन्यत ॥ सएवचर
णोरामवनेबभ्राममत्कृते ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः ॥ प्रांजलिःपुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ॥ ३४ ॥ रघुनाथस्तमनुजं
परिष्वज्यकृपानिधिः ॥ प्रणम्यचमहामंत्रिमुख्यानापृच्छ्यचसादरम् ॥ ३५ ॥ भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासनमास्थितः ॥ सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नी
मनिंदिताम् ॥ ३६ ॥ अनसूयामिवात्रेःकिंलोपामुद्रांघटोद्भवः ॥ पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ॥ ३७ ॥ मातःक्षमस्वयदघंमयाकृतमबुद्धि
ना ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारिकाः ॥ ३८ ॥ जानक्यपिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम् ॥ आशीर्भिरभियुज्याथसमपृच्छदनामयम् ॥ ३९ ॥

१ कृतानतिम्–इ० पा० । २ सहस्राक्षः इ० पा० । ३ रामवर्त्मानम्–इ० पा० । ४ स तैः इ० पा० । ५ हर्षशोकसमन्वितः– इ० पा० ।

विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोंऽगणे ॥ क्षणादालोकयांचक्रेनिकटेस्वपितुःपुरीम् ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेरामराजधानीदर्शनोनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥छ॥

शेषउवाच ॥ दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम् ॥ जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्शनलालसः ॥ १ ॥ भरतोपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति ॥ प्रेषयामाससचिवंनगरोत्सवसिद्धये ॥ २ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ कुर्वंतुलोकास्त्वरितंरघुनाथागमोत्सवम् ॥ मंदिरेमंदिरेरम्यंकृतकौतुकचित्रकम् ॥ ३ ॥ विपांसुकाराजमार्गाश्चंदनद्रवसिंचिताः ॥ प्रसूनभरसंकृताहृष्टपुष्टजनावृताः ॥ ४ ॥ विचित्रवर्णध्वजभाचित्रिताखिलस्वांगणाः ॥ मेघागमेधनुरिवपश्यंत्वेववलीमुखाः ॥ ५ ॥ प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरूक्षणम् ॥ यद्धूमंवीक्ष्यशिखिनोनृत्यंकुर्वंतुलीलया ॥ ६ ॥ हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रितान् ॥ विचित्रयंतुबहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः ॥ ७ ॥ वाजिनश्चित्रिताभूयःसुशोभंतुमनोजवाः ॥ यद्वेगवीक्षणादेवगर्वंत्यज्यातिस्वर्हयः ॥ ८ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरंतुच ॥ ९ ॥ ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः ॥ सुवासिन्योमहाराजंराममंनीराजयंतुताः ॥ १० ॥ कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती ॥ हर्षंप्राप्नोतुसुकृशातदीक्षणसुलालसा ॥ ११ ॥ इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः ॥ करोतुजनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इति श्रुत्वाततोवाक्यंसुमुखोमंत्रवित्तमः ॥ प्रययौनगरींकर्तुंकृतकौतुकतोरणाम् ॥ १३ ॥ गत्वाथनगरींतांवैमंत्रीतुसुमुखाभिधः ॥ ख्यापयामासलोकानांरामागममहोत्सवम् ॥ १४ ॥ लोकाःश्रुत्वापुरींप्राप्तंरघुनाथंसुहर्षिताः ॥ पूर्वंतदीयविरहत्यक्तभोगसुखादयः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणावेदसंपन्नाःपवित्रादर्भपाणयः ॥ धौतोत्तरीयवलिताजग्मुःश्रीरघुनायकम् ॥ १६ ॥ क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्बाणधरावराः ॥ संग्रामेबहुशोवीराजेतारोययुरप्यमुम् ॥ १७ ॥ वैश्याधनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः ॥ शुभ्रवस्त्रपरीधानाअभिजग्मुर्नरेश्वरम् ॥ १८ ॥ शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वीयाचारसुनिष्ठिताः ॥ वेदाचाररतायेवेतेऽपिजग्मुःपुरीपतिम् ॥ १९ ॥ येयेवृत्तिकरालोकाःस्वेस्वेकर्मण्यधिष्ठिताः ॥ स्वकंवस्तुसमादायययुःश्रीरामभूपतिम् ॥ २० ॥ इत्थंभूपतिसंदेशात्प्रमोदाप्लवसंयुताः ॥ नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मुर्मनुजेश्वरम् ॥ २१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रघुनाथोपिसकलैर्देवतैःस्वस्वयानगैः ॥ परीतःप्रविवेशोच्चैःपुरींरचितमोहनाम् ॥ २२ ॥ प्लवंगाःप्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः ॥ स्वस्वशोभापरीतांगाश्चानुजग्मुःपुरोत्तमम् ॥ २३ ॥ पुष्पकादवरुह्याशुनरयानमथारुहत् ॥ सीतयासहितोरामःपरिवारसमावृतः ॥ २४ ॥ अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम् ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णामुत्सवैःपरिभूषिताम् ॥२५॥

१ रामइतिशेषः। २ रथ्यांकृतकौतुकचित्रकाम्–इ० पा०। ३ सूर्याश्वः इत्यर्थः। ४ बहुकौतुकतोरणाम्–इ० पा०। ५ स्वेस्वे कर्मण्यभिष्ठुताः–इ० पा०।

वीणापणवभेर्यादिवादित्रैराहतैर्भृशम् ॥ शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधबंदिभिः ॥ २६ ॥ जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलांगद ॥ जयदाशरथेदेवजयता
ल्लोकनायकः ॥ २७ ॥ इतिशृण्वञ्छुभांवाचंपौराणांहर्षितांगिनाम् ॥ रामदर्शनसंजातपुलकोद्भेदशोभिनाम् ॥ २८ ॥ प्रविवेशवरंमार्गंरथ्याचत्वरभूषि
तम् ॥ चंदनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् ॥२९॥ तदापौरांगनाःकाश्चिद्गवाक्षबिलमाश्रिताः ॥ रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाअथाब्रुवन् ॥३०॥ ॥ पौरां
गनाऊचुः ॥ ॥ धन्याअभूवन्बतभिल्लकन्यावनेषुयारामसुखारविंदम् ॥ स्वलोचनेंदीवरकैरथापिबन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः ॥ ३१ ॥ धन्यंमुखंपश्य
तवीरधाम्नःश्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम् ॥ यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्रापुर्महद्भाग्ययुतावयंत्वहो ॥३२॥ एतन्मुखंपश्यतचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमां
गम्॥ बंधूकधिक्काररलसच्छविप्रदंदंतच्छदंबिभ्रतमुच्चनासम् ॥३३॥इतिगदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामानलिनदलसदृक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य ॥ निखिलगुरुरनून
प्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषितांगेनहृष्टः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यपुरप्रवेशनंनामतृती
योऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ भुजगाधीश्वरेशानधराभारधरक्षम ॥ शृण्वेकंसंशयंमह्यंकृपयाकथयस्वतम् ॥ १ ॥
रघुनाथस्यगमनंवनंप्रतियदाह्यभूत् ॥ तदाप्रभृतिदेहेनास्थिताशून्येनचेतसा ॥२॥ तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता॥ सुमुखान्मंत्रिणःश्रुत्वारघुनाथं
समागतम् ॥ ३ ॥ कथंजहर्षकिमभूत्कीदृशंतत्रचिह्नितम् ॥ रामचंद्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंछिंधिरघुनाथगुणोदयम् ॥
यथावच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत ॥ तन्मेनिगदतःसाक्षाच्छृणुष्वैकमनाःकि
ल ॥ ६ ॥ सावैतद्वदनांभोजच्युतंरामागमामृतम् ॥ पीत्वापीत्वाबभूवाहोस्थगितांगेनविह्वला ॥ ७ ॥ किंमेस्वप्नोविमूढायाःकिंवाभ्रमकरंवचः ॥ ममवै
मंदभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ॥ ८ ॥ बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयंवैसुतःशिशुः ॥ केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ॥ ९ ॥ सुमंत्रिन्कुशली
रामःसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखिताम् ॥ १० ॥ इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता ॥ ननिवेदनिजंकिंचित्परकीयंवि
मोहिता ॥ सुमुखोपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृशम् ॥ ११ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञामापचसापुनः ॥ उवाचजननींसौम्यंवचोहर्षकरंमुहुः ॥ १२ ॥ र
घुनाथागमस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः ॥ मातर्विद्धिगृहंप्राप्तंरघुनाथंसलक्ष्मणम् ॥ १३ ॥ सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुंक्ष्वच ॥ इतितथ्यंवचःश्रुत्वा
सुमुखेनप्रभाषितम् ॥ १४ ॥ यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेद्म्यहंनहि ॥ उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमांचिततनूरुहा ॥ १५ ॥ हर्षविह्वलितांग्यश्रुमुंचंतीराममै

१ गवाक्षवलभीश्रिताः इ० पा० । २ प्रसाद्य इ० पा० । ३ सुमुखनाम्नो मंत्रिणः सकाशात् इत्यर्थः ।

क्षत ॥ तावत्सरामोराजेंद्रोनरयानमधिश्रितः ॥ १६ ॥ प्रातःस्वमातुर्भवनंकैकेय्याःसुनयःपुरः ॥ कैकेय्यपित्रपाभारनम्रारामंपुरःस्थितम् ॥ १७ ॥ नोवाच किंचिन्महतींचिंतांप्राप्तवतीमुहुः ॥ सूर्यवंशध्वजोरामोमातरंवीक्ष्यलज्जिताम् ॥ १८ ॥ उवाचसांत्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमिश्रितैः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मयावनंगत्वासर्वमाचरितंतथा ॥ १९ ॥ अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातोजनन्यहो ॥ मयान्यूनंकृतंनास्तिकथंमांनेक्ष्यसेपुनः ॥ २० ॥ आशीर्भिरभिनं द्यैनंभरतंमांचवीक्षय ॥ इतिश्रुत्वापितद्वाक्यंसानम्रवदनानघ ॥ २१ ॥ शनैःशनैःप्रत्युवाचरामगच्छस्वमालयम् ॥ रामोपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्त मः ॥ २२ ॥ नमस्कृत्यययौगेहंसुमित्रायाःकृपानिधिः ॥ सुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः ॥ २३ ॥ चिरंजीवचिरंजीवह्याशीर्भिरितिचाभ्यधात् ॥ मातुश्चरामभद्रोपिचरणौप्रणिपत्यच ॥ २४ ॥ परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनंपुनः ॥ रत्नगर्भेमभ्रात्राकेनापिनकृतंतथा ॥ २५ ॥ यथायमकरोद्धीमा न्ममदुःखापनोदनम् ॥ २६ ॥ रावणेनहृतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः ॥ मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तामाशिषमागृह्यशि रसायंसुमित्रया ॥ निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः ॥२८॥ मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम् ॥ स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः ॥२९॥ माता तद्दर्शनोत्कंठाविह्वलीकृतमानसा ॥ परिष्वज्यपरिष्वज्यरामंमुदमवापसा ॥ ३० ॥ शरीरेरोमहर्षोभूद्गद्गदावागभूत्तदा ॥ हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरा पदात् ॥ ३१ ॥ जननींवीक्ष्यविनयीताटंकद्वयवर्जिताम् ॥ कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ॥ ३२ ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशांगींतांस शोकभाक् ॥ दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगादताम् ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ ॥ ततःक्षमस्वापरा धंभाग्यहीनस्यवैमम ॥ ३४ ॥ येपुत्रामातापित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः ॥ तेमंतव्याःपरामातःकीटकारेतसोभवाः ॥ ३५ ॥ किंकुर्वेजनकाज्ञातो गतोवैदंडकंवनम् ॥ तत्रापित्वत्कृपापांगात्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ॥ ३६ ॥ रावणेनहृतासीतालंकायांगमितापुनः ॥ त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वारा क्षसेश्वरम् ॥ ३७ ॥ सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता ॥ संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपादयोःपतितांस्नु षाम् ॥ आशीर्भिरभियुज्यैनांबभाषेतांपतिव्रताम् ॥ ३९ ॥ सीतेस्वपतिनासार्द्धंचिरंविलसभामिनि ॥ पुत्रौप्रसूयचकुलंस्वकंपावयपावने ॥ ४० ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः ॥ भवंतिदुःखभागिन्योनहिसत्यंजगत्त्रये ॥४१॥ विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना॥ रामपादाब्जयुगुलमनु यांत्यामहावनम् ॥ ४२ ॥ किंचित्रंयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभंजनाः ॥ येषांगेहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवाञ्छिका॥४३॥इत्युक्त्वारघुनाथस्यभार्यामंचितलो

१ पराम्-इ० पा० ।

चनाम् ॥ तूष्णींबभूवहृषिताप्रहृष्टस्वतनूरुहा ॥४४॥ अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजंमहत् ॥ राज्यंनिवेदयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ४५ ॥ मंत्रिणस्तेप्र
हृष्टांगादैवज्ञान्मंत्रकोविदान् ॥ आहूयसुमुहूर्तंतेपप्रच्छुःपरमादरात् ॥४६॥ शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते ॥ अभिषेकंमहाराज्येकारयामासुरुद्यताः ॥४७॥
सप्तद्वीपवतींपृथ्वींव्याघ्रचर्मणिसुंदरे ॥ लिखित्वोपरिराजेंद्रोमहाराजोधितस्थिवान् ॥ ४८॥ तद्दिनादेवसाधूनांमनांसिप्रमुदंययुः ॥ दुष्टानांचेतसोग्लानिरभ
वत्परतापिनाम् ॥ ४९ ॥ स्त्रियस्तुपतिभक्त्याचपतिव्रतपरायणाः ॥ मनसापिकदापापंनाचरंतिजनामुने ॥ ५० ॥ दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुरमहोरगाः ॥
सर्वेन्यायपथेस्थित्वारामाज्ञांशिरसादधुः ॥ ५१ ॥ परोपकरणेयुक्ताःस्वधर्मसुखनिर्वृताः ॥ विद्याविनोदगमितादिनरात्रिक्षणाःशुभाः ॥ ५२ ॥ वातोपि
मार्गसंस्थानांबलान्नाहरतेमहान् ॥ वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचौरकथानहि ॥ ५३ ॥ धनदोह्यर्थिनांरामःकारुण्यश्चकृपानिधिः ॥ भ्रातृभिःसहितोनित्यंगुरु
देवस्तुतिंव्यधात् ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुवरस्यराज्याभिषेकोनामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ छ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथाभिषिक्तंरामंतुतुष्टुवुःप्रणताःसुराः ॥ रावणाभिधदैत्येंद्रवधहर्षितमानसाः ॥ १ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ जयदाशरथेसुरार्तिहञ्जय
दानववंशदाहक ॥ जयदेववरांगनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक ॥ २ ॥ तवयद्दनुजेंद्रनाशनंकवयोवर्णयितुंसमुत्सुकाः ॥ प्रलयेजगतांततीःपुनर्ग्रससेत्वं
भुवनेशलीलया ॥ ३ ॥ जयजन्मजरादिदुःखकैःपरिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर ॥ जयधर्मकरान्वयांबुधौकृतजन्मन्नजरामराच्युत ॥ ४ ॥ तवदेववरस्यनामभि
र्बहुपापाअपितेपवित्रिताः ॥ किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुततुंमानुषतामुपागताः ॥ ५ ॥ हरविरिंचिनुतंतवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम् ॥ हृदि
पवित्रयवादिकचिह्नितैःसुरचितंमनसास्पृहयामहे ॥ ६ ॥ यदिभवान्नदधात्यभयंभुवोमदनमूर्तितिरस्करकांतिभृत् ॥ सुरगणाहिकथंसुखिनःपुनर्ननु
भवंतिघृणामयपावन ॥ ७ ॥ यदायदास्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंभुविजन्मभाग्भवेः ॥ अजोव्ययोपीश्वरोपिसन्विभोस्वभावमास्थायनिजंनि
जार्चितः ॥ ८ ॥ मृतसुधासदृशैरघनाशनैःसुचरितैरवकीर्यमहीतलम् ॥ अमनुजैर्गुणशंसिभिरीडितःप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ॥ ९ ॥ अनादिराद्यो
जररूपधारीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः ॥ जयंकरोतुप्रसभंहतारिःस्मरारिसंसेवितपादपद्मः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वातेसुराःसर्वेब्रह्मेंद्रप्रमुखामुहुः ॥ प्रणेमुर
रिनाशेनप्रीणितारघुनायकम् ॥ ११ ॥ इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथोमहायशाः ॥ प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्यप्रणतान्नतकंधरान् ॥ १२ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥
सुरावृणुतमेयूयंवरंकिंचित्सुदुर्लभम् ॥ यंकोपिदेवोदनुजोनयक्षःप्रापत्सादरः ॥ १३ ॥ ॥ सुराऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्भगवतःसर्वंप्राप्तमस्माभिरुत्तमम् ॥

१ समुद्गततनूरुहा-इ० पा० । २ आहूय मुहूर्तं पप्रच्छुः पदस्य परमेष्ठिनः-इ० पा० । ३ बहुपापाश्चगताःपवित्रताम्-इ० पा० ।

यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंतुदशाननः ॥ १४ ॥ यदायदाऽसुरोस्माकंबाधांपरिदधातिभोः ॥ तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् ॥ १५ ॥ तथेत्युक्त्वा
पुनर्वीरःप्रोवाचरघुनंदनः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेणसमन्विताः ॥ १६ ॥ भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्ग्रथितमद्भुतम् ॥ स्तोत्रं
पठिष्यतिमुहुःप्रातर्निशिसकृन्नरः ॥ १७ ॥ तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा ॥ नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ ॥ १८ ॥ मदीयचरणद्वंद्वे
भक्तिस्तेषांतुभूयसी ॥ भविष्यतिमुदायुक्तेस्वांतेपुंसांतुपाठतः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वासोऽभवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः ॥ सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्लोकंस्वकं
स्वकम्॥२०॥रघुनाथोपिभ्रातॄंस्तान्पालयंस्ताताववुधान् ॥ प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाल्लाँलयल्लोंकनायकः॥२१॥यस्मिञ्छासतिलोकानांनाकालमरणंनृणाम् ॥
नरोगादिपराभूतिर्गृहेषुचमहीयसी॥२२॥नेतिः[1]कदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवच॥वृक्षाःसदैवफलिनोमहीभूयिष्ठधान्यका ॥२३॥ पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजी
वनाः ॥ कांतासंयोगजसुखैर्निरस्तविरहक्लमाः ॥ २४ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः ॥ कदापिपरनिंदासुवाचस्तेषांभवंतिन ॥ २५ ॥ का[2]
रवोपिकदापापंनाचरंतिमनस्यहो ॥ रघुनाथकराघातदुःखशंकाभिशंसिनः ॥ २६ ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ लोकाबभूवुःसततं
कारुण्यपरिपूरिताः ॥ २७ ॥ राज्यंप्राप्तमसापत्नंसमृद्धबलवाहनम् ॥ ऋषिभिर्हृष्टपुष्टैश्चरम्यंहाटकभूषणैः ॥ २८ ॥ संपुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणांनित्यक
र्तृभिः ॥ सदासंपन्नसस्यंचसुवसुक्षेत्रसंयुतम् ॥ २९ ॥ सुदेशंसुप्रजंस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम् ॥ देवतायतनानांचराजिभिःपरिराजितम् ॥ ३० ॥ सुपूर्णा
यत्रवैग्रामाःसुवित्तर्द्धिविराजिताः ॥ सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ॥ ३१ ॥ सपद्मिनीककासारायत्रराजंतिभूमयः ॥ सदंभानिम्नगायत्रनयत्रजं[3]
नताक्वचित् ॥ ३२ ॥ कुलान्येवकुलीनानांवर्णानांनाधनानिच ॥ विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचकर्हिचित् ॥३३॥ नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविषयेप्रजाः ॥
तमोयुक्ताःक्षपायत्रब[4]हुलेषुनमानवाः ॥ ३४ ॥ रजोयुजःस्त्रियोयत्रनाधर्मबहुलानराः ॥ धनैरनं[5]धोयत्रास्तिजनोनैवचभोजने ॥ ३५ ॥ अनयःस्यंदनोयत्र
नचवैराजपूरुषः ॥ दंडःपरशुकुद्दालवालव्यजनराजिषु ॥३६॥ आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्क्रोधोपरोधजः ॥ अन्यत्राक्षिकवृंदेभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ॥३७॥
आक्षिकाएवदृश्यंतेयत्रपाशकपाणयः ॥ जाड्यवार्ताजलेष्वेवस्त्रीम[6]ध्याएवदुर्बलाः ॥ ३८ ॥ कठोरहृदयायत्रसीमंतिन्योनमानवाः ॥ औषधेष्वेवयत्रा
स्तिकुष्ठयोगोनमानवे ॥ ३९ ॥ वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलंमूर्तिकरेषुवै ॥ कंपःसात्विकभावोत्थोनभयात्क्वापिकस्याचित् ॥ ४० ॥ संज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यं

१ ईतिः शलभमूषककीटकादिजं भयमित्यर्थः । २ शिल्पिनः । ३ यत्र जनता जनसमूहः सदंभा दंभसहिता न किंतु निम्नगा नदी सदंभा निर्मलजलवतीत्यर्थः । ४ कृष्णपक्षेष्वित्यर्थः ।
५ अनंधः आंध्यरहितः ओदनराहितश्च । ६ स्त्रीणां कटिभागाः ।

कलुषस्यच ॥ दुर्लभत्वंसदैवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ॥ ४१ ॥ इभाएवप्रमत्तावैयुद्धेवीच्योजलाशये ॥ दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहिकंटकाः ॥ ४२ ॥
बाणेषुगुणविश्लेषोबंधोक्तिःपुस्तकेदृढा ॥ स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ॥ ४३ ॥ तंदेशंपालयामासलालयल्लाँलिताःप्रजाः ॥ धर्मसंस्थापय
न्देशेदुष्टेदंडधरोपमः ॥ ४४ ॥ एवंपालयतोदेशंधर्मेणधरणीतलम् ॥ सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभोः ॥ ४५ ॥ तत्रनीचजनाच्छ्रुत्वासीतायाअपमा
नताम् ॥ स्वांचनिंदांरजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ॥ ४६ ॥ पृथ्वींपालयमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा ॥ सीतांविरहितामेकांनिदेशेनसुरक्षिताम् ॥ ४७ ॥
कदाचित्संसदोमध्येह्यासीनस्यमहामतेः ॥ आजगाममुनिश्रेष्ठःकुंभोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ॥ ४८ ॥ गृहीत्वार्घ्यंसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ जनताभिर्महारा
जोवार्धिशोषकमागतम् ॥ ४९ ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यपप्रच्छतमनामयम् ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंबभाषेरघुनंदनः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेअगस्तिसमागमोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंस्वागतसंतुष्टंब्रह्मचर्यतपोनिधिम् ॥ उवाचमतिमा
न्वीरःसर्वलोकगुरुर्मुनिम् ॥ १ ॥ स्वागतंतेमहाभागकुंभयोनेतपोनिधे ॥ त्वद्दर्शनेनसर्वेवैपाविताःसकुटुंबकाः ॥ २ ॥ कच्चिन्मतिस्तेवेदेषुशास्त्रेषुपरिवर्तते ॥
त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमंडलेक्वचित् ॥ ३ ॥ लोपामुद्रामहाभागयाचतेधर्मचारिणी ॥यस्याःपतिव्रताधर्मात्सर्वंभवतिशोभनम् ॥ ४ ॥ अपिशंसमहा
भागधर्ममूर्तेकृपानिधे ॥ अलोलुपस्यकिंकार्यंकरवाणिमुनीश्वर ॥ ५ ॥ त्वत्तपोयोगतःसर्वंभवतिस्वेच्छयाबहु ॥ तथापिमयिकृत्त्वैवकृपांशंसमुनीश्वर ॥ ६ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता ॥ उवाचरामंलोकेशंविंनीततरभाषया ॥ ७ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ स्वामिंस्तवसुदुर्द
र्शंदर्शनंदैवतैरपि ॥ मत्वासमागतंविद्धिराजराजकृपानिधे ॥ ८ ॥ हतस्त्वयारावणाख्यस्त्वसुरोलोककंटकः ॥ दिष्ट्याद्यदेवाःसुखिनोदिष्ट्याराजावि
भीषणः ॥ ९ ॥ रामत्वद्दर्शनान्मेद्यगतंवैदुष्कृतंकिल ॥ संपूर्णोमेमनःकोशआनंदेनसुरोत्तम ॥ १० ॥ इत्युक्त्वासबभूवाशुतूष्णींकुंभसमुद्भवः ॥ रामसंदर्शना
ह्लादविह्वलीकृतमानसः ॥ ११ ॥ रामःपप्रच्छतंभूयोमुनिंज्ञानविचक्षणम् ॥ लोकातीतंभवद्भाविसर्वंजानासिसर्वतः ॥ १२ ॥ मुनेकथयमेसर्वंपृच्छतो
हिसुविस्तरम् ॥ कोसौमयाहतोयोहिरावणोविबुधार्दनः ॥ १३ ॥ कुंभकर्णोपिकस्त्वेषकाजातिर्वैदुरात्मनः ॥ देवोदैत्यःपिशाचोवाराक्षसोवामहामु
ने ॥ १४ ॥ सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वंजानासिविस्तरात् ॥ अतःकथयमेसर्वंकृपांकृत्वाममोपरि ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंकुंभजन्मातपोनिधिः ॥
यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुंतत्प्रचक्रमे ॥ १६ ॥ राजन्सृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोऽभवत् ॥ ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः ॥ १७ ॥ तस्यपत्नी

१ विनीतं नरभाषया–इ० पा० । २ हतं सर्वं सुदुष्कृतम्–इ० पा० । ३ सर्वज्ञातारमिंगितम्–इ० पा० । ४ मानवो वा–इ० पा० । ५ तथा कुरु मदादेशम्–इ० पा० ।

द्वयंजातंपातिव्रत्यचरित्रभृत् ॥ एकामंदाकिनीनाम्नीद्वितीयाकैकसीस्मृता ॥ १८ ॥ पूर्वस्यांधनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत् ॥ योसौ[1]शिवप्रसादेनलंका
वासमचीकरत् ॥ १९ ॥ विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत् ॥ रावणःकुंभकर्णश्चतथापुण्योबिभीषणः ॥ २० ॥ राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमय
संभवात् ॥ द्वयोरधर्मनिपुणामतिरासीन्महामते ॥ २१ ॥ एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना ॥ कांचनीयोपकल्पेनाकिंकिणीजालमालिना ॥ २२ ॥
आरुह्यापितरौद्रष्टुंप्रायाच्छोभासमन्वितः ॥ स्वगणैःसंस्तुतोभ्रंशानानारत्नविभूषणैः ॥ २३ ॥ आगत्यपित्रोश्चरणेपतित्वाचिरमात्मजः ॥ हर्षविह्व
लितात्माचरोमांचिततनूरुहः ॥ २४ ॥ उवाचमेऽद्यसुदिनंमहनाःपुत्राःकुलोदयः ॥ यन्मेयुष्मत्पदौदृष्टौमहापुण्यददर्शनौ ॥ २५ ॥ इत्यादिभिःस्तुतिप
दैःस्तुत्वागान्मंदिरंस्वकम् ॥ पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्बभूवतुः ॥ २६ ॥ तंदृष्ट्वारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम् ॥ कोऽयंपुमान्सुरोवाथयक्षोवाथनरो
त्तमः ॥ २७ ॥ योसौममपितुःपादौसन्निषेव्यगतःपुनः ॥ महाभाग्यनिधिःस्वीयैर्गणैःसुपरिवारितः ॥ २८ ॥ केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृक् ॥ उ
द्यानाराममलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोषविक्लवा ॥ उवाचपुत्रंविमनाःकिंचिन्नेत्रविका
रिणी ॥ ३० ॥ रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम् ॥ एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ॥ ३१ ॥ सपत्न्याममकुक्षिस्थंविधानंसमुपस्थितम् ॥
येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वालितंमहत् ॥ ३२ ॥ त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटःपापःस्वोदरपूरकः ॥ यथाखरःस्वकंभारंजानातिनचतद्गुणम् ॥ ३३ ॥ तथात्वं
लक्ष्यसेज्ञानीशयनासनभोगवान् ॥ सुप्तोगतःक्वचिद्दृष्टइत्येवतवसंभवः ॥ ३४ ॥ अनेनतपसालब्धंशिवसंतोषकारिणा ॥ लंकावासोमनोवेगंविमानंरा
ज्यसंपदः ॥ ३५ ॥ सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया ॥ यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ॥ ३६ ॥ इतिक्रुधाभाषितमार्तयातयामात्रा
स्वयाऽऽकर्ण्यदुरात्मसत्तमः ॥ रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतांनिश्चयभृत्तपःप्रति ॥ ३७ ॥ ॥ रावणउवाच ॥ ॥ जनन्याकर्णयव
चोममगर्वसमन्वितम् ॥ रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्रयोवयम् ॥ ३८ ॥ कोऽसौकीटःसधनदःक्वतपःस्वल्पकंपुनः ॥ कालंका
किंतुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकरुणान्विते ॥ नकेनापिकृतांकर्त्रीमहाभाग्येहिकैकसि ॥ ४० ॥ यद्यहंभुवनं
सर्ववशेनस्थापयामिवै ॥ तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसंतोषकारकैः ॥ ४१ ॥ अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडांतथापुनः ॥ चेत्तदापितृलोकस्यघातात्पापं
भवेन्मम ॥ ४२ ॥ कुंभकर्णोपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः ॥ रावणेनसहभ्रात्रेत्युक्त्वागाद्गिरिकाननम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिर्नामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अथोग्रंसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम् ॥ चकारभानुम

१ विप्रप्रसादेन--इ० पा० । २ कारणान्विताम्--इ० पा० ।

क्षणाचपश्यन्नूर्ध्वपदेस्थितः ॥ १ ॥ कुंभकर्णोऽपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम् ॥ विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमंतपः ॥ २ ॥ तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवः
प्रजापतिः ॥ देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ॥ ३ ॥ ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभास्वरम् ॥ वपुश्चकृतवान्रम्यंदेवदानवसेवितम् ॥ ४ ॥ तदासंतापि
तोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान् ॥ विमानंतुततोनीतंलंकाचनगरीहठात् ॥ ५ ॥ भुवनंतापितंसर्वंदेवाश्चैवदिवोगताः ॥ हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनांमूलकृंत
नः ॥ ६ ॥ तदातिदुःखितादेवाःसेंद्राब्रह्माणमाययुः ॥ स्तुतिंचक्रुर्महात्मानोदंडवत्प्रणतिंगताः ॥ ७ ॥ तेतुष्टुवुःसुराःसर्वेवाग्भिरर्थ्याभिरादृताः ॥ ततः
प्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ॥ ८ ॥ ततोनिवेदयांचक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाःपुरः ॥ दशग्रीवाच्चसंकष्टंतथानिजपराभवम् ॥ ९ ॥ क्षणंध्यात्वाययौब्रह्मा
कैलासंत्रिदशैःसह ॥ तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणसमाकुलाः ॥ १० ॥ स्थिताःसंतुष्टुवुर्देवाःशंभुंशक्रपुरोगमाः ॥ नमोभवायशर्वायनीलग्रीवायते
नमः ॥ ११ ॥ नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ इतिसर्वमुखेनोक्तांवाणीमाकर्ण्यशंकरः॥ १२ ॥ प्रोवाचनंदिनंदेवानानयेतिममांतिकम् ॥ एतस्मि
न्नंतरेदेवाआहूतानंदिनाचते ॥ १३ ॥ प्रविश्यांतःपुरेदेवाददृशुर्विस्मितेक्षणाः ॥ ब्रह्मागत्यददर्शाथशंकरंलोकशंकरम् ॥ १४ ॥ गणकोटिसहस्रैस्तुसे
वितंमोदशालिभिः ॥ नग्नैर्विरूपैःकुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा ॥ १५ ॥ प्रणिपत्याग्रतःस्थित्वासहदेवैःपितामहः ॥ उवाचदेवदेवेशंपश्यावस्थांदिवौकसा
म् ॥ १६ ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ दुष्टदैत्यवधार्थंत्वंसमुद्योगंविधेहिभोः ॥ १७ ॥ सोऽपितद्वचनंश्रुत्वादैन्यशोकसमन्वितम् ॥ त्रिदशैःस
हितैःसर्वैराजगामहरेःपदम् ॥ १८ ॥ तुष्टुवुर्मुनयःसर्वेससुरोरगकिन्नराः ॥ जयमाधवदेवेशजयभक्तजनार्तिहन् ॥ १९ ॥ विलोकयमहादेवलोकयस्व
स्वसेवकान् ॥ इत्युच्चैर्जगदुःसर्वेदेवाःशर्वपुरोगमाः ॥ २० ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथोदृष्ट्वासुरार्तिंपरिचिंत्यविष्णुः ॥ जगाददेवाञ्जलदोच्चयागिरादुःखं
तुतेषांप्रशमंनयन्निव ॥ २१ ॥ भोब्रह्मशर्वेंद्रपुरोगमामराःशृण्वं तुवाचंभवतांहितेरताम् ॥ जानेदशग्रीवकृतंभयंवस्तन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः ॥ २२ ॥
पुरीत्वयोध्याररविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः ॥ प्रपालिताभूतलमंडनीयाविराजतेराजतभूमिभागैः ॥ २३ ॥ तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःश्रि
यान्वितः ॥ पालयत्यधुनाराज्यंदिक्चक्रजयवान्विभुः ॥ २४ ॥ सतुवंध्यादृष्यशृंगात्प्रार्थितात्पुत्रकाम्यया ॥ पुत्रेष्ट्यांविधिनायज्वामहाबलसमन्वि
तः ॥ २५ ॥ ततोऽहंप्रार्थितःपूर्वंतपसातेनभोःसुराः ॥ पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धापिभवत्कृते ॥ २६ ॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्यासमन्वितः ॥ कर्तास्मि

१ पश्यन्नूर्ध्वपदे स्थितः--इ० पा० । २ वाग्भिस्तथ्याभिः--इति पा० । ३ पुरा--इ० पा० । ४ प्रपालिता भूतलमंडलालया विराजते राजितभूमिभागैः--इ० पा० ।

रावणोद्धारंसमूलबलवाहनम् ॥ २७ ॥ भवंतोऽपिस्वकैरंशैरवतीर्यचरंत्विह ॥ ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाविररामाशुनभसीरि
तवाङ्मुने ॥ देवाःश्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः ॥ २९ ॥ तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता ॥ स्वैःस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ॥ ३० ॥
योसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः ॥ सत्वमेवमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ॥ ३१ ॥ भरतोयंलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते ॥ तावकांशादशग्रीवोजनि
तश्चसुरार्दनः ॥ ३२ ॥ पूर्ववैरानुबंधेनजानकींहृतवान्पुनः ॥ सत्वया[1]निहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यपुत्रोदैत्येंद्रःसर्वलोकैककं
टकः ॥ पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम् ॥ शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ॥ ३५ ॥
त्वयिराज्ञिजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ सुखंप्रपेदेविश्वात्मन्नघुवंशिरोत्तम ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहंत्वयानघ ॥ उत्पत्तिश्चविपत्तिश्च
मयामत्यनुसारतः ॥ ३७ ॥ इत्थंनिशम्य[2]दितिजेंद्रकुलानुकारिवार्तांमहापुरुषईश्वरईशिताच ॥ संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविंदोभूमौपपातसदसिप्रथितप्र
भावः ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिविपत्तिकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी ॥ ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वधर्मैकरक्षितुः ॥ १ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाकुंभजन्मातपोनिधिः ॥ शनैःशनैःकरेणाशुपरस्प
र्शाशुजगादच ॥ २ ॥ भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसीदसि ॥ भवान्दैत्यकुलच्छेत्तामहाविष्णुःसनातनः ॥ ३ ॥ भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥
त्वदृतेनास्तिसंचारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ॥४॥ श्रुत्वावाक्यंमहाराजःकुंभजन्मसमीरितम् ॥ उत्तस्थौविगलन्नेत्रबाष्पपूरितसन्मुखः॥५॥उवाचदीनदीनंचवि
स्पष्टाक्षरविस्तरम् ॥ [3]त्रपाभरनमन्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदुरात्मनः ॥ यद्ब्राह्मणकुलेरूढंह
तवान्काममलोलुपः ॥७॥ महिलार्थेत्वहंविप्रंवेदशास्त्रविवेकवान् ॥ हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ॥ ८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभा
क् ॥ ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुकलंकितम् ॥ ९ ॥ येब्राह्मणास्तुपूजार्हादानसम्मानभोजनैः ॥ तेमयानिहताविप्राःशरसंघातसंहितैः ॥ १० ॥ काँल्लोकान्नुग
मिष्यामिकुंभीपाकोपिदुःसहः ॥ नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ॥ ११ ॥ नयज्ञोनतपोदानं[4]नवर्णाचैवव्रतादिकम् ॥ यत्तुवैब्राह्मणद्रोग्धुर्ममपा
वनतारकम् ॥ १२ ॥ यैःकोपितंब्रह्मकुलंनरैर्निरयगामिभिः ॥ तेनराबहुशोदुःखंभोक्ष्यंतिनिरयंगताः ॥ १३ ॥ वेदामूलंतुधर्माणांवर्णाश्रमविवेकिनाम् ॥
तन्मूलंब्राह्मणकुलंसर्ववेदैकशाखिनः ॥ १४ ॥ मूलच्छेत्तुर्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति ॥ किमद्यकरणीयंवैयेनमेहिशिवंभवेत् ॥ १५ ॥ ॥ शेष

१ निहतश्चेतिपाठस्तत्रसंबद्धः प्रतिभाति–उत्तरत्रानिहत इत्युक्तेः सार्थक्यात्। २ दितिजेंद्रकुलांतकारी–इ० पा०। ३ त्रपाभरनमन्मूर्धा–इ० पा०। ४ न देवप्रतिमादिकम्–इ० पा०।

उवाच ॥ ॥ विलपंतंभृशंरामंराजेंद्ररघुपुंगवम् ॥ मायामनुष्यवपुषंकुंभजन्माब्रवीद्वचः ॥ १६ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ माविषादंमहाधीरकुरुरा
जन्महामते ॥ नतेब्राह्मणहत्यास्याद्दुष्टानांनाशमिच्छतः ॥ १७ ॥ त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः ॥ कर्ताहर्ताऽवितासाक्षीनिर्गुणःस्वेच्छया
गुणी ॥ १८ ॥ सुरापोब्रह्महत्याकृत्स्वर्णस्तेयीमहाघकृत् ॥ सर्वेत्वन्नामवादेनपूताःशीघ्रंभवंतिहि ॥ १९ ॥ इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहा
मते ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणमुक्तायास्यंतिसद्गतिम् ॥ २० ॥ रावणोऽपिनवैदैत्योवैकुंठेतवसेवकः ॥ ऋषीणांशापतोऽवातोदैत्यत्वंदनुजां
तक ॥ २१ ॥ तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहंताद्विजन्मनः ॥ एवंसंचिंत्यमाभूयोनिजंशोचितुमर्हसि ॥ २२ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरंजयः ॥
उवाचमधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभाषितम् ॥ २३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ पातकंद्विविधंप्रोक्तंज्ञाताज्ञातविभेदतः ॥ ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वंहिअज्ञातंतद्विवर्जि
तम् ॥ २४ ॥ बुद्धिपूर्वकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति ॥ नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् ॥ २५ ॥ कुर्वतोबुद्धिपूर्वंमेब्रह्महत्यांसुनिंदिताम् ॥
नमेदुःखापनोदायसाधुवादःसुसंमतः ॥ २६ ॥ प्रब्रूहितादृशंमह्यंयादृशंपापदाहकम् ॥ व्रतंदानंमखंकिंचित्तीर्थमाराधनंमहत् ॥ २७ ॥ येनमेवि
मलाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति ॥ पापाचारात्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंतंरामंजगादसतपोनिधिः ॥
सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकम् ॥ २९ ॥ शृणुराममहावीरलोकानुग्रहकारक ॥ विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ॥ ३० ॥ सर्वसपापंत
रतियोश्वमेधंयजेतवै ॥ तस्मात्त्वंयजविश्वात्मन्वाजिमेधेनशोभिना ॥ ३१ ॥ सप्ततंतुर्महीभर्त्रात्वयासाध्योमनीषिणा ॥ महासमृद्धियुक्तेनमहाबलसु
शालिना ॥ ३२ ॥ सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः ॥ कृतवान्यंमहाराजोदिलीपस्तवपूर्वजः ॥ ३३ ॥ शतक्रतुःशतंकृत्वाक्रतूनांपुरुषर्ष
भः ॥ पदमापामरावत्यांदेवदैत्यसुसेवितम् ॥ ३४ ॥ मनुश्चसगरोराजामरुत्तोनहुषात्मजः ॥ एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञंकृत्वापदंगताः ॥ ३५ ॥
तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्रसमर्थोऽसिसमंततः ॥ भ्रातरोलोकपालाभावर्तंतेतवभावुकाः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमुनेःसभाग्यवान्रघूत्तमोब्राह्मणघातभी
तः ॥ पप्रच्छयागेसुमतिंचिकीर्षन्विधिंपुरावित्परिगीयमानः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघु
नाथस्यागस्त्योपदेशोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कीदृशोश्वस्तत्रभाव्यःकोविधिस्तत्रपूजने ॥ कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजेया
स्तत्रवैरिणः ॥ १ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ गंगाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः ॥ कर्णेश्यामोमुखेरक्तःपीतःपुच्छेसुलक्षितः ॥ २ ॥ मनोवेगः

१ साक्षात्–इ० पा० । २ ब्राह्मणवाक्यभीतः–इ० पा० ।

सर्वगतिरुच्चैःश्रवस्समप्रभः ॥ वाजिमेधेहयःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ॥ ३ ॥ वैशाखपूर्णमास्यांतुपूजयित्वायथाविधि ॥ पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वना मबलचिह्नितम् ॥ ४ ॥ मोचनीयःप्रयत्नेनरक्षकैःपरिरक्षितः ॥ यत्रगच्छतियज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ॥ ५ ॥ यस्तंबलान्निबध्नातिस्ववीर्यबल दर्पितः ॥ तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ॥ ६ ॥ कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह ॥ मृगशृंगधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥ व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमतिक्रमेत् ॥ तावद्दीनांधकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ॥ ८ ॥ अन्नंतुबहुशोदेयंधनंवाभूरिमारिष ॥ यद्यत्प्रार्थयतेधीमां स्तत्तदेवददातिहि ॥ ९ ॥ एवंप्रकुर्वतःकर्मयज्ञःसंपूर्णतांगतः ॥ करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन ॥ १० ॥ तस्माद्भवान्समर्थोस्तिकरणेपाल नेऽर्चने ॥ कृत्वाकीर्तिंसुविमलांपावयान्याञ्जनान्नृप ॥ ११ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना ॥ तादृशाःसंतिनो वाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः ॥ १२ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यःकरुणाकरः ॥ उत्तस्थौवीक्षमाणोयंयागार्हान्वाजिनःशुभान् ॥ १३ ॥ गत्वाथतत्र शालायांरामचंद्रसमन्वितः ॥ ददर्शाश्वान्विचित्रांगान्मनोवेगान्महाबलान् ॥ १४ ॥ अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याःकिमथरघुपतीनामेकतः कीर्तिपिंडाः ॥ किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिंधोर्मुनिरितिमनसोंतर्विस्मयंप्रापपश्यन् ॥ १५ ॥ एकतःशोणदेहानांवाजिनांपंक्तिरुत्तमा ॥ एकतःश्यामकर्णाश्वकस्तूरीकांतिसप्रभाः ॥ १६ ॥ एकतःकनकाभाश्वत्वन्यतोनीलवर्णिनः ॥ एकतःशबलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः ॥ १७ ॥ एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकाविष्टमानसः ॥ ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रशतशोबद्धांस्तादृशवर्णकान् ॥ दृष्ट्वा विस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षितांगकः ॥ १९ ॥ एकतःश्यामकर्णाश्वसर्वांगैःक्षीरसन्निभान् ॥ पीतपुच्छान्मुखेरक्ताञ्छुभलक्षणलक्षितान् ॥ २० ॥ निरीक्ष्यपरितोनघान्विमलनीरधारानिभान्मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुंजप्रभान् ॥ पयोनिधिविशोषकोमुनिरुवाचसतापतिंविचित्रहयदर्शना द्धृपितनेत्रवक्त्रप्रभः ॥ २१ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ हयमेधक्रतौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान् ॥ पश्यतोनेत्रयोर्मेद्यतृप्तिर्नास्तिरघूत्त म ॥ २२ ॥ रामचंद्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत ॥ यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् ॥ २३ ॥ सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसंघान्करिष्यंस्तपनइवसुपर्वारा तितोयंविशोष्यन् ॥ हतरिपुगणमुख्यंसांपरायंविजित्यक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभाग ॥ २४ ॥ इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टाखिलेंद्रियः ॥ सर्वान्यै ज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् ॥ २५ ॥ मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः ॥ सुवर्णलांगलैर्भूमिंविचकर्षमहीयसीम् ॥ २६ ॥ विलिख्यभूमिंबहुशश्चतुर्यो

१ प्रभंजनमनोजवान्–इ० पा० ।

जनसंमिताम् ॥ मंडपान्रचयामासयज्ञार्थंसनरोत्तमः ॥ २७ ॥ कुंडंतुविधिवत्कृत्वायोनिमेखलयान्वितम् ॥ अनेकरत्नरचितंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ २८ ॥
मुनीश्वरोमहाभागोवसिष्ठःसुमहातपाः ॥ सर्वतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् ॥ २९ ॥ प्रेषितास्तेनमुनिनाशिष्यामुनिवराश्रमान् ॥ कथयामासुरु
द्युक्तंहयमेधेरघूत्तमम् ॥ ३० ॥ आकारितास्तदासर्वेऋषयस्तपतांवराः ॥ आजग्मुःपरमेशस्यदर्शनेत्वतिलालसाः ॥ ३१ ॥ नारदोसितनामाचपर्वतः
कपिलोमुनिः ॥ जातूकर्ण्योऽगिराव्यासआर्ष्टिषेणोऽत्रिरासुरिः ॥ ३२ ॥ हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवर्तःशुकसंज्ञितः ॥ इत्येवमादयोरामहयमेधवरंययुः ॥ ३३ ॥
तान्सर्वान्पूजयामासरघुराजोमहामनाः ॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टरकादिभिः ॥ ३४ ॥ गांहिरण्यंददौतेभ्यःप्रायशोदृष्टविक्रमः ॥ महद्भाग्यं
त्वद्यमेस्तियद्यूयंदर्शनंगताः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंसमाकुलेब्रह्मन्नृषिवर्यसमागमे ॥ धर्मवार्ताबभूवाहोवर्णाश्रमसुसंमता ॥ ३६ ॥ ॥ वात्स्या
यनउवाच ॥ ॥ काधर्मवार्तातत्रासीत्किंवाकथितमद्भुतम् ॥ साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ॥ ३७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तान्समेता
न्मुनीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान् ॥ पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णाश्रमोचितान् ॥ ३८ ॥ तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्महागुणान् ॥ तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वान्यथा
विधिशृणुष्वतान् ॥ ३९ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ ब्राह्मणेनसदाकार्यंयजनाध्ययनादिकम् ॥ वेदान्पठित्वाविरजोनैवगार्हस्थ्यमाविशेत् ॥ ४० ॥ ब्राह्मणे
नसदात्याज्यंनीचसेवानुजीवनम् ॥ आपद्गतोपिजीवेतनश्ववृत्त्याकदाचन ॥ ४१ ॥ ऋतुकालाभिगमनंधर्मोयंगृहिणःपरः ॥ स्त्रीणांवरमनुस्मृत्याऽ
पत्यकामोथवाभवेत् ॥ ४२ ॥ दिवाभिगमनंपुंसामनायुष्यकरंमतम् ॥ श्राद्धाहःसर्वपर्वाणियतस्त्याज्यानिधीमता ॥ ४३ ॥ तत्रगच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मा
त्प्रच्यवतेपरात् ॥ ऋतुकालाभिगामीयःस्वदारनिरतश्चयः ॥ ४४ ॥ सर्वदाब्रह्मचारीहविज्ञेयःसगृहाश्रमी ॥ ऋतुःषोडशयामिन्यश्चतस्रस्तासुगर्हिताः ॥ ४५ ॥
पुत्रदास्तासुयायुग्माअयुग्माःकन्यकाप्रदाः ॥ त्यक्त्वाचंद्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच ॥ ४६ ॥ शुचिःसन्निर्विशेत्पत्नींपुंनामर्क्षेविशेषतः ॥ शुचिंपुत्रंप्रसूये
तपुरुषार्थप्रसाधनम् ॥ ४७ ॥ आर्षेविवाहेगोद्वंद्वंयदुक्तंतत्प्रशस्यते ॥ शुल्कमण्वपिकन्यायाःकन्याक्रेतुस्तुपापकृत् ॥ ४८ ॥ वाणिज्यंनृपतेःसेवावेदान
ध्ययनंतथा ॥ कुविवाहःक्रियालोपःकुलपातनहेतवः ॥ ४९ ॥ अन्नोदकपयोमूलफलैर्वापिगृहाश्रमी ॥ गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम् ॥ ५० ॥
अनर्चितोतिथिर्गेहाद्भग्नाशोयस्यगच्छति ॥ आजन्मसंचितात्पुण्यात्क्षणात्साहिबाहिर्भवेत् ॥ ५१ ॥ पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाश्नीतामृतंगृही ॥ स्वार्थं

१ आर्ष्टिषणोऽत्रिगौतमौ इ० पा० । २ महामुदा–इ० पा० । ३ याजनाध्यापनादिकम्–इ० पा० । ४ वेदान्पठित्वा विरजेन्नो वा गार्हस्थ्यमाविशेत्–इ० पा० । ५ स्वार्थं परधनं भुंक्ते–इति,– स्वार्थं परमघंभुंक्ते– इ० च पा० ।

पचत्यर्थंभुंक्तेकेवलंस्वोदरंभरिः ॥ ५२ ॥ षष्ठ्यष्टम्योर्विशेत्पापंतैलेमांसेसदैवहि ॥ चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेत्क्षुरमंगनाम् ॥ ५३ ॥ रजस्वलांनसेद्
वेतनाश्नीयात्सहभार्यया ॥ एकवासानभुंजीतनभुंजीतोत्कटासने ॥ ५४ ॥ नाश्नंतींस्त्रियमीक्षेततेजःकामोनरोत्तमः ॥ मुखेनोपधमेन्नाग्निंनग्नांनेक्षेतयो
पितम् ॥ ५५ ॥ नांघ्रीप्रतापयेदग्नौनवस्त्वशुचिनिक्षिपेत् ॥ प्राणिहिंसांनकुर्वीतनाश्नीयात्संध्ययोर्द्वयोः ॥ ५६ ॥ नाचक्षीतधयंतींगांनेंद्रचापंप्रदर्शयेत ॥
नादिवोद्धृतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ॥ ५७ ॥ स्त्रींधर्मिणींनाभिवादेन्नाद्यादातृप्तिरात्रिषु ॥ तौर्यत्रिकप्रियोनस्यात्कांस्येपादौनधावयेत् ॥ ५८ ॥ नधारये
दन्यभुक्तंवासश्चोपानहावपि ॥ नभिन्नभाजनेश्नीयान्नाश्नीतान्नंविदूषितम् ॥ ५९ ॥ संविशेन्नार्द्रचरणोनोच्छिष्टःक्वचिदाव्रजेत् ॥ शयानोवानचाश्नीयान्नो
च्छिष्टःसंस्पृशेच्छिरः ॥ ६० ॥ नमनुष्यस्तुतिंकुर्यान्नात्मानमवमानयेत् ॥ अभ्युद्यतंनप्रणमेत्परमर्माणिनोवदेत् ॥ ६१ ॥ एवंगार्हस्थ्यमाश्रित्यवानप्र
स्थाश्रमंव्रजेत् ॥ सस्त्रीकोवागतस्त्रीकोविरिंज्येतततःपरम् ॥ ६२ ॥ इत्येवमादयोधर्मागदिताऋषिभिस्तदा ॥ श्रुतारामेणमहतासर्वलोकहितैषिणा ॥ ६३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसर्वधर्मोपदेशोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इत्थंसंशृण्व
तोधर्मान्वसंतःसमुपस्थितः ॥ यत्रयज्ञक्रियादीनांप्रारंभःसुमहात्मनाम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वातंसमयंधीमान्वसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ रामंचंद्रंमहाराजं
प्रत्युवाचयथोचितम् ॥ २ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसमयःपर्युपस्थितः ॥ हयोयत्रप्रमुच्येतयज्ञार्थंपरिपूजितः ॥ ३ ॥ सामग्री
क्रियतांतत्रआहूयंतांद्विजोत्तमाः ॥ करोतुपूजांभगवान्ब्राह्मणानांयथोचिताम् ॥ ४ ॥ दीनांधकृपणानांचदानंस्वांतेसमुत्थितम् ॥ ददातुविधिव
त्तेषांप्रतिपूज्याधिमान्यच ॥ ५ ॥ भवान्कनकसत्पत्न्यादीक्षितोत्रव्रतंचर ॥ भूमिशायीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ॥ ६ ॥ मृगशृंगधरःकक्ष्यांमेख
लाजिनदंडभृत् ॥ करोतुयज्ञसंभारंसर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंवसिष्ठस्ययथार्थकम् ॥ उवाचलक्ष्मणंधीमान्नानार्थपरिबृंहितम् ॥ ८ ॥
॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ शृणुलक्ष्मणमद्वाक्यंश्रुत्वातत्कुरुसत्वरम् ॥ हयमानययत्नेनवाजिमेधक्रियोचितम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ श्रुत्वावाक्यंरघुपतेः
शत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा ॥ सेनापतिमुवाचेदंवचोविविधवर्णनम् ॥ १० ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ वीराकर्णयमेवचःसुमधुरंश्रुत्वात्वरातःपुनःकार्यंतत्क्षितिपालमौ
लिमुकुटैर्घृष्टांघ्रिरामाज्ञया ॥ सेनांकालबलप्रभंजनबलप्रोद्यत्समर्थांगिनींसज्जांसद्रथहस्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यन्विताम् ॥ ११ ॥ सज्जीयतांवायुजवा
स्तुरंगास्तरंगमालाललितांघ्रिपाताः ॥ सदश्वचारैर्बहुशस्त्रधारिभिःसंरोहितावैरिबलप्रहारिभिः ॥ १२ ॥ संलक्ष्यतांहस्तिनःपर्वताभाआधोरणैःप्रासकुंता

१ कार्यासक्तमित्यर्थः । अभ्युद्यंतम्--इतिपाठे अभ्युद्यंतं सुर्यमित्यध्याहार्यम् । २ विरजेत्कृष्णमानसः--इ० पा० । ३ रामं लोकमहाराजम्--इ० पा० । ४ प्रतिपूज्याधिवासनैः इ० पा० ।

ग्रहस्तैः ॥ शूरैःसास्त्रैर्भूरिदानोपहाराःक्षीबाणस्तेसर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः ॥ १३ ॥ विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्युज्यमानाः ॥ विवि
धरिपुविनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतबलभिविभागानीयतांसूतवृंदैः ॥ १४ ॥ पत्तयःशतशोमह्यमायांत्वस्त्राग्र्यपाणयः ॥ हयमेधार्हवाहस्यरक्षणेविततो
द्यमाः ॥ १५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ सेनानीःकालजिन्नामाकारयामाससज्जताम् ॥ १६ ॥ दशध्रुवकमंडितोलघुसुरोमशोभा
न्वितोविविक्तगलशुक्तिभृद्विततकंठकोशेमणिः ॥ मुखेविशदकांतिधृक्त्वसितकांतिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदाहयोधृतकराग्ररश्मिच्छटः[1] ॥ १७ ॥ कलास[2]
शोभितमुखःस्फुरद्रत्नविशोभितः ॥ मुक्ताफलानांमालाभिःशोभितोनिर्ययौहयः ॥ १८ ॥ श्वेतातपत्ररचितःसितचामरशोभितः ॥ बहुशोभापरीतांगोनि
र्ययौहयराट्ततः ॥ १९ ॥ अग्रतोमध्यतश्चैकेपृष्ठतःसैनिकास्तथा ॥ देवाहरिंयथापूर्वंसेवंतेसेवनोचितम् ॥ २० ॥ अथसैन्यंसमाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा ॥
हस्त्यश्वरथपादातवृन्दैःसुबहुसंकुलम् ॥ २१ ॥ ततस्ततःसमेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः ॥ ततोदुंदुभिनादोभूत्तस्मिन्पुरवरेतदा ॥ २२ ॥ तन्निनादेनशू
राणांप्रियेणमहतातदा ॥ कंपंतिगिरि[3]शृंगाणिप्रसादाविचलंतिच ॥ २३ ॥ हेपारवोमहानासीद्वाजिनांमुह्यतांनृप ॥ रथांगवातसंघुष्टा[4]धरासंचलतीवसा ॥
॥ २४ ॥ चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमंततः ॥ रजस्तुप्रचलत्तत्रजनांतर्द्धानमादधात् ॥ २५ ॥ निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंछाद्यभास्करम् ॥ सेना
न्याकालजिन्नाम्नाप्रेरितंजनसंकुलम् ॥ २६ ॥ गर्जंतस्तलवीराग्र्याःकुर्वंतोरणसंभ्रमम् ॥ रघुनाथस्ययागायसज्जास्तेप्रययुर्मुदा ॥ २७ ॥ मृगमदमयमंगेष्वं
गरागंदधानाःकुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमांगाः ॥ मुकुटकटकभूषाभूषितांगाःसमस्ताःप्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेपिसर्वे ॥ २८ ॥ इत्येवंतेमहारा
जंययुः[5]सेनाचरावराः ॥ धनुर्धराःपाशधराःखड्गधाराःस्फुटक्रमाः ॥ २९ ॥ एवंशनैःशनैःप्राप्तोमंडपंयागचिह्नितम् ॥ हयःखुरक्षततलांभूमिंकुर्वन्नभःप्लु
वन् ॥ ३० ॥ रामोदृष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसंतुष्टमानसः ॥ वसिष्ठंप्रेरयामासक्रियाकर्तव्यतांप्रति ॥ ३१ ॥ वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वितम् ॥ प्रयोगंका
रयामासब्रह्म[6]हत्यापनोदनम् ॥३२॥ ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृंगपरिग्रहः ॥ तत्कर्मकारयामासरामःपरपुरंजयः ॥३३॥ प्रारेभेयागकर्मार्थंकुंडमण्डपसंमितम् ॥
तत्राचार्योभवद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित् ॥ ३४ ॥ वसिष्ठोरघुनाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः ॥ ब्रह्मा[7]स्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मागस्त्यस्तपोनिधिः ॥ ३५ ॥ वाल्मी
किर्मुनिरध्वर्युर्मुनिःकण्वस्तुद्वारपः ॥ अष्टौद्वाराणितत्रासन्सतोरणशुभानिवै ॥ ३६ ॥ द्वारिद्वारिद्वयंविप्र[*]ब्राह्मणस्याधिमंत्रवित् ॥ पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेव

---

१ धृतनरान्यरश्मिच्छदः–इ० पा० । २ कवलाशोभितमुखः–इ०,कलेशशोभितमुखः–इ० च पा० । ३ गिरयस्तुंगाः–इ० पा० । ४ रथांगव्रातसंघुष्टा–इ० पा० । ५ सेनाचरा
स्त्वराः–इ० पा० । ६ रामं परपुरंजयम्–इ० पा० । ७ ब्राह्मं कर्म–इ० पा० ३*हे विप्र–वात्स्यायनेत्यर्थः-

बलासितसंज्ञितौ ॥ ३७ ॥ दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी ॥ पश्चिमद्वारिऋषभौजातूकर्ण्योऽथजाजलिः ॥ ३८ ॥ उत्तरद्वारितुमुनीद्रौद्रिनैक
ततापसौ ॥ एवंद्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ ३९ ॥ हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभतद्विज ॥ सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोलंकारभूषिताः ॥ ४० ॥ हरिद्रा
क्षतगंधाद्यैःपूजयामासुरर्चितम् ॥ नीराजनंततःकृत्वाधूपयित्वागुरूक्षणैः ॥४१॥ वर्धापनंततोवेश्याश्चक्रुस्तावाडवाज्ञया ॥ एवंसंपूज्यविमलेभालेचंदनचर्चि
ते ॥ ४२ ॥ कुंकुमादिकगंधाढ्येसर्वशोभासमन्विते ॥ बबंधभास्वरंपत्रंतप्तहाटकनिर्मितम् ॥ ४३ ॥ तत्रालिखद्दाशरथेःप्रतापबलमूर्जितम् ॥ सूर्यवंशध्वजो
धन्वीधंनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ ४४ ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ ४५ ॥ रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोम
णिः ॥ तन्माताकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ ४७ ॥ रावणाभिधविप्रे
द्रवधपापापनुत्तये॥मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौवाजिनांवरः॥४८॥महाबलपरीवारपरिखाभिःसुरक्षितः॥ तद्रक्षकोस्तितद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः॥४९॥
हस्त्यश्वरथपादातसेनासंघसमन्वितः ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानःस्यात्स्वबलोन्मदात् ॥ ५० ॥ वयंधनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ तेगृह्णंतुबला
द्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥५१॥ मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहयम् ॥ ५२ ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतैः
शिलाशितैः ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिविलिलेखमहामुनींद्रःश्रीरामचंद्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम् ॥ शोभानिधानमतिचंचलवायुवेगंपातालभूतलविशेषगतिंमु
मोच ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नमादिदेशाथरामःशस्त्रभृतांवरः ॥ याहिवाहस्यरक्षार्थंपृष्ठतःस्वैरगामिनः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गेभद्रंभवेत्तव ॥ भवेतां
शत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभुजौ ॥ ५६ ॥ येयोद्धारःप्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीयावाहंरक्षस्वकगुणगणैःसंयुतःसन्महोर्व्याम् ॥ सुप्तान्भ्रष्टान्विगतवसनान्भी
तभीतांस्तुनम्रांस्तान्माहन्याःसुकृतकृतिनोयेनशंसंतिकर्म ॥ ५७ ॥ विरथाभयसंत्रस्तायेवदंतिवयंतव ॥ तेत्वयानहिहंतव्याःशत्रुघ्नसुकृतैपिणा ॥ ५८ ॥
योहन्याद्विमदंमत्तंसुप्तंमग्नंभयातुरम् ॥ तावकोहंब्रुवाणंचसव्रजत्यधमांगतिम् ॥ ५९ ॥ परस्वेचित्तवृत्तिंत्वंमाकृथाःपारदारिके ॥ नीचेरतिंनकुर्वीथाःसर्व
सद्गुणपूरितः ॥ ६० ॥ वृद्धानांप्रेरणंपूर्वंमाकुर्वीथारणंजय ॥ पूज्यपूजातिक्रमंत्वंमाविधेहिदयान्वितः ॥ ६१ ॥ गांविप्रंचनमस्कुर्यावैष्णवंधर्मसंयुतम् ॥
अभिवाद्ययतोगच्छेस्तत्रसिद्धिमवाप्नुयाः ॥ ६२ ॥ विष्णुःसर्वेश्वरःसाक्षीसर्वव्यापकदेहभृत् ॥ येतदीयामहाबाहोतद्रूपाविचरंतिहि ॥ ६३ ॥ येस्मरंति

१ धनुर्दीक्षागुरोर्गुरुः--इ० पा०। २ हठात्-इ०, लीलयाहवात् इ० पा० । ३ तु तत्परः-इ० पा० । ४ नइ ग्रम्-इ० पा० । ५ पूर्वं प्रहारं वृद्धानां मा कुर्वीथा ह्यरिंजय-इ० पा० ।

महाविष्णुंसर्वभूतहृदिस्थितम् ॥ तेमंतव्यामहाविष्णुसमरूपारघूद्वह ॥ ६४ ॥ यस्यस्वीयोनपारक्योयस्यामित्रसमोरिपुः ॥ तेवैष्णवाःक्षणादेवपापिनं
पावयंतिहि ॥ ६५ ॥ येषांप्रियंभागवतंयेषांवैब्राह्मणाःप्रियाः ॥ वैकुंठात्प्रे[1]षितास्तेऽत्रलोकपावनहेतवे ॥ ६६ ॥ येषांवक्रेहरेर्नामहृदिविष्णुःसनातनः ॥
उदरेविष्णुनैवेद्यःसश्वपाकोपिवैष्णवः ॥ ६७ ॥ येषांवेदाःप्रियतमानचसंसारजंसुखम् ॥ स्वधर्मनिरतायेचतान्नमस्कुर्विहान्वितान् ॥ ६८ ॥ शिवेवि
ष्णौनवाभेदोनचब्रह्ममहेशयोः ॥ तेषांपादरजःपूतंवहाम्यघविनाशनम् ॥ ६९ ॥ गौरीगंगामहालक्ष्मीर्यस्यनास्तिपृथक्तया ॥ तेमंतव्यानराःसर्वेस्वर्गलो
कादिहाग[2]ताः ॥ ७० ॥ शरणागतरक्षीचमानदानपरायणः ॥ यथाशक्तिहरेःप्रीत्यैसज्ञेयोवैष्णवोत्तमः ॥ ७१ ॥ यस्यनाममहापापराशिंदहतिसत्वरम् ॥
तदीयचरणद्वंद्वेभक्तिर्यस्यसवैष्णवः ॥ ७२ ॥ इंद्रियाणिवशेयेषांमनोपिहरिचिंतकम् ॥ तान्नमस्कृत्यपूयात्सद्याजन्ममरणांतिकात् ॥ ७३ ॥ परस्त्रि[3]यं
त्वंकरवालवत्त्यजन्भवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः ॥ एवंममादेशमथाचरंश्वलभेःपरंधामसुयोगमीड्यम् ॥ ७४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नशिक्षाकथनंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवमाज्ञाप्यभगवान्रामश्चामित्रकर्षणः ॥ वीरानालोक
यन्भूयोजगादशुभयागिरा ॥ १ ॥ शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाकरस्यवै ॥ कोगंतापृष्ठतोरक्षंस्तन्निदेशप्रपालकः ॥ २ ॥ यःसर्ववीरान्प्रतिमुख्यमागता
न्विनि[4]र्जयेन्मर्मभिदस्त्रसंघैः ॥ गृह्णात्वसौमेकरवीटकंतद्भूमौयशःस्वंप्रथयन्सुविस्तरम् ॥ ३ ॥ इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभरतात्मजः ॥ जग्राहवीटकंत
स्माद्रघुराजकरांबुजात् ॥ ४ ॥ स्वामिन्गच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाकरो[5]न्वहम् ॥ सन्नद्धःसर्वशस्त्रास्त्रचापबाणधरःप्रभो ॥ ५ ॥ सर्वमद्यक्षितितलंत्वत्प्रता
पोविजेष्यते॥एतेनिमित्तभूतावैरामचंद्रमहामते॥६॥भवत्कृपातःसकलंससुरासुरमानुषम्॥उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषेधेक्षमोह्यहम् ॥७॥ सर्वस्वामीज्ञास्यति
यन्ममविक्रमदर्शनात् ॥ एषगंतास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः॥८॥एवंब्रुवंतंभरतात्मजंसप्रस्तूयसाध्वित्यनुमोदमानः ॥ शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभं
जनोद्भूतमुखान्हरिःप्रभुः ॥ ९ ॥ भोहनूमन्महावीरशृणुमद्वाक्यमादृतः ॥ त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्तमिदंराज्यमकंटकम् ॥ १० ॥ सीत[6]याममसंयोगेयोभवा
ञ्जलधितरेः ॥ चरितंतद्धरेवेद्मिसर्वंतवकपीश्वर ॥ ११ ॥ त्वंगच्छममसैन्यस्यपालकःसन्ममाज्ञया ॥ शत्रुघ्नःसोदरोमह्यंपा[7]लनीयस्त्वहंयथा ॥ १२ ॥
यत्रयत्रमतिभ्रंशःशत्रुघ्नस्यप्रजायते ॥ तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्रातामममहामते ॥ १३ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ शिरसातत्समाधायप्रणाम

१ प्रोषिताः–इ० पा० । २ स्वर्गलोकादिहामराः–इ० पा० । ३ परस्त्रियं वै कुरुमातृवत्त्वम्–इ० पा० । ४ विनिर्जयेदुर्मदशस्त्रसंघैः–इ० पा० । ५ शत्रुघ्नपृष्ठरक्षांकरोम्यहम्–इ०पा० ।
६ सीतया मम संयोगो योऽभवज्जलधिर्नरैः । तारितस्तद्बलं वेद्मि सर्वं तव कपीश्वर–इ० पा० । ७ पालनीयस्त्वया हयः–इ० पा० ।

मकरोत्तदा ॥ १४ ॥ अथादिशन्महाराजोजांबवंतंकपीश्वरम् ॥ र[1]घुनाथस्यसेवायैक[2]पिपूत्तमतेजसम् ॥ १५ ॥ अंगदोगवयोमैंदस्तथादधिमुखःकपिः ॥
सुग्रीवःप्लवगाधीशःशतवल्यक्षिकौकपी ॥ १६ ॥ नीलोनलोमनोवेगोऽधिगंतावानरांगजः ॥ इत्येवमादयोयूयंसज्जीभूताभवंतुभोः ॥ १७ ॥ सर्वैर्गजैः
सदश्वैश्वतप्तहाटकभूषणैः ॥ कवचैःसशिरस्त्राणैर्भूषितायांतुसत्वराः ॥ १८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुमंत्रमाहूयसुमंत्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभ
नः ॥ अमात्यमौलेवदकेत्रयो[3]ऽज्यानराहयंपालयितुंसमर्थाः ॥ १९ ॥ तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा ॥ हयस्यरक्षणेयोग्यान्बलिनोत्रनराधिपान् ॥२०॥
रघुनाथशृणुष्वैतान्नववीरान्सुसंहितान् ॥ धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ २१ ॥ प्रतापाग्र्यंनीलरत्नंतथालक्ष्मीनिधिंनृपम् ॥ रिपुतापंचोग्रहयं
तथाशस्त्रविदंनृपम् ॥ २२ ॥ राजन्योसौनीलरत्नोमहावीरोरथाग्रणीः ॥ सएवलक्षंरक्षेतलक्षंयुध्येतनिर्भयः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवाहस्यर
क्षणे ॥ दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्ममबाहुभिरुद्धतैः ॥ २४ ॥ प्रतापाग्र्योयोह्ययंचरि[4]पुंगर्वमशातयत् ॥ सव्यापसव्यबाणानांमोक्तासर्वास्त्रवित्तमः ॥ २५ ॥ एषो
क्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने ॥ सन्नद्धोरिपुनाशाययुवाकोदंडदंडभृत् ॥२६॥ तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेषयातुराजन्यसत्तमः ॥ यस्तपोभिः शतधृतिंप्रसा
द्यास्त्राणिचाभ्यसत् ॥ २७ ॥ ब्रह्मास्त्रंपाशुपत्यास्त्रंगारुडंनागसंज्ञितम् ॥ मायूरंनाकुलंरौद्रंवैष्णवंमेघसंज्ञितम् ॥ २८ ॥ वज्रंपार्वतसंज्ञंचतथावायव्यसंज्ञि
तम् ॥ इत्यादिकानामस्त्राणांसंप्रयोगविसर्गवित् ॥ २९ ॥ सएषनिजसैन्यानामक्षौहिण्यैकयायुतः ॥ प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरिप्रभंजनः ॥ ३० ॥ रिपु
तापोयमेवाद्यगच्छत्वग्र्योधनुर्भृताम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ॥ ३१ ॥ गच्छतात्सेनयाबह्वयाचतुरंगसमेतया ॥ शत्रुघ्नाज्ञांशिरस्येतेदध
त्वग्र्यबलोत्कटाः ॥ ३२ ॥ उग्राश्वोपिमहाराजातथाशस्त्रविदेषच ॥ सर्वेयांतुसुसंनद्धास्तववाहस्यपालकाः ॥ ३३ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यमंत्रिणःप्रजहर्ष
च ॥ आज्ञापयामासचतान्सुमंत्रकथितान्भटान् ॥ ३४ ॥ तेऽनुज्ञांरघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे ॥ चिरकालंसांपरायंवांच्छंतोयुद्धदुर्मदाः ॥ ३५ ॥ सन्न
द्धाःकवचाद्यैश्वतथाशस्त्रास्त्रवर्तनैः ॥ ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदिताः ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथोक्तऋषिणारामोविधिनापूजयत्क्रमात् ॥
आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ॥ ३७ ॥ आचार्यायददौरामो हस्तिनंषष्टिहायनम् ॥ हयमेकंमनोवेगं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ३८ ॥ पौरटंरथ
मेकंचमणिरत्नविभूषितम् ॥ चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंसर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मणिलक्षंतुप्रत्यक्षंमुक्ताफलतुलाशतम् ॥ विद्रुमस्यतुलानांतुसहस्रंस्फु ॥ १० ॥
टतेजसाम् ॥ ४० ॥ ग्राममेकंसुसंपन्नंनानाजनसमाकुलम् ॥ विचित्रसस्यनिष्पन्नंविविधैर्मंदिरैर्वृतम् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मणेऽपितथैवादाद्धोत्रेऽप्यध्वर्यवे

१ रघुनाथस्य शत्रुघ्नस्य । २ कपीश्वरमजः प्रभुः--इ० पा० । ३ योग्याः--इ० पा० । ४ रिपुवर्गम्--इ० पा० ।

ददौ ॥ ऋत्विग्भ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ॥ ४२ ॥ सर्वेतेविविधावाग्भिराशीर्भिरभिपूजिताः ॥ चिरंजीवमहाराजरामचन्द्ररघूद्वह ॥ ४३ ॥
कन्यादानंभूमिदानंगजदानंतथैवच ॥ अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ॥ ४४ ॥ अन्नदानंपयोदानमभयंदानमुत्तमम् ॥ रत्नदानानिसर्वाणिविप्रे
भ्यश्चादिशन्महान् ॥ ४५ ॥ देहिदेहिधनंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचित् ॥ ददात्वन्नंददात्वन्नंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ इत्थंप्रावर्ततमखोरघुनाथस्यधी
मतः ॥ सदक्षिणोद्विजवरैःपूर्णःसर्वशुभक्रियः ॥ ४७ ॥ अथरामानुजोगत्वामातरंप्रणनामह ॥ आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ॥ ४८ ॥ त्वत्कृपा
तोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः ॥ आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ॥ ४९ ॥ ॥ मातोवाच ॥ ॥ पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपंथानएवते ॥
सर्वान्रिपुगणाञ्जित्वापुनरागच्छसन्मते ॥ ५० ॥ पुष्कलंपालयनिजभ्रातृजंधर्मवित्तमम् ॥ महाबलिनमद्यापिबालकंलीलयायुतम् ॥ ५१ ॥ पुत्रागच्छ
सिचेद्युक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः ॥ तदाममप्रमोदःस्यादन्यथाशोकभागहम् ॥ ५२ ॥ इतिसंभाष्यमाणांस्वांमातरंप्रत्युवाचसः ॥ त्वदीयचरणद्वंद्वंस्मर
न्प्राप्स्यामिशोभनम् ॥ ५३ ॥ पुष्कलंपालयित्वाहंनिजांगमिवशोभने ॥ स्वनामसदृशंकृत्वापुनरेष्यामिमोदवान् ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसम
खमंडपे ॥ आसीनंमुनिवर्याग्र्यैर्यज्ञवेषधरंवरम् ॥ ५५ ॥ उवाचमतिमान्वीरःसर्वशोभासमन्वितः ॥ रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ॥ ५६ ॥ रघु
नाथोपितच्छ्रुत्वाभद्रमस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ बालंस्त्रियंप्रमत्तंत्वंमाहन्याःशस्त्रवर्जितम् ॥ ५७ ॥ तदालक्ष्मीनिधिर्भ्राताजानक्याजनकात्मजः ॥ प्रहस्यकिं
चिन्नयनेनर्तयन्नाममब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण ॥ शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोकोत्तरोभवेत्॥५९॥
कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्रजाचरितंतथा ॥ गच्छेत्सपरमंधामतेजोबलसमन्वितम् ॥ ६० ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत् ॥ पित्रातवहतोविप्रःपितृ
भक्तिपरायणः ॥ ६१ ॥ त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम् ॥ अवध्यांमहिलांयस्त्वंहतवान्नियतंततः ॥ ६२ ॥ अग्रजोस्यमहाराजकृतवान्यंपराक्रम
म् ॥ सनकेनकृतःपूर्वंराक्षस्याःकर्णकर्तनम् ॥ ६३ ॥ एवंकरिष्यतिनृपःशत्रुघ्नःशिक्षयातव ॥ यदिनायंतथाकुर्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ॥ ६४ ॥ इत्यु
क्तवंतंतंरामःप्रत्युवाचहसन्निव ॥ मेघगंभीरयावाचासर्ववाक्यविशारदः ॥ ६५ ॥ शृण्वंतुयोगिनःशांताःसमदुःखसुखाःपुनः ॥ जानंत्यपारसंसारनिस्तार
तरणादिकम् ॥ ६६ ॥ येशूराःसमहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेचजानंतियुद्धस्यवार्त्तांनतुभवादृशाः ॥ ६७ ॥ परोपतापिनोयेवैयेचोत्पथविसारि
णः ॥ तेहंतव्यान्नृपैःसर्वैःसर्वलोकहितैषिभिः ॥ ६८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसभासदस्तेसर्वेस्मितंचक्रुररिंदमस्य ॥ कुंभोद्भवःपूजितमेनमश्वंविमोचयामाससु

१ मुनिवेषधरम् –इ० पा० । २ यूयं तु--इ० पा० ।

शोभितंहि ॥ ६९ ॥ इमंमंत्रंसमुच्चार्यवसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ कराग्रेणस्पृशन्नश्वंमुमोचजयकांक्षया ॥ ७० ॥ वाजिन्गच्छयथालीलंसर्वत्रधरणीतले ॥
यागार्थेमोचितोयेनपुनरागच्छसत्वरः ॥ ७१ ॥ अश्वस्तुमोचितः सर्वैर्भटैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ परीतःप्रययौप्राचींदिशंवायुजवान्वितः ॥ ७२ ॥
प्रचचारबलंसर्वंकंपयद्धरणीतलम् ॥ शेषोपिकिंचिन्नतयाफणयाधृतवान्भुवम् ॥ ७३ ॥ दिशःप्रसेदुःपरितःक्ष्मातलंशोभयान्वितम् ॥ वायवस्तंतुशत्रुघ्नं
पृष्ठतोमंदगामिनः ॥ ७४ ॥ शत्रुघ्नस्यप्रयाणायाभ्युद्यतस्यभुजोस्फुरत् ॥ दक्षिणःशुभमाशंसीजयायचबभूवह ॥ ७५ ॥ पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेश
समृद्धिमत् ॥ वितर्दिभिर्वलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ॥ ७६ ॥ तत्रापश्यन्निजांभार्यांपतिव्रतपरायणाम् ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांभर्तृदर्शनलालसा
म् ॥ ७७ ॥ मुखारविंदेनचनागवल्लीदलंसुकर्पूरयुतंचचर्वती ॥ नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाह्वोर्मृणालीसदृशोःसुकंकणे ॥ ७८ ॥ कुचौतुमालूरफ
लोपमौवरौनितंबबिंबंवरनीविशोभितम् ॥ पादौतुलाकोटिधरौसुकोमलौदधत्यहोऐक्षतसत्पतिंस्वकम् ॥ ७९ ॥ परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणी
म् ॥ तदुरोजपरीरंभनिर्भरीकृतदेहकाम् ॥ ८० ॥ उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः ॥ रामाज्ञयायांज्ञमश्वंपालयन्नथसंयुतः ॥ ८१ ॥ त्वयामेमातरः
पूज्याःपादसंवाहनादिभिः ॥ तदुच्छिष्टंहिभुंजानातत्कर्मकरणादरा ॥ ८२ ॥ सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः ॥ नावमान्यास्त्वयाभीरुस्वत
पोबलशोभिताः ॥ ८३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयमोचनपुष्कलभार्यासमागमोनामएकादशोऽध्यायः॥११॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंस्वपतिंवीक्ष्यप्रेम्णासुनिर्भरम् ॥ प्रत्युवाचहसंतीविकिंचिद्गद्गदभाषिणी ॥ १ ॥ नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्ररणमं
डले ॥ शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षायथाभवेत् ॥ २ ॥ स्मरणीयाहिसर्वत्रसेविकात्वत्पदानुगा ॥ कदापिमानसंनाथत्वत्तोनान्यत्रगच्छति ॥ ३ ॥ परमा
योधनेकांतस्मर्तव्याहंनजातुचित् ॥ सत्यांमयितवस्वांतेयुद्धेविजयसंशयः ॥ ४ ॥ पद्मनेत्रतथाकार्यमूर्मिलाद्यायथामम ॥ हास्यंनैवप्रकुर्वंतिमांवीक्ष्य
करताडनैः ॥५॥ इयंपत्नीमहाभीरोःसंग्रामेप्रपलायितुः ॥ कातरायर्हियुद्धचंतिशूराणांसमयःकुतः ॥ ६ ॥ इत्येवंनहसंत्युच्चैर्यथामेदेवरांगनाः ॥ तथा
कार्यमहाबाहोरामस्यहयरक्षणे ॥ ७ ॥ योद्धात्वमादौसर्वत्रपरेयेतवपृष्ठतः ॥ धनुष्टंकारबधिराःक्रियंतांबलिनःपरे ॥ ८ ॥ तवप्रोद्यत्करांभोजकरवाल
भियाबलम् ॥ परेषांभवतात्क्षिप्रमन्योन्यभयव्याकुलम् ॥ ९ ॥ कुलंमहदलंकार्यंपरान्विजयतात्वया ॥ गच्छस्वामिन्महाबाहोतवश्रेयोभवत्विह ॥१०॥
इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्गुणविभूषितम् ॥ यस्यगर्जितमाकर्ण्यवैरिवृंदंभयातुरम् ॥ ११ ॥ इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंयथाभवेत् ॥ वैरिकोटिविनिष्पेषवा

१ वाजिमुख्यम्–इ० पा० ।

णकोटिसुपूरितौ ॥ १२ ॥ कवचंत्विदमाधेहिशरीरेकामसुंदरे ॥ वज्रप्रभामहादीप्तिहतसंतमसंदृढम् ॥ १३ ॥ शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकांतमनो
रमम् ॥ इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभूषिते ॥ १४ ॥ इतिसुविमलवाचंवीरपुत्रींप्रपश्यन्नयनकमलदृष्ट्यावीक्षमाणस्तदंगम् ॥ अधिगतपरिमोदोभारतिः
शत्रुजेतारणकरणसमर्थस्तांजगादातिधीरः ॥ १५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ कांतेयत्त्वंवदसिमांतथासर्वंचराम्यहम् ॥ वीरपत्नीभवेत्कीर्तिस्तवकां
तिमतीप्सिता ॥ १६ ॥ इतिकांतिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम् ॥ धनुर्महेषुधीखड्गंसर्वंजग्राहवीर्यवान् ॥ १७ ॥ परिधायचतत्सर्वंबहुशोभासमन्वितः ॥
शुशुभेतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ १८ ॥ तमस्त्रशस्त्रशोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम् ॥ कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनादिकचर्चितम् ॥ १९ ॥
नानाकुसुममालाभिराजानुपीरशोभितम् ॥ नीराजयामाससुमुहुस्तत्रकांतिमतीसती ॥ २० ॥ नीराजयित्वाबहुशःकिरंतीमौक्तिकैर्मुहुः ॥ गलदश्रुचलन्ने
त्रापरिरेभेपतिंनिजम् ॥ २१ ॥ दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा ॥ वीरपत्निकांतिमतिविरहंमाकृथामम ॥ २२ ॥ एषगच्छामिसविधेतवभा
मेपतिव्रते ॥ इत्युक्त्वातांनिजांपत्नींरथमारुरुहेवरम् ॥ २३ ॥ तंप्रयांतंपतिंश्रेष्ठंनयनैर्निमिषोज्झितैः ॥ विलोकयामासतदापतिव्रतपरायणा ॥ २४ ॥
सययौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वलाम् ॥ गत्वापितरमंबांचववंदेशिरसामुदा ॥ २५ ॥ मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वांकमारोपयत्तदा ॥ मुंचंतीबाष्पनिचयंस्व
स्त्यस्त्वितिजगादसा ॥ २६ ॥ पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरःपरः ॥ पालनीयोलक्ष्मणेनभवद्भिश्चमहात्मभिः ॥ २७ ॥ आज्ञप्तोऽसौजनन्याचपित्राहृषि
तयागिरा ॥ ययौशत्रुघ्नकटकंमहावीरविभूषितम् ॥ २८ ॥ रथिभिःपत्तिभिर्वीरैःसदश्वैःसादिभिर्वृतः ॥ ययौमुदारवृत्तंसमहायज्ञहयाग्रणीः ॥ २९ ॥ ग
च्छन्पांचालदेशांश्चकुरूंश्चैवोत्तरान्कुरून् ॥ दशार्णाञ्छ्रीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ॥ ३० ॥ तत्रतत्रोपशृण्वानोरघुवीरयशोखिलम् ॥ रावणासुर
घातेनभक्तरक्षाविधायकम् ॥ ३१ ॥ पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम् ॥ यशोवितन्वन्भुवनेलोकान्त्रामोऽविताभयात् ॥ ३२ ॥ तेभ्यस्तुष्टोददौहारा
न्रत्नानिविविधानिच ॥ महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नःप्रवरोमहान् ॥ ३३ ॥ सुमतिर्नामतेजस्वीसर्वविद्याविशारदः ॥ रघुनाथस्यसचिवःशत्रुघ्नानुचरो
वरः ॥ ३४ ॥ ययौतेनमहावीरोग्रामाञ्जनपदान्बहून् ॥ रघुनाथप्रतापेननकोपिह्तवान्हयम् ॥ ३५ ॥ देशाधिपायेबहवोमहाबलपराक्रमाः ॥ हस्त्यश्वरथ
पादातचतुरंगसमन्विताः ॥ ३६ ॥ संपदोबहुशोनीत्वामुक्तामाणिक्यसंयुताः ॥ शत्रुघ्नंहयरक्षार्थमागतंप्रणतामुहुः ॥ ३७ ॥ इदंराज्यंधनंसर्वंसपुत्रपशुबां
धवम् ॥ रामचंद्रस्यसर्वंहिनमदीयंरघूद्वह ॥ ३८ ॥ एवंतदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्यययौतैःसहितःपथि ॥ ३९ ॥

१ भरतस्यापत्यं पुमान्। २ सुंदरि इत्यर्थः। ३ पित्रा च हृषितांगिना--इ० पा०।

एवंक्रमेणसंप्राप्तःशत्रुघ्नोहयसंयुतः ॥ अहिच्छत्रांपुरींब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ॥ ४० ॥ ब्रह्मद्विजसमाकीर्णानानारत्नविभूपिताम् ॥ सौवर्णैःस्फाटिकै
र्हर्म्यैर्गोपुरैःसमलंकृताम् ॥ ४१ ॥ यत्ररंभातिरस्कारकारिण्यःकमलाननाः ॥ दृश्यंतेसर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः ॥ ४२ ॥ यत्रस्वाचारल
लिताःसर्वभोगैकभोगिनः ॥ धनदानुचरायद्वत्तथालीलासमन्विताः ॥ ४३ ॥ यत्रवीराधनुर्हस्ताःशरसंधानकोविदाः ॥ कुर्वंतितत्रराजानं
सुहृष्टंसुमदाभिधम् ॥ ४४ ॥ एवंविधंददर्शासौनगरंदूरतःप्रभुः ॥ पार्श्वेतस्यपुरश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ॥ ४५ ॥ पुन्नागैर्नागचंपैश्चतिलकैर्दे
वदारुभिः ॥ अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मंदारैःकोविदारकैः ॥ ४६ ॥ आम्रजंबुकदंबैश्चप्रियालपनसैस्तथा ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूथि
भिः ॥ ४७ ॥ नीपैःकदंबैर्बकुलैश्चंपकैर्मदनादिभिः ॥ शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ हयोगतस्तद्वनमध्यदेशेतमालतालादिसुशोभि
तेवै ॥ ययौततःपृष्ठतएववीरोधनुर्धरैःसेवितपादपद्मः ॥ ४९ ॥ ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम् ॥ इंद्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामारकतैरपि ॥ ५० ॥
शोभितंसुरसेवार्हंकैलासप्रस्थसन्निभम् ॥ जातरूपमयैःस्तंभैःशोभितंसद्मनांवरम् ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम् ॥ पप्रच्छसुम
तिंस्वीयंमंत्रिणंवदतांवरम् ॥५२॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम् ॥ कादेवतापूज्यतेत्रकस्यहेतोःस्थितानघ ॥ ५३ ॥
एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमंत्रविन्निजगादह ॥ शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः ॥ ५४ ॥ कामाक्षायाःपरंस्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम् ॥ यस्यादर्शनमात्रे
णसर्वसिद्धिःप्रजापते ॥५५॥ देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्ताखिलांश्रियम् ॥धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकंपिनी ॥ ५६ ॥ याचितासुमदेनात्रा
हिच्छत्रापतिनापुरा ॥स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ॥ ५७ ॥ तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीरशिरोमणे ॥ नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोषिससुरासुरदुर्ल्ल
भाम् ॥५८॥ इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ पप्रच्छसकलांवार्ताभवान्याःपुरुषर्षभः ॥५९॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोहिच्छत्रापतीराजासुमदः
किंतपःकृतम् ॥ येनेयंसर्वलोकानांमातातुष्टात्रसंस्थिता ॥ ६० ॥ वदसर्वंमहामात्यनानार्थपरिबृंहितम् ॥ यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्वदमहामते ॥ ६१ ॥
सुमतिरुवाच ॥ ॥हेमकूटोगिरिःपूर्तःसर्वदेवोपशोभितः ॥ तत्रास्तितीर्थंविमलमृषिवृंदसुसेवितम् ॥ ६२ ॥ सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः ॥ अरि
भिःसर्वसामंतैर्जगामतपसेहितम् ॥ ६३ ॥ वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनमनसास्मरन् ॥जगतांमातरंदध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ॥ ६४ ॥ वर्षाणित्रीणिशुष्का
णांपर्णानांभक्षणंचरन् ॥ चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ॥ ६५ ॥ अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममज्जसः ॥ ग्रीष्मेचचारपंचाग्नीन्प्रावृट्सुजलदोन्मु

१ तं सुराजानम्--इ०, तस्य राजानम् इ०च पा०। २ कैलासप्रस्थमेवकिम्–इ०पा०। ३ विसर्गलोपः संधिश्चार्षौ। प्राप्ताः अखिलां श्रियम् इति पदच्छेदः। ४ पूर्वम्–इ० पा०। ५ शिरसा स्पृशन्–इ०पा०।

खः ॥ ६६ ॥ त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्यस्वांतगोचरम् ॥ भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिंचनपश्यति ॥ ६७ ॥ वर्षेतुद्वादशेतीतेदृष्ट्वैतत्परमंतपः ॥ विभाव्य
मनसातीवशक्रःपस्पर्धतंभयात् ॥ ६८ ॥ आदिदेशसकामंतुपरिवारपरीवृतम् ॥ अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मेंद्रादिजयोद्यतम् ॥ ६९ ॥ गच्छकामसखेमद्यंप्रि
यमाचरमोहन ॥ सुमदस्यतपोविघ्नंसमाचरयथाभवेत् ॥ ७० ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंतुरासाहःस्वयंप्रभुः ॥ उवाचविश्वविजयेप्रौढगर्वोरवूद्वह ॥ ७१ ॥
॥ कामउवाच ॥ ॥ स्वामिन्कोऽसौहिसुमदःकिंतपःस्वल्पकंपुनः ॥ ब्रह्मादीनांतपोभंगंकरोम्यस्यतुकाकथा ॥ ७२ ॥ मद्बाणचलनिर्भिन्नश्चंद्रस्तारांगतःपु
रा ॥ त्वमप्यहल्यांगतवान्विश्वामित्रस्तुमेनिकाम् ॥ ७३ ॥ चिंतांमाकुरुदेवेंद्रसेवकेमयिसंस्थिते ॥ एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालयमारिष ॥ ७४ ॥ एवमु
क्त्वाकामदेवोहेमकूटंगिरिंययौ ॥ वसंतेनयुतःसख्यातथैवाप्सरसांगणैः ॥ ७५ ॥ वसंतस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान् ॥ कोकिलान्षट्पदश्रेण्याघुष्टा
नाशुचकारह ॥ ७६ ॥ वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः ॥ कृतमालासरित्तीरलवंगकुसुमान्वितः ॥ ७७ ॥ एवंविधेवनेवृत्तेरंभानामाप्सरो
वरा ॥ सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदांतिकम् ॥ ७८ ॥ तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभना ॥ मृदंगपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ॥ ७९ ॥
तद्गानमाकर्ण्यनराधिपोसौवसंतमालोक्यमनोहरंच ॥ तथान्यपुष्टारटितंमनोरमंचकारचक्षुःपरिवर्तनंबुधः ॥ ८० ॥ तंप्रबुद्धंनृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायु
धस्त्वरन् ॥ चकारसत्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्ठतोनघ ॥ ८१ ॥ एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोःसंवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा ॥ चकारचान्यातुकटाक्षमो
क्षणंचकारकाचिद्भृशमंगचेष्टितम् ॥ ८२ ॥ अप्सरोभिस्तथाकीर्णःकामविह्वलमानसः ॥ चिंतयामासमतिमाञ्जितेंद्रियशिरोमणिः ॥ ८३ ॥
एतामेतपसोविघ्नकारिण्योप्सरसांवराः ॥ शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यंतियथातथम् ॥ ८४ ॥ इतिसंचिंत्यसुतपास्ताउवाचवरांगनाः ॥ कायूयंकु
त्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ॥ ८५ ॥ अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवत्योक्षिगोचराः ॥ यास्तपोभिःसुदुष्प्राप्यास्तामेतपसआगताः ॥ ८६ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकामाक्षोपाख्यानंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यं
समाकर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः ॥ जगदुःकामसेनास्तंरंभाद्यप्सरसोमुदा ॥ १ ॥ त्वत्तपोभिर्वयंकांतप्राप्ताःसर्ववरांगनाः ॥ तासांयौवनसर्वस्वंभुंक्ष्वत्यजतपः
फलम् ॥ २ ॥ इयंघृताचीसुभगाचंपकाभशरीरभृत् ॥ कर्पूरगंधललितंभुनकुत्वन्मुखामृतम् ॥ ३ ॥ एतांमहाभागसुशोभिविभ्रमांमनोहरांगींघन
पीनसत्कुचाम् ॥ कांतोपभुंक्ष्वाशुनिजोग्रपुण्यतःप्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम् ॥ ४ ॥ मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितांमंदारमालापरिशोभि
वक्षसम् ॥ नानारताख्यानविचारचंचुरांदृढंयथास्यात्परिरंभणंकुरु ॥ ५ ॥ पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतंविमानमारुह्यवरंमयासह ॥ सुमेरुशृंगंबहुपु

ण्यसेवितंसंप्राप्यभोगंकुरुसत्तपःफलम् ॥ ६ ॥ तिलोत्तमायौवनरूपशोभिताग्रह्णातुतेमूर्धनितापवारणम् ॥ सुचामरौसंततधारयांकितौगंगाप्रवाहा
विवसुंदरोत्तम ॥ ७ ॥ शृणुष्वभोःकामकथांमनोहरांपिबामृतंदेवगणादिवांछितम् ॥ उद्यानमासाद्यचनंदनाभिधंवरांगनाभिर्विहरंकुरुप्रभो ॥ ८ ॥
इत्युक्तमाकर्ण्यमहामतिर्नृपोविचारयामासकुतोह्युपस्थिताः ॥ मयासुसृष्टास्तपसासुरांगनाःप्रत्यूहएवात्रविधेयमेषाकिम् ॥ ९ ॥ इतिचिंतातुरोराजा
स्वांतेसंचिंतयन्सुधीः ॥ जगादमतिमान्वीरःसुमदोदेवताङ्गनाः ॥ १० ॥ यूयंतुममचित्तस्थाजगन्मातृस्वरूपकाः ॥ मयासंचिंत्यतेयाहिसापित्वद्रूपिणी
मता ॥ ११ ॥ इदंतुच्छंस्वर्गसुखंत्वयोक्तंसविकल्पकम् ॥ मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवितादास्यतेवरम् ॥ १२ ॥ यत्कृपातोविधिःसत्यलोकंप्रातोमहान
भूत् ॥ सामेदास्यातिसर्वंहिभक्तदुःखांतकारिणी ॥ १३ ॥ किंनंदनंकिंतुगिरिःकनकेनसुमण्डितः ॥ किंसुधास्वल्पपुण्येनप्राप्यादानवदुःखदा ॥ १४ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकामस्तुविविधैःशरैः ॥ प्राहरन्नरदेवस्यकर्तुंकिंचिन्नवैप्रभुः ॥ १५ ॥ कटाक्षैर्नूपुरारावैःपरिरंभैर्विलोकनैः ॥ नतस्यचित्तंविभ्रांतंकर्तुं
शक्तावरांगनाः ॥ १६ ॥ गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धीरधीर्नृपः ॥ तच्छुत्वामघवाभीतःसेवामारभतात्मनः ॥ [1]१७ ॥ अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वकें
ऽबिका ॥ जितेंद्रियंमहाराजंप्रत्यक्षाभूत्सुतोषिता ॥ १८ ॥ पंचास्यपृष्ठललितापाशांकुशधरावरा ॥ धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी ॥ १९ ॥ तांवी
क्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम् ॥ धनुर्बाणसृणीपाशान्दधानांहर्षमाप्तवान् ॥ २० ॥ शिरसाबहुशोनत्वामातरंभक्तिभाविताम् ॥ हसंतींनिजदेहेषु
स्पृशंतींपाणिनामुहुः ॥ २१ ॥ तुष्टावभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिर्महामतिः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तःकंटकांगोपशोभितः ॥ २२ ॥ जयदेविमहादेविभक्तवृंदैक
सेविते ॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवेंद्रसेवितांघ्रियुगेनघे ॥ २३ ॥ मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम् ॥ त्वदृतेनास्तिसर्वंतन्मातर्भद्रेनमोस्तुते ॥ २४ ॥ मही
त्वयाऽऽधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन ॥ सपर्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता ॥ २५ ॥ सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम् ॥ त्वच्छक्त्यावसु
धासंस्थंरसंगृह्णन्विमुंचति ॥ २६ ॥ अंतर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतुशम् ॥ त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते ॥ २७ ॥ त्वंविद्यात्वंमहामाया
विष्णोर्लोकैकपालिनः ॥ स्वशक्त्यासृजसीदंत्वंपालयस्यपिमोहिनि ॥ २८ ॥ त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिंसुखमयंतिवै ॥ मांपालयकृपानाथेवंदितेभक्त
वल्लभे ॥ २९ ॥ रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणारणम् ॥ कुरुमेवांछितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ॥ ३० ॥ सुम[3]तिरुवाच ॥ एवंतुष्टाजगन्मातावृणीष्ववर
मुत्तमम् ॥ उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ॥ ३१ ॥ इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः ॥ वव्रेनिजंहृतंराज्यंहतदुर्जनकंटकम् ॥ ३२ ॥

१ मोघमारंभमात्मनः इ० पा० । २ लोकैकपावनी--इ० पा० । ३ शेष उवाच--इ० पा० ।

महेशीचरणद्वंद्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम् ॥ प्रांतेमुक्तिंतुसंसारवारिधेस्तारिणींपुनः ॥ ३३ ॥ ॥ कामाक्षोवाच ॥ ॥ राज्यंप्राप्नुहिसुमदसर्वत्रहतकंटकम् ॥ महिलारत्नसंजुष्टपादपद्मद्वयोभव ॥ ३४ ॥ तववैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध ॥ यदातुरावणंहत्वारघुनाथोमहायशाः ॥ ३५ ॥ करिष्यत्यश्वमेधंहिसर्वसंभारशोभितम् ॥ तस्यभ्रातामहावीरःशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ३६ ॥ पालयन्हयमायास्यत्यत्रवीरादिभिर्वृतः ॥ तस्मैसर्वंसमर्प्यत्वंराज्यमृद्धंधनादिकम् ॥ ३७ ॥ पालयिष्यसियोधैःस्वैर्धनुर्धारिभिरुद्भटैः ॥ ततःपृथिव्यांसर्वत्रभ्रमिष्यसिमहामते ॥ ३८ ॥ ततोरामंनमस्कृत्यब्रह्मेंद्रेशादिसेवितम् ॥ मुक्तिंप्राप्स्यसिदुष्प्रापांयोगिभिर्यमसाधनैः ॥ ३९ ॥ तावत्कालमिहस्थोस्येयावद्रामहयागमः ॥ पश्चात्त्वांतुसमुद्धृत्यगंतास्मिपरमंपदम् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीसुरासुरनमस्कृता ॥ सुमदोप्यहिछत्रायांशत्रून्हत्वानृपोभवत् ॥ ४१ ॥ एषराजासमर्थोपिबलवाहनसंयुतः ॥ नग्रहीष्यतितेवाहंमहामायासुशिक्षितः ॥ ४२ ॥ श्रुत्वाप्राप्तंपुरीपार्श्वेहयमेधहयोत्तमम् ॥ त्वांचसर्वैर्महाराजैःसेवितांघ्रिंमहामतिम् ॥ ४३ ॥ सर्वदास्यतिसर्वज्ञराजासुमदनामधृक् ॥ अधुनातन्महाराजरामचंद्रप्रतापतः ॥ ४४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवृत्तंसमाकर्ण्यसुमदस्यमहायशाः ॥ साधुसाध्वितिचोवाचजहर्षमतिमान्बली ॥ ४५ ॥ अहिच्छत्रापतिःसर्वैःस्वैर्गणैःपरिवारितः ॥ सभायांसुखमास्तेयोबहुराजन्यसेवितः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणावेदविदुषोवैश्याधनसमृद्धयः ॥ राजानंपर्युपासंतेसुमदंशोभयान्वितम् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविनोदेनन्यायिनोब्राह्मणावराः ॥ आशीर्वदंतितंभूपंसर्वलोकैकरक्षकम् ॥ ४८ ॥ एतस्मिन्समयेकश्चिदागत्यनृपतिंजगौ ॥ स्वामिन्नजानेकस्यास्तिहयःपत्रधरोंतिके ॥ ४९ ॥ तच्छ्रुत्वासेवकंश्रेष्ठंप्रेषयामाससत्वरः ॥ जानीहिकस्यराज्ञोयमश्वोममपुरांतिके ॥ ५० ॥ गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वावृत्तांतमादितः ॥ निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसेवितम् ॥ ५१ ॥ सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन् ॥ आज्ञापयामासजनंसर्वंराजाविशारदः ॥ ५२ ॥ लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यसमाकुलाः ॥ तोरणादीनिगेहेषुमंगलानिसृजंत्विह ॥ ५३ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढायांतुशत्रुघ्नसंमुखम् ॥ ५४ ॥ इत्यादिसर्वमाज्ञाप्यययौराजास्वयंततः ॥ पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नःसुमहामात्यैःसुभटैःपुष्कलादिभिः ॥ संयुतोभूपतिंवीरंददर्शसुमदाभिधम् ॥ ५६ ॥ हस्तिभिःसादिसंयुक्तैःपत्तिभिःपरतापनैः ॥ वाजिभिर्भूषितैर्वीरैःसंयुतंवीरशोभितम् ॥ ५७ ॥ अथागत्यमहाराजःशत्रुघ्नंनतवान्मुदा ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिसत्कृतंचकृतंवपुः ॥ ५८ ॥ इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम् ॥ महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसुपूरितम् ॥ ५९ ॥ स्वामिं

१ वैरिभ्यः पराभवः इत्यर्थः । २ स्थाता--इ० पा० । ३ सुभटैः इ०पा०।

श्चिरंप्रतीक्षेऽहंहयस्यागमनंप्रति ॥ कामाक्षाकथितंपूर्वंजातंसंप्रतितत्तथा ॥ ६० ॥ विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान् ॥ पावयास्मत्कुलंसर्वंरामानु
जमहीपते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वारोहयामासकुंजरंचंद्रसुप्रभम् ॥ पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत् ॥ ६२ ॥ भेरीपणवतूर्याणांवीणादीनांस्वनस्तदा ॥
व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ॥ ६३ ॥ कन्याःसमागत्यमहानरेंद्रंशत्रुघ्नमिंद्रादिकसेवितांघ्रिम् ॥ करिस्थितामौक्तिकवृंदसंघैर्वर्धापयामासुरिनप्र
युक्ताः ॥ ६४ ॥ शनैःशनैःसमागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा ॥ वर्धापितोगृहंप्रापतोरणादिकभूषितम् ॥ ६५ ॥ हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः ॥ राज्ञापु
रस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमंदिरम् ॥ ६६ ॥ अर्घादिभिःपूजयित्वारघुनाथानुजंतदा ॥ सर्वंसमर्पयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥छ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथस्वागतसंतुष्टंशत्रुघ्नं
प्राहभूमिपः ॥ रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभः ॥ १ ॥ ॥ सुमदउवाच ॥ ॥ कच्चिदास्तेसुखंरामःसर्वलोकशिरोमणिः ॥ भक्तरक्षावतारोयंममानुग्रहका
रकः ॥ २ ॥ धन्यालोकाइमेपुर्यांरघुनाथमुखांबुजम् ॥ येपिबंत्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः ॥ ३ ॥ [1]अर्थजातंमदीयंचनितरांपुरुषर्षभ ॥ कृतार्थंकु
लभूम्यादिवस्तुजातंमहामते ॥ ४ ॥ कामाक्षयाप्रसादोमेकृतःपूर्वंदयार्द्रया ॥ रघुनाथमुखांभोजंद्रक्ष्येद्यसकुटुंबकः ॥ ५ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुसुमदेपार्थि
वोत्तमे ॥ सर्वंतत्कथयामासरघुनाथगुणोदयम् ॥ ६ ॥ त्रिरात्रंतत्रसंस्थित्यरघुनाथानुजःपरम् ॥ गंतुंचकारधिषणांराज्ञासहमहामतिः ॥ ७ ॥ तज्ज्ञा
त्वासुमदःशीघ्रंपुत्रंराज्येभ्यषेचयत् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञापुष्कलेनानुमोदितः ॥ ८ ॥ वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच ॥ शत्रुघ्नसेवकेभ्योसौप्रादात्त
त्रमहामतिः ॥ ९ ॥ ततोगमनमारेभेमंत्रिभिर्बहुवित्तमैः ॥ पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैःसदश्वैरथकोटिभिः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नःसहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता ॥
जगाममार्गेविहसन्रघुनाथप्रतापभृत् ॥ ११ ॥ पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयोत्तमः ॥ पृष्ठतोनुययुःसर्वेयोधा[2]वैहयरक्षिणः ॥ १२ ॥ आश्रमान्विविधा
न्पश्यन्नृषीणांसुतपोभृताम् ॥ तत्रतत्रविशृण्वानोरघुनाथगुणोदयम् ॥ १३ ॥ एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः ॥ हरिभिर्हरिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मु
हुः ॥ १४ ॥ इतिशृण्वञ्छुभावाचोमुनीनांपरितःप्रभुः ॥ तुतोषभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् ॥ १५ ॥ ददर्शचाश्रमंशुद्धं[3]जनजंतुसमाकुलम् ॥
वेदध्वानिहताशेषामंगलंशृण्वतांनृणाम् ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभोखिलम् ॥ मुनिवर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम् ॥ १७ ॥ यत्रगावस्तुह
रिणापाल्यंतेपालनोचिताः ॥ मूषकानखनंत्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्बिलम् ॥ १८ ॥ मयूरैर्नकुलैःसार्द्धंक्रीडंतिफणिनोनिशम् ॥ गजैःसिंहैर्नित्यमत्रस्थी

१ अक्षिजातम्–इ० पा० । २ वैरिप्रहारिणः–इ० पा० । ३ द्विजजंतुसमाकुलम्–इ० पा० ।

यतेमित्रतांगतैः ॥ १९ ॥ एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेषुकृतादराः ॥ नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृंदकैः ॥ २० ॥ गावःकुंभसमोधस्कानंदिनीसमविग्र
हाः ॥ कुर्वंतिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् ॥ २१ ॥ मुनिवर्याःसमित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम् ॥ दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिंसर्वज्ञंराममंत्रिणम् ॥ २२ ॥
॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम् ॥ निर्वैरिजंतुसंसेव्यंमुनिवृंदसमाकुलम् ॥ २३ ॥ श्रोष्यामिमुनिवार्तांचविदधामिप
वित्रताम् ॥ निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २५॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ च्यवनस्याश्रमंविद्धिमहातापसशोभितम् ॥ निर्वैरिजंतुसंकीर्णंमुनिपत्नीभिरावृतम् ॥ २६ ॥ योऽसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भा
गमादधात् ॥ स्वायंभुवमहायज्ञेशक्रमानविभेदनः ॥ २७ ॥ महामुनेःप्रभावोयंनकेनापिसमाप्यते ॥ तपोबलसमृद्धस्यवेदमूर्तिधरस्यह ॥ २८ ॥
श्रुत्वारामानुजोवार्ताच्यवनस्यमहामुनेः ॥ सर्वंपप्रच्छसुमतिंशक्रमानादिभंजनम् ॥ २९ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कदासौदस्रयोर्भागंचकारसुरपंक्तिपु ॥
किंकृतंदेवराजेनस्वायंभुवमहामखे ॥ ३० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्मवंशेऽतिविख्यातोमुनिर्भृगुरितिश्रुतः ॥ कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाह
रणंप्रति ॥ ३१ ॥ तदामखविनाशायदमनोराक्षसोबली ॥ आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः ॥ ३२ ॥ कुत्रास्तिमुनिबंधुःसकुत्रतन्महिलानघा ॥ पुनःपुनरु
वाचेदंवचोरोपसमाकुलः ॥ ३३ ॥ तदाहुतवहोज्ञात्वाराक्षसाद्भयमागतम् ॥ दर्शयामासतज्जायामंतर्वत्नीमनिंदिताम् ॥ ३४ ॥ जहारराक्षसस्तांतुरुदंतींकुररी
मिव ॥ भृगोरक्षपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे ॥ ३५ ॥ एवंवदंतीमार्तांतांगृहीत्वानिरगाद्बहिः ॥ [१]दुष्टोवाक्यप्रहारेणबोधयन्सभृगोःसतीम् ॥ ३६ ॥ ततोमहाभयत्रस्तोगर्भ
श्चोदरमध्यतः ॥ पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवांगजः ॥ ३७ ॥ तेनोक्तंमात्रजाशुत्वंभस्मीभवसुदुर्मते ॥ नहिसाध्वीपरामर्शंकृत्वाश्रेयोऽधियास्यसि ॥ ३८ ॥
इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः ॥ मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः ॥ ३९ ॥ भृगुर्वह्निकृतंसर्वंज्ञात्वाकोपसमाकुलः ॥ शशापसर्वभक्षस्त्वं
भवदुष्टारिसूचक ॥ ४० ॥ तदाशप्तोतिदुःखार्तोजग्राहांघ्र्याशुशुक्षणिः ॥ कुरुमेनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ॥ ४१ ॥ मयानृतंवचोभीत्याकथितंनगु
रुद्रुहा ॥ तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ॥ ४२ ॥ तदानुग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः ॥ इत्युक्तवान्हुतभुजंदयार्द्रोमुनितापसः ॥ ४३ ॥
गर्भाच्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः ॥ चकारविधिवद्विप्रोदर्भपाणिःसुमंगलः ॥ ४४ ॥ च्यवनाच्च्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वेतपस्विनः ॥ शनैःशनैःसववृ
धेशुक्लेप्रतिपदिंदुवत् ॥ ४५ ॥ सजगामतपःकर्तुंरेवांलोकैकपावनीम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ॥ ४६ ॥ गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतं

१ दुष्टवाक्यप्रवादेन भर्त्सयंस्तापसः सतीम् ॥–इ० पा० ।

महान् ॥ अंसयोःकिंशुकौजातौवल्मीकोपरिशोभितौ ॥ ४७ ॥ मृगाआगत्यतस्यांगेकंडूंविदधुरुत्सुकाः॥ नकिंचित्सहिजानातिदुर्वारतपसावृतः॥ ४८॥
कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रांप्रतिप्रभुः ॥ सकुटुंबोययौरेवांमहाबलसमावृतः ॥ ४९ ॥ तत्रस्नात्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ दानानिब्राह्मणेभ्यश्च
प्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये ॥ ५० ॥ तत्कन्याविचरंतीसावनमध्येइतस्ततः ॥ सखीभिःसहितारम्यातप्तहाटकभूषणा ॥ ५१ ॥ तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहातरुसुशो
भितम् ॥ निमेषोन्मेषरहितंतेजःकिंचिद्ददर्शसा ॥ ५२ ॥ गत्वातत्रशलाकाभिरतुदद्रुधिरंस्रवत् ॥ दृष्ट्वाराज्ञोंगजाखेदंप्राप्तवत्यतिदुःखिता ॥ ५३ ॥
नजनन्यैतथापित्रेशशंसाघेनविप्लुता ॥ स्वयमेवात्मनात्मानंसाशुशोचभयातुरा ॥ ५४ ॥ तदाभूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह ॥ धूम्रादिशोभव
न्सर्वाःसूर्यश्चपरिवेषितः ॥ ५५ ॥ तदाराज्ञोहयानष्टाहस्तिनोबहवोमृताः ॥ धनंनष्टंरत्नयुतंकलहोभून्मिथस्तदा ॥ ५६ ॥ तदालोक्यनृपोभीतः
किंचिदुद्विग्नमानसः ॥ जनानपृच्छत्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ॥ ५७ ॥ पारंपर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम् ॥ ययौसुदुःखितस्तत्रसमृद्धबलवा
हनः ॥ ५८ ॥ तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम् ॥ स्तुत्वाप्रसादयामासमुनिवर्यदयांकुरु ॥५९॥ तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहातपाः ॥ तवात्मजाकृ
तंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ॥६०॥ तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम् ॥ बहुसुस्रावरुधिरंजानतीत्वामुवाचन ॥ ६१ ॥ तस्मादियंमहाभूपमह्यंदेयायथा
विधि ॥ ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचक्षुषआत्मजाम् ॥ ददौकुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ॥ ६३ ॥
दत्तायदानृपेणेयंकन्याकमललोचना ॥ तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वेमुनिरुषोद्गताः ॥ ६४ ॥ राजादत्त्वात्मजांतस्मैमुनयेतपसांनिधे ॥ प्रापस्वांनगरींभूयोदुः
खितोयंदयायुतः ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनोपाख्यानंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया ॥ मुदंप्रापहताशेषपातकोयोगयुक्तया ॥१॥ सामानवीतंवरमात्मनःपतिंनेत्रेणहीनंजरसाग
तौजसम् ॥ सिषेवएनंहरिमेधसोत्तमंनिजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा ॥२॥ शुश्रूषतीस्वंपतिमिंगितज्ञामहानुभावंतपसांनिधिंप्रियम् ॥ परांमुदंप्रापसतीमनोहरा
शचीयथाशक्रनिषेवणोद्यता ॥ ३ ॥ चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता॥राजपुत्रीसुंदरांगीफलमूलोदकाशना॥४॥ नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता॥
कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ॥५॥ विसृज्यकामंदंभंचद्वेषंलोभमघंमदम् ॥ अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ॥ ६ ॥ एवंतस्यप्रकुर्वाणासेवांवा
क्कायकर्मभिः ॥ सहस्राब्दंमहाराजसाचकामंमनस्यधात् ॥ ७ ॥ कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यतयोःपूजांचकारसा ॥ ८ ॥ ॥ १५ ॥
शर्यातिकन्याकृतपूजनार्घपाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती ॥ तावूचतुःस्नेहवशेनसुंदरौवरंवृणीष्वेतिमनोहरांगीम् ॥ ९ ॥ तुष्टौतौवीक्ष्यभिषजौदेवानांवरया

१ भयं मदम्-इ०पा० ।

चने ॥ मतिंचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा ॥ १० ॥ पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा ॥ दत्तंमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ॥ ११ ॥ इत्ये
तद्वचनंश्रुत्वासुकन्यायामनोहरम् ॥ सतीत्वंचविलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ ॥ १२ ॥ त्वत्पतिर्यदिदेवानांभागंयज्ञेदधात्यसौ ॥ आवयोरधुनाकुर्वंश्चक्षु
षोःस्फुटदर्शनम् ॥ १३ ॥ च्यवनोप्योमितिप्राहभागदानेवरौजसोः ॥ तदाहृष्टावाश्विनौतमूचतुस्तपतांवरम् ॥ १४॥ निमज्जतांभवानस्मिन्ह्रदेसि
द्धविनिर्मिते ॥ इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोधमनिसंततः ॥ १५ ॥ ह्रदंप्रवेशितोश्विभ्यांस्वयंचामज्जतांह्रदे ॥ पुरुषास्त्रयउत्तस्थुरपीच्यावनिताप्रियाः॥१६॥
रुक्मस्रजःकुंडलिनस्तुल्यरूपाःसुवाससः ॥ तान्निरीक्ष्यवरारोहासुरूपान्सूर्यवर्चसः ॥ १७ ॥ अजानतीपतिंसाध्वीह्याश्विनौशरणंययौ ॥ दर्शयित्वापतिं
तस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ ॥ १८ ॥ ऋषिमामंत्र्यययतुर्विमानेनत्रिविष्टपम् ॥ यक्ष्यमाणेक्रतौस्वीयभागकार्याशयायुतौ ॥ १९ ॥ कालेनभूयसाक्षामां
कर्शितांव्रतचर्यया ॥ प्रेमगद्गदयावाचापीडितःकृपयाब्रवीत् ॥ २० ॥ तुष्टोऽहमद्यतवभा[1]मिनिमानदायाःशुश्रूषयापरमयाहृदिचैकभक्त्या ॥ योदेहिना
मयमतीवसुहृत्स्वदेहोनावेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थे ॥ २१ ॥ येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमाधिविद्यात्मयोगविजिताभगवत्प्रसादाः ॥ तानेवतेमदनु
सेवनयाऽविरुद्धान्दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशोकान् ॥ २२ ॥ अन्येपुनर्भगवतोभ्रुवउद्विजृंभविस्रंसितार्थरचनाःकिमुरुक्रमस्य ॥ सिद्धासिभुंक्ष्वविभ
वान्निजधर्मदोहान्दिव्यान्नरैर्दुरधिगान्नृपविक्रियाभिः ॥ २३ ॥ एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमायाविद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत् ॥ संप्रश्रयप्रणयविह्वल
यागिरेषद्व्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह ॥ २४ ॥ ॥सुकन्योवाच ॥ ॥ राद्धंबतद्विजवृषैतदमोघयोगमायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः ॥
यस्तेभ्यधायिसमयःसकृदंगसंगोभूयाद्गरीयसिगुणःप्रसवःसतीनाम् ॥ २५ ॥ तत्रेतिकृत्यमुपशिक्ष्ययथोपदेशंयेनैषकर्शिततमोतिरिरंसयात्मा ॥ सिध्ये
ततेकृतमनोभवधर्षितायादीनस्तदीशभवनंसदृशंविचक्ष्व ॥ २६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ प्रियायाःप्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः ॥ विमानं
कामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥२७॥ सर्वकामदुघंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम् ॥ स[2]र्वार्थोपचयोदर्कंमणिस्तंभैरुपस्कृतम् ॥२८॥ दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वका
लसुखावहम् ॥ पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् ॥२९॥ स्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मंजुसिंजत्षडंघ्रिभिः ॥ दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥
॥३०॥ उपर्युपरिविन्यस्तनिलयेषुपृथक्पृथक् ॥ क्लृप्तैःकशिपुभिःकांतंपर्यंकव्यजनादिभिः॥३१॥ तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम् ॥ महामरक
तस्थलयाजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ॥३२॥ द्वाःसुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम् ॥ शिखरेष्विन्द्रनीलेषुहेमकुंभैरधिश्रितम् ॥ ३३ ॥ चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभि

१ मानिनि–इ० पा० । २ सर्वर्द्ध्युपचयोदर्कम्–इ० पा० ।

त्तिषुनिर्मितैः ॥ जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलंबितैः ॥ ३४ ॥ हंसपारावतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम् ॥ [1]कृत्रिमान्मन्यमानैस्तानधिरुह्याधिरुह्यच ॥ ३५ ॥
विहारस्थानविश्रामसंवेशप्रांगणाजिरैः ॥ यथोपजोषंरचितैर्विस्मापनमिवात्मनः ॥ ३६ ॥ एवंगृहंप्रपश्यंतींनातिप्रीतेनचेतसा ॥ सर्वभूताशयाभिज्ञः
स्वयंप्रोवाचतांप्रति ॥ ३७ ॥ निमज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिदमारुह ॥ सुभ्रूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ॥ ३८ ॥ सरजोबिभ्रतीवासोवेणी
भूतांश्चमूर्द्धजान् ॥ अंगंचमलपंकेनसंछन्नंशबलस्तनम् ॥ ३९ ॥ आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम् ॥ सांतःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशक
न्यकाः ॥ ४० ॥ सर्वाःकिशोरवयसोददर्शोत्पलगंधयः ॥ तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्रांजलयःस्त्रियः ॥ ४१ ॥ वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनःकरवाम
किम् ॥ स्नानेनतामहार्हेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ॥ ४२ ॥ दुकूलेनिर्मलेनूत्नेददुरस्यैचमानद ॥ भूषणानिपरार्ध्यानिवरीयांसिद्युमंतिच ॥ ४३ ॥ अ
न्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवम् ॥ अथादर्शेस्वमात्मानंस्रग्विणंविरजोंबरम् ॥ ४४ ॥ ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्बहुमानितम् ॥ हारेणचमहार्हे
णरुचकेनचभूषितम् ॥ ४५ ॥ निष्कग्रीवंवलयिनंक्कणत्कांचननूपुरम् ॥ श्रोण्योरध्यस्तयाकांच्याकांचन्याबहुरत्नया ॥ ४६ ॥ सुभ्रुवासुदताशुक्ल
स्निग्धापांगेनचक्षुषा ॥ पद्मकोशस्पृधानीलैरलकैश्चलसन्मुखम् ॥ ४७ ॥ यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम् ॥ तत्रचास्तेसहस्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्व
रः ॥ ४८ ॥ भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रवृतंतदा ॥ निशाम्यतद्योगगतिंसंशयंप्रत्यपद्यत ॥ ४९ ॥ सतांकृतमलस्नानांविभ्राजंतीमपूर्ववत् ॥ आत्म
नोबिभ्रतींरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम् ॥ ५० ॥ विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम् ॥ जातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नलुप्त
महिमाप्रिययानुपक्तोविद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने ॥ बभ्राजउत्कचकुमुद्गणवानपीच्यस्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभःस्थः ॥ ५२ ॥ तेनाष्टलोकपवि
हारकुलाचलेंद्रद्रोणीष्वनंगसखमारुतसौभगासु ॥ सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासुरेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ॥ ५३ ॥ वैश्रंभकेसुरवनेनंदनपुष्प
भद्रके ॥ मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनस्यतपोभोगवर्णनंनामपं
चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले ॥ नाबुध्यतगतानब्दाञ्छतसंख्यापरीमितान् ॥ १ ॥ त
तोज्ञात्वाथतद्विप्रःस्वकालपरिवर्तिनीम् ॥ मनोरथैश्चसंपूर्णास्वस्यप्रियतमांवराम् ॥ २ ॥ न्यवर्ततताश्रमंश्रेष्ठंपयोष्णीतीरसंस्थितम् ॥ निर्वैरजंतुजन
तासंकुलंमृगसेवितम् ॥ ३ ॥ तत्रावसत्ससुतपाःशिष्यैर्वेदसमन्वितैः ॥ सेवितांघ्रियुगोनित्यंततापपरमंतपः ॥ ४ ॥ कदाचिदथशर्यातिर्यष्टुमैच्छतदेवताः ॥

१ कृत्रिमानि विमानानि त्वधिरुह्यावरुह्य च ॥ –इ० पा० ।

तदाच्यवनमानेतुंप्रेषयामाससेवकान् ॥ ५ ॥ तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः ॥ सुकन्ययाधर्मपत्न्यास्वाचारपरिनिष्ठया ॥ ६ ॥ आगतंतंमुनिवरं
पत्न्यापुत्र्यामहायशाः ॥ ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्यवर्चसम् ॥ ७ ॥ राजादुहितरंप्राहकृतपादाभिवंदनाम् ॥ आशिषोनप्रयुंजानोनातिप्रीतमनाइव ॥
॥ ८ ॥ चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वयाप्रलंभितोलोकनमस्कृतोमुनिः ॥ यात्वंजराग्रस्तमसंमतंपतिंविहायजारंभजसेमुमध्वगम् ॥ ९ ॥ कथंमतिस्ते
ऽवगतान्यथासतांकुलप्रसूतेःकुलदूषणंत्विदम् ॥ बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुःस्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमाम् ॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंपितरंस्मयमानाशुचिस्मि
ता ॥ उवाचताततजामाताववैषभृगुनंदनः ॥ ११ ॥ शशंसपित्रेतत्सर्ववयोरूपाभिलंभनम् ॥ विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे ॥ १२ ॥ सोमेनायाजय
द्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत् ॥ असोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेनतेजसा ॥ १३ ॥ ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः ॥ वज्रंगृहीत्वाशक्रस्तुहंतुंब्राह्मणसत्त
मम् ॥ १४ ॥ अपंक्तिपावनौदेवौकुर्वाणंपंक्तिगोचरौ ॥ शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वामुनिःस्वहननोद्यतम् ॥ १५ ॥ हुंकारमकरोद्धीमान्स्तंभयामासतद्भुजम् ॥ इंद्रः
स्तब्धभुजस्तत्रदृष्टःसर्वैश्चमानवैः ॥ १६ ॥ कोपेनश्वसमानोहिर्यथामंत्रनियंत्रितः ॥ तुष्टावसमुनिंशक्रःस्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् ॥ १७ ॥ अश्विभ्यांभा
गदानंचकुर्वतंनिर्भयांतरम् ॥ कथयामासभोःस्वामिन्दीयतामश्विनोर्बलिः ॥ १८ ॥ मयानवार्यतेतातक्षमस्वाघंमहत्कृतम् ॥ इत्युक्तःसमुनिःकोपंजहौ
तूर्णंकृपानिधिः ॥ १९ ॥ इंद्रोमुक्तभुजोऽप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ ॥ एतद्वीक्ष्यजनाःसर्वेकौतुकाविष्टमानसाः ॥ २० ॥ शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्लभ
म् ॥ ततोराजाबहुधनंब्राह्मणेभ्योऽददन्महान् ॥ २१ ॥ चक्रेचावभृथस्नानंयागांतेशत्रुतापनः ॥ त्वयापृष्टंयदाचक्ष्वच्यवनस्यमहोदयम् ॥ २२ ॥ समया
कथितःसर्वस्तपोयोगसमन्वितः ॥ नमस्कृत्वातपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः ॥ २३ ॥ प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवं
तुकुर्वतोर्वार्ताहयःप्रापाश्रमंप्रति ॥ २४ ॥ विदधद्वायुवेगेनपृथ्वींखुरविलक्षिताम् ॥ दूर्वांकुरान्मुखाग्रेणचरंस्तत्रमहाश्रमे ॥ २५ ॥ मुनयोयावदादायदर्भा
न्स्नातुंगतानदीम् ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः ॥ २६ ॥ तावत्प्रापमुनेर्वासंच्यवनस्यातिशोभितम् ॥ गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनि
म् ॥ २७ ॥ सुकन्यायाःसमीपस्थंतपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचरणौतस्यस्वाभिधांसमुदाहरन् ॥ २८ ॥ शत्रुघ्नोहंरघुपतेर्भ्रातावाहस्यपालकः ॥ २९ ॥
नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशांतये ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः ॥ ३० ॥ शत्रुघ्नतवकल्याणंभूयान्नरवरर्षभ ॥ यज्ञंपालयमानस्यकीर्तिस्तेविपु
लाभवेत् ॥ ३१ ॥ चित्रंपश्यतभोविप्रारामोपिमखकारकः ॥ यन्नामस्मरणादीनिकुर्वंतिपापनाशनम् ॥ ३२ ॥ महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः ॥

१ सह-इ०पा० ।

यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायांतिपरांगतिम् ॥ ३३ ॥ पादपद्मसमुत्थेनरेणुनाग्रावमूर्तिभृत् ॥ तत्क्षणाद्गौतमार्धांगीजातामोहनरूपधृक् ॥ ३४ ॥ मामकी यस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा ॥ सर्वपातकराशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ॥ ३५ ॥ दैत्यायस्यमनोहारिरूपंप्रधनमण्डले ॥ पश्यंतःप्रापुरेतस्यरूपंवि कृतिवर्जितम् ॥ ३६ ॥ योगिनोध्याननिष्ठायेयंध्यात्वायोगमास्थिताः ॥ संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ॥ ३७ ॥ धन्योहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्या मिशोभनम् ॥ पयोदजलनेत्रांतंसुनसंसुभ्रुसून्नतम् ॥ ३८ ॥ साजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्तनमादरात् ॥ करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ॥ ३९ ॥ अद्यप्रातंतपःपुण्यमद्यपूर्णामनोरथाः ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यमुखंब्रह्मादिदुर्लभम् ॥ ४० ॥ तत्पादरेणुनास्वांगंपवित्रंविदधाम्यहम् ॥ विचित्रतरवार्ताभिः पावयेरसनांस्वकाम् ॥ ४१ ॥ इत्यादिरामचरणस्मरणप्रबुद्धप्रेमव्रजप्रसृतगद्गदवाग्गुदश्रुः ॥ श्रीरामचंद्ररघुपुंगवधर्ममूर्तेभक्तानुकंपकसमुद्धरसंस्मृतेर्मा म् ॥ ४२ ॥ जलपन्नश्रुकलापूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा ॥ नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिजध्यानेनसंस्थितः ॥ ४३ ॥ शत्रुघ्नस्तंमुनिंप्राहस्वामिन्नोमखस त्तमः ॥ क्रियतांभवतापादरजसासुपवित्रितः ॥ ४४ ॥ महद्भाग्यंरघुपतेर्यद्युष्मन्मानसांतरे ॥ तिष्ठत्यसौमहाबाहुःसर्वलोकसुपूजितः ॥ ४५ ॥ इत्यु क्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः ॥ जगामच्यवनस्तत्रप्रमोदह्रदसंप्लुतः ॥ ४६ ॥ हनूमांस्तंपदायांतंरामभक्तमवेक्ष्यह ॥ शत्रुघ्नंनिजगादासोवचो विनयसंयुतः ॥ ४७ ॥ स्वामिन्कथयसित्वंचेन्महापुरुषसुंदरम् ॥ रामभक्तंमुनिवरंनयामिस्वपुरीमहम् ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीरस्यशत्रुहा ॥ आदिदेशहनूमंतंगच्छप्रापयतंमुनिम् ॥ ४९ ॥ हनूमांस्तंमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान् ॥ सकुटुंबंनिनायाशुवायुःखइवसर्वगः ॥ ५० ॥ आगतंतंमु निंदृष्ट्वारामोमतिमतांवरः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतःप्रणयविह्वलः ॥ ५१ ॥ धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना ॥ पवित्रितोमखोमह्यंसर्वसंभारसं भृतः ॥५२॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यच्यवनोमुनिसत्तमः ॥ उवाचप्रेमनिर्भिन्नपुलकांगोतिनिर्वृतः ॥ ५३ ॥ स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्यतववाडवपूजनम् ॥ युक्तमेवम हाराजधर्ममार्गप्ररक्षितुः ॥५४॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनाश्रमेहयगमनोनामषोडशोऽध्यायः ॥१६॥छ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथदृष्ट्वाऽचिंत्यंतपोबलम् ॥ प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलोकैकवंदितम् ॥ १ ॥ अहोपश्यतयोगस्यसिद्धिंब्राह्मणस त्तमे ॥ यःक्षणादेवदुष्प्रापंतद्विमानमचीकरत् ॥ २ ॥ क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम् ॥ क्वतपोबलहीनानांभोगेच्छामनुजात्मनाम् ॥ ३ ॥ इतिस्वगतमाशंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे ॥ क्षणंस्थित्वाजलंपीत्वासुखसंभोगमाप्तवान् ॥४॥ हयस्तस्याःपयोष्णयाख्यानद्याःपुण्यजलात्मनः ॥ पयःपीत्वा ययौमार्गेवा[1]युवेगगतिर्महान् ॥ ५ ॥ योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोनुययुस्तदा ॥ हस्तिभिःपत्तिभिःकेचिद्रथैःकेचनवाजिभिः ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नोमात्यवर्येण

१ वायुवेगं पदं दधत् ।-इ०पा० ।

सुमत्याख्येनसंयुतः ॥ पृष्ठतोनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ॥ ७ ॥ गच्छन्वाजीपुरंप्राप्तोविमलाख्यस्यभूपतेः ॥ रत्नातटाख्यंचजनैर्हृष्टपुष्टैःसमा
कुलम् ॥ ८ ॥ ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम् ॥ पुरोंतिकेहिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तदागजानांसप्तत्याचंद्रवर्णसमानया ॥ अश्वानाम
युतैःसार्धंरथानांकांचनत्विषाम् ॥ १० ॥ सहस्रेणचसंयुक्तःशत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान् ॥ शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ॥ ११ ॥ वसुकोशंधनं
सर्वराज्यंतस्मैनिवेद्यच ॥ किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः ॥ १२ ॥ राजापितंस्वीयपदेप्रणम्रंदोर्भ्यांदृढंसंपरिषस्वजेमहान् ॥ जगामसाकंतनये
स्वराज्यंनिक्षिप्यसर्वंबहुधन्विभिर्वृतः ॥ १३ ॥ रामचंद्राभिधांश्रुत्वासर्वश्रुतिमनोहराम् ॥ सर्वंप्रणम्यतंवाहंददुर्वसुमहाधनम् ॥ १४ ॥ राजानंपूजयित्वा
तुशत्रुघ्नःपरयामुदा ॥ सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृष्ठतस्तदा ॥ १५ ॥ एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वताग्र्यंददर्शह ॥ स्फाटिकैःकानकैरौप्यैराजितंप्रस्थरा
जिभिः ॥ १६ ॥ जलनिर्झरसंह्रादंनानाधातुकभूतलम् ॥ गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारंगविराजितम् ॥ १७ ॥ यत्रसिद्धांगनाःसिद्धैःसंक्रीडंत्यकुतोभयाः ॥
गंधर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडंतिलीलया ॥ १८ ॥ गंगातरंगसंस्पर्शशीतवायुनिषेवितम् ॥ वीणारणद्धंसशुककक्वणसुंदरशोभितम् ॥ १९ ॥ पर्वतंवीक्ष्य
शत्रुघ्नउवाचसुमतिंत्विदम् ॥ तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमानसः ॥ २० ॥ कोऽयंमहागिरिवरोविस्मापयतिमेमनः ॥ महारजतसत्प्रस्थोमार्गेराजतिमे
ऽद्भुतः ॥ २१ ॥ अत्रकिंदेवतावासोदेवानांक्रीडनस्थलम् ॥ यदेतन्मनसःक्षोभंकरोतिश्रीसमुच्चयैः ॥ २२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादसुमतिस्तदा ॥
वक्ष्यमाणगुणागाररामचंद्रपदाब्जधीः ॥ २३ ॥ नीलोयंपर्वतोराजन्पुरतोभातिभूमिप ॥ मनोहरैर्महाशृङ्गैःस्फाटिकाग्रैःसमंततः ॥ २४ ॥
एनंपश्यंतिनोपापाःपरदाररतानराः ॥ विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यंतेनराधमाः ॥ २५ ॥ श्रुतिस्मृतिसमुत्थंयेधर्मंसद्भिःसुसाधितम् ॥ नमन्यं
तेस्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः ॥ २६ ॥ नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः ॥ योब्राह्मणोघृतादीनिविक्रीणातिसुरापकः ॥ २७ ॥ कन्यां
रूपेणसंपन्नांनदद्यात्कुलशीलिने ॥ विक्रीणातिद्रव्यलोभात्पितापापेनमोहितः ॥ २८ ॥ पत्नींदूषयतेयस्तुकुलशीलवतींनरः ॥ स्वयमेवात्तिमधुरंबंधु
भ्योनददातियः ॥ २९ ॥ भोजनेब्राह्मणार्थेचपाकभेदंकरोतियः[1] ॥ कृसरंपायसंवापिनार्थिनंदापयेत्कुधीः[2] ॥ ३० ॥ अतिथीनवमन्यंतेसूर्यतापादितापिता[3]
न ॥ अंतरिक्षभुजोयेचयेचविश्वासघातकाः ॥ ३१ ॥ नपश्यंतिमहाराजरघुनाथपराङ्मुखाः ॥ असौपुण्योगिरिवरःपुरुषोत्तमशोभितः ॥ ३२ ॥ पवित्र
यतिसर्वान्नोदर्शनेनमनोहरः ॥ अत्रतिष्ठतिदेवानांमुकुटैरर्चितांघ्रिकः ॥ ३३ ॥ पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हःपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ श्रुतयोनेतिनेतीतिब्रुवाणान

१ अमायां ब्राह्मणार्थे च इ०, मायांवा ब्राह्मणार्थे च इ० च पा० । २ निजार्थे पाचयेत्कुधीः–इ० पा० । ३ सूर्योढान्क्षुत्क्षुधार्दितान्–इ० पा० ।

विदंतियम् ॥ ३४ ॥ यत्पादरजइंद्रादिदेवैर्मृग्यंसुदुर्लभम् ॥ वेदांतादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विदंतियंबुधाः ॥ ३५ ॥ सोत्रश्रीमान्नीलशैलेवसतेपुरुषोत्तमः ॥
आरुह्यतंनमस्कृत्यसंपूज्यसुकृतादिना ॥ ३६ ॥ नैवेद्यंभक्षयित्वावैभूपभूयाच्चतुर्भुजः ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ ३७ ॥ तंशृणुष्वमहा
राजसर्वाश्चर्यसमन्वितम् ॥ रत्नग्रीवस्यनृपतेर्यद्वृत्तंसकुटुंबिनः ॥ ३८ ॥ चतुर्भुजादिकंप्राप्तंदेवदानवदुर्लभम् ॥ आसीत्कांचीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ॥
॥ ३९ ॥ महाजनपरीवारसमृद्धबलवाहना ॥ यस्यांवसंतिविप्राग्र्याःषट्कर्मनिरताभृशम् ॥ ४० ॥ सर्वभूतहितेयुक्तारामभक्तिषुलालसाः ॥ क्षत्रियारण
कर्तारःसंग्रामेप्यपलायिनः ॥ ४१ ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः ॥ वैश्याःकुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ॥ ४२ ॥ कुर्वन्तिरघुनाथस्यपदा
म्भोजेरतिंसदा ॥ शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ॥ ४३ ॥ कुर्वंतिकथनंरामरामेतिरसनाग्रतः ॥ प्राकृताःकेपिनोपापंकुर्वंतिमनसात्रवै ॥ ४४ ॥
दानंदयादमःसत्यंतत्रातिष्ठंतिनित्यशः ॥ वदतेनपराबाधंवाक्यंकोपिनरोऽनघः ॥ ४५ ॥ नपारक्येधनेलोभंकुर्वंतिनहिपातकम् ॥ एवंप्रजामहाराजरत्नग्री
वेणपाल्यते ॥ ४६ ॥ षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनान्यंलोभविवर्जितः ॥ एवंपालयमानस्यप्रजाधर्मेणभूपतेः ॥ ४७ ॥ गतानिबहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः ॥
विशालाक्षींमहाराजएकदाह्यूचिवानिदम् ॥ ४८ ॥ पतिव्रतांधर्मपत्नींपतिव्रतपरायणाम् ॥ पुत्राजाताविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरंधराः ॥ ४९ ॥ परीवारो
महान्मह्यंवर्ततेविगतज्वरः ॥ हस्तिनोममशैलाभावाजिनःपवनोपमाः ॥ ५० ॥ रथाश्वसुहयैर्युक्तावर्ततेममनित्यशः ॥ महाविष्णुप्रसादेनकिंचिन्न्यू
नंममास्तिन ॥ ५१ ॥ एवंमनोरथस्त्वेकस्तिष्ठतेमानसेमम ॥ परंतीर्थंमयानाद्यकृतंपरमशोभने ॥ ५२ ॥ गर्भवासविरामायक्षमंगोविंदशोभितम् ॥
वृद्धोजातोस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ॥ ५३ ॥ करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमादृतः ॥ योनरोजन्मपर्यंतंस्वोदरस्यप्रपूरकः ॥ ५४ ॥ नकरोतिहरेः
पूजांसनरोगोवृषःस्मृतः ॥ तस्माद्गच्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ॥ ५५ ॥ सकुटुंबःसुतेन्यस्यधुरंराज्यस्यनिर्भृताम् ॥ इतिव्यवस्यसंध्यायांह
रिंध्यायन्निशांतरे ॥ ५६ ॥ अद्राक्षीत्स्वप्नमप्येकंब्राह्मणंतापसंवरम् ॥ प्रातरुत्थायराजासौकृत्वासंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ५७ ॥ सभांमंत्रिजनैःसार्द्धंसुखमास्ते
दिवान्महान् ॥ तावद्विप्रंददर्शाथतापसंकृशदेहिनम् ॥ ५८ ॥ जटावल्कलकौपीनधारिणंदंडपाणिनम् ॥ अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकलेवरम् ॥ ५९ ॥
राजातंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाममहाभुजः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मामहीपतिः ॥ ६० ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंपप्रच्छविदितंद्विजम् ॥ स्वामि
स्त्वद्दर्शनान्मेद्यगतंदेहस्यपातकम् ॥ ६१ ॥ महांतःकृपणान्पातुंयांतितद्गेहमादरात् ॥ तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्यममसंप्रति ॥ ६२ ॥ कोदेवोगर्भना

१ नीलग्रीवस्य–इ० पा० । २ पर्वतोपमाः–इ० पा० ।

शायकिंतीर्थंचक्षमंभवेत् ॥ यूयंसर्वगताःश्रेष्ठाःसमाधिध्यानतत्पराः ॥ ६३ ॥ सर्वतीर्थावगाहेनकृतपुण्यात्मनोमलाः ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यंश्रद्दधानायवि
स्तरात् ॥ ६४ ॥ कथयस्वप्रसादेनसर्वतीर्थविचक्षण ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥शृणुराजेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतीर्थसेवनम् ॥ ६५ ॥ कस्यदेवस्यकृपयाग
र्भनिर्वारणंभवेत् ॥ सेव्यःश्रीरामचंद्रोसौसंसारज्वरनाशकः ॥ ६६ ॥ पूज्यःसएवभगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः ॥ नानापुर्योमयादृष्टाःसर्वपापक्षयंकराः ॥६७॥
अयोध्यासरयूस्तापीतथाद्वारंहरेःपरम् ॥ अवंतीविमलाकांचीरेवासागरगामिनी ॥ ६८ ॥ गोकर्णंहाटकाख्यंचहत्याकोटिविनाशनम् ॥ मल्लिकाख्योमहा
शैलोमोक्षदःपश्यतांनृणाम् ॥ ६९ ॥ यत्रांगेषुनृणांतोयंश्यामंवानिर्मलंभवेत् ॥ पातकस्यापहारीदंमयादृष्टंतुतीर्थकम् ॥ ७० ॥ मयाद्वारवतीदृष्टासुरासुर
निषेविता ॥ गोमतीयत्रवहतिसाक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ॥ ७१ ॥ यत्रस्वापोलयःप्रोक्तोमृतिर्मोक्षइतिश्रुतिः ॥ यस्यांसंवसतांनृणांनकलिःप्रभवेत्क्वचित् ॥७२॥
चक्रांकायत्रपाषाणामानवाअपिचक्रिणः ॥ पशवःकीटपक्ष्याद्याःसर्वेचक्रशरीरिणः ॥ ७३ ॥ त्रिविक्रमोवसेद्यस्यांसर्वलोकैकपालकः ॥ सापुरीतुमहापुण्ये
मयादृग्गोचरीकृता ॥ ७४ ॥ कुरुक्षेत्रंमयादृष्टंसर्वहत्यापनोदनम् ॥ स्यमंतपंचकंयत्रमहापातकनाशनम् ॥ ७५ ॥ वाराणसीमयादृष्टाविश्वनाथकृताल
या ॥ यत्रोपदिशतेमंत्रंतारकंब्रह्मसंज्ञितम् ॥ ७६ ॥ यस्यांमृताःकीटपतंगभृंगाःपश्वादयोवासुरयोनयोवा ॥ स्वकर्मसंभोगसुखंविहायगच्छंतिकैलासमती
तदुःखाः ॥ ७७ ॥ मणिकर्णियत्रतीर्थंयस्यामुत्तरवाहिनी ॥ करोतिसंसृतेर्बंधच्छेदंपापकृतामपि ॥ ७८ ॥ कपर्दिनःकुंडलिनःसर्पभूषाधरावराः ॥ गजचर्म
परीधानावसंतिगतदुःखकाः ॥ ७९ ॥ कालभैरवनामात्रकरोतियमशासनम् ॥ नकरोतिनृणांवार्तांयमोदंडधरःप्रभुः ॥ ८० ॥ एतादृशीमयादृष्टाकाशी
विश्वेश्वरांकिता ॥ अनेकान्यपितीर्थानिमयादृष्टानिभूमिप ॥ ८१ ॥ परमेकंमहच्चित्रंयद्दृष्टंनीलपर्वते ॥ पुरुषोत्तमसान्निध्येतन्नक्वाप्यक्षिगोचरम् ॥ ८२ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेब्राह्मणसमागमोनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ छ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ राजंस्त्वंशृणुय
द्वृत्तंनीलेपर्वतसत्तमे ॥ यच्छ्रद्दधानाःपुरुषायांतिब्रह्मसनातनम् ॥ १ ॥ मयापर्यटतातत्रगतंनीलाभिधेगिरौ ॥ गंगासागरतोयेनक्षालितप्रांगणेमुहुः ॥ २॥
तत्राभिल्लामयादृष्टाःपर्वताग्रेधनुर्भृतः ॥ चतुर्भुजामूलफलैर्भक्ष्यैर्निर्वाहितक्षमाः ॥ ३ ॥ तदामेमनसिक्षिप्रंसंशयःसुमहानभूत् ॥ चतुर्भुजाःकिमेतेवैधनुर्बाण
धरानराः ॥ ४ ॥वैकुंठवासिनांरूपंदृश्यतेविजितात्मनाम् ॥ कथमेतैरुपालब्धंब्रह्माद्यैरपिदुर्लभम् ॥ ५ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोल्लसितपाणयः ॥ वनमा
लापरीतांगाविष्णुभक्ताइवांतिके ॥ ६ ॥ संशयाविष्टचित्तेनमयापृष्टंतदानृप ॥ यूयंकेवतयुष्माभिर्लब्धंचातुर्भुजंकथम् ॥ ७॥ तदातैर्बहुहास्यंतुकृत्वामांप्र

१ उपधादीर्घाभाव आर्षः । २ बृहती–इ० पा० । ३ गच्छंति मुक्तिं समतीतदुःखाः–इ० पा० ।

तिभाषितम् ॥ ब्राह्मणोयंनजानातिपिंडमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ ८ ॥ इतिश्रुत्वाऽवदंचाहंकःपिंडःकस्यदीयते ॥ तन्ममब्रूतधर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः ॥ ९ ॥ त
दामद्वाक्यमाकर्ण्यकथितंतैर्महात्मभिः ॥ सर्वतत्रतुयद्वृत्तंचतुर्भुजभवादिकम् ॥ १० ॥ ॥ किराताऊचुः ॥ ॥ शृणुब्राह्मणवृत्तांतमस्माकंपृथुकःशिशुः ॥
नित्यंजंबूफलादीनिभक्षयन्क्रीडयाचरन् ॥ ११ ॥ एकदारममाणस्तुगिरिशृंगंमनोरमम् ॥ समारुरोहशिशुभिःसमंतात्परिवारितः ॥ १२ ॥ तदा
तत्रददर्शाहंदेवायतनमद्भुतम् ॥ गारुत्मतादिमाणिभिःखचितंस्वर्णभित्तिकम् ॥ १३ ॥ स्वकांत्यातिमिरश्रेणींदारयद्रविवद्धृशम् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापे
देकिमिदंकस्यवैगृहम् ॥ १४ ॥ गत्वाविलोकयामीतिकिमिदंमहतांपदम् ॥ इतिसंचिंत्यगेहांतर्जगामबहुभाग्यतः ॥ १५ ॥ ददर्शतत्रदेवेशंसुरासुरनम
स्कृतम् ॥ किरीटहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् ॥ १६ ॥ मनोहरावतंसौचधारयंतंसुनिर्मलौ ॥ पादपद्मेतुलसिकागंधमत्तषडंघ्रिके ॥ १७ ॥ शंखच
क्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः ॥ उपासितांघ्रिश्रीमूर्तिनारदाद्यैःसुसेवितम् ॥ १८ ॥ केचिद्गायंतिनृत्यंतिहसंतिपरमाद्भुतम् ॥ प्रीणयंतिमहाराजंसर्वलो
कैकवंदितम् ॥ १९ ॥ हरिंवीक्ष्यमदीयोर्भस्तत्रसंजग्मिवान्मुने ॥ देवास्तत्रविधायोच्चैःपूजांधूपादिसंयुताम् ॥ २० ॥ नैवेद्यंश्रीप्रियस्यार्थेकृत्वानीराज
नंततः ॥ जग्मुःस्वंस्वंगृहंराजन्कृपांपश्यंतआदरात् ॥ २१ ॥ महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तंनैवेद्यसिक्थकम् ॥ पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभंसुरमानुषैः ॥ २२ ॥
तद्भक्षणंचकृत्वाथोश्रीमूर्तिमवलोक्यच ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तंवैपृथुकेनसुशोभिना ॥ २३ ॥ तदास्माभिर्गृहंप्राप्तोबालकोवीक्षितोमुहुः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्रा
प्तःशंखचक्रादिधारकः ॥ २४ ॥ अस्माभिःपृष्टमेतस्यकिमेतज्जातमद्भुतम् ॥ तदाप्रोवाचनःसर्वान्बालकःपरमाद्भुतम् ॥ २५ ॥ शिखराग्रेगतःपूर्वं
तत्रदृष्टःसुरेश्वरः ॥ तत्रनैवेद्यसिक्थंतुमयाप्राप्तंमनोहरम् ॥ २६ ॥ तस्यभक्षणमात्रेणकारणेनतुसांप्रतम् ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोविस्मयेनसमन्वि
तः ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यःसंप्राप्तविस्मयैः ॥ अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवःपरमदुर्लभः ॥ २८ ॥ अन्नादिकंतत्रभुक्तंसर्वस्वादसमन्वितम् ॥
वयंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः ॥ गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनंकुरुसत्तम ॥ २९ ॥ भुक्त्वातत्रान्नसिक्थंतुभवविप्रचतुर्भुजः ॥ त्वयापृष्टंयदाश्चर्यंत
दुक्तंवाडवर्षभ ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंभिल्लानामहमद्भुतम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृष्टोभवमित्युत ॥ १ ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वापुण्यकलेवरः ॥ शृंगमारुरुहेतत्रम
णिमाणिक्यचित्रितम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यंमहाराजदेवंदेवादिवंदितम् ॥ नमस्कृत्वाकृतार्थोऽहंजातोन्नप्राशनेनच ॥ ३ ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादि
चिह्नितम् ॥ पुरुषोत्तमदर्शनेननपुनर्गर्भमाविशम् ॥ ४ ॥ राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम् ॥ कृतार्थंकुरुचात्मानंगर्भदुःखविवर्जितम् ॥ ५ ॥

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाग्र्यस्यधीमतः ॥ पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ॥ ६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ साधुविप्राग्र्यहेसाधोत्वयाप्रोक्तंममानघ ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ ७ ॥ ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रुतिसमन्वितम् ॥ विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत् ॥ ८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम् ॥ येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ९ ॥ वलीपलितदेहोवायोवनेनान्वितोपिवा ॥ ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्यंहरिंशरणमाव्रजेत् ॥ १० ॥ तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवंदनेतस्यपूजने ॥ मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु ॥ ११ ॥ सर्वंनश्वरमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम् ॥ जंन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् ॥ १२ ॥ क्रोधात्कामाद्भयाद्द्वेषाल्लोभाद्दंभान्नरःपुनः ॥ यथाकथंचिद्विभजन्नसदुःखंसमश्नुते ॥ १३ ॥ संहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात् ॥ येषांकृपातःपुरुषाभवंत्यसुखवर्जिताः ॥ १४ ॥ तेसाधवःशांतरागाःकामलोभविवर्जिताः ॥ ब्रुवंतियन्महाराजतत्संसारनिवर्तकम् ॥ १५ ॥ तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचंद्रपरायणः ॥ यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः ॥ १६ ॥ तस्मात्तीर्थेषुगंतव्यंनरैःसंसारभीरुभिः ॥ पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु ॥ १७ ॥ तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरंत्यघम् ॥ तंविधिंनृपशार्दूलकुरुष्वश्रुतिगोचरम् ॥ १८ ॥ विरागंजनयेत्पूर्वंकलत्रादिकुटुंबके ॥ असत्यभूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतुमनसास्मरेत् ॥ १९ ॥ क्रोशमात्रंततोगत्वारामरामेतिचब्रुवन् ॥ तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौरंकुर्याद्विधानवित् ॥ २० ॥ मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम् ॥ केशानाश्रित्यतिष्ठंतितस्माद्वपनमाचरेत् ॥ २१ ॥ ततोदंडंतुनिर्ग्रंथिकमंडलुमथाजिनम् ॥ बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः ॥ २२ ॥ विधिनागच्छतांनृणांफलावाप्तिर्विशेषतः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् ॥ २३ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ २४ ॥ हरेकृष्णहरेकृष्णभक्तवत्सलगोपते ॥ शरण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंसृतेः ॥ २५ ॥ इतिब्रुवन्रसनयामनसाचहरिंस्मरन् ॥ पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थंप्रतिमहोदयः ॥ २६ ॥ यानेनगच्छन्पुरुषःसमभागफलंलभेत् ॥ उपानद्भ्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् ॥ २७ ॥ व्यवहर्तातृतीयांशंसेवयाष्टमभागभाक् ॥ अनिच्छयात्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् ॥ २८ ॥ यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका ॥ पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषतः ॥ २९ ॥ तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवंदनसेवनैः ॥ तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ॥ ३० ॥ इतितीर्थविधिःप्रोक्तःसमासेननविस्तरात् ॥ एवंविधिंसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः ॥ यथासंसारनिर्वाहःक्षणादेवभविष्यति ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्य

१ जन्मदुःखजरातीतम्–इ० पा० । २ स हरिर्ज्ञायते–इ०, स हरिः प्राप्यते–इ० च पा० । ३ अश्वादियानेन । ४ यथोक्तैकभागफलमित्यर्थः ।

उग्रेभ्यःपुरुषर्षभ ॥ ३३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यववंदेचरणौमहान् ॥ तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ॥ ३४ ॥ आदिदे
शनिजामात्यंमंत्रवित्तममुत्तमम् ॥ तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनोदधत् ॥ ३५ ॥ मंत्रिन्पौरजनान्सर्वानादिशत्वंममाज्ञया ॥ पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शन
प्रीतिहेतवे ॥ ३६ ॥ येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः ॥ सर्वेनिर्यांतुमत्पुर्यामयासहनरोत्तमाः ॥ ३७ ॥ येतुमद्वाक्यमुल्लंघ्यस्थास्यंतिपुरुषागृहे ॥
तेदंड्यायमदंडेनपापिनोऽधर्महेतवः ॥ ३८ ॥ किंतेनसुतवृंदेनबांधवैःकिंसुदुर्नयैः ॥ यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यांपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ ३९ ॥ सूकरीयूथवत्तेषां
प्रसूतिर्विट्प्रभक्षिका ॥ येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिंनशरणंगताः ॥ ४० ॥ योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पावयितुंक्षमः ॥ तंनमस्कुरुतक्षिप्रंमदीयाःप्रकृति
व्रजाः ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुंफितम् ॥ प्रजहर्षमहामात्यउत्तमःसत्यनामधृक् ॥ ४२ ॥ हस्तिनंवरमारोप्यपटहेनव्यघोषयत् ॥ यदा
दिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांसमिच्छता ॥ ४३ ॥ गच्छंतुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम् ॥ दृश्यतांपापसंहारीपुरुषोत्तमनामधृक् ॥ ४४ ॥ क्रियतांसर्वसंसारसा
गरोगोष्पदंपुनः ॥ भूष्यतांशंखचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुर्नरैः ॥ ४५ ॥ इत्यादिघोषयामासराज्ञादिष्टंयदद्भुतम् ॥ सचिवोरघुनाथांघ्रिध्याननिर्वारितश्रमः ॥ ४६ ॥
तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनंदरससंप्लुताः ॥ मनोदधुःस्वनिस्तारेपुरुषोत्तमदर्शनात् ॥ ४७ ॥ निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः ॥ आशिषंवरदानाढ्यां
ददतोभूमिपंप्रति ॥ ४८ ॥ क्षत्रियाधन्विनोवीरावैश्यावस्तुक्रयाश्रिताः ॥ शूद्राःसंसारनिस्तारहर्षितस्वीयविग्रहाः ॥ ४९ ॥ रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिराताभि
त्तिकारकाः ॥ सूचीवृत्त्याचजीवंतस्तांबूलक्रयकारकाः ॥ ५० ॥ तालवाद्यधरायेचयेचरंगोपजीविनः ॥ तैलविक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ ५१ ॥ सूताव
दंतःपौराणींवार्ताहर्षसमन्विताः ॥ मागधावंदिनस्तत्रनिर्गताभूमिपाज्ञया ॥ ५२ ॥ भिषग्वृत्त्याचजीवंतस्तथापाशककोविदाः ॥ पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवा
क्यानुरंजकाः ॥ ५३ ॥ ऐंद्रजालिकविद्याढ्यास्तथावार्तासुकोविदाः ॥ प्रशंसंतोमहाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ॥ ५४ ॥ राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रातःसंध्यादिकाःक्रियाः ॥
ब्राह्मणंतापसश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ॥ ५५ ॥ तदाज्ञयामहाराजोनिर्जगामपुराद्बहिः ॥ लोकैरनुगतोराजाबभौचंद्रइवोडुभिः ॥ ५६ ॥ क्रोशमात्रंसगत्वाथक्षौ
रंकृत्वाविधानतः ॥ दंडंकमंडलुंबिभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ॥ ५७ ॥ शुभवेषेणसंयुक्तोहरिध्यानपरायणः ॥ कामक्रोधादिरहितंमनोबिभ्रन्महायशाः ॥ ५८ ॥ तदा
दुंदुभयोभेर्यआनकाःपणवास्तथा ॥ शंखवीणादिकाश्चैवाध्मातास्तद्वादकैर्मुहुः ॥ ५९ ॥ जयदेवेशदुःखघ्नपुरुषोत्तमसंज्ञित ॥ दर्शयस्वतनुंमह्यंवदंतो
निर्ययुर्जनाः ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरत्नग्रीवस्यतीर्थप्रयाणंनामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ छ ॥

१ निर्व्यूह्य–इ० पा० ।

॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते ॥ महाभागैर्वैष्णवैश्चगायकैःकृष्णकीर्तनम् ॥ १ ॥ शुश्रावासौमहाराजोमार्गे
गोविंदकीर्तनम् ॥ जयमाधवभक्तानांशरण्यपुरुषोत्तम ॥ २ ॥ मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम् ॥ तापसब्राह्मणात्तेषांमहिमानमथा
शृणोत् ॥ ३ ॥ विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः ॥ मार्गेमार्गेमहाविष्णुंगापयामासगायकान् ॥ ४ ॥ दीनांधकृपणानांचपंगूनांवासनो
चितम् ॥ दानंददौमहाराजोबुद्धिमान्विजितेंद्रियः ॥ ५ ॥ अनेकतीर्थविरजमात्मानंभव्यतांगतम् ॥ कुर्वन्ययौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ॥ ६ ॥
नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदींपापप्रणाशिनीम् ॥ चक्रांकितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ॥ ७ ॥ अनेकमुनिवृंदानांबहुश्रेणिविराजिताम् ॥ सारसादिपतत्री
णांकूजितैरुपशोभिताम् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वापप्रच्छविप्राग्र्यंतापसंधर्मकोविदम् ॥ अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजृंभितम् ॥ ९ ॥ स्वामिन्केयंनदीपुण्यामुनि
वृन्दनिषेविता ॥ करोतिममचित्तस्यप्रमोदभरनिर्भरम् ॥ १० ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः ॥ वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तम
म् ॥ ११ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ गंडकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता ॥ पुण्योदकपरीवाहहतपातकसंचया ॥ १२ ॥ दर्शनान्मानसंपापंस्पर्शनात्क
र्मजंदहेत् ॥ वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् ॥ १३ ॥ पुरादृष्ट्वाप्रजानाथःप्रजाःसर्वा[1]विपावनीः ॥ स्वगंडविप्रुषोनेकपापघ्नींसृष्टवानिमाम् ॥ १४ ॥
एनांनदींयेपुण्योदांस्पृशंतिसुतरंगिणीम् ॥ तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः ॥ १५ ॥ अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः ॥ तेसाक्षाद्भगवंतोहिस्व
स्वरूपधराःपराः ॥ १६ ॥ शिलांसंपूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतांनरः ॥ नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपाविशेत् ॥ १७ ॥ पूजयेद्योनरोधीमाञ्छालग्रामशिलां
वराम् ॥ तेनाचारवताभाव्यंदंभलोभवियोगिना ॥ १८ ॥ परदारपरद्रव्यविमुखेननरेणहि ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः ॥ १९ ॥ द्वारवत्यांभवं
चक्रंशिलावैगंडकीभवा ॥ पुंसांक्षणाद्धरत्येवपापंजन्मशतार्जितम् ॥ २० ॥ अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत् ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वापूतोभवे
त्क्षणात् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः ॥ शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ नजातुचित्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूज
नम् ॥ भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी ॥ २३ ॥ मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगुणान्विता ॥ हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंव्रजेत् ॥ २४ ॥ स्त्री
पाणिमुक्तपुष्पाणिशालग्रामशिलोपरि ॥ पवे[2]रधिकपातानिवदंतिब्राह्मणोत्तमाः ॥ २५ ॥ चंदनंविषसंकाशंकुसुमंवज्रसंनिभम् ॥ नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्भ
गवतःकृतम् ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यःस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि ॥ कुर्वतीयातिनरकंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ २७ ॥ अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतो

१ विपापिनीः-इ० पा० । २ सर्वाभ्यधिकपापानि-इ० पा० ।

पिवा ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम् ॥ २८ ॥ तुलसीचंदनंवारिशंखोघंटाथचक्रकम् ॥ शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् ॥ २९ ॥
पदामृतंतुनवभिःपापराशिप्रदाहकम् ॥ वदंतिमुनयःशांताःसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ३० ॥ सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसमर्चनात् ॥ पुण्यंभवतियद्राज
न्विंदौविंदौतदद्भुतम् ॥ ३१ ॥ शालग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमैः ॥ तत्रयोजनमात्रंतुतीर्थकोटिसमन्वितम् ॥ ३२ ॥ शालग्रामाःसमाःपूज्याःसमेषु
द्वितयंनहि ॥ विषमाएवसंपूज्याविषमेषुत्रयंनहि ॥ ३३ ॥ द्वारावतीभवंचक्रंतथावैगंडकीभवम् ॥ उभयोःसंगमोयत्रतत्रगंगासमुद्रगा ॥ ३४ ॥ रूक्षाःकुर्वं
तिपुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान् ॥ तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्योददतिश्रियम् ॥ ३५ ॥ आयुष्कामोनरोयस्तुधनकामोहियःपुमान् ॥ पूजयन्सर्वमा
प्नोतिपारलौकिकमैहिकम् ॥ ३६ ॥ प्राणांतकालेपुंसस्तुभवेद्भाग्यवतोनृप ॥ वाचिनामहरेःपुण्यंशिलाहृदितदंतिके ॥ ३७ ॥ गच्छत्सुप्राणमार्गेपुय
स्यविश्रंभतोपिचेत् ॥ शालग्रामशिलास्फूर्तिस्तस्यमुक्तिर्नसंशयः ॥ ३८ ॥ पुराभगवताप्रोक्तमंबरीषायधीमते ॥ ब्राह्मणान्यासिनःस्निग्धाःशालग्राम
शिलास्तथा ॥ ३९ ॥ स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्धिक्षितिमंडले ॥ पापिनांपापनिर्हारंकर्तुंधृतमुदंचता ॥ ४० ॥ निंदंतिपापिनोयेवाशालग्रामशिलांस
कृत् ॥ कुंभीपाकेपचंत्याशुयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ४१ ॥ पूजांसमुद्यतंकर्तुंयोवारयतिमूढधीः ॥ तस्यमातापिताबंधुवर्गोनरकभागिनः ॥ ४२ ॥ योवा
कथयतिप्रेष्ठंशालग्रामार्चनंकुरु ॥ सकृतार्थोनयत्याशुवैकुंठंस्वस्यपूर्वजान् ॥ ४३ ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ मुनयोवीतरागाश्चकामक्रोध
विवर्जिताः ॥ ४४ ॥ पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेधर्मविवर्जिते ॥ आसीत्पुल्कसजातीयोनरःशबरसंज्ञितः ॥ ४५ ॥ नित्यंजंतुवधोद्युक्तःशरासनधरोमुहुः ॥ ती
र्थप्रतियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम् ॥ ४६ ॥ अनेकप्राणिहत्याकृतपरस्वेनिरतःसदा ॥ सदारागादिसंयुक्तःकामक्रोधादिसंयुतः ॥ ४७ ॥ विचर
त्यनिशंभीमेवनेप्राणिवधंकरः ॥ विषसंसक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्धुरः ॥ ४८ ॥ सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयंकरः ॥ कालंप्राप्तंनजानातिसमीपेप्यु
ग्रमानसः ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तुसंप्राप्ताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ ताम्रकेशादीर्घनखालंबदंष्ट्राभयानकाः ॥ ५० ॥ श्यामालोहस्यनिगडान्बिभ्रतोमोहका
रकाः ॥ बध्नंतुपापिनंह्येनंप्राणिमात्रभयंकरम् ॥ ५१ ॥ कदाचिन्मनसानायंप्राणिमात्रोपकारकः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ॥ ५२ ॥ एतस्यजिह्वां
महतीमहंनिष्कासयाम्यतः ॥ एकोवदतिचैतस्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ॥ ५३ ॥ एकोवदतिचैतस्यकरौकृंतामिपापिनः ॥ अन्योवदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्म
नः ॥ ५४ ॥ एवंवदंतःसुभृशंदन्तैर्दन्तानिपीडकाः ॥ आगत्यतंदुरात्मानंसायुधास्तस्थुरुन्मदाः ॥ ५५ ॥ एकोदूतस्तदासर्परूपंधृत्वादशत्पदे ॥ सदष्टमात्रःसहसाग

१ आयुःश्रीकांतिवर्जितान्–इ०, आयुःश्रीकीर्तिवर्जितान्–इ०, आयुर्वित्तविवर्जितान्–इ० च पा० । २ मुग्धमानसः–इ० पा० ।

तासुःपर्यजायत॥५६॥तदातंलोहपाशेनबद्धातेयमकिंकराः॥कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैःप्राहरन्क्रुधा॥५७॥अहोदुष्टदुरात्मंस्त्वंकदाचिन्नाचरःशुभम्॥ म
नसापियतस्त्वांवैक्षेप्स्यामोरौरवेषुच ॥५८॥ त्वङ्मांसंवायसारौद्राभक्षयिष्यंतिवैक्रुधा॥आजन्मतस्तुभवतानकृतंहरिसेवनम्॥५९॥त्वयाकलत्रपुत्राद्याद्रो
हंकृत्वासुपोषिताः॥ नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजनार्दनः ॥६०॥ तस्मात्त्वांलोहशंकौवाकुंभीपाकेचरौरवे॥धर्मराजाज्ञयासर्वैर्नेष्यामोबहुताडनैः ॥६१॥
एवमुक्त्वायदानेतुंसमैच्छन्यमकिंकराः ॥ तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ॥ ६२ ॥ यमदूतास्तदादृष्टावैष्णवेनमहात्मना ॥ पाशमुद्गरदंडादिदु
ष्टायुधधरागणाः ॥ ६३ ॥ पुल्कसंलोहनिगडैर्बद्धायातुंसमुद्यताः ॥ बन्धबन्धग्रसच्छिन्धिभिन्धिभिन्धीतिवादिनः ॥ ६४ ॥ तदाकृपालुस्तंप्रेक्ष्यपद्मनाभ
परायणः ॥ अत्यंतकृपयायुक्तंचेतस्तत्रतदाकरोत् ॥ ६५ ॥ असौमहादुष्टपीडांमायातुममसन्निधौ ॥ मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच ॥ ६६ ॥ इतिकृ
त्वामतिंतस्मिन्कृपायुक्तोमुनीश्वरः ॥ शालग्रामशिलांहस्तेगृहीत्वास्यगतोऽतिके ॥ ६७ ॥ तस्यपादोदकंपुण्यंतुलसीदलमिश्रितम् ॥ मुखेविनिक्षिपन्क
र्णेरामनामजजापह ॥ ६८ ॥ तुलसींमस्तकेतस्यधारयामासवैष्णवः ॥ शिलांहृदिमहाविष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः ॥ ६९ ॥ गच्छंतुयमदूतावैयातनासुप
रायणाः ॥ शालग्रामशिलास्पर्शोदहतात्पातकंमहत् ॥ ७० ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः ॥ आययुस्तस्यसंविधेशिलास्पर्शाद्गतांह
सः ॥ ७१ ॥ पीतवस्त्राःशंखचक्रगदापद्मविराजिताः ॥ आगत्यमोचयामासुर्लोहपाशाद्दुरासदात् ॥ ७२ ॥ मोचयित्वामहापापकारकंपुल्कसंनरम् ॥ ऊचुः
किमर्थंबद्धोयंवैष्णवःपूज्यदेहभृत् ॥७३॥ कस्याज्ञाकारकायूयंयदधर्मप्रकारकाः ॥ मुंचंतुवैष्णवंत्वेनंकिमर्थंविधृतोह्ययम् ॥७४॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजग
दुर्यमकिंकराः ॥ धर्मराजाज्ञयाप्राप्तानेतुंपापिनमुद्यताः ॥७५॥ नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः ॥ प्राणिहत्यामहापापकारीदुष्टशरीरभृत् ॥७६॥
नृन्वहूंस्तीर्थयात्रायां[3]गच्छतोऽसौव्यलुंठयत् ॥ परदाररतोनित्यंसर्वपापाधिकारकः ॥ ७७ ॥ तस्मान्नेतुंवयंप्राप्ताःपापिनंपुल्कसंनरम् ॥ भवद्भिर्मोचितः
कस्मादकस्मादागतैर्भटैः ॥ ७८ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंप्राणिकोटिवधोद्भवम् ॥ शालग्रामशिलास्पर्शःसर्वंदहातितत्क्षणा
त् ॥ ७९ ॥ रामेतिनामयच्छ्रोत्रेविश्रंभादागतंयदि ॥ करोतिपापसंदाहंतूलंवह्निकणोयथा ॥ ८० ॥ तुलसीमस्तकेयस्यशिलाहृदिमनोहरा ॥
मुखेकर्णेथवारामनामयुक्तस्तदैवसः ॥ ८१ ॥ तस्मादनेनतुलसीमस्तकेविधृतापुरा ॥ श्रावितंरामनामाशुशिलाहृदिसुधारिता ॥ ८२ ॥ तस्मा

१ गंडक्याः–इ० पा० । २ एतत्पूर्वम्–"मुंचंतु वैष्णवं त्वेनं किमर्थं विधृतो ह्ययम्" इ० पा० । ३ जिगीषतं व्यलुंठयत्–इ० पा० । ४ ब्रह्महत्याकरो वास्तु प्राणिकोटचपकारकः–इ० पा० ।
५ जपितम्–इ० पा० ।

त्पापसमूहोस्यदग्धःपुण्यकलेवरः ॥ यास्यतेपरमंस्थानंपापिनांयत्सुदुर्ल्लभम् ॥ ८३ ॥ वर्षायुतंतत्रभुक्त्वाभोगान्सर्वमनोहरान् ॥ भा[1]रतेजन्मसंप्राप्यस
माराध्यजगद्गुरुम् ॥ ८४ ॥ प्राप्स्यतेपरमंस्थानंसुरासुरसुदुर्ल्लभम् ॥ नज्ञातोमहिमासम्यक्छिलायाःपरमेष्ठिनः ॥ ८५ ॥ दृष्टास्पृष्टार्चितावापिसर्वपापह
राक्षणात् ॥ इत्युक्त्वाविरताःसर्वेमहाविष्णोर्गणामुदा ॥ ८६ ॥ याम्यास्तेकिंकराराज्ञेकथयामासुरद्भुतम् ॥ वैष्णवोहर्षमापेदेरघुनाथपरायणः ॥ ८७ ॥
मुक्तोसौयमपाशाच्चग[2]मिष्यतिपरंपदम्॥तदाजगामविमलंकिंकिणीजालमंडितम् ॥८८॥ विमानंदेवलोकात्तुमनोहारिमहाद्भुतम् ॥ तत्रारुह्यगतःस्वर्गमहापु
ण्यैर्निषेवितम् ॥८९॥ भोगान्भुक्त्वासविपुलानाजगाममहीतलम्॥काश्यांजन्मसमासाद्यशुचिवाडवसत्कुले॥९०॥ आराध्यजगतामीशंगतवान्परमंपदम्॥
सपापीसाधुसंगत्याशालग्रामशिलांस्पृशन् ॥ ९१ ॥महापीडाविनिर्मुक्तोगतवान्परमंपदम् ॥ मयातेभिहितंराजन्गं[3]डकीचरितंमहत् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वाविमुच्य
तेपापैर्भुक्तिमुक्तिचविंदति ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेगंडकीमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः॥ २० ॥ छ ॥
॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतन्माहात्म्यमतुलंगंडक्याःकर्णगोचरम् ॥ कृत्वाकृतार्थमात्मानममन्यतनृपोत्तमः ॥ १ ॥ स्नात्वातीर्थेपितॄन्त्सर्वान्त्सं
तर्प्यजह्रषेमहान् ॥ शालग्रामशिलापूजांकुर्वन्वाडववाक्यतः ॥ २ ॥ चतुर्विंशच्छिलास्तत्रगृहीत्वासनृपोत्तमः ॥ पूजयामासप्रेम्णाचचंदनाद्युपचार
कैः ॥ ३ ॥ तत्रदानानिदत्त्वाचदीनांधेभ्योविशेषतः ॥ गंतुंप्रचक्रमेराजापुरुषोत्तममंदिरम् ॥ ४ ॥ एवंक्रमेणसंप्राप्तोगंगासागरसंगमम् ॥ कृत्वाक्षिगो
चरंतंचब्राह्मणंपृष्टवान्मुदा ॥ ५ ॥ स्वामिन्वदकियद्दूरेनीलाख्यःपर्वतोमहान् ॥ पुरुषोत्तमसंवासःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ६ ॥ तदाश्रुत्वामहद्वाक्यंरत्नग्री
वस्यभूपतेः ॥ उवाचविस्मयाविष्टोराजानंप्रतिसादरम् ॥ ७ ॥ राजन्नेतत्स्थलंनीलपर्वतस्यनमस्कृतम् ॥ किमर्थंदृश्यतेनैवमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ८ ॥
पुनःपुनरुवाचेदंस्थलंनीलस्यभूभृतः ॥ कथंनदृश्यतेराजन्पुरुषोत्तमवासभृत् ॥ ९ ॥ अत्रस्नातंमयासम्यगत्रभिक्षाक्षिगोचराः ॥ अनेनैवपथाराजन्ना
रूढंपर्वतोपरि ॥ १० ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्यविव्यथेमानसेनृपः ॥ नीलभूधरदर्शायकुर्वन्नुत्कंठितंमनः ॥ ११ ॥ उवाचतत्कथंविप्रदृश्येतपुरुषोत्तमः ॥
कथंवादृश्यतेनीलस्तदुपायंवदस्वनः ॥ १२ ॥ तदावाक्यंसमाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ तापसोब्राह्मणोवाक्यमुवाचनृपविस्मितः ॥ १३ ॥ गंगासा
गरसंयोगेस्नात्वास्माभिर्महीपते ॥ स्थातव्यंतावदेवात्रयावन्नीलोनदृश्यते ॥ १४ ॥ गीयतेपापहादेवःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ करिष्यतेकृपामाशुभक्तव
त्सलनामधृक् ॥ १५ ॥ त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः ॥ अनेकेरक्षिताभक्तास्तद्वायस्वमहामते ॥ १६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथित

१ काश्यां जन्म समासाद्य साध्यते च जगद्गुरुः-इ० पा० । २ जगाम घृणितो भृशम्-इ० पा० । ३ शालिग्रामशिलार्चनम्-इ० पा० ।

चेतसा ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेततोनशनमादधात् ॥ १७ ॥ करिष्यतिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्तमः ॥ पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनंव्रतम् ॥ १८ ॥
इतिकृत्वासनियमंगंगासागररोधसि ॥ गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गला
ह्वय ॥ जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मन्जयदुष्टघातक ॥ २० ॥ अंबरीषमथवीक्ष्यदुःखितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम् ॥ धारयन्निजकरेसुदर्शनंसंररक्षजठरा
धिवासतः ॥ २१ ॥ दैत्यराजपितृकारितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः ॥ श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः ॥ २२ ॥ ग्राहवक्रप
तितांघ्रिमुद्भटंवारणेंद्रमतिदुःखपीडितम् ॥ वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः ॥ २३ ॥ त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकंपयुतमालिकां
बरः ॥ गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः ॥ २४ ॥ यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रबतदेहधारिणा ॥ पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरि
तैर्मनोहरैः ॥ २५ ॥ दीननाथसुरमौलिहीरकाघृष्टपादतलभक्तवल्लभ ॥ पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वनिजदर्शनंमम ॥ २६ ॥ पापकृद्यदिजनोयमागतो
मानसेतवतथाहिदर्शय ॥ तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित ॥२७॥ येवदंतितवनामनिर्मलंतेतरंतिसकलाघसागरम् ॥ संस्मृतिर्यदिकृता
तदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक ॥२८॥ ॥सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमहीपतिः ॥ क्षणमात्रंनविश्रांतोनिद्रामापनवैसुखम्॥२९॥
गायन्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदत्येतदहर्निशम् ॥ दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ॥ ३० ॥ एवंराज्ञःपंचदिनंगतंगंगाब्धिसंगमे ॥ तदाकृपाब्धिःकृपयाचिं
तयामासगोपतिः ॥ ३१ ॥ असौराजामदीयेनगानेनविगताघकः ॥ पश्यतान्मामकींप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ॥ ३२ ॥ इतिसंचिंत्यभगवान्कृपापूरितमा
नसः ॥ संन्यासिवेषमास्थायययौराज्ञोंतिकंविभुः ॥ ३३ ॥ तत्रगत्वामहाराजत्रिदंडियतिवेषधृक् ॥ भक्तानुकंपयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनहि ॥३४॥ ॐन
मोविष्णवेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः ॥ अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः॥३५॥ उवाचभाग्यमतुलंयद्भवानाक्षिगोचरः ॥ अतःपरंदास्यतेमेगोविंदोनि
जदर्शनम्॥३६॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम् ॥ राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ॥३७॥ अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत् ॥
तस्मादहंब्रुवेकिंचिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ॥३८॥ श्वोमध्याह्नेहरिर्दातादर्शनंब्रह्मदुर्लभम् ॥ पंचभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम्॥३९॥त्वममात्यश्चमहि
लातवतापसवाडवः ॥ पुरेतवकरंबाख्यःसाधुश्चतंतुवायकः ॥ ४० ॥ एतैःपंचभिरेतास्मिन्नीलेपर्वतसत्तमे ॥ यास्यसेब्रह्मदेवेंद्रवंदितंसुरपूजितम्॥४१॥
इत्युक्त्वाऽदृश्यतांप्राप्तोयातिःक्वापिनदृश्यते ॥ तदाकर्ण्यनृपोहर्षंप्रापचाशुसविस्मयम् ॥ ४२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ स्वामिन्कोसौसमागत्यसंन्यासीमां

१ मम पादपंकजम्–इ० पा० ।

यद्रूचिवान् ॥ नदृश्यतेपुनःकुत्रगतोऽसौचित्तहर्षदः ॥ ४३ ॥ ॥ तापसउवाच ॥ राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसमभ्यगात् ॥ पुरुषोत्तमनामायंस
र्वपापप्रणाशनः ॥ ४४ ॥ श्वोमध्याह्नेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः ॥ तमारुह्यहरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यसुधापूरनाशितस्वां
तसंज्वरः ॥ हर्षयमापसनृपोब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ॥ ४६ ॥ तदादुंदुभयोनेदुर्वीणापणवगोमुखाः ॥ महानंदस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि ॥ ४७ ॥
गायन्हरिंक्षणंतिष्ठन्हंसञ्जल्पन्ब्रुवन्नमन् ॥ आनंदंप्रापसुघनंसर्वसंतापनाशनम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
संन्यासिदर्शनंनामएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथसर्वदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः ॥ रात्रौसुष्वापगंगायारोधस्युरुफलप्र
दे ॥ १ ॥ ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानंचतुर्भुजम् ॥ शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदंडधारिणम् ॥ २ ॥ नृत्यंतंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वादिदेवैःस
हश्रीमद्भिःस्वतनूयुतैररिगदांबूत्थाब्जहेत्यादिभिः ॥ विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितंदृष्ट्वाविस्मयमापलोकविपर्ययंहर्षतथात्यद्भुतम्
॥ ३ ॥ ददतंमनसोभीष्टंपुरुषोत्तमसंज्ञितम् ॥ आत्मानंचकृपापात्रममन्यतमहामतिः ॥ ४ ॥ इत्येवंस्वप्नविषयेददर्शनृपसत्तमः ॥ प्रातः
प्रबुद्धोविप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः ॥ राजंस्त्वयासौदृष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ ६ ॥ दास्यतेशं
खचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ॥ ७ ॥ दापयामासदानानिदीनानांमानसोचितम् ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेतर्प
यित्वापितॄन्सुरान् ॥ ८ ॥ गायन्हरिगुणग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेदिविदुंदुभयोमुहुः ॥ ९ ॥ जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः ॥
अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपमस्तके ॥ १० ॥ धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपश्याक्षिगोचरम् ॥ ११ ॥ शृणोतीतियदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम् ॥ तदास
सूर्यकोटीनामधिकांतिधरोद्भुतः ॥ १२ ॥ राज्ञोक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः ॥ राजतैःकानकैःशृंगैःसमंतात्परिराजितः ॥ १३ ॥ किमग्निः
प्रज्वलत्येपाद्वितीयःकिमुभास्करः ॥ किमयंवैद्युतःपुंजोह्यकस्मात्स्थिरकांतिधृक् ॥ १४ ॥ तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम् ॥ राज्ञेनिवेदया
मासएषपुण्योमहागिरिः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वानृपतिश्रेष्ठःशिरसाप्रणनामह ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः ॥ १६ ॥ अमात्योराजपत्नीच
करम्भस्तंतुवायकः ॥ नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुःपुरुषर्षभ ॥ १७ ॥ पंचैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन् ॥ महादुंदुभिनिर्घोषाञ्च्छृण्वन्तोह्यमरैःकृता
न् ॥ १८ ॥ तस्योपरितनेशृंगेचित्रपादपराजिते ॥ ददर्शहाटकाबद्धंदेवालयमनुत्तमम् ॥ १९ ॥ ब्रह्मागत्यसदापूजांकरोतिपरमेष्ठिनः ॥ नैवेद्यंकुरुते

१ नृत्यञ्जल्पन्हसन्ब्रुवन्-इ० पा० ।

यत्रहरिसंतोषकारकम् ॥ २० ॥ दृष्ट्वाथतत्रविमलंदेवायतनमु[1]त्तमम् ॥ प्रविवेशपरीवारैःपंचभिःसहसंवृतः ॥ २१ ॥ तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचि
त्रिते ॥ सिंहासनेविराजंतंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ २२ ॥ चंडप्रचंडविजयजयादिभिरुपासितम् ॥ प्रणनामसपत्नीकोराजासेवकसंयुतः ॥ २३ ॥ प्रणम्यप
रमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम् ॥ स्नापयामासविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमंत्रकैः ॥ २४ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतेनमनसानृपः ॥ चंदनेनविलिप्यैनंसुवस्त्रैवि
निवेद्यच ॥ २५ ॥ धूपमारार्तिकंकृत्वासर्वस्वादुमनोहरम् ॥ नैवेद्यंभगवन्मूर्त्यैन्यवेदयदथोनृपः ॥ २६ ॥ प्रणम्यचस्तुतिंचक्रेतापसब्राह्मणेनच ॥ यथा
मतिगुणग्रामगुंफितस्तोत्रसंचयैः ॥ २७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भगवान्प्रकृतेःपरः ॥ कार्यकारणतोभिन्नोमहत्तत्त्वादिपू
जितः ॥ २८ ॥ त्वन्नाभिकमलाज्जज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः ॥ तथासंहारकर्ताचरुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः ॥ २९ ॥ त्वयाज्ञप्तःकरोत्यस्यविश्वस्यपरिचेष्टितम् ॥
त्वत्तोजातंपुराणाद्यज्जगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ ३० ॥ चेतनाशक्तिमाविश्यत्वमेनंचेतयस्यहो ॥ तवजन्मतुनास्त्येवनांतस्तवजगत्पते ॥ वृद्धिक्षयपरीणा
मास्त्वयिसंत्येवनोविभो ॥ ३१ ॥ तथापिभक्तरक्षार्थंधर्मस्थापनहेतवे ॥ करोषिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ॥ ३२ ॥ त्वयामात्स्यंवपुर्धृत्वाशंखस्तु
निहतोसुरः ॥ वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ॥ ३३ ॥ शेषोनवेत्तिमहितेभारत्यपिमहेश्वरी ॥ किमुतान्येमहाविष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ॥ ३४ ॥
मनसात्वांनचाप्नोतिवागियंपरमेश्वरी ॥ तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ॥ ३५ ॥ इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणाममकरोन्मुहुः ॥ गद्गदस्वरसंयु
क्तोरोमहर्षांकितांगकः ॥ ३६ ॥ इतिस्तुत्याप्रहृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ॥ ३७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
तवस्तुत्याप्रहर्षोभून्ममराजन्महामते ॥ जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितःपरम् ॥ ३८ ॥ नैवेद्यभक्षणंत्वंहिशीघ्रंकुरुमनोहरम् ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तः
सन्गंतासिपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वत्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः ॥ तस्यापिदर्शनंदास्येभुक्तिमुक्तिवरप्रदम् ॥ ४० ॥ इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभ
गवतोदितम् ॥ नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ॥ ४१ ॥ ततोविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालमंडितम् ॥ अप्सरोवृंदसंसेव्यंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४२ ॥
पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यन्राजासधार्मिकः ॥ ववंदेचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ॥ ४३ ॥ तदाज्ञयाविमानेसआरुह्यमहिलायुतः ॥ जगामपश्यतस्तस्य
दिविवैकुंठमद्भुतम् ॥ ४४ ॥ मंत्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ ययौसाकंविमानेनललनावृन्दसेवितः ॥ ४५ ॥ तापसब्राह्मणस्तत्रसर्वतीर्थावगा
हकः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोययौ [2]देवैर्विमानिभिः ॥ ४६ ॥ करंबोपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम् ॥ प्राप्तोययौसुरावासंसर्वदेवादिदुर्लभम् ॥ ४७ ॥ सर्वेप्र

१ अद्भुतम्–इ० पा० । २ दिवि–इ० पा० ।

चलिताविष्णुलोकंपरममद्भुतम् ॥ चतुर्भुजाःशंखचक्रगदापाथोजधारिणः ॥ ४८ ॥ सर्वेमेघश्रियःशुद्धालसदंभोजपाणयः ॥ हारकेयूरकटकैर्भूपितांगाय
युर्दिवम् ॥ ४९ ॥ तद्विमानावलीर्दृष्ट्वालोकैःप्रकृतिभिस्तदा ॥ दुंदुभीनांतुनिर्घोषस्तैःकृतःकर्णगोचरः ॥ ५० ॥ तदैकोत्राह्मणोह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्ल
भः ॥ गतस्तद्विरहाकृष्टचेताजातश्चतुर्भुजः ॥ ५१ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यलोकास्तेप्रशंसंतोमहोदयम् ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वाऽगुस्तंपुरंप्रति ॥ ५२ ॥
अहोभाग्यंभूमिपतेरत्नग्रीवस्यसन्मतेः ॥ जगामानेनदेहेनतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ५३ ॥ राजन्नसौनीलगिरिःपुरुपोत्तमसत्कृतः ॥ यंवीक्ष्यैवत्रजंत्य
द्धावैकुंठंपरमायनम् ॥ ५४ ॥ एतन्नीलस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिसभाग्यवान् ॥ यःश्रावयतिलोकान्वैतौगच्छेतांपरंपदम् ॥ ५५ ॥ एतच्छ्रुत्वातुदुःस्व
प्रोनश्यतिस्मृतिमात्रतः ॥ प्रांतेसंसारनिस्तारंददातिपुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥ योसौनीलाधिवासीचसरामःपुरुषोत्तमः ॥ सीतासाक्षान्महालक्ष्मीःसर्वकारण
कारणम् ॥ ५७ ॥ हयमेधंचरित्वासलोकान्वैपावयिष्यति ॥ यन्नामब्रह्महत्यायाःप्रायश्चित्तेप्रदिश्यते ॥ ५८ ॥ इदानींत्वद्धयःप्राप्तोनी
लेपर्वतसत्तमे ॥ पुरुषोत्तमदेवंत्वंनमस्कुरुमहामते ॥ ५९ ॥ तत्रनिष्पापिनोभूत्वायास्थामःपरमंपदम् ॥ यस्यप्रसादाद्बहवोनिस्तीर्णाभवसाग
रात् ॥ ६० ॥ एवंप्रवदतस्तस्यप्राप्तोश्वोनीलपर्वतम् ॥ वायुवेगेनपृथिवींकुर्वन्संक्षुण्णमंडलाम् ॥ ६१ ॥ तदाराजापितत्पृष्ठचारीनीलाभिधं
गिरिम् ॥ प्राप्तोगंगाब्धिसंयोगेस्नात्वागात्पुरुषोत्तमम् ॥ ६२ ॥ स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम् ॥ जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ॥ ६३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेनीलगिरिमहिमवर्णनंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ क्षणंस्थित्वातृणान्य
त्त्वाययौवाजीमनोजवः ॥ वीरश्रेणीवृतःपत्रंभालेधृत्वासचामरः ॥ १ ॥ शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृपेणच ॥ पुष्कलेनोग्रवाहेनप्रतापाग्र्येणर
क्षितः ॥ २ ॥ ययौपुरींसचक्रांकांसुबाहुपरिरक्षिताम् ॥ अनेकवीरकोटीभीरक्षितोनुगतःप्रभो ॥ ३ ॥ तदापुत्रोस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान् ॥ ददर्शा
श्वंभालपत्रंचंदनादिकचर्चितम् ॥ ४ ॥ विलोक्यसेवकंप्राहकस्याश्वोमेक्षिगोचरः ॥ भालेपत्रंधृतंकिंनुचामरंकिंतुशोभनम् ॥ ५ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेव
कःप्रययौततः ॥ यत्रासौवर्ततेवाजीभालपत्रःसुशोभनः ॥ ६ ॥ गृहीत्वातंकेशसंघेरत्नमालाविभूषितम् ॥ निनाय[3]चाग्रेभूपस्यसुबाहुकुलधारिणः ॥ ७ ॥ सप
त्रंवाचयामाससुंदराक्षरशोभितम् ॥ अयोध्याधिपतिश्चासीद्राजादशरथोबली ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ नान्योस्तितत्समःपृथ्व्यां
धनुर्धरणविक्रमः ॥ ९ ॥ तेनासौमोचितोवाजीचंदनादिकचर्चितः ॥ तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ १० ॥ येचशूरावयंवीराधनुर्हस्ताइमेवयम् ॥

१ चारित्वात्र–इ० पा० । २ प्रायश्चित्ते प्रदृश्यते–इ० प्रायश्चित्ते प्रवेश्यते–इ० च पा० । ३ विनीय पार्श्वे भूपस्य–इ० पा० ।

तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ११ ॥ तंचमोक्ष्यतिशत्रुघ्नःसर्ववीरशिरोमणिः ॥ अन्यथापादयोस्तस्यप्रणतिंयांतुधन्विनः ॥ १२ ॥ इत्यभिप्राय
मालोक्यजगादनृपनंदनः ॥ रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्रियाःस्मृताः ॥ १३ ॥ तातेमेऽवस्थितेपृथ्व्यांकोयंगर्वोमहान्भुवि ॥ प्राप्नोतुगर्वस्यफलंममनिर्मुक्त
सायकैः ॥ १४ ॥ अद्यमेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिंशुकंयथा ॥ पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षतावृतशरीरकम् ॥ १५ ॥ दारयंतुकपोलांश्चसायकाममदंतिनाम् ॥
अश्वान्पश्यंतुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान् ॥ १६ ॥ पिबंतुयोगिनीसंघारुधिराणिनृमस्तकैः ॥ शिवाभवंतुसंतुष्टामद्वैरिक्रव्यभक्षणैः ॥ १७ ॥ पश्यंतुसुभ
टास्तस्यममबाहुबलंमहत् ॥ कोदंडदंडनिर्मुक्ताःशरकोटीर्विमुंचतः ॥ १८ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनुजोदमनाभिधः ॥ स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोभवदु
द्भटः ॥ १९ ॥ सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरुमहामते ॥ सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृंदानिवारणे ॥ २० ॥ सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखोरणमंडले ॥ स्थितवान्याव
दत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः ॥ २१ ॥ क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रेणचिह्नितः ॥ पप्रच्छुस्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः ॥ २२ ॥ तावद्ददर्शपुरतः
प्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ सज्जीभूतंतुकटकंवीरशब्दनिनादितम् ॥२३॥ तत्राववद[1]ञ्जनाःकेचिन्नीतोश्वोनेनभूपते ॥ अन्यथासंमुखास्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः ॥२४॥
इत्याकर्ण्यप्रतापाग्र्यःप्रेषयामाससेवकम् ॥ सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्वोरामभूपतेः ॥ २५ ॥ केननीतःकुतोनीतोरामंजानातिनोकुधीः ॥ यंशक्रप्रमुखा
देवाबलिमादायसन्नताः ॥ २६ ॥ तस्यवैधर्मराजस्यकुपितंतुबलंमहत् ॥ सर्वथाहिग्रसिष्येतप्रणतिंचेन्नयास्यति ॥२७॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यतदाराजसुतोब
ली ॥ तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः ॥२८॥ मयानीतोयज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलंकृतः ॥ येशूरास्तेतुमांजित्वामोचयंतुबलादिह ॥२९॥ सेवकस्तद्वचःश्रु
त्वारोषपूर्णोहसन्ययौ ॥ राज्ञेनिवेदयामासयथावदुपवर्णितम् ॥ ३० ॥ तच्छुत्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ ययौयोद्धुंराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृत
म् ॥ ३१ ॥ रथेनकनकांगेनचतुर्वाजिसुशोभिना ॥ सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ॥ ३२ ॥ धनुष्टंकारयामासमहाबलसमन्वितः ॥ पुनःपुनर्जहासोच्चैः
कोपादुद्भ्रामिताश्रुकः ॥ ३३ ॥ अश्ववाहागजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः ॥ अन्वयुस्तेप्रतापाग्र्यंरोषपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ ३४ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशः
प्रधनोद्यताः ॥ चिरकालमभीप्संतोरणंवीरेणकारितम् ॥३५॥ तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्योमहाबलपरीवृतः ॥ ३६ ॥ सन्न
द्धःकवचीखड्गीशरासनधरोयुवा ॥ लीलयैवययौयोद्धुंमृगराड्[2]गजतामिव ॥ ३७ ॥ तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः ॥ छिंधिभिंधीतिभाषंतोरणकार्य
विशारदाः ॥ ३८ ॥ पत्तयःपत्तिसंघेनगजारूढाश्वसादिभिः ॥ रथारूढारथस्थैश्चवाहारूढा[3]श्वसंस्थितैः ॥३९॥ गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्चाद्विदलीकृताः ॥

---

१ भटाः–इ० पा० । २ गजयूथकम्–इ० पा० । 'गजसहायाभ्यां च' इति गजशब्दात्समूहार्थे तल् । गजानां समूहो गजता ताम् । ३ संधिरत्रार्षः । वाहारूढाः अश्वसंस्थितैः इति पदच्छेदः ।

अनेकैर्नरमस्तिष्कैर्मेदिनीपूरिताह्यभूत् ॥ ४० ॥ तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ ४१ ॥ उवाचसारथिं
तत्रप्रापयाश्वान्यतोमम ॥ सैन्यस्यकदनासक्तोराजपुत्रोमहारथः ॥ ४२ ॥ अथवीरशिरोरत्नमितांश्चिन्नृपात्मजः ॥ ययौसंमुखमेवास्यप्रतापाग्र्यस्यवीर्यवा
न् ॥ ४३ ॥ सारथिःप्रापयामासप्रतापाग्र्यस्यवाजिनः ॥ यत्रासौदमनोवीरःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ४४ ॥ गत्वातमाह्वयामासराजपुत्रंरणोद्यतम् ॥ रथेपुरट
निर्णिक्तेतिष्ठन्कोदंडदंडभृत् ॥ ४५ ॥ रेराजपुत्रकशिशोत्वयाबद्धोश्वसत्तमः ॥ नज्ञातोसिमहाराजःसर्ववीरेंद्रसेवितः ॥ ४६ ॥ यस्यप्रतापंदैत्येंद्रोनशक्तः
सोढुमद्भुतम् ॥ तस्यत्वंवाजिनंनीत्वागतोऽसिपुटभेदनम् ॥४७॥ मांजानीहिपुरःप्राप्तंकालरूपंतुवैरिणम् ॥ मुंचाश्वमभंगच्छाशुबालक्रीडनकंकुरु ॥४८॥
कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यःकथंनोऽदीर्घदर्शिना ॥ धृतोऽश्वस्त्वथसंजाताघृणाममशिशोत्वयि ॥४९॥ इत्थमाकर्ण्यदमनःस्मितंचक्रेमहामनाः ॥ उवाचचप्रता
पाग्र्यंतृणीकुर्वंश्चतद्बलम् ॥५० ॥ ॥ दमनउवाच ॥ ॥ मयाबद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम् ॥ नार्पयिष्येद्यसप्राणःकुरुयुद्धंमहाबल ॥ ५१ ॥त्वया
यदुक्तंबालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु ॥ तन्मेपश्यमहाराजक्रीडनंरणमूर्धनि ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥इत्युक्त्वासगुणंचापंविधायसुभुजांगजः ॥ शरा
णांशतमाधत्तप्रतापाग्र्यस्यवक्षसि ॥ ५३ ॥ संधायबाणशतकंशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ तेनशंखनिनादेनकातराणांभयंह्यभूत् ॥ ५४ ॥ ताडया
मासहृदयेबाणानांशतकेनसः ॥ प्रतापाग्र्यःप्रचिच्छेदलघुहस्तःसुपर्वणः ॥ ५५ ॥ सबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकुपितोव्यसृजच्छरान् ॥ कंकपक्षान्वितांस्तीक्ष्ण
भल्लान्राजात्मजोबली ॥ ५६ ॥ आकाशेभुविमध्येचबाणादृष्टाशिरेऽश्चिताः ॥ स्वनामचिह्नितास्तीक्ष्णधारापातसुशोभिताः ॥ ५७ ॥ शरास्तद्बाहुहृद
येलग्नावह्निकणान्बहून् ॥ सृजंतःकुर्वतेसैन्यदाहनंतदभून्महत् ॥ ५८ ॥ प्रतापाग्र्यःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचब्रुवन् ॥ शरेणदशसंख्येनताडयामासमूर्ध
नि ॥ ५९ ॥ तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः ॥ विराजंतेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ॥ ६० ॥ तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः ॥ यष्टिकाप्र
हतोयद्वत्कुंजरःसप्तवर्षकः ॥ ६१ ॥ बाणान्धनुषिसंधायमुमोचात्रिंशताञ्छुभान् ॥ सुवर्णपुंखरचितान्महाकालानलोपमान् ॥ ६२ ॥ तेबाणास्तुप्रतापाग्र्य
वक्षोभित्त्वागताह्यधः ॥ शोणिताक्तायथारामचंद्रभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ६३ ॥ प्रतापाग्र्यःप्रकुपितःशरान्मुंचन्सहस्रशः ॥ अकरोद्विरथंसूनुंसुबाहोस्तत्क्ष
णाद्द्रुतम् ॥ ६४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशातयत् ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ॥ ६५ ॥ चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुं

१ अनेकरक्तधाराभिः-इ० पा०। २ प्रापयस्व रथं मम-इ० पा०। ३ महाबलो धीरशिरोमणिभूतो नृपात्मजः। -इ०पा०। ४ नीत्वाऽगमयः पुटभेदनम्-इ० पा०। ५ भूभुजांगजः-इ० पा०।
६ प्रतापाग्र्यवधायसः-इ० पा०। ७ मनोऽपतत्-इ० पा०। ८ षष्टिवर्षकः-इ० पा०।

नृपतेःपुनः ॥ तत्क्षणाच्चापमेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ॥ ६६ ॥ सोन्यंरथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम् ॥ धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहामनाः ॥ ६७ ॥
प्रत्युवाचप्रतापाग्र्यंत्वयाविक्रांतमद्भुतम् ॥ पश्येदानींपराक्रांतिंधनुषोममसद्भट ॥ ६८ ॥ एवमुक्त्वातुदमनोबाणान्दशसमाददे ॥ चतुर्भिश्चतुरो
वाहान्निनाययमसादनम् ॥ ६९ ॥ चतुर्भिस्तिलशःकृत्तोरथश्चक्रसमन्वितः ॥ एकेनहृदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ॥ ७० ॥ जगर्जशंखमापूर्य
शंखशब्दसमन्वितः ॥ तत्कर्मपूजयामाससाधुवीरमहाबल ॥ ७१ ॥ इतिविक्रांतमालोक्यप्रतापाग्र्योरुषान्वितः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययया
योद्धुंनृपात्मजम् ॥ ७२ ॥ उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रांतमद्भुतम् ॥ इत्युक्त्वाशुमुमोचौघाञ्छराणांशितपर्वणाम् ॥ ७३ ॥ शराःसर्वत्रदृश्यं
तेकुंजरेषुहयेषुच ॥ परब्रह्मेवसर्वत्रव्याप्ताश्चांतरगोचराः ॥ ७४ ॥ तंराजपुत्रंशितबाणकोटिभिर्व्याप्तंविधायाशुजगर्जविक्रमी ॥ संहर्षयन्स्वीयगणान्परान्म
हान्कुर्वन्हृदाशून्यतमान्गतासुकान् ॥ ७५ ॥ सराजपुत्रःशितसायकव्रजैःसंपूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः ॥ जग्राहशस्त्राणिदुरंतविक्रमोधनुश्चधुन्वन्भुजदंड
योर्महान् ॥ ७६ ॥ चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः ॥ [1]रोषताम्रेक्षणोमुंचञ्छरान्वैरिविदारिणः ॥ ७७ ॥ तच्छस्त्रजालंनिर्धूयराजपुत्रोजगादतम्॥
क्षमस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरोसिमारिष ॥ ७८ ॥ यद्यनेनभवंतंवैरथाच्चेत्पातयामिन ॥ प्रतिज्ञांशृणुमेवीरममगर्वेणनिर्मिताम् ॥ ७९ ॥ वेदंनिंदंतियेमत्ताहेतु
वादविचक्षणाः ॥ तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमज्जकम् ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदंडेकालसन्निभम् ॥ ज्वालामालाकुलंतीक्ष्णंनिषंगादुद्धृतंवर
म् ॥ ८१ ॥ समुक्तोनृपवर्येणहृदिलक्ष्यीकृतःशरः ॥ जगामतरसातंवैकालानलसमप्रभः ॥ ८२ ॥ प्रतापाग्र्यःशरंदृष्ट्वास्वपातनसमुद्यतम् ॥ बाणान्धनुष्य
थाधत्तशरच्छेदायवैशितान् ॥ ८३ ॥ सबाणःसर्वबाणांस्तांश्छिदन्मध्यतएवहि ॥ जगामवैप्रतापाग्र्यहृदयंधैर्यसंयुतम् ॥ ८४ ॥ संलग्नोहृदिनालीकः
प्रविवेश[2]तंदंतरम् ॥ राजाकृतप्रहारस्तुपपातधरणीतले ॥ ८५ ॥ मूर्च्छितंचेतनाहीनंरथोपस्थाद्गतंभुवि ॥ सारथिस्तंसमादायापोवाहरणमंडलात्॥८६॥
हाहाकारोमहानासीद्बलंभग्नंगतंततः ॥ यत्रशत्रुघ्ननामासौवीरकोटिपरीवृतः ॥ ८७ ॥ राजात्मजोजयंप्राप्यप्रतापाग्र्यंविजित्यसः ॥ प्रतीक्षांतुचकारास्य
शत्रुघ्नस्यचभूपतेः ॥ ८८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेराजपुत्रयुद्धकथनंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्रुधाविष्टोदंतान्दंतैर्विनिष्पिषन् ॥ हस्तौधुन्वन्लेलिहानमधरंजिह्वयासकृत् ॥ १ ॥ पुनःपुनस्तान्पप्रच्छकेनाश्वोनीयते
मम ॥ प्रतापाग्र्यः केनजितः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ २ ॥ सेवकास्तेतदाप्रोचुर्दमनोनामशत्रुहन् ॥ सुबाहुजःप्रतापाग्र्यंजितवान्हयमाहरत् ॥ ३ ॥ इति

१ एष ताम्रेक्षणः-इ० पा० । २ स्तनांतरम्-इ० पा० ।

श्रुत्वाहयंनीतंदमनेनस्ववैरिणा ॥ आजगामसवेगेनयत्राभूद्रणमंडलम् ॥ ४ ॥ तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नोगजान्दीर्णकपोलकान् ॥ पर्वतानिवरक्तोदेमज्जमानान्म
दोद्धतान् ॥ ५ ॥ हयारस्तत्रनिजारोहकर्तृभिःसहिताःक्षताः ॥ मृतावीरेणदद्दृशेशत्रुघ्नेनसुकोपिना ॥ ६ ॥ नरान्रथान्गजान्भग्नान्वीक्षमाणःसशत्रुहा ॥
अतीवचुक्रुधेयद्वत्प्रलयेप्रलयार्णवः॥७॥पुरतोदमनंवीक्ष्यहयनेतारमुद्भटम् ॥ प्रतापाग्र्यस्यजेतारंतृणीकृत्यनिजंबलम् ॥ ८ ॥ तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्को
पाकुलेक्षणः ॥ कोसौदमनजेताऽत्रसर्वशस्त्रास्त्रधारकः ॥ ९ ॥ योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम् ॥ जेष्यत्यस्त्रेणनिर्भीतः सज्जीभूतोभवत्वयम् ॥ १० ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा ॥ दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादवचनंत्विदम् ॥ ११ ॥ स्वामिन्कायंदमनकःक्वतेऽपरिमितंबलम् ॥ जेष्येहंत्वत्प्रता
पेनगच्छाम्येपमहामते ॥ १२ ॥ सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः ॥ रघुनाथप्रतापोयंसर्वंकृत्यंकरिष्यति ॥ १३ ॥ स्वामिञ्छृणुप्रतिज्ञां
मेतवमोदप्रदायिनीम् ॥ विजेष्येदमनंयुद्धेरणकर्मविचक्षणम् ॥ १४ ॥ रामचंद्रपदांभोजमध्वास्वादवियोगिनाम् ॥ यद्घंतुभवेत्तन्मेदमनंनजयेय
दि ॥ १५ ॥ पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थंमत्वातयासह ॥ विरुद्धचेत्तत्तमोमह्यंनजयेदमनंयदि ॥ १६ ॥ अद्यमद्बाणनिर्भिन्नमहोरस्कोनृपांगजः ॥ अलं
करोतुप्रधनेभूतलंशयनेनहि ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघूद्वहः ॥ जहर्षचित्तेतेजस्वीनिदिदेशरणंप्रति ॥ १८ ॥ आज्ञ
तोसौययौसैन्यैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ यत्रास्तेदमनोराजपुत्रःशूरकुलोद्भवः ॥ १९ ॥ दमनोपितमाज्ञायह्यागतंरणमंडले ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्यःस्वसैन्यप
रिवारितः ॥ २० ॥ अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभिनौ ॥ समरेशक्रदैत्यौकिंयुद्धार्थंरणमागतौ ॥ २१ ॥ उवाचपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबलम् ॥
राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् ॥ २२ ॥ सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभरतात्मजमुद्भटम् ॥ पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम ॥ २३ ॥ रघुनाथपदां
भोजनित्यसेवामधुव्रतम् ॥ त्वांजेष्येशस्त्रसंघेनसज्जीभवमहामते ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यदमनःपरवीरहा ॥ प्रत्युवाचहसन्वाग्मीनिर्भयोद्दप्तवि
क्रमः ॥ २५ ॥ सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिहृताघकम् ॥ विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ २६ ॥ जयोदैवविसृष्टोयंयस्यचालंकरिष्यति ॥ सप्रा
प्नोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वासशरंचापंविधायाकर्णपूरितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः॥ २८ ॥ तेबाणास्त्वा
विलीभूताश्छादयामासुरंबरम् ॥ सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता ॥ २९ ॥ गजानांकटभित्त्योघेलग्नासायकसंततिः ॥ अलंकरोतिधातूनांरा ॥ २६ ॥
गाइवविचित्रिताः ॥ ३० ॥ पतितास्तत्रदृश्यंतेनरावाहागजारथाः ॥ शरव्रातेननृपतेःसुतेनपरिताडिताः ॥ ३१ ॥ तद्विक्रांतंसमालोक्यपुष्कलःपर

१ सैनिकैःसहस्थातारम्–इ० पा० । २ इत्युवाचेति पाठे–इति वक्ष्यमाणप्रकारेणेत्यर्थः । ३ त्वाखिलीभूताः–इ० पा०। ४ कटभित्त्यग्रे–इ० पा० ।

वीरहा ॥ शराणांछाययाव्याप्तंरणमंडलमीक्ष्यच ॥ ३२ ॥ शरासनेसमाधत्तबाणंवह्न्यभिमंत्रितम् ॥ आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ॥ ३३ ॥ ततोग्निःप्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ॥ ३४ ॥ ततोस्यसैन्यंनिर्दग्धंत्रासंप्रार्तरणांगणे ॥ पलायनपरंजातं वह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ३५ ॥ छत्राणितुप्रदग्धानिचंद्राकाराणिधन्विनाम् ॥ दृश्यंतेजातरूपाभकांतिधारीणितत्रह ॥ ३६ ॥ हयादग्धाःपलायंतेकेसरे पुचवैरिणाम् ॥ रथाअपिगतादाहंसुकूबरसमन्विताः ॥ ३७ ॥ मणिमाणिक्यरत्नानिवहंतःकरभास्ततः ॥ पलायंतेदहनभूज्वालामालाभिपीडिताः॥३८॥ कुत्रचिद्दंतिनोनष्टाःकुत्रचिद्धयसादिनः ॥ कुत्रचित्पत्तयोनष्टावह्निदग्धकलेवराः ॥ ३९ ॥ शराःसर्वेनृपसुतप्रमुक्ताःप्रलयंगताः ॥ आशुशुक्षणिकीलाभि र्भस्मीभूताःसमंततः ॥ ४० ॥ तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः ॥ सर्वास्त्रवित्तच्छांत्यर्थंवारुणास्त्रमथाददे ॥ ४१ ॥ वारुणंवह्निशांत्यर्थंमुक्तंतेन महीभृता ॥ आप्लावयद्बलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ रथाविप्लावितास्तोयेदृश्यंतेपरिपंथिनाम् ॥ गजाश्वापिपरिपुष्टाःस्वीयाःशांतिमुपा गताः ॥ ४३ ॥ वह्निश्चशांतिमगमदन्यस्त्रपरिमोचितः ॥ शांतिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ४४ ॥ कंपिताःशीततोयेनसीत्कुर्वंतिचवैरिणा ॥ करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ॥ ४५ ॥ तदास्वबलमालोक्यतोयपूरेणपीडितम् ॥ कंपितंक्षुभितंनष्टं[3]वारुणेनविनिर्हतम् ॥ ४६ ॥ तदा तिकोपताम्राक्षःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम् ॥ ४७ ॥ ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः ॥ नाशयामासवेगे नघनानीकमुपस्थितम् ॥ ४८ ॥ वायुनास्फालितानागाःपरस्परसमाहताः ॥ अश्वाश्वसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ॥ ४९ ॥ नराःप्रभंजनोद्भूता मुक्तकेशानिरोजसः ॥ पतंतोत्रसमक्ष्यंतेवेतालाइवभूगताः ॥ ५० ॥ वायुनास्वबलंसर्वंपरिभूतंविलोक्यसः ॥ राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवंसमादधे ॥ ५१ ॥ तदातुपर्वताःपेतुर्मस्तकोपरियुध्यताम् ॥ वायुःसंच्छादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ॥ ५२ ॥ पुष्कलोत्रजसंज्ञंतुसमाधत्तशरासने ॥ वज्रेणकृत्तास्ते सर्वेजाताश्चतिलशःक्षणात् ॥ ५३ ॥ वज्रंनगान्रजःशेषान्कृत्वाबाणाभिमंत्रितम् ॥ राजपुत्रोरसिप्रोच्चैःपपातस्वनवद्भृशम् ॥ ५४ ॥ सत्वाकुलितचेत स्कोहृदिविद्धःक्षतोभृशम् ॥ विव्यथेबलवान्वीरःकश्मलंपरमापसः ॥ ५५ ॥ तंवैकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः ॥ अपोवाहरणात्तस्मात्क्रोशमा त्रंनरेंद्रजम् ॥ ५६ ॥ ततोयोधाराजसूनोःप्रनष्टाःप्रपलायिताः ॥ गत्वापुरींसमाचख्युःकश्मलस्थंनृपात्मजम् ॥ ५७ ॥ पुष्कलोजयमाप्यैवंरणमूर्धनिध र्मवित् ॥ नप्रहर्तुंपुनःशक्तोरघुनाथवचःस्मरन् ॥ ५८ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत् ॥ साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्ततमनोहराः ॥ ५९ ॥

१ भूभृताम्-इ०, सैनिनाम्-इ० च पा० । २ अन्यस्त्रं वारुणाहतम्-इ० पा० । ३ धनुष्युच्चैः-इ० पा० ।

हर्षंप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम् ॥ प्रशशंससुमत्यादिमंत्रिभिःपरिवारितः ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्व
मेधेपुष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुतांगकान् ॥ सुखमापनवै
शुशोचतान्परिपप्रच्छसुतस्यचेष्टितम् ॥ १ ॥ गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्यकम् ॥ कथयंतुपुनःकियद्बलंबतवीराःकतियोद्धुमाग
ताः ॥ २ ॥ अथशत्रुबलोन्मुखःकथंममवीरोदमनोरणंव्यधात् ॥ विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोप्यशातयत् ॥ ३ ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञः
प्रत्यूचुस्तेस्यसेवकाः ॥ क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ॥ ४ ॥ राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलंकृतम् ॥ ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्यरवूत्त
मम् ॥ ५ ॥ ततोहयानुगःप्राप्तःस्वल्पसैन्यसमावृतः ॥ तेनसाकमभूद्युद्धंतुमुलंरोहमर्षणम् ॥ ६ ॥ तंमूर्च्छितंततःकृत्वातवपुत्रःस्वसायकैः ॥
यावत्तिष्ठत्यथायातःशत्रुघ्नःस्वबलैर्वृतः ॥ ७ ॥ ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिबृंहितम् ॥ बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ॥ ८ ॥ इदानींते
नमुक्त्वास्त्रंशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना ॥ मूर्च्छितःप्रधनेराजन्कृतोवीरःसुतस्तव ॥ ९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमन्वितः ॥ स्थगितांगइवासी
त्ससमुद्रइवपर्वणि ॥ १० ॥ उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः ॥ दन्तैर्दशाँश्छिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्शितः ॥ ११ ॥ सेनापतेकुरुष्वारा
न्ममसेनांतुसज्जिताम् ॥ योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः ॥ १२ ॥ अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैःशरैः ॥ पातयिष्येयदिह्येनंरक्षिता
पिमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः ॥ निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतोभवत्स्वयम् ॥ १४ ॥ राज्ञेनिवेदयामाससंसज्जां
चतुरंगिणीम् ॥ सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटिकाम् ॥ १५ ॥ श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुःपरवीरहा ॥ निर्जगामततोयत्रशत्रुघ्नःस्वसुतार्दनः॥१६॥
कुंजरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः ॥ रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः ॥ १७ ॥ भूश्चकंपेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा ॥ संमर्दःसुमहानासीत्तत्र
सैन्येविसर्पति ॥ १८ ॥ राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकांगिना ॥ शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् ॥ १९ ॥ सुकेतुस्तस्यवैभ्रातागदायुद्धविशारदः॥
रथेनाश्वाजगामायंसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः ॥ २० ॥ चित्रांगस्तुसुतोराज्ञःसर्वयुद्धविचक्षणः ॥ जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् ॥ २१ ॥ तस्यानुजो
विचित्राख्योविचित्ररणकोविदः ॥ ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः ॥ २२ ॥ अन्येशूरामहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ययुर्नृपसमादिष्टाःप्रधनं

१ शमयन्निव तच्छुशोच तान्–इ० पा० । २ युद्धलालसाः–इ०, युद्धमानसाः–इ० च पा० । ३ सुमहत्–इ० पा० । ४ शत्रुघ्नभ्रातृपुत्रकः–इ० पा० । ५ इदानीं तेन मुक्तास्त्रं प्रहसन्नृपतेःसुतः । अकरोत्प्रधनं राजन्सर्ववीरैः सुशोभितम् ॥–इ० पा० । ६ नरैश्च–इ० पा० । ७ पीडिता–इ० पा० ।

वीरपूरितम् ॥ २३ ॥ राजासुबाहुःसंरोषादागतःप्रधनांगणे ॥ विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् ॥ २४ ॥ रथोपस्थस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभि
धम् ॥ वीक्ष्यदुःखंमुहुःप्रापवीजयामासपल्लवैः ॥ २५ ॥ जलेनसिक्तःसंस्पृष्टोराज्ञाकोमलपाणिना ॥ संज्ञामापशनैर्वीरोदमनःपरमास्त्रवित् ॥ २६ ॥ उ
त्थितःक्वधनुर्मेस्तिक्वपुष्कलइतोगतः ॥ संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्वाणव्रणपीडितः ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुःपुत्रभाषितम् ॥ परमंहर्षमापेदेप
रिरभ्यसुतंस्वकम् ॥ २८ ॥ दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः ॥ पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोस्त्रराजिभिः ॥ २९ ॥ स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिः
पुनः ॥ जगादसेनाधिपतिंरणकर्मविशारदः ॥ ३० ॥ व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौंचाख्यंरिपुदुर्जयम् ॥ यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ ३१ ॥ तद्वाक्य
माकर्ण्यसुबाहुभूपतेःक्रौंचाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात् ॥ यत्रोविशंतेसहसारिपोर्गणामहाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ॥ ३२ ॥ मुखेसुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्रां
गसंज्ञकः ॥ पक्षयोराजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ मध्येसैन्यंमहत्तस्यचतुरंगैस्तुशोभितम् ॥ कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौंचव्यूहंविचित्रितम् ॥३४॥
राजादृष्ट्वासुसन्नद्धंक्रौंचव्यूहंसुनिर्मितम् ॥ रणायस्वमतिंचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ॥३५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सुबाहुसैन्यसमागमोनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत् ॥ हस्त्यश्वरथपादातैर्बहु
भिःपरिवारितम् ॥ १ ॥ सुमतिंप्रत्युवाचेदंवचोगंभीरशब्दयुक् ॥ नानावाक्यविचारज्ञैःपंडितैःपरिसेवितः ॥ २ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सु
मतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः ॥ बलमेतन्निरीक्षेहंपयोदधितरंगवत् ॥ ३ ॥ कस्यैतद्वलमुद्धर्षंचतुरंगसमन्वितम् ॥ पुरतोभातियुद्धाय
समुपस्थितमादरात् ॥४॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम ॥ यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिः
शुभबुद्धिमान् ॥ उवाचवचनंप्रीतःशत्रुघ्नंवैरितापनम् ॥ ६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ चक्रांकानगरीराजन्वर्ततेसविधेशुभा ॥ यस्यांसंतिनराःपाप
रहिताविष्णुभक्तितः ॥ ७ ॥ तस्याःपुर्याःपतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः ॥ तवायंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ॥ ८ ॥ स्वदारनिरतोनित्यंपरदारपराङ्मु
खः ॥ विष्णोःकथास्यकर्णस्थानापरार्थप्रकाशिनी ॥ ९ ॥ परस्वंनसमादत्तेषष्ठांशादधिकंनृपः ॥ ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यैवपूज्यंतेतेनधर्मिणा ॥ १० ॥
नित्यंसेवारतोविष्णुपादपद्ममधुव्रतः ॥ एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंक्वचित् ॥ पुत्रस्यपतनंश्रुत्वारोष
शोकसमाकुलः ॥ १२ ॥ चतुरंगसमेतोयंयुद्धायसमुपस्थितः ॥ तवापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिमुखाअमून् ॥ १३ ॥ जेष्यंतिशस्त्रसंघेननिर्दिशाशुपरं
हितान् ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् ॥ १४ ॥ रणप्राप्तिभवोद्धर्षपूरपूरितमानसान् ॥ क्रौंचव्यूहोयंरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः ॥ १५ ॥

मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित् ॥ यस्यभेदेनिजाशक्तियोंवीरविजयोद्यतः ॥ १६ ॥ सगृह्णातुमदीयाद्धिपाणिपद्माच्चवीटकम् ॥ तदाल
क्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौंचभेदने ॥ १७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रविद्वीरैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ उवाचवचनंराजन्यास्येहंक्रौंचभेदने ॥ १८ ॥ भार्गवःपूर्वमेवासी
त्क्रौंचभेत्तातथाह्यहम् ॥ तथान्यंवीरमावोचत्कोस्यसार्धंगमिष्यति ॥ १९ ॥ पुष्कलःपृष्ठतस्तस्ययातुंचक्रेमतिंततः ॥ रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्वोवीर
मर्दनः ॥ २० ॥ सर्वेशत्रुघ्नसंदेशाद्ययुस्तत्क्रौंचभेदने ॥ शत्रुघ्नोपिरथस्थश्चसर्वायुधधरःपरः ॥ २१ ॥ पृष्ठतोस्यपरीयायबहुभिःसैनिकैर्वृतः ॥ तदाप्र
चलितौदृष्टावन्योन्यबलवारिधी ॥ २२ ॥ प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुतरंगिणौ ॥ तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः ॥ २३ ॥ रणभेर्यःशंखनादाःश्रू
यंतेतत्रतत्रह ॥ हेषंतेवाजिनस्तत्रगर्जंतिद्विरदाभृशम् ॥ २४ ॥ हुंहुंकुर्वंतिवीराग्र्यानदंतिरथनेमयः ॥ तत्रप्रकुपिताःशूराःसुबाहुबलदर्पिताः ॥ २५ ॥
छिंधिभिंधीतिभाषंतोदृश्यंतेबहवोरणे ॥ एवंभूतेरणोद्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः ॥ २६ ॥ मुखसंस्थंसुकेतुंतंलक्ष्मीनिधिरुवाचह ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ ज
नकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् ॥२७॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम् ॥ मुंचाश्वंरामचंद्रस्यसर्वदानवदंशितु ः॥२८॥ नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नो
यास्यसेयमसादनम् ॥ इतिब्रुवंतंवीराग्र्यंसुकेतुःसहसात्वरन् ॥ २९ ॥ सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुंचन्स्थिरोभवत् ॥ तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुंखाःसमं
ततः ॥ ३० ॥ दृश्यंतेव्यापिनस्तत्ररणमध्येसुदुर्भराः ॥ तद्बाणजालंतरसानिहत्यलक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम् ॥ विधायतस्योरसिबाणषट्कंमुमोचतीक्ष्णं
शितपर्वशोभितम् ॥३१॥ तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच ॥ गतास्तेभुविदृश्यंतेरुधिराक्तामलीमसाः ॥३२॥ तद्बाणभिन्नहृदयःसुकेतुःकोपपूरितः ॥
जघानशरविंशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ॥ ३३ ॥ उभौबाणविभिन्नांगावुभौक्षतजविप्लुतौ ॥ सैनिकैःपरिदृश्यंतेकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥३४॥ मुंचंतौबाणकोटी
श्चसंदधंतौत्वराशरान् ॥ नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ॥३५॥ कुंडलीकृतसच्चापौवर्षंतौबाणधारया ॥ नवांबुदाविवदिविशक्रनिदेशकारिणौ ॥३६॥
तयोर्बाणागजान्वाहान्नराञ्छूरान्विमस्तकान् ॥ कुर्वतःकेवलंदृष्टानचसंधानमोक्षयोः ॥ ३७ ॥ पृथिवीसुभटैःपूर्णासकिरीटैःसकुंडलैः ॥ धनुर्बाणकरैरोषसं
दष्टाधरयुग्मकैः ॥३८॥ तयोःप्रयुद्ध्यतोर्दर्पात्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः ॥ युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ॥३९॥ संमर्दोभवदत्यंतंवीरकोटिविदारणः ॥ न
केनचित्क्वचिद्दृष्टंशरजालांतरेंऽबरम् ॥ ४० ॥ तस्मिंस्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरोरिमर्दनः ॥ बाणांश्चापेसमाधत्तवसुसंख्यान्दृढाञ्छितान् ॥ ४१ ॥ चतुर्भि ॥ २८ ॥
स्तुरगान्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम् ॥ एकेनध्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाहसन् ॥ ४२ ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोभूमावपातयत् ॥ एकेनचापंसगुणमच्छिन

१ शत्रुघ्ननिदेशात् ।

द्रोषपूरितः ॥ ४३ ॥ एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः ॥ तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मयमाययुः ॥ ४४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः॥
महतींसगदांधृत्वायोद्धुकामोभ्युपेयिवान् ॥ ४५ ॥ तमायांतंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम् ॥ महत्यागदयायुक्तंरथादवततारसः ॥ ४६ ॥ गदामादाय
महतींसर्वायसविनिर्मिताम् ॥ जातरूपविचित्रांगींसर्वशोभापुरस्कृताम् ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतोर्वक्षसित्वरन् ॥ ताडयामासहृदयेगदांव
ज्राग्निसन्निभाम् ॥ ४८ ॥ गदयाताडितोवीरोनाकंपतमहामुने ॥ मदोन्मत्तोयथादंतीबालेनस्रग्भिराहतः ॥ ४९ ॥ उवाचतंसवीराग्र्योनृपंलक्ष्मीनिधिंत
दा ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरःपरंतप ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम् ॥ गदयाताडितोभालेऽसृग्वमन्कुपितोभृशम् ॥ ५१ ॥ मूर्ध्नि
तंताडयामासगदयाकालरूपया ॥ सुकेतुरपितंस्कंधेताडयामासधर्मवित् ॥ ५२ ॥ एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ ॥ गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्प
रजयैषिणौ ॥ ५३ ॥ अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ ॥ नकोपितत्रहीयेतनकोजीयेतसंयुगे ॥ ५४ ॥ मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः ॥
रुधिरौघपरिक्लिन्नौमहाबलपराक्रमौ ॥ ५५ ॥ तदालक्ष्मीनिधिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगवान् ॥ जगामप्रबलंहंतुंहृदिराजानुजंबली ॥ ५६ ॥ तमायांतमथा
लोक्यस्वगदांमहतींदधत् ॥ ययौतंतरसाहंतुंराजभ्राताबलाद्बलम् ॥ ५७ ॥ गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम् ॥ तयैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहा
बलः ॥ ५८ ॥ स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ बाहुयुद्धेनतंयोद्धुमियेषबलवत्तमम् ॥ ५९ ॥ तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम् ॥ युयु
धेसर्वयुद्धस्यज्ञातावीरेषुसत्तमः ॥ ६० ॥ तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना ॥ तदासोपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ ६१ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसं
काशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः ॥ अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसंदष्टाधरपल्लवौ ॥ ६२ ॥ मुष्टीमुष्टिदंतादंतिकचाकचिनखानखि ॥ उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्ष
णम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रकुपितोभ्रातानृपतेश्चरणेनृपम् ॥ गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ॥ ६४ ॥ लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः ॥ भ्राम
यित्वाशतगुणंगजोपस्थेजघानतम् ॥ ६५ ॥ सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु ॥ तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ॥ ६६ ॥ एवं
प्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः ॥ पादेपादंकरेपाणिंहृदिहृद्वदनेमुखम् ॥ ६७ ॥ एवंपरस्परंश्लिष्टौपरस्परवधैषिणौ[1] ॥ उभावपिपराक्रांतावुभाव
पिमुमूर्च्छतुः ॥ ६८ ॥ तद्दृष्ट्वा[2]विस्मयंप्राप्ताःप्रशशंसुःसहस्रशः ॥ धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपोधन्योराजानुजोबली ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपा
तालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेगदायुद्धंनामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चित्रांगःक्रौंचकंठस्थोरथस्थोवीर

१ परस्परजयैषिणौ–इ ०पा० । २ दृष्ट्वा विस्मयमापेदे तदावीराःसहस्रशः । –इ० पा० । आपेदे–इत्येकवचनमनर्गलम् ।

शोभितः ॥ गाहयामासतत्सैन्यंवाराहइववारिधिम् ॥ १ ॥ धनुर्विस्फार्यसुदृढंमेघनादनिनादितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिकोटिविदाहकान् ॥ २ ॥
तद्बाणभिन्नसर्वांगाःशेरतेसुभटाभृशम् ॥ सकिरीटतनुत्राणाःसन्दष्टदशनच्छदाः ॥ ३ ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेययौयोद्धुंसपुष्कलः ॥ मणिचित्रितमादायचापं
वैरिप्रतापनम् ॥ ४ ॥ तयोःसंगतयोरूपंदृश्यतेतिमनोहरम् ॥ पुरातारकसंग्रामेस्कंदतारकयोर्यथा ॥ ५ ॥ विस्फारयन्धनुःशीघ्रंसव्यसाचीतुपुष्कलः ॥
ताडयामासतंक्षिप्रंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ चित्रांगोपिरुषाक्रांतःशरासनइषूञ्छितान् ॥ दधद्वचमुंचद्वहुशोरणमंडलमूर्धनि ॥ ७ ॥ नादानंनचसंधानंन
मोचनमथापिवा ॥ दृष्टंतावेवसंदृष्टौकुंडलीकृतचापिनौ ॥८॥ तदासौपुष्कलःक्रुद्धःशराणांशतकेनतम् ॥ विव्याधवक्षःस्थलकेमहायोद्धारमुद्भटम् ॥९॥
चित्रांगस्ताञ्छरान्सर्वांश्चिच्छेदतिलशःक्षणात् ॥ ताडयामासचांगेषुपुष्कलंशितसायकैः ॥ १० ॥ पुष्कलस्तद्रथंदिव्यंभ्रामकास्त्रेणशोभिना ॥ नभसि
भ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ भ्रांत्वामुहूर्तमात्रंतुसरथोहयसंयुतः ॥ स्थितिर्लेभेतिकष्टेनसंधृतोरणमंडले ॥ १२ ॥ सचास्यविक्रमंदृष्ट्वा
चित्रांगःकुपितोभृशम् ॥ उवाचपुष्कलंधीमान्सर्वास्त्रेषुविशारदः ॥ १३ ॥ चित्रांगउवाच ॥ ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मसुभटैर्युधिसंमतम् ॥ मद्रथोवाजिसं
युक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम् ॥ १४ ॥ पराक्रमंसमीक्षस्वममापिसुभटेरितम् ॥ आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रं
रणेपरमदारुणम् ॥ धनुषापरमास्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ १६ ॥ तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतंगवत् ॥ सरथःसहयःसंख्येसध्वजश्चससारथिः ॥ १७ ॥
भ्रांत्वासरथवर्यस्तुनभसित्वरयान्वितः ॥ यावत्स्थितिंनलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः ॥ १८ ॥ पुनश्चपरिबभ्रामरथःसूतसमन्वितः ॥ तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्य
राज्ञोविस्मयमापसः ॥ १९ ॥ कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा ॥ रथंजघानबाणैश्चससूतहयमस्यच ॥ २० ॥ सभग्नस्यंदनोवीरःपुनरन्यंसमा
श्रितः ॥ सोपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणांगणे ॥ २१ ॥ पुनरन्यंसमास्थाययावदायातिसंमुखम् ॥ तावद्बभंजनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः ॥ २२ ॥ एवंद
शरथाभग्नानृपतेरात्मजस्यहि ॥ पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना ॥ २३ ॥ तदाचित्रांगकःसंख्येरथेस्थित्वाविचित्रिते ॥ आजगामहवेगेनपुष्कलंप्र
तियोधितुम् ॥ २४ ॥ पुष्कलंपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ तैर्बाणैर्निहतोत्यंतंविव्यथेभरतात्मजः ॥ २५ ॥ सक्रुद्धश्चापमुद्यम्यबाणान्दशशितान्म
हान् ॥ मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुंखसुशोभितान् ॥ २६ ॥ तेबाणाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः ॥ पीत्वापेतुःक्षितौक्रूटसाक्षिणःपूर्वजाइव ॥ २७ ॥ तदा
चित्रांगकःक्रुद्धोभल्लान्पंचसमाददे ॥ मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः ॥ २८ ॥ तैर्भल्लैराहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम् ॥ दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्रांगनि

१ शिखिपत्रासुरौ यथा–इ० पा० । २ मन्यते–इ० पा० । ३ यावत्स्थितिं स लभते–इ० पा० ।

धनंप्रति ॥ २९ ॥ शृणुवीरममक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम् ॥ तज्ज्ञात्वासावधानेनयोद्धव्यंचत्वयात्रहि ॥ ३० ॥ बाणेनानेनचेत्त्वांवैनकुर्यांप्राणवर्जितम्॥ सतींसंदूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम् ॥ ३१ ॥ योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवंशवर्तिभिः ॥ सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रतिश्रुतम् ॥ ३२ ॥ इति श्रेष्ठंवचःश्रुत्वाजहासपरवीरहा ॥ उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनंशुभम् ॥ ३३ ॥ मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यःसर्वत्रैवचसर्वदा ॥ तस्मान्मेनिधनेदुःखंनास्ति शूरशिरोमणे ॥ ३४ ॥ प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना ॥ सासत्यैवपुनर्मेद्यश्रूयतांव्याहृतंमहत् ॥ ३५ ॥ त्वद्वाणंमद्वधोद्युक्तंनच्छिद्यांयदिचेद हम् ॥ तदाप्रतिज्ञांशृणुमेसर्ववीराभिमानिनः ॥ ३६ ॥ तीर्थंजिगमिषोर्योवैकुर्यात्स्वांतविखंडनम् ॥ एकादशीव्रतादन्यज्ज्ञानातिव्रतमुच्चकैः ॥ ३७ ॥ तस्यपापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिघातिनः ॥ इतिवाक्यमुदीर्यैवतूष्णींभूतोधनुर्दधे ॥ ३८ ॥ तदानेननिषंगात्स्वादुद्धृत्यसायकंवरम् ॥ कथयामासविशदं वाक्यंशत्रुवधावहम् ॥ ३९ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ यदिरामांघ्रियुगुलंनिष्कापटयेनचेतसा ॥ उपासितंमयातर्हिममवाक्यमृतंभवेत् ॥ ४० ॥ यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजानामिचेतसा ॥ तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसंगरे ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनुषिसंधितम् ॥ कालानलोपमंवीर शिरश्छेदनमाक्षिपत् ॥ ४२ ॥ तंबाणंमुक्तमालोक्यसतुराजसुतोबली ॥ बाणंशरासनेधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम् ॥ ४३ ॥ तेनबाणेनसंछिन्नोबाणःस्ववध उद्यतः ॥ हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा ॥ ४४ ॥ परार्धपतितंभूमौपूर्वार्धफलसंयुतम् ॥ शिरोधरांचकर्ताशुपद्मनालमिवक्षणात् ॥ ४५ ॥ तदाभूमौपतंतंतुदृष्ट्वातत्तस्यसैनिकाः ॥ हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ॥ ४६ ॥ पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठंसकिरीटंसकुंडलम् ॥ शुशुभेतीवपतितंचंद्र बिंबंदिवोयथा ॥ ४७ ॥ तंवीक्ष्यपतितंवीरःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेष वात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेचित्रांगवधोनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथपुत्रंसमालोक्यपतितंव्यसुमुद्धतम् ॥ विल लापभृशंराजासुतदुःखेनदुःखितः ॥ १ ॥ मूर्ध्निसंताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः ॥ कम्पमानोभृशंचाश्रूण्यमुञ्चन्नयनाब्जयोः ॥ २ ॥ गृहीत्वापतितं वक्त्रंचंद्रबिंबमनोरमम् ॥ पुष्कलेषुक्षतासृग्भिःक्लिन्नंकुंडलशोभितम् ॥ ३ ॥ कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसंदष्टाधरपल्लवम् ॥ सचुंबन्मुखपद्मेनविलपन्निदमब्रवी त् ॥ ४ ॥ हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमांकिंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर ॥ किंमद्विनोदकथयारहितस्त्वमेवरोषोदधिप्लुतमनाःकिललक्ष्यसेच ॥ ५ ॥ वदपुत्र कथंमांत्वंप्रब्रूषेनहसन्पुनः ॥ अमृतैर्मधुरास्वादैर्विनोदयसिपुत्रक ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नाश्वंगृहाणत्वंसितचामरशोभितम् ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यंत्यजनिद्रांमहा

---

१ पुरवर्त्मनि–इ० पा० । २ कालानलोपमो वीरवधसंयुक्तपर्वकः–इ० पा० । ३ शुशुभेऽतीव समरे चंद्रबिंबं भुवं गतम्–इ० पा० । ४ कंपमानो भृशं चांगे ह्यश्रून्मंचन्सुपुष्कलान्–इ० पा० ।

मते ॥७॥ एषप्रतापविशदःप्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलःपरवीरहा॥८॥एनंवारयसत्तीक्ष्णैर्बाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ कथंत्वंरणमध्येवैशेषे
वीरविमोहितः ॥ ९ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवरथारूढाभयार्दिताः ॥ शरणंत्वांसमायांतितानीक्षस्वमहामते ॥ १० ॥ पुत्रत्वयाविनासोढुंकथंशक्तोरणांगणे ॥
शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चंडकोदंडनिर्गतान् ॥ ११ ॥ अतोमांतुत्वयाहीनंकोवापालयितुंक्षमः ॥ यदित्यक्ष्यसिनिद्रांत्वंजयायाहंक्षमस्तदा ॥ १२ ॥ इत्थंवि
लप्यसुभृशंतताडहृदयंस्वकम् ॥ बहुशःपाणिनाराजापुत्रदुःखेनदुःखितः ॥ १३ ॥ तदाविचित्रदमनौस्वस्वस्यंदनसंस्थितौ ॥ पितुश्चरणयोर्नत्वाऊचतुःसम
योचितम् ॥ १४ ॥ राजन्नस्मासुजीवत्सुकिंदुःखंहृदितद्वद ॥ वीराणांप्रधनेमृत्युर्वांछितोजायतेमहान् ॥ १५ ॥ धन्योयंबतचित्रांगोयोवीरभुविशोभते ॥ स
किरीटस्तुसंदष्टदंतच्छदयुगःप्रभुः॥१६॥ कथयाशुकिमद्यैवकुर्वस्तेकार्यमीप्सितम् ॥ शत्रुघ्नवाहिनींसर्वांहन्वआवामनाथिनीम्॥१७॥अद्यैवपुष्कलंभ्रातुर्व
धकारिणमाहवे ॥ पातयावोरथाच्छित्त्वाशिरोमुकुटमंडितम् ॥ १८ ॥ त्यजशोकंसुदुःखार्तःकथंभासिमहामते ॥ आज्ञापयावांमानार्हकुरुयुद्धेमतिंतथा
॥ १९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रयोर्वीरमानिनोः ॥ शोकंत्यक्त्वामहाराजोयुद्धायमतिमादधात् ॥ २० ॥ तावपिप्रतियोद्धारंवांच्छंतौरणदुर्मदौ ॥जग्मतुः
कटकेशत्रोरनंतभटपूरिते ॥ २१ ॥ रिपुतापेनदमनोनीलरत्नेनचेतरः ॥ युयुंधातेरणेवीरौप्रावृषीबलाहकौ ॥ २२ ॥ राजाकनकसन्नद्धेरथेमणिविचित्रिते ॥
रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरोबली ॥ २३ ॥ ययौयोद्धुंतुशत्रुघ्नंवीरकोटिभिरावृतम् ॥ तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्विद्याविशारदान् ॥ २४ ॥ तंयोद्धुमा
गतंदृष्ट्वासुबाहुंरोषपूरितम् ॥ पुत्रनाशनकुर्वंतंसर्वसैन्यवधादिकम् ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नपार्श्वसंचारीहनूमांस्तमुपाद्रवत् ॥ नखायुधोमहानादंकुर्वन्मेघइवाह
वे ॥ २६ ॥ सुबाहुस्तंहनूमंतमागच्छंतंमहारवम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंरोषपूरितलोचनः ॥ २७ ॥ क्वगतःपुष्कलोहत्वामत्पुत्रंरणमंडले ॥ पातयाम्यद्य
तस्याशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ २८ ॥ क्वशत्रुघ्नोवाहपालःक्वचरामःकुतोभटाः ॥ प्राणहंतारमायांतंपश्यंतुप्रधनेतुमाम् ॥ २९ ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्य
हनूमान्निजगादतम् ॥ शत्रुघ्नोलवणच्छेत्तावर्ततेसैन्यपालकः ॥ ३० ॥ सकथंप्रधनेयुध्येत्सेवकेऽग्रेस्थितेनृप ॥ मांविजित्यरणेतंचत्वंगंतासिनर
र्षभ ॥ ३१ ॥ इत्युक्तवंतंतरसाविव्याधदशसायकैः ॥ हृदिवानरमत्युग्रंपर्वताग्र्यमिवस्थितम् ॥ ३२ ॥ सबाणानागतांस्तांश्चगृहीत्वाकरसंपुटे ॥
चूर्णयामासतिलशःशितान्वैरिविदारणान् ॥ ३३ ॥ चूर्णयित्वाशरांस्तांस्तुनिनदन्घनगर्जितैः ॥ पुच्छेनावेष्टयतस्योच्चैरथंनिन्येमहाबलः ॥ ३४ ॥ तदा
तंनृपवर्योसावाकाशेस्थितएवसः ॥ लांगूलंताडयामासशिताग्रैःसायकैर्मुहुः ॥ ३५ ॥ सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ मुमोचतद्रथंदिव्यंक

१ युयुधं बाणसाहस्रैर्धनौ प्रावृषि संनतौ–इ० पा० । २ करकुड्मले–इ० पा० ।

नकेनविचित्रितम् ॥ ३६ ॥ समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम् ॥ हनूमंतंकपिवरंरोषसंपूरितेक्षणः ॥ ३७ ॥ हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिरा
प्लुतः ॥ महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपीश्वरः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयसमन्वितम् ॥ चूर्णयामासवेगेनतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३९ ॥ स्वरथं
भज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली ॥ अन्यंरथंसमास्थाययुयुधेतंमहाबलम् ॥ ४० ॥ पुच्छेमुखेथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः ॥ जघानशरसंधानकोविदः
परमास्त्रवित् ॥ ४१ ॥ तदाक्रुद्धःकपिवरस्ताडयामासवक्षसि ॥ पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशोभिनः ॥ ४२ ॥ सपदाप्रहतोभूमौपपातकिलमूर्च्छितः ॥
मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवेपितः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्प्रधनांगणे ॥ अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णयामासवेगतः ॥ ४४ ॥ तदासुकेतुस्त
द्भ्रातातथालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ उभावपिसुसन्नद्धौयुद्धायसमुपस्थितौ ॥ ४५ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः ॥ इतस्ततोबाणसंघैःक्षताःपुष्कलव
र्षितैः ॥ ४६ ॥ तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली ॥ दमनःस्तंभयामाससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम् ॥४७॥ तदातुमूर्च्छितोराजास्वप्नमेकंददर्शह ॥ रणम
ध्येकपिवरप्रपदाघातताडितः ॥ ४८ ॥ रामचंद्रस्त्वयोध्यायांसरयूतीरमंडपे ॥ ब्राह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ ४९ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्र
ब्रह्मांडकोटयः ॥ कृतप्रांजलयस्तेवैस्तुवंतिस्तुतिभिर्मुहुः ॥ ५० ॥ रामंश्यामंसुनयनंमृगशृंगपरिग्रहम् ॥ गायंतिनारदाद्याश्चवीणोल्लसितपाण
यः ॥५१॥ नृत्यंत्यप्सरसस्तत्रघृताचीमेनकादयः ॥ वेदामूर्तिधराभूत्वाउपतिष्ठंतिराघवम् ॥ ५२ ॥ यच्चकिंचिद्वस्तुजातंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ तस्य
दातारमखिलंभक्तानांभोगदायकम् ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिसंपश्यञ्जाग्रत्संज्ञामवापसः ॥ ब्रह्मशापहतज्ञानःकिंदृष्टमितिवैवदन् ॥ ५४ ॥ उत्थायप्रययौ
पद्भ्यांशत्रुघ्नचरणंप्रति ॥ भृत्यकोटिपरीवारोरथकोटिपरीवृतः ॥ ५५ ॥ सुकेतुंतुसमाहूयविचित्रंदमनंतथा ॥ युद्धंकर्तुंसमुद्युक्तान्वारयामासधर्मवि
त् ॥ ५६ ॥ उवाचतान्महाराजोधर्मात्माधर्मसंयुतः ॥ भ्रातःपुत्रौशृणुतमेवाक्यंधर्मसमन्वितम् ॥ ५७ ॥ मायुद्धंकुरुताक्षिप्रमनयस्तुमहानभूत् ॥ यद्रा
मचंद्रवाहंत्वमगृह्णादमनोर्जितम् ॥ ५८ ॥ एषरामःपरंब्रह्मकार्यकारणतःपरम् ॥ चराचरजगत्स्वामीनमानुषवपुर्धरः ॥ ५९ ॥ एतद्धिब्रह्मविज्ञानमधु
नाज्ञातवानहम् ॥ पुरासितांगशापेनहृतज्ञानधनोनघाः ॥ ६० ॥ अहंपुरातीर्थयात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया ॥ तत्रानेकेमयादृष्टामुनयोधर्मवित्त
माः ॥ ६१ ॥ असितांगंमुनिमहंगतवाञ्ज्ञातुमिच्छया ॥ तदाप्रोवाचमांविप्रःकृपांकृत्वाममोपरि ॥ ६२ ॥ योऽसावयोध्याधिपतिःसपरब्रह्मशब्दितः ॥
तस्ययाजानकीदेवीसाक्षात्साचिन्मयीस्मृता ॥ ६३ ॥ एनंतुयोगिनःसाक्षादुपासतेयमादिभिः ॥ दुस्तरापारसंसारवारिधिंसंतितीर्षवः ॥ ६४ ॥

१ पुष्कलवैरिणा-इ० पा० । २ सरयूतीरमंडले-इ० पा० । ३ गंतुं प्रवृत्तोऽसौ पद्भ्याम्-इ० पा० ।

स्मृतमात्रोमहापापहारीसगरुडध्वजः ॥ यएनंसेवतेविद्वान्ससंसारंतरिष्यति ॥ ६५ ॥ तदाहमहसंविप्रंकोयंरामस्तुमानुपः ॥ केयंसाजानकीदेवीहर्षशोकसमाकुला ॥ ६६ ॥ अजन्मनःकथंजन्मअकर्तुःकृत्यमत्रकिम् ॥ जन्मदुःखजरार्तातंकथयस्वमुनेमम ॥ ६७ ॥ इत्युक्तवंतंमांक्रुद्धःशशापसमुनीश्वरः ॥ अज्ञात्वातत्स्वरूपंत्वंप्रतिब्रूषेममाधम ॥ ६८ ॥ एनंनिंदसिरामंत्वंमानुषोयमिदंहसन् ॥ तस्मात्त्वंतत्त्वसंमूढोभविष्यस्युदरंभरिः ॥ ६९ ॥ तदाहंतस्यचरणावगृह्णंसदयायुतः ॥ दृष्ट्वामेविनयंमांतुप्रावोचत्करुणानिधिः ॥ ७० ॥ त्वंरामस्यमखेविघ्नंकरिष्यसियदानृप ॥ तदाहनूमानंघ्रित्वांताडयिष्यतिवेगतः ॥ ७१ ॥ तदात्वंज्ञास्यसेराजन्नान्यथास्वमनीषया ॥ पुराहमुक्तस्तेनैवंतद्दृष्टमधुनामया ॥ ७२ ॥ यदामांहनुमान्क्रुद्धस्ताडयामासवक्षसि ॥ तदाऽदर्शंरमानाथंपूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ७३ ॥ तस्मादश्वंतुशोभाढ्यमानयंतुमहाबलाः ॥ धनानिचैववासांसिराज्यंचेदंसमर्पये ॥ ७४ ॥ रामंदृष्ट्वाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेतिपुण्यदे ॥ आनयंतुहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम् ॥ ७५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुबाहुपराजयोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तेतुतातवचःश्रुत्वाहर्षिताःसंप्रहारिणः ॥ तथेत्यूचुर्महाराजंरामदर्शनलालसम् ॥ १ ॥ ॥ पुत्राऊचुः ॥ ॥ राजन्भवत्पदांभोजान्नान्यंजानीमहेवयम् ॥ यत्तवस्वांततोजातंतद्भवत्वद्यवेगतः ॥ २ ॥ अश्वोयंनीयतांतत्रसितचामरभूषितः ॥ रत्नमालातिशोभाढ्यश्चंदनादिकचर्चितः ॥ ३ ॥ राज्यमाज्ञाफलंस्वामिन्कोशावहुसमृद्धयः ॥ वासांसिसुमहार्हाणिसूक्ष्माणिसुगुणानिच ॥ ४ ॥ चंदनंचंद्रकंचैववाजिनःसुमनोहराः ॥ हस्तिनस्तुमदोद्भूतारथाःकांचनकूवराः ॥ ५ ॥ विचित्रतरवर्णादिनानाभूषणभूषिताः ॥ दास्यःशतसहस्रंचदासाश्वसुमनोरमाः ॥ ६ ॥ मणयःसूर्यसंकाशारत्नानिविविधानिच ॥ मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुंभभवानिच ॥ ७ ॥ विद्रुमाःशतसाहस्रायद्यद्वस्तुमहोदयम् ॥ तत्सर्वंरामचंद्रायदेहिराजन्महामते ॥ ८ ॥ सुतानस्मान्किंकरान्नःसर्वानर्पयभूपते ॥ कथंनकुरुषेराजंस्तदधीनंनृपासनम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहर्षितोऽभून्महीपतिः ॥ उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यतान् ॥ १० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ आनयंतुहयंसर्वेसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः ॥ नानारथपरीवारास्ततोयास्येनृपंप्रति ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिराज्ञोःवचश्रुत्वाविचित्रोदमनस्तथा ॥ सुकेतुःसमरेशूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः ॥ १२ ॥ तेगत्वाथपुरींशूरावाजिनंसुमनोरमम् ॥ सितचामरसंयुक्तंस्वर्णपत्राद्यलंकृतम् ॥ १३ ॥ रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम् ॥ विचित्रमणिभूषाढ्यंमुक्ताजालस्वलंकृतम् ॥ १४ ॥ रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतो

१ प्राज्ञः–इ० पा० । २ महाधनम्–इ० पा० । ३ शत्रुघ्नविजयोनाम–इ० पा० । ४ दास्ये–इ० पा० ।

भटैः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैःसर्वशोभासमन्वितैः ॥ १५ ॥ सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः ॥ सुचामरद्वयंयस्याध्रियतेपुरतोमुहुः ॥ १६ ॥
कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम् ॥ राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्क्रतोः ॥ १७ ॥ तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोजवंकामरूपं
जहर्षमतिमान्नृपः ॥ १८ ॥ जगामपद्भ्यांशत्रुघ्नंराजचिह्नाद्यलंकृतः ॥ स्वपुत्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः ॥ १९ ॥ ययौकर्तुंधनानांससद्व्ययंचल
गामिनाम् ॥ एतद्विनश्वरंमत्वादुःखदंसक्तचेतसाम् ॥ २० ॥ शत्रुघ्नंसददर्शाथसितच्छत्रेणशोभितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः ॥ २१ ॥
सुमतिपरिपृच्छंतंरामचंद्रकथानकम् ॥ भयवार्ताविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलंकृतम् ॥ २२ ॥ वीरैःकोटिभिराकीर्णंवाजिपालनकांक्षिभिः ॥ वानराणांसहस्रै
श्चसमंतात्परिवारितम् ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामसपुत्रकः ॥ धन्योहमितिसंहृष्टोवदन्रामैकमानसः ॥ २४ ॥ शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनंदृष्ट्वाराजानमुद्र
टम् ॥ उत्थायासनतःसर्वैर्भटैर्दोर्भ्यांससस्वजे ॥ २५ ॥ दृढंसंपूज्यराजातंशत्रुघ्नंपरवीरहा ॥ उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ सुबाहुरु
वाच ॥ ॥ अद्यधन्योस्मिससुतःसकुटुंबःसवाहनः ॥ यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ ॥ २७ ॥ अज्ञानिनासुतेनायंगृहीतोवाजिनांवरः ॥ दमने
नानयंत्वस्यक्षमस्वकरुणानिधे ॥ २८ ॥ नजानातिरघूत्तंसंसर्वदेवाधिदैवतम् ॥ लीलयाविश्वस्रष्टारंहंतारमपिपालकम् ॥ २९ ॥ इदंराज्यंसमृद्धांगंसमृद्ध
बलवाहनम् ॥ इमेकोशाधनैःपूर्णाइमेपुत्राइमेवयम् ॥ ३० ॥ सर्वेवयंरामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः ॥ गृहाणसर्वंसफलंनमेस्तिक्वचिदुन्मतम् ॥ ३१ ॥ क्वा
सौहनूमान्नामस्यचरणांभोजषट्पदः ॥ यत्प्रसादादहंप्राप्स्येराजराजस्यदर्शनम् ॥ ३२ ॥ साधूनांसंगमेकिंकिंप्राप्यतेनमहीतले ॥ यत्प्रसादादहंमूढोब्रह्म
शापमतीतरम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वात्वद्यमहाराजंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ प्राप्स्यामिजन्मनःसर्वंफलंदुर्लभमत्रच ॥ ३४ ॥ ममतावद्गतंचायुर्बहुरामवियोगिनः ॥
स्वल्पमुर्वरितंतत्रकथंद्रक्ष्येरघूत्तमम् ॥ ३५ ॥ मह्यंदर्शयतंरामंयज्ञकर्मविचक्षणम् ॥ यदंघ्रिरजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ॥ ३६ ॥ काकःपरंपदंप्राप्तो
यद्बाणस्पर्शनात्खगः ॥ अनेकेयस्यवक्त्राब्जंवीक्ष्यसंख्येपदंगताः ॥ ३७ ॥ येत्वस्यरघुनाथस्यनामगृह्णंतिसादराः ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयोगिभिर्यद्वि
चिंत्यते ॥ ३८ ॥ धन्यायोध्याभवालोकायेराममुखपंकजम् ॥ स्वलोचनपुटैःपीत्वासुखंयांतिमहोदयम् ॥ ३९ ॥ इतिसंभाष्यनृपतिर्वाहंराज्यंधनानिच ॥
सर्वंसमर्प्यचावोचत्किंकरोस्मिमहीपते ॥ ४० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञःपरपुरंजयः ॥ प्रत्युवाचेतितंभूपंवाग्मीवाक्यविशारदः ॥ ४१ ॥ ॥ शत्रुघ्न
उवाच ॥ ॥ कथंराजन्निदंब्रूषेत्वंवृद्धोममपूजितः ॥ सर्वंत्वदीयंत्वद्राज्यंदमनोविदधात्वयम् ॥ ४२ ॥ क्षत्रियाणामिदंकृत्यंयत्संग्रामविधायकम् ॥ सर्वेरा

१ नेत्रपाताभिकांक्षकैः–इ० पा० ।

ज्यंधनंचेदंप्रतियातुममाज्ञया ॥ ४३ ॥ यथामेरघुनाथस्तुपूज्योवाङ्मनसासदा ॥ तथात्वमपिमत्पूज्योभविष्यसिमहीपते ॥ ४४ ॥ भवा
न्सज्जोभवत्वद्यहयस्यानुगमंप्रति ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीगजाश्वरथसंयुतः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः ॥ पुत्रंराज्येभिषेच्यै
वशत्रुघ्नेनसुपूजितः ॥ ४६ ॥ महारथैःपरिवृतोनिजंपुत्रंरणांगणे ॥ पुष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्वकम् ॥ ४७ ॥ क्षणंशुशोचतत्त्वज्ञोलो
कदृष्ट्यामहारथः ॥ ज्ञानेनानाशयच्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ॥ ४८ ॥ सज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः ॥ आजगामसशत्रुघ्नंमहारथिपुरस्कृ
तः ॥ ४९ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमन्वितम् ॥ गंतुंचकाराधिषणांहयवर्यस्यपालने ॥ ५० ॥ सोश्वोविमोचितस्तेनभालेपत्रेणचिह्नितः ॥ वा
मावर्तंभ्रमन्प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ॥ ५१ ॥ तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितैः ॥ प्रणतिःक्रियतेतस्यनकोपितमगृह्णत ॥ ५२ ॥ केचिद्रासां
सिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंमहत् ॥ केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमंतितम् ॥ ५३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश
त्रुघ्नस्यसुबाहुनासहनिर्याणंनामएकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २९ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः ॥ यस्यांपालयतेरा
जाप्रजाःसत्येनसत्यवान् ॥ १ ॥ [1]अथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः ॥ हयानुगोययौतस्यपुरतःपुरधर्षणः ॥ २ ॥ तद्दृष्ट्वानगरंरम्यंचित्रप्राकारशो
भितम् ॥ कांचनैःकलशैस्तत्रपरितःप्रतिभासितम् ॥ ३ ॥ देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम् ॥ यतीनांतुमठास्तत्रशोभंतेयतिपूरिताः ॥ ४ ॥ वहत्य
त्रमहादेवीशिखिलोचनमूर्धगा ॥ हंसकारंडवाकीर्णामुनिवृंदनिषेविता ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवःपुनः ॥ धूमस्तत्रपुनात्यंगपातकाप्लुत
मानसान् ॥ ६ ॥ उवाचसुमतिंराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ तत्पुरप्रेक्षणोद्भूतहर्षविस्मितमानसः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मंत्रिन्कथयकस्येदंपुरंमेदृ
ष्टिगोचरम् ॥ करोतिमानसाह्लादंधर्मेणप्रतिपालितम् ॥ ८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ उवाचसुमतिःसर्वंयथातथम
नुद्धतम् ॥ ९ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ शृणुष्वावहितःस्वामिन्वैष्णवस्यकथाःशुभाः ॥ याःश्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि ॥ १० ॥ जीवन्मुक्तोवरी
वर्तिरामांघ्र्यंबुजषट्पदः ॥ सत्यवान्यज्ञयज्ञांगज्ञाताकर्ताऽवितामहान् ॥ ११ ॥ धेनुंप्रसाद्यबहुभिर्व्रतैर्यंप्रापतत्पिता ॥ ऋतंभराख्योजगतिख्यातःपर
मधार्मिकः ॥ १२ ॥ गौःप्रसन्नाददौपुत्रमनेकगुणसंस्कृतम् ॥ सत्यवंतंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोवाऋतंभरोरा ॥ ३२ ॥
जाकिमर्थंधेनुपूजनम् ॥ कथंप्राप्तःसुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः ॥ १४ ॥ सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णवस्यकथानकम् ॥ श्रुतंहरतिजंतूनांमहापातक

१ रथकोटिपरीवारः–इ० पा० ।

पर्वतम् ॥ १५ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम् ॥ कथयामासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् ॥ १६ ॥ ऋतंभरोनरपतिरनपत्यः
पुराभवत् ॥ कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेषुवै ॥ १७ ॥ तदाजाबालिनामानंमुनिंदैवादुपागतम् ॥ पप्रच्छकुशलोद्युक्तःसपुत्रोत्पत्तिकारणम् ॥ १८ ॥
॥ ऋतंभरउवाच ॥ ॥ स्वामिन्वंध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः ॥ यत्कृत्वाजायतेऽपत्यंममवंशधरंवरम् ॥ १९ ॥ तंज्ज्ञात्वाभवतोभव्यंप्रकुर्यांनिश्चि
तंवचः ॥ दानंव्रतंवातीर्थंवामखंवामुनिसत्तम ॥ २० ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः ॥ सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः ॥ २१ ॥ अ
पत्यप्राप्तिकामस्यसंत्युपायास्त्रयःप्रभो ॥ विष्णोःप्रसादोगोश्चापिशिवस्याप्यथवापुनः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधेनोर्दैवतनोर्नृप ॥ यस्याःपुच्छेमु
खेश्रृंगेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः ॥ २३ ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंवांछितंधर्मसंयुतम् ॥ एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतंभर ॥ २४ ॥ योवैनित्यंपूजयतिगांगे
हेयवसादिभिः ॥ तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवंतिहि ॥ २५ ॥ योवैगवाह्निकंदद्यान्नियमेनशुभव्रतः ॥ तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः ॥ २६ ॥
तृषितागौर्गृहेबद्धागेहेकन्यारजस्वला ॥ देवताचसनिर्माल्याहंतिपुण्यंपुराकृतम् ॥ २७ ॥ योवैगांप्रतिषिद्धचेतचरंतींस्वंतृणंनरः॥ तस्यपूर्वेचपितरः
कंपंतेपतनोन्मुखाः ॥ २८ ॥ योवैयष्ट्याताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः ॥ धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः ॥ २९ ॥ योवैदंशान्वारयतितस्यपूर्वेह्यधो
गताः ॥ नृत्यंतिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ॥ ३० ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेऽद्भुतम् ॥ ३१ ॥
एकदाजनकोराजायोगेनासून्समत्यजत् ॥ तदाविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालभूषितम् ॥ ३२ ॥ तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान् ॥ मार्गेजगामधर्म
स्यसंयमिन्याःपुरोंतिके ॥ ३३ ॥ तदानरककोटीषुपीड्यंतेपापकारिणः ॥ जनकस्यांगपवनंप्राप्यसौख्यंप्रपेदिरे ॥ ३४ ॥ निरयेदाहजापीडाजातैपांसु
खकारिणी ॥ महादुःखंतदानष्टंजनकस्यांगवायुना ॥ ३५ ॥ तदार्तंनिर्गतंदृष्ट्वाजंतवःपापपीडिताः ॥ अत्यंतंचुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ॥ ३६ ॥
ऊचुस्तेकरुणांवाचंमागच्छसुकृतिन्नितः ॥ त्वदंगवायुसंस्पर्शात्सुखिनःस्यामपीडिताः ॥ ३७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः ॥ मानसेचिंत
यामासकरुणापूरपूरितः ॥ ३८ ॥ चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः ॥ अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएषमनोरमः ॥ ३९ ॥ एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रै
वनिरयाग्रतः ॥ विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकंपितमानसः ॥ ४० ॥ तत्रधर्मस्तुसंप्राप्तोनिरयद्वारिदुःखदे ॥ कारयन्यातनास्तीव्रानानापातककारि

१ तज्ज्ञात्वा कथयाशु त्वं यत्कुर्यां निश्चितं वचः–इ० पा० । २ शिवतुष्ट्याथवा पुनः–इ० पा० । ३ कृतार्थकाः–इ० पा० । ४ नृत्यंत्यत्युत्सवादस्मान्–इ० पा० । ५ योगेन तनुमत्यजत्–इ० पा० ।
६ जाताशीतलकारिणी–इ० पा० । ७ निरयेऽपारदुःखदे–इ० पा० ।

णाम् ॥ ४१ ॥ तदादर्शराजानंजनकंद्वारिसंस्थितम् ॥ विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ॥ ४२ ॥ तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्गिरा ॥ राज
न्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्वधर्मशिरोमणिः ॥ ४३ ॥ एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम् ॥ नायांतिपुरुषाभूपत्वादृशाःपुण्यकारिणः ॥ ४४ ॥ अत्रायांति
नरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः ॥ परापवादनिरताः परद्रव्यपरायणाः ॥ ४५ ॥ योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम् ॥ अपराधादृतेजह्यात्सनरोत्र
समाव्रजेत् ॥ ४६ ॥ मित्रंवञ्चयतेयस्तुधनलोभेनलोभितः ॥ आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ॥ ४७ ॥ योरामंमनसावाचाक
र्मणादंभतोपिवा ॥ द्वेषाद्वाचोपहासाद्वानस्मरत्येवमूढधीः ॥ ४८ ॥ तंबध्नामिपुनस्त्वेषुनिक्षिप्यश्रपयामिच ॥ यैःस्मृतोनरमानाथोनरकक्लेशवार
कः ॥ ४९ ॥ तावत्पापंमनुष्याणामंगेषुनृपतिष्ठति ॥ यावद्रामंनरसनागृणातिकलिदुर्मतेः ॥ ५० ॥ महापापकराराजन्येभवंतिमहामते ॥ तानानयं
तिमद्भृत्यास्त्वादृशान्द्रष्टुमक्षमाः ॥ ५१ ॥ तस्माद्गच्छमहाराजभुंक्ष्वभोगाननेकशः ॥ विमानवरमारुह्यभुंक्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ॥ ५२ ॥ इतिवाक्यंस
माकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः ॥ उवाचधर्मराजानंकरुणापूरपूरितः ॥ ५३ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ अहंगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया ॥ मदंगवा
युनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्मसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ एतान्मुंचसिचेद्राजन्सर्वान्वैनिरयस्थितान् ॥ ततोगच्छामिसुखितःस्वर्गंपुण्यजनाश्रितम् ॥ ५५ ॥ ॥ जाबालि
रुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यमथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः ॥ प्रत्येकंनिर्दिशञ्जीवान्निरयस्थाननेकशः ॥ ५६ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ अयंमित्रकलत्रंवैवि
श्वस्तमनुजग्मिवान् ॥ तस्मादेनंलोहशंकौवर्षायुतमपीपचम् ॥ ५७ ॥ पश्चादेनंसूकराणांयोनौनिक्षिप्यदोषिणम् ॥ मानुषेष्ववतार्योऽयंपंढंचिह्नेन
चिह्नितः ॥ ५८ ॥ अनेनपरदाराश्चबलादालिंगितामुहुः ॥ तस्मादयंपच्यतेत्ररौरवेशतहायनम् ॥ ५९ ॥ अयंतुपरकीयंस्वंमुपित्वाबुभुजे
कुधीः ॥ तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ॥ ६० ॥ अयंसायंतनेप्राप्तमतिथिंक्षुधयार्दितम् ॥ वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतंनच
॥ ६१ ॥ तस्मादयंपातनीयस्तामिस्रेंधनपूरिते ॥ भ्रमरैःपीडितोयातुयातनांशतहायनम् ॥ ६२ ॥ अयंतावत्परस्योच्चैर्निंदांकुर्वन्नल
ज्जितः ॥ अयमप्यशृणोत्कर्णौप्रेरयन्बहुशस्तुताम् ॥ ६३ ॥ तस्मादिमावंधकूपेपतितौदुःखदुःखितौ ॥ अयंमित्रध्रुगुद्विग्नःपच्यतेरौरवे
भृशम् ॥ ६४ ॥ तस्मादेतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये ॥ त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ॥ ६५ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ एवंसनिर्दिशञ्जी

१ स तं ददर्श–इ०पा०। २ तोये–इ० पा०। ३ यैःस्मृतो वै रमानाथो नरकक्लेशवारकः। ते मत्स्थानं विहायाशु वैकुंठाख्यं प्रयांत्यहो ॥–इ० पा०। ४ इतो गच्छामि–इ० पा०। ५ खंज चिन्हेन–इ० पा०। ६ इतःप्राक्–"शमन उवाच"–इ०पा०दृश्यते एकस्मिन्पुस्तके।

वांस्तूष्णीमासाघकारिणः ॥ प्रोवाचरामभक्तोसौकरुणापूरितेक्षणः ॥ ६६ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखिनांभवेत् ॥ तदाशुकथ
यत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ॥ ६७ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ नैभिराराधितोविष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ॥ ६८ ॥
यदित्वंमोचयस्येतान्महापापकरानपि ॥ तर्ह्यर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ॥ ६९ ॥ एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा ॥ ध्यातःश्रीरघुनाथोसौ
महापापहराभिधः ॥ ७० ॥ रामरामेतियच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा ॥ तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्च्युतिः ॥ ७१ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एत
च्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः ॥ पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ॥ ७२ ॥ यदाजन्मकृतैःपुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः ॥ एतेषांनिरयान्मुक्तिर्भ
वत्वत्रमनोरमा ॥ ७३ ॥ एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः ॥ तत्क्षणान्निरयान्मुक्ताजातादिव्यवपुर्धराः ॥ ७४ ॥ ऊचुस्तेजनकंराजंस्त्वत्प्रसादाद्व
यंक्षणात् ॥ दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ तान्दृष्ट्वासूर्यसंकाशान्नरान्निरयनिःसृतान् ॥ तुतोषचित्तेसुभृशंसर्वभूतदयापरः ॥ ७६ ॥
तेसर्वेप्रययुर्लोकंदिव्यंदेवैरलंकृतम् ॥ जनकंतुप्रशंसंतोमहाराजंदयानिधिम् ॥ ७७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्य
वदाख्यानेजनकेननरकस्थप्राणिमोचनंनामात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ छ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ अथतेषुप्रयातेषुनरकस्थेषुवैनृषु ॥ राजापप्रच्छकीनाशंसर्वध
र्मविदांवरम् ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्मराजत्वयाप्रोक्तंयत्पातककरानराः ॥ आयांतितवसंस्थानंनचधर्मकथारताः ॥ २ ॥ मदागमनमत्राभूत्के
नपापेनधार्मिक ॥ तद्वैकथयसर्वंमेपापकारणमादितः ॥ ३ ॥ इति श्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मराजःपरंतप ॥ कथयामासतस्यैवंयमपुर्यागमंतदा ॥ ४ ॥ ॥ ध
र्मराजउवाच ॥ ॥ राजंस्तवमहत्पुण्यंनैतादृक्कस्यभूतले ॥ रघुनाथपदद्वंद्वमकरंदमधुव्रत ॥ ५ ॥ त्वत्कीर्तिस्वर्धुनीसर्वान्पापिनोमलसंयुतान् ॥ पुना
तिपरमाह्लादकारिणीदुष्टतारिणी ॥ ६ ॥ तथापिपापलेशस्तेवर्ततेनृपसत्तम ॥ येनसंयमिनीपार्श्वमागतःपुण्यपूरितः ॥ ७ ॥ एकदातुचरंतींगांवारयामा
संवैभवान् ॥ तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम् ॥ ८ ॥ इदानींपापनिर्मुक्तोबहुपुण्यसमन्वितः ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुविपुलान्निजपुण्यार्जितान्बहून् ॥ ९ ॥
एतेषांकरुणावार्धीरघुनाथोसुखंहरन् ॥ संयमिन्यांमहामार्गेप्रेरयामासवैष्णवम् ॥ १० ॥ नागमिष्योयदित्वंवैमार्गेणानेनसुव्रत ॥ अभविष्यत्कथंतेषांनिर
यात्परिमोचनम् ॥ ११ ॥ त्वादृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः ॥ प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वंत्येवमहामते ॥ १२ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥
एवंवदंतंशमनंप्रणम्यसादिवंगतः ॥ दिव्येनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना ॥ १३ ॥ तस्माद्भावोऽनिशंपूज्यामनसापिनगर्हयेत् ॥ गर्हयान्निरयंया

१ पापकार्यं यथातथम्-इ० पा० । २ खेदयन्-इ० पा० ।

तियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम् ॥ १५ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥
तच्छ्रुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमादरात् ॥ पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरम् ॥ १६ ॥ जाबालिःकथयामासधेनुपूजांयथाविधि ॥ प्रत्यहंविपिनंगच्छे
च्चारणार्थंव्रतीतुगोः ॥ १७॥ गवेयवांस्तुसंभोज्यगोमयस्थान्समाहरेत् ॥ भक्षणीयायवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते ॥ १८॥ सायदापिबतेतोयंतदापेयंजलंशुचि॥
सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठेत्तदानींचासनस्थितः ॥ १९ ॥ दंशान्निवारयेन्नित्यंयवसंस्वयमाहरेत् ॥ एवंप्रकुर्वतःपुत्रंदास्यतेधर्मतत्परम् ॥ २० ॥ ॥ सुमति
रुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रकामऋतंभरः ॥ व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् ॥ २१ ॥ प्रत्यहंकुरुतेगांवैयवसाद्येनतोषिताम् ॥ दंशान्न्य
वारयद्धीमान्यवभक्षकृतादरः ॥ २२ ॥ एवंधेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसाघनाः ॥ वनमध्येतृणादींश्चचरंतीमकुतोभयाम् ॥ २३ ॥ एकदानृपतिस्तस्यवन
स्यश्रीनिरीक्षणे ॥ न्यस्तदृष्टिःसपरितोबभ्रामसकुतूहली ॥ २४ ॥ तदागत्याहनद्गांवैपंचास्यःकाननांतरात् ॥ क्रोशंतींबहुधादीनांसिंहभारेणदुःखिता
म् ॥ २५ ॥ तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम् ॥ सिंहेननिहतांपश्यन्नुरोदातीवविह्वलः ॥ २६ ॥ सदुःखितःसमागत्यजाबालिंमुनिसत्तमम् ॥
निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधस्य[3]प्रमादतः ॥ २७ ॥ ॥ ऋतंभरउवाच ॥ स्वामिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वनमास्थितः ॥ कुतोप्यागत्यतांसिंहोजघाना
दृष्टिगोचरः ॥ २८ ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैकिंकरोमित्वदाज्ञया ॥ कथंवाव्रतसंपूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी ॥ २९ ॥ इत्युक्तवंतंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः ॥
संत्युपायामहीपालपापस्यास्यापनुत्तये ॥ ३० ॥ ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते ॥ प्रायश्चित्तानिवर्ततेसर्वपापहराणिच ॥ ३१ ॥ कृच्छ्रैश्चांद्रा
यणैर्दानैर्व्रतैःसनियमैर्यमैः ॥ पापानिप्रलयंयांतिनियमादनुतिष्ठतः ॥ ३२ ॥ द्वयोश्चनिष्कृतिर्नास्तिपापपुंजकृतोस्तयोः ॥ मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणवि
निंदितुः ॥ ३३ ॥ गवांयोमनसादुःखंवांच्छत्यधमसत्तमः ॥ सयातिनिरयस्थानंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥ योपिदेवंहरिंनिंदेत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः ॥
सचापिनरकंपश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः ॥ ३५ ॥ तस्माज्ज्ञात्वाहरिंनिंदन्गोषुदुःखंसमाचरन् ॥ कदापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनरेश्वर ॥ ३६ ॥ अज्ञानप्राप्तगो
हत्याप्रायश्चित्तंतुविद्यते ॥ रामभक्तंतुधीमंतंयाहित्वमृतुपर्णकम् ॥ ३७ ॥ सवैसमदृशःसर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति ॥ तुभ्यंकथिष्यतिक्षिप्रंगोवधस्यास्य
निष्कृतिम् ॥ ३८ ॥ तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्तेननिर्वासितःपुरा ॥ वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वमृतुपर्णकम् ॥ ३९ ॥ सयद्वदिष्यतिक्षिप्रंतत्कुरुष्वसमा
हितः ॥ यथात्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ॥ ४० ॥ सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णकम् ॥ रामभक्तंरिपौमित्रेसमदृष्ट्यासमंजसम् ॥ ४१ ॥

१ व्रतं कुरु–इ०पा० । २ हंभारावेण–इ० पा० । ३ वधपापापनुत्तये–इ० पा० । ४ पापराश्यपनुत्तये–इ० पा० । ५ गच्छेत्–इ० पा० ।

सतस्मैकथयामासयज्जातंगोवधादिकम् ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैहि[१]पायंसोप्यचिंतयत् ॥ ४२ ॥ क्षणंध्यात्वाथतंराजाऋतुपर्णऋतंभरम् ॥ उवाचप्रहस
न्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ॥ ४३ ॥ कोहंराजन्मुनीनांवैपुरतःशास्त्रवेदिनाम् ॥ तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खंपंडितमानिनम् ॥ ४४ ॥ तवमय्यस्तिचे
च्छ्रद्धातदाकिंचिद्ब्रवीम्यहम् ॥ शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ॥ ४५ ॥ भजश्रीरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा ॥ नैष्कापटयेनलोकेशंतोषयस्वमहा
मते ॥ ४६ ॥ सतुष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम् ॥ अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ॥ ४७ ॥ रामंस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम ॥
दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ॥ ४८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतंभरनृपस्तदा ॥ विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रत
माचरत् ॥ ४९ ॥ पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत् ॥ रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ ५० ॥ तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोपिता ॥ राज
न्वरयमत्तोवैवरंहृत्स्थंमनोरथम् ॥ ५१ ॥ तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम् ॥ रामभक्तंपितृ[२]रतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ॥ ५२ ॥ तुष्टादत्त्वा
वरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने ॥ जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ॥ ५३ ॥ सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम् ॥ सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्त[३]त्रत
त्पिता ॥ ५४ ॥ सत्यवंतंसुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान् ॥ परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ५५ ॥ सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः ॥ राज्यंत
स्मिन्महन्न्यस्यजगामतपसेवनम् ॥५६॥ तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ निर्धूतपापः[४]संतनुरगाद्धरिपदंनृपः ॥५७॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखं
डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवदाख्यानेधेनुव्रतवर्णनंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ [५]असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः ॥
निजधर्मेणलोकेशंरघुनाथमतोषयत् ॥ १ ॥ अस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचंचलाम् ॥ निजांघ्रिपद्मेयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः ॥ २ ॥ नित्यंश्रीरघुना
थस्यकथानकमनातुरः ॥ कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ॥ ३ ॥ योनपूजयतेदेवंरघुनाथंरमापतिम् ॥ सतेनताडचतेदंडैर्यमस्यापिभयावहैः ॥४॥
अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत् ॥ तावदेकादशीसर्वैर्मानुषैःकारिताऽमुना ॥ ५ ॥ तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्यच्छिरोधराम् ॥ नमुंचतिरमानाथ
पादपद्मस्रगुत्तमा ॥ ६ ॥ ऋषीणामपिपूज्योयमितरेषांकथंनहि ॥ रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ॥ ७ ॥ ज्ञात्वायंरामचंद्रस्यवाजिनंपरमाद्भु
तम् ॥ आगत्यतुभ्यंसंदास्यत्येतद्राज्यमकंटकम् ॥ ८ ॥ त्वयायद्गदितंराजंस्तत्तेकथितमुत्तमम् ॥ पुनःकिंपृच्छसेस्वामिन्नाज्ञापयकरोमितत् ॥ ९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतोऽश्वस्तत्पुरांतस्तुनानाश्चर्यसमन्वितः ॥ तंदृष्ट्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् ॥ १० ॥ ॥ जनताऊचुः ॥ ॥ कोप्यश्वःसि

१ ह्यायातं स्वांतमुक्तवान्–इ० पा० । २ पितृभक्तम्–इ० पा० । ३ नाम तत्पिता–इ० पा० । ४ स्वजनैः–इ० पा० । ५ एतद्राष्ट्राधिपः सौम्य सत्यवान्नाम विश्रुतः । इ० पा० ।

तवर्णेनगंगाजलसमेनवै ॥ भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ॥ ११ ॥ तच्छुत्वावचनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम् ॥ ताःप्रत्याहहसन्भूपोज्ञायतांकस्यवै
हयः ॥ १२ ॥ ताश्चैनंकथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः ॥ आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरमध्यतः ॥ १३ ॥ रामस्यनामसश्रुत्वाद्व्यक्षरंसुमनोरमम् ॥ जह
र्षचित्तेसुभृशंगद्गदस्वरचिन्हितः ॥ १४ ॥ मयायोध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि ॥ तस्याश्वःसहशत्रुघ्नःसमायातःपुरंमम ॥ १५ ॥ हनूमांस्तत्ररा
मांघ्रिसेवाकर्ताभविष्यति ॥ कदाचिदपियोरामंनविस्मरतिमानसे ॥ १६ ॥ गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतनंदनः ॥ अन्येपियत्रपुरुषारामपादाब्जसेव
काः ॥ १७ ॥ अमात्यमादिदेशाथसर्वंराजधनंमहत् ॥ गृहीत्वातुमयासार्द्धमागच्छत्वरयायुतः ॥ १८ ॥ यास्येहंरघुनाथस्यहयंपालयितुंवरम् ॥ कर्तुंच
रामपादाब्जपरिचर्यांसुदुर्लभाम् ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसैनिकैः ॥ तावत्पुरीमथप्राप्तोरामभ्रातासंसैनिकः ॥ २० ॥ वीरागर्जंतिप्रबला
रथाःसुनिनदंतिच ॥ जयशंखस्वनास्तत्रवेणुनादाश्चसर्वतः ॥ २१ ॥ आगत्यसत्यवान्राजामंत्रिभिःसुसमन्वितः ॥ चरणेप्रणिपत्यास्मैराज्यंप्रादान्महा
धनम् ॥ २२ ॥ शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वाराममनुव्रतम् ॥ तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्मनाम्नेददौमहत् ॥ २३ ॥ हनूमंतंपरीरभ्यसुबाहुंरामसेव
कम् ॥ अन्यान्वैरामभक्तांश्चपरिरभ्यमहायशाः ॥ २४ ॥ कृतार्थमिवचात्मानंमेनेसत्यसमन्वितः ॥ ननंदचेतसितदाशत्रुघ्नेनसमन्वितः ॥ २५ ॥ हय
स्तावद्गतोदूरंवीरैःसुपरिरक्षितः ॥ शत्रुघ्नस्तेनभूपेनययौवीरसमन्वितः ॥२६॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवत्समाग
मोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गच्छत्सुरथिवर्येषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु ॥ महाराजेषुसर्वेषुरथकोटियुतेषुच ॥ १ ॥ अकस्मादभवन्मा
र्गेतमःपरमदारुणम् ॥ यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यतेज्ञातिभिर्नरैः ॥ २ ॥ रजसाव्यावृतंव्योमविद्युत्स्तनितसंकुलम् ॥ एतादृशेतुसंमर्देमहाभयकरे
ततः ॥ ३ ॥ मेघावर्षंतिरुधिरंपूयामेध्यादिकंबहु ॥ अत्याकुलाबभूवुस्तेवीराःपरमवैरिणः ॥ ४ ॥ आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः ॥ त
मोव्याप्तानिलोकानांचक्षूंपिप्रथितौजसाम् ॥ ५ ॥ जहाराश्वंरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ॥ ६ ॥ कांम
गेसुविमानेतुसर्वायसानिपोविणि ॥ आरूढोश्वंतुवीराणांभयंकुर्वञ्जहारह ॥ ७ ॥ मुहूर्तात्ततमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ ॥ वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्र
हयोस्तिसः ॥ ८ ॥ तेसर्वेहयराजंतुलोकयंतःपरस्परम् ॥ ददृशुर्नयदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ॥ ९ ॥ कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना ॥ इतिवा
चमवोचंस्तेतावत्सदनुजेश्वरः ॥ १० ॥ ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः ॥ विमानवरमारूढैराक्षसाग्र्यैःसमावृतः ॥ ११ ॥ दुर्मुखोविकरालास्या

१ वीणानादाश्च–इ० पा० । २ कामगेन विमानेन सर्वायसविभेदिना । –इ० पा० ।

लंवदंष्ट्राभयानकाः ॥ राक्षसास्तत्रदृश्यंतेसैन्यग्रासायचोद्यताः ॥ १२ ॥ तदातंवेदयामासुःशत्रुघ्नंनृवरोत्तमम् ॥ हयोनीतोनजानीमःखेविमानविला
सिना ॥ १३ ॥ तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरानस्मान्समाययौ ॥ जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् ॥ १४ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोपसमावृतः ॥
कोस्त्येषराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् ॥ १५ ॥ विमानंतत्पतत्वद्यमद्बाणव्रजनिर्हतम्[1] ॥ पतत्वद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्ममवैरिणः ॥ १६ ॥ सज्जीयंतांर
थाःसर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपूरिताः ॥ यांतुतंप्रतिसंहर्तुंयोद्धारोवाजिहारिणम् ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षउवाचनिजमंत्रिणम् ॥ नयानयविदंशूरंयुद्धका
र्यविशारदम् ॥ १८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिन्कथयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः ॥ महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः ॥ १९ ॥ कथया
शुविचार्यैवंतत्करोमिभवद्वचः ॥ वीरान्कथयतस्यैवंयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् ॥ २० ॥ एतच्छुत्वातुसचिवःप्राहवाक्यंयथोचितम् ॥ वीरान्रणवरेयोग्या
न्दर्शयंस्तरसानतान् ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयोद्यतः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तःपुष्कलःपरतापनः ॥ २२ ॥ तथा
लक्ष्मीनिधिर्यातुशस्त्रसंघसमन्वितः[2] ॥ करोतुतस्ययानस्यभंगंतीक्ष्णैःस्वसायकैः ॥ २३ ॥ हनूमान्धृष्टकर्मा[3]त्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः ॥ करोतुमुखपुच्छा
भ्यांताडनंरक्षसांप्रभो ॥ २४ ॥ वानराअपियेवीरारणकर्मविशारदाः ॥ गच्छंतुतेखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः ॥ २५ ॥ सुमदश्वसुबाहुश्चप्रतापाग्र्य
श्चसत्तमाः ॥ गच्छंतुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुंराक्षसाधमान् ॥ २६ ॥ भवानपिमहाशस्त्रपरिवारोरथेस्थितः ॥ करोतुयुद्धेविजयंराक्षसंहंतुमुद्यतः ॥ २७॥
एतन्ममतंराजन्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः ॥ तेगच्छंतुरणेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः ॥ २८ ॥ इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमतिसंज्ञिके ॥ शत्रुघ्नःकथयामासवीरा
न्संग्रामकोविदान्॥२९॥भोवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः॥ तेवदंतुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोराक्षसार्दने॥३०॥कृत्वाप्रतिज्ञांविपुलांस्वपराक्रमशोभिनीम्॥
गच्छंतुरणमध्येहिभवंतोबलसंयुताः॥३१॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहाबलाः॥स्वांस्वांप्रतिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः ॥३२॥ तत्रादौपुष्कलोवी
रःश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः॥ परमोत्साहसंपन्नःप्रतिज्ञामूचिवानिमाम्॥३३॥ ॥पुष्कलउवाच॥ ॥शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रातिज्ञांपराक्रमात्॥विहितांसर्वलोकानां
शृण्वतांपरमाद्भुताम् ॥३४॥ चेन्नकुर्यांक्षुरप्राग्रैस्तीक्ष्णैःकोदंडनिर्गतैः ॥ दैत्यंमूर्च्छासमाक्रांतंकीर्णकेशाकुलाननम् ॥३५॥ कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापंयत्पा
पंदेवनिंदने ॥ तत्पापंममवैभूयाच्चेत्कुर्यांस्ववचोऽनृतम् ॥ ३६ ॥ यदिमद्बाणनिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः ॥ नपतंतिमहाराजप्रतिज्ञांतत्रमेशृणु ॥ ३७ ॥
विष्णवीशयोर्विभेदंयःशिवशक्त्योःकरोत्यपि ॥ तत्पापंममवैभूयाच्चेन्नकुर्यामृतंवचः॥ ३८ ॥सर्वमद्वाक्यमित्युक्तंरघुनाथपदांबुजे॥ भक्तिर्मेनिश्चलायास्तिसै

१ मद्बाणव्रजनिर्धुतम्–इ० पा० । २ शस्त्रास्त्रौघसमन्वितः–इ० पा० । ३ दृष्टकर्मा–इ० पा० ।

वसत्यंकरिष्यति ॥ ३९ ॥ पुष्कलस्यप्रतिज्ञांतांश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वपराक्रमशोभिताम् ॥ ४० ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥
वेदानांनिंदनंश्रुत्वाआस्तेयोमौनिवन्नरः ॥ मानसेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी ॥ विक्रीणातिचगांमूढो
धनलोभेनमोहितः ॥ ४२ ॥ म्लेच्छकूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत् ॥ तत्पापंममवैभूयाद्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ॥ ४३ ॥ तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्यहनूमा
न्रणकोविदः ॥ रामांघ्रिस्मरणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशुभम् ॥४४॥ मत्स्वामीहृदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः॥यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः॥४५॥
रामःश्रीमानयोध्यायाःपतिर्लोकेशपूजितः॥तंस्मृत्वायद्ब्रुवेवाक्यंतद्वैसत्यंभविष्यति ॥४६॥ राजन्कोयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः ॥ कथयाशुमयाका
र्यमेकेनाविनिपातनम् ॥ ४७ ॥ मेरुंदेवेंद्रसहितंलांगूलाग्रेणतोलये ॥ जलधिंशोषयेसर्वंसांवर्तंवापिबाम्यहम् ॥४८॥ राज्ञःश्रीरघुनाथस्यजानक्याःकृपयाम
म ॥ तन्नास्तिभूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत् ॥ ४९ ॥ एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तमनृतंस्याद्यदिप्रभो ॥ तदैवरघुनाथस्यभक्तिदूरोभवाम्यहम् ॥ ५० ॥ यः
शूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्याऽनुपालयेत्॥तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ॥५१॥ ब्राह्मणींगच्छतेमोहाच्छूद्रःकामविमोहितः ॥ तस्यपापंममैवास्तुचे
त्कुर्यामनृतंवचः ॥ ५२ ॥ यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरवम् ॥ तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वास्वादेनलोलुपः ॥ ५३ ॥ तस्ययज्जायतेपापंतन्ममैवा
स्तुनिश्चितम् ॥ चेन्नकुर्यांप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपाबलात् ॥५४ ॥ एवमुक्तेमहावीरैर्योद्धारस्तरसायुताः ॥ चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम्॥५५॥
शत्रुघ्नोपिव्यधात्तत्रप्रतिज्ञांपश्यतांनृणाम् ॥ साधुसाधुप्रशंसन्वैतान्वीरान्युद्धकोविदान् ॥ ५६ ॥ कथयामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञांसत्त्वशोभिताम् ॥ तच्छृणवं
तुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः ॥५७॥ चेत्तस्यशिरआहत्यपातयामिनसायकैः ॥ विमानाच्चकबंधाच्चभिन्नंछिन्नंचभूतले ॥ ५८ ॥ यत्पापंकूटसाक्ष्येणय
त्पापंस्वर्णचौर्यतः ॥ यत्पापंब्रह्मनिंदायांतन्ममास्त्वद्यनिश्चयात् ॥ ५९ ॥ इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः ॥ धन्योसिराघवभ्रातःकस्त्वदन्योपरोभवे
त् ॥ ६० ॥ त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः ॥ लवणोनामलोकेशमधुपुत्रोमहाबलः ॥ ६१ ॥ कोयंवैराक्षसोदुष्टःक्वचास्यबलमल्पकम् ॥ करिष्यसिक्षणा
देवतस्यनाशंमहामते ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वातेमहावीराःसज्जीभूतारणांगणे ॥ प्रतिज्ञांस्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा ॥६३ ॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशे
षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरप्रतिज्ञाकथनंनामत्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३३॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥रथैःसदश्वैःशोभाढ्यैःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः॥
नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्तेराक्षसाधमम् ॥ १ ॥ तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितःप्रोवाचराक्षसः ॥ मेघगंभीरयावाचातर्जयन्निवभूरिशः ॥ २ ॥ मायांतुसुभटायो ॥३६॥
द्धुंगच्छंतुनिजमंदिरम् ॥ मात्यजंतुस्वकान्प्राणान्नमोक्ष्येवाजिनंवरम् ॥ ३ ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा ॥ मत्सख्युःप्रेतभूतस्यनिष्कृ

तिकर्तुमेयिवान् ॥ ४ ॥ क्वासौरामोयआहत्यसखायंरावणंगतः ॥ तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ५ ॥ तंहत्वानिष्कृतिंतस्यप्राप्स्येरामस्यचा
नुजम् ॥ पिबन्रुधिरमुद्भूतंकंठनालस्यबुद्बुदैः ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः ॥ पुष्कलोनिजगादैनंवीर्यशौर्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥
॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ विकत्थनंनकुर्वंतिसंग्रामेसुभटानराः ॥ पराक्रमंदर्शयंतिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ॥ ८ ॥ रावणोनिहतोयेनससुहृत्स्वजनैर्वृतः ॥ तस्य
वाजिनमाहृत्यकुत्रगंतासिदुर्मद ॥ ९ ॥पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ त्वामत्स्यंतिशिवाभूमौपतितंप्राणवर्जितम् ॥ १० ॥ मागर्जदुष्टरामस्य
सेवकेमयिसंस्थिते ॥ गर्जंतिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतंवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम् ॥ जघानशक्त्यासुभृशं
हृदिराक्षससत्तमः ॥ १२ ॥ आयांतींतांमहाशक्तिमायसींकांचनाश्रिताम् ॥ चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः ॥ १३ ॥ सात्रिधाव्यपतद्भूमौ
विशिखैर्निष्प्रभीकृता ॥ पतंतीविरराजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् ॥ १४ ॥ तांछिन्नांशक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः ॥ जग्राहशूलंतरसात्रिशिखंलोहनि
र्मितम् ॥ १५ ॥ तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेंद्रोव्यमोचयत् ॥ आयांतंतिलशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः ॥ १६ ॥ छित्त्वात्रिशूलंतरसारावणस्यहि
सेवकः ॥ पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् ॥ १७ ॥ तेबाणाहृदितस्याशुलग्नारागंवतासृजन् ॥ वैष्णवस्ययथास्वांतेगुणाविष्णोर्मनो
हराः ॥ १८ ॥ तद्बाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः ॥ जग्राहमुद्गरंघोरंपुष्कलंहंतुमुद्यतः ॥ १९ ॥ मुद्गरःप्रहितस्तेनविद्युन्मालयभिधेनहि ॥ हृदिलग्नो
सृजच्छीघ्रंकश्मलंतदकारयत् ॥ २० ॥ मुद्गरप्रहतोवीरःकंपमानःसवेपथुः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥ उग्रदंष्ट्रोऽथतद्भ्रातालक्ष्मी
निधिमयोधयत् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्वीरप्राणहृतिकरैः ॥ २२ ॥ पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्यसंज्ञांराक्षसमब्रवीत् ॥ धन्योसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्र
मः ॥ २३ ॥ पश्येदानींममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम् ॥ विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वानिशितंबाणंसमगृह्णाद्दुरासद
म् ॥ ज्वलंतमग्नितेजस्कंमहोदार्यसमन्वितम् ॥ २५ ॥ सयावत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम् ॥ तावद्धृदिगतोऽत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः ॥ २६ ॥
तेनबाणेनविभ्रांतोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः ॥ पपातकामगोपस्थाद्भूमौविगतचेतनः ॥ २७ ॥ उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः ॥ गृहीत्वातंविमानांतर्निना
यरिपुशंकितः ॥ २८ ॥ प्राहचारिंमहारोषात्पुष्कलंबलिनांवरम् ॥ मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते ॥ २९ ॥ मांवैयुधिविनिर्जित्यगंतासिजयमुत्त
मम् ॥ स्थितेमयितवस्वांतेजयाशाविनिवर्त्यताम् ॥ ३० ॥ एवंब्रुवंतंतरसाजघानदशभिःशरैः ॥ हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरितलोचनः ॥ ३१ ॥ सताडितो
दशशरैःपुष्कलेनमहात्मना ॥ चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहंतुमुपचक्रमे ॥ ३२ ॥ दंतान्निष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशंकांसृ

जन्हृदि ॥३३॥ मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ नाकंपतविनिष्पेषंवांछंस्तस्यदुरात्मनः ॥३४॥ वत्सदंतान्महातीक्ष्णान्मुमोचहृदिसायकान्॥
तैर्बाणैर्व्यथितोदैत्यस्त्रिशूलंतुसमाददे ॥ ३५ ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम् ॥ लग्नंहृदिमहावीरपुष्कलस्यतुदारुणम् ॥ ३६ ॥ मूर्च्छि
तस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः ॥ कश्मलंपरमंप्राप्तःपपातस्यंदनोपरि ॥ ३७ ॥ मूर्च्छांप्राप्तंतमाज्ञायहनूमान्पवनात्मजः ॥ कोपव्याकुलितस्त्वां
तोवभाषेतंतुराक्षसम् ॥ ३८ ॥ कुत्रगच्छसिदुर्बुद्धेमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ त्वांहन्मिचरणाघातैर्वाजिहर्तारमागतम् ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वामहादैत्याञ्जघा
नपरसैनिकान् ॥ विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः ॥ ४० ॥ लांगूलेनाहताःकेचित्केचित्पादतलाहताः ॥ बाहुभ्यांदारिताःकेचित्पवनस्यतनूभु
वा ॥ ४१ ॥ नश्यंतिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छंतिसंहताः ॥ पलायंतेपदाघातभयपीडाहतास्ततः ॥ ४२ ॥ अनेकेनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः ॥
छिन्नाभिन्नाद्विधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ॥ ४३ ॥ कामगंतुविमानंतद्भिन्नप्राकारतोरणम् ॥ हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमंतात्परिवारितम् ॥ ४४ ॥ हनूमतिमहा
शूरेक्षणंभूमौक्षणंदिवि ॥ इतस्ततःप्रदृश्येतकामयानंदुरासदम् ॥ ४५ ॥ यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः ॥ प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ॥ ४६ ॥
एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने ॥ उग्रदंष्ट्रस्तुदैत्येंद्रोहनूमंतमुपेयिवान् ॥ ४७ ॥ कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम् ॥ क्षणंतिष्ठसिचेत्कुर्वेतवप्रा
णवियोजनम् ॥ ४८ ॥ एवमुक्त्वाहनूमंतंप्रजघानसदुर्मतिः ॥ त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककांतिना ॥ ४९ ॥ तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राहवीर्य
वान् ॥ चूर्णयामाससकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ॥ ५० ॥ चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम् ॥ जघानतंचपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ॥ ५१ ॥
सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः ॥ व्यथितोव्यसृजन्मायांसर्वलोकभयंकरीम् ॥ ५२ ॥ तदातमोभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते ॥ यत्रस्वीयोनपार
क्योविदामासजनान्बहून् ॥ ५३ ॥ शिलाःपर्वतशृंगाभाःपतंतिसुभटोपरि ॥ ताभिर्हतास्तुतेसर्वेव्याकुलाअथजज्ञिरे ॥ ५४ ॥ विद्युतोविलसंत्यत्र
गर्जंतिजलदाघनम् ॥ वर्षंतिपूयरुधिरंमुंचंतिसमलंजलम् ॥ ५५ ॥ आकाशात्पतमानानिकबंधानिबहूनिच ॥ दृश्यंतेछिन्नशीर्षाणिसकुंडलयुतानिच ॥
॥ ५६ ॥ नग्नाविरूपाःसुभृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः ॥ दृश्यंतेसर्वतोदैत्यादारुणाभयकारिणः ॥ ५७ ॥ तदाव्याकुलितालोकाःपरस्परभयाकुलाः ॥
पलायनपराजातामहोत्पातममंसत ॥ ५८ ॥ तदाशत्रुघ्नआयातोरथेस्थित्वामहायशाः ॥ श्रीरामस्मरणंकृत्वाचापेसंधायसायकान् ॥ ५९ ॥ तां
मायांसविधूयाथमोहनास्त्रेणवीर्यवान् ॥ शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेसुरम् ॥ ६० ॥ तदादिशःप्रसेदुस्ताराविस्त्वपरिवेषवान् ॥ मेघायथागतं ॥ ३७ ॥

१ शकृतं जलम्—इ० पा० ।

यातावियुतःशांतिमागताः ॥ ६१ ॥ तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम् ॥ छिंधिभिंधीतिभाषाभिर्व्याकुलंसुतरांमहत् ॥ ६२ ॥ बाणाश्चश
तसाहस्राःस्वर्णपुंखैश्चशोभिताः ॥ पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ॥ ६३ ॥ तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेनंतदुच्चकैः ॥ स्वपुरीखण्डमे
कत्रभग्नांगमिवभूतले ॥ ६४ ॥ तदाप्रकुपितोदैत्योबाणान्धनुषिसंदधे ॥ तैर्बाणैर्विकिरन्रामभ्रातरंचाभिगर्जितः ॥ ६५ ॥ तेबाणाःशतशस्तस्य
लग्नावपुषिभूरिशः ॥ शोभामापुःशोणितौघान्वहंतस्तीक्ष्णवक्रिणः ॥ ६६ ॥ शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम् ॥ अस्त्रंधनुषिचाधत्तराक्षसा
नांप्रकम्पनम् ॥ ६७ ॥ तेनास्त्रेणविमानात्खात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः ॥ दृश्यंतेभूतवेतालसंघाइवनभश्चराः ॥ ६८ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तं
विलोक्यसः ॥ अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधादनुजात्मजः ॥ ६९ ॥ ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः ॥ कपालकर्तरीयुक्ताःपिबन्तःशोणितं
बहु ॥ ७० ॥ तेवैशत्रुघ्नवीराणांरुधिराणिपपुर्मुदा ॥ जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ॥ ७१ ॥ तदस्त्रंव्याप्नुवद्दृष्ट्वासर्ववीरप्रभंजनम् ॥
मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणाभिधम् ॥ ७२ ॥ नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात् ॥ तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः ॥
॥ ७३ ॥ तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीसमाददे ॥ त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहंतुमुल्बणम् ॥ ७४ ॥ शूलहस्तंसमायांतंविद्युन्मालिनमाहवे ॥
सायकैःप्राहरत्तस्यभुजेत्वर्धशशिप्रभैः ॥ ७५ ॥ तैर्बाणैश्छिन्नहस्तःसशिरसाहंतुमुद्यतः ॥ हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्राताभविष्यति ॥ ७६ ॥ इतिब्रुवाणंत
रसाचिच्छेदशितसायकैः ॥ मस्तकंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुंडलम् ॥ ७७ ॥ तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाउग्रदंष्ट्रःप्रतापवान् ॥ मुष्टिनाहंतुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवित
म् ॥ ७८ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः ॥ प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ ७९ ॥ हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः ॥ शत्रु
घ्नंप्रणिपत्याथददुर्वाजिनमाहृतम् ॥ ८० ॥ ततोवीणानिनादाश्चशंखनादाःसमंततः ॥ श्रूयंतेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ॥ ८१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेविद्युन्मालिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्रा
प्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम् ॥ अत्यंतंहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः ॥ १ ॥ रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधिस्तथा ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तंप्र
शशंसुर्महानृपम् ॥ २ ॥ हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये ॥ सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वासुखमापुर्मुनेमहत् ॥ ३ ॥ नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोभ
वत् ॥ वातावबुःसुगंधोदसिक्ताविमलशुष्मिणः ॥ ४ ॥ सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलांगकाः ॥ राजानमूचुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ॥ ५ ॥

१ पतदुच्चकैः-इ० पा० ।

॥ वीराऊचुः ॥ ॥ दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्युन्मालीमहामते ॥ यद्भयात्रासमापन्नाःसुराःस्वर्गान्निराकृताः ॥ ६ ॥ दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्ययशो
भनः ॥ दिष्ट्यागंतासिसर्वत्रजयंतुक्षितिमंडले ॥ ७ ॥ स्वामिन्मुंचत्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम् ॥ समयस्यविलंबोमाभवत्वत्रमहामते ॥ ८ ॥ ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम् ॥ साधुसाधुप्रशस्यैतान्मुमोचहयसत्तमम् ॥ ९ ॥ समुक्तश्चोत्तरामाशांवभ्रामाथसुरक्षितः ॥ रथप
त्तिहयश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ १० ॥ तत्रयद्वृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम् ॥ वात्स्यायनशृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ॥ ११ ॥ रेवातीरमथप्राप्तोमुनिवृं
दनिषेवितम् ॥ नीलरत्नसमूहस्यरसःर्किंतुपयोमिषात् ॥ १२ ॥ तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः ॥ जगामहयरत्नस्यपृष्ठतःकामगामिनः ॥ १३ ॥
गच्छंस्तत्राश्रमंजीर्णपलाशपर्णनिर्मितम् ॥ रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् ॥ १४ ॥ तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्वज्ञंनयकोविदम् ॥ शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्त
व्यकोविदः ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मंत्रिन्कथयकस्यायमाश्रमःपुण्यदर्शनः ॥ विचारचतुरश्रेष्ठवदैतन्ममपृच्छतः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःप्राहतंनृपम् ॥ विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ १७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंखलु ॥
भविष्यामोमुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् ॥ १८ ॥ तस्मात्त्वंतमापृच्छसर्वंतेकथयिष्यति ॥ रघुनाथपदांभोजमकरंदातिलोलुपः ॥ १९ ॥ नाम्नात्वारण्यकं
ख्यातंरघुनाथांघ्रिसेवकम् ॥ अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थकोविदम् ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिबृंहितम् ॥ जगामतमथोद्रष्टुंस्वल्पसेवकसं
युतः ॥ २१ ॥ हनूमान्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मंत्रिसत्तमः ॥ लक्ष्मीनिधिःप्रतापाग्र्यःसुबाहुःसुमदस्तथा ॥ २२ ॥ एतैःपरिवृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापदाश्रमम् ॥ नम
स्कर्तुंद्विजवरंसारण्यकमुदारधीः ॥ २३ ॥ गत्वातंतापसश्रेष्ठंनमस्कारमथाकरोत् ॥ सर्वैस्तैःसहितोवीरैर्विनयानतकंधरैः ॥ २४ ॥ तान्दृष्ट्वासन्नतान्सर्वाञ्छत्रु
घ्नप्रमुखान्नृपान् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफलमूलादिभिस्तदा ॥ २५ ॥ उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवंतःकुत्रसंगताः ॥ कथमत्रसमायातास्तत्सर्वंवदतानघाः ॥ २६ ॥
तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्यस्यवाडव ॥ सुमतिःकथयामासवाक्यवादविचक्षणः ॥ २७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ रघुवंशनृपस्यायमश्वोवैपाल्यतेऽखिलैः ॥
यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसंभारसंभृतम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांजगादमुनिसत्तमः ॥ दंतकांत्याखिलंघोरं[1]तंमोनिर्वारयन्निव ॥ २९ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥
कियागैर्विविधैरन्यैःसर्वसंभारसंभृतैः ॥ स्वल्पपुण्यप्रदैर्नूनंक्षयिष्णुपददातृभिः ॥ ३० ॥ मूढोलोकोहरिंत्यक्त्वाकरोत्यन्यसमर्चनम् ॥ रघुवीरंरमानाथं
स्थिरैश्वर्यपदप्रदम् ॥ ३१ ॥ योनरैःस्मृतमात्रोपिहरतेपापपर्वतम् ॥ तंमुक्त्वाक्लिश्यतेमूढोयागयोगव्रतादिभिः ॥ ३२ ॥ अहोपश्यतमूढत्वंलोकानामति

१ तमो लोकस्य वारयन् –इ० पा० ।

वंचितम् ॥ सुलभंरामभजनंमुक्त्वादुर्लभमाचरेत् ॥ ३३ ॥ सकामैर्योगिभिर्वापिचिंत्यतेकामवर्जितैः ॥ अपवर्गप्रदंनृणांस्मृतमात्राखिलावहम् ॥ ३४ ॥
पुराहंतत्त्ववित्सायांज्ञानिनंसुविचारयन् ॥ अगमंबहुतीर्थानितत्त्वंकोपिनमेऽदिशत् ॥ ३५ ॥ तदैकंहिमहद्भाग्यात्प्राप्तंवैलोमशंमुनिम् ॥ स्वर्गलोकात्स
मायातंतीर्थयात्राचिकीर्षया ॥ ३६ ॥ तमहंप्रणिपत्याथपर्यपृच्छंमहामुनिम् ॥ महायुषंमहायोगिसंसेवितपदद्वयम् ॥ ३७ ॥ स्वामिन्मयात्रमानुष्यंप्राप्त
मद्भुतदुर्लभम् ॥ संसारघोरजलधिंकिंकर्तव्यंतितीर्षुणा ॥ ३८ ॥ विचार्यकथयत्वंतद्व्रतंदानंजपोमखः ॥ देवोवाविद्यतेयोवैसंसृत्यंभोधितारकः ॥ ३९ ॥
यज्ज्ञात्वासंसृतिंघोरांतरामित्वत्कृपाब्धितः ॥ तन्मेकथययोगेशसर्वशास्त्रार्थपारग ॥ ४० ॥ इतिमद्वाक्यमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः ॥ शृणुष्वैकमनावि
प्रश्रद्धयापरयायुतः ॥ ४१ ॥ संतिदानानितीर्थानिव्रतानिनियमायमाः ॥ योगायज्ञास्तथानेकेवर्ततेस्वर्गदायकाः ॥ ४२ ॥ परंगुह्यंप्रवक्ष्यामिसर्वपाप
प्रणाशनम् ॥ तच्छृणुष्वमहाभागसंसारांभोधितारकम् ॥ ४३ ॥ नास्तिकायनवक्तव्यंनचाऽश्रद्धालवेपुनः ॥ निंदकायशठायापिनदेयंभक्तिवैरिणे ॥ ४४ ॥
रामभक्तायशांतायकामक्रोधवियोगिने ॥ वक्तव्यंसर्वदुःखस्यनाशकारकमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ रामान्नास्तिपरोदेवोरामान्नास्तिपरंव्रतम् ॥ नहिरामात्परो
योगोनहिरामात्परोमखः ॥ ४६ ॥ तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपूजयित्वानरःपरम् ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींतथा ॥ ४७ ॥ संस्मृतोमनसाध्यातः
सर्वकामफलप्रदः ॥ ददातिपरमांभक्तिंसंसारांभोधितारिणीम् ॥ ४८ ॥ श्वपाकोपिहिसंस्मृत्यरामंयातिपरांगतिम् ॥ येवेदशास्त्रनिरतास्त्वादृशास्तत्र
किंपुनः ॥ ४९ ॥ सर्वेषांवेदशास्त्राणांरहस्यंतेप्रकाशितम् ॥ समाचरतथात्वंवैयथास्यात्तेमनीषितम् ॥ ५० ॥ एकोदेवोरामचंद्रोव्रतमेकंतदर्चनम् ॥
मंत्रोप्येकश्चतन्नामशास्त्रंतद्ध्येवतत्स्तुतिः ॥ ५१ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामचंद्रंभजमनोहरम् ॥ यथागोष्पदवत्तुच्छोभवेत्संसारसागरः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वा
मयातुतद्वाक्यंपुनःप्रश्नमकारिषम् ॥ कथंवाध्यायतेदेवःकथंवापूज्यतेनरैः ॥ ५३ ॥ कथयस्वमहाबुद्धेसर्वज्ञममविस्तरात् ॥ यज्ज्ञात्वाहंकृतार्थःस्यां
त्रिलोक्यांमुनिसत्तम ॥ ५४ ॥ एतच्छुत्वातुमद्वाक्यंविचार्यसतुलोमशः ॥ कथयामासमेसर्वंरामध्यानपुरःसरम् ॥ ५५ ॥ शृणुविप्रेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतु
त्वयानघ ॥ यथातुष्येद्रमानाथःसंसारज्वरदाहकः ॥ ५६ ॥ अयोध्यानगरेरम्येचित्रमंडपशोभिते ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलेसर्वकामसमृद्धिदे ॥ ५७ ॥
महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम् ॥ सिंहासनंचित्तहरंकांत्यातामिस्रनाशनम् ॥ ५८ ॥ तस्योपरिसमासीनंरघुराजंमनोरमम् ॥ दूर्वादलश्यामतनुं
देवदेवेंद्रपूजितम् ॥ ५९ ॥ राकायांपूर्णशीतांशुकांतिधिक्कारिवक्त्रिणम् ॥ अष्टमीचंद्रशकलसमभालाधिधारिणम् ॥ ६० ॥ नीलकुंतलशोभाढ्यंकिरीटमणि
रंजितम् ॥ मकराकारसौंदर्यकुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ ६१ ॥ विद्रुमच्छविसत्कांतिरदच्छदविराजितम् ॥ तारापतिकराकारद्विजराजिप्रशोभि

तम् ॥ ६२ ॥ जपापुष्पाभयामाध्व्याजिह्वयाशोभिताननम् ॥ यस्यांवसंतिनिगमाऋगाद्याःशास्त्रसंयुताः ॥ ६३ ॥ कंबुकांतिधरग्रीवाशोभयासमलंकृ
तम् ॥ सिंहवदुच्चकौस्कन्धौमांसलौबिभ्रतंवरम् ॥ ६४ ॥ बाहूदधानंदीर्घांगौकेयूरकटकांकितौ ॥ मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूपितौजानुलंबिनौ ॥ ६५ ॥ व
क्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेनशोभितम् ॥ श्रीवत्सादिविचित्रांकैरंकितंसुमनोहरम् ॥ ६६ ॥ महोदरंमहानाभिंशुभकट्याविराजितम् ॥ कांच्याद्वैमणि
मत्याचविशेषेणश्रियान्वितम् ॥ ६७ ॥ ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया ॥ चरणाभ्यांवज्ररेखायवांकुशसुरेखया ॥ ६८ ॥ युताभ्यांयोगि
ध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम् ॥ ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यसि ॥ ६९ ॥ तमेवपूजयन्नित्यंचंदनादिभिरिच्छया ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धि
मैहिकामुष्मिकींपराम् ॥ ७० ॥ त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम् ॥ तत्तेकथितमेतद्वैसंसारजलधितर ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरण्यकोपाख्यानेलोमशारण्यकसंवादोनामपंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुविप्रेन्द्रो
लोमशात्परमंमहत् ॥ पुनःपप्रच्छतमृषिंसर्वज्ञंयोगिनांवरम् ॥ १ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥ मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वांमहामते ॥ गुरवःकृपया
युक्ताभाषंतेसेवकेखिलम् ॥२॥ कोसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया ॥ तस्यकानिचरित्राणिवदस्वत्वंद्विजर्षभ ॥३॥ किमर्थमवतीर्णोसौकस्मान्मानु
पतांगतः ॥ तत्सर्वंकथयाशुत्वंममसंशयनुत्तये ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम् ॥ लोमशःकथयामासरामचारित्र
मद्भुतम् ॥ ५ ॥ लोकान्निरयसंमग्नाञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः ॥ कीर्तिंप्रथयितुंलोकेययावोरंतरिष्यति ॥ ६ ॥ एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः ॥ अव
तारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वितः ॥ ७ ॥ पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णांशोरघुनन्दनः ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ॥ ८ ॥ सरामोलक्ष्मणसखःकाक
पक्षधरोयुवा ॥ तातस्यवचनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ ९ ॥ यज्ञसंरक्षणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ ॥ दांतौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ १० ॥
पथिप्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराक्षसी ॥ संगताचवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ॥ ११ ॥ ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम् ॥ प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्या
भ्यासेनराघवः ॥ १२ ॥ यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा ॥ अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातास्वरूपिणी ॥ १३ ॥ विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघू
त्तमः ॥ मारीचंचसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः ॥ १४ ॥ ईश्वरस्यधनुर्भग्नंजनकस्यगृहेस्थितम् ॥ रामःपंचदशेवर्षेषड्वर्षामथमैथिलीम् ॥ १५ ॥ उपयेमेवि
वाहेनरम्यांसीतामयोनिजाम् ॥ कृतकृत्यस्तदाजातःसीतांसंप्राप्यराघवः ॥ १६ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह ॥ सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमक
ल्पयत् ॥ १७ ॥ राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत ॥ तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ जटाधरःप्रव्रजतुवर्षाणीहचतुर्दश ॥ भरतस्तुद्वि

तीयेनयौवराज्याधिपोस्तुमे ॥ १९ ॥ जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्राजयन्नृपः ॥ त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेह्निफलाशनः ॥ २० ॥ पंचमेचित्रकूटे
तुरामस्थानमकल्पयत् ॥ अथत्रयोदशेवर्षेपंचवटयांमहामुने ॥ २१ ॥ रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम् ॥ वनेविचरतस्तस्यजानक्या
सहितस्यच ॥ २२ ॥ आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुंपापविपाकतः ॥ ततोमाघासिताष्टम्यांमुहूर्तेवृंद[1]संज्ञिते ॥ २३ ॥ राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकं
धरः ॥ तेनैवंह्रियमाणासाचक्रंदकुररीयथा ॥२४॥ रामरामेतिमांरक्षरक्षमांरक्षसाहृताम् ॥ यथाश्येनःक्षुधाक्रांतःक्रंदंतींवर्ति[2]कांनयेत् ॥२५॥ तथाकामवशं
प्राप्तोरावणोजनकात्मजाम् ॥ नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा ॥ २६ ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणसरावणहतोपतत् ॥ मार्गशुक्लनवम्यांतुवसंतींरावणाल
ये ॥ २७ ॥ संपातिर्दशमेमासआचख्यौवानरेषुताम् ॥ एकादश्यांमहेंद्राद्रेःपुप्लुवेशतयोजनम् ॥ २८ ॥ हनूमान्निशितस्यांतुलंकायांपर्यकालयत् ॥ त
द्रात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः ॥ २९ ॥ द्वादश्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः ॥ तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासाय[3]चसंकथा ॥ ३० ॥ अक्षा
दिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत ॥ ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ॥ ३१ ॥ वह्निनापुच्छयुक्तेनलंकायादहनंकृतम् ॥ पूर्णिमायांमहेंद्राद्रौ
पुनरागमनंकपेः ॥ ३२ ॥ मार्गासितप्रतिपदःपंचभिःपथिवासरैः ॥ पुनरागत्यषष्ठेह्निध्वस्तंमधुवनंकिल ॥ ३३ ॥ सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वनिवे
दनम् ॥ अष्टम्युत्तरफल्गुन्यांमुहूर्तेविजयाभिधे ॥ ३४ ॥ मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंराघवस्यच ॥ रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणांदिशम् ॥ ३५ ॥
तीर्त्वाहंसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम् ॥ दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोप्यभवत्सखा ॥ ३६ ॥ वासरैःसप्तभिःसिंधोः[4]स्कंधावारनिवेशनम् ॥ पौषशुक्लप्रति
पदस्तृतीयायावदंबुधेः ॥ ३७ ॥ उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यबभूवह ॥ बिभीषणश्चतुर्थ्यांतुरामेणसहसंगतः ॥ ३८ ॥ समुद्रतरणार्थायपंचम्यांमंत्र
उद्यतः ॥ प्रायोपवेशनंचक्रेरामोदिनचतुष्टयम् ॥ ३९ ॥ समुद्रवरलाभश्चसहोपाय[5]प्रदर्शनम् ॥ ततोदशम्यामारंभस्त्रयोदश्यांसमापनम् ॥ ४० ॥ चतु
र्दश्यांसुवेलाद्रौरामःसैन्यंन्यवेशयत् ॥ पौर्णमास्यांद्वितीयांतंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ॥ ४१ ॥ तीर्त्वातोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान् ॥ रुरोधचपुरींलंकां
सीतार्थंसहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ तृतीयादिदशम्यंतंनिवेशश्चदिनाष्टकम् ॥ शुकसारणयोस्तत्रप्राप्तिरेकादशेदिने ॥ ४३ ॥ पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसं
ख्यानमेवच ॥ शार्दूलेनकपींद्राणांसहसारो[6]पवर्णनम् ॥४४॥ त्रयोदश्याअमावास्यांलंकायांदिवसैस्त्रिभिः ॥ रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत् ॥४५॥
प्रययावंगदोदौत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे ॥ सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धादिदर्शनम् ॥ ४६ ॥ माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यावदष्टमी ॥ रक्षसांवानराणांचयुद्ध

१ वेदसंज्ञिते–इ० पा० २ बर्हिकाम्–इ० पा० । ३ विश्वासालापसंकथा–इ० पा० । ४ सिंधो रोधस्यारान्निवेशनम्–इ० पा० । ५ सहोपायप्रतर्दनम्–इ० पा० । ६ सहसा सैन्यवर्णनम्–इ० पा० ।

मासीच्चसंकुलम् ॥ ४७ ॥ माघशुक्लनवम्यांतुरात्राविंद्रजितारणे ॥ रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबंधःकृतःकिल ॥ ४८ ॥ आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः ॥
नागपाशविमोक्षार्थंदशम्यांपवनोजपत् ॥ ४९ ॥ कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः ॥ एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधःकृतः ॥ ५० ॥ त्रयोदश्यांतु
तेनैवनिहतःकंपनोरणे ॥ माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ॥ ५१ ॥ त्रिदिनेनप्रहस्तस्यनीलेनविहितोवधः ॥ माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यंतंत्रिभि
र्दिनैः ॥ ५२ ॥ रामेणतुमुलेयुद्धेरावणोद्रावितोरणात् ॥ पंचम्याअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ॥ ५३ ॥ कुंभकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारंचतुर्दिनम् ॥ कुंभकर्णो
दिनैःषड्भिर्नवम्यास्तुचतुर्दशीम् ॥ ५४ ॥ रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः ॥ अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूवह ॥ ५५ ॥ फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यं
तंचतुर्दिनैः ॥ विसंतंतुप्रभृतयोनिहताःपंचराक्षसाः ॥ ५६ ॥ पंचम्याःसप्तमीयावदतिकायवधस्तथा ॥ अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपंचकात् ॥ ५७ ॥
निकुंभकुंभावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः ॥ फाल्गुनासितद्वितीयायांदिनेशक्रजिताजितम् ॥ ५८ ॥ तृतीयादिसप्तम्यंतंदिनपंचकमेवच ॥ ओषध्यानयनव्य
ग्रादवहारोबभूवह ॥ ५९ ॥ ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपंचभिरिंद्रजित् ॥ लक्ष्मणेनहतोयुद्धेविख्यातबलपौरुषः ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यांदशग्रीवोदीक्षांप्रापावहा
रतः ॥ अमावास्यादिनेप्रायाद्युद्धायदशकंधरः ॥ ६१ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदःपंचमीदिनपंचकैः ॥ रावणेयुद्ध्यमानेतुप्रचुरोरक्षसांवधः ॥ ६२ ॥ चैत्रषष्ठ्या
ष्टमीयावन्महापार्श्वादिमारणम् ॥ चैत्रशुक्लनवम्यांतुसौमित्रेःशक्तिभेदनम् ॥ ६३ ॥ कोपाविष्टेनरामेणद्रावितोदशकंधरः ॥ द्रोणाद्रिरांजनेयेनलक्ष्मणार्थ
मुपाहृतः ॥ ६४ ॥ दशम्यामवहारोभूद्रात्रौयुद्धेतुरक्षसाम् ॥ एकादश्यांतुरामायरथंमातलिसारथिः ॥ ६५ ॥ प्रेरितोवासवेनाजावर्पयामासभक्तितः ॥
कोपवानथद्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ॥ ६६ ॥ अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेवधीत् ॥ संग्रामेतुमुलेजातेरामोजयमवाप्तवान् ॥ ६७ ॥ माघशुक्लद्विती
यायाश्चैत्रंकृष्णचतुर्दशीम् ॥ सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्यंपंचदशाहकम् ॥ ६८ ॥ युद्धावहारःसंग्रामोद्वासप्ततिदिनान्यभूत् ॥ संस्कारोरावणादीनाममावस्या
दिनेभवत् ॥ ६९ ॥ वैशाखादितिथौरामउवासरणभूमिषु ॥ अभिषिक्तोद्वितीयायांलंकाराज्येविभीषणः ॥ ७० ॥ सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेवेभ्योवरलंभ
नम् ॥ हत्वाचिरेणलंकेशंलक्ष्मणाग्रजएवसः ॥ ७१ ॥ गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांराक्षसेनतु ॥ आदायपरयाप्रीत्याजानकींसन्यवर्तत ॥ ७२ ॥ वैशा
खस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पकमाश्रितः ॥ विहायसानिवृत्तस्तुभूयोऽयोध्यांपुरींप्रति ॥ ७३ ॥ पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपंचम्यांमाधवस्यतु ॥ भरद्वाजाश्रमेरामःसगणः
समुपाविशत् ॥ ७४ ॥ नंदिग्रामेतुषष्ठ्यांसभरतेनसमागतः ॥ सप्तम्यामभिषिक्तोऽसावयोध्यायांरघूद्वहः ॥ ७५ ॥ दशैकाधिकमासांस्तुचतुर्दशाहानि

१ युद्धविराम इत्यर्थः । २ इंद्रजित्प्रमुखास्तत्र–इ० पा० । ३ अमांतमासगणनया सप्ताशीति दिनानि भवंति । पौर्णिमांतमासगणनयातावंति न जायन्ते । अतोऽत्र शुक्लादिमास एव बोद्धव्यः ।

मैथिली ॥ उवासरामरहितारावणस्यनिवेशने ॥ ७६ ॥ द्विचत्वारिंशकेवर्षेरामोराज्यमकारयत् ॥ सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाभवन् ॥ ७७ ॥ सच
तुर्दशवर्षांतेप्रविश्यचपुरींप्रभुः ॥ अयोध्यांमुदितोरामोहत्वारावणमाहवे ॥ ७८ ॥ भ्रातृभिःसहितस्तत्ररामोराज्यमथाकरोत् ॥ राज्यंप्रकुर्वतस्तस्यपुरो
धावदतांवरः ॥ ७९ ॥ अगस्त्यःकुंभसंभूतिस्तमागंतारघोःपतिम् ॥ तद्वाक्याद्रघुनाथोसौकरिष्यतिहयक्रतुम् ॥ ८० ॥ तस्यागमिष्यतिहयोह्याश्रमेतव
सुव्रत ॥ तस्ययोधाःप्रमुदिताआयास्यंतितवाश्रमम् ॥ ८१ ॥ तेषामग्रेरामकथाःकरिष्यसिमनोहराः ॥ तैःसाकंत्वमयोध्यायांगंतासिवैद्विजर्षभ ॥ ८२ ॥
दृष्ट्वाराममयोध्यायांपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ तत्क्षणादेवसंसारवार्धिनिस्तारवान्भव ॥८३॥ इत्युक्त्वामांमुनिवरोलोमशःसर्वबुद्धिमान् ॥ उवाचतेकिंप्रष्टव्यं
तदाहमवदंहितम् ॥ ८४ ॥ ज्ञातंत्वत्कृपयासर्वंरामचारित्रमद्भुतम् ॥ त्वत्प्रसादादवाप्स्येहंरामस्यचरणांबुजम् ॥ ८५ ॥ मयानमस्कृतःपश्चाज्जगामस
मुनीश्वरः ॥ तत्प्रसादान्मयावाप्तंरामस्यचरणार्चनम् ॥ ८६ ॥ सोऽहंस्मरामिरामस्यचरणावन्वहंमुहुः ॥ गायामितस्यचरितंमुहुर्मुहुरतंद्रितः ॥ ८७ ॥
पावयामिजनानन्यान्गानेनस्वांतहारिणा ॥ द्रक्ष्यामितन्मुनेर्वाक्यंस्मारंस्मारंतदीक्षया ॥ ८८ ॥ धन्योहंकृतकृत्योहंसभाग्योहंमहीतले ॥ रामचंद्रपदांभो
जदिदृक्षामेभविष्यति ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामोभजनीयोमनोहरः ॥ वंदनीयोहिसर्वेषांसंसाराब्धितितीर्षया ॥ ९० ॥ तस्माद्यूयंकिमर्थंवैप्राताः
कोवानराधिपः॥यागंकरोतिधर्मात्माहयमेधंमहाक्रतुम् ॥ ९१ ॥ तत्सर्वंकथयंत्वत्रयांतुवाहस्यपालने ॥ स्मरंतुरघुनाथांघ्रिंस्मृत्वास्मृत्वापुनःपुनः॥९२॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेर्विस्मयमागताः ॥ रघुनाथंस्मरंतस्तेप्रोचुरारण्यकंमुनिम् ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरा
माश्वमेधेलोमशारण्यकसंवादेरामचरित्रकथनंनामषट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तेपृष्टामुनिवर्येणरामचारित्रमद्भुतम् ॥ धन्यं
सभाग्यंमन्वानाःप्रोचुरात्मानमादरात् ॥ १ ॥ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ पवित्रितावयंसर्वेदर्शनेनतवाधुना ॥ यद्रामकथयास्मान्वैपावयस्यधुनाजनान् ॥ २॥
शृणुष्ववचनंतथ्यंभवान्ब्रह्मर्षिसत्तमः ॥ त्वयापृष्टंयदस्मभ्यंसर्वंतत्कथयामवै ॥ ३ ॥ अगस्त्यवाक्याच्छ्रीरामोविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोतिसुमहा
न्सर्वसंभारसंभृतम् ॥ ४ ॥ तंपालयानाःसर्वेवैत्वदाश्रममुपागताः ॥ अश्वेनसहिताविप्रतज्जानीहिमहामते ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमनोहारिरसाय
नम् ॥ अत्यंतंहर्षमापेदेब्राह्मणोरामभक्तिमान् ॥ ६ ॥ अद्यमेफलितोवृक्षोमनोरथश्रियान्वितः ॥ [१]अद्यमेजननीधन्याजातंमांसुषुवेतुया ॥ ७ ॥ अद्यरा
ज्यंमयाप्राप्तंकंटकेनविवर्जितम् ॥ अद्यकोशाःसुसंपन्नाअद्यदेवाःसुतोषिताः ॥ ८ ॥ अग्निहोत्रफलंत्वद्यप्राप्तंमेहविषाहुतम् ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यचरणांभो

१ अद्य मे जननी मां यत्सुषुवे तदभूद्धतम् ॥ -इ० पा० ।

रुहोर्युगम् ॥ ९ ॥ योनित्यंध्यायतेस्वांतेअयोध्यायाःपतिःप्रभुः ॥ समेदृग्गोचरोनूनंभविष्यतिमनोहरः ॥ १० ॥ हनूमान्मांसमालिंग्यप्रक्ष्यतेकुशलंमम ॥
भक्तिंमेमहतींदृष्ट्वातोपंप्राप्स्यातिसत्तमः ॥ ११ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्कपिसत्तमः ॥ जग्राहपादयुगुलंमुनेरारण्यकस्याहे ॥ १२ ॥ स्वामिन्हनू
मान्विप्रर्षेसेवकोहंपुरःस्थितः ॥ जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पंमुनीश्वर ॥ १३ ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः ॥ आलिलिंगहनूमंतंरामभक्त्या
सुशोभितम् ॥ १४ ॥ उभौप्रेमाविनिर्भिन्नावुभावपिसुधाप्लुतौ ॥ स्थगितौचित्रलिखिताविवतत्रबभूवतुः ॥ १५ ॥ उपविष्टौकथास्तत्रचक्रतुःसुमनोहराः ॥
रघुनाथपदांभोजप्रीतिनिर्भरमानसौ ॥ १६ ॥ हनूमांस्तमुवाचेदंवचोविविधशोभनम् ॥ आरण्यकंमुनिवरंरामांघ्रिध्याननिर्भृतम् ॥ १७ ॥ स्वामिन्नयंद
शरथकुलहीरांकुरोमहान् ॥ रामभ्रातामहाशूरःशत्रुघ्नःप्रणमत्यसौ ॥ १८ ॥ लवणोयेननिहतःसर्वलोकभयंकरः ॥ कृताश्वसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोध
नाः ॥ १९ ॥ एषपुष्कलनामात्वांनमत्युद्भटसेवितः ॥ येनाधुनामहावीराजिताःसमरमंडले ॥ २० ॥ जानीह्येनंबहुगुणंरामामात्यंमहाबलम् ॥ प्राण
प्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम् ॥ २१ ॥ सुबाहुरयमत्युग्रोवैरिवंशदवानलः ॥ रामपादाब्जरोलंबोनमतित्वांमहायशाः ॥ २२ ॥ सुमदोप्येपपार्वत्याद
त्तरामांघ्रिसेवया ॥ प्राप्तोधुनासौसंसारवार्धिनिस्तरणंमहत् ॥ २३ ॥ सत्यवानयमश्वंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात् ॥ राज्यंनिवेदयामाससत्वांप्रणमतिक्षितौ
॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसमालिंग्यसमादरात् ॥ चकारारण्यकऋषिःस्वागतंफलकादिना ॥ २५ ॥ तेहृष्टास्तत्रवसतिंचक्रुर्मुनिवराश्रमे ॥ प्रात
र्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांतेमहोद्यमाः ॥ २६ ॥ नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितंमुनिम् ॥ शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यांरामकृतालयाम् ॥ २७ ॥ सदूरान्नगरीं
दृष्ट्वासूर्यवंशनृपोषिताम् ॥ पदातिरभवद्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया ॥ २८ ॥ संप्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम् ॥ मनोरथसहस्रेणसंरूढोरामदर्श
ने ॥ २९ ॥ ददर्शतत्रसरयूतीरेमंडपशोभिते ॥ रामंदूर्वादलश्यामंकंजकांतिविलोचनम् ॥ ३० ॥ मृगशृंगंकटौरम्यंधारयंतंश्रियान्वितम् ॥ ऋषिवृंदैर्व्यास
मुख्यैर्वृतंशूरैःसुसेवितम् ॥ ३१ ॥ भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम् ॥ ददतंदीनसंघेभ्योदानानिप्रार्थितानितम् ॥ ३२ ॥ विलोक्यारण्यकाख्योऽसौकृतार्थइत्य
मन्यत ॥ मल्लोचनेपद्मदलसमानेरामलोकके ॥ ३३ ॥ अद्यमेसर्वशास्त्रस्यज्ञातृत्वंबहुसार्थकम् ॥ येनश्रीराममाज्ञायप्राप्तोयोध्यापुरीमिमाम् ॥ ३४ ॥
इत्येवमादिवचनानिबहूनिहृष्टोरामांघ्रिदर्शनसुहर्षितगात्रशोभी ॥ प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यैर्योगेश्वरैरपिविचारपरैःसुदूरम् ॥ ३५ ॥ धन्योहम
द्यरामस्यचरणावक्षिगोचरौ ॥ करिष्यामिवचोरम्यंवदन्नाममवेक्षयन् ॥ ३६ ॥ रामोपिवाडवश्रेष्ठंज्वलंतंस्वेनतेजसा ॥ तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानम
थाकरोत् ॥ ३७ ॥ रामचंद्रस्तस्यपादौसुचिरंनतवान्महान् ॥ ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोर्मम ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः ॥

सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ३९ ॥ प्रणतंतंनृपश्रेष्ठंवाडवेंद्रोमहातपाः ॥ गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिलिंगप्रियंप्रभुम् ॥ ४० ॥ कौसल्यात
नयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने ॥ संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षालयत्प्रभुः ॥ ४१ ॥ पादावनेजनोदंतुमस्तकेऽधाद्धरिःस्वयम् ॥ पवित्रितोद्यसगणःसकु
टुंबइतिब्रुवन् ॥ ४२ ॥ चंदनेनविलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम् ॥ उवाचचवचोरम्यंदेवदेवेंद्रसेवितः ॥ ४३ ॥ स्वामिन्मखोमयावाजिमेधसंज्ञःक्रिये
तह ॥ सोयं[१]त्वच्चरणायातादद्यपूर्णोभविष्यति ॥ ४४ ॥ अद्यमेब्रह्महत्योत्थपापहानिंकरिष्यति ॥ अश्वमेधःक्रतुर्युष्मच्चरणेनपवित्रितः ॥ ४५ ॥
इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेंद्रसेवितम् ॥ आरण्यकउवाचेदंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ॥ ४६ ॥ स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्मण्यभूमिप ॥ त्वन्मूर्तयोमहारा
जब्राह्मणावेदपारगाः ॥ ४७ ॥ त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि ॥ ततोखिलानृपाविप्रंपूजयिष्यंतिभूमिप ॥ ४८ ॥ त्वयोक्तंयन्महाराजविप्रहत्या
पनुत्तये ॥ यागंकरोमिविमलंतत्तुहास्यकरंवचः ॥ ४९ ॥ त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वपापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ॥ ५० ॥
सर्ववेदेतिहासानांसारार्थोऽयमितिस्फुटम् ॥ यद्रामनामस्मरणंक्रियतेपापतारकम् ॥ ५१ ॥ तावद्गर्जंतिपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ नयावत्प्रो
च्यतेनामरामचंद्रतवस्फुटम् ॥ ५२ ॥ त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुंजराः ॥ पलायंतेमहाराजकुत्रचित्स्थानलिप्सया ॥ ५३ ॥ तस्मात्तवकथं
हत्यामहापुण्यददर्शन ॥ रामत्वत्सुकथांश्रुत्वापूतःसद्योभविष्यति ॥ ५४ ॥ मयापूर्वंकृतयुगेगंगायास्तीरवासिनाम् ॥ ऋषीणांमुखतोवाक्यंश्रुतमे
तत्पुराविदाम् ॥ ५५ ॥ तावत्पापभियःपुंसांकातराणांसुपापिनाम् ॥ यावन्नवदतेवाचारामनाममनोहरम् ॥ ५६ ॥ तस्माद्धन्योहमधुनाममसंसृति
नाशनम् ॥ सांप्रतंसुलभंरामचंद्रत्वद्दर्शनादभूत् ॥ ५७ ॥ इत्युक्तवंतंसमुनिंपूजयामासतत्रवै ॥ सर्वेमुनिजनाःसाधुसाधुवाक्यमितिब्रुवन् ॥ ५८ ॥ ॥
शेषउवाच ॥ ॥ अत्याश्चर्यमभूत्तत्रतन्मेनिगदतःशृणु ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठरामभक्तिपरायण ॥ ५९ ॥ रामंदृष्ट्वामहाराजंयादृशंध्यानगोचरम् ॥ अत्यंतं
हर्षमापन्नोजगादसमुनीश्वरान् ॥ ६० ॥ मुनीश्वराःसंशृणुतमद्वाक्यंसुमनोहरम् ॥ मादृशःकोनभूलोकेभविष्यतिसुभाग्यवान् ॥ ६१ ॥ नास्तिमत्सदृ
शःकोपिनजातोनभविष्यति ॥ यद्रामभद्रोमांनत्वास्वागतंपरिपृष्टवान् ॥ ६२ ॥ यत्पादपंकजरजःश्रुतिमृग्यंसदैवहि ॥ सोद्यमत्पादयोःपाथःपीत्वापूतम
मन्यत ॥ ६३ ॥ एवंप्रवदतस्तस्यब्रह्मस्फोटोभवत्तदा ॥ निर्गतंतद्भवंतेजोविवेशरघुनायके ॥ ६४ ॥ पश्यतांसर्वलोकानांसरयूतीरमंडपे ॥ सायुज्यमुक्तिं

---

१ त्वच्चरणयोरायातमागमनम्–त्वच्चरणायातं तस्मात्–त्वदागमनादित्यर्थः।

संप्रापदुर्ल्लभांयोगिभिर्जनैः ॥ ६५ ॥ दिवितूर्यनिनादोभूद्वीणानादोभवत्तदा ॥ पुष्पवृष्टिःपपाताग्रेपश्यतांचित्रमद्भुतम् ॥ ६६ ॥ मुनयोप्येतर्दाक्षि
त्वाप्रशंसंतोमुनीश्वरम् ॥ कृतार्थोयंमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुर्षीक्षितः ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरण्यकमु
नेर्विष्णुलोकगमनंनामसप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥सूतउवाच ॥ ॥एतदाख्यानकंश्रुत्वावात्स्यायनउदारधीः ॥ परमंहर्षमापेदेजगा
दचफणीश्वरम् ॥ १ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कथांसंशृण्वतेमह्यंतृप्तिर्नास्तिफणीश्वर ॥ रघुनाथस्यभक्तार्तिहारिकीर्तिकरस्यवै ॥ २ ॥ धन्यआ
रण्यकोनाममुनिर्वेदधरःपरः ॥ रघुनाथंसमालोक्यदेहंतत्याजनश्वरम् ॥ ३ ॥ ततोराज्ञोहयःकुत्रगतःकेननियंत्रितः ॥ कथंतत्ररमानाथकीर्तिर्जाताफणी
श्वर ॥ ४ ॥ सर्वंकथयमेतथ्यंसर्वज्ञोस्तियतोभवान् ॥ धराधरवपुर्धारीसाक्षात्तस्यस्वरूपधृक् ॥ ५ ॥ ॥व्यासउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रहृष्टेनां
तरात्मना ॥ उवाचरामचारित्रंतत्तद्गुणकथोदयम् ॥ ६ ॥ ॥ शेपउवाच ॥ ॥ साधुपृच्छसिविप्रर्पेरघुनाथगुणान्मुहुः ॥ श्रुतानश्रुतवत्कृत्वातेपुलो
लुपतांदधत् ॥ ७ ॥ ततोनिरगमद्वाहःसैनिकैर्बहुभिर्वृतः ॥ रेवातीरेमनोज्ञेतुमुनिवृंदनिषेविते ॥८॥ सेनाचरास्ततःसर्वेयत्रवाहस्ततस्ततः ॥ प्रसर्पंतिनिरी
क्षंतस्तन्मार्गेरणकोविदाः ॥ ९ ॥ वाजीगतोथरेवायाह्रदेगाधजलान्विते ॥ भालेस्वर्णभवंपत्रंधारयन्पूजितांगकः ॥ १० ॥ ततोजलेममज्जासौरामचंद्रहयो
वरः ॥ तदासर्वेमहाशूरास्तत्रविस्मयमागताः ॥ ११ ॥ तैःपरस्परमेवोचेकथंहयसमागमः ॥ कोत्रगंताजलेवाहमानेतुंतंमहोदयम् ॥ १२ ॥ इतियावत्समु
द्विग्नामंत्रयंतेपरस्परम् ॥ तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरघोःपतिः ॥ १३ ॥ तान्सर्वान्विमनस्कान्सदृष्ट्वाशत्रुघ्नसंज्ञितः ॥ पप्रच्छमेघगंभीरवाचावीरशिरोम
णिः ॥ १४ ॥ किंस्थितंनिखिलैरद्ययुष्माभिःसंघशोजले ॥ कुत्राश्वोरघुनाथस्यस्वर्णपत्रेणशोभितः ॥ १५ ॥ जलेकिंविनिमग्नोसौहृतोवाकेनमानिना ॥
तन्मेकथयतक्षिप्रंकथंयूयंविमोहिताः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुवरस्यहि ॥ कथयामासुस्तेसर्ववीराःशूरशिरोमणि
म् ॥ १७ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तमभवज्जले ॥ निममज्जततोनायाद्धयस्तवमनोहरः ॥ १८ ॥त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः॥
अस्माभिस्तत्रगंतव्यंत्वयासार्द्धंमहामते ॥ १९ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः ॥ खेदंप्रापजनान्पश्यञ्जलसंतरणोद्यतान् ॥ २० ॥ उवाचमंत्रि
मुख्यंसर्किंकर्तव्यमतःपरम् ॥ कथंवाहस्यसंप्राप्तिर्भविष्यतिवदस्वतत् ॥ २१ ॥ केतत्रशूराःसंयोज्याजलेन्वेषयितुंहयम् ॥ कोवानयिष्यतेवाहंकेनोपायेन
तद्वद ॥ २२ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासुमतिर्मंत्रिसत्तमः ॥ उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव ॥ २३ ॥ स्वामिन्नस्तितवश्रीमच्छक्तिरद्भुतकर्मणः ॥ पाता
लगमनेशक्तिर्जलमध्यादिहस्फुटम् ॥ २४ ॥ अन्यच्चपुष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः ॥ हनूमतोपिरामस्यपादसेवापरस्यच ॥ २५ ॥ तस्माद्यूयंत्र

योगत्वाहयमानयतध्रुवम् ॥ यतोभवेद्धाहमेधोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ स्वयंविवेशतोयां तर्हनुमत्पुष्कलान्वितः ॥ २७ ॥ यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत ॥ अनेकोद्यानशोभाढ्यममेयंपुटभेदनम् ॥ २८ ॥ तत्रमाणिक्यरचितेस्तंभेस्वर्णमयेहयम् ॥ बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् ॥ २९ ॥ स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः ॥ सेवंतेसुंदरीमेकांपर्यंकेसुखमास्थिताम् ॥ ३० ॥ तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्स्वामिनींप्रति ॥ एतेऽल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ॥ ३१ ॥ भविष्यंतितवश्रेष्ठमाहारस्यफलंमहत् ॥ एतेषांशोणितंस्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ॥ ३२ ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनांवरांगना ॥ जहासकिंचिद्वदनंनर्तयंतीभ्रुवानघा ॥ ३३ ॥ तावत्रयस्तेसंप्राताःसन्नाहश्रीविशोभिताः ॥ शिरस्त्राणानिदधतःशौर्यवीर्यसमन्विताः ॥ ३४ ॥ तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौंदर्यश्रीसमन्विताः ॥ प्रोचुस्तेविस्मयंविप्रकिमिदंदृश्यतेमहत् ॥ ॥ ३५ ॥ नमश्चक्रुर्महात्मानःसर्वेदेववरांगनाः ॥ किरीटमणिविद्योतद्योतितांघ्रियुगास्ततः ॥ ३६ ॥ सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी ॥ केयूयमत्रसंप्राताःकथंचापधरानराः ॥ ३७ ॥ मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत् ॥ अत्रप्राप्तस्यतुक्वापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ॥ ३८ ॥ अश्वोऽयंकस्यराज्ञोवैकथंचामरवीजितः ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयंतुममाग्रतः ॥ ३९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वामोहनाचारसंयुतम् ॥ हनूमांस्तांप्रत्युवाचगतभीःप्रहसन्निव ॥ ४० ॥ वयंवैकिंकराराज्ञस्त्रैलोक्यस्यशिखामणेः ॥ त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवशिरोमणिम् ॥ ४१ ॥ रामभद्रस्यजानीहिहयमेधप्रवर्तितुः ॥ प्रमुंचवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ॥ ४२ ॥ वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ नयिष्यामोबलाद्धाहंहत्वातत्प्रतिरोधकान् ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्लवङ्गस्यवराङ्गना ॥ विवरस्थाप्रत्युवाचहसंतीवाक्यकोविदा ॥ ४४ ॥ मयानीतमिमंवाहंनकोमोचयितुंक्षमः ॥ वर्षायुतेननिशितैर्बाणकोटिभिरुच्छिखैः ॥ ४५ ॥ परंरामस्यपादाब्जसेवकीकर्मकारिणी ॥ नग्रहीष्यामितद्धाहंराजराजस्यधीमतः ॥ ४६ ॥ महानविनयोजातोममनेत्र्याःसुवाजिनः ॥ क्षमताद्रामचंद्रस्तच्छरण्योभक्तवत्सलः ॥ ४७ ॥ यूयंक्लिष्टास्तत्पुरुषाहयार्थतस्यरक्षितुः ॥ याचध्वंवरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ॥ ४८ ॥ यथामेमीवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः ॥ व्रीडांत्यक्त्वाखिलांयूयंवृणुध्वंवरमुत्तमम् ॥ ४९ ॥ तस्यावचःपरंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम् ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ॥ ५० ॥ तथापियाचेवरमेकमुत्तमंविधेहितन्मेमनसःसमीहितम् ॥ भवेभवेनोरघुनायकःपतिर्वयंचतत्कर्मकराश्चकिंकराः ॥ ५१ ॥ एतद्वचनमाकर्ण्यप्लवगस्यतदांगना ॥ उवाचवाक्यंमधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ॥ ५२ ॥ भवद्भिःप्रार्थितं

१ तर्जयंती–इ० पा० । २ मत्स्थानम्–इ० पा० ।

यद्वैदुर्लभंसर्वैर्दैवतैः ॥ तद्भविष्यत्यसंदेहःसेवकास्तद्रघोःपतेः ॥ ५३ ॥ अथापिवरमेकंवैदास्यामिकृतहेलना ॥ रघुनाथस्यतुष्टयर्थंतद्दत्तंमेभवेद्व
चः ॥ ५४ ॥ अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः ॥ ग्रहीष्यतिभवद्वाहंशिवेनपरिरक्षितः ॥ ५५ ॥ तज्जयार्थंमहास्त्रंमेगृह्णीतसुमहाबलाः ॥ द्वैरथे
सतुयोद्धव्यःशत्रुघ्नेनत्वयामहान् ॥ ५६ ॥ इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसंगरे ॥ अनेनपूतोरामस्यस्वरूपंज्ञास्यतेपुनः ॥ ५७ ॥ ज्ञात्वातंवाजिनंदत्वा
चरणेप्रपतिष्यति ॥ तस्माद्गृह्णीध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ॥ ५८ ॥ तच्छ्रुत्वारघुनाथस्यभ्राताजग्राहचास्त्रकम् ॥ उदङ्मुखःपवित्रांगोयोगिन्यादत्तमद्भु
तम् ॥५९॥ तत्प्राप्यास्त्रंमहातेजाबभूवरिपुकर्शनः ॥ दुष्प्रधर्ष्योदुराराध्योवैरिवारणसत्सृणिः ॥६०॥ तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्तमम् ॥ गृहीत्वागा
ज्जलात्तस्माद्देवातीरेसुखोचिते ॥६१॥ तंदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्रहृष्टांगामुदान्विताः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम् ॥६२॥ हनूमान्कथयामासहयस्या
गमनंमहत् ॥वरप्राप्तिंचताभ्योवैतेपिश्रुत्वामुदंगताः॥६३॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्ययोगिनीदर्शनजलमध्या
द्वाहप्राप्तिर्नामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः॥३८॥छ॥॥शेषउवाच॥॥निनदत्सुमृदंगेषुवीणानादेषुसर्वतः॥मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनिर्मितम्॥१॥यत्ररुफाटिक
कुड्यानांरचनाभिर्गृहानृणाम् ॥ हसंतिविंध्यंविमलंपर्वतंनागसेवितम् ॥२॥ राजतानिगृहाण्यत्रदृश्यंतेप्रकृतेरपि ॥ विचित्रमणिसन्नद्धानानामाणिक्यगोपु
राः ॥ ३ ॥ पद्मिन्योयत्रलोकानांगेहेगेहेमनोहराः ॥ हरंतिचित्तानिनृणांमुखपद्मकलेक्षिताः ॥ ४ ॥ पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसुभूमिषु ॥ बद्धःसंलक्ष्यतेवि
प्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ॥ ५ ॥ क्रीडाशैलाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः ॥ कुर्वंतिशंकांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ॥ ६ ॥ हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिके
पुनियंत्रिताः ॥ कुर्वंतिमेघान्नोभीतिंमानसंनस्मरंतिच ॥ ७ ॥ निरंतरंशिवस्थानेध्वस्तंचंद्रिकयातमः ॥ शुक्लकृष्णविभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ॥ ८ ॥
तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान् ॥ राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्मांगदोबली ॥ वनिताभिर्गतोरम्य
देहाभिःक्रीडितुंवनम् ॥ १० ॥ तासांमंजीरसंरावःकंकणानांरवस्तथा ॥ मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्यकथात्रभोः ॥ ११ ॥ वनंजगामसुमहत्सुपुष्पनग
संयुतम् ॥ सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजितम् ॥१२॥ चंपकायत्रबहुशःफुल्लकोरकशोभिताः ॥ कुर्वंतिकामिनांतत्रहृच्छयार्तिंविलो[1]किताः॥ १३ ॥
चूताःफलादिभिर्नम्रामंजरीकोटिसंयुताः ॥ नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशालास्तालास्तमालकाः ॥ १४ ॥ कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः ॥ सदामधुप
झंकारगतानिद्राःसुमल्लिकाः ॥ १५ ॥ दाडिमानांसमूहाश्चकर्णिकारैःसमन्विताः ॥ केतकीकाननीवन्यवृक्षराजिविराजिताः ॥ १६ ॥ तस्मिन्वनेप्रमदसं

१ संकल्पते–इ० पा० ।

युतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंमधुरवाग्विचिकीर्षयोच्चैः ॥ उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुद्गतभीर्विवेश ॥ १७ ॥ काश्चित्तंनृत्यविद्याभि
स्तोषयंतिस्मशोभनम् ॥ काश्चिद्गानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोचितैः ॥ १८ ॥ भ्रूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः ॥ परिरंभणचातुर्यैस्तंहृष्टंवि
दधुःस्त्रियः ॥ १९ ॥ ताभिःपुष्पोच्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः ॥ वाण्याकोमलयाशंसत्रेमेकामवपुर्धरः ॥ २० ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधीमतः ॥
प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः ॥ २१ ॥ तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशंगंगासमंघुसृणकुंकुमपिंजरांगम् ॥ गत्यासमंपवनवेगतिरस्कारिण्याद्दृष्ट्वाःस्त्रियः
परमकौतुकधामदेहम् ॥ २२ ॥ ऊचुःपंकिमलमध्यपिशंगवर्णास्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः ॥ दंतव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्त्राःकामस्यबाणनय
नादिविमोहनाभाः ॥ २३ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कांतकोयंमहानश्वस्वर्णपत्रैकशोभितः ॥ कस्यवाभातिशोभाढ्योगृहाणस्वंबलादिमम् ॥ २४ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ तदुक्तंवचआकर्ण्यलीलाललितलोचनः ॥ जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया ॥ २५ ॥ वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम् ॥ ज
हासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः ॥ २६ ॥ ॥ रुक्मांगदउवाच ॥ ॥ पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिया ॥ तस्मिन्कथंविधत्तेसउत्सेकंराम
भूमिपः ॥ २७ ॥ यस्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक् ॥ यंदेवादानवायक्षानमंतिमणिमौलिभिः ॥ २८ ॥ कुरुताद्वाजिमेधंवैजनकोमेमहाब
लः ॥ यात्वेषवाजिशालायांबध्नंतुममवैभटाः ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः ॥ प्रहर्षवदनाजाताःकांतंतुपरिरेभिरे ॥ ३० ॥
गृहीत्वाचहयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान् ॥ पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ॥ ३१ ॥ मृदंगध्वनिषुप्रोच्चैराहतेषुसमंततः ॥ बंदिभिःसंस्तुतःप्रा
गात्स्वपितुर्मंदिरंमहत् ॥ ३२ ॥ तस्मैसकथयामासहयंनीतंरघोःपतेः ॥ वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छंदगतिमद्भुतम् ॥ ३३ ॥ रक्षितंशत्रुसूदेनमहाबलस
मेतिना ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ॥ ३४ ॥ नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः ॥ नीत्वापुनःसमायांतंचौरस्येवविचेष्टितम् ॥ ३५ ॥
कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे ॥ अर्धांगनाधरायांगभूषायचंद्रधारिणे ॥ ३६ ॥ तेनसंमंत्रयामासनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पुत्रसृष्टंमहत्कर्मविनिंद्यंम
हतांमतः ॥ ३७॥ ॥ शिवउवाच॥ ॥ राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम् ॥ योजहारमहावाहंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ अद्ययुद्धंमहद्भातिसुरासुर
विमोहनम् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञावीरकोट्येकरक्षिणा ॥ ३९ ॥ मयायोध्रियतेस्वांतेजिह्वयाप्रोच्यतेहियः ॥ तस्यरामस्ययज्ञांगंजहारतवपुत्रकः ॥ ४० ॥
परमत्रमहाल्लाँभोभविष्यतितरांरणे ॥ यद्रामचरणांभोजंद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ॥ ४१ ॥ अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे ॥ नयिष्यंतिबलाद्वा

१ उज्झितभीविशेषः–इ० पा० । २ त्वं बलादिमम्–इ० पा० । ३ उत्तमम् इ० पा० ।

हंमयारक्षितमप्यमुम् ॥ ४२ ॥ तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः ॥ वाजिनंभोजनंदत्वाप्रेक्षस्वांघ्रियुगंततः ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्य
सनृपोत्तमः ॥ उवाचतंसुरेंद्रादिवंद्यपादांबुजद्वयम् ॥ ४४ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम् ॥ तदसौक्रांतुमुद्युक्तः
क्रतुनाहयसंज्ञिना ॥ ४५ ॥ तस्माद्रक्ष्यःस्वप्रतापोयेनकेनापिमानिना ॥ यावच्छक्यंकर्मकृत्वाशरीरव्ययकारिणा ॥ ४६ ॥ सर्वंकृतंसुतेनेदंगृहीतोश्वः
पुनर्यतः ॥ कोपितंरामभूपालंसमयार्हंकुरुप्रभो ॥ ४७ ॥ क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्यार्हंभवेन्नहि ॥ यदकस्माद्रिपोःपादौप्रणमेद्भयविह्वलः ॥ ४८ ॥ रि
पवोविहसंत्येनंकातरोयंनृपाधमः ॥ [1]क्षुद्रःप्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ॥ ४९ ॥ तस्माद्भवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते ॥ यद्विधेयंविचार्यैव
कर्तव्यंभक्तरक्षणम् ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचंद्रचूडोवदद्वचः ॥ प्रहसन्मेघगंभीरवाण्यासंमोहयन्मनः ॥ ५१ ॥ यदिदेवा
स्त्रयस्त्रिंशत्कोटयःसमुपस्थिताः ॥ तथापित्वत्तःकेनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ॥ ५२ ॥ यदिरामःसमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति ॥ तदाहंचरणौतस्यप्रण
मामिसुकोमलौ ॥ ५३ ॥ स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते ॥ अन्येवीरास्तृणप्रायाःकिंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ॥ ५४ ॥ तस्माद्युद्ध्यस्वराजेंद्ररक्ष
केमयिसुस्थिते ॥ कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसंगता ॥ ५५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतद्वचःपरंश्रुत्वाचंद्रचूडस्यभूमिपः ॥ जहर्षमानसेऽत्यंतंयुद्धकर्म
णिकौतुकी ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिपुत्रेणहयग्रहणंनामएकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥३९॥
॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः ॥ समागतास्तंपश्यंतोहयंरामस्यभूपतेः ॥ १ ॥ क्वासावश्वःकेननीतःकथंवादृ
श्यतेनसः ॥ कोगंतायमपुर्यांवैवाहंहृत्वासुमंदधीः ॥ २ ॥ विलोकयंतस्तन्मार्गंयावत्सेनाचरारघोः ॥ तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ ३ ॥ प
प्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वोममसांप्रतम् ॥ नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ॥ ४ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः ॥ प्रोचुर्नाथमनोवेगोवा
हःकेनापिकानने ॥ ५ ॥ हृतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः ॥ तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिप्रतिप्रभो ॥ ६ ॥ तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिं
नृपः ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः ॥ कियद्बलंभूमिपतेर्येनमेद्यहृ
तोहयः ॥ ८ ॥ सुमतिरुवाच ॥ राजन्देवपुरंह्येतद्देवेनैवविनिर्मितम् ॥ कैलासमिवदुर्गम्यंवैरिसंघैःसुसंहतैः ॥ ९ ॥ अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रता
पवान् ॥ राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः ॥ १० ॥ योसौप्रलयकारीसआस्तेभक्त्यावशीकृतः ॥ चंद्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ॥ ११ ॥

१ क्षुद्रःप्राकृतदेहोऽपि न भवान्भयविह्वलः । -इ० पा० ।

तस्मादत्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति ॥ यत्ताःसंतःप्रकुर्वंतुरक्षणंकटकस्यहि ॥ १२ ॥ एवंश्रुत्वासशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः ॥ सैन्यव्यूहंरचित्वासौतिष्ठ
तिस्ममहायशाः ॥ १३ ॥ अथतंसुखमासीनंमंत्रयंतंसुमंत्रिणा ॥ आजगामसदेवर्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः ॥ १४ ॥ तमागतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्नस्तपसांनिधि
म् ॥ अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयत् ॥ १५ ॥ स्वागतेनचसंतुष्टंनारदंमुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशारदः ॥ १६ ॥
॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मदीयोऽश्वःकुत्रविप्रकथयस्वमहामते ॥ नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेवकैर्ममकोविदैः ॥ १७ ॥ शंसतंयेनवानीतंक्षत्रियेणचमानिना ॥
कथमत्रहयप्राप्तिर्भविष्यतितपोधन ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यसनारदः ॥ उवाचवीणांरणयन्गायन्रामकथांमुहुः ॥ १९ ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान् ॥ तत्पुत्रेणवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् ॥ २० ॥ तत्रयुद्धंमहत्तेद्यभविष्यतिसुदारुणम् ॥ अत्रवीराः
पतिष्यंतिबलशौर्यसमन्विताः ॥ २१ ॥ तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यंतेमहाबल ॥ रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः ॥ २२ ॥ जयस्तेभविताराज
न्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात् ॥ रामंकोनुपराजीयाद्भुवनेसकलेह्यपि ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः ॥ युद्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानव
योरिव ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहारवम् ॥ २५ ॥ आह्वयामाससेनान्यं
रिपुवीरंमहोन्नतम् ॥ कथयामासचक्षिप्रंमेघगंभीरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ सेनानीःपटहस्याज्ञांदेहिमेशोभनेपुरे ॥ तच्छ्रुत्वामेसुस
न्नद्धाःशत्रुघ्नंप्रतियांतुते ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोवीरमणेस्तदा ॥ कारयामासपटहंमहारवनिनादितम् ॥ २८ ॥ गेहेगेहेचरथ्यायांश्रूयतेपट
हध्वनिः ॥ शत्रुघ्नंयांतुयेसर्वेवीराराजपुरेस्थिताः ॥ २९ ॥ येवैराज्ञःसमुल्लंघ्यशासनंवीरमानिनः ॥ पुत्रावाभ्रातरोवापितेवध्याःस्युर्नृपाज्ञया ॥ ३० ॥
शृण्वंतुवीराःपुनरप्याहतेपटहेरवम् ॥ श्रुत्वाविधीयतामाशुकर्तव्यंमाविलंबितम् ॥ ३१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपटहरवंस्वकर्णगोचरंनरवरवीरवरा
ययुर्नृपोत्तमम् ॥ कनककवचभूषितस्वदेहाःसमरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ॥ ३२ ॥ केचिद्ययुःशिरस्त्राणंधृत्वाशिरसिशोभनम् ॥ कवचेनसुशोभाढ्याः
शतकोटिसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ रथेनहययुग्मेनमणिकांचनशोभिना ॥ ययुस्तेराजसंदेशान्नृवरालयमुन्मदाः ॥ ३४ ॥ केचिन्मतंगजैर्मत्तैः केचिद्वाहैः
सुशोभनैः ॥ ययुर्नृपगृहंसर्वेराजसंदेशकारकाः ॥ ३५ ॥ विविक्तस्वर्णकवचशिरस्त्राणसुशोभितः ॥ रुक्मांगदोपिचनिजेरथेतिष्ठन्मनोजवे ॥ ३६ ॥
शुभांगदोनुजस्तस्यमहारत्नमयंदधत् ॥ कवचंवपुषिश्रेष्ठंनिजंप्रायाद्रणोत्सवे ॥ ३७ ॥ राजभ्रातावीरसिंहःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ययौनृपाज्ञयातत्रशा

१ कृत्वेति शेषः । श्रुत्वेत्यर्थः । २ भूपाला युद्धदुर्मदाः–इ० पा० ।

सनंभूमिपस्यहि ॥ ३८ ॥ जौमेयस्तस्यराज्ञोपिबलमित्रइतिस्मृतः ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीजगामनृपमंदिरम् ॥ ३९ ॥ सेनानीरिपुवारोपिसेनांतांचतुरंगि
णीम् ॥ सज्जांविधायभूपायन्यवेदयदथोमहान् ॥ ४० ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितम् ॥ मणिसृष्टोच्चचक्रोच्चमारोहत्स्यंदनोत्तमम् ॥ ४१ ॥
ततोवीरार्णवेशंखनिनादश्चसमंततः ॥ श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसंगरे ॥ ४२ ॥ भेर्यःसमंततोजघ्नुःशुभवादकवादिताः ॥ अनीकान्यत्रतस्यासन्सं
ग्रामायप्रतस्थुषः ॥ ४३ ॥ सर्वेकृतस्वस्त्ययनाःसर्वाभरणभूषिताः ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुःसमरमण्डलम् ॥ ४४ ॥ भेरीशंखनिनादेनपूरिताश्चनगागु
हाः ॥ आकारितुंगतःकिंनुतद्रवःस्वर्गसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमंडलम् ॥ ४६ ॥
आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम् ॥ समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुंपुरुषानयात् ॥ ४७ ॥ तदागतंबलंदृष्ट्वारथिभिःशस्त्रकोविदैः ॥ कोलाहलीकृतं
सर्वमुवाचसुमतिंनृपः ॥ ४८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली ॥ योद्धुंमांमहताभूयःसैन्येनचतुरंगिणा ॥ ४९ ॥ कथंयु
द्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यंतिबलोत्कटाः ॥ तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ॥ ५० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्नसौमहाराजोमहासैन्यपरी
वृतः ॥ समागतःसयुद्धार्थंशिवभक्तिसमन्वितः ॥ ५१ ॥ सांप्रतंयुद्धचतांवीरःपुष्कलः१परमास्त्रवित् ॥ अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः॥ ५२ ॥
शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवतानघ ॥ द्वंद्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः ॥ ५३ ॥ अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेत्रभविष्यति ॥ पश्चाद्यद्रोचतेस्वामिंस्त
त्कुरुष्वमहामते ॥ ५४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ सुभटानादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ५५ ॥ सर्वैःससैन्यै
र्युद्धार्थंराजभिःशस्त्रकोविदैः ॥ यथास्यान्मेजयःक्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ॥ ५६ ॥ जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः ॥ महोत्साहेनसंयुक्तायुयुर्योद्धुं
तुसैनिकैः ॥५७॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिनासहयुद्धनिश्चयोनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४०॥ ॥छ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ युद्धायतेसुसंनद्धाःशत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्यसमन्विताः॥ १॥शरान्विमुंचमानास्तेभिंदंतःसैनिकान्बहून् ॥
व्यदृश्यंतरणांतःस्थाःशरासनधरानराः ॥२॥ अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः ॥ भग्नावाहसमेताश्चदृश्यंतेरणमंडले ॥३॥ विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारु
क्मांगदोबली ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्ययौयोद्धुंससैनिकान् ॥ ४ ॥ शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत् ॥ शोणनेत्रांतरोभीमोमहाकोपसमन्वितः ॥५॥
अनेकबाणसंविग्नान्कुर्वञ्छूरान्सहस्रशः ॥ हाहाकारंकारयंस्तद्ययौरुक्मांगदोबली ॥ ६ ॥ राजपुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया ॥ आह्वयामासशत्रु

१ पत्नीभगिन्याः पुत्रः–इ० पा० । २ वीरारवः–इ० पा०।

ग्रंभारतिपुष्कलंबली ॥७॥ ॥रुक्मांगदउवाच॥ ॥ आगच्छवीरकर्मात्वंमहाबलपराक्रम ॥ मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेणभास्वता ॥८॥ किमन्यैस्त्रासितैर्वीर
निहतैःकोटिभिर्नरैः ॥ मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ॥ ९ ॥ इत्युक्तवंतंतरसाप्रहसन्पुष्कलोबली ॥ जघानविपुलेमध्येवक्षसस्तीक्ष्णपर्व
भिः ॥ १० ॥ तदमृष्यन्राजपुत्रोमहाचापेदधच्छरान् ॥ जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोंतरे ॥ ११ ॥ उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ ॥ रेजातेसमरे
तौहिकुमारतारकौयथा ॥१२॥ बाणान्धनुषिसंधायदशसंख्यान्महाशितान् ॥ अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् ॥ १३ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यां
सूतमपातयत् ॥ एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यंदनरक्षकौ ॥ १४॥ एकेनहृदिविव्याधराजपुत्रस्यवेगवान् ॥ तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वासर्वेवीराःप्रतोषिताः ॥ १५ ॥
सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अत्यंतंकोपमापन्नःस्यंदनंपरमाविशत् ॥ १६ ॥ सास्थित्वास्यंदनवरेहयरत्नेनभूषिते ॥ शरासनंमहद्धृत्वासुदृ
ढंगुणपूरितम् ॥ १७ ॥ उवाचपुष्कलंवीरंरुक्मांगदइदंवचः ॥ महत्पराक्रमंकृत्वाक्वयास्यासिपरंतप ॥ १८ ॥ पश्यमेऽद्यपराक्रांतियद्बलेनविनिर्मि
ताम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोवीरनयामित्वद्रथंनभः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वशरासने ॥ मंत्रयित्वाततश्चास्त्रंभ्रामकंपौष्कलेरथे॥ २० ॥ मुमो
चनिशितंबाणंस्वर्णपुंखैकशोभितम् ॥ तेनबाणेननीतोस्यरथोयोजनमात्रकम् ॥ २१ ॥ धृतःकृच्छ्रेणसूतेनरथोबभ्रामभूतले ॥ कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपु
ष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ जगादवचनंतंवैबाणंबिभ्रच्छरासने ॥ स्वर्गंप्राप्नुहिवीराग्र्यसर्वदेवैश्चसेवितम् ॥ २३ ॥ त्वादृशाःपृथिवीयोग्यानभवंति
नृपोत्तम ॥ शतक्रतुसभायोग्यास्तद्गच्छत्वंसुरालयम् ॥२४॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रमाकाशप्रापकंमहत् ॥ तेनबाणेनसरथोययौखमनुलोमतः ॥ २५ ॥
सर्वाल्लोँकानतिक्रामन्ययौसूर्यस्यमंडलम् ॥ तज्ज्वालयारथोदग्धोहयसूतसमन्वितः ॥ २६ ॥ तत्करैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरःसुदुःखितः ॥ पपातचंद्रचूडंसधृ
त्वाहृद्यसुखार्दनम् ॥ २७ ॥ भूमौनिपतितस्तत्रकरदग्धकलेवरः ॥ अत्यंतंदुःखमापन्नोमुमूर्च्छरणमंडले ॥ २८ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौमूर्च्छितेराजपु
त्रके ॥ हाहाकारोमहानासीत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥२९॥ वैरिणोजयलक्ष्मींतेप्रापुःपुष्कलमुख्यकाः॥ पलायनपराजातावैरिणोहयरक्षकाः॥३०॥ तदापुत्रस्यवै
मूर्च्छांदृष्ट्वावीरमणिर्नृपः ॥ प्रायात्समरमध्यस्थंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३१ ॥ तदाभूमिश्चचालेयंसपर्वतवनोत्तमा ॥ शूरावैहर्षमापन्नाःकातराभयपीडिताः
॥ ३२ ॥ चापंमहद्दधानःसइषुधीअक्षयावपि ॥ रोषान्निःश्वासमामुंचन्नाह्वयामासवैरिणम् ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवा
देरामाश्वमेधेरुक्मांगदपराजयपुष्कलविजयोनामएकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आह्वयंतंमहासैन्यवारिधौपुष्कलंनृपम् ॥
समालक्ष्यकपींद्रोपिहनूमांस्तमधावत ॥ १ ॥ लांगूलमुद्यम्यविशालदेहंसरावमातत्यपयोदघोषम् ॥ रणस्थितान्वीरवरान्कपींद्रोजगामतंवीरमणिंनृपे

न्द्रम् ॥ २ ॥ आयांतंतंहनूमंतंवीक्ष्यपुष्कलउद्भटः ॥ विलोकयामासदृशावैरिक्रोधसुशोणया ॥ ३ ॥ जगादतंहनूमंतंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥
मेघगंभीरयावाचानादयन्नणमंडलम् ॥ ४ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोसिमहाकपे ॥ कियद्बलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्महत् ॥ ५ ॥
यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता ॥ तत्रत्वंलीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानवा ॥ ६ ॥ कोयंराजावीरमणिःकियद्बलमथाल्पकम् ॥ अत्रागमनमत्युग्रंतव
वीरनभाव्यते ॥ ७ ॥ र[1]घुनाथकृपपांगादहंनिस्तीर्यदुस्तरम् ॥ क्षणान्निर्यामिकीशेंद्रमाचिं[2]तंकुरुसंगरे ॥८॥ त्वयाराक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपात्रजात् ॥
तथारामंसुसंस्मृत्यनिस्तरिष्यामिदुस्तरम् ॥ ९ ॥ येकेचिद्दुस्तरंप्राप्यरघुनाथंस्मरंतिच ॥ तेषांदुःखोदधिंःशुष्कोभविष्यातिनसंशयः ॥ १० ॥
तस्माद्व्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधेबलिन् ॥ एषआयामिनिर्जित्यभूपंवीरमणिंक्षणात् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभा
पिताम् ॥ जगादवचनंभूयःपुष्कलंपरवीरहा ॥ १२ ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ पुत्रमासाहसंकार्षीर्भूपंवीरमणिंप्रति ॥ एषदाताशरण्यश्चबलशौर्य
समन्वितः ॥ १३ ॥ त्वंबालःस्थविरोभूपोऽखिलशस्त्रास्त्रवित्तमः ॥ अनेकेविजिताःसंख्येवीराःशौर्यसुशोभिनः ॥ १४ ॥ जानीहिपार्श्वेतस्यत्वंरक्षितारं
सदाशिवम् ॥ भक्त्यावशीकृतंस्थाणुंसो[3]मंचैतत्पुरिस्थितम् ॥ १५ ॥ तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल ॥ अन्यान्वीरान्विजित्वात्वंकीर्तिमाप्नुहिपु
ष्कलाम् ॥ १६ ॥ पुष्कलउवाच ॥ शिवोभक्त्यावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोमुना ॥ परमस्याशुद्धदयेनतिष्ठतिमहेश्वरः ॥ १७॥ सदाशिवोयमाराध्यपर
मंस्थानमागतः ॥ सरामोमन्मनस्त्यक्त्वानक्वापिपरिगच्छति ॥ १८ ॥ यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वंस्थास्नुचरिष्णुच ॥ तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृ
पम् ॥ १९ ॥ व्रजत्वंसमरेयोद्धुमन्यान्मानिवरान्नृपान् ॥ वीरसिंहमुखान्कीशमर्चितांमाकुरुप्रभो ॥ २० ॥ वाचमित्थंसमाकर्ण्यहनूमान्धीरसेविताम् ॥
जगामसमरेयोद्धुंवीरसिंहंनृपानुजम् ॥ २१ ॥ लक्ष्मीनिधिःसुतेनास्यशुभांगदसुसंज्ञिना ॥ द्वैरथेनप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना ॥ २२ ॥ बलमित्रेणसुमदः
स्वप्रतापबलोर्जितः ॥ योद्धुंसशस्त्रःसंग्रामंविचचारनृपात्मजः ॥ २३ ॥ आह्वयंतंनृपंदृष्ट्वाद्वैरथेयुद्धकोविदः ॥ पुष्कलोरु[4]क्मखचितेरथेतिष्ठन्ययौहित
म् ॥ २४ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम् ॥ उवाचनिर्भियावाण्यारणमध्येसुभाषितः ॥ २५ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ बालमायाहिमां
क्रुद्धंसंग्रामेचंडकोपनम् ॥ गच्छप्राणपरीप्सायैमायुद्धंकुरुमेसह ॥ २६ ॥ त्वादृशान्बालकान्भूपामादृशाःकृपयंतिहि ॥ प्रहरंतिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणा
द्गृहिः ॥ २७ ॥ यावत्त्वंनमयादृष्टश्चक्षुर्भ्यांतावदुन्मनाः ॥ सांप्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमभिकांक्षति ॥ २८ ॥ यत्त्वयामत्सुतोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छीकृतःपुनः ॥

१ रघुनाथकृपायोगात्-इ० पा० । २ चिंताम्-इ० पा० । ३ सोमम्-उमया सहितम् । ४ रत्नखचिते-इ०, भस्मखचिते-इ०, भर्मखचिते-इ० च पा० ।

सर्वंमयाक्षांतमद्यतवबालधियोमहत् ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम् ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ बालोहंत्वंमहावृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोवि
दः ॥३०॥ क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः ॥ तएववृद्धाभूपाग्र्यनवयोवृद्धतांगताः ॥ ३१ ॥ मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः ॥ इदानींत्वाम
हंशस्त्रैःपातयिष्यामिसंगरे ॥३२॥ तस्मात्त्वंयत्नतस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि ॥ रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतींद्रपदेस्थितः ॥३३॥ इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कल
स्यनृपाग्रणीः ॥ जहासबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यदधात्पुनः॥३४॥ तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः ॥ जघानशरविंशत्याराजानंह्लादितीक्ष्णया ॥ ३५ ॥
राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणांस्तेनविमोचितान् ॥ चिच्छेदपरमक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरनेकधा ॥ ३६ ॥ तद्बाणच्छेदनंदृष्ट्वाभारतिःपरवीरहा ॥ चुकोपहृ
दयेत्यंतंराजानंचात्रिभिःशरैः ॥ ३७ ॥ विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः ॥ तत्रलग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ॥ ३८ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितो
राजाजघाननवभिःशरैः ॥ हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः ॥ तैर्वत्सदन्तैर्बह्वस्रंपीतंरामानुजाङ्गजम्[1] ॥ ३९ ॥ सर्पाआशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपु
षिस्थिताः ॥ परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ॥ ४० ॥ बाणानांशतकेनाशुबिभेदाशितपर्वणाम् ॥ तैर्बाणैःकवचंभिन्नंकिरीटःसशिरस्त्रकः ॥ ४१॥
रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लुवात् ॥ क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ॥ ४२ ॥ अन्यंस्यंदनमारुह्यजगामभरतात्मजम् ॥ धन्योसिवीररामस्य
चरणाब्जमधुव्रत ॥ ४३ ॥ महत्कृतंकर्मतेऽद्ययदहंविरथीकृतः ॥ प्राणान्रक्षस्वभोवीरसांप्रतंमयियुद्ध्यति ॥ ४४ ॥ सुलभानतवप्राणाःकालरू
पेमयिस्थिते ॥ इत्युक्त्वाव्यहनद्बाणैरसंख्यैःशस्त्रकोविदः ॥ ४५ ॥ भूमौदिशिचतद्बाणानान्यदृश्यतेतत्रह ॥ अनेकेगजसाहस्राभिन्नाअश्वाःसमंत
तः ॥ ४६ ॥ रथारथियुतास्तेनछिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः ॥ शोणितौघासरित्तत्रप्रसुस्रावरणांगणे ॥ ४७ ॥ यत्रोन्मदाहिमातंगादृश्यंतेशैलशृं
गवत् ॥ केशाःशैवाललक्ष्यास्तेमुहुःप्राणिशिरःस्थिताः ॥ ४८ ॥ अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिकाश्रियः ॥ दृश्यंतेअहिवत्तत्रचंदनादिकरू
षिताः ॥ ४९ ॥ शिरांसिचभटाग्र्याणांकच्छपाभांवहंतिवै ॥ मांसानिपंकायत्रासन्वीराणांमहतांततः ॥ ५० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगिन्यः
शतशोरणे ॥ पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनांरणपातिनाम् ॥ ५१ ॥ मांसानिबुभुजुस्तावैहर्षकौतुकसंयुताः ॥ पीत्वातुशोणितंतत्रभक्षि
त्वामांसमुन्मदाः ॥ ५२ ॥ ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरुज्जगुःप्रधनांगणे ॥ पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनांमस्तकानिवै॥ ५३ ॥ धृत्वाकराभ्यांमत्तांगास्तालवद्वादनोद्य
ताः ॥ शिवास्तत्रमहामांसंपतितानांरणांगणे ॥ ५४ ॥ भक्षित्वाव्यनदन्मत्ताःकातराणांभयप्रदाः॥कातरास्त्राः[2]समापन्नागताःकुंजरकोटरे ॥ ५५ ॥ भक्षि

१ अत्र अंगशब्दस्यांगजे लक्षणा तेन रामानुजस्य भारतस्यांगमंगजः रामानुजांगं पुष्कलः तस्माज्जातं रामानुजांगजं पीतं बहु अस्त्रं पीतमिति संगतिः । २ कातरास्तत्र संत्रस्ताः—इ० पा० ।

तायोगिनीभिस्तेपापिनांक्वापिनास्थितिः ॥ एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथाग्रणीः ॥ ५६ ॥ पुष्कलोपिचकारात्रकदनंरणमंडले ॥ भिद्यंतेगजशीर्षा
णिपतंतिमौक्तिकानितु ॥ ५७ ॥ दृश्यतेलोमभिःपूर्णाताम्रपर्णीवतन्नदी ॥ पुष्कलप्रहिताबाणानृणामंगेषुसंगताः ॥ कुर्वंतिप्राणविच्छेदंवीराणामपिसर्व
तः ॥ ५८ ॥ सर्वेरुधिरसिक्तांगाःसर्वेच्छिन्ननिजांगकाः ॥ दृश्यंतेकिंशुकायद्वत्सुभटाःप्रधनांगणे ॥ ५९ ॥ एतस्मिन्समयेक्रुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम् ॥
जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ॥ ६० ॥ तद्बाणवेधभिन्नांगोविशीर्णकवचोनृपः ॥ महाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छरकोटिभिः ॥ ६१ ॥ तैर्बाणैःकवचान्मुक्तं
सुस्रावबहुशोणितम् ॥ वपुर्बभूवरुचिरंशरपंजरगोचरम् ॥ ६२ ॥ शरपंजरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः ॥ शरान्नेतुंचसंधातुंनक्षमःसचभारतिः ॥ ६३ ॥
रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम्[१] ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृंदनिवारणान् ॥ ६४ ॥ तैर्बाणैःशरजालंतद्विधूयमुनिपुंगव ॥ शंखंप्रध्मायसमरेजगाद
गतभीर्नृपम् ॥ ६५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ त्वयाकृतंमहत्कर्मयन्मांबाणस्यपंजरे ॥ गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्भटम् ॥ ६६ ॥ वृद्धत्वान्ममसमा
न्योसिसांप्रतंरणमंडले ॥ पश्यमेद्यपराक्रांतंराजन्वीरमणेमहत् ॥ ६७ ॥ बाणत्रयेणभोवीरमूर्च्छितंकरवैनहि ॥ तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्ववीरविमोहिनीम् ॥
॥६८॥ गंगांप्राप्यापियोवैतांनिंदित्वा[२]पापहारिणीम् ॥ नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः॥ ६९ ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेन्नत्वांरणमंडले ॥ पातयेमूर्च्छ
यावीरसन्नद्धोभवभूपते[३] ॥ ७० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः ॥ चुकोपभृशमुद्विग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ॥ ७१ ॥ तेशराहृदयंभित्त्वा
गतास्तेभारतेर्महत् ॥ पेतुःक्षितावधोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ७२ ॥ ततःशरंमुमोचास्मैनिशितंवह्निसप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यमहद्वक्षःकपाटतटविस्तृ
तम् ॥ ७३ ॥ सबाणोभूमिपतिना[४]द्विधाछिन्नःशरेणहि ॥ पपातरथमध्येसरविमंडलवज्ज्वलन्[५] ॥७४॥ अपरंबाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः ॥ निधायपुण्यं
सोप्येपचिच्छेदमहतापुनः ॥ ७५ ॥ तदाखिन्नःसहृदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन् ॥ रामंहृदिनिजार्तिघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ॥ ७६ ॥ सबाणस्तस्यहृदये
लग्नआशीविषोपमः ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ॥ ७७ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वंपलायनपरायणम् ॥ राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्त
वान् ॥७८॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणेःपराभवो[६]नामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४२॥ ॥ शेषउवाच ॥
हनूमान्वीरसिंहंतुसमागत्याब्रवीद्वचः ॥ तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्यामित्वांक्षणादिह ॥ १ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यप्लवगस्यवचोमहत् ॥ कोपपूरपरिप्लुतः

१ भटः–इ० पा० । २ विदित्वा–इ०पा० । ३ पतितं मूर्छया नैव करिष्ये तक्षिणसायकैः। सांप्रतं वीरबुद्धया त्वं संनद्धो भव भूपते–इ० पा० । ४ भूमिपतनात्–इ० पा० । ५ भूमंडलमिव ज्वलन्–इ० पा० । ६ पुष्कलविजयोनाम– इ० पा० ।

कार्मुकंजलदस्वनम् ॥ २ ॥ विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुंचन्बभौरणे ॥ आषाढेजलदस्येवधारासारेमनोहरः ॥ ३ ॥ तान्दृष्ट्वानिशितान्बाणान्स्व
देहेसुविलग्नकान् ॥ चुकोपहृदयेऽत्यंतंहनूमानंजनीसुतः ॥ ४ ॥ मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा ॥ समुष्टिनाहतोवीरःपपातधरणीतले ॥ ५ ॥
मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभांगदः ॥ रुक्मांगदोपिसंमूर्च्छांत्यक्त्वागाद्रणमंडलम् ॥ ६ ॥ बाणान्समभिवर्षंतौमेघाविवमहास्वनौ ॥
कुर्वंतौकदनंघोरंप्लवंगंप्रतिजग्मतुः ॥ ७ ॥ तौदृष्ट्वासमरेवीरौसमायातौकपीश्वरः ॥ लांगूलेनचसंवेष्ट्यसरथौचापधारकौ ॥ ८ ॥ स्फोटयामासभूदेशेत
त्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ ॥ निश्चेष्टौसमभूतांतौरुधिरारक्तदेहकौ ॥ ९ ॥ बलमित्रश्चिरंयुद्धंविधायसुमदेनहि ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तंवैबाणैःसुशितपर्वभिः ॥१०॥
पुष्कलेनक्षणान्नीतोमूर्च्छांचैतन्यवर्जिताम् ॥ जयमात्तंतुकटकंशत्रुघ्नस्यभटार्दनम् ॥ ११ ॥ एतस्मिन्समयेसांबःस्यंदनंवरमास्थितः ॥ विस्फारयन्धनु
र्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् ॥ १२ ॥ जटाजूटांतरगतांचंद्ररेखांवहन्महान् ॥ सर्पाभूषांमनःस्पर्शांदधदाजगवंधनुः ॥ १३ ॥ मूर्च्छितान्स्वजनान्दृष्ट्वाभक्ता
र्तिघ्नोमहेश्वरः ॥ योद्धुंप्रायान्महासैन्यैःशत्रुघ्नस्यभटानिमान् ॥ १४ ॥ सगणःसपरीवारःकंपयन्पृथिवीतलम् ॥ भक्तरक्षार्क्षमागच्छंस्त्रिपुरंतुपुरायथा॥ १५॥
कोपाच्छोणतरेनेत्रेवहन्प्रलयकारकः ॥ पश्यन्वीरान्बहुमतीन्पिनाकीदेववंदितः ॥ १६ ॥ तमागतंमहेशानंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ जगामसमरेयोद्धुंसर्व
देवशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ अथागतंतुशत्रुघ्नंरुद्रोवीक्ष्यपिनाकधृक् ॥ उवाचपरमापन्नःकोपंसगुणचापधृक् ॥१८॥ पुष्कलेनमहत्कर्मकृतंरामांघ्रिसेविना ॥
मद्भक्तंयोरणेहत्वागतःसमरमंडलम् ॥ १९ ॥ अद्यक्वास्तिपरोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तंहत्वासुखमाप्स्यामिसमरेभक्तपीडनम् ॥ २० ॥ ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रंसंप्रेषयामासपुष्कलम् ॥ याहित्वंसमरेयोद्धुंपुष्कलंसेवकार्दनम् ॥ २१ ॥ नंदिनंप्रेषयामासहनूमंतंमहाबलम् ॥ कुशध्व
जंप्रचंडंतुभृंगिणंचसुबाहुकम् ॥ २२ ॥ सुमदंचंडनामानंगणंस्वीयंसमादिशत् ॥ पुष्कलस्तुसमायांतंवीरभद्रंमहागणम् ॥ २३ ॥ महारुद्रस्यसंवीक्ष्ययो
द्धुंप्रायान्महामनाः ॥ पुष्कलःपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ २४ ॥ तैर्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रिशूलंससमादिशत् ॥ सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यगर्जतमहाब
लः ॥ २५ ॥ छिन्नंस्वीयंत्रिशूलंवैवीक्ष्यरुद्रानुगोबली ॥ खट्वांगेनजघानाशुमस्तकेभारतिंद्विज ॥ २६ ॥ खट्वांगाभिहतःसोथमुमूर्च्छक्षणमुद्भटः ॥
विहायमूर्च्छांसद्वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २७ ॥ शरैश्चिच्छेदखट्वांगंकरस्थंतस्यतत्क्षणात् ॥ वीरभद्रःस्वकेच्छिन्नेखट्वांगेकरसंस्थिते ॥ २८ ॥ परम
क्रोधमापन्नोबभंजरथिनोरथम् ॥ भंक्त्वारथंतुवीरस्यपदातिंचविधायसः ॥ २९ ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना ॥ सपुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णितंते

१ तं हंतुं मन आदधे–इ ० पा० । २ रुधिराक्रान्तदेहकौ–इ० पा० । ३ शर्वः–इ० पा० । ४ दमनं–इ०, –सुदमं–इ० च पा० । ५ विहायसः–इ० पा० ।

नवेगतः ॥ ३० ॥ मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रंमहाबलः ॥ अन्योन्यंमुष्टिभिर्घ्नंतावूरुभिर्जानुभिस्तथा ॥ ३१ ॥ परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयै
षिणौ ॥ एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिवमपीशयोः ॥ ३२ ॥ नकोपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः ॥ पंचमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३३ ॥ गृहीत्वानभ
उड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम् ॥ तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ॥ ३४ ॥ मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत् ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःपुष्कलोवीरभद्र
कम् ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाकंठदेशेतुताडयामासभूतले ॥ तत्प्रहारेणव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः ॥ ता
डयित्वामहीदेशेपुष्कलंसुमहाबलः ॥ ३७ ॥ त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोमहाबलः ॥ ३८ ॥ गर्जतातेनशार्वे
णप्रापितास्त्रासमुद्भटाः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितेरणे ॥ ३९ ॥ त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः ॥ तेशशंसुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलंपतितंरणे ॥ ४० ॥
निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै ॥ इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ॥ ४१ ॥ दुःखंप्राप्तोरणेत्यंतंकंपमानःशुचामहान् ॥ तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रो
ब्रवीद्वचः ॥ ४२ ॥ शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचंतंपुष्कलेहते ॥ रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल ॥ ४३ ॥ वीराणांरणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृ
तम् ॥ धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनपंचकम् ॥ ४४ ॥ युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा ॥ येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत् ॥ ४५ ॥
क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः ॥ तस्माद्युद्धचस्वराजेंद्रशोकंत्यक्त्वामहाबल ॥ ४६ ॥ यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्र्यमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ शो
कंसंत्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्चक्रोधशंकरम् ॥ ४७ ॥ आत्तसज्जधनुर्बाणैः[1]प्रचच्छादमहेश्वरम् ॥ तेबाणाःसुरशीर्षण्यवपुषंक्षतविक्षतम् ॥ ४८ ॥ अकुर्व
तमहच्चित्रंभक्तरक्षार्थमागतम् ॥ तेबाणाःशंकरस्यापिबाणानभसिसंस्थिताः ॥ ४९ ॥ व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि ॥ तद्बाणयोर्युद्धवलं
वीक्ष्यसर्वेत्रमेनिरे ॥ ५० ॥ प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम् ॥ आकाशेतुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ॥ ५१ ॥ विलोकयितुमागत्य
प्रशंसंतितयोर्भृशम् ॥ अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ ५२ ॥ असावपिमहाराजरामचंद्रस्यचानुजः ॥ किमिदंभविताकोवाजेष्य
तिक्षितिमंडले ॥ ५३ ॥ पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि ॥ एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ॥ ५४ ॥ द्वादशेदिवसेप्रातेमुमोचास्त्रंनरा
धिपः ॥ ब्रह्मसंज्ञंमहादेवंहंतुंक्रोधसमन्वितः ॥ ५५ ॥ सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा ॥ हसन्नप्यापिबत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत् ॥ ५६ ॥ अत्यं
तंविस्मयंप्राप्यकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥ एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ॥ ५७ ॥ शरंवैनिचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः ॥ तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्च्छितो

१ प्राद्रवत्स महेश्वरम्—इ० पा० ।

रणमंडले ॥ ५८ ॥ हाहाभूतमभूत्सर्वंकटकंभटसेवितम् ॥ वीराःसर्वेरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ॥ ५९ ॥ सुबाहुसुमदोन्मुख्याःस्वबाहुबलदर्पिताः ॥
पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ॥ ६० ॥ पुष्कलंतुरथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितुम् ॥ हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ॥ ६१ ॥ श्रीराम
स्मरणंयोधान्स्वीयान्विप्रप्रहर्षितान् ॥ प्रकुर्वन्रोषितस्तीव्रंलांगूलंचप्रकंपयन् ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमे
धेपुष्कलशत्रुघ्नपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगत्यसविधेरुद्रंसमरांगणमूर्धनि ॥ जगादहनुमान्वीरःसंजिही
र्षुःसुराधिपम् ॥ १ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम् ॥ तस्मात्त्वांशास्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् ॥ २ ॥ मयापुरा
श्रुतंदेवऋषिभिर्बहुधोदितम् ॥ रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत् ॥ ३ ॥ तत्सर्वंतुमृषाजातंशत्रुघ्नंप्रतियुध्यतः ॥ पुष्कलेमेहतःशूरःशत्रुघ्नोपिवि
मूर्च्छितः ॥४॥ तस्मात्त्वांपातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोःशर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ॥५॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंप्लवगंप्रोवाच
समहेश्वरः ॥ धन्योऽसिवीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा ॥ ६ ॥ मत्स्वामीरामचंद्रोऽयंसुरासुरनमस्कृतः ॥ तदश्वमानयामासशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ७ ॥ त
द्रक्षार्थंसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृतः ॥ यथाकथंचिद्भक्तोऽसौरक्ष्यःस्वात्माइतिस्थितिः ॥ ८ ॥ रघुनाथःकृपांकृत्वाविलोकयतुनिस्त्रपम् ॥ मांस्वभ
क्तसुदुःखेनकिंचित्कोपंदधन्महान् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंवदतिचंडीशेहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामादायमहतींताडयामासतद्रथम् ॥
॥ १० ॥ शिलयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः ॥ ससूतःसहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ॥ ११ ॥ नभःस्थादेवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम् ॥
धन्योसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् ॥ १२ ॥ श्रीशिवंविरथंदृष्ट्वानंदीतंसमुपाद्रवत् ॥ उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति ॥ १३ ॥ वृषस्थितं
तुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलांमुत्पाट्यतरसाप्राहनद्धृदयेतदा ॥ १४ ॥ तदाहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमाददे ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंवह्निज्वा
लासमप्रभम् ॥ १५ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम् ॥ हस्तेगृहीत्वातरसाबभंजतिलशःक्षणात् ॥१६॥ भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेणक्षणाच्छिवः॥
शक्तिंकेरसमाधत्तसर्वलोहविनिर्मिताम् ॥ १७ ॥ साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः ॥ लग्नाक्षणादभूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः ॥ १८ ॥ क्षणाच्चत
द्व्यथांतीर्त्वाग्रहीत्वावृक्षमुल्बणम् ॥ ताडयामासहृदयेमहाव्यालविभूषिते ॥ १९ ॥ ताडितास्तेनवीरेणफणीन्द्रास्त्रासमागताः ॥ इतस्ततस्तेतंमुक्त्वा
गताःपातालमुज्ज्वाः ॥ २० ॥ शिवस्तास्मिन्नगेमुक्तेवक्षसिस्वेनिरीक्ष्यच ॥ कुपितोव्यदधाद्घोरंमुसलंकरयुग्मके ॥ २१ ॥ हतोसिगच्छसंग्रामात्पला

१ सुबाहुदमनोमुख्याः–इ० पा० । २ कृत्वा–इ० पा० । ३ हंतुम्–इ० पा० । ४ शालम्–इ० पा० । ५ सर्वलोकविनिर्मिताम्–इ० पा० । ६ नीत्वा–इ० पा० ।

य्यप्लवगाधम ॥ एषतेप्राणहंताहंमुसलेनक्षणादिह ॥ २२ ॥ मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै ॥ कीशस्तद्वंचयामासमहावेगाद्धरिस्मरन् ॥ २३ ॥
मुसलंतत्पपाताधःशिवमुक्तंमहायसम् ॥ विदार्यपृथिवींसर्वांजगामचरसातलम् ॥ २४ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्रामसेवकः ॥ गृहीत्वापर्वतंहस्तेता
डयामासवक्षसि ॥ २५ ॥ सयावत्पर्वतंछेत्तुंमतिंचक्रेसतीपतिः ॥ तावद्धतःकपींद्रेणशालेनबहुशाखिना ॥ २६ ॥ तमपिच्छेत्तुमुद्युक्तोयावत्तावच्छि
लाहतः ॥ शिलास्ताभेदितुंस्वांतंचकारमृडउद्यतः ॥ २७ ॥ तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नगपर्वतैः ॥ लांगूलेनचसंवेष्ट्यताडयत्येषभूतपम् ॥ २८ ॥
शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फोटेनभूरिशः ॥ नंदीप्रातोमहात्रासंचंद्रोपिशकलीकृतः ॥ २९ ॥ अत्यंतंविह्वलोजातोमहेशानःप्रकोपनः ॥ क्षणेक्षणेप्र
हारेणविह्वलंकुर्वतंभृशम् ॥ ३० ॥ जगादप्लवगाधीशंधन्योसिरघुपानुग ॥ महत्कर्मकृतंतेद्ययत्तेहंसुप्रतोषितः ॥ ३१ ॥ नदानेननयज्ञेननालपेनतपसा
ह्यहम् ॥ सुलभोस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ॥ ३२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतंदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम् ॥ प्रहसन्निर्भियावाण्यामहेशानंसु
तोषितम् ॥ ३३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वंमेऽस्तिमहेश्वर ॥ तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ॥ ३४ ॥ एषपुष्कलसंज्ञो
नःसमरेपतितोहतः ॥ तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ॥ ३५ ॥ अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः ॥ मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्तान्रक्षस्वगणैः
सह ॥ ३६ ॥ यथाचैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः ॥ नहरंतिनखादंतिश्वशृगालादयस्तथा ॥ ३७ ॥ एतेषांवपुषोभेदोनभवेत्त्वंतथाचर ॥ यांव
दिंद्रगणंजित्वानयामिद्रोणपर्वतम् ॥ ३८ ॥ तत्रस्थाओषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान् ॥ जीवयामिबलात्सर्वांस्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ॥ ३९ ॥ एषग
च्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यस्मिन्वसंत्योषधयःप्राणिसंजीवनंकराः ॥ ४० ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यतथेतिनिजगादतम् ॥ याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामि
त्वद्भटान्मृतान् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम् ॥ द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगामक्षीरसागरम् ॥ ४२ ॥ अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षति
स्मशिवोमहान् ॥ श्मशानंतद्गणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः ॥ ४३ ॥ हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम् ॥ लांगूलेतंनिधायाशुप्रतस्थेरणमं
डलम् ॥ ४४ ॥ तंनेतुमुद्यतेविप्रचकंपेसचपर्वतः ॥ कंपमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ॥ ४५ ॥ हाहेतिकृत्वाप्रोचुस्तेकिमिदंभवितागिरौ ॥
कोह्येनंनयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ॥ ४६ ॥ एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहतादहशुःकपिम् ॥ मुंचैनमितितंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ॥ ४७ ॥
तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ जघानतान्क्षणाद्वीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ॥ ४८ ॥ केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः ॥

१ यावदिंद्रं रणे जित्वा–इ० पा० ।

लांगूलेनहताःकेचित्केचिच्छृंगेणचाहताः ॥ ४९ ॥ सर्वेतेनाशमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ॥
॥ ५० ॥ केचित्कीशभयात्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम् ॥ क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ॥ ५१ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्रुधिरेणपरिप्लु
तान् ॥ सुराञ्जगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ॥ ५२ ॥ कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः ॥ केनदैत्येननिहताराक्षसेनाधमेनवा ॥ ५३ ॥
सर्वंशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वाव्रजामितम् ॥ निहत्यबद्ध्वाचायामियुष्मद्घातकमुन्मदम् ॥ ५४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः ॥ जगदुर्दी
नयावाचासुरासुरनमस्कृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृक् ॥ नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलांगूलेवेष्टच
तंगिरिम् ॥ ५६ ॥ गंतुंकृतमतिस्तावद्वयंसर्वेसुसंहताः ॥ युद्धंचक्रुःसुसंनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ॥ ५७ ॥ तेनसर्वेवयंयुद्धेनिर्जिताबलशालिना ॥
अनेकेनिहतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ॥ ५८ ॥ वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः ॥ शोणितेनसुसिक्तांगाःक्षतपीडासमन्विताः ॥ ५९ ॥ एतद्वा
क्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः ॥ आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ॥ ६० ॥ यातमहाद्रोणगिरिंकपिंबद्धुंमहाबलम् ॥ बद्धानयतयूयंवैसुराणां
रणपातकम् ॥ ६१ ॥ इत्याज्ञप्ताययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ॥ ६२ ॥ गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमंतंमहा
बलम् ॥ हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः ॥ ६३ ॥ पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः ॥ अन्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्व
रम् ॥ ६४ ॥ तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान् ॥ आदिदेशमहावीरंवानरेंद्रंसुरोत्तमः ॥ ६५ ॥ तदाज्ञप्ताययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली ॥ तान्सर्वा
नागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ॥६६॥ मायांतुवीराःसमरेसंहर्तारंहिमांबलात् ॥ नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरोंतिके ॥ ६७ ॥ इत्युक्ताअपितेसर्वेस
न्नद्धाःप्राहरन्कपिम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ॥ ६८ ॥ केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खङ्गैश्चपट्टिशैः ॥ मुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेनकलुषी
कृताः ॥ ६९ ॥ सआहतोमरवरैर्विविधैरायुधैर्बली ॥ शिलाभिस्ताञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ॥ ७० ॥ केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमीपकम् ॥
तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ॥ ७१ ॥ बृहस्पतिंसुराध्यक्षंमंत्रिणंस्वर्गवासिनाम् ॥ पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ॥ ७२ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥
कोसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः ॥ येनमेनिहतावीराअमराःशस्त्रधारिणः ॥ ७३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमांगिरसो
महान् ॥ जगादभयसंविग्नंतुरासाहंसुराधिपम् ॥ ७४ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ योरावणमहन्संख्येकुंभकर्णमदीदहत् ॥ येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्यै

१ खरताडनैः--इ०, खुरताडनैः--इ० च पा० ।

वसेवकः ॥ ७५ ॥ येनलंकासत्रिकूटानिर्दग्धापुच्छवह्निना ॥ अक्षश्चनिहतोयेनहनूमंतमवेहितम् ॥ ७६ ॥ तेनसर्वेविनिहताद्रोणार्थमयमुद्यतः ॥ इयमे
धंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ॥ ७७ ॥ तस्याश्वंशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान् ॥ जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ॥ ७८ ॥ शिवेननिहताःसंख्येवी
रारामस्यभूरिशः ॥ तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यत्येवमहाबलः ॥ ७९ ॥ नायंवर्षशतैर्जेयोभवताबलसंयुतः ॥ तस्मात्प्रसादयकपिंदेहितत्रत्यमौषधम् ॥८०॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेद्रोणगिरौदेवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४४॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ गुरुभा
षितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट् ॥ ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमागतंपवनात्मजम् ॥ १ ॥ भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम् ॥ जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्प
तिमुवाचह ॥ २ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोऽयंनीयतेयदि ॥ देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ॥ ३ ॥ इदानींपवनोद्भूतंप्रसादय
यथातथम् ॥ रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ॥ ४ ॥ देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा ॥ शक्रंतुपुरतःकृत्वासर्वदेवैःपरीवृतम् ॥ ५ ॥
जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः ॥ गर्जतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः ॥ ६ ॥ तेगत्वासन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ पेतुस्तेचरणौनत्वास
मीरतनुजस्यहि ॥ ७ ॥ बृहस्पतिश्चतंवीरंजगादप्रेरितोऽमुना ॥ सुराधीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ॥ ८ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ अजानद्भिःकृतंकर्म
देवैस्तवपराक्रमम् ॥ श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोसिमहामते ॥ ९ ॥ किमर्थमयमारंभःकथमत्रसमागमः ॥ तत्करिष्यामहेसर्वेसन्नतास्तवभाषितम् ॥ १०॥
रोषंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंविलोकय ॥ पवनात्मजदैत्यानांभयंकरवपुर्दधत् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः ॥
उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहायशाः ॥ १२ ॥ राज्ञोवीरमणेःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः ॥ भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् ॥ १३ ॥ तंयेनिवार
यिष्यंतिस्ववीर्यबलदर्पिताः ॥ तान्नेष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्रति ॥ १४ ॥ तस्माद्ददतुमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम् ॥ येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरान्र
णांगणे ॥ १५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः ॥ तेसर्वेप्रणतिंगत्वाददुःसंजीवनौषधम् ॥ १६ ॥ तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराः
स्वर्गौकसःस्वयम् ॥ ययुःसुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः ॥ १७ ॥ हनुमान्भेषजंतत्तुसमादायागतोरणम् ॥ स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सु
कैः ॥ १८ ॥ तमागतंहनूमंतंवीक्ष्यसर्वेपिवैरिणः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतमद्भुतंमेनिरेकपिम् ॥ १९ ॥ कपिःसमागत्यमहामुदायुतःपुरोभटंपुष्कलमागतंमृत
म् ॥ शिवेनसंरक्षितमुग्रमंडलेश्रीरामचित्तंसविधेजगामह ॥ २० ॥ सुमतिंचसमाहूयमंत्रिणंमहतांमतम् ॥ उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान्॥२१॥
एवमुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि ॥ शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् ॥२२॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराघवंपतिम् ॥ जानामितर्हिएतेनभेषजेना

शुजीवतु ॥ २३ ॥ इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः ॥ रणांगणेऽदशद्रोषाद्दंतान्वीरशिरोमणिः ॥ २४ ॥ क्कगतोवीरभद्रोऽसौमांसंमूर्च्छ्यरणां
गणे ॥ सद्योऽहंपातयाम्येनंक्कास्तिमेधनुरुत्तमम् ॥ २५ ॥ इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपींद्रकः ॥ धन्योऽसिवीरयद्भूयोवदस्येनंरणांगणे ॥ २६ ॥ त्वंहतो
वीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः ॥ पुनःसंजीवितोऽस्येहिशत्रुघ्नंयाममूर्च्छितम् ॥२७ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि ॥ श्वसन्नास्तेसशत्रुघ्नःशिवबाणप्रपी
डितः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ निधायभेषजंतस्यवक्षसिश्वासमागते ॥ २९ ॥ उवाचहनुमांस्तंवैजीवशत्रुघ्नसत्तम ॥ मूर्च्छितोसिरणे
कस्मान्महाबलपराक्रम ॥३०॥ यद्यहंब्रह्मचर्यंचजन्मपर्यंतमुद्यतः ॥ पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणात् ॥३१॥ उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमात्रतः ॥
क्कशिवःक्कशिवोयातोविहायरणमंडलम् ॥३२॥ अनेकेनिहताःसंख्येश्रीरुद्रेणपिनाकिना॥ तेसर्वेजीवितावीराःकपीन्द्रेणमहात्मना॥३३॥तदासर्वेसुसन्नद्धारो
षपूरितमानसाः ॥ स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रून्प्रययुःक्षतविग्रहाः॥३४॥पुष्कलोवीरभद्रंतुचंडंचैवकुशध्वजः ॥ नंदिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नःसंगरेशिवम्॥३५॥धनु
र्विस्फारयंतंतंशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ संग्रामेशिवमाहूयतिष्ठंतंप्रययौनृपः ॥३६॥ राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेबली ॥ अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्मयकार
कम् ॥ ३७ ॥ राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नाःशताधिकाः ॥ शत्रुघ्नस्यनरेंद्रस्यतिलशःक्षणतोद्विज ॥ ३८ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंशत्रुघ्नोरणमंडले ॥ आ
ग्नेयास्त्रंमुमोचामुंदग्धुंसैन्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ दाहकंतन्महद्दृष्ट्वामहास्त्रंशत्रुमोचितम् ॥ अत्यंतंकुपितोराजावारुणास्त्रंसमाददे ॥ ४० ॥ वारुणास्त्रेणशी
तार्तंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ वायव्यास्त्रंमुमोचास्मैतेनवायुर्महानभूत् ॥ ४१ ॥ वायुनासंहतामेघाययुस्तेसर्वतोदिशम् ॥ इतस्ततोगताःसर्वेसैन्यंतत्सु
खितंबभौ ॥ ४२ ॥ सैन्येपवनपीडार्तेनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पर्वतास्त्रंरिपूद्धारिजग्राहचशरासने ॥ ४३ ॥ पर्वतैःस्तंभितोवायुर्नचासर्पतसंगरे ॥ तद्वी
क्ष्यरामावरजोवज्रास्त्रंतुसमाददे ॥ ४४ ॥ वज्रास्त्रेणहताःसर्वेनगास्तुतिलशःकृताः ॥ चूर्णतांप्रापुरेतस्मिन्रणेवीरवरार्चिते ॥ ४५ ॥ वज्रास्त्रेणविदी
र्णांगावीराःशोणितशोभिताः ॥ बभूवुःसमरप्रांतेचित्रंसमभवद्रणम् ॥ ४६ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंराजावीरमणिर्महान् ॥ ब्रह्मास्त्रंचापआधत्तवैरिदाहकमद्भु
तम् ॥ ४७ ॥ शत्रुघ्नःशरमादायसस्मारसुमनोहरम् ॥ अस्त्रंतद्योगिनीदत्तंसर्ववैरिविमोहनम् ॥ ४८ ॥ ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतंवैरिणंप्रति ॥ तावच्छत्रुघ्न
नाम्नातुतन्मुक्तंमोहनास्त्रकम् ॥ ४९ ॥ मोहनास्त्रेणतद्ब्राह्मंद्विधाछिन्नंक्षणादिह ॥ लग्नंराज्ञोहृदिक्षिप्रंमूर्च्छांसंप्रापयन्नृपम् ॥५०॥ तेबाणाःशतशोमुक्ताःशत्रु
घ्नेनमहीभृता ॥ सर्वेपिमूर्च्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ॥ ५१ ॥ शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्महीतले ॥ तदाशिवःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ॥ ५२ ॥

१ शीतार्तिम्–इ० पा० । २ स्वनितो वायुः–इ० पा० । ३ ब्रह्मास्त्रे संधिते सोऽपि–इ० पा० ।

शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणांगणे ॥ शत्रुघ्नःसज्जमात्तज्यंधनुःकृत्वाव्ययुद्धचत ॥ ५३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तै
रादीपितदिगंतरम् ॥ ५४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंघातैस्ताडनप्रतिताडनैः ॥ देवानामपिदैत्यानांनैताद्दग्रणमंडलम् ॥ ५५ ॥[१]तदाव्याकुलितोत्यंतंशत्रुघ्नःशि
वसंगरे ॥ सस्मारस्वामिनंतत्रपावनेरुपदेशतः ॥ ५६ ॥ हानाथभ्रातरत्युग्रःशिवःप्राणापहारणम् ॥ करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमंडले ॥ ५७ ॥ अनेके
दुःखपाथोधितीर्णारामतवाख्यया ॥ मामप्युद्धरदुःखस्थंरामरामकृपानिधे ॥ ५८ ॥ इत्थंवक्तियदातावद्वीक्षितोरणमंडले ॥ नीलोत्पलदलश्यामोरामोरा
जीवलोचनः ॥५९॥ मृगशृंगंकटौधृत्वादीक्षितंवपुरुद्वहन् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मयंप्रापशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेश्रीरामसमागमोनामपंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगतंवीक्ष्यश्रीरामंशत्रुघ्नःप्रणतार्तिहम् ॥ भ्रातरंसक
लाद्दुःखान्मुक्तोभूद्द्विजसत्तम ॥ १ ॥ हनूमान्वीक्ष्यविश्रांतोरामस्यचरणौमुदा ॥ ववंदेभक्तरक्षार्थमागतंनिजगादच ॥ २ ॥ स्वामिस्तवैतद्युक्तंतुस्वभक्तप
रिपालनम् ॥ यत्संग्रामेजितंसर्वंपाशबद्धममोचयः ॥ ३ ॥ वयंत्विदानींधन्यावैयद्द्रक्ष्यामोभवत्पदे ॥ जेष्यामोरीन्क्षणादेवत्वत्कृपातोरघूद्वह ॥ ४ ॥ ॥
शेषउवाच ॥ ॥ स्थाणुस्तदागतंरामंयोगिनांध्यानगोचरम् ॥ पतित्वापादयोर्विप्रजगादप्रणताभयम् ॥५॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षात्प्रकृतेःपरईर्यसे ॥ यःस्वां
शकलयाविश्वंसृजस्यवसिहंसिच ॥६॥ अरूपस्त्वमशेषस्यजगतःकारणंपरम् ॥ एकएवत्रिधारूपंगृह्णासिकुहकान्वितः ॥७॥ सृष्टौविधातृरूपेणपालनेस्वय[३]
मासच ॥ प्रलयेजगतःसाक्षादहंशर्वाख्यतांगतः ॥ ८ ॥ तवयत्परमेशस्यहयमेधक्रतुक्रिया ॥ ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडंबनमद्भुतम् ॥ ९ ॥ यत्पादशौ
चममलंगंगाख्यंशिरसोंतरा ॥ वहामिपापशांत्यर्थंतस्यतेपातकंकुतः ॥ १० ॥ मयार्[४]ह्यपकारायकृतंकर्मतवस्फुटम् ॥ क्षम्यतांतत्कृपालोहिभवंतोव्य[५]
वधायकम् ॥ ११ ॥ किंकरोमिमयासत्यपालनार्थमिदंकृतम् ॥ जानन्प्रभावंभवतोभक्तरक्षार्थमागतः ॥ १२ ॥ असौपुराउज्जयिन्यांमहाकालनिकेत
ने ॥ स्नात्वाशिप्राख्यसरितितपस्तेपेमहाद्भुतम् ॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोजातोहंजगादभूमिपंप्रति ॥ याचस्वेतिमहाराजसवव्रेराज्यमद्भुतम् ॥ १४ ॥
मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभविष्यति ॥ यावद्रामहयःपुर्यामागमिष्यतियाज्ञिकः ॥ १५ ॥ तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवरक्षार्थमुद्यतः ॥ एतद्दत्तवरोरामकिंकरो
मिस्वसत्यतः ॥ १६ ॥ घृणितोऽस्म्यधुनाराज्ञासपुत्रपशुबांधवः ॥ हयंसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यं
समाकर्ण्यमहेशस्यरघूत्तमः ॥ उवाचधीरयावाचाकृ[६]पयापूर्णलोचनः ॥ १८ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ देवानामयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम् ॥ त्वया

१ देवानामपि सद्दैन्यं तदभूद्रणमण्डले । इ० पा० । २ करे धृत्वा–इ० पा० । ३ स्वप्रभामयः–इ० पा० । ४ वत्सोपकाराय इ०, भक्तोपकाराय–इ० च पा० । ५ भवतोऽप्यविधायकम्–इ० पा० ।
६ कृपाकर्बुरलोचनः–इ० पा० ।

साधुकृतंकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना ॥ १९ ॥ ममासिहृदयेशर्वभवतोहृदयेत्वहम् ॥ आवयोरंतरंनास्तिमूढाःपश्यंतिदुर्धियः ॥ २० ॥ येभेदंविदधत्यद्धा
आवयोरेकरूपयोः ॥ कुंभीपाकेषुपच्यंतेनराःकल्पसहस्रकम् ॥ २१ ॥ येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः ॥ मद्भक्ताअपिभूयस्याभक्त्यातवनतिक
राः ॥ २२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यशर्वोवीरमणिंनृपम् ॥ मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शादिनाप्रभुः ॥ २३ ॥ अन्यानपिसुतानस्य
मूर्च्छिताञ्छरपीडितान् ॥ जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः ॥ २४ ॥ सज्जंविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम् ॥ कारयामासभूतेशःपुत्रपौत्रैःपरिवृत
म् ॥ २५ ॥ धन्योराजावीरमणिर्योददर्शरघूत्तमम् ॥ योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः ॥ २६ ॥ तेनत्वारघुनाथंतंकृतार्थीकृतविग्रहाः ॥ ब्रह्मादि
भिःपूज्यतमाअभूवन्द्विजसत्तम ॥२७॥ शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः॥ परिष्टुतायरामायददौराजाहयोत्तमम् ॥२८॥ राज्येनसहितंसर्वंसपुत्रपशुबां
धवम् ॥ शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्तदा ॥२९॥ ततोरामोनुतःसर्वैर्वैरिभिर्निजसेवकैः ॥ शत्रुघ्नादिभिरत्यंतमुत्सुकैश्चविशेषतः ॥३०॥ रथेमणिमये
तिष्ठन्बभूवसतिरोहितः ॥ अंतर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ॥ ३१ ॥ माजानीहिमनुष्यंतंरामंलोकैकवंदितम् ॥ जलेस्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ॥
॥३२॥ ततोवीराअलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे ॥ तूर्यमंगलवादित्रैःसुमहानुत्सवोभवत् ॥३३॥ ततोमुक्तोहयःसर्वैर्वीरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ सर्वैरनुगतःप्रीतै
र्विस्मयेनसमन्वितैः ॥३४॥ शर्वःसत्यप्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम् ॥ श्रीरामंशरणंप्रोच्ययाहिलोकैकदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ स्वयमंतर्हितस्तत्रप्रलयोत्पत्तिका
रकः ॥ कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ॥३६॥ भूपोवीरमणिर्ध्यायञ्छ्रीरामचरणोदजम् ॥ शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ॥३७॥ एतद्रामस्यच
रितंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः॥तेषांसंसारजंदुःखंनभविष्यतिकर्हिचित् ॥३८॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयप्रस्थानंनामषट्
चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः॥४६॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ हयोगतोहेमकूटंभारतांतेततोद्विज ॥ अनेकभटसाहस्रैरक्षितोबद्धचामरः॥१॥ योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्यो
जनानांसमंततः ॥ अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतैःकांचनादिभिः॥२॥तत्रोद्यानंमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम् ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारैःसमन्ततः॥३॥
हिंतालैर्नागपुन्नागैःकोविदारैःसबिल्वकैः ॥ चम्पकैर्बकुलैर्मेघैर्मदनैःकुटजादिभिः ॥ ४ ॥ जातिकाभिर्यूथिकाभिर्नवमालिकयातथा ॥ आम्रैर्माधवद्रा
क्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ॥ ५ ॥ अनेकपक्षिसंघुष्टंभ्रमरैर्निनदीकृतम् ॥ मयूरकेकारवितंसर्वर्तुसुखदंहयः॥ ६ ॥प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमन्वितः॥
स्वर्णपत्रंविशालेस्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम् ॥ ७ ॥ गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधक्रतोस्तदा ॥अकस्माद्भवच्चित्रंतच्छृणुष्वद्विजोत्तम ॥ ८ ॥ गात्रस्तंभो

१ भूयः–इ० पा० ।

भवत्तस्यनचचालपथिस्थितः ॥ हेमकूटइवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ॥ ९ ॥ तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे ॥ तदाहतेपिनययौस्तब्धगात्रोहयोत्त
मः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नंसविधेगत्वाचुक्रुशुर्वाहरक्षकाः ॥ स्वामिन्वयंनजानीमःकिमभूद्धयसत्तमे ॥ ११ ॥ गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते ॥ आकस्मि
कोभवत्तस्यगात्रस्तंभोमहामते ॥ १२ ॥ कशाभिस्ताडितोस्माभिःपरंतत्रचचालन ॥ एवंविचार्ययत्कर्मतत्कुरुष्वनृपोत्तम ॥ १३ ॥ तदाविस्मयमाप
न्नोभूपतिःसहसैनिकैः ॥ जगामसहितःसर्वैर्हयस्यमहतोन्तिके ॥ १४ ॥ पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात् ॥ उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्त
तः ॥ १५ ॥ बलेनबलिनाक्रांतोनाकम्पतहयस्तदा ॥ हनूमांस्तंसमुद्धर्तुंमतिंचक्रेमहामनाः ॥ १६ ॥ लांगूलेनसमावेष्टचबलेनबलिनांवरः ॥ आचकर्षव
लाद्वाहंनचचालतथापिसः ॥ १७ ॥ तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिशृण्वताम् ॥ १८ ॥ मयाद्रोणोलांगुलेन
लीलयोत्पाटितोधुना ॥ परमत्रमहाश्चर्यंकम्पतेनहयोल्पकः ॥ १९ ॥ दृष्टमत्रनिदानंहिवीरैर्बलिभिरुद्धतैः ॥ आकृष्टोपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्र
तः ॥ २० ॥ कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः ॥ २१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिन्किमभवद्वाहेस्तंभ
नंवपुषोनघ ॥ कोत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् ॥ २२ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः ॥ देशोद्भवमहं
जानेप्रत्यक्षंनपरोक्षजम् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः ॥ अन्वेषयामासमुनिंसेवकैःसहशोभनम् ॥ २४ ॥ तेसर्वे
सर्वतोगत्वामुनिंधर्मविदंभटाः ॥ व्यालोकयंतःसर्वत्रनचापश्यन्मुनीश्वरम् ॥ २५ ॥ एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः ॥ पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्य
तिस्ममहाश्रमम् ॥२६॥ यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा ॥ गंगास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः ॥ २७ ॥ यत्रकेचित्तपःश्रेष्ठंकुर्वंतिस्महुताशनैः ॥
धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः ॥ २८ ॥ यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा ॥ अनेकमुनिसंदृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः ॥ २९ ॥ तमाश्रमंमुनेर्ज्ञा
त्वाशौनकस्यमनोहरम् ॥ न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वाहर्षितोत्यंतंशत्रुघ्नःसहसेवकैः ॥ हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसंयुतोगात्तदा
श्रमम् ॥ ३१ ॥ तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्घुतहुताशनम् ॥ प्रणम्यदंडवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ॥ ३२ ॥ तमागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ अर्घ्य
पाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ॥ ३३ ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः ॥ किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ॥ ३४ ॥ त्वादृशाःपृथिवींसर्वां
नृपावैनभ्रमंतिचेत् ॥ तदादुष्टजनाःसाधून्बाधंतेविगतज्वरान् ॥ ३५ ॥ कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर ॥ सर्वंशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादि

कम् ॥ ३६ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंभूदेवंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयविग्रहः ॥ ३७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ अक स्मादभवाच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहृतः ॥ नातिदूरेत्वदावासात्तच्छृणुष्वविदांवर ॥ ३८ ॥ उद्यानेतवशोभाढ्येयदृच्छातोहयोगतः ॥ तत्रांतेतस्यवाहस्यगा त्रस्तंभोभवत्क्षणात् ॥ ३९ ॥ तदामेबलिनोवीराःपुष्कलाद्यामदोत्कटाः ॥ बलादाचक्रुषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ॥ ४० ॥ अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्र तितरिःस्मृतः ॥ दैवाद्दृष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ॥ ४१ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ एवंपृष्टोमुनिवरःक्षणंदध्यौमहामतिः ॥ ततःकारणसंयुक्तंवि चारेणदधद्धयम्[1] ॥ ४२ ॥ क्षणात्तज्ज्ञानतांप्राप्यविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ जगादसमहीपालंदुःखितंसंशयान्वितम् ॥ ४३ ॥ ॥शौनकउवाच ॥ ॥शृ णुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तंभस्यकारणम् ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुःखादतिचित्रकथानकम् ॥ ४४ ॥ गौडदेशेमहारण्येकावेरीतीरभूषिते ॥ वांडवःसात्वकोना[2] म्नाचचारपरमंतपः ॥ ४५ ॥ एकाहंपयसःप्राशीदिनैकंवायुभक्षकः ॥ दिनैकंतुनिराहारएवंत्रिदिनमुन्नयेत् ॥ ४६ ॥ एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वक्षयंकरः ॥ जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायांमृतिंप्रापमहाव्रती ॥ ४७ ॥ विमानेसर्वशोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते ॥ अप्सरोभिःसहक्रीडन्ययौमेरोःशिखास्थितौ ॥ ४८ ॥ जंबूनामम हावृक्षस्तत्रसेव्यरसोभवत् ॥ नदीजांबवतीसंज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ॥ ४९ ॥ तस्यांमुनयइच्छाभिःक्रीडंतेकुतुकान्विताः[3] ॥ अनेकतपसापुण्याःसर्वसौख्य समन्विताः ॥ ५० ॥ तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वितः ॥ प्रतीपमाचरत्तेषांस्वाभिमानमदोद्धतः॥५१॥ ततःशप्तःसमुनिभीराक्षसोभवदुर्मुखः॥ ततोतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान् ॥ ५२ ॥ अनुगृह्णंतुमांसर्वेविप्रायूयंकृपालवः ॥ तदातैरनुगृहीतोयदारामहयंभवान् ॥ ५३ ॥ स्तंभयिष्यतिवे गेनततोरामकथाश्रुतिः ॥ पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतिशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ ५४ ॥ सप्रोक्तोमुनिभिर्देवोराक्षसत्वमितःप्रभो ॥ स्तंभयामासरामाश्वंमोचयान घकीर्तनैः ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशापकीर्तनंनामसप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यपरवीरहा ॥ विस्मयंमानयामासहृदिशौनकमब्रवीत् ॥१॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कर्मणोगहनावार्तायया सा त्वकनामधृत् ॥ दिवंप्राप्तोपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः ॥ २ ॥ स्वामिन्वदमहर्षेत्वंकर्मणांस्वगतिर्यथा ॥ येनकर्मविपाकेनयादृशंनरकंभवेत् ॥ ३ ॥ शौ नकउवाच ॥ ॥धन्योसिराघवश्रेष्ठयत्तेमतिरियंशुभा ॥ जानन्नपिहितार्थायलोकानांत्वंब्रवीषिभोः ॥४॥ कथयामिविचित्राणांकर्मणांविविधागतीः ॥ ताःशृ णुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वामोक्षमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ परवित्तंपरापत्यंकलत्रंपारकंचयः ॥ बलात्कारेणगृह्णातिभोगबुद्ध्याचदुर्मतिः॥६॥कालपाशेनसंबद्धोयमदूतै

१ दधद्धरम्–इ० पा० । २ वाडवः सात्त्विको नाम्ना–इ० पा० । ३ मुनयोऽप्सरोभिः–इ० पा० ।

महाबलैः ॥ तामिस्रेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ॥ ७ ॥ तत्रताडनमुद्भूताःकुर्वंतियमकिंकराः ॥ पापभोगेनसंततस्ततोयोनिंतुशौकरीम् ॥ ८ ॥ तत्रभुक्त्वामहादुःखंमानुपत्वंगमिष्यति ॥ रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकंस्वकम् ॥ ९ ॥ भूतद्रोहंविधायैवकेवलंस्वकुटुंबकम् ॥ पुष्णातिपापनिरतःसोऽधतामिस्रकेपतेत् ॥ १० ॥ येनराइहजंतूनांवधंकुर्वंतिवैमृषा ॥ तेरौरवेनिपात्यंतेभिंद्यंतेरुरुभीरुषा ॥ ११ ॥ यःस्वोदरार्थंभूतानांवधमाचरतिस्फुटम् ॥ महारौरवसंज्ञेतुपात्यतेसयमाज्ञया॥ १२ ॥योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत्॥ कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते ॥ १३ ॥यावंतिपशुरोमाणिगवांद्वेपंकरोतियः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिंकरैः॥ १४॥योभूमौभूपतिर्भूत्वादंडायोग्यंतुदंडयेत्॥करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदंडंचलोलुपः॥ १५ ॥सशूकरमुखेदुष्टेःपीड्यतेयमकिंकरैः ॥ पश्चाद्दुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये ॥ १६ ॥ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवृत्तंतथाल्पकम् ॥ वृत्तिवागृह्णतेमोहाल्लुंपंतिस्वबलान्नराः ॥ १७॥ तेपरत्रांधकूपेचपात्यंतेचमहार्दिताः ॥ योन्नंस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः ॥ १८ ॥ नदेवायनसुहृदेददातिरसनापरः ॥ सपतत्येवनरकेकृमिभोजनसंज्ञिते ॥ १९ ॥ अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत् ॥ ब्रह्मस्वंवामहादुष्टेसंदंशेनरकेपतेत् ॥ २० ॥ यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः ॥ सपात्यतेतैलतप्तेकुंभीपाकेतिदारुणे ॥ २१ ॥ योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योषिद्वावाच्चकामयेत् ॥ तंतयाकिंकराःसूर्म्यापरिरंभंचकुर्वते ॥ २२ ॥ येबलाद्वेदमर्यादांलुंपंतिस्वबलोद्धताः ॥ तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः ॥ २३ ॥ वृषलींयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत् ॥ पूयोदेनिपतत्येवमहादुःखसमन्वितः ॥ २४ ॥ येदंभमाश्रयंतेवैधूर्तालोकस्यवंचने ॥ वैशसेनरकेमूढाःपतंतियमताडिताः ॥ २५ ॥ येसवर्णांस्त्रियंमूढारेतःस्वंपाययंतिच ॥ रेतःकुल्यासुतेपापारेतःपानेषुतत्पराः ॥ २६ ॥ येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुंठकाः ॥ सारमेयादनेतेवैपात्यंतेपातकान्विताः ॥ २७ ॥ कूटसाक्ष्यंवदत्यद्धापुरुपःपापसंभृतः ॥ परकीयंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंबली ॥ २८ ॥ सोऽवीचिनरकेपापीअवाग्वक्त्रःपतत्यधः ॥ तत्रदुःखंमहद्भुक्त्वापापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् ॥ २९ ॥ योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः ॥ तंपाययंतिलोहस्यरसंधर्मस्यकिंकराः ॥ ३० ॥ योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारदर्पितः ॥ समृतःपात्यतेक्षारनरकेऽधोमुखःपुमान् ॥ ३१ ॥ विश्वासघातंकुर्वंतियेनराधर्मनिष्कृताः ॥ शूलप्रोतेचनरकेपात्यंतेबहुयातने ॥ ३२ ॥ पिशुनोयोनरान्सर्वानुद्वेजयतिवाक्यतः ॥ दंदशूकेचपतितोदंदशूकैःसदश्यते ॥ ३३ ॥ एवंराजन्ननेकेवैनरकाःपापकारिणाम् ॥ पापंकृत्वाप्रयांत्येतेपीडांयांतिसुदारुणाम् ॥ ३४ ॥ यैर्नश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता ॥ तेषांसर्वाणिदुःखानिभवंतिनरकांतरे ॥ ३५ ॥ अत्रयस्यसुखंस्वर्गेभूयात्तस्यइतीर्यते ॥ येदुःखि

१ संप्राप्तः इ०, संमुक्तः—इ० च पा० । २ खाद्यंते रुरुभिर्यतः—इ० पा० । ३ वित्तम्—इ० पा० । ४ संदेशे—इ० पा० । ५ एवं नृणामनेके वै—इ० पा० ।

नोरोगयुतानरकादागताश्वते ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वामहीपालःकंपमानःक्षणेक्षणे ॥ पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसंशयनुत्तये ॥ ३७ ॥ तत्तत्पापस्यचिह्नानिकथयस्वमहामुने ॥ केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकेउपजायते ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंमुनिःप्रोवाचभूपतिम् ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामि चिह्नानिपापकारिणाम् ॥ ३९ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ सुरापःश्यामदंतश्चनरकांतेप्रजायते ॥ अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ॥४०॥ उदक्यावीक्षितंभुक्त्वाजायतेकृमिलोदरः ॥ श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गंधिमान्भवेत् ॥४१॥ अनिवेद्यसुरादिभ्योभुंजानोजायतेनरः ॥ उदरेरोगवान्दुःखीमहारोगप्रपीडितः ॥४२॥ परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते ॥ मंदोदराग्निर्भवतिसतिद्रव्येकदन्नदः ॥ ४३ ॥ विषदश्छर्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान् ॥ पिशुनोनरकस्यांतेजायतेश्वासकासवान् ॥ ४४ ॥ धूर्तोपस्माररोगीस्याच्छूलीचपरतापनः ॥ दावाग्निदायकश्चैवरक्तातीसारवान्भवेत् ॥४५॥ सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षेपंकरोतियः ॥ गुदरोगोभवेत्तस्यपापरूपःसुदारुणः ॥ ४६ ॥ गर्भपातनजारोगाःक्षयमेहजलोदराः[1] ॥ प्रतिमाभंगकारीचअप्रतिष्ठश्चजायते ॥ ४७ ॥ दुष्टवादीखंडितःस्यात्खल्वाटःपरनिंदकः ॥ सभायांपक्षपातीचजायतेपक्षघातवान् ॥ ४८ ॥ परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रहेमहृत् ॥ तुंदीवरीताम्रचौरःकांस्यहृत्पुंडरीकिकः ॥ ४९ ॥ त्रपुहारीचपुरुषोजायतेपिंगमूर्द्धजः ॥ शीसहारीचपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ॥ ५० ॥ घृतचौरस्तुपुरुषोजायतेनेत्ररोगवान् ॥ लोहहारीचपुरुषोबर्बरांगःप्रजायते ॥ ५१ ॥ चर्महारीचपुरुषोजायतेमेदसावृतः ॥ मधुचौरस्तुपुरुषोजायतेबस्तिगंधवान् ॥५२॥ तैलचौर्येणभवतिनरःकंड्वातिपीडितः[2] ॥ आमान्नहरणाच्चैवदंतहीनःप्रजायते ॥५३॥ पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारोगयुतोभवेत् ॥ मातृगामीचपुरुषोजायतेलिंगवर्जितः ॥५४॥ गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते ॥ भगिनींचैवगमनेपीतकुष्ठःप्रजायते ॥ ५५ ॥ स्वसुतागमनेचैवरक्तकुष्ठःप्रजायते ॥ भ्रातृभार्याभिगमनेगुल्मकुष्ठःप्रजायते ॥ ५६ ॥ स्वामिगम्यादिगमनेजायतेदद्रुमंडलम्[3] ॥ विश्वस्तभार्यागमनेगजचर्माप्रजायते ॥ ५७ ॥ पितृष्वस्रभिगमनेदक्षिणांगेव्रणीभवेत् ॥ मातुलान्यास्तुगमनेवामांगेव्रणवान्भवेत् ॥ ५८ ॥ पितृव्यपत्नीगमनेकटौकुष्ठःप्रजायते ॥ मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यःप्रजायते ॥ ५९ ॥ स्वगोत्रस्त्रीप्रसंगेनजायतेचभगंदरः ॥ तपस्विनीप्रसंगेनप्रमेहोजायतेनरे ॥ ६० ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेनजायतेनासिकाव्रणी ॥ दीक्षितस्त्रीप्रसंगेनजायतेदुष्टरक्तसृक् ॥ ६१ ॥ स्वजातिजायागमनेजायतेहृदयव्रणी ॥ जात्युन्नतस्त्रीगमनेजायतेमस्तकव्रणी ॥ ६२ ॥ पशुयोनौचगमनान्मूत्रघातःप्रजायते ॥ एतेदोषानराणांस्युर्नरकांतेनसंशयः ॥ ६३ ॥ स्त्रीणामपिभवंत्येतेतत्तत्पुरुषसंगमात् ॥ एवंराजन्हिचिह्नानिकीर्तितानिसुपापिनाम् ॥ ६४ ॥

---

१ यकृत्प्लीहजलोदराः–इ० पा० । २ स्कंधातिपीडितः–इ० पा० । ३ गंडमंडलम्–इ० पा० ।

दानपुण्यप्रसंगेनतीर्थादिक्रिययातथा ॥ रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाक्षयंव्रजेत् ॥ ६५ ॥ सर्वेषामेवपापानांहरिकीर्तिधुनीनृणाम् ॥ क्षालयेत्पापिनां
पंकंनात्रकार्याविचारणा ॥ ६६ ॥ योनावमन्येतहरिंतस्ययागाविधिश्रुताः ॥ तीर्थान्यपिसुपुण्यानिपावितुंनक्षमाणितम् ॥ ६७ ॥ हसतेकीर्त्यमानंयश्च
रित्रंज्ञानदुर्बलः ॥ नतस्यनरकान्मुक्तिःकल्पांतेपिभविष्यति ॥ ६८ ॥ याहिराजन्विमोक्षार्थंहयस्यानुचरैःसह ॥ श्रावयश्रीशचरितंयतोवाहगतिर्भ
वेत् ॥ ६९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ प्रणम्यतंपरिक्रम्यययौसेवकसंयुतः ॥ ७० ॥ तत्रगत्वासहनुमान्हयवर्यस्य
पार्श्वतः ॥ उवाचरामचरितंमहादुर्गतिनाशकम् ॥ ७१ ॥ याहिदेवविमानंस्वंरामकीर्तनपुण्यतः ॥ स्वैरंचरस्वलोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः ॥ ७२ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नोयावदास्थितः ॥ तावद्ददर्शविमलंदेवंवैमानिकंवरम् ॥ ७३ ॥ सउवाचविमुक्तोहंरामकीर्तनसंश्रुतेः ॥ यामिस्वंभवनंराजन्ना
ज्ञापयमहामते ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः ॥ तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ॥ ७५ ॥ ततोवाहोविनिर्मुक्तोगात्रस्तंभा
च्चभूतलात् ॥ ययौतद्विपिनंसर्वंभ्रमन्पक्षिसमाकुलम् ॥ ७६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहयनिर्मुक्तिर्नामाष्टच
त्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मासाःसप्ताभवंस्तस्यहयवर्यस्यहेलया ॥ चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् ॥ १ ॥ सपूजितोभू
पवरैःपरीत्यवरभारतम् ॥ परीवृतोवीरवरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्भटैः ॥ २ ॥ सबभ्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः ॥ नकोपितंनिजग्राहहयंरामबलंस्मरन् ॥ ३ ॥
अंगवंगकलिंगानांराजभिःसंस्तुतोहयः ॥ जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ॥ ४ ॥ कुंडलंनामनगरमदितेर्यत्रकुंडलम् ॥ कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभय
सुकंपयोः ॥ ५ ॥ यत्रधर्मव्यतिक्रांतिंनकरोतिकदापिना ॥ श्रीरामस्मरणंप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ॥ ६ ॥ अश्वत्थानांतुयत्रार्चातुलस्याःप्रत्यहंनृ
भिः ॥ क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापवर्जितैः ॥ ७ ॥ यत्रदेवालयारम्याराघवप्रतिमायुताः ॥ पूज्यंतेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ॥ ८ ॥
वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसंकथा ॥ हृदिध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ॥ ९ ॥ देवनंयत्ररामस्यवार्त्ताभिःपूतदेहिनाम् ॥ नजातुचिन्नृणामस्तिसत्य
व्यसनमानिनाम् ॥ १० ॥ तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्बली ॥ रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तःपरोन्मदः ॥ ११ ॥ किंवर्णयामिरामस्यसेवकंसुरथंव
रम् ॥ यस्याशेषगुणाभूमौविस्तृताःपावयंत्यघम् ॥ १२ ॥ सेवकास्तस्यभूपस्यपर्यटंतःकदाचन ॥ अपश्यन्हयमेधस्यहयंचंदनचर्चितम् ॥ १३ ॥
तेदृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताहयपत्रमलोकयन् ॥ स्पष्टाक्षरसमायुक्तंचंदनादिकचर्चितम् ॥ १४ ॥ ज्ञात्वारामेणसंमुक्तंहयंनेत्रमनोहरम् ॥ दृष्टाराज्ञेसभास्थायक

१ यश्चावमन्येत हरिं तं गंगा न पुनाति हि । इ० पा० । मूलस्थ पाठेतु–यो ना अवमन्येत–इति पदच्छेदः । २ स उवाच ह पूतोहम्–इ० पा० । ३ द्यूतदेवना–इ० पा० । ४ सत्सव्यसनमोचिनाम्–इ० पा० ।

थयामासुरुत्सुकाः ॥ १५ ॥ स्वामिन्नयोध्यानगरीपातिस्तस्यास्तुराघवः ॥ हयमेधक्रतोर्योग्योहयोमुक्तःपरिभ्रमन् ॥ १६ ॥ सतेपुरस्यनिकटेप्राप्तःसेवक संयुतः ॥ गृहाणत्वंमहाराजहयंतंसुमनोहरम् ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिप्लुतः ॥ उवाचवीरान्बलिनोमेघगंभीरि यागिरा ॥ १८ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ धन्यावयंराममुखंपश्यामःसहसेवकाः ॥ ग्रहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरीवृतम् ॥ १९ ॥ तदामोक्ष्यामिवा हंतंयदारामःसमाव्रजेत् ॥ कृतार्थममभक्तस्यचिरंध्यानरतस्यवै ॥ २० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत् ॥ गृह्णंतुवा हंप्रसभंमोच्योनाश्वोक्षिगोचरः ॥ २१ ॥ अनेनसुमहाँल्लाभोभविष्यतितुमेमतम् ॥ यद्रामचरणौप्रेक्षेब्रह्मशक्रादिदुर्लभौ ॥ २२ ॥ सएवधन्यःस्वजनःपुत्रो वाबांधवोथवा ॥ पशुर्वावाहनंवापिरामाप्तिर्येनसंभवेत् ॥२३॥ तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम् ॥ बध्नंतुवाजिशालायांकामवेगंमनोरमम् ॥२४॥ इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंरामस्यशोभितम् ॥ गृहीत्वातरसाराज्ञेददुःसर्वशुभांगिनम् ॥ २५ ॥ राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजार्दनः ॥ सेवकान्प्राहबलि नोधर्मकृत्यविचक्षणः ॥ २६ ॥ वात्स्यायनमहाबुद्धेशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ नतस्यविषयेकश्चित्परदाररतोनरः ॥ २७ ॥ नपरद्रव्यनिरतोनचकामेपुलंप टः ॥ नजिह्वाभिरतोन्मार्गेकीर्त्तयेद्रामकीर्तनात् ॥ २८ ॥ यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः ॥ कथयंतुभवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः ॥ २९ ॥ एकप त्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः ॥ परापवादानिरतानचवेदोत्पथंगताः ॥ ३० ॥ श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वंतिप्रत्यहंभटाः ॥ तांनहंरामसेवार्थंरक्षाम्यंतककोे पवान् ॥ ३१ ॥ एतद्विरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः ॥ तानहंविषयेमह्यंवासयामिनदुर्मतीन् ॥ ३२ ॥ तस्यदेशेनपापिष्ठाःपापंकुर्वंतिमानसे ॥ हरिध्यान हताशेषपातकामोदसंयुताः ॥ ३३ ॥ यदैवमभवद्देशोराजाधर्मेणसंयुतः ॥ तदातत्स्थान्नराःसर्वेमृतागच्छंतिनिर्वृतिम् ॥ ३४ ॥ यमानुचरनिर्वेशोनाभव त्सौरथेपुरे ॥ तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ॥ ३५ ॥ वल्कलांबरधारीचजटाशोभितशीर्षकः ॥ सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ॥ ३६ ॥ तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम् ॥ धर्मकर्मरतांवार्त्तांश्रावयंतंनिजाञ्जनान् ॥३७॥तदामुनिंनृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचरणौतस्यपाद्या दिकमथाकरोत् ॥३८॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः ॥ धन्यमद्यजनुर्मह्यंधन्यमद्यगृहंमम ॥ ३९ ॥ कथाःकथयतान्मह्यंरामस्यविविधावराः ॥ याःशृण्वतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ॥ ४० ॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यजहाससमुनिर्भृशम् ॥ दंतान्प्रदर्शयन्सर्वांस्तालास्फालितपाणिकः ॥ ४१ ॥ हसंतंतं मुनिंप्राहहसनेकारणंकिमु ॥ कथयस्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ॥ ४२ ॥ ततोमुनिर्नृपंप्राहशृणुराजन्धियायुतः ॥ यदहंतेभिधास्यामिस्मितेका

१ तानहं मम सेवार्थे रक्षाम्यंतिकशोभनान् । – इ० पा० । २ वाहयामि– इ०पा० ।

रणमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ त्वयाप्रोक्तंहरेःकीर्तिंकथयस्वममाग्रतः ॥ कोहरिःकस्यवाकीर्तिःसर्वेकर्मवशानराः ॥ ४४ ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःकर्मणानरकंव्रजे
त् ॥ कर्मणैवभवेत्सर्वंपुत्रपौत्रादिकंबहु ॥ ४५ ॥ शक्रःशतंक्रतूनांतुकृत्वागात्परमंपदम् ॥ ब्रह्मापिकर्मणालोकंप्राप्यसत्याख्यमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ अनेके
कर्मणासिद्धामरुदादयईशिनः ॥ कुर्वन्तिभोगसौख्यंचअप्सरोगणसेविताः ॥ ४७ ॥ तस्मात्कुरुष्वयज्ञादीन्यजस्वकिलदेवताः ॥ यथातेविमलाकीर्तिर्भ
विष्यतिमहीतले ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंकोपक्षुभितमानसः ॥ उवाचरामैकमनाविप्रंकर्मविशारदम् ॥४९॥ माब्रूहिकर्मणोवार्तांक्षयिष्णुफलदायि
नीम् ॥ गच्छमन्नगरोपांताद्बहिर्लोकविगर्हितः ॥ ५० ॥ इंद्रःपतिष्यतिक्षिप्रंपतिष्यत्यपिपद्मजः ॥ नपतिष्यंतिमनुजारामस्यभजनोत्सुकाः ॥ ५१ ॥
पश्यध्रुवंचप्रह्लादंबिभीषणमथाद्भुतम् ॥ येचान्येरामभक्तावैकदापिनपतंतिते ॥ ५२ ॥ येरामनिंदकादुष्टास्तानिमेयमकिंकराः ॥ ताडयिष्यंतिलोहस्य
मुद्गरैःपाशबन्धनैः ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वाद्देहदंडंनकुर्यांतेद्विजाधम ॥ गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्थमुक्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसं
ज्ञिते ॥ सेवकाबाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमुद्यताः ॥ ५५ ॥ तदायमोनिजंरूपंधृत्वालोकैकवंदितम् ॥ प्राहभूपंप्रतुष्टोस्मियाचस्वहरिसेवक ॥ ५६ ॥
मयाप्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपिसुव्रत ॥ चलितोसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ॥ ५७ ॥ तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम् ॥ उवाचयदितुष्टा
सिदेहिमेवरमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ तावन्ममनवैमृत्युर्यावद्रामसमागमः ॥ नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ॥ ५९ ॥ तदोवाचयमोभूपमिदंतवभविष्यति॥
सर्वंत्वदीप्सितंतथ्यंकरिष्यतिरघोःपतिः ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वांतर्हितोधर्मोजगामस्वपुरंप्रति ॥ प्रशस्यतस्यचरितंहरिभक्तिपरात्मनः ॥६१॥ सराजाधार्मि
कोरामसेवकःपरयामुदा ॥ गृहीत्वाश्वंप्रत्युवाचसेवकान्हरिसेवकान् ॥ ६२ ॥ मयागृहीतोवाहो[2]ऽसौराघवस्यमहीपतेः ॥ सज्जीभवंतुसर्वत्रयूयंरणविशा
रदाः ॥ ६३ ॥ इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेभटाराज्ञोमहाबलाः ॥ सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सुकाः ॥ ६४ ॥ राज्ञोवीरादशसुताश्चंपकोमोहकस्तथा ॥
रिपुंजयोतिदुर्वारःप्रतापीबलमोदकः ॥ ६५ ॥ हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः ॥ इतिराज्ञोदशसुताःसज्जीभूतारणांगणे ॥ ६६ ॥ यातुमिच्छामकुर्वस्ते
महोत्साहसमन्विताः ॥ राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनिर्मितम् ॥ ६७ ॥ आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसमलंकृतम् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तः सर्वसैन्यपरी
वृतः ॥ ६८ ॥ सभायांसेवकान्सर्वान्दिशन्नास्तेमहीपतिः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथराज्ञाहयग्रहणं ॥५६॥
नामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान् ॥ पप्रच्छकुत्रवाहोसौयाज्ञिकःसुमनोहरः ॥१॥

१ निजसेवकाः–इ० पा० । २ उज्जवाः–इ० पा० ।

तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः ॥ नजानीमोभटाःकेचिद्धयंनीत्वागताःपुरे ॥ २ ॥ वयंचधिक्कृताःसर्वैर्बलिभीराजसेवकैः ॥ अत्रप्रमाणंभगवानितिक
र्तव्यतांप्रति ॥ ३ ॥ तच्छुत्वावचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम् ॥ दशन्रोषात्स्वदशनाञ्जिह्वयालेलिहन्मुहुः ॥४॥ उवाचवीरोमद्वाहंहृत्वाकुत्रगमिष्यसि ॥
इदानींपातयेबाणैःपुरंजनसमन्वितम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम् ॥ कोवर्ततेस्याधिपतिर्योमेवाहमजीहरत् ॥६॥ ॥ शेषउवाच ॥
॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोपसंयुतम् ॥ जगादमंत्रीसुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ॥ ७ ॥ विद्धीदंकुंडलंनामनगरंसुमनोहरम् ॥ अस्मिन्वसतिधर्मात्मा
सुरथःक्षत्रियोबली ॥ ८ ॥ नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वंद्वसेवकः ॥ मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ॥ ९ ॥ चरितान्यस्यशतशोवर्ततेधर्मकारिणः ॥
महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः ॥ १० ॥ महद्युद्धंभवेदत्रहृतश्चेद्वाहसत्तमः ॥ अनेकेप्रपतिष्यंतिवीरारणविशारदाः ॥ ११ ॥ एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नः
सचिवंप्रति ॥ उवाचपुनरप्येवंवचनंवदतांवरः ॥ १२ ॥ ॥शत्रुघ्नउवाच॥ ॥ कथमत्रप्रकर्तव्यंरामाश्वोनेनचेद्धृतः ॥ नायातियोद्धुंप्रबलंकटकंवीरसेवि
तम् ॥ १३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ दूतःप्रेष्योमहाराजराजानंप्रतिवाग्मिकः ॥ यद्वाक्येनसमायातिबलेनबलिनांवरः ॥ १४ ॥ नोचेदज्ञानतोवाहोधृतः
केनापिमानिना ॥ अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंक्रतुवरंशुभम् ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली ॥ अंगदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वि
तम् ॥ १६ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ याहित्वंनिकटस्थैवसुरथस्यमहापुरे ॥ दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहिनृपतिंप्रति ॥ १७ ॥ त्वयाधृतोरामवाहोज्ञानतो
ऽज्ञानतोपिवा ॥ अर्पयतुनवायातुप्रधनंवीरसंयुतम् ॥ १८ ॥ रामस्यदौत्यंलंकायांरावणंप्रतियत्कृतम् ॥ तथैवकुरुभूयिष्ठबलसंयुतबुद्धिमन् ॥ १९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छुत्वांगदोवीरओमितिप्रोच्यभूमिपम् ॥ जगामसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते ॥ २० ॥ ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमंजरीधरम् ॥ राम
भद्रंरसनयाब्रुवंतंसेवकान्निजान् ॥ २१ ॥ राजापिदृष्ट्वाप्लवगंमनोहरवपुर्धरम् ॥ शत्रुघ्नदूतंमत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत ॥ २२ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ प्लव
गाधिपकस्मात्त्वमागतोत्रकथंभवान् ॥ ब्रूहिमेकारणंसर्वंयथाज्ञात्वाकरोमितत् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंभाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ वि
स्मयंश्वेतसिभृशंरामसेवाकरंनृपम् ॥ २४ ॥ जानीहिमांनृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽतिकम् ॥ २५ ॥ सेवकैःकैश्चिदाग
त्यधृतोश्वोममसांप्रतम् ॥ अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिःसहसानृप ॥२६॥ तमश्वंसहराज्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः ॥ शत्रुघ्नंयाहिचरणेपतित्वाशुप्रदेहिच ॥२७॥
नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः ॥ पृथ्वीतलमलंकुर्वञ्छयिष्यसिविशीर्षकः ॥ २८ ॥ येनलंकापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात् ॥ तस्याश्वंयागयोग्यं
तुहृत्वाकुत्रगमिष्यसि ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्यादिभाषमाणंतंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ॥ ३० ॥ परंशृणु

ष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसेवक ॥ मयाधृतोमहानश्वोरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३१ ॥ नमोक्ष्येसर्वथावाहंशत्रुघ्नादिभयादहम् ॥ चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यते
मम ॥ ३२ ॥ तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः ॥ सर्वराज्यंकुटुंबंचधनंधान्यंबलंबहु ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्ध्यते ॥ धर्मेण
युद्धंतत्रापिरामदर्शनमिच्छता ॥ ३४ ॥ शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि ॥ जित्वाबध्नामिमद्गेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
॥ इतिश्रुत्वांगदोधीमाञ्जहासनृपतिंतदा ॥ उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ ॥ अंगदउवाच ॥ ॥ बुद्धिहीनःप्रवदसिवृद्धत्वात्सागतातव ॥
यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियाबली ॥३७॥ योमांधातृरिपुंदैत्यंलवणंलीलयावधीत् ॥ येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणःप्रबलोद्धताः[1] ॥ ३८ ॥ विद्युन्मालीहतोये
नराक्षसःकामगेस्थितः ॥ त्वंतंबध्नासिवीरेंद्रंमतिहीनःप्रभाससे॥३९॥भ्रातृजोयस्यसुबलीपुष्कलःपरमास्त्रवित्॥येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतोषितः॥४०॥
वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रांतिंबलोर्जिताम् ॥ येननास्तिसमःपृथ्व्यांबलेनयशसाश्रिया ॥ ४१ ॥ हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः ॥ यस्यानेकानि
कर्माणिभविष्यंतिश्रुतानिते ॥४२॥ सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्बलात् ॥ अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेंद्रस्यदुर्मतेः ॥ ४३ ॥ द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छाग्रेण
सदैवतः ॥ आनीतोजीवनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ जानातिरामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः ॥ यंकपींद्रंमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवक
म् ॥ ४५ ॥ सुग्रीवाद्याःकपींद्रायेपृथ्वींसर्वाग्रसंतिये ॥ तेशत्रुघ्नंनृपंसर्वेसेवंतेप्रेक्षणोत्सुकाः ॥ ४६ ॥ कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित् ॥ प्रतापा
ग्र्यःसुबाहुश्चविमलःसुमदस्तथा[2] ॥ ४७ ॥ राजावीरमणिःसत्ययुतोरामस्यसेवकः ॥ एतेऽन्येपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ॥ ४८ ॥ तत्रत्वंवरिजलधौमश
कःकोभवानिति ॥ तज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्रकैर्युतः ॥ ४९ ॥ वाहंसमर्प्यगंतासिरामंराजीवलोचनम् ॥ दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुषेस्वांगानिजनुपास
ह ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ राजाप्रोवाचतंदूतंप्रब्रुवंतमनेकधा ॥ एतान्दर्शयसिक्षिप्रंसर्वेनममगोचराः ॥ ५१ ॥ यादृशंमद्बलंदूततादृशंनहनूम
तः ॥ योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यागस्यपालने ॥ ५२ ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाकुतुकान्वितः[3] ॥ भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ॥५३॥ अन्य
थाहनुमन्मुख्यावीराबध्नंतुमांबलात् ॥ गृह्णंतुवाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ गच्छत्वंनृपशत्रुघ्नंकथयस्वममोदितम् ॥ सज्जीभवंतुसुभटाएपया
मिरणेबली ॥ ५५ ॥ सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणांगणे ॥ मोचयंतुमहावाहंनवामामाददंतुते ॥ ५६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वास्मितंकृ
त्वाययौवीरोयतोनृपः ॥ गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेअंगदस्यदूतत्ववा ॥ ५६ ॥
क्यंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्यांगदाननात् ॥ सज्जीभूतारणेसर्वेरथस्थारणकोविदाः ॥ १ ॥

१ प्रबलोद्धुराः–इ० पा० । २ सुदमस्तथा–ई० पा० । ३ कर्मणाऽकुहकान्वितः–इ० पा० ।

पटहानांनिनादोभूद्भेरीनादस्तथैवच ॥ वीराणांगर्जनानादाःप्रादुर्भूतारणांगणे ॥ २ ॥ रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच ॥ व्याप्तंतत्सकलंविश्वंदिवंया
तोमहारवः ॥ ३ ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः ॥ कुर्वंतिविविधान्नादान्कातरस्यभयंकरान्॥४॥एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमिपः॥स्वसुतैःसै
निकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणांगणे ॥ ५ ॥ गजैरथैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णांतुमेदिनीम् ॥ कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्ददृशेभटैः ॥ ६ ॥ शंखनादेनसंघुष्टंजयनादैस्तथैव
च ॥ वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ एषराजासमायातोमहासैन्यपरीवृतः ॥ अत्रयत्कृत्यमस्माकंतद्ब्र
दस्वमहामते ॥ ८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ योद्धव्यमत्रबहुभिर्वीरैरणविशारदैः ॥ पुष्कलादिभिरत्युग्रैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ ९ ॥ राज्ञासहसमीर
स्यपुत्रःपरमशौर्यवान् ॥ युद्धंकरोतुसुबलःपरयुद्धविशारदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिब्रूतेमहामात्योयावत्तावन्नृपात्मजाः ॥ रणांगणेधनूं
ष्यद्धास्फारयामासुरुद्धताः ॥ ११ ॥ तान्वीक्ष्ययोधाःसुबलाःपुष्कलाद्या[1]रणोत्कटाः ॥ अभिजग्मुःस्यंदनैःस्वैर्धनुर्बाणकरामताः ॥ १२ ॥ चंपकेनमहा
वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ द्वैरथेनैवयुयुधेमहावीरेणशा[2]लिना ॥ १३ ॥ मोहकंयोधयामासजानकिःसकुशध्वजः ॥ रिपुंजयेनविमलोदुर्वारेणसुबाहु
कः ॥ १४ ॥ प्रतापिनाप्रतापाग्र्योबलमोदेनचांगदः ॥ हर्यक्षेणनीलरत्नःसहदेवेनसत्यवान् ॥ १५ ॥ राजावीरमणिर्भूरिदेवेनयुयुधेबली ॥
असुतापेनचोग्राश्वोयुयुधेबलसंयुतः ॥ १६ ॥ द्वैरथंतुमहद्युद्धमकुर्वन्युद्धकोविदाः ॥ सर्वेशस्त्रास्त्रकुशलाःसर्वे[3]युद्धविशारदाः ॥ १७ ॥ एवंप्रवृत्ते
संग्रामेसुरथस्यसुतैस्तदा॥अत्यंतंकदनंतत्रबभूवमुनिसत्तम॥१८॥पुष्कलश्चंपकंप्राहकिंनामासिनृपात्मज॥धन्योसियोमयासार्धंरणमध्यमुपेयिवान्॥१९॥
इदानींतिष्ठकिंयासिकथंतेजीवितंभवेत् ॥ एहियुद्धंमयासार्धंसर्वशस्त्रास्त्रकोविद ॥२०॥ इत्यभिव्याहृतंतस्यश्रुत्वाराजात्मजोबली ॥ जगादपुष्कलंवीरोमेघ
गंभीरयागिरा॥२१॥ ॥चंपकउवाच॥ ॥ननाम्नानकुलेनेदंयुद्धमत्रभविष्यति॥तथापितववक्ष्येहंस्वनामबलपूर्वकम्॥२२॥ममभातारावशोमतिपितारावव ः
स्मृतः॥ममबंधूरामचंद्रःस्वजनोममराघवः॥२३॥मन्नामरामदासश्चसदारामस्यसेवकः॥तारयिष्यतिमांयुद्धेरामोभक्तकृपाकरः॥२४॥ लोकानांमतमास्था
यप्रब्रवीमितवाधुना॥सुरथस्यसुतश्चाहंमातावीरवतीमम ॥२५॥मन्ना[4]मयोमधौसर्वाञ्छोभनान्विदधातिवैः ॥ मधुपायंरसावासंत्यजंतिमधुमोहिताः ॥२६॥
वर्णेनस्वर्णसदृशोमध्येलिंगवपुर्धरः ॥ तदाख्ययाभिधांवीरजानीहिममसोहिनीम् ॥ २७ ॥ युध्यस्वबाणैःप्रधनेनकोजेतुंहिमांक्षमः ॥ इदानींदर्शयिष्यामि
स्वपराक्रममद्भुतम् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंपुष्कलोह्लादितोषितः ॥ तंदुर्जयंमन्यमानःशरान्मुंचन्रणेभवत् ॥ २९ ॥ शरसं

१ बलोत्कटाः–इ० पा० । २ पालितः–इ० पा० । ३ बुद्धिविशारदाः–इ० पा० । ४ चंपकनामनिर्वचनमिदम् । चंपकस्य विशेषणानीमानि–एतैर्विशेषणैश्चंपको व्यज्यते ।

यंप्रमुंचंतंकोटिधापुष्कलंययौ ॥ चंपकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ ३० ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्वैरिवृंदविदारणान् ॥ स्वनामचिह्नितान्स्वर्ण
पुंखभागसमन्वितान् ॥ ३१ ॥ तांश्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधनांगणे ॥ शरांधकारंसर्वत्रमुंचन्बाणाञ्छिलाशितान् ॥ ३२ ॥ स्वबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकृतंर्वी
रेणचंपकः ॥ आह्वयामासबलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३३ ॥ माप्रयाहिरणंत्यक्त्वेतिब्रुवन्समरेपुनः ॥ पुष्कलंहृदयेबाणैर्विव्याधदशभिस्त्वरन् ॥ ३४ ॥
तेबाणाःपुष्कलस्याहोहृदयेतीव्रवेगिनः ॥ आगत्यसुभृशंलग्नाःशोणितंपपुरूर्जितम् ॥ ३५ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्पंचसमाददे ॥ सुतीक्ष्णाग्रान्म
हाकोपाद्धारयन्पर्वतानिव ॥ ३६ ॥ तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोर्जिताः ॥ आकाशेरचिताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ॥ ३७ ॥ छित्त्वाबाणान्सुती
क्ष्णाग्रान्सुरथांगोद्भवोबली ॥ बाणाञ्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंहृदि ॥ ३८ ॥ तेबाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना ॥ अपतन्समरोपांतेशरवेग
प्रपीडिताः ॥ ३९ ॥ तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली ॥ सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ॥ ४० ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्र
वित् ॥ पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ॥ ४१ ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ ततोत्यंतंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरो
त् ॥ ४२ ॥ शरवृष्टिंसमायांतींमत्वाचंपकवीरहा ॥ साधुसाधुप्रशंसंतंपुष्कलंसमताडयत् ॥ ४३ ॥ पुष्कलश्चंपकंदृष्ट्वामहावीर्यसमन्वितम् ॥
ब्रह्मणोस्त्रंसमाधत्तस्वेचापेसर्वशस्त्रवित् ॥ ४४ ॥ तेनमुक्तंमहाशस्त्रंप्रजज्वालदिशोदश ॥ खंरोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ॥ ४५ ॥ चंपकोमुक्त
मस्त्रंतद्दृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः ॥ तत्संहर्तुंतदेवास्त्रंमुमोचरिपुमुद्यतम् ॥ ४६ ॥ द्वयोरेकतमंतेजःप्रलयंमेनिरेजनाः ॥ संजहारतदास्त्रास्त्रमेकीभूतंपरास्त्रक
म् ॥ ४७ ॥ तत्कर्मचाद्भुतंदृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठतिष्ठच ॥ ब्रुवञ्छरानमोघांस्तुचंपकंसक्रुधाहनत् ॥ ४८ ॥ चंपकस्ताञ्छरान्मुक्तानगणय्यमहामनाः ॥
रामास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ॥ ४९ ॥ तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचंपकेनमहात्मना ॥ छेत्तुंयावन्मनश्चक्रेतावद्बद्धस्ततःशरेणसः ॥ ५० ॥
बद्धश्चंपकवीरेणरथेस्वेस्थापितःपुनः ॥ पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ॥ ५१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्बद्धेपुष्कलसंज्ञिके ॥ शत्रुघ्नंप्र
ययुर्योधाःपलायनपरायणाः ॥ ५२ ॥ भग्नांस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनूमंतमुवाचह ॥ केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरैरलंकृतम् ॥ ५३ ॥ तदोवाचमहीनाथपुष्कलं
परवीरहा ॥ बद्ध्वानयतिवीरोऽसौचंपकःस्वपदोद्धुरः ॥ ५४ ॥ तस्येदृग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसंयुतः ॥ उवाचपवनोद्भूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ॥ ५५ ॥
महाबलःसुतश्चास्यबद्ध्वायःपुष्कलंभटम् ॥ तस्मान्मोचयवीराग्र्यकथंतिष्ठसिचाहवे ॥ ५६ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन् ॥ जगामतंमोच

१ शितैः–इ० पा० । २ शरबाधप्रपीडिताः–इ० पा० । ३ सर्वशस्त्रभृत्–इ० पा० । ४ यमास्त्रम्–इ० पा० । ५ बद्धः–इ० पा० । ६ युद्धे–इ० पा० ।

यितुंपुष्कलंचंपकाद्भटात् ॥ ५७ ॥ हनूमंतमथालोक्यतंमोचयितुमागतम् ॥ बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरंकोपनः ॥ ५८ ॥ बाणांस्तान्सबभंजाशुमुक्तां
स्तेनमहात्मना ॥ पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुंचन्महानभूत्॥५९॥तान्सर्वांश्चूर्णयामासनाराचान्वैरिमोचितान् ॥ शालंकरेसमाधृत्यजघाननृपनंदनम्॥६०॥
शालंतेनविनिर्मुक्तंतिलशःकृतवान्बली ॥ गजोहनूमतामुक्तोनृपनंदनमस्तके ॥ ६१ ॥ सोप्याहतश्चंपकेनमृतोभूमौपपातसः ॥ शिलाःसंमोचयामास
हनूमान्परमास्त्रवित् ॥ ६२ ॥ चंपकस्ताःशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम् ॥ बाणयंत्रिकयाब्रह्मन्महच्चित्रमभूदिदम् ॥ ६३ ॥ स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वा
श्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः ॥ चुकोपहृदयेत्यंतंबहुवीर्यमितिस्मरन् ॥ ६४ ॥ आगत्यचकरेधृत्वानभस्युत्पतितःकपिः ॥ तावद्ययौनेत्रपथादुपरिक्षिप्रवेग
वान् ॥ ६५ ॥ चंपकस्तंहनूमंतंयुयुधेनभसिस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनमहताताडितःकपिपुंगवः ॥ ६६ ॥ चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः ॥ पदाधृत्वा
चंपकंतंताडयामासभूतले ॥ ६७ ॥ ताडितोसौकपींद्रेणक्षणादुत्थायवेगवान् ॥ हनूमंतंतुलांगूलेधृत्वाबभ्रामसर्वतः ॥ ६८ ॥ कपींद्रस्तद्बलंवीक्ष्यहस
न्पादेऽग्रहीत्पुनः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेह्यपातयत् ॥ ६९ ॥ पपातभूमौसुबलोराजसूनुःसचंपकः ॥ मूर्च्छितोवीरभूषाढ्यमलंकुर्वन्रणां
गणम् ॥ ७० ॥ तदाहाहेतिवैलोकाश्चक्रुशुश्चंपकानुगाः ॥ पुष्कलंमोचयामासबद्धंचंपकपाशतः ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेपुष्कलमोचनंनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ७ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चंपकंपतितंदृष्ट्वासुरथःक्षत्रियोबली ॥ पुत्रदुःखपरी
तांगोजगामस्यंदनेस्थितः ॥ १ ॥ कपींद्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः ॥ निःश्वासवेगंसंमुंचन्महाबलसमन्वितः ॥ २ ॥ आह्वयानंनृपंदृष्ट्वानिजंवीरः
कपीश्वरः ॥ जगामतंमहावीरोमहावेगसमन्वितः ॥ ३ ॥ तमागतंहनूमंतंतृणीकुर्वंतमुद्भटान् ॥ उवाचसुरथोराजामेघगंभीरसुस्वरः ॥ ४ ॥ ॥ सुरथउ
वाच ॥ धन्योसिकपिवर्यत्वंमहाबलपराक्रमः ॥ येनराममहत्कृत्यंकृतंराक्षसकेपुरे ॥ ५ ॥ त्वंरामचरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः ॥ त्वयावीरेणमत्पुत्रः
पातितश्चंपकोबली ॥ ६ ॥ इदानींत्वांतुसंबध्यगंतास्मिनगरेमम ॥ यत्नात्तिष्ठकपीशेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ॥ ७ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यक
पीश्वरः ॥ उवाचधीरयावाण्यारणेवीरैकभूषिते ॥ ८ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसेवकाः ॥ बध्नासिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिम
त्प्रभुः ॥ ९ ॥ कुरुवीरभवत्स्वांतस्थितंसत्यंप्रतिश्रुतम् ॥ रामंस्मरन्वैदुःखांतंयातिवेदावदंत्यदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिब्रुवंतंसुरथःप्रश
स्यपवनात्मजम् ॥ विव्याधबाणैर्बहुभिःशितैःशाणेनदारुणैः ॥ ११ ॥ तान्मुक्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः ॥ करेजग्राहकोदंडंसज्यंशरसमन्वि

१ चंडकोपनः–इ० पा० । २ महाबलः–इ० पा० । ३ निःश्वासांश्च बहून्मुंचन्–इ० पा० ।

तम् ॥ १२ ॥ गृहीत्वाकरयोश्चापंबभंजकुपितः कपिः ॥ चीत्कुर्वंस्त्रासयन्वीरान्नखैर्दीर्णान्सृजन्भटान् ॥ १३ ॥ तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुण
संयुतम् ॥ अपरंधनुरादत्तमहद्गुणविशोभितम् ॥ १४ ॥ तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चापंबभंजतत् ॥ अन्यच्चापंसमादत्ततद्बभंजमहाबलः ॥ १५ ॥ तस्मिं
श्चापेप्रभग्नेऽपिसोऽन्यद्धनुरुपाददत् ॥ सोपिचापंबभंजाशुमहावेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता[1] ॥ क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्व
न्नादाननेकधा ॥ १७ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे ॥ शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः ॥ १८ ॥ उत्थायस्यंदनंराज्ञोजग्राहकुपितो
भृशम् ॥ उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः ॥ १९ ॥ तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा ॥ ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् ॥ २० ॥ मुक्तस्ते
नरथोदूराच्चूर्णीभूतोभवत्क्षणात् ॥ सोन्यंरथंसमारुह्ययययौवेगात्समीरजम् ॥ २१ ॥ हनूमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्ट्यचप्रधनांगणे ॥ हयसारथिसंयुक्तंबभंजसप
ताकिनम् ॥ २२ ॥ अन्यंरथंसमास्थायययौराजामहाबलः ॥ बभंजतंरथंवेगान्मारुतिःकुपितांगकः ॥ २३ ॥ भग्नंतंस्यंदनंवीक्ष्यसुरथोन्यंसमा
श्रितः ॥ भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसंयुतः ॥ २४ ॥ एवमेकोनपंचाशद्रथाभग्नाहनूमता ॥ तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविसिस्मायससैनिकः ॥ २५ ॥
कुपितःप्राहकीशेंद्रंधन्योसिपवनात्मज ॥ पराक्रमन्निदंकर्मनकर्तानकरिष्यति ॥ २६ ॥ क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम् ॥ करोमिपवनोद्भूतरा
मपादाब्जषट्पद ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः ॥ अस्त्रंपाशुपतंनामसंदधेशरउल्बणे ॥ २८ ॥ ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायो
गिनीमुखाः ॥ प्रादुर्बभूवुःसहसाभीषयंतःसमीरजम् ॥ २९ ॥ कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्बद्धोलोकैरभीक्षितः ॥ हाहेतिचवदंत्येतेयावत्तावत्समीरजः ॥ ३० ॥
स्मृत्वारामंस्वमनसात्रोटयामासतत्क्षणात् ॥ समुक्तगात्रःसहसायुयुधेसुरथंनृपम् ॥ ३१ ॥ [2]तंमुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित् ॥ महाबलंमन्यमा
नोब्राह्ममस्त्रंसमाददे ॥ ३२ ॥ मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिजगालहसन्बली ॥ तन्निगीर्णंनृपोदृष्ट्वारामंसस्मारभूमिपः ॥ ३३ ॥ स्मृत्वादाशरथिंरामंरामास्त्रंस्वश
रासने ॥ संधायतंजगादेदंबद्धोसिकपिपुंगव ॥ ३४ ॥ श्रुत्वातत्प्रक्रमेद्यावत्तावद्बद्धोरणांगणे ॥ राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनूमान्रामसेवकः ॥ ३५ ॥ उवाच
भूपंहनुमान्किंकरोमिमहीभुज ॥ मत्स्वाम्यस्त्रेणसंबद्धोनान्येनप्राकृतेनवै ॥ ३६ ॥ तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति ॥ मोचयिष्यतिमत्स्वामीआग
त्यसदयानिधिः ॥ ३७ ॥ बद्धेसमीरजेक्रुद्धःपुष्कलोभूमिपंययौ ॥ तंपुष्कलंसमायांतंविव्याधवसुभिः[3]शरैः ॥ ३८ ॥ अनेकबाणसाहस्रैर्निजघाननृ
पंबली ॥ राज्ञानेकेशरास्तस्यच्छिन्नाःप्रधनमंडले ॥ ३९ ॥ एवंसमरसंक्रुद्धेसुरथेपुष्कलेतथा ॥ बाणैर्व्याप्तंजगत्सर्वंस्थास्नुभूयश्चरिष्णुच ॥ ४० ॥

१ द्विदलीकृताः—इ० पा० । २ समुक्तगात्रं तं वीक्ष्य—इ० पा० ३ बहुभिः—इ० पा० ।

तेषांरणोद्यमंवीक्ष्यमुमुहुःसुरसैनिकाः ॥ मानवानांतुकावार्ताक्षणात्रासंसमीयुषाम् ॥ ४१ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामंत्रपरि[1]स्तुतैः ॥ बभूवतुमु
लंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ४२ ॥ तदाप्रकुपितोराजानाराचंतुसमाददे ॥ छिन्नःसतुक्रुधामुक्तैर्वत्सदंतैःसभारतैः ॥ ४३ ॥ छिन्नेतस्मिञ्छरे
राजाकोपादन्यंसमाददे ॥ छिनत्तियावत्सशरंतावच्छत्रुघ्नोह्यदिक्षतः ॥ ४४ ॥ मूर्च्छांप्रापमहातेजाःपुष्कलोमहदद्भुतम् ॥ युद्धंविधायसुमहद्राज्ञासहमहम
तिः ॥ ४५ ॥ पुष्कलेपतितेराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ सुरथंप्रतिसंक्रुद्धोजगामस्यंदनस्थितः ॥ ४६ ॥ उवाचसुरथंभूपंरामभ्रातामहाबलः ॥
त्वयामहत्कृतंकर्मयद्बद्धःपवनात्मजः ॥ ४७ ॥ पुष्कलोपिमहावीरस्तथान्येममसैनिकाः ॥ पातिताःप्रधनेघोरेमहाबलपराक्रमाः ॥ ४८ ॥ इदानींति
ष्ठमद्वीरान्पातयित्वारणांगणे ॥ कुत्रयास्यसिभूमीशसहस्वममसायकान् ॥ ४९ ॥ इत्थमाश्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली ॥ जगादरामपादाब्जंदधच्चेतसि
शोभनम् ॥ ५० ॥ मयातेपातिताःसंख्येवीरामारुतजोन्मुखाः ॥ इदानींपातयिष्यामित्वामपिप्रधनांगणे ॥५१॥ स्मरस्वरामंयोवीरःस्वमागत्यप्ररक्षति ॥
अन्यथाजीवितंनास्तिमत्पुरःशत्रुतापन ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वाबाणसाहस्रैस्तंजघानमहीपतिः ॥ शत्रुघ्नंशरसंघातपंजरेन्यदधात्परम् ॥ ५३ ॥ शत्रुघ्नःशरसं
घातंमुंचंतंवह्निदैवतम् ॥ अस्त्रंमुमोचदाहार्थंशराणांनतपर्वणाम् ॥ ५४ ॥ तदस्त्रंमुक्तमालोक्यराजावैसुरथोमहान् ॥ वारुणास्त्रेणशमयन्विव्याधशरकोटि
भिः ॥ ५५ ॥ तदातद्योगिनीदत्तमस्त्रंधनुषिसंदधे ॥ मोहनंसर्ववीराणांनिद्राप्रापकमद्भुतम् ॥ ५६ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंसवीक्ष्यराजाहरिंस्मरन् ॥ जगादश[2]
त्रुघ्नमयंसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ५७ ॥ मोहितस्यममश्रीमद्रामस्यस्मरणेनह ॥ नान्यन्मोहनमाभाति[3]मैमापिभयतापदम् ॥ ५८ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुमुमो
चसमहास्त्रकम् ॥ तेनबाणेनसंछिन्नंपपातरणमंडले ॥ ५९ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंतुनिष्फलंवीक्ष्यभूमिपे ॥ अत्यंतंविस्मयंप्राप्यबाणंधनुषिसंदधे ॥ ६० ॥
लवणोयेननिहतोमहासुरविमर्दनः ॥ तंबाणंचापआधत्त[4]घोरंकान्त्यानलप्रभम् ॥ ६१ ॥ तंवीक्ष्यराजाप्रोवाचबाणोयमसतांह्यदि ॥ लगतेरामभक्तस्यसंमु
खेऽपिनभात्यसौ ॥ ६२ ॥ इत्येवंभाषमाणंतुबाणेनानेनशत्रुहा ॥ विव्याधहृदयेक्षिप्रंवह्निज्वालासमप्रभम् ॥ ६३ ॥ तेनबाणेनदुःखार्तोमहापीडासमन्वि
तः ॥ रथोपस्थेक्षणंमूर्च्छामवापपरतापनः ॥ ६४ ॥ सक्षणात्तांव्यथांतीर्त्वाजगादरिपुमग्रतः ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेकुत्रयासिममाग्रतः ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वा
महासंख्येबाणमाधत्तसायके ॥ ज्वालामालापरीतांगंस्वर्णपुंखसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ सबाणोधनुषोमुक्तःशत्रुघ्नेनपथिस्थितः ॥ छिन्नोप्यग्रफलेनाशुहृदयेस
मपद्यत ॥ ६७ ॥ तेनबाणेनसंमूर्छ्यपपातस्यंदनोपरि ॥ ततोहाहाकृतंसैन्यंभग्नंसर्वपराद्रवत् ॥ ६८ ॥ सुरथोजयमापेदेसंग्रामेरामसेवकः ॥ दशवीराद
शसुतैर्मूर्च्छिताःपतिताःक्वचित् ॥ ६९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथविजयोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥

१ परिप्लुतैः–इ० पा० । २ शत्रुमभयम्–इ० पा० । ३ मायापि भयमाप मे–इ० पा० । ४ घोरकालानलप्रभम्–इ० पा० ।

॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नंवीक्ष्यरणांगणे ॥ स्वामिनंमूर्च्छितंवापियथौयोद्धुंनृपंप्रति ॥ १ ॥ आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुताभवान् ॥ गच्छतिक्षिप्रंमांदेहियुद्धंरणविशारद ॥ २ ॥ एवमुक्त्वानगंकंचिद्विशालंशाखयायुतम् ॥ उत्पाट्यप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ॥ ३ ॥ तेनप्रहारेण महाबलोनृपःसंवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे ॥ बाणान्समाधायशितान्सरोषाज्जघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ॥ ४ ॥ तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसहसा हसन् ॥ ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ॥ ५ ॥ पर्वतैःशिखरैश्चैवनगैर्द्दीरदवर्ष्मभिः ॥ वेगात्संताडयामासदारयन्सुरथंनखैः ॥ ६ ॥ तमप्याशुबबंधास्त्राद्रामसंज्ञात्सुदारुणात् ॥ बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ॥ ७ ॥ गजोयथायसमयींशृंखलांपादलंबिताम् ॥ प्राप्यकिंचिन्नैवकर्तुंशक्नोतिस तथाह्यभूत् ॥ ८ ॥ जितंतेनमहाराज्ञासुरथेनसुपत्रिणा ॥ सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्ययथौस्वनगरंप्रति ॥ ९ ॥ गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्रवीत् ॥ स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् ॥ १० ॥ यथात्वांबंधनात्सद्योमोचयिष्यतिसुंदुधीः[1] ॥ नान्यथायुतवर्षेणमोचयिष्यामिबंधनात् ॥ ११ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदासुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान् ॥ संमूर्च्छिताञ्छत्रुशराभिघातपीडायुतान्बंधनमुक्तयेस्मरत् ॥ १२ ॥ श्रीरामचंद्रंरघुवंशजातं सीतापतिंपंकजपत्रनेत्रम् ॥ स्वमुक्तयेबंधनतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः[2] ॥ १३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ हानाथहानरवरोत्तमहादयालो सीतापतेरुँचिर[3]कुंतलशोभिवक्र ॥ भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्मांबंधनात्सपदिमोचयमाविलंबम् ॥ १४ ॥ संमोचितास्तुभवतागजपुंगवाद्यादेवाश्चदानवकुलाग्निसुदह्यमानाः ॥ तत्सुंदरीशिरसिसंस्थितकेशबंधःसंमोचितस्तुकरुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोसिमुनीश्वरेंद्रैर्धर्मंविचारयासि भूमिपतीड्यपाद ॥ अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाशबद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म ॥ लोकोभवंतमिदमुल्लासितोऽहसिष्यत्तस्माद्विलंबमिहमाचरमोचयाशु ॥ १७ ॥ इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः ॥ भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशु वेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृंदैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः ॥ १९ ॥ तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत् ॥ पश्य राजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहरिम् ॥ २० ॥ अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः ॥ २१ ॥ श्रीरामभद्रमायांतंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात् ॥ नतीश्चशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः ॥ २२ ॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभचतुर्भुजः ॥ मूर्ध्निसिंचन्नश्रुजलैर्हर्षार्द्रकंस्वकंमुहुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोसिमहत्कर्मकृतंत्वया ॥ कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामासबंधनात् ॥ मू

१ तुष्टधीः-इ० पा० । २ विशंकैः-इ० पा० । ३ रुचिरकुंडलशोभिवक्र-इ० पा० ।

छितांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् ॥२५॥ तेमूर्च्छांतत्यजुर्दृष्ट्वा¹रामेणसुरसेविना ॥ उत्थितादद्दशुःश्रीमद्रामचंद्रंमनोरमम् ॥२६॥ प्रणतास्तेर घुपतिंतेनपृष्टाअनामयम्॥सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वेस्वकुशलंनृपाः॥२७॥सुरथोवीक्ष्यरामंचकृपार्थसेवकात्मनः॥आगतंसकलंराज्यंसहयंसु³मुदार्पयत्॥२८॥ अ⁴नेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोषयत् ॥ कथयामासमेऽन्याय्यंकृतंतेक्षमराघव ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाहरक्षणम् ॥ २९ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मः स्वामिनासहयुद्ध्यते ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ॥ ३० ॥ इत्युक्त्वेतंनृहरिंपूजयन्ससुतोऽभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमं त्र्यच ॥ ३१ ॥ कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चकुर्मनोहराः ॥ ३२ ॥ चंपकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥ शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥ ३३ ॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत् ॥ शंखनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥ ३४ ॥ सुरथे नसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत् ॥ सबभ्रामापरान्देशान्नकोपिजगृहेबली ॥ ३५ ॥ यत्र⁵यत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथे नच ॥३६॥ कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकिराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नितम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसं वादेरामाश्वमेधेरघुनाथसमागमोनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ छ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतःप्रातःक्रियांकर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः ॥ आनेतुं जानकीसूनुर्वृतोमुनिसुतैर्लवः ॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुंकुमागरुकस्तूरीदिव्यगंधेनवासितम् ॥ २ ॥ विलोक्यजातकुतुकोमुनि पुत्रानुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदेवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छंतुमयासार्धंप्रेक्षंतांमाभयंकृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्यनिकटे गतः ॥ ४ ॥ सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्बाणधरःस्कंधेजयंतइवदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वामुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम् ॥ भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशः सर्वलोकेषुविश्रुतः ॥ यत्रकोपिपराबाधीनपरद्रव्यलंपटः ॥ ७ ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यंदेवाःसामराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः॥८॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः॥रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरो मणिः ॥ ९ ॥ तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ १० ॥ करोतिहयमेधंसब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिध विप्रेंद्रवधपापापनुत्तये ॥ ११ ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौया⁶ज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरीवारोपरिखाभिःसुरक्षितः ॥ १२ ॥ तद्रक्षकोस्तिमद्भ्राताश त्रुघ्नोलवणांतकः ॥ हस्त्यश्वरथपादातसंघसेनासमन्वितः ॥ १३ ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानोजायेतस्वकान्मदात् ॥ शूरावयंधनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्क

१ हृष्टाः–इ० पा० । २ रामेणागासुरघातिना–इ० पा० । ३ समदापयत्–इ० पा० । ४ अनेकवरवस्त्रैश्च–इ० पा० । ५ यत्र यत्र गतो वाहः पुरदेशान्परिभ्रमन् । तत्र शत्रुघ्न आयातः सुरथेन महाबलः–इ० पाठांतरम । ६ यज्ञमुक्तिमान्–इ०पा० ।

टाः ॥ १४ ॥ तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूपितम् ॥ मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ १५ ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात् ॥ श
रासनविनिर्मुक्तवत्सदंतकृतव्यथात् ॥१६॥ येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायांजाताश्चसत्क्षेत्रकुलेषुसत्सु ॥ गृह्णंतुतेतद्विपरीतदेहानमंतुराज्यंरघवेनिवेद्य ॥१७॥
इतिसंवाच्यकुपितोलवःशस्त्रधनुर्धरः ॥ उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः ॥ १८ ॥ पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वंक्षत्रियस्यवै ॥ लिलेखयोभालपत्रेस्व
प्रतापबलंनृपः ॥ १९ ॥ कोसौरामःकःशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पबलाश्रिताः ॥ क्षत्रियाणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः ॥२०॥ एतस्यवीरसूर्माताजानकीनकुश
प्रसूः ॥ यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानींक्षत्रियत्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः ॥ यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा ॥ २२ ॥ गृहीष्य
तिमयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम् ॥ नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्यचरणार्चकः ॥ २३ ॥ अधुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति ॥ अन्येयेचमहावीरारणमं
डलभूषणाः ॥ २४ ॥ इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतंहयम् ॥ तृणीकृत्यनृपान्सर्वांश्चापबाणधरोवरः ॥ २५ ॥ तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्प
कम् ॥ अयोध्यानृपतीरामोमहाबलपराक्रमः ॥ २६॥ तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोपिस्वबलोद्धतः ॥ मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् ॥२७॥ इत्युक्तं
सश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान् ॥ यूयंबलंनजानीथक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौंडीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयंगृहेगत्वा
भुंजं[2]तुजननीहृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्तेभवंस्तूष्णींप्रेक्षंतस्तत्पराक्रमम् ॥ लवस्यमुनिपुत्रास्तेसंतस्थुर्दूरतोबहिः ॥३०॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्य
भूपतेः ॥ आयातास्तंहयंबद्धंदृष्ट्वाप्रोचुस्तदालवम् ॥ ३१ ॥ बबंधकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट् ॥ कोत्राणत्रजमध्यस्थःप्राप्स्यतेपरमांव्यथाम् ॥ ३२ ॥
तदालवोजगादाशुमयाबद्धोश्वउत्तमः ॥ योमोचयतितस्याशुरुष्टोभ्राताकुशोमहान् ॥ ३३ ॥ यमःकरिष्यतिकिमुद्यागतोपिस्वयंप्रभुः ॥ नत्वागमिष्य
तिक्षिप्रंशरवृष्ट्यासुतोषितः ॥ ३४ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालोयमितितेब्रुवन् ॥ समागतामोचयितुंहयंबद्धंतुयेहरेः ॥ ३५ ॥ तान्वैमो
चयितुंप्राप्ताञ्छत्रुघ्नस्यचसेवकान् ॥ कोदंडकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममूमुचत् ॥३६ ॥ तेछिन्नबाहवःशोकाच्छत्रुघ्नंप्रतिसंगताः॥ पृष्टास्तेजगदुःसर्वंलवात्स्व
भुजकृंतनम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवेनहयबंधनंनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथांरम्यांलवस्यबलिनोमुनिः ॥ संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशताननम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥
त्वयोक्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने ॥ रजकस्यदुरुक्त्यासौतत्याजमहिलोलुपः ॥ २ ॥ जानक्यांक्वसुतौजातौक्वधनुर्धरतांगतौ ॥ कथंचाशि

१ उत्सेकम्–इ० पा० । २ जननीकृतम्–इ० जननीकरैः–इ० पा० । जननीहृतामिति पाठे–जनन्यापि कस्माद्याचित्वा आनीतं न तु स्वयमुपार्जितमित्यर्थः ।

क्षिताविद्यायोरामहयमाहरत् ॥ ३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंशेषोनागोमहामतिः ॥ प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ४ ॥
शेषउवाच ॥ ॥ रामोराज्यमयोध्यायांभ्रातृभिःसहितोऽकरोत् ॥ धर्मेणपालयन्सर्वंक्षितिखंडंस्वयाश्रिया ॥ ५ ॥ सीतादधारतद्वीर्यंमासाःपंचाभवंस्त
दा ॥ अत्यंतंशुशुभेदेवीत्रयीवपुरुषंधरा ॥ ६ ॥ कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम् ॥ कीदृशोदोहदःसाध्विमयातेसाध्यतेहिसः ॥ ७ ॥ रहस्येवतु
सापृष्टात्रपमाणापतिंसती ॥ लज्जागद्गदवाग्रामंनिजगादवचोऽमृतम् ॥ ८ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ त्वत्कृपातोमयासर्वंभुक्तंभोक्ष्यामिशोभनम् ॥ नकश्चिन्मा
नसेकांतविषयोह्यतिरिच्यते ॥ ९ ॥ यस्याभवादृशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्पदः ॥ तस्याःसर्ववरीवर्तिनकिंचिदवशिष्यते ॥ १० ॥ त्वमाग्रहात्पृच्छसिमां
दोहदंमनसिस्थितम् ॥ ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ॥ ११ ॥ चिरंजातंमयासत्योलोपामुद्रादिकाःस्त्रियः ॥ दृष्टास्वामिन्मनोद्रष्टुंताउत्सुकतिसुं
दरीः ॥ १२ ॥ राज्यंप्राप्तात्वयासार्द्धमनेकसुखमास्थिता ॥ कृतघ्नाहंकदापीहतानमस्कर्तुमानसा ॥ १३ ॥ तत्रगत्वातपःकोशान्वस्त्राद्यैःपरिपूजये ॥
रत्नानिचैवभास्वंतिभूषाअपिसमर्पये ॥ १४ ॥ यथामेतोषितासत्योददत्याशीर्मनोहराः ॥ एषमेदोहदःकांतपरिपूरयमानसः ॥ १५ ॥ इत्थमाकर्ण्यवच
नंसीतायाःसुमनोहरम् ॥ जगादपरमप्रीतोरामचंद्रःप्रियांप्रति ॥ १६ ॥ धन्यासिजानकीप्रातर्गमिष्यासितपोधनाः ॥ प्रेक्ष्यतास्तुकृतार्थात्वमाग
मिष्यसिमेंऽतिकम् ॥ १७ ॥ इतिरामवचःश्रुत्वापरमांप्रीतिमापसा ॥ प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् ॥ १८ ॥ अथतत्रिशिरामे
णचाराःकीर्तिनिजांश्रुताम् ॥ प्रेक्षितुंप्रेषितास्तेतुनिशीथेह्यगमनश्छनैः ॥ १९ ॥ तेप्रत्यहंरामकथाःशृण्वंतःसुमनोहराः ॥ तद्दिनेगतवंतस्तु
धनाढ्यस्यगृहंमहत् ॥ २० ॥ दीपंवीक्ष्यप्रज्वलंतंवचनंवीक्ष्यमानुषम् ॥ स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृण्वन्यशोभृशम् ॥ २१ ॥ तत्रकाचनवामा
क्षीबालकंप्रतिहर्षिता ॥ स्तनंधयंतंनिजगौवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ २२ ॥ पिबपुत्रयथेष्टंत्वंस्तन्यंममनोहरम् ॥ पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममा
त्मज ॥ २३ ॥ एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः ॥ तत्पुरीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः ॥ २४ ॥ जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुवि
जायते ॥ तस्मात्पिबमुहुःस्तन्यंदुर्लभंह्यदिमन्यच ॥ २५ ॥ येश्रीरामंस्मरिष्यंतिध्यायंतिचवदंतिये ॥ तेषामपिपयःपानंनभविष्यतिजातुचित् ॥२६॥
इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोमृतम् ॥ हर्षिताःप्रययुर्गेहमन्यद्भाग्यवतोमहत् ॥ २७ ॥ तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम् ॥ मत्वातिष्ठन्हि
रामस्यक्षणंशुश्रूषयायशः ॥ २८ ॥ तत्रकाचिन्निजंकांतंपर्यंकोपरिसुस्थितम् ॥ तांबूलंचर्वतीदत्तंभर्त्रास्नेहेनसुंदरी ॥ २९ ॥ कंकणस्वरशो

१ अन्वभूत्–इ० पा० । २ कंकणस्वर्णशोभाढ्या–इ० पा० ।

भाढ्याकर्पूरागरुधूपिता ॥ कांतंवीक्ष्यचलन्नेत्राकामरूपमवोचत ॥ ३० ॥ नाथत्वंतादृशोमह्यंभासियादृग्रघोःपतिः ॥ अत्यंतंसुंदरतरंवपुर्वि
भ्रत्सुकोमलम् ॥ ३१ ॥ पद्मप्रांतंनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम् ॥ भुजौचसांगदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकांता
याःसुमनोहरम् ॥ उवाचनेत्रयोःप्रांतंनर्तयन्कामसुंदरः ॥ ३३ ॥ शृणुकांतेत्वयाप्रोक्तंसाध्व्यातुसुमनोहरम् ॥ पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकांतोरामए
वहि ॥ ३४ ॥ परंक्वाहंमंदभाग्यःक्वरामोभाग्यवान्महान् ॥ क्वचाहंकीटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ॥ ३५ ॥ खद्योतःक्वनभोरत्नंशलभःक्वनु
पामरः ॥ गजारिःक्वमृगेंद्रोऽसौशशकःक्वनुमंदधीः ॥ ३६ ॥ क्वचसाजाह्नवीदेवीक्वरथ्याजलमुत्पथम् ॥ क्वमेरुःसुरसंवासःक्वगुंजापुंजको
ल्पकः ॥ ३७ ॥ तथाहंक्वक्वरामोसौयत्पादरजसांगना ॥ शिलीभूताक्षणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृक् ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंपरिरेभेनिजंपतिम् ॥
जातकामाहृतप्रेम्णानर्तितभ्रूधनुर्धरा ॥ ३९ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यानिवेशनम् ॥ तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ॥ ४० ॥ काचि
त्पुष्पमयींशय्यांचंदनंसहचंद्रकम् ॥ सर्वंविधायकामार्हंजगादवचनंपतिम् ॥ ४१ ॥ पतेकुरुष्वभोगार्हंशयनंपुष्पमंचके ॥ चंदनादिकलेपंचतथाभोगम
नेकधा ॥ ४२ ॥ त्वादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः ॥ सर्वंरामकृपाप्राप्तमुपभुंक्ष्वयथातथम् ॥ ४३ ॥ मत्सदृशीकामिनीतेचंदनंतापहारकम् ॥
पर्यंकःपुष्परचितःसर्वंरामकृपाभवम् ॥ ४४ ॥ येरामंनभजिष्यंतितेनराजठरंस्वयम् ॥ नभर्तुंशक्नुवंत्येवंवस्त्रभोगादिवर्जिताः ॥ ४५ ॥ इतिब्रुवंतींमहिलां
हर्षितःपतिरब्रवीत् ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ॥ ४६ ॥ इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः ॥ तावदन्यस्यवेश्मस्थश्चरोऽन्यःशुश्रुवे
वचः ॥ ४७ ॥ काचित्कांतेनपर्यंकेवीणावादनतत्परा ॥ कांतेनरामसत्कीर्तिंगायमानापतिंजगौ ॥ ४८ ॥ स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिःप्रभुः॥
श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः॥४९॥ योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत् ॥ समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबंधच॥५०॥रावणंयोरिपुंहत्वालंकां
संभज्यवानरैः ॥ जानकीमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ॥ ५१ ॥ इतिप्रोक्तंसमाकर्ण्यवचःसुमधुराक्षरम् ॥ पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनरथाब्र
वीत् ॥ ५२ ॥ मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचंद्रस्यभामिनी ॥ दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच ॥ ५३ ॥ लीलयायोवनिंप्राप्तोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान् ॥ करो
तिसच्चरित्राणिमहापापहराणिच ॥ ५४ ॥ माजानीहिनरंरामंकौसल्यानंददायकम् ॥ सृजत्यवतिहंत्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ॥ ५५ ॥ धन्यावयंयेरामस्य
पश्यामोमुखपंकजम् ॥ ब्रह्मादिसुरदुर्दर्शंमहत्पुण्यकृतोवयम् ॥ ५६ ॥ अशृणोद्रामचंद्रस्यचरित्रंश्रुतिसौख्यदम् ॥ इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्वारिस्थि

१ मार्जारः–इ० पा० ।

तोमुहुः ॥ ५७ ॥ अन्योह्यन्यंगृहंगत्वातस्थौश्रोतुंहरेर्यशः ॥ तत्रापिरामभद्रस्ययशःशुश्रावशोभनम् ॥ ५८ ॥ खेलंतीस्वामिनासार्धंद्यूतेनसुमनोहरा ॥ उवाचवाक्यंमधुरंनर्तयंतीविकंकणे ॥ ५९ ॥ जितंमयाकांतजवेनसर्वंकरिष्यसित्वंकिमुहारिमानसः ॥ इत्यादिवाक्यंपरिहासपूर्वकंकृत्वास्वकांतंपरिपस्व जेमुदा ॥ ६० ॥ उवाचकांतश्चार्वंगिजितमेवसुशोभने ॥ राममेस्मरतोनित्यंनकुत्रापिपराजयः ॥ ६१ ॥ इदानींत्वांतुजेष्यामिरामंस्मृत्वामनोहरम् ॥ दे वायथापुरास्मृत्वादितिजानजयन्क्षणात् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वापाशकानांपरिवर्तनमाकरोत् ॥ तावज्जयंप्रपेदेसौहर्षितोवाक्यमब्रवीत् ॥ ६३ ॥ ममप्रोक्तंमृतंजातंजितात्वंनवयौवना ॥ रामस्मारीकदाप्येवनभवेद्रिपुतोभयी ॥ ६४ ॥ इत्येवंतौवदंतौचपरस्परमथोत्सुकौ ॥ परिरभ्यदृढंप्रे म्णाततश्चारोगतोगृहम् ॥ ६५ ॥ एवंपंचमहाचाराराज्ञःसंश्रुत्यवैयशः ॥ परस्परंप्रशंसंतोगेहंस्वंस्वंययुर्मुदा ॥ ६६ ॥ एकःषष्ठश्चरःकारुगे हानालोक्यतत्रह ॥ जगामश्रोतुकामोसौयशोराज्ञोमहीपतेः ॥ ६७ ॥ रजकःक्रोधसंस्पृष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम् ॥ पदासंताडयामासधिक्त्वंर्भच्छो णनेत्रवान् ॥ ६८ ॥ गच्छत्वंमद्गृहात्तस्यगेहंयत्रोषितादिनम् ॥ नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टांवचनलंघिनीम् ॥ ६९ ॥ तदास्यमाताप्रोवाच मात्यजैनांगृहागताम् ॥ अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ॥ ७० ॥ मातरंप्रत्युवाचाथरजकःक्रोधसंयुतः ॥ नाहंरामइवप्रेष्टांगृह्णा म्यन्यगृहोषिताम् ॥ ७१ ॥ सराजायत्करोत्येवतत्सर्वंनीतिमद्भवेत् ॥ अहंगृह्णामिनोभार्यांपरवेश्मनिसंस्थिताम् ॥ ७२ ॥ पुनः पुनरुवाचेदंनाहंरामोमहीश्वरः ॥ यःपरस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः ॥ ७३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः ॥ खड्गंगृहीत्वास्वकरे तंहंतुंविदधेमनः ॥ ७४ ॥ सरामोक्तंचसस्मारनवध्यःकोपिमेजनः ॥ इतिज्ञात्वासरोषंतुसंजहारमहामनाः ॥ ७५ ॥ तदाश्रुत्वासुदुःखार्तःपंचचारायतः स्थिताः ॥ ततोगतःप्रकुपितोनिःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन् ॥ ७६ ॥ तेवैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन् ॥ स्वश्रुतंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम् ॥ ७७ ॥ तेतद्भापितमाकर्ण्यपरस्परममंत्रयन् ॥ नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्टजनोदितम् ॥ ७८ ॥ इतिसंमंत्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः॥ प्रातराज्ञेप्रशंसामइतिबु द्धयाव्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेचारनिरीक्षणंनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ छ ॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्मणान्वेदवित्तमान् ॥ हिरण्यदानैःसंतर्प्यविधिवत्संसदंययौ ॥ १ ॥ लोकाःसर्वेनमस्कर्तुंरघुनाथं महीपतिम् ॥ पुत्रवत्स्वप्रजाःसर्वाःपालयंतंययुःसभाम् ॥ २ ॥ लक्ष्मणेनातपत्रंतुधृतंमूर्धनिभूपतेः ॥ तदाभरतशत्रुघ्नौचामरद्वंद्वधारिणौ ॥ ३ ॥ वसिष्ठप्र

१ धनं त्वदीयं ग्लहरूपितं यत्–इ० पा० ।

मुखास्तत्रमुनयःपर्युपासत ॥ सुमंत्रप्रमुखास्तत्रमंत्रिणो[1]न्यायकर्तृकाः ॥ ४ ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेषट्चारास्तेस्वलंकृताः ॥ समाजग्मुर्नरपतिंनमस्कर्तुंस
भास्थितम् ॥ ५ ॥ तान्वकुकामान्संवीक्ष्यचारान्नृपतिसत्तमः ॥ सभायामंतरावेश्मरहःप्राविशदुत्सुकः ॥ ६ ॥ एकांतेतांश्चरान्सर्वान्पप्रच्छसुमति
र्नृपः ॥ कथयंतुचरामह्यंयथातथ्यमरिंदमाः ॥७॥ लोकाब्रुवंतिमांकीदृग्भार्यायाममकीदृशम् ॥ मंत्रिणांकीदृशंलोकावदंतिचरितंकथम् ॥ ८ ॥ इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यचाराराममथाब्रुवन् ॥ मेघगंभीरयावाचापृच्छंतंरघुनायकम् ॥ ९ ॥ ॥ चाराऊचुः ॥ ॥ नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यधुनाभुवि ॥
गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता ॥१०॥ विवस्वतोमहान्वंशोभवतापरमेष्ठिना ॥ अलंकर्तुंगतंभूमौकीर्तिर्विस्तारिताबहुः ॥११॥अनेकेसगराद्याश्च
कीर्तिमंतोमहाबलाः ॥ अभवंस्तादृशीकीर्तिस्तेषांनाभूद्यथातव ॥ १२ ॥ त्वयानाथेनसकलाः[2]कृतार्थाश्चप्रजाःकृताः ॥ यासांनाकालमरणंनचरोगाद्युपद्रु
तिः ॥१३ ॥ यादृशश्चंद्रमालोकेयादृशीजाह्नवीसरित् ॥ तादृक्तवचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् ॥१४॥ ब्रह्मादिकाभवत्कीर्तिमाकर्ण्यत्रपिताभृशम् ॥
नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजनान् ॥ १५ ॥ वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपते ॥ क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् ॥ १६ ॥ इत्यादि
वाक्यंचाराणांपंचानांवीक्ष्यराघवः ॥ षष्ठंपप्रच्छचारंतंविलक्षणमुखांकितम् ॥ १७ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छ्रुतंलोकसंक
रे ॥ तादृक्प्रशंसमेसर्वमन्यथापातकादिकृत् ॥ १८ ॥ पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम् ॥ तथापिनब्रवीत्येवरामंलौकिकभा
पितम् ॥ १९ ॥ तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम् ॥ शपामित्वांतुसत्येनशंससर्वंयथातथम् ॥ २० ॥ तदारामंप्रत्युवाचचारोवाक्यं
शनैःशनैः ॥ अकथ्यमपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् ॥ २१ ॥ ॥ चारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्देशाननवधादिका ॥ अन्यत्रराक्षसगृहे
स्थितायास्तेस्त्रियाअहो ॥ २२ ॥ कारुरेकस्तुरजकोनिशीथेमहिलांस्वकाम् ॥ अन्यगेहोषितांदृष्ट्वाधिक्कुर्वन्समताडयत् ॥ २३ ॥ तन्माता
प्रत्युवाचेमांकथंताडयसेऽनघाम् ॥ गृहाणमाकृथानिंदांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर ॥ २४ ॥ तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः ॥यद्राक्षसगृहे
ध्युष्टांसीतामंगीचकारसः ॥ २५ ॥ सर्वराज्ञःकृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो ॥ अन्येषांपुण्यकर्तृणामपिकृत्यमनीतिमत् ॥ २६ ॥ पुनःपुनरुवा
चासौनाहंरामोमहीपतिः ॥ चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् ॥ २७ ॥ तदानींशिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले ॥ कृतःपुनर्विचारोमेक्रूरामोरज ॥ ६२ ॥
कःक्वनु ॥ २८ ॥ अयंदुष्टोनृतंवक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते ॥ आज्ञापयसिचेद्रामसांप्रतंमारयामितम् ॥ २९ ॥ अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाग्रहतउन्नयम् ॥

१ न्यायवृत्तकाः–इ० पा० । २ कृतार्थाः पूर्वजा नृप–इ०, भरतप्रमुखानृपाः–इ० च पा० ।

राजाप्रमाणमत्रेदंविचारयतुसंगतम् ॥ ३० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रनिभाक्षरम् ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासमाचरन्मूर्च्छितोप
तत् ॥ ३१ ॥ तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः ॥ वीजयामासुर्वासोग्रैर्दुःखापनयहेतवे ॥ ३२ ॥ सलब्धसंज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान् ॥ गच्छंतु
भरतंशीघ्रंप्रेषयंतुचमांप्रति ॥ ३३ ॥ तेदुःखिताश्चरास्तूर्णंभरतस्यगृहंगताः ॥ कथयामासूरामस्यसंदेशंनयहारकाः ॥ ३४ ॥ भरतोरामसंदेशंश्रु
त्वाधीमान्ययौसदः ॥ रामंप्रतिरहःसंस्थंश्रुत्वातंत्वरयायुतः ॥ ३५ ॥ आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः ॥ कुत्रास्तेरामभद्रोऽसौममभ्राताकृपा
निधिः ॥ ३६ ॥ तन्निर्दिष्टंगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम् ॥ रामंविलोक्यविक्रांतंभयमापसमानसे ॥ ३७ ॥ किंवासौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः ॥ तदा
प्रोवाचनृपतिंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥ स्वामिन्सुखसमाराध्यंवक्त्रंतेकथमानतम् ॥ अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशशीवते ॥ ३९ ॥ सर्वमेकारणंत
थ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते ॥ त्यजदुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ॥ ४० ॥ एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा ॥ प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचंद्रश्चधा
र्मिकः ॥ ४१ ॥ शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदुःखस्यकारणम् ॥ तन्मार्जनंकुरुष्वाद्यभ्रातःप्रातर्महामते ॥ ४२ ॥ वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशःक्षतः ॥ म
त्कीर्तिरद्यकलुषागंगायमुनयागता ॥ ४३ ॥ येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम् ॥ अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकैःसमम् ॥ ४४ ॥ येषांयशोभवे
द्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः ॥ अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ॥ ४५ ॥ अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोकविश्रुता ॥ तच्छृणुष्ववचोमेद्यरजकेन
यथोदितम् ॥ ४६ ॥ अस्मिन्पुरेद्यरजकउक्तवाञ्जानकीभवम् ॥ किंचिद्वाच्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले ॥ ४७ ॥ किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजा
नकींस्त्रियम् ॥ उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंब्रूहि[1]मेभवान् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वानिर्गलद्बाष्पोवेपथुक्षुभितांगकः ॥ पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरो
मणिः ॥ ४९ ॥ भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभरतोदुःखसंयुतः ॥ संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ॥ ५० ॥ संज्ञांप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचंद्रंसुदुःखितम् ॥ उवाच
दुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ ५१ ॥ कोऽयंवैरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथाब्रवीत् ॥ जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ॥ ५२ ॥ तदारामो
ब्रवीद्वाक्यंरजकस्यमुखोद्गतम् ॥ श्रुतंचारेणतत्सर्वंभरतायमहात्मने ॥ ५३ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम् ॥ जानकीवह्निशुद्धाभूल्लंकायां
वीरपूजिता ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव ॥ कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकपूजिता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोका
न्पुनातिहि॥साकथंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ॥५६॥ तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावाच्यसमुद्भवम् ॥ कुरुराज्यंतयासार्धमंतर्वत्न्यासुभाग्यया ॥५७॥

१ मुदा इ० पा० । २ मध्यमःपुरुष आर्षः—ब्रवीत्विति पाठो बोध्यः ।

त्वंकथंस्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम् ॥वयंहताःस्मसर्वेऽद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ॥५८॥ क्षणंसीतानजीवेतत्वांविनासुमहोदया ॥ तस्मात्पतिव्रतामा
कंभुनक्तुविपुलांश्रियम् ॥ ५९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः ॥ पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥६० ॥ यत्त्वंकथयसिभ्रातस्तत्सर्वंधर्म
संयुतम्॥परंशृणुष्वहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया॥६१॥जानाम्येनांवह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम् ॥ लोकापवादाद्भीतोहंत्यजामिस्वांतु जानकीम् ॥६२॥
तस्मात्करेशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम् ॥ शिरश्छिंध्यथवाजायांजानकींमुंचवैवने ॥ ६३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोपतत् ॥ मूर्च्छितःसन्क्षि
तौदेहकंपयुक्तःसबाष्पकः ॥ ६४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेभरतवाक्यंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥
॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम् ॥ कथंसमकरोत्स्वामीतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ यथामेमनसःसौख्यंभविष्यति
सुशोभनम् ॥ तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम् ॥ पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्ययासंसृतिकृंतनम् ॥ २ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मिथिलायांमहापुर्यांज
नकोनामभूपतिः ॥ तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ तस्यसंकर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया ॥ सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीह्यतिसुंदरी ॥
॥४॥तदात्यंतंमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः ॥ सीतानामाकरोत्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ॥ ५ ॥ सैकदोद्यानविपिनेखेलंतीसुमनोहरा ॥ अपश्यत्स्वमनः
कांतंशुकशुक्ययोर्युगंवदत् ॥ ६ ॥ अत्यंतंहर्षमापन्नमत्यंतंकामलोलुपम् ॥ परस्परंभाषमाणंस्नेहेनशुभयागिरा ॥ ७ ॥ रममाणंतदायुग्मंनभसिक्षिप्र
वेगतः ॥ समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितंशब्दंचकारतत् ॥ ८ ॥ रामोमहीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः ॥ तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ॥ ९ ॥ स
तयासहवर्षाणांसहस्राण्येकयुग्दश ॥ राज्यंकरिष्यतेधीमान्कर्षन्भूमिपतीन्बली ॥ १० ॥ धन्यासाजानकीदेवीधन्योसौरामसंज्ञितः ॥ यौपरस्परमाप
न्नौपृथिव्यांरंस्यतोमुदा ॥ ११ ॥ इतिसंभाष्यमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली ॥ ज्ञात्वेदंदेवतायुग्मंवार्णीतस्यविलोक्यच ॥ १२ ॥ मदीयास्तुकथारम्याः
कुरुतेशुकयोर्युगम् ॥ एतद्गृहीत्वापृच्छामिसर्वंवाक्यंगतार्थकम् ॥ १३ ॥ एवंविचार्यसास्वीयाःसखीःप्रतिजगादह ॥ गृह्णंतुशनकैरेतत्पक्षियुग्मं
मनोहरम् ॥ १४ ॥ सख्यस्तास्तद्गिरिंगत्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम् ॥ निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया ॥ १५ ॥ बहुधाविविधाञ्छब्दान्कुर्वद्दृश्यम
नोहरम् ॥ आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ माभैषातांयुवांरम्यौकौवांकुत्रसमागतौ ॥ कोरामःकाचसासीतात[3]ज्ज्ञानं
तुकुतःस्मृतम् ॥ १७ ॥ तत्सर्वंशंसतंक्षिप्रंमत्त[4]ोवांव्येतुयद्भयम् ॥ इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत ॥ १८ ॥ ॥ पक्षियुग्ममुवाच ॥ ॥ वाल्मीकिरास्ते

१ स्वामिन्–इ० पा० । २ रतिसुंदरी–इ० पा० । ३ तद्ध्यानम्–इ० पा० । ४ यतस्ते शब्दकौशलम्–इ० मत्तो नो भवतोर्भयम्–इ० पा० ।

सुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः ॥ आवांतदाश्रमस्थानेसर्वदासुमनोहरे ॥ १९ ॥ सशिष्यान्गापयामासभाविरामायणंमुनिः ॥ प्रत्यहंतत्पदस्मारीसर्वभूतहितेर
तः ॥ २० ॥ तदावाभ्यांश्रुतंसर्वंभाविरामायणंमहत् ॥ मुहुर्मुहुर्गीयमानमायातंपरिपाठतः ॥ २१ ॥ शृण्वावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी ॥
यद्यद्भविष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना ॥ २२ ॥ ऋष्यशृंगकृतेष्टयांचचतुर्धात्वंगतोहरिः ॥ प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः ॥ २३॥ सकौशि
केनमिथिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः ॥ धनुष्पाणिस्तदादृष्ट्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम् ॥ २४ ॥ धनुर्भंक्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोहराम् ॥ तयास
हमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे ॥ २५ ॥ एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्धतैः ॥ कथितंतवचार्वंगिमुंचावांगंतुकामुकौ ॥ २६ ॥ इति
वाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम् ॥ पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगंप्रति ॥ २७ ॥ सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम् ॥ परिग्रहीष्य
तिवरःकीदृग्रूपधरोनरः ॥ २८ ॥ मयापृष्टमिदंसर्वंकथयंतुयथातथम् ॥ पश्चात्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् ॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वा
तांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशुकी ॥ जानकींहृदयेज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ॥ ३० ॥ सूर्यवंशध्वजोधीमान्राजापंक्तिरथोबली ॥ यंदेवाःश्रित्यसर्वारीन्वि
जेष्यंतिचसर्वशः ॥ ३१ ॥ तस्यभार्यात्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृक् ॥ तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलोन्नतम् ॥ ३२ ॥ सर्वेषामग्रजोरामोभरतस्त
दनुस्मृतः ॥ लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाञ्छत्रुघ्नःसर्वतोबली ॥ ३३ ॥ रघुनाथइतिख्यातिंगमिष्यतिमहामनाः ॥ तेषामनंतनामानिरामस्यबलिनःसखि ॥ ३४ ॥
पद्मकोशइवशोभनंमुखंपंकजाभनयनेसुदीर्घके ॥ उन्नतापृथुमनोहरानसावल्गुसंगतमनोहरेभ्रुवौ ॥ ३५ ॥ जानुलंबितमनोहरौभुजौकंबुशोभिगलको
तिह्रस्वकः ॥ सत्कपाटतलविस्तृतश्रिकंवक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ॥ ३६ ॥ शोभनोरुकटिशोभयायुतंजानुयुग्ममलंस्वसेवितम् ॥ पादपद्ममखिलै
र्निजैःसदासेवितंरघुपतिंसुशोभनम् ॥ ३७ ॥ एतद्रूपधरोरामोमयाकिंतुसवर्ण्यते ॥ शताननोपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ॥ ३८ ॥ यद्रूपंवी
क्ष्यललितामनोहरवपुर्धरा ॥ लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमोहति ॥ ३९ ॥ महाबलोमहावीर्योमहामोहनरूपधृक् ॥ किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणा
न्वितम् ॥ ४० ॥ धन्यासाजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक् ॥ रंस्यतेयेनसहितावर्षाणामयुतंमुदा ॥ ४१ ॥ त्वंकासिकिंतुनामासिबतसुंदरियत्तुमाम् ॥
परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तनमादरात् ॥ ४२ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम् ॥ उवाचजन्मललितंशंसंतीस्वस्यमोहनम् ॥ ४३ ॥ यात्व
याजानकीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका ॥ सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ॥ ४४ ॥ तदावांमोचयाम्यद्यानान्यथावाक्यलोभिता ॥ लीलयामिसुखे

१ वरः–इ०पा० । २ कंबुशोभिगलक्रोडह्रस्वकः–इ० पा० । ३ लीलया च सुखेनास्ताम्–इ० पा० ।

नास्तांमद्गेहेमधुंराक्षरौ ॥ ४५ ॥ इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यवेपेतुर्भयतांगतौ ॥ परस्परंप्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ॥ ४६ ॥ वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्था
वृक्षगोचराः ॥ परिभ्रमामसर्वत्रनोसुखंनोभवेद्गृहे ॥४७॥ अंतर्वत्नीस्वकेस्थानेगत्वासंसूयपुत्रकान् ॥ त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यमेह्युदितंवचः॥ ४८ ॥
एवंप्रोक्तातयासातुनमुमोचशुकींस्वयम् ॥ तदापतिस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ॥ ४९ ॥ सीतेमुंचकथंभार्यांरक्षसेमेमनोहरीम् ॥ आवांगच्छाववििपि
नेविचरावःसुखंवने ॥ ५० ॥ अंतर्वत्नीतुवर्तेतभार्याममममनोरमा ॥ तस्याःप्रसूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ॥ ५१ ॥ इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छ
महामते ॥ एतांरक्षामिसुखिनींमत्पार्श्वेप्रियकारिणीम् ॥५२॥ इत्युक्तोदुःखितःपक्षीतामूचेकरुणान्वितः ॥ योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवाहि॥५३॥
नवक्तव्यंनवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठताम् ॥ नोचेत्सवाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानमुन्मदः ॥ ५४ ॥ वयंचेदत्रवाक्यंनाकरिष्यामनगोपरि ॥ बंधनंकथमावां
स्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वातांप्रत्युवाचनाहंजीवामिसुंदरि ॥ एतयाभार्ययासीतेतस्मान्मुंचमनोहरे ॥ ५६ ॥ अनेकविधवाक्यैःसा
बोधितानामुचत्तदा ॥ कुपितादुःखिताभार्याशशापजनकात्मजाम् ॥ ५७ ॥ यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः ॥ तथात्वमपिरामेणवियुक्ताभव
गर्भिणी ॥५८॥ इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखितायांपुनःपुनः ॥ प्राणानिरगमन्दुःखात्पतिदुःखेनपूरितात् ॥ ५९ ॥ रामंरामंस्मरंत्याश्चवदंत्याश्चपुनःपुनः ॥
विमानमागतंसुष्ठुपक्षिणीस्वर्गताबभौ ॥ ६० ॥ तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट् ॥ परमंक्रोधमापन्नोजाह्नव्यांदुःखितोपतत् ॥ ६१ ॥
तथाभवामिरामस्यनगरेजनपूरिते ॥ मद्वाक्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्नव्याभ्रमशोभिते ॥ दुःखितःकुपि
तोभीतस्तद्वियोगेनकंपितः ॥ ६३ ॥ क्रुद्धत्वाद्दुःखितत्वाच्चसीतायाअपमाननात् ॥ अंत्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ॥ ६४ ॥ यःक्रोधाच्चस्व
कान्प्राणान्महतांदुष्टमाचरन् ॥ संत्यजेत्समृतोयातिअंत्यजत्वंद्विजोत्तमः ॥ ६५ ॥ तज्जातंरजकोक्तयासौनिंदिताचवियोगिता ॥ रजकस्यचशापे
नवियुक्तासावनंगता ॥ ६६ ॥ एतत्तेकथितंविप्रयत्तेपृष्टंविदेहजाम् ॥ पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वनिगदामितत् ॥ ६७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशे
षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरजकप्राग्जन्मकथनंनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथः
सुदुःखितः ॥ प्रतीहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् ॥ १ ॥ तद्वाक्यंप्रोक्तमाकर्ण्यक्षणाच्छत्रुघ्नमानयत् ॥ यत्ररामोनिजभ्राताभरतेनसहास्थितः ॥ २ ॥
भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथंचदुःखितम् ॥ प्रणम्यदुःखितोऽवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ॥ ३ ॥ तदारामोंत्यजप्रोक्तंवाक्यंलोकविगर्हितम् ॥ तंप्रत्युवाचरामो

१ मधुरादकौ–इ० पा० । २ पक्षिणौ–इ० पा० । ३ शिशुः–इ० पा० । ४ विनोति शेषः । ५ शत्रुघ्नं कथयामास शोकदुःखेन दुःखितः–इ० पा० ।

सौशत्रुघ्नंपदसेवकम् ॥ ४ ॥ अधोमुखोदीनरवोगद्गदाक्षरवेपथुः ॥ शृणुभ्रातर्वचोमेऽद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात् ॥ ५ ॥ यथास्यान्निर्मलाकीर्तिर्गंगेवपृथिवीं
गता ॥ सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वांत्यजोदितम् ॥ ६ ॥ हातुमिच्छामिदेहंस्वमेनांवाजानकींकिल ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ॥ ७ ॥
सवेपथुःपपातोर्व्यांदुःखितःपरदारणः ॥ संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ॥ ८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ किमेतदुच्यतेस्वामिञ्जानकींप्रतिदारुणम् ॥
पाखंडैर्दुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ॥ ९ ॥ निंदिताश्रुतिरग्राह्याभवतित्वग्र्यजन्मनाम् ॥ जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा ॥ १० ॥ निस्पृष्टा
पापिभिःपुंभिःसास्पर्शेनार्हितासताम् ॥ सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ॥ ११ ॥ उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः ॥ तस्मात्त्वमेनांगृह्णी
ष्वमात्यजानिंदितांस्त्रियम् ॥ १२ ॥ श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ १३ ॥ पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतं
प्रति ॥ तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखितोभृशम् ॥ १५ ॥ प्रतीहार
मुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयांतिकम् ॥ सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ प्रतीहारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्रामोभवंतंतुसमाह्वयतिवेगतः ॥
सतच्छ्रुत्वासमाह्वानंरामचंद्रेणवेगतः ॥ १७ ॥ जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनघः ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् ॥ १८ ॥ श्रीरामचंद्रंदुःखार्तंदुः
खितोवाक्यमब्रवीत् ॥ किमेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् ॥ १९ ॥ तदाशुशंसमांसर्वंकारणंमुख्यतोनघ ॥ एवंवदंतंनृपतिर्वृत्तांतंसर्वमादितः ॥ २० ॥
शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम् ॥ लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् ॥ २१ ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत् ॥ भ्रातरं
स्तब्धगात्रंचकंपमानंमुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥ नकिंचनवदन्तंतंवीक्ष्यशोकार्दितोब्रवीत् ॥ किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसांकितः ॥ २३ ॥ त्यजामीदंवपुः
श्रीमँल्लोकभीत्याचशोकवान् ॥ सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः ॥ २४ ॥ इदानींतेपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः ॥ कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्यं
तिनृपाभुवि ॥ २५ ॥ दुर्यशोलांछितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः ॥ मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजातागुणाधिकाः ॥ २६ ॥ इदानींमयिजातेतुविपरीतंबभूवतत् ॥
इतिसंभाषमाणंतंरामभद्रंसमीक्ष्यसः ॥ २७ ॥ संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः ॥ स्वामिन्विषादंमाकार्षीःकथंतवमतिर्हता ॥ २८ ॥ सीतामनिंदितां
कोनुत्यजतिश्रुतवान्भवान् ॥ आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति ॥ २९ ॥ कथंत्वयानिंदितासाजानकीयोषितांवरा ॥ तवदेशेबलात्कश्चिद्बाध्य
तेनजनोल्पकः ॥ ३० ॥ तस्मात्तस्ययथास्वांतेप्रतीतिःस्यात्तथाचर ॥ किमर्थंत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ॥ ३१ ॥ मनसावचसानान्यंजानातिज

१ गद्गदस्वरवेपथुः-इ० पा० ।

नकात्मजा ॥ तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजानकीम् ॥ ३२ ॥ ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंश्रु१याशुतत् ॥ एवंवदंतंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्पितः ॥ ३३॥
लक्ष्मणंधर्मवाक्येनबोधयंस्त्यजनोद्यमः ॥ ३४ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथंतुमांब्रवीपित्वंमात्यजैनामनिंदिताम् ॥ लोकापवादात्त्यक्ष्येहंजानन्नपि
विपापिनीम् ॥ ३५ ॥ स्वयशःकारणेऽहंस्वंदेहंत्यक्ष्याम्यशोभनम् ॥ त्वामपिभ्रातरंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ॥ ३६ ॥ किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्रा
णिवसुशोभनम् ॥ स्वयशःकारणेसर्वंत्यजामिकिमुमैथिलीम् ॥ ३७ ॥ नतथामेप्रियोभ्रातानकलत्रंनबांधवाः ॥ यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकवि
श्रुता ॥ ३८ ॥ इदानींरजकोनैव२प्रष्टव्योभवतिध्रुवम् ॥ कालेनसर्वंभवितालोकचित्तस्यरंजनम् ॥ ३९ ॥ आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्क्षितौ ॥
सकालेनपरीपाकाद्भेषजादेवनश्यति ॥ ४० ॥ तथाकालेनसंभाविसांप्रतंमाविलंब३य ॥ त्यजैनांविपिनेसाध्वींमांवाखड्गेनघातय ॥ ४१ ॥ इत्युक्तंवाक्य
माकर्ण्यदुःखितोभूत्तदामहान् ॥ चिंतयामासचस्वांतेलक्ष्मणःशोककर्षितः ॥ ४२ ॥ पित्राज्ञप्तोजामदग्न्योमातरंचाप्यघातयत् ॥ गुरोराज्ञानैवलंघ्यायु
क्ताऽयुक्तापिसर्वथा ॥ ४३ ॥ तस्मादेनांत्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया ॥ इतिसंचिंत्यमनासिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ॥ ४४ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥
अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञांनैवलंघयेत् ॥ तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वंवदसिसुव्रत ॥ ४५ ॥ इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञत्व
यामेतोपितंमनः ॥ ४६ ॥ अद्यैवरात्रौजानक्यादोहदस्तापसीक्षणे ॥ तन्मिषेणरथेस्थाप्यमोचयैनांमहावने ॥ ४७ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यविशुष्य
द्वदनोभितः ॥ रुदन्बाष्पकलांमुंचञ्जगामस्वंनिवेशनम् ॥ ४८ ॥ सुमंत्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत् ॥ रथंमेकुरुसज्जंवैसदश्ववरभूपितम् ॥ ४९ ॥
सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा ॥ आनीतंतंरथंदृष्ट्वालक्ष्मणःशोककर्षितः ॥ ५० ॥ परमंदुःखमापन्नःसंरुह्यस्यंदनंवरम् ॥
निःश्वसञ्जानकीगेहंप्रतस्थेभ्रातृसेवकः ॥ ५१ ॥ गत्वाचांतःपुरेभ्राताराम स्यमिथिलात्मजाम् ॥ प्रत्यूचेनिःश्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ॥ ५२ ॥
मातर्जानकिरामेणप्रेषितोभवनंतव ॥ तापसीःप्रतियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदेहजा ॥ परमंहर्ष
मापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ॥ ५४ ॥ ॥ जानक्युवाच ॥ ॥ धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा ॥ यस्यादोहदपूर्त्यर्थंप्रेषयामासलक्ष्म
णम् ॥ ५५ ॥ अद्याहंतावनचरीस्तापसीःपतिदेवताः ॥ नमस्कुर्यांचवासोभिःपूजयामिमनोहराः ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणा
निच ॥ मणीन्विमलमुक्ताश्चकपूरादिसुगंधिमत् ॥ ५७ ॥ चंदनादिकवस्तूनिविचित्राणिसहस्रधा ॥ जग्राहरघुनाथस्यपत्नी६स्वप्रियकाम्यया ॥ ५८ ॥

१ संश्रृणुष्व–इ० पा० । २ नाद्य–इ० पा० । ३ विलंघय–इ० पा० । ४ क्षणं तदा–इ० पा० । ५ महामते–इ० पा० । ६ प्रियकरी वरा–इ० पा० ।

सीतागृहीत्वासर्वाणिदासीनांकरयोर्मुहुः ॥ लक्ष्मणंप्रतिगच्छंतीदेहल्यांचास्खलत्तदा ॥ ५९ ॥ अविचार्यतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणंप्रियकारिणम् ॥ उवाचकुत्र सरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ॥ ६० ॥ सनिःश्वसन्रथंहैमंजानक्यासहानिर्विशत् ॥ सुमंत्रंप्रत्युवाचासौचालयाश्वान्मनोजवान् ॥ ६१ ॥ ससुयुक्तंरथंवाक्याल्ल क्ष्मणस्यतुचाह्वयत् ॥ अश्रुपूर्णमुखंपश्यल्लँक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ॥ ६२ ॥ आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि ॥ नचलंतियदावाहास्तदालक्ष्मणमब्रवी त् ॥ ६३ ॥ ॥ सुमंत्रउवाच ॥ ॥ स्वामिंश्चलंतिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः ॥ किंकरोमिनजानेऽत्रकारणंवाहपातने ॥ ६४ ॥ एवंब्रुवंतंप्रत्यूचेलक्ष्मणो गद्गदस्वरः ॥ सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ॥ ६५ ॥ एतच्छ्रुत्वोदितंयंताकथंचित्समचालयत् ॥ तदास्फुरद्दक्षनेत्रंजानक्यादुःखशंसक म् ॥ ६६ ॥ तदैवहृदयेशोकःसमभूद्दुःखशंसकः ॥ तदैवपक्षिणःपुण्याःकुर्वंतिपरिवर्तनम् ॥ ६७ ॥ एवंवीक्ष्यैववैदेहीप्रत्युवाचाथदेवरम् ॥ कथंमेतापसी क्षायैयातुमिच्छारघूद्वह ॥ ६८ ॥ रामेभूयाद्धिकल्याणंभरतेवातथानुजे ॥ तत्प्रजासुचसर्वत्रमाभवंतुविपर्ययाः ॥ ६९ ॥ एवंब्रुवंतींसंवीक्ष्यजानकींचस लक्ष्मणः ॥ नकिंचिदुक्तवान्रुद्धकंठोबाष्पप्रपूरितः ॥ ७० ॥ सागच्छंतीमृगान्वामंपरिवर्तनकारकान् ॥ अपश्यद्दुःखसंघातकारकान्समभाषत ॥ ७१ ॥ अद्ययन्मेमृगावामंवर्तयंतितदिष्यते ॥ श्रीरामचरणौमुक्त्वागच्छंत्यायुक्तमेवतत् ॥ ७२ ॥ महिलानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम् ॥ तन्मुक्त्वान्यत्रयांत्यामे यद्भवेद्युक्तमेवतत् ॥ ७३ ॥ एवंपथिविचारंतुकुर्वत्यापरमार्थतः ॥ जाह्नवीददृशेदेव्यामुनिवृंदैकसेविता ॥ ७४ ॥ यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यंतेदुग्धसंनि भाः ॥ तरंगोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ॥ ७५ ॥ यस्यावारिकणस्पर्शान्महापातकसंचयः ॥ पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समंततः ॥ ७६ ॥ गंगांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्यंदनेस्थिताम् ॥ उवाचनिर्गलद्बाष्पएहिसीतेरथाद्भुवि[1] ॥ ७७ ॥ सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणादवततारसा ॥ लक्ष्मणेनधृता बाहौस्खलंतीपथिकंटकैः ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेजानक्यागंगादर्शनंनामअष्टपंचाशत्तमोऽध्या यः ॥ ५८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा ॥ जानकींपरतस्तीरेहस्तेधृत्वावनंययौ ॥ १ ॥ साचलंतीपथितदाशुष्यद्व दनलक्षिता ॥ कंटकक्षतसत्पादास्खलंतीचपदेपदे ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिनेदुःखदायिनि ॥ प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञाविधायकः[2] ॥ ३ ॥ यत्रवृक्षामहाघोराबर्बूलाःखदिरावनाः ॥ श्लेष्मातकाश्चिंचिणीकाःशुष्कादावेनवह्निना ॥ ४ ॥ कोटरस्थमहासर्पाःफूत्कुर्वंतिसुकोपिताः ॥ घूकाघूत्कुर्व तेयत्रलोकचित्तभयंकराः ॥ ५ ॥ व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोतिभयंकराः ॥ दृश्यंतेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ॥ ६ ॥ महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्र

१ एहि सीते तरोर्मिलाम्–इ० पा० । २ राघवाज्ञाविशारदः–इ० पा० ।

यविलक्षिताः ॥ कुर्वंतिप्राणिनांतापंमानसस्यमदोद्धुराः ॥ ७ ॥ ईदृग्वनंप्रपश्यंतीभयेनोपगतज्वरा ॥ कंटकैर्दष्टचरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥
॥ जानक्युवाच ॥ ॥ वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान् ॥ नाहंपश्यामिनोतेषांपत्नीश्चसुतपोधनाः ॥ ९ ॥ पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्क
वृक्षकान् ॥ दावानलेनतत्सर्वंदह्यमानमिदंवनम् ॥ १० ॥ त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ शकुनेतरसाहस्रंभवेन्ममपदेपदे ॥ ११ ॥ तन्मेक
थयवीराद्यकथंमुक्तामहात्मना ॥ रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् ॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ संरुद्धबाष्पवदनोनकिंचि
त्प्रोक्तवांस्तदा ॥ १३ ॥ तदेवविपिनंघोरंगच्छंतीलक्ष्मणान्विता ॥ पुनरप्याहतंवीरंदुःखार्तापश्यतीमुखम् ॥ १४ ॥ तदापिसनतांवक्तिकिमपिप्रेक्षुलोलु
पः ॥ तदासात्यंतनिर्बंधंचकारपरिपृच्छती ॥ १५ ॥ आग्रहेणयदापृष्टोलक्ष्मणःसीतयातदा ॥ रुद्धकंठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसंभवम् ॥ १६ ॥ तद्वाक्यं
पविनातुल्यंनिशम्यमुनिसत्तम ॥ सुलताकृत्तमूलेवबभूवाकल्पवर्जिता ॥१७॥ तदेवपृथिवींतांनजग्राहतनयामिमाम् ॥ रामोविपापिनींसीतांनजह्यादितिशं
किनी॥१८॥पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रिरुत्सुकः॥ पल्लवाग्र्यसमीरेणसंज्ञितांतुचकारसः॥१९॥संज्ञांप्राप्ताह्युवाचेदंमाहास्यंकुरुदेवर॥ कथंमांपापरहितां
त्यजतेसरघूद्वहः ॥ २० ॥ एवंबहुविलप्याथलक्ष्मणंदुःखसंयुतम् ॥ संवीक्ष्यमूर्च्छिताभूमौपपातपरिदुःखिता ॥ २१ ॥ मुहूर्तेनापिसंज्ञांसाप्राप्यदुःखप
रिप्लुता ॥ जगादरामचरणौस्मरंतीशोकविक्षता ॥२२॥ रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेमांकथंमहान् ॥ योमदर्थेपयोराशिंबद्धवान्वानरैर्युतः ॥२३॥ सकथंमां
महावीरोनिष्पापांरजकोक्तितः ॥ त्यजिष्यतिममैवात्रदैवंतुप्रतिकूलितम् ॥ २४ ॥ एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राताविदेहजा ॥ मूर्च्छितांतांसमीक्ष्याथरुरोद
विकृतस्वरः ॥ २५ ॥ पुनःसंज्ञामवाप्यैवंसौमित्रिंनिजगादसा ॥ दुःखातुरंवीक्षमाणारुद्धकंठंसुदुःखिता ॥२६॥ सौमित्रेगच्छरामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम् ॥
मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाःसमक्षंतपसांनिधेः॥ २७ ॥ मांतत्याजभवान्यद्वैजानन्नपिविपापिनीम् ॥ कुलस्यसदृशंकिंवाशास्त्रज्ञानस्यतत्फलम् ॥ २८॥ नित्यंत
वपदेरक्तांत्वदुच्छिष्टभुजंहिमाम् ॥ भवांस्तत्याजतत्सर्वंममदैवंतुकारणम् ॥ २९ ॥ कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम ॥ अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरंतीप्राण
धारिका ॥ ३० ॥ मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः ॥ अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमनसारघुवंशज ॥ ३१ ॥ भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वर ॥ त्वत्पद
स्मरणानेकहतपापासतीश्वरी ॥ ३२ ॥ श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वंमत्संदेशंरघूत्तम ॥ त्यक्तावनेमहाघोरेरामेणनिरघासती ॥ ३३ ॥ स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगग
णैर्युते ॥ अंतर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्मना ॥ ३४ ॥ सौमित्रेशृणुमद्वाक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे ॥ इदानींसंत्यजेप्राणान्नामवीर्यसुरक्षती ॥ ३५ ॥ त्वंराम
वचनंतथ्यंयत्करोषिशुभंतव ॥ परतंत्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना ॥ ३६ ॥ गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपंथानएवते ॥ ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्याहंक

दाकदा ॥ ३७ ॥ इत्युक्तामूर्च्छिताभूमौपपातपुरतस्तदा ॥ लक्ष्मणोदुःखमापेदे वीक्ष्यमूर्च्छितजानकीम् ॥ ३८ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्रातांप्रक्रत्य च ॥ सौमित्रिःसांत्वयामासवचनैर्मधुरैर्मुहुः ॥ ३९ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः ॥ समीपेतेमुनेरस्तिवाल्मीकेरा श्रमोमहान् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यदुःखितोबाष्पपूरितः ॥ मुंचन्नश्रुकलांदुःखाद्ययौरामंमहीपतिम् ॥ ४१ ॥ जानकीदेवरंयांतंवीक्ष्यविस्मितलो चना ॥ हसत्ययंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ॥ ४२ ॥ कथंमांप्राणतःश्रेष्ठांविपापांराघवोत्यजत् ॥ इतिसंचिंतयंतीसातमैक्षदनिमेषणा ॥ ४३ ॥ जाह्नवीं सर्वथोत्तीर्णांज्ञात्वासत्यंस्वहापनम् ॥ पतिताप्राणसंदेहंप्राप्तामूर्च्छांगतातदा ॥ ४४ ॥ तदाहंसाःस्वपक्षाभ्यांजलमानीयसर्वतः ॥ सिषिचुर्मधुरोवायुर्ववौ पुष्पसुगंधिमान् ॥ ४५ ॥ करिणःपुष्करैःस्वीयैर्जलपूर्णैःसमंततः ॥ व्याप्तंशरीरंरजसाक्षालयंतइवागताः ॥ ४६ ॥ मृगास्तदंतिकंप्राप्यसंतस्थुर्विस्मितेक्ष णाः ॥ नगाःपुष्पयुताआसंस्तत्कालंमधुनाविना ॥४७॥ एतस्मिन्समयेवृत्तेसंज्ञांप्राप्यतदासती॥विललापसुदुःखार्तारामरामेतिजल्पती ॥४८॥ हानाथदी नबंधोहेकेरुणामयसंनिधे॥ अपराधादृतेमांत्वंकथंत्यजसिवैवने॥४९॥इत्येवमादिभाषंतीविलपंतीमुहुर्मुहुः॥इतस्ततःप्रपश्यंतीसंमूर्च्छतीपुनःपुनः ॥५०॥ तदास्वशिष्यैर्भगवान्वाल्मीकिःसंगतोवनम् ॥ शुश्रावरुदितंतत्रकरुणास्वरभाषितम् ॥ ५१ ॥ शिष्यान्प्रतिजगादाथपश्यंतुवनमध्यतः ॥ कोरोदितिम हाघोरेविपिनेदुःखितस्वरः ॥ ५२ ॥ तेप्रयुक्ताश्चमुनिनासंजग्मुर्यत्रजानकी ॥ रामरामेतिभाषंतीबाष्पपूरपरिप्लुता ॥ ५३ ॥ तांदृष्ट्वास्त्रियमौत्सुक्याद्वा ल्मीकिंप्रत्यगुर्मुनिम् ॥ श्रुत्वातदीरितंवाक्यंजगामासौततोमुनिः ॥ ५४ ॥ दृष्ट्वातंतपसांराशिंजानकीपतिदेवता ॥ नमोस्तुमुनयेवेदमूर्तये व्रतवार्धये ॥ ५५ ॥ इत्युक्तवंतींतांसीतामाशीर्भिरभ्यनंदयत् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवपुत्रौप्राप्नुहिशोभनौ ॥ ५६ ॥ कासित्वंकिंवनेघोरेसंगतासिकिमीदृशी ॥ सर्वमेशंसजानीयांतवदुःखस्यकारणम् ॥ ५७ ॥ सातदाप्रत्युवाचेमंरा[3]मस्यमहिलामुनिम् ॥ निःश्वसंतीकरुणयागिरासंजातवेपथुः ॥ ५८ ॥ शृणुमेवा क्यमर्थोक्तंसर्वदुःखस्यकारणम् ॥ जानीहिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेवकीम् ॥ ५९ ॥ अपराधंविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम् ॥ लक्ष्मणोमांविमु च्यात्रगतवान्राघवाज्ञया ॥६०॥ इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णंबिभ्रतीमुखपंकजम् ॥ वाल्मीकिःसांत्वयन्प्राहजानकींकमलेक्षणाम् ॥६१॥ वाल्मीकिंमांविजानीहि पितुस्तवगुरुंमुनिम् ॥ दुःखंमाकुरुवैदेहिह्यागच्छममचाश्रमम् ॥ ६२ ॥ भिन्नस्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते ॥ ईदृशेकर्मणिममरोपोस्त्वेवमहीप तेः ॥ ६३ ॥ एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ दुःखपूर्णाश्रुवदनाकिंचित्सुखमवापसा ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ वाल्मीकिःसांत्वयित्वैनांदुः

१ प्रणम्यच–इ० पा० । २ करुणापयसांनिधे–इ० पा० । ३ राजराजस्य मेहला–इ० पा० ।

खपूराकुलेक्षणाम् ॥ निनायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ॥ ६५ ॥ सागच्छंतीपृष्ठतोस्यवाल्मीकेस्तपसांनिधेः ॥ रराजेंदोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोह
रा ॥ ६६ ॥ वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रमंमुनिपूरितम् ॥ तापसीःप्रतिसंचख्यौजानकींस्वाश्रमंगताम् ॥ ६७ ॥ वैदेहीतापसीःसर्वानमश्चक्रेमहाम
नाः ॥ परस्परंप्रहर्षिताःपरिरंभंसमाचरन् ॥ ६८ ॥ वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः ॥ रच्यतांबतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ॥ ६९ ॥
इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम् ॥ व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहरम्॥७०॥तत्रावसद्धिवैदेहीपतिव्रतपरायण।॥ वाल्मीकेःपरिचर्यांचकुर्वं
तीफलभक्षिका ॥ ७१ ॥ जपंतीरामरामेतिमनसावचसास्वयम् ॥ निनायदिवसांस्तत्रजानकीपातिदेवता ॥ ७२ ॥ कालेसासूतपुत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ ॥
रामचंद्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ॥ ७३ ॥ तच्छ्रुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम् ॥ चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मंत्रवित्तमः ॥ ७४ ॥ कुशैर्ल
वैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत् ॥ तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइतिस्फुटा ॥ ७५ ॥ वाल्मीकिर्यत्रविरजामंगलंतद्यथाचरत् ॥ अत्यंतंहृष्टचित्ता
साबभूवकमलेक्षणा ॥ ७६ ॥ तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः ॥ आगमच्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ॥७७॥ तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नो
रघुनायकम् ॥ माशंसजानकीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः॥७८॥जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ ॥ कंदमूलफलैःपुष्टौव्यदधादुन्मदौवरौ ॥७९॥ शुक्लप्रति
पदायाश्चशशीवसुमनोहरौ ॥ कालेनसंस्कृतौजातावुपनीतौमनोहरौ ॥ ८० ॥ उपनीयमुनिर्वेदंसांगमध्यापयत्सुतौ ॥ सरहस्यंधनुर्वेदंरामायणमपाठयत्
॥८१॥ वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते ॥ अभेद्येसगुणेश्रेष्ठेवैरिवृंदविदारणे ॥८२॥ इषुधीबाणसंपूर्णौअक्षयेकरवालके ॥ चर्माण्यभेद्यानिददौजान
क्यात्मजयोस्तदा ॥८३॥ धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा ॥ चरंतौतत्ररेजातेअश्विनाविवशोभनौ ॥८४॥ जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ ॥ परमं
हर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ॥ ८५ ॥ एषतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसंभवः ॥ अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृंतनम् ॥ ८६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नोनिजवीराणांछि
न्नान्बाहून्निरीक्षयन् ॥ उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः ॥ १ ॥ केनवीरेणवोबाहुकृंतनंसमकारिभोः ॥ तस्याहंबाहूकृंतामिदेवगुप्तस्यवैभटाः ॥ २ ॥
नजानातिमहामूढोरामचंद्रबलंमहत् ॥ इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रांत्याबलंस्वकम् ॥३॥ सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः ॥ कोवाऽगृह्णात्सुतसर्पान्मूढो
ज्ञात्वापराक्रमम् ॥४॥ इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम् ॥ रामचंद्रप्रतिनिधिंबालकंसमशंसत ॥५॥ सश्रुत्वारोषताम्राक्षोबालकेनहृयग्रहम् ॥ सेना

१ सुमुखेक्षणा–इ० पा० । २ उपवीतादिना मुने–इ० पा० । ३ वर्माणि–इ० पा० । ४ हयं हतम्–इ० पा० ।

न्यैवैकालजितमाज्ञापयद्युयुत्सुकः॥६॥ सेनानीःसकलांसेनांव्यूहयस्वममाज्ञया ॥ रिपुःसंप्रतिगंतव्योमहाबलपराक्रमः ॥७॥ नायंबालोहरिर्नूनंभविष्यतिह
यंधरः ॥ अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्धयापहृत् ॥ ८ ॥ अवश्यंकदनंभाविसैन्यस्यबलिनोमहत् ॥ स्वच्छंदचरितैःखेलन्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ॥ ९ ॥
तत्रगंतव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः ॥ एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः ॥ १० ॥ सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरंगिणीम् ॥ सज्जांतांशत्रुजिद्दृष्ट्वा
चतुरंगयुतांवराम् ॥ ११ ॥ आज्ञापयत्ततोगंतुंयत्रबालोहयंधरः ॥ साचचालतदासेनाचतुरंगसमन्विता ॥ १२ ॥ कंपयंतीमहीभागंत्रासयंतीरिपून्बला
त् ॥ सेनानीस्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम् ॥ १३ ॥ विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम् ॥ बालमुंचहयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः ॥ १४ ॥ सेना
नीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः ॥ त्वांरामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहृदिजायते ॥ १५ ॥ अन्यथातवमेदौस्थ्याज्जीवितंनभविष्यति ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्य
शत्रुघ्नस्यभटस्यहि ॥ १६ ॥ जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्धुतम् ॥ गच्छमुक्तोसितंरामंकथयस्वहयग्रहम् ॥ १७ ॥ त्वत्तोबिभेमिनोशूरवाक्येननय
शालिना ॥ ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोटयोयदि ॥ १८ ॥ मातृपादप्रसादेनतूलीभूतानसंशयः ॥ कालजित्तवयन्नाममात्राकारिमनोज्ञया ॥ १९ ॥
पक्वबिंबफलस्येववर्णतोनचवीर्यतः ॥ दर्शयस्वाधुनावीर्यंस्वनामबलचिह्नितः ॥ २० ॥ मांकालंतवसंजित्यसत्यनामाभविष्यसि ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥
सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः ॥२१॥ चुकोपहृदयेत्यंतंजगादवचनंपुनः ॥ कस्मिन्कुलेसमुत्पत्तिःकिंनामासिचबालक ॥ त्वन्नामनाभिजानामि
कुलंशीलंवयस्तथा ॥ २२ ॥ पादचारंरथस्थोहमधर्मेणकथंजये ॥ तदात्यंतंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः ॥ २३ ॥ कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहृदा ॥
लवोहंलवतःसर्वाञ्जेष्यामिरिपुसैनिकान् ॥ २४ ॥ इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम् ॥ इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंचकारसलवोबली ॥ २५ ॥
टंकारयामासतदावीरानाकंपयन्हृदि ॥ वाल्मीकिंप्रथमंस्मृत्वाजानकींमातरंलवः ॥ २६ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः॥ कालजित्स्वधनुः
कृत्वासज्यंकोपसमन्वितः ॥ २७ ॥ ताडयामासजवनोलवंरणविशारदः ॥ तद्बाणाञ्छतधाछित्त्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः ॥२८॥ सेनान्यंविरथंचक्रेवसुभिः
स्वशरोत्तमैः ॥ विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः ॥ २९ ॥ मदोन्मत्तंमहावेगंसतधाप्रस्रवान्वितम् ॥ गजारूढंतुतंदृष्ट्वादशभिर्धनुषोगतैः ॥ ३० ॥बाणै
र्विव्याधविहसन्सर्वांत्रिपुगणाश्रयी ॥ कालजित्तस्यवीर्यंतुदृष्ट्वाविस्मितमानसः ॥ ३१ ॥गदांमुमोचमहतींमहायसविनिर्मिताम् ॥ आपतंतींगदांवेगाद्धारायुत
विनिर्मिताम् ॥ ३२ ॥ त्रिधाचिच्छेदतरसाक्षुरप्रैःसकुशानुजः ॥ परिघंनिशितंघोरंवैरिप्राणहरोदितम् ॥ ३३ ॥ मुक्तंपुनस्तेनलवश्चिच्छेदतरसान्वितः ॥

१ वयसा भट–इ० पा० । २ कालजित्तां पराक्रांतिम्–इ० पा० ।

छित्त्वातत्परिघंघोरंकोपादारक्तलोचनः ॥ ३४ ॥ गजोपस्थेसमारूढंमन्यमानश्रुकोपह ॥ तत्क्षणादच्छिनत्तस्यशुंडांखड्गेनदंतिनः ॥ ३५ ॥ दंतयोश्चर
णौधृत्वारुरोहगजमस्तके ॥ मुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा ॥ ३६ ॥ केशेष्वाकृष्यसेनान्यंपातयामासभूतले ॥ पातितःसगजो
पस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ॥ ३७ ॥ हृदयेताडयामासमुष्टिनावज्रमुष्टिना ॥ सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्रान्निशिताञ्छरान् ॥ ३८ ॥ मुमोचहृदयेक्षिप्रंकुंड
लीकृतधन्ववान् ॥ सरराजरणोपांतेकुंडलीकृतचापवान् ॥ ३९ ॥ शिरस्त्रंकवचंबिभ्रदभेद्यंशरकोटिभिः ॥ सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहंतुंखड्गमाददे ॥
॥ ४० ॥ दशन्रोषात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः ॥ खड्गहस्तंसमायांतंशूरंसेनापतिंलवः ॥ ४१ ॥ चिच्छेदभुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत् ॥ छिन्नं
खड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ॥ ४२ ॥ वामेनगदयाहंतुंप्रचक्रामभुजेनतम् ॥ सोपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसांगदस्तीक्ष्णसायकैः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकु
पितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम् ॥ लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणांगणे ॥ ४४ ॥ स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात् ॥ तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुप
चक्रमे ॥ ४५ ॥ तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोधिपौरुषम् ॥ करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ॥ ४६ ॥ अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम् ॥
हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथेनिपातिते ॥ ४७ ॥ सैनिकाःपरिसंक्रुद्धालवंहंतुं[1]समागताः ॥ लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात् ॥ ४८ ॥ छिन्नाभि
न्नांगकाःकेचिद्गताःकेचिद्रणांगणात् ॥ सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ॥ ४९ ॥ वाराहइवनिःश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम् ॥ गजाभिन्नाद्विधाजा
तामौक्तिकैःपूरितामही ॥ ५० ॥ दुर्गमाभूद्भटाग्र्याणांपर्वतैर्व्यापृतायथा ॥ अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ॥ ५१ ॥ अपतन्रुधिराप्लुष्टेह्नदेवल
सुशोभिताः ॥ रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दंडसुशोभिनः ॥ ५२ ॥ रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गगाइववैसुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटावक्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ॥ ५३ ॥
पतितास्तत्रदृश्यंतेवीरारणविशारदाः ॥ सुस्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ॥ ५४ ॥ महाप्रवाहललितावैरिणांभयकारिका ॥ केषांचिद्बाहवश्छि
न्नाःकेषांपादाविकर्तिताः ॥ ५५ ॥ केषांकर्णाश्चनासाश्चकेषांकवचकुंडले ॥ एवंतुकदनंजातंसेनान्यांपतितेरणे ॥ ५६ ॥ सर्वेनिपतितावीरानकेचिज्जी
वितास्ततः ॥ लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृंदंविजित्यच ॥ ५७ ॥ अन्यागमनशंकायांमनःकुर्वन्नवैक्षत ॥ केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ॥ ५८ ॥ शत्रु
घ्नंसविधेजग्मुःशंसितुंवृत्तमद्भुतम् ॥ गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तंरणांगणे ॥ ५९ ॥ कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम् ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मयंप्राप्तः
शत्रुघ्नस्तानुवाच ह ॥ ६० ॥ हसन्रोषाद्दशन्दंतान्बालग्राहहयंस्मरन् ॥ रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछलग्रहाः ॥ ६१ ॥ किंवावैकल्यमायातंकालजि

१ हंतुमगुः क्षणात्–इ० पा० ।

न्मरणंकथम् ॥ यःसंख्येवैरिवृंदानांदारुणःसमितिंजयः ॥ ६२ ॥ तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम् ॥ शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराःप्रोचुरसृक्प्लुताः ॥
॥ ६३ ॥ नास्माकंमदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम् ॥ कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्जानीहिभूपते ॥ ६४ ॥ बलंचकृत्स्नंमथितंबालेनातुलशौंडिना ॥ अतःप
रंतुयत्कार्यंयेप्रेष्यानृवरोत्तमाः ॥ ६५ ॥ बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणांशत्रुहातदा ॥६६ ॥ सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवा
चरणकारणे ॥ ६७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवयुद्धेसैन्यपराजयकालजित्सेनानीमरणंनामपष्टितमोऽध्या
यः ॥ ६० ॥ छ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ जानासिकिंमहामंत्रिन्कोबालोहयमाहरत् ॥येनमेक्षपितंसर्वंबलंवारिधिसन्निभम् ॥१॥ सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्नयंमुनि
श्रेष्ठवाल्मीकेराश्रमोमहान्॥क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन ॥२॥इंद्रोभविष्यातिपरममर्षीहयमाहरत् ॥ पुरारिर्वान्यथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ॥ ३ ॥
कालजिद्येननाशंवप्राप्तःपरमदारुणः ॥ तंप्रतिश्रीमहाराजगंताकःपुष्कलान्यतः ॥ ४ ॥ त्वंचवीरैर्भटैःसर्वैराजभिःपरिवारितः ॥ तत्रगच्छस्वसैन्येनमहता
शत्रुकृंतन ॥ ५ ॥ गत्वासजीवितंवीरंबद्धातुकुतुकार्थिने ॥ दर्शयिष्यामिरामायमतंमेत्विदमाहृतम् ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवीरान्सर्वान्समादिशत् ॥
सैन्येनमहतायातयूयमायामिपृष्ठतः ॥ ७ ॥ निर्दिष्टास्तेक्षणाद्वीराजग्मुर्यत्रलवोबली ॥ धनुर्विस्फारयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ॥ ८ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वा
बलंवीरप्रपूरितम् ॥ नकिंचिन्मनसाबिभ्येलवेनबलशालिना ॥ ९ ॥ लवःसिंहइवोत्तस्थौमृगान्मत्वाऽखिलान्भटान् ॥ धनुर्विस्फारयन्रोपाच्छरान्मुंचन्सह
स्रशः ॥ १० ॥ तेशरैःपीड्यमानास्तुमहारोषेणपूरिताः ॥ वीरंबालंमन्यमानाःसंमुखंप्राद्रवंस्तदा ॥ ११ ॥ वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वाभ्रमिभिःपर्यवस्थितान् ॥
लवोजवेनसंधायशरान्रोषप्रपूरितः ॥ १२ ॥ भ्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयायुतसंख्यया ॥ तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयायुतपंचभिः ॥ १३ ॥ पंचमीलक्षयोधानां
षष्ठीयोधायुताधिकैः ॥ सप्तमीलक्षयुग्मेनसप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः ॥ १४ ॥ मध्येलवोभ्रमिव्याप्तःसंचरन्वह्निवत्तदा ॥ दाहयामाससर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकार
कान् ॥ १५ ॥ काचित्खड्गैःशरैःकाचित्काचित्प्रासैश्चकुंतलैः ॥ पट्टिशैःपरिघैःसर्वाभ्रमिर्भग्नामहात्मना ॥ १६॥ सप्तभिर्भ्रमिभिर्मुक्तोरराजसकुशानुजः ॥
मेघवृंदविनिर्मुक्तःशशीवशरदागमे ॥१७॥ प्राहरत्सर्वथायोधान्भिदन्गजकरान्बहून् ॥ छिंदञ्छिरांसिवीराणांचक्रेभ्रूणिमहांतिच ॥ १८ ॥ अनेकेपतितावी
रालवबाणप्रपीडिताः ॥ मुमुहुःसमरेऽथान्येनष्टाअन्येसुकातराः ॥ १९ ॥ पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम् ॥ वीक्ष्यवीरोरणेयोद्धुंप्रायात्पुष्कलसंज्ञ
कः ॥ २० तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्रोषपूरितलोचनः ॥ रथेसुहयशोभाढ्येतिष्ठन्प्रायाल्लवंबली ॥ २१ ॥ सलवंप्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तिष्ठदत्तेम

१ चक्रेणापि–इ० पा० ।

यासंख्येरथेसुहयशोभिते ॥ २२ ॥ पदातिनात्वयायुद्धंकरोमिकथमाहवे ॥ तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्धयेहंभवतासह ॥ एतद्वाक्यंनिशम्यासौलवःपुष्कलम
ब्रवीत् ॥ २३ ॥ त्वयादत्तेरथेस्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे ॥ तदोमपापमेवस्याज्जयःसंदिग्धएवहि ॥ २४ ॥ नवयंब्राह्मणावीरप्रतिग्रहपरायणाः ॥ वयंतुक्ष
त्रियानित्यंदानकर्मक्रियारताः ॥ २५ ॥ इदानींत्वद्रथंकोपाद्भनज्मिप्रत्यहंभवान् ॥ पादचारीभवत्येवपश्चाद्युद्धंकरिष्यति ॥ २६ ॥ पुष्कलोवाक्यमाक
र्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम् ॥ विसिस्मायचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ २७ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वितः ॥ चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसंधानमा
चरन् ॥ २८ ॥ सयावत्सगुणंचापंकुरुतेतावदुद्धतः ॥ रथभंगंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली ॥ २९ ॥ भग्नंरथंस्वकंवीक्ष्यधनुश्छिन्नंमहात्मना ॥ महावीरं
मन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ॥ ३० ॥ उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्धतौ ॥ उभौक्षतजविप्लुष्टौछिन्नसन्नाहितावुभौ ॥ ३१ ॥ परस्परंबाणवातविशीर्णे
वपुलक्षितौ ॥ जयाकांक्षांप्रकुर्वंतौपरस्परवधैषिणौ ॥ ३२ ॥ जयंतकार्तिकेयौवापुरारिःपुरभिद्यथा ॥ एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणांगणे ॥ ३३ ॥ पुष्क
लःप्रत्युवाचाथवालं[1]शूरशिरोमणे ॥ त्वादृशोनमयादृष्टःकश्चिद्वीरशिरोमणिः ॥ ३४ ॥ शिरस्तेपातयाम्यद्यबाणैःशितसुपर्वभिः ॥ मापलायस्वसमरेप्राणा
न्रक्षस्वसंयतः ॥ ३५ ॥ एवमुक्त्वालवंवीरंचकारशरपंजरे ॥ पुष्कलस्यशराभूमौनभसिव्याप्यसंस्थिताः ॥ ३६ ॥ शरपंजरमध्यस्थोलवःपुष्कलमब्रवीत्॥
महत्कर्मकृतंवीरयन्मांबाणैरपीडयत्[2] ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वाबाणसंघातंप्रच्छिद्यवचनंपुनः ॥ जगादपुष्कलंवीरःशरसंधानकोविदः ॥ ३८ ॥ पालयात्मानमा
जिस्थंमच्छराघातपीडितः ॥ पतिष्यसिमहीपृष्ठेरुधिरेणपरिप्लुतः॥३९॥एवमुक्तंसमाकर्ण्यपुष्कलःकोपसंयुतः ॥ रणेसंयोधयामासलवंवीरंमहाबलम्॥४०॥
लवःप्रकुपितोबाणंतीक्ष्णंवैरिविदारणम् ॥ जग्राहलवतः[3]कोशादाशीविषमिवक्रुधा ॥ ४१ ॥ जाज्वल्यमानःसशरश्चापमुक्तोलवस्यच ॥ हृदयंभेत्तुमुद्युक्त
श्छिन्नोभारतिनाशुसः ॥ ४२ ॥ छिन्नेभारतिनासंख्येशरेणप्राणहारिणा ॥ अत्यंतंकुपितोघोरंशरमन्यंसमाददे ॥ ४३ ॥ आकर्णाकृष्टचापेन[4]समुक्तोनि
शितःशरः ॥ बिभेदहृदयंतस्यपुष्कलस्यमहारणे ॥ ४४ ॥ भिन्नोवक्षसिवीरेणसायकेनाशुगामिना ॥ पपातधरणीपृष्ठेमहाशूरशिरोमणिः ॥ ४५ ॥ पति
तंतंसमालोक्यपुष्कलंपवनात्मजः ॥ गृहीत्वाराघवभ्रात्रेददौमूर्च्छासमन्वितम् ॥ ४६ ॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यशोकविह्वलमानसः ॥ हनूमंतंलवंहंतुंनि
दिदेशक्रुधान्वितः ॥ ४७ ॥ हनूमान्क्रोधसंप्लुष्टोलवंसंख्येमहाबलम् ॥ विजेतुंतरसाप्रागाद्वृक्षमुद्यम्यशाल्मलिम् ॥ ४८ ॥ वृक्षेणहतवान्मूर्ध्निलवस्यहनु
मान्बली ॥ तमापतंतंतरसाचिच्छेदशतधालवः ॥ ४९ ॥ छिन्नेनगेपुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाटचमूलतः ॥ ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः ॥ ५० ॥

१ लव शूरशिरोमणे—इ० पा० । २ भवानितिशेषः । ३ लवतःक्षणमात्रादित्यर्थः । ४ आकर्णीकृतचापेन—इ० पा० ।

[1]यान्यान्वृक्षान्समाहृत्याताडयत्पवनात्मजः ॥ तांस्तांश्चिच्छेदतरसाबलवान्नत[2]पर्वभिः ॥ ५१ ॥ तदाशिलाःसमुत्पाट्यगंडशैलोपमाःकपिः ॥ पातया
मासशिरसिक्षिप्रवेगेनमारुतिः ॥ ५२ ॥ सआहतःशिलासंघैःसंख्येकोदंडमुन्नयन् ॥ बाणैस्ताश्चूर्णयामासयंत्रिकाभिर्यथाकणाः ॥ ५३ ॥ तदात्यंतंप्रकुपि
तोमारुतिःपुच्छवेष्टनम् ॥ चकारसमरोपांतेलवस्यबलिनःकृती ॥ ५४ ॥ स्वंपुच्छेनसमाविद्धं[4]वीक्ष्यस्वांबांहृदिस्मरन् ॥ मुष्टिनाताडयामासलांगूलंमारु
तेर्बली ॥ ५५ ॥ तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत् ॥ समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुंचन्नभूद्बली ॥ ५६ ॥ दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः ॥
बाणवर्षमन्यमानोदुःसहंसमरेबहु ॥ ५७ ॥ किंकर्तव्यमितोस्माभिःपलाय्ययादिगम्यते ॥ तदामेस्वामिनोलज्जाताडयेद्बालकोत्रमाम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मदत्त
वरत्वात्तुमूर्च्छानमरणंनहि ॥ दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥ ५९ ॥ शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात् ॥ अहंतावज्जयाकांक्षीशयेकपटमू
र्च्छया ॥ ६० ॥ इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमंडले ॥ पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ॥ ६१ ॥ तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनूमंतंमहाबलम् ॥ जघान
सर्वान्नृपतीञ्छरमोक्षविचक्षणः ॥ ६२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहनुमत्पतनंनामैकषष्टितमोऽध्यायः ॥६१॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ ॥ किंकर्तव्यंमयासंख्येबालकोयंमहाबलः ॥ १ ॥ स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरैः
सह ॥ योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः ॥ २ ॥ लवंददर्शशिशुतांप्राप्तंराममिवक्षितौ ॥ धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिपंतंरणमूर्धनि ॥ ३ ॥ विचारयामा
सतदाकोयंरामस्वरूपधृक् ॥ नीलोत्पलदलश्यामंवपुर्बिभ्रन्मनोहरम् ॥ ४ ॥ एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा ॥ अस्मान्विजित्यसमरे
यास्यतेमृगराडिव ॥ ५ ॥ अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम् ॥ अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः ॥ ६ ॥ इत्येवंसविचा
र्यथबालकंतुवचोब्रवीत् ॥ रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ॥ ७ ॥ कस्त्वंबालरणेस्माकंवीरान्पातयसिक्षितौ ॥ नजानीषेबलंराज्ञोरामस्यद
नुजार्दिनः ॥ ८ ॥ कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान् ॥ नामकिंविश्रुतंलोकेजानीयांतेमहाबल ॥ ९ ॥ मुञ्चवाहंकथंबद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमा
मिते ॥ आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव ॥ १० ॥ इत्युक्तोबालकोवीरोवचःशत्रुघ्नमावदत् ॥ किंतेनाम्नाथपित्रावाकुलेनवयसातथा ॥ ११ ॥
युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवेः ॥ कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा ॥ १२ ॥ भ्रातारामस्यवीरोभूर्नावयोर्बलिनांवरः ॥ वाहंविमोचयबला
च्छक्तिस्तेविद्यतेयदि ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वाशरसंधानंकृत्वाप्राहरदुद्भटः ॥ हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमंडले ॥ १४ ॥ तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाक

१ यान्यान्वृक्षान्समादत्ते ताडनाय स मारुतिः–इ० पा० । २ शितपर्वभिः–इ० पा० । ३ दृश्यते–इ० पा० । ४ वीक्ष्य–इ– पा० ।

रोत् ॥ नादयन्मेघगंभीरंत्रासयन्निवबालकम् ॥ १५ ॥ बाणानपरिसंख्यातान्मुमोचबलिनांवरः ॥ बालोबलेनचिच्छेदसर्वांस्तान्सायकव्रजान् ॥ १६ ॥
लवस्यानेकधामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तंमहीतलम् ॥ व्यतीपातेप्रदत्तस्यदानस्येवाक्षयंगताः ॥ १७ ॥ तेबाणाव्योमसकलंव्याप्यवह्लँवसंधिताः ॥ सूर्यमंडलमासा
द्यप्रवर्ततेसमंततः ॥ १८ ॥ मारुतोनाविशद्यत्रबाणपंजरगोचरे ॥ मनुष्याणांतुकावार्ताक्षणजीवितशंसिनाम् ॥ १९ ॥ तद्बाणान्विस्तृतान्दृष्ट्वाशत्रुघ्नोवि
स्मयंगतः ॥ अच्छिनच्छतसाहस्रंबाणमोचनकोविदः ॥ २० ॥ ताञ्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वीयान्दृष्ट्वाकुशानुजः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसाशत्रुघ्नस्यमही
पतेः ॥ २१ ॥ सोन्यद्धनुरुपादाययावन्मुंचतिसायकान् ॥ तावद्बभंजसरथंसायकैःशितपर्वभिः ॥ २२ ॥ करस्थमच्छिनच्चापंसुदृढंगुणपूरितम् ॥
तत्कर्मापूजयन्वीरारणमंडलवर्तिनः ॥ २३ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययौयोद्धुंलवंबलात् ॥ २४ ॥ अनेकबा
णनिर्भिन्नःस्रवद्रक्तकलेवरः ॥ पुष्पितःकिंशुकइवशुशुभेरणमध्यगः ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नबाणप्रहतःपरंकोपमुपागमत् ॥ बाणसंधानचतुरःकुंडलीकृतचा
पवान् ॥ २६ ॥ विशीर्णकवचंदेहंशिरोमुकुटवर्जितम् ॥ स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टंशत्रुघ्नस्यचकारसः ॥ २७ ॥ तदारामानुजःक्रुद्धोदशबाणाञ्छिताग्रकान् ॥
मुमोचप्राणसंहारकारकान्कुपितोभृशम् ॥ २८ ॥ सतांस्तांस्तिलशःकृत्वाबाणैर्निशितपर्वभिः ॥ ताडयामासहृदयेशत्रुघ्नस्याष्टभिःशरैः ॥ २९ ॥ अत्यंतं
बाणपीडार्तोलवंबलिनमुत्स्मरन् ॥ दुःसहंमन्यमानस्तंशरान्मुंचन्नभूत्तदा ॥ ३० ॥ तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके ॥ अर्धचंद्रसमानेनतीक्ष्णप
र्वसुशोभिना ॥ ३१ ॥ सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तःसुदारुणाम् ॥ पपातस्यंदनोपस्थेधनुःपाणिःसुशोभितः ॥ ३२ ॥ शत्रुघ्नंमूर्छितंदृष्ट्वानृपाश्चसुरथादयः ॥
दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ताजयप्राप्त्यैरणेतदा ॥ ३३ ॥ सुरथोविमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा ॥ सुमदोरिपुतापाद्याःपरिवव्रुश्चसंयुगे ॥ ३४ ॥ केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःके
चिद्बाणैःसुदारुणैः ॥ प्रासैःपरशुभिःकेचित्सर्वतःप्राहरन्नृपाः ॥ ३५ ॥ तानधर्मेणयुद्धोत्कान्दृष्ट्वावीरशिरोमणिः ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे
॥ ३६ ॥ तेबाणवर्षविहतारणमध्येसुकोपनाः ॥ केचित्पलायिताःकेचिन्मुमुहुर्युद्धमंडले ॥ ३७ ॥ तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्च्छांसंत्यज्यसंगरे ॥ लवंप्रायान्म
हावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः ॥ ३८ ॥ आगत्यतंलवंप्राहधन्योसिशिशुसन्निभः ॥ नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ॥ ३९ ॥ केनापिनहिवीरेणपा
तितोरणमंडले ॥ त्वयाहंपापितोमूर्च्छांसमक्षंममपश्यतः ॥ ४० ॥ इदानींपश्यमेवीर्यंत्वांसंख्येपातयाम्यहम् ॥ सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक ॥ ४१ ॥
इत्युक्त्वासमरेबालंशरमेकंसमाददे ॥ यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघातितः ॥ ४२ ॥ संधायबाणंजाज्वल्यंहृदिभेत्तुंमनोदधत् ॥ लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्व

१ कोटिधा–इ० पा० । २ निशितम्–इ० पा० ।

दाहकम् ॥ ४३ ॥ तंबाणंप्रज्वलंतंसद्योतयंतंदिशोदश ॥ दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ॥ ४४ ॥ यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्रातास्याद्बलवान्मम ॥ त
दाशत्रुघ्नवशतानमेस्याद्भयमुल्बणम् ॥ ४५ ॥ एवंतर्कयतस्तस्यलवस्यचमहात्मनः ॥ हृदिलग्नोमहाबाणोघोरःकालानलोपमः ॥ ४६ ॥ मूर्च्छांप्राप
तदावीरोभूपसायकसंहतः ॥ संगरेसर्ववीराणांशिरोभिःसमलंकृते ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवमूर्च्छा
नामद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ७॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लवंविमूर्च्छितंदृष्ट्वाबलिवैरिविदारणम् ॥ शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमूर्ध्निमहाबलः ॥१॥ लवं
बालंरथेस्थाप्यशिरस्त्राणाद्यलंकृतम् ॥ रामप्रतिनिधिंमूर्त्यांततोगंतुमियेषसः ॥ २ ॥ स्वमित्रंशत्रुणाग्रस्तमितिदुःखसमन्विताः ॥ बालामात्रेऽस्यसीता
यैत्वरिताःसंन्यवेदयन् ॥ ३ ॥ ॥ बालाऊचुः ॥ ॥ मातर्जानकितेपुत्रोबलाद्वाहमपाहरत् ॥ कस्यचिद्भूपवर्यस्यबलयुक्तस्यमानिनः ॥ ४ ॥ ततोयु
द्धमभूद्घोरंतस्यसैन्येनजानकि ॥ तदावीरेणपुत्रेणतवसर्वंनिपातितम् ॥ ५ ॥ पश्चादपिजयंप्राप्तःसुतस्तवमनोहरः ॥ तंभूपंमूर्छितंकृत्वाजयमापरणां
गणे ॥ ६ ॥ ततोमूर्च्छांविहायैषराजापरमदारुणः ॥ संकुप्यपातयामासतवपुत्रंरणांगणे ॥ ७ ॥ अस्माभिर्वारितःपूर्वमागृहाणहयोत्तमम् ॥ अस्मान्स
र्वांश्चधिक्कृत्यब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यंशिशूनांसासमाकर्ण्यसुदारुणम् ॥ पपातभूतलोपस्थेदुःखयुक्तारुरोदह ॥ ९ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥
कथंनृपोदयाहीनोबालेनसहयुध्यति ॥ अधर्मकृतदुर्बुद्धिर्योमद्बालंन्यपातयत् ॥ १० ॥ लववीरभवान्कुत्रवर्ततेतिबलान्वितः ॥ कथंत्वंनिष्कृपस्याहोरा
ज्ञोऽहार्षीद्धयोत्तमम् ॥ ११ ॥ त्वंबालस्तेदुराक्रांताःसर्वशस्त्रविशारदाः ॥ रथस्थाविरथस्त्वंवैकथंयुद्धंसमंभवेत् ॥ १२ ॥ ताताहंतुत्वयासार्द्धंरामत्या
गासुखंजहौ ॥ इदानींरहितायुष्मत्कथंजवामिकानने ॥ १३ ॥ एहिमांमुंचयज्ञाश्वंगच्छत्वेषमहीपतिः ॥ मद्दुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः[1] ॥१४॥
कुशोयद्यभविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः ॥ अमोचयिष्यदधुनाभवंतंभूपपार्श्वतः ॥ १५ ॥ सोपिमद्दैवतोनास्तिसमीपेकिंकरोम्यतः ॥ दैवमेवममाप्यत्र
कारणंदुःखसंभवे ॥ १६ ॥ एवमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापह ॥ पादांगुष्ठेनलिखतीभूमिंनेत्रद्वयाश्रुभिः ॥ १७ ॥ बालान्प्रतिजगादासौपृथुकःसच
भूपतिः ॥ कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंवदत्येषाजानकीपतिदेवता ॥ तावत्कुशस्तुसंप्राप्तउज्जयिन्यामहर्षिभिः ॥ १९ ॥
माघासितचतुर्दश्यांमहाकालंसमर्च्यच ॥ प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ ॥ २० ॥ जानकींविह्वलांदृष्ट्वानेत्रोद्भूताश्रुविक्लवाम् ॥ शोकविह्वल
दीनांगींबभाषेयावदुत्सुकः ॥ २१ ॥ तदास्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिशंसनः ॥ हृदयेचरणोत्साहोबभूवातिरथस्यहि ॥ २२ ॥ सप्रत्युवाचजननींदीनगद्

१ दुःखाश्रुमार्जकः–इ० पा०।

दभाषिणीम् ॥ मातस्तवगतंदुःखंमयिपुत्रउपस्थिते ॥ २३ ॥ मयिजीवतितेनेत्रादश्रूणिभुविनोपतन् ॥ प्रसूमुवाचाश्रुखिन्नांदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ २४ ॥
कुशोदुःखमितःसद्योदुःखितांधीरमानसः ॥ ममभ्रातालवःकुत्रवर्ततेवैरिमर्दनः ॥ २५ ॥ सदामामागतंज्ञात्वाप्रहर्षेन्सन्निधावियात् ॥ नदृश्यतेकथंवीरःकुत्र
रंतुंगतोबली ॥ २६ ॥ केनवासहबालत्वाद्गतोमांवैनिरीक्षितुम् ॥ किंत्वंरोदिषिमेमातर्लवःकुत्रसवर्तते ॥ २७ ॥ तन्मेकथयसर्वंयत्तवदुःखस्यकारणम् ॥
तच्छुत्वापुत्रवाक्यंसादुःखिताकुशमब्रवीत्॥२८॥लवोधृतोनृपेणात्रकेनचिद्धयरक्षिणा॥बबंधबालकोमेत्रहयंयागक्रियोचितम् ॥२९॥ तद्रक्षकान्बहूञ्जिग्येए
कोनेकान्रिपून्बली ॥ राजातंमूर्च्छितंकृत्वाबबंधरणमूर्धनि ॥३०॥ बालकाइतिमामूचुःसहगंतारएवहि॥ततोहंदुःखिताजातानिशम्यलवमाधृतम् ॥ ३१ ॥
त्वंमोचयबलात्तस्मात्कालेप्राप्तोनृपोत्तमात्॥ निशम्यमातुर्वचनंकुशःकोपसमन्वितः ॥ जगादतांदशन्नोष्ठंदंतैर्दंतान्विनिष्पिषन्॥३२॥ ॥कुशउवाच॥ ॥
मातर्जानीहितंमुक्तंलवंपाशस्यबंधनात् ॥इदानींहन्मितंबाणैःसमग्रबलवाहनम् ॥ ३३ ॥ यदिदेवोमरोवापियदिशर्वःसमागतः ॥ तथापिमोचयेतस्माद्बा
णैर्निशितपर्वभिः ॥ ३४ ॥ मारोदिषिमातरिहवीराणां[1]रणमूर्छितम् ॥ कीर्तयेत्रभवत्येवपलायनमकीर्तये ॥ ३५ ॥ देहिमेकवचंदिव्यंधनुर्गुणसमन्वितम् ॥
शिरस्त्राणंचमेमातःकरवालंतथाशितम् ॥ ३६ ॥ इदानींयामिसमरेपातयामिबलंमहत् ॥ मोचयामिभ्रातरंस्वंरणमध्याद्विमूर्छितम् ॥ ३७ ॥ नमोचयाम्य
द्यपुत्रंतवमातर्महारणात् ॥ तदातौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ॥ ३८ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्येनसंतुष्टाजानकीशुभलक्षणा ॥ सर्वंप्रादादस्त्रवृं
दंजयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ॥ ३९ ॥ प्रयाहिपुत्रसंग्रामंलवंमोचयमूर्च्छितम् ॥ इत्याज्ञप्तःकुशःसंख्येकवचीकुंडलीबली ॥ ४० ॥ मुकुटीकरवालीचचर्मधा
रीधनुर्धरः ॥ अक्षयाविषुधीकृत्वास्कंधयोःसिंहवीर्ययोः ॥ ४१ ॥ जगामतरसानत्वामातृपादौरथाग्रणीः ॥ वेगेनयावद्युद्धायगच्छातिक्षिप्रमाहवे ॥ ४२ ॥
तावद्ददर्शस्वलवंवैरिवृंदनिपातकम् ॥ आयांतंतंकुशंवीराददृशुःसुमहाभटाः ॥ ४३ ॥ कृतांतमिवसंहर्तुंसर्वंविश्वमुपस्थितम् ॥ लवोमहाबलंदृष्ट्वाकुशंभ्रा
तरमागतम् ॥ ४४ ॥ अत्यंतंवह्निवद्युद्धेदिदीपेवायुनासमम् ॥ रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसविनिर्गतः ॥ ४५ ॥ कुशःसर्वान्रणस्थान्वैवीरान्पूर्वदिशिक्षिप
त् ॥ पश्चिमायांदिशिलवःकोपात्सर्वान्समैरयत् ॥ ४६ ॥ कुशबाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः ॥ सैन्येजनामुनेसर्वेउत्कल्लोलांबुधिभ्रमाः ॥ ४७ ॥कु
शेनचलवेनाथशरव्रातैःप्रपीडितम् ॥ नशर्मलेभेसकलंसैन्यंवीरप्रपूरितम् ॥ ४८ ॥ इतस्ततःप्रभग्नंतद्बलंत्रस्तंपुनःपुनः ॥ नकुत्रचिद्रणेस्थित्वायुद्धमैच्छ
द्बलान्वितः ॥ ४९ ॥ एतस्मिन्समयेराजाशत्रुघ्नःपरतापनः ॥ कुशंवीरंययौयोद्धुंतादृशंलवसन्निभम् ॥५०॥ कुशंदृष्ट्वाबलाक्रांतंराममूर्तिसमप्रभम् ॥ रथे

१ रणमूर्जितम्–इ० पा० ।

तिष्ठन्हेममयेजगादपरवीरहा ॥ ५१ ॥ ॥शत्रुघ्नउवाच॥ ॥कोसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसुमहाबलः ॥ किंनामासिमहावीरकस्तेतातःक्वतेप्रसूः॥५२॥ कथंवनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठसित्वंनरर्षभ ॥ सर्वंशंसयथायुध्येत्वयासहमहाबल ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशःप्रोवाचभूमिपम् ॥ मेघगंभीरयावाचानादयत्र णमंडलम् ॥ ५४ ॥ केवलंसुषुवेसीतापतिव्रतपरायणा ॥ वनेवसावोवाल्मीकेश्चरणार्चनतत्परौ ॥ ५५ ॥ मातृसेवासमुद्युक्तौसर्वविद्याविशारदौ ॥ कुशो लवइतिप्रख्यामागतौभूपतेनघ ॥ ५६ ॥ कस्त्वंवीरोरणश्लाघीकिमर्थंहयसत्तमः ॥ मुक्तोस्तिसमरेत्वद्यजेतासिबलसंयुतः ॥ ५७ ॥ युध्यस्वत्वंमयासार्द्धं यदिवीरोसिभूमिप ॥ इदानींपातयिष्यामिभवंतंरणमूर्धनि ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नस्तंसुतंज्ञात्वासीतायारामसंभवम् ॥ विसिष्मायस्वयंचित्तेकोपा द्धनुरुपाददत् ॥ ५९ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वाकुशःकोपसमन्वितः ॥ विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुदृढमुत्तमम् ॥ ६० ॥ मुमोचबाणान्निशिता ञ्छत्रुघ्नःसर्वशस्त्रवित् ॥ तांश्चिच्छेदकुशःसर्वांल्लीलयाप्रहसन्रणे ॥ ६१ ॥ बाणाश्चशतसाहस्राःकुशस्यचनृपस्यच ॥ भुवनंव्याप्नुवन्सर्वंतच्चित्रमभवन्मु ने ॥ ६२ ॥अग्न्यस्त्रेणकुशःसर्वान्ददाहतरसाबली ॥ शमयामासतंभूपःपर्जन्यास्त्रेणवीर्यवान् ॥ ६३ ॥ शमयामासतंभूपोवायव्येनातिविक्रमः ॥ तदावायुर भूत्तीव्रःसर्वतोरणमंडले ॥ पर्वतास्त्रेणतंवायुंक्षोभयंतंसमावृणोत् ॥ ६४ ॥ वज्रास्त्रेणनृपःसंख्येचिच्छेदसनगोपलान् ॥ तदानारायणास्त्रंसमुमोचकुशउ द्भटः ॥ नारायणंतदाभूपंनाशकत्परिबाधितुम् ॥ ६५ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंकुशःकोपपरायणः ॥ उवाचभूपंशत्रुघ्नंमहाबलपराक्रमम् ॥ ६६ ॥ जानामि त्वांमहावीरंसंग्रामेजयकारिणम् ॥ यत्त्वांनारायणास्त्रंमेनबबाधेभयानकम् ॥ ६७ ॥ इदानींपातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपतेशरैः ॥ त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रति ज्ञांतर्हिमेशृणु ॥ ६८ ॥ योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुण्यकोटिभिः ॥ तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम् ॥ ६९ ॥ सावधानोभवानत्रभवतुप्रध नांगणे ॥ पातयामिक्षितौसद्यइत्युक्त्वास्वशरासने ॥ ७० ॥ शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यरिपोर्वक्षोविपुलंकठिनंमहत् ॥ ७१ ॥ तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छितः ॥ मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ॥ ७२ ॥ सबाणोहृदयंतस्यभेत्तुंतत्प्रचचालवै ॥ घोररूपोवन्हिसम आशीविषवदुच्छ्वसन् ॥ ७३ ॥ सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वाशुलक्षितः ॥ चिच्छेदकुशमुक्तंससायकंशितपर्वकम् ॥ ७४ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःकुशोबाण स्यकृंतनात् ॥ अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम् ॥ ७५ ॥ सयावत्तदुरोभेत्तुंकरोतिचबलोद्धुरः ॥ तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ॥ ७६ ॥

१ चिच्छेद–इ० पा० । २ कोपपूरितः–इ० पा० ।

तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोषसमन्वितः ॥ तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ॥ ७७ ॥ शत्रुघ्नस्तमपिक्षिप्रंच्छेत्तुंबाणंसमाददे ॥ तावद्विद्धःशरेणासौप
पातधरणीतले ॥ ७८ ॥ हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपातिते ॥ जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नमूर्च्छनेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नंपतितंवीक्ष्यसुरथःप्रवरोनृपः ॥ प्रय
यौमणिनासृष्टेरथेतिष्ठन्महाद्भुते ॥ १ ॥ पुष्कलस्तुरणेपूर्वंपातितःसविचारयन् ॥ लवंययौतदायोद्धुंमहावीरबलोन्नतम् ॥ २ ॥ सुरथःकुशमासा
द्यबाणान्मुंचन्ननेकधा ॥ व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः ॥ ३ ॥ सुरथंविरथंचक्रेबाणैर्दशभिरुच्छिखैः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसासुदृढंगुणपूरित
म् ॥ ४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैःक्षैपणैःप्रतिक्षेपणैः ॥ अभवत्तुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ५ ॥ अत्यंतंसमरोद्युक्तेसुरथेदुर्जयेनृपे ॥ कुशःसंचिंतयामास
किंकर्तव्यंरणेमया ॥ ६ ॥ विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे ॥ हननायनृपस्यास्यमहाबलसमन्वितः ॥ ७ ॥ तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानलसमप्रभम् ॥
छेत्तुंमतिंचकाराशुतावल्लग्नोमहाशरः ॥ ८ ॥ मुमूर्च्छसमरेवीरोमहावीरबलस्ततः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ॥ ९ ॥ सुरथेपतिते
दृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम् ॥ त्रासयंतंवीरगणानियायपवनात्मजः ॥ १० ॥ समरिसूनुंप्रबलमायांतंवीक्ष्यवानरम् ॥ जहासदर्शयन्दंतान्कोपयन्निवतंक्रुधा
॥ ११ ॥ उवाचचहनूमंतमेहित्वंममसंमुखम् ॥ भेत्स्येबाणसहस्रेणमृतोयास्यसियामिनीम् ॥ १२ ॥ इत्युक्तोहनुमाञ्ज्ञात्वारामसूनुंमहाबल
म् ॥ स्वामिकार्यंप्रकर्तव्यमितिकृत्वाप्रधावितः ॥ १३ ॥ शालमुत्पाट्यतरसाविशालंशतशाखिनम् ॥ कुशंवक्षसिसंलक्ष्यययौयोद्धुंमहाब
लः ॥ १४ ॥ शालहस्तंसमायांतंहनूमंतंमहाबलम् ॥ त्रिभिःक्षुरप्रैर्विव्याधहृदिचंद्रोपमैर्बली ॥ १५ ॥ सबाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना ॥
शालेनहृदिसंजघ्नेदंतान्निष्पिष्यमारुतिः ॥ १६ ॥ शालाहतस्तदाबालःकिंचिन्नाकंपतस्मयात् ॥ तदावीराःप्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्य
तः ॥ १७ ॥ सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रंसमाददे ॥ संहन्तुंवैरिणंकोपात्कुशःसपरमास्त्रवित् ॥ १८ ॥ संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम् ॥
दध्यौरामंस्वमनसाभक्ताविघ्नविनाशकम् ॥ १९ ॥ तदामुक्तंकुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः ॥ लग्नंमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितःपुनः ॥ २० ॥
मूर्च्छांप्राप्तंतुतंदृष्ट्वाप्लवंगंबलसंयुतः ॥ विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैःसैन्यंतत्सकलंमहत् ॥ २१ ॥ तस्यबाणायुतैर्भग्नंबलंसर्वंरणांगणे ॥ पलायनपरंजातंचतुरंग
समन्वितम् ॥ २२ ॥ तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान् ॥ अभ्यधावन्नगान्नैकानुत्पाट्यकुशमुद्भटम् ॥ २३ ॥ कुशःसर्वान्प्रचिच्छेदलीलयाप्रहस

१ महावीरशिरोमणिम्–इ० पा० । २ महाबलसमेतिनः–इति पाठे महाबलसमन्वितस्य नृपस्येति योजना । ३ कुशं प्राति समादाय–इ० पा० । ४ सोऽर्धचंद्रोपमैर्बली–इ० पा० । ५ परममंत्रवित्–इ० पा० । ६ प्रभुः–इ० पा० ।

न्नगान् ॥ पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसाबली ॥ २४ ॥ अनेकबाणव्यथितःसुग्रीवःसमरांगणे ॥ जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः ॥२५॥
कुशस्तंनगमायांतंवीक्ष्यबाणैरनेकधा ॥ निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्रांगयोग्यताम् ॥ २६ ॥ सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वाबालेननिर्मितम् ॥ जया
शांप्रतिनिर्वृत्तोबभूवसमरांगणे ॥ २७ ॥ रणमध्येदुराक्रांतंकुशंलांगूलताडकंम् ॥ अत्यमर्षीरुषाक्रांतस्तंहंतुंनगमाददे ॥ २८ ॥ आत्मानं
हंतुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात् ॥ ताडयामासबहुभिःसायकैःशितपर्वभिः ॥ २९ ॥ सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः ॥ कुशंहंतुंसमा
रब्धोययौशालंसमाददे ॥ ३० ॥ तदापिचकुशोवीरोवारुणास्त्रंसमाददे ॥ बबंधतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ॥ ३१ ॥ सबद्धःपाशकैःस्निग्धैः
कुशेनबलशालिना ॥ पपातरणमध्येवैमहावीरैरलंकृते ॥ ३२ ॥ सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः॥जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः ॥३३॥
तावल्लवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचांगदंतथा ॥ प्रतापाग्र्यंवीरमणिंतथान्यानपिभूभुजः ॥ ३४ ॥ जयंप्राप्यरणेवीरोलवोभ्रातरमागमत् ॥ संग्रामेजयक
र्तारंवैरिकोटिनिपातकम् ॥ ३५ ॥ परस्परंप्रहृषितौपरिरंभंप्रकुर्वतः ॥ जयंप्राप्तौतदावार्तांमुनेचक्रतुरुन्मदौ ॥ ३६ ॥ लवउवाच ॥ ॥ भ्रातस्तवप्रसा
देननिस्तीर्णोरणतोयधिः ॥ इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वात्वरितंवीरौजग्मतुस्तौकुशीलवौ ॥ राज्ञोमौलिमणिं
चित्रंजग्राहकनकाचितम् ॥ ३८ ॥ पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहमुकुटंशुभम् ॥ अंगदेचमहानर्घ्येशत्रुघ्नस्यापरस्यच ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाशस्त्रसंवातंहनूमंतं
कपीश्वरम् ॥ सुग्रीवंसविधेगत्वाउभावपिबबंधतुः ॥ ४० ॥ पुच्छेवायुसुतस्यायंगृहीत्वातुकुशानुजः ॥ भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वकमंदिरम् ॥ ४१ ॥
आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्वहम् ॥ क्रीडार्थमृषिपुत्राणांकौतुकार्थममैवच ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यमुवाचचकुशोलवम् ॥ अहमेनंग्रही
ष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंभाषमाणौतौबद्धातौबलिनांवरौ ॥ पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४४ ॥ स्वाश्रमायप्रग
च्छंतौवीक्ष्यतौकपिसत्तमौ ॥ कंपमानौजगदतुरन्योन्यंभीतयागिरा ॥ ४५ ॥ हनूमान्कपिराजानंप्रत्युवाचभयार्द्रधीः ॥ एतौरामसुतावस्मान्ने
ष्यतःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४६ ॥ मयापूर्वंकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता ॥ तत्रमेजानकीदेवीसंमुखाभून्मनोहरा ॥ ४७ ॥ सामांद्रक्ष्यतिवैदेहीबद्धंपाशे
नवैरिणा ॥ तदाहसिष्यतिवरात्रपामेत्रभविष्यति ॥ ४८ ॥ मयाकिमत्रकर्तव्यंप्राणत्यागोभविष्यति ॥ महद्दुःखंचापतितंसरामःकिंकरिष्यति
॥ ४९ ॥ सुग्रीवस्तद्वचःश्रुत्वाममाप्येवंमहाकपे ॥ नेष्यतेयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ॥ ५० ॥ एवंकथयतोरेवह्यन्योन्यंभयभीतयोः ॥

१ राजसविधे जगाम सलवः कुशः–इ० पा० ।

कुशोलवश्वभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ॥ ५१ ॥ तावायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः ॥ अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ॥ ५२ ॥
ताभ्यांपृच्छगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी ॥ हनूमंतंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ॥ ५३ ॥ जहासपाशबद्धौतौवीक्षमाणावरांगना ॥ उवाचचविमो
क्षार्थंवदंतीवचनंवरम् ॥ ५४ ॥ पुत्रौप्रमुंचतंकीशौमहावीरौमहाबलौ ॥ ईक्षंतौमांयदिस्फीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ॥ ५५ ॥ अयंवैहनुमान्वीरो
योददाहदनोःपुरीम् ॥ अयमप्यृक्षराजोहिसर्ववानरभूमिपः ॥ ५६ ॥ किमर्थंविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात् ॥ पुंच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहान्विस्मयोस्ति
मे ॥ ५७ ॥ इतिमातुर्वचःश्लक्ष्णंवीक्ष्यतांपुत्रकौतदा ॥ ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ॥ ५८ ॥ मातःकश्चनभूपालोरामोदाशरथिर्बली ॥ तेनमुक्तो
हयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ॥ ५९ ॥ तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम ॥ येक्षत्रियास्तेगृण्हंतुनोचेत्पादतलार्चकाः ॥ ६० ॥ तदामयाविचारोवैकृतः
स्वांतेपतिव्रते ॥ भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूःकिंनवाभवेत्॥६१॥धाष्टर्यंतद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोऽश्वोमयाबलात् ॥ जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितंरणे॥६२॥
मुकुटोयंभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते ॥ अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ॥ ६३ ॥ जानीहिमुकुटंत्वन्यंमणिमुक्ताविराजितम् ॥ अश्वोयंमेमनो
हारीकामयानोहिभूपतेः ॥ ६४ ॥ आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे ॥ इमौकीशौमयारंतुमानीतौबलिनांवरौ ॥ ६५ ॥ कौतुकार्थतवैवैतौसंग्रामेयुद्ध
कारकौ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ ६६ ॥ जगादपुत्रौतौवीरौमोचयेथांपुनःपुनः ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ युवाभ्यामनयःसृष्टोहृतोराम
हयोमहान् ॥ ६७ ॥ अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ ॥ पितुस्तवहयोवीरोयागार्थंमोचितोमुना ॥ ६८ ॥ तस्यापिहृतवंतौकिंवाजिनंमखसत्तमे ॥
मुंचतंप्लवगावेतौमुंचतंवाजिनांवरम् ॥ ६९ ॥ क्षाम्यतांभूपतेर्भ्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः ॥ जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांबलान्वितौ ॥ ७० ॥ क्षात्रधर्मेण
तंभूपंजितवंतौबलान्वितम् ॥ नास्माकमनयोभावित्क्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ॥ ७१ ॥ वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ॥ ७२ ॥ कण्वस्याश्रमकेवाहं
धृत्वायागक्रियोचितम् ॥ तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भ्रात्रापिचानुजः ॥ ७३ ॥ गुरुणाशिष्यएवापितस्मान्नोपापसंभवः ॥ त्वदाज्ञातोऽधुनाचावांदास्या
वोहयमुत्तमम् ॥ ७४ ॥ मोक्ष्यावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव ॥ इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ॥ ७५ ॥ अमुंचतांहयंचापिहयमेधक्रियोचि ॥ ७३ ॥
तम् ॥ सीतादेवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ॥ ७६ ॥ श्रीराममंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षिणम् ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणारघुनायकम् ॥ ७७ ॥

---

१ गृहीतौ येन वां पुच्छे तच्छंसास्मान्मनःस्थितम्–इ० पा० । २ शोचयंती पुनः पुनः–इ०, मोचयंती पुनः पुनः–इ० पा० ।

भजामिनान्यंमनसातर्हिजीवेदयंनृपः ॥ सैन्यंचापिमहत्सर्वंयन्नाशितमिदंबलात् ॥ ७८ ॥ पुत्राभ्यांतत्तुजीवेतमत्सत्याज्जगतांपते ॥ इतियावद्वचोब्रूते जानकीपतिदेवता ॥ ७९ ॥ तावद्बलंचतत्सर्वंजीवितंरणमूर्द्धनि ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसैन्यजीवनंनामचतुःषष्टितमोध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ अन्येपिवीराबलिनोमूर्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः ॥१॥ शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम् ॥ आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम् ॥ २ ॥ वीक्ष्यचित्रमिदंस्वांतेचकारचजगादह ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठं मूर्च्छाविरहितंतदा ॥ ३ ॥ कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्वालोयज्ञस्यपूर्तये ॥ गच्छामरामंतरसाहयागमनकांक्षिणम् ॥ ४ ॥ इत्युक्तासरथेस्थित्वाहयमादायवेगतः ॥ ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशंखविवर्जितः ॥ ५ ॥ तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरंगसमन्वितम् ॥ चचालकुर्वन्संभग्नंस्वभारेणफणीश्वरम् ॥ ॥ ६ ॥ जवेनजान्हवींतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम् ॥ जगामविषयेस्वीयेस्वकीयजनशोभिते ॥ ७ ॥ पुष्कलेनयुतोराजासुरथेनसमन्वितः ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्महत्कोदंडधारकः ॥ ८ ॥ हयंतंपुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ॥ ९ ॥ अनेकरथसाहस्रैःपरीतोबलिभिर्नृपैः ॥ उद्यत्कोदंडललितैर्वीरनादविभूषितैः ॥ १० ॥ क्रमेणनगरींप्रापसूर्यवंशविभूषिताम् ॥ अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूपितांदुर्गराजिताम् ॥ ११ ॥ रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना ॥ पुष्कलेनचवीरेणययौहर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कटकंनिर्दिदेशासौचतुरंगंमहाबलम् ॥ लक्ष्मणंप्रेषयामासभ्रातरंबलिनांवरम् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम् ॥ परिरेभेमुदाक्रांतःक्षतशोभितगात्रकम् ॥ १४ ॥ सर्वत्रकुशलंपृष्टोवार्ताचात्रचकारसः ॥ परमंहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसंगतोमुदा ॥ १५ ॥ सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः ॥ सैन्येनमहतावीरोययौस्वनगरींप्रति ॥ १६ ॥ सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्रया ॥ रामपादरजःपूताशरच्चंद्रसमप्रभा ॥ १७ ॥ हंसकारंडवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥ विचित्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादिताभृशम् ॥ १८ ॥ मंडपास्तत्रबहुशोरामचंद्रेणकारिताः ॥ ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः ॥ १९ ॥ क्षत्रियास्तत्रबहवोधनुःपाणिसुशोभिताः ॥ ज्याटंकारेणबहुनानादयंतोमहीतलम् ॥ २० ॥ भुंजतेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः ॥ परस्परंप्रपश्यंतोवार्ताचक्रुर्मनोहराम् ॥ २१ ॥ पायसान्नानिशुभ्राणिचंद्रकांतिसमानिच ॥ क्षीराज्यबहुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच ॥ २२ ॥ अपूपास्तत्रबहुलाश्चंद्रबिंबसमाःश्रिया ॥ कर्पूरादिसुगंधेनवासिताःसुमनोहराः ॥ २३ ॥ फेनिकाघटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरंध्रकाः ॥ शष्कुल्योमंडकामृष्टामधुरान्नसमन्विताः ॥ २४ ॥ भक्तं

१ सर्वाणि–इ० पा० ।

कुमुदसंकाशंमुद्गदालिविमिश्रितम् ॥ सुगंधेनसमायुक्तमत्यंतंप्रीतिदायकम् ॥ २५ ॥ ओदनोदधिनायुक्तोभीमसेन[1]समन्वितः ॥ स्वादुपाककरैःसृष्टः
पात्रेमुक्तःप्रवेपकैः ॥ २६ ॥ तत्रकेचिद्द्विजाःपात्रेनिक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम् ॥ परस्परंतेप्रत्यूचुःकिमिदंदृश्यतेद्भुतम् ॥ २७ ॥ किंचंद्रबिंबंनभसःपतितंत
मसोभयात् ॥ अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् ॥२८॥ तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः ॥ नभवत्येवचंद्रस्यबिंबंत्वमृतविप्लुतम् ॥२९॥
एकस्मिंदोर्वपुस्त्वेतद्दृश्यतेसदृशंकथम् ॥ ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ ततोजानीहिकुमुदंकर्पूरंवाभविष्यति ॥ माजानीहिमृगांक
स्यबिंबंशुभ्रश्रियान्वितम् ॥ ३१ ॥ तावदन्योरुषाक्रांतोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा ॥ नजानंतिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविचक्षणाः ॥ ३२ ॥ इदंतुक्षौद्रकंद
स्यरसेनपरिपाचितम् ॥ जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ॥ ३३ ॥ एवंपरस्परंविप्राःकंदमूलफलाशिनः ॥ तर्कयंतिमुनेप्रीतारसज्ञानेतिलोलुपाः ॥
॥ ३४ ॥ तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः ॥ भोक्ष्यंतेतादृशंत्वन्नंमहत्पुण्यैरुपस्कृतम् ॥ ३५ ॥ तदातंप्राब्रवीद्विप्रोदत्तस्यफलमीदृशम् ॥ ये
ददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवंतितदीप्सितम् ॥ ३६ ॥ यैरर्चितोनैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः ॥ तेषामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षिगोचरम् ॥ ३७ ॥ यैर्नरैरग्रजन्मानो
भोजिताविविधैरसैः॥भुंजतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुज्झितम्॥३८॥एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः॥मंडपेविपठंतस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः॥३९॥नृत्यं
त्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः ॥ उत्सवोबहुरुद्भातितत्रशत्रुघ्नआगमत् ॥४०॥ रामःशत्रुघ्नमायांतंपुष्कलेनसमन्वितम् ॥ निरीक्ष्यमुदमुद्भूतांरक्षितुंना
शकत्तदा॥४१॥यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम्॥ तावद्रामपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृवत्सलः॥४२॥पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम् ॥ परिरेभेदृढं
प्रीतःक्षतसंशोभितांगकम्॥४३॥अश्रूणिबहुधामुंचन्हर्षाच्छिरसिराघवः॥अत्यंतंपरमांप्रापमुदंवचनदूरगाम्॥४४॥ पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलः ॥
सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडयद्भृशम् ॥ ४५ ॥ हनूमंतंतथावीरंसुग्रीवंचांगदंतथा ॥ लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाग्र्यंरिपुंजयम्[2] ॥ ४६ ॥ सुबाहुंसुमदं
वीरंविमलंनीलरत्नकम् ॥ सत्यवंतंवीरमणिंसुरथंरामसेवकम् ॥ ४७ ॥ अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा ॥ परिरेभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणता
न्नृपान् ॥ ४८ ॥ सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम् ॥ परिरभ्यदृढंप्रीतःसंमुखेतिष्ठदुन्नतः ॥ ४९ ॥ तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम् ॥
उवाचपरमप्रीत्यामंत्रिणंवदतांवरः ॥ ५० ॥ सुमतेमंत्रिणांश्रेष्ठशंसमेवाग्मिनांवर ॥ कएतेभूमिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ॥ ५१ ॥ कुत्रकुत्रहयःप्राप्तःकेन
केननियंत्रितः ॥ कथंवैमोचितोभ्रात्रामहाबलसुशालिना ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोमंत्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्राहराघवम् ॥ प्रहसन्मेघगंभीर

१ कर्पूरेण समन्वितः–इ० पा० । भीमसेनसमन्वितः इति पाठेऽपि भीमसेनेत्याख्यकर्पूरेण समान्वित इत्यर्थः । २ रिपुंतपम्–इ० पा० ।

नादेनचसुबुद्धिमान् ॥ ५३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ सर्वज्ञस्यपुरस्तेद्यमयाकथमुदीर्यते ॥ पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वंजानासिसर्वदृक् ॥ ५४ ॥ तथा
पितवनिर्देशंशिरस्याधायसर्वदा ॥ ब्रवीमितच्छृणुष्वाद्यसर्वराजशिरोमणे ॥ ५५ ॥ त्वत्प्रसादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले ॥ परिबभ्रामतेवाहोभालपत्र
सुशोभितः ॥ ५६ ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामबलदर्पितः ॥ स्वंस्वंराज्यंसमर्प्याथप्रणेमुस्तेपदांबुजम् ॥५७॥ कोवारावणदैत्येंद्रनिहंतुर्जोजिसत्तमम्॥
गृह्णातिविजयाकांक्षीजरामरणवर्जितः ॥ ५८ ॥ अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः ॥ तद्राजासुमदःश्रुत्वाहयंप्राप्तंतवप्रभो ॥ ५९ ॥ सपुत्रःप्रबलः
सर्वसैन्येनबलिनावृतः ॥ सर्वंसमर्पयामासराज्यंनिहतकंटकम् ॥ ६० ॥ योराजाजगतांनेत्रींमातरंजगदंबिकाम् ॥ प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभेराज्यमकंट
कम् ॥ ६१ ॥ सएषत्वांप्रणमतिसुमदःप्रभुसेवितम् ॥ तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिराद्दर्शनकांक्षकम् ॥ ६२ ॥ ततःसुबाहुभूपस्यनगरेबलपूरिते ॥ दमनस्त
स्यवैपुत्रःप्रजग्राहहयोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनसाकंमहद्युद्धंबभूवदमनेनच ॥ पुष्कलोजयमापेदेसंमूछर्यसुभुजात्मजम् ॥ ६४ ॥ ततःसुबाहुःसंक्रुद्धोरणेपवन
जंबलात् ॥ युयुधेतवपादाब्जसेवकंबलिनांवरम् ॥ ६५ ॥ तस्यपादाहतोज्ञानंप्राप्यशापतिरस्कृतम् ॥ तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोभवत् ॥ ६६॥
एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नतांगकः ॥ कृपादृष्ट्याभिषिंचत्वंसुबाहुंनयकोविदम्[१] ॥ ६७ ॥ ततोमुक्तोहयोरेवाह्रदेसनिममज्जह ॥ तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रु
घ्नेनबलीयसा ॥ ६८ ॥ ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते ॥ तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ॥ ६९ ॥ विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्संगत
स्ततः॥ सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ॥ ७० ॥ ततःकुंडलकान्मुक्तोहयोबभ्रामसर्वतः ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ॥ ७१ ॥ वाल्मी
केराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः ॥ तत्रयत्कुतुकंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ॥ ७२ ॥ तत्रार्भस्तवसारूप्यंबिभ्रत्षोडशवार्षिकः ॥ जग्राहवीक्ष्यपत्रांकंवाजिनं
बलवत्तमः ॥ ७३ ॥ तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम ॥ निहतस्तेनवीरेणशितधारेणहेतिना ॥ ७४ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः ॥ मू
र्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशिरोमणिः ॥ ७५ ॥ तदाराजामहद्दुःखंविचार्यहृदिसंयुगे ॥ कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिबलिनांवरः ॥ ७६ ॥ सयावन्मूर्च्छितो
राज्ञातावदन्यःसमागतः ॥ तेनैतेनचसंजीव्यनाशितंकटकंतव ॥ ७७ ॥ सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच ॥ गृहीत्वावानरौबद्धौजग्मतुःस्वाश्रमं
प्रति ॥ ७८ ॥ कृपांकृत्वापुनस्तेनदत्तोश्वोयज्ञियोमहान् ॥ जीवनंप्रापितंसर्वंकटकंनष्टजीवितम् ॥ ७९ ॥ वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः ॥
एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ॥ ८० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुमतिनिवेदनंनामपंचषष्टितमोऽध्यायः॥६५॥

१ रणकोविदम्–इ० पा० ।

॥ शेषउवाच ॥ ॥ कथितौवैसुमतिनावाल्मीकेराश्रमेशिशू ॥ पुत्रौस्वीयावितिज्ञात्वावाल्मीकिंप्रतिसंजगौ ॥ १ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥
कौशिशूममसारूप्यधारकौबलिनांवरौ ॥ किमर्थंतिष्ठतस्तत्रधनुर्विद्याविशारदौ ॥ २ ॥ अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्मयोममजायते ॥ यौशत्रुघ्नंहनूमंतंली
लयांगबबंधतुः ॥ ३ ॥ तस्माच्छंसमुनेसर्वंबालयोश्चविचेष्टितम् ॥ यथामेपरमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ॥४॥ इतितत्कथितंश्रुत्वाराजराजस्यधीमतः ॥
उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसमन्वितम् ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ ॥ तवांतर्यामिणोनॄणांकथंज्ञानंचनोभवेत् ॥ तथापिकथयाम्यत्रतवसंतोषहेत
वे ॥ ६ ॥ राजन्यौबालकौमह्यमाश्रमेबलिनांवरौ ॥ त्वत्सारूप्यधरौस्वांगमनोहरवपुर्धरौ ॥ ७ ॥ त्वयायदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी ॥ अं
तर्वत्नीवनेघोरेविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ कुररीमिवदुःखार्तांवीक्ष्याहंतववल्लभाम् ॥ जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वानयंतदा ॥ ९ ॥ तस्याःपर्णकुटी
रम्यारचितामुनिपुत्रकैः ॥ तस्यामसूतपुत्रौद्वौभासयंतौदिशोदश ॥ १० ॥ तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम् ॥ ववृधातेऽनिशंतत्रशुक्लपक्षेयथाश
शी ॥ ११ ॥ कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम् ॥ वेदान्सांगानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते ॥ १२ ॥ सर्वाणिसरहस्यानिशृणुष्वमुखतोमम ॥
आयुर्वेदंधनुर्वेद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच ॥ १३ ॥ विद्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौकृतौ ॥ गंगाकूलेगायमानौलताकुंजवनेषुच ॥ १४ ॥ चंचलौचलचि
त्तौतौसर्वविद्याविशारदौ ॥ तदाहमतिसंतोषंप्राप्तश्चाहंरघूत्तम ॥ १५ ॥ दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः ॥ अतीवगानकुशलौदृष्ट्वालोकावि
सिष्मिरे ॥ षड्जमध्यमगांधारस्वरभेदविशारदौ ॥ १६ ॥ तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहरम् ॥ भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतंरामायणंशुभम् ॥१७ ॥
मृदंगपणवाद्यादियंत्रवीणाविशारदौ ॥ वनेवनेचगायंतौमृगपक्षिविमोहकौ ॥ १८ ॥ अद्भुतंगीतमाधुर्यंतवरामकुमारयोः ॥ श्रोतुंतौवरुणोबालावानिना
यविभावरीम् ॥ १९ ॥ मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ ॥ कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् ॥ २० ॥ परमंमधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव ॥
शुश्रावववरुणःसार्द्धंकुटुंबेनचगायकैः ॥ २१ ॥ शृण्वन्नैवगतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह ॥ सुधातोपिपरंस्वादुचरितंरघुनंदन ॥ २२ ॥ गानानंदमहालोभहृ
तप्राणेंद्रियक्रियः ॥ प्रत्यागंतुंदिदेशासौकुमारौनहितावकौ ॥ २३ ॥ रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ ॥ चलितौनगुरोश्चात्ममातुःपादांबुजस्मृ
तेः ॥ २४ ॥ अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम् ॥ वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो ॥ २५ ॥ पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वंज्ञायापिबालयोः ॥ वरुणा ॥ ७९ ॥
यात्रुवंसर्वंजन्मविद्याद्युपागमम् ॥२६॥ श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेंबरभूषणैः ॥देवदत्तामितिग्राह्यमितिमद्वाक्यगौरवात्॥२७॥आहृतंराजपुत्राभ्यांयद्दत्तंवरु

१ मेहलाम्–इ० पा० । २ परमबालयोः–इ० पा० ।

णेनतत् ॥ प्रसन्नेनतयोर्वाद्यगानविद्यावयोगुणैः ॥ ततोमामब्रवीत्सीतामुद्दिश्यवरुणःकृती ॥ २८ ॥ सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोन्विता ॥ वीरपुत्रा महाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् ॥ २९ ॥ महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनंदन ॥ सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेह्यनपायिनी ॥ ३० ॥ पामरैर्महिमानास्या ज्ञायतेयदिदूषितैः ॥ काहानिस्तावतारामपुण्यश्रवणकीर्तन ॥ ३१ ॥ अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा ॥ सद्यस्तेसिद्धिमायांतियेसीतापदचिं तकाः ॥ ३२ ॥ यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः ॥ भवंतिजगतांनित्यंव्यापाराऐश्वराअमी ॥ ३३ ॥ सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येपावकर्पति ॥ स्वर्गोमोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ॥ ३४ ॥ ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान् ॥ करोत्येषाकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ॥ ३५ ॥ त्वंपि तासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः ॥ कुदृष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ॥ ३६ ॥ वेत्तिसीतांसदाशुद्धांसर्वज्ञोभगवान्स्वयम् ॥ भवानापिसुतांभूमेः प्राणादपिगरीयसीम् ॥ ३७ ॥ आदर्तव्यात्वयातस्मात्प्रियाशुद्धेतिजानकी ॥ नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ॥ ३८ ॥ इमानिममवाक्यानि वाच्यानिजगतांपतिम् ॥ रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकेमुनिसत्तम ॥ ३९ ॥ इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात् ॥ एवमेवहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो ॥ ४० ॥ श्रुतंरामायणोद्गानंपुत्राभ्यांतेसुरासुरैः ॥ गंधर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्टमानसैः ॥ ४१ ॥ प्रसन्नाएवसर्वेपिप्रशशंसुःसुतौचते ॥ त्रैलोक्यंमोहितं ताभ्यांरूपगानवयोगुणैः ॥ ४२ ॥ दत्तंयल्लोकपालैस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितत् ॥ ऋषिभिश्चवराआभ्यामन्येभ्यःकीर्तिरेवच ॥ ४३ ॥ एकरामंजगत्स र्वेपूर्वंमुनिविलोकितम् ॥ त्रिराममधुनाजातंसुताभ्यांतेखिलेक्षितम् ॥ ४४ ॥ एककामपरामूर्तिर्लोकेपूर्वमवेक्षिता ॥ कामैश्चतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्त तः ॥ ४५ ॥ सर्वत्रान्यत्रराजेंद्ररामपुत्रौकुशीलवौ ॥ गीयतेअत्रसंकोचःकिंकृतोविदुषित्वयि ॥ ४६ ॥ कृतेषुतवसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः ॥ त्यागादन्य त्रसीतायाःपुण्यश्लोकशिरोमणे ॥ ४७ ॥ त्वयात्रैलोक्यनाथेनगार्हस्थ्यमनुकुर्वता ॥ अंगीकार्यौसुतौरामविद्याशीलगुणान्वितौ ॥ ४८ ॥ नतौस्वांमा तरंहित्वास्थास्यतोभवदंतिके ॥ जनन्यासहितौतस्मादाकार्यौभवतासुतौ ॥ ४९ ॥ दत्तएवतयेदानींसेनासंजीवनात्पुनः ॥ प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनः पततामपि ॥ ५० ॥ नाज्ञातंतेनचास्माकंनामराणांचमानद ॥ शुद्धौतस्यास्तुलोकानांयन्नष्टंतदिहध्रुवम् ॥ ५१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाल्मी किनारामःसर्वज्ञोप्यवबोधितः ॥ स्तुत्वानत्वाचवाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ॥ ५२ ॥ गच्छताताधुनासीतामानेतुंधर्मचारिणीम् ॥ सपुत्रांरथमास्था यसुमंत्रसहितःसखे ॥ ५३ ॥ श्रावयित्वाममेमानिमुनेश्चवचनान्यपि ॥ संबोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम् ॥ ५४ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ या

१ एककामपराभूतिः–इ० पा० ।

स्यामितवसंदेशात्सर्वेषांनःप्रभोर्विभो॥देव्यायास्यतिचेद्देवयात्रामेसफलाततः ॥५५॥ मयिसामाभ्यसूयैवपूर्वदोषवशात्सती॥ अनागतायांतस्यांतुक्षमस्वा
गंतुकंमम ॥५६॥ इत्युक्त्वालक्ष्मणोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया ॥ सुमित्रमुनिशिष्याभ्यांयुतोगाद्भूमिजाश्रमम् ॥५७॥ कथंप्रसादनीयास्यात्सीताभगवतीम
या ॥ पूर्वदोषंविजानंतीरामाधीनस्यमेसदा ॥५८॥ एवंसंचितयन्नंतर्हर्षसंकोचमध्यगः॥ लक्ष्मणःप्रापसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम्॥५९॥रथात्सोथावरुह्याारा
दश्रुरुद्धविलोचनः॥आर्येपूज्येभगवतिशुभेइतिवदन्मुहुः ॥६०॥ पपातपादयोस्तस्यावेपमानाखिलांगकः॥उत्थापितस्तयादेव्याप्रीतिविह्वलयासच॥६१॥
किमर्थमागतःसौम्यवनंमुनिजनप्रियम्॥ आस्तेसकुशलीदेवःकौसल्याशुक्तिमौक्तिकः॥६२॥ अरोषोमयिकश्चित्सकीर्त्याकेवलयाहृतः॥ कीर्त्यतेसर्वलोके
श्वकल्याणगुणसागरः ॥ ६३ ॥ अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुंमांत्वांनियुक्तवान् ॥ यदिततश्चलोकेषुकीर्तिस्तस्यामलाभवत् ॥ ६४ ॥ मृत्वापिप
तिसत्कीर्तिंकुर्वत्यामेहिसुस्थिरा ॥ पतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवहिदेवर ॥ ६५ ॥ त्यक्तयापिमयातेननासौत्यक्तोमनागपि ॥ फलंहिसाधनायत्तंहे
तुःफलवशोनतु ॥ ६६ ॥ कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णासदामयि ॥ आस्तेकुशलिनीयस्याःपुत्रस्त्रैलोक्यपालकः ॥ ६७ ॥ सर्वेकुशलिनःसंतिभर
ताद्याश्चबांधवाः ॥ सुमित्राचमहाभागायस्याःप्राणादहंप्रिया ॥ ६८ ॥ मद्भर्त्किंत्वमपित्यक्तःसर्वलोकेषुकीर्तये ॥ राज्ञःकिंदुस्त्यजंतस्यस्वात्मापिय
स्यनप्रियः ॥ ६९ ॥ इत्येवंबहुधापृष्टस्तयारामानुजःसताम् ॥ उवाचकुशलीदेवःकुशलंत्वयिपृच्छति ॥ ७० ॥ कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्या
राजयोपितः ॥ पप्रच्छुःकुशलंदेविप्रीत्यात्वामाशिषासह ॥ ७१ ॥ कुशलप्रश्नपूर्वंहितवपादाभिवंदनम् ॥ निवेदयामिशत्रुघ्नभरताभ्यांकृतंशुभे ॥ ७२ ॥
गुरुभिर्गुरुपत्नीभिःसर्वाभिरपितेशुभे ॥ दत्ताशीःकुशलप्रश्नःकृतश्चत्वयिजानकि ॥ ७३ ॥ आकारयतिदेवस्त्वांनिर्व्यलीकेनचात्मवान् ॥ अलभ्यान्यर
तिस्त्वत्तोन्यत्रसर्वत्रभामिनि ॥ ७४ ॥ शून्याएवदिशःसर्वास्त्वांविनाजनकात्मजे ॥ पश्यन्रोदितिनाथोनोरोदयन्नितरानपि ॥ ७५ ॥ यत्रदेविस्थितासि
त्वंनित्यंस्मरतिराघवः ॥ अशून्यंतुतमेवासौमन्यमानोविदेहजे ॥ ७६ ॥ धन्योयमाश्रमोजातोवाल्मीकेर्यत्रजानकी ॥ कालंक्षपतिवार्ताभिर्मदीयाभिर्वद
न्निति ॥ ७७ ॥ उक्तवान्यद्गुदन्किंचित्स्वामीनस्त्वयितच्छृणु ॥ व्यक्तीभवतिवक्तुर्यद्धृद्गतंतदसंशयम् ॥ ७८ ॥ लोकावदंतिमामेवसर्वेषामीश्वरेश्वरम् ॥
अहंत्वदृष्टमेवैषांस्वतंत्रंकारणंब्रुवे ॥ ७९ ॥ अदृष्टमेवकार्येषुसर्वेशोऽप्यनुगच्छति ॥ ईशनीयाःकुतोनैतदन्वीयुःसुखदुःखयोः ॥ ८० ॥ धनुर्भंगेमातिभ्रंशे
कैकय्यामरणेपितुः ॥ अरण्यगमनेतत्रहरणेतववारिधेः ॥ ८१ ॥ तरणेरक्षसांभर्तुर्मारणेपिरणेरणे ॥ सहायीभवनेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ॥ ८२ ॥ लाभेत
वप्रतिज्ञायाःसत्यत्वेचसतीमणे ॥ पुनःस्वबंधुसंबंधेराज्यप्राप्तौचभामिनि ॥ ८३ ॥ पुनःप्रियावियोगेचकारणंयदवारणम् ॥ प्रसीदाततदेवाद्यसंयोगेपुन

१ वः प्रियाद्विभो–इ० पा० । २ निर्व्यलीकः कृतात्मवान्–इ० पा० । ३ मन्येयम्–इ० पा० । ४ सर्वेशोप्यनुगच्छति–इ० पा० ।

रावयोः ॥ ८४ ॥ वेदोन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिलयौयतः ॥ लोकाननुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ॥ ८५ ॥ अदृष्टमनुवर्ततेलोकाःसंप्रतिबोधकाः ॥ भोगेनजीर्यतेऽदृष्टंतत्तद्भुक्तंत्वयावने ॥ ८६ ॥ स्नेहोऽकारणकःसीतेवर्धमानोममत्वयि ॥ लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ॥ ८७ ॥ शङ्कितेनापिदोषेणस्नेहनैर्मल्यमज्जनम् ॥ भवतीतिसर्वैशुद्धआस्वाद्योविबुधैःसदा ॥ ८८ ॥ स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा ॥ मंतव्यंरक्षितोऽप्येपलोकःशिष्टानुवर्तिना ॥ ८९ ॥ आवयोर्निंदयादेविसर्वावस्थासुशुद्धये ॥ लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चरितैर्महतामयम् ॥ ९० ॥ आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः ॥ आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ९१ ॥ भवेयुरावयोःकीर्तिगायकाउज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्तिमंतोयेतेयांत्यंतेभवांबुधेः॥ ९२ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः ॥ पत्युःपादांबुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ॥ ९३ ॥ वासांसिरमणीयानिभूषणानिमहांतिच ॥ अंगरागस्तथागंधामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ ९४ ॥ रथोदास्यश्चरामेणप्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्चशोभने ॥ ९५ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःसूतमागधवंदिभिः ॥ वंद्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ॥ ९६ ॥ पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवीदेवांगनादिभिः ॥ धनानिददतीतिभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सितम् ॥९७॥ गजारूढौ कुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी ॥ मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजांपुरीम् ॥९८॥ त्वयितत्रगतायांतुसंगतायांप्रियेणते ॥ सर्वासांराजनारीणामागतानांचसर्वशः ॥९९॥ सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच ॥ मंगलैर्वाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः॥१००॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिविज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा ॥ नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् ॥ १०१ ॥ किंमयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतांभूपेकोविश्वासोनिरंकुशे ॥ १०२ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्याजातुमादृश्याकल्याणकुलजातया ॥ १०३ ॥ पाणिग्रहणकालेमेयद्रूपोहृदयेस्थितः ॥ तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति ॥ १०४ ॥ लक्ष्मणेमौकुमारौमेतत्तेजोंशसमुद्भवौ ॥ वंशांकुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ ॥ १०५ ॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः ॥ तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता ॥ १०६ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवंदनम् ॥ सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया ॥१०७॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरंतिकम् ॥ शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥१०८॥ आज्ञप्तावप्यनिच्छंतौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ॥१०९॥वाल्मीकेरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोपिववंदेतंगत्वाबालकसंयुतः ॥११०॥ वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी ॥ सभायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः ॥१११॥ लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्या

१ यत्र-इ० पा० । २ मया शेषेण शेषांशेन लक्ष्मणेनेत्यर्थः । ३ कौशल्यानां तथा मखे-इ० पा० ।

दिसर्वशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः॥११२॥सीतासंदेशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छांसमन्वभूत् ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ॥१३॥
गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ॥ १४ ॥ अरण्येकिंतपस्यंत्यागतिरन्याविचिंतिता ॥ श्रुताद्दृष्टाथवाम
त्तोयन्नागच्छसिजानकि ॥ १५ ॥ त्वदिच्छयात्वमेवेतोगतारण्यंमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्यस्ताद्दृष्टामुनिगणास्त्वया ॥ १६ ॥ पूर्णोमनोरथस्ते
द्यकिंनागच्छसिभामिनि ॥ नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छायाविलोकनात् ॥ ११७ ॥ गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः ॥ निर्गुणोपिगुणांभोधिः
किंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १८ ॥ यायाक्रियाकुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १९ ॥ यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थंदया
दिकम् ॥ देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् ॥ १२० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंदेशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः ॥ आहलक्ष्मणआत्मेशमानतःप्रणयाद्ध
रौ ॥ २१ ॥ सीतानयनमुद्दिश्यप्रसन्नस्त्वंयदूचिवान् ॥ कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः ॥
जगामत्वरितःसीतांरथेतिष्ठन्महाजवे ॥२३॥ वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यरामपुत्रौमहौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् ॥२४॥ युवांप्रगायतां
पुत्रौरामचारित्रमद्भुतम् ॥ वीणांप्रवादयंतौचकलगानेनशोभितम् ॥२५॥ इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुण्यदम् ॥ अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रि
तम् ॥ २६ ॥ यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम् ॥ भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच ॥२७॥ स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल॥
अधर्मकरशास्तिर्वैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात्॥२८॥तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः॥किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छांमिताःक्षणात् ॥२९॥वीणायारणितं
श्रुत्वातालमानेनशोभितम् ॥ निखिलापरिषत्तत्रशालभंजीवचित्रिता ॥ १३० ॥ हर्षादश्रूणिमुंचंतोरामाद्याभूमिपास्तथा ॥ तद्गानपंचमालापमोहिताश्चित्रि
तोपमाः ॥ ३१ ॥ तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागानविमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् ॥ ३२ ॥ तदादानपरंदृष्ट्वावाल्मीकिंमुनिसत्तमम् ॥
अब्रूतांप्रहसंतौतौकिंचिद्वक्रभ्रुवौततः ॥ ३३ ॥ मुनेमहानयोनेनक्रियतेभूमिपेनवै ॥ यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभयन् ॥ ३४ ॥ प्रति
ग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै ॥ प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते ॥ ३५ ॥ आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुंक्तेमहीपतिः ॥ कथंदातुंसुवर्णानिवांछति
श्रेयसांचितः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तवंतौतौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथांनीतिवित्तमौ ॥ ३७ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंबालकौनृप
पादयोः ॥ लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥ ३८ ॥ रामोबालौदृढंस्वांगेपरिरभ्यमुदान्वितः॥ मेनेस्त्रियास्तदाधर्मौमूर्तिमंतावुपस्थितौ ॥३९॥
सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेमनोरमे ॥ जानकीपतिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर ॥ १४० ॥ इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोब्रवीत् ॥ रामायणंश्रो

१ स्वीयौ–इ० पा० ।

तुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् ॥ १४१ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्रामायणमिदंमहत् ॥ कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनंतद्वद
स्वमे ॥ ४२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत् ॥ यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः ॥ ४३ ॥ केतकी
यत्ररजसाकुर्वतीसौरभंवनम् ॥ शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रकर्णभृत् ॥ चंपकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरंटकः ॥ ४४ ॥ अनेकेपुष्पितायत्रपाद
पाःशोभनेवने ॥ कोकिलानांविरावेणषट्पदानांचशब्दितैः ॥ ४५ ॥ संघुष्टंसर्वतोरम्यंमनोहरवयोन्वितम् ॥ तत्रक्रौंचयुगंरम्यंकामबाणप्रपीडितम् ॥ ४६ ॥
परस्परंप्रहर्षितंरेमेस्निग्धतयास्थितम् ॥ तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकंमनोहरम् ॥ ४७ ॥ अवधीन्निर्दयःकश्चिन्मांसास्वादनलोलुपः ॥ तदाक्रौंचीव्या
धहतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता ॥ ४८ ॥ विललापभृशंदुःखान्मुंचंतीरावमुच्चकैः ॥ तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौंचघातकम् ॥ ४९ ॥ शशापवार्युपस्पृ
श्यसरितःपावनंशुभम् ॥ मानिषादप्रतिष्ठांत्वमगमःशाश्वतीःसमाः ॥ १५० ॥ यत्क्रौंचपक्षिणोरेकमवधीःकाममोहितम् ॥ तदाप्रबंधंश्लोकस्यजातं
मत्वाह्यनुद्विजाः ॥ ५१ ॥ ऊचुर्मुनिंप्रहृष्टास्तेशंसंतःसाधुसाध्विति ॥ स्वाभिच्छापोदितेवाक्येभारतीश्लोकमातनोत् ॥ ५२ ॥ अत्यंतंमोहनोजातः
श्लोकोयंमुनिसत्तम ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्माबभूववाडवर्षभ ॥ तस्मिन्कालेसमागत्यब्रह्मापुत्रैःसमन्वितः ॥ ५३ ॥ वचोजगादवाल्मीकिंधन्योसित्वंमुनी
श्वर ॥ भारतीत्वन्मुखेस्थित्वाश्लोकेत्वंसमपद्यत ॥ ५४ ॥ तस्माद्रामायणंरम्यंकुरुष्वमधुराक्षरम् ॥ येनतेविमलाकीर्तिराकल्पांतंभविष्यति ॥ ५५ ॥
धन्यासैवमुखेवाणीरामनाम्नासमन्विता ॥ अन्याकामकथानृणांजनयत्येवपातकम् ॥ ५६ ॥ तस्मात्कुरुष्वरामस्यचरितंलोकविश्रुतम् ॥ येनस्यात्पापि
नांपापहानिरेवपदेपदे ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेब्रह्मासर्वदेवैःसमन्वितः ॥ ततःसचिंतयामासकथंरामायणंभवेत् ॥ ५८ ॥ तदाध्यानपरोजातोनदी
तीरेमनोरमे ॥ तस्यचेतस्यथोरामःप्रादुर्भूतोमनोहरः ॥ ५९ ॥ नीलोत्पलदलश्यामंरामंराजीवलोचनम् ॥ निरीक्ष्यतस्यचरितंभूतंभाविभवच्चय
त् ॥ १६० ॥ तदात्यंतंमुदंप्राप्तोरामायणमथासृजत् ॥ मनोरमपदैर्युक्तंवृत्तैर्बहुविधैरपि ॥ ६१ ॥ षट्कांडानिसुरम्याणियत्ररामायणेऽनघ ॥ बाल
मारण्यकंचान्यत्किष्किंधासुंदरंतथा ॥ ६२ ॥ युद्धमुत्तरमन्यच्चषडेतानिमहामते ॥ शृणुयाद्योनरःपुण्यात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६३ ॥ तत्रबालेतु
संतुष्टःपुत्रेष्ट्याचतुरस्सुतान् ॥ प्रापपंक्तिरथःसाक्षाद्धरिंब्रह्मसनातनम् ॥ ६४ ॥ सकौशिकमखंगत्वासीतामुद्राह्यभार्गवम् ॥ आगत्यपुरमुत्कृष्टोयौव
राज्यप्रकल्पनम् ॥ ६५ ॥ मातृवाक्याद्वनंप्रागाद्गंगामुत्तीर्यपर्वतम् ॥ चित्रकूटंमहिलयालक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ १६६ ॥ भरतस्तंवनेश्रुत्वाजगामभ्रातरं

१ पुण्यपापहम्–इ० पा० । २ रामनाम्ना समन्विता–इ० पा० । ३ सूतकम्–इ० पा० ।

नयी ॥ तमप्राप्यस्वयंनंदिग्रामेवासमचीकरत् ॥ १६७ ॥ बालमेतच्छृणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम् ॥ मुनीनामाश्रमेवासस्तत्रतत्रोपवर्णनम् ॥ ६८ ॥
नासाच्छेदःशूर्पणख्याः खरदूषणनाशनम् ॥ मायामारीचहननंदैत्याद्रामापहारणम् ॥ ६९ ॥ वनेविरहिणाभ्रांतंमनुष्यचरितंभृतम् ॥ कबंधप्रेक्षणंतत्रप
म्पायांगमनंतथा ॥ १७० ॥ हनूमतासंगमनमित्येतद्वनसंज्ञितम् ॥ अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् ॥७१॥ सप्ततालप्रभदश्चवालेर्मारणमद्भुतम् ॥
सुग्रीवेराज्यदानंचनगवर्णनमित्युत ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणात्कर्मसंदेशःसुग्रीवस्यविवासनम् ॥ तथासैन्यसमुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत ॥ ७३ ॥ संपातिप्रेक्ष
णंतत्रवारिधिलंघनंतथा ॥ परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किंधकांडमद्भुतम् ॥ ७४ ॥ सुंदरंशृणुकांडंवैयत्ररामकथाद्भुता ॥ प्रतिगेहेप्रतिभ्रांतिःकपेश्चित्रस्यद
र्शनम् ॥ ७५ ॥ सीतासंदर्शनंतत्रजानक्याभाषणंतथा ॥ वनभंगःप्रकुपितैर्बंधनंवानरस्यच ॥ ७६ ॥ ततोलंकाप्रज्वलनंवानरैःसंगतिस्ततः ॥ रामाभि
ज्ञानदानंचसैन्यप्रस्थानमेवच ॥ ७७ ॥ समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसंगतिः ॥ इतिसुंदरमाख्यातंयुद्धेसीतासमागमः ॥ ७८ ॥ उत्तरेऋषिसंवादोयज्ञ
प्रारंभएवच॥तत्रानेकारामकथाःशृण्वतांपापनाशकाः॥७९॥ इतिषट्कांडमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ संक्षेपतोमयातुभ्यमाख्यातंसुमनोहरम्॥१८०॥
चतुर्विंशतिसाहस्रंषट्कांडपरिचिह्नितम् ॥ तद्वैरामायणंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् ॥८१॥ तच्छ्रुत्वाराघवःप्रीतःपुत्रावाधायचासने ॥ दृढंतौपरिरभ्याथसीतां
सस्मारवल्लभाम् ॥१८२॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरामायणगानंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः॥६६॥छ॥ शेषउवाच॥
अथसौमित्रिरागत्यजानकींनतवान्मुहुः ॥ प्रेमगद्गदयाशंसन्वाचंरामप्रणोदिताम् ॥१॥ सीतासमागतंदृष्ट्वालक्ष्मणंविनयान्वितम् ॥ तन्मुखाद्रामसंदेशंश्रुत्वो
वाचविलज्जिता ॥२॥ सौमित्रेकथमागच्छेरामत्यक्तामहावने॥तिष्ठामिरामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम् ॥३॥ तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत्॥
मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ॥ ४ ॥ पतिव्रतापतिकृतंदोषंनानयतेहृदि ॥ तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यंदनउत्तमे ॥ ५ ॥ इत्यादिवचनंश्रु
त्वाजानकीपतिदेवता ॥ मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिणारथे ॥ ६ ॥ तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिर्गमोज्ज्वलान्[1] ॥ रामंस्मरंतीमनसारथेस्थित्वा
गमत्पुरीम् ॥ ७ ॥ क्रमेणनगरींप्राप्तामहार्हाभरणान्विता ॥ शरयूंसरितंप्रापयत्ररामःस्वयंस्थितः ॥ ८ ॥ रथादुत्तीर्यललितालक्ष्मणेनसमन्विता ॥ राम
स्यपादयोर्लग्नापतिव्रतपरायणा ॥ ९ ॥ रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम् ॥ साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् ॥ १० ॥ वाल्मीकिंसानम
स्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमान् ॥ जगाममातृपदयोःसन्नतिंकर्तुमुत्सुका ॥ ११ ॥ कौशल्यातामथायांतींवीरसूंजानकींप्रियाम् ॥ आशीर्भिरभिसंयुज्ययथो
हर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंव्यधात् ॥१३॥ सुमित्रास्वपदेनम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्[2]॥

१ निगमोद्धुरान्–इ० पा० । २ जानकीं वीक्ष्य पुत्रिणीम्–इ० पा० ।

आशिषंव्यदधात्तस्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् ॥ १४ ॥ सीताताःसर्वतोनत्वारामचंद्रप्रियासती ॥ परमंहर्षमापन्नाबभूवकिलवांडव ॥ १५ ॥ समागतां
वीक्ष्यपत्नींरामचंद्रस्यकुंभजः ॥ सुवर्णपत्नींधिक्कृत्यतामधाद्धर्मचारिणीम् ॥ १६ ॥ रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह ॥ तारयानुगतोयद्वच्छशीव
शरदुत्प्रभः ॥ १७ ॥ प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे ॥ वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् ॥ १८ ॥ सीतयासहितंरामंप्रसक्तंयज्ञकर्मणि ॥
निरीक्ष्यजहृषुस्तत्रकौतुकेनसमन्विताः ॥ १९ ॥ वसिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे ॥ किंकर्तव्यंमयास्वामिन्ननःपरमवश्यकम् ॥ २० ॥ रामस्यवचनं
श्रुत्वागुरुःप्राहमहामतिः ॥ ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका ॥ २१ ॥ मरुत्तेनक्रतुःसृष्टःपूर्वंसंभारसंभृतः ॥ ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोपिताअभ
वंस्तदा ॥ २२ ॥ अत्यंतंवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकन्नहि ॥ प्राक्षिपन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिराजाग्र्यलक्ष्मीवान्नृपसत्तम ॥
देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ एतच्छ्रुत्वासराजाग्र्यःपूज्यंमत्वाघटोद्भवम् ॥ प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् ॥ २५ ॥ अने
करत्नसंभारैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यंतप्रीतिदायकैः ॥ २६ ॥ अगस्त्यंपूजयामाससपत्नीकंमनोरमम् ॥ तथैवरत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्च
विविधैरपि ॥ २७ ॥ व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत् ॥ च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैःसमपूजयत् ॥ २८ ॥ अन्यानपिमुनीन्सर्वानृत्विजस्तपसांनि
धीन् ॥ पूजयामासरत्नौघैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ २९ ॥ अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम् ॥ लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकंत्वग्रजन्मने ॥ ३० ॥
दीनांधकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा ॥ यथासंतोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ वासांसिचविचित्राणिभोजनानिमृदूनिच ॥ तत्रप्रादाद्यथा
शास्त्रंसर्वेषांप्रीतिदायकम् ॥ ३२ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णसर्वसत्त्वोपबृंहितम् ॥ अत्यंतमभवद्धृष्टंपुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ॥ ३३ ॥ दानंददंतंसर्वेषांवीक्ष्यकुंभो
द्भवोमुनिः ॥ अत्यंतपरमप्रीतिंययौक्रतुवरेद्विजः ॥ ३४ ॥ तदाभिषेकस्नानार्थंपानीयममृतोपमम् ॥ आनेतुंचचतुःषष्टिनृपान्सस्त्रीन्समाह्वयत् ॥ ३५ ॥
रामस्तुसीतयासार्द्धमानेतुमुदकंययौ ॥ घटेनस्वर्णवर्णेनसर्वालंकारशोभया ॥ ३६ ॥ सौमित्रिरप्यूर्मिलयामांडव्याभरतोनृपः ॥ शत्रुघ्नःश्रुतकीर्त्याच
कांतिमत्याचपुष्कलः ॥ ३७ ॥ सुबाहुःसत्यवत्याचसत्यवान्वीरभूषया ॥ सुमदस्तत्रसत्कीर्त्याराइयाचविमलोनृपः ॥ ३८ ॥ राजावीरमणिस्तत्रश्रुत
वत्यामनोज्ञया ॥ लक्ष्मीनिधिःकोमलयारिपुतापोंगसेनया ॥ ३९ ॥ बिभीषणोमहामूर्त्याप्रतापाग्र्यःप्रतीतया ॥ उग्राश्वःकामगमयानीलरत्नो
धिरम्यया ॥ ४० ॥ सुरथःसुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः ॥ इत्यादीन्नृपतीन्विप्रोवसिष्ठःप्राहिणोन्मुनिः ॥ ४१ ॥ वसिष्ठःसरयूंगत्वाशिवपुण्यजला
प्लुताम् ॥ उदकंमंत्रयामासवेदमंत्रेणमंत्रवित् ॥ ४२ ॥ पयःपुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहृता ॥ यज्ञार्थंरामचंद्रस्यसर्वलोकैकरक्षितुः ॥ ४३ ॥ उदकं

१ ताइव–इ० पा० । २ स रघूत्तमः–इ०, शरदुत्तमः–इ० च पा० । ३ प्रयुक्तम्–इ० पा० । ४ तदा क्षालनतोयार्थम्–इ० पा० ।

तन्मुनिस्पृष्टंसर्वैरामादयोनृपाः ॥ आजह्रुर्मंडपतलेविप्रवर्यैरुपस्तुते ॥ ४४ ॥ पयोभिर्निर्मलैःस्नाप्यवाजिनंक्षीरसन्निभम् ॥ मंत्रेणमंत्रयामासरामहस्ते
नकुंभजः ॥४५॥ पुनीहिमांमहाबाहअस्मिन्ब्रह्मसमाकुले ॥ त्वन्मेधेनाखिलादेवाःप्रीणंतुपरितोषिताः ॥४६॥ इत्युक्त्वासनृपोरामःसीतयासममस्पृशत् ॥
तदासर्वेद्विजाश्चित्रममन्यंतकुतूहलात् ॥४७॥ परस्परममोचंस्तेयन्नामस्मरणान्नराः ॥ महापापात्प्रमुच्यंतेसरामःकिंवदत्यहो ॥ ४८ ॥ इत्युक्तवतिभूमी
शेरामेकुंभोद्भवोमुनिः॥करवालंचाभिमंत्र्यददौरामकरेमुनिः॥४९॥करवालेधृतेस्पृष्टेरामेणसहयःक्रतौ ॥ पशुत्वंतुविहायाशुदिव्यरूपमपद्यत ॥ ५० ॥
विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिःसमंततः॥चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयंत्याविभूषितः ॥५१॥ तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम्॥वीक्ष्यलोकाःक्रतौसर्वेविस्म
यंप्रापुर्वस्तदा ॥५२॥ तदारामःस्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतोनरान्॥पप्रच्छदिव्यरूपंतंसुरंपरमधार्मिकः॥५३॥कस्त्वंदिव्यवपुःप्राप्तःकस्मात्त्वंवाजितांगतः ॥
कथंसुरस्त्रीसहितःकिंचिकीर्षसितद्वद ॥ ५४ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वादेवःप्रोवाचभूमिपम् ॥ हसन्मेघरवांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ॥ ५५ ॥ तवाज्ञातं
नसर्वत्रबाह्याभ्यंतरचारिणः ॥ तथापिपृच्छतेतुभ्यंकथयामियथातथम् ॥ ५६ ॥ अहंपुराभवेरामद्विजःपरमधार्मिकः ॥ अचरंप्रतिकूलंवैवेदस्यरि
पुतापन ॥ ५७ ॥ कदाचिद्धुतपापायास्तीरेहंगतवान्पुरा ॥ अनेकवृक्षललितेसर्वत्रसुमनोरमे ॥ ५८ ॥ तत्रस्नात्वापितॄंस्तृप्त्वादानंदत्त्वायथा
विधि ॥ ध्यानंतवमहाबाहोकृतवान्वेदसंमितम् ॥ ५९ ॥ तदाजनाःसमायाताबहवस्तत्रभूपते ॥ तेषांप्रवंचनार्थायदंभमेनमकारिषम् ॥ ६० ॥
अनेकक्रतुसंभारैःपूर्णमजिरमुत्तमम् ॥ वासोभिश्छादितंरम्यंचषालादियुतंमहत् ॥ ६१ ॥ अग्निहोत्रोद्भवोधूमःसर्वतोनभसोंगणम् ॥ चकाररम्य
मतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ॥ ६२ ॥ अनेकतिलकश्रीभिःशोभितांगोमहत्तपाः ॥ दर्भशोभःसामेत्पाणिर्दंभोमूर्तिधरःकिमु ॥ ६३ ॥ दुर्वासास्तत्रस्व
च्छंदंपर्यटञ्जगतीतलम् ॥ प्रापतत्रमहातेजाधूतपापसरित्तटे ॥ ६४ ॥ ददर्शमांदंभकरंमौनधारिणमग्रतः ॥ अनर्घ्यकरमुन्मत्तमस्वागतवचःकरम् ॥ ६५॥
दृष्ट्वातीवक्रुधाक्रांतःसमुद्रइवपर्वणि ॥ शशापासौमुनिस्तीव्रोदंभिनंमांमहामतिः ॥ ६६ ॥ दंभं[1]करोषिचेत्तीरेसरितस्त्वंसुदुर्मते ॥ तस्मात्प्राप्नुहिनिर्वाच्यंप
शुत्वंतापसाधम ॥ ६७ ॥ शापंप्रदत्तंसंश्रुत्यदुःखितोहंतदाभवम् ॥ अग्राहिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससःकिल ॥ ६८ ॥ तदामेकृतवान्रामाद्विजोनुग्रहमुत्तमम् ॥
वाजितांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ॥ ६९ ॥ पश्चात्तद्धस्तसंपर्काद्याहितत्परमंपदम् ॥ दिव्यंवपुर्मनोहारिधृत्वादंभविवर्जितम् ॥ ७० ॥ तेनशापोपि
संदिष्टोममानुग्रहतांगतः ॥ यदहंतवहस्तस्यस्पर्शंप्राप्तोमनोरमम् ॥ ७१ ॥ यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः ॥ तत्तेऽहंकरजस्पर्शंप्राप्तवानिह

१ यदि त्वं शरयूतीरे करोषि दंभमुग्रकम्–इ० पा० ।

दुर्लभम् ॥ ७२ ॥ आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत् ॥ गच्छामिशाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ॥ ७३ ॥ नयत्रशोकोनजरा
नमृत्युःकालविभ्रमः ॥ तत्स्थानंदेवगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत् ॥ अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाधिवंदि
तम् ॥ ७५ ॥ गतोऽसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः ॥ पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ॥ ७६ ॥ तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः ॥
विस्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ॥ ७७ ॥ शृणुद्विजमहाबुद्धेदंभेनापिस्मृतोहरिः ॥ ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्दंभवर्जनात् ॥ ७८ ॥ यथाकथंचिद्रा
मस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम् ॥ येनप्राप्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ॥ ७९ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थंमेनिरेनिजम् ॥ यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रित
म् ॥ ८० ॥ गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गंहयरूपधरेपुरा ॥ उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमान् ॥ ८१ ॥ किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम् ॥ होमःकथं
पुरोभावीसर्वदैवततर्पकः ॥ ८२ ॥ यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः ॥ तथाकुर्वंतुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ॥ ८३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगा
दमुनिसत्तमः ॥ वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ॥ ८४ ॥ कर्पूरमाहरक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा ॥ प्राप्यहव्यंग्रहीष्यंतिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ॥ ८५॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत् ॥ कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ॥ ८६ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाह्वयदद्भुतान् ॥ तेसर्वेतत्क्षणात्प्राप्ताः
स्वपरीवारसंवृताः ॥ ८७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेयज्ञप्रारंभोनामसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ छ ॥
॥ शेषउवाच ॥ इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम् ॥ परिस्वादन्कृतौतृप्तिंनप्रापसुरसंयुतः ॥ १ ॥ नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः ॥
वरुणश्चकुबेरश्चतथान्येलोकपालकाः ॥ २ ॥ तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठेनपरिष्कृतम् ॥ तत्रपुनर्हिविप्रेंद्राःक्षुधार्ताइवभोजनात् ॥ ३ ॥ सर्वान्देवां
श्चसंतर्प्यहविषाकरुणानिधिः ॥ वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः ॥ तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृही
त्वास्वालयंययुः ॥ ५ ॥ ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम् ॥ संतुष्टास्तेद्विजारामममाशीर्भिरददुःशुभम् ॥ ६ ॥ पूर्णाहुतिंततःकृत्वाव
सिष्ठःप्राहसुस्त्रियः ॥ वर्धापयंतुभूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ॥ ७ ॥ तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालाजैरवाकिरन्मुदा ॥ लावण्यजितकंदर्पमहामणिविभू
षितम् ॥ ८ ॥ ततोवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमिपम् ॥ ययौरामःसहस्वीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः ॥
जगामससरिच्छ्रेष्ठांपक्षिवृंदसमाकुलाम् ॥ १० ॥ तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउत्प्रभः ॥ विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणैर्वृतः ॥ ११ ॥ तदुत्सवं
समाज्ञायययुर्लोकास्त्वरायुताः ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ १२ ॥ राजेंद्रंसीतयासाकंगच्छंतंसरितंप्रति ॥ विलोक्यमुदितालोका

श्चिरंदर्शनलालसाः ॥ १३ ॥ अनेकनटगंधर्वागायंतोयशउज्ज्वलम् ॥ अनुजग्मुर्महीशानंसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ १४ ॥ नर्तक्यस्तत्रनृत्यंत्यः क्षोभयंत्यःपतेर्मनः ॥ जलयंत्रैश्वसिंचंत्योययुःश्रीरामसेवनम् ॥ १५ ॥ महाराजंविलिंपंत्योहरिद्राकुंकुमादिभिः ॥ परस्परंप्रलिंपंत्योमुदंप्रापुर्महत्तराम् ॥ १६ ॥ कुचयुग्मोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः ॥ श्रवणद्वंद्वसंमृष्टस्वर्णकुंडललक्षिताः ॥ १७ ॥ अनेकनरनारीभिःसंकीर्णमार्गमाचरन् ॥ यथावत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ १८ ॥ तत्रगत्वासवैदेह्यारामःकमललोचनः ॥ प्रविवेशजलंपुण्यंवसिष्ठादिभिरन्वितः ॥ १९ ॥ अनुप्रविविशुःसर्वेराजानोजनतास्तथा ॥ तत्पादरजसापूतजलंलोकैकवंदितम् ॥ २० ॥ परस्परंप्रसिंचंतोजलयंत्रैर्मनोरमैः ॥ सुशोणनयनाःसर्वेहर्षंप्रापुर्मनोधिकम् ॥ २१ ॥ सरामःसीतयासार्धंचिरंपुण्यजलप्लवे ॥ क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः ॥ २२ ॥ दुकूलवासाःसकिरीटकुंडलःकेयूरशोभावरकंकणान्वितः ॥ कंदर्पकोटिश्रियमुद्वहन्नृपोराजाग्र्यवर्यैरुपसंस्तुतोबभौ ॥ २३ ॥ सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः ॥ त्रैलोक्यलोकश्रियमापद्यद्भुतामन्यैर्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः ॥ २४ ॥ एवंजनकपुत्र्यासौहयमेधत्रयंचरन् ॥ त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रापदेवैःसुदुर्लभाम् ॥ २५ ॥ एवंतेवर्णितंतातयत्पृष्टोरामसत्कथाम् ॥ विस्तृतःकथितोमेधोभूयःकिंपृच्छसेद्विज ॥२६॥ यःशृणोतिहरेर्भक्त्यारामचंद्रस्यसन्मखम् ॥ ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात् ॥ रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ २८ ॥ यत्कथाश्रवणाद्दुष्टःश्वपचोपिपरंपदम् ॥ प्राप्नोतिकिमुविप्राग्र्योरामभक्तिपरायणः ॥ २९ ॥ रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम् ॥ प्राप्नुयुःपरमंस्वर्गंशक्रदेवादिदुर्लभम्॥३०॥ तेधन्यामानवालोकेयेस्मरंतिरघूत्तमम् ॥ तेक्षणात्संसृतिंतीर्त्वागच्छंतिसुखमव्ययम् ॥३१॥ प्रत्येकमक्षरंब्रह्महत्यावंशदवानलः ॥ तंयःश्रावयतेधीमांस्तंगुरुंसंप्रपूजयेत् ॥ ३२ ॥ श्रुत्वाकथांवाचकायगवांद्वंद्वंप्रदापयेत् ॥ सपत्नीकायसंपूज्यवस्त्रालंकारभोजनैः ॥ ३३ ॥ कुंडलाभ्यांविराजंत्यौमुद्रिकाभिरलंकृते ॥ रामसीतेस्वर्णमय्यौप्रतिमेशोभनेवरे ॥ ३४ ॥ कृत्वातुवाचकायैवदीयतेभोद्विजोत्तम ॥ तस्यदेवाश्वपितरोवैकुंठंप्राप्नुयुस्तदा ॥ ३५ ॥ त्वयापृष्टारामकथामयातेकथितापुरा ॥ किमन्यत्कथ्यतांब्रह्मन्पुरतस्तवधीमतः ॥ ३६ ॥ शृण्वंतियेकथामेतांब्रह्महत्यौघनाशिनीम् ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयद्देवैःसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ गोघ्नश्चापिसुतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ॥ क्षणात्पूतोभवत्येवनात्रसंशयितुंक्षमम् ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश्रवणपठनपुण्यवर्णनंनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ इति रामाश्वमेधः समाप्तः ॥

१ द्विजैर्वरैः–इ० पा० । २ अचिरेण द्विजर्षभ–इ० पा० ।

॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सम्यक्छ्रुतोमहाभागत्वत्तोरामाश्वमेधकः ॥ इदानींवदमाहात्म्यंश्रीकृष्णस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृण्वं
तुमुनिशार्दूलाःश्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ शिवापप्रच्छभूतेशंयत्तद्वःकीर्तयाम्यहम् ॥ २ ॥ एकदापार्वतीदेवीशिवंसंस्निग्धमानसा ॥ प्रणयेननम
स्कृत्यप्रोवाचवचनंत्विदम् ॥ ३ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडतद्बाह्याभ्यंतरस्थितेः ॥ विष्णोःस्थानंपरंतेषांप्रधानंवरमुत्तमम् ॥
॥ ४ ॥ यत्परंनास्तिकृष्णस्यप्रियंस्थानंमनोरमम् ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहाप्रभो ॥ ५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ गुह्याद्गुह्यतरंगुह्यं
परमानंदकारकम् ॥ अत्यद्भुतंरहःस्थानमानंदंपरमंपरम् ॥ ६ ॥ दुर्लभानांचपरमंदुर्लभंमोहनंपरम् ॥ सर्वशक्तिमयंदेविसर्वस्थानेपुगोपितम् ॥ ७ ॥
सात्वतांस्थानमूर्द्धन्यंविष्णोरत्यंतदुर्लभम् ॥ नित्यंवृंदावनंनामब्रह्मांडोपरिसंस्थितम् ॥ ८ ॥ पूर्णब्रह्मसुखैश्वर्यंनित्यमानंदमव्ययम् ॥ वैकुंठा
दितदंशांशंस्वयंवृंदावनंभुवि ॥ ९ ॥ गोलोकैश्वर्ययत्किंचिद्गोकुलेतत्प्रतिष्ठितम् ॥ वैकुंठवैभवंयद्वैद्वारिकायांप्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥ यद्ब्रह्म
परमैश्वर्यंनित्यंवृंदावनाश्रयम् ॥ कृष्णधामपरंतेषांवनमध्येविशेषतः ॥ ११ ॥ तस्मात्त्रैलोक्यमध्येतुपृथ्वीधन्येतिविश्रुता ॥ यस्मान्माथुरकंनाम
विष्णोरेकांतवल्लभम् ॥ १२ ॥ स्वस्थानमधिकंनामधेयंमाथुरमंडलम् ॥ निगूढंविविधंस्थानंपुर्यभ्यंतरसंस्थितम् ॥ १३ ॥ सहस्रपत्रकमलाकारंमाथुरमं
डलम् ॥ विष्णुचक्रपरिभ्रामाद्धामवैष्णवमद्भुतम् ॥ १४ ॥ कर्णिकापर्णविस्तारंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ प्रधानंद्वादशारण्यंमाहात्म्यंकथितंक्रमात् ॥ १५ ॥
भद्रश्रीलोहभांडीरमहातालखदीरकाः ॥ बकुलंकुमुदंकाम्यंमधुवृंदावनंतथा ॥ १६ ॥ द्वादशैतावतीसंख्याकालिंद्याःसप्तपश्चिमे ॥ पूर्वेपंचवनंप्रोक्तं
तत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् ॥ १७ ॥ महारण्यंगोकुलाख्यंमधुवृंदावनंतथा ॥ अन्यच्चोपवनंप्रोक्तंकृष्णक्रीडारसस्थलम् ॥ १८ ॥ कदंबखंडनंनंदवनं
नंदीश्वरंतथा ॥ नंदनंदनखंडंचपलाशाशोककेतकी ॥ १९ ॥ सुगंधमानसंकैलममृतंभोजनस्थलम् ॥ सुखप्रसाधनंवत्सहरणंशेषशायिकम् ॥ २० ॥
श्यामपूर्वोदधिग्रामश्चक्रभानुपुरंतथा ॥ संकेतंद्विपदंचैवबालक्रीडनधूसरम् ॥ २१ ॥ कामद्रुमंसुललितमुत्सुकंचापिकाननम् ॥ नानाविधरसक्रीडा
नानालीलारसस्थलम् ॥ २२ ॥ नागविस्तारविष्टंभंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ सहस्रपत्रकमलंगोकुलाख्यंमहत्पदम् ॥ २३ ॥ कर्णिकातन्महद्धामगोविं
दस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रोपरिस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडितम् ॥ २४ ॥ कर्णिकायांक्रमादिक्षुविदिक्षुदलमीरितम् ॥ यद्दलंदक्षिणेप्रोक्तंपरंगुह्योत्तमोत्तम
म् ॥ २५ ॥ तस्मिन्दलेमहापीठंनिगमागमदुर्गमम् ॥ योगींद्रैरपिदुःप्रापंसर्वात्मायच्चगोकुलम् ॥ २६ ॥ द्वितीयंदलमाग्नेय्यांतद्रहस्यंदलंतथा ॥

१ पुण्यम्--इ० पा० । २ रहस्यम्--इ० पा० । ३ गंधमादनकैलासमृतं भोजनकस्थलम्--इ० पा० । ४ केमद्रुमम्--इ०, कलिद्रुमम्--इ०, केलिद्रुमम्--इ० च पा० ।

संकेतंद्विपदंचैवकुटीद्वौतत्कुलेस्थितौ ॥ २७ ॥ पूर्वंदलंतृतीयंचप्रधानस्थानमुत्तमम् ॥ गंगादिसर्वतीर्थानांस्पर्शाच्छतगुणंस्मृतम् ॥२८॥ चतुर्थंदलमै
शान्यांसिद्धपीठेपितत्पदम् ॥ [1]व्यायामनूतनागोपीतत्रकृष्णंपतिंलभेत् ॥ २९ ॥ वस्त्रालंकारहरणंतद्दलेसमुदाहृतम् ॥ उत्तरेपंचमंप्रोक्तंदलंसर्वदलोत्त
मम् ॥ ३० ॥ द्वादशादित्यमत्रैवदलंचकर्णिकासमम् ॥ वायव्यांतुदलंषष्ठंतत्रकालीह्रदःस्मृतः ॥ ३१ ॥ दलोत्तमोत्तमंचैवप्रधानंस्थानमुच्यते ॥
सर्वोत्तमदलंचैवपश्चिमेसप्तमंस्मृतम् ॥ ३२ ॥ यज्ञपत्नीगणानांचतदीप्सितवरप्रदम् ॥ अत्रासुरोपिनिर्वाणंप्रापत्रिदशदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ ब्रह्ममोह
नमत्रैवदलंब्रह्म[2]ह्रदावहम् ॥ नैर्ऋत्यांतुदलंप्रोक्तमष्टमंव्योमघातनम् ॥ ३४ ॥ शंखचूडवधस्तत्रनानाकेलिरसस्थलम् ॥ श्रुतमष्टदलंप्रोक्तंवृंदारण्यांत
रस्थितम् ॥ ३५ ॥ श्रीमद्वृंदावनंरम्यंयमुनायाःप्रदक्षिणम् ॥ शिवलिंगमधिष्ठानंदृष्टंगोपीश्वराभिधम् ॥ ३६ ॥ तद्बाह्येषोडशदलंश्रियापूर्णतमीश्वर
म् ॥ सर्वासुदिक्षुयत्प्रोक्तंप्रादक्षिण्याद्यथाक्रमम् ॥ ३७ ॥ महत्पदंमहाद्धाम[3]स्वधामाधावसंज्ञकम् ॥ प्रथमैकदलंश्रेष्ठंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ३८ ॥
तत्रगोवर्द्धनगिरौरम्येनित्यरसाश्रये ॥ कर्णिकायांमहालीलातल्लीलारसगह्वरौ ॥ ३९ ॥ यत्रकृष्णोनित्यवृंदाकाननस्यपतिर्भवेत् ॥ कृष्णोगोविंदतां
प्रातःकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ४० ॥ दलंतृतीयमाख्यातंसर्वश्रेष्ठोत्तमोत्तमम् ॥ चतुर्थदलमाख्यातंमहाद्भुतरसस्थलम् ॥ ४१ ॥ नंदीश्वरवनंरम्यंतत्र
नंदालयःस्मृतः ॥ कर्णिकादलमाहात्म्यंपंचमंदलमुच्यते ॥ ४२ ॥ [4]अधिष्ठाताऽत्रगोपालोधेनुपालनतत्परः ॥ षष्ठंदलंयदाख्यातंतत्रनंदवनंस्मृत
म् ॥ ४३ ॥ [5]सप्तमंबकुलारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥ तत्राष्टमंतालवनंतत्रधेनुवधःस्मृतः ॥ ४४ ॥ नवमंकुमुदारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥
[6]कामारण्यंचदशमंप्रधानंसर्वकारणम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मप्रसाधनंतत्रविष्णुच्छद्मप्रदर्शनम् ॥ कृष्णक्रीडारसस्थानंप्रधानंदलमुच्यते ॥ ४६ ॥ दलमेकादशं
प्रोक्तंभक्तानुग्रहकारणम् ॥ निर्माणंसेतुबंधस्यनानावनमयस्थलम् ॥ ४७ ॥ भांडीरंद्वादशदलंवनंरम्यंमनोहरम् ॥ कृष्णःक्रीडारतस्तत्रश्रीदामा
दिभिरावृतः ॥ ४८ ॥ त्रयोदशंदलंश्रेष्ठंतत्रभद्रवनंस्मृतम् ॥ चतुर्दशदलंप्रोक्तंसर्वसिद्धिप्रदस्थलम् ॥ ४९ ॥ श्रीवनंतत्ररुचिरंसर्वैश्वर्यस्यकारणम् ॥
कृष्णक्रीडादलमयंश्रीकांतिकीर्तिवर्द्धनम् ॥ ५० ॥ दलंपंचदशंश्रेष्ठंतत्रलोहवनंस्मृतम् ॥ कथितंषोडशदलंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ५१ ॥ म
हावनंतत्रगीतंतत्राऽस्तिगुह्यमुत्तमम् ॥ बालक्रीडारतस्तत्रवत्सपालैःसमावृतः ॥ ५२ ॥ पूतनादिवधस्तत्रयमलार्जुनभंजनम् ॥ अधिष्ठातातत्रबालगोपा

१ कात्यायन्यर्चनाद्गोपी--इ० पा० । २ ब्रह्मवहावहम्--इ० पा० । ३ स्वाधयाधावसंज्ञकम्--इ०, स्वाध्यायाधायसंज्ञितम्--इ० च पा० । ४ अखिलंतत्र--इ० पा० । ५ सप्तमं च कुलारण्यम्--इ०, सप्तमंकवलारण्यम्--इ० च पा० । ६ कामारण्यं दलं ह्यम्--इ० पा० ।

लः पंचमाब्दिकः ॥ ५३ ॥ नाम्नादामोदरःप्रोक्तःप्रेमानंदरसार्णवः ॥ दलंप्रसिद्धमाख्यातंसर्वश्रेष्ठदलोत्तमम् ॥ ५४ ॥ कृष्णक्रीडाचकिंजल्कीविहारदल
मुच्यते ॥ सिद्धप्रधानकिंजल्कदलंचसमुदाहृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदारण्यस्यमाहात्म्यंरहस्यंवाकिमद्भुतम् ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामि
कथयस्वमहाप्रभो ॥ ५६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ कथितंतेप्रियतमेगुह्याद्गुह्योत्तमोत्तमम् ॥ रहस्यानांरहस्यंयद्दुर्लभानांचदुर्लभम् ॥ ५७ ॥
त्रैलोक्यगोपितंदेविदेवेश्वरसुपूजितम् ॥ ब्रह्मादिवांछितंस्थानंसुरसिद्धादिसेवितम् ॥ ५८ ॥ योगींद्राहिसदाभक्त्यातस्यध्यानैकतत्पराः[1] ॥ अप्सरो
भिश्चगंधर्वैर्नृत्यगीतनिरंतरम् ॥ ५९ ॥ श्रीमद्वृंदावनंरम्यंपूर्णानंदरसाश्रयम् ॥ भूरिचिंतामणिस्तोयममृतंरसपूरितम् ॥ ६० ॥ वृक्षंगुरुद्रुमंतत्रसुरभी
वृंदसेवितम् ॥ स्त्रींलक्ष्मींपुरुषंविष्णुंतद्दशांशसमुद्भवम् ॥ ६१ ॥ तत्रकैशोरवयसंनित्यमानंदविग्रहम् ॥ गतिनाट्यंकलालापस्मितवक्रंनिरंतरम्[2]॥६२॥
शुद्धसत्वैःप्रेमपूर्णैर्वैष्णवैस्तद्वनाश्रितम् ॥ पूर्णब्रह्मसुखेमग्नंस्फुरत्तन्मूर्तितन्मयम् ॥ ६३ ॥ मत्तकोकिलभृंगाद्यैःकूजत्कलमनोहरम् ॥ कपोलशुक
संगीतमुन्मत्तालिसहस्रकम् ॥ ६४ ॥ भुजंगशत्रुनृत्याढ्यंसकलामोदविभ्रमम् ॥ नानावर्णैश्चकुसुमैस्तद्रेणुपरिपूरितम् ॥ ६५ ॥ पूर्णेंदुनित्याभ्युदयंसूर्यमं
दांशुसेवितम् ॥ अदुःखंदुःखविच्छेदंजरामरणवर्जितम् ॥ ६६ ॥ अक्रोधंगतमात्सर्यमभिन्नमनहंकृतम् ॥ पूर्णानंदामृतरसंपूर्णप्रेमसुखार्णवम् ॥६७॥
गुणातीतंमहद्धामपूर्णप्रेमस्वरूपकम् ॥ वृक्षादिपुलकैर्यत्रप्रेमानंदाश्रुवर्षितम् ॥ ६८ ॥ किंपुनश्चेतनायुक्तैर्विष्णुभक्तैःकिमुच्यते ॥ गोविंदांघ्रिर
जःस्पर्शान्नित्यंवृंदावनंभुवि ॥ ६९ ॥ सहस्रदलपद्मस्यवृंदारण्यंवराटकम् ॥ यस्यस्पर्शनमात्रेणपृथ्वीधन्याजगत्त्रये ॥ ७० ॥ गुह्याद्गुह्यतरंरम्यं
मध्येवृंदावनंभुवि ॥ अक्षरंपरमानंदंगोविंदस्थानमव्ययम् ॥ ७१ ॥ गोविंददेहतोऽभिन्नंपूर्णब्रह्मसुखाश्रयम् ॥ मुक्तिस्तत्ररजःस्पर्शात्तन्माहात्म्यंकिमु
च्यते ॥ ७२ ॥ तस्मात्सर्वात्मनादेविहृदिस्थंतद्वनंकुरु ॥ वृंदावनविहारेषुकृष्णंकैशोरविग्रहम् ॥ ७३ ॥ कालिंदीचाकरोद्यस्यकर्णिकायाः
प्रदक्षिणाम् ॥ लीलानिर्वाणगंभीरंजलंसौरभमोहनम् ॥ ७४ ॥ आनंदामृततन्मिश्रमकरंदघनालयम् ॥ पद्मोत्पलाद्यैःकुसुमैर्नानावर्णसमुज्ज्वल
म् ॥ ७५ ॥ चक्रवाकादिविहगैर्मंजुनानाकलस्वनैः ॥ शोभमानंजलंरम्यंतरंगातिमनोरमम् ॥ ७६ ॥ तस्योभयतटीरम्याशुद्धकांचननिर्मिता ॥
गंगाकोटिगुणाप्रोक्तायत्रस्पर्शवराटकः ॥ ७७ ॥ कर्णिकायांकोटिगुणोयत्रक्रीडारतोहरिः ॥ कालिंदीकर्णिकाकृष्णमभिन्नमेकविग्रहम् ॥ ७८ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ॥ गोविंदस्यकिमाश्चर्यसौंदर्याकृतविग्रह ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥७९॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ मध्येवृंदावनेरम्येमंजुमंजी

१. योगींद्रादिमुनींद्रादिसदातद्ध्यानतत्परम्–इ० पा० । २ अपरम्–इ० पा० ।

रशोभिते ॥ योजनाश्रितसद्वृक्षशाखापल्लवमंडिते ॥ ८० ॥ तन्मध्येमंजुभवनेयोगपीठंसमुज्ज्वलम् ॥ तदष्टकोणनिर्माणंनानादीप्तिमनोहरम् ॥ ८१ ॥
तस्योपरिचमाणिक्यरत्नसिंहासनंशुभम् ॥ तस्मिन्नष्टदलंपद्मंकर्णिकायांसुखाश्रयम् ॥ ८२ ॥ गोविंदस्यपरंस्थानंकिमस्यमहिमोच्यते ॥ श्रीम
द्गोविंदमंत्रस्थबल्लवीवृंदसेवितम् ॥ ८३ ॥ दिव्यव्रजवयोरूपंकृष्णंवृंदावनेश्वरम् ॥ व्रजेंद्रंसंततैश्वर्यंव्रजबालैकवल्लभम् ॥ ८४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरंवयसा
द्भुतविग्रहम् ॥ अनादिमादिंसर्वेषांनंदगोपप्रियात्मजम् ॥ ८५ ॥ श्रुतिमृग्यमजंनित्यंगोपीजनमनोहरम् ॥ परंधामपरंरूपंद्विभुजंगोकुलेश्वरम् ॥ ८६ ॥
बल्लवीनंदनंध्यायेन्निर्गुणस्यैककारणम् ॥ सुश्रीमंतंनवंस्वच्छंश्यामधाममनोहरम् ॥ ८७ ॥ नवीननीरदश्रेणीसुस्निग्धंमंजुकुंडलम् ॥ फुल्लेंदीवरसत्कांतिसु
खस्पर्शसुखावहम् ॥ ८८ ॥ दलितांजनपुंजाभचिक्कणंश्याममोहनम् ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलाशेषसौरभकुंतलम् ॥८९॥ तदूर्ध्वंदक्षिणेकालेश्यामचूडाम
नोहरम् ॥ नानावर्णोज्ज्वलंराजच्छिखंडिदलमंडितम् ॥ ९० ॥ मंदारमंजुगोपुच्छाचूडंचारुविभूषणम् ॥ क्वचिद्बृहद्दलश्रेणीमुकुटेनाभिमंडितम् ॥९१॥
अनेकमणिमाणिक्यकिरीटभूषणंक्वचित् ॥ लोलालकवृतंराजत्कोटिचंद्रसमाननम् ॥ ९२ ॥ कस्तूरीतिलकंभ्राजन्मंजुगोरोचनान्वितम् ॥ नीलेंदीवरसु
स्निग्धसुदीर्घदललोचनम् ॥ ९३ ॥ आनृत्यद्भ्रूलताश्लेषस्मितंसाचिनिरीक्षणम्[2] ॥ सुचारून्नतसौंदर्यनासाग्रातिमनोहरम् ॥ ९४ ॥ नासाग्रगजमुक्तां
शुमुग्धीकृतजगत्रयम् ॥ सिंदूरारुणसुस्निग्धाधरौष्ठसुमनोहरम् ॥ ९५ ॥ नानावर्णोल्लसत्स्वर्णमकराकृतिकुंडलम् ॥ तद्रश्मिपुंजसद्गंडमुकुराभल्ल
द्द्युतिम् ॥ ९६ ॥ कर्णोत्पलसुमंदारमकरोत्तंसभूषितम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंमुक्ताहारस्फुरद्गलम् ॥ ९७ ॥ विलसद्दिव्यमाणिक्यंमंजुकांचनमिश्रि
तम् ॥ करेकंकणकेयूरंकिंकिणीकटिशोभितम् ॥ ९८ ॥ मंजुमंजीरसौंदर्य्यश्रीमदंघ्रिविराजितम् ॥ कर्पूरागुरुकस्तूरीविलसच्चंदनादिकम् ॥ ९९ ॥
गोरोचनादिसंमिश्रदिव्यांगरागचित्रितम् ॥ स्निग्धपीतपटीराजत्प्रपदांदोलितांजनम्[3] ॥ १०० ॥ गंभीरनाभिकमलंरोमराजीनतस्रजम् ॥ सुवृत्तजानुयुग
लंपादपद्ममनोहरम् ॥ १०१ ॥ ध्वजवज्रांकुशांभोजकरांघ्रितलशोभितम् ॥ नखेंदुकिरणश्रेणीपूर्णब्रह्मैककारणम् ॥ १०२ ॥ केचिद्वदंतितस्यांशंब्रह्म
चिद्रूपमद्वयम् ॥ तद्दशांशंमहाविष्णुंप्रवदंतिमनीषिणः॥१०३॥योगींद्रैःसनकाद्यैश्चतदेवहृदिचिंत्यते ॥ त्रिभंगललिताशेषनिर्माणसारनिर्मितम् ॥१०४॥
तिर्यग्ग्रीवजितानंतकोटिकंदर्पसुंदरम् ॥ वामांसार्पितसद्गण्डस्फुरत्कांचनकुंडलम् ॥१०५॥ सहापांगेक्षणस्मेरंकोटिमन्मथसुंदरम् ॥ कुंचिताधरविन्यस्त
वंशीमंजुकलस्वनैः ॥ १०६ ॥ जगत्रयंमोहयंतंमग्नंप्रेमसुधार्णवे ॥ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ परमंकारणंकृष्णंगोविंदाख्यंमहत्पदम् ॥ १०७ ॥ वृंदावने

१ तदष्टकोटिनिर्माणम्–इ० पा० । २ चारुनिरीक्षणम्–इ० पा० । ३ स्निग्धपीतघटीराजत्प्रपदांदोलितांजनम्–इ० पा० ।

श्वरंनित्यंनिर्गुणस्यैककारणम् ॥ तत्तद्रहस्यमाहात्म्यंकिमाश्चर्यंचसुंदरम् ॥ १०८॥ तद्ब्रूहिदेवदेवेशश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ यदंघ्रिनखचंद्रांशुमहिमांतोनगम्यते ॥ १०९ ॥ तन्माहात्म्यंकियद्देविप्रोच्यतेत्वंमुदाशृणु ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडेअनंतत्रिगुणोच्छ्रये ॥ ११० ॥ तत्कलाकोटिकोटयंशाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ सृष्टिस्थित्यादिनायुक्तास्तिष्ठंतितस्यवैभवाः ॥ १११ ॥ तद्रूपकोटिकोटयंशाःकलाःकंदर्पविग्रहाः ॥ जगन्मोहंप्रकुर्वंतितदंडांतरसंस्थिताः ॥ ११२ ॥ तद्देहविलसत्कांतिकोटिकोटयंशकोविभुः ॥ तत्प्रकाशस्यकोटयंशरश्मयोरविविग्रहाः ॥ ११३ ॥ तस्यस्वदेहकिरणैःपरानंदरसामृतैः ॥ परमामोदचिद्रूपैर्निर्गुणस्यैककारणैः ॥ ११४ ॥ तदंशकोटिकोटयंशाजीवंतिकिरणात्मकाः ॥ तदंघ्रिपंकजद्वंद्वनखचंद्रमणिप्रभाः ॥ ११५ ॥ आहुःपूर्णब्रह्मणोपिकारणंवेददुर्गमम् ॥ तदंशसौरभानंतकोटयंशोविश्वमोहनः ॥ ११६ ॥ तत्स्पर्शपुष्पगंधादिनानासौरभसंभवः ॥ तत्प्रियाप्रकृतिस्त्वाद्याराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ ११७ ॥ तत्कलाकोटिकोटयंशादुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ तस्याअंघ्रिरजःस्पर्शात्कोटिविष्णुःप्रजायते ॥ ११८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येकृष्णचरित्रेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥६९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ यदाकर्णनमेतस्ययेवापारिषदाःप्रभोः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥१॥ ईश्वरउवाच ॥ राधयासहगोविंदंस्वर्णसिंहासनेस्थितम् ॥ पूर्वोक्तरूपलावण्यंदिव्यभूषांबरस्रजम् ॥ २ ॥ त्रिभंगीमंजुसुस्निग्धंगोपीलोचनतारकम् ॥ तद्बाह्येयोगपीठेचस्वर्णसिंहासनावृते ॥ ३ ॥ प्रत्यंगरभसावेशाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ललिताद्याःप्रकृत्यंशामूलप्रकृतिराधिका ॥ ४ ॥ संमुखेललितादेवीश्यामलावायुकोणके ॥ उत्तरेश्रीमतीधन्याऐशान्यांश्रीहरिप्रिया ॥ ५ ॥ विशाखाचतथापूर्वेशैव्याचाग्नौततःपरम् ॥ पद्माचदक्षिणेपश्चान्नैर्ऋतेक्रमशःस्थिताः ॥ ६ ॥ योगपीठेकेसराग्रेचारुचंद्रावतीप्रिया ॥ अष्टौप्रकृतयःपुण्याःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ७ ॥ प्रधानप्रकृतिस्त्वाद्याराधाचंद्रावतीसमा ॥ चंद्रावलीचित्ररेखाचंद्रामदनसुंदरी ॥ ८ ॥ प्रियाचश्रीमधुमतीचंद्ररेखाहरिप्रिया ॥ षोडशाद्याःप्रकृतयःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ९ ॥ वृंदावनेश्वरीराधातथाचंद्रावलीप्रिया ॥ अभिन्नगुणलावण्यसौंदर्याश्चारुलोचनाः ॥ १० ॥ मनोहरामुग्धवेषाःकिशोरीवयसोज्ज्वलाः ॥ अग्रेतनास्तथाचान्यागोपकन्याःसहस्रशः ॥ ११ ॥ शुद्धकांचनपुंजाभाःसुप्रसन्नाःसुलोचनाः ॥ तद्रूपहृदयारूढास्तदाश्लेपसमुत्सुकाः ॥ १२ ॥ श्यामामृतरसेमग्नाःस्फुरत्तद्भावमानसाः ॥ नेत्रोत्पलार्चितेकृष्णपादाब्जेर्पितचेतसः ॥ १३ ॥ श्रुतिकन्यास्ततोदक्षेसहस्रायुतसंयुताः ॥ जगन्मुग्धीकृताकारास्तद्वर्तिकृष्णलालसाः ॥ १४ ॥ नानासत्वस्वरालापमुग्धीकृतजगत्रयाः ॥ तत्रगूढरहस्यानिगायंत्यःप्रेमविह्वलाः ॥ १५ ॥ देवकन्यास्ततःसव्येदिव्यवेषारसोज्ज्वलाः ॥ नानावैदिग्ध्यनिपुणादिव्यभावभरान्विताः ॥ १६ ॥ सौंदर्यातिशयेनाढ्याः

१ विद्यते–इ० पा० ।

कटाक्षातिमनोहराः ॥ निर्लज्जास्तत्रगोविंदेतदंगस्पर्शनोद्यताः ॥ १७ ॥ तद्भावमग्नमनसःस्मितसाचिनिरीक्षणाः ॥ मंदिरस्यततोबाह्येप्रिययाविश
दावृते ॥ १८ ॥ समानवेषवयसःसमानबलपौरुषाः ॥ समानगुणकर्माणःसमानाभरणप्रियाः ॥ १९ ॥ समानस्वरसंगीतवेणुवादनतत्पराः ॥ श्रीदा
मापश्चिमेद्वारेवसुदामातथोत्तरे ॥ २० ॥ सुदामाचतथापूर्वेकिंकिणीचापिदक्षिणे ॥ तद्बाह्येस्वर्णपीठेचसुवर्णमंदिरावृते ॥ २१ ॥ स्वर्णवेद्यंतरस्थेतुस्व
र्णाभरणभूषिते ॥ स्तोककृष्णंसुभद्राद्यैर्गोपालैरयुतायुतैः ॥ २२ ॥ शृंगवीणावेणुवेत्रवयोवेषाकृतिस्वरैः ॥ तद्गुणध्यानसंयुक्तैर्गायद्भिरपिविह्वलैः ॥ २३ ॥
चित्रार्पितैश्चित्ररूपैःसदानंदाश्रुवर्षिभिः ॥ पुलकाकुलसर्वांगैर्योगींद्रैरिवविस्मितैः ॥ २४ ॥ क्षरत्ययोभिर्गोविंदैरसंख्यातैरुपावृतम् ॥ तद्बाह्येस्वर्णप्रा
कारेकोटिसूर्यसमुज्ज्वले ॥ २५ ॥ चतुर्दिक्षुमहोद्यानंमंजुसौरभमोहिते ॥ पश्चिमेसंमुखेश्रीमत्पारिजातद्रुमाश्रये ॥ २६ ॥ तदधस्तुस्वर्णपीठेस्वर्णमंडन
मंडिते ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ २७ ॥ तत्रोपरिपरानंदंवासुदेवंजगत्प्रभुम् ॥ त्रिगुणातीतचिद्रूपंसर्वकारणकारणम् ॥ २८ ॥
इंद्रनीलघनश्यामंनीलकुंचितकुंतलम् ॥ पद्मपत्रविशालाक्षंमकराकृतिकुंडलम् ॥ २९ ॥ चतुर्भुजंतुचक्रासिगदाशंखांबुजायुधम् ॥ आद्यंतरहितंनित्यं
प्रधानंपुरुषोत्तमम् ॥ ३० ॥ ज्योतीरूपंमहद्धामपुराणंवनमालिनम् ॥ पीतांबरधरंस्निग्धंदिव्यभूषणभूषितम् ॥ ३१ ॥ दिव्यानुलेपनंराजच्चित्रितांगम
नोहरम् ॥ रुक्मिणीसत्यभामाचनाग्नजितीसुलक्षणा ॥ ३२ ॥ मित्रविंदानुविंदासुनंदाजांबवतीप्रिया ॥ सुशीलाचाष्टमहिलावासुदेवप्रियास्ततः ॥ ३३ ॥
उद्भ्राजिताःपारिषदावृतयोर्भक्तितत्पराः ॥ उत्तरेसुमहोद्यानेहरिचंदनसंश्रये ॥ ३४ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडिते ॥ तन्मध्येहेमनिर्माणद
लेसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३५ ॥ तत्रैवसहरेवत्यासंकर्षणहलायुधम् ॥ ईश्वरस्यप्रियानंतमभिन्नगुणरूपिणम् ॥ ३६ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंरक्तांबुजदले
क्षणम् ॥ नीलपट्टधरंस्निग्धंदिव्यभूषास्रगंबरम् ॥ ३७ ॥ मधुपानेसदासक्तंमधुघूर्णितलोचनम् ॥ प्रवीरदक्षिणेभागेमंजुनाभ्यंतरस्थिते ॥ ३८ ॥ संतानवृ
क्षमूलेतुमणिमंदिरमंडितम् ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३९ ॥ प्रद्युम्नंचरतीदेवंतत्रोपरिसुखस्थितम् ॥ जगन्मोहनसौंदर्य
सारश्रेणीरसात्मकम् ॥ ४० ॥ असितांभोजपुंजाभमरविंददलेक्षणम् ॥ दिव्यालंकारभूषाभिर्दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ जगन्मुग्धीकृताशेषसौंद
र्याश्चर्यविग्रहम् ॥ पूर्वोद्यानेमहारण्येसुरद्रुमसमाश्रये ॥ ४२ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेहेममंडपमंडिते ॥ तस्यमध्येस्थिरेराजद्दिव्यसिंहासनोज्ज्वले॥ ४३ ॥
दिव्योपयासमंश्रीमदनिरुद्धंजगत्पतिम् ॥ सांद्रानंदघनश्यामंसुस्निग्धंनीलकुंतलम् ॥ ४४ ॥ सुभ्रून्नतलताभंगीसुकपोलंसुनासिकम् ॥ सुग्रीवंसुंद

१ तदंगस्पर्शनोत्सुकाः—इ० पा० । २ स्वर्णमंदिरमंडिते—इ० पा० ।

रंवक्षोमनोहरमनोहरम् ॥ ४५ ॥ किरीटिनंकुंडलिनंकंठभूषाविभूषितम् ॥ मंजुमंजीरमाधुर्यादतिसौंदर्यविग्रहम् ॥ ४६ ॥ प्रियभृत्यगणाराध्यंयत्रस
गीतकप्रियम् ॥ पूर्णब्रह्मसदानंदंशुद्धसत्वस्वरूपकम् ॥ ४७ ॥ तस्योर्द्धंचांतरिक्षेचविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम् ॥ अनादिमादिचिद्रूपंचिदानंदंपरंविभुम्॥ ४८ ॥
त्रिगुणातीतमव्यक्तंनित्यमक्षयमव्ययम् ॥ समेघपुंजमाधुर्यसौंदर्यश्यामविग्रहम् ॥ ४९ ॥ नीलकुंचितसुस्निग्धकेशपाशातिसुंदरम् ॥ अरविंददलस्नि
ग्धसुदीर्घचारुलोचनम् ॥ ५० ॥ किरीटकुंडलोद्दंडशुद्धसत्वात्मभिर्वृतम् ॥ आत्मारामैश्चचिद्रूपैस्तन्मूर्तिध्यानतत्परैः ॥ ५१ ॥ हृदयारूढतद्धचानैर्ना
साग्रन्यस्तलोचनैः ॥ क्रियतेऽहैतुकीभक्तिःकायहृद्वृत्तिभाषितैः ॥ ५२ ॥ तत्संख्येयक्षगंधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ सुकांतैरप्सरःसंघैर्नृत्यसंगीतत
त्परैः ॥ ५३ ॥ तदंगभजनंकामंवांछद्भिःकृष्णलालसैः ॥ तदग्रेवैष्णवैःसर्वैश्चांतरिक्षेसुखासने ॥ ५४ ॥ प्रह्लादनारदाद्यैश्चकुमारशुकवैष्णवैः ॥ ज
नकाद्यैर्लसद्भावैर्द्वाद्यस्फूर्तितत्परैः ॥ ५५ ॥ पुलकाकुलसर्वांगैःस्फुरत्प्रेमसमाकुलैः ॥ रहस्यामृतसंसिक्तैरर्द्धयुग्माक्षरोमनुः ॥ ५६ ॥ मंत्रचूडाम
णिः प्रोक्तःसर्वमंत्रैककारणम् ॥ सर्वदेवस्यमंत्राणांकैशोरंमंत्रहेतुकम् ॥ ५७ ॥ सर्वकैशोरमंत्राणांहेतुश्चूडामणिर्मनुः ॥ जपंकुर्वंतिमनसापूर्णप्रेमसु
खाश्रयाः ॥ ५८ ॥ वांछंतितत्पदांभोजेनिश्चलंप्रेमसाधनम् ॥ तद्बाह्येस्फटिकाद्युच्चप्रावारेसुमनोहरे ॥५९॥ कुंकुमैःसितरक्ताद्यैश्चतुर्दिक्षुसमाकुलैः ॥ शु
क्लंचतुर्भुजंविष्णुंपश्चिमेद्वारपालकम् ॥ ६० ॥ शंखचक्रगदापद्मकिरीटादिविभूषितम् ॥ रक्तंचतुर्भुजंपद्मशंखचक्रगदायुधम् ॥ ६१ ॥ किरीटकुंडलो
द्दीतंद्वारपालकमुत्तरे ॥ गौरंचतुर्भुजंविष्णुंशंखचक्रगदायुधम् ॥ ६२ ॥ किरीटकुंडलाद्यैश्चशोभितंवनमालिनम् ॥ पूर्वद्वारेद्वारपालंगौरंविष्णुंप्रकीर्तित
म् ॥ ६३ ॥ कृष्णवर्णंचतुर्बाहुंशंखचक्रादिभूषणम् ॥ दक्षिणद्वारपालंतुश्रीविष्णुंकृष्णवर्णकम् ॥ ६४ ॥ श्रीकृष्णचरितंह्येतद्यःपठेत्प्रयतःशुचिः ॥
शृणुयाद्वापियोभक्त्यागोविंदेलभतेरतिम् ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीकृष्णचरितेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥
भगवन्सर्वभूतेशसर्वात्मन्सर्वसंभव ॥ देवेश्वरमहादेवसर्वज्ञकरुणाकर ॥ १ ॥ त्वयानुकंपितैवाहंभूयोप्याहानुकंपया ॥ त्रैलोक्यमोहनामंत्रास्त्वयामेकथि
ताःप्रभो ॥ २ ॥ तेनदेवेनगोपीभिर्महामोहनरूपिणा ॥ केनकेनविशेषेणचिक्रीडेतद्वदस्वमे ॥ ३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ एकदावादयन्वीणांनारदो
मुनिपुंगवः ॥ कृष्णावतारमाज्ञायप्रययौनंदगोकुलम् ॥ ४ ॥ गत्वातत्रमहायोगमयेशंविभुमच्युतम् ॥ बालनाट्यधरंदेवदर्शनंनंदवेश्मनि ॥ ५ ॥
सुकोमलपटास्तीर्णहेमपर्यंकिकोपरि ॥ शयानंगोपकन्याभिःप्रेक्षमाणंसदामुदम् ॥ ६ ॥ अतीवसुकुमारांगंमुग्धंमुग्धविलोकनम् ॥ विस्रस्तनीलकुटि

१ स्फटिकाद्युच्चप्राचीरे--इ० पा० । १ देवदेव--इ० पा० ।

लकुंतलावनिमंडलम् ॥ ७ ॥ किंचित्स्मितांकुरव्यंजदेकद्विरदकुड्मलम् ॥ स्वप्रभाभिर्भासयंतंसमंताद्भवनोदरम् ॥ ८ ॥ दिग्वाससंसमालोक्यसोऽति
हर्षमवापह ॥ संभाष्यगोपतिंनंदमाहसर्वप्रभुप्रयः ॥ ९ ॥ नारायणपराणांतुजीवनंह्यतिदुर्लभम् ॥ अस्यप्रभावमतुलंनजानंतीहकेचन ॥ १० ॥ भव
ब्रह्मादयोप्यस्मिन्रतिंवांच्छतिशाश्वतीम् ॥ चरितंचास्यबालस्यसर्वेषामेवहर्षणम् ॥ ११ ॥ मुदागायंतिशृण्वंतिचाभिनंदंतिताद्दशाः ॥ अस्मिंस्तवसुतेऽ
चिंत्यप्रभावेस्निग्धमानसाः॥१२॥ नराःसंतिनतेषांवैभवबाधाभविष्यति ॥ मुंचेहपरलोकेच्छाःसर्वाबल्लवसत्तम ॥ १३ ॥ एकांतेनैकभावेनबालेस्मिन्प्रीति
माचर ॥ इत्युक्त्वानंदभवनान्निष्क्रांतोमुनिपुंगवः ॥१४॥ तेनार्चितोविष्णुबुद्ध्याप्रणम्यचविसर्जितः ॥ अथासौचिंतयामासमहाभागवतोमुनिः ॥ १५॥
अस्यकांताभगवतीलक्ष्मीर्नारायणेहरौ ॥ विधायगोपिकारूपंक्रीडार्थंशार्ङ्गधन्वनः ॥ १६ ॥ अवश्यमवतीर्णासाभविष्यतिनसंशयः ॥ तामहंविचिनोम्य
द्यगेहेगेहेव्रजौकसाम् ॥ १७ ॥ विमृश्यैवंमुनिवरोगेहानिव्रजवासिनाम् ॥ प्रविवेशातिथिर्भूत्वाविष्णुबुद्ध्यासुपूजितः ॥ १८ ॥ सर्वेषांबल्लवादीनांरतिंनंद
सुतेपराम् ॥ दृष्ट्वामुनिवरःसर्वान्मनसाप्रणनामह ॥ १९ ॥ गोपालानांगृहेबालांददर्शश्वेतरूपिणीम् ॥ सदृष्ट्वातर्कयामासरमाह्येषानसंशयः ॥ २० ॥ प्रविवेशात
तोधीमान्नंदसख्युर्महात्मनः॥ कस्यचिद्गोपवर्य्यस्यभानुनाम्नोगृहंमहत् ॥२१॥ अर्चितोविधिवत्तेनसोप्यपृच्छन्महामनाः ॥ साधोत्वमासिविख्यातोधर्मनि
ष्ठतयाभुवि ॥२२॥ तवाहंधनधान्यादिसमृद्धिंसंविभावये ॥ कच्चित्तेयोग्यःपुत्रोस्तिकन्यावाशुभलक्षणा ॥ २३ ॥ यतस्तेकीर्तिरखिलंलोकंव्याप्यभविष्य
ति ॥ इत्युक्तोमुनिवर्य्येणभानुरानीयपुत्रकम् ॥ २४ ॥ महातेजस्विनंदृप्तंनारदायाभ्यवादयत् ॥ दृष्ट्वामुनिवरस्तंतुरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ २५ ॥ पद्मपत्रविशा
लाक्षंसुग्रीवंसुंदरभ्रुवम् ॥ चारुदंतंचारुकर्णंसर्वावयवसुंदरम् ॥२६॥ तंसमाश्लिष्यबाहुभ्यांस्नेहाश्रूणिविमुच्यच ॥ ततःसगद्गदंप्राहप्रणयेनमहामुनिः ॥२७॥ नार
दउवाच ॥ अयंशिशुस्तेभवितासुसखारामकृष्णयोः ॥ विहरिष्यतिताभ्यांचरात्रिंदिवमतंद्रितः ॥२८॥ ततआभाष्यतंगोपप्रवरंमुनिपुंगवः ॥ यदागंतुंमनश्चक्रे
तत्रैवंभानुरब्रवीत् ॥ २९ ॥ एकास्तिपुत्रिकादेवदेवपत्न्युपमामम ॥ कनीयसीशिशोरस्यजडांधबधिराकृतिः ॥ ३० ॥ उत्साहाद्वृद्धयेयाचेत्वांवरंभगवत्त
म ॥ प्रसन्नदृष्टिमात्रेणसुस्थिरांकुरुबालिकाम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वैवंनारदोवाक्यंकौतुकाकृष्टमानसः ॥ अथप्रविश्यभवनंलुठंतींभूतलेसुताम् ॥ ३२ ॥ उ
त्थाप्यांकेनिधायातिस्नेहविह्वलमानसः ॥ भानुरप्यायययौभक्तिनम्रोमुनिवरांतिकम् ॥ ३३ ॥ अथभागवतश्रेष्ठःकृष्णस्यातिप्रियोमुनिः ॥ दृष्ट्वातस्याःपरं
रूपमदृष्टाश्रुतमद्भुतम् ॥ ३४ ॥ अभूतपूर्वसमंमुग्धोहरिप्रेमामहामुनिः ॥ विगाह्यपरमानंदसिंधुमेकरसायनम् ॥ ३५ ॥ मुहूर्त्तद्वितयंतत्रमुनिरासी

१ कुंतलावनमंडितम्--इ०, कुंतलावर्णमंडलम्--इ० च पा० । २ तारिष्यंति न तेषां वै--इ० पा० ।

च्छिलोपमः ॥ मुनींद्रःप्रतिबुद्धस्तुशनैरुन्मीलयलोचने ॥ ३६ ॥ महाविस्मयमापन्नस्तूष्णीमेवस्थितोभवत् ॥ अंतर्हृदिमहाबुद्धिरेवमेवंव्यचिंतय
त् ॥ ३७ ॥ भ्रांतंसर्वेषुलोकेषुमयास्वच्छंदचारिणा ॥ अस्यारूपेणसदृशीदृष्टानैवचकुत्रचित् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मलोकेरुद्रलोकइंद्रलोकेचमेगतिः ॥ नको
पिशोभाकोटचंशःकुत्राप्यस्याविलोकितः ॥ ३९ ॥ महामायाभगवतीदृष्टाशैलेंद्रनंदिनी ॥ यस्यारूपेणसकलंमुह्यतेसचराचरम् ॥ ४० ॥ साप्यस्याः
सुकुमारांगीलक्ष्मींनाप्नोतिकर्हिचित् ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीकांतिविद्याद्याश्चवरस्त्रियः ॥ ४१ ॥ छायामपिस्पृशंत्यस्याःकदाचिन्नैवदृश्यते ॥ विष्णोर्य
न्मोहिनीरूपंहरोयेनविमोहितः ॥ ४२ ॥ मयादृष्टंचतदपिकुतोस्याःसदृशंभवेत् ॥ ततोऽस्यास्तत्वमाज्ञातुंनमेशक्तिःकथंचन ॥ ४३ ॥ अन्येचापिन
जानंतिप्रायेणैनांहरेःप्रियाम् ॥ अस्याःसंदर्शनादेवगोविंदचरणांबुजे ॥ ४४ ॥ याप्रेमर्द्धिरभूत्सामेभूतपूर्वानकर्हिचित् ॥ एकांतेनौमिभवतींदर्शयित्वातिवै
भवम् ॥ ४५ ॥ कृष्णस्यसंभवत्यस्यारूपंपरमतुष्टये ॥ विमृश्यैवंमुनिर्गोपप्रवरंप्रेष्यकुत्रचित् ॥ ४६ ॥ निभृतेपरितुष्टावबालिकांदिव्यरूपिणीम् ॥
अपिदेविमहायोगमायेश्वरिमहाप्रभे ॥ ४७ ॥ महामोहनदिव्यांगिमहामाधुर्यवर्षिणि ॥ महाद्भुतरसानंदशिथिलीकृतमानसे ॥ ४८ ॥ महाभाग्ये
नकेनापिगतासिममदृक्पथम् ॥ नित्यमंत[1]र्मुखादृष्टिस्तवदेविविभाव्यते ॥ ४९ ॥ अंतरेवमहानंदपरितृप्तेवलक्ष्यसे ॥ प्रसन्नंमधुरंसौम्यमिदंसुमुख
मंडनम् ॥ ५० ॥ व्यनक्तिप[2]रमाश्चर्यंकमप्यंतःसुखोदयम् ॥ रजःसंबंधिकलिकाशक्तिस्तत्वातिशोभने ॥ ५१ ॥ सृष्टिस्थितिसमाहाररूपिणीत्वम
धिष्ठिता ॥ तत्वंविशुद्धसत्वाशुशक्तिर्विद्यात्मिकापरा ॥ ५२ ॥ परमानंदसंदोहंदधतीवैष्णवंपरम् ॥ कौ[3]त्वयाश्चर्यविभवेब्रह्मरुद्रादिदुर्गमे ॥ ५३ ॥
योगींद्राणांध्यानपथंनत्वंस्पृशसिकर्हिचित् ॥ इच्छाशक्तिर्ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिस्तवेशितुः ॥ ५४ ॥ तवांशमात्रमित्येवंमनीषासेप्रवर्त्तते ॥ माया
विभूतयोचिंत्यास्तन्मायार्भकमायिनः ॥ ५५ ॥ परेशस्यमहाविष्णोस्ताःसर्वास्तेकलाकलाः ॥ आनंदरूपिणीशक्तिस्त्वमीश्वरिनसंशयः ॥ ५६ ॥
त्वयाचक्रीडतेकृष्णोनूनंवृंदावनेवने ॥ कौमारेणैवरूपेणत्वंविश्वस्यचमोहिनी ॥ ५७ ॥ तारुण्यवयसा[4]स्पृष्टंकीदृक्तेरूपमद्भुतम् ॥ कीदृशंतवलाव
ण्यंलीलाहासेक्षणान्वितम् ॥ ५८ ॥ हरिमानुषलोभेनव[5]पुराश्चर्यमंडितम् ॥ द्रष्टुंतदहमिच्छामिरूपंतेहरिवल्लभे ॥ ५९ ॥ येननंदसुतःकृष्णोमोहं
समुपयास्यति ॥ इदानींममकारुण्यान्निजंरूपंमहेश्वरि ॥ ६० ॥ प्रणतायप्रपन्नायप्रकाशयितुमर्हसि ॥ इत्युक्तामुनिवर्य्येणतदनुव्रतचेतसा ॥ ६१ ॥
महामाहेश्वरींनत्वामहानंदमयींपराम् ॥ महाप्रेमतरोत्कंठाव्याकुलांगींशुभेक्षणाम् ॥ ६२ ॥ ईक्षमाणेनगोविंदमेवंवर्णयतास्थितम् ॥ जयकृष्णम

१ अंतःसुखा–इ० पा० । २ परमानंदम्–इ० पा० । ३ कलयाश्चर्यविभवे–इ० पा० । ४ सृष्टम्–इ० पा० । ५ पराश्चर्यमयं भवेत्–इ० पा० ।

नोहारिञ्जयवृंदावनप्रिय ॥ ६३ ॥ जयभ्रूभंगललितजयवेणुरवाकुल ॥ जयबर्हकृतोत्तंसजयगोपीविमोहन ॥ ६४ ॥ जयकुंकुमलितांगजयरत्न
विभूषण ॥ कदाहंत्वत्प्रसादेनअनयादिव्यरूपया ॥ ६५ ॥ सहितंनवतारुण्यमनोहारिवपुःश्रिया ॥ विलोकयिष्येकैशोरेमोहनंत्वांजग
त्पते ॥ ६६ ॥ एवंकीर्त्तयतस्तस्यतत्क्षणादेवसापुनः ॥ बभूवदधतीदिव्यंरूपमत्यंतमोहनम् ॥ ६७ ॥ चतुर्दशाब्दवयसा[1]संमितंललितंपरम् ॥ समा
नवयसश्चान्यास्तदैवव्रजबालिकाः ॥ ६८ ॥ आगत्यवेष्टयामासुर्दिव्यभूषांबरस्रजः ॥ मुनींद्रः[2]संतुनिश्चेष्टोबभूवाश्चर्यमोहितः ॥ ६९ ॥ [3]बालायास्तास्त
दासख्यश्चरणांबुकणैर्मुनिम् ॥ निषिच्यबोधयामासुरूचुश्चकृपयान्विताः ॥ ७० ॥ मुनिवर्यमहाभागमहायोगेश्वरेश्वर ॥ त्वयैवपरयाभक्त्याभ
गवान्हरिरीश्वरः ॥ ७१ ॥ नूनमाराधितोदेवोभक्तानांकामपूरकः ॥ यदियंब्रह्मरुद्राद्यै[4]र्देवैःसिद्धमुनीश्वरैः ॥ ७२ ॥ महाभागवतैश्चान्यैर्दुर्दर्शादुर्गमापिच ॥
अत्यद्भुतवयोरूपमोहिनीहरिवल्लभा ॥ ७३ ॥ केनाप्यचिंत्यभाग्येनतवदृष्टिपथंगता ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठविप्रर्षेधैर्यमालंब्यसत्वरम् ॥७४॥ एनांप्रदक्षिणीकृत्य
नमस्कुरुपुनःपुनः ॥ किंनपश्यसिचार्वंगीमत्यंतव्याकुलामिव ॥ ७५ ॥ अस्मिन्नेवक्षणेनूनमंतर्धानंगमिष्यति ॥ नानयासहसंलापःकथंचित्तेभवि
ष्यति ॥ ७६ ॥ दर्शनंचपुनर्नास्याःप्राप्स्यसिब्रह्मवित्तम ॥ किंतुवृंदावनेकापिभात्यशोकलताशुभा ॥ ७७ ॥ सर्वकालेपिपुष्याढ्यासर्वदिव्यापिसौ
रभा ॥ गोवर्द्धनाददूरेणकुसुमाख्यसरस्तटे ॥ ७८ ॥ तन्मूलेह्यर्द्धरात्रेचद्रक्ष्यस्यस्मानशेषतः ॥ श्रुत्वैवंवचनंतासांस्नेहविह्वलचेतसाम् ॥ ७९ ॥
यावत्प्रदक्षिणीकृत्यप्रणमेद्दंडवन्मुनिः ॥ मुहूर्त्तद्वितयंबालांनानानिर्माणशोभनाम् ॥ ८० ॥ आहूयभानुंप्रोवाचनारदःसर्वशोभनाम् ॥ एवंप्रभावावा
लेयंनसाध्यादैवतैरपि ॥ ८१ ॥ किंतुयद्गृहमेतस्याःपदचिह्नविभूषितम् ॥ तत्रनारायणोदेवःस्वयंवसातमाधवः ॥ ८२ ॥ लक्ष्मीश्चवसतेनित्यंसर्वा
भिःसर्वसिद्धिभिः ॥ अद्यएनांवरारोहांसर्वाभरणभूषणाम् ॥ ८३ ॥ देवीमिवपरांगेहेरक्षयत्नेनसत्तम ॥ इत्युक्तामनसैवैनांमहाभागवतोत्तमः ॥ ८४ ॥
तद्रूपमेवसंस्मृत्यप्रविष्टोगहनंवनम् ॥ अशोकलतिकामूलमासाद्यमुनिसत्तमः ॥ ८५ ॥ प्रतीक्षमाणोदेवींतांतत्रैवागमनंनिशि ॥ स्थितोत्रप्रेमवि
कलश्चिंतयन्कृष्णवल्लभाम् ॥८६॥ अथमध्यनिशाभागेयुवत्यःपरमाद्भुताः ॥ पूर्वदृष्टास्तथान्याश्चविचित्राभरणस्रजः ॥ ८७ ॥ दृष्ट्वामनसिसंभ्रांतोदंडवत्प
तितोभुवि ॥ परिवार्यमुनिंसर्वास्तास्ताःप्रविविशुःशुभाः ॥ ८८ ॥ प्रष्टुकामोपिसमुनिःकिंचित्स्वाभिमतंप्रियम् ॥ नाशकत्प्रेमलावण्यप्रियभाषाप्रधर्षितः
॥ ८९ ॥ अथागतामुनिश्रेष्ठंकृतांजलिमवस्थितम् ॥ भक्तिभारानतग्रीवंसविस्मयंससंभ्रमम् ॥ ९० ॥ सुविनीततमंप्राहतत्रैवकरुणान्वितः ॥ अशोकमा

१ ललितं ललितं परम्–इ० पा० । २ स्तुतिनिश्चेष्टः–इ० पा० । ३ बालास्तास्तु वयस्यायाः–इ० पा० । ४ सर्वदेवगणैः सह–इ० पा० ।

लिनीनाम्नाअशोकवनदेवता ॥९१॥ ॥ अशोकमालिन्युवाच ॥ ॥ अशोककलिकायांतुवसाम्यस्यांमहामुने ॥ रक्तांबरधरानित्यंरक्तमालानुलेपना॥९२॥ रक्तसिंदूरकलिकारक्तोत्पलवतंसिनी ॥ रक्तमाणिक्यकेयूरमुकुटादिविभूषिता ॥ ९३ ॥ एकदाप्रिययासार्द्धंविहरंत्योमधूत्सवे ॥ तत्रैवमिलितागोपबालिकाश्चित्रवाससः ॥ ९४ ॥ अहंचाशोकमालाभिर्गोपवेषवरंहरिम् ॥ रमारूपाश्चताःसर्वाभक्त्यासम्यगपूजयम् ॥ ९५ ॥ ततःप्रभृतिचैतासांमध्येतिष्ठामिसर्वदा ॥ भूषाभिर्विविधाभिश्चतोषयित्वारमापतिम् ॥ ९६ ॥ परात्परमहंसर्वंविजानामीहसर्वतः ॥ गोगोपगोपिकादीनांरहस्यंचापिवेद्म्यहम् ॥ ९७ ॥ तवजिज्ञासितंसर्वंहृदिप्रत्यभिभाषितम् ॥ तांदेवीमद्भुताकारामद्भुतानंददायिनीम् ॥ ९८ ॥ हरेःप्रियांहिरण्याभांहीरकोज्ज्वलमुद्रिकाम् ॥ कथंपश्यामिलोलाक्षींकथंवातत्पदांबुजम् ॥ ९९ ॥ आराध्यतेतिभक्त्येतित्वयाब्रह्मन्विमर्शितम् ॥ तत्रतेकथयिष्यामिवृत्तांतंसुमहात्मनाम् ॥ १०० ॥ मानसेसरसिस्थित्वातपस्तीव्रमुपेयुषाम् ॥ जपतांसिद्धमंत्रांश्चध्यायतांहरिमीश्वरम् ॥ १०१ ॥ मुनीनांकांक्षतांनित्यंतस्याएवपदांबुजम् ॥ एकसततिसाहस्रंसंख्यातानांमहौजसाम् ॥ १०२ ॥ तत्तेहंकथयाम्यद्यतद्रहस्यंपरंवने ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीराधाकृष्णमाहात्म्येएकसततितमोध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुदेविवरानने ॥ आसीदुग्रतपानाममुनिरेकोदृढव्रतः ॥ १ ॥ साग्निकोह्यग्निभक्षश्चचचारात्यद्भुतंतपः ॥ जजापपरमंजाप्यंमंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ २ ॥ काममंत्रेणपुटितंकामंकामवरप्रदात् ॥ कृष्णायेतिपदंस्वाहासहितंसिद्धिदंपरम् ॥ ३ ॥ दध्यौचश्यामलंकृष्णंरासोन्मत्तंवरोत्सुकम् ॥ पीतपट्टधरंवेणुंकरेणाधरमर्पितम् ॥ ४ ॥ नवयौवनसंपन्नंकर्षंतंपाणिनाप्रियाम् ॥ एवंध्यानपरःकल्पशतांतेदेहमुत्सृजन् ॥ ५ ॥ सुनंदनामगोपस्यकन्याभूत्समहामुनिः ॥ सुनंदेतिसमाख्यातायावीणांबिभ्रतीकरे ॥ ६ ॥ मुनिरन्यःसत्यतपाइतिख्यातोमहाव्रतः ॥ संशुष्कपत्रंभुंक्तेयःप्रजजापपरंमनुम् ॥ ७ ॥ रत्यंतंकामबीजेनपुटितंचदशाक्षरम् ॥ सप्रदध्यौमुनिवराश्चित्रवेषधरंहरिम् ॥ ८ ॥ धृत्वारमायादोर्वल्लीद्वितयंकंकणोज्ज्वलम् ॥ नृत्यंतमुन्मदंतंचसंश्लिष्यंतंमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ हसंतमुच्चैरानंदतरंगंजठरांबरे ॥ दधतंवेणुमाजानुवैजयंत्याविराजितम् ॥ १० ॥ स्वेदांभःकणसंसिक्तललाटवलिताननम् ॥ त्यक्त्वात्यक्त्वासवैदेहंतपसाचमहामुनिः ॥ ११ ॥ दशकल्पांतरेजातोह्ययंनंदवनादिह ॥ सुभद्रनाम्नोगोपस्यकन्याभद्रेतिविश्रुता ॥ १२ ॥ यस्याःपृष्ठतलेदिव्यंव्यजनंपरिदृश्यते ॥ हरिधामाभिधानस्तुकश्चिदासीन्महामुनिः ॥ १३ ॥ सोप्यतप्यत्तपःकृच्छ्रंनित्यंपत्रैकभोजनम् ॥ आशुसिद्धिकरंमंत्रंविंशत्यर्णंप्रजप्तवान् ॥ १४ ॥ अनंतरंकामबीजा

१ संशुष्कपत्रभुक्तोये –इ० पा० । २ पृष्ठांतरे–इ० पा० । ३ त्यक्त्वैव भोजनम्–इ० पा० ।

दध्यारूढंतदेवतु ॥ मायातत्पुरतोव्योमहंसासृग्द्युतिचंद्रकम् ॥ १५ ॥ ततोदशाक्षरंपश्चान्नमोयुक्तंस्मरादिकम् ॥ दध्यौवृंदावनेरम्येमाधवीमंडपेप्रभु
म् ॥ १६ ॥ उत्तानशायिनंचारुपल्लवास्तरणोपरि ॥ कयाचिदतिकामार्त्तवल्लव्यारक्तनेत्रया ॥ १७ ॥ वक्षोजयुगमाच्छाद्यविपुलोरःस्थलंमुहुः ॥
संचुंब्यमानगंडांतंतृप्यमानरदच्छदम् ॥ १८ ॥ कलयंतंप्रियांदोर्भ्यांसहासंसमुदाद्भुतम् ॥ समुनिश्चबहून्देहांस्त्यक्त्वाकल्पत्रयांतरे ॥ १९ ॥ सा
रंगनाम्नोगोपस्यकन्याभूच्छुभलक्षणा ॥ रंगवेणीतिविख्यातानिपुणाचित्रकर्मणि ॥ २० ॥ यस्यादंतेषुदृश्यंतेचित्रिताःशोणबिंदवः ॥ ब्रह्मवादीमु
निःकश्चिज्जाबालिरितिविश्रुतः ॥ २१ ॥ सतपःसुरतोयोगीविचरन्पृथिवीमिमाम् ॥ सएकस्मिन्महारण्येयोजनायुतविस्तृते ॥ २२ ॥ यदृच्छया
गतोपश्यदेकांवापींसुशोभनाम् ॥ सर्वतःस्फाटिकाबंधतटांस्वादुजलान्विताम् ॥ २३ ॥ ॥ विकासिकमलामोदवायुनापरिशीलिताम् ॥ तस्याःप
श्चिमदिग्भागेमूलेवटमहीरुहः ॥ २४ ॥ अपश्यत्तापसींकांचित्कुर्वतींदारुणंतपः ॥ तारुण्यवयसायुक्तांरूपेणातिमनोहराम् ॥ २५ ॥ चंद्रांशुसदृशा
भासांसर्वावयवशोभनाम् ॥ कृत्वाकटितटेवामपाणिंदक्षिणतस्तदा ॥ २६ ॥ ज्ञानमुद्रांचबिभ्राणामनिमेषविलोचनाम् ॥ त्यक्ताहारविहारांचसुनिश्च
लतयास्थिताम् ॥ २७ ॥ जिज्ञासुस्तांमुनिवरस्तस्थौतत्रशतंसमाः ॥ तदंतेतांसमुत्थाप्यचलितांविनयान्मुनिः ॥ २८ ॥ अपृच्छत्कात्वमाश्चर्य
रूपेकिंवाचरिष्यसि ॥ यदियोग्यंभवेत्तर्हिकृपयावक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ अथाब्रवीच्छनैर्बालातपसातीवकर्शिता ॥ ब्रह्मविद्याहमतुलायोगींद्रैर्याविमृग्यते
॥ ३० ॥ साहंहरिपदाम्भोजकाम्ययासुचिरंतपः ॥ चराम्यस्मिन्वनेघोरेध्यायंतीपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदेनपूर्णाहंतेनानंदेनतृप्तधीः ॥
तथापिशून्यमात्मानंमन्येकृष्णरतिंविना ॥ ३२ ॥ इदानीमतिनिर्विण्णादेहस्यास्यविसर्ज्जनम् ॥ कर्त्तुमिच्छामिपुण्यायांवापिकायामिहैवतु
॥ ३३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यामुनिरत्यंतविस्मितः ॥ पतित्वाचरणेतस्याःकृष्णोपासाविधिंशुभम् ॥ ३४ ॥ पप्रच्छपरमप्रीतस्त्यक्त्वाध्यात्म
विरोचनम् ॥ तयोक्तंमंत्रमाज्ञायजगाममानसंसरः ॥ ३५ ॥ ततोतिदुश्चरंचक्रेतपोविस्मयकारकम् ॥ एकपादस्थितःसूर्यंनिर्निमेषंविलोकयन् ॥
॥ ३६ ॥ मंत्रंजजापपरमंपंचविंशतिवर्णकम् ॥ दध्यौपरमभावेनकृष्णमानंदरूपिणम् ॥ ३७ ॥ चरंतंव्रजवीथीषुविचित्रगतिलीलया ॥ ल
लितैःपादविन्यासैःक्वणयंतंचनूपुरम् ॥ ३८ ॥ चित्रकंदर्पचेष्टाभिःसस्मितापांगवीक्षितैः ॥ संमोहनाख्ययावंश्यापंचमारुणचित्रया ॥ ३९ ॥ बिं
बौष्ठपुटचुंबिन्याकलालापैर्मनोज्ञया ॥ हरंतंव्रजरामाणांमनांसिचवपूंषिच ॥ ४० ॥ श्लथन्नीवीभिरागत्यसहसालिंगितांगकम् ॥ दिव्यमाल्यांबरधरं
दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ श्यामलांगप्रभापूर्णैर्मोहयंतंजगत्रयम् ॥ सएवंबहुदेवेनसमुपास्यजगत्पतिम् ॥ ४२ ॥ नवकल्पांतरेजातागोकुले

दिव्यरूपिणी ॥ कन्याप्रचंडनाम्नस्तुगोपस्यातियशस्विनः ॥ ४३ ॥ चित्रगंधेतिविख्याताकुमारीचशुभानना ॥ निजांगगंधैर्विविधैर्मोदयंतीदिशो दश ॥ ४४ ॥ तामेनांपश्यकल्याणींवृंदशोमधुपायिनीम् ॥ अंगेषुस्वपतिंकृत्वारसावेशसमाकुलाम् ॥ ४५ ॥ अस्याःस्तनपरिष्वंगेहारैःसर्वैर्विहन्यते ॥ वक्षःस्थलात्प्रच्यवद्भिश्चित्रगंधादिसौरभैः ॥ ४६ ॥ अपरेमुनिवर्यास्तुसततंपूतमानसाः ॥ वायुभक्षास्तपस्तेपुर्जपंतःपरमंमनुम् ॥ ४७ ॥ स्मरःकृष्णायकामार्तिकलादिवृत्तिशालिने[1] ॥ आग्नेयीसहितंकृत्वामंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ ४८ ॥ दध्युर्मुनिवराःकृष्णमूर्तिंदिव्यविभूषणाम् ॥ दिव्यचित्रदुकूलेनपूर्णपीनकटिस्थलाम् ॥ ४९ ॥ मयूरपिच्छकैःकृतचूडामुज्ज्वलकुंडलाम् ॥ सव्यजंघांतआदायदक्षिणंचरणांबुजम् ॥ ५० ॥ भ्रमंतींसंपुटीकृत्यचारुहस्तांबुजद्वयम् ॥ कक्षदेशविनिक्षिप्तवेणुंपरिचलत्पुटीम् ॥ ५१ ॥ आनंदयंतींगोपीनांनयनानिमनांसिच ॥ परमाश्चर्यरूपेणप्रविष्टांरंगमंडपे ॥ ५२ ॥ प्रसूनवर्षैर्गोपीभिःपूर्यमाणांचसर्वतः ॥ अथकल्पांतरेदेहंत्यक्त्वाजाताइहाधुना ॥ ५३ ॥ यासांकर्णेषुदृश्यंतेताटंकारश्मिदीपिताः[2] ॥ रत्नमाल्यानिकंठेषुरत्नपुष्पाणिवेणिषु ॥ ५४ ॥ मुनिःशुचिश्रवानामसुवर्णोनामचापरः ॥ कुशध्वजस्यब्रह्मर्षेःपुत्रौतौवेदपारगौ ॥ ५५ ॥ ऊर्ध्वपादौतपोघोरंतेपतुस्त्र्यक्षरंमनुम् ॥ ह्रींहंसइतिकृत्वैवजपंतौयतमानसौ[3] ॥ ५६ ॥ ध्यायंतौगोकुलेकृष्णंबालकंदशवार्षिकम् ॥ कंदर्पसमरूपेणतारुण्यललितेनच ॥ ५७ ॥ पश्यंतीर्व्रजबिंबोष्ठीर्मोहयंतमनारतम् ॥ तौकल्पांतेतनूत्यक्त्वालब्धवंतौजनिंव्रजे ॥ ५८ ॥ सुवीरनामगोपस्यसुतेपरमशोभने ॥ ययोर्हस्तेप्रदृश्येतेसारिकेशुभराविणी ॥ ५९ ॥ जटिलोजंघपूतश्चघृताशीकर्बुरेवच ॥ चत्वारोमुनयोधन्याइहामुत्रचनिःस्पृहाः ॥ ६० ॥ केवलेनैकभावेनप्रपन्नाबल्लवीपतिम् ॥ तेपुस्तेसलिलेमग्नाजपंतोमनुमेवच[4] ॥ ६१ ॥ रमात्रयेणपुटितंस्मरार्द्यंतदशाक्षरम्[5] ॥ दध्युश्चगाढभावेनबल्लवीभिर्वनेवने ॥ ६२ ॥ भ्रमंतंनृत्यगीताद्यैर्मानयंतंमनोहरम् ॥ चंदनालिप्तसर्वांगंजपापुष्पावतंसकम् ॥ ६३ ॥ कल्हारमालयावीतंनीलपीतपटावृतम् ॥ कल्पत्रयांतेजातास्तेगोकुलेशुभलक्षणाः ॥ ६४ ॥ इमास्ताःपुरतोरम्याउपविष्टानतभ्रुवः ॥ यासांभर्मकृतान्येववलयानिप्रकोष्ठके[6] ॥ ६५ ॥ विचित्राणिचरत्नाद्यैर्दिव्यमुक्ताफलादिभिः ॥ मुनिर्दीर्घतपानामव्यासोभूत्पूर्वकल्पके ॥ ६६ ॥ तत्पुत्रःशुकइत्येवमुनिःख्यातोवरःसुधीः ॥ सोपिबालोमहाप्राज्ञःसदैवानुस्मरन्पदम् ॥ ६७ ॥ विहायपितृमात्रादिकृष्णंध्यात्वावनंगतः ॥ सतत्रमानसैर्दिव्यैरुपचारैरहर्निशम् ॥ ६८ ॥ अनाहारोर्चयद्विष्णुंगोपरूपिणमीश्वरम् ॥ रमयापुटितंमंत्रंजपन्नष्टादशाक्षरम् ॥ ६९ ॥ दध्यौपरमभावेनहरिंहैमतरोरधः ॥ हैममंडपिकायांचहेमसिंहा

१ कलादिव्रतशालिने–इ०, कलादिवृक्षशालिने–इ० पा० । २ रत्ननिर्मिताः–इ० पा० । ३ ह्रींहूंस इति–इ० पा० । ४ मनुमुत्तमम्–इ० पा० । ५ स्मरार्द्यंतदशोत्तरम्–इ० पा० ।
६ यासां धर्मकृतान्येव–इ० पा० ।

सनोपरि ॥ ७० ॥ आसीनंहेमहस्ताग्रैर्दधानंहेमवंशिकाम् ॥ दक्षिणेनभ्रामयंतंपाणिनाहेमपंकजम् ॥ ७१ ॥ हे[1]मंवर्णेष्टप्रिययापरिक्लृप्तांगचित्र
कम् ॥ हसंतमतिहर्षेणपश्यंतंनिजमाश्रमम् ॥ ७२ ॥ हर्षाश्रुपूर्णःपुलकाचितांगःप्रसीदनाथेतिवदन्नथोच्चैः ॥ दंडप्रणामायपपातभूमौ
संवेपमानस्त्रिजगद्विधातुः ॥ ७३ ॥ तंभक्तिकामंपतितंधरण्यामायासितोस्मीतिवदंतमुच्चैः ॥ दंडप्रणामस्यभुजौगृहीत्वापस्पर्शहर्षोपचितेक्षणेन ॥ ७४ ॥
उवाचचप्रियारूपंलब्धवंतंशुकंहरिः ॥ त्वंमेप्रियतमाभद्रेसदातिष्ठममांतिके ॥ ७५ ॥ मद्रूपंचिंतयंतीचप्रेमास्पदमुपागता ॥ द्वेचमुख्यतमेगोप्यौसमान
वयसीशुभे ॥ ७६ ॥ एकव्रतेएकनिष्ठेएकनक्षत्रनामनी ॥ तप्तजांबूनदप्रख्यातत्रैवान्यातडित्प्रभा ॥ ७७ ॥ एकानिद्रायमाणाक्षीपरासौम्यायतेक्षणा ॥
सोर्चयत्परयाभक्त्यातेहरेःसव्यदक्षिणे ॥ ७८ ॥ सकल्पांतेतनुंत्यक्त्वागोकुलेभून्महात्मनः ॥ उपनंदस्यदुहितानीलोत्पलदलच्छविः ॥ ७९ ॥ सेयंश्री
कृष्णवनितापीतशाटीपरिच्छदा ॥ रक्तचोलिकयापूर्णाशातकुंभघटस्तनी ॥ ८० ॥ दधानारक्तसिंदूरंसर्वांगस्यावगुंठनम् ॥ स्वर्णकुंडलविभ्राजद्गंडदे
शांसुशोभनाम् ॥ ८१ ॥ स्वर्णपंकजमालाढ्याकुंकुमालिप्तसुस्तनी ॥ यस्याहस्तेचवर्णीयंदृश्यतेहारिणार्पितम् ॥ ८२ ॥ वेणुवाद्यातिनिपुणाके[2]शवस्यानिषे
वणी ॥ कृष्णेनपरितुष्टेनकदाचिद्गीतकर्मणि ॥ ८३ ॥ विन्यस्ताकंबुकंठेस्याभातिगुंजावलिःशुभा ॥ परोक्षेपिचकृष्णस्यकांतिभिश्चस्मरार्दिता ॥ ८४ ॥
सखीभिर्वादयंतीभिर्गायंतीसुस्वरंपरम् ॥ नर्त्तयेत्प्रियवेषेणवेषयित्वात्वधूमिमाम् ॥ ८५ ॥ वारंवारंचगोविंदंभावेनालिंग्यचुंबति ॥ प्रियासौसर्वगोपीनां
कृष्णस्याप्यतिवल्लभा ॥ ८६ ॥ श्वेतकेतोःसुतःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः ॥ सर्वमेवपरित्यज्यप्रचंडंतपआस्थितः ॥ ८७ ॥ मुरारेःसेवितपदांसुधामधुरना
दिनीम् ॥ गोविंदस्यप्रियांशक्तिंब्रह्मरुद्रादिदुर्गमाम् ॥ ८८ ॥ भजंतीमेकभावेनश्रियमेवमनोहराम् ॥ ध्यायञ्जजापसततंमंत्रमेकादशाक्षरम् ॥ ८९ ॥
हसितंसकलंकृत्वावां[3]तमायेषुयोजयन् ॥ कांत्यादिभिर्हसंतीभिर्वासयंत्यभितोजगत् ॥ ९० ॥ वसंतेवसतेत्येवंमंत्रार्थंचिंतयन्सदा ॥ सोपिकल्पद्वयेनै
वसिद्धोऽत्रजनिमाप्तवान् ॥ ९१ ॥ सेयंबालायतेपुत्रक्लिशांगीकुड्मलस्तनी ॥ मुक्तावलिलसत्कंठीशुद्धकौशेयवासिनी ॥ ९२ ॥ मुक्ताच्छुरितमं
जीरकंकणांगदमुद्रिका ॥ बिभ्रतीकुंडलेदिव्येअमृतस्राविणीशुभे ॥ ९३ ॥ वृत्तकस्तूरिकावेणीमध्येसिंदूरबिंदुवत् ॥ दधानाचित्रकंभालेसार्द्धचंदन
चित्रकैः ॥ ९४ ॥ यासैवदृश्यतेशांताजपंतीपरमंपदम् ॥ आसीच्चंद्रप्रभोनामराजर्षिःप्रियदर्शनः ॥ ९५ ॥ तस्यकृष्णप्रसादेनपुत्रोभून्मधुराकृतिः ॥
चित्रध्वजइतिख्यातःकौमारावधिवैष्णवः ॥ ९६ ॥ सराजासुसुतंसौम्यंसुस्थिरंद्वादशाब्दिकम् ॥ आदेशयद्द्विजान्मंत्रंपरमष्टादशाक्षरम् ॥ ९७ ॥

१ हेमद्रवेण प्रियया–इ० पा० । २ केशवस्यातितोषिणी–इ० पा० । ३ वृक्षमायेषु–इ०वनमार्गेषु–इ० पा० ।

अभिषिच्यमानःसशिशुर्मंत्रामृतमयैर्जलैः ॥ तत्क्षणेभूपतिंप्रेम्णानत्वोदश्रुप्रकल्पितः ॥ ९८ ॥ तस्मिन्दिनेसर्वबालःशुचिवस्त्रधरःशुचिः ॥ हार
नूपुरसूत्राद्यैर्ग्रैवेयांगदकंकणैः ॥ ९९ ॥ विभूषितोहरेर्भक्तिमुपस्पृश्यामलाशयः ॥ विष्णोरायतनंगत्वास्थित्वैकाकीव्यचिंतयत् ॥ १०० ॥ कथं
भजामितंभक्तंमोहनंगोपयोषिताम् ॥ विक्रीडंतंसदाताभिःकालिंदीपुलिनेवने ॥ १०१ ॥ इत्थमत्याकुलमतिश्चिंतयन्नेवबालकः ॥ अथापपरमां
निद्रांस्वप्नेचसमवाप्यत[1] ॥ १०२ ॥ आसीत्कृष्णप्रतिकृतिःपुरतस्तस्यशोभना[2] ॥ शिलामयीस्वर्णपीठेसर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ १०३ ॥ साभूदिंदी
वरश्यामास्निग्धलावण्यशालिनी ॥ त्रिभंगललिताकारशिखंडीपिच्छभूषणा ॥ १०४ ॥ कूजयंतीमुदावेणुंकांचनीमधरोर्पिताम् ॥ दक्षसव्यगताभ्यां
चसुंदरीभ्यांनिषेविताम् ॥ १०५ ॥ वर्द्धयंतींतयोःकामंचुंबनाश्लेषणादिभिः ॥ दृष्ट्वाचित्रध्वजःकृष्णंतादृग्वेषविलासिनम् ॥ १०६ ॥ अवनम्य
शिरस्तस्मैपुरोलज्जितमानसः ॥ अथोवाचहरिर्दक्षपार्श्वगांप्रेयसींहसन् ॥ १०७ ॥ सलज्जंपरमंचैनंस्वशरीरासनागतम् ॥ निर्मायात्मसमंदिव्यंयुवती
रूपमद्भुतम् ॥ १०८ ॥ चिंतयस्वशरीरेणह्यभेदंमृगलोचने ॥ अथोत्वदंगतेजोभिःस्पृष्टस्त्वद्रूपमाप्स्यति ॥ १०९ ॥ ततःसापद्मपत्राक्षीगत्वाचित्र
ध्वजांतिकम् ॥ निजांगकैस्तदंगानामभेदंध्यायतीस्थिता ॥ ११० ॥ अथास्यास्त्वंगतेजांसितदंगंपर्यपूरयन् ॥ स्तनयोर्ज्योतिषाजातौपीनौचारुपयो
धरौ ॥ १११ ॥ नितंबज्योतिषाजातंश्रोणिबिंबंमनोहरम् ॥ कुंतलज्योतिषाकेशपाशोभूत्करयोःकरौ ॥ ११२ ॥ सर्वमेवंसुसंपन्नंभूषावासःस्रगादिकम् ॥
कलासुकुशलाजातासौरभेनांतरात्मनि ॥ ११३ ॥ दीपाद्दीपमिवालोक्यसुभगांभुविकन्यकाम् ॥ चित्रध्वजांत्रपाभंगिस्मितशोभांमनोहराम् ॥ ११४ ॥
प्रेम्णागृहीत्वाकरयोःसातामपहरन्मुदा ॥ गोविंदवामपार्श्वस्थांप्रेयसींपरिरभ्यच ॥ ११५ ॥ उवाचतवदासीयंनामचास्याश्चकारय ॥ सेवांचास्यैवदप्री
त्यायथाभिरुचितांप्रियाम् ॥ ११६ ॥ अथचित्रकलेत्येतन्नाम[3]चात्ममतेनसा ॥ चकारचाहसेवार्थंधृत्वाचापिविपंचिकाम् ॥ ११७ ॥ सदात्वंनिकटे
तिष्ठगायस्वविविधैःस्वरैः ॥ गुणात्मन्प्राणनाथस्यतवायंविहितोविधिः ॥ ११८ ॥ अथचित्रकलात्वाज्ञांगृहीत्वानम्यमाधवम् ॥ तत्प्रेयस्याश्चचरणंगृही
त्वापादयोरजः ॥ ११९ ॥ जगौसुमधुरंगीतंतयोरानंदकारणम् ॥ अथप्रीत्योपगूढासाकृष्णेनानंदमूर्तिना ॥ १२० ॥ यावत्सुखांबुधौपूर्णातावदेवाप्यबुध्य
त ॥ चित्रध्वजोमहाप्रेमविह्वलःस्मरतत्परः[4] ॥ १२१ ॥ तमेवपरमानंदंमुक्तकंठोरुरोदह ॥ तदारभ्यरुदन्नेवमुक्त्वाहरिविचारकम्[5] ॥ १२२ ॥ आभाषितो

१ समपश्यत–इ० पा० । २ तस्मिन्नायतने आसीत्कृष्णप्रतिकृतिः शुभा–इ० पा० । ३ तन्नामात्ममतेनसा–इ० पा० । ४ प्रेमविकलःसंस्मरन्परम्– इ० पा० ।
५ मुक्ताहारविहारकम्–इ० पा० ।

पिपित्राद्यैर्नैवा[1]वोचद्वचःक्वचित् ॥ मासमात्रंगृहेस्थित्वानिशीथेकृष्णसंश्रयः ॥ १२३ ॥ निर्गत्यारण्यमचरत्तपोवैमुनिदुष्करम् ॥ कल्पांतेदेहमुत्सृज्यतप
सैवमहामुनिः ॥ १२४ ॥ वीरं[2]गुप्ताभिधानस्यगोपस्यदुहिताशुभा ॥ जाताचित्रकलेत्येवयस्याःस्कंधेमनोहरा ॥ १२५ ॥ विपंचीदृश्यतेनित्यंसप्तस्वरवि
भूषिता ॥ उपतिष्ठतिवैवामेरत्नभृंगारमद्भुतम् ॥ १२६ ॥ दधानादक्षिणेहस्तेसावैरत्नपतद्ग्रहम् ॥ अयमासीत्पुरासर्वतापसैरभिवंदितः ॥ १२७ ॥ मुनिः
पुण्यश्रवानामकाश्यपःसर्वधर्मवित् ॥ पितातस्याभवच्छैवःशतरुद्रीयमन्वहम् ॥ १२८ ॥ प्रस्तुवन्देवदेवेशंविश्वेशंभक्तवत्सलम् ॥ प्रसन्नोभगवांस्तस्य
पार्वत्यासहशंकरः ॥ १२९ ॥ चतुर्दश्यामर्द्धरात्रेःप्रत्यक्षःप्रददौवरम् ॥ त्वत्पुत्रोभविताकृष्णेभक्तिमान्बालएवहि ॥ १३० ॥ उपनीयाष्टमेवर्षेतस्मैसि
द्धमनुस्त्वयम् ॥ उपदिशैकविंशत्यायोमयातेनिगद्यते ॥ १३१ ॥ गोपालविद्यानामायंमंत्रोवाक्सिद्धिदायकः ॥ एतत्साधकजिव्हाग्रेलीलाचरितमद्भु
तम् ॥ १३२ ॥ अनंतमूर्तिरायातिस्वयमेववरप्रदः ॥ काममायारमाकंठसेंद्रादामोदरोज्ज्वलाः ॥ १३३ ॥ मध्येदशाक्षरींप्रोच्यपुनस्ताएवनिर्दिशेत् ॥
दशाक्षरोक्तऋष्यादिध्यानंचास्यब्रवीम्यहम् ॥ १३४ ॥ पूर्णामृतनिधेर्मध्येद्वीपंज्योतिर्मयंस्मरेत् ॥ कालिंद्यावेष्टितंतत्रध्यायेद्वृंदावनेवने ॥ १३५ ॥ सर्व
र्तुकुसुमस्रावविद्रुमवल्लीभिरावृतम् ॥ नटन्मत्तशिखिस्वानंगायत्कोकिलषट्पदम् ॥ १३६ ॥ तस्यमध्येवसत्येकःपारिजाततरुर्महान् ॥ शाखोपशा
खाविस्तारैःशतयोजनमुं[3]च्छ्रितः ॥ १३७ ॥ तलेतस्याथविमलेपरितोधेनुमंडलम् ॥ तदंतर्मंडलंगोपबालानांवेणुशृंगिणाम् ॥ १३८ ॥ तदंतरे
तुरुचिरंमंडलंव्रजसुभ्रुवाम् ॥ नानोपायनपाणीनांमदविह्वलचेतसाम् ॥ १३९ ॥ कृतांजलिपुटानांचमंडलंशुक्लवाससाम् ॥ शुक्लाभरणभूषाणांप्रेम
विह्वलितात्मनाम् ॥ १४० ॥ चिंतयेच्छ्रुतिकन्यानांगृह्णतीनांवचःप्रियम् ॥ रत्नवेद्यांततोध्यायेद्दुकूलावरणंहरिम् ॥ १४१ ॥ ऊरौशयानंराधायाः
कदलीकांडकोपरि ॥ तद्वक्रंचंद्रसुस्मेरंवीक्षमाणंमनोहरम् ॥ १४२ ॥ किंचित्कुंचितवामांघ्रिंवेणुयुक्तेनपाणिना ॥ वामेनालिंग्यदयितांदक्षेण
चिबुकंस्पृशन् ॥ १४३ ॥ महामारकताभासंमौक्तिकच्छायमेवच ॥ पुंडरीकविशालाक्षंपीतनिर्मलवाससम् ॥ १४४ ॥ बर्हभारलसच्छीर्षं
मुक्ताहारमनोहरम् ॥ गंडप्रांतलसच्चारुमकराकृतिकुंडलम् ॥ १४५ ॥ आपादतुलसीमालंकंकणांगदभूषणम् ॥ नूपुरैर्मुद्रिकाभिश्चकांच्याचपरिमंडित
म् ॥ १४६ ॥ सुकुमारतरंध्यायेत्किशोरवयसान्वितम् ॥ पूजादशाक्षरोक्तैववेदलक्षंपुरस्क्रिया ॥ १४७ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवोदेवीचगिरिजासती ॥ मुनि
रागत्यपुत्रायतथैवोपादिदेशह ॥ १४८ ॥ पुण्यश्रवास्तुतन्मंत्रग्रहणादेवकेशवम् ॥ वर्णयामासविविधैर्जित्वासर्वान्मुनीन्स्वयम् ॥ १४९ ॥ रूपलावण्य

१ नैववक्त्युत्तरंक्वचित्--इ० पा० । २ चिरगुप्ताभिधानस्य--इ० पा० । ३ ऊर्ध्वतः--इ० पा० ।

वैदग्ध्यसौंदर्याश्चर्यलक्षणम् ॥ तदाहृष्टमनाबालोनिर्गत्यस्वगृहात्ततः ॥ १९० ॥ वायुभक्षस्तपस्तेपेकल्पानामयुतत्रयम् ॥ तदंतेगोकुलेजातानंदभ्रातु
र्गृहेस्वयम् ॥ १९१ ॥ लवंगाइतितन्नामकृष्णेंगितनिरीक्षणा ॥ यस्याहस्तेप्रदृश्येतमुखमार्जनयंत्रकम् ॥ १९२ ॥ इतितेकथिताःकाश्चित्प्रधानाःकृष्णव
ल्लभाः ॥ १९३ ॥ [1]हरिविविधरसाद्यैर्युक्तमध्यायमेतद्व्रजवरतनयाभिश्चारुहासेक्षणाभिः ॥ पठतियइहभक्त्यापाठयेद्वामनुष्योव्रजतिभगवतःश्रीवासुदेव
स्यधाम ॥ १९४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीकृष्णमाहात्म्येद्विसप्ततितमोध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ यत्त्वयापृष्टमाश्चर्यंतन्मया
भाषितंक्रमात् ॥ यत्रमुह्यंतिब्रह्माद्यास्तत्रकोवानमुह्यति ॥ १ ॥ तथापितेप्रवक्ष्यामियदुक्तंपरमर्षिणा ॥ महाराजमंबरीषंविष्णुभक्तंशिवान्वितम् ॥ २ ॥
बदर्याश्रममासाद्यसमासीनंजितेंद्रियम् ॥ राजाप्रणम्यतुष्टावविष्णुधर्मविवित्सया ॥३॥ वेदव्यासंमहाभागं[2]सर्वज्ञंपुरुषोत्तमम् ॥ मांत्वंसंसारदुष्पारेपरित्रातु
मिहार्हसि ॥ ४ ॥ विषयेषुविरक्तोस्मिनमस्तेभ्योनमोखिलम् ॥ यत्तत्पदमनुद्विग्नंसच्चिदानंदविग्रहम् ॥५॥ परंब्रह्मपराकाशमनाकाशमनामयम् ॥ यत्सा
क्षात्कृत्यमुनयोभवांभोधिंतरंतिहि ॥ ६ ॥ तत्राहंमनसोनित्यंकथंगतिमवाप्नुयाम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ अतिगोप्यंत्वयापृष्टंयन्मयानशुकंप्रति॥ ७॥
गदितंस्वसुतं[3]किंतुत्वांवक्ष्यामिहरिप्रियम् ॥ आसीदिदंपरंविश्वंयद्रूपंयत्प्रतिष्ठितम् ॥ ८ ॥ अव्याकृतमव्यथितंतदीश्वरमयंशृणु ॥ मयाकृतंतपःपूर्वंबहु
वर्षसहस्रकम् ॥ ९ ॥ फलमूलपलाशांबुवाय्वाहारनिषेविना ॥ ततोमामाहभगवान्स्वध्यानंनिरतंहरिः ॥ १० ॥ कस्मिन्नर्थेचिकीर्षातेविवित्सावामहा
मते ॥ प्रसन्नोऽस्मिवृणुष्वत्वंवरंचवरदर्षभात् ॥ ११ ॥ मद्दर्शनांतःसंसारइतिसत्यंब्रवीमिते ॥ ततोऽहमब्रुवंकृष्णंपुलकोत्फुल्लविग्रहः ॥ १२ ॥ त्वामहं
द्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांमधुसूदन ॥ यत्तत्सत्यंपरंब्रह्मजगज्ज्योतिंजगत्पतिम् ॥ १३ ॥ वदंतिवेदशिरसश्चाक्षुषंनाथमद्भुतम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
॥ ब्रह्मणैवंपुरापृष्टःप्रार्थितश्चयथापुरा ॥ १४ ॥ यदवोचमहंतस्मैतत्तुभ्यमपिकथ्यते ॥ मामेकेप्रकृतिंप्राहुःपुरुषंचतथेश्वरम् ॥ १५ ॥ धर्ममेकेधनंचैके
मोक्षमेकेऽकुतोभयम् ॥ शून्यमेकेभावमेकेशिवमेकेसदाशिवम् ॥ १६ ॥ अपरेवेदशिरसिस्थितमेकंसनातनम् ॥ सद्भावंविक्रियाहीनंसच्चिदानंदविग्र
हम् ॥ १७ ॥ पश्याद्यदर्शयिष्यामिस्वरूपंवेदगोपितम् ॥ ततोपश्यंभूपबालमहंकालांबुदप्रभम् ॥ १८ ॥ गोपकन्यावृतंगोपंहसंतंगोपबालकैः ॥ कदंब
मूलआसीनंपीतवाससमद्भुतम् ॥ १९ ॥ वनंवृंदावनंनामनवपल्लवमंडितम् ॥ कोकिलभ्रमरारावं[4]मनोभवमनोहरम् ॥ २० ॥ नदीमपश्यंकालिंदी
मिंदीवरदलप्रभाम् ॥ गोवर्द्धनमथापश्यंकृष्णरामकरोद्धृतम् ॥ २१ ॥ महेंद्रदर्पनाशायगोगोपालसुखावहम् ॥ गोपालमबलासंगमुदितंवेणुवादि

१ हरिविधसरसाद्यैः--इ० पा० । २ सर्वंगम्--इ० पा० । ३ नित्यम्--इ० पा० । ४ शिखिरावमनोहरम्--इ० पा० ।

नम् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वातिहृष्टोह्यभवंसर्वभूषणभूषणम् ॥ ततोमामाहभगवान्वृंदावनचरःस्वयम् ॥ २३ ॥ यदिदंमेत्वयादृष्टंरूपंदिव्यंसनातनम् ॥
निष्कलंनिःक्रियंशांतंसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ २४ ॥ पूर्णपद्मपलाशाक्षंनातःपरतरंमम ॥ इदमेववदंत्येतेवेदाःकारणकारणम् ॥ २५ ॥ स
त्यंनित्यंपरानंदंचिद्घनंशाश्वतंशिवम् ॥ नित्यांमेमथुरांविद्धिवनंवृंदावनंतथा ॥ २६ ॥ यमुनांगोपकन्याश्चतथागोपालबालकाः ॥ ममावतारोनित्योय
मत्रमासंशयंकुथाः ॥ २७ ॥ ममेष्टाहिसदाराधासर्वज्ञोहंपरात्परः ॥ सर्वकामश्चसर्वेशःसर्वानंदःपरात्परः ॥ २८ ॥ मयिसर्वमिदंविश्वभातिमायावि
जृंभितम् ॥ ततोहमब्रुवंदेवंजगत्कारणकारणम् ॥ २९ ॥ काश्चगोप्यस्तुकेगोपा[१]वृक्षोयंकीदृशोमतः ॥ वनंकिंकोकिलाद्याश्चनदीकेयंगिरिश्चकः ॥ ३० ॥
कोऽसौवेणुर्महाभागोलोकानंदैकभाजनम् ॥ भगवानाहमांप्रीतःप्रसन्नवदनांबुजः ॥ ३१ ॥ गोप्यस्तुश्रुतयोज्ञेयाऋचोवैगोपकन्यकाः ॥ देवकन्याश्चरा
जेंद्रतपोयुक्तामुमुक्षवः ॥ ३२ ॥ गोपालामुनयःसर्वेवैकुंठानंदमूर्त्तयः ॥ कल्पवृक्षःकदंबोयंपरानंदैकभाजनम् ॥ ३३ ॥ [२]वनंमानंदकाख्यंहिमहापातक
नाशनम् ॥ सिद्धाश्चसाध्यागंधर्वाःकोकिलाद्यानसंशयः ॥ ३४ ॥ केचिदानंदहृदयंसाक्षाद्यमुनयातनुम् ॥ अनादिर्हरिदासोऽयंभूधरोनात्रसंशयः ॥ ३५ ॥
वेणुर्यःशृणुतंविप्रंतवापिविदितंतथा ॥ द्विजआसीच्छांतमनास्त[३]पःशांतिपरायणः ॥ ३६ ॥ नाम्नादेवव्रतोदांतःकर्मकांडविशारदः ॥ सवैष्णवजनव्रा
तमध्यवर्त्तीक्रियापरः ॥ ३७ ॥ सकदाचनशुश्रावयज्ञेशोऽस्तीतिभूपते ॥ तस्यगेहमथाभ्यागाद्द्विजोम[४]द्व्रतनिश्चयः ॥ ३८ ॥ समद्भक्तःक्वचित्पूजां
तुलसीदलवारिणा ॥ कृतवांस्तद्गृहेकिंचित्फलंमूलंन्यवेदयत् ॥ ३९ ॥ स्नानवारिफलंकिंचित्तस्मैमर्त्यांददौसुधीः ॥ अश्रद्धयास्मितंकृत्वासोप्यगृह्णा
द्द्विजन्मनः ॥ ४० ॥ तेनपापेनसंजातंवेणुत्वमतिदारुणम् ॥ तेनपुण्येनतस्याथमदीयप्रियतांगतः ॥ ४१ ॥ अमुनासोपिराजेंद्रकेतुमानिवराजते ॥
युगांतेताद्विष्णुपरोभूत्वाब्रह्मसमाप्स्यति ॥ ४२ ॥ अहोनजानंतिनरादुराशयाःपुरींमदीयांपरमांसनातनीम् ॥ सुरेंद्रनागेंद्रमुनींद्रसंस्तुतांमनोरमांतां
मथुरांपुरातनीम् ॥ ४३ ॥ काश्यादयोयद्यपिसंतिपुर्यस्तासांतुमध्येमथुरैवधन्या ॥ यज्जन्ममौंजीव्रतमृत्युदाहैर्नृणांचतुर्द्धाविदधातिमुक्तिम् ॥ ४४ ॥
यदाविशुद्धास्तपआदिनाजनाःशुभाशयाध्यानधनानिरंतरम् ॥ तदैवपश्यंतिममोत्तमांपुरींनचान्यथाकल्पशतैर्द्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ मथुरावासिनोध
न्यामान्याअपिदिवौकसाम् ॥ अगण्यमहिमानस्तेसर्वएवचतुर्भुजाः ॥ ४६ ॥ मथुरावासिनोयेतुदोषान्पश्यंतिमानवाः ॥ तेषुदोषंनपश्यंतिजन्मः
मृत्युसहस्रजम् ॥ ४७ ॥ अधनाअपितेधन्यामथुरांयेस्मरंतिते ॥ यत्रभूतेश्वरोदेवोमोक्षदःपापिनामपि ॥ ४८ ॥ ममप्रियतमोनित्यंदेवोभूतेश्वर

१ वृक्षोऽहम्-इ० पा० । २ वनं नंदनकाख्यं हि-इ० पा० । ३ तपःसत्यपरायणः-इ० पा० । ४ मंडननिश्चयः-इ०, तद्व्रतनिश्चयः-इ० च पा० । ५ प्रीत्या-इ० पा० ।

परः ॥ यःकदापिममप्रीत्यैनसंत्यजतितांपुरीम् ॥ ४९ ॥ भूतेश्वरंयोननमेन्नपूजयेन्नवास्मरेद्बुध्दरितोमनुष्यः ॥ नैनांसपश्येन्मथुरांमदीयांस्वयंप्रकाशां परदेवताख्याम् ॥ ५० ॥ नकथंमयिभक्तिंसलभतेपापपूरुषः ॥ योमदीयंपरंभक्तंशिवंसंपूजयेन्नहि ॥ ५१ ॥ मन्मायामोहितधियःप्रायस्तेमानवा धमाः ॥ भूतेश्वरंननमंतिनस्मरंतिस्तुवंतिये ॥ ५२ ॥ बालकोपिध्रुवोयत्रममाराधनतत्परः ॥ प्रापस्थानंपरंशुद्धंयत्नयुक्तंपितामहैः ॥ ५३ ॥ तांपुरींप्राप्यम थुरांमदीयांसुरदुर्लभाम् ॥ खंजोभूत्वांधकोवापिप्राणानेवपरित्यजेत् ॥ ५४ ॥ वेदव्यासमहाभागमाकृथाःसंशयंक्वचित् ॥ रहस्यंवेदशिरसांयन्मयातेप्रकाशि तम् ॥ ५५ ॥ इमंभगवताप्रोक्तमध्यायंयःपठेच्छुचिः ॥ शृणुयाद्वापियोभक्त्यामुक्तिस्तस्यापिशाश्वती ॥ ५६ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनादिमथुरामा हात्म्यकथनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ छ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एकदारहसिश्रीमानुद्धवोभगवत्प्रियः ॥ सनत्कुमारमेकांतेह्यपृच्छत्पार्षदःप्रभोः ॥ १ ॥ यत्रक्रीडतिगोविंदोनित्यंनित्यसुरास्पदे ॥ गोपांगनाभिर्यत्स्थानंकुत्रवाकीदृशंपरम् ॥ २ ॥ तत्तत्क्रीडनवृत्तांतमन्यद्यद्यत्तदद्भुतम् ॥ ज्ञातंचे त्तवतत्कथ्यंस्नेहोमेयदिवर्त्तते ॥ ३ ॥ ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ कदाचिद्यमुनाकूलेकस्यापिचतरोस्तले ॥ सुवृत्तेनोपविष्टेनभगवत्पार्षदेनवै ॥ ४ ॥ यद्रहोनुभवस्तस्यपार्थेनापिमहात्मना ॥ दृष्टंकृतंचयद्यत्तत्प्रसंगात्कथितंमयि ॥ ५ ॥ तत्तेहंकथयाम्येतच्छृणुष्वावहितःपरम् ॥ किंत्वेतद्यत्रकुत्रा पिनप्रकाश्यंकदाचन ॥ ६ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ शंकराद्यैर्विरिंच्याद्यैरदृष्टमश्रुतंचयत् ॥ सर्वमेतत्कृपांभोधेकृपयाकथयप्रभो ॥ ७ ॥ किं त्वयाकथितंपूर्वमाभीर्यस्तववल्लभाः ॥ तास्ताःकतिविधादेवकतिवासंख्ययापुनः ॥ ८ ॥ नामानिकतिवातासांकावाकुत्रव्यवस्थिताः ॥ तासांवा कतिकर्माणिवयोवेषश्चकःप्रभो ॥ ९ ॥ काभिःसार्द्धंक्ववादेवविहरिष्यसिभोरहः ॥ नित्येनित्यसुखेनित्यविभवेचवनेवने ॥ १० ॥ तत्स्थानंकीदृशं कुत्रशाश्वतंपरमंमहत् ॥ कृपाचेत्तादृशीतन्मेसर्वंवक्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ यदपृष्टंमयाप्येवमज्ञातंयद्रहस्तव ॥ आर्तार्तिघ्नमहाभागसर्वंतत्कथयिष्य सि ॥ १२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तत्स्थानंवल्लभास्तामेविहारस्तादृशोमम ॥ अपिप्राणसमानानांसत्यंपुंसामगोचरः ॥ १३ ॥ कथिते दृष्टमुत्कंठातववत्सभविष्यति ॥ ब्रह्मादीनामदृश्यंयत्किंतदन्यजनस्यवै ॥ १४ ॥ तस्माद्विरमवत्सैतत्किंतुतेनविनातव ॥ एवंभगवतस्तस्यश्रुत्वावा क्यंसुदारुणम् ॥ १५ ॥ दीनःपादांबुजद्वंद्वेदंडवत्पतितोर्जुनः ॥ ततोविहस्यभगवान्दोर्भ्यामुत्थाप्यतंविभुः ॥ १६ ॥ उवाचपरमप्रेम्णाभक्तायभ क्तवत्सलः ॥ तत्किंतत्कथनेनात्रद्रष्टव्यंचेत्त्वयाहियत् ॥ १७ ॥ यस्यांसर्वंसमुत्पन्नंयस्यामद्यापितिष्ठति ॥ लयमेष्यतितांदेवींश्रीमत्त्रिपुरसुंदरीम् ॥ १८ ॥

१ सुव्रतेन–इ० पा० । २ य इहानुभवस्तस्य–इ० पा० ।

आराध्यपरयाभक्त्यातस्यैस्वंचनिवेदय ॥ तांविनैतत्पदंदातुंनशक्नोमिकदाचन ॥ १९ ॥ श्रुत्वैतद्गद्गद्वाक्यंपार्थोहर्षाकुलेक्षणः ॥ श्रीमत्यास्त्रिपुरा
देव्यायर्यौश्रीपादुकातलम् ॥ २० ॥ तत्रगत्वाददर्शैनांश्रीचिंतामणिवेदिकाम् ॥ नानारत्नैर्विरचितैःसोपानैरतिशोभिताम् ॥ २१ ॥ तत्रकल्पतरुं
नानापुष्पैःफलभवैर्नतम् ॥ सर्वर्त्तुकोमलदलैःस्रवन्माध्वीकशीकरैः ॥ २२ ॥ वर्षाद्भिर्वायुनालोलैःपल्लवैरुज्ज्वलीकृतम् ॥ शुकैश्चकोकिलगणैःसारिका
भिःकपोतकैः ॥ २३ ॥ लीलाचकोरकैरम्यैःपक्षिभिश्चनिनादितम् ॥ यत्रगुंजद्भृंगराजकोलाहलसमाकुलम् ॥ २४ ॥ मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दावानल[1]
मनोहरम् ॥ श्रीरत्नमंदिरंदिव्यंतलेतस्यमहाद्भुतम् ॥ २५ ॥ रत्नसिंहासनंतत्रमहार्हैमाभिमोहनम् ॥ तत्रबालार्कसंकाशांनानालंकारभूपिताम् ॥ २६ ॥
नवयौवनसंपन्नांसृणिपाशधनुःशरैः ॥ राजच्चतुर्भुजलतांसुप्रसन्नांमनोहराम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशादिकिरीटमणिरश्मिभिः ॥ विराजितपदांभोजा
मणिमादिभिरावृताम् ॥ २८ ॥ प्रसन्नवदनांदेवींवरदांभक्तवत्सलाम् ॥ अर्जुनोहमितिज्ञातःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ २९ ॥ विहितांजलिरेकांतेस्थितोभ
क्तिभरान्वितः ॥ सातस्योपासितंज्ञात्वाप्रसादंचकृपानिधिः ॥ ३० ॥ उवाचकृपयादेवीतस्यस्मरणविह्वला ॥ ॥ भगवत्युवाच ॥ ॥ किंवादा
नंत्वयावत्सकृतंपात्रायदुर्लभम् ॥ ३१ ॥ इष्टंयज्ञेनकेनात्रतपोवाकिमनुष्ठितम् ॥ भगवत्यमलाभक्तिःकावाप्राक्समुपार्ज्जिता ॥ ३२ ॥ किंवास्मिन्दु
र्लभंलोकेकिंवाकर्मशुभंमहत् ॥ प्रसादस्त्वयियेनायंप्रपन्नेचमुदाकिल॥३३॥गूढातिगूढश्चानन्यलभ्योभगवताकृतः ॥ नैताहृङ्मर्त्यलोकानांनचभूतलवासि
नाम्॥३४॥स्वर्गिणांदेवतादीनांतपस्वीश्वरयोगिनाम्॥भक्तानांनैवसर्वेषांनैवनैवचनैवच ॥३५॥प्रसादस्तुकृतोवत्सतवविश्वात्मनायथा॥तदेहिभजबुद्धेवकु
लकुंडंसरोमम ॥ ३६ ॥ सर्वकामप्रदादेवीत्वनयासहगम्यताम् ॥ तत्रैवविधिवत्स्नात्वाद्रुतमागम्यतामिह ॥ ३७ ॥ तदैवतत्रगत्वाससस्नात्वापार्थस्तथा
गतः ॥ आगतंतंकृतस्नानंन्यासमुद्रार्पणादिकम् ॥ ३८ ॥ कारयित्वाततोदेव्यातस्यवैदक्षिणश्रुतौ ॥ सद्यःसिद्धिकरीबालाविद्यानिगदिताप
रा ॥ ३९ ॥ हकारार्द्धपरार्द्धीपाद्वितीयाविश्वभूषिता ॥ अनुष्ठानंचपूजांचजपंचलक्षसंख्यकम्[2] ॥ ४० ॥ कोरकैःकरवीराणांप्रयोगंचयथातथम् ॥
निर्वर्त्यतमुवाचेदंकृपयापरमेश्वरी ॥ ४१ ॥ अनेनैवविधानेनक्रियतांमदुपासनम् ॥ ततोमयिप्रसन्नायांतवानुग्रहकारणात् ॥ ४२ ॥ ततस्तुतत्र[3]
पर्य्यंतेष्वधिकारोभविष्यति ॥ इत्ययंनियमःपूर्वंस्वयंभगवताकृतः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैवमर्जुनस्तेनवर्मणातांसमर्चयत्[4] ॥ ततःपूजांजपंचैवकृत्वादेवी
प्रसादिता ॥ ४४ ॥ कृत्वाततःशुभंहोमंस्नानंचविधिनाततः ॥ कृतकृत्यमिवात्मानंप्राप्तप्रायमनोरथम् ॥ ४५ ॥ करस्थांसर्वसिद्धिंचसपार्थःस

१ मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दीप्यमानमनोहरम्–इ० पा० । २ पंचलक्षकसंख्यकम्–इ० पा० । ३ सद्यस्तु कृष्णलीलायामधिकारो भविष्यति–इ० पा० । ४ मनुना–इ० पा० ।

ममन्यत ॥ अस्मिन्नवसरेदेवीतमागत्यस्मितानना ॥ ४६ ॥ उवाचगच्छवत्सत्वमधुनातद्गृहांतरे ॥ ततःससंभ्रमःपार्थःसमुत्थायमुदान्वितः ॥ ४७ ॥
असंख्यहर्षपूर्णात्मादंडवत्तांननामह ॥ आज्ञप्तस्तुतयासार्द्धंदेवीवयस्ययार्जुनः ॥ ४८ ॥ गतोराधापतिस्थानंयत्सिद्धैरप्यगोचरम् ॥ ततश्चसउपा
दिष्टोगोलोकादुपरिस्थितम् ॥ ४९ ॥ स्थिरंवायुधृतंनित्यंसत्यसंर्वसुखास्पदम् ॥ नित्यंवृंदावनंनामनित्यरासमहोत्सवम् ॥ ५० ॥ अपश्यत्परमंगुह्यं
पूर्णप्रेमरसात्मकम् ॥ तस्याहिवचनादेवलोचनैर्वीक्ष्यतद्रहः ॥ ५१ ॥ विवशःपतितस्तत्रविवृद्धप्रेमविह्वलः ॥ ततःकृच्छ्राल्लब्धसंज्ञोदोर्भ्यामुत्थापि
तस्तया ॥ ५२ ॥ सांत्वनावचनैस्तस्याःकथंचित्स्थैर्यमागतः ॥ ततस्तपःकिमन्यन्मेकर्त्तव्यंविद्यतेवद ॥ ५३ ॥ इतितद्दर्शनोत्कंठाभरेणतर
लोभवत् ॥ ततस्तयाकरेतस्यधृत्वातत्पददक्षिणे ॥ ५४ ॥ प्रतिपेदेसुदेशेनगत्वाचोक्तमिदंवचः ॥ स्नानायैतच्छुभंपार्थविशत्वंजलविस्तरम् ॥ ५५ ॥
सहस्रदलपद्मस्थसंस्थानंमध्यकोरकम् ॥ चतुःसरश्चतुर्[1]धारमाश्चर्यकुलसंकुलम् ॥ ५६ ॥ अस्यांतरेप्रविश्याथविशेषमिहपश्यसि ॥ एतस्यदक्षिणेदे
शएषचात्रसरोवरः ॥ ५७ ॥ मधुमाध्वीकपानंयत्राम्रामलयनिर्झरः ॥ एतच्चफुल्लमुद्यानंवसंतेमदनोत्सवम् ॥ ५८ ॥ कुरुतेयत्रगोविंदोवसंतकुसु
मोचितम् ॥ यत्रावतारंकृष्णस्यस्तुवंत्येवदिवानिशम् ॥ ५९ ॥ भवेद्यत्स्मरणादेवमुनेःस्वांतेस्मरांकुरः ॥ ततोस्मिन्सरसिस्नात्वागत्वापूर्वसरस्त
टम् ॥ ६० ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वातस्मिन्सरसितज्जले ॥ ६१ ॥ कल्हारकुमुदांभोजरक्तनीलोत्पलच्युतैः ॥
परागैरंजितेमंजुवासितेमधुबिंदुभिः ॥ ६२ ॥ तुंदिलकलहंसादिनादैरांदोलितेततः ॥ रत्नाबद्धचतुस्तीरेमंदानिलतरंगिते ॥ ६३ ॥ मग्नेजलांतःपा
र्थेतुतत्रैवांतर्दधेथसा ॥ उत्थायपरितोवीक्ष्य[2]संभ्रांताचारुहासिनी ॥ ६४ ॥ सद्यःशुद्धस्वर्णरश्मिगौरकांततनूलताम् ॥ स्फुरत्किशोरवर्षीयांशारदेंदु
निभाननाम् ॥ ६५ ॥ सु[3]नीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंतलाम् ॥ सिंदूरबिंदुकिरणप्रोज्ज्वलालकपट्टिकाम् ॥ ६६ ॥ उन्मीलद्भ्रूलताभंगिजितस्मर
शरासनाम् ॥ घनश्यामलसल्लोलखेलल्लोचनखंजनाम् ॥६७॥ मणिकुंडलतेजोंशुविस्फुरद्गंडमण्डलाम् ॥ मृणालकोमलभ्राजदाश्चर्यभुजवल्लरीम् ॥ ६८ ॥
शरदंबुरुहांसर्वश्रीचौरपाणिपल्लवाम् ॥ विदग्धरचितस्वर्णकटिसूत्रकृतांतराम् ॥ ६९ ॥ कूजत्कांचीकलापांतविभ्राजज्जघनस्थलाम् ॥ भ्राजद्दुकूलसंवी
तानितंबोरुसुमंदिराम् ॥ ७० ॥ शिंजानमणिमंजीरसुचारुपदपंकजाम् ॥ स्फुरद्विविधकंदर्पकलाकौशलशालिनीम् ॥ ७१ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नांसर्वाभर
णभूषिताम् ॥ आश्चर्यललनाश्रेष्ठामात्मानंस[4]व्यलोकयत् ॥७२॥ विसस्मारचयत्किंचित्पौर्वदेहिकमेवच ॥ माययागोपिकाप्राणनाथस्यतदनंतरम्॥७३॥

१ चतुर्द्वारम्-इ० पा० । २ संभ्रांतां चासहायिनीम्-इ० पा० । ३ सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंडलाम्-इ० पा० । ४ च-इ० पा० ।

इतिकर्त्तव्यतामूढातस्थौतत्रसुविस्मिता ॥ अत्रांतरेंबरेधीरध्वनिराकस्मिकोभवत् ॥ ७४ ॥ अनेनैवयथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसा
धयस्वमनोरथम् ॥ ७५ ॥ तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीद्वरवर्णिनि ॥ ताहिसंपादयिष्यंतितत्रैववरमीप्सितम् ॥ ७६ ॥ इतिदैवींगिरंश्रुत्वागत्वापूर्वसरो
थसा ॥ नानापूर्वप्रवाहंचनानापक्षिसमाकुलम् ॥ ७७ ॥ स्फुरत्कैरवकह्लारकमलेंदीवरादिभिः ॥ भ्राजितंपद्मरागैश्चपद्मसोपानसत्तटम् ॥ ७८ ॥ विवि
धैःकुसुमोद्दामैर्मंजुकुंजलताद्रुमैः ॥ विराजितचतुस्तीरमुपस्पृश्यस्थिताक्षणम् ॥ ७९ ॥ तत्रांतरेक्वणत्कांचीमंजुमंजीररंजितम् ॥ किंकिणीनांझ
णत्कारंशुश्रावोत्कर्णसंपुटे ॥ ८० ॥ ततश्चप्रमदावृंदमाश्चर्ययुतयौवनम् ॥ आश्चर्यालंकृतिन्यासमाश्चर्याकृतिभाषितम् ॥ ८१ ॥ अद्भुतांगमपूर्वसा
पृथगाश्चर्यविभ्रमम् ॥ चित्रसंभाषणंचित्रहासितालोकनादिकम् ॥ ८२ ॥ मधुराद्भुतलावण्यंसर्वमाधुर्यसेवितम् ॥ चिल्लावण्यगतानंतमाश्चर्याकुल
सुंदरम् ॥ ८३ ॥ आश्चर्यस्निग्धसौंदर्यमाश्चर्यानुग्रहादिकम् ॥ सर्वाश्चर्यसमुदयमाश्चर्यालोकनादिकम् ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वातत्परमाश्चर्यंचिंतयंतीह्हृदा
कियत् ॥ पादांगुष्ठेनालिखंतीभुवंनम्राननास्थिता ॥ ८५ ॥ ततस्तासांसंभ्रमोभूद्दृष्टीनांचपरस्परम् ॥ केयंमदीयजातीयाचिरेणानस्तकौतुका ॥ ८६ ॥
इतिसर्वाःसमालोक्यज्ञातव्येयमितिक्षणम् ॥ आमंत्र्यमंत्रणाभिज्ञाःकौतुकाद्द्रष्टुमागताः ॥ ८७ ॥ आगत्यतासामेकाथनाम्नाप्रियमुदामता ॥ गिरा
मधुरयाप्रीत्यातामुवाचमनस्विनी ॥ ८८ ॥ ॥ प्रियमुदोवाच ॥ ॥ कासित्वंकस्यकन्यासिकस्यत्वंप्राणवल्लभा ॥ जाताकुत्रासिकेनास्मिन्नानीतावाग
तास्वयम् ॥ ८९ ॥ एतच्चसर्वमस्माकंकथ्यतांचिंतयाकिमु ॥ स्थानेस्मिन्परमानंदेकस्यापिदुःखमस्तिकिम् ॥ ९० ॥ इतिपृष्टातयासातुविनयाव
नतिंगता ॥ उवाचसुस्वरंतासांमोहयंतीमनांसिच ॥ ९१ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ कावास्मिकस्यकन्यावाप्रजाताकस्यवल्लभा ॥ आनीताके
नवाचात्रकिंवाथस्वयमागता ॥ ९२ ॥ एतत्किंचिन्नजानामिदेवीजानातुतत्पुनः ॥ कथितंश्रूयतांतन्मेमद्वाक्येप्रत्ययोयदि ॥ ९३ ॥ अस्यैवदक्षि
णेपार्श्वेएकमस्तिसरोवरम् ॥ तत्राहंस्नातुमायाताजातातत्रैवसंस्थिता ॥९४॥ विषमोत्कंठितापश्चात्पश्यंतीपरितोदिशम् ॥ एकमाकाशसंभूतंध्वनिमश्रौ
षमद्भुतम् ॥ ९५ ॥ अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ९६ ॥ तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि ॥
ताहिसंपादयिष्यंतितत्रतेवरमीप्सितम् ॥ ९७ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतस्मादत्रसमागता ॥ विषादहर्षपूर्णात्माचिंताकुलसमाकुला ॥ ९८ ॥
आगतास्यजलंस्पृष्ट्वानानाविधशुभध्वनिम् ॥ अश्रौषंचततःपश्चादपश्यंभवतीःपराः ॥ ९९ ॥ एतन्मात्रंविजानामिकायेनमनसागिरा ॥ एतदे

१ चित्रलास्यगतानंतम्–इ०पा० । २ चिरेणन्यस्तकौतुका–इ० पा० ।

वमयादेव्यःकथितंयदिरोचते ॥ १०० ॥ कायूयंतनुजाःकेषांक्वजाताःकस्यवल्लभाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःसावैप्रियमुदाब्रवीत् ॥ १०१ ॥ अस्त्वेवंप्राणसख्यःस्मतस्यैवचवयंशुभे ॥ वृंदावनकलानाथविहारदारिकाःसुखम् ॥ १०२ ॥ ताआत्मसुदितास्तेनव्रजबालाइहागताः ॥ एताः श्रुतिगणाःख्याताएताश्चमुनयस्तथा ॥ १०३ ॥ वयंवल्लवबालाहिकथितास्तेस्वरूपतः ॥ अत्रराधापतेरंगात्पूर्वायाःप्रेयसीतमाः ॥ १०४ ॥ नित्यानित्यविहारिण्योनित्यकेलिभुवश्वराः ॥ एषापूर्णरसादेवीएषाचरसमंथरा ॥ १०५ ॥ एषारसालयानामएषाचरसवल्लरी ॥ रस पीयूषधारेयमेषारसतरंगिणी ॥ १०६ ॥ रसकल्लोलिनीचैषाइयंचरसवापिका ॥ अनंगसेनाएषैवइयंचानंगमालिनी ॥ १०७ ॥ मदयंतीइयंबालाएषाच रसविह्वला ॥ इयंचललितानामइयंललितयौवना ॥ १०८ ॥ अनंगकुसुमाचैषाइयंमदनमंजरी ॥ एषाकलावतीनामइयंरतिकलास्मृता ॥ १०९ ॥ इयं कामकलानामइयंहिकामदायिनी ॥ रतिलोलाइयंबालाइयंबालारतोत्सुका ॥ ११० ॥ एषाचरतिसर्वस्वारतिचिंतामणिस्त्वसौ ॥ नित्यानंदाःकाश्चिदेता नित्यप्रेमरसप्रदाः ॥ १११ ॥ अतःपरंश्रुतिगणास्तासांकाश्चिदिमाःशृणु ॥ उद्गीतैषासुगीतेयंकलगीतात्वियंप्रिया ॥ ११२ ॥ एषाकलसुराख्याताबालेयं कलकंठिका ॥ विपंचीयंक्रमपदाएषाबहुहुतामता ॥ ११३ ॥ एषाबहुप्रयोगेयंख्याताबहुकलाबला ॥ इयंकलावतीख्यातामताचैषाक्रियावती ॥ ११४ ॥ अतःपरंमुनिगणास्तासांकतिपयाइह ॥ इयमुग्रतपानामएषाबहुगुणास्मृता ॥ ११५ ॥ एषाप्रियव्रतानामसुव्रताचइयंमता ॥ सुरेखेयंमताबालासुपर्वे यंबहुप्रदा ॥ ११६ ॥ रत्नरेखात्वियंख्यातामणिग्रीवात्वसौमता ॥ सुपर्णाचेयमाकल्पासुकल्पारत्नमालिका ॥ ११७ ॥ इयंसौदामिनीसुभ्रूरियंचकामदा यिनी ॥ एषाचभोगदाख्याताइयंविश्वमतासती ॥ ११८ ॥ एषाचधारिणीधात्रीसुमेधाकांतिरप्यसौ ॥ अपर्णेयंसुपर्णैषामतैषाचसुलक्षणा ॥ ११९ ॥ सुदती यंगुणवतीचैषासौकलिनीमता ॥ एषासुलोचनाख्याताइयंचसुमनाःस्मृता ॥ १२० ॥ अश्रुताचसुशीलाचरतिसुखप्रदायिनी ॥ अतःपरंगोपबालावयम त्रागतास्तुयाः ॥ १२१ ॥ तासांचपरिचीयंतांकाश्चिदंबुरुहानने ॥ असौचंद्रावलीचैषाचंद्रिकेयंशुभामता ॥ १२२ ॥ एषाचंद्रावलीचंद्ररेखेयंचंद्रिकाप्य सौ ॥ एषाख्याताचंद्रमालामताचंद्रालिकात्वियम् ॥ १२३ ॥ एषाचंद्रप्रभाचंद्रकलेयमबलास्मृता ॥ एषावर्णावलीवर्णमालेयंमणिमालिका ॥ १२४ ॥ वर्णप्रभासमाख्यातासुप्रभेयंमणिप्रभा ॥ इयंहारावलीतारामालिनीयंशुभामता ॥ १२५ ॥ मालतीयमियंयूथीवासंतीनवमल्लिका ॥ मल्लीयंनवमल्लीयम सौशेफालिकामता ॥ १२६ ॥ सौगंधिकेयंकस्तूरीपद्मिनीयंकुमुद्वती ॥ एषैवहिरसोल्लासाचित्रवृंदासमात्वियम् ॥ १२७ ॥ रंभेयमुर्वशीचैषासुरेखा

१ सुरसेयम्–इ० पा० । २ वनमालिका–इ० पा० ।

स्वर्णरेखिका ॥ एषाकांचनमालेयंसत्यसंततिकापरा ॥ १२८ ॥ एताःपरिक्लृताःसर्वाःपरिचेयाःपराअपि ॥ सहितास्माभिरेताभिर्विहरिष्यसिभामि
नि ॥ १२९ ॥ एहिपूर्वसरस्तीरेतत्रत्वांविधिवत्सखि ॥ स्नापयित्वाथदास्यामिमंत्रंसिद्धिप्रदायकम् ॥ १३० ॥ इतितांसहसानीत्वास्नापयित्वाविधा
नतः ॥ वृंदावनकलानाथप्रेयस्यामंत्रमुत्तमम् ॥ १३१ ॥ ग्राहयामाससंक्षेपाद्दीक्षाविधिपुरस्सरम् ॥ परंवरुणबीजस्यवह्निबीजपुरस्कृतम् ॥ १३२ ॥
चतुर्थस्वरसंयुक्तंनादबिंदुविभूषितम् ॥ पुटितंप्रणवाभ्यांचत्रैलोक्येचातिदुर्लभम् ॥ १३३ ॥ मंत्रग्रहणमात्रेणसिद्धिःसर्वाप्रजायते ॥ पुरश्चर्याविधिर्ध्यानं
होमसंख्याजपस्यच ॥ १३४ ॥ तप्तकांचनगौरांगींनानालंकारभूषिताम् ॥ आश्चर्यरूपलावण्यांसुप्रसन्नांवरप्रदाम् ॥ १३५ ॥ कल्हारैःकरवीराद्यैश्चंपकैः
सरसीरुहैः ॥ सुगंधकुसुमैरन्यैःसौगंधिकसमन्वितैः ॥ १३६ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चधूपदीपैर्मनोहरैः ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैःसखीवृंदाहृतैर्मुदा ॥ १३७ ॥
संपूज्यविधिवद्देवींजप्त्वालक्षमनुंततः ॥ हुत्वाचविधिनास्तुत्वाप्रणम्यदंडवद्भुवि ॥ १३८ ॥ ततःसासंस्तुतादेवीनिमेषरहितांतरा ॥ परिकल्प्य
निजांछायां[1]माययात्मसमीहया ॥ १३९ ॥ पार्श्वेऽथप्रेयसींतत्रस्थापयित्वाबलादिव ॥ सखीभिरावृताहृष्टाशुद्धैःपूजाजपादिभिः ॥ १४० ॥
स्तवैर्भक्त्याप्रणामैश्चकृपयाविरभूत्तदा ॥ हेमचंपकवर्णाभाविचित्राभरणोज्ज्वला ॥ १४१ ॥ अंगप्रत्यंगलावण्यलालित्यमधुराकृतिः ॥ निष्कलंक
शरत्पूर्णकलानाथशुभानना ॥ १४२ ॥ स्निग्धमुग्धस्मितालोकजगत्त्रयमनोहरा ॥ निजयाप्रभयात्यंतंद्योतयंतीदिशोदश ॥ १४३ ॥ अब्रवीदथसा
देवीवरदाभक्तवत्सला ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ मत्सखीनांवचःसत्यंतेनत्वंमेप्रियासखी ॥ १४४ ॥ समुत्तिष्ठसमागच्छकामंतेसाधयाम्यहम् ॥ अर्जुनी
सावचोदेव्याःश्रुत्वाचात्ममनीषितम् ॥ १४५ ॥ पुलकां[2]कुरमुग्धांगीबाष्पाकुलविलोचना ॥ पपातचरणेदेव्याःपुनश्चप्रेमविह्वला ॥ १४६ ॥ ततःप्रियं
वदांदेवींसमुवाचसखीमिमाम् ॥ पाणौगृहीत्वामत्संगेसमाश्वास्यसमानय ॥ १४७ ॥ ततःप्रियंवदादेव्याआज्ञयाजातसंभ्रमा ॥ तांतथैवसमादायसंगेदे
व्याजगामह ॥ १४८ ॥ गत्वोत्तरसरस्तीरेस्नापयित्वाविधानतः ॥ संकल्पादिकपूर्वंतुपूजयित्वायथाविधि ॥ १४९ ॥ श्रीगोकुलकलानाथमंत्रंतच्च
सुसिद्धिदम् ॥ ग्राहयामासतांदेवीकृपयाहरिवल्लभा ॥ १५० ॥ व्रतंगोकुलनाथाख्यंपूर्वंमोहनभूषितम् ॥ सर्वसिद्धिप्रदंमंत्रंसर्वतंत्रेषुगोपितम् ॥ १५१ ॥
[3]गोविंदेरितविज्ञासौददौभक्तिमचंचलाम् ॥ ध्यानंचकथितंतस्यैमंत्रराजंचमोहनम् ॥ १५२ ॥ उक्तंचमोहनेतंत्रेस्मृतिरप्यस्यासिद्धिदा ॥ नीलोत्पलदल
श्यामंनानालंकारभूषितम् ॥ १५३ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंध्यायेद्रासरसाकुलम् ॥ प्रियंवदामुवाचेदंरहस्यंपावनेच्छया ॥ १५४ ॥ ॥ श्रीराधिकोवाच ॥

१ माययातत्समीहया-इ० पा० । २ पुलकाकुलमुग्धांगी-इ० पा० । ३ गोविंदगीताविज्ञासौ-इ० पा० ।

अस्यायावद्भवेत्पूर्णपुरश्चरणमुत्तमम् ॥ तावद्विपालयैनांत्वंसावधानासहालिभिः ॥ १५५ ॥ इत्युक्त्वासाययौकृष्णपादांबुरुहसन्निधिम् ॥ छाया
मात्मभवामात्मप्रेयसीनांनिधायच ॥ १५६ ॥ तस्थौतत्रयथापूर्वंराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ अत्रप्रियंवदादेशात्पद्ममष्टदलंशुभम् ॥ १५७ ॥ गो
रोचनाभिर्निर्मायकुंकुमेनापिचंदनैः ॥ एभिर्नानाविधैर्द्रव्यैःसंमिश्रैःसिद्धिदायकम् ॥ १५८ ॥ लिखित्वायंत्रराजंचशुद्धंमंत्रंतमद्भुतम् ॥ कृत्वान्यासा
दिकंपाद्यमर्घ्यंचापियथाविधि ॥ १५९ ॥ नानर्तुसंभवैःपुष्पैःकुंकुमैरपिचंदनैः ॥ धूपदीपैश्चनैवेद्यैस्तांबूलैर्मुखवासनैः ॥ १६० ॥ वासोलंकारमाल्यै
श्चसंपूज्यनंदनंदनम् ॥ परिवारैःसमंसर्वैःसायुधंचसवाहनम् ॥ १६१ ॥ स्तुत्वाप्रणम्यविधिवच्चेतसास्मरणंययौ ॥ ततोभक्तिवशोदेवोयशोदानंदनः
प्रभुः ॥ १६२ ॥ स्मितावलोकितापांगतरंगिततरंगितम् ॥ उवाचराधिकांदेवींतामानयइहाशुच ॥ १६३ ॥ आज्ञप्ताचैवसादेवीप्रस्थाप्यशारदांसखीम् ॥
तामानिनायसहसापुरेवासुरसात्मनः ॥ १६४ ॥ श्रीकृष्णस्यपुरस्तात्सासमेत्यप्रेमविह्वला ॥ पपातकांचनीभूमौपश्यंतीसर्वमद्भुतम् ॥ १६५ ॥
कृच्छ्रात्कथंचिदुत्थायशनैरुन्मील्यलोचने ॥ स्वेदांभःपुलकोत्कंपभावभाराकुलासती ॥ १६६ ॥ ददर्शप्रथमंतत्रस्थलंचित्रंमनोरमम् ॥ ततःकल्प
तरुस्तत्रलसन्मरकतच्छदः ॥ १६७ ॥ प्रवालपल्लवैर्युक्तःकोमलोहेमदंडकः ॥ स्फटिकप्रवालमूलश्चकामदःकामसंपदाम् ॥ १६८ ॥ प्रार्थकाभीष्ट
फलदस्तस्याधोरत्नमंदिरम् ॥ रत्नसिंहासनंतत्रतत्राष्टदलपद्मकम् ॥ १६९ ॥ शंखपद्मनिधीतत्रसव्यापसव्यसंस्थितौ ॥ चतुर्दिक्षुयथास्थानंसहिताःका
मधेनवः ॥ १७० ॥ परितोनंदनोद्यानंमलयानिलसेवितम् ॥ ऋतूनांचैवसर्वेषांकुसुमानांमनोहरैः ॥ १७१ ॥ आमोदैर्वासितंसर्वंकालागुरुपराजितम् ॥
मकरंदकणावृष्टिशीतलंसुमनोहरम् ॥ १७२ ॥ मकरंदरसास्वादमत्तानांभृंगयोषिताम् ॥ वृंदशोझंकृतैःशश्वच्चैवंमुखरितांतरम् ॥ १७३ ॥ कलकंठी
कपोतानांसारिकाशुकयोषिताम्॥अन्यासांपत्रिकांतानांकलनादैर्निनादितम्॥१७४॥नृत्यैर्मत्तमयूराणामाकुलंस्मरवर्द्धनम् ॥ रसांबुसेकसंसृष्टमांजनत
नुद्युतिम् ॥ १७५ ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकषायावासिकुंतलम् ॥ मदमत्तमयूराद्यशिखंडाबद्धचूडकम् ॥ १७६ ॥ भृंगसेवितसव्योपक्रमपुष्पा
वतंसकम् ॥ लोलालकालिविलसत्कपोलादर्शकाशितम् ॥ १७७ ॥ विचित्रतिलकोद्दामभालशोभाविराजितम् ॥ तिलपुष्पपतंगेशचंचुमंजुलनासिक
म् ॥ १७८ ॥ चारुबिंबाधरंमंदस्मितदीपितमन्मथम् ॥ वन्यप्रसूनसंकाशग्रैवेयकमनोहरम् ॥ १७९ ॥ मदोन्मत्तभ्रमद्भृंगीसहस्रकृतसेवया ॥ सुर
द्रुमस्रजाराजन्मुग्धपीनांसकद्वयम् ॥ १८० ॥ मुक्ताहारस्फुरद्वक्षःस्थलकौस्तुभभूषितम् ॥ श्रीवत्सलक्षणंजानुलंबिबाहुमनोहरम् ॥ १८१ ॥ गंभीरनाभि

१ भूत्वा--इ० पा० । २ रत्नमंदिरम्--इ० पा० ।

पंचास्यमध्यमध्यातिसुंदरम् ॥ सुजातद्रुमसद्वृत्तामदूरजानुमंजुलम् ॥ १८२ ॥ कंकणांगदमंजीरैर्भूषितंभूषणैःपरैः ॥ पीतांशुकलयाविष्टनितंबचट[1]
नायकम् ॥ १८३ ॥ लावण्यैरपिसौंदर्यजितकोटिमनोभवम् ॥ वेणुप्रवर्त्तितैर्गीतरागैरपिमनोहरैः ॥ १८४ ॥ मोहयंतंसुखांभोधौमज्जयंतंजगत्रय
म् ॥ प्रत्यंगमदनावेशधरंरासरसालसम् ॥ १८५ ॥ चामरंव्यजनंमाल्यंगंधंचंदनमेवच ॥ तांबूलंदर्पणंपानपात्रंचर्वितपात्रकम् ॥ १८६ ॥ अन्यत्क्रीडाभ
वंयद्यत्तत्सर्वंचपृथक्पृथक् ॥ रसालंविविधंयंत्रंकलयंतीभिरादरात् ॥ १८७ ॥ यथास्थाननियुक्ताभिःपश्यंतीभिस्तदिंगितम् ॥ तन्मुखांभोजदत्ता
क्षिचंचलाभिरनुक्रमात् ॥ १८८ ॥ श्रीमत्याराधिकादेव्यावामभागेससंभ्रमम् ॥ आराधयंत्यातांबूलमर्पयंत्याशुचिस्मितम् ॥ १८९ ॥ समालोक्या
र्जुनीयासौमदनावेशविह्वला ॥ ततस्तांचतथाज्ञात्वाहृषीकेशोपिसर्ववित् ॥ १९० ॥ तस्याःपाणिंगृहीत्वैवसर्वक्रीडावनांतरे ॥ यथाकामंरहोरेमेमहा
योगेश्वरोविभुः ॥ १९१ ॥ ततस्तस्याःस्कंधदेशेप्रदत्तभुजपल्लवः ॥ आगत्यशारदांप्राहपश्चिमेस्मिन्सरोवरे ॥ १९२ ॥ शीघ्रंस्नापयतन्वंगींक्रीडाश्रां
तांमृदुस्मिताम् ॥ ततस्तांशारदादेवीतस्मिन्क्रीडासरोवरे ॥ १९३ ॥ स्नानंकुर्वित्युवाचैनांसाचश्रांतातथाकरोत् ॥ जलाभ्यंतरमात्रासौपुनरर्जुन
तांगतः ॥ १९४ ॥ उत्तस्थौयत्रदेवेशःश्रीमद्वैकुंठनायकः ॥ दृष्ट्वातमर्जुनंकृष्णोविषण्णंभग्नमानसम् ॥ १९५ ॥ माययापाणिनास्पृष्ट्वाप्रकृतंविदधेपुनः ॥
श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ धनंजयत्वं[2]माशंसेभवान्प्रियसखोमम ॥ १९६ ॥ त्वत्समोनास्तिमेकोपिरहोवेत्ताजगत्रये ॥ यद्रहस्यंत्वयापृष्टं[3]मनुभूतंचतत्पु
नः ॥ १९७ ॥ कथ्यतेयदितत्कस्मैशपसेमांतदार्जुन ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ इतिप्रसादमासाद्यशपथैर्जातनिर्णयः ॥ १९८ ॥ ययौहृष्टमनास्त
स्मात्स्वधामाद्भुतसंस्मृतिः ॥ इतितेकथितंसर्वंरहोयद्गोचरंमम ॥ १९९ ॥ गोविंदस्यतथाचास्मैकथनेशपथस्तव ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वावच
स्तस्यसिद्धिमौपगविर्गतः ॥ २०० ॥ नरनारायणावासेवृंदारण्यमुपाव्रजत् ॥ तत्रास्तेद्यापिकृष्णस्यानित्यलीलाविहारवित् ॥ २०१ ॥ नारदेनापिपृ
ष्टोऽहंनाब्रवंतद्रहस्यकम् ॥ प्राप्तंतथापितेनेदंप्रकृतित्वमुपेत्यच ॥ २०२ ॥ तुभ्यंयत्तुमयाप्रोक्तंरहस्यंस्नेहकारणात् ॥ तन्नकस्मैचिदाख्येयंत्वयाभद्रे
स्वयोनिवत् ॥ २०३ ॥ इमंश्रीभगवद्भक्तमहिमाध्यायमद्भुतम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसरतिंविंदतेहरौ ॥ २०४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेअर्जु
न्यनुनयोननामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदावनरहस्यंचबहुधाकथितंविभो ॥ केनपुण्यविशेषेणनारदःप्रकृतिंग
तः ॥ १ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एकदाश्चर्यवृत्तांतंमयाजिज्ञासितंपुरा ॥ ब्रह्मणाकथितंगुह्यंश्रुतंकृष्णमुखांबुजात् ॥ २ ॥ नारदःपृष्टवान्मह्यंतदा

१ पीतांशुकलयाविष्टनितंबथटनायकम्–इ० पा० । २ त्वं माशंकीः–इ० पा० । ३ दृष्टम्–इ० पा० ।

हंप्राप्तवानिदम् ॥ अहंवक्तुंनशक्नोमितन्माहात्म्यंकथंचन ॥ ३ ॥ किंकुर्वेशपनंतस्यस्मृत्वासीदामिमानसे ॥ इतिश्रुत्वाममवचोदुर्मनाःसोऽभव
द्यदा ॥ ४ ॥ तदाब्रह्माणमाहूयअहमादिष्टवान्प्रिये ॥ त्वयायत्कथितंमह्यंनारदायवदस्वतत् ॥ ५ ॥ ब्रह्मातदाममवचोनिशम्यसहनारदः ॥ जगाम
कृष्णसविधंनत्वापृच्छत्तदेवतु ॥ ६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ किमिदंद्वात्रिंशद्वनंवृंदारण्यंविशांपते ॥ श्रोतुमिच्छामिभगवन्यादियोग्योऽस्मिमेवद ॥ ७ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इदंवृंदावनंरम्यंममधामैवकेवलम् ॥ यत्रेमेपशवःसाक्षाद्वृक्षाःकीटानरामराः ॥ ८ ॥ येवसंतिममांत्येतेमृतायांतिममांतिकम् ॥
अत्रयागोपपत्न्यश्चनिवसंतिममालये ॥ ९ ॥ योगिन्यस्तास्तुएवंहिममदेवाःपरायणाः ॥ पंचयोजनमेवंहिवनंमेदेवरूपकम् ॥ १० ॥ कालिंदीयंसुषुम्ना
ख्यापरमामृतवाहिनी ॥ यत्रदेवाश्चभूतानिवर्त्ततेसूक्ष्मरूपतः ॥ ११ ॥ सर्वतोव्यापकश्चाहंनत्यक्ष्यामिवनंक्वचित् ॥ आविर्भावस्तिरोभावोभवेदत्रयुगे
युगे ॥ १२ ॥ तेजोमयमिदंस्थानमदृश्यंचर्मचक्षुषाम् ॥ रहस्यंमेप्रभावंचपश्यवृंदावनंयुगे ॥ १३ ॥ ब्रह्मादीनांदेवतानांनदृश्यंतत्कथंचन ॥ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वानारदोनत्वाकृष्णंब्रह्माणमेवच ॥ १४ ॥ आजगामहभूर्लोकेमिश्रकंनैमिषंवनम् ॥ तत्रासौसत्कृतश्चापिशौनकाद्यैर्मुनीश्व
रैः ॥ १५ ॥ पृष्टश्चाप्यागतोब्रह्मन्कुतस्त्वमधुनावद ॥ तच्छ्रुत्वानारदःप्राहगोलोकादागतोस्म्यहम् ॥ १६ ॥ श्रुत्वाकृष्णमुखांभोजा
द्वृंदावनरहस्यकम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तत्रनानाविधाःप्रश्नाःकृताश्चैवपुनःपुनः ॥ १७ ॥ समस्तामनवस्तत्रयोगा[1]श्चैवमयाश्रुताः ॥
तानेवकथयिष्यामियथाप्रश्नंचतत्वतः ॥ १८ ॥ ॥ शौनकादयऊचुः ॥ ॥ वृंदारण्यरहस्यंहियदुक्तंब्रह्मणात्वयि ॥ तदस्माकंसमाचक्ष्वयद्य
स्मासुकृपातव ॥ १९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कदाचित्सरयूतीरेदृष्टोस्माभिश्चगौतमः ॥ मनस्वीचमहादुःखीचिंताकुलितचेत
नः ॥ २० ॥ मांदृष्ट्वागौतमोदेवःपपातधरणीतले ॥ उत्तिष्ठवत्सवत्सेतितमुवाचाहमेवांहि ॥ २१ ॥ कथंभवान्मनस्वीतिप्रोच्यतांय
दिरोचते ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ श्रुतंतवमुखादेवकृष्णतत्वंचतादृशम् ॥ २२ ॥ द्वारकाख्यंमाथुराख्यंरहस्यंबहुशोमया ॥ वृंदावनरहस्यंतुनश्रु
तंत्वन्मुखांबुजात् ॥ २३ ॥ यतोमेमनसःस्थैर्य्यंभविष्यतिचसद्गुरो ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इदंतुपरमंगुह्यंरहस्यातिरहस्यकम् ॥ २४ ॥ पुरामेब्रह्म
णाप्रोक्तंतादृग्वृंदावनोद्भवम् ॥ रहस्यंवददेवेशवृंदारण्यस्यमेपितः ॥ २५ ॥ इतिजिज्ञासितंश्रुत्वाक्षणंमौनीसचाभवत् ॥ ततोमाहमहाविष्णुंगच्छव
त्सप्रभुंमम ॥ २६ ॥ मयापितत्रगंतव्यंत्वयासहनसंशयः ॥ इत्युक्त्वामांगृहीत्वाचगतोविष्णोश्चधामनि ॥ २७ ॥ महाविष्णौचकथितंमयोक्तंयत्तदेव

१ यागाश्चैव—इ० पा० ।

हि ॥ तच्छ्रुत्वाचमहाविष्णुःस्वयंभुवमथादिशत् ॥ २८ ॥ त्वमेवादेशतोमह्यंनीत्वावैनारदंमुनिम् ॥ स्नानायविनियुंक्ष्वामुंसरस्यमृतसंज्ञके ॥ २९ ॥
महाविष्णुसमादिष्टःस्वयंभूर्मांतथाकरोत् ॥ तत्रामृतसरश्चाहंप्रविश्यस्नानमाचरम् ॥ ३० ॥ तत्क्षणात्तत्सरःपारेयोषितांसविधेऽभवम् ॥ सर्वलक्षणस
पन्नायोषिद्रूपातिविस्मिता ॥ ३१ ॥ मांदृष्ट्वाताःसमायांतीमपृच्छंश्चमुहुर्मुहुः ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कात्वंकुतःसमायाताकथमात्मविचेष्टितम् ॥ ३२ ॥
तासांप्रियकथांश्रुत्वामयोक्तंतन्निशामय ॥ कुतःकोहंसमायातःकथंवायोषिदाकृतिः ॥ ३३ ॥ स्वप्नवदृश्यतेसर्वंकिंवामुग्धोऽस्मिभूतले ॥ तच्छ्रुत्वा
मद्वचोदेवीप्रोवाचमधुरस्वनैः ॥ ३४ ॥ वृंदानाम्नीपुरीचेयंकृष्णचंद्रप्रियासदा ॥ अहंचललितादेवीतुर्यातीताचनिष्कला ॥ ३५ ॥ इत्युक्त्वाचमहादेवी
करुणासांद्रमानसा ॥ मांप्रत्याहपुनर्देवीसमागच्छमयासह ॥ ३६ ॥ अन्याश्चयोषितःसर्वाःकृष्णपादपरायणाः ॥ ताश्चमांप्रवदंत्येवंसमागच्छानया
सह ॥ ३७ ॥ ततोनुकृष्णचंद्रस्यचतुर्दशाक्षरोमनुः ॥ कृपयाकथितस्तस्यादेव्याश्चापिमहात्मनः ॥ ३८ ॥ तत्क्षणादेवतत्साम्यमलभंविविधोपमा[1] ॥
ताभिःसहगतास्तत्रयत्रकृष्णःसनातनः ॥ ३९ ॥ केवलंसच्चिदानंदःस्वयंयोषिन्मयःप्रभुः ॥ योषिदानंददृदयोदृष्ट्वामांप्राब्रवीन्मुहुः ॥ ४० ॥ समागच्छप्रिये
कांतिभक्त्यामांपरिरंभय ॥ रेमेवर्षप्रमाणेनतत्रैवद्विजोत्तम ॥ ४१ ॥ तदोक्तंरमणेशेनतांदेवींराधिकांप्रति ॥ इयंमेप्रकृतिस्तत्रचासीन्नारदरूपधृक् ॥४२॥
नीत्वामृतसरोरम्यंस्नानार्थंसंनियोजय ॥ तयामेरमणस्यांतेगदितंप्रियभाषितम् ॥ ४३ ॥ अहंचललितादेवीराधिकायाचगीयते ॥ अहंचवासुदेवा
ख्योनित्यंकामकलात्मकः ॥ ४४ ॥ सत्यंयोषित्स्वरूपोहंयोषिच्चाहंसनातनी ॥ अहंचललितादेवीपुंरूपाकृष्णविग्रहा ॥ ४५ ॥ आवयोरंतरंनास्ति
सत्यंसत्यंहिनारद ॥ एवंयोवेत्तिमेतत्वंसमयंचतथामनुम् ॥ ४६ ॥ ससमाचारसंकेतंललितावत्समेप्रियः ॥ इदंवृंदावनंनामरहस्यंममवैगृहम् ॥ ४७ ॥
नप्रकाश्यंकदाकुत्रवक्तव्यंनपशौक्वचित् ॥ ततोनुराधिकादेवीमांनीत्वातत्सरोवरे ॥ ४८ ॥ स्थित्वासाकृष्णचंद्रस्यचरणांतेगतापुनः ॥ ततोनिमज्जना
देवनारदोहमुपागतः ॥ ४९ ॥ वीणाहस्तोगानपरस्तद्रहस्यंमुहुर्मुदा ॥ स्वयंभुवंनमस्कृत्यतत्रागांविष्णुपार्षदम् ॥ ५० ॥ स्वयंभुवातथादृष्टंनोक्तंकिं
चित्तदापुनः ॥ इतितेकथितंवत्ससुगोप्यंचमयात्वयि ॥५१॥ त्वयापिकृष्णचंद्रस्यकेवलंधामचित्कलम् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनमातुर्जारइवाप्रियम् ॥५२॥
यथाप्रोक्तंमयाशिष्येगौतमेसरहस्यकम् ॥ तथाभवत्सुकात्स्न्येनकथितंचातिगोपितम् ॥ ५३ ॥ यत्रकुत्रकदाचित्तुप्रकाश्यंमुनिपुंगवाः ॥ तदाशापोभवे
द्विप्राःकृष्णचंद्रस्यनिश्चितम् ॥ ५४ ॥ इमंकृष्णस्यलीलाभिर्युतमध्यायमुत्तमम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येनारदीयानुनयेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अत्रशिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्रःकृष्णेनयोद्धुं

[1] विबुधोपमा—इ० पा० ।

मथुरामाजगाम ॥ १ ॥ कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनसहमथुरामाययौ ॥ २ ॥ अथतंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वापितरावभिवाद्याश्वास्यताभ्यामा
मालिंगितः सकलगोपवृद्धान्परिष्वज्यतानाश्वास्यबहुवस्त्राभरणादिभिस्तत्रस्थान्सर्वान्संतर्पयामास ॥३ ॥ कालिंद्याःपुलिनेरम्येपुण्यवृक्षसमाकीर्णेगोपस्त्री
भिरहर्निशंक्रीडासुखेनत्रिरात्रंतत्रसमुवास ॥ ४ ॥ तत्रस्थलेनंदगोपादयःसर्वेजनाःपुत्रदारसहिताःपशुपक्षिमृगादयोपिवासुदेवप्रसादेनदिव्यरूपधराविमान
समारूढाःपरमंलोकंवैकुंठमवापुः ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णस्तुनंदगोपव्रजौकसांसर्वेषांनिरामयंस्वपदंदत्वादेवगणैःस्तूयमानःश्रीमतींद्वारावतींविवेश ॥ ६ ॥
तत्रवसुदेवोग्रसेनसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिः प्रत्यहंसंपूजितःषोडशसहस्राष्टाधिकमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयलतागृहांतरेपुसुरतरुकुसुमा
चितश्लक्ष्णतरपर्यंकेषुरमयामास ॥ ७ ॥ एवंहितार्थायसर्वदेवानांसमस्तभूभारविनाशाययदुवंशेवतीर्यसकलराक्षसविनाशंकृत्वामहांतमुर्वीभारंनाशं
यित्वानंदव्रजद्वारिकावासिनःस्थावरजंगमान्भवबंधनान्मोचयित्वापरमेशाश्वतेयोगिध्येयेरम्येधाम्निसंस्थाप्यनित्यंदिव्यमहिष्यादिभिःसंसेव्यमानोवासुदे
वोऽखिलेपूवास ॥ ८ ॥ असीदव्याकृतंब्रह्मकरकाघृतयोरिव ॥ प्रकृतिस्थोगुणान्मुक्तोद्रवीभूत्वादिवंगतः ॥ ९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृं
दावनमहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विस्तरेणसमाचक्ष्वनामार्थपदगौरवम् ॥ ईश्वरस्यस्वरू
पंचतत्स्थानानांविभूतयः ॥ १ ॥ तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदास्तथाहरेः ॥ निर्वाणाख्याहितत्वेनममसर्वसुरेश्वर ॥ २ ॥ ईश्वरउवाच ॥ सारेवृंदावनेकृ
ष्णंगोपीकोटिभिरावृतम् ॥ तत्रगंगापराशक्तिस्तैस्थमानंदकाननम् ॥ ३ ॥ नानासुकुसुमामोदसमीरसुरभीकृतम् ॥ कलिंदतनयादिव्यतरंगरागशीत
लम् ॥ ४ ॥ सनकाद्यैर्भागवतैःसंसृष्टंमुनिपुंगवैः ॥ आह्लादिमधुरारावैर्गोवृंदैरभिमंडितम् ॥ ५ ॥ रम्यस्रग्भूषणोपेतैर्नृत्यद्भिर्बालकैर्वृतम् ॥ तत्रश्रीमान्क
ल्पतरुर्जांबूनदपरिच्छदः ॥ ६ ॥ नानारत्नप्रवालाढ्योनानामणिफलोज्ज्वलः ॥ तस्यमूलेरत्नवेदीरत्नदीधितिदीपिता ॥ ७॥ तत्रत्रयीमयंरत्नसिंहासनमनुत्त
मम् ॥ तत्रासीनंजगन्नाथंत्रिगुणातीतमव्ययम् ॥ ८ ॥ कोटिचंद्रप्रतीकाशंकोटिभास्करभास्वरम् ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंभासयन्तंदिशोदश ॥ ९ ॥
त्रिनेत्रंद्विभुजंगौरंतप्तजांबूनदप्रभम् ॥ श्लिष्यमाणमंगनाभिःसदामानंचसर्वशः ॥ १० ॥ ब्रह्माद्यैःसनकाद्यैश्चध्येयंभक्तवशीकृतम् ॥ सदाघूर्णितनेत्राभिर्नृ
त्यंतीभिर्महोत्सवैः ॥ ११ ॥ चुंबंतीभिर्हसंतीभिःश्लिष्यंतीभिर्मुहुर्मुहुः ॥ अवाप्तगोपीदेहाभिःश्रुतिभिःकोटिकोटिभिः ॥ १२ ॥ तत्पादांबुजमाध्वीकचि
त्ताभिःपरितोवृतम् ॥ तासांतुमध्येयादेवीतप्तचामीकरप्रभा ॥ १३ ॥ द्योतमानादिशःसर्वाःकुर्वतीविद्युदुज्ज्वलाः ॥ प्रधानंयाभगवतीययासर्वमिदंतत

१ भूभारंविनाश्य–इ० पा० । २ मंत्रार्थपदगौरवम्–इ० पा० । ३ एकमानंदकाननम्–इ० पा० ।

म् ॥ १४ ॥ सृष्टिस्थित्यंतरूपायाविद्याविद्यात्रयीपरा ॥ स्वरूपाशक्तिरूपाचमायारूपाचचिन्मयी ॥ १५ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदेहकारणकार
णम् ॥ चराचरंजगत्सर्वंयन्मायापरिरंभितम् ॥ १६ ॥ वृंदावनेश्वरीनाम्नाराधाधात्रानुकारणात् ॥ तामालिंग्यवसंतंतंमुदावृंदावनेश्वरम् ॥ १७ ॥ अन्यो
न्यचुंबनाश्लेषमदावेशविघूर्णितम् ॥ ध्यायेदेवंकृष्णदेवंसचसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ मंत्रराजमिमंगुह्यंतस्यमंत्रंचमंत्रवित् ॥ योजपेच्छृणुयाद्वापिसमहा
त्मासुदुर्लभः ॥ १९ ॥ राधिकाचित्ररेखाचचंद्रामदनसुंदरी ॥ श्रीप्रियाश्रीमधुमतीशशिरेखाहरिप्रिया ॥ २० ॥ सुवर्णशोभासंमोहाप्रेमरोमांचराजिता ॥
वैवर्ण्यस्वेदसंयुक्ताभावासक्ताप्रियंवदा ॥ २१ ॥ सुवर्णमालिनीशांतासुरासरसिकातथा ॥ सर्वस्त्रीजीवनादीनवत्सलाविमलाशया ॥ २२ ॥ निपीतनामपी
यूषाराधापरिकीर्तिता ॥ सुदीर्घस्मितसंयुक्तातप्तचामीकरप्रभा ॥ २३ ॥ मूर्च्छत्प्रेमनदीराधावरणालोचनांजना ॥ मायामात्सर्यसंयुक्तादानसाम्राज्य
जीवना ॥२४॥ सुरतोत्सवसंग्रामाचित्ररेखाप्रकीर्तिता ॥ गौरांगीनातिदीर्घाचसदावादनतत्परा ॥२५॥ दैन्यानुरागनटनामूर्च्छारोमांचविह्वला ॥ हरिदक्षि
णपार्श्वस्थासर्वमंत्रप्रियातथा ॥२६॥ अनंगलोभमाधुर्याचंद्रासापरिकीर्तिता ॥ सलीलमंथरगतिर्मंजुमुद्रितलोचना ॥२७॥ प्रेमधारोज्ज्वलाकीर्णादलितांज
नशोभना ॥ कृष्णानुरागरसिकारासध्वनिसमुत्सुका ॥२८॥ अहंकारसमायुक्तामुखनिंदितचंद्रमाः ॥ मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः ॥२९॥ सुंदरस्मि
तसंयुक्तासावैमदनसुंदरी ॥ विविक्तरासरसिकाश्यामाश्याममनोहरा ॥३०॥ प्रेम्णाप्रेमकटाक्षेणहरेश्चित्तविमोहनी ॥ जितेंद्रियाजितक्रोधासाप्रियापरिकी
र्तिता ॥३१॥ सुतप्तस्वर्णगौरांगीलीलागमनसुंदरी ॥ स्मरोत्थप्रेमरोमांचवैचित्रमधुराकृतिः ॥३२॥ सुंदरस्मितसंयुक्तमुखनिंदितचंद्रमाः ॥ मधुरालापच
तुराजितेंद्रियशिरोमणिः ॥३३॥ कीर्तितासामधुमतीप्रेमसाधनतत्परा ॥ संमोहज्वररोमांचप्रेमधारासमन्विता ॥३४॥ दानधूलिविनोदाचरासध्वनिमहान
टी ॥ शशिरेखाचविज्ञेयागोपालप्रेयसीसदा ॥३५॥ कृष्णात्मासोत्तमाश्यामामधुपिंगललोचना ॥ तत्पादप्रेमसंमोहात्क्वचित्पुलकचुंबिता॥३६॥ शिवकुं
डेशिवानंदानंदिनीदेहिकातटे ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ॥ ३७ ॥ देवकीमथुरायांतुजातामेपरमेश्वरी ॥ चंद्रकूटेतथासीताविंध्येविंध्यानि
वासिनी ॥ ३८ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे ॥ वृंदावनाधिपत्यंचदत्तंतस्यैप्रसीदता ॥३९॥ कृष्णेनान्यत्रदेवीतुराधावृंदावनेवने ॥ नित्या
नंदतनुःशौरिर्योऽशरीरीतिभाष्यते ॥ ४० ॥ वाय्वग्निनाकभूमीनामंगाधिष्ठितदेवता ॥ निरूप्यतेब्रह्मणोपितथागोविंदविग्रहः ॥ ४१ ॥ सेंद्रियोपियथा
सूर्यस्तेजसानोपलक्ष्यते ॥ तथाकांतियुतःकृष्णःकालंमोहयतिध्रुवम् ॥ ४२ ॥ नतस्यप्राकृतीमूर्तिर्मेदोमांसास्थिसंभवा ॥ योगीचैवेश्वरश्चान्यःसर्वा

१ ध्यायेदेताद्विधं देवम्–इ०पा० । २ चंद्ररेखा च–इ०पा० । ३ सरसा रसिका तथा–इ०पा० । ४ प्रेमरोदनतत्परा–इ०पा० । ५ देविकातटे–इ०पा० । ६ चित्रकूटे–इ०पा० । ७ प्रभुर्मता–इ० पा० ।

त्मानित्यविग्रहः ॥ ४३ ॥ काठिन्यंदैवयोगेनकरकाघृतयोरिव ॥ कृष्णस्यामिततत्वस्यपादपृष्ठंनदेवता ॥ ४४ ॥ वृंदावनरजोवृंदेतत्रस्युर्विष्णुको
टयः ॥ आनंदकिरणेवृंदव्याप्तविश्वकलानिधिः ॥ ४५ ॥ गुणात्मतात्मनियथाजीवास्तत्किरणांगकाः ॥ भुजद्वयवृतःकृष्णोनकदाचिच्चतुर्भुजः ॥ ४६ ॥
गोप्यैकयावृतस्तत्रपरिक्रीडतिसर्वदा ॥ गोविंदएवपुरुषोब्रह्माद्याःस्त्रियएवच ॥ ४७ ॥ ततएवस्वभावोयंप्रकृतेर्भावईश्वरः ॥ पुरुषःप्रकृतिश्चाद्योराधा
वृंदावनेश्वरौ ॥ ४८ ॥ प्रकृतेर्विकृतंसर्वंविनावृंदावनेश्वरम् ॥ ४९ ॥ समुद्भवेनैवसमुद्भवेदिदंभेदंगतंतस्यविनाशतोहि ॥ स्वर्णस्यनाशोनहिविद्यतेतथा
मत्स्यादिनाशेपिनकृष्णविच्युतिः ॥ ५० ॥ त्रिगुणादिप्रपंचोयंवृंदावनविहारिणः ॥ ऊर्म्मीवाब्धेस्तरंगस्ययथाब्धिर्नैवजायते ॥ ५१ ॥ नराधिकासमा
नारीनकृष्णसदृशःपुमान् ॥ वयःपरंनकैशोरात्स्वभावःप्रकृतेःपरः ॥ ५२ ॥ ध्येयंकैशोरकंध्येयंवनंवृंदावनंवनम् ॥ श्याममेवपरंरूपमादिदेवपरोरसः
॥ ५३ ॥ बाल्यंपंचमवर्षांतंपौगंडंदशमावधि ॥ अष्टपंचककैशोरंसीमापंचदशावधि ॥ ५४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरंनवयौवनमुच्यते ॥ तद्वयस्तस्य
सर्वस्वंप्रपंचमितरद्वयः ॥ ५५ ॥ बाल्यपौगंडकैशोरंवयोवंदेमनोहरम् ॥ बालगोपालगोपालंस्मरगोपालरूपिणम् ॥ ५६ ॥ वंदेमदनगोपालंकैशोराकारम
द्भुतम् ॥ यमाहुर्यौवनोद्भिन्नश्रीमन्मदनमोहनम् ॥ ५७ ॥ अखंडातुलपीयूषरसानंदमहार्णवम् ॥ जयतिश्रीपतिर्गूढंवपुःकैशोररूपिणः ॥ ५८ ॥ एक
मप्यव्ययंपूर्वंबल्लवीवृंदमध्यगम् ॥ ध्यानगम्यंप्रपश्यंतिरुचिभेदात्पृथग्धियः ॥ ५९ ॥ यन्नखेंदुरुचिर्ब्रह्मध्येयंब्रह्मादिभिःसुरैः ॥ गुणत्रयमतीतंतंवंदे
वृंदावनेश्वरम् ॥६०॥ वृंदावनपरित्यागोगोविंदस्यनविद्यते ॥ अन्यत्रयद्वपुस्तत्तुकृत्रिमंतन्नसंशयः॥६१॥सुलभंव्रजनारीणांदुर्लभंतन्मुमुक्षुणाम् ॥ तंभजेनं
दसूनुंयन्नखतेजःपरंमनुः॥६२॥ ॥पार्वत्युवाच॥भुक्तिमुक्तिस्पृहायावत्पिशाचीहृदिवर्त्तते॥तावत्प्रेमसुखस्यात्रकथमभ्युदयोभवेत्॥६३॥ ॥ईश्वरउवाच॥
॥ साधुपृष्टंत्वयाभद्रेयन्मेमनसिवर्त्तते ॥ तत्सर्वंकथयिष्यामिसावधानानिशामय ॥६४॥ स्मृत्वागुणान्स्मरन्नामगानंवामनरंजनम् ॥ बोधयत्यात्मनात्मानं
सततंप्रेम्णिलीयते ॥६५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेश्रीकृष्णरूपवर्णनंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥७७ ॥छ॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वैष्णवानांचयद्धर्मंसर्वंतथ्यंचमेवद ॥ यत्कृत्वामानवाःसर्वेभवांभोधिंतरंतिहि ॥१॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥अथद्वादशधाशुद्धिर्वैष्णवाना
मिहोच्यते ॥ गृहोपलेपनंचैवतथानुगमनंहरेः ॥ २ ॥ भक्त्याप्रदक्षिणाचैवपादयोःशोधनंपुनः ॥ पूजार्थंपत्रपुष्पाणांभक्त्यैवोत्तोलनंहरेः ॥ ३ ॥ करयोः
सर्वशुद्धीनामियंशुद्धिर्विशिष्यते ॥ तन्नामकीर्तनंचैवगुणानामपिकीर्त्तनम् ॥ ४ ॥ भक्त्याश्रीकृष्णदेवस्यवचसःशुद्धिरिष्यते ॥ तत्कथाश्रवणंचैवत

१ विनाशनेहि–इ०, विनाशनं हि–इ० च पा० । १ भक्त्यैवोच्चयनं हरेः–इ० पा० ।

स्योत्सवनिरीक्षणम् ॥ ५ ॥ श्रोत्रयोर्नेत्रयोश्चैवशुद्धिःसम्यगिहोच्यते ॥ पादोदकंचनिर्माल्यंमालानामपिधारणम् ॥ ६ ॥ उच्यतेशिरसःशुद्धिःप्रणतस्यह
रेःपुरः ॥ आघ्राणंतस्यपुष्पादेर्निर्माल्यस्यतथाप्रिये ॥ ७ ॥ विशुद्धिःस्यादंतरस्यघ्राणस्यापिविधीयते ॥ यत्रपुष्पादिकंयच्चकृष्णपादयुगार्पितम् ॥ ८ ॥
तदेकंपावनंलोकेतद्धिसर्वंविशोधयेत् ॥ पूजाचपंचधाप्रोक्तातासांभेदंशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ अभिगमनमुपादानंयोगःस्वाध्यायएवच ॥ इज्यापंचप्रकाराचा
क्रमेणकथयामिते ॥ १० ॥ तत्वाभिगमनंनामदेवतास्थानमार्जनम् ॥ उपलेपंचनिर्माल्यदूरीकरणमेवच ॥ ११ ॥ उपादानंनामगंधपुष्पादिचयनंतथा॥
योगोनामस्वदेवस्यस्वात्मनैवात्मभावना ॥१२॥ स्वाध्यायोनाममंत्रार्थानुसंधापूर्वकोजपः ॥ सूक्तस्तोत्रादिपाठश्चहरेःसंकीर्त्तनंतथा ॥१३॥ तत्वादिशास्त्रा
भ्यासश्चस्वाध्यायःपरिकीर्तितः ॥ इज्यानामस्वदेवस्यपूजनंचयथार्थतः ॥ १४ ॥ इतिपंचप्रकारार्चाकथितातवसुव्रते ॥ सार्ष्टिसामीप्यसालोक्य
सायुज्यसारूप्यदाक्रमात् ॥ १५ ॥ प्रसंगात्कथयिष्यामिशालग्रामशिलार्चनम् ॥ केशवादेश्चतुर्बाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् ॥ १६ ॥ शंखचक्रगदापद्मी
केशवाख्योगदाधरः ॥ नारायणःपद्मगदाचक्रशंखायुधैःक्रमात् ॥ १७ ॥ माधवश्चक्रशंखाभ्यांपद्मेनगदयाभवेत् ॥ गदाब्जशंखचक्रीचगोविंदाख्योगदाध
रः ॥ १८ ॥ पद्मशंखारिगादिनेविष्णुरूपायतेनमः ॥ सशंखाब्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्तये ॥ १९ ॥ नमोगदारिशंखाब्जयुक्तत्रिविक्रमायच ॥ [3]सारिकौमो
दकीपद्मशंखवामनमूर्त्तये ॥ २० ॥ चक्राब्जशंखगदिनेनमःश्रीधरमूर्त्तये ॥ हृषीकेशसारिगदाशंखपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २१ ॥ साब्जशंखगदाचक्रपद्मनाभ
स्वमूर्त्तये ॥ दामोदरशंखगदाचक्रपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २२ ॥ शंखाब्जचक्रगदिनेनमःसंकर्षणायच ॥ सारिशंखगदाब्जायवासुदेवनमोस्तुते ॥ २३ ॥
शंखचक्रगदाब्जायधृतप्रद्युम्नमूर्त्तये ॥ नमोनिरुद्धायगदाशंखाब्जारिविधारिणे ॥ २४ ॥ साब्जशंखगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये ॥ नमोऽधोक्षजरूपायगदा
शंखारिपद्मिने ॥ २५ ॥ नृसिंहमूर्त्तयेपद्मगदाशंखारिधारिणे ॥ पद्मारिशंखगदिनेनमोस्त्वच्युतमूर्त्तये ॥ २६ ॥ सगदाब्जारिशंखायनमःश्रीकृष्णमूर्त्तये ॥
शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक् ॥ २७ ॥ शुक्लाभरेखःशोभाढ्यःसदेवःश्रीगदाधरः ॥ लग्नद्विचक्रोरक्ताभःपूर्वभागस्तुपुष्कलः ॥ २८ ॥ संकर्षणो
थप्रद्युम्नःसूक्ष्मचक्रस्तुपीतकः ॥ सुदीर्घसुषिरच्छिद्रोह्यनिरुद्धस्तुवर्त्तुलः ॥२९॥ नीलोद्वारेत्रिरेखश्चअथनारायणोऽसितः ॥ मध्येगदाकृतीरेखानाभिपद्मं
महोन्नतम् ॥ ३० ॥ पृथुचक्रोनृसिंहोयः[4]कपिलोयास्त्रिबिंदुकः ॥ अथवापंचबिंदोस्तुपूजनंब्रह्मचारिणः ॥ ३१ ॥ वराहःसत्रिलिंगोयोविषमद्वय
चक्रकः ॥ नीलस्त्रिरेखःस्थूलोथकूर्ममूर्तिःसबिंदुकः ॥ ३२ ॥ कृष्णःसवर्तुलावर्त्तपांडुरोधृतपृष्ठकः ॥ श्रीधरःपंचरेखश्चवनमालीगदांकितः ॥ ३३ ॥

१ तपोधन–इ० पा० । २ विलोकयेत्–इ० पा० । ३ सारिकौमोदकीपद्मशंखवादनमूर्तये–इ० पा० । ४ कपिलोऽव्यात्रिबिंदुकः–इ० पा० ।

वामनोवर्तुलोनाममध्यचक्रःसनीलकः ॥ नानावर्णानेकमूर्तिनागभोगीत्वनंतकः ॥ ३४ ॥ स्थूलोदामोदरोनीलोमध्येचक्रःसनीलकः ॥ संकर्षणद्वारकोव्यादथब्रह्मासुलोहितः ॥ ३५ ॥ सुदीर्घरेखासुषिरएकचक्रांबुजःपृथुः ॥ पृथुचक्रःस्थूलछिद्रःकृष्णोबिंदुश्चबिंदुमान् ॥ ३६ ॥ हयग्रीवोंकुशाकारःपंचरेखःसकौस्तुभः ॥ वैकुंठोमलवद्भातिएकचक्रमयोसितः ॥ ३७ ॥ मत्स्योदीर्घांबुजाकारोदीर्घरेखश्चपांडुरः ॥ रामचक्रोदक्ष रेखोयःश्यामःसत्रिविक्रमः ॥ ३८ ॥ शालग्रामद्वारकायांस्थितायगदिनेनमः ॥ एकेनलक्षितोयोव्याद्गदाधारीसुदर्शनः ॥ ३९ ॥ लक्ष्मी नारायणोद्वाभ्यांत्रिभिश्चैवत्रिविक्रमः ॥ चतुर्भिश्चचतुर्व्यूहोवासुदेवश्चपंचभिः ॥ ४० ॥ प्रद्युम्नःषड्भिरेवाव्यात्संकर्षणश्चसप्तभिः ॥ पुरुपोत्तमोष्टभि श्चस्यान्नवव्यूहोनवोहितः ॥ ४१ ॥ दशावतारोदशभिरनिरुद्धोवतादथ ॥ द्वादशात्माद्वादशभिरतऊर्द्ध्वमनंतकः ॥ ४२ ॥ ब्रह्माचतुर्मुखोदंडीकमंड लुस्रग्युन्नतः ॥ महेश्वरःपंचवक्त्रोदशबाहुर्वृषध्वजः ॥ ४३ ॥ यथायुधस्तथागौरीचंडिकाचसरस्वती ॥ महालक्ष्मीर्मातरश्चपद्महस्तोदिवाकरः ॥ ४४ ॥ गजास्यश्चगजस्कंधःषण्मुखोनेकधागणाः ॥ एतेस्थिताःस्थापिताःस्युःप्रासादेवाथपूजिताः ॥ ४५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाहिप्राप्यंतेपुरुषेणच ॥ ४६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशालग्रामनिर्णयोनामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शालग्रामेमणौयंत्रेमंडलेप्रतिमासुच ॥ नित्यंतुश्रीहरेःपूजाकेवलेभवनेनतु ॥ १ ॥ गंडक्यामेकदेशेतुशालग्रामस्थलंमहत् ॥ पाषाणंतद्भवंपातुशालग्राममितिस्थितम् ॥ २ ॥ शालग्रामशि लास्पर्शात्कोटिजन्माघनाशनम् ॥ किंपुनःपूजनंतत्रहरेःसांनिध्यकारणम् ॥ ३ ॥ शालग्रामैकयजनाच्छतलिंगीफलंलभेत् ॥ बहुभिर्जन्मभिःपुण्यै र्यदिकृष्णशिलांलभेत् ॥ ४ ॥ गोष्पदेनचचिह्नेनजंतुस्तेनसमाप्यते ॥ आदौशिलांपरीक्षेतस्निग्धांश्रेष्ठांचमेचकाम् ॥ ५ ॥ आकृष्णामध्यमाप्रोक्तामिश्रा मिश्रफलप्रदा ॥ सदाकाष्ठेस्थितोवह्निर्मथनेनप्रकाश्यते ॥ ६ ॥ यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामेप्रतीयते ॥ प्रत्यहंद्वादशशिलाःशालग्रामस्ययोर्चयेत् ॥ ७ ॥ द्वारवत्याःशिलायुक्ताःसवैकुंठेमहीयते ॥ शालग्रामशिलायांतुगह्वरंलक्षतेनरः ॥ ८ ॥ पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पांतकंदिवि ॥ वैकुंठभवनंतत्रयत्र द्वारावतीशिला ॥ ९ ॥ मृतोविष्णुपुरंयातितत्तीर्थंयोजनत्रयम् ॥ जपःपूजाचहोमश्चसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ १० ॥ मनस्कामसमाभीष्टंक्रोशमात्रंन संशयः ॥ कीटकोपिमृतियातिवैकुंठभवनंयतः ॥ ११ ॥ शालिग्रामशिलायांयोमूल्यमुद्धाटयेन्नरः ॥ विक्रेताचानुमंताचयःपरीक्षानुमोदकः ॥ १२ ॥ सर्वेतेनरकंयांतियावत्सूर्यश्चसंप्लवः ॥ अतस्तद्वर्जयेद्देविचक्रक्रयणविक्रयम् ॥ १३ ॥ शालग्रामोद्भवोदेवोयोदेवोद्वारकोद्भवः ॥ उभयोःसंगमोयत्रमु

१ मलवद्भाति-इ०, बलवद्भाति-इ० पा० । २ हाररेखश्च-इ० पा० । ३ रामचंद्रः-इ० पा० । ४ कमंडलुधृग्युन्नतः-इ० पा० । ५ यथाशुद्धः-इ० पा० । ६ प्रकाशते-इ० पा० ।

क्तिस्तत्रनसंशयः ॥ १४ ॥ द्वारकोद्भवचक्राब्योबहुचक्रेणचिह्नितः ॥ चक्रासनाशिलाकाराचित्स्वरूपोनिरंजनः ॥ १५ ॥ नमोस्त्वोंकाररूपायसदानंद
स्वरूपिणे ॥ शालग्राममहाभागभक्तस्यानुग्रहंकुरु ॥ १६ ॥ तवानुग्रहकामस्यऋणग्रस्तस्यमेप्रभो ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामितिलकस्यविधिंमुदा ॥ १७ ॥
यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेविष्णुसारूप्यमाप्नुयुः ॥ ललाटेकेशवंविंद्यात्कंठेश्रीपुरुषोत्तमम् ॥ १८ ॥ नाभौनारायणंदेववैकुंठंहृदयेतथा ॥ दामोदरंवामपा
र्श्वेदक्षिणेचत्रिविक्रमम् ॥ १९ ॥ मूर्ध्निचैवहृषीकेशंपद्मनाभंचपृष्ठतः ॥ कर्णयोर्यमुनांगंगांबाह्वोःकृष्णंहरिंतथा ॥ २० ॥ यथास्थानेषुतुष्यंतिदेवता
द्वादशस्मृताः ॥ द्वादशैतानिनामानिकर्तव्योतिलकेपठेत् ॥ २१ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ऊर्द्ध्वंपुंड्रमूर्द्ध्वरेखंललाटेयस्यदृश्यते ॥
॥ २२ ॥ चंडालोपिसशुद्धात्मापूज्यएवनसंशयः ॥ यस्योर्द्ध्वपुंड्रंदृश्येतनललाटेनरस्यहि ॥ २३ ॥ तद्दर्शनंनकर्तव्यंदृष्ट्वासूर्यंनिरीक्षयेत् ॥ त्रिपुंड्रंय
स्यविप्रस्यऊर्द्ध्वपुंड्रंनदृश्यते ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वासचैलंस्नानमाचरेत् ॥ सांतरालंप्रकर्त्तव्यंपुंड्रंहरिपदाकृति ॥ २५ ॥ निरंतरालंयः
कुर्यादूर्द्ध्वपुंड्रंद्विजाधमः ॥ ललाटेतस्यसततंशुनःपादोनसंशयः ॥ २६ ॥ नासादिकेशपर्यंतमूर्द्ध्वपुंड्रंसुशोभनम् ॥ मध्येछिद्रसमायुक्तंतंविद्याद्धरिमंदिर
म् ॥ २७ ॥ वामभागेस्थितोब्रह्मादक्षिणेतुसदाशिवः ॥ मध्येविष्णुंविजानीयात्तस्मान्मध्यंनलेपयेत् ॥ २८ ॥ वीक्ष्यादर्शेजलेवापियोविदध्यात्प्रयत्नतः ॥
ऊर्द्ध्वपुंड्रंमहाभागःसयातिपरमांगतिम् ॥ २९ ॥ अग्निरापश्चवेदाश्चचंद्रादित्यौतथानिलः ॥ विप्राणांनित्यमेतेहिकर्णेतिष्ठंतिदक्षिणे ॥ ३० ॥ गंगाचदक्षिणे
श्रोत्रेनासिकायांहुताशनः ॥ उभयोरपिसंस्पर्शात्तत्क्षणादेवशुध्यति ॥ ३१ ॥ कृत्वाचैवोदकंशंखेवैष्णवानांमहात्मनाम् ॥ तुलसीमिश्रितंदद्यात्पिबेन्मूर्ध्ना
भिवंदयेत् ॥ ३२ ॥ प्राश्नीयात्प्रोक्षयेद्देहंपुत्रमित्रपरिग्रहम् ॥ विष्णोःपादोदकंपीतंकोटिजन्माघनाशनम् ॥ ३३ ॥ तदेवाष्टगुणंपापंभूमौबिंदुनिपा
तनात् ॥ जलशंखंकरेकृत्वास्तुत्वानत्वाप्रदक्षिणम् ॥ ३४ ॥ सततंधार्यतेवारितेनाप्तंजन्मनःफलम् ॥ शंखोयस्यगृहेनास्तिघंटावागरुडान्विता ॥ ३५ ॥
पुरतोवासुदेवस्यनसभागवतःकलौ ॥ यानैर्वापादुकाभिर्वापानंभगवतोगृहे ॥ ३६ ॥ देवोत्सवेष्वसेवाचअप्रणामस्तदग्रतः ॥ उच्छिष्टेचैवचाशौचेभगवद्वं
दनादिकम् ॥ ३७ ॥ एकहस्तप्रणामश्चतत्पुरस्तात्प्रदक्षिणम् ॥ पादप्रसारणंचाग्रेतथापर्यंकसेवनम् ॥ ३८ ॥ शयनंभक्षणंचापिमिथ्याभाषणमेवच ॥
उच्चैर्भाषामिथोजल्पोरोदनानिचविग्रहः ॥ ३९ ॥ निग्रहानुग्रहौचैवस्त्रीषुचक्रूरभाषणम् ॥ केवलावरणंचैवपरनिंदापरस्तुतिः ॥ ४० ॥ अश्लीलभाषणंचै
वअधोवायुविमोक्षणम् ॥ शक्तौगौणेपचारश्चअनिवेदितभक्षणम् ॥ ४१ ॥ तत्तत्कालोद्भवानांचफलादीनामनर्पणम् ॥ विनियुक्तावशिष्टस्यप्रदानंव्य

१ सदाचंद्रस्वरूपिणे–इ० पा० ।

जनस्ययत् ॥ ४२ ॥ स्पष्टीकृत्याशनंचैवपरनिंदापरस्तुतिः ॥ गुरौमौनंनिजस्तोत्रंदेवतानिंदनंतथा ॥ ४३ ॥ अपराधास्तथाविष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकी
र्तिताः ॥ ४४ ॥ अपराधसहस्राणिक्रियंतेऽहर्निशंमया ॥ तवाहमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन ॥ ४५ ॥ इतिमंत्रंसमुच्चार्यप्रणमेद्दंडवद्भुवि ॥ अप
राधसहस्राणिक्षमतेसर्वदाहरिः ॥ ४६ ॥ सायंप्रातर्द्विजातीनांश्रुत्युक्तमशनंतथा ॥ विष्णुभक्तावशिष्टस्यदिनपापात्प्रमुच्यते ॥ ४७ ॥ अन्नंब्रह्मार
सोविष्णुःखादयेन्मां[1]समुच्चरन् ॥ एवंज्ञात्वातुयोभुंक्तेसोन्नदोषैर्नलिप्यते ॥ ४८ ॥ अलाबुंवर्त्तुलाकारंमसूरंचसवल्कलम् ॥ तालंशुक्तंचवृंताकंनखादेद्वै
ष्णवोनरः ॥ ४९ ॥ वटाश्वत्थार्कपत्रेषुकुंभीतिंदुकपत्रयोः ॥ कोविदारेकदंबेचनखादेद्वैष्णवोनरः ॥ ५० ॥ श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेत्यजे
त् ॥ आश्विनेमासिदुग्धंचकार्त्तिकेचामिषंत्यजेत् ॥ ५१ ॥ दग्धमन्नंतुजंबीरंयद्विष्णोरनिवेदितम् ॥ बीजपूरंचशाकंचप्रत्यक्षलवणंतथा ॥ ५२ ॥ यदि
वैवाच्चभुंजीततदातन्नामसंस्मरेत् ॥ हैमंतिकंसितास्विन्नंधान्यंमु[2]द्गास्तिलायवाः ॥ ५३ ॥ कलापकंगुनीवाराःशाकंचहिलमोचिका ॥ कालशाकंच
वास्तूकंमूलकंरक्तकेतरत् ॥ ५४ ॥ लवणेसिंधुसामुद्रेगव्येचदधिसर्पिषी ॥ पयोनुद्धृतसारंचपनसाम्रहरीतकी ॥ ५५ ॥ पिप्पलीजीरकंचैवनागरंगक
तिंतिडी ॥ कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवम् ॥ ५६ ॥ अतैलपक्कंमुनयोहविष्यान्नंप्रचक्षते ॥ तुलसीपत्रपुष्पाद्यैर्माल्यंवहतियोनरः ॥ ५७ ॥
विष्णुंतमपिजानीयात्सत्यंसत्यंनसंशयः ॥ धात्रीवृक्षंसमारोप्यविष्णुतुल्योभवेन्नरः ॥ ५८ ॥ कुरुक्षेत्रंविजानीयात्सार्द्धहस्तशतत्रयम् ॥ तुलसीका
ष्ठघटितैरुद्राक्षाकारकारितैः ॥ ५९ ॥ निर्मितांमालिकांकंठेनिधायार्चनमारभेत् ॥ तथामलकमालांचसम्यक्पुष्करमालिकाम् ॥ ६० ॥
कं[3]ठेमालांचयत्नेनधारयेद्विष्णुपूजकः ॥ निर्माल्यंतुलसीमालांशिरस्यापिचधारयेत् ॥ ६१ ॥ निर्माल्यचंदनेनांगम[4]र्कयेत्तस्यनामभिः ॥ लला
टेचगदाधार्यामूर्ध्निचापंशरस्तथा ॥ ६२ ॥ नंदकंचैवहृन्मध्येशंखंचक्रंभुजद्वये ॥ शंखचक्रान्वितोविप्रःश्मशानेम्रियतेयदि ॥ ६३ ॥
प्रयागेयागतिःप्रोक्तासागतिस्तस्यनिश्चिता ॥ योधृत्वातुलसीपत्रंशिरसाविष्णुतत्परः ॥ ६४ ॥ करोतिसर्वकार्याणिफलमाप्नोतिचाक्षयम् ॥
तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितःकर्मआचरन् ॥ ६५ ॥ पितॄणांदेवतानांचकृतंकोटिगुणंभवेत् ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठनिर्मिताम् ॥ ६६ ॥
देहंतयानरोभक्त्यातस्यनश्यतिपातकम् ॥ पाद्यादिभिरथाभ्यर्च्यइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ६७ ॥ यादृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुःपावनीरो

---

१ मां शिवमित्यर्थः–इह शिवस्य पार्वतीं प्रत्युक्तत्वात्–अन्यत्र स्मृत्यादौ च– ' अन्नं ब्रह्मा रसो विष्णुर्भोक्ता देवो महेश्वरः,–इत्युक्तत्वात् । २ गुंद्राः–इ० पा० । ३ कदंबमालां यत्नेन–इ० पा० ।
४ अर्चयेत्–इ०, चर्चयेत्–इ० च पा० ।

गाणामभिवंदितानिरसनीसिक्तांतकत्रासिनी ॥ प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपितान्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यैनमः ॥६८॥इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येदेवीश्वरसंवादेतिलकादिनिर्णयोनामनवसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ घोरेकलियुगेप्राप्तेविषे[1]
यग्राहसंकुले ॥ पुत्रदारधनाद्यातौंतत्कथंधार्यतेविभो॥१॥ तदुपायंमहादेवकथयस्वकृपानिधे॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ हरेर्नामहरेर्नामहरेर्नामैवकेवलम्॥२॥
हरेरामहरेकृष्णकृष्णकृष्णेतिमंगलम् ॥ एवंवदंतियेनित्यंनहितान्बाधतेकलिः ॥ ३ ॥ अंतरांतरकर्माणिकृत्वानामानिचस्मरेत् ॥ कृष्णकृष्णेतिकृष्णेति
कृष्णेत्याहपुनःपुनः ॥ ४ ॥ मन्नामचैवत्वन्नामयोजयित्वाव्यतिक्रमात् ॥ सोपिपापात्प्रमुच्येततूलराशेरिवानलः ॥ ५ ॥ जयाद्येतत्त्वयावाप्यथ
वाश्रीशब्दपूर्वकम् ॥ तच्चमेमंगलंनामजपन्यायात्प्रमुच्यते ॥ ६ ॥ दिवानिशिचसंध्यायांसर्वकालेषुसंस्मरेत् ॥ अहर्निशंस्मरन्नामंकृष्णंपश्यतिचक्षु
षा ॥ ७ ॥ अशुचिर्वाशुचिर्वापिसर्वकालेषुसर्वदा ॥ नामसंस्मरणादेवसंसारान्मुच्यतेक्षणात् ॥ ८ ॥ नानापराधयुक्तस्यनामापिचहरत्यघम् ॥ यज्ञ
व्रततपोदानंसांगंनैवकलौयुगे ॥ ९ ॥ गंगास्नानंहरेर्नामनिरपायमिदंद्वयम् ॥ १० ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्ते
यान्यथान्यानिहरेःप्रियेणगोविंदनाम्नानचसंतिभद्रे ॥ ११ ॥ अपवित्रःपवित्रोवासर्वावस्थांगतोपिवा ॥ यःस्मरेत्पुंडरीकाक्षंसबाह्याभ्यंतरःशुचिः ॥ १२ ॥
नामसंस्मरणादेवतथात[3]स्यार्थचिंतनात् ॥ सौवर्णींराजतींवापितथापैष्टींस्रगाकृतिम् ॥ १३ ॥ पादयोश्चिह्नितांकृत्वापूजांचैवसमारभेत् ॥ दक्षिणस्यप
दोंगुष्ठमूलेचक्रंबिभर्तियः ॥ १४ ॥ तत्रनम्रजनस्यापिसंसारच्छेदनायच ॥ मध्यमांगुलिमूलेतुधत्तेकमलमच्युतः ॥ १५ ॥ ध्यातृचित्तद्विरेफाणां
लोभनायातिशोभनम् ॥ पद्मस्याधोध्वजंधत्तेसर्वानर्थजयध्वजम् ॥ १६ ॥ कनिष्ठामूलतोवज्रंभक्तपापौघभेदनम् ॥ पार्श्वमध्येंकुशंभक्तचित्तेभसका
रणम् ॥ १७ ॥ भोगसंपन्मयंधत्तेयवमंगुष्ठपर्वणि ॥ मूलेगदांचपापाद्रिभेदनींसर्वदेहिनाम् ॥ १८ ॥ सर्वविद्याप्रकाशायधत्तेसभगवानजः ॥ पद्मादीन्य
पिचिह्नानितत्रदक्षेणयत्पुनः ॥ १९ ॥ वामपादेवसेत्सोयंबिभर्त्तिकरुणानिधिः ॥ तस्माद्गोविंदमाहात्म्यमानंदरससुंदरम् ॥ २० ॥ शृणुयात्कीर्त्त
येन्नित्यंसनिर्मुक्तोनसंशयः ॥ मा[4]सकृत्यंप्रवक्ष्यामिविष्णोःप्रीतिकरंपरम् ॥ २१ ॥ ज्येष्ठेतुस्नापनंकुर्याच्छ्रीविष्णोर्यत्नतःशुचिः ॥ दैनंदिनंतुदुरितंपक्षमा
सर्त्तुवर्षजम् ॥ २२ ॥ ब्रह्महत्यासहस्राणिज्ञाताज्ञातकृतानिच ॥ स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानिच ॥ २३ ॥ कोटिकोटिसहस्राणिह्युपपापानिया
निच ॥ सर्वाण्यथप्रणश्यंतिपौर्णमास्यांतुवासरे ॥२४॥ आसिंचेदच्युतंमूर्ध्नितदैतत्कलशोदकम् ॥ पुरुषसूक्तेनमंत्रेणपावमानीभिरेवच ॥ २५ ॥ नालि

१ विषयश्राद्धसंकुले–इ० पा० । २ जयशंकर–इति, गौरीहर–इति वा नामग्रहणमित्यर्थः । ३ तत्पादचिंतनात्–इ० पा० । ४ नमस्कृत्य–इ० पा० ।

केरोदकेनाथतथातालफलांबुना ॥ रत्नोदकेनगंधेनतथापुष्पोदकेनच ॥ २६ ॥ पंचोपचारैराराध्ययथाविभवविस्तरैः ॥ घंघंटायैनमइतिघंटावाद्यं प्रदा[1]पयेत् ॥ २७ ॥ पतितस्यमहाध्वानन्यस्तपातकसंचये ॥ पाहिमांपापिनंघोरसंसारार्णवपातिनम् ॥ २८ ॥ यएवंकुरुतेविद्रान्ब्राह्मणःश्रोत्रियःशुचिः ॥ सर्वपापैःप्रमुच्येतविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २९ ॥ आषाढशुक्लैकादश्यांकुर्यात्स्वापमहोत्सवम् ॥ आषाढेचरथंकुर्याच्छ्रावणेश्रवणाविधिम् ॥ ३० ॥ भाद्रेचजन्मदिवसउपवासपरोभवेत् ॥ प्रसुप्तस्यपरीवर्तमाश्विनेमासिकारयेत् ॥ ३१ ॥ उत्थानंश्रीहरेःकुर्यादन्यथाविष्णुद्रोहकृत् ॥ शुभेचैवाश्विनेमासिमहामायांचपूजयेत् ॥ ३२ ॥ सौवर्णीराजतींवापिविष्णुरूपांबलिंविना ॥ हिंसाद्वेषौनकर्तव्यौधर्मात्माविष्णुपूजकः ॥ ३३ ॥ कार्तिकेपुष्यमासेचकामतःपुण्यमाचरेत् ॥ दामोदरायदीपंचप्रांशुस्थानेप्रदापयेत् ॥ ३४ ॥ सप्तवर्तिप्रमाणेनदीपःस्याच्चतुरंगुलः ॥ पक्षांतेचप्रकर्तव्यादीपमालावलिःशुभा ॥ ३५ ॥ मार्गशीर्षेसितेपक्षेषष्ठ्यांचसितवस्त्र[2]कैः ॥ पूजयेज्जगदीशंचब्रह्माणंचविशेषतः ॥ ३६ ॥ पौषेपुष्पाभिषेकंचवर्जयेच्चंदनंश्लथम् ॥ संक्रांत्यांमाघमासेचसाधिवासिततंडुलात् ॥ ३७ ॥ नैवेद्यंविष्णवेदद्यादिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यादेवदेवपुरःस्थितान् ॥ ३८ ॥ अभ्यर्च्यभगवद्भक्तान्द्विजांश्चभगवद्धिया ॥ एकस्मिन्भोजितेभक्तेकोटिर्भवतिभोजिता ॥ ३९ ॥ विप्रभोजनमात्रेणव्यंगंसांगंध्रुवंभवेत् ॥ पंचम्यांशुक्लपक्षेतुस्नापयित्वाचकेशवम् ॥ ४० ॥ पूजयित्वाविधानेनचूतं[3]पल्लवसंयुतैः ॥ फलचूर्णैश्चविविधैर्वासितैःपटसाधितैः ॥ ४१ ॥ काननंरमणीयंचप्रदीप्तंदीपदीपितम् ॥ द्राक्षेक्षुरंभाजंबीरनागरंगंचपूगकम् ॥ ४२ ॥ नालिकेरंचधात्रींचपनसंचहरीतकीम् ॥ अन्यैश्चवृक्षखंडैश्चसर्वर्तुकुसुमान्वितैः ॥ ४३ ॥ अन्यैश्चविविधैश्चैवफलपुष्पसमन्वितैः ॥ वितानैःकुसुमोद्दामैर्वारिपूर्णघटैस्तथा ॥ ४४ ॥ चूत[4]शाखोपशाखाभिःशोभितंछत्रचामरैः ॥ जयकृष्णेतिसंस्मृत्यप्रदक्षिणपुरस्सरम् ॥ ४५ ॥ विशेषतःकलियुगेदोलोत्सवोविधीयते ॥ फाल्गुनेचचतुर्दश्यामष्टमेयामसंज्ञके ॥ ४६ ॥ अथवापौर्णमास्यांतुप्रतिपत्संधिसंज्ञके ॥ पूजयेद्विधिवद्भक्त्याफल्गुचूर्णैश्चतुर्विधैः ॥ ४७ ॥ सितरक्तैर्गौरपीतैःकर्पूरादिविमिश्रितैः ॥ हरिद्रारागयोगाच्चरंगरूपैर्मनोहरैः ॥ ४८ ॥ अन्यैर्वारंगरूपैश्चप्रीणयेत्परमेश्वरम् ॥ एकादश्यांसमारभ्यपंचम्यांतंसमापयेत् ॥ ४९ ॥ पंचाहानित्र्यहानिवादोलोत्सवोविधीयते ॥ दक्षिणाभिमुखंकृष्णंदोलमानंसकृन्नराः ॥ ५० ॥ दृष्ट्वापराधनिचयैर्मुक्तास्तेनात्रसंशयः ॥ निक्षिप्यजलपात्रेचमासिमाधवसंज्ञके ॥ ५१ ॥ सौवर्णपात्रेरौप्येवाताम्रेवाप्यथमृण्मये ॥ तोयस्थंयोर्चयेद्देवंशालग्रामसमुद्भवम् ॥ ५२ ॥ प्रतिमांवा[5]महाभागेतस्यपुण्यंनगण्यते ॥ दमनारोपणंकृत्वा

१ निवेदयेत्–इ० पा० । २ सितपत्रकैः–इ० पा० । ३ चतुःपल्लवसंयुतैः–इ० पा० । ४ चतुःशाखोपशाखाभिः–इ० पा० । ५ महागेहे–इ० पा० ।

श्रीविष्णौचसमर्पयेत् ॥ ८३ ॥ वैशाखेश्रावणेभाद्रेकर्तव्यंवातदर्पणम् ॥ पूर्वैंपूर्वैंतुवा[1]तस्थेदमनादिषुकर्मसु ॥ ८४ ॥ प्रकर्तव्यंविधानेनअन्यथानिष्फ
लंभवेत् ॥ वैशाखेचतृतीयायांजलमध्येविशेषतः ॥ ८५ ॥ अथवामंडलेकुर्यान्मंडपेवाबृहद्वने ॥ सुगंधचंदनेनांगंसुपुष्टंचदिनेदिने ॥ ८६ ॥ यथाप्रयत्नतः
कुर्यात्कृशांगस्येवपुष्टिदम् ॥ चंदनागुरुह्रीबेरकृष्णकुंकुमरोचना ॥ ८७ ॥ जटामांसीमुराचैवविष्णोर्गंधाष्टकंविदुः ॥ तैस्तैर्गंधयुतैश्चापिविष्णोरंगानिले
पयेत् ॥ ८८ ॥ धृष्टंचतुलसीकाष्ठंकर्पूरागुरुयोगतः ॥ अथवाकेसरैर्योज्यंहरिचंदनमुच्यते ॥ ८९ ॥ यात्राकालेचयेकृष्णंभक्त्यापश्यंतिमानवाः ॥ नते
षांपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि ॥९०॥सुगंधमिश्रितैस्तोयैर्देवदेवंगलंतिये॥अथवापुष्पमध्येतुस्थापयेज्जगदीश्वरम् ॥९१॥ वृंदावनंतत्रगत्वाउपस्कृत्यफ
लानिच॥विष्णुभक्तेनयोग्येनभोजयेत्तदशेषतः॥९२॥ नालिकेरफलंबीजकोशंचोद्धृत्यदापयेत्॥घोंटाफलंचपनसंकोशमुद्धृत्यदापयेत्॥९३॥ दध्नाविमिश्रि
तंचान्नंघृतेनाप्लुत्यदापयेत् ॥ पाचितंपिष्टकंपूपमष्टादशघृतेनच ॥ ९४ ॥ तैलैश्चातिलसंमिश्रैःफलंपक्वंप्रदापयेत् ॥ यद्यदेवात्मनःप्रीतंतत्तदीशायदाप
येत् ॥ ९५ ॥ दत्वानैवेद्यवस्त्रादिनाददीतकथंचन ॥ त्यक्तंचविष्णुमुद्दिश्यतद्भक्तेभ्योविशेषतः ॥ ९६ ॥ इतितेकथितंकिंचित्समासेनमहेश्वरि ॥ गोप
नीयंप्रयत्नेनस्वयोनिरिवपार्वति ॥ ९७ ॥ श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गबोधाधिकारइहचेदलमन्यपाठैः ॥ तत्प्रेमभावरसभक्तिविलासनामहारेषुचेत्स्व
लुमनःकिमुकामिनीभिः ॥ ९८ ॥ तच्चेतसाप्रभजतांव्रजबालकेंद्रंवृंदावनक्षितितलंयमुनाजलंच ॥ तल्लोकनाथपदपंकजधूलिमिश्रलिप्तंवपुःकिलवृथागरु
चंदनाद्यैः ॥ ९९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेउमामहेश्वरसंवादेवृंदावनमाहात्म्येऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतजीवचि
रंसाधोश्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ त्वयाप्रकाशितंसर्वंभक्तानांभवतारणम् ॥ १ ॥ श्रीकृष्णलीलांनिखिलांब्रूहिदैनंदिनींप्रभो ॥ ययाकर्णितयासाधोकृ
ष्णेभक्तिर्विवर्द्धते ॥ २ ॥ गुरोःशिष्यस्यमंत्रस्यविधानंलक्षणंपृथक् ॥ वदास्माकंमहाभागत्वंहिनःपरमःसुहृत् ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकदायमु
नातीरेसमासीनंजगद्गुरुम् ॥ नारदःप्रणिपत्याहदेवदेवंसदाशिवम् ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवसर्वज्ञजगदीश्वर ॥ भगवद्धर्मतत्वज्ञकृष्ण
मंत्रविदांवर ॥ ५ ॥ कृष्णमंत्रामयालब्धास्त्वत्तोयेचपितुःपरे ॥ तेसर्वेसाधितास्तै[2]स्त्वान्मंत्रराजादयोमया ॥ ६ ॥ बहुवर्षसहस्रैस्तुशाकमूलफलाशिना ॥
शुष्कपर्णांबुवाय्वादिभोजिनाचनिराशिना ॥ ७ ॥ स्त्रीणांसंदर्शनालापवर्जिनाभूमिशायिना ॥ कामादिषड्गुणंजित्वाबाह्येंद्रियनियम्यता ॥ ८ ॥ एवंकृते
पिनैवात्मासंतुष्टोममशंकर ॥ तद्ब्रूहियत्प्रासिध्येतसंस्काराद्यैर्विनाप्रभो ॥ ९ ॥ सकृदुच्चारणादे[3]वैददातिफलमुत्तमम् ॥ यदियोग्योस्मिदेवेशतदामेकृपया

१ निवातस्थे–इ० पा० । २ यत्नात्–इ० पा० । ३ नृणाम्–इ० पा० ।

वद ॥ १० ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागत्वयालोकहितैषिणा[1] ॥ सुगोप्यमपिवक्ष्यामिमंत्रचिंतामणिंतव ॥ ११ ॥ रहस्यानांरहस्यंयद्गुह्या
नांगुह्यमुत्तमम् ॥ नमयाकथितंदेव्यैनाग्रजेभ्यःपुरातव ॥ १२ ॥ वक्ष्यामियुगलंतुभ्यंकृष्णमंत्रमनुत्तमम् ॥ मंत्रचिंतामणिर्नामयुगलंद्वयमेवच ॥ १३ ॥
पर्यायाअस्यमंत्रस्यतथापंचपदीतिच ॥ गोपीजनपदंवल्लभांतंतुचरणानिति ॥ १४ ॥ शरणंचप्रपद्येचएषपंचपदात्मकः ॥ मंत्रचिंतामणिःप्रोक्तःषोड
शार्णोमहामनुः ॥ १५ ॥ नमोगोपीजनेत्युक्त्वावल्लभाभ्यांवदेत्ततः ॥ पदद्वयात्मकोमंत्रोदशार्णःखलुकथ्यते ॥ १६ ॥ एतांपंचपदींजप्त्वाश्रद्धयाश्र
द्धयासकृत् ॥ कृष्णप्रियाणांसांनिध्यंगच्छत्येवनसंशयः ॥ १७ ॥ नपुरश्चरणप्रेक्षानास्यन्यासविधिक्रमः ॥ नदेशकालनियमोनारिमित्रादिशोध
नम् ॥ १८ ॥ सर्वेधिकारिणश्चात्रचंडालांतामुनीश्वर ॥ स्त्रियःशूद्रादयश्चापिजडमूकादिपंगवः ॥ १९ ॥ अन्येहूणाःकिराताश्चपुलिंदाःपुष्कसास्तथा ॥
आभीरायवनाःकंकाःखसाद्याःपापयोनयः ॥ २० ॥ दंभाहंकारपरमाःपापाःपैशुन्यतत्पराः ॥ गोब्राह्मणादिहंतारोमहोपपातकान्विताः ॥ २१ ॥ ज्ञानवै
राग्यरहिताःश्रवणादिविवर्जिताः ॥ एतेचान्येचसर्वेस्युर्मनोरस्याधिकारिणः ॥ २२ ॥ यदिभक्तिर्भवेदेषांकृष्णेसर्वेश्वरेश्वरे ॥ तदाधिकारिणःसर्वेनान्य
थामुनिसत्तम ॥२३॥ याज्ञिकोदाननिरतःसर्वतंत्रोपसेवकः ॥ सत्यवादीयतिर्वापिवेदवेदांगपारगः ॥२४॥ ब्रह्मनिष्ठःकुलीनोवातपस्वीव्रततत्परः ॥ अत्राधि
कारीनभवेत्कृष्णभक्तिविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्मादकृष्णभक्तायकृतघ्नायनमानिने[2] ॥ नचश्रद्धाविहीनायवक्तव्यंनास्तिकायच ॥ २६ ॥ नचाशुश्रूषवेवा
च्यंनासंवत्सरसेविने ॥ श्रीकृष्णेऽनन्यभक्तायदंभलोभविवर्जिने ॥ २७ ॥ कामक्रोधविमुक्तायदेयमेतत्प्रयत्नतः ॥ ऋषिश्चैवाहमेतस्यगायत्रीछंदउच्य
ते ॥ २८ ॥ देवताबल्लवीकांतोमंत्रस्यपरिकीर्तितः ॥ सप्रियस्यहरेर्दास्येविनियोगउदाहृतः ॥ २९ ॥ आचक्राद्यैस्तथामंत्रैःपंचांगानिप्रकल्पयेत् ॥
अथवापिस्ववीजेनकरांगन्यासकौचरेत् ॥ ३० ॥ मंत्रस्यप्रथमोवर्णोबिंदुनामूर्ध्निभूषितः ॥ गमित्येवंभवेद्बीजंनमःशक्तिरिहोदिता ॥ ३१ ॥ अंतिमार्णै[3]
र्दशांगानितैरेवचतथार्चनम् ॥ गंधपुष्पादिभिस्तच्चजलैरेवाप्यसंभवे ॥ ३२ ॥ न्यासपूर्वविधानेनकर्तव्यंहरितुष्टये ॥ अतएवास्यमंत्रस्यन्यासाद्यन्येवदं
तिच ॥ ३३ ॥ सकृदुच्चारणादेवकृतकृत्यत्वदायिनः ॥ तथापिदशधानित्यंजपाद्यर्थंप्रविन्यसेत् ॥ ३४ ॥ अथध्यानंप्रवक्ष्यामिमंत्रस्यास्यद्विजोत्तम ॥
पीतांबरंघनश्यामंद्विभुजंवनमालिनम् ॥ ३५ ॥ बर्हिबर्हकृतोत्तंसं[4]शशिकोटिनिभाननम् ॥ घूर्णायमाननयनंकर्णिकारावतंसिनम् ॥ ३६ ॥ अभितश्चंदने
नाथमध्येकुंकुमबिंदुना ॥ रचितंतिलकंभालेबिभ्रतंमंडलाकृतिम् ॥ ३७ ॥ तरुणादित्यसंकाशकुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ घर्माम्बुकणिकाराजद्दर्पणाभ

१ सर्वलोकहितैषिणा--इ० पा० । २ हरावभक्ताय--इ० पा० । ३ अंतिमार्णैरथांगानि--इ० पा० । ४ बर्हिबर्हकृतापीडम्--इ० पा० ।

कपोलकम् ॥ ३८ ॥ प्रियास्यन्यस्तनयनंलीलापांगोन्नतभ्रुवम् ॥ अग्रभागन्यस्तमुक्ताविस्फुरत्प्रोच्चनासिकम् ॥ ३९ ॥ दशनज्योत्स्नयाराजत्पक्वबिंब
फलाधरम् ॥ केयूरांगदसद्रत्नमुद्रिकाभिर्लसत्करम् ॥ ४० ॥ बिभ्रतंमुरलींवामेपाणौपद्मंतथैवच ॥ कांचीदामस्फुरन्मध्यंनूपुराभ्यांलसत्पदम् ॥ ४१ ॥
रतिकेलिरसावेशचपलंचपलेक्षणम् ॥ हसंतंप्रिययासार्द्धंहासयंतंचतांमुहुः ॥ ४२ ॥ इत्थंकल्पतरोर्मूलेरत्नसिंहासनोपरि ॥ वृंदारण्येस्मरेत्कृष्णंसंस्थितं
प्रिययासह ॥ ४३ ॥ वामपार्श्वेस्थितांतस्यराधिकांचस्मरेत्ततः ॥ नीलचोलकसंवीतांतप्तहेमसमप्रभाम् ॥ ४४ ॥ पट्टांचलेनावृतार्द्धसुस्मेराननपंकजा
म् ॥ कांतवक्रेन्यस्तनेत्रांचकोरीचंचलेक्षणाम् ॥ ४५ ॥ अंगुष्ठतर्जनीभ्यांचनिजकांतमुखांबुजे ॥ अर्पयंतींपूगफलंपर्णचूर्णसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ मुक्ताहा
रस्फुरच्चारुपीनोन्नतपयोधराम् ॥ क्षीणमध्यांपृथुश्रोणींकिंकिणीजालमंडिताम् ॥ ४७॥ रत्नताटंककेयूरमुद्रावलयधारिणीम् ॥ रणत्कटकमंजीररत्नपादां
गुलीयकाम् ॥ ४८ ॥ लावण्यसारमुग्धांगींसर्वावयवसुंदरीम् ॥ आनंदरससंमग्नांप्रसन्नांनवयौवनाम् ॥ ४९ ॥ सख्यश्चतस्याविप्रेंद्रतत्समानवयोगुणाः ॥
तत्सेवनपराभाव्याश्चामरव्यजनादिभिः ॥ ५० ॥ अथतुभ्यंप्रवक्ष्यामिमंत्रार्थंशृणुनारद ॥ बहिरंगैःप्रपंचस्यस्वांशैर्मायादिशक्तिभिः ॥ ५१ ॥ अंतरंगै
स्तथानित्यविभूतैस्तैश्चिदादिभिः॥गोपनादुच्यतेगोपीराधिकाकृष्णवल्लभा॥ देवीकृष्णमयीप्रोक्ताराधिकापरदेवता ॥५२॥ सर्वलक्ष्मीस्वरूपासाकृष्णाह्ला
दस्वरूपिणी ॥ ततःसाप्रोच्यतेविप्रह्लादिनीतिमनीषिभिः ॥५३॥ तत्कलाकोटिकोटचंशदुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ सातुसाक्षान्महालक्ष्मीःकृष्णोनारायणः
प्रभुः ॥५४॥ नैतयोर्विद्यतेभेदःस्वल्पोपिमुनिसत्तम ॥ इयंदुर्गाहरीरुद्रःकृष्णःशक्रइयंशची ॥५५॥ सावित्रीयंहरिर्ब्रह्माधूमोर्णासौयमोहरिः॥बहुनाकिंमुनिश्रे
ष्ठविनाताभ्यांनकिंचन ॥५६॥ चिदचिल्लक्षणंसर्वंराधाकृष्णमयंजगत् ॥ इत्थंसर्वंतयोरेवविभूतिंविद्धिनारद ॥ ५७॥ नशक्यतेमयावक्तुंवर्षकोटिशतैरपि ॥
त्रैलोक्येपृथिवीमान्याजंबूद्वीपंततोवरम् ॥ ५८ ॥ तत्रापिभारतंवर्षंतत्रापिमथुरापुरी ॥ तत्रवृंदावनंनामतत्रगोपीकदंबकम् ॥ ५९ ॥ तत्रराधासखीवर्गस्त
त्रापिराधिकावरा ॥ सांनिध्याधिक्यतस्तस्याआधिक्यंस्याद्यथोत्तरम् ॥ ६० ॥ पृथिवीप्रभृतीनांतुनान्यत्किंचिदिहोदितम् ॥ सैषाहिराधिकागोपीजन
स्तस्याःसखीगणः ॥ ६१ ॥ तस्याःसखीसमूहस्यवल्लभौप्राणनायकौ ॥ राधाकृष्णौतयोःपादाःशरणंस्यादिहाश्रये ॥ ६२ ॥ प्रपद्येगतवानास्मिजीवोहं
भृशदुःखितः ॥ सोहंयःशरणंप्राप्तोममतस्ययदस्तिच ॥ ६३ ॥ सर्वंताभ्यांतदर्थंहितद्भोग्यंनह्यहंमम ॥ इत्यसौकथितोविप्रमंत्रस्यार्थःसमासतः ॥ ६४॥

१ लीलयाचोन्नतभ्रुवम्--इ० पा० । २ कामम्--इ० पा० । ३ धूमोर्चासौ--इ० पा० ।

युगलार्थस्तथान्यासःप्रपत्तिःशरणागतिः ॥ आत्मार्पणमिमेपंचपर्यायास्तेमयोदिताः ॥ ६५ ॥ अयमेवार्चिंतनीयोदिवानक्तमतंद्रितैः ॥ ६६ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ छ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ अथदीक्षाविधिंवक्ष्येशृणुनारदतत्वतः ॥
श्रवणादेवमुच्येतविनातस्यविधानतः ॥ १ ॥ आविरंच्याज्जगत्सर्वंविज्ञायनश्वरंबुधः ॥ आध्यात्मिकादित्रिविधदुःखमेवानुभूयच ॥ २ ॥ अनित्यत्वा
च्चसर्वेषांसुखानांमुनिसत्तम ॥ दुःखपक्षेविनिक्षिप्यतानितेभ्योविवर्जितः ॥ ३ ॥ विरज्यसंसृतेर्हानौसाधनानिविचिंतयेत् ॥ अनुत्तमसुखस्यापिसंप्राप्तौ
भृशनिर्वृतः ॥ ४ ॥ [1]नराणांदुष्करत्वंहिविज्ञायचमहामतिः ॥ भृशमार्त्तस्ततोविप्रमांगुरुंशरणंव्रजेत् ॥ ५ ॥ शांतोविमत्सरःकृष्णेभक्तोऽनन्यप्रयो
जनः ॥ अनन्यसाधनःश्रीमान्[2]कामलोभविवर्जितः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णरसतत्त्वज्ञःकृष्णमंत्रविदांवरः ॥ कृष्णमंत्राश्रयोनित्यंमंत्रभक्तःसदाशुचिः ॥ ७ ॥
सद्धर्मशासकोनित्यंसदाचारनियोजकः ॥ संप्रदायीकृपापूर्णोविरागीगुरुरुच्यते ॥ ८ ॥ एवमादिगुणःप्रायःशुश्रूषुर्गुरुपादयोः ॥ गुरौनितांतभक्तश्चमु
मुक्षुःशिष्यउच्यते ॥ ९ ॥ यत्साक्षात्सेवनंतस्यप्रेम्णाभागवतोभवेत् ॥ समोक्षःप्रोच्यतेप्राज्ञैर्वेदवेदांगवेदिभिः ॥ १० ॥ आश्रित्यस्वगुरोःपादौनि
जवृत्तंनिवेदयेत् ॥ ससंदेहानपाकृत्यबोधयित्वापुनःपुनः ॥ ११ ॥ स्वपादप्रणतंशांतंशुश्रूषुं[3]निजपादयोः ॥ अतिहृष्टमनाःशिष्यंमनुमध्यापये
त्परम् ॥ १२ ॥ चंदनेनमृदावापिविलिखेद्बाहुमूलयोः ॥ वामदक्षिणयोर्विप्रशंखचक्रेयथाक्रमम् ॥ १३ ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रंततःकुर्याद्भालादिषुविधानतः ॥
ततोमंत्रद्वयंतस्यदक्षकर्णेविनिर्दिशेत् ॥ १४ ॥ मंत्रार्थंचवदेत्तस्मैयथावदनुपूर्वशः ॥ दासशब्दयुतंनामधार्यंतस्यप्रयत्नतः ॥ १५ ॥ ततोतिभक्त्या
सस्नेहंवैष्णवान्भोजयेद्बुधः ॥ श्रीगुरुंपूजयेच्चापिवस्त्रालंकरणादिभिः ॥ १६ ॥ सर्वस्वंगुरवेदद्यात्तदर्द्धंवामहामुने ॥ स्वदेहमपिनिक्षिप्यगुरौस्थेयम
किंचनैः ॥ १७ ॥ यएतैःपंचभिर्विद्वान्संस्कारैःसंस्कृतोभवेत् ॥ दास्यभागीसकृष्णस्यनान्यथाकल्पकोटिभिः ॥ १८ ॥ अंकनंचोर्द्ध्वपुंड्रश्चमंत्रो
नामविधारणम् ॥ पंचमोयागइत्युक्ताःसंस्काराःपूर्वसूरिभिः ॥ १९ ॥ अंकनंशंखचक्राद्यैःसच्छिद्रंपुंड्रमुच्यते ॥ दासशब्दयुतंनाममंत्रोयुगलसं
ज्ञकः ॥ २० ॥ गुरुवैष्णवयोःपूजायागइत्यभिधीयते ॥ एतेपरमसंस्कारामयातेपरिकीर्तिताः ॥ २१ ॥ अथतुभ्यंप्रपन्नानांधर्मान्वक्ष्यामिनारद ॥
यानास्थायगमिष्यंतिहरिधामनराःकलौ ॥ २२ ॥ इत्थंगुरोर्लब्धमंत्रोगुरुभक्तपरायणः ॥ सेवमानोगुरुंनित्यंतत्कृपांभावयेत्सुधीः ॥ २३ ॥ सतांधर्मा
स्ततःशिक्षेत्प्रपन्नानांविशेषतः ॥ [4]स्वेष्टदेवधियानित्यंवैष्णवान्परितोषयेत् ॥ २४ ॥ ताडनंभर्त्सनंकामिभोग्यत्वेनयथास्त्रियः ॥ गृह्णंति

१ सराणाम्--इ०, सुराणाम्--इ०, सर्वाणाम्--इ० च पा० । २ क्रोधलोभविवर्जितः--इ० पा० । ३ गुरुपादयोः--इ० पा० । ४ स्वेष्टप्रदाधिया--इ० पा० ।

वैष्णवानांचतत्तद्ग्राह्यंतथाबुधैः ॥ २५ ॥ ऐहिक्यामुष्मिकीचिंतानैवकार्याकदाचन ॥ ऐहिकंतुसदाभाव्यंपूर्वाचरितकर्मणा ॥ २६ ॥ आमु
ष्मिकंतथाकृष्णः स्वयमेवकरिष्यति ॥ अतोहितत्कृतेत्याज्यःप्रयत्नःसर्वथानरैः ॥ २७ ॥ सर्वोपायपरित्यागःकृष्णीयात्मतयार्चनम् ॥
सुचिरंप्रोषितेकांतेयथापतिपरायणा ॥ २८ ॥ प्रियानुरागिणीदीनातस्यसंगैककांक्षिणी ॥ तद्गुणान्भावयेन्नित्यंगायत्यपिशृणोतिच ॥ २९ ॥ श्रीकृष्ण
गुणलीलादिस्मरणादितथाचरेत् ॥ नपुनःसाधनत्वेनकार्यंतत्तुकदाचन ॥ ३० ॥ चिरंप्रोष्यागतंकांतंप्राप्यकांताधियायथा ॥ चुंबंतीवाश्लिष्यंतीवने
त्रांतेनपिबंत्यपि ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदगतेवाशुसेवंतेपरयामुदा ॥ श्रीमदर्चावतारेणतथापरिचरेद्धरिम् ॥ ३२ ॥ अनन्यशरणोनित्यंतथैवानन्यसा
धनः ॥ अनन्यसाधनार्थत्वात्स्यादनन्यप्रयोजनः ॥ ३३ ॥ नान्यंचपूजयेद्देवंननमेत्तंस्मरेन्नच ॥ नचपश्येन्नगायेच्चनचनिंदेत्कदाचन ॥ ३४ ॥ नान्यो
च्छिष्टंचभुंजीतनान्यशेषंचधारयेत् ॥ अवैष्णवानांसंभाषावंदनादिविवर्जयेत् ॥ ३५ ॥ ईशवैष्णवयोर्निंदांशृणुयान्नकदाचन ॥ कर्णौपिधायगंतव्यं
शक्तौदंडंसमाचरेत् ॥ ३६ ॥ आश्रित्यचातकींवृत्तिंदेहपातावधिद्विज ॥ द्वयस्यार्थंभावयित्वास्थेयमित्येवमेमतिः ॥ ३७ ॥ सरःसमुद्रनद्यादीन्विहा
यचातकोयथा ॥ तृषितोम्रियतेवापियाचतेवापयोधरम् ॥ ३८ ॥ एवमेवप्रयत्नेनसाधनानिविचिंतयेत् ॥ स्वेष्टदेवःसदायाच्योगतिस्त्वंमेभवेरिति ॥
॥ ३९ ॥ स्वेष्टदेवतदीयानांगुरोरपिविशेषतः ॥ आनुकूल्येसदास्थेयंप्रातिकूल्यंविवर्जयेत् ॥ ४० ॥ सकृत्प्रपन्नोवक्ष्यामिकल्याणगुणतांतयोः ॥ वि
चिंत्यविश्वसेदेतौमामिमावुद्धरिष्यतः ॥ ४१ ॥ संसारसागरान्नाथमित्रपुत्रगृहाकुलात् ॥ गोप्तारौमेयुवामेवप्रपन्नभयभंजनौ ॥ ४२ ॥ योहंम
मास्तियत्किंचिदिहलोकेपरत्रच ॥ तत्सर्वंभवतोरद्यचरणेषुसमर्चितम् ॥ ४३ ॥ अहमस्म्यपराधानामालयस्त्यक्तसाधनः ॥ अगतिश्चततो
नाथौभवंतावेवमेगतिः ॥ ४४ ॥ तवास्मिराधिकाकांतकर्मणामनसागिरा ॥ कृष्णकांतेतवैवास्मियुवामेवगतिर्मम ॥ ४५ ॥ शरणंवां
प्रपन्नोस्मिकरुणानिकराकरौ ॥ प्रसादंकुरुतंदास्यंमयिदुष्टेपराधिनि ॥ ४६ ॥ इत्येवंजपतानित्यंस्थातव्यंपद्यपंचकम् ॥ अचिरादेवतद्दास्य
मिच्छतामुनिसत्तम ॥ ४७ ॥ बाह्यधर्मामयाह्येतेसंक्षेपेणोपवर्णिताः ॥ आंतरःपरमोधर्मःप्रपन्नानामथोच्यते ॥ ४८ ॥ कृष्णप्रियासखीभावंसमा
श्रित्यप्रयत्नतः ॥ तयोःसेवांप्रकुर्वीतदिवानक्तमतंद्रितः ॥ ४९ ॥ उक्तोमंत्रस्तदंगानितथातस्याधिकारिणः ॥ तद्धर्माश्चतथातेभ्यःफलंमंत्रस्यना
रद ॥ ५० ॥ अनुतिष्ठत्वमप्येतत्तयोर्दास्यमवाप्स्यसि ॥ स्वाधिकारक्षयेविप्रसंदेहोनात्रकश्चन ॥ ५१ ॥ सकृन्मात्रप्रपन्नायतवास्मीतिचयाचते ॥ नि

१ वसते—इ० पा० । २ मंत्रद्वयस्येत्यर्थः । १ पद्यपंकजम्—इति पाठः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते—स तु शोधकानवधानकृत एव । प्रकृताचिरोक्तपद्यपंचकोक्तिस्वारस्येन प्रकृतमूलोक्तपाठ एव साधीयान् ।

जदास्यंहरिर्द्यान्नमेत्रास्तिविचारणा ॥ ५२ ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ श्रुतपूर्वमयाकृष्णात्साक्षाद्भगवतःपरम् ॥ ५३ ॥ एषतेक
थितोधर्मआंतरोमुनिसत्तम ॥ गुह्यादेषगुह्यतमोगोपनीयःप्रयत्नतः ॥५४॥ मंत्ररत्नमहंपूर्वंजपन्कैलासमूर्द्धनि ॥ ध्यायन्नारायणंदेवमवसंगहनेवने ॥ ५५ ॥
ततस्तुभगवांस्तुष्टःप्रादुरासममाग्रतः ॥ व्रियतांवरइत्युक्तेमयाप्युद्वाटयचलोचने ॥ ५६ ॥ दृष्टोदेवःप्रियासार्द्धंसंस्थितोगरुडोपरि ॥ प्रणिपत्यावोचमहंव
रदंकमलापतिम् ॥ ५७ ॥ यद्रूपंतेकृपासिंधोपरमानंददायकम् ॥ सर्वानंदाश्रयंनित्यंमूर्तिमत्सर्वतोधिकम् ॥ ५८ ॥ निर्गुणंनिष्क्रियंशांतंयद्ब्रह्मेतिविदु
र्बुधाः ॥ तदहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांपरमेश्वर ॥ ५९ ॥ ततोमामाहभगवान्प्रपन्नंकमलापतिः ॥ तदद्यद्रक्ष्यसेरूपंयत्तेमनसिकांक्षितम् ॥ ६० ॥ यमुना
पश्चिमेतीरेगच्छवृंदावनंमम ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःप्रियासार्द्धंजगत्पतिः ॥ ६१ ॥ अहमप्यागतस्तर्हियमुनायास्तटंशुभम् ॥ तत्रकृष्णम
पश्यंचसर्वदेवेश्वरेश्वरम् ॥ ६२ ॥ गोपवेषधरंकांतंकिशोरवयसान्वितम् ॥ प्रियास्कंधेसुविन्यस्तवामहस्तंमनोहरम् ॥ ६३ ॥ हसंतंहासयंतंतांमध्येगोपी
कदंबके ॥ स्निग्धमेघसमाभासंकल्याणगुणमंदिरम् ॥ ६४ ॥ प्रहस्यचततःकृष्णोमामाहामृतभाषणः ॥ अहंतेदर्शनंयातोज्ञात्वारुद्रतवेप्सितम् ॥ ६५ ॥
यदद्यमेत्वयादृष्टमिदंरूपमलौकिकम् ॥ घनीभूतामलप्रेमसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ ६६ ॥ नीरूपंनिर्गुणंव्यापिक्रियाहीनंपरात्परम् ॥ वदंत्युपनिषत्संघाइद
मेवममानघम् ॥ ६७ ॥ प्रकृत्युत्थगुणाभावादनंतत्वात्तथेश्वरम् ॥ असिद्धत्वान्मद्गुणानांनिर्गुणंमांवदंतिहि ॥ ६८ ॥ अदृश्यत्वान्ममैतस्यरूपस्यचर्मच
क्षुषा ॥ अरूपंमांवदंत्येतेवेदाःसर्वेमहेश्वर ॥ ६९ ॥ व्यापकत्वाच्चिदंशेनब्रह्मेतिचविदुर्बुधाः ॥ अकर्तृत्वात्प्रपंचस्यनिष्क्रियंमांवदंतिहि ॥ ७० ॥ मायागुणै
र्यतोमेंशाःकुर्वंतिसर्जनादिकम् ॥ नकरोमिस्वयंकिंचित्सृष्ट्यादिकमहंशिव ॥ ७१ ॥ अहमासांमहादेवगोपीनांप्रेमविह्वलः ॥ क्रियांतरंनजानामिनात्मान
मपिनारद ॥ ७२ ॥ विहराम्यनयानित्यमस्याःप्रेमवशीकृतः ॥ इमांतुमत्प्रियांविद्धिराधिकांपरदेवताम् ॥ ७३ ॥ अस्याश्चपरितःपश्यसख्यःशतसहस्र
शः ॥ नित्याःसर्वाइमारुद्रयथाहंनित्यविग्रहः ॥ ७४ ॥ गोपागावोगोपिकाश्चसदावृंदावनंमम ॥ सर्वमेतन्नित्यमेवचिदानंदरसात्मकम् ॥ ७५ ॥ इदमानंद
कंदाख्यंविद्धिवृंदावनंमम ॥ यस्मिन्प्रवेशमात्रेणनपुनःसंसृतिंविशेत् ॥ ७६ ॥ मद्वनंप्राप्ययोमूढःपुनरन्यत्रगच्छति ॥ सआत्महाभवेद्देवसत्यंसत्यंमयो
दितम् ॥ ७७ ॥ वृंदावनंपरित्यज्यनैवगच्छाम्यहंक्वचित् ॥ निवसाम्यनयासार्द्धमहमत्रैवसर्वदा ॥७८॥ इत्येवंसर्वमाख्यातंयत्तेरुद्रहृदिस्थितम् ॥ कथयस्व
ममेदानींकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ७९ ॥ ततस्तमब्रवंदेवमहंचमुनिसत्तम ॥ ईदृशस्त्वंकथंलभ्यस्तमुपायंवदस्वमे ॥ ८० ॥ ततोमामाहभगवान्साधु

१ श्रिया सार्धम्--इ० पा० । २ सखायः परितो गोपा गावो वृंदावनं मम--इ० पा० ।

रुद्रतवोदितम् ॥ अतिगुह्यतमंह्येतद्गोपनीयंप्रयत्नतः ॥८१॥ सकृदावांप्रपन्नोयस्त्यक्तोपायउपासते ॥ गोपीभावेनदेवेशसमामेतिनचेतरः ॥८२॥ सकृदावां
प्रपन्नोवामत्प्रियामेकिकामुत॥सेवतेनन्यभावेनसमामेतिनसंशयः॥८३॥योमामेवप्रपन्नश्चमत्प्रियांनमहेश्वर॥नकदापिसचाप्नोतिमामेवंतेमयोदितम् ॥८४॥
सकृदेवप्रपन्नोयस्तवास्मीतिवदेदपि ॥ साधनेनविनाप्येवमामाप्नोतिनसंशयः ॥ ८५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमत्प्रियांशरणंव्रजेत् ॥ आश्रित्यमत्प्रि
यांरुद्रमांवशीकर्त्तुमर्हसि ॥ ८६ ॥ इदंरहस्यंपरमंमयातेपरिकीर्तितम् ॥ त्वयाप्येतन्महादेवगोपनीयंप्रयत्नतः ॥ ८७ ॥ त्वमप्येनांसमाश्रित्यराधिकांमम
वल्लभाम् ॥ जपन्मेयुगलंमंत्रंसदातिष्ठमदालये ॥ ८८ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वादक्षिणेकर्णेममकृष्णोदयानिधिः ॥ उपदिश्यपरंमंत्रंसंस्कारांश्च
विधायहि ॥ ८९ ॥ सगणोऽतर्दधेवि नतत्रैवममपश्यतः ॥ अहमप्यत्रतिष्ठामितदारभ्यानिरंतरम् ॥ ९० ॥ सर्वमेतन्मयातुभ्यंसांगमेवप्रकीर्त्तितम् ॥ अधुना
वदविप्रेंद्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ९१ ॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥नारदउवाच ॥ ॥ भग
वन्सर्वमाख्यातंयद्यत्पृष्टंमयागुरो ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिभावमार्गमनुत्तमम् ॥ १ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ साधुविप्रत्वयापृष्टंसर्वलोकहितैपिणा ॥ रह
स्यमपिवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ २ ॥ दास्यःसखायःपितरौप्रेयस्यश्चहरेरिह ॥ सर्वेनित्यामुनिश्रेष्ठ[2]संतिगुणशालिनः ॥ ३ ॥ यथाप्रकटलीलायांपु
राणेषुप्रकीर्तिताः ॥ तथातेनित्यलीलायांसंतिवृंदावनेभुवि ॥ ४ ॥ गमनागमनेनित्यंकरोतिवनगोष्ठयोः ॥ गोचारणंवयस्यैश्चविनाऽसुरविघातनम् ॥ ५ ॥
करकीयाभिमानिन्यस्तथातस्यप्रियाजनाः ॥ प्रच्छन्नेनैवभावेनरमयंतिनिजप्रियम् ॥६॥आत्मानंचिंतयेत्तत्रतासांमध्येमनोरमाम् ॥ रूपयौवनसंपन्नांकिशो
रींप्रमदाकृतिम् ॥७॥नानाशिल्पकलाभिज्ञांकृष्णभोगानुरूपिणीम् ॥ प्रार्थितामपिकृष्णेनतत्रभोगपराङ्मुखीम् ॥८॥ राधिकानुचरींतत्रतत्सेवनपरायणा
म् ॥ कृष्णादप्यधिकंप्रेमराधिकायांप्रकुर्वतीम् ॥ ९ ॥ प्रीत्यानुदिवसंयत्नात्तयोःसंगमकारिणीम् ॥ तत्सेवनसुखाह्लादभावेनातिसुनिर्वृताम्॥ १०॥इत्यात्मानं
विचिंत्यैवतत्रसेवांसमाचरेत् ॥ ब्राह्मंमुहूर्तमारभ्ययावत्स्यात्तुमहानिशा ॥ ११ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ हरेर्दैनंदिनींलीलांश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ लीला
मजानतासेव्योमनसातुकथंहरिः ॥ १२ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ नाहंजानामितांलीलांहरेर्नारदतत्वतः ॥ वृंदादेवीमितो[3]गच्छसातेलीलांप्रवक्ष्यति ॥ १३ ॥
अविदूरइतःस्थानात्केशीतीर्थसमीपतः ॥ सखीसंघवृतासास्तेगोविंदपरिचारिका ॥ १४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तस्तंपरिक्रम्यहृष्टोनत्वापुनःपुनः ॥
वृंदाश्रमंजगामाथनारदोमुनिसत्तमः ॥ १५ ॥ वृंदापिनारदंदृष्ट्वाप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ उवाचचमुनिश्रेष्ठकथमत्रागतिस्तव ॥ १६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥

१ द्वयं ह्येतत्--इ० पा० । २. तत्तुल्यागुणशालिनः--इ० पा० । ३ अतः--इ० पा० ।

त्वत्तोवेदितुमिच्छामिनैत्यकंचरितंहरेः ॥ तदादितोममब्रूहियदियोग्योऽस्मिशोभने ॥ १७॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ रहस्यमपिवक्ष्यामिकृष्णभक्तोसिनारद ॥ नप्रकाश्यंत्वयाप्येतद्गुह्याद्गुह्यतरंमहत् ॥ १८ ॥ मध्येवृंदावनेरम्येपंचाशत्कुंजमंडिते ॥ कल्पवृक्षनिकुंजेतुदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ १९ ॥ निद्रितौतिष्ठतस्तल्पेनिबिडालिंगितौमिथः ॥ मदाज्ञाकारिभिःपश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि ॥ २० ॥ गाढालिंगनजानंदमाप्तौतद्भंगकातरौ ॥ नमनःकुरुतस्तल्पात्समुत्थातुंमनागपि ॥ २१ ॥ ततश्चसारिकासंघैःशुकाद्यैःपरितोमुहुः ॥ बोधितौविविधैर्वाक्यैःस्वतल्पादुदतिष्ठताम् ॥ २२ ॥ उपविष्टौततोदृष्ट्वासख्यस्तल्पेमुदान्वितौ ॥ प्रविश्यसेवांकुर्वंतितत्कालेह्युचितांतयोः ॥ २३ ॥ पुनश्चसारिकावाक्यैस्तावुत्थायस्वतल्पतः ॥ गच्छतःस्वस्वभवनंभीत्युत्कंठाकुलौततः ॥ २४ ॥ प्रातश्चबोधितोमात्रातल्पादुत्थायसत्वरः ॥ कृत्वाकृष्णोदंतकाष्ठंबलदेवसमन्वितः ॥ २५ ॥ मात्रानुमोदितोयातिगोशालांसखिभिर्वृतः ॥ राधापिबोधिताविप्रवयस्याभिःस्वतल्पतः ॥२६॥ उत्थायदंतकाष्ठादिकृत्वाभ्यंगंसमाचरेत् ॥ स्नानवेदींततोगत्वास्नापितासानिजालिभिः ॥२७॥ भूपागृहेव्रजेत्तत्रवयस्याभूषयंत्यपि ॥ भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गंधमाल्यानुलेपनैः ॥ २८ ॥ ततःसखीजनैस्तस्याःश्वश्रूंसंप्रार्थ्ययत्नतः ॥ कर्तुमाहूयतेस्वन्नंससखीसायशोदया ॥२९॥ ॥नारदउवाच॥ ॥कथमाहूयतेदेविपाकार्थंतुयशोदया ॥ सतीषुपाककर्त्रीषुरोहिणीप्रमुखास्वपि ॥३०॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ पूर्वंदुर्वाससादत्तोवरस्तस्यैमहामुने ॥ इतिकात्यायनीवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयापुरा ॥ ३१ ॥ त्वयायत्पच्यतेदेवितदन्नंमदनुग्रहात् ॥ मिष्टंस्यादमृतस्पर्द्धिभोक्तुरायुष्करंतथा ॥३२॥ इत्याह्वयतितांनित्यंयशोदापुत्रवत्सला ॥ आयुष्मान्मेभवेत्पुत्रःस्वादुलोभात्तथासती ॥ ३३ ॥ श्वश्वानुमोदिताहृष्टासापिनंदालयंव्रजेत्॥ससखीप्रकरातत्रगत्वापाकंकरोतिच ॥३४॥ कृष्णोऽपिदुग्ध्वागाःकाश्चिद्दोहयित्वाजनैःपराः ॥ आगच्छतिपितुर्वाक्यात्स्वगृहंसखिभिर्वृतः ॥ ३५ ॥ अभ्यंगमर्दनंकृत्वादासैःसंस्नापितोमुदा ॥ धौतवस्त्रधरःस्रग्वीचंदनाक्तकलेवरः ॥ ३६ ॥ द्विफालबद्धचिकुरैर्ग्रीवाभालोपरिस्फुरन् ॥ चंद्राकारस्फुरद्भालतिलकालकरंजितः ॥ ३७ ॥ कंकणांगदकेयूररत्नमुद्रालसत्करः ॥ मुक्ताहारस्फुरद्वक्षामकराकृतिकुंडलः ॥ ३८ ॥ मुहुराकारितोमात्राप्रविशेद्भोजनालयम् ॥ अवलंब्यकरंसख्युर्बलदेवमनुव्रतः ॥ ३९ ॥ भुंक्तेथविविधान्नानिभ्रात्राचसखिभिर्वृतः ॥ हासयन्विविधैर्हास्यैःसखींस्तैर्हसतिस्वयम् ॥ ४० ॥ इत्थंभुक्त्वातथाचम्यदिव्यखट्वोपरिक्षणम् ॥ विश्रम्यसेवकैर्दत्तंतांबूलंविभजन्नदन् ॥ ४१ ॥ गोपवेषधरःकृष्णोधेनुवृंदपुरस्सरः ॥ व्रजवासिजनैःप्रीत्यासर्वैरनुगतःपथि ॥ ४२ ॥ पितरंमातरंनत्वानेत्रांतेनापितंगणम् ॥ यथायोग्यंतथाचान्यान्विनिवर्त्यवनंव्रजेत् ॥ ४३ ॥ वनंप्रविश्यसखिभिःक्रीडयित्वाक्षणं

---

१ अपि तौ--इ० पा० । २ पक्तुम्--इ० पा० ।

ततः ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रवनेविक्रीडतेमुदा ॥ ४४ ॥ वंचयित्वाततःसर्वान्द्वित्रैःप्रियसखैर्वृतः ॥ संकेतकंव्रजेद्धर्षात्प्रियासंदर्शनोत्सुकः ॥ ४५ ॥ सापिकृष्णंवनंयातंदृष्ट्वास्वंगृहमागता ॥ सूर्यादिपूजाव्याजेनकुसुमाद्याहृतयेतथा ॥ ४६ ॥ वंचयित्वागुरून्यातिप्रियसंगेच्छयावनम् ॥ इत्थंतौबहुयतेनमिलित्वाकाननेततः ॥ ४७ ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रदिनंविक्रीडतोमुदा ॥ दोलायांचसमारूढौसखिभिर्दोलितौक्वचित् ॥ ४८ ॥ क्वापिवेणुंकरत्रस्तंप्रिययापहृतंहरिः ॥ अन्वेषयन्नुपालब्धोविप्रलब्धप्रियागणैः ॥ ४९ ॥ हसितैर्बहुधाताभिर्हासितस्तत्रतिष्ठति ॥ वसंतवायुनाजुष्टंवनखण्डंमुदाक्वचित् ॥ ५० ॥ प्रविश्यचंदनांभोभिःकुंकुमादिजलैरपि ॥ निषिंचतोयंत्रमुक्तैस्तत्पंकैर्लिंपतोमिथः ॥ ५१ ॥ सख्योऽप्येवंनिषिंचंतिताश्चतौसिंचतःपुनः ॥ वसंतवायुजुष्टेषुवनषंडेषुसर्वतः ॥ ५२ ॥ तत्तत्कालोचितैर्नानाविहारैःसगणौद्विज ॥ श्रांतौक्वचिद्वृक्षमूलमासाद्यमुनिसत्तम ॥ ५३ ॥ उपविश्यासनेदिव्येमधुपानंप्रचक्रतुः ॥ ततोमधुमदोन्मत्तौनिद्रयामीलितेक्षणौ ॥ ५४ ॥ मिथःपाणीसमालंब्यकामबाणवशंगतौ ॥ रिरंसूविशतःकुंजंस्खलद्वाङ्मनसौपथि ॥ ५५ ॥ क्रीडतश्चततस्तत्रकरिणीयूथपौयथा ॥ सख्योपिमधुभिर्मत्तानिद्रयापीडितेक्षणाः ॥ ५६ ॥ अभितोमंजुकुंजेषुसर्वाएवापिशिशियिरे ॥ पृथगेकेनवपुषाकृष्णोपियुगपद्विभुः ॥ ५७ ॥ सर्वासांसंनिधिंगच्छेत्प्रियया प्रेरितोमुहुः ॥ रमयित्वाचताःसर्वाःकरिणीर्गजराडिव ॥ ५८ ॥ प्रिययाचतथाताभिःक्रीडार्थंचसरोव्रजेत् ॥ जलसेकैर्मिथस्तत्रक्रीडतःसगणौततः ॥ ५९ ॥ वासःस्रक्चंदनैर्दिव्यैर्भूषणैरपिभूषितौ ॥ तत्रैवसरसस्तीरेदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ६० ॥ प्रागेवफलमूलानिकल्पितानिमयामुने ॥ हरिस्तुप्रथमंभुक्त्वाकांतयापरिवेषितः ॥ ६१ ॥ द्वित्राभिःसेवितोगच्छेच्छय्यांपुष्पविनिर्मिताम् ॥ तांबूलैर्व्यजनैस्तत्रपादसंवाहनादिभिः ॥ ६२ ॥ सेव्यमानोहसंस्ताभिर्मोदतेप्रेयसींस्मरन् ॥ राधिकापिहरौसुप्तेसगणामुदितांतरा ॥ ६३ ॥ अपितंत्रगतप्राणातदुच्छिष्टंभुनक्तिच ॥ किंचिदेवततोभुक्त्वाव्रजेच्छय्यानिकेतनम् ॥ ६४ ॥ द्रष्टुंकांतमुखांभोजंचकोरीवनिशाकरम् ॥ तांबूलचर्वितंतस्यतत्रत्याभिर्निवेदितम् ॥ ६५ ॥ तांबूलान्यपिचाश्नातिविभजंतीप्रियालिषु ॥ कृष्णोपितासांशुश्रूषुःस्वच्छंदंभाषितंमिथः ॥ ६६ ॥ प्राप्तनिद्रइवाभातिविनिद्रोपिपटावृतः ॥ ताश्चक्ष्वेलीक्षणंकृत्वाकुतश्चिदनुमानतः ॥ ६७ ॥ विदद्यरसनांदद्भिःपश्यंत्योऽन्योन्यमाननम् ॥ विलीनाइवलज्जाब्धौक्षणमूचुर्नकिंचन ॥ ६८ ॥ क्षणादेवततोवस्त्रंदूरीकृत्यतदंगतः ॥ साधुनिद्रांगतोसीतिहासयंत्योहसंति

१ स्वगणैस्ततः । वंचयित्वा च तान्सर्वान्विने विक्रीडतो मुदा--इ० पा० । २ तत्र गतप्राणा–तत्र कृष्णे गताःप्राणा अंतःकरणवृत्तयो यस्याःसा–कृष्णैकमनस्केत्यर्थः ।

च ॥ ६९ ॥ एवंतैर्विविधैर्हास्यैरममाणौगणैःसह ॥ अनुभूयक्षणंनिद्रासुखंचमुनिसत्तम ॥ ७० ॥ उपविश्यासनेदिव्येसगणौविस्तृतेमुदा ॥
पणीकृत्यमिथोहारचुंबाश्लेषपरिच्छदान् ॥ ७१ ॥ अक्षैर्विक्रीडतःप्रेम्णानर्मालापपुरस्सरम् ॥ पराजितोऽपिप्रिययाजितोहमितिवैब्रुवन् ॥ ७२ ॥
हारादिग्रहणेतस्याःप्रवृत्तस्ताड्यतेतया ॥ तयैवंताडितःकृष्णःकरेणास्यसरोरुहे ॥ ७३ ॥ विषण्णमानसोभूत्वागंतुंप्रकुरुतेमतिम् ॥
जितोऽस्मिचेत्त्वयादेविगृह्यतांयत्पणीकृतम् ॥ ७४ ॥ चुंबनादिमयादत्तमित्युक्त्वासातथाचरेत् ॥ कौटिल्यंतद्भ्रुवोर्द्रष्टुंश्रोतुंतद्भर्त्सनंवचः ॥ ७५ ॥
ततःसारीशुकानांचश्रुत्वावागाहवंमिथः ॥ निर्गच्छतस्ततःस्थानाद्गंतुकामौगृहंप्रति ॥ ७६ ॥ कृष्णःकांतामनुज्ञाप्यगवामभिमुखंव्रजेत् ॥ सातुसूर्य
गृहंगच्छेत्सखीमंडलसंयुता ॥ ७७ ॥ कियद्दूरंततोगत्वापरावृत्यहरिःपुनः ॥ विप्रवेषंसमास्थाययातिसूर्यगृहंप्रति ॥ ७८ ॥ सूर्यंप्रपूजयेत्तत्रप्रार्थित
स्तत्सखीजनैः ॥ तदैवकल्पितैर्वेदैःपरिहासविगर्भितैः ॥ ७९ ॥ ततस्ताज्ञापितंकांतंपरिज्ञायविचक्षणाः ॥ आनंदसागरेमग्नानविदुःस्वंनचापरम् ॥ ८० ॥
विहारैर्विविधैरेवंसार्द्धयामद्वयंमुने ॥ नीत्वागृहंव्रजेयुस्ताःसचकृष्णोगवांव्रजेत् ॥ ८१ ॥ संगम्यस्वसखीन्कृष्णोगृहीत्वागाःसमंततः ॥ आगच्छति
व्रजंहर्षान्नादयन्मुरलींमुने ॥ ८२ ॥ ततोनंदादयःसर्वेश्रुत्वावेणुरवंहरेः ॥ गोधूलिपटलव्यातंदृष्ट्वाचापिनभस्तलम् ॥ ८३ ॥ विसृज्यसर्वकर्माणि
स्त्रियोबालादयोपिच ॥ कृष्णस्याभिमुखंयांतितद्दर्शनसमुत्सुकाः ॥ ८४ ॥ राजमार्गेव्रजद्वारियत्रसर्वेव्रजौकसः ॥ कृष्णोपितान्समागम्ययथावदनु
पूर्वशः ॥ ८५ ॥ दर्शनस्पर्शनैर्वाचास्मितपूर्वावलोकनैः ॥ गोपवृद्धान्नमस्कारैःकायिकैर्वाचिकैरपि ॥ ८६ ॥ अष्टांगपातैःपितरौरोहिणीमपिनारद ॥
नेत्रांतसूचितेनैवविनयेनप्रियांतथा ॥ ८७ ॥ एवंतैस्तद्यथायोग्यंव्रजौकोभिःप्रपूजितः ॥ गवालयेतथागाश्चसंप्रवेश्यसमंततः ॥ ८८ ॥ पितृभ्याम
र्थितोयातिभ्रात्रासहनिजालयम् ॥ स्नात्वापीत्वातत्रकिंचिद्भुक्त्वामात्रानुमोदितः ॥ ८९ ॥ गवालयंपुनर्यातिदोग्धुकामोगवांपयः ॥ ताश्चदुग्ध्वादोह
यित्वापाययित्वाचकाश्चन ॥ ९० ॥ पित्रासार्द्धंगृहंयातितत्रभावशतानुगः ॥ तत्रपित्रापितृव्यैश्चतत्पुत्रैश्चबलेनच ॥ ९१ ॥ भुनक्तिविविधान्नानिच
र्व्यचोष्यादिकानिच ॥ तन्मातिःप्रार्थनात्पूर्वंराधिकाचतदैवह ॥ ९२ ॥ प्रस्थापयेत्सखीद्वारापक्कान्नानितदालयम् ॥ श्लाघयंश्चहरिस्तानिभुक्त्वापित्रा
दिभिःसह ॥ ९३ ॥ सभागृहंव्रजेत्तैश्चजुष्टंबंदिजनादिभिः ॥ पक्कान्नानिगृहीत्वायाःसख्यस्तत्रपुरागताः ॥ ९४ ॥ बहूनिचपुनस्तानिप्रदत्तानि
यशोदया ॥ सख्यस्तत्रतयादत्तंकृष्णोच्छिष्टंनयंतिच ॥ ९५ ॥ सर्वताभिःसमानीयराधिकायैनिवेद्यते ॥ सापिभुक्त्वासखीवर्गयुतातदनुपूर्वशः ॥ ९६ ॥

सखीभिर्मंडितातिष्ठेदभिसर्तुंसमुद्यता ॥ प्रस्थाप्यतेमयाकाचिदितएवततःसखी ॥ ९७ ॥ तयाभिसारितासाथयमुनायाःसमीपतः ॥ कल्पवृक्षनिकुंजेस्मिन्दिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ९८ ॥ सितकृष्णनिशायोग्यवेषायातिसखीवृता ॥ कृष्णोपिविविधंतत्रदृष्ट्वाकौतूहलंततः ॥ ९९ ॥ कात्यायन्धामनोज्ञानिश्रुत्वासंगीतकान्यपि ॥ धनधान्यादिभिस्ताश्चप्रीणयित्वाविधानतः ॥ १०० ॥ जनैराराधितोमात्रायातिसख्यानिकेतनम् ॥ मातरिप्रस्थितायांचभोजयित्वाततोगृहम् ॥ १०१ ॥ संकेतकंकांतयात्रसमागच्छेदलक्षितः ॥ मिलित्वातावुभावत्रक्रीडतोवनराजिषु ॥ १०२ ॥ विहारैर्विविधैरासलास्यहासपुरस्सरैः ॥ सार्द्धयामद्वयंनीत्वारात्रेरेवंविहारतः ॥ १०३ ॥ सुषुप्सूविशतःकुंजंपक्षिर्णाभिरलक्षितौ ॥ एकांतेकुसुमैःक्लृप्तेकेलितल्पेमनोहरे ॥ १०४ ॥ सुप्तावातिष्ठतस्तत्रसेव्यमानौनिजालिभिः ॥ इतितेसर्वमाख्यातंनैत्यकंचरितंहरेः ॥ १०५ ॥ पापिनोपिविमुच्यंतेश्रवणादस्यनारद ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मित्वयादेविनसंशयः ॥ १०६ ॥ हरेर्नंदिनीलीलायतोमेऽद्यप्रकाशिता ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यतयाचापिप्रपूजितः ॥ १०७ ॥ अंतर्धानंगतोब्रह्मन्नारदोमुनिसत्तमः ॥ मयाप्येतच्चानुपूर्व्यात्सर्वमेवप्रकीर्तितम् ॥ १०८ ॥ जपेन्नित्यंप्रयत्नेनमंत्रयुग्ममनुत्तमम् ॥ कृष्णवक्त्रादिदंलब्धंपुरारुद्रेणयत्नतः ॥ १०९ ॥ तेनोक्तंनारदायापिनारदेनममोदितम् ॥ संस्कारांश्चविधायैवमयाप्येतत्तवोदितम् ॥ ११० ॥ त्वयाप्येतद्गोपनीयंरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कृतकृत्योभवंसाक्षात्त्वत्प्रसादादहंगुरो ॥ १११ ॥ रहस्यानांरहस्यंयत्त्वयामह्यंप्रकाशितम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ धर्मानेतानुपातिष्ठञ्जल्पन्मंत्रमहर्निशम् ॥ ११२ ॥ अचिरादेवतद्दास्यमवाप्स्यसिनसंशयः ॥ मयापिगम्यतेब्रह्मन्नित्यमायतनंविभोः ॥ ११३ ॥ गुरोर्गुरोर्भानुजायाःकूलेगोपीश्वरस्यच ॥ ११४ ॥ इदंचरित्रंपरमंपवित्रंप्रोक्तंमहेशेनमहानुभावम् ॥ शृण्वंतियेभक्तियुतामनुष्यास्तेयांतिनित्यंपदमच्युतस्य ॥ ११५ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यमारोग्याभीष्टसिद्धिदम् ॥ स्वर्गापवर्गसंपत्तिकारणंपापनाशनम् ॥ ११६ ॥ भक्त्यापठंतियेनित्यंमानवाविष्णुतत्पराः ॥ नतेषांपुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्कथंचन ॥ ११७ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीवृंदावनमाहात्म्येत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ समाप्तंवृंदावनमाहात्म्यम् ॥

१ एष लीलागीतपुरःसरौ--इ० पा० । २ विप्र--इ० पा० । ३ वाणीश्वरस्य च--इ० पा० । ४ नूनम्--इ० पा० ।

॥ ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागरोमहर्षणनंदन ॥ कथारम्यात्वयाप्रोक्तालोकस्यानंददायिनी ॥ १ ॥ श्रीकृष्णस्यमहाभागचरितंमहदद्भुतम् ॥ श्रुतंसर्वं त्वयाप्रोक्तंनिर्वृतिस्तेनचाभवत् ॥२॥ अहोश्रीकृष्णमाहात्म्यंभक्तानांगतिदायकम् ॥ यतस्तेनमहाभागनिर्वृतिंकोनचाप्नुयात् ॥३॥ अतःपुनरपिश्रीमत्कृष्णस्यचरितंमहत् ॥ श्रोतुमिच्छामहेचान्यद्व्रतदानार्हणादिकम् ॥४॥ स्नानंवापिमहाभागयथायेनकृतंपुरा॥तत्सर्वंविस्तराद्ब्रूहियथानोनिर्वृतिर्भवेत् ॥५॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंद्विजश्रेष्ठालोकानांतारणंपरम् ॥ यूयंकृतार्थाःकृष्णस्यभक्त्यासंपूर्णमानसाः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णचरितंपुण्यंसाधूनांहर्षदंपरम् ॥ प्रवक्ष्यामिद्विजश्रेष्ठामहदाख्यानमुत्तमम् ॥ ७ ॥ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ मथुरायामंबरीषंकृष्णाराधनतत्परम् ॥ ८ ॥ महाभागंव्रतपरंददर्शमुनिसत्तमः ॥ सआगतंमुनिवरंसत्कृत्यमुनिसत्तमः ॥ ९ ॥ भवंतइवपप्रच्छश्रद्धयाहृष्टमानसः ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ यन्मुनेपरमंब्रह्मवेदवादिभिरुच्यते ॥ १० ॥ सदेवःपुंडरीकाक्षःस्वयंनारायणःपरः ॥ योऽमूर्तोमूर्तिमानीशोव्यक्तोऽव्यक्तःसनातनः ॥ ११ ॥ सर्वभूतमयोऽचिंत्योध्यातव्यःसकथंहरिः ॥ यस्मिन्सर्वमिदंविश्वमोतंप्रोतंप्रतिष्ठितम् ॥ १२ ॥ अव्यक्तमेकंपरमंपरमात्मेतिविश्रुतम् ॥ यतोजन्मादिजगतोयोनिर्मायस्स्वयंभुवम् ॥१३॥ ददौतस्मैचनिगमानात्मन्येवव्यवस्थितान् ॥ कथमाराध्यतेसोयंसमग्रपुरुषार्थदः ॥ १४ ॥ योगिनामपिदुर्गम्यस्तदेतत्कृपयावद ॥ अनाराधितगोविंदानविदंतिहितोदयम् ॥ १५ ॥ नतपोयज्ञदानानांलभतेफलमुत्तमम् ॥ अनास्वादितगोविंदपदांबुजरसश्चयः ॥ १६ ॥ मनोरथपथातीतंस्फीतंनाकलयेत्फलम् ॥ हरेराराधनंहित्वादुरितौघनिवारणम् ॥ १७ ॥ नान्यत्पश्यामिजंतूनांप्रायश्चित्तंपरंमुने ॥ यद्भ्रूनर्तनवर्तिन्यःश्रूयंतेसिद्धयोखिलाः ॥ १८ ॥ कथमाराध्यतेसोयंकेशवःक्लेशनाशनः ॥ उपास्यतेसभगवान्कथंनारायणोनरैः ॥ १९ ॥ प्रीतश्चसर्वमेतन्मेहितायजगतोवद ॥ भक्तिप्रियोऽसौभगवान्कयाभक्त्याप्रसीदति ॥ २० ॥ कथंतस्मिन्भवेद्भक्तिःसर्वैराराध्यतेकथम् ॥ वैष्णवोसिहरेस्तस्यप्रियोऽसिपरमार्थवित् ॥ २१ ॥ तेनत्वामेवपृच्छामिब्रह्मन्ब्रह्मविदुत्तम ॥ श्रोतारमथवक्तारंप्रष्टारंपुरुषंहरेः ॥ २२ ॥ प्रश्नःपुनातिकृष्णस्यतदंघ्रिसलिलंयथा ॥ दुर्लभोमानुषोदेहोदेहिनांक्षणभंगुरः ॥ २३ ॥ तत्रापिदुर्लभंमन्येवैकुंठप्रियदर्शनम् ॥ संसारेस्मिन्क्षणार्धोपिसत्संगःशेवधिर्नृणाम् ॥२४॥ यस्मादवाप्यतेसर्वंपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ भगवन्भवतोयात्रास्वस्तयेसर्वदेहिनाम् ॥ २५ ॥ बालानांतुयथापित्रोरुत्तमश्लोकवर्त्मनाम् ॥ भूतानांदेवचरितंदुःखायचसुखायच ॥ २६ ॥ सुखायैवहिसाधूनांत्वादृशामच्युतात्मनाम् ॥ भजंतियेयथादेवान्देवाअपितथैवतान् ॥ २७॥ छायेवकर्मसचिवाःसाधवोदीनवत्सलाः ॥ तस्मात्त्वंभगवन्मह्यंवैष्णवंधर्ममादिश ॥ २८ ॥ यस्यो

१ यदेतत्परमं ब्रह्म--इ० पा० । २ यतोऽभयम्--इ० पा० । ३ कथमाकलयेत्फलम्--इ० पा० । ४ सर्वैराराध्यते कथम्--इ० पा० । ५ स्त्रीभिश्च--इ० पा० । ६ वार्तायास्तदंघ्रिकमलं यथा--इ० पा० ।

पदेशदानेनलभतेवेदजंफलम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहीपालविष्णुभक्तिमतात्वया ॥ २९ ॥ जानतापरमंधर्ममेकंमाधवसेवनम् ॥ यस्मिन्नारा
धितेविष्णौविश्वमाराधितंभवेत् ॥ ३० ॥ तुष्टेचराचरंतुष्टंसर्वदेवमयेहरौ ॥ यस्यस्मरणमात्रेणमहापातकसंहतिः ॥ ३१ ॥ [1]तत्क्षणान्नाशमायातिससेव्यो
हरिरेवहि ॥ कोनुराजन्निंद्रियवान्मुकुंदचरणांबुजम् ॥ ३२ ॥ नभजेत्सर्वतोमृत्युरुपास्यमृषिदैवतैः ॥ श्रुतोनुपठितोध्यातआदृतश्चानुमोदितः ॥ ३३ ॥
सद्यःपुनातिसद्धर्मोवीरोविश्वद्रुहोपिहि ॥ योयंकारणकार्यादिकारणस्यापिकारणम् ॥ ३४ ॥ [2]अनन्यकारणंयोगीजगज्जीवोजगन्मयः ॥ अणुर्बृहत्कृशः
स्थूलोनिर्गुणोगुणभृन्महान् ॥३५॥ अजोजन्म[3]लयातीतोध्यातव्यःसहरिःसदा ॥ सम्यगेतद्व्यवसितंभवतापुरुषर्षभ ॥ ३६ ॥ यत्पृच्छसेभागवतान्धर्मां
स्त्वंविश्वभावनान् ॥ प्रसंगेनसतामात्ममनःश्रुतिरसायनाः ॥ ३७ ॥ भवंतिकीर्तनीयस्यकथाःकृष्णस्यनिर्[4]मलाः ॥ भावसाध्योह्ययंदेवःस्वयंजानातितद्व
वान् ॥ ३८ ॥ तथापिवक्ष्येजगतोहितायतवगौरवात् ॥ यदाहुःपरमंब्रह्मप्रधानपुरुषात्परम् ॥३९॥ यन्माययाततंसर्वं[5]सर्वंयच्छतिसो[6]च्युतः ॥ पुत्रान्कलत्रं
दीर्घायूराज्यंस्वर्गापवर्गकम् ॥ ४० ॥ सद्यादीप्सितंसर्वंभक्त्यासंपूजितोऽर्जितः ॥ कर्मणामनसावाचातत्परायेहिमानवाः ॥ ४१ ॥ तेषांव्रतानिवक्ष्यामिप्री
तयेभूँ[7]पसत्तम ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यम[8]कल्पता ॥ ४२ ॥ एतानिमानसान्याहुर्व्रतानिहरितुष्टये ॥ एकभक्तंतथानक्तमुपवासमयाचितम् ॥ ४३ ॥
इत्येवंकायिकंपुंसांव्रतमुक्तंनरेश्वर ॥ वेदस्याध्ययनंविष्णोःकीर्तनंसत्यभाषणम् ॥ ४४ ॥ अपैशुन्यमिदं[9]राजन्वाचिकंव्रतमुत्तमम् ॥ चक्रायुधस्यनामा
निसदासर्वत्रकीर्तयेत् ॥ ४५ ॥ नाशौचंकीर्तनेतस्यस[10]पवित्रकरोयतः ॥ वर्णाश्रमाचारवतापुरुषेणपरःपुमान् ॥ ४६ ॥ विष्णुराराध्यतेपंथानान्[12]यःसंतो
षकारणम् ॥ पतिप्रियहिताभिश्चमनोवाक्कायसंयमैः ॥ ४७ ॥ व्रतैराराध्यतेस्त्रीभिर्वासुदेवोदयानिधिः ॥ आगमोक्तेनमार्गेणस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥ ४८ ॥
कर्तव्यंकृष्णचंद्रस्यद्विजातिवररूपिणः ॥ त्रयोवर्णास्तुवेदोक्तमार्गाराधनतत्पराः ॥ ४९ ॥ स्त्रीशूद्रादयएवस्युर्नाम्नाऽऽराधनतत्पराः ॥ नपूजनैर्नयज्ञैर्न
व्रतैरपिमाधवः ॥ ५० ॥ तुष्यतेकेवलंभक्तिप्रियोऽसौसमुदाहृतः ॥ स्त्रीणांपतिव्रतानांतुपतिरेवहिदैवतम् ॥ ५१ ॥ सतुपूज्योविष्णुभक्त्यामनोवाक्कायकर्म
भिः ॥ कर्तव्यंश्रद्धयाविष्णोर्श्चिंतयित्वापतिंहृदि ॥ ५२ ॥ शूद्राणांचैवभवतिनाम्नावैदेवतार्चनम् ॥ सर्वेप्यागममार्गेणकुर्युर्वेदानुकारिणा ॥ ५३ ॥ स्त्री
णामप्यधिकारोऽस्तिविष्णोराराधनादिषु ॥ पतिप्रियरतानांचश्रुतिरेषासनातनी ॥ ५४ ॥ स्वं[13]कुलोचितधर्मेणयद्यस्यविहितंव्रतम् ॥ तत्तदेवाचरेद्यस्तुते

१ मरणांतमवाप्नोति स सेव्यो हरिरुच्यते–इ० पा० । २ अनंतकारणम्--इ० पा० । ३ जन्मभयावर्तः--इ० पा० । ४ कोमलाः--इ० पा० । ५ विश्वमस्तीति सोऽच्युतः--इ० पा० । ६ अच्युतः–इ० पा० । ७ तवभूपते--इ० पा० । ८ अकल्कता--इ० पा० । ९ भवति नान्यथा–इ० पा० । १० हितं धर्मम्–इ० पा० । ११ सदाशुद्धिविधायिनः--इ० पा० । १२ सोयम्--इ० पा० । १३ पिंडग्रहणधर्मेण--इ० पा० ।

नतुष्यतिकेशवः ॥ ५५ ॥ हविषाग्नौजलेपुष्पैर्ध्यानेनहृदयेहरिम् ॥ यजंतिसूरयोनित्यंजपेनरविमंडले ॥ ५६ ॥ अहिंसाप्रथमंपुष्पंद्वितीयंकरणग्रहः ॥
तृतीयकंभूतदयाचतुर्थंक्षांतिरेवच ॥ ५७ ॥ शमस्तुपंचमंपुष्पंदमःषष्ठंचसप्तमम् ॥ ध्यानंसत्यंचाष्टमंचह्येतैस्तुष्यतिकेशवः ॥५८॥ एतैरेवाष्टभिःपुष्पै
स्तुष्यत्येवार्चितोहरिः ॥ पुष्पांतराणिसंत्येवबाह्यानिमनुजोत्तम ॥ ५९ ॥ भक्त्यॉकृतानियैर्विष्णुःपूजितःपरितुष्याति ॥ वारुणंसलिलंपुष्पंसौम्यंघृत
पयोदधि ॥ ६० ॥ प्राजापत्यंतथान्नादिआग्नेयंधूपदीपकम् ॥ फलपुष्पादिकंचैववानस्पत्यंतुपंचमम् ॥ ६१ ॥ पार्थिवंकुशमूलाद्यंवायव्यंगंधचंद
नम् ॥ श्रद्धाख्यंविष्णुपुष्पंचवाद्यंविष्णुपदंस्मृतम् ॥ ६२ ॥ एभिस्तुपूजितःपुष्पैरपिविष्णुःप्रसीदाति ॥ सूर्योग्निर्ब्राह्मणोगावोवैष्णवःखंमरुज्जलम्॥ ६३ ॥
भूरात्मासर्वभूतानिपूजास्थानानिवाहरेः ॥ सूर्येतुमंत्रजाप्येनहविषाग्नौयजेत्ततः ॥ ६४ ॥ आतिथ्येनतुविप्राग्र्येगोषुग्रासरसादिना ॥ वैष्णवेबंधुसत्कृ
त्याहृदयेध्याननिष्ठया ॥ ६५ ॥ वायौमुख्यधियातोयेद्रव्यैस्तोयपुरस्कृतैः ॥ स्थंडिलेमंत्रहृदयैर्भोगैरात्मानमात्मनि ॥ ६६ ॥ क्षेत्रज्ञंसर्वभूतेषुसम
त्वेनार्चयद्विभुम् ॥ धिष्ण्येष्वेतेषुतद्रूपंशंखचक्रगदांबुजैः ॥ ६७ ॥ युक्तंचतुर्भुजंशांतंध्यायन्नर्चेत्समाहितः ॥ ब्राह्मणैःपूजितैरेवपूजितोयंनसंशयः ॥६८॥
निर्भर्त्सितैश्चतैर्भूपभवेन्निर्भर्त्सितोविभुः ॥ निगमोधर्मशास्त्रंचयदाधारेप्रवर्तते ॥ ६९ ॥ विप्रांस्तेवैष्णवीमूर्तिःपावनीपरमामता ॥ ७० ॥ सर्वशुभंजग
तिधर्मतएवलभ्यंधर्मोगतिर्निगमतोनृपधर्मशास्त्रात् ॥ नूनंतयोरपिगतिर्भुविभूमिदेवास्तैरर्चितैरिहजगत्पतिरर्चितःस्यात् ॥ ७१ ॥ नयज्ञयोगैर्नतपो
भिरन्यैर्नयोगयुक्त्यानसमर्चनेन ॥ तथाविभुस्तुष्यतिदेवदेवोयथामहीदैवततोषणेन ॥ ७२ ॥ ब्रह्मण्योब्रह्मविद्ब्रह्माब्रह्मवेदप्रवर्तकः ॥ ब्राह्मणैरेवतुष्येतततो
षितंब्रह्मदैवतम् ॥ ७३ ॥ नरकेपिचिरंमग्नाःपूर्वजायेकुलद्वये ॥ तदैवयांतितेस्वर्गंयदार्चेतिसुतोहरिम् ॥ ७४ ॥ किंतेषांजीवितेनेहपशुवच्चेष्टितेनाकिम् ॥
येषांनप्रवणंचित्तंवासुदेवेजगन्मये ॥ ७५ ॥ ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित् ॥ श्रूयतांभूपकैवल्यंकेवलंमलवर्जितम् ॥ ७६ ॥ यथादीपोनिवात
स्थोनिश्चलोवायुवर्जितः ॥ प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारंमहामते ॥ ७७ ॥ तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिरामयः ॥ निरा[11]शोनिश्चलोवीरोनामित्रंनारि

१ पुष्पमिंद्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया पुष्पं क्षांतिपुष्पं विशिष्यते । शमः पुष्पं दमः पुष्पं ध्यानपुष्पं च सप्तमम् ॥ सत्यं चैवाष्टमं पुष्पमेतैस्तुष्याति केशवः। –इ० पा० । २ पार्थिवं कुशमूलाद्यम्–इ० पा० । ३ पुष्पांतराणि सत्यं च वाद्यं विष्णुपदं स्मृतम्–इ० पा० । ४ एतैरेव तु तुष्येत यतो भक्तिप्रियोऽच्युतः–इ० पा० । ५ भूतात्मा–इ० पा० । ६ वर्षं तु विद्यया त्रय्या हविषाग्नौ जपेत्तु तम्–इ० पा० । ७ स द्विजो वैष्णवी मूर्तिः कीर्तितः पावनी नृणाम्–इ० पा० । ८ नित्यं मलविवर्जितम्–इ० पा० । ९ वह्निरूपधृक्–इ० पा० । १० नृपोत्तम–इ० पा० । ११ इतः परं पुस्तकांतरेषु पद्यपाठा अन्यविधा एव संति तेच श्लोकाः– " निराशो निश्चलो भूप वैरमैत्रीविवर्जितः ॥ शोकदुःखभयद्वेषलोभमोहभ्रमादिभिः ॥ १ ॥ विषयैरिंद्रियाणां च कृष्णध्यायी विमुच्यते ॥ यथा ज्वालाप्रसंगे न दीपस्तैलं प्रशोषयेत् ॥ २ ॥ तथा ध्यानप्रसंगेन कर्मणोपि क्षयोभवेत् ॥ तद्ध्यानं द्विविधं तस्य प्रोक्तं शंकरपूर्वकैः ॥ ३ ॥ निर्गुणं सगुणं वापि तत्राद्यंशृणु मानद ॥ केवलं ज्ञानदृष्ट्यासौ दृश्यते योगयुक्तिभिः ॥ ४ ॥परमात्मपरै राजन्सततं ध्यानतत्परैः ॥ हस्तपादविहीनश्च सर्वं गृण्हाति गच्छाति ॥ ५ ॥ " इति ।

पुस्तथा ॥ ७८ ॥ शोकहर्षौविषादश्चनलोभोमत्सरोभ्रमः ॥ संभ्रमालापमोहैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ७९ ॥ विषयैश्चापिसर्वैश्चइंद्रियाणांप्रमुच्यते ॥ त
दासकेवलज्ञानीकैवल्यत्वंप्रजायते ॥ ८० ॥ ज्वालाकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वर्त्याधारेणराजेंद्रनिर्द्वन्द्वोवायुवर्जितः ॥ ८१ ॥ कज्जलंवमते
पश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णासंदृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ॥ ८२ ॥ स्वयमाकृष्यतत्तैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायेचांतःस्थितस्तद्वत्कर्मतैलं
प्रशोषयेत् ॥ ८३ ॥ विषयान्कज्जलंकृत्वाप्रत्यक्षान्संप्रदर्शयेत् ॥ ज्वालावन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ८४ ॥ क्रोधलोभादिभिःसंज्ञैर्वायुभिःपरि
वर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजश्चस्वयमुज्ज्वलेत् ॥८५॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वंस्वस्थानस्थंस्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोयंमयातेपरिकीर्तितः ॥८६॥
ध्यानंचैवप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः ॥ केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेपरचक्षुषा ॥ ८७ ॥ योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः ॥ यंनपश्यंतिमुग्धा
स्तुसर्वज्ञंसर्वदर्शकम् ॥ ८८ ॥ हस्तपादविहीनश्चसर्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वंगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंपुनः ॥ ८९ ॥ नासामुखविहीन
स्तुघ्रातिभक्षतिभूपते ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वंसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥ ९० ॥ अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः ॥ सर्वलोकस्ययःप्राणःपूज्यतेसचराचरैः ॥९१॥
अजिह्वोवदतेसर्वंवेदशास्त्रानुगंतथा ॥ [१]त्वचःस्पर्शमेवापिसर्वेषामेवविंदति ॥ ९२ ॥ सदानंदोविविक्ताक्षएकरूपोनिराश्रयः ॥ निर्गुणोनिर्ममोव्यापीस
गुणोनिर्मलोनघः ॥ ९३ ॥ [२]वश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः ॥ तस्यमा[३]तानचैवास्तिसर्वसर्वमयोविभुः ॥ ९४ ॥ एवंसर्वमयंध्यानंयश्चपश्यत्य
नन्यधीः ॥ सयातिपरमंस्थानममूर्त्तममृतोपमम् ॥ ९५ ॥ द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामि[४]तच्छृणुष्वमहामते ॥ मूर्त्ताकारंतुसाकारंनि[५]राकारंनिरामयम् ॥ ९६ ॥
ब्रह्मांडंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासनात् ॥ सतस्माद्वासुदेवस्तुप्रोच्यतेनृ[६]पनंदन ॥ ९७ ॥ वर्षमाणस्यमेघस्ययद्वासातस्यतद्भवेत् ॥ सूर्यतेजःप्रतीका
शंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ॥ ९८ ॥ दक्षिणेशोभतेशंखोहेम[७]रत्नविभूषितः ॥ कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ॥ ९९ ॥ वामेचशोभतेवीरहस्तेतस्य
महात्मनः ॥ महापद्मंसुगंधाढ्यंतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ १०० ॥ शोभमानंसदैवास्तेसायुधंकमलश्रियम् ॥ कंबुग्रीवंसुवृत्तास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥
॥ १०१ ॥ राजमानंहृषीकेशंदशनैःकुंदसंनिभैः ॥ गुडाकेशस्ययस्यास्तेअधरोविद्रुमाकृतिः ॥ १०२ ॥ शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिभास्व

१ त्वग्विहीनः स्पृशेत्सर्वं शीतोष्णादि नराधिप–इ० पा० । २ अदृश्यः सर्वदृश्यात्मा–इ० पा० । ३ पाता–इ० पा० । ४ तस्य ध्यानं महात्मनः–इ० पा० । ५ निरालंबम्–इ० पा० ६ विधिपूर्वकः–इ० पा० । ७ महामणिविचित्रितः–इ० पा० । ८ पद्मं चक्रं जगत्पतेः–इ० पा० । ९ रत्नसंनिभैः–इ० पा० । १० पद्मनाभाख्यः–इ० पा० ।

ता ॥ विशालेनापिरूपेणकेशवस्तुसुवक्षसा ॥ १०३ ॥ कौस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच ॥ १०४ ॥ श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः ॥ केयूरकंकणैर्हारैमौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ १०५ ॥ वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ॥ भ्राजतेसोऽपिगोविंदोहेमवर्णेनवाससा ॥ १०६ ॥ मुद्रिकाभिस्तुयुक्ताभिरंगुलीषुविराजते ॥ सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ १०७ ॥ वैनतेयसमारूढोलोककर्त्ताजगत्पतिः ॥ एवंयोध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः ॥ १०८ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानभेदंजगत्पतेः ॥ १०९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येभगवद्ध्यानवर्णनंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ साधुसाधुमुनिश्रेष्ठलोकानुग्रहकारक ॥ विष्णोर्ध्यानंत्वयाप्रोक्तंसगुणंनिर्गुणंचयत् ॥ १ ॥ अधुनालक्षणंब्रूहिभक्तेःसाधुकृपाकर ॥ यादृशीक्रियतेयेनयथायत्रयदातथा ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यनृपोत्तमस्यमुनिःप्रहृष्टोनिजगादभूपम् ॥ शृणुष्वराजन्निखिलावहारिणींभक्तिंहरेस्तेप्रददामिसम्यक् ॥ ३ ॥ अथभक्तिंप्रवक्ष्यामिविविधांपापनाशिनीम् ॥ विविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसंभवा ॥ ४ ॥ लौकिकीवैदिकीचापिभवेदाध्यात्मिकीतथा ॥ ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदानांस्मरणंहियत् ॥ ५ ॥ विष्णुप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते ॥ मंत्रवेदसमुच्चारैरविश्रांतविचिंतनैः[2] ॥ ६ ॥ जाप्यैश्चारण्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरुच्यते ॥ व्रतोपवासनियमैःपंचेंद्रियजयेनच[3] ॥ ७ ॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिनी ॥ भूपणैर्हेमरत्नाद्यैश्चित्राभिर्वाग्भिरेवच ॥ ८ ॥ वासःप्रतिसरैःसूत्रैःपावकव्यजनोच्छ्रितैः ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वबल्युपहारकैः ॥ ९ ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजाक्रियतेनरैः ॥ नारायणंसमुद्दिश्यभक्तिःसालौकिकीमता ॥ १० ॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिकी ॥ ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानिच ॥ ११ ॥ क्रियंतेविष्णुमुद्दिश्यसाभक्तिर्वैदिकोच्यते ॥ वेदमंत्रहविर्यागैःक्रियायावैदिकीमता ॥ १२ ॥ दर्शेचपौर्णमास्यांचकर्त्तव्यंचाग्निहोत्रकम् ॥ प्राशनंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रिया ॥ १३ ॥ इष्टिर्धृतिःसोमपानंयाज्ञियंकर्मसर्वशः ॥ अग्निभूम्यनिलाकाशद्युतिशंकरभास्क

---

१ विलासी लक्ष्मलक्ष्मी च केशवःकौस्तुभांकितः ॥ जनार्दनःसूर्यतेजःकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ १ ॥ केयूरहारकटककटिसूत्रांगुलीयकैः ॥ विराजतेभ्राजमानोवपुषालंकृतेनच ॥ २ ॥ वाससाहेमवर्णेनप्रावृतोगरुडासनः ॥ ध्यातव्यःस्वगुणोराजन्भक्ताघौघहरोहरिः ॥ ३ ॥ एवंतेध्यानमुद्दिष्टंद्विविधंनृपसत्तम । यत्कृत्वामुच्यतेपापैर्मनोवाक्कायसंभवैः ॥ ४ ॥ यंयंचाभिलषेत्कामंतंतंप्राप्नोतिनिश्चितम् ॥ पूज्यतेदेववर्गैश्चविष्णुलोकंसगच्छति॥५॥–इ० पा० २ वेदमंत्रनमस्कारैः–इ० पा० । ३ जितेंद्रियविबोधितैः–इ० पा० । ४ अत्र पाठभेदश्लोकाः– “ सिद्धिर्विधायिनी । पाद्यार्घ्याद्युपचारैश्चनृत्यवादित्रगीतकैः ॥ बलिभिर्जागरार्चाभिर्लौकिकीभक्तिरीरिता ॥ १ ॥ ऋग्यजुःसामजप्यैश्चसंहिताध्ययनादिभिः ॥ हविर्होमक्रियाभिश्चयाभक्तिःसातुवैदिकी ॥ २ ॥ दर्शश्चपौर्णमासश्चविषुवादिषुयःपुनः ॥ यागःसंकीर्तितोविज्ञैर्वैदिकीभक्तिसाधकः ॥ ३ ॥”

रम् ॥ १४ ॥ तमुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वं[1]विष्णुदैवतम् ॥ आध्यात्मिकीतिविविधाब्रह्मभक्तिस्थितानृप ॥ १५ ॥ सांख्याख्यांयोगसंजातां
शृणुभूपयथोदिताम् ॥ चतुर्विंशतितत्वानिप्रधानादीनिसंख्यया ॥ १६ ॥ अचेतनानिभोग्या[2]निपुरुषःपंचविंशकः ॥ चेतनःससमुद्दिष्टोकर्ताभोक्ताच
कर्मणाम् ॥ १७ ॥ आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ [3]पुरुषोऽव्यक्तनित्यःस्यात्कारणंचमहेश्वरः ॥ १८ ॥ तत्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्व
तः ॥ संख्यायाः[4]परिसंख्यायाः प्रधानंचगुणात्मकम् ॥ १९ ॥ ज्ञात्वासाधर्म्यवैधर्म्यप्रधानंचविधर्मि[5]च ॥ कारणंब्रह्मणश्चैवकामित्वमिदमुच्यते ॥ २० ॥
प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृताब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥ २१ ॥ अचेतनप्रधानेनसमत्वमिदमुच्यते ॥ तत्वांतरंचतत्वानां
कार्यकारणमेवच ॥ २२ ॥ प्रयोजनंप्रयोज्यत्वंज्ञात्वातत्वप्रसंख्यया ॥ संख्यातमुच्यतेप्राज्ञैर्वि[6]जयार्थविचिंतकैः ॥ २३ ॥ इतिमत्वास्यसद्भावंतत्वंसं
ख्यांचतत्वतः ॥ ब्रह्मतत्वाधिकंचापिभूतं[7]तत्वंविदुर्बुधाः ॥ २४ ॥ सांख्यैःकृताभक्तिरेषाभक्तिराध्यात्मिकीस्मृता ॥ योगजामपितेभूपशृणुभक्तिंवदा
म्यहम् ॥ २५ ॥ प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतेंद्रियः ॥ भैक्ष्यभक्षव्रतीचापिसर्वप्रत्याहृतेन्द्रियः ॥ २६ ॥ धारणंहृदयेकृत्वाध्यायमानोमहेश्वरम् ॥
हृत्पद्मकर्णिकासीनंपीतवस्त्रंसुलोचनम् ॥ २७ ॥ पश्यन्नुद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ श्वेतवर्णंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् ॥ २८ ॥ योगजामान
सीसिद्धिर्विष्णुभक्तिःपरास्मृता ॥ यएवंभक्तिमान्देवंविष्णुभक्तिःसउच्यते ॥ २९ ॥ एवंभक्तिःसमुद्दिष्टाविविधानृपनंदन ॥ सात्विकीराजसीचैवताम
सीभेदतास्त्विमाः ॥ ३० ॥ नानाप्रकाराविज्ञेयाविष्णोरमिततेजसः ॥ यथाग्निःसुसमृद्धार्चिःकरोत्येधांसिभस्मसात् ॥ ३१ ॥ पापानिभगवद्भक्तिस्त
थादहतितत्क्षणात् ॥ ३२ ॥ यावज्जनोनशृणुतेभुविविष्णुभक्तिंसाक्षात्सुधारसमशेषरसैकसारम् ॥ तावज्जरामरणजन्मशताभिघातदुःखानितानिलभते
बहुदेहजानि ॥ ३३ ॥ संकीर्तितश्चिंतितकीर्तिरंतःश्रुतानुभावोभगवाननंतः ॥ समंततोघंविनिहंतिमेघंवायुर्यथाभानुरिवांधकारम् ॥ ३४ ॥ नदानदे
वार्चनयागतीर्थस्नानश्रुताचारतपःक्रियाभिः ॥ तथाविशुद्धिंलभतेंतरात्मायथाहृदिस्थेभगवत्यनंते ॥ ३५ ॥ कथाविशुद्धानरनाथतथ्यास्ताएवपथ्या
हरिनाथतथ्याः ॥ संकीर्तितायत्रपवित्रमूर्तेःसंश्रूयतेचश्रुतसाधुकीर्तिः ॥ ३६ ॥ धन्योसिधीरधरणीधरधर्मधुर्यध्यानैकतानहृदयःपुरुषो

१ विश्वदैवतम्–इ० पा०। २ राजेंद्र–इ० पा० ,सचेतनो हि राजेंद्र–इ० च पा० । ३ व्यक्तिस्थश्चेतनोनित्यःकारणानांचकारणम्–इ०पा० । ४ च प्रसंख्यातम्–इ० पा० । ५ पुस्तकांतरेत्वन्यथापाठः–“ गुणात्मनः । कारणत्वंब्रह्मणश्चसाधर्म्यमिदमुच्यते ॥ नानात्वंचात्रवैधर्म्यंप्रधानस्यविदुर्बुधाः ॥” इति । ६ सर्वतत्त्वार्थचिंतकैः–इ० पा० । ७ ज्ञात्वातत्त्वम्–इ० , तत्त्वातत्त्वम्–इ० च पा० । ८ वक्ष्यामिभक्तिमाध्यात्मिकींशृणु–इ० पा० । ९ भक्तयोविविधाज्ञेयाः–इ० पा० । १० संकीर्त्यतेयासुपवित्रकीर्तिर्विशुद्धमूर्तिर्निजदत्तभक्तिः–इ० पा० ।

त्तमस्य ॥ यन्नैष्ठिकीमतिरसौतवसौभगश्रीःश्रीकृष्णनाथसुकृतःश्रवणेप्रवृत्ता ॥ ३७ ॥ अनाराध्यहरिंभक्त्यावरदंविष्णुमव्ययम् ॥ कुतःश्रे
योभवेद्भूपपुरुषस्यात्ममानिनः ॥ ३८ ॥ मायाजनिरमायोसौभक्त्याराजन्नमायया ॥ साध्यतेसाधुपुरुषःस्वयंजानातितद्भवान् ॥ ३९ ॥ न
विद्यतेतेनृपधर्मतत्त्वमज्ञातमेतद्विमलंपुनर्माम् ॥ त्वंपृच्छसेतीर्थपदंप्रसंगात्कथारसंवैष्णवगौरवेण ॥ ४० ॥ नातःपरंपरमतोपविशेषपोपंपश्यामि
पुण्यमुचितंचपरस्परेण ॥ संतःप्रसह्ययदनंतगुणाननंतश्रेयोनिधीनधिकभावभुजोभुजंति ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणाःसुरभीसत्यश्रद्धायागतपांसिच ॥
श्रुतिस्मृतिदयादीक्षाशांतयस्तनवोहरेः ॥ ४२ ॥ आदित्यश्चंद्रमावायुर्भूमिरापोंऽबरंदिशः ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वभूतमयोविभुः ॥ ४३ ॥
विश्वरूपःस्वयंचक्रेजगदेतच्चराचरम् ॥ स्वयंब्राह्मणमाविश्यसदान्नमुपभुंजते ॥ ४४ ॥ ततस्तुतीर्थास्पदपादरेणून्धराधरात्मालयभूमिदेवान् ॥
परात्मनःपूजयपुण्यलक्ष्मीसर्वस्वभूतानखिलात्मभूतान्[१] ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणंविष्णुबुद्ध्यायोविद्वांसंसाधुपश्यति ॥ सएववैष्णवोयश्चस्वस्वकर्मैकनि
ष्ठितः ॥ ४६ ॥ किंचिदेतन्मयाप्रोक्तंरहस्यंसमयोहिमे ॥ स्नातुंगंतुंचगंगायांनकथावसरोधिकः ॥ ४७ ॥ प्राप्तोयंमाधवोमासःपुण्योमाधववल्लभः ॥
तस्यापिसप्तमीशुक्लागंगायामतिदुर्लभा ॥ ४८ ॥ वैशाखशुक्लसप्तम्यांजाह्नवीजह्नुनापुरा ॥ क्रोधात्पीतापुनस्त्यक्ताकर्णरंध्रात्तुदक्षिणात् ॥ ४९ ॥
तस्यांसमर्चयेद्देवींगंगांगगनमेखलाम् ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनसधन्यःसुकृतीनरः ॥ ५० ॥ तस्यांयस्तर्पयेद्देवान्पितॄन्मर्त्योयथाविधि ॥ साक्षात्पश्यति
तंगंगास्नातकंगतपापकम् ॥ ५१ ॥ नमाधवसमोमासोनगंगासदृशीनदी ॥ दुर्लभःखलुयोगोयंहरिभक्त्यैवलभ्यते ॥ ५२ ॥ विष्णुपादोदकोद्भूताब्रह्मलोका
दुपागता ॥ त्रिभिःस्रोतोभिरश्रांतायापुनातिजगत्त्रयम् ॥ ५३ ॥ स्वर्गारोहणनिःश्रेणीसततानंदकारिणी ॥ अनेकदुरितोद्धारहारिणीदुर्गतारिणी ॥ ५४ ॥
श्रीमहेशजटाजूटवासिनीदुःखनाशिनी ॥ भजमानजनस्वांतकान्तकेलिविनाशिनी ॥ ५५ ॥ सगरान्वयनिर्वाणकारिणीधर्मधारिणी ॥ त्रिमार्गचारिणींदे
वींलोकालंकृतिकारिणीं ॥ ५६ ॥ दर्शनस्पर्शनस्नानकीर्त्तनध्यानसेवनैः ॥ पुण्यानपुण्यान्पुरुषान्पावयंतीसहस्रशः ॥ ५७ ॥ गंगागंगेतिगंगेतियैस्त्रिसं
ध्यमितीरितम् ॥ सुदूरस्थैश्चतत्पापंहंतिजन्मत्रयार्जितम् ॥ ५८ ॥ योजनानांसहस्रेषुगंगांयःस्मरतेनरः ॥ अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम् ॥ ५९ ॥
वैशाखेशुक्लसप्तम्यांदुर्लभासाविशेषतः ॥ प्राप्यतेजगतीपालहरिविप्रप्रसादतः ॥ ६० ॥ नमाधवसमोमासोनमाधवसमोविभुः ॥ गतोहिदुरितांभोधौम
ज्जमानजनस्ययः ॥ ६१ ॥ दत्तंजप्तंहुतंस्नानंयद्भक्त्यामासिमाधवे ॥ तदक्षयंभवेद्भूपपुण्यंकोटिशताधिकम् ॥ ६२ ॥ यथादेवेषुविश्वात्मादेवोना

१ सभाज्य संपूजय पुण्यलक्ष्मी सर्वस्वभूतान्—इ० पा० ।

रायणोहरिः ॥ यथाजप्येषुगायत्रीसरितांजाह्नवीतथा ॥ ६३ ॥ यथोमासर्वनारीणांतपतांभास्करोयथा ॥ आरोग्यलाभोलाभानांद्विपदांब्राह्मणो
यथा ॥ ६४ ॥ परोपकारःपुण्यानांविद्यानांनिगमोयथा ॥ मंत्राणांप्रणवोयद्वद्ध्यानानामात्मचिंतनम् ॥ ६५ ॥ सत्यंस्वधर्मवर्तित्वंतपसांच्य
थावरम् ॥ शौचानामर्थशौचंचदानानामभयंयथा ॥ ६६ ॥ गुणानांचयथालोभक्षयोमुख्योगुणःस्मृतः ॥ मासानांप्रवरोमासस्तथासौमाधवोमतः ॥६७॥
तत्रयत्क्रियतेश्राद्धंयज्ञदानमुपोषणम् ॥ तपोध्ययनपूजादितदक्षयफलंस्मृतम् ॥ ६८ ॥ वैशाखांतानिपापानिसूर्यांतानितमांसिच ॥ परापकारपैशुन्य
प्रांतानिसुकृतानिच ॥ ६९ ॥ कार्तिकेमासियत्किंचित्तुलासंस्थेदिवाकरे ॥ स्नानदानादिकंराजंस्तत्परार्धगुणंभवेत् ॥ ७० ॥ तस्मात्सहस्रगुणितंमाघेम
करगेरवौ ॥ ततोपिशतसंख्यातंवैशाखेमेषगेरवौ ॥ ७१ ॥ तेधन्यास्तेसुकृतिनोनरावैशाखमासिये ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनपूजयंतिमधुद्विपम् ॥ ७२ ॥
प्रातःस्नानंचवैशाखे यज्ञदानमुपोषणम् ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनम् ॥ ७३ ॥ पुनःकलियुगेराजन्नेतद्वोप्यंभविष्यति ॥ अश्वमेधादिकंयस्मा
न्माहात्म्यंमाधवस्ययत् ॥ ७४ ॥ अश्वमेधमखःपुण्यःकलौनैवप्रवर्तते ॥ एषमाधवमासस्यहयमेधसमोविधिः ॥ ७५ ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंस्वर्गमोक्षफ
लप्रदम् ॥ नवेत्स्यंतिकलौपापाजनादुरितबुद्धयः ॥७६॥ तस्मिन्भवैर्नरैःपापैर्गंतव्यंनरकार्णवे ॥ अतस्तुविरलस्तस्यप्रचारोयेननिर्मितः ॥ ७७ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येपंचाशीतितमोऽध्यायः॥८५॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यमहात्मनः॥ अंबरीषश्चराजर्षिर्विस्मितो
वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ अंबरीषउवाच ॥ मार्गशीर्षादिकान्मासान्हित्वापुण्यान्महामुने ॥ सर्वमासाधिकंमासंवैशाखंकिंप्रशंससि ॥ २ ॥ सर्वेभ्योप्यधिकः
कस्मान्माधवोमाधवप्रियः॥कोविधिस्तत्रकिंदानंकिंतपःकाचदेवता॥३॥त्वत्पादांभोजरजसापावितस्यचमेमुने ॥ उपदेशप्रसादेनप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ ४ ॥
धर्मज्ञोधममार्गाणामुद्धर्तासिमहामुने ॥ त्वमेकोखिलतत्वार्थवेत्ताधर्मोपदेशकः ॥५ ॥ कर्तोपदेष्टामंतावानुमंतापिप्रयोजकः ॥ शास्त्रविद्भिर्मुनिवरस्मर्यते
समभागिनः ॥ ६ ॥ व्रतसत्रतपोदानैर्यत्फलंसमवाप्यते ॥ धर्मोपदेशनेनैवतत्सर्वमुपलभ्यते ॥ ७ ॥ तीर्थस्नानंतपोयज्ञकर्मयत्कुरुतेमुने ॥ अपित
त्फलभागीस्याद्यःप्रवर्तयिताभवेत् ॥ ८ ॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः ॥ सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ॥ ९ ॥ तदर्हतिभवान्धर्ममुपदेष्टुं
तदद्भुतम् ॥ दुर्लभोगुरुसंबोधोदेशकालोपपत्तयः ॥ १० ॥ नकेचनतथाभावाश्चेतःशीतलयंतिनः ॥ राज्यलाभादयोप्येतेयथातवसमागमः ॥ ११ ॥
सूतउवाच ॥ अथमंदस्मृदुस्मेरस्फुरद्दंतप्रभानुगः ॥ अंबरीषंप्रत्युवाचनारदोमुनिसत्तमः ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहितायजगतस्त

१ स्नानदानादियकिंचित्तदक्षयफलंस्मृतम्–इ० पा० । २ उपदेष्टासि वै मुने–इ० पा० । ३ अपि यत्क्रिययालोकान्प्रवर्तयितुमेवतत्–इ० पा० ।

व ॥ विधिर्माधवमासस्ययच्छ्रुतोब्रह्मणःपुरा ॥ १३ ॥ दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता ॥ मानुष्येदुर्लभेलोकेस्वस्वधर्मप्रवर्त्तनम् ॥१४॥ ततोपिभ
क्तिर्भूपालवासुदेवेतिदुर्लभा ॥ तत्रापिदुर्लभोमासोमाधवोमाधवप्रियः ॥ १५ ॥ तमवाप्यततोमासंस्नानदानजपादिकम् ॥ कुर्वंतिविधिनायेतुधन्यास्तेकृ
तिनोनराः ॥ १६ ॥ तेषांदर्शनमात्रेणपापिनोपिविकिल्बिषाः ॥ भवंतिभगवद्भावभाविताधर्मकांक्षिणः ॥ १७ ॥ माधवेमासियैःस्नातंप्रातर्नियमसंयुतैः ॥
तेकोटिवर्षपर्यंतंक्रीडंतेनंदनेवने ॥ १८ ॥ यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठं
तिमनुष्याणांकलेवरे ॥ यावत्किलमलध्वंसीमासोनायातिमाधवः ॥ २० ॥ अवशिष्टदिनान्येवपंचमासस्यतस्यवै ॥ एकादशींसमारभ्यसर्वमाससमानि
वै ॥ २१ ॥ वैशाखेपूजितोदेवोमाधवोमधुहातुयैः ॥ नानोपचारैराजेंद्रतैःप्राप्तंजन्मनःफलम् ॥ २२ ॥ किंकिंनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे ॥ स्नाने
नपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ २३ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम् ॥ यैर्हिनारायणोनैवध्यातोनिखिलपापहा ॥ २४ ॥ तेषांजन्मनृणांलोकेज्ञात
व्यंनिष्फलंनृप ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोयोभवेन्नरः ॥२५॥ अदत्वाम्रियतेयोहितस्यद्रव्यंनिरर्थकम् ॥ तीर्थस्नानादितपसासत्कुलेजन्मलभ्यते ॥ २६ ॥
नदानेनविनाभूपकिंचिदप्युपतिष्ठति ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् ॥ २७ ॥ सत्कुलेप्राप्यतेजन्मवैभवंविविधंतथा ॥ सुपुत्रःसुकुलंभूप
धनधान्यंवरस्त्रियः ॥ २८ ॥ सुजन्ममरणंचापिसुभोगाःसुखमेवच ॥ सदादानेधिकाप्रीतिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहा
त्मनः ॥ नारायणस्यजायंतेसिद्धयोभूपवांछिताः ॥ ३० ॥ ऊर्जेमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥ ३१ ॥
विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिशक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्यनरोहरिपदंव्रजेत् ॥ ३२ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योद
येभूपयथातमिस्रंवचःस्वयंभूरिदमादिशन्मे ॥ ३३ ॥ चकारविष्णुर्विपुलप्रचारंमासस्यवैमाधवसंज्ञकस्य ॥ यमस्यगुप्तंवचसाविचिंत्यमनुष्यलोकंगमितं
चकार ॥ ३४ ॥ तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासिवैष्णवैः ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेगंगायाःपावनेनृणाम् ॥ ३५ ॥ रेवायावामहाराजयमुनेसारदेथवा ॥
प्रातस्त्वनुदितेभानौविधानेननृपोत्तम ॥ ३६ ॥ पूजयित्वाचदेवेशंमुकुंदंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनैःश्रेयोवांछितानिसुखानिच ॥ ३७ ॥ अनुभूयतप
स्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्नुयात् ॥ एवंज्ञात्वामहाभागमधुसूदनमर्चय ॥ ३८ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनवैशाखेतुविशेषतः ॥ देवमाराध्यगोविन्दंनारायणमनाम
यम् ॥ ३९ ॥ प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिचहरेःपदम् ॥ देवदेवंनमस्कृत्यमाधवंपापनाशनम् ॥ ४० ॥ प्रारभेतव्रतमिदंपौर्णमास्यांमधोर्नृप ॥ यमैश्च
नियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचित्प्रदायच ॥ ४१ ॥ हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतेस्थितः ॥ कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ ४२ ॥ एवंप्राप्यच

वैशाखींदद्यान्मधुतिलादिकम् ॥ भोजनंद्विजमुख्येभ्योभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ अच्छिद्रंप्रार्थयेच्चापितस्यस्नानस्यभूसुरान् ॥ यथालक्ष्मीःप्रियाभूप
माधवस्यजगत्पतेः ॥४४॥ तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः ॥ एवंविधियुतोमर्त्यःस्नात्वाद्वादशवत्सरम् ॥ ४५ ॥ उद्यापनंचरेच्छक्त्यामधुसूदनतुष्टये ॥
इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंकथितंतव ॥ ४६ ॥ यत्पुराब्रह्मणोवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयानृप ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये
षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिन्तयन्मनसाहरिम् ॥१॥ अंबरी
षउवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनवैमुने ॥ प्राप्यतेस्नानमात्रेणफलंचैवातिदुर्लभम् ॥ २॥ नारदउवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्नल्पायासेनय
न्महत् ॥ फलंसंप्राप्यतेतत्रश्रद्धत्स्वविधिभाषितम् ॥ ३ ॥ धर्मस्यगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाहीश्वरैरपि ॥ मुह्यंतेचात्रविद्वांसोऽचिंत्यशक्तिहरेःकृतौ ॥ ४ ॥ वि
श्वामित्रादयोराजन्धर्माधिक्येनबाहुजाः ॥ ब्राह्मण्यंसमुपायाताःसूक्ष्माधर्मगतिस्त्वतः ॥ ५ ॥ अजामिलोपिभूपालदासीपतिरितिश्रुतः ॥ धर्मपत्नीपरि
त्यागीनित्यंपापपथिस्थितः॥६॥म्रियमाणःसुतस्नेहात्प्रोच्यनारायणेतिच ॥ तद्ध्याननामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम्॥७॥ अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहो
यथा ॥ तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् ॥ ८ ॥ कानीनस्यमुनेःपौत्राभ्रातृजायाभिगामिनः ॥ गोलकस्यचवैपंडोःपुत्राःकुंडाःस्वयंतथा ॥ ९ ॥
तेपंचापिचभूपालपांडवाद्रौपदीरताः ॥ तेषांचपुण्यश्लोकत्वंसूक्ष्माधर्मगतिस्ततः ॥ १० ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावनाः ॥ विचित्राणि
चभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥ ११ ॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवस्थितम् ॥ केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥ १२ ॥ फलंददातिसुमहत्क
स्मिन्नपिचजन्मनि ॥ सूक्ष्मोधर्मोतिगहनोमीयतेनयथातथा ॥ १३ ॥ नैतस्यफलदानस्यश्रूयतेभूपनिश्चयः ॥ यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापांतरै
रपि ॥ १४ ॥ तदागत्यकुतश्चापिस्वंफलंचप्रयच्छति ॥ कृतस्यनेहनाशोस्तिपुण्यस्यःदुरितस्यच ॥ १५ ॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम् ॥
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १६ ॥ महत्पुण्यंचतत्रापिकारणंमेनिशामय ॥ स्वल्पायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १७ ॥ महापु
ण्यास्ततस्तेस्युःसंततंकर्षकादयः ॥ मंत्रोच्चारंचसिंहादेरायासंबहुलंत्वतः ॥ १८ ॥ पंचगव्यंप्रशस्तंहिव्रतांगत्वेननोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यबाहुल्यंमह
त्त्वंचतदल्पता ॥ १९ ॥ जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतांतरात् ॥ इदमल्पंमहच्चैतदितिनैवनियामकम् ॥ २० ॥ फलंयच्चोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्म
हन्नृप ॥ यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः ॥ २१ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिंगेनतृणराशिःप्रदह्यते ॥ २२ ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनि
षेवणंच ॥ स्तेयादिपापानिचकृष्णभक्तेरज्ञानजातानिलयंह्रियंते ॥ २३ ॥ विष्णुभक्तिमतावीरयत्किंचित्क्रियतेल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविदुषा

तदक्षयफलंलभेत् ॥ २४ ॥ संदेहोनात्रकर्त्तव्योमाधवेमासिमाधवम् ॥ समाराध्यनरोभक्त्यातत्तद्वांच्छितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंरत्नंदाराहर्म्यं
हयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोपिस्यात्क्षयोवृद्धिःसुकर्मणः॥२७॥
फलाधिक्यंभवेद्रूपत्वाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यविज्ञेयागतिस्तुविविधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोयंमाधवस्यमहात्मनः ॥
एकोप्यनुष्ठितोलोकैःसमग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेपियःस्नानपरोपिभूप ॥ आजन्मतोभावहतोपिदातानशुद्धिमेती
तिमतंममैतत् ॥ ३० ॥ गंगादितीर्थेषुवसंतिजीवादेवालयेपक्षिगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशमायांतिकृतोपवासाभावोज्झितानैवगतिंलभंते ॥ ३१ ॥
भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम् ॥ ३२ ॥ प्रज्वाल्यवह्निंघृततै
लसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३३ ॥ श्रद्धत्स्वभूपतस्मात्त्वंमाधवस्यफलंप्र
ति ॥ स्वल्पंचापिशुभंकर्मविकर्मशतनाशनम् ॥ ३४ ॥ यथाहरेर्नामभयेनभूपनश्यंतिसर्वेदुरितस्यवृंदाः ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातेस्नानेनतीर्थेचहरि
स्तवेन ॥ ३५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपाप्मानःपन्नगाइव ॥ विद्रवंतिचवैशाखस्नानेनोषसिनिश्चितम् ॥ ३६ ॥ गंगायांनर्मदायांवास्नात्वामेषगतेरवौ ॥
पापप्रशमनस्तोत्रंयःपठेद्भक्तिभावतः ॥ ३७ ॥ एककालंद्विकालंवात्रिसंध्यमपिभूपते ॥ सयातिपरमंस्थानंसर्वपापविवर्जितः ॥ ३८ ॥
अंबरीषमहत्पुण्यप्राप्तयेकुरुवीक्षणम् ॥ माधवेमासिवैस्नानंप्रातर्नियमसंस्थितः ॥ ३९ ॥ यदानर्त्तपुरेप्रोक्तंवसतांवर्षकोटिभिः ॥ तत्प्रातर्माधवेमासिस्ना
नेनैकेनलभ्यते ॥ ४० ॥ ईहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्णयभूपते ॥ भार्ययासहसंवादंदेवशर्मद्विजन्मनः ॥ ४१ ॥ रेवातीरेसुपुण्येचतीर्थेचामरकंटके ॥ कौ
शिकस्यसुतोजातोदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ धनपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः ॥ दारिद्र्येणसुदुःखेनसर्वदेवप्रपीडितः ॥ ४३ ॥ पुत्रोपायंधन
स्यापिदिवारात्रौप्रचिंतयेत् ॥ एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ॥ ४४ ॥ भर्तारंचिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत् ॥ समालोक्यतदाकांतंतमुवाचयश
स्विनी ॥४५॥ दुःखजालैरसंख्यैस्तुतवाचित्तंप्रकर्षितम् ॥ व्यामोहेनप्रमूढोसित्यजचिंतांमहामते ॥४६॥ ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वस्थोभवसुखंव्रज ॥ नास्ति
चिंतासमंदुःखंकायशोषणमेवहि ॥४७॥ तांसंत्यज्यप्रवर्तेतससुखेनप्रमोदते ॥ चिंतायाःकारणंविप्रकथयस्वममप्रभो ॥४८॥ नारदउवाच ॥ प्रियावाक्यं
ससंश्रुत्यदेवशर्मामहामतिः ॥ उवाचवचनंप्रीतोदुःखितोपिसतीसखः॥४९॥ देवशर्मोवाच ॥ यत्त्वयाचिंतितंभद्रेकिंचिद्दुःखस्यकारणम् ॥ तत्सर्वंतुप्रवक्ष्या

१ इयमेव देवशर्मसुमनःकथा द्वितीये भूमिखंडे यथानुपूर्वीकानुवर्णिता । सैवेह वैशाखमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरनूदिता । अन्येषु पुस्तकेषु नास्ति । परमेकस्मिँल्लिखितपुस्तके समुपलब्धा । अतस्तथैवात्र स्थापितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । नात्रानवधानदोषःशंकनीयः ।

मिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥५० ॥ नजानेकेनपापेनधनहीनोस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनोस्मिएतद्दुःखस्यकारणम् ॥ ५१ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयताम
भिधास्यामिसर्वसंदेहनाशनम् ॥ स्वरूपमुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ॥५२॥ संतोषएवपरमंपुण्यंसौख्यादिकारणम् ॥ असंतोषःपरंपापमित्याहभगवान्ह
रिः ॥ ५३ ॥ लोभःपापस्यबीजोयंमोहोमूलंचतस्यवै ॥ असत्यंतस्यहिस्कंधोमहाशाखासुविस्तरात् ॥ ५४ ॥ मदकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्यापुष्पितः
सदा ॥ अनृतंतस्यसौगंध्यमज्ञानंफलमेवच ॥५५॥ कुब्ज्यंपाषंडचौराश्चक्रूराःकूटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमहाशाखासमाश्रिताः ॥ ५६ ॥ अज्ञा
नंसुफलंतस्यरसोधर्मफलस्यहि ॥ भावोदकेनसंवृद्धिस्तस्यश्रद्धाक्रतुप्रिया ॥ ५७ ॥ अधर्मंमुरसस्तस्यउत्क्लेदैर्मधुरायते ॥ तादृशैश्चफलैश्चैवसफलोलो
भपादपः ॥ ५८ ॥ तस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरिवर्तते ॥ फलानितस्यसोश्नातिस्वपक्वानिदिनेदिने ॥ ५९ ॥ फलानांचरसेनापिअधर्मेणतुपो
पितः ॥ ससंपुष्टोभवेन्मर्त्यःपतनायप्रयच्छति ॥ ६० ॥ तस्माच्चिंतांपरिश्रित्यस्वामिलोभंनकारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेतांनकारयेत् ॥ ६१ ॥
योहिविद्वान्नचेत्कांतमूर्खाणांपथमेवहि ॥ मृषाचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ॥ ६२ ॥ शुभार्थंचप्रविंदामिकथंपुत्रानहंलभे ॥ एवंचिंतयतेनित्यंदिवा
रात्रौविमोहितः ॥ ६३ ॥ क्षणमेकंप्रपश्येत्सचिंतामध्येमहत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीड्यते ॥ ६४ ॥ चिंतामोहौपरित्यज्यअनुवर्तस्वतं
द्विज ॥ संसारेनास्तिसंबंधःकेनसार्धंमहामते ॥ ६५ ॥ मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितामातासुतास्तथा ॥ स्वसंबंधाभवंत्येतेकलत्रादितथैवच ॥ ६६ ॥
॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ संबंधःकीदृशोभद्रेतन्मेविस्तरतोवद ॥ येनजायंतितेसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ॥ ६७ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ भर्तःपंचविधाः
पुत्राजायंतेतान्वदाम्यहम् ॥ न्यासापहारकंचैकमृणसंबंधिनंपरम् ॥ ६८ ॥ रिपुंलभ्यमुदासीनमितिकांतभवंतिते ॥ लक्षणानिप्रवक्ष्यामितेषामीशपृथ
क्पृथक् ॥ ६९ ॥ पुत्रामित्राःप्रियाभार्यापितामाताचबांधवाः ॥ स्वेनस्वेनहिजायंतेसंबंधेनमहीतले ॥ ७० ॥ न्यासापहारभावेनयस्ययेनहृतंभुवि ॥
न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्रूपवान्भुवि ॥ ७१ ॥ येनह्यपहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ॥ न्यासापहारणंदुःखंसदत्त्वादारुणंगतः ॥ ७२ ॥ न्यासस्वामी
सुपुत्रोभून्न्यासापहारकस्यच ॥ गुणवान्रूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः ॥७३॥ भक्तिंचदर्शयेत्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने ॥ प्रियवाङ्मधुरोवाग्मीबहुस्नेहंविदर्शये
त् ॥७४॥ स्वीयंद्रव्यंसमुद्राह्यप्रीतिमुत्पाद्यचातुलाम् ॥ यथातेनप्रदत्तंतन्न्यासापहरणात्परम् ॥७५॥ दुःखमेवंमहाभागदारुणंप्राणनाशनम् ॥ तादृशंतस्य
सोदद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणः ॥ ७६ ॥ अल्पायुषस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति ॥ दुःखंदत्त्वाप्रयात्येवंप्रहृत्यैवंपुनःपुनः ॥ ७७ ॥ यदाहपुत्रपुत्रेतिप्र

१ रुत्वोत्वविधानमत्रार्षम् ।

लापंहिकरोतियः॥ तदाहास्यंकरोत्येषकस्तुपुत्रोहिकस्यच ॥७८॥ अनेनापह्नतंन्यासंमदीयंपापचारिणा ॥ द्रव्यापहारणेनापिममप्राणागताःकिल॥७९॥
दुःखेनमहताचैवअसह्येनचवैपुरा ॥ तदादुःखंमयादत्वाद्रव्यमुद्राह्यमुत्तमम् ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येसप्ताशीतितमो
ध्यायः ॥ ८७ ॥ छ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ ऋणसंबंधिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः॥ ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल ॥ १ ॥ अर्थदातासुतोभूत्वा
भ्रातावाथपिताप्रिया ॥ मित्ररूपेणवर्तेतअंतर्दुष्टःसदैवसः ॥ २ ॥ गुणंनैवप्रपश्येतसक्रूरोनिष्ठुराकृतिः ॥ जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्वजनेषुच ॥ ३ ॥
मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः ॥ द्यूतकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ॥ ४ ॥ गृहाद्द्रव्यंचोरयतिवार्यमाणःसकुप्यति ॥ पितरंमातरंचैव
कुत्सतेचदिनेदिने ॥ ५ ॥ द्रावकस्त्रासकश्चैवबहुनिष्ठुरजल्पकः॥ एवमुद्राह्यतद्द्रव्यंसुखेनपरितिष्ठति॥६॥जातकर्मादिभिर्बाल्येद्रव्यंगृह्णातिदारुणम्॥पुनर्वि
वाहसंयोगान्नानाभेदैरनेकदा॥ ७ ॥ एवंसंक्षीयतेद्रव्यमेवमेतद्ददत्यपि॥ गृहंक्षेत्रादिकंसर्वममैवहिनसंशयः ॥ ८ ॥ पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने ॥
सुदंडैर्मुशलैश्चैवकेशोत्पाटैश्चदारुणैः ॥ ९ ॥ मृतेतुतस्मिन्पितरिमातरिचातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकार्याणि
दानानिनकरोतिसदैवसः ॥ एवंविधाःप्रियाःपुत्राभवंतिचमहीपते ॥ ११ ॥ रिपुंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजसत्तम ॥ बाल्येवयसिसंप्राप्तेपुत्रत्वेवर्तते
सदा ॥ १२ ॥ पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहिताडयेत् ॥ ताडयित्वाप्रयात्येवंप्रहस्यैवंपुनःपुनः ॥ १३ ॥ पुनरायातितंतत्रपितरंमातरंपुनः ॥ सक्रोधोवर्तते
नित्यंकुत्सतेचदिनेदिने ॥ १४ ॥ एवंसंवर्ततेनित्यंवैरकर्मणिसंपदा ॥ पितरंताडयित्वाचमातरंचततःपुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभाव
तः ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियथालभ्यंभवेत्प्रियम्॥ १६ ॥ जातमात्रःप्रियंकुर्याद्बाल्येक्रीडनताडनैः ॥ वयःप्राप्यप्रियंकुर्यान्मातृपित्रोरनंतरम् ॥ १७ ॥
भक्त्यासंतोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत् ॥ स्नेहेनवचसाचैवप्रियसंभाषणेनच ॥ १८ ॥ मृतौगुरूसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः ॥ श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिंड
दानादिकांक्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येवसुदुःखार्तस्तेभ्योयात्रांप्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितःस्नेहान्मोचयेद्यस्तुनिश्चितः॥२०॥यस्माल्लभ्यंभवेत्कांतप्रयच्छ
तिनसंशयः ॥ पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञअनेनविधिनाकिल ॥ २१ ॥ उदासीनंप्रवक्ष्यामितवाग्रेप्रियसांप्रतम् ॥ उदासीनेनभावेनसदैवपरिवर्तते ॥ २२ ॥ ददा
तिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति ॥ नोवाप्रयातिसंत्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ भृत्याश्चापिसमाख्याताःपशवस्तुरगास्तथा ॥ गजामहिष्योदा
स्यश्चऋणसंबंधिनस्त्वमी ॥ २४ ॥ गृहीतमाययैकेनआवाभ्यांतुनकस्यहि ॥ न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि ॥ २५ ॥ राधयामिन

कस्यापिक्षणंकांतशृणुष्वहि ॥ नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम् ॥२६॥ आबाल्येनतुविप्रेंद्रनचत्यक्तोमयापतिः॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामन
र्थिकीम् ॥ २७ ॥ हृतंनैवचकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः ॥ कथंतेधनमायातिविस्मयंव्रजमाविभो ॥ २८ ॥ प्राप्तमेवहियत्रैवरक्षितुश्चनतिष्ठति ॥ एवंज्ञात्वा
शमंगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् ॥ २९ ॥ कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेनसंबंधोद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ मायामोहेनसं
मूढामानवाःपापचेतनाः ॥ इदंगृहमयंपुत्रइयंभार्याममैवहि ॥ ३१ ॥ अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम् ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशा
खमाहात्म्येअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंसंबोधितोविप्रोदेवशर्माद्विजोत्तमः॥पुनःप्राहप्रियांभार्यांसहितांज्ञानवादिनीम् ॥ १ ॥
सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम् ॥ तथाहिवंशमिच्छंतिसाधवःसत्यपंडिताः ॥ २ ॥ यथापुत्रस्यचिंतामेनधनस्यतथाप्रिये ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्र
मुत्पादयाम्यहम् ॥ ३ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयतेकुलम् ॥ सुपुत्रेणमहाभागपितामाताप्रजीवतः ॥ ४ ॥ एकःपुत्रोवरः
कांतबहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम् ॥ एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः ॥ ५ ॥ पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसंबंधभागिनः ॥ पुण्येनप्राप्यतेपुत्रःपुण्येनप्राप्यते
कुलम् ॥ ६ ॥ सुगर्भःप्राप्यतेपुण्यैर्दुर्मृत्युःपातकैस्तथा ॥ सुखानांनिचयंकांतसत्यमेववदाम्यहम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्येणसत्येनतपसानित्यवर्तनैः ॥
दानेननियमैश्चापिक्षमाशौचेनवल्लभ ॥ ८ ॥ अहिंसयाचशक्त्यावाऽस्तेयेनापिप्रवर्तते ॥ एतैर्दशभिरंगैश्चधर्ममेवंप्रसूयते ॥ ९ ॥ संपूर्णोजायते
धर्मअंगैर्गर्भोयथोदरे ॥ धर्मसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा ॥ १० ॥ तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यसौख्यंप्रयच्छति ॥ यंयंचिंतयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोति
दुर्लभम् ॥ ११ ॥ ॥ देवशर्म्मोवाच ॥ ॥ सर्वंदेविसमाख्यातंधर्माख्यंज्ञानमुत्तमम् ॥ कथंपुत्रमहंविंद्यांवैष्णवंगुणसंयुतम् ॥ १२ ॥ वद
त्वंमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते ॥ धर्ममार्गस्त्वयासर्व्वःपितुःप्रातःपुरानघे ॥ १३ ॥ ममैतद्विदितंकांतेभवतीब्रह्मवादिनी ॥ च्यवनस्यप्रसादेन
विष्णोस्तुष्टस्यतेपुरा ॥ १४ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञतंप्रार्थयमहामुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसितंपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् ॥ १५ ॥
एवमुक्तेतयावाक्येदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ करिष्येतवकल्याणिमतमेवंनसंशयः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वाजगामासौदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदी
प्यंतंतपतांवरम् ॥ १७ ॥ गंगातीरेस्थितंपुण्यमासनस्थंद्विजोत्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ १८ ॥ राजमानंमहात्मानंब्र
ह्मसिंहंद्विजोत्तमम् ॥ भक्त्याप्रणम्यसमुनिंदंडवत्तंपुनःपुनः ॥ १९ ॥ तमुवाचमहातेजाब्रह्मसूनुरकल्मषम् ॥ उपविशासनेपुण्येसुखेनसुमहाम
तेः ॥ २० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ उपविष्टःसयोगींद्रःपुनःप्राहतपोधनम् ॥ गृहेपुरुषतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा ॥ २१ ॥ क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसु

चाग्निषु ॥ निरामयोसिचांगेषुधर्मंपालयसेसदा ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहमहीसुरम् ॥ किंकरोमिप्रियंकामंसुप्रियंतेद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ ॥नार
दउवाच ॥ ॥ एवंसंभाष्यतंविप्रंविररामशुभंवचः ॥ ततोविप्रोमहाभागोवसिष्ठंमुनिपुंगवम् ॥ २४ ॥ सहोवाचमहात्मानंवशिष्ठंतपतांवरम् ॥ भगवञ्छ्रूय
तांवाक्यंविच्छेदयद्विजोत्तम ॥ २५ ॥ दारिद्र्यंकेनभावेनपुत्रसौख्यंकथंनहि ॥ एतन्मेसंशयंतातकस्मात्पापाद्वदस्वमे ॥ २६ ॥ महामोहेनसंमुग्धःप्रिय
याबोधितोद्विज ॥ तयाहंप्रेषितस्तातत्तवपार्श्वसमागतः ॥२७॥ तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम् ॥ मुक्तिदाताभवस्वत्वंममसंसारबंधनात् ॥ २८॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ पुत्रामित्रास्तथाभ्राताअन्येस्वजनबांधवाः ॥ पंचभेदास्तुसंबंधाःपुरुषस्यभवंतिते ॥ २९ ॥ तेतेसुमनसाप्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः॥
ऋणसंबंधिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंतवाग्रेप्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ॥ ३१ ॥ शुद्धिमाञ्ज्ञानसं
पन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः॥ सर्वकर्मसुसंवीतोवेदाध्ययनतत्परः॥३२॥सर्वशास्त्रप्रवेदीचदेवब्राह्मणपूजकः ॥ याज्ञिकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः॥३३॥
विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा ॥ पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ॥ ३३ ॥ कुलस्यतारकोविद्वान्स्वकुलंपरिपोषकः ॥ एवंगुणैस्तुसंयुक्तः
सुपुत्रःसुखदायकः ॥ ३५ ॥ अन्येसंबंधयुक्ताश्चशोकसंतापकारकाः ॥ उदासीनेनकिंकार्यंफलहीनेनतेनघ ॥ ३६ ॥ आयांतियांतितेसर्वेदुःखंदत्वासु
दारुणम् ॥ पुत्ररूपेणतेसर्वेसंसारेद्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ पूर्वजन्मकृतंकर्मयत्त्वयापरिपालितम् ॥ तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्भुतंपुनः ॥ ३८ ॥
भवाञ्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ॥ ३९ ॥ एकभार्यःसदाद्वेषीबहुपुत्रोह्यदत्तवान् ॥ धर्मंनैवविजाना
सिसत्यंचपरिनिष्ठितम् ॥ ४० ॥दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवपरिश्रुतम् ॥ कृतंनैवत्वयातीर्थंनचयात्रामहामते ॥ ४१ ॥ एवंकृतस्त्वयाविप्रकृषिमार्गः
पुनःपुनः ॥ पशूनांपालनंपूर्वंगच्छंश्चैवद्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ महिषीणांतथाश्वीनांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वंकृतंकर्मत्वयैवचद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥
विपुलंतुधनंतद्वल्लोभेनपरिसंचितम् ॥ तस्यव्ययस्तुपुण्येननकृतस्तुत्वयाकदा ॥ ४४ ॥ पात्रेदानंनदत्तंहिदृष्ट्वावादुर्बलंचतत् ॥ कृषिंकृत्वानदत्तंतुभ
वताधनमेवहि ॥ ४५ ॥ गोमयंहित्विदंसर्वंपशूनांसंचयंचवै ॥ विक्रयित्वाधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ॥ ४६ ॥ तक्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रीतंसततंदधि ॥
दुष्कालश्चितितोविप्रमोहितोविष्णुमायया ॥ ४७ ॥ कृत्वामहार्घमेवैतद्धनंब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुतदाकिल ॥४८॥ देवानांपूजनंवि
प्रभवतानकृतंसदा ॥ पर्वाणिप्राप्यविप्रेभ्योद्रव्यंनैवसमर्पितम् ॥ ४९ ॥ श्राद्धकालंचसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदतितेसाध्वीदिनमध्येसमा
गते ॥ ५० ॥ श्वशुरश्राद्धकालश्चश्वश्वाश्चैवमहामते ॥ तच्छ्रुत्वातद्वचस्तेषांगृहंत्यक्त्वापलायसे ॥ ५१ ॥ धर्ममार्गोनदृष्टोहिश्रुतोनैवकदात्वया ॥

लोभोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ॥ ५२ ॥ पालितोलोभएवैकस्त्यक्त्वाधर्मंसदैवहि ॥ तस्माद्दुःखीभवाञ्जातोदारिद्र्येणातिपीडितः ॥ ५३ ॥
दिनेदिनेमहातृष्णाहृदयेतेप्रवर्त्तते ॥ यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेसदा ॥ ५४ ॥ तृष्णयादह्यमानस्तुतदात्वंवह्निरूपया ॥ रात्रौवात्वंप्रसुप्तस्तुलो
भंचिंतयसेधिकम् ॥ ५५ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोहिसदैवहि ॥ सहस्रंलक्षतःकोटिःकदावार्बुदमेवच ॥ ५६ ॥ भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्व
श्चाथमेगृहे ॥ एवंसहस्रलक्षंचकोटिरर्बुदमेवच ॥ ५७॥ खर्वोनिखर्वःसंजातस्तृष्णानैवप्रगच्छति ॥ एवंकालंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ॥ ५८ ॥
नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्वया ॥ निश्चितंभूमिमध्येतत्क्षिप्तंपुत्रानजानते ॥ ५९ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुषेसर्वदाविप्रलोका
न्पृच्छसिबुद्धिमान् ॥ ६० ॥ खनित्रमंजनंवादंधातुवादमतःपरम् ॥ पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्णयापरिमोहितः ॥६१॥ सर्वांश्चिंतयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदा
यकान् ॥ प्रवेशंचित्रवर्णानांचिंतामणिंचपृच्छसि ॥६२॥ तृष्णानलेनदग्धोसिसुखंनैवप्रगच्छसि ॥ तृष्णानलप्रदीप्तोसिहाहाभूतोऽप्रचेतनः॥६३॥एवंभूतो
सिविप्रेंद्रगतस्त्वंकालवश्यताम् ॥ दारपुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ६४ ॥ कथितंनैवतद्दत्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वंमयाख्यातंवृत्तांतंतव
पूर्वकम् ॥ ६५ ॥ अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान् ॥ संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिमंतःसदैवहि ॥ ६६ ॥ सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा ॥ संभ
वंतिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ ६७ ॥ धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ सभुंक्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ॥ ६८॥ विनाविष्णोःप्रसा
देनदाराःपुत्राभवंतिन ॥ सुजन्मचकुलेविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपाख्यानेएकोननव
तितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ छ ॥ ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ पूर्वजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंममैवतत् ॥ शूद्रत्वेनहिविप्रेंद्रमयैवंधनमर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वंहिमया
प्रातंतत्कथंद्विजसत्तम ॥ तत्सर्वंकारणंब्रूहिज्ञानविज्ञानपंडित ॥ २ ॥ दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यताम् ॥ मानुष्येब्राह्मणत्वंचसुतरांसत्कुलोदितम्
॥ ३ ॥ तत्रापीदृग्विधाभार्यासर्वज्ञाप्रियवादिनी ॥ सतीसर्वगुणोपेतादुर्लभासाकुतोभवत् ॥ ४ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ यत्त्वयाचेष्टितंपूर्वंधर्मकर्मकृतं
द्विज ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांयदिमन्यसे ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैकःसुधर्मात्मासदाचारःसुपंडितः ॥ विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ॥ ६ ॥ स्नाना
र्थमपितीर्थानांभ्रमत्येकःसमेदिनीम् ॥ अटमानःसमायातस्तवगेहेमहामतिः ॥ ७ ॥ तस्यदर्शनमात्रेणसमुत्पन्नासुधीस्तव ॥ यतोधर्मगतेगेहेसतामागमनं
भवेत् ॥ ८ ॥ किंकिनलभ्यतेविप्रविप्रवैष्णवसेवया ॥ दुर्लभंयच्चलोकेस्यान्मोक्षस्थानमपिस्थिरम् ॥ ९ ॥ याचितंस्थानमेकंवैवासार्थंतेनसत्तम ॥ तवैव
भार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः ॥ १० ॥ एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनचगृहेमम ॥ वैष्णवंब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ॥ ११ ॥ सुखेनस्थीयतामत्रगृहोयंत

वसुव्रत ॥ अद्यधन्योस्म्यहंपुण्यअद्यतीर्थमहंगतः ॥ १२ ॥ अद्यतीर्थफलंप्राप्तंमयातेविप्रदर्शनात् ॥ गवांस्थानंपरंपुण्यंवासस्थानंप्रदर्शितम् ॥ १३ ॥ अं
गसंवाहनंसम्यक्पादौचैवप्रमर्दितौ ॥ क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातःपादोदकेनहि ॥ १४ ॥ सद्योघृतंदधिक्षीरमन्यमन्यंप्रदत्तवान् ॥ ब्राह्मणायतदातस्मैत्वं
तथाऽदृष्टेनोदितः ॥ १५ ॥ एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयैवसहभार्यया ॥ पुत्रैःसार्धमहाभागोवैष्णवोज्ञानपंडितः ॥ १६ ॥ अथप्रभातेविमलेस्नानार्थमासिमा
धवे ॥ गंगायांगच्छतातेनतुष्टेनदययाधिपम् ॥ १७ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यमुपदिष्टंतवाग्रतः ॥ कारितस्तुयथान्यायंसभार्यातनयोभवान् ॥ १८ ॥
यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठंतिनिष्प्रत्यूहंकलेवरे ॥ यावत्किलमलव्वं
सीमासोनैतिसमाधवः ॥ २० ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यवैशाखेसेवनंकृतम् ॥ तुष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः ॥ २१ ॥ अवशिष्टदिनान्येवपंचमा
सस्यतस्यवै ॥ एकादशींसमारभ्यस्नानंचविधिवत्कृतम् ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसंगेनरेवांचानुदिनेत्वया ॥ प्रातःस्नानंकृतंविप्रवैशाखेमासितावता॥२३॥
पूजितोदेवदेवेशोमधुहापरमेश्वरः ॥ नैवाप्तःसकलोमासःस्नानार्थंतवपूर्वतः ॥ २४ ॥ एवंस्नानंत्वयाचीर्णमपिपंचदिनात्मकम् ॥ तेनपुण्येनसंग
त्याब्राह्मणस्यविशेषतः ॥ २५ ॥ गोविंदस्यप्रसादेनत्वंतुब्राह्मणतांगतः ॥ त्वयातन्मासयोगेनप्राप्तमेतन्महत्कुलम् ॥ २६ ॥ दुर्लभंभूमिदेवानांस
त्यधर्मसमन्वितम् ॥ भार्यापिसुसतीप्राप्तासाध्वीसर्वगुणान्विता ॥ २७ ॥ च्यवनस्यगृहोत्पन्नासर्वज्ञाब्रह्मवादिनी ॥ रूपमेवपरंस्त्रीणांभूषणंचमहा
मुने ॥ २८ ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ सदार्यत्वंचतुर्थंतुपंचमंपुण्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ मधुरत्वंतथाषष्ठंशुद्धत्वंसप्तमंमहत् ॥ बाह्यांतः
सततंस्त्रीणांसर्वाभरणसत्तमम् ॥ ३० ॥ अष्टमंतुपतौभावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ सहिष्णुताचदशमंरतिरेकादशंतथा ॥ ३१ ॥ पतिव्रतत्वंविप्रेंद्रद्वाद
शंयोपितांस्मृतम् ॥ एतैःसंभूषिताभार्यासाध्वीतेब्रह्मवादिनी ॥ ३२ ॥ वैशाखस्नानयोगेनलब्धापुण्येनसादरम् ॥ किंकिंनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासि
माधवे ॥ ३३ ॥ स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ अथमोहप्रमुग्धोसितृष्णयाव्यापितंमनः ॥ ३४ ॥ पूर्वजन्मनितेविप्रद्रव्यमेवप्रसंचितम् ॥
नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया ॥ ३५ ॥ नबंधुवर्गेनोपुत्रदारेषुचकथंचन ॥ म्रियमाणेनभवतालोभएवहिचिंतितः ॥ ३६ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तं
नतीर्थेमरणंकृतम् ॥ नहिनारायणोदेवोध्यानेनाखिलपापहा ॥ ३७ ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोजायतेनरः ॥ अदत्वाम्रियतेयस्तुततोदुःखतरं
नुकिम् ॥ ३८ ॥ तीर्थस्नानादितपसाकुलेजन्मैवलभ्यते ॥ नोदत्तेनाविनाविप्रकिंचिदेवोपतिष्ठति ॥ ३९ ॥ तस्यपापस्यभावेनदरिद्रत्वमुपा
गतम् ॥ अपुत्रवान्भवाञ्जातःसततंदुःखपीडितः ॥ ४० ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् ॥ तदैवहरिपूजायाःसंगत्याब्राह्मण

स्यच ॥ ४१ ॥ लब्धंजन्मकुलेविप्रविप्रत्वमपिदुर्ल्लभम् ॥ सुपुत्रश्चकुलंविप्रंधनंधान्यंवरास्त्रियः ॥ ४२ ॥ सुजन्ममरणंचैवसुभोगःसुखमेवच ॥ सदादानोधि
काबुद्धिरौदार्यधैर्यमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ नारायणस्यजायंतेसिद्धयोविप्रवाञ्छिताः ॥ ४४ ॥ ऊर्ज्जेमासित
पोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥ ४५ ॥ विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिभक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्यजनो
यातिततोहरिम् ॥ ४६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योदयेविप्रयथातमिस्रावचःस्वयंभूरिदमादिदेश ॥ ४७ ॥ च
कारविष्णुर्विमलंविचारंमासंविधिंमाधवमेकमादौ ॥ यमस्यगुप्तंमनसाविचिंत्यमनुष्यलोकैर्गमितुंचनाके ॥ ४८ ॥ तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासि
माधवे ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेरवावनुदितेधुना ॥ ४९ ॥ पूजयित्वाविधानेनमुकुंदंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनंश्रेयोवांछितानिसुखानिच ॥ ५० ॥
अनुभूयततस्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्स्यसि ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वंयत्त्वयापरिचेष्टितम् ॥ ५१ ॥ तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिचेष्टितम् ॥ एवंज्ञात्वामहाभा
गवैशाखेचविशेषतः ॥ ५२ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनमधुसूदनमर्चय ॥ देवमाराध्यगोविंदंनारायणमनामयम् ॥ ५३ ॥ प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिह
रिमव्ययम् ॥ ५४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिबोधितोहि ॥ हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावसिष्ठंप्रणिपत्य
तत्र ॥ ५५ ॥ आमंत्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राहभार्यांसुमनांमहर्षिः ॥ सर्वंहिवृत्तंममपूर्वचेष्टितंतेनैवविप्रेणतवप्रसादात् ॥ ५६ ॥ भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतम
द्यैवमोहःपरिनाशितोमे ॥ आराधयिष्येमधुसूदनंतुश्रीमाधवेमासिनिमज्ज्यभक्त्या ॥ ५७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ आकर्ण्यवाक्यंपरमंपवित्रंसुमं
गलंमंगलहेतुमुच्चैः ॥ हर्षेणयुक्तातमुवाचकांतंधन्योसिविप्रेणविबोधितस्त्वम् ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपा
ख्यानेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवशर्मामहाप्राज्ञःसमंसुमनसातया ॥ तीर्थेकनखलेपुण्येगंगायामतिविश्रुते ॥ १ ॥ वैशाखे
विधिनास्नानंचक्रेमेपस्थितेरवौ ॥ पूजयामासविधिवन्मधुसूदनमच्युतम् ॥ २ ॥ यमैःसनियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचिद्ददौततः ॥ हविष्यभुग्भूमिशायी
ब्रह्मचर्यव्रतस्थितः ॥ ३ ॥ कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ तत्रप्राप्यसवैशाखींदत्वामधुतिलादिकम् ॥ ४ ॥ विप्रेभ्योभोजनंदत्वाभक्त्याधे
नुंसदक्षिणाम् ॥ अच्छिद्रंप्रार्थयामासतत्रस्नानस्यभूसुरान् ॥ ५ ॥ सापिसाध्वीचसुश्रोणीपतिभक्तिपरायणा ॥ पतिंशुश्रूषतेनित्यंस्नात्वासंपूज्यके ॥११३॥
शवम् ॥ ६ ॥ तौदंपतीततोयातौस्वगेहंसाधुहर्षितम् ॥ कृतकृत्यावथात्मानौमन्यमानावसंशयम् ॥ ७ ॥ तेनपुण्यप्रभावेनकालेनकियताकिल ॥
बभूवुरमितास्तस्यधनधान्यानिसंपदः ॥ ८ ॥ तनयाविनयोपेताश्चत्वारःश्रुतिकोविदाः ॥ धर्मज्ञावैष्णवानित्यंपितृमातृपरायणाः ॥ ९ ॥ बभूवुरमि

तप्रज्ञाःपुरुषार्थायबोधिताः ॥ विख्याताविधितत्त्वज्ञाब्रह्मज्ञाब्रह्मतत्पराः ॥ १० ॥ समग्रगुणसंपन्नाःसंप्रतिष्ठांतिकीर्तयः ॥ ११ ॥ तौदंपतीसुतसमग्रसमृद्धसौख्यंपुण्योदयंसमुपयुज्यततश्चिरेण ॥ स्नानंपरंपरममीयतुरस्यभक्त्याश्रीमाधवेचसुकृतस्यनृपप्रसादात् ॥ १२ ॥ यथैवमाधवःसाक्षाद्विद्यालक्ष्मीधवःस्मृतः ॥ तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः ॥ १३ ॥ इदंमाधवमाहात्म्यंकिंचित्संक्षेपतोनघ ॥ मयातेकथितंवीरयत्पुराचपितुःश्रुतम् ॥ १४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिंतयन्मनसाहरिम् ॥ १ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनयन्मुने ॥ शूद्रःपापसमाचारोलेभेब्राह्मण्यमुत्तमम् ॥ २ ॥ ब्राह्मण्यंदुर्लभंतातसुकृतैर्विविधैरपि ॥ कथंमाधवमासस्यस्नानेनैवापसोधमः ॥ ३ ॥ नयज्ञदानैर्नतपोभिरुग्रैर्नपुण्यसंज्ञैरपरैरपीश ॥ अस्मादृशोभूपतयोर्थवंतोनतेलभंतेवनिदैवतत्वम् ॥ ४ ॥ सगाधिसूनुर्विविधंतपोपिचिरंविधायानिशमेवघोरम् ॥ कृच्छ्रेणलेभेशतवर्षपूर्णैरहोकथंचिद्बहुभिःप्रयत्नैः ॥ ५ ॥ कथंसवर्णाधमएषपापःस्वधर्महीनोधनवानदाता ॥ पुण्यादनायासकृतादमुष्मादल्पादिहावापसरामतत्वम् ॥ ६ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्ब्राह्मण्यमतिदुर्लभम् ॥ तथापिगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाधर्मतत्वतः ॥ ७ ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावना ॥ विचित्राणिचभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥ ८ ॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवापितम् ॥ केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥ ९ ॥ फलंददातिसुमहत्तस्मिन्नपिचजन्मनि ॥ धर्मोगहनसूक्ष्मोयंनीयतेनयथातथा ॥ १० ॥ नतस्यफलदानस्यश्रूयतेकालनिश्चयः ॥ यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापांतरैरपि ॥ ११ ॥ तदागत्यकुतःक्वापिसुफलंचप्रयच्छति ॥ कृतस्यनेहनाशोस्तिपुण्यस्यदुरितस्यच ॥ १२ ॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम् ॥ यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १३ ॥ तत्फलंतत्रतत्रापिशृणुसत्यंमयोदितम् ॥ अनायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १४ ॥ महाव्रतास्ततस्तेस्युःसततंकर्मकादयः ॥ सिंहव्याघ्रादिमूत्रादौप्रयासाबहुलास्ततः ॥ १५ ॥ पंचगव्यप्रशस्तत्वंव्रतमध्येततोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यबाहुल्यंमहत्त्वंचेत्तदल्पता ॥ १६ ॥ जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतांतरात् ॥ इदमल्पंमहत्त्वंतदितिनैवनियामकः ॥१७॥ फलंयथोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्महोदयम् ॥ यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः ॥ १८ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिंगेनतृणनाशःप्रदृश्यते ॥ अजामिलोपिभूपालदास्याःपतिरितिस्मृतः ॥ १९ ॥ धर्मपत्नीपरित्यागीनित्यंपापपथिस्थितः ॥ म्रियमाणःसुताह्वानंचक्रेनारायणेतिच ॥ २० ॥ तथायन्नामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम् ॥ अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहोयथा ॥२१॥ तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् ॥२२॥ हत्यायुतंशपनहासहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्तेयान्यशेषाणिहरेः

प्रियेणगोविंदनाम्नानिहतानिसद्यः ॥२३॥ विष्णुभक्तिमयंवीरयत्किंचित्क्रियतेल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविदुपातदक्षयफलंभवेत् ॥ २४ ॥ संदेहोनचकर्तव्यो माधवेमासिमाधवम् ॥ समाराध्यजनोभक्त्यातत्तद्वांछितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंदाराधराहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोपिस्यात्क्षयःसम्यग्विधानतः ॥ २७ ॥ फलाधिक्यंभवेद्विद्वन्नाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यगतयोदुर्ज्ञेयाविबुधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोयंमाधवस्यमहात्मनः ॥ एकोपित्रिपुलोकेपुसमग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेबुधःस्नानपरःकथंचित् ॥ आजन्मनोभावहतोपिदातानशुध्यतीत्येवमतंममैतत् ॥ ३० ॥ प्रज्वाल्यवह्निंघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३१ ॥ गंगादितीर्थेषुवसंतिदेवादेवालयेयक्षगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशनंयांतिकृतोपवासाभावोज्झितास्तेनफलंलभंते ॥ ३२ ॥ भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्त्यावयमस्यवक्तुम् ॥३३॥ इहार्थेपिपुरावृत्तमाकर्णयमहीपते ॥ विचित्रंकथयिष्यामिफलंकिमपिकर्मणाम् ॥३४॥ तस्यमाधवमासस्यप्रसादान्माधवस्यच ॥ यथापिब्राह्मणीकाचित्स्वैरिण्यापशुभंफलम् ॥ ३५ ॥ दिवोदासेतिविख्यातःपुराकांतीश्वरोभवत् ॥ तस्यापत्यंमहारत्नंनारीणामुत्तमंसदा ॥ ३६ ॥ गुणरूपसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ ३७ ॥ पित्रात्वालोकितासातुरूपलावण्यसंयुता ॥ सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ॥ ३८ ॥ कस्मैचदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ इतिचिंतापरोभूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ॥ ३९॥ रूपदेशस्यराजानंसम्यग्ज्ञात्वामहीपतिः ॥ चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयततोनृपः ॥ ४० ॥ कन्यांददौदिवोदासश्चित्रसेनायधीमते ॥ तस्याविवाहकालस्यसंप्राप्तेसमयेनृप ॥ ४१ ॥ मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माचिंतयामासभूपतिः ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणांश्चसमाहूयपप्रच्छनृपनंदन ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥४३॥ अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिब्रुवंतुमे ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ विवाहोजायतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ॥ ४४ ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्येवयोवात्यागंकरोतिच ॥ महाधिव्याधिनाभीतस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥ ४५ ॥ प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ तस्यांरजस्वलायांचअन्यःपतिर्विधीयते ॥ ४६ ॥ विवाहंतुप्रधानेनापिताकुर्यान्नसंशयः ॥ एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रेशुभैर्जनैः ॥४७॥ विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माब्राह्मणैस्तुप्रणोदितः ॥ ४८ ॥ विवाहार्थंमहाराजमानसंकृतवान्नृप ॥ पुनर्दत्ताप्रदानेनदिव्यादेवीनृपोत्तम ॥ ४९ ॥ पुष्पसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥ मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहसमयेपिसः ॥ ५० ॥ यदायदामहाभागोदिव्यादेव्याश्च

१ इयंदिव्यादेवीकथापि द्वितीये भूमिखंडे प्रोक्तास्ति । सैवेहवैशाखमासमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरनूदितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । केषुचित्पुस्तकेष्वत्र दृश्यते । अन्येषु पुस्तकेषुनास्ति ।

भूपतिः ॥ करोतिसपितोद्योगंविवाहस्यातिदुःखितः ॥ ५१ ॥ भर्तापिम्रियतेकालेप्राप्तलग्नस्तदातदा ॥ एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृतास्ततः ॥ ५२ ॥
ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ॥ समालोक्यतमाहूयमंत्रिभिःसहनिश्चलः ॥ ५३ ॥ स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीपतिः ॥ अथतेनसमाहूताराजानोविविधानृपाः ॥ ५४ ॥ स्वयंवरार्थंवैतस्याबहवोधर्मतत्पराः ॥ तस्यास्तुरूपसंक्षुब्धामृत्युनापेषितानृपाः ॥ ५५ ॥ संग्रामंचक्रिरेमूढामृतास्तेथपरस्परम् ॥ एवंतेषांक्षयोजातःक्षत्रियाणांनरेश्वर ॥५६॥ दिव्यादेवीचदुःखार्तारुरोदकरुणंततः ॥ बालामालोक्यतांराजारुदंतींचातिदुःखिताम् ॥५७॥ पुरोधसंचधर्मज्ञंज्ञानवंतंतपस्विनम् ॥ जातूकर्णंप्रणम्यादौविनयान्वितकंधरः ॥ ५८ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनकिमेतस्याहिपातकम् ॥ दिव्यादेव्यास्तुमेपुत्र्यायदेतच्चेष्टितंकृतम् ॥ ५९ ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवीरदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वंतन्मेनिगदतःशृणु ॥६०॥ आस्तेवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ ६१ ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधनधान्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविस्मृता ॥ ६२ ॥ कुलाचारंपरित्यज्यदुराचारेणवर्तते ॥ नमन्यतेहिभर्तारंरौद्रकृत्येचवर्तते ॥ ६३ ॥ पुण्यकार्यविहीनातुपापंचरतिदुर्मतिः ॥ भर्तारंभर्त्सतेनित्यंस्वैरिणीकलहप्रिया ॥ ६४ ॥ नित्यंपरगृहेवासनिरताभ्रमतेधिकम् ॥ परिच्छिद्रंसमापश्येदुष्टाभूतेषुसर्वदा ॥ ६५ ॥ साधुनिंदारतापापाबहुहास्यकरीसदा ॥ कुसंगतिरतावाचादुराचारजनप्रिया ॥ ६६ ॥ धूर्ताधर्मजनद्वेषकरीअनृतभाषिणी ॥ विज्ञायैवंसुवीरोस्याउपयेमेततोपराम् ॥ ६७ ॥ तयानवीनयावीरोभार्ययासहितोनिशम् ॥ यथासुखंसबुभुजेविषयान्मनसःप्रियान् ॥ ६८ ॥ धर्माचारेणपुण्यात्मासत्यपुण्यमतिःसदा ॥ सत्ययामितयासत्यासुमत्याराधितोबभौ ॥ ६९ ॥ निरस्तातेनसाचित्राविचित्रावरवर्णिनी ॥ स्वैरिणीगुणसंसर्गधर्मविद्वेषिणीततः ॥ ७० ॥ भ्रमतेजारसंयुक्तामुक्ताचारागतत्रपा ॥ सापापरतसंयुक्तारक्तादूतीविकर्मणि ॥ ७१ ॥ कुशलाकुट्टिनीकर्मकलासुत्वन्ययोषिताम्॥गृहभंगमसौचक्रेवक्रेणमनसाहिता ॥७२॥ साध्वींनारींसमाहूयपापवाक्यैश्चनोदयेत् ॥ नर्मलोभकथाकेलिप्रत्ययोत्पत्तिहेतुभिः ॥७३॥ मनांसिचालयेत्पापापुरुषाणांचयोषिताम् ॥ साधूनांसास्त्रियोभव्याःपरेभ्यःप्रतिपादयेत् ॥ ७४ ॥ कारयत्येवकपटंधर्मग्रामविवर्जनम् ॥ एवंवर्षशतंभुक्त्वापश्चाद्वेश्याविधिस्थिता ॥ ७५ ॥ कालेननिधनंप्राप्तासततंपापनिश्चया ॥ जातातवगृहेपुत्रीदिव्यादेवीतिसासुता ॥ ७६ ॥ सुंदरीरूपसंपन्नापुराहृष्टेननोदिता ॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादिवोदासोतिविस्मितः ॥ उवाचराजामधुरंजातूकर्णंमुनिर्वचः ॥ ७७ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ यदीदृशीसादुरितप्रचारासदादुराचाररताप्रयाता ॥ कथंममश्रीपतिदैवतस्यमहाकुलीनस्यसुतानुरूपा ॥ ७८ ॥ सुदुर्लभंराजकुलेविशालेलेभेचसाश्रीम

तिजन्मधन्यम् ॥ पुण्येनकेनापिमुनेपवित्रेचित्राविचित्रेणचकर्मकर्त्री ॥ ७९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभूमिपस्यमुनिस्ततः ॥
विवादस्यकिंचित्प्राज्ञोवचःसूनृतमब्रवीत् ॥ ८० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ चित्राविचित्रसुरतैरथवंचयंतीप्रच्छन्नकामुकविटान्धनधीविहीनान् ॥
वेश्याबभूवविषपानमितश्चरित्वाकालेननागनगरेमहतिप्रसिद्धे ॥ ८१ ॥ कोपितत्रसमायातःसायंविप्रःसमार्दितः ॥ अर्द्यमानोविशुद्धात्मानगरे
नागसंज्ञके ॥ ८२ ॥ अपश्यन्नपरंस्थानंमूढश्चित्रागृहंययौ ॥ तयासंमोहितोत्यर्थंवेश्ययाहृष्टियोगतः ॥ ८३ ॥ पादसंवाहनस्नानतांबूलास
नभोजनैः ॥ विलासैस्तोषितःसोपिखेदहीनोभवत्तदा ॥ ८४ ॥ ततोविचित्रैःसुरतोपचारैरदृष्टबुद्ध्यैवतयासविप्रः ॥ संसेवितोऽयंरजनी
मशेषामवाहयद्भावविशेषलुब्धः ॥ ८५ ॥ प्रातःप्रयाणाभिमुखःकथंचिदुवाचचित्रामनुरक्तचित्तः ॥ संतोषितःस्वैश्चरितैःस्वकृत्यैर्वचस्तयाचे
कथियातदानीम् ॥ ८६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कार्यःप्रत्युपकारस्तेतोषितेनमयाप्रिये ॥ स्वदृढंचनिजंदुःखंकथयाम्यविशेषतः ॥ ८७ ॥
पुराकथांहिवदतांविप्राणांनर्मदातटे ॥ शुभंयत्सर्वपापघ्नंतदाकर्णयसादरम् ॥ ८८ ॥ योदिनत्रयमपिप्रयत्नतःस्नातिमेषउपयातिभास्करे ॥
भास्करेनुदितएवमाधवेमासिसोघनिचयैर्विमुच्यते ॥ ८९ ॥ संपूर्णमपिवैशाखेयोबहिःस्नानमाचरेत् ॥ विधिनामाधवंदेवमर्चयेत्सोपिपापहा ॥ ९० ॥
पुण्यतीर्थेविशेषेणस्नानदानक्रियादिभिः ॥ महापापैर्विमुच्येतमानवोमासिमाधवे ॥ ९१ ॥ तावन्महापापचयःशरीरेशरीरिणस्तिष्ठतिनिर्विशं
कः ॥ यावन्मुदाचोषसिमेषराशिमुपागतेमज्जतिनोदिनेशे ॥ ९२ ॥ एवमाकर्णितस्तेषांविप्राणांवदतांमया ॥ अनेकदुरितांभोधितरणेपोतउ
त्तमः ॥ ९३ ॥ अदूरेशिवदेहाचवर्ततेसौसरिद्वरा ॥ तत्रस्नातुंगमिष्येहंतदाघौघवधायच ॥ ९४ ॥ यदितेरोचतेकांतेविरक्तंवामनोभवेत् ॥ तन्मया
त्वंसमागच्छवैशाखस्नानहेतवे ॥ ९५ ॥ अनित्यंजीवितमिदंयौवनंचातिसुंदरम् ॥ हेतुर्नरकवासस्यदुर्वारश्चसनोभवेत् ॥ ९६ ॥ आराधितस्त्वयाहंच
पातितोदुरितार्णवे ॥ महतामपियत्सत्यंदुष्टस्थितशरीरिणाम् ॥९७॥ किमत्रबहुनोक्तेननविलंबोचितःक्षणः ॥ उद्धरिष्येपिभवतींविरक्तिर्यदितेहृदि ॥९८॥
॥ चित्रोवाच ॥ स्वामिन्नदृष्टयोगेनतवसंगतिधर्मतः ॥ ध्रुवंविरक्तंमच्चेतोनिंद्यमेतद्भवंप्रति ॥ ९९ ॥ नूनमेवंमयाशास्त्रेश्रुतंयत्साधुसंगमः ॥ अचिंत्यायै
नमस्तस्यैततोनियतायैपुनः ॥ १०० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ इतिभाष्यततस्तेनसमंचित्राययौतदा ॥ विद्यमानंधनंकिंचिदादायमुनिनोदि
ता ॥१०१॥ ततःपरंसोपिपुनर्द्विजन्मावैशाखमासेशिवदेहदेहम्॥अवापसस्नौचदिनेशमस्यैस्नानायसद्योथददौदयालुः ॥१०२॥ हृदयालुरयंविप्रःस्नाप
यामासतांतदा ॥ यथोचितविधानेनचित्रामुच्चित्रभाषिणीम् ॥ १०३ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंतत्रशुश्रावसामुदा ॥ पठमानेषुविप्रेषुपुराणानिपृथक्पृ

थक् ॥१०४॥ यस्यश्रवणमात्रेणक्षीयतेदुरितांधकः ॥ यथासूर्योदयेनैवातिमिरौघःप्रणश्यति ॥१०५॥ साशिवेशिवतनूजलेपुनःस्नानतोऽजनिकरेविधान
तः ॥ स्नानतोविमलमानसोदयासूर्यकांतिरिवनिर्मलाबभौ ॥ १०६ ॥ तत्रमज्जंतिरेवायांसेवायांनिरताहरेः ॥ वैशाखेविविधालोकालोकानंत्यमभीप्स
वः ॥ १०७ ॥ येनर्मदायामिहशर्मदायामशुद्धकायानपिसौधयंति ॥ विशेषतोमाधवमासिमर्त्याभवंतिमर्त्याधिपलोकलीलाः ॥ १०८ ॥ आजन्मनोयं
स्मरणेनरेवानिहंतिदृष्टादशजन्मजंपुनः ॥ स्नाताकथंचिच्छतयोनिजातंसंसेवितायच्छतिरुद्रलोकम् ॥ १०९ ॥ सकलंमाधवंमासंसाचित्रानर्मदाजले ॥
सस्नौकिंचिद्ददौदानंशक्त्याविप्रेषुनित्यशः ॥ ११० ॥ सर्वपापहरंस्तोत्रंशृणोतिश्रद्धयाहरेः ॥ विप्राणांतत्रपठतांसंगादस्यद्विजन्मनः ॥ १११ ॥ निम
ज्ज्यसामाधवमासिपूर्णेरेवाजलेतत्रमहीसुरेभ्यः ॥ अच्छिद्रमासाद्ययथाविधानंतत्रापिचित्रापिचकारमासम् ॥ ११२ ॥ कुटीरकंतंतुनवंविधायसुदेवनामापि
सभूमिदेवः ॥ उवासरेवासलिलेनिमज्जंश्चित्रोपरोधादनिशंदयातः ॥ ११३ ॥ अथकालेनकियताकालधर्ममुपेयिवान् ॥ विप्रस्तदनुसाचित्राचिरे
णैवमृतानृप ॥ ११४ ॥ तेनमाधवमासस्यसुकृतेनतदैवसा ॥ पुत्रीतवाभवन्नूनमदृष्ट्वायमयातनाम् ॥ ११५ ॥ तस्यकर्मविपाकोयंयदातंभू
पतेःकुलम् ॥ वैष्णवंविशदंवीरदुष्प्राप्यंपापकर्मभिः ॥ ११६ ॥ दिव्यादेवीवरंनामजातंचास्यांनरोत्तम ॥ यच्चदत्तवतीचान्नंभोग्यसौख्यसुखा
निच ॥ ११७ ॥ ब्राह्मणायपुरातस्मैगणिकात्वेपिसंगता ॥ स्नात्वाचमाधवेमासिकिंचित्तत्रापियद्ददौ ॥ ११८ ॥ तस्यदानस्यसाभुंक्तेस्नान
स्यचफलोदयम् ॥ पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचतथानिशम् ॥ ११९ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेचप्रभोर्गृहे ॥ भुंजतेविधिदत्तंचदुःखशोकादि
पीडिता ॥ १२० ॥ यत्पुरानरनारीणांगृहभंगरताभवत् ॥ तस्यकर्मविपाकोयमस्याःकिंचिदुपस्थितः ॥ १२१ ॥ माधवस्नानमाहात्म्याद्विनैवय
मयातनाम् ॥ महापापापितेवीरसुंदरीसासुताभवत् ॥१२२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंतवपुत्र्याविचेष्टितम् ॥ सर्वजन्मभवंवीरकर्मदुष्कर्मसंभवम् ॥ १२३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ जातूकर्णवचश्चित्रमेवमा
कर्ण्यभूपतिः ॥ तमुवाचनमस्कृत्यज्ञानिनंमुनिमादरात् ॥ १ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथमेषाविमुच्येतदुःखादस्मान्मुनेधुना ॥ ॥ जातूक
र्णउवाच ॥ ॥ कथयामिमहत्पुण्यंयेनेयंसुखिताभवेत् ॥ २ ॥ अप्रकाशमपिप्रायःप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ स्वल्पमप्यद्भुतंकर्मविकर्मशतना
शनम् ॥ ३ ॥ यथाहरेर्ध्यानबलेनपापंविनाशमायातिमहत्समग्रम् ॥ प्रातस्तदामाधवमासदानस्नानेनघोरंविलयंप्रयाति ॥ ४ ॥ यथाहरेर्भीतिभयेननागा
नश्यंतिसर्वेनिचयास्तथैव ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातिस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ॥ ५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपन्नगाइवपातकाः ॥ विद्रवंतिचवैशाख

स्नानेनोपासिनिश्चितम् ॥ ६ ॥ तस्माद्देयापिभूपालदिव्यादेवीपुनःस्वयम् ॥ कृत्वावैशाखश्रवणंश्रुत्वापापहरंस्तवम् ॥ ७ ॥ भवित्रीभर्तुःसंयोगसुख
संभोगभागिनी ॥ सुदेवोपिसजातोस्तिपांड्यदेशाधिपोबली ॥ ८ ॥ वैशाखमासिरेवायांस्नानपुण्येनभूपते ॥ तस्माएवसुतांदेहिविशुद्धांस्नानतस्तथा ॥९॥
माधवस्यपुनःस्तोत्रंश्रवणान्माधवस्यच ॥ संदेहोनात्रकर्त्तव्योविचित्रंपश्यभूपते ॥ १० ॥ इहामुत्रफलंतस्यसमाख्यंपुण्यकर्मणः ॥ ॥ नारदउवाच ॥
इत्याकर्ण्यैवमुदितोराजातमखिलंततः ॥ ११ ॥ कारयामासतांपुत्रींजातूकर्णोदितंविधिम् ॥ वीरसेनेनतेनैवपांड्यदेशाधिपेनसा ॥ १२ ॥ पुराजन्मैकसु
हृदादिव्यादेवीविवाहिता ॥ बुभुजेभूरिविषयांश्चिरंसुचरितव्रता ॥ १३ ॥ वीरसेनेनसुहृदापूर्वजन्मकृतेनच ॥ एतत्तेकिंचिदाख्यातमंबरीषसमासतः ॥
॥ १४ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥
॥९३ ॥ छ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रोतुमिच्छामितद्विभो ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपापराशिर्विलीयते ॥ १ ॥ धन्योस्म्यनुगृही
तोस्मिश्रावितोस्मिशुभंविधिम् ॥ विकर्मोपार्जितंयस्यश्रवणादेवहीयते ॥ २ ॥ चित्रंकिमत्रमधुसूदनदैवतस्यमासस्यपुण्यसवनैरिहमाधवस्य ॥ स्नां[1]
नैरवश्यविहितैरघराशिनाशःस्याद्यस्यनामपठनादपितस्यलोकः ॥ ३ ॥ तदेवपुण्यंपरमंपवित्रंहृद्यं[2]चलोकेसुकृतैकलभ्यम् ॥ यदुच्यतेकेशवनामधेयं
मन्येमुनेमाधवमासिभव्यम् ॥ ४ ॥ धँन्या[3]स्तुतेमाधवमासिनामस्मरंतियेऽहोमधुसूदनस्य ॥ तस्यैवमेकिंचिदहोचरित्रंपुनःपवित्रंवदविश्वजन्यम् ॥ ५ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ वचःसमाकर्ण्यहरिप्रियस्यप्रीतोमुनिस्तस्यनृपोत्तमस्य ॥ समाधवस्नानसमुत्सुकोपिकथारसेनाहसमाधवस्य ॥ ६ ॥ ॥ नार
दउवाच ॥ ॥ सँत्यं[4]महीपालमिथोमुकुंदकथारसालापविधिर्विशुद्धः ॥ त्वयासमंमाधवमासधर्मस्नानाधिकोयंहरिदैवतेन ॥ ७ ॥ जीवितंयस्यधर्मार्थं
धर्मोहर्यर्थमेवच ॥ अहोरात्राणिपुण्यार्थंतंमन्येवैष्णवंभुवि ॥ ८ ॥ किंचिद्वक्ष्यामितेराजन्वैशाखस्नानजंफलम् ॥ अस्मात्पितापिनोवक्तुमलंविस्तरतो
खिलम् ॥ ९ ॥ यत्रमज्जनमात्रेणप्रेंता[5]मुक्तिमुपागताः ॥ माधवेमासितेपापानर्मदासलिलेपरे ॥ १० ॥ पुरातीर्थप्रसंगेनभ्रमन्कोपिमहीसुरः ॥ मुनिशर्मे
तिविख्यातोधर्मात्मासत्यवाक्छुचिः ॥ ११ ॥ युक्तःशमदमाभ्यांचक्षांतिसंतोषसंयुतः ॥ युक्तःसपितृकार्येषुश्रुतिस्मृतिविधानवान् ॥ १२ ॥ यु
क्तोमधुरवाक्येषुसंयुक्तोहरिपूजने ॥ युक्तोवैष्णवसंसर्गेत्रिकालज्ञानवान्मुनिः ॥ १३ ॥ स्वकर्मणिरतोधीरोहृदयालुःप्रियाप्रियः ॥ दयालुर्[6]तिमेधावीतत्व
विद्ब्राह्मणप्रियः ॥ १४ ॥ माधवेमासिरेवायांस्नानार्थंप्रतिसंचरन् ॥ अग्रतःपंचपुरुषान्ददर्शातीवदुःखितान् ॥ १५ ॥ परस्परमसंसर्गकारिणःकृष्ण

१ दानैः-इ० पा० । २ गोविंदगेहे गमनाय यत्र-इ० पा० । ३ मन्ये मनःस्थं मधुसूदनस्य लोके सतां सत्सुकृतैकसूत्रम्-इ० पा० । ४ मन्ये-इ०पा० । ५ पापाः-इ० पा० । ६ अतितेजस्वी-इ० पा०

विग्रहान् ॥ वटच्छायामुपाश्रित्यसमासीनानवस्थितान् ॥१६॥ पश्यंतोदिक्षुसर्वासुदुरितोद्विग्नचेतसः ॥ तानालोक्यद्विजश्रेष्ठश्चिंतयामासविस्मितः॥१७॥
अत्रैतेकेनराभीताविपिनेदीनचेष्टिताः ॥ [1]चौरावाविकृताकाराहश्यंतेसंगभागिनः ॥ १८ ॥ परस्परंचभाषंतः[2]कृशाःकृष्णवपुःश्रियः ॥ यावदेवंसविप्राग्र्यो
विचारयतिधीरधीः ॥ १९ ॥ तावदागम्यतेसर्वेदूरस्थामुनिमादरात् ॥ बद्धांजलिपुटाभूत्वाप्रणम्योचुरितिस्फुटम् ॥ २० ॥ पंचपुरुषाऊचुः ॥ [3]भव्यंभवं
तंपुरुषोत्तमंवैविभ्राजमानंचरितेनमान्यम् ॥ मन्यामहेविप्रदयालुमुख्यंवाचंसमाकर्णयनोसिमैत्रः ॥ २१ ॥ संतःप्रतिष्ठादीनानांदैवा[4]र्दुर्द्धूतपापिनाम् ॥
आर्तानामार्तिहंतारोदर्शनादेवसाधवः ॥ २२ ॥ [5]अहंपांचालदेशीयःक्षत्रियोवीरवाहनः ॥ ब्राह्मणंहतवान्मोहाच्छ[6]रेणशब्दवेधिना ॥ २३ ॥ शिखासूत्र
विहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः ॥ अटामिजगतीमेनांब्रह्मघ्नोहमितिब्रुवन् ॥ २४ ॥ ब्रह्मघ्नायातिपापायभिक्षामह्यंप्रदीयताम् ॥ एवंसर्वेषुतीर्थेषुभ्रमन्नत्रास्मि
चागतः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यानमेद्यापिप्रयातिमुनिसत्तम ॥ एवंमेवर्षमेकंहिव्यतीतंकुर्वतोविभो ॥ २६ ॥ दह्यमानस्यपापेनशोकाकुलितचेतसः ॥ चंद्र
शर्मापरोविप्रोयोयंसंलक्ष्यतेद्विज ॥ २७ ॥ गुरुघातीसतुब्रह्मन्मोहाकुलितमानसः ॥ मोहाकुलितचित्तत्वाद्गुरुघातकउच्यते ॥ २८ ॥ निवसन्मागधे
देशेसंत्यक्तःस्वजनैस्ततः ॥ दैवादसावपिमुनेभ्रमन्निहसमागतः ॥ २९ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिंगविवर्जितः ॥ मयापृष्टस्तुवृत्तांतंसत्यमेवावद
द्विजः ॥ ३० ॥ वसतायद्गुरोर्गेहेक्रोधाकुलितचेतसा ॥ महामोहगतेनापियथावैघातितोगुरुः ॥ ३१ ॥ तेनपापेनदग्धोसौवर्त्ततेशोकपीडितः ॥ तृती
योयंपुनःस्वामिन्वेदशर्मासमाहितः ॥ ३२ ॥ सुरापोब्राह्मणोजातोमोहाद्वेश्याप्रसंगतः ॥ पृष्टोमयायमपिमेयथावृत्तंतथाब्रवीत् ॥ ३३ ॥ आत्म
नश्चेष्टितंसर्वमनस्तापेनपीडितः ॥ निरस्तःसर्वलोकैश्चभार्याबंधुजनैरपि ॥ ३४ ॥ तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमन्नत्रायमागतः ॥ चतुर्थोवि[7]धुरोनामवैश्योयं
गुरुतल्पगः ॥ ३५ ॥ मोहान्मासत्रयंयावद्वेश्याभूतांचमातरम् ॥ बुभुजेसविदेहस्थांज्ञाततत्वस्ततश्चरन् ॥ ३६ ॥ दुःखितोऽभ्यागमद्भूमिंभ्रम
न्निहमुनेपुनः ॥ पंचमोयंमहापापीपापिसंसर्गकारकः ॥ ३७ ॥ प्रत्यहंधनलोभेनस्तेयादिकृतवानवम् ॥ वैश्योतिपातकैःक्रांतस्ततस्त्यक्तोजनैःस्व
यम् ॥ ३८ ॥ निर्विण्णमानसोदैवान्नंदनामेहसंगतः ॥ एवंपंचापिपापिष्ठाःस्थानमेकमुपागताः ॥ ३९ ॥ कःकस्यापिनसंपर्कंभोजनाच्छादनादिभिः ॥

---

१ चौरा नटविटाश्चैते–इ० पा० । २ भिन्नांजनचयोपमाः–इ०पा० । ३ भव्यं भवंतं पुरुषोत्तमं वै मन्यामहे विप्रवर प्रसीद ॥ यदात्मदुःखं च वयं विचार्य विज्ञापयामः शृणु तद्द्विजेंद्र ॥ पा० इ० । इतः परं चैकःश्लोकोऽप्युपलभ्यते कस्मिंश्चित्पुस्तके–भव्यानिभूतानिजनार्दनस्यपरोपकारायचरंतिविश्वम्॥भवादृशानीतिमयाविचार्यविज्ञापयामःशृणुताद्विधिनः । ४ अद्भुतपाप्मनाम्–इ०पा० । ५ अहंचावंतिदेशीयः–इ० पा० । ६ शरेणाध्वनि पापकृत्–इ०पा० । ७ विद्रुरः–इ०, विधरः–इ० च पा० ।

नकरोतिमहाभागविनावार्तांद्विजोत्तम ॥ ४० ॥ विशंत्येकासनेनैवनस्वपंत्येकसंस्तरे ॥ एवंदुःखसमाक्रांतानानातीर्थेषुवैगताः ॥ ४१ ॥ नास्मा
कंपातकंघोरंप्रयातिमुनिसत्तम ॥ दृष्ट्वाभवंतंदीप्यंतंप्रसन्नानिमनांसिनः ॥ ४२ ॥ वदंतिदुरितप्रांतंसाधोस्तेपुण्यदर्शनात् ॥ उपायंवदनःस्वामि
न्यथापापक्षयोहिनः ॥ ४३ ॥ ज्ञायतेकरुणोस्माभिर्विप्रवेदार्थवित्प्रभो ॥ आर्तानांमार्गमाणानांपश्चात्तापमुपेयुषाम् ॥ ४४ ॥ मोहादवातपापानांत्वमुद्ध
र्तासिनिश्चितम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तेषामितिवचःश्रुत्वामुनिशर्मामुनिस्ततः ॥ ४५ ॥ इदमाहविचार्यैतिकरुणावरुणालयः ॥ ॥ मुनिशर्मोवाच ॥
यूयमज्ञानतःप्राप्तपातकाःसत्यभाषिणः ॥ ४६ ॥ अनुतापयुतास्तस्मादनुग्राह्यामयाधुना ॥ शृणुध्वंमेवचःसत्यमूर्ध्वबाहुर्वदाम्यहम् ॥ ४७ ॥ यन्मयांगि
रसःपूर्वंश्रुतंमुनिसमागमे ॥ दृष्टंवेदेषुशास्त्रेषुश्रुतंगुरुमुखात्तथा ॥ ४८ ॥ विष्णुनाराधितेनादौस्वयमुक्तंचतत्वतः ॥ नतृप्तिरशनादन्यानगुरुर्जनकादपि ॥ ४९ ॥
नपात्रमन्यद्विप्रेभ्योनदेवःकेशवात्परः ॥ नगंगयासमंतीर्थंनदानंसुरभीसमम् ॥ ५० ॥ नगायत्र्यासमंजाप्यंनद्वादश्यासमंव्रतम् ॥ नभार्ययासमंमित्रंनध
र्मोदययासमः ॥ ५१ ॥ नस्वातंत्र्यसमंसौख्यंगार्हस्थ्यान्नाश्रमोवरः ॥ नसत्यात्परआचारोनसंतोषात्परंसुखम् ॥ ५२ ॥ नमाधवसमोमासोमहापापहरःपरः ॥
विधिनानुष्ठितोभक्त्यामधुसूदनवल्लभः ॥ ५३ ॥ गंगादिषुचतीर्थेषुविशेषेणसुदुर्लभः ॥ प्रायश्चित्तानिसर्वाणिद्वादशाब्दमुखानिच ॥ ५४ ॥ तावद्गर्जंति
पापानियावन्नायातिमाधवः ॥ वैशाखमखिलंमासंयःस्नातिहरितत्परः ॥ ५५ ॥ हरिपादसमुद्भूतेसलिलेविमलाशयः ॥ सएवसर्वपापानांहंताद्दष्टस्तु
पापिभिः ॥ ५६ ॥ निजपापौघनिष्कृत्यैवक्तव्यंतस्यकिन्नरैः ॥ ५७ ॥ मासेतुवैमाधवसंज्ञकेऽस्मिन्यःस्नातिपापैःसविमुच्यतेहि ॥ मेषस्थितेसंप्रति
नर्मदायाःशर्मप्रदेवारिणिवारिताघे ॥ ५८ ॥ दुर्लभाहिमहानद्योमाधवेमासिसर्वशः ॥ ततोपिदुर्लभागंगारेवाचयमुनातथा ॥ ५९ ॥ एतासुतिसृषुप्रा
यःप्राप्यैकामपिसादरम् ॥ यःस्नातिमाधवेमासिविपापःसहरिंव्रजेत् ॥ ६० ॥ तस्मादहोसहमयासुकृतैकसारेवैशाखमासिचभवंतउपेत्यरेवाम् ॥ मज्जंतु
पातकक्तृतोमुनिवृंदजुष्टेरेवाजलेनिखिलपापभयापहत्यै ॥ ६१ ॥ एवमुक्तास्ततःसर्वेमुदितामुनिनासह ॥ जग्मुस्तेपापिनोरेवांशंसंतोऽद्भुतकारि
णीम् ॥ ६२ ॥ मुनिशर्माततोगच्छंस्तैस्तथानुगतोनरैः ॥ ददर्शपथिसंत्रस्तान्पिशाचान्नष्टभीषणान् ॥ ६३ ॥ कुर्वतोविविधाञ्छब्दान्भ्रमंतोपितत
स्ततः ॥ ऊर्द्ध्वकेशोर्द्ध्वरक्तांश्चकृष्णदंतकृशोदरान् ॥ ६४ ॥ अरण्येकंटकाक्रांतेवृक्षपानीयवर्जिते ॥ सन्मुखंधावतोदृष्ट्वाभयसंविग्नमानसः ॥ ६५ ॥
नमोनारायणायेतिरक्षरक्षेतिचाब्रवीत् ॥ ६६ ॥ नारायणायेतिनमोभिधानमाकर्ण्यधर्मैकनिधानमुच्चैः ॥ भवांतरेतेमनसापिशाचाययुर्निजादृष्ट

१ वाजिमेधमुखान्यपि–इ०पा० । २ सएवसर्वपापैस्तुमुक्तोयायात्परां गतिम्–इ० पा० ।

वशेनलब्धाः ॥ ६७ ॥ विनयान्वितमनसोमुनिशर्मीविलोक्यतान् ॥ उवाचमधुराभाषीकेयूयंविकृतानराः ॥ ६८ ॥ किंवाकेनकृतंकर्मयेनप्राप्ताचवै
कृतिः ॥ कथमेवंविधाःसर्वेदुःखिनोतीवभीषणाः ॥ ६९ ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ क्षुत्पिपासार्दितानित्यंनानादुःखचयाकुलाः ॥ कृतबुद्धेस्त्वदिक्रूरानष्टसं
ज्ञाविचेतसः ॥ ७० ॥ नजानीमोदिशःक्कापिमूढामानवघातिनः ॥ तदेतद्दुःखमाख्यातमेतदेवासुखंपुनः ॥ ७१ ॥ प्रभातमिवसंभातिभा
स्करोदयदर्शनात् ॥ श्रुत्वानारायणेत्युच्चैर्भाषितंतवकोमलम् ॥ ७२ ॥ दृष्ट्वाचदर्शनंविप्रशुद्धभावंगतावयम् ॥ दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतो
हरेः ॥ ७३ ॥ भवांतरमनुप्राप्तावयंप्राप्तादयालवः ॥ विनाशयत्यपयशोबुद्धिंविशदयत्यपि ॥ ७४ ॥ प्रतिष्ठापयतिप्रायोनृणांवैष्णवदर्शनम् ॥
अहंपर्युषितोनामसूचकोयंद्वितीयकः ॥ ७५ ॥ शीघ्रगोरोधकश्चान्यःपंचमोयंचलेखकः ॥ षष्ठोयमितिवाद्दुष्टःसप्तमोयंविदैवतः ॥ ७६ ॥
नित्यंयाजनकश्चायमष्टमःकष्टदायकः ॥ ॥ मुनिशर्मोवाच ॥ ॥ प्रेतानांकर्मजातानांनामानिभवतांकुतः ॥ ७७ ॥ किंतत्कारणमुद्दिश्यये
नयूयंसनामकाः ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ मयास्वादुसदाभुक्तंदत्तंपर्युषितंद्विजे ॥ ७८ ॥ आज्येसतिनिराज्यंचतेनपर्य्युषितोस्म्यहम् ॥
मिथ्यामिथ्यापरच्छिद्रमर्म्मान्वेषीस्वभावतः ॥ ७९ ॥ सूचयामासतेनासौसूचकोऽशुचिरातुरः ॥ शीघ्रंनश्यतिविप्रेणयाचितःक्षुभितेनवै ॥ ८० ॥
एतत्कारणमुद्दिश्यशीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ गृहोपरिसदास्वादुभुक्तमेतेनपापिना ॥ ८१ ॥ एकाकिनाकुमनसातेनासौरोधकःस्मृतः ॥ मौनेनापिस्थितो
नित्यंपादेनलिखतेमहीम् ॥ ८२ ॥ अस्माकमपिपापिष्ठोलेखकोलोकसंगतः ॥ गुणिनोयंगुणान्द्वेष्टिनिर्गुणेचगुणज्ञताम् ॥ ८३ ॥ असंज्ञेज्ञानयोगीचवा
ग्दुष्टोसौततःस्मृतः ॥ नास्तिक्यभावादनिशंपितृदैवतमानवान् ॥ ८४ ॥ नमन्यतेचसत्कर्मपापस्तेनाविदैवतः ॥ सदायाचनकोमिथ्यामिथ्यादौ
र्गत्यदर्शकः ॥ ८५ ॥ सभूतोद्वेजकोलुब्धस्तेनयाचनकस्त्वयम् ॥ एभिःपूर्वकृतैःपापैर्भुक्त्वानरकयातनाम् ॥ ८६ ॥ प्रेतास्तेदर्शनादद्यपुनर्जाताःस्म
सुस्थिताः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतसंभवम् ॥ ८७ ॥ प्रश्नंचयदितेश्रद्धापृच्छान्यत्कथयामिते ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ येजीवाभुविति
ष्ठंतिसर्वेआहारमूलकाः ॥ ८८ ॥ युष्माकमपिआहारंश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ शृणुष्वाहारमस्माकंसर्वसत्वविगर्हितम् ॥ ८९ ॥
यंश्रुत्वानिंदसेब्रह्मन्भूयोभूयश्चनित्यशः ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषेणयोषिदंगमलेनच ॥ ९० ॥ गृहाणित्यक्तशौचानितानिभुंजंतितत्रवै ॥ स्त्रीदग्धानिप्र
कीर्णानिप्रकीर्णायस्कराणिच ॥ ९१ ॥ कुत्सितानिमलेनापिप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ माधवंयत्रनार्चंतिस्त्रीजितानिगृहाणिच ॥ ९२ ॥ दयाक्षांतिविहीनानिप्रे
तास्तत्रैवभुंजते ॥ यत्राभद्रागृहेवाचःशौचहीनाश्चयोषितः ॥ ९३ ॥ कलहोयत्रसततंप्रेतास्तेतत्रभुंजते ॥ नयत्रजामयोगेहेपूज्यंतेनवराःस्त्रियः ॥ ९४ ॥

यत्रदुर्जनसंसर्गस्तत्रभोक्ष्यामहेवयम् ॥ नयत्रहरिसेवावानकथायत्रवैष्णवी ॥ ९५ ॥ नयत्रवैष्णवीप्रीतिःप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ येषामेवंगृहेप्रीताभुंज
तेतेपिसत्वरम् ॥ ९६ ॥ प्रेताभवंतिपापेननिजवंशविनाशकाः ॥ तस्यमेजायतेब्रह्मन्वदतोभोजनंनिजम् ॥ ९७ ॥ अस्मात्पापतरंचान्यत्कि
चिद्वक्तुंनशक्यते ॥ निर्विण्णःप्रेतभावेनपृच्छामित्वांदृढव्रतम् ॥ ९८ ॥ यथानजायतेप्रेतोमुक्तिःप्रेतत्वतोयथा ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एका
दश्यादिभिःपुण्यैर्व्रतैरच्युतकीर्तनैः ॥ ९९ ॥ देवतातिथिपूजाभिर्गुरुपूजादिभिस्तथा ॥ आचारैःसाधुचरितैःश्रुतिस्मृत्युदितैर्दिनैः ॥ १०० ॥
एवंश्राद्धक्रियादानैर्यथाविधिविनिर्मितैः ॥ दयादानदमक्षांतिशीलशिष्टाभिवादनैः ॥ १०१ ॥ इत्येवमादिभिर्धर्मैःप्रेतानस्युःकुलेपिवै ॥ गोवि
प्रतीर्थामरपर्वताग्र्यनदीनदाश्वत्थतरूननेकशः ॥ १०२ ॥ योवंदतेबंधुजनेविनीतःप्रेतोनलोकेभवतीहनूनम् ॥ क्रमादर्च्चयतेयुक्तोविशेषादपिमानवः ॥
॥ १०३ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुतस्यपुण्यमनंतकम् ॥ नाहंवर्षसहस्रेषुवक्तुंशक्तःस्वयंविभुः ॥ १०४ ॥ दर्शनादेवतस्यापिमुक्तःप्रेतत्वतोभवेत् ॥
ऊर्जमूर्जस्वलंमासमथदामोदरप्रियम् ॥ १०५ ॥ तपसामुत्तमंमासंतपोमाधववल्लभम् ॥ वैशाखंमाधवंमासंमधुसूदनदैवतम् ॥ १०६ ॥
उत्तमंसर्वमासानांयमेकंमुनयोविदुः ॥ येनैवसाधनेनस्यात्सर्वंकृत्यंहिसाधितम् ॥ १०७ ॥ ब्रह्मविद्यामताभ्येतिसालक्ष्मीर्विश्वकारिणी ॥ तस्यावा
सोयतोमासोमाधवोसौततःस्मृतः ॥ १०८ ॥ नमाधवसमोदेवोयथादेवेषुनिश्चितम् ॥ तथामासेषुसर्वेषुनमासोमाधवप्रियः ॥ १०९ ॥ तस्यमा
धवमासस्यमाहात्म्यमपिभक्तितः ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेप्रेतयोनितःकिंविधानतः ॥ ११० ॥ सतांसंभाषणादेवपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ नारायणेति
पठनात्तन्नामश्रवणादपि ॥ १११ ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैर्जनोभक्तिपरायणः ॥ यतिष्येतदहंप्रेताभवतामपिमुक्तये ॥ ११२ ॥ परोपकारजंपुण्यं
यतोनस्यान्मखैरपि ॥ प्रेतायामिततःस्नातुंरेवावारिणिमाधवे ॥ ११३ ॥ मासिमेषस्थितेभानावेतैरनुगतोनरैः ॥ पंचैवतेपुनर्मोहाज्जातपातकसंच
याः ॥ ११४ ॥ स्नातुमायांतिवचसाममैवकरुणावतः ॥ ११५ ॥ तावद्भवंतस्तुनिदेशतोमेतिष्ठंतुतत्रैववनेविशोकाः ॥ श्रीनर्मदावारिणियावदे
वगत्वानिजस्नानविधिंविहाय ॥ ११६ ॥ निर्माय्यपुरुषानपिनामतस्मात्कुशस्वरूपानिहनर्मदाके ॥ विधानतोमाधवमासिदीनान्निमज्ज्यामीतिदया
निबद्धः ॥ ११७ ॥ एवंदिनत्रयेणैवमुक्तिर्वःप्रेतयोनितः ॥ नदर्भबटुकस्नानमात्रेणैवनसंशयः ॥ ११८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततस्तैस्तुप्र
तीतैरपिपूजितः ॥ मुनिशर्माययावेतैरनुयातस्तुपंचभिः ॥ ११९ ॥ तत्रगत्वाततःप्रातःस्नात्वाकृत्वातथाविधिम् ॥ स्नापयामासतान्प्रेतान्नामतोदर्भनि
र्मितान् ॥ १२० ॥ स्मृताश्चमुनिनातीर्थेस्नापितानामतस्तथा ॥ प्रेताःपुण्यवतातेनसद्योमुक्तादिवंययुः ॥ १२१ ॥ तेपापिनःपंचयदैवरेवाजलेनिमग्नाव

चसैवतस्य ॥ श्रीमाधवेमासिविवर्णदेहाःसद्यःसुवर्णैकरुचोबभूवुः ॥ १२२ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्राविताम्मुनिशर्मणा ॥ समक्षंसर्वलोकानांजातास्ते
वरकांतयः ॥ १२३ ॥ तत्रस्थामानवास्तांस्तुविरजान्स्नानमात्रतः ॥ नस्पृशंतिचराजेंद्रपापिसंसर्गशंकया ॥ १२४ ॥ मुनिशर्मानुरोधेनततोधर्मप्रमा
णतः ॥ सद्योदिव्याभवद्राणीयदेतेविगतैनसः ॥ १२५ ॥ स्नातानांमाधवेमासिमुकुंदहृदयात्मनाम् ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंशृण्वतामिहसादरम् ॥ १२६ ॥
चित्रंकिमत्रयाशुद्धिर्जायतेपापसंचयात् ॥ सर्वेषामेवपापानांप्रायश्चित्तमिदंपरम् ॥ १२७ ॥ यत्प्रातर्माधवेमासिभक्त्यातीर्थेऽवगाहनम् ॥ यतःप्रेतास्तुते
पापाःस्नापितानाममात्रतः ॥ १२८ ॥ स्मृताःपुण्यवतातेनमोचितामुनिशर्मणा ॥ १२९ ॥ इत्येवमाकर्ण्यगिरंनभःस्थामत्यद्भुतामाशुततोमनुष्याः ॥
शशंसुरेतानपिपंचपुण्यान्वैशाखमासंचमुनिंचरेवाम् ॥ १३० ॥ अथचाकर्ण्यभूपालःस्तवंदुरितनाशनम् ॥ यदाकर्ण्यनरोभक्त्यामुच्यतेपापराशिभिः ॥ १३१ ॥
यस्यश्रवणमात्रेणपापिनःशुद्धिमागताः ॥ अन्येपिबहवोमुक्ताःपापादज्ञानसंभवात् ॥ १३२ ॥ परदारपरद्रव्यजीवहिंसादिकेयदा ॥ प्रवर्ततेनृणांचित्तं
प्रायश्चित्तंस्तुतिस्तदा ॥ १३३ ॥ विष्णवेविष्णवेनित्यंविष्णवेविष्णवेनमः ॥ नमामिविष्णुंचित्तस्थमहंकारगतंहरिम् ॥ १३४ ॥ चित्तस्थमीशमव्यक्तमनंतम
पराजितम् ॥ विष्णुमीडयमशेषाणामनादिनिधनंविभुम् ॥ १३५ ॥ विष्णुश्चित्तगतोयन्मेविष्णुर्बुद्धिगतश्चयत् ॥ यच्चाहंकारगोविष्णुर्योविष्णुर्म
यिसंस्थितः ॥ १३६ ॥ करोतिकर्तृभूतोऽसौस्थावरस्यचरस्यच ॥ तत्पापंनाशमायातितस्मिन्नेवहिचिंतिते ॥ १३७ ॥ ध्यातोहरतियत्पापंस्वप्नेदृष्टस्तु
भावनात् ॥ तमुपेंद्रमहंविष्णुंप्रणमामिनतिप्रियम् ॥ १३८ ॥ जगत्यस्मिन्निरालंबेमधुसूदनमच्युतम् ॥ हस्तावलंबनंस्तोत्रंविष्णुंवंदेपरात्परम् ॥ १३९ ॥
सर्वेश्वरेश्वरविभोपरमात्मन्नधोक्षज ॥ हृषीकेशहृषीकेशहृषीकेशनमोस्तुते ॥ १४० ॥ नृसिंहानंतगोविंदभूतभावनकेशव ॥ दुरुक्तंदुष्कृतंध्यातंशम
पापंनमोस्तुते ॥ १४१ ॥ यन्मयाचिंतितंदुष्टंस्वचित्तवशवर्तिना ॥ अकार्य्यमवमत्युग्रंतच्छमंनयकेशव ॥ १४२ ॥ ब्रह्मण्यदेवगोविंदपरमार्थपरा
यण ॥ जगन्नाथजगद्धातःपापंशमयमेच्युत ॥ १४३ ॥ यच्चापराह्णेसायाह्नेमध्याह्नेचतथानिशि ॥ कायेनमनसावाचाकृतंपापमजानता ॥ १४४ ॥
जानताचहृषीकेशपुंडरीकाक्षमाधव ॥ नामत्रयोच्चारणतःसर्वंयांतुममक्षयम् ॥ १४५ ॥ शारीरंमेहृषीकेशपुंडरीकाक्षमानसम् ॥ पापंप्रशममायातु
वाक्कृतंममभाधव ॥ १४६ ॥ यद्भुंजानःपिबंस्तिष्ठन्स्वपञ्जाग्रद्यदास्थितः ॥ अकार्षंपापमर्थार्थंकायेनमनसागिरा ॥ १४७ ॥ महदल्पमपिप्रायोदुर्यो
निनरकावहम् ॥ तत्पापंप्रशमंयातुवासुदेवस्यकीर्तनात् ॥ १४८ ॥ परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंचयत् ॥ तस्मिन्प्रकीर्तितेविष्णौयत्पापंतत्प्रण

१ पापिनाम्–इ० पा० । २ ह्यजमक्षरमव्ययम्–इ० पा० । ३ विष्णुं प्रणमामि सनातनम्–इ०पा० । ४ च यत्पापम्–इ० पा० । ५ विलयम्–इ० पा० ।

इयतु ॥१४९॥ यत्प्राप्यननिवर्त्ततेगंधस्पर्शादिवर्जिताः ॥ सूरयस्तत्पदंविष्णोस्तत्सर्वंशमयत्वयम् ॥ १५० ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंयःपठेच्छृणुयान्नरः ॥
शारीरैर्मानसैर्वाग्जैःकृतैःपापैःसमुच्यते ॥ १५१ ॥ मुक्तःपापग्रहादिभ्योयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ तस्मात्पापेकृतंजप्यंस्तोत्रंसर्वाघमर्दनम् ॥ १५२ ॥
प्रायश्चित्तमघौघानांपठितव्यंनरोत्तमैः ॥ प्रायश्चित्तैःस्तोत्रवरैर्व्रतैर्नश्यतिपातकम् ॥ १५३ ॥ ततःकार्याणिसंसिद्ध्यैतानिवैभुक्तिमुक्तये ॥ पूर्वजन्मार्जितं
पापमैहिकंचनरेश्वर ॥ १५४ ॥ स्तवस्यश्रवणादस्यसद्यएवविलीयते ॥ पापद्रुमकुठारोयंपापेंधनदवानलः ॥ १५५ ॥ पापराशितमःस्तोमभानुरे
पस्तवोनृप ॥ मयाप्रकाशितस्तुभ्यंतथालोकानुकंपया ॥ १५६ ॥ स्तवोयोयंमयाप्राप्तोरहस्यंपितुरादरात् ॥ [1]इतिहासमिमंपुण्यंयःशृणोतिनरा
धिप ॥ १५७ ॥ तस्यापिपुण्यमाहात्म्यंवक्तुंशक्तःस्वयंहरिः ॥ स्वस्तितेस्तुमहाराजगंगायामथसत्वरम् ॥ १५८ ॥ स्नातुंयामिसमायातोमासोयंमाधवो
महान् ॥ १५९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येप्रेतोपाख्यानेपापप्रशमनंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ७ ॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यातुंतमुद्यतंनत्वामुनिंराजाततोमुदा ॥ विधिंपप्रच्छसंक्षिप्तंस्ना[2]नदानक्रियोचितम् ॥ १ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ मुनेवै
शाखमासेऽस्मिन्कोविधिःकिंतपोऽधिकम् ॥ किंचदानंकथंस्नानंकथंकेशवपूजनम् ॥ २ ॥ कृपयावदविप्रर्षेसर्वज्ञस्त्वंहरिप्रियः ॥ विशेषतो
पिपूजायाविधिंतीर्थपदेवद ॥ ३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ मेषसंक्रमणेभानोर्माधवेमासि[3]सत्तम ॥ महानद्यांनदीतीरेनदेसरसिनिर्झरे ॥ ४ ॥
देवखातेऽथवास्नायाद्यथाप्राप्तेजलाशये ॥ दीर्घिकाकूपवापीषुनियतात्माहरिंस्मरन् ॥ ५ ॥ मधुमासस्यशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः ॥
पंचदश्यांचवावीरमेषसंक्रमणेपिवा ॥ ६ ॥ वैशाखस्नाननियमंब्राह्मणानामनुज्ञया ॥ मधुसूदनमभ्यर्च्यकुर्यात्सुस्नानपूर्वकम् ॥ ७ ॥
वैशाखंसकलंमासंमेषसंक्रमणेरवेः ॥ प्रातःसनियमःस्नास्येप्रीयतांमधुसूदनः ॥ ८ ॥ मधुहंतुःप्रसादेनब्राह्मणानामनुग्रहात् ॥ निर्वि
घ्नमस्तुमेपुण्यंवैशाखस्नानमन्वहम् ॥ ९ ॥ माधवेमेषगेभानौमुरारेमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेनाथयथोक्तफलदोभव ॥ १० ॥ यथातेमाधवो
मासोवल्लभोमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेतस्मिन्फलदःपापहाभव ॥ ११ ॥ एवमुच्चार्यतत्तीर्थेपादौप्रक्षाल्यवाग्यतः ॥ स्मरन्नारायणंदे
वंस्नानंकुर्याद्विधानतः ॥ १२ ॥ तीर्थंप्रकल्पयेद्धीमान्मूलमंत्रमिमंपठन् ॥ ॐनमोनारायणायमूलमंत्रउदाहृतः ॥ १३ ॥ दर्भपा
णिस्तुविधिवदाचांतःप्रणतोभुवि ॥ चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरस्रंसमंततः ॥ १४ ॥ [4]प्रकल्प्यावाहयेद्गंगांमंत्रेणानेनमानवः ॥ विष्णुपादप्रसूतासिवैष्णवी

१ इति ते यन्मया प्रोक्तं स्तोत्रं पापप्रणाशनम्–इ०पा० । २ स्नानदानकथोचितम्–इ० पा० । ३ यत्नतः–इ०पा० । ४ प्रक्षाल्य–इ० पा० ।

विष्णुदेवता ॥ १५ ॥ त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात् ॥ तिस्रःकोट्योर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ १६ ॥ दिविभुव्यंतरिक्षेचतानिते संतिजाह्नवि ॥ नंदिनीत्येवतेनामवेदेषुनलिनीतिच ॥ १७ ॥ दक्षापृथ्वीचविहगाविश्वगाथाशिवप्रिया ॥ विद्याधरीमहादेवीतथालोकप्रसादिनी ॥ १८ ॥ क्षेमंकरीजाह्नवीचशांताशांतिप्रदायिनी ॥ एतानिपुण्यनामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् ॥ १९ ॥ भवेत्संनिहितातत्रगंगात्रिपथगामिनी ॥ सप्तवाराभिज प्तेनकरसंपुटयोजिते ॥ २० ॥ मूर्ध्निकृत्वाजलंभूपश्चतुर्वापंचसप्तवा ॥ स्नानंकृत्वामृदातद्वदामंत्र्यतुविधानतः ॥ २१ ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुं धरे ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम् ॥ २२ ॥ उद्धृतासिवराहेणविष्णुनाशतबाहुना ॥ नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिसुव्रते ॥ २३ ॥ एवं स्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः ॥ उत्थायवाससीशुक्लेशुद्धेतुपरिधापयेत् ॥ २४ ॥ ततस्तुतर्प्पणंकुर्य्यात्त्रैलोक्याप्यायनायवै ॥ ब्रह्माणंतर्प्पयेत्पू र्वंविष्णुंरुद्रंप्रजापतिम् ॥ २५ ॥ देवान्यक्षांस्तथानागान्गंधर्वाप्सरसोसुरान् ॥ क्रूरान्सर्पान्सुपर्णांश्चतरून्वैजंतुकान्खगान् ॥ २६ ॥ विद्याधराञ्जलधरांस्तथै वाकाशगामिनः ॥ निराधाराश्चयेजीवाःपापकर्मरताश्चये ॥ २७ ॥ तेषामाप्यायनार्थायदीयतेसलिलंमया ॥ कृतोपवीतीदेवेषुनिवीतीचभवेन्नरः ॥ २८ ॥ मनुष्यांस्तर्प्पयेद्भक्त्याब्रह्मपुत्रानृषींस्तथा ॥ सनकःसनंदनश्चैवतृतीयश्चसनातनः ॥ २९ ॥ कपिलश्चासुरिश्चैववोढुःपंचशिखस्तथा ॥ तेसर्वेतृप्तिमा यांतुमद्दत्तेनांबुनासदा ॥ ३० ॥ मरीचिमत्र्यंगिरसौपुलस्त्यंपुलहंक्रतुम् ॥ प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुंनारदमेवच ॥ ३१ ॥ देवब्रह्मऋषीन्सर्वांस्तर्पयेदक्षतो दकैः ॥ अपसव्यंततःकुर्यात्सव्यंजान्वाच्यभूतले ॥ ३२ ॥ अग्निष्वात्तास्तथासौम्याहविष्मंतस्तथोष्मपाः ॥ कव्यानलाब्र्हिषदस्तथावैचाज्यपाः पुनः ॥ ३३ ॥ संतर्पयेत्पितॄन्भक्त्यासतिलोदकचंदनैः ॥ यमायधर्मराजायमृत्यवेचांतकायच ॥ ३४ ॥ वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच ॥ उदुंबरायदध्नायनीलायपरमेष्ठिने ॥ ३५ ॥ वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः ॥ दर्भपाणिस्तुविधिवत्पितॄन्संतर्पयेत्ततः ॥ ३६ ॥ पित्रादीन्ना मगोत्रेणतथामातामहानपि ॥ संतर्प्यविधिनासर्वानिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ३७ ॥ येबांधवाबांधवायेयेन्यजन्मनिबांधवाः ॥ तेतृप्तिमखिलांयांतुये स्मत्तस्तोयकांक्षिणः ॥ ३८ ॥ आचम्यविधिवत्सम्यगालिखेत्पद्ममग्रतः ॥ साक्षतैश्चसपुष्पैश्चसलिलारुणचंदनैः ॥ ३९ ॥ अर्घ्यंदद्यात्प्रयत्ने नसूर्य्यनामानुकीर्त्तनैः ॥ नमस्तेविष्णुरूपायनमस्तेब्रह्मरूपिणे ॥ ४० ॥ सहस्ररश्मयेसूर्यनमस्तेसर्वतेजसे ॥ नमस्तेरुद्रवपुषेनमस्ते भक्तवत्सल ॥ ४१ ॥ पद्मनाभनमस्तेस्तुकुंडलांगदभूषित ॥ नमस्तेसर्वलोकेशसुप्तानामुपबोधन ॥ ४२ ॥ सुकृतंदुष्कृतंचैवसर्व

१ वियद्गंगा विश्वकाया शिवामृता–इ० पा० । २ ऋषिपुत्रान्–इ० पा० । ३ सनत्कुमारश्चतथाकपिलश्चासुरिश्चवै ॥ वोढुःपंचशिखस्तद्वन्मुख्याऋषिसुताइमे । ४ विश्वरूपाय–इ० पा० ।

पश्यसिसर्वदा ॥ सत्यदेवनमस्तेऽस्तुप्रसीदममभास्कर ॥ ४३ ॥ दिवाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते ॥ एवंसूर्यंनमस्कृत्यसप्तकृत्वाप्रदक्षिणम्
॥ ४४ ॥ द्विजंगांकांचनंस्पृष्ट्वापश्चाद्यस्वगृहंव्रजेत् ॥ आश्रमस्थांस्ततःपूज्यप्रतिमांचापिपूजयेत् ॥ ४५ ॥ पूर्वभक्त्यैवगोविंदंगृ
हीचनियतात्मवान् ॥ पूजयेद्भक्तितोराजन्नुभयत्रयथाविधि ॥ ४६ ॥ विशेषादपिवैशाखेयोर्चयेन्मधुसूदनम् ॥ सर्वसंवत्सरंयावदर्चितस्तेनमाधवः ॥ ४७ ॥
माधवेमासिसंप्राप्तेमेषस्थेकर्मसाक्षिणि ॥ केशवप्रीतयेकुर्यात्केशवव्रतसंचयम् ॥ ४८ ॥ दद्यादनेकदानानितिलाज्यप्रभृतीन्यपि ॥ जन्मकोटिसमुद्भूत
पातकांतकराणिच ॥ ४९ ॥ जलान्नशर्कराधेनुतिलधेनुमुखानिच ॥ वित्त[1]मानेनदेयानिदानानीप्सितसिद्धये ॥ ५० ॥ वैशाखंसकलंमासंनित्यस्नायी
जितेंद्रियः ॥ जपन्हविष्यंभुंजानःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ एकभुक्तमथोनक्तमयाचितमतंद्रितः ॥ माधवेमासियःकुर्याल्लभतेसर्वमीप्सितम् ॥ ५२ ॥
वैशाखेविधिनास्नानद्वयंनद्यादिकेबहिः ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचभूशय्यानियमस्थितिः ॥ ५३ ॥ व्रतंदानंजपोहोमोमधुसूदनपूजनम् ॥ अपिजन्मसहस्रोत्थं
पापंदहतिदारुणम् ॥ ५४ ॥ यथैवमाधवोध्यातोविनाशयतिकिल्बिषम् ॥ तथैवमाधवेस्नानंनियमेनविनिर्मितम् ॥ ५५ ॥ तीर्थेचानुदिनंस्नानंतिलैश्च
पितृतर्पणम् ॥ दानंधर्मघटादीनांमधुसूदनपूजनम् ॥ ५६ ॥ माधवेमासिकुर्वीतमधुसूदनतुष्टिदम् ॥ तिलोदकसुवर्णान्नशर्करांबरभूषणम् ॥ ५७ ॥ पाद
त्राणातपत्रांबुकुंभान्दद्याद्द्विजातिषु ॥ त्रिसंध्यंपूजयेदीशंभक्तितोमधुसूदनम् ॥ ५८ ॥ साक्षाद्विमलयालक्ष्म्यासमुपेतंसमाहितः ॥ सुवर्णतिलपात्रैश्चब्राह्म
णान्छक्तितोबहून् ॥ ५९ ॥ तर्पयेद्[2]उदपात्रैर्योब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ वैशाखेमासियःस्नात्वाप्रातर्नद्यांसमाहितः ॥ ६० ॥ पूजयित्वाहरिंभक्त्यापुष्पैःकालो
द्भवैःफलैः ॥ पूजयेद्ब्राह्मणंशक्त्यापाखंडालापवर्जितः ॥ ६१ ॥ तर्पयेद्वस्त्रगोदानैरत्नाद्यैर्धनसंचयैः ॥ अन्यद्वित्तंयथाशक्तिस्तोकंस्तोकंसमाचरेत् ॥६२॥
पश्चाद्विनिःस्वःपुरुषोमाधवेमासिमाधवम् ॥ पुष्पार्चनविधानेनपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ६३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः[3]पितॄणांतारयेच्छतम् ॥ सजन्मशतसाहस्रं
नशोकफलभाग्भवेत् ॥ ६४ ॥ नचव्याधिभयंतस्यनदारिद्र्यंनबंधनम् ॥ सविष्णुभक्तोजायेतधन्योजन्मनिजन्मनि ॥ ६५ ॥ यावद्युगसहस्राणिशतमष्टो
त्तरंभवेत् ॥ तावत्स्वर्गेवसेद्धीरभूपतिश्चपुनर्भवेत् ॥ ६६ ॥ भूपतेर्विविधान्भोगान्भुक्त्वाचैवयथासुखम् ॥ माधवस्यप्रसादेनमाधवेलीयतेततः ॥ ६७ ॥ शृ
णुराजन्प्रवक्ष्यामिसमासान्माधवार्चनम् ॥ वैदिकंतांत्रिकंवापिमिश्रकंपापनाशनम् ॥ ६८ ॥ नह्यंतोनंतपारस्यनांतःपूजाविधेर्नृप ॥ अथसंक्षिप्यचोच्येत
यथावदनुपूर्वशः ॥६९॥ वैदिकस्तांत्रिकोमिश्रःश्रीविष्णोस्त्रिविधोमखः ॥ त्रयाणामीप्सितेनैवविधिनाहरिमर्चयेत् ॥७० ॥ वैदिकोमिश्रकोवापिविप्रादीनां

१ वित्तशाठ्यविवर्ज्यानि–इ० पा० । २ दुग्धपात्रैर्यः–इ० पा० । ३ याति सोऽपि परं पदम्–इ० पा० ।

विधीयते ॥ तांत्रिकोविष्णुभक्तस्यशूद्रस्यापिप्रकीर्तितः ॥७१॥ यथास्वनिगमेनोक्तंद्विजत्वंप्राप्यपूरुषः ॥ यजेच्चविधिवद्विष्णुंब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ७२ ॥
अर्चयेत्स्थंडिलेऽग्नौवासूर्येप्सुहृदिवाद्विजे ॥ द्रव्येणभक्तियुक्तेनस्वगुरुंतदनुज्ञया ॥७३॥पूर्वंस्नानंप्रकुर्वीतधौतदंतोंगशुद्धये ॥ उभयोरपिचस्नानंमंत्रैर्मृद्ग्रह
णादिना ॥ ७४ ॥ संध्योपास्त्यादिकर्माणिवेदतंत्रोदितानिवै ॥ पूजांतेकल्पयेत्सम्यक्संकल्पंकर्मपावनम् ॥ ७५ ॥ शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसै
कती ॥ मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता ॥ ७६ ॥ चलाचलेतिद्विविधाप्रतिष्ठाजीवमंदिरम् ॥ उद्वासावाहनेनस्तःस्थिरायांमाधवार्चने ॥ ७७ ॥
अस्थिरायांविकल्पःस्यात्स्थंडिलेतुभवेद्द्वयम् ॥ स्नापनंत्वविलेप्यायामन्यत्रपरिमार्जनम् ॥ ७८ ॥ द्रव्यैःप्रसिद्धैर्देवेज्याप्रतिमादिष्वमायिनः ॥ भक्तस्य
चयथालब्धैर्भक्तिभावेनचैवहि ॥ ७९ ॥ स्नानालंकरणंश्रेष्ठमर्चायामेवभूपते ॥ स्थंडिलेष्वपिविन्यासोवह्नावाज्यहुतंहविः ॥ ८० ॥ सूर्येचाभ्यर्हणंश्रेष्ठं
स्थंडिलेसलिलादिभिः ॥ श्रद्धयोपहृतंश्रेष्ठंहरौभक्तेनवार्यपि ॥ ८१ ॥ गंधोधूपःसुमनसोदीपोन्नाद्यंचकिंपुनः ॥ शुचिःसंभृतसंभारःप्राग्दर्भैःकल्पितास
नः ॥ ८२ ॥ आसीनःप्रागुदग्वक्रोह्यर्चायामथसम्मुखः ॥ कृतन्यासःकृतन्यासांहर्यर्चांपाणिनास्पृशेत् ॥ ८३ ॥ कलशंप्रोक्षणीयंचयथावदुपसाधयेत् ॥
तदाद्भिर्देवयजनंद्रव्याण्यात्मानमेवच ॥ ८४ ॥ प्रोक्ष्यपात्राणित्रीण्यद्भिस्तैस्तैर्द्रव्यैस्तुसादयेत् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयार्थंत्रीणिपात्राणिदापयेत् ॥ ८५ ॥
हृतशीर्ष्णाचशिखयागायत्र्याचाभिमंत्रयेत् ॥ पिंडेवाय्वग्निसंसिद्धेहृत्पद्मस्थांपरांविभोः ॥ ८६ ॥ अण्वींजीवकलांध्यायेन्नादांतेसिद्धिभाविताम् ॥ त
यात्मभूतयापिंडेव्याप्तेसंपूज्यतन्मयः ॥ ८७ ॥ आवाह्यार्चादिषुस्थाप्यन्यस्तांगांतांप्रपूजयेत् ॥ पाद्यार्घ्यस्नानार्हणादीनुपचारान्प्रकल्पयेत् ॥ ८८ ॥
धर्मादिभिश्चनवभिःकल्पयित्वासनंहरेः ॥ पद्ममष्टदलंतत्रकर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ॥ ८९ ॥ उभाभ्यांवेदतंत्राभ्यांहरेरुभयसिद्धये ॥ सुदर्शनंपांचजन्यंगदा
सीषुधनुर्हलम् ॥ ९० ॥ मुशलंकौस्तुभंमालांश्रीवत्संचानुपूजयेत् ॥ नंदंसुनंदंगरुडंप्रचंडंचंडमेवच ॥ ९१ ॥ महाबलंबलंचैवकुमुदंकुमुदेक्षणम् ॥ दुर्गां
विनायकंव्यासंविष्वक्सेनंगुरून्सुरान् ॥ ९२ ॥ स्वेस्वेस्थानेष्वभिमुखान्पूजयेत्प्रोक्षणादिभिः ॥ चंदनोशीरकर्पूरकुंकुमागुरुवासितैः ॥ ९३ ॥ सलिलैः
स्नापयेन्मंत्रैर्नित्यंवाविभवेसति ॥ स्वर्णघर्मानुवाकेनमहापुरुषविद्यया ॥ ९४ ॥ पौरुषेणापिसूक्तेनसामनीराजनादिभिः ॥ वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्रग्गंध
लेपनैः ॥ ९५ ॥ अलंकुर्वीतसप्रेमविष्णुभक्तोयथोचितम् ॥ पाद्यमाचमनीयंचगंधंसुमनसोक्षतान् ॥ ९६ ॥ गंधधूपोपहार्याणिदद्याद्वैश्रद्धयार्चकः ॥
गुडपायससर्पींषिशष्कुल्यापूपमोदकान् ॥ ९७ ॥ पायसंदधिसर्पिश्चनैवेद्यंसविकल्पयेत् ॥ अभ्यंगोन्मर्दनादर्शदंतधावाभिषेचनम् ॥ ९८ ॥ अन्नाद्यंनृत्य

गीतानिसर्वाणिस्युरथान्वहम् ॥ विधिनाविहितेकुंडेमेखलावर्तवेदिभिः ॥ ९९ ॥ अग्निमाधायपरितःसमूहेत्पाणिनोदकम् ॥ परिस्तीर्याथपर्युक्ष्यदत्त्वाइ
ध्मंयथाविधि ॥ १०० ॥ प्रोक्षण्यासाद्यद्रव्याणिप्रोक्षण्यैवाज्यसेचनम् ॥ तप्तजांबूनदप्रख्यंशंखचक्रगदांबुजैः ॥ १०१ ॥ लसच्चतुर्भुजंशांतंपद्मकिंज
ल्कवाससम् ॥ स्फुरत्किरीटकटककटिसूत्रवरांगदम् ॥ १०२ ॥ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभंवनमालिनम् ॥ ध्यायन्नभ्यर्च्यदारूणिहविषासघृतानि
च ॥ १०३ ॥ प्रास्याज्यभागावाघारौदत्वाचाज्यप्लुतंहविः ॥ अभ्यर्च्याथनमस्कृत्यपार्षदेभ्योबलिंहरेत् ॥ १०४ ॥ मूलमंत्रंजपेद्ब्रह्मन्स्मरन्नारायणात्मक
म् ॥ दत्वाचमनमुच्छिष्टंविष्वक्सेनायकल्पयेत् ॥ १०५ ॥ मुखवासंतुसुरभितांबूलाद्यमुपाहरेत् ॥ उपगायन्गृणन्नित्यंकर्माण्यभिरवाक्षरैः ॥ १०६ ॥
सत्कथांश्रावयञ्छृण्वन्मुहूर्तंक्षणिकोभवेत् ॥ स्तवैरुच्चावचैःस्तोत्रैःपौराणैःप्राकृतैरपि ॥ १०७ ॥ स्तुत्वाप्रसीदभगवन्नितिवंदेतदंडवत् ॥ शिरस्त
त्पादयोःकृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परम् ॥ १०८ ॥ प्रपन्नंपाहिमामीशभीतंमृत्युग्रहार्णवात् ॥ इतिशेषान्हरेर्दत्ताञ्छिरस्याधायसादरम् ॥ १०९ ॥
उद्वासयेच्चेदुद्वास्यंज्योतिर्ज्योतिषिचात्मनः ॥ अर्चादिषुपदंयत्रश्रद्धावांस्तत्रचार्चयेत् ॥ ११० ॥ सर्वभूतेष्वात्मनिचसर्वात्मानमवस्थितम् ॥ एवं
क्रियायोगपथैःपुमान्वैदिकतांत्रिकैः ॥ १११ ॥ अर्चयेच्चयतःसिद्धिंहरेर्विंदत्यभीप्सिताम् ॥ तामर्चांसंप्रतिष्ठाप्यमंदिरंकारयेद्दृढम् ॥ ११२ ॥
पुष्पोद्यानानिरम्याणिपूजायात्रोत्सवादिकम् ॥ पूजादीनांप्रवाहार्थंमहापर्वस्वथान्वहम् ॥ ११३ ॥ क्षेत्रापणपुरग्रामान्दत्वासायुज्यतामियात् ॥
प्रतिष्ठयासार्वभौमंसद्मनाभुवनत्रयम् ॥ ११४ ॥ पूजादिनाब्रह्मलोकंत्रिभिस्तत्साम्यतामियात् ॥ तमेवनैरपेक्षेणभक्तियोगेनविंदते ॥ ११५ ॥
भक्तियोगंसलभतेएवंयःपूजयेद्धरिम् ॥ ११६ ॥ यत्कृष्णप्रणिपातधूलिधवलंतद्वर्ष्मतद्वच्छुभंतेनेत्रेतपसार्जितेसुरुचिरेयाभ्यांहरिर्दृश्यते ॥ सा
बुद्धिर्विमलेंदुशंखधवलायामाधवव्यापिनीसाजिह्वामृदुभाषिणीनृपमुहुर्यास्तौतिनारायणम् ॥ ११७ ॥ मूलमंत्रेणकर्तव्यंस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥
श्रद्धयास्वगुरूद्दिष्टमार्गेणान्यैश्चवैष्णवः ॥ ११८ ॥ इदंतेसर्वमाख्यातंपावनंमाधवार्चनम् ॥ विशेषान्माधवेमासित्वमेतत्कुरुभूपते ॥ ११९ ॥ सूतउ
वाच ॥ ॥ इत्येवमाकर्ण्यवचोविचित्रंपुण्यंपवित्रंविधिनंदनस्य ॥ प्रणम्यबद्धांजलिराहराजासकौतुकीभागवतप्रधानः ॥ १२० ॥ अंबरीषउवाच ॥
समस्तभूमीवलयेश्वरोहमव्याहताज्ञोविबुधप्रसेवी ॥ गोविंदपादांबुजदत्तचित्तःस्वचित्तसंतोषितभूमिदेवः ॥ १२१ ॥ विख्यातराजोचितवंशरत्नंनिरंतरं
धर्मरुचिर्यशस्वी ॥ सौंदर्यशौर्योदयदानशीलःसुपुत्रवानस्मिजितारिवर्गः ॥ १२२ ॥ केनापिपुण्येनपवित्रबुद्धिर्जातोहमीदृग्गुणसंगतश्रीः ॥ इयंपुनः

१ पर्वण्यप्यन्वहं नृप–इ० पा० । २ पूजाकर्मोपसिद्धये–इ० पा० ।

श्रीरिवपुण्यमूर्तिर्लब्धाकुतःकांतिमतीचकांता ॥ १२३ ॥ इदंमेसुकृतंसर्वंपुराजन्मनिचेष्टितम् ॥ समादिशमुनेसम्यक्सर्वज्ञोसिदयानिधे ॥ १२४ ॥
नारदउवाच ॥ ॥ इयंरूपवतीनामवेश्यासीदन्यजन्मनि ॥ सांप्रतंतवभार्यायासत्याचारातिसुंदरी ॥ १२५ ॥ वेश्याधर्मेणवर्तंतयथोद्दिष्टेनभाविनी ॥
कुर्वतीकिलकर्माणिशुभानिद्विजशासनात् ॥ १२६ ॥ देवदासइतिख्यातोहेमकारोभवानभूत् ॥ पूर्वजन्मनिवैतस्यारुचेर्भर्ताभुजंगमः ॥१२७॥ इयंभवंतं
भजतेरुचीरूपवतीपुनः ॥ व्ययार्थमयनंधर्मैस्थिताविज्ञानमुत्तमम् ॥ १२८ ॥ आकर्ण्यैचैकदाधर्मंवैशाखस्नानसंभवम् ॥ चक्रेधर्मवतीतोयेस्ना
नंमेषगतेरवौ ॥ १२९ ॥ दानंदत्तवतीदक्षावेश्यारूपवतीसदा ॥ ब्राह्मणायनमस्कारंभक्त्यादरपुरःसरम् ॥ १३० ॥ सतयादेवदासस्त्वंबोधितःस्नेहयं
त्रितः ॥ कृतवान्बुद्धितःस्नानंमाधवेमासिसादरम् ॥ १३१ ॥ तत्रत्रेतायुगस्यादौतृतीयामाप्यनिर्मलाम् ॥ सुवर्णकारंसोवाचदेवदासंतमादरात्॥१३२ ॥
॥ वेश्योवाच ॥ ॥ उत्तमंकुरुसौवर्णंमधुसूदनमच्युतम् ॥ पूजयित्वाययैदेवमेतैःसंतर्प्यचानलम् ॥ १३३ ॥ ब्राह्मणायचदास्यामिब्राह्मणानामनुज्ञया ॥
दानमेतत्पुराणेषुकथ्यतेतत्रचाक्षयम् ॥ १३४ ॥ अक्षयेतितृतीयासौब्राह्मणेभ्यःश्रुतंमया ॥ शुक्लावैशाखमासस्थतदक्षयफलप्रदम् ॥ १३५ ॥ अस्यांदा
स्यामितंहैमंमधुसूदनमव्ययम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामधुरंहेमकारकः ॥ १३६ ॥ चक्रेसुवर्णप्रतिमामच्युतस्यापिसुंदरीम् ॥
सत्यभावेनधर्मार्थमितिचौर्यविवर्जितः ॥ १३७ ॥ यथोद्दिष्टस्यचंद्रस्यप्रतिमांलक्षणान्विताम् ॥ ददौसाचविधानेनस्नात्वाविप्रायसुंदरीम् ॥१३८ ॥ पूज
यित्वाततस्तस्यामक्षयायांतिथौनृप ॥ १३९ ॥ कालेनकियतावेश्यासामृताधर्मनिष्ठिता ॥ देवदासोपिसततोमृतःस्वीयायुषक्षये ॥ १४० ॥
तेनपुण्येनभूपालहेमकारोन्यजन्मनि ॥ सत्वंप्राप्तोमहींराजन्नशेषगुणसंयुतः ॥ १४१ ॥ सापिरूपवतीवेश्यातेनधर्मेणतेभवत् ॥ नाम्नाकांतिमती
कांताप्रणयेनपरिप्लुता ॥ १४२ ॥ विविधावासनावीरकर्मणांपूर्वसंभवाः ॥ विचित्रागतयस्तातज्ञायंतेनबुधैरपि ॥ १४३ ॥ तमेनंमाधवंमासं
प्रतिकार्यनसंशयः ॥ गोपितंतेनदेवेनब्रह्मणामाधवेनच ॥ १४४ ॥ असाधुसंगैरनन्यविद्यैरसंयतैराश्रमधर्महीनैः ॥ अभूततीर्थैरकृतव्रतैस्तैर्न
लभ्यतेमाधवमासधर्मः ॥ १४५ ॥ गोविंदकेशवमुकुंदहरेमुरारेलक्ष्मीनिवासमधुसूदनकृष्णविष्णो ॥ वाणीवरानवदनेवसतीतियेषांवैशाखमास
नियमोभवतेनतेषाम् ॥ १४६ ॥ येसाधुसाधुवचनानिहिताधिकानिनाकर्णयंतिचहरेश्चरितामृतानि ॥ पश्यंतियेनकमलापतिकेतनानिवैशाखमास
नियमंनहितेलभंते ॥ १४७ ॥ शुश्रूषितानगुरवोनवरायकन्यादत्तासमायसमयेसमलंकृतायैः ॥ अध्यापितानतनयाविनयादिधर्मैवैशाखमासनियमं
नहितेलभंते ॥ १४८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्येवमादिश्यमुनिर्नरेशमामंत्र्यतंमंत्रविदग्रगण्यः ॥ स्नातुंययौमाधवमासिगंगामभ्यर्चितस्तेन

तेंदासविप्राः ॥ १४९ ॥ विधिंसराजापिततश्चकारवैशाखमासस्यमुनिप्रणीतम् ॥ पत्न्यासमंपुण्यधियातमेवसंचिंतयँल्लोकपवित्रकीर्तिः ॥ १५० ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेवैशाखमाहात्म्येनारदांबरीषसंवादेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतसूतमहाप्राज्ञजीवजीवशतंसमाः ॥
यद्वयंपुण्यसमयंश्राविताजगतोहितम् ॥ १ ॥ वदभूयोपिभूयिष्ठंपिबामस्तावकंवचः ॥ पायंपायंनतृप्यामोवयंसूततदुत्तमम् ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ संवादमादिलोकस्यजगतांजगदीशितुः ॥ ३ ॥ षट्सहस्राणिचोच्छ्रायोविस्तारेणपुनस्त्रयम् ॥ एवंनवसहस्रा
णियोजनानांविधायच ॥ ४ ॥ वामयादंष्ट्रयागृह्यउद्धृतादौवसुंधरा ॥ दिव्यवर्षसहस्रंवैदंष्ट्रयाधारितामही ॥ ५ ॥ धर्माख्यानप्रसंगेनसोवाचविनया
द्विभुम् ॥ ॥ पृथिव्युवाच ॥ ॥ एतेद्वादशमासावैषष्टिर्दिनशतत्रयम् ॥ ६ ॥ एषांकिमुत्तमंपुण्यंप्रियंचतवकेशव ॥ पवित्रःकार्तिकोमासस्तुलासं
स्थेदिवाकरे ॥ ७ ॥ मकरस्थेरवौमासःपुराणेपावनःस्मृतः ॥ मेषस्थेमाधवोमासोभास्करेपठ्यतेबुधैः ॥ ८ ॥ मार्गशीर्षोपिमासानांपावनःपरिकी
र्तितः ॥ एवंमासाःपवित्रास्तेवासराःकेपिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ युगादयोयुगांताश्चतथाकल्पादयोपिच ॥ सर्वेभ्योऽप्यधिकंमासमेतेभ्योवेदपावनम् ॥ १० ॥
सर्वयज्ञमयश्रीमन्नेकंनिश्चित्यमेवद ॥ ॥ वराहउवाच ॥ ॥ विधिनाविधिनाचैवयेयजंतिनराधमाः ॥ ११ ॥ माधवेमासिमांभक्त्यातैश्चपूज्योस्म्यहंस
दा ॥ हिरण्याक्षोवरारोहेमाधवेतुमधुर्हतः ॥ १२ ॥ आदिदैत्यावुभावेतौहत्वात्वंतुसमुद्धृता ॥ त्रेतायुगेत्रयीधर्मोज्ञानवर्णव्यवस्थितिः ॥ १३ ॥ माधवेमा
सिसंभूतातेनमेमाधवःप्रियः ॥ त्रेतायुगंतृतीयायांशुक्लायांमासिमाधवे ॥ १४ ॥ प्रवृत्तंचत्रयीधर्माःप्रवृत्तास्तेप्रवर्द्धिताः ॥ अक्षयासोच्यतेलोकेतृतीयाह
रिवल्लभा ॥ १५ ॥ स्नानेदानार्चनेश्राद्धेजपेपूर्वजतर्प्पणे ॥ येर्चयंतियवैर्विष्णुंश्राद्धंकुर्वंतियत्नतः ॥ १६ ॥ तेषांददाम्यहंसर्वंयन्मनोऽ
भीष्टमुत्तमम् ॥ येददंत्यपिदानानिधन्यास्तेधार्मिकानराः ॥ १७ ॥ येयजंतिर्हरेर्नित्यमध्वरैर्विविधैरपि ॥ माधवेयजतेयोमांतेभ्यस्तदधिकं
फलम् ॥ १८ ॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोयज्ञव्रतादिकम् ॥ वैशाखेयत्कृतंदेवितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ १९ ॥ मन्वंतराणांकोटयस्तुदशपंचचस
तच ॥ मत्सांनिध्यगतास्तेपितिष्ठंतिभयवर्जिताः ॥ २० ॥ यद्यपिस्युर्ग्रहाःसर्वेक्रूराजन्मव्ययाष्टकाः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेसर्वेसौम्याभवंतिते ॥ २१ ॥
वैशाखेमासियोविप्रान्भोजयेद्भक्तितत्परः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितृणांयुगसंख्यया ॥ २२ ॥ यच्छंतितत्रमधुराधिकभोजनानियेवायवाशनतिलोद
कभोजनानि ॥ छत्रांबराणिचरणोचितरक्षणानिधन्यास्तएवपरितोषकराहिविष्णोः ॥ २३ ॥ विशेषादिहदातव्यास्तिलामधुसमन्विताः ॥ धर्माय

१ नृपेण विप्रः–इ०पा० । २ देवपावनम्–इ०पा० । ३ त्रयीधर्मःपवित्रस्तेन कीर्तितः–इ०पा० । ४ धरे–इ० पा० । ५ मच्छरीरगतश्चास्ते सर्वदुःखविवर्जितः–इ० पा० ।

बृहतेदीर्घदुरितक्षयहेतवे ॥ २४ ॥ एवंकृतेतुयत्पुण्यंप्राप्यतेमनुजैश्चतैः ॥ तत्कैर्गणयितुंशक्यंवर्षकोटिशतैरपि ॥ २५ ॥ पुत्रपौत्रादिसंपत्ति दीर्घायूंषियथेप्सितम् ॥ इहाप्नोतिपरत्रापिमामेवप्रतिपद्यते ॥ २६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ जनस्यतत्रोपसिपुण्यतीर्थेयथाविधानंश्रयतेतथावा ॥ २७ ॥ यःपरित्यज्यवैशाखंव्रतमन्यदुपाचरेत् ॥ सकरस्थंमहारत्नंहित्वालोष्टंहियाचते ॥ २८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवंसभगवान्पूर्वमादिदेवोवदद्विभुः ॥ माधवंमासमुद्दिश्यजगत्यांजगतीधरः ॥ २९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेननतदस्तिमहीसुराः ॥ यदप्राप्यंभवेन्मासिमाधवेमाधवार्चनात् ॥ ३० ॥ शृणुध्वंचपुरावृत्तमिहार्थेपरमाद्भुतम् ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंयमस्यचमहात्मनः ॥ ३१ ॥ मध्यदेशेमहाग्रामोब्राह्मणानांबभूवह ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयामुनस्यगिरेरधः ॥ ३२ ॥ विद्वांसस्तत्रभूयिष्ठाब्राह्मणाश्चावसंस्तदा ॥ अथप्राहयमःकंचित्पुरुषंकृष्णपिंगलम् ॥ ३३ ॥ रक्ताक्षमूर्द्धरोमाणंकाकजंघाक्षिनासिकम् ॥ गच्छत्वंभोमहाग्रामंगत्वाब्राह्मणमानय ॥ ३४ ॥ वसिष्ठगोत्रसंभूतंनामतोयज्ञदत्तकम् ॥ शमेनिविष्टंविद्वांसंयज्ञकर्मविशारदम् ॥ ३५ ॥ नचान्यमानयेथास्त्वंसगोत्रंतस्यपार्श्वतः ॥ सहितादृग्गुणस्तेनतुल्योऽध्ययनजन्मना ॥ ३६ ॥ आकृत्याचतथाचिह्नैःसमस्तेनैवसत्तमः ॥ तमानययथोद्दिष्टापूजाकार्याहितस्यमे ॥ ३७ ॥ सगत्वाप्रतिकूलंतुचकारयमशासनम् ॥ तमेवमानयामासप्रतिपिद्धोयमेनयः ॥ ३८ ॥ तस्मैयमःसमुत्थायपूजांकृत्वाचधर्मवित् ॥ प्रोवाचनीयतामेषसोन्यआनीयतामिति ॥ ३९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्तेतुवचनेधर्मराजेनसद्विजः ॥ उवाचधर्मराजंतंनिर्विण्णोगमनायवै ॥ ४० ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कस्मादहमिहानीतःकस्मात्प्रेरयसेपुनः ॥ गंतुंनैवोत्सहेतत्रमर्त्यलोकंपुनःप्रभो ॥ ४१ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इहक्षीणायुषांपुंसांवासःपुण्यवतांभवेत् ॥ अयंवैधर्मराजस्यलोकोधर्मःप्रकीर्तितः ॥४२॥ सौख्यभूमिरियंसर्वाधर्मराजोहमीश्वरः ॥ पुण्यापुण्यानुसारेणजंतूनांसुखदुःखदः ॥ ४३ ॥ पापिनांयमरूपोस्मिनृणांनिरयदायकः ॥ तथापुण्यवतांसौख्यस्वर्गदोधर्ममूर्तिमान् ॥ ४४ ॥ गच्छविप्रत्वमद्यैवनिलयंस्वंयथागतः ॥ अद्यापिदशवर्षाणामायुस्तेपरिवर्तते ॥ ४५ ॥ क्षयेतवायुपःप्राप्तिर्लोकस्यास्यभविष्यति ॥ प्रष्टव्यंचत्वयाह्यन्यत्पृच्छस्वप्रब्रवीमिते ॥ ४६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ यत्कृत्वासुमहत्पुण्यंस्वर्गःस्याद्ब्रूहितन्मम ॥ सर्वस्यहिप्रमाणंत्वंधर्माधर्मविनिश्चये ॥४७॥ यदिदेवमयासम्यग्गंतव्यंनिजमंदिरे ॥ तद्ब्रूहिकर्मणाकेनपतंतिनरकेनराः ॥ ४८ ॥ व्रजंतिकेनवैस्वर्गंतत्सर्वंकृपयावद ॥ ॥ यमउवाच ॥ कर्मणामनसावाचायेधर्मविमुखानराः ॥ ४९ ॥ विष्णुभक्तिविहीनायेतेवैनिरयगामिनः ॥ पश्यंतिभेदबुद्ध्यायेब्रह्माणंशंकरंह

१ स्वधर्मनिष्ठं विद्वांसमध्यापकमनारतम्–इ० पा० । २ ब्रूहि वादं यथास्वैरं करवाणि किमित्युत–इ० पा० ।

रिम् ॥ ५० ॥ विरक्ताविष्णुविद्यासुनरानिरयगामिनः ॥ कुलदेशोचितंकर्मयस्त्यक्त्वान्यत्समाचरेत् ॥ ५१ ॥ कामाद्वायदिवामोहात्सयातिनरकंनरः ॥
अयाज्ययाजकश्चैवयाज्यानांचविवर्जकः॥५२॥विरतोविष्णुविद्यासुसभुंक्तेनरकान्बहून् ॥ अदत्वापितृदेवेभ्योविप्रेभ्योमर्त्यबंधुषु॥५३॥ सधनोम्रियतेपापः
सयातिनरकान्बहून् ॥ सर्वाण्यन्नानिसिद्धानिपाकभेदंकरोतियः॥५४॥ अवैश्वदेवंभुंजीतसयातिनरकंचिरम् ॥ बहुद्रोहेणभूतानांयेऽर्जयंतिधनंद्विज॥५५॥
धनवंतोनिरयगादांभिकादुःखभागिनः ॥ नास्तिक्यादथवालोभान्मोहात्कालेयथोदिते ॥ ५६ ॥ भक्त्यानश्राद्धदायेस्युःपच्यंतेनरकेषुते ॥ दीयमान
स्यवित्तस्यब्राह्मणेभ्यस्तुपापकृत् ॥ ५७ ॥ विघ्नमाचरतेयोसौनरोनिरयगोभवेत् ॥ सामान्यदक्षिणांलब्ध्वागृह्णात्येकोविमोहितः ॥ ५८ ॥ नास्तिक्य
भावनिरतोनरःस्यान्नरकालये ॥ असहिष्णुतयातस्यगुणानांकारणंभवेत् ॥ ५९ ॥ महत्पापंसमुत्पन्नंकारणंनरकस्यतत् ॥ निर्दोषांसुहृदांभार्यांत्यज
न्कालेनयातियः ॥ ६० ॥ नवहेतयशस्तेषांसनरोनरकेपतेत् ॥ अधर्मंधर्ममितियोवदन्मोहवशंगतः ॥ ६१ ॥ हैतुकोनास्तिकोयस्तुसनरोनिरयालयः ॥
मनसायोन्यभावेनवचसाचान्यथावदेत् ॥ ६२ ॥ हृदयंकलुषंकुर्यात्सनरोनरकेवसेत् ॥ अवमन्यचयेयांतिभगवत्कीर्तनंनराः ॥ ६३ ॥ तेयांतिनरकं
घोरंतेनपापेनकर्मणा ॥ पश्यंतोभगवद्द्वारंनामशास्त्रपरिच्छदम् ॥ ६४ ॥ अकृत्वातत्प्रणामादितेयांतिनरकौकसः ॥ विनापराधेननराःकृत्वा
पत्न्यधिवेदनम् ॥ ६५ ॥ त्यजंतिसुकलत्रंयेतेयांतिनरकेनराः ॥ नशृणोतिगुरोर्वाक्यंधर्मशास्त्रंचयोनरः ॥ ६६ ॥ परेषांचेतसःक्लेशकारीनिरयगोभवेत्॥
पश्यतांबंधुबालानांप्रकर्षीमिष्टमश्नुते ॥ ६७ ॥ सयातिनरकंघोरंकेवलोदरपूरकः ॥ तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नानंनयश्चरेत् ॥ ६८ ॥ नद्यादिषुचनास्तिक्य
स्तस्यस्यान्नरकालयः ॥ वैष्णवंजनमालोक्यनाभ्युत्थानंकरोतियः ॥ ६९ ॥ प्रंणयादरतोविप्रसनरोनरकातिथिः ॥ काष्ठैर्वाशंकुभिर्वापिशूलैरश्मभिरे
वच ॥ ७० ॥ येमार्गांश्चैवरुंधंतितेवैनिरयगामिनः ॥ आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोकमहेश्वरम् ॥ ७१ ॥ नचिन्तयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः ॥ क्षेत्रवृत्ति
गृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ ७२ ॥ आशाच्छेदंचकुर्वंतितेनरानरकौकसः ॥ आगतान्भोजनार्थंचब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ ७३ ॥ यःपरीक्षेतमूढा
त्मासज्ञेयोनरकातिथिः ॥ अनाथंवैष्णवंदीनंरोगार्तंवृद्धमेवच ॥ ७४ ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ नियमांस्तुसमादाययेपश्चादजितें
द्रियाः ॥ ७५ ॥ विलोपयंतितान्भूयस्तेवैनिरयगामिनः ॥ शृणुविप्रयथायांतिनराःस्वर्गंदयालवः ॥ ७६ ॥ समासेनैववक्ष्यामिकिंचित्तेगौरवादहम् ॥ येर्च
यंतिहरिंदेवंजिष्णुंविष्णुंसनातनम् ॥७७ ॥ नारायणमजंकृष्णंविष्वक्सेनंचतुर्भुजम् ॥ ध्यायंतिपुरुषंदिव्यमच्युतंयेस्मरंतिच ॥ ७८॥ लभंतेतेच्युतस्था

१ प्रणयादादरतश्चेत्यर्थः ।

नंश्रुतिरेषापुरातनी ॥ इदमेवहिमांगल्यमिदमेवधनार्जनम् ॥ ७९ ॥ जीवितस्यफलंचैतद्यद्दामोदरकीर्तनम् ॥ कीर्तनाद्देवदेवस्यविष्णोरमिततेजसः ॥ ८० ॥ दुरितानिविलीयंतेतमांसीवदिनोदये ॥ गाथांगायंतियेनित्यंवैष्णवींश्रद्धयान्विताः ॥ ८१ ॥ स्वाध्यायनिरतानित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ सर्वान्क्लेशान्परित्यज्यविष्णुमेवस्तुवंतिये ॥ ८२ ॥ स्वधर्मनिरताधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वासुदेवजपासक्तानपिपापकृतोजनान् ॥ ८३ ॥ नोपसर्पन्तितान्विप्रयमदूताश्चदारुणाः ॥ नान्यत्पश्यन्तिजंतूनांविहायहरिकीर्तनम् ॥ ८४ ॥ सर्वपापप्रशमनंप्रायश्चित्तंद्विजोत्तम ॥ येयाचिताःप्रहृष्यंतिप्रियंदत्वावदंतिच ॥ ८५ ॥ त्यक्तदानफलायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वर्जयंतिदिवास्वापंनराःसर्वसहाश्चये ॥ ८६ ॥ पर्वण्याश्रयभूतायेतेमर्त्याःस्वर्गगामिनः ॥ द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ॥ ८७ ॥ कीर्तयंतिगुणांश्चैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यंतिमत्सरात् ॥ ८८ ॥ प्रहृष्टाश्चाभिनंदंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ॥ ८९ ॥ आदरंतिप्रतीतायेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ यस्मिन्कस्मिन्कुलेजातादयावंतोयशस्विनः ॥ ९० ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ ९१ ॥ रमयंतिनसत्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ सदाकर्मयथोक्तंनकुर्वंतिविहितानिच ॥ ९२ ॥ आत्मशक्तिंचविज्ञायतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मनोवाक्कायिकेधर्मेश्रद्धांयःकुरुतेसदा ॥ ९३ ॥ साधूनांसंमतायेश्वसभवेद्देवतातिथिः ॥ वचोवेगंमनोवेगंयोवेगमुदरोद्भवम् ॥ ९४ ॥ उपस्थवेगंसहतेसस्वर्गीजायतेनरः ॥ येषांगुणेषुसंतोषोवाणीयेषांश्रुतंप्रति ॥ ९५ ॥ परमार्थेमतिर्येषांतेशिष्टाःस्वर्गगामिनः ॥ व्रतंरक्षंतियेकोपाच्छ्रियंरक्षंतिमत्सरात् ॥ ९६ ॥ विद्यांमानापमानाभ्यामात्मानंतुप्रमादतः ॥ मतिरक्षंतियेलोभान्मनोरक्षंतिकामतः ॥ ९७ ॥ धर्मंरक्षंतिदुःसंगात्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ एकादश्यांचविधिवदुपवासपरायणाः ॥ ९८ ॥ शुक्लेऽसितेचयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मातेवसर्वबालानामौषधंरोगिणामिव ॥ ९९ ॥ रक्षार्थंसर्वलोकानांनिर्मितैकादशीतिथिः ॥ एकादशीसमंकिंचित्पादत्राणंनविद्यते ॥ १०० ॥ तामुपोष्यविधानेनपुरुषाःस्वर्गगामिनः ॥ एकादशेन्द्रियैःपापंयत्कृतंभवतिद्विज ॥ १०१ ॥ नरोनिर्धूयतत्तूर्णंप्रीतःस्वर्गतिमान्भवेत् ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ १०२ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ एकतःक्रतवःसर्वेसर्वतीर्थतपांसिच ॥ १०३ ॥ महादानादिदानानिव्रतंवैष्णवमेकतः ॥ वैष्णवव्रतजोधर्मोधर्मोयज्ञादिसंभवः ॥ १०४ ॥ एकत्रतुलितौधात्रातत्रपूर्वोभवेद्गुरुः ॥ हरिवासरभक्तानामच्युतानंतभाषिणाम् ॥ १०५ ॥ नाहंशास्ताविशेषेणतेभ्योविप्रबिभेम्यहम् ॥ येषांपुत्रश्चपौत्रश्चएकादश्यामुपोषितः ॥ १०६ ॥ सहात्मनासपुरुषाञ्छतमुद्धरतेबलात् ॥ उपोषणंततःकुर्यात्पक्षयोरुभयोरपि ॥ १०७ ॥ एकादश्यांसपुरुषोभुक्तिमु

त्त्येकभाजनम् ॥ जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी ॥१०८॥ त्रिस्पृशावंजुलीचैवपक्षसंवर्धिनीवरा ॥ तिलदुग्धापराज्ञेयाअखंडद्वादशीतथा ॥ ९ ॥
मनोरथाख्याचपराभीमद्वादशिकातथा ॥ इत्येवमादयोभेदाद्वादश्याःसंत्यनेकशः ॥ ११० ॥ व्रतेष्वेतेषुयेशक्ताज्ञेयास्तेब्रह्मणिस्थिताः ॥ श्रोतारोध
र्मशास्त्राणांधर्मप्रत्ययसंगताः ॥ १११ ॥ प्रियंकराश्चबालानांस्वर्गलोकंव्रजंतिते ॥ मासिमास्येकदिवसेदर्शेश्राद्धव्रतानराः ॥ १२ ॥ तृप्यंतिपि
तरोयेषांतेधन्याःस्वर्गगामिनः ॥ भोजनेषूपपन्नेषुभोज्यंयच्छंतिसादरात् ॥ १३ ॥ अभिन्नमुखरागेणशिष्टास्तेस्वर्गगामिनः ॥१४॥ येभक्तिमंतोमधुसूद
नस्यनारायणस्याखिलनायकस्य ॥ सत्येनहीनारजसापियुक्तागच्छंतितेनाकमनंतपुण्याः ॥ १५ ॥ वितस्तांयमुनांसीतांपुण्यांगोदावरींनदीम् ॥
सेवंतेयेशुभाचाराःस्नानदानपरायणाः ॥ १६ ॥ नतेपश्यंतिपंथानंनरकस्यकदाचन ॥ येनर्मदायामिहशर्मदायांमज्जंतितुष्यंत्यपिदर्शनेन ॥ १७ ॥
विधूयपापानिमहेशलोकंगच्छंतितेतत्रचिरंरमंते ॥ १८ ॥ स्नाताश्चर्मनदीतीरेत्रिरात्रंनियतानराः ॥ व्यासाश्रमेविशेषेणतेनरानाकिनःस्मृताः ॥ १९ ॥
गंगाजलेप्रयागेचकेदारेपुष्करेतथा ॥ व्यासाश्रमेप्रभासेचमृतास्तेविष्णुगामिनः ॥ १२० ॥ द्वारवत्यांकुरुक्षेत्रेयोगाभ्यासेनवामृताः ॥ हरिरित्यक्षरंवक्त्रेये
पांतेनपुनर्भवाः ॥ २१ ॥ त्रिरात्रमपियेविप्रद्वारवत्यांपुरिस्थिताः ॥ मज्जंतिगोमतीतीरेधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ २२ ॥ नरनारायणावासेत्रिरात्रंयेसमाश्रि
ताः ॥ मर्त्यलोकेचनंदायांधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ १२३ ॥ षण्मासमुषिताविप्रपुरुषोत्तमसंनिधौ ॥ तेनूनमच्युतात्मानोदृष्टास्युरघहारिणः ॥ २४ ॥
अनेकजन्मार्जितपुण्यतोयेमज्जंतितोयेमणिकर्णिकायाः ॥ नमंतिविश्वेशमवाप्यकाशींतेवैमयापीहभवंतिवंद्याः ॥ २५ ॥ पूजयित्वाहरिंयेतुभूमौदर्भैति
लैःसह ॥ तिलान्विकीर्येलोहंचदत्वाधेनुंपयस्विनीम् ॥ २६ ॥ येमृताविधिवद्विप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ उत्पाद्यपुत्रान्संस्थाप्यपितृपैतामहेपदे ॥ २७ ॥
निर्ममानिरहंकारायेमृतास्तेपिनाकिनः ॥ स्तैन्यान्निवृत्ताःसततंसंतुष्टाःस्वधनेनच ॥ २८ ॥ स्वभाग्येनोपजीवंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ श्लक्ष्णांवाणीं
निराबाधांमधुरोपायवर्जिताम् ॥ २९ ॥ स्वागतेनाभिभाषंतेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ शुभानामशुभानांचकर्मणांफलसंचये ॥ १३० ॥ विपाकज्ञाश्चयेवि
प्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ धनधर्मप्रवृत्तानांधर्ममार्गानुयायिनाम् ॥ १३१ ॥ प्रोत्साहंवर्धयंतेयेमोदंतेदिवितेनराः ॥ हेमंतेवह्निदोयश्चतथाग्रीष्मेजलप्रदः
॥ ३२ ॥ वर्षास्वाश्रमदाताचसस्वर्गेमोदतेचिरम् ॥ पुण्यकालेषुसर्वेषुनित्यनैमित्तिकादिषु ॥३३॥ भक्त्यायःकुरुतेश्राद्धंसनूनंसुरलोकभाक् ॥ ३४ ॥
दानंदरिद्रस्यविभोःक्षमित्वंयूनांतपोज्ञानवतांचमौनम् ॥ इच्छानिवृत्तिश्चसुखोचितानांदयाचभूतेषुदिवंनयंति ॥ १३५ ॥ द्विविधःकर्मसंबंधःपापपुण्यसमु

१ वेतसीम्–इ० पा० । २ दारुदः–इ० पा० ।

द्रवः ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेह्यत्रनिर्णयः ॥ १३६ ॥ तपोध्यानसमायुक्तंतारणायभवांबुधेः ॥ पापंतुपतनायोक्तंसत्यमेवनसंशयः ॥ ३७ ॥ बलेनप
रिचारेणशौर्येणाभियुतस्यच ॥ पुण्यहीनस्यवैपुंसस्तद्बलादिविलीयते ॥ ३८ ॥ उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुष्टकाः ॥ पतंतिवातवेगेनसमूलास्तु
घनाअपि ॥ ३९ ॥ सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमालयम् ॥ सामान्यंसर्वजंतूनांबलंधर्मस्तुकेवलः ॥ १४० ॥ येनसंतरतेजंतुरिहलोकेपरत्रच ॥
मयासर्वमिदंसम्यक्स्वर्गमार्गप्रदायकम् ॥ १४१ ॥ समासेनसमाख्यातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ १४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमा
हात्म्येषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एतन्मूर्खोपिजानातिशुभकर्मकरःपुमान् ॥ नयातिनरकंस्वर्गंतथापापक्रियार
तः ॥ १ ॥ क्रतुभिर्विविधैरिष्टैर्व्रतदानजपादिभिः ॥ सत्येनाचारकुशलैःस्वर्गसौख्यमवाप्यते ॥ २ ॥ विद्याचारधनोपेतैर्ऋषिभिर्वेदपारगैः ॥ प्रा
प्यतेपुण्ययोगेनयज्ञैर्नाकस्ततःक्वचित् ॥ ३ ॥ वित्तेनचविनादानंबहुदातुंनशक्यते ॥ विद्यमानधनेनापिकुटुंबासक्तचेतसा ॥ ४ ॥ अग्निहोत्रा
दयोधर्माविशेषेणकलौयुगे ॥ दुष्करादानधर्मोपिदुष्करोभगवन्मतः ॥ ५ ॥ अल्पायासेनधर्मेणलभ्यतेधर्मसंचयः ॥ तन्मेविशेषतोब्रूहिधर्माधर्मप्रद
र्शक ॥ ६ ॥ तदेकंकथ्यतांधर्मसर्वधर्मोत्तमोत्तमम् ॥ कृतेनैकेनयेनेहसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ ७ ॥ धनंधान्यंयशोधर्ममायुर्येनाभिवर्त्तते ॥ मर्त्य
लोकेपिसख्यंस्यात्स्वर्गोयेनाक्षयोभवेत् ॥ ८ ॥ साक्षान्नारायणोयेनभक्तानामभयप्रदः ॥ तुष्येदस्यप्रसादेनकामःकरतलेस्थितः ॥ ९ ॥ सर्वय
ज्ञतपोदानतीर्थसेवाधिकंफलम् ॥ लभ्यतेयेनयद्यस्तिवैवस्वततदादिश ॥ १० ॥ अनुग्राह्योह्यहंदेवयदिधर्मोपदेशतः ॥ सर्वधर्मक्रियासारंतदेकंब्रूप
यावद ॥ ११ ॥ पापानामनुरूपाणिप्रायश्चित्तानियद्यथा ॥ तथातथैवसंस्मृत्यकथितानिमनीषिभिः ॥ १२ ॥ कर्तुंतानिनशक्यंतेदेवप्रत्येकशोनरैः॥
सर्वपापहरंपुण्यमेकंचेदस्तितद्वद ॥ १३ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाब्राह्मणश्रेष्ठोयमंधर्मस्वरूपिणम् ॥ तुष्टावप्रयतोभूत्वासूक्ष्मधर्माभिकामु
कः ॥ १४ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ नमस्तेसर्वशमननमस्तेजगतांपते ॥ नमोस्तुदेवरूपायस्वर्गमार्गप्रदायिने ॥ १५ ॥ धर्मशास्त्रस्वरूपायधर्मराजन
मोस्तुते ॥ त्वयाभूःपाल्यतेदेवाप्यंतरिक्षंचद्यौर्महः ॥ १६ ॥ जनस्तपस्तथासत्यंसर्वस्वंपाल्यतेत्वया ॥ नत्वयारहितंकिंचिज्जगत्स्थावरजंगम
म् ॥ १७ ॥ विद्यतेत्वद्बहीतंतुसद्योनश्यतिवैजगत् ॥ त्वमात्मासर्वभूतानांसतांसत्वस्वरूपवान् ॥ १८ ॥ राजसानांरजस्त्वंचतामसानांतमस्तथा ॥
चतुष्पदांभवान्देवचतुःशृंगस्त्रिलोचनः ॥ १९ ॥ सप्तहस्तस्त्रिधाबद्धोवृषरूपनमोस्तुते ॥ सर्वयज्ञमयोधर्मस्त्वयिविग्रहविग्रहः ॥ २० ॥ साक्षा
द्दृष्टोसिलोकेशदेवतुभ्यंनमोनमः ॥ हृदिस्थःसर्वभूतानांपुण्यपापेक्षिताभवान् ॥ २१ ॥ तेनशास्ताचभूतानांदातादेवप्रशासिता ॥ प्रवर्त्तकोहिधर्म

स्यदेवदंडधरोभुवि ॥ २२ ॥ सर्वधर्ममयंसारमेकंवदसुनिश्चितम् ॥ यमउवाच ॥ ॥ परितुष्टोस्मितेविप्रस्तोत्रेणचविशेषतः ॥ २३ ॥ तथा
प्यागमधर्मेणमान्योसिममसत्तम ॥ यन्नकस्यचिदाख्यातंतद्गोप्यंपरमंमम ॥ २४ ॥ सारमुद्धृत्यसर्वेषांयदेकंनिश्चितंमया ॥ महानिरयसंघातान्नि
र्वासनकरंपरम् ॥ २५ ॥ अनाख्येयमपिब्रह्मन्वक्ष्येविनयतोषितः ॥ २६ ॥ स्युर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमास्तांतामेवहिदेवतांपरमिकांजल्पंतु
कल्पेविधौ ॥ सिद्धांतेपुनरेकएवभगवान्विष्णुःसमस्तागमव्यापारेषुविवेकिनांव्यतिकरंनीतेषुनिश्चीयते ॥ २७ ॥ भवोब्रह्माचविष्णुश्चत्रयमेवत्रयीमता ॥ दी
पोग्निर्वर्तिस्नेहैस्तुयथाविप्रतथाहरिः ॥ २८ ॥ समाराध्यहरिंभक्त्यागोलोकान्प्राप्नुयाच्छुभान् ॥ आराधितेहरौकामाःसर्वेकरतलेस्थिताः ॥ २९ ॥
दानमेवपरंश्रेष्ठंसर्वपुण्येषुवैद्विज ॥ दानेननश्यतेपापंसर्वंदानेनलभ्यते ॥ ३० ॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यमन्यदभ्युदयात्मकम् ॥ अन्त्यंचपरमंदानमितिपं
चविधंस्मृतम् ॥ ३१ ॥ प्रातर्मध्यापराह्णेषुत्रिषुकालेषुयत्नतः ॥ यत्किंचिदपिदातव्यंनित्यमेवप्रकीर्तितम् ॥ ३२ ॥ शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मार्थंहितमि
च्छताम् ॥ यस्मिन्कुलेतुदत्तंयत्तत्रतत्रोपतिष्ठति ॥ ३३ ॥ यःस्वयंभक्षयेन्मोहाददत्वाबुद्धिवर्जितः ॥ उत्पादयाम्यहंरोगंतस्यभोगनिवारणम् ॥ ३४ ॥
तेषुकार्येषुसंतुष्टंबहुपीडाप्रदायकम् ॥ मंदानलेनसंयुक्तंद्वारंसंतापकारकम् ॥ ३५ ॥ त्रिषुकालेषुनोदत्तंब्राह्मणेषुसुरेषुयैः ॥ स्वयंतुभुंजतेमिष्टंपापंतैस्तु
महत्कृतम् ॥ ३६ ॥ प्रायश्चित्तेनरौद्रेणतानहंपरिशोधये ॥ उपवासैर्महीदेवकायशोषकरादिकैः ॥ ३७ ॥ चर्मकारोयथाचर्मकुंडस्योपरिनिर्घृणे ॥
शोधयेच्चकशाद्यैश्चकुद्रव्यंस्फोटयेद्यथा ॥ ३८ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥ औषधीनांसुयोगैश्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥ ३९ ॥ उष्णोदकैश्चसंता
पैर्वैद्यरूपेणनान्यथा ॥ अन्येभुंजंतितस्याग्रेभोगानन्यान्मनोगतान् ॥ ४० ॥ किंकरोमिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम् ॥ महतारोगरूपेणतमेनंपरिवार
येत् ॥ ४१ ॥ नित्यकालस्ययद्दानमात्मानंपापिभिर्यथा ॥ नदत्तंचमहीदेवश्रद्धयानिजशक्तितः ॥ ४२ ॥ तथायातान्प्रवक्ष्येतानुपायैर्दारुणैः
किल ॥ नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानकालंतवाग्रतः ॥ ४३ ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थप्राप्तौतथैवच ॥ पितुःक्षयाहादिवसेवैशाखादिषुयत्नतः ॥ ४४ ॥ मा
सेषुपुण्यकालेषुदानंनैमित्तिकंस्मृतम् ॥ काम्यकालंप्रवक्ष्यामियद्दानंफलदायकम् ॥ ४५ ॥ व्रतादिकंसमुद्दिश्यकामनाफलकल्पितम् ॥ यत्कामंकाथि
तंसम्यक्सर्वांगैरेवसंगतम् ॥ ४६ ॥ तस्यदानप्रभावेनभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसमश्नातिमानुषस्तत्प्रसादनात् ॥ ४७ ॥ आभ्युदयंप्रवक्ष्या
मियच्चयज्ञादिषुस्मृतम् ॥ जातकर्मादिकार्येषुमौंज्याद्युद्वाहकर्मसु ॥ ४८ ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठासुप्रयत्नतः ॥ इत्यादिकंमहीदेवदानमभ्युद
यात्मकम् ॥ ४९ ॥ प्रजावृद्धिकरंभोगयशःस्वर्गसुखप्रदम् ॥ अंत्यंचैवप्रवक्ष्यामिशृणुदानंद्विजोत्तम ॥ ५० ॥ कामस्यसंक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपी

डितः ॥ दद्याद्दानानियत्नेनकुर्यादाशांनकस्यचित् ॥ ५१ ॥ मृतेचमयिमेपुत्राजायाबांधवसोदराः ॥ कथमेतेभविष्यंतिमांविनासुहृदोमम ॥ ५२ ॥
अहंवित्तविहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा ॥ भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिकिंचन ॥ ५३ ॥ आशापाशशतैर्बद्धोभाग्याद्देवकुमायया ॥ मृत्युंप्रया
तिमूढात्मारुदंतिचततःसुताः ॥ ५४ ॥ दुःखेनपीडिताःकिंचिन्मोहेनाकुलचेतसः ॥ स्वल्पमल्पंचवादानंकथंचित्कल्पयंतिते ॥ ५५ ॥ नतत्रास्मि
न्गतेकालेमहादुःखगतेसति ॥ विस्मरंतितदादानंलोभाद्दानददत्यपि ॥ ५६ ॥ मृतोयंचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्त्तते ॥ योसौमृतोमहदेवममपा
शैर्नियंत्रितः ॥ ५७ ॥ तृष्णाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ पच्यतेनरकेघोरेचिरकालंनसंशयः ॥ ५८ ॥ तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसं
शयः ॥ यस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ॥ ५९ ॥ संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्मात्प्रदीयते ॥ पानमन्नंचतांबूलमुदकंकांचनंतथा ॥ ६० ॥
वसनंगांचभूमिंचच्छत्रपात्राण्यनेकधा ॥ फलानिभूमिदानानिविविधानिस्वशक्तितः ॥ ६१ ॥ दातव्यानिमहीदेवनात्रकार्याविचारणा ॥ तीर्थानांलक्ष
णंविप्रप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ६२ ॥ सुतीर्थानिइयंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ॥ रेवाचयमुनातापीनदीचर्मण्वतीतथा ॥ ६३ ॥ सरयूचवरावेणीपूर्णा
पापप्रणाशिनी ॥ कावेरीकापिलाचान्याविशल्याविश्वतारिणी ॥ ६४ ॥ गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्राचगंडकी ॥ पापानांभीतिदानित्यंनदीभीम
रथीस्मृता ॥ ६५ ॥ देविकाकृष्णगंगाचअन्यायाःसरितांवराः ॥ एतास्तुपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ६६ ॥ ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपा
वनाः ॥ तत्रतत्रैवकर्त्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ ६७ ॥ यदानज्ञायतेनामतस्यतीर्थस्यभोद्विज ॥ तत्रेत्युच्चारणंकार्यंविष्णुतीर्थमिदंमहत् ॥ ६८ ॥
तीर्थस्यदेवताविष्णुःसर्वत्रापिनसंशयः॥नारायणेतियन्नामस्मरेत्तीर्थेषुसाधकः॥६९॥तस्यतीर्थफलंसम्यग्विष्णुनाम्नैवजायते ॥ अज्ञातानांचतीर्थानांदेवता
नांनसंशयः॥७०॥विष्णुनाम्नैवनामानिमानवःपरिकीर्तयेत्॥सर्वास्तुसिद्धयःपुण्यास्तीर्थभूतास्तुसागरः॥७१॥ सरांसिमानसादीनिनिर्झराःपल्वलादयः ॥
स्वल्पानद्योपिसर्वास्तास्तीर्थानिहरिनामतः ॥ ७२ ॥ पर्वतास्तीर्थरूपाश्चयज्ञोयज्ञमहीतथा ॥ ब्राह्मणायत्रविद्वांसःकौतुकेनाप्यवस्थिताः ॥ ७३ ॥
तदेवतीर्थंसुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम् ॥ श्राद्धंचश्राद्धभूमिश्चदेवशालाचहोमभूः ॥ ७४ ॥ यत्रवेदध्वनिःसम्यग्यत्रविष्णुकथाःशुभाः ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तं
गोस्थानमपिपावनम् ॥ ७५ ॥ यत्राश्वत्थतरुवनेयत्रागारोपिपावनः ॥ एवमादीनितीर्थानिपितामातातथैवच ॥ ७६ ॥ पच्यतेयत्रधर्मार्थंस्वयंतत्रगुरुः
स्थितः ॥ साध्वीयत्रास्तिवैभार्यातत्रतीर्थंनसंशयः ॥ ७७ ॥ यत्रधर्मरतिर्नित्यंविद्वान्पुत्रःप्रवर्तते ॥ तत्रतस्यहितत्तीर्थंतारणायप्रतिष्ठितम् ॥ ७८ ॥
इत्येवमादितीर्थानिराजवेश्मतथैवच ॥ एवमादिषुतीर्थेषुपर्वयोगाद्विशेषतः ॥ ७९ ॥ अनाराध्यहृषीकेशंसर्वदंसर्वदेहिनाम् ॥ कोपिकापिकिमप्यत्र

नलभेतेतिनिश्चितम् ॥ ८० ॥ अपत्यंद्र[1]विणंदारास्तारहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥८१॥ नारायणःपरोदेवःसत्यरूपोजनार्द
नः ॥ त्रिधात्मानंसभगवान्ससर्जपरमेश्वरः ॥ ८२ ॥ रजस्तमोभ्यांयुक्तोभूद्रजःसत्वाधिकंविभुः ॥ ससर्जनाभिकमलेब्रह्माणंकमलासनम् ॥ ८३ ॥ रज
सातमसाजुष्टंसरुद्रमसृजद्विभुः ॥ सत्वंरजस्तमश्चैवात्रितयंचैतदुच्यते ॥ ८४ ॥ सत्वेनमुच्यतेजंतुःसत्वंनारायणात्मकम् ॥ रजसासत्वयुक्तेनभवेच्छ्रीम
न्यशोधिकः॥ ८५॥ यद्वेदवाक्यंधर्मस्यसमुद्दिश्योपसेवते ॥ तद्भद्रमितिविख्यातंविशिष्टंगदितंनृणाम् ॥८६॥ तेनराजाभवेल्लोकेरजसातमसापुनः॥ यद्दीनं
रजसाधर्मंकेवलंतामसंचयत् ॥ ८७ ॥ तच्चदुर्गतिदंनॄणामिहलोकेपरत्रच ॥ योविष्णुःसस्वयंब्रह्मायोब्रह्मासस्वयंहरः ॥ ८८ ॥ देवास्त्रयोपियज्ञेस्मिन्निज्या
देवेषुनित्यशः ॥ योभेदंकुरुतेतेषांत्रयाणांद्विजसत्तमः ॥ ८९ ॥ सपापकारीपापात्माअनिष्टांगतिमाप्नुयात् ॥ विष्णुरेवपरंब्रह्मविष्णुरेवजगद्द्विज ॥ ९० ॥
तस्यायंमाधवोमासःप्रियःसर्वेषुकर्मसु ॥ कीर्त्यतेहयमेधादिमहाक्रतुफलप्रदः ॥ ९१ ॥ तीर्थस्नानतपोदानजपयज्ञफलाधिकः ॥ ९२ ॥ स्नानंविभातेनि
यमेननद्यामनारतंमेषगतेरवौये ॥ कुर्वंतियेऽस्मिन्नपिविप्रपूजांमहंडभाजोनहितेभवंति ॥ ९३ ॥ हत्वाहत्वाकिंकरौघंपुरोमेलुं[2]प्त्वालुप्त्वाचित्रगुप्तस्यले
ख्यम् ॥ स्नात्वास्नात्वामाधवेमासितीर्थेपूर्वान्पूर्वानुद्धरंतीहपापात् ॥ ९४ ॥ इदंभयच्छेदकरंनतस्मात्प्रकाशनीयंपरमंरहस्यम् ॥ निर्वासहेतुर्नरकालय
स्यममाधिकारक्षयकारणंतत् ॥ ९५ ॥ भागीरथीनर्मदाचयमुनाचसरस्वती ॥ विशोकाचावितस्ताचविंध्यस्योत्तरतःस्थिताः ॥ ९६ ॥ गोदावरीभीमरथी
तुंगभद्राचदे[3]विका ॥ तापीपयोष्णीविंध्यस्यदक्षिणास्तुप्रकीर्तिताः ॥ ९७ ॥ द्वादशैतामहानद्योनित्यंतेनावगाहिताः ॥ वैशाखेविधिनास्नानंनद्यांयः
प्रातराचरेत् ॥ ९८ ॥ सर्वाःसमुद्रगाःपुण्याःसर्वेपुण्यानगोत्तमाः ॥ सर्वेचायतनाःपुण्याःसर्वेपुण्यावनाश्रयाः ॥ ९९ ॥ तेनावगाहितादृष्टाःप्रण
ताबहुसेविताः ॥ स्नानमद्धोंदितेसूर्येवैशाखेनियतश्चरेत् ॥ १०० ॥ तस्यपुण्यंमहीदेवकश्चिद्वक्तुंनशक्यते ॥ यदिवक्त्रसहस्राणांसहस्राणिभवंति
हि ॥ १०१ ॥ आयुश्चब्रह्मणास्वल्पंयदिस्याद्द्विजसत्तम ॥ तदामाधवमासस्यफलंकथयितुंभवेत् ॥ १०२ ॥ महानिरयकर्पाग्निमाधवोमाधवोय
था ॥ब्रह्महत्यादिकंपापमगम्यागमनादिकम् ॥ १०३ ॥ कामाकामकृतंपापमतिपातकमेवच ॥ उपपापरहस्यंचसंकरीकरणंपरम् ॥ १०४ ॥
जातिभ्रंशकरंघोरमपात्रीकरणंतथा ॥ मलावहंप्रकीर्णंचवाङ्मनःकायसंभवम् ॥ १०५ ॥ माधवोनिर्दहेन्मासोविधिनासमुपासितः ॥ कल्पकोटि
सहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ १०६ ॥ वसेद्विष्णुपुरेश्रीमान्माधवेयोर्चयेद्धरिम् ॥ १०७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येसप्त

१ दूषणम्–इ० पा० । २ पृष्ट्वा पृष्ट्वा–इ० पा० । ३ वेदिका–इ० पा० ।

नवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यभूसुरः ॥ पुनःपप्रच्छमासस्यमाधवस्यविधिंशुभम् ॥ १ ॥ ॥ ब्राह्मण
उवाच ॥ ॥ धर्मराजमहाभागसम्यग्गुह्यंप्रकाशितम् ॥ माधवस्नानजंपुण्यंनराणांमुक्तिदंपरम् ॥ २ ॥ माधवंमाधवेमासिस्नात्वाप्रातःसमाहितः ॥
कथंसंपूजयेद्देवंकैःपुष्पैस्तद्विधिंवद ॥ ३ ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ सर्वेषांपत्रजातीनांतुलसीकेशवप्रिया ॥ पुष्करादीनितीर्थानिगंगाद्याःसरितस्तथा ॥ ४ ॥
वासुदेवादयोदेवावसंतितुलसीदले ॥ सर्वदासर्वकालेषुतुलसीविष्णुवल्लभा ॥ ५ ॥ त्यक्त्वातुमालतीपुष्पंमुक्त्वाचसरसीरुहम् ॥ गृहीत्वातुलसीपत्रंभक्त्या
माधवमर्चयेत् ॥ ६ ॥ तस्यपुण्यफलंवक्तुमलंशेषोपिनोभवेत् ॥ अस्नात्वातुलसींछित्त्वादेवार्थेपितृकर्मणि ॥ ७ ॥ तत्सर्वंनिष्फलंयातिपंचगव्येनशुध्य
ति ॥ दारिद्र्यदुःखभोगादिपापानिसुबहून्यपि ॥ ८ ॥ तुलसीहरतेक्षिप्रंरोगानिवहरीतकी ॥ तुलसीकृष्णगौराख्यातयाभ्यर्च्यमधुद्विपम् ॥ ९ ॥ विशेषे
णहरेर्भक्तोनरोनारायणोभवेत् ॥ माधवंसकलंमासंतुलस्यायोर्चयेद्यतः ॥ १० ॥ त्रिसंध्यंमधुहंतारंनास्तितस्यपुनर्भवः ॥ अलाभेपुष्पपत्राणामन्नाद्ये
नापिपूजयेत् ॥ ११ ॥ शालितंडुलगोधूमैर्यवैर्वापिहरिंसदा ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनमाधवेमाधवप्रिये ॥ १२ ॥ पितृदेवमनुष्यांश्चतर्प्पयेत्सचराचरम् ॥
योश्वत्थमूलंवैसिंचेत्तोयेनबहुनासदा ॥ १३ ॥ कुर्यात्प्रदक्षिणांतांतुसर्वदेवमयंततः ॥ योश्वत्थमर्चयेद्देवमुदकेनसमंततः ॥ कुलानामयुतंतेनता
रितंस्यान्नसंशयः ॥ १४ ॥ अलक्ष्मीःकालकर्णींचदुःस्वप्नोदुर्विचिंतितम् ॥ अश्वत्थतर्प्पणात्तातसर्वंदुःखंविलीयते ॥ १५ ॥ तर्पिताःपितरस्तेनतेनविष्णुः
समर्चितः ॥ योश्वत्थमर्चयेद्धीरोग्रहास्तेनैवपूजिताः ॥ १६ ॥ श्वेतांश्वपुष्पाणितथाशमींचहुताशनंचंदनमर्कबिंबम् ॥ अश्वत्थवृक्षंचसमालभेतततश्चकुर्या
द्द्विजजातिधर्मान् ॥ १७ ॥ कँडूयनंचगोग्रासंस्नात्वापिप्पलतर्प्पणम् ॥ कृत्वागोविंदपूजांचनसदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांवैशाख्यांचदि
नत्रयम् ॥ सर्वाशक्तोपिविधिनानारीवापुरुषोपिवा ॥ १९ ॥ पूर्वोक्तनियमैर्युक्तःप्रातःस्नात्वाचशक्तितः ॥ विमुक्तःपातकैःसर्वैःस्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ २० ॥
वैशाख्यामपिशक्त्यावाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश ॥ त्रिरात्रमुत्थितःस्नात्वासकृच्चप्रयतःशुचिः ॥ २१ ॥ गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान् ॥
दत्वाद्वादशविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् ॥ २२ ॥ प्रीयतांधर्मराजोमेपितॄन्देवांश्चतर्प्पयेत् ॥ यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ २३ ॥ अयुतायुतं
चतिष्ठेत्सस्वर्गलोकेयथासुखम् ॥ मामेवतुनपश्येत्सपूजितोखिलदैवतैः ॥ २४ ॥ पाकान्नोदँककुंभादिपितृदैवततुष्टये ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांचदि
नत्रयम् ॥ २५ ॥ योदद्याद्भक्तितोविप्रमहापापैःप्रमुच्यते ॥ सुवर्णतिलपात्रैस्तुब्राह्मणाञ्छक्तितोन्वहम् ॥ २६ ॥ तर्प्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥

१ हरिम्–इ० पा० । २ धीमान्–इ० पा० । ३ श्वेतानिपुष्पाणि–इ० पा० । ४ कृत्वाप्यष्टांगयोगं तु स्नात्वा पिप्पलतर्पणम्–इ० पा० । ६ मुदा–इ० पा० । ५ वैशाखमासे यो भक्त्या–इ० पा० ।

वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना ॥ २७ ॥ तिलादेयाश्चभ[1]क्त्याचश्रेयःसंततिहेतवे ॥ इहार्थेचपुरावृत्तंतदाकर्णयसुव्रत ॥ २८ ॥ फलंमाधवमा
सस्यपूर्णायांपरमाद्भुतम् ॥ मेषसंक्रममारभ्यतिथयस्त्रिंशदुत्तमाः ॥ २९ ॥ सर्वयज्ञाधिकाःपुण्याःपुराणेषुप्रकीर्तिताः ॥ विशेषतोऽपितास्तिस्रःपवित्राः
[2]पापिदुर्लभाः ॥ ३० ॥ ततोपिपूर्णिमापुण्यामाधवीमाधवप्रिया ॥ एषावाराहकल्पादितिथिराद्यामहाफला ॥ ३१ ॥ पुरानारायणेनास्यामादिदैत्यौविमो
हितौ ॥ हिरण्याक्षमधूविप्रपृथिवीचसमुद्धृता ॥ ३२ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यामयंविभुः ॥ क्रमादेतत्रयंचक्रेशुक्लेस्मिन्मासिमाधवे ॥ ३३ ॥
ततःप्रभृतिविप्रेंद्रविशेषादेवपूर्णिमा ॥ कल्पादिःपावनाख्याताकर्मणःकल्पसाक्षिणी ॥ ३४ ॥ येनस्नानं[3]नवैशाखेप्रातर्नियमशालिना ॥ किंत
स्यजन्मनाविप्रनूनमा[4]त्मापकारिणा ॥ ३५ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांविशेषतः ॥ अपिसम्यग्विधानेननारीवापुरुषोपिच ॥ ३६ ॥ प्रातःस्नातः
सनियमःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ स्नानदानार्चनश्राद्धक्रियापुण्यादिवर्जिता ॥ ३७ ॥ यस्यातीताचवैशाखीसनूनंनिरयालयः ॥ नवेदेनसमंशास्त्रंनतीर्थंगं
गयासमम् ॥ ३८ ॥ नदानंजलगोतुल्यंनवैशाखीसमातिथिः ॥ जलधेनुंचयोदद्याद्वैशाख्यांविष्णुतत्परः ॥ ३९ ॥ त्रयाणामपिदेवानांचतुर्थोयंविशेष
तः ॥ मातृहापितृहाचैवभ्रूणहागुरुतल्पगः ॥ ४० ॥ जलधेनुंसमालोक्यमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ दशपूर्वान्परान्वंश्यान्नरकात्तारयंतिते ॥ ४१ ॥ जलधेनुं
प्रयच्छंतिवैशाख्यांविधिनात्रये ॥ शर्कराफलतांबूलमुपानत्करपत्रिकाः ॥ ४२ ॥ प्रयच्छंतिद्विजाग्र्येभ्योधन्यास्तेचात्रकीर्तिताः ॥ मणिकोदककुंभां
श्चपक्वान्नंहैमदक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ यःप्रयच्छतिवैशाख्यांसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंप्रेतैः
सार्द्धमहावने ॥ ब्राह्मणोधनशर्मासीन्मध्यदेशेपुरानघ ॥४५॥ कुशाद्यर्थंवनंयातोददर्शेदमथाद्भुतम् ॥ भीतोऽपश्यदसौप्रेतान्दुष्टांस्त्रीनतिदारुणान् ॥ ४६ ॥
ऊर्ध्वकेशान्सरक्ताक्षान्कृष्णदंतान्कृशोदरान् ॥ कुर्वतोविविधारावान्धावतोपियतस्ततः ॥ ४७ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंत्रस्तोब्राह्मणोविद्रुतोजवात् ॥ क्रंदमा
नास्ततस्तेपितमेवानुययुस्तदा ॥ ४८ ॥ सं[6]धर्ष्यमाणस्तैःप्रेतैरुवाचम[7]धुरंवचः ॥ ॥ धनशर्मोवाच ॥ ॥ केयूयंवःकुतोवस्थाजातेतिनिरयोचिता ॥ ४९ ॥
भयार्त्तमनुकंप्यंमांदुःखितंत्रातुमर्हथ ॥ वैष्णवंब[8]हुभृत्यंचानिःस्वंविप्रंवनागतम् ॥५०॥ भवतामपिसश्रेयोनूनंदास्यतिकेशवः ॥ ब्रह्मण्योभगवान्विष्णुस्तु
ष्टोमय्यनुकंपया ॥ ५१ ॥ अतसीपुष्पसंकाशोविष्णुःपीतांबरोहरिः ॥ यस्यश्रवणमात्रेणनां[9]म्नोयातिमहातमः ॥ ५२ ॥ अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रग

१ भक्ष्याश्च–इ० पा० । २ पितृदुर्लभाः–इ०, यत्र दुर्लभाः–इ० च पा० । ३ कृतमिति शेषः–स्नातमिति पाठस्तु समीचीनः । ४ आत्मापहारिणा–इ० पा० । ५ वैशाख्यां वा दिनत्रयम्–इ० पा० । ६ सगम्यमानस्तैः–इ० पा० । ७ करुणम्–इ० पा० । ८ बहुभीतं च–इ० पा० । ९ सर्वपापक्षयो भवेत्–इ० पा० ।

दाधरः ॥ अक्षयःपुंडरीकाक्षःप्रेतमोक्षप्रदायकः ॥ ५३ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ नामश्रवणमात्रेणविष्णोस्तेपरितोषिताः ॥ पिशाचाःपुण्यभावस्थादया
दाक्षिण्ययंत्रिताः ॥ ५४ ॥ प्रीणितास्तस्यवचसातदादिष्टेननोदिताः ॥ इदमूचुर्द्विजंप्रेताःक्षुत्तृष्णापूरपीडिताः ॥ ५५ ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ दर्शनेनैव
तेविप्रनामश्रवणतोहरेः ॥ भावमन्यमनुप्राप्तावयंजातादयालवः ॥ ५६ ॥ अपाकरोतिदुरितंश्रेयश्चयोजयत्यपि ॥ यशोविस्तारयत्याशुनूनंवैष्णवसं
गमः ॥ ५७ ॥ रसायनमयीशीतापरमानंददायिनी ॥ नानंदयतिकंनामवैष्णवामृतचंद्रिका ॥ ५८ ॥ अयंकृतघ्ननामास्तिद्वितीयोयंविदैवतः ॥ अ
वैशाखस्तृतीयोयंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ ५९ ॥ सदैवानुष्ठितानेनपापेनातिकृतघ्नता ॥ तेनास्यकर्मजंनामकृतघ्नाख्यंव्यवस्थितम् ॥ ६० ॥ सुदास
इतिनाम्नायंशूद्रोभूत्पूर्वजन्मनि ॥ कृतघ्नस्तेनपापेनप्राप्तोवस्थामिमांद्विज ॥ ६१ ॥ अतिपापिनिधूर्तेचगुरुस्वाम्यहितेपिच ॥ निष्कृतिर्विद्यतेविप्रकृ
तघ्नेनास्तिनिष्कृतिः ॥ ६२ ॥ नानानिरयसंवातंशरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ अनुभूयतांत्ववस्थामंत्यामेतांगतोद्विज ॥ ६३ ॥ अनेनान्नंसदाभुक्तमकृत्वादेव
तार्चनम् ॥ अदत्वागुरुविप्रेभ्यस्तेनैवायंविदैवतः ॥ ६४ ॥ अयंदशसहस्राणांग्रामाणामीश्वरोनृपः ॥ हरिवीरइतिख्यातोनाम्नासीत्पूर्वजन्मनि ॥ ६५ ॥
रोषाहंकारनास्तिक्यैर्गुर्वाज्ञालंघनोद्यतः ॥ अकृत्वैवमहायज्ञान्भुक्तवान्विप्रनिंदकः ॥ ६६ ॥ कर्मणातेनपापेनमहानरकसंकटम् ॥ अनुभूयततःप्रेतो
जातोनाम्नाविदैवतः ॥ ६७ ॥ अवैशाखस्तृतीयोहंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ तेनमेकर्मजंनामब्राह्मणोहंव्यवस्थितः ॥ ६८ ॥ मध्यदेशेभवंनाम्नागौतमोगो
त्रतोऽप्यहम् ॥ विप्रोवासपुरेवासीयज्वाऽऽसंपूर्वजन्मनि ॥ ६९ ॥ मयाकेवलमेवैकंश्रौतमार्गानुसारिणा ॥ उद्दिश्यमाधवंदेवंनस्नातंमासिमाधवे॥७०॥
नदत्तंनहुतंकिंचिद्वैशाख्यांचाविशेषतः ॥ नार्चितोमधुहातत्रतोषितानमनीषिणः ॥ ७१ ॥ मणिकोदककुंभौश्चनदानैःपितृदेवताः ॥ तर्पितानतिला
दत्ताःसक्षौद्राःश्रोत्रियेषुच ॥ ७२ ॥ नपुष्पफलतांबूलचंदनव्यजनांबरैः ॥ विद्वांसोनार्चितास्तत्रपितृदैवततुष्टये ॥ ७३ ॥ मयानैकापिवैशाखीपूर्णा
पूर्णफलप्रदा ॥ स्नानदानक्रियापूजासुकृतैःपरिपालिता ॥ ७४ ॥ तेनमेवैदिकंकर्मसर्वंचैवतुनिष्फलम् ॥ ततोऽवैशाखनामाहंप्रेतोजातोस्मिसर्व
तः ॥ ७५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रयाणामपिकारणम् ॥ त्वंनोभवसमुद्धर्तापापाद्विप्रोसिवैयतः ॥ ७६ ॥ विमुक्तंब्रह्मतीर्थंचसाधवःपरमंयतः ॥ तार
यंतिमहापापान्निरयेभ्योपिसंश्रितान् ॥ ७७ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वदा ॥ यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगमोवरः ॥ ७८ ॥ अथवा
ममपुत्रोस्तिधनशर्मेतिविश्रुतः ॥ तंगत्वाबोधयस्वामिन्नस्मदर्थेकृतोद्यमः ॥ ७९ ॥ कार्येसमुद्यमंकृत्वापरेषांसमुपस्थिते ॥ पुष्कलंफलमाप्नोतियज्ञ

१ द्रोहोऽभूत्–इ० पा० । १ अधिका विप्रतीर्थेभ्यो द्विजाः सुकृतसाधवः–इ० पा० ।

दानक्रियाधिकम् ॥ ८० ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ प्रेतवाक्यंतदाकर्ण्यधनशर्मातिदुःखितः ॥ सतंजनकमाज्ञायपतितंनिरयेनिजम् ॥ ८१ ॥
आत्मानमभितोनिंदन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ धनशर्मोवाच ॥ ॥ अहंतवसुतःस्वामिन्गौतमस्यनिरर्थकः ॥ ८२ ॥ यस्तुपुत्रोननिस्तारंपितुःकुर्यादतं
द्रितः ॥ आत्मानंपावयेन्नासावदाताद्रव्यवानिति ॥ ८३ ॥ धर्मोहिगहनोज्ञेयःप्रयत्नेनापिधीमता ॥ यथाममपिताचत्वमिमांप्राप्तोसिदुर्गतिम् ॥८४॥
यदांचसुखसंतानंनमत्तःप्राप्तवानसि ॥ लोकयोःसुखसंतानेतथासतनयोमतः ॥ ८५ ॥ द्वौगुरूपुरुषस्येहपितामाताचधर्मतः ॥ तयोरपिपिताश्रेयान्बी
जप्राधान्यदर्शनात् ॥ ८६ ॥ किंकरोमिक्कगच्छामिकथंतातगतिस्तव ॥ धर्मतत्त्वंनजानामिसंश्रयामिभवद्वचः ॥ ८७ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ शृणु
पुत्रवचःसत्यंभाविनोऽर्थस्यमेबलात् ॥ अथपुण्येनकेनापिभवित्रीसुगतिर्मम ॥ ८८ ॥ मयाश्रौतानिकर्माणिकुर्वताकिलगर्वतः ॥ अनादृतंगुरुवचो
गुरुस्तत्रावमानितः ॥ ८९ ॥ गुरूणामपमानेनप्रहर्षक्रोधविस्मयैः ॥ पुण्यानिक्षयमायांतियशांसीवहिदुर्नयैः ॥ ९० ॥ पौराणिकविधानेनकर्मश्रौता
विरोधियत् ॥ केवलंवैदिकंकर्मकृतमज्ञानतोमया ॥९१॥ पापेंधनदवज्वालापापद्रुमकुठारिका ॥ कृतानैकापिवैशाखीविधिनापुत्रपूर्णिमा ॥ ९२ ॥ अ
व्रतायस्यवैशाखीसोऽवैशाखोभवेन्नरः ॥ दशजन्मानिचततस्तिर्यग्योनिषुजायते ॥ ९३ ॥ चिरंभुक्त्वादुःखमंतेप्रेतःपर्यायतोभवेत् ॥ लभतेमानुषंज
न्मकथंचिदपिदुर्लभम् ॥ ९४ ॥ उपायंतेवदिष्यामिप्रेतमोक्षकरंपरम् ॥ श्रुतवान्यदहंपूर्वजन्मनिस्वगुरोर्मुखात् ॥ ९५ ॥ गच्छपुत्रगृहंस्नात्वा
यमुनायांविधानतः ॥ अद्यतःसर्वगतिदाकल्पाद्यासाप्युपागता ॥ पश्चिमेऽहनिवैशाखीपितृदेवार्चनेहिता ॥ ९६ ॥ पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंसहोदकुंभा
न्नफलानिभक्त्या ॥ दद्यात्पितृभ्योभवतीहदत्तंश्राद्धंसदातेनसमासहस्रम् ॥ ९७ ॥ वैशाख्यांपौर्णमास्यांयोभोजयेद्भूमिदेवताः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्तृ
प्तिःपितृणांयुगसंख्यया ॥ ९८ ॥वैशाख्यांविधिनास्नात्वाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश ॥ पायसंसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥९९॥गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिला
न्क्षौद्रेणसंयुतान्॥दत्वादशभ्योविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत्॥१००॥प्रीयतांधर्मराजेतिपितॄन्देवांश्चतर्पयेत्॥यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति॥१०१
वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना ॥ तिलादेयाश्चभक्त्याचस्पृश्याःसर्वांगतोद्विज ॥ १०२ ॥ यस्तिलैर्यवसम्मिश्रैःस्नातिसर्वांगतस्तदा ॥
तस्यब्रह्माचधर्मोत्रददातिवरमीप्सितम् ॥ १०३ ॥ प्रीतयेधर्मराजस्ययोदद्यादुदकुंभकान् ॥ सप्तसप्तकुलंतेनतारितंस्यान्नसंशयः ॥ १०४ ॥ त्रयोदश्यां
चतुर्दश्यांपूर्णायांभक्तितत्परः ॥ स्नात्वाजप्त्वातथाहुत्वादत्वासंपूज्यमाधवम् ॥ १०५ ॥ यत्फलंजायतेपुत्रतदस्माकंप्रयच्छभोः ॥ नैतौपरिचितौप्रेतौ

१ यदा च सुखसंतानो ननिर्मत्तं महानसि ॥ इ० पा०। २ पितृदेवार्चनेहिता–इ० पा०।

हित्वास्वर्गतिमाश्रये ॥ १०६ ॥ एतयोरपिपापस्यह्यंतोयंसमुपस्थितः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वागतःसर्वंततश्चक्रेसवैद्विजः ॥ १०७ ॥ प्रीतःपरमयाभक्त्यावैशाख्यांस्नानदानकृत् ॥ स्नातःसमुदितोभक्त्याप्राप्यमाधवपूर्णिमाम् ॥ १०८ ॥ दत्वाबहूनिदानानितेभ्यःपुण्यंददौपृथक् ॥ तत्क्षणादेवतेसर्वेविमानस्थादिवंययुः ॥ १०९ ॥ तत्पुण्यदानयोगेनमुदिताद्विजसत्तम ॥ धनशर्मापिविप्रेंद्रःश्रुतिस्मृतिपुराणवित् ॥ ११० ॥ भुक्त्वाभोगांश्चिरंकालंब्रह्मलोकमवाप्तवान् ॥ एषापुण्यतमातस्माद्वैशाखीविश्वपावनी ॥ १११ ॥ कथ्यतेतुमयाविप्रसमासेनातिगौरवात् ॥ ११२ ॥ धन्यास्तएवकृतिनश्चतएवजातालोकेतएवपुरुषाःपुरुषार्थभाजः ॥ येमाधवेमधुनिषूदनमर्चयंतिप्रातर्निमज्ज्यनियमेनविशुद्धचित्ताः ॥ ११३ ॥ योमाधवेमासिनरःप्रभातेस्नातःसमाराधयतेरमेशम् ॥ यमैरुपेतोनियमैरशेषैर्वृतोऽपिनूनंसनिहंतिपापम् ॥ ११४ ॥ तैरेवकालोविजितस्तएवनरेषुधन्याविगतैनसस्ते ॥ तएवगर्भेनविशंतिभूयोमज्जंतियेमाधवमासियुक्ताः ॥ ११५ ॥ समाधवोगर्जतियज्ञयोगात्तपःक्रियादानविधानयोगात् ॥ यस्मिन्कृतंमासिकथंचिदल्पंपुण्यंपुनःस्यादिहकल्पतुल्यम् ॥ ११६ ॥ मज्जतोहिमनुजस्यमाधवेमाधवार्चनकृतेदिनोदये ॥ तामसोपिजलबिंदुसंगमादंगमावहतिपावनंयतः ॥ ११७ ॥ तानिदेहमधिरुह्यदेहिनस्तावदेवविचरंत्यघानिच ॥ यावदेतिनसमाधवाह्वयःश्रीरमारमणवल्लभोविराट् ॥ ११८ ॥ स्नातुंपदानिमनुजोगमनेविभातेतीर्थेददातिमधुसूदनमासियुक्तः ॥ भूयोभवंतिहयमेधसमानितानिश्रीमाधवस्मरणतःपठतोस्यनाम ॥ ११९ ॥ मेरुमंदरतुल्यानिपापान्युग्राण्यनेकशः ॥ दहतेमाधवोमासःस्नातोमाधववल्लभः ॥ १२० ॥ इदंसंक्षेपतःप्रोक्तंमयातेनुग्रहाद्द्विज ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंश्रोतुःपापक्षयंकरम् ॥ १२१ ॥ यस्तुश्रोष्यतिभक्त्यैनमितिहासंमयोदितम् ॥ सोपिपापविनिर्मुक्तोनमामालोकयिष्यति ॥ १२२ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानिबहुशोपिकृतान्यपि ॥ वैशाखस्यविधानेनतानिनश्यंतिनिश्चितम् ॥ १२३ ॥ त्रिंशत्पूर्वान्परांस्त्रिंशत्त्रिंशच्चैवपरावरान् ॥ वैशाखेविधिनास्नातोनरकादुद्धरेत्पितॄन् ॥ १२४ ॥ एकतःसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसदक्षिणाः ॥ एकतोमाधवोमासोनियमादनुपालितः ॥ १२५ ॥ यतोभगवतस्तस्यहरेरुत्कृष्टकर्मणः ॥ प्रियोऽसौमाधवोमासःसर्वेभ्यःप्रवरोधिकः ॥ २६ ॥ संशयंनोविधेहीतिमहीदेवकथंचन ॥ वैशाखंप्रतिवैमासंसमासाद्यमयोदितम् ॥ १२७ ॥ इहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्णयचाद्भुतम् ॥ अनाख्येयमपीदंतेकथयिष्येकथानकम् ॥ १२८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येऽष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ यमउवाच ॥ बभूवभूपतिःपूर्वंख्यातोनाम्नामहीरथः ॥ पूर्वपुण्यफलावाप्तप्रभूतैश्वर्यसंपदः ॥ १ ॥ केवलंकामकलना

१ एतच्छ्लोकस्थले पुस्तकांतरेषु--"प्रातःसमुत्थायनिमज्ज्यतेयैर्गांगेमधुद्वेषिसमर्चनाय ॥ अहोतिधन्यःसुकृतैकसारःसर्वाधिकोमाधवमासएषः ॥" अयं श्लोक उपलभ्यते ।

ललनाललितस्थितः ॥ तदेकव्यसनासक्तिर्नधर्मार्थव्यवस्थितः ॥ २ ॥ मंत्रिणिन्यस्यराज्यश्रीर्बुभुजेविषयान्नृपः ॥ सकामिनीसहचरोराज्यकार्य
पराङ्मुखः ॥ ३ ॥ नप्रजानधनंधर्मनार्थकार्यंचपश्यति ॥ केवलंकामिनीकेलिकलनोचितवासनः ॥ ४ ॥ अथकालेनमहतापुरोधास्त
स्यकश्यपः ॥ वचःप्रोवाचतंधर्म्यमितिचेतस्यचिंतयत् ॥ ५ ॥ नवारयतियोमोहादधर्मान्नृपतिंगुरुः ॥ सोपितत्पापभुक्तस्यबोधनीयःपु
रोधसा ॥ ६ ॥ बोधितोऽप्यवजानातिसचेद्वाक्यंपुरोधसः ॥ पुरोधास्तत्रनिर्दोषोराजास्यात्सर्वदोषभाक् ॥ ७ ॥ शृणुराजन्ममगुरोर्वचोधर्मार्थसंहित
म् ॥ अभिन्नार्थमुपेतार्थमिच्छारागादिवर्जितम् ॥ ८ ॥ अयमेवपरोधर्मोयद्गुरोर्वचसिस्थितिः ॥ गुर्वाज्ञायालवोराज्ञामायुःश्रीसौख्यवर्द्धनः ॥ ९ ॥
नविप्रास्तर्पितादानैर्विष्णुर्नाराधितस्त्वया ॥ नव्रतंनतपःकिंचिन्नतीर्थंहिकृतंत्वया ॥ १० ॥ हरिनामत्वयाकामवशगेननचिंतितम् ॥ हात्वयाभीरुसं
गत्यानविद्वत्संगतिःकृता ॥ ११ ॥ [1]स्मरचामरवाहिन्योवल्लभाःकस्यनप्रियाः ॥ किंतुताःपवनोल्लोलकदलीदलवच्चलाः ॥ १२ ॥ तरंगतरलैरर्थैर्भोगै
र्भ्रूभंगभंगुरैः ॥ मुहूर्तपेयैस्तारुण्यैर्नतृप्यंतेमहाशयाः ॥ १३ ॥ किंविद्ययाचतपसाकिंत्यागेननयेनवा ॥ किंविविक्तेनमनसास्त्रीभिर्यस्यहृतंमनः ॥ १४ ॥
[2]एकएवसुहृद्धर्मोनिधनेप्यनुयातियः ॥ [3]सर्वमन्यच्छरीरेणसमंनाशंगमिष्यति ॥ १५ ॥ धर्मंशनैःसंचिनुयाद्वल्मीकमिवपुत्तिकाः ॥ धर्मेणहिसहायेन[4]तमस्त
रतिदुस्तरम् ॥ १६ ॥ अनिलोल्लासितोत्तालजलकल्लोलचंचलम् ॥ किंनजानासिराजेंद्रनृणांजीवितविभ्रमम् ॥ १७ ॥ विनयोरत्नमुकुटःसत्यधर्मौचकुं
डले ॥ त्यागश्चकंकणोयेषांकिंतेषांजडमंडनैः ॥ १८ ॥ मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंभुवि ॥ विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति ॥ १९ ॥
गम्यमानेषुसर्वेषुक्षीयमाणेतथायुषि ॥ जीवितेलुप्यमानेच[5]किमुत्थायनधावसि ॥ २० ॥ कुटुंबंपुत्रदारादिशरीरंद्रव्यसंचयः ॥ पारक्यमध्रुवंकिंतुस्वी
येसुकृतदुष्कृते ॥ २१ ॥ यदासर्वंपरित्यज्यगंतव्यमवशेनते ॥ अनर्थेकिंप्रसक्तस्त्वंस्वधर्मंनानुतिष्ठसि ॥ २२ ॥ अविश्रामम[6]नालंबमपाथेयम
देशिकम् ॥ मृतःकांतारमध्वानंकथमेकोगमिष्यसि ॥ २३ ॥ नहित्वांप्रस्थितंकश्चित्पृष्ठतोनुगमिष्यति ॥ सुकृतंदुष्कृतंचत्वांयास्यंतमनुया
स्यति ॥ २४ ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मकुलदेशोचितंहितम् ॥ धर्ममूलंनिषेवस्वसदाचारमतंद्रितः ॥ २५ ॥ परित्यजेदर्थकामौस्यातांचेद्धर्मवर्जितौ ॥
धर्मेणप्राप्यतेसर्वमर्थकामादिकंसुखम् ॥ २६ ॥ इंद्रियाणांजयंयोगंसमातिष्ठेद्दिवानिशम् ॥ जितेंद्रियोहिशक्नोतिपथिस्थापयितुंप्रजाः ॥ २७ ॥

१ स्मरावसरवाहिन्यः--इ० पा० । २ एकोमुख्यो महाधर्मः--इ० पा० । ३ सर्वमन्यच्छरीरोपभोग्यं नाशं प्रयाति च--इ० पा० । ४ नरस्तरति दुर्गतिम्--इ० पा० । ५ किंमूढो वै न धावसि--इ० पा० । ६ अभक्ष्यांबु--इ० पा० ।

अतिप्रगल्भललनाकटाक्षचपलाश्रियः ॥ विनयेप्रणिधानेनचिरंतिष्ठंतिभूभुजाम् ॥ २८ ॥ कामदर्पादिशीलानामविचारितकारिणाम् ॥ आयुपासहन
श्यंतिसंपदोमूढचेतसाम् ॥ २९ ॥ भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्यंतेनमहाशयाः ॥ नागताभिर्नयाताभिर्नदीभिश्चीयतेंबुधिः ॥ ३० ॥ व्यसनस्यचमृत्यो
श्चव्यसनंकष्टमुच्यते ॥ व्यसन्यधोधोव्रजतिस्वर्गाम्यव्यसनीनृपः ॥ ३१ ॥ व्यसनानिदुरंतानिकामजानिविशेषतः ॥ त्यजतस्मान्महाराजकामंधर्मवि
रोधिनम् ॥ ३२ ॥ जडानामविवेकानामसुराणांदुरात्मनाम् ॥ भाग्यभोग्यानिराज्यानिसंत्यनीतिमतामपि ॥ ३३ ॥ नैवस्थिराणितानीहदुरितैरनु
सेवितैः ॥ विलीयंतेयथावह्निसंसर्गेणेंधनानिच ॥ ३४ ॥ गच्छतस्तिष्ठतोवापिजाग्रतःस्वपतोपिवा ॥ नविचारपरंचेतोयस्यासौमृतएवसः ॥ ३५ ॥
उपदेष्टाश्रुतवतांगुरुरित्युच्यतेयतः ॥ किंतुत्वासन्नविपदामुपदेशाःशिरोरुहाः॥३६॥विषयज्वरमुत्सृज्यसमयास्वस्थयाधिया ॥ युक्त्याचव्यवहारिण्यास्वा
र्थःप्राज्ञेनसाध्यते॥३७॥अशुभाच्चलितंयातिशुभंतस्मादपीतरम् ॥ जंतोश्चित्तंचशिशुवत्तस्मात्तच्चालयेद्बलात्॥३८॥उपधार्यमतिंराजन्वृद्धानांधर्मदर्शिना
म्॥नियच्छेत्परयाबुद्ध्याचित्तमुत्पथगामियत्॥३९॥नधनान्युपकुर्वंतिनमित्राणिनबांधवाः॥नहस्तपादचलनंनदेशांतरसंगतम्॥४०॥ नकायक्लेशवैधुर्यंन
तीर्थायतनाश्रयः[1] ॥ केवलंतन्मनस्कस्यजपेनासाद्यतेपदम् ॥४१॥ विषयेवर्तमानस्यतस्माच्चित्तस्यसंयमे ॥ यत्नंकुर्याद्बुधोराजन्ध्रुवंयंतेववाजिनाम्
॥४२॥तत्तत्कुर्याद्यतोराजन्भवतायेनवंचितः ॥ मुनिभिश्चफलैस्तैस्तैरतोप्याकर्णयाधुना ॥ ४३ ॥ मुह्यतापिमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोबुधाः ॥ तेचपृष्टा
यथाब्रूयुस्तत्कर्त्तव्यंयथोचितम् ॥ ४४ ॥ सर्वोपायेनकर्त्तव्योनिग्रहःकामकोपयोः ॥ श्रेयोऽर्थिनायतस्तौहिश्रेयोघातार्थमुद्यतौ ॥ ४५ ॥ का
मोहिबलवान्राजञ्छरीरस्थोरिपुर्महान् ॥ नतस्यवशगोभूयाज्जनःश्रेयोभिलाषुकः ॥ ४६ ॥ यःकामोदेवदेवेनपुरातेनैवशूलिना ॥ ललाटवह्नि
नादग्धःकृतोनंगइतिस्थितिः ॥ ४७ ॥ यदावांछत्यसौनारींनिहंतुंसमनोभवः ॥ पुंसांकायंसमाश्रित्यस्वरूपंदर्शयत्यसौ ॥ ४८ ॥ चिंत्यमानस्य
वैपुंसोनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ तमदृष्टंसमाश्रित्यनरमुन्मादयत्यसौ ॥ ४९ ॥ तथैवोन्मादयत्येषयोषिदंगंनसंशयः ॥ स्मरःसंस्मरणान्नामजातंतस्यत
तोनृप ॥ ५० ॥ यादृशस्तादृशोरंगोवस्त्रंवीरसमाश्रयेत् ॥ आत्मतेजःप्रकाशात्सोश्रुधारापेयतांव्रजेत् ॥ ५१ ॥ नार्यारूपंसमारुह्यधीरंतमपिमो
हयेत् ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्यद्रावयत्येषयोषितम् ॥ ५२ ॥ सएवसहजोराजन्नशरीरीशरीरगः ॥ शरीरकस्यापिविभोकथंपापंविधीयते ॥ ५३ ॥
यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच ॥ अशुचित्वंक्षणंयांतिकोन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५४ ॥ जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वकम् ॥ नविरज्यतिलो

[1] तीर्थायतनादयः--इ० पा० ।

कोयंपीडयन्नपिनासिकाम् ॥ ५५ ॥ हृद्यान्नमन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच ॥ अशुचित्वंप्रयांत्याशुकोन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५६ ॥ यस्योदरगतंचान्नं स्वंहिरूपंपरित्यजेत् ॥ कृमिमिश्रममेध्यत्वंशीघ्रंप्रज्ञायतेकिल ॥ ५७ ॥ तथापिदेहेभूपालनिजरूपंपरित्यजेत् ॥ शुनतांयातिवैपश्चात्कृमिदुर्गंधिसंकुले ॥ ॥ ५८ ॥ जायंतेतत्रवैयूकाःकृमयोवानसंशयः ॥ सकृमिःकुरुतेस्फोटंकंडूश्चपरिदारुणः ॥ ५९ ॥ व्यथामुत्पादयेद्भूयःसर्वांगंपरिचालयेत् ॥ नखाग्रैर्घृष्य माणासाकंडूःशांताप्रजायते ॥ ६० ॥ तद्वत्सुखंभवत्येवसुरतस्यनसंशयः ॥ भुंजत्येवंरसान्मर्त्यःसुभक्षान्पिबतेपुनः ॥६१॥ तत्रस्थंपचतेवह्निरपानेपातये न्मलम् ॥ सारभूतोरसस्तत्रउद्रिक्तस्तुप्रजायते ॥ ६२ ॥ निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानंप्रयातिच ॥ आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥६३॥ स्थानंन लभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ॥ प्राणिनांहिकपालेषुकृमयःसंतिपंचवै ॥ ६४ ॥ द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥ कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चभूपते ॥६५॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः॥ तेषांनामानिभद्रंतेमत्तोनिगदतःशृणु ॥६६॥ पिङ्गलीशृंगलीनामद्वौकृमीकर्णमूलयोः ॥ शृंगलीजंगलीचा न्यौनेत्रयोरंतरस्थितौ ॥६७॥ कृमीणांशतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः॥ ललाटांतःस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमाणतः ॥६८॥ कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वंतिनसं शयः ॥ अन्यमेवंप्रवक्ष्यामिप्राजापत्योमहाकृमिः ॥ ६९ ॥ सतंडुलप्रमाणेनतद्वद्वर्णेनसंशयः ॥ केशद्वयंमुखेतस्यविद्यतेशृणुभूपते ॥ ७० ॥ प्राणिनांसक्ष याद्बुद्धिस्तत्क्षणाद्धिनसंशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ॥ ७१ ॥ तद्वीर्यंरसरूपेणपततेनात्रसंशयः ॥ सुखेनपिबतेवीर्यंतेनमत्तः प्रजायते ॥ ७२ ॥ तालुस्थानंप्रभेद्यैवचंचलत्वेनवर्त्तते ॥ इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नातत्रसंस्थिताः ॥ ७३ ॥ स्वबलेनापितस्यैवकंपितानाडि काक्षणम् ॥ कामकंडूर्भवेद्राजन्सर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ ७४ ॥ नरस्यस्फुटतेलिंगंनार्यायोनिश्चभूपते ॥ स्त्रीनरौचप्रमत्तौतौगच्छतःसंगमंततः ॥ ७५ ॥ कायेनकायंसंघृष्यमैथुनेनहिजायते ॥ क्षणमात्रंसुखंतत्रपुनःकंडूश्चतादृशी ॥ ७६ ॥ सर्वत्रदृश्यतेवीरभावएवंविधःकिल ॥ विरसःपरिपाकोयंविषयस्य नसंशयः ॥ ७७ ॥ धर्मएवपुनःश्रेयान्विधिनासमनुष्ठितः ॥ धैर्यमालंब्यचततोधर्ममेवसमाचर ॥ ७८ ॥ श्वासएषचपलःक्षणमध्येयोगतागतशतानिविध त्ते ॥ जीवितंतनुभृतांतदधीनंकःसमाचरतिधर्मविलंबम् ॥ ७९ ॥ दशमीमपियातस्यचेतोनाद्यापिभूपते ॥ विषयेभ्योनिषिद्धेभ्योहाहानविरमेच्चल म् ॥ ८० ॥ नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते ॥ ८१ ॥ पुंश्चल्यापहृतंचित्तंकश्चान्योमोचितुंक्षमः ॥ आत्मा रामेश्वरमृतेभगवंतंचमाधवम् ॥ ८२ ॥ तस्मात्सर्वंनिष्फलत्वंप्रयातंकामकश्मलात् ॥ वयस्तेप्यधुनाभूपसमाचरहितंनिजम् ॥ ८३ ॥ वदाम्यहंतवनृप हितंसर्वोत्तमोत्तमम् ॥ पुरोहितोयतस्तेहंसदसत्कर्मभागपि ॥ ८४ ॥ एकतःसर्वपुण्यानिपापनाशायपापिनाम् ॥ एकतोमाधवोमासोमाधवस्यातिप्रियः

सदा ॥८५॥ ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंगुर्वंगनागमः ॥ महांतिपातकान्येवकीर्तितानिमुनीश्वरैः ॥ ८६ ॥ तत्रयन्मनसाकायेव्रतेनापिकृतंनरैः ॥ नाशयेन्मा
धवोमासःसर्वपापतमोमहत् ॥ ८७ ॥ दिवाकरइवध्वांतंनाशयेन्नृपसर्वशः ॥ तथाश्रीमाधवोमासस्तमाचरविधानतः ॥ ८८ ॥ आजन्मनोपिविहिता
निमहांतिराजन्घोराणितानिदुरितानिविहायमर्त्याः ॥ वैशाखमासविहिताचरणप्रभावपुण्येनतेहरिपुरंमुदितालभंते ॥ ८९ ॥ यद्येकमपिवैशाखमाचरंति
विधानतः ॥ भावतःपापिनोप्यंतेप्रयांतिहरिमंदिरम् ॥ ९० ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमासेस्मिन्माधवेधुना ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनसमर्चयमधुद्विप
म् ॥९१॥ तंडुलस्ययथाचर्मयथाताम्रस्यकालिमा ॥ नश्यंतिक्रिययावीरपुरुषस्यतथामलः ॥९२॥ जीवस्यतंडुलस्येवसहजोपिमलोमहान् ॥ नश्यत्ये
वनसंदेहस्तस्मात्कर्मोदितंकुरु ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येनवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ छ ॥ श्रीराजोवाच ॥ ॥
क्षीरोदजलतुल्याभिःशीतलामलदृष्टिभिः ॥ तथ्याभिश्चविचित्राभिस्त्वयागीर्भिःप्रबोधितः ॥ १ ॥ असागरोत्थंपीयूषमद्रव्यंव्यसनौषधम् ॥ त्वयाहंपा
यितःसौम्यभवरोगनिवारणम् ॥ २ ॥ हर्षप्रदोनृणांपापहानिकृज्जीवनौषधम् ॥ जरामृत्युहरोविप्रसद्भिःकिलसमागमः ॥ ३ ॥ यानियानिदुरापानिवां
छितानिमहीतले ॥ प्राप्यंतेतानितान्येवसाधूनामेवसंगमात् ॥ ४ ॥ यःस्नातःपापहरयासाधुसंगमगंगया ॥ किंतस्यदानैःकिंतीर्थैःकिंतपोभिःकिमध्व
रैः ॥ ५ ॥ निमज्ज्योन्मज्जतान्नृणांभवाब्धौपरमायनम् ॥ संतोधर्मविदःशांतानौर्दृढेवाप्सुमज्जताम् ॥ ६ ॥ योमेभावःपुराह्यासीत्कामैकसुखलालसः ॥
दर्शनाद्वचनात्तेऽद्यविपरीतोऽभवद्विभो ॥७॥ एकजन्मसुखस्यार्थेसहस्राणिविलोपयेत् ॥ प्राज्ञोजन्मसहस्राणिसंचिनोत्येकजन्मना ॥८॥ हाहाकामरसास्वा
दसुखलालसचेतसा ॥ मयामूढेननकृतंकिंचिदात्महितंद्विज ॥९॥ अहोमेमनसोमोहोयेनात्मायोषितांकृते ॥ पातितोव्यसनेघोरेदुःखोदर्केदुरत्यये ॥१०॥
भगवन्परितुष्टोस्मिबोधितोवचनेनते ॥ उपदेशप्रदानेनमामुद्धर्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ पुराचरितपुण्योऽहंभवताबोधितोस्मियत् ॥ त्वत्पादरजसावापिविशे
षादपिपावितः ॥१२॥ विधिंमाधवमासस्यब्रूहिमेवदतांवर ॥ सर्वपापक्षयकरोयस्त्वयापरिकीर्तितः ॥१३॥ किंदानंतत्रकिंस्नानंकोदेवोनियमास्तुके ॥
एतदाचक्ष्वविप्रर्षेदुरितोत्तारणायमे ॥१४॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इत्येवमुक्तोभगवान्कश्यपःसदयानिधिः ॥ प्रोवाचवचनंविप्रधर्म्यंविश्वहितंशुभम् ॥१५॥
॥ कश्यपउवाच ॥ ॥ पूर्वापरसमाधानक्षमबुद्ध्याचतेनृप ॥ पृष्टंप्राज्ञेनवक्तव्यंनाधमेपापमानसे ॥१६॥ पापप्रवृत्तस्यतथादत्वाभूपशुभांमतिम् ॥ विद्या
दानफलंसम्यक्प्राप्यतेनात्रसंशयः ॥ १७ ॥ नापृष्टःकस्यचिद्ब्रूयान्नचान्यायेनपृच्छतः ॥ जानन्नपिहिमेधावीजडवल्लोकमाचरेत् ॥ १८ ॥ विदुषाम

१ शीतसितया–इ० पा० । २ त्रिधादानफलं सम्यक्पुत्राणां च कृपावता–इ० पा० ।

पिशिष्याणांपुत्राणांचक्रियावताम् ॥ अपृष्टमपिवक्तव्यंश्रेयःश्रद्धावतांहितम् ॥ १९ ॥ सांप्रतंशुद्धहृदयोजातस्त्वंवचनान्मम ॥ पुराचरितपुण्येन केनापिचमहीपते ॥ २० ॥ पापावस्थंशरीरंतद्गतंतवममाश्रयात् ॥ श्रवणाद्धर्मशास्त्रस्यधर्मावस्थंतुतेऽभवत् ॥ २१ ॥ पापावस्थमधर्माख्यंधर्मज्ञान विवर्जितम् ॥ अपरंसद्गतंयद्धिविज्ञेयंतद्धिधार्मिकम् ॥ २२ ॥ धर्माधर्मोपभोगायतत्तृतीयमतींद्रियम् ॥ तत्रिभेदंशरीरंहिधर्म्मविद्भिरिहोच्यते ॥२३ ॥ यावताधर्मभोगश्चमुक्तिश्चैतत्रिभेदकम् ॥ पापावस्थंशरीरंतत्पापसंज्ञंतदुच्यते ॥ २४ ॥ इदानींगुरुभक्तिंचकुर्वतश्चवचोमम ॥ शृण्वतोधर्मरूपंतुश रीरंतेव्यवस्थितम् ॥ २५ ॥ तेनैवशुद्धिरमलाजाताधर्मक्रियोचिता ॥ दैवेनदेहिनांनामचेतांसिचरितानिच ॥ २६ ॥ शरीराणिचपुष्यंतिकालेकाले विपर्ययम् ॥ सांप्रतंभवतश्चेतोनूनंधर्मेप्रवर्तते ॥ २७ ॥ तेनत्वांकारयिष्यामिमाधवस्नानमुत्तमम् ॥ ॥ यमउवाच ॥ ततस्तुकारितस्तेनकश्यपे नपुरोधसा ॥ २८ ॥ सनृपोमाधवेमासिस्नानंदानंचपूजनम् ॥ यथादृष्टंपुराशास्त्रेवैशाखस्नानजंविधिम् ॥ २९ ॥ समुनिःप्रत्युवाचासौभूपायचय थोदितम् ॥ श्रावितःस्तोत्रसारंचपाठितोहरिमेधसः ॥ ३० ॥ श्रुतेयस्मिन्नधीतेचससम्यक्फलमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ सकारितस्तेनविशुद्धभावोराजापि चक्रेविधिवत्तदानीम् ॥ श्रीमाधवेमासिविधानमीड्यंततोयथाकर्णितमादरेण॥३२॥प्रातःस्नानंचपाद्यंचह्यर्घंचहरिपूजनम् ॥ नैवेद्यंभक्तिभावेनचकारसनृपो त्तमः ॥३३॥ दानंयथानियमपालनमादरेणवैशाखमासिविदधातिविधानमेवम् ॥ योभक्तितोन्वहमसौप्रतिवर्षमेवंकृत्वाप्रयातिहरिधाममहीसुराग्र्यः॥३४॥ अथेतरेषुमासेषुकामिनीकुचकेलिवान् ॥ भोगैकलालसोभूयोभवत्येवंयथारुचि ॥३५॥ नधर्मनियमंराजकार्येषुनविचारणम् ॥ करोतिकामवशगोहित्वा मासंसमाधवम् ॥३६॥ महतामपिविप्राग्र्यदुर्निवार्योमनोभवः ॥ शरीरसहजोनूनमनादिर्वासनाक्रमः॥३७॥ केशकज्जलशालिन्योदुःस्पर्शालोचनप्रियाः ॥ यस्माद्ग्निशिखानार्योदहंतितृणवन्नरम् ॥ ३८ ॥ घोरःशत्रुःशरीरस्थःपुंसांकामोयथोचितम् ॥ मोहधूममयःपापोनकेषामंधकारितम् ॥ ३९ ॥ इति श्री पद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येशततमोऽध्यायः॥ १०० ॥ ॥ यमउवाच ॥ अथकालकटाक्षेणलक्षितोनृपतिस्तदा ॥ मृतोतिरतिसेवो त्थक्षयक्षीणकलेवरः ॥ १ ॥ नीयमानोयमगणैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ क्रंदमानोमहारावान्सस्मरन्निजपातकम् ॥२॥ विष्णुदूतैःसमागम्यताडयित्वाममा नुगान् ॥ धर्मवानयमित्युक्त्वाविमानमथरोपितः ॥३॥ नीतोहरिपुरंभूपःस्तूयमानोप्सरोगणैः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखमासस्यक्षीणपातकः ॥४॥ अथधर्म विहीनोयमितिमत्वाचतैःपुनः ॥ देवदूतैर्निदेशेनविष्णोर्भूमिपतिस्तदा ॥ अदूरादेवनिरयवर्त्मनाससमाहितः ॥५॥ सगच्छन्नपिशुश्रावजीवानांक्रंदतांपुनः॥

१ धर्मवाक्यस्य–इ० पा० । २ अतंद्रितम्–इ० पा० । ३ वेदविद्भिः–इ० पा० । ४ सांप्रतं भवतो राजन्मनो धर्मे समास्थितम्–इ० पा० । ५ प्रातःपवित्रसदनंहरिमर्चनंचदानंयथानि यमपालनमादरेण॥ वैशाखमासिविदधातिविधानमेवंवर्षेशवर्षपतिकेवलमेतदेव ॥इ०पा० । ६ कामिनीकुलकेलिवान्–इ०पा० । ७ देवदूतैरदूरेणनरकस्यचवर्त्मनः॥आनीतोनृपतिर्विष्णोर्निदेशेऽतिविशारदैः॥इ०पा० ।

निरयेपच्यमानामारावंविविधंतदा ॥ ६ ॥ पापिनांक्वथ्यमानानामाक्रंदमतिदारुणम् ॥ श्रुत्वाविस्मयवान्विप्रराजाभूदतिदुःखितः ॥ ७ ॥ प्रोवा
चदूताःकिमयमाक्रंदोदारुणःश्रुतः ॥ पुनर्नश्रूयतेतन्मेकारणंवक्तुमर्हथ ॥ ८ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ जंतवस्त्यक्तमर्यादाःपापास्त्वाचारव
र्जिताः ॥ निरयेषुचघोरेषुतामिस्रादिषुपातिताः ॥ ९ ॥ कृतपातकिनस्त्वत्रप्राणत्यागादनंतरम् ॥ याम्यंपंथानमाश्रित्यदुःखमश्नंतिदारुणम् ॥
॥ १० ॥ यमस्यपुरुषैर्घोरैःकृष्यमाणाइतस्ततः ॥ अंधकारेनिपतिताभक्ष्यंतेह्यतिदारुणैः ॥ ११ ॥ श्वभिःशृगालैःक्रव्यादैःकाककंकबका
दिभिः ॥ अग्नितुंडैर्वृकव्याघ्रैर्भुजगैर्वृश्चिकादिभिः ॥ १२ ॥ अग्निनादह्यमानाश्चतुद्यमानाश्चकंटकैः ॥ क्रकचैःपाट्यमानाश्चपीड्यमानाश्चतृष्णया
॥ १३ ॥ क्षुधयाबाध्यमानाश्चघोरैर्व्याधिगणैस्तथा ॥ पूयशोणितगंधेनमूर्छ्यमानाःपदेपदे ॥ १४ ॥ क्वाथ्यंतेचक्वचित्तैलैस्ताड्यन्तेमुशलैः
क्वचित् ॥ आयसीषुप्रपच्यंतेशिलासुक्वचिदेवच ॥ १५ ॥ क्वचिद्वांतमथाश्नंतिक्वचित्पूयमसृक्क्वचित् ॥ क्वचिद्विष्ठांक्वचिन्मांसंपूतिगंधिपुदारु
णम् ॥ १६ ॥ कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्चवह्नितुंडैःक्वचित्क्वचित् ॥ केशशोणितमांसासृग्वसास्थिनिकरेषुच ॥ १७ ॥ अस्थिताःकुणपाःकीर्णाःकृमि
भिर्भक्षिताःस्फुटम् ॥ काककंकमहागृध्रवदनैर्ध्वंसितेषुच ॥ १८ ॥ शिवदुर्गंधनीरंध्रसंघट्टशतकोटिषु ॥ करपत्रशिलापत्रतप्तनिस्तैलकेषुच ॥ १९ ॥
लोहतैलवसास्तंभकूटशाल्मलसद्मसु ॥ क्षुरकंटककीलोग्रज्वालास्तंभविभातिषु ॥ २० ॥ तप्तवैतरणीपूयपूरितेषुपृथक्पृथक् ॥ असिपत्रवनोत्कृत्तनर
नारीस्तनेषुच ॥ २१ ॥ घोरांधकारग्रहणदारुणेषुमुहुर्मुहुः ॥ पापच्यमानाःक्रंदंतोदारुणैर्विविधैर्वधैः ॥ २२ ॥ कंठेषुबद्धपाशाश्चभुजगावेष्टिताः
क्वचित् ॥ पीड्यमानास्तथायंत्रैःकृष्यमाणाश्चजानुभिः ॥ २३ ॥ भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाःस्तब्धकंठाःसुदारुणाः ॥ कूटागारेभ्राम्यमाणाःशरीरैर्या
तनाक्षमैः ॥ २४ ॥ पीड्यंतेपापिनोराजन्क्रंदमानाविकर्मिणः ॥ सहितंविषयास्वादैःक्रंदनंतैर्विधीयते ॥ २५ ॥ भुज्यतेचकृतंपूर्वमेतत्सर्वैश्चजंतुभिः ॥
परस्त्रीषुकृतःसंगःप्रीतयेदुःखदोहिसः ॥ २६ ॥ मुहूर्तविषयास्वादोजातोनेकाब्ददुःखदः ॥ वपुषस्तवराजेंद्रप्रातःस्नानस्यमाधवे ॥ २७ ॥ विधिनापाव
नस्यैतेप्राप्यस्पर्शंचमारुतः ॥ लब्धसौख्याःक्षणंजातामहसाप्यायितास्तव ॥ २८ ॥ आक्रंदरहितास्तेनजातास्तेनिरयेस्थिताः ॥ नामापिपुण्यशीला
नांश्रुतंसौख्यायकीर्तितम् ॥ २९ ॥ जायतेतद्वपुस्पर्शवायुस्पर्शःसुखावहः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वासराजाकरुणानिधिः ॥ ३० ॥
प्रत्युवाचहतान्दूतान्विष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ कोमलंहृदयंनूनंसाधूनांनवनीतवत् ॥ ३१ ॥ वह्निसंतापसंतप्तंतद्यथाद्रवतिस्फुटम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥

१ पुण्यविवर्जिताः–इ० पा० । २ पुरुषेणांधकारेणनीयमानाश्चते पथा–इ० पा० । ३ क्वथितैस्तैले–इ० पा० । ४ सप्तिषु–इ० पा० । ५ स्वैरैः–इ० पा० । ६ मरुतः–इति पाठोऽपेक्षितः-भासनात्–इ०,मासता
त्–इ० च पाठौ पुस्तकांतरे उपलभ्येते । ७ इतःप्राक्–"त्वदंगसंगमस्पर्शपवनाप्यायितानृप॥राज्याधिकारिणःसर्वेलब्धसौख्याहिजंतवः॥" इति एकस्मिन्पुस्तकेउपलभ्यते । ८ परसंतापसंतप्तम्–इ० पा० ।

नार्तंजंतुमहंहित्वापीडितुंगंतुमुत्सहे ॥ ३२ ॥ तंपापिष्ठंधिगार्तानामार्तिंशक्तोनहंतियः ॥ मदंगसंगमोच्छिष्टवायुस्पर्शैर्नतेयदि ॥ ३३ ॥ जंतवःसुखिनो
जातास्तस्मात्तत्रनयंतुमाम् ॥ पवित्रयंतिजननीमवनीमपितेनराः ॥ ३४ ॥ परतापच्छिदोयेतुचंदनाइवचंदनम् ॥ परोपकृतयेयेतुपीडयंतेकृतिनो
हिते ॥ ३५ ॥ संतस्तएवयेलोकेपरदुःखविदारणाः ॥ आर्तानामार्तिनाशार्थंप्राणायेषांतृणोपमाः ॥ ३६ ॥ तैरियंधार्यतेभूमिर्नरैःपरहितोद्यतैः ॥ मनसो
यत्सुखंनित्यंतत्स्वर्गोनरकोपमः ॥ ३७ ॥ तस्मात्परसुखेनैवसुखिनःसाधवःसदा ॥ वरंनिरयपातोऽत्रवरंप्राणवियोजनम् ॥ ३८ ॥ नपुनःक्षणमार्तानां
मार्तिनाशमृतेसुखम्॥ ॥दूताऊचुः ॥ ॥जंतवोनिरयेघोरेपच्यंतेतेत्रपापिनः ॥३९॥ स्वकर्मैवोपजीवंतिमोहस्थानंनविद्यते ॥ यैर्नदत्तंनचहुतंतीर्थेस्नानं
नवाकृतम् ॥ ४० ॥ पुनर्नोपकृतंभक्त्यासुकृतंनकृतंपरम् ॥ नेष्टंनतप्तंनोजप्तंयैर्नदृष्टतयानृप ॥ ४१ ॥ परस्मिन्निहघोरेषुपच्यंतेनिरयेषुते ॥ दुःशी
लायेदुराचाराविहारा[1]हारनिंदिताः ॥ ४२ ॥ परापकारिणःपापकारिणोदुर्विहारिणः ॥ विदारिणोहिमर्मोक्त्यापापाःपरहृदांहिये ॥ ४३ ॥ निरयेतेविप
च्यंतेयेपरस्त्रीविहारिणः ॥ एहिनूनंमहीपालगच्छामोहरिमंदिरम् ॥ ४४ ॥ नतेपुण्यवतायुक्तमिहस्थातुमतःपरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यद्यहंसु
कृतीदूताःकस्मादस्मिन्महाभये ॥ ४५ ॥ नारकेपथिवानीतःकिंवामेसुकृतंपरम् ॥ मयापिनकृतंतादृक्सुकृतंकामशालिना ॥ ४६ ॥ कथंपुरिहरे
र्गतासंश[2]यानोऽहमस्मिवै ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ सुकृतंनकृतंसत्यंत्वयाकामवशात्मना ॥ ४७ ॥ नेष्टंयज्ञैर्नवायज्ञावशिष्टंभवताशितम् ॥ किंतुमा
धवमासेयद्विधिनावत्सरत्रयम् ॥ ४८ ॥ प्रातःस्नात्वागुरुवचःप्रेरितेनपुरात्वया ॥ भक्त्यासंपूजितोविष्णुर्विश्वेशोमधुसूदनः ॥ ४९ ॥ महापापाति
पापौघनिहंताभक्तवत्सलः ॥ सर्वधर्मैकसारेणतेनैकेननरेश्वर ॥ ५० ॥ नीयतेपुण्यभवनंपूज्यमानोमरुद्गणैः ॥ महतामपिपापानांनिहंतामाधवोर्चि
तः ॥ ५१ ॥ तथैवमाधवोमासोमर्त्यानांविधिनोदितः ॥ यथैवविस्फुलिंगेनज्वाल्यतेतृणसंचयः ॥ ५२ ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेतथाघौघोपिदह्यते ॥
तावद्वपुषिपापानिप्रभवंतिमहान्त्यपि ॥५३॥ यावन्नमाधवेमासितीर्थेमज्जतिचोषसि ॥ वैशाखेमासियोयुक्तोयथोक्तनियमैर्नरः ॥५४ ॥ हरिभक्त्यैवपापौ
घैर्मुक्तो[3]ऽच्युतगृहंव्रजेत् ॥ आजन्मनोहिसुकृतंयत्त्वयानपुराकृतम् ॥ ५५ ॥ तेनत्वंनिरयस्थानमार्गेनीतोनरेश्वर ॥ अथभूमिपतेतूर्णमस्माभिस्तुमरु
द्गणैः ॥ ५६ ॥ स्तूयमानोविमानेनगच्छगोविंदमंदिरम् ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येएकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०१॥ छ ॥
॥ यमउवाच ॥ ॥ ततस्तुकरुणावार्धिस्तेषांशोकेनपीडितः ॥ भूपतिःश्रीहरेर्दूतान्विनयेनाहवाडव ॥ १ ॥ ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्यगुणानांसुकृत

१ व्यवहारेषुनिंदिताः–इ०पा० । २ संशयंछेत्तुमर्हथ–इ० पा० । ३ अच्युतपदंव्रजेत्–इ० पा० ।

स्यच ॥ संतःफलंहिगण्यंतेयद्धीतपरिरक्षणम् ॥ २ ॥ यद्यस्तिसुकृतंकिंचिन्ममतेनैवजंतवः ॥ स्वर्गेगच्छंतुमुक्तौघाःस्थानेतेपांवसाम्यहम् ॥ ३ ॥ एवंभू
पवचःश्रुत्वातस्यसत्यवतोहिते ॥ ध्यायंतःसत्यमौदार्यमब्रुवंस्तेवचोनृपम् ॥ ४ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ अनेनतवकारुण्यकर्मणावचसानृप ॥ बभू
ववृद्धिर्धर्मस्यसंचितस्यविशेषतः ॥५॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोदेवार्चनादिकम् ॥ कृतंयन्माधवेमासितदनंतफलंविदुः ॥ ६ ॥ स्वर्गेयज्वाचदाताचक्रीडते
त्रिदशैःसह ॥ वापीषुहेमपद्मासुकल्पवृक्षतलेपिच ॥७॥ गीयमानोमुदंयातिगीर्वाणरमणीगणैः ॥ जलान्नदानतोलोकंलभतेवारुणंशुभम् ॥८॥ कुलानिहेलया
सप्तसंतारयतिगोप्रदः ॥ हयंदत्वारवेर्लोकंयातिविद्याप्रदोनरः ॥ ९ ॥ ब्रह्मलोकंतथाहेमदानाद्यातिसुरालये ॥ योददातितथाकन्यांविष्णुलोकंसगच्छ
ति ॥१०॥ माधवेमासियःस्नात्वादत्वासंपूज्यमाधवम् ॥ अवाप्यसकलान्कामान्प्रयातिपदमव्ययम् ॥ ११ ॥ एकतोपितपोदानक्रतुसुत्यादिकाःक्रियाः ॥
एकतोविधिवन्मासोमाधवश्चरितोमहान् ॥ १२ ॥ तस्यमाधवमासस्यादिनैकस्यापिभूपते ॥ कृतंयत्सुकृतंतत्तेसर्वदानाधिकंपुरा ॥ १३ ॥ कारुण्ये
नदिनैकस्यपुण्यंदेहिधरापते ॥ निरयेपच्यमानेभ्योदुःखितेभ्योदयानिधे ॥ १४ ॥ नदयासदृशोधर्मोनदयासदृशंतपः ॥ नदयासदृशंदानंनदयासदृशः
सखा ॥ १५ ॥ पुण्यदःपुण्यमाप्नोतिनरोलक्षगुणंसदा ॥ कारुण्येनविशेषात्तेधर्मवृद्धिस्ततोभवेत् ॥ १६ ॥ दुःखितानांहिभूतानांदुःखोद्धर्त्तानरो
हियः ॥ सएवसुकृतीलोकेज्ञेयोनारायणांशजः ॥ १७ ॥ वैशाखेमासिपूर्णायांस्नानदानादिकंत्वया ॥ यत्तीर्थेविहितंवीरसर्वाघविनिषूदनम् ॥ १८ ॥
तदेभ्योदेहिविधिवत्कृत्वासाक्ष्येहरिंप्रभुम् ॥ त्रिवाचिकंचनिरयाद्येनामीस्वर्गमाप्नुयुः ॥ १९ ॥ कपोतार्थेस्वमांसानिकारुण्येनपुराशिबिः ॥ दत्वाद
यानिधिःस्वर्गेराजतेकीर्तिवारिधिः ॥ २० ॥ दधीचिरपिराजर्षिर्दत्वास्थिचयमात्मनः ॥ त्रैलोक्यकौमुदींकीर्तिंलब्धवान्स्वर्गमक्षयम् ॥ २१ ॥ सहस्र
जिच्चराजर्षिःप्राणानिष्टान्महायशाः ॥ ब्राह्मणार्थेपरित्यज्यगतोलोकाननुत्तमान् ॥ २२ ॥ नस्वर्गेनापवर्गेपितत्सुखंलभतेनरः ॥ यदार्तजंतुनिर्वाण
दानोत्थमितिनोमतिः ॥ २३ ॥ सर्वेषुदातृजातेषुपुराजातोसिभूपते ॥ कर्मणानेनसंख्यासुधीरधैर्येनियोज्यच ॥ २४ ॥ दृष्ट्वातवाधियंधर्मंदयादा
नंसुनिश्चलम् ॥ अस्माभिरपितूत्साहःक्रियतेधर्म्मवादिभिः ॥ २५ ॥ यदितेरोचतेराजन्नविलंबतयाततः ॥ तदेभ्योदेहितत्पुण्यंयातनादुःखदाह
कम् ॥ २६ ॥ इत्युक्तःसतदादेवंकृत्वासाक्ष्येगदाधरम् ॥ तेभ्यस्त्रिवाचिकंपुण्यंदयावान्विधिनाददौ ॥ २७ ॥ दत्तेमाधवमासस्यतस्मिन्नेकदिनोद्भवे ॥
स्वकृतेजंतवोयाम्ययातनापरिवर्जिताः ॥२८॥ विमानवरमारूढाःसर्वेतेत्रिदिवंययुः ॥ प्रणमंतःस्तुवंतश्चपश्यंतस्तंप्रहर्षिताः ॥२९॥ नृपेणदत्तंतदवाप्यपुण्यं

१ हरिमंदिरम्-इ० पा०। २ दयायाः-इ० पा०।

वैशाखमासैकदिनाभिजातम् ॥ सर्वेययुस्तेनरकाद्विमुक्तादिवंविमानाधिगताहिचित्रम् ॥ ३० ॥ नूनंविचित्रोभुविभूतवर्गःसंभूतभावोबहुधाविचित्रः ॥
 तथाविचित्रोखिलकर्मयोगस्तत्कर्मशक्तिप्रचयोविचित्रः ॥ ३१ ॥ संस्तूयमानोमुनिदेवसंघैर्यैस्तद्विशेषाधिकलब्धपुण्यः ॥ परंपदंयोगिवरैरलभ्यंययोजग
न्नाथगणाभिवंद्यः॥३२॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येद्व्युत्तरशततमोऽध्यायः॥१०२॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ एतन्माधवमासस्य
समासात्किंचिदीरितम्॥ माहात्म्यंपूर्णिमायाश्चविशेषाद्द्विजसत्तम ॥१॥ वैशाखमासेमधुसूदनस्यप्रियंयएनंपठतीतिहासम् ॥ सयातिकृष्णालयमाशुपूतः
कल्पाननेकानिहमोदतेच ॥२॥ धन्यंयशस्यमायुष्यमिदंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ स्वर्ग्यंश्रीदंसौमनस्यंप्रशस्यमघमर्षणम् ॥३॥ इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यं
माधवप्रियम् ॥ चरित्रंभूपतेस्तस्यसंवादंचावयोरपि ॥४॥ श्रुत्वापठित्वाविधिवदनुमोद्यमनःप्रियम् ॥ भवेद्भक्तिर्भगवतिययास्यात्पापसंक्षयः ॥५॥ अथ
गच्छमहीदेवदेवलोकाद्यथेच्छया ॥ निपात्यभुविवैदेहंरुदंत्यद्यापिबांधवाः॥६॥ विलप्यमानैरपिबंधुभिस्तैर्नयावदग्नौतवतच्छरीरम् ॥ प्रक्षिप्यतेहंतजवैर्न
तावद्याहिस्वयंसुप्तइवप्रबुद्धः॥७॥ममप्रसादादिहपुण्ययोगःश्रुतोयथावत्तमिमंविधेहि॥विधानतोवैसमयेसमंतेसमागमोंतेभवितासुरैश्च॥८॥ ॥ सूतउवाच ॥
इतिदेववचःश्रुत्वानत्वाधर्माधिपंततः ॥ पुनःपपातसइहपरितुष्टमनाद्विजः ॥ ९ ॥ धर्मराजप्रसादेनततस्तत्रमहीतले ॥ संसुप्तइवचोत्तस्थौबंधुवर्गसम
न्वितः ॥ १० ॥ विधिमेनंद्विजोभूमौवर्षेवर्षेचसस्वयम् ॥ स्वयंचकारयामासमाधवस्नापनंजनम् ॥ ११ ॥ यमब्राह्मणसंवादोमयायंपरिकीर्तितः ॥
तस्यमाधवमासस्यपुण्यस्नानप्रसङ्गतः ॥ १२ ॥ वैशाखमासेसततंहरिप्रियेस्नानंविदध्याच्चददातिभक्त्या ॥ दानंचहोमंसुकृतंतथाबुधोहरेःपदंतस्यनदुर्लभं
भंकदा ॥ १३ ॥ यःशृणोत्येकचित्तेनमाहात्म्यंमेषसूर्यजम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ १४ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतसूत
महाप्राज्ञत्वयाऽतिकरुणात्मना ॥ वैशाखमासमाहात्म्यंकीर्तितंपापनाशनम् ॥ १५ ॥ नियमामधुहन्तुर्येमाधवेकथितास्त्वया ॥ पूजनंस्नानदानाद्यंश्रौत
स्मार्तविधानतः ॥ १६ ॥ यथाचमाधवोदेवःप्रीयतेपापनाशनः ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामोध्यानंतस्यमहात्मनः ॥ १७ ॥ कृष्णस्यभक्तवृन्दानांप्रियस्य
भवतारणम् ॥ १८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेकृष्णस्यजगदात्मनः ॥ गोगोपगोपीप्राणस्यवृन्दावनचरस्यच ॥ १९ ॥ एकदानारदः
पृष्टोगौतमेनद्विजोत्तमाः ॥ सतस्मैप्राहयद्ध्यानंतद्वक्ष्येपापनाशनम् ॥ २० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ सुमप्रकरसौरभोद्गलितमाध्विकाद्युल्लसत्सुशा
खिनवपल्लवप्रकरनम्रशोभायुतम् ॥ प्रफुल्लनवमञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितंस्मरेतसततंशिवंशितमतिःसुवृन्दावनम् ॥२१॥ विकाशिसुमनोरसास्वदनमंजुलैः
संचरच्छिलीमुखमुखोद्गतैर्मुखरितान्तरंझंकृतैः ॥ कपोतशुकसारिकापरभृतादिभिःपत्रिभिर्विराणितमितस्ततोभुजगशत्रुनृत्याकुलम् ॥ २२ ॥ कलि

न्दवुहितुश्चलल्लहरिविप्रुषांवाहिभिर्विनिद्रसरसीरुहोदररजश्चयोद्धूसरैः ॥ प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससांविलोलनपरैर्निषेवितमनारतंमारु
तैः ॥ २३ ॥ प्रवालनवपल्लवंमरकतच्छदंमौक्तिकप्रभाप्रकरकोरकंकमलरागनानाफलम् ॥ स्थविष्ठमखिलर्तुभिःसततसेवितंकामदंतदन्तरपिकल्पका
ङ्घ्रिपमुदञ्चितंचिन्तयेत् ॥ २४ ॥ सुहेमशिखराचलेउदितभानुवद्भासुरामधोऽस्यकनकस्थलीममृतशीकरासारिणः ॥ प्रदीतमणिकुट्टिमांकुसुमरेणुपु
ञ्जोज्ज्वलांस्मरेत्पुनरतन्द्रितोविगतषट्तरङ्गांबुधः ॥ २५ ॥ तद्रत्नकुट्टिमनिविष्टमहिष्ठयोगपीठेऽष्टपत्रमरुणंकमलंविचिन्त्य ॥ उद्यद्विरोचनसरोचिरमुष्य
मध्येसंचिन्तयेत्सुखनिविष्टमथोमुकुन्दम् ॥ २६ ॥ सुत्रामहेतिदलिताञ्जनमेघपुञ्जप्रत्यग्रनीलजलजन्मसमानभासम् ॥ सुस्निग्धनीलघनकुञ्चितके
शजालंराजन्मनोज्ञशितिकण्ठशिखण्डचूडम् ॥ २७ ॥ रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनुसंपद्युक्तंसमुत्कचनवोत्पलकर्णपूरम् ॥ लोलालिभिःस्फुरि
तभालतलप्रदीतगोरोचनातिलकमुज्ज्वलचिल्लिचापम् ॥ २८ ॥ आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कबिम्बकान्ताननंकमलपत्रविशालनेत्रम् ॥ रत्नस्फुरन्म
करकुण्डलरश्मिदीतगण्डस्थलीमुकुरमुन्नतचारुनासम् ॥ २९ ॥ सिन्दूरसुन्दरतराधरमिन्दुकुन्दमन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशम् ॥ वन्यप्रवालकुसुम
प्रचयावक्लृप्तग्रैवेयकोज्ज्वलमनोहरकम्बुकण्ठम् ॥ ३० ॥ मत्तभ्रमद्भ्रमरघुष्टविलम्बमानसंतानकप्रसरदामपरिष्कृतांसम् ॥ हारावलीभगणराजितपी
वरोरुव्योमस्थलीलसितकौस्तुभभानुमन्तम् ॥ ३१ ॥ श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुन्नतांसमाजानुपीनपरिवृत्तसुजातबाहुम् ॥ आबन्धुरोदरमुदारग
भीरनाभिंभृङ्गाङ्गनानिकरमंजुलरोमराजिम् ॥३२॥ नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्कणोर्मिग्रैवेयसारसननूपुरतुन्दबन्धम् ॥ दिव्याङ्गरागपरिपिञ्जरिताङ्गयष्टि
मापीतवस्त्रपरिवीतनितम्बबिम्बम् ॥ ३३ ॥ चारूरुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घंकान्तोन्नतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिम् ॥ माणिक्यदर्पणलसन्नखराजराजद्रक्ता
ङ्गुलिच्छदनसुन्दरपादपद्मम् ॥३३॥ मत्स्याङ्कुशारिदरकेतुयवाब्जवज्रैःसंलक्षितारुणकराङ्घ्रितलाभिरामम् ॥ लावण्यसारसमुदायविनिर्मिताङ्गंसौन्दर्यनि
न्दितमनोभवदेहकान्तिम् ॥ ३५ ॥ आस्यारविन्दपरिपूरितवेणुरन्ध्रलोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागैः ॥ शश्वद्द्रवैःकृतनिविष्टसमस्तजन्तुसंतान
संनतिमनन्तसुखाम्बुराशिम् ॥ ३६ ॥ गोभिर्मुखाम्बुजविलीनविलोचनाभिरूधोभरस्खलितमन्थरमन्दगाभिः ॥ दन्ताग्रदष्टपरिशिष्टतृणाङ्कुराभिराल
म्बिवालधिलताभिरथाभिवीतम् ॥ ३७ ॥ संप्रस्नुतस्तनविभूषणपूर्णनिश्चलास्याद्दृढक्षरितफेनिलदुग्धमुग्धैः ॥ वेणुप्रवर्तितमनोहरमन्दगीतदत्तोच्च
कर्णयुगलैरपितर्णकैश्च ॥ ३८ ॥ प्रत्यग्रशृङ्गमृदुमस्तकसंप्रहारसंरम्भभावनविलोलखुराग्रपातैः ॥ आमेदुरैर्बहुलसास्नगलैरुदग्रपुच्छैश्चवत्सतरव
त्सतरीनिकायैः ॥ ३९ ॥ हम्भारवक्षुभितदिग्वलयैर्महद्भिरप्युक्षभिःपृथुककुद्भरभारखिन्नैः ॥ उत्तम्भितश्रुतिपुटीपरिपीतवंशध्वानामृतोद्धतविका

सिविशालघोणैः ॥ ४० ॥ गोपैःसमानगुणशीलवयोविलासवेशैश्चमूर्छितकलस्वनवेणुवीणैः ॥ मन्दोच्चतारपटुगानपरैर्विलोलदोर्वल्लरीललितलास्यवि
धानदक्षैः ॥ ४१ ॥ जङ्घान्तपीवरकटीरतटीनिबद्धव्यालोलकिङ्किणिघटारणितैरटद्भिः ॥ मुग्धैस्तरक्षुनखकलिपतकान्तभूषैरव्यक्तमंजुवचनैःपृथु
कैःपरीतम् ॥ ४२ ॥ अथसुललितगोपसुन्दरीणांपृथुकबरीषनितम्बमन्थराणाम् ॥ गुरुकुचभरभंगुरावलग्नत्रिवलिविजृम्भितरोमराजिभाजाम्
॥ ४३ ॥ तदतिरुचिरचारुवेणुवाद्यामृतरसपल्लविताङ्गजाङ्घ्रिपस्य ॥ मुकुलविमलरम्यरूढरोमोद्गमसमलंकृतगात्रवल्लरीणाम् ॥ ४४ ॥ तद
तिरुचिरमन्दहासचन्द्रातपपरिजृम्भितरागवारिराशेः ॥ तरलतरतरङ्गभङ्गविप्रट्प्रुकरघनश्रमबिन्दुसंतताना म् ॥ ४५ ॥ तदतिललितमन्दचिल्लि
चापच्युतनिशितेक्षणमारबाणवृष्ट्या ॥ दलितसकलमर्मविह्वलाङ्गप्रविसृतदुःसहवेपथुव्यथानाम् ॥ ४६ ॥ तदतिरुचिरवेषरूपशोभामृतरसपान
विधानलालसानाम् ॥ प्रणयसलिलपूरवाहिनीनामलसविलोलविलोचनाम्बुजानाम् ॥ ४७ ॥ विस्रंसत्कबरीकलापविगलत्फुल्लत्प्रसूनास्रवन्मा
ध्वीलम्पटचञ्चरीकघटयासंसेवितानांमुहुः ॥ मारोन्मादमदस्खलन्मृदुगिरामालोलकाञ्च्युल्लसन्नीवीविश्लथमानचीनासिचयान्तार्चिर्नितम्बत्विपाम् ॥
॥ ४८ ॥ स्खलितलसितपादाम्भोजमन्दाभिघातच्छुरितमणितुलाकोटयाकुलाशामुखानाम् ॥ चलदधरदलानांकुड्मलापक्ष्मलाक्षिद्वयसरसिरु
हाणामुल्लसत्कुण्डलानाम् ॥ ४९ ॥ द्राघिष्ठश्वसनसमीरणाभितापप्रम्लानीभवदरुणौष्ठपल्लवानाम् ॥ नानोपायनविलसत्कराम्बुजानामालीभिःसतत
निषेवितंसमन्तात् ॥ ५० ॥ तासामायतलोलनीलनयनव्याकोशलीनाम्बुजस्रग्भिःसंपरिपूजिताखिलतनुंनानाविलासास्पदम् ॥ तन्मुग्धाननपङ्क
जप्रविगलन्माध्वीरसास्वादिनींबिभ्राणंप्रणयान्मदाक्षिमधुहन्मालांमनोहारिणीम् ॥ ५१ ॥ गोपीगोपपशूनांबहिःस्मरेदग्रतोऽस्यगीर्वाणघटांवित्ता
र्थिनींविरिञ्चित्रिनयनशतमन्युपूर्विकांस्तोत्रपराम् ॥ ५२ ॥ तद्वद्दक्षिणतोमुनिनिकरंदृढधर्मवाञ्छयासमाम्नायपरम् ॥ ५३ ॥ योगीन्द्रानथपृष्ठे
मुमुक्षमाणान्समाधिनातुसनकाद्यान् ॥ ५३ ॥ सव्येसकान्तानथयक्षसिद्धगन्धर्वविद्याधरचारणांश्च ॥ सकिन्नरानप्सरसश्चमुख्याःकामार्थिनीर्नर्त
नगीतवाद्यैः ॥ ५४ ॥ शङ्खेन्दुकुन्दधवलंसकलागमज्ञंसौदामिनीतितिपिशङ्गजटाकलापम् ॥ तत्पादपङ्कजगताममलांचभक्तिंवाञ्छन्तमुज्झित
तरान्यसमस्तसङ्गम् ॥ ५५ ॥ नानाविधश्रुतिगुणान्वितसप्तरागग्रामत्रयीगतमनोहरमूर्छनाभिः ॥ संप्रीणयन्तमुदिताभिरपिप्रभक्त्यासंचिन्तय
न्नभसिमांद्रुहिणप्रसूतम् ॥ ५६ ॥ इतिध्यात्वाऽऽत्मानंपटुविशदधीर्नन्दतनयंनरोबुद्ध्यैवाऽर्घप्रभृतिभिरनिन्द्योपहृतिभिः ॥ यजेद्भूयोभक्त्यास्ववपु
षिबहिष्टैश्चविभवैरितिप्रोक्तंसर्वंयदभिलषितंभूसुरवराः ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येत्र्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ भूयोवदमहाभागरामचारित्रमद्भुतम् ॥ राममाहात्म्यसर्वस्वंभक्तानांप्रीतिदायकम् ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अश्वमेधंक्रतुवरंकृत्वादाशरथिर्यथा ॥ २ ॥ प्रवृत्तोलोककृत्येषुशास्त्रकृत्येषुकोविदः ॥ अयोध्यांगंतुकामेनशंकरेणमहात्मना ॥ ३ ॥ पार्वत्यासहदेवेनउषितःसरयूतटे ॥ मुनयस्तंसमभ्येत्यशंकरंविश्वरूपिणम् ॥ ४ ॥ कश्यपाद्यामहात्मानःपप्रच्छुरमितौजसम् ॥ स्वागतंतेमुनिश्रेष्ठस भार्यःकुतआगतः ॥ ५ ॥ किमागमनकृत्यंतेकंदेशंगंतुमुद्यतः ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ अहंशंभुरितिख्यातोविप्रोहिमगिरिस्थितः ॥ ६ ॥ द्रष्टुंच राघवंगच्छेममकार्यमहत्ततः ॥ मामाह्वयतिराजासौपुराणश्रवणेरतः ॥ ७ ॥ आगच्छंतुभवंतोपिराघवःपरितुष्यति ॥ ततस्तेमुनयःशंभुर्ययूरामदि दृक्षया ॥ ८ ॥ तानागतान्वसिष्ठस्तुज्ञात्वारामायचोक्तवान् ॥ ततःसत्वरमुत्थायनिर्ययौसपुरोहितः ॥ ९ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकैस्सर्वान्पूजयामासता नृपीन् ॥ गृहराजंततःसर्वान्प्रावेशयदरिंदमः ॥ १० ॥ प्रत्येकमासनंदत्वास्वागतोत्त्यासनस्थितान् ॥ क्रमेणरघुशार्दूलःपूजयामासतानृपीन् ॥ ११ ॥ वाचामधुरयाप्रीणन्निदमाहासनस्थितान् ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अद्यमेसफलंजन्मप्राप्तमद्यतपःफलम् ॥ १२ ॥ अद्याभ्यासस्यविद्यानांफलकालोय मागतः ॥ अद्यमेपितरस्तुष्टाराज्यंचसफलंमम ॥ १३ ॥ अद्यमेसफलंवृत्तमद्यमेसफलंश्रुतम् ॥ एवंवदंतंराजानंब्राह्मणाःकश्यपादयः ॥ १४ ॥ ऊचुः प्रियतरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम् ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ अयंशंभुर्द्विजःप्रातःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ १५ ॥ वेदवेदांगतत्वज्ञःसर्वभूतहितेरतः ॥ कै लासवासीसततंतपसेकृतनिश्चयः ॥ १६ ॥ ब्रह्मणाब्रह्मवर्चस्केतुल्योब्रह्मविदांवरः ॥ हरिणाब्रह्मवात्सल्येप्रसादेशंकरोपमः ॥ १७ ॥ एवंविधोमहातेजाः शंभुर्ब्राह्मणपुंगवः ॥ अष्टादशपुराणज्ञोमीमांसान्यायकोविदः ॥ १८ ॥ त्वद्भाग्यगौरवादेवप्राप्तोयंमुनिसत्तमः ॥ त्वयाहूतोमुनिवरःकैलासादागतः प्रभो ॥ १९ ॥ अतःपृच्छमहाभागपुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ श्रोतुकामावयंप्राप्तास्त्वामद्यरघुनंदन ॥ २० ॥ अंतंगतस्यवेदानांसर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥ पुंसोऽश्रुतपुराणस्यनसम्यग्यातिदर्शनम् ॥ २१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोरघुश्रेष्ठोमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेपुराणश्रवणो त्सुकः ॥२२॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ लिंगार्चनप्रकारंचलिंगमाहात्म्यमेवच ॥ महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ २३ ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यं दृष्टिमाहात्म्यमेवच ॥ जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम ॥२४॥ दीपगंधादिदानस्यपुष्पमाहात्म्यमेवच ॥ नानाख्यानेतिहासानांकथांपापप्रणाशिनी म् ॥२५॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्चतदुपायांश्चसुव्रत ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोमुनिवरोत्तम ॥२६॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ रामराममहाबाहोपुण्यवानासिरा

१ त्वद्वाक्यगौरवादेव–इ० पा० ।

घव ॥ राज्यासक्तस्यतेजातापुराणश्रवणेरतिः ॥२७॥ स्यान्महत्सेवयारामपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ साजिह्वायाशिवंगायेत्तच्चित्तंयत्तदर्पितम् ॥२८॥ तावेवके
वलौश्लाघ्यौयौतत्पूजाकरौकरौ॥सुजन्मदेहमत्यर्थंतदेवाशेषजन्मसु॥२९॥ यदेवोत्पुलकोभासिहरनामानुकीर्तनात् ॥ कृतार्थोऽसिमहाराजतत्प्रश्नानुगनाम
तिः ॥३०॥ अनंतरंसमाजग्मुर्जांघिकाःसत्वरश्रमाः ॥ तत्करात्पत्रिकांगृह्यपपाठरघुसत्तमः ॥ ३१ ॥ मनसाऽचिंतयद्रामःकथमेतदभूदिति ॥ रामंशंभुरुत
दाप्राहदेव्याब्राह्मणवेषवान् ॥३२॥किंचिंतयसिकाकुत्स्थमुनिष्वग्रेवसत्स्वपि ॥ तद्वाक्यंराघवःश्रुत्वापप्रच्छमुनिपुंगवान् ॥३३॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
बिभीषणःकथमसौबद्धःशृंखलयानृभिः ॥ मत्स्थापितंशिवंलिंगंदृष्ट्वारामेश्वरंत्वहो॥३४॥द्राविडैःकुटिलैर्दुष्टैरात्मनातद्विचार्यताम् ॥ विचार्यमुनिवर्यास्तेने
शास्तज्ज्ञातुमल्पतः ॥३५॥ नजानीमइतिप्राहूरामंरामस्तदाब्रवीत् ॥ पुराणंवक्ष्यविधिनातत्सर्वंब्रूतसत्तमाः॥३६॥भवदज्ञानहेतुश्चविचार्यस्तदनंतरम् ॥
किंकिंपुराणंप्रेक्ष्यंस्याद्वर्जनीयंतथैवकिम् ॥३७॥ प्रशस्तःकीदृशःश्लोकस्तदन्यःकीदृशोभवेत् ॥ कीदृशेषुचकार्येषुकीदृशःपूजकस्तथा ॥३८॥ पूजाचकी
दृशैर्भक्तैःकार्यानिर्णयदर्शने ॥ इतिरामस्यवचनंश्रुत्वातेद्विजसत्तमाः ॥३९॥ प्रत्यूचुस्तंरघुश्रेष्ठंचिंताव्याकुलमानसम् ॥ नवक्तारोवयंरामवीक्षतांतुपुराण
वित् ॥ ४० ॥ तच्छ्रुत्वाराघवःशंभुंपप्रच्छविनयान्वितः ॥ सोपितद्वाक्यमाकर्ण्यप्रत्युवाचमहामतिः ॥ ४१ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुराण
जीवीपूजार्हःस्वशाखाध्ययनःशुचिः ॥ मीमांसातत्त्वविज्ञानःश्रोत्रियोनृतदूषकः ॥ ४२ ॥ देवेषुचसमस्तेषुसमदृष्टिःशिवेरतः ॥ शतरुद्रियजापीचसा
ग्निकश्चातिवाचकः ॥ ४३ ॥ यजुर्वेदीविशेषेणपूजयेत्पुस्तकंसुधीः ॥ श्रीतालपत्रलिखितंदेवलिप्यन्वितंशुभम् ॥ ४४ ॥ बंधाद्यतिप्रपंचंयद्युगपत्प्रणवा
क्षरम् ॥ प्रागूर्द्धरेखयोःप्रांतेप्रणवस्याग्रयोजिका ॥ ४५ ॥ रेखाभवेदेवमेकाअकारस्तस्यपार्श्वतः ॥ शिरोभागमुपक्रम्यसकोणाधःप्रलंबिनी ॥ ४६ ॥ आ
कारःसहिविज्ञेयःपट्टिकादक्षरेखया ॥ वामेषङ्कबिंदूद्वाविकारइतिकीर्तितः ॥ ४७ ॥ तस्यवामशिरोरेखालंबिन्याईउदाहृतः ॥ सर्वाक्षरेशिरोरेखाअवक्रा
प्रणवंविना ॥ ४८ ॥ तस्यांतुलंबरेखान्यातदंतेचलवित्रवत् ॥ उकारःसहिविख्यातोलवित्रद्वयतस्तदू ॥ ४९ ॥ एवमन्यानिसर्वाणिअक्षराण्याहभारती ॥
लिप्यानयैवलिखितंपुराणंतुप्रशस्यस्ते ॥ ५० ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचमार्तंडंनारदेरितम् ॥ मार्कंडेयमथाग्नेयंकौर्मंवामनमेवच ॥ ५१ ॥ गारुडंलैंगमाख्या
तंस्कांदंमात्स्यंनृसिंहकम् ॥ तथैवगदितंरामपुराणंकापिलंतथा ॥ ५२ ॥ वाराहंब्रह्मवैवर्तंशकुनेषुप्रशस्यते ॥ शैवंभागवतंदौर्गंभविष्योत्तरमेवच ॥५३॥
भविष्यंचोपसंज्ञानित्वन्यानिचविवर्जयेत् ॥ विमुच्यपुस्तकंरत्नपीठेनिक्षिप्यसंस्कृतम् ॥ ५४ ॥ धौतवस्त्रधरःस्नात्वाशुचिरक्रोधनोऽज्वरः[1] ॥ आदावा

१ अत्वरः--इ० पा० ।

त्मानमभ्यर्च्यकृत्वासंकल्पमेवच ॥ ५५ ॥ अंकुशंचाक्षसूत्रंचपाशंपुस्तकमेवच ॥ धारयंतींसितांध्यायेत्प्रसन्नास्यांसरस्वतीम् ॥ ५६ ॥ गोक्षीरसदृशाकारंत्रिनेत्रंवृषवाहनम् ॥ सहासवदनंशांतंशुक्लांबरधरंशिवम् ॥ ५७ ॥ हरिणंचाभयंचोर्द्ध्वबाहुयुग्मंकिरीटिनम् ॥ व्याख्यामुद्रांचदक्षेधोवामहस्तेवरप्रदम् ॥ ॥ ५८ ॥ नानारत्नविभूषाढ्यंगिरिजार्द्धांबुजासनम् ॥ बहुभिर्मुनिमुख्यैस्तुध्यायमानपदांबुजम् ॥ ५९ ॥ मूर्तिमद्भिस्तथावेदैःस्तूयमानंपुराणकैः ॥ अन्यैःसमस्तलोकैश्चसंसेवितपदांबुजम् ॥ ६० ॥ ध्यात्वैवंपूजकःसम्यगादौपूजांसमारभेत् ॥ आपोवाइदमित्येतत्कलशस्याभिमंत्रणम् ॥ ६१ ॥ तज्जलंचगृहीत्वाचपात्रस्थमभिमंत्रयेत् ॥ तत्सद्ब्रह्मेतिमंत्रेणप्रशस्यप्रणवेनतु ॥ ६२ ॥ आत्मानंसर्वपात्राणिततआवाहयोदिति ॥ यद्वागितितृचेनैवभारतीषोडशार्चनम् ॥ ६३ ॥ पुरुषसूक्तेनवाकुर्याद्गायत्र्यावासमर्चयेत् ॥ ओंनमोभगवतेअमुकपुराणेतिपुराणमर्चयेत् ॥ ६४ ॥ कांडादितिहिमंत्रेण दूर्वामानीयपूजयेत् ॥ ओंनमोभगवत्यैदूर्वायैइति ॥ ६५ ॥ सलोकपालपूजास्यादथकन्यासमर्चनम् ॥ वत्सरात्पंचकादूर्द्ध्वंदशवर्षादधःशुभाः ॥ ६६ ॥ अनुत्पन्नऋतुर्वापितांप्रयत्नेनपूजयेत् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपतांबूलभूषणैः ॥ ६७ ॥ पाठयेदप्यमुंमंत्रंपूजकःकन्यकामिमाम् ॥ ६८ ॥ सत्यंब्रूहिप्रियंब्रूहिभगवतिसरस्वतिनमस्तेनमस्तइति ॥ ६९ ॥ [1]गायत्र्यानुक्रमार्थात्तुदूर्वायुग्मंतुकारयेत् ॥ सन्निधौपुस्तकस्याधःसहस्रपरमेत्यृचा ॥७०॥ दूर्वायुग्मत्रयंदद्यात्तस्याहस्तेविचक्षणः ॥ साप्रक्षिपेत्पुस्तसंधौशलाकात्रयमन्वतु ॥ ७१ ॥ विसृज्यतांपुनर्दद्याच्छिवाभ्यांनमइत्यथ ॥ पत्रयोर्मध्यमःश्लोकःकार्यसिद्धेर्हिसूचकः ॥ ७२ ॥ पूर्वपत्रेसमाप्तिःस्याच्छ्लोकस्ययदिराघव ॥ परपत्रेपठेच्छ्लोकं[4]विविच्यार्थमुदीरयेत् ॥ ७३ ॥ शनैःशनैःपठेत्प्राज्ञोव्याख्यासेचशनैःशनैः ॥ त्वरेहनहिकर्तव्याकुप्यतित्वरयातुगीः ॥ ७४ ॥ [5]गंटिकायास्तुपादःस्यादत्वरास्याततोधिका ॥ त्वरयेन्नचवक्तारं[6]ज्ञातव्यांशमनुद्विजम् ॥७५॥ विविच्यपाठंश्लोकस्यनिश्चित्यार्थंचमानसे ॥ प्रतीपंतन्नवक्तव्यंविविच्यरघुनंदन ॥७६॥ यदियुक्तमयुक्तंवाश्लोकमन्यंपठेदसौ ॥ पुस्तकस्थंचहित्वैवपूजकःसद्विजोयादि ॥ ७७ ॥ तत्तथैवहिविज्ञेयंविसंवादोनशस्यते ॥ दैवागतोहिसश्लोकोदैवंहिबलवत्तरम् ॥ ७८ ॥ उपश्रुतिषुयद्वच्चनापराधोद्विजस्यतु ॥ विस्मयोनचकर्तव्योदैवस्यकुटिलागतिः ॥ ७९ ॥ यत्तत्पदविपर्यासेपत्रेचोपरिवारिणि ॥ तमादेशंतिरस्कृत्यद्वितीयंतुपठेदतः ॥ ८० ॥ ततस्तृतीयंपाठंचस्यात्ततःकार्यविवेचनम् ॥ अविसर्गांतपूर्वास्तेपवर्गांतरपंचमाः ॥ ८१ ॥ स्तुतिलिङ्गर्जितःश्लोकःशकुनेषुप्रशस्यते ॥ अध्यायादिःसमाप्तिश्च

१ गायत्रीत्रिष्टुबानुष्टुब्दूर्वायुग्मंतुकारयेत्–इ०, गायत्र्याच कुमार्यातु पूर्वायुग्मंतुकारयेत्–इ० च पा० । २ पूर्वायुग्मंतु–इ० पा० । ३ सवाच्यः स्वस्थयाविया–इ० पा० । ४ विचार्यार्थम्–इ० पा० । ५ घटिकायास्तु–इ० पा० । ६ ज्ञातं व्यासमनुद्विजम्–इ० पा० ।

वृथापत्रंवृथालिपिः ॥ ८२ ॥ उक्तानुवचनंचैवद्व्युपस्तुतमथैवच ॥ दग्धपत्रंनष्टलिपिःसंदिग्धाक्षरमेवच ॥ ८३ ॥ एतानिशकुनेनित्यंवर्जनीयानिपंडि
तैः ॥ प्रश्नोहिद्विविधोज्ञेयोदीप्तशांतप्रभेदतः ॥ ८४ ॥ शांतंचद्विविधंज्ञेयमुत्पत्तिस्थितिवृद्धितः ॥ तत्रशांतंप्रशस्तंस्याल्लक्षितंपूर्वलक्षणैः ॥८५॥ कार्यभे
दास्तुवर्ण्यंतेकेचिन्मर्त्योपयोगिनः ॥ कस्यचित्कार्यमादायकश्चित्प्रष्टाभवत्यपि ॥ ८६॥ सकरोतितदाप्रश्नंसमेत्यस्मरतेत्रकिम् ॥ सपुनर्धार्यपत्रंतत्तस्मि
न्पत्रंप्रशस्यते ॥ ८७ ॥ अथवातत्क्षमोपेतंवैराग्यंपरमेवच ॥ यतःकुतश्चिद्दृष्टस्तुस्तुतिपादकमेवच ॥ ८८॥ परिहृत्यपरंचापितस्मिन्नर्थेशुभावहम् ॥
मृतोगृह्णातिवागर्थमितिप्रश्नोऽशुभप्रदः ॥ ८९ ॥ विवादेविजयप्रश्नेजयद्योतकमिष्यते ॥ सृष्टिरप्यत्रशस्तास्यात्क्रूरायांक्लेशतोजयः ॥ ९० ॥ प्रशांताया
मुपायैस्तुमिश्रायांविङ्गरोभवेत् ॥ पुरादिवर्णनंयत्तुमध्यमंयदिचोत्तमम् ॥ ९१ ॥ कलिसंभावनायास्तुशृंगारस्योपवर्णने ॥ राज्यनिर्वाहचिंतायांराज्यलिंगं
शुभावहम् ॥ ९२ ॥ यस्यापियादृशंयोग्यंविचार्यतादृशंबुधैः ॥ स्तुतिवैराग्ययोःकार्यविलयःपरिकीर्तितः ॥ ९३ ॥ कार्याल्पसिद्धिःस्खलितेनचनिर्वा
हमृच्छति ॥ तस्यान्यार्थस्यान्यभावेरामशांतिविचारणे॥९४॥विसर्गांतश्चपूर्वार्द्धविपर्यासोभविष्यतः ॥ संकलिपतान्यथाभावोह्यध्यायस्यसमापने॥९५॥
कांडादेस्तुसमाप्तौतुस्यात्तत्कार्यविनाशनम् ॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनस्यविपर्ययः ॥ ९६ ॥ क्षुतेपुस्तकपातेचत्वाहतेमस्तकादिषु ॥ वक्तावैमाननं
यातिततःशकुननाशनम् ॥ ९७ ॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनंपरिवर्जयेत् ॥ उपमायांभवेद्रामकार्याभासोनवस्तुतः ॥ ९८॥ संतानंभोन्यत्रचोक्तासृष्टि
र्मध्यफलप्रदा ॥ स्तुतिःप्रशस्ताकुत्रापिगुणवत्कार्यनिर्णये ॥९९॥ विवाहेचौषधेदानेव्यवहारेकृषौतथा ॥ यथार्थाचस्तुतीरामनिर्वाहेपिनदूषणम्॥१००॥
अयथार्थास्तुतिर्याहितत्रकार्यंनसिध्यति ॥ अबुद्धार्थेतथापद्येपुराणादिष्वनादृते ॥ १ ॥ पलायनेदेशभावेव्याधिसंभवएवच ॥ चौराद्यभिभवेतस्मिन्घो
रकार्यविनाशनम् ॥ २ ॥ शांतःस्याद्यदिचप्रश्नइतिप्राहुःपुराविदः ॥ रामउवाच ॥ अबुद्धार्थंकथंपद्यंपुराणज्ञोवदिष्यति ॥ ३ ॥ अनुक्तोनश्रुतःसम्यक्छ्रो
तृणामितिनिश्चयः ॥ तदुदाह्रियतांमह्यमर्थश्चापिविचार्यताम् ॥ ४ ॥ भागाबोधकमप्यत्रवक्तुमर्हसिपंडित ॥ ॥शंभुरुवाच ॥ ॥ मधूनिचमधून्यत्रमधुर्म
धुभुजंमधुः ॥ ५ ॥ मधुनामधुनाद्यर्थंविषाणिचविषाणिच ॥ अबुद्धार्थस्त्वयंश्लोकःशकुनेनहिशस्यते ॥ ६ ॥ रुतीरुतेरुतेरोरौरीरीरारंररीररम् ॥ एवंक
रोतिशुद्धात्माब्राह्मणोब्रह्मणोतिथिः ॥७॥ भागाबुद्धस्त्वयंश्लोकःशकुनेनप्रशस्यते ॥ एवमादीनिपद्यानिपुराणेषुरघूत्तम ॥१०८॥ संतितेषांनचव्याख्यात

१ स्तुतिपाठकम्–इ० पा० । २ मतो गृह्णाति–इ०, ततो गृह्णाति–इ० पा० । ३ लभते–इ० पा० । ४ क्रीडादेस्तु–इ० पा० । ५ गुणवक्तापि निर्णये–इ० पा० । ६ यथार्थवस्तुनो राम–इ० पा० । ७ रुते रुते रुते रोरौ रीरी रारं ररी ररम्–इ०, रुते रुते रौरि रिरी रारंररि रिरं ररम्–इ०, रुते रुते रुते रौरी रीरी रीरं रिरी रिरम्–इ० च पा० ।

त्पाठस्तुपरंभवेत् ॥ वक्तुःश्रोतुरवैगुण्यंव्रतेषुनियमेषुच ॥ ९ ॥ वेदवच्चपुराणानिनचिंत्यानिकथंन्विति॥ त्रिरुक्तादिवशादर्थधीरप्यस्तुविचारतः ॥११०॥
श्लोकार्थप्रक्रियांचैवविचार्यपरमार्थतः ॥ बलवांस्तत्रहिश्लोकःप्रक्रियातुततोलघु ॥ ११ ॥ वृथापत्रेवृथायासेदग्धपत्रेविनाशनम् ॥ स्यादंतरितनिर्वाह
पत्रेकार्यविसूत्रता ॥ १२ ॥ शीर्णपत्रेव्ययःप्रोक्तःप्रणष्टलिपिकेतथा ॥ वृथाक्षरेवृथायासःपुनरुक्तेविसंविदे ॥ १३ ॥ उपमानेतुतत्कार्यंसिध्यतीवनसिध्य
ति ॥ विलंबेनाथवासिद्धिरस्पष्टाक्षरकेपुनः ॥ ११४ ॥ कार्यसंशयमाप्नोतिनिर्दिष्टदिवसेष्वपि ॥ नप्रत्यहंनिरीक्षेतपुराणशकुनंनृप ॥ १५ ॥ भुक्तोत्तिष्टं
स्तथानैवनिरीक्षेतपुराणकम् ॥ पूर्वस्यदिवसस्याथरात्रौपूजांविधायच ॥ १६ ॥ प्रातःकालेपरेद्युश्चशकुनेरघुनंदन ॥ पश्चान्निरीक्षणंकार्यंसद्यःकालमथा
पिवा ॥ १७ ॥ प्रक्रियादिविशेषेणविशेषंशकुनंवदेत् ॥ शुभकार्येषुसर्वेषुप्रेतश्राद्धादिवर्जनम् ॥ १८ ॥ दंडप्रणयनंशापोदेशानांचविपर्ययः ॥ रक्षसां
दुष्टसत्वानांशुद्धंप्राणिविहिंसनम् ॥ १९ ॥ दहनादेवनिर्माणंष्ठीवनंवमनंरुदिः ॥ हासोबीभत्सतादुःखदुःस्वप्नभ्रमपापकाः ॥ १२० ॥ पटादिपूर्णनंपीडा
कलहोमरणंतथा ॥ क्रूराणामागमश्चापिमहतांभयमेवच ॥ २१ ॥ एवमाद्यास्तथाचान्याःप्रक्रियास्तुविवर्जयेत् ॥ श्रियःप्राप्तिविचारेचराजसृष्टिःसुखाव
हा ॥ २२ ॥ ग्रहाणामुदयोरोगशांतिरप्यत्रशस्यते ॥ किमत्रबहुनोक्तेनतत्तद्योगंविचारयेत् ॥ २३ ॥ सर्वेषुचपुराणेषुस्कांदमत्रप्रशस्यते ॥ वैष्णवंकेचि
दिच्छंतिरामायणमथापरे ॥ २४ ॥ सत्यादिसर्वदोषाणांवैष्णवेनैवदोषता ॥ स्कांदेरामायणेचैवदोषत्वमपिचाल्पता ॥ १२५ ॥ किंतुपूजयितुंशक्यंवैष्ण
वंनैवकेनचित् ॥ सदाचारविहीनेनपूजितंयदिचेद्भवेत् ॥ २६ ॥ तदाशुभमिवायातिशकुनंनैवसिध्यति ॥ सर्वाचारसमोपेतेशाखाबंधेयथावृषः ॥ २७ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्थंशंभुद्विजेनाथबोधितोराघवस्तदा ॥ बिभीषणपरीक्षायांशकुनायोपचक्रमे ॥ २८ ॥ वसिष्ठंसर्वतत्त्वज्ञंपुराणेषुविशारदम् ॥
बभाषेराघवोवाक्यंपुराणंवीक्ष्यतामिति ॥ २९ ॥ वसिष्ठोप्याहरामंतंमुनेश्चास्यसन्निधौ ॥ वक्तुंनिरीक्षितुंरामनशक्तिर्ममविद्यते ॥ १३० ॥ शंभुंप्राहत
तोरामोमुनिसंप्रेक्षिताननम् ॥ भवंतोपिहितत्त्वज्ञाःपुराणेषुविशारदाः॥३१॥ तद्वदंतुपुराणस्थंशकुनंममकार्यतः॥तथेतिशंभुरुक्त्वातुशुचिर्भूत्वार्चकोभव
त्॥३२॥स्कांदमभ्यर्च्यविधिवत्प्रश्नंकृत्वेतितत्त्वतः ॥ सकिंशृंखलयाबद्धोममभक्तोविभीषणः ॥३३॥ अमीदृष्टास्तदाश्लोकास्त्रयआदेशकास्त्रिधा॥३४॥
बद्धासमुद्रंसतुराघवेंद्रोरुरोधपुर्यांक्षणदाचरेंद्रान् ॥ योद्धुंविनिर्गत्यसमाययुस्तेलंकापुरश्चाप्यतिकायमुख्याः ॥ ३५ ॥ अट्टशूलाजनपदाःशिवशूलाद्विजा
तयः ॥ प्रमदाःकेशशूलिन्योभविष्यंतिकलौयुगे ॥ ३६ ॥ एवंस्तुतोमहेशस्तुदेवताःप्राहवःशिवः ॥ मोचयिष्येभवत्पत्नीर्म्लेच्छासुरनिरोधिताः ॥ ३७ ॥
श्लोकत्रयंनिरीक्ष्याथबंधनिश्चयमुक्तवान् ॥ मोचनंत्वरयारामभविष्यतिनसंशयः ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंरामःसमुनिवानरः ॥ कर्तुंविनिर्ययौशीघ्रं

विभीषणगवेषणम् ॥ १३९ ॥ श्रीरंगनामनगरंत्वरयाप्रविवेशह ॥ रामंतेपूजयामासुःपार्थिवास्तत्रयेस्थिताः ॥ १४० ॥ पूजितस्तानुवाचाथक्कस्थितोसौ
बिभीषणः ॥ देवश्रीरामनवयंजानीमस्तुकथामिमाम् ॥४१॥ प्रेषयामासकाकुत्स्थोवानरान्सर्वतोदिशः ॥ ततोगत्वाकपिवराद्दृष्ट्वंतोनचैवतम् ॥ ४२ ॥
अथरामोमुनिंप्राहशंभुंपश्चाद्वदस्वमे ॥ तथेतिरामसहितोमुनिःशंभुर्द्विजान्वितः ॥ ४३ ॥ दर्शयेतितथैवेतिविप्रयोषंजगामसः ॥ पृष्टास्तेऽपिद्विजास्तत्र
दर्शयामासुरर्चिताः ॥ ४४ ॥ अंतर्भूमिगृहेबद्धंराक्षसंबहुशृंखलैः ॥ अथाहराघवोविप्राःकिमनेनकृतंत्विति ॥ ४५ ॥ तैरुक्तंब्रह्महत्येतिवृद्धोत्राह्मण
सत्तमः ॥ द्विजोतिधार्मिकःकश्चिदेकांतेप्रवयाःकृशः ॥ १४६ ॥ ध्यानायोपवनेतस्थौतत्रगत्वाबिभीषणः ॥ पादेनाधर्षयद्विप्रंसविप्रोप्यतिचूर्णितः ॥
॥ ४७ ॥ पदमेकमतोगंतुंनशशाकबिभीषणः ॥ अस्माभिस्ताडितोदुष्टोनममारवधैरपि ॥ १४८ ॥ अतोरामवधित्वैनंपापात्मानंनृपीभव ॥
रामःसंशयमापन्नोविप्रानिदमुवाचह ॥ १४९ ॥ वरंममैवमरणंमद्भक्तोहन्यतेकथम् ॥ राज्यमायुर्मयादत्तंतथैवसभविष्यति ॥ १५० ॥ भृत्या
पराधेसर्वत्रस्वामिनांदंडइष्यते ॥ रामवाक्यंद्विजाःश्रुत्वाविस्मयादिदमब्रुवन् ॥ १५१ ॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ नपद्द्वबद्धमरणंभोराममु
निसंमतम् ॥ वसिष्ठादिमुनींद्रैस्तुविचारंकुरुयद्धितम् ॥ ५२ ॥ रामपृष्टामुनिवराःप्रायश्चित्तमथोचिरे ॥ अज्ञानब्रह्महत्यातुप्रायश्चित्तैरपोह्यते ॥ ५३ ॥
इयमज्ञानतोहत्याप्रायश्चित्तमपेक्षते ॥ गवांचत्रिशतंषष्टिंददातुसबिभीषणः ॥ ५४ ॥ बंधकाश्चापितेविप्रास्तथेत्यूचुःपरस्परम् ॥ मोचयिष्यामतद्रक्षः
प्रायश्चित्तंकरोतुसः ॥ ५५ ॥ विमुच्यराक्षसंविप्राराघवायन्यवेदयन् ॥ रामोपिनाभिभाषेत्तंप्रासंगिकमभाषत ॥ ५६ ॥ स्नात्वापृष्ट्वामुनीन्कुद्धान्प्राय
श्चित्तमतःपरम् ॥ द्विजानुमतितःपापीमामुपेक्षतुराक्षसः ॥ ५७ ॥ श्रुत्वेतिराघववचोराक्षसःपापसंयुतः ॥ प्रायश्चित्तमृषिप्रोक्तंकृत्वाराममथाभ्य
गात् ॥ ५८ ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्माननामरघुनंदनम् ॥ रामस्तंप्रहसन्वाक्यमिदमाहसभान्तरे ॥ ५९ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अद्यप्रभृतिपौल
स्त्यविमृश्यकुरुयद्धितम् ॥ अस्माकंत्वत्कृतेरक्षःप्रयासोयमभूद्यतः ॥ १६० ॥ कृपालुर्भवसर्वत्रभृत्योममयतोभवान् ॥ अथतेमुनयःसर्वेनिश्चितार्थेरघू
त्तमे ॥ ६१ ॥ ऊचुरस्माकमज्ञानंकथंशीघ्रमुपागतम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ विप्रावज्ञानतोविप्राअज्ञानंनाशमेष्यति ॥ ६२ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥
त्रेतायुगेभिरामोऽसौपुराणानिचकृत्स्नशः ॥ द्वापरांतेभारतंचकथमेतद्धियुज्यते ॥ ६३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुराणानितथाप्येवंसंतितन्नामका
नितु ॥ व्यासेरितानित्वद्यैवपुराणानिनचान्यथा ॥ ६४ ॥ अद्यापिचविधानंतत्पुराणश्रवणेफलम् ॥ महाभारतमप्यत्रशकुनायविशिष्यते ॥ १६५ ॥ आ

१ धर्मवान्भवेत्यर्थः । २ विप्रावज्ञानं नाशमेष्यति–इ० पा० ।

दिपर्वैकमभ्यर्च्यनिरीक्षेतविनिश्चयम् ॥ अथवासर्वपर्वाणिप्रशस्तान्यर्थनिर्णये ॥ १६६ ॥ श्लोकादिलक्षणंसर्वंपूर्वोक्तंतदिहापितु ॥ श्लोकानामन्वयादेक
स्तात्पर्यादथवापरः ॥ ६७ ॥ अर्थःसंप्रतिपद्येततात्पर्यंतत्रगृह्यते ॥ अर्थादेवहिसर्वत्रवस्त्वादेस्तुनिरूपणम् ॥ ६८ ॥ यत्रार्थोदृश्यतेतत्रधातुःसस
मुदाहृतः ॥ अत्रार्थादेवशब्दानांनमिथ्यैवनिरूपणम्॥६९॥ तस्मात्सर्वत्रनान्योर्थोगृहीतव्योमनीषिभिः॥१७०॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघ
वसंवादेचतुरुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ छ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ अतःपरंमहाभागःकिंचकारसराघवः ॥ मुनयश्चमहात्मानःकिमकुर्वस्ततःपर
म् ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ रामचंद्रेसुखासीनेविभीषणेकपीश्वरे ॥ शंभुमूचुर्मुनिवराःकथांपुण्यांवदस्वनः ॥ २ ॥ तेषामाकर्ण्यवचनंपार्वती
माहशंकरः ॥ इदंकस्यापिविप्रस्यगृहंपरमशोभनम् ॥ ३ ॥ रम्योपवनवापीभिर्वीरुद्भिरुपशोभितम् ॥ कूजन्मधुकरश्रेण्याआहूतकुसुमायुधम् ॥ ४ ॥
मध्याह्नसंध्यामारोढुमिवसूर्यःप्रवर्त्तते ॥ छायावापीजलस्नातौपरिधायसुवाससी ॥ ५ ॥ मृगनाभिसमुद्घृष्टघनसारसुचंदनम् ॥ आलिप्यसल्लकीदामदृढ
धम्मिल्लसंयुतौ ॥ ६ ॥ अनल्पघनसारंतुतांबूलंप्रतिखादितम् ॥ आस्वाद्यमाद्यन्मुदितौयत्रधारागृहेशुभे ॥ ७ ॥ मयूरनादबहुलेबर्हिर्मधुरगीतकैः ॥
शय्यायामास्तृतायांचपरस्परसुखस्थितौ ॥ ८ ॥ विशालस्मितरक्तोष्ठमाननंचुंबितंयदि ॥ संसारफलमाघ्रातमावयोस्तुभविष्यति ॥ ९ ॥ इतीरित
मथश्रुत्वाकुपितामुनयस्तुते ॥ उक्तंवासुशुभंवाक्यमस्मासुकिमिदंत्वया ॥ १० ॥ विप्रलापःप्रियासक्तेःकृतोनोस्मद्वचःकृतम् ॥ अथकोपपराच्छंभोरा
ननात्परमाद्भुता ॥ ११ ॥ ज्वालाविनिर्गतासापिकरालवदनाभवत् ॥ कस्यचित्तुमुनेर्भार्यामाससादाथसत्वरम् ॥ १२ ॥ पलायनपराचासीद्रामंदृष्ट्वाच
बिभ्यती ॥ रामोपिब्राह्मणींशुद्धांमोचयामीत्यभाषत॥१३॥जगामपुष्पकेणैवब्रुवन्मुक्तिंपुनःपुनः ॥ बाणंचधनुषायोक्तुंनचसस्माराराघवः ॥१४॥ शंभुरप्याति
पुण्यानिवनान्यायतनानिच ॥ पुराणिचविचित्राणिदृष्ट्वारामंनचास्मरत् ॥ १५ ॥ क्षणेनचतदाप्राप्तोलोकालोकंमहागिरिम् ॥ दृष्ट्वाथराघवःशैलंगृहमार्ग
समाकुलम् ॥ १६ ॥ विप्रयोषिन्महाभागाक्वगतावदताद्विजाः ॥ इतोगतेतितेप्रोचुस्तमोभागंगिरेरिति ॥१७॥ रामोविवर्णवदनःकष्टमित्यभिचिंतयन् ॥
अथशंभुर्महातेजाःप्रकाशमतुलंददौ ॥ १८ ॥ तत्प्रकाशप्रभावेनरामःकृत्यांययावनु ॥ तमोमयीमहाभूमिःसर्वजंतुविवर्जिता ॥ १९ ॥ आब्रह्मांडक
टाहांताशतयोजनकोटितः ॥ महारजतभूमिश्चतमोमध्येव्यवस्थिता ॥ २० ॥ तत्रनारायणपुरंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ सराममुनिवर्यास्तुतंदृष्ट्वाविस्म
यंययुः ॥ २१ ॥ किमेतदितिचाचिंत्यनःप्रवेशःकथंभवेत् ॥ किमेषप्रलयाग्निःस्यान्मायायापरमात्मनः ॥ २२ ॥ किंवानोमरणंत्वद्यउतश्रेयोभवि
ष्यति ॥ इतिचिंताकुलेष्वेवसरामेषुमुनिष्वथ ॥ २३ ॥ शंभुराहशृणुष्वाद्यराघवैतद्वदामिते ॥ प्रकल्पितामयामायात्वत्कृतेनैतदद्भुतम् ॥ २४ ॥

नारायणीयमेतत्तुपरमंधामभास्वरम् ॥ उष्णशीताद्यविच्छेद्यंज्ञानगम्यंनचाक्षुषम् ॥ २५ ॥ तत्तुपूजयतश्चोर्ध्वंपश्यब्रह्मपुरोगमान् ॥ दिक्षुसर्वासुचमु
नीन्पश्यपूजयतोऽमलान् ॥ २६ ॥ चतुरोनिगमान्पश्यस्तुवतःपरमंपदम् ॥ योगिनःसनकाद्यास्तुयोगमास्थायत्नतः ॥ २७ ॥ ध्यायंतिपरमंतेजस्तादि
दंपश्यराघव ॥ अमुंचरोमशंपश्यप्रदक्षिणनमस्क्रियाः ॥ २८ ॥ कुर्वाणंको[1]टिकोटीश्चवालखिल्यान्मुनीश्वरान् ॥ लक्ष्म्यादिसर्ववनितापूज्यमानंपरं
पदम् ॥ २९ ॥ साकारंचनिराकारंब्रह्मयत्परिकीर्तितम् ॥ अज्ञानिनोनपश्यंतिपश्यंतिज्ञानचक्षुषः ॥ ३० ॥ शंभुवाक्यादतःसर्वेपूजयामासुरच्युतम् ॥
गिरिकर्णींचतुलसींमल्लिकांमारुतंतथा ॥ ३१ ॥ नीलोत्पलैरंबुजैश्चकृष्णास्फुटजलैरपि ॥ पूजयंतोमहात्मानोमहात्मानंजनार्दनम् ॥ ३२ ॥ नारदंखेऽ
थददृशुर्जटिलंसविपंचिकम् ॥ नारायणपदाघोषंलंबकूर्चोपवीतिनम् ॥ ३३ ॥ सचापिमनसादध्यौकएषइतिनारदः ॥ सपपातप्रभोःपादेशंभोरानं
दनिर्भरः ॥ ३४ ॥ शैवींपंचाक्षरींविद्यांजजापमनसामुनिः ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिजन्माद्यसफलंमम ॥ ३५ ॥ ब्रह्मादिवंद्यंचागम्यंज्ञातवानस्मि
तेपदम् ॥ नारदंतमथप्राहशंभुर्मैवंवदेतिहि ॥ ३६ ॥ यथाचमांनजानंतितथामेकुरुवर्तनम् ॥ गच्छशीघ्रंहरिंब्रूहिममागमनमल्पतः ॥ ३७ ॥ अथसत्व
रयागत्वासर्वंव्यज्ञापयद्धरिम् ॥ अथसत्वरयाविष्णोरादायार्घोदकंशुभम् ॥ ३८ ॥ कमलासहितोयोगीकोटिकोटिसमावृतः ॥ निर्ययौनारदंहस्तेगृही
त्वागरुडध्वजः ॥ ३९ ॥ नमोनमोनमोस्त्वस्मैशंकरायेत्युदीरयन् ॥ अर्घपाद्यादिनासर्वान्पूजयामासकेशवः ॥ ४० ॥ प्रावेशयदमेयात्मानारायणपुरं
शुभम् ॥ गृहराजेततःस्थित्वानारायणउवाचह ॥ ४१ ॥ कथमेतेसमायाताःकोयंराजामहायशाः ॥ अमानुषप्रवेशोयंब्रह्माद्यैरप्यगोचरः ॥ ४२ ॥
॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ मुनिवेषायथाप्राप्तावयमेतेनृपस्तथा ॥ तवांशोनृपतिश्चायंरामचंद्रःप्रतापवान् ॥ ४३ ॥ एनांसंवीक्षितुंपत्नींतवकेशवकांक्ष
ति ॥ नारायणस्तथेत्युक्त्वाप्रविशेत्याहराघवम् ॥ ४४ ॥ अथप्रविश्यभवनंलक्ष्मींवीक्ष्यनमस्यच ॥ विनयावनतोभूत्वावाचमाहसुचारिणीम् ॥ ४५ ॥
कृतार्थोस्मिनसंदेहोवदत्वंकिंतुमन्यसे ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ ॥ त्वंयुवाकामकृष्टश्चरूपवानसिराघव ॥ ४६ ॥ सीतासाचारुसर्वांगीतवपत्नीतयाभवान् ॥
वियुक्तोऽस्तिपुराचासीदतीवविरहाकुलः ॥ ४७ ॥ ममापिवदसर्वंतदथवानचलप्स्यसि ॥ सहासान्यथवाक्यानियूनांचित्तहराणिच ॥ ४८ ॥ श्रुत्वातुतानि
सर्वाणिरामभद्रोयतात्मवान् ॥ निर्गंतुंकांक्षतेतत्रआनम्यतन्मुखांबुजम् ॥ ४९ ॥ स्मरबाणेनपद्मेनसंपीड्यरघुशेखरम् ॥ अन्वेवनिर्ययौ ॥१३८॥
देवीपद्मापद्मवनप्रिया ॥ ५० ॥ एकपत्नीव्रतंज्ञात्वारामंतेसमुपागमन् ॥ अथवेपितसर्वांगंस्खलत्पदगतिंनृपम् ॥ ५१ ॥ शिवनारायणौदृष्ट्वाविस्मयंपरमं

१ कोटिकोटीशवालखिल्यान्मनोरमान्-इ० पा० । २ शल्लकम्-इ० पा० ।

गतो ॥ अहोस्यद्रढिमाचित्तेमायिनोप्यवशात्मनः ॥ ५२ ॥ धैर्यंपश्येहनियतंतेनरामःसुकीर्तिमान् ॥ सर्वतःशिवमेवास्यनाशिवंविद्यतेक्वचित् ॥ ५३ ॥
अथरामोवचःप्राहगच्छेहंभगवान्प्रभो ॥ अनुज्ञातोऽथहरिणापुष्पकेणसराघवः ॥ ५४ ॥ समुनिःसहशंभुश्चसहनारायणोययौ ॥ लोकालोकंगतःशीघ्रंततः
स्वादूदधिंगतः ॥ ५५ ॥ ततोद्वीपसमुद्रांश्चजंबूद्वीपंपुनर्गतः ॥ भरद्वाजाश्रमपदेतस्थिवान्गौतमीतटे ॥ ५६ ॥ अथस्नात्वामहानद्यांभरद्वाजोमुनीश्वरः ॥
शिष्यैःश्रीमान्परिवृतःपुष्पकंदृष्टवान्मुनिः ॥ ५७ ॥ तत्ररामंमहाबाहुंशिवनारायणावृषीन् ॥ यथावत्पूजयित्वातुतानुवाचमहामुनिः ॥ ५८ ॥ ममाश्रमप
देयूयंभोक्तुमर्हथसत्तमाः ॥ रामस्तुमुनिवाक्येनतथेत्याहकथंचन ॥ ५९ ॥ अथस्नात्वामहानद्यांकृत्वादेवादितर्पणम् ॥ भोक्तुकामंतदारामंवसिष्ठोवाक्य
मुक्तवान् ॥ ६० ॥ धर्मत्यागोभवेद्रामनश्राद्धंक्रियतेयदि ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अमायांग्रहणेतीर्थेव्यतीपातेऽथसंक्रमे ॥६१॥ व्यतीतंयदिचेच्छ्राद्धं
भगवन्क्रियतेपुनः ॥नित्यश्राद्धंपुनर्नैवकुर्यादितिवचस्तव ॥६२॥ यथाममैवमातॄणांमरणेसमुपस्थिते ॥ अशौचेचसमायातेनित्यश्राद्धंनवैकृतम् ॥ ६३ ॥
व्यतीपातादिकालेषुकृतंतुवचनात्तव ॥ ॥वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एतेहिमुनयःसर्वेतथाशंभुरयंद्विजः ॥ ६४ ॥ एतन्मुखादशेषेणनिर्णयस्तुभविष्यति ॥ स
हसर्वैविनिश्चित्यमुनयःशंभुमब्रुवन् ॥ ६५ ॥ वदास्माकमशेषंत्वंद्विजवर्यमहानसि ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ त्यक्तव्यंयच्चवैश्राद्धंपुनःकर्तव्यमेवच ॥ ६६ ॥
सूतकेसमनुप्राप्तेविघ्नेषुचवदाम्यहम् ॥ मासिकान्युदकुंभानिश्राद्धानिसंकलानिच ॥ ६७ ॥ प्रतिसांवत्सरंश्राद्धंसूतकानंतरंविदुः ॥ त्यक्तान्यन्यानियावं
तिसूतकेविघ्नसंभवे ॥ ६८ ॥ अनंतरंहिकार्याणिसर्वाणीतिनसंशयः ॥ मासिकानिसमस्तानिश्राद्धंप्रात्यब्दिकंतथा ॥ ६९ ॥ सूतकानंतरंकार्यंविघ्नेन्यस्मि
न्यतोन्यथा ॥ एकादश्यांकृष्णपक्षेकर्तव्यंशुभमिच्छता ॥ ७० ॥ तत्रव्यतिक्रमेहेतावमायांक्रियतेतुतत् ॥ यथोत्तरदिनेष्वेवकर्तव्यंयद्यविघ्नतः ॥ ७१ ॥
कृष्णपक्षेत्वमायांतुकर्तव्यंरामनोकृतम् ॥ मृताहस्ययदामासोनज्ञायेतकथंचन ॥ ७२ ॥ मार्गशीर्षेथवामाघेश्राद्धंतद्दिवसेस्मृतम् ॥ यदातुवासराज्ञानं
मासस्यज्ञानमेवच ॥ ७३ ॥ अमायामेवतन्मासेश्राद्धंसांवत्सरंभवेत् ॥ दिनमासापरिज्ञानेप्रोषितस्यमृतस्यच ॥ ७४ ॥ तत्तिथ्यांतद्दिनं
ग्राह्यंतत्राज्ञानंयदाभवेत् ॥ आश्विनामाचमार्गामामाघामाचदिनत्रयम् ॥ ७५ ॥ तत्रवान्यतमंग्राह्यंदिनमासाप्रतीतितः ॥ वृद्धिसप्तमसीमंतप्रे
तश्राद्धानुमासिकम् ॥ ७६ ॥ नित्योदकुंभश्राद्धंचमासेस्युरधिकेपिच ॥ ग्रहणेपुत्रजन्मादौकर्मण्यपिचशांतिके ॥ ७७ ॥ संकल्पिते
चसर्वस्मिन्नधिमासोनदुष्यति ॥ रोगीयदामनुष्यःस्याच्छ्राद्धकर्मण्युपस्थिते ॥ ७८ ॥ भार्यांवाभ्रातरंवापिशिष्यंवापिनियोजयेत् ॥ तस्याभावे

१ प्रसवेषुच–इ० पा० । २ वृद्धीयंसवसीमंतम्–इ०, वृद्धीयं समस्यमंतम्–इ० पा० ।

नहानिःस्यात्कर्मणःश्राद्धसंज्ञिनः ॥ ७९ ॥ नित्यश्राद्धेयथाशक्तिभोक्तारंतुनियोजयेत् ॥ अमावास्यामासिकंचमृताहव्यतिरेकियत् ॥ ८० ॥ स्वयंकर्म
ण्यशक्तश्चेत्सुतंविप्रंनियोजयेत् ॥ राजकार्यनियुक्तस्यदासंग्रहणवर्तिनः ॥ ८१ ॥ व्यसनेषुसमस्तेषुश्राद्धंविप्रेणकारयेत् ॥ प्रातःकालेतुनश्राद्धंप्रकुर्वीतद्विजो
त्तमाः ॥८२॥ नैमित्तिकेषुश्राद्धेषुनकालनियमःस्मृतः॥८३॥गृहादिव्यतिरिक्तस्यप्रक्रमःकुतुपःस्मृतः ॥ कुतुपादथवाप्यर्वागासन्नकुतुपोभवेत् ॥ ८४ ॥ मा
सेमासेयथाश्राद्धेपराह्णस्पृग्विधीयते ॥ अपराह्णव्यापिनीस्यादुभयत्रयदात्वमा ॥ ८५ ॥ क्षयेपूर्वातुकर्तव्यावृद्धौसाम्येपरास्मृता ॥ अमावास्यातुयाहिस्या
दपराह्णद्वयेसमा ॥ ८६ ॥ क्षयेपूर्वापरावृद्धौसाम्येपिचपराभवेत् ॥ क्षीणस्तुचंद्रमायत्रतत्रश्राद्धंतुपार्वणम् ॥ ८७ ॥ अमाष्टभागेसूक्ष्मोऽसौभूताष्टांशेसना
स्तिचेत् ॥ मध्याह्नव्यापिनीसास्यादेकोद्दिष्टेतिथिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ सायाह्नव्यापिनीयास्यात्पार्वणेसातिथिर्भवेत् ॥ अल्पापराह्णगायामाग्राह्याश्राद्धा
दिकेभवेत् ॥ ८९ ॥ मृताहेत्रिमुहूर्ताचसायंकालेतिथिर्भवेत् ॥ परेद्युस्तंगतायत्रत्रिमुहूर्तंतुपूर्ववत् ॥ ९० ॥ तत्रापरेद्युःश्राद्धंस्याज्ज्येष्ठपुत्रस्यनाशनम् ॥
अमाश्राद्धंयथाकुर्यान्मृताहेसमुपस्थिते॥९१॥मध्याह्नव्यापिनीतत्रह्यद्विजस्यविधीयते ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ श्राद्धक्रममशेषेणमर्त्यकर्मक्रमंतथा॥९२॥
प्रासंगिकानांधर्माणांनिर्णयंवक्तुमर्हसि ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ श्राद्धस्यदिवसेप्राप्तेपूर्वेद्युर्नियमान्वितः ॥ ९३ ॥ निमंत्रयीतविप्रेंद्रान्विप्रलक्षणसंयुतान् ॥
एकभुक्तंब्रह्मचर्यमंत्यजाद्यैरभाषणम् ॥ ९४ ॥ दंतधावनमभ्यंगनखकेशनिकृंतनम् ॥ कर्ताकुर्वीतपूर्वेद्युस्त्यक्त्वाचैवपरेहनि ॥ ९५ ॥ गृहीतनियमानुक्ता
न्सर्वमेतत्परित्यजेत् ॥ त्रिकालंचैवपूजाचेत्प्रातर्देवंयजेत्स्वकम् ॥ ९६ ॥ अरुणोदयवेलायांकरोतियदिपूजनम् ॥ अधःशायीतथाभूतःप्रातरुत्थायकर्म
वित् ॥ ९७ ॥ प्रातस्त्यमपियत्कर्मतत्कृत्वास्नानपूर्वकम् ॥ ऋणत्रयविनिर्मुक्तोयास्यतिब्रह्मतत्परम् ॥ ९८ ॥ सूर्यस्योदयवेलायांशिवपूजांकरो
तियः ॥ सूर्येणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ ९९ ॥ उदितेभास्करेपश्चाद्घटिकांतरपूजनम् ॥ रुद्रेणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०० ॥
द्वितीयघटिकायांतुयदिपूजनमीशितुः ॥ वायुनासमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०१ ॥ तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत् ॥ कुबेरसमतेजस्वीशि
वलोकेमहीयते ॥ १०२ ॥ चतुर्थीपंचमीषष्ठीसप्तमीघटिकासुयः ॥ शिवंपूजयतेभक्त्याशिवलोकेमरुत्समः ॥ १०३ ॥ तत्कालएवाक्रियतेपूजाय
त्कालनोदिता ॥ यथाप्रतिज्ञमथवागृहीतनियमोयजेत् ॥ १०४ ॥ उपचारेषुशक्त्यावैनियमंपरिपालयेत् ॥ नियमातिक्रमेवापियागश्चस्याद्विभोर्य
दि ॥१०५॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ क्वपूजादेवदेवस्यशंकरस्यामितौजसः ॥ स्मरणात्पापनाशस्यस्मरणान्मोक्षदस्यच ॥१०६॥ शिवस्यशिवरूपस्याशिव

२ दीर्घग्रहानिवार्तिनः–इ०, ह्यर्थग्रहणवर्तिनः–इ० च पा० ।

तत्वार्थवेदिनः ॥ सोमस्यसोमभूषस्यसोमनेत्रस्यराजितुः ॥१०७॥ वेदमूर्तेरमूर्तेश्चवेदसारस्यवेदिनः ॥ वेदवेदांगवित्तस्यवेद्यावेद्यस्ययोगिनः ॥१०८॥ गोक्षीरसमदेहस्यगोक्षीरस्नानमोदिनः ॥ गोपालिनस्त्रिनेत्रस्यत्रयीनेत्रस्यमायिनः ॥१०९॥प्रश्नमध्येतथारामंशिवज्ञानमथादिशत् ॥ स्थाणुभूतइवासीनोनासाग्रन्यस्तलोचनः ॥११०॥आनंदनिष्यंदविलोचनाश्रुप्रवाहसंस्पृष्टकपोलदेशः ॥ दधारदेवंगिरिशंहृदंबुजेगोक्षीरसुस्निग्धसुचारुगात्रम्॥११॥प्रतिबिंबमथोगात्रेरामस्यसमदृश्यत ॥ दृष्ट्वैवंबिंबितंशंभुंचतुर्बाहुंत्रिलोचनम् ॥ १२ ॥ विस्मयंपरमंयाताःसर्वेमुनिहरीश्वराः ॥ शंभोर्वक्षःस्थितंरामंदृष्ट्वादीप्ताकृतिंशुभम् ॥१३॥ तूष्णींबभूवुर्यामार्द्धमथराममुदैक्षत ॥ स्वप्रश्नमनुसंधायप्राहसर्वंवदेतिच ॥१४॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अचलेयासदापूजाचलेवापियथेच्छया॥ लिंगसंपूजनंमुख्यमलाभेप्रतिमादिषु ॥ १५ ॥ अधिकारविशेषेणतत्रतत्रापिपूजनम् ॥ विगुणंसगुणंवापिसफलंलिंगपूजनम् ॥ १६ ॥ प्रतिमादिकृतापूजाविगुणासफलानहि ॥ अचलेवाचलेवापिपूजालिंगेप्रशस्यते ॥ १७ ॥ चलस्यपूजनंवक्ष्येस्थापनोद्वासनेतथा ॥ तेउभेनविजानातिकश्चिन्मुनिरपिक्वचित् ॥ १८॥ स्थापयंतिहृदब्जेवैगोपयंतियजंतिच ॥ उद्वासयंतिदेवेशंशंकरंयोगिनःसदा ॥ १९ ॥ क्रियाचातीवहोतॄणांवह्नौदेवंत्रियंबकम् ॥ पूजकानामशेषाणांशिवलिंगेमहेश्वरम् ॥ १२० ॥ लिंगस्यस्थापनंपूजाउद्वासनमथैवच ॥ धारणंशंकरस्यैवलिंगमेवमहेश्वरम् ॥२१॥ सञ्जिकंपरमोत्कृष्टस्वर्णचैवविनिर्मितम् ॥ राजतैर्वादलैःकार्यंराजतैर्वैणवैस्तुयत् ॥२२ ॥ लतासूत्रैरथोवापिरचितंदारुणाथवा ॥ वस्त्रेणवाथरचितंमृदाविरचितंभवेत्॥२३॥ तत्रसंवेष्टयवस्त्रेणसुगंधेनसमन्विते ॥ धौतवस्त्रयुगेशुद्धेमृद्वासनसमन्विते ॥ २४॥ शीतोष्णरहितेपादचतुष्टयसमन्विते ॥ प्रावृतिच्छेदनोपेतेक्रिमिकीटविवर्जिते ॥ २५ ॥ धौतेनमृदुवस्त्रेणसर्वतोवेष्टयतंशिवम् ॥ विन्यस्यसञ्जिकामध्येप्रावृत्यचपुनर्विभुम् ॥ २६ ॥ एषाहिसञ्जिकारामदेवस्याग्रेतिकीर्तिता ॥ तस्यचस्थापनंपाठोरहस्येचमहेशितुः ॥ २७ ॥ अथवाभित्तिमूलेस्याद्देववेद्यामथापिवा ॥ सुरक्षितेतथादेशेरक्षकंचनियोजयेत् ॥ २८ ॥ प्राणादेरविनाभावंकुर्वीतनियमैःसह ॥ एतद्धिराजसंप्रोक्तंस्थापनंपरमात्मनः ॥ २९ ॥ सात्विकंस्वसमीपस्थंधारणंतामसंपुनः ॥ धारणंगात्रसंस्पर्शमशेषदेहगोपनम् ॥ ३० ॥ मस्तकेधारणंमुख्यंब्रह्मणाचतथाकृतम् ॥ विन्यस्यमुकुटस्यांतेधारणंशुभमुच्यते ॥ ३१ ॥ ललाटेधारणंशस्तंयथालक्ष्म्याधृतंशुभम् ॥ बाणेनचधृतंमूर्ध्निदक्षिणोरसिवापुनः ॥ ३२ ॥ कर्णेचहरकर्णेनमुनिनापरमर्षिणा ॥ विनिर्भिद्यतथागात्रंलोहस्थानंप्रकल्प्यच ॥ ३३ ॥ धारयंतितथालिंगंराक्षसाःकेचिदुत्तमाः ॥ अनिकेतनमर्त्यानामशक्तानांशिरोधृतिः ॥ ३४ ॥ अधमाधममाख्यातंनीवीबंधादिधारणम् ॥ तेषुतूच्छिष्ट

१ अथाविशत्-इ० पा० । २ अथवादेहगोपनम्-इ० पा० ।

संप्राप्तौमस्तकेधारणंभवेत् ॥ १३५ ॥ अधमाधमवृत्तीनांसदावैलिंगधारणम् ॥ पापिनामपिचाश्चर्यंयमलोकेनविद्यते ॥ ३६ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
चित्रगुप्तेनलिखितालल्लाटेयालिपिर्दृढा ॥ तयातुलिप्यानियतंनरकंकथमन्यथा ॥ १३७ ॥ करोतिपूजनंशंभोःपापंनाशयतेकथम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥
पापंनाशयतेकृत्स्नमपिजन्मशतार्जितम् ॥ १३८ ॥ भर्त्सनात्सर्वपापानांस्मरणाच्चमहेशितुः ॥ भस्मेतिपदमाख्यातंतस्यधारणमुत्तमम् ॥ १३९ ॥ य
थाविधिलल्लाटेवैवह्निवीर्यप्रधारणात् ॥ नाशयेल्लिखितांयामींपटस्थामिवहव्यभुक् ॥ १४० ॥ कर्णोपरिकृतंपापंनष्टंस्यान्मुखधारणे ॥ कंठेचधारणा
त्कंठभोगादिकृतपातकम् ॥ १४१ ॥ बाह्वोर्बाहुकृतंपापंवक्षसिमनसाकृतम् ॥ नाभ्यांशिश्नकृतंपापंपृष्ठेगुदकृतंतथा ॥ १४२ ॥ पार्श्वयोर्धारणाद्राम
परस्त्र्यालिंगनादिजम् ॥ तद्भस्मधारणंशस्तंसर्वत्रैवत्रिपुंड्रकम् ॥ १४३ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांत्रय्यग्नीनांचधारणम् ॥ गुप्त्यैलोकत्रयाणांचधारणंतेन
वैकृतम् ॥ ४४ ॥ धृतंपंचदशस्थानेशुद्धंभस्माभिमंत्रितम् ॥ कोष्ठयुग्मेबाहुयुग्मेकोष्ठोपरियुगेतथा ॥ ४५ ॥ धारणंसर्वदेहानांपूजायैधर्मसंमतम् ॥
भस्माशनाभस्मशय्याभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ ४६ ॥ भस्मस्नानाःसदापापैर्मुच्यंतेनात्रसंशयः ॥ आदौब्राह्मणदीक्षायांत्रियायुषमितिस्मृतम् ॥ ४७ ॥
प्रसवेचमनुष्याणांभूतावेशेपिरक्षकम् ॥ सर्पादिविषहान्यर्थंसर्वेषांसाधनंत्विदम् ॥ ४८ ॥ अपिवावैष्णवोमर्त्यअथवापीतरोजनः ॥ भस्मस्नायीभस्म
युक्तःकर्मस्वधिकरोतिवै ॥ ४९ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ भस्ममाहात्म्यमादौमेभस्मायुष्यंहिकस्यवै ॥ कथंहिरक्षतेह्येतत्सर्वंमेतद्वदस्वमे॥१५०॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धनेहेतुस्त्रिविधस्यापिदेहिनः ॥ पापघ्नंशीतमुष्णंचस्पर्शाच्छिवपदप्रदम् ॥ ५१ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिचेतिहा
संपुरातनम् ॥ आसीद्वासिष्ठवंश्यस्तुधनंजयइतिद्विजः ॥१५२॥ तस्यभार्याशतंचासीद्रूपलावण्यसंयुतम् ॥ तासामेकातुसुषुवेशामाकाकरुणंमुने॥१५३॥
भार्याणांसंख्ययारामसुताश्चासंस्तपस्विनः ॥ पित्राविभागस्तेषांचविषमःपरिकल्पितः ॥५४॥ भ्रातॄणांचतदाह्येववैरबंधोमहानभूत् ॥ नराणामेकजातीनां
वैरंनियतमेवतु॥५५॥अथासौकरुणोगत्वाभवनाशिनिकातटे॥नानामुनिगणैःसार्द्धंनरसिंहदिदृक्षया॥५६॥नृसिंहदर्शनार्थंतुब्राह्मणेनतुकेनचित्॥ उत्कृष्टफ
लितंवीरमानीतंरूपगंधवत् ॥ ५७ ॥ करुणस्तुतदादायव्यजिघ्रत्फलमुत्तमम् ॥ तत्रस्थिताद्विजगणाःशापेनतमयोजयन् ॥ ५८ ॥ मक्षिकाभवपापात्म
न्वर्षाणांशतमप्यतः ॥ शापावसानंभवितादधीचेनमहात्मना ॥ ५९ ॥ अथमक्षिकतांप्राप्तोभार्यामिदमभाषत ॥ मक्षिकात्वमहंप्राप्तोमांशुभेपालयस्व
भोः ॥ १६० ॥ इत्युक्त्वासतथाभूतोबभ्रामचततस्ततः ॥ अथैवंविधमाज्ञायज्ञातयःपापनिश्चयाः ॥ १६१ ॥ तद्धेयत्नमास्थायतैलमध्येह्यपातयन् ॥

१ ज्ञातित्वे चैकनाशित्वे-इ० पा० ।

मृतंपतिमथादायदुःखितासाकृशोदरी ॥१६२॥ तद्दुःखशमनार्थायप्राहदेवीत्वरुंधती ॥ अमुंसंजीवयाम्यद्यभस्मनैवशुचिस्मिते ॥६३॥ अथाग्निहोत्रजंभ
स्मअरुंधत्यैन्यवेदयत् ॥ मृत्युंजयेनमंत्रेणमृतजंतौतथाक्षिपत् ॥ ६४ ॥ मंदवायुंतथाचक्रेव्यजनेनशुचिस्मिता ॥ उदतिष्ठत्ततोजंतुर्भस्मनोस्यप्रभाव
तः ॥१६५॥ ततोवर्षशतेपूर्णेज्ञातिरेकोह्यमारयत् ॥ मृतेभर्तरिसासाध्वीदुःखिताचशुचिस्मिता ॥१६६॥ दधीचंनामविप्रेंद्रंमहामाहेश्वरंमुनिम् ॥जगामश
रणंसाध्वीप्राहविप्रस्तपोधनः ॥ ६७ ॥ त्रियायुषाविहीनंतुजमदग्निंतपोनिधिम् ॥ भस्मैवजीवयामासकश्यपंचतथाविधम् ॥ ६८॥ देवानपितथाभूतान्मा
मप्येतादृशंपुरा ॥ तस्मात्तुभस्मनाजंतुंजीवयामितवानघे ॥ ६९ ॥ इत्येवमुक्त्वाभगवान्दधीचोमहेश्वरंवैशरणंजगाम ॥ भस्माभिमंत्र्याथकरेगृहीत्वासं
जीवयामासधवंसुसाध्व्याः ॥ १७०॥ महेशस्यकरस्पर्शाद्विशापःकरुणोभवत् ॥ स्वरूपंचततोगत्वास्वमाश्रमपदंययौ ॥७१॥ दधीचमपिसासाध्वीगृहमा
नीयभोजने ॥ प्रार्थयामासविप्रर्षिंभुक्तवानथसद्विजः ॥ ७२ ॥ भुक्तवत्यथविप्रेंद्रेकोटिशिष्याःसमागताः ॥ अथदेवाःसमायाताभस्मोद्धूलितविग्रहाः॥७३॥
नमस्कृत्यदधीचंतुपप्रच्छुःशिवकांक्षया ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ अस्माकंतुपुराज्ञानंनष्टमासीन्महामते ॥ ७४ ॥ गौतमस्यतुभार्यांवैदृष्ट्वाकामातुरावयम् ॥
तथाचधर्षितादेवीविवाहकृतमंगला ॥ ७५ ॥ तांवैकामयमानानांनष्टंज्ञानमभूच्चनः ॥ ततःसर्वेवयंभूतागतादुर्वाससंमुनिम् ॥ ७६ ॥ सउवाचाधुनासर्वम
पनेष्यामिवोमलम् ॥ शतरुद्रियमंत्रेणमंत्रितंशंभुनास्वयम् ॥७७॥ ममापिदत्तंतेनैवब्रह्महत्यादिशांतये ॥इत्येवमुक्त्वादुर्वासादत्तवान्भस्मचोत्तमम्॥७८॥
अथतद्वचनात्सर्वेवयंविकृतचेतनाः ॥ शतरुद्रियमंत्रेणभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ ७९ ॥ निर्धूतपातकाःसर्वेसंवृत्तास्तत्क्षणेनहि ॥ आश्चर्यमेतज्जानीमोभस्म
सामर्थ्यमीदृशम् ॥ १८० ॥ दधीचउवाच ॥ शैवस्यभस्मनःशक्तिंसंक्षेपेणवदामिवः ॥ विस्तरेणनशक्येतवक्तुंवर्षशतैरपि ॥ ८१ ॥ अत्रवःकीर्तयिष्या
मिपुरावृत्तंतुदेवयोः ॥ हरिशंकरयोःसर्वब्रह्महत्यादिनाशनम्॥८२॥ पुराचैकार्णवेघोरेब्रह्मणःप्रलयेसति ॥ महाविष्णुस्तुभगवाञ्छेतेस्मप्रलयांभसि॥८३॥
तस्यपार्श्वद्वयंप्राप्यब्रह्मांडानांशतद्वयम् ॥ विंशतिःपादयोःपार्श्वेविंशतिर्मस्तकांतरे ॥ ८४ ॥ नासामौक्तिकभावेनब्रह्मांडमदधात्प्रभुः ॥ तत्राभिमंडलेके
चिल्लोमशाद्यामुनीश्वराः ॥ ८५ ॥ तपस्तपंतःसुमहदीश्वरंपर्युपासते ॥ अथविष्णुर्महातेजाश्चितामापसिसृक्षया ॥ ८६ ॥ ध्यानयोगपरोभूत्वानकिंचित्पर्य
पश्यत ॥ अथदुःखेनमहतारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ ८७ ॥ एतस्मिन्नंतरेदीप्तिःकाचिल्लोकविलक्षणा ॥ दृष्ट्वाचहरिणाभीत्यालोचनेचनिमीलिते ॥८८॥ आ
गम्यमानोगोक्षीरसमतेजाःसगात्रवान् ॥ संग्रथ्यकोटिब्रह्मांडदामयुग्मंकरद्वये ॥ ८९ ॥ दधानमुरसाधामकोटिब्रह्मांडकल्पितम् ॥ ब्रह्मांडमेकंनिपतदुत्प

१ शिवकारणम्-इ०, शिवमंत्रिकाम्-इ० च पा० । २ न-ई० पा० ।

तच्चकरद्वये ॥ १९० ॥ सर्वाभरणसंयुक्तंतथाभूतंतमव्ययम् ॥ विष्णुस्तुष्टावचाहष्ट्वादर्शनायचतस्यवै ॥ ९१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नमस्तेदेवदेवे
शनमस्तेशाश्वताव्यय ॥ नजानेहंभवंतंभोस्त्वंचवेत्तिसनमोनमः ॥ ९२ ॥ जानामिनचतेभावंदुर्निरीक्ष्याचतेद्युतिः ॥ माणिक्यकुंडलंहेमदामजालवि
भूषितम् ॥ ९३ ॥ रत्नांगुलीयंसुभगंबाहुकोष्ठविभूषणम् ॥ तनुरक्तोत्तमाकीर्णदीप्तायतविलोचनम् ॥ ९४ ॥ बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्य
यम् ॥ कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥९५॥ स्निग्धाधोन्नतचार्वंगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितंप्रसन्नास्यंविभुंबालेंदुदर्शनम् ॥९६॥ विज्ञानर
क्तवसनंवेदकल्पितभूषणम् ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिचक्षुर्मेदीयतांविभो ॥ ९७ ॥ दीनांधकृपणाज्ञाननष्टस्यशरणंभव ॥ अथदिव्यंददौचक्षुःस्वात्मदर्शन
शक्तिमत् ॥ ९८ ॥ अथदृष्ट्वाहरिःशंभुंत्रिनेत्रंपुरतःस्थितम् ॥ कोभवानित्युवाचाथनजानेत्वांमहायशः ॥ ९९ ॥ प्रणामंकेवलंकर्तुंशक्तोस्मिनहिवेदितुम् ॥
॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ तवज्ञानंप्रदास्यामिकुरुस्नानंचवारुणम् ॥ २०० ॥ भस्मस्नानंततःपश्चात्ततोज्ञानंवदाम्यहम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
मत्स्नानयोग्यंसलिलंनचातिष्ठतिकुत्रचित् ॥२०१॥ इत्युक्तोथनिषण्णस्तुब्रह्मांडासक्तविग्रहः ॥ ऊरुदघ्नजलेस्नातुंनयोग्यमभवद्धरेः ॥ २ ॥ शंभुर्जहासस्ना
नायजलमत्याधिकंत्वहो ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथदेवःशिवोविष्णुंभालाक्षेणव्यलोकयत् ॥ ३ ॥ विलीनसूक्ष्मावयवंवामाक्षेणव्यलोकयत् ॥
ततःसूक्ष्मतनुर्विष्णुःशीतदेहश्चशंभुना ॥ ४ ॥ उक्तश्चस्नाहिभोविष्णोह्रदएषविकल्पितः ॥ ततोह्रदेहरिःस्नातुंहरांकेकल्पितेतदा ॥ ५ ॥ प्रवेष्टुंनश
शाकाथगंभीरेतदभ्रदस्यतु ॥ हरिराहचनोपंथाह्रदस्यास्यप्रवेशने ॥ ६ ॥ मार्गोमेदीयतांदेवतमथोशंभुरब्रवीत् ॥ कोटियोजनगंभीरंजलमेतन्महत्पु
रा ॥ ७ ॥ निविष्टस्यैवभवतऊरुदघ्नंजलंविभो ॥ इदानींतिष्ठतश्चापिनप्रवेशोह्रदेकथम् ॥ ८ ॥ अष्टांगुलप्रमाणोयमूरुस्तस्मिन्ह्रदेचमे ॥ पश्यामिप्रविश
त्वंचपादस्पर्शंददामिते ॥ ९ ॥ वाक्यमेकंतुसोपानंवेदंमद्वाक्यनिस्सृतम् ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ शब्दारोहणसामर्थ्यंकस्यापीहनविद्यते ॥ २१० ॥
मूर्तस्यग्रहणंशक्यंग्रहणंवाकथंश्रुतेः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुंसःशक्तिर्नवस्तूनांधारणारोहणादिषु ॥ ११ ॥ गृहाणेमंमहावेदंजग्राहहरिरप्यथ ॥
नम्रकरश्चाशक्तेर्हिपतान्निवजनार्दनः ॥ १२ ॥ नचशक्यंमयाधर्तुमितिप्राहशिवंहरिः ॥ शिवःप्रहस्यानिपतीपात्यतीवमहाह्रदे ॥ १३ ॥ तत्सोपानमथा
रुह्यस्नातुमर्हसिकेशव ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ वेदेसोपानभूतेहिऊरुदघ्नोपलब्धिनि ॥ १४ ॥ तत्रस्नात्वासविधिनाबहिरुत्तीर्यचोक्तवान् ॥ स्नातो
स्मिकिमतःकार्यंशंभुराहहरिंततः ॥ १५ ॥ ध्यायसेत्हृदयेकिंत्वंनचकिंचिद्वदस्वमे ॥ हरिर्नकिंचिदित्याहतमथोशंभुरुक्तवान् ॥ १६ ॥ भस्मस्नानेनसं

१ ददामिते–इ० पा० ।

शुद्धोवेत्स्यसेपरमंशुभम् ॥ दीक्षितस्यहितच्छस्तंतद्दर्शांकरवाण्यहम् ॥ २१७ ॥ ॥ दधीचिउवाच ॥ ॥ स्ववक्षःस्थितभस्मैकंनखेनादायशंकरः ॥ प्रणवेनाभिमंत्र्याथगायत्र्याब्रह्मभूतया ॥ १८ ॥ अंगुलिभ्यामुपादायशिवःपंचाक्षरेणवै ॥ हरिमस्तकगात्रेषुसर्वेष्वपिसमाक्षिपत् ॥ १९ ॥ शांतदृष्ट्यानिरीक्ष्याथजीवेत्याहहरिंहरः ॥ ध्यायस्वकिंतेहृदयेसचध्यानपरोभवत् ॥ २२० ॥ अपश्यद्धृदयेदीपंदीर्घाकारमतिप्रभम् ॥ हरिराह शिवंसाक्षाद्दीपोदृष्टोमयेतिच ॥ २१ ॥ शिवःप्राहनतेज्ञानंपरिपक्कमथोहरे ॥ भस्मभक्षयतेज्ञानंसमग्रंसंभविष्यति ॥ २२ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ भक्षयिष्येशुभंभस्मस्नातोहंभस्मनापुरा ॥ दृष्ट्वेश्वरंभक्तिगम्यंभस्माभक्षयदच्युतः ॥ २३ ॥ तत्राश्चर्यमतीवासीत्पक्वबिंबसमद्युतिः ॥ वासुदेवः शुद्धमुक्ताफलवर्णोभवत्क्षणात् ॥ २४ ॥ ततःप्रभृतिशुक्लोसौवासुदेवःप्रसन्नवान् ॥ पुनर्ध्यानपरोभूत्वादीपमध्येचपूरुषम् ॥ २५ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंत्रिनेत्रंद्विभुजंशिवम् ॥ वरदंदक्षिणेहस्तेवामेचाभयदंविभुम् ॥ २६ ॥ पंचवर्षीयवपुषंशरच्चंद्रायुतद्युतिम् ॥ माणिक्यकुंडलंहेमदामजालविभूषितम् ॥ २७ ॥ रत्नांगुलीयसुभगंबाहुकोष्ठसुभूषणम् ॥ तनुरक्तोष्ठमाकर्णदीर्घायतविलोचनम् ॥ २८ ॥ बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्ययम् ॥ कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥ २९ ॥ स्निग्धोन्नतसुचार्वंगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितंप्रसन्नास्यंबालेंदुदर्शनंविभुम् ॥२३०॥ विज्ञानरक्तवसनंवेदकल्पितनूपुरम् ॥ वामांगुलीयमध्यस्थमणिप्रणवमव्ययम् ॥ ३१ ॥ दृष्टवानथतंविष्णुःकृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ अथाहशंभुर्भोविष्णोहृदिदृष्टंत्वयाकिमु ॥ ३२ ॥ हरिराहपुरादृष्टःपुरुषःशांतविग्रहः ॥ इत्युदीर्यमहाविष्णुःशिवपादेपपातह ॥ ३३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ नशक्तिभस्मनोजानेप्रभावंवाकुतस्तव ॥ नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुत्वामेवशरणंगतः ॥ ३४ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ वरंवृणुमहाभागमनसायंत्वमिच्छसि ॥ शिववाचमथाकर्ण्यहरिर्वव्रेवरोत्तमम् ॥ ३५ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ त्वत्पादयुगलेशंभोभक्तिरस्तुसदामम ॥ अथदत्वावरंशंभुरिदमाहवचोहरिम् ॥ ३६ ॥ भस्मधारणसंपन्नोममभक्तोभविष्यसि ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ इत्थमुक्तंमहाज्ञानंभस्मसंभवमादितः ॥ ३७ ॥ तस्माद्यूयंसुराःसर्वेधारयध्वंतदादरात् ॥ विस्मयोत्फुल्लनयनादेवाश्चासंस्तदस्त्विति ॥ ३८ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयात्यसौशांकरंपदम् ॥ २३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेभस्ममाहात्म्येपंचोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ छ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धनंभस्माशनंदृष्टंमहामुने ॥ परलोकगतिंदातुंशक्तमेतंवदस्वमे ॥ १ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अत्रतेकथयिष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ चित्रगुप्तयमाभ्यां

१ करुणब्राह्मणपत्नीयम् ।

चयद्विख्यातंबभूवह ॥ २ ॥ मिथिलायांपुराकश्चिच्छुनःपर्यटतेक्षुधा ॥ पुराजन्मशतात्पूर्वंब्राह्मणःपापनिश्चयः ॥ ३ ॥ पूर्वेवयसिवेदाढ्यःशास्त्राढ्यश्चसु
बुद्धिमान् ॥ सस्नातुंजाह्नवींगत्वास्नानंकृत्वापितॄनपि ॥ ४ ॥ देवानृषीन्समभ्यर्च्यययौ[1]प्रात्तलिकापुरम् ॥ प्रतिश्रयमथोचक्रेब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ ५ ॥
तत्रैकाक्षत्रियसुतायौवनस्थाहतप्रिया ॥ भ्रष्टराज्याचषट्कोटिनिष्कद्रव्येणसंयुता ॥ ६ ॥ भुक्त्वाथशयितंविप्रंसर्वावयवसुंदरम् ॥ रात्रौचंद्रोदयेशुद्धे
ज्योत्स्नाहसितदिङ्मुखे ॥७॥ ब्राह्मणाभ्याशमागत्यतमुदीक्ष्येदमब्रवीत् ॥ कुतस्त्वमागतोविप्रकंवादेशंगमिष्यसि ॥८॥ ॥ब्राह्मणउवाच ॥ ॥अकाल
चर्यासर्वेषांशंकामुत्पादयेद्ध्रुवम् ॥ वयःस्थयोर्मिथोवादोरहस्येहास्यमंदिरे ॥९॥ ॥क्षत्रियोवाच ॥ ॥ कथाप्रसंगेयात्रायांतीर्थेदेशादिविप्लवे ॥ दुर्भिक्षेग्रा
मदहनेरहोवादोनदूषितः ॥ १० ॥ प्रतिश्रयस्तुमद्गेहेभवतैवपुराकृतः ॥ मद्गेहवासिनीचाहंनशंकात्विहकस्यचित् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ तूष्णीं
भावोमयाकार्योगच्छत्वंशीघ्रमग्रतः ॥ इत्युक्ताब्राह्मणेनासौमनसेदमचिंतयत् ॥ १२ ॥ अनेनसंगमोमह्यंयथाभूयात्तथाविधि ॥ रोदनंतुकरिष्या
मितथायास्यतिसांत्वितुम् ॥ १३ ॥ मांचसांत्वयितुंप्राप्तोमांसमुत्थापयिष्यति ॥ अहमुत्तिष्ठमानैवदोर्लताकंठसंगिनी ॥ १४ ॥ कुचयुग्मेनतद्गात्रं
स्पर्शयंतीविमूर्च्छिता ॥ गतभानांहिमांदृष्ट्वानिषण्णःस्वयमेवसः ॥ १५ ॥ उत्संगेमामकंदेहंनिधास्यतिद्विजाग्रणीः ॥ अचेतनेववसनमपास्यरुदती
वच ॥ १६ ॥ सुस्निग्धंरोमरहितंपक्काश्वत्थदलाकृति ॥ दर्शयिष्यामितत्स्थानंकामगेहंसुगंधिच ॥ १७ ॥ मयैवविलुठंत्यांगेतस्यवस्त्रम
पास्यते ॥ विं[3]लुप्यमानसंतस्यकरिष्येस्ववशंद्विजम् ॥ १८ ॥ अदृष्टौयादृशंचित्तंदृष्टौनैतादृशंभवेत् ॥ दर्शनेयादृशंचित्तंसंलापेनैवतादृशम्
॥ १९ ॥संलापेयादृशंचित्तंहास्योक्तौनैवतादृशम् ॥ हास्योक्तौयादृशंचित्तंस्पर्शनेनैवतादृशम् ॥ २० ॥ स्पर्शनेयादृशंचित्तंयोनिदृष्टौनतादृ
शम् ॥ तद्दृष्टौयादृशंचित्तंयोनिस्पर्शेनतादृशम् ॥ २१ ॥ बाहुमूलकुचद्वंद्वस्वयोनिस्पर्शदर्शनात् ॥ कस्यनस्खलतेचेतोरेतःस्कन्नंचनोभवेत्
॥ २२ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाक्षत्रियागृहमभ्यगात् ॥ स्वगृहद्वारमासाद्यमंदंमंदंरुरोदवै ॥ २३ ॥ चिरंकालंचरुदि
तंब्राह्मणःकरुणानिधिः ॥ २४ ॥ स्त्रीबालवृद्धातुरराजयोगिनांविषाग्नितोयाद्रिनिपातनादिना ॥ दुःखस्यचैवोद्धरणंप्रशस्यतेकूपस्य[4]दानेनसमंवदं
ति ॥ २५ ॥ इत्थंविचार्यविप्रोसौशुचिर्भूतःप्रसन्नधीः ॥ तस्याःसमीपमगमत्तामुवाचततोद्विजः ॥ २६ ॥ अलंशोकेनमहताइहामुत्रविरोधिना ॥
शरीरशोषणेह्येतच्चित्तविध्वंसनंतथा ॥ २७ ॥ त्यजशोकमिमंबालेनचार्थःशोचितेनवै ॥ शोककस्यकारणंकिंवायेनेत्थंरुद्यतेत्वया ॥ २८ ॥ ॥ दधीच

१ मातल्लिकापुरम्–इ० पा० । २ सद्मचात्मनः–इ० पा० । ३ लोलुप्य चित्तं तस्येत्थमात्माधीनं करोम्यहम्–इ० पा० । ४ खातेन–इ० पा० ।

उवाच ॥ ॥ एवमुक्ताद्विजेनाथनसाकिंचिदुवाचह ॥ मूर्च्छितेवापतद्भूमौतमदृष्ट्वेववीक्षते ॥ २९ ॥ तामथोत्थापयामासब्राह्मणःपरमार्थवित् ॥ उत्थि
तोत्थापितातेननिपपातपुनःपुनः ॥ ३० ॥ पतितांपतितांविप्रोनिषद्योत्थाप्यतांपुनः ॥ अंकमारोपयामासप्रममार्जविलोचने ॥ ३१ ॥ अथसामूर्च्छिते
वाशुवसनंपरिमुच्यतम् ॥ दर्शयंतीस्तनौगुह्यंबाहुमूलेविलोचने ॥ ३२ ॥ आलंब्यकंठेबाहुभ्यांस्तनाभ्यामस्पृशद्द्विजम् ॥ चंद्रातपश्चविशदोमंदमारुत
संभवः ॥ ३३ ॥ अथचिंतापरोविप्रोनैवकार्यमिदंमम ॥ पितुर्वामातुरुचितंपत्युर्वाथगुरोस्तथा ॥ ३४ ॥ असंबुद्धस्यमेसर्वंविपरीतंविभातिवै ॥ अथका
मःसमायातोरहस्येस्थितयोस्तयोः ॥ ३५ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्विजंकामोदुरात्मवान् ॥ स्मरबाणातुरोविप्रश्चिंतयामासकामुकः ॥ ३६ ॥ इयंसुचारु
सर्वांगीकामिनीवप्रदृश्यते ॥ नोचेद्योनिमुखेह्यस्याःकथंरोमांचसंभवः ॥ ३७ ॥ तदेतस्याःकुचस्पर्शात्सर्वंव्यक्तंभविष्यति ॥ इतिसंचिंत्यमनसाकुचौयो
निंद्विजोऽस्पृशत् ॥ ३८ ॥ सापिमूर्च्छितरूपेवमंदस्मितमुखाभवत् ॥ आलिलिंगद्विजंगाढमाननंचचुचुंबह ॥ ३९ ॥ तयोरथसमायोगोवर्षाणांशतमप्य
भूत् ॥ गतेवर्षशतेपश्चादेकस्मिन्दिवसेद्विजः ॥ ४० ॥ स्नातुंययौनदींप्रातःसापिविप्रप्रसंगतः ॥ स्नानंतत्रतथाचक्रेपुराणंश्रुतवानथ ॥ ४१ ॥ कौर्मंसमस्त
पापानांनाशनंशिवभक्तिदम् ॥ इदंचपद्यंशुश्रावपुराणज्ञेनभाषितम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्महामद्यपःस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः ॥ कौर्मंपुराणंश्रुत्वैवमुच्यतेपातकात्त
तः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंविप्रःपौराणिकमभाषत ॥ मयाकृतानांपापानांनचसंख्यास्तिकाचन ॥ ४४ ॥ अशेषपापसंदोहनाशनंतदिहोच्यताम् ॥
॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ आराधयस्वदेवेशंशंकरंत्रिदशेश्वरम् ॥ ४५ ॥ तस्यसंपूजनाद्विप्रसर्वंपापंविनश्यति ॥ पापमेवतमःप्रोक्तंज्ञानदीपेननश्य
ति ॥ ४६ ॥ अथवापूजयाविप्रसमस्ताघविनाशनम् ॥ ज्ञानपूजाविहीनानांनरकेपतनंध्रुवम् ॥ ४७ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथद्विजोह्यभिगतः
शिवालयमनुत्तमम् ॥ द्रोणपुष्पसहस्रेणपूजयामासशंकरम् ॥ ४८ ॥ गृहंजगामचततोभोजनंकृतवानथ ॥ विहायक्षत्रियांविप्रोजगामेष्टांभुवं
ततः ॥ ४९ ॥ हविष्यमन्नमादायभुक्त्यशक्तेःशिवालयम् ॥ गत्वादीपस्थिताज्येनभोजनंकृतवान्बहिः ॥ ५० ॥ अथमृत्युवशंप्राप्तोयमलोकंजगामवै ॥
॥ यमउवाच ॥ ॥ त्वयाकृतानांपापानांकेषांचिन्नाशनंपुरा ॥ ५१ ॥ त्वयैकदिवसेपूजाशंकरस्ययतःकृता ॥ तवपापसहस्रंचप्रणष्टंभवतोद्विज ॥ ५२ ॥
स्थितानामपिपापानांफलंनरकपातनम् ॥ वर्षकोटिद्वयंविप्रश्वानजन्मशतंपुनः ॥ ५३ ॥ शिवदीपाज्यहरणात्फलंनरकसेवनम् ॥ नरकेचस्थितिस्त
स्यशतवर्षंसुभीषणम् ॥ ५४ ॥ कुंभीपाकेचकाष्ठत्वंभस्मभूत्वापुनःपुनः ॥ वर्षाणांदशकंत्वेवंकृमिभुक्तिःपरंदश ॥ ५५ ॥ पुनश्चदीपवर्तित्वंव

१ उत्थापितापितेनासौ–इ०पा० । २ ध्रुवंनापांसुनिर्गमः–इ० पा० ।

र्णाणांचतथादश ॥ श्लेष्मामेध्यपुरीषेषुमूत्ररेतोह्रदेषुच ॥ ५६ ॥ उन्मज्ज्यचनिमज्ज्याथश्लेष्मविण्मलभोजनम् ॥ ततोनरकशेषेणश्वानजन्मशतं परम् ॥ ५७ ॥ यमवाक्यमितिश्रुत्वाब्राह्मणोनिपपातच ॥ अथतस्यप्रियाभार्यापतिंचिंतापराभवत् ॥ ५८ ॥ एतस्मिन्नंतरेतस्याःसमीपंना रदोभ्यगात् ॥ नारदस्यपपातासौपादयोरतिदुःखिता ॥ ५९ ॥ तामुत्थाप्यमुनिःशुद्धांगतायुषमभाषत ॥ अयिमुग्धेविशालाक्षिभर्तारंगंतुम र्हसि ॥ ६० ॥ भर्तातेहिविशालाक्षिमृतोबंधुविवर्जितः ॥ नरोदितव्यंतेभद्रेज्वलनंप्रविशस्वभोः ॥ ६१ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अशक्यंयदिवाशक्यंमयागं तुंमुनेवद ॥ अग्निप्रवेशकालोवैव्यतीतोनभवेद्यथा ॥ ६२ ॥ नारदउवाच ॥ योजनानांशतंत्वेकमितःस्थानात्पुरंहितत् ॥ श्वोदाहःकिलविप्रस्यभविता गंतुमर्हसि ॥ ६३ ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ ॥ दूरस्थितंकायनाथंगंतुमर्हामिहेमुने ॥ तद्वचस्तुसमाकर्ण्यनारदस्तामभाषत ॥६४॥ विपंचीनालसंस्थात्वंभव गच्छाम्यहंक्षणात् ॥ इत्युदीर्यतदागत्वात्वरांचक्रेगतंचतत् ॥६५॥ देशंनष्टद्विजस्थानंतामुवाचाव्ययांमुनिः ॥ रोदनंनेहकर्तव्यंयदितत्राग्निमेष्यसि॥६६॥ पापंयदिकृतंभद्रेपरपूरुषसेवनम् ॥ एतद्विशुद्धयेपुत्रिप्रायश्चित्तंसमाचर ॥ ६७ ॥ तवोपपातकव्रातनाशोवह्निप्रवेशनात् ॥ नान्यत्पश्यामिनारीणांसर्व पापोपशांतये ॥६८॥ अग्निप्रवेशंमुक्त्वैकंप्रायश्चित्तंजगत्त्रये ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथनारदवाक्येननोदितासावचोब्रवीत् ॥६९॥ अग्निप्रवेशेनारीणां किंकर्तव्यंमहामुने ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ स्नानंमंगलसंस्कारोभूषणांजनधारणम् ॥७०॥ गंधपुष्पंतथाधूपंहरिद्राक्षतधारणम् ॥ मंगलंचतथासूत्रंपादा लक्तकमेवच ॥ ७१ ॥ शक्त्यादानंप्रियोक्तिश्चप्रसन्नास्यत्वमेवच ॥ नानामंगलवाद्यानांश्रवणंगीतकस्यच ॥ ७२ ॥ व्यभिचारकृतेपापेतत्पापस्यप्रशां तये ॥ अतीतंपातकंस्पृष्ट्वाप्रायश्चित्तंतदीरितम् ॥ ७३ ॥ कुर्यादथस्वकांभूषांविप्रायप्रतिपादयेत् ॥ भूषाभावेस्वकीयेनप्रायश्चित्तंतुकारयेत् ॥ ७४ ॥ नान्यथातस्यपापस्यनाशनंवेतिकुत्रचित् ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामिहरिद्रामेनविद्यते ॥७५॥ भूषणंकिमुतब्रह्मन्सर्वमेतत्प्रदीयताम् ॥ नारदउवाच॥ ॥ नह्यस्तिकिंचित्सौभाग्यद्रव्यमन्यत्त्वपेक्षया ॥७६॥ ॥दधीचउवाच॥ ॥ अथक्षणेनाभ्यगमत्कैलासंशिवमंदिरम्॥गिरिजामथदृष्ट्वासौप्रणिप त्येदमब्रवीत् ॥ ७७ ॥ हरिद्रादीयतांमातर्भूषणानिचसूत्रकम् ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विधवायैमयाकिंचिद्भूषणंदीयतांकथम् ॥ ७८ ॥ मयादत्तेहित स्मिन्वैवैधव्यंनोपपद्यते ॥ नारदउवाच ॥ मातर्नविधवायावद्धवांगवर्ततेस्त्रियः ॥ ७९ ॥ आदाहात्सूतकंनास्तितिष्ठेत्सौभाग्यमुत्तमम् ॥ पार्वत्युवाच ॥ नचान्यदेहोमद्भूषांहरिद्रांधर्तुमर्हति ॥ ८० ॥ भूषणादौमयादत्तेचिरंजीवितमिष्यते ॥ दीयतेहिजयंत्यैवसर्वमेतत्त्वयोदितम् ॥ ८१ ॥ जयंतींसजगामाथत यादत्तमथाहरत् ॥ स्नपंत्याअव्ययायास्तुहरिद्रांदत्तवान्मुनिः ॥ ८२ ॥ ततःससूक्ष्मवसनभूषणानिमुनिर्ददौ ॥ आहचैनांतवांतेष्टिंकःकरोतिनियुंक्ष्व

तम् ॥ ८३ ॥ अव्ययोवाच ॥ त्वयैवमेसमस्तानांक्रियाणांकारणंमुने ॥ पितासिसर्वंकुर्वेद्यनमस्तेमुनिसत्तम ॥ ८४ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥अथतंब्राह्मणंद ग्ध्वानारदस्तामुवाचह॥अव्ययेगच्छदहनंप्रविशत्वंयदीच्छसि॥८५॥अथसाभूषितासाध्वीत्रिःप्रदक्षिणपूर्वकम्॥नारदंतुनमस्कृत्यगौरांगीमर्पयन्मनः ८६॥ सुसूक्ष्मंमंगलंसूत्रंहरिद्रामक्षतांस्तथा ॥ कुसुमानिचवासांसिकस्तूरीचंदनंतथा ॥८७॥ सौवर्णकंकतिकांचफलानिविविधानिच ॥ स्वदक्षिणादिवस्त्रांतंस्पर्श यित्वापृथक्पृथक् ॥८८॥ पार्वतीप्रीतिकामासापुरंध्रीभ्योऽखिलंददौ॥ज्वालामालाभिराकाशंदहंतमिवचानलम् ॥८९॥ त्रिःप्रदक्षिणमागत्यस्थित्वाग्नेःपुर तःसती ॥ इदंप्राहतदावाक्यंप्रांजलिः प्रहसन्मुखी॥९०॥ ॥अव्ययोवाच ॥ ॥ इंद्रादयोदिशांपालामातर्मेदिनिभास्कर॥धर्मादयःसुराःसर्वेशृणुध्वंममभापि तम् ॥ ९१ ॥ पाणिपीडनमारभ्यचैतदंतमहर्निशम् ॥ वाङ्मनःकर्मभिर्भर्तासेवितोयदिभाक्तितः ॥ ९२ ॥ व्यभिचारोयथानस्यादवस्थात्रितयेमम ॥ तेनसत्येनमेपत्यासार्द्धंयानंप्रयच्छत ॥ ९३ ॥ इत्युक्त्वाथस्वहस्ताग्रपुष्पकंद्रुतमाक्षिपत्[1] ॥ प्रविष्टाज्वलनंदीप्तमथापश्यद्विमानकम् ॥ ९४ ॥ सूर्येण सममुत्कृष्टमप्सरोगीतशोभितम् ॥ आरुरोहविमानंसाभर्त्रासाकंदिवंययौ ॥ ९५ ॥ यमःप्राहाथसंपूज्यवनितांतांपतिव्रताम् ॥ अक्षयःस्वर्गएवेहनच पापंतवास्तिवै ॥ ९६ ॥ कोटिद्वयसमास्तत्रनरकेहंतपातकम् ॥ मृष्टमेवनसंदेहःकिंतुपातकमेवच ॥ ९७ ॥ एकंशिवस्यदीपाज्यभक्षणेनसमार्जितम्[2] ॥ नवापिनरकेपातःश्वानजन्मशतंभवेत् ॥ ९८ ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ अग्निप्रवेशशुद्धानांपुनश्चनरकःकथम् ॥ अग्निप्रवेशात्सर्वेषांपापानांनाशनं भवेत् ॥ ९९ ॥ ॥ यमउवाच ॥ शिवद्रव्यापहारस्यपातकंनैवनश्यति ॥ इत्थमाहपुराशंभुरन्येषांनाशनंभवेत् ॥ १०० ॥ अथसश्वानतामा प्यशताब्दंस्यात्ततःपरम् ॥ दधीचमंदिरंप्राप्तोमृत्योरास्यगतोहिसः ॥ १०१ ॥ तस्यभित्तिसमीपेतुभस्मास्तेह्यभिमंत्रितम् ॥ भस्मनिश्वापपाताथ ममारचगतोयमम् ॥ १०२ ॥ यमःसंपूज्यावनतोभवान्पुण्यतमोमुनिः ॥ मद्गेहेभवतःस्थानंनयोग्यंगम्यतांबहिः ॥ १०३ ॥ अथगत्वाबहिस्तस्थौसा रमेयोयमोदितः ॥ संतापावस्थितंतंचनारदोदृष्टवानमुम् ॥ १०४ ॥ पप्रच्छचकिमर्थंत्वमिहतिष्ठसिदीप्तिमान् ॥ शिवभस्मस्थितमृतंशैवंजानेमहा मते ॥ १०५ ॥ शैवानांपापिनांचापिसाहसेनतुत्यजाम् ॥ यमलोकोनचास्तीतिशिवाज्ञाशिवनोदिता ॥ १०६ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ इत्थमाभा ष्यतंश्वानंकैलासमगमन्मुनिः ॥ दंडवत्प्रणिपत्येशंव्यज्ञापयदथोहरम् ॥ १०७ ॥ देवकश्चिद्यमपुराद्बहिरास्तेसकुक्कुरः ॥ भस्मन्येवमृतस्तद्वद्भवलोकं सचार्हति ॥ १०८ ॥ अथमुख्यगणाविष्टोवीरभद्रःशिवेरितः ॥ आनयामासतंश्वानंदिव्यरूपधरंतदा ॥ १०९ ॥ महेशपादप्रणतंदेवायाथव्यजि

१ पुष्पकंदुकमाक्षिपत्–इ० पा० । २ न भार्जितम्–इ० पा० ।

ज्ञपत् ॥ आहमाहेश्वरोदेवंगणमेनंकुरुष्वमे ॥११०॥ तथेतिचशिवःप्राहगणःश्वानमुखोभवत् ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अतुल्यंभस्ममाहात्म्यंमयोक्तंतेशु
चिस्मिते ॥ १११ ॥ इतःपरंहिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिसुव्रते ॥ ११२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येषडुत्तरशत
तमोऽध्यायः ॥१०६॥ ॥शुचिस्मितोवाच॥ ॥ कश्यपंजमदग्निंचदेवानांचपुराकथम् ॥ ररक्षभस्मतद्ब्रह्मन्समाचक्ष्वमुनेमम ॥ १ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥
कश्यपादियुतादेवाःपूर्वमभ्यागमन्गिरिम् ॥ शौकरंनामविख्यातंगिरिमध्येसुशोभनम् ॥ २ ॥ नानाविहंगसंकीर्णनानामुनिगणाश्रयम् ॥ वासुदेवाश्रयं
रम्यमप्सरोगणसेवितम् ॥ ३ ॥ विचित्रवृक्षसंवीतंसर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलम् ॥ तथाविधंप्रविश्यैतेगिरिंवयमथापरे ॥ ४ ॥ स्तुवंतःकेशवं
तत्रगताःस्मगिरिशेश्वरम् ॥ दृष्ट्वातत्रमहाज्वालांप्रविष्टाश्ववयंचताम् ॥ ५ ॥ मामेकंतुतिरस्कृत्यह्यदहद्देवतामुनीन् ॥ मांददाहततःपश्चाद्भस्मी
भूतावयंशुभे ॥ ६ ॥ अस्मानेतादृशान्दृष्ट्वावीरभद्रः प्रतापवान् ॥ केनापिकारणेनासौगतवान्पर्वतंचतम् ॥ ७ ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगोमस्तकस्थ
शिवःशुचिः ॥ एकाकीनिःस्पृहःशांतोहाहाशब्दमथाशृणोत् ॥ ८ ॥ अथचिंतापरश्चासीन्म्रियमाणशवध्वनिः ॥ शवानामिवगंधश्चदृश्यतेतन्नि
रीक्षणे ॥ ९ ॥ इतिनिश्चित्यमनसाजगामाग्निमतिप्रभम् ॥ सवह्निर्वीरभद्रंचदग्धुमारब्धवानथ ॥ १० ॥ तृणाग्निरिवशांतोऽभूदासाद्यसलिलंयथा ॥
ततोपरांमहाज्वालांवीरभद्रस्तुदृष्टवान् ॥ ११ ॥ खंगच्छंतींमहाकालोज्वालांनिपतितामपि ॥ मनसाचिंतयच्चापिवीरभद्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ ॥ सर्वे
षांनाशिनीज्वालाप्राणिनांशतकोटिशः ॥ तत्सर्वरक्षणार्थंहिपिपासुश्चाप्यहंत्विमाम् ॥ १३ ॥ प्राश्नामिमहतींज्वालांसलिलंतृषितोयथा ॥ एतस्मिन्नं
तरेवीरंवागाहचाशरीरिणी ॥ १४ ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ वीरमासाहसंकार्षीः क्वतृषाक्वाशुशुक्षणिः ॥ तृषितानांजलेनार्थोविपरीतोवनाग्निना॥१५॥
निकामंयोजनशिराःप्रणष्टोराक्षसेश्वरः ॥ शतयोजनवक्त्रश्चशतबाहुस्तथापरः ॥ १६ ॥ अगस्त्यश्चमहाभागोनिःशेषंपीतसागरः ॥ एतानन्यानसं
ख्याताञ्ज्वालेयंतानमारयत् ॥ १७ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ भीषिकेयंमहाज्वालात्वदुक्तानाहिजायते ॥ सरस्वतिभवत्यांचममरोषश्चजाय
ते ॥ १८ ॥ सर्वदेवार्चितपदंवीरभद्रमवेहिमाम् ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ मयोक्तंहितभावेननद्वेषान्नान्यतोमुने ॥ १९ ॥ कोपमुत्सृजवीरत्वमात्म
नोहितमाचर ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीभारतीवीरभीतितः ॥ २० ॥ अथवीरोमहाज्वालामपासील्लीलयैवतु ॥ क्षणेनमहतींज्वालाशतयोजनविस्तृता ॥ २१ ॥
एकेनवीरभद्रेणपीतापरमदुःसहा ॥ अथचेंद्रमुखानांचमुनीनांभस्मराशयः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वैवैवीरभद्रेणआहूताश्चमहात्मना ॥ नचाब्रुवन्प्रतिवचोमृता

१ शौकटम्–इ० पा० ।

मुनिदिवौकसः ॥ २३ ॥ वीरभद्रस्तुविज्ञायनाशंमुनिदिवौकसाम् ॥ दध्यावमून्कथंसर्वाञ्जीवयाम्यद्यकोविदः ॥ २४ ॥ ध्यानेनदृष्टवांश्चापिजीवितंभ
स्मदेहिनाम् ॥ अथाचम्यमृतानांतुभस्मान्यथचभस्मना ॥ २५ ॥ मृत्युंजयेनमंत्रेणमंत्रितेनह्यमंत्रयत् ॥ अथोत्थितामुनिवराःस्वंस्वंरूपमुपा
श्रिताः ॥ २६ ॥ अथतेगतवंतश्चगिरिपार्श्वंमहाप्रभम् ॥ तत्रापिभक्षिताःसर्वेसर्पेणातिशरीरिणा ॥ २७ ॥ अथवीरोमहासर्पसमीपमगमत्प्रभुः ॥ वी
रमागतमालोक्यभुजगोयोद्धुमारभत् ॥ २८ ॥ युयुधेवर्षमेकंतुनानारूपधरः फणी ॥ अथवीरःप्रगृह्यौष्ठयुगंकरयुगेनच ॥ २९ ॥ द्विधाचक्रेसमस्तांगं
देवांस्तत्रगतायुषः ॥ दृष्ट्वाथभस्मनैवताञ्जीवयामासशंकरः ॥ ३० ॥ अथदेवाःसमुनयोवीरभद्रंप्रणम्यतु ॥ गतवंतोयथामार्गंददृशूरक्षआगतम् ॥ ३१ ॥
पंचमेढ्रंमहाकायंदोर्भिश्चदशभिर्युतम् ॥ पंचपादसमोपेतंशिरोभिर्युतमष्टभिः ॥ ३२ ॥ कांक्षमाणंमहाहारंयुध्यमानोहिवालिना ॥ महावराहवपुषो
वासुदेवस्ययद्बलम् ॥ ३३ ॥ तादृशंद्विगुणीभूतंकपौवालिनिनिश्चितम् ॥ तादृशंवानरश्रेष्ठंससुग्रीवंसराक्षसः ॥ ३४ ॥ मुष्टियुद्धेपंचपादैःसहसा
हत्यवालिनम् ॥ सुग्रीवंचकराभ्यांसहंतुमेवप्रचक्रमे ॥ ३५ ॥ आस्येनिक्षिप्यसुग्रीवमग्रसत्कवलंयथा ॥ वालिसुग्रीवग्रसनंदृष्ट्वाचिंतामवापह ॥ ३६ ॥
कथमेनंहनिष्यामिरक्षयिष्येकथंकपिम् ॥ एवंहिचिंतयानंतंवानरंराक्षसेश्वरः ॥ ३७ ॥ अग्रसीदेकयत्नेनतथाभूतंचराक्षसम् ॥ दृष्ट्वादेवर्षयःसर्वेपलायन
परास्तथा ॥ ३८ ॥ पलायमानांस्तान्दृष्ट्वापंचमेढ्रःसराक्षसः ॥ हस्तैःसमस्तैस्तान्सर्वानादायाभक्षयत्तदा ॥ ३९ ॥ वीरभद्रस्ततोदृष्ट्वावानरर्षिसुरादनम्॥
पंचाशद्योजनशिलांकरेणादायतंरुषा ॥ ४० ॥ निजघानशिरोमध्येमध्यमंपतितंशिरः ॥ ततआदायशैलस्यशृंगंतच्छतयोजनम् ॥ ४१ ॥ स्थापयि
त्वाहृढतरंराक्षसेंद्रंतथाहरत् ॥ राक्षसोऽथबभाषेतंवीरभद्रंत्रिलोचनम् ॥ ४२ ॥ ममबाहुबलंपश्यवीक्षितंत्वद्बलंमया ॥ असिद्वयंतैलधौतंपंचाश
द्योजनोन्नतम् ॥४३॥एकयोजनविस्तारंसुदृढंलक्षणान्वितम् ॥ एकंगृहाणाभिमतंवशिष्टंतन्ममप्रियम् ॥ ४४॥ वीरभद्रस्तथेत्युक्त्वागृहीत्वासिंमहाबलः॥
करेणाचालयत्तीक्ष्णंक्ष्वेलींचक्रेततःक्रुधा ॥४५ ॥ गृहीतासिस्तथाक्ष्वेलींचक्रेराक्षसपुंगवः॥ वीरभद्रंसमभ्येत्यकंठंप्रतिसमर्पयत् ॥४६॥ तद्गात्रंभिन्नमभव
च्छोणितंनिर्गतंबहु ॥ राक्षसस्त्वेकहस्तेनपपौतच्छोणितंततः ॥ ४७ ॥ वीरभद्रःकंठदेशेराक्षसंप्राहरद्रुषा ॥ शिरोद्वयंतथाच्छिन्नंपतमा
नंततोऽग्रहीत् ॥ ४८ ॥ न्यभक्षयदमेयात्मासिंहनादंचकारह ॥ तेननादेनमहताक्षुब्धमासीज्जगत्त्रयम् ॥ ४९ ॥ अन्योन्यमसिघातेनभिन्नगात्रौवि
कस्वरौ ॥ किंशुकाविवदृश्येतेपुष्पितौरुधिरोक्षितौ ॥ ५० ॥ वर्षमेकंतुसंयुध्यसासीदेवासुरौतदा ॥ अतःपरंवर्षमेकंगदायुद्धमभूत्तयोः ॥ ५१ ॥

१ अंबिकेदितः–इ०, अंगकोटितः–इ० च पा० । २ वारिणा–इ० पा० ।

असिपुत्रिकयापश्चाद्वर्षमेकमभूद्रणः ॥ पुनर्गृहीत्वासियुगंयुयुधातेपरस्परम् ॥ ५२ ॥ शंभ्रुवाणोमहाखड्गंदंष्ट्राकारोगणेश्वरः ॥ सरोपरक्तनयनश्चाल
यित्वासिमग्रतः ॥ ५३ ॥ तस्यकंठवनंसर्वंचिच्छेदकदलींयथा ॥ शिरांसिसर्वाण्यादायबभक्षभगनेत्रहा ॥ ५४ ॥ तस्यगात्रंकररुहैर्विदार्याह्वत्यदेव
ताः ॥ कपींद्रौचतथाचान्याअद्राक्षीत्परमेश्वरीम् ॥ ५५ ॥ एतद्युद्धंमहाघोरंनारदोवीक्ष्यचाभ्यगात् ॥ ब्रह्मणेवासुदेवायशंकरायव्यजिज्ञपत् ॥ ५६ ॥
मुनयोरक्षितादेवावालिसुग्रीववानरौ ॥ एतौसंजीवयामासब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ५७ ॥ रक्षसेशंभुनादत्तोवरःपरमदारुणः ॥ हिरण्यकशिपोराज्येबल
वानेकराक्षसः ॥ ५८ ॥ देवैःसार्द्धंतुयुयुधेवर्षाणांशतमद्भुतम् ॥ पलायिताश्चबहुधामृताश्चशतशोसुराः ॥ ५९ ॥ शुक्रेणरक्षितःसोथगुरुणाचिंतय
त्त्विदम् ॥ मृतोऽस्मिशतशःशुक्रजीवितोऽस्मित्वयैवहि ॥ ६० ॥ अमृत्यवेत्वमेतस्मादुदरस्थमृतायच ॥ अन्यथामरणंमह्यंभविष्यतिनसंश
यः ॥ ६१ ॥ गुरोयमेनसाकंमेयुद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ मयासौग्रसितोयुद्धेयमराजःप्रतापवान् ॥ ६२ ॥ ममोदरंप्रविश्यासौबिभेदचननादच ॥ अहं
मृतस्तदाचासंत्वयासंजीवितःपुनः ॥६३॥ तस्मादुदरसंस्थानांमरणायतपेतपः ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहोयथावत्त्वंसमाचर ॥ ६४ ॥
स्यमंतपंचकंतीर्थंतत्रत्वंतमुमर्हसि ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ तपेमहत्तपोघोरंयन्नचीर्णंसुरासुरैः ॥ ६५ ॥ गुल्फप्रदेशेपादान्तेत्वयःपाशैःप्रबध्यच ॥
अयःस्तंभयुगंकृत्वाअयःपट्टिकयान्वितम् ॥ ६६ ॥ पट्टिकायांपादबंधंकृत्वाधःशीर्षतांतथा ॥ विवृतास्यंतथाकल्पंकृत्वाधोमुखमुच्चकैः ॥ ६७ ॥
स्तंभोत्तरेणज्वालायांचक्रिकायामितस्ततः ॥ अधःशिरास्तथातिष्ठन्नुन्मील्यैवविलोचने ॥ ६८ ॥ एवंतपश्चरिष्यामिवरदःकोपिमेभवेत् ॥ ब्रह्मावावरदः
सोस्तुशंकरोविष्णुरेवच ॥६९॥ वरदेनतुमेभाव्यंयोवाकोवावरप्रदः ॥ इत्थमाभाष्यमुनिनागुरुणाभार्गवेणसः ॥७०॥ तथातपश्चषण्मासंपुनरन्यच्चकारह॥
नखाभ्यांस्वशिरश्छित्त्वाजुहावाग्नौसमंत्रकम् ॥७१॥ नमोभद्रायमंत्रेणचत्वारिचशिरांसिसः ॥ पंचमंतुशिरोहातुंयतमानेचराक्षसे ॥ ७२ ॥ वह्निमध्यात्स
मुत्तस्थौभगवानंबिकापतिः ॥ शुद्धस्फटीकसंकाशोबालचन्द्रविभूषणः[1] ॥७३॥ अधःशिरस्कंतद्रक्षइदमाहमहेश्वरः ॥ मासाहसंकुथारक्षोवरदोऽस्मिवरंवृणु
॥७४॥ ॥राक्षसउवाच॥ ॥ बहूनांचवराणांत्वंदातानूनंमहेश्वरः॥ हतशीर्षसमुत्पत्तिंग्रस्तजीवमृतिंतथा ॥७५॥ वराहवपुषोविष्णोरस्तुशक्तिश्चतुर्गु
णा॥मयितेनहिरोषःस्यात्संनिधिस्तुसदामम ॥७६॥ त्वज्जटोत्पाटनेनैकःपुरुषःसंभविष्यति ॥ तेनैवमरणंनान्यैरिदमस्तुवृतंमम ॥७७॥ भविष्यत्येवमे
वेतादित्युक्त्वांतर्हितोहरः॥ एवंलब्धवरःपापीराक्षसोनिहतस्त्वया॥७८॥अथालिंग्यहरिर्वीरंशंकरश्चपितामहः॥यथागतमथोजग्मुरथदेवादियोषितः॥७९॥

१ भालचंद्राविभूषणः–इ० पा० ।

निपत्यदंडवद्भूमौवीरभद्रमथाब्रुवन् ॥ नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेकरुणाकर ॥ ८० ॥ नमस्तेशाश्वतानंतनमस्तेवरदोभव ॥ ॥वीरभद्रउवाच ॥ ॥
भस्मनाजीवयिष्यामिसुरान्समुनिवानरान् ॥८१॥ भवतीभिःप्रतोष्टव्यंशोकःकार्योनचाधुना ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रस्तुभस्मनाजीवयत्सतान् ॥८२॥ उत्थि
तामुनिदेवाश्ववानरौचोत्थितौततः ॥ इदमूचुर्वचोहृष्टाःशिरःस्थांजलयोनमन् ॥८३॥ त्वयात्रजीवितास्तातपितात्वंधर्मतोहिनः ॥ अस्माकंशरणंनित्यंभ
वशंकरसंभव ॥ ८४ ॥ शिशूनांदुष्टचरितंदृष्ट्वाशिक्षेस्तथाचतान् ॥ रक्षेःपरकृताबाधाव्याधिभ्यश्चयथौरसान् ॥ ८५ ॥ दक्षाध्वरेकृतागस्काःशिक्षिता
भवतानघ ॥ इदानींरक्षितास्तातवयंशिशुवदेवते ॥ ८६ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ सत्यमेतन्नसंदेहोयत्रबाधाभवेत्तुवः ॥ तत्रमांस्मरतक्षिप्रंबाधानाशं
गमिष्यति ॥ ८७ ॥ वीरभद्रंपदंयेपिपठंत्यष्टशतंततः ॥ प्रणवादिनमोंऽतंचचतुर्थीसहितंतथा ॥ ८८ ॥ तेषांराक्षसपीडानांनाशनंचभविष्यति ॥
ब्रह्मराक्षसपीडासुपिशाचादिभयेषुच ॥ ८९ ॥ नामानुस्मरणात्सर्वबाधानांचविनाशनम् ॥ ९० ॥ विद्युत्प्रभालोचनमुग्रमीशंबालेंदुदंष्ट्रारुणशोभिता
धरम् ॥ सुनीलगात्रंचजटाकृतस्रजं[1]दधानमंगेभसितत्रिपुंड्रकम् ॥ ९१ ॥ ब्रह्मराक्षसमुक्त्यर्थंस्मरणंत्विदमीरितम् ॥ मंत्रेचवीरभद्रस्यसर्वमेतदुदीरि
तम् ॥ ९२ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ अथैवंविदधेवीरोमुनिदेवास्तथागताः ॥ एतत्प्रियायुषंप्रोक्तंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ९३ ॥ पठतःशृण्वतोवापि
स्मरतोघविनाशनम् ॥ शिवभक्तिप्रदंपुण्यमायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ ९४ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ अहंकृतार्थाधन्याचनारीणामुत्तमास्म्यहम् ॥ हतपापात
थाचास्मिनमस्तेमुनिपुंगव॥९५॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७॥ श्रीरामउवाच॥ भस्मोत्पत्तिं
महाभागभस्ममाहात्म्यमेवच ॥ भस्मसंधारणेपुण्यंभस्मदानेचतद्वद ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ भस्मोत्पत्तिंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ स्मर
णात्कीर्तनाद्रामतांशृणुष्वनराधिप ॥ २ ॥ यएकःशाश्वतोदेवोब्रह्मवंद्यःसदाशिवः ॥ त्रिलोचनोगुणाधारोगुणातीतोक्षरोव्ययः ॥ ३ ॥ सिसृक्षातस्य
जाताथवीक्ष्यात्मस्थंगुणत्रयम् ॥ वेदत्रयमिदंज्ञेयंगुणत्रयमिदंहियत् ॥ ४ ॥ पृथक्कृत्वात्मनस्तातत्रस्थानंविभज्यच॥ दक्षिणांगेसृजत्पुत्रंब्रह्माणंवामतो
हरिम् ॥ ५ ॥ पृष्ठदेशेमहेशानंत्रीन्पुत्रानसृजद्विभुः ॥ जातमात्रास्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६ ॥ इदमूचुर्वचःस्पष्टंकोभवान्केवयंत्विति ॥ ताना
हचशिवःपुत्रान्यूयंपुत्राअहंपिता ॥ ७ ॥ इदंगुणत्रयंपुत्राभजध्वंकर्महेतुकम् ॥ ॥ पुत्राऊचुः ॥ कंवागुणंकोभजतांकियंतंकालमीश्वर ॥ ८ ॥ कथं
गुणनिवृत्तिश्चभवेदेतद्वदस्वनः ॥ ॥ शिवउवाच ॥ यावज्ज्ञानंहिभवतांयावदायुरथापिवा ॥ ९ ॥ धारणंतावदेवस्यादेकैकस्यगुणस्यच ॥ सत्वंब्र

१ पंचावशांगे भसितं त्रिपुंड्रकम्–इ० पा० ।

ह्मारजोविष्णुर्भजेन्महेश्वरस्तमः ॥ १० ॥ इत्युक्तमात्रेदेवेशेब्रह्मासत्वमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोधारणेकिमुशक्तिमान् ॥ ११ ॥ तंगुणंतुतिरस्कृत्यरजोगुणमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोजग्राहाथतमोगुणम् ॥ १२ ॥ नचचालयितुंशक्तोनिपपातरुरोदच ॥ विष्णुश्चवामहस्तेनरजोगुणमधारयत् ॥ १३ ॥ अंगुलीभ्यांमहेशोपितमोगुणमधारयत् ॥ सत्वमेकोंगुलीभ्यांचसत्वंविष्णुमथादधात् ॥ १४ ॥ ब्रह्माणंपादपीठेचदधारचननर्तच ॥१५॥ नृत्यंतमत्यंतविलासरूपंगोक्षीररूपंतरुणंत्रिनेत्रम् ॥ सर्वंदधानंकृतकौतुकंशिवंसमीक्ष्यपुत्रान्वरदोबभाषे ॥ १६ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ प्रीतोस्मितवपुत्राहंवरंवृणुयथेप्सितम् ॥ अथाहपितरंपुत्रोवरमेनंददस्वमे ॥ १७ ॥ मामुद्दिश्यकृतापूजातवपूजाभवेच्छिव ॥ तिष्ठेर्मयिसदात्वंचत्वमेवाहंचवाव्ययः ॥ १८ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ एवमेतन्महाभागभविष्यतिनसंशयः ॥ रक्तगौराविमौपुत्रौब्रह्मविष्णूममैवतु ॥ १९ ॥ बाहुमूलस्थरोमौचममाकारौतथानघौ ॥ अथब्रह्माणमाहेदंभजत्वेकंगुणंभवान् ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ त्वन्निर्दिष्टंगुणमहंधर्तुंशक्तोनहीश्वर ॥ धारयिष्येरजोदेवसत्वंभजतुवैहरिः ॥ २१ ॥ अवशिष्टंगुणंचायमीश्वरोधारयिष्यति ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ गुणानादायतेदेवानशेकुर्नित्यधारणम् ॥ २२ ॥ कर्तुंभरणशक्त्यर्थंशिवमित्यवदत्पुनः ॥ गुणान्वयंसर्वकालंनचधारयितुंक्षमाः ॥ २३ ॥ दीयतांभगवञ्छक्तिर्यदिभोस्त्वंवरप्रदः ॥ अथतद्वचनंश्रुत्वाशिवोवाक्यमभाषत ॥२४॥ ॥शिवउवाच॥विद्याशक्तिःसमस्तानांशक्तिरित्यभिधीयते ॥ गुणत्रयाश्रयाविद्याअविद्याचतदाश्रया॥२५॥ गुणत्रयंचदग्ध्वैवतत्सारंधर्तुमर्हथ ॥ यच्चकिंचिद्भवेत्तत्रभवद्भिर्ध्रियतांहितत् ॥ २६ ॥ अथाहुस्तत्सुतावाक्यंनदाहोज्वलनंविना ॥ शिवःप्राहमहेशस्यलोचनेवह्निरस्तिवै ॥ २७ ॥ गुणत्रयमिदंधेनुर्विद्यास्याद्गोमयंशुभम् ॥ मूत्रंचोपनिषत्प्रोक्तंकुर्याद्भस्मततःपरम् ॥ २८ ॥ वत्सास्तुस्मृतयोयस्यास्तत्संभूतंतुगोमयम् ॥ आगावइतिमंत्रेणधेनुंतत्राभिमंत्रयेत्॥२९॥गावोगावोगावइतिप्राशयेत्तुतृणंजलम् ॥ उपोष्यचचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेथवाव्रती॥३०॥परेद्युःप्रातरुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ कृतस्नानोधौतवस्त्रोगोमयार्थंव्रजेत्तुगाम् ॥ ३१ ॥ उत्थाप्यतांप्रयत्नेनगायत्र्यामूत्रमाहरेत् ॥ सौवर्णेराजतेताम्रेधारयेन्मृन्मयेवटे ॥ ३२ ॥ पौष्करे[1]वापलाशेवापात्रेगोशृंगएववा ॥ आदधीतहिगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयम् ॥ ३३ ॥ अभूमिपातंगृह्णीयात्पात्रेपूर्वोदितेऽधिके ॥ गोमयंशोधयेद्विद्वाञ्छ्रीर्मेभजतुमंत्रतः ॥ ३४ ॥ अलक्ष्मीर्मयीतिमंत्रेणगोमयस्यापमार्जनम् ॥ संत्वासिंचामिमंत्रेणगोमूत्रंगोमयेक्षिपेत् ॥ ३५ ॥ पंचानांत्वेतिमंत्रेणपिंडांश्चैवचतुर्दश ॥ कुर्यात्संशोष्यकिरणैस्तरणेराहरेत्तुतान् ॥ ३६ ॥ निदध्यादथपूर्वोक्तपात्रेगोमयपिंडकान् ॥ स्वगृह्योक्तविधानेनप्रतिष्ठाप्याग्नि

१ पौष्कले—इ० पा० ।

मिंधयेत् ॥ ३७ ॥ पिंडान्विनिक्षिपेत्तत्तदर्णदेवायपिंडकान् ॥ आघारावाज्यभागौचप्रक्षिप्यद्वौहुनेत्सुधीः ॥ ३८ ॥ ततोनिधनपतयेत्रयोदशजयादयः ॥
होतव्याःपंचब्रह्माणिनमोहिरण्यबाहवे ॥ ३९ ॥ इतिसर्वाहुतीर्हुत्वाचतुर्थ्यंतैस्तुमंत्रकैः ॥ ततःशर्वायरुद्राययस्यवैकंकतीतिच ॥ ४० ॥ एतैस्तुजुहुया
द्विद्वाननाज्ञातत्रयंतथा ॥ व्याहृतीरथहुत्वातुततःस्विष्टकृतंहुनेत् ॥ ४१ ॥ इध्मशेषंतुनिर्वर्त्यपूर्णपात्रोदकंततः ॥ पूर्णमासांतयजुषाजलेनान्येनबृंहये
त ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणेष्वमृतमितितज्जलंशिरसिक्षिपेत् ॥ प्राच्यामितिदिशांलिंगैर्दिक्षुतोयंविनिक्षिपेत् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मणेदक्षिणांदत्वाशांतेपुलकमाहरेत् ॥
आहरिष्यामिदेवानांसर्वेषांकर्मगुप्तये ॥ ४४ ॥ जातवेदसमेनेत्वांपुलाकंच्छादयाम्यमे ॥ मंत्रेणानेनतंवह्निपुलाकेच्छादयेदथ ॥ ४५ ॥ त्रिदिनंज्वलनस्थि
त्यैछादनंपुलकैःस्मृतम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतवाग्यतः ॥ ४६ ॥ भस्माधिकमभीप्संस्तुह्यधिकंगोमयंहरेत् ॥ दिनत्रयेणयदिवाएकस्मि
न्दिवसेबहु ॥ ४७ ॥ तृतीयेवाचतुर्थेवाप्रातःस्नात्वासितांबरः ॥ शुक्लयज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ॥४८॥शुक्लदंतोभस्मदिग्धोमंत्रेणानेनमंत्रवित् ॥
तद्वेतिचोच्चारयित्वाभस्मसत्यंनसंत्यजेत् ॥ ४९ ॥ ततआवाहनमुखाउपचारास्तुषोडश ॥ कर्तव्याहुतदानेनततोग्निमुपसंहरेत् ॥५०॥ अग्नेभस्मेति
मंत्रेणगृह्णीयाद्भस्मचोद्भवम् ॥ अग्निरस्मीतिमंत्रेणप्रमृज्यचततःपरम् ॥ ५१ ॥ संयोज्यगंगासलिलैःकपिलापयसाथवा ॥ चंद्रंकुंकुमकाश्मीरमुशीरचंदनं
तथा ॥ ५२ ॥ अगुरुद्वितयंचैवचूर्णयित्वातुसूक्ष्मतः ॥ क्षिपेद्भस्मनितच्चूर्णमोमितिब्रह्ममंत्रतः ॥५३॥ ततःपयःसेचनेचगदितःकपिलामनुः ॥ अमृतंदेवि
तेक्षीरंपवित्रमिहवर्द्धितम् ॥ ५४ ॥ तवप्रसादान्मुच्यंतेमनुजाःसर्वपाप्मनः ॥ प्रणवेनावहेद्विद्वान्भस्मनोवटकानथ ॥ ५५ ॥ अणोरणीयानितिहिमंत्रेणतु
विचक्षणम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंतुभस्मसंपाद्यशुष्कमादायमंत्रवित् ॥ ५६ ॥ प्रणवेनविमृज्याथसप्तप्रणवमंत्रितम् ॥ ईशानेनशिरोदेशंमुखंतत्पु
रुषेणच॥५७॥ उरोदेशमघोरेणगुह्यंवामेनमंत्रयेत् ॥ सद्योजातेनवैपादौसर्वांगंप्रणवेनतु॥५८॥ततउद्धूल्यसर्वांगमापादतलमस्तकम्॥ततआचम्यवसनंधौतं
श्वेतंप्रधारयेत्॥५९॥पुनराचम्यकर्मस्वंकर्तुमर्हतिसर्वतः॥ततोभस्मसमादायप्रमृज्यप्रणवेनतु॥६०॥त्रिनेत्रंत्रिगुणाधारंत्रयाणांजनकंविभुम् ॥ स्मरन्नमःशि
वायेतिललाटेतुत्रिपुंड्रकम् ॥६१॥नमःशिवाभ्यामित्युक्त्वाबाह्वोर्वापित्रिपुंड्रकम्॥ अघोरायनमइतिउभाभ्यांचप्रकोष्ठयोः ॥६२॥ भीमायेतिततःपृष्ठेशिरो
धिपार्श्वेमेतथा॥नीलकंठायशिरसिक्षिपेत्सर्वात्मनेनमः॥६३॥प्रक्षाल्याथततोहस्तौकर्मानुष्ठानमाचरेत् ॥ ॥शिवउवाच॥ ॥ यूयमेवंप्रकारेणभस्मकृत्वाप्र
घृष्यच ॥ ६४ ॥ गुणान्धारयितुंशक्तास्ततःस्रक्ष्यथवैप्रजाः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंशिवोदितादेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६५ ॥ तथाकृत्वाचविधि

१ डाद्धिदम्–इ० ५.० । २ अर्हसि–इ० पा० ।

नाहमहमिकयातदा ॥ अन्योन्यबोधनाशक्ताःप्रणम्यशिवमूचिरे ॥ ६६ ॥ कंगुणंधारयेत्कोवाशिवःप्राहसुतानथ ॥ कर्मशक्तितथाज्ञानंमुखरेणैवनश्य
ति ॥ ६७ ॥ अल्पायुर्दृश्यतेब्रह्मामनुभिश्चास्यजीवितम् ॥ योहंब्रह्मांडमालाभिर्भूषितोब्रह्मगोपनम् ॥ ६८ ॥ रजोगुणमवष्टभ्यनचजानासिमांतदा ॥
ब्रह्माधिकबलोविष्णुरायुषिब्रह्मणोधिकः ॥ ६९ ॥ ब्रह्मांडमालाभरणेमहेशस्यममैवतु ॥ चतुर्निःश्वासमात्रेणविष्णोरायुरुदाहृतम् ॥ ७० ॥ ब्रह्मणोधि
कसत्वत्वात्सत्वमालंबतांहरिः ॥ जानातिसर्वकालंमांक्वचिदेवनविस्मरेत् ॥ ७१ ॥ सात्विकैकैवपूजास्यराजसीतामसीनतु ॥ शांतंशिवंसत्वगुणंरजवक्रा[1]
वमानतः ॥ ७२ ॥ नमोनीलंतथाचैवगुणंशंभुस्तथाभजत् ॥ सत्वंरजस्तमश्चापिदधारचपुराकिल ॥ ७३ ॥ अतोस्यत्रिविधापूजाशंकरस्यविधीयते ॥
रजश्चतमसायुक्तंदारुणंपरिकीर्तितम् ॥ ७४ ॥ दारुणापिततःपूजाशंकरेगतिदामता ॥ रजश्चतमसायुक्तमलंशास्त्रप्रवर्तकम् ॥ ७५ ॥ विच्छिन्नापिततः
पूजाशंकरेफलदामता ॥ तमश्चसत्वसंयुक्तंमिश्रकंचप्रवर्तकम् ॥७६॥ मिश्रपूजाविफलदाशंकरेलोकशंकरे॥ यादृशंतादृशंवापिनियमेनार्चनंविभोः॥७७॥
शंकरस्याशुफलदंयादृशस्यापिदेहिनः ॥ शंभुरुवाच ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तंविधानंभस्मनोऽनघ ॥७८॥ वक्तृश्रोतृजनानांचसमस्ताघविनाशनम् ॥७९॥
इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेभस्मोत्पत्तिविधानंनामाष्टोत्तरशततमोध्यायः ॥ १०८ ॥ छ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिक
थांपापप्रणाशिनीम् ॥ श्रुत्वायांप्रापधर्मात्माशिवभक्तिमनुत्तमाम्॥१॥इक्ष्वाकुर्नामविप्रेंद्रोमहाविद्योमहामतिः॥बहुशास्त्रप्रवीणश्चनीतिशास्त्रविशारदः॥२॥
नयष्टानचदाताचनदेवानांचपूजकः ॥ नचाध्यापयितावेदंनव्याख्याताश्रुतस्यच ॥ ३ ॥ नपुराणेतिहासानांश्रुतीनामागमस्यवा ॥ यत्नाद्धोक्तातथादे
हसंस्कारैकप्रवर्तकः॥४॥तादृशस्यद्विजस्याथसमालक्ष्यायुरत्यगात्[2]॥लक्षांतरेतथैकस्मिन्वत्सरेमासिपंचमे ॥५॥ तृतीयदिवसेरात्र्यांपुराणंश्रुतवानिदम् ॥
स्वसंपादितवित्तस्ययेनदानंनवैकृतम्॥६॥दिनेदिनेभुज्यमानंनिःसारंस्यात्क्रमेणहि॥वर्षाण्येवचतावंतिनरकेपच्यतेध्रुवम् ॥ ७ ॥ कृमियोनिसहस्रंचअनुभू
यततःपरम्॥दरिद्रोव्याधितोऽबंधुर्दुष्टभार्योबहुप्रजः॥८॥दिनेदिनेभिक्षितेनयाचितेनचजीवनम्॥यन्नक्वापिचबीजानांमग्नानामथमार्गणात् ॥९॥ लब्धेनजीव
नंकर्मभृत्यानामथजीवनम् ॥ मध्येश्रोत्रविहीनश्चनेत्रहीनःस्खलन्मलः ॥ १० ॥ एवंपुराणंश्रुत्वासाविक्ष्वाकुर्भृशदुःखितः ॥ मनसाचिंतयच्चेदंस्मारंस्मारं
द्विजाधमः ॥ ११ ॥ रूपपुष्पैर्माहिष्मयीदुर्गापिफलवर्जिता ॥ तथापुराणरहिताविद्यानोगतिदर्शनी ॥ १२ ॥ बहुशास्त्रंसमभ्यस्यबहुवेदान्सविस्तरान् ॥ ॥१४७॥
पुंसोश्रुतपुराणस्यसम्यग्यातिनदर्शनम् ॥ १३ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंचिंतयतस्तस्यअकालमरणंत्वभूत् ॥ यमलोकंगतश्चाथयमेनपरि

१ रजवत्तानुमानतः-इ० पा० । २ पुराध्यासात्-इ०, पुराह्यासीत्-इ० च पा० ।

भाषितः ॥ १४ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अनेकपापयुक्तोसिपुण्यंनैवमहत्तव ॥ नवेदाध्यापनात्प्राप्तंपापंचविदितंतव ॥१५॥ कोटिवर्षाणिनरकेतवास्थिति
रितिद्विज ॥ आयुरस्तितवात्यल्पंगम्यतांपौर्विकींतनुम् ॥ १६ ॥ कुरुपुण्यंहितंदानंदेवतापूजनंजपम् ॥ सांगमध्यापनंविप्रभोजनंभस्मधारणम् ॥ १७ ॥
भजविश्वेश्वरंदेवंदेवदेवमुमापतिम् ॥ तस्यप्रयत्नमात्रेणममलोकंनगच्छसि ॥ १८ ॥ यत्किंचित्प्रत्यहंपापिन्पुराणंशृणुसादरम् ॥ ततस्तच्छ्रवणादेवनेक्ष
सेममयातनाः ॥ १९ ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणःस्वांययौतनुम् ॥ अथेशपूजनकृतेयत्नमास्थायसद्विजः ॥ २० ॥ अगमन्मुनिवर्यंतुजाबालिंशिवपूजक
म् ॥ तपःस्वाध्यायसंपन्नंश्रुतिस्मृतिविवेचकम् ॥ २१ ॥ पुराणतत्त्ववेत्तारंलक्षशिष्यसमावृतम् ॥ जराशिथिलसर्वांगंवेदवेदांगपारगम् ॥ २२ ॥
द्रष्टुकामोययौशैलंमंदरंचारुकंदरम् ॥ नानाविहंगसंपूर्णनानापुष्पलतावृतम् ॥ २३ ॥ सर्वर्तुकुसुमोपेतंनानागंधोपशोभितम् ॥ किन्नराणांचमिथुनैर्गीत
पूर्णमहागुहम् ॥ २४ ॥ अनेकरूपलावण्यवनितोषितपादपम् ॥ लंबमानविचित्राभिस्ताभिःशोभितपादपम् ॥ २५ ॥ रतिश्रमप्रसुप्तानांबोधनादित
षट्पदम् ॥ कूजंतिचपिकाःकामंवियुक्तानांयुजेकिल ॥ २६ ॥ नानामुनिगणाकीर्णप्रशांतमृगचारिणम् ॥ अप्सरोगणसंकीर्णंगंधर्वगणसेवितम् ॥ २७ ॥
नानासिद्धमुखोद्भूतगीतपूर्णवनांतरम् ॥ विचित्रफलसंपूर्णनानादेवालयान्वितम् ॥ २८ ॥ प्रासादशतसंबाधंनानागृहसमन्वितम् ॥ सिंहाननैर्गजमुखैरु
लूकवदनैरथ ॥ २९ ॥ अमुखैर्विमुखैरुग्रैरर्द्धवक्रैर्मृगीमुखैः ॥ रुरुजंतुकगोधाहिवानरर्क्षमुखैरपि ॥३०॥ व्याघ्रवृश्चिकभल्लूकश्वानगर्दभतुंडकैः ॥ समस्तजी
ववदनसदृशास्यैर्गणेश्वरैः ॥ वल्लीमुखैर्वृक्षमुखैःशिलावक्रैरयोमुखैः ॥ ३१ ॥ शंखमुक्तादिजलजवदनैरुपशोभितम् ॥ अधिकांगैरनंगैश्चजटिलैःशिखिमुं
डितैः ॥ ३२ ॥ पत्रिवक्रैर्द्विषड्वक्रैस्त्रिविग्रहमुखैरपि ॥ घंटास्यैःशूर्पवदनकर्णपादमुखैरपि ॥ ३३ ॥ घंटामुखैर्वेणुमुखैःकिंकिणीवदनैरपि ॥ यादृग्वस्तुज
गत्यस्तितादृशास्यैरयोमुखैः ॥ ३४ ॥ कैश्चिन्निभृतकंदर्परूपलावण्यकोमलैः ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशैश्चंद्रकोटिसमप्रभैः ॥ ३५ ॥ नानावर्णैर्विश्वमुखैर्विश्व
रूपैश्चतुर्मुखैः ॥ द्विमुखैःपंचवक्रैश्चत्रिमुखैःषण्मुखैरपि ॥ ३६ ॥ एकानेकमुखैःशांतैःसर्वदासुखिभिर्युतम् ॥ नानाभोगसमृद्धैश्चरतिकामसमैरपि ॥३७॥
लक्ष्मीनारायणमुखैरुमेशसमविग्रहैः ॥ नानारूपधरैश्चान्यैःसेवितंमंदराचलम् ॥३८॥ धेनवोयत्रवेदाश्चमीमांसावत्ससंयुताः ॥ धर्मादयःसवर्ष्माणःपुराणानि
चकर्मणा ॥३९॥ स्मृतीतिहासजातानिआगमाश्चशरीरिणः ॥ स्थिताश्चमंदरेयत्रसशैलःपापनाशनः ॥४०॥ तस्यमध्येमहापुण्यंपुरंपरमशोभितम् ॥ वापी
तडागोपवनप्रासादशतशोभितम्॥४१॥ सप्तप्राकारपरिखंरत्नाट्टालकसंयुतम् ॥ गोपुरैर्नवभिर्युक्तंविचित्रगृहसंयुतम् ॥४२॥यस्यचाप्रतिमंतेजउष्णशीता
दिवर्जितम्॥तन्मध्येनगरीपुण्यातन्मध्येचसभाशुभा॥४३॥ तस्यांभद्रासनंमध्येवेदपादविचित्रितम् ॥ सर्वोपनिषदाक्लृप्तंपादपीठंसुशोभनम्॥४४॥पुराणा

न्यागमास्तस्यस्वस्तीतिशिवपादयोः ॥ तत्रासीनोमहायोगीगोक्षीरसदृशाकृतिः ॥ ४५ ॥ मंदस्मितसुचार्वास्योद्व्यष्टवर्षवयाःप्रभुः ॥ दधानउरसामालां
मणिरुद्राक्षकल्पिताम् ॥ ४६ ॥ बिभ्राणउपवीतंचकर्णिकारसमद्युतिः ॥ सुरत्नकुंडलोदेवःकिरीटकनकांबरः ॥ ४७ ॥ नानाभूषणसंयुक्तोनानागंधवि
लेपनः ॥ वामांकन्यस्तगिरिजोवीक्षमाणस्तदाननम् ॥ ४८ ॥ मुग्धांच[1]सुमुखींबालांनवयौवनशोभिताम् ॥ भूषितांचारुसर्वांगींबिभ्रतींकनकांबुजम् ॥४९॥
आलिंग्यवामेनकरेणदेवींदक्षेणतस्यामुखमुन्नमय्य ॥ स्पृष्ट्वाशिरोवामकरेणतस्यादक्षेणकुर्वंस्तिलकंचदेवः ॥ ५० ॥ भक्तिर्वीजयतेदेवंप्रणवव्यज
नेनच ॥ पूजाकांतापिकुसुमैर्मालांदेवायबिभ्रती ॥ ५१ ॥ ज्ञप्तिर्विरक्तिर्वनितेबिभ्रत्यौयोगचामरे ॥ समाधिःकार्यकर्तास्यधारणायोषिदस्यच ॥ ५२ ॥
यमाश्चनियमाश्चैवकिंकरास्तस्यकीर्तिताः ॥ प्राणायामःपुरोधास्तुप्रत्याहारःसुवर्णधृक् ॥ ५३ ॥ ध्यानंचद्राविणाध्यक्षःसत्यंसेनापतिस्तथा ॥ ब्रह्मप्रभृ
तिकीटांताःपशवस्तत्पतिःशिवः ॥ ५४ ॥ पशूनांपालको[2]धर्मःस्यादधर्मश्चतस्करः ॥ मायापाशेनतेबद्धामोचनीकाशिकामृतिः ॥ ५५ ॥ नानावि
धाश्चप्रमदादेवदेवमुमापतिम् ॥ एतादृशमुमानाथंकोटिजंतुरनुस्मरेत् ॥ ५६ ॥ इष्टान्भोगानवाप्याथशिवलोकेमहीयते ॥ ब्रह्मविष्णुमहेंद्राद्या
स्तत्पुरद्वारपालकाः ॥ ५७ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीदेव्यौदेहल्याद्यर्चनेक्षिते ॥ नियुक्तेदेवदेवस्यदेवाश्चसुरयोषितः ॥ ५८ ॥ दास्योदेवाःसमस्ताश्चदासा
यस्यमहात्मनः ॥ एतादृशमहाशैलमिक्ष्वाकुःसंददर्शह ॥ ५९ ॥ मुनिंप्रणम्यजाबालिमिदमाहवचस्तदा ॥ गंतुकामोमहाशैलंशक्तोस्म्यस्मिन्नवा
मुने ॥ ६० ॥ ममायुरल्पंकथितंयमेनज्ञानिनापुरा ॥ ६१ ॥ नरकश्चबहुःप्रोक्तःकथंश्रेयोभविष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ मयापिसर्वमेतत्तेज्ञा
तंदिव्येनचक्षुषा ॥ ६२ ॥ आयुर्दशादिनंब्रह्मन्विद्वानपिनधर्मकृत् ॥ नतपस्तेह्यनभ्यासान्नचयोगोऽल्पकालतः ॥ ६३ ॥ नदानंद्रविणाभावाद
सामर्थ्यात्तथार्हणा ॥ नयज्ञोनव्रतंपूर्तंनचपुण्यमनायुषः ॥ ६४ ॥ नचाध्यापनतीर्थादिसेवाकालविरोधतः ॥ तस्मात्तत्पापनाशायप्रायश्चित्तंनवि
द्यते ॥ ६५ ॥ गतिप्रदंतथाधर्मंगच्छवातिष्ठवामुने ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ यावज्जीवंप्रतिज्ञायक्रियतेयो[2]वृषोद्विज ॥ ६६ ॥ तेनपापपरिहारो
भविष्यतिसुनिश्चितम् ॥ तंब्रूहियेनधर्मेणममपापंप्रणश्यति ॥६७॥ केनवापुण्ययोगेनस्वर्गतिश्चभविष्यति ॥ शरणंभवविप्रर्षेनरकादतिबिभ्यतः ॥६८॥
सर्वधर्मफलंप्राहुःशरणागतपालनम् ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ सत्यंस्वल्पेनकालेननतादृग्लभ्यतेवृषः ॥ ६९ ॥ अमृतेत्वनृतेशक्यंवक्तुंस्वप्नांतरे
ष्वपि ॥ रहस्यमेकंकिंचित्तुयस्यकस्यापिनोच्यते ॥ ७० ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ शरणंपालयमुनेकालोमेनिर्गमिष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥

१ नम्रमुखीम्–इ० पा० । २ धर्म इत्यर्थः ।

ममप्राणाधिकंविप्ररहस्यंश्रुतिचोदितम् ॥ ७१ ॥ शिवलिंगार्चननामब्रह्मादिभिरनुष्ठितम् ॥ समस्तपापशमनंसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ ७२ ॥ भुक्तिमुक्ति
प्रदंतस्माच्छिवपूजांसमाचर ॥ नातिक्रामेद्यदिमुनेशिवलिंगार्चनंशुभम् ॥ ७३ ॥ यःशंभुपूजांविच्छिद्यात्तेनच्छिन्नंहिमेशिरः ॥ वरंशूलविनिक्षेपोवरं
शाल्मलिकर्षणम् ॥ ७४ ॥ वरंप्राणपरित्यागोनैवपूजाव्यतिक्रमः ॥ वरंवह्निप्रपतनंवरंचाधःशिरःकृतम् ॥ ७५ ॥ वरंस्वमलभुक्तिर्वानेशपूजाव्यति
क्रमः ॥ अपूजयित्वाचेशानंयोहिभुंक्तेनराधमः ॥ ७६ ॥ पापानामन्नरूपाणांतस्यभोजनमुच्यते ॥ अनुच्चार्यपदंशंभोर्भुङ्क्तेयदिचखादति ॥ ७७ ॥ शिवे
तिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्तते ॥ भस्मीभवंतितस्याशुमहापातककोटयः ॥७८ ॥ शिवंप्रदक्षिणीकृत्ययोनमस्यतिमानवः॥भूमेःप्रदक्षिणंकृत्वायत्तत्पुण्य
मवाप्नुयात् ॥ ७९ ॥ प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कारंचपंचधा ॥ पुनःप्रदक्षिणंकृत्वानत्वामुच्येतपातकैः ॥ ८० ॥ सर्ववाद्यानियःकुर्यात्कारयेद्वाशिवाल
ये॥बलेनमहतायुक्तोवेदंसेव्यत्रजायते ॥ ८१ ॥ श्रावयेद्यःपुराणानिदेवदेवंत्रिलोचनम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोवसेच्छिवपुरेकृती ॥ ८२ ॥ तंनित्यमादरेणे
शोवक्तिवाक्यंप्रियंसदा ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तमीशपूजनमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ अल्पायुश्चभवान्विप्रशिवपूजनमाचर ॥
त्रिकालंवाद्विकालंवाएककालमथापिवा ॥ ८४ ॥ यामंयामार्धमथवाशिवपूजनमाचर ॥ वानप्रस्थाश्रमोभूत्वावानप्रस्थकृताश्रयः ॥ ८५ ॥ वानप्र
स्थप्रसूनैश्चप्रातःपूजयशंकरम् ॥ श्रीफलैःशतपत्रैश्चपद्मसौगंधिकैरपि ॥ ८६ ॥ नीपैर्जपाभिःपुन्नागैःकरवीरैश्चपाटलैः ॥ तुलस्याचरविदलैरपराजितया
तथा ॥ ८७॥ अपामार्गदलैरुद्रजटादमनकेनच ॥ सर्वैरेभिःसमफलैर्बिल्वपत्रैश्चधूर्तकैः ॥८८ ॥ द्रोणैःशिरीषैःशक्तैश्चदूर्वयाकोरकैरपि ॥ नंद्यावर्तैरक्षतैश्च
तिलमिश्रैश्चकेवलैः ॥ ८९ ॥ अन्यैरपियथाशक्तिप्रातःसंपूजयेच्छिवम् ॥ कर्णिकारैश्चसौवर्णदूर्वयापिशिवार्चनम् ॥ ९० ॥ मुकुलैर्नार्चयेद्देवंचंपकैर्जल
जंविना ॥ जलजानांचसर्वेषांपत्राणामक्षतस्यच ॥ ९१ ॥ कुशपुष्पस्यरजतसुवर्णकृतयोरपि ॥ अन्यत्कृत्वायथायत्तुतैलपक्वंभवेन्नृप ॥ ९२ ॥ नतत्पर्यु
षितंप्रोक्तमपूपादिगमिष्यति ॥ उक्षितंयत्फलायुक्तंतैलक्षाराम्लजीरकैः ॥ ९३ ॥ जलेतत्प्रोक्षितंमूलफलशाकादिकंनृप ॥ नचपर्युषितंप्रोक्तंगंगातोयंच
सागरम् ॥ ९४ ॥ महानदीजलंसर्वंकेदारजलमेवच ॥ ह्रदरूपेणयत्तीर्थंकूपतीर्थेनराघव ॥ ९५ ॥ तडागवापीसरसांकूपेनापांचयद्भवेत् ॥ तत्तीर्थतोयं
सर्वंचनचपर्युषितंभवेत् ॥ ९६ ॥ नरात्रौजलमाहार्यंदिवासंपादयेज्जलम् ॥ ससैकतंतथाधार्यंनचपर्युषितंहितत् ॥ ९७ ॥ एवंविदित्वापूजांत्वंशिव
लिंगेसमाचर ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवमुक्तोथमुनिनाइक्ष्वाकुर्ब्राह्मणप्रियः ॥ ९८ ॥ शिवपूजापरोभूत्वादिनाष्टकमतिष्ठत ॥ नवमेऽथदिनेप्राप्ते

१ देवसेव्यत्र जायते–इ० पा० । २ शिववशे–इ० पा० ।

प्रातःकालेकृतार्चनः ॥ ९९ ॥ मरणावसरेप्राप्तेशिवपूजांविधायसः ॥ स्वान्प्राणानुपहारायतत्याजैवमहेशितुः ॥ १०० ॥ मृतंतमथविज्ञाययमदूताःसमा
गताः ॥ यमलोकप्रापकायेयत्नमास्थायतस्थिरे ॥ १०१ ॥ शैवाश्चापिसमायातादूतावह्निमुखादयः ॥ तेषामन्योन्यवादोभून्मामकोमामकस्त्विव
ति ॥ १०२ ॥ अथयामःपाशपाणिःशिवदूतमथार्दयत् ॥ अथवह्निमुखःक्रुद्धोयमदूतशतंततः ॥ १०३ ॥ महाकायस्तथाभूत्वागृहीत्वाचकरेणतत् ॥
शिरांसिचतथैकेनापीड्यचिच्छेदशष्पवत् ॥ १०४ ॥ मारयित्वाततोदूतानादायेक्ष्वाकुमभ्यगात् ॥ निवेदयामासचतंवीरभद्रायधीमते ॥ १०५ ॥
सचापिशंकरायाथतंप्राहचमहेश्वरः ॥ त्वयाष्टदिनपूजैवकृताकृष्णादिनेदिने ॥ १०६ ॥ त्वमर्नंदःपुरामांचलिंगंशिश्नाग्रमित्युत ॥ तेनैवपापयोगेनशिश्न
वक्रोभविष्यसि ॥ १०७ ॥ शिश्नाग्रेविवरंचक्रंजिह्वानासादिवर्जितः ॥ पूर्वमन्नामवकृत्वाद्वक्ताचापिभविष्यसि ॥ १०८ ॥ अथेशवचनात्सोपितथाभूतो
भवत्क्षणात् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ १०९ ॥ विमुक्तपापबंधश्चशिवभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिव
स्थानेवक्ताचापितथाभवेत् ॥ ११० ॥ यश्चवक्तिकथामेनांहरेणसदृशोभवेत् ॥ उक्त्वाकथामिमांपूर्वमधीरोनामभूमिपः ॥ १११ ॥ स्वर्गंसगतवान्राजा
कृतपापोथभार्यया॥११२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येनवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०९॥ छ ॥ ॥ श्रीरामउ
वाच ॥ ॥ अयमग्निशिखोनामवह्निःशिवगणश्चवै॥सकथंतादृशोभूतस्तन्मेवदनमस्तव ॥१॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अयमासीत्पुराकश्चित्क्षत्रियःक्रोधनः
सदा ॥ नष्टभार्योनष्टसेनोनष्टराष्ट्रोतिदुःखितः॥२॥लब्ध्वालुलायद्वितयंकृषिंचक्रेसहात्मजैः ॥ ऋणेनमहतायुक्तःपुनश्चार्तिविदुःखितः ॥ ३ ॥ पुनश्चदुःखितो
राजासर्पेणसुतनाशनात्॥तथाभूतोमहीपालस्तत्याजकृषिमप्युत॥४॥ परित्यज्यसुतौचापित्यक्ताहारोरुरोदह॥सुतावथसमागम्यप्राहतुःपितरंत्विदम्॥५॥
किमर्थंरुद्यतेतातनष्टोनायातिरोदनात् ॥ शरीरशोषणायाथशोकस्तेऽद्य भविष्यति ॥ ६ ॥ शोकेनचक्षुषीनष्टेकंठोनष्टस्तथातव॥अनुष्ठानंतथानष्टंकिमर्थं
परितप्यसे ॥ ७ ॥ एकोनष्टोनचायातिरक्षपंचस्थितानसून् ॥ बहूनांरक्षणंपुण्यमाश्रितानांविशेषतः ॥ ८ ॥ अन्याश्रितममुंशत्रुंकथंशोचितुमर्हसि ॥
॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ पुत्रःशत्रुःकथंपुत्रौयुवांशत्रूतथाचमे ॥ ९ ॥ अत्यंतसुखिनंपुत्रंकथंशत्रुमभाषतम् ॥ ॥ सुतावूचतुः ॥ ॥ जायमानो
हरेद्भार्यांवर्द्धमानोहरेद्धनम् ॥ १० ॥ म्रियमाणस्तथाप्राणाञ्छत्रुत्वंकिमतःपरम् ॥ यत्सुखंचत्वयाप्रोक्तंस्पर्शनालिंगनादिभिः ॥ ११ ॥ दुःखोदर्कमि
दंराजन्सर्वमेतद्ददामिते ॥ प्रसूतिकालेपुत्रस्यभार्यानाशविचारणा ॥ १२ ॥ जीवितायामथोपत्न्यामात्मनःसुखनाशनम् ॥ योन्यशुद्धौतुजातायांसंयोगो

१ अथवा मोक्षपाणिं च-इ० पा० ।

नोपपद्यते ॥ १३ ॥ आलिंगनपरेगाढंस्तन्येनांगंपरिप्लुते ॥ तथापियादिसंयोगःशिशुरोदनतास्त्रियाः ॥ १४ ॥ दृढंशिशुगतंचित्तंततोवैरस्यमेवच ॥ अथ
चेत्पतितोडिंभोमध्येमैथुनमुद्गतिः ॥ १५ ॥ रतिमध्येतुविच्छेदेदुःखंकिंचिदसान्निभम् ॥ सर्वकालेपरिमितेकदाचिद्रतिसंभवः ॥ १६ ॥ तत्कालेभोजनंना
स्तिस्वापोनास्तिचभार्यया ॥ शिशूनांरक्षणेदुःखंव्याधितर्षग्रहादिभिः ॥ १७॥ तन्मतंयत्सुखंचित्रंयथांकारोहणंपितुः ॥ आलिंगनकृतंतातचुंबनादिकृतं
तथा ॥ १८ ॥ अत्यन्तमधुरोक्त्यादियत्सुखानिनरेश्वर ॥ रतिमध्येविरामस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ १९ ॥ अन्यान्यपिचदुःखानिसंतिपुत्रेसहस्रशः ॥
अनेनत्वंकिंक्रियसेइहामुत्रविरोधिना ॥ २० ॥ त्यजशोकमिदंतस्मादावांपुत्रौस्थिताविह ॥ ॥ श्रीराजोवाच ॥ ॥ त्यजामिशोकंदुर्वारंसर्वकार्यविरो
धिनम् ॥२१॥ आत्मनश्चहितंकार्यमिहामुत्रसुतौमम॥ पुरोधसंतुगच्छामिममपूर्वंमहागुरुम् ॥२२॥ वसिष्ठंमुनिवर्यंचसदास्यतिगतिंमम ॥ एवमुक्त्वागतो
विप्रंवाराणस्यांस्थितंगुरुम् ॥२३॥ दंडवत्प्रणनामाथमुनिनापरिपूजितः ॥ आलिंगितःशिरोघ्रातोदत्तासनपरिग्रहः ॥ २४ ॥ उक्तश्चागमनंकितेकिंकार्य्य
करवाणिवै॥ ॥राजोवाच॥ ॥ गतिंप्रयच्छमेविप्रसंसारतरणायहि ॥२५॥ खिन्नोहंकर्मणाशश्वद्भवंतंशरणंगतः ॥ ॥ वसिष्ठउवाच॥ ॥गतिंपश्यम
हालिंगंविश्वेश्वरमितिस्थितम् ॥ २६ ॥ एनंपूजयराजेंद्रदेवदेवंपिनाकिनम् ॥ यमाराध्यपुराशक्तिररुंधत्याःसुतोमुनिः ॥ २७॥ रक्षसाभक्षितश्चापियमलो
कंगतोनसः ॥ किंचित्कालंगतःस्वर्गंब्रह्मलोकमगादतः ॥२८॥ ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकेक्रीडन्नास्तेसुतोमम॥अमुंपश्यमहाराजलुब्धकंवनचारिणम् ॥२९॥
पूजयंतंहिविश्वेशंपत्रमात्रैःस्वसंभृतैः ॥ शमीवृक्षस्यसंभूतैस्तथापूगप्रसूनकैः ॥३०॥ कदंबकुसुमैरर्ककुसुमैर्यूथिकाभवैः ॥ एतैरन्यैर्महेशानंपूजयंतंविलोकय
॥ ३१ ॥इतोर्द्धयाममात्रेणमरिष्यातितदद्भुतम् ॥ अंतकालेसमायातेलुब्धकोपिशिवायवै ॥३२॥ उपहारप्रदानायदृष्टवान्पार्श्वतोघटम् ॥ तंचूतफलसंपूर्णं
शुनोच्छिष्टंविगर्हितम् ॥ ३३ ॥ संकल्पितोपहारस्यह्यभावाल्लुब्धकस्तथा ॥ इदंजगौशुभंवाक्यंलोकानांभक्तिसूचकम् ॥ ३४ ॥ पुष्पाभावेहरिर्नें
त्रंफलाभावेंगुलंरविः ॥ लिंगविस्रंसनेकंचजमदग्निऋषिस्तथा ॥ ३५ ॥ लिंगपीठविभेदेचगात्रंनिर्भिद्यदत्तवान् ॥ अन्यैर्माहेश्वरैरन्यत्साहसंपरमंकृ
तम् ॥ ३६ ॥ ममापितत्तथाकार्य्यमन्यथादोषभागहम् ॥ एतस्मिन्नंतरेकश्चिदुन्मत्तःशिवमभ्यगात् ॥ ३७ ॥ अथलुब्धकृतांपूजामाहृत्याभक्षयत्क्ष
णात् ॥ वमनंचतथाचक्रेशिवपीठेथलुब्धकः ॥ ३८ ॥ शिवापकारिणंचैनंहन्मिनोवेत्यचिंतयत् ॥ अथस्वात्मवधायैवयत्नमास्थायशंकरः ॥ ३९ ॥
उन्मत्तेनयथोद्धृताशिवपूजामयाकृता ॥ लिंगप्रावरणेह्येपातदहंममदेहिनः ॥ ४० ॥ प्रावृतिस्त्वगियंत्वद्यनिर्मोक्तव्यामयाद्रुतम् ॥ पूजा

१ परिप्लवते-इत्यर्थः-शबभावश्छांदसः । २ व्याधिसर्पग्रहादिभिः-इ० पा० ।

विमोचनायैतत्फलहानेर्गलंत्यजेत् ॥ ४१ ॥ इत्थंसंकल्प्यसतथातीक्ष्णस्वधितिनाद्भुतम् ॥ चक्रेत्वचंदक्षपादंत्वचंच्छित्वाकटेरधः ॥ ४२ ॥ वामपा
दंतथाचक्रेकटिपर्यंतमाशुच ॥ हृष्टश्चावेपितश्चैवततऊर्ध्वमथाच्छिनत् ॥ ४३ ॥ करांसोदरहृत्कंठत्वचंनिर्भिद्यलुब्धकः ॥ मस्तकस्यत्वचंचापि
निर्बिभेदप्रहृष्टवान् ॥ ४४ ॥ तयोरंतरतस्तस्माद्गात्रंनिर्भिद्यवर्तुलम् ॥ छित्त्वांगुलिसमादायदेवायार्पितवांस्त्वचम् ॥ ४५ ॥ आरादेवतथादिव्यरूपःस्व
क्षश्चतुर्भुजः ॥ नानाभूषणसंयुक्तःस्थितोवियतिशाङ्करः ॥ ४६ ॥ अथशैवाःसमायातादूताःशतसहस्रशः ॥ विचित्रमुकुटाकाराःसर्वाभरणभूषिताः॥४७॥
त्रिशूलपाणयःसर्वेशुद्धस्फटिकसंनिभाः ॥ चतुर्भुजाःसुरूपाश्चविमानवरसंस्थिताः ॥ ४८ ॥ सर्वेसूर्यसमाःशांतारंभावत्प्रियययायुताः ॥ सूनुपत्नीवलो
त्साहविलासस्त्रीशतान्विताः ॥ ४९ ॥ तेजसासूर्यसदृशाःपुष्पवृष्टिमवाकिरन् ॥ तैराहूतोलुब्धकश्चनागच्छदवदद्वतान् ॥ ५० ॥ भार्याबंधुजनोपेतोग-
च्छेहमथवानवा ॥ शैवास्तद्वचनंश्रुत्वावाक्यमेतदथोचिरे ॥ ५१ ॥ येनपुण्यंकृतंपापंतेनभोग्यंहितत्फलम् ॥ ॥ लुब्धकउवाच ॥ ॥ अशौचा
नांचसर्वेषांधर्माणामेककर्तृकम् ॥ ५२ ॥ माहेश्वराणांधर्माणांफलं[1]चैद्धिबहुष्वापि ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोवीरभद्रःशतार्भकः ॥ ५३ ॥ नानाकोटिगणो
पेतोएहिलुब्धकबंधुयुक् ॥ सर्वंत्वयोक्तंचतथासभार्योज्ञातिबंधुयुक् ॥ ५४ ॥ आरुह्येदंविमानंचशिवंगच्छाशुवंतुवः ॥ अथतद्वचनात्प्राप्तःशिवलो
कंविमानगः ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ दृष्टवानसिसर्वंत्वमीशपूजांसमाचार ॥ विमुक्तपापबंधस्त्वंशिवलोकंगमिष्यसि ॥ ५६ ॥ यदिराज्यं
त्वयाप्राथ्यंमार्जयेशांगणंनृप ॥ गोमयोदकलेपंचानित्यमेवसमाचर ॥ ५७ ॥ एतावताभूमिराज्यंध्रुवंतवभाविष्यति ॥ यावदायुश्चतेराज्यमंतेशिव
पदंभवेत् ॥ ५८ ॥ नैतस्मिंस्तुभवेद्राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः ॥ अतोदेहांतरंप्राप्यशिवसेवाप्रभावतः ॥ ५९ ॥ भविष्यतिचतेराज्यंशिवभक्तिःस्थि
रातथा ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथकृत्वातथापूजांमृतःस्वर्गंगतस्ततः ॥ ६० ॥ राजजन्मपुनःप्राप्यराज्यंचक्रेशिवेरतः ॥ कदाचिदथदेवस्यगृहमभ्य
गमन्नृपः ॥ ६१ ॥ नानादीपसमोपेतंमणिभिर्नागराडिव ॥ भटानामथसंमर्दएकोदीपोपतन्नृपे ॥ ६२ ॥ तदासौकुपितोराजादीपमादायसत्वरम् ॥
देवालयपुरेरम्येन्याक्षिपत्कोपसंयुतः ॥ ६३ ॥ दग्धंदेवगृहंतेनएनश्चसमपद्यत ॥ अथतेनपुनस्तत्रदग्धंवेश्मगृहादिकम् ॥ ६४ ॥ निर्मापयामासनृ
पोमहेशानमथायजत् ॥ अथमृत्युदिनेप्राप्तेराजाराधितशंकरः ॥ ६५ ॥ भस्मस्नायीभस्मशायीजपन्रुद्रंममारह ॥ शिवलोकंगतःसोयंवीरभद्रेणभा
षितः ॥ ६६ ॥ भवत्वंगणशार्दूलोममवैपरिचारकः ॥ शाङ्करान्ममनिर्देशादानयस्वममांतिकम् ॥ ६७ ॥ शिरोहीनोभवांश्चापिज्वालावक्त्रोभविष्यति ॥

१ वृद्धिर्बहुष्वपि-इ० पा० ।

सतूवाचमहात्मानंवीरभद्रंगणेश्वरम् ॥ ६८ ॥ चक्षुःश्रोत्रंतथाजिह्वानासिकास्यंशिरोगणः ॥ एतैर्विनाव्यवहृतिःकथंमेसंभविष्यति ॥ ६९ ॥ अभावे
शिरसःकिंवामयापापंकृतंविभो ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ त्वयैवस्वीकृतापूर्वंदेवीपरमसुंदरी ॥ ७० ॥ महेशभवनंनित्यंचातुर्वर्णकरंगकैः ॥
स्वस्तिकंसर्वतोभद्रंनंद्यावर्तादिकंशुभम् ॥ ७१ ॥ पद्ममुत्पलमांदोलपादोव्यजनचामरे ॥ त्रिशूलंशंखचक्रेचगदाधनुरथैवच ॥ ७२ ॥ त्रिशूलं
डमरुंखड्गंवृषंभृंगिरिटिंशिवम् ॥ तथाष्टपत्रंकमलमन्यद्यंत्रादिकंतथा ॥ ७३ ॥ कल्पयंतीप्रतिदिनंसेवतेवृषभध्वजम् ॥ कदाचिदथसावेश्यादेवसद्मन्युप
स्थिता ॥ ७४ ॥ राज्ञःकारांकिकःकश्चिदेववेश्मसमाविशत् ॥ अथतांदृष्ट्वांस्तत्रसइदंवाक्यमुक्तवान् ॥ ७५ ॥ ॥ काराङ्किकउवाच ॥ ॥ एकांतसं
स्थितावेश्यायुवाहंस्थविरश्चन ॥ स्थविरंव्याधितंषंढमशक्तंधनवर्जितम् ॥ ७६ ॥ अदीर्घमेहनंदीनंपुरुषंयोषिदुत्सृजेत् ॥ अश्मश्रुलंमलच्छन्नंजडंदु
र्गंधिदूषितम् ॥ ७७ ॥ स्वल्पमव्यसनंनारीदूरतःपरिवर्ज्जयेत् ॥ तस्मान्मेदीयतांवेश्येमैथुनंजीवयाशुमाम् ॥ ७८ ॥ ॥ वेश्योवाच ॥ ॥ नियतः
सर्वजातीनामिहामुत्रसुखप्रदः ॥ पातिव्रत्यंपरोधर्म्मःस्त्रीणामितिहिशुश्रुम ॥ ७९ ॥ यदधीनायदावेश्यातदानान्येनसंगता ॥ पतिव्रतेतिविख्यातातस्मा
त्तंपरिपालयेत् ॥ ८० ॥ ॥ कारांकिकउवाच ॥ ॥ यदिचैवंमृतिःशीघ्रंभविष्यतिनसंशयः ॥ अथराजांतिकंगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥ ८१ ॥
वेश्यावेश्यैवनोभार्यानेतिवक्तुंचनोचितम् ॥ इत्थंराजानमुक्त्वाथमंडंचैवारनालजम् ॥ ८२ ॥ किंचिदादायतस्यास्तुमंदिरंगतवानयम् ॥ निद्रावस
रमालोक्यप्रसृज्यचकरंततः ॥ ८३ ॥ वस्त्रस्यविवरेतत्रमंडंचिक्षेपदुष्टधीः ॥ एवंकृत्वाततोगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ राजन्निर्गत्यगत्वा
थवेश्याग्र्यांतवयोषितः ॥ उत्थापयित्वावेश्यांतांसर्वांगंद्रष्टुमर्हसि ॥ ८५ ॥ उन्मुक्तबंधमथवावसनंपश्ययत्नतः ॥ वेश्यावेश्माथगतवान्राजा
कारांकिकंवचः ॥ ८६ ॥ इदमाहसनिद्रेयंपश्येमांयामिपश्यसि ॥ सतूवाचनृपंतत्रनमेयुक्तमिदंनृप ॥ ८७ ॥ तन्मातरंवापितरंदर्शनायनियोजय ॥
तद्दृष्टौसर्वमेवेदंव्यक्तमाशुभविष्यति ॥ ८८ ॥ आनीताह्यथराज्ञातुमातावीक्षितुमुद्यता ॥ वचनात्तुनृपस्यैववस्त्रंशोधयतीवसा ॥ ८९ ॥ तत्रस्थितं
मंडमथविज्ञायांबाह्यमर्दयत् ॥ मर्दनाद्वसनंक्लिन्नंकिंतदित्याहपार्थिवः ॥ ९० ॥ नकिंचिदेवनोकिंचिदितिवेश्याप्रसूरपि ॥ बहुवाक्येनराजाथवसनंवी
क्ष्यशंकया॥९१॥शुक्रक्लिन्नमिदंवासःप्राहैतत्पश्यतामिति ॥ अथदृष्ट्वासमीपस्थास्तथेत्यूचुर्वचोनृपम्॥९२॥राजाथस्वगृहंगत्वादंडाध्यक्षमभाषत ॥इदानी
मेववेश्यायाःशिरश्छिध्यविचारयन् ॥९३॥दर्शनीयंशिरस्तस्याघटिकाभ्यंतरेमम ॥ दंडकश्चनृपोक्त्यास्यास्तथाकृत्वाह्यदर्शयत् ॥ ९४ ॥ ॥ वीरभ
द्रउवाच ॥ ॥ एवंकृतंत्वयापूर्वंप्रातंचफलमद्यते॥ज्वालयैवहिवक्तात्वंश्रोताद्रष्टाचजिघ्रसि ॥ ९५ ॥ रसंजानासिमतिमानातिक्रोधीभविष्यसि ॥ ॥ शंभु

रुवाच ॥ ॥ एवंज्वालामुखोजातोराजामाहेश्वरोऽक्षमी ॥९६॥ तस्मात्तुक्षमिणाभाव्यंपरत्रेहसुखेप्सुना॥यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ ९७॥
विमुक्तपापबंधश्चशिवलोकेभविष्यति ॥ ९८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेशिवपूजामाहात्म्यकथनंनामदशोत्तरशततमोऽ
ध्यायः ॥११०॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्यमेवच॥१॥जलदानस्यमाहात्म्यंधू
पदानस्यसत्तम॥दीपगंधादिदानस्यमाहात्म्यंवदमेगुरो॥२॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ एकैकनाममाहात्म्यंविस्तरान्नहिशक्यते ॥ संक्षेपेणचतेवच्मिशृणुराघव
सादरम् ॥३॥ पुरात्रेतायुगेराजाविधृतोनामवीर्यवान् ॥ मृतेपितरिबालोसौभूमिराज्येभिषेचितः ॥ ४ ॥ समानवयसःसर्वान्समीपस्थांश्चकारसः ॥ येवृद्धा
येचविद्वांसस्तेचतस्यनसंमताः ॥ ५ ॥ युवानःसंमतादुष्टाअकार्यकरणास्तथा ॥ सुरुयानयनदक्षाश्चचोरकर्मविशारदाः ॥ ६ ॥ भांडवार्तारतालास्य
निपुणास्तस्यसंमताः ॥ वशीकरणमंत्रज्ञावस्त्रौषधविदस्तथा ॥ ७ ॥ गीतनर्तनशीलाश्चधूर्त्ताद्यूतविदःप्रियाः ॥ पितृसंमतकर्तॄणांत्यागंचक्रेसपा
र्थिवः ॥ ८ ॥ विचार्यसचतैःसार्द्धंदुष्टैःकार्यमकारयत् ॥ एतादृशांस्तथाचान्यान्दुष्टान्सहयुयोजह ॥ ९ ॥ एतदुक्तिमुपालंभ्यशिष्टंसुहृदमत्यजत् ॥
उरोमुष्टिंचफेत्कारंयेकुर्युस्तस्यतेप्रियाः ॥ १० ॥ भगलक्षणतत्त्वज्ञारतितंत्रविशारदाः ॥ राजनीतिविहीनंतद्राज्यंसमभवत्तदा ॥ ११ ॥ गजाश्वरथमु
ष्ट्राजंगोमहिष्यादिकंचयत्॥तत्सर्वंनाशमापन्नमपहारायतस्ततः॥१२॥रत्नानिवसुधान्यानिनदृश्यंतेपुरेतदा॥अथभूपांतरेणासौनिर्जितःप्रपलायितः॥१३॥
महारण्यमथोगत्वागिरिदुर्गमकल्पयत् ॥ तत्रचाल्पपरीवारश्चोरवृत्तिंसमाश्रितः ॥ १४ ॥ सुवर्णवस्त्रधान्यादिरत्नगंधादिकंतथा ॥तत्रतत्रविनिर्दिश्यचोराना
यानवंचकान्॥१५॥बंधाद्यकारयत्तैस्तुद्रव्याहरणकर्मणि ॥ यदाहारोनविद्येततदाहारमकल्पयत् ॥१६॥ गोमहिष्यादिमांसेनयद्यन्नंनोपलभ्यते ॥ अश्वीय
नरमांसेनभोजनंपर्य्यकल्पयत् ॥१७॥एतादृशमभूद्वृत्तंसंध्योपासादिवर्जितम् ॥एकस्तुसचिवस्तस्यसुरापोनामराक्षसः॥१८॥नियुक्तेसर्वकालंतमाहरप्रहरे
तिच ॥ एवंरक्षोमतेस्थित्वानानादेशगतान्नरान् ॥ १९ ॥ नृसहस्रपरीवारोह्यादद्यादकृपालयः ॥ स्वस्याभिमतयोषास्तुज्ञात्वाज्ञात्वासमाहरत् ॥ २० ॥
किंचित्कालंचताभुक्त्वातासांमांसमभक्षयत् ॥ एवंहत्वानरान्नारीराज्यंचक्रेसुदुःसहम् ॥ २१ ॥ एवंवर्षसहस्रंतुराज्यंकृत्वानराधमः ॥ जराशिथिलसर्वांगो
वलीपलितदूषितः ॥ २२ ॥ निर्जीवमभवत्स्थानंसमंताद्दशयोजनम् ॥ अथमृत्युदिनंप्राप्तंराज्ञस्तस्यमहात्मनः॥ २३॥ मृत्युकालेथसंप्राप्तेस्नातंभूमिगतं
नृपम् ॥ तस्यचानुचराःसर्वेपरिवार्योपतस्थिरे ॥ २४ ॥ सुरापःसचिवःप्राहकिंकार्यममचादिश ॥ अथराजातथाशक्तोनिर्गतायुस्तदार्दितः ॥ २५ ॥

१ विभृतः–इ० पा० । १ तत्र तत्र समाहरत्–इ० पा० ।

नाभेरधस्तुक्षीणासुःकथंचिद्वाक्यमुक्तवान् ॥ त्वंसर्वकालेदैत्येंद्रप्रहरप्राहराहर ॥ २६ ॥ इत्यथोक्तेकाममारासौयमदूताःसमाययुः ॥ विचित्रंबंधनेयत्नं
चक्रुस्ताडनतत्पराः ॥ २७ ॥ चूर्णिताबंधपाशाश्चहेतिदंडाश्चचूर्णिताः ॥ तद्गात्रस्पर्शमात्रेचतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २८ ॥ अथायातःस्वयंमृत्युःपाशेनैन
मयोजयत् ॥ मृत्युपाशमपिच्छिन्नंवीक्ष्यमृत्युरचिंतयत्॥२९॥सर्वमर्त्यमृतिर्दृष्टादृष्टानैतादृशीक्वचित् ॥ इतिचिंतापरेमृत्यौज्वालावक्रःप्रतापवान्॥३०॥
वीरभद्रेणनिर्दिष्टःसहसायाच्चशूलभृत् ॥ ज्वालावक्रमथालोक्यमृत्युस्तूर्णंपलाययौ ॥ ३१ ॥ पलायमानंतंदृष्ट्वामृत्युंवह्निमुखस्तदा ॥ अरेरेचोरचोरत्वं
तिष्ठतिष्ठक्वयास्यसि ॥ ३२ ॥ एनसोमुच्यतेचोरःशूलारोपणमात्रतः ॥ एवमाभाष्यमृत्युंतंशूलप्रोतमकल्पयत् ॥ ३३ ॥ शूलंस्कंधगतंकृत्वादूता
न्संग्रथ्यरज्जुना ॥ पादशृंखलविन्यस्तानादायनृपमध्यगात् ॥ ३४ ॥ विमानवरमारोप्यगीतवाद्यसुशोभितम् ॥ वीरांतिकमथोगत्वासर्वमस्मैन्य
वेदयत् ॥ ३५ ॥ वीरभद्रोपितत्सर्वंशंकरायामितात्मने ॥ नानामुनिगणैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरःसुरैः ॥ ३६ ॥ सेव्यमानायदेवायपार्वतीसहितायच ॥ प्रणि
पत्यनिवेद्याथशूलस्थंमृत्युमेवच ॥ ३७ ॥ तूष्णींबभूवविश्वात्मावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ३८ ॥ अग्न्याननंवीक्ष्यशिवोविगर्हयन्कथंत्वयैतद्रणसाहसंकृतम् ॥
विभेपिमृत्योर्नकथंयमाधिकाद्वदस्वसर्वंपरमार्थतोमे ॥ ३९ ॥ प्रणम्यतंवह्निमुखोऽतिरोषोमृत्युंसमालोक्यननर्तहर्षात् ॥ उवाचचौर्यंकृतमेवमृत्युना
तदेपशूलेऽपिमयाप्ररोहितः ॥ ४० ॥ विमोचयामासशिवोपिमृत्युंदूतानशेषान्निरुजश्चकार ॥ मृत्युंसमालोक्यशिवोबभाषेमन्नामएषांमरणेसमास्ते ॥४१॥
मच्चेतसामन्यधियांचनामहीनाक्षरंवाधिकवर्णयुक्तम् ॥ ममैवलोकंप्रददामिसत्यंह्यनेननामप्रहरेतिभाषितम् ॥ ४२ ॥ प्रशब्दमात्रंत्वधिकंहरेतिपदप्रदंवै
पदमीरयंति ॥ आरादमूंस्त्वंजपतोनमस्वमदीयवाक्यंचयमंवदस्व ॥ ४३ ॥ नतिंयतिंकीर्तिमुपास्तिमाश्रितादास्यंचकैंकर्यमथश्रुतिंवदाः ॥ पंचाक्ष
रोक्तिशतरुद्रियोक्तिशिवस्यकुर्वंतिनतेविचार्याः ॥ ४४ ॥ मन्नामरुद्राक्षविभूतिधारणोममाग्रतोयस्तुपुराणवक्ता ॥ सर्वेषुपापेष्वपितेषुसत्सुप्रशास्म्य
हंनैवयमाधिकारः ॥४५॥ येचापिपापान्वितमायिनोनराःपरान्नवस्त्रादिवधूभुजश्च ॥ वाराणसीमृत्युपराश्चयेवैश्रीशैलमर्त्याश्चनतेविचार्याः॥ ४६ ॥ यूकाश्च
दंशाअपिमत्कुणाश्चमृगादयःकीटपिपीलिकाश्च ॥ सरीसृपावृश्चिकशूकराश्चकाशीमृताःशंकरमाप्नुवंति ॥४७॥इदंनामगृणन्ध्यायेद्योवैहृत्पद्ममंदिरे ॥ त्रि
यंबकंविरूपाक्षंसोमंसोमार्द्धभूषणम्॥४८॥ त्रिनेत्रकंत्रयीनेत्रंसोमसूर्याग्निलोचनम्॥तंनमस्कृत्यदूरस्थोभवमृत्योममाज्ञया॥४९॥अथाकर्ण्यशिवप्रोक्तंमृत्यु
स्तुष्टावशंकरम् ॥ नमस्तेदेवतानाथनमस्तेदेवमूर्तये ॥ ५० ॥ सर्वज्ञायनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः ॥ अथदेवोमहादेवोमृत्युंप्राहवरंवृणु ॥ ५१ ॥

१ यजिम्–इ० पा० ।

स्तोत्रेणानेनतुष्टोस्मिमृत्युर्वरमयाचत ॥ त्वदीयंपालयविभोमांचशंकरपापिनम् ॥ ५२ ॥ तथेत्युक्त्वामृत्युमीशोगच्छवत्सेतिचाब्रवीत् ॥ यमलोकंग
तःसोपियमायाशेषमुक्तवान् ॥५३॥ ॥शंभुरुवाच॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयातिशंकरसन्निधिम् ॥ ५४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेएकादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ छ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ अथान्यदपिनिर्वच्मिप्रमदाख्यानमु
त्तमम् ॥ सुतयादेवरातस्ययत्प्राप्तंनामकीर्तनात् ॥ १ ॥ देवरातसुताबालाकलानामातिरूपिणी ॥ धनंजयसुतस्यासीद्भार्याशोणस्यधीमतः ॥ २ ॥
तावुभौनियतौनित्यंधर्म्मैकप्रवणौशुभौ ॥ लब्धवंतौनिधिमथोगंगास्नानायतौगतौ ॥ ३ ॥ प्रवाहपतितेकूलेमृत्तिकानयनायतौ ॥ कूलादादायमृल्लोष्टं
दृष्टवंतौमहाघटम् ॥ ४ ॥ राजतंचोर्द्ध्वपाषाणमथशोणःप्रियांवचः ॥ इदमाहकथंकार्यंकिंकर्तव्यंहि[1]नोहितम् ॥ ५ ॥ ॥ भार्योवाच ॥ ननारीमत
मालंब्यकिंचित्कार्यंसमाचरेत् ॥ नचनार्याचरेद्गुह्यमप्रियंवाथकिंचन ॥ ६ ॥ यदिनारीसमक्षंतुद्रविणंदृष्टिमापतेत् ॥ वंचयीततथानारीईदृशैर्वाक्यसंच
येः ॥ ७ ॥ अस्माभिर्नेहिसंप्रेक्ष्यंकिंवातत्रहितिष्ठति ॥ द्रविणंचेन्नसंप्रेक्ष्यंबाधोदर्कंभविष्यति ॥ ८ ॥ अन्याज्ञातंतुयदिचेत्कुतोज्ञानविनिश्चयः ॥ अप्रद
ष्टस्त्विदानींचेन्निभृतःकोपितिष्ठति ॥ ९ ॥ तिरोधानंनकिंचिच्चेन्मायथाकोपितिष्ठति ॥ नचेन्मायामनुष्याणांक्षेत्रपालस्तुतिष्ठति ॥ १० ॥ नहिचेद्भै
रवश्चेहतिष्ठतिब्रह्मराक्षसः ॥ नसोपिचेन्[2]र्महाविद्याराज्ञांतत्रभविष्यति ॥ ११ ॥ न[3]ँचजानातिचेद्राजाव्यवहारादिसंभवः ॥ सचेद्गूढप्रकारेणचोरबाधाभ
विष्यति ॥१२॥ अप्रमत्तस्यभवतोमहानर्थोभविष्यति ॥ प्रायेणार्थवतांनॄणांभोगलिप्साप्रजायते ॥ १३ ॥ भोगाद्रोगांतरेच्छाचसर्वानुष्ठाननाशिनी ॥ जाना
तियदिनारीस्वंभावयोगगतंतथा ॥ १४ ॥ नारीस्वतंत्रतामेतिरोषाल्लब्धप्रकाशिनी ॥ रोषेविश्वासतांयातितदादोषःपुरोदितः ॥ १५ ॥ विश्वासिनिचविश्रंभः
प्रवासोवान्यचित्तता ॥ विश्रम्भाज्जायतेस्त्रीणांनानाविधविचेष्टिता ॥ १६ ॥ यंकंचित्पुरुषंदृष्ट्वायुवानंप्रीतिरापतेत् ॥ प्रीत्यासंजायतेयोगोयोगान्मैथुनसंग
तिः ॥१७॥ सततंमैथुनेजातेविश्रंभांतरमापतेत् ॥ भवतावातथापूर्वंभुक्तेदानींचभुज्यते ॥१८॥ काप्रतीच्छातवेदानींप्रीतिःकस्यामथापिवा ॥ काविदग्धासु
संस्निग्धापुरुषादन्यतश्चरेत् ॥१९॥ योब्रवीदथवाक्यंतांयदिब्रूयास्त्वमद्यमे ॥ सर्वमेवतथावच्मिनान्यथावाक्यमुच्यते ॥२०॥ इत्थंचधृष्टतांयातातथारूपां
तरेणच ॥ द्रव्यमादाययत्किंचिदनुवर्तेत्स्वतंत्रतः ॥ २१ ॥ समारायित्वातांद्रव्यंगृहीत्वापातयिष्यति ॥ अथपूर्वंपतिमृतौप्रविशेन्नाशुशुशुक्षणिम् ॥ २२ ॥
वैधव्येद्रविणंसर्वंधर्मार्थंमेभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसावैधव्येसमुपस्थिते ॥ २३ ॥ यौँ[4]निकुंडंसमासाद्यदिवावायदिवानिशि ॥ एकांतस्थानमभ्ये

१ मे हितम्–इ० पा० । २ महाबाधा–इ० पा० । ३ अथ–इ० पा० । ४ योनिकंडूम्–इ० पा० ।

त्यविवृत्यवसनंभगम् ॥ २४ ॥ इदमूचेवचोदुःखादुपस्थस्थकरासती ॥ किंत्वयावैकृतंयोनेर्किंवापापमुपाश्रिता ॥ २५ ॥ शिश्नस्यवाथवापापंयत्त्वदं
तरवेशनात् ॥ यच्चकर्तृकृतंपापंमाद्दक्सेवाविवर्जनात् ॥ २६ ॥ अतोपिकंडूसंभूतौप्रवेशयेदथांगुलीम् ॥ विचित्रचेष्टांकृत्वातुकंडूबुद्धेरतःपरम् ॥ २७ ॥
मर्दयित्वाकराभ्यांतत्संताड्यचविवृत्यतु ॥ असकृद्धुन्वतीपादौविवृतास्यातिदुःखिता ॥ २८ ॥ खट्वाकाष्ठमथालिंग्यस्तनपीडंयथाप्रियम् ॥ अथोवि
चित्रचित्तत्वेततःप्रघुष्टतीभवेत्॥२९॥ अथवाह्निपुरेस्थित्वाशाकंव्यवह्रतंचयत्॥ आलंब्यवेश्मनिनिशिसंध्यायांविशिखासुच ॥३०॥ कृत्वान्यवेपमात्मा
नंयैःकैरप्युपभुज्यते ॥ अथवाच्यप्रभावेनशंकितायोग्यमाहरेत्॥३१॥अज्ञातंचगृहंगत्वारमयेदेवनिश्चितम् ॥ नारीसमक्षंलब्धेतुद्रविणेह्येतदिष्यते॥३२॥
तस्मान्मयापिभवतोनविचारप्रयोजनम् ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहोगच्छत्वंतिष्ठदूरतः॥ ३३ ॥ मलमूत्रविसर्गार्थंस्थित्वागच्छाम्यतःपर
म् ॥ तस्यांगतायांशोणोपिवस्त्रखंडंत्वकल्पयत् ॥ ३४ ॥ एकैकस्मिंस्ततःखंडेत्वग्रहीद्द्रविणंबहु ॥ सैकतेत्ववरंजानुदघ्नंकृत्वाततस्ततः ॥ ३५ ॥ क्षि
प्त्वाधनंपूरयित्वाविष्ठांचक्रेततोपरि ॥ वस्त्राधारंघटंतंचप्रतिचिक्षेपकुत्रचित् ॥ ३६ ॥ सर्वमज्ञातवत्कृत्वास्नानायप्रययौमुनिः॥ तस्यभार्याततःस्नानंकृत्वा
संपूज्यपार्वतीम् ॥ ३७ ॥ गच्छेतिभर्त्रासाप्रोक्तास्ववेश्माभ्यागमत्सती ॥ एतामेकाकिनींज्ञात्वामारीचोनामराक्षसः ॥ ३८ ॥ भर्तृरूपमथास्थायकला
मेतदुवाचह ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ सप्तगोदावरीतीरेपवित्रंपापनाशनम् ॥ ३९ ॥ द्राक्षाराममितिप्रोक्तंयत्रभीमःस्वयंस्थितः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदोनृ
णांस्मरणात्पापनाशनः ॥ ४० ॥ तत्रगच्छावहेशीघ्रंत्वंतुनिर्गच्छसुंदरि ॥ ॥ कलोवाच ॥ ॥ इदानीमभिषेकायप्रवृत्तोनाभिषिक्तवान् ॥ ४१ ॥
कथमेताद्दशंत्वंहिपूर्वानुक्तंवदिष्यसि ॥ प्रकृतेरन्यथाभावमुत्पातंविदुरुत्तमाः ॥ ४२ ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ भर्तुरप्रतिकूलत्वंनारीणांधर्मउच्यते॥
प्रतिकूलानुकूलावाममशीघ्रंवदस्वतत् ॥ ४३ ॥ तूष्णींभूत्वाथसासाध्वीभर्तेत्येवविचार्यतम् ॥ निर्ययौतेनसाबालावनमध्येगतासती ॥ ४४ ॥ अथमध्या
ह्नकालेसौक्रियतामाह्निकक्रियाः ॥ राक्षसोथवचःश्रुत्वानानुष्ठानस्थलंत्विह ॥ ४५ ॥ यत्रतत्रास्तिगंतव्यमितोगच्छावहेततः ॥ किंचित्प्रदेशंगत्वातुगु
हांवीक्ष्यसरस्तथा ॥४६॥ इहस्थानंहिमेस्थातुंकार्यस्नानमथप्रिये ॥ इत्युक्त्वासरसिस्नात्वाफलाहारंप्रकल्प्यच ॥ ४७ ॥ भोजनावसरेप्रातेकलादध्यावुमां
शिवम् ॥ अयंधवोममनवाइतिध्यानपराभवत् ॥ ४८ ॥ अथध्यानेनतंचोरंनिश्चित्यचपतिव्रता ॥ भीतातिनम्रवदनाअश्रुपूर्णमुखीतदा ॥ ४९ ॥ कष्ट
मापतितंपापमित्युक्त्वानिपपातच ॥ रुदतींतामथोदृष्ट्वाराक्षसःपापनिश्चयः ॥ ५० ॥ धर्षितुंतामथारेभेनचैतद्धर्षणंप्रति ॥ बलात्कारमथोकर्तुंयतमाने
तुराक्षसे ॥ ५१ ॥ आजानुनाभिपर्यंतंशैलस्थानमकल्पयत् ॥ शिलासमभवद्वस्त्रंराक्षसोवीक्ष्यतामथ ॥ ५२ ॥ इत्येवंतांहानिष्यामिखादयिष्याम्यतः

परम् ॥ इत्युक्त्वाभ्रामयित्वासिंशिरइछेत्तुंप्रचक्रमे ॥५३॥ कलाहंमत्पतिर्ज्ञात्वाशापंदास्यतिमाहर ॥ इत्युक्तमात्रेवचसिशिरश्चिच्छेदराक्षसः ॥ ५४ ॥ प्राप्तायांदुर्मृतिंतस्यामथशैवाःसमागताः ॥ दूताविचित्राभरणाःसर्वायुधधराःशुभाः ॥ ५५ ॥ एतांविमानमारोप्यशिवालोकमुपागमन् ॥ तामागतांगिरिसुताहर्षेणप्रतिपूज्यच ॥५६॥ स्वपादप्रणतांशुद्धामुमावाक्यमभाषत ॥ पातिव्रत्येनतेतुष्टाअभीष्टंप्रददामिते ॥५७॥ ॥ कलोवाच ॥ ॥ दासीभावंप्रयच्छत्वंत्वत्पादाब्जंममप्रियम् ॥ प्रार्थ्यैःकिमन्यैर्बहुभिस्तथास्त्वितिशिवाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ इंद्रादिवनिताभिःसापूजिताथकलानिधिः ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तःशोणोमुनिरथोगृहम् ॥ ५९ ॥ नतत्रदृष्ट्वातांभार्यांध्यानयोगपरोभवत् ॥ रक्षोहतांमृतांप्राप्तांशिवालोकमुमांप्रति ॥ ६० ॥ उमादत्तवरांचापिदृष्ट्वाज्ञानचक्षुषा ॥ किंचिद्दुःखश्चिरंध्यात्वापरावृत्यमुनिस्तदा ॥ ६१ ॥ श्वशुरंगतवान्सोऽथदेवरातंमुनीश्वरः ॥ निवेद्यसर्वंसहितोविश्वामित्रमगान्मुनिम् ॥ ६२ ॥ निवेद्यतद्वसिष्ठस्यवसिष्ठोऽप्याहतान्मुनीन् ॥ गत्वाकैलासमादौतुदृष्ट्वादेवंमहेश्वरम् ॥ ६३ ॥ अनुज्ञांशिवतोलब्ध्वापार्वतीमंदिरेगताः ॥ देव्यैविज्ञाप्यतत्सर्वंयथार्थंप्रवदामतत् ॥ ६४ ॥ तथेत्युक्त्वामुनिवराःकैलासंशंकरालयम् ॥ गत्वाप्रणम्यदेवेशंवीरभद्रेणपूजिताः ॥ ६५ ॥ विज्ञापयामासुरिदंशोणभार्य्याहृतेतिच ॥ शिवःप्राहमुनींद्रांस्ताञ्ज्ञातमेवमयात्विदम् ॥ ६६ ॥ अकालमरणंत्वस्याआयुर्वर्षशतंस्थितम् ॥ अकालमृत्युयुक्तानांपुनर्ज्जीवनमस्तिच ॥ ६७ ॥ दशपुत्रप्रसूर्वीरारूपसौभाग्यवत्यापि ॥ भवद्भिरितिनिश्चित्यसमागतामिहद्विजाः ॥ ६८ ॥ यमलोकगतानांतुसर्वमेतद्विनिश्चितम् ॥ ममलोकगतानांचगतिरन्यानविद्यते ॥ ६९ ॥ अनयाकीर्तितंनामप्राणनिर्गमनेपुरा ॥ तयायमलिपिर्मृष्टाकथमायुष्यनिर्णयः ॥ ७० ॥ अथवागिरिजायैचनिवेदयतकृत्स्नशः ॥ अथतेपार्वतीपाददर्शनायगताद्विजाः ॥ ७१ ॥ प्रणम्यमातरंसर्वेविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ॥ दीनानाथाकृशाभार्याप्रणष्टपितृकाञ्छिशून् ॥ ७२ ॥ रक्षयित्वापुरामातरिष्टदात्वंसदाह्यभूः ॥ कलापौत्रीममैवेयंत्वामाराध्यपतिंत्वमुम् ॥ ७३ ॥ शोणंलब्धवतीमातस्त्वत्पूजायाःफलंत्विदम् ॥ तपसालभ्यतेपर्णैंदानेनयदिवापिच ॥ ७४ ॥ व्रतोपवासैरथवाकलासालभ्यतेमया ॥ एतयापरिविष्टान्नंभोक्तुमिच्छामितत्कथम् ॥ ७५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ यादृशीचेष्यतेभार्य्यातादृशीदीयतेमया ॥ नैनांत्यक्तुमहंशक्ताकिंवात्वंमन्यसेमुने ॥ ७६ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ मातात्वमित्येवमयाअविशंकितमीरितम् ॥ शोणोमुनिरयंमातस्तवविज्ञापयिष्यति ॥ ७७ ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ तामेवभार्य्यांप्रतिमेप्रीतिरत्युक्तदासती ॥ सैवमेदीयतांभार्य्याचान्यथामरणंभवेत् ॥ ७८ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भार्यापतीसमावेवविषमौतुवि

१ शिवलोकमिति पा० । २ नष्टा यमलिपिः स्पष्टा—इ० पा० । ३ अस्मै शोणाय इति शेषः ।

गर्हितौ ॥ तवचासदृशीचेयंसदृशींप्रददाम्यहम् ॥ ७९ ॥ नचमन्मंदिरेप्राप्तांत्यक्ष्येदेहविवर्जिताम् ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ यदिनोदीयतेचेयंभार्य्यामन्यां
ममप्रियाम् ॥ ८० ॥ राज्यंमहेश्वरेभक्तिंप्रयच्छवरमुत्तमम् ॥ भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वाचाब्रवीन्मुनीन् ॥ ८१ ॥ भोक्तव्यमिहयुष्माभिर्ममास्मिन्दि
वसत्रयम् ॥ प्रतींदुवारेदेवस्यमहेशस्यैवतुष्टये ॥ ८२ ॥ भोजनीयाःसदाकालमष्टौविप्रामुनीश्वराः ॥ इच्छयायत्रकुत्रापिव्रतमेतदुपक्रमेत् ॥ ८३ ॥
वत्सरेपरिपूर्णेतुमहाराजतमीश्वरम् ॥ चतुर्निष्कप्रमाणेनतदर्द्धेनैवकारयेत् ॥ ८४ ॥ श्वेतवस्त्रयुगंसूक्ष्मंचामरेव्यजनेतथा ॥ पादुकोपानहंच्छत्रंसर्वंवि
प्रेनियोजयेत् ॥ ८५ ॥ स्वशक्त्यादक्षिणांदत्वाब्राह्मणांश्वविसर्जयेत् ॥ एतदुद्यापनेकुर्यादादौमध्येतथासुधीः ॥ ८६ ॥ दिनेदिनेतथापूजासोमस्यपर
मात्मनः ॥ ८७ ॥ तत्पुरुषस्यविद्महेमहादेवस्यधीमहि ॥ तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥ ८८ ॥ इतिपूजामंत्रः ॥ स्थंडिलेपूजयेद्देवंप्रतिमायामथापिवा ॥ एकभ
क्तंस्वयंकुर्याद्ब्रह्मचर्यसमन्वितम् ॥ ८९ ॥ एतत्सोमव्रतंप्रोक्तंशिवतुष्टिप्रदंशुभम् ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यानारीवापुरुषोपिवा ॥ ९० ॥ छायेवशंकरस्यासौ
नित्यमेवानुवर्तते ॥ अद्यसोमदिनंप्राप्तंमध्याह्नात्परतोभुजिः ॥ ९१ ॥ यूयंचसर्वेमुनयःकृतपौर्वाह्निकक्रियाः ॥ माध्याह्निकींक्रियांकृत्वाभोक्तुमर्ह
थसत्तमाः ॥ ९२ ॥ मातुर्वचनमाकर्ण्यतथेत्युक्त्वानमस्यच ॥ अनुष्ठानायतेसर्वेगताभागीरथींनदीम् ॥ ९३ ॥ संगमेमध्यतोवृत्तेकृत्वा
माध्याह्निकींक्रियाम् ॥ विश्वेशपूजांकृत्वाचषोडशैरुपचारकैः ॥ ९४ ॥ अथतेपार्वतीगेहंगत्वादेवींप्रणम्यच ॥ लोकमातुर्नियोगेनशालंका
यनकात्मजः ॥ ९५ ॥ पादप्रक्षालनमुखानुपचारानकल्पयत् ॥ पंचगंधकमादायतान्मुनीनभ्यलेपयत् ॥ ९६ ॥ राज्यंचमहदाप्नोतियो
दद्यात्पंचगंधकम् ॥ पंचबाणसमोभूत्वास्त्रीणांवल्लभतामियात् ॥ ९७ ॥ विष्णवेयोहिदद्यात्तुसोपिमारसमोभवेत् ॥ कामीत्वकामीयःकुर्यात्कैलासे
पंचवत्सरान् ॥ ९८ ॥ सर्वगंधसमोपेतोभोगीचेष्टार्थसंयुतः ॥ यथेष्टवर्तनोभूत्वाततोजायेतभूमिपः ॥ ९९ ॥ कस्तूरीचंदनंचंद्रमगरुद्वितयंतथा ॥ पंचगं
धंसमाख्यातंसर्वकार्येषुशोभनम् ॥ १०० ॥ विलिप्तपंचगंधेषुब्राह्मणेषुमहात्मसु ॥ आसीनेषुतदाभ्यागाद्ब्राह्मणःस्थविरःकृशः ॥ १ ॥ उन्मत्तवेषो
दिग्वासाजराजर्जरितस्त्वरी ॥ खल्वाटःश्वासकासीचबहुहिक्कीक्षुधान्वितः ॥ २ ॥ लालास्रुतःश्मश्रुकूर्चश्लेष्मानस्रःस्खलत्पदः ॥ द्यष्टवर्षातथानारीसर्वा
भरणभूषिता ॥ ३ ॥ रूपलावण्यसंयुक्तालोकोत्कृष्टस्वरूपिणी ॥ पुरुषान्रूपसंयुक्तान्वीक्षंतीचततस्ततः ॥ ४ ॥ गायंतीत्वथनृत्यंतीतंदृष्ट्वाहसतीप
तिम् ॥ प्रबाधतेवृद्धधवंशीघ्रमेहिकुशाधम ॥ ५ ॥ आलंब्यत्वत्करंवृद्धदुःखितानित्यमस्म्यहम् ॥ भूषणंवसनंप्राणंस्रग्विलेपनमेवच ॥ १०६ ॥ हासोगी

१ तदा-इ० पा० । २ क्षुधामम-इ० पा० ।

तिस्तथापानंमंडनंशोभनंगृहम् ॥ सर्वर्तुसमृद्धिश्चकामस्यैवाभिवृद्धये ॥१०७॥ सर्वेषामेवकामानांरतिरेकाप्रयोजनम् ॥ सुखानिसर्वाण्येकत्ररतिरेकत्रच
स्थिता ॥ ८ ॥ तुलयातुलितंसर्वैरतिःशतगुणाधिका ॥ तन्मादृशीसमासाद्यभवंतंकिंकरिष्यति ॥ ९ ॥ इतिचान्यानिवाक्यानिब्रुवाणागृह्यवै
करे ॥ तदुत्तरमुवाचेदंकिंकुर्म्मोभाग्यमीदृशम् ॥ ११० ॥ मामारयदुरुक्त्यात्वंमांविज्ञायाथचेदृशम् ॥ एतादृशोद्विजःप्रायात्पार्वतीमंदिरंत
दा ॥ ११ ॥ अविज्ञायैवगिरिजामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ अन्नार्थिनमिहप्राप्तंविद्धिमामातिथिंमुने ॥ १२ ॥ भोजनावसरेप्राप्तंब्राह्मणान्न
हिभोजय ॥ तद्भार्यावचनंप्राहक्कमुनिर्योषिदेवहि ॥ १३ ॥ अंधस्यवचनंसर्वमेवमेतादृशंदृढम् ॥ पार्वत्युवाच ॥ प्रक्षाल्यचरणावेतमासनउपवेशय॥१४॥
जांबूनदकृतेतीवभोज्येनातर्पयद्विजम् ॥ सुरत्नचषकोपेतममृतंब्रह्मवादिनीम् ॥ १५ ॥ अरुंधतीमयाहूयपर्य्येवेषयदंबिका ॥ कलाचारुंधतीचैवअनसूया
पतिव्रता ॥ १६ ॥ परिवेषंपदार्थानांस्रग्गंधाक्षतभूषणाः ॥ अकुर्वन्नंबिकावाक्यात्षड्रसानांपृथक्पृथक् ॥१७॥ भुंजानेषुतुविप्रेषुदिग्वासाब्राह्मणाकृतिः ॥
क्षणेनबुभुजेसर्वंदातुंनोशेकुरंगनाः ॥ १८ ॥ अथसागिरिजादेवीस्वयंदातुंप्रचक्रमे ॥ यथादत्तमशेषंतुक्षणेनाश्नातिसद्विजः ॥ १९ ॥ भांडस्थितमशेषंच
भोक्तुमैच्छत्प्रियासह ॥ तथांबिकासमादायप्रादादक्षय्यमस्त्विति ॥ १२० ॥ अथवामकरेणासौभोक्तुमैच्छत्ततःसती ॥ तत्राप्यक्षय्यमेवास्तुतवान्नमिति
चार्पयत् ॥ २१ ॥ करांतरमथोत्पाद्यभोक्तुमैच्छद्विजोत्तमः ॥ एवंकरसहस्रंचकृत्वैच्छद्भोजनंद्विजः ॥ २२ ॥ दत्त्वादत्त्वापुनर्देवीसंतुष्टानचकोपना ॥ न
चित्तमन्यथाकर्तुंशक्यमस्याइतिद्विजः ॥ २३ ॥ प्रक्षाल्यहस्तौचरणौहस्तार्पितसुगंधवान् ॥ पार्वतींवाक्यमाहेदंतोषितोहंवरंवृणु ॥ २४ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ॥ ममदातुंवरंशक्तोयदित्वंब्राह्मणोत्तम ॥ वरेणममकिंकार्य्यंशंकरोमेयतःपतिः ॥२५॥ तदाहब्राह्मणोदेवींशंकरःकीदृशस्त्विति॥सदृशोऽसौत्व
यानोवात्वद्योग्योनान्यथाभवेत् ॥ २६ ॥ स्त्रीवल्लभत्वमप्येवरूपंदाक्ष्यंशुभांगना ॥ नोचेदेतादृशीभार्य्यामदधिनाकथंभवेत् ॥ २७ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥
त्वद्भार्य्यावचनंश्रुत्वातववाक्यंतथाद्विज ॥ अपलापस्त्वयंब्रह्मञ्छ्रुतंकिंवातथाविषम् ॥ २८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ धम्मिल्लंतेकरिष्यामिममांकं
त्वंसमारुह ॥ प्रचलेद्यदितेचित्तंपातिव्रत्यंकुतस्तव ॥ २९ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ ममव्रतंद्विजश्रेष्ठशंकरांकैकरोहणम् ॥ अथतच्चित्तमाज्ञाय
भवान्याःपरमेश्वरः ॥ १३० ॥ द्व्यष्टवर्षवयाभूत्वासुस्निग्धकचबंधनः ॥ सुस्निग्धचारुनयनोगोक्षीरसमविग्रहः ॥ ३१ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यःसर्वाभरणभू
षितः ॥ स्वपार्श्वस्थितनार्यंसेप्रसारितभुजद्वयः ॥ ३२ ॥ गायन्मंदतयासाकमुमयापटुतायथा ॥ अथतांपार्वतींशंभुःकरेणाकृष्यचस्मयन् ॥ ३३ ॥
विन्यस्यहस्तौवनिताद्वयांसेगायन्समस्ताभरणःप्रसन्नदृक् ॥ ननर्तचानंदसमृद्धगात्रोमुनींद्रगीतश्चसकालवेलम् ॥१३४॥ एतादृशंशिवंध्यात्वाजन्मकोटि ॥१६४॥

शतेष्वपि ॥ नदुःखंजायतेतस्यसदाहर्षश्चजायते ॥ १३५ ॥ अथस्तुतोमुनिवरैर्नारींकृत्वाहरिंततः ॥ अथसापार्वतीतुष्टादेवंप्राहपिनाकिनम् ॥ ३६ ॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ किमित्येतादृशंभावमास्थायत्वमिहागतः ॥ नारींकृत्वातथाविष्णुंकिंप्रकृत्यानचागतौ ॥ ३७ ॥ शिवःप्राहव्रतेचात्रह्यतिथेर्भो
जनंशुभम् ॥ जानेसिद्धिमथोयेषांविषादोनाभिजायते ॥ ३८ ॥ जातेविषादेतुव्रतमसम्यगितिनिश्चयः ॥ सोमवाराःसमायांतियावंतोब्दशतानितु ॥३९॥
तावंतिमत्पुरेदेविसर्वभोगसमन्वितः ॥ सभार्य्यपुत्रबंधुश्चवेदोक्तायुष्पजीवितः ॥ १४० ॥ पश्चाद्वाराणसींगत्वामृतोमुक्तिमवाप्स्यति ॥ ॥ शंभुरुवा
च ॥ ॥ अथदेवेस्थितेतत्रमुनयस्त्रिःप्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥ कृत्वापंचनमस्कारान्पुनःकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ पुनश्चदंडवद्भूत्वाविसृष्टानिर्ययुस्ततः ॥४२॥
अथशोणःशोभितांगींभार्यामापद्यनिंदिताम् ॥ राज्यंचभारतेवर्षेधर्मेणापालयद्द्विजः ॥ ४३ ॥ मानुषानखिलान्भोगान्बुभुजेशिवभक्तिमान् ॥ नित्यंदेवा
र्चनपरोनित्यंब्राह्मणपूजकः ॥ ४४ ॥ नित्यदातानित्ययाजीनित्यश्रोतापुराणकम् ॥ मृतःसगतवांल्लोकंशंकरस्यविभोःशुभम् ॥ ४५ ॥ ॥ शंभुरु
वाच ॥ ॥ नामकीर्तनमाहात्म्यंप्रसंगात्परिकीर्तितम् ॥ शृण्वतांसर्वपापघ्नंभक्तानांचतथानृप ॥ ४६ ॥ सर्वकल्याणदंनित्यंसुभार्य्याराज्यदंशिवम् ॥
शिवभक्तिप्रदंगोप्यंयस्यकस्यापिनेरयेत्॥१४७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेशिवनाममाहात्म्येद्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः ११२॥
॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ खेदृश्यंतेविमानस्थानानारूपधराःशुभाः ॥ सर्वकामफलोपेताःसुभार्य्याःशतयोषितः ॥१॥ सहस्रनरनारीभिःपूज्यमानाःपदेपदे॥
गायंतिविंशतिर्योषारूपलावण्यकोमलाः ॥ २ ॥ करंकवाहिनीचैकाचामरासक्तबाहवः ॥ तालवृंतद्वयंनार्य्योवीजयंतिप्रगृह्यवै ॥ ३ ॥ सचक्रेचांकमध्ये
स्याउपधानंतथापरः ॥ एकस्याःकरयोर्हस्तःस्तावकानेकसंयुतः ॥ ४ ॥ नानाविधपरीहासकृतोत्फुल्लमुखांबुजः ॥ एकैकत्रविमानेतुदृश्यतेचंद्रदीधितिः
॥ ५ ॥ स्त्रीशतेषुविमानेषुदृश्यतेईश्वरःशुभः ॥ एतेकिंपुण्यकर्तारोविष्णुमायाथवामुने ॥ ६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एतेहिब्राह्मणाःपुण्यागृहस्थाश्रमवा
सिनः ॥ येषामेवचसग्रासोदत्तोदशरथेनते ॥ ७ ॥ तेषांतुममचित्तानांकदाचिदभवन्मतिः ॥ यथेहसुखिनःसर्वेवयंचान्योपजीविनः ॥ ८ ॥अस्मानेवानुजी
वंतिशतशोमनुजाइह ॥ येनपुण्येनचवयंसर्वेकामानुमोदिनः ॥ ९ ॥ सुस्त्रीकृतोपचाराश्चसर्वेराज्यसुखान्विताः ॥ जरामरणहीनाश्चयुवानःसर्वदैवहि॥१०॥
विचार्यैवंद्विजाःसर्वेवसिष्ठस्याश्रमंययुः ॥ आगतानथसंपूज्यवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥११॥ किमर्थमागतायूयंशीघ्रंब्रूतद्विजोत्तमाः॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ वय
मिच्छामहेसर्वेसर्वसंपत्समन्विते ॥ १२ ॥ विमानेकामगेरोढुंतत्संपादयनोगुरो ॥ तत्तेषांचिंतितंश्रुत्वावसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ पुराणंसर्वदा
विप्राःश्रोतव्यंपापनाशनम् ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षस्तत्रैवदृश्यते ॥ १४ ॥ तथेत्युक्त्वाथमुनयःपुराणकुशलंमुनिम् ॥ जग्मुरंगिरसंश्रेष्ठंसर्वशास्त्र

विशारदम् ॥ १५ ॥ सर्वागमपुराणज्ञंसदासत्कर्म्मचारिणम् ॥ इदमूचुर्नमस्कृत्यवयंसफलजीविनः ॥ १६ ॥ कृतकृत्यावयंब्रह्मन्साक्षाद्दृष्टोऽसियन्मुने ॥
॥ अंगिराउवाच ॥ ॥ यत्कार्यमागतायूयंतत्कार्यंकरवाण्यहम् ॥ १७ ॥ पुराणंश्रोतुकामास्तुयूयमत्रसमागताः ॥ कीर्तयिष्येविधानंवःसमस्ताव
विनाशनम् ॥ १८ ॥ सर्वज्ञानप्रदंदेवंतत्वविज्ञानसंभवम् ॥ शिवभक्तिप्रदंहृद्यंविष्णुभक्तिप्रदंशुभम् ॥ १९ ॥ विचित्रस्वगतिप्रातिज्ञानदंरमणीप्रदम् ॥
नानाविधशुभज्ञानंरतितंत्रप्रकाशकम् ॥ २० ॥ भुक्तिमुक्तिप्रधानंचविविधदर्शनदीपकम् ॥ विचित्रभक्तिकथनंभक्तिसाहसकीर्तनम् ॥ २१ ॥ व्रतप्रति
ष्ठादानादिभस्मपूजाविधिप्रदम् ॥ पुराणंपाद्ममुदितंब्रह्मपद्मोपनिर्वृतम् ॥ २२ ॥ महेश्वरेणकथितंप्रमथाकृतिवर्णनम् ॥ एतदन्यत्रकथितंपुराणेपाद्म
एवतु ॥ २३ ॥ दिलीपेनपुरापृष्टोवसिष्ठःप्रोक्तवानिदम् ॥ तच्छृणुध्वंमुनिवराज्ञानंसर्वंभविष्यति ॥ २४ ॥ अथतद्वचनाद्विप्राःपुराणश्रवणेरताः ॥
कथंश्रोतव्यमधुनाकिंकृत्वेत्यब्रुवन्मुनिम् ॥ २५ ॥ सोऽपिसर्वंसमाचष्टशृणुधर्मसनातनम् ॥ नमस्कृत्यपुराणज्ञंदद्याच्चार्घासनंततः ॥ २६ ॥ निषीदत
त्रचेत्युक्त्वागंधपुष्पैःसमर्चयेत् ॥ आत्मयोगंचतांबूलमधिकंवासमर्पयेत् ॥ २७ ॥ ब्रूहिपुण्यकथांब्रह्मन्पौराणिकीमितीरयेत् ॥ नखट्वासनमारुह्य
नोच्चासनमथापिवा ॥ २८ ॥ नीचासनोवैशृणुयाद्धर्म्मकामार्थसिद्धये ॥ शृण्वित्युक्त्वापुराणज्ञइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ २९ ॥ नमोहरिंहरमथो
गणेशंभारतीमतः ॥ इष्टदेवंनमस्कृत्वापुराणंवक्तुमर्हति ॥ ३० ॥ अर्द्धयामंप्रतिदिनंयदिवापीच्छयाभवेत् ॥ एवंपाठसमाप्तिंचश्रुत्वाकृत्यंसमाचरेत्॥३१॥
श्रोतुश्चतूष्णींमननंतूष्णींश्रवणमेववा ॥ अन्यथाभारतीक्रुद्धचेत्तत्क्रोधान्मूकताभवेत् ॥ ३२ ॥ तस्मात्पुराणश्रोताचतांबूलादिसमर्पणम् ॥ वक्तुश्चजीवि
काकार्यास्वसामर्थ्यानुसारतः ॥ ३३ ॥ पुराणप्रक्रमेदेयंसचेलोद्गमनीयकम् ॥ सूक्ष्मांबरमथोवापिवस्त्रद्वितयमर्पयेत् ॥ ३४ ॥ आसनंतुमहच्चित्रंरम्यमू
र्जस्वलंमृदु ॥ सुवर्णवातथादद्याद्गोभूगेहादिकंतथा ॥ ३५ ॥ एतत्समस्तविप्रेंद्रादक्षिणामूर्तिनापुरा ॥ शंकरेणमुनीनांहिभाषितंचदिवौकसाम् ॥ ३६ ॥
अथतेमुनयःसर्वेतंप्रणम्यासनस्थितम् ॥ पृथक्पृथक्चतांबूलंदत्वाशुश्रूषवःस्थिताः ॥ ३७ ॥ तेनापिकथितंसर्वंपुराणंसर्वसंप्रदम् ॥ उपांताध्यायप
र्यंतंश्रुतवंतोद्विजोत्तमाः ॥ ३८ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ कामगेनविमानेनसर्वसंपत्समृद्धिना ॥ सर्वतःसुखयुक्तेनपुण्यस्थानमुपस्थितम् ॥ ३९ ॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ नालंपृष्टंत्वयाराजन्नितोप्यातिशयांतरैः ॥ क्रीडमानाभविष्यंतियेनतत्पुण्यमुच्यते ॥ ४० ॥ सुधाधवलितंकृत्वाशिववेश्मस
मंततः ॥ स्त्रियोरूपविलासाढ्याःसर्वालंकारभूषिताः ॥ ४१ ॥ नानासुगीतकुशलानानानृत्यविशारदाः ॥ चतस्रोऽष्टौषडथवामर्दलध्वानिकाःस्त्रियः ॥४२॥

१ दिनसमाप्तिं च–इ० पा० । २ व्यवहारंच साधयेत्–इ० पा० । ३ उदिताध्यायपर्यंतम्–इ० पा० ।

वशिन्यौद्वेआवर्जिक्यौकोणिकाधमनेऽभे ॥ लासिक्यस्तुचतस्रःस्युःसंतुष्टैकाथगायिका ॥ ४३ ॥ एकाद्वेवासुगीतज्ञेऽमुखरेहिप्रकीर्तिते ॥ कोण
वाद्यकृतेद्वेतुतूष्णींभूताःषडष्टवा ॥ ४४ ॥ सर्वारूपविलासिन्यःसर्वाश्चापतितस्तनाः ॥ रतितंत्राधिकुशलास्ततएवाविशंकिताः ॥ ४५ ॥ सुसूक्ष्मवस्त्रवे
षाश्चविद्युच्चंचलदृष्टयः ॥ एतादृशीभिर्योषाभिर्येननृत्यंहिकारितम् ॥ ४६ ॥ एकस्मिन्दिवसेराजन्वत्सरान्सविमानगः ॥ शतस्त्रीवीक्षितमुखोयुवा
बहुभिरर्चितः ॥ ४७ ॥ आनंदपोषसंपूर्णःक्रोधेर्ष्यादिविवर्जितः ॥ पंचगंधविलिप्तांगःसचंद्राहिदलाननः ॥ ४८ ॥ सूर्योपमस्तुयोपार्श्वसर्वास्तादश
नान्विताः ॥ सद्योविकसितामोदिपारिजातकृतस्रजः ॥ ४९ ॥ सर्वाविकसितारोहिरक्तसंधिकृतस्रजः ॥ धम्मिल्लेवक्षसितथाबिभ्रत्यःसुस्मिताधराः ॥५०॥
चरत्येतादृशीभिस्तुनृत्यगीतानुमोदितः ॥ एवंविमानगोभूत्वाऽउषित्वाकालमक्षयम् ॥ ५१ ॥ पश्चाज्जायेतनृपतिरेवंकृत्वापुनस्तथा ॥ राज्यंस्वर्गफलंभु
क्त्वाशिवभक्तोभविष्यति ॥ ५२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ दिलीपायवसिष्ठोक्तंमुनीनामंगिरोब्रवीत् ॥ तेतथाकृतवंतश्चतौर्य्यत्रिकमुमापतेः ॥ ५३ ॥
श्रुत्वापुराणंपाद्मंचसमग्रंसुखिनोभवन् ॥ तएतेब्राह्मणारामविमानवरमास्थिताः ॥ ५४ ॥ दृश्यंतेखेचसुखिनःसदामुदितमानसाः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातं
पुराणेषुविनिश्चितम् ॥ ५५ ॥ इतःपरंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिराघव ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेत्रयोदशोत्तरशतत
मोध्यायः ॥११३॥ छ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कएषदृश्यतेव्योम्निसर्वाभरणभूषितः ॥ विमानस्थोमहादीप्तमध्याह्नार्कइवापरः ॥१॥ दुःप्रेक्ष्यःसर्वमर्त्या
नांतस्यांकेचारुहासिनी ॥ अपराश्रीरिवब्रह्मंस्तथापंचसुयोषितः ॥ २ ॥ गायंतिमधुरांगीतिंसुभ्रूभंगनिरीक्षणैः ॥ मंदस्मितैःकरतलशब्दास्फोटिकयात
था ॥ ३ ॥ क्वचिद्वल्लकृतैर्गीतैरन्योन्यकरताडनैः ॥ अन्योन्यमुखमालोक्यप्रलोभैर्गीतपूर्वकैः ॥ ४ ॥ क्रीडन्नास्तेमहायोगीपद्मकिंजल्कसन्निभः ॥ एवं
चरितपुण्येनकेनवातद्वदस्वमे ॥ ५ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एषविप्रःपुरारामसर्वसंपत्समन्वितः ॥ नानाविधसुखोपेतोभार्य्यापोषणतत्परः ॥६॥ अपुत्रो
दानहीनश्चदेवतार्चनवर्जितः ॥ पंचयज्ञविहीनश्चस्वाध्यायपरिवर्जितः ॥७॥ प्रातर्म्मध्याह्नसायाह्नभोजनप्रवणोऽशुचिः ॥ कदाचिदगमद्रंहंगौतमस्यमहा
त्मनः ॥ ८ ॥ त्र्यंबकस्यगिरौपुण्येनानामुनिगणाश्रिते ॥ तत्रापिशोभितगृहंस्फटिकस्तंभकल्पितम् ॥ ९ ॥ अगुरुद्रवकस्तूरीचंद्रकुंकुमचर्चिता ॥
भित्तिर्यस्यचसंतानकुसुमामोदसौष्ठवम् ॥ १० ॥ कस्तूरिकापुष्परससमुत्सेचितभूतलम् ॥ सूक्ष्मसुश्वेतविविधवितानोपरिशोभितम् ॥ ११ ॥ अंग
णंशोभितमहाकदलीपूगशोभितम् ॥ समीपसरसीजातमंजुकूजन्मधुव्रतम् ॥ १२ ॥ पाटीरतरुसंभूतगंधपूरितदिङ्मुखम् ॥ शिक्षागीतकृताल्हादगीत

१ सर्वास्तादृशभान्विताः–इ०, सर्वास्तादृशतान्विताः–इ० च पा० । २ रत्नकृतैर्दोषैः–इ० पा० ।

पूरितदिङ्मुखम्॥१३॥निदाघजनितातापनाशयंत्राविनिर्मितम्॥कदलीदलसंच्छादिपावकाकलिपतच्छदम्॥१४॥पाटीरतरुसुस्निग्धसांद्रद्वारकपाटकम्॥ सौगंधिकमहामोदिकलिपतांतरभित्तिकम् ॥१५॥ ईशानभागसुभगरतिकलिपतवेदिकम् ॥ हाटिकाकलिपतपदंविचित्रवेदिकायुतम् ॥१६॥ सुस्निग्धनिविडच्छायंवटमूलोपकलिपतम् ॥ प्रसूनकदलीखंडसरोभिःप्रांतशोभितम् ॥१७॥ महावटाग्रसंलग्नतुषारितपयोधरम् ॥ नाकोपवनसंपन्नविचित्रारामशोभितम् ॥१८॥ वापीकूपतडागाद्यमनेकवनशोभितम् ॥ मंदंमंदंववौवायुर्यत्रगेहेसुखप्रदः ॥१९॥ वादिन्यश्चारुसर्वांग्योवाद्यानिस्मरसंपदः ॥ वीणांवेणुंत्रिवेणुंचवादयंतिवरांगनाः ॥ २०॥ तौर्य्यत्रिककृतोनार्य्यश्चतुर्दिक्षुतथोर्द्धतः ॥ सुवर्णादिकपात्रेषुवटकाभस्मनःशुभाः ॥२१ ॥ वासिताःसर्वगंधैश्चसुधूपैरपिधूपिताः ॥ कुशग्रथितसंवाश्चअक्षमालाश्चकोटिशः ॥२२॥ कृष्णाजिनसहस्राणिबहिःप्रांतेस्थितानिच ॥ एतादृशेगृहवरेदेववंद्योमुनीश्वरः ॥२३॥ कर्पूरादींश्चसंस्थाप्यचतुर्दिक्षुमुनीश्वरः ॥ पाटीरपीठेकर्पूरसिंहासनमकल्पयत् ॥ २४ ॥ सूक्ष्मंश्वेतंचसुस्निग्धमावृत्तंघनसारकैः ॥ सुगंधवासितजलैःस्नाप्यक्षीरेणशंकरम् ॥ २५ ॥ अन्यैश्चवैदिकैर्मंत्रैःस्नापयित्वासदाशिवम् ॥ दारुचंद्रोपपीठेतुवस्त्रपीठंनिधायच ॥ पात्रिकामग्रतःस्थाप्यस्थापयित्वादले[1]ष्वमून् ॥ २६ ॥ एकस्मिन्नक्षताःपात्रेअन्यस्मिन्सतिलाक्षताः ॥ पंचगंधकमेकस्मिन्नन्यस्मिन्नष्टगंधकम् ॥ २७ ॥ काश्मीरंमृगनाभिंतुकर्पूरंचंदनंतथा ॥ पात्रेष्वन्येषुविन्यस्यपूजास्थानेप्रकल्प्यच ॥ २८ ॥ नानावरणमार्गेणपूजातत्रविधीयते ॥ लिंगमध्येस्थितोदेवःपंचवक्त्रःसदाशिवः ॥ २९ ॥ तस्यप्रावरणंलिंगंशक्तिस्तस्यविधीयते॥शक्तेरावरणंविष्णुर्विष्णोरावरणंविधिः॥३०॥ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यसूर्यस्ततःश्रुतिः॥दिग्देवतासुतद्बुतिस्तासामावरणंदिशः॥३१॥दिशामावरणंशंभुस्तस्यचावरणंगुणाः ॥ दशप्रावरणंह्येतच्छिवलिंगार्चनंशुभम्॥ ३२ ॥ केषांचिन्मतमेतत्स्यादथप्रावरणांतरम् ॥ विद्यावरणमाख्यातंतदुमावरणंस्मृतम् ॥ ३३ ॥ विष्णुरावरणंतस्याविष्णोश्चावरणंविधिः ॥ ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यभानुरथावृतिः ॥ ३४ ॥ भानोरावरणंचेशइतिषोढावृतिःस्मृता ॥ विधिंविनासमाख्यातंपंचावरणमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ शशांकविष्णुशक्तीनामेतदावरणत्रयम् ॥ अंबिकावरणंप्रोक्तमेकावरणमुत्तमम् ॥ ३६ ॥ अथवालोकपालाःस्युरावृतिःसोमपूजने ॥ अनावरणमथवापूजनंशस्यतेशिवे ॥३७॥ पत्रि[2]काष्टदलेष्वेवस्थितद्रव्यैर्यजेच्छिवम् ॥ पत्रिकालक्षणंवक्ष्येसर्वकर्मोपयोगितम् ॥ ३८ ॥ स्वर्णेनराजतेनाथताम्रेणाथप्रकलिपतम् ॥ मुक्ताशुक्तिनिभंकुर्यात्पत्रिकाष्टदलंशुभम् ॥ ३९ ॥ पद्म[3]पत्रसमानाष्टकोणाकारंप्रकल्पयेत् ॥ पलमात्रंततःशस्तंनिर्वृत्तंविस्तृतंपदम् ॥ ४० ॥ अस्थूलमध्यमुपरिपद्माकृतिदलाष्टकम् ॥ अथवाशक्तिमार्गेणपंचपत्रंप्रकल्प

१ जलेष्वमून्–इ० पा० । २ अत्र सर्वत्र पत्रशब्दे पात्रशब्दपाठ एकस्मिन्नेव पुस्तके पा० । ३ पद्मपत्रसमानेन पत्राकारं प्रकल्पयेत्–इ० पा० ।

येत् ॥ ४१ ॥ त्रिपत्रमथवाकुर्याच्छक्तिभावेमतेनच ॥ यथास्याच्छोभनंपात्रं[1]तथाकुर्य्याद्विचक्षणः ॥ ४२ ॥ शक्त्यांतरितरुद्राक्षैःकल्पिताष्टशतैः
शुभा ॥ मालोपवीतंत्रिंशत्याअष्टकेनप्रकल्पितम् ॥ ४३ ॥ प्रगंडयोरथैकैकंबद्ध्वातुद्वेप्रकोष्ठयोः ॥ शिरस्येकाधृतातेनकंठेचपरमर्पिणा ॥ ४४ ॥
रुद्राक्षैःस्फटिकैरत्नैःकल्पिताह्यक्षमालिका ॥ व्याघ्रचर्मासनंकृत्वापद्मासनगतोमुनिः ॥ ४५ ॥ आवाहनासनंचार्घ्यंपाद्यंवाचमनीयकम् ॥ निर्वर्त्य
गंगासलिलैःस्नापयामासशंकरम् ॥ ४६ ॥ अष्टगंधकसंयुक्तैःपुष्पैर्बकुलपाटलैः ॥ स्वर्णभांडास्थितैर्वस्त्रशोधितैर्वासितैर्दृढम् ॥ ४७ ॥ द्वौरेताम्रकटा
हश्चप्रबंधद्रोणिनाशुभम् ॥ गोशृंगेणविषाणेनगवयस्यतथाक्वचित् ॥ ४८ ॥ दक्षिणावर्तशंखेनरत्नपात्रैरथापिवा ॥ स्वर्णैर्वाराजतैर्वापिताम्रैःकांस्यैरथा
पिवा ॥ ४९ ॥ स्वर्णैश्चसूक्ष्मकलशैःस्नापयामासचेच्छया ॥ अथवामृण्मयैःकुर्य्यात्पद्मपत्रैरथापिवा ॥ ५० ॥ पालाशैश्चूतजंब्वाद्यैःपात्रैःसंस्नापयेद्वि
भुम् ॥ स्नानानामथसर्वेषांधारास्नानंविशिष्यते ॥ ५१ ॥ नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियसंज्ञिना ॥ शंचेत्याद्यनुवाकेनशांतिरूपेणचेश्वरम् ॥ ५२ ॥
आवृत्यचयथाशक्तिपश्चाद्गंधादिविन्यसेत् ॥ ततश्चशोभनैःपुष्पैःपत्रैर्बिल्वैःसमर्चयेत् ॥ ५३ ॥ तुलसीमारुवदलैःकल्हारैश्चमहोत्पलैः ॥ नीलो
त्पलैरुत्पलैश्चशेषैश्चकरवीरकैः ॥ ५४ ॥ कर्णिकारैःसितांभोजैरपराजितयातथा ॥ तिलाक्षतैरक्षतैश्चश्रीपत्रैस्तिलमिश्रकैः ॥ ५५ ॥ एवंमहेशमी
शानंपूजयामासगौतमः ॥ कर्पूरागरुकस्तूरीसर्ज्जागरुकचंदनैः ॥ ५६ ॥ अन्यैश्चधूपयामासषोडशाथप्रदीपिकाः ॥ कर्पूरवर्त्तिसंयुक्तादीपयंत्रोपरिस्थि
ताः ॥ ५७ ॥ निवेदितंमहेशायअथनैवेद्यमुत्तमम् ॥ सुपक्वशालिपिष्टान्नंभक्ष्यंलेह्यंचचोष्यकम् ॥ ५८ ॥ मधुरादिसमोपेतंपंचभक्ष्यसमन्वितम् ॥
अनेकपक्वशाकाढ्यमनेकपक्वमिश्रितम् ॥ ५९ ॥ पानंविंशतिसंयुक्तंद्राक्षारंभाफलान्वितम् ॥ सूपाष्टकादिसंयुक्तंयुक्तंमूलफलादिना ॥ ६० ॥
यथासंभवसंयुक्तैरन्यैरप्युपकल्पितम् ॥ अग्रपुष्पसमोपेतंनैवेद्यंप्रददौमुनिः ॥ ६१ ॥ सौवर्णपात्रिकान्यस्तनीराजनसहस्रकम् ॥ सोपहारायदे
वायदत्वाचैवनमस्यच ॥ ६२ ॥ पूगखंडानथोघृष्टान्पत्राणिक्षालितानिच ॥ अपृष्ठाग्राणिसुश्वेतच्छादयावृतिकानिच ॥ ६३ ॥ घनसारकचूर्णंचन्यस्तपत्रत्र
यंशुभम् ॥ सौवर्णपात्रविन्यस्तमिदंतांबूलमीश्वरे ॥ ६४ ॥ अथप्रदक्षिणंकृत्वानमस्कारानंतरम् ॥ अष्टयोषास्ततःप्राप्तास्तंत्रीवेण्वादिधारिकाः ॥ ६५ ॥
विचित्रवाद्यवादिन्यःसंप्राप्तामुनिसन्निधिम् ॥ क्षुद्रतालयुगंगृह्यस्वयंगातुंप्रचक्रमे ॥ ६६ ॥ गौतमेगातुमुद्युक्तेतानंकुर्युरथांगनाः ॥ मंदंमंदंचवाद्यानिवादयं
तितथापराः ॥ ६७ ॥ मधुरंगायतिमुनौस्वरामूर्तिभृतस्तथा ॥ प्रानृत्यंतमहेशाग्रेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६८ ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोभगवान्नारदोमुनिः ॥

१ पत्रम्-इ० पा० ।

तमागतंगौतमोपिसंपूज्यप्रणिपत्यच ॥ ६९ ॥ आहचैनंकृतार्थोस्मिनचकश्चिन्मयासमः ॥ तवागमनकृत्यंकिंकुतआगमनंतथा ॥ ७० ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ पातालादागतोस्मीहभुक्त्वावैबाणमंदिरे ॥ आयास्यंतिमहात्मानोबाणशुक्रादयोगृहम् ॥ ७१ ॥ अथक्षणादभ्यगाच्चबाणःपरपुरंजयः ॥ विंशत्यक्षौहिणीयुक्तोगजमारुह्यसोसुरः ॥ ७२ ॥ अपरंहिगजंशुक्रःप्रह्लादोरथमुत्तमम् ॥ वृषपर्वारथवरंबलिस्तुरगमुत्तमम् ॥ ७३ ॥ आगतानथतान्सर्वानाज्ञायसतुगौतमः ॥ सशिष्योनिर्जगामाथह्याददर्घ्यादिकंत्वरा ॥ ७४ ॥ गौतमंचापितेवीक्ष्यावरुह्यचगजादिकात् ॥ नमश्चक्रुरथोदैत्यास्तंनमस्कृत्यभार्गवम् ॥ ७५ ॥ आलिंग्यराक्षसान्सर्वान्पूजयित्वायथाविधि ॥ सेनायाःसन्निवेशंचचकारमुनिपुंगवः ॥ ७६ ॥ पादौप्रक्षाल्यशुक्रस्यजलंमूर्ध्निधृतंतथा ॥ विचित्रफलसंयुक्तंदत्तवानर्हणंमुनिः ॥ ७७ ॥ वापीतडागसरसीस्नानपूर्वकृतक्रियाः ॥ संगमेवर्तमानेतुगौतमस्याश्रमेशुभे ॥ ७८ ॥ तद्गेहंतुप्रविश्याथराक्षसास्सपुरोहिताः ॥ देवपूजाप्रपत्तिंचचक्रुःसर्वेद्विजालये ॥७९॥ सद्यःप्रकल्पितायांचवेद्यांशुक्रोयजच्छिवम् ॥ तस्यैववामभागेतुप्रह्लादोयजदच्युतम्॥८०॥ सोमंचबलिरप्येवमन्येचासुरपुंगवाः ॥ अथबाणोयजद्देवमेकमेवत्रियंबकम् ॥८१॥ शुक्रोपिभगवन्तन्तमुमानाथमपूजयत् ॥ गौतमोप्यथमध्याह्नेपूजयामासशंकरम् ॥ ८२ ॥ सर्वेशुक्लांबरधराभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ सितेनभस्मनाकृत्वासर्वस्थानेत्रिपुंड्रकम् ॥ ८३ ॥ नत्वातुभार्गवंसर्वेभूतशुद्धिंप्रचक्रमुः ॥ हृत्पद्ममध्येसुषिरंतत्रैवभूतपंचकम् ॥ ८४ ॥ तेषांमध्येमहाकाशमाकाशेनिर्मलानलम् ॥ तन्मध्येचमहेशानंध्यायेद्दीप्तिमयंशुभम् ॥ ८५ ॥ अज्ञानसंयुतंभूतंशमलंसर्वसंगतम् ॥ तद्देहमाकाशदीपेप्रदहेज्ज्ञानवह्निना॥८६॥आकाशस्यावृतंचाहंदग्ध्वाकाशमथोदहेत् ॥ दग्ध्वाकाशमथोवायुमग्निभूतंतदादहेत् ॥८७॥ अब्भूतंचततोदग्ध्वापृथिवीभूतमेवच ॥ तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वाततोदेहंप्रदाहयेत् ॥८८॥ एवंदहित्वाभूतानिदेहीतज्ज्ञानवह्निना ॥ शिखामध्यस्थितंविष्णुमानंदरसनिर्भरम् ॥ ८९ ॥ निष्पन्नचंद्रकिरणसंकाशकिरणंशिवम् ॥ शिवांगोत्पन्नकिरणैरमृतद्रवसंयुतैः ॥ ९० ॥ सुशीतलाततोज्वालाप्रशांताचन्द्ररश्मिवत्॥प्रसारितसुधारुग्भिःसांद्रीभूतश्चसंप्लवः ॥९१॥ क्रमेणप्लावितंभूतग्रामंसंचिंतयेत्परम्॥९२॥इत्थंकृत्वाभूतशुद्धिंक्रियार्होमर्त्यःशुद्धोजायतेएवशुद्धः ॥ पूजांकर्तुंजाप्यकर्म्मापिपश्चाद्देवध्यानेब्रह्महत्यादिहानिः ॥ ९३ ॥ एवंध्यात्वाचंद्रदीप्तिप्रकाशंध्यानेनारोप्याशुलिंगेशिवस्य ॥ सदाशिवंदीपमध्येविचिंत्यपंचाक्षरेणार्चनमव्ययंतु ॥९४॥ आवाहनादीनुपचारांस्तथापिकृत्वास्नानंपूर्ववच्छंकरस्य ॥ उदुंबरंराजतंस्वर्णपीठंवस्त्रादिछन्नंसर्वमेवेहपीठम् ॥९५॥ अंतेकृत्वाबुद्बुदानांचवृष्टिंपीठेपीठेनागमेकंपुरस्तात् ॥ कुर्यात्पीठेचोर्ध्वकेनागयुग्मंदेवाभ्याशेदक्षिणेवामतश्च॥९६॥जपापुष्पंनागमध्ये

१ तथा-इ० पा०। २ निर्मलासनम्-इ० पा०। ३ अहमहंकारमित्यर्थः।

निधायमध्येवस्त्रंद्वादशप्रातिगुण्ये ॥ सुश्वेतेनतस्यमध्येमहेशंलिंगाकारंपीठयुक्तंप्रपूज्यम् ॥ ९७ ॥ एवंकृत्वाबाणमुख्यादितीशादत्त्वादत्त्वापंचगंधाष्ट
गंधम् ॥ पुष्पैःपत्रैःश्रीतिलैरक्षतैश्चतिलोन्मिश्रैःकेवलैश्चप्रपूज्य ॥ ९८ ॥ धूपंदत्त्वाविधिवत्संप्रयुक्तंदीपंदत्त्वाचोक्तमेवोपहारम् ॥ पूजाशेषंतेसमाप्याथसर्वे
गीतंनृत्यंतत्रतत्रापिचक्रुः ॥ ९९ ॥ अथास्मिन्नंतरेगौतमस्यप्राप्तःशिष्यःशंकरात्मेतिनाम्ना ॥ १०० ॥ उन्मत्तवेशोदिग्वासाअनेकावृतिमाश्रितः ॥
क्वचिद्द्विजातिप्रवरःक्वचिच्चंडालसन्निभः ॥ १०१ ॥ क्वचिच्छूद्रसमोयोगीतापसःक्वचिदप्युत ॥ गर्जत्युत्पततेचैवनृत्यतिस्तौतिगायति ॥ १०२ ॥ रोदि
तिशृणुतेव्यक्तंपतत्युत्तिष्ठतिक्वचित् ॥ शिवज्ञानैकसंपन्नःपरमानंदनिर्भरः ॥१०३॥ संप्राप्तोभोज्यवेलायांगौतमस्यांतिकंययौ ॥ बुभुजेगुरुणासाकंक्वचि
दुच्छिष्टमेवच ॥ १०४ ॥ क्वचिल्लेहतितत्पात्रंतूष्णीमेवाभ्यगात्क्वचित् ॥ हस्तंगृहीत्वैवगुरोःस्वयमेवाभुनक्क्वचित् ॥ १०५ ॥ क्वचिद्गृहांतरेमूत्रंक्वचि
त्कर्दमलेपनम् ॥ सर्वदातंगुरुर्दृष्ट्वाकरमालंब्यमंदिरम्॥१०६॥प्रवेश्यस्वीयपीठेतमुपवेश्याभ्यभोजयत् ॥ स्वयंतदस्यपात्रेणबुभुजेगौतमोमुनिः ॥१०७॥
तस्यचित्तंपरिज्ञातुंकदाचिदथसुंदरी ॥ अहल्याशिष्यमाहूयभुंक्ष्वेत्युक्त्वाथसाशुभा ॥ १०८ ॥ सौवर्णेभाजनेचान्नंनिधायचषकांतरे ॥ पानादिकमथोद
त्वाएकस्मिन्पावकंपुनः ॥ १०९ ॥ निधायांगारनिचयंकंटकानांचयंपरे ॥ निधायभुंक्ष्वभुंक्ष्वेतिसचापिबुभुजेमुनिः ॥ ११० ॥ यथापपौहिपानीयंतथाव
ह्निमपिद्विजः ॥ कंटकानपिभुक्त्वासयथापूर्वमतिष्ठत ॥१११॥ पुराहिमुनिकन्याभिराहूतोभोजनायच ॥ दिनेदिनेतत्प्रदत्तंलोष्टमंबुचगोमयम् ॥११२ ॥
कर्दमंकाष्ठदंडंचभुक्त्वाप्रीत्याथहर्षितः ॥ एतादृशोमुनिरसौचंडालसदृशाकृतिः ॥११३॥ सुजीर्णोपानहौहस्तेगृहीत्वातुतथाकरे॥ अंत्यजोचितभाषाभि
र्वृषपर्वाणमभ्यगात् ॥ ११४ ॥ वृषपर्वेशयोर्मध्येदिग्वासाःसमतिष्ठत ॥ वृषपर्वातमज्ञात्वापीडयित्वाशिरोऽच्छिनत् ॥११५॥ हतेतस्मिन्द्विजश्रेष्ठेजगदेत
च्चराचरम् ॥ अतीवकलुषमभवत्तत्रस्थामुनयस्तथा ॥११६॥ गौतमस्यमहाशोकःसंजातःसुमहात्मनः ॥ निर्ययौचक्षुषोर्वारिशोकंसंदर्शयन्निव ॥११७॥
गौतमःसर्वदैत्यानांसंनिधौवाक्यमुक्तवान् ॥ किमनेनकृतंपापंयेनच्छिन्नमिदंशिरः ॥११८॥ ममप्राणाधिकस्येहसर्वदाशिवयोगिनः ॥ ममापिमरणंसत्यं
शिष्यरूपीयतोगुरुः॥११९॥ शैवानांधर्मयुक्तानांसर्वदाशिववर्तिनाम् ॥ मरणंयत्रदृष्टंस्यात्तत्रनोमरणंध्रुवम् ॥ १२० ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एनंसंजीव
यिष्यामिममगोत्रंशिवप्रियम् ॥ किमसौम्रियतेब्रह्मन्पश्यमेतपसोबलम् ॥ १२१ ॥ इतिवादिनिविप्रेंद्रेगौतमोऽपिममारह ॥ तस्मिन्मृतेऽथशुक्रोऽ
पिप्राणांस्तत्यायोगतः ॥ १२२ ॥ तस्यापिहतमाज्ञायप्रह्लादाद्यादानवेश्वराः ॥ सर्वेमृताःक्षणेनैवतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १२३ ॥ मृतमा

१ एका एकस्मिन्हस्ते अन्योपानदन्यस्मिन्करे–इत्यर्थसंगतिर्यथाकथंचिद्बोद्धव्या । २ शिष्यच्छन्ना–इ० पा० । ३ प्रल्हादाद्याः दानवेश्वराः इत्यर्थः ।

सीदथबलंतस्यबाणस्यधीमतः ॥ अहल्याशोकसंतप्तारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ १२४ ॥ गौतमेनमहेशस्यपूजयापूजितोविभुः ॥ वीरभद्रोमहा
योगीसर्वंदृष्ट्वाचुकोपह ॥ १२५ ॥ अहोकष्टमहोकष्टंमाहेशाबहवोमृताः ॥ शिवंविज्ञापयिष्यामितेनोक्तंकरवाण्यहम् ॥ १२६ ॥ इति
निश्चित्यगतवान्मंदराचलमव्ययम् ॥ नमस्कृत्वाविरूपाक्षमिदंसर्वमथोक्तवान् ॥ २७ ॥ ब्रह्महरीस्थितौतत्रदृष्ट्वाप्राहशिवोवचः ॥ मद्भक्तैःसाहसंकर्मकृतं
दृष्ट्वावरप्रदः ॥ २८ ॥ गत्वापश्यामहेविष्णोयुवामप्यागमिष्यथ ॥ अथेशोवृषमारुह्यवायुनाधूतचामरः ॥ १२९ ॥ नंदिकेनसुवेषेणधृतेछत्रेतिशोभने ॥
सुश्वेतहेमदंडेचनान्ययोगेधृतेविभोः ॥१३०॥ महेशानुमतिंलब्ध्वाहरिर्नागांतकेस्थितः ॥ आरक्तनीलछत्राभ्यांशुशुभेलक्ष्यकौस्तुभः ॥ ३१ ॥ शिवानु
मत्याब्रह्मापिहंसारूढोभवत्तदा ॥ इंद्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यांशुशुभेविधिः ॥ ३२ ॥ इंद्रादिसर्वदेवाश्चस्वस्ववाहनसंयुताः ॥ अथतेनिर्ययुःसर्वेनानावाद्या
नुमोदिताः ॥ ३३ ॥ कोटिकोटिगणाकीर्णागौतमस्याश्रमंगताः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानादृष्ट्वातत्परमाद्भुतम् ॥ ३४ ॥ स्वभक्तंजीवयामासवामकोणनिरीक्ष
णात् ॥ शंकरोगौतमंप्राहतुष्टोऽहंतेवरंवृणु ॥ ३५ ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ त्वल्लिंगार्चनसामर्थ्यंनित्यमस्तुमहे
श्वर ॥ ३६ ॥ वृतमेतन्मयादेवशृणुष्वैतत्रिलोचन ॥ ममशिष्योमहाभागोहेयाहेयादिवर्जितः ॥ ३७ ॥ प्रेक्षणीयंममत्वेननचपश्यतिचक्षुषा ॥ नचघ्राणेन
घ्रातव्यंनदातव्यंनचेतरत् ॥ ३८ ॥ इतिबुद्ध्वातथाकुर्वन्सहियोगीमहायशाः ॥ उन्मत्तविकृताकारःशंकरात्मेतिकीर्तितः ॥ ३९ ॥ नकश्चित्तंप्रतिद्वि
ष्यान्नचतंहिंसयेदिति ॥ एतन्मेदीयतांदेवएतेषाममृतिस्तथा ॥ १४० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आकल्पमेतेजीवंतुततोमुक्तिंभजंतुच ॥ त्वयाकृ
तमिदंवेश्मविस्तृतंविकृतंशुभम् ॥ ४१ ॥ तिष्ठामःक्षणमात्रंतुततोयास्याममंदिरम् ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ अयोग्यंप्रार्थयामीशह्यर्थीदोषंनपश्यति
॥ ४२ ॥ ब्रह्माद्यलभ्यंदेवेशदीयतांयदिरोचते ॥ अथेशोविष्णुमालोक्यगृहीत्वातुकरंहरेः ॥ ४३ ॥ [1]प्रहसन्नंबुजाभाक्षमित्युवाचसदाशिवः ॥ म्लानोदरो
सिगोविंददेयंतेभोजनंकिमु ॥ ४४ ॥ स्वयंप्रविश्ययदिवास्वयंभुंक्ष्वस्वगेहवत् ॥ गच्छवापार्वतीगेहंयाकुक्षिंपूरयिष्यति ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वातत्करालंबी
एकांतमगमद्विभुः ॥ आदिश्यनंदिनंदेवोद्वाराध्यक्षंयथोक्तवत्॥४६॥गौतमंसमुवाचायमुत्तरंविष्णुभाषणम् ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ संपादयान्नंसर्वेषांभो
क्तुकामावयंमुने ॥ ४७ ॥ इत्युक्त्वैकांतमगमद्वासुदेवेनशंकरः ॥ मृदुशय्यांसमारुह्यशयितौदेवतोत्तमौ ॥ ४८ ॥ अन्योन्यंभाषणंकृत्वाप्रोत्तस्थतुरुभा
वपि ॥ गत्वातटाकंगंभीरंस्नास्यंतौदेवसत्तमौ ॥ ४९ ॥ करांबुपानमन्योन्यंपृथक्कृत्वोभयत्रच ॥ मुनयोराक्षसाश्चैवजलक्रीडांप्रचक्रिरे ॥ १५० ॥ अथवि

१ प्रहसन्भुंक्ष्वकंजाक्ष–इ० पा० ।

ष्णुर्महेशश्चजलपातानिशीघ्रतः ॥ चक्रतुःशंकरःपद्मकिंजल्कांजलिनाहरेः ॥१५१॥ अवाकिरन्मुखेतस्यपद्मोत्फुल्लविलोचने ॥ नेत्रेकेशरसंपातान्न्यमील
यतकेशवः ॥ ५२ ॥ अत्रांतरेहरेःस्कंधमारुरोहमहेश्वरः ॥ हर्युत्तमांगंबाहुभ्यांगृहीत्वासंन्यमज्जयत् ॥ ५३ ॥ उन्मज्जयित्वाचपुनःपुनश्चापिपुनःपुनः ॥
पीडितःसहरिःसूक्ष्मंपातयामासशंकरम् ॥५४॥ अथपादौगृहीत्वातुआचकर्षचभ्रामयत् ॥अताडयद्धरेर्वक्षःपातयामासचाच्युतम् ॥५५॥ अथोत्थितोहरि
स्तोयमादायांजलिनाततः ॥ अवाकिरदथोशंभुमथविष्णुमथोहरः ॥ ५६ ॥ जलक्रीडैवमभवदथचर्षिगणांतरे ॥ जलक्रीडासंभ्रमेणविस्रस्तजटबं
धनाः॥ ५७ ॥ अथसंभ्रमतस्तेषामन्योन्यजटबंधनम् ॥ इतरेतरबद्धासुजटासुचमुनीश्वराः ॥ ५८ ॥ शक्तिमंतोऽशक्तिमतःआकर्षतिचसव्य
थम् ॥ पातयंतोन्यतश्चापिक्रोशतोरुदतस्तथा ॥ १५९ ॥ एवंप्रवृत्तेतुमुलेसंभूतेतोयकर्म्मणि ॥ आकाशेनारदोहृष्टोननर्तचननादच ॥ १६० ॥
विपंचीनादयन्वाद्यंललितांगीतिमुज्जगौ ॥ सुगीत्यालंलितायास्तुअगायतविधादश ॥ ६१ ॥ शुश्रावगीतंमधुरंशंकरोलोकभावनः ॥ स्वयंगातुं
हिललितंमंदंमंदंप्रचक्रमे ॥ ६२ ॥ स्वयंगायतिदेवेशेमिश्रामंगलकैशिकी ॥ नारदेनृत्यमानेतुगायतिस्वरभेदिनि ॥ ६३ ॥ स्वरंध्रुवंसमादा
यसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ स्वधारामृतसंयुक्तंगानेनैवमथोजयत् ॥ ६४ ॥ वासुदेवोमर्दलंचकराभ्यामिदमाहनत् ॥ अवगाहंश्चतुर्वक्रस्तुंबुरुर्मुखरोऽभवत्॥६५॥
तानकागौतमाद्यास्तुतूष्णींगातुंचवायुतः ॥ गायकेमधुरंगीतंहनूमतिकपीश्वरे ॥६६॥ म्लानमम्लानमभवत्कुशाःपुष्टास्तदाभवन्॥स्वांस्वांगीतिमतःसर्वे
तिरस्कृत्यैवमूर्च्छिताः ॥ ६७ ॥ तूष्णींसर्वेसमभवन्देवर्षिगणदानवाः ॥ एकःसहनुमान्गाताश्रोतारःसर्वएवते ॥ ६८ ॥ मध्याह्नकालविततेभोज
नावसरेसति ॥ दुकूलयुगमाधत्तश्रृण्वन्गीतिंमहेश्वरः ॥ ६९ ॥ पीतवस्त्रद्वयंविष्णुराकंचतुराननः ॥ स्वस्वाहार्ण्यथसर्वेऽपिकृत्यंकृत्वापिकालि
कम् ॥ १७० ॥ स्वंस्वंवाहनमारुह्यनिर्गताःसर्वदेवताः ॥ गानप्रियोमहेशस्तुजगादप्लवगेश्वरम् ॥ ७१ ॥ प्लवगत्वंमयाज्ञप्तोनिःशंकंवृषमारुह ॥
ममचाभिमुखोभूत्वागायस्वाशेषगायनम् ॥ ७२ ॥ अथाहकपिशार्दूलोभगवंतंमहेश्वरम् ॥ वृषभारोहसामर्थ्यंतवनान्यस्यविद्यते ॥ ७३ ॥ तववाह
नमारुह्यपातकीस्यामहंविभो ॥ मामेवारुहदेवेशविहंगःशिववाहनः ॥ ७४ ॥ तवचाभिमुखंगानंकरिष्यामिविलोकय ॥ अथेश्वरोहनूमंतमारुरोहवृषं
यथा ॥ ७५ ॥ आरूढेशंकरेदेवेहनूमान्कंधराशिरः ॥ छित्त्वात्वचंपरावृत्यमुखंगायतिपूर्ववत् ॥ ७६ ॥ श्रृण्वन्गीतिसुधांशंभुर्गौतमस्यगृहंगतः ॥
सर्वेचाप्यागतास्तत्रदेवर्षिगणदानवाः ॥७७॥ पूजितागौतमेनाथभोजनावसरेसति ॥ यच्छुष्कदारुसंभूतंगृहोपकरणादिकम् ॥ ७८ ॥ प्ररूढमभवत्सर्वं

गायमानेहनूमति ॥ तस्मिन्गानेसमस्तानांचित्रहष्टिरतिष्ठत ॥ १७९ ॥ द्विबाहुरीशस्यपदाभिवंदनः[1]समस्तगात्राभरणोपपन्नः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःसुम
ध्येविन्यस्तमूर्द्धांजलिभिःसुरैःस्तुतः ॥ १८० ॥ शिरःकराभ्यांपरिगृह्यशंकरोहनूमतःपूर्वमुखंचकार ॥ पद्मासनासीनहनूमतांजलौनिधायपादंत्वपरंमुखे
च ॥ ८१ ॥ पादांगुलीभ्यामथनासिकांविभुःस्नेहेनजग्राहचमंदमंदम् ॥ स्कंधेमुखेत्वंसतलेचकंठेवक्षःस्थलेचस्तनमध्यमेहृदि ॥ ८२ ॥ ततश्चकुक्षा
वथनाभिमंडलेततोद्वितीयंनिदधातिचांजलौ ॥ शिरोगृहीत्वावनमय्यशंकरःपस्पर्शपृष्ठंचिबुकेनसध्वनि ॥ ८३ ॥ हारंचमुक्तापरिकल्पितंशिवोहनूमतः
कंठगतंचकारह ॥ अथविष्णुर्महेशानमिदंवचनमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ हनूमतासमोनास्तिकृत्स्नब्रह्मांडमंडले ॥ श्रुतिदेवाद्यगम्यंहिपदंतवकिलस्थि[2]
तम् ॥ ८५ ॥ सर्वोपनिषदव्यक्तंत्वत्पदंकपिसर्वयुक् ॥ यमादिसाधनैर्योगैर्नक्षणंतेपदंस्थितम् ॥ ८६ ॥ महायोगिहृदंभोजेबलंस्वच्छंहनूमति ॥
वर्षकोटिसहस्रेषुतपःकृत्वातुदुष्करम् ॥ ८७ ॥ त्वद्रूपंनाभिजानातिकुतःपादंमुनीश्वराः ॥ अहोभाग्यंविचित्रंहिचपलोवानरोमृगः ॥ ८८ ॥
धत्तेपादयुगंचांगेयोगिहृद्यपिनक्षमम् ॥ मयावर्षसहस्रंतुसहस्राब्दंतथान्वहम् ॥ १८९ ॥ भक्त्यासंपूजितोऽपीशपादोनोदर्शितस्त्वया ॥ लोके
वादोहिसुमहाञ्छंभुर्नारायणप्रियः ॥ १९० ॥ हरिःप्रियस्तथाशंभोर्नताहग्भाग्यमस्तिमे ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ नत्वयासदृशोमह्यं
प्रियोस्तिभगवन्हरे ॥ ९१ ॥ पार्वतीवात्वयातुल्यानचान्योविद्यतेमम ॥ अथदेवायमहतेगौतमःप्रणिपत्यच ॥ ९२ ॥ व्यज्ञापयदमेयात्मन्दे
वैहिकरुणानिधे ॥ मध्याह्नोऽयंव्यतिक्रांतोभुक्तिवेलाखिलस्यच ॥ ९३ ॥ अथाचम्यमहादेवोविष्णुनासहितोविभुः ॥ प्रविश्यगौतमगृहंभो
जनायोपचक्रमे ॥ ९४ ॥ रत्नांगुलीयैरथनूपुराभ्यांदुकूलबंधेनतडित्सुकांच्या ॥ हारैरनेकैरथकंठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससीच ॥ ९५ ॥ वि
लंबिचंचन्मणिकुंडलेनसुपुष्पिधम्मिल्लवरेणदेवः ॥ पंचांगगंधस्यविलेपनेनबाह्वंगदैःकंकणकांगुलीयकैः ॥ ९६ ॥ इत्थंविभूषितःशिवोनिविष्टउत्तमा
सनेस्वसंमुखंहरिंतथान्यवेशयद्वरासने ॥ अन्योन्यसंमुखौस्थितौहरीशौदेवसत्तमौसुवर्णभाजनान्यथोददौसचापिगौतमः ॥ ९७ ॥ त्रिंशत्प्रभेदभक्ष्यकं
सुपायसंचतुर्विधंसुपक्वपाकजातकंशतद्वयंप्रकल्पितम् ॥ अपक्वपक्वमिश्रकंशतत्रयंप्रकल्पितंशतंशतंतथासुकंदशाककंतथामुनिः ॥ ९८ ॥
शाकादिसर्पिपान्वितंददौचपंचविंशतिंसुशर्करादिकंतथासुचूतदाडिमादिकम् ॥ मोचाफलंतुगोस्तनींसुखर्जुनागरंगकंजंबूफलंप्रियालुकंविकंकतंफलं
तथा ॥ ९९ ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्याण्यर्प्पययथाविधि ॥ दत्वाचापोशनंविप्रोभुंजध्वमितिचाब्रवीत् ॥ २०० ॥ भुंजानेषुचस

१ पदाभिबंधनः–इ० पा० । २ कपिस्थितम्–इ० पा० ।

वेंषुव्यजनंसूक्ष्मवस्त्रजम् ॥ गौतमःस्वयमादायशिवविष्णूअवीजयत्॥२०१॥परिहासमथोकर्तुंमियेषपरमेश्वरः॥ पश्यविष्णोहनूमंतंकथंभुंक्तेसवानरः॥२॥
वानरंपश्यतिहरौमंडकंविष्णुभाजने ॥ चिक्षेपमुनिसंघेषुपश्यत्स्वपिमहेश्वरः ॥ ३ ॥ हनूमतेदत्तवांश्चस्वोच्छिष्टंपायसादिकम् ॥ त्वदुच्छिष्टमभोज्यं
तुतवैववचनाद्विभो ॥ ४ ॥ अनर्हममनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलंतथा ॥ मह्यंनिवेद्यसकलंकूपएवविनिक्षिपेत् ॥५॥ अभुक्तेत्वद्वचोनूनंभुक्तेचापिकृपातव ॥ ॥ स
दाशिवउवाच ॥ ॥ बाणलिंगेस्वयंभूतेचंद्रकांतेहृ१वस्थिते ॥ ६ ॥ चांद्रायणसमंज्ञेयंशंभोर्नैवेद्यभक्षणम् ॥ भुक्तिवेलेपमधुनातद्वैरस्यंकथां
तरात् ॥ ७ ॥ भुक्त्वातुकथयिष्यामिनिर्विशंकंविभुंक्ष्वतत् ॥ अथासौजलसंस्कारंकृतवान्गौतमोमुनिः ॥ ८ ॥ आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेक
धाधौतसुशोषितांगान् ॥ तडागतोयैःकृतबीजघर्षितैर्विशोधितैस्तैःकरकानपूरयत् ॥ ९ ॥ नद्याःसैकतवेदिकांनवतरांसंच्छाद्यसूक्ष्मांबरैःशुद्धैःश्वे
ततरैरथोपरिघटांस्तोयेनपूर्णान्क्षिपेत् ॥ क्षिप्त्वानालकजातिमास्तपुटकंकंकोलकस्तूरिकाचूर्णंचन्दनचंद्ररश्मिविशदांमालांपुटांतंक्षिपेत् ॥ २१० ॥
यामस्यापिपुनश्चवारिवसनेनाशोध्यकुंभेक्षिपेच्चंद्रग्रंथिमथोनिधायबकुलंक्षिप्त्वातथापाटलाम् ॥ ११ ॥ शेफालीस्तबकमथोजलंचतत्रविन्यस्यग्रथ
मतएवतोयशुद्धिम् ॥ कृत्वाथोमृदुतरसूक्ष्मवस्त्रखंडेनावेष्टत्सृणिकमुखंचसूक्ष्मचंद्रम् ॥ १२ ॥ अनातपप्रदेशेतुनिधायकरकानथ ॥ मंदवातस
मोपेतेसूक्ष्मव्यजनवीजिते ॥ १३ ॥ अथउर्वीशसलिलैःसिंचयेत्सृणिकामपि ॥ संस्कृत्वास्वायतास्तत्रनरानार्योथवानृप ॥ १४ ॥ तत्कन्यावाक्षा
लितांगाधौतवस्त्राश्चवासह ॥ मधुपिंगलनिर्य्यासमसांद्रमगुरुद्रवम् ॥ १५ ॥ बाहुमूलेचकंठेचविलिप्यसांद्रमेवच ॥ मस्तकेजाप्यकंन्यस्यपंचगंध
विलेपनम् ॥ १६ ॥ पुष्पनद्धसुकेशास्तुताःशुभास्याःसुनिर्मलाः ॥ एवमेवोचितानार्यआत्तकुंकुमविग्रहाः ॥ १७ ॥ युवत्यश्चारुसर्वांग्योनितरां
भूषणैरपि ॥ एतादृग्वनिताभिर्वानरैर्वादापयेज्जलम् ॥ १८ ॥ तेऽपिप्रदानसमयेसूक्ष्मवस्त्राल्पवेष्टनम् ॥ अथवामकरेन्यस्यकरकंतत्रपश्य
हि ॥ १९ ॥ दोरिकान्यस्तमुन्मुच्यततस्तोयंप्रदापयेत् ॥ एवंसत्कारयामासगौतमोभगवान्मुनिः ॥ २२० ॥ महेशादिषुसर्वेषुभुक्तवत्सुमहात्मसु ॥
प्रक्षालितांघ्रिहस्तेषुगंधोद्वर्तितपाणिषु ॥ २१ ॥ तदासनसमासीनेदेवदेवेमहेश्वरे ॥ अथनीचसमासीनादेवाःसर्षिगणास्तथा ॥ २२ ॥ मणिपात्रेषुसंवेष्टय
पूगखंडान्सुधूपितान् ॥ अकोणवर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि ॥ २३ ॥ श्वेतपत्राणिसंशोध्याक्षिप्त्वाकर्पूरखंडकम् ॥ चूर्णंचशंकरायाथनिवेदयति
गौतमे ॥ २४ ॥ गृहाणदेवतांबूलमित्युक्तवचनेमुनौ ॥ कपेगृहाणतांबूलंप्रयच्छममखंडकान् ॥ २५ ॥ उवाचवानरोनास्तिममशुद्धिर्महेश्वर ॥ अनेक

१ हृदिस्थिते-इ०पा० ।

फलभुक्तत्वाद्वानरस्तुशुचिःकथम् ॥ २६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ मद्वाक्यादखिलंशुद्धयेन्मद्वाक्यादमृतंविषम् ॥ मद्वाक्यादखिलावेदामद्वाक्या
देवतादयः ॥ २७ ॥ मद्वाक्याद्धर्मविज्ञानंमद्वाक्यान्मोक्षउच्यते ॥ पुराणान्यागमाश्चैवस्मृतयोममवाक्यतः ॥ २८ ॥ अतोगृहाणतांबूलंममदद्याः
सुखंडकान् ॥ हरिर्वामकरेणादात्तांबूलंपूगखंडकम् ॥ २९ ॥ ततःपत्राणिसंगृह्यततःखंडान्समर्पयत् ॥ कर्पूरमग्रतोदत्तंगृहीत्वाभक्षयच्छिवः ॥ ३३० ॥
देवेतुकृततांबूलेपार्वतीमंदराचलात् ॥ जयाविजययोर्हस्तंगृहीत्वायान्मुनेर्गृहम् ॥ ३१ ॥ देवपादौततोनत्वावि[1]नम्रवदनाभवत् ॥ उन्नमय्यमुखंतस्या
इदमाहत्रिलोचनः ॥ ३२ ॥ त्वदर्थंदेवदेवेशिअपराधःकृतोमया ॥ यत्त्वांविहायभुक्तंहितथान्यच्छृणुसुंदरि ॥ ३३ ॥ अथस्वमंदिरेस्थाप्यदेवदेवविवर्जि
ते ॥ सर्वबंधविमुक्तेचमहदेनोमयाकृतम् ॥ ३४ ॥ क्षंतुमर्हसिदेवेशित्यक्तकोपाविलोकय ॥ नवभाषैवमुक्त्वासाअरुंधत्याहिनिर्ययौ ॥ ३५ ॥ निर्गच्छंतीं
मुनिर्ज्ञात्वादंडवत्प्रणनामच ॥ तदारभ्यमहेशायदंडप्रणतिसंस्तुतिम् ॥ ३६ ॥ कुर्यादुवाचचशिवागौतमत्वंकिमिच्छसि ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ कृत
कृत्योस्मिदेवेशियदिदेयोवरोमम ॥ ३७ ॥ मन्मंदिरेमहाभागेभोक्तुमर्हसिसांप्रतम् ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ भोक्ष्यामितवगेहेहंशंकरानुमतामु
ने ॥ ३८ ॥ गत्वेशंगौतमोविप्रोलब्धानुज्ञःपुनर्गतः ॥ भोजयामासगिरिजांदेवींचारुंधतींतथा ॥ ३९ ॥ भुक्त्वाथपार्वती[2]सर्वगंधपुष्पसभूषणा ॥
सहानुचरकन्याभिःसहस्राभिर्हरंययौ ॥ २४० ॥ अथाहशंकरोदेवींगच्छगौतममंदिरम् ॥ संध्योपास्तिमहंकृत्वाआगच्छामिपुनर्गृहम् ॥ ४१ ॥ इत्युक्ता
प्रययौदेवीगौतमस्यैवमंदिरम् ॥ संध्यावंदनकामाश्चसर्वएवविनिर्गताः ॥ ४२ ॥ कृतसंध्यास्तटाकेतुमहेशाद्यास्तुकृत्स्नशः ॥ अथोत्तरमुखःशंभुर्न्यासंकृ
त्वाजजापह ॥ ४३ ॥ अथविष्णुर्महातेजामहेशमिदमब्रवीत् ॥ सर्वैर्नमस्यतेयस्तुसर्वैरेवसमर्च्यते ॥ ४४ ॥हूयतेसर्वयज्ञेषुसभवान्किंजपिष्यति ॥ रचितां
जलयःसर्वेत्वामेवैकमुपासते॥४५॥सभवान्देवदेवेशकस्मैवारचितांजलिः॥नमस्कारादिपुण्यानांफलदस्त्वंमहेश्वर॥४६॥ तवकःफलदोवंद्यःकोवात्वत्तोधि
कोवद ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ ध्यायेनकिंचिद्धोविंदननमस्येहकिंचन ॥ ४७ ॥ नोपास्येकंचनहरेनजपिष्येहकिंचन ॥ किंतुनास्ति
कजंतूनांप्रवृत्त्यर्थमिदंमया ॥ ४८ ॥ दर्शनीयंहरेतेस्युरन्यथापापकारिणः ॥ तस्माल्लोकोपकारार्थमिदंसर्वंकृतंमया ॥ ४९ ॥ ओमित्युक्त्वाहरिरथतंन
त्वासमतिष्ठत ॥ अथतेगौतमगृहंप्राप्तादेवगणर्षयः ॥ २५० ॥ सर्वेपूजामथोचक्रुर्देवदेवेपिनाकिने ॥ देवोहनूमतासार्द्धंगायन्नास्तेरघूत्तम ॥ ५१ ॥ पञ्चाक्ष
रींमहाविद्यांसर्वएवतदाजपन् ॥ हनूमत्करमालंब्यदेव्यभ्याशंगतोहरः ॥ ५२ ॥ एकशय्यासमासीनौताबुभौदेवदंपती ॥ गायन्नास्तेसहनुमांस्तुंबुरुर्नारद

१ विनम्रमदना–इ०पा० । २ देवी–इ०पा० । ३ देवायशूलिनेसदा–इ०पा० ।

स्तथा ॥ ५३ ॥ नानाविधिविलासांश्चचकारपरमेश्वरः ॥ आहूयपार्वतीमीशइदंवाक्यमुवाचह ॥ ५४ ॥ ॥ श्रीसदाशिवउवाच ॥ ॥ रचयिष्या
मिधम्मिल्लमेहिमत्पुरतःशुभे ॥ देव्याहनचयुक्तंतद्भर्त्राशुश्रूषणंस्त्रियः ॥ ५५ ॥ केशप्रसाधनकृतावनर्थांतरमापतेत् ॥ केशप्रसाधनेदेवतत्त्वंसर्वंनचेप्सि
तम् ॥ ५६ ॥ अथबंधेकृतेपश्चादंसप्रांतप्रमार्जनम् ॥ तनोश्वरमसंलग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् ॥ ५७ ॥ एतस्मिन्वर्तमानेतुमहात्मानोयदागमन् ॥ त
दाकिमुत्तरंवाच्यंतवदेवादिवंदिनः ॥ ५८ ॥ नायांतिचेदथविभोभीतिर्नाशमुपेष्यति ॥ एवंहिभाषमाणांतांकरेणाकृष्यशंकरः ॥ ५९ ॥ स्वोर्वोस्तांस्थाप
यित्वैवविस्रस्यकचबंधनम् ॥ विभज्यचकराभ्यांसप्रससारनखैरपि ॥ २६० ॥ विष्णुदत्तांपारिजातस्रजंकचगतामपि ॥ कृत्वाधम्मिल्लमकरोदथमालांक
रागताम् ॥ ६१ ॥ मल्लिकास्रजमादायबबंधकचबंधने ॥ कल्पप्रसूनमालांचब्रह्मदत्तांमहेश्वरः[1] ॥ ६२ ॥ पार्वतीवसनेगूढगंधाढ्येचसमादधात् ॥ अथां
सपृष्ठसंलग्नमार्जनंकृतवान्विभुः ॥ ६३ ॥ श्लथनीवेरधोदेव्यावस्त्रवेष्टेरधोगतः ॥ देवःकिमिदमित्युक्त्वानीवीबंधंचकारह ॥ ६४ ॥ नासाभूषणमेतत्तेपश्या
मिसमदात्ततः ॥ इत्युक्त्वास्वयमादायविच्छायंमौक्तिकंसती ॥ ६५ ॥ हरिद्रायाःसमायोगेमुक्ताफलमदीतिमत् ॥ इदंहिध्रियतांमुक्ताफलंममतव
प्रियम् ॥ ६६ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अहोत्वन्मंदिरंशंभोसर्ववस्तुसमृद्धिमत् ॥ पूर्वमेवमयासर्ववस्तुज्ञातंविभूषणैः ॥ ६७ ॥ अहोद्रविणसंपत्तिर्भूपणे
रवगम्यते ॥ शिरोविभूषितंदेवब्रह्मशीर्षस्यमालया ॥ ६८ ॥ नरकस्यतथामालावक्षःस्थलविभूषणम् ॥ शेषश्चवासुकिश्चैवसविषौतवकंकणे ॥ ६९ ॥
दिशोंऽबरेजटाकेशाभसितंचांगरागकम् ॥ महोक्षोवाहनंगोत्रंकुलंचाज्ञातमेवच ॥ २७० ॥ ज्ञायेतेपितरौनैवविरूपाक्षंतथावपुः ॥ एवंवदंतींगिरिजांविष्णुः
प्राहातिकोपनः ॥७१॥ किमर्थंनिंदसेदेविदेवदेवंजगत्पतिम् ॥ त्यक्ष्येप्राणान्प्रियान्भद्रेतवनूनमसंयमम्[2] ॥७२॥ यत्रेशनिंदनंभद्रेतत्रनोमरणंव्रतम् ॥ इत्यु
क्त्वाथनखाभ्यांहिहरिश्छेत्तुंशिरोगतः[3] ॥७३॥ महेशस्तुकरंगृह्यप्राहमासाहसंकृथाः ॥ पार्वतीवचनंसर्वंप्रियंममतवाप्रियम्॥७४॥ममाप्रियंहृषीकेशकर्तुय
त्किंचिदिष्यते ॥ अे.मित्युक्त्वाथभगवांस्तूष्णींभूतोऽभवद्धरिः॥७५॥हनुमानथदेवायव्यज्ञापयदिदंवचः ॥ अर्थयामिविनिष्काममंमपूजाव्रतंतथा॥७६॥
पूजार्थमप्यहंगच्छेममातुज्ञातुमर्हसि ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ कस्यपूजाक्वपूजाकिंपुष्पंकिंदलंवद ॥ ७७ ॥ कोगुरुःकश्चमंत्रस्तेकीदृशंपूजनंतथा ॥
एवंवदतिदेवेशेहनूमानतिकंपितः ॥ ७८ ॥ वेपमानसमस्तांगःस्तोतुमेवप्रचक्रमे ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ नमोदेवायमहतेशंकरायामितात्मने ॥ ७९ ॥
योगिनेयोगधात्रेचयोगिनांगुरवेनमः ॥ योगिगम्यायदेवायज्ञानिनांपतयेनमः ॥ २८० ॥ वेदानांपतयेतुभ्यंदेवानांपतयेनमः ॥ ध्यानायध्यानगम्यायधातॄणां

१ ब्रह्मदत्तांमहेश्वर–इ०पा० । २ दुष्प्राणा न प्रिया भद्रे तव नूनमसंयमम्–इ०पा० । ३ नरव्याघ्र–इ० पा० ।

गुरवेनमः ॥ २८१ ॥ शिष्टायशिष्टगम्यायभूम्यादिपतयेनमः ॥ अमस्तेत्यादिनावेदवाक्यानांनिधयेनमः ॥ ८२ ॥ आतनुष्वेतिवाक्यैश्चप्रतिपाद्यायते
नमः ॥ अष्टमूर्तेनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः ॥ ८३ ॥ त्र्यंबकायत्रिनेत्रायसोमसूर्याग्निलोचन ॥ सुभृंगराजधत्तूरद्रोणपुष्पप्रियायते ॥ ८४ ॥ बृहतीपूगपुं
नागचंपकादिप्रियायच ॥ नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुभूयएवनमोममः ॥ ८५ ॥ शिवोहरिमथप्राहमाभैषीर्वेदमेखिलम् ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥
शिवलिंगार्चनंकार्यंभस्मोद्धूलितदेहिना ॥ ८६ ॥ दिवासंपादितैस्तोयैःपुष्पाद्यैरपितादृशैः ॥ देवविज्ञापयिष्यामिशिवपूजाविधिंशुभम् ॥ ८७ ॥
सायंकालेतुसंप्राप्तेअशिरस्नानमाचरेत् ॥ क्षालितंवसनंशुष्कंधृत्वाचम्यद्विरग्रधीः ॥ ८८ ॥ अथभस्मसमादायआग्नेयंस्नानमाचरेत् ॥ प्रणवेनसमामं
त्र्याप्यष्टवारमथापिवा ॥ ८९ ॥ पंचाक्षरेणमंत्रेणनाम्नावायेनकेनचित् ॥ सप्ताभिमंत्रितंभस्मदर्भपाणिःसमाहरेत् ॥ २९० ॥ ईशानःसर्वविद्यानामुक्त्वाशिर
सिपातयेत् ॥ तत्पुरुषायविद्महेमुखेभस्मप्रसेचयेत् ॥९१॥ अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योभस्मवक्षसिनिक्षिपेत्॥वामदेवायनमइतिगुह्यस्थानेविनिक्षिपेत्॥९२॥
सद्योजातंप्रपद्यामिनिक्षिपेदथपादयोः ॥ उद्धूलयेत्समस्तांगंप्रणवेनविचक्षणः ॥ ९३ ॥ त्रैवर्णिकानामुदितःस्नानादिविधिरुत्तमः ॥ शूद्रादीनांप्रवक्ष्या
मियदुक्तंगुरुणातथा ॥ ९४ ॥ शिवेतिपदमुच्चार्यभस्मसंमंत्रयेत्सुधीः ॥ सप्तवारमथादायशिवायेतिशिरःक्षिपेत् ॥ ९५ ॥ शंकरायमुखेप्रोक्तंसर्वज्ञायहृ
दिक्षिपेत् ॥ स्थाणवेनमइत्युक्त्वागुह्येचापिस्वयंभुवे ॥९६॥ उच्चार्यपादयोःक्षिप्त्वाभस्मशुद्धमतःपरम् ॥ नमःशिवायेत्युच्चार्यसर्वांगोद्धूलनंस्मृतम् ॥९७॥
प्रक्षाल्यहस्तावाचम्यदर्भपाणिःसमाहितः ॥ दर्भाभावेसुवर्णंस्यात्तदभावेगवालकः ॥ ९८ ॥ तदभावेतुदूर्वाःस्युस्तदभावेतुराजतम् ॥ संध्योपा
स्तिजपंदेव्याःकृत्वादेवगृहंव्रजेत् ॥ ९९ ॥ देववेदिमथोवापिकल्पितंस्थंडिलंतुवा ॥ मृण्मयंकल्पितंशुद्धंपद्मादिरचनायुतम् ॥ ३०० ॥ चातुर्वर्णकरंगैश्चश्वे
तेनैकेनवापुनः ॥ विचित्राणिचपद्मानिस्वस्तिकादितथैवच ॥ १ ॥ उत्पलादिगदाशंखत्रिशूलंडमरुंतथा ॥ [1]संरोक्तपंचप्रासादंशिवलिंगमथैवच ॥ २ ॥
सर्वकामफलंवृक्षंकुलकंकोलकंतथा ॥ षट्कोणंचत्रिकोणंचनवकोणमथापिवा ॥ ३ ॥ कोणद्वादशकांदोलांपादुकाव्यजनानिच ॥ चामरच्छत्रयुगलं
विष्णुब्रह्मादिकंतथा ॥ ४ ॥ चूर्णैर्विरचयेद्देव्यांधीमान्देवालयेऽपिवा ॥ यत्रापिदेवपूजास्यात्तत्रैवंकल्पयेद्बुधः ॥ ५ ॥ स्वहस्तरचितंमुख्यंक्रीतंचैवतुमध्य
मम् ॥ याचितंतुकनिष्ठंस्याद्बलात्कारमथाधमम् ॥ ६ ॥ अर्हेषुयत्त्वनर्हेषुबलात्कारात्तुनिष्फलम् ॥ रक्तशालिजपास्थाणकलमासितरक्तकैः ॥ ७ ॥
तंदुलैर्व्रीहिमात्रोत्थैःकणैश्चैवयथाक्रमम् ॥ उत्तमैर्मध्यमैश्चैवकथितैरधमैस्तथा ॥ ८ ॥ पद्मादिस्थापनैरेवतत्सम्यग्यागमाचरेत् ॥ प्रागुत्तरमुखो

१ शिवोक्तपंचप्रासादम्–इ०पा० ।

वापियदिवाप्राङ्मुखोभवेत् ॥ ३०९ ॥ आसनंचप्रवक्ष्यामियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ कौशंचाम्मचैलतुल्यंदारवंताडपत्रकम् ॥ ३१० ॥ कांबलंकांचनं चैवराजतंताम्रमेवच ॥ गोकरीषार्कजैर्वापिआसनंपरिकल्पयेत् ॥ ११ ॥ वैयाघ्रंरौरवंचैवहारिणंमार्गमेवच ॥ चार्मंचतुर्विधंज्ञेयमथबंधुकमेवच ॥ १२ ॥ यथासंभवमेतेषुह्यासनंपरिकल्पयेत् ॥ कृतपद्मासनोवापिस्वास्तिकासनएवच ॥१३॥ दर्भभस्मसमासीनःप्राणानायम्यवाग्यतः ॥ तावत्संदेवतारूपोध्या नंचान्तःसमाचरेत् ॥१४॥ शिखांतेद्वादशांगुल्येस्थितंसूक्ष्मतनुंशिवम् ॥ अंतश्चरंतंभूतेषुगुहायांविश्वमूर्तिषु ॥१५॥ सर्वाभरणसंयुक्तमणिमादिगुणान्वित म् ॥ ध्यात्वातंधारयेच्चित्तेतद्व्याप्त्यापूरयेत्तनूम् ॥१६॥ तयादीप्त्याशरीरस्थंपापंनाशमुपागतम् ॥ स्वर्णपारदसंपर्काद्रक्तंश्वेतंयथाभवेत् ॥ १७ ॥ तद्वादश दलावृत्तमष्टपंचत्रिरेखवा ॥ परिकल्प्यासनंशुद्धंतत्रलिंगंनिधायच ॥३१८॥ गुहास्थितंमहेशानंलिंगेसंचिंतयेत्तथा ॥ शोधितेकलशेतोयंशोधितंगंधवासित म् ॥१९॥ सुगंधपुष्पंनिक्षिप्यप्रणवेनाभिमंत्रितम् ॥ प्राणायामश्चप्रणवःशूद्रेषुनविधीयते॥२०॥ प्राणायामपदेध्यानंशिवेत्योङ्कारमंत्रणम् ॥ गंधपुष्पाक्षतादी निपूजाद्रव्याणियानिच ॥२१॥ तानिस्थाप्यसमीपेतुततःसंकल्पयिष्यते ॥ शिवपूजांकरिष्यामिशिवतुष्ट्यर्थमेवच ॥२२॥ इतिसंकल्पयित्वातुततआवाह नादिकम् ॥ कृत्वातुस्नानपर्यंतंततःस्नानंप्रकल्पयेत् ॥ २३ ॥ नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियविधानतः ॥ अविच्छिन्नातुयाधारामुक्तिधारेतिकीर्ति ता ॥ २४ ॥ तयायःस्नापयेन्मासंजपन्रुद्रमुपांशुवा ॥ एकवारंत्रिवारंचपंचसप्तनवापिवा ॥ २५ ॥ एकादशमथोवारमथैकादशचान्वितम् ॥ मुक्तिस्नानमिदंज्ञेयंमासंमोक्षप्रदायकम् ॥ २६ ॥ शैवयाविद्ययास्नानंकेवलप्रणवेनच ॥ मृण्मयैर्नालिकेरस्यशकलैश्चोर्मिभिस्तथा ॥ २७ ॥ कांस्येनमुक्ताभुक्त्याचपुष्पादिकसरेणवा ॥ स्नापयेद्देवदेवेशंयथासंभवमीरितैः ॥ ३८ ॥ शृंगस्यचविधिंवक्ष्येस्नानयोग्यंयथाभवेत् ॥ पूर्वमंतस्तुसंशो ध्यबहिरंतस्तुशोधयेत् ॥ २९ ॥ सुस्निग्धंलघुकृत्वाथनागंछिंद्यात्कथंचन ॥ नीचैकदेशविन्यस्तद्वारद्रोण्यासुवृत्तयोः ॥३३०॥ कुशानुयुतयास्नानंदेवायप रिकल्पयेत् ॥ एवंगवयशृंगस्यजलमूर्तिरथोच्यते ॥ ३१ ॥ द्वारेनिषिद्धलोहार्द्धसंधिद्वारासमन्विते ॥ योगवक्रंनागदंडंनागाकारंप्रकल्पयेत् ॥ ३२ ॥ फल स्थानेतुचषकंदंडेनसमरंध्रकम् ॥ तत्रैवपातयेत्तोयमूर्द्धेयंत्रघटेस्थितम् ॥ ३३ ॥ पातयेदथचान्येनवामेनैवकरेणवा ॥ मुक्तिधाराकृतातेनपवित्रंपापनाश नम् ॥ ३४ ॥ एवंसंस्थाप्यदेवेशंपंचगव्यैस्तथैवच ॥ पंचामृतैरथस्नाप्यमधुरत्रितयेनच ॥ ३५ ॥ विभूष्यभूषकैर्देवंपुनःस्नाप्यमहेश्वरम् ॥ शीतोपचारंकृ त्वाथततआचमनादिकम् ॥ ३६ ॥ वस्त्रंतथोपवीतंचपंचगंधकमेवच ॥ कर्पूरमरुवंचापिपाटीरमथवाभवेत् ॥ ३३७ ॥ उभयंमिश्रितंवापिशिवलिंगंप्रपूज

१ अगरुंचापि-इ०पा० ।

येत् ॥ कृत्स्नपीठंगंधपूर्णंयद्वाविभवसारतः ॥ ३३८ ॥ तूष्णीमथोपचारंवाकालियंपुष्पमर्पयेत् ॥ श्रीपत्रमरुचित्याजंयथाशक्त्याखिलंयथा ॥ ३९ ॥
अनेकद्रव्यधूपंचगुग्गुलंकेवलंतथा ॥ कपिलाघृतसंयुक्तंसर्वधूपायशस्यते ॥३४०॥ धूपंदत्वायथाशक्तिकपिलाघृतदीपकान् ॥ अथवाप्याज्यमात्रेणदी
पान्दत्वोपहारकम् ॥ ४१ ॥ यथाशक्त्युपपन्नंचदत्वापुष्पसमन्वितम् ॥ मुखशुद्धिंततोदत्वादत्वातांबूलमादरात् ॥ ४२ ॥ प्रदक्षिणनमस्कारौपूजैवंहि
समाप्यते ॥ गीतांगपंचकंपश्चात्तानिविज्ञापयामिते॥४३॥गीतंवाद्यंपुराणंचनृत्यंहासोक्तिरेवच ॥ नीराजनंचपुष्पाणामंजलिश्चाखिलार्पणम्॥४४॥क्षमाचो
द्वासनंचैवकीर्तितंचोपचारकम् ॥ भूषणंचतथाछत्रंचामरंव्यजनंतथा ॥४५॥ शिवोपवीतंकैङ्कर्यंषडीशानोपचारकम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारैस्तुयःसमाराधये
च्छिवम् ॥४६॥ एकेनाह्नासमस्तानांपापानांनाशनंध्रुवम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारंस्यात्पूजनंतूत्तमोत्तमम् ॥४७॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ एवमेतत्कपि
श्रेष्ठतवपूजांवदाम्यहम् ॥ मत्पादयुगलंपूज्यसर्वपूजाकरोभव ॥ ४८ ॥ आराध्येत्थंयथालिंगेतन्ममाराधनंकुरु ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ गुरु
णालिंगपूजैवनियताकल्पिताक्षम ॥ ४९ ॥ तांकरोमिपुरादेवपश्चात्त्वत्पादपूजनम् ॥ इत्युक्त्वैवनमस्येशंशिवलिंगार्चनेभवत् ॥ ५० ॥ सरस्तीरमथो
गत्वाकृत्वासैकतवेदिकाम् ॥ तालपत्रैर्विरचितमासनंपरिकल्पयेत् ॥ ५१ ॥ प्रक्षाल्यपादहस्तौतुसमाचम्यसमाहितः ॥ भस्मस्नानमथोचक्रेपुनराचम्य
वाग्यतः ॥ ५२ ॥ देववेद्यामथोचक्रेपद्मानिसुमनोहरम् ॥ अनंतरंतालपत्रंपद्मासनगतःकपिः ॥ ५३ ॥ प्राणानायम्यसं[1]न्यासंशुक्लध्यानसमन्वितः ॥ प्रण
म्यगुरुमीशानंजपन्नासीदतःपरम् ॥ ५४ ॥ अथदेवार्चनंकर्तुंयत्नमास्थितवानपि ॥ पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलंशुचि ॥ ५५ ॥ शिरःकमंडलुगतंनिधा
याग्निंत्रिमंत्रितम् ॥ आवाहनादिकृत्वाथस्नानपर्यन्तमेवच ॥ ५६ ॥ अथस्नापयितुंदेवमादायकरसंपुटे ॥ कृत्वानिरीक्षणंदेवंपीठंनोदृष्टवान्कपिः ॥ ५७ ॥
लिंगमात्रंकरगतंदृष्ट्वाभीतिसमन्वितः ॥ इदमाहमहायोगीकिंवापापंमयाकृतम् ॥ ५८ ॥ यदेतत्पीठरहितंशिवलिंगंकरास्थितम् ॥ ममाद्यमरणंसिद्धंपीठं
चेन्नागमिष्यति॥५९॥अथरुद्रंजपिष्यामितदायातिमहेश्वरः॥इतिनिश्चित्यमनसाजजापशतरुद्रियम्॥३६०॥अथापिनसमायातोमहेशोऽथकपीश्वरः ॥ रुद्रं
न्यपातयद्भूम्यांवीरभद्रःसमागतः॥६१॥किमर्थंरुद्यतेभक्तरुदिहेतुंवदस्वमे ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ पीठहीनमिदंलिंगंपश्यमेपापसंचयम् ॥६२॥ ॥ वीरभ
द्रउवाच ॥ ॥ यदिनायातिपीठंतेलिंगेमासाहसंकृथाः ॥ दाहयिष्याम्यहंलोकंयदिनायातिपीठकम् ॥ ६३ ॥ पश्यदर्शयमेलिंगंपीठंयद्यागतं
नवा ॥ अथदृष्ट्वावीरभद्रोलिंगंपीठमनागतम् ॥ ६४ ॥ दग्धुकामोखिलाँल्लोकान्वीरभद्रःप्रतापवान् ॥ अनलंभुविचिक्षेपक्षणाद्दग्धामहीतदा ॥ ३६५ ॥

१ सन्यासं—न्यासयुक्तंयथास्यात्तथेत्यर्थः ।

अथसप्ततलान्दग्ध्वापुनरूर्द्ध्वमवर्तत ॥ पंचोर्द्ध्वलोकानदहज्जनलोकनिवासिनः ॥ ३६६ ॥ ललाटनेत्रसंभूतंनखेनादायचानलम् ॥ जंबीरफलसंकाशंकृत्वा
करतलेविभुः ॥ ६७ ॥ यदिनायातिपीठंतेदग्धालोकानसंशयः ॥ अनायातमथोदृष्ट्वावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ६८ ॥ सनकादयोमहात्मानोज्ञात्वा
योगेनचागमन् ॥ गौतमस्याश्रमवरंसमागम्यमहेश्वरम् ॥ ६९ ॥ नदृष्ट्वंतोदेवादिंविद्यमानमपिद्विजाः ॥ अस्तुवन्नथचस्तोत्रैःसर्ववेदसमुद्भवैः ॥ ३७० ॥
ॐनमोदेवदेवायतस्मैशुद्धप्रभाचिंत्यरूपायतस्मै ॥ नमःसुराणामधीशायतस्मैनमोवेदगुह्यायशुद्धायतस्मै ॥ ७१ ॥ नमःशिवायादिदेवायतस्मैनमो
व्यालयज्ञोपवीतायतस्मै ॥ नमःसुरानंदसंदोहवर्षत्रयीबिंदुविश्वंभरायतस्मै ॥ ७२ ॥ पृथिव्यथोवायुराकाशमापःपुनःशशीवह्निसूर्य्यौतथात्मा ॥ य
स्याष्टैतामूर्तयःशंकरस्यतस्मैनमोज्ञानगम्यायशश्वत् ॥ ७३ ॥ एतांस्तुतिमथाकर्ण्यभगनेत्रप्रदःशिवः ॥ विष्णुमाहचगच्छत्वंसमानयचतान्द्वि
जान् ॥ ७४ ॥ आनीतास्तेनहरिणादेवायप्रणतास्तुते ॥ तानाहशंकरोवाक्यंकिमर्थंयूयमागताः ॥ ७५ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ देवद्वादशलोका
नांदृश्यंतेभस्मराशयः॥ स्थितमेकंवनमिदंपश्यत्वंलोकसंक्षयम् ॥ ७६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ ऊर्द्ध्वस्थपंचलोकानांदाहेसंदेहएवनः ॥ कथमंगा
रवृष्टिश्चकथंनोवामहाध्वनिः ॥ ७७ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ भीतिरस्माकमधुनावर्ततेवीरभद्रतः ॥ सएवांगारवृष्टिंचपिपासुरिवतामपात् ॥ ७८ ॥ देवोथ
वीरमाहूयकिंवीरेत्यब्रवीद्भवः ॥ वीरोहनूमतोलिंगपीठाभावादिदंकृतम् ॥ ७९ ॥ कपेश्चित्तंपरिज्ञातुंमयाकृतमिदंबृहत् ॥ कृपानिधिरथोदेवोयथापूर्व
मकल्पयत् ॥ ३८० ॥ दग्धानप्यखिलाँल्लोकान्पूर्वतःशोभनान्विभुः ॥ कल्पयामासविश्वात्मावीरभद्रमथाब्रवीत् ॥ ८१ ॥ आलिंग्याघ्रायशिरसितांबूलं
दत्तवान्हरः ॥ अथासौहनुमानीशपूजनंकृतवानथ ॥ ८२ ॥ एकंवनचरंतत्रगंधर्वंसविपंचिकम् ॥ इदमाहमहावीणाममवैदीयतामिति ॥ ८३ ॥ गं
धर्वोनमयात्याज्यावीणाप्राणसमामम ॥ ममापिप्राणसदृशीवीणेत्याहकपीश्वरः ॥ ८४ ॥ अथमुष्टिनिपातेनगंधर्वेपतितेकपिः ॥ आदायवीणांमहतींस्व
रतंतुसमन्विताम् ॥ ८५ ॥ अलाबुसंयुतांकृत्वाराजवृक्षफलाकृतिम् ॥ तस्योरसिविनिक्षिप्यगायन्नागाच्छिवांतिकम् ॥ ८६ ॥ बृहतीकुसुमैःशुद्धैर्देवपा
दावपूजयत् ॥ तस्मैवरमथप्रादादाकल्पंजीवितंपुनः ॥ ८७ ॥ समुद्रलंघनेशक्तिवरंप्रादादथापरम् ॥ ८८ ॥ समस्तभूषासुविभूषितांगःस्वदीप्तिमंदीकृत
देवदीप्तिः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःशिवाङ्कःसंभावयामाससमस्तदेवान् ॥ ८९ ॥ पीतमुद्वमनीयंचसमादायमहेश्वरः ॥ पीतवस्त्रमिदंदेवत्वंगृहाण
हरेशुभम् ॥ ३९० ॥ ब्रह्मणेरक्तवसनंसर्वेषांवसुदस्तथा ॥ देवर्षिदानवादीनांदत्तवान्वसुयुग्मकम् ॥ ३९१ ॥ रामोपिचैतदाकर्ण्यशंभवेयुग्ममर्पयत् ॥

१ देवादिसेव्यमानमपिद्विजाः–इ० ० पा० ।

सुसूक्ष्मंबहुमूल्यंचस्वर्णभूषणमेवच॥३९२॥अथभुक्त्वासुखासीनःसामात्यःसपुरोहितः॥नानामुनिगणैर्भूपैर्वानरैर्गौतमीतटे॥९३॥शंभुंपुराणतत्त्वज्ञंराघवो
वाक्यमब्रवीत्॥त्वमेवसर्वंजानीषेसर्वधर्मगुहाशतम् ॥९४॥ कस्मिन्कस्मिन्युगेब्रह्मन्किंविशिष्टंवदस्वमे ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ ध्यानमेवकृतेश्रेष्ठंत्रेतायां
यज्ञएवच ॥ ९५ ॥ द्वापरेचार्चनंतिष्येदानंचहरिकीर्तनम् ॥ सर्वंचशस्तंसर्वत्रध्यानंनचकलौयुगे ॥ ९६ ॥ नराणांमुग्धचित्तत्वात्कृच्छ्रस्थानांविशांप
ते ॥ नधर्मेनियताबुद्धिर्नवेदेनैवचस्मृतौ ॥ ९७ ॥ नक्रतौनस्वधाकारेपुराणानांचनश्रुतौ ॥ नयज्ञेनचतीर्थेषुनचशुश्रूषणेसताम् ॥ ९८ ॥ नेज्यायां
देवतानांचनस्वजातीयकर्म्मणि ॥ नदेवस्मरणेनापिनचक्वापिवृषेनृप ॥ ९९ ॥ अतश्चदीर्घकालानांपुण्यानामक्षमानराः ॥ दानंतुस्वल्पकालत्वात्कर्तुं
शक्नोतिमानवः ॥ ४०० ॥ अंतश्चकलिदुष्टानांप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ केषांचित्पापनाशःस्यात्प्रायश्चित्तैस्तुनान्यथा ॥ १ ॥ ब्रह्मज्ञानीगयाश्राद्धीकाशी
गंताश्रुतौरतः ॥ पुराणज्ञावमाश्चैतेश्रोतातस्यचराघव ॥ २ ॥ युगानामनुसारेणतथार्थस्यविवेचनात् ॥ स्वपरप्रत्ययोत्पादात्परब्रह्मप्रकाशनात् ॥ ३ ॥
पुराणवक्तासर्वस्माद्ब्राह्मणस्तुविशिष्यते ॥ तेनापिचकृतंपापंनसज्ज्येत्किमुतान्यतः ॥ ४ ॥ अन्येषामपिकेषांचित्पुराणंपापनाशनम् ॥ यःपुराणेषुविश्वा
सीवक्तारंमन्यतेगुरुम् ॥ ५ ॥ ब्रह्मविद्याप्रदातारंविशेषंज्ञातिबंधुतः ॥ तस्यपापानिसर्वाणिविलयंयान्त्यसंशयम् ॥ ६ ॥ अथश्रीशैलगमनंपूजकस्यम
हेशितुः ॥ अतःकलौमनुष्याणांपुराणंपापनाशनम् ॥ ७ ॥ पुराकलियुगेरामवृत्तंसंकीर्तयेशृणु ॥ आसीत्तुगौतमोनामब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ ८ ॥
तस्यपुष्टिःपशुश्चास्तांभ्रातरौवेदवर्जितौ ॥ ताभ्यांसहकृषिंचक्रेतत्रवृद्धिमवापच ॥ ९ ॥ धनधान्यादिकंकिंचिद्राजानंदत्तवानथ ॥ उवाचवचनंकिंचिद
धिकारंनिरूपय ॥ १० ॥ अथैनगमयिष्यामितौशक्तौभ्रातरौमम ॥ ॥ राजोवाच ॥ ब्राह्मणस्याधिकारोहिवैदिकेधर्मकर्मणि ॥ ११ ॥ तदन्यत्रनि
युक्तस्यब्राह्मण्यंविप्रणश्यति ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ युगेष्वन्येषुधर्मोयंकलिधर्मोनतादृशः॥१२॥भूपतित्वंहिभूपालनृपाणांधर्मउच्यते ॥ ब्राह्मणश्चपरिक्षीण
स्तंकुर्वन्नैवदुष्यति ॥ १३ ॥ शूद्राणांतुकृषिर्द्धर्मोनापद्यप्यग्रजन्मनः ॥ तस्मात्क्षत्रेणवर्तिष्येग्रामान्ममसमादिश ॥१४॥ अन्यत्रचात्रक्षत्रेणवर्तनंममरोच
ते ॥ अन्यत्रतुतथेत्युक्तोददौग्रामान्द्विजन्मनः ॥ १५ ॥ ग्रामाधिकारदुष्टस्यवर्तनंत्वन्यथाभवत् ॥ अभक्षिमांसंचापायिसुराचाभाषिदुर्वचः
॥ १६ ॥ परयोषातथागामिपरस्वंप्रत्यहारिच ॥ अक्रीडिद्यूतमसकृत्कलंजंचादिदुर्भुजा ॥ १७ ॥ नापूजिजगतामीशःशिवोवाविष्णुरेववा ॥
एवंकालेनदुर्वृत्तंराजावाक्यमभाषत ॥ १८ ॥ विप्रविप्रत्वमुत्सृज्यशूद्रत्वंप्राप्तवानसि ॥ तस्मान्नियोगधर्मेणभवंतंभ्रंशयामिच ॥ १९ ॥ मास्तु

१ तिष्यनक्षत्रोपलक्षिते कलावित्यर्थः। २ कलिस्थानाम्–इ० पा०। ३ नजपे–इ०पा०। ४ अतःदानादन्यदित्यर्थः। ५ वाचकः–इ०,तस्यानुवाचकः–इ०च पा०।

विप्रत्वमद्यैवशूद्रतैववरंमम ॥ तद्दतेयदिविप्रास्तेनभोक्ष्यंतिवरंमम ॥ ४२० ॥ नहिसर्वमिदंत्यक्तुंशक्तोहंपृथिवीपते ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवं
वदतिदुर्विप्रेराजातूष्णीमतिष्ठत ॥ २१ ॥ सतुवैशूद्रतुल्यश्चबुभुजेन्नंसहामिषम् ॥ कदाचिदथदुर्वृत्तःप्रतोलीमंडपस्थितः ॥ २२ ॥ द्विजे
नपठ्यमानंतुपद्यंतुश्रुतवानिदम् ॥ हृदयेपद्यमेतत्तुद्विजेरितमतिष्ठत ॥ २३ ॥ परात्परतरंयांतिनारायणपरायणाः ॥ नतेतत्रगमिष्यंतियेद्विषं
तिमहेश्वरम् ॥ २४ ॥ व्याख्यानमपिचश्रुत्वापौराणिकमभाषत ॥ कीदृङ्नारायणःप्रोक्तःकीदृशोपिमहेश्वरः ॥ २५ ॥ किंपरंत्वयनंप्रोक्तं
द्वेषःकीदृगुदाहृतः ॥ किंतत्परमितिख्यातंततःपरतरंचकिम् ॥ २६ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ परंतद्ब्रह्मणःस्थानंसुखव्यक्तैकलक्षणम् ॥
ततःपरतरंविष्णोर्द्धामतद्ब्रह्मणोधिकम् ॥ २७ ॥ अविनाशितयातत्तुकीर्तितंपरमंपदम् ॥ तन्मध्येपुरुषोविष्णुस्तदंगपरमंविभुः ॥ २८ ॥
आपोहिनरजन्मत्वान्नाराःप्रोक्तामनीषिभिः ॥ नाराश्चास्यायनंयस्मात्तेननारायणःस्मृतः ॥ २९ ॥ तत्परंवर्तनंयेषांतिप्रोक्तास्तत्परायणाः ॥
महदादीनितत्वानियानितेषांयईश्वरः ॥ ४३० ॥ सूर्याग्निशशिनेत्रोऽसौमहेशःस्यादुमापतिः ॥ द्वेषोहिवैरंविज्ञेयमीश्वरेपरमात्मनि ॥ ३१ ॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंपुराणभट्टेनसमीरितमिदंवचः ॥ चिंतयन्पुनरप्याहमादृशस्यकथंगतिः ॥ ३२ ॥ पौराणिकोऽथतंप्राहशृणुवक्ष्यामितेगतिम् ॥
कुरुसर्वेणयत्नेनप्रायाश्चित्तंयथाविधि ॥ ३३ ॥ धर्मंचरयथाशक्तियथाकालंयथाविधि ॥ विमुक्तपापःपश्चात्त्वमुत्तमांगतिमेष्यसि ॥ ३४ ॥ पुराणमथवानि
त्यंशृणुष्वावहितश्चसन् ॥ निराशोवामहेशानंपूजयस्वपिनाकिनम् ॥ ३५ ॥ देवंवापुंडरीकाक्षंकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ संन्यासमथवानित्यंब्रह्मज्ञानपरो
भव ॥ ३६ ॥ अथवागच्छकाशींशंमुक्तौवामृतिमाप्नुहि ॥ गयांवागच्छतत्रत्वंश्राद्धंकर्तुंप्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ अथवासर्ववेदानांसारंपातकनाशनम् ॥ रुद्रं
रुद्रप्रियकरंजपप्रत्यहमादरात् ॥ ३८ ॥ श्रीशैलमथवागच्छकेदारमथवेच्छया ॥ अथवाप्रतिवर्षंतुमाघस्नानंप्रवर्तय ॥ ३९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनधर्मभक्तः
सदाभव ॥ नैवंनरकवासस्तेभवितातुद्विजाधम ॥ ४४० ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ श्रुत्वासर्वंकरिष्यामिपुराणंभवतोमुखात् ॥ शास्त्रंविश्वासहेतुंचव
र्जंचापिवदस्वमे ॥४१॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ वर्ज्यंमांसंसुरान्यस्त्रीभोगोद्यूतंविकत्थनम् ॥ पारुष्यमनृतंमायादेवदेवविनिंदनम् ॥४२॥ गुरूणांसुरवृ
द्धानांपुराणस्मृतिभाषिणाम् ॥ निंदनंश्वेतवृंताकंकृतकालाबुवर्तनम् ॥ ४३ ॥ बीजपूरंकुसुंभंचलोहितंशृंगमेवच ॥ अररुंनालिकेरंचकूष्मांडकंतथैव
च ॥ ४४ ॥ कोविदारफलंतैलपक्वंमानवजंपयः ॥ वार्ध्रीणसखरीदुग्धंसूतिकाक्षीरमाविकम् ॥ ४४५ ॥ औष्ट्रमेकशफक्षीरंमार्गमार्जनृसंभवम् ॥ विवत्सा

१ पुराणभेदेन–इ०, पुराणभद्रेण–इ०चपा० ।

संधिनीक्षीरंलवणंचैवयोगियत् ॥ ४४६ ॥ नालिकेररसंकांस्येताम्रेमधुचसीसके ॥ काचेतक्रंकरंभांश्चघृताक्तान्नैवकारयेत् ॥४७॥ होमंतुमृण्मयेपात्रेपुरो
डाशंतुराजते ॥ नसेवेतपरंलोकेशुभार्थीतुविचक्षणः ॥ ४८ ॥ पात्रांतश्चूर्णलेपोपितत्रभक्षणमेवच ॥ क्रमुकस्यतथाभक्षश्चूर्णपत्रस्यचैवहि ॥ ४९ ॥ क्रमु
कस्यापिपक्वस्यभक्षणंक्रमियोगिनः ॥ पायसेलवणंचैवकेवलंचकरार्पितम् ॥ ४५० ॥ सिंधुसौराष्ट्रकांबोजमागधेषुचसिंहले ॥ नदोषायभवेत्तत्रक्षीरंचल
वणान्वितम् ॥ ५१ ॥ क्षीराणिचसमस्तानिलवणानिचयोगतः ॥ देशेष्वन्येषुदोषायपानेचैवेहसंशयः ॥ ५२ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनसद्भिर्निंद्यंविवर्जयेत् ॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंतस्यवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ ५३ ॥ स्वमेवभवनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः ॥ रात्रौमृत्युर्दिवाचेतिनजानातिमहान
पि ॥ ५४ ॥ परलोकेसुखंदुःखमिहभोगविनोदनम् ॥ क्रिमिकीटमनुष्याद्यैःसुखदुःखैःपृथक्पृथक् ॥ ५५ ॥ प्रतिजीवंतुहेतूनांभेदोऽपिसुविनिश्चयः ॥
एकस्यापिहिजीवस्यनास्तिचैकविधास्थितिः ॥ ५६ ॥ जन्मकालेमहाज्ञानंशैशवेत्यल्पबोधनम् ॥ स्खलत्पदेल्पविज्ञानंबाल्येचाल्पंतथैवच ॥५७॥
कौमारेक्रीडनरतिर्यौवनेविषयोषितम्[1] ॥ यौवनेविनिवृत्तेतुद्रव्यसंपादनेषणा ॥ ५८ ॥ वार्द्धकेभोगलिप्साचनभोक्तुंक्षमतेपिच ॥ दूषिकाश्लेष्मलालाभि
र्वलीपलितकंपनैः॥५९॥ श्वासकासानिलाक्षितैर्हर्षीकैर्विकलैर्युतः[2]॥किंचिद्वक्तुंनशक्नोतिनचजानातिकिंचन॥६०॥ तिष्ठंतीषुपरस्त्रीषुगुह्यस्थानंप्रदर्शयेत् ॥
कोशकंडूयनपरःक्रूरोजीवितलक्षणैः ॥६१॥ कंडूयतेस्फिचौवस्त्रमुद्धृत्यचविचालयन् ॥ भुंजानःश्लेष्मणाग्रासंग्रसितुंनचशक्नुयात् ॥६२॥ यदाकासस्तदा
जज्ञेपायुवायुश्चशब्दवान् ॥ निःसृतिश्चमलस्यापिश्लेष्मनिर्गमएवच ॥ ६३ ॥ स्नुषादिभर्त्सनंबालतालहास्यनिदर्शनम् ॥ गुरुनिर्गमनादीनिसंचिंत्यचपु
नःपुनः ॥ ६४ ॥ आहूतोभोजनाद्यर्थंभोज्यान्नादिविनिंदयन् ॥ चिरमुष्णंचनिर्भर्त्स्यपुनश्चिंतामवापसः ॥ ६५ ॥ अतिदुष्कृतिकर्म्माहंकथंभोक्ष्येकथं
स्वपे ॥ कथंतिष्ठेकथंगच्छेपरलोकःकथंभवेत् ॥ ६६ ॥ इतिचिंताकुलोनित्यंननमत्यपरान्वितः ॥ द्विजस्यसदनंगत्वापुराणज्ञस्यराघव ॥ ६७ ॥ ल
ज्जावाक्रूतवक्रश्चकिंकरोमीत्यभाषत ॥ नकिंचिदप्युवाचासौद्विजःपौराणिकस्तदा ॥ ६८ ॥ पापोयमितिविज्ञायशिष्येणनिरगामयत् ॥ गौतमोपिवि
निर्गम्यद्वार्येवचबहिःस्थितः ॥६९॥ भुव्यासीनंतुविज्ञायपुराणार्थविचारकम् ॥ कथंकथमपिप्राप्यपीठंदत्तंचनाभजत् ॥४७०॥ निषण्णोभूतलेरामपुराण
ज्ञमभाषत ॥ प्रायश्चित्तंकरिष्यामितदत्रैवविधीयताम् ॥ ७१ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ पापानिकीर्तयस्वत्वंसर्वथैवकृतानितु ॥ सचापिनाकृतंकिंचि
न्मयापापमितीरयन् ॥ ७२ ॥ रुदन्पपातभूम्यांचकथंतातेतिपीडितः ॥ ब्राह्मणस्तमथप्राहप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ४७३ ॥ महापापंत्रिरावृत्तेपुनश्चयदिचे

१ विषयेषितम्–इ०पा० । २ श्वासकासविलाक्षिप्ताः–इ०पा० ।

त्कृतम् ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ पौराणिकमहाभागप्राप्यापित्वामहंकथम् ॥ ४७४ ॥ पापयुक्तोद्विजश्रेष्ठसंगतिर्विफलाभवेत् ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥
शास्त्रंप्रमाणंसर्वेषांप्रायश्चित्तविनिर्णये ॥ ७५ ॥ तद्विनायोहितंब्रूयात्प्रायश्चित्तंनतद्भवेत् ॥ सकृत्कृतेसकृत्प्रोक्तंद्वितीयेद्विगुणंभवेत् ॥ ७६ ॥ तृतीये
त्रिगुणंप्रोक्तंचतुर्थेनास्तिनिष्कृतिः ॥ त्वयाकृतंतुबहुधाचतुर्विधमपीच्छया ॥ ७७ ॥ कथंवक्तुमहंशक्तःप्रायश्चित्तंभवादृशे ॥ गौतमोऽपिपुनःप्राहक्कगंतव्यं
मयेतिच ॥ ७८ ॥ पौराणिकोद्विजोरामतूष्णीमेवबभूवह ॥ गौतमोपिमहाशैलंश्रियाएवजगामह ॥ ७९ ॥ अथतत्रनदींस्नात्वादृष्ट्वेशंमल्लिका
र्जुनम् ॥ उपवासत्रयंकृत्वाशिवरात्रिमविंदत ॥ ४८० ॥ चतुर्थमुपवासंचचकारातीवदुःखितः ॥ पारणंचाप्यमायांसकृतवान्फलवल्कलैः ॥ ८१ ॥ अ
थप्रदक्षिणंचक्रेश्रीशैलस्यचसद्विजः ॥ गतवान्मंदिरंपश्चाच्चिंतयातिकृशःश्वसन् ॥ ८२ ॥ कथंपापनिवृत्तिर्मेतूष्णींभूतस्यसेत्स्यति ॥ अनंतमवि
चार्यैकिंपापंचसुमहत्तरम् ॥ ८३ ॥ श्रुत्वानकोपिमेब्रूयात्प्रायश्चित्तंविधीयताम् ॥ किंतुकस्मिन्पुराणेतुश्रुतेज्ञातंभविष्यति ॥ ८४ ॥ इतिकृत्वामतिं
सोथपुराणज्ञमभाषत ॥ पुराणमेकंमेतातव्याख्यातुभगवानिति ॥ ८५ ॥ जातकर्मादिसंस्कारान्कारयस्वममाशुवै ॥ द्विजोभूत्वाशृणोम्यद्यप्राय
श्चित्तंकरोम्यतः ॥ ८६ ॥ विधायकंपुराणंमेभविष्यतिचकीर्तितम् ॥ अतःशक्यंकरिष्यामिपुराणार्थविनिश्चयन् ॥ ८७ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥
यथावत्कीर्तयिष्यामिपुराणंपापनाशनम् ॥ यथाज्ञानंयथाशक्तियथाशुद्धंयथाविधि ॥ ८८ ॥ किंवांच्छसिपुराणंतुकीर्तयिष्येतदेवतु ॥ ॥ गौतम
उवाच ॥ ॥ सर्वरुचिपुराणंमेवक्तव्यंकिंहितंवद ॥ ८९ ॥ श्रुतेयस्मिन्भिदानैवजायतेतुहरीशयोः ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ कौर्मोक्तंयत्पुराणं
तद्देवयोरभिदाभिधम् ॥ ४९० ॥ शृणोतियस्तत्प्रथमंतस्यपापंविनश्यति ॥ तस्यवक्तातुयोविप्रस्तस्यविभ्रांतरंभवेत् ॥ ९१ ॥ श्रोतव्यंमन्यतेपापो
यदिभार्याविनश्यति ॥ किंचैकंदुष्करंवक्ष्येश्रोतुर्वक्तुर्निंदकम् ॥ ९२ ॥ व्याख्यातरियदिप्रीतिर्द्धर्मादेवप्रकाशिनी ॥ आचारदर्शनेपुण्यंकर्ममोक्षादि
दर्शके ॥ ९३ ॥ तदातुष्टोमहेशःस्याद्विष्णुरिष्टफलप्रदः ॥ पितरस्तारितास्तेनयांतितेपरमांगतिम् ॥ ४९४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपाताल
खंडेशिवराघवसंवादेचतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ छ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कथंपातकसंघातसंक्रमेब्राह्मणाधमे ॥
पुराणज्ञःकथंव्याख्यांचकारद्विजसत्तम ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अध्यापनेचाध्ययनेजायतेचाथसंगमः ॥ संगतौवत्सरंरामयातिपात
किपातकम् ॥ २ ॥ पुराणज्ञेतुकाकुत्स्थसर्वतत्वार्थवेदिनि ॥ अपिपातकसंदोहचीर्णपापंप्रणश्यति ॥ ३ ॥ प्रभूतवह्निनाशेहिधूमराशिर्यथैवहि ॥

१ चिकीर्षितम्–इ०पा० ।

शलभोदीपनाशायवह्निनाशायनप्रभुः ॥ ४ ॥ कृतंपापंतथान्येषांनाशनायपुराणिकः ॥ भूतादिग्रस्तमर्त्यानांभूतादिभयमोचकः ॥ ५ ॥ समंत्रवानपनये
द्यथानस्वयमातुरः ॥ पौराणिकस्तथापापंनकिंचित्प्राप्तुमर्हति ॥ ६ ॥ आत्मनाचकृतंपापमन्यैरपिचयत्कृतम् ॥ पुराणज्ञोनाशयतित्वतिदुष्टंस्वक
र्म्मवा ॥ ७ ॥ भवानीशेहृषीकेशेसमवृत्तिर्विवेकवान् ॥ लोकवेदक्रियावेत्तारुद्रजाप्यतिनिःस्पृहः ॥ ८ ॥ तुष्टःशांतःक्रियादक्षःप्रभूतोयोगकृद्वशी ॥
यथैवतेपुराणज्ञोवसिष्ठोभगवानृषिः ॥ ९ ॥ नियोगात्तवभूपालअयोध्यायामतिष्ठत ॥ अपालयद्ध्रुवंकृत्स्नांत्वांचरक्षःसमापतत् ॥ १० ॥ सचशुक्रो
पदेशेनराक्षसस्त्वामथाभ्यगात् ॥ निद्रासक्तंहानिष्यामिनान्यथावसरस्त्विति ॥ ११ ॥ अथविप्रोविदित्वैतद्वसिष्ठस्त्वद्धितप्रियः ॥ सुतंप्रमत्तंकाकुत्स्थं
रक्षोहंतिनसंशयः ॥१२॥ ब्रह्मावाप्तवरंतद्धिमयाकार्यंनिवारणम् ॥ इतिसंचिंत्यविप्रर्षिःसेनामादायनिर्गतः ॥१३॥ रक्षोहंतुमशक्तस्तुमृत्युहीनंततोमुनिः ॥
स्वयंचराक्षसोभूत्वावाक्यमाहमहामुनिः ॥ १४ ॥ किमर्थमागतोसीहवनंमुनिनिषेवितम् ॥ सआहराजारक्षोघ्नस्तमहंहंतुमागतः॥१५॥मुनिरप्याहकिंतेन
जीवितेनमृतेनवा ॥ भुक्त्वामिषंमदीयंतुयुद्धंकृत्वाजयंव्रज ॥ १६ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ कथंत्वंराक्षसोमह्यंभक्षणायभविष्यसि ॥ वसिष्ठोऽप्यथ
मानुष्यमास्थायवियतिस्थितः ॥ १७ ॥ निष्ठीव्यमस्तकेतस्यमुष्टिनातमताडयत् ॥ ताडितोराक्षसस्तेनव्यद्रावयदृषिश्वतम् ॥ १८ ॥ पलायमाना
वन्योन्यंजलधिंतुगतावुभौ ॥ तत्रस्थेनग्रहेर्णासौगृहीतोराक्षसस्तदा ॥ १९ ॥ मुनिःपुनरयोध्यायांपूर्ववत्समतिष्ठत ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ तस्मा
त्स्वाभिमतंकुर्यात्पुराणज्ञोविमत्सरः ॥ २० ॥ श्रवणस्यविधानंचकथयामिशुभंशृणु ॥ शुक्लपक्षेदिनेशुद्धेवारनक्षत्रयोगतः ॥ २१ ॥ करणेचापिल
ग्नेचग्रहतारावलान्विते ॥ अमूढेनग्रहेवालेनचवृद्धौगुरौस्थिते ॥ २२ ॥ नकृष्णपक्षेग्रहणेनचनास्तिकसंनिधौ ॥ पूर्वोक्तलक्षणोपेतंपुराणंशृणुया
दिति ॥ २३ ॥ शुद्धगेहेऽथवाशुद्धवेदिकायांमठेथवा ॥ नदीतीरेदेवगेहेसभामंडपएवच ॥ २४ ॥ रथ्यामठेथवारम्येपुण्यशालासुरावच ॥ स्वयंनमस्य
विप्रेंद्रान्पुराणज्ञंविशेषतः ॥ २५ ॥ आसनंकल्पितंकुर्य्यादूर्ध्वंसर्वविशेषितम् ॥ एहिधर्म्मासनमितिवक्तव्यंस्यादनिष्ठुरम् ॥ २६ ॥ पुराणप्रक्रमदिने
यत्कार्यंतदुदीरयेत् ॥ व्याख्यातारंपुराणस्यवस्त्राद्यैःपरिपूजयेत् ॥ २७ ॥ शुभानिदत्वावस्त्राणिसूक्ष्माणिचनवानिच ॥ करकंठविभूषादिपात्रमास
नमेवच ॥ २८ ॥ गंधपुष्पाक्षतैःपूज्यतांबूलंविनिवेद्यच ॥ शुक्लांबरधरंविष्णुंशशिवर्णंचतुर्भुजम् ॥ २९ ॥ प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥
सभासदश्चसंपूज्यगणेशंप्रार्थयेत्ततः ॥ ३० ॥ ॐनमेत्यादिमंत्रेणपूजनंभारतीनुतिः ॥ प्रातःकालेपुराणस्यप्रक्रमंप्रारभेदिति ॥ ३१ ॥ उपक्रम

१ मृगासक्तम्–इ०पा० । २ तांबूलंविनिवेद्यच–इ० पा० ।

दिनेरामत्रिपंचदशवाशुभाः ॥ श्लोकाद्वितीयेदिवसेततोद्विगुणिताःशुभाः ॥ ३२ ॥ तृतीयेदिवसेरामततश्चाधिकमिष्यते ॥ दिनानामव्यवच्छेदा
द्व्याख्यानंश्रवणंतथा ॥ ३३ ॥ व्यवस्थितिर्यदाजातातदापौराणिकंगुरुम् ॥ तांबूलादिप्रदायाथपरेद्युःशृणुयादपि ॥ ३४ ॥ पुराणमेवंश्रोतव्यं
दैनंदिनमितिश्रुतिः ॥ व्रतरूपेणयःकश्चित्पुराणंशृणुयान्नरः ॥ ३५ ॥ यद्दैवंतत्पुराणंतुतत्रयातिनसंशयः ॥ पुराणंश्रोतुकामेनश्लोकश्चैको
पिचेच्छ्रुतः ॥ ३६ ॥ तद्दिनेतुकृतंपापंनाशयेत्तुनसंशयः ॥ ३७ ॥ एवंपुराणंशृणुयाच्चयस्तुसब्रह्महत्याकृतपापबंधात् ॥ सुरापीतिःस्वर्णहरश्चरामगुर्वंग
नागश्चविमुक्तिमेति ॥३८॥ पापानिचान्यानिकृतानिपुंभिःसर्वाणिनश्यंतिपुराकृतानि ॥ इहापियान्यब्दशतार्जितानिश्रोतुर्विनश्यंतितथाचवक्तुः ॥ ३९ ॥
कलौसमस्तविप्राणांसर्वज्ञत्वंनविद्यते ॥ विगुणापिततोव्याख्याफलदादानकर्मवत् ॥ ४० ॥ पुराणानामभिप्रायंव्यासोवेदनचापरः ॥ अहंवेद्मिविशेषे
णव्यासादपिविधेरपि ॥ ४१ ॥ नस्वाध्यायस्तपोवापिनमंत्रोनजुहोतयः ॥ फलंतिनतथातिष्ठेपुराणश्रवणंयथा ॥ ४२ ॥ एकैकश्रवणादेवपातकंमहदेव
तु ॥ नाशमाप्नोत्यसंदेहःश्रीशैलेवर्तनादिव ॥ ४३ ॥ अतोगुरुःपुराणज्ञःश्रोतृवंद्योऽघनाशनः ॥ नतस्मादधिकःकश्चिद्गुरुरास्तिगतिप्रदः ॥ ४४ ॥ मंत्रेषु
गुरवोयेचवेदशास्त्रेषुयेमताः ॥ नेशतेसर्वविज्ञानंदातुंतस्मान्नबोधकाः ॥ ४५ ॥ पिशाचाःप्रायशोरामब्रह्मराक्षसनामिनः ॥ वेदमंत्रस्यवेत्तारोदृश्यंतेनपुराण
वित् ॥ ४६ ॥ पुराणविमुखोनैवसर्वःसर्वंहिपश्यति ॥ पुराणज्ञोहितस्तस्मात्पापनाशकरःप्रभुः ॥ ४७ ॥ तत्पूजासर्वपूजास्यात्सर्वद्रोहोस्यपीडनम् ॥
यथासमस्तदानानांविद्यादानंप्रशस्यते ॥ ४८ ॥ पौराणिकस्तथाधन्यस्तत्रदानंमहत्फलम् ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ किंवापौराणिकेदेयंकियत्की
दृशमेवच ॥ ४९ ॥ पुराणंकीदृशंवर्ज्यवर्ज्यःकीदृक्पुराणवित् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ षड्रसानन्नपानानिस्नेहद्रव्याणियानिच ॥ ५० ॥ गृहंसो
पस्करंरामपुराणज्ञायदापयेत् ॥ पर्याप्तान्येवसर्वाणिअधिकानिफलाधिकात् ॥ ५१ ॥ दद्याद्द्रव्यमतोभूयःसचैलंशोभितंमृदु ॥ भूषणानियथार्हाणिस्व
शक्त्याप्रतिपादयेत् ॥ ५२ ॥ गंधपुष्पंप्रतिदिनंकेवलंगंधमेवच ॥ केवलंचतथापुष्पंफलकालेफलान्यपि ॥ ५३ ॥ तांबूलंचतथादद्यान्नमस्कुर्याच्चभक्ति
तः ॥ पुराणस्यसमाप्तौतुदद्याद्दानादिकंतथा ॥ ५४ ॥ अधिकंतुतथादेयंभूहिरण्यादिकंनृप ॥ नचतूष्णीमुपक्रम्यश्रोतुमर्हतिकश्चन ॥ ५५ ॥
सभासद्भिःकृताचैवयापूजैकेनवाकृता ॥ देवस्थानेयथाशक्तिसर्वैःपूजनमिष्यते ॥ ५६ ॥ तीर्थेपिचयथारामपुण्येष्वायतनेषुच ॥ स्वशक्त्यापूजनं
कुर्यात्पुराणज्ञायराघव ॥ ५७ ॥ श्रोतुस्तुलक्षणंपूर्वमयोक्तंतुभवेन्नृप ॥ पौराणिकस्यसर्वस्यलक्षणंकथयामिते ॥ ५८ ॥ कुलहीनोमहाव्या

१ राम-इ० पा० ।

धिर्महापापीतिरस्कृतः ॥ शौचाचारविहीनश्चवेदस्मृतिविवर्जितः ॥ ५९ ॥ अन्यदेवःपूतिवचोव्यंगश्चाप्यधिकांगवान् ॥ परंपूर्वापतिःस्तेनःप्राणिहं
तानिराकृतिः ॥ ६० ॥ अथवर्ज्यंपुराणंतेकथयामिनृपोत्तम ॥ पूर्वज्ञैरुच्यमानंचयत्प्रोक्तंमुनिभिःपरैः ॥ ६१ ॥ व्यासादयोमुनिवरायत्प्रोचुस्तदुदीरये
त् ॥ पुराणस्थंपठेद्ग्रन्थंव्याख्यायेतविचारयन् ॥ ६२ ॥ ययाकयापिवारामभाषयादेशभाषतः ॥ नदेशभाषारचितंग्रंथंश्रुत्वाफलंलभेत् ॥ ६३ ॥
व्याख्यायाकापिकाकुत्स्थपुराणस्यहिताहिसा ॥ तस्मात्त्वंदेवयाचस्वव्याख्यास्येयत्पुराणकम् ॥ ६४ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंपौराणिकेनो
क्तंश्रुतवानपिगौतमः ॥ स्वयंवस्त्रत्रयंप्रादाद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ ६५ ॥ कौर्मंपुराणंप्रथमंश्रुतवानितिनःश्रुतम् ॥ दत्तवान्स्वर्णमधिकंवस्त्राणिचशुभानि
च ॥ ६६ ॥ अथलैंगंचशुश्राववैष्णवंवामनंतथा ॥ पाद्मंचगारुडंचैवसौरंब्राह्ममथैवच ॥ ६७ ॥ एवमष्टसशुश्रावपुराणानिसगौतमः ॥ अथरामाय
णंचैवकौर्ममेवपुनश्श्रसः ॥ ६८ ॥ शिवनारायणेत्येवंजपंचक्रेसदैवहि ॥ अवापनिधनंचापिसगतोब्रह्मणःपदम् ॥ ६९ ॥ ब्रह्मासंपूज्यतंविप्रंविष्णुलोकमथा
गमत् ॥ विष्णुनापूजितःसोऽथजगामशिवमंदिरम् ॥ ७० ॥ सर्वेषामेववंद्योऽसौगौतमोमुनिसत्तमः ॥ भारतश्रवणेचापिनियमायेमयेरिताः ॥ ७१ ॥
पुराव्यासेनमुनिनात्रिवर्षाद्यत्कृतंशुभम् ॥ श्रवणात्तस्यकृत्स्नस्यव्याकर्ताभारतस्ययः ॥ ७२ ॥ नकिंचित्प्रणमेद्विप्रंमुक्त्वायोगिनमुत्तमम् ॥ सर्वेषामे
ववंद्योसौभारतंव्याकरोतियः ॥ ७३ ॥ योमहाभारतंनित्यंव्याख्यास्यातिपठेच्चवा ॥ ससर्वेभ्योधिकोविप्रस्तारयेच्चैवमानवान् ॥ ७४ ॥ व्याकरोतिचपर्वै
कंसर्वाणिकतिचित्तुवा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोहव्येकव्येविशिष्यते ॥७५॥ तमेवप्रणमेद्विप्रंतमेवार्हचपूजयेत् ॥ तमेवभोजयेन्नित्यंसर्वंतस्मैनिवेदयेत् ॥७६॥
तस्यपूजाविधिःप्रोक्तोव्याख्यानसमयेद्विजः ॥ प्रतिपूज्योऽथवस्त्राद्यैःपूजयेद्विधिमार्गतः ॥ ७७ ॥ आदिपर्वसमाप्तौचसूक्ष्मवस्त्रत्रयंददेत् ॥ सुवर्णंचयथाश
क्तिसभापर्वणिवाससी ॥ ७८ ॥ आनुशासनिकारण्यस्वर्गारोहेषुपर्वसु ॥ आदिपर्वणिपूजायासापूजानृपपुंगव ॥ ७९ ॥ कर्णाश्वमेधवैराटशल्यद्रोणेषु
पर्वसु ॥ सूक्ष्मवस्त्रत्रयंशुद्धंनिष्कद्वयमथापिवा ॥ ८० ॥ क्षुद्रपर्वस्वथान्येषुनिष्कावथसमानयेत् ॥ हरिवंशेसनिष्कंतुवस्त्रत्रितयमेवतु ॥ ८१ ॥ भारत
स्याखिलस्यैवसमाप्तौक्षेत्रदोभवेत् ॥ रामायणस्यश्रवणेकांडेकांडेप्रपूजयेत् ॥ ८२ ॥ क्षेत्रंपर्याप्तमथवासुवर्णमपिदापयेत् ॥ व्याख्यातुर्गुरुवाक्यस्यसर्वक
ल्मषनाशनः ॥ ८३ ॥ अर्थोधर्म्मश्चकामश्चमोक्षश्चनृपसत्तम ॥ व्याख्याश्रवणतःसर्वेसिध्यंतिचसुबुद्धयः ॥ ८४ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांसर्वेषामपिनाश
नम् ॥ एकेनश्रवणेनास्यकिंनरैर्नश्रुतंभुवि ॥ ८५ ॥ यानवसुसुवर्णाद्यैर्नित्यमेनंप्रपूजयेत् ॥ व्याख्यातारंयतःपापसंदोहस्यविनाशनम् ॥ ८६ ॥ अन्या

१ परभार्यापतिः—इ० पा० ।

न्यपिपुराणानिमुनिप्रोक्तानितान्यपि ॥ श्रोतॄणांपापनाशायवक्तुश्चापिविशेषतः ॥ ८७ ॥ यश्चसर्वेपुराणानिषट्त्रिंशत्तुप्रकीर्तयेत् ॥ शृणोतिवानतस्या
स्तिचित्तच्छेदःकदाचन ॥ ८८ ॥ ब्राह्मंपुराणंप्रथमंद्वितीयंपाद्ममुच्यते ॥ तृतीयंवैष्णवंचैवचतुर्थंशैवमुच्यते ॥ ८९ ॥ अथभागवतंप्रोक्तंपंचमंपष्ठ
मुच्यते ॥ भविष्यंनारदीयंचसप्तमंपरिकीर्तितम् ॥ ९० ॥ मार्कंडेयमितिप्रोक्तमष्टमंनवमंतथा ॥ आग्नेयंब्रह्मवैवर्तंदशमंपरिकीर्तितम् ॥ ९१ ॥ लैं
गंचवामनंचैवस्कांदंमात्स्यमथैवच ॥ कौर्मंवाराहमुदितंगारुडंवाथकीर्तितम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्मांडमित्यष्टादशपुराणानिविदुर्बुधाः ॥ तथाचोपपुराणा
निकथयिष्याम्यतःपरम् ॥ ९३ ॥ आद्यंसनत्कुमाराख्यंनारसिंहमतःपरम् ॥ तृतीयमांडमुद्दिष्टंदौर्वाससमथैवच ॥ ९४ ॥ नारदीयमथान्यंचका
पिलंमानवंतथा ॥ तद्वदौशनसप्रोक्तंब्रह्मांडंचततःपरम् ॥ ९५ ॥ वारुणंकालिकाह्वानंमाहेशंसांबमेवच ॥ सौरंपाराशरंचैवमारीचंभार्गवाह्वयम् ॥ ९६ ॥
कौमारंचपुराणानिकीर्तितान्यष्टवैदश ॥ अष्टादशपुराणानांव्याकर्तातुभवेन्मनुः ॥ ९७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेशिवराघवसंवादेपुराणमाहात्म्यकथ
नंनामपंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ संध्यावंदनकर्मक्रियतामितिरामोमुनिमाचष्टायम् ॥ उष्णद्युतिरप्यस्तमुपै
तिद्विजकुलमेतन्नीडमुपैति ॥ १ ॥ स्वयमपिसंध्यावंदनकामोऽव्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः॥हाहाहूहूकृतसंगीतिर्बंदीप्रमुखप्रस्तुतकीर्तिः॥२॥गौतमीतटमुपे
त्यराघवोवायुनंदनसुधौतपद्युगः ॥ जांबवत्कृतकरावलंबनःप्रापदुत्तमनदींतुगौतमीम्॥३॥करद्वयेधृतकुशःसराघवःप्रागमद्वरुणदिशामथोत्तमाम् ॥ दत्वात
तोर्घत्रितयंयथाविधिप्रहृष्टरोमाथजजापसोंतरे ॥ ४ ॥ संप्रार्थयित्वावरुणंयथाक्रमंशंभुंवसिष्ठंप्रणनामराघवः ॥ ताभ्यांकृताशीरगमन्मनःपदंहनूमताक्षालि
तपादपंकजः॥ जुहाववह्नीनथबंदिमागधैःसंस्तूयमानोथविनिर्ययौबहिः॥५॥प्रहसच्चंद्रकिरणैःसुधालिप्तमिवांबरम्॥प्रसन्नताराकुसुमंवितानमिवसर्वतः ॥ ६ ॥
अथागच्छत्सौधतलंवृद्धामात्येनकल्पितम् ॥ नानासनसमोपेतंसभास्थानंययौनृपः ॥७॥ अथमुनिंह्युपवेश्यसराघवःस्वयमपिप्रथमासनमाभजत् ॥ कपि
गणाःपरितःपृथुविग्रहारचनयास्थितिमाप्रतिपेदिरे ॥ ८ ॥ सुखस्थितंनृपमभिवीक्ष्यसद्विजोवचस्तदासमुचितमाहशंभुः ॥ इहस्थितोभवतिसमस्त
पूजितःकथंकथानृपवरवर्ततेगुहायाम् ॥ ९ ॥ आकर्ण्याथरघूद्वहोद्विजवचःशुश्रूषुरासीत्कथांतत्रस्थोनिपुणंनिवार्यवचनंसर्वैःश्रुतंतत्क्षणात् ॥ शुश्रूषा
मिकथंमहाद्भुततयास्वात्माश्रयामन्यथारक्षोबाधनवादिनीमथनृपः किंत्वेतादित्याहच ॥ १० ॥ कुंभश्रोत्रवधःपुरासमजनिप्राप्तोदशास्योवधंपश्चादित्ययम
न्यथाविरचितंरामायणंभाषते ॥ कोयंविप्रवरःसमस्तजनतानास्तिक्यसंपादकोराज्ञांस्थानमुपेत्यवक्तिसमयादंज्योऽथपूज्योऽथवा॥११॥ अथाहजांबवानमुं

१ षड्विंशत्तु—इ० पा० । २ उत्पथनदीम्—इ० पा० ।

रघूत्तमंकथांप्रतिरामायणंनतावकंत्विदंहिकल्पितंमतम् ॥ समस्तमत्रविस्तराद्ददामिदेवतच्छृणुपंकेरुहस्यसूनुतोमयाश्रुतंपुराह्यभूत् ॥ १२ ॥ जांबवंतंवि
ज्ञाप्यरामचंद्रोवचनमाह ॥ १३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कीर्तयपुराणंमेशुश्रूषुःकुतूहलादहंप्रणीतंतत्केनचविज्ञातम् ॥ १४ ॥ जांबवानथबभाषेहि
विधात्रेनमोनमस्तथैवविधुभूषणकेशवाभ्याम् ॥ १५ ॥ अथपुरातनंरामायणंकथयामि ॥ १६ ॥ यस्यश्रवणेनाखिलजन्मसंपादितपापक्षयोजायते ॥१७॥
अथतथापिदशरथोदशरथसमानरथीमहीयसाबलेनसुमानसनामनगरजिगीषयापंकेरुहसुतसुतंवसिष्ठमाहूयनमस्कृत्वामुनिदत्तानुज्ञःशताक्षौहिणीसेनया
सहारुह्यतुरंगमंचंद्रसमानशरीरमतिरोषसमाविष्टोविष्टरश्रवसमाराध्यदंडयात्रांचकार ॥ १८ ॥ साध्योनामस्वीययासेनयावृतोदशरथाभिमुखमाययौ
योद्धुंयुद्धंचान्योन्यमभूत् ॥ १९ ॥ मासमेकंयुद्धंकृत्वादशरथस्तंसाध्यंजग्राह ॥ २० ॥ अथसाध्यसूनुर्भूषणोनामाल्पपरिवारोयुयुधेदशरथेन ॥ २१ ॥
दशरथोपिसाध्यसूनुंभुवोभूषणमवलोक्ययोद्धुमेवनैच्छत् ॥ २२ ॥ कथमेतादृशंहन्मिचास्मिन्हतेऽस्यकथंपिताभविष्यतिकथंतन्माताकथमप्रौढयौ
वनाप्रियाभार्या ॥ २३ ॥ अमुष्यहिदेहेसमालिंगनचुंबनपरिवर्तनेनवीनतरदलारविंदपदानिकुसुमानीवदृश्यंते ॥ २४ ॥ एतत्समानवर्णवयाए
तादृशःसुभगःपरमप्रीतिवर्द्धनोनामपुत्रोभल्लूकभक्षितोमृतःस्मृतिपथंप्राप्यापिमांरक्षयितुमिच्छतीवममहृदयमन्यथाकरोतिइतिमनसावितर्क्यातिबालकंग्र
हीतुमारभत् ॥२५॥ सचसाध्योपिपराधीनोबभूव॥२६॥सचकुमारेणसहपराजयखेदमपिमत्वासुखमध्युवासच ॥२७॥ दशरथोपितत्रमासंस्थित्वातत्पुत्रसं
दर्शनसुखमवलोक्याचिंतयत् ॥ २८ ॥ अहोसर्वदुःखापनोदनक्षममेतन्मुखावलोकनंपुत्रसंवर्द्धनंनामसर्वराष्ट्रिकोममजयःपुत्रवियोगमनुस्मरतोदुः
खायकेवलंभवति ॥ २९ ॥ तदस्यपृच्छांकरोमिकथमीदृशोजायतेपुत्रइतिवितर्क्यतमपृच्छत् ॥ ३० ॥ साध्योपिसकलमोक्षमार्गेक्षिती
शायादिशत् ॥ ३१ ॥ हरीशानौसहाराध्यसर्वैकादशीरुपोष्यद्वादशीषुब्राह्मणानाराध्यतत्तत्कालभवंफलपूर्वमन्नाद्यंव्यंजनंपुष्पंचन्यायेनसंपाद्यकपि
लाघृतेनकेशवंस्नापयित्वामुद्गचूर्णेनसंलिप्यस्वादूदकेनस्नापयित्वा सुरभिपाटीरंस्वयमुद्घृष्टंमृगनाभ्यागुरुसारेणवासमेतंदेवांगंसर्वमुपलिप्यसतुलसीदलैर्यू
थिकाकरवीरनीलोत्पलकमलकोकनदद्रोणकुसुममरुवदमनकगिरिकर्णिकाकेतकीदलपूर्वैर्यथासंभवमभ्यर्च्य द्वादशाक्षरेणपुरुषसूक्तेनवानाम्ना षोडशो
पचारेणवाराध्यप्रणम्यनृत्यंकृत्वादेवंक्षमापयेत् ॥ ३२ ॥ तथाव्रतानिविचित्राणिनारायणप्रीणनायकुर्य्यात् ॥ ३३ ॥ प्रसन्नोभगवान्मुनिरीप्सि
तंपुत्रंयच्छतितदमुमाराधयस्वेतिदशरथमुक्तवान् ॥ ३४ ॥ सचापिसाध्यंतत्रस्थाप्यगत्वायोध्यांतथासर्वंकृतवान् ॥ ३५ ॥ अथपुत्रकामेष्टौसमा
प्तायामाहवनीयाद्यज्ञमूर्तिःशंखचक्रगदापाणिरुदतिष्ठत् ॥ राजानंचवरंवृणीष्वेत्युक्तवान् ॥ ३६ ॥ सचराजावव्रेपुत्राननतिधार्म्मिकान्दीर्घायुषश्चतुरोलो

कोपकारकान्देहीति ॥ ३७ ॥ अथराजमहिष्यश्चतस्रःकौशल्यासुमित्रासुरूपासुवेषाचेति ॥ ३८ ॥ राजानमब्रुवन्देवप्रतियोपमेकेनपुत्रेणभवि
तव्यम् ॥ ३९ ॥ अथकौशल्योवाचएषयदिप्रसन्नोदेवस्तदायमुत्पद्यतांमम ॥ ४० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ममयदिष्टंतदयंप्रार्थ्यतेहरिः ॥ विष्णोप्र
सीददेवेशकमलापतेशंखचक्रगदाधरबिभीषणसृष्टिसमस्तलोकपालादिपूजितपादयुगलशाश्वतहरेनमस्तेनमस्तेएवंस्तुतोभगवानथराजानमाह ॥ ४१ ॥
॥ माधवउवाच ॥ तवपुत्रोभविष्यामिकौशल्यायाम् ॥ अथचरुंप्राविशद्धरिः ॥ तंचरुंहिचतुर्धाविभज्यभार्याभ्योदत्तवान् ॥ ४२ ॥ अथकौश
ल्यायांरामो लक्ष्मणःसुमित्रायां सुरूपायांभरतः सुवेषायांशत्रुघ्नोजज्ञेखात्पुष्पवृष्टिश्चपपात ॥ ४३ ॥ अथचतुराननःस्वयमुपेत्यजातकर्मादिकाःक्रिया
श्चक्रे ॥ ४४ ॥ त्रिभुवनाभिरामतयारामइतिनामचक्रेरूपशौर्य्यादिलक्ष्मीयोग्यतयालक्ष्मणइत्यपरस्यभुवंभारात्तारयतीतिभरतःशत्रून्हंतीतिशत्रु
घ्नइतिनामानिकृत्वाब्रह्मास्वभवनंजगामशिशवश्चवृद्धिमीयुः ॥ ४५ ॥ अथपादसंचारिणंबालचंद्रसंकाशदर्शनंबिंबाधरमुन्नततिलप्रसूननासंपुरश्चूलिकालं
बमानरत्नपत्रकंश्रवणलोलंलंबमानकुंडलंवक्षःस्थलविचलितस्थूलमुक्ताहारंविलसत्कार्तस्वरबाहुवलयंसिंजन्मणिकंकणरत्नांगुलीयकंहेममणिरचितश्रोणि
सूत्रंसिंजन्नूपुरोपशोभितपादमंगुलीयोपशोभितपादमध्यांगुलीकंवज्रांकुशसरोजलांछनशोभितोरुपादतलंतूणीरसदृशजंघंकरिकरसदृशोरुंविस्तृतजघनं
सूक्ष्ममध्यंवर्तुलावर्तकंगंभीरनाभिमिंद्रनीलशिलाविशालवक्षःस्थलं कंबुग्रीवंचंद्रबिंबसदृशवदनमर्द्धचंद्रसदृशललाटं नीलकुटिलकुंतलंक्रोडासक्तंधू
लिभिरापांडुरंफुल्लपद्मदलारक्तविलोललोचनंमहेश्वरमिवोद्धूलितभूतिंमहेश्वरमिवदिगंबरंरामंकुमारंराजादशरथोदृष्ट्वा हर्षपरिपूर्णहृदयःपुत्रमालिंग्य चुंबि
त्वावक्षस्यालिलिंगदृढम् ॥ ४६ ॥ अथकुमारोपिपार्श्वेनास्यांकमारोप्यकलकलितलोचनोर्यत्किंचिदुवाच ॥ ४७ ॥ याचमानमितस्ततोवीक्षमाणः
तातगच्छेशयेतातक्रीडामितातेत्यादिपुत्रसुखमनुभूयानुभूयनिर्वृतिंययौ ॥ ४८ ॥ अथकदाचिद्रामोकुमागतेराजनिरामचंद्रोबालक्रीडासक्तहृदयोबहुक्री
डनकरकमलउत्प्लुत्यधावमानोनरपतिपुरःस्थितमणिखचितसुवर्णभाजनस्थमन्नंवामकरेणगृहीत्वाराजनिचिक्षेप ॥ इदमपिराजासुखायमेने ॥ एतादृशा
न्यन्यानिचकाररामचंद्रः ॥ ४९ ॥ अथकदाचित्क्रीडमानेरामेवात्यारामममपातयद्रामश्चरुदन्नपतत् ॥ ५० ॥ एतस्मिन्नंतरेब्रह्मराक्षसोराममगृह्णा
द्रामश्चमूर्च्छामाप ॥ ५१ ॥ अथसहचरोबालइतस्ततोरोरूयमाणोरामंतथाविधंराज्ञेव्यज्ञापयत् ॥ ५२ ॥ अथराजाराममादायवसिष्ठमाहकिमिदं
रामस्येतिपप्रच्छ ॥ ५३ ॥ अथवसिष्ठोभस्मादायाभिमंत्र्यब्रह्मराक्षसंमोचयामास ॥ ५४ ॥ पप्रच्छकोभवानितिसचाहाहंवेदगर्वितोब्राह्मणोबहुशः
परधनमपहृत्यब्रह्मराक्षसोजातोमेनिष्कृतिंविचारय ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इदानीमितःपरमेकवर्षशतोपभोग्यंराक्षसत्वंनरकं भागीरथी

स्नानमेकंशिवायबिल्वपत्रशतंसमर्प्यततः स्नात्वापापाद्विमुक्तोभवसीति ॥ ५६ ॥ कदाचित्तादृशंकृतपुण्यंतवपदंप्रयच्छामितदुपरिशिष्टांगतिंभजे
तिवसिष्ठवाक्यमाकर्ण्यब्रह्मराक्षसोवसिष्ठोपदिष्टपुण्यवशाद्दिव्यशरीरोभूत्वानमस्कृत्वास्वर्गंजगाम ॥ ५७ ॥ अथरामंप्राप्तेकालेउपनीयवसिष्ठोवेदानध्याप
यामासषडंगानिमीमांसाद्वयंनीतिशास्त्रंचाध्यापयामास ॥ ५८ ॥ अथधनुर्वेदमायुर्वेदंभरतगांधर्ववास्तुशाकुनविविधयुद्धशास्त्राणिच ॥ ५९ ॥
अथविवाहंकर्तुकामेनराज्ञादशरथेननानादेशजनपतीन्प्रतिदूताःप्रेरिताः ॥ ६० ॥ अथकश्चिच्छीघ्रमागत्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ ६१ ॥ राजन्विद
र्भदेशाधिपतिर्विदेहोनामराजातस्यपुत्रीवैदेहीहोमलब्धारूपेणलक्ष्मीसमासर्वलक्षणसंपन्नारामयोग्याविद्यतेसचतांदातुंराजारामायोद्यतःतद्गम्यतांशीघ्रमि
ति ॥ ६२ ॥ अथवसिष्ठादीन्प्रेषयामासतेचतत्रगत्वातांचनिरीक्ष्यलग्नंनिश्चित्यायोध्यामेत्यराजानमुक्त्वारामसहिताः पृथिवीपतिसमेताः शीघ्रं
विविधकरितुरगशकटाशिबिकांदोलिकाभिरतिसुभगरूपभोगविलासक्रियानिपुणाविदितविविधचेष्टागंधर्वाःकामशास्त्रसुकुशलाः मृदुकठिनपृथुपयोधरास
न्नकंठाः स्थूलसूक्ष्मललाटबिंबदशनच्छदमुखपंकजाःकुटिलकुंतलदीर्घकेशधम्मिल्लाःकनकपत्रकर्णाःस्नानचेष्टयोत्थितरोमशोभितजपाकुसमरक्तदशना
विशदविस्फुरच्छफरीलोचनाः शुक्तिकासदृशश्रवणाः नक्षत्रसदृशस्थूलमुक्ताफलोपशोभितनासापुटामुकुरसदृशकपोलास्तिलप्रसूननासिकाआनम्रम
ध्यप्रदेशचूचुका इंद्रगोपप्रतीकाशाधरपुटदशनक्षताःसमदीर्घकांगप्रदर्शनास्थितसर्वप्रदेशवर्तुला नातिमांसलाःपिंडकाग्रंथिनीव्योवलितबाहुमूला अन
तिचिरकालोत्थितरोमतयाहरिद्रावर्णतयाचकर्णिकारदलसदृशबाहुमूलामृदुस्निग्धवर्तुलसूक्ष्ममध्यप्रदेशाः कठिनस्थूलवर्तुलामग्नचूचुकपरस्परस्थाना
क्रमणस्पर्द्धिपयोधरमध्यलब्धपदकपयोधरोपरिचंचलाविविधमणिमयहारोपशोभितवक्षःस्थलाः पयोधरपरितोलब्धपदतयातरुणदृष्टिपरम्परतया अस
मानयानाभिकूपोपरितनरोमराज्योपशोभितोदरप्रदेशाभज्यमानमध्यस्थलीकरणएववलीत्रयोपशोभितमुष्टिग्राह्यमध्याःकरिकरोपमजघनप्रदेशाअरोमस
दृशमृदुस्निग्धामलासमजान्व्यः कदलीस्तंभसंनिभोरुयुगलाआमग्नजानुकृशकुशवर्तुलपिंडिकारहितजंघाआमग्नगुल्फाआसूक्ष्मस्निग्धादीर्घदीर्घांगुली
पादानूपुररवाह्वयमानमदनाहंसमतंगजगमना दक्षिणांगुष्ठस्पर्शिकच्छाग्राउपरिकच्छंनीवींकृत्वाकरद्वययुतावस्त्रप्रदेशकंठमप्रावृत्यापरवसनपरिभागावृ
तस्तनवसनापरभागेवामांसएवदक्षिणपार्श्वगतेनदशाभागेननाभिप्रांतेनप्रवेशितोपशोभितगात्रयष्टयोयोषितोविवाहमंगलकर्मकरणायानेकशआगच्छन्
॥ ६३ ॥ बालिकाश्चविद्युल्लतांशुशोधितगात्रयष्टयउद्भिन्नकुचकमलकुड्मलाविविधहारोपशोभिवक्षसोयत्किंचिद्भाषिण्योऽतिचपलमृदुगतयोवृद्धवनिता

१ कनकपत्रवर्णाः—इ० पा० ।

श्वागच्छन् ॥ ६४ ॥ अथविदेहपुरतःक्रोशमात्रेचूतवनिकायांविविधविटपविस्तरप्रदेशविविधविहंगकूजिताकर्णनदत्तकर्णवनहरिणशाववत्यां महारजत
निर्मितोच्चनीचप्रासादोपशोभितप्रदेशविविधविहंगायां हेमवल्कलसंवीतभसितोद्धूलितशरीरजटिलमुनिगणध्यानोपासनोपशोभितवृक्षमालायां विविध
विद्याधरवधूपयोधरभाराभिभूतविचरिततरंगसरसीयुतायां सरस्तीरमिलितसैरंध्रीयुवतिभिराहूयमानतरुणजनायां नानावर्णकुसुमसौरभवासिताशेषप्र
देशायामितस्ततोरिंरसयाप्रदर्शितस्फारशफरीविलोचनतरलचक्षुषाप्रभाविलसितशरीरवेश्याजनायांविविधाश्चर्ययुतायां दशरथः सामात्यपुरोहिताभिरा
मरामादिपुत्रसहितः सुखमुवास ॥६५॥ अथवैदेहोऽपिमिथिलांनानापताकोपशोभितां विविधप्रासादगोपुरोद्यानदेवतायतनोपशोभितामन्योन्यकेलिचतुर
युवतिजनानुकीर्णांसुशीरविरचितमहाप्रपांसुकेलीजनोपशोभितविशिखां विविधपण्योपशोभितरथ्यां तत्रतत्रब्रह्मघोषशोभितमठांप्रतिमंदिरंमीमांसादि
व्याख्यानसंपादिसामाध्ययनां सुपुण्यहविर्गंधसामादिस्वरपदक्रमश्रुतिब्राह्मणवाटिकामनेकपरिवृढमंदिरप्रवेशनिष्क्रीतागुरुकुंकुमाध्वर्य्युवेषांमृदुलवसन
तांबूलरक्तदंतच्छदकामिनीमृदुवचनकठिनवचनकरसंज्ञानिर्द्धारितप्रतिवचनविविधोपायनाहरणकरजनोपशोभितां मृदुधवलजघनपरिवीतवस्त्रोपरिभागे
नास्निग्धवर्तुलपरस्परसंघर्षपयोधरमध्यप्रदेशोपशोभितवामांसकंदोपशोभितवनितां विविधमुक्ताहारजपासंकाशदशनच्छदमंदहासमालाकारसहस्रोप
शोभितां पुण्यासवसाधनमंदिरांतत्रतत्रविचित्रतोरणां विशुद्धवीथिकां तत्रतत्रस्थापितकल्पपादपां रंभाविभूषितद्वारांपुरींशोभितांशोभयामास ॥
॥ ६६ ॥ अथाभिकलनार्थविलासिन्योनिशादूर्वाक्षतामंत्रमंगलकज्जलितकैशिकधम्मिल्लताग्रंथितजटोपशोभितसीमंतशीर्षशोभितनासामुखविचित्राभ
रणार्हणहेमपात्रावस्थिताज्यगुग्गलुफलादिसौभाग्यद्रव्यमुद्वहंतीभिःस्त्रीभिरन्यैरपिशोभितजनैःसराजानिर्जगाम ॥ ६७ ॥ तदानींमंगलतुर्यघोषादेवदुंदु
भिभेरीनिःसाणमर्दलशंखादिनादाःप्रादुर्बभूवुः ॥ ६८ ॥ गायकाश्चमंगलानिजगुः ॥ ६९ ॥ मंगलवेदवाक्यानुपाठेनवैदिकाः ब्राह्मणाः ॥ कुलपा
ठकाभेरीघोषेणकृत्स्नमाकाशमापूरयन् ॥ ७० ॥ अथान्योन्याक्षतपूर्वमंगीकुर्वंतःसूतबंदिजनादिभिःस्तूयमानाः पुरंप्रविविशुः ॥ ७१ ॥ विदेहनगरात्प
श्चिमभागेनिर्मितंमंदिरंदशरथःप्रविवेश ॥ ७२ ॥ अवशिष्टाश्चयथायोग्यंभवनंविविशुः ॥ ७३ ॥ अथनारदोमिथिलांतदानीमेवागच्छत् ॥ ७४ ॥
विदेहोपिदेवर्षिमभिपूज्यस्वागतंदृष्ट्वाभोजनंकारयित्वा सुखासीनायमुनयेसघनसारंतांबूलंदत्वाव्यज्ञापयत् ॥ ७५ ॥ श्वोविवाहेभवान्स्थातुमर्हतिका
रयितुंविवाहम् ॥ ७६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ७७ ॥ श्वोहिनक्षत्रंसूर्यनक्षत्रदर्शनंतत्रविवाहोनकर्तव्यइति ॥ ७८ ॥ अथमौहूर्तिकंवृद्धगार्ग्यमा
हूयराजापप्रच्छकविवाहमुहूर्तः ॥ ७९ ॥ श्वइतिगार्ग्यउवाच ॥ ८० ॥ राजाचनारदंगार्ग्यंचोदीक्ष्यभोइदमित्थमितिपप्रच्छ ॥ ८१ ॥

अथनारदोगार्ग्यमुवाच ॥ ८२ ॥ कथमुक्तंलग्नंदास्यसि ॥ ८३ ॥ अथगार्ग्योविषघटिकाश्चविहायलग्नंदास्यामिइत्युवाच ॥ ८४ ॥ नारदोपिब्रह्मवचनानिकिंनजानासीत्युक्तवान्गार्ग्यम् ॥ ८५ ॥ गार्ग्यस्तुष्टस्तान्दोषानपठत् ॥ ८६ ॥ उल्काचब्रह्मदंडश्चमोघःकंपस्तथैवच ॥ सर्वकार्यविनाशायदृष्टावैब्रह्मणापुरा ॥ ८७ ॥ प्रतिष्ठासुविवाहेषुमौंजीबंधाभिषेकतः ॥ अन्येषुसर्वकार्येषुविषनाडींविवर्जयेत् ॥ ८८ ॥ अतःपरंतुकार्य्याणांकरणेनचदोषभाक् ॥ विवाहादिषुकार्येषुदोषमेववदाम्यतः ॥ ८९ ॥ उल्कादहेत्कुलंसर्वंब्रह्मदंडोविनाशयेत् ॥ मोघस्तुमरणायस्यात्कंपःकंपायकर्म्मणः ॥ ९० ॥ इतिनारदोक्तमाकर्ण्यगार्ग्योमुनिर्मौनपरोऽभवत् ॥ ९१ ॥ दध्यौरविंग्रहपतिंविहायविषनाडींविवाहःक्रियतमिति ॥ ९२ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथंब्रह्मवचनम् ॥ ९३ ॥ ॥ सूर्यउवाच ॥ ॥ देशभेदेनव्यवस्थोदितातदस्मिन्देशेविवाहोविषघटिका विहायकर्तव्यएव ॥ ९४ ॥ नारदोप्यनुमेने ॥ ९५ ॥ उवाचश्वःपराह्णेचक्षत्रविवाहश्चभवेदतःस्वयंवरार्थंनृपाआगच्छंतुतन्नृपदूतान्प्रेषय ॥ ९६ ॥ अथराजादशरथानुमतेनसर्वानेवनृपानागमय्याचिंतयत् ॥ कथंसर्वानेवतिरस्कृत्यवैदेहीरामायदेयेति ॥ ९७ ॥ अथरात्रौमुहुर्मुहुर्निःश्वस्यनिद्रालुरपिननिद्रामाप ॥ ९८ ॥ अथमध्येनिशंराजाशुचिर्भूत्वात्र्यंबकं सांबिकंमंगलदुकूलधारिणंकमलभवपुरुषोत्तमशक्रप्रमुखनिखिलदेवैर्भृगुप्रमुखमुनिवरैर्हाहाप्रमुखगंधर्वैस्तुंबुरुप्रमुखैश्चश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणैर्मूर्तिमद्भिश्चसिद्धविद्याधरादिमातृकागणैश्चनंदीप्रमुखगणैश्चसेव्यमानपादकमलंसर्वामंगलपरिमोचकमतिपुण्यसलिलयागंगयानिःकलंकेनचंद्रमसासेव्यमानशिरोभागं वामांकारूढयागिरिजयाप्रदीयमानवीटिं सहासंसकामंसहावेक्षणमाददानंगोक्षीरसदृशंप्रतिकूलकस्तूरिकासदृशकंठंमृदुसूक्ष्मस्निग्धजटाभिर्विरचितकपर्दविशुद्धकार्तस्वरकुंडलोपशोभितगंडभागं द्विरष्टवर्षवयसंगोक्षीरसदृशस्थूलमुक्ताफलकौसुंभवर्णांचलेनावेष्टितशिरोभागं विविधरत्नविरचितकार्तस्वरभूषितवक्षःस्थलमतिधवलोपवीतेनोपशोभितशरीरमंबिकानुलग्नकुंकुमारुणसुगंधिशरीरमीक्षमाणंतर्जमानकाममार्गणंकोटिकंदर्पसदृशंमनसाचिंतयत् ॥ ९९ ॥ जजापशतरुद्रियंजुहावचतेनैवकामाहुतीःप्रास्तुवच्चपुरुषसूक्तेन ॥ १०० ॥ अथतादृशएवमहेश्वरस्तत्रप्रादुरभूत् ॥ १०१ ॥ अथराजानमस्कृत्यास्तुवीत ॥ १०२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ क्षितिसलिलगगनपवनदहनरविशशियजमानमूर्तिभिरष्टमूर्ते विश्वमूर्तेलोकमूर्त्तेत्रिभुवनमूर्तेवेदपुराणमूर्त्ते यज्ञमूर्तेस्तोत्रमूर्त्तेशास्त्रमूर्त्तेस्वधामूर्त्तेनारायणमूर्त्तेसर्वदेवतामूर्त्तेत्रयीमयत्रयीप्रमाणत्रयीनेत्रसामप्रियवसुधाराप्रियभक्तिप्रियभक्तसुलभाभक्तविदूरस्तुतिप्रियधूपप्रियदीपप्रियघृतक्षीरप्रियद्रोणकरवीरप्रियश्रीपत्रप्रियकमलकह्लारप्रियनंद्यावर्तप्रियबकुलप्रिययूथिकाप्रियकोकनदप्रियग्रीष्मजलावासप्रिययमनियमप्रियनियतेंद्रियप्रियजपप्रियश्राद्धप्रियगायनप्रियगायत्रीप्रियपंचब्रह्मप्रि

यसदाचारप्रियगोत्रोत्साहदिकमलभवहरिहरनयनसमर्चितपादकमलजयप्रदहरिप्रार्थितजलोत्पादितचक्रप्रदर्शकृतस्मृतियुक्तिप्रदस्मृतमंगलप्रदमह्यांजयन
मस्तेनमस्ते ॥ १०३ ॥ इतिस्तोत्रमाकर्ण्यभगवान्भवोराजानमुवाचवरदोहंवरंवृणु ॥ १०४ ॥ राजोवाच ॥ ॥ श्रीमन्ममकन्यावैदेहीरामाय
दित्सितास्वयंवरेकुलरूपबलोत्साहसंपन्नानेकभूपराक्षसविप्रादिसर्वप्राणिसमागमेरामाधिकबलोयदितामग्रहीष्यत् ॥ तदावचनमनृतंममपापंच
भविष्यति ॥ १०५ ॥ प्रत्युतदशरथोपिसर्वानेवागतान् विजेतुमलंक्षत्रकदनश्चरामोयद्यायास्यतितर्हिममसुतांकिंकरिष्यतिवा ॥ किंकिं
वाप्रेषयिष्यतिकीदृशंकारयिष्यतिमर्मंकिंवाकरिष्यतिसर्वथाहिप्रभूतबलवाहनोनरपतिरशेषमपित्रिभुवनंहन्यात् ॥ किमुतमामल्पसत्वंकिमुतबहुना
भवानेवशरणंममोपायंवदयथाविवाहेश्रेयोभविष्यतिरामश्चजामाताभविष्याति ॥ १०६ ॥ शंभुरपितथाकरोमीत्युवाच ॥ १०७ ॥ रामएवनाथः
सीतायाभविष्यति ॥ रामंचकृत्वास्वस्त्ययनैवकरिष्यामिगृहाणाजगवंधनुरिदम् ॥ १०८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ किमेतेनाजगवेनधनुषास्व
यंवरेसीतांरामंप्रापय ॥ १०९ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ इदंधनुरसज्यंमेयस्तुसज्यंकरिष्यति ॥ तस्मैदेयामयासीताप्रतिज्ञामेवमाचर ॥ ११० ॥ इत्येवमु
क्त्वाभगवान्गणैरंतर्दधेहरः ॥ अथादातुंधनूराजानशशाकातियत्नतः ॥ १११ ॥ अथोज्ज्वलंशतसहस्रगजबलंसमाहूयगृहाणेत्युवाच ॥ १२ ॥ सचापिमातु
लंनत्वाट्टहासंकृत्वोत्प्लुत्यधनुर्द्वाभ्यांकराभ्यामुद्दधारजानुपर्यंतंमातुलोमारीचःश्रुत्वाएकाकीविप्रवेषंकृत्वाविदेहमयाचत ॥ वैश्वदेवांतेप्राप्तमतिथिंमाम
वेहि ॥ १३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ स्वागतंभोइदंब्रह्मन्नासनंतत्रनिषीदेति ॥ १४ ॥ सचातिथिस्तथेत्युक्त्वानिषसाद ॥ १५ ॥ अथराजाजलमादायपादौप्र
क्षाल्यगंधपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्यमहाजंतस्मैनिवेद्यभोजनायप्रार्थयामास ॥ १६ ॥ सचापितदन्नंषड्रसोपेतंसौवर्णभाजनगतमीक्षमाणइवेतस्ततोविलोकया
मास ॥ १७ ॥ तस्मिन्नेवावसरेसीतापद्मकिंजल्कप्रभेषदरुणवसनंबिभ्रतीनीलकुटिलकुंतलैश्चलद्भिर्यूनांमनांस्याकर्षयद्भिःप्रेक्षमाणदृष्टिभग्नकलैरिवस्त्रीणां
चित्तमीदृशमितिदर्शयद्भिरिवोपशोभितललाटानंगचापसुभ्रूपद्मपत्रारुणविलोचनातिलप्रसूननासामृदुस्निग्धरोमशकपोलानंतरारक्तोष्ठारक्तासनमाणिक्य
निभदाडिमीदशनाजपाकुसुमारुणाधरातिशोभितचिबुकाशुक्तिकर्णासमदीर्घकंठातिमांसलवक्षाःपीनोद्भिन्नकुचकुड्मलानेकहारोपशोभितासुभगाकारान
तिमांसलबाहुलतामुग्धायतसमानांगुलिशिखापद्मारुणपल्लवाविविधबहुरत्नांगुलिभूषणामुष्टिग्राह्यमध्यासुरोमराजिगंभीरनाभिःपृथुजघनाकरिकरोरुस्तूणी
रजंघासुपादकमलानूपुरादिपादविभूषणापादांगुलीभूषिताविकसितसौगंधिकंविदधतीभुंजानमारीचस्यपुरतश्चागता ॥ ११८ ॥ वीक्ष्यासावचिंतय
देनांकथमपहरामिकथमालिंगामिकथमन्यत्किंचित्करोमीत्येवमवसरमलभमानस्तूष्णीमेवविनिर्गतः ॥ ११९ ॥ अथदेवाधनुःसज्जीकरणाययतमाना

अहंपूर्विकयाविद्यमानाअन्योन्यतिरस्कारेणमहेंद्रःप्रापधनुरुत्तमंप्रांतद्वयात्परंनावनमयितुंशशाक॥१२०॥अथसूर्योधनुरादायनमयन्नेवनिपपात॥१२१॥
वायुर्बलवतांश्रेष्ठोजग्राहाजगवमथस्वेनैवकरेणोत्कर्षयन्नधः पपात धनुश्चवायोरुपरिपपातअहसंस्तदासर्वे ॥ २२ ॥ एतस्मिन्नंतरेतुरगवरमारुह्यबाणा
सुरः सहस्रबाहुरनेकानेकशिरोभिर्दैत्यैःपरिवृतःप्रह्लादसमेतोविदेहपुरीमाजगाम ॥ २३ ॥ अथस्वविभूषणोद्भासितांदिशंकुर्वन्स्वतेजसापयशसोदेवताः
कुर्वन्नानाविधगीतंशृण्वन्द्व्यंगुलमात्रेणशक्तोविरराम ॥ २४ ॥ प्रह्लादोबलिश्चैवधावातेऽथविरेमतुः ॥ २५ ॥ अथराक्षसेषुतूष्णींभूतेषुराजानोतिबलिनःसमा
गताज्याबंधाशक्ताअपसृत्यतस्थुः ॥ १२६ ॥ अथब्राह्मणाःसमागताः ॥ १२७ ॥ अथविश्वामित्रोधनुरादायएकांगुलपर्यंतंसज्यंकृत्वाविरराम ॥ निवृत्ता
श्चापरे ॥ १२८ ॥ अथदिनमात्रेधनुषितूष्णींभूतेषुराघवःसहानुजैरागत्यधनुर्निरीक्ष्यास्पृशत् ॥ १२९ ॥ अथराजकुमाराःशतशःसमागताः॥सर्वाभरणभू
षिताधनुर्दृष्ट्वापस्पृशुर्नचालनक्षमाः॥१३०॥अथदाशरथिप्रमुखाःकुमाराःसमागताः॥१३१॥ अथवेत्रझर्झरपाणयःसमागमन्सर्वानेवापसारयामासुः॥३२॥
अथरामोलक्ष्मणहस्तंगृहीत्वासर्वाभरणभूषितोधनुरासाद्यस्पृष्ट्वानत्वाप्रदक्षिणीकृत्यधनुरादायोद्दधार ॥ ३३ ॥ तदादानसमयेसर्वएवैत्यसहासमूचुःअत्रभ
ग्नामहारथाइति॥३४॥अथसरामोधनुर्ज्यास्थानमवनमय्यधनुषिजानुंकृत्वासज्यमेककरेणोत्पादयन्कोटयामनामयत्॥३५॥ अथसज्जीकृतंदृष्ट्वासर्वएवना
साग्रन्यस्तांगुलयोभवन् ॥ ३६ ॥ रामोपिज्यामन्वनादयत् ॥ तेननादेनसर्वेषांमनांसिक्षुभितान्यासन् ॥ ३७ ॥ रामेणसज्यितंधनुरितिसर्वत्रवा
दःसंजातः ॥ ३८ ॥ जनकोपिसीतांरामायददौराजभिश्चयुद्धंकृत्वातान्निर्जित्यस्वपुरीमागात् ॥ ३९ ॥ अथैकदादशरथोरामंयौवराज्येभिषिच्यसुखी
बभूवसर्वप्रजारंजनाच्चरामोराजानुमतइतिसर्वप्रजावादोऽभूत् ॥ १४० ॥ अथकैकयदेशाधिपतितनयासुवेषारामंराजानमसहमानाराजानमुवाचममव
रदानावसरइतिराजाचिंतयत्किंदेयमिति॥४१॥ ॥देव्युवाच॥ ॥ चतुर्दशवर्षाणिरामोवनंविशतुपालयतुराज्यंभरतः॥४२॥राजानृतवचनदोषभयात्कथं
कथमपिस्वीचकार ॥ ४३ ॥ अथवसिष्ठंभावितयावोचतरामोवनायनिर्गच्छतिअस्याकिंवाभवेदितिविचार्यशुभाशुभंब्रूहि ॥ ४४ ॥ वसिष्ठोविचार्यस
हर्षराजानमुवाच ॥ ४५ ॥ गत्वावनंनिखिलदानववीरहंताशंभोरनेकविधपूजनमातनोति ॥ सीतावियोगरुषितःकपिसेनयाचतीर्त्वोदधिंदशमुखंचनिहंति
रामः ॥ ४६ ॥ आगम्यराज्यंरघुनंदनोपिबहूनिवर्षाणिसमातनोति ॥ प्रशस्तकीर्तिर्निखिलेपिलोकेशर्वेणदेवेनचिरंन्यवात्सीत् ॥ ४७ ॥ सुपुत्रयुक्तोबहुय ॥१७०॥
ज्ञयाजीपरिवृढःसर्वगुणाधिकश्च॥१४८॥इतिवसिष्ठवचनंश्रुत्वादशरथोरामगुणाननुस्मरन्नित्युवाचश्रेयोमेमरणंरामस्यानिर्गमनेइति॥४९॥ अथरामोमातरं
पितरंगुरुंचवसिष्ठंपितृपत्नीर्नमस्कृत्यवनायजगाम ॥ १५० ॥ अथोपवनेदिनमेकंस्थित्वाजटाःकारयित्वावल्कलंवासोधृत्वैकोपवीतीकृतदंतशुद्धिरेकेनोप

वीतिनजटाबद्धाभस्मोद्धूलितसर्वांगोभासितानिष्ठुरकायोमुक्ताफलदाममणिव्यत्यस्तरुद्राक्षमालामुरसिदधानोल्पभूषणाधिभूषितसीतासहायोलक्ष्मणानुच
रोविवेशवनांतरम् ॥१५१॥ अथानेकराक्षसांस्तस्मिन्निजघानभवानिवनिखिलंचकारसीतापहरणादिनिखिलमपिभवतायथातथास्याथसुग्रीवाश्रममृष्यमू
कपर्वतंरामोजगामनिबिडच्छायाचूतवृक्षमासाद्यलक्ष्मणसहायःपरिश्रयमकल्पयत् ॥ वृक्षेतुधनुषीआरोप्यासीनलक्ष्मणांकेशिरःकृत्वाहरिचर्मशय्याशयनो
लक्षितांगीतिंशृण्वन्वृक्षफलंनिरीक्षमाणोवानरमेकंमणिकुंडलंहेमपिंगलंसदृढबद्धमौंजीकौपीनमच्छोपवीतिनमतिचंचलंफलमादायात्मनिविक्षिपंतंपुष्पमं
जरीश्चाकिरंतंगानमनुकुर्वंतंव्यजनेनरामंवीजयंतमारुह्यशाखामपितथावीजयंतमाबद्धचूतफलमात्रंरामोवीक्ष्यलक्ष्मणमभाषत ॥५२॥ लक्ष्मणकोयंकापिरि
ति॥ ५३ ॥ ॥ लक्ष्मणोपिनजानइत्युवाच ॥ अथरामःसमाहूयकस्यत्वंकिंनामेत्यपृच्छत् ॥ ५४ ॥ सचसुग्रीवस्यहनूमानित्युवाच ॥ ५५ ॥ रामंन
त्वासुग्रीवमेत्यनत्वादेवनारायणइवापरःपुरुषोयुवामेघश्यामोजटीआजानुबाहुरतियशस्वीसूर्यसंकाशेनसहापरेणनरेणइहास्ते ॥ ५६ ॥ अथतरुच्छाया
धःसंस्थितौसर्वलक्षणसंपन्नौराजपुत्रौदृष्ट्वाउक्तश्चताभ्यांसुग्रीवायनिवेदयेतितत्त्वायिनिवेदितम् ॥ ५७ ॥ अथसुग्रीवःसत्वरमुत्थायपुष्पसलिलादिद्र
व्यमादायपादप्रक्षालनादिकंकृत्वाफलानिसमर्प्यव्यज्ञापयत् ॥५८॥ कौयुवांकिमर्थमागतौराजपुत्रौतपस्विनाविविसुग्रीववचनमाकर्ण्यलक्ष्मणेनाभापतरा
मः ॥ ५९ ॥ दशरथतनयावावांरामलक्ष्मणौदुष्टानिग्रहाशिष्टपरिपालनायवनंगताविति ॥ १६० ॥ अथसुग्रीवआहयुवयोरुपकारमपकारंकार्य
मस्तीतिलक्ष्यते ॥ ६१ ॥ अन्यथासेनासमेतावागमिष्यतःलक्ष्मणआहअस्तिकार्यांतरम् ॥ अमुष्यभार्याकेनापहृतानज्ञायतेतामन्वेष्टुमागतौतदे
वावयोःकार्य्यमन्यदानुषंगिकम् ॥ तदर्थमपिजलधिंतरावअपिपातालंप्रविशावअपिनाकंसाधयावःअपिमहेंद्रंपातयावः अपिबलिनंहनावःकिमपिकु
र्वहे ॥ ६२ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ रावणेनापहृतयाकयाचिद्ध्रियमाणागतयाविभूषणानिकानिचित्परित्यक्तानिगतानिमयासंगृहीतानिता
निदर्शयामीत्याभाष्यरामंमंदिरमागमय्यदर्शयामास ॥ ६३ ॥ रामोपिनिरीक्ष्यनिश्चित्यप्ररुद्यक्कगतोऽसौरावणइतिपप्रच्छसचदक्षिणामाशांगतइतिब
भाषे ॥ ६४ ॥ अथरामस्तेनसख्यमकरोत् ॥ अपृच्छच्चकिमर्थमिहभार्य्याहीनःस्थितइति ॥ ६५ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ ममभ्राता
वालीमहाबलोममभार्य्यांराज्यंचापहृत्याकिष्किन्धायामास्तेयुद्धेनचाहंपराजितः तद्वधायसर्वथाममचिंतायथासौत्वयानिहन्यतेतथाहमपिसागरंबद्ध्वाप
रतीरेलंकायांस्थितांसीतांरावणेनापहृतांतवसमर्पयामीत्याभाष्यशपथंकृत्वासुग्रीवोवालिनातिबलिनायुद्धायाहूतेनयुयुधे ॥ ६६ ॥ रामोप्यनंतर
मनिश्चयाद्वालिनंनाहनत् ॥ ६७ ॥ अथसुग्रीवःपलायितोराममिदमभाषत ॥ ६८ ॥ तवाचित्तमविज्ञायप्रवृत्तोहंमरणाय ॥ ६९ ॥ रामोपियुवयो

र्विशेषाज्ञानान्मयातूष्णींभूतंचिह्नितंत्वानिरीक्ष्यतंहन्मि ॥ १७० ॥ अथसुग्रीवश्चिह्नंकृत्वावालिनंयुद्धायाहूयसमतिष्ठत ॥ ७१ ॥ ताराब्रभाषेवालिन
म् ॥ ७२ ॥ सहायवानिवलक्ष्यतेसुग्रीवोनोचेदेवंनाह्वयतिज्ञातंमयारामलक्ष्मणौदशरथतनयौनारायणांशौभूभारावतरणायसमागतौतावस्यसहायभू
तौ ॥ ७३ ॥ ॥ वाल्युवाच ॥ ॥ नीतिमान्रामइतिमयाश्रुतः ॥ नहिबलवंतंविहायदुर्बलंभजतेताद्दशःसमायातुवारामःप्रतिपन्नमधिकंकृत्वाविभे
तिवीरोयदिरामःस्वयंयुद्धाययातस्तदायुद्धंकर्तव्यमित्याभाष्यतारांसंभाव्यसुग्रीवयुद्धायनिर्य्यातः ॥ ७४ ॥ अथमुष्टियुद्धमन्योन्यमभूत् ॥ ७५ ॥
रामोपिवालिनंजघान ॥७६॥ पपातचवाल्याहचाशस्त्रयुद्धेवाबाणघातोथशोणितसर्वांगोबभूव ॥७७॥ अथताराचांगदश्चसमागत्यव्यथितौबभूवतुः ॥ ७८॥
अथराघवंवानराःसमायातावाल्युपांतेनिपेतूरुरुदुश्च ॥७९॥ अथतारारामंबभाषेशास्त्रकुशलाःशूराधार्मिकाराघवाःपुराचापिरामकथंपापमकार्षीः॥१८०॥
नक्षत्रधर्म्मजार्नापिराजगणसेवितम् ॥ ८१ ॥ अन्योन्यंयुद्ध्यतोर्युद्धेजयोवामरणंभवेत् ॥ अन्योयदितयोर्हन्याद्ब्रह्महासनिगद्यते ॥ ८२ ॥ किंवैरेणवा
लिनमाहनः किंवानरमांसाशया ॥ ८३ ॥ अभोज्यंवानरंमांसंयद्यात्मनोऽप्रियात्सुखाभावादपरेषामपितथाभावंमन्यसेअहोविमोहाद्यदिमामादातुमि
दंकृतमेकपत्नीव्रतंतव ॥ ८४ ॥ यदिरावणहृतांसीतामानेतुंसुग्रीवसहायायकृतमेवमेवहामहदंतरंबलवृद्धेनमहाबलेनवालिनासद्भावेनदिनकरावर्ति
तांतरेसीतामानेतुंसमर्थेनस्मरणागतरावणदानसमर्थेनवानरराजेनपंचाशत्परार्द्धवानरभल्लूकसेनावताआत्मकार्येणसिद्ध्यतइतिकिंसुग्रीवेणाल्पवीर्येणसप्त
परार्द्धसेनापतिमाकपिनाकिंसिद्ध्यतिकार्यंवचनवतः ॥ ८५ ॥ अहोज्ञातंसर्वदेवभद्रंयदुक्तोसि ॥ ८६ ॥ वक्तिचरामःपृथिवीपतिनामयादुष्टनिग्रह
णंकार्यंशिष्टपरिपालनंचवालिनासुग्रीवमहिषीरुमापहृताराज्यंच अतश्चनताद्दग्वधेदोषः ॥ ८७ ॥ ॥ तारोवाच ॥ सुग्रीवोपितर्हिवध्योदुंदुभिनायु
द्ध्यतावालिनाबिलेप्रविष्टेनवत्सरंतत्रोषितंतदंतरेचमामपहृत्यराज्यंचकृतंसुग्रीवेणतंपूर्वमपिपश्चात्तंहंतु ॥ ८८ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कियत्काला
त्पूर्वमिदंचवद ॥ ८९ ॥ ॥ तारोवाच ॥ षष्टिवर्षसहस्रादर्वाक्अशीतितमेवर्षेरक्षोयुद्धेसुग्रीवेणराज्यमपहृतम् ॥ १९० ॥ पुनश्चवर्षांतरेप्राप्तेनवा
लिनासुग्रीवःपलायितः ॥ ९१ ॥ अपहृतातस्यभार्याराज्यंचापहृतम् ॥ ९२ ॥ तस्मिन्नेवदिनेभवतःपितुर्दशरथस्याभिषेकः ॥ ९३ ॥ ॥ राघव
उवाच ॥ मयापितुरनुशासनाद्राज्यगतदुष्टनिग्रहणंकृतम् ॥ गुरुवचनस्यानुल्लंघनीयत्वात्तदपहरणवेलायांयोराजासनाचरत् ॥ ९४ ॥ अथवास्वतंत्रौमृ
गौमृगयोर्हतश्चवालीमृगाणामन्योन्यंदारणाद्यजगुप्साच ॥९५॥ यतोममगृगयावदाथवामृगाणाम् ॥ चलितस्थितबद्धानांचलद्भ्रांतपलायिनाम् ॥अथावसृ
जतासंगमुज्झितामृगयातथा ॥ ९६ ॥ मृगयाशास्त्रविधितोमृगयेयंमयाकृता ॥ दर्शनादर्शनाभ्यांचधावताधावतातथा ॥ ९७ ॥ अवरोहात्परंस्थानं ॥१७१॥

सात्विकानांप्रभिद्यते ॥ राज्ञोचमृगयाधर्मोविनाआमिषभोजनम् ॥ ९८ ॥ अथरामवचनमाकर्ण्यसर्वएवप्राकंपयञ्छिरांसि ॥ ९९ ॥ वालीबभाषेराममंजलिंमस्तकेनिधायनमस्तेरामशृणुवचनंमम ॥ २०० ॥ शंखचक्रगदापाणिःपीतवासाजगद्गुरुः ॥ नारायणः स्वयंसाक्षाद्भवानितिमयाश्रुतम् ॥ २०१ ॥ त्वांयोगिनश्चिंतयंतित्वांयजंतिचयज्विनः ॥ हव्यकव्यभुगेकस्त्वंपितृदेवस्वरूपधृक् ॥ २ ॥ मरणेचिंतयानस्यत्वांविमुक्तिरदूरतः ॥ सत्वंमेदर्शनंप्राप्तोराममेपापसंक्षयः ॥ ३ ॥ गृहाणबाणंकाकुत्स्थव्यथितोभृशमस्म्यहम् ॥ ४ ॥ अथरामस्तथेतिबाणमादायवालिनमुवाचकिमिष्टंदीयतांवद ॥ ५ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ यदिप्रसन्नोभगवान्ममसद्गतिंदेहि ॥ ६ ॥ अयंसुग्रीवस्तथारक्षणीयोंगदोथताराचमयापापिनापराधःकृतस्तत्फलमनुभूतम् ॥ ७ ॥ अथरामंपश्यन्नेववालीममारस्वर्गंचगतः ॥ ८ ॥ अथसुग्रीवंराज्येभिषिच्यस्वयंवनंविवेश ॥ ९ ॥ अथतेनसहायेनजलधिसमीपंगत्वाक्वलंकाक्वसीताक्वचारातिरितिसुग्रीवमाहरामः ॥ २१० ॥ अथहनुमानाहप्रविश्यलंकांविचित्यसीतांसर्वतत्त्वमवगत्ययुद्धंसंधिर्वाकर्तव्यः तदुदधिलंघनायकिंचित्समादिशतुभगवान् ॥ २११ ॥ अथसुग्रीवमाहरामः ॥ कथमेतद्घटतइति ॥ २१२ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ ममवानराभल्लूप्रमुखाःकोटिशःसंति ॥ २१३ ॥ एकंनियुज्यसर्वमाकलय्ययथायुक्तंतथाकरणीयम् ॥ २१४ ॥ अथजांबवानाह ॥ हनूमानेकोगच्छतुबुध्यतुलंकाम् ॥ २१५ ॥ अथहनूमानगमल्लंकापुरंविचित्यसीतामशोकवनिकायामासीनांतथाचसंभाष्यविश्वासंकृत्वावनंबभंजवनरक्षकांश्च ॥ २१६ ॥ बद्धोरक्षसालंकांदग्ध्वाउत्तरकूलंगत्वारामंदृष्ट्वावृत्तांतंकथयित्वातूष्णीमतिष्ठत् ॥ २१७ ॥ अथरामःसर्वैर्विचारयामासंजांबवानुवाचरासेणलंकाकपिभिर्विनश्यतीतिनारदेनममोक्तम् ॥ २१८ ॥ अथसागरोत्तरणेयत्नतयास्थेयम् ॥ २१९ ॥ अथरामःशंकरमाराध्यसर्वंनिवेदयित्वात्वदुक्तंकरोमीतिवचनमुक्त्वाशिवमभ्यर्च्यप्रणतोभूत्वाव्यजिज्ञपत् ॥ २२० ॥ हेमहादेवमहाभूतग्रासमहाप्रलयकारणमहाहिभूषणमहारुद्रशंकरपरमेश्वर विरूपाक्षनागयज्ञोपवीतकरिकृत्तिवसनब्रह्मशिरःकपालमालाभरभूषण नरकास्थिभूषणभसितपरनारायणप्रियशुभचरितपंचब्रह्मादिदेवपंचाननचतुर्वेदनवेदवेद्यभक्तसुलभाभक्तदुर्लभपरमानंदविज्ञानपरपूषदंतपातनदक्षशिरश्छेदन ब्रह्मपंचमशिरोहरणपार्वतीवल्लभ नारदोपगीयमानशुभचरितशर्वत्रिनेत्र त्रिशूलधरपिनाकपाणेकपर्दिनन्नेकरूपधरवृषभवाहनशुद्धस्फटिकसंकाशचतुर्भुजनानायुधदक्षिणामूर्ते ईश्वरदेवपतेगंगाधरात्रिपुरहरश्रीशैलनिवासकाशीनाथकेदारेश्वरभूपणसिद्धेश्वरगोकर्णेश्वरकनखलेश्वरपर्वतेश्वरचक्रप्रदबाणचिंतापादकेमुरहरपूजितचरणकमलसोमसोमभूषणसर्वज्ञज्योतिर्मय जगन्म

१ सान्वयानाम्–इ०पा० । २ पटहकर्णेश्वर–इ०पा० । ३ कर्पूरपूजितचरणकमल–इ०पा० ।

यनमस्तेनमस्ते ॥ २२१ ॥ एवंस्तुवतोरामस्यपुरतोलिंगमध्यकोपेतस्तेजोमयमूर्तिराविर्बभूव ॥ २२ ॥ अभयवानथपुनः ॥ पद्मासनासीनमुमाधि
ष्ठितांकमीशमामुक्तसर्वाभरणंसुकांतिकिरीटिनंहैमवतीकटिस्पर्शकरद्वयेनाभयवरप्रदंतरंगितानेकादिशाभिः पूर्णतेजस्विनंहासमुखंप्रसन्नवदनंददर्शरा
मः ॥ २३ ॥ परमेशितारंननामबद्धांजलिःपुनश्चदंडवत्पपात ॥ २४ ॥ अथरामंपरमेश्वरोपिवरंवृणुत्वंवरदोहमित्युक्तवान् ॥ २५ ॥ रामउवाच ॥ लंकांगमि
ष्यामिसमुद्रतरणेउपायमेकंममदेहिशंभो ॥ २६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ ममाजगवंधनुरस्तितत्कालरूपमविकल्पंवाभवति ॥ तदारुह्यसमुद्रंतीर्त्वालं
कामाप्नुहि ॥ २७ ॥ रामस्तथेतिनिश्चित्यसस्माराजगवम् ॥ २८ ॥ आगतंधनुस्ततश्चरामोपूजयत् ॥२९॥ अथहरोधनुरादायरामायदत्तवान् ॥ २३० ॥
रामोपिजलधावपातयत् ॥ ३१ ॥ आरुरुहुःसर्वेवानररामलक्ष्मणौचषष्टिपरार्द्धंतेषामसंख्येषुवानरेषुधनुरारूढेषुनिकामंययौ ॥३२॥ धनुस्तटंवानराश्च
ततस्ततोगत्वानिरीक्षयामासुः ॥ ३३ ॥ अथातिकायोनामरक्षःकपिबलमालोक्यरावणायोक्तवान् ॥ ३४ ॥ रावणोपिकिंकपिभिःशाखामृगैःकिंवामानु
षाभ्यांरामलक्ष्मणाभ्यांकिमायातंदैवागतमस्माकंभोजनमित्युवाच ॥ ३५ ॥ अथसुग्रीवःपश्चिमावलंबिनिभास्वतिहनूमज्जांबवदादिमहाबलैश्चातिकाये
रसंख्यातैर्लंकापार्श्वंगत्वाउपवनंप्रविश्यनानाफलानिखादित्वा पयःपीत्वोपवनरक्षिराक्षसान्विद्राव्य सर्वविपिनमेकैकशोगृहीत्वाप्राद्रवन्लंकांगोपुरंचगत्वा
समारुह्यप्रासादंचविशीर्यैकैकशःकेचित्स्तंभमादायरक्षोभिर्युयुधुः ॥३६॥ एकेचशालांबभंजुर्गृहाणिचूर्णयामासुर्बालवृद्धस्त्रीजनादिकंसर्वमेवनिजघ्नुः ॥३७॥
अथैकंप्राकारंनिर्जितमाज्ञायरावण इंद्रजितंसंदिदेश ॥ ३८ ॥ इंद्रजिताचयुद्धंवानराःकृत्वाभीताःपलायिताश्च ॥ ३९ ॥ अथहनूमानखिलंनिर्गतमाज्ञा
यरावणंज्ञात्वावानरानाहूयनिर्भर्त्स्यसेनांमहतींकारयित्वादशमुखंकल्पयित्वामोदयामास ॥२४०॥ अथखस्थएवेंद्रजिद्युयुधेनचवानरास्तंदृष्टवंतः ॥४१॥
अथहनूमज्जांबवंतौखमुत्पत्यपर्वतशिखराभ्यामिन्द्रजितंनिजघ्नतुः ॥ ४२ ॥ अथभुविपपाततंलक्ष्मणश्चयमलोकगामिनंचकार ॥ ४३ ॥ अथा
तिकायमहाकायौवानरसैन्यंबहुशोहत्वालक्ष्मणंपीडयित्वारामेणसंयुध्यसुग्रीवंकृत्वाहनूमज्जांबवद्भ्यांयुयुधातेपराजितौगृहीत्वातौचयोद्धारावादायरामस
मीपंगत्वारामायन्यवेदयताम् ॥ ४४ ॥ अतिकायमभाषतरामः ॥ ४५ ॥ रावणस्यममयुद्धंब्रूहिसचिवानामन्येषांमहाभयानांच ॥ ४६ ॥ ॥ अ
तिकायउवाच ॥ ॥ निश्चितमिदंपुरास्माभिःकार्यसेनांविभागशःकृत्वा विद्युन्मालीनामराक्षसोमहाबलोविचित्रयोधीदर्शनादर्शनयोधीवानरैःसर्वैरे
कएवयुध्यते ॥ ४७ ॥ अपरेचबलिनोमहांतःशिक्षितास्त्राश्चागताआवांचयुवाभ्यांयुध्यावोरावणःपुष्पकमारुह्यापरभागेनत्वामेवनिहनिष्यति ॥ ४८ ॥

१ मोदयामास–इ०पा० ।

अन्येचराक्षसाःकुंभकर्णमुखाश्चात्मरूपंकृत्वात्वांपरिवार्यगृहीत्वासीतायैदर्शयित्वातत्संनिधावेवहानिष्यति ॥ ४९ ॥ रामःप्राहअहोबलवतांकिमसाध्य
मेवंभवतिदैवगतिःकुटिलासुग्रीवोतिकोपनःसक्रोधंदृष्ट्वा राममुवाच ॥ ॥ २५० ॥ वध्यावेतौनमोचनीयौ ॥ ५१ ॥ रामःप्राहावध्यौमोच
नीयावेतौवसनानिभूषणान्यानयेत्युक्तमात्रेहनूमतातान्यानीतानिरामस्ताभ्यांदत्तवान् ॥ ५२ ॥ नत्वायदेतल्लंकाद्वारेदृश्यतेदारुपंचवक्त्रंशुक्रेणोक्तमे
तेनच्छिन्नेनरावणोहन्यते ॥ ५३ ॥ अथचदारुच्छेदनसमनंतरंपातालंगंतव्यमितिभार्गवभाषितंशासनंलिखितम् ॥ ५४ ॥ तस्मात्त्वमिदंदारुवैकप्रयत्ने
कबाणनिपातेनपंचधाच्छिधिततस्तवशक्तिंज्ञात्वायुद्धमतिदृढंकुर्वीमहि ॥५५॥अथभार्गववचोविज्ञायरामःपूर्वकोटयांस्पर्शमात्रेणसज्यंकृत्वाधनुषिबाणंसं
योज्यरक्षोभ्यांहनूमताश्रावयन्नेवबाणंमुमोच ॥ ५६ ॥ बाणंधनुषश्चलितंतौराक्षसौबाणमार्गेनिरीक्षमाणौदारुबाणेनपंचधाच्छिन्नंनिरीक्ष्यरामंव्यज्ञा
पयतामावयोःशिशवोरक्षणीयास्त्वयेतितथेत्याहरामः ॥ राक्षसौलंकांप्रविष्टौ ॥ ५७ ॥ अथप्राकारयुद्धंकर्तुंवानरागत्वासर्वतोवरणमात्रंहिपा
र्ष्णिभिःपादैर्जानुभिःकरैःपृष्ठैश्चतलसमंकृत्वाद्वितीयप्राकारंगतास्तदाचरावणःसमागत्यसर्वानेवेषुभिर्द्रावयित्वातदनुगच्छन्राममगात् ॥ ५८ ॥ अथ
राममपिपंचभिर्बाणैर्विव्याध ॥ ५९ ॥ अथरामोदशभिर्बाणैरावणंसव्रणंचकार ॥ २६० ॥ अनयोरतिदारुणमन्योन्यं युद्धं बभूव ॥ २६१ ॥ रावणोद
शभिर्बाणैर्विव्याध ॥ २६२ ॥ अथ रामबाणैश्च क्षतशरीरो राक्षसःपलायनपरोऽभवत् ॥ २६३ ॥ वानरा लक्ष्मणश्च कोटिकोटिराक्षसानघ्नन् ॥ २६४ ॥
अथ परस्मिन्नहनि बिभीषणो रावणं विचार्येदमुवाच ॥ २६५ ॥ तृतीयोपायकालोऽयं चतुर्थं न विचारय ॥ चतुर्थो विपरीतो न शस्तःशस्तार्थ
कारिणः ॥ २६६ ॥ परस्य चाऽऽत्मनः शक्तिं विदित्वा चाऽऽत्मनोऽधिकाम् ॥ तदा युद्धं प्रशस्तं स्याद्विपरीतं विनाशकम् ॥ २६७ ॥ रामेण बलिना
नैव युद्धं ते दुर्बलस्य च ॥ एकेषुवालिहन्ताऽसौ वालिज्ञातस्त्वया पुरा ॥ २६८ ॥ मारीचमेकबाणेन भवानपि पलायितः ॥ निहता
राक्षसाः शूरा इन्द्रजिच्च सुतो हतः ॥ २६९ ॥ वरेण्यत्रितयं भग्नं तेन युद्धं च नैव ते ॥ दासभावमथो वाऽपि दत्त्वा सीतामथाऽऽप्नुहि ॥ २७० ॥ गोपु
रस्थं तथा दारु पञ्चवक्त्रमथेषुणा ॥ चिच्छेद पञ्चधा तेन रामस्त्वां मारयिष्यति ॥ २७१ ॥ त्वदर्थं बहवो नष्टा नाशमेष्यंति चापरे ॥ एको न्यायः
सुखार्थाय न च मौढ्यं सहोदर ॥ २७२ ॥ मानुषीं मृत्युसंयुक्तामनिच्छन्तीं पतिव्रताम् ॥ पत्नीं बलवतश्चापि पूजयित्वा विसर्जय ॥ २७३ ॥ अनि
च्छन्त्याः समायोगे भवेद्दुःखपरंपरा ॥ दुर्गन्धमलसंयुक्तो नारीसङ्गो जुगुप्सितः ॥ २७४ ॥ विरक्तिरथ चेज्जाता दुःखायाकार्यवर्तनम् ॥ अनुरागो
यदि भवेन्मरणं नरकं ततः ॥ २७५ ॥ आत्मनो मरणं व्यर्थं तस्याश्चाद्य समागमे ॥ त्यागो वा मरणं तात धर्मपत्न्यास्तथा भवेत् ॥ २७६ ॥ एव

मादि तथाऽन्यच्च कश्मलं संभविष्यति ॥ अन्यदाख्यामि ते वाक्यं सर्वेषां च प्रियं हितम् ॥ २७७ ॥ गत्वा रामान्तिकं नत्वा स्तुत्वा विज्ञाप्य
राघवम् ॥ क्षम राम महावीर शरणागतवत्सल ॥२७८॥ तामसा राक्षसाः सर्वे वयमेते सुपापिनः ॥ सीतापहारजं दोषं त्यक्त्वा पुत्रानवेहि नः ॥२७९॥
त्वदधीना वयं राम रक्ष वा मारयेच्छया ॥ इत्युदीर्य पुरस्तस्य राघवस्य स्थिता वयम् ॥ २८० ॥ स्थिरायुषो भविष्यामः स्थिरराज्या दशानन ॥
अथाऽऽह रावणो वाक्यमहो नो राक्षसो भवान् ॥ २८१ ॥ न शूरो राजधर्मं च न च जानासि शाश्वतम् ॥ परनारीपरद्रव्यपरराज्यनिषेवया ॥ २८२ ॥
शूराणामुत्तमो धर्मो न षण्ढानां भवादृशाम् ॥ शत्रुपक्षं समालिंग्य निर्गच्छेच्छा हि चेन्नृप ॥ २८३ ॥ अथ बिभीषणो मन्दिरं गत्वा रामान्तिकं
गत्वा तं शरणमभजत् ॥ २८४ ॥ अथ रावणः पुरान्निर्गत्य रामेण लक्ष्मणवानरै राक्षसा अपि युयुधिरे ॥ २८५ ॥ अथ रावणं महाबलं हन्तुमशक्तो
रामो बिभीषणमुखमवलोक्य तदुक्तचिह्नपदं बाणेन निर्भिद्यामारयत् ॥ २८६ ॥ अथ कुम्भकर्णो महागदामादाय सर्वं निष्पाद्य वानराननेकशो भक्ष
यित्वा रामोत्तमाङ्गं गदयाऽहन् ॥ २८७ ॥ अथ रामो निशितबाणशतेन तमहन्ममार कुम्भकर्णः ॥ २८८ ॥ अथ बिभीषणेन रावणादेः श्राद्धादि
कं कारयित्वा शिवालयं तन्नाम्ना कारयित्वा तमेव लङ्काराज्ये बिभीषणमभिषिच्य सीतामग्निप्रवेशशुद्धामुमामहेश्वराभ्यां नमयित्वा पुरहरेणदत्ताखि
लामृतबलायुष्यः सुपुष्पकमारुह्य जलधिमुत्तीर्य पारावारतटे सेनां समवस्थाप्य शिवप्रतिष्ठां तत्र कृत्वा मुनिभिर्देवैरभ्यर्चितोऽयोध्यामगमत् ॥ २८९ ॥
अथ भरतादिसमुपेतो नागरैर्वसिष्ठेन मुनिभिश्चाभ्यर्चितःस्वगृहमगमत् ॥ २९० ॥ आत्मनाऽऽगतानिन्द्रादिदेवानासनादिनाऽभ्यर्च्य वानरान्संपूज्य
मुक्तजटोऽभिषिक्तो राज्ये रावणवधहर्षिता देवा राममूचुः ॥ २९१ ॥ त्वयाऽऽत्मराज्ये स्थापिता वयं नःसर्वदा परिपालय त्वमादिनारायणो देवोनिखि
लदुष्टनिग्रहार्थमवतीर्णो रावणं सबान्धवं हत्वा लोकत्रयरक्षकोऽसि श्रिया सह सुखी भवेत्युदीर्य स्वर्गं गताः ॥ ९२ ॥ अथायोध्यावासिनो रामंप्रहर्षिता
ऊचुः ॥ ९३ ॥ हत्वा शत्रून्समायातो दृष्ट्वा प्राप्तोऽसि वै शिवम् ॥ दिष्ट्या त्वं राजसे राम दिष्ट्या पालयसे प्रजाः ॥ ९४ ॥ त्वयायज्ञाः करिष्यंते त्वया
धर्मो विवर्धते ॥ इतिपौरवचःश्रुत्वारामोराजीवलोचनः ॥ ९५ ॥ वस्त्रादिभिरथोसर्वान्नागरान्समपूजयत् ॥ ॥ मुनीनुवाचधर्म्मात्मापूजयित्वाखिलै
र्जनैः॥९६॥कच्चित्तपःसमृद्धंवःकच्चिद्यज्ञःस्वनुष्ठितः ॥ कच्चित्स्वदारनिरताःकच्चिदीशोभिपूज्यते॥९७॥कच्चित्सुप्रजसोभार्याःकच्चित्सर्वसुखोत्तरम् ॥९८॥
॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ त्वयिराजनिकाकुत्स्थसर्वस्वस्थंतपस्विनाम् ॥ गच्छामहेपदमितःकिंवात्वंमन्यसेनृप ॥ ९९ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ यस्यविप्राः
प्रसीदंतितस्यशंभुःप्रसीदति ॥ यस्यप्रसीदतीशानस्तस्यभद्रंभविष्यति ॥ ३०० ॥ तत्कृत्वाभोजनमिहगंतुमर्हाअनंतरम् ॥ तथेत्युक्त्वामुनिगणाः

कृत्वाभोजनमुत्तमम् ॥ ३०१ ॥ अभिवर्ध्यतमाशीर्भिर्हृष्टाःस्वंस्वंपदंययुः ॥ रामोपिपरमप्रीतःसभार्यश्चसहानुजः ॥ ३०२ ॥ अकंटकंसकृतवान्राज्यंसर्व
जनप्रियः ॥ शृणोत्येतदुपाख्यानंयःकश्चिदपिपातकी ॥ ३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ नदुर्गतिर्भवेत्तस्ययश्चेदंस्मरतेनरः ॥ ४ ॥ यश्चापि
कीर्तयेत्तस्यएवमेतदुदीरितम्॥३०५॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेपुराकल्पीयरामायणकथनंनामषोडशोत्तरशततमोऽध्यायः॥११६॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ भारद्वाजगृहेभुक्त्वारामचंद्रःप्रसन्नधीः ॥ मुनींद्रविष्णुसहितोवानरर्क्षसमन्वितः ॥१॥ मेघच्छन्नेतथाकाशेमंदंचरतिमारुते ॥ तद्गनाभ्यं
तरेक्वापिसुदेवगृहमुत्तमम् ॥ २ ॥ अष्टापदस्तंभयुतंहेमपट्टिककल्पितम् ॥ मणिमौक्तिकसंयुक्तंराजतैःकलशैर्युतम् ॥ ३ ॥ पाटीरचंद्रकस्तूरीकुंकुमैः
सुरभीकृतम् ॥ कर्दमैर्जालकयुतंशकलोपरिसंवृति ॥ ४ ॥ चंद्रजोत्स्नागमंसूर्य्यानिरीक्ष्यमध्यभित्तिकम् ॥ गृहांतर्भूतलंकृत्स्नंचंद्रपुष्परसोक्षित
म् ॥ ५ ॥ दिगुदीचीतथाकृत्स्नाभित्तिकल्पनवर्जिता ॥ स्तंभेस्तंभेचित्रकारीस्वपादीपरिकल्पितम् ॥ ६ ॥ शतहस्तांगणंतस्यस्फटिकोपरिकल्पित
म् ॥ गृहांगणाधिकच्छायःपारिजातमहीरुहः ॥ ७ ॥ कृत्स्नप्रावृतिकंतत्रनिबिडंकदलीवनम् ॥ कदलीवनसंयुक्तंकेतकीवनसंवृतम् ॥ ८ ॥ मयूरनादब
हुलंमंजुकूजन्मधुव्रतम् ॥ पारावतगणध्वानंनानोपवनशोभितम् ॥ ९ ॥ प्रासादशतसंबाधंमत्तकोकिलनादितम् ॥ शाखालंबिमहारत्नशोभितानेकपादप
म् ॥ १० ॥ किन्नरीवनितागीतनादपूरितदिङ्मुखम् ॥ अनेकारामसुभगंगौतमीतटमुत्तमम् ॥ ११ ॥ भारद्वाजगृहंपुण्यमनंतगुणसेवितम् ॥ रतिकंदर्पसं
काशदासीदासशतान्वितम् ॥ १२ ॥ नानोपकरणोपेतंभारद्वाजगृहंशुभम् ॥ तस्यचांतर्गतःसौधस्तत्रांतर्गृहवाटिकाः ॥ १३ ॥ अष्टौतन्मध्यतोह्येकंगृहं
परमशोभनम् ॥ चतुर्दिक्षुमहादेवगृहप्रासादशोभितम् ॥ १४ ॥ प्रतिदेवगृहंश्यामातौर्य्यत्रिकसुशोभितम् ॥ स्वर्गस्थितवरस्त्रीणांविश्रामायैवकल्पित
म् ॥१५॥ भारद्वाजगृहाद्रामोनिर्गत्याशेषसंयुतः ॥ तस्यैवचमहागेहंवनमध्यगतंत्वगात् ॥ १६ ॥ तदंतराच्छादितकंबलंतदापृथक्स्थवस्त्रासनसंयुतंच ॥
सिंहासनंमध्यगतंतथैकंमुन्यासनानेकगतंविवेश ॥ १७ ॥ पौराणिकस्यानुपमासनांतरंभूपालहर्यृक्षवरासनंच ॥ पौराणिकंपूर्वमथोपवेश्यततोवसिष्ठंमुनि
पुंगवांश्च ॥ १८ ॥ नारायणंभूमिपतीन्कपींश्चनीचासनंचस्वयमाससाद ॥ मेघावृतंव्योमदिशःप्रसन्नाःसुपुष्पमुर्वीतलमुप्तबीजम् ॥ १९ ॥ तदंगणंनोष्ण
महोनशीतलंसंतानपुष्पंदमपुष्पगंधि ॥ शंभुंविलोक्याथवचोबभाषेरामःकथांकीर्तयशंकरस्य ॥ २० ॥ तृप्तिर्नजातामुनिवर्य्यशृण्वतोमाहेशमाख्यान
मघौघनाशनम् ॥ चकारकिंवाननुगौतमाश्रमेमहेश्वरोदेवगणाधिसंवृतः ॥ २१ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ महाविपंचीमवलंब्यनिष्ठितःसवायुसूनुःशिवम
न्वपृच्छत् ॥ न्यायार्जितैरेवहिपूजनेविभोःकीदृग्भवेच्चानयजैःफलंवद॥२२॥चौर्य्यैरथोकिंफलमर्पितार्पणेउपाहृतद्रव्यसमर्पणेषु ॥ एकैकशोमेभगवन्वदेश

प्रश्नोत्तरंकिंकथयाशुशंभो ॥ २३ ॥ अथेश्वरोवानरमाबभाषेवदामिसर्वंतवध्यानतःशृणु ॥ न्यायार्जितैःपूज्यसदाशिवंत्वजंसंप्रापचैश्वर्यमिदंहिगो
तमः ॥ २४ ॥ पुराद्विजोमंकणसूनुराकथःसुशोभनामापसतींद्विजन्मा ॥ दरिद्रएकःकरुणासमन्वितःषष्ठाहभोजीपितृवर्जितश्च॥२५॥उपोष्यपंचाहमथा
पिभोक्तुंप्रवृत्तएवाथसमापतद्यतिः ॥ यतिर्बभाषेमधुरंतदाकथंमासोपवासीतवभोक्तुमागतः ॥ २६ ॥ तिष्ठामिभुंजेयदिचास्तितेमुनेनमेबुभुक्षान्यगृहा
द्विभोक्तुम् ॥ ॥ आकथउवाच ॥ ॥ नमेभुजिःपंचदिनंद्विजेंद्रषष्ठेदिनेमेभुजिरागतश्च ॥ २७ ॥ तदामयाकार्यमचिंतनीयंप्रक्षालयाम्येहितवा
द्यपादौ ॥ ओमित्यथक्षालितपादयुग्मःसभोजनंकर्तुमियेषयोगी ॥ २८ ॥ रंभादलांसेबुभुजेतदन्नंविपाच्यसंपादितमाज्ययुक्तम् ॥ वन्यैःसुसंयुक्तमथा
दरेणनकिंचिदुच्छेषितमन्नमस्य ॥ २९ ॥ अथाकथोवीक्ष्यमुनिंसुतुष्टंतुतोषभार्य्यासहितस्तपस्वी ॥ गतोथभुक्त्वापियतिःसचाकथःसंतुष्टचित्तोथज
पंचकार ॥ ३० ॥ कपोतवृत्तिंसचकारपत्न्यातपोवितानायससज्जनोमुनिः ॥ पीठेथकृत्वातमुमापतिंशिवंलिंगेसमाराध्यसमन्वितंगणैः ॥ ३१ ॥ लिंगंनिधा
याथनिरीक्षमाणोददर्शचाज्ञातकृशाकृतिंद्विजम् ॥ दिगंबरंपादविहीनमेतंकाणंकुणिंकर्णविहीनकंप्रभुम् ॥ ३२ ॥ सामोद्गिरंतंबहुशास्त्रपारगंगृहंसमायां
तमथोददर्श ॥ ३३ ॥ अथाकथोभार्यांसुशोभनामिदमुवाच ॥ ३४ ॥ अयंहिविकृतवेषोब्राह्मणःसमायाति ॥ ३५ ॥ अर्द्धंदेयमेतस्मैभोजनंरक्षार्द्धमन्नं
चास्मिन्नपिदिनेगतेपष्ठेह्निभोजनाभावात्तवजीवितंनतिष्ठतीतिममप्रतीयतेकिंतुत्वंमन्यसेवद ॥ ३६ ॥ ॥ साशोभनोवाच ॥ आयुर्ललाटेलिखितं
नांतरानश्यति ॥ ३७ ॥ आकथआह ॥ यथाबद्धायुषोपियज्ञस्यवीरभद्रेणच्छिन्नंशिरअजस्रात्मनः किमुतमनुष्याणांपापात्मनामितितदेनंपरित्यत्य
त्वयाभुज्यते यदित्वेतस्मैमयान्नंदीयते ॥ तवेच्छानुसारतोममकर्तव्यम् ॥३८॥ भार्य्याप्राहकथमहंभोक्ष्येत्वय्यभुक्तेमयाकिंपूर्वंभुक्तमिदमपरंशृणु॥३९॥
अन्नंहिप्राणिनांप्राणाःप्रत्यक्षंसर्वदेहिनाम् ॥ तस्मादन्नप्रदोयस्तुप्राणदःसनिगद्यते ॥ ४० ॥ अन्नाद्भूतानिजायंतेवर्द्धंतेतानिवैयतः ॥ तस्मादन्नाधिकंकिं
चिन्नास्यदानंमहाफलम् ॥ ४१ ॥ अश्वत्थचलपत्राग्रलीनतोयद्रवास्तिके ॥ जीवितेनहियोदद्यात्तस्यजन्मनिरर्थकम् ॥ ४२ ॥ परलोकसहायोहि
धर्मोभार्यानबांधवाः ॥ भार्य्यावापितरौपुत्रायावदायुर्नबांधवाः ॥ ४३ ॥ संपद्वयःसुहृदिहइहामुत्रहितंस्थितम् ॥ धर्मंधर्मभृतांश्रेष्ठभुंक्तेचान्ये
किमावयोः ॥ ४४॥ इतिभार्य्यावचःश्रुत्वाआकथःकरुणानिधिः ॥ अविशंकितमेवास्मैदत्तवानन्नमूर्जितम् ॥ अयंसशंकरोदेवोनानाकरणमागतः ॥४५॥
इतिनिश्चित्यमनसातस्यांगंपापनाशनम् ॥ ४६ ॥ आजानुपादंप्रक्षाल्यपराजंघमतःपरम् ॥ गुल्फंचतदधस्तस्यप्रक्षाल्याचामयद्विजम् ॥ ४७ ॥

१ रंभादलांशे–इ० पा० । २ यक्षस्य–इ०,दक्षस्य–इ० च पा० ।

अथाकथोपिपत्संधिंगृहांगणमुपानयत् ॥ उन्मुच्यपादसंधिंसनिषसादार्पितासने ॥ ४८ ॥ समभ्यर्च्याकथःसम्यग्भोजयामासतंमुनिम् ॥ एतस्मिन्नंतरे
कश्चिदुन्मत्तोगृहमागतः ॥ ४९ ॥ पादसंधिमथादायगृहबाह्यमुपानयत् ॥ अथादहच्चतद्गेहंदंपतीचाप्यताडयत् ॥ ५० ॥ आकथस्ताडितोविप्रोद
ह्यमानंगृहंतदा ॥ विवेशदेवमीशानमादातुंतूर्णमेववा ॥ ५१ ॥ अथादायमहेशानंदग्धपूजंद्विजोत्तमः ॥ निर्गत्यचततोदृष्ट्वामुखसंतापमेवच ॥ ५२ ॥
दग्धपूजांतिरस्कृत्यवीक्ष्यदग्धांगमप्युत ॥ भार्यामुवाचधर्मात्मायथापूजामहेशितुः ॥ ५३ ॥ तथाममसमस्तांगंकर्त्तव्यमविशंकितम् ॥ ॥ व्यंगउवाच ॥
पश्चादपिकृतापूजासफलातेभविष्यति ॥ ५४ ॥ यथान्यद्रव्यदहनेतादृशंदीयतेजनैः ॥ पूजायादहनेतद्वत्पूजास्यक्रियतामिति ॥ ५५ ॥ आक
थउवाच ॥ ॥ चौर्येणाप्यर्जितैर्द्रव्यैःपूजयानहितंभवेत् ॥ नचान्यायार्जितैर्विप्रशंभोःपूजाशुभप्रदा ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वाचाकथस्तूर्णस्वांगं
दग्धुमुपाक्रमत् ॥ दग्धलिंगंतदोन्मत्तोगृहीत्वांतर्दधेक्षणात् ॥ ५७ ॥ अथव्यंगोहरोभूत्वावारयामासचाकथम् ॥ किमर्थंखिद्यतेविप्रवर
दोहंवरंवृणु ॥ ५८ ॥ आकथोपिविभोःपादेभक्तिंवव्रेसुनिश्चलाम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथांरामःप्रहृष्टोमुनिभिर्वृतः ॥ ५९ ॥ भा
रद्वाजंनमस्कृत्यप्रयाणाज्ञामयाचत ॥ ६० ॥ अथोभरद्वाजमुनिःप्रसन्नःशंभुंवसिष्ठंमुनिपुंगवंच ॥ नारायणंचर्षिगणांश्चनत्वाव्यसर्जयत्तेऽपिययुःप्रण
म्य ॥ ६१ ॥ ॥ नैमिषीयाऊचुः ॥ गत्वायोध्यांमहातेजाःसमस्तमुनिसंयुतः ॥ किंचकारततोरामःसचशंभुर्महायशाः ॥ ६२ ॥ ॥ सूतउ
वाच ॥ कौसल्यामासिकश्राद्धमपरेहनिराघवः ॥ चिकीर्षुर्द्विजप्रवरानृषिकल्पान्न्यमंत्रयत् ॥ ६३ ॥ शंभुंसमस्ततत्त्वज्ञंनारदंरोमशंभृगुम् ॥ विश्वामित्र
मथोरामएकभक्तव्रतीततः ॥ ६४ ॥ भूमौसुखास्तृतायांचसुष्वापाव्याकुलेंद्रियः ॥ परेद्युरथसंप्रातेप्रातःस्नात्वाविधानवित् ॥ ६५ ॥ अन्नंशाकादि
कंशुद्धंजनैरेवान्वकारयत् ॥ नानान्नानिविचित्राणिचोष्याद्यानितथैवच ॥ ६६ ॥ वटकादींस्तथाभक्ष्यानष्टत्रिंशदकल्पयत् ॥ पायसंपड्विधंचैवपक्व
शाकशतद्वयम् ॥ ६७ ॥ अपक्वमिश्रकाणांचशतत्रयमकल्पयत् ॥ कालशाकादिकंशाकंफलानिविविधानिच ॥ ६८ ॥ मूलानिचैककंदानिवल्कला
निचराघवः ॥ कारयित्वानदींगत्वासहभ्रातृपुरोहितः ॥ ६९ ॥ सरयूसलिलेस्नात्वाहुत्वाग्निंस्वागतान्द्विजान् ॥ उक्त्वातुस्वागतंतांस्तुकृतदेवार्चनो
नृपः ॥ ७० ॥ प्राणानायम्यसंकल्प्यक्षणंचैवप्रदत्तवान् ॥ रोमशंनारदंरामोवैश्वदेवेन्यमंत्रयत् ॥ ७१ ॥ शंभुंभृगुंकौशिकंचमातृस्थानेन्यमंत्रयत् ॥
गोमयेनततःकृत्वामंडलंपूज्यचार्हतः ॥ ७२ ॥ पादप्रक्षालनंचक्रेसीतादत्तोदकेनच ॥ आचामयित्वातान्विप्रान्गृहंगंतुमथोद्यतः ॥ ७३ ॥ अभ्या

१ गौतमेन-इ० पा० ।

गतःसमायातःस्थविरोविकृताकृतिः ॥ कृशःसंप्रचलद्गात्रोवेपितांघ्रिशिरास्तथा ॥ ७४ ॥ लंबमानत्वगुत्कर्षच्छ्वासकासादिपीडितः ॥ दूपिका
क्लिन्नगंडश्चलालासंपृक्तकूर्चकः ॥ ७५ ॥ उवाचरामंराजानमहमेकोद्विजःस्थितः ॥ ममापिभोजनंदेयंस्थविरस्यकृशस्यच ॥ ७६ ॥ रामो
पितद्वचःश्रुत्वालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ पादौप्रक्षालयास्यत्वमहमभ्यर्चयेद्विजम् ॥ ७७ ॥ अभ्यागतोऽपिवचनमाहराममथाकुलम् ॥ त्वया
प्रक्षालितेपादेममभोजनमिष्यते ॥ ७८ ॥ मत्तोधिकाद्विजाःकिंतेयेनमामवमन्यसे ॥ श्राद्धधर्मंनजानीषेमहर्षिगणसेवितम् ॥ ७९ ॥ ममावमा
नतःसर्वविप्राणामवमाननम् ॥ श्राद्धंविहन्यतेचापिनरकंचगमिष्यसि ॥ ८० ॥ अथरामःस्वयंविप्रपादौप्राक्षालयत्तदा ॥ आचामयित्वातंविप्रंगृहं
प्रावेशयत्ततः ॥ ८१ ॥ आचान्तश्चस्वयंरामोविष्टरंदत्तवानथ ॥ आसीनेषुचविप्रेषुप्राणवायुंनिरुध्यच ॥ ८२ ॥ स्वकर्मकरणानुज्ञांलब्ध्वाऽथसतिलंजल
म् ॥ अपहतेतिमन्त्रेणद्वारदेशेविचिक्षिपेत् ॥ ८३ ॥ उदीरतामितितथापितृपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ गायत्र्याचाक्षतजलंदेवपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ पाकजातं
तथाऽभ्युक्ष्यमन्त्रमेतदुदीरयेत् ॥ ८४ ॥ श्राद्धभूमिंगयांध्यात्वाध्यात्वादेवंजनार्दनम् ॥ वस्वादींश्चपितॄन्ध्यात्वाततःश्राद्धंप्रवर्तयेत् ॥ ८५ ॥ विश्वेदे
वार्चनंकुर्याद्यवैर्वातण्डुलैरथ ॥ मूलाग्रयोजितौदर्भौगृहीत्वासाक्षतावथ ॥८६॥ भूस्पृष्टदक्षजानुस्तुद्विजहस्तेजलार्पणम्॥पुरूरवार्द्रवाणांवैदेवानामिदमास
नम् ॥ ८७॥ इतिदत्त्वाऽऽसनंतेषांश्राद्धदःप्रार्थयेत्क्षणम् ॥८८॥ अर्घंकृत्वाततःपश्चादुत्तराग्रकुशेष्वथ ॥ न्युब्जंपात्रंततःकृत्वाकुशग्रन्थिमथोपरि॥८९॥
उत्तानंतुततःकृत्वाजलैरभ्युक्ष्यरौक्मकैः ॥ पवित्रान्तर्हितेपात्रेशंनोदेव्याजलंक्षिपेत् ॥ ९० ॥ वैश्वदेव्याऽखिलंकर्मयावत्ताद्विधिचोदितम् ॥ यवोऽसिधान्य
राजोवाइतिपात्रेक्षिपेद्यवान् ॥ ९१ ॥ मधुमिश्रांस्तुकरकान्गन्धपुष्पैस्ततोददेत् ॥ द्विजतेऽस्त्वर्घइत्युक्त्वात्वस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ ९२ ॥ आवाहयिष्ये
तान्देवानितिपृष्ट्वातदुत्तरम् ॥ विश्वेदेवासइत्युक्त्वाविप्रमूर्ध्निकुशान्क्षिपेत् ॥ ९३ ॥ विश्वेदेवाःशृणुतेममागच्छन्त्वितिसंजपेत् ॥ समागतोनिषण्णोऽथ
सदर्भपात्रमाहरेत् ॥ ९४ ॥ दक्षिणेचरणेक्षिप्त्वामुख्यपात्रोदकंततः ॥ विप्रस्यदक्षिणेहस्तेप्रागग्रेऽथपवित्रके ॥ ९५ ॥ यादिव्याइतिमंत्रेणनिक्षिपेत्पात्र
वारितत् ॥ इदंभोअर्घमित्युक्त्वाह्यस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ ९६ ॥ पात्रेधृत्वाऽर्घतोयंचतत्पात्रंस्थापयेत्क्वचित् ॥ अथदत्त्वाकरेतोयंयवैरेतानथा
र्चयेत् ॥ ९७ ॥ अर्चतप्रार्चतइतिपृष्ट्वाचोत्तरतस्ततः ॥ पादादिमूर्धपर्यन्तमभ्यर्च्यजलदस्ततः ॥९८॥ गन्धद्वारेतिमन्त्रेणतथेत्युक्तोत्तरस्ततः ॥ पितॄणा
मर्चनंकुर्यादेवमेवापसव्यकम् ॥ ९९ ॥ उपवीतंद्विजंकृत्वाकुशान्भग्नांस्तिलान्वितान् ॥ वामजानुंभूमिगतंकृत्वादद्यात्तदासनम् ॥१००॥ दक्षिणाभिमुखो
भूत्वाक्षणप्रश्नमथोवदेत् ॥ दक्षिणाग्रेषुदर्भेषुन्युब्जंपात्रत्रयंन्यसेत् ॥ १०१ ॥ त्रिकुशग्रन्थिसंयुक्तमुत्तानमथकल्पयेत् ॥ ततःसंप्रोक्ष्यपात्रेषुसपवित्रातिले

षुच ॥ १०२ ॥ शंनोदेव्याजलंक्षिप्त्वातिलोऽसीतितिलान्क्षिपेत् ॥ गन्धपुष्पमथोदत्त्वास्वधार्घइतिपृच्छति ॥ १०३॥दत्तोत्तरोऽस्त्वर्घइतिपितॄनावाहये
त्ततः ॥ तिलपुष्पकुशैस्तिष्ठन्कल्पितार्घंकरेदधत् ॥ १०४ ॥ उशन्तस्त्वेतिमन्त्रेणत्रिरर्घोदकमर्पयेत् ॥ अर्चनंतुतदातेषामपसव्यंतुपूर्ववत् ॥ १०५ ॥
प्रक्षाल्यभाजनंस्वर्णंदेवानांपरिकल्पयेत् ॥ पितॄणांराजतंकुर्याद्यथासंभवमेववा ॥ १०६ ॥ तदभावेतुकांस्यंस्यादनन्याशितमुत्तमम् ॥ पात्राणि
तदभावेस्युःपालाशानिनमध्यमम् ॥ १०७॥ रम्भाणिचूतपत्राणिजम्बूपुंनागकानिच ॥ पराकान्यथचाम्पानिमधूककुटजान्यपि ॥ १०८ ॥ मातु
लुङ्गस्यपत्राणिश्राद्धेदेयानिवैनृभिः ॥ दर्व्यामन्नमथाऽऽदायकराभ्यामाज्यमेवच ॥ १०९ ॥ प्रवेषणंततःपृच्छेत्प्राचीनावीतवान्द्विजम् ॥ करिष्येऽग्नौ
करणमितिकुरुष्वेतितदुत्तरम् ॥ ११० ॥ परिविष्योपवीतीस्यादभिघार्यसमाहरेत् ॥ हुनेत्सोमायपितृमतेस्वधानमइतीरयन् ॥ १११ ॥ यमायाङ्गिर
सेपितृमतेस्वधानमइति ॥ द्वितीयामाहुतिंहुत्वाचाभिघार्याक्षतंततः ॥ ११२ ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमस्ततःपरम् ॥ हुत्वाऽपसव्यंकृत्वातुपरिवि
ष्यद्विजान्व्रजेत् ॥ ११३ ॥ मेक्षणेनततोऽभीक्ष्णंपातयेत्पितृपात्रके ॥ पिण्डपात्रमतःशेषंदर्वींप्रक्षालनंततः ॥ ११४ ॥ मेक्षणस्याग्निनिक्षेपंततःपात्राण्यु
पस्तरेत् ॥ पात्रदक्षिणभागेतुदद्यादन्नमनन्तरम् ॥ ११५ ॥ भक्ष्याणिभोज्यशाकानिसर्वाण्येवसदत्तवान् ॥ अथातिथिर्महावृद्धोवीक्षमाणस्ततस्त
तः ॥ ११६ ॥ उवाचराघवंशान्तंशीघ्रमेवनमस्कुरु ॥ बुभुक्षावर्ततेऽस्माकंभोक्ष्येऽहंवातवाऽऽज्ञया ॥ ११७ ॥ रामोबभाषेवचनंविलम्बयक्षणंमुने ॥ देव
ताःपितरोमङ्क्षुनमस्यन्तेऽधुनामया ॥ ११८ ॥ इत्युक्त्वाराघवःप्रादादन्नंपात्रगतंतदा ॥ प्राक्सौम्याग्रान्कुशान्दैवेप्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ॥ ११९ ॥
पित्र्येपवित्रेयेदर्भायवानथतिलानपि ॥ अन्नप्रदानंकुर्वन्तिपृथिवीइतिमन्त्रतः ॥ १२० ॥ इदंविष्णुरितिस्पृष्टमङ्गुष्ठेनद्विजस्यतु ॥ देवेभ्यःप्रथमंदद्याद्ये
देवाइतिवैपठन् ॥ १२१ ॥ पितॄणांचततोदद्याद्दद्यादतिथयेततः ॥ देवताभ्यइतिमुखानुच्चार्याऽऽपोशनंददेत् ॥ १२२ ॥ त्रिर्जपित्वातुगायत्रीमुपवीतीपु
रोमुखः ॥ प्राचीनावीतवान्ब्रूयान्मधुत्रयमतःपरम् ॥१२३॥ भुञ्जध्वमितितानुक्त्वाभुञ्जानेषुद्विजातिषु ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनंभक्ष्यभोज्यादिदापयन्॥१२४॥
एतस्मिन्नन्तरेविप्रोयोऽतिथिस्तदिदंतथा ॥ कृतवान्महदाश्चर्यंतद्वदामिसमासतः ॥ १२५ ॥ पात्रस्थितमशेषंचग्रासेनैकेनचाग्रसत् ॥ प्राणाहुतीनांपर्याप्तं
दीयतामितिचाब्रवीत् ॥ १२६ ॥ एतावद्दातुमशक्तःकथंश्राद्धक्रियोद्यतः ॥ ममैकस्यप्रदानेत्वमशक्तोरामकिंवृथा ॥ १२७ ॥ बहूनांभोजनंदातुमुद्युक्तो
रामकिंवृथा ॥ सहसा कृतकर्माणिनसमाप्तिंप्रयान्तिच ॥ १२८ ॥ त्वयाकृतमशेषाणांनालंप्राणाहुतिर्मम ॥ कथंमेदीयतेभुक्तिःकथमेषां
तथावद ॥ १२९ ॥ रामस्तमब्रवीद्धीरोभुंक्ष्वत्वंहियथासुखम् ॥ इत्युदीर्यनिरीक्ष्यास्यकर्मैतत्परमाद्भुतम् ॥ १३० ॥ अथशंभुंसमाहूयप्राहत्वंपरिवे

षय ॥ त्वंपितापार्वतीमाताशिवादेवीतिमेमतिः ॥ १३१ ॥ अन्नपूर्णेश्वरीदेवीभवान्येवेतिमेमतिः ॥ साशांभवीवचःप्राहतत्पर्यातंददाम्य
हम् ॥ १३२ ॥ अथोमाकांस्यमादायभिस्सापूर्णमलंकृतम् ॥ स्वर्णदर्व्यासमादायपायसंगन्धकान्तिमत् ॥ १३३ ॥ अस्याक्षयमिदंभूयादितिप्रादात्तु
पायसम् ॥ द्विजस्यदक्षिणेहस्तेसाऽददात्सत्कृतंमुदा ॥ १३४ ॥ सशिरःकम्पमानस्तुऊर्ध्वदृष्टिरथाभवत् ॥ प्रसारितकरश्चाऽऽसीद्गृहीत्वापायसंक
रे ॥ १३५ ॥ दीयतांपायसंस्वादुसुष्टुपक्वमिदंतुकिम् ॥ शंभुपत्नीबभाषेतंकरेभुंक्ष्वततोददे ॥ १३६ ॥ अभक्षयत्ततोविप्रःपुनःकरतलेस्थितम् ॥
तदक्षयमथज्ञात्वाप्रासारयदथेतरम् ॥ १३७ ॥ तस्मिन्करतलेदेवीपायसंदत्तवत्युत ॥ अन्येषामपिविप्राणांपक्वाक्षय्यमदात्सती ॥ १३८ ॥ अथपाणिद्व
यगतंविज्ञायाक्षय्यपायसम् ॥ दृष्ट्वाकरान्तरमथोप्रासारयतसद्विजः ॥ १३९ ॥ उवाचान्नंप्रदातव्यंससूपघृतमुत्तमम् ॥ शिवादेवीतथाप्रादादक्ष
य्यंशंभुवल्लभा ॥ १४० ॥ यद्यत्प्रादात्तदासाध्वीसर्वमेवतदक्षयम् ॥ करान्तरमथोसृष्टंपरिपूर्णंपुनःपुनः ॥ १४१ ॥ एवंकरसहस्रंतुकृत्वासविररामह ॥
उवाचवचनंविप्रोदेहिगण्डूषवारिमे ॥ तर्पितोऽस्मित्वयाभद्रेनरामेणनसीतया ॥ १४२ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ रामेणसीतयादत्तंमयादत्तंहियत्रच ॥ इतःपरंहि
किंदेयंपूर्णवात्वंवदस्वमे ॥ १४३ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ तृप्तोऽस्मिनचमेदेयमधिकंचकरस्थितम् ॥ विद्यन्नतःकरगतंनपपातकथंचन ॥ १४४ ॥ निष
ण्णोहिचिरंदध्यौकथंमेकेवलःकरः ॥ भुक्त्यैकृतमिदंसर्वंनान्यस्मैकर्मणेमम ॥ १४५ ॥ तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वंरिक्तंभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसा
लिप्ताङ्गोऽतिथिराभवत् ॥ १४६ ॥ पश्यत्सुसर्वदेवेषुतदद्भुतमिवाभवत् ॥ तृप्तानथद्विजाञ्ज्ञात्वाराघवःपरमार्थवित् ॥ १४७ ॥ दर्वीकरोऽथतृप्ताःस्थ
इतिपृष्ट्वायथाविधि ॥ तृप्ताःस्मइतिविप्रेन्द्राविकीर्यान्नंसमन्त्रकम् ॥ १४८ ॥ पात्रस्ययाम्याभिमुखःसंनिधौपिण्डमर्पयेत् ॥ गण्डूषमपिविप्राणांतत्रैवपरिकल्प
येत् ॥ १४९ ॥ उच्छिष्टपर्णपात्रेषुतेगण्डूषमकुर्वत ॥ गृहान्तरेचतेविप्राविविशुस्त्वतिथिंविना ॥ १५० ॥ आहातिथिर्बहिःकार्यमयाऽऽचमनंविहृते ॥
उत्थातुंनैवशक्नोमिकरंमेदेहिराघव ॥ १५१ ॥ अथरामःकरंप्रादान्नोत्थितस्तुद्विजोत्तमः ॥ हनूमानथचाप्यस्यदत्तवान्बलवत्करम् ॥ १५२ ॥ इतरेण
गृहीत्वातुकरेणद्विजपुंगवम् ॥ आचकर्षकपीन्द्रस्तुद्विजःसाक्रोशमुक्तवान् ॥ १५३ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ छिद्यतेमेकरोव्यक्तमुत्थापयततोऽन्यतः ॥
लांगूलेनसपीठंतमावृत्याऽऽमस्तकंबलात् ॥ १५४ ॥ अथाधावत्ततःपृथ्वींद्विजस्तुनचचालह ॥ अथवानरवीरस्तुपद्भ्यांचक्रन्ततांमहीम् ॥ १५५ ॥
पादौविन्यस्यसुदृढौद्विजमूर्धानमाक्षिपत् ॥ विशीर्णमभवद्वेश्मद्विजाःसर्वेबहिस्तथा ॥ १५६ ॥ सहवृद्धद्विजःसोऽथहनूमान्बाहिरभ्यगात् ॥ पीठेचस्था
पयामासब्राह्मणंस्थविरंकृशम् ॥ १५७ ॥ द्विजायजलमादायजाम्बवान्मृन्मयेघटे ॥ आहस्वच्छंजलंविप्रत्वयाऽऽदेयंसभाजनम् ॥ १५८ ॥ सीताप्रक्षा

लयेदङ्गंलक्ष्मणोजलदोभवेत् ॥ जाम्बवानाहतंरामंब्राह्मणोक्तमशेषतः ॥ १५९ ॥ द्विजप्रक्षालनेरामोव्यादिदेशानुजंप्रियाम् ॥ सौमित्रिर्जलमादाय
द्विजाङ्गक्षालनेतथा ॥ १६० ॥ प्राक्षालयदशेषाङ्गंप्रतिमामिवभूभुजः ॥ अथरामोपदेशेनचक्रतुस्तौतथैवच ॥ १६१ ॥ अथातिथिःस्वगण्डूपं
सीतावक्त्रेव्यमुञ्चत ॥ सालंकाराऽम्बुभिर्व्याताप्राक्षालयदथोसती ॥ १६२ ॥ श्लेष्मलालासुप्रचुरंमुखंविप्रस्यसासती ॥ प्रममार्जपुनःक्षाल्यनासाश्ले
ष्माणमत्यजत् ॥ १६३ ॥ आचामयित्वासौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्द्विजम् ॥ द्विजोनशक्यमित्याहहनूमानप्यथाऽऽगतः ॥ १६४ ॥ अतिथिःप्राहतंविप्रःपी
डितोहंहनूमता ॥ गृहीत्वोद्धरतापूर्वंपातितोवानरेणच ॥ १६५ ॥ जांबवानथतंप्राहलोमांगंममवैमृदु ॥ मयाथप्रियसेविप्रनचपीडाभविष्यति ॥ १६६ ॥
इत्युक्त्वाजांबवान्विप्रंदोर्भ्यामालंब्यचोद्धरत् ॥ द्विजप्रांतमथादायस्थापयामासतंमुनिम् ॥ १६७ ॥ अथरामोद्विजेंद्राणांप्रदक्षिणमवर्तत ॥ दत्ताशीरपिवि
प्रेंद्रैर्दत्वातांबूलमग्रतः ॥१६८॥ पादावलंबकृद्रामोभ्रातृभिःसहचाब्रवीत् ॥ अयिसीतेऽतिथेरस्यत्वयानक्षालितंवपुः॥१६९॥ जंघायुगेऽतिथेरस्यमलंचास्यं
मलान्वितम् ॥ सम्यक्प्रक्षालयमुखंद्विजोनसहतेमलम् ॥ १७० ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ अथप्रक्षालितंसम्यगिदानींनिर्गतंपुनः ॥ ॥ रामउवाच ॥
पुनःप्रक्षालयमलंदोषःस्यादन्यथामम ॥ १७१ ॥ अथसीतातथाकृत्वातूष्णीमेवबभूवह ॥ आहरामंचसीतांचद्विजःपरमकोपवान् ॥ १७२ ॥
पादौयौममराजेंद्रतौसीतालंबयेदिति ॥ भवान्करौचभरतोममवीजंप्रयच्छतु ॥ १७३ ॥ लक्ष्मणःकेशनिचयप्रसाधनकरोभवेत् ॥ शत्रुघ्नःश्लेष्मनिर्मु
क्तिस्ववस्त्रेणकरोतुमे ॥ १७४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथतेचक्रुरतिथेरशेषमुदितंतथा॥तथापुर्विस्मयंविप्रानरवानरराक्षसाः ॥ १७५ ॥ शिवादेवीचशं
भुश्चसभ्रूभंगमुदैक्षताम् ॥ मनसाचाप्यभाषेतामतिथिःशंभुरेवच ॥ १७६ ॥ अतिथिश्चप्रसन्नोऽभूच्छंखचक्रगदाधरः ॥ पीतांबरःसमस्तांगभूपितोती
वदीप्तिमान् ॥ १७७ ॥ यःपुराराधितःशंभुःप्रसन्नोभूत्त्रिलोचनः ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशःसर्वाभरणभूषितः ॥ १७८ ॥ कोटिसूर्य्यप्रतीकाशःकिरीटी
करुणानिधिः ॥ आलंब्यचक्रिणःपाणिमातिष्ठतसदाशिवः ॥ १७९ ॥ रामःपरमधर्म्मात्मापुलकांचितविग्रहः ॥ दंडवन्निपपातोर्व्यामानंदप्लावितेक्ष
णः ॥ १८० ॥ अनमन्भ्रातरस्तस्यदंडवद्भूतलेस्थिताः ॥ शिवउत्थाप्यकाकुत्स्थमालिंग्याघ्रायमस्तकम् ॥ १८१ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंरामंराजी
वलोचनम् ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ वरंवृणुप्रसन्नोस्मिब्रह्मादेरपिदुर्लभम् ॥ १८२ ॥ तवादेयंनमेकिंचिद्वृणुत्वंनचिरायवै ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥

१ व्यथितः-इ० पा० ।

नयाच्यंमेजगन्नाथभूराज्यंममसांप्रतम् ॥ १८३ ॥ स्वर्गश्चकर्म्मभिःप्राप्तोभक्तिस्त्वत्पाददर्शनात् ॥ आरोग्यंपश्यभुंजेहंसासीतायोषितांवरा ॥ १८४ ॥ वशीकृताःसर्वनृपाःप्रजाधर्मसमन्विताः ॥ हर्षएवममापन्नस्त्वदागमनतोच्युत ॥ १८५ ॥ तथापिवरयेकिंचिद्भक्तिरस्तुस्थिरात्वयि ॥ तवामम गृहेदेवत्रिवर्षंतिष्ठहेप्रभो ॥ १८६ ॥ ब्रुवन्समस्तधर्मांश्चरूपेणानेनशंकर ॥ ॥ शिवउवाच ॥ एवमस्तुतथारामसर्वंतेसंभविष्यति ॥ १८७ ॥ अथाहचक्रीराजानंरामंराजीवलोचनम् ॥ वरंवृणुमहाभागप्रसन्नोहंयामिच्छसि ॥ १८८ ॥ श्रीरामआहवचनंममप्रार्थ्यंनचास्तिहि ॥ यत्प्राप्यंशंभुतःप्राप्तमन्यत्सर्वमुदीरितम् ॥ १८९ ॥ किंचैकंवरयेविष्णोप्रसन्नःसर्वदाभव ॥ अथसीतांहरिःप्राहप्रसन्नोहंतवाधुना ॥ १९० ॥ वरंवृणुप्रयच्छामि ततःसीताब्रवीदिदम् ॥ वरोवृतःपुराभर्त्रानचान्योमेवरोवरः ॥ १९१ ॥ यदिकामंप्रयच्छेथामनश्वपरपूरुषात् ॥ संनिवृत्तंचभवतान्नमस्तेस्तुद्विजप्रभो ॥ १९२ ॥ अथतेमुनयःसर्वेप्रणेमुर्दैवतोत्तमौ ॥ अथासौराघवंप्राहभुंक्ष्वत्वंबंधुभिःसह ॥ १९३ ॥ एकांतमंदिरेरम्येदेव्यासहवसामिते ॥ विष्णुःसमस्तकरणःसमुद्रतनयान्वितः ॥ १९४ ॥ एकस्मिन्मंदिरेरामतिष्ठतांलोलुपोहिसः ॥ अथशुद्धमहागारेपीठाढ्येबहुभाजने ॥ १९५ ॥ अग्रेवसिष्ठोभगवानुपविष्टस्तयोर्मुनिः ॥ अपरेऋषयःसर्वेयथावृद्धंनृपास्तथा ॥ १९६ ॥ तेषामभिमुखोरामोभ्रातृभिःसहितोनृपः ॥ तरुणेसमभागेचआसनेतानवेशयत् ॥ १९७ ॥ हनूमत्प्रमुखान्भृत्यानाहरामोनुसांत्वयन् ॥ भवंतःपरितिष्ठंतुपश्चाद्भुंजेनचान्यथा ॥ १९८ ॥ ततस्तेप्रददुःसर्वेपादार्घानानुपूर्वशः ॥ बुभुजुश्चापितेसर्वेयेरामस्योपसेविनः ॥ १९९ ॥ तेषांदत्वाथतांबूलंकर्पूराद्यादीनभोजयत् ॥ भुक्तवत्सुसमस्तेषुरामोराजीवलोचनः ॥ २०० ॥ दीनांधकृपणादीनांपशुपक्षिमृगस्यच ॥ दत्वाहिभोजनंसंध्यांवंदितुंहिसमारभत् ॥ २०१ ॥ संध्याजपादिकंकृत्वानत्वातेपांनृपस्ततः ॥ सिंहासनगतोरामःपौरजानपदादिभिः ॥ २०२ ॥ सेव्यमानःसभास्थानगतोरेजेसराघवः ॥ सर्वदेवपरीवारोयथादेवःशचीपतिः ॥ ३ ॥ राजकार्यमशेषंचकृतवान्भ्रातृभिःसह ॥ नाम्नाचैकैकशःसर्वान्विससर्जसराघवः ॥ ४ ॥ भ्रातृन्विसर्जयामासवानरादींस्तथापरान् ॥ अथरामंमहातेजावसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥ ५ ॥ तवप्रातर्हियत्कार्यंनचविस्मरराघव ॥ आस्तेशंभुर्जगन्नाथेभगवानंबिकापतिः ॥ ६ ॥ स्मर्तव्योवन्दनीयश्चभगवानथयत्नतः ॥ तथेत्युक्त्वागुरुंराजानत्वातंचव्यसर्जयत् ॥२०७॥ स्वयंचभार्यामभजद्देवदेवंविचिंतयन् ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥

---

१ चाहम्–इ० पा० । २ तथेति–इ० पा । ३ भूभुजः–इ० पा० ।

प्रातःसमुत्थायगुरोरामोमतिमतांवरः ॥ किंचकारतदाख्याहिश्रोतुंकौतूहलंहिनः ॥ ८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शंभुंविलोक्याथततोवभापे
रामःकथांकीर्त्तयशंकरस्य ॥ तृतिर्नजातामुनिवर्यशृण्वतोमहेशमाहात्म्यमघौघनाशनम् ॥ ९ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथप्रश्नशेषस्यो
त्तरमीशभाषितंतेकीर्तयिष्यामि ॥ अन्यायोपार्जितद्रव्यैरीश्वरंयउपासतेतेव्यंगाजायंते ॥ २१० ॥ तद्यथाकश्चिद्रूपकोनामराक्षसोऽन्यायार्जितेन
द्रव्येणशंकरमाराध्यतेनैवद्रव्येणघंटामीश्वरप्रीतयेकृतवान् ॥ ११ ॥ तस्यपुत्रःसंपातिरितिख्यातः ॥ चौर्य्यार्जितैःशंकरंपूजयामास ॥ १२ ॥ तावुभावे
कस्मिन्दिवसेमम्रतुःगतौशिवलोकंवीरभद्रेणभाषितौच ॥ २१३ ॥ भोरूपकअन्यायार्जितेनद्रव्येणभवतापूजाकृताघंटादिकंचतेनभाविनव्यंगोभूत्वा
चौरगणोभविष्यसि ॥ २१४ ॥ शिवपदवचनाद्यचक्रंनामाश्रवणात् ॥ श्रोत्रंतस्यस्वनेनध्वस्तंभवतिनोदर्शनमेतावतादेवत्वयेश्वरपूजासम्यक्कृता ॥ १५ ॥
अतोभक्तिश्चभविष्यतिवीरभद्रस्त्वनशनंनामगणंक्वचिद्विचरंतमित्यादिदेश ॥ १६ ॥ तौचतथाभूतौशिवलोकेऽतिष्ठताम् ॥ १७ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥
अथोपहतद्रव्यपूजाकथांहनूमतेमहेशभाषितांकथयिष्यामि ॥ १८ ॥ शृणुराघवप्रमथानांचरित्रमेकैकस्यकर्मविपाकंकथयिष्यामि ॥ १९ ॥ उपहतां
गगणव्याख्याक्रियतामितिहनूमत्पृष्टः ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ २२० ॥ तदुपहतद्रव्यंज्ञानतोयईश्वरेऽर्पयिष्यतिएतदुक्तंज्ञानिनोऽतःशृणु ॥ २१ ॥ एपसर्वा
गस्वेदिलःसर्वकालंसर्वांगस्वेदिलःस्वेदार्द्रवसनःस्वेदसंपादितालपप्रवाहशरीरोनासाग्रनिपतितस्वेदबिंदुःस्पर्शायोग्योदृश्यते ॥ २२ ॥ सपुरास्वेदकरणेश्व
रार्चनंकृतवान् ॥ अत्रेतिहासंकीर्तयिष्यामि ॥ २३ ॥ चेकितानिरितिख्यातोब्राह्मणःकर्षकोभवत् ॥ सनित्यंकृषिमुत्पाद्यप्रातःस्नात्वाचनित्य
शः ॥ २४ ॥ मध्याह्नकालेसंप्राप्तेसंजपन्ब्राह्मणस्त्वसौ ॥ अन्नमानयमेक्षिप्रमितिभार्यामभाषत ॥ २५ ॥ तयानीतेनचान्नेनवेगेनशिवपूजनम् ॥ कृतवानके
संतप्तःस्वेदिलःसर्वदैवतु ॥ २६ ॥ गंधपुष्पाक्षताद्यैश्चस्वेदबिंदुसमन्वितैः ॥ अथसायंदिनेप्राप्तेक्षालितांगःसुशोभनः ॥ २७ ॥ पूजयामासदेवेशंकालसंभव
साधनैः ॥ ममाराथमहाबुद्धिःशिवलोकंगतश्चसः ॥ २८ ॥ वीरभद्रेणचाप्युक्तोभवत्वंस्वेदिलोगणः ॥ स्वेदस्पृष्टपदार्थैश्चपुराशंभुःप्रपूजितः ॥ २९ ॥
नित्यंस्वेदसमायुक्तस्तेनस्वेदगणोभव ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ वीरेणाथसमादिष्टःप्राप्तोरामगणस्त्वयम् ॥ २३० ॥ अमुंघंटामुखंपश्यायंपुरावैश्यो
विभावसोनामधार्मिकोमहादानकर्त्तानित्यंब्राह्मणभोजनंकारयित्वाकृतानुष्ठानः प्रातःकालेशिवंनमस्कृत्यकुसुमैःसंपूज्य किंचित्प्रदेशंगोमयेनोपलिप्य
पद्मादिकमर्जयित्वादेवायसमर्प्यउपहतघंटानादंकृतवान् ॥ २३१ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथमुपहतघंटा ॥ २३२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ आसी

त्पुरावलःकश्चित्सोमइत्यभिविश्रुतः ॥ तस्यपुत्रश्चमंदाख्योदशवर्षवयाअभूत् ॥२३३॥ सचाग्निपक्वकुलमाषान्घंटायांप्राक्षिपन्नृप ॥ तानभक्षयदप्येपतेन चोपहताभवत् ॥ ३४ ॥ गृहीतुमथतंवैश्यंयतमानोब्रवीदिदम् ॥ अथवैश्यःस्वयंतत्रानिश्चित्यद्रव्यशोधनम् ॥ ३५ ॥ लौकिकेकृतवाँह्लोकेव्यवहारप दश्वताम् ॥ एतेनपापयोगेनगणोघंटामुखोभवत् ॥ ३६ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ द्रव्यशुद्धेर्विशुद्धासाकथंपापस्यकारणम् ॥ सम्यगुक्तंद्रव्य शुद्धचैकथंनद्रव्यशोधिनी ॥ ३७ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ नलौकिकव्यवहृतौतवाभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिवस्थानंवक्ताचापितथा भवेत् ॥ ३८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यश्चवक्तिकथामेतांसतेनसदृशोभुवि ॥ गुह्याद्गुह्यतमंविप्राःशिवज्ञानप्रदंभवेत् ॥ ३९ ॥ एतद्वःकथितंविप्राः पुण्यायुष्यतमंमहत् ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याशिवलोकेमहीयते ॥ २४० ॥ पुराणवक्त्रेदातव्यंवस्त्रंगोहेमभूषणम् ॥ भूमिःसस्यफलोपेतादेयाशक्त्यनु सारतः ॥ २४१ ॥ शिवराघवसंवादंसर्वाघौघनिकृंतनम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ २४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसं वादेउपरिभागेराममोक्षोनामसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ छ ॥ समाप्तं पंचमं पातालखण्डम् ॥ ५ ॥

इदं पद्मपुराणांतर्गतं पंचमं पातालखंडं खानदेशीयरावेरग्रामनिवासिपरशुरामभट्टतनयेन गोविन्दशास्त्रिणा प्राचीनपंचपुस्तकोपलब्धपाठभेदाभिनिवेशपुरःसरं संशोध्य परिष्कृतम् । तदेतत् मोहमय्यां श्रीकृष्णदासात्मजखेमराजश्रेष्ठिना स्वकीये " श्रीवेङ्कटेश्वर " मुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ॥ संवत् १९५१ शके १८१६ ।

इदं श्रीपातालखण्डं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजेन
खेमराजेन स्वकीये "श्रीवेंकटेश्वर" यन्त्रालयेऽङ्कित्वा
प्रकाशितम्। संवत् १९५१ शके १८१६.

॥ * इति श्रीपद्मपुराणे पंचमं पातालखण्डं समाप्तम् * ॥

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचमं पातालखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे षष्ठमुत्तरखण्डं प्रारभ्यते ॥

उत्तर खंडाचीं चित्रें
सूत
शौनक
नारद
शंकर
मत्स्य अ.
कूर्म अ.
वराह अ.
नृ.
वामन
प.
राम
कृ.
नरनारायण
मंदिर
श्रीकृष्ण
सत्यभामा
ब्रम्हदेव
जालंधरदैत्य
इंद्रप्रस्थ
यमुना नदी
जालंधर
देव
पार्वती
शिव

॥ ॐश्रीविष्णवेनमः ॥ ॐ श्रीवेदव्यासायननः ॥ ॐ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ अज्ञानतिमिरांधस्य
ज्ञानांजनशलाकया ॥ चक्षुरुन्मीलितंयेनतस्मैश्रीगुरवेनमः ॥ २ ॥ ॥ऋषयऊचुः॥ ॥ श्रुतंपातालखंडंचत्वयाख्यातंविदांवर ॥ नानाख्यानसमायुक्तंपरमानं
ददायकम् ॥ ३ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामोभगवद्भक्तिवर्द्धनम् ॥ पाद्मेयच्छेषमस्तीहतद्ब्रूहिकृपयागुरो ॥ ४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेयदुक्तं
शंकरेणहि ॥ पृच्छतेनारदायैवविज्ञानंपापनाशनम् ॥ ५ ॥ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ गतोद्रिमंदरंशंभुंप्रष्टुंकिंचिन्मनोगतम् ॥ ६ ॥
तत्रासीनमुमानाथंप्रणिपत्यशिवाज्ञया ॥ उपविष्टःसमादिष्टआसनेभिमुखोविभोः ॥ ७ ॥ पप्रच्छइदमेवेशंयन्मांपृच्छथसत्तमाः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
भगवन्देवदेवेशपार्वतीशजगद्गुरो ॥ ८ ॥ भगवत्तत्वविज्ञानंयेनस्यात्तन्ममादिश ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिपुराणंवेदसंमितम् ॥ ९ ॥ य
च्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ [१]प्रथमोत्तरकीर्तिःस्यात्पर्वताख्यानमेवच ॥ १० ॥ जालंधरंतथाख्यानंश्रीशैलाख्यंततःपरम् ॥ हरिद्वारस्यव्याख्या
नंविष्णुपादोद्भवांतथा ॥ ११ ॥ प्रयागतीर्थंतेवक्ष्येदशाश्वमेधिकंचतत् ॥ तुलसीमहिमाचैवशंखचक्रगदादिकम् ॥ १२ ॥ द्वारकायास्तथाख्यानंमहोत्सव
विधिस्ततः ॥ तडाकजंतथापुण्यंवापीकूपप्रपादिकम् ॥ १३ ॥ गाणपत्यंततोवक्ष्येवैष्णवागममेवच ॥ जीर्णोद्धारस्यमाहात्म्यंमंदाकिनीसमागमम् ॥ १४ ॥
साभ्रमत्यास्तुमाहात्म्यंमाहात्म्यंतीरजंतथा ॥ स्त्रीशूद्राणांतथाधर्मंतथात्याज्यैश्चधारणम् ॥ १५ ॥ उमामहेशसंवादेप्रोक्तंनामसहस्रकम् ॥ कैलासात्तत्समानीतं
नारदेनाग्रजन्मना ॥ १६ ॥ लोकानांब्राह्मणानांचक्षत्रियाणांविशेषतः ॥ स्त्रीशूद्राणांविशेषेणपठितव्यंसमाहितैः ॥ १७ ॥ इदंपवित्रंपरमंपुण्यमायुष्यवर्धनम् ॥
पठितव्यंविशेषेणविष्णोःसायुज्यमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ विष्णोर्नामसहस्रंतत्पावनंभुविविश्रुतम् ॥ चतुर्विंशतिमूर्तीनांस्थानकानीहसंवदेत् ॥ १९ ॥
तेषांचमातापितरावंतरंचब्रवीम्यहम् ॥ गोत्रंवेदांश्चतेषांवैकर्माणीहतथैवच ॥ २० ॥ स्त्रियस्तेषांप्रवक्ष्यामियथाविज्ञानदर्शनात् ॥ चतुर्विंशत्येकादशीनां
द्वादशीनांप्रभावताम् ॥ २१ ॥ गोदावर्याश्चमाहात्म्यंशंखचक्रादिधारणम् ॥ ब्राह्मणानांविशेषेणधारणंविधिपूर्वकम् ॥ २२ ॥ यमुनायाश्चमाहात्म्यंगंडि
कायास्तथामुने ॥ वेत्रवत्यास्तुमाहात्म्यंवच्म्यहंतेनसंशयः ॥ २३ ॥ [२]गिल्छितीर्थोद्भवंपुण्यंशिलाक्षेत्रंमहच्चयत् ॥ तत्सर्वंसंप्रवक्ष्यामिखंडेउत्तरसंज्ञके ॥
॥ २४ ॥ अर्बुदेश्वरमाहात्म्यंतत्रतीर्थादिकंचयत् ॥ सरस्वत्याश्चमाहात्म्यंसिद्धक्षेत्रादिकंचयत् ॥ २५ ॥ पद्मनाभसमुत्पत्तिंतुलस्याश्चैवधारणम् ॥ गो
पीचंदनमाहात्म्यंपट्टपूजांतथैवच ॥ २६ ॥ निरंजनस्यमाहात्म्यंतथाविज्ञानदर्शनम् ॥ तत्रदीपप्रदानंचधूपदानंविशेषतः ॥ २७ ॥ कार्तिकस्याथमाहा

१ प्रथमं नरकीर्तिः–इ० पा० । २ गंडिकायाश्च माहात्म्यं–इ० पा० ।

त्म्यंमाहात्म्यंमाघजंतथा ॥ सर्वेषांचव्रतानांचमाहात्म्यंविधिपूर्वकम् ॥ २८ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिजगन्नाथाख्यमुत्तमम् ॥ यंदृष्ट्वामुच्यतेलोकोब्रह्महत्या
दिपातकात् ॥ २९ ॥ यत्रसिद्धंतथाभुक्तंपारलौकिकदायकम् ॥ ब्राह्मणायत्रभुंजंतिवेदशास्त्रविशारदाः ॥ ३० ॥ अन्येषांचैवलोकानांकाकथाचैवसु
व्रत ॥ पंचविंशत्यत्रनागानर्तक्योविविधास्तथा ॥ ३१ ॥ ब्रह्महत्याबालहत्यागवांहत्यातथैवच ॥ ताःसर्वाविलयंयांतिजगन्नाथस्यदर्शनात् ॥ ३२ ॥
जगन्नाथेत्युच्चरंजंतुर्महापापैःप्रमुच्यते ॥ विष्णोःपूजनकंपुष्पैस्तन्माहात्म्यमपिब्रुवे ॥ ३३ ॥ पर्वतानांवर्णनंचदेशानांवर्णनंतथा ॥ गोपूजनादिमाहात्म्यं
सिद्धानांचैवपूजनम् ॥ ३४ ॥ सिक्थेदत्तेतुयत्पुण्यंतत्सर्वंप्रवदाम्यहम् ॥ कदलीगर्भदानंचवृक्षदानंततःपरम् ॥ ३५ ॥ अश्वदानंहस्तिदानंजपमाहात्म्य
मुत्तमम् ॥ मंत्रदीक्षागमंचैवगुरोर्लक्षणमेवच ॥ ३६ ॥ शिष्यस्यलक्षणंप्रोक्तंयथापौराणिकाविदुः ॥ चरणोदकमाहात्म्यंपितृश्राद्धादिकंचयत् ॥ ३७ ॥
पितृक्षयाहदानंचनीलोत्सर्गविधिस्ततः ॥ ग्रहणंचंद्रसूर्यस्यतत्रदानंचयद्भवेत् ॥ ३८ ॥ शालग्रामस्यदानस्यमाहात्म्यंमाल्यगंधयोः ॥ दशम्यैकादशीविधं
द्वादशीहरिवासरम् ॥ ३९ ॥ तेषांचैवतुमाहात्म्यंरुद्रनामादिकंचयत् ॥ मथुरायाश्चमाहात्म्यंकुरुक्षेत्रादिकंतथा ॥ ४० ॥ सेतुबंधस्यचाख्यानंश्रीरामे
श्वरजंतथा ॥ त्र्यंबकस्यचमाहात्म्यंपंचवट्याश्चयत्फलम् ॥ ४१ ॥ दंडकारण्यमाहात्म्यंशृणुवाडवसत्तम ॥ दंडकारण्यमाहात्म्यंनृसिंहोत्पत्ति
कारणम् ॥ ४२ ॥ गीतायाश्चैवमाहात्म्यंतथाभागवतस्यच ॥ कालिंद्याश्चैवमाहात्म्यमिन्द्रप्रस्थस्यवर्णनम् ॥ ४३ ॥ रुक्मांगदचरित्रंतुमहिमावैष्ण
वस्यच ॥ वैष्णवेह्येकभुक्तेतुशृणुवाडवसत्तम ॥ ४४ ॥ ससागरांचपृथिवींदत्वाचैवतुयत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिभुक्तेह्येकेतुवैष्णवे ॥ ४५ ॥
सात्विकाःसत्त्वसंपन्नाराजसाःकामुकाःस्मृताः ॥ तामसाअधमाःप्रोक्तावैष्णवानांतुलक्षणम् ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणावैष्णवायेतुवेदधर्मपरायणाः ॥
तेषांमाहात्म्यंवक्ष्यामियथोक्तंचैवनारद ॥४७॥ विष्णुनिंदारतायेवैद्रव्यलोभेनसत्तम ॥ तेषांपापंतुवक्ष्यामिसांप्रतंऋषिसत्तम ॥ ४८ ॥ ज्वालामुख्यास्त
थाख्यानंहिमशैलेक्षणंतथा ॥ ब्रह्मोत्पतिस्तुवैयत्रतंप्रदेशंवदाम्यहम् ॥ ४९ ॥ कायस्थानांसमुत्पतिर्गयाव्याख्यानमेवच ॥ गदाधरस्वरूपंचफल्गुवर्णन
मेवच ॥ ५० ॥ एतेषांचैवमाहात्म्यंपाद्मेदृष्टंतथाश्रुतम् ॥ महाबोधस्वरूपंचसकल्केयेशएवच ॥ ५१ ॥ रामगयायामाहात्म्यंतथाप्रेतशिला
भवम् ॥ ब्रह्मणश्चतथाख्यानंशिलाख्यानंवदाम्यहम् ॥५२ ॥ ब्रह्मयोनेस्तथाख्यानमक्षयाख्यवटस्यच ॥ श्राद्धेतत्रमहत्पुण्यंयत्तत्सर्वंवदाम्यहम् ॥ ५३ ॥
महेश्वरकृतांभक्तिंविष्णुनाचमहात्मना ॥ अद्यापिकाश्यांजपतिमहारुद्रोह्यनामयम् ॥ ५४ ॥ माहात्म्यंचततोवक्ष्येसागरस्याहिनारद ॥ तिलतर्प

१ जगन्नाथेचरञ्जंतु-इ० पा० । २ शालग्रामस्य माहात्म्यं माहात्म्यं माल्यगंधयोः-इ० पा० ।

णजंपुण्यंयवजंपुण्यमेवच ॥ ५५ ॥ तुलसीदलसंयुक्तंतर्पणंदेवजंतथा ॥ तन्माहात्म्यंप्रवक्ष्यामियथोक्तंब्रह्मणामम ॥ ५६ ॥ शंखनादस्यमाहात्म्यंपुण्यं
चासंख्यसंज्ञकम् ॥ ५७ ॥ रवेर्वारस्यमाहात्म्यंयोगस्यविष्णुसंज्ञिनः ॥ वैधृतस्यचमाहात्म्यंव्यतीपातस्यवैतथा ॥ ५८ ॥ एतत्सर्वंप्रवक्ष्यामि
यथोक्तंचैवनारद ॥ अन्नदानं वस्त्रदानंभूमिदानंतथैवच ॥ ५९ ॥ शय्यादानंचगोदानंतथावृषभमेवच ॥ जन्माष्टम्याश्चमाहात्म्यंमत्स्यमाहात्म्यमेवच
॥ ६० ॥ कूर्ममाहात्म्यंतत्प्रोक्तंवाराहस्यतथैवच ॥ माहात्म्यंचगवादीनांदानानांप्रवदाम्यहम् ॥ ६१ ॥ प्रह्लादमुखभक्तायेयेकेचिद्भुविविश्रुताः ॥
तन्माहात्म्यंततोवक्ष्येशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ ६२ ॥ जागरेमहिमाचैवदीपदानेकृतेचयत् ॥ प्रहरेषुपृथक्पूजाफलंदेवर्षिसत्तम ॥ ६३ ॥ पर्शुरामस्य
चाख्यानंरेणुकायावधस्तथा ॥ ब्राह्मणानांभूमिदानंरामेणैवचयत्कृतम् ॥ ६४ ॥ रामस्याश्रमजंपुण्यंवदाम्यहमशेषतः ॥ नर्मदायास्तथाख्यानंपुण्य
पूजनयोस्तथा ॥ ६५ ॥ दानंवेदपुराणानामाश्रमाणांनिरूपणम् ॥ हिरण्यदानपुण्यंचब्रह्मांडदानमेवच ॥ ६६ ॥ पद्मपुराणदानंचखंडानांव्यक्तय
स्तथा ॥ प्रथमंसृष्टिखंडंचद्वितीयंभूमिखंडकम् ॥ ६७ ॥ स्वर्गखंडंतृतीयंचतुर्थंपातालसंज्ञकम् ॥ उत्तरंपंचमंप्रोक्तंखंडान्यनुक्रमेणवै ॥ ६८ ॥ एतत्प
द्मपुराणंतुव्यासेनतुमहात्मना ॥ कृतंलोकाहितार्थायब्राह्मणश्रेयसेतथा॥६९॥ शूद्राणांपुण्यजननंतीव्रदारिद्र्यनाशनम् ॥ मोक्षदंसुखदंचाशुकल्याणप्रदम
व्ययम् ॥ श्रुत्वादानंतथाकुर्याद्विधिनातत्रनारद ॥७०॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेमहेशनारदसंवादेबीजसमुच्चयो
नामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ महेशउवाच ॥ एकलक्षंपंचविंशत्सहस्राःपर्वतास्तथा ॥ तेषांमध्येमहत्पुण्यंबद्रिकाश्रममुत्तमम् ॥ १ ॥ नरनारायणोदेवो
यत्रतिष्ठतिनारद ॥ तस्यस्वरूपंतेजश्चवक्ष्यामीहचसांप्रतम् ॥२॥ हिमपर्वतशृंगेचकृष्णाकारतयाद्विज ॥ द्वौपुरुषौतत्रवर्तेतेनरनारायणावुभौ ॥३॥ श्वेत
एकस्तुपुरुषःकृष्णोह्येकतमःपुनः ॥ तेनमार्गेणयेयांतिहिमाचलकृतोद्यमाः ॥ ४ ॥ पिंगलश्वेतवर्णश्चजटाधारीमहाप्रभुः ॥ कृष्णोनारायणोह्येषजगदादिर्म
हाप्रभुः ॥ ५ ॥ चतुर्बाहुर्महान्श्रीमान्व्यक्तोव्यक्तःसनातनः ॥ उत्तरायणेमहापूजाजायतेतत्रसुव्रत ॥ ६ ॥ षण्मासादिकपर्यंतंपूजानैवचजायते ॥ हिम
व्याप्तंतदाजातंयावद्वैदक्षिणंभवेत् ॥ ७ ॥ अतएतादृशोदेवोनभूतोनभविष्यति ॥ तत्रदेवावसंतीहऋषीणांचाश्रमास्तथा ॥८॥ अग्निहोत्राणिवेदाश्चध्वनिः
प्रश्रूयतेसदा ॥ तस्यवैदर्शनंकार्यंकोटिहत्याविनाशनम् ॥ ९ ॥ अलकनंदायत्रगंगातत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ कृत्वास्नानंतुवैतत्रमहापापात्प्रमुच्यते ॥१०॥
यत्रविश्वेश्वरोदेवस्तिष्ठत्येवनसंशयः ॥ एकस्मिन्नवसरेब्रह्मन्सुतपस्तप्तवानहम् ॥ ११ ॥ तदानारायणोदेवोभक्तानांहिकृपाकरः ॥ अव्ययःपुरुषःसा

१ पितृतर्पणमक्षयम्-इ० पा० ।

क्षादीश्वरोगरुडध्वजः ॥ सुप्रसन्नोब्रवीन्मांवैवरंवरयसुव्रत ॥ १२ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ ॥ यद्यदीप्ससिदेवत्वंतंतंकामंददाम्यहम् ॥ त्वंकैला
सविभुःसाक्षाद्रुद्रोवैविश्वपालकः ॥ १३ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ अलंगृह्णामिभोदेवसुप्रसन्नोजनार्दन ॥ द्वौवरौममदीयेतांयदिदातुंत्वमिच्छसि ॥ १४ ॥
तवभक्तिःसदैवास्तुभक्तराजोभवाम्यहम् ॥ सर्वैर्लोकाब्रुवंत्वेवमयंभक्तःसदैवहि ॥ १५ ॥ तवप्रसादाद्देवेशमुक्तिदाताभवाम्यहम् ॥ येलोकामांभजि
ष्यंतितेषांदातानसंशयः ॥ १६ ॥ विष्णुभक्तइतिख्यातोलोकेचैवभवाम्यहम् ॥ यस्याहंवरदातातुतस्यमुक्तिर्भवेत्प्रभो ॥ १७ ॥ जटिलोभस्मलि
प्तांगोह्यहंवैतवसंनिधौ ॥ तवचरणप्रसादेनलोकेख्यातोभवाम्यहम् ॥ १८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांनारदोमापतिसंवा
देबदरीनारायणमाहात्म्येरुद्रप्रसादोनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकदानारदोद्रष्टुंपांडवान्दुःखकर्शितान् ॥ ययौकाम्य
वनंविप्रःसत्कृतस्तैर्यथाविधि ॥ १ ॥ अथनत्वामुनिश्रेष्ठंयुधिष्ठिरउवाचह ॥ भगवन्कर्मणाकेनदुःखाब्धौपतितावयम् ॥ २ ॥ तमुवाचऋषिर्दुःखंत्य
जत्वंपांडुनंदन ॥ सुखदुःखसमाहारेसंसारेकःसुखीनरः ॥ ३ ॥ ईश्वरोपिहिनस्थायीपीड्यतेदेहसंचयैः ॥ नदुःखरहितःकश्चिद्देहीदुःखसहोयतः ॥ ४ ॥
शरीरंसवितुर्यस्माद्राहुस्तद्ग्रसतेबली ॥ राहोरपिशिरश्छिन्नंशौरिणामृतभोजने ॥ ५ ॥ सोपिशार्ङ्गधरोदेवःक्षिप्तःसागरगह्वरे ॥ जालंधरेणवीरेणनिहतःसो
पिशंभुना ॥ ६ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कोसौजालंधरोवीरःकस्यपुत्रःकुतोबली ॥ कथंजालंधरंसंख्येहतवान्वृषभध्वजः ॥ ७ ॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्व
विस्तरेणतपोधन ॥ राज्ञासएवमुक्तस्तुकथयामासनारदः ॥ ८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुभूपकथांदिव्यामशेषाघौघनाशिनीम् ॥ ईशानसिंधुसून्वो
श्चसंग्रामंपरमाद्भुतम् ॥ ९ ॥ एकदागिरिशंस्तोतुंप्रययौपाकशासनः ॥ अप्सरोगणसंकीर्णोदेवैर्बहुभिरावृतः ॥ १० ॥ गंधर्वैरावृतोदेवस्तंत्रीशिक्षासुकोविदैः ॥
रंभातिलोत्तमारामाकर्पूराकदलीतथा ॥ ११ ॥ मदनाभारतीकामासर्वाभरणभूषिताः ॥ नर्तक्यश्चतथाचान्याःसमाजग्मुःसुरांतिकम् ॥ १२ ॥ गंधर्वयक्षसिद्धा
स्तुनारदस्तुंबुरुस्तथा ॥ किन्नरामुहुराजग्मुस्तथाकिंनरयोषितः ॥ १३ ॥ वायुश्चवरुणश्चैवकुबेरोधनदस्तथा ॥ यमश्चाग्निर्निर्ऋतिश्चयेचान्येदेवतागणाः ॥ १४ ॥
विमानसंस्थोमघवाविमानस्थाःसुरांगनाः ॥ स्ववाहनगतादेवाःकैलासंप्रययुर्जवात् ॥ १५ ॥ ददृशुस्तेततोदेवाःकैलासंपर्वतोत्तमम् ॥ महीधराणांसर्वेषांपृ
थिव्याइवमंडनम् ॥ १६ ॥ सर्वतःसुखदंशुद्धंसिद्धिराशिमिवस्थितम् ॥ यत्रवृक्षाःकल्पवृक्षाःपाषाणाश्चिंतितप्रदाः ॥ १७ ॥ पुन्नागैर्नागचंपैश्चतिलकैर्देवदारुभिः ॥
अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मंदारैःशोभितोगिरिः ॥ १८ ॥ पर्यंतकवनामोदवाहकायत्रवायवः ॥ पंगुत्वंबहुचारेणयांतितेमलयानिलाः ॥ १९ ॥ वाप्यःस्फटिकसो
पानाह्यगाधविमलोदकाः ॥ वैडूर्यनालसंसक्तसौवर्णनिभपंकजाः ॥ २० ॥ कुमुदानांद्युतिर्यत्रराजतेसर्वतोदिशम् ॥ कह्लारैःशोभितावाप्यःपिनद्धाःपद्म

रागवत् ॥ २१ ॥ हरिन्मणिनिबद्धाश्वगोमेदैःसर्वतोवृताः ॥ पद्मरागशिलाबद्धानानाधातुविचित्रिताः ॥ २२ ॥ ददृशुःसुंदरतरंनाकाधिकविनिर्मितम् ॥
कैलासंपर्वतश्रेष्ठंदृष्ट्वातेविस्मयंगताः ॥ २३ ॥ विमानादवतीर्णाश्चमघवादेवताश्चताः ॥ द्वारपालमथागम्यनंदिनंवाक्यमब्रुवन् ॥ २४ ॥ भोभोगणवरश्रेष्ठ
शृणुमेवाक्यमुत्तमम् ॥ समाज्ञापयशीघ्रंत्वंनृत्यार्थमिहमागतम् ॥ २५ ॥ ईश्वरंप्रतिदेवेशंसर्वदेवैःसमावृतम्॥इंद्रस्यवचनंश्रुत्वागिरिशंनंदिरब्रवीत्॥२६॥
प्रभोयमागतःसर्वैर्देवराजःपुरंदरः ॥ नृत्यार्थमथतंप्राहानयशीघ्रंशचीपतिम् ॥ २७ ॥ प्रवेशयामासतदानंदीतैःसहवासवम् ॥ सदृष्ट्वागिरिशंदेवंतुष्टाववृषभ
ध्वजम् ॥ २८ ॥ रंभाद्यास्तास्तदासर्वानर्त्तक्योहरसन्निधौ ॥ मृदंगवीणावादित्रैःमुदानाट्यंप्रचक्रिरे ॥ २९ ॥ कांस्यवाद्यान्प्रगृह्यान्यावंशतालान्सकाह
लान् ॥ चक्रुस्तानृत्यसंरंभंस्वयंदेवःपुरंदरः ॥ ३० ॥ अतीवनर्तनंचक्रेसुंदरंदेवदुर्लभम् ॥ ईश्वरस्तोषमापन्नोवासवंवाक्यमब्रवीत् ॥ ३१ ॥ प्रसन्नोहंसुरश्रे
ष्ठजातस्तेव्रियतांवरः ॥ इत्युक्तवतिदेवेशेस्वबाहुबलगर्वितः ॥३२॥ प्रत्युवाचहरंवाक्यंसंग्रामःसवृतोमया ॥ यत्रत्वत्सदृशोयोद्धातद्युद्धंदेहिमेप्रभो॥३३॥
इत्युक्त्वानिर्गतोजिष्णुर्लब्ध्वाशंभोर्वरंप्रभोः॥तस्मिन्गतेतदाशक्रेगिरिशोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३४ ॥ गणामेश्रूयतांवाक्यंदेवराजोतिगर्वितः॥ इत्युक्त्वाक्रोध
संयुक्तोबभूवचततोहरः ॥ ३५ ॥ आविरासीत्ततःक्रोधोमूर्त्तिमान्पुरतःस्थितः ॥ घनान्धकारसदृशोमृडंक्रोधस्ततोब्रवीत् ॥ ३६ ॥ देहिमेत्वंहिसन्देशं
किंकरोमितवप्रभो ॥ उमापतिस्तदोवाचगच्छत्वंवासवंजय ॥ ३७ ॥ स्वर्गसिंधुंसमासाद्यसागरस्यचवीर्यवान् ॥ इत्युक्तोंतर्दधेक्रोधोगणास्तेविस्मयंय
युः ॥ ३८ ॥ ईशानकल्पेजातेतुकामेनार्णवसंगमे ॥ नाकसिंधुस्तदामत्तास्वयौवनभरोष्मणा ॥ ३९ ॥ तांदृष्ट्वासिंधुराजश्चजलकल्लोलवानभूत् ॥ तदाचभू
वराजेंद्रगंगासागरसंगमः ॥ ४० ॥ महानदीतदाप्राप्यरेमेचात्मबलेनच ॥ अत्रांतरेसमुद्रस्यबभूवसुभटस्ततः ॥ ४१ ॥ सूनुस्तस्यांमहानद्यांसमुद्रादभव
द्बली ॥ महार्णवतनूजेनजातमात्रेणपार्थिव ॥ ४२ ॥ रुदतोत्कंपितापृथ्वीत्रिलोकीनादिताभवत् ॥ समाधिबद्धमुद्रांचसंतत्याजचतुर्मुखः ॥ ४३ ॥
अत्रांतरेपरित्रस्तांतांसंवीक्ष्यजगत्रयीम् ॥ धातासुरेंद्रवाक्येनप्रजगाममहार्णवम् ॥४४॥ आश्चर्यमितिसंचिंत्यहंसारूढोजवाद्ययौ ॥ ब्रह्माणमागतंवीक्ष्यसप
र्यांविदधेर्णवः॥तमुवाचततोब्रह्माकिंगर्जसिवृथांबुधे ॥ ४५ ॥ ॥ समुद्रउवाच ॥ ॥ नाहंगर्जामिदेवेशमत्सुतोबलवान्प्रभो॥शिशोर्वैकुरुरक्षांचदुर्लभंतवद
र्शनम् ॥ ४६ ॥ संदृश्यतांचतनयोभार्याप्राहातिशोभनाम् ॥ ययौसाभर्तुरादेशात्सपुत्राब्रह्मणोंतिके ॥ ४७ ॥ उत्संगदेशेचतुराननस्यविधायपुत्रंचरणौन
नाम ॥ तदासमुद्रात्मजमद्भुतंतंदृष्ट्वाविधातुःकिलविस्मयोभूत्॥४८॥गृहीतकूर्चस्यशिशोःकरंचयदाविरिंचिर्नशशाकमोचितुम्॥तदासमुद्रःप्रहसन्प्रयातः
कूर्चंप्रगृह्यार्भकरांविमोचयन्॥४९॥तादृशंतस्यबालस्यदृष्ट्वाविक्रममात्मभूः॥ प्रीत्याजालंधरेत्याहनाम्नाजालंधरोभवत्॥५०॥वरंददावथोतस्यप्रणयेनप्रजा

पतिः॥अयंजालंधरोदेवैरजेयश्चभविष्यति ॥५१॥ पातालसहितंनाकंमत्प्रसादेनभोक्ष्यति॥इत्युक्त्वांतर्दधेब्रह्माहंसमारुह्यसत्वरः॥५२॥ ॥इति श्रीपाद्मेम
हापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांयुधिष्ठिरनारदसंवादेउत्तरखंडेजालंधरोत्पत्तिब्रह्मागमोनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
क्रमेणवर्द्धमानोसौबाल्यभावेसबालकः ॥ निपत्यमारुतोत्संगेसागरंप्रतिधावति ॥ १ ॥ आनीयचक्रेसचपंजरस्थान्क्रीडापरःकेसरिणांकिशोरान् ॥
सिंहादिनेभादिनियुद्धमेवंयुधोपयोगीवतदीयवीर्यम् ॥ २ ॥ तस्मादाकाशमुत्पत्यखेचरान्पातयेद्भुवि ॥ गर्जितैर्भीषयामासस्वर्गेहिसहसागरम् ॥ ३ ॥
समुद्रांतर्गतंसर्वंसत्वजातंतुपार्थिव ॥ ग्रस्तंसिंधुसुतेनेतितद्भयाच्छन्नतांगतम् ॥ ४ ॥ दृष्ट्वानिःसत्वकंतोयंतद्भयाद्वडवानलः ॥ निजदेशंपरित्यज्यप्रवि
वेशहिमालयम् ॥ ५ ॥ सबालत्वंपरित्यज्यक्रमेणार्णवनंदनः ॥ ततोनवंवयःप्राप्यविक्रमेणाक्रमद्दिवम् ॥ ६ ॥ एकदापितरंप्राहसमुद्रंसिंधुनंदनः ॥
मन्निवासोचितंस्थानंदेहितातातिविस्तृतम् ॥ ७ ॥ संबुद्धयवचनंसूनोःसजगादमहार्णवः ॥ पुत्रदास्याम्यहंराज्यंतववाभुविदुर्ल्लभम् ॥ ८ ॥ अनंतरंदै
त्यगुरुःसमुद्रंभार्गवोगतः ॥ तमागतंविलोक्याब्धिर्विधिनासमपूजयत् ॥ ९ ॥ अथनदिपतिदत्तेप्राप्तसौंदर्यनिर्यन्मणिमहसिसतस्मिन्नासनेसन्निविष्टः ॥
रुचिररुचिसुमेरोःसुंदेरशृंगभागेकमलजइवकांतिंकिंचिदुच्चैर्जहार ॥ १० ॥ कृतांजलिपुटोभूत्वाव्याजहारार्णवःकविम् ॥ दिष्ट्यातवात्रागमनंवदकिंक
रवाण्यहम् ॥ ११ ॥ तदादैत्यकुलाचार्यःप्राहतंसागरंकविः ॥ किंतेनजातुजातेनमातुर्यौवनहारिणा ॥ १२ ॥ प्ररोहतिनयःस्वस्यवंशस्याग्रेध्वजोयथा ॥
तवात्मजोविक्रमेणत्रैलोक्यंभोक्ष्यतिध्रुवम् ॥ १३ ॥ जंबूद्वीपेमहापीठंयोगिनीगणसेवितम् ॥ आप्लावितंत्वयेदानींमुंचजालंधरालयम् ॥ १४ ॥ तत्ररा
ज्यंप्रयच्छास्मैतनयायमहार्णव ॥ अजयश्चाप्यवध्यश्चतत्रस्थोयंभाविष्याति ॥ १५ ॥ एवमुक्तोर्णवःप्रीत्याभार्गवेणाथलीलया ॥ अपासर्पत्सुतप्रीत्यै
जलेस्थलमदर्शयत् ॥ १६ ॥ शतयोजनविस्तीर्णमायतंचशतत्रयम् ॥ देशंजालंधरंपुण्यंतस्यनाम्नैवविश्रुतम् ॥ १७ ॥ दैत्यवर्यंसमाहूयमयंप्रोवाचसा
गरः ॥ पुरंजालंधरेपीठेकुरुजालंधरायवै ॥ १८ ॥ अंभोधिनैवमुक्तस्तुचक्रेरत्नमयंपुरम् ॥ प्राकारगोपुरद्वारंसोपानगृहभूमिकम् ॥ १९ ॥ यत्रेंद्रनीलसं
बद्धप्रासादतलसंस्थिताः ॥ मेनिरेजलदोद्योगंतांडवस्थाःशिखंडिनः ॥ २० ॥ यत्रप्रवालमाणिक्यभवनोत्थामरीचयः ॥ सेव्यंतेशकुनै
र्नूतरुचिरांकुरशंकया ॥ २१ ॥ यत्रकांचनहर्म्येषुत्विषोवह्निषुकातराः ॥ विलोक्यप्रपलायंतेदावशंकाःशिखंडिनः ॥ २२ ॥ यत्रस्फटिकशालोत्थप्रभासं
मिश्रितादिशः ॥ विभांतिमंदरोद्भ्रांताःसफेनार्णवसंनिभाः ॥ २३ ॥ यत्रमोहंस्वहर्म्येषुविभातालोकसंस्थिताः ॥ चक्रिरेललनाःपूर्णसांध्यचं

१ मातुरुत्संगे इ० पा० अन्यत्रपुस्तकेदृश्यते । २ मत्प्रसादाद्भविष्यति । इ० पा० ।

द्रोपमाननाः ॥ २४ ॥ यत्रेन्द्रनीपकादंबपवनोद्यानमोदिताः ॥ चित्तंविशंत्योनारीणांचक्रिरेमोहनज्वरम् ॥ २५ ॥ यत्रलेख्यगतंनृणांविलो
क्यसुरतंजनः ॥ संयातिद्विगुणंनूनंनिजकांतारतोद्यमः ॥ २६ ॥ यत्रवातायनोद्भूतधूपधूमस्यलेखयः ॥ नभोबभूवतद्गंगाकालिंदीसंगमोपमम् ॥ २७ ॥
यत्रानेकगृहोद्भूतप्रभयासकलंनभः ॥ विभातींद्रायुधाकीर्णंशरन्मेघइवोन्नतः ॥ २८ ॥ यत्रानिशंभ्रमभ्रांताःसूर्यवाहाःप्रपीडिताः ॥ विश्रामंयांतिमध्याह्ने
प्रासादशिरसिस्थिताः ॥ २९ ॥ यत्रकुत्रचहर्म्येषुबिभ्रत्योमालतीस्रजः ॥ रात्रौसंभूतनक्षत्राइवरेजुर्वरांगनाः ॥ ३० ॥ यत्रहाटकहिंदोलशृंखलावर्षणोद्भ
वः ॥ चकारसुंदरींशब्दःस्फुटंमेरुभुवोभुवम् ॥ ३१ ॥ साकंसरिद्भिःपुत्रस्योशनसासहसागरः ॥ तत्राभिषेकमकरोद्वादित्रैर्निजगर्जितैः ॥ ३२ ॥ याः
स्कंदस्यजगादतारकजयेदेवःस्वयंभूःस्वयंस्वःसाम्राज्यमहोत्सवेपिचशचीकांतस्यवाचस्पतिः ॥ ताभिश्चित्रविरिंचिवक्त्रसरसीहंसीभिराशास्महेवाणी
भिर्वसुधाविवाहसमयेमंत्रोत्सवैर्मंगलम् ॥ ३३ ॥ महापद्मसहस्रंतुसैन्यमात्मोदरोद्भवम् ॥ जालंधरायपुत्रायददौभीमंमहोदधिः ॥ ३४ ॥ जालंधरायशुक्रोपि
प्रीत्याविद्यांनिजांददौ ॥ मृतसंजीवनींनाम्नामायांरुद्रविमोहिनीम् ॥ ३५ ॥ शस्त्रास्त्रविद्याअन्याश्चविधिनाअब्धिसूनवे ॥ यदन्यत्सकलंतस्मैव्याख्यातं
कविनातदा ॥ ३६ ॥ ततोजालंधरंपुत्रमभिषिच्यार्णवोययौ ॥ स्वस्थानंदिव्यदेहेननदीभिःपरिवारितः ॥ ३७ ॥ दृष्ट्वाजालंधरोदिव्यपुरंगोपुरमंडितम् ॥
व्यचरत्सहशुक्रेणद्विजसंघैःसुपूजितः ॥ ३८ ॥ एतस्मिन्नंतरेदैत्याःपातालस्थामहाबलाः ॥ प्राप्ताजालंधरंसर्वेकालनेमिपुरोगमाः ॥ ३९ ॥ ततोम
हाबलावीरावलंक्षीरोदसंनिभम् ॥ तस्यशुंभासुरंदैत्यंसेनापतिमकल्पयन् ॥ ४० ॥ बलंस्ववशगंकृत्वाकृत्वाभुविस्थिरंजलम् ॥ जालंधरस्तदाराज्यंपितृ
दत्तंचकारसः ॥ ४१ ॥ अत्रांतरेप्सराःकाचित्स्वर्णेत्यासीत्पुरादिवि ॥ तस्याःक्रौंचप्रसादेनवृंदानामसुताभवत् ॥ ४२ ॥ धात्राविभवसंयुक्तंसौंदर्यंयत्कृतं
पृथक् ॥ तत्तदेकगतंद्रष्टुंवृंदागात्रंविनिर्मितम् ॥ ४३ ॥ तांवृंदामतिचार्वंगींप्रमदांजनमोहिनीम् ॥ स्वर्णाजालंधरस्यार्थेददौशुक्राययाचते ॥ ४४ ॥
॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ कंदर्पस्यजगन्नेत्रशस्त्रेणाश्चर्यकारिणा ॥ रूपेणानेनरंभोरुदीर्घायुःसुखिनीभव ॥ ४५ ॥ निर्मायस्वयमेवविस्मितमनाःसौंदर्यसारेण
यंस्वव्यापारपरिश्रमस्यकलशंवेधाःसमारोपयत् ॥ कंदर्पपुरुषंस्त्रियोविदधतेयस्मिन्नदृष्टेसतिद्रष्टव्यावधिरूपमाप्नुहिपतिंतंदीर्घनेत्रंभटम् ॥ ४६ ॥
उपयेमेविवाहेनगांधर्वेणार्णवात्मजः ॥ वृंदांतौदंपतीजातौजनानंदकरौनृप ॥ ४७ ॥ चंचलत्वंपरित्यक्तंतयाजालंधरोपिहि ॥ वृत्तेनवृद्धकार्येणचकमेनपर
स्त्रियम् ॥ ४८ ॥ कदाचित्ससभासीनोदृष्ट्वाराहुंशिरोहृतम् ॥ कस्मात्कायार्द्धशेषोयंइतिपप्रच्छभार्गवम् ॥ ४९ ॥ सतस्यकथयामासपूर्ववृत्तां

तमादितः ॥ यथानिर्मथितोदेवैःक्षीरोदोमृतकारणात् ॥ ५० ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मितोवाक्यंप्राहजालंधरोसुरः ॥ प्रसादसुमुखोराहुंकामरूपोभवाधु
ना ॥ ५१ ॥इतिशुक्रस्यमंत्रेणसिंधुसूनुःप्रतापवान् ॥ पितृव्यंसंस्मरन्वीरविग्रहंत्वकरोत्सुरैः ॥ ५२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसं
हितायामुत्तरखंडेनारदयुधिष्ठिरसंवादेजालंधरोपाख्यानेवृंदाविवाहोजालंधराभिषेकोनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कः
पितृव्यःसिंधुसूनोःकिंवृत्तंतस्यविग्रहे ॥ युयुधेसकथंदैत्यस्तन्मेकथयनारद ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुत्वंनृपशार्दूलपितृव्यःक्षीरसागरः ॥
जालंधरस्यतंदेवैःप्रमथ्यधनमाहृतम् ॥ २ ॥ श्रीचंद्रामृतनागाश्वपूर्वंतस्यसुरासुरैः ॥ तच्छ्रुत्वाविग्रहंचक्रेदेवैर्जालंधरोसुरः ॥ ३ ॥ कदाचित्प्रे
षयामासदूतंदुर्वारणंबली ॥ शिक्षयित्वातुवक्तव्यंदेवेंद्रभवनंप्रति ॥ ४ ॥ अथस्यंदनमारुह्यययौदुर्वारणोदिवि ॥ प्रवेष्टुकामोभवनंद्वास्थैर्द्वारिनिवा
रितः ॥ ५ ॥ ॥ दूतउवाच ॥ ॥ जालंधरस्यदूतोहंआगतःशक्रसंनिधौ ॥ गत्वातत्रभवंतोमांविज्ञापयितुमर्हथ ॥ ६ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातदै
वतुशचीपतिम् ॥ गत्वाचप्रणिपत्याहदूतोदेवागतोभुवः ॥ ७ ॥ दौवारिकोमहेंद्रेणप्रत्युक्तोदूतमानय ॥ हस्तेगृहीत्वातंदूतंवासवांतिकमानयत् ॥ ८ ॥
दुर्वारणोदेवसभांप्रविष्टःप्रव्यलोकयत् ॥ हरिंदेवैस्तुयस्त्रिंशत्कोटिभिःपरिवेष्टितम् ॥ ९ ॥ स्वर्णसिंहासनंदिव्यंचामरानिलसेवितम् ॥ शचीप्रेमरसोत्फु
ल्लनयनाब्जसहस्रकम् ॥ १० ॥ दुर्वारणोथदेवेशंविलोक्यगुरुणासह ॥ प्रणनामात्मगर्वेणप्रहसन्नयनश्रियम् ॥११॥ निर्दिष्टमासनंभेजेदूतोजालंधरस्यसः ॥
कस्यत्वंकेनकार्येणप्राप्तःप्राहेतितंहरिः ॥ १२ ॥ दूतोजालंधरस्याहंसजगादपुरंदरम् ॥ सराजासर्वलोकानांतस्याज्ञांशृणुमन्मुखात् ॥ १३ ॥ पितृव्योम
मदुग्धाब्धिस्त्वयाकस्माद्विलोडितः ॥ मंदराद्रिविधानेनहृतंकोशंमहाधनम् ॥ १४ ॥ श्रीचंद्रामृतनागाश्वंतन्मणिंविद्रुमादिकम् ॥ देहिसर्वंतथास्वर्गंशी
घ्रंत्यजपुरंदर ॥ १५ ॥ सत्वंमद्वचनात्तूर्णंकुरुसर्वंयथोचितम् ॥ तंक्षमापयभूपालंयदिजीवितुमिच्छसि ॥ १६ ॥ अथप्रहस्यमघवाप्राहदुर्वारणंप्रति ॥
शृणुदूतसमासेनसिंधोर्मथनकारणम् ॥ १७ ॥ पुराहिमवतःसूनुर्मैनाकोनाममेरिपुः ॥ सकुक्षौविधृतस्तेनसागरेणजडेनच ॥ १८ ॥ दग्धंचराचरंयेनव
ह्निनाहयरूपिणा ॥ सचापिविधृतस्तेनसागरेणदुरात्मना ॥ १९ ॥ धर्मद्विषांदानवानामसौवैआश्रयःप्रभुः ॥ नित्यंदधिघृतंक्षीरंदानवेभ्यःप्रयच्छ
ति ॥ २० ॥ अतएवायमस्माभिःदुर्वारणविलोडितः ॥ दंडितश्चगतश्रीकोदेवैरथपुरातनैः ॥ २१ ॥ शृणुदूतसबंधेनममविप्रेणशोषितः ॥ कुंभोद्भवेन
किंचैपदुःसंगेनैवबाध्यते ॥ २२ ॥ सोपियुद्धार्थमस्माभिःसर्वसैन्येनसंवृतः ॥ आगमिष्यतिवैनाशंगमिष्यतितदैवहि ॥ २३ ॥ इतीरयित्वाविरराम वृ

त्रहासरित्पतेरात्मजदूतमुच्चकैः ॥ शशंसचागत्यसमुद्रसूनोर्देवेश्वरेणोक्तमशेषमादितः ॥२४॥ ॥ नारदउवाच ॥ महेंद्रवचनंश्रुत्वानिजदूतमुखेनच ॥ समुद्र
सूनुःसंक्रुद्धःसर्वसैन्यंसमाह्वयत्॥२५॥ रसातलस्थितादैत्याःयेचभूतलवासिनः ॥ आययुःसबलास्तत्रजालंधरमथाज्ञया॥२६॥प्रयाणप्रक्रमेसिंधुसूनोःसैन्य
स्यगर्जितैः ॥ स्फुटंतिनभसोराजन्पातालमखिलादिशः ॥२७॥ हयनागोष्ट्रवदनाबिडालमुखभीषणाः॥व्याघ्रसिंहाखुवदनाविद्युत्सदृशलोचनाः ॥२८॥ सर्प
केशामहादेहाःकेचित्खड्गतनूरुहाः ॥ अन्येचपरिधावंतिगर्जंतिजलदस्वनैः॥२९॥रथगजहयपत्तिसंकुलंसमरविनोदकदंबभासुरम् ॥अब्जशतसहस्रकोटिना
यकंबलमखिलंचतदाऽरराजराजन् ॥ ३० ॥ शतयोजनविस्तीर्णंविमानंहंसकोटिभिः ॥ युक्तंभूतिसहस्रौघंसर्ववस्तुप्रपूरितम् ॥ ३१ ॥ तद्विमानंसमा
रुह्यसद्योजालंधरोययौ ॥ मध्याह्नेमंदरंप्राप्तःप्रथमेह्निबलैःसह ॥ ३२ ॥ खंडितंशिबिकावाहैर्दलितंभूरिकुंजरैः ॥ द्वितीयेदिवसेमेरुंसंप्राप्तोबलसंयु
तः ॥ ३३ ॥ इलावृत्तेतुशिखरेतस्थौतत्कटकंमहत् ॥ अथदैत्याधिपैर्भग्नंखांडवंनंदनंवनम् ॥ ३४ ॥ शिखराणिविशीर्णानिमेरोर्दानवपुंगवैः ॥ संतानके
षुवृक्षेषुबद्धाहिंदोलमंचकान् ॥ ३५ ॥ सिद्धांगनाभिःसहितारेमिरेदैत्यपुंगवाः ॥ कुचकुंकुमतांबूलचंदनागरुभूषणैः ॥ ३६ ॥ केशपाशच्युतैःपुष्पैर्मेरोः
संपूरितानदी ॥ सुमेरोःपूर्वदिग्भागोगजैस्तस्यविघट्टितः ॥ ३७ ॥ दक्षिणंचरथैश्चैरुरुत्तरंपश्चिमंभटैः ॥ अथप्रस्थापयामासदैत्याञ्जालंधरोऽसुरः ॥
॥ ३८॥ महेंद्रशिखरंचान्येययुर्दुंदुभिनिःस्वनैः ॥ राजराजपुरींभंक्त्वायमस्यवरुणस्यच॥३९॥अन्येषांलोकपालानामाययुस्तेऽमरावतीम् ॥ अथोत्पाता
भवन्नाकेदिव्यभौमांतरिक्षगाः ॥ ४० ॥ रजःपपातबहुलंतमस्तोमोविजृंभते ॥ तदापपातकुलिशंकरादिंद्रस्यनिष्प्रभम् ॥ ४१ ॥ दृष्ट्वानिमित्तानिभयावहा
निनाकेमहेंद्रोगुरुमित्युवाच ॥ किंकुर्महेकंशरणंचयामस्तंपश्ययुद्धंसमुपस्थितंच ॥ ४२ ॥ ततोवाचस्पतिर्वाक्यमुवाचत्रिदशाधिपम् ॥ चरणौपाहि
शरणंविष्णोर्वैकुंठवासिनः ॥ ४३ ॥ इत्युक्तोगुरुणादेवैःसाकंवैकुंठमंदिरम् ॥ जगामाखंडलःशीघ्रंशरणंकैटभद्विषः ॥ ४४ ॥ शशंसवासुदेवायविजयो
द्वारपालकः ॥ जालंधरभयत्रस्ताःसर्वेदेवाःसमागताः ॥ ४५ ॥ ॥ श्रीरुवाच ॥ ॥ नवध्योसौममभ्रातादेवार्थेयुध्यतात्वया ॥ शापितोदेवमत्प्रीत्या
वधार्होनभविष्यति ॥ ४६ ॥ इतिश्रीवचनंश्रुत्वाविष्णुस्त्रैलोक्यपालकः ॥ अथारुरोहगरुडंपक्षक्षेपावृतांबरम् ॥ ४७ ॥ वैकुंठभवनात्तूर्णंनिर्गत
स्त्रिदशान्हरिः ॥ जालंधरभयत्रस्तान्गतकांतीनथैक्षत ॥ ४८ ॥ ददृशुस्तेसुराःसर्वेहरिंसांद्रघनोपमम् ॥ शार्ङ्गशंखगदापद्मविभूषितचतुर्भुजम् ॥ ४९ ॥
स्तोत्रंपठित्वापुरतःप्राहेंद्रःसरितांपतेः ॥ जालंधरेणात्मजेनभग्नंदेवत्रिविष्टपम् ॥५० ॥ तदिंद्रवचनंश्रुत्वाऽभयंदत्वादिवौकसाम् ॥ विजेतुमसुरंदेवैः

१ अत्राध्यायसमाप्तिर्बहुषु पुस्तकेषु ।

सहरेजेसुरांतकृत् ॥ ५१ ॥ अथानीतंमातलिनारथमारुह्यवासवः ॥ वासुदेवस्यपुरतःप्रययौविधृताशनिः ॥ ५२ ॥ वामतस्त्रिदशाःसर्वेसव्यतश्चस
माययौ ॥ स्वाहाप्रियोदक्षिणतःसचमेषंसमास्थितः ॥ ५३ ॥ आरुह्यैरावतंनागंजयंतःशक्रनंदनः ॥ उच्चैःश्रवसमिंद्रश्चउभौभगवतःपुरः ॥ ५४ ॥
धातार्यमाचमित्रश्ववरुणोंशोभगस्तथा ॥ इंद्रोविवस्वान्पूषाचपर्जन्योदशमःस्मृतः ॥ ५५ ॥ ततस्त्वष्टाततोविष्णूरेजेधन्योजघन्यजः ॥ इत्येते
द्वादशादित्याइंद्रस्यपुरतःस्थिताः ॥ ५६ ॥ वीरभद्रश्वशंभुश्वगिरिशश्चमहायशाः ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यःपिनाकीचापराजितः ॥ ५७ ॥ भुवनाधी
श्वरश्चैवकपालीचविशांपते ॥ स्थाणुर्भगश्चभगवान्रुद्राएकादशस्मृताः ॥ ५८ ॥ श्वसनःस्पर्शनोवायुरनिलोमारुतस्तथा ॥ प्राणापानौसजी
वौचमरुतोष्टौतदग्रतः ॥ ५९ ॥ विवस्वानपितन्मध्येययौद्वादशमूर्तिभिः ॥ धनदःशिबिकारूढःकिंनरेशोययौतदा ॥ ६० ॥ रुद्राश्ववृषभारूढामारुतोमृ
गवाहनः ॥ ययुःसैन्यस्यपुरतःत्रिशूलपरिघायुधाः ॥ ६१ ॥ गंधर्वाश्चारणायक्षाःपिशाचोरगगुह्यकाः ॥ सर्वसैन्यस्यपुरतःसर्वशस्त्रभृतोययुः ॥ ६२ ॥
पूर्वापरौतोयराशीसमाक्रांतौचसैनिकैः ॥ तस्मिन्ससारभूमिराड्वराहवपुषाहरिः ॥ ६३ ॥ स्वर्गादागत्यवेगेनदैत्यसैन्यजिघांसया ॥ सुमेरोरुत्तरोभागः
सुरसैन्येनसंवृतः ॥ ६४ ॥ सेनाभारोद्धुतकरस्तस्थौजालंधरस्यच ॥ आश्रित्यदक्षिणंभागंतूर्णकनकशृंगतः ॥ ६५ ॥ अहोरात्रेणविहितावर्षेतस्मि
न्निलावृते ॥ मेरुमंदरयोर्मध्येयुद्धभूमिःप्रतिष्ठिता ॥ ६६ ॥ तत्रात्मजयदांभूमिंकविप्रोक्तांमुदायुताः ॥ जग्मुस्तेदानवास्तूर्णंगुरुप्रोक्तांययुःसुराः ॥६७॥
रथप्रवीरैःपरितश्चसंप्लुवैर्गजैर्वनाकारमदप्रवाहिभिः ॥ अश्वैरनंतैर्गरुडाग्रगामिभिःपदातिभिःसारणभूर्भृताबभौ ॥ ६८ ॥ ततोवादित्रनिर्घोषःसेनयोरुभ
योरभूत् ॥ कोलाहलश्चवीराणामन्योन्यमभिगर्जताम् ॥ ६९ ॥ अथदानवदेवानांसंग्रामोभूद्भयावहः ॥ सर्वसैन्यस्यसंमर्दोयथात्रिभुवनक्षयः ॥ ७० ॥
भयक्रांतामहाश्रांताश्रुतिर्विलपतीमुहुः ॥ स्वरथाकाररहितंशरैःसंपूरितंतदा ॥ ७१ ॥ रोमांचिताबभौद्यौश्चरजोवस्त्रंविधुन्वती ॥ रौद्रैर्विहंगमारावैस्त्रा
सादाक्रंदतीवहि ॥ ७२ ॥ देवेंद्रेणतदाज्ञप्तामेघाःसंवर्तकादयः ॥ गजानुच्चैःसमारुह्यतेसुरान्युयुधुर्मृधे ॥ ७३ ॥ देवानामश्वारोहाश्चजातागंधर्वकिन्न
राः ॥ रथिनःसाध्यसिद्धाश्चगजिनोयक्षचारणाः ॥ ७४ ॥ पदातिनःकिंपुरुषाःपन्नगाःपवनाशनाः ॥ रोगाणामधिपोराजन्यक्ष्माचयमनायकः ॥ ७५ ॥
तत्रदानवरोगाणांसंग्रामोभूत्सुदारुणः ॥ पतितालुलुठुर्भूमौदैत्याःशूलज्वरामयैः ॥ ७६ ॥ दानवैर्निहतारोगाःपेतुःसमरमूर्द्धनि ॥ पलायांचक्रिरेकेचि ॥ ९ ॥
त्व्याधयोभूधरान्प्रति ॥ ७७ ॥ औषध्यस्तत्रसहजाविशल्यकरणीमुखाः ॥ ताभिर्विशल्याःसैन्येषुयुयुधुर्यमकिंकराः ॥ ७८ ॥ दानवैर्निहताः
सर्वेशरमुद्गरपट्टिशैः ॥ पदातयःपत्तिगणैःखड्गैस्तीक्ष्णैःपरश्वधैः ॥ ७९ ॥ कोटिशोजघ्नुरन्योन्यंरुधिरारुणविग्रहाः ॥ अश्वचाराहयैस्तूर्णैश्चिक्षिपुर्गगने

तदा ॥ ८० ॥संश्लिष्यजघ्नुरन्योन्यंरुधिरारुणविग्रहाः ॥ समूहोरथिनांभीमोरथौघैश्छादयमेदिनीम् ॥ ८१ ॥ विव्यधुर्निशितैर्बाणैर्धनुर्मुक्तैर्महारथा
न् ॥ मदक्षीणकपोलांगाःकरैर्बद्धाकरान्दृढम् ॥ ८२ ॥ गजान्प्रतिगजाःक्रुद्धाःपातयंतिमहीतले ॥ कोपिदैत्योरथंदोर्भ्यामुत्क्षिप्योत्थायखंययौ ॥ ८३ ॥
अश्वचारान्हयान्नागान्पातयामासभूतले ॥ स्कंधेगृहीत्वातरसाययौजालंधरंप्रति॥८४॥ कक्षयोर्वैगजौगृह्यतृतीयंजठरोपरि॥चतुर्थंमस्तकेगृह्यरणेधावतिक
श्चन॥८५॥ उत्पाट्यकोशतःखड्गंविधूयविमलांबरम्॥ययौसहस्रशोदेवान्पातयित्वारणेसुरः॥८६॥काचित्पीनस्तनीतन्वीखेचरीरतिलंपटा ॥ आगत्यगग
नात्तूर्णंनिन्येदैत्यंरणांगणात् ॥८७॥ चुचुंबसातद्वदनंतीक्ष्णनाराचकीलितम्॥देवसैन्यंततोबद्ध्वाकालनेमिर्ननर्त्तह ॥ ८८ ॥ ततोजनार्दनःक्रुद्धोनिर्ययौका
लनेमिनम् ॥ यमोदुर्वारणंवीरंस्वर्भानुश्चंद्रभास्करौ ॥८९॥ केतुंवैश्वानरोदेवोययौशुक्रंबृहस्पतिः ॥ आश्विनौसंयतौतत्रदैत्यमंगारपर्णकम्॥९०॥संह्रादंश
क्रपुत्रश्चनिर्ह्रादंधनदोययौ ॥ निशुंभश्चावृतोरुद्रैःशुंभोवसुभिराहवे ॥ ९१ ॥ मेघाकारंस्थितंजंभंविश्वेदेवाःसमाययौ ॥ वायवोवज्ररोमाणमथमृत्युर्मयंय
यौ ॥९२॥नमुचिंवासवोव्यग्रंशक्तिहस्तोभ्यधावत ॥ अन्यैरपिसुरैर्दैत्याःस्वस्ववीर्यसमैर्वृताः ॥ ९३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामु
त्तरखंडेयुधिष्ठिरनारदसंवादेदेवदानवयुद्धंनामपंचमोध्यायः॥५॥ ॥छ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंद्वंद्वेषुयुद्धेषुसंप्रवृत्तेष्वनेकशः॥जघानाथहरिःक्रुद्धोगदयाका
लनेमिनम् ॥ १ ॥ विहायमूर्च्छांसंचिंत्यविष्णुर्बाणैर्जघानसः ॥ ततःक्रुद्धेनहरिणासक्षितौपातितोव्यसुः ॥ २ ॥ राजन्जघानसंचिंत्यराहुंखड्गेनचंद्रमाः ॥
राहुस्तुतंपरित्यज्यतदासूर्यमधावत ॥३॥ सहस्रांशुंरणेजित्वाराहुश्चंद्रमधावत ॥ जघानतंचखड्गेनसमरेरजनीपतिः ॥ ४ ॥ सैंहिकेयांगकाठिन्यात्खड्गंचूर्ण
मभूत्तदा ॥ जघानमुष्टिनागाढंकठिनेनविधुंतुदः ॥ ५ ॥ चंद्रमुत्थाप्यतंकंठेधृत्वावेगान्महामृधे[3] ॥ गिलित्वाराहुणाचंद्रोप्युद्गीर्णश्चततःपुनः ॥ ६ ॥ मृगं
स्वचिह्नमुरसिनिधायविससर्जह ॥ सउच्चैःश्रवसंगृह्यहयरत्नंविधुंतुदः ॥ ७ ॥ जालंधरांतिकंनीत्वाभक्त्यातस्मैन्यवेदयत् ॥ दुर्वारणोरणेक्रुद्धस्तंयमंगदया
हनत् ॥ ८ ॥ निशितैर्मार्गणैर्भिन्नःशक्रपुत्रेणचाहवे ॥ धृत्वाजयंतंसंह्रादःपरिघाघातमूर्च्छितम् ॥ ९ ॥ ऐरावतंसमारुह्यययौजालंधरंप्रति ॥ हतवांश्चैव
गदयानिह्रादंधनदोरणे ॥ १० ॥ रुद्रास्त्रिशूलनिर्घातैर्निशुंभंजघ्नुरोजसा ॥ निशुंभोबाणजालैश्चपीडयामासतानाति ॥ ११ ॥ शुंभासुरोदेवगणान्पूरयामा
समार्गणैः ॥ मृत्युंमायामयमयोबद्ध्वापाशैर्निनायतम् ॥ १२ ॥ ददौजालंधरायासौपौलोम्नेसोपिसिंधवे ॥ अब्धिनाचमुखेक्षिप्तोलोकोजीवतुनिर्भयः॥१३॥
बद्ध्वाचनमुचिंपाशैर्वासवोपिरसातलम् ॥ निन्येविश्वस्यहंतारंअथजालंधरोययौ ॥ १४ ॥ अथेंद्रबलयोर्युद्धमभूद्राजन्सुदारुणम् ॥ बलांगरोचिषोभांतिदि

१ पर्वकम् इ० । पूर्णकम्-इ० । पूर्वकम् इ० च पाठान्तरम् । २ जृंभमितिपाठान्तरम् । ३ चंद्रंमूर्छापरिक्लिष्टमित्यपिपाठोऽन्यत्र ।

शोदशरवेरिव ॥ १४ ॥ सर्वाण्यस्त्राणिशक्रस्यशीर्णान्यंगेबलस्यच ॥ बलीयसाबलेनेंद्रोमुद्गरेणहतोहृदि ॥ १५ ॥ ननादेंद्रस्ततोभीमंतच्छ्रुत्वासबलोह
सत् ॥ हसतस्तस्यानिश्चेरुर्मुखतोमौक्तिकानिच ॥ १६ ॥ तस्यांगस्याभिलाषेणनयुद्धमकरोत्तदा ॥ तुष्टाववासवोत्यर्थंतंबलंबलसागरम् ॥ १७ ॥ वरंवृ
णुसुरश्रेष्ठेत्युक्तःप्राहबलंप्रति ॥ यदितुष्टोसिदैत्येशस्त्वंवपुर्दातुमर्हसि ॥ १८ ॥ तदिंद्रवचनंश्रुत्वाभित्त्वाशस्त्रैर्गृहाणमाम् ॥ इत्युवाचबलंसोपिकिमदेयं
महात्मनाम् ॥ १९ ॥ (गौरिवश्रोत्रहीनस्यलोलाक्षीवाविचक्षुषः ॥ परेषुपुष्पमालेवश्रीःकदर्यस्यनिष्फला ॥१॥ महात्मानोनगृह्णंतिहिंसमानान्रिपूनपि ॥
सपत्नीःप्रापयंत्यब्धिंसिंधवोनगनिम्नगाः ॥ २ ॥ सुजनोनयातिविकृतिंपरहितनिरतोविनाशकालेपि ॥ छिन्नोपिचंदनतरुःसुरभयतिमुखंकुठारस्य ॥ ३ ॥
देवंपरंविनश्यतितनुरापिनश्रीर्निवेदितासत्सु॥अवशिष्यतेहिमांशोःसैवकलाशिरसियाशंभोः॥ ४ ॥ तेसाधवोभुवनमंडलमौलिभूतायेसाधुतामनुपकारिषु
दर्शयंति॥आत्मप्रयोजनवशात्कृतछिन्नदेहाःपूर्वोपकारिषुखलोपिहितानुरक्तः॥५॥) तथेत्युक्त्वासहस्राक्षोमुद्गरेणाहनद्बलम् ॥नबिभेदतदादेहःशक्रश्चिताम
वापह ॥ २० ॥ सस्मारितोमातलिनावज्रेणांगंजघानतत् ॥ तेनवज्रप्रहारेणबलांगंतद्व्यशीर्यत ॥२१॥ बलांगस्यैकभागस्तुपपातकनकाचले ॥तुहिनाद्रौ
द्वितीयस्तुतृतीयोगोनगेपतत् ॥२२॥ चतुर्थोदेवनद्यांचपंचमोमंदरेतथा ॥ वज्राकरेपपातांशःषष्ठश्चविजयांगजः ॥२३॥ तस्यजातिविशुद्धस्यपरिशुद्धेन
कर्मणा॥कायस्यावयवाःसर्वेरत्नबीजत्वमागताः ॥२४॥ वज्रादस्थिकणाःकीर्णाःषट्कोणामणयोभवन्॥अक्षिभ्यामिन्द्रनीलावैमाणिक्यंश्रुतिसंभवम्॥२५॥
क्षतजात्पद्मरागाःस्युःमेदसोमरकतास्तथा ॥ प्रवालानिचजिह्वातोदंतामुक्तास्तथाभवन् ॥२६॥ मज्जोद्भवंमरकतंगारुत्मतमभून्नसा ॥ कांस्यंपुरीपंरजतंवीर्यं
ताम्रंचमूत्रजम् ॥२७॥अंगस्योद्वर्तनाज्जातंपित्तलंब्रह्मवीतिकाः ॥ नादाद्वैदूर्यमुत्पन्नंरत्नंचारुतरंतथा॥२८॥नखेभ्यःकनकोत्पत्तीरुधिराच्चरसोद्भवः ॥मेदसः
स्फटिकंजातंप्रवालंमांससंभवम् ॥२९॥ बलदेहोद्भवान्यासन्रत्नानिपृथिवीतले ॥ पुण्योपचयसंपत्त्याभोक्ष्यंतेविमलैर्जनैः॥३०॥ अत्रांतरेहतंश्रुत्वाबलंमघ
वतामृधे ॥ प्रभावतीनामराज्ञीययौतच्चरणांतिकम् ॥ ३१ ॥ विललापपतिंदृष्ट्वाविकीर्णावयवंरणे ॥ प्रभावत्यश्रुपूर्णाक्षीमुक्तकेशीघनस्तनी ॥ ३२ ॥ हाना
थबलविक्रांतकांतदेहजगत्प्रिय ॥ मांत्वंविहायकिंचात्रकैवल्यंगतवानसि ॥ ३३ ॥ जराकुष्ठादिभिर्व्याप्तंबुद्ध्वादेहंत्यजंतिन ॥ देहिनोन्येपरंकांतंत्वयादेहोवृ
थोज्झितः ॥ ३४॥ तवदेहेनदिव्येनहारकंभूष्यतेप्रिय ॥ रणोत्सुकेनभवतायावेणीग्रथितामम ॥ ३५ ॥ तामुद्ग्रथयवैधव्यदुःखार्त्तायाःस्वयंप्रिय ॥ एवंवि
लपतींवीक्ष्यबलराज्ञींसमुद्रजः ॥ दुःखितःशुक्रमित्याहबलंजीवयभार्गव ॥ ३६ ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ इच्छयामरणंप्राप्तंतंकथंजीवयाम्यहम् ॥ तथा

१ इमे श्लोका ( ) एतच्चिह्नान्तर्गता बहुषु पुस्तकेषु न दृश्यन्ते ।

पिमंत्रसामर्थ्याद्वाचमुच्चारयिष्यति ॥ ३७॥ ॥जालंधरउवाच ॥ ॥ बलस्यरूपवचनंश्रोतुमिच्छामिभार्गव ॥ जालंधरेणैवमुक्तःक्षणंध्यानपरोभवत्॥३८॥
अथोदतिष्ठद्वदनात्स्वनःश्रोत्रमनोरमः ॥ प्रभावतींप्रातिव्यक्तंवाद्यभांडादिवोत्थितः ॥ ३९ ॥ प्रभावतिस्वदेहंत्वंममांगेषुलयंनय ॥ इतितस्यवचः
श्रुत्वानदीजाताप्रभावती ॥४०॥ बलाङ्गेष्वेवलीनासासुमेरोःपूर्ववाहिनी ॥ यस्यास्तोयेनसंजातारत्नानांकांतिरुत्तमा ॥४१॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपं
चाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेजालंधरोपाख्यानेबलदैत्यस्वर्गारोहणंनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोजालंधरःक्रुद्धःप्रा
हतंदैत्यसूदनम् ॥ कपटेनबलंहत्वाक्वयास्यसिबलाधम ॥ १ ॥ इत्युक्त्वातंशतमखंसिंधुसूनुःप्रतापवान् ॥ ससूताश्वध्वजरथंछादयामासमार्गणैः ॥ २ ॥
पपातमूर्च्छितःशक्रोरथोपरिशरैःक्षतः ॥ दृष्ट्वातंपतितंशक्रंजगर्जार्णवनंदनः ॥ ३ ॥ मूर्च्छांत्यक्त्वामुमोचेंद्रोवज्रंजालंधरंप्रति ॥ तदाद्रिदलनंहस्ते
गृहीत्वासिंधुसंभवः ॥ ४ ॥ वज्रंकक्षापुटेधृत्वारथादुत्तीर्यसत्वरम् ॥ अभ्यधावतदैत्येंद्रोदेवेंद्रंधर्तुमाहवे ॥ ५ ॥ ततोदुद्रावमघवारथंत्यक्त्वाहरिंस्म
रन् ॥ रथमिंद्रस्यमदवानारुह्यार्णवनंदनः ॥ ६ ॥ यंतारंमातलिंकृत्वाययौप्राप्तमनोरथः ॥ रथमिंद्रस्यतरसायत्रयत्रययौबले ॥ ७ ॥ जालंधरोमहा
बाहुःस्वयंचांबुधरोयथा ॥ ततःसकोपात्पुरुषोत्तमःस्वयंखड्गंसमुद्यम्यचनंदकंरणे ॥ ८ ॥ संप्रेरयित्वागरुडंमनोजवंजघानकोपेनचदैत्यवाहिनीम् ॥
रथान्हयान्कुंजरपत्तिसंघान्सपातयामासबलात्सहस्रशः ॥ ९ ॥ जनार्दनःकश्यपसूनुसंवृतश्चकारसंख्येचरितंभयावहम् ॥ केशास्थिमज्जारुधिरौघवा
हिनींपिशाचवेतालविहंगसेविताम् ॥ १० ॥ करोरुजंघायुधशस्त्रपूरितांसुदुस्तरांव्याघ्रगजेंद्रसेविताम् ॥ रक्तांत्रहारांगदभूषितांतांविघूर्णनेत्रोत्सवकांतिवा
ससम् ॥ ११ ॥ विष्णुनानिहितंसैन्यंदृष्ट्वादानवपुंगवाः ॥ जालंधराज्ञयासर्वेरुरुधुःपरितोहरिम् ॥ १२ ॥ दैत्यास्तेतत्रबाणौघान्वर्षमाणायथां
बुदाः ॥ यथाद्विरेफाःकमलंपर्वतंजलदाइव ॥ १३ ॥ चूतंयथापक्षिगणागगनंधूपसंचयः ॥ नदृश्योभूत्तदाविष्णुर्नताक्ष्योरणसंकटे ॥ १४ ॥
सर्वेतेरथमारूढासर्वशस्त्रैर्महासुराः ॥ वैकुंठाधिपतिंजघ्नुर्गर्जंतोभीमनिस्वनैः॥१५॥ तान्सर्वान्भीमरूपेणदैत्यारिःकुपितस्तदा ॥ रणेनिपातयामासवायुः
पर्णचयंयथा ॥ १६ ॥ शैलरोमाततोविष्णुंदैत्यःकोपादधावत ॥ हरेरपिशरास्तस्यशरीरेशीर्णतांगताः ॥ १७ ॥ शैलरोमाचदैत्यारिशरीरंचाहनच्छरैः ॥
हरिःखड्गंविनिर्धूयशिरस्तस्यजहारह ॥ १८ ॥ छिन्नेशिरसिदैत्यस्यकबंधोविक्रमन्रणे ॥ शैलरोमाभुजाभ्यांचताक्ष्यंजग्राहपक्षयोः ॥ १९ ॥ शिरश्चोत्प
त्यतरसाविलग्नंस्कंधयोर्दृढम् ॥ ततस्तत्रास्ययुद्धेनहृषीकेशोपिविस्मितः ॥ २० ॥ शिरःसंलग्नमालोक्यगरुडोन्यपतद्भुवि ॥ पुनश्चोत्पत्यवेगेनशिरःस्था

१ विकासवदनः पिशुनः प्रफुल्लनयनो यदा भवति ॥ मन्ये तदास्यजातं सदासि क्रमतः फलं तूर्णम् इ० । तृतीयश्लोकाग्रे दृश्यते

नंसमाश्रयत् ॥ २१ ॥ शैलरोमाततोविष्णुंजहारगरुडाद्बली ॥ हरिर्जंघेतलेनाशुगतायुश्चापतद्भुवि ॥ २२ ॥ ततोजालंधरःसूतंखड्गरोमाणमब्रवीत् ॥
संप्रेषयरथंतत्रयत्रदेवोजनार्दनः ॥ २३ ॥ जालंधरस्यवचनात्खड्गरोमानयद्रथम् ॥ दृष्ट्वातंपुरतोविष्णुमुवाचार्णवनंदनः ॥ २४ ॥ निःशंकंजहिमांविष्णो
नाहंत्वाहन्मिमाधव ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २५ ॥ नारायणःप्राणहरैःशरैरेनमपूरयत् ॥ विष्णुनाचविभिन्नांगोर्णवसूनुःप्रतापवा
न् ॥ २६ ॥ हरिंसंपूरयामासमार्गणौघैर्निरंतरम् ॥ अस्यबाणशतैर्भिन्नोगरुडोमूर्च्छितोपतत् ॥२७॥ गरुडंपतितंदृष्ट्वासिंधुसूनोःशरैर्भुवि ॥ रथंसंस्मारया
मासवैकुंठस्थंजनार्दनः ॥ २८ ॥ सरथस्तस्यसंप्राप्तःसूतहीनोहयैर्वृतः ॥ अश्वैर्युतंरथंदृष्ट्वाविस्मितोभगवान्रणे ॥ २९ ॥ संबोधयित्वागरुडंसारथ्येसम
योजयत् ॥ सधृत्वामुकुटंमूर्ध्निकौस्तुभंहृदयेमणिम् ॥ ३० ॥ पुरुषार्थान्हयान्कृत्वाययौजालंधरंहरिः ॥ मेदिनींरथचक्रेणदारयंश्चसुरैःसह ॥ ३१ ॥
जघानतरसाबाणैर्दानवानांचवाहिनीम् ॥ देवराजेनसंदिष्टोवीतिहोत्रोरणांगणे ॥ ३२ ॥ ददाहदानवानीकंसमीरणसमन्वितम् ॥ तदाहतंभगवतादैत्यसैन्यं
सुरैःसह ॥ ३३ ॥ जालंधरःस्वल्पशेषंदध्यौदृष्ट्वाबलंस्वकम् ॥ अथाहभार्गवंराजामत्सैन्यंनिहतंसुरैः ॥ ३४ ॥ त्वयितिष्ठतिमंत्रज्ञेविख्यातोविद्ययाभवा
न् ॥ किंतयाविद्ययाब्रह्मन्क्षत्रेणाथबलेनच ॥ ३५ ॥ यानरक्षतिरोगार्तान्युद्धक्लेशरणागतान् ॥ जालंधरवचःश्रुत्वाभार्गवस्तमभाषत ॥ ३६ ॥ पश्यरा
जन्ममबलंब्राह्मणस्यरणांगणे ॥ इत्युक्त्वावारिणास्पृष्ट्वाहुंकारेणप्रबोधिताः ॥ ३७ ॥ उत्थापितास्तेकविनाशरौघैःप्राणहारकैः ॥ देवाहतारणेपेतुःसमंता
त्सिंधुसूनुना ॥ ३८ ॥ बाणैर्जर्जरदेहास्तेधृतप्राणानराधिप ॥ नमृतास्त्वमरत्वाच्चबाणैर्भिन्नाश्चसत्तम ॥ ३९ ॥ ततोनारायणोदेवोबृहस्पतिमभाषत ॥
धिग्बलंदेवतगुरोयोनजीवयसेसुरान् ॥ ४० ॥ धिषणस्तुजगन्नाथमुवाचत्वरितंतदा ॥ ओषधीभिरहंस्वामिन्जीवयिष्यामिनिर्जरान् ॥ ४१ ॥ इत्यु
क्त्वाधिषणःसोपिययौक्षीरार्णवस्थितम् ॥ द्रोणमद्रिंतदागत्वासुखंगृह्यौषधीःस्वयम् ॥४२॥ गुरुस्तासांचयोगेनजीवयामासनिर्जरान् ॥ उत्थितास्तेततोदे
वाजघ्नुर्दानववाहिनीम् ॥४३॥ देवान्समुत्थितान्दृष्ट्वाबभाषेसिंधुजःकविम् ॥ विनात्वद्विद्ययाकाव्यकथमेतेसमुत्थिताः ॥४४॥ इतिदैत्योक्तमाकर्ण्यशुक्रः
प्राहार्णवात्मजम् ॥ क्षीरसागरमध्यस्थोद्रोणोनाममहागिरिः ॥ ४५ ॥ औषध्यस्तत्रतिष्ठंतिजीवयंतिचयामृतान् ॥ तत्रगत्वासुराचार्योगृहीत्वौषधिसंच
यम् ॥ ४६ ॥ रणेविनिहतान्देवानुत्थापयतिमंत्रतः ॥ भार्गवोक्तमथाकर्ण्यसैन्यभारंमहाबलः ॥ ४७ ॥ शुंभेनिक्षिप्यतरसाययौजालंधरोर्णवम् ॥
अथप्रविष्टःक्षीराब्धौवेश्मदिव्यंमहाप्रभम् ॥ ४८ ॥ प्रविश्यतत्रक्षीराब्धेःक्रीडास्थानंददर्शसः ॥ नोष्णोनशीतलोवायुर्नतमोयत्रदृश्यते ॥ ४९ ॥
यत्रगायंतिनृत्यंतिक्रीडंतिचवरस्त्रियः ॥ सुपीनस्तनभाराढ्याःकृशोदर्यःसुदंतिकाः ॥ ५० ॥ नेत्रविभ्रमविक्षेपैर्नितंबपरिवर्त्तनैः ॥ अंगैःसंमोहनैरम्यै

र्बाहुवल्लीविचालनैः ॥ ५१ ॥ पादविन्यासरणितैर्मधुरैर्वचनस्तवैः ॥ सौगंध्यसौख्यदैर्वासैर्नेत्रभ्रमरहुंकृतैः ॥ ५२ ॥ चामरांदोललीलाभिःस्र
ग्भिःस्मितविलोकितैः ॥ सेवांचक्रुर्विलासिन्यस्तत्रगत्वोदधेःसुतः ॥ ५३ ॥ क्रीडंतंतत्रदुग्धाब्धिसंवीक्ष्यसमरोत्सुकः ॥ अथाहप्रणिपत्यासौक्षीरा
ब्धितातहंसिमाम् ॥ द्रोणाचलौषधीर्व्याजादंबुभिःप्लावयस्वतः ॥ ५४ ॥ ॥ क्षीरसागरउवाच ॥ ॥ तंप्राप्तंशरणंपुत्रप्लावयाम्यूर्मिभिःकथम् ॥ मुनीं
द्रास्तंनशंसंतियस्त्यजेच्छरणागतम् ॥ ५५ ॥ पितृव्यवचनंश्रुत्वासंक्रोधात्संततंगिरिम् ॥ तलप्रहरणेनैवताडयामासदैत्यराट् ॥ ५६ ॥ ततो
द्रोणगिरीराजन्भीतोजालंधराद्भृशम् ॥ अथाजगामरूपेणप्राहजालंधरंप्रति ॥ ५७ ॥ तवाहमभवंदासोरक्षमांशरणागतम् ॥ रसातलंमहाबाहोयास्या
मितवशासनात् ॥ ५८ ॥ यावत्त्वंकुरुषेराज्यंतावत्स्थास्याम्यहंप्रभो ॥ ओषधीनांविरावेणसिद्धानांरोदनेनच ॥ ५९ ॥ रसातलंजगामाद्रिःसिंधुसूनोः
प्रपश्यतः ॥ ततोजालंधरोवीरआजगाममहारणम् ॥ ६० ॥ पूर्वकल्पितमारुह्यरथस्थंकेशवंययौ ॥ रथस्थंमाधवंदृष्ट्वाजहासोच्चैर्नदीसुतः ॥ ६१ ॥
तावत्त्वंतिष्ठशकटेयावद्धन्यामरीनहम् ॥ एवमुक्त्वाजवानाशुशरैस्तांदेववाहिनीम् ॥ ६२ ॥ बाणैर्विदारितादेवास्त्राहीत्यूचुर्बृहस्पतिम् ॥ ततो
बृहपतिःशीघ्रमगमत्क्षीरसागरम् ॥ ६३ ॥ अदृष्ट्वातंततोद्रोणमभूच्चिन्तापरोनृप ॥ अथागत्यरणंतूर्णममरान्प्राहगीष्पतिः ॥६४॥ पलायध्वंसुराःसर्वेद्रोणा
द्रिःक्षयमागतः ॥ एवमुक्तवतस्तस्यगुरोश्चिच्छेदसिंधुजः ॥ ६५ ॥ यज्ञोपवीतंकेशांश्चबाणैस्तीक्ष्णैर्हसन्सुरान् ॥ ततोदुद्राववेगेनगुरुःप्राणभया
र्दितः ॥ ६६ ॥ देवाःसर्वेरणंहित्वापलायांचक्रिरेनृप ॥ एवंविद्राव्यदेवान्वैजनार्दनमधावत ॥ ६७ ॥ हृषीकेशोपिदैत्येशमन्वधावद्रणोत्सुकः ॥ ततो
युद्धमभूद्घोरंविष्णोर्जालंधरस्यच ॥ ६८ ॥ दुर्द्धर्षणोबाणजालैःप्लावयामासकेशवम् ॥ तान्बाणान्खंडशःकृत्वापूरयित्वाशरैर्महान् ॥ ६९ ॥ वासुदे
वोसुरंबाणैर्जालंधरमपीडयत् ॥ जालंधरोरथंत्यक्त्वाशरपीडितविग्रहः ॥ ७० ॥ विष्णुंविजेतुंदुद्रावसंयतिस्थमथद्रुतम् ॥ तमायांतंरणेदृष्ट्वाहरिर्विव्या
धसायकैः ॥ ७१ ॥ बाणानंगेसहद्विष्णोःप्राप्तोसौरथसंनिधौ ॥ हस्तेनैकेनगरुडंद्वितीयेनरथंहरेः ॥ ७२ ॥ भ्रामयित्वांबरेशश्वत्श्वेतद्वीपेन्यपातयत् ॥
जालंधरकरक्षिप्तोगरुडोपिपपातह ॥ ७३ ॥ क्रौंचद्वीपेसतत्रैवविश्राममकरोच्चिरम् ॥ अच्युतःप्रच्युतस्तस्माद्भ्रमतोरथमंडलात् ॥ ७४ ॥
रणमागत्यदैत्येशंतिष्ठतिष्ठेत्यभाषत ॥ दृष्ट्वातमागतंभूयःकेशवंसमरप्रियः ॥ ७५ ॥ पूरयन्मार्गणैर्भूमिंजगर्जार्णवनंदनः ॥ ७६ ॥ विव्याधदैत्यं
हरिराशुशक्त्याहृदिस्फुरंत्यासततःपपात ॥ सूतोनयत्तंसमरान्निवासंतंप्राहरेकेनकृतोस्म्यलज्जः ॥ ७७ ॥ दैत्यारिजालंधरयोर्महत्तदाबभूवयुद्धं

१ झांकृतैः । इ० पा० ।

धरणीतलस्थयोः ॥ प्रेम्णाश्रियस्तंनजघानदानवंस्वयंहरिस्तस्यशरैःपपात ॥ ७८ ॥ ततोनिरीक्ष्यगोविंदंपतितंधरणीतले ॥ प्रगृह्याण
वजोदैत्यआरुरोहनिजंरथम् ॥ ततस्तमिंदिराप्राप्तारुदंतीविष्णुवल्लभा ॥ ७९ ॥ संस्थिताकमलातत्रपतिंकमललोचनम् ॥ पतितंतुपतिंवीक्ष्यल
क्ष्मीःप्राहार्णवात्मजम् ॥ ८० ॥ शृणुष्ववचनंभ्रातर्जितोविष्णुर्धृतस्त्वया ॥ भगिन्यानचवैधव्यंदातुंयुक्तंमहाबल ॥ ८१ ॥ श्रुत्वातुवचनंतस्यामुमो
चजगतःपतिम् ॥ जालंधरोमहाबाहुःस्वस्रेभक्त्याननामच ॥ ८२ ॥ ववंदेचरणौविष्णोःस्वसुःस्नेहात्तदांजसा ॥ विष्णुर्जालंधरंप्राहतुष्टोस्मितवक
र्मणा ॥ वरंवरयदैत्येशकिंप्रयच्छामितेवरम् ॥ ८३ ॥ ॥ जालंधरउवाच ॥ ॥ यदित्वंममतुष्टोसिशौर्येणानेनकेशव ॥ स्थातव्यंमत्पितुःस्थाने
त्वयाकमलयासह ॥ ८४ ॥ तथेत्युक्त्वाचसंस्मृत्यगरुडंधरणीधरः ॥ आरुह्यचजगन्नाथःक्षीराब्धिंप्रिययासह ॥ ८५ ॥ तदाप्रभृतिकृष्णस्यवासःश्वशु
रमंदिरे ॥ अब्धौवसतिदेवेशोलक्ष्म्याःप्रियचिकीर्षया ॥ ८६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा०युधिष्ठिरनारदसंवादेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥
॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ देवान्विद्राव्यसमरेविष्णुंस्थाप्यात्ममंदिरे ॥ जालंधरेणाब्धिजेनयत्कृतंब्रूहिनारद ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
शुंभादीनांतुवीराणांदत्त्वादानंप्रसादजम् ॥ जालंधरोजगामाथस्वर्गंप्राप्यावलोकयत् ॥ २ ॥ हिरण्यवर्षेणजनान्[1]भूषयंतंदिनेदिने ॥ फलंतितरवोजस्रंवा
जिमेधक्रतोःफलम् ॥ ३ ॥ गजवस्त्रसुवर्णानिधेनुकन्यातिलानिच ॥ पुष्पकर्पूरतांबूलकस्तूरीकुंकुमानिच ॥ ४ ॥ येयच्छंतिमहात्मानस्तेपश्यंत्यमरा
वतीम् ॥ वर्षासुगृहदानेनाशिशिरेग्निप्रदानतः ॥ ५ ॥ वादित्राणिचसर्वाणिवादयंतिशिवालये ॥ प्रपांकुर्वंतियेचैत्रेदध्योदनसमन्विताम् ॥ ६ ॥ यत्रहिंदो
लपर्यंकंस्वयमांदोलयंतिच ॥ सारिकाशुकहंसाश्चभ्रमद्भ्रमरकोकिलाः ॥ ७ ॥ कुर्वंतोदूतकार्याणियच्छंतेप्रियसंगमम् ॥ रंभायत्रपुरेराममेनकाचातिलो
त्तमा ॥ ८ ॥ सुषमासुंदरीयत्रघृताचीपुंजिकस्थली ॥ सुकेशीसुमुखीरामामंजुघोषाचमालिनी ॥ ९ ॥ मृगोद्भवाचसुखदाधनदंष्ट्रातिलप्रभा ॥
वाजिमेधफलग्राहाराजसूयफलंतियाः ॥ १० ॥ कोटिशोयत्रनिःष्पापाःक्रीडंत्यप्सरसोनृप ॥ एवंभूरिसुखेस्वर्गेस्थापयामाससिंधुजः ॥ ११ ॥ शुंभंप्राण
समंदैत्यंनिशुंभंयुवराजके ॥ स्वयंजालंधरेपीठेस्वर्गादागत्यसिंधुराट् ॥ वर्षार्बुदद्वयंराज्यंचकारात्मबलेनच ॥ १२ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ युयुधेसु
रसंग्रामेससुरैरपराजितः ॥ १३ ॥ ततःकिमकरोद्राजासिंधुसूनुःप्रतापवान् ॥ तन्ममाचक्ष्वदेवर्षेश्रोतुकामस्यविस्तरात् ॥ १४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
शृणुराजन्यथातथ्यंकृतसागरसूनुना ॥ सदेवान्समरेजित्वाराज्यंचक्रेह्यकंटकम् ॥ १५ ॥ गंधर्वाश्चित्रसेनाद्याःसेवंतेचासुरेश्वरम् ॥ यज्ञभागां

१ भूषयंति-इ० पा०।

श्रयोभुंक्तेसर्वेषामसुरेश्वरः ॥ १६ ॥ क्षीरसागरतोदेवैर्हृतंरत्नादिकंचयत् ॥ तत्सर्वंचतथान्यच्चनिर्जित्यहृतवान्बली ॥ १७ ॥ समुद्रतनये
राज्यंभुवोराजन्प्रशासति ॥ नकश्चिन्म्रियतेमर्त्योनरकंकोपिनव्रजेत् ॥ १८ ॥ नकलिःप्रणयादन्योनभोगादपरःक्षयः ॥ नवंध्यादुर्भगानारीनालं
कारैर्विवर्जिता ॥ १९ ॥ कुरूपादुर्गतादुष्टाऽयशस्यानचदृश्यते ॥ नतत्रविधवानारीनकश्चिन्निर्द्धनोजनः ॥ २० ॥ दातारःसंतिसर्वत्रनप्रति
ग्राहिणःक्वचित् ॥ पुण्याजनाःप्रयच्छंतिद्विजेभ्योह्यात्मनोधनम् ॥ २१ ॥ रूपयौवनशालिन्यःसीमंतिन्योगृहेगृहे ॥ गोक्षीरंदधिसर्पिश्चयत्रानिर्जरसो
जनाः ॥ २२ ॥ मंगलंतत्रसर्वेषांनक्वचिद्बंधबंधनम् ॥ शरेणनचहिंसास्तिनकश्चित्केनबाध्यते ॥ २३ ॥ ऋणंनदृश्यतेराजन्धनिनःसंतिसर्वतः ॥ संतुष्टाः
सर्वसस्याढ्याःप्रजाःसर्वत्रपार्थिव ॥ २४ ॥ केलीक्षुदंडप्रभवश्चदुग्धरसोतिसुस्वादुतरोगृहेनृणाम् ॥ शुश्रावनारीनरयोर्हितंवचोनचापहर्ताध्वनिगच्छतां
सदा ॥ २५ ॥ पतंत्यखंडानभसोयतस्ततोधाराश्चकर्मारविमिश्रसर्पिषः ॥ संमिश्रिताःशर्करयापरिश्रुताःसमुद्रसूनोःस्मरणान्मुखेनृणाम् ॥ २६ ॥
॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाश० युधिष्ठिरनारदजालंधरसौराज्यवर्णनंनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ इंद्रादिभिस्त
दादेवैःकिंकृतंद्विजसत्तम ॥ जालंधरेणविजितैःस्वर्गराज्येहृतेसति ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथत्यक्त्वादिवंदेवाःप्रापुस्तेदुर्दशांचिरम् ॥ नपीयूषं
नैवयज्ञाःययुःस्थानंस्वयंभुवः ॥ २ ॥ ददृशुर्ब्राह्मभुवनेब्रह्माणंपरमेष्ठिनम् ॥ प्राणायामेनयुंजानंमनःस्वंपरमात्मनि ॥ ३ ॥ तेतुष्टुवुःसुराःसर्वेवाग्भिस्त
थ्याभिराहृताः ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ॥ ४ ॥ ततोनिवेदयांचक्रुःब्रह्मणेविबुधाःपुनः ॥ जालंधरस्यसकलंतथानिजपराभवम् ॥ ५ ॥
क्षणंध्यात्वाययौब्रह्माकैलासंत्रिदशैःसह ॥ तस्यशैलस्यपार्श्वेतेवैचित्र्येणसमाकुलाः ॥ स्थिताःसंतुष्टुवुर्देवाब्रह्मशक्रपुरोगमाः ॥ ६ ॥ नमोभवायशर्वायनी
लग्रीवायतेनमः ॥ नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ ७ ॥ इतिसर्वमुखोभूत्वावाणीमाकर्ण्यशंकरः ॥ प्रोवाचनंदिनंदेवानानयस्वेतिसत्व
रम् ॥ ८ ॥ श्रुत्वाशंभोर्वचोदेवाआहूतानंदिनाद्रुतम् ॥ प्रविश्यांतःपुरेदेवाददृशुर्विस्मितेक्षणाः ॥ ९ ॥ तत्रासनेसमासीनंशंकरंलोकशंकरम् ॥
गणैःकोटिसहस्रैस्तुसेवितंभक्तिशालिभिः ॥ १० ॥ नग्नैर्विरूपैःकुटिलैर्जटिलैर्धूलिधूसरैः ॥ प्रणिपत्याग्रतःप्राहसहदेवैःपितामहः ॥ ११ ॥ सुखरो
गोयथास्यासीच्छक्रःसोयंवृथागतः ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ १२ ॥ ततउच्चैर्विभोर्हास्यंश्रुत्वाब्रह्मापिनाकिनः ॥ उवाचदेवदेवेशंपश्या
वस्थांदिवौकसाम् ॥ १३ ॥ ततःसर्वेश्वरोज्ञात्वाब्रह्मणोमनसेप्सितम् ॥ शक्रस्यमानभंगंचदेवार्थेपरमेश्वरः ॥ १४ ॥ प्रेम्णाभवान्याविज्ञातोनृपप्रा

१ पुण्यजनाः इ० पा० । २ द्बाद बंधकम् इ०पा० ।

हवचोहरः ॥ विष्णुनानहतोयोरिःसकथंहन्यतेमया ॥ १५ ॥ पूर्वसृष्टान्यायुधानिवज्रादीनिपितामह ॥ तैःशस्त्रैर्नैववध्योसौबलीजालंधरोसुरः ॥ १६ ॥
हेतिभिःपूर्वसंसृष्टैःसमयापिनहन्यते॥देवाःकुर्वंतुशस्त्रंहिममप्राणसहंदृढम् ॥ १७ ॥ शंभोरित्युत्तरंश्रुत्वाब्रह्मोवाचाथशंकरम् ॥ स्वयंकुरुमहाशस्त्रंत्वंवेत्थ
स्वात्मनोबलम् ॥ १८ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाप्रत्युवाचमहेश्वरः ॥ ब्रह्मन्विमुंचतेजस्त्वंक्रोधयुक्तंसुरैःसह ॥ १९ ॥ ततस्तेजोमुमो
चाथब्रह्माब्रह्मास्त्रसूचकः ॥ रुद्रस्त्रिनेत्रजंतेजस्ततोनिर्मुक्तवान्स्वयम् ॥ २० ॥ देवाश्चमुमुचुःसर्वेसक्रोधंतेजसांचयम् ॥ अत्रांतरेस्मृतःप्रातो
हरेणमधुसूदनः ॥ २१ ॥ किंकरोमीतितेनोक्तःशिवःप्राहजनार्दनम् ॥ विष्णोजालंधरःकस्मान्नहतःसंगरेत्वया ॥ २२ ॥ कथंसुरान्परित्यज्यक्षी
राब्धिशयितुंगतः ॥ २३ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ यदितंहन्मिदेवेशश्रीःकथंममवल्लभा ॥ तस्मात्त्वंपार्वतीकांतजहिजालंधरंरणे ॥ २४ ॥
तेजस्त्वंक्रोधजंमुंचेत्युक्तःशर्वेणकेशवः ॥ मुमोचवैष्णवंतेजःतत्सर्वंसमवर्द्धत ॥ तेजःप्रवृद्धंतद्दृष्ट्वाव्यापकंप्राहकेशवम् ॥ २५ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥
एतेनतेजसाशीघ्रंममास्त्रंकर्तुमर्हथ ॥ विश्वकर्मादयस्तच्चश्रुत्वाशंकरभाषितम् ॥ २६ ॥ निरीक्ष्यचतदान्योन्यंकिंकुर्मइतिशंकिताः ॥ दृष्ट्वातू
ष्णींस्थितांस्तांश्चज्ञात्वातन्मनासिस्थितम् ॥ २७ ॥ तदाहभगवान्ब्रह्माअनालोक्यंहिदैवतैः ॥ सोढुंनशक्तास्तेतेजोधर्तुंकेनचशक्यते ॥ २८ ॥
ततःप्रहस्यभगवानुत्पत्योपरितेजसः ॥ वामांघ्रिपार्ष्णिनाशंभुर्ननर्तभ्रमरीचयम् ॥ २९ ॥ ततोदेवामहेंद्राद्यास्तेजसोपरिशंकरम् ॥ नृत्यमानंतदा
दृष्ट्वामुदावाद्यान्यवादयन् ॥ २३० ॥ तदाप्रभृतिनृत्येषुभ्राम्यतेभ्रमरीचयम् ॥ अथचक्रंसमुत्पन्नंशंभोर्नर्तनमर्दनात् ॥ ३१ ॥ आरलक्षत्रयोपेतंअस्थिको
टिसमाकुलम् ॥ शर्वांघ्रिकषणात्तस्यतेजसोनिसृताःकणाः ॥ ३२ ॥ विश्वकर्माचतेनास्त्रंविमानानिचनिर्ममे ॥ ततस्तेनिर्ज्जराभीत्यादृष्ट्वाचक्रंसुद
र्शनम् ॥ ३३ ॥ त्राहित्राहीतिदेवेशंप्रत्यूचुस्तेसुरान्नृप ॥ पृथ्वीकाठिन्यमादायलोहानामपितेजसाम् ॥ ३४ ॥ यद्विश्वकर्मणाकोशंकृतंभस्मीकृतंच
तत् ॥ सृष्टेनतेनचक्रेणदग्धःकालोपतत्क्षितौ ॥ ३५ ॥ ततस्तद्ब्रह्मणोहस्तेददौचक्रंसधूर्जटिः ॥ [2]चक्रार्चिर्निचयैःकूर्चंदृष्ट्वादग्धमुमापतिः ॥ ३६ ॥ हसि
त्वाब्रह्मणोहस्ताद्गृहीत्वासत्वरंशिवः ॥ दधौकक्षापुटेचक्रंनिधानंनिर्धनोयथा ॥ ३७ ॥ ततोनदृश्यतेचक्रंशिवकक्षापुटेस्थितम् ॥ महामूर्खस्य
यद्दत्तंदानंतस्यफलंयथा ॥ ३८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांयुधिष्ठिरनारदसंवादेजालंधरोपाख्यानेसर्वदेवतेजोमय
चक्रोत्पत्तिर्नामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ [3]अत्रोत्तरेमयागत्वाकथितंसिंधुसूनवे ॥ त्वांहंतुंसर्ववीरेशप्रतिज्ञाशंभुनाकृता ॥

१ तैर्वज्रं । इ० पा० । २ चक्रार्चिर्भिर्विधैः कूर्चं दग्धं दृष्ट्वांबिकापतिः ॥ इ० पा० । ३ अत्रोत्तरम् इ० पा० ।

श्रुत्वेत्थंमद्वचोराजंस्ततःप्रपच्छसोसुरः ॥ १ ॥ ॥ जालंधरउवाच ॥ ॥ किमस्तिशूलिनोगेहेरत्नजातंमहामुने ॥ तन्ममाचक्ष्वसकलंनास्तियु
द्धंनिरामिषम् ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ भूतिर्गात्रेवृषोजीर्णःफणिनोंगेगलेविषम् ॥ भिक्षापात्रंकरेपुत्रौगजाननषडाननौ ॥ ३ ॥ इत्यादिविभव
स्तस्ययदन्यत्तन्निबोधमे ॥ तनयागिरिराजस्यविशालाह्युन्नतस्तनी ॥ ४ ॥ दग्धस्मरोपिभगवान्यस्यारूपेणमोहितः ॥ महेशोयद्दिनोदायकुरुतेनित्य
कौतुकम् ॥ ५ ॥ नृत्यन्गायंश्चताञ्छभुःस्वयंभवतिहासकः ॥ सापार्वतीतिविख्यातासौंदर्यावधिदैवतम् ॥ ६ ॥ वृंदावरांगनाराजन्निमाश्चाप्सरसःशु
भाः ॥ नचाप्नुवंतिपार्वत्याःषोडशीमपितांकलाम् ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वाहंमहीपालजालंधरममर्षणम् ॥ पश्यतांसर्वदैत्यानामंतर्धानंगतःक्षणात् ॥ ८ ॥
अथसप्रेषयद्दूतंसिंधुजःसिंहिकासुतम् ॥ क्षणेनासाद्यकैलासंदेवावासमपश्यत ॥ ९ ॥ अत्रांतरेहरिर्भीममापृच्छ्यचतुतदाहरम् ॥ जगामालक्षित
स्तूर्णंक्षीराब्धिभेदशंकया ॥ १० ॥ ददर्शराहुर्भवनंशंकरस्यातिदीप्तिमत् ॥ आत्मानमात्मनावीक्ष्यकिमित्याहसुविस्मितः ॥ ११ ॥ प्रवे
ष्टुकामोबलिभिर्द्वारिद्वास्थैर्निरोधितः ॥ यत्नवान्सनिषिद्धोपितदातेप्रोद्यतायुधाः ॥ १२ ॥ तान्निवार्यगणान्नंदीव्याजहारविधुंतुदम् ॥ कस्त्वंकस्मादिहा
यातःकिंकार्यंतवबर्बर ॥ ब्रूहिकार्यंगणायावत्त्वांनहन्युर्भयावहाः ॥ १३ ॥ ॥ राहुरुवाच ॥ ॥ दूतोजालंधरस्याहंत्वंमांशर्वायेतिकेनय ॥ नवाच्यमंतरे
द्वास्थमहाराजप्रयोजनम् ॥ १४ ॥ नंदीदूतोक्तमाकर्ण्यनीललोहितमाययौ ॥ दंडवत्प्रणिपत्याग्रेस्थित्वाशंकरमब्रवीत् ॥ १५ ॥ सैंहिकेयोमहाराजद्वारे
तिष्ठतिकार्यतः ॥ सप्रयात्वथवायातुभवानाज्ञप्तुमर्हति ॥ १६ ॥ नंदिनोक्तमथाकर्ण्यत्वरन्निवमहेश्वरः ॥ सुप्तामंतःपुरादेवींप्रस्थाप्यचसखीवृताम् ॥१७॥
पश्चाद्द्वास्थंजगादाथनंदिन्दूतंप्रवेशय ॥ ततोहस्तेप्रगृह्यामुंदूतंनंदीमहाबलः ॥ १८ ॥ आनयामासदेवानांमध्येशंभुमदर्शयत् ॥ तंददर्शतदाराहुर्जटिलं
नीलमात्मनि ॥ १९ ॥ पंचवक्त्रंदशभुजंनागयज्ञोपवीतिनम् ॥ देवीविरहितंमूर्ध्निचंद्रलेखाविभूषितम् ॥ २० ॥ उच्छ्वासोच्छ्वासनिर्मुंचत्पृदाकुगणसेवि
तम् ॥ सर्वदेवगणोपेतंसेवितंगणकोटिभिः ॥ २१ ॥ प्रातंज्ञात्वाततोदूतंशंभुरालोक्यचाग्रतः ॥ प्राहब्रूहितदाराहुर्वक्तुंसमुपचक्रमे ॥ २२ ॥ ॥ राहुरु
वाच ॥ ॥ देवजालंधरेणाहंप्रेषितस्तवसन्निधौ ॥ तस्यशिववचःश्रुत्वामन्मुखेनद्रुतंकुरु ॥ २३ ॥ गिरिशत्वंतपोनिष्ठोनिर्गुणोधर्मवर्जितः ॥ तवनास्ति
पितामातावसुगोत्रादिवर्जितः ॥ २४ ॥ जालंधरोमहाबाहुर्भुंक्तेसौभुवनत्रयम् ॥ तस्यैववश्यस्त्वमपिततश्चोक्तंसमाचर ॥ २५ ॥ पुराणपुरुषःकामीवृषा
रूढःकथंभवान् ॥ एवंवदतिसंप्राप्तौसुतौस्कंदविनायकौ ॥ २६ ॥ तस्मिन्कालेदेवदेवोयतवागंगमर्दनम् ॥ चकारचकरैर्व्यस्तैर्वासुकिर्भूतलेपतत् ॥२७॥
हेरंबवाहनस्याखोःपुच्छंग्रस्तमथाहिना ॥ स्वपत्रंग्रस्तमालोक्यमुंचमुंचेत्युवाचह॥२८॥अत्रांतरेस्कंदवाहंक्षुब्धंवीक्ष्यमहास्वरम् ॥ तद्भयाद्वासुकिर्ग्रस्त

माखुपुच्छमथोद्गिरत् ॥ २९ ॥ अथारुह्यहरस्यांगंगलमावेष्टयसंस्थितः ॥ तस्यनिश्वासपवनैरथजातोहुताशनः ॥ ३० ॥ तस्योष्मणाचंद्रलेखाजटाजूटा
टवीस्थिता॥ सार्द्रतांतुतदासायात्प्लावितंतद्वपुर्यथा ॥ ३१ ॥ तस्याह्यमृतधाराभिर्ब्रह्ममस्तकमालिका॥ हरमौलिकपालानामभूत्संजीविवितातदा ॥३२॥
पपाठपूर्वमभ्यस्तंसर्वयोगश्रुतिक्रमम् ॥ श्रुत्वापरस्पराधीतंविवदंतिशिरांस्यथ ॥ ३३ ॥ अहमादिरहंपूर्वमहमेवपरात्परः ॥ अहंस्रष्टाअहंपातेत्युत्सुका
निपरस्परम् ॥ ३४ ॥ शोचंत्येतानिनोदत्तंनोभुक्तंनहुतंमया ॥ लोभग्रस्तेनमनसानोवित्तंब्रह्मणेर्पितम् ॥ ३५ ॥ अथेश्वरजटाजूटादाविरासीद्गणोमहान् ॥
त्र्याननस्त्रिचरणस्त्रिपुच्छःसप्तहस्तवान् ॥ ३६ ॥ सचकीर्तिमुखोनामपिंगलोजटिलोमहान् ॥ तंदृष्ट्वासाकपालालीभयात्तस्थौमृतेवसा ॥ ३७ ॥
पुरतःप्राहसगणस्ततःकीर्तिमुखःप्रभुम् ॥ प्रणिपत्यशिवंदेवमत्यर्थंक्षुधितःप्रभो ॥ ३८ ॥ तदोक्तःशंकरेणाहोभक्षयत्वंरणेहतान् ॥ क्षणंविचा
र्यसगणःक्काप्यदृष्ट्वारणंतदा ॥ ३९ ॥ ब्रह्माणंभक्षितुंप्राप्तःशंकरेणनिवारितः ॥ ततःकीर्तिमुखेनाथस्वांगंसर्वंचभक्षितम् ॥ ४० ॥ बुभुक्षितेन
चात्यंतंनिषिद्धेनचसर्वतः ॥ तत्साहसंतदादृष्ट्वाभक्तिंकीर्त्तिमुखस्यच ॥ ४१ ॥ तमुवाचेश्वरःप्रीतःप्रासादेतिष्ठमेसदा ॥ त्वच्चित्तरहि
तोयश्चभविष्यतिममालये॥४२॥सपतिष्यतिशीघ्रंहीत्युक्तःसोंतर्हितोभवत् ॥शंभोर्मूर्ध्नितदादेवाववृषुःपुष्पवृष्टिभिः ॥४३॥ एवमत्यद्भुतंदृष्ट्वासभार्यांतुत्रि
शूलिनः ॥ स्वर्भानुरपिदेवेशंपुनःप्रोवाचविस्मितः ॥ ४४ ॥ स्पृशंतित्वांकथंभावाःस्वाधीनंयोगिनंबलात् ॥ इंद्रियैःपूज्यसेत्वंहिप्राप्योयंविषयैःकथम् ॥
॥ ४५ ॥ ब्राह्मादिलोकपालानांपूजांगृह्णासिसर्वतः ॥ नत्वंपश्यसिकंदेवंत्वंपूजयसिकंचन ॥ ४६ ॥ ईश्वरोसिकथंलोकेभिक्षाभोजीप्रतिष्ठितः ॥ संगोपय
सियोगीन्द्रगौरींरम्यांप्रयच्छमे ॥४७॥ स्कंदलंबोदराभ्यांत्वंपुत्राभ्यांसहितोधुना ॥ भिक्षापात्रंगृहीत्वातुभ्रमनित्यंगृहेगृहे ॥४८॥ एवंबहुविधंतत्रराहुराहे
श्वरंप्रति ॥ भगवानपितच्छुत्वानोत्तरंकिंचिदब्रवीत् ॥४९॥ अथेशंमौनिनंत्यक्त्वाराहुर्नंदिनमब्रवीत् ॥ त्वमंत्रीह्यसिसेनानीर्विकटाननविंबधृक् ॥ ५० ॥
एवमाचरितभ्रष्टंत्वंशिक्षयितुमर्हसि ॥ नोचेद्राेषेणेंद्रइवपतिष्यतिरणेहतः ॥५१ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यनंदीविज्ञाप्यचेश्वरम् ॥ भ्रूसंज्ञयैवसतदामतमाज्ञाय
शूलिनः॥५२॥संपूज्यप्रेषयामासराहुंनंदीगणाग्रणीः ॥ अथजालंधरंगत्वाकथयामासविस्तरात् ॥ स्वर्भानुस्तस्यवृत्तांतंगौरीरूपंमनोहरम् ॥५३॥ ॥इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेनार०जालं०कैलासाद्राहुप्रत्यागमनंनामदशमोऽध्यायः ॥१०॥ छ॥ नारदउवाच ॥ ॥अथजा
लंधरोदूतवचःश्रुत्वाप्रतापवान् ॥ सर्वसैन्यंसमाहूयप्रयाणमकरोत्तदा ॥ ततस्ततःसमेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः ॥ १ ॥ सस्त्रीन्मन्दरकंदरेषुशायि
तानुत्थापयन्किन्नरान् मेरोर्मंदरकंदरेप्रतिरवानुत्थापयन्वारणान् ॥ सिंहानांचततीर्व्यमुंचतपुरःपंथानमेवंविधस्त्रैलोक्यंबधिरीचकारमहतःसैन्यस्यको

लाहलः ॥ २ ॥ ततोदुंदुभिनादोभूत्पीठेजालंधरेनृप ॥ तन्निनादेनशूराणांप्रियेणमहतातदा ॥ ३ ॥ कंपंतिगिरयस्तुंगाःप्रासादाविचलंतिच ॥ सप्तसा
गरगर्भेभ्योनिःसृतादैत्यदानवाः ॥ ४ ॥ सन्नद्धाश्चातिगर्जंतिनानावाहनसंयुताः ॥ हेषायर्यौमहानादावाजिनांबाह्यतःपुरः ॥ ५ ॥ रथांगेनाथसंहृष्टाधरासं
चलतेथवा ॥ चालितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासकानना ॥ ६ ॥ जालंधरेरितैर्भीमैरयुतैःस्यंदनस्थितैः ॥ अश्वार्बुदसहस्रेद्वेअर्बुदंदंतिनामपि ॥ ७ ॥ रराज
सैन्यलक्षैकंरथिनांसपताकिनाम् ॥ परार्द्धनवतिःकोटचःदृश्यंतेमुख्यनायकाः ॥ निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंछाद्यभास्करम् ॥ ८ ॥ आसीत्पिंजरपां
डुपंकजवनंश्वेतातपत्रैःक्वचित् मायूरातपवारणैःक्वचिदभूदुन्नीलनीलोत्पलम् ॥ उन्मेषंक्वचिदूर्ध्वंधूलिपटलैर्यस्यप्रयाणेभवत् सद्वीचिक्वचिदंबरंसरइवोत्स
र्पत्पताकापटैः ॥ ९ ॥ गजवाजीमयीभूमिर्ध्वजच्छत्रमयंनभः ॥ दिक्चक्रंचामरमयंदैत्यसैन्येप्रसर्पति ॥ १० ॥ ततोजालंधरोदैत्यःप्रयाणायसमुत्सु
कः ॥ स्कंधेचारोपयन्शक्तिंनानारत्नविभूषिताम् ॥ ११ ॥ आजगाममहाविष्णुंप्रष्टुंसागरवासिनम् ॥ अभिवाद्यजगादाथहरिंजालंधरस्त्विदम् ॥ १२ ॥ भो
गार्थंकिंप्रयच्छामितुभ्यंभावुककथ्यताम् ॥ श्रुत्वानारायणोवाक्यमब्धिजस्यमुदान्वितः ॥ १३ ॥ उवाचकिंकरोमीतिप्रियंसिंधुसुतेप्सितम् ॥ इत्युक्तःसप्रहृष्टो
थहरिंप्रोवाचसत्वरः ॥ १४ ॥ यामियोद्धुंरणेहंत्वंसुखीतिष्ठेहसागरे ॥ लक्ष्म्यादत्ताक्षतस्तत्रकेशवेनाथपूजितः ॥ १५ ॥ सनिर्गत्यहरेःस्थानात्समुद्रंप्रष्टुमागतः ॥ सो
र्णवंप्रणिपत्याहतातयास्यामिदूरतः ॥ १६ ॥ नीलकंठंरणेजेतुमनुज्ञांदातुमर्हसि ॥ पुत्रस्यवचनंश्रुत्वायियासोःशंकरंप्रति ॥ १७ ॥ सिंधुराजेनसोप्युक्तः
पुत्रतंतापसंत्यज ॥ भुंक्ष्वराज्यंमयादत्तंतापसंत्यजदूरतः ॥ १८ ॥ अत्यद्भुतःप्रतापस्तेत्वत्तुल्योनास्तिभूमिपः ॥ स्वर्गादाधिक्यतांनीतंत्वयावत्सधरा
तलम् ॥ १९ ॥ तवराज्येवसुमतीवैकुंठइवराजते ॥ योदेवोदुर्जयोदैत्यैरानीतःसहसाश्रिया ॥ २० ॥ ममांतिकंवत्सवसशंकरंभिक्षुकंत्यज ॥ एवमुक्तो
ह्यर्णवेनगिरिजांप्रतिरागवान् ॥ २१ ॥ पितृवाक्यमविज्ञायअगत्यस्वभटान्स्वकान् ॥ सज्जीभूतंतुयुद्धायवृंदाजालंधरंजगौ ॥ २२ ॥ ॥ वृंदोवाच ॥
नाथयुद्धंनकर्तव्यंराजेंद्रकुत्सयोगिना ॥ मनोनिवर्त्यतांपश्यप्रवृत्तंपार्वतींप्रति ॥ २३ ॥ गौरींत्वंवांछसिकस्मात्पार्वतीकिंममाधिका ॥ तपस्विनीनि
रालंबासंसक्तास्थाणवेसदा ॥ २४ ॥ सुतानुरागिणीवंध्याततःकृत्रिमपुत्रिका ॥ वृथास्तुतानारदेनतांत्यजस्वभजस्वमाम् ॥ २५ ॥ इतिवृंदावचःश्रुत्वा
प्रत्युवाचार्णवात्मजः ॥ अदृष्ट्वापार्वतीरूपंमच्चेतोननिवर्तते ॥ २६ ॥ वृंदेत्वयाजनपदोराजधानीप्रपाल्यताम् ॥ स्मर्तव्योहंसदाचंडियदिमांहंतिशंक
रः ॥ २७ ॥ इतिभर्तृवचःश्रुत्वावृंदाहाससमन्विता ॥ जगामशिबिकारूढापीठंजालंधरंतदा ॥ २८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथप्रतस्थेकैलासंसिंधुसूनु
र्महाबलः ॥ महापद्मसहस्राणांषष्ट्यासैन्येनसंवृतः ॥ २९ ॥ अत्रांतरेपरित्यज्यकैलासंशंकरोगतः ॥ गणपुत्रप्रियायुक्तःकैलासंमानसोत्तरम् ॥ ३० ॥ जा

लंधरस्ततःप्रातःकैलासंप्रथमेहनि ॥ सेनाःसंस्थाप्यकैलासआलोकनकुतूहली ॥ ३१ ॥ दिव्यकेसरमंदाररजःपुंजपरिश्रिताः ॥ शीतांबुशीकरासारैःप्र
भुग्नावांतिवायवः ॥ ३२ ॥ यत्रसिद्धांगनापीनस्तनोत्तुंगतरंगिणः ॥ मंदारमकरंदाढ्याःसुंदरावांतिवायवः ॥ ३३ ॥ यत्राशोकरुचिस्निग्धपादन्यासंचयो
पिताम् ॥ विलोक्यदानवेंद्रोभून्मनोरथसमाकुलः ॥३४ ॥ प्राप्नुवंतिसुराःप्रीतिंस्वबिंबालोकहर्षिताः ॥ यत्रकिन्नरकांतानांसुरतव्यंजितप्रभाः॥ ३५ ॥ वि
भांतिसर्वतस्तत्रमंदाराःशीर्णपल्लवाः ॥ यत्रशंभुगणाक्रांतानानावेलाकुलद्रुमाः ॥ ३६ ॥ भांतिमन्मथभूपालयशसासुधृताइव ॥ यत्रचंदनकस्तूरीगंधो
न्मत्तालिसंचयाः ॥ विभांतिदग्धकंदर्प्पनिर्वाणांगारसन्निभाः ॥३७॥ यत्रांगनानांसकलंविलोक्यसौरभ्यमत्युत्तमकांतिमित्रम् ॥ मन्येपरिष्वक्तमनोविनोदा
कस्तूरिकागाहतिकालिमानम् ॥३८॥ क्वचित्प्रवरगैरिकासमसमुल्लसत्पंकजंलवंगदलसन्निभासनचलच्चकोरंक्वचित्॥क्वचिद्गिरिसरित्तटीतरणिवत्स्फुरत्कुं
डलंचलन्निचुलमंजरीविनयनम्रभृंगंक्वचित् ॥३९॥ क्वचिद्दलितकोकिलाकुलितनूत्नचूतांकुरंकुरंगकुलसेवितंप्रबलशालिमूलंक्वचित् ॥ क्वचित्प्रवरसुंदरैः
सुरवधूपदैःपावनंवनंनयतिविक्रियामिहमनोमुनीनामपि ॥ ४० ॥ एवंगुणसमायुक्तंविलोक्यहरमंदिरम् ॥ विचित्रंचापिकैलासंसर्वरत्नसमाश्रयम् ॥ ४१ ॥
अत्यंतविस्मितोदैत्यःप्रोवाचभृगुनंदनम् ॥ कस्मात्तंतापसंतातप्रवदंतिभवादृशाः ॥ ४२ ॥ तादृशीयस्यसाभार्यागृहमीदृङ्मनोहरम् ॥ तत्राहष्ट्वावदच्छं
भुंहरःकुत्रगतःकवे ॥ ४३ ॥ कथंममभयाच्चेतिपृष्टःप्रोवाचभार्गवः ॥ देवशंभुर्महाशैलमगम्यंमानसोत्तरम् ॥ ४४ ॥ ययौतत्रमहादेवोगंतुंचान्यैर्नशक्यते ॥
इतिकाव्यवचःश्रुत्वाप्राहदैत्योमहाबलः ॥ ४५ ॥ ॥ जालंधरउवाच ॥ ॥ अहंयास्यामिदेवेशंत्वंपुरागच्छभार्गव ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रयत्रास्ते
शंकरःस्वयम् ॥ ४६ ॥ अपश्यत्तंगिरिवरंसिंधुजोमानसोत्तरम् ॥ तस्यषष्टिसहस्राणियोजनानांसमुच्छ्रयः ॥ ४७ ॥ सशैलोमानसोराजन्दैत्यसैन्यैः
समावृतः ॥ बहवोदैत्यराजानःशैलमारुरुहुर्द्रुतम् ॥ ४८ ॥ छत्रांधकारंपर्यासीत्वाद्यनादेनवेपथुः ॥ सैन्यकोलाहलस्तेषांपूरयामासरोदसी ॥ ४९ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथैवमागतंदृष्ट्वादैत्यसैन्यंमहत्तदा ॥ अत्युच्चेसगिरेःशृंगेस्थाप्यगौरींसखीवृताम् ॥ ५० ॥ भगवांश्चगणैःसर्वैःसन्नद्धैर्युद्धदुर्मदैः ॥
त्रिंशन्महाब्जसाहस्रैःप्रमथानांवृतःशिवः ॥ ५१ ॥ उवाचनंदिनंशंभुर्गणानामधिपंत्वया ॥ प्रहर्तव्योमहादैत्योवीरोजालंधरोरणे ॥ ५२ ॥ महाकालादि
भिःशूरैर्याहित्वंपरिवारितः ॥ तावदाजौत्वयातस्माद्योद्धव्यमतिपौरुषात् ॥ ५३ ॥ यावद्युद्धेनारिजयोममवीरभविष्यति ॥ इतिशंभोर्वचःश्रुत्वा
सचसारथिमब्रवीत् ॥ ५४ ॥ काकतुंडरथंमेद्यसमानयमहामते ॥ नंदिनोवचनंश्रुत्वासोपिस्यंदनमाहरत् ॥ ५५ ॥ द्वात्रिंशदश्वसंयुक्तंचक्रषोडशसंयु

१ मंदाराशोकपल्लवाः । इ० पा० ।

तम् ॥ षष्टिध्वजसमोपेतंद्वात्रिंशद्योजनायुतम् ॥ ५६ ॥ सर्वशस्त्रैश्चसंपूर्णप्रातंसांग्रामिकंरथम् ॥ नंदिनश्चक्ररक्षार्थंपुत्रौस्कंदविनायकौ ॥ ५७ ॥ समादिष्टौशंकरेणसन्नद्धौतौस्ववाहनौ ॥ गणैःपरिवृतोनंदीवाग्भिःसंपूज्यचेश्वरम् ॥ ५८ ॥ नंदीरथंसमारुह्यनिर्ययौदानवान्प्रति ॥ विराजतेतस्यमूर्ध्निछत्रंद्वादशयोजनम् ॥ ५९ ॥ यावत्सनिर्ययौनंदीतावत्तेदानवाःपुरः ॥ शैलोपरिसमारूढादानवाघोरदर्शनाः ॥ ६० ॥ गणानामायुधैस्तीक्ष्णैःनिहताःपतिताभुवि ॥ हन्यमानागणैर्दैत्यास्तत्यजुर्दूरतोगिरिम् ॥ ६१ ॥ ततोधूमसमंतस्मादवरुह्यशिलोच्चयात् ॥ जघ्नुर्दैत्यान्[1]शितैःशस्त्रैर्गणाराजन्महाबलान् ॥ ६२ ॥ अमरैराचितंदृष्ट्वारुरुधुर्दैत्यसैनिकाः ॥ ततःसमभवद्युद्धंगणानांदानवैःसह ॥ ६३ ॥ शरवर्षमथात्युग्रंदानवानांदिवौकसाम् ॥ ततःसमस्तान्मातंगाञ्जघ्नुःशिखिमुखारणे ॥ ६४ ॥ रथान्हयान्पदातींश्चकाकतुंडामहाबलाः ॥ हतानांदैत्यसंघानांसंगरेभृशमायिनाम् ॥ ६५ ॥ शिरोभिर्गगनंव्याप्तंप्रहसद्भिर्भयावहैः ॥ मुक्तकेशारुणमुखैर्भीमदंष्ट्राविलोचनैः ॥ ६६ ॥ सिंहैःकबंधजंघोरुकटिपृष्ठनिकृंतनैः ॥ चितासर्वत्रवसुधाकबंधैरुधिरारुणैः ॥ ६७ ॥ ततोविरावःसुमहान्बभूवदैत्येश्वराणांध्वजिनीषुधावताम् ॥ शंभोर्गणैःपातितसैनिकानांयथार्णवानांनदतांयुगक्षये ॥ ६८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेनारदयुधिष्ठिरसंवादेजालंधरोपाख्यानेदैत्यसैन्यपराजयोनामएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ छ ॥

॥ नारदउवाच ॥ ॥ दैत्यसैन्यंहतंदृष्ट्वागणैर्नंदिपुरोगमैः ॥ क्रुद्धाःशुंभादयोदैत्याःसमाजग्मुर्गणान्प्रति ॥ १ ॥ ततःशुंभोमहादैत्योनंदिनंप्रत्ययुध्यत ॥ महाकालंनिशुंभोथकालोलोकेश्वरंरणे ॥ २ ॥ पुष्पदंतंशैलरोमामाल्यवंतंमहाबलः ॥ कोलाहलोरणेराजन्प्राप्तोमायाबलेनच ॥ ३ ॥ चंडंभयानकोनामराहुःस्कंदमधाधवत ॥ कूष्मांडंसर्परोमाचघर्घरोमदनंतथा ॥ ४ ॥ शुंभंकेतुमुखोहंतुंययौजंभोविनायकम् ॥ हासंपातालकेतुश्चभृंगीशंरोमकंटकः ॥ ५ ॥ युयुधुःकोटिशोरुद्रगणादैत्याःपरस्परम् ॥ पश्यतोरुभयोस्तत्रस्वामिनोरितितेयुधि ॥ ६ ॥ दृढप्रहारिणोजघ्नुर्गणादैत्याःशरैरथ ॥ नदींमुमोचतान्बाणान्महासारोयथानगे ॥ ७ ॥ ततःसंपूरयामासमुखंशुंभस्यपत्रिभिः ॥ यथापर्णचयैर्वातोमंदरस्येवकंदरम् ॥ ८ ॥ शुंभोथकार्मुकंत्यक्त्वारथात्तंप्रत्यधावत ॥ उत्पाट्यचगिरिंतेनजघानहृदिनंदिनः ॥९॥ नंदिनोहृदयंभित्त्वाचूर्णयित्वारथंरणे ॥ पपातभूमौसगिरिर्वज्रंप्राप्यगिरिंयथा ॥१०॥ मूर्च्छांप्राप्यक्षणात्संज्ञांवेगवान्सपलायितः ॥ महाकालोनिशुंभेनमुद्गरेणहतोहृदि ॥ ११ ॥ आगत्यदैत्यंगदयाजघानमुकुटोपरि ॥ तत्प्रहारमचिंत्याथनिशुंभोपिमहाबलः ॥१२॥ तंगृहीत्वाचरणयोर्महाकालंमहाबलः ॥ भ्रामयित्वाकरतलाच्चिक्षेपचननादच ॥१३॥ सतद्भ्रमानिलंपीत्वाननादरुधिरारुणः ॥

---

१ रथारूढान् । इ० पा० ।

पुष्पदंतःशैलरोम्णाचाहतोमुष्टिनामुखे ॥ १४ ॥ गदयाशैलरोमाणंहत्वाभूमौन्यपातयत् ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौगिरिकेतुर्महाबलः ॥ १५ ॥ पुष्पदंतंम
हाभीमंमुद्गरेणव्यपोथयत् ॥ पुष्पदंतोथखड्गेनगिरिकेतोःशिरोछिनत् ॥ १६ ॥ गृहीत्वाचर्मखड्गंचगिरिकेतोरधावत ॥ शिरस्तंप्राहकिंयासिमांत्यक्त्वा
समरार्थिनम् ॥ १७ ॥ शिरोहीनेचकायेस्मिन्किंतुधावन्नलज्जसे ॥ इत्युक्तेशिरसातेनकबंधेनतुपादयोः ॥ १८ ॥ विधृतःपुष्पदंतश्चकुक्षौतीक्ष्णासिनाच्छि
त् ॥ निश्चक्रामासुरःकुक्षेःशतशीर्षोमहाबलः ॥ १९ ॥ द्विशताक्षिसमायुक्तःशतद्वयभुजाकुलः ॥ भ्रमत्तस्यशिरोराजन्कबंधोपांतमागमत् ॥ २० ॥
तच्छिरःप्राप्तमालोक्यपुष्पदंतोसिनाच्छिनत् ॥ ततोभूकंपनोनामज्वरोदैत्योभयावहः ॥ २१ ॥ पुष्पदंतस्तदातत्रद्वाभ्यांराजन्विमर्दितः ॥ ज्वरेणतेनच
क्लिष्टोदुःसहेनातिवेगिना ॥ २२ ॥ त्यक्त्वाशिवगणःसंख्यंकंपमानोगिरिंययौ ॥ कोलाहलोमहाधन्वीमाल्यवंतंशरैस्त्रिभिः ॥ २३ ॥ विव्याधस्कंधयो
र्भालेमाल्यवांश्चततोसुरम् ॥ बाणाहतोमाल्यवताशस्त्रैर्नानाविधैःशितैः ॥ २४ ॥ कोलाहलःप्रहृतवान्दर्शयन्नात्मलाघवम् ॥ सोपिहेतिव्यर्थांत्यक्त्वा
माल्यवांश्चगणाग्रणीः ॥ २५ ॥ गिरिंगृहीत्वातेनाजौकोलाहलमथाहनत् ॥ निश्चक्रामज्वरस्तस्माज्ज्वलनोनामभीषणः ॥ २६ ॥ त्रिशीर्षोनवह
स्तश्चनवपादोतिपिंगलः ॥ सज्वरोमोहयामासमाल्यवंतंस्वतेजसा ॥ २७ ॥ माल्यवान्समरंत्यक्त्वापराक्रांतोगिरिंययौ ॥ चंडिर्भयानकेनाजौ
पाशेनहृदयेहतः ॥ २८ ॥ हयोविनिर्गतस्तस्मात्क्षिप्तःसोपिचसागरे ॥ कार्त्तिकेयोरणेराहुंशितैर्बाणैःसमाहनत् ॥ २९ ॥ आच्छाद्यशरजालै
श्चशीघ्रंशक्तिंमुमोचह ॥ आपतंतींमहाशक्तिंज्वलंतीमिवतेजसा ॥ ३० ॥ दृष्ट्वाराहुःखमुत्पत्यकराभ्यांजगृहेद्रुतम् ॥ सतांशक्तिंगृहीत्वातुविनद्योच्चैः
पुनःपुनः ॥ ३१ ॥ स्वर्भानुःशिरसोनोपितस्यशक्त्याजघानतम् ॥ वक्षस्यभिहतेशक्त्यातद्देहान्निर्गतासरित् ॥ ३२ ॥ तयासंप्लावितःपुत्रोमहादे
वस्यसंयुगे ॥ कथंचित्सानदीरुद्धासमंपूरोगिरिंययौ ॥ ३३ ॥ श्रुत्वार्णवजोज्वरतःकटककदंबस्यकर्कशंविरुतम् ॥ सुस्वरवचनविदग्धंतमपिच
कोकिलापतिंनसस्मार ॥ ३४ ॥ शरैःकिरंतंदहनमसिनाबर्बरोवधीत् ॥ कूष्मांडोनिहतोमूर्ध्निसर्परोम्णाथमुष्टिना ॥ ३५ ॥ पातालकेतुनाहासोमु
द्गरेणसमाहतः ॥ तस्यदेहाद्विनिष्क्रम्यहस्तीमुद्गरमाभुनक् ॥ ३६ ॥ शुंडायांमुष्टिघातेनहतःपातालकेतुना ॥ आयुधैर्जर्जरंचक्रेभृंगीशंरोमकंट
कः ॥ ३७ ॥ भृंगीशोपिरणाद्भीतस्त्वरन्नेवगिरिंययौ ॥ सहसाधूम्रवर्णश्चशुभ्रःकेतुमुखेपतत् ॥ ३८ ॥ गणंगिलितवान्दैत्योमहाकायोमहाननः ॥
हाहाकारोमहानासीद्गिलितेकेतुनारणे ॥ ३९ ॥ जृंभस्यनिशितैर्बाणैश्छिन्नांगोथविनायकः ॥ शुंडादंडंपरशुनातस्यचिच्छेददंतिनः ॥ ४० ॥ जृंभासु
रोजघानाथशक्त्यालंबोदरोदरम् ॥ मूषकोपिशरैर्भिन्नःप्रविवेशगुहामुखम् ॥ ४१ ॥ विनायकःप्रहारार्त्तोविललापाकुलोरणे ॥ हामातस्तातहाभ्रात ॥ १२ ॥

र्हामूषकममप्रिय ॥ ४२ ॥ गणेशक्रंदितंश्रुत्वाभगवत्यातयातदा ॥ समेत्यकूटादन्यस्मात्पार्वत्योक्तःशिवस्तदा ॥ ४३ ॥ हेरंबोवध्यतेदैत्यैःस्कंदोपि
विनिपातितः ॥ शिवर्किंक्रीडसेशैलेरक्षपुत्रौगणानपि ॥ ४४ ॥ सदाशूलादिशस्त्राणांधृतानामप्यवेक्षणः ॥ अथगौर्यावचःश्रुत्वावीरभद्रंशिवोब्रवीत् ॥ ४५ ॥
वृषःसज्जीयतांशीघ्रमित्युक्तेसतदाकरोत् ॥ बबंधमुकटंतस्यशृंगयोर्भास्करप्रभम् ॥ ४६ ॥ कंठेघंटाशतंबद्धाकर्णयोर्दर्पणौधृतौ ॥ स्कंधेचकिंकिणीजालं
चरणेनूपुरंमहत् ॥ ४७ ॥ पुच्छेचामरसाहस्रंतस्यपाशाष्टकंमुखे ॥ कल्याणीचतदादेवीशर्वपार्श्वेव्यवस्थिता ॥ ४८ ॥ पाशाष्टकेनसंयुक्तातत्रखड्गध
रांबिका ॥ न्यस्तानिसर्वशस्त्राणिसवृषःसज्जितोबभौ ॥ ४९ ॥ पार्वत्याभूषितःसोथनिजयाघंटमालया ॥ कृतंचतिलकंदेव्याप्रोक्तःसत्कृतिपूर्वकम् ॥५०॥
हरस्त्वयानमोक्तव्योवृषेन्द्ररणसंकटे ॥ आगंतव्यमरीन्जित्वाशंभुनासहसंगरे ॥ ५१ ॥ इतिश्रुत्वावचोदेव्याहरोवृषमथारुहत् ॥ धृत्वायुधसहस्रंतुनि
जालंकारभूषितः ॥ रणंगच्छामितांप्राहपार्वतींप्रतिसादरम् ॥ ५२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ त्वंतिष्ठसिस्वरूपाणिएकाकिन्यपिसस्पृहा ॥ भामिनीदु
रभिप्रायादानवाहिसमागताः ॥ ५३ ॥ तस्मात्त्वयात्मनैवात्मारक्षणीयोवरानने ॥ इत्युक्त्वावृषभारूढोययौरुद्रोरणांगणम् ॥ ५४ ॥ त्रिंशन्महाब्ज
साहस्रैःप्रमथानांवृतःशिवः ॥ वीरभद्रोरथेनाशुसिंहयुक्तेनसत्वरः ॥ ५५ ॥ वामपार्श्वमहेशस्यशूरोरक्षतिपार्थिव ॥ मणिभद्रोश्वयुक्तेनरथेनपरवी
रहा ॥ ५६ ॥ दक्षिणंधूर्जटेःपार्श्वंसंरक्षतिधनुर्द्धरः ॥ तुंगादुत्तीर्यशैलेंद्राद्रणंप्राप्तोगणैःसह ॥ ५७ ॥ दृष्ट्वाजगर्जुस्तेदैत्यामहेशानंवृषस्थितम् ॥ ततोम
हान्निनादोभूद्दैत्यप्रमथसेनयोः ॥ ५८ ॥ तयोरभून्मिथोराजन्संप्रमर्दोथदारुणः ॥ ततोनंदीमहाकालःकालस्कंदोमहाबलः ॥ ५९ ॥ माल्यवान्पुष्पदंतश्च
वृषलीस्वर्णदंतिकः ॥ चंडीशोमदनश्चंडःकूष्मांडोगुप्तलोमकः ॥ ६० ॥ येयेपूर्वरणेभग्नाःप्राप्तास्तेरणसंकटम् ॥ शिवस्यपुरतोदैत्यायुयुधुस्तेमहाबलाः ॥
॥ ६१ ॥ गणदानवयोधानांसंग्रामोभूद्भयावहः ॥ ततोगणानांविद्राव्यसैन्यंतेचमहाबलाः ॥ ६२ ॥ रणेसंवेष्टयामासुःशरौघैःसर्वतःशिवम् ॥ शूलैःकुंतैर्गदाभि
श्चमुद्गरैःपरिघैरपि॥६३॥इंद्रियाणियथात्मानंविषयैःपंचपंचभिः॥जघानाथरणेदैत्याञ्छंभुर्बाणैःसुदारुणैः॥यथाशुमाघःपापानिहंतिस्नानेनतत्क्षणात्॥६४॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तर० ना० युधि० जालंधरोपाख्यानेश्रीमहादेवरणसमागमनंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ छ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोजालंधरःश्रुत्वादैत्यकोलाहलंरणे ॥ आजगामरथारूढोयत्रदेवःसदाशिवः ॥ १ ॥ सारथिंखड्गरोमाणंकोपात्सत्वरम
ब्रवीत् ॥ संप्रेपयरथंशीघ्रंसहस्रहययोजितम् ॥ २ ॥ हन्मितंतापसंशौर्याज्जटाभस्मास्थिभूषितम् ॥ वृषारूढस्यकाशक्तिःपंगोर्युद्धेमयासह ॥ ३ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाखड्गरोमाणमाभाष्यचतथोद्धतः ॥ गृहीत्वाकार्मुकंघोरंरथेनाधावतद्रुतम् ॥ ४ ॥ तंरुरोधतदायांतंवीरभद्रःशितैःशरैः ॥

निरुच्छ्वासीकृतेनापिसकायेनशरैर्वृतः ॥ ५ ॥ देवैर्यद्यपितुल्योभूद्धूतेशस्यपरिग्रहः ॥ तथापिकिंकपालानितुलांयांतिकलानिधेः ॥ ६ ॥ विद्याधमणिभद्रोपिशरैःसागरनंदनम् ॥ पाशेनमणिभद्रंतुहत्वोवाचेश्वरंवचः ॥ ७ ॥ एहियोद्धुंमहादेवशस्त्राभ्यासोस्तितेयदि ॥ त्वंमांप्रहरनत्वाहमादौहन्मिजटाधरम् ॥ ८ ॥ इतिब्रुवंतंतंगर्वाद्वीरभद्रोथसायकैः ॥ पूरयामाससंक्रुद्धोयथापद्मंरविःकरैः ॥ ९ ॥ मणिभद्रोथगदयासैन्यंतस्यसमाहनत् ॥ रथोपरिरथंवीरतुरगंतुरगोपरि ॥ १० ॥ गजोपरिगजंहत्वापातयामासभूतले ॥ रक्तपंकारुणाभूमिःसंजातादुर्गमाक्षणात् ॥ ११ ॥ शैलाश्चगणमुख्याश्चदानवाअघ्नुराहवे ॥ पतंतिदानवाःशूरागतप्राणामहीतले ॥ १२ ॥ रुंडदोर्दंडमुंडैश्चकरिपृष्ठकरोरुभिः ॥ पतंतिदानवाःशूराःपूरितावसुधानृप ॥ १३ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंविधंरणेदृष्ट्वाहरमत्यंतदुर्नयम् ॥ भुवनेचतथान्यानिदृष्टवाँल्लक्षणानिसः ॥ १४ ॥ तेजोन्यदेवनक्षत्रशशांकसकलादिषु ॥ उद्घाटितजगत्कोशमन्यदेवरवेर्महः ॥ १५ ॥ भग्नःपुनश्चिंतितवांस्ततोजालंधरोनृप ॥ नदृष्टासामयागौरीयांमामाहातिनारदः ॥ १६ ॥ सांप्रतंशाश्वतेस्थानेकथंद्रक्ष्याम्युमांस्थिताम् ॥ तांहिद्रष्टुंव्रजाम्यादौपश्चाद्योत्स्यामिशंभुना ॥ १७ ॥ चिंतयित्वेतिमनसादैत्यंप्राहार्णवात्मजः ॥ शुंभंचंडजयेवीरमतुल्यपराक्रम ॥ १८ ॥ धृत्वामत्सदृशंरूपंसंग्रामंकर्तुमर्हसि ॥ तवयुद्धस्यभारोयंशिबिरस्यबलस्यच ॥ १९ ॥ अहंयास्यामितांद्रष्टुंगौरींमच्चित्तहारिणीम् ॥ इत्युक्त्वाथददौतस्मैस्वांगादुत्तार्यमंडनम् ॥ २० ॥ वर्मशस्त्रादिकंदत्वारथंसारथिसंयुतम् ॥ दुर्वारणेनसहितःसैन्यंमुक्त्वोदधेःसुतः ॥ २१ ॥ अलक्षितस्ततोगत्वागुहांगुप्तांतुपार्थिव ॥ मानसोत्तरशैलस्यहररूपंदधारसः ॥ २२ ॥ धृत्वादुर्वारणोरूपंनंदिनःसदृशंतथा ॥ अथारुरुहतुःशैलंछद्मशंकरनंदिनौ ॥ २३ ॥ यत्रास्तिशिखरेगौरीसखिभिःसहितानृप ॥ तमायांतंशरैर्भिन्नंस्कंधमालम्ब्यनंदिनः ॥ २४ ॥ रक्ताक्तमंबरंदृष्ट्वाभवानीविस्मिताभवत् ॥ सख्यस्तस्याजयाद्यास्ताःजग्मुस्तंसंभ्रमान्विताः ॥ २५ ॥ शंकरस्यांतिकंगत्वापप्रच्छुस्तंसुदुखिताः ॥ किंजातंतवदेवेशकेनत्वंसंगरेजितः ॥ २६ ॥ सशल्यस्त्वंकथंनाथसंसारीवप्ररोदिषि ॥ इत्युक्तःप्रददौताभ्योभूषणानिपृथक्पृथक् ॥ २७ ॥ उत्तार्यशनकैरंगात्वासुकिप्रभृतीनिच ॥ गणेशस्कंदशिरसीच्छिन्नेकुक्षौविलोक्यच ॥ २८ ॥ हास्कंदहागणेशेतिहारुद्रेत्यंबिकारुदत् ॥ तस्याःसख्यस्ततःसर्वारुरुदुःशोककर्शिताः ॥ २९ ॥ अत्राब्रवीज्जयांनंदीत्वमेनंपरिपालय ॥ मणिभद्रोवीरभद्रःपुष्पदंतश्चवीर्यवान् ॥ ३० ॥ दंभनोधूमतिमिरःकूष्मांडाद्यारणेहताः ॥ चंडीभृंगीकिरीटिश्चमहाकालश्चशृंखली ॥ ३१ ॥ चंडीशोगुप्तनेत्रश्चकालाद्याश्चहतारणे ॥ विनायकस्यस्कंदस्यशिरसीभ्रमतामया ॥ ३२ ॥ दृष्टेमहारणेदेविइत्युक्त्वाथपुरोक्षिपत् ॥ तच्छ्रुत्वानंदिनोवाक्यंशिरसीगृह्यपुत्रयोः ॥ ३३ ॥ पार्वतीविललापोच्चैःपुत्रपुत्रेतिजल्पती ॥

तारकारेकथंयुद्धेहतस्त्वंसिंधुसूनुना ॥३४॥त्वंहित्रिवासरोदेवैःसेनापत्येभिषेचितः॥तदात्वयाकथंवीरतारकाख्योनिपातितः ॥३५॥ नीलकंठेनकिंत्यक्तो यतस्त्वंपतितोभुवि ॥ स्नुषामुखंनदृष्टंचमयापुत्रावभाग्यया ॥ ३६ ॥ नभोगावत्सतेभुक्तासंसारस्यापियेभवन् ॥ तातहेरंबविघ्नेशलंबोदरगजानन॥३७॥रणांगणेकेनपुत्रासिद्धैःपूज्योनिपातितः ॥ वाहनोसौकुतोवत्समूषकःकेनहिंसितः॥३८॥एवंविलपतींगौरींशिवंप्राहसुदुःखितम् ॥ साक्षाद्रुद्रोसिदेवेशहरस्त्वंमाभयंकुरु ॥ ३९ ॥ वृषभःक्कगतोदेवहतोजालंधरेणवै ॥ शरजर्जरदेहस्यकिंकरोमिप्रियंतव ॥ ४० ॥ ततःश्रुत्वावचोदेव्यानिश्वस्योवाचशंकरः ॥ दीर्घंविनिहतौपुत्रौवृथाशोचसिकिंप्रिये ॥ ४१ ॥ अधुनातेंगसंगेनदेविमांत्रातुमर्हसि ॥ शंकरस्यवचःश्रुत्वाऽसमयोचितमातुरम् ॥ प्रत्युवाचांबिकादेवंवभाषेनोचितंवचः ॥ ४२ ॥ महाविषादेपतितेभयेचकृतेसमाधौवमनेमहाज्वरे॥ श्राद्धेप्रयाणेगुरुवृद्धसन्निधौरतिंबुधाःशंकरवर्जयंति ॥ ४३ ॥ कथंमांदुःखदुःखार्तांपुत्रशोकेनपीडिताम्॥ म्लानांबाष्पपरिम्लानांसंप्रार्थयसिचातुराम् ॥४४॥ भवान्याइतिवाक्यानिश्रुत्वामायामहेश्वरः ॥ उवाचस्वार्थमुद्दिश्यगौर्यारूपेणमोहितः ॥४५॥पुरुषस्यार्तियुक्तस्यनयच्छंतिरतिंस्त्रियः॥तथैवरौरवेघोरेपतिष्यंतिनसंशयः॥४६॥गणशून्यःपुत्रशून्योधीशून्योहंवरानने ॥ सांप्रतंगृह्यशून्योहंसर्वशून्योस्मिभामिनि ॥ ४७ ॥ सुजीवितंविहीनोहंत्वांप्रष्टुमिहचागतः ॥ [१]स्वंगृहंतुप्रविश्याशुत्यजामिप्रकृतिंस्वकाम् ॥ ४८ ॥ उत्तिष्ठनंदिन्संयावस्तीर्थंभवपुरःसरः ॥ त्वंयाहिस्वेच्छयाकांतेप्रकृतिंस्वांपरित्यज ॥ ४९ ॥ इतिमायामहेशस्यवचःश्रुत्वांबिकाततः ॥ दीर्घंदध्योमहाश्वासंशोकेनचजडीकृता ॥ ५० ॥ तस्यैवंपरमेक्षोभेकिंचिन्नोवाचसाक्षणम् ॥ ययासंमोहितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ सैवसंमोहितातेननजानेदुःखमात्मनः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा०उत्त०युधि०नार०जालंध०मायामहेशागमनंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ७ ॥

॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ इतिमायामहेशेनमोहितागिरिजायदा ॥ अतःकिंसमभूद्ब्रह्मन्तन्ममाख्यातुमर्हसि ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ क्षीराब्धौतुशयानस्यचुक्षोभहृदयंहरेः ॥ अकस्मादेवराजेंद्रनयनेश्रुपरिप्लुते ॥ २ ॥ दृष्ट्वातन्महदुत्पातलक्षणंभगवांस्ततः ॥ उत्थायशेषपर्यंकान्मांचवायुंविलोक्यच ॥ ३ ॥ किंकार्यमितिगोविंदस्तत्रागारिमथास्मरत् ॥ सचाग्रेस्मृतिमात्रेणतस्थौबद्धांजलिःप्रभोः ॥ ४ ॥ विनतानंदनंदृष्ट्वापुरतःप्राहकेशवः ॥ सुपर्णतत्रगच्छत्वंयत्रयुद्धंप्रवर्तते ॥ ५ ॥ हतोजालंधरोवीरोहरोवातेनमोहितः ॥ दृष्ट्वातंशीघ्रमागत्यकथयस्वममाखिलम् ॥ ६ ॥ जालंधरेशयोर्युद्धंद्रष्टुंशक्तस्त्वमेवहि ॥ कोन्योमहाहवेतस्मिन्ज्ञात्वायातिशरीरवान् ॥ ७ ॥ कदाचिद्दुर्गमंतत्रयुद्धंशस्त्रास्त्रवृष्टिभिः ॥ अथत्वंबाणसं

---

१ स्वांगुहां । इ० पा० ।

चारंगत्वापिहितविग्रहः ॥ ८ ॥ संदृष्ट्वापार्वतीवृत्तिंशीघ्रमायातुमर्हसि ॥ दैत्यमायानिरासार्थंविचिंत्यभगवांस्त्वरन् ॥ ९ ॥ गुटिकांसर्वसिद्धांचगरुडाय
ददौहरिः ॥ अनयानभ्रमोवीरतथेत्युक्त्वामुखेक्षिपत् ॥ १० ॥ एवंसंप्रेरितःपत्रीहरिंकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ निश्चक्रामखमाविश्यजगामाद्भुतवेगवान् ॥ ११ ॥
तत्रगत्वारणंघोरंदैत्यसंघैःसदुःसहम् ॥ दृष्टवानखिलेनासौनकिंचिज्ज्ञातवान्किल ॥ १२ ॥ तस्मादुत्पत्यवेगेनगतोसौमानसोत्तरम् ॥ शैलंतुंगतरंदुर्गमग
म्यंमरुतामपि ॥ १३ ॥ विलोकयन्नदृदृशेगौरीस्थानंपतंगराट् ॥ तत्रागत्यभुजंगारिर्ध्वनिंसंश्रुतवान्किल ॥ १४ ॥ गत्वासमीपेदृदृशेमायापशुपतिंततः॥
गरुडोगुटिकांक्षिप्यमुखेनभ्रममापसः ॥ १५ ॥ ज्ञात्वाबुद्ध्वाथदैत्योयमितिनायंवृषध्वजः ॥ हाकष्टमितिचोक्त्वाचरुदन्नागत्यचार्णवम् ॥ १६ ॥ कथया
मासवृत्तांतंपुरतःकैटभद्विषः ॥ देवजालंधरेणायंहरोदेवोविडंबितः ॥ १७ ॥ उमाप्रतारितातेनपापेनछद्मरूपिणा ॥ सुरस्त्वंयदिगोविंदसमरंप्रतिया
ह्यतः ॥ १८ ॥ मायायुद्धंतुदेवेशकुरुजालंधरंप्रति ॥ तस्यराज्ञीमयादृष्टापीठेजालंधरेशुभे ॥ १९ ॥ प्रासादभूम्यांक्रीडंतीवाद्यगीतादिवर्त्तनैः ॥ सासुं
दरतरागौर्यारंभोर्वश्योःशतादपि ॥ २० ॥ नेदानींमानुषेलोकेनपातालेषुतत्समा ॥ भार्यातेनसमावेश्यानारीणांकाकथाहरे ॥ २१ ॥ यस्तांस्पृशतिदे
हेनसकृतार्थःपुमान्भवेत् ॥ तवश्यालकपत्नीचहरत्वंतांरमाप्रियाम् ॥ शंकरस्योपकारंचकुरुचैवात्मनःसुखम् ॥ २२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रुत्वाता
क्ष्यर्स्यवचनंतंनिर्भर्त्स्यरमाप्रियः ॥ सम्यग्व्यवस्यचोपायंविससर्जद्रुतंद्विजम् ॥ २३ ॥ श्रियंप्रतार्य्यसंछाद्यमंचकेपीतवाससा ॥ निर्गतोन्येनरूपेणयो
गमायाबलेनच ॥ २४ ॥ वृंदारिकानुरागेणमोहितोमधुसूदनः ॥ दृष्ट्वाहरिंतुगच्छंतंप्रतिछन्नंयुधिष्ठिर ॥ २५ ॥ शेषोप्यन्यतमेनासौरूपेणागत्यकेशवम् ॥
जगादभक्त्यात्वंतिष्ठममानुज्ञातुमर्हसि ॥२६॥ किंकरोमिक्वगच्छामिब्रूहिकार्यंजनार्दन ॥ सदातवमुखंदृष्ट्वाभोक्ष्यामीतिभवेत्सुखम् ॥ २७ ॥ ॥ श्रीभग
वानुवाच ॥ ॥ जालंधरस्त्रियंरम्यांहरिष्येहरकारणात् ॥ पार्वत्याश्चोपकारायसंछाद्यस्वात्मनस्तनुम् ॥ २८ ॥ एहियामोवयंबंधोकांतारंदुरतिक्रमम् ॥
वृंदाकर्पणसिद्ध्यर्थमित्युक्त्वातौवनंगतौ ॥२९॥ ततोविष्णुश्चशेषश्चजटावल्कलधारिणौ ॥ आश्रमंचक्रतुःपुण्यंसर्वकामफलप्रदम् ॥३०॥ तयोःशिष्याः
प्रशिष्याश्चबभूवुःकामरूपिणः ॥ सिंहव्याघ्रवराहाश्चऋक्षवानरमर्कटाः ॥ ३१ ॥ अथतस्मिन्वनेवृंदांमंत्रेणाकर्षयद्धरिः ॥ तस्याहृदयसंतापंचकारमधु
सूदनः ॥ ३२ ॥ एतस्मिन्नंतरेराज्ञीतापमुग्रमुपागता ॥ चामरांश्चालयामासदिव्यस्त्रीकरचालितान् ॥ ३३ ॥ प्रियस्यागमनंतन्वीचिंतयंतीमुहुर्मुहुः ॥ ॥ १४ ॥
चंदनागुरुलिप्तांगीमूर्च्छांयातिहिसत्वरम् ॥ ३४ ॥ तुर्ययामेविभावर्याश्चतुर्दश्यांनृपांगना ॥ स्वप्नंददर्शभयदंवैधव्यभयसूचकम् ॥ ३५ ॥
जालंधरशिरःशुष्कंमर्दितंपांडुभस्मना ॥ गृध्रेणकृष्टनयनंछिन्नकर्णाग्रनासिकम् ॥ ३६ ॥ मुक्तकेशीकरालास्याकृष्णवर्णारुणांबरा ॥

चखादकालीरक्तास्याहस्तेविधृतखर्परा ॥ ३७ ॥ ईदृशंददृशेस्वप्नंतथात्मानंविडंबितम् ॥ दैत्यक्षयगुणोपेतंसाददर्शनृपांगना ॥ ३८ ॥
ततःप्रबुद्धाऽसुरराजपत्नीगीतेनवाद्येनचमागधानाम् ॥ गेयप्रबंधैःस्तवनैर्वचोभिर्वंशस्तवैःकिंपुरुषप्रपाठितैः ॥ ३९ ॥ ततस्तान्सकलान्श्रांतान्धनं
दत्वाप्रसादजम् ॥ निवार्यविप्रानाहूयस्वप्नंदृष्टंन्यवेदयत्॥तंस्वप्नंब्राह्मणाःश्रुत्वातामूचुःशास्त्रपारगाः ॥ ४० ॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ देविदुःस्वप्नमत्युग्रमचिं
त्यंभयदायकम् ॥ देहिदानंद्विजातिभ्योह्यचिंत्यभयनाशकम् ॥ ४१ ॥ धेनूर्वासांसिरत्नानिगजांश्चाभरणानिच ॥ ब्राह्मणाःपरिसंतुष्टाःसिषिचुस्तांनृप
स्त्रियम् ॥ ४२ ॥ अभिषिक्तापिसावृंदाज्वरेणपरितप्यते ॥ विसृज्यविप्रप्रवरान्प्रासादमगमत्तदा ॥ ४३ ॥ तत्रस्थितापिस्वपुरंददृशेदीप्तमंगला[1] ॥ ततः
स्वकर्मणाराजन्नाकृष्टाहरिणातुसा ॥ ४४ ॥ नशशाकगृहेस्थातुंततोराज्ञीवनंययौ ॥ रथमश्वतरीयुक्तंस्मरदूतीसखीवहम् ॥ ४५ ॥ समारुह्यक्षणात्त
न्वीप्राप्तासौभाग्यकाननम् ॥ नानावृक्षसमायुक्तंनानापक्षिगणान्वितम् ॥ ४६ ॥ पुष्पप्रस्रवणोपेतंस्वर्गनारीविभूषितम् ॥ मंदानिलप्रवेशोऽस्तियत्रनान्य
स्यकस्यचित् ॥ ४७ ॥ वनंवृंदारिकादृष्ट्वासस्मारपतिमात्मनः ॥ कथंजालंधरंवीरंद्रक्ष्यामिप्राप्तमग्रतः ॥ ४८ ॥ सातत्रनसुखंलेभेविवेशान्यतमंवनम् ॥
सखीरथसमायुक्ताविष्णुमायाविमोहिता ॥४९॥ ततोविलोकयामासविपिनंतरुसंकुलम् ॥ उरुपाषाणसंरुद्धंकुरंगाक्षीभयावहम् ॥ ५० ॥ सिंहव्याघ्रभया
कीर्णंशृगालव्यालसेवितम् ॥ द्रुमैःस्पृशच्छिखाकाशैर्गुहासुध्वांतपूरितम् ॥ ५१ ॥ वनंविलोक्यसाभीमंचकिताचपलेक्षणा ॥ स्मरदूतींसखींवृंदाजगाद
रथवाहिनीम् ॥ रथंप्रेषयमेशीघ्रंस्मरदूतिगृहंप्रति ॥ ५२ ॥ ॥ स्मरदूतिरुवाच ॥ ॥ नाहंजानामिदिग्भागंनयामिक्वरथंसखि ॥ श्रांताअश्व्यःप्रवर्ततेमा
र्गेश्चात्रनविद्यते ॥ ५३ ॥ प्रेरितोदैवकेनापिस्यंदनोयातुयत्रच ॥ अत्रकोपिचमांसादोभक्षयिष्यतिनान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्युक्तासाद्रुततरारथंशीघ्रमवा
हयत् ॥ सरथोवेगतःप्राप्तोयत्रसिद्धामुदान्विताः ॥ ५५ ॥ तत्रसिद्धाश्चदृश्यंतेकाननंचभयावहम् ॥ नयत्रप्रबलोवायुर्नशब्दःपक्षिणामपि ॥ ५६ ॥ नच
तेजःप्रकाशोऽस्तिनजलंप्रदिशोदिशः ॥ तत्रप्राप्तरथस्यापिलक्षणेभूद्विपर्ययः ॥ ५७ ॥ अश्वतर्योनहेषंतेनचशब्दश्चनेमिजः ॥ नचलंतिपताकास्ताघं
टिकानक्वणंतिच ॥ ५८ ॥ नस्वनंतिमहाघंटाध्वजस्तंभेनिवेशिताः ॥ विलोक्यैवंविधंप्राहतत्रवृंदासखींप्रति ॥ ५९ ॥ स्मरदूतिक्वयास्या
मोव्याघ्रसिंहभयंवनम् ॥ नगृहेनसुखंराज्येममजातंवनेसखि ॥ ६० ॥ ॥ स्मरदूतिरुवाच ॥ ॥ शृणुष्वदेविपश्यत्वंपुरःशैलोतिदारुणः ॥
दृष्ट्वाग्रतोनगच्छंतितुरंग्योभयविह्वलाः ॥ ६१ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वासंत्रस्तासानृपांगना ॥ दृष्ट्वाहारंस्वकंठस्थंस्यंदनाच्छीघ्रमुत्थिता ॥ ६२ ॥

१ मंगना । इ० पा० ।

एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोराक्षसोभीषणाकृतिः ॥ त्रिपादःपंचहस्तश्चसप्तनेत्रोतिदारुणः ॥ ६३ ॥ पिंगलोव्याघ्रकर्णश्चसिंहस्कंधस्तथाननः ॥ विहंगेशसमाः केशालंबंतेरुधिरारुणाः ॥ ६४ ॥ तंदृष्ट्वापद्मकोशांगीसहसासभयाभवत् ॥ नेत्रेकराभ्यामाच्छाद्यचकंपेकदलीवसा ॥ ६५ ॥ प्रतिहारीप्रतो दंतुत्यक्त्वाराज्ञीमभाषत ॥ भीतांमांत्राहिदेवित्वमयंधावतिभक्षितुम् ॥ ६६ ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोराक्षसोरथसंनिधौ ॥ रथमुत्क्षिप्यहस्तेनभ्रामयं श्चाश्विनीयुतम् ॥ ६७ ॥ साराज्ञीपतिताभूमौमृगीव्याघ्रभयादिव ॥ स्मरदूतीतरोर्मूलेछिन्नाशोकलतायथा ॥ ६८ ॥ ततस्ताश्चाश्विनीःसर्वाः भक्षयामासराक्षसः ॥ तेनराज्ञीधृताहस्तेसिंहेनैणवधूरिव ॥ ६९ ॥ तामुवाचततोरक्षःप्राणैस्तेकारणंयदि ॥ तवभर्ताहतःसंख्येहरेणेतिश्रुतंमया ॥ ७० ॥ मामासाद्याद्यभर्तारंचिरंजीवाकुतोभया ॥ पिबाथवारुणींस्वाद्वींमहामांससमन्विताम् ॥ शृण्वंतीतिवचोराज्ञीगतसत्वाइवाभवत् ॥ ७१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेजालंधरोपाख्यानेश्रीमन्माधवमायाकथनंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ नारायणस्तदादेवोजटावल्कलधार्यथ ॥ द्वितीयोनुचरस्तस्यह्यायर्यौफलहस्तवान् ॥ १ ॥ तौदृष्ट्वास्मरदूतीसाविललापमृगेक्षणा ॥ तच्छ्रुत्वावचनंत स्याःप्रोचतुस्तांचतावुभौ ॥ २ ॥ भयंमागच्छकल्याणित्वामावांत्रातुमागतौ ॥ वनेघोरेप्रविष्टासिकथंदुष्टनिषेविते ॥ ३ ॥ एवमाश्वास्यतांतन्वींराक्ष संप्राहमाधवः ॥ मुंचेमामधमाचारमृद्वंगींचारुहासिनीम् ॥ ४ ॥ रेरेमूर्खदुराचारकिंकर्तुंत्वंव्यवस्थितः ॥ सर्वस्वंलोकनेत्राणामाहारंकर्तुमुद्यतः ॥ ५ ॥ भवपुण्यप्रभावेयंहंस्येतांमंडनंभुवः ॥ अद्यलोकंनिरालोकंकंदर्पदर्पवर्जितम् ॥ ६ ॥ करिष्यस्यधुनात्वंचहत्वावृंदारिकांवने ॥ तस्मादिमांविमुंचाशु सुखप्रासाददेवताम् ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंराक्षसःकुपितोब्रवीत् ॥ समर्थस्त्वंयदितदामोचयाद्यैवमत्करात् ॥ ८ ॥ इत्युक्तमात्रेवचनेमाधवेनक्रुधे क्षितः ॥ पपातभस्मसाद्भूतस्त्यक्त्वावृंदांसुदूरतः ॥ ९ ॥ अथोवाचप्रमुग्धासामाययाजगदीशितुः ॥ कस्त्वंकारुण्यजलधिर्येनाहमिहरक्षिता ॥ १० ॥ शारीरंमानसंदुःखंसंतापंतपसांनिधे ॥ त्वयामधुरयावाचाहृतंराक्षसनाशनात् ॥ ११ ॥ तवाश्रमेतपःसौम्यकरिष्यामितपोधन ॥ १२ ॥ ॥ तापस उवाच ॥ भरद्वाजात्मजश्चाहंदेवशर्मेतिविश्रुतः ॥ विहायभोगानखिलान्वनंघोरमुपागतः ॥१३॥ अनेनबटुनासार्धममशिष्येणकामगाः ॥ बहुशःसंतिचा न्येपिमच्छिष्याःकामरूपिणः ॥ १४ ॥ त्वंचेन्ममाश्रमेस्थित्वाचिकीर्षसितपःशुभे ॥ एहिराज्ञ्यपरंयामोवनंदूरस्थितंयतः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वाराजपत्नीं तांययौप्राचींदिशंहरिः ॥ वनंप्रेतपिशाचाढ्यंमंदगत्यानराधिप ॥ १६ ॥ वृंदारिकाश्रुपूर्णाक्षीतस्यपृष्ठानुगाययौ ॥ स्मरदूतीचतत्पृष्ठेमांप्रतीक्षे तिवादिनी ॥ १७ ॥ अत्रांतरेदुराचारःकोपिपापाकृतिर्वने ॥ जालंप्रसारयामासतद्यदाजीवपूरितम् ॥ १८ ॥ ततःसंकोचयामासतज्जालं

पापनायकः ॥ जालस्थांस्तुतदाजीवानुपाद्दत्यमुमोचह ॥ १९ ॥ सचव्याधःस्त्रियौदृष्ट्वास्मरदूतीजगादताम् ॥ देविमामत्तुमायातिकरेगृ
ह्यातुमांसखी ॥ २० ॥ वृंदातयोक्तंश्रुत्वैनंविकृतास्यंव्यलोकयत् ॥ वीक्ष्यतंभयवातेननिर्धूतासिंधुजप्रिया ॥ २१ ॥ दुद्रावविकलंशुभ्रंस्म
रदूत्यासमंवने ॥ विद्रवंतीसमंसख्यातापसाश्रममागता ॥ २२ ॥ सातापसवनेतस्मिन्नददर्शात्यंतमद्भुतम् ॥ पक्षिणःकांचनीयांगान्नाना
शब्दसमाकुलान् ॥ २३ ॥ सापश्यद्धेमपद्माढ्यांवापींतुस्वर्णभूमिकाम् ॥ क्षीरंवहंतिसरितःस्रवंतिमधुभूरुहः ॥ २४ ॥ शर्करााराशयस्तत्रमो
दकानांचसंचयाः ॥ भक्ष्याणिस्वादुसर्वाणिबहून्याभरणानिच ॥ २५ ॥ बहुशस्त्राणिदिव्यानिनभसःसंपतंतिच ॥ क्रीडंतिहरयस्तृताउत्प
तंतिपतंतिच ॥ २६ ॥ मठेतिसुंदरंवृंदातंददर्शतपस्विनम् ॥ व्याघ्रचर्मासनगतंभासयंतंजगत्रयम् ॥ २७ ॥ तमुवाचविभोपाहिपा
हिपापर्द्धिकादथ ॥ तपसार्किंचधर्मेणमौनेनचजपेनच ॥ २८ ॥ भीतत्राणात्परंनान्यत्पुण्यमस्तिततपोधन ॥ एवमुक्तवतीभीतासालसांगी
तपस्विनम् ॥ २९ ॥ तावत्प्राप्तःसदुष्टात्मासर्वजीवप्रबंधकः ॥ वृंदादेवीभयत्रस्ताहरिकंठेसमाश्लिपत् ॥ ३० ॥ सुखस्पर्शभुजाभ्यांसाशोकवल्लीवलिं
गिता ॥ तवालिंगनभावेनपुनरेवभविष्यति ॥ ३१ ॥ शिरःसर्वांगसंपन्नंत्वद्भर्तुरधिकंगुणैः ॥ अथत्वंप्रमदेगच्छपत्यर्थेचित्रशालिकाम् ॥ ३२ ॥ साचि
त्रशालामित्युक्ताविवेशमुनिनातदा ॥ दिव्यपर्यंकमारूढागृह्यकांतस्यतच्छिरः ॥ ३३ ॥ चकाराधरपानंसामीलिताक्ष्यतिलोलुपा ॥ यावत्तावदभूद्रा
जन्रूपंजालंधराकृति ॥ ३४ ॥ तत्कांतसदृशाकारस्तद्वक्षस्तद्वदुन्नतिः ॥ तद्वाक्यस्तन्मनोभावस्तदासीज्जगदीश्वरः ॥ ३५ ॥ अथसंपूर्णकायंतंप्रि
यंवीक्ष्यजगादसा ॥ तवकुर्वेप्रियंस्वामिन्ब्रूहित्वंस्वरणंचमे ॥ ३६ ॥ वृंदावचनमाकर्ण्यप्राहमायासमुद्भजः ॥ शृणुदेवियथायुद्धंवृत्तंशंभोर्मयासह॥ ३७ ॥
प्रियेरुद्रेणरौद्रेणछिन्नंचक्रेणमेशिरः ॥ तावत्त्वत्सिद्धियोगाच्चत्वद्भतेनममात्मना ॥ ३८ ॥ छिन्नंतदत्रचानीतंजीवितंतेंगसंगतः ॥ प्रियेत्वंमद्वियोगेनबा
लेजातासिदुःखिता ॥ ३९ ॥ क्षंतव्यंविप्रियंमह्यंयत्त्वांत्यक्त्वारणंगतः ॥ इत्यादिवचनैस्तेनवृंदासंस्मारितातदा ॥ ४० ॥ तांबूलैश्चविनोदैश्चवस्त्रालंक
रणैःशुभैः ॥ अथवृंदारिकादेवीसर्वभोगसमन्विता ॥ ४१ ॥ प्रियंगाढंसमालिंग्यचुचुंबरतिलोलुपा ॥ मोक्षादप्यधिकंसौख्यंवृंदामोहनसंभवम् ॥ ४२ ॥
मेनेनारायणोदेवोलक्ष्मीप्रेमरसाधिकम् ॥ वृंदावियोगजंदुःखंविनोदयतिमाधवे ॥ ४३ ॥ तत्क्रीडाचारुविलसद्वापिकाराजहंसके ॥ तद्रूपभावात्कृ
ष्णोसौपद्मायांविगतस्पृहः ॥ ४४ ॥ अभूद्वृंदावनेतस्मिंस्तुलसीरूपधारिणी ॥ वृंदांगस्वेदतोभूम्यांप्रादुर्भूतातिपावनी ॥ ४५ ॥ वृंदांगसंगजंचेदम
नुभूयसुखंहरिः ॥ दिनानिकतिचिन्मेनेशिवकार्यंजगत्पतिः ॥ ४६ ॥ एकदासुरतस्यांतेसास्वकंठेतपस्विनम् ॥ वृंदाददर्शसंलग्नंद्विभुजंपुरुषोत्त

मम् ॥ ४७ ॥ तंदृष्ट्वाप्राहसाकंठाद्विमुच्यभुजबंधनम् ॥ कथंतापसरूपेणत्वंमांमोहितुमागतः ॥ ४८ ॥ निशम्यवचनंतस्याःसांत्वयन्प्राहतांहरिः ॥
शृणुवृंदारिकेत्वंमांविद्धिलक्ष्मीमनोहरम् ॥ ४९ ॥ तवभर्ताहरंजेतुंगौरीमानयितुंगतः ॥ अहंशिवःशिवश्चाहंपृथक्केनव्यवस्थितौ ॥ ५० ॥ जालंधरोहतः
संख्येभजमामधुनानघे ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतिविष्णोर्वचःश्रुत्वाविषण्णवदनाभवत् ॥ ततोवृंदारिकाराजन्कुपिताप्रत्युवाचह ॥ ५१ ॥
रणेबद्धोसियेनत्वंजीवन्मुक्तःपितुर्गिरा ॥ विविधैःसत्कृतोरत्नैर्युक्तंतस्यहृतावधूः ॥ ५२ ॥ पतिर्धर्मस्ययोनित्यंपरदाररतःकथम् ॥ ईश्वरोपिकृतंभुंक्ते
कर्मेत्याहुर्मनीषिणः ॥ ५३ ॥ अहंमोहंयथानीतात्वयामायातपस्विना ॥ तथातववधूंमायातपस्वीकोपिनेष्यति ॥ ५४ ॥ इतिशप्तस्तथाविष्णुर्जगा
मादृश्यतांक्षणात् ॥ साचित्रशालापर्यंकःसचतेथप्लवंगमाः ॥ ५५ ॥ नष्टंसर्वंहरौयातेवनंशून्यंविलोक्यसा ॥ वृंदाप्राहसखींप्राप्यजिह्मंतद्विष्णुनाकृतः
म् ॥ ५६ ॥ त्यक्तंपुरंगतंराज्यंकांतःसंदेहतांगतः ॥ अहंवनेविदित्वैतत्क्रयामिविधिनिर्मिता ॥ ५७ ॥ मनोरथानांविषयमभून्मेप्रियदर्शनम् ॥ प्राहनिः
श्वस्यचैवोष्णंराज्ञीवृंदातिदुःखिता ॥ ५८ ॥ ममप्राप्तंहिमरणंत्वयाहिस्मरदूतिके ॥ इत्युक्तासातयाप्राहममत्वंप्राणरूपिणी ॥ ५९ ॥ तस्यास्तथोक्त
माकर्ण्यइतिकर्त्तव्यतांततः ॥ वनेनिश्चित्यसावृंदागत्वातत्रमहत्सरः ॥ ६० ॥ विहायदुःखमकरोद्गात्रक्षालनमंबुना ॥ तीरेपद्मासनंबद्ध्वाकृत्वानिर्वि
षयंमनः ॥ ६१ ॥ शोषयामासदेहंस्वंविष्णुसंगेनदूषितम् ॥ तपश्चचारसात्युग्रंनिराहारासखीसमम् ॥ ६२ ॥ गंधर्वलोकतोवृंदामथागत्याप्सरोगणः ॥
प्राहयाहीतिकल्याणिस्वर्गमात्यजविग्रहम् ॥ ६३ ॥ गांधर्वशस्त्रमेतत्त्रिभुवनविजयंश्रीपतिस्तोषमग्र्यंनीतोयेनेहवृंदेत्यजसिकथमिदंतद्वपुःप्राप्तकामम् ॥
कांतंतेविद्धिशूलिप्रवरशरहतंपुण्यलाभस्यभूषास्वर्गस्यत्वंभवाद्यद्भुतममरवनंचंडिभद्रेभजत्वम् ॥ ६४ ॥ श्रुत्वाशास्त्रंवधूनांजलधिजदयितावाक्यमाहप्र
हस्यस्वर्गादाहृत्यमुक्तात्रिदशपतिवधूश्चातिवीरेणपत्या ॥ आदौपात्रंसुखानामहममरजिताप्रेयसातद्वियुक्तानिर्दुष्टातद्यतिष्येप्रियममृतगतंप्राप्नुयांयेनचै
व ॥६५॥ इत्युक्त्वासससखीवृंदाविससर्जाप्सरोगणान् ॥ तत्प्रीतिपाशबद्धास्तानित्यमायांतियांतिच ॥६६॥ योगाभ्यासेनवृंदाथदग्ध्वाज्ञानाग्निनागुणान् ॥
विषयेभ्यःसमाहृत्यमनःप्रापततःपरम् ॥ ६७ ॥ दृष्ट्वावृंदारिकांतत्रमहांतश्चाप्सरोगणाः ॥ तुष्टुवुर्नभसस्तुष्टाववृषुःपुष्पवृष्टिभिः ॥ ६८ ॥ शुष्कका
ष्ठचयंकृत्वातत्रवृंदाकलेवरम् ॥ निधायाग्निंचप्रज्वाल्यस्मरदूतीविवेशतम् ॥६९॥ दग्धंवृंदांगरजसांबिंबंतद्गोलकात्मकम् ॥ कृत्वातद्भस्मनःशेषंमंदाकिन्यां
विचिक्षिपुः ॥ ७० ॥ यत्रवृंदापरित्यज्यदेहंब्रह्मपथंगता ॥ आसीद्वृंदावनंतत्रगोवर्द्धनसमीपतः ॥ ७१ ॥ देव्योथस्वर्गमेत्यत्रिदशपतिवधूसत्त्वसंपत्तिमा

हुर्दैवीभ्यस्तन्निशम्यप्रमुदितमनसोनिर्जराद्याश्चसर्वे ॥ शत्रोर्दैत्यस्यहित्वाप्रबलतरभयंभीमभेयौंनिजघ्नुःश्रुत्वातत्रासनस्थःपरिजननिवहोवापशोभांशुभ
स्य॥७२॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचा०जालंधरोपा० वृंदायाब्रह्मपदप्राप्तिर्नामपंचदशोऽध्यायः॥१५॥ ॥युधिष्ठिरउवाच॥ ॥ कथंजालंधरो
गौरींहररूपधरोमुने॥दृष्ट्वाचकारकिंतत्रतन्मेकथयविस्तरात् ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ यदामायाशिवस्तत्रप्रार्थयद्गिरिजांप्रति॥ततःसाचुक्षुभेराजन्किं
चिन्नोवाचतंप्रति ॥ २ ॥ अनातुरस्यदेवस्यप्राप्तस्यतपसामया ॥ नयुक्तमितिनिश्चित्यपार्वतीनाहतंनृप॥ ३ ॥ सानतत्रप्रतीकारंदृष्ट्वातस्यचपश्यतः ॥
निर्गताततउत्थायददर्शाकाशवाहिनीम् ॥ ४ ॥ गंगांवासोचितांमत्वाभवानीतपसेययौ ॥ पुरापितपसालब्धोमयेशःसांप्रतंतथा ॥ ५ ॥ इत्यत्रजग्मित
यतीसखीभिःसहिताततः ॥ पुरःक्षीरनिभांराजन्पार्वतीगगनात्परम् ॥ ६ ॥ मंदाकिनींददर्शाथपतंतींमानसोत्तरे ॥ हारमालामिवायांतींविविक्तांगगनस्र
जः ॥ ७ ॥ मंदाकिन्याःपयःपूरोह्याकृष्टःस्वर्गतोयथा ॥ श्रुतीनांपूरधारेवब्रह्मणोवदनच्युता ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामुमोदतांगंगांस्नात्वाचालिसमन्विता ॥
संपूज्यस्वतनुंपश्चान्निविष्टास्वर्णदीतटे ॥ ९ ॥ परस्परमथालोक्यगौरीप्राहसखींजयाम् ॥ त्वंगच्छमद्वपुःकृत्वातत्समीपंसखीत्वरा ॥ १० ॥ जानीहित
त्वंकिंशंभुर्यदिवान्योभविष्यति ॥ यद्यसौत्वांसमालिंग्यकुरुतेचुंबनादिकम् ॥११॥ तदामायांसमास्थायजानीह्यसुरमागतम् ॥ यदिचेत्त्वांप्रतिब्रूयान्मन्नि
मितंशुभाशुभम् ॥ १२ ॥ असंशयंपिनाकीस्यादत्रागत्यब्रवीहिमाम् ॥ इत्यादिष्टाजयादेव्यागतागंगाधरांतिकम् ॥ १३ ॥ तामायांतींसदृष्ट्वाचभृशंमन्म
थपीडितः ॥ चकारालिंगनंतस्यागौरीरूपेणभावयन् ॥ १४ ॥ ततोजालंधरःसद्योवीर्यस्वंप्रमुमोचह ॥ अल्पेंद्रियश्चसंजातोवेगतःकुरुनंदन ॥ १५ ॥
तयासप्रोदितोदैत्यनत्वंरुद्रोभविष्यसि ॥ अल्पवीर्योधमाचारोनाहंगौरीहितत्सखी ॥१६॥ इत्युक्त्वानिजमास्थायरूपंसाप्राहतंपुनः ॥ अनेनवतपापेनह
तस्त्वंहिपिनाकिना ॥ १७ ॥ इतिज्ञात्वाचसाप्राप्तातत्रगत्वाब्रवीदुमाम् ॥ देविजालंधरोह्येषनशंभुस्तववल्लभः ॥ १८ ॥ ततोभयार्ताहरवल्लभाभूद्दु
तंविवेशाथसरोजमध्ये ॥ सख्योभ्रमर्यःकमलेषुजाताभयेनजालंधरजेनराजन् ॥ १९ ॥ अत्रांतरेवनगतामदृष्ट्वातांनृपांगनाम् ॥ भीतास्तुरक्षकास्त
स्याःसत्वरंरणमाययुः ॥ २० ॥ ततःशुंभेनतेपृष्टास्तंनत्वोचुःससाध्वसाः ॥ आत्मनःपरिहारार्थेविष्णुमित्यसुरेश्वरम् ॥ २१ ॥ श्रुत्वावृंदांहृतां
त्रस्तोरुद्रात्त्यक्त्वाथसंगरम् ॥ शुंभेनप्रेषितौचंडमुंडौजालंधरंप्रति ॥ २२ ॥ मानसोत्तरमागत्यदानवौवेगवत्तरौ ॥ हररूपधरंदैत्यंऊचतुर्विटपान्तरे
॥२३॥ किंतयानृपशार्दूलविदेशगतयाश्रिया ॥ अरयोयांनपश्यंतिबंधुभिर्यानभुज्यते॥२४॥ जितःशुंभोहतंसैन्यंदेवरुद्रेणतेरणे ॥ एह्येहिकुरुसंग्रामंनत्वं
प्राप्नोपिपार्वतीम् ॥ २५ ॥ पंचाननस्यमहिषींकथंप्राप्नोतिजंबुकः ॥ अंधकारःकथंराजन्प्राप्नोतिसवितुःप्रभाम् ॥ २६ ॥ तवजालंधरात्पीठाद्धृता

राज्ञीमुरारिणा ॥ इतिसंश्रूयतेवार्तातस्मात्त्वंकुरुसंगरम् ॥ २७ ॥ रणेशर्वंविजित्याशुभवसर्वेश्वरेश्वरः ॥ अथवाशिवनाराचैःखंडितोयासितत्पदम्
॥ २८ ॥ इतिजालंधरःश्रुत्वाभाषितंचंडमुंडयोः ॥ निःससारगिरेस्तस्मात्सक्रोधंरक्तलोचनः ॥ २९ ॥ चंडमुंडौसमाश्वास्यत्यक्त्वारूपंहरस्य
च ॥ गच्छञ्जालंधरोमार्गेदुर्वारणमुवाचह ॥ ३० ॥ पश्यदुर्वारणेदानींतत्रयद्विष्णुनाकृतम् ॥ मायामाश्रित्यसाराज्ञीवृंदानीतात्मनःपदम् ॥ ३१ ॥
गृहेस्थितस्यजामातुर्विश्वसेन्नैवबुद्धिमान् ॥ नूनंतस्मैप्रदत्वाचकन्यकांविसृजेद्बुधः ॥ ३२ ॥ जामातरंगृहेनैवस्थापयेत्सर्वथानरः ॥ धनदारादिकं
सर्वंसगृह्णातिशनैःशनैः ॥ ३३ ॥ ॥ दुर्वारणउवाच ॥ ॥ राजन्यत्क्रियतेकर्मतत्तथैवतुभुज्यते ॥ त्वंहर्तुमागतोगौरींहरिणातेहृतावधूः ॥ तस्यस्पष्टं
वचःश्रुत्वाक्षणंमौनीव्यचिंतयत् ॥ ३४ ॥ ॥ जालंधरउवाच ॥ ॥ किंप्रयामिहरंजेतुमथवाहरिमुल्बणम् ॥ कार्यद्वयेसमुत्पन्नेयत्परंतत्प्रकथ्यता
म् ॥ ३५ ॥ ॥ दुर्वारणउवाच ॥ ॥ यदियासिहरिंजेतुंहरःपृष्ठेहनिष्यति ॥ हनिष्यंतिरणेशूरायातुंरुद्रोनदास्यति ॥ ३६ ॥ तस्मात्पशुपतिंजित्वाकृत्वा
त्वंवश्यमात्मनः ॥ पश्चात्प्रयाहिगोविंदंयदिजानासितत्पदम् ॥ ३७ ॥ अधुनासत्वरंवीरयाहिदैत्यान्महाबलान्॥रणंकुरुमहाघोरं[1]यथास्वर्गेसुपच्यते॥३८॥
देशकालोचितंश्रुत्वादुर्वारणवचस्तदा ॥ ययौजालंधरोयोद्धुंसहरुद्रेणयोगिना ॥ ३९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहिता
यांजालंधरोपाख्यानेजालंधरस्यमायारूपपरित्यागोनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथजालंधरोपश्यत्कबंधचयभीषणम् ॥
रणंरुधिरमांसौघमज्जामेदोस्थिदुर्गमम् ॥ १ ॥ तत्रजालंधरोदैत्यःप्रियाहरणदुखितः ॥ रणेविलोकयामासवृषस्थंपार्वतीपतिम् ॥ २ ॥ घोराहिभोगेनविभू
षितांगंजटाकलापेशशिभूषणांकितम् ॥ नेत्राग्निकीलोपरिशोभितांगंविनारणंसंप्रददर्शसिंधुजः ॥ ३ ॥ शीघ्रंस्वरथमारुह्यसमुद्रतनयस्तदा ॥ संरुष्टःप्राह
तंशुंभंतापसोनहतस्त्वया ॥ ४ ॥ प्राहजालंधरंशुंभस्तपस्तेनमहत्कृतम् ॥ हंतुंनशक्यतेस्माभिर्हरःसंग्रामदुर्जयः ॥ ५ ॥ इतिशुंभोक्तमाकर्ण्यसिंधुजःक्रो
धमूर्च्छितः ॥ हरंपद्मसहस्रेणदैत्यसैन्येनसंवृतम् ॥ ६ ॥ गृहीत्वाकालकेदारंधनुर्जालंधरोययौ ॥ बाणांस्तीक्ष्णानतिस्थूलान्लोहस्तंभान्तथाबहून् ॥ ७ ॥
मुमोचयुधिदुर्धर्षोवर्षन्मेघइवागमे ॥ आयांतंरुरुधुःसिंधुसूनुंशंभुगणायुधि ॥ ८ ॥ ततोरुद्रेणरौद्रैश्चशरौघैस्ताडितोरुषा ॥ रुद्रबाणैस्तदातस्यकवचंभु
विपातितम् ॥ ९ ॥ विवर्मापिबभौसोथमेघमुक्तोयथाचलः ॥ पुनर्जालंधरस्यांगंशंभुनाकीलितंशरैः ॥ १० ॥ रुधिरंबहुसुस्रावजालंधरशरीरतः ॥ तेना
शुरुधिरौघेणप्लावितासकलामही ॥ ११ ॥ ततोदेवाभयंजग्मुर्दानवाश्चचकंपिरे ॥ त्यक्त्वातेप्रमथावीरारणभूमिंप्रदुद्रुवुः ॥ १२ ॥ नद्याइवपरामूर्त्तिःप्रसृ

१ यथाशुरुच्यते बुध इ० पा० ।

तासर्वतोपिच ॥ अथाहार्णवजोरुद्रंधनुर्धरवरोह्यसि ॥ १३ ॥ इदानींतत्करिष्यामियेनगच्छसिसंक्षयम् ॥ इत्युक्त्वाकालकेदारंसशरंप्रतिगृह्यतत् ॥ १४॥
शीघ्रंसंपूरयामासशरैर्नानाविधैःशिवम् ॥ शिवःसहस्रकोटीभिःपूरितांगोरणेबभौ ॥१५॥ विहंगमैर्यथाकाशंवृक्षैरिवमहागिरिः ॥ दैत्यमुक्तैस्तुस्तैर्बाणैर्दृष्ट्वा
व्याप्तंमहेश्वरम् ॥ १६ ॥ वीरभद्रस्तथाकोपाज्जालंधरमधावत ॥ अपीडयदमेयात्मासमुद्रतनयंबली ॥ १७ ॥ जालंधरोथसंक्रुद्धोविध्यन्बाणैःसहस्रशः ॥
धनुःशरान्रथंछत्रंसारथिंतिलशःशरैः ॥ १८ ॥ चकारवीरभद्रस्यसिंधुसूनुःप्रतापवान् ॥ वीरभद्रोथविरथोहतवान्गदयाब्धिजम् ॥ १९ ॥ तथैवगदया
सोपितंहत्वापातयद्भुवि ॥ गदाप्रहारपतितमालोक्यातिविमूर्च्छितम् ॥ २० ॥ मणिभद्रोथसमरेजालंधरमधावत ॥ अतिक्रुद्धंतमायांतंदृष्ट्वादैत्योमहार
णे ॥ २१ ॥ शरैर्व्यस्तोपकरणंसचकारनदीसुतः ॥ अथमूर्च्छांपरित्यज्यउत्तस्थौसिंहवन्नदन् ॥ २२ ॥ वीरभद्रस्ततःकोपान्मणिभद्रःप्रतापवान् ॥
जघ्नतुःपर्वताभ्यांतौव्योमस्थंतटिनीसुतम् ॥ २३ ॥ तदंगेपतितौदृष्ट्वापर्वतौविनिनद्यच ॥ जघानमुष्टिपातेनवीरभद्रोनदीसुतम् ॥२४॥ मणिभद्रश्चरणयो
र्धृत्वासागरनंदनम् ॥ स्यंदनाद्भ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २५ ॥ मणिभद्रगृहीतोपिदैत्यराट्समहाबलः ॥ हत्वाचरणघातेनमणिभद्रमपातयत
॥ २६ ॥ जालंधरोमहाबाहुर्वीरभद्रंचमुष्टिना ॥ अथागतःपरिवृतोगणैर्वैनंदिकेश्वरः ॥ २७ ॥ शुंभस्तमागतंदृष्ट्वारुरोधसहसैनिकैः ॥ द्वंद्वयुद्धैरथा
जग्मुर्गणादैत्यैःपरस्परम् ॥ २८ ॥ शुंभःशिलादजंराहुर्महाकालंरणेययौ ॥ कोलाहलंनिशुंभोथकेतुःकालमधावत ॥ २९ ॥ शैलोदरोगुहंजंभोमाल्यवं
तंमहाबलः ॥ महापार्श्वौययौचंडंचंडीशोरोमकंटकम् ॥ ३० ॥ विकटास्योथवैभृंगिमुरुनेत्रोविनायकम् ॥ एवंदैत्येश्वरैःसार्द्धंगणानामधिपाययुः ॥३१ ॥
अथशुंभायुधैर्बाणैःप्रहतश्चशिलादजः ॥ चूर्णीचकाराद्रिशृंगैःकपितुंडोमहत्तरैः ॥ ३२ ॥ शुंभस्तेनार्दितःशक्त्याशिलादंचजघानतम् ॥ महाकालोज
घानाथतंराहुंरणमूर्द्धनि ॥ ३३ ॥ शक्त्याथतस्यहतवान्स्यंदनंसमहाद्रिणा ॥ कोलाहलोहतःशक्त्यानिशुंभेनप्रतापवान् ॥ ३४ ॥ शक्तिंगृहीत्वा
ह्यहनद्रथंसारथिनासह ॥ विरथेनाथदैत्येनभृशंक्रुद्धेनसंयुगे ॥ ३५ ॥ कोलाहलोसुरेंद्रेणसहस्रफणिनाहतः ॥ तंहत्वाचातिवेगेनरथंचान्यमुपागतः ॥३६॥
फणिचक्रहतःसंख्येक्षणान्मूर्च्छांविहायच ॥ स्वरथात्शीघ्रमुत्तीर्यगृहीत्वाखड्गचर्मणी ॥ ३७ ॥ सर्वंचक्रेनिशुंभस्यसरथाद्यसिनापृथक् ॥ पुनःस्वरथ
मारुह्यदैत्यंबाणैरताडयत् ॥ ३८ ॥ निशुंभोप्यतिरोषाच्चतत्पराक्रमविस्मितः ॥ शक्त्यामहाबलस्तस्यरथंसाश्वंन्यषूदयत् ॥ ३९ ॥ कोलाहलोरणे
धावन्निशुंभंविरथोबली ॥ गतःससरथंचक्रेविरथंभुजबंधनात् ॥ ४० ॥ केतुपुच्छंगृहीत्वाचभ्रामयामासचांबरे ॥ कालश्चिक्षेपसोप्यद्रिंसचिच्छेदागि
रिंजवात् ॥ ४१ ॥ तंनगंचूर्णितंदृष्ट्वाताडयामासमुष्टिना ॥ कालश्चूर्णितसर्वांगःकेतुनाप्राद्रवद्भयात् ॥ ४२ ॥ शैलोदरस्तथास्कंदंजघानगदयोरसि ॥

षडाननोपितंशक्त्याहत्वाभूमावपातयत् ॥ ४३ ॥ शक्तिप्रहारेणमृतंदानवंवीक्ष्यषण्मुखः ॥ जगर्जतत्रवैचित्र्यंयथाक्रौंचेविदारिते ॥ ४४ ॥ माल्य
वानथबाणौघैर्जंभमभ्यर्दयद्रणे ॥ जंभोपिसायकैस्तीक्ष्णैर्भित्त्वातंमूर्च्छितंजहौ ॥ ४५ ॥ महापार्श्वोरथंधृत्वाबाणौघैर्वाजिवर्जितम् ॥ लीलयैवचखेनीत्वा
व्यश्वंचंडमपातयत् ॥ ४६ ॥ व्यश्वंरथंविलोक्याथततश्चंडोग्रहीद्गजम् ॥ आपतंतंमहापार्श्वंचंडस्तंगदयाहनत् ॥ ४७ ॥ अचिंत्यैवगदापातंसोसुरो
भृशदारुणः ॥ प्रहत्यमुष्टिनाचंडंपातयामासभूतले ॥ ४८ ॥ चंडीशशस्त्राभिहतोरोमकंठोमहासुरः ॥ चंडीशंपादयोर्धृत्वारथमूर्ध्निन्यपातयत् ॥ ४९ ॥
पपातसहसाभूमौययौतंभीषणेक्षणः ॥ उरुनेत्रेणसमरेहतोलंबोदरःशरैः ॥ ५० ॥ दंतेनोरसितंहत्वापातयामासभूतले ॥ उरुनेत्रःक्षणाच्छांतिमागत्या
शुरथंक्षणात् ॥ ५१ ॥ जघानमुद्गरेणासौमूर्ध्निसिंदूरमंडिते ॥ गणेश्वरःपट्टिशेनजघानोरसिदानवम् ॥ ५२ ॥ तन्मुखादथनिष्क्रांतोनवशीर्षोसुरो
महान् ॥ अष्टादशभुजोराजन्सोप्यधावतशांकरिम् ॥ ५३ ॥ नवशीर्षोरुनेत्राभ्यांरणेरुद्धोविनायकः ॥ जर्जरीकृतदेहोपिजग्राहपरशुंरु
षा ॥ ५४ ॥ तेनचिच्छेदशस्त्राणितयोराजौगणेश्वरः ॥ रुद्धंगणेश्वरंदृष्ट्वाताभ्यांसंख्येथषण्मुखः ॥ ५५ ॥ शीघ्रमागत्यसेनानीर्जघाननवशीर्ष
कम् ॥ नवशीर्षेरणेहत्वाउरुनेत्रमधावत ॥ ५६ ॥ स्कंदःस्वशक्तिघातेनपातयामासतंनृप ॥ पश्यञ्जालंधरःस्कंदंययौसैन्येनसंवृतः ॥ ५७ ॥ पुत्र
प्रीत्यासुरान्हंतुंसगणःशंकरोपिच ॥ ततोघोरतरंयुद्धमभूदद्भुतसैन्ययोः ॥ ५८ ॥ हरसिंधुजयोर्युद्धेगतप्राणेवरोदसी ॥ अथजालंधरःक्रुद्धोबा
णंसंधायदारुणम् ॥ ५९ ॥ सहस्रशतसंख्याकैःपत्रैःसर्वत्रभूषितम् ॥ दैत्येंद्रस्तेनबाणेनललाटेताडयच्छिवम् ॥ ६० ॥ ममज्जापुंखमर्यादंललाटेशं
करस्यच ॥ भालेशशांकवच्छंभोःसरराजमहाप्रभः ॥ ६१ ॥ यथादित्योहिघर्मांतेसंध्याकालेंबुदागमे ॥ अथरुद्रोमहाबाणंजग्राहज्वलनोपमम् ॥ ६२ ॥
यस्यवेगेतुपवनःफलेयस्याग्निभास्करौ ॥ कालोग्रंथिषुसर्वेषुशरेदेवीधरास्थिता ॥ ६३ ॥ हरस्तेनशरेणाशुविव्याधहृदिसिंधुजम् ॥ तेनबाणप्रहारेणरु
धिरौघपरिप्लुतः ॥ ६४ ॥ पपातशरभिन्नांगोवज्राहतइवाचलः ॥ तदादैत्याःसमाक्रंदन्जगर्जुःप्रमथास्तथा ॥ ६५ ॥ सिंधुजंमूर्छितंदृष्ट्वारुरुधुर्दानवाः
शिवम् ॥ रक्षार्थमुद्यताःकेचित्केचित्तंपरितःस्थिताः ॥ ६६ ॥ यावज्जालंधरोमूर्छांप्राप्तोवारिधिनंदनः ॥ तावद्रुद्रेणनाराचैर्हताजालंधरीचमूः ॥ ६७ ॥
चिराज्जालंधरस्त्यक्त्वामूर्छांसैन्यंहतंनृप ॥ दृष्ट्वाभयान्वितःसेनांविकीर्णांचतथारणे ॥ ६८ ॥ ततःकाव्यंससस्मारमनसापरमंगुरुम् ॥ स्मृतस्तेनत्वर
न्प्राप्तःकविर्जालंधरंप्रति ॥ ६९ ॥ स्वस्तिकृत्वाजगादाथभार्गवःसिंधुनंदनम् ॥ किंकरोमिमहाराजतवकार्यंमहाबल ॥ ७० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ १८ ॥
इतिकाव्यवचःश्रुत्वाभार्गवंबहुमानयन् ॥ नत्वागुरुमुवाचाथराजाजालंधरस्तथा ॥ ७१ ॥ ॥ राजोवाच ॥ जीवयैतान्मृताञ्छक्रदैत्यान्सर्वान्समं

ततः ॥ इत्युक्तःसिंधुजेनाजौसैन्यंतत्रव्यलोकयत् ॥ ७२ ॥ पंचविंशत्सहस्राणियोजनानांप्रमाणतः ॥ दैत्यांगरथसंकीर्णमुपर्युपरिपार्थिव ॥ ७३ ॥
उच्छ्रयेपंचनवतियोजनानांमहींचिताम् ॥ योधवाहनदेहाद्यैरिवपूर्णांधरांततः ॥ ७४ ॥ मंत्रोदकेनचाभ्युक्ष्यदैत्यानुत्थापयत्कविः ॥ यावद्रुद्रोजटाजूटंबबं
धभुजगैर्दृढम् ॥ ७५ ॥ तावत्काव्येनतत्सैन्यंमंत्रेणोत्थापितंनृप ॥ व्याघ्रान्यथाकेसरिणोगजेंद्राःशूकरान्यथा ॥ ७६ ॥ आगतान्दानवान्दृष्ट्वाचिं
तयामासशंकरः ॥ किमेतदिहसंजातंमृतान्सृजतिकुत्रचित् ॥ ७७ ॥ ददर्शचिंतयन्काव्यइतितस्मिन्रणेभवः ॥ जीवयंतंरणेदैत्यान्धावंतंवेगवत्त
रम् ॥ ७८ ॥ ततःक्रुद्धोमहादेवःशुक्रंहंतुंमनोदधे ॥ त्रिशूलिनमनुज्ञायरहश्चोवाचतंकविः ॥ ७९ ॥ ब्राह्मणोहंकथंहंसिसर्वविद्याविशारदम् ॥ ब्रह्म
हत्यामयिहतेतवरुद्रभविष्यति ॥ ८० ॥ इतिश्रुत्वाकवेर्वाक्यंशूलंतत्याजशंकरः ॥ स्मृत्वातत्पूर्ववृत्तांतंयच्छिन्नंब्रह्मणःशिरः ॥ ८१ ॥ ब्राह्मणोनहिहंतव्यो
हरन्प्राणानपिप्रियान् ॥ अयंतुजीवयन्दैत्यान्निग्राह्यःसर्वथामया ॥ ८२ ॥ तस्मादेनंक्षिपाम्याशुस्त्रीयोनौदैत्यजीवनम् ॥ एवमुक्तवतःशंभोस्तृतीयनयना
दद्भुतम् ॥ ८३ ॥ कृत्याविवासाचात्युग्रामुक्तकेशीमहोदरा ॥ स्थूललंबस्तनीयोनीदंष्ट्रालोचनभीषणा ॥ ८४ ॥ आज्ञापयेतिसतयाप्रोक्तस्तामब्रवीच्छिवः ॥
कृत्येत्वंदानवाचार्यस्वयोनौक्षिपदुर्मतिम् ॥ ८५ ॥ यावज्जालंधरंहन्मितावदेनंभगेवह ॥ हतेजालंधरेदैत्येपश्चान्निस्तीर्यमोचय ॥ ८६ ॥ हरेणोक्तेतिसाकृत्याभा
र्गवंसमधावत ॥ पपातभूमौतांदृष्ट्वाकविर्दैत्याःप्रदुद्रुवुः ॥ ८७ ॥ केशेष्वाकृष्यधुन्वानानग्नमालिंग्यभार्गवम् ॥ योनौदधारसाकृत्याहसंतीजयनंदन ॥ ८८ ॥ भगेक्षि
प्तंगुरुंदृष्ट्वायावज्जालंधरोसुरः ॥ संदधेमार्गणांस्तावत्साकृत्यादृश्यतांगता ॥ ८९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० युधिष्ठिरनारदसं० जालंधरोपाख्याने
शुक्रयोनिप्रवेशोनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ अथजालंधरःप्राहरक्षात्मानमितःशिवम् ॥ शिवाद्यत्वांक्षिपाम्याशुयत्रा
स्तेमधुसूदनः ॥ १ ॥ पश्चाद्ब्रह्माणमाकृष्यपातयिष्यामिसागरे ॥ धृतेषुयुष्मासुयदातदासर्वेश्वरोह्यहम् ॥ २ ॥ इत्युक्त्वासैन्यसंभारंन्यस्यशुंभासुरा
दिषु ॥ भटैर्गुप्तंनिशुंभाद्यैश्चतुरंगमनंतकम् ॥ ३ ॥ शुंभोनिशुंभःफेंकारोफेरुंडोधूम्रलोचनः ॥ केतुर्बिडालजंघश्चराहुर्दुर्वारणोयमः ॥ ४ ॥ कालासुरोथ
लवणोभूमिरेतोंधकासुरः ॥ रक्तवीर्यादयश्चंडीचामुंडीदैत्यपुंगवाः ॥ ५ ॥ सर्वानेवोद्यतान्दृष्ट्वासंख्येदानवपुंगवान् ॥ रुरुधुःसमरेराजन्वीरभद्रादयो
गणाः ॥ ६ ॥ ततोयुद्धमभूद्घोरंतुमुलंलोमहर्षणम् ॥ पतंतिप्रथमायत्रदैत्याश्चापिक्षतातुराः ॥ ७ ॥ अथशुंभादिभिर्दैत्यैःसर्वशस्त्रैर्महामृधे ॥ हताःपेतुर्ग
णाश्चान्येपलायांचक्रिरेनृप ॥ ८ ॥ गणान्विजित्यसमरेरुरुधुर्दानवाःशिवम् ॥ वर्षतःशरधाराभिर्यनामेरुगिरिंयथा ॥ ९ ॥ ततःपिनाकमाकृष्यवृषभोप

---

१ भेरुंड इ० पा० ।

रिभैरवः ॥ जघानबाणनिवहैर्दानवान्समरांगणे ॥ तीक्ष्णाग्रैस्तुक्षुरप्रौघैर्दानवानहनद्बली ॥ १० ॥ केचिन्नंदिप्रहारेणपेतुःसंग्राममूर्धनि ॥ बाणैश्चजर्ज
रान्कृत्वाशुंभादीन्वृषभध्वजः ॥ ११ ॥ शेषंसैन्यंजघानाशुशस्त्रास्त्रैःसमरांगणे ॥ गजैर्नरैर्हयैर्व्याप्तंपतितैःसमरांगणम् ॥ १२ ॥ बभूववज्रनिर्भिन्नैःपर्व
तैरिवभूतलम् ॥ अथमायामयींगौरींविदधेसिंधुनंदनः ॥ १३ ॥ सौंदर्यगुणसंपन्नांसर्वालंकारभूषिताम् ॥ जयांमायामयींकृत्वासमुवाचाब्धिनंदनः ॥१४॥
गच्छत्वंपुरतोरुद्रंविमोहयरणेद्रुतम् ॥ इत्युक्त्वादैत्यपतिनाथयौमायामयीजया ॥ १५ ॥ रणेगत्वाशिवस्याग्रेमुक्तकेशीरुरोदह ॥ पृष्टाहरेणसाप्राह
मानसोत्तरपर्वतात् ॥ १६ ॥ हृतातवप्रियादेवपार्वतीसिंधुसूनुना ॥ श्रुत्वेतिवचनंतस्यास्तामुवाचवृषध्वजः ॥ १७ ॥ जयेत्वमेहिवृषभंत्वांहरिष्यंति
दानवाः ॥ ततोवृषभमारुह्यजयाचालिंग्यशंकरम् ॥ १८ ॥ प्राहप्रयामिपार्वत्यानजीवामिविनाहर ॥ चंद्रंशंभुजटाविष्टंगृहीत्वावृषभाद्द्रुतम् ॥ १९ ॥
अवारोहतसामायामायाष्वक्तोरणंययौ ॥ ततोगौरींहृतांश्रुत्वाचिंतयामासशंकरः ॥ २० ॥ दैत्यमायापरिष्वक्तोनात्मानंबुबुधेनृप ॥ एतस्मिन्नंतरे
प्रातःसैन्येनमहतावृतः ॥ २१ ॥ मायामृडानींस्वरथेनिधायार्णवजःशिवम् ॥ जालंधरजयेतद्वदासीद्वादित्रनिस्वनः ॥ २२ ॥ चचालवसुधायेनप्रति
नेदुर्महीधराः ॥ हरस्यदर्शयामासपार्वतींसिंधुनंदनः ॥ २३ ॥ रुद्रोप्यरिरथस्थांतांददर्शनिजवल्लभाम् ॥ वियोगविधुरांदीनांतन्वीमातुरलोचना
म् ॥ २४ ॥ हानाथप्रियरुद्रेतिप्रजल्पंतींपुनःपुनः ॥ प्रौढवैरिरथेदृष्ट्वापाखंडिस्थांयथाश्रुतिम् ॥ २५ ॥ गौरींदध्यौतथास्थाणुःकथंप्राप्याप्रियामया ॥
विललापततःशंभुर्दैत्यमायाविमोहितः ॥ २६ ॥ मोहोमेदानवैःकांतेहृतासित्वंकथंप्रिये ॥ शोकमोहप्लुतंदृष्ट्वाशंकरंसागरात्मजः ॥ २७ ॥
जगादप्रहसन्वाक्यंकश्चित्कारुण्यवान्यथा ॥ सर्वप्रमाणशून्योसिस्मरशृंगारवर्जितः ॥ २८ ॥ ईश्वरोपिवराकस्त्वंसंजातोविक्रियाविना ॥
मारोदीर्हिविरूपाक्षददामितववल्लभाम् ॥ २९ ॥ रक्षितोसिमयारुद्रगृहीत्वापार्वतींरणात् ॥ इत्युक्त्वागिरिशंतूर्णमुत्तार्यस्वरथादुमाम् ॥ ३० ॥
सैन्यंसंप्रेपयामासशंकराभिमुखंकिल ॥ हरोपिवृषभेणाशुतत्सैन्यंसमधावत ॥ ३१ ॥ गृहीतुंपार्वतींपाहित्राहित्राहीतिजल्पतीम् ॥ यावद्गृह्णातितां
गौरींकरेणवृषभध्वजः ॥ ३२ ॥ तावच्छुंभासुरःशीघ्रंगृहीत्वाचांबरेस्थितः ॥ शूलंमुमोचबलवान्हंतुंशुंभासुरंहरः ॥ ३३ ॥ शुंभेनसापरित्य
क्ताशूलोपरिपपातह ॥ रुदंतीचारुसर्वांगीत्यक्ताशूलेनसंयुता ॥ ३४ ॥ पतिताशंकरस्याग्रेतथेत्युक्काममारच ॥ मायागौरींमृतांदृष्ट्वाशोकमोहपरिप्लुतः
॥ ३५ ॥ हाप्रियेतिरुदन्रुद्रःपपातभुविमूर्च्छितः ॥ क्षणंसंज्ञामवाप्याथरणभूमावुमापतिः ॥ शशापशुंभप्रमुखान्गौरीयुष्मान्हनिष्यति ॥ ३६ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथशुंभादयोदैत्यारणेदेव्यानिपातिताः ॥ महेश्वरस्यशापेनगतेमंन्वतरेनृप ॥ ३७ ॥ शपित्वातान्रुरोदाथजल्पन्निर्गत्य

शंकरः ॥ क्वगतासिप्रियेत्यक्त्वादुःखितंमांरणांगणे ॥३८॥ रतिंत्यक्त्वावियोगार्तःश्रीकंठोहंत्वयाकृतः ॥ वासुदेवोपिमांत्यक्तंनजानातित्वयाप्रिये॥३९॥
यज्ञेदक्षस्याग्निकुंडेशिरोदेविहुतंत्वया ॥ भूयोहिभवतीलब्धाकथंत्यजसिमांपुनः ॥ ४० ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठचार्वंगिगिरिजेमांप्रबोधय ॥ अत्रांतरेशिवंज्ञात्वादै
त्यमायाविमोहितम् ॥ ४१ ॥ देवतागणमध्यस्थोह्यंतरिक्षादुपागमत् ॥ विलपंतमुवाचेदमदृश्यःकमलासनः ॥ ४२ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ त्वंशोक
मोहपितृमातृविवर्जितोसिदुःखंसुखंसुतकलत्ररिपुर्नचास्ति ॥ जातोसिनैवजनकेनजनिष्यमाणस्त्वंमन्यसेऋषिगणैश्चकुतोविमोहः ॥ ४३ ॥ एको
सिनाथबहुधाकृतविग्रहोसिसूर्योयथाजलधिवीचिषुदृश्यमानः ॥ ध्यानेनयांतियमिनस्तवपादमूलंरूपंपरंदुरवबोधमवाच्यमेव ॥ ४४ ॥ नैषाप्रियात
वसमानतयाविपन्नाजालंधरेणरचितांजहिदेवमायाम् ॥ सापार्वतीकमलकोशगताहिशंभोयुद्धस्ववैरिनिवहंजहिपाहिचास्मान् ॥ ४५ ॥ श्रुत्वेतिब्रह्मणोवा
क्यमवबुद्धोमहेश्वरः ॥ ज्ञात्वातांदानवींमायांमुमोचमहतींशिलाम् ॥ ४६ ॥ तयाजघानसमरेदैत्यकोटिशतत्रयम् ॥ ततोवृषभमारुह्यक्रोधेनमहतानृ
प ॥ ४७ ॥ धनुःपिनाकं[1]युद्धायधूर्जटिर्जगृहेशरान् ॥ अथमायापरित्यक्तंशर्वमालोक्यसिंधुजः ॥ ४८ ॥ सुरेशमोहनंमायाजालमत्यद्भुतंनृप॥
अन्यदाविश्वकाराशुभृशंमायामहाबलम् ॥ ४९ ॥ जालंधरःकोटिभुजोबभूववृक्षास्त्रशस्त्रैर्युयुधेवृषांकम् ॥ अथांतरालेपृथिवींचकारसमुद्रसूनु
र्गिरिधातुमंडिताम् ॥ ५० ॥ देवतायतनैरम्यैर्नानापुष्पसमाकुलैः ॥ मंडितांनृपभूमिंचचकारोदधिनंदनः ॥ नृत्यंतियत्राप्सरसोमेनकाद्या
मनोहरा ॥ ५१ ॥ विस्मृत्यशंभुस्तदपास्यकार्मुकंसद्यःप्रतस्थेवृषभोपरिस्थितः ॥ वादित्रगीतैर्भुविमोहितोभृशंदैत्येंद्रमायामयतांडवेनसः ॥
॥ ५२ ॥ विमोहितंवीक्ष्यवृषस्थितंहरंनित्यंसमुद्रःसहतांडवेन ॥ गीतेनवाद्येनचनृत्यलीलयाननादरूपीतरसाविमोहितुम् ॥ ५३ ॥ जंतून्नक्षि
त्वोदधौतांश्च[2]सहस्रंसततोत्सवः ॥ क्वचतादेवताःसर्वाःक्वनंदिप्रमुखागणाः ॥ ५४ ॥ अपित्वंमाननीयोसिमोहितोदैत्यमायया ॥ किमद्यशंभो
भगवन्नुपेक्ष्यतेउदीर्यचक्रंजठरस्थितंच ॥ ५५ ॥ वधायचास्यैवकृतंमहेशजालंधरंसंहरतेनचाजौ ॥ इतिकृष्णस्यवचनात्तत्स्मृत्वात्मानमी
श्वरम् ॥ ५६ ॥ आरुह्यवृषभंशीघ्रमाजगाममहारणम् ॥ तमागतंशिवंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमावृतः ॥ ५७ ॥ रुरोधसमरेराजन्क्रुद्धोजालंधरोसुरः ॥
हरस्यकुपितस्यासीत्सृष्टिसंहारकारकम् ॥ ५८ ॥ रूपंतृतीयनेत्राग्नौदानवाःशलभायथा ॥ रूपंदृष्ट्वाभगवतोरौद्रज्वालामयंनृप ॥ ५९ ॥
शुंभादयस्तदादैत्याराहुप्रभृतयश्चये ॥ रुद्रंनिरीक्ष्यसंत्रस्ताःपातालंविविशुर्भयात् ॥ ६० ॥ सेनाभटाननेकांश्चहतान्दृष्ट्वामहामृधे ॥ शुंभादी

१ संधायेतिपाठान्तरं कु० । २ जहाससततोत्सवः इत्यपि पाठः ।

न्हतशेषांस्तान्दृष्ट्वात्मानंपलायितान् ॥ ६१ ॥ तदाजालंधरःसंख्येएकोगिरिरिवस्थितः ॥ परमार्थंरुद्ररूपंहृष्टःसाक्षाद्विलोकयन् ॥ ६२ ॥
ततोजालंधरःप्राहमहादेवंप्रहस्यच ॥ रूपंसंहरयेनत्वंदहसेसचराचरम् ॥ ६३ ॥ शस्त्रेणकुरुसंग्रामंत्यक्त्वायोगबलंनिजम् ॥ इतिजालंधरवचःश्रुत्वोवा
चततःशिवः ॥ ६४ ॥ वरंवरयदैत्येशप्रीतोस्मितवकर्मणा ॥ ईदृक्षमपिमद्रूपंदृष्ट्वायन्निर्भयोधुना ॥ ६५ ॥ अपिब्रह्मांडमखिलंमद्रूपस्यास्यदानव ॥
तेजसोवीक्षणेनालंतत्रत्वमसिनिर्भयः ॥ ६६ ॥ नारदउवाच ॥ इतिशंभोःप्रसादंचमत्वासंसारनिस्पृहः ॥ जालंधरोहराद्वव्रेमुक्तिसायुज्यतांपराम् ॥ ६७ ॥
श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ दिव्यंदेहमिदंदैत्यभोगसिद्धियुतंतव ॥ वृंदामनोहरंरम्यमिहस्थंकालमश्नुते॥६८॥मुहूर्तंपरमात्मानंतमेकाकिनमव्ययम् ॥ अबुद्ध्वा
त्यजसेमूर्खकथंत्वंमुक्तिमिच्छसि ॥ ६९ ॥ वृंदातवप्रियाराज्ञीहृतासायोगमायया ॥ ब्रह्मस्वरूपंविज्ञायप्राप्तातत्परमंपदम् ॥ ७० ॥ इदानींदुर्लभासाचत
त्पदंचैवदुर्लभम् ॥ स्वर्गापवर्गयोर्मध्येसंसारेवरमाप्नुहि ॥ ७१ ॥ ॥ जालंधरउवाच ॥ ॥ देवमुक्तिपदंलभ्यंकृतकृत्येनकेनचित् ॥ इदानींकृतकृत्योस्मिय
त्त्वांपश्येत्वयाहतः ॥ ७२ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ मत्स्थानंपरमंक्षेत्रंयदित्वंगंतुमुत्सुकः ॥ तर्हिमांकोपयस्वाशुदैत्यंहत्वादृढैःशरैः ॥ ७३ ॥ ततोहंत्वांह
निष्यामिमत्स्थानंयास्यसेनघ ॥ महेश्वरवचःश्रुत्वाप्राहजालंधरःशिवम् ॥ ७४ ॥ त्वयिसर्वजगत्पूज्येपूर्वंनप्रहराम्यहम् ॥ ७५ ॥ नारदउवाच ॥ एव
मुक्तोजघानाशुसिंधुजंविशिखैःशिवः ॥ तेशराःसिंधुपुत्रस्यदेहलग्नाविभांतिच॥७६॥यथालोहगिरिप्रांतेवेणवोवह्निदीपिताः ॥ जालंधरोहरस्यांगंपूरयामास
मार्गणैः ॥ ७७ ॥ तैःशरैःशुशुभेरुद्रोयथाखंखेचराकुलम् ॥ जालंधरेशयोर्युद्धंतथाद्वंद्वमभून्नृप ॥ ७८ ॥ हरादन्योनहंतास्तिनसोढान्योर्णवात्मजात् ॥
गिरिकोटिसहस्रैस्तुतदापृथ्वीपुटोद्धृतैः ॥ ७९ ॥ पूरयामाससमरेसिंधुजःपार्वतीपतिम् ॥ ततःशूलेननिहतोरुद्रेणोरसिदानवः ॥ ८० ॥ निःससारमु
खात्तस्यज्वरोजंभोभयंकरः ॥ सचवीरज्वरोनामसिंहवक्रोनराकृतिः ॥ ८१ ॥ दैत्यदेहाद्विनिष्क्रांतंदृष्ट्वासिंहमुखंज्वरम् ॥ हुंकारमकरोद्घोरंशरभस्तत्रनि
र्ययौ ॥८२॥ शिवस्यनिःसृतेनासौशरभेणनिपातितः ॥ अजेयंशंकरंदृष्ट्वावृषभेंद्रेणसंयुतम् ॥८३॥ आययौवृषभाभ्याशेतरसासागरात्मजः ॥ वृषंपुच्छेगृही
त्वाचभ्रामयामासचांबरे ॥८४॥ जालंधरोमहाबाहुश्चिक्षेपहिमवद्गिरौ ॥ ततस्त्रिशूलमत्युग्रंमुमोचगिरिजापतिः ॥८५॥ तद्धस्तेनगृहीत्वाचदैत्येशःशिवसन्नि
धौ ॥ रथारूढोधनुर्गृह्यकालकेदारमब्धिजः ॥ ८६ ॥ पूरयामासविशिखैःशिवमुर्वीतलेस्थितम् ॥ उग्रःशस्त्राञ्छरान्छित्वाबाणैरथमचूर्णयत् ॥ ८७ ॥ ॥ २० ॥
दशयोजनविस्तीर्णसारथ्यश्वसमन्वितम् ॥ जालंधरोपिविरथोअभ्यधावन्मृधेशिवम् ॥ ८८ ॥ तयोर्युद्धमभूद्घोरमद्भुतंलोमहर्षणम् ॥ तद्दृष्ट्वाऽकांड
कल्पांतशंकयातत्रसुःसुराः ॥८९॥सर्वास्त्रैस्तावदन्योन्यंजघ्नतुर्भीमविक्रमौ ॥ पद्भिःपृथ्वींचालयंतौकंपयंतौनभःस्वनैः ॥ ९० ॥ अथोत्कटंबलंदृष्ट्वादानवेंद्र

स्यशंकरः ॥ शस्त्रजालंजहाराशुयोगमायाबलेनसः ॥ ९१ ॥ ततःकोटिभुजोदैत्योदंष्ट्राभीषणलोचनः ॥ शस्त्रहीनोपितरसाधावमानोहरंययौ ॥ ९२ ॥
विशालकरबंधेनबबंधसमरेशिवम् ॥ ततस्तस्यकृपाणेनचिच्छेदकरकाननम् ॥ ९३ ॥ सिंधुजेनभुजाक्रांतोरुद्रोभून्नीललोहितः ॥ लीलयायोधयामास
णेसौसिंधुनंदनः ॥ ९४ ॥ छिन्नहस्तोपियुयुधेस्वर्भानुःशिरसायथा ॥ नियुद्धेननदीसूनुस्तोषयामासशंकरम् ॥ ९५ ॥ परितुष्टोब्रवीच्छंभुर्वरंवरयदुर्ल
भम् ॥ जालंधरेणसोप्युक्तस्त्वंमेदेह्यात्मनःपदम् ॥ ९६ ॥ ममदोःशस्त्रहीनस्यनावज्ञांकर्तुमर्हसि ॥ शीघ्रंप्रयच्छमेसिद्धिंनोचेत्त्वांसंहराम्यहम् ॥ ९७ ॥
इत्युक्त्वासभुजोभूत्वाजघ्नेतंमुष्टिनोरसि ॥ ततःसुदर्शनंचक्रंपुरायन्निर्मितंस्वयम् ॥ ९८ ॥ मुखादुद्गीर्यतद्धस्तेगृहीत्वातोलयद्रुषा ॥ सूर्यकोटिसहस्राभंग्र
संतंसचराचरम् ॥ ९९ ॥ तेनचक्रेणचिच्छेदशिरोजालंधरस्यच ॥ ततस्तच्छीर्षमुत्प्लुत्यगगनेशतयोजनम् ॥ १०० ॥ दंष्ट्राशतकरालास्यंस्वर्भूमिन
यनंचयत् ॥ व्याघ्रगत्याततोयातंसदनंब्रह्मणोनृप ॥ १०१ ॥ भूयःस्वर्गेततोदृष्ट्वामृडःशीर्षमधावत ॥ स्रवत्तद्रुधिरंभूरिप्रकुर्वद्भैरवस्वनम् ॥१०२॥ ततोदि
शःप्रणष्टास्तागगनंविलयंगतम् ॥ नतेजसांप्रकाशोस्तिचचालवसुधाभयात् ॥ १०३ ॥ आपतंतंजघानाशुरुद्रश्चक्रेणतच्छिरः ॥ द्विधाभूत्वाथराजेंद्रपपा
तहिमवद्गिरौ ॥ १०४ ॥ ततोजालंधरस्याशुशिरसःशकलेकिल ॥ विशतःसर्वभूतानांपश्यतांस्मवृषाकपौ ॥ १०५ ॥ तस्यकंठात्समुद्भूतादैत्याःशत
सहस्रशः ॥ तेहतास्तेनचक्रेणकपर्दिकरशालिना ॥ १०६ ॥ जालंधरकबंधंतन्ननर्तरुधिरारुणम् ॥ पुनःपुनःसमुद्भूतास्तस्यकंठात्तुदानवाः ॥ १०७ ॥
पुनःपुनर्बलवताछिन्नाश्चक्रेणशंभुना ॥ मेदसासिंधुपुत्रस्यपूरितासकलामही ॥ १०८ ॥ मेदिनीमेदसैवैषाख्यातिंप्राप्तातुपार्थिव ॥ यत्रदैत्यवरस्या
स्यशोणितंशैलतांगतम् ॥ १०९ ॥ कैलासस्योत्तरेभागेतत्राभूच्छोणितंपुरम् ॥ अथमांसचयान्दृष्ट्वासर्वतोव्याप्यतिष्ठतः ॥ ११० ॥ तदासस्मारदेवेश
श्चतुःषष्टिगणंरणे ॥ विज्ञानस्मरणाद्देव्यःसंप्राप्ताःशंकरांतिकम् ॥ १११ ॥ कृतांजलिपुटाःप्रोचुःशिवकिंकरवामहे ॥ ११२ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥
यएतेदैत्यमांसस्यराशयोगिरिसन्निभाः ॥ भक्षयध्वंयुताःशीघ्रंदत्तानुज्ञामयातुवः ॥११३॥ ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा ॥ वाराहीचैवमाहेंद्रीसर्वाः
स्वगणशोभिताः॥११४॥एवंशंकरनिर्दिष्टादेव्यस्तामांससंचयान् ॥ क्रूरेणचक्षुषालोक्यनिन्युश्चादर्शनंक्षणात् ॥११५॥ अथजालंधरवपुःक्षीणंक्रांततुशक्ति
भिः॥ताभिर्ग्रस्तेशरीरेतुतस्यदेहाद्विनिःसृता॥११६॥प्रभासाशंकरंप्राप्ताजगामादर्शनंक्षणात्॥तत्तेजःसूर्यसंकाशंलयंप्राप्तंमहेश्वरे॥ ११७॥एवंसविलयंप्राप्तः
त्रिदिशारिस्त्रिलोचनात्॥वृणुध्वंचवरंसर्वाःप्रीतःप्राहमहेश्वरः॥११८॥तदाताःसर्वयोगिन्यःपप्रच्छुर्जगदीश्वरम्॥मर्त्यलोकेषुयेलोकाभोगमोक्षवरेप्सवः ११९

१ ईशान० इति, ज्ञानसं० । इ० च पा० ।

पूजयिष्यंतितेनित्यंस्वगृहेयोगिनीगणम् ॥ तत्तेषांवांछितंसर्वंसिध्यतांत्वत्प्रसादतः ॥ १२० ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ यःकश्चित्पूजयेन्नित्यंभक्तिभा
वसमन्वितः ॥ युष्मद्गणंचतस्याहंवरदोस्मिधरातले ॥ १२१ ॥ मद्भक्तःकेशवस्यापिद्वेष्टियोयोगिनीगणम्॥भैरवोहंतदातस्यहरिष्येसुकृतंकृतम् ॥१२२॥
इतिदत्तवराहृष्टायोगिन्योविभुनामृधे ॥ अत्रांतरेभवानींतांसस्मारवृषभंहरः ॥ १२३ ॥ स्मृतमात्रापार्वतीसावृषभश्चागमत्क्षणात् ॥ सखीगणसमायु
क्तासंप्राप्ताहरवल्लभा ॥ १२४ ॥ संत्यक्त्वाभ्रामरींमूर्तिंहरस्यार्द्धंसमारुहत् ॥ गिरिजासहितोराजन्महेशोमुमुदेततः ॥ १२५ ॥ योगिनींप्रत्युवाचेदं
पिबध्वंरुधिरंनृप ॥ जालंधरकबंधस्थंताःश्रुत्वाजहृषुर्भृशम् ॥ १२६ ॥ मांसमेदोह्यसृक्पीत्वायोगिन्योननृतुर्मुदा ॥ ततोहरःप्रसन्नोभूत्तासांक्रीडन
वीक्षणात् ॥ १२७ ॥ स्वयंचभैरवंरूपंकृत्वातन्मध्यगःपपौ ॥ तीक्ष्णदंष्ट्रामहाकायास्तदासन्योगिनीगणाः ॥ १२८ ॥ ग्रसंतोद्यापिमांसानिकालेचा
पिपिबंत्यसृक् ॥ तेनजालंधरोदैत्योनोत्तिष्ठतिरणेहतः ॥१२९॥ ततस्तत्रसमाजग्मुर्ब्रह्माद्यादेवतागणाः ॥ ऋषयोमरुतोदेवास्तुवंतिस्ममहेश्वरम् ॥१३०॥
दिशःप्रसेदुःसुरभिर्ववौमरुद्दिवःप्रपेतुर्भुविपुष्पवृष्टयः ॥ कृताभिषेकस्यचतस्यनिःस्वनान्संनादितादुंदुभयोपिचक्रिरे॥१३१॥ उपरिपरिमलांधैःसुस्वरंसं
पतद्भिर्मधुकरनिकुरंबैरुह्यमाणाभरेण ॥ अविरलमधुधारासारसंसिक्तभूमिःसदसिसुरविमुक्ताप्रापतत्पुष्पवृष्टिः ॥ १३२ ॥ हतेतदासिंधुसुतेहरेणना
राचघातैस्त्रिजगत्तदाबभौ ॥ प्रसूनवृष्टिर्ननृतुस्तदांगनाजगुश्चयक्षाःसुरकिन्नराद्याः ॥ १३३ ॥ शंभुर्वैरिजयोत्थितेनयशसास्फारांगकीर्तिर्गिरिंस्वं
भेजेसुरसिद्धचारणगणैःसंस्तूयमानःसदा ॥ गौरीचापिजगामचाशुगिरितःश्वेतं सखीसंवृतासंचक्रुस्त्वभिसेवनंसुमनसांवर्षेणदेवांगना ॥ १३४ ॥
देवोसौकरुणामयःसुरगणान्स्वेस्वेपदेस्थापयन्प्रादादन्यदपिस्वकंवसुततोज्ञात्वापतिःशंकरः ॥ किंवक्तव्यमतःपरंयदिभवेदीशानुकंपापराको
यंवात्रिदिवोधरातलमिदंस्यादात्मसात्सर्वतः ॥ १३५ ॥ देवाःस्वराज्यमासाद्ययथापूर्वंचकाशिरे ॥ बुभुजुर्यज्ञभागांस्तेलोकपालत्वमाश्रि
ताः ॥ १३६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ इतिजालंधरस्योक्तंयथावदनुपूर्वशः ॥ चरितंलोकवीरस्यराजन्नत्यद्भुतंतव ॥ १३७ ॥ विष्णुस्त्यजतिनाद्यापि
क्षीराब्धिंयद्वशोनृप ॥ सर्वोपिभुंक्तेस्वंकर्मकर्मतद्विद्धिचसंशयम् ॥ १३८ ॥ तुभ्यंदुःखनिरासायप्रोक्तमाख्यानमुत्तमम् ॥ यावद्देहोस्तिकर्माणिसुखदुः
खानिकर्मतः ॥१३९॥ देहीभुंक्तेवशोराजन्त्राणंनज्ञानतःपरम् ॥ कृष्णादीनांदेहबंधेसुखदुःखादिवर्तते ॥१४०॥ तत्रेतरेषांकिंवाच्यंयेवैराग्यपराङ्मुखाः ॥
ज्ञात्वेदृशींकर्मगतिंसर्वेभ्योबलवत्तमाम् ॥ १४१ ॥ धीरोभवप्रतीक्षस्वशुभकर्मागमंपुनः ॥ शत्रूञ्जित्वातुसमयेस्वंराज्यंपुनराप्स्यसि ॥ १४२ ॥ इतिहास

१ मध्यगोययौ इ० पाठान्तम् ।

मिमंश्रुत्वानदुःखैपरिभूयते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाश्चयथावच्चात्रकीर्त्तिताः॥१४३॥ स्वर्ग्यंपापहरंपुण्यंशोकमोहविनाशनम् ॥ ब्राह्मणोज्ञानमाप्नोतिराज्यंप्राप्नो
तिक्षत्रियः ॥१४४॥ वैश्यश्चबह्वींसंपत्तिंश्रुत्वाशूद्रःसुखंलभेत् ॥ योराजाभ्रष्टराज्योपिरतःसन्नेवसत्पथि ॥१४५॥ सराज्यंपुनराप्नोतिश्रवणान्नित्यमस्यतु ॥
आकर्ण्यैतत्सतांराजन्श्राव्यमन्यन्नरोचते ॥ १४६ ॥ कलंचकोकिलालापंरूक्षंध्वांक्षरुतंयथा ॥ आख्यानमेतदनघंश्रुत्वासज्जनहृत्प्रियः ॥ १४७ ॥
हिरण्यतिलवस्त्राद्यैर्धेनुभूमिप्रदानतः ॥ संतोषयेद्वाचकंतुतस्मिंस्तुष्टेफलंलभेत् ॥ १४८ ॥ देवताश्चप्रसीदेयुरर्चितेवाचकेगुरौ ॥ अन्नदानानिदद्याच्च
ब्राह्मणेभ्यःप्रपूजयेत् ॥ १४९ ॥ जायतेविजयीनित्यंपुत्रपौत्रसमृद्धिमान् ॥ जायतेविष्णुलोकेयःशृणोत्याख्यानमुत्तमम् ॥ १५० ॥ इतिव्याजेनभोभूप
तुलस्युत्पत्तिकारणम् ॥ येशृण्वंतिनरश्रेष्ठानतेषांपातकंक्वचित् ॥ १५१ ॥ तुलसीमाहात्म्यमिदंपवित्रंपापनाशनम् ॥ श्रुत्वातुलभतेमोक्षमुक्त्वाचैव
नसंशयः ॥ १५२ ॥ स्वगृहेरोपिताचैवतुलसीपापनाशिनी ॥ दर्शनाद्ब्रह्महत्यापिनश्यतेनात्रसंशयः ॥ १५३ ॥ कार्तिकेचैवमाघेतुतुलस्यापूजये
द्धरिम् ॥ वैशाखेतुविशेषेणपूजनंचहरेःस्मृतम् ॥ १५४ ॥ एकेनैवप्रदक्षिणेनसकलंपापंगतंवैसदायेशूद्राभुविसंतिदाननिरताःकालेनशुद्धिंगताः॥ तेपिस्युः
सुरपूजनार्हतनवःपापाच्चदूरंगताःयेवैविष्णुजनाश्चदुर्लभतराह्यस्मिन्कलौसांप्रतम् ॥१५५॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्तरखंडेजालंधरोपाख्याने
श्रीजालंधरवधमहोत्सवोनामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रीशैलःपर्वतोरम्यःकुत्रतिष्ठतिनारद ॥ किंतत्रवर्त्ततेतीर्थंक
स्यदेवस्यपूजनम् ॥ कस्यांदिशिसमाख्यातोलोकेषुचवदाधुना ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिश्रीशैलंपर्वतोत्तमम् ॥ यंश्रुत्वामु
च्यतेलोकोबालहत्यादिपातकात् ॥ २ ॥ तत्पर्वतवनंरम्यंमुनिभिश्चोपसेवितम् ॥ नानाद्रुमलताकीर्णंनानापुष्पोपशोभितम् ॥ ३ ॥ हंसकोकिलना
दैश्चमयूरध्वनिनादितम् ॥ श्रीवृक्षैश्चकपित्थैश्चशिरीषैराजवृक्षकैः ॥ ४ ॥ पारिजातकपुष्पैश्चकदंबोदुंबरैस्तथा ॥ नानापुष्पैःसुगंधाढ्यैर्वासितंतद्वनंगि
रौ ॥ ५ ॥ सर्वाभिर्ऋषिपत्नीभिःसशिष्याभिःसुसेवितम् ॥ केचिदभ्यासयुक्ताश्चकेचिद्व्याख्यानतत्पराः ॥ ६ ॥ केचिदूर्ध्वभुजास्तत्रअंगुष्ठाग्रेःस्थि
ताःपरे ॥ शिवध्यानरताःकेचित्केचिद्विष्णुपरायणाः ॥ ७ ॥ निराहाराश्चकेप्यत्रकेचित्पर्णाशनेरताः ॥ कंदमूलफलाहाराःकेचिन्मौनव्रताःस्थि
ताः॥८॥एकपादाःस्थिताःकेचित्केचित्पद्मासनेस्थिताः ॥ केचिच्चैवनिराहारास्तपस्तेपुःसुदुष्करम् ॥९॥ आश्रमाणिचपुण्यानिनद्यश्चविविधाःशुभाः ॥
देवखातान्यनेकानितडागानिबहूनिच ॥ १० ॥ पर्वतोयंमहाराजदृश्यतेकिलसर्वतः ॥ मल्लिकार्जुनकोराजन्यत्रतिष्ठतिनित्यशः ॥ ११ ॥ तत्रैवशिखरंरम्यं
पर्वतोपरिसेवितम् ॥ शृंगदर्शनमात्रेणमुक्तिरेवनसंशयः ॥ १२ ॥ दक्षिणांदिशमाश्रित्यवर्त्ततेपर्वतोत्तमः ॥ अत्रगंगामहद्रम्यापातालेतिसमाश्रिता ॥ १३ ॥

तत्रचस्नानमात्रेणमहापापैःप्रमुच्यते ॥ श्रीशैलशिखरंदृष्ट्वावाराणस्यांमृतौध्रुवम्॥१४॥केदारेह्युदकंपीत्वापुनर्जन्मनविद्यते॥तापसानांमहत्स्थानंयोगिनांच
तथैवच ॥ १५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदर्शनंतस्यकारयेत् ॥ अयंविज्ञानदेवोसौमहापातकनाशनः ॥ १६ ॥ सिद्धपुरंचनगरंरम्यंस्वर्गसुखावहम् ॥ नित्यमप्स
रसोयत्रगायंतिचरमंतिच ॥ १७ ॥ अतःपर्वतराजोयंदर्शनेसौख्यकारकः ॥ तस्यतैर्दर्शनंकार्यंमुक्तिमिच्छंतियेनराः ॥ १८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपं
चा०उतरखंडेश्रीशैलोपाख्यानेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ हरिद्वारंमहापुण्यंशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ यत्रगंगावहत्येवतत्रोक्तंतीर्थ
मुत्तमम् ॥ १ ॥ यत्रदेवावसंतीहऋषयोमनवस्तथा ॥ यत्रदेवःस्वयंसाक्षात्केशवोनित्यमाश्रितः ॥ २ ॥ पुरापूर्वंतुभोवत्सतीर्थंजातंमहत्तदा ॥ यस्यद
र्शनमात्रेणदूरतोयांतिपातकम् ॥ ३ ॥ यत्रगंगामहारम्याजातापुण्यविशेषतः ॥ विष्णुपादोदकीजातातच्चरणस्पर्शनात्ततः ॥ ४ ॥ भगीरथेनभोविद्वन्ना
नीतातत्रमार्गतः ॥ उद्धारःपूर्वजानांतुकृतस्तेनमहात्मना ॥ ५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कोयंदेवसमाख्यातोभगीरथमहातपाः ॥ येनतीर्थंसमानी
तंलोकानांहितकारणात् ॥ ६ ॥ गंगातीर्थंमहत्पुण्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ लोकाःसर्वेवदंत्येवमेतत्तीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ ७ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानां
शतैरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ८ ॥ कथंतेनसमानीताकिंकार्यंवदसुव्रत ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ येनगंगायथानीतागंगा
द्वारेतिशोभने ॥ ९ ॥ तत्सर्वंसंप्रवक्ष्यामिक्रमानुक्रमयोगतः ॥ पूर्वमासीद्धरिश्चंद्रस्त्रैलोक्येसत्यपालकः ॥ १० ॥ रोहितस्तस्यपुत्रोभूदेकोविष्णुपराय
णः ॥ तस्यापिचवृकःपुत्रोधर्मिष्ठःसत्पथिस्थितः ॥ ११ ॥ तस्यपुत्रःसुबाहुश्चजातोस्मिन्वैकुलेतदा ॥ तस्यपुत्रोगरोनामनात्यंतंधार्मिकोभवत् ॥ १२ ॥
कदाचित्कालयोगेनदुःखीजातोत्रकारणात् ॥ राजातुतत्रदेशेनतर्जितोधर्मकारणात् ॥ १३ ॥ स्वकुटुंबंगृहीत्वातुगतोसौभार्गवाश्रमे ॥ रक्षितोभार्गवे
णाथकृपयातत्रवैतदा ॥ १४ ॥ तत्रपुत्रोह्यभूत्तस्यसगरोनामवैद्विज॥ववृधेचाश्रमेपुण्येभार्गवेणाभिरक्षितः ॥१५॥ उपवीतादिकंसर्वंक्षत्रियस्यतदाकृतम् ॥
शस्त्राणांचतथाभ्यासोवेदानांतुतथैवच ॥ १६ ॥ आग्नेयास्त्रंततोलब्ध्वाभार्गवात्सगरोनृपः ॥ जघानपृथिवींगत्वातालजंघान्सहैहयान् ॥ १७ ॥ सशकान्
पारदांश्चैवजघानसमहातपाः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ माहात्म्यंसगरस्याथवदशंकरविस्तरात् ॥ १८ ॥ सूर्यवंशीमहाराजोविख्यातःसमहाबली ॥
॥ महादेवउवाच ॥ ॥ गरस्यव्यसनेतातहृतंराज्यमभूत्किल॥१९॥हैहयैस्तालजंघाद्यैःशकैःसार्द्धंचनारद ॥ यवनाःपारदाश्चैवकांबोजाःपह्लवास्तथा ॥२०॥
एतेपंचगणाब्रह्मन्हैहयार्थेपराक्रमान् ॥ हृतराज्यस्ततोराजासगरोथवनंययौ ॥ २१ ॥ पत्न्याचानुगतोदुःखीसवैप्राणानवासृजत् ॥ तस्यपत्नीतुकल्याणी

१ यांत्यथापदः इ० पा० ।

सगर्भाचव्रतान्विता ॥ २२ ॥ सपत्न्याभार्गवस्तस्यवृतःपूर्वंसुतेप्सया ॥ सातुभर्तृचितांकृत्वावनेतंप्ररुरोदह ॥ २३ ॥ और्वस्तांवारयित्वाचगरपत्नीं
तुनारद ॥ न्यवेदयततत्पुत्रंधर्मिष्ठंसात्विकंप्रियम् ॥ २४ ॥ निवेदितेततोबालेमरणात्सान्यवर्त्तत ॥ ततोमासद्वयेजातेववृद्धौर्वस्यचाश्रमे ॥ २५ ॥
जातकर्मादियोगश्चऔर्वेणचतथाकृतः ॥ उपवीतादिकंसर्वंजातंतत्रमहामुनेः ॥ २६ ॥ तत्रवेदादिकंसर्वंपठितंचौर्वयोगतः ॥ अध्याप्यवेदशास्त्रा
णिततोस्त्रंप्रत्यपादयत् ॥ २७ ॥ आग्नेयंतंमहाभागअमरैरपिदुःसहम् ॥ सतेनास्त्रबलेनाजौबलेनचसमन्वितः ॥ २८ ॥ हैहयान्वै
जघानाशुसंक्रुद्धःस्वबलेनच ॥ आजहारचलोकेषुसचकीर्तिमवापसः ॥ २९ ॥ ततःशकाःसयवनाःकांबोजाःपल्लवास्तथा ॥ हन्यमानास्तदातेतुवसिष्ठंश
रणंययुः ॥ ३० ॥ वसिष्ठोपिचतान्कृत्वासमयेनमहाद्युतिः ॥ सगरंवारयामासतेषांदत्त्वाऽभयंनृपः ॥ ३१ ॥ सगरःस्वांप्रतिज्ञांतुगुरोर्वाक्यंनिशम्यच॥
धर्मंजघानतांश्चैषांविकृतत्वंचकारह ॥ ३२ ॥ अर्द्धंशकानांशिरसोमुंडंकृत्वाविसर्जयत् ॥ यवनानांशिरःसर्वंकांबोजानांतथैवच ॥ ३३ ॥ पारदामुंडकेशा
श्चपल्लवाःश्मश्रुरक्षकाः ॥ एवंविजित्यसर्वान्वैकृतवान्धर्मसंग्रहम् ॥ ३४ ॥ सर्वधर्मजयीराजाविजित्येमांवसुंधराम् ॥ आशुसंस्कारयामासवाजिमेधायपा
र्थिवः ॥ ३५ ॥ तस्यचारयतःसोश्वःसमुद्रेपूर्वदक्षिणे ॥ वेलासमीपेपहृतोभूमिंचैवप्रवेशितः ॥ ३६ ॥ सतंदेशंतदापुत्रैःखानयामाससर्वतः ॥ ना
श्वंप्रापुस्तदातेवैखन्यमानेमहार्णवे ॥ ३७ ॥ तत्रैकमादिपुरुषंददृशुस्तेत्वरान्विताः ॥ तमादिपुरुषंदेवंकपिलंजगतांप्रभुम् ॥ ३८ ॥ तस्यचक्षुःसमुत्प
न्नवह्निनाप्रतिबुध्यतः॥दग्धाःषष्टिसहस्राणिचत्वारस्तेवशेषिताः ॥३९॥ हृषीकेतुःसुकेतुश्चतथाधर्मरथोपरः ॥ शूरःपंचजनश्चैवतस्यवंशकराद्विज ॥४०॥
प्रादाच्चतस्मैभगवान्हरिःपंचवरान्स्वयम् ॥ वंशंमोक्षंसुकीर्तिंश्चसमुद्रंतनयंविभुः ॥ ४१ ॥ सागरत्वंचलेभेथकर्मणातेनतस्यवै ॥ तमाश्वमेधिकंसोश्वंसमु
द्रादुपलब्धवान् ॥ आजहाराश्वमेधानांशतंसचमहायशाः ॥ ४२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्त० विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ सगरस्यात्मजावीराःकथंजातामहाबलाः ॥ विक्रांताःषष्टिसाहस्राविज्ञानेश्वरतद्वद ॥ १ ॥ श्रीपार्वतीपतिरुवाच ॥ द्वेपत्न्यौसगरस्या
स्तांतपसादग्धकिल्बिषे ॥ और्वस्ताभ्यांवरंप्रादात्तोषितोमुनिसत्तमः॥२॥ षष्टिपुत्रसहस्राणिएकावव्रेतरस्विनाम्॥एकावंशधरंत्वेकंयथेष्टंवरशालिनी ॥३॥
तत्रैकासुषुवेतुंब्यांपुत्रान्शूरान्बहूनथ ॥ तेतुसर्वेपिधात्रीभिर्वर्द्धितास्तुयथाक्रमम् ॥४॥ घृतपूर्णेषुकुंभेषुकुमाराःप्रीतिवर्द्धनाः ॥कपिलानांतुदुग्धानांतेषां
तत्रमहात्मनाम् ॥ ५ ॥ तेनैवदुग्धयोगेनववृधुस्तेमहात्मनः ॥ एकःपंचजनोनामपुत्रोराजाबभूवह ॥ ६ ॥ ततःपंचजनस्यासीदंशुमान्नामवीर्यवान् ॥
दिलीपस्तनयस्तस्यपुत्रोयस्यभगीरथः ॥ ७ ॥ यस्तुगंगासरिच्छ्रेष्ठामानयामाससुव्रतः ॥ समुद्रमानयित्वैनांदुहितृत्वमकल्पयत् ॥ ८ ॥ ना

प० पु० रदउवाच ॥ कथंगंगासमानीताकिंतपस्तेनवैकृतम् ॥ तत्सर्वमेसमाचक्ष्वसुव्रतोसिदयानिधे ॥ ९ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ पूर्वजानांहितार्थायगतोसौहै उ०खं०प०
॥ २३ ॥ मकेगिरौ ॥ तत्रगत्वातपस्तप्तंवर्षाणामयुतंतदा ॥ १० ॥ आदिदेवःप्रसन्नोभूद्योसौदेवोनिरंजनः ॥ तेनदत्ताइयंगंगाआकाशात्समुपस्थि अ० २२
ता ॥ ११ ॥ तत्रविश्वेश्वरोदेवोयत्रातिष्ठतिनित्यशः ॥ गंगांदृष्ट्वाऽऽगतांतेनगृहीताजाह्नवीतदा ॥ १२ ॥ जटाजूटेचसंधार्यवर्षाणामयुतं
स्थितम् ॥ ननिःसृतातदागंगाईशस्यैवप्रभावतः ॥ १३ ॥ विचारितंतदातेनक्वगताममातृका ॥ सध्यानेनविचार्यैवंगृहीताचेश्वरेणतु ॥ १४ ॥
ततःकैलासमगमत्सतुभगीरथोनृपः ॥ तत्रगत्वामुनिश्रेष्ठह्यकरोदुल्बणंतपः ॥ १५ ॥ आराधितस्तदातेनदत्तवानहमापगाम् ॥ एकंकेशं
परित्यज्यदत्तात्रिपथगातदा ॥ १६ ॥ सगृहीत्वागतोगंगांपातालेयत्रपूर्वजाः ॥ अलकनंदातदानामगंगायाःप्रथमंस्मृतम् ॥ १७ ॥
हरिद्वारेयदायाताविष्णुपादोदकीतदा ॥ तदेवतीर्थंप्रवरंदेवानामपिदुर्लभम् ॥ १८ ॥ तत्तीर्थेचनरःस्नात्वाहरिंदृष्ट्वाविशेषतः ॥ प्रदक्षिणंयेकुर्वंति
नचैतेदुःखभागिनः ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांराशयःसंत्यनेकशः ॥ विलयंयांतितेसर्वेहरेर्दर्शनतःसदा ॥ २० ॥ एकदाकेशवस्थानेहरिद्वारेह्यहं
गतः ॥ तस्मात्तीर्थप्रभावाच्चजातोहंविष्णुरूपवान् ॥ २१ ॥ येगच्छंतिनरश्रेष्ठास्तेवैयांतिह्यनामयम् ॥ चतुर्भुजास्तुतेलोकाःनरानार्यश्चसर्वशः ॥ २२ ॥
वैकुंठंयांतितेसर्वेहरेर्दर्शनमात्रतः ॥ ममाप्यधिकतीर्थंतुहरिद्वारंसुशोभनम् ॥ २३ ॥ तीर्थानांप्रवरंतीर्थंचतुर्वर्गप्रदायकम् ॥ कलौधर्मकरंपुंसांमोक्षदं
चार्थदंतथा ॥ २४ ॥ यत्रगंगामहारम्यानित्यंवहतिनिर्मला ॥ एतत्कथानकंपुण्यंहरिद्वाराख्यमुत्तमम् ॥ २५ ॥ उक्तंचशृण्वतांपुंसांफलंभवतिशाश्व
तम् ॥ अश्वमेधेकृतेयागेगोसहस्रेतथैवच ॥ २६ ॥ तत्पुण्यंलभतेविद्वान्हरेर्दर्शनमात्रतः ॥ गोहंताब्रह्महाचैवयेचान्येपितृघातकाः ॥ २७ ॥ एवंविधानि
पापानिबहून्यपिचवैद्विज ॥ विलयंयांतिसर्वाणिहरेर्दर्शनमात्रतः ॥ २८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाश०उ०उमापतिनारदसंवादेहरिद्वारमाहा
त्म्येगंगोत्पत्तिपूर्वकंहरिद्वारमाहात्म्यंनामएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ गांगंवक्ष्यामिमाहात्म्यंयथोक्तंमुनिसत्तम ॥
यस्यश्रवणमात्रेणअघंनश्यतितत्क्षणात् ॥ १ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २ ॥ चरणाब्ज
समुद्भूतागंगानामेतिविश्रुता ॥ पापानांस्थूलराशीनांनाशिनीचेतिनारद ॥ ३ ॥ नर्मदासरयूश्चैवतथावेत्रवतीनदी ॥ तापीपयोष्णीचंद्राचविपाशाक ॥ २३ ॥
र्मनाशिनीम् ॥ ४ ॥ पुष्यापूर्णातथादीपाविदीपासूर्यतेजसा ॥ सहस्रवृषदानात्तुयत्फलंलभतेध्रुवम् ॥ ५ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिगंगादर्शनतःक्षणात् ॥
इयंगंगामहापुण्याब्रह्मघ्नानांविशेषतः ॥ ६ ॥ तेषांनिरययुक्तानांगंगापापप्रहारिणी ॥ चंद्रसूर्योपरागेचयत्फलंविद्यतेनघ ॥ ७ ॥ तत्फलंसमवाप्नोति

गंगादर्शनमात्रतः ॥ यथासूर्योदयेतातत मोगच्छतिदूरतः ॥ ८ ॥ तथागंगाप्रभावेनविलयंयातिपातकम् ॥ मान्येयंसर्वदालोकेपवित्रापापनाशिनी ॥ ९ ॥
कल्याणरूपासततंविष्णुनानिर्मितापुरा ॥ दिव्यरूपातुजननीदीनानांपावनीस्मृता ॥ १० ॥ देवानांचयथाविष्णुस्तथागंगोत्तमानदी ॥ येकुर्वंतिनराः
स्नानंमाघमासेनिरंतरम् ॥ ११ ॥ नतेषांविद्यतेदुःखंकल्पानांचशतत्रयम् ॥ यत्रगंगाचयमुनायत्रचैवसरस्वती ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुक्तिभागीन
संशयः ॥ १२ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ त्वद्वार्तांप्रियतोब्रवीमियदहंसास्तुस्तुतिस्तेप्रभोयद्धुंजेतवतन्निवेदनमथोयद्यामिसाप्रेप्यता ॥
यच्छांतःस्वपिमित्वदंघ्रियुगलेदंडप्रणामोस्तुनःस्वामिन्यच्चकरोमितेनसभवान्विश्वेश्वरःप्रीयताम् ॥ १३ ॥ दृष्टेनवंदितेनापिस्पृष्टेनचधृतेनके ॥
नरायेनविमुच्यंतेतदेतद्यामुनंजलम् ॥ १४ ॥ तावद्भ्रमंतिभुवनेमनुजाभवोत्थदारिद्र्यरोगमरणव्यसनाभिभूताः ॥ यावज्जलंतवमहानदिनीलनीलंपश्यं
तिनोदधतिमूर्धसुसूर्यपुत्रि ॥ १५ ॥ यत्संस्मृतिःसपदिकुंततिदुष्कृतौघंपापावलींजयतियोजनलक्षतोपि ॥ यन्नामनामजगदुच्चरितंपुनातिदिष्ट्या
हिसापथिदृशोभवितायगंगा ॥ १६ ॥ आलोकोत्कंठितेनप्रमुदितमनसावर्त्मयस्याःप्रयातंसद्यस्मिन्कृत्यमेतामथप्रथमकृतीजेंह्विवान्स्वर्गसिंधुम् ॥
स्नानंसंध्यानिवापःसुरयजनमपिश्राद्धविप्राशनाद्यंसर्वसंपूर्णमेतत्भवतिभगवतःप्रीतिदंनातिचित्रम् ॥ १७ ॥ देवीभूतपरंब्रह्मपरमानंददायिनी ॥ अ
र्घंगृहाणमेगंगेपापंहरनमोस्तुते ॥ १८ ॥ साक्षाद्धर्मद्रवौघंमुररिपुचरणांभोजपीयूषसारंदुःखस्याब्धेस्तरित्रंसुरमनुजनुतंस्वर्गसोपानमार्गम् ॥ सर्वांहोहारि
वारिप्रवरगुणगणंभासियासंवहंतीतस्यैभागीरथिश्रीमतिमुदितमनादेविकुर्वेनमस्ते ॥ १९ ॥ स्वःसिंधोदुरिताब्धिमग्नजनतासंतारणिप्रोल्लसत्कल्लोला
मलकांतिनाशिततमस्तोमेजगत्पावनि ॥ गंगेदेविपुनीहिदुष्कृतभयक्रांतंकृपाभाजनंमातर्माशरणागतंशरणदेरक्षाथभोभीषितम् ॥ २० ॥ हंहोमानसकंप
सेकिमुसखेत्रस्तोभयान्नारकात्किंतेभीतिरितिश्रुतिर्दुरितकृत्संजायतेनारकी ॥ माभैषीःशृणुमेगतिंयदिमयापापाचलस्पर्द्धिनीप्राप्तातेनिरयंकथंकिम
परंकिंमेनधर्मंधनम् ॥ २१ ॥ सर्वेशादिप्रशंसामुदमनुभवनंमज्जनंयत्रचोक्तंस्वर्नार्योवीक्ष्यहृष्टाविबुधसुरपतिःप्राप्तिसंभावनेन ॥ नीरेश्रीजह्नुकन्ये
यमनियमरताःस्नांतियेतावकीनेदेवत्वंतेलभंतेस्फुटमशुभकृतोप्यत्रवेदाःप्रमाणम् ॥ २२ ॥ बुद्धेसद्बुद्धिरेवंभवतुतवसखेमानसस्वस्तितेस्तुआस्तां
पादौपदस्थौसततमिहयुवांसाधुदृष्टीचदृष्टी ॥ वाणिप्राणप्रियेधिप्रकटगुणवपुःप्राप्नुहिप्राणिपुष्टिंयस्मात्सर्वैर्भवद्भिःसुखमतुलमहंप्राप्नुवंतीर्थपुण्यम् ॥ २३ ॥
श्रीजाह्नवीरविसुतापरमेष्ठिपुत्रीसिंधुत्रयाभरणतीर्थवरप्रयाग ॥ सर्वेशमामनुगृहाणनयस्वचोर्ध्वमंतस्तमोदशविधंदलयस्वधाम्ना ॥ २४ ॥ वागीशविष्णवी

१ मातेयम् इ०पा० । २ यातवान ।

शपुरंदराद्याःपापप्रणाशायविदांविदोपि ॥ भजंतियत्तीरमनीलनीलंसतीर्थराजोजयतिप्रयागः ॥ २५ ॥ कलिंदजासंगमवाप्ययत्रप्रत्यग्गतास्वर्गधुनी
धुनोति॥अध्यात्मतापत्रितयंजनस्यसतीर्थराजोजयतिप्रयागः ॥ २६ ॥ श्यामोवटःश्यामगुणोवृणोतिस्वच्छाययाश्यामलयाजनानाम् ॥ श्यामश्रमंकृंतति
यत्रदृष्टःसतीर्थराजोजयतिप्रयागः ॥ २७ ॥ ब्रह्मादयोप्यात्मकृतिंविहायभजंतिपुण्यात्मकभागधेयम् ॥ यत्रोज्झितादंडधरःस्वदंडंसतीर्थराजोजयतिप्रया
गः ॥ २८ ॥ यत्सेवयादेवनृदेवतादिदेवर्षयःप्रत्यहममानंति ॥ स्वर्गंचसर्वोत्तमभूमिराज्यंसतीर्थराजोजयतिप्रयागः ॥ २९ ॥ एनांसिहंतीतिप्रसि
द्धवार्तानामप्रतापेनदृशोभवंति ॥ यस्यात्रिलोकींप्रततापगोभिःसतीर्थराजोजयतिप्रयागः ॥ ३० ॥ धत्तेभितश्चामरचारुकांतिसितासितेयत्रस
रिद्वरेण्ये ॥ आद्योवटश्छत्रमिवातिभातिसतीर्थराजोजयतिप्रयागः ॥ ३१ ॥ ब्राह्मीनपुत्रीत्रिपथास्त्रिवेणीसमागमेसाक्षतयागमात्रात् ॥ यत्रा
पुतान्ब्रह्मपदंनयंतिसतीर्थराजोजयतिप्रयागः ॥ ३२ ॥ केषांचिज्जन्मकोटिर्व्रजतिसुवचसांयामियामीतियस्मिन्केषांचित्प्रेप्सतांयंनियतमतिथते
दूर्पवृंदंवरिष्ठम् ॥ यत्प्राप्तंभाग्यलक्षैर्भवतिभवतिनोवासवाचामवाच्यो दिष्ट्यावेणीविशिष्टोभवतिदृगतिथिःकंप्रयागप्रयागः ॥ ३३ ॥ लोकानाम
क्षमाणांमखकृतिषुकलौस्वर्गकामैर्जयस्तुत्यादिस्तोत्रैर्वचोभिःकथममरपदप्राप्तिचिंतातुराणाम् ॥ अग्निष्टोमाश्वमेधप्रमुखमखफलंसम्यगालोच्यसांगं
ब्रह्माद्यैस्तीर्थराजोभिमतदउपदिष्टोयमेवप्रयागः ॥ ३४ ॥ मयाप्रमादातुरतादिदोषतःसंध्याविधिर्नोसमुपासितोभूत् ॥ चेदत्रसंध्यांचरतेप्रसादतःसंध्या
स्तुपूर्णाखिलजन्मनोपिमे ॥ ३५ ॥ अन्यत्रापिप्रगर्जन्महिमनितपसिप्रेमभिर्विप्रकृष्टैर्ध्यातःसंकीर्तितोयोभिमतपदविधातानिशंनिर्व्यपेक्षम् ॥ श्रीमत्पां
शुंत्रिवेणीपरिवृढमतुलंतीर्थराजंप्रयागंगोलंकारप्रकाशंस्वयममरवरंचेतनंतंनमामि[1] ॥ ३६ ॥ अस्माभिःसुतपोन्वतप्तकिमहोऐज्यंतकिंवाध्वराःपात्रेदानम
दायिकिंवहुविधंकिंवासुराश्चार्चिताः ॥ किंसत्तीर्थमसेविकिंद्विजकुलंपूजादिभिःसत्कृतंयेनप्रापिसदाशिवस्याशिवदासाराजधानीस्वयम् ॥ ३७ ॥
भाग्यैर्मेधिगताह्यनेकजनुषांसर्वाघविध्वंसिनीसर्वाश्चर्यमयीमयाशिवपुरीसंसारसिंधोस्तरी ॥ लब्धंसज्जनुषःफलंकुलमलंचक्रेपवित्रीकृतःस्वात्माचाप्य
खिलंकृतंकिमपरंसर्वोपरिष्टात्स्थितम् ॥ ३८ ॥ जीवन्नरःपश्यतिभद्रलक्षमेवंवदंतीतिमृषानयस्मात् ॥ तस्मान्मयावैवपुषेदृशेनप्राप्तापिकाशीक्षणभंगु
रेण ॥ ३९ ॥ काश्यांविधातुममरैरपिदिव्यभूमौसत्तीर्थलिंगगणनार्चनतानशक्या ॥ यानीहगुप्तविवृतानिपुरातनानिसिद्धानियोजितकरःप्रणमामिते ॥ २४ ॥
भ्यः ॥ ४० ॥ किंभीत्यादुरितव्रजात्किमुमुदापुण्यैरगण्यैःकृतैःकिंविद्याभ्यसनान्मदेनजडतादोषाद्विषादेनकिम् ॥ किंगर्वेणधनोदयादधनतातापेन

१ चेतनांतर्नमामि इति पाठान्तरम् ।

किंभोजनाऽस्नात्वाश्रीमणिकर्णिकापयसिचेद्विश्वेश्वरोदृश्यते ॥ ४१ ॥ अल्पस्फीतिनिरामयापितनुताप्रव्यक्तशक्त्यात्मताप्रोत्साहाढ्यबलेनकेव
लमनोरागद्वितीयेनयत् ॥ अप्राप्यापिमनोरथैरविषयास्वप्नप्रवृत्तेरपिप्राप्तासापिगदाधरस्यनगरीसद्योपवर्गप्रदा ॥ ४२ ॥ मन्येनात्मकृतिर्नपूर्वपुरुष
प्राप्तेर्बलंचात्रयन्नापीदंस्वजनप्रमाणमचलंकिंस्वापतापादिकम् ॥ यादुष्प्रापगयाप्रयागयमुनाकाशीसुपर्वागमात्प्राप्तिस्तत्रमहाफलोविजयतेश्रीशारदानु
ग्रहः ॥ ४३ ॥ यःश्राद्धसमयेदूरात्स्मृतोपिपितृमुक्तिदः ॥ तंगयायांस्थितंसाक्षान्नमामिश्रीगदाधरम् ॥ ४४ ॥ पंथानंसमतीत्यदुस्तरमिमंदूरा
दवीयस्तरंक्षुद्रव्याघ्रतरक्षुकंटकफणिप्रत्यर्थिभिःसंकुलम् ॥ आगत्यप्रथमव्ययंकृपणवाग्याचेज्जनःकर्परीश्रीमद्वारिगदाधरप्रतिदिनंत्वांद्रष्टुमुत्कं
ठते ॥ ४५ ॥ सर्वात्मन्निजदर्शनेनचगयाश्राद्धेनवैदेवताःप्रीणन्विश्वमनीहवत्कथमिहौदासीन्यमालंबसे ॥ किंतेसर्वदनिर्दयत्वमधुनाकिंवाप्रभुत्वं
कलेःकिंवासत्वनिरीक्षणंनृषुचिरंकिंवास्यसेवारुचिः ॥ ४६ ॥ गदाधरमयाश्राद्धंसंचीर्णंत्वत्प्रसादतः ॥ अनुजानीहिमांदेवगमनायगृहंप्रति ॥ ४७ ॥
चतुर्णांदेवतानांचस्तोत्रंस्वर्गार्थदायकम् ॥ श्राद्धकालेपठेन्नित्यंस्नानकालेतुयःपठेत् ॥ ४८ ॥ सर्वतीर्थसमंस्नानंश्रवणात्पठनाज्जपात् ॥
प्रयागस्यचगंगायायमुनायाःस्तुतेर्द्विज ॥ श्रवणेनविनश्यंतिदोषाश्चैवतुकर्मजाः ॥ ४९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्त० उमापतिनार
दसंवादेगंगाप्रयागयमुनास्तुतिर्नामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिमाहात्म्यंतुलसीभवम् ॥ यच्छ्रुत्वा
मुच्यतेपापादाजन्ममरणांतिकात् ॥ १ ॥ पत्रंपुष्पंफलंमूलंशाखात्वक्स्कंधसंज्ञितम् ॥ तुलसीसंभवंसर्वंपावनंमृत्तिकादिकम् ॥ २ ॥ शरीरंदह्यतेयेषां
तुलसीकाष्ठवह्निना ॥ दत्वाचतुलसीकाष्ठंसर्वांगेषुमृतस्यवै ॥ ३ ॥ पश्चाद्यःकुरुतेदाहंसोपिपापात्प्रमुच्यते ॥ मरणेयस्यसंप्राप्तंकीर्तनंस्मरणंहरेः ॥ ४ ॥
तुलसीदारुणादाहोनतस्यपुनरावृत्तिः ॥ यद्येकंतुलसीकाष्ठंमध्येकाष्ठशतस्यहि ॥ ५ ॥ दाहकालेभवेन्मुक्तिःकोटिपापायुतस्यच ॥ गंगांभसाभिषेकेण
यांतिपुण्यानिपुण्यताम् ॥ ६ ॥ तुलसीकाष्ठमिश्राणियांतिदारूणिपुण्यताम् ॥ तुलसीकाष्ठसंमिश्रायावत्प्रज्वलतेचिता ॥ ७ ॥ दह्यंतितस्यपापा
निकल्पकोटिकृतानिवै ॥ दह्यमानंनरंदृष्ट्वातुलसीकाष्ठवह्निना ॥ ८ ॥ नयंतितंविष्णुदूतानचवैयमकिंकराः ॥ जन्मकोटिसहस्रैस्तुमुक्तोयातिजना
र्दनम् ॥ ९ ॥ दह्यंतेयेनरालोकेतुलसीकाष्ठवह्निना ॥ तान्विमानास्थितान्देवाःक्षिपंतिकुसुमांजलिम् ॥ १० ॥ नृत्यंत्यप्सरसःसर्वागीतंगायंतिगा

१ काष्ठदग्धस्य । इ० पा० ।

यकाः ॥ जायंतेवीक्ष्यतंविष्णुःसंतुष्टःशंभुनासह ॥ ११ ॥ गृहीत्वातंकरेशौरिर्गृहंनीत्वास्यचांगतः ॥ मार्जयेत्सर्वपापानिपश्यतांत्रिदिवौकसाम् ॥ १२ ॥
महोत्सवंकारयित्वाजयशब्दपुरःसरम् ॥ ज्वलतेयत्रचाज्येनतुलसीकाष्ठपावकः ॥ १३ ॥ अग्न्यगारेश्मशानेवादह्यतेपातकंनृणाम् ॥ होमंकुर्वंति
येविप्रास्तुलसीकाष्ठवह्निना ॥ सिक्तेसिक्तेतिलेवापिअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ १४ ॥ योददातिहरेर्धूपंतुलसीकाष्ठसंभवम् ॥ शतक्रतुसमंपुण्यंलभतेगोश
तंफलम् ॥ १५ ॥ नैवेद्यंपच्यतेयस्तुतुलसीकाष्ठवह्निना ॥ मेरुतुल्यंभवेद्दत्तंतदन्नंकेशवस्यहि ॥ १६ ॥ तुलसीपावकेनाथयोदीपंकुरुतेहरेः ॥ दीपल
क्षसहस्राणांपुण्यंसलभतेफलम् ॥ १७ ॥ नतेनसदृशोलोकेवैष्णवोभुविदृश्यते ॥ यःप्रयच्छतिकृष्णस्यतुलसीकाष्ठचंदनम् ॥ १८ ॥ सजायतेकृपा
पात्रंविष्णोर्वाडवसत्तम ॥ १९ ॥ तुलसीदारुजातेनचंदनेनकलौहरिम् ॥ विलिप्यभक्तितोनित्यंरमतेहरिसन्निधौ ॥ २० ॥ तुलसीपंकलिप्तांगःकुरुते
विष्णुपूजनम् ॥ पूजाशतदिनैकाह्नालभ्यतेगोशतंफलम् ॥ २१ ॥ विलेपार्थेतुकृष्णस्यतुलसीकाष्ठचंदनम् ॥ मंदिरेतिष्ठतेयावत्तावत्पुण्यफलं
शृणु ॥ २२ ॥ तिलप्रस्थाष्टकंदत्वायत्पुण्यंप्राप्नुयान्नरः ॥ तत्फलंजायतेपुंसांप्रसादाच्चक्रपाणिनः ॥ २३ ॥ योददातिपितॄणांतुपिंडेतुलसिसंभवम् ॥
दलंसंजायतेतृप्तिःपत्रेपत्रेशताब्दिका ॥ २४ ॥ तुलसीमूलमृत्स्नैवस्नानंकुर्याद्विशेषतः ॥ तेनतीर्थेकृतंस्नानंयावच्चांगेचमृत्तिका ॥ २५ ॥ तदीययातु
मंजर्यापूजनंचकरोतियः ॥ नानापुष्पैःकृतापूजायावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ २६ ॥ यस्मिन्गृहेवतिष्ठेततुलसीवृक्षवाटिका ॥ दर्शनात्स्पर्शनाच्चैवब्रह्महत्यादि
पातकम् ॥ तत्सर्वंविलयंयातिदर्शनेनैवनारद ॥ २७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अथान्यत्तेप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ नकस्यापिचकथितंशृणु
देवर्षिसत्तम॥२८॥यत्रयत्रगृहेग्रामेवनेवातुलसीभवेत्॥तत्रतत्रजगत्स्वामीप्रीतात्माचवसेद्धरिः॥२९॥गृहेतस्मिन्नदारिद्र्यंनायोगोबंधुसंभवः॥नदुःखंनभयंरो
गस्तुलसीयत्रतिष्ठति ॥ ३० ॥ सर्वत्रतुलसीपुण्यापुण्यक्षेत्रेविशेषतः ॥ संनिधौतस्यदेवस्यरोपणात्पृथिवीतले ॥ ३१ ॥ तेषांविष्णुपदंनित्यंतुल
स्यारोपणेकृते ॥ उत्पातान्दारुणान्रोगान्दुर्निमित्तान्यनेकशः ॥ तुलस्याभ्यर्चितेभक्त्याहंतशांतिकरोहरिः ॥ ३२ ॥ तुलसीगंधमाघ्रायतत्रगच्छति
मारुतः ॥ दिशोदशचताःपूताभूतग्रामश्चतुर्विधः ॥ ३३ ॥ यस्मिन्गृहेमुनिश्रेष्ठतुलसीमूलमृत्तिका ॥ सर्वदातत्रतिष्ठंतिदेवताश्चशिवोहरिः ॥ ३४ ॥
तुलसीवनजाछायायत्रयत्रभवेद्द्विज ॥ तर्पणंकुरुतेतत्रपितॄणांदत्तमक्षयम् ॥ ३५ ॥ तस्यमूलेस्थितोब्रह्मामध्येदेवोजनार्दनः ॥ मंजर्यांवसतेरुद्रःतुलसी
तेनपावनी ॥ ३६ ॥ विनायस्तुलसींकुर्यात्संध्याकालेतुमार्जनम् ॥ तत्सर्वंराक्षसाहृतंनरकंचप्रयच्छति ॥ ३७ ॥ तुलसीपत्रगलितंतोयंयःशिरसावहेत् ॥
गंगाफलमवाप्नोतिशतधेनुफलंलभेत् ॥ ३८ ॥ शिवालयेविशेषेणरोपयेत्तुलसींयदि ॥ बीजसंख्यावसेत्स्वर्गेप्रत्येकंयुगसंख्यया ॥ ३९ ॥ उमयातुपुरा

देविशंकरार्थंहिमालये ॥ रोपिताःशतवृक्षास्तुतुलस्याःप्रणतोस्म्यहम् ॥ ४० ॥ पर्वण्यवसरेयस्तुश्रावणेचाथरोपयेत् ॥ संक्रांतिदिवसेचैवतुलसीचा
तिपुण्यदा ॥ ४१ ॥ तुलसींपूजयेन्नित्यंदरिद्रईश्वरोभवेत् ॥ सर्वसिद्धिकरामूर्तिःकृष्णःकीर्तिददातिच ॥ ४२ ॥ शालग्रामशिलायत्रतत्रसंनिहितो
हरिः ॥ तत्रस्नानंचदानंचवाराणस्यांःशताधिकम् ॥ ४३ ॥ कुरुक्षेत्रंप्रयागंचनैमिषारण्यमेवच ॥ तस्यकोटिगुणंपुण्यंशालग्रामशिलार्चनात् ॥ ४४ ॥
शालग्राममयीमुद्रासंस्थितायत्रहिक्वचित् ॥ वाराणस्यांचयत्पुण्यंसर्वंतत्रैवतद्भवेत् ॥ ४५ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंयत्किंचित्कुरुतेनरः ॥ तत्सर्वंनाश
येदाशुशालग्रामशिलार्चनात् ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा०उत्तर०उमापतिनारदसंवादेतुलसीशालग्राममाहात्म्यंनामत्रयोविंशो
ध्यायः ॥२३॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ प्रयागतीर्थमाहात्म्यंप्रवक्ष्यामियथाश्रुतम् ॥ महादानपराःपुण्यकर्माणोयत्रसंतिहि ॥१॥ यत्रगंगाचयमुनायत्रचै
वसरस्वती ॥ तदेवतीर्थप्रवरंदेवानामपिदुर्लभम् ॥ २ ॥ ईदृशंत्रिषुलोकेषुभूतंनचभविष्यति ॥ ग्रहाणांचयथासूर्योनक्षत्राणांयथाशशी ॥ ३ ॥ ती
र्थानामुत्तमंतीर्थंप्रयागाख्यमनुत्तमम् ॥ प्रातःकालेतुभोविद्वन्प्रयागेस्नानमाचरेत् ॥ ४ ॥ महापापाद्विनिर्मुक्तःसयातिपरमंपदम् ॥ देयंकिंचिद्यथाश
क्तिदारिद्र्याभावमिच्छता ॥५ ॥ योनरस्तत्रगत्वावैप्रयागेस्नानमाचरेत् ॥ धनिकोदीर्घजीवीचजायतेनात्रसंशयः ॥ ६ ॥ यत्रवटस्याक्षयस्यदर्शनंकु
रुतेनरः ॥ तेनदर्शनमात्रेणब्रह्महत्याविनश्यति ॥ ७ ॥ सचाक्षयवटःख्यातःकल्पांतेपिचदृश्यते ॥ शेतेविष्णुर्यस्यपत्रेअतोयमव्ययःस्मृतः ॥ ८ ॥
तत्रपूजांप्रकुर्वंतिमानवाविष्णुवल्लभाः ॥ सूत्रेणाच्छादितंकृत्वापूजांचैवतुकारयेत् ॥ ९ ॥ माधवाख्यस्तत्रदेवःसुखंतिष्ठतिनित्यशः ॥ तस्यैवद
र्शनंकार्यमहापापैःप्रमुच्यते ॥ १० ॥ यत्रदेवाश्चऋषयोमनुष्याश्चापिसर्वशः ॥ स्वस्वस्थानंसमाश्रित्यतत्रतिष्ठंतिनित्यशः ॥ ११ ॥ गो
घ्नोवापिचचांडालोदुष्टोवादुष्टचेतनः ॥ बालघातीतथाऽविद्वान्म्रियतेतत्रवैतदा ॥ १२ ॥ सवैचतुर्भुजोभूत्वावैकुंठेवसतेचिरम् ॥ प्रयागेतु
नरोयस्तुमाघस्नानंकरोतिच ॥ १३ ॥ नतस्यफलसंख्यास्तिशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ आपोनाराइतिप्रोक्तासर्वलोकेषुशुश्रुम ॥ १४ ॥ तेनना
रायणःप्रोक्तःस्नातानांभुक्तिमुक्तिदः ॥ ग्रहाणांचयथासूर्योनक्षत्राणांयथाशशी ॥ १५ ॥ मासानांहितथामाघःश्रेष्ठःसर्वेषुकर्मसु ॥ मक
रस्थेरवौमाघेप्रातःकालेतथामले ॥ १६ ॥ गोःपदेपिजलेस्नानंस्वर्गदंपापिनामपि ॥ योगोयंदुर्लभोविद्वन्त्रैलोक्येसचराचरे ॥ १७ ॥ अस्मिन्योयत्नमाप
न्नःस्नायादपिदिनत्रयम् ॥ पंचवासत्तवाप्यत्रस्नानंकुर्वन्प्रयागजम् ॥ १८॥ चंद्रवद्वर्द्धतेसोपिकुलेवाडवसत्तम ॥ चराचराश्चयेजीवास्तथैवमनुजादयः॥१९॥

१ प्रीणितो इ० पा० । २ अयमध्यायश्चतुर्विंशतितमोऽग्रेतनस्त्रयोविंशोभविष्यच्चेत्प्रयागतुलसीमायात्म्यानुपूर्वीसम्यगभविष्यत् ।

प्रयागंतीर्थमाश्रित्यवैकुंठंयांतितेचिरात् ॥ येवसिष्ठादयस्तत्रऋषयःसनकादयः ॥ २० ॥ तेपिप्रयागजंतीर्थंसेवंतेचपुनपुनः ॥ यत्रविष्णुश्चरुद्रश्चयत्रेंद्रश्च
तथापुनः ॥ २१ ॥ तेपिसर्वेवसंतीहप्रयागेतीर्थसत्तमे ॥ दानंतत्रप्रशंसंतिनियमांश्चतथैवच ॥ २२ ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचपुनर्जन्मनविद्यते ॥ २३ ॥
॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्तर० उमापतिनारदसंवादेप्रयागमाहात्म्येचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥छ॥ ॥नारदउवाच ॥ ॥ एवंतुलस्यामाहा
त्म्यंत्वत्प्रसादाच्छ्रुतंमया ॥ सांप्रतंतुसमाचक्ष्वत्रिरात्रंतुलसीव्रतम् ॥ १ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रमहाबुद्धेव्रतमेतत्पुरातनम् ॥ यच्छ्रु
त्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ २ ॥ पुरारैभ्यंतरेकल्पेराजाह्यासीत्प्रजापतिः ॥ तस्यभार्याचविख्याताचंद्ररूपामहासती ॥ ३ ॥ सावैव्रतमिदंचक्रेसर्व
कामफलप्रदम् ॥ त्रिरात्रंतुव्रतंतस्याधर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ ४ ॥ सफलंजीवितंतेषांयैःश्रुतंतुलसीव्रतम् ॥ कार्तिकेशुक्लपक्षेतुनवम्यांचैवनारद ॥ ५ ॥
नियमस्थोव्रतीतिष्ठेद्भूमिशायीजितेंद्रियः ॥ व्रतंत्रिरात्रमुद्दिश्यशुचिःसंयतमानसः ॥ ६ ॥ स्वपेन्नियमपूर्वंतुतुलसीवनसंनिधौ ॥ ततोमध्याह्नसमयेनद्या
दौविमलेजले ॥ ७ ॥ स्नानंकृत्वपितॄन्देवांस्तर्पयेद्विधिपूर्वकम् ॥ सुवर्णंकारयेद्देवंलक्ष्म्यासहजनार्दनम् ॥८॥ वित्तशाठ्यंनकर्तव्यमात्मनःश्रेयमिच्छता ॥
वस्त्रयुग्मंततःकार्यंपीतेशुक्लेपिवाससी ॥ नवग्रहाणामारंभंशांतिकंविधिपूर्वकम् ॥ ९ ॥ श्रपयित्वाचरुंतत्रवैष्णवंहोममाचरेत् ॥ द्वादश्यांदेवदेवेशंपूजयि
त्वाप्रयत्नतः ॥ १० ॥ अव्रणंशुद्धकलशंस्थापयेद्विधिपूर्वकम् ॥ पंचरत्नसमोपेतंपल्लवैश्चौषधीयुतम् ॥ ११ ॥ तस्योपरिन्यसेत्पात्रेलक्ष्म्यासहजनार्दनम् ॥
स्थापयेत्तुलसीमूलेमंत्रैर्वेदपुराणकैः ॥ १२ ॥ पयसाकेवलेनैवसिंचयेत्तुलसीवनम् ॥ पंचामृतेनसंस्नाप्यदेवदेवंजगद्गुरुम् ॥ १३ ॥ योनंतरूपोखिलविश्वरूपो
गर्भोदकेलोकविधिंबिभर्त्ति ॥ प्रसीदतामेषसदेवदेवोयोमाययाविश्वकृदेषदेवी ॥ १४ ॥ प्रार्थनामंत्रः ॥ आगच्छाच्युतदेवेशतेजोराशेजगत्पते ॥ सदैवति
मिरध्वंसीपाहिमांभवसागरात् ॥ १५ ॥ आवाहनमंत्रः ॥ पंचामृतेनसुस्नानंतथागंधोदकेनच ॥ गंगादीनांचतोयेनस्नातोनंतःप्रसीदतु ॥ १६ ॥ स्नानमंत्रः॥
श्रीखंडागुरुकर्पूरकुंकुमादिविलेपनम् ॥ भक्त्यादत्तंमयादेवलक्ष्म्यासहगृहाणवै ॥ १७ ॥ विलेपनमंत्रः ॥ नारायणनमस्तेस्तुनरकार्णवतारण ॥ त्रैलो
क्याधिपतेतुभ्यंददामिवसनेशुभे ॥ १८ ॥ वस्त्रमंत्रः ॥ दामोदरनमस्तेस्तुत्राहिमांभवसागरात् ॥ ब्रह्मसूत्रंमयादत्तंगृहाणपुरुषोत्तम ॥ १८ ॥ उपवीतमं
त्रः ॥ पुष्पाणिचसुगंधीनिमालत्यादीनिवैप्रभो ॥ मयादत्तानिदेवेशप्रीतितःप्रतिगृह्यताम् ॥२०॥ पुष्पमंत्रः ॥ नैवेद्यंगृह्यतांनाथभक्ष्यभोज्यैःसमन्वितम्॥
सर्वैरसैःसुसंपन्नंगृहाणपरमेश्वर ॥ २१ ॥ नैवेद्यमंत्रः ॥ पूगानिनागपत्राणिकर्पूरसहितानिच ॥ मयादत्तानिदेवेशतांबूलंप्रतिगृह्यताम् ॥२२॥ तांबूलमंत्रः॥

१ रथंतरे इ० पा० ।

धूपंदत्त्वागुरुंभक्त्यागुग्गुलंघृतमिश्रितम् ॥ एवंपूजाप्रकर्त्तव्याघृतेनदीपमाचरेत् ॥ २३ ॥ विविधंमुनिशार्दूलदीपंकृत्वासमाहितः ॥ लक्ष्मीनारायण स्याग्रेतुलसीवनसन्निधौ ॥ २४ ॥ अर्घंतत्रप्रदातव्यंदेवदेवायचक्रिणे ॥ नवम्यांनालिकेरेणपुत्रार्थमर्घमुत्तमम् ॥ २५ ॥ दशम्यांबीजपूरंतु धर्मकामार्थसिद्धये ॥ एकादश्यांदाडिमेनदारिद्र्यंनाशयेत्सदा ॥ २६ ॥ सप्तधान्येनसंयुक्तंवंशपात्रेणनारद ॥ फलसप्तकसंयुक्तंपत्रंपूगसमन्वितम् ॥ २७ ॥ वस्त्रेणाच्छादितंकृत्वादेवस्याग्रेनिवेदयेत् ॥ मंत्रेणानेनविप्रेंद्रशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ २८ ॥ तुलसीसहितोदेवसदाशंखेनसंयुतम् ॥ गृहाणार्घंमयादत्तंदेवदेव नमोस्तुते ॥ २९ ॥ अर्घमंत्रः ॥ एवंसंपूज्यदेवेशंलक्ष्म्यासहजनार्दनम् ॥ प्रार्थयेद्देवदेवेशंव्रतसंपूर्तिसिद्धये ॥ ३० ॥ उपोषितोहंदेवेशकामक्रोधविवर्जि तः ॥ व्रतेनानेनदेवेशत्वमेवशरणंमम ॥ ३१ ॥ गृहीतेस्मिन्व्रतेदेवयदपूर्णंकृतंमया ॥ सर्वंतदस्तुसंपूर्णंत्वत्प्रसादाज्जनार्दन ॥ ३२ ॥ नमःकमल पत्राक्षनमस्तेजलशायिने ॥ इदंव्रतंमयाचीर्णंप्रसादात्तवकेशव ॥ ३३ ॥ अज्ञानतिमिरध्वंसिन्व्रतेनानेनकेशव ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वाज्ञानदृष्टिप्रदोभ व ॥ ३४ ॥ ततोजागरणंरात्रौगीतपुस्तकवाचनम् ॥ नादनृत्यकलाभिज्ञैःपुण्याख्यानैःसुशोभनैः ॥ ३५ ॥ विभातायांतुशर्वर्यामुदितेविमलेरवौ॥निमंत्र्य ब्राह्मणान्भक्त्याश्राद्धंकुर्याच्चवैष्णवम् ॥३६॥ भोजयित्वायथाकामंपायसेनघृतेनच ॥ तांबूलपुष्पगंधादिदक्षिणाभिःसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ उपवीतानिवासां सिदत्त्वामालांचचंदनम् ॥ दांपत्यत्रितयंभोज्यंवस्त्रभूषणकुंकुमैः ॥ ३८ ॥ वंशपात्राणिशक्त्याचविरूढैःपरिपूरयेत् ॥ नालिकेरैश्चपक्वान्नैर्वस्त्रैश्चविविधैःफ लैः ॥३९॥ सपत्नीकंगुरुंतत्रवस्त्राणिपरिधापयेत् ॥ विभूषणानिदिव्यानिगंधमाल्यैःप्रपूजयेत् ॥४०॥ सर्वोपस्करसंयुक्तांगांदद्याच्चपयस्विनीम् ॥ सदक्षिणां सवस्त्रांचतन्मेनिगदतःशृणु ॥ ४१ ॥ सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंस्नातानांजायतेनृणाम् ॥ तत्फलंसलभेत्सर्वंदेवदेवप्रसादतः ॥ ४२ ॥ भुक्त्वाचविपुलान्भोगान्सर्व कामान्मनोरमान्[1] ॥ वैष्णवंपदमाप्नोतिअंतेविष्णोःप्रसादतः॥४३॥ ॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंच० उत्त० उमापतिनारदसंवादेतुलसीत्रिरात्रव्रतवर्णनं नामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ गुणाधिकेभ्योविप्रेभ्योदातुकामोपिमानवः ॥ कानिकानिचलोकेस्मिन्दद्यात्सर्वंतथा वद ॥ १ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ लोकेतत्वंहिसंज्ञायशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ अन्नमेवंप्रशंसंतिसर्वमन्नेप्रतिष्ठितम् ॥ २ ॥ तस्माद्दन्नंविशेषेणदातुमिच्छंति मानवाः ॥ अन्नेनसदृशंदानंनभूतंनभविष्यति ॥ ३ ॥ अन्नेनधार्यतेविश्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ अन्नमूर्जस्करंलोकेप्राणाह्यन्नेप्रतिष्ठिताः ॥ ४ ॥ दातव्यंभक्ष्यमेवान्नंब्राह्मणायमहात्मने ॥ कुटुंबंपीडयित्वापिआत्मनोभूतिमिच्छता ॥ ५ ॥ नारदासौविदांश्रेष्ठोयोदद्यादन्नमर्थिने ॥ ब्राह्मणाया

१ मनोरथान् ।

तेरूपायपारलौकिकमात्मनः ॥ ६ ॥ आत्मीयभूतिमन्विच्छेत्कालेद्विजमुपस्थितम् ॥ श्रांतमध्वनिवर्त्तंतंगृहस्थंगृहमागतम् ॥ ७ ॥ अन्नदःप्राप्नुतेविद्वा
न्सुशीलोवीतमत्सरः ॥ क्रोधमुत्पतितंहित्वादिविचेहचयत्सुखम् ॥ ८ ॥ नाभिनिंदेच्चअतिथिंनद्रुह्याच्चकथंचन ॥ ब्रह्मविदेर्पयेदन्नंतच्चदानंविशिष्य
ते ॥ ९ ॥ श्रांतायादृष्टपूर्वायअन्नमध्वनिवर्तिने ॥ योदद्याच्चपरिक्लिष्टंसर्वधर्ममवाप्नुयात् ॥ १० ॥ पितृदेवांस्तथाविप्रानतिथींश्चमहामुने ॥ योनरः
प्रीणयेतान्नैस्तस्यपुण्यमनंतकम् ॥ ११ ॥ कृत्वापिसुमहत्पापंयोदद्यादन्नमर्थिने ॥ ब्राह्मणायविशेषेणसतुपापैःप्रमुच्यते ॥ १२ ॥ ब्राह्मणेष्वक्षयं
दानमन्नंशूद्रेमहत्फलम् ॥ अन्नदानंचशूद्रेचब्राह्मणेचाविशिष्यते ॥ १३ ॥ नपृच्छेद्गोत्रचरणंनचस्वाध्यायमेवच ॥ भिक्षुकोब्राह्मणोह्यत्रदद्यादन्नंप्रया
तिच ॥ १४ ॥ अन्नदस्यशुभावृक्षाःसर्वकामफलान्विताः ॥ संभवंतीहलोकेचहर्षयुक्तास्त्रिविष्टपे ॥ १५ ॥ अन्नदानेनयेलोकास्तान्शृणुष्वमहा
मुने ॥ विमानानिप्रकाशंतेदिवितेषांमहात्मनाम् ॥ १६ ॥ नानासंस्थानरूपाणिनानाकामान्वितानिच ॥ सर्वकामफलाश्चापिवृक्षाभुवनसंस्थिताः॥१७॥
हेमवाप्यःशुभाःसर्वादीर्घिकाश्चैवसर्वशः ॥ घोषवंतिचयानानिमुक्तान्यथसहस्रशः ॥ १८ ॥ भक्ष्यभोज्यमयाःशैलावासांस्याभरणानिच ॥ क्षीरंस्रवंत्यः
सरितस्तथैवाज्यस्यपर्वताः ॥ १९ ॥ प्रासादाःशुभ्रवर्णाभाःशय्याश्चकनकोज्वलाः ॥ तदन्नंदातुमिच्छंतितस्मादन्नप्रदोभवेत् ॥ २० ॥ एतेलोकाःपुण्य
कृतामन्नदानंमहत्फलम् ॥ तस्मादन्नंविशेषेणदातव्यंमानवैर्भुवि ॥ २१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्त० उमापतिनारदसंवादेअन्नदानप्रशं
सानामषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ पानीयदानंपरमंदानानामुत्तमंसदा ॥ तस्माद्वापीश्चकूपांश्चतडागानिचकारयेत्॥१॥
अर्द्धंपापंसंहरंतिपुरुषस्यविकर्मणः ॥ कूपाःप्रवृत्तपानीयाःसुप्रवृत्तस्यनित्यशः ॥ २ ॥ सचतारयतेवंशंयस्यखातजलाशये ॥ गावःपिबंतिविप्राश्चसाधव
श्चनराःसदा ॥ ३ ॥ निदाघकालेपानीयंयस्यतिष्ठतिनारद ॥ दुर्गंविषमकृच्छ्रेचनकदाचिदवाप्यते ॥ ४ ॥ तडागानांचवक्ष्यामिकृतानांयेगुणाःस्मृताः ॥
त्रिषुलोकेषुसर्वत्रपूजितोयस्तडागवान् ॥ ५ ॥ अथवामित्रसदनंमित्रमैत्रीविवर्द्धनम् ॥ कीर्तिसंजननंश्रेष्ठंतडागानांनिवेशनम् ॥ ६ ॥ धर्म्यस्यार्थस्यका
मस्यफलमाहुर्मनीषिणः ॥ तडागंसुकृतंदेशेक्षेत्रमध्येमहाश्रयम् ॥ ७ ॥ चतुर्विधानांभूतानांतडागस्योपलक्षयेत् ॥ तडागानिचसर्वाणिदिशंतिश्रेयमुत्त
मम् ॥ ८ ॥ देवामनुष्यागंधर्वाःपितरोनागराक्षसाः ॥ स्थावराणिचभूतानिसंश्रयंतिजलाशयम् ॥ ९ ॥ वर्षाकृतौतडागेतुसलिलंयत्रतिष्ठति ॥ ॥ २७ ॥
अग्निहोत्रफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ हेमंतेशिशिरेचैवसलिलंयस्यतिष्ठति ॥ गोसहस्रफलंतस्यलभतेनात्रसंशयः ॥ ११ ॥
वसंतेपितथाग्रीष्मेसलिलंतिष्ठतेयदि ॥ अतिरात्राश्वमेधाभ्यांफलमाहुर्मनीषिणः ॥ १२ ॥ अथैतेषांतुवृक्षाणांरोपणेचगुणाञ्छृणु ॥ अती

तानागतौचोभौपितृवंशौमहाऋषे ॥ १३ ॥ तारयेद्वृक्षरोपीचतस्माद्वृक्षांस्तुरोपयेत् ॥ पुत्रपौत्राभवंत्येतेपादपानात्रसंशयः ॥ १४ ॥
परलोकंगतःसोपिलोकानाप्नोतिचाक्षयान् ॥ पुष्पैःसुरगणान्सर्वान्पत्रैश्चापितथापितॄन् ॥ १५ ॥ छाययाचातिथीन्सर्वान्पूजयंतिमहीरुहाः ॥
किन्नरोरगरक्षांसिदेवगंधर्वमानवाः ॥ १६ ॥ तथाऋषिगणाश्चैवसंश्रयंतिमहीरुहान् ॥ पुष्पिताःफलवंतश्चतर्पयंतीहमानवान् ॥ १७ ॥ इहलोकेपरे
चैवपुत्रास्तेधर्मतःस्मृताः ॥ तडागवृक्षरोपाश्चइष्टयज्ञाश्चयेद्विजाः ॥ १८ ॥ एतेस्वर्गान्नहीयंतेयेचान्येसत्यवादिनः ॥ सत्यमेवपरंब्रह्मसत्यमेवप
रंतपः ॥ १९ ॥ सत्यमेवपरोयज्ञःसत्यमेवपरंश्रुतम् ॥ सत्यंदेवेषुजागर्तिसत्यंचपरमंपदम् ॥ २० ॥ तपोयज्ञाश्चपुण्यंचतथादेवर्षिपूजनम् ॥
आद्योविधिश्चविद्याचसर्वंसत्येप्रतिष्ठितम् ॥ २१ ॥ सत्यंयज्ञस्तथादानंमंत्रादेवीसरस्वती ॥ व्रतचर्यातथासत्यमोङ्कारःसत्यमेवच ॥ २२ ॥ सत्येन
वायुरभ्येतिसत्येनतपतेरविः ॥ सत्येनचाग्निर्दहतिस्वर्गःसत्येनतिष्ठति ॥ २३ ॥ पूजनंसर्वदेवानांसर्वतीर्थावगाहनम् ॥ सत्यंचवदतेलोकेसर्वमाप्नोत्य
संशयः ॥ २४ ॥ अश्वमेधसहस्रंचसत्यंचतुलयाधृतम् ॥ सर्वेषांसर्वयज्ञानांसत्यमेवविशिष्यते ॥ २५ ॥ सत्येनदेवाःप्रीयंतेपितरोऋषयस्तथा ॥ स
त्यमाहुःपरंधर्मंसत्यमाहुःपरंपदम् ॥ २६ ॥ सत्यमाहुःपरंब्रह्मतस्मात्सत्यंवदामिते ॥ मुनयःसत्यनिरताःतपस्तप्त्वासुदुष्करम् ॥ २७ ॥ सत्यध
र्मरताःसिद्धास्ततःस्वर्गमितोगताः ॥ अप्सरोगणसंघुष्टैर्विमानैःपरितोवृताः ॥ २८ ॥ वक्तव्यंचसदासत्यंनसत्याद्विद्यतेपरम् ॥ अगाधेविपुलेसिद्धेसत्ती
र्थेचशुचौह्रदि ॥ २९ ॥ स्नातव्यंमनसायुक्तैःस्नानंतत्परमंस्मृतम् ॥ आत्मार्थेवापरार्थेवापुत्रार्थेवापिमानवाः ॥ अनृतंयेनभाषंतेतेनराःस्वर्गगामि
नः ॥ ३० ॥ वेदायज्ञास्तथामंत्राःसंतिविप्रेषुनित्यशः ॥ नभांत्युज्झितसत्येषुतस्मात्सत्यंसमाचरेत् ॥ ३१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तपसांमेफलंब्रू
हिपुनरेवविशेषतः ॥ सर्वेषांचैववर्णानांब्राह्मणानांतपोबलम् ॥ ३२ ॥ प्रवक्ष्यामितपोध्यानंसर्वकामार्थसाधकम् ॥ सुदुश्चरंद्विजातीनांतन्मेनिगदतः
शृणु ॥ ३३ ॥ तपोहिपरमंप्रोक्तंतपसाविंदतेफलम् ॥ तपोरतोहियोनित्यंमोदतेसहदैवतैः ॥ ३४ ॥ तपसाप्राप्यतेस्वर्गस्तपसाप्राप्यतेयशः ॥ तप
सामोक्षमाप्नोतितपसाविंदतेमहत् ॥ ३५ ॥ ज्ञानविज्ञानसंपत्तिःसौभाग्यंरूपमेवच ॥ तपसालभतेसर्वंमनसायद्यदिच्छति ॥ ३६ ॥ नातततपसोयां
तिब्रह्मलोकंकदाचन ॥ यत्कार्यंकिंचिदास्थायपुरुषस्तप्यतेतपः ॥ ३७ ॥ तत्सर्वंसमवाप्नोतिपरत्रेहचमानवः ॥ सुरापःपरदारीचब्रह्महागुरुत
ल्पगः ॥ तपसातरतेसर्वंसर्वतश्चविमुच्यते ॥ ३८ ॥ अपिसर्वेश्वरःस्थाणुर्विष्णुश्चैवसनातनः ॥ ब्रह्माहुताशनःशक्रोयेचान्येतपसान्विताः ॥ ३९ ॥

षडशीतिसहस्राणिमुनीनामूर्द्ध्वरेतसाम् ॥ तपसादिविमोदंतेसमेतादेवतैःसह ॥ ४० ॥ तपसाप्राप्यतेराज्यंशक्रः[1]सर्वैपुरासुराः ॥ तपसापालयन्सर्वा
नहन्यहनि[2]र्वृत्तिदाः ॥ ४१ ॥ सूर्याचंद्रमसादेवौसर्वलोकहितेरतौ ॥ तपसैवप्रकाशंतेनक्षत्राणिग्रहास्तथा ॥ ४२ ॥ सर्वंचतपसाभ्येतिसर्वंचसुखमश्नुते ॥
तपस्तपतियोरण्येवनमूलफलाशनः ॥ ४३ ॥ योधीतेश्रुतिमेवादौसमंस्यात्तपसामुने ॥ श्रुतेरध्यापनात्पुण्यंयदाप्नोतिद्विजोत्तमः ॥ ४४ ॥ तदध्यायस्य
जप्याच्चद्विगुणंफलमश्नुते ॥ जगद्यथानिरालोकंजायतेशशिभास्करौ॥४५॥विनातथापुराणंहिध्येयमस्मान्महामुने ॥ तप्यमानस्तपोज्ञानंयोधारयतिशा
स्त्रतः ॥४६॥ संबोधयतिलोकंचतस्मात्पूज्यतमोगुरुः॥ सर्वेषांचैवपात्राणांश्रेष्ठंपात्रंपुराणवित् ॥४७॥ पतनात्त्रायत्तेयस्मात्तस्मात्पात्रमुदाहृतम् ॥ धनंधा
न्यंहिरण्यंवावासांसिविविधानिच ॥४८॥ येयच्छंतिसुपात्रायतेयांतिचपरांगतिम् ॥ गाश्चैवमहिषीर्वापिगजानश्वांश्चशोभनान् ॥ ४९ ॥ यःप्रयच्छतिमुख्या
यतत्पुण्यस्यफलंशृणु ॥ अक्षयंसर्वलोकानांसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ ५० ॥ महींददातियस्तस्मैकृष्टांफलवतींशुभाम् ॥ सतारयतिवैवंशान्दशपूर्वा
न्दशापरान् ॥ ५१ ॥ विमानेनचदिव्येनविष्णुलोकंसगच्छति ॥ नयज्ञैस्तुष्टिमायांतिदेवाःप्रोक्षणकैरपि ॥ ५२ ॥ बलिभिःपुष्पपूजाभिर्यथापुस्तकवा
चनैः ॥ विष्णोरायतनेयस्तुकारयेद्धर्मपुस्तकम् ॥ ५३ ॥ देव्याःशंभोर्गणेशस्यअर्कस्यचतथापुनः ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ५४ ॥
इतिहासपुराणाभ्यांपुण्यंपुस्तकवाचनम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिसूर्यलोकंभिनत्तिसः ॥ ५५ ॥ सूर्यलोकंचभित्त्वासौब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ स्थित्वाकल्प
शतान्यत्रराजाभवतिभूतले ॥५६॥ अश्वमेधसहस्रस्ययत्फलंसमुदाहृतम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिदेवाग्रेयोजयंपठेत् ॥ ५७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकार्यंपुस्त
कवाचनम् ॥ इतिहासपुराणाभ्यांविष्णोरायतनेशुभम् ॥ नान्यत्प्रीतिकरंविष्णोस्तथान्येषांदिवौकसाम् ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा०
उत्त० उमापतिनारदसंवादेवृक्षप्रपासरोवरतपोध्ययनधर्मव्याख्यानमाहात्म्यंनामसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अत्राप्युदाहरं
तीममितिहासंपुरातनम् ॥ पुराणंपरमंपुण्यंसर्वपापहरंशुभम् ॥१॥ कुमारेणचलोकानांनमस्कृत्यपितामहम्॥प्रोक्तंचेदंममाख्यानंदेवर्षेब्रह्मसूनुना ॥ २ ॥
॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ गतोहंधर्मराजानंद्रष्टुंसंपूजितोमुदा ॥ श्रुतिभिःपरयाभक्त्यातेनोक्तोस्मिसुखासने ॥ ३ ॥ मयातत्रोपविष्टेनदृष्टंकिंचिन्महाद्भु
तम् ॥ कांचनेनविमानेनवैडूर्यकृतवेदिना ॥ ४ ॥ मणिमुक्तविचित्रेणकिंकिणीजालशोभिना ॥ आगतंपुरुषंतत्रआसनाद्देवसत्तम ॥ ५ ॥ ससंभ्रमंसमुत्था
यदृष्ट्वाधर्मःस्वयंविभुः ॥ गृहीत्वादक्षिणेपाणौपूजितोर्घेणवैततः ॥६॥ शिरस्याघ्रायदेवेशःपुरःस्थाप्यततःपरम् ॥ पूजयित्वातुतंधर्मइदंवाक्यमुवाचह॥७॥

१ सर्वेश्वरः पुरा–इ० पा० । २ वृतिदः–इ० पा० ।

सुस्वागतंधर्मदर्शिन्प्रीतोस्मिदर्शनात्तव ॥ समीपेममतिष्ठस्वकिंचिज्ज्ञानंवदस्वमे ॥ ८ ॥ पुनर्यास्यसितत्स्थानंयत्रब्रह्माव्यवस्थितः ॥ इत्युक्तेचततश्चा न्योविमानवरमास्थितः ॥ ९ ॥ आगतःपुरुषोदेवोयत्रतिष्ठतिधर्मराट् ॥ सपूजितोविमानस्थःप्रश्रयावनतेनच ॥ १० ॥ सामपूर्वंतथोक्त्वातुयथापूर्वंनरः स्वयम् ॥ किमनेनकृतंकर्मयस्यतुष्टोभवान्भृशम् ॥ ११ ॥ अत्रमेकौतुकंजातंकृताहिस्वयमेवतु ॥ यदस्यभवतापूजासविस्मयमनंतरम् ॥ १२ ॥ तथै वास्यकृतापूजाद्वितीयस्यनरस्यतु ॥ मेनेहंशुभकर्माणौविमानंवरसत्तमौ ॥१३॥ यस्त्वमाभ्यांस्वयंपूजांकुरुषेधर्मकारणात् ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यैस्तुपूज्यसे त्वंसदानिशम् ॥१४॥ यस्येदृक्परमंपुण्यंकिमेतौकर्मचक्रतुः ॥ कथ्यतांममसर्वज्ञफलंदिव्यमवापतुः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वासतुमांप्राहशृणुकर्मानयोःकृतम् ॥ यत्कृत्वार्हमिहायातौतच्छृणुष्वमहामते ॥ १६ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ वैदिशंनामनगरंपृथिव्यामस्तिविश्रुतम् ॥ तत्राभूत्पृथिवीपालोधरापालइतिश्रु तः ॥१७॥ कस्मिन्कालेपुरादेवीशशापस्वगणंक्रुधा ॥ मद्दतेनपरानारीभर्त्तुर्यन्मेनिवेशिता ॥ १८ ॥ तस्माद्द्वादशवर्षाणिजंबुकस्त्वंभविष्यसि ॥ इत्युक्तः सचबभ्रामजंबुकोमेदिनीतलम् ॥१९॥ वेतसीवित्रवत्योस्तुसंगमेलोकविश्रुते ॥ शापांतोभवितापुत्रइत्युक्तंगिरिकन्यया ॥२०॥ तत्रचानशनंकृत्वाक्षेत्रेप्राणां स्ततोत्यजत् ॥ दिव्यरूपवपुर्भूत्वाजगामविष्णुसन्निधौ ॥२१॥ तत्राश्चर्यमहद्दृष्ट्वाधरापालोमहीपतिः ॥ विष्णोरायतनंकृत्वाक्षेत्रेप्राणांस्ततोऽत्यजत् ॥२२॥ दिव्यरूपवपुर्भूत्वास्थापयामासतंप्रभुम् ॥ तस्मिन्पुरेनरान्सर्वान्सन्नियोज्यास्यवीक्षणे ॥२३॥ शुभमायतनंविष्णोस्तस्मिन्ग्रामेसदाजनैः ॥ पूर्णंतुब्रा ह्मणादीनांपूजयित्वाकदंबकम् ॥ २४ ॥ इतिहासपुराणज्ञंवाचकंतुविशेषतः ॥ पूजयित्वाद्विजश्रेष्ठंविद्याश्रेष्ठंमहामतिः ॥ २५ ॥ पुस्तकंचापिसंपूज्य गंधपुष्पादिभिःक्रमात् ॥ ततस्तमाहराजासौवाचकंविनयान्वितः ॥ २६ ॥ एतदायतनंविष्णोःकारितंचतवाग्रतः ॥ चातुर्वर्ण्यमिदंचापिश्रोतुकामंकदं बकम् ॥ २७ ॥ तिष्ठतीहद्विजश्रेष्ठकुरुपुस्तकवाचनम् ॥ यावत्संवत्सरंविप्रगृह्यवृत्तिंत्वनुत्तमाम् ॥ २८ ॥ स्वर्णनिष्कशतंचात्रततोदास्येतथापरम् ॥ पूर्णेवर्षेद्विजश्रेष्ठश्रेयोर्थंमहमात्मनः ॥ २९ ॥ एवंप्रवर्तितंतत्रपुण्यंपुस्तकवाचनम् ॥ वर्षेसंगतमात्रेतुतथाचमुनिसत्तम ॥ ३० ॥ अथायुषःक्षयाच्चायंकाल धर्ममुपेयिवान् ॥ मयाचास्यविमानंहिविष्णुनाप्रेरितंदिवः ॥ ३१ ॥ इत्येषाकर्मणांव्युष्टिःपुण्यमाख्यानसंज्ञकम् ॥ श्रुतंपाद्मंमहत्पुण्यंपवित्रंपापनाशन म् ॥ ३२ ॥ गंधपुष्पोपहारैस्तुनतुष्टिर्जायतेतथा ॥ देवानामिहसर्वेषांपुराणश्रवणाद्यथा ॥ ३३ ॥ स्वर्णरत्नादिवस्तूनांवस्त्राणांचापिकृत्स्नशः॥ ग्रामाणां नगराणांचदानात्तुष्टिर्भवेन्नहि ॥ ३४ ॥ यथास्याद्धर्मश्रवणात्प्रीतिःसर्वदिवौकसाम् ॥ इतिहासपुराणानांश्रवणेमुनिसत्तम ॥३५॥ तथास्यान्मेमहाप्रीतिः साध्येसर्वार्थकामिके ॥ कन्यादानेमहाप्रीतिर्ममस्यान्मुनिसत्तम ॥ ३६ ॥ नतथारोचतेसाचयथापुस्तकवाचनात् ॥ अथकिंबहुनोक्तेननान्यत्प्रीतिकरं

मम ॥ ३७ ॥ पुण्याख्यानमृतेविप्रगुह्यमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ यश्चायमपरोविप्रइहायातोनरोत्तमः ॥ ३८ ॥ संगत्यानुगतश्चायंधर्मश्रवणमुत्तमम् ॥ श्रुत्वा
भक्तिरभूदस्यश्रद्धयापरमात्मनः ॥ ३९ ॥ कृत्वाप्रदक्षिणंतस्यवाचकस्यमहात्मनः ॥ एषविप्रोमुनिश्रेष्ठददौस्वर्णस्यमाषकम् ॥ ४० ॥ नान्यद्दानंकदा
चक्रेलोभाविष्टेनचेतसा ॥ पात्रदानात्फलप्राप्तिस्त्वस्यजातानसंशयः ॥ ४१ ॥ इत्येतत्कथितंकर्मआभ्यांचैवमहामुने ॥ ४२ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥
एतत्पुण्यस्यमाहात्म्यंयेशृण्वंतिमनीषिणः ॥ नतेषांदुर्गतिःकश्चिज्जन्मजन्मनिजायते ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्त० उमापतिनारद
संवादेशास्त्रव्याख्यामहिमानामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अथान्यत्संप्रवक्ष्यामिशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ गोपीचंदनमाहा
त्म्यंयथादृष्टंश्रुतंमया ॥ १ ॥ ब्राह्मणोवाथवैश्योवाशूद्रोवाप्यथवाद्विजः ॥ गोपीचंदनलिप्तांगोमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २ ॥ तिलकंकुरुतेयस्तुगोपीचंदनसं
भवम् ॥ मद्यपानादिदोषैस्तुमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ३ ॥ गोपीचंदनालिप्तांगोवैष्णवोविष्णुतत्परः ॥ सर्वदोषैःप्रमुच्येतयथागंगांभसापुनः ॥ ४ ॥ ब्रह्महा
मद्यपानीचस्वर्णस्तेयीतथैवच ॥ गुरुतल्पगमोवाथशूद्रोवाप्यथवैद्विजः ॥ ५ ॥ ससद्योमुच्यतेपापादाजन्मशतकारणात् ॥ द्वादशतिलकंप्रोक्तंसर्वेषां
वैविशेषतः ॥ ६ ॥ वैष्णवानांब्राह्मणानांकर्तव्यंभूतिमिच्छताम् ॥ दंडाकारंललाटेस्यात्पद्माकारंतुवक्षसि ॥ ७ ॥ वेणुपत्रनिभंबाहुमूलेन्यद्दीपकाकृति ॥
उच्चैश्चक्राणिचत्वारिबाहुमूलेतुदक्षिणे ॥ ८ ॥ नाममुद्राद्वयंनीचैःशंखमेकंतयोरपि ॥ मध्येततःपार्श्वयोस्तुद्वेद्वेपद्मेचधारयेत् ॥ ९ ॥ वामेपिचतुरः
शंखान्नाममुद्रेचपूर्ववत् ॥ चक्रमेकंगदेद्वेद्वेतयोरितिविभेदतः ॥ १० ॥ ललाटेचगदामेकांनाममुद्रांतथाहृदि ॥ त्रीणित्रीणिविचित्राणिमध्ये
शखावुभावुभौ ॥ ११ ॥ हृदिपार्श्वेस्तनादूर्ध्वंगदापद्मानिबाहुवत् ॥ त्रीणिचत्वारिचक्राणिकर्णमूलेद्वयोरधः ॥ १२ ॥ एकमेकंतदन्येषुतिलकेषुचधार
येत् ॥ संप्रदायजमुद्रांतुधार्याशिष्टानुसारतः ॥ १३ ॥ यथारुच्यथवाधार्यानतत्रनियमोयतः ॥ आचांडालाद्विशुद्ध्यंतितिलकस्यैवधारणात् ॥ १४ ॥
चांडालादधिकंमन्येवैष्णवानांहिनिंदकम् ॥ सचविष्णुसमोज्ञेयोनात्रकार्याविचारणा ॥ १५ ॥ वैष्णवोब्राह्मणोयस्तुविष्णुध्यानेषुतत्परः ॥ नांतरस्त
स्यवैज्ञेयःसवैविष्णुर्भवेदिह ॥ १६ ॥ शंखचक्रधरोविप्रोवेदाध्ययनतत्परः ॥ सवैनारायणइतिवेदेचैवतुपठ्यते ॥ १७ ॥ तप्तचक्रधरोविप्रःपंक्तिपावन
पावनः ॥ तस्यभक्तियुतोब्रह्मन्महापापैःप्रमुच्यते ॥१८॥ तुलसीपत्रमालांवातुलसीकाष्ठसंभवाम् ॥ धृत्वावैब्राह्मणोभूयान्मुक्तिभागीनसंशयः ॥ १९ ॥
विष्णुरूपोयतोविप्रोवैष्णवःसइहस्मृतः ॥ पंचत्वेयस्यातिलकंगोपीचंदनसंभवम् ॥ २० ॥ विमानंससमारुह्ययातिविष्णोःपरंपदम् ॥ कलौनारदवक्ष्या
मितिलकंगोपिचंदनम्॥२१॥येकुर्वंतिनरश्रेष्ठानतेषांदुर्गतिःक्वचित्॥ शंखंचैवतथाचक्रंदक्षिणेचापिसव्यके॥२२॥हस्तेधृत्वाविशेषेणमहापापैःप्रमुच्यते ॥

मद्यपानरतायेचयेचस्त्रीबालघातकाः ॥२३॥ अगम्यागमकायेवैदृश्यंतेभुविवाडव ॥ भक्तानांदर्शनादेवमुक्तिस्तेषांनसंशयः ॥२४॥ संसारेतुच्छसारेस्मि न्कुतोवैवैष्णवाजनाः ॥ अहंहिवैष्णवोजातोविष्णोर्भक्तिप्रसादतः॥२५॥ काश्यांनिवसतांह्यत्ररामरामेतिसंजपन् ॥ तेनपुण्यादियोगेनशिवोवैनात्रसंशयः ॥ ॥ २६ ॥ ॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाश० उत्त० उमापतिनारदसंवादेगोपीचंदनमाहात्म्यंनामैकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्संवत्सराख्यस्यदीपस्यविधिमुत्तमम् ॥ सर्वव्रतप्रधानस्यमाहात्म्यंप्रवदस्वमे ॥१॥ येनव्रतानिसर्वाणिकृतान्येवनसंशयः ॥ सर्वकामसमृद्धिश्चसर्व पापक्षयोभवेत् ॥२॥ महादेवउवाच ॥ वदामितवदेवर्षेरहस्यंपापनाशनम् ॥ यच्छ्रुत्वाब्रह्महागोघ्नोमित्रघ्नोगुरुतल्पगः॥३॥ विश्वासघातीक्रूरात्मामुक्तिमा प्नोतिशाश्वतीम् ॥ शतंकुलानामुद्धृत्यविष्णोर्लोकंसगच्छति ॥४॥ तदहंकथयिष्यामिदीपव्रतमनुत्तमम् ॥ संवत्सरप्रमाणस्यविधिंमाहात्म्यमेवच ॥ ५ ॥ हेमंतेप्रथमेमासिप्राप्यह्येकादशींशुभाम् ॥ ब्राह्मेमुहूर्त्तेचोत्थायकामक्रोधविवर्जितः ॥ ६ ॥ नदीसंगमतीर्थेषुतडागेषुसरित्सुच ॥ स्नानंसमाचरेत्तत्रगृहेवानि यतात्मवान् ॥ ७ ॥ स्नातोहंसर्वतीर्थेषुतत्स्नानंदेहिमेसदा ॥ ८ ॥ स्नानमंत्रः ॥ देवान्पितॄंश्चसंतर्प्यकृतजप्योजितेंद्रियः ॥ ततःसंपूजयेद्देवंलक्ष्मीनारा यणंप्रभुम् ॥ पंचामृतेनसंस्नाप्यततोगंधोदकेनच ॥ ९ ॥ स्नातोसिलक्ष्म्यासहितोदेवदेवजगत्पते ॥ मांसमुद्धरदेवेशघोरात्संसारबंधनात् ॥ १० ॥ ततः संपूजयेद्देवंलक्ष्म्यासहजनार्दनम् ॥ मंत्रैस्तुवैदिकैर्भक्त्यातथापौराणिकैरपि॥११॥अतोदेवेतिगंधादिपौरुषेणापिवापुनः ॥ नमोमत्स्यायदेवायकूर्मदेवायवै नमः॥१२॥नमोवाराहदेवायनरसिंहायवैनमः॥नमोस्तुबुद्धदेवायकल्किनेचनमोनमः॥१३॥नमोस्तुरामदेवायविष्णुदेवायतेनमः॥नमःसर्वात्मनेतुभ्यंशिर इत्यभिपूजयेत् ॥ केशवादीनिनामानितैर्वासंपूजयेद्धरिम् ॥१४॥ वनस्पतिरसोदिव्यःसुरभिर्गंधवाञ्छुचिः ॥ धूपोयंदेवदेवेशनमस्तेप्रतिगृह्यताम् ॥१५॥ धूपमंत्रः ॥ दीपस्तमोनाशयतिदीपःकांतिंप्रयच्छति ॥ तस्माद्दीपप्रदानेनप्रीयतांमेजनार्दनः ॥ १६ ॥ दीपमंत्रः॥ नैवेद्यमिदमन्नाद्यंदेवदेवजगत्पते ॥ लक्ष्म्यासहगृहाणत्वंपरमामृतमुत्तमम् ॥ १७ ॥ नैवेद्यमंत्रः ॥ अर्घ्यंदद्यात्ततोभक्त्याएवंध्यात्वाजनार्दनम् ॥ फलेनचैवहस्तेनशंखेनादायचो दकम् ॥ १८ ॥ जन्मांतरसहस्रेणयन्मयापातकंकृतम् ॥ तत्सर्वंनाशमायातुप्रसादात्तवकेशव ॥ १९ ॥ इतिअर्घमंत्रः ॥ ततःकुंभंनवंशुभ्रंघृतपूर्णंसमा नयेत् ॥ लक्ष्मीनारायणस्याग्रेतैलपूर्णमथापिवा ॥ २० ॥ तस्योपरिन्यसेत्पात्रंताम्रंमृन्मयमेवच ॥ नवतंतुसमावर्तितंतस्मिन्पात्रेतुनिर्वपेत् ॥ २१ ॥ ततःप्रबोधयेद्दीपंस्थाप्यकुंभंसुनिश्चलम् ॥ पुष्पगंधादिभिःपूज्यततःसंकल्पयेच्छुचिः ॥ २२ ॥ मंत्रेणानेनदेवर्षेअसमीरेषुधामसु ॥ कामोभूतस्यभ व्यस्यसम्राडेकोविराजते ॥ २३ ॥ दीपःसंवत्सरंयावत्मयायंपरिकल्पितः ॥ अग्निहोत्रमविच्छिन्नंप्रीयतांममकेशव ॥ २४ ॥ ततोजितेंद्रियोभूत्वाश्रु

तिज्ञानपरायणः ॥ नालपेत्पतितान्पापांस्तथापाखंडिनोनरान् ॥ २५ ॥ रात्रौजागरणंगीतंनृत्यवाद्यादिकैस्तथा ॥ पुण्यपाठैश्चविविधैर्धर्माख्यानै
रुपोषणैः ॥ २६ ॥ ततःप्रभातसमयेकृतपूर्वाह्णिकक्रियः ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यायथाशक्त्याप्रपूजयेत् ॥ २७ ॥ स्वयंचपारणंकृत्वाप्रणिपत्य
विसर्जयेत् ॥ एवंसंवत्सरंयावत्अहोरात्रंदृढव्रतः ॥ २८ ॥ दीपंपलसुवर्णेनतदर्द्धार्द्धेनवापुनः ॥ वर्तिस्तुराजतीप्रोक्ताद्विपलार्द्धार्द्धिकापि
वा ॥ २९ ॥ घृतपूर्णंतथाकुंभंताम्रपात्रसमन्वितम् ॥ लक्ष्मीनारायणोदेवोयथाशक्त्याहिरण्मयः ॥ ३० ॥ कार्योभक्तिमतापुंसामुक्तिद्वार
मभीप्सता ॥ ततोनिमंत्रयेद्विद्वान्ब्राह्मणान्साधुसत्तमान् ॥ ३१ ॥ द्वादशोत्तमपक्षेतुविप्रान्षण्मध्यमेतथा ॥ अन्यथाकारयेत्रीन्वाएकंकर्म
करंद्विजम् ॥ ३२ ॥ सपत्नीकंद्विजंशांतंक्रियावंतंविशेषतः ॥ इतिहासपुराणज्ञंधर्मज्ञंमृदुमेवच ॥ ३३ ॥ पितृभक्तंगुरुपरंदेवब्राह्मणपूजकम् ॥ पादा
र्घदानविधिनावस्त्रालंकारभूषणैः ॥ ३४ ॥ संपूज्यपत्न्यासहितमेकंभक्त्याचपूर्ववत् ॥ लक्ष्मीनारायणंदेवंदीपवर्तियुतंतथा ॥ ३५ ॥ ताम्रपात्रोपरिस्था
प्यघृतकुंभेनसंयुतम् ॥ ब्राह्मणायततोदद्याद्ध्यात्वानारायणंपरम् ॥ मंत्रेणानेनदेवर्षेतमहंकथयामिते ॥ ३६ ॥ अविद्यातमसाव्याप्तेसंसारेपापनाशनः ॥
ज्ञानप्रदोमोक्षदश्चतस्माद्दत्तोमयानघ ॥ ३७ ॥ इतिदीपमंत्रः ॥ दक्षिणांचयथाशक्त्यादत्त्वाविप्रायभक्तितः ॥ भोजयेद्ब्राह्मणान्पश्चाद्घृतपायसमो
दकैः ॥ ३८ ॥ वस्त्रैराच्छादयेत्पश्चात्सपत्नीकंतथाद्विजम् ॥ शय्यांसोपस्करांदद्याद्धेनुंचैवसवत्सकाम् ॥ ३९ ॥ तेभ्यस्तुदक्षिणांदद्याद्यथावित्तानुसा
रतः ॥ सुहृत्स्वजनबंधूंश्चभोजयेत्पूजयेत्तथा ॥ ४० ॥ एवंमहोत्सवंकुर्याद्दीपव्रतसमापने ॥ ततोविसर्जयेत्पश्चात्प्रणिपत्यक्षमापयेत् ॥ ४१ ॥ एवंकृते
तुयत्पुण्यंतथासांक्रांतिकैश्चयत् ॥ संवत्सराख्यदीपस्यतत्फलंप्राप्यतेनरैः ॥ ४२ ॥ मासव्रतैश्चयत्पुण्यंतत्पुण्यंप्राप्यतेनरैः ॥ संवत्सरस्यदीपस्यव्र
तेनचरितेनच ॥ ४३ ॥ दानव्रतैर्यथासंख्यैर्यश्चयोगव्रतैस्तथा ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिदीपेसांवत्सरेकृते ॥ ४४ ॥ गोभूहिरण्यदानानिगृहादीनां
विशेषतः ॥ यत्फलंलभतेविद्वान्तत्फलंदीपदोभवेत् ॥ ४५ ॥ दीपदःकांतिमाप्नोतिदीपदोधनमक्षयम् ॥ दीपदोज्ञानमाप्नोतिदीपदःपरमंसुख
म् ॥ ४६ ॥ दीपदानाच्चसौभाग्यंविद्यामत्यंतनिर्मलाम् ॥ आरोग्यंपरमामृद्धिंलभतेनात्रसंशयः ॥ ४७ ॥ दीपदःसुभगांभार्यांसर्वलक्षणसंयुता
म् ॥ पुत्रान्पौत्रान्प्रपौत्रांश्चसंततिंचाक्षयांलभेत् ॥ ४८ ॥ ब्राह्मणःपरमंज्ञानंक्षत्रियोराज्यमुत्तमम् ॥ वैश्योधनपशून्सर्वाञ्छूद्रःसुखमवाप्नुया
त् ॥ ४९ ॥ कुमारीचापिभर्तारंसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ प्राप्नोतिपरमायुश्चपुत्रान्पौत्रांश्चपुष्कलान् ॥ ५० ॥ वैधव्यंनैवयुवतीकदाचिदपिपश्य
ति ॥ नवियोगमवाप्नोतिदीपदानप्रभावतः ॥ ५१ ॥ नाधयोव्याधयश्चैवजायंतेदीपदानतः ॥ भयात्प्रमुच्यतेभीतोबद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ ५२ ॥

ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्दीपव्रतपरायणः ॥ मुच्यतेनात्रसंदेहोब्रह्मणोवचनंयथा ॥ ५४ ॥ चांद्रायणानिकृच्छ्राणिचरितानिनसंशयः ॥ येनसांवत्सरोदीपोबो
धितःशाश्वतोहरेः ॥५५॥ तेधन्यास्तेमहात्मानस्तैःप्राप्तंजन्मनःफलम् ॥ यैःसंपूज्यहरिंभक्त्यादीपःसांवत्सरःकृतः ॥ ५६ ॥ येपिसंवर्त्तयंतीहदीपवर्तिवि
लोकनाः ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयत्सुरैरपिदुर्लभम् ॥ ५७ ॥ येचतैलंचवर्तिंचयथाशक्त्याप्रदीपके ॥ प्रक्षेपयंतिसततंतेयांतिपरमांगतिम् ॥ ५८ ॥
गच्छंतंदीपकंशांतिनशक्नोतिप्रबोधितुम् ॥ कथयत्यन्यलोकानांतेपितत्फलभागिनः ॥ ५९ ॥ स्तोकंस्तोकंचभिक्षित्वातैलंदीपार्थमेवच ॥ करोतिदीप
कंविष्णोःपुण्यंतेनापिलभ्यते ॥ ६० ॥ दीपंप्रज्वाल्यमानंतुयःपश्यत्यधमोनरः ॥ कृतांजलिपुटोविष्णोर्विष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ ६१ ॥ दीपप्र
ज्वालनेबुद्धियोदद्यात्कुरुतेस्वयम् ॥ सर्वपापनिर्मुक्तोविष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ ६२ ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ यस्यश्रवणमात्रेणमुच्यते
सर्वकिल्बिषैः ॥ ६३ ॥ सरस्वत्यास्तटेरम्येसिद्धाश्रमइतिश्रुतः ॥ तत्रोवासद्विजःपूर्वंकपिलोनामवेदवित् ॥ ६४ ॥ व्रतोपवासनिरतोदरिद्रःश्रोत्रियस्त
था ॥ भिक्षावृत्त्याचकुरुतेकुटुंबपरिपालनम् ॥६५॥ व्रतोपवासनियमैर्विष्णुमाराधयत्यसौ ॥ विष्णुंसंपूज्यविधिवद्दीपंबोधयतेसदा ॥ ६६ ॥ समादायचत
त्तैलंस्वगृहेपूज्यकेशवम् ॥ दीपंभक्त्याचपरयाबोधयेद्धरितुष्टये ॥६७॥ एवंप्रवर्त्तमानस्यकपिलस्यमहात्मनः ॥ मार्जारस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्तुमूषकान्भक्षयेत्सदा
॥६८॥ तत्रागच्छंतिभक्ष्यार्थंमूषकानामहर्निशम् ॥ कृत्वाध्यानंसभक्ष्यार्थंनित्यंनारायणाग्रतः ॥६९॥ भक्षिताबहवस्तेनमूषकाद्विजवेश्मनि ॥ येयेतैलार्थं
मायांतिवर्त्यपाहरणायच॥७०॥तांस्तांस्तुभक्षयत्येवमूषकान्ध्यानतत्परः ॥ एवंप्रवर्तमानस्यकदाचित्कालपर्ययात् ॥७१॥ एकादश्यांसकपिलोब्राह्मणः
स्वगृहेशुचिः ॥ सोपवासःसपत्नीकःपूजयामासचाच्युतम् ॥ ७२ ॥ ततोजागरणंचक्रेस्तुतिनृत्यपरायणः ॥ अर्द्धरात्रेतुसंप्राप्तेनिद्रयामोहितोद्वि
जः ॥ ७३ ॥ मार्जारश्चागतस्तत्रतीक्ष्णदंष्ट्रोलघुक्रमः ॥ भक्षयामासनैवेद्यंगृहकोणेस्थितःसदा ॥ ७४ ॥ अद्राक्षीन्मूषिकांक्षुद्रांतैलपानार्थ
मागताम् ॥ मंदतेजसिदीपेतुवर्त्यपाहरणोचिताम् ॥७५॥ समुत्पत्यपदाक्रम्यतदासाबिलमाविशत् ॥ तस्याःपादेनवैवर्त्यादीपःसंबोधितोभृशम्॥७६॥
तैलपात्रंचनमितंसुप्रकाशोभवत्तदा ॥ ब्राह्मणोपिजजागारत्यक्त्वानिद्रांविमोहिनीम् ॥७७॥ मार्जारोपिचतांरात्रीमजाग्रच्चाखुभक्षकः ॥ ततःप्रभातेविमले
कृत्वानित्यक्रियांद्विजः ॥ ७८ ॥ ततश्चपारणंचक्रेविप्रोबंधुजनैःसह ॥ एवंप्रवर्त्तमानस्यकपिलस्यमहात्मनः ॥ ७९ ॥ बभूवुःपुत्रपौत्राश्चधनधान्यमनु
त्तमम् ॥ आरोग्यंपरमामृद्धिमवापमहतींश्रियम् ॥ ८० ॥ दीपव्रतप्रभावेनकपिलोमोक्षमागतः ॥ संभेद्यमंडलंपुण्यंसवितुःशशिनस्तथा ॥ ८१ ॥ दीपज्यो
तिःस्वरूपेणपरमात्मनियुक्तवान् ॥ मूषिकापिचकालेनममारबिलमध्यतः ॥ ८२ ॥ विमानवरमासाद्यविष्णुलोकंजगामसा ॥ मार्जारोपिचकालांतेमृतः

स्वर्गंजगामसः ॥ ८२ ॥ विमानवरमारुह्यदेवगंधर्वसेवितम् ॥ अप्सरोभिःपरिवृतोविद्याधरगणैर्युतः ॥ ८३ ॥ स्तूयमानोमहातेजाजयशब्दादिमंगलैः ॥
स्तूयमानःसर्वैनागैर्विष्णुलोकंजगामसः ॥ ८४ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ भुक्त्वाचविपुलान्भोगान्ततोराजाभवद्भुवि ॥८५॥ सुधर्मानामा
मधर्मात्मादेवब्राह्मणपूजकः ॥ रूपवान्सुभगश्चैवमहाबलपराक्रमः ॥ ८६ ॥ तस्यप्रियतमाभार्यासर्वलक्षणसंयुता ॥ भर्तृभक्तातथाशीलानाम्नासारूपसुं
दरी ॥ ८७ ॥ सर्वासांचैवनारीणांमध्येसासुभगाभवत् ॥ पुत्राश्चबहवोजातास्तथादुहितरोघनाः ॥ ८८ ॥ एवंविहरतोस्तद्वद्दंपत्योःप्रीतिपूर्वकम् ॥
आगतःकार्त्तिकोमासोहरिनेत्रावबोधकृत् ॥ ८९ ॥ तस्मिन्दीपाःप्रबोध्यंतेनारायणपरायणैः ॥ कृच्छ्रचांद्रायणादीनिव्रतानिनियमास्तथा ॥ ९० ॥
क्रियंतेविष्णुभक्तैश्चसंसारभयभीरुभिः ॥ अथप्रबोधिनींप्राप्यराजाराज्ञीमथाब्रवीत् ॥ ९१ ॥ भद्रेप्रबोधिनीपुण्याविष्णोर्नाभिसरोरुहे ॥ करिष्याम्यद्यपू
जांचसोपवासोजितेंद्रियः ॥ ९२ ॥ स्नात्वाचपुष्करेतीर्थेपुंडरीकाक्षमच्युतम् ॥ पूजयिष्यामिदेवेशंलक्ष्म्यासहजनार्दनम् ॥ ९३ ॥ इतिसावांछितंश्रुत्वा
भर्तुःप्रियहितेरता ॥ उवाचवचनंगुह्यंभर्त्तारंचारुहासिनी ॥ ९४ ॥ ॥ रूपसुंदर्युवाच ॥ ॥ ममापिहृदयेकामःसमुत्पन्नोनराधिप ॥ रूपसौंदर्यवां
छाचहृदयेममवर्त्तते ॥ ९५ ॥ पुष्करंप्रथमंतीर्थंगंतुमिच्छेत्वयासह ॥ ततोराजातयासार्द्धमागतःपुष्करंतदा ॥ ९६ ॥ हस्त्यश्वरथवृंदैश्चसमागत्यपु
रोहितैः ॥ ततःस्नात्वातथाध्यायन्तर्पयन्पितृदेवताः ॥ ९७ ॥ पूजयामासदेवेशंपुंडरीकाक्षमच्युतम् ॥ दीपमालाकुलेतत्रसर्वतःसुमनोहरे ॥ ९८ ॥
ददर्शलिखितंतत्रमार्जारंदेवतालये ॥ तंदृष्ट्वाप्राक्तनंकर्मजन्मस्मृत्वानृपस्तदा ॥ ९९ ॥ मुखपंकजमालोक्यप्रियायाःप्रजहासच ॥ ॥ रूपसुंदर्युवाच ॥
ममसन्मुखमालोक्यभर्तःकिंस्मितकारणम् ॥१००॥ कथयामासहृष्टात्माप्राक्तनंकर्मणःफलम् ॥ राजोवाच ॥ अहमासंपुरादेविमार्जारोब्राह्मणालये॥१०१॥
भक्षितामूषकास्तत्रमयाशतसहस्रशः ॥ततोनारायणस्याग्रेदीपःसंरक्षितोयतः ॥१०२॥ व्याजेनापिमयादेविप्राप्तंतत्कर्मणःफलम् ॥ विष्णुलोकमनुप्राप्य
राज्यंप्राप्तंमयाधुना ॥ १०३ ॥ ॥ रूपसुंदर्युवाच ॥ ॥ ममापिस्मरणंजातंप्राक्तनस्यचजन्मनः ॥ मूषिकाचाहमप्यासंक्षुद्राब्राह्मणवेश्मनि ॥ १०४ ॥ का
र्तिकेचप्रबोधिन्यांमंदीभूतेचदीपके ॥ वर्त्यग्राहरणार्थायनिर्गताहंतदाबिलात् ॥ १०५ ॥ दृष्ट्वानारायणंदेवंपूजितंकुसुमैस्तथा ॥ निद्राभिभूतांविप्रंचवार्त्तिःकृ
ष्टामयातदा॥१०६॥उत्थितस्त्वंयदातत्रमांगृहीतुंकृतक्षणः॥दृष्ट्वात्वांचप्रणष्टाहंप्रविष्टाबिलमध्यतः॥१०७॥विशंत्याममपादेनदीपवर्त्तिर्विजृंभिता ॥ तैलपा
त्रंचनमितंतेनाहंसुखभागिनी॥१०८॥तन्मयाराजराजेंद्रदीपंचैवप्रकाशितम्॥इदानींचमयाप्राप्तंरूपलावण्यमुत्तमम् ॥ १०९ ॥ त्वंचभर्त्तातथाराज्यंपुत्राश्चैवं
विधंसुखम् ॥ दीपप्रबोधनाज्जातंज्ञानमत्यंतदुर्लभम् ॥ ११० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदीपव्रतमनुत्तमम् ॥ आवांहिपरयाभक्त्याकुर्वश्चैवविशेषतः ॥१११॥ त

देतत्कर्मणःप्राप्तंफलंराज्यादिसंपदः ॥ पूर्वजन्मस्मृतंचापिसर्वपापक्षयस्तथा ॥११०॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनविधिमंत्रादिपूर्वकम् ॥ दीपव्रतंकृतंपुंभिःपुण्यंचं
द्रार्कतारकम् ॥१११॥ इतिश्रुत्वावचोराजाचक्रेदीपव्रतंतदा ॥ प्रिययासहदेवर्षेसम्यक्श्रद्धासमन्वितः ॥ ११२॥ तस्मिंस्तुपुष्करेतीर्थेकृत्वादीपव्रतंतु
तौ ॥ अवापतुःपरांमुक्तिंदेवदानवदुर्लभाम् ॥११३॥ एतद्दीपस्यमाहात्म्यंयेशृण्वंतिनराभुवि ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताःप्रयांतिहरिमंदिरम् ॥११४॥ येचकु
र्वंतिपुरुषाःस्त्रियोवाभक्तितत्पराः ॥ तेसर्वेपापनिर्मुक्तायांतिब्रह्मसनातनम् ॥११५॥ दीपव्रतमिदंविद्वन्कथितंतेविमुक्तिदम् ॥ सर्वसौख्यप्रदंधन्यंमहाव्रत
मिदंतव ॥११६॥ नेत्ररोगाविनश्यंतियथापापप्रभावजाः ॥ आधयोव्याधयःसर्वेनश्यंतेहिकृतेक्षणात् ॥ ११७ ॥ नदारिद्र्यंनशोकंचनमोहोनचविभ्रमः ॥
गृहेलक्ष्मीःसमायातिजन्मजन्मनिवाडव ॥ ११८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्त० उमापतिनारदसंवादेदीपव्रतमाहात्म्यंनामात्रिंशो
ध्यायः ॥ ३० ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवदेवजगन्नाथभक्तानामभयप्रद ॥ व्रतंब्रूहिमहादेवकृपांकृत्वाममोपरि ॥ १ ॥ ॥ श्रीमहादेवउ
वाच ॥ सार्वभौमःपुराह्यासीद्धरिश्चंद्रोमहीपतिः ॥ तस्यतुष्टोददद्ब्रह्मापुरींकामदुघांशुभाम् ॥ २ ॥ सर्वरत्नमयींदिव्यांबालार्कसदृशप्रभाम् ॥ तत्रस्थितो
महीपालोसप्तद्वीपांवसुंधराम् ॥ ३ ॥ पालयामासधर्मेणपितापुत्रमिवौरसम् ॥ प्रभूतधनधान्यस्तुपुत्रदौहित्रवान्नृपः ॥ ४ ॥ सपालयन्शुभंराज्यंपरंविस्म
यमागतः ॥ नतादृशमभूत्पूर्वंराज्यंकस्यहिकर्हिचित् ॥५॥ नचेदृशंनरैरन्यैर्विमानमधिरोहितम् ॥ कस्येहकर्मणोव्युष्टिर्येनाहंसुरराडिव ॥ ६ ॥ इतिचिं
तापरोभूत्वाविमानवरमास्थितः ॥ ददर्शपार्थिववरोमेरुंशिखरिणांवरम् ॥ ७ ॥ तत्रास्तेचमहात्मासौद्वितीयइवभास्करः ॥ आसीनंपर्वतवरेशैलपट्टेहिर
ण्मये ॥ ८ ॥ सनत्कुमारंब्रह्मर्षिंज्ञानयोगपरायणम् ॥ दृष्ट्वाह्यवतरद्राजाप्रष्टुकामोथविस्मयम् ॥ ९ ॥ ववंदेचरणौहृष्टस्तेनापिसचनंदितः ॥ सुखोपविष्ट
स्तुनृपःपप्रच्छमुनिपुंगवम् ॥१०॥ भगवन्दुर्लभालोकेसंपच्चेयंयथामम ॥ कर्मणाकेनलभ्येतकश्चाहंपूर्वजन्मनि ॥११॥ तत्त्वंकथयमेसर्वमनुग्राह्योस्मिते
यदि ॥ ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिपूर्ववृत्तस्यकारणम् ॥१२॥ येनकृत्वाविशेषेणतवचानुग्रहोभवत् ॥ त्वमासीःपूर्वजन्मनिपिसुवै
श्यःसत्यवाक्शुचिः ॥१३॥ स्वंकर्मतेपरित्यक्तंततस्त्यक्तस्तुबांधवैः॥सत्वंवृत्तिपरिक्षीणोभार्ययानुगतस्तथा ॥१४॥ निर्गतःस्वजनांस्त्यक्त्वापरप्रेषणलि
प्सया ॥ नचप्रेषणदोह्यासीत्कालेदुर्भिक्षपीडितः ॥ १५ ॥ ततःकदाचिद्गहनेसरश्चोत्फुल्लपंकजम् ॥ दृष्ट्वातत्रकृतोभावोगृह्णीवःपंकजानिवै ॥ १६ ॥ ए
तावदुक्त्वापुष्पाणितान्यादायपदेपदे ॥ आस्थितौनगरींपुण्यांनाम्नावाराणसींशुभाम् ॥ १७ ॥ ततोविक्रयतःकश्चिनैवगृह्णातिपंकजम् ॥
तन्मठान्निर्गतःकश्चित्तत्रैवप्रांगणेस्थितः ॥ १८ ॥ तत्रस्थानेप्रविशताश्रुतोवादित्रनिस्वनः ॥ कस्मिंश्चश्रूयतेह्येषवादित्रस्यचनिस्वनः ॥ १९ ॥

इति पृष्टेतदातूर्येतेनोक्तेप्रस्थितोंतरम् ॥ काशिराजस्तुविख्यातइंद्रद्युम्नस्तुपार्थिवः ॥ २० ॥ तस्यास्तिदुहिताख्यातानाम्नाचंद्रावतीसती ॥ उपोषिता
महाभागाजयंतीमष्टमींशुभाम् ॥ २१ ॥ तत्रागतोसौवैश्यस्तुयत्रतिष्ठतिसाशुभा ॥ संतुष्टचित्तःसतदाहर्षस्तत्रागतोमहान् ॥२२॥ तत्रस्थानेत्वयादृष्टो
देववैतानिकोविधिः ॥ आदित्यसहितोयत्रपूज्यतेभगवान्हरिः ॥ २३ ॥तद्भक्त्याचत्वयापत्न्यासहपुष्पार्चनंकृतम् ॥ शेषैस्तुप्रकरस्तत्रकृतःपुष्पम
यस्तथा ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितासाहकेनेहाभ्यर्चनंकृतम् ॥ ज्ञात्वातत्कर्मतत्सर्वंकृतंसंरक्षणंतथा ॥ २५ ॥ ततस्तुष्टातुसातुभ्यंददौवित्तंबहुस्व
यम् ॥ त्वयावित्तंनोगृहीतंभोजनायानुमंत्रितः ॥२६॥ नगृहीतंभोजनंचनचवित्तंत्वयातदा ॥ आदित्योविष्णुसंयुक्तःपूजितोसौयथाविधि ॥ २७ ॥
ततःप्रभातसमयेरक्षमाणस्तयासदा ॥ विश्रंभयित्वातान्सर्वान्निर्गतोसियथेच्छया ॥ २८ ॥ तदेतदन्यजनुषिसुकृतंचार्जितंत्वया ॥ पंचत्वंचत्वया
प्राप्तंस्वीयकर्मानुयोगतः ॥२९॥ तेनपुण्येनमहताविमानमागमत्तदा ॥ तत्फलंभुज्यतेभूपपूर्वजन्मकृतंचयत् ॥ ॥ ३० ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ ॥ केनैवच
विधानेनकस्मिन्मासेचसातिथिः ॥ कर्त्तव्यातन्ममाचक्ष्वअनुग्राह्योस्मितेयदि ॥ ३१ ॥ ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ शृणुष्वावहितोराजन्कथ्यमा
नंमयातव ॥ श्रावणस्यतुमासस्यकृष्णाष्टम्यांनराधिप ॥ ३२ ॥ रोहिणीयदिलभ्येतजयंतीनामसातिथिः ॥ भूयोभूयोमहाराजभवेज्जन्मनिकार
णम् ॥ ३३ ॥ विधानमस्यावक्ष्यामियथोक्तंब्रह्मणामम ॥ यत्कृत्वामुक्तपापस्तुविष्णुलोकंप्रगच्छति ॥ ३४ ॥ उपोषितस्ततःकृत्वास्नानंकृष्णतिलैः
सह ॥ स्थापयेदव्रणंकुंभंपंचरत्नसमन्वितम् ॥ ३५ ॥ वज्रमौक्तिकवैडूर्यपुष्परागेंद्रनीलकम् ॥ पंचरत्नंप्रशस्तंतुइतिकात्यायनोब्रवीत् ॥ ३६ ॥ तस्यो
परिन्यसेत्पात्रंसौवर्णलक्षणान्वितम् ॥ सौवर्णांविन्यसेत्तत्रयशोदांनंदगेहिनीम् ॥ ३७ ॥ ददमानांतुपुत्रस्यस्तनंवैविस्मिताननाम् ॥ पिबमानंस्तनंमातु
रपरंपाणिनास्पृशत् ॥ ३८ ॥ आलोक्यमातरंप्रेम्णासुखयंतंमुहुर्मुहुः ॥ सौवर्णंकारयेद्देवंयावच्छक्तिश्चविद्यते ॥ ३९ ॥ द्विनिष्कमात्रंकर्तव्यंयदिश
क्तिश्चविद्यते ॥ त्रिलोहेनैवकर्तव्यंसौवर्णेनाथवापुनः ॥ ४० ॥ तद्वच्चरोहिणींकुर्यात्सौवर्णींराजतःशशी ॥ अंगुष्ठमात्रस्तुशशीरोहिणीचतुरंगुला ॥ ४१ ॥
कर्णयोःकुंडलेदद्यात्कंठाभरणकंगले ॥ एवंकृत्वातुगोविंदंमात्रासार्द्धंजगत्पतिम् ॥ ४२ ॥ क्षीरादिस्नपनंकृत्वाचंदनेनानुलेपयेत् ॥ श्वेतवस्त्रयुगच्छ
न्नंपुष्पमालोपशोभितम् ॥ ४३ ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्भक्षैःफलैर्नानाविधैरपि ॥ दीपंचकारयेत्तत्रपुष्पमंडपशोभितम् ॥ ४४ ॥ गीतंनृत्यंचवाद्यंचकारयेद्भ
क्तिमान्बुधैः ॥ एवंकृत्वाविधानंतुयथाविभवसारतः ॥ गुरुंसंपूजयेत्पश्चात्पूजांतत्रसमापयेत् ॥ ४५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे०उत्त०उमापति
नारदसंवादेजन्माष्टमीव्रतंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ दृष्ट्वाशतक्रतुंसिद्धंसमाप्तवरदक्षिणम् ॥ मघवाजातसं

कल्पःपर्यपृच्छद्बृहस्पतिम् ॥ १ ॥ भगवन्केनदानेनसर्वतःसुखमेधते ॥ यदक्षयंमहार्घंचतन्मेब्रूहिमहातपः ॥ २ ॥ एवमिंद्रेणचोक्तोसौदेवदेवःपुरोहितः॥
प्रहस्यतंमहाप्राज्ञोबृहस्पतिरुवाचह ॥ ३ ॥ हिरण्यदानंगोदानंभूमिदानंचवासव ॥ एतत्प्रयच्छमानस्तुसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ४ ॥ सुवर्णरजतंवस्त्रं
मणिरत्नंचवासव ॥ सर्वमेवभवेद्दत्तंवसुधांयःप्रयच्छति ॥ ५ ॥ फालकृष्टांमहींदत्वासबीजांसस्यमालिनीम् ॥ यावत्सूर्यकृतालोकस्तावत्स्वर्गेमहीयते ॥
॥ ६ ॥ यत्किंचित्कुरुतेपापंपुरुषोवृत्तिकर्षितः ॥ अपिगोचर्ममात्रेणभूमिदानेनशुध्यति ॥७॥ दशहस्तेनदंडोत्रत्रिंशद्दंडानिवर्तनम् ॥ दशतान्येवगोचर्म्म
ब्रह्मगोचर्मलक्षणम् ॥ ८ ॥ सवृषंगोसहस्रंतुयत्रातिष्ठत्ययंत्रितम् ॥ बालवत्सप्रसूतानांतद्गोचर्मइतिस्मृतम् ॥ ९ ॥ विप्रायदद्याच्चगुणान्वितायतपोयुतायप्र
जितेंद्रियाय ॥ यावन्महीतिष्ठतिसागरांतातावत्फलंतस्यभवेदनंतम् ॥ १० ॥ ॥ यथाप्सुपतितः शक्रतैलबिंदुःप्रसर्पति ॥ एवंभूमिकृतंदानंसस्येसस्ये
प्रसर्पति ॥ ११ ॥ यथाबीजानिरोहंतिप्रचीर्णानिमहीतले ॥ एवंकामान्प्ररोहंतिभूमिदानसमन्विताः ॥ १२ ॥ अन्नदाःसुखिनोनित्यंवस्त्रदोरूपवान्भवेत् ॥
सनरःसर्वदोभूयोयोददातिवसुंधराम् ॥ १३ ॥ यथागौर्भरतेवत्संक्षीरमुत्सृज्यक्षीरिणी ॥ एवंदत्तासहस्राक्षभूमिर्भरतिभूमिदम् ॥ १४ ॥ शंखोभद्रास
नंछत्रंवराश्ववरवारणाः ॥ भूमिदानस्यपुण्यस्यफलंस्वर्गःपुरंदर ॥ १५ ॥ आदित्योवरुणोवह्निर्ब्रह्मासोमोहुताशनः ॥ शूलपाणिश्चभगवानभिनं
दंतिभूमिदम् ॥ १६ ॥ आस्फोटयंतिपितरोवर्णयंतिपितामहाः ॥ भूमिदाताकुलेजातःसनस्त्राताभविष्यति ॥ १७ ॥ त्रीण्याहुरतिदानानिगावःपृथ्वी
सरस्वती ॥ नरकादुद्धरंत्येतेजपवापनदोहनात् ॥ १८ ॥ दुर्गतिंतारयंत्येतेविद्वद्भिर्विप्रधारणैः ॥ प्रावृतावस्त्रदायांतिनग्नायांतित्ववस्त्रदाः ॥ १९ ॥
तृप्तायांत्यन्नदातारःक्षुधितायांत्यनन्नदाः ॥ कांक्षंतिपितरःसर्वेनरकाद्भयभीरवः ॥ २० ॥ गयांयास्यतियःपुत्रःसनस्त्राताभविष्यति ॥ एष्टव्याबहवः
पुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् ॥ २१ ॥ यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ लोहितोयस्तुवर्णेनपुच्छोग्रेयस्तुपांडुरः ॥ २२ ॥ श्वेतःखुरविषाणाभ्यां
सनीलोवृषउच्यते ॥ नीलःपांडुरलांगूलस्तोयमुद्धरतेतुयः ॥२३॥ षष्टिंवर्षसहस्राणिपितरस्तेनतर्पिताः ॥ यच्चशृंगगतंपंकंकुलंतिष्ठतिचोद्धृतम् ॥ २४ ॥
पितरस्तस्यचाश्नंतिसोमलोकंमहाद्युतिम् ॥ आसीद्राज्ञोदिलीपस्यनृगस्यनहुषस्यच ॥ २५ ॥ अन्येषांतुनरेंद्राणांपुनरन्योनगच्छति ॥ बहुभिर्व
सुधादत्ताराजभिःसगरादिभिः ॥ २६ ॥ यस्ययस्ययदाभूमिस्तस्यतस्यतदाफलम् ॥ ब्रह्मघ्नोवाथस्त्रीहंताबालघ्नःपतितोथवा ॥ २७ ॥ गवांशतसह
स्राणिहंतातत्तस्यदुःष्कृतम् ॥ स्वदत्तांपरदत्तांवायोहरेत्तुवसुंधराम् ॥ २८ ॥ सचविष्टाकृमिर्भूत्वापितृभिःसहपच्यते ॥ षष्टिंवर्षसहस्राणिस्वर्गेतिष्ठतिभू

१ सदस्पतिं–इ० पा० । २ मुखेपुच्छेचपांडुरः–इ० पा० ।

मिदः ॥ २९ ॥ प्रहर्ताचानुमंताचतावद्वैनरकंव्रजेत् ॥ भूमिदाद्भूमिहर्तुश्चनापरःपुण्यपापवान् ॥ ३० ॥ उद्ध्वाधस्तौचतिष्ठेतेयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ३१ ॥
अग्नेरपत्यंप्रथमंसुवर्णंभूर्वैष्णवीसूर्यसुतास्तुगावः ॥ तेषामनंतंफलमश्नुवीतयःकांचनंगांचमहींचदद्यात् ॥ ३२ ॥ भूमिंयःप्रतिगृह्णातियश्चभूमिंप्रयच्छ
ति ॥ उभौतौपुण्यकर्माणौनियतौस्वर्गगामिनौ ॥ ३३ ॥ अन्यायेनहृताभूमिर्यैर्नरैरपहारिता ॥ हरंतोहारयंतश्चहन्युस्तेसप्तमंकुलम् ॥ ३४ ॥
हरेद्धारयतेयस्तुमंदबुद्धिस्तमोवृतः ॥ सबद्धोवारुणैःपाशैस्तिर्यग्योयोनिषुजायते ॥ ३५ ॥ अश्रुभिःपतितैस्तेषांदानानामवकीर्त्तनम् ॥
ब्राह्मणस्यहृतेक्षेत्रेहतंत्रिपुरुषंकुलम् ॥ ३६ ॥ वापीकूपसहस्रेणअश्वमेधशतेनच ॥ गवांकोटिप्रदानेनभूमिहर्तानशुद्धचति ॥ ३७ ॥ कृतंदत्तं
तपोधीतिंयत्किंचिद्धर्मसंस्थितम् ॥ अर्द्धांगुलस्यसीमायाहरणेनप्रणश्यति ॥ ३८ ॥ गोतीर्थंग्रामरथ्यांचश्मशानग्राममेवच ॥ संपीड्यनरकंया
तियावदाभूतसंप्लवम् ॥ ३९ ॥ पंचकन्यानृतेहंतिदशहंतिगवानृते ॥ शतमश्वानृतेहंतिसहस्रंपुरुषानृते ॥ ४० ॥ हंतिजातानजातांश्चहिर
ण्यार्थेनृतंवदन्॥सर्वंभूम्यनृतेहंतिमास्मभूम्यनृतंवद॥४१॥ ब्रह्मस्वेनोरतिंकुर्यात्प्राणैःकंठगतैरपि ॥ अग्निदग्धाःप्ररोहंतिब्रह्मदग्धोनरोहति ॥४२॥ अग्निद
ग्धाःप्ररोहंतिसूर्यदग्धास्तथैवच ॥ राजदंडहताश्चैवब्रह्मशापहताहताः ॥४३॥ ब्रह्मस्वेनचपुष्टानिअंगानिचमुहुर्मुहुः ॥ कार्यकालेविशीर्यंतेसिकताभित
पोयथा ॥ ४४ ॥ ब्रह्मस्वहरणंकुर्वन्नरोयातीहरौरवम् ॥ नविषंविषमित्याहुर्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते ॥४५॥ विषमेकाकिनंहंतिब्रह्मस्वंपुत्रपौत्रिकम् ॥ लोहचू
र्णंचाश्मचूर्णंविषंसंजरयेन्नरः ॥ ४६ ॥ ब्रह्मस्वंत्रिषुलोकेषुकःपुमान्जरयिष्यति ॥ ब्रह्मस्वेनतुयत्सौख्यंदेवस्वेनतुयारतिः ॥ ४७ ॥ तद्धनंकुलनाशाय
भवत्यात्मविनाशनम् ॥ ब्रह्मस्वंब्रह्महत्याचदरिद्रस्यतुयद्धनम् ॥ ४८ ॥ गुरुमित्रहिरण्यंचस्वर्गस्थमपिपीडयेत् ॥ श्रोत्रियायकुलीनायदरिद्रायचवास
व ॥ ४९ ॥ संतुष्टायविनीतायसर्वस्वसहितायच ॥ वेदाभ्यासतपोज्ञानेंद्रियसंयमशालिने ॥ ५० ॥ ईदृशायसुरश्रेष्ठयद्दत्तंहितदक्षयम् ॥ आमपात्रेयथा
न्यस्तंक्षीरंदधिघृतंमधु ॥ ५१ ॥ भिनत्तिपात्रंदौर्बल्यान्नचपात्रंविनश्यति ॥ एवंगांचहिरण्यंचवस्त्रमन्नंमहीतिलान् ॥५२॥ अविद्वान्प्रतिगृह्णातिभस्मीभ
वतिकाष्ठवत् ॥ यस्तडागंनवंकुर्यात्पुराणंवापिखानयेत् ॥ ५३ ॥ सर्वंकुलंसमुद्धृत्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ वापीकूपतडागानिउद्यानप्रभवानिच ॥ ५४ ॥
पुनर्नीतानिसंस्कारंददतेमौक्तिकंफलम् ॥ निदाघकालेपानीयंयस्यातिष्ठतिवासव ॥५५॥ सदुर्गंविषमंकृच्छ्रंनकदाचिदवाप्नुयात् ॥ एकाहंतुस्थितंतोयंपृ
थिव्यांदेवसत्तम ॥ ५६ ॥ कुलानितारयेत्तस्यसप्तसप्तपरानपि ॥ दीपालोकप्रदानेनवपुष्मान्सभवेन्नरः ॥ ५७ ॥दक्षिणायाःप्रदानेनस्मृतिंमेधांचविंदति॥ ॥ ३३ ॥
कृत्वापिपातकंकर्मयोदद्यादनुसंधिने ॥ ५८ ॥ ब्राह्मणायविशेषेणनसपापैर्हिलिप्यते ॥ भूमिर्गावस्तथादासःप्रसह्यप्रहृतायदा ॥५९॥ ननिवेदयतेयस्तुत

१ इदमर्धं पंचनददेशीयपुस्तके ।

माहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ उपस्थितेविवाहेचयज्ञेदानेचवासव॥६०॥मोहाच्चरतिविघ्नंयःसमृतोजायतेकृमिः ॥ धनंफलतिदानेनजीवितंजीवरक्षणात्॥६१॥रूपमै
श्वर्यमारोग्यमहिंसाफलमश्नुते ॥ फलमूलाशनात्पूजांस्वर्गःसत्येनलभ्यते ॥ ६२ ॥ प्रायोपवेशनाद्राज्यंसर्वत्रसुखमश्नुते ॥ सुखाढ्यःशक्रदीक्षायांसुगामीच
तृणाशनः ॥६३॥ रूपीत्रिषवणस्नायीवायुंपीत्वाक्रतुंलभेत् ॥ नित्यस्नायीभवेद्दक्षःसंध्यावेदजपान्वितः॥६४॥अहिंस्रोयातिवैराज्यंनाकपृष्ठमनाशकम् ॥ अ
ग्निप्रवेशीनियतंब्रह्मलोकेमहीयते॥६५॥रसानांप्रतिसंहारेपशून्पुत्रांश्चविंदति ॥ नाकेचिरंसवसातिउपवासीचयोभवेत्॥६६॥सततंभूमिशायीयःसलभेदीप्सि
तांगतिम्॥वीरासनंवीरशयंवीरस्थानमुपासतः॥६७॥अक्षयास्तस्यलोकाःस्युःसर्वकामगमास्तथा॥उपवासंचदीक्षांचअभिषेकंचवासव॥६८॥कृत्वाद्वादश
वर्षाणिवीरस्थानाद्विशिष्यते॥पावनंचरतेधर्मंस्वर्गेलोकेमहीयते॥६९॥बृहस्पतिमतंपुण्यंयेपठंतिद्विजोत्तमाः॥तेषांचत्वारिवर्द्धंतेआयुर्विद्यायशोबलम् ७०
नारदउवाच॥इतींद्रायबृहस्पतिप्रणीतंधर्मशास्त्रकम्॥मह्यंभक्तायसंप्रोक्तंमहेशेनाखिलंनृप ॥७१॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्त० उमापतिनारद
संवादेधर्मकथनेद्वात्रिंशोऽध्यायः॥३२॥ नारदउवाच ॥ शनिपीडाकथंयातितन्मेवदसुरोत्तम॥त्वन्मुखाच्छ्रूयतेयद्वैतेनजंतुःप्रमुच्यते ॥१॥महादेवउवाच ॥
देवर्षेशृणुवृत्तांतंतेनमुच्येतबंधनात् ॥ ग्रहाणांग्रहराजोयंसौरिःसर्वमहेश्वरः ॥ २ ॥ अयंतुदेवोविख्यातःकालरूपीमहाग्रहः ॥ जटिलोवज्ररोमाचदानवा
नांभयंकरः ॥ ३ ॥ तस्याख्यानंचलोकेस्मिन्प्रथितंनास्तिवैप्रभो ॥ मयागुप्तंविशेषेणनोक्तंहिकस्यचित्कदा ॥ ४ ॥ रघुवंशेतिविख्यातोराजादशरथः
पुरा ॥ चक्रवर्तीमहावीरःसप्तद्वीपाधिपोभवत् ॥ ५ ॥ कृत्तिकांतेशनिंज्ञात्वादैवज्ञैर्ज्ञापितोहिसः ॥ रोहिणींभेदयित्वाचशनिर्यास्यतिसांप्रतम् ॥ ६ ॥
शाकटंभेदमत्युग्रंसुरासुरभयंकरम् ॥ द्वादशाब्दंतुदुर्भिक्षंभविष्यतिसुदारुणम् ॥ ७ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यंमंत्रिभिःसहपार्थिवः ॥ मंत्रयामासकिमिदं
भयंकरमुपस्थितम् ॥ ८ ॥ आकुलंचजगद्दृष्ट्वापौरजानपदादिकम् ॥ ब्रुवंतिसर्वतोलोकाःक्षयएषसमागतः ॥९॥ देशाःसनगराग्रामाभयभीताःसमंततः ॥
पप्रच्छप्रयतोराजावसिष्ठप्रमुखान्द्विजान् ॥ १० ॥ संविधानंकिमत्रास्तिब्रूतमांहिद्विजोत्तमाः ॥ ११ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ प्राजापत्यमृक्ष
मिदंतस्मिन्भिन्नेकुतःप्रजाः ॥ अयंयोगोह्यसाध्यस्तुब्रह्मशक्रादिभिस्तथा ॥ १२ ॥ इतिसंचिंत्यमनसासाहसंपरमंमहत् ॥ समादायधनुर्दिव्यंदिव्यायुधसम
न्वितम् ॥ १३ ॥ रथमारुह्यवेगेनगतोनक्षत्रमंडलम् ॥ सपादंयोजनंलक्षंसूर्यस्योपरिसंस्थितम् ॥ १४ ॥ रोहिणीपृष्ठमास्थायराजादशरथःपुरा ॥ रथेतु
कांचनेदिव्येमणिरत्नविभूषिते ॥ १५ ॥ हंसवर्णहयैर्युक्तेमहाकेतुसमुच्छ्रये ॥ दीप्यमानोमहारत्नैःकिरीटमुकुटोज्ज्वलः ॥ १६ ॥ बभ्राजसतदाकाशेद्वितीय
इवभास्करः ॥ आकर्णपूर्णचापेतुसंहारास्त्रंन्ययोजयत् ॥ १७ ॥ संहारास्त्रंशनिर्दृष्ट्वासुरासुरभयंकरम् ॥ हसित्वातद्भयात्सौरिरिदंवचनमब्रवीत् ॥ १८ ॥

॥ शनिरुवाच ॥ ॥ पौरुषंतवराजेंद्रपरंरिपुभयंकरम् ॥ देवासुरमनुष्याश्चसिद्धविद्याधरोरगाः ॥ १९ ॥ मयाविलोकिताराजन्भस्मसाच्चभवंतिते ॥
तुष्टोहंतवराजेंद्रतपसापौरुषेणच ॥ वरंब्रूहिप्रदास्यामिमनसायत्किमिच्छसि ॥ २० ॥ ॥ दशरथउवाच ॥ ॥ रोहिणींभेदयित्वातुनगंतव्यंकदाचन ॥
सरितःसागरायावत्यावच्चंद्रार्कमेदिनी ॥ २१ ॥ याचितंतुमयासौरेनान्यमिच्छामितेवरम् ॥ एवमस्तुशनिःप्राहवरंदत्त्वातुशाश्वतम् ॥ २२ ॥ पुनरेवात्र
वीत्तुष्टोवरंवरयसुव्रत ॥ प्रार्थयामासहृष्टात्मावरमन्यंशनेस्तदा॥२३॥नभेत्तव्यंहिशकटंत्वयाभास्करनंदन ॥ द्वादशाब्दंतुदुर्भिक्षंनकर्तव्यंकदाचन ॥२४॥
॥ शनिरुवाच ॥ ॥ द्वादशाब्दंतुदुर्भिक्षंनकदाचिद्भविष्यति ॥ कीर्तिरेषात्वदीयाचत्रैलोक्येविचरिष्यति ॥ २५ ॥ वरद्वयंतुसंप्राप्यहृष्टरोमाचपार्थिवः ॥
रथोपरिधनुर्मुक्त्वाभूत्वाचैवकृताञ्जलिः ॥ २६ ॥ ध्यात्वासरस्वतींदेवींगणनाथंविनायकम् ॥ राजादशरथःस्तोत्रंसौरेरिदमथाब्रवीत् ॥ २७ ॥ ॥ दशरथ
उवाच ॥ ॥ नमःकृष्णायनीलायशितिकंठनिभायच ॥ नमःकालाग्निरूपायकृतांतायचवैनमः ॥ २८ ॥ नमोनिर्मांसदेहायदीर्घश्मश्रुजटायच ॥
नमोविशालनेत्रायशुष्कोदरभयाकृते ॥ २९ ॥ नमःपुष्कलगात्रायस्थूलरोम्णेथवैनमः ॥ नमोदीर्घायशुष्कायकालदंष्ट्रनमोस्तुते ॥ ३० ॥ नमस्तेको
टराक्षायदुर्निरीक्ष्यायवैनमः ॥ नमोघोरायरौद्रायभीषणायकपालिने[1] ॥ ३१ ॥ नमस्तेसर्वभक्षायवलीमुखनमोस्तुते ॥ सूर्यपुत्रनमस्तेस्तुभास्करेभयदा
यच ॥ ३२ ॥ अधोदृष्टेनमस्तेस्तुसंवर्तकनमोस्तुते ॥ नमोमंदगतेतुभ्यंनिस्त्रिंशायनमोस्तुते ॥३३॥ तपसादग्धदेहायनित्यंयोगरतायच ॥ नमोनित्यंक्षु
धार्तायअतृप्तायचवैनमः ॥ ३४ ॥ ज्ञानचक्षुर्नमस्तेस्तुकश्यपात्मजसूनवे ॥ तुष्टोददासिवैराज्यंरुष्टोहरसितत्क्षणात् ॥ ३५ ॥ देवासुरमनुष्याश्चसिद्धवि
द्याधरोरगाः॥ त्वयाविलोकिताःसर्वेनाशंयांतिसमूलतः ॥ ३६ ॥ प्रसादंकुरुमेदेववराहोहमुपागतः ॥ एवंस्तुतस्तदासौरिर्ग्रहराजोमहाबलः ॥ ३७ ॥ अब्रवी
च्चपुनर्वाक्यंहृष्टरोमातुभास्करिः ॥ तुष्टोहंतवराजेंद्रस्तवेनानेनसुव्रत ॥ वरंब्रूहिप्रदास्यामिस्वेच्छयारघुनंदन ॥ ३८ ॥ ॥ दशरथउवाच ॥ अद्यप्रभृतिते
सौरेपीडाकार्यानकस्यचित् ॥ देवासुरमनुष्याणांपशुपक्षिसरीसृपाम् ॥ ३९ ॥ ॥ शनिरुवाच ॥ ॥ गृह्णंतीतिग्रहाःसर्वेग्रहाःपीडाकराःस्मृताः ॥
अदेयंयाचितंराजन्किंचिद्युक्तंवदाम्यहम् ॥ ४० ॥ त्वयाप्रोक्तमिदंस्तोत्रंयःपठिष्यतिमानवः ॥ एककालंद्विकालंवापीडामुक्तोभवेत्क्षणात् ॥ ४१ ॥
देवासुरमनुष्याणांसिद्धविद्याधरक्षसाम् ॥ मृत्युंमृत्युगतोदद्यांजन्मन्यंतेचतुर्थके ॥ ४२ ॥ यःपुनःश्रद्धयायुक्तःशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ शमीपत्रैःसमभ्य
र्च्यप्रतिमांलोहजांमम[2] ॥ ४३ ॥ माषौदनतिलैर्मिश्रंदद्याल्लोहंचदक्षिणाम् ॥ कृष्णांगांवृषभंवापियोवैदद्याद्द्विजातये ॥ ४४ ॥ मद्दिनेतुविशेषेणस्तोत्रेणाने

१ करालिने–इ० पा० । २ शुभाम्–इ० पा० ।

नपूजयेत् ॥ पूजयित्वाजपेत्स्तोत्रंभूत्वाचैवकृतांजलिः ॥ ४५ ॥ तस्यपीडांनचैवाहंकरिष्यामिकदाचन ॥ गोचरेजन्मलग्नेवादशास्वंतर्दशासुच ॥ ४६ ॥
रक्षामिसततंतस्यपीडांचापिग्रहस्यच ॥ अनेनैवविधानेनपीडामुक्तंजगद्भवेत् ॥ ४७ ॥ एवंयुक्त्यामयादत्तोवरस्तेरघुनंदन ॥ वरत्रयंतुसंप्राप्यराजा
दशरथस्तदा ॥ ४८ ॥ मेनेकृतार्थमात्मानंनमस्कृत्यशनैश्चरम् ॥ शनिनाचाभ्यनुज्ञातोरथमारुह्यवेगवान् ॥ ४९ ॥ स्वस्थानंगतवान्राजाप्रातःश्रेयो
भवत्तदा ॥ यइदंप्रातरुत्थायशनिवारेस्तवंपठेत् ॥५०॥ पठ्यमानमिदंस्तोत्रंश्रद्धयायःशृणोतिच ॥ नरःसमुच्यतेपापात्स्वर्गलोकेमहीयते ॥ ५१ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा० उत्त० उमापतिनारदसंवाददेशरथकृतशनिस्तोत्रंनामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
त्रिस्पृशाख्यंव्रतंब्रूहिसर्वेश्वरविशेषतः ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेलोकःकर्मबंधनतःक्षणात् ॥ १ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ सर्वपापौघशमनंमहादुःखविना
शनम् ॥ शृणुकृष्णावतारंत्वंत्रिस्पृशाख्यंमहाव्रतम् ॥ २ ॥ कामदंसस्पृहाणांतुनिस्पृहाणांतुमोक्षदम् ॥ त्रिस्पृशाख्यंव्रतंविप्रशृणुष्वगदतोमम ॥ ३ ॥
प्रत्यक्षमर्चितस्तेनकलिकालेचकेशवः ॥ त्रिस्पृशाकीर्तनंनित्यंयःकरोतिमहामुने ॥ ४ ॥ नपुरश्चरणेचीर्णेसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ त्रिस्पृशा
नाममात्रेणक्षीयतेनात्रसंशयः ॥ ५ ॥ नागमैर्नपुराणाद्यैर्नमखैस्तीर्थकोटिभिः ॥ बहुभिर्व्रतसंघैश्चपूजितैस्त्रिदशैरपि ॥ ६ ॥ मोक्षोभवतिविप्रेन्द्र
त्रिस्पृशानकृतायदि ॥ मोक्षार्थेदेवदेवेनदृष्टावैवैष्णवीतिथिः ॥ ७ ॥ द्विजानांदुर्विदंसांख्यंकलिकालेविशेषतः ॥ अनिग्रहश्चेंद्रियाणांस्थि
रत्वंमनसोनहि ॥ ८ ॥ विषयैर्विप्रयुक्तानांध्यानधारणवर्जिनाम् ॥ कामभोगप्रसक्तानांत्रिस्पृशामोक्षदायिनी ॥ ९ ॥ मह्यंचैवपुराप्रोक्ताचतुर्व
क्त्रस्यसागरे ॥ क्षीरोदेप्रणतानांतुमत्स्यरूपेणचक्रिणा ॥ १० ॥ त्रिस्पृशांयेकरिष्यंतिविषयैरपिसंयुताः ॥ तेषामपिमयादत्तोमोक्षःसांख्यविव
र्जिनाम् ॥ ११ ॥ कामभोगप्रसक्तानांत्रिस्पृशामोक्षदायिनी ॥ बहुभिर्मुनिसंघैश्चकृतेयंचमहामुने ॥ १२ ॥ कार्त्तिकेशुक्लपक्षेतुत्रिस्पृशाजायते
यदि ॥ सोमेनसोमजेनापिपापकोटिविनाशिनी ॥ १३ ॥ यस्याउपोषणकृतोहत्यायुक्तमहेशितुः ॥ हस्ताद्ब्रह्मकपालंतुतत्क्षणात्पतितंभुवि ॥ १४ ॥
कलिकल्मषकोट्यौघैर्मुक्तादेवीत्रिमार्गगा ॥ उपदेशान्माधवस्यत्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ १५ ॥ हत्याष्टौबाहुवीर्यस्यपूर्वजातामहामुने ॥ गताभृगूपदेशेन
त्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ १६ ॥ शतायुधेनविप्रेंद्रनिहतोब्राह्मणोवने ॥ ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तःत्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ १७ ॥ जीवोपदेशाच्छक्रस्यहत्या
नमुचिसंभवा ॥ विनष्टामुनिमुख्येन्द्रत्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ १८ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानित्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ विलयंयांतिविप्रेंद्रपापेष्वन्येषुकाक
था ॥ १९ ॥ नप्रयागेनकाश्यांतुगोमत्यांकृष्णसंनिधौ ॥ मोक्षोभवतिविप्रेंद्रत्रिस्पृशायदिनोकृता ॥ २० ॥ मरणाच्चप्रयागेतुगोमत्यांकृष्णसन्निधौ ॥
७

स्नानमात्रेणगोमत्यांमुक्तिर्भवातिशाश्वती ॥ २१ ॥ गृहेपिजायतेमुक्तिस्त्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ विषयेवर्त्तमानस्यकामभोगान्वितस्यच ॥ २२ ॥ निवृत्त
विषयस्यापिमुक्तिःसांख्येनदुर्लभा ॥ तस्मात्कुरुष्वविप्रेंद्रत्रिस्पृशांमोक्षदायिनीम् ॥ २३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कीदृशंततसुरश्रेष्ठत्रिस्पृशा
ख्यंमहाव्रतम् ॥ मुक्तिदंयद्विजातीनांत्वयाप्रोक्तंममाधुना ॥ २४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ जाह्नव्यैसापुराविप्रत्रिस्पृशामाधवेनतु ॥ प्राचीसरस्वती
तीरेकथितात्वनुकंपया ॥ २५ ॥ ॥ जाह्नव्युवाच ॥ ॥ कलिकल्मषकोटचौघैर्ब्रह्महत्यादिकैर्युताः ॥ कलिकालेहृषीकेशस्नानंकुर्वंतिमज्जले ॥ २६ ॥
तेषांपापशतैर्दोषैर्देहोमेकलुषीकृतः ॥ कथंयास्यतिमेदेवपातकंगरुडध्वज ॥ २७ ॥ ॥ प्राचीमाधवउवाच ॥ ॥ कथयामिनसंदेहोमापुत्रिरोदनंकुरु ॥
इयांमोवटस्तुमेस्थानंप्राचीदेवीममाग्रतः ॥ २८ ॥ वहतेब्रह्मतनयाद्दृष्ट्वाग्रेचसुरेश्वरीम् ॥ स्नानंकुरुष्वनित्यंत्वंतत्रपूताभविष्यसि ॥ २९ ॥ यत्रब्रह्मसुताप्रा
चीतत्राहंनात्रसंशयः ॥ तीर्थकोटिशतैर्युक्तःसुरैःसहवसाम्यहम् ॥ ३० ॥ पवित्रंमतिप्रियंस्थानंहत्याकोटिविनाशनम् ॥ संतुष्टेनमयादत्तंयस्मात्प्राणाधिका
सिमे ॥ ३१ ॥ तीर्थकोटिसहस्राणिनित्यंतिष्ठंतिजाह्नवि ॥ प्राचीसरस्वतीतोयेसर्वदैवममाज्ञया ॥ ३२ ॥ ब्रह्मवधात्सुरापानात्गोवधाद्वृपलीवधात् ॥ ब्र
ह्मस्वहरणादेवमातापित्रोस्त्वपूजनात् ॥ ३३ ॥ चक्रियानाद्गुरुद्रोहादभक्ष्यस्यचभक्षणात् ॥ सर्वपापस्यकरणात्प्राचीब्रह्मसुतासुते ॥ ३४ ॥ व्यपो
हयतिपापानिसकृत्स्नानेनमेग्रतः ॥ कुरुस्नानंसरिच्छ्रेष्ठेविपापात्वंभविष्यसि ॥ ३५ ॥ ॥ जाह्नव्युवाच ॥ ॥ नाहंशक्नोमिदेवेशआगंतुंनित्यमेवहि ॥
कथंनश्यंतिपापानिकथयस्वेहमाधव ॥ ३६ ॥ ॥ प्राचीमाधवउवाच ॥ ॥ नशक्नोषियदागंतुंनित्यमेवहिजाह्नवि ॥ तदान्यत्संप्रवक्ष्यामियस्मान्मत्पा
दसंभवा ॥ ३७ ॥ सरस्वत्यधिकायाचतीर्थकोटिशताधिका ॥ मखकोटचधिकावापित्रतदानाधिकाचया ॥ ३८ ॥ जपहोमाधिकायाचचतुर्वर्गफलप्रदा ॥
सांख्ययोगाधिकायाचत्रिस्पृशाक्रियतांशुभा ॥ ३९ ॥ यस्मिन्मासेसमायातिसिताचयदिवासिता ॥ कर्तव्यासासरिच्छ्रेष्ठेकृतेपापात्प्रमुच्यते ॥ ४० ॥
॥ जाह्नव्युवाच ॥ ॥ कीदृशीत्रिस्पृशादेवममाख्याहिसुमाधव ॥ ईदृशोमहिमायस्यास्त्वयाप्रोक्तोममाधुना ॥ ४१ ॥ दशम्येकादशीभद्रादिनैकस्मिन्यदाभवे
त् ॥ त्रिस्पृशासाभवेद्देववान्यथावदमेप्रभो ॥ ४२ ॥ ॥ कृष्णउवाच ॥ ॥ आसुरीत्रिस्पृशादेवीयात्वयापरिकीर्तिता ॥ वर्जनीयाप्रयत्नेनवृत्तिहीनोयथाप
तिः ॥ ४३ ॥ असुराणांतुसाप्रोक्ताआयुर्बलविनाशिनी ॥ वर्जनीयाप्रयत्नेनयथानारीरजस्वला ॥ ४४ ॥ स्वजातिंचपरित्यज्ययागताधमजातिषु ॥ सैवत्या
ज्यंविशेषेणदशमीयुक्तंहिमदिनम् ॥ ४५ ॥ यथारजस्वलासंगाद्दूष्यंतेज्ञानवर्जिताः ॥ तथैवदशमीयुक्तंमद्दिनंदूषितंनृणाम् ॥ ४६ ॥ हत्यायुतशतंहंतित्रिस्पृ

पा० १ श्रीस्थानंनाममत्स्थानं । २ नवेद्मि । ३ यथानारीरजस्वला ।

शासमुपोषिता ॥ एकादशीद्वादशीचरात्रिशेषेत्रयोदशी ॥४७॥ त्रिस्पृशासातुविज्ञेयादशमीसहितानहि ॥ कृत्वापराधंमुच्येतप्रायश्चित्तेकृतेनरः ॥ ४८ ॥
दशमीवेधजंदोषंनक्षमामिसुरापगे ॥ भुक्तंहालाहलंतेनविषस्यभक्षणंकृतम् ॥ ४९ ॥ दशमीमिश्रितंयेनकृतमेकादशीव्रतम् ॥ इतिमत्वानकर्त्तव्यंम
द्दिनंदशमीयुतम् ॥ ५० ॥ जन्मकोटिकृतंपुण्यंसंतानंयातिसंक्षयम् ॥ पातयेत्स्वकुलंस्वर्गान्नयतेरौरवादिकम् ॥ ५१ ॥ स्वदेहंशोधयित्वातुकर्त्तव्यो
ममवासरः ॥ वृद्धौत्याज्याविनावेधाच्छ्रवणादिषुसंयुता ॥ ५२ ॥ जन्मपुण्यंक्षयंयातिएकादश्युपवासिनाम् ॥ संवृद्धौतुविशेषेणसंदेहेसमुपस्थिते ॥५३ ॥
ममाज्ञयाचकर्त्तव्याद्वादशीवल्लभामम ॥ ५४ ॥ ॥ जाह्नव्युवाच ॥ ॥ करिष्येहंजगन्नाथत्रिस्पृशांवचनात्तव ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताभविष्यामित
वाज्ञया ॥ ५५ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ स्वस्थानंगच्छभद्रंतेनभीःकार्याकदाचन ॥ तवदेविसरिच्छ्रेष्ठेनपापंसंक्रमिष्यति ॥ ५६ ॥ स्नात्वासरस्व
तीतोयेयेर्चयित्वाचमाधवम् ॥ प्रणमंतिजगन्नाथंतेयांतिपरमांगतिम् ॥५७॥ जाह्नव्युवाच ॥ विधानंब्रूहिमेब्रह्मन्सर्वस्वेनकरोम्यहम् ॥ प्रसादयामिदेवेशंदा
मोदरमनामयम् ॥ ५८ ॥ ॥ प्राचीमाधवउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामित्रिस्पृशायाविधानकम् ॥ यंश्रुत्वापिसरिच्छ्रेष्ठेमुच्यतेपातकैर्नरः ॥५९॥ पलेन
चपलार्धेनतदर्द्धेनापिवापगे ॥ प्रतिमाममसौवर्णाकार्याविभवसारतः ॥ ६० ॥ पात्रंताम्रमयंकार्यंतिलैस्तुपरिपूरितम् ॥ सजलंतुघटंशुभ्रंपंचरत्नसमन्वित
म् ॥ ६१ ॥ वेष्टितंपुष्पमालाभिःकर्पूरागुरुवासितम् ॥ न्यसेद्दामोदरंपश्चात्स्नापयित्वाविलिप्यच ॥ ६२ ॥ परिधानंततःकार्यंवस्त्रयुग्मेनचान्वितम् ॥
मंत्रैस्तुपूजनंकार्यंपुराणैःसमुदीरितैः ॥ पुष्पैःकालोद्भवैःशुभ्रैस्तुलसीपत्रैश्चकोमलैः ॥ ६३ ॥ छत्रंतुविष्णवेदद्यात्पादुकाभ्यांसुसंयुतम् ॥ निवेद्यानिम
नोज्ञानिफलानिसुबहून्यपि ॥ ६४ ॥ उपवीतंतुदातव्यंसोत्तरीयंनवंदृढम् ॥ वैणवंदापयेद्दंडंसुरूपंसोन्नतंदृढम् ॥ ६५ ॥ दामोदरायवैपादौजानुनीमा
धवायच ॥ गुह्यंकामप्रदायेतिकटिंवामनमूर्तये ॥ ६६ ॥ पद्मनाभायनाभिंतुजठरंविश्वयोनये ॥ हृदयंज्ञानगम्यायकंठंवैकुंठगामिने ॥ ६७ ॥ सहस्रबा
हवेबाहूचक्षुषीयोगरूपिणे ॥ संपूज्यविधिवद्भक्त्यादद्यादर्घंविधानतः ॥ ६८ ॥ शुभ्रेणनालिकेरेणशंखोपरिस्थितेनहि ॥ सूत्रैरावेष्टितेनैवहस्तयोरुभयो
रपि ॥ ६९ ॥ स्मृतोहरसिपापानियदिनित्यंजनार्दन ॥ दुःस्वप्नंदुर्निमित्तानिमनसादुर्विचिन्विता ॥ ७० ॥ नारकंतुभयंदेवभयदुर्गतिसंभवम् ॥ यन्मम
स्यान्महादेवऐहिकंपारलौकिकम् ॥ ७१ ॥ तेनदेवेशमांरक्षग्रहाणार्घनमोस्तुते ॥ कृपादृष्टिःसदैवास्तुदामोदरममोपरि ॥ ७२ ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंकुर्यान्नी
राजनंततः ॥ शीर्षोपरिसरिच्छ्रेष्ठेभ्रामयेद्वारिजंहरेः ॥ ७३ ॥ कृत्वाविधानमेतद्धिपूजयेत्स्वगुरुंततः ॥ दद्यात्सुवर्णवस्त्राणिसोष्णीषंचैवकंचुकम् ॥ ७४ ॥
उपानहोपिछत्रंचमुद्रिकांचकमंडलुम् ॥ भोजनंचैवतांबूलंसप्तधान्यंचदक्षिणाम् ॥ ७५ ॥ गुरुंसंपूज्यदेवेशंकुर्याज्जागरणंहरेः ॥ गीतनृत्यसमायुक्तं

तथाशास्त्रसमन्वितम् ॥७६॥ निशांतेचैवदेवायदत्वाचार्यविधानतः ॥ स्नानादिकांक्रियांकृत्वाभुंजीयाद्बाडवैःसह ॥ ७७ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ द्विजैत त्रिस्पृशाख्यानमद्भुतंरोमहर्षणम् ॥ श्रुत्वातुलभतेपुण्यंगंगास्नानसमुद्भवम् ॥ ७८ ॥ अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानिच ॥ तत्फलंसमवाप्नोति त्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ ७९ ॥ पितृपक्षोमातृपक्षस्तथाचैवात्मपक्षकः ॥ तैःसर्वैःसहसंमुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ ८० ॥ तीर्थकोटिषुयत्पुण्यं क्षेत्रकोटिषुयत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतित्रिस्पृशासमुपोषणात् ॥ ८१ ॥ ब्राह्मणायेपिकुर्वंतिक्षत्रियाःकृष्णमानसाः ॥ वैश्यावाशूद्रजन्मानोये तथाचान्यजातयः ॥ ८२ ॥ तेसर्वेमुक्तिमायांतिभुवंत्यक्त्वाद्विजोत्तम ॥ मंत्राणांमंत्रराजोथयथास्याद्वादशाक्षरः ॥ ८३ ॥ व्रतानांचयथाचैषायेनवै त्रिस्पृशाकृता ॥ ब्रह्मणाचकृतापूर्वंपश्चाद्राजर्षिभिःकृता ॥ ८४ ॥ अन्येषांकाकथावत्सत्रिस्पृशामुक्तिदायिनी ॥ अनेनविधिनाब्रह्मंस्त्रिस्पृशासंभवं व्रतम् ॥ ८५ ॥ यःकरोतिनरोभक्त्याशृणुवक्ष्यामितत्फलम् ॥ गंगावगाहनेब्रह्मन्वाराणस्यांतुयत्फलम् ॥ ८६ ॥ मन्वंतरसहस्रैस्तुत्रिस्पृशाकारकोहि तत् ॥ प्राचीचयमुनास्नानेवर्षैर्यत्कोटिभिःफलम् ॥ ८७ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतित्रिस्पृशाव्रतकृन्नरः ॥ तत्फलंतुकुरुक्षेत्रेसूर्यग्रहणकोटिभिः ॥ ८८ ॥ हेमभारशतैर्दानैस्त्रिस्पृशाकरणेनतत् ॥ पापकोटिसहस्राणिहत्याकोटिशतानिच ॥ ८९ ॥ एकेनैवोपवासेनक्रियतेभस्मसादद्भुतम् ॥ त्रिस्पृशायाव्रतं यत्तुअगतीनांगतिप्रदम् ॥ ९० ॥ गतिमिच्छंतिविप्रर्षेमहत्पापशतानिच ॥ स्वयंकृष्णेनकथितंपाराशर्यस्यचाग्रतः ॥ ९१ ॥ प्रकाशयतियश्चेदंलिखित्वा वैष्णवंद्विजे ॥ पापौघैर्ग्रथितस्यापितस्यमुक्तिर्भविष्यति ॥ ९२ ॥ पुण्यैरवाप्यतेविद्वन्मन्वंतरशतैरपि ॥ त्रिस्पृशादुर्लभालोकेप्राप्यतेनैवमानवैः॥ ९३॥ कलौयेत्रिस्पृशांलब्ध्वानकुर्वंतिनराधमाः॥ तेषांजन्मफलंचैवजीवितंविफलंभवेत् ॥ ९४ ॥ प्रेतत्वंतैःसमुत्तीर्णविनाश्राद्धैर्विनासुतैः ॥ कृतायैस्त्रिस्पृशा विद्वन्सकृत्प्राप्यकलौयुगे ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा०उत्तर०उमापतिनारदसंवादेत्रिस्पृशाख्यानंनामचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ छ ॥

॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अतस्त्वांसंप्रवक्ष्यामिउन्मीलनीमनुत्तमाम् ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणजन्मसंसारबंधनात् ॥ १ ॥ पापात्मामुच्यतेपापैःस्वर्गलो केमहीयते ॥ देवताःपितरश्चैवतस्यागतिमवाप्नुयुः ॥ २ ॥ विद्यार्थीलभतेविद्यांसर्वकामानवाप्नुयात् ॥ तस्याव्रतान्नसंदेहःस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ३ ॥ स्वस्थानंतत्रवैप्राप्तःशिवलोकेमहीयते ॥ अतस्त्वंकुरुषेराजन्वैष्णवानांतुपूजनम् ॥ ४ ॥ वैष्णवानांतुयेराजन्सेवांकुर्वंतिनित्यशः ॥ तेषांदंडंचकु रुपेनोवातेपांनराधिपः ॥ ५ ॥ भोजनानंतरंतेषांभोजनंकुरुतेनृप ॥ तैरेवपूजितोविष्णुर्यैर्भक्त्यातुप्रपूजितः ॥ ६ ॥ शालग्रामशिलाभूतांदत्त्वामूर्द्ध

१ त्राकार्षिभिः । त्वनरदैवतैः इ० पा० ।

निप्रत्यहम् ॥ त्वंधारयसिभूपालकंठेनित्यंसुभक्तितः ॥ ७ ॥ धूपशेषंतुवैविष्णोर्भक्त्याभजसिभूपते ॥ आरार्तिकंसदाकृत्वाभक्तानांवेदयेर्नृप ॥ ८ ॥
शंखोदकंहरेर्मूर्ध्निभ्रामयित्वातुभक्तितः ॥ नित्यंविभर्षिशिरसिशेषंयच्छसिवैष्णवान् ॥ ९ ॥ नैवेद्यंप्रत्यहंकृत्वासर्वोपस्करसंयुतम् ॥ विष्वक्सेनायद
त्वावैस्वयंभुनक्षिवाडव ॥ १० ॥ विष्णोर्निवेदितंचान्नंवैष्णवैःसहभुज्यते ॥ नित्यंनामसहस्रेणभक्त्यास्तौषिजनार्दनम् ॥ ११ ॥ दीपार्घदानंवैविष्णोः
कुरुषेगीतनर्तनम् ॥ श्यामांकुरैःपूजयसेपूज्यंतेनृपसत्तम ॥ १२ ॥ श्यामांकुरैःसदावत्सपूजनंचातिदुर्लभम् ॥ पृथ्वीदानसमंपुण्यंदूर्वयापूजनेकृते ॥१३॥
अतोवैनास्तिलोकेस्मिन्दूर्वायाःसदृशंभुवि ॥ तयावैपूजनंकार्यंविष्णुसायुज्यमिच्छता ॥ १४ ॥ अतस्त्वंकुरुषेनित्यंपूजनंदूर्वयासह ॥ यवाक्षतैर्विशे
षेणपूजनंकुरुषेनवा ॥ १५ ॥ पक्षेपक्षेनृपश्रेष्ठविधिवद्द्वादशीव्रतम् ॥ यत्कृतंतुमहाराजमहापापप्रणाशनम् ॥ १६ ॥ मोक्षदंसुखदंचैवतथायुष्यप्रदंसदा ॥
एतद्विष्णुव्रतंप्रोक्तंवैष्णवानांतुमोक्षदम् ॥ १७ ॥ गृहस्थानांतुसुखदंयतीनांमुक्तिदायकम् ॥ सर्वरोगादिशमनंपवित्रंकायशोधनम् ॥ १८ ॥ व्रतमेतच्च
कुरुषेनोवाचैवनराधिप ॥ दशमीवेधरहितंकुरुषेजागरान्वितम् ॥ १९ ॥ तुलसीपत्रनिकरैर्नित्यंपूजयसेहरिम् ॥ गोपीचंदनजंपत्रंभालेवानृपसत्तम ॥२०॥
धारितंसर्वलोकानांपवित्रीकरणंनृप ॥ अतस्त्वंचधारयसेगोपीचंदनसंभवम् ॥ २१ ॥ ब्रह्महाहेमहारीचमद्यपानीतथैवच ॥ अगम्यगोमहापापीतथाह्यनृत
भाषितः ॥ २२ ॥ तेसर्वेमुक्तिमायांतितिलकधारणाद्दताः ॥ बिभर्षिकंठेनित्यंत्वंधात्रीफलसमुद्भवाम् ॥ २३ ॥ मालांमुख्यायुतसमांतुलसीपत्रसंभ
वाम् ॥ शालग्रामशिलायुक्तांद्वारकायांसमुद्भवाम् ॥ २४ ॥ नित्यंपूजयसेभूपभुक्तिमुक्तिफलप्रदाम् ॥ पद्मसंज्ञंपुराणंवैपठसेपुरतोहरेः ॥ २५ ॥ चरितं
दैत्यराज्यस्यप्रह्लादस्यचभूपतेः ॥ वासरंवासुदेवस्यसवेधंकुर्वतोनरान् ॥ २६ ॥ निवारयसिभूपालशास्त्रंदृष्ट्वाप्रयत्नतः ॥ सवेधंवासरंविष्णो
र्यस्मिन्राष्ट्रेप्रवर्तते ॥ २७ ॥ लिप्यतेतेनपापेनराजाभवतिनारकी ॥ वेधंचतुर्विधंत्यक्त्वासमुपोष्यहरेर्दिनम् ॥ कुलकोटिंसमुद्धृत्यविष्णुलोकेमही
यते ॥ २८ ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ शृणुभूपालवक्ष्यामिवैष्णवाख्यंमहाव्रतम् ॥ यंश्रुत्वापापिनःसर्वेमुक्तिमायांतितत्क्षणात् ॥ २९ ॥ द्वादशीसंभवंपुण्यं
मयाख्यातंनकस्यचित् ॥ ३० ॥ वैष्णवोसिमहाराजभक्तोभागवतेनृणाम् ॥ वैष्णवंतुमहागुह्यंतद्व्रतंत्वंनिशामय ॥ ३१ ॥ उन्मीलनीनामपुराभक्त्यामेमा
धवेनतु ॥ कथितासुप्रसन्नेनतांतेभूपवदाम्यहम् ॥ ३२ ॥ एकादशीअहोरात्रंप्रभातेघटिकाभवेत् ॥ उन्मीलनीतुसाज्ञेयाविशेषेणहरिप्रिया ॥ ३३ ॥
त्रैलोक्येयानितीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ कोट्यंशेनैवतुल्यानिमखावेदास्तपांसिच ॥ ३४ ॥ उन्मीलनीसमंकिंचित्नभूतंनभविष्यति ॥ प्रयागोन
कुरुक्षेत्रंनकाशीनचपुष्करः ॥ ३५ ॥ शैलोहिमाचलोनैवनमेरुर्गंधमादनः ॥ शैलोननीलनिषधोनविंध्योनैवनैमिषम् ॥ ३६ ॥ गोदावरीनकावेरीचंद्रभागा

नवेदिका ॥ नतापीनपयोष्णीचनक्षिप्रानैवचंदना ॥ ३७ ॥ चर्मण्वतीचसरयूश्चंद्रभागानगंडिका ॥ गोमतीचविपाशाचशोणाख्यश्चमहानदः ॥ ३८ ॥
किमत्रबहुनोक्तेनभूयोभूयोनराधिप ॥ उन्मीलनीसमंकिंचिन्नदेवःकेशवात्परः ॥ ३९ ॥ उन्मीलनीमनुप्राप्ययैःकृतंकेशवार्चनम् ॥ पापचक्रसमूहस्यरा
शयःपतिताःक्षणात् ॥ ४० ॥ यस्मिन्मासेमहीपालतिथिरुन्मीलनीभवेत् ॥ तन्मासनाम्नागोविंदःपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ ४१ ॥ जातरूपमयःकार्यमासना
म्नातुमाधवः ॥ स्वशक्त्याविश्वरूपस्तुश्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ४२ ॥ पवित्रोदकसंयुक्तंपंचरत्नसमन्वितम् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्युक्तंकुंभंस्रग्दामभूषित
म् ॥ ४३ ॥ पात्रंचसोदकंकार्यंगोधूमैश्चापिपूरितम् ॥ नानारत्नैश्चसंयुक्तंनानागंधैःप्रपूजितम् ॥ ४४ ॥ मल्लिकामोदसंयुक्तंजातीपुष्पैःप्रपूजितम् ॥ श्वेता
ख्यैस्तंदुलैश्चैवपूरणीयःप्रयत्नतः ॥ ४५ ॥ प्रदद्याद्वस्त्रयुग्मंतुउपवीतंतुसोत्तरम् ॥ उपानहौतुराजर्षेआतपत्रंशिरोपरि ॥ ४६ ॥ भोजनंजलपात्रंचसप्तधान्यं
तिलैःसह ॥ रूप्यंचैवतुकार्पासंपायसंमुद्रिकाहरेः ॥४७॥ धेनुर्वात्रतुदातव्यावत्सालंकारसंयुता ॥ सुवर्णशृंगीरौप्यखुरीताम्रपृष्ठीतथैवच ॥४८॥ कांस्यदो
हींरत्नपुच्छींदद्याद्वैगुरवेतदा ॥ शय्यांसोपस्करांदद्यात्साधवेभक्तिपूर्वकम् ॥ ४९ ॥ धूपंदीपंतुनैवेद्यंफलपत्रंनिवेदयेत् ॥ पूजनीयोमहाभक्त्यैर्मंत्रैरेभिस्तुकेश
वः ॥ ५० ॥ तुलसीपत्रसंयुक्तैःपुष्पैःकालोद्भवैस्तथा ॥ मासनाम्नैवचरणौजानुनीविष्णुरूपिणे ॥ ५१ ॥ गुह्येतुगुह्यपतयेकटौवैपीतवाससे ॥ ब्रह्ममूर्तिभृते
नाभावुदरेविश्वयोनये ॥ ५२ ॥ हृदयेज्ञानगम्यायकंठेवैकुंठमूर्तये ॥ ऊर्द्धगायललाटेतुबाहौदक्षांतकारिणे ॥५३॥ उत्तमांगेसुरेशायसर्वांगेसर्वमूर्तये ॥ स्व
नाम्नाचायुधादीनिपूजनीयानिभक्तितः ॥ ५४ ॥ अर्घदानंप्रकर्तव्यंनालिकेरादिभिःसमम् ॥ शंखोपरिजलेकृत्वागंधपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ ५५ ॥ सूत्रेणवे
ष्टितंकृत्वादद्यादर्घंविधानतः ॥ देवदेवमहादेवश्रीकेशवजनार्दन ॥ ५६ ॥ सुब्रह्मण्यनमस्तेस्तुपुण्यराशिविवर्धन ॥ शोकमोहमहापापान्मामुद्धरभवार्णवा
त् ॥५७॥ सुकृतंनकृतंकिंचिज्जन्मकोटिशतैरपि ॥ तथापिमांमहास्वामिन्मामुद्धरभवार्णवात् ॥५८॥ व्रतेनानेनदेवेशयेचान्येममपूर्वजाः ॥ वियोनिंचग
ताश्चान्येपापमृत्युवशंगताः॥५९॥येभविष्यंतियेतीताःप्रेतलोकान्समुद्धर ॥ श्रांतोस्म्यहमधीनस्यभक्तिरव्यभिचारिणी ॥६०॥ दत्तमर्घंमयातुभ्यंभक्त्या
गृह्णगदाधर ॥ दत्वार्घंधूपदीपाद्यैर्नैवेद्यैर्विष्णुसंभवैः॥६१॥स्तोत्रैर्नीराजनैर्गीतैर्भृत्यैःसंतोषयेद्धरिम् ॥ वस्त्रैर्दानैश्चगोदानैर्भोजनैस्तोषयेद्गुरुम् ॥६२॥तथात
थाविधातव्यंगुरुर्वैप्रीतिमाप्नुयात् ॥ लोकानांतारणार्थायधात्रासृष्टोगुरुर्यतः ॥ ६३ ॥ अतोवैगुरुपूजाचकर्त्तव्यावैप्रयत्नतः ॥ अहितंयोनाशयतिस्वहितं
दर्शयेत्सदा ॥६४॥ सगुरुःसचविज्ञेयःसर्वधर्मार्थकोविदः ॥ अकुर्वन्वित्तशाठ्यंतुगुरवेतंनिवेदयेत् ॥ ६५ ॥ गुरोर्निवेदितेभूपपरिपूर्णंभवेद्व्रतम् ॥ कृत्वादि
वातनंकर्मभोजनंब्राह्मणैःसह ॥ ६६ ॥ कर्त्तव्यंनृपशार्दूलदिनंनेयंकथानकैः ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यादुन्मीलनीव्रतम् ॥६७॥ कल्पकोटिसहस्राणिवसतेवि

ष्णुसन्निधौ ॥ ५८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेउन्मीलनीव्रतंनामपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ कीदृशीस्यान्महादेवपक्षवर्द्धनिसंज्ञका ॥ ययावैकृतयाजंतुर्महपापात्प्रमुच्यते ॥ १ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ अमावायदिवापू
र्णासंपूर्णाजायतेतदा ॥ भूत्वावैनाडिकाषष्टिर्जायतेप्रतिपदिने ॥ अश्वमेधायुतैस्तुल्यासाभवेत्पक्षवर्द्धिनी ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पूजाविधिं
तुपृच्छामिसांप्रतंदेवसत्तम ॥ यत्कृतेतुमहादेवमहाफलमवाप्नुयात् ॥ ३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ पूजाविधिंप्रवक्ष्यामिसांप्रतंद्विजनंदन ॥ पूजिते
चार्चितेविष्णौफलंप्राप्नोत्यसंशयः ॥ ४ ॥ येनपूजाविधानेनतुष्टिंप्राप्नोतिमाधवः ॥ अव्रणंजलपूर्णंचकुंभंचंदनचर्चितम् ॥५॥ पंचरत्नसमायुक्तंपुष्पमाला
भिवेष्टितम् ॥ स्थाप्यंताम्रमयंपात्रंसगोधूमंघटोपरि ॥ ६ ॥ सौवर्णंकारयेद्देवंमाससंज्ञाभिनामकम् ॥ पंचामृतेनविधिनास्नपनंसुमनोरमम् ॥ ७ ॥
कारयेद्देवदेवेशंजगन्नाथंजगत्पतिम् ॥ विलेपनंतुकर्त्तव्यंकुंकुमागरुचंदनैः ॥ ८ ॥ वस्त्रयुग्मंचदातव्यंछत्रोपानहसंयुतम् ॥ पूजयेद्देवताधीशंकुंभपात्रो
परिस्थितम् ॥ ९ ॥ पद्मनाभायवैपादौजानुनीविश्वमूर्त्तये ॥ ऊरूवैज्ञानगम्यायकटींज्ञानप्रदायच ॥ १० ॥ उदरंविश्वनाथायहृदयंश्रीधरायच ॥
कंठंकौस्तुभकंठायबाहूक्षत्रांतकारिणे ॥ ११ ॥ ललाटंव्योममूर्ध्नेतुशिरोवैसर्वरूपिणे ॥ स्वनाम्नाचैवकमलांसर्वांगींदिव्यरूपिणीम् ॥ १२ ॥ ए
वंविधिवत्संपूज्यततोर्घंदापयेत्सुधीः ॥ नालिकेरेणशुभ्रेणदेवदेवस्यचक्रिणः ॥ १३ ॥ अनेनैवार्घदानेनसंपूर्णंजायतेव्रतम् ॥ संसारार्णवमग्नंमांसमुद्ध
रजगत्पते ॥ १४ ॥ त्वमीशःसर्वलोकानांत्वंसाक्षाच्चजगत्पतिः ॥ गृहाणार्घंमयादत्तंपद्मनाभनमोस्तुते ॥ १५ ॥ नैवेद्यानिसुहृद्यानिषड्रसानिविशेषतः॥
देयानितुविशेषेणकेशवायसुभक्तितः ॥ १६ ॥ नागपत्रंसकर्पूरंदद्याद्देवस्यभक्तितः ॥ घृतेनदीपकंकुर्यात्तिलतैलेनवापुनः ॥ १७ ॥ कृत्वासम्य
ग्विधानेनगुरोःपूजांप्रकारयेत् ॥ वस्त्राणिचैवचोष्णीषंकंचुकंचप्रदापयेत् ॥ १८ ॥ दक्षिणांचयथाशक्त्यागुरवेसंप्रदापयेत् ॥ भोजनंचैवतांबूलंदत्त्वा
चार्घंप्रदापयेत् ॥ १९ ॥ स्ववित्तस्यानुमानेनयथाशक्त्यातुनिर्द्धनैः ॥ कार्यासम्यक्प्रयत्नेनद्वादशीपक्षवर्द्धिनी ॥ २० ॥ ततोजागरणंकुर्याद्गीतनृ
त्यसमन्वितम् ॥ पुराणपाठसहितंहास्याह्लादसमन्वितम् ॥ २१ ॥ स्तुवंतिचप्रशंसंतिजागरंचक्रपाणिनः ॥ नित्योत्सवोभवेत्तेषांगृहेवैदशजन्मसु॥ २२ ॥
अतोधन्यतमाचेयंकर्त्तव्यापक्षवर्द्धनी ॥ कृत्वातुसकलंपुण्यंफलंप्राप्नोत्यसंशयम् ॥ २३ ॥ पक्षवर्द्धनीमाहात्म्यंयेशृण्वंतिमनीषिणः ॥ तैःकृतंसत्कृ
तंसर्वंयावदाभूतसंप्लवम् ॥ २४ ॥ पंचाग्निसाधनेपुण्यंयच्चस्यात्तीर्थसाधने ॥ तत्पुण्यंसमवाप्नोतिविष्णोर्जागरकारणात् ॥ २५ ॥ पक्षवर्द्धनिकापुण्याप
वित्रापापनाशिनी ॥ उपवासकृताविप्रहत्याकोटिविनाशिनी ॥ २६ ॥ वसिष्ठेनकृतापूर्वंभारद्वाजेनवैमुने ॥ ध्रुवेणचांबरीषेणकृतेयंविष्णुवल्लभा ॥ २७ ॥

इयंकाशीसमापुण्याइयंवैद्वारकासमा ॥ उपोषिताचभक्तेनवांछितंचददात्यसौ ॥ २८ ॥ इयंधन्याधन्यतमाहत्यायुतविनाशिनी ॥ कर्त्तव्यातुविशेषेणवैष्णवैर्ज्ञानतत्परैः ॥ २९ ॥ अहोसर्वेश्वरोदेवःसंसेव्योव्रततत्परैः ॥ किमन्यद्बहुनोक्तेनकर्तव्यंव्रतमुत्तमम् ॥ ३० ॥ यथाचवर्द्धतेचंद्रःसितेपक्षेविशेषतः ॥ तथावैवर्द्धतेभक्तकारणात्पक्षवर्द्धिनी ॥ ३१ ॥ सूर्योदयेयथाध्वांतंनश्यतेतत्क्षणादपि ॥ तथावैनाशमाप्नोतिकरणात्पक्षवर्द्धिनी ॥ ३२ ॥

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेपक्षवर्द्धनीएकादशीमाहात्म्यंनामषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ छ ॥

॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिमाहात्म्यंजागरस्यच ॥ यच्छ्रुत्वामुक्तिमाप्नोतिमहापापीनसंशयः ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ अहोविश्वेश्वरोविष्णुःपवित्रीकरणःसदा ॥ तस्योपवासमाहात्म्यंश्रुतंहित्वन्मुखाच्छिव ॥ २ ॥ तथापिश्रोतुमिच्छामिमाहात्म्यंजागरस्यतु ॥ कीदृक्जागरमाहात्म्यंरात्रौभक्तिस्तुकीदृशी ॥ ३ ॥ प्रहरेषुचयापूजावदविश्वेश्वरप्रभो ॥ त्वंलोकेषुसदापूज्यस्त्वंहिदेवोजनार्दनः ॥ त्वंहिविश्वेश्वरोदेवोयतोभक्तिर्जनार्दने ॥ ४ ॥ सर्वेषांचैवभक्तानांत्वंचश्रेष्ठउमापतिः ॥ लोकेस्मिन्सर्वदाभक्त्यातवाख्यावर्त्ततेसदा ॥ ५ ॥ अतोयेनप्रकारेणलोकानांमुक्तिरेवच ॥ विश्वेश्वरवदत्वंतुमाहात्म्यंजागरस्यतु ॥ ६ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ एकादश्यांजनोविष्णुंरात्रौसंपूज्यभक्तितः ॥ कुर्याज्जागरणंविष्णोःपुरतोवैष्णवैःसह ॥७॥ गीतंवाद्यंतथानृत्यंपुराणपठनंतथा ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंपुष्पंगंधानुलेपनम् ॥८॥ फलमर्घंतथाश्रद्धादानमिंद्रियसंयमम् ॥ सत्यान्वितंचविप्रेंद्रवचोयुक्तंक्रियान्वितम् ॥ ९ ॥ विनिद्रंचमुदायुक्तोयःकरोतिनरःसदा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोजायतेविष्णुवल्लभः ॥ १० ॥ रात्रौजागरणेप्राप्तेनिद्रांकुर्वंतिवैष्णवाः ॥ हारितंचोपवासंतैर्व्रतंवैविष्णुसंज्ञकम् ॥ ११ ॥ येकुर्वंतिनराःप्राज्ञजागरेविष्णुसंज्ञके ॥ जागरंकृष्णभावेननस्वपंतिकदाचन ॥१२॥ कृष्णस्यनाममनसावदंतिचपुनःपुनः ॥ तेतुधन्यतमाज्ञेयाअस्यांरात्रौविशेषतः ॥ १३ ॥ क्षणेक्षणेतुगोदानंघट्यांचैवचतुर्गुणम् ॥ प्रहरेकोटिगुणितंचतुर्यामेष्वसंख्यकम् ॥१४ ॥ जागरेनिमिषार्द्धंतुकेशवाग्रेविशेषतः ॥ तत्फलंकोटिगुणितंतस्यसंख्यानविद्यते ॥१५॥ नर्त्तनंकुरुतेयस्तुकेशवाग्रेनरोत्तमः ॥ नफलंहीयतेतस्यआजन्ममरणांतिकम् ॥ १६ ॥ साश्चर्यंचैवसोत्साहंपापालापादिवर्जितम् ॥ प्रदक्षिणसमायुक्तंनमस्कारपुरःसरम् ॥ १७ ॥ नीराजनसमायुक्तमनिर्विण्णेनचेतसा ॥ यामेयामेमहाभागकुर्यादारार्तिकंहरेः ॥ १८ ॥ षड्विंशगुणसंयुक्तमेकादश्यांचजागरम् ॥ यःकरोतिनरोभक्त्यानपुनर्जायतेभुवि ॥ १९ ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यावित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ जागरंवासरेविष्णोर्लीयतेपरमात्मनि ॥ २० ॥ धनवान्वित्तशाठ्येनयःकरोतिप्रजागरम् ॥ तेनात्माहारितोनूनंकितवेनदुरात्मना ॥ २१ ॥ विष्णुजागरणेप्राप्तेउपहासंकरोतियः ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः ॥ २२ ॥ वेदविद्ब्राह्मणोय

॥ ३८॥

स्तुनर्त्तनेनविशेषतः॥ उपहासपरःप्रातःसवैचांडालउच्यते॥२३॥निमिषंनिमिषार्द्धंवायःकरोतिप्रजागरम्॥धर्मार्थकाममोक्षाणांप्राप्नोतिपदमव्ययम्॥२४॥
वेदशास्त्ररतोनित्यंनित्यंवैयज्ञयाजकः॥ रात्रौजागरणेप्राप्तेनिंदांकुर्वन्व्रजत्यधः॥ २५ ॥ ममपूजांप्रकुर्वाणोविष्णुनिंदासुतत्परः॥ एकविंशत्कुलेनैवनरकं
प्रतिपद्यते॥ २६ ॥ (विष्णुःशिवःशिवोविष्णुरेकमूर्तिर्द्विधास्थिताः॥) तस्मात्सर्वप्रकारेणनैवनिंदांप्रकारयेत्॥दष्टाःकलिभुजंगेनस्वपंतिमधुहाहनि॥२७॥
कुर्वंतिजागरंनैवमाययातेचमोहिताः॥ प्राप्ताएकादशीयेषांकलौजागरणंविना॥२८॥तेविनष्टानसंदेहोयस्माज्जीवितमध्रुवम्॥ उद्धृतंनेत्रयुग्मंतुदत्त्वावैवैष्णवं
पदम् ॥ २९ ॥ कृतंयेनैवपश्यंतिपापिनोहरिजागरम् ॥ अभावेवाचकस्याथगीतंनृत्यंतुकारयेत् ॥ ३० ॥ वाचकेसतिदेवर्षेपुराणंप्रथमंपठेत् ॥ अश्वमेध
सहस्रस्यवाजपेयायुतस्यच ॥ ३१ ॥ पुण्यंकोटिगुणंवत्सविष्णोर्जागरणेकृते ॥ पितृपक्षेमातृपक्षेभार्यापक्षेतुवाडव ॥ ३२ ॥ कुलानुद्धरतेचैतान्कृत्वाजा
गरणंहरेः॥ उपोषणदिनेविद्धेजागरंपूजनंहरेः॥ ३३ ॥ वृथादानादिकंसर्वंकृतघ्नेषुकृतंयथा॥ उपोषणदिनेविद्धेप्रारब्धेजागरेस्थितिम् ॥ ३४ ॥ विहाय
स्थानंतद्विष्णुःशापंदत्त्वाप्रगच्छति॥ अविद्धेवासरेविष्णोर्येकुर्वंतिप्रजागरम् ॥ ३५ ॥ तेषांमध्येतुतुष्टःसन्नृत्यंतुकरुतेहरिः॥ यावद्दिनानिकुरुतेजागरंकेश
वाग्रतः॥ ३६ ॥ युगानितानितावंतिविष्णुलोकेमहीयते॥ यावद्दिनानिवसतेविनाजागरणंहरेः॥ ३७ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिरौरवान्ननिवर्तते ॥ एकदश्यां
शयानस्तुविनाजागरणंहरेः॥ ३८ ॥ मूकवत्तिष्ठतेयोवैगानंपाठंनवाचरेत्॥ सप्तजन्मानिमूकत्वंजायतेऽजागरेहरेः॥ ३९ ॥ योननृत्यतिमूढात्मापुरतो
जागरेहरेः॥ पंगुत्वंतस्यजानीयात्सप्तजन्मानिवाडव॥ ४० ॥ यःपुनःकुरुतेगीतंनृत्यंजागरणंहरेः॥ ब्राह्मंपदंमदीयंचसत्यंवैतस्यवैष्णवम् ॥ ४१ ॥ यःप्र
बोधयतेलोकान्विष्णोर्जागरणेरतः॥ वसेच्चिरंतुवैकुंठेपितृभिःसहवैष्णवः ॥ ४२ ॥ मतिंप्रयच्छतेयस्तुहरेर्जागरणंप्रति ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिश्वेतद्वीपेवसे
न्नरः ॥ ४३ ॥ यत्किंचित्क्रियतेपापंकोटिजन्मनिमानवैः ॥ श्रीकृष्णजागरेसर्वंरात्रौनश्यतिवाडव ॥ ४४ ॥ शालग्रामशिलाग्रेयेकुर्वंतिप्राति
जागरम्॥ यामेयामेफलंप्रोक्तंकोट्यैदवसमुद्भवम्॥ ४५ ॥ संप्राप्तेवासरेविष्णोर्येनकुर्वंतिजागरम्॥ वृथास्यात्तत्कृतंतेषांवैष्णवानांचनिंदया॥ ४६ ॥
कामार्थौसंपदःपुत्राःकीर्तिर्लोकाश्चशाश्वताः॥ यज्ञायुतैर्नलभ्यंतेद्वादशीजागरंविना॥ ४७ ॥ मतिर्नजायतेयस्यद्वादश्यांजागरंप्रति॥ नहितस्याधिका
रोस्तिपूजनेकेशवस्यहि ॥ ४८ ॥ यावत्पदानिचलतिकेशवायतनंप्रति ॥ अश्वमेधसमानिस्युःजागरार्थंप्रगच्छतः ॥ ४९ ॥ पादयोःपतितंयावद्ध
रण्यांपांशुगच्छताम् ॥ तावद्वर्षसहस्राणिजागरोवसतेदिवि ॥ ५० ॥ तस्माद्गृहात्प्रगंतव्यंजागरेकेशवालये ॥ कलौमलविनाशायद्वादशीद्वादशी
षुच॥ ५१ ॥ परापवादसंयुक्तंमनःप्रासादवर्जितम्॥ शास्त्रहीनमगांधर्वंतथादीपविवर्जितम्॥ ५२ ॥ शक्त्योपचाररहितमुदासीनंसनिंदनम् ॥ कलि

युक्तंविशेषेणजागरंनवधामतम् ॥ ५३ ॥ सशास्त्रंजागरंयच्चनृत्यगांधर्वसंयुतम् ॥ सवाद्यंतालसंयुक्तंसदीपंमधुभिर्युतम् ॥ ५४ ॥ उच्चारैस्तुसमायुक्तंय
थोक्तैर्भक्तिभावितैः ॥ प्रसन्नंतुष्टिजननंसंमूढलोकरंजनम् ॥ ५५ ॥ गुणैर्द्वादशभिर्युक्तंजागरंमाधवप्रियम् ॥ कर्त्तव्यंतत्प्रयत्नेनपक्षयोःशुक्लकृष्णयोः॥५६॥
किंव्रतैर्बहुभिश्चीर्णैस्तीर्थवासेनतस्यकिम् ॥ द्वादशीवासरेप्राप्तेनकुर्याज्जागरंहरेः ॥ ५७ ॥ प्रवासेनत्यजेद्यस्तुपथिस्थिन्नोपिवाडव ॥ जागरंवासुदेवस्य
द्वादश्यांतुसमेप्रियः ॥ ५८ ॥ मद्भक्तोनहरेःकुर्याज्जागरंपापमोहितः ॥ व्यर्थंमत्पूजनंतस्यमत्पूज्यंयोनपूजयेत् ॥ ५९ ॥ नशैवोनचसौरोसौनशाक्तोगण
सेवकः ॥ योभुंक्तेवासरेविष्णोर्ज्ञेयःपश्वधिकोहिसः ॥६०॥ विप्रियंचकृतंतेनदुष्टेनैवचपापिना ॥ मद्भक्तिबलमाश्रित्ययोभुंक्तेवैहरेर्दिने ॥६१॥ सबाह्याभ्यं
तरंदेहंवेष्टितंपापकोटिभिः ॥ मुच्यंतेवासरेविष्णोर्यैकुर्वंतिप्रजागरम् ॥६२॥ कूर्परंयमदूतानांदत्तंतेनयमस्यच ॥ कृत्वाजागरणंविष्णोरविद्धंद्वादशीव्रतम्
॥ ६३ ॥ स्वर्गापेक्षामुनिश्रेष्ठमुक्तातेनैवसंशयः ॥ वांछितंनारकंसौख्यंविद्धंकृत्वाहरेर्दिनम् ॥ ६४ ॥ निहताःपितरस्तेनदेवानांवैवधःकृतः ॥ दत्तंराज्यं
तुदैत्यानांकृत्वाविद्धंहरेर्दिनम् ॥ ६५ ॥ योनृत्यतिप्रहृष्टात्माकृत्वावैकरताडनम् ॥ गीतंकुर्वन्मुखेनापिदर्शयन्कौतुकान्बहून् ॥ ६६ ॥ पुरतोवासुदेव
स्यरात्रौजागरणेस्थितः ॥ पठन्कृष्णचरित्राणिरंजयन्वैष्णवान्गणान् ॥ ६७ ॥ मुखेनकुरुतेवाद्यंसंप्रहृष्टतनूरुहः ॥ दर्शयन्विविधान्भृत्यान्स्वेच्छालापा
न्प्रकारयन् ॥६८॥ भावैरेतैर्नरोयस्तुकुरुतेजागरेहरेः ॥ निमिषेनिमिषेपुण्यंतीर्थकोटिफलंस्मृतम् ॥६९॥ अनुद्विग्नमनायस्तुधूपनीराजनंहरेः॥ कुरुतेजागरे
रात्रौसप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥ ७० ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ कृष्णाहजागरात्तानिविलयंयांतिखंडशः ॥ ७१ ॥ एकतःक्रतवःसर्वेसमा
प्तवरदक्षिणाः ॥ एकतोदेवदेवस्यजागरःकृष्णवल्लभः ॥ ७२ ॥ तत्रकाशीपुष्करंचप्रयागंनैमिषंगया ॥ शालग्राममहाक्षेत्रमर्बुदारण्यमेवच ॥ ७३ ॥ पौ
ष्करंमथुरातत्रसर्वतीर्थानिचैवहि ॥ यज्ञावेदाश्चचत्वारोव्रजंतिहरिजागरम् ॥ ७४ ॥ गंगासरस्वतीतापीयमुनाचशतद्रुका ॥ चंद्रभागावितस्ताचनद्यःसर्वा
स्तुतत्रवै ॥ ७४ ॥ सरांसिचह्रदाःसर्वेसमुद्राःसर्वएवहि ॥ एकादश्यांद्विजश्रेष्ठगच्छंतिकृष्णजागरम् ॥ ७६ ॥ स्पृहणीयाहिदेवानांयेनराःकृष्णजागरे ॥ नृ
त्यंतिगीतंकुर्वंतिवीणावाद्यप्रहर्षिताः ॥ ७७ ॥ एवंजागरणंकृत्वासंपूज्यचमहाहरिम् ॥ द्वादश्यांपारणंकृत्वास्वशक्त्यावैष्णवैःसह ॥ ७८ ॥ ॥ महा
देवउवाच ॥ ॥ शृणुब्रह्मन्प्रवक्ष्यामिद्वादशीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ द्वादशीतुसदाज्ञेयापुत्रदामोक्षदायिनी ॥ ७९ ॥ प्रातःस्नात्वाहरिंपूज्यउपवासंसमर्प ॥ ३९ ॥
येत् ॥ अज्ञानतिमिरांधस्यव्रतेनानेनकेशव ॥ ८० ॥ प्रसीदसुमुखोभूत्वाज्ञानदृष्टिप्रदोभव ॥ पारणंचततःकुर्याद्यथासंभवमग्रतः ॥ ८१ ॥ अतऊ
र्ध्वंयथेष्टंतुकारयेच्चयथाविधि ॥ यदातुद्वादशीस्वल्पापारणेनभवेद्द्विज ॥ ८२ ॥ तदारात्रौतुकर्त्तव्यंपारणंमुक्तिमिच्छता ॥ तदानरात्रिदोषःस्यान्नि

षिद्धंनभवेत्क्वचित् ॥ ८३ ॥ यदुक्तंनिशिनस्नायान्महानिशिनभोजयेत् ॥ तत्पूर्वपरयामाभ्यांदिनवत्कर्मकारयेत् ॥ ८४ ॥ यदाभवतिस्वल्पातुद्वादशीपारणेदिने ॥ उषःकालेद्वयंकुर्यात्प्रातर्मध्याह्निकंतथा ॥ ८५ ॥ द्वादशीसाधितायेननरेणभुविसर्वदा ॥ तस्यपुण्यमहंवक्तुंनसमर्थोविशेषतः ॥ ८६ ॥ साधयित्वाखिलान्कामान्प्राप्नुयुश्चमहाजनाः ॥ अंबरीषादयःसर्वेयेभक्ताभुविविश्रुताः ॥ ८७ ॥ द्वादशींसाधयित्वातुतेगताविष्णुसद्मनि ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंयदुक्तंतुमयातव ॥ ८८ ॥ नास्तिविष्णुसमोदेवोनतिथिर्द्वादशीसमा ॥ अत्रदत्तंचभुक्तंचतथापूजादिकंचयत् ॥ ८९ ॥ तत्सर्वपूर्णतांयातिपूजितेमाधवेसति॥किंपुनर्बहुनोक्तेनभक्तानांवल्लभोहरिः ॥ ९० ॥ प्रदद्यात्यखिलान्कामान्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ द्वादश्यांचैवयद्दत्तंतत्सर्वंसफलंभवेत् ॥ ९१ ॥ कुरुक्षेत्रेषुयद्दत्तंनिष्फलंनैवजायते ॥ तद्वच्चद्वादशीदत्तंभवेद्देवर्षिसत्तम ॥ ९२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेद्वादशीएकादशीजागरणमहिमानामासप्तत्रिंशोध्यायः ॥३७॥ ७॥ ॥महादेवउवाच ॥ ॥ एकस्मिन्समयेपुत्रगतोहंविष्णुसन्निधौ ॥ तत्रपृष्टंमयापूर्वमाहात्म्यंद्वादशीभवम् ॥ यंश्रुत्वामुनयःसर्वेभुक्त्वाभोगान्दिवंययुः ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कीदृशीस्यान्महादेवमहाद्वादशिकापरा ॥ तस्याव्रतेफलंकीदृग्वदसर्वेश्वरप्रभो ॥ २ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ इयमेकादशीब्रह्मन्महापुण्यफलप्रदा ॥ ऋक्षयोगैश्चसंयुक्ताकर्त्तव्यामुनिसत्तमैः ॥ ३ ॥ जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी ॥ सर्वपापहराश्चैताःकर्त्तव्याःफलकांक्षिभिः ॥ ४ ॥ एकादश्यांयदाऋक्षंशुक्लपक्षेपुनर्वसुः ॥ नाम्नासाचजयाख्यातातिथीनामुत्तमातिथिः ॥ ५ ॥ तामुपोष्यनरःपापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ यदाचशुक्लद्वादश्यांनक्षत्रंश्रवणंभवेत् ॥ ६ ॥ विजयासासमाख्याताऽतिथीनामुत्तमातिथिः ॥ सहस्रगुणितंदानंयस्यांवैविप्रभोजनम् ॥ ७ ॥ होमस्तथोपवासश्चसहस्राधिफलप्रदः ॥ यदाचशुक्लद्वादश्यांप्राजापत्यंहिजायते ॥ ८ ॥ जयंतीनामसाप्रोक्तासर्वपापहरातिथिः ॥ सप्तजन्मकृतंपापंस्वल्पंवायदिवाबहु ॥ ९ ॥ प्रक्षालयतिगोविंदस्तस्यामभ्यर्चितोध्रुवम् ॥ यदावैशुक्लद्वादश्यांपुष्यंभवतिकर्हिचित् ॥ १० ॥ तदातुसामहापुण्याभवितापापनाशिनी ॥ योददातितिलप्रस्थंनित्यंसंवत्सरंप्रति॥ ११ ॥ उपवासंचयस्तस्यांकरोत्येतत्समंस्मृतम् ॥ तस्यांजगत्पतिर्देवस्तुष्टःसर्वेश्वरोहरिः ॥ १२ ॥ प्रत्यक्षतांप्रयात्येवतत्रानंतफलंस्मृतम् ॥ सगरेणककुत्स्थेननहुषेणचसाधितः ॥ १३ ॥ तस्यामाराधितःकृष्णोदत्तवानखिलंभुवि ॥ वाचिकान्मानसाद्वापिकायजाच्चविशेषतः ॥ १४ ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ तामेकांसमुपोष्याथपुण्यनक्षत्रसंयुताम् ॥ १५ ॥ एकादशीसहस्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ स्नानंदानंजपोहोमःस्वाध्या

१ पुष्य–इ० पा०।

योदेवतार्चनम् ॥ १६ ॥ यत्तस्यांक्रियतेकिंचित्तदक्षयफलंस्मृतम् ॥ तस्मादेषाप्रकर्तव्यायत्नेनफलकांक्षिभिः ॥ १७ ॥ पंचमेनाश्वमेधेनयदिस्नातोयुधि
ष्ठिरः ॥ पर्यपृच्छतधर्मात्माकृष्णंयदुकुलोद्वहम् ॥ १८ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ उपवासस्यनक्तस्यत्वेकभुक्तस्यमेप्रभो ॥ किंपुण्यंकिंफलंतस्यब्रूहि
सर्वजनार्दन ॥ १९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ हेमंतेचैवसंप्राप्तेमासिमार्गेचशोभने ॥ कृष्णपक्षेचयापार्थद्वादशीतामुपोषयेत् ॥ दशम्यांचैकभक्तश्च
शुद्धचित्तोदृढव्रतः ॥ २० ॥ नक्तंचैवतथाज्ञात्वादशम्यांनियतःसदा ॥ दिवसस्याष्टमेभागेमंदीभूतेदिवाकरे ॥ २१ ॥ नक्तंचतद्विजानीयान्ननक्तंनिशिभो
जनम् ॥ नक्षत्रदर्शनान्नक्तंगृहस्थस्यविधीयते ॥ २२ ॥ यतेर्दिनाष्टमेभागेरात्रौतस्यनिषेधनम् ॥ ततःप्रभातसमयेकृत्वाचनियमंव्रती ॥ २३ ॥
मध्याह्नेचतथापार्थस्नानंशुचिःसमाचरेत् ॥ अधमंकूपकेस्नानंवाप्यांस्नानंचमध्यमम् ॥ २४ ॥ तडागेचोत्तमंस्नानंनद्यांस्नानंततःपरम् ॥ पीड्यं
तेजंतवोयत्रजलमध्येव्यवस्थिते ॥ २५ ॥ तत्रस्नानेकृतेपार्थपापंपुण्यंसमंभवेत् ॥ गृहेचैवोत्तमंस्नानंजलंचैवविशोधयेत् ॥ २६ ॥ तस्मात्तुपां
डवश्रेष्ठगृहेस्नानंसमाचरेत् ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे ॥ २७ ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयापूर्वसंचितम् ॥ क्रोधलोभौपरित्यज्यचैक
चित्तोदृढव्रतः ॥ २८ ॥ नालपेतांत्यजंचैवतथापाखंडिनोनरान् ॥ मिथ्यावादरतांश्चैवतथाब्राह्मणनिंदकान् ॥ २९ ॥ अन्यांश्चैवदुराचारानगम्या
गमनेरतान् ॥ परद्रव्यापहारांश्चपरदाराभिगामिनः ॥ ३० ॥ केशवंपूजयित्वातुनैवेद्यंतत्रकारयेत् ॥ दीपंदद्याद्गृहेतत्रभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ ३१ ॥
तद्दिनेवर्जयेत्पार्थनिद्रांचैवतुमैथुनम् ॥ धर्मशास्त्रविनोदेनदिनंसर्वंनिवारयेत् ॥ ३२ ॥ रात्रौजागरणंकृत्वाभक्तियुक्तोनृपोत्तम ॥ विप्रेभ्योदक्षिणां
दद्यात्प्रणिपत्यक्षमापयेत् ॥ ३३ ॥ यथाकृष्णातथाशुक्लाविधिनैवंप्रकारयेत् ॥ एकादशींद्विजःपार्थविभेदंनैवकारयेत् ॥ ३४ ॥ एवंहिकुरुते
यस्तुशृणुतस्यहियत्फलम् ॥ शंखोद्धारेनरःस्नात्वादृष्ट्वादेवंगदाधरम् ॥ ३५ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हतिषोडशीम् ॥ संक्रांतिषुचतुर्लक्षंयो
ददातिनृपोत्तम ॥ ३६ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हतिषोडशीम् ॥ प्रभासक्षेत्रेयत्पुण्यंग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ ३७ ॥ तत्फलंजायतेनूनमेकादश्युपवा
सिनः ॥ केदारेचोदकंपीत्वापुनर्जन्मनविद्यते ॥ ३८ ॥ तथाचैकादशीपार्थगर्भवासक्षयंकरी ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यपृथिव्यांयत्फलंलभेत् ॥ ३९ ॥
तस्माच्छतगुणंपुण्यमेकादश्युपवासिनः ॥ तपस्विनोगृहेयस्यभुंजतेचद्विजोत्तमाः ॥ ४० ॥ तत्फलंजायतेनूनमेकादश्युपवासिनः ॥ गोसहस्रेणयत्पुण्यं
दत्त्वावेदांतपारगे ॥ ४१ ॥ तस्माच्छतगुणंपुण्यमेकादश्युपवासिनः ॥ येषांदेहेत्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ४२ ॥ वसंतितेषांतेतुल्याएकादश्युपवा
सिनः ॥ तेनराःपुण्यकर्माणोयेभक्ताहरिपूजकाः ॥ ४३ ॥ एकादशीव्रतस्यापिपुण्यसंख्यानविद्यते ॥ एतत्पुण्यंभवेत्तस्ययत्सुरैरपिदुर्लभम् ॥ ४४ ॥

एतस्मादर्द्धपुण्यंतुप्राप्यतेनक्तभोजनात् ॥ नक्तस्यार्द्धंभवेत्पुण्यमेकभक्तेनदेहिनाम् ॥ ४५ ॥ तावद्गर्जंतितीर्थानिदानानिनियमानिच ॥ यावन्नो
पोषयेज्जंतुर्वासरंविष्णुवल्लभम् ॥४६॥ तस्मात्त्वंपांडवश्रेष्ठव्रतमेतत्समाचर॥ पुण्यसंख्यांनजानामियत्त्वंपृच्छसिपांडव॥४७॥एतद्धिकथितंपार्थयद्गोप्यंव्रत
मुत्तमम् ॥ एकादशीसमंनास्तिक्रत्वायज्ञसहस्रकम् ॥ ४८ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ उत्पन्नासाकथंदेवपुण्याचैकादशीतिथिः ॥ कथंपवित्रावि
श्वेस्मिन्कथंवैदेवताप्रिया ॥ ४९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ पुराक्रुतयुगेपार्थमुरनामेतिदानवः ॥ अत्यद्भुतोमहारौद्रःसर्वदेवभयंकरः ॥ ५० ॥
इंद्रोपिनिर्जितस्तेनसर्वेदेवास्तथानृप ॥ महासुरेणतेनैवमृत्युनाचदुरात्मना ॥ ५१ ॥ स्वर्गान्निराक्रुतास्तेनविचरंतिमहीतले ॥ सशंकाभयभीताश्चसर्वे
गत्वामहेश्वरम् ॥ ५२ ॥ इंद्रेणकथितंसर्वमीश्वरस्यापिचाग्रतः ॥ स्वर्गलोकपरिभ्रष्टाविचरंतिमहीतले ॥ ५३ ॥ मर्त्येषुसंस्थितादेवानशोभंतेमहेश्वर ॥
उपायंब्रूहिमेदेवह्यमरायांतिकांगतिम् ॥ ५४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ देवराजसुरश्रेष्ठयत्रास्तेगरुडध्वजः ॥ शरण्यश्चजगन्नाथःपरित्रातापरायणः ॥
॥ ५५ ॥ तत्रगच्छसुरश्रेष्ठसवोरक्षांविधास्यति ॥ ईश्वरस्यवचःश्रुत्वादेवराजोमहामतिः ॥ ५६ ॥ त्रिदशैःसहितोयत्रगतस्तत्रयुधिष्ठिर ॥ जलमध्येप्रसु
प्तंतंदृष्ट्वादेवंगदाधरम् ॥५७॥ क्रुतांजलिपुटोभूत्वाइंद्रःस्तोत्रमुदीरयत् ॥५८॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ ॐनमोदेवदेवेशदेवदानववंदित ॥ दैत्यारेपुंडरीकाक्ष
त्राहिनोमधुसूदन ॥ ५९ ॥ सुराःसर्वेसमायाताभयभीताश्चदानवात् ॥ शरणंत्वांजगन्नाथत्राहिमांभक्तवत्सल ॥ ६० ॥ त्राहिनोदेवदेवेशत्राहित्राहिजनार्द
न ॥ त्राहिवैपुंडरीकाक्षदानवानांविनाशक ॥ ६१ ॥ त्वत्समीपंगताःसर्वेत्वमेवशरणंप्रभो ॥ शरणागतानांदेवानांसहायंकुरुवैप्रभो ॥ ६२ ॥ त्वंपति
स्त्वंमतिर्देवत्वंकर्तात्वंचकारणम् ॥ त्वंमातासर्वलोकानांत्वमेवजगतःपिता ॥ ६३ ॥ भगवन्देवदेवेशशरणागतवत्सल ॥ शरणंतवचायाताभयभीता
श्चदेवताः ॥ ६४ ॥ देवतानिर्जिताःसर्वाःस्वर्गभ्रष्टाःक्रुताःप्रभो ॥ अत्युग्रेणहिदैत्येनमुरनाम्नामहौजसा ॥ ॥ इंद्रस्यवचनंश्रुत्वाविष्णुर्वचनमब्रवी
त् ॥ ६५ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ कीदृशोदानवःशक्रकिंरूपंकीदृशंबलम् ॥ क्वस्थानंतस्यदुष्टस्यकिंवीर्यंकःपराक्रमः ॥ किंवरंतस्यदुष्टस्यम
माख्याहिमहामते ॥ ६६ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ पूर्वंबभूवदेवेशब्रह्मवंशसमुद्भवः ॥ तालजंघस्तुनाम्नाचअत्युग्रोपिमहासुरः ॥ ६७ ॥ तस्यपुत्रोहि
विख्यातोमुरनामेतिदानवः ॥ अत्युत्कटोमहावीर्योदेवतानांभयंकरः ॥ ६८ ॥ पुरीचंद्रावतीनाम्नातत्रस्थानेवसत्यसौ ॥ निर्जितादेवताःसर्वाःस्वर्गात्तेन
विवासिताः ॥ ६९ ॥ इंद्रोन्योरोपितस्तेनवातश्चैवहुताशनः ॥ चंद्रसूर्यौक्रुतौचान्यौवायुर्वरुणएवच ॥ ७० ॥ सर्वमात्मक्रुतंतेनसत्यंसत्यंजनार्दन ॥
देवलोकःक्रुतस्तेनसर्वस्थानविवर्जितः ॥ ७१ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकोपमानोजनार्दनः ॥ हनिष्येदानवंदुष्टंदेवतानांभयंकरम् ॥ ७२ ॥ त्रिदशैःसहि

तोदेवोगतश्चंद्रावर्तीपुरीम् ॥ दृष्टोदेवैस्तुदैत्येंद्रोगर्जमानःपुनःपुनः ॥ ७३ ॥ तेनसर्वेजितादेवागताश्चैवदिशोदश ॥ हरिंनिरीक्ष्यप्रोवाचतिष्ठतिष्ठेतिदा
नवः ॥ ७४ ॥ भगवानब्रवीत्तंचक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ रेदानवदुराचारममबाहुंनिरीक्षय ॥ ७५ ॥ ततस्ते
सम्मुखाःसर्वेविष्णुनादुष्टदानवाः ॥ हताबाणैःपुनर्दिव्यैर्जाताश्चभयविह्वलाः ॥ ७६ ॥ चक्रंमुक्तंचकृष्णेनदैत्यसैन्येषुपांडव ॥ तेनच्छिन्नास्तु
शतशोबहवोनिधनंगताः ॥ ७७ ॥ एकोपिदानवस्तत्रयुध्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ नष्टाःसर्वेसुरास्तेननिर्जितोमधुसूदनः ॥ ७८ ॥ निर्जितंतेनदैत्ये
नबाहुयुद्धमजायत ॥ बाहुयुद्धंकृतंतेनदिव्यंवर्षसहस्रकम् ॥ ७९ ॥ विष्णुश्चितांप्रपन्नश्चनष्टाःसर्वाश्चदेवताः ॥ विष्णुश्चनिर्जितस्तेनगतोबदरि
काश्रमम् ॥ ८० ॥ गुहासिंहावतीनामतत्रसुप्तोजनार्दनः ॥ योजनद्वादशवतीएकद्वाराचपांडव ॥ ८१ ॥ तस्यांविष्टःप्रसुप्तश्चदानवोहंतुमुद्यतः ॥
महायुद्धेनतेनैवश्रांतोसौयोगमायया ॥ ८२ ॥ दानवःपृष्ठतोलग्नोप्रविष्टःसतदागुहाम् ॥ प्रसुप्तंतत्रमांदृष्ट्वादानवोहर्षमागतः ॥ ८३ ॥ इत्थंमां
निर्जितंमत्वाप्रविष्टंशंकयाहरिम् ॥ निःसंदेहंहनिष्यामिदानवानांभयंकरम् ॥ ८४ ॥ निर्गताकन्यकातत्रविष्णुदेहाद्युधिष्ठिर ॥ रूपवतीसुसौभाग्यादि
व्यप्रहरणायुधा ॥ ८५ ॥ तस्यतेजोंशसंभूतामहाबलपराक्रमा ॥ दृष्टासादानवेंद्रेणमुरनाम्नाधनंजय ॥ ८६ ॥ युद्धंसमाहितंतेनस्त्रियाचैवप्रयाचितम् ॥
कन्यकायुध्यतेतत्रसर्वयुद्धविशारदा ॥ ८७ ॥ हुंकारैर्भस्मसाज्जातोमुरनामामहासुरः ॥ निहतेदानवेतस्मिंस्तत्रदेवस्त्वबुध्यत ॥ ८८ ॥ पतितं
दानवंदृष्ट्वाततोविस्मयमागतः ॥ केनायंचहतोरौद्रोह्यत्युग्रोममशात्रवः ॥ ८९ ॥ अत्युग्रंचकृतंकर्ममकारुण्यतःकृतम् ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ तेनदे
वाश्चगंधर्वासयक्षोरगराक्षसाः ॥ ९० ॥ इंद्राद्याःसकलाजित्वास्वर्गाच्चैवनिराकृताः ॥ हरिःसुप्तोमयादृष्टोसुरःपृष्ठेसमागतः ॥ ९१ ॥ संहरिष्यतित्रैलोक्यं
सुप्तेचैवजर्नादने ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाविष्णुर्वचनमब्रवीत् ॥ ९२ ॥ अहंचनिर्जितोयेनकथंसोपित्वयाजितः ॥ ॥ एकादश्युवाच ॥ ॥ त्वत्प्रसादा
च्चभोस्वामिन्महादैत्योमयाहतः ॥ ९३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आनंदंत्रिषुलोकेषुमुनयोदेवतागताः ॥ ब्रूहित्वंचमयाभद्रेयत्तेमनसिरोचते ॥
ददामिचनसंदेहोयत्सुरैरपिदुर्लभम् ॥ ९४ ॥ ॥ एकादश्युवाच ॥ ॥ यदितुष्टोसिमेदेवसत्यमुक्तंजनार्दन ॥ वरमेकंतुवांच्छामिहृदयेचजगत्प
ते ॥ ९५ ॥ प्रार्थयामिचदेवेशईप्सितंचमयाप्रभो ॥ यदिसत्यंजगन्नाथतिस्रोवाचोददासिमे ॥ ९६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सत्यंसत्यंमयाप्रोक्तंअव ॥ ४१ ॥
श्यंतवसुव्रते ॥ तिस्रोवाचोमयादत्तानचावाक्यंभवेदिह ॥ ९७ ॥ ॥ एकादश्युवाच ॥ ॥ त्रिभुवनेषुचदेवेशचतुर्युगेषुसांप्रतम् ॥ त्रिषुलोकेषुसर्व
व्रतादृशंकुरुमेप्रभो ॥ ९८ ॥ सर्वतीर्थप्रधानंहिसर्वविघ्नविनाशिनी ॥ सर्वसिद्धिकरीदेवीत्वत्प्रसादाद्भवाम्यहम् ॥ ९९ ॥ मामुपोष्यंतियेभक्त्यातवभक्त्या

जनार्दन ॥ सर्वसिद्धिर्भवेत्तेषांयदितुष्टोसिमेप्रभो ॥ १०० ॥ उपवासंचनक्तंचएकभक्तंकरोतिच ॥ तस्यवित्तंचधर्मंचमोक्षंवैदेहिमाधव ॥ १०१ ॥ विष्णुरुवाच ॥
यत्त्वंवदसिकल्याणितत्सर्वंचभविष्यति ॥ सर्वान्मनोरथान्भद्रेदास्यसित्वंचनान्यथा ॥ १०२ ॥ ममभक्ताश्चयेलोकेयेचभक्तास्तुकार्त्तिके ॥ चतुर्युगेषुविख्याता
स्त्रिषुलोकेषुवैप्रभो ॥ १०३ ॥ त्वांचशक्तिमहंमन्येएकादशीव्रतस्थिताः ॥ ममपूजांकरिष्यंतिमोक्षगास्तेनसंशयः ॥ १०४ ॥ तृतीयाचाष्टमीचैवनवमीचचतु
र्दशी ॥ एकादशीविशेषेणतिथिरेषाहरिप्रिया ॥ सर्वतीर्थाधिकंपुण्यंसत्यंसत्यंनसंशयः ॥ १०५ ॥ इदंदत्त्वावरंतस्यैतिस्त्रोवाचोनसंशयः ॥ हृष्टापुष्टा
चसंजाताएकादशीमहाव्रता ॥ १०६ ॥ शत्रुंहंसिपरांतस्यददासिपरमांगतिम् ॥ त्वंहंसिसर्वविघ्नानिसर्वसिद्धिवरप्रदा ॥ १०७ ॥ उभयोःपक्षयोःपार्थतुल्या
एकादशीशुभा ॥ नशुक्लानैवकृष्णाचविभेदंनैवकारयेत् ॥ १०८ ॥ विभेदोनैवकर्त्तव्यःसमस्तव्रतकारिभिः ॥ दिवावायदिवारात्रौशृणोतिभक्तितत्प
रः ॥ १०९ ॥ तिथिरेकाभवेत्सर्वापक्षयोरुभयोरपि ॥ उदयैकादशीस्वल्पाह्यंतेचैवत्रयोदशी ॥ ११० ॥ मध्येतुद्वादशीपूर्णात्रिस्पृशासाहरिप्रिया ॥ एकामु
पोषयेत्तांवैसहस्रैकादशीफलम् ॥ १११ ॥ सहस्रगुणितंह्येवंद्वादश्यांपारणेकृते ॥ अष्टम्येकादशीषष्ठीतृतीयाचचतुर्दशी ॥ ११२ ॥ पूर्वविद्धानकर्तव्यापरवि
द्धामुपोषयेत् ॥ एकादशीह्यहोरात्रंप्रभातेघटिकाभवेत् ॥ ११३ ॥ सातिथिःपरिहर्तव्याउपोष्याद्वादशीयुता ॥ एवंविधामयाप्रोक्तापक्षयोरुभयोर
पि ॥ ११४ ॥ एकादश्यांप्रकुर्वीतह्युपवासंनसंशयः ॥ तेयांतिवैष्णवंस्थानंयत्रास्तेगरुडध्वजः ॥ ११५ ॥ धन्यास्तेमानवालोकेविष्णुभक्तिपराय
णाः ॥ एकादश्याश्चमाहात्म्यंसर्वकालेषुयःपठेत् ॥ ११६ ॥ गोसहस्रफलंसोपिपुण्यंप्राप्नोतिमानवः ॥ दिवावायदिवारात्रौयेवैशृण्वंतिभक्तितः ॥ ११७ ॥
ब्रह्महत्यादिपापेभ्योमुच्यंतेनात्रसंशयः ॥ विष्णुधर्मसमंनास्तिगीतार्थंचनृपोत्तम ॥ एकादशीसमंनास्तिव्रतंपापप्रणाशनम् ॥ ११८ ॥ ॥ इति श्री
पाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेएकादश्युत्पत्तिमुरवधोनामाष्टत्रिंशोध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥
वंदेविष्णुंविभुंसाक्षाल्लोकत्रयसुखावहम् ॥ विश्वेशंविश्वकर्तारंपुराणंपुरुषोत्तमम् ॥ १ ॥ पृच्छामिदेवदेवेशसंशयोस्तिमहान्मम ॥ लोकानांचहितार्थायपा
पानांक्षयहेतवे ॥ २ ॥ मार्गशीर्षेसितेपक्षेभवेदेकादशीतुया ॥ किंनामकोविधिस्तस्याःकोदेवस्तत्रपूज्यते ॥ एतदाचक्ष्वमेस्वामिन्विस्तरेणयथातथ
म् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंत्वयाराजन्साधुतेविमलंयशः ॥ कथयिष्यामिराजेंद्रहरिवासरमुत्तमम् ॥ ४ ॥ उत्पन्नाचासितेपक्षेद्वा
दशीममवल्लभा ॥ मार्गशीर्षोत्पत्तिरितिममदेहसमुद्भवा ॥ ५ ॥ सुरासुरवधार्थायह्युत्पन्नाभरतर्षभ ॥ कथिताचमयासावैतवाग्रेराजसत्तम ॥ ६ ॥
पूर्वाचैकादशीराजंस्त्रैलोक्येसचराचरे ॥ मार्गशीर्षेसितेपक्षेउत्पत्तिरितिनामतः ॥ ७ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिमार्गशीर्षेसितातुया ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणवाज

पेयफलंलभेत् ॥ ८ ॥ मोक्षानामेतिसाप्रोक्तासर्वपापहरापरा ॥ देवंदामोदरंराजन्पूजयेच्चप्रयत्नतः ॥ ९ ॥ तुलस्यामंजरीभिश्चधूपैर्दीपैःप्रयत्नतः ॥ पूर्वेण
विधिनाचैवदशम्येकादशीतथा ॥ १० ॥ मोक्षाचैकादशीनाम्नामहापातकनाशिनी ॥ रात्रौजागरणंकार्यंनृत्यगीतस्तवैर्मम ॥ ११ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्या
मिदिव्यांपौराणिकींकथाम् ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ १२ ॥ अधोयोनिगताश्चैवपितरोयस्यपापतः ॥ अस्याश्चपुण्यदानेनमोक्षंयां
तिनसंशयः ॥ १३ ॥ चंपकेनगरेरम्येवैष्णवैश्चविभूषिते ॥ वैखानसोनामनृपःपुत्रवत्पालयेत्प्रजाः ॥ १४ ॥ वसंतिवहवोविप्रावेदवेदांगपारगाः ॥
ऋद्धिमत्यःप्रजास्तस्यराज्ञोवैखानसस्यहि ॥ १५ ॥ एवंराज्यंप्रकुर्वाणोरात्रौस्वप्नस्यमध्यतः ॥ स्वकीयपितरोदृष्ट्वाअधोयोनिगतान्नृप ॥ १६ ॥
एवंदृष्ट्वाचतान्सर्वान्विस्मयाविष्टमानसः ॥ कथयामासवृत्तांतंस्वप्नजातंद्विजान्प्रति ॥ १७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मयास्वपितरो
दृष्ट्वानरकोपगताद्विजाः ॥ तारयेतितनूजत्वमस्मान्निरयसागरात् ॥ १८ ॥ एवंब्रुवाणास्तेनूनंरोदमानामुहुर्मुहुः ॥ मयादृष्टाद्विजश्रेष्ठाएतस्माच्चनमेसु
खम् ॥ १९ ॥ एतद्राज्यंममहत्सुखदायिनविद्यते ॥ अश्वागजास्तथासर्वेरोचंतेमेनभोद्विजाः ॥ २० ॥ नदारानसुतामह्यंरोचंतेद्विजसत्तमाः ॥ किंक
रोमिक्वगच्छामिहृदयंमेवरुध्यते ॥ २१ ॥ तद्व्रतंतंतपोयोगंयेनैवममपूर्वजाः ॥ मोक्षंप्रयांतिसद्योवैकथ्यतांचद्विजोत्तमाः ॥ २२ ॥ पुत्रेतुजीवितप्रायेबलीयसि
महात्मनि ॥ पितास्तिनरकेघोरेतस्यपुत्रस्यकिंफलम् ॥ २३ ॥ ब्राह्मणाऊचुः ॥ ॥ पर्वतस्यमुनेराजन्निकटेचाश्रमोमहान् ॥ गम्यतांराजशार्दूलभूतंभव्यं
विजानतः ॥ २४ ॥ तेषांश्रुत्वाततोवाक्यंराजावैखानसोमहान् ॥ जगामचाशुतत्रैवचाश्रमंपर्वतस्यच ॥ २५ ॥ ब्राह्मणैर्वेष्टितोराजाराजभिश्चसमन्वितः ॥
आश्रमंविपुलंतस्यसंप्राप्तोराजसत्तमः ॥ २६ ॥ तत्रर्ग्वेदयजुर्वेदसामाध्ययनकोविदैः ॥ वेष्टितंमुनिभिश्चैवद्वितीयंब्रह्मणोयथा ॥ २७ ॥ दृष्ट्वातंमुनिशार्दू
लंराजावैखानसस्तथा ॥ दंडवत्प्रणतिंकृत्वापस्पर्शचरणौमुनेः ॥ २८ ॥ पप्रच्छकुशलंतस्यसप्तस्वंगेष्वसौमुनिः ॥ राज्येनिष्कंटकत्वंचराज्ञःसौख्यस
मन्वितम् ॥ २९ ॥ राजोवाच ॥ तवप्रसादाद्भोस्वामिन्कुशलंमेङ्गसप्तसु ॥ भक्तायेविष्णुविप्रेषुकथंतेषांचविघ्नता ॥ ३० ॥ मयास्वपितरोदृष्टाःस्वप्ने
चनरकेस्थिताः ॥ कस्यपुण्यस्यसामर्थ्यान्मोक्षंयांतिद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ अयंमेसंशयःस्वामिन्प्रष्टुंतंत्वामुपागतः ॥ उपायःकश्चिदेवात्रकर्तव्योमुनि
सत्तम ॥ ३२ ॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वापर्वतोमुनिसत्तमः ॥ ध्यानस्तिमितनेत्रोभूत्तपस्वीब्रह्मसंनिभः ॥ ३३ ॥ मुहूर्तमेकंध्यानस्थोभूपतिंप्रत्युवा
चह ॥ ज्ञातंहितवराजेंद्रपितॄणांपूर्वचेष्टितम् ॥ ३४ ॥ पूर्वजन्मनितातस्तेक्षत्रियोराज्यगर्वितः ॥ सपत्न्याऋतुकालेतुराजधर्मप्रवर्तितः ॥ ३५ ॥ गतो

पा० १ प्रजाभिः ।

ग्रामेतुतांत्यक्त्वाकार्यार्थीनिजयोषितम् ॥ तवपित्रातुतस्याश्चनदत्तमृतुदानकम् ॥ ३६ ॥ तेनपापप्रभावेननरकेपितृभिःसह ॥ पतितोराजशार्दूलतव
तातःसुदारुणे ॥ ३७ ॥ ततःपुनरुवाचेदंराजावैखानसोमुनिम् ॥ केनव्रतप्रभावेनमोक्षस्तेषांभवेन्मुने ॥ ३८ ॥ मुनिरुवाच ॥ मार्गशीर्षेसितेपक्षे
मोक्षानामेतिनामतः ॥ सर्वैश्चेतद्व्रतंकार्यंपित्रेपुण्यंप्रदीयताम् ॥ ३९ ॥ तेनपुण्यप्रभावेनमोक्षस्तेषांभविष्यति ॥ सत्यमेतन्महाभागब्रह्मणोवचनंय
था ॥ ४० ॥ मुनेर्वाक्यंततःश्रुत्वास्वगृहंपुनरागतः ॥ मार्गशीर्षस्तथामासःप्राप्तःकष्टेनतेनवै ॥ ४१ ॥ मुनेर्वाक्येनतत्कृत्वाव्रतंवैखानसोनृपः ॥
अददत्पुण्यमखिलैःसार्द्धंपित्रेसभूमिपः ॥ ४२ ॥ दत्तेपुण्यक्षणेनैवपुष्पवृष्टिरभूद्दिवि ॥ वैखानसस्यतातोवैपितृभिर्मोक्षमाविशत् ॥ ४३ ॥
राजानंचांतरिक्षेसगिरंपुण्यामुवाचह ॥ स्वस्तिस्वस्तीतितेपुत्रप्रोच्यचैवंदिवंगतः ॥ ४४ ॥ एवंयःकुरुतेराजन्मोक्षामेकादशींशुभाम् ॥ तस्य
पापानिनश्यंतिमृतोमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ४५ ॥ नातःपरतराकाचित्मोक्षदैकादशीभवेत् ॥ पुण्यसंख्यांनजानामिराजन्मेप्रियकृद्व्रतम् ॥ ४६ ॥
चिंतामणिसमाह्येषानृणांमोक्षप्रदायिनी ॥ पठनाच्छ्रवणादस्यावाजपेयफलंलभेत् ॥ ४७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायां
उत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेमार्गशीर्षशुक्लमोक्षदाएकादशीनामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ पौषस्यकृष्ण
पक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत्॥किंनामकोविधिस्तस्याएतद्विस्तरतोवद॥एतदाख्याहिभोस्वामिन्कोदेवस्तत्रपूज्यते ॥१॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ कथयिष्या
मिराजेंद्रभवतःस्नेहबंधनात् ॥ तुष्टिर्मेनतथाराजन्यज्ञैर्बहुलदक्षिणैः ॥ २ ॥ यथामेतुष्टिरायातिह्येकादशीव्रतेनवै ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्त्तव्योहरिवा
सरः ॥ ३ ॥ सत्यमेतन्नवैमिथ्याधर्मिष्ठानांविशारद ॥ पौषस्यकृष्णपक्षेयासफलानामनामतः ॥ ४ ॥ तस्यांनारायणंदेवंपूजयेच्चयथाविधि ॥ पूर्वेणैव
विधानेनेनकर्त्तव्यैकादशीशुभा ॥ ५ ॥ नागानांचयथाशेषोपक्षिणांपन्नगाशनः ॥ देवानांचयथाविष्णुर्द्विपदानांयथाद्विजः ॥ ६ ॥ व्रतानांचयथाराज
न्श्रेष्ठा[1]चैकादशीतिथिः ॥ तेजनाश्चैवभोराजन्पूज्यावैसर्वदामम ॥ ७ ॥ हरिवासरसंलीनाःकुर्वंत्येकादशीव्रतम् ॥ इहैवधनसंयुक्तामृतामोक्षंलभं
तिते ॥ ८ ॥ सफलायांफलैराजन्पूजयेन्नामतोहरिम् ॥ नारिकेलफलैश्चैवक्रमुकैर्बीजपूरकैः ॥ ९ ॥ जंबीरैर्दाडिमैश्चैवतथाधात्रीफलैःशुभैः ॥ लवंगै
र्बदरीभिश्चतथाम्रैश्चविशेषतः ॥ १० ॥ पूजयेद्देवदेवेशंधूपदीपैस्तथैवच ॥ सफलायांविशेषेणदीपदानंतुकारयेत् ॥ ११ ॥ रात्रौजागरणंचैवकर्त्त
व्यंसहवैष्णवैः ॥ यावन्निमेषोनेत्रस्यतावज्जागर्तियोनिशि ॥ १२ ॥ एकाग्रमनसोराजंतस्यपुण्यंशृणुष्वहि ॥ तत्समोनास्तियज्ञोवैतीर्थंवातत्समं

१ भरतश्रेष्ठ–इ० पा० ।

नहि ॥ १३ ॥ सर्वव्रतानिराजेंद्रकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ एवंवर्षसहस्राणितपसानैवयत्फलम् ॥ १४ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतियःकरोतिहिजागरम् ॥ श्रूय
तांराजशार्दूलसफलायाःकथाशुभा ॥ १५ ॥ चंपावतीतिविख्यातापुरीमाहिष्मतस्यच ॥ बभूवुस्तस्यराजर्षेःपुत्राःपंचकुमारकाः ॥ १६ ॥ तेषांम
ध्येतुज्येष्ठोवैमहापापरतःसदा ॥ परदाराभिचारीचवेश्यासक्तश्चमद्यपः ॥ १७ ॥ पितुर्द्रव्यंतुतेनैवगमितंपापकर्मणा ॥ असद्वृत्तिरतोनित्यंभूसुराणांतुनिं
दकः ॥ १८ ॥ वैष्णवानांचदेवानांनित्यंनिंदांकरोतिसः ॥ ईदृशंतुततोदृष्ट्वापुत्रंमाहिष्मतोनृपः ॥ १९ ॥ नाम्नातुलुंपकइतिराजपुत्रेषुचापठत् ॥
राज्यान्निष्कासितस्तेनपित्राचैवतुबंधुभिः ॥ २० ॥ सचैवंपरिवारैस्तुत्यक्तश्चपरिपंथिवत् ॥ लुंपकोपितथात्यक्तश्चिंतयामासवैतदा ॥ २१ ॥ त्यक्तो
हंबांधवैःपित्राराज्यान्निष्कासितःकिल ॥ इतिसंचिंत्यमानोसौमतिंपापेतदाकरोत् ॥ २२ ॥ मयागंतव्यमेवास्तुदारुणेगहनेवने ॥ तस्माच्चैवपुरंसर्वं
लुंपयिष्यामिवैपितुः ॥ २३ ॥ इत्येवंसमतिंकृत्वालुंपकोदैवयोगतः ॥ निर्जगामपुरात्तस्माद्गतोसौगहनेवने ॥ २४ ॥ जीवघातरतोनित्यंस्तेयद्यू
तकलानिधिः ॥ सर्वंचनगरंतेनमुषितंपापकर्मणा ॥ २५ ॥ स्तेयाभिगामीनगरेगृहीतःसनिशाचरैः ॥ उवाचतान्सुतोहंवैराज्ञोमाहिष्मतस्यच ॥ २६ ॥
सतैर्मुक्तःपापकर्माचागतोविपिनंपुनः ॥ आमिषाभिरतोनित्यंतरोर्वैफलभक्षणे ॥ २७ ॥ आश्रमस्तस्यदुष्टस्यवासुदेवस्यसंनिधौ ॥ अश्वत्थोवर्त्त
तेतत्रजीर्णश्चबहुवार्षिकः ॥ २८ ॥ देवत्वंतस्यवृक्षस्यविपिनेवर्ततेमहत् ॥ तत्रैवनिवसंश्चैवलुंपकःपापबुद्धिमान् ॥ २९ ॥ गतेबहुतिथेकालेकस्य
चित्पुण्यसंचयात् ॥ पौषस्यकृष्णपक्षेतुदशम्यांदिवसेतथा ॥ ३० ॥ फलानिभुक्त्वावृक्षाणांरात्रौशीतेनपीडितः ॥ लुंपकोनामपापिष्ठोवस्त्रहीनो
गतेक्षणः ॥ ३१ ॥ पीड्यमानोतिशीतेनहरिवृक्षसमीपतः ॥ ननिद्रानसुखंतस्यगतप्राणइवाभवत् ॥ ३२ ॥ आछाद्यदशनैरास्यमेवंनी
तानिशाखिला ॥ भानूदयेपिपापिष्ठोनलेभेचेतनांतदा ॥ ३३ ॥ लुंपकोगतसंज्ञस्तुसफलायादिनेतथा ॥ रवौमध्यंगतेचैवसंज्ञांलेभेसलुंप
कः ॥ ३४ ॥ इतस्ततोविलोक्याथव्यथितश्चतदासनात् ॥ स्खलत्पद्भ्यांप्रचलितःखंजन्निवमुहुर्मुहुः ॥ ३५ ॥ वनमध्येगतस्तत्रक्षुत्क्षामःपीडितोभ
वत् ॥ नशक्तिर्जीवघातेतुलुंपकस्यदुरात्मनः ॥ ३६ ॥ फलानिचतदाराजन्नाजहारसलुंपकः ॥ यावत्समागतस्तत्रतावदस्तंगतोरविः ॥ ३७ ॥ किंभ
विष्यतितातेतिसविलापंचकारह ॥ फलानितत्रभूरीणिवृक्षमूलेन्यवेशयत् ॥ ३८ ॥ इत्युवाचफलैरेभिःश्रीपतिस्तुष्यतांहरिः ॥ इत्युक्तालुंपकश्चैव
निद्रांलेभेनवैनिशि ॥ ३९ ॥ रात्रौजागरणंमेनेविष्णुस्तस्यदुरात्मनः ॥ फलैस्तुपूजनंमेनेसफलायास्तथानघ ॥ ४० ॥ अकस्माद्व्रतमेवैतत्कृत
वान्वैसलुंपकः ॥ तेनपुण्यप्रभावेनप्राप्तंराज्यमकंटकम् ॥ ४१ ॥ सूर्यस्योदयनंयावत्तावद्विष्णुर्जगामह ॥ दिवितत्कालमुत्पन्नावागुवाचाशरीरिणी॥४२॥

राज्यंप्राप्स्यसिपुत्रत्वंसफलायाःप्रसादतः ॥ तथेत्युक्तेतुवचासिदिव्यरूपधरोभवत् ॥ ४३ ॥ मतिरासीत्ततस्तस्यपरमावैष्णवीनृप ॥ दिव्याभरणशोभा
ढ्योलेभेराज्यमकंटकम् ॥ ४४ ॥ कृतंराज्यंतुतेनैवंवर्षाणिदशपंचच ॥ मनोज्ञास्तस्यपुत्रास्तुदाराःकृष्णप्रसादतः ॥ ४५ ॥ आशुराज्यंपरित्यज्यपु
त्रेचैवसमर्प्यच ॥ गतःकृष्णस्यसांनिध्यंयत्रगत्वानशोचति ॥ ४६ ॥ एवंयःकुरुतेराजन्सफलाव्रतमुत्तमम् ॥ इहलोकेसुखंप्राप्यमृतोमोक्षमवाप्नुया
त् ॥ ४७ ॥ धन्यास्तेमानवालोकेसफलायांचयेरताः ॥ तेषांचसफलंजन्मनात्रकार्याविचारणा ॥ ४८ ॥ पठनाच्छ्रवणाच्चैवकरणाच्चविशांपते ॥ राज
सूयस्ययज्ञस्यफलमाप्नोतिमानवः ॥ ४९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेपौषकृष्णासफलै
कादशीनामचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कथितावैत्वयाकृष्णसफलैकादशीशुभा ॥ कथयस्वप्रसादेनशुक्लपक्षस्यया
भवेत् ॥ १ ॥ किन्नामकोविधिस्तस्याःकोदेवस्तत्रपूज्यते ॥ कस्मैतुष्टोहृषीकेशस्त्वमेवपुरुषोत्तमः ॥ २ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्र
वक्ष्यामिशुक्लापौषस्ययाभवेत् ॥ कथयामिमहाराजलोकानांहितकाम्यया ॥ ३ ॥ पूर्वेणविधिनाराजन्कर्त्तव्यैषाप्रयत्नतः॥ पुत्रदानामनाम्नासासर्वपापहरा
परा ॥ ४ ॥ नारायणोधिदेवोस्याःकामदःसिद्धिदायकः ॥ नातःपरतराकाचित्त्रैलोक्येसचराचरे ॥ ५ ॥ विद्यावंतंयशस्वंतंकरोतिचनरंहरिः ॥ शृणुरा
जन्प्रवक्ष्यामिकथांपापहरांपराम् ॥ ६ ॥ भद्रावत्यांपुराह्यासीत्पुर्यांराजासुकेतुमान् ॥ तस्यराज्ञस्तथाराज्ञीचंपकानामवर्त्तते ॥ ७ ॥ पुत्रहीनेनराज्ञा
चकालोनीतोमनोरथैः ॥ नैवात्मजंनृपोलेभेवंशकर्त्तारमेवच ॥ ८ ॥ तेनैवराज्ञाधर्मेणचिंतितंबहुकालतः ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिसुतप्राप्तिःकथंभ
वेत् ॥ ९ ॥ नराष्ट्रेनपुरेसौख्यंलेभेराजासुकेतुमान् ॥ साध्व्यस्वकांतयासार्द्धंप्रत्यहंदुःखितोभवत् ॥ १० ॥ तावुभौदंपतीनित्यंचिंताशोकप
रायणौ ॥ पितरोस्यजलंदत्तंकवोष्णमुपभुंजते ॥ ११ ॥ राज्ञःपश्चान्नपश्यामोयोस्मान्संतर्पयिष्यति ॥ इत्येवंसंस्मरंतोस्यदुःखिताःपितरो
भवन् ॥ १२ ॥ नबांधवानमित्राणिनामात्याःसुहृदस्तथा ॥ रोचयंत्यस्यभूपस्यनगजाश्वाःपदातयः ॥ १३ ॥ नैराश्यंभूपतेस्तस्यनित्यं
मनसिवर्त्तते ॥ नरस्यपुत्रहीनस्यनास्तिवैजन्मनःफलम् ॥ १४ ॥ अपुत्रस्यगृहंशून्यंहृदयंदुःखितंसदा ॥ पितृदेवमनुष्याणांनानृणत्वंसुतंवि
ना ॥ १५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसुतमुत्पादयेन्नरः ॥ इहलोकेयशस्तेषांपरलोकेशुभागतिः ॥ १६ ॥ येषांतुपुण्यकर्तॄणांपुत्रजन्मगृहेभवेत् ॥ आयुरा
रोग्यसंपत्तिस्तेषांगेहेप्रवर्तते ॥ १७ ॥ पुत्रजन्मगृहेयेषांलोकानांपुण्यकारिणाम् ॥ पुण्यंविनानचप्राप्तिर्विष्णुभक्तिंविनानृप ॥ १८ ॥ पुत्राश्चसंप
दोवापिनिश्चयादितिमेमतिः ॥ एवंविचिंत्यमानोसौनशर्मलभतेनृपः ॥ १९ ॥ प्रत्यूषेचिंतयद्राजानिशीथेचिंतयत्ततः ॥ स्वयमात्मविनाशंचचिंत

यामासकेतुमान् ॥ २० ॥ आत्मघातेदुर्गतिंचचिंतयित्वातदानृपः ॥ दृष्ट्वात्मदेहंपतितमपुत्रत्वंतथैवच ॥ २१ ॥ पुनर्विचार्यात्मबुद्ध्याआत्मनोहिन
कारणम् ॥ अश्वारूढस्ततोराजाजगामगहनंवनम् ॥ २२ ॥ पुरोहितादयःसर्वेनजानंतिगतंनृपम् ॥ गंभीरेविपिनेराजामृगपक्षिनिषेविते ॥ २३ ॥ वि
चचारतदाराजावनवृक्षान्विलोकयन् ॥ वटानश्वत्थबिल्वांश्चखर्जूरान्पनसांस्तथा ॥ २४ ॥ बकुलान्सप्तपर्णांश्चतिंदुकांस्तिलकानपि ॥ शालांस्ता
लांस्तमालांश्चददर्शसरलान्नृपः ॥ २५ ॥ इंगुदीककुभांश्चैवश्लेष्मातकनगांस्तथा ॥ शल्लकान्करमर्दांश्चपाटलान्बदरानपि ॥ २६ ॥ अशोकांश्चप
लाशांश्चशृगालाञ्शशकानपि ॥ वनमार्जारमहिषान्शल्लकांश्चमरानपि ॥ २७ ॥ ददर्शभुजगान्राजावल्मीकादर्द्धनिःसृतान् ॥ तथावनगजान्मत्ता
न्कलभैःसहसंगतान् ॥ २८ ॥ यूथपांश्चचतुर्दंतान्करिणीयूथमध्यगान् ॥ तान्दृष्ट्वाचिंतयामासआत्मनःसगजान्नृपः ॥ २९ ॥ तेषांसविचरन्मध्येरा
जाशोभामवापह ॥ महदाश्चर्यसंयुक्तंददर्शविपिनंनृपः ॥ ३० ॥ मार्गेशिवारुतान्शृण्वन्नुलूकविरुतंतथा ॥ तांस्तानृक्षमृगान्पश्यन्बभ्रामवनम
ध्यतः ॥ ३१ ॥ एवंददर्शगहनंनृपोमध्यगतेरवौ ॥ क्षुत्तृड्भ्यांपीडितोराजाइतश्चेतश्चधावति ॥ ३२ ॥ नृपतिश्चिंतयामाससंशुष्कगलकंधरः ॥ मयातु
किंकृतंकर्मप्राप्तंदुःखंयदीदृशम् ॥ ३३ ॥ मयावैतोषितादेवायज्ञैःपूजाभिरेवच ॥ तथैवब्राह्मणादानैस्तोषितामिष्टभोजनैः ॥ ३४ ॥ प्रजाश्चैवसदाकालं
पुत्रवत्पालिताभृशम् ॥ कस्माद्दुःखंमयाप्राप्तमीदृशंदारुणंमहत् ॥ ३५ ॥ इतिचिंतापरोराजाजगामैवाग्रतोवनम् ॥ सुकृतस्यप्रभावेनसरोदृष्टमनु
त्तमम् ॥ ३६ ॥ मीनसंस्पर्शमानंचपद्मैश्चपरशोभितम् ॥ कारंडैश्चक्रवाकैश्चराजहंसैश्चशोभितम् ॥ ३७ ॥ मकरैर्बहुभिर्मत्स्यैरन्यैर्जलचरैर्युतम् ॥
समीपेसरसस्तस्यमुनीनामाश्रमान्बहून् ॥ ३८ ॥ ददर्शराजालक्ष्मीवान्शकुनैःशुभशंसिभिः ॥ दक्षिणंप्रास्फुरन्नेत्रमथसव्येतरःकरः ॥ ३९ ॥ प्रास्फु
रन्नृपतेस्तस्यकथयञ्शोभनंफलम् ॥ तस्यतीरेमुनीन्दृष्ट्वाकुर्वाणान्नैगमंजपम् ॥ ४० ॥ हर्षेणमहताविष्टोबभूवनृपनंदनः ॥ अवतीर्यहयात्तस्मान्मुनी
नामग्रतःस्थितः ॥ ४१ ॥ पृथक्पृथग्ववंदेसौमुनींस्तान्शंसितव्रतान् ॥ कृतांजलिपुटोभूत्वादंडवच्चपुनःपुनः ॥ ४२ ॥ प्रत्यूचुस्तेपिमुनयःप्रसन्ना
नृपतेवयम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ केभवंतोत्रकथ्यंतांकाचाख्याभवताऽपि ॥ किमर्थंसंगतायूयंसत्यंवदतमेग्रतः ॥ ४३ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥
विश्वेदेवावयंराजन्स्नानार्थमिहचागताः ॥ माघोनिकटमायातएतस्मात्पंचमेहनि ॥ ४४ ॥ अद्यचैकादशीराजन्पुत्रदानामनामतः ॥
पुत्रंददात्यसौविष्णुःपुत्रदाकारिणांनृणाम् ॥ ४५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ एषवैसंशयोमह्यंपुत्रस्योत्पादनेमहान् ॥ यदितुष्टाभवंतोवैपुत्रं

पा० १ नाना ।

मेदीयतांतदा ॥ ४६ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ अद्यैवदिवसेराजन्पुत्रदानामवर्तते ॥ एकादशीतिविख्यातंक्रियतांव्रतमुत्तमम् ॥४७॥ अभिषेकात्ततो स्माकंकेशवस्यप्रसादतः ॥ अवश्यंतवराजेंद्रपुत्रप्राप्तिर्भविष्यति ॥ ४८ ॥ इत्येवंवचनात्तेषांकृतंराज्ञाव्रतोत्तमम् ॥ मुनीनामुपदेशेनपुत्रदायाविधा नतः ॥ ४९ ॥ द्वादश्यांपारणंकृत्वामुनीन्नत्वापुनःपुनः ॥ आजगामगृहंराजाराज्ञीगर्भमथादधौ ॥ ५० ॥ पुत्रोजातःसूतिकालेतेजस्वीपुण्यकर्मणा ॥ पितरंतोषयामासप्रजापालोबभूवसः ॥ ५१ ॥ तस्माद्राजन्प्रकर्त्तव्यंपुत्रदाव्रतमुत्तमम् ॥ लोकानांतुहितार्थायतवाग्रेकथितंमया ॥ ५२ ॥ एकचित्तास्तुयेम र्त्याःकुर्वंतिपुत्रदाव्रतम् ॥ पुत्रान्प्राप्येहलोकेतुमृतास्तेस्वर्गगामिनः ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ५३ ॥ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेपौषशुक्लपुत्रदैकादशीनामएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ साधुकृष्णजगन्नाथआदिदेवजगत्पते ॥ कथयस्वप्रसादेनकृपांकुरुममोपरि ॥१॥ माघस्यकृष्णपक्षेतुकावाचैकादशीभवेत् ॥ किंनामकोविधिस्तस्याएत द्विस्तरतोवद ॥ २ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ शृणुत्वंनृपशार्दूलकृष्णमाघस्ययाभवेत् ॥ षट्तिलानामविख्यातासर्वपापप्रणाशिनी ॥ १ ॥ षट्ति लायाःशृणुष्वत्वंकथांपापहरांशुभाम् ॥ यांपुलस्त्योमुनिश्रेष्ठोदाल्भ्यंप्रतिचोक्तवान् ॥ २ ॥ ॥ दाल्भ्यउवाच ॥ ॥ मर्त्यलोकमनुप्राप्ताःपापंकुर्वंति जंतवः ॥ ब्रह्महत्यादिपापैश्चयुक्तायेविविधादिभिः ॥ ३ ॥ परद्रव्यापहाराश्चपरव्यसनमोहिताः ॥ कथंनयांतिनरकंब्रह्मंस्तद्ब्रूहितत्त्वतः ॥ ४ ॥ अनाया सेनभगवन्दानेनाल्पेनकेनचित् ॥ पापंप्रशमनंयातिएतन्मेवक्तुमर्हसि ॥ ५ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ॥ साधुसाधुमहाभागगुह्यमेतत्सुदुर्लभम् ॥ यन्नकस्यचिदाख्यातंविष्णुब्रह्मेंद्रदैवतैः ॥ ६ ॥ तदहंकथयिष्यामित्वयापृष्टोद्विजोत्तम ॥ माघमासेतुसंप्राप्तेशुचिस्नातोजितेंद्रियः ॥ ७ ॥ कामक्रोधाभि मानेर्ष्यालोभपैशुन्यवर्जितः ॥ देवदेवंचसंस्मृत्यपादौप्रक्षाल्यवारिभिः ॥ ८ ॥ भूमावपतितंगृह्यगोमयंतत्रमानवः ॥ तिलान्प्रक्षिप्यकार्पासंपिंडिकाश्चैवका रयेत् ॥ ९ ॥ अष्टोत्तरशतंचैवनात्रकार्याविचारणा ॥ ततोमाघेचसंप्राप्तेह्याषाढर्क्षंभवेद्यदि ॥ १० ॥ मूलंवाकृष्णपक्षस्यैकादशीनियमांस्ततः ॥ गृह्णीया त्पुण्यकालेचविधानंतत्रमेशृणु ॥ ११ ॥ देवदेवंसमभ्यर्च्यसुस्नातःप्रयतःशुचिः ॥ कृष्णनामानिसंकीर्त्यपुनःप्रस्खलितादिषु ॥ १२ ॥ रात्रौजागरणंकु र्यादादौहोमंचकारयेत् ॥ अर्चयेद्देवदेवेशंद्वितीयेह्निपुनर्हरिम् ॥ १३ ॥ चंदनागुरुकर्पूरैर्नैवेद्यंकृसरंतथा ॥ संस्मृत्यनाम्नाचततःकृष्णाख्येनपुनःपुनः ॥ ॥ १४ ॥ कूष्मांडैर्नारिकेरैश्चह्यथवाबीजपूरकैः ॥ सर्वाभावेपिविप्रेंद्रशस्तपूगफलैर्वृतम् ॥ अर्घ्यंदद्याद्विधानेनपूजयित्वाजनार्दनम् ॥ १५ ॥ कृष्णकृष्णकृ

पा० १ ह्यन्यैश्च विविधैर्युताः । २ क्रोधअहंकारः । ३ ह्रामे । ४ आदौचैव । ५ फलदम् । ६ एकादश्यामुपोषितः ।

पालुस्त्वमगतीनांगतिर्भव ॥ संसारार्णवमग्नानांप्रसीदपुरुषोत्तम ॥ १६ ॥ नमस्तेपुंडरीकाक्षनमस्तेविश्वभावन ॥ सुब्रह्मण्यनमस्तेस्तुमहापुरुषपूर्वज ॥
गृहाणार्घ्यंमयादत्तंलक्ष्म्यासहजगत्पते ॥ १७ ॥ इत्यर्घमंत्रः ॥ ततस्तुपूजयेद्विप्रमुदकुंभंप्रदापयेत् ॥ छत्रोपानहवस्त्रैश्चकृष्णोमेप्रीयता
मिति ॥ १८ ॥ कृष्णाधेनुःप्रदातव्यायथाशक्तिद्विजोत्तमे ॥ तिलपात्रंद्विजश्रेष्ठदद्यात्पात्रविचक्षणः ॥ १९ ॥ स्नानेप्राशनकेशस्तास्तथाकृष्णतिलामु
ने ॥ तान्प्रदद्यात्प्रयत्नेनयथाशक्तिद्विजोत्तमे ॥ तिलप्ररोहजाःक्षेत्रेयावत्संख्यास्तिलाद्विज ॥ २० ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥
तिलस्नायीतिलोद्वर्तीतिलहोमीतिलोदकी ॥ २१ ॥ तिलदाताचभोक्ताचषट्तिलाःपापनाशनाः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कृष्णकृष्णमहाबाहो
नमस्तेविश्वभावन ॥ २२ ॥ षट्तिलैकादशीभूतंकीदृशंफलमस्तिवै ॥ सोपाख्यानंममब्रूहियदितुष्टोसियादव ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ शृणु
राजन्यथावृत्तंदृष्टंतत्कथयामिते ॥ मर्त्यलोकेपुराह्यासीद्ब्राह्मण्येकाचनारद॥व्रतचर्यारतानित्यंदेवपूजारतासदा ॥२३॥ मासोपवासनिरताममभक्ताचसर्व
दा ॥ कृष्णोपवाससंयुक्ताममपूजापरायणा ॥ २४ ॥ शरीरंक्लेशितंचैवउपवासैर्द्विजोत्तम ॥ देवानांब्राह्मणानांचकुमारीणांचभक्तितः ॥ २५ ॥ गृहादि
कंप्रयच्छंतीसर्वकालंमहासती ॥ अतिकृच्छ्ररतासातुसर्वकालंतुवैद्विज ॥ २६ ॥ नदत्ताभिक्षुकेभिक्षाब्राह्मणानचतर्पिताः ॥ २७ ॥ ततः
कालेनमहतामयावैचिंतितंद्विज ॥ शुद्धमस्याःशरीरंहिव्रतैःकृच्छ्रैर्नसंशयः ॥ २८ ॥ अर्चितोवैष्णवोलोकःकायक्लेशेनवैतया ॥ नदत्तमन्न
दानंहियेनतृप्तिःपराभवेत् ॥ २९ ॥ एवंज्ञात्वाअहंब्रह्मन्मर्त्यलोकमुपागतः ॥ कापालंरूपमास्थायभिक्षापात्रेचयाचिता ॥ ३० ॥ कस्मा
त्त्वमागतोब्रह्मन्कयासिवदमेग्रतः ॥ पुनरेवमयाप्रोक्तंदेहिभिक्षांचसुंदरि ॥ ३१ ॥ तयाकोपेनमहतामृत्पिंडस्ताम्रभाजने ॥ क्षिप्तोयावदहंब्रह्मन्
पुनःस्वर्गगतोद्विज ॥ ३२ ॥ ततःकालेनमहतातापसीसुमहाव्रता ॥ सदेहास्वर्गमायाताव्रतचर्याप्रभावतः ॥ ३३ ॥ मृत्पिंडिकाप्रदानेनगृहंप्राप्तंमनोर
मम् ॥ संजातंचैवविप्रर्षेधान्यराशिविवर्जितम् ॥ ३४ ॥ गृहंयावन्निरीक्षेतनकिंचित्तत्रपश्यति ॥ तावद्गृहाद्विनिष्क्रांताममांतिचागताद्विज ॥ ३५ ॥ क्रोधे
नमहताविष्टमिदंवचनमब्रवीत् ॥ मयाव्रतैश्चकृच्छ्रैश्चउपवासैरनेकशः ॥ ३६ ॥ पूजयाराधितोदेवःसर्वलोकस्यपालकः ॥ नतत्रदृश्यतेकिंचिद्गृहेमम
जनार्दन ॥ ३७ ॥ ततश्चोक्तंमयातस्यैगृहंगच्छमहाव्रते ॥ आगमिष्यंतिसुतरांकौतूहलसमन्विताः ॥३८॥ देवपत्न्योहिद्रष्टुंत्वांविस्मयाभिसमन्विताः ॥
द्वारंनोद्घाटयविनाषट्तिलापुण्यवाचनात् ॥ ३९ ॥ एवमुक्तामयासातुगतावैमानुषीतदा ॥ अत्रांतरेसमायातादेवपत्न्यश्चवाडव ॥ ४० ॥ ताभिश्चकथितं

पाठांतराणि । १ दालभ्यउवाच । २ वाडव । ३ पुलस्त्यउवाच । ४ गृहाणिप्रयच्छंती ।

तत्रत्वांद्रष्टुंहिसमागताः ॥ द्वारमुद्घाटयस्वाद्यत्वांप्रपश्यामशोभने ॥ ४१ ॥ ॥ मानुष्युवाच ॥ ॥ यदिमद्दर्शनेकार्यंसत्यंवाच्यंविशेषतः ॥ षट्तिलायाव्रतंपुण्यंद्वारोद्घाटनकारणात् ॥ ४२ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ एकापिनावदत्तत्रषट्तिलैकादशीव्रतम् ॥ अन्ययाकथितंतत्रद्रष्टव्यामानुषीमया ॥ ४३ ॥ ततोद्वारंसमुद्घाट्यदृष्टाताभिश्चमानुषी ॥ नदेवीनचगंधर्वीनासुरीनचपन्नगी ॥ ४४ ॥ दृष्टापूर्वंतथानारीयादृशीयंद्विजर्षभ ॥ देवीनामुपदेशेनषट्तिलायाव्रतंकृतम् ॥ ४५ ॥ मानुष्यासत्यव्रतयाभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ रूपकांतिसमायुक्ताक्षणेनसमवापसा ॥ ४६ ॥ धनंधान्यंचवस्त्रादिसुवर्णरौप्यमेवच ॥ भवनंसर्वसंपन्नंषट्तिलायाःप्रभावतः ॥४७॥ रूपकांतिसमायुक्ताक्षणेनसमद्यपत ॥ ४८ ॥ अतितृष्णानकर्त्तव्यावित्तशाठ्यंविवर्जयेत् ॥ आत्मवित्तानुसारेणतिलान्वस्त्राणिदापयेत् ॥ ४९ ॥ लभतेचैवमारोग्यंनरोजन्मनिजन्मनि ॥ नदारिद्र्यंनकष्टत्वंनचदौर्भाग्यमेवच ॥ ५० ॥ संभवेद्वैद्विजश्रेष्ठषट्तिलासमुपोषणात् ॥ अनेनविधिनाभूपतिलदातानसंशयः ॥ ५१ ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैरनायासेनमानवः ॥ दानंचविधिवत्पात्रेसर्वपातकनाशनम् ॥ नानर्थःकश्चिन्नायासःशरीरेनृपसत्तम ॥ ५२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेमाघकृष्णाषट्तिलैकादशीनामद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ साधुकृष्णत्वयाप्रोक्तमादिदेवोभवान्प्रभो ॥ स्वेदजाअंडजाश्चैवउद्भिज्जाश्चजरायुजाः ॥ १ ॥ तेषांकर्त्ताविकर्त्तात्वंपालकःक्षयकारकः ॥ माघस्यकृष्णपक्षेतुषट्तिलाकथितात्वया ॥ २ ॥ शुक्लेचकाभवेद्देवकथयस्वप्रसादतः ॥ किंनामकोविधिस्तस्याःकोदेवस्तत्रपूज्यते ॥ ३ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ कथयिष्यामिराजेंद्रशुक्लेमाघस्ययाभवेत् ॥ जयानामेतिविख्यातासर्वपापहरापरा ॥ ४ ॥ पवित्रापापहंत्रीचकामदामोक्षदानृणाम् ॥ ब्रह्महत्यापहंत्रीचपिशाचत्वविनाशिनी ॥ ५ ॥ नैवतस्याव्रतेचीर्णेप्रेतत्वंजायतेनृणाम् ॥ नातःपरतराकाचित्पापघ्नीमोक्षदायिनी ॥ ६ ॥ एतस्मात्कारणाद्राजन्कर्त्तव्यासाप्रयत्नतः ॥ श्रूयतांराजशार्दूलकथापौराणिकीशुभा ॥ ७ ॥ पंकजेचपुराणेस्यामहिमाकथितोमया ॥ एकदानाकलोकेवैइंद्रोराज्यंचकारह ॥ ८ ॥ देवास्तत्रसुखेनैवानिवसंतिमनोरमे ॥ पीयूषपाननिरताअप्सरोगणसेविताः ॥ ९ ॥ नंदनंतुवनंतत्रपारिजातोपसेवितम् ॥ रमयंतिरमंतेत्रअप्सरोभिर्दिवौकसः ॥ १० ॥ एकदारममाणोसौदेवेंद्रःस्वेच्छयानृप ॥ नर्त्तयामासवैहर्षात्पंचाशत्कोटिनायकः ॥ ११ ॥ गंधर्वास्तत्रगायंतिगंधर्वःपुष्पदंतकः ॥ चित्रसेनस्तुतत्रैवचित्रसेनसुतातथा ॥ १२ ॥ मालिनीतिचनाम्नातुचित्रसेनस्ययोषिता ॥ मालिन्यास्तुसमुत्पन्नापुष्पदंतीचनामतः ॥ १३ ॥ पुष्पदंतस्यपुत्रोसौमाल्यवान्नामनामतः ॥ पुष्पदंत्याश्चरूपेणमाल्यवानतिमोहितः ॥ १४ ॥ तयाह्येवंकटाक्षैश्चमाल्यवांश्चवशीकृतः ॥ लावण्यंरूपसंपन्नंतस्यारूपंनिशामय ॥ १५ ॥ बाहूतस्याश्चकामेनकंठपाशीकृताविव ॥

कर्णायतेतुनयनेरक्तांतेघूर्णितेतथा ॥ १६ ॥ कर्णौतुशोभनौतस्याःकुण्डलाभ्यांनृपोत्तम ॥ कंबुग्रीवायुतासैवदिव्याभरणभूषिता ॥ १७ ॥ पीनोन्नतौकुचौ
तस्यास्तौहेमकलशाविव ॥ मध्यंक्षामंचचार्वंग्यामुष्टिग्राह्यमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ नितंबौविस्तृतौचास्याविस्तीर्णाजघनस्थली ॥ चरणौशोभमानौचरक्तो
त्पलसमद्युती ॥१९॥ ईदृश्यापुष्पवत्यासमाल्यवानतिमोहितः ॥ शक्रस्यपरितोषायनृत्यार्थंतौसमागतौ ॥२०॥ गायमानौतुतौतत्रअप्सरोगणसेवितौ ॥
मदनाभिपरीतांगौपुष्पदंतीचमाल्यवान् ॥ २१ ॥ परस्परानुरागेणव्यामोहवशमागतौ ॥ नशुद्धगानंगायेतांचित्तभ्रमसमन्वितौ ॥ २२ ॥ बद्धदृष्टीतथान्यो
न्यंकामबाणवशंगतौ ॥ ज्ञात्वालेखर्षभस्तत्रसंगतंमानसंतयोः ॥ २३ ॥ तालक्रियामानलोपात्तथागीतविसर्जनात् ॥ चिंतयित्वातुमघवाह्यवमानंतथात्म
नः ॥ २४ ॥ कुपितश्चतयोरर्थेशापंदास्यन्निदंजगौ ॥ धिग्धिग्वांपतितौमूढावाज्ञाभंगकृतौमम ॥ २५ ॥ युवांपिशाचौभवतांदंपतीभावधारिणौ ॥ मर्त्यलो
कमनुप्राप्तौभुंजानौकर्मणःफलम् ॥ २६ ॥ एवंमघवताशप्तावुभौदुःखितमानसौ ॥ हिमवंतंगिरिंप्राप्ताविंद्रशापाद्विमोहितौ ॥ २७ ॥ उभौपिशाचतांप्राप्तौ
दारुणंदुःखमेवच ॥ संतप्तमानसौतत्रहिमकृच्छ्रगतावुभौ ॥२८॥ गंधर्वत्वमप्सरस्त्वंनजानीतोविमोहितौ ॥ पीड्यमानौनिदाघेनदेहपातकजेनच ॥ २९ ॥
ननिशायांसुखंशांतिंलभेतेकर्मपीडितौ ॥ परस्परंवादमानौचेरतुर्गिरिगह्वरे ॥ ३० ॥ पीड्यमानौतुशीतेनतुषारप्रभवेनतौ ॥ दंतघर्षंप्रकुर्वाणौरोमां
चितवपुर्द्धरौ ॥ ३१ ॥ ऊचेपिशाचःसतदातांपत्नींस्वांपिशाचिकाम् ॥ किमनल्पकृतंपापंदारुणंरोमहर्षणम् ॥ ३२॥ येनप्राप्तंपिशाचत्वंस्वेनदुष्कृतकर्म
णा ॥ नरकंदारुणंमत्वापिशाचत्वंचदुःखदम् ॥ ३३ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपातकंनसमाचरेत् ॥ इतिचिंतापरौतत्रतावास्तांदुःखकर्षितौ ॥ ३४ ॥
दैवयोगात्तयोःप्राप्तामाघस्यैकादशीतिथिः ॥ जयानामेतिविख्याताततिथीनामुत्तमातिथिः ॥ ३५ ॥ तस्मिन्दिनेतुसंप्राप्तेतावाहारविवर्जितौ ॥ आसातेत
त्रनृपतेजलपानविवर्जितौ ॥ ३६ ॥ नकृतोजीवघातश्चनपत्रफलभक्षणम् ॥ अश्वत्थस्यसमीपेतौसर्वदादुःखसंयुतौ ॥ ३७ ॥ रविरस्तंगतोराजंस्तथैवास्थि
तयोस्तयोः ॥ प्राप्ताचैवनिशाघोरादारुणाप्राणहारिणी ॥३८॥ वेपमानौततस्तौतुततःसुषुपतुःक्षितौ ॥ परस्परेणसंलग्नौगात्रयोर्भुजयोरपि ॥ ३९ ॥ ननि
द्रानरतंतत्रनतौसौख्यमविंदताम् ॥ एवंतौराजशार्दूलशापेनेंद्रस्यपीडितौ ॥४०॥ इत्थंतयोर्दुःखितयोर्निर्जगामनिशीथिनी ॥ मार्तंडउदयंप्राप्तोद्वादशी
दिवसागमे ॥ ४१ ॥ मयातुराजशार्दूलतयोर्मुक्तिर्धृताहृदि ॥ जयायाःसुव्रतंचीर्णंरात्रौजागरणंकृतम् ॥ ४२ ॥ तस्माद्व्रतप्रभावाच्चयथाजातंतथाशृणु ॥ ॥ ४६
द्वादशीदिवसेप्राप्तेतथाचीर्णेजयाव्रते ॥४३॥ विष्णोःप्रभावान्नृपतेपिशाचत्वंतयोर्गतम् ॥ पुष्पदंतीमाल्यवतौपूर्वरूपौबभूवतुः ॥ ४४ ॥ पुरातनस्नेहयुतौपूर्वा
लंकारधारिणौ ॥ विमानमधिरूढौतौगतानौकेमनोरमे ॥ ४५ ॥ देवेंद्रस्याग्रतोगत्वाप्रणामंचक्रतुर्मुदा ॥ तथाविधौतुतौदृष्ट्वामघवाविस्मितोब्रवीत् ॥ ४६ ॥

इंद्रउवाच ॥ ॥ वदतंकेनपुण्येनपिशाचत्वंहिवांगतौ ॥ ममशापंचसंप्राप्तौकेनदेवेनमोचितौ॥४७॥ ॥ माल्यवानुवाच ॥ ॥ वासुदेवप्रसादेनजयायास्तुव्र
तेनच ॥ पिशाचत्वंगतंस्वामिंस्तवभक्तिप्रभावतः ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वातुमघवाप्रत्युवाचपुनस्तथा ॥ पवित्रौपावनौजातौवंदनीयौममापिच ॥ ४९ ॥
हरिवासरकर्तारौविष्णुभक्तिपरायणौ ॥ हरिवासरसँल्लीनायेचकृष्णपरायणाः ॥ ५० ॥ अस्माकमपिमर्त्यास्तेपूज्याश्चैवनसंशयः ॥ विहरस्वयथासौख्यं
पुष्पदंत्यासुरालये ॥५१॥ ॥ कृष्णउवाच ॥ ॥ एतस्मात्कारणाद्राजन्कर्त्तव्योहरिवासरः ॥ जयातुराजशार्दूलब्रह्महत्यापहारिणी ॥५२॥ सर्वदानानितेनै
वसर्वयज्ञाअशेषतः ॥ दत्तानिकारिताश्चैवजयायास्तुव्रतंकृतम् ॥ ५३ ॥ कल्पकोटिर्भवेत्तावद्वैकुंठेमोदतेध्रुवम् ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्नग्निष्टोमफलंलभे
त् ॥ ५४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारसंवादेमाघशुक्लजयैकादशीमाहात्म्यंनामत्रिचत्वारिंशोऽध्या
यः ॥ ४३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ फाल्गुनस्यासितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ॥ कथयस्वप्रसादेनवासुदेवममाग्रतः ॥ १ ॥
श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ नारदःपरिपप्रच्छब्रह्माणंकमलासनम् ॥ फाल्गुनस्यासितेपक्षेविजयानामनामतः ॥ तस्याःपुण्यंद्विजश्रेष्ठकथयस्वप्रसाद
तः ॥ २ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिकथांपापहराम्पराम् ॥ यन्नकस्यचिदाख्यातंमयैतद्विजयाव्रतम् ॥ ३ ॥ पुरातनंव्रतंह्येतत्पवित्रं
पापनाशनम् ॥ जयंददातिविजयानृपाणांवैनसंशयः ॥ ४ ॥ पुरारामोवनंयातोवर्षाण्येवचतुर्दश ॥ न्यवसत्पंचवट्यांतुसहसीतःसलक्षणः ॥ ५ ॥
तत्रैववसतस्तस्यरामस्यविजयात्मनः ॥ रावणेनहृतालौल्याद्भार्यासीतायशस्विनी ॥ ६ ॥ तेनदुःखेनरामोपिमोहमभ्यागतस्तदा ॥ भ्रमन्जटायुपमथो
ददर्शविगतायुषम् ॥ ७ ॥ कबंधोनिहतःपश्चाद्भ्रमतारण्यमध्यतः ॥ सुग्रीवेणसमंतस्यसखित्वंसमपद्यत ॥ ८ ॥ वानराणामनीकानिरामार्थंसंगतानिच ॥
ततोहनुमताद्दृष्टालंकोद्यानेतुजानकी ॥ ९ ॥ रामसंज्ञापनंतस्यैदत्तंकर्ममहत्कृतम् ॥ पुनःसमेत्यरामेणसर्वंतत्रनिवेदितम् ॥ १० ॥ अथश्रुत्वारामचंद्रो
वाक्यंचैवहनूमतः ॥ सुग्रीवानुमतेनैवप्रस्थानंसमरोचयत् ॥ ११ ॥ सौमित्रेकेनपुण्येनतीर्यतेवरुणालयः ॥ अगाधोनितरामेषयादोभिश्चसमाकुलः ॥
उपायंनैवपश्यामियेनासौसुतरोभवेत् ॥ १२ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ आदिदेवस्त्वमेवासिपुराणपुरुषोत्तमः ॥ बकदाल्भ्योमुनिश्चात्रवर्तते
द्वीपमध्यतः ॥ १३ ॥ अस्मात्स्थानाद्योजनार्द्धमाश्रमस्तस्यराघव ॥ अन्येचब्राह्मणास्तत्रबहवोरघुनंदन ॥ १४ ॥ तंपृच्छगत्वाराजेंद्रपुराणमृषिपुंगव
म् ॥ इतिवाक्यंततःश्रुत्वालक्ष्मणस्यातिशोभनम् ॥ १५ ॥ जगामराघवोद्रष्टुंबकदाल्भ्यंमहामुनिम् ॥ प्रणनाममुनिंमूर्ध्नारामोविष्णुमिवामरः ॥ १६ ॥
ज्ञात्वामुनिस्ततोरामंपुराणंपुरुषोत्तमम् ॥ केनापिकारणेनैवप्रविष्टोमानुषींतनुम् ॥ १७ ॥ उवाचसऋषिस्तुष्टःकुतोरामतवागमः ॥ १८ ॥ ॥ रामउ

वाच ॥ ॥ त्वत्प्रसादादहंविप्रतीरंनदनदीपतेः ॥ आगतोस्मिससैन्योत्रलंकांजेतुंसराक्षसाम् ॥ १९ ॥ भवतश्चानुकूलत्वात्तीर्यतेब्धिर्यथामया ॥ तमुपा
यंवदमुनेप्रसादंकुरुसांप्रतम् ॥ २० ॥ एतस्मात्कारणादेवद्रष्टुंत्वाहमिहागतः ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वाबकदाल्भ्योमहामुनिः ॥ २१ ॥ उवाचसुप्रसन्ना
त्मारामंराजीवलोचनम् ॥ कर्तव्यमद्यतेरामव्रतानांव्रतमुत्तमम् ॥ २२ ॥ कृतेनयेनसहसाविजयस्तेभविष्यति ॥ लंकांजित्वाराक्षसांश्चस्वच्छांकीर्तिमवा
प्स्यसि ॥ २३ ॥ एकाग्रमानसोभूत्वाव्रतमेतत्समाचर ॥ फाल्गुनस्यासितेपक्षेविजयैकादशीभवेत् ॥ २४ ॥ तस्याव्रतेनहेरामविजयस्तेभविष्यति ॥
निःसंशयंसमुद्रंत्वंतरिष्यसिसवानरः ॥ २५ ॥ विधिस्तुश्रूयतांराजन्व्रतस्यास्यफलप्रदः ॥ दशम्यांदिवसेप्राप्तेकुंभमेकंतुकारयेत् ॥ २६ ॥ हैमंवाराज
तंवापिताम्रंवाप्यथमृन्मयम् ॥ स्थापये[2]च्छोभितंचैवजलपूर्णंसपल्लवम् ॥२७॥ सप्तधान्यान्यधस्तस्ययवानुपरिविन्यसेत् ॥ तस्योपरिन्यसेद्देवंहैमंनारायणं
प्रभुम् ॥ २८ ॥ एकादशीदिनेप्राप्तेप्रातःस्नानंसमाचरेत् ॥ निश्चलंस्थापयेत्कुंभंकंठमाल्यानुलेपनैः ॥ २९ ॥ पूगीफलैर्नालिकेरैःपूजयेच्चविशेषतः ॥
गंधैर्धूपैश्चदीपैश्चनैवेद्यैर्विविधैरपि ॥ ३० ॥ कुंभाग्रेतद्दिनंरामनीयतेसत्कथादिभिः ॥ रात्रौजागरणंचैवतस्याग्रेकारयेद्बुधः ॥ ३१ ॥ प्रकाशयेद्घृत
दीपमखंडव्रतहेतवे ॥ द्वादशीदिवसेप्राप्तेमार्तंडस्योदयेसति ॥ ३२ ॥ नीत्वाकुंभंजलोद्देशेनद्याःप्रस्रवणेतथा ॥ तडागेस्थापयित्वातंपूज
यित्वायथाविधि ॥ ३३ ॥ दद्यात्सदेवंतंकुंभंब्राह्मणेवेदपारगे ॥ कुंभेनसहराजेंद्रमहादानानिदापयेत् ॥ ३४ ॥ अनेनविधिनारामयूथपैः
सहसंगतः ॥ कुरुव्रतंप्रयत्नेनविजयस्तेभविष्यति ॥ ३५ ॥ इतिश्रुत्वाततोरामोयथोक्तमकरोत्तदा ॥ कृतेव्रतेसविजयीबभूवरघुनंदनः
॥ ३६ ॥ प्राप्तासीताजितालंकापौलस्त्योनिहतोरणे ॥ अनेनविधिनापुत्रयेकुर्वंतिनराव्रतम् ॥ ३७ ॥ इहलोकेजयप्राप्तिःपरलोकस्तथाक्षयः ॥
एतस्मात्कारणात्पुत्रकर्तव्यंविजयाव्रतम् ॥ ३८ ॥ विजयायाश्चमाहात्म्यंसर्वकिल्बिषनाशनम् ॥ पठनाच्छ्रवणाच्चैववाजपेयफलंलभेत् ॥ ३९ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेफाल्गुनकृष्णाविजयामाहात्म्यंनामचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ छ ॥ ॥ श्रीकृष्णउ
वाच ॥ ॥ माहात्म्यंविजयायाश्चश्रुतंकृष्णमहत्फलम् ॥ फाल्गुनस्यार्जुनेपक्षेयन्नाम्नीतांवदाधुना ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ धर्मपुत्रमहाभागशृणुव
क्ष्यामितेधुना ॥ योक्तापृष्टेनमांधात्रावसिष्ठेनमहात्मना ॥ २ ॥ फाल्गुनस्यविशेषेणविशेषःकथितोनृप ॥ आ[3]मलकीव्रतंपुण्यंविष्णुलोकफलप्रदम् ॥ ३ ॥
आमलक्यास्तलेगत्वाजागरंतत्रकारयेत् ॥ कृत्वाजागरणंरात्रौगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ४ ॥ ॥ मांधातोवाच ॥ ॥ आमलकीकदाह्येषाउत्पन्नाद्विज

पा० १ दीर्घी । २ स्थंडिले कुंभं । ३ अस्मिन्नध्याये 'आमलकी' इत्यत्र 'आमर्दकी' इति कु० पुस्तके । अर्थस्त्वेक एव ।

सत्तम ॥ एतत्सर्वंममाचक्ष्वपरंकौतूहलंहिमे ॥ ५ ॥ कस्मादियंपवित्राचकस्मात्पापप्रणाशिनी ॥ कस्माज्जागरणंकृत्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥६॥ ॥ वसि
ष्ठउवाच ॥ ॥ कथयामिमहाभागयथेयमभवत्क्षितौ ॥ आमलकीमहावृक्षःसर्वपापप्रणाशनः ॥ ७ ॥ एकार्णवेपुराजातेनष्टेस्थावरजंगमे ॥ नष्टेदेवा
सुरगणेप्रणष्टोरगराक्षसे ॥ ८ ॥ तत्रदेवादिदेवेशःपरमात्मासनातनः ॥ जगामब्रह्मपरममात्मनःपदमव्ययम् ॥ ९ ॥ ततोस्यजाग्रतोब्रह्ममुखाच्छशि
समप्रभः ॥ ष्ठीवनाद्विंदुरुत्पन्नःसभूमौनिपपातह ॥ १० ॥ तस्माद्विंदोःसमुत्पन्नःस्वयंधात्रीनगोमहान् ॥ शाखाप्रशाखाबहुलःफलभारेणनामितः॥ ११॥
सर्वेषांचैववृक्षाणामादिरोहःप्रकीर्तितः ॥ ब्रह्मणाथततःपश्चात्संसृष्टाश्चइमाःप्रजाः ॥ १२ ॥ देवदानवगंधर्वयक्षराक्षसपन्नगान् ॥ असृद्भगवान्देवोमहर्षी
श्वतथामलान् ॥ १३ ॥ आजग्मुस्तत्रदेवास्तेयत्रधात्रीहरिप्रिया ॥ तांदृष्ट्वातेमहाभागपरंविस्मयमागताः ॥ १४ ॥ नजानीमइमंवृक्षंचिंतयंतोभिसं
स्थिताः ॥ एवंचिंतयतांतेषांवागुवाचाशरीरिणी ॥ १५ ॥ आमलकीनगोह्येषप्रवरोवैष्णवोमतः ॥ अस्यसंस्मरणादेवलभेद्गोदानजंफलम् ॥ १६ ॥
स्पर्शनाद्द्विगुणंपुण्यंत्रिगुणंधारणात्तथा ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसेव्याआमलकीसदा ॥ १७ ॥ सर्वपापहराप्रोक्तावैष्णवीपापनाशिनी ॥ तस्यामूलेस्थि
तोविष्णुस्तदूर्ध्वेचपितामहः ॥ १८ ॥ स्कंधेचभगवान्रुद्रःसंस्थितःपरमेश्वरः ॥ शाखासुमुनयःसर्वेप्रशाखासुचदेवताः ॥ १९ ॥ पर्णेषुचासतेदेवाः
पुष्पेषुमरुतस्तथा ॥ प्रजानांपतयःसर्वेफलेष्वेवव्यवस्थिताः ॥ २० ॥ सर्वदेवमयीह्येषाधात्रीचकथितामया ॥ तस्मात्पूज्यतमाह्येषाविष्णुभक्तिपरा
यणैः ॥२१॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ कोभवान्नहिजानीमःकस्मात्कारणतांगतः ॥ देवोवायदिवाचान्यःकथयस्वयथातथम् ॥२२॥ ॥ वागुवाच ॥ ॥ यःकर्ता
सर्वभूतानांभुवनानांचसर्वशः॥विस्मितान्विदुषःप्रेक्ष्यसोहंविष्णुःसनातनः ॥२३॥ तच्छ्रुत्वादेवदेवस्यभाषितंब्रह्मणःसुताः॥अनादिनिधनंदेवंस्तोतुंतत्रप्रच
क्रमुः ॥२४॥ नमोभूतात्मभूतायआत्मनेपरमात्मने ॥ अच्युतायनमोनित्यमनंतायनमोनमः ॥२५॥ दामोदरायकवयेयज्ञेशायनमोनमः ॥ एवंस्तुतस्तुऋ
षिभिस्तुतोषभगवान्हरिः॥२६॥प्रत्युवाचमहर्षींस्तानभीष्टंकिंददामिवः॥ऋषयऊचुः॥यदितुष्टोसिभगवन्नस्माकंहितकाम्यया ॥२७॥ व्रतंकिंचित्समाख्या
हिस्वर्गमोक्षफलप्रदम् ॥ धनधान्यप्रदंपुण्यमात्मनस्तुष्टिकारकम्॥२८॥अल्पायासंबहुफलंव्रतानामुत्तमंव्रतम्॥ कृतेनयेनदेवेशविष्णुलोकेमहीयते ॥२९॥
॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ फाल्गुनेशुक्लपक्षेतुपुष्येणद्वादशीयदि ॥ भवेत्साचमहापुण्यामहापातकनाशिनी ॥ ३० ॥ विशेषस्तत्रकर्तव्यःशृणुध्वंद्विजसत्त
माः ॥ आमलकींचसंप्राप्यजागरंतत्रकारयेत् ॥ ३१ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोगोसहस्रफलंलभेत् ॥ एतद्वःकथितंविप्राव्रतानांव्रतमुत्तमम् ॥ अर्चयित्वाच्युतंत

पा० १ भक्षणात्–इ० ।

स्यांविष्णुलोकान्नमुच्यते ॥३२॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ व्रतस्यास्यविधिंब्रूहिपरिपूर्णंकथंभवेत् ॥ केमंत्राःकेनमस्काराःदेवताकाप्रकीर्तिता ॥३३॥ कथं
दानंकथंस्नानंकश्चपूजाविधिःस्मृतः ॥ अर्चाचनस्यमंत्रंतुकथयस्वयथातथम् ॥ ३४ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ श्रूयतांयोविधिःसम्यग्व्रतस्यास्यद्विजर्ष
भाः ॥ एकादश्यांनिराहारःस्थित्वाचैवपरेहनि ॥ ३५ ॥ भोक्ष्येहंपुंडरीकाक्षशरणंमेभवाच्युत ॥ इतिकृत्वातुनियमंदंतधावनपूर्वकम् ॥ ३६ ॥
नालपेत्पतितांश्चौरांस्तथापाषंडिनोनरान् ॥ दुर्वृत्तान्भिन्नमर्यादान्गुरुदारप्रधर्षकान् ॥ ३७ ॥ अपराह्णेततःस्नानंविधिनाकारयेद्बुधः ॥ नद्यांतडागे
कूपेवागृहेवानियतात्मवान् ॥ ३८ ॥ मृत्तिकालंभनंपूर्वंततःस्नानंचकारयेत् ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे ॥ ३९ ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्म
यादुष्कृतंकृतम् ॥ ४० ॥ ॥ इतिमृत्तिकामंत्रः ॥ ॥ त्वमंबुसर्वभूतानांजीवनंतनुरक्षकम् ॥ स्वेदजोद्भिज्जजातीनांरसानांपतयेनमः ॥ ४१ ॥ स्ना
तोहंसर्वतीर्थेषुह्रदप्रस्रवणेषुच ॥ नदीषुदेवखातेषुइदंस्नानंतुमेभवेत् ॥ ४२ ॥ ॥ इतिस्नानमंत्रः ॥ ॥ जामदग्न्यंमुनिंचैवकारयित्वाहिरण्मयम् ॥ माष
कस्यसुवर्णस्यतदर्द्धार्द्धेनवापुनः॥४३॥गृहमागत्यपूजायाःपूजाहोमंतुकारयेत् ॥ ततश्चामलकींगच्छेत्सर्वोपस्करसंयुतः॥४४॥आमलकींततोगत्वापरिशो
ध्यसमंततः ॥ स्थापयेत्सततंकुंभमव्रणंमंत्रपूर्वकम् ॥ ४५ ॥ पंचरत्नसमोपेतंदिव्यगंधाधिवासितम् ॥ छत्रोपानद्युगोपेतंसितचंदनचर्चितम् ॥४६॥ स्रग्दा
मलंबितग्रीवंसर्वधूपविधूपितम् ॥ दीपमालाकुलंकुर्यात्सर्वतःसुमनोहरम् ॥४७॥ तस्योपरिन्यसेत्पात्रंदिव्यलाजैःप्रपूरितम् ॥ पात्रोपरिन्यसेद्देवंजामदग्न्यं
महाप्रभम् ॥४८॥ विशोकायनमःपादौजानुनीविश्वरूपिणे ॥ उग्रायचततोप्यूरूकटींदामोदरायच ॥४९॥ उदरंपद्मनाभायउरःश्रीवत्सधारिणे ॥ चक्रिणे
वामबाहुंचदक्षिणंगदिनेनमः ॥५०॥ वैकुंठायनमःकंठमास्यंयज्ञमुखायवै ॥ नासांविशोकनिधयेवासुदेवायचाक्षिणी ॥ ५१ ॥ ललाटंवामनायेतिरामायेति
भ्रुवौनमः ॥ सर्वात्मनेतुतच्छीर्षनमइत्यभिपूजयेत् ॥ ५२ ॥ इतिपूजामंत्रः ॥ ततोदेवाधिदेवायअर्घंचैवप्रदापयेत् ॥ फलेनचैवशुभ्रेणभक्तियुक्तेनचे
तसा ॥५३॥ ततोजागरणंकुर्याद्भक्तियुक्तेनचेतसा ॥ नृत्यैर्गीतैश्चवादित्रैर्द्धर्माख्यानैःस्तवैरपि ॥५४॥ वैष्णवैश्चतथाख्यानैःक्षपयेत्सर्वशर्वरीम् ॥ प्रदक्षिणां
ततःकुर्याद्धात्र्यावैविष्णुनामभिः ॥ ५५ ॥ अष्टाधिकंशतंचैवअष्टाविंशतिरेववा ॥ ततःप्रभातेसमयेकृत्वानीराजनंहरेः ॥५६॥ ब्राह्मणंपूजयित्वातुसर्वंतस्मै
निवेदयेत् ॥ जामदग्न्यघटेतत्रवस्त्रयुग्ममुपानहौ ॥ ५७ ॥ जामदग्न्यस्वरूपेणप्रीयतांममकेशवः ॥ ततश्चामलकींस्पृष्ट्वाकृत्वाचैवप्रदक्षिणाम् ॥ ५८ ॥
स्नानंकृत्वाविधानेनब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ ततश्चस्वयमश्नीयात्कुटुंबेनसमावृतः ॥ ५९ ॥ एवंकृतेनयत्पुण्यंतत्सर्वंकथयामिते ॥ सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यं

पा० १ जन्मकोट्यांसमार्जितम् ।

सर्वदानेषुयत्फलम् ॥ ६० ॥ सर्वयज्ञाधिकंचैवलभतेनात्रसंशयः ॥ एतद्वः सर्वमाख्यातंव्रतानामुत्तमंव्रतम् ॥ ६१ ॥ एतावदुक्त्वादेवेशस्तत्रैवांतरधीय
त ॥ तेचापिऋषयःसर्वेचक्रुःसर्वमशेषतः ॥ ६२ ॥ तथात्वमपिराजेन्द्रकर्तुमर्हसिसत्तम ॥ व्रतमेतद्दुराधर्षसर्वपापप्रमोचनम् ॥ ६३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापु
राणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेफाल्गुनशुक्लामलक्यैकादशीनामपंचचत्वारिंशोऽध्यायः॥४५॥छ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥
फाल्गुनस्यसितेपक्षेश्रुताचामलकीतथा ॥ चैत्रस्यकृष्णपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामिआख्यानं
पापनाशनम् ॥ यल्लोमशोब्रवीत्पृष्टोमांधात्राचक्रवर्तिना ॥ २ ॥ ॥ मांधातोवाच ॥ ॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामिलोकानांहितकाम्यया ॥ चैत्रस्यप्रथमे
पक्षेकानामैकादशीभवेत् ॥ कोविधिःकिंफलंतस्याःकथयस्वप्रसादतः ॥३॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ चैत्रमास्यसितेपक्षेनाम्नावैपापमोचनी ॥ एकादशी
समाख्यातापिशाचत्वविनाशिनी ॥ ४ ॥ शृणुतस्याःप्रवक्ष्यामिकामदांसिद्धिदांनृप ॥ कथांविचित्रांशुभदांपापघ्नींधर्मदायिनीम् ॥ ५ ॥ पुराचैत्ररथोद्देशे
अप्सरोगणसेविते ॥ वसंतसमयेप्राप्तेषट्पदाकुलितेवने ॥६॥ गंधर्वकन्यावादित्रैरमंतिसहकिंनरैः ॥ पाकशासनमुख्याश्चक्रीडंतेत्रिदिवौकसः ॥७॥ नापरं
सुखदंकिंचिद्विनाचैत्ररथाद्वनम् ॥ तस्मिन्वनेतुमुनयस्तपंतिबहुलंतपः ॥ ८ ॥ मेधाविनामानमृषितत्रस्थंब्रह्मचारिणम् ॥ अप्सरास्तंमुनिवरंमोहनायो
पचक्रमे ॥ ९ ॥ मंजुघोषेतिविख्याताभावंतस्यवितन्वती ॥ क्रोशमात्रंस्थितातस्यभयादाश्रमसन्निधौ ॥ १० ॥ गायंतीमधुरंसाधुपीडयंतीविपंचिकाम् ॥
गायंतींतामथालोक्यपुष्पचंदनसेविताम् ॥ ११ ॥ कामोपिविजयाकांक्षीशिवभक्तान्मुनीश्वरान् ॥ तस्याःशरीरेसंवासमकरोन्मनसःसुतः ॥ १२ ॥
कृत्वाभ्रुवौधनुष्कोटिंगुणंकृत्वाकटाक्षकम् ॥ मार्गणौनयनेकृत्वापक्ष्मयुक्तेयथाक्रमम् ॥ १३ ॥ कुचौकृत्वापटकुटींविजयायोपचक्रमे ॥ मंजुघो
षाभवत्तस्यकामस्यैववरूथिनी ॥ १४ ॥ मेधाविनंमुनिंदृष्ट्वासापिकामेनपीडिता ॥ यौवनोद्भिन्नदेहोसौमेधाव्यपिविराजते ॥ १५ ॥ सितोपवी
तसहितोदृष्टःस्मरइवापरः ॥ मेधावीवसतेचासौच्यवनस्याश्रमेशुभे ॥ १६ ॥ मंजुघोषास्थितंतत्रदृष्ट्वासामुनिपुंगवम् ॥ मदनस्यवशंप्राप्तामंदंमंदमगाय
त ॥ १७ ॥ रणद्वलयसंयुक्तांशिंजन्नूपुरमेखलाम् ॥ गायंतींतांतथाभूतांविलोक्यमुनिपुंगवः ॥ १८ ॥ मदनेनससैन्येननीतोमोहवशंबलात् ॥ मंजुघोषा
समागम्यमुनिंदृष्ट्वातथाविधम् ॥१९॥ हावभावकटाक्षैस्तंमोहयामासचांगना ॥ अधःसंस्थाप्यवीणांसासस्वजेतंमुनीश्वरम् ॥ २० ॥ वल्लितेवलतावृक्षंवात
वेगेनकंपितम्॥सोपिरेमेतयासार्द्धंमेधावीमुनिपुंगवः॥२१॥तस्मिन्नेववर्तंतोदृष्ट्वातस्यास्तंदेहमुत्तमम्॥शिवतत्वंगतंतस्यकामतत्त्ववशंगतः॥२२॥ ननिशांन

पा०– १ पुष्पैराकुलिते । २ संसर्गे शिववैरमनुस्मरन् । ३ वल्लीवाकुलिता । ४ वनोद्देशेदृष्ट्वातद्देहमुत्तमम् ।

दिनंसोपिरमन्जानातिकामुकः ॥ बहुवर्षगतःकालोमुनेराचारलोपतः ॥ २३ ॥ मंजुघोषादेवलोकगमनायोपचक्रमे ॥ गच्छंतीतंप्रत्युवाचरमंतंमु
निसत्तमम् ॥ आदेशोदीयतांब्रह्मन्स्वदेशगमनायमे ॥ २४ ॥ ॥ मेधाव्युवाच ॥ ॥ अद्यैवत्वंसमायाताप्रदोषादौवरानने ॥ यावत्प्रभातसंध्यास्यात्ताव
त्तिष्ठममांतिके ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंभयभीताबभूवसा ॥ २५ ॥ पुनर्वैरमयामासतमृषिंनृपसत्तम ॥ मुनेःशापभयाद्भीताबहुलान्परिवत्सरान् ॥ २६ ॥
वर्षाणांपंचपंचाशन्नवमासादिनत्रयम् ॥ सारेमेमुनिनातस्यनिशार्द्धमिवचाभवत् ॥ २७ ॥ सातंपुनरुवाचाथतस्मिन्कालेगतेमुनिम् ॥ आदेशोदीयतांब्र
ह्मन्गंतव्यंस्वगृहेमया ॥ २८ ॥ ॥ मेधाव्युवाच ॥ ॥ प्रभातमधुनाचास्तेश्रूयतांवचनंमम ॥ संध्यायावच्चकुर्वेहंतावत्त्वंवैस्थिराभव ॥ २९ ॥ इतिवा
क्यंमुनेःश्रुत्वाजातानंदसमाकुला ॥ स्मितंकृत्वातुसाकिंचित्प्रत्युवाचशुचिस्मिता ॥ ३० ॥ ॥ अप्सराउवाच ॥ ॥ कियत्प्रमाणाविप्रेंद्रतवसंध्यागता
नघ ॥ मयिप्रसादंकृत्वातुगतकालोविचार्यताम् ॥ ३१ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ गतकालस्यविप्रेंद्रःप्रमाणमकरोत्तदा ॥ ३२ ॥
समाश्वसप्तपंचाशद्गतास्तस्यतयासह ॥ चुक्रोधसततस्तस्यैज्वालामालीबभूवह ॥ ३३ ॥ नेत्राभ्यांविस्फुलिंगान्समुंचमानोतिकोपनः ॥ कालरूपांतु
तांदृष्ट्वातपसःक्षयकारिणीम् ॥ ३४ ॥ दुःखार्जितंक्षयंनीतंतपोदृष्ट्वातयासह ॥ सकंपोष्ठोमुनिस्तत्रप्रत्युवाचाकुलेंद्रियः ॥३५॥ तांशशापाथमेधावीत्वंपि
शाचीभवेतिच ॥ धिक्त्वांपापेदुराचारेकुलटेपातकप्रिये ॥ ३६ ॥ तस्यशापेनसादग्धाविनयावनतास्थिता ॥ उवाचवचनंसुभ्रूःप्रसादंवांछतीमुनिम् ॥
प्रसादंकुरुविप्रेंद्रशापस्यानुग्रहंकुरु ॥ ३७ ॥ सतांसंगोहिभवतिवचोभिःसप्तभिःपदैः ॥ त्वयासहममब्रह्मन्नीतावैबहुवत्सराः ॥ एतस्मात्कारणात्स्वामिन्
प्रसादंकुरुसुव्रत ॥ ३८ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ शृणुमेवचनंभद्रेशापानुग्रहकारकम् ॥ किंकरोमित्वयापापेक्षयंनीतंमहत्तपः ॥ ३९ ॥ चैत्रस्यकृष्णप
क्षेतुभवेदेकादशीशुभा ॥ पापमोचनिकानामसर्वपापक्षयंकरी ॥ ४० ॥ तस्याव्रतेकृतेशुभ्रेपिशाचत्वंप्रयास्यति ॥ इत्युक्त्वासोपिमेधावीजगामापितुराश्र
मम् ॥ ४१ ॥ तमागतंसमालोक्यच्यवनःप्रत्युवाचतम् ॥ किमेतद्विहितंपुत्रत्वयापुण्यंक्षयंकृतम् ॥ ४२ ॥ ॥ मेधाव्युवाच ॥ ॥ पातकंवैकृतंतातरमि
ताचाप्सरामया ॥ प्रायश्चित्तंब्रूहितातयेनपापक्षयोभवेत् ॥ ४३ ॥ ॥ च्यवनउवाच ॥ ॥ चैत्रस्यचासितेपक्षेनाम्नावैपापमोचनी ॥ अस्याव्रतेकृतेपुत्र
पापराशिःक्षयंव्रजेत् ॥ ४४ ॥ इतिश्रुत्वापितुर्वाक्यंकृतंतेनव्रतोत्तमम् ॥ गतंपापंक्षयंतस्यतपोयुक्तोबभूवसः ॥ ४५ ॥ साप्येवंमंजुघोषाचकृत्वैतद्व्रतमु
त्तमम् ॥ पिशाचत्वाद्विनिर्मुक्तापापमोचनिकाव्रतात् ॥ दिव्यरूपधरासावैगतानाकेवराप्सराः ॥ ४६ ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ पापमोचनिकांराजन्ये
कुर्वंतिनरोत्तमाः ॥ तेषांपापंचयत्किंचित्तत्सर्वंचक्षयंव्रजेत् ॥ ४७ ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ ब्रह्महाहेमहारीचसुरापोगुरुतल्पगः ॥ ४८ ॥

व्रतस्यचास्यकरणात्पापमुक्ताभवंतिते ॥ बहुपुण्यप्रदंह्येतत्करणाद्व्रतमुत्तमम् ॥ ४९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामु
त्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेचैत्रकृष्णैकादशीपापमोचनीनामषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ वासुदेवनमस्तुभ्यंकथयस्वम
माग्रतः ॥ चैत्रस्यशुक्लपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ शृणुष्वैकमनाराजन्कथांपुण्यांपुरातनीम् ॥ वसिष्ठोयामकथयत्प्राग्दि
लीपायपृच्छते ॥ २ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिकथयस्वप्रसादतः ॥ चैत्रमासिसितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ॥
॥ ३ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंत्वयाराजन्कथयामितवाग्रतः ॥ चैत्रस्यशुक्लपक्षेतुकामदानामनामतः ॥ ४ ॥ एकादशीपुण्यतमापा
पेंधनदवानलः ॥ शृणुराजन्कथामेतांपापघ्नींपुण्यदायिनीम् ॥ ५ ॥ पुरानागपुरेरम्येहेमरत्नविभूषिते ॥ पुंडरीकमुखानागानिवसंतिमहोत्कटाः ॥ ६ ॥
तस्मिन्पुरेपुंडरीकोराजाराज्यंचकारसः ॥ गंधर्वैःकिन्नरैश्चैवअप्सरोभिश्चसेव्यते ॥ ७ ॥ वराप्सरास्तुललितागंधर्वोललितस्तथा ॥ उभौरागेणसंरक्तौ
दंपतीकामपीडितौ ॥ ८ ॥ रेमातेस्वगृहेरम्येधनधान्ययुतेतदा ॥ ललितायाश्चहृदयेपतिर्वसतिसर्वदा ॥ ९ ॥ हृदयेतस्यललितानित्यंवसतिभामिनी ॥
एकदापुंडरीकोथक्रीडतेसदसिस्थितः ॥ १० ॥ गीतंगानंप्रकुरुतेललितोदयितांविना ॥ पदबंधस्खलज्जिह्वोबभूवललितांस्मरन् ॥ ११ ॥ मनो
भावंविदित्वास्यकर्कटोनागसत्तमः ॥ पदबंधच्युतिंतस्यपुंडरीकेन्यवेदयत् ॥ १२ ॥ श्रुत्वाकर्कोटकवचःपुंडरीकोभुजंगराट् ॥ क्रोधसंरक्तनयनोब
भूवातिभयंकरः ॥ १३ ॥ शशापललितंतत्रगायंतंमदनातुरम् ॥ राक्षसोभवदुर्बुद्धेक्रव्यादःपुरुषादकः ॥ १४ ॥ यतःपत्नीवशोपेतोगायमानोममा
ग्रतः ॥ वचनात्तस्यराजेंद्ररक्षोरूपोबभूवसः ॥ १५ ॥ रौद्राननोविरूपाक्षोदृष्टमात्रोभयंकरः ॥ बाहूयोजनविस्तीर्णौमुखंकंदरसन्निभम् ॥ १६ ॥
चंद्रसूर्यनिभेनेत्रेग्रीवापर्वतसंनिभा ॥ नासारंध्रेतुविवरेअधरौयोजनायतौ ॥ १७ ॥ शरीरंतस्यराजेंद्रउत्थितंयोजनाष्टकम् ॥ ईदृशोराक्षसोभूत्वा
भुंजानःकर्मणःफलम् ॥ १८ ॥ ललितातुतथालोक्यस्वपतिंविकृताकृतिम् ॥ चिंतयामासमनसादुःखेनमहतार्दिता ॥ १९ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामि
पतिःशापेनपीडितः ॥ इतिसंस्मृत्यसंस्मृत्यमनसाशर्मनालभत् ॥ २० ॥ चचारपतिनासार्द्धंललितागहनेवने ॥ बभ्रामविपिनेदुर्गेकामरूपीसरा
क्षसः ॥ २१ ॥ निर्घृणः पापनिरतोविरूपःपुरुषादकः ॥ नसुखंलभतेरात्रौनदिवापापपीडितः ॥ २२ ॥ ललितादुःखितातीवपतिंदृष्ट्वातथाविधम् ॥ बभ्रामते
नसार्द्धंसारुदतीगहनेवने ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाश्रमपदंरम्यंमुनिंसंशांतविग्रहम् ॥ शीघ्रंजगामललितानमस्कृत्याग्रतःस्थिता ॥ २४ ॥ तांदृष्ट्वासमुनिःप्राहदुः

पा० १ जातो ।

खितांहिदयापरः ॥ कात्वंकस्मादिहायातासत्यंवदममाग्रतः ॥२५॥ ॥ ललितोवाच ॥ ॥ वीरधन्वेतिगंधर्वःसुतातस्यमहात्मनः ॥ ललितांनाममां
विद्धिपत्यर्थमिहचागताम् ॥ २६ ॥ भर्तामेपापदोषेणराक्षसोभून्महामुने ॥ रौद्ररूपोदुराचारस्तंदृष्ट्वानास्तिमेसुखम् ॥ २७ ॥ सांप्रतंशाधिमांब्रह्मन्यत्कृ
त्यंतद्वदप्रभो ॥ येनपुण्येनविप्रेंद्रराक्षसत्वाद्विमुच्यते ॥ २८ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ चैत्रमासस्यरंभोरुशुक्लपक्षोस्तिसांप्रतम् ॥ कामदैकादशीनाम
पापघ्नीललितेपरा ॥ २९ ॥ कुरुष्वतद्व्रतंभद्रेविधिपूर्वंमयोदितम् ॥ अस्यव्रतस्ययत्पुण्यंतत्स्वभर्त्रेप्रदीयताम् ॥ ३० ॥ दत्तेपुण्येक्षणात्तस्यशापदोषःप्र
यास्यति ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंललिताहर्षिताभवत् ॥ ३१ ॥ उपोष्यैकादशींराजन्द्वादशीदिवसेतथा ॥ विप्रस्यैवसमीपेतद्वासुदेवस्यचाग्रतः ॥ ३२ ॥
वाक्यमुवाचललितास्वपत्युस्तारणायवै ॥ मयातुतद्व्रतंचीर्णंकामदायाउपोषणम् ॥ ३३ ॥ तस्यपुण्यप्रभावेनगच्छत्वस्यापिशाचता ॥ ललितावचना
देववर्त्तमानोपितत्क्षणे ॥ ३४ ॥ गतपापःसललितोदिव्यदेहोबभूवह ॥ राक्षसत्वंगतंतस्यप्राप्तागंधर्वतापुनः ॥ ३५ ॥ हेमरत्नसमाकीर्णोरेमेललितयासह ॥
विमानवरमारूढौपूर्वरूपाधिकौचतौ ॥ ३६ ॥ दंपतीअत्यशोभेतांकामदायाःप्रभावतः ॥ इतिज्ञात्वानृपश्रेष्ठकर्तव्यैषाप्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ लोकानांतुहि
तार्थायतवाग्रेकथितामया ॥ ब्रह्महत्यादिपापघ्नीपिशाचत्वविनाशनी ॥ ३८ ॥ नातःपरतराकाचित्त्रैलोक्येसचराचरे ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्वाजपेय
फलंलभेत् ॥ ३९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेचैत्रशुक्लाकामदानामसप्तचत्वारिंशोऽ
ध्यायः ॥ ४७ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ वैशाखस्यासितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ॥ महिमानंकथयमेवासुदेवनमोस्तुते ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्ण
उवाच ॥ ॥ सौभाग्यदायिनीराजन्निहलोकेपरत्रच ॥ वैशाखकृष्णपक्षेतुनाम्नाचैववरूथिनी ॥ २ ॥ वरूथिन्याव्रतेनैवसौख्यंभवतिसर्वदा ॥ पापहा
निश्चभवतिसौभाग्यप्राप्तिरेवच ॥ ३ ॥ दुर्भगायाकरोत्येनांसास्त्रीसौभाग्यमाप्नुयात् ॥ लोकानांचैवसर्वेषांभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ ४ ॥ सर्वपापहरान्नृणांग
र्भवासनिकृंतनी ॥ वरूथिन्याव्रतेनैवमांधातास्वर्गतिंगतः ॥ ५ ॥ धुंधुमारादयश्चान्येराजानोबहवस्तथा ॥ ब्रह्मकपालनिर्मुक्तोबभूवभगवान्भवः ॥ ६ ॥
दशवर्षसहस्राणितपस्तप्यतियोनरः ॥ कुरुक्षेत्रेरविग्रहेस्वर्णभारंददातियः ॥ तत्तुल्यंफलमाप्नोतिवरूथिन्याव्रतंचरन् ॥ ७ ॥ श्रद्धावान्यस्तुकुरुतेवरू
थिन्याव्रतंनरः ॥ वांछितंलभतेसोपिइहलोकेपरत्रच ॥ ८ ॥ पवित्रापावनीह्येषामहापातकनाशिनी ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदाचैवकर्तॄणांनृपसत्तम ॥ ९ ॥
अश्वदानान्नृपश्रेष्ठगजदानंविशिष्यते ॥ गजदानाद्भूमिदानंतिलदानंततोधिकम् ॥ १० ॥ तस्माच्चस्वर्णदानंवैअन्नदानंततोधिकम् ॥ अन्नदानात्परंदानं

१ सर्वपापहगपरा–इ० पा० ।

नभूतंनभविष्यति ॥ ११ ॥ पितृदेवमनुष्याणांतृप्तिरन्नेनजायते ॥ तत्समंकविभिःप्रोक्तंकन्यादानंनृपोत्तम ॥ १२ ॥ धेनुदानंचतत्तुल्यमित्याहभगवा न्स्वयम् ॥ प्रोक्तेभ्यःसर्वदानेभ्योविद्यादानंविशिष्यते ॥१३॥ तत्फलंसमवाप्नोतिनरःकृत्वावरूथिनीम् ॥ कन्यावित्तेनजीवंतियेनराःपापमोहिताः॥१४॥ पुण्यक्षयंतेगच्छंतिनिरयंयातनामयम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेननग्राह्यंकन्यकाधनम् ॥ १५ ॥ यश्चगृह्णातिलोभेनकन्यांक्रीत्वाचतद्धनम् ॥ सोन्यजन्मनि राजेंद्रओतुर्भवतिनिश्चितम् ॥ १६ ॥ कन्यांपुण्येनयोदद्याद्यथाशक्तिस्वलंकृताम् ॥ तत्पुण्यसंख्यांनृपतेचित्रगुप्तोनशक्नुयात् ॥ १७॥ तत्तुल्यंफलमाप्नो तिनरःकृत्वावरूथिनीम्॥ कांस्यंमांसंमसूरांश्चचणकान्कोद्रवांस्तथा ॥ १८ ॥ शाकंमधुपरान्नंचपुनर्भोजनमैथुने ॥ वैष्णवोव्रतकर्ताचदशम्यांदशवर्जये त् ॥ १९ ॥ द्यूतंक्रीडांचनिद्रांचतांबूलंदंतधावनम् ॥ परापवादंपैशुन्यंस्तेयंहिंसांतथारतिम् ॥ २० ॥ क्रोधंचैवानृतंवाक्यमेकादश्यांविवर्जयेत् ॥ कां स्यंमांसंसुरांक्षौद्रंतैलंपतितभाषणम् ॥ २१ ॥ व्यायामंचप्रवासंचपुनर्भोजनमैथुनम्॥ वृषपृष्ठंमसूरान्नंद्वादश्यांपरिवर्जयेत् ॥ २२ ॥ अनेनविधिनाराजन् विहितायैर्वरूथिनी ॥ सर्वपापक्षयंकृत्वादद्यात्प्रांतेऽक्षयांगतिम् ॥ रात्रौजागरणंकृत्वापूजितोमधुसूदनः ॥ २३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेयांतिपरमांगति म् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्तव्यापापभीरुभिः ॥ २४ ॥ क्षपारितनयाद्भीतोनरःकुर्याद्वरूथिनीम्॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ सर्वपापवि निर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारदसंवादेवैशाखकृष्णवरूथिनीएकादशी नामअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥छ॥ ॥युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ वैशाखशुक्लपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ किंफलंकोविधिस्तत्रकथयस्वज नार्दन ॥ १ ॥ ॥श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ इदमेवपुरापृष्टंरामचंद्रेणधीमता ॥ वसिष्ठंप्रतिराजेंद्रयत्त्वंमामनुपृच्छसि ॥ २ ॥ ॥रामउवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिव्रतानामुत्तमंव्रतम् ॥ सर्वपापक्षयकरंसर्वदुःखनिकृंतनम् ॥ ३ ॥ मयादुःखानिभुक्तानिसीताविरहजानितु ॥ ततो हंभयभीतोस्मिपृच्छामित्वांमहामुने ॥ ४ ॥ ॥वसिष्ठउवाच ॥ ॥साधुपृष्टंत्वयारामतवैषानैष्ठिकीमतिः ॥ त्वन्नामग्रहणेनैवपूतोभवतिमान वः ॥ ५ ॥ तथापिकथयिष्यामिलोकानांहितकाम्यया ॥ पवित्रंपावनानांचव्रतानामुत्तमंव्रतम् ॥ ६ ॥ वैशाखस्यासितेपक्षेरामचैकादशीभवेत् ॥ मोहिनीनाम साप्रोक्तासर्वपापहरापरा ॥ ७ ॥ मोहजालात्प्रमुच्यंतेपातकानांसमूहतः ॥ अस्याव्रतप्रभावेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ८ ॥ अतःकारणतोरामकर्तव्यैपाभ वादृशैः ॥ पातकानांक्षयकरीमहादुःखविनाशिनी ॥ ९ ॥ शृणुष्वैकमनारामकथांपापहरांपराम् ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणमहापापंप्रणश्यति ॥ १० ॥ सर

पा० १ वित्तेन । २ क्षौरं तैलंपरान्नंच–इ० । षाष्टिषष्टिमसूरान्नं–इ० च । ३ पुण्यप्रदांशुभाम् ।

स्वत्यास्तटेरम्येपुरीभद्रावतीशुभा ॥ द्युतिमान्नामनृपतिस्तत्रराज्यंकरोतिवै ॥ ११ ॥ चंद्रवंशोद्भवोनामधृतिमान्सत्यसंगरः ॥ तत्रवैश्योनिवसतिधन
धान्यसमृद्धिमान् ॥ १२ ॥ धनपालइतिख्यातःपुण्यकर्मप्रवर्त्तकः ॥ प्रपाकूपमठारामतडागगृहकारकः ॥ १३ ॥ विष्णुभक्तिरतःशांतस्तस्यासन्
पंचपुत्रकाः ॥ सुमनाद्युतिमांश्चैवमेधावीसुकृतस्तथा ॥ १४ ॥ पंचमोधृष्टबुद्धिश्चमहापापरतःसदा ॥ परस्त्रीसंगनिरतोविटगोष्ठीविशारदः ॥ १५ ॥
द्यूतादिव्यसनासक्तःपरस्त्रीरतिलालसः ॥ नचदेवार्चनेबुद्धिर्नपितॄन्नाद्विजान्प्रति ॥ १६ ॥ अन्यायवर्तीदुष्टात्मापितुर्द्रव्यक्षयंकरः ॥ अभक्ष्यभक्षकःपा
पीसुरापानेरतःसदा ॥ १७ ॥ वेश्याकंठेक्षिप्तबाहुर्भ्रमन्दुष्टश्चतुष्पथे ॥ पित्रानिष्कासितोगेहात्परित्यक्तश्चबांधवैः ॥ १८ ॥ स्वदेहभूषणान्येवक्षयंनीता
नितेनवै ॥ गणिकाभिःपरित्यक्तोनिंदितश्चधनक्षयात् ॥ १९ ॥ ततश्चिंतापरोजातोवस्त्रहीनःक्षुधार्दितः ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकेनोपायेनजीव्यते ॥ २० ॥
तस्करत्वंसमारब्धंतत्रैवनगरेपितुः ॥ गृहीतोराजपुरुषैर्मुक्तश्चपितृगौरवात् ॥ २१ ॥ पुनर्बद्धःपुनस्त्यक्तःपुनर्बद्धःससंभ्रमैः ॥ धृष्टबुद्धिर्दुराचारोनिबध्य
निगडैर्दृढैः ॥ २२ ॥ कशाघातैस्ताडितश्चपीडितश्चपुनःपुनः ॥ नस्थातव्यंहिमंदात्मंस्त्वयामद्देशगोचरे ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वाततोराज्ञामोचितोदृढ
बंधनात् ॥ निर्जगामभयात्तस्यगतोसौगहनंवनम् ॥ २४ ॥ क्षुत्तृषापीडितश्चायमितश्चेतश्चधावति ॥ सिंहवन्निजघानासौमृगशूकरचित्रलान् ॥ २५ ॥
आमिषाहारनिरतोवनेतिष्ठतिसर्वदा ॥ करेशरासनंकृत्वानिषंगंपृष्ठसंगतम् ॥ २६ ॥ अरण्यचारिणोहंतिपक्षिणश्चपदाचरन् ॥ चकोरांश्चमयूरांश्चकं
कतित्तिरमूषिकान् ॥ २७ ॥ एतानन्यान्हिनस्त्यंधोधृष्टबुद्धिस्तुनिर्घृणः ॥ पूर्वजन्मकृतैःपापैर्निमग्नःपापकर्दमे ॥ २८ ॥ दुःखशोकसमाविष्टःपीड्यमा
नोदिवानिशम् ॥ कौंडिन्यस्याश्रमपदंप्राप्तःपुण्यागमात्क्वचित् ॥ २९ ॥ माधवेमासिजाह्नव्याःकृतस्नानंतपोधनम् ॥ आससादधृष्टबुद्धिःशोकभारेणपी
डितः ॥ ३० ॥ तद्वस्त्रबिंदुस्पर्शेनगतपापोहताशुभः ॥ कौंडिन्यस्याग्रतःस्थित्वाप्रत्युवाचकृतांजलिः ॥ ३१ ॥ धृष्टबुद्धिरुवाच ॥ ॥ भोभोब्रह्म
न्द्विजश्रेष्ठदयांकृत्वाममोपरि ॥ येनपुण्यप्रभावेनमुक्तिर्भवतितद्वद ॥ ३२ ॥ कौंडिन्यउवाच ॥ ॥ शृणुष्वैकमनाभूत्वायेनपापक्षयस्तव ॥ वैशाख
स्यसितेपक्षेमोहिनीनामविश्रुता ॥ ३३ ॥ एकादशीव्रतंतस्याःकुरुमद्वाक्यनोदितः ॥ मेरुतुल्यानिपापानिक्षयंगच्छंतिदेहिनाम् ॥ ३४ ॥ बहुज
न्मार्जितान्येषामोहिनीसमुपोषिता ॥ इतिवाक्यंमुनेःश्रुत्वाधृष्टबुद्धिःप्रसन्नधीः ॥ ३५ ॥ व्रतंचकारविधिवत्कौंडिन्यस्योपदेशतः ॥ कृतेव्रतेनृ
पश्रेष्ठगतपापोबभूवसः ॥ ३६ ॥ दिव्यदेहस्ततोभूत्वागरुडोपरिसंस्थितः ॥ जगामवैष्णवंलोकंसर्वोपद्रववर्जितम् ॥ ३७ ॥ इतीदृशंरामचंद्रउत्तमं

पा०ठा–१ नदेवांश्चातिथीन्वृद्धान्पितॄंश्चार्चैद्विजानपि । २ ततः । ३ सवै भटैः । ४ चतुष्पदान् । ५ चिंतयन्सोप्यहर्निशम् । ६ नयति ।

मोहिनीव्रतम् ॥ नातःपरतरंकिंचित्त्रैलोक्येसचराचरे ॥ ३८ ॥ यज्ञादितीर्थदानानिकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलंल
भेत् ॥ ३९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेवैशाखशुक्लेमोहिन्येकादशीनामएकोनपंचाश
त्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ ज्येष्ठस्यकृष्णपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ श्रोतुमिच्छामिमाहात्म्यंतद्वदस्वजनार्दन ॥ १ ॥ ॥ श्री
कृष्णउवाच ॥ साधुपृष्टंत्वयाराजन्लोकानांहितकाम्यया ॥ बहुपुण्यप्रदाह्येषामहापातकनाशिनी ॥ २ ॥ अपरानामराजेंद्रअपरापुत्रदायिनी ॥ लोके
प्रसिद्धितांयातिअपरांयस्तुसेवते ॥ ३ ॥ ब्रह्महत्याभिभूतोपिगोत्रहाभ्रूणहातथा ॥ परापवादवादीचपरस्त्रीरसिकोपिच ॥ ४ ॥ अपरासेवनाद्राजन्
विपाप्माभवतिध्रुवम् ॥ कूटसाक्ष्यंकूटमानंतुलाकूटंकरोतियः ॥ ५ ॥ कूटवेदंपठेद्यस्तुकूटशास्त्रंतथैवच ॥ ज्योतिषीगणकःकूटःकूटायुर्वैदिकोभिपक् ॥ ६ ॥
कूटसाक्ष्यसमायुक्तोविज्ञेयानरकौकसः ॥ अपरासेवनाद्राजन्पापैर्मुक्ताभवंतिते ॥ ७ ॥ क्षत्रियःक्षात्रधर्मंयस्त्यक्त्वायुद्धात्पलायते ॥ सयातिनरकंघोरं
स्वीयधर्मबहिष्कृतः ॥ ८ ॥ अपरासेवनात्सोपिपापंत्यक्त्वादिवंव्रजेत् ॥ विद्यावान्यःस्वयंशिष्योगुरुनिंदांकरोतिच ॥ ९ ॥ समहापातकैर्युक्तोनिरयं
यातिदारुणम् ॥ अपरासेवनात्सोपिसद्गतिंप्राप्नुयान्नरः ॥ १० ॥ महिमानमपरायाःशृणुराजन्वदाम्यहम् ॥ मकरस्थेरवौमाघेप्रयागेयत्फलंनृ
णाम् ॥ ११ ॥ काश्यांयत्प्राप्यतेपुण्यमुपरागेनिमज्जनात् ॥ गयायांपिंडदानेनपितृणांतृप्तिदोयथा ॥ १२ ॥ सिंहस्थितेदेवगुरौगौतम्यांस्नातकोनरः ॥
कन्यागतेगुरौराजन्कृष्णवेणीनिमज्जनात् ॥ १३ ॥ यत्फलंसमवाप्नोतिकुंभकेदारदर्शनात् ॥ बदर्याश्रमयात्रायांतत्तीर्थसेवनादपि ॥ १४ ॥ यत्फ
लंसमवाप्नोतिकुरुक्षेत्रेरविग्रहे ॥ गजाश्वहेमदानेनयज्ञंकृत्वासदक्षिणम् ॥ १५ ॥ तादृशंफलमाप्नोतिअपराव्रतसेवनात् ॥ अर्धप्रसूतांगांदत्वासुवर्णंवसुधां
तथा ॥ १६ ॥ नरोयत्फलमाप्नोतिअपरायाव्रतेनतत् ॥ पापद्रुमकुठारीयंपापेंधनदवानलः ॥ १७ ॥ पापांधकारतरणिःपापसारंगकेसरी ॥ बुद्बु
दाइवतोयेषुपुत्तिकाइवजंतुषु ॥ १८ ॥ जायंतेमरणायैवएकादश्याव्रतंविना ॥ अपरांसमुपोष्यैवपूजयित्वात्रिविक्रमम् ॥ १९ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो
विष्णुलोकेमहीयते ॥ लोकानांचहितार्थायतवाग्रेकथितंमया ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ २० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा
शत्साहस्र्यांसहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेज्येष्ठकृष्णापरैकादशीनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अपरायाश्च
माहात्म्यंश्रुतंसर्वंजनार्दन ॥ ज्येष्ठस्यशुक्लपक्षेतुस्याद्यातांवदमानद ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ एनांवक्ष्यतिधर्मात्माव्यासःसत्यव

पा० – १ अपारफलदायिनी ।

तीसुतः ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञोवेदवेदांगपारगः ॥ २ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रुतामेमानवाधर्मावासिष्ठाश्चश्रुतामया ॥ द्वैपायनयथातत्त्वंवै
ष्णवान्वक्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ ॥ श्रीवेदव्यासउवाच ॥ ॥ श्रुतास्तुमानवाधर्मावैदिकाश्चश्रुतास्त्वया ॥ कलौयुगेनशक्यंतेतेवैकर्तुंनराधिप ॥ ४ ॥
सुखोपायमल्पधनमल्पक्लेशंमहाफलम् ॥ पुराणानांचसर्वेषांसारभूतंमहामते ॥ ५ ॥ एकादश्यांनभुंजीतपक्षयोरुभयोरपि ॥ द्वादश्यांतुशु
चिर्भूत्वापुष्पैःसंपूज्यकेशवम् ॥ ६ ॥ अन्नंभुंजीतसत्कृत्यपश्चाद्विप्रपुरःसरम् ॥ सूतकेपिनभोक्तव्यंनाशौचेचजनाधिप ॥ ७ ॥ यावज्जीवंव्रतमिदंकर्त्त
व्यंपुरुषर्षभ ॥ स्वर्गतिंप्राप्तुमिच्छद्भिरत्रनैवास्तिसंशयः ॥ ८ ॥ आपपापादुराचाराःपापिष्ठाधर्मवर्जिताः ॥ एकादश्यांनभुंजानानतेयांतियमांतिकम् ॥ ९ ॥
इतितद्वचनंश्रुत्वाकंपितोश्वत्थपत्रवत् ॥ भीमसेनोमहाबाहुर्नत्वोवाचगुरुंप्रति ॥ १० ॥ ॥ भीमसेनउवाच ॥ ॥ पितामहमहाबुद्धेशृणुमेपरमंवचः ॥
युधिष्ठिरश्चकुंतीचतथाद्रुपदनंदिनी ॥ ११ ॥ अर्जुनोनकुलश्चैवसहदेवस्तथैवच ॥ एकादश्यांनभुंजंतिकदाचिदपिसुव्रताः ॥ १२ ॥ तेमांब्रुवंतिवैनित्यं
माभुंक्ष्वत्वंवृकोदर ॥ अहंतानब्रुवंतातबुभुक्षादुःसहामम ॥ १३ ॥ दानंदास्यामिविधिवत्पूजयिष्यामिकेशवम् ॥ भीमसेनवचःश्रुत्वाव्यासोवचनमब्रवी
त् ॥ १४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ यदिस्वर्गमभीप्संतेनरकंदुष्टमेवच ॥ एकादश्यांनभोक्तव्यंपक्षयोरुभयोरपि ॥ १५ ॥ ॥ भीमसेनउवाच ॥ ॥
पितामहमहाबुद्धेकथयामितवाग्रतः ॥ एकभक्तेनशक्नोमिउपवासेकुतःप्रभो ॥ १६ ॥ वृकोपिनामयोवह्निःससदाजठरेमम ॥ अतिवेलंयदाश्नामितदासमु
पशाम्यति ॥ १७ ॥ नैकंशक्नोम्यहंकर्तुमुपवासंमहामुने ॥ येनैवप्राप्यतेस्वर्गस्तत्कर्तास्मियथातथम् ॥ तदेकंवदनिश्चित्ययेनश्रेयोहमाप्नुयाम् ॥ १८ ॥
॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ वृषस्थेमिथुनस्थेवायदाचैकादशीभवेत् ॥ ज्येष्ठमासेप्रयत्नेनसोपोष्योदकवर्जिता ॥ १९ ॥ गंडूषाचमनंवारिवर्जयित्वोदकं
बुधः ॥ उपभुंजीतनैवेहव्रतभंगोन्यथाभवेत् ॥ २० ॥ उदयादुदयंयावद्वर्जयित्वोदकंनरः ॥ श्रूयतांसमवाप्नोतिद्वादशद्वादशीफलम् ॥ २१ ॥ ततःप्रभाते
विमलेद्वादश्यांस्नानमाचरेत् ॥ जलंसुवर्णंदत्त्वाचद्विजातिभ्योयथाविधि ॥ २२ ॥ भुंजीतकृतकृत्यस्तुब्राह्मणैःसहितोवशी ॥ एवंकृतेचयत्पुण्यंभीमसे
नशृणुष्वतत् ॥ २३ ॥ संवत्सरेतुयाश्चैवएकादश्योभवंतिहि ॥ तासांफलमवाप्नोतिह्यत्रमेनास्तिसंशयः ॥ २४ ॥ इतिमांकेशवःप्राहशंखचक्रगदाधरः ॥
सर्वान्परित्यज्यपुमान्मामेकंशरणंव्रजेत् ॥ २५ ॥ एकादश्यांनिराहारस्ततःपापात्प्रमुच्यते ॥ द्रव्यशुद्धिःकलौनास्तिसंस्कारःस्मार्त्तएवच ॥ २६ ॥
वैदिकस्तुकुतश्चापिप्राप्तेदुष्टेकलौयुगे ॥ किंतुतेबहुनोक्तेनवायुपुत्रपुनःपुनः ॥ २७ ॥ एकादश्यांनभुंजीतपक्षयोरुभयोरपि ॥ एकादश्यांसितेपक्षेज्येष्ठे
मास्युदकंविना ॥ २८ ॥ पुण्यंफलमवाप्नोतितच्छृणुष्ववृकोदर ॥ संवत्सरेतुयाप्रोक्ताःशुक्लःकृष्णावृकोदर ॥ २९ ॥ उपोषिताहिसर्वाःस्युरेकादश्यो

नसंशयः ॥ धनधान्यप्रदापुण्यापुत्रारोग्यशुभप्रदा ॥ ३० ॥ उपोषितानरव्याघ्रइतिसत्यंब्रवीमिते ॥ यमदूतामहाकायाःकरालाःकृष्णरूपिणः ॥ ३१ ॥
दंडपाशधरारौद्रानोपसर्पंतितंनरम् ॥ पीतांबरधरासौम्याश्चक्रहस्तामनोजवाः ॥ ३२ ॥ अंतकालेनयंत्येतेवैष्णवान्वैष्णवींपुरीम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन
नउपोष्योदकवर्जिता ॥ ३३ ॥ जलधेनुंतदादत्त्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ततस्त्वमस्यांकौंतेयसोपवासोर्चनंहरेः ॥ ३४ ॥ कुरुसर्वप्रयत्नेनसर्वपापप्रशां
तये ॥ स्वप्नेनमेपराधोस्तिदंतरागतयापिवा ॥ ३५ ॥ भोक्ष्येपरेह्निदेवेशह्यशनंवासराद्धरेः ॥ इत्युच्चार्यततोमंत्रउपवासपरोभवेत् ॥ ३६ ॥ सर्वपाप
विनाशायश्रद्धादमसमन्वितः ॥ मेरुमंदरमात्रावंस्त्रियापुंसाचयत्कृतम् ॥ ३७ ॥ सर्वंतद्भस्मतांयातिएकादश्याःप्रभावतः ॥ नशक्नुवंतियेदातुंजलधेनुंन
राधिप ॥ ३८ ॥ सकांचनःप्रदातव्योघटकोवस्त्रसंयुतः ॥ तोयस्यनियमंयोस्यांकुरुतेवैसपुण्यभाक् ॥ ३९ ॥ फलंकोटिसुवर्णस्ययामेयामेश्रुतंफलम् ॥
स्नानंदानंजपंहोमंयदस्यांकुरुतेनरः ॥ ४० ॥ तत्सर्वंचाक्षयंप्राप्तमेतत्कृष्णप्रभाषितम् ॥ किंवापरेणधर्मेणनिर्जलैकादशींविना ॥ ४१ ॥ उपोष्यसम्यक्
विधिवद्वैष्णवंपदमाप्नुयात् ॥ सुवर्णमन्नंवासोवायदस्यांसंप्रदीयते ॥ ४२ ॥ तदस्यकुरुशार्दूलसर्वंचाप्यक्षयंभवेत् ॥ एकादश्यांदिनेयोन्नंभुंक्तेपापंभुनक्ति
सः ॥ ४३ ॥ इहलोकेसचांडालोमृतःप्राप्नोतिदुर्गतिम् ॥ येचदास्यंतिदानानिद्वादश्यांसमुपोषिताः ॥ ४४ ॥ ज्येष्ठमासेसितेपक्षेप्राप्स्यंतिपरमंपदम् ॥
ब्रह्महामद्यपःस्तेनोगुरुद्वेषीसदानृती ॥ ४५ ॥ मुच्यंतेपातकैःसर्वैर्निर्जलायैरुपोषिता ॥ विशेषंशृणुकौंतेयनिर्जलैकादशीदिने ॥ ४६ ॥ यत्कर्त्तव्यं
नरैःस्त्रीभिर्दानंश्रद्धासमन्वितैः ॥ जलशायीचसंपूज्योदेयाधेनुस्तथाम्मयी ॥ ४७ ॥ प्रत्यक्षावानृपश्रेष्ठघृतधेनुरथापिवा ॥ दक्षिणाभिःसुपुष्टाभिर्मिष्टान्नै
श्चपृथग्विधैः ॥ ४८ ॥ तोषणीयाःप्रयत्नेनद्विजाधर्मभृतांवर ॥ तुष्टाभवंतिवैविप्रास्तैस्तुष्टैर्मोक्षदोहरिः ॥४९॥ आत्मद्रोहःकृतस्तैर्हियैरेषानह्युपोषिता॥
पापात्मानोदुराचारामुष्टास्तेनात्रसंशयः ॥ ५० ॥ कुलानांशतमागामिअतीतानांतथाशतम् ॥ आत्मनासहतैर्नीतंवासुदेवस्यमंदिरम् ॥ ५१ ॥ शांतैर्दां
तैर्दानपरैरर्चयद्भिस्तथाहरिम् ॥ कुर्वद्भिर्जागरंरात्रौयैरेषासमुपोषिता ॥ ५२ ॥ अन्नंवस्त्रंतथागावोजलंशय्यासनंशुभम् ॥ कमंडलुंतथाछत्रंदातव्यंनिर्जला
दिने ॥ ५३ ॥ उपानहौयोददातिपात्रभूतेद्विजोत्तमे ॥ ससौवर्णेनयानेनस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ५४ ॥ यश्चेमांशृणुयाद्भक्त्यायश्चापिपरिकीर्तयेत् ॥ उभौ
तौस्वर्गमाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा ॥ ५५ ॥ यत्फलंसंनिहत्यायांराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ कृत्वाश्राद्धंलभेन्मर्त्यस्तदस्याःश्रवणादपि ॥ ५६ ॥ नियमंचप्रकर्त्त
व्यंदंतधावनपूर्वकम्॥एकादश्यांनिराहारोवर्जयिष्यामिवैजलम्॥५७॥केशवप्रीणनार्थायअन्यदाचमनादृते॥द्वादश्यांदेवदेवेशःपूजनीयस्त्रिविक्रमः ॥५८॥

१ सन्निहत्यायांकुरुक्षेत्रे ।

गंधैर्धूपैस्तथापुष्पैर्वासोभिःप्रियदर्शनैः ॥ पूजयित्वाविधानेनमंत्रमेतमुदीरयेत् ॥ ५९ ॥ देवदेवहृषीकेशसंसारार्णवतारक ॥ उदकुंभप्रदानेननयमांपर
मांगतिम् ॥६०॥ ज्येष्ठमासितुवैभीमयाशुक्लैकादशीशुभा ॥ निर्जलासमुपोष्यात्रजलकुंभान्सशर्करान् ॥ ६१ ॥ प्रदायविप्रमुख्येभ्योमोदतेविष्णुसन्निधौ ॥
ततःकुंभाःप्रदातव्याब्राह्मणानांचभक्तितः॥६२॥भोजयित्वाततोविप्रान्स्वयंभुंजीततत्परः ॥एवंयःकुरुतेपूर्णांद्वादशींपापनाशिनीम् ॥६३॥ सर्वपापविनिर्मु
क्तोपदंगच्छत्यनामयम् ॥ ततःप्रभृतिभीमेनकृताह्येकादशीशुभा ॥ पांडवद्वादशीनाम्नालोकेख्याताबभूवह ॥६४॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेज्येष्ठशुक्लानिर्जलैकादशीनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५१॥ ॥युधिष्ठिरउवाच॥ ॥आषाढकृष्णपक्षे
तुकिंकादशीभवेत्॥कथयस्वप्रसादेनवासुदेवममाग्रतः॥१॥ ॥श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ व्रतानामुत्तमंराजन्कथयामितवाग्रतः॥सर्वपापक्षयकरंसर्वमुक्तिप्रदा
यकम् ॥ २ ॥ आषाढस्यासितेपक्षेयोगिनीनामनामतः॥ एकादशीनृपश्रेष्ठमहापातकनाशिनी ॥ ३ ॥ संसारार्णवमग्नानांपोतभूतासनातनी ॥ जग
त्रयेसारभूतायोगिनीव्रतकारिणाम् ॥ ४ ॥ कथयामितवाग्रेहंकथांपौराणिकींशुभाम् ॥ अलकायांराजराजःशिवभक्तिपरायणः ॥ ५ ॥ तस्यासीत्पुष्प
बटुकोहेममालीतिनामतः ॥ तस्यपत्नीसुरूपाचविशालाक्षीतिनामतः ॥ ६ ॥ सतस्यांचासक्तमनाकामपाशवशंगतः ॥ मानसात्पुष्पनिचयमानीय
स्वगृहेस्थितः ॥ ७ ॥ पत्नीप्रेमरसासक्तोनकुबेरालयंगतः ॥ कुबेरोदेवसदनेकरोतिशिवपूजनम् ॥ ८ ॥ मध्याह्नसमयेराजन्पुष्पागमसमीक्षकः ॥
हेममालीस्वभवनेरमतेकांतयासह ॥ ९ ॥ यक्षराट्प्रत्युवाचाथकालातिक्रमकोपितः ॥ कस्मान्नायातिभोयक्षाहेममालीदुरात्मवान् ॥ निश्चयःक्रिय
तामस्यइत्युवाचपुनःपुनः ॥ १० ॥ ॥ यक्षाऊचुः ॥ ॥ वनिताकामुकोगेहेरमतेस्वेच्छयानृप ॥ तेषांवाक्यंसमाकर्ण्यकुबेरःकोपपूरितः ॥ ११ ॥
आह्वयामासतंतूर्णंबटुकंहेममालिनम् ॥ ज्ञात्वाकालात्ययंसोपिभयव्याकुललोचनः ॥ १२ ॥ अस्नातएवआगत्यकुबेरस्याग्रतःस्थितः ॥ तंदृष्ट्वाधन
दःक्रुद्धःक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ १३ ॥ प्रत्युवाचरुषाविष्टःकोपप्रस्फुरिताधरः ॥ ॥ धनदउवाच ॥ ॥ आःपापदुष्टदुर्वृत्तकृतवान्देवहेलनम् ॥ १४ ॥
अष्टादशकुष्ठवृतोवियुक्तःकांतयातया ॥ अस्मात्स्थानादपध्वस्तोगच्छस्वप्रमथाधम ॥ १५ ॥ इत्युक्तेवचनेतस्यतस्मात्स्थानात्पपातसः ॥ महादुःखा
भिभूतश्चकुष्ठैःपीडितविग्रहः ॥ १६ ॥ नसुखंदिवसेतस्यननिद्रांलभतेनिशि ॥ छायायांपीडिततनुर्निदाघेत्यंतपीडितः ॥ १७ ॥ शिवपूजाप्रभावेनस्मृ
तिस्तस्यनलुप्यते ॥ पातकेनाभिभूतोपिपूर्वकर्मस्मरत्यसौ ॥ १८ ॥ भ्रममाणस्ततोगच्छन्हिमाद्रिंपर्वतोत्तमम् ॥ तत्रापश्यन्मुनिवरंमार्कंडेयंतपो

१ आजगामनमस्कृत्य–इ० पा० । २ अतोभवश्चित्रयुक्तो–इ० पा० ।

निधिम् ॥ १९ ॥ यस्यायुर्विंद्यतेराजन्ब्रह्मणोवयसासमम् ॥ ववंदेचरणौतस्यदूरतःपापकर्मकृत् ॥ २० ॥ मार्कंडेयोमुनिवरोदृष्ट्वातंकंपितंतथा ॥ परोप
करणार्थायसमाहूयेदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ कस्मात्कुष्ठाभिभूतस्त्वंकुतोनिंद्यतरोह्यसि ॥ इत्युक्तःसप्रत्युवाचमार्कंडेयंमहामुनिम् ॥ २२ ॥
॥ हेममाल्युवाच ॥ ॥ राजराजस्यानुचरोहेममालीतिनामतः ॥ मानसात्पद्मनिचयमानीयप्रत्यहंमुने ॥ २३ ॥ शिवपूजनवेलायांकु
बेरायसमर्पये ॥ एकस्मिन्दिवसेचैवकालश्चाविदितोमया ॥ २४ ॥ पत्नीसौख्यप्रसक्तेनशोकव्याकुलचेतसा ॥ ततःक्रुद्धेनशप्तोस्मिराजराजेनवै
मुने ॥ २५ ॥ कुष्ठाभिभूतःसंजातोवियुक्तःकांतयातया ॥ अधुनातवसान्निध्यंप्राप्तोस्मिशुभकर्मणा ॥ २६ ॥ सतांस्वभावतश्चित्तंपरोपकरणे
क्षमम् ॥ इतिज्ञात्वामुनिश्रेष्ठमांप्रशाधिकृतागसम् ॥ २७ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ त्वयासत्यमिहप्रोक्तंनासत्यंभाषितंयतः ॥
अतोव्रतोपदेशंतेकथयामिशुभप्रदम् ॥ २८ ॥ आषाढेकृष्णपक्षेतुयोगिनीव्रतमाचर ॥ अस्यव्रतस्यपुण्येनकुष्ठंयास्यतिवैध्रुवम् ॥ २९ ॥
इतिवाक्यमृषेःश्रुत्वादंडवत्पतितोभुवि ॥ उत्थापितःसमुनिनाबभूवातीवहर्षितः ॥ ३० ॥ मार्कंडेयोपदेशेनव्रतंतेनकृतंयथा ॥ अष्टादशैवकुष्ठा
निगतानितस्यसर्वशः ॥ ३१ ॥ मुनेर्वाचाततःसम्यग्व्रतेचीर्णेभवत्सुखी ॥ ईदृग्विधंनृपश्रेष्ठकथितंयोगिनीव्रतम् ॥ ३२ ॥ अष्टाशीति
सहस्राणिद्विजान्भोजयतेतुयः ॥ तत्समंफलमाप्नोतियोगिनीव्रतकृन्नरः ॥ ३३ ॥ महापापप्रशमनंमहापुण्यफलप्रदम् ॥ पठनात्च्छ्रवणान्मर्त्यःसर्वपा
पैःप्रमुच्यते ॥ ३४॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेआषाढकृष्णयोगिन्येकादशीमाहात्म्यंनाम
द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ आषाढस्यसितेपक्षेकाचएकादशीभवेत् ॥ किंनामकोविधिस्तस्याएतद्विस्तरतो
वद ॥ १ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ कथयामिमहापुण्यांस्वर्गमोक्षप्रदायिनीम् ॥ शयनींनामनामेतिसर्वपापहरांपराम् ॥ २ ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलं
लभेत् ॥ सत्यंसत्यंमयाप्रोक्तंनातःपरतरंनृणाम् ॥ ३ ॥ पापिनांपापनाशायसृष्टाधात्रामहोत्तमा ॥ अतःपरानराजेंद्रवर्त्ततेमोक्षदायिनी ॥ ४ ॥
एतस्मात्कारणाद्राजन्श्रूयतांगतिरुत्तमा ॥ भवेन्नराणांश्रोतॄणांकथायाःश्रवणादपि ॥ ५ ॥ तेसदावैष्णवाराजन्ममभक्तिपरायणाः ॥ आषाढेवामनश्चैव
पूज्यतेपरमेश्वरः ॥ ६ ॥ वामनःपूजितोयेनकमलैःकमलेक्षणः ॥ आषाढस्यसितेपक्षेकामिकायादिनेतथा ॥ ७ ॥ तेनार्चितंजगत्सर्वंत्रयोदेवाःसनात
नाः ॥ कृताचैकादशीयेनहरिवासरमुत्तमम् ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ संशयोस्तिमहान्मेत्रश्रूयतांपुरुषोत्तम ॥ कथंसुप्तोसिदेवेशकथंचबलिमाश्रि
तः ॥ ९ ॥ कथंचभूमौसंवेशःकिंकुर्वंतिजनाःपरे ॥ एतद्वदमहाप्राज्ञसंशयोस्तिमहान्मम ॥ १० ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ श्रूयतांराजशार्दूलकथांपापहरां

पराम् ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ ११ ॥ बलिनामापूर्वमासीद्दैत्यस्त्रेतायुगेनृप ॥ पूजयंश्चैवमांनित्यंमद्भक्तोमत्परायणः ॥ १२ ॥ यज्ञैस्तु विविधवद्दैत्योयजतेमांसनातनम् ॥ भक्त्याचपरयाराजन्यज्ञकृद्व्रतकृत्तथा ॥ १३ ॥ परंविचार्यबहुधामघोनाचैवसूक्तिभिः ॥ गुरुणादेवतैःसार्द्धंबहुधापूजितोप्यहम् ॥१४॥ ततोवामनरूपेणअवतारेचपंचमे ॥ अत्युग्ररूपेणतदासर्वब्रह्मांडरूपिणा ॥१५॥ वाक्छलेनजितादैत्याःसत्यमाश्रित्यसंस्थितः ॥ शुक्रस्तंवारयामासयन्नारायणइत्ययम् ॥१६॥ याचितावसुधाराजन्सार्द्धंत्रयपदीमया ॥ संकल्पोदकमात्रेतुकरेतेनैवचार्पिते ॥ १७ ॥ रूपमीदृग्विधंराजंस्तदा शृणुमयाकृतम् ॥ भूर्लोकेचरणौन्यस्यभुवर्लोकेतुजानुनी ॥१८॥ स्वर्लोकेचकटिंन्यस्यमहर्लोकेतथोदरम् ॥ जनलोकेचहृदयंतपोलोकेतुकंठकम् ॥१९॥ सत्यलोकेमुखंस्थाप्यमस्तकंचतदूर्द्धकम् ॥ चंद्रसूर्यग्रहाश्चैवनक्षत्राणितथैवच ॥२०॥ देवाःसेंद्राश्चनागाश्चयक्षगंधर्वकिन्नराः ॥ स्तुवंतोवेदसंभूतैःसूक्तैश्च विविधैस्तथा ॥२१॥ करेगृहीत्वाचबलिंत्रिपदैःपूरितामही ॥ अर्द्धंचतस्यपृष्ठेचपदंन्यस्तंमयातदा ॥२२॥ गतोरसातलंराजन्दानवोममपूजकः ॥ क्षितोधो दानवश्चैवकिमकुर्वततःपरम् ॥२३॥ विनयेनानतोसौवैसुप्रसन्नोजनार्दनः ॥ आषाढशुक्लपक्षेतुकामिकाहरिवासरः ॥२४॥ तस्यामेकाचमूर्तिर्मेबलिमाश्रित्य तिष्ठति ॥ द्वितीयाशेषपृष्ठेवैक्षीरसागरमध्यतः ॥ २५ ॥ स्वपित्येवमहाराजयावदागामिकार्तिकी ॥ तावद्भवेत्सुधर्मात्मासर्वधर्मोत्तमोत्तमः ॥ २६ ॥ व्रतंचकुरुतेमर्त्यःसयातिपरमांगतिम् ॥ एतस्मात्कारणाद्राजन्कर्त्तव्याचप्रयत्नतः ॥ २७ ॥ नातःपरतराकाचित्पवित्रापापनाशिनी ॥ यस्यांस्वपितिदेवेशःशंखचक्रगदाधरः ॥ २८ ॥ तस्यांचपूजयेद्देवंशंखचक्रगदाधरम् ॥ रात्रौजागरणंकृत्वाभक्त्याचैवविशेषतः ॥ २९ ॥ नास्याःपुण्यस्यसंख्यानंकर्तुंशक्तश्चतुर्मुखः ॥ एवंयःकुरुतेराजन्नेकादश्याव्रतोत्तमम् ॥ ३० ॥ सर्वपापहरंचैवभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ सचलोकेममसदाश्वपचोपिप्रियंकरः ॥ ३१ ॥ दीपदानेनपालाशपत्रेभुक्त्याव्रतेनच ॥ चातुर्मास्यंनयंतीहतेनराममवल्लभाः ॥ ३२ ॥ चातुर्मास्येहरौसुप्तेभूमिशायी भवेन्नरः ॥ श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेतथा ॥ ३३ ॥ दुग्धमाश्वयुजित्याज्यंकार्तिकेद्विदलंत्यजेत् ॥ अथवाब्रह्मचर्यस्थःसयातिपरमांगतिम् ॥ ॥ ३४ ॥ एकादश्याव्रतेनैवपुमान्पापैर्विमुच्यते ॥ कर्तव्यासर्वदाराजन्विस्मर्तव्यानकर्हिचित् ॥ ३५ ॥ शयनीबोधिनीमध्येयाकृष्णैकादशी भवेत् ॥ सैवोपोष्यागृहस्थस्यनान्याकृष्णाकदाचन ॥ ३६ ॥ शृणुयाच्चैवयोराजन्कथांपापहरांपराम् ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेदेवशयन्येकादशीनामात्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ५३ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रावणस्यासितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ॥ तन्नःकथयगोविंदवासुदेवनमोस्तुते ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्ण

उवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिआख्यानंपापनाशनम् ॥ यत्प्रोक्तंब्रह्मणापूर्वंपृच्छतेनारदायवै ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ भगवन्श्रो
तुमिच्छामित्वत्तोहंकमलासन ॥ श्रावणस्यासितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ॥ ३ ॥ कोदेवःकोविधिस्तस्याःकिंपुण्यंकथयप्रभो ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वा
ब्रह्मावचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुनारदतेवच्मिलोकानांहितकाम्यया ॥ श्रावणैकादशीकृष्णाकामिकानामनामतः ॥ ५ ॥
अस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत् ॥ अस्यांयजतिदेवेशंशंखचक्रगदाधरम् ॥ ६ ॥ श्रीधराख्यंहरिंविष्णुंमाधवंमधुसूदनम् ॥ पूजयेद्ध्यायतेयोवै
तस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ७ ॥ नगंगायांनकाश्यांचनैमिषेनचपुष्करे ॥ तत्फलंसमवाप्नोतियत्फलंकृष्णपूजनात् ॥ ८ ॥ गोदावर्यांगुरौसिंहेव्यतीपातेचदंड
के ॥ यत्फलंसमवाप्नोतितत्फलंकृष्णपूजनात् ॥ ९ ॥ ससागरवनोपेतांयोददातिवसुंधराम् ॥ कामिकाव्रतकारीचह्युभौसमफलौस्मृतौ ॥ १० ॥
प्रसूयमानांयोधेनुंदद्यात्सोपस्करांनरः ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिकामिकाव्रतकारकः ॥ ११ ॥ श्रावणेश्रीधरंदेवंपूजयेद्योनरोत्तमः ॥ तेनैवपूजितादेवागंध
र्वोरगपन्नगाः ॥ १२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकामिकादिवसेहरिः ॥ पूजनीयोयथाशक्तिमानुषैःपापभीरुभिः ॥ १३ ॥ येसंसारार्णवेमग्नाःपापपंकसमाकु
ले ॥ तेषामुद्धरणार्थायकामिकाव्रतमुत्तमम् ॥ १४ ॥ नातःपरतराकाचित्पवित्रापापहारिणी ॥ एवंनारदजानीहिस्वयमाहपरोहरिः ॥ १५ ॥ अध्यात्म
विद्यानिरतैर्यत्फलंप्राप्यतेनरैः ॥ ततोबहुतरंविद्धिकामिकाव्रतसेविनाम् ॥ १६ ॥ रात्रौजागरणंकृत्वाकामिकाव्रतकृन्नरः ॥ नपश्यतियमंरौद्रंनैवगच्छ
तिदुर्गतिम् ॥ १७ ॥ नपश्यतिकुयोनिंचकामिकाव्रतसेवनात् ॥ कामिकायाव्रतेचीर्णेकैवल्यंयोगिनोगताः ॥ १८ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्त
व्यानियतात्मभिः ॥ तुलसीप्रभवैःपत्रैःयोनरःपूजयेद्धरिम् ॥ १९ ॥ नलिप्यतेसपापेनपद्मपत्रमिवांभसा ॥ सुवर्णभारमेकंतुरजतंचचतुर्गु
णम् ॥ २० ॥ तत्फलंसमवाप्नोतितुलसीदलपूजनात् ॥ रत्नमौक्तिकवैडूर्यप्रवालादिभिरर्चितः ॥ २१ ॥ नतुष्यतितथाविष्णुस्तुलसीदलतो
यथा ॥ तुलसीमंजरीभिश्चपूजितोयेनकेशवः ॥ आजन्मपातकंतस्यनिश्चयंयातिसंक्षयम् ॥ २२ ॥ यादृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुः
पावनीरोगाणामभिवंदितानिरसिनीसिक्तांतकत्रासिनी ॥ प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपितान्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यै
नमः ॥ २३ ॥ दीपंददातियोमर्त्योदिवारात्रंहरेर्दिने ॥ तस्यपुण्यस्यसंख्यातुंचित्रगुप्तोनवेत्त्यलम् ॥ २४ ॥ कृष्णाग्रेदीपकोयस्यज्वलत्ये
कादशीदिने ॥ पितरस्तस्यतृप्यंतिअमृतेनदिविस्थिताः ॥ २५ ॥ घृतेनदीपंप्रज्वाल्यतिलतैलेनवापुनः ॥ प्रयातिसूर्यलोकंचदीपकोटिशतार्चि
तः ॥ २६ ॥ अयंतवाग्रेकथितःकामिकामहिमामया ॥ अतोनरैःप्रकर्त्तव्यासर्वपातकहारिणी ॥ २७ ॥ ब्रह्महत्यापहरणीभ्रूणहत्याविनाशिनी ॥

वैष्णवस्थानदात्रीचमहापुण्यफलप्रदा ॥ २८ ॥ श्रुत्वामाहात्म्यमेतस्यानरःश्रद्धासमन्वितः ॥ विष्णुलोकमवाप्नोतिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २९ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेश्रावणकृष्णैकादशीनामचतुष्पंचाशदत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ छ ॥
॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रावणस्यसितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ॥ कथयस्वप्रसादेनममाग्रेमधुसूदन ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ शृणु
ष्वावहितोराजन्कथांपापहरांपराम् ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंभवेत् ॥ २ ॥ द्वापरस्ययुगस्यादौपुरामाहिष्मतीपुरे ॥ राजामहीजिदाख्यातोराज्यं
पालयतिस्वकम् ॥ ३ ॥ पुत्रहीनस्यतस्यैवनतद्राज्यंसुखप्रदम् ॥ अपुत्रस्यसुखंनास्तिइहलोकेपरत्रच ॥ ४ ॥ चिंतयास्यसुतस्यैवंकालोबहुतरोगतः ॥
नप्राप्तश्चसुतोराज्ञासर्वसौख्यप्रदोनृणाम् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वात्मानंप्रवयसंराजाचिंतापरोभवत् ॥ तदा[1]गतःप्रजामध्येइदंवचनमब्रवीत् ॥ ६ ॥ इहजन्मनिभोलो
कानमयापातकंकृतम् ॥ अन्यायोपार्जितंवित्तंक्षिप्तंकोशेमयानहि ॥ ७ ॥ ब्रह्मस्वंदेवद्रविणंनगृहीतंमयाक्वचित् ॥ न्यासापहारोनकृतःपरस्यबहुपापदः ॥
पुत्रवत्पालितोलोकोधर्मेणविजितामही ॥ ८ ॥ दुष्टेषुपातितोदंडोबंधुपुत्रोपमेष्वपि ॥ शिष्टास्तुपूजितानित्यंनद्वेष्याश्चमयाजनाः ॥ ९ ॥ इत्येवंब्रुवतो
मार्गंधर्मयुक्तंद्विजोत्तमाः ॥ कस्मान्ममगृहेपुत्रोनजातस्तद्विमृश्यताम् ॥ १० ॥ इतिवाक्यंद्विजाःश्रुत्वासप्रजाःसपुरोहिताः ॥ मंत्रयित्वानृपहितंजग्मुस्ते
गहनंवनम् ॥ ११ ॥ इतस्ततश्चपश्यंतआश्रमानृषिसेवितान् ॥ नृपतेर्हितमिच्छंतोददृशुर्मुनिसत्तमम् ॥ १२ ॥ तप्यमानंतपोघोरंनिरालंबंनिराम
यम् ॥ निराहारंजितात्मानंजितक्रोधंसनातनम् ॥ १३ ॥ लोमशंधर्मतत्वज्ञंसर्वशास्त्रविशारदम् ॥ दीर्घायुषंमहात्मानंसकेशंब्रह्मसंमितम् ॥ १४ ॥
कल्पेकल्पेगतेतस्यएकंलोमविशीर्यते ॥ अतोलोमशनामायंत्रिकालज्ञोमहामुनिः ॥ १५ ॥ तंदृष्ट्वाहर्षिताःसर्वेआजग्मुस्तस्यसन्निधिम् ॥ यथान्यायं
यथार्हंतेनमश्चक्रुर्यथोदितम् ॥ १६ ॥ विनयावनताःसर्वेऊचुस्तेचपरस्परम् ॥ अस्मद्भाग्यवशादेवप्राप्तोयंमुनिसत्तमः ॥ तां[2]स्तथासप्रजावी
क्ष्यउवाचऋषिसत्तमः ॥ १७ ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ किमर्थमिहसंप्राप्ताःकथयध्वंसकारणम् ॥ दर्शनाद्धृष्टमनसःस्तुवंतश्चैवमांकिमु ॥ १८ ॥ असं
शयंकरिष्यामिभवतांयद्धितंभवेत् ॥ परोपकृतयेजन्ममादृशानांनसंशयः ॥ १९ ॥ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ श्रूयतामभिधास्यामोवयंस्वागमकारणम् ॥
संशयच्छेदनार्थायतवसान्निध्यमागताः ॥ २० ॥ पद्मयोनेःपरतरस्त्वत्तःश्रेष्ठोनविद्यते ॥ अतःकार्यवशात्प्राप्ताःसमीपंभवतोवयम् ॥२१॥ महीजिन्नामराजा ॥ ६६
सौपुत्रहीनोस्तिसांप्रतम् ॥ वयंतस्यप्रजाब्रह्मन्पुत्रवत्तेनपालिताः ॥ २२ ॥ तंपुत्ररहितंदृष्ट्वातस्यदुःखेनदुःखिताः ॥ तपःकर्तुमिहायातामतिंकृत्वातुनै

१ सदोगतः–इति पाठान्तरम् । २ तांस्तथाप्रणतान्दृष्ट्वा–इतिवा पाठः ।

ष्टिकीम् ॥ २३ ॥ तस्यभाग्येनदृष्टोसिह्यस्माभिस्त्वंद्विजोत्तम ॥ महतांदर्शनेनैवकार्यसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥ २४ ॥ उपदेशंवदमुनेराज्ञःपुत्रोयथाभवेत् ॥
इतितेषांवचःश्रुत्वामुहूर्तंध्यानमास्थितः ॥ प्रत्युवाचमुनिर्ज्ञात्वातस्यजन्मपुरातनम् ॥ २५ ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ पुराजन्मनिवैश्योयंधनहीनो
नृशंसकृत् ॥ वाणिज्यकर्मनिरतोग्रामाद्ग्रामांतरंभ्रमन् ॥ २६ ॥ ज्येष्ठेमासिसितेपक्षेदशमीदिवसेतथा ॥ मध्यगेद्युमणौप्राप्तेग्रामसीम्निजलाशयम् ॥२७॥
कूपिकांसजलांदृष्ट्वाजलपानेमनोदधे ॥ सद्यस्ततःसवत्साचधेनुस्तत्रसमागता ॥ २८ ॥ तृषणातुरानिदाघार्तातस्यामंबुपपौतुसा ॥ पिबंतींवारयित्वाता
मसौतोयंपपौस्वयम् ॥२९॥ कर्मणातेनपापेनपुत्रहीनोनृपोभवत् ॥ कस्यापिजन्मनःपुण्यात्प्राप्तंराज्यमकंटकम् ॥ ३० ॥ ॥ लोकाऊचुः ॥ पुण्या
त्पापंक्षयंयातिपुराणेश्रूयतेमुने ॥ पुण्योपदेशंकथययेनपापक्षयोभवेत् ॥ यथाभवत्प्रसादेनपुत्रोभवतिभूपतेः ॥ ३१ ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥
श्रावणेशुक्लपक्षेतुपुत्रदानामविश्रुता ॥ एकादशीवांछितदाकुरुध्वंतद्व्रतंजनाः ॥ ३२ ॥ इतिश्रुत्वानमस्कृत्यमुनिमेत्यपुरंव्रतम् ॥ यथाविधियथान्यायं
कृतंतैर्जागरान्वितम् ॥ ३३ ॥ तस्यपुण्यंसुविमलंदत्तंनृपतयेजनैः ॥ दत्तेपुण्येथसाराज्ञीगर्भमाधत्तशोभनम् ॥ ३४ ॥ प्राप्तेप्रसवकालेसासुषुवेपुत्रमूर्जि
तम् ॥ श्रावणस्यसितेपक्षेकर्कटस्थेदिवाकरे ॥ ३५ ॥ द्वादश्यांवासुदेवायपवित्रारोपणंस्मृतम् ॥ हेमरौप्यताम्रक्षौमैःसूत्रैःकौशेयपद्मजैः ॥ ३६ ॥ कुशैः
काशैश्चकार्पासैर्ब्राह्मण्याकर्तितैःशुभैः ॥ स्नात्वात्रिगुणितंसूत्रंत्रिगुणीकृत्यशोधयेत् ॥ ३७ ॥ गोदोहांतरितेकालेपूर्वेद्युरधिवासनम् ॥ ब्राह्मणेभ्योनमस्कृ
त्यगुरुपादौप्रणम्यच ॥ ३८ ॥ गीतमंगलनिर्घोषैःकुर्याज्जागरणंततः ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याभिर्ह्लाःशूद्रास्तथैवच ॥३९ ॥ स्वधर्मावस्थिताःसर्वेभक्त्या
कुर्युःपवित्रकम् ॥ ततःपवित्रंगुरवेदद्याद्वैविधिपूर्वकम् ॥४०॥ ब्राह्मणान्वैष्णवांश्चैवगंधपुष्पादिनार्चयेत् ॥ अतोदेवेतिमंत्रेणद्विजोविष्णौनिवेदयेत्॥४१॥
शूद्रस्तुमूलमंत्रेणयथाविष्णौतथाशिवे ॥ वर्षेवर्षेप्रकर्तव्यंपवित्रारोपणंनरैः ॥ ४२ ॥ भुक्तिमुक्तिचइच्छद्भिःसंसारेशोकसागरे ॥ नकरोतिविधानेनपवित्रा
रोपणंतुयः॥४३॥ तस्यसांवत्सरीपूजानिष्फलावैष्णवस्यतु ॥ श्रुत्वामाहात्म्यमेतस्यानरःपापात्प्रमुच्यते ॥इहपुत्रसुखंप्राप्यपरत्रस्वर्गतिंभवेत्॥४४॥इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेश्रावणशुक्लापवित्रारोपणीपुत्रदैकादशीनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५५॥
॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ भाद्रस्यकृष्णपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकथयस्वजनार्दन ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥
शृणुष्वैकमनाराजन्कथयिष्यामिविस्तरात् ॥ अजेतिनामतःप्रोक्तासर्वपापप्रणाशिनी ॥ २ ॥ पूजयित्वाहृषीकेशंव्रतमस्यांकरोतियः ॥

१ गतः–इ० पा० । २ तृषाकुलः–०इ० पा० । ३ रम्यं जलाशयम्–इ० पा० । ४ पुत्रोस्यभविता तथा–इ० पा० । ५ भक्ता–इ० पा० ।

पापानितस्यनश्यंतिव्रतस्यश्रवणादपि ॥ ३ ॥ नातःपरतराराजन्लोकद्वयहितायवै ॥ सत्यमुक्तंमयाह्येतन्नासत्यंममभाषितम् ॥ ४ ॥ हरि
श्चन्द्रइतिख्यातोबभूवनृपतिःपुरा ॥ चक्रवर्तीसत्यसंधःसमस्तायाभुवःपतिः ॥ ५ ॥ कस्यापिकर्मणःप्राप्तौराज्यभ्रष्टोबभूवसः ॥ विक्रीतौवनितापुत्रौस
चकारात्मविक्रयम् ॥ ६ ॥ पुल्कसस्यचदासत्वंगतोराजासपुण्यकृत् ॥ सत्यमालंब्यराजेंद्रमृतचैलापहारकः ॥ ७ ॥ सोभवन्नृपतिश्रेष्ठोनसत्याच्चलि
तस्तथा ॥ एवंचतस्यनृपतेर्बहवोवत्सरागताः ॥ ८ ॥ ततश्चिंतापरोराजासबभूवातिदुःखितः ॥ किंकरोमिक्कगच्छामिनिष्कृतिर्मेकथंभवेत् ॥ ९ ॥
इतिचिंतयतस्तस्यमग्नस्यवृजिनार्णवे ॥ आजगाममुनिःकश्चिज्ज्ञात्वाराजानमातुरम् ॥ १० ॥ परोपकारणार्थायनिर्मिताब्रह्मणाद्विजाः ॥ सतंदृष्ट्वाद्विज
वरंननामनृपसत्तमः ॥ ११ ॥ कृतांजलिपुटोभूत्वागौतमस्याग्रतःस्थितः ॥ कथयामासवृत्तांतमात्मनोदुःखसंयुतम् ॥ १२ ॥ श्रुत्वानृपतिवाक्यानिगौ
तमोविस्मयान्वितः ॥ उपदेशंनृपतयेव्रतस्यास्यददौमुनिः ॥ १३ ॥ मासिभाद्रपदेराजन्कृष्णपक्षेतिशोभना ॥ एकादशीसमायाताअजानामेतिपु
ण्यदा ॥ १४ ॥ अस्याःकुरुव्रतंराजन्पापस्यांतोभविष्यति ॥ तवभाग्यवशादेषासप्तमेह्निसमागता ॥ १५ ॥ उपवासपरोभूत्वारात्रौजागरणंकुरु ॥
एवमस्याव्रतेचीर्णेतवपापक्षयोध्रुवम् ॥ १६ ॥ तवपुण्यप्रभावेणचागतोहंनृपोत्तम ॥ इत्येवंकथयित्वाचमुनिरंतरधीयत ॥ १७ ॥ मुनिवाक्यंनृपःश्रुत्वाच
कारव्रतमुत्तमम् ॥ कृतेतस्मिन्व्रतेराज्ञःपापस्यांतोभवत्क्षणात् ॥ १८ ॥ श्रूयतांराजशार्दूलप्रभावोस्यव्रतस्यच ॥ यद्दुःखंबहुभिर्वर्षैर्भोक्तव्यंततक्षयो
भवेत् ॥ १९ ॥ निस्तीर्णदुःखोराजासीद्व्रतस्यास्यप्रभावतः ॥ पत्न्यासहसमायोगंपुत्रजीवनमापसः ॥ २० ॥ दिविदुंदुभयोनेदुःपुष्पवर्षमभूद्दिवः ॥
एकादश्याःप्रभावेनप्राप्यराज्यमकंटकम् ॥ २१ ॥ स्वर्गंलेभेहरिश्चंद्रःसपुरःसपरिच्छदः ॥ ईदृग्विधंव्रतंराजन्येकुर्वंतिचमानवाः ॥ २२ ॥ सर्वपाप
विनिर्मुक्तास्त्रिदिवंयांतितेनृप ॥ पठनाच्छ्रवणाद्वापिअश्वमेधफलंलभेत् ॥ २३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेउमापतिनारदसंवादेभाद्रपदकृष्णाजैकादशीनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ नभस्यस्यसितेपक्षेकिंनामैकादशी
भवेत् ॥ कोदेवःकोविधिस्तस्यएतदाख्याहिकेशव ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ कथयामिमहीपालकथामाश्चर्यकारिणीम् ॥ कथयामासयांब्र
ह्मानारदायमहात्मने ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनचतुर्मुखनमोस्तुते ॥ नभस्यशुक्लपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ एतदिच्छाम्यहंश्रो
तुंविष्णोराराधनायवै ॥ ३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ वैष्णवोसिमुनिश्रेष्ठसाधुपृष्टंकिलत्वया ॥ नातःपरतरालोकेपवित्राहरिवासरात् ॥ ४ ॥ पद्मानामेतिविख्या
तानभस्यैकादशीसिता ॥ हृषीकेशःपूज्यतेस्यांकर्त्तव्यंव्रतमुत्तमम् ॥ ५ ॥ कथयामितवाग्रेहंकथांपौराणिकींशुभाम् ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणमहापापंप्रणश्य

ति ॥६॥ मांधातानामराजर्षिर्विवस्वद्वंशसंभवः ॥ बभूवचक्रवर्तीससत्यसंधःप्रतापवान् ॥ ७ ॥ धर्मतःपालयामासप्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥ नतस्यराज्येदुर्भि
क्षंनाधयोव्याधयस्तथा ॥ ८ ॥ निरातंकाःप्रजास्तस्यधनधान्यसमेधिताः ॥ न्यायेनोपार्जितंवित्तंतस्यकोशेमहीपतेः ॥ ९ ॥ स्वस्वधर्मेप्रवर्त्ततेसर्वेवर्णा
श्रमास्तथा ॥ कामधेनुसमाभूमिस्तस्यराज्येमहीपतेः ॥ १० ॥ तस्यैवंकुर्वतोराज्यंबहुवर्षगणागताः ॥ अथैकस्मिंश्चसंप्राप्तेविपाकःकर्मणःखलु ॥ ११ ॥
वर्षत्रयंतद्विषयेनववर्षबलाहकः ॥ तेनभग्नाःप्रजास्तस्यबभूवुःक्षुधयार्दिताः ॥ १२ ॥ स्वाहास्वधावषट्कारवेदाध्ययनवर्जिताः ॥ बभूवविषयस्तस्या
भाग्येनदैवपीडितः ॥ अथप्रजाःसमागम्यराजानमिदमब्रुवन् ॥ १३ ॥ ॥ प्रजाऊचुः ॥ ॥ श्रोतव्यंनृपशार्दूलप्रजानांवचनंत्वया ॥ आपोनारा
इतिप्रोक्ताःपुराणेषुमनीषिभिः ॥ १४ ॥ अयनंभगवतस्तस्मान्नारायणइतिस्मृतः ॥ पर्जन्यरूपोभगवान्विष्णुःसर्वगतःस्थितः ॥ १५ ॥ सएवंकु
रुतेवृष्टिंवृष्टेरन्नंततःप्रजाः ॥ तदभावेनृपश्रेष्ठक्षयंगच्छंतिवैप्रजाः ॥ तथाकुरुनृपश्रेष्ठयोगःक्षेमोयथाभवेत् ॥ १६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तं
भवद्भिश्चनमिथ्याभिहितंक्वचित् ॥ अन्नंब्रह्मयतःप्रोक्तमन्नेसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ १७ ॥ अन्नाद्भवंतिभूतानिजगदन्नेनवर्तते ॥ इत्येवंश्रूयतेलोकेपुराणेबहुवि
स्तरे ॥ १८ ॥ नृपाणामपचारेणप्रजानांपीडनंभवेत् ॥ नाहंपश्याम्यात्मकृतमेवंबुद्ध्याविचारयन् ॥ १९ ॥ तथापिप्रयतिष्यामिप्रजानांहितका
म्यया ॥ इतिकृत्वामतिंराजापरि[illegible] ॥ २० ॥ नमस्कृत्यविधातारंजगामगहनंवनम् ॥ चचारमुनिमुख्यांश्चआश्रमान्तापसैःश्रितान् ॥ २१ ॥
दृढ[illegible]पमागंरसंनृपः ॥ तेजसाद्योतितदिशंद्वितीयमिवपद्मजम् ॥ २२ ॥ तंदृष्ट्वाहर्षितोराजाअवतीर्यस्ववाहनात् ॥ नमश्चक्रेस्यचर
णौकृतांजलिपुटोवशी ॥ २३ ॥ मुनिस्तमभिनंद्याथस्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ पप्रच्छकुशलंराज्येसप्तस्वंगेषुभूपतेः ॥ २४ ॥ निवेदयित्वाकुशलंपप्र
च्छानामयंनृपः ॥ दत्तासनोगृहीतार्घ्यउपविष्टोस्यसंनिधौ ॥ २५ ॥ प्रत्युवाचमुनिंराजापृष्टोह्यागमकारणम् ॥ २६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगव
न्धर्मविधिनाममपालयतोमहीम् ॥ अनावृष्टिश्चसंवृत्तानाहंवेद्मयत्रकारणम् ॥ २७ ॥ संशयच्छेदनायात्रआगतोहंतवांतिके ॥ योगक्षेमविधानेनप्रजा
नांकुरुनिर्वृतिम् ॥ २८ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ एतत्कृतयुगंराजन्युगानामुत्तमंमतम् ॥ अत्रब्रह्मपरालोकाधर्मश्चात्रचतुष्पदः ॥ २९ ॥ अस्मिन्
युगेतपोयुक्ताब्राह्मणानेतराजनाः ॥ विषयेतवराजेंद्रवृषलोयंतपस्यति ॥ ३० ॥ एतस्मात्कारणाच्चैवनवर्षतिबलाहकः ॥ कुरुतस्यवधेयत्नंयेनदो
षःप्रशाम्यति ॥ ३१ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ नाहमेनंवधिष्यामितपस्यंतमनागसम् ॥ धर्मोपदेशंकथयउपसर्गविनाशनम् ॥ ३२ ॥ ॥ ऋषिरु
वाच ॥ ॥ यद्येवंतर्हिनृपतेकुरुष्वैकादशीव्रतम् ॥ नभस्यस्यसितेपक्षेपद्मानामेतिविश्रुता ॥ ३३ ॥ तस्याव्रतप्रभावेनसुवृष्टिर्भविताध्रुवम् ॥ सर्वसिद्धि

प्रदाद्येपासर्वोपद्रवनाशिनी ॥ ३४ ॥ अस्याव्रतंकुरुनृपसप्रजःसपरिच्छदः ॥ इतिवाक्यमृषेःश्रुत्वाराजास्वगृहमागतः ॥ ३५ ॥ भाद्रमासेसितेपक्षे
पद्माव्रतमथाकरोत् ॥ प्रजाभिःसहसर्वाभिश्चातुर्वर्ण्यसमन्वितः ॥ ३६ ॥ एवंव्रतेकृतेराजन्प्रववर्षबलाहकः ॥ जलेनप्लाविताभूमिरभवत्सस्यशालि
नी ॥ ३७ ॥ ऋषीश्वरप्रभावेनलोकाःसौख्यंप्रपेदिरे ॥ एतस्मात्कारणादेवंकर्त्तव्यंव्रतमुत्तमम् ॥ ३८ ॥ दध्योदनयुतंतस्यांजलपूर्णंघटंद्विजे ॥ वस्त्र
संवेष्टितंदत्त्वाछत्रोपानहमेवच ॥ ३९ ॥ नमोनमस्तेगोविंदबुधश्रवणसंज्ञक ॥ अघौघसंक्षयंकृत्वासर्वसौख्यप्रदोभव ॥ ४० ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदश्चै
वलोकानांसुखदायकः ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनार
दसंवादेभाद्रपदशुक्लापद्मैकादशीनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५७॥ ७॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनममाग्रेमधुसूदन ॥ इषस्यकृष्ण
पक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ आश्विनेकृष्णपक्षेतुइंदिरानामनामतः ॥ तस्याव्रतप्रभावेनमहापापंप्रणश्यति ॥ २ ॥
[illegible]योनिगतानांचपितॄणांगतिदायिनी ॥ शृणुष्वावहितोराजन्कथांपापहरांपराम् ॥ ३ ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत् ॥ पुराकृतयुगेराज
न्बभूव[1]नृपनंदनः ॥ ४ ॥ इंद्रसेनइतिख्यातः[2]पुरामाहिष्मतीपतिः ॥ [3]सराजापालयामासधर्मेणयशसान्वितः ॥ ५ ॥ पुत्रपौत्रसमायुक्तोधनधान्यसमन्वि
तः ॥ माहिष्मत्यधिपोराजाविष्णुभक्तिपरायणः ॥ ६ ॥ जपन्गोविंदनामानिमुक्तिदानिनराधिपः ॥ कालंनयतिविधिवदध्यात्मध्यानचिंतकः ॥ ७ ॥
एकस्मिन्दिवसेराज्ञिसुखासीनेसदोगते ॥ अवतीर्यागमत्तत्रव्योम्नःवरान्नारदोमुनिः ॥ ८ ॥ तमागतमभिप्रेक्ष्यप्रत्युत्थायकृतांजलिः ॥ पूजयित्वाथविधिनाचा
सनेसंन्यवेशयत् ॥ ९ ॥ [4]सुखोपविष्टंसमुनिंप्रत्युवाचनृपोत्तमः ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ त्वत्प्रसादान्मुनिश्रेष्ठसर्वंचकुशलंमम ॥ १० ॥ अद्यक्रतु
क्रियाःसर्वाःसफलास्तवदर्शनात् ॥ प्रसादंकुरुदेवर्षेब्रूह्यागमनकारणम् ॥ ११ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रूयतांनृपशार्दूलमद्वचोविस्मयप्रदम् ॥
ब्रह्मलोकादहंप्राप्तोयमलोकंनृपोत्तम ॥ १२ ॥ शमनेनार्चितोभक्त्याउपविष्टोवरासने ॥ [5]धर्मशीलःसत्यवांस्तुभास्करिंसमुपासते ॥ १३ ॥ बहुपुण्य[6]प्रक
र्त्ताचव्रतवैकल्यदोषतः ॥ सभायांश्राद्धदेवस्यमयादृष्टःपितातव ॥ १४ ॥ कथितस्तेनसंदेशस्तंनिबोधजनेश्वर ॥ इंद्रसेनइतिख्यातोराजामाहिष्मती
पतिः ॥ १५ ॥ तस्याग्रेकथयब्रह्मन्स्थितंमांयमसंनिधौ ॥ केनापिचांतरायेणपूर्वजन्मोद्भवेनच ॥ १६ ॥ स्वर्गंप्रेषयमांपुत्रइंदिरापुण्यदानतः ॥ इत्यु

१ राजा–इ– पा० । २ पुरींमाहिष्मतींप्रति–इ० पा० । ३ स्वराज्यं–इ० पा० । ४ सुखोपविष्टः समुनिः प्रत्युवाच नृपोत्तमम् ॥ कुशलं तव राजेंद्र सप्तस्वंगेषुवर्तते ॥ धर्मे मतिर्वर्तते
ते विष्णुभक्तिरतिस्तथा ॥ इतिवाक्यंतुदेवर्षेः श्रुत्वाराजा तमब्रवीत्–इ० पा० । ५ धर्मशीलाःसत्यवंतो–इ० पा० । ६ प्रकर्त्तारो–इ० पा० ।

कोहंसमायातःसमीपंतवपार्थिव ॥ १७ ॥ पितुःस्वर्गकृतेराजन्निंदिराव्रतमाचर ॥ तेनव्रतप्रभावेनस्वर्गंयास्यतितेपिता ॥ १८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥
कथयस्वप्रसादेनभगवन्निंदिराव्रतम् ॥ विधिनाकेनकर्त्तव्यंकस्मिन्पक्षेतिथौतथा ॥ १९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुराजेंद्रतेवच्मिव्रतस्यास्यविधिं
शुभम् ॥ आश्विनस्यासितेपक्षेदशमीदिवसेशुभे ॥ २० ॥ प्रातःस्नानंप्रकुर्वीतश्रद्धायुक्तेनचेतसा ॥ ततोमध्याह्नसमयेस्नानंकृत्वा[1]समाहितः ॥ २१ ॥
पितृणांप्रीतयेश्राद्धंकुर्याच्छ्रद्धासमन्वितः ॥ एकभक्तंततःकृत्वारात्रौभूमौशयीतच ॥ प्रभातेविमलेजातेप्राप्तेचैकादशीदिने ॥ २२ ॥ मुखप्रक्षालनंकुर्याद्दं
तधावनवर्जितम्[2] ॥ उपवासस्यनियमंगृह्णीयाद्भक्तिभावतः ॥ २३ ॥ अद्यस्थित्वानिराहारःसर्वभोगविवर्जितः ॥ श्वोभोक्ष्येपुंडरीकाक्षशरणंमे
भवाच्युत ॥ २४ ॥ इत्येवंनियमंकृत्वामध्याह्नसमयेतथा ॥ शालग्रामशिलाग्रेतुस्नानंकुर्याद्यथाविधि ॥ २५ ॥ पूजयित्वाहृषीकेशंधूपगंधा
दिभिस्तथा ॥ रात्रौजागरणंकुर्यात्केशवस्यसमीपतः ॥ २६ ॥ ततःप्रभातसमयेप्राप्तेवैद्वादशीदिने ॥ अर्चयित्वाहरिंभक्त्याश्राद्धंकुर्याद्यथावि
धि ॥ २७ ॥ पितृणांप्रीतयेश्राद्धंकुर्याच्छ्रद्धासमन्वितः ॥ गोधूमचूर्णैर्यच्छ्राद्धंकृतंमेध्यकृतंभवेत् ॥ २८ ॥ यवैर्व्रीहितिलैर्माषैर्गोधूमैश्चणकैस्तथा ॥
ब्राह्मणान्भोजयेद्राजन्दक्षिणाभिःप्रपूजितान् ॥ २९ ॥ बंधुदौहित्रपुत्राद्यैःस्वयंभुंजीतवाग्यतः ॥ अनेनविधिनाराजन्कुरुव्रतमतंद्रितः ॥ ३० ॥ विष्णु
लोकंप्रयास्यंतिपितरस्तवभूपते ॥ इत्युक्त्वानृपतिंराजन्मुनिरंतरधीयत ॥ ३१ ॥ यथोक्तविधिनाराजाचकारव्रतमुत्तमम् ॥ अंतःपुरेणसहितःपुत्रभृत्य
समन्वितः ॥ ३२ ॥ कृतेव्रतेतुकौंतेयपुष्पवृष्टिरभूद्दिवः ॥ तत्पितागरुडारूढोजगामहरिमंदिरम् ॥ ३३ ॥ इंद्रसेनोपिराजर्षिःकृत्वाराज्यमकंटकम् ॥
राज्येनिवेश्यतनयंजगामत्रिदिवंस्वयम् ॥ ३४ ॥ इंदिराव्रतमाहात्म्यंतवाग्रेकथितंमया ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ३५ ॥ भुक्त्वेहानि
खिलान्भोगान्विष्णुलोकेवसेच्चिरम् ॥३६॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेआश्विनकृष्णेंदिरैकादशी
नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनममाग्रेमधुसूदन ॥ इषस्यशुक्लपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् ॥ १ ॥
॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ शुक्लपक्षेचाश्विनस्यभवेदेकादशीतुया ॥ २ ॥ पां[3]पांकुशेतिविख्यातासर्वपापहरा
परा ॥ पद्मनाभाभिधानंमांपूजयेत्तत्रमानवः ॥ ३ ॥ सर्वाभीष्टफलप्राप्तौस्वर्गमोक्षप्रदंनृणाम् ॥ तपस्तप्त्वाजनस्तीव्रंचिरंसुनियतेन्द्रियः ॥ ४ ॥ यत्फलं
समवाप्नोतितन्नत्वागरुडध्वजम् ॥ कृत्वापिबहुशःपापंनरोमोहसमन्वितः ॥ ५ ॥ नयातिनरकंनत्वासर्वपापहरंहरिम् ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिपुण्यान्या

१ बहिर्जले–इ० पा० । २ पूर्वकम्–इ० पा० । ३ पाशांकुशातेव्रतराजकथादौ ।

यतनानिच ॥ ६ ॥ तानिसर्वाण्यवाप्नोतिविष्णोर्नामानुकीर्त्तनात् ॥ देवंशार्ङ्गधरंविष्णुंयेप्रपन्नाजनार्दनम् ॥ ७ ॥ नतेषांयमलोकस्ययातनाजायतेक्व
चित् ॥ उपोष्यैकादशीमेकांप्रसंगेनापिमानवः ॥ नयातियातनांयामींपापंकृत्वापिदारुणम् ॥ ८ ॥ वैष्णवःपुरुषोभूत्वाशिवनिंदांकरोतियः ॥ नवि
देद्वैष्णवंलोकंसयातिनरकंध्रुवम्॥९॥शैवःपाशुपतोभूत्वाविष्णुनिंदांकरोतिचेत् ॥ रौरवेपच्यतेघोरेयावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥१०॥ नेदृशंपावनंकिंचित्त्रिषुलोके
षुविद्यते ॥ यादृशंपद्मनाभस्यव्रतंपातकनाशनम् ॥ ११ ॥ तावत्पापानिदेहेस्मिन्तिष्ठंतिमनुजाधिपम् ॥ यावन्नोपवसेज्जंतुःपद्मनाभदिनंशुभम् ॥ १२ ॥
अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ १३ ॥ एकादशीसमंकिंचिद्व्रतंलोकेनविद्यते ॥ व्याजेनापिकृतायै
श्चनतेयांतिहिभास्करिम् ॥ १४ ॥ स्वर्गमोक्षप्रदाह्येषाशरीरारोग्यदायिनी ॥ कलत्रसुतदाह्येषाधनमित्रप्रदायिनी ॥ १५ ॥ नगंगानगयाराजन्नच
काशीचपुष्करम् ॥ नचापिकौरवंक्षेत्रंपुण्यंभूपहरेर्दिनात् ॥ १६ ॥ रात्रौजागरणंकृत्वासमुपोष्यहरेर्दिनम् ॥ अनायासेनभूपालप्राप्यतेवैष्णवंपद
म् ॥ १७ ॥ दशैवमातृकेपक्षेराजेंद्रदशपैतृके ॥ प्रियायादशपक्षेतुपुरुषानुद्धरेन्नरः ॥ १८ ॥ चतुर्भुजादिव्यरूपानागारिकृतकेतनाः ॥ स्रग्विणःपी
तवस्त्राश्चप्रयांतिहरिमंदिरम् ॥ १९ ॥ बालत्वेयौवनत्वेचवृद्धत्वेचनृपोत्तम ॥ उपोष्यैकादशींनूनंनैवप्राप्नोतिदुर्गतिम् ॥ २० ॥ पापां
कुशामुपोष्यैवआश्विनस्यासितेनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोहरिलोकंसगच्छति ॥ २१ ॥ दत्त्वाहेमतिलान्भूमिंगामन्नमुदकंतथा ॥ उपानच्छत्रवस्त्रादी
न्नपश्यतियमंनरः ॥ २२ ॥ यस्यपुण्यविहीनानिदिनान्यायांतियांतिच ॥ सलोहकारभस्त्रेवश्वसन्नपिनजीवति ॥ २३ ॥ अवंध्यंदिवसंकुर्याद्दरिद्रो
पिनृपोत्तम ॥ सदाचरन्यथाशक्तिस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ २४ ॥ होमस्नानजपध्यानसत्रादिपुण्यकर्मणाम् ॥ कर्त्तारोनैवपश्यंतिघोरांतांयमया
तनाम् ॥ २५ ॥ दीर्घायुषोधनाढ्याश्चकुलीनारोगवर्जिताः ॥ दृश्यंतेमानवालोकेपुण्यकर्त्तारईदृशाः ॥ २६ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनयांत्यधर्मे
णदुर्गतिम् ॥ आरोहंतिदिवंधर्मैर्नात्रकार्याविचारणा ॥ २७ ॥ इतितेकथितंराजन्यत्पृष्टोहंत्वयानघ ॥ पापांकुशायामाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमि
च्छसि ॥ २८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेआश्विनशुक्लपापांकुशैकादशीमाहात्म्यंनामै
कोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनमयिस्नेहाज्जनार्दन ॥ कार्त्तिकस्यासितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ॥ १ ॥ ॥ ५८ ॥
॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ श्रूयतांराजशार्दूलकथयामितवाग्रतः ॥ कार्त्तिकेकृष्णपक्षेतुरमानामसुशोभना ॥ २ ॥ एकादशीसमाख्यातामहापापह
रापरा ॥ अस्याःप्रसंगतोराजन्माहात्म्यंप्रवदामिते ॥ ३ ॥ मुचुकुंदइतिख्यातोबभूवनृपतिःपुरा ॥ देवेंद्रेणसमंतस्यमित्रत्वमभवन्नृप ॥ ४ ॥ यमेनवरुणे

नैवकुबेरेणापिसर्वथा ॥ विभीषणेनयस्यैवसखित्वमभवन्नृप ॥ ५ ॥ विष्णुभक्तःसत्यसंधोबभूवनृपतिःपरः॥ तस्यैवंशासतोराजन्राज्यंनिहतकंटकम्॥६॥ बभूवदुहितागेहेचंद्रभागासरिद्वरा ॥ शोभनायचसादत्ताचंद्रसेनसुतायवै ॥ ७ ॥ सकदाचित्समायातःश्वशुरस्यगृहेनृप ॥ एकादशीव्रतदिनंसमायातंसुपुण्यदम् ॥ ८ ॥ समागतेव्रतदिनेचंद्रभागात्वचिंतयत् ॥ किंभविष्यतिदेवेशममभर्त्तातिदुर्बलः ॥ ९ ॥ क्षुधांनक्षमतेसोढुंपिताचैवोग्रशासनः ॥ पटहस्ताड्यतेयस्यसंप्राप्तेदशमीदिने ॥ १० ॥ नभोक्तव्यंनभोक्तव्यंनभोक्तव्यंहरेर्दिने ॥ श्रुत्वापटहनिर्घोषंशोभनस्त्वब्रवीत्प्रियाम् ॥ ११ ॥ किंकर्त्तव्यंमयाकांतेदेहिशिक्षांवरानने ॥ ॥ चंद्रभागोवाच ॥ ॥ मत्पितुर्वेश्मनिप्रभोभोक्तव्यंनाद्यकेनचित् ॥ १२ ॥ गजैरश्वैश्वकलभैरन्यैःपशुभिरेवच ॥ तृणमन्नंतथावारिनभोक्तव्यंहरेर्दिने ॥ १३ ॥ मानवैश्वकुतःकांतभुज्यतेहरिवासरे ॥ यदित्वंभोक्ष्यसेकांतततोगेहांप्रयास्यासि ॥ १४ ॥ एवंविचार्यमनसासुदृढंमानसंकुरु ॥ ॥ शोभनउवाच ॥ ॥ सत्यमेतत्प्रियेवाक्यंकरिष्येहमुपोषणम् ॥ १५ ॥ दैवेनविहितंयद्धितत्तथैवभविष्यति ॥ इतिदृढांमतिंकृत्वाचकारनियमंव्रते ॥ १६ ॥ क्षुधयापीडिततनुःसबभूवातिदुःखितः ॥ इतिचिंतयतस्तस्यआदित्योस्तमगाद्गिरिम् ॥ १७ ॥ वैष्णवानांनराणांसानिशाहर्षविवर्द्धनी ॥ हरिपूजारतानांचजागरासक्तचेतसाम् ॥ १८ ॥ बभूवनृपशार्दूलशोभनस्यातिदुःखदा ॥ रवेरुदयवेलायांशोभनःपंचतांगतः ॥ १९ ॥ दाहयामासराजातंराजयोग्यैश्वदारुभिः ॥ चंद्रभागानात्मदेहंददाहपतिनासह ॥ २० ॥ कृत्वौर्द्ध्वदेहिकंतस्यतस्थौजनकवेश्मनि ॥ शोभनश्चनृपश्रेष्ठरमाव्रतप्रभावतः ॥ २१ ॥ प्राप्तोदेवपुरंरम्यंमंदराचलसानुनि ॥ अनुत्तममनाधृष्यमसंख्येयगुणान्वितम् ॥ २२ ॥ हेमस्तंभमयैःसौधैरत्नवैडूर्यमंडितैः ॥ स्फाटिकैर्विविधाकारैर्विचित्रैरुपशोभितैः ॥ २३ ॥ सिंहासनसमारूढःसुश्वेतच्छत्रचामरः ॥ किरीटकुंडलयुतोहारकेयूरभूषितः ॥ स्तूयमानश्चगंधर्वैरप्सरोगणसेवितः ॥ २४ ॥ शोभनःशोभतेयत्रराजराजोपरोयथा ॥ सोमशर्मेतिविख्यातोमुचुकुंदपुरेभवत् ॥ २५ ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनभ्रमन्विप्रोददर्शतम् ॥ नृपजामातरंज्ञात्वातत्समीपंजगामसः ॥ २६ ॥ शोभनोपितदाज्ञात्वासोमशर्माणमागतम् ॥ आसनादुत्थितःशीघ्रंनमश्चक्रेद्विजोत्तमम् ॥ २७ ॥ चकारकुशलप्रश्नंश्वशुरस्यनृपस्यच ॥ कांतायाश्चंद्रभागायास्तथैवनगरस्यच ॥ २८ ॥ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ ॥ कुशलंवर्त्ततेराजन्श्वशुरस्यगृहेतव ॥ चंद्रभागाकुशलिनीसर्वतःकुशलंपुरे ॥ २९ ॥ स्ववृत्तंकथ्यतांराजन्नाश्चर्यंविद्यतेद्भुतम् ॥ पुरंविचित्रंरुचिरंनदृष्टंकेनचित्कचित् ॥ ३० ॥ एतदाचक्ष्वनृपतेकुतःप्राप्तमिदंत्वया ॥ ॥ शोभनउवाच ॥ ॥ कार्तिकस्यासितेपक्षेयानामैकादशीरमा ॥ ३१ ॥ तामुपोष्यमयाप्राप्तंद्विजें

१ ब्रह्मपापंसुशोभने ॥ कृतेनयेनमे सम्यग्जीवितं न विनश्यति–इ० पा० । २ गेहात्प्रयास्यताम्–इ० पा० । ३ दुःसहा–इ० पा० । ४ वसन्–इ० पा० ।

द्रपुरमध्रुवम् ॥ ध्रुवंभवतियेनैवतत्कुरुष्वद्विजोत्तमः ॥ ३२ ॥ द्विजउवाच ॥ कथमध्रुवमेताद्धिकथंहिभवतिध्रुवम् ॥ तत्त्वंकथयराजेंद्रतत्करिष्यामिनान्य
था ॥३३॥ शोभनउवाच ॥ मयैतद्धिहितंविप्रश्रद्धाहीनंव्रतोत्तमम् ॥ तेनाहमध्रुवंमन्येध्रुवंभवतितच्छृणु ॥३४॥ मुचुकुंदस्यदुहिताचंद्रभागासुशोभना ॥
तस्यैकथयवृत्तांतंध्रुवमेतद्भविष्यति ॥ ३५ ॥ ॥ कृष्णउवाच ॥ ॥ सश्रुत्वावचनंतस्यमुचुकुंदपुरंगतः ॥ उवाचसर्ववृत्तांत्तंचंद्रभागाग्रतोद्विजः ॥ ३६ ॥
सोमशर्मोवाच ॥ प्रत्यक्षंदायितःकांतस्तवदृष्टोमयाशुभे ॥ इंद्रतुल्यमनाधृष्यंदृष्टंतस्यपुरंमया ॥ अध्रुवंतेनतत्प्रोक्तंध्रुवंभवतितत्कुरु ॥ ३७ ॥ चंद्रभागो
वाच ॥ तत्रमांनयविप्रर्षेपतिदर्शनलालसाम् ॥ आत्मनोव्रतपुण्येनकरिष्यामिपुरंध्रुवम् ॥ ३८ ॥ आवयोर्द्विजसंयोगोयथाभवतितत्कुरु ॥ प्राप्यतेहि
महत्पुण्यंकृत्वायोगंवियुक्तयोः ॥ ३९ ॥ इतिश्रुत्वासहतयासोमशर्माजगामह ॥ आश्रमंवामदेवस्यमंदराचलसंनिधौ ॥ ४० ॥ वामदेवोश्रृणोत्सर्वं
वृत्तांतंकथितंतयोः ॥ अभ्यषिञ्चच्चन्द्रभागांवेदमंत्रैरथोज्ज्वलाम् ॥ ४१ ॥ ऋषिमंत्रप्रभावेनविष्णुवासरसेवनात् ॥ दिव्यदेहाबभूवासौदिव्यांगतिमवाप
ह ॥ ४२ ॥ पत्युःसमीपमगमत्प्रहर्षोत्फुल्ललोचना ॥ जहर्षशोभनोतीवदृष्ट्वाकांतांसमागताम् ॥ ४३ ॥ समाहूयस्वकेवामेपार्श्वेतांसंन्यवेशयत् ॥ अ
थोवाचप्रियंहर्षाच्चंद्रभागाप्रियंवचः ॥ ४४ ॥ श्रृणुकांतहितंवाक्यंयत्पुण्यंविद्यतेमयि ॥ अष्टवर्षाधिकाजातायदाहंपितृवेश्मनि ॥ ४५ ॥ ततःप्रभृति
यच्चीर्णंमयाचैकादशीव्रतम् ॥ यथोक्तविधिसंयुक्तंश्रद्धायुक्तेनचेतसा ॥ तेनपुण्यप्रभावेनभविष्यतिपुरंध्रुवम् ॥ ४६ ॥ सर्वकामसमृद्धंचयावदाभूतसंप्ल
वम् ॥ एवंसानृपशार्दूलरमतेपतिनासह ॥ ४७ ॥ दिव्यभोगादिव्यरुपादिव्याभरणभूषिता ॥ शोभनोपितयासार्द्धंरमतेदिव्यविग्रहः ॥ ४८ ॥ रमाव्र
तप्रभावेनमंदराचलसानुनि ॥ चिंतामणिसमाह्येषाकामधेनुसमाथवा ॥ ४९ ॥ रमाभिधानानृपतेतवाग्रेकथितामया ॥ तस्यामाहात्म्यमनघश्रुतं
सर्वंत्वयानृप ॥ ५० ॥ मयातवाग्रेकथितंमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ एकादशीव्रतानांचपक्षयोरुभयोरपि ॥ ५१ ॥ यथाकृष्णातथाशुक्लाविभेदं
नैवकारयेत् ॥ सेवितैकादशीनृणांभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ ५२ ॥ धेनुःश्वेतायथाकृष्णाउभयोःसदृशंपयः ॥ तथैवतुल्यफलदंस्मृतमेकाद
शीद्वयम् ॥ ५३ ॥ एकादशीव्रतानांयोमाहात्म्यंश्रृणुतेनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ ५४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपं
चाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेकार्तिककृष्णारमैकादशीनामषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥
श्रुतंरमायामाहात्म्यंत्वत्तःकृष्णयथातथम् ॥ कार्तिकेशुक्लपक्षेयातांमेकथयमानद ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ श्रृणुरा
जन्प्रवक्ष्यामिशुक्लेचोर्जदलेतुया ॥ सायथानारदेप्रोक्ताब्रह्मणालोककारिणा ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ प्रबोधिन्याश्चमाहात्म्यंवदविस्तरतो

मम ॥ यस्यांजागर्तिगोविंदोधर्मकर्मप्रवर्त्तकः ॥ ३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ प्रबोधिन्याश्चमाहात्म्यंपापघ्नंपुण्यवर्द्धनम् ॥ मुक्तिप्रदंसुबुद्धीनांशृणुष्वमु
निसत्तम ॥ ४ ॥ तावद्गर्जंतितीर्थानिआसमुद्रसरांसिच ॥ यावत्प्रबोधिनीविष्णोस्तिथिर्नायातिकार्तिके ॥ ५ ॥ तावद्गर्जंतिविप्रेंद्रगंगाभागीरथीक्षितौ ॥
यावन्नायातिपापघ्नीकार्तिकेहरिबोधिनी ॥ ६ ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ एकेनैवोपवासेनप्रबोधिन्यालभेन्नरः ॥ ७ ॥ यद्दुर्लभंयदप्राप्यंत्रैलो
क्यस्यनगोचरम् ॥ तदप्यप्रार्थितंपुत्रददातिहरिबोधिनी ॥ ८ ॥ ऐश्वर्यंसंपदंप्रज्ञांराज्यंचसुखसंपदः ॥ ददात्युपोषिताभक्त्याजनेभ्योहरिबोधिनी ॥ ९ ॥
मेरुमंदरमात्राणिपापान्युक्तानियानिच ॥ एकेनैवोपवासेनदहतेपापनाशिनी ॥ १० ॥ पूर्वजन्मसहस्रेषुयत्पापंसमुपार्जितम् ॥ निशिजागरणंचास्यादहते
तूलराशिवत् ॥ ११ ॥ उपवासंप्रबोधिन्यांयःकरोतिस्वभावतः ॥ विधिवन्मुनिशार्दूलयथोक्तंलभतेफलम् ॥१२॥ यथोक्तंकुरुतेयस्तुविधिवत्सुकृतंनरः॥
स्वल्पंमुनिवरश्रेष्ठमेरुतुल्यंभवेत्फलम् ॥ १३ ॥ विधिहीनंतुयःकुर्यात्सुकृतंमेरुमात्रकम् ॥ अणुमात्रंतदाप्नोतिफलंधर्मस्यनारद ॥ १४ ॥ येध्यायंतिम
नोवृत्यायेकरिष्यंतिबोधिनीम् ॥ वसंतिपितरोहृष्टाविष्णुलोकेचतस्यवै ॥ १५ ॥ विमुक्तानारकैर्दुःखैर्यांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ कृत्वातुपातकंघोरंब्रह्महत्या
दिकंनरः ॥ १६ ॥ कृत्वातुजागरंविष्णोर्द्धौतपापोभवेन्नरः ॥ दुष्प्राप्यंयत्फलंविप्रअश्वमेधादिकैर्मखैः ॥ १७ ॥ प्राप्यतेतत्सुखेनैवप्रबोधिन्यास्तुजागरे ॥
आप्लुत्यसर्वतीर्थेषुप्रदत्त्वाकांचनंमहीम् ॥ १८ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतियत्कृत्वाजागरंहरेः ॥ जातःसएवसुकृतीकुलंतेनैवपावितम् ॥ १९ ॥ कार्तिकेमुनिशा
र्दूलकृतायेनप्रबोधिनी ॥ यथाध्रुवंनृणांमृत्युर्धनंगात्रंतथाध्रुवम् ॥ २० ॥ इतिज्ञात्वामुनिश्रेष्ठकर्तव्यंवैष्णवंदिनम् ॥ यानिकानिचतीर्थानित्रैलोक्येसंभवं
तिच ॥ २१ ॥ तानितस्यगृहेसम्यग्यःकरोतिप्रबोधिनीम् ॥ किंतस्यबहुभिःपुण्यैःकृतायेनप्रबोधिनी ॥ २२ ॥ पुत्रपौत्रप्रदाह्येषाकार्तिकेहरिबोधिनी ॥
सज्ञानीचसयोगीचसतपस्वीजितेंद्रियः ॥ २३ ॥ भोगोमोक्षश्चतस्यास्तिउपास्तेहरिबोधिनीम् ॥ विष्णोःप्रियतराह्येषाधर्मसारसहायिनी ॥ २४ ॥
यःकरोतिनरोभक्त्याभुक्तिभाक्सभवेन्नरः ॥ प्रबोधिनीमुपोषित्वागर्भेनविशतेनरः ॥ २५ ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्यतस्मात्कुर्वीतनारद ॥ कर्मणामनसावाचा
पापंयत्समुपार्जितम् ॥२६॥ तत्क्षालयतिगोविंदःप्रबोधिन्यांतुजागरे ॥ स्नानंदानंजपःपूजांसमुद्दिश्यजनार्दनम् ॥ २७ ॥ नरोयत्कुरुतेवत्सप्रबोधिन्यांत
दक्षयम् ॥ येर्चयंतिनरास्तस्यांभक्त्यादेवंचमाधवम् ॥ २८ ॥ समुपोष्यप्रमुच्यंतेपापैस्तैःशतजन्मजैः ॥ महाव्रतमिदंपुत्रमहापापौघनाशनम् ॥ २९ ॥
प्रबोधवासरंविष्णोर्विधिवत्समुपोषयेत् ॥ व्रतेनानेनदेवेशंपरितोष्यजनार्दनम् ॥ ३० ॥ विराजयन्दिशःसर्वाःप्रयातिहरिमंदिरम् ॥ कर्तव्यैषाप्रयत्नेननरैः
कांतिधनार्थिभिः ॥३१॥ बाल्येयत्संचितंपापंयौवनेवार्द्धकेतथा ॥ शतजन्मकृतंपापंस्वल्पंवायदिवाबहु ॥ ३२ ॥ तत्क्षालयतिगोविंदश्चास्यामभ्यर्चितो

नृणाम् ॥ धनधान्यवहापुण्यासर्वपापहरापरा ॥ ३३ ॥ तामुपोष्यहरेर्भक्त्यादुर्लभंनभवेत्क्वचित् ॥ चंद्रसूर्योपरागेचयत्फलंपरिकीर्तितम् ॥ ३४ ॥
तत्सहस्रगुणंप्रोक्तंप्रबोधिन्यांप्रजागरे ॥ स्नानंदानंजपोहोमःस्वाध्यायोभ्यर्चनंहरेः ॥ ३५ ॥ तत्सर्वंकोटिगुणितंप्रबोधिन्यांकृतंतुयत् ॥ जन्मप्रभृतिय
त्पुण्यंनरेणोपार्जितंभवेत् ॥ ३६ ॥ वृथाभवतितत्सर्वमकृत्वाकार्तिकेव्रतम् ॥ अकृत्वानियमंविष्णोःकार्तिकंयःक्षिपेन्नरः ॥ ३७ ॥ नजन्मार्जितपु
ण्यस्यफलंप्राप्नोतिनारद ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदेवदेवंजनार्दनम् ॥ ३८ ॥ उपसेवेतविप्रेंद्रसर्वकामफलप्रदम् ॥ परान्नंवर्जयेद्यस्तुकार्तिकेविष्णुत
त्परः ॥ ३९ ॥ परान्नवर्जनाद्भक्तसचांद्रायणफलंलभेत् ॥ नित्यंशास्त्रविनोदेनकार्तिकंयःक्षिपेन्नरः ॥ ४० ॥ सदहेत्सर्वपापानियज्ञायुतफलंलभेत् ॥
नतथातुष्यतेयज्ञैर्नदानैर्वाजपादिभिः ॥ ४१ ॥ यथाशास्त्रकथालापैःकार्तिकेमधुसूदनः ॥ येकुर्वंतिकथांविष्णोर्येशृण्वंतिशुभान्विताः ॥ ४२ ॥ श्लोका
र्द्धंश्लोकपादंवाकार्तिकेगोशतंफलम् ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्यकार्तिकेकेशवाग्रतः ॥ ४३ ॥ शास्त्रावधारणंकार्यंश्रोतव्यंचमहामुने ॥ श्रेयसालोभबुद्ध्याच
यःकरोतिहरेःकथाम् ॥ ४४ ॥ कार्तिकेमुनिशार्दूलकुलानांतारयेच्छतम् ॥ नियमेननरोयस्तुशृणुतेवैष्णवींकथाम् ॥ ४५ ॥ कार्तिकेतुविशेषेणगोस
हस्रफलंलभेत् ॥ प्रबोधवासरेविष्णोःशृणुतेयोहरेःकथाम् ॥ ४६ ॥ सप्तद्वीपवतीदानेतत्फलंलभतेमुने ॥ श्रुत्वाविष्णुकथांदिव्यांयेर्चयंतिकथावि
दम् ॥ ४७ ॥ स्वशक्त्यामुनिशार्दूलतेषांलोकोक्षयःस्मृतः ॥ गीतशास्त्रविनोदेनकार्तिकंयोनयेन्नरः ॥ ४८ ॥ नतस्यपुनरावृत्तिर्मयादृष्टाकलिप्रिय ॥
गीतंनृत्यंचवाद्यंचभव्यांविष्णुकथांमुने ॥ ४९ ॥ यःकरोतिसपुण्यात्मात्रैलोक्योपरिसंस्थितः ॥ बहुपुष्पैर्बहुफलैःकर्पूरागुरुकुंकुमैः ॥ ५० ॥ हरेःपूजावि
धातव्याकार्तिकेबोधवासरे ॥ यस्मात्पुण्यमसंख्यातंप्राप्यतेमुनिसत्तम ॥ ५१ ॥ फलैर्नानाविधैर्द्रव्यैःप्रबोधिन्यांतुजागरे ॥ शंखेतोयंसमादायअर्घोदेयो
जनार्दने ॥ ५२ ॥ यत्फलंसर्वतीर्थेषुसर्वदानेषुयत्फलम् ॥ तत्फलंकोटिगुणितंदत्त्वार्घंबोधवासरे ॥ ५३ ॥ गुरुपूजाततःकार्याभोजनाच्छादनादिभिः ॥
दक्षिणाभिश्चदेवर्षेतुष्ट्यर्थंचक्रपाणिनः ॥ ५४ ॥ भागवतंशृणुतेयस्तुपुराणंचपठेन्नरः ॥ प्रत्यक्षरंभवेत्तस्यकपिलादानजंफलम् ॥ ५५ ॥ कार्त्तिकेमुनिशा
र्दूलस्वशक्त्यावैष्णवंव्रतम् ॥ यःकरोतियथोक्तंतुमुक्तिस्तस्यसुनिश्चला ॥ ५६ ॥ केतक्याएकपत्रेणपूजितोगरुडध्वजः ॥ समाःसहस्रंसुप्रीतोभवतिमधु
सूदनः ॥ ५७ ॥ अगस्तिकुसुमैर्देवंपूजयेद्योजनार्दनम् ॥ दर्शनात्तस्यदेवर्षेनरकाग्निःप्रणश्यति ॥ ५८ ॥ मुनिपुष्पार्चितोविष्णुःकार्तिकेपुरुषोत्तमः ॥
ददात्यभिमतान्कामान्शशिसूर्यग्रहेयथा॥ ५९ ॥विहायसर्वपुष्पाणिमुनिपुष्पेणकेशवम् ॥ कार्तिकेयोर्चयेद्भक्त्यावाजिमेधफलंलभेत्॥ ६० ॥तुलसीदला
निपुष्पाणियेयच्छंतिजनार्दने ॥ कार्तिकेसकलंवत्सपापंजन्मायुतंदहेत् ॥ ६१ ॥ दृष्टास्पृष्टाथवाध्यातार्कीर्तितानामतस्तुता ॥ रोपितासिंचितानित्यंपू

जितातुलसीशुभा ॥६२॥ नवधातुलसीभक्तिंयेकुर्वंतिदिनेदिने ॥ युगकोटिसहस्राणितन्वंतिसुकृतंमुने ॥६३॥ यावच्छाखाप्रशाखाभिर्बीजपुष्पदलैर्मुने॥ रोपितातुलसीपुंभिर्वर्द्धंतेवसुधातले ॥ ६४ ॥ तेषांवंशेतुयेजातायेभविष्यंतियेगताः ॥ आकल्पवर्षसाहस्रंतेषांवासोहरेर्गृहे ॥ ६५ ॥ यत्फलंसर्वपुष्पेषु सर्वपत्रेषुनारद ॥ तुलसीदलेनचैकेनकार्तिकेप्राप्यतेतुतत् ॥ ६६ ॥ संप्राप्तंकार्त्तिकंदृष्ट्वानियमेनजनार्दनः ॥ पूजनीयोमहाविष्णुःकोमलैस्तुलसीद लैः ॥ ६७ ॥ इष्ट्वाक्रतुशतैर्देवान्दत्त्वादानान्यनेकशः ॥ तुलसीदलैस्तुतत्पुण्यंकार्तिकेकेशवार्चने ॥ ६८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेकार्त्तिकेशुक्लैकादशीमाहात्म्यंनामैकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रोतु मिच्छामिव्रतानामुत्तमंव्रतम् ॥ सर्वपापहरंविष्णोःफलदंव्रतिनांचयत् ॥ १ ॥ पुरुषोत्तममासस्यकथांब्रूहिजनार्दन ॥ कोविधिःकिंफलंतस्यकोदेवस्तत्र पूज्यते ॥ २ ॥ अधिमासेचसंप्राप्तेव्रतंब्रूहिजनार्दन ॥ कस्यदानस्यकिंपुण्यंकिंकर्त्तव्यंनृभिःप्रभो ॥ ३ ॥ कथंस्नानंचकिंजाप्यंकथंपूजाविधिःस्मृतः ॥ किंभोज्यमुत्तमंचान्नंमासेस्मिन्पुरुषोत्तमे ॥ ४ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ कथयिष्यामिराजेंद्रभवतःस्नेहकारणात् ॥ पुरुषोत्तममासस्यमा हात्म्यंपापनाशनम् ॥ ५ ॥ अधिमासेतुसंप्राप्तेभवेदेकादशीतुया ॥ कमलानामसानाम्नातिथीनामुत्तमातिथिः ॥ ६ ॥ तस्याव्रतप्रभावेनकमलाभिमु खीभवेत् ॥ ब्राह्मेमुहूर्त्तेचोत्थायसंस्मृत्यपुरुषोत्तमम् ॥ ७ ॥ स्नात्वाचैवविधानेननियमंकारयेद्व्रती ॥ गृहेत्वेकगुणंजाप्यंनद्यांतुद्विगुणंस्मृतम् ॥ ८ ॥ गवांगोष्ठेसहस्रोर्ध्वमग्न्यागारेशतान्वितम् ॥ शिवक्षेत्रेषुतीर्थेषुदेवतानांचसन्निधौ ॥ ९ ॥ लक्षंतुलस्याःसांनिध्येह्यनंतंविष्णुसन्निधौ ॥ अवंत्यामभवत्क श्चिच्छिवशर्माद्विजोत्तमः ॥१०॥ तस्यात्मजास्तुपंचासन्कनिष्ठोदोषवानभूत् ॥ तदापित्रापरित्यक्तस्त्यक्तःस्वजनबांधवैः ॥ ११ ॥ कुकर्मणःप्रभावेनगतो दूरतरंवनम् ॥ एकदादैवयोगेनतीर्थराजंसमागतः ॥ १२ ॥ क्षुत्क्षामोदीनवदनस्त्रिवेण्यांस्नानमाचरत् ॥ मुनीनामाश्रमांस्तत्रविचिन्वन्क्षुधयार्दितः ॥ १३॥ हरिमित्रमुनेस्तत्रददर्शाश्रममुत्तमम् ॥ पुरुषोत्तममासेवैजनानांचसमागमे ॥ १४ ॥ तत्राश्रमेकथयतांकथांकल्मषनाशिनीम् ॥ ब्राह्मणानांमुखात्तेन श्रद्धयाकमलाश्रुता॥१५॥एकादशीपुण्यतमाभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ जयशर्माविधानेनश्रुत्वेमांकमलातिथिम् ॥१६॥ एकादशीपुण्यतमाभुक्तिमुक्तिप्रदा यिनी ॥ व्रतंकृतंचतैःसार्द्धंस्थित्वाशून्यालयेतदा ॥ १७ ॥ निशीथेसमनुप्राप्तेलक्ष्मीस्तत्रसमागता ॥ वरंददामिभोविप्रकमलायाःप्रभावतः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ जयशर्मोवाच ॥ ॥ कात्वंकस्यासिरंभोरुप्रसन्नाचकथंमम ॥ इंद्राणीसुरनाथस्यभवानीशंकरस्यवा ॥१९॥ गंधर्वीकिन्नरीवाथवधूर्वाचंद्रसूर्ययोः ॥

१ गृहीत्वेकगुणं जप्यमिति पाठांतरम् । २ गवां कोटिसहस्रोर्ध्वमिति पाठोन्यत्रदृश्यते ।

त्वत्सदृक्षानदृष्टाचनश्रुताचशुभा[1]नने॥२०॥ ॥लक्ष्मीरुवाच॥ ॥प्रसन्नासांप्रतंजातावैकुंठादहमागता॥प्रेरितादेवदेवेनक[2]मलायाःप्रभावतः॥२१॥पुरुषोत्त
ममासस्ययापक्षेप्रथमेभवेत्॥तस्याव्रतंत्वयाचीर्णंप्रयागेमुनिसंनिधौ ॥ २२ ॥ व्रतस्यास्यप्रभावेनवशगाहंनसंशयः ॥ तववंशेभविष्यंतिमानवाद्विजसत्त
म॥२३॥मत्प्रसा[3]दादवाप्स्यंतिसत्यंतेव्याहृतंमया॥ ॥ब्राह्मणउवाच॥ ॥ प्रसन्नायदिमेपद्मेव्रतंविस्तरतोवद॥२४॥यत्कथासुप्रवर्ततेसाधवोयेजनाद्विजाः॥
॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ श्रोतॄणांपरमंश्राव्यंपवित्राणामनुत्तमम् ॥२५॥ दुःस्वप्ननाशनंपुण्यंश्रोतव्यंयत्नतस्ततः ॥ उत्तमःश्रद्धयायुक्तःश्लोकंश्लोकार्द्धमेववा॥२६॥
पठित्वामुच्यतेसद्योमहापातककोटिभिः॥मासानांपरमोमासःपक्षिणांगरुडोयथा ॥२७॥ नदीनांचयथागंगातिथीनांद्वादशीतिथिः॥अद्यापिनिर्जराःसर्वेभार
तेजन्मलिप्सवः ॥ २८ ॥ तमर्चयंतिविविधानारायणमनामयम् ॥ येयजंतिसदाभक्त्यादेवंनारायणंप्रभुम् ॥ २९ ॥ तानर्चयंतिसततंब्रह्माद्यादेवता
गणाः ॥ येपिनामपरायेचहरिकीर्त्तनतत्पराः ॥ ३० ॥ हरिपूजापरायेचतेकृतार्थाःकलौयुगे ॥ शुक्लेवायदिवाकृष्णेभवेदेकादशीद्वयम् ॥ ३१ ॥ गृह
स्थानांभवेत्पूर्वायतीनामुत्तरास्मृता ॥ एकादशीद्वादशीचरात्रिशेषेत्रयोदशी ॥ तत्रक्रतुशतंपुण्यंत्रयोदश्यांतुपारणे ॥ ३२ ॥ एकादश्यांनिराहारः
स्थित्वाहमपरेहनि ॥ भोक्ष्यामिपुंडरीकाक्षशरणंमेभवाच्युत ॥ ३३ ॥ अमुंमंत्रंसमुच्चार्यदेवदेवस्यचक्रिणः ॥ भक्तिभावेनतुष्टात्माउपवासंसमाच
रेत् ॥ ३४ ॥ कुर्याद्देवस्यपुरतोजागरंनियतोव्रती ॥ गीतैर्वाद्यैश्चनृत्यैश्चपुराणपठनादिभिः ॥ ३५ ॥ ततःप्रातःसमुत्थायद्वादशीदिवसेव्रती ॥ स्ना
त्वाविष्णुंसमभ्यर्च्यविधिवत्प्रयतेंद्रियः ॥ ३६ ॥ पंचामृतेनसंस्नाप्यएकादश्यांजनार्दनः ॥ द्वादश्यांचपयःस्नानाद्धरेःसा[5]रूप्यमश्नुते ॥ ३७ ॥ अज्ञान
तिमिरांधस्यव्रतेनानेनकेशव ॥ प्र[6]सीदसन्मुखोभूत्वाज्ञानदृष्टिप्रदोभव ॥ ३८ ॥ एवंविज्ञाप्यदेवेशंदेवदेवंगदाधरम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यातेभ्योदद्याच्च
दक्षिणाम् ॥ ३९ ॥ ततःस्वबंधुभिःसार्द्धंनारायणपरायणः ॥ कृत्वापंचमहायज्ञान्स्वयंभुंजीतवाग्यतः ॥ ४० ॥ एवंयःप्रयतःकुर्यात्पुण्यमेकादशीव्र
तम् ॥ सयातिविष्णुभवनंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ४१ ॥ इत्युक्त्वाकमलातस्मैवरंदत्त्वातिरोदधे ॥ सोपिविप्रोधनीभूत्वापितुर्गेहंसमागतः ॥ ४२ ॥
॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ एवंयःकुरुतेराजन्कमलाव्रतमुत्तमम् ॥ शृणुयाद्वासरेविष्णोःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ४३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपं
चाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेपुरुषोत्तममासस्यकृष्णाकमलानामैकादशीनामद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥

१ पुराङ्गने इति पाठान्तरमन्यत्र पुस्तकयोः । २ कमलायाः तन्नाम्न्या एकादश्याः । ३ मत्प्रभावादवास्यन्ति इति पाठोन्यत्र दृश्यते । ४ इदमर्धं बहुषु पुस्तकेषु न दृश्यते । ५ सायुज्यमश्नुते अयमपि पाठःप्राचुर्येण दृश्यते । ६ प्रसादसम्मुखो भूत्वा इत्यपिपाठान्तरम् ।

श्रुतानिबहुधर्माणिव्रतानिचजगत्प्रभो ॥ एकादशीसमंकिंचिच्छ्रुतंनैवजनार्दन ॥ १ ॥ पुनस्त्वेकादशींब्रूहिपापघ्नींपुण्यदायिनीम् ॥ यांकृत्वामनुजोलोकेप्राप्नुयात्परमंपदम् ॥ २ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ शुक्लेवायदिवाकृष्णेयदाचैकादशीभवेत् ॥ नत्याज्याजगतीपालमोक्षसौख्यविवर्द्धनी ॥ ३ ॥ एकादशीकलौराजन्भवबंधविमोचनी ॥ कामदासर्वकामानांपापानांपापहाभुवि ॥ ४ ॥ रविवारेथमांगल्येसंक्रमेवानृपोत्तम ॥ एकादशीसदोपोष्यापुत्रपौत्रविवर्द्धनी ॥ ५ ॥ एकादशीव्रतंक्वापिनत्याज्यंविष्णुवल्लभैः ॥ आयुःकीर्तिप्रदंनित्यंसंतानारोग्यवित्तदम् ॥ ६ ॥ मोक्षदंरूपदंराज्यंनित्यमेकादशीव्रतम् ॥ येकुर्वंतिमहीपालश्रद्धयापरयायुताः ॥ ७ ॥ यथोक्तविधिनालोकेतेनराविष्णुरूपिणः ॥ जीवन्मुक्तास्तुभूपालदृश्यंतेनात्रसंशयः ॥ ८ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ जीवन्मुक्ताःकथंकृष्णविष्णुरूपाःकथंपुनः॥पापरूपाश्चदृश्यंतेपरंकौतूहलंहिमे ॥९॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ येचराजन्कलौभक्त्यानिर्जलंव्रतमुत्तमम् ॥ एकादश्याःप्रकुर्वंतिविधिदृष्टेनकर्मणा ॥१०॥ नकथंविष्णुरूपास्तेजीवन्मुक्ताःकथंनहि ॥ सर्वपापहरंपुण्यंव्रतमेकादशीसमम्॥११॥ नकिंचिद्विद्यतेराजन्सर्वकामप्रदंनृणाम् ॥ एकाशनंदशम्यांचनंदायांनिर्जलंव्रतम् ॥ १२ ॥ पारणंचैवभद्रायांकृत्वाविष्णुसमानराः ॥ श्रद्धावान्यस्तुकुरुतेकामदायाव्रतंशुभम् ॥ १३ ॥ वांछितंलभतेसोपिइहलोकेपरत्रच ॥ पवित्रापावनीह्येषामहापातकनाशिनी ॥ १४ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदाचैवकर्तॄणांनृपसत्तम ॥ कामदायांविधानेनपूजयेत्पुरुषोत्तमम् ॥ १५ ॥ पुष्पधूपादिभिश्चैवनैवेद्यैर्विविधैस्तथा ॥ कांस्यमांसमसूरांश्चचणकान्कोद्रवांस्तथा ॥ १६ ॥ शाकंमधुपरान्नंचपुनर्भोजनमैथुनम् ॥ वैष्णवोव्रतकर्त्ताचदशम्यांदशवर्जयेत् ॥ १७ ॥ द्यूतंक्रीडांतथानिद्रांतांबूलंदंतधावनम् ॥ परापवादंपैशून्यंस्तेयंहिंसांतथारतिम् ॥ १८ ॥ क्रोधंचवितथंवाक्यमेकादश्यांविवर्जयेत् ॥ कांस्यंमांसंमसूरांश्चतैलंवितथभाषणम् ॥ १९ ॥ व्यायामंचप्रवासंचपुनर्भोजनमैथुनम् ॥ वृषपृष्ठंपरान्नंचशाकंचद्वादशीदिने ॥ २० ॥ अनेनविधिनाराजन्विहितायैश्चकामदा ॥ रात्रौजागरणंकृत्वापूजितःपुरुषोत्तमः ॥ २१ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेयांतिपरमांगतिम् ॥ पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ २२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर०उमाप०ना०संवादेपुरुषोत्तममासस्यशुक्लाकामदानामैकादशीनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ चातुर्मास्यांतुनियमायेकेचिद्भुविविश्रुताः ॥ तानहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहेश्वर ॥१॥ चातुर्मास्येहरौसुप्तेकर्त्तव्यंकिंजनार्दने ॥ षड्रसानांपरित्यागेनखकेशविधारणे॥अन्यैश्चनियमैःस्वामिन्यत्फलंतद्ब्रवीहिमे॥२॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वात्वसौदेवःप्रहस्योत्फुल्ललोचनः ॥ प्रोवाचतंद्विजवरंनारदंतप

१ सत्यामारोग्यवित्तदमिति पाठः प्राचुर्यमप्यशुद्धंज्ञेयम् ।

सान्निधिम् ॥ ३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुत्वमिहदेवर्षेकथयामिसविस्तरम् ॥ आषाढस्यसितेपक्षेएकादश्यामुपोषितः ॥ ४ ॥ चातुर्मास्यव्रतानीहगृह्णीयाद्भक्तिपूर्वकम् ॥ भूमिशय्यासमारूढोयोगनिद्रांगतेहरौ ॥ ५ ॥ नयेतचतुरोमासान्यावद्भवतिकार्तिकी ॥ प्रतिष्ठानप्रवर्त्ततेतथायज्ञादिकाः क्रियाः ॥६॥ विवाहव्रतसंबंधअन्यन्माङ्गल्यकर्मच ॥ भूपयानंतथायात्राअन्याश्चविविधाःक्रियाः ॥७॥ प्रसुप्तेचजगन्नाथेअच्युतेगरुडध्वजे ॥ व्रतक्रियांचरेद्यस्तुतस्यव्रतफलंशृणु ॥८॥ अश्वमेधसहस्रैस्तुयत्फलंप्राप्नुयान्नरः ॥ चातुर्मास्यव्रतैश्चीर्णैस्तत्फलंसमवाप्नुयात् ॥९॥ मिथुनस्थेसहस्रांशौस्वापयेन्मधुसूदनम् ॥ तुलाराशौगतेसूर्येपुनरुत्थापयेद्धरिम् ॥१०॥ अधिमासेतुपतितेतदाचैषविधिक्रमः ॥ स्थापयेत्प्रतिमांविष्णोःशंखचक्रगदाधरीम् ॥११॥ पीतांबरधरांसौम्यांपर्यंकेस्थापयेत्शुचौ ॥ श्वेतवस्त्रसमाच्छन्नेसोपधानेतुनारद ॥ १२ ॥ इतिहासपुराणज्ञोविष्णुभक्तोथवापुनः ॥ स्नापयित्वादधिक्षीरमधुलाजघृतस्तथा ॥ १३ ॥ समालभ्यशुभैर्गंधैर्धूपैःपुष्पैर्मनोरमैः ॥ पूजितांकुसुमैःशुभ्रैर्मंत्रेणानेनवाडव ॥१४॥ सुप्तेत्वयिजगन्नाथेजगत्सुप्तंभवेदिदम् ॥ विबुद्धेत्वयिबुध्येतजगत्सर्वंचराचरम् ॥ १५ ॥ एवंतांप्रतिमांविष्णोःस्थापयित्वातुनारद ॥ तस्यैवाग्रेस्वयंवाचागृह्णीयान्नियमंततः ॥ १६ ॥ स्त्रीवानरोवातद्भक्तोधर्माधर्मविभागतः ॥ चतुरोवार्षिकान्मासान्देवस्योत्थापनावधि ॥ १७ ॥ गृह्णीयान्नियमानेतान्दंतधावनपूर्वकम् ॥ उपवासंततःकृत्वाप्रभातेविमलेसति ॥ १८ ॥ नित्यंकर्मचरित्वातुविष्णोरग्रेजितात्मवान् ॥ तेषांफलानिवक्ष्यामितत्कर्तॄणांपृथक्पृथक् ॥ १९ ॥ मधुरत्वंलभेद्विद्वान्पुरुषोगुडवर्जनात् ॥ तथैवसंततिंदीर्घांतैलस्यवर्जनाद्यतः ॥ २० ॥ घृतस्यवर्जनाद्विप्रसुंदरांगःप्रजायते ॥ कटुतैलपरित्यागीशत्रुनाशमवाप्नुयात् ॥ २१ ॥ सुगंधतैलत्यागेनसौभाग्यमतुलंलभेत् ॥ पुष्पभोगपरित्यागीस्वर्गेविद्याधरोभवेत् ॥ २२ ॥ योगाभ्यासीनरोयस्तुसब्रह्मपदमाप्नुयात् ॥ कट्वम्लमधुरक्षारतीक्ष्णकाषायषड्रसान् ॥ २३ ॥ वर्जयेद्यस्तुवैरूप्यंदौर्गंध्यंनाप्नुयान्नरः ॥ तांबूलवर्जनाद्भोगीरक्तकंठस्तुजायते ॥ २४ ॥ घृतत्यागाच्चलावण्यंसदास्निग्धतनुर्भवेत् ॥ फलत्यागाच्चविप्रेंद्रबहुपुत्रश्चजायते ॥ २५ ॥ पलाशपत्राशनकृद्रूपवान्भोगवान्भवेत् ॥ दीप्तिमान्दीप्तिकरणःसाक्षाद्द्रव्यपतिर्भवेत् ॥ २६ ॥ दधिदुग्धपरित्यागीगोलोकंलभतेनरः ॥ मौनव्रतीभवेद्यस्तुतस्याज्ञाऽस्खलिताभवेत् ॥ २७ ॥ इंद्रासनमवाप्नोतिस्थालीपाकस्यवर्जनात् ॥ एवमादिपरित्यागाद्धर्मस्थोधर्मनंदनः ॥२८॥ नमोनारायणायेतिजप्त्वाशतगुणंफलम् ॥ एकएवसवैस्वर्गेविद्याधरपतिर्भवेत् ॥ २९ ॥ पुष्करस्नानमात्रेणगंगायाःस्नानजंफलम् ॥३०॥ भूमौभुंक्तेसदायस्तुसपृथिव्यधिपोभवेत् ॥ विष्णोश्चैवगृहेकुर्यादुपलेपनमार्जनम् ॥ ३१ ॥ कल्पस्थायीभवेद्विद्वन्वैकुंठेनात्रसंशयः ॥ प्रद

१ स्त्री वा नरो वा मद्भक्तो धर्माधर्मे विभागतः इतिपाठोन्यत्र ।

क्षिणंचयःकुर्याच्छतमष्टोत्तरंनरः ॥३२॥ हंसयुक्तविमानेनदिव्येनसहगच्छति ॥ गीतवाद्यकरोविष्णोर्गांधर्वंलोकमाप्नुयात् ॥३३॥ पंचगव्याशनोविद्वन्चांद्रायणफलंलभेत् ॥ नित्यंशास्त्रविनोदेनलोकान्यस्तुप्रबोधयेत् ॥ ३४ ॥ सव्यासरूपीविष्णवग्रेततोविष्णुपदंलभेत् ॥ तुलसीदलपूजांतुकृत्वाविष्णुपुरंव्रजेत् ॥ ३५ ॥ कृत्वाप्रोक्षणकंदिव्यंस्थानमप्सरसांलभेत् ॥ शीतांबुनागृहेस्नानात्निर्मलंदेहमाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ उष्णोदकंपरित्यज्यस्नानंवैपौष्करंलभेत् ॥ पत्रेषुयोनरोभुंक्तेकुरुक्षेत्रफलंलभेत् ॥३७॥ भुंक्तेशिलायांयोनित्यंतस्यपुण्यंप्रयागजम् ॥ धर्मोदयजलत्यागीनरोगैःपरिभूयते ॥३८॥ ताम्रपात्रेषुभुंजानोनैमिषंफलमाप्नुयात्॥ कांस्यपात्रंपरित्यज्यशेषपात्रमुपाचरेत्॥३९॥अलाभेसर्वपात्राणांमृन्मयंपात्रमुत्तमम् ॥स्वगृहीतैःकृतैर्वापिपात्रैःपालाशसंभवैः॥४०॥ यस्तुसंवत्सरंपूर्णअग्निहोत्रमुपासते ॥ पात्रैर्वाभोजनंविद्वान्सेवतेतत्समंस्मृतम् ॥४१॥ चांद्रायणसमंप्रोक्तंब्रह्मपात्रेषुभोजने ॥ एकैकंभोजनंविद्वन्ब्रह्मपत्रेषुभुंजतः ॥ ४२ ॥ त्रिरात्रेणसमंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् ॥ एकादश्युपवासेनयत्पुण्यंपरिकीर्तितम् ॥ ४३ ॥ सर्वदानफलंचैवसर्वतीर्थफलंलभेत् ॥ नचापिनरकंपश्येत्पद्मपत्रेषुभोजनात् ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणोयातिवैकुंठेऽन्योजनःस्वर्गमाप्नुयात् ॥ एषब्रह्ममहावृक्षःपापहासर्वकामदः ॥ ४५ ॥ मध्यमंवर्जितंपत्रंशूद्रजातेर्नृपोत्तम ॥ भुंजन्नरकमाप्नोतियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४६ ॥ वर्जयेन्मध्यमंपत्रंशेषपत्रेषुभोजनम् ॥ मध्यपत्रेचयःशूद्रोभोजनंकुरुतेद्विज ॥ ४७ ॥ कपिलांब्रह्मणेदत्त्वाशुद्धिर्भवतिनान्यथा ॥ कपिलांदोहयेद्यस्तुशूद्रोभुंक्तेनिजेगृहे ॥ ४८ ॥ दशवर्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः ॥ कृमियोनिविनिर्मुक्तःपशुयोनिमवाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ कपिलंयोह्यनड्वाहंशूद्रोभूत्वात्रवाहयेत् ॥ यावंतितस्यरोमाणितावद्वर्षाणिनारद ॥ ५० ॥ कुंभीपाकेषुपच्येतसनरोनात्रसंशयः ॥ अजाचैवगृहेतस्यशूद्रस्यचविशेषतः ॥ ५१ ॥ तस्यावैदुग्धपानेनशूद्रोयातीहरौरवम् ॥ ब्राह्मणैःसहव्यापारोयस्यशूद्रस्यदृश्यते ॥ ५२ ॥ सविप्रोवेदबाह्यःस्याच्छूद्रःकौलिकउच्यते ॥ व्यापारेप्रेरितोविप्रःशूद्राज्ञांचकरोतियः ॥ ५३ ॥ यावत्पदानिचलतेतावद्भवतिनारकी ॥ उदकार्थंतुयोविप्रःशूद्रेणप्रेषितोगृहे ॥ ५४ ॥ तदुदकंमद्यतुल्यंपीत्वावैनरकंव्रजेत् ॥ शूद्रेणसर्वदानित्यंदानंदेयंद्विजन्मने ॥ ५५ ॥ तेषांचैवतुवैभक्तिःकर्त्तव्याचविशेषतः ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वापरलोकंचगच्छति ॥ ५६ पांचभौतिकमेतद्धिअनर्थकमुदाहृतम् ॥ अतोदेयंहिगुरवेयतोनंतफलंलभेत् ॥ ५७ ॥ अस्मिन्कलियुगेघोरेपापाचारेदुरात्मनः ॥ निंदांकुर्वंतिविप्रेंद्रजनानांपुण्यकर्मणाम् ॥ ५८ ॥ निंदयालभतेदुःखंयावदाभूतसंप्लु

१ धर्मोद्भयजलत्यागात् । दिनत्रयजलत्यागात् । दमोदयजलत्यागात् इत्यादिपाठाः बहुषुपुस्तकेषु । तत्रदिनत्रयेत्यादि सम्यग्भाति । दिनत्रयं दशम्येकादशीद्वादशीच । २ भोजनात्स्वर्गमाप्नुयात् इति पाठोन्यत्र स न सम्यग्भाति ।

वम् ॥ नानाधर्माःप्रवर्त्ततेकलौचैवमहामते ॥ ५९ ॥ धर्मोयंदुर्ल्लभोलोकेधर्मकामार्थमोक्षदः ॥ भूमिशायीभवेद्यस्तुनरःकोपिमहीतले ॥ ६० ॥ दशवर्षस
हस्राणिनरोगैःपरिपीड्यते ॥ बहुपुत्रोधनैर्युक्तोह्यकुष्ठीजायतेनरः ॥ ६१ ॥ नक्तभोजीनरोयस्तुतीर्थयात्राफलंलभेत् ॥ अयाचितेनचाप्नोतिवापीकूपक्रिया
फलम् ॥ ६२ ॥ वर्जयेद्यस्तुवैद्रोहंप्राणहिंसापराङ्मुखः ॥ अहिंसापरमोधर्मइतिवेदेषुगीयते ॥ ६३ ॥ दानंदयादमइतिसर्वत्रहिश्रुतंमया ॥ तस्मात्स
र्वप्रयत्नेनकार्यंवैमहतामपि ॥ ६४ ॥ गुरवेयेप्रयच्छंतिशरीरंपुत्रपौत्रकम् ॥ तत्रदानप्रभावेनविष्णोर्वल्लभतामियात् ॥ ६५ ॥ शूद्रेणदीक्षितोयस्तुशू
द्रःशूद्रेणदीक्षितः ॥ उभौतौपापिनौप्रोक्तौयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ६६ ॥ हिंसामतियदादत्तेशूद्रोवैपापसत्तमः ॥ एकविंशतिकुलंतेननरकंप्रतिपात्य
ते ॥ ६७ ॥ कलौपाखंडिनःशूद्रादृश्यंतेबहवोभुवि ॥ तेषांसंभाषणादेवनरकोभवतिद्विज ॥ ६८ ॥ ब्रह्मज्ञानरतायेचगायत्रीजापिनोद्विज ॥ तेषांदर्शन
मात्रेणब्रह्महत्यादिनेदिने ॥ ६९ ॥ शंखचक्रधराविप्राविष्णुधर्मेषुसंमताः ॥ वेदधर्मरतानित्यंपंक्तिपावनपावनाः ॥ ७० ॥ चातुर्मास्यमिदंकर्मकर्त्तव्यं
तैःसदानरैः ॥ किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयश्चवाडव ॥ ७१ ॥ तेधन्याःपृथिवीमध्येनरायेवैष्णवाभुवि ॥ तेषांकुलंधन्यतमंजातिर्धन्यतमास्मृता ॥ ७२ ॥
मधुभक्षयतेयस्तुसुप्तेदेवेजनार्दने ॥ महत्पापंभवेत्तस्यवर्जनेयच्छृणुष्वतत् ॥७३ ॥ सर्वयज्ञैश्चविविधैर्यत्फलंतदवाप्नुयात् ॥ दाडिमंमातुलिंगंचनालिकेरंच
वर्जयेत् ॥ ७४ ॥ देवोवैमानिकोभूत्वाह्यंतेविष्णुपदंव्रजेत् ॥ वित्तवान्सुभगश्चैवकुलेश्रीमतिजायते ॥ ७५ ॥ यःक्षिपेदेकभक्तेननरोमासचतुष्टयम् ॥ यावं
तिचमुहूर्तानिउदितोदितभास्करे ॥ ७६ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिविष्णुलोकेमहीयते ॥ व्रीहींश्चयवगोधूमान्वर्जयेद्यस्तुमानवः ॥ ७७ ॥ अश्वमेधादिकेक्रतेविधिव
द्भूसदक्षिणे ॥ यत्फलंमुनिभिःप्रोक्तंतत्फलंलभतेनरः ॥७८॥ धनधान्यसमायुक्तोबहुपुत्रश्चजायते ॥ तुलसीतिलदर्भैश्चयेकुर्वंतिचतर्पणम् ॥ ७९ ॥ तत्फलं
कोटिगुणितंचातुर्मास्येविशेषतः ॥ यदासुप्तेहृषीकेशेकुर्याच्चैतत्रयान्वितम् ॥ ८० ॥ तेपियुगसहस्राणिमोदंतेविष्णुसंनिधौ ॥ पदंवापदमर्द्धंवाऋचां
चार्द्धऋचांतथा ॥ ८१ ॥ विष्णवग्रेयेप्रगायंतिमुक्तास्तेवैनसंशयः ॥ मैथुनंवर्जयेद्यस्तुसुप्तेदेवेजनार्दने ॥ ८२ ॥ एकमन्वंतरंसोपिविष्णुलोकेमहीयते ॥
दधिदुग्धंतथातक्रंगुडंशाकंतथैवच ॥ ८३ ॥ वर्जनादेवभोविप्रमुक्तिभागीनसंशयः ॥ स्नानमामलकेनैवयेकुर्वंतिचमानवाः ॥ ८४ ॥ दिनेदिनेमहत्पुण्यं
प्राप्नुवंतिचतेमुने ॥ धात्रीफलंपापहरंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ८५ ॥ त्रैलोक्यतारणार्थायनिर्मिताब्राह्मणापुरा ॥ संध्यामौनंचरेद्यस्तुभुंक्तेमासचतुष्ट
यम् ॥ ८६ ॥ मन्वंतराणिचत्वारिवैकुंठेमोदतेपुनः ॥ स्वयंपाकीनरोयस्तुभुंक्तेमासचतुष्टयम् ॥ ८७ ॥ दशवर्षसहस्राणिइंद्रलोकेमहीयते ॥ चतुरोवा

१ वापीकूपक्रमेफलम् इत्यप्यन्यत्रपाठः ।

र्षिकान्मासान्मौनंचैवसमाचरेत् ॥ ८८ ॥ सचविष्णुपुरंगच्छेद्ब्राह्मंचतदनंतरम् ॥ मौनभोजीनरोयस्तुकदाचिन्नावसीदति ॥ ८९ ॥ मौनेनभुंजमानास्तु
राक्षसास्त्रिदिवंगताः ॥ कृमिकीटसमायुक्तंपक्वान्नमशुचीभवेत् ॥ ९० ॥ गवांमांससमंज्ञेयमन्नंचापिद्विजोत्तम ॥ तदन्नमशुचिज्ञेयंग्रसतेमानुपोय
दि ॥ ९१ ॥ एतद्वैभोजनंप्रोक्तंराक्षसानांप्रियंसदा ॥ तोषितोहिपुराब्रह्मातेनदत्तंमहात्मना ॥ ९२ ॥ मौनेनभोजयित्वातुस्वर्गंप्राप्तानसंशयः ॥ संज
ल्पन्भुंजतेयस्तुतेनान्नमशुचीभवेत् ॥ ९३ ॥ पापंसकेवलंभुंक्तेतस्मान्मौनंसमाचरेत् ॥ उपवाससमंभोज्यंज्ञेयंमौनेननारद ॥ ९४ ॥ पंचप्राणा
हुतीर्यस्तुमौनभोजीनरोत्तमः ॥ पंचवैपातकान्यस्यनश्यंतिनात्रसंशयः ॥ ९५ ॥ नकुर्यात्संधितंवस्त्रंपितृकर्मणिवाडव ॥ अशुच्यंगेस्थितंचैव
वस्त्रंतदशुचीभवेत् ॥ ९६ ॥ कटिपृष्ठस्थितेवस्त्रेपुरीषंकुरुतेतुयः ॥ मूत्रंवामैथुनंवापितद्वस्त्रंपरिवर्जयेत् ॥ ९७ ॥ पितृकर्मविशेषेणवर्जनीयंचवाडव ॥
सर्वदाचमुनेप्राज्ञैर्देवार्चाचक्रपाणिनः ॥ ९८ ॥ कर्त्तव्याचविशेषेणशुचिभिर्विजितेंद्रियैः ॥ संप्रसुप्तेहृषीकेशेतृणशाककुसुंभिकाः ॥ ९९ ॥ संधितानि
चवस्त्राणिवर्जितानिप्रयत्नतः ॥ चातुर्मास्येहरौसुप्तेयस्तुएतानिवर्जयेत् ॥ १०० ॥ नरकंनतुसंगच्छेत्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ मद्यंमांसंनभक्षेतशाशकंसौ
करंतथा ॥ १०१ ॥ चातुर्मास्येविशेषेणसुप्तेदेवेजनार्दने ॥ सोपिदेवत्वमाप्नोतिअहिंसानिरतोनरः ॥ १०२ ॥ मिथ्याक्रोधंतथारौक्ष्यंतथापर्वसुमैथुनम् ॥
वर्जितंयेनविप्रेंद्रसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ १०३ ॥ ब्रह्मचर्यैप्रजावृद्धिरायुर्वृद्धिस्तथैवच ॥ पुष्पंपत्रंफलंशय्याअभ्यंगंचविलेपनम् ॥ १०४ ॥ वृथादुग्धानि
मांसंचमद्यंचपरिवर्जयेत् ॥ चातुर्मास्येहरौसुप्तेनियतंयद्विवर्जितम् ॥ १०५ ॥ प्रथमंतत्तुदातव्यंब्राह्मणायनसंशयः ॥ तद्धनंचाक्षयंविद्धन्प्रदत्तंयद्विजात
ये॥१०६॥कोटिकोटिगुणंविप्रलभतेनात्रसंशयः॥येनकेनापिविप्रेंद्रनियमेनार्चितोहरिः॥१०७॥ददातिविष्णुभवनंनात्रकार्याविचारणा॥चातुर्मास्येहरौसुप्ते
नियमंयोनकारयेत्॥१०८॥सोपिनरकमाप्नोतितस्यजन्मवृथागतम्॥यत्पुमान्कारयेन्नित्यंद्विजोक्तंविधिमुत्तमम् ॥१०९॥ तथोक्तान्नियमांश्चैवसयातिपरमं
पदम्॥त्रिवर्गरहितंदानंदत्तंभवतिनिष्फलम् ॥ ११० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदेवदेवंजनार्दनम् ॥ तोषयेन्नियमैर्दानैर्यथाशक्त्यानरोत्तमः ॥१११॥ अकृतस्ना
नदानंचब्राह्मणानांचपूजनम् ॥ वृथागतंतुतत्सर्वंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ११२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कीदृशंब्रह्मचर्यंचवदविश्वेश्वरप्रभो ॥ येनचीर्णेन
गोविंदःपरितुष्टोभवेन्नृणाम् ॥ ११३ ॥ महादेवउवाच ॥ स्वदारनिरतश्चैवब्रह्मचारीस्मृतोबुधैः ॥ चांडालादधिकोविद्धन्यःस्वभार्यांपरित्यजेत् ॥ ११४ ॥
ऋतावभिगमंकृत्वाब्रह्मचर्यंविधीयते ॥ परित्यजतियोभार्यांभक्तांदोषविवर्जिताम् ॥ ११५ ॥ पापकर्मानरोलोकेभ्रूणहत्यामवाप्नुयात् ॥ अश्वमेधसहस्राणि

१ तदन्नमशुचिश्चैव इति सर्वत्र पाठो दृश्यते अत्रलिंगव्यत्ययं विदांकुर्वंतु विद्वांसः ।

वाजपेयशतानिच ॥ ११६ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ स्नानंदानंजपोहोमःस्वाध्यायंदेवतार्चनम् ॥ ११७ ॥ चातुर्मास्यकृतंय
च्चसर्वंहिचाक्षयंभवेत् ॥ एककालंद्विकालंवापुराणंशृणुतेतुयः ॥ ११८ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति ॥ हरौसुतेविशेषेणहरेर्नामपठन्जप
न् ॥ ११९ ॥ तत्फलंकोटिगुणितंलभतेद्विजसत्तम ॥ वैष्णवोब्राह्मणोयस्तुपूजनंयःकरोतिहि ॥ १२० ॥ सएवसर्वधर्मात्मापूज्यएवनसंशयः ॥ चा
तुर्मास्यमिदंपुण्यंपवित्रंपापनाशनम् ॥ श्रुत्वातुलभतेपुण्यंगंगास्नानफलंलभेत् ॥ १२१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुमाप
तिनारदसंवादेउत्तरखंडेचातुर्मास्यमहिमानामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥६४॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ चातुर्मास्यव्रतानांचप्रब्रूह्युद्यापनंविभो ॥ उद्या
पनेकृतेसर्वंसंपूर्णंभवतिध्रुवम् ॥ १ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ व्रतंकृत्वामहाभागयदिनोद्यापनंचरेत् ॥ यस्तुकर्त्ताकर्मणांसनसम्यक्फलभाक्भवेत् ॥ २ ॥
व्रतवैकल्यमासाद्यकुष्ठीचांधःप्रजायते ॥ एतस्मात्कारणाच्चैवकुर्यादुद्यापनंद्विज ॥ ३ ॥ गृहीत्वानियमानेतान्पालयित्वायथाविधि ॥ सुप्तोत्थितेजग
न्नाथेगत्वाब्राह्मणसंनिधौ ॥ ४ ॥ क्षमापयेद्देवदेवंयथाविधिचविस्तरात् ॥ तैलत्यागेघृतंदद्याद्घृतत्यागेपयःस्मृतम् ॥ ५ ॥ मौनेपिंडास्तिलादेयाःसहिर
ण्याद्विजातये ॥ भोजनेभोजनंदद्यात्दध्योदनसमन्वितम् ॥ ६ ॥ अन्नंदद्याद्विशेषेणहिरण्येनसमन्वितम् ॥ अन्नदानान्मुनिश्रेष्ठविष्णुलोकेमहीयते ॥ ७ ॥
पालाशपात्रेयोभुंक्तेनरोमासचतुष्टयम् ॥ भाजनंघृतपूर्णंतुदद्यादुद्यापनेद्विज ॥ ८ ॥ षड्रसंभोजनंदद्याद्ब्राह्मणेनक्तभोजने ॥ अयाचितेह्यनड्वाहंसहिर
ण्यंप्रदापयेत् ॥ ९ ॥ मांसंत्यजन्मुनिश्रेष्ठगांचदद्यात्सवत्सकाम् ॥ धात्रीस्नानेनरोदद्यात्स्वर्णमाषिकमेवच ॥ १० ॥ फलानांनियमेचैवफलानिचप्रदा
पयेत् ॥ धान्यानांनियमेधान्यमथवाशालयःस्मृताः ॥ ११ ॥ तद्वद्भूशयनेशय्यांसतूलांगेंदुकान्विताम् ॥ ब्रह्मचर्यंकृतंयेनचातुर्मास्येद्विजोत्त
म ॥ १२ ॥ दंपत्योर्भोजनंदेयमुभयोर्भक्तिपूर्वकम् ॥ सभोगंदक्षिणोपेतंसशाकंलवणंतथा ॥ १३ ॥ नित्यस्नानेनरोदद्यान्निस्नेहेसर्पिःसक्तवः ॥
नखकेशव्रतेचैवप्रादेशंपरिकल्पयेत् ॥ १४ ॥ उपानहौप्रदातव्यौउपानहविवर्जनात् ॥ आमिषस्यपरित्यागात्सवत्साकपिलास्मृता ॥ १५ ॥
नित्यंदीपप्रदोयस्तुसौवर्णंदीपमावहेत् ॥ तंदीपंघृतसंयुक्तंदद्याच्चैवद्विजन्मने ॥ १६ ॥ विष्णुभक्तायविप्रायपरिपूर्णव्रतेप्सया ॥ शाकस्यनियमे
शाकंमाषेसौवर्णमाषकम् ॥ १७ ॥ मैथुनानांतुनियमेरौप्यंदद्याद्विजातये ॥ नागवल्ल्यास्तुनियमेकर्पूरंसहरिण्यकम् ॥ १८ ॥ कालेकाले
द्विजश्रेष्ठयत्कृतंनियमेनतु ॥ तत्तद्देयंविशेषेणपरलोकगतीप्सया ॥ १९ ॥ आदौस्नानादिकंकृत्वाविष्णोरग्रेप्रकाशयेत् ॥ अनादिनिधनोदेवःशं

१ भोजनं घृतपूर्णं च इति प्रायो दाक्षिणात्यपुस्तकेषु । २ मांसं त्यजन्नित्यप्यन्यस्मिन्पुस्तके । ३ आदेशंपरिकल्पयेत् । प्रदेशं परिकल्पयेत् इ०पा० । ४ प्रकारयेत् इति पाठो दृश्यतेन्यत्र ।

खचक्रगदाधरः ॥ तस्याग्रेकेनकुर्वीतियतोविष्णुस्तुपापहा ॥ २० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवा
देचातुर्मास्योद्यापनंनामपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥६५॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ यमस्याराधनंब्रूहिमाद्धितार्थंसुरोत्तम ॥ कथंनगम्यतेदेवनरेणनरकांतरे ॥१॥
श्रूयतेयमलोकेतुसदावैतरणीनदी ॥ अनाधृष्यात्वपाराचदुस्तराबहुशोणिता ॥ २ ॥ दुस्तरासर्वभूतानांसाकथंसुतराभवेत् ॥ भयमेतन्महादे
वयमलोकंप्रतिप्रभो ॥ ३ ॥ तस्यानिर्मोचनार्थायब्रूहिकृत्यमशेषतः ॥ भगवन्देवदेवेशकृपांकृत्वाममोपरि ॥ ४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ द्वार
वत्यांपुराविप्रस्नातोहंलवणांभसि ॥ ददृशेमुनिमायांतंमुद्गलंनामवाडव ॥ ५ ॥ ज्वलंतमिवचादित्यंतपसाद्योततांगकम् ॥ मांप्रणम्यमुनिःप्राहमुद्गलो
विस्मयान्वितः ॥ ६ ॥ ॥ मुद्गलउवाच ॥ ॥ अकस्मान्मूर्च्छितोदेवपतितोस्मिधरातले ॥ प्रज्वलंतिममांगानिगृहीतोयमकिंकरैः ॥ ७ ॥ बलादा
कृष्यमाणोहंपुरुषोंगुष्ठमात्रकः ॥ बद्धोयमभटैर्गाढंनीतोस्मिशमनांतिकम् ॥ ८ ॥ क्षणात्सभायांपश्यामियमंपिंगललोचनम् ॥ कृष्णमुखंमहारौद्रंमृ
त्युव्याधिशतान्वितम् ॥ ९ ॥ वातपित्तश्लेष्मदोषैर्मूर्तिमद्भिस्तुसेवितम् ॥ कायशोषज्वरातंकस्फोटिकालूतकादिभिः ॥ १० ॥ ज्वालांगमर्दशीर्षार्तिभ
गंदरबलक्षयैः ॥ कंठमालाक्षिरोगैश्चमूत्रकृच्छ्रज्वरव्रणैः ॥ ११ ॥ विमूर्च्छिकागलग्राहहृद्रोगैर्भूततस्करैः ॥ इत्थंबहुविधैरौद्रैर्नानारूपैर्भयंकरैः ॥ १२ ॥
कपालशिरोहस्तैश्चसंग्रामेनरकेतथा ॥ राक्षसैर्दानवैर्घोरैरुपविष्टैःपुरःस्थितैः ॥ १३ ॥ धर्माधिकारिभिश्चात्रचित्रगुप्तादिलेखकैः ॥ व्याघ्रसिंहवरा
हैश्चशिखासर्पैःसुदुर्द्धरैः ॥ १४ ॥ वृश्चिकैर्दंष्ट्रिभिर्भूतैःकीटकैर्मत्कुणादिभिः ॥ वृकचित्रादिशुनकैःकंकैर्गृध्रैश्चजंबुकैः ॥ १५ ॥ तस्करैर्भूतदारिद्रैर्मारिभि
र्डाकिनीग्रहैः ॥ मुक्तकेशैःश्वासकासैर्भ्रुकुटीकुटिलाननैः ॥१६॥ बृहत्प्रतापैर्नोभीतैःशासकैःपापकर्मणाम् ॥ यमःसभायांशुशुभेसेव्यमानःपरिग्रहैः ॥१७॥
भीमाटविकजीवैश्चयथाव्यालांजनोगिरिः ॥ ततोविश्वेश्वरःप्राहसमयःकिंकरान्प्रति ॥१८॥ नामभ्रांतैर्भवद्भिश्चसमानीतःकथंमुनिः ॥ भीमकस्यात्मजोग्रामे
कौंडिन्येमुद्गलाभिधः ॥१९॥ क्षीणायुःक्षत्रियःसोस्तिआनेयोमुच्यतामसौ ॥ श्रुत्वैतत्तेगतास्तस्मादायाताःपुनरेवते ॥ २० ॥ धर्मराजंपुनःप्राहुःसर्वेतेयम
किंकराः ॥ तत्रास्माभिर्गतैर्दृष्टीक्षीणायुर्नोपलक्षितः ॥ भानुसूनोनजानीमःकथंचिद्भ्रांतचेतसाः ॥ २१ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ किंकारणमदृश्यास्तेश्राये
णभवतांनराः ॥ सुकृताद्वादशीयैस्तुख्यातावैतरणीनदी ॥२२॥ उज्जयिन्यांप्रयागेवायमुनायांचयेमृताः ॥ तिलहस्तिहिरण्यादिदत्तंयैस्तुगवाह्निकम् ॥२३॥
॥ दूताऊचुः ॥ ॥ तद्व्रतंकीदृशंब्रह्मन्ब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ किंतत्रदेवकर्त्तव्यंपुरुषैस्तवतोषदम् ॥ २४ ॥ येनकृतानरश्रेष्ठद्वादशीकृष्णपक्षजा ॥ उपवासे

१ भयमेतन्महद्देव इति पाठोन्यत्र । २ किंकराणामदृश्यास्ते इतिपाठोन्येषु पुस्तकेषु ।

चतेनैवकथंपापात्प्रमुच्यते ॥ २५ ॥ तद्व्रतंकेनविधिनाकर्त्तव्यंचयथावद ॥ सुप्रसन्नेनवक्तव्यंदयांकृत्वादयानिधे ॥ २६ ॥ ॥ श्रीमुद्गलउवाच ॥ ॥ दूतानांवचनंश्रुत्वाउवाचमधुरंतदा ॥ सर्ववदामिभोदूतायथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥२७॥ यमउवाच ॥ मार्गशीर्षादिमासेतुयाइमाःकृष्णपक्षजाः॥ तासुपूर्वासुविधिवद्व्रतावैतरणीव्रतम् ॥२८॥ प्रतिमासंचकर्त्तव्यंयावद्वर्षंभवेद्ध्रुवम् ॥ यांतुकृत्वातुभोदूतामुच्यतेनात्रसंशयः ॥२९॥ उपवासस्यनियमःकर्त्तव्योविष्णुतुष्टिदः॥ अद्यमेदेवदेवेशउपवासोभविष्यति ॥३०॥ द्वादश्यांपूज्यगोविंदंभक्तिभावसमन्वितम्॥ स्वंप्नेंद्रियस्यवैकल्याद्भोजनंयच्चमैथुनम् ॥३१॥ तत्सर्वंक्षममेदेवकृपांकृत्वाममोपरि ॥ एवंवैनियमंकृत्वामध्याह्नेतीर्थमाव्रजेत् ॥ ३२ ॥ मृद्गोमयतिलान्नीत्वागंतव्यंविधिपूर्वकम् ॥ स्नानंतत्रप्रकर्तव्यंव्रतसंपूर्णहेतवे ॥ ३३ ॥ अश्वक्रांतेतिमंत्रेणस्नानंकुर्याद्विशेषतः ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे ॥ ३४ ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयापूर्वसंचितम् ॥ तयाहतेनपापेनसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ३५ ॥ काश्यांचैवतुसंभूतास्तिलावैविष्णुरूपिणः ॥ तिलस्नानेनगोविंदःसर्वपापंव्यपोहति ॥३६॥ विष्णुदेहोद्भवादेविमहापापापहारिणी ॥ सर्वपापंहरत्वंवैसर्वेषांहिनमोस्तुते ॥ ३७ ॥ तुलसीपत्रकंधृत्वानामोच्चारणपूर्वकम् ॥ स्नानंसुकृतिभिःप्रोक्तंकर्तव्यंविधिपूर्वकम् ॥३८॥ एवंस्नात्वासमुत्तीर्यपरिधायसुवाससी ॥ तर्पयित्वापितॄन्देवांस्ततोविष्णोस्तुपूजनम् ॥ ३९ ॥ संस्थाप्यचाव्रणंकुंभंपंचपल्लवसंयुतम् ॥ पंचरत्नसमोपेतंदिव्यस्रग्गंधवासितम् ॥ ४० ॥ जलपूर्णसद्रव्यंचताम्रपात्रसमन्वितम् ॥ तत्रस्थंश्रीधरंदेवंदेवदेवंतपोनिधिम् ॥४१॥ पूर्णेनविधिनाराजन्कुर्यात्पूजांगरीयसीम् ॥ मृद्गोमयादिरचितंमंडलंकारयेच्छुभम् ॥ ४२ ॥ तंडुलैःशुक्लधौतैश्चअंश्मपिष्टैश्चकारयेत् ॥ धर्मराजःप्रकर्त्तव्योहस्ताद्यवयवान्वितः ॥ ४३ ॥ नदींवैतरणींताम्रांस्थापयित्वातदग्रतः ॥ पूजयेच्चपृथक्सम्यक्समावाहनपूर्वकम् ॥ ४४ ॥ आवाहयामिदेवेशंयमंवैविश्वरूपिणम् ॥ इहाभ्येहिमहाभागसान्निध्यंकुरुकेशव ॥ ४५ ॥ इदंपाद्यंश्रियःकांतसोपविष्टंहरेप्रभो ॥ विश्वोद्यानरतोनित्यंकृपांकुरुममोपरि ॥ ४६ ॥ भूतिदायनमःपादावशोकायचजातुनी ॥ ऊरूनमःशिवायेतिविश्वमूर्तेनमःकटिम् ॥ ४७ ॥ कंदर्पायनमोमेढ्रमादित्यायफलंतथा ॥ दामोदरायजठरंवासुदेवायवैस्तनौ ॥ ४८ ॥ श्रीधरायमुखंकेशान्केशवायेतिवैनमः ॥ पृष्ठंशार्ङ्गधरायेतिचरणौवरदायच ॥ ४९ ॥ स्वनाम्नाशंखचक्रासिगदापरशुपाणये ॥ सर्वात्मनेनमस्तुभ्यंशिरइत्यभिधीयते ॥ ५० ॥ मत्स्यंकूर्मंचवाराहंनारसिंहंचवामनम् ॥ रामंरामंचकृष्णंचबुधंकल्किनमोस्तुते ॥ ५१ ॥ सर्वपापौघनाशार्थंपूजयामिनमोनमः ॥ एभिश्चसर्वशोमंत्रैर्विष्णुंध्यात्वाप्रपूजयेत् ॥ ५२ ॥ धर्मराजनमस्तेस्तुधर्मराजनमोस्तुते ॥ दक्षिणाशापतेतुभ्यंनमोमहिषवाहन ॥ ५३ ॥ चित्रगुप्त

१ स्वप्ने दिवं च वैकल्यादित्यप्यन्यत्र पाठः । २ अम्बुपिष्टैश्च कारयेत् इति पाठोपि प्रायः ।

नमस्तुभ्यंविचित्रायनमोनमः ॥ नरकार्तिप्रशांत्यर्थंकामान्यच्छममेप्सितान् ॥ ५४ ॥ यमायधर्मराजायमृत्यवेचांतकायच ॥ वैवस्वतायका
लायसर्वभूतक्षयायच ॥ ५५ ॥ वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः ॥ नीलायचैवदध्नायनित्यंकुर्यान्नमोनमः ॥ ५६ ॥ एवंद्वादशभिःपूज्यो
नामभिर्धर्मराट्प्रभुः ॥ वैतरणीसुदुःपारेपापघ्निसर्वकामदे ॥ ५७ ॥ इहाभ्येहिमहाभागेगृहाणार्घंमयाकृतम् ॥ यमद्वारपथेघोरेख्यातावैतरणी
नदी ॥ ५८ ॥ तस्यामुद्धरणार्थायजन्ममृत्युजरातिगा ॥ यादुस्तरादुष्कृतिभिःसर्वप्राणिभयापहा ॥ ५९ ॥ यस्यांभयात्प्रमज्जंतिप्राणिनोयातनाप
राः ॥ ततुंकामस्तुतांघोरांजयादेविनमोनमः ॥ ६० ॥ तस्यांदेवाधितिष्ठंतियासावैतरणीनदी ॥ साचापिपूजिताभक्त्याप्रीत्यर्थंकेशवस्यच ॥ ६१ ॥
यस्यास्तटेप्रविशंतिऋषयःपितरस्तथा ॥ साचापिसिंधुरूपेणपूजितापापहारिका ॥ ६२ ॥ तरीतुंतांप्रदास्यामिसर्वपापविमुक्तये ॥ पुण्यार्थंसंप्रवक्ष्या
मितुभ्यंवैतरणीनदीम् ॥ ६३ मयासिपूजिताभक्त्याप्रीत्यर्थंकेशवस्यच ॥ कृष्णकृष्णजगन्नाथसंसारादुद्धरस्वमाम् ॥ ६४ ॥ नामग्रहणमात्रेणसर्वपापं
हरस्वमे ॥ यज्ञोपवीतंपरमंकारितंनवतंतुभिः ॥ ६५ ॥ प्रतिगृह्णीष्वदेवेशप्रीतोयच्छममेप्सितम् ॥ इदंतवचतांबूलंयथाशक्त्यासुशोभनम् ॥ ६६ ॥
प्रतिगृह्णीष्वदेवेशमामुद्धरभवार्णवात् ॥ पंचवर्तीप्रदीपोयंदेवेशारार्तिकंतव ॥ ६७ ॥ मोहांधकारद्युमणेभक्तियुक्तोभवार्तिहृत् ॥ परमान्नंसुपक्वान्नंसमस्त
रससंयुतम् ॥६८॥ निवेदितंमयाभक्त्याभगवन्प्रतिगृह्यताम् ॥ द्वादशाक्षरमंत्रेणयथासंख्यजपेनच ॥६९॥ प्रीयतांमेश्रियःकांतःप्रीतोयच्छतुवांछितम्॥
पंचगावःसमुत्पन्नामथ्यमानेमहोदधौ ॥ ७० ॥ तासांमध्येतुयानंदातस्यैधेन्वैनमोनमः ॥ गांसंपूज्यविधानेनअर्घ्यंदद्यात्समाहितः ॥ ७१ ॥ सर्व
कामदुघेदेविसर्वातकनिवारिणी ॥ आरोग्यंसंततिंदीर्घांदेहिनंदिनिमेसदा ॥ ७२ ॥ पूजिताचवसिष्ठेनविश्वामित्रेणधीमता ॥ कपिलेहरमेपापंयन्मयापू
र्वसंचितम् ॥ ७३ ॥ गावोममाग्रतःसंतुगावोमेसंतुपृष्ठतः ॥ नाकेमामुपतिष्ठंतुहेमशृंगीपयोमुचः ॥ ७४ ॥ सुरभ्यःसौरभेयाश्चसरितःसागरायथा ॥
सर्वदेवमयेदेविसुभद्रेभक्तवत्सले ॥ ७५ ॥ एवंसंपूज्यविधिवद्दद्याद्गोषुगवाह्निकम् ॥ सौरभेयःसर्वहिताःपवित्राःपापनाशनाः ॥ ७६ ॥ प्रतिगृह्णंतुमेग्रासं
गावस्त्रैलोक्यमातरः ॥ गंगदायैनमोभूत्यैसर्वपापप्रहाणये ॥ ७७ ॥ अनेनैवतुमंत्रेणगदांवैधारयेद्बुधः ॥ पंनमःपद्मनाभायपद्मंवैधारयेत्सुधीः ॥ ७८ ॥
चंचक्ररूपिणेविष्णोधारणंचक्रजंस्मृतम् ॥ शंशंखरूपिणेतुभ्यंनमोस्तुसुखकारिणे ॥ ७९ ॥ मंत्रेणानेनवैदूताधारणंशंखजंस्मृतम् ॥ चतुर्णामायुधानां
तुधारणंमुनिभिःस्मृतम् ॥ ८० ॥ अग्निहोत्रंयथानित्यंवेदस्याध्ययनंतथा ॥ ब्राह्मणस्यतथैवेदंतप्तमुद्रादिधारणम् ॥ ८१ ॥ चंदनेनसुगंधेनगोपिका

१ स्वयामिति पाठोन्यत्र ।

चंदनेनतु ॥ धारणंचविशेषेणब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ ८२ ॥ चांडालोपिभवेच्छुद्धोधारणान्नसंशयः ॥ ऊर्ध्वपुंड्रमृजुंसौम्यंसचिह्नंधारयेद्यदि ॥ ८३ ॥ स
चांडालोपिशुद्धात्मापूज्यएवसदाद्विजैः ॥ चांडालानांगृहेदूतास्तुलसीयत्रदृश्यते ॥ ८४ ॥ तत्रत्यातुलसीग्राह्याभक्तिभावेनचेतसा ॥ ८५ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारदसंवादेयमाराधनंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ महे
श्वरउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वंधर्ममुखान्मुद्गलोद्विजसत्तमः ॥ कथयित्वाममाग्रेवैगतोयाहृच्छिकोमुने ॥ १ ॥ गोपिकाचंदनंयत्रतिष्ठतेवैद्विजोत्तम ॥
तद्गृहंतीर्थरूपंचविष्णुनाभाषितंकिल ॥ २ ॥ शोकमोहौनतत्रास्तांनभवत्यशुभंक्वचित् ॥ गोपिकाचंदनंयस्यतिष्ठतिद्विजसद्मनि ॥ ३ ॥
सुखिनःपूर्वजास्तेषांसंततिर्वर्द्धतेसदा ॥ गोपिकाचंदनंयस्यवर्त्ततेहर्निशंगृहे ॥ ४ ॥ गोपीपुष्करजामृत्स्नापवित्राकायशोधिनी ॥ उद्वर्त्तनाद्विन
श्यंतिव्याधयोह्याधयश्चये ॥ ५ ॥ अतोदेहेधृतंपुंभिर्मुक्तिदंसर्वकामिकम् ॥ तावद्गर्जंतितीर्थानितावत्क्षेत्राणिसर्वदा ॥ ६ ॥ गोपिकाचंदनंयावन्नदृष्टं
नश्रुतंद्विज ॥ इदंध्येयमिदंपूज्यंमलदोषविनाशनम् ॥ ७ ॥ यस्यसंस्पर्शनादेवपूतोभवतिमानवः ॥ अंतकालेतुमर्त्यानांमुक्तिदंपावनंपरम् ॥ ८ ॥
किंवदामिद्विजश्रेष्ठमुक्तिदंगोपिचंदनम् ॥ विष्णोस्तुतुलसीकाष्ठंतथावैमूलमृत्तिका ॥ ९ ॥ गोपिकाचंदनंचैवतथावैहरिचंदनम् ॥ चत्वारिह्येतानिसं
मील्यअंगमुद्वर्तयेत्सुधीः ॥ १० ॥ तेनतीर्थकृतंसर्वजंबूद्वीपेषुसर्वदा ॥ तिलकंकुरुतेयस्तुगोपिकाचंदनद्रवैः ॥ ११ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोः
परंपदम् ॥ पितुःश्राद्धादिकंतेनगयांगत्वातुवैकृतम् ॥ १२ ॥ येनवापुरुषेणापिविधृतंगोपिचंदनम् ॥ मद्यपोब्रह्महाचैवगोघ्नोवाबालहातथा ॥ मुच्य
तेतत्क्षणादेवगोपीचंदनधारणात् ॥ १३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारदसंवादेगोपीचंदनमाहात्म्येसप्तषष्टितमो
ऽध्यायः ॥ ६७ ॥छ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामिवैष्णवानांचलक्षणम् ॥ १ ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेलोकोब्रह्महत्यादिपातकात् ॥ तेषांवैल
क्षणंयादृक्स्वरूपंयादृशंभवेत् ॥२॥ तादृशंमुनिशार्दूलशृणुत्वंवच्मिसांप्रतम् ॥ विष्णोरयंयतोह्यासीत्तस्माद्वैष्णवउच्यते ॥३॥ सर्वेषांचैववर्णानांवैष्णवः
श्रेष्ठउच्यते ॥ येषांपुण्यतमाहारस्तेषांवंशेतुवैष्णवः ॥ ४ ॥ क्षमादयातपःसत्यंयेषांवैतिष्ठतिद्विज ॥ तेषांदर्शनमात्रेणपापंनश्यतितूलवत् ॥ ५ ॥
हिंसाधर्माद्विनिर्मुक्तायस्यविष्णौस्थितामतिः ॥ शंखचक्रगदापद्मानित्यंवैधारयेत्तुयः ॥ ६ ॥ तुलसीकाष्ठजांमालांकंठेवैधारयेद्यतः ॥ तिलकानिद्वाद
शधानित्यंवैधारयेद्बुधः ॥ ७ ॥ धर्माधर्मंतुजानातियःसवैष्णवउच्यते ॥ वेदशास्त्ररतोनित्यंनित्यंवैयज्ञयाजकः ॥ ८ ॥ उत्सवांश्चचतुर्विंशत्कुर्वंतिच

१ अत्राध्यायसमाप्तिर्न केषुचित् पुस्तकेषु ॥

पुनःपुनः ॥ तेषांकुलंधन्यतमंतेषांवैयशउच्यते ॥ ९ ॥ तेवैलोकेधन्यतमाजाताभागवतानराः ॥ एकएवकुलेयस्यजातोभागवतोनरः ॥ १० ॥
तत्कुलंतारितंतेनभूयोभूयश्चवाडव ॥ अंडजाउद्भिजाश्चैवयेजरायुजयोनयः ॥ ११ ॥ तेतुसर्वेपिविज्ञेयाःशंखचक्रगदाधराः ॥ येषांदर्शनमात्रेणब्रह्महा
शुद्ध्यतेसदा ॥ १२ ॥ किंतुवक्ष्यामिदेवर्षेतेभ्योधन्यतमाभुवि ॥ वैष्णवायेतुदृश्यंतेभुवनेस्मिन्महामुने ॥ १३ ॥ तेवैविष्णुसमाश्चैवज्ञातव्यास्तत्वको
विदैः ॥ कलौधन्यतमालोकेश्रुतामेनात्रसंशयः ॥ १४ ॥ विष्णोःपूजाकृतातेनसर्वेषांपूजनंकृतम् ॥ महादानंकृतंतेनपूजितायेनवैष्णवाः ॥ १५ ॥ फलं
पत्रंतथाशाकमन्नंवावस्त्रमेवच ॥ वैष्णवेभ्यःप्रयच्छंतितेधन्याभुविसर्वदा ॥१६॥ अर्चितोवैष्णवोयैस्तुसर्वेषांचैवपूजनम् ॥ कृतंयैरर्चितोविष्णुस्तेवैधन्यतमा
मताः ॥१७॥ तेषांदर्शनमात्रेणशुद्ध्यतेपातकान्नरः ॥ किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयश्चवाडव॥१८॥ अतोवैदर्शनंतेषांस्पर्शनेसुखदायकम्॥ यथाविष्णुस्तथा
चायंनांतरंवर्ततेक्वचित्॥१९॥इतिज्ञात्वातुभोवत्ससर्वदापूजयेद्बुधः॥ एकएवतुयैर्विप्रोवैष्णवोभुविभोज्यते॥ सहस्रंभोजितंतेनद्विजानांनात्रसंशयः॥२०॥
॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेवैष्णवमाहात्म्यंनामअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ उपवासासमर्थानांसदैवामरसत्तम ॥ एकायाद्वादशीपुण्यातांवदस्वममानघ ॥ १ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ मासिभाद्रपदेशुक्लेद्वादशी
श्रवणान्विता ॥ सावैसर्वप्रदापुण्याह्युपवासेमहाफला ॥ २ ॥ संगमेसरितःस्नात्वाद्वादशींतामुपोषितः ॥ अयत्नात्समवाप्नोतिद्वादशद्वादशीफलम् ॥ ३ ॥
बुधश्रवणसंयुक्तायाचवैद्वादशीभवेत् ॥ अतीवमहतीतस्यांकृतंसर्वमथाक्षयम् ॥ ४ ॥ द्वादशीश्रवणोपेतायदाभवतिनारद ॥ संगमेसरितांस्नात्वालभेद्गो
दानजंफलम् ॥ ५ ॥ जलपूर्णंतदाकुंभंस्थापयित्वाविचक्षणः ॥ तस्योपरिन्यसेत्पात्रंस्थापयित्वाजनार्दनम् ॥ ६ ॥ ततस्तस्याग्रतोदेयंनैवेद्यंघृतपाचि
तम् ॥ सोदकांश्चनवान्कुंभान्दद्याच्छक्त्याविचक्षणः ॥ ७ ॥ एवंसंपूज्यगोविंदंजागरंतत्रकारयेत् ॥ प्रभातेविमलेस्नात्वासंपूज्यगरुडध्वजम् ॥ ८ ॥
पुष्पधूपादिनैवेद्यैःफलैर्वस्त्रैःसुशोभनैः ॥ पुष्पांजलिंततोदद्यान्मंत्रमेनमुदीरयेत् ॥ ९ ॥ नमोनमस्तेगोविंदबुधश्रवणसंयुत ॥ अघौघसंक्षयंकृत्वासर्वसौ
ख्यप्रदोभव ॥ १० ॥ अन्नंतुब्राह्मणेपूतंवेदवेदांगपारगे ॥ पुराणज्ञेविशेषेणविधिवत्संप्रदापयेत् ॥ ११ ॥ अनेनविधिनाचैवनद्यास्तीरेनरोत्तमः ॥ सर्वं
निर्वर्त्तयेत्सम्यगेकचित्तरतोपिसन् ॥ १२ ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ महत्यरण्येयद्वृत्तंभूमिदेवशृणुष्वतत् ॥१३॥ यंश्रुत्वामानवोलोकेम
हादुःखात्प्रमुच्यते ॥ देशोदा[१]सरकोनामतस्यभागेचपश्चिमे ॥ १४ ॥ तत्रविद्धन्मरुर्देशःसर्वसत्वभयंकरः ॥ सुतप्तासिकताभूमिर्यत्रदुष्टामहोरगाः॥१५॥

१ दास्यर्को न.म इतिवापाठः ।

अल्पच्छायाद्रुमाकीर्णामृतप्राणिसमाकुला ॥ शमीखदिरपालाशकरीरैःपीलुभिःसह ॥ १६ ॥ तत्रभीमाद्रुमगणाःकंटकैरचितादृढैः ॥ जग्धप्रा
णजनाकीर्णायत्रभूर्दृश्यतेक्वचित् ॥ १७ ॥ तथापिजीवाजीवंतिसर्वेकर्मनिबंधनात् ॥ नोदकंनोदकाधाराविद्वंस्तत्रबलाहकाः ॥ १८ ॥ पक्षांतरगतैःकैश्चि
च्छिशुभिस्तृषितैःसमम् ॥ उत्क्रांतजीविनोविप्रदृश्यंतेनुखगोत्तमाः ॥ १९ ॥ तस्मिंस्तथाविधेदेशेकश्चिद्दैववशाद्वणिक् ॥ निजसार्थपरिभ्रष्टःप्रविष्टो
मरुजांगले ॥ २० ॥ बभ्रामोद्भ्रांतहृदयःक्षुत्तृड्भ्यांश्रमपीडितः ॥ क्वग्रामःक्वजलंक्वाहंयास्यामिनबुबोधह ॥२१॥ अथप्रेतान्ददर्शासौक्षुत्तृषाव्याकुलेंद्रिया
न् ॥ उत्कटान्खलिनोभीमान्निर्मांसान्रौद्रदर्शनान् ॥ २२ ॥ प्रेतस्कंधसमारूढमेकंविकृतदर्शनम् ॥ ददर्शबहुभिःप्रेतैःसमंतात्परिवारितम् ॥२३ ॥ अग
च्छमानमत्युग्रंप्रेतशब्दपुरःसरम् ॥ प्रेतोपिदृष्ट्वातांघोरामटवीमागतंनरम् ॥ २४ ॥ प्रेतस्कंधान्महींगत्वातस्यांतिकमुपागमत् ॥ प्रणिपत्यवणिक्श्रेष्ठामि
दंवचनमब्रवीत् ॥ २५ ॥ अस्मिन्घोरतरेदेशेप्रवेशोभवतःकथम् ॥ तमुवाचवणिक्धीमान्सार्थभ्रष्टस्यमेवने ॥ २६ ॥ प्रवेशोदैवयोगेनपूर्वकर्मकृतेनच ॥
तृषामेबाधतेत्यर्थंक्षुधाचैवभृशंतथा ॥ २७ ॥ प्राणांतिकमनुप्राप्तंवचनंभ्रमतीवमे ॥ अत्रोपायंनपश्यामिजीवेयंयेनकेनचित् ॥ २८ ॥ इत्येवमुक्तेप्रेतस्तं
वणिजंवाक्यमब्रवीत् ॥ फुल्लांशमींसमाश्रित्यप्रतीक्षत्वंमुहूर्तकम् ॥ २९ ॥ कृतातिथ्योमयापश्चाद्गमिष्यसियथासुखम् ॥ एवमुक्तस्तथाचक्रेसवणिक्तृ
ष्णयार्दितः ॥ ३० ॥ मध्याह्नसमयेप्राप्तेप्रेतस्तंदेशमागतः ॥ फुल्लांसवृक्षांशीतोदांवारिधानींमनोरमाम् ॥३१॥ दध्योदनसमायुक्तांवर्द्धमानेनसंयुताम् ॥
अवतीर्यततःस्वन्नंप्रादादतिथयेतदा ॥ ३२ ॥ सतत्राशनमात्रेणपरंतृप्तित्वमागतः ॥ वितृष्णोविज्वरश्चैवक्षणेनसमपद्यत ॥३३॥ ततश्चप्रेताःसंप्राप्ताःसोस्मा
द्गागंक्रमाददौ ॥ दध्योदनात्सपानीयात्प्रेतास्तृप्तिंपरांगताः ॥३४॥ अतिथिंतर्पयित्वातुप्रेतलोकंचसर्वतः ॥ ततःस्वयंसबुभुजेभुक्तशेषंयथासुखम् ॥३५॥
तस्यभुक्तवतःस्वन्नंपानीयंचक्षयंययौ ॥ प्रेताधिपंततस्तंवैवणिग्वचनमब्रवीत् ॥ ३६ ॥ आश्चर्यमेतत्परमंवनेस्मिन्प्रतिभातिमे ॥ अन्नंपानंचपर
मंसंप्राप्तंचकुतस्तव ॥ ३७ ॥ स्वल्पेनैवतथान्नेनत्वमेतांस्तुबहूनपि ॥ अतर्पयःकथंत्वेतेनिर्मांसाभिन्नकुक्षयः ॥३८॥ कथमस्यांसुघोरायामटव्यांचकृताल
याः ॥ तदेतत्संशयंछिधिपरंकौतूहलंमम ॥ ३९ ॥ एवमुक्तःसवणिजाप्रेतोवचनमब्रवीत् ॥ वाणिज्यसक्तस्यपुराजन्मातीतेममानघ ॥ ४० ॥ सकलेन
गरेनास्तिममान्योहिदुरात्मकः ॥ धनलोभान्नकस्यापिदत्ताभिक्षामयातदा ॥ ४१ ॥ सखाचैवततश्चासीद्ब्राह्मणोगुणवान्मम ॥ श्रावणद्वादशीयोगेमासि ॥ ६७ ॥
भाद्रपदेततः ॥ ४२ ॥ सकदाचिन्मयासार्द्धंतापींनामनदींययौ ॥ तस्याश्चसंगमःपुण्योयत्रासीच्चंद्रभागया ॥ ४३ ॥ चंद्रभागाचंद्रसुतातापीचैवार्क

१ वारिधारां इ० पा० । २ अवतार्य ।

नंदिनी ॥ तयोःशीतोष्णसलिलेप्रविवेशसहद्विजः ॥ ४४ ॥ श्रवणद्वादशीयोगेनराश्वसमुपोषिताः ॥ चंद्रभागासुतोयेनवारिधानींददुर्द्विजे ॥ ४५ ॥
दध्योदनयुतांसार्द्धंसंपूर्णैर्वर्द्धमानकैः ॥ छत्रोपानद्युगंवस्त्रंप्रतिमांचतथाहरेः ॥ ४६ ॥ प्रददौविप्रमुख्येभ्योहरस्याग्रेमहामते ॥ वित्तसंरक्षणार्थायतस्या
स्तीरेव्रतेमया ॥ ४७ ॥ सोपवासेनदत्तैकावारिधानीमनोरमा ॥ तत्कृत्वाहंगृहंप्राप्तःततःकालेनकेनचित् ॥ ४८ ॥ पंचत्त्वमहमासाद्यनास्तिक्यात्प्रेत
तांगतः ॥ अस्यामटव्यांघोरायांयथाह्यहिकुलंतथा ॥ ४९ ॥ श्रवणद्वादशीयोगेवारिधान्यर्पितामया ॥ सेयंमध्याह्नसमयेलभ्यतेचदिनेदिने ॥ ५० ॥ ब्रह्म
स्वरूपिणःसर्वेपापाःप्रेतत्वमागताः ॥ परदारगताःकेचित्स्वामिद्रोहरताश्चये ॥ ५१ ॥ भूतप्रेतजरूपेणतेजाताह्यत्रमानवाः ॥ देशेमरुस्थलेत्वस्मिन्म
मैतेमित्रतांगताः ॥ ५२ ॥ अक्षयोभगवान्विष्णुःपरमात्मासनातनः ॥ दीयतेयत्समुद्दिश्यह्यक्षयंतत्प्रकीर्तनम् ॥ ५३ ॥ अक्षयेनापिचान्नेनतृप्ताएते
पुनःपुनः ॥ प्रेतत्वभावंदौर्बल्यंनविमुंचंतिकर्हिचित् ॥ ५४ ॥ पूजयित्वाहमन्नैस्त्वामतिथिंसमुपस्थितम् ॥ प्रेतभावाद्विनिर्मुक्तोयास्यामिपरमांग
तिम् ॥ ५५ ॥ मयाविहीनाःकिंत्वेतेवनेस्मिन्भृशदारुणे ॥ पीडामनुभविष्यंतिदारुणांकर्मयोनिजाम् ॥ ५६ ॥ एतेषांतुमहाभागममानुग्रहकाम्यया ॥
प्रत्येकंनामगोत्राणिगृह्णीष्वलिखितानिच ॥ ५७ ॥ अस्तिकक्षागताचैवतवसंपुटिकाशुभा ॥ हिमवंतमथासाद्यतत्रत्वंलप्स्यसेनिधिम् ॥५८॥ गयाशीर्ष
ततोगत्वाश्राद्धंकुरुमहामते ॥ इत्याज्ञाप्यसवैप्रेतोवणिजंचयथासुखम् ॥ ५९ ॥ विसर्जयामासतदासवैप्रायात्समुत्सुकः ॥ समासाद्यगृहंतत्रपश्चात्प्राया
द्धिमालयम् ॥ ६० ॥ ततोदृष्टंनिधिंतत्रगृहीत्वाससमागतः ॥ षष्ठांशंप्रतिगृह्याथगयाशीर्षंततोभ्यगात् ॥ ६१ ॥ तत्रगत्वागयायांसश्राद्धंकृ
त्वामहामतिः ॥ प्रेतानांतुयथोद्दिष्टंश्राद्धंसम्यग्विधानतः ॥ ६२ ॥ प्रत्येकंनामगोत्राणिगृहीत्वापिंडमुत्सृजत् ॥ यस्ययस्यभवेच्छ्राद्धंसकरोतिदि
नेवणिक् ॥ ६३ ॥ ससतस्यतदास्वप्नेदर्शयत्यात्मनस्तनुम् ॥ ब्रवीतिचमहाभागप्रसादाद्भवतोनघ ॥ ६४ ॥ प्रेतभावंमयात्यक्त्वंप्राप्तोस्मि
परमांगतिम् ॥ एवंकृत्वाविधानेनगयाशीर्षमहामनाः ॥ ६५ ॥ पश्चाज्जगामस्वगृहंविष्णुंध्यायन्पुनःपुनः ॥ मासिभाद्रपदेप्राप्तेशुक्लपक्षेतथासुधीः ॥६६॥
श्रवणद्वादशीयोगेसंगमेसरितांपुनः ॥ जगामसमहाबुद्धिःसर्वोपस्करसंयुतः ॥ ६७ ॥ संगमेसरितांस्नात्वाद्वादशींतामुपोषितः ॥ तत्रस्नात्वापिदत्त्वातु
पूजयित्वाजनार्दनम् ॥ ६८ ॥ अनंतरंब्राह्मणस्यह्युपहारांस्तदाददौ ॥ शास्त्रोक्तेनापिविधिनाह्येकचित्तरतोपिसः ॥ ६९ ॥ निवर्त्तयामासतदावणिजो
बुद्धिमान्सवै ॥ वर्षेवर्षेतुसंप्राप्तेमासिभाद्रपदेतथा ॥७०॥ श्रवणद्वादशीयोगेसंगमेसरितांपुनः ॥एवंवैकृतवान्सर्वंविष्णुमुद्दिश्यसत्वरम्॥७१॥कालेनचाति
महतापंचत्वंसमुपागतः ॥ अवापपरमंस्थानंदुर्लभंसर्वमानवैः ॥ ७२ ॥ क्रीडतेद्यापिवैकुंठेविष्णुदूतैःससेवितः ॥ एवंकुरुत्वंभोब्रह्मन्श्रवणद्वादशी

व्रतम् ॥ ७३ ॥ सर्वसौभाग्यदंचैवइहलोकेपरत्रच ॥ सुबुद्धिजननंचैवसर्वपापहरंपरम् ॥ ७४ ॥ श्रवणद्वादशीयोगेयःकुर्योद्व्रतमीदृशम् ॥ व्रतस्यास्यप्रभा
वेनविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ७५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेश्रवणद्वादशीव्रतनामैको
नसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ छ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवदेवजगन्नाथभुक्तिमुक्तिप्रदायक ॥ कथयस्वसुरश्रेष्ठयेनदुःखंनपश्यति ॥ १ ॥
॥ महेशउवाच ॥ ॥ शृणुवाडववक्ष्यामित्रिरात्रंसरितःशुभम् ॥ येनचीर्णेननरकोमानवानांनजायते ॥ २ ॥ आयुरारोग्यमतुलंसौभाग्यंसुखसंप
दम् ॥ संतानंचाक्षयंप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ३ ॥ आषाढमासिसंप्राप्तेनदीपूरेणसंयुता ॥ सततंतोयसंस्थानेपुराणेसाचविश्रुता ॥ ४ ॥ वर्षतोयेनसंपूर्णे
कर्तव्यासाव्रतेनवा ॥ तोयोघैःपरिपूर्णासासकलैःस्यान्नदीयदा ॥ ५ ॥ व्रतंत्रिरात्रमुद्दिश्यतदाकार्यंप्रयत्नतः ॥ कृतंप्रतिपदाछंदःदर्शनंतुदिनत्रय
म् ॥६॥ यथाप्राप्तंनदीपूरंस्त्रीभिस्तीरजलस्यतु ॥ अथवातज्जलंकुंभेकृष्णेकृत्वागृहंनयेत् ॥७॥ प्रातःस्नांयीतथानद्यांगत्वाअभ्यर्चयेत्सुधीः ॥ त्रिरात्रस्यो
पवासस्ययथाशक्तोभवेद्द्विज ॥ ८ ॥ अशक्तश्चैकभक्तेनकुर्याच्चैवाप्युषोषणम् ॥ दीपंदद्यादविछिन्नंप्रातःसायंचपूजनम् ॥ ९ ॥ महानदींसमुच्चार्यनाम्नाच
वरुणंतथा ॥ जलमूलेतुसंस्थाप्यकेशवंजलशायिनम् ॥ १० ॥ नमोदेव्यैचगंगेतिगौतमीतिनदीतिच ॥ सिंधोचैवचकावेरिसरस्वतिनमोस्तुते ॥ ११ ॥
तापीपयोष्णीपूर्णेतिमहेंद्रसुखदेतिच ॥ काश्यपीगंडकीचैवसिंधुनद्यैनमोनमः ॥ १२ ॥ वरुणायनमस्तेस्तुजलवासहरिप्रिय ॥ यादोनाथरसेशानकल्याणं
देहिमेसदा ॥ १३ ॥ गृहाणार्घमयादत्तंदेहिमेवांछितंफलम् ॥ कूष्मांडैर्नालिकेरैश्चफलैःकालोद्भवैःशुभैः ॥ १४ ॥ नैवेद्यंघृतपक्वंतुसरितःसंप्रकल्पयेत् ॥
नमस्तेकेशवानंतजलशायिन्नमोस्तुते ॥ १५ ॥ परिपालयमामीशगोविंदवरदोभव ॥ एवंपूजाप्रकर्तव्यायथाकालंक्रमेणतु ॥ १६ ॥ प्रार्थनाचो
पचारैस्तुत्रिरात्रनियमःशुचिः ॥ पारणेनतुसंपूज्यजलपात्रंसमाचरेत् ॥ १७ ॥ फलपुष्पैस्तथाविद्वन्स्त्रीभिर्बालैर्नरैरपि ॥ गीतवादित्रसहितैर्न
दीकुंभपरिप्लुतैः ॥ १८ ॥ जलेजलेसमास्थाप्यफलपुष्पैःप्रपूजयेत् ॥ धान्यैर्नानाविधैश्चैवजलप्रक्षेपणैरपि ॥ १९ ॥ हास्यैर्गीतैश्चनृत्यैश्चगृ
हमागत्ययत्नतः ॥ सप्तधान्यैःपूरितानिवंशपात्राणिपूजयेत् ॥ २० ॥ सप्तवापंचवात्रीणियथाशक्त्याप्रपूरयेत् ॥ त्रिरात्रंचनदीतोयंनपिबेद्धितमु
च्छसन् ॥ २१ ॥ पारणेतुहविष्यान्नंहृतंवाह्यन्यथाभवेत् ॥ कृतेस्नानार्चनेचैवनोपयोज्यंनदीजलम् ॥ २२ ॥ शुच्यन्नानिचभोज्यानिदापयत्रितयंतथा ॥
सप्तैववंशपात्राणिसप्तवैमणिकास्तथा ॥ २३ ॥ हविष्यान्नंचभुंजीतकट्वम्लमधुवर्जितम् ॥ माषान्नंचशिलापिष्टंयत्नेनपरिवर्जयेत् ॥ २४ ॥ एवंवर्षत्रयं

पा० १ प्रतियदा–इ० वा । २ पूतं इति पाठः । ३ स्तीरे इत्यन्यत्र । ४ स्नानं मित्यप्यत्र । ५ कृत्वा इतिपाठान्तरम् ।

कुर्याद्व्रतमेतद्द्विजोत्तम ॥ वर्षत्रयेसमाप्यैवंतस्योद्यापनमाचरेत् ॥ २५ ॥ कृष्णांगांकृष्णवस्त्रांचतिलान्दद्याच्चनारद ॥ दंपतीपरिदाप्यैवंसुवर्णंचापिशक्ति
तः ॥ २६ ॥ हैमंचवरुणंकुर्यान्नदीरूपेणनारद ॥ मंडलंवारुणंचैवसर्वतोभद्रमेवच ॥ २७ ॥ कुंभंतत्रप्रतिष्ठाप्यसोपहारंप्रतिष्ठितम् ॥ संपूज्यविधिवद्भ
क्त्याततोविप्रायदापयेत् ॥ २८ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्यायथावित्तानुसारतः ॥ गुरवेर्चितशीलायसर्वशास्त्ररतायच ॥ २९ ॥ एवंकृतेतदाविद्ध[१]परिपू
र्णंव्रतंभवेत् ॥ सौभाग्यसुखसंपत्तिःसंततिश्चाक्षयाभवेत् ॥ ३० ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिचिरंस्वर्गेमहीयते ॥ देवपत्नीभिराचीर्णंनृपपत्नीभिरेवच ॥ ३१ ॥
नागसिद्धांगनाभिश्चव्रतमेतत्पुराकृतम् ॥ नदीत्रिरात्रमतुलंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ सौभाग्यंसंततिंचैवनिश्चयंप्राप्नुतेसदा ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहा
पुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेनदीत्रिरात्रव्रतंनामसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतजीवचि
रंसाधोत्वयातिकरुणात्मना ॥ संवादोह्यद्भुतःप्रोक्तोयश्चासीन्नारदेशयोः ॥ १ ॥ भगवन्नाममहिमानारदेनमहात्मना ॥ कीदृक्श्रुतःसमाख्याहिश्रद्धयाशृ
ण्वतांगुरो ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेपुरावृत्तंवदाम्यहम् ॥ यस्मिञ्छ्रुतेद्विजश्रेष्ठाःकृष्णेभक्तिर्विवर्द्धते ॥ ३ ॥ एकदानारदोद्र
ष्टुंपितरंसुसमाहितः ॥ जगाममेरुशिखरंसिद्धचारणसेवितम् ॥ ४ ॥ तत्रदेवंसमासीनंब्रह्माणंजगतांपतिम् ॥ नमस्कृत्याब्रवीद्विप्रानारदोमुनिसत्तमः ॥ ५ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ नाम्नोस्ययावतीशक्तिर्वदविश्वेश्वरप्रभो ॥ कीदृक्तुनाममहिमाअव्ययस्यमहात्मनः ॥ ६ ॥ योयंविश्वेश्वरःसाक्षादयंनाराय
णोहरिः ॥ परमात्माहृषीकेशःसर्वजीवेषुसंगतः ॥ ७ ॥ मायाविमोहिताःसर्वेभगवंतमधोक्षजम् ॥ नैवजानंत्यसारेस्मिन्नरामूढाःकलौयुगे ॥ ८ ॥
॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अस्मिन्कलौविशेषेणनामोच्चारणपूर्वकम् ॥ भक्तिःकार्यायथावत्सतथात्वंश्रोतुमर्हसि ॥ ९ ॥ दृष्टंपरेषांपापानामनुक्तानांवि
शोधनम् ॥ विष्णोर्जिष्णोःप्रयत्नेनस्मरणंपापनाशनम् ॥ १० ॥ मिथ्याज्ञात्वाततःसर्वंहरेर्नामपठन्जपन् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ ११ ॥
येवदंतिनरानित्यंहरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ तस्योच्चारणमात्रेणविमुक्तास्तेनसंशयः ॥ १२ ॥ प्रायश्चित्तानिसर्वाणिकृष्णानुस्मरणंपरम् ॥ प्रातर्निशितथासायं
मध्याह्नादिषुसंस्मरन् ॥ १३ ॥ नारायणमवाप्नोतिसद्यःपापक्षयंनरः ॥ विष्णुसंस्मरणादेवसमस्तक्लेशसंक्षये ॥ १४ ॥ मुक्तिंप्रयातिस्वर्गोतिस्तस्य
विष्णोस्तुकीर्त्तनात् ॥ वासुदेवेमनोयस्यजपहोमार्चनादिषु ॥ १५ ॥ तदक्षयंविजानीयाद्यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ क्वनाकपृष्ठगमनंपुनरावृत्तिलक्षणम् ॥ १६ ॥
क्वजपोवासुदेवस्यमुक्तिबीजमनुत्तमम् ॥ तन्मुखंपरमंतीर्थंयत्रावर्त्तैवितन्वती ॥ १७ ॥ नमोनारायणायेतिभातिप्राचीसरस्वती ॥ तस्मादहर्निशं

१ भोजयेद्भक्त्या इति पाठान्तरम् ।

विष्णुस्मरणात्पुरुषोत्तमः ॥ १८ ॥ नयातिनरकंपुत्रसंक्षीणकलिकल्मषः ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंभाषितंममसुव्रत ॥ १९ ॥ नामोच्चारणमा
त्रेणमहापापात्प्रमुच्यते ॥ रामरामेतिरामेतिरामेतिचपुनर्जपन् ॥ २० ॥ सचांडालोपिपूतात्माजायतेनात्रसंशयः ॥ कुरुक्षेत्रंतथाकाशीगयावैद्वारिका
तथा ॥ २१ ॥ सर्वंतीर्थंकृतंतेननामोच्चारणमात्रतः ॥ कृष्णकृष्णेतिकृष्णेतिइतिवायोजपन्पठन् ॥ २२ ॥ इहलोकंपरित्यज्यमोदतेविष्णुसंनिधौ ॥
नृसिंहेतिमुदाविप्रसततंप्रजपन्पठन् ॥ २३ ॥ महापापात्प्रमुच्येतकलौभागवतोनरः ॥ ध्यायन्कृतेयजन्यज्ञैस्त्रेतायांद्वापरेर्चयन् ॥ २४ ॥ यदा
प्नोतितदाप्नोतिकलौसंकीर्त्यकेशवम् ॥ एतज्ज्ञात्वानिमग्नाश्चजगदात्मनिकेशवे ॥ २५ ॥ सर्वपापपरिक्षीणायांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ मत्स्यःकूर्मोवरा
हश्चनृसिंहोवामनस्तथा ॥ २६ ॥ रामोरामश्चकृष्णश्चबुद्धःकल्कीततःस्मृतः ॥ एतेदशावताराश्चपृथिव्यांपरिकीर्तिताः ॥ २७ ॥ एतेषांनाममात्रेण
ब्रह्महाशुध्यतेसदा ॥ प्रातःपठन्जपन्ध्यायन्विष्णोर्नामयथातथा ॥ २८ ॥ मुच्यतेनात्रसंदेहःसवैनारायणोभवेत् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ श्रुत्वावैना
रदोह्येतद्विस्मयंपरमंगतः ॥ २९ ॥ उवाचपितरंतत्रकिमुक्तंदेवसत्तम ॥ देवाःसहस्रशःसंतिरुद्राःसंतिसहस्रशः ॥ ३० ॥ पितरःसंतिशतशःयक्षाश्च
किन्नरास्तथा ॥ भूताःप्रेताःपिशाचाश्चयेकेचिद्देवयोनयः ॥ ३१ ॥ तेषांनाम्नाचमाहात्म्यंश्रुतंदृष्टंतथानच ॥ श्रीविष्णोर्नाममाहात्म्यंयादृशंचश्रुतंमया ॥
॥ ३२ ॥ यस्यवैनाममात्रेणमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ किंवैतीर्थकृतेदेवपृथिव्यामटनेकृते ॥ ३३ ॥ यस्यवैनाममहिमाश्रुत्वामोक्षमवाप्नुयात् ॥ तन्मुखंतु
महत्तीर्थंतन्मुखंक्षेत्रमेवच ॥ ३४ ॥ यन्मुखेरामरामेतितन्मुखंसर्वकामिकम् ॥ कानिवैतस्यनामानिकीर्तिवीर्याणिसुव्रत ॥ ३५ ॥ तत्सर्वंचविशेषेणमम
ब्रूहिपितामह ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ व्यापकोयंसदाविष्णुःपरमात्मासनातनः ॥ ३६ ॥ अनादिनिधनःश्रीमान्भूतात्माभूतभावनः ॥ यस्मादहंहि
संजातोसोयंविष्णुःसदावतु ॥ ३७ ॥ सोयंकालस्यकालोवैसोयंममतुपूर्वजः ॥ अक्षयःपुंडरीकाक्षोमतिमानव्ययःपुमान् ॥ ३८ ॥ शेषशायीसदाविष्णुः
सहस्रशीर्षामहत्प्रभुः ॥ सर्वभूतमयःसाक्षाद्विश्वरूपोजनार्दनः ॥३९॥ कैटभारिरयंविष्णुर्धातादेवोजगत्पतिः ॥ तस्याहंनामगोत्रंचनवेद्मिपुरुषर्षभ ॥४०॥
वेदवाग्प्यहंतातनाहंज्ञाताकदाचन ॥ अतस्त्वंगच्छदेवर्षेयत्रास्तिकिलविश्वराट् ॥ ४१ ॥ सचतत्त्वंमुनिश्रेष्ठसर्वंतेकथयिष्यति ॥ सएवपुरुषः
श्रीमान्कैलासाधिपतिःसदा ॥ ४२ ॥ सर्वेषांविष्णुभक्तानामयंश्रेष्ठःपरात्परः ॥ पंचवक्त्रोह्युमाकांतःसर्वदुःखनिबर्हणः ॥ ४३ ॥ विश्वेश्वरोविश्वनाथः ॥ ६९
सर्वदाभक्तवत्सलः ॥ तत्रगच्छसुरश्रेष्ठतत्सर्वंकथयिष्यति ॥ ४४ ॥ पितुर्वचनमाकर्ण्यतत्रगंतुंप्रचक्रमे ॥ विज्ञातुंनाममाहात्म्यंकैलासभवनं

१ सर्वतीर्थाःकृतास्तेन इति पाठोपिसलिंगव्यत्ययेन । २ कीर्तनीयानि सुव्रत इत्यपि कतिषुचित्पुस्तकेषु । ३ विश्वरूपी जनार्दनइत्यपि पाठः ।

प्रति ॥ ४५ ॥ यत्रविश्वेश्वरोदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः ॥ ददर्शनारदस्तत्रदेवंतंसुरपूजितम् ॥ ४६ ॥ कैलासशिखरासीनंदेवदेवंजगद्गुरुम् ॥
पंचवक्त्रंदशभुजंत्रिनेत्रंशूलपाणिनम् ॥ ४७ ॥ कपालिनंसखट्वांगंतीक्ष्णशूलासिधारिणम् ॥ पिनाकधारिणंभीमंवरदंवृषवाहनम् ॥ ४८ ॥
भस्मांगंव्यालशोभाढ्यंशशांककृतशेखरम् ॥ नीलजीमूतसंकाशंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ४९ ॥ क्रीडंतंतत्रदेवेशंसाष्टांगंदंडवत्पुनः ॥
तंदृष्ट्वातुमहादेवोविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ५० ॥ वैष्णवानांपरःश्रेष्ठःप्राहवाडवसत्तमम् ॥ कस्मादिहसमायातोवददेवर्षिसत्तम ॥ ५१ ॥
नारदउवाच ॥ ॥ एकस्मिन्नेवकालेतुगतोहंब्रह्मणोंतिकम् ॥ श्रुतंतत्रमयादेवविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमम् ॥५२॥ब्रह्मणाकथितंतत्रममाग्रेदेवसत्तम ॥ ना
म्नोस्ययावतीशक्तिःसाश्रुताब्रह्मणोमुखात् ॥ ५३ ॥ तत्रपृष्टंमयापूर्वंविष्णोर्नामसहस्रकम् ॥ तदाहंब्रह्मणाचोक्तंनाहंजानामिनारद ॥ ५४ ॥ जाना
त्ययंमहारुद्रस्तत्सर्वंकथयिष्यति ॥ महाश्चर्यंतुसंप्राप्यह्यागतस्तवसन्निधौ ॥ ५५ ॥ अस्मिन्कलियुगेघोरेऽल्पायुषश्चैवमानवाः ॥ विधर्मैपुरतानि
त्यंनामनिष्ठानवैपुनः ॥ ५६ ॥ पाखंडिनस्तथाविप्राधर्मेषुविरताःसदा ॥ संध्याहीनाव्रतभ्रष्टादुष्टामलिनरूपिणः ॥ ५७ ॥ यथाविप्रास्तथाक्षत्रावैश्या
श्चैवपुनःपुनः ॥ एवंशूद्रास्तथान्येचनवैभागवतानराः ॥५८॥ शूद्राद्विजातिबाह्याश्चकलौविश्वेश्वरप्रभो ॥ धर्माधर्मौनजानंतिहितंवाऽहितमेववा ॥५९॥
एवंज्ञात्वाह्यहंस्वामिन्नागतःसंनिधौतव ॥ पुनश्चनाममाहात्म्यंश्रुतंवैब्रह्मणोमुखात् ॥ ६० ॥ त्वंदेवःसर्वदेवानांत्वंनाथोममसर्वदा ॥ त्रिपुरारिश्चविश्वात्मा
धातात्वंचपुनःपुनः ॥ ६१ ॥ कथयस्वप्रसादेनविष्णोर्नामसहस्रकम् ॥ सौभाग्यजननंपुंसांपरंभक्तिकरंसदा ॥ ६२ ॥ ब्राह्मणानांब्रह्मदंचक्षत्रियाणांज
यप्रदम् ॥ वैश्यानांधनदंनित्यंशूद्राणांसुखदायकम् ॥ ६३ ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामित्वत्सकाशान्महेश्वर ॥ त्वंसमर्थोसिभक्तानांसर्वदाकेशवंप्रति॥६४॥
कथयस्वप्रसादेनयदिगोप्यंनसुव्रत ॥ इदंपवित्रंपरमंसर्वतीर्थमयंसदा॥६५॥अतोवैश्रोतुमिच्छामिवदविश्वेश्वरप्रभो ॥ श्रुत्वानारदवाक्यानिविस्मयोत्फुल्ल
लोचनः ॥ ६६ ॥ रोमांचितस्ततोजातोविष्णोर्नामानिसंस्मरन् ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एतद्गोप्यंपरंब्रह्मन्विष्णोर्नामसहस्रकम् ॥ ६७ ॥
एतच्छुत्वानरोवत्सनलभेद्दुर्गतिंक्वचित् ॥ कदाचिच्चगतेकालेपार्वतीमामुवाचह ॥ ६८ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ कैलासाधिपतेमह्यंकथयस्वयथातथ
म् ॥ त्वंकिंजपसिदेवेशपरैश्वर्यसमाहितः ॥ ६९ ॥ सदात्वंभस्मलिप्तांगःकृत्तिवासाःसदाकथम् ॥ जटाधरःकथंजातोवदविश्वेश्वरप्रभो ॥ ७० ॥
त्वंदेवःसर्वदेवानांत्वंगुरुःसर्वकर्मणाम् ॥ त्वंपतिर्ममविश्वेशविश्वनाथजगत्प्रभो ॥ ७१ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इतिपृष्टंममब्रह्मन्पार्वत्याचपुनःपु

१ श्रुतं तत्र मयाविष्णोर्माहात्म्यं पापनाशनम् । इत्यपि पाठान्तरम् ।

नः ॥ तदासर्वमयाख्यातंतस्याश्चाग्रेविशेषतः ॥ ७२ ॥ शृणुनारदवक्ष्यामियदुक्तंपार्वतींप्रति ॥ येनप्रसन्नोभगवान्मुक्तिदातानसंशयः ॥ ७३ ॥ ममा
यंतुपितासाक्षाद्बन्धुश्चैवतुसर्वदा ॥ तस्याहंसर्वदाभक्तोह्ययंममपतिःसदा ॥ ७४ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिशृणुष्वगदतोमम ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमु
क्त्वानारदायकथयामासवैद्विजाः ॥ ७५ ॥ उमायैयत्पुराप्रोक्तंविष्णोर्नामसहस्रकम् ॥ महेशाच्चैवतत्प्राप्तंकैलासेनारदेनवै ॥७६॥ कदाचिद्दैवयोगेनकैला
सात्ससमागतः ॥ नैमिषारण्यसंज्ञंतुतीर्थंवैपरमाद्भुतम् ॥७७॥ तत्रस्थाऋषयःसर्वेदृष्ट्वातंऋषिसत्तमम् ॥ पूजांचक्रुर्विशेषेणनारदायमहात्मने ॥७८॥ आगतं
नारदंज्ञात्वाविस्मयोत्फुल्ललोचनाः ॥ पुष्पवृष्टिंप्रचक्रुस्तेवैष्णवाद्विजसत्तमाः ॥७९॥ पाद्यमर्घ्यंततःकृत्वाकृत्वाचारार्तिकंततः ॥ निवेद्यफलमूलानिदंडव
त्पातिताभुवि ॥८०॥ ऊचुश्चकृतकृत्याःस्मदेशे[1]ह्यस्मिन्महामुने ॥ भवतोदर्शनंजातंपवित्रंपापनाशनम् ॥८१॥ त्वत्प्रसादाच्चदेवेशपुराणानिश्रुतानिच ॥
ब्रह्मन्केनप्रकारेणसर्वपापक्षयोभवेत् ॥८२॥ विनादानेनतपसाविनातीर्थतपोमखैः ॥ विनादानैर्विनाध्यानैर्विनाचेंद्रियनिग्रहैः ॥ विनाशास्त्रसमूहैश्चकथंमुक्तिर
वाप्यते ॥ ८३ ॥ नारदउवाच ॥ कैलासशिखरासीनंदेवदेवंजगद्गुरुम् ॥ प्रणिपत्यमहादेवंपर्यपृच्छदुमाप्रियम् ॥ ८४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भग
वंस्त्वंपरोदेवःसर्वज्ञःसर्वपूजितः ॥ सत्वमत्त्यर्च्यतेदेवैरिंद्रसूर्यादिकैरपि ॥ ८५ ॥ लभंतेभिमतांसिद्धिंसर्वेभ्यर्च्यवरप्रदम् ॥ त्वंजन्ममृत्युरहितःस्वयंभूः
सर्वशक्तिमान् ॥ ८६ ॥ सदाध्यायसिकिंस्वामिन्दिग्वासामदनांतकः ॥ तपश्चरसिकस्मात्त्वंजटिलोभस्मधूसरः ॥ ८७ ॥ किंवाजपसिदेवेशपरंकौतू
हलंहिमे ॥ अनुग्राह्यायदातेस्मितत्त्वंकथयसुव्रतम् ॥ ८८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ नेदंकस्यापिकथितंगोपनीयमिदंमम ॥ किंतुवक्ष्यामितेभद्रे
त्वंभक्तासि[2]प्रियासिमे ॥ ८९ ॥ पुरासत्ययुगेदेविविशुद्धमतयोखिलाः ॥ यजंतिविष्णुमेवैकंज्ञात्वासर्वेश्वरेश्वरम् ॥ ९० ॥ प्रयांतिपरमामृद्धिमैहिका
मुष्मिकींप्रिये ॥ यांनप्राप्ताःसुराःसर्वेऋषयःक्लेशसंयुताः ॥ ९१ ॥ तेतांगतिंप्रपद्यंतेयेनामकृतनिश्चयाः ॥ मन्मुखादपिसंश्रुत्यदेवाविष्णुबहिर्मुखाः ॥९२॥
वेदैःपुराणैःसिद्धांतैर्भिन्नैर्विभ्रांतचेतसः ॥ निश्चयंनाधिगच्छंतिकिंतत्त्वंकिंपरंपदम् ॥ ९३ ॥ तुलापुरुषदानाद्यैरश्वमेधादिभिर्मखैः ॥ वाराणसीप्रयागादि
तीर्थस्नानादिभिःप्रिये ॥ ९४ ॥ गयाश्राद्धादिभिःपित्र्यैर्वेदपाठादिभिर्जपैः ॥ तपोभिरुग्रैर्नियमैर्यमैर्भूतदयादिभिः ॥ ९५ ॥ गुरुशुश्रूषणैःसत्यैर्धर्मै
र्वर्णाश्रमान्वितैः ॥ ज्ञानध्यानादिभिःसम्यक्चरितैर्जन्मकोटिभिः ॥ ९६ ॥ नयांतितत्परंश्रेयोविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम् ॥ सर्वभावैःसमाश्रित्यपुराण
पुरुषोत्तमम् ॥ ९७ ॥ अनन्यगतयोमर्त्याभोगिनोपिपरंतपे ॥ ज्ञानवैराग्यरहिताब्रह्मचर्यादिवर्जिताः ॥ ९८ ॥ सर्वधर्मोज्झिताविष्णोर्नाममात्रै

१ वंशे ह्यस्मिन्महामुने–इ० पा० । २ सुप्रियासिमे इ० पा० ।

कजलिपनः ॥ सुखेनयांगतिंयांतिनतांसर्वेपिधार्मिकाः ॥ ९९ ॥ स्मर्त्तव्यःसततंविष्णुर्विस्मर्तव्योनजातुचित् ॥ सर्वेविधिनिषेधाःस्युरेतस्यैव
विधिकराः ॥ १०० ॥ किंतुब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चनिरंहसः ॥ निर्भयंविष्णुनाम्नैवयथेष्टंपदमागताः ॥ १०१ ॥ अलब्ध्वाचात्मनःपूजांसम्यगारा
धितोहरिः॥ मयास्मादपिचश्रेष्ठंवांच्छताहंकृतात्मना॥१०२॥ततःसाक्षाज्जगन्नाथप्रसन्नोभक्तवत्सलः॥ अंशांशेनात्मनैवैतान्पूजयामासकेशवः॥१०३॥
देवान्पितॄन्द्विजान्हव्यकव्याद्यैःकरुणामयः॥ ततःप्रभृतिपूज्यंतेत्रैलोक्येसचराचरे ॥ १०४ ॥ ब्रह्मादयःसुराःसर्वेप्रसादाच्छार्ङ्गधन्वनः ॥ मांचो
वाचयथामत्तःपूज्यःश्रेष्ठोभविष्यसि ॥ १०५ ॥ त्वामाराध्यतथाशंभोगृहीष्यामिवरंसदा ॥ द्वापरादौयुगेभूत्वाकलयामानुषादिषु ॥ १०६ ॥ स्वागमैः
कल्पितैस्त्वंचजनान्मद्विमुखान्कुरु ॥ मांचगोपययेनस्यात्सृष्टिरेषोत्तरोत्तरा ॥ १०७ ॥ एषमोहंसृजाम्याशुयोजनान्मोहयिष्यति ॥ त्वंचरुद्रम
हाबाहोमोहशास्त्राणिकारय ॥ १०८ ॥ अतथ्यानिवितथ्यानिदर्शयस्वमहाभुज ॥ प्रकाशंकुरुचात्मानमप्रकाशंचमांकुरु ॥ १०९ ॥ ततस्तं
प्रणिपत्याहमवोचंपरमेश्वरम् ॥ ब्रह्महत्यासहस्रस्यपापंशाम्येत्कथंचन ॥ ११० ॥ नपुनस्त्वदविज्ञानंकल्पकोटिशतैरपि ॥ तस्मान्मयाकृतारूप
द्वीपवित्रःस्यांकथंहरे ॥ १११ ॥ तन्मेकथयगोविंदप्रायश्चित्तंयदिच्छसि ॥ ततःप्रसन्नोभगवानवोचत्तत्त्वमात्मनः ॥ ११२ ॥ येनाहमधिकस्तस्माद
भवंनगनंदिनि ॥ तमेवतपसानित्यंभजामिस्तौमिचिंतये ॥ ११३ ॥ परमोविष्णुरेवैकस्तज्ज्ञानंमुक्तिसाधनम् ॥ शास्त्राणांनिर्णयस्त्वेषस्तदन्यन्मोहना
यच ॥११४॥ ज्ञानंविनाचयामुक्तिःसाम्यंचममविष्णुना॥ तीर्थादिमात्रतोज्ञानंममाधिक्यंचविष्णुतः ॥११५॥ अभेदश्चास्मदादीनांमुक्तानांहरिणातथा॥
इत्यादिसर्वमोहायकथ्यतेसतिनान्यथा ॥ तेनाद्वितीयमहिमोजगत्पूज्योस्मिपार्वति ॥ ११६ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ तन्मेकथयदेवेशय
थाहमपिशंकर ॥ सर्वेश्वरीनिरुपमातवस्यांसदृशीप्रभो ॥११७॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ साधुसाधुत्वयापृष्टंविष्णोर्भगवतःप्रिये[1] ॥ नाम्नांसहस्रंवक्ष्यामि
मुख्यंत्रैलोक्यमुक्तिदम् ॥११८॥ अस्यश्रीविष्णोर्नामसहस्रस्तोत्रस्यश्रीमहादेवऋषिरनुष्टुप्छंदः॥ ह्रींबीजंश्रींशक्तिःक्लींकीलकंचतुर्वर्गधर्मकामार्थमोक्षार्थे
जपेविनियोगः ॥ ॐवासुदेवायविद्महेमहाहंसायधीमहि॥तन्नोविष्णुःप्रचोदयात् ॥ अंगन्यासकरन्यासौविधिपूर्वंयदापठेत् ॥ तत्फलंकोटिगुणितंभवत्येवन
संशयः ॥ ११९ ॥ श्रीवासुदेवःपरंब्रह्मइतिहृदये ॥ मूलप्रकृतिरितिशिरः ॥ महावराहइतिशिखा ॥ सूर्यवंशध्वजइतिकवचम् ॥ ब्रह्मादिकाम्यललितज
गदाश्चर्यशैशवइतिनेत्रम् ॥ यथार्थखंडिताशेषइत्यस्त्रम् ॥ नमोनारायणायेतिन्यासंसर्वत्रकारयेत् ॥ ओंनमोनारायणायपुरुषायमहात्मने ॥ विशुद्धसत्त्व

१ सुविष्णोर्भगवत्प्रिये ।

वासुदेवसहस्रनामस्तोत्रम्॥ १२१- श्लोकात आरभ्यते।

धिष्ण्यायमहाहंसायधीमहि ॥ ॐह्रांह्रींहूंह्रैंह्रौंह्रः ॥ क्लींकृष्णायविष्णवेह्रींरामायधीमहितन्नोदेवःप्रचोदयात् ॥ क्ष्रौंनृसिंहायविद्महेश्रींश्रीकंठायधीमहित
न्नोविष्णुःप्रचोदयात् ॥ ओंवासुदेवायविद्महेदेवकीसुतायधीमहितन्नःकृष्णःप्रचोदयात् ॥ ॐह्रांह्रींहूंह्रैंह्रौंह्रः ॥ क्लींकृष्णायगोविंदायगोपीजनवल्लभाय
स्वाहा ॥ इतिमंत्रम् समुच्चार्यजपेद्वाविष्णुमव्ययम् ॥ श्रीनिवासंजगन्नाथंतस्यस्तोत्रंपठेत्सुधीः ॥ १२० ॥ ॐवासुदेवःपरंब्रह्मपरमात्मापरात्परः ॥ परं
धामपरंज्योतिःपरंतत्वंपरंपदम् ॥ १२१ ॥ परःशिवःपरोध्येयःपरंज्ञानंपरागतिः ॥ परमार्थःपरंश्रेयःपरानंदःपरोदयः ॥ १२२ ॥ परोव्यक्तात्परंव्योम
परमर्द्धिःपरेश्वरः ॥ निरामयोनिर्विकारोनिर्विकल्पोनिराश्रयः ॥ १२३ ॥ निरंजनोनिरातंकोनिर्लेपोनिरवग्रहः ॥ निर्गुणोनिष्कलोऽनंतोऽभयोऽचिंत्योऽ
वलोचितः ॥ १२४ ॥ अतीन्द्रियोमितोपारोऽनीशोऽनीहोऽव्ययोऽक्षयः ॥ सर्वज्ञःसर्वगःसर्वःसर्वदःसर्वभावनः ॥१२५ ॥ सर्वशास्तासर्वसाक्षीपूज्यःसर्वस्य
सर्वदृक् ॥ सर्वशक्तिःसर्वसारःसर्वात्मासर्वतोमुखः ॥ १२६ ॥ सर्वावासःसर्वरूपःसर्वादिःसर्वदुःखहा ॥ सर्वार्थःसर्वतोभद्रःसर्वकारणकारणम् ॥ १२७ ॥
सर्वातिशयितःसर्वाध्यक्षःसर्वसुरेश्वरः[1] ॥ षड्विंशकोमहाविष्णुर्महागुह्योमहाविभुः ॥ १२८ ॥ नित्योदितोनित्ययुक्तोनित्यानंदःसनातनः ॥ मायापतिर्यो
गपतिःकैवल्यपतिरात्मभूः ॥ १२९ ॥ जन्ममृत्युजरातीतःकालातीतोभवातिगः ॥ पूर्णःसत्यःशुद्धबुद्धस्वरूपोनित्यचिन्मयः ॥ १३० ॥ योगप्रियो
योगगम्योभवबंधैकमोचकः ॥ पुराणपुरुषःप्रत्यक्चैतन्यः[2]पुरुषोत्तमः ॥ १३१ ॥ वेदांतवेद्योदुर्ज्ञेयस्तापत्रयविवर्जितः ॥ ब्रह्मविद्याश्रयोनाद्यःस्वप्रका
शःस्वयंप्रभुः ॥ १३२ ॥ सर्वोपेयउदासीनःप्रणवःसर्वतःसमः ॥ सर्वानवद्योदुष्प्राप्यस्तुरीयस्तमसःपरः ॥ १३३ ॥ कूटस्थःसर्वसंश्लिष्टो
वाङ्मनोगोचरातिगः ॥ संकर्षणःसर्वहरःकालःसर्वभयंकरः ॥ १३४ ॥ अनुल्लंघ्यश्चित्रगतिर्महारुद्रोदुरासदः ॥ मूलप्रकृतिरानंदःप्रद्युम्नोविश्वमोहनः
॥ १३५ ॥ महामायोविश्वबीजंपरशक्तिःसुखैकभूः ॥ सर्वकाम्योनंतलीलःसर्वभूतवशंकरः ॥ १३६ ॥ अनिरुद्धःसर्वजीवोहृषीकेशोमनः[3]
पतिः ॥ निरुपाधिप्रियोहंसोक्षरःसर्वनियोजकः ॥ १३७ ॥ ब्रह्मप्राणेश्वरःसर्वभूतभृद्देहनायकः ॥ क्षेत्रज्ञःप्रकृतिःस्वामीपुरुषोविश्वसूत्रधृक् ॥ ॥ १३८॥
अंतर्यामीत्रिधामांतःसाक्षीत्रिगुणईश्वरः ॥ योगिगम्यःपद्मनाभःशेषशायीश्रियःपतिः ॥ १३९ ॥ श्रीसदोपास्यपादाब्जोनित्यश्रीःश्रीनिकेतनः ॥ नि
त्यंवक्षःस्थलस्थश्रीःश्रीनिधिःश्रीधरोहरिः ॥ १४० ॥ वश्यश्रीर्निश्चलःश्रीदोविष्णुःक्षीराब्धिमंदिरः ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कोमाधवोजगदार्तिहा ॥
॥ १४१ ॥ श्रीवत्सवक्षानिःसीमकल्याणगुणभाजनः ॥ पीतांबरोजगन्नाथोजगत्त्राताजगत्पिता ॥१४२॥ जगद्बंधुर्जगत्स्रष्टाजगद्धाताजगन्निधिः ॥ जगदेक

१ सर्वेश्वरेश्वरः इतिपाठः । २ चैतन्यमित्यपिपाठः । ३ स्मृतः पतिरितिपाठोन्यत्र ।

स्फुरद्वीर्योनहंवादीजगन्मयः ॥ १४३ ॥ सर्वाश्चर्यमयःसर्वसिद्धार्थःसर्वरंजितः ॥ सर्वामोघोद्यमोब्रह्मरुद्राद्युत्कृष्टचेतनाः ॥ १४४ ॥ शंभोःपितामहो ब्रह्मपिताशक्राद्यधीश्वरः ॥ सर्वदेवप्रियःसर्वदेवमूर्तिरनुत्तमः ॥ १४५ ॥ सर्वदेवैकशरणंसर्वदेवैकदैवतम् ॥ यज्ञभुग्यज्ञफलदोयज्ञेशोयज्ञभावनः ॥ ॥ १४६ ॥ यज्ञत्रातायज्ञपुमान्वनमालीद्विजप्रियः ॥ द्विजैकमानदोविप्रकुलदेवोसुरांतकः ॥ १४७ ॥ सर्वदुष्टांतकृत्सर्वसज्जनानन्यपालकः ॥ सप्तलो कैकजठरःसप्तलोकैकमंडनः ॥ १४८ ॥ सृष्टिस्थित्यंतकृच्चक्रीशार्ङ्गधन्वागदाधरः ॥ शंखभृन्नंदकीपद्मपाणिर्गरुडवाहनः ॥ १४९ ॥ अनिर्देश्यवपुःसर्व पूज्यस्त्रैलोक्यपावनः ॥ अनंतकीर्तिर्निःसीमपौरुषःसर्वमंगलः ॥ १५० ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशोयमकोटिदुरासदः ॥ मयकोटिजगत्स्रष्टावायुकोटिमहाब लः ॥१५१॥ कोटींदुजगदानंदीशंभुकोटिमहेश्वरः ॥ कंदर्पकोटिलावण्योदुर्गकोटचरिमर्दनः ॥१५२॥ समुद्रकोटिगंभीरस्तीर्थकोटिसमाह्वयः ॥ कुबेरको टिलक्ष्मीवाञ्छक्रकोटिविलासवान् ॥ १५३ ॥ हिमवत्कोटिनिष्कंपःकोटिब्रह्मांडविग्रहः ॥ कोटचश्वमेधपापघ्नोयज्ञकोटिसमार्चनः ॥ १५४ ॥ सुधाकोटिस्वास्थ्यहेतुःकामधुक्कोटिकामदः ॥ ब्रह्मविद्याकोटिरूपःशिपिविष्टःशुचिश्रवाः ॥ १५५ ॥ विश्वंभरस्तीर्थपादःपुण्यश्रवणकीर्तनः ॥ आदिदेवोजगज्जैत्रोमुकुंदःकालनेमिहा ॥ १५६ ॥ वैकुंठोनंतमाहात्म्योमहायोगेश्वरोत्सवः ॥ नित्यतृप्तोलसद्भावोनिःशंकोनरकांतकः ॥ १५७ ॥ दीनानाथैकशरणंविश्वैकव्यसनापहः ॥ जगत्कृपाक्षमोनित्यंकृपालुःसज्जनाश्रयः ॥ १५८ ॥ योगेश्वरःसदोदीर्णोवृद्धिक्षयविवर्जितः ॥ अधोक्षजोविश्वरेताःप्रजापतिशताधिपः ॥ १५९ ॥ शक्रब्रह्मार्चितपदःशंभुब्रह्मोर्ध्वधामगः ॥ सूर्यसोमेक्षणोविश्वभोक्तासर्वस्यपारगः ॥ १६० ॥ जगत्सेतुर्धर्मसेतुधरोविश्वधुरंधरः ॥ निर्ममोखिललोकेशोनिःसंगोद्भुतभोगवान् ॥ १६१ ॥ वश्यमायोवश्यविश्वोविष्वक्सेनःसुरोत्तमः ॥ सर्वश्रेयः पतिर्दिव्यानर्घ्यभूषणभूषितः ॥ १६२ ॥ सर्वलक्षणलक्षण्यःसर्वदैत्येंद्रदर्पहा ॥ समस्तदेवसर्वस्वंसर्व दैवतनायकः ॥ १६३ ॥ समस्तदेवकवचंसर्व देवशिरोमणिः ॥ समस्तदेवतादुर्गःप्रपन्नाशनिपंजरः ॥ १६४ ॥ समस्तभयहृन्नामाभगवान्विष्टरश्रवाः ॥ विभुःसर्वहितोदर्कोहतारिःस्वर्गतिप्र दः ॥ १६५ ॥ सर्वदैवतजीवेशोब्राह्मणादिनियोजकः ॥ ब्रह्मशंभुःपरार्धायुर्ब्रह्मज्येष्ठःशिशुःस्वराट् ॥ १६६ ॥ विराड्भक्तपराधीनःस्तुत्यःस्तो त्रार्थसाधकः ॥ परार्थकर्ताकृत्यज्ञःस्वार्थकृत्यसदोज्झितः ॥ १६७ ॥ सदानंदःसदाभद्रःसदाशांतःसदाशिवः ॥ सदाप्रियःसदातुष्टःसदापुष्टःस दार्चितः ॥१६८॥ सदापूतोपावनाग्र्योवेदगुह्योवृषाकपिः ॥ सहस्रनामात्रियुगश्चतुर्मूर्तिश्चतुर्भुजः ॥ १६९ ॥ भूतभव्यभवन्नाथोमहापुरुषपूर्वजः ॥ नारा

१ शंकरो इति पाठ एकपुस्तके ।

यणोमुंजकेशः सर्वयोगाविनिःसृतः ॥ १७० ॥ वेदसारोयज्ञसारःसामसारस्तपोनिधिः ॥ साध्यःश्रेष्ठःपुराणर्षिःनिष्ठाशांतिःपरायणः ॥ १७१ ॥ शिवत्रिशूलविध्वंसीश्रीकंठैकवरप्रदः ॥ नरःकृष्णोहरिर्धर्मनंदनोधर्मजीवनः ॥ १७२ ॥ आदिकर्त्तासर्वसत्यःसर्वस्त्रीरत्नदर्पहा ॥ त्रिकालजितकंदर्प्प उर्वशीसृङ्मुनीश्वरः ॥ १७३ ॥ आद्यःकविर्हयग्रीवःसर्ववागीश्वरेश्वरः ॥ सर्वदेवमयोब्रह्मागुरुर्वागीश्वरीपतिः ॥ १७४ ॥ अनंतविद्याप्रभवोमूलाविद्याविनाशकः ॥ सर्वज्ञदोजगज्जाड्यनाशकोमधुसूदनः ॥ १७५ ॥ अनेकमंत्रकोटीशःशब्दब्रह्मैकपारगः ॥ आदिविद्वान्वेदकर्त्तावेदात्माश्रुतिसागरः ॥ १७६ ॥ ब्रह्मार्थवेदहरणःसर्वविज्ञानजन्मभूः ॥ विद्याराजोज्ञानमूर्त्तिर्ज्ञानसिंधुरखंडधीः ॥ १७७ ॥ मत्स्यदेवोमहाशृंगोजगद्बीजबहित्रदृक् ॥ लीलाव्याप्ताखिलांभोधिश्चतुर्वेदप्रवर्त्तकः ॥ १७८ ॥ आदिकूर्मोखिलाधारस्तृणीकृतजगद्भरः ॥ अमरीकृतदेवौघःपीयूषोत्पत्तिकारणम् ॥ १७९ ॥ आत्माधारोधराधारोऽयज्ञांगोधरणीधरः ॥ हिरण्याक्षहरःपृथ्वीपतिःश्राद्धादिकल्पकः ॥ १८० ॥ समस्तपितृभीतिघ्नःसमस्तपितृजीवनम् ॥ हव्यकव्यैकभुक्हव्यकव्यैकफलदायकः ॥ १८१ ॥ रोमांतर्लीनजलधिःक्षोभिताशेषसागरः ॥ महावराहोयज्ञघ्नध्वंसकोयज्ञिकाश्रयः ॥ १८२ ॥ श्रीनृसिंहोदिव्यसिंहःसर्वानिष्टार्थदुःखहा ॥ एकवीरोद्भुतबलोयंत्रमंत्रैकभंजनः ॥ १८३ ॥ ब्रह्मादिदुःसहज्योतिर्युगांताग्न्यतिभीषणः ॥ कोटिवज्राधिकनखोजगद्दुष्प्रेक्ष्यमूर्तिधृक् ॥ १८४ ॥ मातृचक्रप्रमथनोमहामातृगणेश्वरः ॥ अचिंत्यामोघवीर्याढ्यःसमस्तासुरघस्मरः ॥ १८५ ॥ हिरण्यकशिपुच्छेदीकालःसंकर्षणीपतिः ॥ कृतांतवाहनासह्यः समस्तभयनाशनः ॥ ८६ ॥ सर्वविघ्नांतकःसर्वसिद्धिदःसर्वपूरकः ॥ समस्तपातकध्वंसीसिद्धमंत्राधिकाह्वयः ॥ १८७ ॥ भैरवेशोहरार्तिघ्नःकालकोटिदुरासदः ॥ दैत्यगर्भस्राविनामास्फुटद्ब्रह्मांडगर्जितः ॥ १८८ ॥ स्मृतमात्राखिलत्राताऽद्भुतरूपोमहाहरिः ॥ ब्रह्मचर्यशिरःपिंडीदिक्पालोर्द्धांगभूषणः ॥ १८९ ॥ द्वादशार्कशिरोदामारुद्रशीर्षैकनूपुरः ॥ योगिनीग्रस्तगिरजात्राताभैरवतर्जकः ॥ १९० ॥ वीरचक्रेश्वरोऽत्युग्रोऽपमारिःकालशंबरः ॥ क्रोधेश्वरोरुद्रचंडीपरिवारादिदुष्टभुक् ॥ १९१ ॥ सर्वाक्षोभ्योमृत्युमृत्युःकालमृत्युनिवर्त्तकः ॥ असाध्यसर्वरोगघ्नःसर्वदुर्ग्रहसौम्यकृत् ॥ १९२ ॥ गणेशकोटिदर्पघ्नोदुःसहाशेषगोत्रहा ॥ देवदानवदुर्दर्शोजगद्भयदभीषणः ॥ १९३ ॥ समस्तदुर्गतित्राताजगद्भक्षकभक्षकः ॥ उग्रशांबरमार्जारःकालमूषकभक्षकः ॥ अनंतायुधदोर्दंडीनृसिंहोवीरभद्रजित् ॥ १९४ ॥ योगिनीचक्रगुह्येशःशक्रारिपशुमांसभुक् ॥ रुद्रोनारायणोमेषरूपशंकरवाहनः ॥ १९५ ॥ मेषरूपशिवत्राताद्दुष्टशक्तिसहस्रभुक् ॥ तुलसीवल्लभोवीरोवामाचारोखिलेष्टदः ॥ १९६ ॥ महाशिवःशिवारूढोभैरवैककपालधृक् ॥ किल्लीचक्रेश्वरःशक्रदिव्यमोहनरूपदः ॥ १९७ ॥ गौरीसौभाग्यदोमायानिधीर्मायाभयापहः ॥ ब्रह्मतेजोमयोब्रह्मश्रीमयश्चत्रयीमयः ॥ १९८ ॥ सुब्रह्मण्योबलिध्वंसीवामनोदितिदुःखहा ॥ उपेंद्रोनृपतिर्विष्णुःकश्यपान्वयमंड

१ हिल्ली चक्रेश्वरः डिल्ली चक्रेश्वर इति पाठौ अन्यत्र पुस्तकेषु ।

नः ॥ १९९ ॥ बलिस्वराज्यदःसर्वदेवविप्रान्नदोऽच्युतः ॥ उरुक्रमस्तीर्थपादस्त्रिपदस्थस्त्रिविक्रमः ॥ २०० ॥ व्योमपादःस्वपादांभःपवित्रित
जगत्रयः ॥ ब्रह्मेशाद्यभिवंद्यांघ्रिर्द्रुतधर्मांघ्रिधावनः ॥२०१॥ अचिंत्याद्भुतविस्तारोविश्ववृक्षोमहाबलः ॥ राहुमूर्धापरांगच्छिद्भृगुपत्नीशिरोहरः॥२०२॥
पापत्रस्तःसदापुण्योदैत्याशानित्यखंडनः ॥ पूरिताखिलदेवाशोविश्वार्थैकावतारकृत् ॥ २०३ ॥ स्वमायानित्यगुप्तात्माभक्तचिन्तामणिःसदा ॥ वरदः
कार्त्तवीर्यादिराजराज्यप्रदोनघः ॥ २०४ ॥ विश्वश्लाघ्यामिताचारोदत्तात्रेयोमुनीश्वरः ॥ पराशक्तिसदाश्लिष्टोयोगानंदःसदोन्मदः ॥ २०५ ॥ समस्तेंद्रा
रितेजोहृत्परमामृतपद्मपः ॥ अनुसूयागर्भरत्नंभोगमोक्षसुखप्रदः ॥ २०६ ॥ जमदग्निकुलादित्योरेणुकाद्भुतशक्तिकृत् ॥ मातृहत्यादिनिर्लेपःस्कंद
जिद्विप्रराज्यदः ॥ २०७ ॥ सर्वक्षत्रांतकृद्वीरदर्पहाकार्त्तवीर्यजित् ॥ सप्तद्वीपावतीदाताशिवार्चकयशप्रदः ॥ २०८ ॥ भीमःपरशुरामश्चशिवाचार्यैक
विश्वभुक् ॥ शिवाखिलज्ञानकोशोभीष्माचार्योग्निदैवतः ॥ २०९ ॥ द्रोणाचार्यगुरुर्विश्वजैत्रधन्वाकृतांतजित् ॥ अद्वितीयतपोमूर्त्तिर्ब्रह्मचर्यैकदक्षि
णः ॥ २१० ॥ मनुःश्रेष्ठःसतांसेतुर्महीयान्वृषभोविराट् ॥ आदिराजःक्षितिपितासर्वरत्नैकदोहकृत् ॥ २११ ॥ पृथुर्जन्माद्येकदक्षोगीःश्रीःकीर्तिःस्वयं
वृतः ॥ जगद्वृत्तिप्रदश्चक्रवर्त्तिश्रेष्ठोद्वयास्त्रधृक् ॥ २१२ ॥ सनकादिमुनिप्राप्यभगवद्भक्तिवर्द्धनः ॥ वर्णाश्रमादिधर्माणांकर्त्तावक्ताप्रवर्त्तकः ॥ २१३ ॥
सूर्यवंशध्वजोरामोराघवःसद्गुणार्णवः ॥ काकुत्स्थोवीरराड्राजाराजधर्मधुरंधरः ॥ २१४ ॥ नित्यस्वस्थाश्रयःसर्वभद्रग्राहीशुभैकदृक् ॥ नररत्नं
रत्नगर्भोधर्माध्यक्षोमहानिधिः ॥ सर्वश्रेष्ठाश्रयःसर्वशास्त्रार्थग्रामवीर्यवान् ॥ २१५ ॥ जगद्वशोदाशरथिःसर्वरत्नाश्रयोनृपः ॥ समस्तधर्मसूःसर्व
धर्मद्रष्टाऽखिलावहा ॥ २१६ ॥ अतींद्रोज्ञानविज्ञानपारदश्चक्षमांबुधिः ॥ सर्वप्रकृष्टशिष्टेष्टोहर्षशोकाद्यनाकुलः ॥ पित्राज्ञात्यक्तसाम्राज्यःसपत्नो
दयनिर्भयः ॥ २१७ ॥ गुहदेशार्पितैश्वर्यःशिवस्पर्द्धाजटाधरः ॥ चित्रकूटाप्तरत्नाद्रिर्जगदीशोवनेचरः ॥ २१८ ॥ यथेष्टामोघसर्वास्त्रोदेवेंद्रत
नयाक्षिहा ॥ ब्रह्मेंद्रादिनतैषीकोमारीचघ्नोविराधहा ॥ २१९ ॥ ब्रह्मशापहताशेषदंडकारण्यपावनः ॥ चतुर्दशसहस्रोग्ररक्षोघ्नैकशरैकधृक् ॥ २२० ॥
खरारिस्त्रिशिरोहंतादूषणघ्नोजनार्दनः ॥ जटायुषोग्निगतिदोऽगस्त्यसर्वस्वमंत्रराट् ॥ २२१ ॥ लीलाधनुःकोट्यपास्तदुंदुभ्यस्थिमहाचयः ॥ सप्तता
लव्यधाकृष्टध्वस्तपातालदानवः ॥ २२२ ॥ सुग्रीवराज्यदोहीनमनसैवाऽभयप्रदः ॥ हनुमद्रुद्रमुख्येशसमस्तकपिदेहभृत् ॥ २२३ ॥ सनागदै
त्यबाणैकव्याकुलीकृतसागरः ॥ सम्लेच्छकोटिबाणैकशुष्कनिर्दग्धसागरः ॥ २२४ ॥ समुद्राद्भुतपूर्वैकबंधसेतुर्यशोनिधिः ॥ असाध्यसाधकोलं

१ वीरराडार्यराजा–इति पाठोन्यत्र। २ खिलार्तिहा–इ० पा०। ३ पारद्रष्टा–इति पाठोन्येषुपुस्तकेषु।

कासमूलोत्कर्षदक्षिणः ॥ २२५ ॥ वरदृप्तजगच्छल्यपौलस्त्यकुलकृंतनः ॥ रावणिघ्नःप्रहस्तच्छित्कुंभकर्णभिदुग्रहा ॥ २२६ ॥ रावणैकशिर
श्छेत्तानिःशंकेंद्रैकराज्यदः ॥ स्वर्गास्वर्गत्वविच्छेदीदेवेंद्रानिंद्रताहरः ॥ २२७ ॥ रक्षोदेवत्वहृद्धर्माधर्मत्वघ्नःपुरुष्टुतः ॥ नतिमात्रदशास्यारिर्दत्तराज्य
विभीषणः ॥ २२८ ॥ सुधावृष्टिमृताशेषस्वसैन्योज्जीवनैककृत् ॥ देवब्राह्मणनामैकधातासर्वामरार्चितः ॥ २२९ ॥ ब्रह्मसूर्येंद्ररुद्रादिवृंदार्पित
सतीप्रियः ॥ अयोध्याखिलराजन्यःसर्वभूतमनोहरः ॥ २३० ॥ स्वामितुल्यकृपादंडोहीनोत्कृष्टैकसत्प्रियः ॥ स्वपक्षादिन्यायदर्शीहीनार्था
धिकसाधकः ॥ २३१ ॥ व्याध[1]व्याजानुचितकृत्तारकोखिलतुल्यकृत् ॥ पार्वत्याधिक्यमुक्तात्माप्रियात्यक्तःस्मरारिजित् ॥ २३२ ॥ साक्षात्कुशलव
च्छद्मेंद्रादितातोऽपराजितः ॥ कोशलेंद्रोवीरबाहुःसत्यार्थत्यक्तसोदरः ॥२३३॥ शरसंधाननिर्धूतधरणीमंडलोदयः ॥ ब्रह्मादिकाम्यसांनिध्यसनाथीकृतदै
वतः ॥२३४॥ ब्रह्मलोकाप्तचांडालाद्यशेषप्राणिसार्थकः ॥ स्वनीतगर्दभाश्वादिश्चिरायोध्यावनैककृत् ॥२३५॥ रामद्वितीयःसौमित्रिर्लक्ष्मणःप्रहतेंद्रजित्॥
विष्णुभक्ताप्तरामांघ्रिपादुकाराज्यनिर्वृतः ॥ २३६ ॥ भरतोऽसह्यगंधर्वकोटिघ्नोलवणांतकः ॥ शत्रुघ्नोवैद्यराजायुर्वेदगर्भौषधीपतिः ॥ २३७ ॥ नित्या
मृतकरोधन्वंतरिर्यज्ञोजगद्धरः ॥ सूर्यारिघ्नःसुराजीवोदक्षिणेशोद्विजप्रियः ॥ २३८ ॥ छिन्नमूर्धायदेशार्कःशेषांगस्थापितामरः ॥ विश्वार्थाशेपकद्रास्त्र
शिरच्छेदाक्षताकृतिः ॥ २३९ ॥ वाजपेयादिनामाग्निर्वेदधर्मपरायणः ॥ श्वेतद्वीपपतिःसांख्यप्रणेतासर्वसिद्धिराट् ॥ २४० ॥ विश्वप्रकाशितज्ञानयोग
मोहतमिस्रहा ॥ देवहूत्यात्मजःसिद्धःकपिलःकर्दमात्मजः ॥ २४१ ॥ योगस्वामीध्यानभंगसगरात्मजभस्मकृत् ॥ धर्मोवृषेन्द्रःसुरभीपतिःशुद्धात्मभावि
तः ॥ २४२ ॥ शंभुस्त्रिपुरदाहैकस्थैर्यविश्वरथोद्वहः ॥ भक्तशंभुजितोदैत्यामृतवापीसमस्तपः ॥ २४३ ॥ महाप्रलयविश्वैकद्वितीयाखिलनागराट् ॥
शेषदेवःसहस्राक्षःसहस्रास्यशिरोभुजः ॥ २४४ ॥ फणामणिकणाकारयोजिता[3]ब्ध्यंबुदक्षितिः ॥ कालाग्निरुद्रजनकोमुशलास्त्रोहलायुधः ॥ २४५ ॥
नीलांबरोवारुणीशोमनोवाक्कायदोषहा ॥ असंतोषोदृष्टिमात्रपातितैकदशाननः ॥ २४६ ॥ बलिसंयमनोघोरोरौहिणेयःप्रलंबहा ॥ मुष्टिकघ्नोद्विविदहाका
लिंदीकर्षणोबलः ॥ २४७ ॥ रेवतीरमणःपूर्वभक्तिखेदाच्युताग्रजः ॥ देवकीवसुदेवाह्वकश्यपादितिनंदनः ॥ २४८ ॥ वार्ष्णेयःसात्वतांश्रेष्ठःशौरिर्यदुकु
लोद्वहः ॥ नराकृतिःपरंब्रह्मसव्यसाचीवरप्रदः ॥ २४९ ॥ ब्रह्मादिकाम्यलालित्यजगदाश्चर्यशैशवः ॥ पूतनाघ्नःशकटभिद्यमलार्जुनभंजनः ॥ २५० ॥
वातासुरारिःकेशिघ्नोधेनुकारिर्गवीश्वरः ॥ दामोदरोगोपदेवोयशोदानंददायकः ॥ २५१ ॥ कालीयमर्दनःसर्वगोपगोपीजनप्रियः ॥ लीलागोवर्द्धनधरोगो

१ वध इति पाठः । २ पार्वत्यधिक इतिवा पाठः । ३ छांबुद इति पाठान्तरम् ।

विंदोगोकुलोत्सवः ॥ २५२ ॥ अरिष्टमथनःकामोन्मत्तगोपीविमुक्तिदः ॥ सद्यःकुवलयापीडघातीचाणूरमर्दनः ॥ २५३ ॥ कंसारिरुग्रसेनादिराज्यव्यापा
रितापरः ॥ सुधर्मांकितभूर्लोकोजरासंधबलांतकः ॥ २५४ ॥ त्यक्तभग्नजरासंधोभीमसेनयशःप्रदः ॥ सांदीपनमृतापत्यदाताकालांतकादिजित् ॥२५५॥
समस्तनारकित्रातासर्वभूपतिकोटिजित् ॥ रुक्मिणीरमणोरुक्मिशासनोनरकांतकः ॥ २५६ ॥ समस्तसुंदरीकांतोमुरारिर्गरुडध्वजः ॥ एकाकीजितरुद्रा
र्कमरुदाद्यखिलेश्वरः ॥ २५७ ॥ देवेंद्रदर्पहाकल्पद्रुमालंकृतभूतलः ॥ बाणबाहुसहस्रच्छिन्नंद्याद्यादिगणकोटिजित् ॥ २५८ ॥ लीलाजितमहादेवोमहादेवै
कपूजितः ॥ इंद्रार्थार्जुननिर्भंगजयदःपांडवैकधृक् ॥२५९॥ काशिराजशिरश्छेत्तारुद्रशक्त्यैकमर्दनः ॥ विश्वेश्वरप्रसादाक्षःकाशीराजसुतार्दनः ॥ २६० ॥
शंभुप्रतिज्ञाविध्वंसीकाशीनिर्दग्धनायकः ॥ काशीशगणकोटिघ्नोलोकशिक्षाद्विजार्चकः ॥२६१॥ युवतीव्रतयोवश्यःपुराशिववरप्रदः ॥ शंकरैकप्रतिष्ठाधृ
क्स्वांशशंकरपूजकः ॥ २६२ ॥ शिवकन्याव्रतपतिःकृष्णरूपशिवारिहा ॥ महालक्ष्मीवपुर्गौरीत्रातावैदलवृत्रहा ॥ २६३ ॥ स्वधाममुचुकुंदैकनिष्का
लयवनेष्टकृत् ॥ यमुनापतिरानीतपरिलीनद्विजात्मजः ॥ २६४ ॥ श्रीदामरंकभक्तार्थभूम्यानीतेंद्रवैभवः ॥दुर्वृत्तशिशुपालैकमुक्तिदोद्वारकेश्वरः॥२६५॥
आचांडालादिकप्राप्यद्वारकानिधिकोटिकृत् ॥ अक्रूरोद्धवमुख्यैकभक्तस्वच्छंदमुक्तिदः ॥ २६६ ॥ सबालस्त्रीजलक्रीडामृतवापीकृतार्णवः ॥ ब्र
ह्मास्त्रदग्धगर्भस्थपरीक्षिज्जीवनैककृत् ॥ २६७॥ परिलीनद्विजसुतानेताऽर्जुनमदापहः ॥ गूढमुद्राकृतिग्रस्तभीष्माद्यखिलकौरवः ॥ २६८ ॥ यथार्थ
खंडिताशेषदिव्यास्त्रपार्थमोहहृत् ॥ गर्भशापछलध्वस्तयादवोर्वीभयापहः ॥ २६९ ॥ जराव्याधारिगतिदःस्मृतिमात्राखिलेष्टदः ॥ कामदेवोरतिपति
र्मन्मथःशंबरांतकः ॥ २७० ॥ अनंगोजितगौरीशोरतिकांतःसदेप्सितः ॥ पुष्पेषुर्विश्वविजयिस्मरःकामेश्वरीप्रियः ॥ २७१ ॥ उषापतिर्विश्वकेतु
र्विश्वहृत्तोधिपूरुषः ॥ चतुरात्माचतुर्व्यूहश्चतुर्युगविधायकः ॥ २७२ ॥ चतुर्वेदैकविश्वात्मासर्वोत्कृष्टांशकोटिशः ॥ आश्रमात्मापुराणर्षिर्व्यासःशाखा
सहस्रकृत् ॥ २७३ ॥ महाभारतनिर्माताकवींद्रोबादरायणः ॥ कृष्णद्वैपायनःसर्वपुरुषार्थैकबोधकः ॥ २७४ ॥ वेदांतकर्ताब्रह्मैकव्यंजकःपुरुवंशकृत् ॥
बुद्धोध्यानजिताशेषदेवदेवोजगत्प्रियः ॥ २७५ ॥ निरायुधोजगज्जैत्रःश्रीधरोदुष्टमोहनः ॥ दैत्यवेदबहिःकर्त्तावेदार्थश्रुतिगोपकः ॥ २७६ ॥ शौद्धोदनिर्द
ष्टदृष्टिःसुखदःसदसस्पतिः ॥ यथायोग्याखिलकृपःसर्वशून्योखिलेष्टदः ॥ २७७ ॥ चतुष्कोटिपृथक्तत्वंप्रज्ञापारमितेश्वरः ॥ पाखंडवेदमार्गेशः पाखं
डश्रुतिगोपकः ॥ २७८ ॥ कल्कीविष्णुयशःपुत्रःकलिकालविलोपकः ॥ समस्तम्लेच्छदुष्टघ्नःसर्वशिष्टद्विजातिकृत् ॥ २७९ ॥ सत्यप्रवर्त्तकोदेवद्विज

१ ऽमरः । १ दृष्टदिष्टइति पुस्तकत्रये ।

दीर्घक्षुधापहः ॥ अश्ववारादिरेवंतःपृथ्वीदुर्गतिनाशनः ॥ २८० ॥ सद्यःक्ष्माऽनंतलक्ष्मर्क्तिन्नष्टनिःशेषधर्मवित् ॥ अनंतस्वर्णयोगैकहेमपूर्णाखिलाद्रि
जः ॥ २८१ ॥ असाध्यैकजगच्छास्ताविश्ववंद्योजयध्वजः ॥ आत्मतत्वाधिपःकर्तृश्रेष्ठोविधिरुमापतिः ॥ २८२ ॥ भर्तृश्रेष्ठःप्रजेशाग्र्योमरीचिर्जनका
ग्रणीः ॥ कश्यपोदेवराजेंद्रःप्रह्लादोदैत्यराट्शशी ॥ २८३ ॥ नक्षत्रेशोरविस्तेजःश्रेष्ठःशुक्रःकवीश्वरः ॥ महर्षिराड्भृगुर्विष्णुरादित्येशोबलिःस्वरा
ट् ॥ २८४ ॥ वायुर्वह्निःशुचिःश्रेष्ठःशंकरोरुद्रराड्गुरुः ॥ विद्वत्तमश्चित्ररथोगंधर्वाग्र्योक्षरोत्तमः ॥ २८५ ॥ वर्णादिरग्र्यस्त्रीगौरीशक्त्याग्र्याश्रीश्च
नारदः ॥ देवर्षिराट्पांडवाग्र्योऽर्जुनोवादःप्रवादराट् ॥ २८६ ॥ पवनःपवनेशानोवरुणोयादसांपतिः ॥ गंगातीर्थोत्तमोद्यूतंछलकाग्र्यंवरौ
षधम् ॥ २८७ ॥ अन्नंसुदर्शनोस्त्राग्र्यंवज्रंप्रहरणोत्तमम् ॥ उच्चैःश्रवावाजिराजऐरावतइभेश्वरः ॥ २८८ ॥ अरुंधत्येकपत्नीशोह्यश्वत्थोऽशेषवृ
क्षराट् ॥ अध्यात्मविद्याविद्याग्र्यःप्रणवश्छंदसांवरः ॥ २८९ ॥ मेरुर्गिरिपतिर्मार्गोमासाग्र्यःकालसत्तमः ॥ दिनाद्यात्मापूर्वसिद्धः कपिलःसाम
वेदराट् ॥ २९० ॥ तार्क्ष्यःखगेंद्रऋत्वग्र्योवसंतःकल्पपादपः ॥ दातृश्रेष्ठःकामधेनुरार्तिघ्नाग्र्यःसुहृत्तमः ॥ २९१ ॥ चिंतामणिर्गुरुश्रेष्ठोमाता
हिततमःपिता ॥ सिंहोमृगेंद्रोनागेंद्रोवासुकिर्नृवरोनृप ॥ २९२ ॥ वर्णेशोब्राह्मणश्चेतःकरुणाग्र्यंनमोनमः ॥ इत्येतद्वासुदेवस्यविष्णोर्नामस
हस्रकम् ॥ २९३ ॥ सर्वापराधशमनंपरंभक्तिविवर्द्धनम् ॥ अक्षयंब्रह्मलोकादिसर्वस्वर्गैकसाधनम् ॥ २९४ ॥ विष्णुलोकैकसोपानंसर्वदुःखविना
शनम् ॥ समस्तसुखदंसद्यःपरंनिर्वाणदायकम् ॥ २९५ ॥ कामक्रोधादिनिःशेषमनोमलविशोधनम् ॥ शांतिदंपावनंनृणांमहापातकिनामपि
॥ २९६ ॥ सर्वेषांप्राणिनामाशुसर्वाभीष्टफलप्रदम् ॥ समस्तविघ्नशमनंसर्वारिष्टविनाशनम् ॥ २९७ ॥ घोरदुःखप्रशमनंतीव्रदारिद्र्यनाशनम् ॥
ऋणत्रयापहंगुह्यंधनधान्ययशस्करम् ॥ २९८ ॥ सर्वैश्वर्यप्रदंसर्वसिद्धिदंसर्वधर्मदम् ॥ तीर्थयज्ञतपोदानव्रतकोटिफलप्रदम् ॥ २९९ ॥ जगज्जाड्य
प्रशमनंसर्वविद्याप्रवर्त्तकम् ॥ राज्यदंभ्रष्टराज्यानांरोगिणांसर्वरोगहृत् ॥ ३०० ॥ वंध्यानांसुतदंचायुःक्षीणानांजीवितप्रदम् ॥ भूतग्रहविषध्वंसिग्रह
पीडाविनाशनम् ॥ ३०१ ॥ मांगल्यंपुण्यमायुष्यंश्रवणात्पठनाज्जपात् ॥ सकृदस्याखिलावेदाःसांगामंत्राश्चकोटिशः ॥ ३०२ ॥ पुराणशास्त्रस्मृत
यःश्रुतास्युःपठितास्तथा ॥ जप्त्वाचैकाक्षरंश्लोकंपादंवापठतिप्रिये ॥ ३०३ ॥ नित्यंसिध्यतिसर्वेष्टमचिरात्किमुताखिलम् ॥ नानेनसदृशंसद्यःप्रत्ययं
सर्वकर्मसु ॥ ३०४ ॥ इदंभद्रेत्वयागोप्यंपाठ्यंस्वार्थैकसिद्धये ॥ नावैष्णवायदातव्यंविकल्पोपहतात्मने ॥ ३०५ ॥ भक्तिश्रद्धाविहीनायविष्णुसामा

१ कारणाग्र्यं । करणाग्र्य इतिच ।

न्यदर्शिने ॥ देयंपुत्रायशिष्यायसुहृदेहितकाम्यया ॥ ३०६ ॥ मत्प्रसादादृतेनेदंग्रहीष्यंत्यल्पमेधसः ॥ कलौसद्यःफलंकल्पग्रामंनेष्यतिनारदः ॥
॥ ३०७ ॥ लोकानांभाग्यहीनानांयेनदुःखंविनश्यति ॥ द्वित्रेषुवैष्णवेष्वेतदार्यावर्तेभविष्यति ॥ ३०८ ॥ नास्तिविष्णोःपरंधामनास्तिविष्णोःपरंतपः ॥
नास्तिविष्णोःपरोधर्मोनास्तिमंत्रोह्यवैष्णवः ॥ ३०९ ॥ नास्तिविष्णोःपरंसत्यंनास्तिविष्णोःपरोमख[1]ः ॥ नास्तिविष्णोःपरंध्याननास्तिविष्णोःपराग
तिः॥३१०॥ किंतस्यबहुभिर्मंत्रैःशास्त्रैर्वाबहुविस्तरैः ॥ वाजपेयसहस्रैर्वाभक्तिर्यस्यजनार्दने ॥३११॥ सर्वतीर्थमयोविष्णुःसर्वशास्त्रमयःप्रभुः॥ सर्वक्रतुमयो
विष्णुःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ आब्रह्मसारसर्वस्वंसर्वमेतन्मयोदितम् ॥३१२॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ धन्यास्म्यनुगृहीतास्मिकृतार्थास्मिजगत्पते ॥ यन्मये
दंश्रुतंस्तोत्रंत्वद्रहस्यंसुदुर्लभम् ॥३१३॥ अहोबतमहत्कष्टंसमस्तदुःखहेहरौ ॥ विद्यमानेपिदेवेशेमूढाःक्लिश्यंतिसंसृतौ॥३१४॥ यमुद्दिश्यसदानाथंमहेशो
पिदिगंबरः ॥ जटिलोभस्मलिप्तांगोतपस्वीवीक्ष्यतेजनैः ॥३१५॥ ततोधिकोस्तिदेवःकोलक्ष्मीकांतान्मधुद्विषः ॥ यत्तत्त्वंचिंत्यतेनित्यंत्वयायोगेश्वरेणहि॥
॥३१६॥ततःपरंकिमधिकंपदंश्रीपुरुषोत्तमात् ॥ तमविज्ञायकंमूढाःयजंतेज्ञानमानिनः ॥ ३१७ ॥ मुषितास्मित्वयानाथचिरंयदयमीश्वरः ॥ प्रकाशितो
नमेयस्मात्त्वदाद्यादिव्यशक्तयः ॥३१८॥ अहोसर्वेश्वरोविष्णुःसर्वदेवोत्तमोत्तमः ॥ भवदादिगुरुर्मूढैःसामान्यइववीक्ष्यते ॥ ३१९ ॥ महीयसांहिमाहात्म्यं
भजमानान्भजंतिते ॥ द्विषतोपिवृथापापानुपेक्ष्यंतेक्षमान्विताः ॥ ३२० ॥ मयापिबाल्येस्वपितुःप्रजादृष्टाबुभुक्षिताः ॥ दुःखादशक्तयापोष्टुंश्रियमाराध्य
वैभृताः ॥ ३२१ ॥ तयासंनिहिताभ्यश्चप्रजाभ्योभवदादयः ॥ विलसंतिसशक्राद्याःससुहृन्मित्रबांधवाः ॥ ३२२ ॥ तयाविनाक्वदेवत्वंक्वैश्वर्यंक्वपरिग्र
हः॥ सर्वेभवंतिजीवंतोयातनास्वेवसंस्थिताः॥३२३॥ तामृतेनैवधर्मोर्थःकामोमोक्षोपिदूरतः॥क्षुधितानांदुर्गतानांकुतोयोगसमाधयः॥३२४॥ सचसंसारसा
रैकःसर्वलोकैकनायकः ॥ वशगाकमलायस्यत्यक्त्वातामपिशंकरः ॥ ३२५ ॥ अनौद्धत्येनशौचेनरूपेणार्जवसंपदा ॥ सर्वातिशयवीर्येणसंपूर्णस्यमहा
त्मनः ॥ ३२६ ॥ कस्तेनतुल्यतामेतिदेवदेवेनविष्णुना ॥ यस्यांशांशावतारेणविनासर्वंविलीयते ॥ ३२७॥ जगदेतत्तथाप्याहुर्दोषायैतद्विमोहिताः ॥
नास्यजन्मनवामृत्युर्नाप्राप्यंस्वार्थमेवच ॥ ३२८ ॥ कामाद्यासक्तचित्तत्वात्किंतुसर्वेश्वरप्रभो ॥ त्वन्मयत्वात्प्रमादाद्वाशक्नोमिपठितुंनचेत् ॥
॥ ३२९ ॥ विष्णोःसहस्रनामैतत्प्रत्यहंवृषभध्वज ॥ नाम्नैकेनतुयेनस्यात्तत्फलंब्रूहिमेप्रभो ॥ ३३० ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ रामरामेतिरामे
तिरमेराममेमनोरमे ॥ सहस्रनामतत्तुल्यंरामनामवरानने ॥ ३३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिना

१ परोजप इतिन्यःपाठः ।

रदसंवादेविष्णोर्नामसहस्रंसंपूर्णनामैकसप्ततितमोऽध्यायः ॥७१॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणावाक्षत्रियावावैश्यावागिरिकन्यके ॥
शूद्रावाथविशेषेणपठंत्यनुदिनंयदि ॥ १ ॥ धनधान्यसमायुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ श्लोकंवाश्लोकमर्द्धंवापादंपादार्द्धमेववा ॥ २ ॥ पठनान्मो
क्षमाप्नोतियावदाभूतसंप्लवम् ॥ विन्यासेनयुतंदेविविष्णोर्नामसहस्रकम् ॥ ३ ॥ येपठंतिनरश्रेष्ठास्तेयांतिपदमव्ययम् ॥ एककालंद्विकालंवात्रिकालंवा
थयःपठेत् ॥ ४ ॥ धनायुर्वर्धतेतस्ययावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ पुत्रान्पौत्रांस्तथालक्ष्मीसंपदंविपुलांलभेत् ॥ ५ ॥ किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने ॥
विष्णोर्नामसहस्रंतुपरंनिर्वाणदायकम् ॥ ६ ॥ पूजनंप्रथमंतस्यकृतंयेननरेणतु ॥ संपूर्णपूजितेविष्णौतस्यपूजाचवार्षिकी ॥ ७ ॥ व्यग्रत्वंचनकर्त्तव्यं
पठनेतुविशेषतः ॥ यदिचेत्क्रियतेपाठेह्यायुर्वित्तंचनश्यति ॥ ८ ॥ यावंतिभुवितीर्थानिजंबूद्वीपेषुसर्वदा ॥ तानितीर्थानितत्रैवविष्णोर्नामसहस्रकम् ॥
॥ ९ ॥ तत्रैवगंगायमुनाचवेणीगोदावरीतत्रसरस्वतीच ॥ सर्वाणितीर्थानिवसंतितत्रयत्रास्थितंनामसहस्रकंतत् ॥ १० ॥ इदंपवित्रंपरमंभक्तानांवल्लभं
सदा ॥ ध्येयंहिदासभावेनभक्तिभावेनचेतसा ॥ ११ ॥ परंसहस्रनामाख्यंयेपठंतिमनीषिणः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेयांतिहरिसंनिधौ ॥ १२ ॥ अरु
णोदयकालेतुयेपठंतिजपंतिच ॥ आयुर्बलंचतेषांश्रीर्वर्द्धतेचदिनेदिने ॥१३॥ रात्रौजागरणेप्राप्तेकलौभागवतोनरः ॥ पठनान्मुक्तिमाप्नोतियावदिंद्राश्चतुर्द
श ॥१४॥ एकैकेनतुनाम्नावैहरौतुलसिकारणात् ॥ पूजासाचैवविज्ञेयाकोटियज्ञफलाधिका ॥१५॥ मार्गेचगच्छमानास्तुयेपठंतिद्विजातयः ॥ नदोषामार्ग
जास्तेषांभवंतिकिलपार्वति ॥१६॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंकेशवस्यतु ॥ येशृण्वंतिनरश्रेष्ठास्तेपुण्याःपुण्यरूपिणः ॥ १७ ॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणे
पंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेसहस्रनाममहिमानामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउ
वाच ॥ ॥ ॐरामरक्षास्तोत्रस्यश्रीमहर्षिर्विश्वामित्रऋषिः ॥ श्रीरामोदेवता ॥ अनुष्टुप्छंदः ॥ विष्णुप्रीत्यर्थंजपेविनियोगः ॥ १ ॥ अतसीपुष्पसंका
शंपीतवाससमच्युतम् ॥ ध्यात्वावैपुंडरीकाक्षंश्रीरामंविष्णुमव्ययम् ॥ २ ॥ पातुवोहृदयंरामःश्रीकंठःकंठमेवच ॥ नाभिंपातुमखत्राताकटिंमेवि
श्वरक्षकः ॥ ३ ॥ करौपातुदाशरथिःपादौमेविश्वरूपधृक् ॥ चक्षुषीपातुवैदेवसीतापतिरनुत्तमः ॥ ४ ॥ शिखांमेपातुविश्वात्माकर्णौमेपातुकामदः ॥पा
र्श्वयोस्तुसुरत्राताकालकोटिदुरासदः ॥ ५ ॥ अनंतःसर्वदापातुशरीरंविश्वनायकः ॥ जिह्वांमेपातुपापघ्नोलोकशिक्षाप्रवर्त्तकः ॥६॥ राघवःपातुमेदंतान्के
शान्रक्षतुकेशवः ॥ सक्थिनीपातुमेदत्तविजयोनामविश्वसृक्॥७॥ एतांरामबलोपेतांरक्षांयोवैपुमान्पठेत्॥सचिरायुःसुखीविद्वान्लभतेदिव्यसंपदम् ॥८॥
रक्षांकरोतिभूतेभ्यःसदारक्षातुवैष्णवी ॥ रामेतिरामभद्रेतिरामचंद्रेतियःस्मरेत् ॥ ९ ॥ विमुक्तःसनरःपापान्मुक्तिंप्राप्नोतिशाश्वतीम् ॥ वसिष्ठेनइदं

प्रोक्तंगुरवेविष्णुरूपिणे ॥ १० ॥ ततोमेब्रह्मणःप्रातंमयोक्तंनारदंप्रति ॥ नारदेनतुभूर्लोकेप्रापितंसुजनेष्विह ॥११॥ सुप्त्वावाथगृहेवापिमार्गेगच्छंतएववा ॥
येपठंतिनरश्रेष्ठास्तेनराःपुण्यभागिनः॥१२॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेरामरक्षास्तोत्रंनामत्रिस
प्ततितमोऽध्यायः ॥७३॥ छ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिधर्ममाहात्म्यमुत्तमम्॥यच्छ्रुत्वानपुनर्जन्मजायतेभुविकर्हिचित् ॥ १ ॥ धर्मा
दर्थंचकामंचमोक्षंचैतत्रयंलभेत् ॥ तस्माद्धर्मसमीहेताविद्वान्यःसबुधःस्मृतः ॥ २ ॥ तपसाचैवदानेनव्रतेननियमेनच ॥ तपसाप्राप्यतेस्वर्गःसात्विकेन
तथैवच ॥ ३ ॥ इहायातोलभेद्राज्यंक्रोधलोभविवर्जितः ॥ जन्मांतरेणमुक्तिःस्यात्पदंविंदतिवैष्णवम् ॥ ४ ॥ तपसाराजसेनेहराजसश्चैवजायते ॥ तत्वा
तामसभावेनक्रूरकर्माहिनिष्ठुरः ॥ ५ ॥ तपस्तद्रक्षसांचोक्तंभुक्तिदंतामसात्मनाम् ॥ यत्ततंसात्विकंचैवतत्तपोभवतिध्रुवम् ॥ ६ ॥ रजस्तमोभ्यांनियतं
तपस्यतांवनेसतांवायुभुजांसुनिर्जने ॥ तपस्विनांचैवधनादिवांच्छतांवनेपिदोषाःप्रभवंतिरागिणाम् ॥ ७ ॥ गृहेपिपंचेंद्रियनिग्रहस्तपस्त्वकुत्सितेकर्मणि
यःप्रवर्त्तते ॥ निवृत्तरागस्यतपोवनंगृहंगृहाश्रमोतोगदितःस्वधर्मः ॥ ८ ॥ सुदुस्तरःसत्वजितेंद्रियाणांसंहन्यतेश्रेष्ठतमःशुभाश्रमः ॥ गृहस्तुधर्मःप्रव
रोमनीषिणांब्रह्मादिभिश्चाभिहितोनगात्मजे ॥ ९ ॥ तत्वातपस्वीविपिनेक्षुधार्तोगृहंसमायातिसदान्नदातुः ॥ भक्त्यासचान्नंप्रददातितस्मैतपोविभागंभज
तेहितस्य ॥ १० ॥ गृहाश्रमंज्येष्ठमिहाश्रमाणांसम्यक्चयःपालयतेमनुष्यः ॥ इहैवभुंजन्समनुष्यभोगान्स्वर्गंप्रयातीतिनसंशयोत्र ॥ गृहंसदापालयतां
नराणांपापंसमायातिकथंहिदेवि ॥ ११ ॥ गृहाश्रमःपुण्यतमःसर्वदातीर्थवद्गृहम् ॥ अस्मिन्गृहाश्रमेपुण्येदानंदेयंविशेषतः ॥ १२ ॥ देवानांपूजनंयत्रअ
तिथीनांचभोजनम् ॥ पथिकानांचशरणंअतोधन्यतमोमतः ॥ १३ ॥ तद्गृहंतुसमाश्रित्ययेचेयंतिद्विजान्नराः ॥ आयुर्लक्ष्मीस्तथापुत्रानहीयंतेकदाच
न ॥ १४ ॥ शृणुसुंदरिवक्ष्यामिमहापापविशोधनम् ॥ सर्वसंपत्करंदानंइहामुत्रफलप्रदम् ॥ १५ ॥ शुभेकालेसमायातेसमभ्यर्च्यस्वदैवतम् ॥
नित्यंनैमित्तिकंकृत्वादद्याद्दानंस्वशक्तितः ॥ १६ ॥ गृहीत्वापरद्रव्यंचद्विजदेवेभ्यएवहि ॥ दद्यात्सनिरयंदृष्ट्वापश्चाद्यातिपरांगतिम् ॥ १७ ॥
शतानीकोयथादानात्सपुत्रश्चैवतारितः ॥ दत्त्वान्येचद्विजेभ्यश्चगताधर्मतोदिवम् ॥ १८ ॥ धर्मस्थानेषुयैर्दत्तंतेषांधर्ममुदाहृतम् ॥ शृणुदे
विप्रवक्ष्यामिवित्तदानंसमासतः ॥ १९ ॥ देहशुद्धिकरंदानंनभूतंनभविष्यति ॥ पापहीनोयेनपुमान्जायतेनात्रसंशयः ॥२०॥ भोगान्भुक्त्वाततश्चायंया
तिविष्णुंसनातनम् ॥ पुरावैब्रह्मणाप्रोक्तंभार्गवायमहात्मने ॥ २१ ॥ पापयुक्तायरामायतुलावृषभमेवच ॥ पापकर्मरतश्चैववधबंधक्रियोनृपः ॥ २२ ॥

१ पर्णाशिना मितिपाठः ।

अभक्षभक्षणरतोभ्रूणहागुरुतल्पगः ॥ एतेप्यनृतवादीचप्रसूयंतेवियोनिषु ॥ २३ ॥ अयाज्ययाजनंकृत्वायाचयित्वातुर्निंदितान् ॥ सदाकोपसमायुक्ताः
साधूनांपीडनेरताः ॥ २४ ॥ विश्वासोपहताश्चैषामसुभिर्धर्मनिंदकाः ॥ पापैरेभिःसमायुक्ताज्ञात्वात्मानंगतायुषम् ॥ २५ ॥ इतिज्ञात्वातुनैर्देविदानंदेयं
विशेषतः ॥ बहवोधर्मकर्त्तारोवैष्णवाभुविविश्रुताः ॥ २६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवा
देदानधर्मोनामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ गंडिकायास्तुमाहात्म्यंवक्ष्येदेविविधानतः ॥ यथागंगातथासा
चकथितानगनंदिनि ॥ १ ॥ शालग्रामशिलायत्रजायतेबहुधातथा ॥ माहात्म्यंचैवतस्याश्चकथितंमुनिसत्तमैः ॥ २ ॥ अंडजाउद्भिजायत्रस्वेदजाश्चजरा
युजाः ॥ यस्यादर्शनमात्रेणपुण्यरूपास्तुपार्वति ॥ ३ ॥ उत्तरसातुसंभूतागंडिकातुमहानदी[1] ॥ संस्मृतासंस्मृतानूनंपापंहंत्यगनंदिनि ॥ ४ ॥ यत्रना
रायणोदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः ॥ शंखचक्रधरास्तस्यसमीपेनिवसंतिये ॥ ५ ॥ तेमृत्युंसमनुप्राप्यदिव्यरूपाश्चतुर्भुजाः ॥ ऋषयस्तत्रतिष्ठंतिदेवाश्चैवंवि
शेषतः ॥ ६ ॥ रुद्रानागास्तथायक्षानात्रकार्याविचारणा ॥ तस्याःसमीपेह्येकोयंस्थलोवैविष्णुरूपधृक्[2] ॥७॥ स्थलेस्मिन्वार्ततेमूर्तिर्बहुरूपातिमुक्तिदा[3] ॥
चतुर्विंशतिभूतानांजातयःसंतितत्रवै ॥८॥ एकावैमत्स्यरूपाचकृष्णरूपातिमुक्तिदा ॥ अन्याचयाबुधैःप्रोक्तास्थलेवैविष्णुसंज्ञके ॥९॥ कलिकनाम्नीतथा
पुण्याकपिलायामयोदिता ॥ अन्यास्तुविविधाकारादृश्यंतेबहुधाअपि ॥ १० ॥ तिष्ठंतिमूर्त्तयःसर्वानानारूपाह्यनेकशः ॥ सागंगामहतीपुण्याधर्मकामा
र्थमुक्तिदा ॥ ११ ॥ यस्यांभूमौहृषीकेशोनियमेनसमन्वितः ॥ वर्त्ततेद्यापितत्रैवमयासहनसंशयः ॥ १२ ॥ भ्रूणहत्याबालहत्यागोहत्याचविशेषतः ॥
यस्याःस्पर्शनमात्रेणमुच्यतेसर्वकिल्बिषात्॥१३॥ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चैवान्यजातयः ॥ सर्वेतेवैविमुच्यंतेदर्शनाद्गंडिकांबुनः[4] ॥१४॥ इयंवेणीसमा
पुण्यापापिनांतुविशेषतः ॥ मुच्यतेब्रह्महायत्रइतरेषांतुकाकथा ॥ १५ ॥ सर्वदासर्वकालेतुअहंगच्छामिपार्वति ॥ तीर्थानांतीर्थराजोयंब्रह्मणाभाषितःकि
ल ॥ १६ ॥ तत्रस्नानंचदानंचमुनिभिःपरिकल्पितम् ॥ आषाढेपुण्यकालेतुतत्रगच्छामिसुंदरि ॥ १७ ॥ मासैकविधिनाचैवस्नानंतत्रकरोम्यहम् ॥
तारकंतत्रविशदंजपामितुनिरंतरम् ॥ १८ ॥ अतोहंवैष्णवोजातोविष्णुक्षेत्रेयतोगतः ॥ विष्णुनानिर्मितंपूर्वक्षेत्रंतत्तुमहत्तरम् ॥ १९ ॥ वैष्णवा
नांचगतिदंपावनंपरमंस्मृतम् ॥ भवेस्मिन्मानुषेजन्मदुर्लभंदेविसर्वदा ॥ २० ॥ दुर्लभंगण्डिकातीर्थंविष्णुक्षेत्रंतुदुर्लभम् ॥ अतोह्याषाढमासेतु
गंतव्यंद्विजसत्तमैः ॥ २१ ॥ तत्रगत्वाविशेषेणशंखचक्रादिधारणम् ॥ कर्त्तव्यंतुद्विजश्रेष्ठैःपवित्रंपरमंस्मृतम् ॥ २२ ॥ शंखतीर्थेतुवामेवैदक्षिणेचक्रचि

१ उत्तरे सातु संभूता गिलकातु महानदी ॥ इतिपाठान्तरम् । २ तस्याः समीपेस्यैकोयमित्यन्यत्र । ३ सुखप्रदा इतिपा० । ४ दर्शनाद्गिलिकांबुनः इत्यपिपाठः । अनेनगिलिकेतिगण्डक्या अपरंनाम ज्ञायते ।

न्हितम् ॥ द्विजानांमुक्तिदंप्रोक्तंधारितव्यंप्रयत्नतः ॥ २३ ॥ ब्राह्मणैश्चविशेषेणशंखचक्रादिधारणं ॥ धृतेसतिमहादेविवैष्णवास्तेहिमानवाः ॥ २४ ॥
नगण्डिकासमंतीर्थंनव्रतंद्वादशीसमम् ॥ नदेवःकेशवादन्योभूयोभूयोवरानने ॥२५॥ गंडिकायास्तुमाहात्म्यंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वा
विष्णुलोकेहियांतिते ॥ २६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेगंडिकातीर्थमाहात्म्यंनामपंच
सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुसुंदरिवक्ष्यामिस्तोत्रंचाभ्युदयंततः ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेपापीब्रह्महानात्रसंशयः ॥ १ ॥
धातावैनारदंप्राहतदहंतुब्रवीमिते ॥ तमुवाचततोदेवःस्वयंभूरमितद्युतिः ॥ २ ॥ प्रगृह्यरुचिरंबाहुंस्मारयेच्चौर्ध्वदेहिकम् ॥ भगवान्नारायणःश्रीमान्
देवश्चक्रायुधोहरिः ॥ ३ ॥ शार्ङ्गधारीहृषीकेशःपुराणपुरुषोत्तमः ॥ अजितःखड्गभृज्जिष्णुःकृष्णश्चैवसनातनः ॥ ४ ॥ एकशृंगोवराहस्त्वंभू
तभव्यभवात्मकः ॥ अक्षरंब्रह्मसत्यंतुआदौचांतेचराघवः ॥ ५ ॥ लोकानांतुपरोधर्मोविष्वक्सेनश्चतुर्भुजः ॥ सेनानीरक्षणस्त्वंचवैकुंठस्त्वंजगत्प्रभुः ॥
॥ ६ ॥ प्रभवश्चाव्ययस्त्वंचउपेंद्रोमधुसूदनः ॥ पृश्निगर्भोधृतार्चिस्त्वंपद्मनाभोरणांतकृत् ॥ ७ ॥ शरण्यंशरणंचत्वामाहुःसेन्द्रामहर्षयः ॥ ऋक्साम
श्रेष्ठोवेदात्माशतजिह्वोमहर्षभः ॥ ८ ॥ त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वमोंकारःपरंतपः ॥ शतधन्वावसुःपूर्वंवसूनांत्वंप्रजापतिः ॥ ९ ॥ त्रयाणामपिलो
कानांआदिकर्तास्वयंप्रभुः ॥ रुद्राणामष्टमोरुद्रःसाध्यानामपिपंचमः ॥ १० ॥ आश्विनौचापिकर्णौतेसूर्यचंद्रौचचक्षुषी ॥ अंतेचादौचमध्येचदृश्य
सेत्वंपरंतपः ॥ ११ ॥ प्रभवोनिधनंचास्यनविदुःकोभवानिति ॥ दृश्यसेसर्वलोकेषुगोषुचब्राह्मणेषुच ॥ १२ ॥ दिक्षुसर्वासुगगनेपर्वतेषुगुहासु
च ॥ सहस्रनयनःश्रीमाञ्छतशीर्षःसहस्रपात् ॥ १३ ॥ त्वंधारयसिभूतानिवसुधांचसपर्वताम् ॥ अंतःपृथिव्यांसलिलेसर्वसत्वमहोरगः ॥ १४ ॥
त्रींल्लोकान्धारयन्रामस्तेदेवगंधर्वदानवान् ॥ अहंतेहृदयंरामजिह्वादेवीसरस्वती ॥ १५ ॥ देवारोमाणिगात्रेषुनिर्मितास्तेस्वमायया ॥ निमिषस्तेस्मृ
ताराात्रिरुन्मेषोदिवसस्तथा ॥ १६ ॥ संस्कारस्तेभवेद्देहोनतदस्तिविनात्वया ॥ जगत्सर्वंशरीरंतेतस्थैर्यंचवसुधातलम् ॥ १७ ॥ अग्निःकोपः
प्रसादस्तेशेषःश्रीमांश्चलक्ष्मणः ॥ त्वयालोकास्त्रयःक्रांताःपुराणैर्विक्रमैस्त्रिभिः ॥ १८ ॥ त्वयेंद्रश्चकृतोराजाबलिर्बद्धोमहासुरः ॥ लोकान्संहृ
त्यकालस्त्वंनिवेश्यात्मनिकेवलम् ॥ १९ ॥ करोष्येकार्णवंघोरंदृश्यादृश्येचनान्यथा ॥ त्वयासिंहवपुःकृत्वापरमंदिव्यमुत्तमम् ॥ २० ॥ भयदःस
र्वभूतानांहिरण्यकशिपुर्हतः ॥ त्वमश्ववदनोभूत्वापातालतलमाश्रितः ॥ २१ ॥ संहृतंपरमंहव्यंरहस्यंवैपुनःपुनः ॥ यत्परंश्रूयतेज्योतिर्यत्परंश्रू

१ सेवसेत्वं महोरगः इ० पा० । २ संस्कारास्ते इत्यपि पाठांतरम् ।

यतेपरः ॥ २२ ॥ यत्परंपरतश्चैवपरमात्मेतिकथ्यते ॥ परोमंत्रःपरंतेजस्त्वमेवहिनिगद्यसे ॥ २३ ॥ हव्यंकव्यंपवित्रंचप्राप्तिःस्वर्गापवर्गयोः ॥
स्थित्युत्पत्तिविनाशांस्तेत्वामाहुःप्रकृतेःपरम् ॥ २४ ॥ यज्ञश्चयजमानश्चहोताचाध्वर्युरेवच ॥ भोक्तायज्ञफलानांचत्वंवैवेदैश्चगीयसे ॥ २५ ॥ सी
तालक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवःकृष्णःप्रजापतिः ॥ वधार्थंरावणस्यत्वंप्रविष्टोमानुषींतनुम् ॥ २६ ॥ तदिदंचत्वयाकार्यंकृतंधर्मभृतांवर ॥ निहतोरावणो
रामप्रहृष्टादेवताःकृताः ॥ २७ ॥ अमोघंदेववीर्यंतेनतेमोघःपराक्रमः ॥ अमोघदर्शनंरामनचमोघस्तवस्तवः ॥ २८ ॥ अमोघास्तेभविष्यंतिभ
क्तिमंतोनराभुवि ॥ येचत्वांदेवसंभक्ताःपुराणंपुरुषोत्तमम् ॥ २९ ॥ इममार्षस्तवंपुण्यमितिहासंपुरातनम् ॥ येनराःकीर्तयिष्यंतिनास्तितेषांपरा
भवः ॥ ३० ॥ कथमिहहिपराभवंव्रजेयुःपुरुषवराःपुरुषोत्तमेहिभक्ताः ॥ नहिजगतिचतुर्भुजप्रियाणांत्रिदशइहास्तिवरप्रदोविशिष्टः ॥ ३१ ॥
स्तोत्राणांप्रवरंस्तोत्रंराघवस्यमहात्मनः ॥ त्रिकालेयःपठेन्नित्यंमहापातकवानपि ॥ ३२ ॥ संध्याकालेद्विजश्रेष्ठैःश्राद्धकालेविशेषतः ॥ पठ
नीयंप्रयत्नेनभक्तिभावेनचेतसा ॥ ३३ ॥ इदंगोप्यंहिपरमंनाख्येयंकर्हिचित्क्वचित् ॥ पठनान्मुक्तिमाप्नोतिसात्त्वतःसभवेद्ध्रुवम् ॥ ३४ ॥ प्र
थमंपिंडपूजांतेब्राह्मणैर्द्विजसत्तमैः ॥ पठितव्यमिदंस्तोत्रंश्राद्धमक्षयमाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ इदंपवित्रंपरमंजनानांमुक्तिदायकम् ॥ लिखित्वावैगृहेयस्तुधा
रयेत्सुसमाधिना ॥ ३६ ॥ आयुःश्रीश्चबलंतस्यवृद्धिंयातिदिनेदिने ॥ लिखित्वाब्राह्मणेदद्याद्धीमान्योवैकदाचन ॥ ३७ ॥ विमुक्ताःपूर्वजास्तस्ययांतिवि
ष्णोःपरंपदम् ॥ चतुर्णांचैववेदानांपाठेचैवतुयत्फलम् ॥ ३८ ॥ समवाप्नोतिजापेननरःस्तोत्रंपठन्जपन् ॥ धृत्वावैशंखचक्रादिब्राह्मणैर्वेदतत्परैः ॥ ३९ ॥
श्राद्धकालेमहादेविअक्षयंतद्भवेद्ध्रुवम् ॥ कंठेपद्माक्षमालांचशंखचक्रादिधारणम् ॥४०॥ ततःश्राद्धंप्रकुर्वीतइदंस्तोत्रंपठन्जपन् ॥ विधिनाभक्तिभावेनपूर्णं
भवतिनान्यथा ॥ ४१ ॥ अतोभक्तिमतापुंसापठनीयंप्रयत्नतः ॥ पठनात्सर्वमाप्नोतिसनरःसुखमेधते ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा
शत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेआभ्युदयिकमूर्ध्वदैहिकस्तोत्रंनामषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥७६॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ पप्रच्छाहंज
गन्नाथंव्रतानामुत्तमंव्रतम् ॥ पुत्रपौत्रविवृद्ध्यर्थंसुखसौभाग्यदायकम् ॥ १ ॥ तवाग्रेसंप्रवक्ष्यामिशृणुसुंदरिसांप्रतम् ॥ इदंकथानकंदिव्यमृषीणांव्रतमुत्तमम् ॥ २ ॥
रजस्वलातुयानारीसहसापापरूपिणी ॥ कृतेनचव्रतेनैवमहापापैःप्रमुच्यते ॥ पितॄणामक्षयंदेयंधर्मकामार्थसाधनम् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥
पूर्वमासीन्महाबाहुर्ब्राह्मणोवेदपारगः ॥ सदाध्ययनशीलस्तुदेवशर्माइतिद्विजः ॥ ४ ॥ अग्निहोत्रक्रियायुक्तः षट्कर्मनिरतःसदा ॥ सर्ववर्णेषुसंपूज्यःसपु

१ वर्धयेतादिनेदिने–इ पा० । २ तत्फलंसमवाप्नोति एतत्स्तोत्रं पठन्जपन्–इ० पा० । ३ पितॄणामक्षयं देवि–इ० पा० ।

त्रपशुर्बांधवः ॥ ५ ॥ तस्यत्राह्मणमुख्यस्यभग्नाचगृहवाहिनी ॥ प्राप्तेभाद्रपदेमासेशुक्लपक्षेतुपंचमी ॥ ६ ॥ पितुःक्षयाहंकुरुतेयंतात्माचजितेंद्रियः ॥
रात्रौनिमंत्रयेद्विप्रान्सुखसौभाग्यदायकान् ॥ ७ ॥ प्रभातेविमलेप्राप्तेभांडान्यन्यानिकारयेत् ॥ पाकंसर्वेषुपात्रेषुसकारयतिजायया ॥ ८ ॥ अष्टादश
रसोपेतंपितॄणांप्रीतिदायकम् ॥ आकारणंततोदत्त्वाविप्राणांचपृथक्पृथक् ॥ ९ ॥ सर्वेविप्रास्तुसंप्राप्तामध्याह्नेवेदपाठकाः ॥ अर्घपाद्यादिविधिवत्कृत
वान्द्विजसत्तमः ॥ १० ॥ रजसादूषितःश्राद्धेप्रक्षाल्यविधिवत्तदा ॥ गृहमध्येगताःसर्वेआसनेतेनिरूपिताः ॥ ११ ॥ प्रदत्तंभोजनंतेनमिष्टान्नेनविशे
षतः ॥ विधिनाचकृतंश्राद्धंपिंडदानप्रपूर्वकम् ॥ १२ ॥ तांबूलंदक्षिणांचैववस्त्राणिविविधानिच ॥ सर्वंददौद्विजेभ्योवैपितृध्यानपरायणः ॥ १३ ॥ विप्रावि
सर्जिताःसर्वेआशीर्वादपरायणाः ॥ गोत्रिणांबांधवानांचअन्येषांचबुभुक्षताम् ॥ १४ ॥ दत्तमन्नंतदातेनभोजनेविधिपूर्वकम् ॥ निशायांतुकुटीद्वारेउपविष्टो
यदातदा ॥ १५ ॥ ब्राह्मण्यावारिसंगृह्यपादप्रक्षालनंकृतम् ॥ तदाशुनीबलीवर्दौपरस्परमभाषताम् ॥ १६ ॥ शृणुकांतवचोमह्यंयादृक्कृतवतीवधूः ॥ तादृशंसंप्रव
क्ष्यामिनान्यथाप्रब्रवीम्यहम् ॥ १७ ॥ कदाचिद्दैवयोगेनगताहंपुत्रसद्मनि ॥ तत्रस्थितंपयःपातुंवध्वादृष्टंनतत्पुनः ॥ १८ ॥ पीतंपयस्तुसर्पेणतद्दृष्टंतुमयापुनः ॥
पश्चात्पीतंमयासम्यक्दृष्टंवध्वातदापुनः ॥ १९ ॥ तेनसंपर्कदोषेणकटिर्भग्नाचमेसदा ॥ तेनदुःखेनभोस्वामिन्जाताहंदुःखभागिनी ॥ भग्नाकटिश्चसं
जाताह्याहारोनैवरोचते ॥ २० ॥ ॥ बलीवर्दउवाच ॥ ॥ शृणुत्वंशुनिवक्ष्यामिममदुःखस्यकारणम् ॥ अस्मिन्वैदिवसेप्राप्तेब्राह्मणानांतुभोजनम् ॥ २१ ॥
कारितंममपुत्रेणममर्चितातुनोकृता ॥ नोदकंनतृणंचैवनदत्तंकेनाचित्कचित् ॥ २२ ॥ अनाहारोह्यहंपापीबद्धोस्मिन्पापभावितः ॥ पूर्वपापविशेषेणजातंशु
निनसंशयः ॥ २३ ॥ तद्वाक्यंतुतदादेविश्रुतंपुत्रेणधीमता ॥ ममायंतुपितासाक्षाज्जातोममगृहेपशुः ॥ २४ ॥ इयंतुजननीसाक्षान्ममचैवनसंशयः ॥ दैवयो
गाच्छुनीजाताकिंकरोमिसुनिश्चयम् ॥ २५ ॥ एवंविचार्यासौविप्रोनैवनिद्रामवापसः ॥ रात्रौचिंतापरोभूत्वास्मरन्विश्वेश्वरंपरम् ॥ २६ ॥ नानाधर्मपरोहंच
ममैवंचकथंशुभम् ॥ विचारयित्वाचततोरात्रौसुप्तस्तदापुनः ॥ २७ ॥ प्रभातेविमलेप्राप्तेऋषीणांपुरतोगतः ॥ तेषांमध्येवसिष्ठेनतस्यसुस्वागतंकृ
तम् ॥ २८ ॥ ब्रूहित्वंब्राह्मणश्रेष्ठतवागमनकारणम् ॥ इतिपृष्टस्तदाविप्रःप्रणाममकरोत्तदा ॥ २९ ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेसफलाक्रिया ॥ अद्यमेपितर
स्तृप्तादुर्लभात्तवदर्शनात् ॥ ३० ॥ यथोक्तंचकृतंश्राद्धंद्विजाश्चैवसुभोजिताः ॥ कुटुंबिनांतुसर्वेषांभोजनंकारितंतथा ॥ ३१ ॥ भोजनानंतरंप्राप्ताशुनी
तत्रउवाचह ॥ अस्माकंतुगृहेह्येकोबलीवर्दस्तुवर्त्तते ॥ ३२ ॥ तंपतिंप्रतिवाक्यंयद्द्विजमत्तःशृणुष्वतत् ॥ गृहेस्थितंदुग्धभांडमहिनादूषितंमया ॥ ३३ ॥

१ तपसातु जितेंद्रियः इ० पा० ।

ऋषिपञ्चमीव्रत कथा-

दृष्टंमेमहतीचिंतातदाजातानसंशयः ॥ अनेनपयसाचैवपक्वमन्नंयदाभवेत् ॥ ३४ ॥ तदात्रसर्वेविप्राश्चम्रियंतेभोजनात्ततः ॥ एवंविचार्यतत्स्वामिन्दुग्धं पीतंतदामया ॥ ३५ ॥ तदादृष्टंतुवध्वावैतयामेताडनंकृतम् ॥ चरामितेनसंभग्नाकिंकरोमिसुदुःखिता ॥ ३६ ॥ तस्यादुःखंतुसंस्मृत्यवृषःप्राहशुनीं प्रति ॥ शृणुशुनिप्रवक्ष्यामिममदुःखस्यकारणम् ॥ ३७ ॥ अस्याहंतुपितासाक्षात्पूर्वजन्मानिवैशुनि ॥ अद्यवैभोजिताविप्रादत्तमन्नंतुभूरिशः ॥ ३८ ॥ नतृणंनोदकंचैवममाग्रेसंनिवेदितम् ॥ तेनदुःखेनमेदुःखंजातंबहुतरंतदा ॥ ३९ ॥ एतत्कथानकंश्रुत्वारात्रौनिद्रामवापन ॥ ममचिंतातुतत्रैवजातावै ऋषिसत्तम ॥ ४० ॥ वेदाध्ययनशीलोहंकुशलोवेदकर्मणि ॥ अनयोश्चमहद्दुःखंकिंकरोमीतिचिंतयन् ॥ आगतस्त्वत्समीपेतुममकष्टंनिवारय ॥ ४१ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ उग्रजन्मन्शृणुष्वत्वंपूर्वजन्मानियत्कृतम् ॥ अयंवैतुद्विजश्रेष्ठोकुंडिनेनगरेशुभे ॥ ४२ ॥ मासेभाद्रपदेचैवपंचमीयासमागता ॥ तद्व्रतंतेननाज्ञातंपितुःश्राद्धादिकारणात् ॥ ४३ ॥ स्त्रीधर्मेणतुसंप्राप्ताक्षयाहेतुतदानघ ॥ तयाचैवकृतंसर्वब्राह्मणानांचभोजनम् ॥ ४४ ॥ नज्ञातंचकृतंतेनपापिष्ठेनदुरात्मना ॥ प्रथमेहनिचांडालीद्वितीयेब्रह्मघातिनी ॥ ४५ ॥ तृतीयेरजकीप्रोक्ताचतुर्थेहनिशुध्यति ॥ तेनपापेनसाजाताशुनीस्वगृहचारिणी ॥ बलीवर्दस्त्वयंजातःकर्मणानेनसुव्रत ॥ ४६ ॥ ॥ उग्रजन्मोवाच ॥ ॥ व्रतंदानंतथायज्ञंतीर्थंवाममसुव्रत ॥ ब्रूहियेनविशेषेणमुक्तिःपित्रोर्भवेन्मम ॥ ४७ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ मासेभाद्रपदेशुक्लेजायतेऋषिपंचमी ॥ रजसाविकृतंपापंनश्यतेकरणाद्यतः ॥ ४८ ॥ पुत्रपौत्रप्रदात्रीचपितॄणांमुक्तिदायिनी ॥ नद्यांकूपेतडागेवाब्राह्मणस्यगृहेतथा ॥ ४९ ॥ गोमयंमंडलंकुर्यात्कुंभंतत्रैवविन्यसेत् ॥ तस्योपरिन्यसेत्पात्रमृषिधान्येनपूरितम् ॥ ५० ॥ यज्ञोपवीतसूत्रंचसहिरण्यंफलंतथा ॥ स्थाप्याश्चऋषयःसप्तसुखसौभाग्यदायकाः ॥ ५१ ॥ आवाहयित्वातेसर्वेपूजनीयाव्रतस्थितैः ॥ नैवेद्यमृषिधान्यंचऋषिधान्यंतुभोजनम् ॥ ५२ ॥ एकभक्तेनकर्तव्यमृषीणामर्चनंतदा ॥ पूजयेत्परयाभक्त्यामंत्रेणविधिपूर्वकम् ॥ ५३ ॥ निर्वापंसघृतंदेयंदक्षिणासंयुतंतदा ॥ देयंविप्रायविधिवदृषीणांप्रीयतांप्रति ॥ ५४ ॥ कथांश्रुत्वाविधानेनकृत्वाचैवप्रदक्षिणाम् ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यमर्घ्यंदद्यात्पृथक्पृथक् ॥ ५५ ॥ ऋषयःसंतुमेनित्यंव्रतसंपूर्णकारिणः ॥ पूजांगृह्णंतुमद्दत्तांऋषिभ्योस्तुनमोनमः ॥ ५६ ॥ पुलस्त्यःपुलहश्चैवक्रतुःप्राचेतसस्तथा ॥ वसिष्ठमरिचात्रेयाअर्घंगृह्णंतुवोनमः ॥ ५७ ॥ एवंपूजाप्रकर्त्तव्याधूपैर्दीपैर्मनोरमैः ॥ पितॄणांजायतेमुक्तिःकृतस्यास्यप्रभावतः ॥ ५८ ॥ पूर्वकर्मविपाकेनरजसादोषभावतः ॥ कृतंह्येवंतुभोवत्समुक्तिस्तस्यनसंशयः ॥ ५९ ॥ तद्व्रतंचकृतंतेनमुक्त्यर्थंपितृहेतवे ॥ तेगतामुक्तिमार्गेणआशीर्वादपरायणाः ॥ ६० ॥ ऋषिपंचमीव्रतंपुण्यं

१ शृणुभद्रे प्रवक्ष्यामि-इ० पा० । १ निद्रागता पुनः-इ० पा० ।

विप्रायपरिकीर्तितम् ॥ येकुर्वंतिनरश्रेष्ठास्तेज्ञेयाःपुण्यभागिनः॥६१॥येकुर्वंतिनरश्रेष्ठाऋषिव्रतमनुत्तमम् ॥ भुक्त्वात्रभोगान्विपुलान्यांतिविष्णोःपदंतु
ते ॥६२॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेऋषिपंचमीव्रतंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ छ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिअपामार्जनमुत्तमम् ॥ पुलस्त्येनयथोक्तंतुदाल्भ्यायमहात्मने ॥ १ ॥ सर्वेषांरोगदोषाणांनाशनं
मंगलप्रदम् ॥ तत्तेहंतुप्रवक्ष्यामिशृणुत्वंनगनंदिनि ॥ २ ॥ ॥ श्रीदाल्भ्यउवाच ॥ ॥ भगवन्प्राणिनःसर्वेविषरोगाद्युपद्रवैः ॥ कुष्टग्रहाभिभूताश्च
सर्वकालेह्युपद्रुताः ॥ ३ ॥ आभिचारिक[1]कृत्याद्याबहुरोगाश्चदारुणाः॥नभवंतिमुनिश्रेष्ठतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ॥ व्रतोप
वासनियमैर्विष्णुर्वैतोषितस्तुयैः ॥ तेनरानैवरोगार्त्ताजायंतेमुनिसत्तम ॥ ५ ॥ यैर्नकृतंव्रतंपुण्यंनदानंनतपस्तदा ॥ नतीर्थेदेवपूजाचनान्नंदत्तंतुभूरि
शः ॥ ६ ॥ तैर्वैलोकास्तदाज्ञेयारोगदोषैःप्रपीडिताः ॥ आरोग्यंपरमामृद्धिंमनसायद्यदिच्छति ॥ ७ ॥ तत्तदाप्नोत्यसंदिग्धंविष्णोःसेवीविशेषतः ॥ ना
धिंप्राप्नोतिनव्याधिंनविषग्रहबंधनम् ॥ ८ ॥ कृत्यास्पर्शभयंनापितोषितेमधुसूदने ॥ समस्तदोषनाशश्चसर्वदाचशुभाग्रहाः ॥ ९ ॥ देवानामप्यधृ
ष्योसौतोषितेचजनार्दने ॥ यःसर्वेषुचभूतेषुयथात्मनितथापरे ॥ १० ॥ उपवासादिनातेनतोषितोमधुसूदनः ॥ तोषितेतत्रजायंतेनराःपूर्णमनो
रथाः ॥११॥ अरोगाःसुखिनोभोगभोक्तारोमुनिसत्तम ॥ तेषांचशत्रवोनैवनचरोगाभिचारिकम् ॥१२॥ ग्रहरोगादिकंचैवपापकार्यंनजायते ॥ अव्याहता
निकृष्णस्यचक्रादीन्यायुधानिवै ॥ रक्षंतिसकलापद्भ्योयेनविष्णुरुपासितः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीदाल्भ्यउवाच ॥ ॥ अनाराधितगोविंदायेनरादुःखभागि
नः ॥ तेषांदुःखाभिभूतानांयत्कर्त्तव्यंदयालुभिः ॥ १४ ॥ पश्यद्भिःसर्वभूतस्थंवासुदेवंसनातनम् ॥ समदृष्टिभिरप्यत्रतन्मेब्रूहिविशेषतः ॥ १५ ॥
॥ ॥ श्रीपुलस्त्यउवाच ॥ ॥ तद्वक्ष्यामिमुनिश्रेष्ठसमाहितमनाःशृणु ॥ रोगदोषाशुभहरंविड्[2]ज्वरादिविनाशनम् ॥ १६ ॥ शिखायांश्रीधरं
न्यस्यशिखाधःश्रीकरंतथा ॥ हृषीकेशंतुकेशेषुमूर्ध्निनारायणंपरम् ॥ १७ ॥ ऊर्ध्वश्रोत्रेन्यसेद्विष्णुंललाटेजलशायिनम् ॥ विष्णुंवैभ्रूयुगेन्यस्यभ्रूमध्ये
हरिमेवच ॥ १८ ॥ नरसिंहंनासिकाग्रेकर्णयोरर्णवेशयम् ॥ चक्षुषोःपुंडरीकाक्षंतदधोभूधरंन्यसेत् ॥ १९ ॥ कपोलयोःकल्किनाथंवामनंकर्णमूलयोः ॥
शंखिनंशंखयोर्न्यस्यगोविंदंवदनेतथा ॥ २० ॥ मुकुंदंदंतपंक्तौतुजिह्वायांवाक्पतिंतथा ॥ रामंहनौतुविन्यस्यकंठेवैकुंठमेवच ॥ २१ ॥ बलघ्नं
बाहुमूलाधश्चांसयोःकंसघातिनम् ॥ अजंभुजद्वयेन्यस्यशार्ङ्गपाणिंकरद्वये ॥ २२ ॥ संकर्षणंकरांगुष्ठेगोपमंगुलिपंक्तिषु ॥ वक्षस्यधोक्षजंन्यस्यश्रीवत्सं

---

१ अभिचारककन्याभिः इ० पाँ० । २ विद्विडापद्विनाशनम्–इ० पा० ।

तस्यमध्यतः ॥ २३ ॥ स्तनयोस्त्वनिरुद्धंचदामोदरमथोदरे ॥ पद्मनाभंतथानाभौनाभ्यधश्चापिकेशवम् ॥ २४ ॥ मेढ्रेधराधरंदेवंगुदेचैवगदाग्रजम् ॥
पीतांबरधरंकट्यामूरुयुग्मेमधोर्द्विषम् ॥ २५ ॥ मुरद्विषंपिंडकयोर्जानुयुग्मेजनार्दनम् ॥ फणीशंगुल्फयोर्न्यस्यक्रमयोश्चत्रिविक्रमम् ॥ २६ ॥ पादां
गुष्ठेश्रीपतिंचपादाधोधरणीधरम् ॥ रोमकूपेषुसर्वेषुविष्वक्सेनंन्यसेद्बुधः ॥ २७ ॥ मत्स्यंमांसेतुविन्यस्यकूर्मंमेदसिविन्यसेत् ॥ वाराहंतुवसामध्येसर्वा
स्थिषुतथाच्युतम् ॥ २८ ॥ द्विजप्रियंतुमज्जायांशुक्रेश्वेतपतिंतथा ॥ सर्वांगेयज्ञपुरुषंपरमात्मानमात्मनि ॥ २९ ॥ एवंन्यासविधिंकृत्वासाक्षान्नाराय
णोभवेत् ॥ यावन्नव्याहरेत्किंचित्तावद्विष्णुमयःस्थितः ॥३०॥ गृहीत्वातुसमूलाग्रान्कुशान्शुद्धान्समाहितः॥ मार्जयेत्सर्वगात्राणिकुशाग्रैरिहशांतिकृ
त् ॥ ३१ ॥ विष्णुभक्तोविशेषेणरोगग्रहविषार्दिते ॥ विषार्त्तानांरोगिणांचकुर्याच्छांतिमिमांशुभाम् ॥ ३२ ॥ जायतेतेनभोविप्रसर्वरोगप्रणाशनम् ॥
ॐनमःश्रीपरमार्थायपुरुषायमहात्मने ॥ ३३ ॥ अरूपबहुरूपायव्यापिनेपरमात्मने ॥ वाराहंनारसिंहंचवामनंचसुखप्रदम् ॥ ३४ ॥ ध्यात्वाकृत्वानमो
विष्णोर्नामान्यंगेषुविन्यसेत् ॥ निष्कल्मषायशुद्धायव्याधिपापहरायवै ॥ ३५ ॥ गोविंदपद्मनाभायवासुदेवायभूभृते ॥ नमस्कृत्वाप्रवक्ष्यामियत्तत्सि
ध्यतुमेवचः ॥ ३६ ॥ त्रिविक्रमायरामायवैकुंठायनरायच ॥ श्रीवाराहनृसिंहायवामनायमहात्मने ॥ ३७ ॥ हयग्रीवायशुभ्रायहृषीकेशहराशुभम् ॥
परोपतापमहितंप्रमुक्तंचाभिचारिकम् ॥ ३८ ॥ गरस्पर्शमहारोगप्रयोगंजरयाजर ॥ नमोस्तुवासुदेवायनमःकृष्णायखड्गिने ॥ ३९ ॥ नमःपुष्करनेत्रा
यकेशवायादिचक्रिणे॥ नमःकिंजल्कवर्णाग्र्यपीतनिर्मलवाससे ॥४०॥ महादेववपुष्कंध[2]धृतचक्रायचक्रिणे ॥ दंष्ट्रोद्धृतक्षितितलत्रिमूर्तिपतयेनमः॥४१॥
महायज्ञवराहायश्रीव[3]ल्लभनमोस्तुते ॥ तप्तहाटककेशांतज्वलत्पावकलोचनः ॥४२॥ वज्राधिकनखस्पर्शदिव्यसिंहनमोस्तुते ॥ कश्यपायातिह्रस्वायऋ
ग्यजुःसामलक्षण ॥ ४३ ॥ तुभ्यंवामनरूपायक्रमतेगांनमोनमः ॥ वाराहाशेषदुःखानिसर्वपापफलानिच ॥ ४४ ॥ मर्दमर्दमहादंष्ट्रमर्दमर्दचतत्फलम् ॥
नृसिंह[4]कुलिशस्पर्शदंतप्रांतनखोज्वल ॥ ४५ ॥ भंजभंजनिनादेनदुःखान्यस्यार्त्तिनाशन ॥ ऋग्यजुःसामभिर्वाग्भिःकामरूपधरादिधृक् ॥ ४६ ॥
प्रशमंसर्वदुःखानिनयत्वस्यजनार्दनः ॥ एकाहिकंद्व्याहिकंचतथात्रिदिवसज्वरम् ॥ ४७ ॥ चातुर्थिकंतथात्युग्रंतथावैसततज्वरम् ॥ दोषो
त्थंसन्निपातोत्थंतथैवागंतुकज्वरम् ॥ ४८ ॥ शमंनयतुगोविंदोभित्वाछित्वास्यवेदनाम् ॥ नेत्रदुःखंशिरोदुःखंदुःखंतूदरसंभवम् ॥ ४९ ॥ अनुच्छ्वासं
महाश्वासंपरितापंसवेपथुम् ॥ गुदघ्राणांघ्रिरोगांश्चकुष्ठरोगंतथाक्षयम् ॥ ५० ॥ कामलादींस्तथारोगान्प्रमेहादींश्चदारुणान् ॥ येवातप्रभवारोगालूता

१ पा० महिनं प्रयुक्तं । २ घृष्ट धृष्ट इ० पा० । ३ विष्णवे इ० पा० । ४ करालास्येति पा० ।

विस्फोटकादयः ॥ ५१ ॥ तेसर्वेविलयंयांतुवासुदेवापमार्जिताः ॥ विलयंयांतितेसर्वेविष्णोरुच्चारणेनवा ॥ ५२ ॥ क्षयंगच्छंतुचाशेषास्तेचक्राभिह
ताहरेः ॥ अच्युतानंतगोविंदनामोच्चारणभेषजात् ॥ ५३ ॥नश्यंतिसकलारोगाःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ स्थावरंजंगमंयच्चकृत्रिमंचापियद्विषम् ॥ ५४ ॥
दंतोद्भवंनखोद्भूतमाकाशप्रभवंचयत् ॥ भूतादिप्रभवंयच्चविषमत्यंतदुःसहम् ॥ ५५ ॥ शमंनयतुतत्सर्वंकीर्तितोस्यजनार्दनः ॥ ग्रहान्प्रेतग्रहांश्चै
वतथान्याञ्छाकिनीग्रहान् ॥ ५६ ॥ मुखमंडलिकान्क्रूरान्रेवतींवृद्धिरेवतीम् ॥ वृद्धिकाख्यान्ग्रहांश्चोग्रांस्तथामातृग्रहानपि ॥ ५७ ॥ बाल
स्यविष्णोश्चरितंहंतुबालग्रहानपि ॥ वृद्धानांयेग्रहाःकेचिद्बालानांचापियेग्रहाः ॥ ५८ ॥ नृसिंहदर्शनादेवनश्यंतेतत्क्षणादपि ॥ दंष्ट्राकरालवदनोनृसिं
होदैत्यभीषणः ॥ ५९॥ तंदृष्ट्वातेग्रहाःसर्वेदूरंयांतिविशेषतः ॥ श्रीनृसिंहमहासिंहज्वालामालोज्ज्वलानन ॥ ६० ॥ ग्रहानशेषान्सर्वेशनुदस्वास्यविलोच
न ॥ येरोगायेमहोत्पातायेद्विषोयेमहाग्रहाः ॥ ६१ ॥ यानिचक्रूरभूतानिग्रहपीडाश्चदारुणाः ॥ शस्त्रक्षतेषुयेरोगाज्वालगर्दभिकादयः ॥ ६२ ॥ वि
स्फोटकादयोयेचग्रहागात्रेषुसंस्थिताः ॥ त्रैलोक्यरक्षाकर्त्तस्त्वंदुष्टदानववारण ॥ ६३ ॥ सुदर्शनमहातेजश्छिंधिछिंधिमहाज्वरम् ॥ छिंधिवातंचलूतां
चछिंधिघोरंमहाविषम् ॥ ६४ ॥ उद्दंडामरशूलंचविषज्वालासगर्दभम् ॥ ॐह्रांह्रांहूंहूंप्रधारेणकुठारेणहनाद्विषः ॥ ६५ ॥ ॐनमोभगवतेसुदर्शनायदुःखदार
णविग्रह ॥ यानिचान्यानिदुष्टानिप्राणिपीडाकराणिवै ॥ ६६ ॥ तानिसर्वाणिसर्वात्मापरमात्माजनार्दनः ॥ किंचिद्रूपंसमास्थायवासुदेवनमोस्तुते ॥६७॥
क्षिप्त्वासुदर्शनंचक्रंज्वालमालाविभीषणम्॥सर्वदुष्टोपशमनंकुरुदेववराच्युत॥६८॥सुदर्शनमहाचक्रगोविंदस्यवरायुध ॥ तीक्ष्णधारमहावेगसूर्यकोटिसमद्यु
ते॥६९॥सुदर्शनमहाज्वालछिंधिछिंधिमहारव॥सर्वदुःखानिरक्षांसिपापानिचविभीषण॥७०॥दुरितंहनचारोग्यंकुरुत्वंभोसुदर्शन ॥प्राच्यांचैवप्रतीच्यांचद
क्षिणोत्तरतस्तथा ॥७१॥ रक्षांकरोतुविश्वात्मानरसिंहःस्वगर्जितैः ॥ भूम्यांतारिक्षेचतथापृष्ठतःपार्श्वतोग्रतः ॥ रक्षांकरोतुभगवान्बहुरूपीजनार्दनः ॥ ७२ ॥
यथाविष्णुमयंसर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ तेनसत्येनसकलंदुःखमस्यप्रणश्यतु ॥७३॥ यथायोगेश्वरोविष्णुःसर्वदेवेषुगीयते ॥ तेनसत्येनसकलंदुःखमस्यप्रण
श्यतु ॥७४॥ परमात्मायथाविष्णुर्वेदांगेषुचगीयते ॥ तेनसत्येनविश्वात्मासुखदोस्त्वस्यकेशवः ॥ ७५ ॥ शांतिरस्तुशिवंचास्तुप्रणाशंयातुचासुखम् ॥
वासुदेवशरीरोत्थैःकुशैःसंमार्जितंमया ॥ ७६ ॥ अपामार्जितगोविंदनमोनारायणस्तथा ॥ तथापिसर्वदुःखानांप्रशमोवचनाद्धरेः ॥ ७७ ॥ शांताःसम
स्तदोषास्तेग्रहाःसर्वेविषाणिच ॥ भूतानिचप्रशाम्यंतिसंस्मृतेमधुसूदने ॥ ७८ ॥ एतेकुशाविष्णुशरीरसंभवाजनार्दनोहंस्वयमेवचाग्रतः ॥ हतंमयादुःख

पा० १ यद्विषं । २ नरो ।

मशेषमस्यवैस्वस्थोभवत्वेषवचोयथाहरेः ॥७९॥ शांतिरस्तुशिवंचास्तुप्रणश्यतुसुखंचयत् ॥ यदस्यदुरितंकिंचित्क्षिप्तंतल्लवणांभसि ॥ ॥ ८० ॥ स्वा
स्थ्यमस्यसदैवास्तुहृषीकेशस्यकीर्तनात्॥ यद्यतोत्रागतंपापंतत्तुतत्रप्रगच्छतु ॥ ८१ ॥ एतद्रोगेषुपीडासुजंतूनांहितमिच्छुभिः ॥ विष्णुभक्तैश्चकर्तव्य
मपामार्जनकंपरम् ॥ ८२ ॥ अनेनसर्वदुःखानिविलयंयांत्यशेषतः ॥ सर्वपापविशुध्यर्थंविष्णोश्चैवापमार्जनम् ॥ ८३ ॥ आर्द्रंशुष्कंलघुस्थूलंब्रह्महत्यादिकं
तुयत् ॥ तत्सर्वंनश्यतेतूर्णंतमोवद्रविदर्शनात् ॥ ८४ ॥ नश्यंतिरोगादोषाश्चसिंहात्क्षुद्रमृगायथा ॥ ग्रहभूतपिशाचादिश्रवणादेवनश्यतु ॥ ८५ ॥ द्रव्या
र्थंलोभपरमैर्नकर्त्तव्यंकदाचन ॥ कृतेपामार्जनेकिंचिन्नग्राह्यंहितकाम्यया ॥ ८६ ॥ निरपेक्षैःप्रकर्तव्यमादिमध्यांतबोधकैः ॥ विष्णुभक्तैःसदाशांतैरन्यथा
सिद्धिदंभवेत् ॥ ८७ ॥ अतुलेयंनृणांसिद्धिरियंरक्षापरानृणाम् ॥ भेषजंपरमंह्येतद्विष्णोर्यदपमार्जनम् ॥८८॥ उक्तंहिब्रह्मणापूर्वंपुलस्त्यायसुतायवै॥एत
त्पुलस्त्यमुनिदालभ्यायोक्तंस्वयम् ॥८९॥ सर्वभूतहितार्थायदालभ्येनप्रकाशितम् ॥ त्रैलोक्येतदिदंविष्णोःसमाप्तंचापमार्जनम् ॥ ९० ॥ तवाग्रेकथितंदेवि
यतोभक्तासिमेसदा ॥ श्रुत्वातुसर्वंभक्त्याचरोगान्दोषान्व्यपोहति ॥ ९१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति
नारदसंवादेअपामार्जनस्तोत्रंनामअष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अपामार्जनकंदिव्यंपरमाद्भुतमेवच ॥ पठितव्यं
विशेषेणपुत्रकामार्थसिद्धये ॥ १ ॥ एतत्स्तोत्रंपठेत्प्राज्ञःसर्वकामार्थसिद्धये ॥ एककालंद्विकालंवायेपठंतिद्विजातयः ॥ २ ॥ आयुश्चश्रीर्बलंतस्य
वर्द्धयंतिदिनेदिने ॥ ब्राह्मणोलभतेविद्यांक्षत्रियोराज्यमेववा ॥ ३ ॥ वैश्योधनसमृद्धिंचशूद्रोभक्तिंचविंदति ॥ अन्यैश्चलभतेभक्तिंपठनाच्छ्रवणाज्ज
पात् ॥ ४ ॥ सामवेदफलंतस्यजायतेनगनन्दिनि ॥ अखिलंपापसंघातंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ ५ ॥ इतिज्ञात्वातुभोदेविपठितव्यंसमाहितैः ॥ पुत्रा
श्चैवतथालक्ष्मीःसंपूर्णाभवतिध्रुवम् ॥ ६ ॥ लिखित्वाभूर्जपत्रेतुयोधारयतिवैष्णवः ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःपरंपदम् ॥ ७ ॥ पठित्वाश्लोक
मेकंतुतुलसींयःसमर्पयेत् ॥ सर्वतीर्थकृतंतेनतुलस्याःपूजनेकृते ॥ ८ ॥ एतत्स्तोत्रंतुपरमंवैष्णवंमुक्तिदायकम् ॥ पृथ्वीदानसमंपाठाद्विष्णुलोकंतु
गच्छति ॥ ९ ॥ जपेत्स्तोत्रंविशेषेणविष्णुलोकस्यवांछया ॥ बालानांजीवनार्थायपठितव्यंसमाहितैः ॥ १० ॥ रोगग्रहाभिभूतानांबालानांशांतिका
रकम् ॥ भूतग्रहविषंचैवपठनादेवनश्यति ॥ ११ ॥ कंठेतुलसिजांमालांधृत्वाविप्रोहियःपठेत् ॥ सचवैवैष्णवोज्ञेयोविष्णुलोकंसगच्छति ॥ १२ ॥
कंठेमालाधृतायेनशंखचक्रादिचिह्नितः ॥ वैष्णवःप्रोच्यतेविप्रःस्तोत्रंचैतत्पठन्सदा ॥ १३ ॥ इहलोकंपरित्यज्यविष्णुलोकंसगच्छति ॥ मोहमायाप

१ वृद्धिंयांति ।

रित्यक्तोदंभतृष्णाविवर्जितः ॥ १४ ॥ एतत्स्तोत्रंपठेद्दिव्यंपरंनिर्वाणमाप्नुयात् ॥ तेधन्याःसंतिभूलोकेयेविप्रावैष्णवाःस्मृताः ॥ १५ ॥ स्वात्मावै
तारितस्तैस्तुसकुलंनात्रसंशयः ॥ तेवैधन्यतमालोकेनारायणपरायणाः ॥ तैर्भक्तिश्चसदाकार्यातेवैभागवतानराः ॥ १६ ॥ इति श्रीपाद्ममहापुराणे
पंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारदसंवादेअपामार्जनमहिमानामैकोनाशीतितमोध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ छ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ अहोविष्णो
श्चमाहात्म्यंवदविश्वेश्वरप्रभोः ॥ यन्माहात्म्यंपुनःश्रुत्वानभवेजायतेक्वचित् ॥ १ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुसुन्दरिवक्ष्यामिविष्णोर्माहा
त्म्यमुत्तमम् ॥ श्रुत्वातुलभतेपुण्यंह्यंतेमोक्षमवाप्नुयात् ॥ २ ॥ देवव्रतंमहाप्राज्ञंध्यानयोगपरायणम् ॥ आश्रयंसर्वशास्त्राणांयतेंद्रियमकल्मषम् ॥३॥
अप्रधृष्यंमहाभागंदेवैरपिसवासवैः ॥ सत्यसंधंजितक्रोधंसमत्वेपरिनिष्ठितम् ॥ ४ ॥ नारायणेजगन्नाथेशरण्येभक्तवत्सले ॥ परांनिष्ठामनुप्राप्तंवाङ्मनः
कायकर्मभिः ॥ ५ ॥ गुणनामाश्रयंशांतंभीष्मंकुरुपितामहम् ॥ प्रणम्यशिरसाभूमौपप्रच्छेदंयुधिष्ठिरः ॥ ६ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥
केचिदाहुःपरंधर्मंकेचिदाहुःपरंधनम् ॥ केचिद्दानंप्रशंसंतिसमुदायंतथापरे ॥ ७ ॥ सांख्यंकेचित्प्रशंसंतियोगमन्येतथापरम् ॥ केचिज्ज्ञा
नंप्रशंसंतिकेचिदाहुःपरंश्रुतम् ॥ सम्यक्ध्यानंपरंकेचित्केचिद्वैराग्यमुत्तमम् ॥ ८ ॥ अग्निष्टोमादिकंकर्मतथाकेचित्परंविदुः ॥ आत्मज्ञानंप
रंकेचित्समलोष्टाश्मकांचनाः ॥ ९ ॥ यमांश्चनियमांश्चैवकेचित्प्रोचुर्मनीषणः ॥ कारुण्यंचपरेकेचिदहिंसांचतपस्विनः ॥ १० ॥ शौचंके
चित्परंप्राहुःकेचिद्देवार्चनंनराः ॥ व्यामोहंचात्रगच्छंतिव्यामुग्धाःपापकर्मभिः ॥ ११ ॥ यदेतेषुपरंकृत्यमनुष्ठेयंमहात्मभिः ॥ वक्तुमर्हसिधर्म
ज्ञसर्वशास्त्रभृतांवर ॥ १२ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ भूलोकेयाकथाजाताभैष्मीयौधिष्ठिरीसति ॥ तामहंसंप्रवक्ष्यामिलोकानांचहिता
यवै ॥ एतान्प्रश्नांस्तदाश्रुत्वाप्राहभीष्मोयुधिष्ठिरम् ॥ ॥ १३ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ श्रूयतामिदमत्यंतंगूढंसंसारमोचनम् ॥ श्रोतव्यंय
त्त्वयासम्यग्ज्ञातव्यंधर्मनंदन ॥ १४ ॥ अत्रैवोदाहरंतीमंपुण्यंचैवपुरातनम् ॥ पुंडरीकस्यसंवादंमहर्षेर्नारदस्यच ॥ १५ ॥ ब्राह्मणःश्रुतिसंपन्नःपुंडरीको
महामतिः ॥ आश्रमेप्रथमेतिष्ठन्गुरूणांवशगःसदा ॥ १६ ॥ जितेंद्रियोजितक्रोधःसंध्योपासनतत्परः ॥ वेदवेदांगनिपुणःशास्त्रेषुचविचक्षणः ॥ १७ ॥
समिद्भिःसाधुहव्येनसायंप्रातर्हुतानलः ॥ ध्यात्वाजगत्पतिंविष्णुंसम्यगाराधयद्विभुम् ॥ १८ ॥ तपःस्वाध्यायनिरतःसाक्षाद्ब्रह्मसुतोयथा ॥ उदकेंधनपु
ष्पाद्यैरसकृत्पूजयन्गुरुम् ॥ १९ ॥ मातापित्रोश्चशुश्रूषुर्भिक्षाहारीविमत्सरः ॥ ब्रह्मविद्यामधीयानःप्राणायामपरायणः ॥२० ॥ तस्यसर्वात्मभूतस्यसंसारे
निस्पृहस्यच ॥ महात्मनोबुद्धिरासीत्संसारार्णवतारिणी ॥ २१ ॥ मातरंपितरंचैवभ्रातृनथसुहृज्जनान् ॥ मित्राणिमातुलांश्चैवसखीन्संबंधिबांधवा

न् ॥ २२ ॥ धनधान्यसमृद्धंचग्रहंवाशक्रसंनिभम् ॥ क्षेत्राणिसुमहार्हाणिसर्वसस्योद्भवानिच ॥ २३ ॥ परित्यज्यमहासत्वस्तृणानीवमहासुखी ॥ विचचा
रमहींरम्यांशाकमूलफलाशनः ॥ २४ ॥ गंगांचयमुनांचैवगोमतीमथगंडिकाम् ॥ शतद्रुंचपयोष्णींचसरयूंचसरस्वतीम् ॥ २५ ॥ प्रयागंनर्मदांचैवशोणं
चैवमहानदम् ॥ प्रभासंविंध्यतीर्थानिहिमवत्प्रभवानिच ॥ २६ ॥ आश्रमेषुचयानिस्युर्नैमिषेपुष्करादिषु ॥ कुरुक्षेत्रेचयानिस्युस्तथागोवर्द्धनादि
षु ॥ २७ ॥ अन्यानिसुमहातेजास्तीर्थानिसुसमाहितः ॥ विचचारमहायोगीयथाकालेयथाविधि ॥ २८ ॥ कदाचिदात्मवान्धीरःशालग्रामंतपोधनः ॥
पुंडरीकोमहाभागःपूर्वकर्मवशानुगः ॥ २९ ॥ संसेव्यमानंमुनिभिस्तत्वविद्भिस्तपोधनैः ॥ मुनीनामास्पदंरम्यंपुराणेष्वपिविश्रुतम् ॥ ३० ॥ भूपितंचैव
चक्राद्यैश्चक्रांकितशिलातलम् ॥ रम्यंविविक्तविस्तीर्णंसदाविष्णुप्रसादकम् ॥ ३१ ॥ किंचचक्रांकितास्तत्रप्राणिनःपुण्यदर्शनाः ॥ विचिरंतियथाकामं
पुण्यतीर्थप्रदर्शिनः ॥ ३२ ॥ तस्मिन्क्षेत्रेमहापुण्येशालिग्रामेमहामतिः ॥ स्नात्वादेवह्रदेतीर्थेसरस्वत्यांचसुव्रतः ॥ ३३ ॥ जातिस्मर्यांचक्रकुंडेचक्रन
द्याश्रितेषुच ॥ तथान्यान्यपितीर्थानितस्मिन्नेवचचारसः ॥ ३४ ॥ ततःक्षेत्रप्रभावेनतीर्थानांचैवतेजसा ॥ मनःप्रसादमभजत्तस्मिन्नेवमहामनाः ॥ ३५ ॥
सोपितीर्थविशुद्धात्मापुंडरीकस्तपोधनः ॥ तत्रैववसतिंचक्रेध्यानयोगपरायणः ॥ ३६ ॥ तत्रैवसिद्धिमाकांक्षन्नाराध्यगरुडध्वजम् ॥ शास्त्रोक्तेनविधाने
नभक्त्यापरमयापुनः ॥ ३७ ॥ उवासचिरमेकाकीनिर्द्वंद्वःसजितेंद्रियः ॥ शाकमूलफलाहारःसंतुष्टःसमदर्शनः ॥ ३८ ॥ यमैश्चनियमैश्चैवतथैवासनबंध
नैः ॥ प्राणायामैश्चतीर्थैश्चप्रत्याहारैश्चसंततैः ॥ ३९ ॥ धारणाभिस्तथाध्यानैःसमाधिभिरतंद्रितः ॥ योगाभ्यासंसदासम्यक्चक्रेविगतकिल्बिषः ॥ ४० ॥
वैदिकैश्चांगिकैश्चैवतथापौराणिकैरपि ॥ आराधयतिसर्वेशंततःशुद्धिमवापसः ॥४१॥ रागद्वेषविनिर्मुक्तःस्वधर्मइवरूपवान् ॥ आराधयामासदेवंतद्गतेनां
तरात्मना॥४२॥ तुतोषभगवान्विष्णुःपुंडरीकायतेक्षणः ॥ भगवान्नारदमितिप्रसन्नोस्म्यस्यधीमतः ॥४३॥ ततःकदाचित्तंदेशंनारदःपरमार्थवित् ॥ जगा
मसुमहातेजाःसाक्षादादित्यसन्निभः ॥४४॥ तंद्रष्टुकामोभगवान्पुंडरीकंतपोनिधिम् ॥ विष्णुभक्तिपरीतात्मावैष्णवानांहितेरतः ॥४५॥ सदृष्ट्वानारदंप्राप्तं
तेजोमंडलमंडितम् ॥ महामतिर्महोदारःसर्ववेदैकभाजनम्॥४६॥ प्रांजलिःप्रणतोभूत्वाप्रहृष्टेनांतरात्मना॥अर्घंदत्त्वाविधानेनप्रणाममकरोत्पुनः ॥ ४७ ॥
कोयमत्यद्भुताकारस्तेजस्वीहृद्यवेषधृक् ॥ आतोद्यहस्तःसुमुखोजयमंडलमंडितः ॥४८॥ विवस्वानथवावह्निरिंद्रोवरुणएववा ॥ इतिसंचिंतयन्स्थित्वाज
गादपरमद्युतिम् ॥ ४९ ॥ ॥ पुंडरीकउवाच ॥ ॥ कोभवानिहसंप्राप्तःकुतोवापरमद्युतिः ॥ त्वद्दर्शनंहिभगवन्प्रायेणभुविदुर्लभम् ॥ ५० ॥ नैवदृष्टः

१ स्तृष्णां चैवेति पाठः । २ केचिच्चक्रांकिता इ० पा० । ३ जगाद भगवान्राजन् इ० पाठान्तरम् ।

पुमान्वापिमयातवसमःप्रभो ॥ वक्तुमर्हस्यशेषेणयत्प्रदिष्टंमयानघ ॥ ५१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ नारदोहमनुप्राप्तस्त्वद्दर्शनकुतूहलात् ॥ प्रभावं
भगवद्भक्तंत्वाहशंसततंद्विज ॥५२॥ स्मृतःसंतोषितोवापिपूजितोवाद्विजोत्तमः ॥ पुनातिभगवद्भक्तश्चांडालोपियदृच्छया ॥ ५३ ॥ दासोहंवासुदेवस्यदेव
देवस्यशार्ङ्गिणः ॥ शंखचक्रगदापाणेस्त्रैलोक्यस्यैकचक्षुषः ॥५४॥ इत्युक्तोनारदेनासौभक्तिपर्याकुलात्मना ॥ प्रोवाचमधुरंविप्रंतद्दर्शनसुविस्मितः॥५५॥
॥ पुंडरीकउवाच ॥ ॥ धन्योहंदेहिनांमध्येसुपूज्योहंसुरैरपि ॥ कृतार्थाः१पितरोमेद्यसंप्राप्तंजन्मनःफलम् ॥ ५६ ॥ अनुगृह्णीष्वदेवर्षेत्वद्भक्तस्यवि
शेषतः ॥ तंकरिष्याम्यहंविद्वन्भ्राम्यमाणःस्वकर्मभिः ॥ ५७ ॥ कर्तव्यंपरमंगुह्यंउपदेष्टुंत्वमर्हसि ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांवैष्णवानांविशेषतः ॥ ५८ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ अनेकानीहशास्त्राणिकर्माणिचतथाद्विज ॥ धर्मवर्गंबहुविधंतथैवभुविमानसम् ॥ ५९ ॥ वैलक्षण्यंचजगतस्तस्मादेवद्विजोत्तम ॥
अन्यथासर्वसत्वानांसुखंवादुःखमेवच ॥ ६० ॥ विज्ञानमात्रंक्षणिकंनिरात्मकमिदंजगत् ॥ इतिकैश्चित्परिज्ञातंबाह्यार्थनिरपेक्षकम् ॥ ६१ ॥ अव्यक्ता
ज्जायतेनित्यंनित्यान्नित्यमिदंजगत् ॥ इत्येवंप्राहुरपरेतत्रैवलयमेतिच ॥ ६२ ॥ आत्मानोबहवःप्रोक्तानित्याःसर्वगतास्तथा ॥ अन्येमतिमतांश्रेष्ठास्त
त्वालोकनतत्पराः ॥ ६३ ॥ यावच्छरीरमात्मानंप्रतिपन्नास्तथापरे ॥ हस्तिकीटादिदेहेपिमहांतमंडमेवच ॥ ६४ ॥ यथाऽद्यजगतोवृत्तिस्तथाकालां
तरेष्वपि ॥ प्रवाहोनित्यमेवैषकःकर्त्तेतिचकेचन ॥ ६५ ॥ यद्यत्प्रत्यक्षविषयंतत्तदत्रनविद्यते ॥ कुतःस्वर्गादयःसंतीत्यन्येविजितमानसाः ॥ ६६ ॥
निरीश्वरमिदंप्राहुःसेश्वरंचतथापरे ॥ अत्यंतभिन्नमतयःपरमार्थपराङ्मुखाः ॥ ६७ ॥ एवंमन्येपिकुहकायथामतियथाश्रुतम् ॥ वदंतिविविधैर्भेदैःस्व
युक्तिस्थितिकारकाः ॥ ६८ ॥ तर्केष्ववहितोभूत्वाकथयामितपोधन ॥ परमार्थमिमंपुण्यंघोरंसंसारनाशनम् ॥ ६९ ॥ तन्मूलमनुजानंतिततोदेवा
दयोनराः ॥ प्रमाणेनोपलभ्यंतेनप्रमाणंविमोहितैः ॥ ७० ॥ अनागतमतीतंचविप्रकृष्टमतीवयत् ॥ नगृहीतंयथाशक्त्यावर्त्तमानार्थनिष्ठितम् ॥ ७१ ॥
आगमोमुनिभिःप्रोक्तोपूर्वरूपक्रमागतः ॥ प्रमाणंसतुविज्ञेयःपरमार्थप्रसाधकः ॥ ७२ ॥ यदभ्यासबलाज्ज्ञानंरागद्वेषमलापहम् ॥ उत्पद्यतेद्विजश्रेष्ठसो
यमागमसंज्ञकः ॥ ७३ ॥ फलंकर्मचयत्तत्त्वंविज्ञानंदर्शनंविभुम् ॥ जात्यादिकल्पनाहीनंद्वितीयागमलक्षणम् ॥ ७४ ॥ आत्मसंवेदनंनित्यंसनातन
मतींद्रियम् ॥ चिन्मात्रममृतंज्ञेयमनंतमजमव्ययम् ॥ ७५ ॥ व्यक्ताव्यक्तस्वरूपेणव्यक्तास्थितमनंजनम् ॥ व्यांता२विष्णुरितिख्यातंख्याताभि
न्नमवस्थितम् ॥ ७६ ॥ योगिध्येयमविज्ञेयंपरमार्थपराङ्मुखैः ॥ लक्ष्यतेबुद्धिभिर्भिन्नमभिभिन्नंनचात्मनि ॥ ७७ ॥ शृणुष्वावहितस्तातकथयामितवा

१ मानव–इ० पा० । २ व्याप्येतिपाठः ।

नघ ॥ यत्प्रोक्तंब्रह्मणापूर्वंपृच्छतोममसुव्रत ॥७८॥ कदाचिद्ब्रह्मलोकस्थंब्रह्माणंचापितामहम् ॥ प्रणिपत्ययथान्यायमपृच्छमजमव्ययम् ॥७९॥ किमुज्ञा
नंपरंप्रोक्तंकश्चयोगःपरोमतः ॥ एतन्मेतत्वतोब्रह्मन्समाचक्ष्वपितामह ॥ ८० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुष्वावहितस्तातज्ञानयोगमनुत्तमम् ॥ अल्प
ग्रंथंप्रभूतार्थमदुःखोपासनक्रियम् ॥ ८१ ॥ यःपरंपरयाप्रोक्तःपुरुषःपंचविंशकः ॥ सएवसर्वभूतात्मातेनइत्यभिधीयते ॥ ८२ ॥ नारायणोजगद्धामपर
मात्मासनातनः ॥ जगतःसृष्टिसंहारपरिपालनतत्परः ॥ ८३ ॥ त्रयाणामात्मनांचैकोदेवदेवःसनातनः ॥ आराध्यःसर्वदाब्रह्मन्तेपश्यंतिजगत्पति
म् ॥ ८४ ॥ यथाजगदवस्थानंयथाकालांतरेपुनः ॥ भूतंभव्यंभविष्यंचविप्रकृष्टंतथैवच ॥ ८५ ॥ स्थूलंसूक्ष्मंतथाचान्यत्पश्यंतिज्ञानचक्षुषा ॥ तच्चि
त्तास्तद्गतप्राणानारायणपरायणाः ॥ ८६ ॥ अन्यथामंदबुद्धीनांप्रतिभातिदुरात्मनाम् ॥ कुतर्कज्ञानदुष्टानांविभक्तेंद्रियवादिनाम् ॥ ८७ ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ श्रूयतामन्यदप्येवकथ्यमानंमयानघ ॥ ब्रह्मणैवपुराप्रोक्तंजगतःकारणात्मना ॥ ८८ ॥ देवानामिंद्रमुख्यानामृषीणांचैवसुव्रत ॥ हितानिक
थयामासपृच्छतांकमलासनः ॥ ८९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नारायणपरोधर्मस्तथालोकाश्चशाश्वताः ॥ नारायणपरायज्ञाःशास्त्राणिविविधानिच ॥९०॥
वेदाःसांगास्तथाचान्येविष्णुर्विश्वेश्वरोहरिः ॥ पृथिव्यादीनिविबुधाःपंचभूतानिसोव्ययः ॥ ९१ ॥ सर्वंविष्णुमयंज्ञेयंविबुधैःसकलंजगत् ॥ तथापिमा
नुषाःपापानजानंतिविमोहिताः ॥ ९२ ॥ तस्यैवमाययाव्याप्तंचराचरमिदंजगत् ॥ तन्मनास्तद्गतप्राणोजानातिपरमार्थवित् ॥ ९३ ॥ ईश्वरःसर्वभू
तानांविष्णुस्त्रैलोक्यपालकः ॥ तस्मिन्नेतज्जगत्सर्वंतिष्ठतिप्रभवत्यपि ॥ ९४ ॥ जगत्संहरतेरुद्रःपालनेविष्णुरुच्यते ॥ उत्पत्तौचाहमेवात्रतथान्येलो
कपालकाः ॥ ९५ ॥ सर्वाधारोनिराधारःसकलोनिष्कलस्तथा ॥ अणुर्महांस्तथाप्यन्यत्तस्माच्चपरतःपरः ॥ ९६ ॥ तमेवशरणंयातसर्वसंहारकर्मगम् ॥
सपिताजनितास्माकंकीर्तितोमधुसूदनः ॥ ९७ ॥ एवमुक्ताःसुराःसर्वेब्रह्मणापद्मयोनिना ॥ प्रणेमुःसर्वलोकेशंदेवंविष्णुंजनार्दनम् ॥ ९८ ॥ तस्मा
त्त्वमपिविप्रर्षेनारायणपरोभव ॥ तदन्यःकोमहोदारःप्रार्थितंदातुमर्हति ॥ ९९ ॥ पितरंमातरंचैवतमेवपुरुषोत्तमम् ॥ परिगृह्णीष्वलोकेशंदेवदेवंजग
त्पतिम् ॥ १०० ॥ अग्निकार्यैणवैतेनतपसाध्ययनेनवै ॥ तोषयेद्देवदेवेशंगुरुंनित्यमतंद्रितः ॥ १०१ ॥ स्वर्गंक्षयंतथाभोगमनुष्ठेयंतथैवच ॥ परि
गृह्णीष्वविप्रर्षेतमेवपुरुषोत्तमम् ॥१०२॥ किंतेनमंत्रैर्बहुभिःकिंतेनबहुभिर्व्रतैः ॥ ॐनमोनारायणायेतिमंत्रःसर्वार्थसाधकः ॥१०३॥ चीरवासाजटीविप्रदं ॥ ८२ ॥
डीमुंडितएववा ॥ विभूषितोवाविप्रेंद्रनलिंगंधर्मकारणम् ॥१०४॥ येनृशंसादुरात्मानःपापाचारपराःसदा ॥ तेपियांतिपरंस्थानंनारायणपरायणाः ॥१०५॥

१ भैक्ष्येण इतिपाठः ।

लिप्यंतेनचपापौवैवैष्णवावीतकिल्बिषाः ॥ १०६ ॥ पुनंतिसकलंलोकंअहिंसाजितमानसाः ॥ १०७ ॥ क्षत्रबंधुरितिख्यातोराजाप्रा
णिविहिंसकः ॥ प्राप्तवान्परमंधामवैष्णवंकेशवालयात् ॥ १०८ ॥ अंबरीषोमहासत्वोराजापरमतत्ववित् ॥ हृषीकेशंसमाराध्यवैष्णवंपदमा
प्तवान् ॥ १०९ ॥ अन्येब्रह्मर्षयःशांताबहवःसंशितव्रताः ॥ ध्यात्वाचपरमात्मानंसंसिद्धिंपरमांगताः ॥ ११० ॥ प्रह्लादःपरमाह्लादः
पुरानारायणंहरिम् ॥ सेवितोभ्यर्चितोध्यातस्तेनैवपरिरक्षितः ॥ १११ ॥ भरतोनामतेजस्वीराजापरमधार्मिकः ॥ उपास्यैनंचिरंकालंपरांमु
क्तिमवाप्तवान् ॥ ११२ ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थोथभिक्षुकः ॥ केशवाराधनंहित्वानैवयांतिपरांगतिम् ॥ ११३ ॥ जन्मांतरसहस्रेषुयस्यस्या
न्मतिरीदृशी ॥ दासोहंविष्णुभक्तानामितिसर्वार्थसाधकः ॥ ११४ ॥ सयातिविष्णुसालोक्यंपुरुषोनात्रसंशयः ॥ किंपुनस्तद्गतप्राणाःपुरुषाःसंशित
व्रताः ॥ ११५ ॥ अनन्यमानसैर्नित्यंध्यातव्यस्तत्वचिंतकैः ॥ नारायणोजगद्व्यापीपरमात्मासनातनः ॥ ११६ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ इत्येवमुक्त्वा
देवर्षिस्तत्रैवांतरधीयत ॥ परोपकारनिरतोनारदःपरमार्थवित् ॥ ११७ ॥ ॥ पुंडरीकोपिधर्मात्मानारायणपरायणः ॥ ॐनमोनारायणायेतिमंत्रमष्टा
क्षरंजपन् ॥ ११८ ॥ प्रसीदममविश्वात्मन्नितिवाचंवदन्सदा ॥ हृत्पुंडरीकेगोविंदंप्रतिष्ठाप्यामृतात्मकम् ॥ ११९ ॥ तपस्वीविमलेसौम्येशालग्रामेत
पोधनः ॥ उवासचिरमेकाकीनिर्द्वंद्वोनिष्परिग्रहः ॥ १२० ॥ स्वप्नेपिकेशवान्नान्यत्पश्यतीतिमहामतिः ॥ निद्रापिनैवतस्यासीत्पुरुषार्थविरोधि
नी ॥ १२१ ॥ तपसाब्रह्मचर्येणशौचेनचविशेषतः ॥ जन्मजन्मांतरारूढेसंस्कारेचयथातथा ॥१२२॥ प्रसादाद्देवदेवस्यसर्वलोकस्यसाक्षिणः॥ अवापपर
मांसिद्धिंवैष्णवींवीतकिल्बिषः ॥ १२३ ॥ शंखचक्रगदापाणिंपीतवाससमच्युतम् ॥ श्यामलंपुंडरीकाक्षंसददर्शसदाकृतिम् ॥ १२४ ॥ सिंहाव्याघ्रास्त
थाचान्येमृगाःप्राणिविहिंसकाः ॥ विरोधंसहजंहित्वासमेतास्तस्यसंनिधौ ॥ १२५ ॥ विचरंतियथाकामंप्रसन्नेंद्रियवृत्तयः ॥ परस्परहितंरम्यंसंप्राप्तंपां
डुनंदन ॥ १२६ ॥ तथाप्रसन्नंसलिलंसरसांसरितामपि ॥ ऋतवःसुप्रसन्नाश्चविमलेंद्रियसंयुताः ॥ १२७ ॥ मारुताश्चसुखस्पर्शावृक्षाःपुष्पफलान्विताः ॥
आनुकूल्यंययुःसर्वेपदार्थास्तस्यधीमतः ॥ १२८ ॥ प्रसन्नमभवत्तस्मैप्रसन्नंसचराचरम् ॥ प्रसन्नेदेवदेवेशेगोविंदेभक्तवत्सले ॥ १२९ ॥ ततःकदाचिद्भग
वान्पुंडरीकस्यधीमतः ॥ आविरासीज्जगन्नाथःपुंडरीकायतेक्षणः॥१३०॥ शंखचक्रगदापाणिःपीतवासाःसमुज्ज्वलः ॥ पुंडरीकविशालाक्षश्चंद्रबिंबनिभान
नः ॥१३१॥ किंकिणीकुंडलीहारीकेयूरीकटिसूत्रवान् ॥ श्रीवत्सांकःपीतवासाःकौस्तुभेनविभूषितः ॥ १३२ ॥ वनमालापरीतांगःस्फुरन्मुकुटकुंडलः ॥

१ कंकणी इति पाठः।

स्फुरताब्रह्मसूत्रेणमुक्तादामविलंबिना ॥ १३३ ॥ विराजमानोदेवेशश्चामरव्यजनादिभिः ॥ देवैःसिद्धैःसदेवेंद्रैर्गंधर्वैर्मुनिभिर्वरैः ॥ १३४ ॥ यक्षैर्नागव
रैश्चैवसेव्यमानोप्सरोगणैः ॥ तंदृष्ट्वादेवदेवेशंपुंडरीकोनघःस्वयम् ॥ १३५ ॥ ततोबुद्ध्यां[1]महात्मानंतुष्टावचजनार्दनम् ॥ प्रांजलिःप्रणतोभूत्वाप्रहृष्टेनां
तरात्मना ॥ १३६ ॥ ॥ पुंडरीकउवाच ॥ ॥ नमोस्तुविष्णवेतुभ्यंसर्वलोकैकचक्षुषे ॥ निरंजनायनित्यायनिर्गुणायमहात्मने ॥ १३७ ॥
त्वमीशःसर्वभूतानांतथैवचनिरीश्वरः ॥ तथाभयार्तिनाशायगोविंदोगरुडध्वजः ॥ १३८ ॥ अनुग्रहेणभूतानांअनेकाकारधारिणे ॥ त्वयिसर्वमिदं
प्राहुस्त्वन्मयंचैवकेवलम् ॥ १३९ ॥ त्वमस्माज्जगतोभिन्नोनिर्मितंचजगत्त्वया ॥ नमोस्तुनाभिप्रसवनालिनायनमोनमः ॥ १४० ॥ नमःसमस्तवेदांतवि
श्रुतात्मविभूतये ॥ त्वमेवसर्वदेवेशकारणंकैटभार्दन ॥ १४१ ॥ प्रसीदहृदयावासशंखचक्रगदाधर ॥ नमःसमस्तभूतानामादिभूतायभूभृते ॥ १४२ ॥
अनेक[2]रूपरूपायविष्णवेप्रभविष्णवे ॥ यस्यब्रह्मादयोदेवानविदंतिसुरेश्वराः ॥ १४३ ॥ महिमानंतपोमेयंतस्मैतुभ्यंनमाम्यहम् ॥ वाचामगोचरोयस्यम
हिमातवनाप्यते ॥ १४४ ॥ जात्यादिभिरसंस्पृष्टःसदाध्येयोसितत्वतः ॥ तथाविभेदरूपेणभक्तानामनुकंपया ॥ १४५ ॥ मत्स्यकूर्मादिरूपेणदृश्यसे
पुरुपोत्तम ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ पुंडरीकोजगन्नाथंसंस्तुवन्पुरुषोत्तमम् ॥ १४६ ॥ तमेवालोकयद्धीराचिरप्रार्थितदर्शनम् ॥ तमाहभगवान्विष्णुःप
द्मनाभस्त्रिविक्रमः ॥ १४७ ॥ पुंडरीकंमहाभागंतथागंभीरयागिरा ॥ १४८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रीतोस्मिवत्सभद्रंतेपुंडरीकमहामते ॥ वरं
वृणीष्वदास्यामियत्तेमनसिवर्त्तते ॥ १४९ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंदेवदेवस्यभाषितम् ॥ एवंविज्ञापयामासपुंडरीकोमहामतिः ॥ १५० ॥ ॥ पुंडरीकउवाच ॥
क्वाहमत्यंतदुर्बुद्धिःक्वभवंतोहितैषिणः ॥ यद्धितंममदेवेशतदाज्ञापयमाधव ॥ १५१ ॥ एवमुक्तःसभगवान्सुप्रीतश्चततोब्रवीत् ॥ पुंडरीकंमहाभागंकृ
तांजलिमुपस्थितम् ॥ १५२ ॥ आगच्छकुशलंतेस्तुमयैवसहसुव्रत ॥ उपकारीचनित्यात्मामयात्वंसर्वदासह ॥ १५३ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ एव
मुक्तवतिप्रीत्याश्रीधरेभक्तवत्सले ॥ दिविदुंदुभयोनेदुःपुष्पवर्षंपपातह ॥ १५४ ॥ ब्रह्मादयस्तथादेवाःसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ जगुःसिद्धाश्चगंधर्वाः
किन्नराश्चविशेषतः ॥ १५५ ॥ तत्रैवतमुपादायदेवदेवोजगत्पतिः ॥ जगामगरुडारूढःसर्वलोकनमस्कृतः ॥ १५६ ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रविष्णुभक्तिस
मन्वितः ॥ तच्चित्तस्तद्गतप्राणस्तद्भक्तानांहितेरतः ॥ १५७ ॥ अर्चयित्वायथायोग्यंभजस्वपुरुषोत्तमम् ॥ शृणुष्वतत्कथांपुण्यांसर्वपापप्रणाशिनी
म् ॥ १५८ ॥ येनोपायेनराजेंद्रविष्णुभक्तिसमन्वितः ॥ प्रीतोभवतिविश्वात्मातत्कुरुष्वसुविस्तरम् ॥ १५९ ॥ अश्वमेधशतैरिष्ट्वावाजपेयशतैरपि ॥ प्राप्नुवं

१ बुद्ध्वा इति पाठः । २ अनेकरूपमायाय इतिवा ।

तिनरानैवनारायणपराङ्मुखाः ॥ १६० ॥ सकृदुच्चरितंयेनहरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ बद्धःपरिकरस्तेनमोक्षायगमनंप्रति ॥१६१॥ लाभस्तेषांजयस्तेषांकुतस्ते
षांपराजयः ॥ येषामिंदीवरश्यामोहृदयस्थोजनार्दनः॥१६२॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपठेद्वापिसमाहितः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति॥१६३॥
ईश्वरउवाच ॥ ॥ एतद्वैनाममाहात्म्यंश्रुत्वावैनगनंदिनि ॥ धर्मार्थकाममोक्षास्तुभवंतिचनसंशयः ॥ १६४ ॥ शुक्लेकुलेवतीर्णोयोब्राह्मणोवेदत
त्परः ॥ वैष्णवोविष्णुरूपोसौनान्योविप्रस्तुकर्हिचित्॥१६५॥मुखेनामोच्चरन्विष्णोर्हृदयेध्यानतत्परः॥ शंखचक्रधरोविद्वन्मालांतुलसिजांदधत्॥१६६॥
जीवन्मुक्तःसविज्ञेयोभुक्त्वाभोगांस्त्वनेकशः ॥ एकविंशतिकुलैःसार्द्धंविष्णुलोकेसमोदते ॥१६७॥ पुंडरीकोयथाशक्त्यामुक्तोह्यत्रनसंशयः ॥ भक्तिभा
वेनगोविंदस्तुष्टिंप्राप्नोतिशाश्वतीम् ॥ १६८ ॥ कलौवैहरिगीतंतुस्वगृहेवाविशेषतः ॥ सामगानसमंप्रोक्तंदेवार्चनसमाधिषु ॥ १६९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहा
पुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेविष्णुमहिमानामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ गंगायाश्चैवमाहा
त्म्यंपुनर्वदमहामते ॥ यच्छ्रुत्वामुनयःसर्वेवीतरागाःपुनःपुनः ॥ १ ॥ माहात्म्यंकीदृशंचैवतस्याःसर्वेश्वरप्रभो ॥ उत्पत्तिश्चश्रुतापूर्वमहिमानश्रुतो
मया ॥ त्वमाद्यःसर्वभूतानांत्वंदेवश्चसनातनः ॥ २ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ बृहस्पतिसमंबुद्ध्याशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ शरतल्पगतंभी
ष्मंऋषयोद्रष्टुमाययुः ॥ ३ ॥ अत्रिर्वसिष्ठश्चभृगुःपुलस्त्यःपुलहाक्रतुः ॥ अंगिरागौतमोगस्त्यःसुमतिस्त्वापुरात्मवान् ॥ ४ ॥ विश्वामित्रः
स्थूलशिराःसर्वज्ञःप्रमथाधिपः ॥ रैभ्योबृहस्पतिर्व्यासःपावनःकश्यपोध्रुवः ॥ ५ ॥ दुर्वासाजमदग्निश्चमार्कंडेयोथगालवः ॥ उशनाथभरद्वा
जःक्रतुरास्तीकएवच ॥ ६ ॥ स्थूलाक्षःसर्वलोकाक्षःकण्वोमेधातिथिःकुशः ॥ नारदःपर्वतश्चैवसुधन्वाच्यवनोद्विजः ॥ ७ ॥ मतिभू
र्भुवनोधौम्यःशतानंदोकृतव्रणः ॥ जामदग्न्योथरामश्चऋचीकश्चैवमादयः ॥ ८ ॥ तान्प्रणम्ययथान्यायंधर्मपुत्रःसहानुजः ॥ पूजयामास
विधिवज्जगत्पूज्यांस्तुतेजसः ॥ ९ ॥ तेपूजितामहात्मानःसुखासीनास्तपोधनाः ॥ भीष्माश्रिताःकथाश्चक्रुर्दिव्यधर्माश्रितास्तथा ॥ १० ॥
कथांतेतुततस्तेषांऋषीणांभावितात्मनाम् ॥ प्रणम्यशिरसाभीष्मंपप्रच्छेदंयुधिष्ठिरः ॥ ११ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ केदेशास्तुमहापुण्याःकेशैलाः
केपिचाश्रमाः ॥ सेव्याधर्मार्थिभिर्नित्यंतन्मेब्रूहिपितामह ॥ १२ ॥ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंनरोत्तम ॥ शिलोंछवृत्तेःसंवा
दंसिद्धस्यचयुधिष्ठिर ॥ १३ ॥ कश्चित्सिद्धःपरिक्रम्यसमस्तांपृथिवीमिमाम् ॥ उंछवृत्तेःशिबेराजन्गृहंप्राप्तोमहात्मनः ॥ १४ ॥ आत्मविद्यासुतत्वज्ञःसर्व

१ गौतम इतिपाठान्तरम् ।

दासजितेंद्रियः ॥ रागद्वेषपरित्यक्तंःकुशलीज्ञानकर्मसु ॥ १५ ॥ वैष्णवेषुसदाश्रेष्ठोविष्णुधर्मपरायणः ॥ अनिंदकोवैष्णवानांसदाधर्मपरायणः ॥ १६ ॥
योगाभ्यासरतोनित्यंशंखचक्राविधारकः ॥ त्रिकालपूजातत्वज्ञःश्रीकंठेनुरतःसदा ॥ १७ ॥ वेदविद्यासुविदुषोधर्माधर्मविचारकः ॥ वेदपाठव्रतोनित्यं
नित्यंचातिथिपूजकः ॥ १८ ॥ सतीर्थमतियुक्तस्तुशिलोंछेषुस्थितःसदा ॥ चतुर्वेदेषुयद्धयानंगीतंयद्यत्स्वयंभुवा ॥ १९ ॥ तत्सर्वंसचजानातिद्विजो
विष्णुस्वरूपधृक्॥नानाधर्मार्थविशदोह्यव्ययेष्टमातिःसदा ॥२०॥ एकस्मिन्नेवकालेतुगतोसौवैशिवेर्गृहम् ॥ तंदृष्ट्वाविधिवच्चैवकृत्वातिथ्यंमहामनाः॥२१॥
शिविःसंपृच्छयामासदेशानांहितकारणम् ॥ २२ ॥ ॥ उंछवृत्तिरुवाच ॥ ॥ केदेशाःकेजनपदाःकेशैलाःकेपिचाश्रमाः ॥ पुण्याद्विजवरप्रीत्यामह्यं
निर्देष्टुमर्हसि ॥ २३ ॥ ॥ सिद्धउवाच ॥ ॥ तेदेशास्तेजनपदास्तेशैलास्तेपिचाश्रमाः ॥ पुण्यास्त्रिपथगायेषांमध्येनित्यंसरिद्वरा ॥ २४ ॥ तपसा
ब्रह्मचर्येणयज्ञैस्त्यागेनवापुनः ॥ गतिंतांनलभेज्जंतुर्गंगांसंसेव्ययांलभेत् ॥२५॥ स्नातानांतत्रपयसिगांगेयेनियतात्मनाम्॥ तुष्टिर्भवतियापुंसांनसाक्रतुश
तैरपि ॥ २६ ॥ अपहृत्यतमस्तीव्रंयथाभात्युदयेरविः ॥ तथापहृत्यपाप्मानंभातिगंगाजलाप्लुतः ॥ २७ ॥ अग्निंप्राप्ययथाविप्रतूलराशिर्विनश्य
ति ॥ तथागंगावगाहश्चसर्वपापंव्यपोहति ॥ २८ यस्तुसूर्यांशुसंतप्तंगांगेयंसलिलंपिबेत् ॥ सगोनीहारनिर्मुक्तःपावकाद्धिविशिष्यते ॥ २९ ॥ चांद्राय
णसहस्रंतुपादेनैकेनयःपुमान् ॥ संप्लुतश्चापिगंगायांयोनरःसविशिष्यते ॥ ३० ॥ लंबेदधःशिरायस्तुवर्षाणामयुतंनरः ॥ मासमेकंतुगंगांभःसेवतेयोनरो
त्तमः ॥ ३१ ॥ ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तोयातिविष्णोरनामयम् ॥ इयंवेणीसमापुण्यापवित्रापापनाशिनी ॥ ३२ ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणब्रालहामुच्यतेक्षणा
त्॥ सप्रयागस्तीर्थराजोवैष्णवानांहिदुर्लभः ॥ ३३ ॥ स्नात्वायत्रनरश्रेष्ठवैकुंठेसत्वरंव्रजेत् ॥ प्रियाप्रियेनजानातिधर्माधर्मौनविंदति ॥ ३४ ॥ स्नात्वाचै
वतुगंगायांमहापापात्प्रमुच्यते ॥ ३५ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥३६॥ ब्रह्महाचैवगोघ्नोवासुरा
पीबालघातकः ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योदिवंयातिचसत्वरम् ॥३७॥ दर्शनंमाधवस्याथवरस्यदर्शनंतथा ॥ वेण्यांस्नानंप्रकुर्वाणोवैकुंठंप्रतिगच्छति ॥३८॥
उदितेचयथासूर्येविलयंयातिवैतमः ॥ तथैवतस्यांपापानिनश्यंतिस्नानमात्रतः ॥ ३९ ॥ गंगाद्वारेकुशावर्तेगं[1]ह्लिकेनीलपर्वते ॥ स्नात्वाकनखलेतीर्थेपुन
र्जन्मनविद्यते॥४०॥एवंज्ञात्वानरश्रेष्ठोगंगास्नायीपुनःपुनः॥ स्नानमात्रेणभोराजन्मुच्यतेकिल्बिषादतः ॥४१॥ देवानांप्रवरोविष्णुर्यज्ञानांचाश्वमेधकः ॥
अश्वत्थःसर्ववृक्षाणांनदीभागीरथीसदा ॥४२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेगंगामाहात्म्यंनामै

१ बिल्वके इतिपाठः ।

काशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वैष्णवानांलक्षणंचकीदृशंप्रतिपादितम् ॥ महिमाकीदृशश्चैववदविश्वेश्वरप्रभो ॥ १ ॥ ॥ महादे
वउवाच ॥ ॥ विष्णोरयंयतःप्रोक्तोह्यतोवैवैष्णवोमतः ॥ सर्वस्यादिस्तुविज्ञेयोब्रह्मारूपधरस्ततः ॥ २ ॥ यतःसकाशात्संजाताब्राह्मणावेदपारगाः ॥ ते
वैष्णवास्तुविज्ञेयानैवान्येतुकदाचन ॥ ३ ॥ शौचसत्यक्षांतियुक्तोरागद्वेषविवर्जितः ॥ वेदविद्याविचारज्ञोयःसवैष्णवउच्यते ॥ ४ ॥ अग्निहोत्ररतोनि
त्यंनित्यंचातिथिपूजकः ॥ पितृभक्तोमातृभक्तःसवैवैष्णवउच्यते ॥ ५ ॥ दयाधर्मेणसंयुक्तस्तथापापपराङ्मुखः ॥ शंखचक्रांकितोयोवैसवैवैष्णवउच्य
ते ॥६॥ कंठेमालाधरोयस्तुमुखेरामंसदोच्चरेत् ॥ गानंकुर्यात्सदाभक्त्यासनरोवैष्णवःस्मृतः ॥७॥ पुराणेषुरतानित्यंयज्ञेषुचरताःसदा ॥ तेनरावैष्णवाज्ञे
याःसर्वधर्मेषुसंमताः॥८॥ तेषांनिंदांप्रकुर्वंतियेनराःपापकारिणः ॥ तेमृतास्तुकुयोनिंवैगच्छंतिचपुनःपुनः ॥९॥ गोपालनाम्नींमूर्तिंचयेचर्चयंतिद्विजाःसदा ॥
धातुमात्रमयींकृत्वाचतुर्हस्तांसुशोभिताम्॥१०॥ पूजांकुर्वंतियेविप्रास्तेज्ञेयाःपुण्यभाजिनः॥कृत्वापाषाणजांमूर्तिंकृष्णाख्यांरूपसुंदरीम्॥११॥ पूजांकुर्वं
तियेविप्रास्तेज्ञेयाःपुण्यमूर्तयः ॥ शालग्रामशिलायत्रयत्रद्वारवतीशिला ॥ १२ ॥ उभयोःसंगमोयत्रमुक्तिस्तत्रनसंशयः ॥ मूर्तिंमंत्रेणसंस्थाप्यपूजनं
क्रियतेयदि ॥ १३ ॥ तदर्चनंकोटिगुणंधर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ नवधातत्रवैभक्तिःकर्तव्याचजनार्दने ॥अतःपाषाणजामूर्तिस्तथाधातुमयीत्वया ॥ १४ ॥
तस्यांभक्तैःप्रकर्तव्यंध्यानंपूजनमेवच ॥ राजोपचारकींपूजांमूर्तौतत्रप्रकल्पयेत् ॥ १५ ॥ सर्वात्मानंस्मरेन्नित्यंभगवंतमधोक्षजम् ॥ दीनानाथैकशरणंलो
कानांवृत्तिकारणम् ॥ १६ ॥ मूर्तौतत्रस्मरेन्नित्यंमहापातकनाशनम् ॥ गोपालोयंतथाकृष्णोरामोयमितिचब्रुवन् ॥ १७ ॥ पूजांकरोतियःसम्यक्सवै
भागवतोनरः ॥ गोकुलेतुयथारूपंधृतंवैकेशवेनतु ॥ १८ ॥ तादृग्रूपंप्रकर्त्तव्यंवैष्णवैर्नरसत्तमैः ॥ आत्मसंतोषणार्थायस्वरूपंकारयेद्बुधः ॥ १९ ॥
यतोभक्तिस्तुबहुलाजायतेनात्रसंशयः ॥ शंखचक्रगदादीनिविष्णोश्चैवायुधानिच ॥ २० ॥ तस्यांमूर्तौविशेषेणकर्त्तव्यानिप्रमाणतः ॥ चतुर्भुजांद्विनेत्रां
चशंखचक्रगदाधराम् ॥ २१ ॥ पीतवासःपरीधानांशोभमानांगरीयसीम् ॥ वनमालांदधानांतांलसद्वैडूर्यकुंडलाम् ॥ २२ ॥ मुकुटेमणिसंयुक्तांकौस्तुभो
द्भासितांसदा ॥ सौवर्णींचाथरौप्यांवाताम्रजांचाथपैत्तलीम् ॥ २३ ॥ कारयेत्परयाभक्त्यावैष्णवैर्द्विजसत्तमैः ॥ आगमोक्तैर्वेदमंत्रैःप्रतिष्ठाप्यविशेषतः ॥
॥ २४ ॥ पश्चाद्वैअर्चनंकार्ययथाशास्त्रानुसारतः ॥ षोडशोपचारैर्मंत्रैःपूजनंविधिपूर्वकम् ॥ २५ ॥ पूजितेतुजगन्नाथेसर्वेदेवाश्चपूजिताः ॥ अतोये
नप्रकारेणपूजनीयोमहाप्रभुः ॥ २६ ॥ अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ सर्वंददातिसर्वेशोवैष्णवान्पुण्यरूपिणः ॥ २७ ॥ (यथावि

१ मंत्रमयीमितिपाठः । २ हितकारणम् इतिवापाठः । ३ मुकुटेन समायुक्ताम् इ० पा० । ४ एतच्छ्लोकत्रयम् । ( ) एतच्चिह्नान्तर्गतमेकस्मिन्पुस्तक एव ।

ष्णुस्तथाशर्वोनांतरंवर्त्ततेक्वचित् ॥ एवंज्ञात्वातुभोदेविह्युभयोर्मूर्तिकल्पनम् ॥ २८ ॥ शिवपूजांप्रकुर्वाणोविष्णुनिंदासुतत्परः ॥ रौरवेपुनरके
षुवसतेनात्रसंशयः ॥ २९ ॥ अहंविष्णुरहंरुद्रोह्यहंब्रह्मापितामहः ॥ सर्वभूतेषुसततंसंवसामिपुनःपुन ॥ ३० ॥) ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ केदासा
वैष्णवाःकेतुकेभक्ताभुविकीर्तिताः ॥ तेषांवैलक्षणंब्रूहियथार्थंवैमहेश्वर ॥ ३१ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शूद्राभवंतिवैदासावैष्णवाना
रदादयः ॥ प्रह्लादश्चांबरीषाद्याभक्तास्तेनगनंदिनि ॥ ३२ ॥ ब्रह्मक्रियारतोनित्यंवेदवेदांगपाठकः ॥ शंखचक्रांकितोयस्तुसवैवैष्णवउच्यते ॥ ३३ ॥
द्विजसेवारतोनित्यंनित्यंविष्णुप्रपूजकः ॥ शृणोतिबहुधाचैवपुराणंवेदसंमितम् ॥ ३४ ॥ सशूद्रोहरिदासस्तुइत्युक्तोनगनंदिनि ॥ पंचवर्षत्वमाश्रित्यकृता
भक्तिरनेकधा ॥ ३५ ॥ सवैभक्तइतिप्रोक्तःसर्वसाधुषुसंमतः ॥ ध्रुवादयस्तेविज्ञेयाअंबरीषादयश्चये ॥ ३६ ॥ भक्ताश्चमुनिभिःप्रोक्ताःसर्वकालेषुभामि
नि ॥ कलौधन्यतमाःशूद्राविष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३७ ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम् ॥ शंखचक्रांकितोयस्तुविष्णुभक्तिप्रकारकः ॥३८॥
चतुर्विधमहोत्साहकर्त्ताचैवविशेषतः ॥ सशूद्रोविष्णुदासस्तुयथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ ३९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउ
मामहेश्वरसंवादेदासवैष्णवानांमहिमानामद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ सर्वेषांचैवमासानांविधिंब्रूहिमहेश्वर ॥ महो
त्सवःप्रकर्त्तव्यःकोविधिस्तत्रसंमतः ॥ १ ॥ कोदेवःपूजनंकस्यमहिमाकीदृशोभवेत् ॥ कस्यांतिथौप्रकर्त्तव्यंतन्मेवदसुरेश्वर ॥ २ ॥ मासंप्रतिकिमुक्तं
चवैष्णवान्पुण्यकर्मणः ॥ धन्याहंकृतकृत्याहंसुभगाहंधरातले ॥ विष्णोःकथांशृणोमीतिदर्शनात्स्पर्शनात्तव ॥ ३ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ उत्सवानां
विधिंब्रूमोमासंप्रतितवानघे ॥ यानाकर्ण्यपुनर्देविगीतवादित्रहर्षिता ॥ ४ ॥ तत्रादौचसितेपक्षेचैत्रमासेसुशोभने ॥ एकादश्यांविशेषेणदोलारूढंप्रपूज
येत् ॥ ५ ॥ कुर्याद्भक्त्यासदादेविउत्सवंविधिपूर्वकम् ॥ दोलारूढंप्रपश्यंतिकृष्णंकलिमलापहम् ॥ ६ ॥ अपराधसहस्रैस्तुमुक्तास्तेनगनंदिनि ॥ ताव
त्तिष्ठंतिपापानिकोटिजन्मकृतान्यपि ॥ ७ ॥ यावन्नांदोलयेद्देवंविश्वेशंविश्वनायकम् ॥ कलौवैयेप्रपश्यंतिदोलारूढंजनार्दनम् ॥ ८ ॥ गोघ्नादिकाःप्रमुच्यं
तेकाकथाइतरेष्वपि ॥ दोलोत्सवेप्रहृष्टास्तुरुद्रेणसहिताःसुराः ॥९॥ कुर्वंतिप्रांगणेनृत्यंगीतवाद्यंचहर्षिताः ॥ ऋषयोगणगंधर्वारंभाद्यप्सरसांगणाः ॥१०॥
वासुकिप्रमुखानागास्तथादेवाःसुरेश्वराः ॥ दोलायांचसमायांतिविष्णुदर्शनलालसाः ॥ ११ ॥ दोलायात्रानिमित्तंतुदोलाह्वेमधुमाधवे ॥ भूतानिसंतिभू
पृष्ठेयेकेचिद्देवयोनयः ॥ १२ ॥ समायांतिमहादेविकृष्णेदोलास्थितेध्रुवम् ॥ विष्णुंदोलास्थितंदृष्ट्वात्रैलोक्यस्योत्सवोभवेत् ॥ १३ ॥ तस्मात्कार्यंश
तंत्यक्त्वादोलाह्वेउत्सवंकुरु ॥ प्रह्लादस्तुसमायातिविष्णुर्दोलाधिरोहणम् ॥ १४ ॥ कुरुतेचमहादेविवरदंतमनुस्मरन् ॥ दोलास्थितस्यकृष्णस्ययेकु

वैतिप्रजागरम् ॥ १८ ॥ सर्वपुण्यफलप्राप्तिर्निमेषैकेनजायते ॥ दोलायांसंस्थितंविष्णुंपश्यंतिमधुमाधवे ॥ १६ ॥ क्रीडंतिविष्णुनासार्द्धंदेवदेवेनवंदिताः॥
दक्षिणाभिमुखंदेवंदोलारूढंसुरेश्वरि ॥१७॥ सकृद्दृष्ट्वातुगोविंदंमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ ॐ दोलारूढायविद्महेमाधवायचधीमहि ॥ तन्नोदेवःप्रचोदयात्॥१८॥
इदंगायत्र्यापूजनम् ॥ माधवायगोविंदायश्रीकंठायनमोनमः ॥ पूजनंमंत्रपूर्वंचकर्तव्यंविधिपूर्वकम् ॥ १९ ॥ गुरवेदक्षिणांदद्याद्यथाशक्त्या
समाहितः ॥ गायन्विष्णोःसदाभक्त्यापरिपूर्णंततोभवेत् ॥ २० ॥ किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने ॥ दोलायांसंस्थितोविष्णुःसर्वपापापहार
कः॥२१॥ पूजितोयैर्नरैःसम्यक्सदासर्वंददातिच ॥ यत्रदेवाःसगंधर्वाःकिन्नराऋषयस्तथा ॥२२॥ आयांतिबहुधातत्रदोलारूढेनसंशयः॥२३॥ ॐ नमोभ
गवतेवासुदेवायेतिमंत्रेणपूजनंतत्रकारयेत् ॥ षोडशोपचारैःपूजाचकर्तव्याविधिपूर्वकम् ॥ धर्मार्थमुख्यायेकामास्तेसर्वेप्राप्नुयुर्ध्रुवम् ॥ २४ ॥ अंगन्यासं
करन्यासंन्यासंशारीरकंचयत् ॥ तत्सर्वंतुप्रकर्त्तव्यंमंत्रेणानेनसुव्रत ॥ २५ ॥ आगमोक्तेनमंत्रेणकर्त्तव्योहिमहोत्सवः ॥ श्रीलक्ष्म्यासहितंदेवंदोलायांच
प्रकल्पयेत् ॥ २६ ॥ देवाग्रेवैष्णवाःस्थाप्यानारदाद्याःसुरर्षयः ॥ विष्वक्सेनादिकाभक्तास्थाप्यास्तेह्यग्रतःसदा ॥ २७ ॥ पंचवादित्रनिर्घोषैःकुर्यादारा
र्तिकंबुधः ॥ यामेयामेतथादेविपूजनीयःप्रयत्नतः ॥२८॥ नालिकेरैस्तथाशुभ्रैःकदलैर्वातथापुनः ॥ अर्घंदद्यात्ततोदेविपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ २९ ॥ देवदेव
जगन्नाथशंखचक्रगदाधर ॥ अर्घंगृहाणमेदेवकृपांकुरुममोपरि ॥ ३० ॥ तच्छेषंवैष्णवानांतुदद्यात्प्राच्छादिकंपुनः ॥ वादनंनर्त्तनंतत्रकर्त्तव्यंवैष्णवैर्न
रैः ॥ ३१ ॥ आंदोलनंततःसर्वैःकर्त्तव्यंचविशेषतः ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिक्षेत्राणिचसुरेश्वरि ॥ ३२ ॥ सर्वाण्येतानिवैतत्रद्रष्टुमायांतितद्दिने ॥ एवंज्ञा
त्वासदादेविकर्त्तव्यःसोत्सवोमहान् ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्रायाश्चान्यजातयः ॥ शंखचक्रगदाधाराज्ञातव्यानगनंदिनि ॥ ३४ ॥
॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेदोलामहोत्सवोनामत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥८३॥ ॥महादेवउवाच ॥
अस्मिन्वैचैत्रमासेतुकार्योदमनकोत्सवः ॥ द्वादश्यांतुतथासम्यग्विधिःकार्योविशेषतः ॥१॥ वैष्णवैःश्रद्धयापुण्योजनतानंदवर्द्धनः ॥ देवानंदसमुद्भूतादि
व्यादमनमंजरी ॥ २ ॥ निवेद्यावैष्णवैर्भक्तैःसर्वपूजाफलेप्सुभिः ॥ चैत्रेतुशुक्लपक्षेतुद्वादश्यांनगनंदिनि ॥ ३ ॥ कारयेत्परयाभक्त्यामहोत्सवमनास्तथा ॥
तत्रादौचस्वयंगत्वाआरामंप्रतिचानवे ॥४॥ गुर्वाज्ञयाप्रकर्त्तव्यंपूजनंरतिनासह ॥ कामदेवनमस्तेस्तुविश्वमोहनकारक ॥५॥ विष्णोरर्थेविचेष्यामिकृपां
कुरुममोपरि ॥ गीतवादित्रनिर्घोषैरानेतव्योगृहंप्रति ॥ ६ ॥ एकादश्यांसुरश्रेष्ठिह्यधिवासनपूर्वकम् ॥ कर्त्तव्यंपूजनंतत्ररात्रौभक्त्यातुवैष्णवैः ॥ ७ ॥
कर्त्तव्यमग्रतस्तस्यसर्वतोभद्रमंडलम् ॥ स्थापयित्वातुदेवेशंरतिनासहतत्रवै ॥ ८ ॥ आच्छाद्यश्वेतवस्त्रेणदमनंस्थापयेद्बुधः ॥ तत्रैवपूजनंकार्यंवैष्ण

वैर्द्विजसत्तमैः ॥ ९ ॥ क्लींकामदेवायनमोह्रींरत्यैचतथानमः ॥ ऐंद्र्यादिदिशिसंस्थाप्यकंदर्प्पंपूजयेद्बुधः ॥ १० ॥ गंधंपुष्पंतथाधूपंदीपमारार्त्ति
कंतथा ॥ रात्रौभक्त्याप्रकर्त्तव्यंविधिनात्रसुरेश्वरि ॥११॥ मदनायनमइतिप्राच्याम् ॥ मन्मथायनमइतिआग्न्येय्याम् ॥ कंदर्पायनमइतियाम्ये ॥ अनंगा
यनमइतिरक्षोदिशि ॥ भस्मशरीरायनमःइतिवारुण्याम् ॥ स्मरायनमइतिवायव्याम् ॥ ईश्वरायनमःइतिकौबेर्याम् ॥ पुष्पबाणायनमः ॥ इतिईशान्याम् ॥
चतुर्दिक्षुचसर्वासुपूजनंतत्रकारयेत् ॥ पूजितेकेशवेचात्रसर्वेदेवाःसुपूजिताः ॥ १२ ॥ अक्षतगंधधूपदीपैर्नैवेद्यैस्तांबूलैश्चदमनकंपूजयित्वातु ॥
तत्पुरुषायविद्महेकामदेवायधीमहि ॥ तन्नोनंगःप्रचोदयात् ॥ इतिवैकामगायत्र्याअष्टोत्तरशतवारंतंदमनकंअभिमंत्र्यनमस्कुर्यात् ॥ नमो
स्तुपुष्पबाणायजगदाह्लादकारिणे ॥ मन्मथायजगन्नेत्ररतिप्रीतिकरायच ॥ १३ ॥ देवदेवनमस्तेस्तुश्रीविश्वेशनमोस्तुते ॥ रतिपतेनमस्तेस्तु
नमस्तेविश्वमंडन ॥ १४ ॥ नमस्तेस्तुजगन्नाथसर्वबीजनमोस्तुते ॥ एतैर्नानाविधैर्मंत्रैरागमोक्तैर्विशेषतः ॥ १५ ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनलक्ष्म्या
सहजनार्दनः ॥ ततोनिवेद्यतत्कर्मजागरंकारयेद्बुधः ॥ १६ ॥ देवदेवजगन्नाथवांछितार्थप्रदायक ॥ हृत्स्थान्पूरयमेविष्णोकामान्कामेश्वरी
प्रिय ॥ १७ ॥ इत्येतैर्बहुभिर्मंत्रैःपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ श्रीनिवासोजगन्नाथोभक्तानांशमभीप्सकः ॥ १८ ॥ ततोदमनकमुष्टिंगृहीत्वातत्रमूलमंत्रेण ॥
श्रीश्रीविष्ण्वादिदेवेभ्योदमनकंनिवेदयेत् ॥ ततोगंधादिभिर्महतीपूजागीतवाद्यनृत्यैश्चमहोत्सवःकार्यः ॥ देवाग्रेस्थापितःकलशोदकंदेवस्यपादयोर्नि
क्षिप्यजलक्रीडातस्मिन्दिनेकर्त्तव्या ॥ ततःस्वगुरुंवस्त्रालंकारद्रविणैःश्रद्धयाप्रपूजयेत् ॥ ततःस्वयंवैष्णवैर्बंधुभिःसहअश्नीयात् ॥ १९ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ ततोदमनकमंजर्यायोवैविष्णुंप्रपूजयेत् ॥ पूजितेवैजगन्नाथेह्यहंवैपूजितःसदा ॥ २० ॥ ब्रह्महाहेमहारीचमद्यपोमांसभक्ष
कः ॥ मुच्यतेपातकाद्देविदृष्ट्वादमनकोत्सवम् ॥ २१ ॥ एवंदमनकोदेविपूजितोयैःसुवैष्णवैः ॥ सर्वतीर्थंकृतंतैस्तुमंजर्यापूजनंकृतम् ॥ २२ ॥ वेदाध्य
यनंकृतंतेनशास्त्राध्ययनमेवच ॥ अग्निहोत्रंकृतंतेनमंजर्यापूजितोहरिः ॥ २३ ॥ तत्कुलंतुमहज्ज्ञेयंब्राह्मंवाचाथक्षात्रियम् ॥ शौद्रंवैश्यंचयच्चान्यद्धन्यं
धन्यतरंस्मृतम् ॥ २४ ॥ यस्मिन्कुलेवतीर्याथोत्सवोदमनकःकृतः ॥ सचधन्यस्तुधन्योवैयेनविष्णुःप्रपूजितः ॥ २५ ॥ दमनकेनतुतथासंप्राप्तेमधुमा
धवे ॥ संपूज्यगोसहस्रस्यदेविसंलभतेफलम् ॥ २६ ॥ मल्लिकाकुसुमैर्देवंवसंतेगरुडध्वजम् ॥ योर्चयेत्परयाभक्त्यामुक्तिभागीभवेत्तुसः ॥ २७ ॥
मरुकोदमनकश्चैवसद्यस्तुष्टिकरोहरेः ॥ अतःपूजाप्रकर्त्तव्यावैष्णवैर्नरसत्तमैः ॥ २८ ॥ गोसहस्रंकृतंतेनकन्यादानंतथैवच ॥ पृथ्वीदानंकृतंतेनविष्णोर्वैपू

१ द्धात इतिपाठः । २ रत्यासह–इ० पा० ।

जनेकृते ॥ २९ ॥ एकामेकांगृहीत्वातुमंजरींदमनस्यतु ॥ यःपूजयतिदेवेशंसंप्राप्तेमधुमाधवे ॥ ३० ॥ पुण्यसंख्यांनजानेवैतस्याहंनगनंदिनि ॥ सवैच
तुर्भुजोभूत्वाइहलोकेपरत्रच॥धर्मानर्थांश्चकामांश्चप्रभुंक्तेवैष्णवंपदम् ॥३१॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेदमनकमहोत्स
वोनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ वैशाख्यांपूर्णमास्यांवैजलस्थंजगदीश्वरम् ॥ पूजयेद्वैष्णवोभक्त्याकृतोत्साहोमुदा
न्वितः ॥ १ ॥ गीतंवाद्यंतथानृत्यंकृत्वापुण्यंमहोत्सवम् ॥ एकादश्यांसुरश्रेष्ठंपश्येद्वाथप्रहर्षितः ॥ २ ॥ गीतंगायन्हरेर्भक्त्याकर्त्तव्यःसोत्सवः
शुभः ॥ शयनंकुरुदेवेशजलेस्मिन्वैसुरेश्वर ॥ ३ ॥ त्वयिसुप्तेजगत्सुप्तंभवत्येवनसंशयः ॥ घनागमेप्रकुर्वीतजलस्थंवैजनार्दनम् ॥ ४ ॥
येनरास्तुसुरश्रेष्ठेनदाहोनरकेभवेत् ॥ स्वर्णपात्रेतथारौप्येताम्रेवाचसुरेश्वरि ॥ ५ ॥ मृन्मयेवाथकर्त्तव्यंशयनंविष्णुसंज्ञकम् ॥ तत्रतोयंचसं
स्थाप्यशीतलंगंधवासितम् ॥ ६ ॥ तस्मिंस्तोयेततोविष्णोःस्थापनंकारयेद्बुधः ॥ गोपालनाम्नीमूर्त्तिश्चरामनाम्नीतथापिवा ॥ ७ ॥ शा
लग्रामशिलावापिस्थापनीयाविशेषतः ॥ प्रतिमांवामहाभागतस्यपुण्यमनंतकम् ॥ ८ ॥ यावद्धराधरालोकायावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ तावत्तस्यकुलेक
श्चिन्नभवेद्देविनारकी ॥ ९ ॥ तस्माज्जेष्ठेमहादेवितोयस्थंपूजयेद्धरिम् ॥ वीततापोनरस्तिष्ठेद्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ १० ॥ सुशीतलेतथातोयेतुलसीदल
वासितम्॥शुचिशुक्रगतेकालेपूजयेद्धरणीधरम्॥११॥शुचिशुक्रगतेकालेयेर्चयिष्यंतिकेशवम् ॥जलस्थंविविधैःपुष्पैर्मुच्यंतेयमपीडनात्॥१२॥जलप्रेष्टोय
तोविष्णुर्जलशायीजलप्रियः ॥ तस्माद्ग्रीष्मेविशेषेणजलस्थंपूजयेद्धरिम् ॥ १३ ॥ नीरमध्येस्थितंकृत्वाशालग्रामसमुद्भवम् ॥ येनार्चितोमहाभक्त्यासभवे
त्कुलपावनः ॥१४॥ कर्कराशिगतेसूर्येमिथुनस्थेविशेषतः ॥ येनार्चितोहरिर्भक्त्याजलमध्येतुसुंदरि ॥ १५ ॥ द्वादश्यांतुविशेषेणजलस्थजलशायिनः ॥
येनार्चनंकृतंतेनकोटियज्ञशतंकृतम् ॥ १६ ॥ निक्षिप्यजलपात्रेतुमासेमाधवसंज्ञके ॥ माधवंयेर्चयिष्यंतिदेवास्तेतुनराभुवि ॥ १७ ॥ पात्रेगंधोदकंकृ
त्वायःक्षिपेद्गरुडध्वजम् ॥ द्वादश्यांपूजयेद्रात्रौमुक्तिभागीभवेत्तुसः ॥ १८ ॥ अश्रद्दधानःपापात्मानास्तिकोऽच्छिन्नसंशयः ॥ हेतुनिष्ठश्चपंचै
तेनपूजाफलभागिनः ॥१९॥ तथामहादेविप्रभुंजलस्थंजगदीश्वरम् ॥ पूजयेद्योनरोनित्यंमहापापैःप्रमुच्यते ॥ २० ॥ ॐह्रींह्रींरामायनमः ॥ इतिमंत्रेणदेवे
शिपूजनंतत्रवैस्मृतम् ॥ ॐक्लींकृष्णायगोविंदायगोपीजनवल्लभायनमः॥इतिमंत्रेणगिरिजेउदकंचाभिमंत्रयेत्॥देवदेवमहाभागश्रीवत्सकृतलांछन ॥ २१ ॥
महादेवनमस्तेस्तुनमस्तेविश्वभावन ॥ अर्घंगृहाणभोदेवमुक्तिंमेदेहिसर्वदा ॥ २२ ॥ नानाविधैःसुपुष्पैश्चपूजयेद्गरुडासनम् ॥ सर्वबाधाविनिर्मुक्तो

१ यावद्रविकराभुवि इ०पा०। २ मुक्तिभागीभवेद्द्विजः इ० पा०। ३ ॐ ह्रां ह्रीं रामायनमः इत्येकास्मिन्पुस्तके। ३ गरुडवाहनमित्यपिप्रचुरः पाठः तत्राक्षराधिक्यमार्षम्।

विष्णोःसायुज्यतामियात् ॥ २३ ॥ रात्रौजागरणंतत्रद्वादश्यांसुसमाहितः ॥ भक्तिपूर्वंभजेद्देवंविष्णुमव्ययमक्षयम् ॥ २४ ॥ एवंवैशास्त्रसंबंधी
भक्तिभावेनतत्परैः ॥ उत्सवोविष्णुसंज्ञस्तुकर्त्तव्योभक्तिमिच्छुभिः ॥ २५ ॥ आगमोक्तेनमंत्रेणविधिंतत्रप्रकारयेत् ॥ कृतेसतिमहादेविकोटियज्ञसमंफ
लम् ॥२६॥ रागद्वेषविनिर्मुक्तोमहामोहनिवर्त्तकः ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःसनातनम् ॥ २७ ॥ ब्राह्मणोभक्तिभावेनयःकरोत्युत्सवंभुवि ॥ सर्व
पापविनिर्मुक्तोवैकुंठंगच्छतेध्रुवम् ॥२८॥ वेदाध्ययनहीनोपिशास्त्राध्ययनवर्जितः ॥ हरिभक्तिंतुसंप्राप्यलभतेवैष्णवंपदम् ॥२९॥ आत्मारामःसदामुक्तोवि
जितात्माभवेत्तुसः ॥ सवैविष्णुपदंयातियावच्चंद्रदिवाकरौ॥३०॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेशयनम
होत्सवोनामपञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ श्रावणेमासिसंप्राप्तेपवित्रारोपणोविधिः ॥ यस्मिन्कृतेतुदेवेशिदिव्यभक्तिःप्रजा
यते॥१॥पवित्रारोपणंविष्णोःकर्तव्यंश्रद्धयाबुधैः॥ संपूर्णाजायतेतस्यपूजापार्वतिवार्षिकी ॥२॥ पवित्रारोपणेविष्णोर्जायतेसुखमात्मनः ॥ संपूजितेसदावि
ष्णौनानासुखमवाप्नुयात् ॥ ३ ॥ सूत्रंवाससमानीयब्राह्मण्याकर्तितंतथा ॥ स्वेनैवकर्तितंसूत्रंतेनैवचप्रकारयेत् ॥ ४ ॥ सच्छूद्र्याकर्तितंसूत्रंतद्ग्राह्यंवातथै
वच ॥ अन्यथाविक्रयेणापिग्राह्यंचापियथातथम् ॥ ५ ॥ क्षौमेनैवप्रकर्तव्यःपवित्रारोपणोविधिः ॥ रूप्येणवातथाकार्यंपवित्रंविष्णुदैवतम् ॥६॥ सौवर्णेना
पिदेवेशिकर्तव्यंविधिपूर्वकम् ॥ अभावेसर्वधातूनांग्राह्यंसूत्रंतथाबुधैः ॥ ७ ॥ कृत्वातुत्रिवृतंसूत्रंप्रक्षाल्यमुदकेनतु ॥ लिंगेलिंगप्रमाणंचप्रतिमायांयथावि
धिः ॥८॥ पादौवैजानुपर्यंतंतथानाभिसमंस्मृतम् ॥ ज्येष्ठंमध्यंकनिष्ठंचपवित्रंकारयेद्बुधः॥९॥ संवत्सरदिनैस्तद्वत्तदर्द्धार्द्धेनसंख्यया ॥ सूत्रेणैवप्रकर्त्तव्यंग्रं
थिनाष्टोत्तरंशतम्॥१०॥तदर्द्धसंख्यकेनापियुक्तंवातत्रपार्वति॥ लिंगेवैलिंगसंज्ञंतुगंगानागैश्चसंयुतम् ॥११॥ प्रतिमायांतथादेविपवित्रंवनमालकम् ॥ यथा
शोभातथाकार्यंयेनविष्णुःप्रसीदति॥१२॥[1]एकंवैसुपवित्रंतुगंधाख्यंकारयेत्सदा॥[2]तंतुनायच्चसंयुक्तंकर्त्तव्यंवैष्णवैर्नरैः॥१३॥ देवानांचतथाप्रोक्तंपवित्रंविष्णुदे
वतम्॥अंबरीषाद्याभक्ताश्चअन्येपिचध्रुवादयः ॥१४॥ पवित्राणिततःपश्चाद्दातव्यानीहपार्वति ॥ प्रतिपद्धनदस्योक्तापवित्रारोपणेतिथिः ॥ १५ ॥ लक्ष्म्या
देव्याद्वितीयातुतिथीनामुत्तमातिथिः ॥ तृतीयातुतवप्रोक्ताचतुर्थीगणपस्यच ॥ १६ ॥ पंचमीचंद्रमसश्चैवषष्ठीवैकार्त्तिकस्यच ॥ सप्तमीचरवेःप्रोक्तादुर्गा
याश्चाष्टमीस्मृता ॥ १७ ॥ नवमीचैवमातॄणांयमस्यदशमीतथा ॥ एकादशीतुसर्वेषांद्वादशीमाधवस्यच ॥ १८ ॥ त्रयोदशीतुकामस्यशर्वस्योक्ताचतु
र्दशी ॥ तद्वत्पंचदशीख्याताधातुर्वैह्यर्चनेनपुनः ॥ १९ ॥ एतावैतिथयःप्रोक्ताःपवित्रारोपणोचिताः ॥ कनिष्ठेद्वादशप्रोक्तामध्यमेद्विगुणास्मृताः ॥ २० ॥

१ एवं वै–इ० पा० । २ तंतुनामैकसंयुक्तं । तंतुनामवसंयुक्तम्–इ० पा० ।

त्रिगुणाश्चोत्तमेचैवग्रंथयश्चपवित्रके ॥ कर्पूरकेसराभ्यांवाचंदनेनहरिद्रया ॥ २१ ॥ रंजयित्वातुतत्सर्वस्थाप्यंनवकरंडके ॥ देवस्ययजनंयत्रस्थाप्यानिदे
ववत्तदा ॥ २२ ॥ आदौदेवार्चनंकृत्वावासनंसपवित्रकम् ॥ अधिवासितेपवित्रेतुततोवैपूजनंस्मृतम् ॥ २३ ॥ पवित्रेषुचयद्देवास्तेषांनिकटमाचरेत् ॥
ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्त्रयोवैसूत्रदेवताः ॥ २४ ॥ क्रियाचपौरुषीवीराचतुर्थीचापराजिता ॥ जयाचविजयाचैवमुक्तिदाचसदाशिवा ॥ २५ ॥ मनो
न्मनीतुनवमीदशमीसर्वतोमुखी ॥ ग्रंथीनांदेवताश्चैवसूत्रेषुविनिवेशयेत् ॥ २६ ॥ आवाहनमुद्रयावैशास्त्रोक्तविधिनाततः ॥ आवाह्यतत्रताः
सम्यक्संनिधीकरणंस्मृतम् ॥ २७ ॥ संनिधीकरणमुद्रयासंनिधीकरणम् ॥ रक्ष्यामुद्रयासंरक्ष्यधेनुमुद्रयाअमृतीकृत्य ॥ आनीयदेवस्याग्रे
कलशोदकंगृहीत्वा ॥ आगमोक्तेनमंत्रेणप्रोक्षणंविधायक्लींकृष्णायइतिमंत्रेणप्रोक्षणंगंधधूपदीपनैवेद्यादिकंदत्त्वातांबूलादिकंदत्त्वाषोडशोपचारादिना
पवित्रदेवताअभ्यर्च्यगंधपवित्रंधूपितंकृत्वादेवाभिमुखःसन् ॥ नमस्कारमुद्रयादेवंअभिमंत्रयीत ॥ आमंत्रितोमहादेवसार्द्धंदेव्यागणादिभिः ॥ मंत्रैर्वालोक
पालैश्चसहितःपरिवारकैः ॥ २८ ॥ आगच्छभगवन्विष्णोविधिसंपूर्णहेतवे ॥ प्रातस्त्वत्पूजनंकुर्मःसान्निध्यंनियतंकुरु ॥ २९ ॥ तद्गंधंचपवित्रंचदेवस्य
राघवस्यच ॥ श्रीविष्णोश्चरणेतत्निक्षिप्यप्रातः स्वक्रियांविधायपुण्याहस्वस्तिवाचनजयजयशब्दैर्घंटादिवादित्रनिर्घोषतूर्यादिशब्दैःपवित्रैःपूजां
कुर्यात् ॥ ततः प्रथमंज्येष्ठंततोमध्यमंकनिष्ठंच ॥ एभिःसर्वैर्यथाक्रमेणपूजांकुर्यात् ॥ ॐवासुदेवायविद्महेविष्णुदेवायधीमहि ॥ तन्नोदेवःप्रचोदयात् ॥
इतिपवित्रदानंअथवास्वमंत्रैः ॥ ततोवैमहतींपूजांविष्णोःकुर्यात्प्रसादिनीम् ॥ ययावैकृतयादेविविष्णुरात्माप्रसीदति ॥ ३० ॥ समंतादी
पमालाचकर्त्तव्याचविधानतः ॥ चतुर्विधंतथाचान्नंनैवेद्यंकारयेद्बुधः ॥ ३१ ॥ पवित्राणिततोदद्यात्पूजितानितुशोभने ॥ भक्त्याचैवविशेषेण
श्रीगुरुंपूजयेत्ततः ॥ ३२ ॥ वस्त्रालंकारविधिनापूजनीयोगुरुर्महान् ॥ पूजयित्वागुरुंतत्रपवित्रंधारयेत्ततः ॥ ३३ ॥ अथयेवैष्णवाःसंतितेभ्यस्तांबूला
दिकंदत्त्वापूर्णाहुतिमग्नयेदत्त्वाश्रीनिवासायश्रीकृष्णायकर्मनिवेदयेत् ॥ मंत्रहीनंक्रियाहीनंभक्तिहीनंतुकेशव ॥ यत्पूजितोमयासम्यक्संपूर्णयातुमेध्रु
वम् ॥ ३४ ॥ ततउद्वास्यइष्टबंधुभिस्तथावैष्णवैर्विप्रैर्वासहितःसन्मृष्टमन्नंस्वयंभुंजीत ॥ एतत्पूजनकंदिव्यंयेशृण्वंतिद्विजोत्तमाः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तायांति
विष्णोःपरंपदम् ॥ ३५ ॥ यावत्तपतिवैचंद्रोयावत्तपतिवैरविः ॥ पवित्रारोपकस्तद्वत्तप्यतेनात्रसंशयः ॥ ३६ ॥ पृथिव्यांयानिदानानिनियमाश्च
तथापुनः ॥ सर्वेवैपूर्णतांयांतिपवित्रारोपणेकृते ॥ ३७ ॥ उत्सवानांचराजायंपवित्रारोपणोविधिः ॥ ब्रह्महाशुध्यतेतत्रनात्रकार्याविचारणा ॥ ३८ ॥
सत्यंसत्यंपुनःसत्यंयदुक्तंनगनंदिनि ॥ पवित्रारोपणेपुण्यंदर्शनेतुतथास्मृतम् ॥ ३९ ॥ शूद्रैर्वाथमहाभागेपवित्रारोपणोविधिः ॥ कृतोयैर्भक्तिभावे

नतेवैधन्यतमाःस्मृताः ॥ ४० ॥ धन्योहंकृतकृत्योहंसौभाग्योधरणीतले ॥ मयातुयाकृताभक्तिर्वैष्णवीमुक्तिदायिनी ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेपवित्रारोपणंनामषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ छ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ चैत्रेतुचंपके नैवजातीपुष्पेणवापुनः ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनकेशवःक्लेशनाशनः ॥१॥ दमनकैर्मरुकैश्चैवबिल्वपुष्पैरथापिवा ॥ पूजयेज्जगतामीशंविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम् ॥ २ ॥ शतपत्रैस्तथादिव्यैरक्तैर्वासुसमाहितः ॥ पूजयंतिनराविष्णुंचैत्रमासेसुरेश्वरि ॥ ३ ॥ वैशाखेतुसदादेविह्यर्चनीयोमहत्प्रभुः ॥ केतकीपत्रमादायवृपस्थेच दिवाकरे ॥४॥ येनार्चितोहरिर्भक्त्याप्रीतोमन्वंतरंशतम् ॥ ज्येष्ठमासेतुसंप्राप्तेनानापुष्पैःप्रपूजयेत्॥५॥पूजितेदेवदेवेशेसर्वेदेवाःसुपूजिताः ॥ कृत्वापापसहस्राणिमहापापशतानिच ॥ ६ ॥ तेपियास्यंतिभोदेवियत्रविष्णुःश्रियासह ॥ आषाढेमासिसंप्राप्तेपूजांकुर्याद्विशेषतः ॥ ७ ॥ करवीरैरक्तपुष्पैस्तथाब्जैर्वासदानराः ॥ पूजांकुर्वंतियेविष्णोस्तेज्ञेयाःपुण्यभागिनः ॥ ८ ॥ जातरूपनिभैर्विष्णुंकदंबकुसुमैस्तथा ॥ येर्चयिष्यंतिगोविंदंनतेषांसौरिजंभयम् ॥ ९ ॥ घनागमेवनश्यामःकदंबकुसुमार्चितः ॥ ददातिवांछितान्कामान्यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १० ॥ यथापद्मालयांप्राप्यप्रीतोभवतिमाधवः ॥ कदंबकुसुमंलब्ध्वाप्रीतोभवतिलोककृत् ॥ ११ ॥ तुलसीकृष्णतुलसीवंजुलैर्वासुरेश्वरि ॥ सर्वदापूजितोविष्णुःकष्टंहरतिनित्यशः॥१२॥श्रावणेमासिसंप्राप्तेयेर्चयंतिजनार्दनम् ॥ अतसीपुष्पमादायतथादूर्वादलेनतु ॥ १३ ॥ नानापुष्पैर्विशेषेणपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ ददातिविपुलान्कामान्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ १४ ॥ भाद्रमासेतुसंप्राप्तेशृणुत्वंनगनंदिनि ॥ चंपकैर्वाश्वेतपुष्पैरक्तसिंदूरकैस्तथा ॥ १५ ॥ कह्लारैर्वामहादेविसर्वकामफलंलभेत् ॥ आश्विनेवैशुभेमासेकर्तव्यंविष्णुपूजनम् ॥ १६ ॥ यूथिकानवजातीभिस्तथानानाविधैःशुभैः ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनभक्तिपूर्वंसदाजनैः ॥ १७ ॥ पद्मान्येवसमानीययेर्चयंतिजनार्दनम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षांस्तेलभंतेमानवाभुवि ॥ १८ ॥ ॥ कार्तिकेमासिसंप्राप्तेपूजनीयोमहेश्वरः ॥ यावंतिऋतुपुष्पाणिदेयानिमाधवस्यच ॥ १९ ॥ तिलानितिलपुष्पाणितैर्वाह्यर्चनकंचरेत् ॥ पूजितेसतिदेवेशिअनंतफलमश्नुते ॥ २० ॥ बकुलपुष्पैःपुन्नागैश्चंपकैर्वाजनार्दनम् ॥ कार्तिकेपूजयिष्यंतितेदेवानहिमानवाः ॥ २१ ॥ मार्गशीर्षेप्रयत्नेनपूजनीयःसदाप्रभुः ॥ नानापुष्पैःसनैवेद्यैर्धूपैर्नीराजनैस्तथा ॥ २२ ॥ मार्गशीर्षेविशेषेणदिव्यैःपुष्पैःप्रपूजयेत ॥ पौषमासेमहादेविस्वर्चनंशुभदंस्मृतम् ॥ २३ ॥ नानातुलसिपत्रैश्चमृगनाभिजलैस्तथा ॥ माघमासेतुसंप्राप्तेनानापुष्पैःप्रपूजयेत् ॥ २४ ॥ पूजितेदेवदेवेशेवांछितंलभतेध्रुवम् ॥ कर्पूरजातथापूजानानानैवेद्यमोदकैः ॥ २५ ॥ फाल्गुनेचैवसंप्राप्तेह्यर्चनंमाधवस्यच ॥ कृत्वावासंतिकींपूजां

पुष्पाण्यादायसर्वेशः ॥ २६ ॥ नवीनैर्वाथदेवेशिसर्वैर्वापूजयेत्ततः ॥ पूजितेतुजगन्नाथेवैकुंठपदमव्ययम् ॥ प्राप्नोतिपुरुषोनित्यंश्रीविष्णोश्च
प्रसादतः ॥ २७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुउत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेमासिकपुष्पोनामसप्ताशीतितमो
ऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ छ ॥ अतःपरंकार्तिकमाहात्म्यंप्रस्तूयते ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकदाद्वारकामागादृषिःकृष्णदिदृक्षया ॥
पुष्पाण्यादायदिव्यानिकल्पवृक्षोत्थितानिच ॥ १ ॥ नारदंस्वागतेनासौकृष्णःसत्कारमाचरत् ॥ इदमर्घ्यमिदंपाद्यमित्युवाचासनंददत् ॥ २ ॥
नारदस्तानिपुष्पाणिकृष्णायोपाजहारच ॥ कृष्णःषोडशसाहस्रस्त्रीभ्यस्तानिव्यभज्यत ॥ ३ ॥ विस्मृत्यसत्यभामांतुसर्वाभ्यस्तान्यदात्प्रभुः॥
सत्यभामाततःक्रुद्धाक्रोधागारंसमाविशत् ॥ ४ ॥ समाज्ञायततःकृष्णस्तत्रगत्वासमाहितः ॥ सत्यभामांमानयित्वागरुडंमनसास्मरन् ॥ ५ ॥
स्मृतमात्रस्तुगरुडस्तदागत्याग्रतःस्थितः ॥ आरुह्यवेगात्पत्रंतमित्युवाचप्रियांप्रभुः ॥ ६ ॥ सत्येत्वंमाकृथाःक्रोधंत्वत्कृतेदैवतैःसह ॥ विरुध्यदेवरा
जानंरोपयिष्येतवांगणे ॥ ७ ॥ कल्पद्रुमंमहाभागेपराधंमेक्षमांकुरु ॥ इतिकृत्वाप्रतिज्ञांतुकृष्णःससत्यभामया ॥ ८ ॥ देवलोकमगात्तूर्णंयत्रदेवःसवृ
त्रहा ॥ याचितःकल्पवृक्षार्थमुत्तरंदत्तवान्प्रभुम् ॥ ९ ॥ नायंदेवद्रुमोभूम्यांप्राप्तुंयोग्यस्त्वयाप्रभो ॥ तदाक्रुद्धोमहाबाहुर्वृक्षमुत्पाट्यमूलतः ॥ १० ॥
वाहमारोपयामासवेगेनबलवत्तरः ॥ तदावज्रधरोवेगाद्वज्रमुद्यम्यवीर्यवान् ॥ ११ ॥ गरुडंताडयामासकल्पवृक्षंत्यजेरिति ॥ तदापत्ररथःपत्रंकुलिश
स्यापिगौरवात् ॥ १२ ॥ एकंविसर्जयामासत्वरयाप्रजगामच ॥ तेनवज्रप्रहारेणत्रयोभूवपतत्रिणः ॥ १३ ॥ मयूरोनकुलश्चाषःकृष्णोद्वारावती
मगात् ॥ आगत्यसत्यभामायागृहेचैनमरोपयत् ॥ तदैवनारदोभ्यागात्सत्ययामानितोबहु ॥ १४ ॥ ॥ सत्यभामोवाच ॥ ॥ ईदृशःकल्पवृक्षोयं
पतिरेतादृशःप्रभुः ॥ भवेभवेकथंप्राप्यस्तदाख्यातुभवान्मम ॥ १५ ॥ इतिपृष्टस्तदाप्राहनारदोमुनिसत्तमः ॥ प्राप्यतेसत्यभामेयंतुलापुरुषदा
नतः ॥ १६ ॥ सत्यभामातदाकृष्णंकल्पवृक्षसमन्वितम् ॥ नारदायैवसाप्रादात्तोलयित्वाविधानतः ॥ सर्वोपस्करमाकृष्यनारदस्त्रिदिवंययौ ॥ १७ ॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ श्रियःपतिमथामंत्र्यगतेदेवर्षिसत्तमे ॥ हर्षोत्फुल्लाननासत्यावासुदेवमथाब्रवीत् ॥ १८ ॥ ॥ सत्यभामोवाच ॥ ॥ धन्या
स्मिकृतकृत्यास्मिसफलंजीवितंचमे ॥ मज्जन्मनिनिदानेचधन्यौतौपितरौमम ॥ १९ ॥ यौमांत्रैलोकसुभगांजनयामासतुर्ध्रुवम् ॥ षोडशस्त्रीसहस्रा
णांवल्लभाहंयतस्तव ॥ २० ॥ यस्मान्मयादिपुरुषःकल्पवृक्षसमन्वितः ॥ यथोक्तविधिनासम्यङ्नारदायसमर्पितः ॥ २१ ॥ यद्वार्तामपिजानंतिभूमि

१ सत्यभामेयत्तुलापुरुषदानतः–इ० पा० । २ सर्वोपस्करमाभज्य–इ० पा० । ३ मज्जन्मनि निदानेव–इ० पा० ।

संस्थानजंतवः ॥ सोयंकल्पद्रुमोगेहेममतिष्ठतिसांप्रतम् ॥२२॥ त्रैलोक्याधिपतेश्चाहंश्रीपतेरतिवल्लभा ॥ अतोहंप्रष्टुमिच्छामिकिंचित्त्वांमधुसूदन॥२३॥
यदित्वंमत्प्रियकरःकथयस्वात्रविस्तरात् ॥ श्रुत्वातच्चपुनश्चाहंकरोमिहितमात्मनः॥२४॥ यथाकल्पंत्वयादेववियुक्तास्यांनकर्हिचित् ॥ ॥ सूतउवाच ॥
इतिप्रियावचःश्रुत्वास्मेरास्योयंगदाग्रजः ॥ २५ ॥ सत्याकरेकरंकृत्वागमत्कल्पतरोस्तलम् ॥ निषिद्धचानुचरंलोकंसविलासंप्रियान्वितः ॥ २६ ॥
प्रहस्यसत्यामामंत्र्यप्रोवाचजगतांपतिः ॥ तत्प्रीतिपरितोषार्थंलसत्पुलकितांगजः ॥ २७ ॥ ॥ कृष्णउवाच ॥ ॥ नमेत्वत्तःप्रियतमाकाचिदन्या
नितंबिनी ॥ षोडशस्त्रीसहस्राणांप्रियेप्राणसमाह्यसि ॥ २८ ॥ त्वदर्थंदेवराजेनविरोधोदैवतैःसह ॥ त्वयायत्प्रार्थितंकांतेशृणुयच्चमहद्भवेत्[1] ॥ २९ ॥ अदे
यमथवाकार्यमकथ्यमपियत्पुनः ॥ त्वत्कृतंतुकथंप्रश्नंकथयामिनतुप्रिये ॥ पृच्छस्वसर्वंकथयेयत्तेमनसिवर्तते ॥ ३० ॥ ॥ सत्योवाच ॥ ॥ दानंव्रतं
तपोवापिकिंतुपूर्वंमयाकृतम् ॥ येनाहंमर्त्यजामर्त्यैंभवानीवाऽभवंकिल[2] ॥ ३१ ॥ तवांगार्द्धहरानित्यंगरुडोपरिगामिनी ॥ इंद्रादिदेवतावासमगमंचत्व
यासह ॥ ३२ ॥ अतस्त्वांप्रष्टुमिच्छामिकिंकृतंतुमयाशुभम् ॥ जन्मांतरेचकिंशीलाकाचाहंकस्यकन्यका ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ शृ
णुष्वैकामनाःकांतेयत्त्वंवैपूर्वजन्मनि ॥ पुण्यंव्रतंकृतवतीतत्सर्वंकथयामिते ॥ ३४ ॥ आसीत्कृतयुगस्यांतेमायापुर्यांद्विजोत्तमः ॥ आत्रेयोदेवशर्मेतिवेद
वेदांगपारगः ॥ ३५ ॥ आतिथेयोग्निशुश्रूषुःसौरव्रतपरायणः ॥ सूर्यमाराधयन्नित्यंसाक्षात्सूर्य्यइवापरः ॥ ३६ ॥ तस्यातिवयसश्चासीन्नाम्नागुणवती
सुता ॥ अपुत्रःसस्वशिष्यायचंद्रनाम्नेददौसुताम् ॥ ३७ ॥ तमेवपुत्रवन्मेनेसचतंपितृवद्वशी ॥ तौकदाचिद्वनंयातौकुशेध्महरणार्थिनौ ॥ ३८ ॥ हिमा
द्रिपादजवने[3]चेरतुस्तौयतस्ततः ॥ तौततोराक्षसंघोरमायांतंसमपश्यताम् ॥ ३९ ॥ भयविह्वलसर्वांगावसमर्थौपलायितुम् ॥ निहतौरक्षसातेनकृतांतस
मरूपिणा ॥ ४० ॥ तौतुक्षेत्रप्रभावेणधर्मशीलतयापुनः ॥ वैकुंठभवनंनीतौमद्गणैर्मत्समीपगैः ॥ ४१ ॥ यावज्जीवंतुयत्ताभ्यांसूर्यपूजादिकंकृतम् ॥
तेनवैकर्मणाताभ्यांसुप्रीतोहंकिलाभवम् ॥ ४२ ॥ शैवाःसौराश्चगाणेशावैष्णवाःशक्तिपूजकाः ॥ मामेवप्राप्नुवंतीहवर्षांभःसागरंयथा ॥ ४३ ॥ एकोहंपंच
धाजातःक्रीडयन्नामभिःकिल ॥ देवदत्तोयथाकश्चित्पुत्राद्याह्वाननामभिः[4] ॥ ४४ ॥ ततश्चतौमद्भवनाधिवासिनौविमानयानौरविवर्चसावुभौ ॥ मत्तुल्य
रूपौममसन्निधानगौदिव्यांगनाचंदनभोगभोगिनौ ॥ ४५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेअष्टाशीति

१ शृणु यच्च महद्भवेदित्यपि पाठान्तरं तदपि सम्यक् । २ येनाहं मर्त्यजामर्त्यभावातीताभवं किल–इ० पा० ॥ ३ पादोपवने । इ० पा० । ४ पुत्राहूयतनामभिः । पुत्राह्वयत नामभिः । पुत्रा ह्वायतनामभिः । इ० पा० ।

तमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ ततोगुणवतीश्रुत्वारक्षसानिहतावुभौ ॥ पितृभर्तृजदुःखार्त्ताकरुणंपर्यदेवयत् ॥ १ ॥ ॥ गुणव
त्युवाच ॥ ॥ हानाथहापितस्त्यक्त्वागच्छतंकमयाविना ॥ बालाहंकिंकरोम्यद्यह्यनाथाभवताविना ॥ २ ॥ कोनुमामास्थितांगेहेभोजनाच्छादनादिभिः ॥
अकिंचित्कुशलांस्नेहात्पालयिष्यतिदुःखिताम् ॥ ३ ॥ हतभाग्याहतसुखाहतेशाहतजीविता ॥ शरणंकंव्रजाम्यद्यत्वन्नाथावतबालिशा ॥ ४ ॥ ॥ श्रीकृ
ष्णउवाच ॥ एवंबहुविलप्याथकुररीवभृशातुरा पपातभूमौविकलारंभावातहतायथा ॥ ५ ॥ चिरादाश्वस्यसाभूमौविलप्यकरुणंबहु ॥ निमग्नादुः
खजलधौशोकार्त्तासमवर्त्तत ॥ ६ ॥ साग्रहोपस्करान्सर्वान्विक्रीयशुभकर्मकृत् ॥ तयोश्चक्रेयथाशक्तिपारलौकिकसत्क्रियाम् ॥ ७ ॥ तस्मिन्नेवपु
रेवासंचक्रेप्रभृतिजीवितम् ॥ विष्णुभक्तिपराशांतासत्यशौचाजितेंद्रिया ॥ ८ ॥ व्रतद्वयंतयासम्यगाजन्ममरणात्कृतम् ॥ एकादशीव्रतंसम्यक्सेव
नंकार्त्तिकस्यच ॥ ९ ॥ एतद्व्रतद्वयंकांतेममातीवप्रियंकरम् ॥ भुक्तिमुक्तिकरंसम्यक्पुत्रसंपत्तिकारकम् ॥ १० ॥ कार्तिकेमासियेनित्यंतुलासंस्थेदिवाकरे ॥
प्रातःस्नास्यंतितेमुक्तामहापातकिनोपिच ॥ ११ ॥ संमार्जनंगृहेविष्णोःस्वस्तिकादिनिवेदनम् ॥ विष्णुपूजांप्रकुर्वंतिजीवन्मुक्ताश्चतेनराः ॥ १२ ॥ स्ना
नंजागरणंदीपंतुलसीवनसेवनम् ॥ कार्त्तिकेयेप्रकुर्वंतितेनराविष्णुमूर्त्तयः ॥ १३ ॥ इत्थंदिनत्रयमपिकार्तिकेयेप्रकुर्वते ॥ देवानामपितेवंद्याःकिंयैराजन्मतः
कृतम् ॥ १४ ॥ इत्थंगुणवतीसम्यक्प्रत्यब्दंप्रतिनीयते ॥ नित्यंविष्णोःपरिकरेभक्तातत्परमानसा ॥ १५ ॥ कदाचिज्जरसासाथकृशांगीज्वरपीडिता ॥ स्नातुंगं
गांगताकांतेकथंचिच्छनकैस्तथा ॥ १६ ॥ यावज्जलांतरगताकंपिताशीतपीडिता ॥ तावत्साविह्वलापश्यद्विमानंप्राप्तमंबरात् ॥ १७ ॥ शंखचक्रगदापद्महस्तैरास
न्नमंबरात् ॥ विष्णुरूपधरैःसम्यग्वैनतेयध्वजांकितैः ॥ १८ ॥ आरोहयन्विमानंतमप्सरोगणसेवितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानांतांवैकुंठमनयन्गणाः ॥ १९ ॥ अथसात
द्विमानस्थाज्वलदग्निशिखोपमा ॥ कार्त्तिकव्रतपुण्येनमत्सान्निध्यगताभवत् ॥ २० ॥ अथब्रह्मादिदेवानांयथाप्रार्थनयाभुवम् ॥ आगच्छतागणाःसर्वेयाता
स्तेपिमयासह ॥ २१ ॥ एतेपियादवाःसर्वेमद्गणाएवभामिनि ॥ पितातेदेवशर्माभूत्सत्राजिदधिपोह्ययम् ॥ २२ ॥ यश्चंद्रशर्मासोऽक्रूरस्त्वंसागुणवतीशु
भे ॥ कार्त्तिकव्रतपुण्येनबहुमत्प्रीतिवर्द्धनी ॥ २३ ॥ ममद्वारेत्वयापूर्वंतुलसीवाटिकाकृता ॥ तस्मादयंकल्पवृक्षस्तवांगणगतःशुभे ॥ २४ ॥ कार्तिके
दीपमानंचयत्त्वयातुकृतंपुरा ॥ त्वद्देहगेहसंस्थेयंतस्माल्लक्ष्मीस्थिराभवत् ॥ २५ ॥ यच्चव्रतादिकंसर्वंविष्णवेभर्तृरूपिणे ॥ निवेदितवतीतस्मान्ममभार्या
त्वमागता ॥ २६ ॥ आजन्ममरणात्पूर्वंकार्त्तिकेयद्व्रतंकृतम् ॥ कदाचिदपितेनैवमद्वियोगंनपश्यसि ॥ २७ ॥ एवंयेकार्त्तिकेमासिनराव्रतपरायणाः ॥

१ चक्रप्रभृतजीवितम् । २ शौचादितत्परा इ० पा० ।

मत्सान्निध्यंगतास्तेपिप्रीतिदात्वंयथामम ॥ २८ ॥ यज्ञदानव्रततपःकारिणोमानवाःखलु ॥ कार्त्तिकव्रतपुण्यस्यनाप्नुवंतिकलामपि ॥ २९ ॥ इत्थंनिशम्य
भुवनाधिपतेस्तदानींप्राक्पुण्यजन्मभववैभवजातहर्षा ॥ विश्वेश्वरंत्रिभुवनैकनिदानभूतंकृष्णंप्रणम्यवचनंनिजगादसत्या ॥ ३० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुरा
णेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांकार्त्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेसत्यापूर्वजन्मवर्णनंनामैकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ छ ॥ ॥ सत्योवाच ॥
सर्वेपिकालावयवास्तवकालस्वरूपिणः ॥ समानास्तुकथंनाथमासानांकार्तिकोवरः ॥ १ ॥ एकादशीतिथीनांचमासानांकार्त्तिकःप्रियः ॥ कथंतेदेवदेवे
शकारणंकिंचकथ्यताम् ॥ २ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंत्वयासत्येशृणुष्वैकाग्रमानसा ॥ पृथोर्वैन्यस्यसंवादंदेवर्षेर्नारदस्यच ॥ ३ ॥
एवमेवपुरापृष्टोनारदःपृथुनाप्रिये ॥ उवाचकार्त्तिकाधिक्येकारणंसर्वविन्मुनिः ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शंखनामाभवत्पूर्वमसुरःसागरात्मजः ॥
त्रिलोकीमथनेशक्तोमहाबलपराक्रमः ॥ ५ ॥ जित्वादेवान्निराकृत्यस्वर्गलोकान्महासुरः ॥ इंद्रादिलोकपालानामधिकारांस्तथाहरत् ॥ ६ ॥ तद्भयाद
थतेदेवाःसुवर्णाद्रिगुहांगताः ॥ न्यवसन्बहुवर्षाणिसावरोधाःसवासवाः ॥ ७ ॥ सुवर्णाद्रिगुहादुर्गसंस्थितास्त्रिदशायदा ॥ तद्वश्यानबभूवुस्तेतदादैत्यो
व्यचारयत् ॥ ८ ॥ हृताधिकारास्त्रिदशामयायद्यपिनिर्जिताः ॥ [1]भवंतिबलयुक्तास्तेकरणीयंममात्रकिम् ॥ ९ ॥ अद्यज्ञातंमयादेवावेदमंत्रबलान्विताः ॥
तान्हरिष्येततःसर्वेबलहीनाभवंतिहि ॥ १० ॥ इतिमत्वाततोदैत्योविष्णुमालक्ष्यनिद्रितम् ॥ सत्यलोकाज्जहाराशुवेदानांचगणंप्रभुः ॥ ११ ॥
नीतास्तुतेनतेवेदास्तद्भयात्तेनिराक्रमन् ॥ तोयेनिविविशुस्तेत्रयज्ञमंत्रसमान्विताः ॥ १२ ॥ तान्मार्गमाणःशंखोपिसमुद्रांतर्गतोभ्रमन् ॥
नददर्शततोदैत्यःक्वचिदेकत्रसंस्थितान् ॥ १३ ॥ अथब्रह्मासुरैःसार्द्धंविष्णुंशरणमन्वयात् ॥ पूजोपकरणंगृह्यवैकुंठभवनंगतः ॥ १४ ॥ तत्र
तस्यप्रबोधायगीतवाद्यादिकाःक्रियाः ॥ चक्रुर्देवागंधपुष्पधूपदीपान्मुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ अथप्रबुद्धोभगवांस्तद्भक्तिपरितोषितः ॥ ददृशेतैःसुरैस्तत्रस
हस्रार्कसमद्युतिः ॥ १६ ॥ उपचारैःषोडशभिःसंपूज्यत्रिदशास्तदा ॥ दंडवत्पतिताभूमौतानुवाचाथकेशवः ॥ १७ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ वरदोहंसु
रगणागीतवाद्यादिमंगलैः ॥ मनोभिलषितान्कामान्सर्वानेवददामिवः ॥ १८ ॥ इषस्यशुक्लैकादश्यायावद्बुद्धोधिनीभवेत् ॥ निशातुर्यांशशेषेण
गीतवाद्यादिमंगलैः ॥ १९ ॥ कुर्वंतिमनुजानित्यंभवद्भिर्यद्यथाकृतम् ॥ तेमत्प्रियकरानित्यंमत्सांनिध्यंव्रजंतिहि ॥ २० ॥ पाद्यार्घाचमनीयाद्यै
र्भवद्भिर्[2]यद्यथाकृतम् ॥ तदद्भुतगुणंयस्माज्जातंवःसुखकारणम् ॥ २१ ॥ वेदाःशंखहृताःसर्वेतिष्ठंत्युदकसंस्थिताः ॥ तानानयाम्यहंदेवाहत्वासागरनंद

१ लक्ष्यंते बलयुक्तास्ते । इ० पा । २ यद्यथाक्रमम्–इ० पा० ।

नम् ॥ २२ ॥ अद्यप्रभृतिवेदास्तुमंत्रबीजमखान्विताः ॥ प्रत्यब्दंकार्तिकेमासिविश्रमंत्वप्सुसर्वदा ॥ २३ ॥ अद्यप्रभृत्यहमपिभवामिजलमध्यगः ॥ भवं
तोपिमयासार्द्धमायांतुसमुनीश्वराः ॥ २४ ॥ कालेस्मिन्नेवकुर्वंतिप्रातःस्नानंद्विजोत्तमाः ॥ तेसर्वेयज्ञावभृथैःसुस्नाताःस्युर्नसंशयः ॥ २५ ॥ येकार्तिकेव्रतं
सम्यङ्नित्यंकुर्वंतिमानवाः ॥ तेदेहांतेत्वयाशक्रप्राप्यामद्भवनंसदा ॥ २६ ॥ विघ्नेभ्योरक्षणंतेषांयुयाकार्यममाज्ञया ॥ देयात्वयाचवरुणपुत्रपौत्रादिसंत
तिः ॥ २७ ॥ धनवृद्धिर्धनाध्यक्षत्वयाकार्यामभाज्ञया ॥ ममरूपधराःसाक्षाज्जीवन्मुक्ताश्चतेनराः ॥ २८ ॥ आजन्ममरणाद्यैश्चकृतमेतद्व्रतोत्तमम् ॥
यथोक्तविधिनासम्यक्कृतेमान्याभवतामपि ॥ २९ ॥ एकादश्यांयतश्चाहंभवद्भिःप्रतिबोधितः ॥ अतश्चैषातिथिर्मान्यासदैवप्रीतिदामम ॥ ३० ॥ व्रतद्वयं
सम्यगिदंनरैःकृतंकृष्णस्यसान्निध्यदमस्तिनान्यत् ॥ दानानितीर्थानितपांसियज्ञाःस्वर्लोकदानेनसदासुरोत्तमाः ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुरा
णेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेशंखासुरवधउद्यमोनामनवतितमोऽध्यायः ॥९०॥ ॥छ॥ ॥ नारदउवाच ॥
इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुःशफरीतुल्यरूपधृक् ॥ सपपातांजलौविंध्येनिवासेकश्यपस्यच ॥ १ ॥ सतंकमंडलौक्षिप्रंकृपयाक्षिप्तवान्मुनिः ॥ तावत्सनममौत
त्रततःकूपेन्यवेशयत् ॥ २ ॥ तत्रापिनममौतावत्कासारेप्राक्षिपत्सताम् ॥ एवंससागरेक्षिप्तस्तत्रसोप्यन्ववर्द्धत ॥ ३ ॥ ततोवधीत्सतंशंखंविष्णुर्वैर्मत्स्य
रूपधृक् ॥ अथतंस्वकरेधृत्वाबदरीवनमागतः ॥ ४ ॥ तत्राहूयऋषीन्सर्वानिदमाज्ञापयद्विभुः ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ जलांतरेविशीर्णास्तुयूयंवे
दान्प्रमार्जथ ॥५॥ आनयध्वंचत्वरिताःसरहस्यंजलांतरात् ॥ तावत्प्रयागेतिष्ठामिदेवतागणसंयुतः ॥ ६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततस्तैःसर्व
मुनिभिस्तपोबलसमन्वितैः ॥ उद्धारिताःषडंगास्तेवेदायज्ञसमन्विताः ॥ ७ ॥ तेषुयावन्मितंयेनलब्धंतावन्मितस्यहि ॥ ससएवऋषिर्जातस्तदाप्रभृति
पार्थिव ॥ ८ ॥ अथसर्वेपिसंगम्यप्रयागंमुनयोययुः ॥ विष्णवेसविधात्रेतेलब्धान्वेदान्न्यवेदयन् ॥ ९ ॥ लब्ध्वावेदान्सयज्ञांस्तुब्रह्माहर्षसमन्वितः॥ अय
जच्चाश्वमेधेनदेवर्षिगणसंवृतः ॥ १० ॥ यज्ञांतेदेवदेवेशासिद्धपन्नगगुह्यकाः ॥ निपत्यदंडवद्भूमौविज्ञप्तिंतत्रचक्रिरे ॥ ११ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ देव
देवजगन्नाथविज्ञप्तिंशृणुनःप्रभो ॥ हर्षकालोयमस्माकंतस्मात्त्वंवरदोभव ॥ १२ ॥ स्थानेस्मिन्नृषयोवेदान्नष्टान्प्रापुः[1]पुनःस्वयम् ॥ यज्ञभागान्वयं
प्राप्तास्त्वत्प्रसादाद्रमापते ॥ १३ ॥ स्थानमेतदपिश्रेष्ठंपृथिव्यांपुण्यवर्द्धनम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंचास्तुप्रासादद्भवतःसदा ॥ १४ ॥ कालोप्ययं
महापुण्योब्रह्मघ्नादिविशुद्धिकृत् ॥ दत्ताक्षयकरश्चास्तुवरमेतद्ददस्वनः ॥ १५ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ ममाप्येतन्मतंदेवायद्भवद्भिरुदाहृ

१ प्रापुः पुनः पुनः–इ० पा० ।

तम् ॥ तत्तथास्तुलभत्वेतद्ब्रह्मक्षेत्रमितिप्रथाम् ॥१६॥ सूर्यवंशोद्भवोराजागंगामत्रानयिष्यति ॥ सासूर्यकन्ययाचात्रकालिंद्यासंगमिष्यति ॥ १७ ॥ यूयंचसर्वेब्रह्माद्यानिवसध्वंमयासह ॥ तीर्थराजेतिविख्यातंतीर्थमेतद्भविष्यति ॥ १८ ॥ दानंतपोव्रतंहोमोजपपूजादिकाःक्रियाः ॥ अनंतफलदाःसंतुमत्सांनिध्यप्रदाःसदा ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानिबहुजन्मकृतान्यपि ॥ दर्शनादस्यतीर्थस्यविनाशंयांतुतत्क्षणात् ॥ २० ॥ देहत्यागंतथाधीराःकुर्वंतिममसन्निधौ ॥ मत्तनुंप्रविशंत्येवपुनर्जन्मनिनोनराः ॥ २१ ॥ पितॄन्निर्दिश्ययेश्राद्धंकुर्वंत्यत्रसमागताः ॥ तेषांपितृगणाःसर्वेयांतुतेमत्सलोकताम् ॥ २२ ॥ कालोप्येषमहापुण्यफलदोस्तुसदानृणाम् ॥ सूर्य्येमकरगेप्रातःस्नायिनांपापनाशनम् ॥ २३ ॥ मकरस्थरवौमाघेप्रातःस्नानंप्रकुर्वताम् ॥ दर्शनादेवपापानियांतिसूर्याद्यथातमः ॥ २४ ॥ सलोकत्वंसरूपत्वंसमीपत्वंत्रयंक्रमात् ॥ नृणांददाम्यहंस्नानान्माघेमकरगेरवौ ॥ २५ ॥ यूयंमुनीश्वराःसर्वेशृणुध्वंवरदोस्मिवः ॥ बदरीवनमध्येहंसदातिष्ठामिसर्वगः ॥ २६ ॥ अन्यत्रदशभिर्वर्षैस्तपसावाप्यतेफलम् ॥ तदत्रदिवसैकेनभवद्भिःप्राप्यतेसदा ॥ २७ ॥ स्थानस्यदर्शनंतस्ययेकुर्वंतिनरोत्तमाः ॥ जीवन्मुक्तास्तदातेषुपापंनैवावतिष्ठते ॥ २८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ एवंदेवान्देवदेवस्तदुक्त्वातत्रैवांतर्द्धानमागात्सवेधाः ॥ देवाःसर्वेप्यंशकैस्तत्रतस्थुश्चांतर्द्धानंप्रापुरिंद्रादयस्ते ॥ २९ ॥ इमांचगाथांशृणुयान्नरोत्तमोयःश्रावयेद्वापिविशुद्धचित्तः ॥ सतीर्थराजंबदरीवनंयत्कृत्वाफलंमांसमवाप्नुयाच्च ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेशंखासुरवधोवेदागमेप्रयागमाहात्म्यंनामैकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ पृथुरुवाच ॥ महाफलंत्वयाप्रोक्तंमुनेकार्त्तिकमाघयोः॥तयोःस्नानविधिंसम्यङ्नियमानपिनारद ॥ उद्यापनविधिंचैवंयथावद्वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ त्वंविष्णोरंशसंजातोनाज्ञातंविद्यतेतव ॥ तथापिवदतः सम्यङ्माहात्म्यंशृणुवेनज ॥ २ ॥ आश्विनस्यतुमासस्ययाशुक्लैकादशीभवेत् ॥ कार्तिकव्रतनियमंतस्यांकुर्यादतंद्रितः ॥ ३ ॥ रात्र्यांतुर्यांशशेषायांमुदोतिष्ठत्सदाव्रती ॥ नैर्ऋत्यांसंव्रजेद्ग्रामाद्बहिःसोदकभाजनः ॥ ४ ॥ दिवासंध्यासुकर्णस्थब्रह्मसूत्रउदङ्मुखः ॥ अंतर्धायतृणंभूमौशिरःप्रावृत्यवाससा ॥ ५ ॥ वक्त्रंनियम्ययत्नेनष्ठीवनश्वासवर्जितः ॥ कुर्यान्मूत्रपुरीषेचरात्रौचेद्दक्षिणामुखः ॥ ६ ॥ गृहीतशिश्नश्चोत्थायगृहीत्वाशुचिमृत्तिकाम् ॥ गंधलेपक्षयकरंशौचंकुर्यादतंद्रितः ॥ ७ ॥ एकांलिंगेगुदेपंचतथावामकरेदश ॥ उभयोःसप्तदातव्यास्तथातिस्रस्तुपादयोः ॥ ८ ॥ एतद्द्वित्रिगुणंप्रोक्तंब्रह्मचारिवनस्थयोः ॥ यतेश्चतुर्गुणंरात्रौतदर्द्धंशौचमाचरेत् ॥ ९ ॥ तदर्द्धमपिमार्गस्थःस्त्रीशूद्राणांतद

१ नैर्ऋत्याशां व्रजेद्ग्रामाद्बहिः–इ० पा० ।

द्धकम् ॥ शौचकर्मविहीनस्यसकलानिष्फलाःक्रियाः ॥ १० ॥ मुखशुद्धिविहीनस्यनोमंत्राःफलदाःस्मृताः ॥ दंतजिह्वाविशुद्धिंचततःकुर्यात्प्रय
त्नतः ॥ ११ ॥ आयुर्बलंयशोवर्चःप्रजाःपशुवसूनिच ॥ ब्रह्मप्रज्ञांचमेधांचत्वन्नोदेहिवनस्पते ॥ १२ ॥ इतिमंत्रंसमुच्चार्यद्वादशांगुलकंसदा ॥ समिधा
क्षीरवृक्षस्यक्षयाहोपोषणंविना ॥ १३ ॥ प्रतिपद्दर्शनवमीषष्ठीश्चार्कदिनंविना ॥ चंद्रसूर्योपरागेचनकुर्याद्दंतधावनम् ॥ १४ ॥ कंटकीवृक्षकार्पासनिर्गु
डीब्रह्मवृक्षजम् ॥ बिल्वैरंडविगंधाढ्यंवर्जयेद्दंतधावनम् ॥ १५ ॥ ततोविष्णोःशिवस्यापिगृहंगच्छेत्प्रसन्नधीः ॥ गंधपुष्पसुतांबूलान्गृहीत्वाभक्तितत्प
रः ॥ १६ ॥ तत्रदेवस्यपाद्यार्घाद्युपचारान्पृथक्पृथक् ॥ कृत्वास्तुत्वापुनर्नत्वाकुर्याद्गीतादिमंगलम् ॥ १७ ॥ तालवेणुमृदंगादिध्वनियुक्तान्सनृत्त
कान् ॥ पुष्पैर्गंधैःसतांबूलैर्गायनानपिचार्चयेत् ॥ १८ ॥ देवालयेगानपरायतस्तेविष्णुमूर्त्तयः ॥ तपांसियज्ञदानानिकृतानिचजगद्गुरोः ॥ १९ ॥
तुष्टिदानिकलौनित्यंभक्त्यादेवस्यसत्पतेः ॥ क्वत्वंवससिदेवेशमयापृष्टस्तुपार्थिव ॥ २० ॥ विष्णुरेवंतदाप्राहमद्भक्तिपरितोषितः ॥ नाहंवसा
मिवैकुंठेयोगिनांहृदयेनच ॥२१॥ मद्भक्तायत्रगायंतितत्रतिष्ठामिनारद ॥ सत्पुराणकथांश्रुत्वामद्भक्तानांचगायनम् ॥ २२॥ नेच्छंतियेनरामूढामद्द्वेष्यास्ते
भवंतिहि॥तेषांपूजादिकंगंधपुष्पादिक्रियतेनरैः॥२३॥तेनप्रीतिंतथायामिनतथामत्प्रपूजनात् ॥ शिरीषोन्मत्तगिरिजामल्लिकाशाल्मलीभवैः॥२४॥अर्कजैः
कर्णिकारैश्चविष्णुर्नार्च्यस्तथाक्षतैः ॥ जपाकुंदशिरीषैश्चयूथिकामालतीभवैः ॥ २५ ॥ केतकीभवपुष्पैश्चनैवार्च्यःशंकरस्तथा ॥ गणेशंतुलसीपत्रैर्दुर्गांनै
वचदूर्वया ॥ २६ ॥ मुनिपुष्पैस्तथासूर्यंलक्ष्मीकामोनचार्चयेत् ॥ सुगंधीनिप्रशस्तानिपूजायांसर्वदैवतु ॥ २७ ॥ एवंपूजाविधिंकृत्वादेवदेवंक्षमाप
येत् ॥ मंत्रहीनंक्रियाहीनंभक्तिहीनंसुरेश्वर ॥ २८ ॥ यत्पूजितंमयादेवपरिपूर्णंतदस्तुमे ॥ ततःप्रदक्षिणंकृत्वादंडवत्प्रणिपत्यच ॥ २९ ॥ पुनःक्षमाप
येद्देवंगायनाद्यंक्षमापयेत् ॥ विष्णोःशिवस्यापिचपूजनादिकंकुर्वंतिसम्यङ्निशिकार्तिकेये ॥ निर्धूतपापाःसहपूर्वजैस्तेप्रयांतिविष्णोर्भवनंमनुष्याः ॥
॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेनियमवर्णनंनामद्विनवतितमो
ऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ नाडीद्वयावशिष्टायांरात्रौगच्छेज्जलाशयम् ॥ तिलगंधाक्षतैःपुष्पैर्दीपाद्यैःसहितःशुचिः ॥ १ ॥ मानुपेदेव
खातेचनद्यांनद्योश्चसंगमे ॥ क्रमाद्दशगुणंस्नानंतीर्थेनंतफलंस्मृतम् ॥ २ ॥ विष्णुंस्मृत्वाततःकुर्यात्संकल्पंसंवनस्यतु ॥ तीर्थादिदेवतादिभ्यःक्रमादर्घा
दिदापयेत् ॥ ३ ॥ ॐनमःकमलनाभायनमस्तेजलशायिने ॥ नमस्तेस्तुहृषीकेशगृहाणार्घंनमोस्तुते ॥ ४ ॥ वैकुंठेचप्रयागेचतथाबदरिकाश्रमे ॥

१ स्नपनस्य । स्तवनस्य । इतिवा पा० ।

यतोविष्णुर्विचक्रमेत्रेधासनिदधेपदम् ॥ ५ ॥ अतोदेवामामवंतुयतोविष्णुर्विचक्रमे ॥ तैरेवसहितैःसर्वैर्मुनिदेवसमन्वितैः ॥ ६ ॥ कार्तिकेहंकरिष्यामि
प्रातःस्नानंसुरोत्तम ॥ प्रीत्यर्थंदेवदेवेशदामोदरमयासह ॥ ७ ॥ ध्यात्वाहंत्वांचदेवेशजलेस्मिन्स्नातुमुद्यतः ॥ तवप्रसादात्पापंमेदामोदरविनश्यतु ॥
॥ ८ ॥ नित्यनैमित्तिकेकृष्णेकार्तिकेपापनाशने ॥ गृहाणार्घ्यंमयादत्तंराधयासहितोहरे ॥ ९ ॥ व्रतिनाकार्तिकेमासिस्नातस्यविधिवन्मम ॥ गृहा
णार्घ्यंमयादत्तंराधयासहितोहरे ॥ १० ॥ स्मृत्वाभागीरथींविष्णुंशिवंसूर्यंजलेविशेत् ॥ नाभिमात्रेजलेतिष्ठन्व्रतीस्नायाद्यथाविधि ॥ ११ ॥ तिलामलक
चूर्णेनगृहीस्नानंसमाचरेत् ॥ वनस्थानांयतीनांचतुलसीमूलमृत्तिका ॥ १२ ॥ सप्तमीदर्शनवमीद्विंयादशमीषुच ॥ त्रयोदश्यांचनस्नायाद्धात्रीफलति
लैःसह ॥ १३ ॥ आदौकुर्यान्मलस्नानंमंत्रस्नानंततःपरम् ॥ स्त्रीशूद्राणांनवेदोक्तैर्मंत्रैस्तेषांपुराणजैः ॥ १४ ॥ ॥ स्नानमन्त्राः ॥ ॥ त्रिधाभूदे
वकार्यायियःपुराभक्तिभावतः[1] ॥ सविष्णुःसर्वपापघ्नःपुनातुकृपयात्रमाम् ॥ १५ ॥ विष्णोराज्ञामनुप्राप्यकार्तिकव्रतकारणात् ॥ रक्षंतुदेवास्तेसर्वेमां
पुनंतुसदैवते ॥ १६ ॥ वेदमंत्राःसबीजास्तुसरहस्याःसवीर्यकाः ॥ कश्यपाद्याश्चमुनयोमांपुनंतुसदैवते ॥ १७ ॥ गंगाद्याःसरितःसर्वास्तीर्था
निजलदानदाः ॥ ससप्तसागराःसर्वेमांपुनंतुजलाशयाः ॥ १८ ॥ पतिव्रतास्त्वदित्याद्यायक्षाःसिद्धाःसपन्नागाः ॥ ओषध्यःपर्वताश्चाशुमांपुनंतुत्रिलो
कजाः ॥ १९ ॥ एभिःस्नात्वाव्रतीमंत्रैर्हस्तन्यस्तपवित्रकः ॥ देवर्षीन्मानवपितॄंस्तर्पयेच्चयथाविधि ॥ २० ॥ यावंतःकार्तिकेमासिवर्ततेपितृतर्प
णे ॥ तिलास्तत्संख्यकाब्दानिपितरःस्वर्गवासिनः ॥ २१ ॥ ततोजलाद्विनिष्क्रम्यशुचिवस्त्रावृतोव्रती ॥ प्रातःकालोदितंकर्मसमाप्यार्चेद्धरिंपुनः
॥ २२ ॥ तीर्थादिदेवान्संस्मृत्यपुनरर्चांप्रदापयेत् ॥ गंधपुष्पफलैर्युक्तोभक्तितत्परमानसः ॥ २३ ॥ अर्घमंत्रः व्रतिनःकार्तिकेमासिस्नातस्यविधिवन्मम ॥
गृहाणार्घ्यंमयादत्तंदनुजेंद्रनिषूदन ॥ २४ ॥ ततश्चब्राह्मणान्भक्त्याभोजयेद्वेदपारगान् ॥ गंधपुष्पैःसतांबूलैःप्रणमेच्चपुनःपुनः ॥ २५ ॥ तीर्थानिदक्षिणेपादेवे
दाश्चमुखमाश्रिताः ॥ सर्वांगेसंस्थितादेवाःपूजिताःस्युर्द्विजार्चनात् ॥ २६ ॥ अव्यक्तरूपिणोविष्णोःस्वरूपंब्राह्मणाभुवि ॥ नावमान्यानोविरोध्याःकदाचि
च्छुभमिच्छता ॥ २७ ॥ तांवैहरिप्रियांदेवितुलसीमर्चयेद्व्रती ॥ प्रदक्षिणनमस्कारान्कुर्यादेकाग्रमानसः ॥ २८ ॥ देवैस्त्वंनिर्मितापूर्वमर्चितासिमुनी
श्वरैः ॥ नमोनमस्तेतुलसिपापंहरहरिप्रिये ॥ २९ ॥ ततोविष्णुकथांश्रुत्वापौराणींस्निग्धमानसः ॥ तंब्राह्मणंमुनिंविप्रंपूजयेद्भक्तिमान्व्रती[2] ॥ ३० ॥ एवं ॥ ९२ ॥

१ भावनः-इ०पा० । २ पुनस्तं ब्राह्मणं चैव पूजये इत्यन्यःपाठः ।

पूर्णविधिंसम्यक्पूर्वोक्तंभक्तिमान्नरः ॥ करोतियःसलभतेनारायणसलोकताम् ॥ ३१ ॥ रोगापहंपापविनाशकृत्परंसद्बुद्धिदंपुत्रधनादिसाधनम् ॥ मुक्तेर्नि
दानंनहिकार्तिकव्रताद्विष्णुप्रियादन्यतमंहिभूतले ॥ ३२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृ
ष्णसत्यभामासंवादेस्नानविधिवर्णनोनामत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कार्तिकव्रतिनांपुंसांनियमायेप्रकीर्तिताः ॥ तान्शृणु
ष्वमयाराजन्कथ्यमानान्समंततः ॥ १ ॥ सर्वामिषाणिमांसानिक्षौद्रंसौवीरकंतथा ॥ राजमाषादिकंचापिनैवाद्यात्कार्तिकव्रती ॥ २ ॥ द्विदलंतिलतै
लंचतथान्नमशुदूषितम् ॥ भावदुष्टंशब्ददुष्टंवर्जयेत्कार्तिकव्रती ॥ ३ ॥ परान्नंचपरद्रोहंपरदारागमंतथा ॥ तीर्थंप्रतिगृहंनापिगृह्णीयात्कार्तिकव्रती ॥ ४ ॥
देवदेवद्विजानांचगुरोश्चव्रतिनस्तथा ॥ स्त्रीराजमहतांनिंदांवर्जयेत्कार्तिकेव्रती ॥ ५ ॥ प्राण्यंगमामिषंचूर्णंफलेजंबीरमामिषम् ॥ धान्येमसूरिकाप्रोक्ताचा
न्नंपर्युषितंतथा ॥ ६ ॥ अजागोमहिषीक्षीरादन्यदुग्धादिचामिषम् ॥ द्विजक्रीतारसाःसर्वेलवणंभूमिजंतथा ॥ ७ ॥ ताम्रपात्रस्थितंगव्यंजलंपल्वलसं
स्थितम् ॥ आत्मार्थपाचितंचान्नमामिषंतत्स्मृतंबुधैः ॥ ८ ॥ ब्रह्मचर्यमधःसुप्तिःपत्रावल्यांचभोजनम् ॥ चतुर्थकालेभुंजीतकुर्यादेवंसदाव्रती ॥ ९ ॥
नरकस्यचतुर्दश्यांतैलाभ्यंगंचकारयेत् ॥ अन्यत्रकार्तिकस्नायितैलाभ्यंगंनकारयेत् ॥ १० ॥ पलांडुंलशुनंशिग्रुछत्राकंगृंजनंतथा ॥ नालिकांमूलकं
हिंगुंवर्जयेत्कार्तिकव्रती ॥ ११ ॥ अलाबुंचापिवृंताकंकूष्मांडंबृहतीफलम् ॥ श्लेष्मातकंकपित्थंचवर्जयेद्वैष्णवव्रती ॥ १२ ॥ रजस्वलांत्यजम्लेच्छपति
तव्रात्यकैःसह ॥ द्विजातिवेदबाह्यैश्चनवदेत्कार्तिकव्रती ॥ १३ ॥ श्वभिर्दृष्टंचकाकैश्चसूतकान्नंचवर्जयेत् ॥ द्विःपाचितंचदग्धान्नंवर्जयेत्कार्तिकव्रती ॥ १४ ॥
(तैलाभ्यंगंतथाशय्यांपरान्नंकांस्यभोजनम् ॥ कार्तिकेवर्जयेद्यस्तुपरिपूर्णव्रतीभवेत् ॥) एतानिवर्जयेन्नित्यंव्रतीसर्वव्रतेष्वपि ॥ कृच्छ्राद्यंचापिकुर्वीतस्वश
क्त्याविष्णुतुष्टये ॥ १५ ॥ क्रमात्कूष्मांडवृंताकंबृहतीमूलकंतथा ॥ श्रीफलंचकलिंगंचफलंधात्रीभवंतथा ॥ १६ ॥ नारिकेरंमहालाबुंपटोलंबदरीफ
लम् ॥ चर्मवैकतकंचापिबिसंवैकट्फलंतथा ॥ १७ ॥ शाकान्येतानिवर्ज्यानिक्रमात्प्रतिपदादिषु ॥ धात्रीफलंरवौतद्वद्वर्जयेत्सर्वदागृही ॥ १८ ॥ एभ्यो
पिवर्जयेत्किंचिद्यद्विष्णुप्रीतयेनरः ॥ तत्पुनर्ब्राह्मणेदत्त्वाभक्षयेत्सर्वदैवहि ॥१९॥ एवमेवहिमाघेपिकुर्याद्वैनियमान्व्रती ॥ हरिजागरणंतत्रविधिप्रोक्तंचकार
येत् ॥२०॥ यथोक्तकारिणंदृष्ट्वाकार्तिकव्रतिनंनरम् ॥ यमदूताःपलायंतेगजाःसिंहार्दितायथा ॥२१॥ वरंविष्णुव्रतंह्येतदथयज्ञशताधिकम् ॥ यज्ञकृत्प्राप्नुया
त्स्वर्गंवैकुंठंकार्तिकव्रती॥२२॥ भुक्तिमुक्तिप्रदानीहयानिक्षेत्राणिभूतले ॥ वसंतितानितद्गेहेकार्तिकव्रतकारिणः॥२३॥ दुःस्वप्नंदुष्कृतंकिंचिन्मनोवाक्काय

१ द्विजद्विड्वेद बाह्यैश्चेतिपाठः । २ चर्मवृंताकरुचकीशाकं तुलसिजं तथा । चर्मवृंताकचवली शाकं तुलसिजं तथा । इति पाठद्वयम् ।

र्मजम् ॥ कार्त्तिकव्रतिनंदृष्ट्वाविलयंयांतितत्क्षणात् ॥ २४ ॥ कार्त्तिकव्रतिनःपुंसोविष्णुवाक्यप्रणोदिताः ॥ रक्षांकुर्वंतिशक्राद्याराज्ञोवैकिंकराय
था ॥ २५ ॥ विष्णुव्रतकरानित्यंयत्रतिष्ठंतिपूजिताः ॥ ग्रहभूतपिशाचाद्यानैवतिष्ठंतितत्रवै ॥ २६ ॥ कार्त्तिकव्रतिनःपुण्यंयथोक्तव्रतकारिणः ॥
नसमर्थोभवेद्वक्तुंब्रह्मापीहचतुर्मुखः ॥ २७ ॥ विष्णुप्रियंसकलकल्मषनाशनंचसर्वत्रपुत्रधनधान्यसमृद्धिकारि ॥ ऊर्जैव्रतंसनियमंकुरुतेमनुष्यःकिंतस्य
तीर्थपरिशीलनसेवयाच ॥ २८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्त्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेनियमवर्णनो
नामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथोर्जव्रतिनःसम्यगुद्यापनविधिंनृप ॥ तच्छृणुष्वमयाख्यातंकिंविधानंसमासतः ॥ १ ॥
ऊर्जशुक्लचतुर्दश्यांकुर्यादुद्यापनंव्रती ॥ व्रतसंपूर्णतार्थायविष्णुप्रीत्यर्थमेवच ॥ २ ॥ तुलस्याउपरिष्टात्तुकुर्यान्मंडपिकांशुभाम् ॥ सुतोरणांचतुर्द्वारां
पुष्पचामरशोभिताम् ॥ ३ ॥ द्वारेषुद्वारपालांश्चपूजयेन्मृन्मयान्पृथक् ॥ पुण्यशीलंसुशीलंचजयंविजयमेवच ॥ ४ ॥ तुलसीमूलदेशेचसर्वतोभद्रमालिखेत् ॥
चतुर्भिर्वर्णकैःसम्यक्शोभाढ्यंसमलंकृतम् ॥ ५ ॥ तस्योपरिष्टात्सपिधानंपंचरत्नसमन्वितम् ॥ महाफलेनसंयुक्तंकुंभंतत्रनिधायच ॥ ६ ॥ पूजयेत्तत्रदेवे
शंशंखचक्रगदाधरम् ॥ कौशेयपीतवसनंयुक्तंजलधिकन्यया ॥ ७ ॥ इंद्रादिलोकपालांश्चपूजयेन्मंडलेव्रती ॥ द्वादश्यांप्रतिबुद्धःसत्रयोदश्यांयतःसुरैः ॥ ८ ॥
दृष्टोर्चितश्चतुर्दश्यांतस्मात्पूज्यस्तथाधिकम् ॥ तस्यामुपवसेद्भक्त्याशांतःप्रयतमानसः ॥ ९ ॥ पूजयेद्देवदेवेशंसौवर्णंगुर्वनुज्ञया ॥ उपचारैःषोडशभि
र्नानाभक्ष्यसमन्वितैः ॥ १० ॥ रात्रौजागरणंकुर्याद्गीतवाद्यादिमंगलैः ॥ गीतंकुर्वंतियेभक्त्याजागरेचक्रपाणिनः ॥ ११ ॥ जन्मांतरशतोद्भूतैस्तेमुक्ताः
पापसंचयैः ॥ जागरेवासरेविष्णोर्गीतंनृत्यंचकुर्वताम् ॥ १२ ॥ गोसहस्रंचददतांतत्फलंसमुदाहृतम् ॥ गीतनृत्यादिकंकुर्वन्दर्शयेत्कौतुकानिच ॥ १३ ॥
पुरतोवासुदेवस्यरात्रौयोहरिजागरे ॥ पठन्विष्णुचरित्राणियोरंजयतिवैष्णवान् ॥ १४ ॥ मुखेनकुरुतेवाद्यंस्वेच्छालापांश्चदर्शयन् ॥ भावैरेतैर्नरोयस्तु
कुरुतेहरिजागरम् ॥ १५ ॥ दिनेदिनेतस्यपुण्यंतीर्थकोटिसमंस्मृतम् ॥ ततस्तुपौर्णिमास्यांवैसपत्नीकान्द्विजोत्तमान् ॥ १६ ॥ त्रिंशन्मितानथैकां
न्वास्वशक्त्यावानिमंत्रयेत् ॥ वरान्दत्त्वायतोविष्णुर्मत्स्यरूपीअभूत्तदा ॥ १७ ॥ तस्यांदत्तंहुतंजप्तंतदक्षयफलंस्मृतम् ॥ अतस्तान्भोजयेद्विप्रान्पाय
सान्नादिनाव्रती ॥ १८ ॥ अतोदेवाइतिद्वाभ्यांजुहुयात्तिलपायसम् ॥ प्रीत्यर्थंदेवदेवस्यदेवानांचपृथक्पृथक् ॥ १९ ॥ दक्षिणांचयथाशक्तिप्रदद्या
त्प्रणमेच्चतान् ॥ पुनर्देवंसमभ्यर्च्यदेवांश्चतुलसींतथा ॥ २० ॥ ततोगांकपिलांतत्रपूजयेद्विधिवद्व्रती ॥ गुरुंव्रतोपदेष्टारंवस्त्रालंकरणादिभिः ॥ २१ ॥ सपत्नी

१ स्तिथाविह इ० पा० । २ राधादामोदरप्रीत्यै ।

कंसमभ्यर्च्यगांचतस्मैप्रदापयेत्॥युष्मत्प्रसादादेवेशःप्रसन्नोमेभवेत्तदा॥२२॥व्रतादस्माच्चयत्पापंसप्तजन्मकृतंमया॥ तत्सर्वंनाशमायातुस्थिरामेचास्तुसं
ततिः॥२३॥मनोरथाश्वसफलाःसंतुनित्यंममार्चनात्॥देहांतेवैष्णवंस्थानंप्राप्नुयामातिदुर्लभम्॥२४॥इतिक्षमाप्यतान्विप्रान्प्रसाद्यचविसर्जयेत् ॥ तामर्चांगुर
वेदद्याद्रत्नयुक्तांतदाव्रती॥२५॥तदासुहृद्गुरुयुतःस्वयंभुंजतिभक्तिमान्॥कार्त्तिकेवाथतपसिविधिरेवंविधःस्मृतः॥२६॥एवंयःकुरुतेसम्यक्कार्तिकस्यव्रतंन
रः॥विपाप्मासविनिर्मुक्तोविष्णुसान्निध्यगोभवेत्॥२७॥सर्वव्रतैःसर्वतीर्थैःसर्वदानैश्चयत्फलम्॥तत्कोटिगुणितंज्ञेयंसम्यगस्याविधानतः २८॥तेधन्यास्तेमहा
पुण्यास्तेषांसर्वफलोदयः ॥ विष्णुभक्तिरतायेस्युःकार्तिकेव्रतकारिणः ॥२९॥ देहस्थितानिपापानिवितर्कयांतितद्भयात् ॥ क्वयास्यामोवदंत्येवंयद्ययंव्रत
कृन्नरः ॥ ३० ॥ इत्यूर्जव्रतनियमान्शृणोतिभक्त्यायेचैतत्कथयंतिचैववैष्णवाग्रे ॥ तेसम्यग्व्रतकरणात्फलंलभेरन्तत्सर्वंकलुषविनाशनंलभं
ते ॥ ३१ ॥ ॥ इतिश्री पाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेउद्यापनवर्णनोनामपंचनवति
तमोध्यायः॥ ९५ ॥ ॥ पृथुरुवाच ॥ ॥ यत्त्वयाकथितंब्रह्मन्व्रतमूर्जस्यविस्तरात् ॥ तत्रयातुलसीमूलेविष्णोःपूजात्वयोदिता ॥ १ ॥ तेनाहं
प्रष्टुमिच्छामिमाहात्म्यंतुलसीभवम् ॥ कथंसातिप्रियाविष्णोर्देवदेवस्यशार्ङ्गिणः ॥ २ ॥ कथमेषासमुत्पन्नाकस्मिन्स्थानेचनारद ॥ एतद्ब्रूहिस
मासेनसर्वज्ञोसिमतोहिमे ॥ ३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पुरारुद्रेणदैत्येंद्रेसिंधुसूनौनिपातिते ॥ प्रणम्याशिरसारुद्रंदेवाब्रह्मादयोब्रुवन् ॥
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंतुलसीभवम् ॥ ४ ॥ सेतिहासंपुरावृत्तंतत्सर्वंकथयामिते ॥ पुराशक्रःशिवंद्रष्टुमगात्कैलासपर्वतम् ॥ सर्वदेवैःप
रिवृतस्त्वप्सरोगणसेवितः ॥ ५ ॥ यावद्गतःशिवगृहंतावत्तत्राशुदृष्टवान् ॥ पुरुषंभीमकर्माणंदंष्ट्रानयनभीषणम् ॥ ६ ॥ सपृष्टस्तेनकस्त्वं
भोक्कगतोजगदीश्वरः ॥ एवंपुनःपुनःपृष्टःसयदानोचिवान्नृप ॥ ७॥ ततःक्रुद्धोवज्रपाणिस्तन्निर्भर्त्स्यवचोब्रवीत् ॥ रेमयापृच्छमानोपिनोत्तरंदत्तवान
सि ॥ ८ ॥ अतस्त्वांहन्मिवज्रेणकस्तेत्रातास्तिदुर्मते ॥ इत्युदीर्यततोवज्रीवज्रेणचाहनद्दृढम् ॥ ९ ॥ तेनास्यकंठेनीलत्वमगाद्वज्रंचभस्मतां ॥ ततो
रुद्रःप्रजज्वालतेजसाप्रदहन्निव ॥ १० ॥ दृष्ट्वाबृहस्पतिस्तूर्णंकृतांजलिपुटोभवत् ॥ इंद्रश्चदंडवद्भूमौकृत्वास्तोतुंप्रचक्रमे ॥ ११ ॥ ॥ बृहस्पतिरु
वाच ॥ ॥ नमोदेवाधिदेवायत्र्यंबकायकपर्दिने ॥ त्रिपुरघ्नायशर्वायनमोंधकनिषूदिने ॥ १२ ॥ विरूपायातिरूपायबहुरूपायशंभवे ॥ यज्ञविध्वंस
कर्त्रेचयज्ञानांफलदायिने ॥ १३ ॥ कालांतकायकालायकालभोगधरायच ॥ नमोब्रह्मशिरोहंत्रेब्राह्मणायनमोनमः ॥ १४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥

१ द्रवा इति वापाठान्तरम् ।

जलन्धरोत्पत्ति कथा (96)

एवंस्तुतस्तदाशंभुर्द्विजर्षभंजगादह ॥ संहरन्नयनज्वालांत्रिलोकीदहनक्षमाम् ॥ १५ ॥ वरंवरयभोब्रह्मन्प्रीतःस्तुत्यानयातव ॥ इंद्रस्यजीवदानेनजीवेति
त्वंप्रथांव्रज ॥ १६ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ यदितुष्टोसिदेवत्वंपाहींद्रंशरणागतम् ॥ अग्निरेषशमंयातुभालनेत्रसमुद्भवः ॥ १७ ॥
॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ पुनःप्रवेशमायातिभालनेत्रेकथंत्वयम् ॥ एनंत्यक्ष्याम्यहंदूरेयथेंद्रंनैवपीडयेत् ॥ १८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा
तंकरेधृत्वाप्राक्षिपल्लवणांभसि ॥ सोपतत्सिंधुगंगायाःसागरस्यचसंगमे ॥ १९ ॥ तदासबालरूपत्वमगात्तत्ररुरोदच ॥ रुदतस्तस्यशब्देनप्राकंपद्धरणी
मुहुः ॥ २० ॥ स्वर्गश्चसत्यलोकश्चतत्स्वनाद्बधिरीकृतौ ॥ श्रुत्वाब्रह्माययौतत्रकिमेतदितिविस्मितः ॥ २१ ॥ तावत्समुद्रस्योत्संगेतंबालंसददर्शह ॥
दृष्ट्वाब्राह्मणमायांतंसमुद्रोपिकृतांजलिः ॥ २२ ॥ प्रणम्यशिरसाबालंतस्योत्संगेन्यवेशयेत् ॥ ततोब्रह्माब्रवीद्वाक्यंकस्यायंशिशुरद्भुतः ॥ २३ ॥
निशम्येतिवचोधातुर्वाक्यंतुसागरोब्रवीत् ॥ ॥ ब्रह्माउवाच ॥ ॥ सरित्पतेकुतोलब्धोबालोह्येषमहाबलः ॥ २४ ॥ यस्यनादेनसंत्रस्ता
देवासुरमहोरगाः ॥ ॥ समुद्रउवाच ॥ ॥ भोब्रह्मन्सिंधुगंगायांजातोयंममपुत्रकः ॥ २५ ॥ जातकर्मादिसंस्कारान्कुरुष्वास्यजगद्गुरो ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्थंवदतिपाथोधौसबालःसागरात्मजः ॥ २६ ॥ ब्रह्माणमग्रहीत्कूर्चेविधुन्वंतंमुहुर्मुहुः ॥ धुन्वतस्तस्यकूर्चंतुनेत्राभ्यामागम
ज्जलम् ॥ कथंचिन्मुक्तकूर्चोथब्रह्माप्रोवाचसागरम् ॥ २७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नेत्राभ्यांविधृतंयस्मादनेनैतज्जलंमम ॥ तस्माज्जलंधरइतिख्या
तोनाम्नाभवत्यसौ ॥ २८ ॥ अधुनैवैषतरुणःसर्वशास्त्रास्त्रपारगः ॥ अवध्यःसर्वभूतानांविनारुद्रंभविष्यति ॥ २९ ॥ यातियत्रसमुद्भूतस्तत्रेदानीं
गमिष्यति ॥ ३० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाशुक्रमाहूयराज्येतंचाभ्यषेचयत् ॥ आमंत्र्यसरितांनाथंब्रह्मांतर्द्धानमन्वगात् ॥ ३१ ॥ अ
थतद्दर्शनोत्फुल्लनयनःसागरस्तदा ॥ कालनेमिसुतांवृंदांतद्भार्यार्थमयाचत ॥ ३२ ॥ तेकालनेमिप्रमुखास्ततोसुरास्तस्मैसुतांतांप्रददुःप्रहर्षिताः ॥
सचापितान्प्राप्यसुहृद्वरान्वशीशशासगांशुक्रसहायवान्बली ॥ ३३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृ
ष्णसत्यभामासंवादेजालंधरोत्पत्तिवर्णनंनामषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ येदेवैर्निर्जिताःपूर्वंदैत्याःपातालसंस्थि
ताः ॥ १ ॥ तेहिभूमंडलंजातानिर्भयास्तमुपासितुम्[1] ॥ कदाचिच्छिन्नशिरसंराहुंदृष्ट्वासदैत्यराट् ॥ पप्रच्छभार्गवंविप्रंकेनेदंविहितंप्रभो ॥ २ ॥ भार्ग ॥ ९४ ॥
वस्तस्याशिरसश्छेदंराहोःशशंसह ॥ अमृतार्थसमुद्रस्यमथनंदेवकारितम् ॥ ३ ॥ रत्नापहरणंचैवदैत्यानांचपराभवम् ॥ तच्छ्रुत्वाक्रोधरक्ताक्षःस्वपितुर्म

१ स्तमुपाश्रिताः—इ० पा० ।

थनंतदा ॥ ४ ॥ सदूतंप्रेषयामासघस्मरंशक्रसंनिधौ ॥ दूतस्त्रिविष्टपंगत्वासुधर्मांप्राप्यसत्वरम् ॥ ५ ॥ गर्वादखर्वमौलिस्तुदेवेंद्रंवाक्यमब्रवीत् ॥
॥ दूतउवाच ॥ ॥ जलंधरोब्धितनयःसर्वदैत्यजनेश्वरः ॥६॥ दूतोहंप्रेषितस्तेनसयदाहशृणुष्वतत् ॥ कस्मात्त्वयाममपितामथितःसागरोद्रिणा॥७॥नीता
निसर्वरत्नानितानिशीघ्रंप्रयच्छमे ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वाविस्मितस्त्रिदशाधिपः ॥ उवाचघस्मरंघोरंभयरोषसमन्वितः ॥ ८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शृणुदू
तमयापूर्वंमथितःसागरोयथा ॥ अद्रयोमद्भयाद्भीताःस्वकुक्षिस्थास्तथाकृताः ॥ ९ ॥ अन्येपिमद्विषस्तेनरक्षितादितिजास्तथा ॥ तस्मात्तद्रत्न
जातंतुमयाप्यपहृतंकिल ॥ १० ॥ शंखोप्येवंपुरादेवानद्विषत्सागरात्मजः ॥ ममानुजेननिहतःप्रविष्टःसागरोदरम् ॥ ११ ॥ तद्गच्छकथय
स्वास्यसर्वंमथनकारणम् ॥ १२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्थंविसर्जितोदूतस्त्वदेंद्रेणागमद्गृहम् ॥ तदिंद्रवचनंदैत्यराजायाकथयत्तदा ॥ १३ ॥ त
न्निशम्यतदादैत्योरोषात्प्रस्फुरिताधरः ॥ उद्योगमकरोत्तूर्णंसर्वदेवजिगीषया ॥ १४ ॥ तदोद्योगेसुरेंद्रस्यादिग्भ्यःपातालतस्तथा ॥ दितिजाःप्रत्यपद्यंतश
तशःकोटिशस्तथा ॥ १५ ॥ अथशुंभनिशुंभाद्यैर्बलाधिपतिकोटिभिः ॥ गत्वात्रिविष्टपंदैत्योयुद्धायाधिष्ठितोभवत् ॥ १६ ॥ निर्ययुस्त्वमरावत्यादेवा
युद्धायदंशिताः ॥ पुरमावृत्यतिष्ठंतिदृष्ट्वादैत्यबलंमहत् ॥ १७ ॥ ततःसमभवद्युद्धंदेवदानवसेनयोः ॥ मुशलैःपरिघैर्बाणैर्गदापरशुशक्तिभिः ॥ १८ ॥
तेन्योन्यंसमधावेतांजघ्नतुश्चपरस्परम् ॥ क्षणेनाभवतांसेनेरुधिरौघपरिप्लुते ॥ १९ ॥ पतितैःपात्यमानैश्चगजाश्वरथपत्तिभिः ॥ व्यराजतरणेभूमिः
संध्याभ्रपटलैरिव ॥ २० ॥ तत्रयुद्धेहतान्दैत्यान्भार्गवस्तूदतिष्ठयत् ॥ विद्ययामृतजीविन्यामंत्रितैस्तोयबिंदुभिः ॥ २१ ॥ देवां१स्तत्रतथायुद्धेजीवये
दंगिरस्सुतः ॥ दिव्यौषधीःसमानीयद्रोणाद्रे२र्याःपुनःपुनः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वादेवांस्तथायुद्धेपुनरेवसमुत्थितान् ॥ जलंधरःक्रोधवशोभार्गवंवाक्यमब्रवीत् ॥ २३ ॥
॥ जलंधरउवाच ॥ ॥ मयादेवाहतायुद्धेउत्तिष्ठंतिकथंपुनः ॥ तवसंजीवनीविद्यानैवान्यत्रेतिविश्रुतम् ॥ २४ ॥ ॥ भृगुरुवाच ॥ ॥ दिव्यौषधीः
समानीयद्रोणाद्रेरंगिराःसुरान् ॥ जीवयत्येषवैशीघ्रंद्रोणाद्रिंसमपाहर ॥ २५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःसतुदैत्येंद्रोनीत्वाद्रोणाचलंतदा ॥
प्राक्षिपत्सागरेतूर्णंपुनरागान्महाहवम् ॥ २६ ॥ अथदेवान्हतान्दृष्ट्वाद्रोणाद्रिमगमद्गुरुः ॥ तावत्तत्रगिरींद्रंतंनददर्शसुरार्चितः ॥ २७ ॥ ज्ञात्वादैत्यहृ
तंद्रोणंविषण्णोभयविह्वलः ॥ आगत्यदूराद्व्याजह्रेश्वासाकुलितविग्रहः ॥ २८ ॥ पलायध्वंपलायध्वंनायंजेतुंहिशक्यते ॥ रुद्रांशसंभवोह्येषस्मरध्वं
शक्रचेष्टितम् ॥ २९ ॥ श्रुत्वातद्वचनंदेवाभयविह्वलितास्तदा ॥ दैत्यैस्तैर्वध्यमानास्तेपलायंतदिशोदश ॥ ३० ॥ देवान्विदारितान्दृष्ट्वादैत्यःसाग

पा० १ देवानपि तथा युद्धे तत्राजीवयदंगिराः । २ द्रोणाद्रेः सइति पाठः ।

रनंदनः ॥ शंखभेरीजयरवैःप्रविवेशामरावतीम् ॥ ३१ ॥ प्रविष्टेनगरंदैत्येदेवाःशक्रपुरोगमाः ॥ सुवर्णाद्रिगुहांप्राप्यन्यवसन्दैत्यतापिताः ॥ ३२ ॥ त
तश्वसर्वेष्वसुराधिकारेष्विंद्रादिकानांविनिवेशयत्तदा ॥ शुंभादिकान्दैत्यवरान्पृथक्पृथक्स्वयंसुवर्णाद्रिगुहामगात्पुनः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे
पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येअमरावतीविजयोनामसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पुनर्दैत्यंसमा
यांतंदृष्ट्वादेवाःसवासवाः ॥ भयप्रकंपिताःसर्वेविष्णुंस्तोतुंप्रचक्रमुः ॥ १ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ नमोमत्स्यकूर्मादिनानास्वरूपैःसदाभक्तकार्योद्य
तायार्तिहंत्रे ॥ विधात्रादिसर्गस्थितिध्वंसकर्त्रेगदाशंखपद्मारिहस्तायतेस्तु ॥ २ ॥ रमावल्लभायासुराणांनिहंत्रेभुजंगादिनाथायपीतांबराय ॥ मखादि
क्रियापाककर्त्रेविकर्त्रेशरण्यायतस्मैनताःस्मोनताःस्मः ॥ ३ ॥ नमोदैत्यसंतापितामर्त्यदुःखाचलध्वंसदंभोलयेविष्णवेते ॥ भुजंगेशतल्पेशयायार्क
चंद्रद्विनेत्रायतस्मैनतास्मोनताःस्मः ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ संकष्टनाशनंस्तोत्रंनित्यंयस्तुपठेन्नरः ॥ सकदाचिन्नसंकष्टैःपीड्यतेकृपयाहरेः ॥ ५ ॥
इतिदेवाःस्तुतिंयावत्कुर्वंतिदनुजद्विषः ॥ तावत्सुराणामापत्तिर्विज्ञाताविष्णुनातदा ॥ ६ ॥ सहसोत्थायदैत्यारिःकृपयाखिन्नमानसः ॥ आरुह्यग
रुडंवेगाल्लक्ष्मींवचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ जलंधरेणतेभ्रात्रादेवानांकदनंकृतम् ॥ तैराहूतोगमिष्यामियुद्धायाद्यत्वरान्वितः ॥ ८ ॥
॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ ॥ अहंतेवल्लभानाथभक्ताचयदिसर्वदा ॥ तत्कथंतेममभ्रातायुद्धेवध्यःकृपानिधे ॥ ९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ रुद्रां
शसंभवत्वाच्चब्रह्मणोवचनादपि ॥ प्रीत्याचतवनैवायंममवध्योजलंधरः ॥ १० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वागरुडारूढःशंखचक्रगदासिभृत् ॥
विष्णुर्वेगाद्ययौयोद्धुंयत्रदेवाःस्तुवंतिते ॥ ११ ॥ अथारुणानुजात्युग्रपक्षवातप्रपीडिताः ॥ वात्याविवर्तितादैत्याबभ्रमुःखेयथाघनाः ॥ १२ ॥ ततोजलंधरो
दृष्ट्वादैत्यान्वात्याप्रपीडितान् ॥ नोवाचवचनंक्रोधात्ततोविष्णुंसमभ्ययात् ॥ १३ ॥ ततःसमभवद्युद्धंविष्णुदैत्येंद्रयोर्महत् ॥ आकाशंकुर्वतोर्बाणैरं
तेनिरवकाशवत् ॥ १४ ॥ विष्णुर्दैत्यस्यबाणौघैर्ध्वजंच्छत्रंधनुर्हयान् ॥ चिच्छेदतंचहृदयेबाणेनैकेनताडयन् ॥ १५ ॥ ततोदैत्यःसमुत्पत्यगदापा
णिस्त्वरान्वितः ॥ आगत्यगरुडंमूर्ध्निपातयामासभूतले ॥ १६ ॥ विष्णुर्गदांचखड्गेनचिच्छेदप्रहसन्निव ॥ तावत्ससुहृदेविष्णुंजघानदृढमुष्टिना ॥ १७ ॥
ततस्तौबाहुयुद्धेनयुयुधातेमहाबलौ ॥ बाहुभिर्मुष्टिभिश्चैवजानुभिर्नादयन्महीम् ॥ १८ ॥ एवंसुरुचिरंयुद्धंकृत्वाविष्णुःप्रतापवान् ॥ उवाच
दैत्यराजानंमेघगंभीरयागिरा ॥ १९ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ वरंवरयदैत्येंद्रप्रीतोस्मितवविक्रमात् ॥ अदेयमपितेदद्मियत्तेमनसिवर्तते ॥ २० ॥
॥ जलंधरउवाच ॥ ॥ यदिभावुकतुष्टोसिवरमेतंददस्वमे ॥ मद्भगिन्यासहतयामद्गृहेसगणोवस ॥ २१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वासभगवान्सर्वदे

वगणैःसह ॥ जलंधरंनामपुरमगमद्रमयासह ॥ २२ ॥ जलंधरश्चदेवानामधिकारेषुदानवान् ॥ स्थापयित्वासहर्षःसन्पुनरागान्महीतले ॥ २३ ॥ देवगंधर्व सिद्धेषुर्यात्किचिद्रत्नसंज्ञितम् ॥ तदात्मवशगंकृत्वातिष्ठत्सागरनंदनः ॥ २४ ॥ पातालभवनेदैत्यंनिशुंभंचमहाबलम् ॥ स्थापयित्वासशेषादीननयद्भू तलंबली ॥ २५ ॥ देवगंधर्वसिद्धौघान्यक्षरासमानुषान् ॥ स्वपुरेनागरान्कृत्वाशशासभुवनत्रयम् ॥ २६ ॥ एवंजलंधरःकृत्वादेवांश्चवशवर्त्तिनः ॥ ध र्मेणपालयामासप्रजाःपुत्रानिवौरसान् ॥ २७ ॥ नकश्चित्व्याधितोनैवदुःखितोनकृशस्तथा ॥ नदीनोदृश्यतेतस्मिन्धर्माद्राज्यंप्रशासति ॥ २८ ॥एवंमहीं शासतिदानवेंद्रेधर्मेणसम्यक्चयदृच्छयाहम् ॥ कदाचिदागामथतस्यलक्ष्मींविलोकितुंश्रीरमणंचसेवितुम् ॥ २९॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाश त्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्त्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेजलंधरप्रवेशोनामअष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ समां संपूज्यविधिवद्दानवेंद्रोतिभक्तितः ॥ संप्रहस्यतदावाक्यंजगादनृपसत्तम ॥ १ ॥ ॥ जलंधरउवाच ॥ ॥ कुतस्त्वागम्यतेब्रह्मन्किंचदृष्टंत्वयाक्व चित् ॥ यदर्थमिहचायातस्तदाज्ञापयमांमुने ॥२॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ गतःकैलासशिखरंदैत्येंद्राहंयदृच्छया ॥ तत्रोमयासहासीनंदृष्टवानस्मिशंक रम् ॥ ३ ॥ योजनायुतविस्तीर्णेकल्पद्रुममहावने ॥ कामधेनुशताकीर्णेचिंतामणिसुदीपिते ॥ ४ ॥ तंदृष्ट्वामहदाश्चर्यवितर्कोमेभवत्तदा ॥ क्वापीदृशीभ वेदृद्धिस्त्रिलोक्यांवानवेतिच ॥ ५ ॥ तावत्तवापिदैत्येंद्रसमृद्धिः सम्भृतामया ॥ तद्विलोकनकामोहंत्वत्सान्निध्यमिहागतः ॥ ६ ॥ त्वत्समृद्धिमिमांपश्य न्स्त्रीरत्नरहितांध्रुवम् ॥ तर्कयामिशिवादन्यंत्रिलोक्यांनसमृद्धिमान् ॥ ७ ॥ अप्सरोनागकन्याश्चयद्यपित्वद्वशेस्थिताः ॥ तथापितानपार्वत्यारूपे णसदृशाध्रुवम् ॥ ८ ॥ यस्यालावण्यजलधौनिमग्नश्चतुराननः ॥ स्वधैर्यममुचत्पूर्वंतयाकान्योपमीयते ॥ ९ ॥ वीतरागोपिहियथामदनारिःस्वली लया ॥ विश्वतंत्रोपितपसासचात्मवशगःकृतः ॥ १० ॥ सौंदर्यगहनेभ्रामन्शबरीरूपयापुरा ॥ यस्याःपुनःपुनःपश्यन्रूपंधाताविसर्जने ॥ ११ ॥ ससर्जाप्सरसस्तास्तास्तत्समैकापिनाभवत् ॥ अतःस्त्रीरत्नसंभोक्तुःसमृद्धिस्तस्यसावरा ॥ १२ ॥ तथानतवदैत्येंद्रसर्वरत्नाधिपस्यच ॥ एवमुक्तातमामं त्र्यगतेमयिसदैत्यराट् ॥ १३ ॥ तद्रूपश्रवणादासीदनंगज्वरपीडितः ॥ अथसंप्रेषयामासदूतंचसिंहिकासुतम् ॥ १४ ॥ त्र्यंबकायतदाकिंचिद्विष्णुमाया विमोहितः ॥ कैलासमगमद्राहुःसर्वशुक्लेंदुवर्चसम् ॥ १५ ॥ कात्स्न्येनकृष्णपक्षेंदुवर्चसंस्वांगजेनतु ॥ निवेदितस्तदादेशान्नंदिनाचप्रवेशितः ॥ त्र्यंबकाभ्रूलतासंज्ञाप्रेरितोवाक्यमब्रवीत् ॥ १६ ॥ ॥ राहुरुवाच ॥ देवपन्नगसेव्यस्यत्रैलोक्याधिपतेःप्रभोः ॥ सर्वरत्नेश्वरस्यत्वमाज्ञांशृणुवृषध्वज ॥ ॥ १७ ॥ श्मशानवासिनोनित्यंमुंडमालाधरस्यच ॥ दिगंबरस्यतेभार्याकथंहैमवतीशुभा ॥ १८ ॥ अहंरत्नाधिनाथोऽस्मिसाचस्त्रीरत्नसंज्ञका ॥ त

१ तदा जलंधरपुर मितिपाठः ।

स्मान्ममैवसायोग्यानैवभिक्षाशिनस्तव ॥ १९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ वदत्येवंतदाराहौभ्रूमध्याच्छूलपाणिनः ॥ अभवत्पुरुषोरौद्रस्तीव्राशनिसमस्वनः
॥२०॥ सिंहास्यःप्रचलज्जिह्वः सज्वलन्नयनोमहान् ॥ ऊर्ध्वकेशःशुष्कतनुर्नृसिंहइवचापरः ॥२१॥ सतंखादितुमारेभेदृष्ट्वाराहुर्भयातुरः ॥ अधावदतिवेगेन
बहिःसचदधारतम् ॥२२॥ सचराहुर्महाबाहुर्मेघगंभीरयागिरा ॥ उवाचदेवदेवेशंपाहिमांशरणागतम् ॥२३॥ ब्राह्मणंमांमहादेवखादितुंसमुपागतः ॥ एतस्मा
द्रक्षदेवेशशरणागतवत्सल ॥२४॥ महादेवोवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यतदाब्रवीत् ॥ नैवासौवध्यतामेतिदूतोयंपरवान्यतः ॥ २५ ॥ मुंचेतिपुरुषःश्रुत्वाराहुंतत्या
जसोंबरे ॥ राहुंत्यक्त्वासपुरुषोमहादेवंव्यजिज्ञपत् ॥२६॥ ॥ पुरुषउवाच ॥ ॥ क्षुधामांबाधतेस्वामिन्क्षुत्क्षामश्चास्मिसर्वथा ॥ किंभक्ष्यंममदेवेशतदाज्ञापय
मांप्रभो ॥ २७ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ संभक्षयात्मनःशीघ्रंमांसंत्वंहस्तपादयोः ॥ २८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ सशिवेनैवमाज्ञप्तश्चखादपुरुषः
स्वयम् ॥ हस्तपादोद्भवंमांसंशिरःशेषोयदाभवत् ॥ २९ ॥ दृष्ट्वाशिरोवशेषंतुसुप्रसन्नःसदाशिवः ॥ पुरुषंभीमकर्माणंतमुवाचसविस्मयः ॥ ३० ॥
॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ त्वंकीर्तिमुखसंज्ञोहिभवमद्वारगःसदा ॥ त्वदर्चांनैवकुर्वंतिनैवतेमत्प्रियंकराः ॥ ३१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तदाप्रभृतिदेवस्य
द्वारेकीर्तिमुखःस्थितः ॥ नार्चयंतीहयेपूर्वंतेषामर्चावृथाभवेत् ॥ ३२ ॥ राहुर्विमुक्तोयस्तेनसोपतद्बर्बरस्थले ॥ अतःसबर्बरोद्भूतइतिभूमौप्रथांगतः ॥ ३३ ॥
ततश्चराहुःपुनरेवजातमात्मानमस्मिन्निति मन्यमानः ॥ समेत्यसर्वंकथयांबभूवजलंधरायेशविचेष्टितंतत् ॥ ३४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्स
हस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेदूतसंवादोजालंधरोपाख्यानंनामनवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥
जालंधरस्तुतच्छ्रुत्वाकोपाकुलितविग्रहः ॥ निर्जगामाशुदैत्यानांकोटिभिःपरिवारितः ॥ १ ॥ गतस्तस्याग्रतःशुक्रोराहुर्दृष्टिस्थितोभवत् ॥ मुकुटश्चा
पतद्भूमौवेगात्प्रस्खलितस्तदा ॥ २ ॥ दैत्यसैन्यावृतैस्तत्रविमानानांशतैस्तदा ॥ व्यराजतनभःपूर्णंप्रावृषीवबलाहकैः ॥ ३ ॥ तस्योद्योगंतदादृष्ट्वादेवाः
शक्रपुरोगमाः ॥ अलक्षिततत्वराजग्मुःशूलिनंतेव्यजिज्ञपन् ॥ ४ ॥ देवाऊचुः ॥ नजानासिकथंस्वामिन्देवाविज्ञापयंतिभो ॥ तदस्मद्रक्षणार्थायजहिसागरनंद
नम् ॥ ५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतिदेववचःश्रुत्वाप्रहस्यवृषभध्वजः ॥ महाविष्णुंसमाहूयवचनंचेदमब्रवीत् ॥ ६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ जा
लंधरःकथंविष्णोनहतःसंगरेत्वया ॥ तद्भयाच्चापयातोसित्यक्त्वावैकुंठमात्मनः ॥७॥ ॥ भगवानुवाच ॥ ॥ तवांशसंभवत्वाच्चभ्रातृत्वाच्चतथाश्रियः ॥ नम
यानिहतःसंख्येत्वमेनंजहिदानवम् ॥ ८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ नायमेभिर्महातेजाःशस्त्रास्त्रैर्वध्यतेमया ॥ देवैःसर्वैःस्वतेजोंशःशस्त्रार्थंदीयतांमम ॥९॥

१ बाहो मेघ इतिपाठ।

॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथविष्णुमुखादेवाःस्वतेजांसिददुस्तदा ॥ तान्येकत्वंगतानीशोदृष्ट्वातेजोमहांस्तदा ॥ १० ॥ तेनाकरोन्महादेवःसहसाश
स्त्रमुत्तमम् ॥ चक्रंसुदर्शनंनामज्वालामालातिभीषणम् ॥ ११ ॥ तेजःशेषेणचतदावज्रंचकृतवान्हरः ॥ तावज्जलंधरोदृष्टःकैलासतलभूमिषु ॥ १२ ॥
हस्त्यश्वरथपत्तीनांकोटीभिःपरिवारितः ॥ तंदृष्ट्वाहर्षिताःसर्वेदेवाजग्मुर्यथागतम् ॥ १३ ॥ गणाश्चसमनह्यंतयुद्धायातित्वरान्विताः ॥ नंदीभवक्रसेनानी
मुखाःसर्वेशिवाज्ञया ॥ १४ ॥ अवतेरुर्गणाःसर्वेकैलासाद्युद्धदुर्मदाः ॥ ततःसमभवद्युद्धंकैलासोपत्यकाभुवि ॥ १५ ॥ प्रमथाधिपदैत्यानांघोरंशस्त्रास्त्रसं
कुलम् ॥ भेरीमृदंगशंखौघनिस्वनैर्वीरहर्षणैः ॥ १६ ॥ गजाश्वरथशब्दैश्चनादिताभूर्व्यकंपत ॥ शक्तितोमरबाणौघैर्मुशलप्रासपट्टिशैः ॥ १७ ॥ व्यराज
तनभःपूर्णमुल्काभिरिवसंवृतम् ॥ निहतैरथनागाश्वैःसर्वाभूमिर्व्यराजत ॥ १८ ॥ वज्राहताश्चलशिरःशकलैरिवसंवृता ॥ प्रमथाहतदैत्यौघैर्दैत्याहतग
णैस्तथा ॥ १९ ॥ वसासृङ्मांसपंकाद्यैर्भूरगम्याभवत्तदा ॥ प्रमथाहतदैत्यौघान्भार्गवःसमजीवयत् ॥ २० ॥ युद्धेपुनःपुनश्चैवमृतसंजीवनीबलात् ॥
तंदृष्ट्वाव्याकुलीभूत्वागणाःसर्वेभयार्दिताः ॥२१ ॥ शशंसुर्देवदेवेशंतत्सर्वंशुक्रचेष्टितम् ॥ अथरुद्रमुखात्कृत्याबभूवातीवभीषणा ॥ २२ ॥ तालजंघोदरी
वक्रास्तनापीडितभूरुहा ॥ सायुद्धभूमिमासाद्यभक्षयंतीमहासुरान् ॥ २३ ॥ भार्गवंस्वेकरेधृत्वाजगामांतर्हिताभवत् ॥ विधृतंभार्गवंदृष्ट्वादैत्यसैन्यगणा
स्तदा ॥ २४ ॥ प्रम्लानवदनादर्पान्निजघ्नुर्युद्धदुर्मदाः ॥ अथाभज्यतदैत्यानांसेनागणभयार्दिता ॥ २५ ॥ वायुवेगहतायद्वत्प्रकीर्णतृणसं
हतिः ॥ भग्नांगणभयात्सेनांदृष्ट्वाहर्षगणाययुः ॥ २६ ॥ निशुंभशुंभसेनान्यौकालनेमिश्चवीर्यवान् ॥ त्रयस्तेवारयामासुर्गणसेनांमहाबलाः ॥२७॥ मुंचतः
शरवर्षाणिप्रावृषीवबलाहकाः ॥ ततोदैत्यशरौघास्तेशलभानामिवव्रजाः ॥ २८ ॥ रुरुधुःखंदिशःसर्वागणसेनामकंपयन् ॥ गणाःशरशतैर्भिन्नारुधिरासार
वर्षिणः ॥ २९ ॥ वसंतेकिंशुकाभासानप्राज्ञायतकिंचन ॥ पतिताःपात्यमानाश्चछिन्नाभिन्नास्तदागणाः ॥ ३० ॥ त्यक्त्वासंग्रामभूमिंतेसर्वेपिविमुखाभव
न् ॥ ३१ ॥ ततःप्रभग्नंस्वबलंविलोक्यगजास्यनंदीश्वरकार्तिकेयाः ॥ चिरान्वितादैत्यवरान्प्रसह्यनिवारयामासुरमर्षणास्ते ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मेम
हापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेदैत्यसेनावधोनामशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ तेगणाधिपतीन्दृष्ट्वानंदीभमुखषण्मुखान् ॥ अमर्षादभ्यधावंतद्वंद्वयुद्धायदानवाः ॥ १ ॥ नंदिनंकालनेमिश्चशुंभोलंबोदरंतथा ॥ निशुंभःष
ण्मुखंवेगादभ्यधावतदंशितः ॥ २ ॥ निशुंभःकार्तिकेयस्यमयूरंपंचभिःशरैः ॥ हृदिविव्याधवेगेनमूर्छितःसपपातच ॥ ३ ॥ ततःशक्तिधरःशक्तियावज्ञ

१ पत्तिभिर्भूर्व्यराजतेति पाठः । २ स्वभगे इतिवापाठान्तरम् ।

ग्राहरोषितः ॥ तावन्निशुंभोवेगेनस्वशक्त्यातमपातयत् ॥ ४ ॥ ततो
त् ॥ ५ ॥ कालनेमिस्तुसंक्रुद्धोधनुश्चिच्छेदनंदिनः ॥ तदपास्यसशूले
रमामुच्यशैलाद्रिंसोप्यपातयत् ॥ ७ ॥ अथशुंभोगणेशश्चरथमूषकवा
विव्याधपत्रिणा ॥ सारथिंपंचभिर्बाणैःपातयामासभूतले ॥९॥ ततःशुं
मूषकःशरभिन्नांगश्चचालकृतवेदनः ॥ लंबोदरःसमुत्तीर्यपदातिरभ
हत्पुनः ॥ १२ ॥ कालनेमिर्निशुंभश्चउभौलंबोदरंशरैः ॥ युगपज्ज
भ्यधावतवेगेनभूतकोटियुतस्तदा ॥ १४ ॥ कूष्मांडाभैरवाश्चापि
किलाशब्दैःसिंहनादैःसघुर्घुरैः ॥ विनादिताडमरुकैःपृथिवीसमकंप
णांगणे ॥ १७ ॥ नंदीचकार्तिकेयश्चसमायातौत्वरान्वितौ ॥ निजः
व्याकुलासाभवत्सेनाविषण्णवदनातदा ॥ १९ ॥ प्रविध्वस्तांततःसे
ह्लादःशंखभेरीरवस्तदा ॥ अभवत्सिंहनादश्चसेनयोरुभयोस्तदा ॥ २१
गणेशंपंचभिर्विध्वाशैलाद्रिमपिपंचभिः ॥ वीरभद्रंचविंशत्याननादज
निर्भिन्नःकिंचिद्व्याकुलमानसः ॥ २४ ॥ ततःक्रोधपरीताक्षःका
दिनंवेगादपातयतभूतले ॥ ततोगणेश्वरःक्रुद्धोगदांपरशुनाच्छिनत् ।
च्छिदे ॥ २७ ॥ ततोतिक्रुद्धोदैत्येंद्रःशक्तिमुद्यम्यदारुणाम् ॥ गणे
ततस्तौसूर्यसंकाशौयुयुधातेपरस्परम् ॥ २९ ॥ वीरभद्रस्तस्यहयान्
त्वरयाभिगम्यजघानदैत्यःपरिघेनमूर्ध्नि ॥ सचापिदैत्यःप्रविभिन्नमूर्द्ध
हितायामुत्तरखंडेकार्त्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेदैत्यसेनाप

नंदीश्वरोबाणैःकालनेमिमविध्यत ॥ सप्तभिश्चहयान्केतूंस्त्रिभिःसारथिमच्छिन
नतंवक्षस्यहनद्दृढम् ॥ ६ ॥ सशूलभिन्नहृदयोहताश्वोहतसारथिः ॥ अद्रेःशिख
नौ ॥ युध्यमानौशरव्रातैःपरस्परमविध्यताम् ॥ ८ ॥ अथशुंभंगणाध्यक्षोह्लादि
भोतिक्रुद्धोपिबाणषष्ट्यागणाधिपम् ॥ मूषकंचत्रिभिर्विद्ध्वाननादजलदस्वनः॥१०॥
नृप ॥ ११ ॥ ततोलंबोदरःशुंभंहत्वापरशुनाहृदि ॥ अपातयत्तदाभूमौमूषकंचारु
तुःकोपात्तोत्रेणेवमहाद्विपम् ॥ १३ ॥ तंपीड्यमानमालोक्यवीरभद्रोमहाबलः ॥ अ
वेतालायोगिनीगणाः ॥ पिशाचायोगिनीसंघागणाश्चापितमन्वयुः ॥ १५ ॥ ततःकिल
त ॥ १६ ॥ ततोभूतानिधावंतिभक्षयंतिस्मदानवान् ॥ उत्पतंतिपतंतिस्मननृतुश्चर
चतूरणेदैत्यान्निरंतरशरव्रजैः ॥ १८ ॥ छिन्नभिन्नाहतैर्दैत्यैःपातितैर्भर्त्सितैस्तथा ॥
दृष्ट्वासागरनंदनः ॥ रथेनातिपताकेनगणानभिययौबली ॥ २० ॥ हस्त्यश्वरथसं
॥ जालंधरशरव्रातैर्नीहारपटलैरिव ॥ द्यावापृथिव्योराच्छन्नमंतरंसमपद्यत ॥२२॥
दस्वनः ॥ २३ ॥ कार्तिकेयस्ततोदैत्यंशक्त्याविव्याधसत्वरः ॥ व्याघूर्णःशक्ति
र्तिकेयंजलंधरः ॥ गदयाताडयामाससचभूमितलेपतत् ॥ २५ ॥ तथैवनं
२६ ॥ वीरभद्रस्त्रिभिर्बाणैर्हृदिविव्याधदानवम् ॥ सप्तभिश्चहयान्केतून्धनुश्छत्रंचचि
पातयामासरथमन्यंसमारुहत् ॥ २८ ॥ अभ्ययादथवेगेनवीरभद्रंरुषान्वितः ॥
रथाबाणैरपातयत् ॥ धनुश्चिच्छेददैत्येंद्रोयुयुधेपरिघायुधः ॥ ३० ॥ सवीरभद्रं
पपातभूमौरुधिरंसमुद्गिरन् ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसं
भवोनामएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥१०१॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पति

शैलाद्रिं नवभिः शरैः–इ० पा० ।

॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथविष्णुमुखादेवाःस्वतेजांसिददुस्तदा ॥ तान्येकत्वंगतानीशोदृष्ट्वातेजोमहांस्तदा
आगतास्तरणंहत्वाकाशमानोमहेश्वरम् ॥ १ ॥ अथकोलाहलंश्रुत्वागणानांचंद्रशेखरः ॥ २ ॥ अभ्ययाद्वृषमारूढःसं
ग्रामंप्रहसन्निव ॥ रुद्रमायांतमालोक्यसिंहनादैर्गणाःपुनः ॥ ३ ॥ निवृत्ताःसंगरेदैत्यान्निजघ्नुःशरवृष्टिभिः ॥ दैत्याश्चभीषणंरुद्रंदृष्ट्वासर्वेविदुद्रुवुः ॥ ४ ॥
कार्त्तिकव्रतिनंदृष्ट्वापातकानीवतद्भयात् ॥ अथजालंधरोदैत्यान्विद्रुतान्प्रेक्ष्यसंगरे॥५॥ रोषादधावच्चंडीशंमुंचन्बाणान्सहस्रशः ॥ शुंभोनिशुंभोश्वमुखः
कालनेमिर्बलाहकः ॥ ६ ॥ खड्गरोमाप्रचंडश्चघस्मरश्चशिवंययुः॥बाणांधकारसंच्छन्नंदृष्ट्वागणबलंशिवः॥ ७ ॥ तद्बाणजालंविच्छिद्यस्वबाणैरावृणोन्नभः ॥
दैत्यांश्चबाणवात्याभिःपीडितानकरोत्तदा ॥ ८ ॥ प्रचंडजालबाणौघैरपातयतभूतले ॥ खड्गरोम्णःशिरःकोपात्तथापरशुनाच्छिनत् ॥ ९ ॥ बलाहकस्य
चशिरःखट्वांगेनाकरोद्द्विधा ॥ बद्ध्वाचघस्मरंदैत्यंपाशेनाभ्यहनाद्भुवि ॥ १० ॥ वृषभेणहताःकेचित्केचिद्बाणैर्निराकृताः ॥ नशेकुरसुराःस्थातुंगजाः
सिं[illegible]र्दितायथा ॥ ११ ॥ ततःकोपपरीतात्मावेगाद्रुद्रंजलंधरः ॥ आह्वयामाससमरेतीव्राशनिसमस्वनः ॥ १२ ॥ जलंधरउवाच ॥ युध्यस्वाद्यमयासार्द्धं
किमेभिर्निहितैस्तव ॥ यच्चकिंचिद्बलंतेस्तितद्दर्शयजटाधर ॥ १३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाबाणसप्तत्याजघानवृषभध्वजम् ॥ तानप्राप्तान्
शितैर्बाणैश्चिच्छेदप्रहसन्निव ॥ १४ ॥ ततोहयान्ध्वजंछत्रंधनुश्चिच्छेदसप्तभिः ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोगदामादायवीर्यवान् ॥ १५ ॥ अभ्यधावच्छिव
स्तावद्गदांबाणैर्द्विधाकरोत् ॥ तथापिमुष्टिमुद्यम्यययौरुद्रजिघांसया ॥ १६ ॥ तावच्छिवेनबाणौघैःक्रोशमात्रमपाकृतः ॥ ततोजालंधरोदैत्योमत्वारुद्रं
बलाधिकम् ॥ १७ ॥ ससर्जमायांगांधर्वीमद्भुतांरुद्रमोहिनीम् ॥ ततोजगुश्चननृतुर्गंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ १८ ॥ तालवेणुमृदंगांश्चवादयंतःपरस्परम् ॥
तंदृष्ट्वामहदाश्चर्यंरुद्रोनादविमोहितः ॥१९॥ पतितान्यपिशस्त्राणिकरेभ्योनविवेदसः ॥ एकाग्रभूतमालोक्यरुद्रंदैत्योजलंधरः ॥ २० ॥ कामार्त्तःसजगामा
शुयत्रगौरीस्थिताभवत् ॥ युद्धेशुंभनिशुंभाख्यौस्थापयित्वामहाबलौ ॥ २१ ॥ दश[illegible]दंडपंचास्यस्त्रिनेत्रश्चजटाधरः ॥ महावृषभमारूढःसबभूवजलं
धरः ॥ २२ ॥ अथरुद्रंसमायांतमालोक्यभववल्लभा ॥ अभ्याययौसखीमध्यात्तद्दर्श[illegible]भवत् ॥ २३ ॥ यावद्ददर्शचार्वंगींपार्वतींदनुजेश्वरः ॥ ताव
त्सवीर्यंमुमुचेजडांगश्चाभवत्तदा ॥ २४॥अथज्ञात्वातदागौरीदानवंभयविह्वला ॥ जगामांतर्हितातावत्सातदोत्तरमानसम् ॥ २५ ॥ ॥ तामदृष्ट्वातदादै
त्यःक्षणाद्विद्युल्लतामिव ॥ जवेनायात्पुनर्युद्धंयत्रदेवोवृषध्वजः ॥२६॥ पार्वत्यपिमहाविष्णुंसस्मारमनसातदा॥तावद्ददर्शतंदेवीसोपविष्टंसमीपगम् ॥२७॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विष्णोजलंधरोदैत्यःकृतवान्परमाद्भुतम् ॥ तत्किंनविदितंतेस्तिचेष्टितंतस्यदुर्मतेः ॥ २८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तेनै

१ बाणजालौघैरित्यपि पाठान्तरम् । २ कायादिति पाठान्तरम् ।

वदर्शितःपंथावयमप्यन्वयामहे ॥ नान्यथासभवेद्वध्यः पातिव्रत्यात्सुरार्द... .. २९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ जगामविष्णुरित्युक्त्वापुनर्जालंधरंपुरम् ॥
अथरुद्रश्चगंधर्वानुगतःसंगरेस्थितः ॥ ३० ॥ अंतर्द्धानगतांमायांदृष्ट्वातुंबुबुधेतदा ॥ ततःशिवोविस्मितमानसःपुनर्जगामयुद्धायजलंधररुपा ॥ ३१ ॥
सचापिदैत्यःपुनरागतंशिवंदृष्ट्वाशरौघैःसमवाकिरद्रणे ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहियामुत्तरखंडेकार्त्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्य
भामासंवादेदैत्यकपटवर्णनोनामद्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ विष्णुर्जालंधरंगत्वातद्दैत्यपुटभेदनम् ॥ पाति
व्रत्यस्यभंगायवृंदायाश्चाकरोन्मतिम् ॥ १ ॥ अथवृंदारकादेवीस्वप्नमध्येददर्शह ॥ भर्त्तारंमहिषारूढंतैलाभ्यक्तंदिगंबरम् ॥ २ ॥ कृष्णप्रसूनभूषाढ्यं
क्रव्यादगणसेवितम् ॥ दक्षिणाशांगतंमुंडंतमसाव्यावृतंतदा ॥ ३ ॥ स्वपुरंसागरेमग्नंसहैवात्मनासह ॥ ततःप्रबुद्धासाबालास्वंस्वप्नंप्रविचिन्वती ॥ ४ ॥
ददर्शोदितमादित्यंसाच्छिद्रंनिश्चलंमुहुः ॥ तदनिष्टमितिज्ञात्वारुदतीभयविह्वला ॥ ५ ॥ कुत्रचिन्नालभच्छर्मगोपुराट्टालभूमिषु ॥ ततःसखीद्वययुता
नगरोद्यानमागमत् ॥ ६ ॥ तत्रापिसागताबालानालभत्कुत्रचित्सुखम् ॥ वनाद्वनांतरंयातानैववेदात्मनस्तदा ॥ ७ ॥ ततोभ्रमंतं साबालाददर्शाति
विभीषणौ ॥ राक्षसौसिंहवदनौदंष्ट्रानयनभीषणौ ॥ ८ ॥ तौदृष्ट्वाविह्वलातीवपलायनपरातदा ॥ ददर्शतापसंशांतंसशिष्यंमौनमास्थितम् ॥ ९ ॥
ततस्तत्कंठआसज्यनिजांबाहुलतांभयात् ॥ मुनेमांरक्षशरणमागतामित्यभाषत॥१०॥मुनिस्तांविह्वलांदृष्ट्वाराक्षसानुगतांतदा॥हुंकारेणैवतौघोरौचकारवि
मुखौरुषा॥११॥ यद्धुंकारभयत्रस्तौदृष्ट्वातौगगनंगतौ ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौवृंदावचनमब्रवीत्॥१२॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ रक्षिताहंत्वयाघोराद्भयात्तस्मात्कृ
पानिधे ॥ किंचिद्विज्ञप्तुमिच्छामिकृपयातन्निशामय ॥ १३ ॥ जलंधरोहिमेभर्त्तारुद्रंयोद्धुंगतःप्रभो ॥ सतत्रास्तिकथंयुद्धेतन्मेकथयसुव्रत ॥ १४ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ मुनिस्तद्वाक्यमाकर्ण्यकृपयोर्ध्वमवैक्षत ॥ तावत्कपीशावायातौतंप्रणम्याग्रतःस्थितौ ॥ १५ ॥ ततस्तद्भ्रूलतासंज्ञानियुक्तौगगनं
गतौ ॥ गत्वाक्षणार्द्धादागत्यवानरावग्रतःस्थितौ ॥ १६ ॥ शिरःकबंधहस्तौतौदृष्ट्वाब्धितनयस्यसा ॥ पपातमूर्छिताभूमौभर्तृव्यसनदुःखिता ॥ १७ ॥
कमंडलुजलैःसिक्तामुनिनाश्वासितातदा ॥ स्वभर्तृभालेसाभालंकृत्वाखिन्नारुरोदह ॥ १८ ॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ यःपुरासुखसंवादैर्विनोदयसिमांविभो ॥
सकथंनवदस्यद्यवल्लभांमामनागसम्॥१९॥ येनदेवाःसगंधर्वानिर्जिताहरि[3]णासह ॥ सकथंतापसेनत्वंत्रैलोक्यविजयीहतः॥२०॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ रुदि
त्वेतितदावृंदातंमुनिंवाक्यमब्रवीत् ॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ कृपानिधेमुनिश्रेष्ठजीवनंमेस्यसुप्रियम् ॥ २१ ॥ त्वमेवास्यपुनःशक्तोजीवनायमतोमम ॥ अथत

१ सबुबुधे इ०पा० । २ तत्स्वप्नं प्रविचिन्वती । स्वस्वप्नं साविचिन्वती । इ० पा० । ३ हरिणा इंद्रेण ।

वृन्दाशाप

द्वाक्यमाकर्ण्यप्रहस्यमुनिरब्रवीत् ॥ २२ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ नायंजीवयितुंशक्योरुद्रेणनिहतोयुधि ॥ तथापित्वत्कृपाविष्टएवंसंजीवयाम्यहम् ॥ २३ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेयावत्तावत्सागरनंदनः ॥ वृंदामालिंग्यतद्वक्त्रंचुचुंबेप्रीतमानसः ॥ २४ ॥ अथवृंदापिभर्त्तारंदृष्ट्वाहर्षितमानसा ॥
रेमेतद्वनमध्यस्थातद्युक्ताबहुवासरम् ॥ २५ ॥ कदाचित्सुरतस्यांतेदृष्ट्वाविष्णुंतमेवहि ॥ निर्भर्त्स्यक्रोधसंयुक्तावृंदावचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ ॥ वृंदोवाच ॥
धिक्तवेदंहरेशीलंपरदाराभिगामिनः ॥ ज्ञातोसित्वंमयासम्यङ्मायाप्रत्यक्षतापसः ॥ २७ ॥ यौत्वयामाययाद्वास्थौस्वकीयौदर्शितौमम ॥ तावेवराक्ष
सौभूत्वाभार्यांतवहरिष्यथः ॥ २८ ॥ त्वंचापिभार्यादुःखार्तोवनेकपिसहायवान् ॥ भ्रमसर्वेश्वरेणायंयस्तेशिष्यत्वमागतः ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वासातदा
वृंदाप्राविशद्धव्यवाहनम् ॥ विष्णुनावार्यमाणापितस्मिन्नासक्तमानसा ॥ ३० ॥ ततोहरिस्तामनुसंस्मरन्मुहुर्वृंदाचिताभस्मरजोवगुंठितः ॥ तत्रैवतस्थौ
मुनिसिद्धसंघैः प्रबोध्यमानोपिययौनशांतिम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामा
संवादेवृंदाचिताग्निप्रवेशोनामत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोजलंधरोदृष्ट्वारुद्रमद्भुतविक्रमम् ॥ चकार
माययागौरींत्र्यंबकंमोहयंस्तदा ॥ १ ॥ रथोपरिगतांदृष्ट्वारुदंतींचतदाशिवः ॥ शुंभनिशुंभदैत्यैश्चवध्यमानांददर्शसः ॥ २ ॥ गौरींतथाविधांदृष्ट्वाशि
वोप्युद्विग्नमानसः ॥ अवाङ्मुखःस्थितस्तूष्णींविस्मृत्यस्वपराक्रमम् ॥ ३ ॥ ततोजलंधरोवेगात्त्रिभिर्विव्याधसायकैः ॥ आपुंखमग्नैस्तंरुद्रंशिरस्युरसि
चोदरे ॥४॥ ततोजज्ञेसतांमायांविष्णुनासंप्रबोधितः ॥ रौद्ररूपधरोजातोज्वालामालातिभीषणः ॥ ५ ॥ तस्यातीवमहारौद्रंरूपंदृष्ट्वामहासुराः ॥ नशेकुःप्र
मुखेस्थातुंभेजिरेचदिशोदश ॥ ६ ॥ ततःशापंददौदेवस्तयोःशुंभनिशुंभयोः ॥ ममयुद्धादपक्रांतौगौर्यावध्यौभविष्यथः ॥ ७ ॥ पुनर्जलंधरोवेगाद्दव
र्षनिशितैःशरैः ॥ बाणांधकारसंच्छन्नंयथाभूमितलंमहत् ॥ ८ ॥ यावद्रुद्रःप्रचिच्छेदतस्यबाणांस्त्वरान्वितः ॥ तावत्सपरिघेणाशुजघानवृषभं
बली ॥ ९ ॥ वृषस्तेनप्रहारेणपरावृत्तोरणांगणात् ॥ रुद्रेणाकृष्यमाणोपिनतस्थौरणभूमिषु ॥ १० ॥ ततःपरमसंक्रुद्धोरुद्रोरौद्रवपुर्द्धरः ॥ चक्रंसुद
र्शनंवेगाच्चिक्षेपादित्यवर्चसम् ॥ ११ ॥ प्रदहद्रोदसीवेगात्तंदासाद्यजलंधरम् ॥ जहारतच्छिरःकायान्महदायतलोचनम् ॥ १२ ॥ रथात्कायःपपातो
र्व्यांनादयन्वसुधातलम् ॥ तेजश्चनिर्गतंदेहात्तद्रुद्रेलयमागमत् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वादेहोद्भवंतेजस्तद्गौरीशेलयंगतम् ॥ अथचेंद्रादयोदेवाहर्षादुत्फुल्ललो
चनाः ॥ १४ ॥ प्रणम्यशिरसारुद्रंशशंसुर्विष्णुचेष्टितम् ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ महादेवत्वयादेवारक्षिताःशत्रुजाद्भयात् ॥ १५ ॥ किंचिदन्यत्समुद्भ

१ तर्दधे विप्रस्तावत्सागरनन्दनः–इ० पा० । २ बाणगणं जवात्–इ० पा० । ३ पपात वसुधातले–इ० पा० । ४ सिंधुजाद्भयात् ।

तंतत्रकिंकरवामहै ॥ वृंदालावण्यसंभ्रांतोविष्णुस्तिष्ठतिमोहितः ॥ १६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ गच्छध्वंशरणंदेवाविष्णोर्मोहापनुत्तये ॥ शरण्यांमो
हिनींमायांसावःकार्यंकरिष्यति ॥ १७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःसहभूतगणैस्तथा ॥ देवाश्चतुष्टुवुर्मूलप्रकृतिंभक्तवत्सलाम् ॥१८॥
॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ यदुद्भवाःसत्वरजस्तमोगुणाः सर्गस्थितिध्वंसनिदानकारणम् ॥ यदिच्छयाविश्वमिदंभवाभवौतनोतिशुद्धांप्रकृतिंनताः स्मता
म् ॥ १९ ॥ येहित्रयोविंशतिभेदिसंज्ञिताजगत्यशेषेसमधिष्ठिताःपुरा ॥ यद्रूपकर्माणिजडास्त्रयोपितेदेवाविदुर्नप्रकृतिंनताःस्मताम् ॥ २० ॥ यद्भक्ति
युक्ताःपुरुषास्तुनित्यंदारिद्र्यव्यामोहपराभवादिकम् ॥ नप्राप्नुवंत्येवहिभक्तवत्सलांसदैवविष्णोःप्रकृतिंनताःस्मताम् ॥ २१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
स्तोत्रमेतत्त्रिसंध्यंयःपठेदेकाग्रमानसः ॥ दारिद्रमोहदुःखानिनकदाचित्स्पृशंतितम् ॥ २२ ॥ इतिस्तुवंतस्तेदेवास्तेजोमंडलमास्थिताम् ॥
ददृशुर्गगनेतत्रज्वालाव्याप्तदिगंतराम् ॥ २३ ॥ तन्मध्याद्भारतींसर्वेंददृशुर्व्योमचारिणीम् ॥ अहमेवत्रिधाभिन्नातिष्ठामित्रिविधैर्गुणैः ॥ २४ ॥
गौरीलक्ष्मीस्[1]वराचेतिरजःसत्त्वतमोगुणैः ॥ तत्रगच्छततंकार्यंविधास्यंतिचवःसुराः ॥ २५ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृण्वता
मितिदेवानामंतर्द्धानमगान्महः ॥ देवानांविस्मयोत्फुल्लनेत्राणांतत्तदानृप ॥ २६ ॥ ततःसर्वेपितेदेवागत्वातद्वाक्यनोदिताः ॥ गौरींलक्ष्मींस्वरां
चैवप्रणेमुर्भक्तितत्पराः ॥ २७ ॥ ततस्तास्तान्सुरान्दृष्ट्वाप्रणतान्भक्तवत्सलाः ॥ बीजानिप्रददुस्तेभ्योवाक्यान्यूचुश्चभूमिप ॥ २८ ॥
॥ देव्यऊचुः ॥ ॥ इमानिक्षेत्रबीजानिविष्णुर्यत्रावतिष्ठति ॥ निर्वपध्वंततःकार्यंभवतांसिद्धिमेष्[2]यंते ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंच
पंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेजालंधरवधोनामचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ नारदउवा
च ॥ ॥ क्षिप्तेभ्यस्तत्रबीजेभ्योवनस्पत्यस्त्रयोभवन् ॥ धात्रीचमालतीचैवतुलसीचनृपोत्तम ॥ १ ॥ धात्र्युद्भवास्मृताधात्रीमाभवामालतीस्मृता ॥ गौ
रीभवाचतुलसीतमःसत्त्वरजोगुणाः ॥ २ ॥ स्त्रीरूपिण्यौवनस्पत्यौदृष्ट्वाविष्णुस्तदानृप ॥ उत्तस्थौसंभ्रमाद्वृंदारूपातिशयमोहितः ॥ ३ ॥ ददर्शता
स्तदामोहात्कामासक्तेनचेतसा ॥ तंचापितुलसीधात्र्यौरागेणैवावलोकताम् ॥ ४ ॥ यच्चलक्ष्म्यापुराबीजंमाययैवसमर्पितम् ॥ तस्मात्तदुद्भवानारीतस्मि
न्नीर्ष्यायुताभवत् ॥ ५ ॥ अतःसाबर्बरीत्याख्यामाधवस्यातिगर्हिता ॥ धात्रीतुलस्यौतद्रागात्तस्यप्रीतिप्रदेसदा ॥ ६ ॥ ततोविस्मृतदुःखोसौविष्णुस्ता
भ्यांसहैवतु ॥ वैकुंठमगमद्धृष्टःसर्वदेवनमस्कृतः ॥ ७ ॥ कार्तिकोद्यापनेविष्णोस्तस्मात्पूजाविधीयते ॥ तुलसीमूलदेशेतुप्रीतिदासायतःस्मृता ॥ ८ ॥

३ सुराचेत्यपि पाठः । २ अत्रायंश्लोको मुद्रितकार्तिकमाहात्म्ये दृश्यते “ ततस्तुहृष्टाः सुरसिद्धसंघाः प्रगृह्यबीजानि विचिक्षिपुस्ते ॥ वृंदान्वितो भूमितले स यत्रविष्णुः सदातिष्ठाति सौख्यइनः ” इति ।

तुलसीकाननंराजन्गृहेयस्यावतिष्ठते ॥ तद्गृहंतीर्थरूपंतुनायांतियमकिंकराः ॥ ९ ॥ सर्वपापहरंपुण्यंकामदंतुलसीवनम् ॥ रोपयंतिनरश्रेष्ठानतेपश्यं
तिभास्करिम् ॥ १० ॥ दर्शनंनर्मदायास्तुगंगास्नानंतथैवच ॥ तुलसीवनसंसर्गःसममेतत्त्रयंस्मृतम् ॥ ११॥ रोपणात्पालनात्सेकाद्दर्शनात्स्पर्शनान्नृणाम्॥
तुलसीदहतेपापंवाङ्मनःकायसंचितम् ॥ १२ ॥ तुलसीमंजरीभिर्यःकुर्याद्धरिहरार्चनम् ॥ नसगर्भगृहंयातिमुक्तिभागीनसंशयः ॥ १३ ॥ पुष्करादी
नितीर्थानिगंगाद्याःसरितस्तथा ॥ वासुदेवादयोदेवास्तिष्ठंतितुलसीदले ॥ १४ ॥ तुलसीमंजरीयुक्तोयदिप्राणान्विमुंचति ॥ विष्णोःसायुज्यमाप्नोतिस
त्यंसत्यंनृपोत्तम ॥१५॥ तुलसीमृत्तिकालिप्तोयस्तुप्राणान्विमुचंति ॥ यमोपिनेक्षितुंशक्तोयुक्तंपापशतैरपि ॥१६॥ तुलसीकाष्ठजंयस्तुचंदनंधारयेन्नरः॥
तद्देहंनस्पृशेत्पापंक्रियमाणमपीहयत् ॥ १७॥ तुलसीविपिनच्छायायत्रयत्रभवेन्नृप ॥ तत्रश्राद्धंप्रकर्त्तव्यंपितॄणांदत्तमक्षयम् ॥ १८ ॥ धात्रीछायासुयः
कुर्यात्पिंडदानंनृपोत्तम ॥ तृप्तिंचयांतिपितरस्तस्ययेनरकेस्थिताः ॥ १९ ॥ मूर्ध्निपाणौमुखेचैवदेहेचनृपसत्तम ॥ धत्तेधात्रीफलंयस्तुसविज्ञेयोह
रिःस्वयम् ॥ २० ॥ धात्रीफलंचतुलसीमृत्तिकाद्वारकोद्भवा ॥ यस्यदेहेस्थितानित्यंसजीवन्मुक्तउच्यते ॥ २१ ॥ धात्रीफलविमिश्रैस्तुतुलसीदलमि
श्रितैः ॥ जलैःस्नातिनरस्तस्यगंगास्नानफलंस्मृतम् ॥ २२ ॥ देवार्चनंनरःकुर्याद्धात्रीपत्रैःफलैरपि ॥ सुवर्णपुष्पैर्विविधैरर्चनस्याप्नुयात्फलम् ॥ २३ ॥
तीर्थानिमुनयोदेवायज्ञाःसर्वेपिकार्तिके ॥ नित्यंधात्रींसमाश्रित्यतिष्ठंत्यर्केतुलाश्रिते ॥ २४ ॥ द्वादश्यांतुलसीपत्रंधात्रीपत्रंतुकार्तिके ॥ लुनातिस
नरोगच्छेन्निरयानतिगर्हितान् ॥ २५ ॥ धात्रीछायांसमाश्रित्यकार्तिकेन्नंभुनक्तियः ॥ अन्नसंसर्गजंपापमावर्षतस्यनश्यति ॥ २६ ॥
धात्रीमूलेतुयोविष्णुंकार्तिकेऽर्चयतेनरः ॥ विष्णुक्षेत्रेषुसर्वेषुपूजितस्तेनसर्वदा ॥ २७ ॥ धात्रीतुलस्योर्माहात्म्यमपिदेवश्चतुर्मुखः ॥
नसमर्थोभवेद्वक्तुंयथादेवस्यशार्ङ्गिणः ॥ २८ ॥ धात्रीतुलस्युद्भवकारणंचशृणोतियःश्रावयतेचभक्त्या ॥ विधूतपाप्मासहपूर्वजैश्चस्वर्गंव्र
जत्यग्र्यविमानसंस्थः ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेधात्रीतुल
स्योर्माहात्म्यंनामपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ पृथुरुवाच ॥ ॥ सेतिहासमिमंब्रह्मन्माहात्म्यंकथितंत्वया ॥ अत्याश्चर्यकरंसम्यक्तुल
स्यास्तुश्रुतंमहत् ॥ १ ॥ यदूर्जव्रतिनःपुंसःफलंमहदुदाहृतम् ॥ तत्पुनर्ब्रूहिमाहात्म्यंकेनचीर्णमिदंकथम् ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ आसी
त्सह्याद्रिविषयेकरवीरपुरेपुरा ॥ ब्राह्मणोधर्मवित्कश्चिद्धर्मदत्तेतिविश्रुतः ॥ ३ ॥ विष्णुव्रतकरःशश्वद्विष्णुपूजारतःसदा ॥ द्वादशाक्षरविद्यायांजपनिष्ठोति
थिप्रियः ॥ ४ ॥ कदाचित्कार्तिकेमासिहरिजागरणायसः ॥ रात्र्यांतुर्यांशशेषायांजगामहरिमंदिरम् ॥ ५ ॥ हरिपूजोपकरणान्प्रगृह्यव्रजतातदा ॥ तेन

दृष्टासमायातारक्षसीभीमनिःस्वना ॥ ६ ॥ वक्रदंष्ट्राननाजिह्वानिमग्नारक्तलोचना ॥ दिगंबराशुष्कमांसालंबोष्ठीघर्घरस्वना ॥ ७ ॥ तांदृष्ट्वाभयवित्रस्तः
कंपितावयवस्तदा ॥ पूजोपकरणैर्वेगात्पयोभिश्चाहनद्रुयात् ॥ ८ ॥ संस्मृत्यचहरेर्नामतुलसीयुतवारिणा ॥ साहतापातकंतस्मात्तस्याःसर्वमगा
त्क्षयम् ॥ ९ ॥ अथसंस्मृत्यसापूर्वजन्मकर्मविपाकजम् ॥ स्वांदशामब्रवीत्सर्वांदंडवत्तंप्रणम्यसा ॥ १० ॥ ॥ कलहोवाच ॥ ॥ पूर्वकर्मविपा
केनदशामेतांगताह्यहम् ॥ तत्कथंतुपुनर्विप्रयाम्युत्तमगतिंशुभाम् ॥ ११ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तांदृष्ट्वाप्रणतामग्रेवदमानांस्वकर्मतत् ॥
अतीवविस्मितोविप्रस्तदावचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥ ॥ धर्मदत्तउवाच ॥ ॥ केनकर्मविपाकेनत्वंदशामीदृशींगता ॥ कुतस्त्वंकाचकिंशीलातत्सर्वं
कथयस्वमे ॥ १३ ॥ ॥ कलहोवाच ॥ ॥ सौराष्ट्रनगरेब्रह्मन्भिक्षुनामाभवद्द्विजः ॥ तस्याहंगृहिणीपूर्वंकलहाख्यातिनिष्ठुरा ॥ १४ ॥ नकदाचि
न्मयाभर्तुर्वचसापिशुभंकृतम् ॥ नार्पितंतस्यमिष्टान्नंभर्तुर्वचनभंगया ॥ १५ ॥ कलहप्रियया नित्यंभयोद्विग्नस्तदाद्विजः ॥ परिणेतुंतदान्यांसमतिंचक्रे
पतिर्मम ॥ १६ ॥ ततोगरंसमादायप्राणास्त्यक्तामयाद्विज ॥ अथबध्वाबध्यमानांमांविनिन्युर्यमानुगाः ॥ १७ ॥ यमश्चमांतदादृष्ट्वाचित्रगुप्तमपृच्छत ॥
॥ यमउवाच ॥ ॥ अनयाकिंकृतंकर्मचित्रगुप्तविलोकय ॥१८॥ प्राप्नोत्वेषाकर्मफलंशुभंवाशुभमेवच ॥ चित्रगुप्तस्ततोवाक्यंभर्त्सयन्समुवाचह ॥ १९॥
॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ अनयातुशुभंकर्मकृतंकिंचिन्नविद्यते ॥ मिष्टान्नंभुक्तमनयानभर्तरितदर्पितम् ॥ २० ॥ अतश्चवल्गुलीयोन्यांस्वविष्ठादावति
ष्ठतु ॥ भर्तुर्द्वेषकरीत्वेषानित्यंकलहकारिणी ॥ २१ ॥ विष्ठादाशूकरीयोन्यांततस्तिष्ठत्वियंहरे ॥ पाकभांडेसदाभुक्तंनित्यंचैवानयायतः ॥ २२ ॥
तस्माद्दोषाद्बिडालीतुस्वजातापत्यभक्षिणी ॥ भर्तारमनयोद्दिश्यह्यात्मघातःकृतोयतः ॥ २३ ॥ तस्मात्प्रेतपिशाचेषुतिष्ठत्वेषातिनिंदि
ता ॥ ततश्चैवमरुंदेशंप्रापितव्याभटैःसह ॥ २४ ॥ तत्रप्रेतशरीराख्याचिरंतिष्ठत्वियंततः ॥ इत्थंयोनित्रयंत्वेषाभुनक्त्वाशुभकारिणी ॥ २५ ॥
॥ कलहोवाच ॥ साहंपंचशताब्दानिप्रेतदेहेस्थिताकिल ॥ क्षुत्तृड्भ्यांपीडितानित्यंदुःखितास्वेनकर्मणा ॥ २६ ॥ ततःक्षुत्पीडितानित्यंशरीरंव
णिजस्त्वहम् ॥ आयातादक्षिणंदेशंकृष्णावेण्यास्तुसंगमे ॥ २७ ॥ तत्तीरसंश्रितायावत्तावत्तस्यशरीरतः ॥ शिवविष्णुगणैर्दूरमपाकृष्टाबलादहम्
॥ २८ ॥ ततःक्षुत्क्षामयादृष्टोभ्रमंत्यात्वंमयाद्विज ॥ प्रक्षिप्ततुलसीवारिसंसर्गगतपापया ॥ २९ ॥ तत्कृपांकुरुविप्रेंद्रकथंमुक्तिमियाम्यहम् ॥ ॥ १००॥
योनित्रयादतिभयादस्माच्चप्रेतदेहतः ॥ ३० ॥ इत्थंनिशम्यकलहावचनंद्विजश्चतत्कर्मपाकभवविस्मयदुःखयुक्तः ॥ तद्ग्लानिदर्शनकृपाचलचि
त्तवृत्तिर्ध्यात्वाचिरंसवचनंनिजगाददुःखात् ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येकलहोपाख्या

नंनामषडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ धर्मदत्तउवाच ॥ ॥ विलयंयांतिपापानितीर्थदानव्रतादिभिः ॥ प्रेतदेहस्थि
तायास्तेतेषुनैवाधिकारिता ॥ १ ॥ त्वद्ग्लानिदर्शनादस्मात्खिन्नंचममानसम् ॥ नैवनिर्वृतिमायातित्वामनुद्धृत्यदुःखिताम् ॥ २ ॥ पातकंचत
वात्युग्रंयोनित्रयविपाकदम् ॥ नैवान्यैःक्षीयतेपुण्यैःप्रेतत्वंचातिगर्हितम् ॥ ३ ॥ तस्मादाजन्मजनितंयन्मयाकार्तिकव्रतम् ॥ तत्पुण्यस्यार्द्ध
भागेनसद्गतिंत्वमवाप्नुहि ॥ ४ ॥ कार्तिकव्रतपुण्येननसाम्यंयांतिसर्वथा ॥ यज्ञदानानितीर्थानिव्रतान्यपियतोध्रुवम् ॥ ५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥
॥ इत्युक्त्वाधर्मदत्तोसौयावत्तामभ्यषेचयत् ॥ तुलसीमिश्रतोयेनश्रावयन्द्वादशाक्षरम् ॥ ६ ॥ तावत्प्रेतत्वनिर्मुक्ताज्वलदग्निशिखोपमा ॥ दिव्यवपुर्धरा
जातालावण्याद्भासितादिशः ॥ ७ ॥ ततःसादंडवद्भूमौप्रणनामाथतंद्विजम् ॥ उवाचचतदावाक्यंहर्षगद्गदभाषिणी ॥ ८ ॥ ॥ कलहोवाच ॥ ॥ त्वत्प्रसा
दाद्द्विजश्रेष्ठविमुक्तानिरयादहम्॥पापाब्धौमज्जमानायास्त्वंनौभूतोसिमेध्रुवम् ॥ ९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्थंसावदतीविप्रंददर्शायातमंबरात् ॥ विमा
नंभास्वरंयुक्तंविष्णुरूपधरैर्गणैः ॥ १० ॥ अथसातद्विमानाग्र्यंद्वास्थाभ्यामधिरोहिता ॥ पुण्यशीलसुशीलाभ्यामप्सरोगणसेवितम् ॥ ११ ॥ त
द्विमानंतदापश्यद्धर्मदत्तःसविस्मयः ॥ पपातदंडवद्भूमौदृष्ट्वातौपुण्यरूपिणौ ॥ १२ ॥ पुण्यशीलसुशीलौतमुत्थाप्यप्रणतंद्विजम् ॥ अभ्यनंदयतांवाक्य
मूचतुर्द्धर्मशीलिनौ ॥ १३ ॥ ॥ गणाऊचतुः ॥ ॥ साधुसाधुद्विजश्रेष्ठयस्त्वंविष्णुरतःसदा ॥ दीनानुकंपीधर्मज्ञोविष्णुव्रतपरायणः ॥ १४ ॥ आजन्मस
च्छुभंह्येतद्यत्त्वयाकार्त्तिकव्रतम् ॥ कृतंतस्यार्द्धदानेनयदस्याःपूर्वसंचितम् ॥ १५ ॥ जन्मांतरशतोद्भूतंपापंतद्विलयंगतम् ॥ हरिजागरणाद्यैश्वविमानमि
दमागमत् ॥१६॥ वैकुण्ठभवनंविष्णोःसान्निध्यंचस्वरूपता॥ तेधन्याःकृतकृत्यास्तेतेषांचसफलोभवः ॥१७॥ यैर्भक्त्याराधितोविष्णुर्धर्मदत्तत्वयायथा ॥
सम्यगाराधितोविष्णुःकिंनयच्छतिदेहिनाम् ॥ १८ ॥ औत्तानचरणिर्येनध्रुवत्वेस्थापितःपुरा ॥ यन्नामस्मरणादेवदेहिनोयांतिसद्गतिम् ॥ १९ ॥
ग्राहगृहीतोनागेंद्रोयन्नामस्मरणात्पुरा ॥ विमुक्तःसन्निधिंप्राप्तोजातोयोजयसंज्ञकः ॥ २० ॥ अतस्त्वयार्चितोविष्णुःस्वसान्निध्यंप्रदास्यति ॥ बहून्य
ब्दसहस्राणिभार्याद्वययुतस्त्यते ॥ २१ ॥ ततःपुण्यक्षयेजातेयदायास्यसिभूतले ॥ सूर्यवंशोद्भवोराजाविख्यातस्त्वंभविष्यसि ॥ २२ ॥ नाम्नादशरथ
स्तत्रभार्याद्वययुतःपुनः ॥ तृतीययानयाचापियातेपुण्यार्द्धभागिनी ॥ २३ ॥ तत्रापितवसान्निध्यंविष्णुर्यास्यतिभूतले ॥ आत्मानंतवपुत्रत्वेप्रकल्प्यामर
कार्यकृत् ॥ २४ ॥ तवाजन्मव्रतादस्माद्विष्णुसंतुष्टिकारकात् ॥ नयज्ञानचदानानिनतीर्थान्यधिकानिते ॥ २५ ॥ धन्योसिविप्रप्रयतस्त्वयैतद्व्रतंकृतं
तुष्टिकरंजगद्गुरोः॥यदर्धभागाच्चफलान्मुरारेःप्रणीयतेस्माभिरियंसलोकताम्॥२६॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेका

तिंकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकलहोपाख्यानोनामसप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्थंतद्वचनंश्रुत्वाधर्मदत्तः
सविस्मयः॥प्रणम्यदंडवद्भूमौवाक्यमेतदुवाचह ॥ १ ॥ ॥ धर्मदत्तउवाच ॥ ॥ आराधयंतिसर्वेपिविष्णुंभक्तार्त्तिनाशिनम्॥यज्ञैर्दानैर्व्रतैस्तीर्थैस्तपोभिश्च
यथाविधि ॥ २ ॥ विष्णुप्रीतिकरंतेषांविष्णुसान्निध्यकारकम् ॥ यत्कृत्वातानिचीर्णानिसर्वाण्यपिभवंतिहि ॥ ३ ॥ ॥ गणावूचतुः ॥ ॥ साधुपृष्टंत्वया
विप्रशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ सेतिहासांकथांविप्रकथ्यमानांपुराभवाम् ॥ ४ ॥ कांतिपुर्यांपुराचोलचक्रवर्त्तीनृपोभवत् ॥ यस्यनाम्नाचतेदेशाश्चोलाख्याअ
भवन्किल ॥ ५ ॥ यस्मिन्शासतिभूचक्रंदरिद्रोनैवदुःखितः ॥ पापबुद्धिःसरुग्वापिनैवकश्चिदभून्नरः ॥ ६ ॥ यस्याप्यत्यंतयज्ञस्यताम्रपर्णीतटावुभौ ॥
सुवर्णयूपैःशोभाढ्यावास्तांचैत्ररथोपमौ ॥ ७ ॥ सकदाचिदगाद्राजाह्यनंतशयनंद्विज ॥ यत्रासौजगतांनाथोयोगनिद्रामुपासते ॥ ८ ॥ तत्रश्रीरमणंदेवंसं
पूज्यविधिवन्नृपः ॥ मणिमुक्ताफलैर्दिव्यैःस्वर्णपुष्पैश्चशोभनैः॥ ९ ॥ प्रणम्यदंडवद्यावदुपविष्टःसतत्रवै ॥ तावद्ब्राह्मणमायांतमपश्यद्देवसन्निधौ ॥ १० ॥
देवार्चनार्थमायांतंतुलस्युदकपाणिनम् ॥ स्वपुरीवासिनंतत्रविष्णुदासावयंद्विजम् ॥ ११ ॥ तत्राभ्येत्यसविप्रर्षिर्देवदेवमपूजयत् ॥ विष्णुसूक्तेनसंस्ना
प्यतुलसीमंजरीदलैः ॥ १२ ॥ तुलसीपूजयातस्यरत्नपूजांतथाकृताम् ॥ आच्छादितांसमालोक्यराजाक्रुद्धोब्रवीद्वचः ॥ १३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥
माणिक्यस्वर्णपूजात्रशोभाढ्यायामयाकृता ॥ विष्णुदासकथंसेयमाच्छन्नातुलसीदलैः ॥ १४ ॥ विष्णुभक्तिनजानासिवराकोसिमतोमम ॥ यस्त्वमामति
शोभाढ्यांपूजामाच्छादयस्यहो ॥ १५ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासक्रोधःसद्विजोत्तमः ॥ राज्ञोगौरवमुल्लंघ्यजगादवचनंतदा ॥ १६ ॥ ॥ विष्णुदासउ
वाच ॥ ॥ राजन्मुक्तिंनजानासिगर्वितोसिनृपश्रिया ॥ किंस्विद्विष्णुव्रतंपूर्वंत्वयाचीर्णंवदस्वतत् ॥ १७ ॥ ॥ गणावूचतुः ॥ ॥ तद्ब्राह्मणवचःश्रु
त्वाप्रहस्यसनृपोत्तमः ॥ विष्णुदासंतदागर्वादुवाचवचनंद्विज ॥ १८ ॥ इत्थंचेत्कथ्यसेविप्रविष्णुभक्त्यातिगर्वितः ॥ भक्तिस्तेकियतीविष्णोर्दरिद्रस्या
धनस्यच ॥ १९ ॥ यज्ञदानादिकंचैवविष्णुतुष्टिकरंकृतम् ॥ नापिदेवालयंपूर्वंत्वयाविप्रक्वचित्कृतम् ॥ २० ॥ ईदृशस्यापितेगर्वएषतिष्ठतिभक्तितः ॥
तच्छृण्वंतुवचोमेद्यसर्वेप्येतेद्विजोत्तमाः ॥ २१ ॥ साक्षात्कारमहंविष्णोरेपवादोगमिष्यति ॥ यथातुसर्वेपिततोभक्तिंज्ञास्यथचावयोः ॥ २२ ॥ ॥ गणा
वूचतुः ॥ ॥ इत्युक्त्वासनृपोगच्छन्निजंराजगृहंद्विजः ॥ आरेभेवैष्णवंसत्रंकृत्वाचार्यंतुमुद्गलम् ॥ २३ ॥ ऋषिसंघसमाजुष्टंबभूवबहुदक्षिणम् ॥ यद्ब
ह्मकृतंपूर्वंगयाक्षेत्रेसमृद्धिमत् ॥ २४ ॥ विष्णुदासोपितत्रैवतस्थौदेवालयेव्रती ॥ पंचैतान्नियमान्कृत्वाविष्णुतुष्टिकरान्सदा ॥ २५ ॥ माघोर्जयोर्व्रतंस
म्यक्तुलसीवनपालनम् ॥ एकादशीव्रतंजाप्यंद्वादशाक्षरविद्यया ॥ २६ ॥ उपचारैःषोडशभिर्गीतनृत्यादिमंगलैः ॥ नित्यंविष्णोस्तथापूजांव्रतान्येतानिसो

करोत् ॥ २७ ॥ नित्यंसंस्मरणंविष्णोर्गच्छन्भुंजन्स्वपन्नपि ॥ सर्वभूतस्थितंविष्णुमपश्यत्समदर्शनः ॥२८॥ माघकार्तिकयोर्नित्यंविशेषनियमानपि ॥
अकरोद्विष्णुतुष्ट्यर्थंसोद्यापनविधिंतथा ॥ २९ ॥ एवंसमाराधयतोःश्रियःपतिंतयोस्तुचोलेश्वरविष्णुदासयोः ॥ अगादनेहाबहुतद्व्रतस्थयोस्तन्निष्ठकर्मे
न्द्रियकर्मणोस्तयोः ॥ ३० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकलहोपाख्यानेअ
ष्टाधिकशततमोऽध्यायः॥ १०८॥ ॥ गणावूचतुः ॥ ॥ कदाचिद्विष्णुदासोथकृत्वानित्यविधिंद्विजः ॥ पाककर्माकरोद्यावदहरत्कोप्यलक्षितः ॥ १ ॥
तमदृष्ट्वाप्यसौपाकंपुनर्नैवाकरोत्तदा ॥ सायंकालार्चनस्यासौव्रतभंगभयाद्द्विजः॥२॥ द्वितीयेह्नितेतःपाकंकृत्वायावत्सविष्णवे ॥ उपहारार्पणंकर्तुंतावत्को
प्यहरत्पुनः ॥३॥ एवंसप्तदिनंतस्यपाकंकोप्यहरद्द्विज ॥ जातःसविस्मयःसोथमनस्येवव्यचारयत् ॥ ४ ॥ अहोनित्यंसमभ्येत्यकःपाकंहरतेमम ॥ क्षेत्रसं
न्यासिनांस्थानमत्याज्यंसर्वथामया ॥५॥ पुनःपाकंविधायात्रभुज्यतेयदिचेन्मया ॥ सायंकालार्चनंचैतत्परित्याज्यंकथंमया ॥६॥ किंचित्पाकंविधायैतद्भो
क्तव्यंतुमयानहि ॥ अनिवेद्यहरौसर्ववैष्णवैर्नैवभुज्यते ॥ ७ ॥ उपोषितोहंचकथंतिष्ठाम्यत्रव्रतस्थितः ॥ अद्यसंरक्षणंसम्यक्पाकस्यात्रकरोम्यहम् ॥ ८ ॥
इतिपाकंविधायासौतत्रैवालक्षितःस्थितः ॥ तावद्ददर्शचांडालंपाकान्नहरणेस्थितम् ॥ ९ ॥ क्षुत्क्षामंदीनवदनमस्थिचर्मावशेषितम् ॥ तमालोक्यद्विजाग्र्यो
भूत्कृपयापन्नमानसः[1] ॥ १० ॥ विलोक्यान्नहरंविप्रस्तिष्ठतिष्ठेत्यभाषत ॥ कथमत्तिभवान्रूक्षंघृतमेतद्गृहाणभोः ॥ ११ ॥ इत्थंब्रुवंतंविप्राग्र्यंआयांतंचवि
लोक्यसः ॥ वेगादधावत्तद्भीत्यामूर्च्छितश्चपपातह ॥ १२ ॥ भीतंतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाचांडालंसद्विजोत्तमः॥ वेगादभ्येत्यकृपयास्ववस्त्रांतैरवीजयत् ॥ १३ ॥
अथोत्थितंतमेवासौविष्णुदासोव्यलोकयत् ॥ साक्षान्नारायणंदेवंशंखचक्रगदाधरम् ॥ १४ ॥ पीतांबरंचतुर्बाहुंश्रीवत्सांकंकिरीटिनम् ॥ अतसीपुष्पसंका
शंकौस्तुभोरःस्थलंविभुम् ॥ १५ ॥ तंदृष्ट्वासात्विकैर्भावैरावृतोद्विजसत्तमः ॥ स्तोतुंचापिनमस्कर्तुंतदानालंबभूवसः ॥ १६ ॥ अथशक्रादयोदेवास्त
त्रैवाभ्याययुस्तदा ॥ गंधर्वाप्सरसश्चापिजगुश्चननृतुर्मुदा ॥ १७ ॥ विमानशतसंकीर्णंदेवर्षिगणसंकुलम् ॥ गीतवादित्रनिर्घोषंस्थानंतदभवत्तदा ॥१८॥
ततोविष्णुःसमालिंग्यस्वभक्तंसात्विकंतथा ॥ सायुज्यमात्मनो[2]दत्त्वानयद्वैकुंठमंदिरम् ॥ १९ ॥ विमानवरसंस्थानमास्थितंविष्णुसन्निधौ ॥ दीक्षितश्चो
लनृपतिर्विष्णुदासंददर्शह ॥ २० ॥ वैकुंठभवनंयांतंविष्णुदासंविलोक्यसः ॥ स्वगुरुंमुद्गलंवेगादाहूयेत्थंवचोब्रवीत् ॥ २१ ॥ ॥ चोलउवाच ॥ ॥
यत्स्पर्धयामयाचैतद्यज्ञदानादिकंकृतम् ॥ सविष्णुरूपधृग्विप्रोयातिवैकुंठमंदिरम् ॥ २२ ॥ दीक्षितेनमयासम्यक्सत्रेस्मिन्विष्णवेत्वया ॥ हुतमग्नौकृता

१ कृपयान्वितमानसः इ० पा० । २ सारूप्यमितिपाठोन्यत्र ।

विप्रादानाद्यैःपूर्णमानसाः ॥ २३ ॥ नैवाद्यापिसमेदेवःप्रसन्नोजायतेध्रुवम् ॥ भक्त्यैवतस्यविप्रस्यसाक्षात्कारंददौहरिः ॥ २४ ॥ तस्माद्दानैश्चयज्ञैश्चनैव
विष्णुःप्रसीदति ॥ भक्तिरेवपरंतस्यानिदानंदर्शनेविभोः ॥ २५ ॥ ॥ गणावूचतुः ॥ ॥ इत्युक्काभागिनेयंस्वमभिषिच्यनृपासने ॥ आबाल्याद्दीक्षितो
यज्ञेसोपुत्रत्वमगाद्यतः ॥ २६ ॥ तस्मादद्यापितद्देशेसदाराज्यांशभागिनः ॥ स्वस्त्रेयाएवजायंतेतत्कृ नाचारवर्तिनः ॥ २७ ॥ यज्ञवाटंततोभ्येत्यवह्निकुं
डाग्रतःस्थितः ॥ त्रिरुच्चैर्व्याजहाराशुविष्णुंसंबोधयंस्तदा ॥ २८ ॥ विष्णोभक्तिंस्थिरांदेहिमनोवाक्कायकर्मभिः ॥ इत्युक्त्वासोपतद्वह्नौसर्वेषामेवपश्य
ताम् ॥ २९ ॥ मुद्गलस्तुतदाक्रोधाच्छिखामुत्पाटयत्स्वकाम् ॥ ततस्त्वद्यापितद्गोत्रेमुद्गलाविशिखाभवन् ॥ ३० ॥ तावदाविरभूद्विष्णुःकुंडाग्नौभक्त
वत्सलः ॥ तमालिंग्यविमानाग्र्यंसमारोहयदच्युतः ॥ ३१ ॥ तमालिंग्यात्मसारूप्यंदत्त्वावैकुंठमंदिरम् ॥ तेनैवसहदेवेशोजगामात्रिदशैर्वृतः ॥ ३२ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ योविष्णुदासःसतुपुण्यशीलोयश्चोलभूपःससुशीलनामा ॥ एतावुभौतत्समरूपभाजौद्वाःस्थौकृतौतेनरमाप्रियेण ॥३३॥ ॥ इति श्रीपा
द्मेमहापुराणेमुत्तरखंडेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकलहोपाख्यानंनामनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥१०९॥
॥ धर्मदत्तउवाच ॥ ॥ जयश्चविजयश्चैवविष्णोर्द्वाःस्थौमयाश्रुतौ ॥ किंतुताभ्यांपुराचीर्णयस्मात्तद्रूपधारिणौ ॥ १ ॥ ॥ गणावूचतुः ॥ ॥
तृणबिंदोस्तुकन्यायांदेवहूत्यांपुराद्विज ॥ कर्दमस्यतुदृष्टचैवपुत्रौद्वौसंबभूवतुः ॥ २ ॥ ज्येष्ठोजयःकनिष्ठोभूद्विजयश्चेतिनामतः ॥ अन्यस्या
मभवत्पश्चात्कपिलोयोगधर्मवित् ॥ ३ ॥ जयश्चविजयश्चैवविष्णुभक्तिरतौसदा ॥ संनियम्येंद्रियग्रामंधर्मशीलौबभूवतुः ॥ ४ ॥ नि
त्यमष्टाक्षरीजाप्यौविष्णुव्रतकरावुभौ ॥ साक्षात्कारंददौविष्णुस्तयोर्नित्यार्चनेसदा ॥ ५ ॥ मरुत्तेनकदाचित्तावाहूतौयज्ञकर्मणि ॥ जग्मतुर्य
ज्ञकुशलौदेवर्षिगणसवितौ ॥६॥ जयस्तत्राभवद्ब्रह्मायाजकोविजयोभवत् ॥ ततोयज्ञविधिंकृत्स्नंपरिपूर्णंचचक्रतुः ॥७॥ मरुतोवभृथस्नातस्ताभ्यांवित्तंददौ
बहु ॥ तत्समादायतौवित्तंजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ८ ॥ यजनायतदाविष्णोस्तुष्ट्यर्थंतौतदामुने ॥ तद्धनंविभजंतौवैपस्पर्द्धातेपरस्परम् ॥९॥ जयोब्रवीत्समो
भागःक्रियतामितितत्रसः ॥ विजयश्चाब्रवीत्तत्रयल्लब्धंयेनतस्यतत् ॥ १० ॥ ततोजयोशपत्क्रोधाद्विजयंक्षुब्धमानसः ॥ गृहीत्वानददास्येतत्तस्माद्ग्राहो
भवेतितम् ॥ ११ ॥ विजयस्तस्यतंशापंश्रुत्वासोप्यशपच्चतम् ॥ मदभ्रांतोशपद्यस्मात्तस्मान्मातंगतांव्रज ॥ १२ ॥ तौ[१]तथाचख्यतुर्विष्णुंदृष्ट्वानित्या
र्चनेविभुम् ॥ ॥ शापयोस्तुनिवृत्तिंतौययाचातेरमापतिम् ॥ १३ ॥ भक्तावावांकथंदेवग्राहमातंगयोनिगौ ॥ भविष्यावःकृपासिंधोतच्छापोविनिवर्त्यता

१ तत्तदा–इ०पा० ।

म् ॥ १४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मद्भक्तयोर्वचोऽसत्यंनकदाचिद्भविष्यति ॥ मयापिनान्यथाकर्तुंशक्यतेतत्कदाचन ॥ १५ ॥ प्रह्लादवच
नात्स्तंभेप्याविर्भूतोह्यहंपुरा ॥ तथांबरीषवाक्येनजातोमांर्गेस्वयंकिल ॥ १६ ॥ तस्माद्भवमिमौशापावनुभूयस्वयंकृतौ ॥ लभेतांमत्पदंनित्यमित्यु
क्त्वांतर्दधेहरिः ॥१७॥ गणावूचतुः॥ततस्तौग्राहमातंगावभूतांगंडकीतटे॥जातिस्मरौचतद्योन्यामापिविष्णुव्रतेस्थितौ॥ १८॥ कदाचित्सगजःस्नातुंकार्ति
केगंडकींगतः ॥ तावज्जग्राहचग्राहःसंस्मरन्छापकारणम् ॥१९॥ ग्राहगृहीतोसौनागःसंस्मारश्रीपतिंतदा ॥ तावदाविरभूद्विष्णुःशंखचक्रगदाधरः ॥ २० ॥
ततस्तौग्राहमातंगौचक्रंक्षिप्त्वासमुद्धृतौ ॥ दत्त्वाचनिजसारूप्यंवैकुंठमनयाद्विभुः॥२१॥ तदाप्रभृतितत्स्थानंहरिक्षेत्रमितिश्रुतम् ॥ चक्रसंघर्षणाद्यस्मिन्पा
षाणोपिहिलांछितः ॥ २२ ॥ ताविमौविश्रुतौलोकेजयश्चविजयश्चह ॥ नित्यंविष्णुप्रियौद्वाःस्थौपृष्टौयौहित्वयाद्विज ॥ २३ ॥ अतस्त्वमपिधर्मज्ञनित्यंवि
ष्णुव्रतेस्थितः ॥ त्यक्तमात्सर्यदंभोहिभवस्वसमदर्शनः ॥ २४ ॥ तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नायीसदाभव ॥ एकादशीव्रतेतिष्ठतुलसीवनपालकः ॥ २५ ॥ ब्रा
ह्मणानपिगाश्चापिवैष्णवांश्चसदाभज ॥ मसूराश्चारनालाश्चवृंताकानपिखादमा॥२६॥एवंत्वमपिदेहांतेतद्विष्णोःपरमंपदम्॥ प्राप्नोषिधर्मदत्तत्वंतद्भक्त्यैवय
थावयम् ॥ २७ ॥ तवाजन्मव्रतात्तस्माद्विष्णुसंतुष्टिकारकात् ॥ नयज्ञानचदानानिनतीर्थान्यधिकानिवै ॥ २८ ॥ धन्योसिविप्राग्र्ययतस्त्वयैतत्
द्व्रतंकृतंतुष्टिकरंजगद्गुरोः ॥ यत्पुण्यभागात्तफलंमुरारेः प्रणीयतेस्माभिरियंसलोकताम् ॥ २९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्थंतौधर्मदत्तंतमुप
दिश्यविमानगौ ॥ तयाकलहयासार्द्धंवैकुंठभवनंगतौ ॥ ३० ॥ धर्मदत्तोप्यसौजातप्रत्ययस्तद्व्रतेस्थितः ॥ देहांतेतद्विभोःस्थानंभार्याभ्याम
न्वितोभ्यगात् ॥ ३१ ॥ इतिहासमिमंपुराभवंशृणुतेयश्चपुमान्यथाविधि ॥ हरिसंनिधिकारिणींमतिंलभतेसौकृपयाजगद्गुरोः ॥ ३२ ॥ इति श्रीपा
द्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकलहोपाख्यानेगणपूर्वपुण्यवर्णनोनामदशाधिकशततमोऽ
ध्यायः ॥ ११० ॥ ॥ पृथुरुवाच ॥ ॥ कृष्णवेण्यातटाद्यस्मात्शिवविष्णुगणैःपुरा ॥ वणिक्शरीरात्कलहानिर्गताकथितात्वया ॥ १ ॥
प्रभावोयंतयोर्नद्योःकिंवाक्षेत्रस्यतस्यवा ॥ तन्मेकथयधर्मज्ञविस्मयोत्रमहान्मम ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कृष्णाकृष्णतनुः
साक्षाद्वेण्यादेवोमहेश्वरः ॥ तत्संगमप्रभावंतुनालंवक्तुंचतुर्मुखः ॥ ३ ॥ तथापितत्समुत्पत्तिंकीर्तयिष्यामितच्छृणु ॥ चाक्षुषस्यांतरेपूर्वमनोर्देवः
पितामहः ॥ ४ ॥ सह्याद्रिशिखरेरम्येयजनायोद्यतोभवत् ॥ सकृत्वायज्ञसंभारान्सर्वदेवगणैर्वृतः ॥ ५ ॥ युक्तोहरिहराभ्यांचतद्गिरेःशिखरं

१ गर्भे–इ० पा० । २ यदर्धभागात्त–इ० पा० । ३ श्रावयते च यःपुमान् ।

ययौ ॥ भृग्वादयोमुनिगणामुहूर्तेब्रह्मदैवते ॥ ६ ॥ तस्यदीक्षाविधानायसमाजंतत्रचक्रिरे ॥ अथज्येष्ठांस्वरांपत्नींविष्णुराह्वयतद्विजैः ॥ ७ ॥
साशनैरायर्यौतावद्भृगुर्विष्णुमुवाचह ॥ ॥ भृगुरुवाच ॥ ॥ विष्णोस्वरात्वयाहूताआयातिनहिसत्वरा ॥ ८ ॥ मुहूर्त्तातिक्रमश्चायंकार्योदीक्षाविधिः
कथम् ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नायातिचेत्स्वराशीघ्रंगायत्र्यत्रविधीयताम् ॥ ९ ॥ एषापिनभवत्यस्यभार्याकिंपुण्यकर्मणि ॥ ॥ नारदउवाच ॥
एवमेवाहिरुद्रोपिविष्णोर्वाक्यममोदत ॥ १० ॥ तच्छ्रुत्वासभृगुर्वाक्यंगायत्रींब्रह्मणस्तदा ॥ निवेश्यदक्षिणेभागेदीक्षाविधिमथाकरोत् ॥ ११ ॥
यावद्दीक्षाविधिंतस्याविधेश्चक्रुर्विधानतः ॥ तावदभ्याययौतत्रस्वरायज्ञस्थलेनृप ॥ १२ ॥ ततस्तांदीक्षितांदृष्ट्वागायत्रींब्रह्मणासह ॥ सपत्नीपाप
राक्रोधात्स्वरावचनमब्रवीत् ॥ ॥१३॥ ॥ स्वरोवाच ॥ ॥ अपूज्यायत्रपूज्यंतेपूज्यानांचव्यतिक्रमः ॥ त्रीणितत्रभविष्यंतिदुर्भिक्षंमरणंभयम् ॥ १४ ॥
ममासनेकनिष्ठेयंभवद्भिःसंन्निवेशिता ॥ तस्मात्सर्वेजडीभूतानांनारूपाभविष्यथ ॥ १५ ॥ इदंचदक्षिणेभागेह्युपविष्टामदासने ॥ तस्माल्लोकैःसदाऽदृश्या
तनुर्वहतुनिम्नगा ॥ १६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततस्तच्छापमाकर्ण्यगायत्रीकंपितातदा ॥ समुत्थायाशपद्देवैर्वार्यमाणापितांस्वराम् ॥ १७ ॥ तवभ
र्तायथाब्रह्मामामाप्येषतथाखलु ॥ वृथाशपस्त्वंयस्मान्मांभवत्वमपिनिम्नगा ॥ १८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोहाहाकृताःसर्वेशिवविष्णुमुखाःसुराः ॥
प्रणम्यदंडवद्भूमौस्वरांतत्रव्यजिज्ञपन् ॥ १९ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ देविसर्वेवयंशताब्रह्माद्यायत्त्वयाधुना ॥ यदिसर्वेजडीभूताभविष्यामोत्रनिम्नगाः॥२०॥
तदालोकत्रयंह्येतद्विनाशंयास्यतिध्रुवम् ॥ अविवेकःकृतस्तस्माच्छापोयंविनिवर्त्यताम् ॥२१॥ ॥ स्वरोवाच ॥ ॥ नार्चितोहिगणाध्यक्षोयज्ञादौयत्सुरो
त्तमाः ॥ तस्माद्विघ्नंसमुत्पन्नंमत्क्रोधजमिदंखलु ॥ २२ ॥ नापिमद्वचनंह्येतदसत्यंजायतेखलु ॥ तस्मात्स्वांशैर्जडीभूतायूयंभवतनिम्नगाः ॥ २३ ॥
आवामपिसपत्न्यौचस्वांशाभ्यामपिनिम्नगे ॥ भविष्यावोऽत्रवैदेवाःपश्चिमाभिमुखावहे ॥ २४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाब्रह्मविष्णुमहे
श्वराः ॥ जडीभूताभवन्नद्यःस्वांशैरेवतदानृप ॥ २५ ॥ तत्रविष्णुरभूत्कृष्णावेण्यादेवोमहेश्वरः ॥ ब्रह्माककुद्मिनीगंगापृथगेवाभवत्तदा ॥ २६ ॥ देवा
स्वानापितानंशान्जडीकृत्वाविचक्षणाः ॥ सह्याद्रिशिखरेभ्यस्ताःपृथगासन्सुनिम्नगाः ॥ २७ ॥ देवांशैःपूर्ववाहिन्योबभूवुःसरितांवराः ॥ गायत्रीचस्वरा
चैवपश्चिमाभिमुखेतदा ॥ २८ ॥ योगेनाभवतांनद्यौसावित्रीतिप्रथांगते ॥ ब्रह्मणास्थापितौतत्रयज्ञेहरिहरावुभौ ॥ २९ ॥ महाबलातिबलिनौ
नाम्नादेवौबभूवतुः ॥ तयोर्नद्योस्तुमाहात्म्यंनाहंवक्तुंक्षमोनृप ॥ ययुर्ब्रह्मादयोदेवाःस्वांशैस्तिष्ठंतिचापगाः ॥ ३० ॥ कृष्णोद्भवंपापहरंपरंयः

१ नदीरूपा–इ०पा० ।

शृणोतियःश्रावयतेचभक्त्या ॥ स्यात्तस्यपुण्यासकलाक्रियापितद्दर्शनस्नानसमुद्भवंफलम् ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंच
पंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकृष्णावेण्यामाहात्म्यवर्णनोनामएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥
॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वापृथुर्विस्मितमानसः ॥ संपूज्यनारदंभक्त्याविससर्जतदाप्रिये ॥ १ ॥ तस्माद्व्रतत्रयंह्येतन्ममातीवप्रियंक
रम् ॥ माघकार्तिकयोस्तद्वत्तथैवैकादशीव्रतम् ॥ २ ॥ वनस्पतीनांतुलसीमासानांकार्तिकःप्रियः ॥ एकादशीतिथीनांचक्षेत्राणांद्वारकामम ॥
॥ ३ ॥ एतेषांसेवनंयस्तुकरोतिचजितेंद्रियः ॥ समेवल्लभतांयातिनतथायजनादिभिः ॥ ४ ॥ पापेभ्योनभयंतेनकर्त्तव्यंनियमादपि ॥ एते
षांसेवनंकांतेकुर्वतामत्प्रसादतः ॥ ५ ॥ ॥ सत्यभामोवाच ॥ ॥ विस्मापनीयंतन्नाथयत्त्वयाकथितंमम ॥ परदत्तेनपुण्येनकलहामुक्तिमागता ॥ ६ ॥
इत्थंप्रभावोमासोयंकार्त्तिकस्तेप्रियंकरः ॥ स्वामिद्रोहादिपापानिस्नानदानैर्गतानियत् ॥ ७ ॥ दत्तंचलभतेपुण्यंयत्परेणकृतंविभो ॥ अदत्तंकेनमा
र्गेणलभतेचापिमानवः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ अदत्तान्यपिपुण्यानिपापानिचयथानरैः ॥ प्राप्यंतेकर्मणायेनतद्यथावन्निशामय ॥ ९ ॥
देशग्रामकुलानिस्युर्भागभांजिकृतादिषु ॥ कलौतुकेवलंकर्त्ताफलमुपुण्यकृपापयोः ॥ १० ॥ अकृतेपिहिसंसर्गेव्यवस्थेयमुदाहृता ॥ संसर्गात्पुण्य
पापानियथायांतिनिबोधतत् ॥ ११ ॥ एकत्रमैथुनाद्यानादेकपात्रस्थभोजनात् ॥ फलार्द्धंप्राप्नुयान्मर्त्योयथावत्पुण्यपापयोः ॥ १२ ॥ अध्यापनाद्या
जनाद्वाप्येकपंक्त्यशनादपि ॥ तुर्यांशंपुण्यपापानांनित्यंप्राप्नोतिमानवः ॥ १३ ॥ एकासनादेकयानान्निःश्वासस्यांगसंगतः ॥ षडंशंफलभागीस्या
न्नियतंपुण्यपापयोः ॥ १४ ॥ स्पर्शनाद्भाषणाद्वापिपरस्यस्तवनादपि ॥ दशांशंपुण्यपापानांनित्यंप्राप्नोतिमानवः ॥ १५ ॥ दर्शनश्रवणाभ्यांचमनो
ध्यानातथैवच ॥ परस्यपुण्यपापानांशतांशंप्राप्नुयान्नरः ॥ १६ ॥ परस्यनिंदांपैशुन्यंधिक्कारंचकरोतियः ॥ तत्कृतंपातकंप्राप्यस्वपुण्यंप्रददातिसः ॥ १७ ॥
कुर्वतःपुण्यकर्माणिसेवांयःकुरुतेनरः ॥ पत्नीभृतकशिष्येभ्योयदन्यःकोपिमानवः ॥ १८ ॥ तस्यसेवानुरूपेणद्रव्यंकिंचिन्नदीयते ॥ सोपिसेवानुरूपेण
तत्पुण्यफलभाग्भवेत् ॥ एकपंक्त्यश्नतांयस्तुलंघयेत्परिवेषणम् ॥ १९ ॥ तस्यपापषडंशंतुलभेद्वैपरिवेषकः ॥ स्नानसंध्यादिकंकुर्वन्यःस्पृशेद्वाप्रभा
षते ॥ २० ॥ सपुण्यकर्मषष्ठांशंदद्यात्तस्मैसुनिश्चितम् ॥ धर्मोद्देशेनयोद्रव्यमपरंयाचतेनरः ॥ २१ ॥ तत्पुण्यकर्मजंतस्यधनदस्त्वाप्नुयात्फलम् ॥
अपहृत्यपरद्रव्यंपुण्यकर्मकरोतियः ॥ २२ ॥ कर्मकृत्पापभाक्तत्रधनिनस्तद्भवंफलम् ॥ नापनुद्यऋणंयस्तुपरस्यम्रियतेनरः ॥ २३ ॥ धनीतत्पुण्य
माधत्तेस्वधनस्यानुरूपतः ॥ बुद्धिदस्त्वनुमंताचयश्चोपकरणप्रदः ॥ २४ ॥ बलकृच्चापिषष्ठांशंप्राप्नुयात्पुण्यपापयोः ॥ प्रजाभ्यःपुण्यपापानांराजाषष्ठांश

मुद्धरेत् ॥२५॥ शिष्याद्गुरुःस्त्रियोभर्त्तापितापुत्रात्तथैवच ॥ स्वपतेरपिपुण्यस्ययोषिदर्द्धमवाप्नुयात् ॥ २६ ॥ चित्तस्यानुव्रताशश्वद्वर्ततेतुष्टिकारिणी॥
परहस्तेनदानादिकुर्वतःपुण्यकर्मणि ॥ २७ ॥ विनाभृतकपुत्राभ्यांकुर्त्तापष्ठांशमुद्धरेत् ॥ वृत्तिदोवृत्तिसंभोक्तुःपुण्यमष्टांशमुद्धरेत् ॥ २८ ॥ आत्मनो
वापरस्यापियदिसेवांनकारयेत् ॥ २९ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ इत्थंह्यदत्तान्यपिपुण्यपापान्यायांतिनित्यंपरसंचितानि ॥ शृणुष्वचेमंइतिहासम
ग्र्यंपुराभवंपुण्यमतिप्रदंच ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकार्त्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादे
पुण्यपापांशकथनंनामद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ छ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ पुरावंतीपुरेवासीविप्रआसीद्धनेश्वरः ॥ ब्रह्मकर्मपरि
भ्रष्टःपापनिष्ठःसुदुर्मतिः ॥ १ ॥ रसकंबलचर्मादिविक्रयानृतवर्त्तनः ॥ स्तेयवेश्यासुरापानद्यूतसंसक्तमानसः ॥२॥ देशाद्देशांतरंगच्छन्क्रयविक्रयकारणात् ॥
माहिष्मतींपुरींयातःकदाचित्सधनेश्वरः ॥३॥ महिषेणकृतापूर्वंतस्मान्माहिष्मतीभवत् ॥ यस्यांवप्रतटाभातिनर्मदापापनाशिनी ॥४॥ कार्तिकव्रतिनस्त
त्रनानाग्रामागतान्नरान् ॥ सदृष्ट्वाविक्रयंकुर्वन्मासमेकमुवासह ॥ ५ ॥ सानित्यंनर्मदातीरेभ्रमन्विक्रयकारणात् ॥ ददर्शब्राह्मणान्स्नातान्जपदेवार्चनेरता
न् ॥ ६ ॥ कांश्चित्पुराणंपठतःकांश्चित्तच्छ्रवणेरतान् ॥ नृत्यगायनवादित्रविष्णुस्तवनतत्परान् ॥ ७ ॥ विष्णुमुद्रांकितान्कांश्चिन्मालातुलसिधारिणः ॥
ददर्शकौतुकाविष्टस्तत्रतत्रधनेश्वरः ॥८॥ नित्यंपरिभ्रमंस्तत्रदर्शनस्पर्शभाषणात् ॥ वैष्णवानांतथाविष्णोर्नामश्रावादिसोलभत् ॥९॥ एवंमासंस्थितःसोथ
कार्तिकोद्यापनेविधौ ॥ क्रियमाणेददर्शासौभक्तैर्जागरणंहरेः ॥ १० ॥ पौर्णमास्यांततोपश्यद्द्विविधंपूजनादिकम् ॥ दक्षिणाभोजनाद्यंचदीपदानंव्रतास्थि
तैः ॥ ११ ॥ ततोर्कास्तमयेचैवंदीपोत्सवविधिंतदा ॥ क्रियमाणंददर्शासौप्रीत्यर्थंत्रिपुरद्विषः ॥ १२ ॥ त्रिपुराणांकृतोदाहोयतस्तस्यांशि
वेनतु ॥ अतस्तुक्रियतेतस्यांतिथौभक्तैर्महोत्सवः ॥ ममरुद्रस्ययःकश्चिदंतरंपरिकल्पयेत् ॥ १३ ॥ तस्यपुण्यक्रियाःसर्वानिष्फलाःस्युर्न
संशयः ॥ तत्रनृत्यादिकंपश्यन्बभ्रामसधनेश्वरः ॥ तावत्कृष्णाहिनादष्टोविकलःसपपातह ॥ जनास्तंपतितंवीक्ष्यपरिवव्रुःकृपान्विताः ॥ १४ ॥
तुलसीमिश्रितैस्तोयैस्तन्मुखंसिषिचुस्तदा ॥ अथदेहेपरित्यक्तेतंबद्ध्वायमकिंकराः ॥ १५ ॥ बाध्यमानंकशाघातैर्निन्युःसयंमिनींरुषा ॥
चित्रगुप्तस्तुतंदृष्ट्वानिर्भर्त्स्यावेदयत्तदा ॥ १६ ॥ यमायतेनबाल्यात्तुकर्मयद्दुष्कृतंकृतम् ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ नैवास्यदृश्यतेकिं
चिदाबाल्यात्सुकृतंक्वचित् ॥ १७ ॥ दुष्कृतंशक्यतेवक्तुंशतवर्षैर्नभास्करे ॥ पापमूर्तिरयंदुष्टःकेवलंदृश्यतेविभो ॥ १८ ॥ तस्मादाकल्पमर्या
दंनिरयेपरिपाच्यताम् ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ निशम्येत्थंवचःक्रोधाद्यमःप्राहस्वकिंकरान् ॥ १९ ॥ दर्शयन्नात्मनोरूपंकालाग्निसदृशप्रभ

१ पापं समुद्धरेदिति पाठः । २ द्विप्रगोपूजनादिकमिति पाठः ।

म् ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ भोप्रेतपनयस्वैनंबध्यमानंस्वमुद्गरैः ॥२०॥ कुंभीपाकेक्षिपस्वाशुतैलक्वथनशब्दिते ॥ यावत्क्षिप्तस्तुतत्रासौतावच्छीतलतां
ययौ ॥२१॥ कुंभीपाकोयथावह्निःप्रह्लादक्षेपणात्पुरा ॥ तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यंप्रेतपोविस्मयान्वितः ॥ २२ ॥ वेगादागत्यतत्सर्वंयमायाकथयत्तदा ॥ यमस्तु
कौतुकंश्रुत्वाप्रेतपेननिवेदितम् ॥२३॥ आःकिमेतदितिप्रोच्यसम्यगेतद्विचारयत् ॥ तावदभ्यागतस्तत्रनारदःप्रहसंस्त्वरन् ॥ २४ ॥ यमेनपूजितःस
म्यक्तंदृष्ट्वावाक्यमब्रवीत् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ नैवायंनिरयान्भोक्तुंक्षमःसवितृनंदन ॥ २५ ॥ यस्मादेतस्यसंजातंकर्मयन्निरयापहम् ॥ यःपुण्य
कर्मणांकुर्याद्दर्शनस्पर्शभाषणम् ॥ २६ ॥ तत्षडंशमवाप्नोतिपुण्यस्यनियतंनरः ॥ असंख्यातैस्तुसंसर्गैःकृतवानेषयद्धरेः ॥ २७ ॥ कार्तिकव्रतिभिर्मासंत
स्मात्पुण्यांशभागयम् ॥ परिचर्याकरस्तेषांसंपूर्णव्रतपुण्यभाक् ॥ २८ ॥ अतोस्योर्जव्रतोद्भूतपुण्यसंख्यानविद्यते ॥ कार्त्तिकव्रतिनांपुंसांपातकानिमहां
त्यपि ॥ २९ ॥ नाशयत्येवसर्वाणिविष्णुःसद्भक्तवत्सलः ॥ अंतेतन्नामभिस्तोयैस्तुलसीमिश्रितैस्त्वयम् ॥ ३० ॥ वैष्णवानुग्रहीयस्मान्नरकेनैवपच्य
ते ॥ तस्मान्निहतपापोयंसद्गतिंयातुमर्हति ॥३१॥ आर्द्रैःशुष्कैर्यथापापैर्निरयेभोगसंनिधिः ॥ प्राप्यतेसुकृतैस्तद्वत्स्वर्गभोगस्यसंनिधिः ॥ ३२ ॥ तस्माद
कामपुण्योहियक्षयोनिस्थितस्त्वसौ ॥ विलोक्यनरकान्सर्वान्पापभोगमवाप्नुयात् ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वागतवतिनारदे
थसौरिस्तद्वाक्यश्रवणविबुद्धतत्सुकर्मा ॥ विप्रंतंपुनरनयत्स्वकिंकरेणतान्सर्वान्निरयगणान्प्रदर्शयिष्यन् ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचा
शत्साहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेधनेश्वरोपाख्यानेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ छ ॥ ॥ श्री
कृष्णवाच ॥ ॥ ततोधनेश्वरंनीत्वानिरयान्प्रेतपोब्रवीत् ॥ प्रदर्शयिष्यंस्तान्सर्वान्यमस्यानुचरस्तदा ॥ १ ॥ ॥ प्रेतपउवाच ॥ ॥ पश्ये
मान्निरयान्घोरान्धनेश्वरमहाभयान् ॥ येषुपापकरानित्यंपच्यंतेयमकिंकरैः ॥ २ ॥ तप्तवालुकनामायंनिरयोघोरदर्शनः ॥ यस्मिन्नेतेदग्धदेहाः
क्रंदंतेपापकारिणः ॥ ३ ॥ अतिथीन्वैश्वदेवान्तेक्षुत्क्षामानागतान्गृहे ॥ येनार्चंतिनरास्तेहिपच्यंतेस्वेनकर्मणा ॥ ४ ॥ गुर्वग्निब्राह्मणान्देवांस्त
थामूर्द्धाभिषिक्तकान् ॥ ताडयंतिपदायेवैतेनिर्दग्धांघ्रयस्त्विमे ॥ ५ ॥ षड्भेदस्त्वेषनिरयोनानापापैःप्रपद्यते ॥ तथैवचांधतामिस्रोद्वितीयोनिरयोमहा
न् ॥ ६ ॥ पश्यसूचीमुखैर्देहोभिद्यतेपापकर्मणा ॥ क्रिमिभिर्वोरवक्त्रैश्चतत्संपर्कागमैर्द्विज ॥ ७ ॥ असावपिस्थितःषोढाश्वकाकमृगपक्षिभिः ॥ परमर्मभि
दोमर्त्याःपच्यंतेतेषुपापिनः ॥ ८ ॥ तृतीयःक्रकचोह्येषनिरयोघोरदर्शनः ॥ यत्रेमेक्रकचैर्मर्त्याःपाट्यंतेपापकारिणः ॥ ९ ॥ असिपत्रवनाद्यैस्तुषट्प्र

१ क्वाथेन शब्दिते इतिपाठान्तरम् । २ पूजयंतिनयेतेहि ।

कारोव्यवस्थितः ॥ पत्नीपुत्रादिभिर्यैर्वैवियोगंकारयंतिहि ॥ १० ॥ इष्टैरन्यैरपिपरान्पच्यंतेतइमेनराः ॥ असिपत्रैश्छिद्यमानाश्छेदभीत्यापलायि
ताः ॥ ११ ॥ पच्यंतेपापिनःपश्यक्रंदमानाइतस्ततः ॥ अर्गलाख्योमहाघोरश्चतुर्थोनिरयोह्ययम् ॥ १२ ॥ पश्यनानाविधैःपाशैराबध्ययमकिंकरैः ॥
मुद्गराद्यैर्वध्यमानाःक्रंदंतेतेचपापिनः ॥ १३ ॥ सज्जनान्ब्राह्मणाद्यांश्चविरुंधंतीहयेनराः ॥ कंठग्रहाद्यैस्तेपापाःपच्यंतेयमकिंकरैः ॥ १४ ॥ असावपिहिप
ड्भेदोवधभेदादिभिः स्थितः ॥ कूटशाल्मलिनामानंनिरयंपश्यपंचमम् ॥ १५ ॥ यत्रांगारनिभाएतेशाल्मल्याद्याःस्थिताद्विज ॥ यत्रपोढाविपच्यंते
यातनाभिरिमेनराः ॥ १६ ॥ परदारापरद्रव्यपरद्रोहरताःसदा ॥ रक्तपूयमिमंपश्यषष्ठंनिरयमद्भुतम् ॥ १७ ॥ अधोमुखाविपच्यंतेयत्रपापकृतोनराः ॥
अभक्ष्यभक्षकानिंदापैशुन्यादिरताइमे ॥ १८ ॥ भज्यमानावध्यमानाःक्रंदंतेभैरवान्स्वरान् ॥ षट्प्रकारैर्विगंधाद्यैरसावपिचसंस्थितः ॥ १९ ॥ कुंभी
पाकःसप्तमोयंनिरयोघोरदर्शनः ॥ षोढास्तैलादिभिर्द्रव्यैर्धनेश्वरविलोकय ॥ २० ॥ महापातकिनोयत्रक्वथ्यंतेयमकिंकरैः ॥ बहून्यब्दसहस्राणिसोन्मज्ज
ननिमज्जनैः ॥ २१ ॥ चत्वारिंशन्मितानेतानब्ध्यधिकान्पश्यरौरवान् ॥ अकामात्पातकंशुष्कंकामादार्द्रमुदाहृतम् ॥ २२ ॥ आर्द्रशुष्कादिभिःपापै
र्द्विप्रकारानवस्थितान् ॥ चतुरशीतिसंख्याकैःपृथग्भेदैरवस्थितान् ॥ २३ ॥ यत्प्रकीर्णमपांक्तेयंमलिनीकरणंतथा ॥ ज्ञातिभ्रंशकरंतद्वदुपपातकसंज्ञ
कम् ॥ २४ ॥ अतिपापंमहापापंसप्तधापातकंस्मृतम् ॥ एभिःसप्तसुपच्यंतेनिरयेषुयथाक्रमम् ॥ २५ ॥ कार्तिकव्रतिभिर्यस्मात्संसर्गोह्यभवत्तव ॥
तत्पुण्योपचयादेतेनिर्हतानिरयाःखलु ॥ २६ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ दर्शयित्वेतिनिरयान्प्रेतपस्तमथाहरत् ॥ धनेश्वरंयक्षलोकंपश्चादासीत्स
तत्रहि ॥ २७ ॥ धनदस्यानुगःसोयंधनयक्षेतिसस्मृतः ॥ यदाख्यायाकरोत्तीर्थमयोध्यायांतुगाधिजः ॥ २८ ॥ एवंप्रभावःखलुकार्तिकोयंमुक्तिप्रदोमु
क्तिकरश्चयस्मात् ॥ प्रयात्यनेकार्जितपातकोपिव्रतस्थसंदर्शनतोपिमुक्तिम् ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे
कार्तिकमाहात्म्येधनेश्वरोपाख्यानेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वावासुदेवोसौसत्यभामामतिप्रियाम् ॥ सायं
संध्यादिकंकर्तुंजगामजननीगृहम् ॥ १ ॥ एवंप्रभावःप्रोक्तोयंकार्तिकःपापनाशनः ॥ विष्णुप्रियकरोनित्यंभुक्तिमुक्तिप्रदःसदा ॥ २ ॥ हरिजागरणंप्रातः
स्नानंतुलसिसेवनम् ॥ उद्यापनंदीपदानंव्रतान्येतानिकार्तिके ॥३॥ पंचकैर्व्रतकैरेभिःसंपूर्णकार्तिकव्रतम् ॥ फलंप्राप्नोतितत्प्रोक्तंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥४॥
॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ विष्णोःप्रियोतिफलदःप्रोक्तोयंरोमहर्षणे ॥ कार्तिकस्यविधिःसम्यक्पावनःपापनाशनः ॥ ५ ॥ अवश्यमेवकर्तव्यःप्राप्यदुः

१ बद्धवध्यादीतिपाठः ।

खनिवारणः ॥ मोक्षार्थिभिर्नरःसम्यग्भोगकामैरथापिवा ॥ ६ ॥ एवंस्थितेयथाकश्चिद्व्रतस्थःसंकटेस्थितः ॥ दुर्गारण्यस्थितोवापिव्याधिभिः
परिपीडितः ॥ कथंतेनप्रकर्तव्यंकार्तिकव्रतकंशुभम् ॥ ७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यस्मादत्यंतफलदंकर्तव्यंतुयथानरैः ॥ तत्सर्वंकथयिष्येहंशृणुध्वंमु
निपुंगवाः ॥ ८ ॥ विष्णोःशिवस्यवाकुर्यादालयेहरिजागरम् ॥ शिवविष्णुग्रहाभावेसर्वदेवालयेष्वपि ॥ ९ ॥ दुर्गारण्यस्थितोयश्चयदिवायद्व्रतोभ
वेत् ॥ कुर्यात्तदाश्वत्थमूलेतुलसीनांवनेष्वपि ॥ १० ॥ विष्णुनामप्रधानानांगायनाद्विष्णुसन्निधौ ॥ गोसहस्रप्रदानस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ११ ॥
वाद्यकृत्पुरुषश्चापिवाजपेयफलंलभेत्॥सर्वतीर्थावगाहोत्थंनर्तकःफलमाप्नुयात् ॥ १२ ॥ सर्वमेतल्लभेत्पुण्यंतेषांतुद्रव्यदःपुमान् ॥ प्रशंसादर्शनाभ्यांहित
त्षडंशमवाप्नुयात् ॥ १३ ॥ आपद्व्रतोयदाप्यंभोनलभेत्स्नपनायसः ॥ व्याधितोवापुनःकुर्याद्विष्णोर्नामापमार्जनम् ॥ १४ ॥ उद्यापनविधिंकर्तुंनशक्तो
योव्रतेस्थितः ॥ ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्याव्रतसंपूर्णहेतवे ॥१५॥ यस्मादत्यंतफलदोनत्याज्यःसर्वदानरैः ॥ अव्यक्तरूपिणोविष्णोःस्वरूपंब्राह्मणाभुवि॥
॥ १६ ॥ तत्संतुष्ट्यासुसंतुष्टःसर्वदास्यांनसंशयः ॥ अशक्तोदीपदानेतुपरदीपंप्रबोधयेत् ॥ १७ ॥ तेषांवारक्षणंकुर्याद्वातादिभ्यःप्रयत्नतः ॥ अभावेतु
लसीनांतुपूजयेद्वैष्णवंद्विजम् ॥ १८ ॥ यस्मात्संनिहितोविष्णुःस्वभक्तेष्वेवसर्वदा ॥ सर्वाभावेव्रतीकुर्याद्ब्राह्मणानांगवामपि ॥ १९ ॥ सेवांवाश्वत्थवट
योर्व्रतसंपूर्णहेतवे ॥ २० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ कथंत्वयाश्वत्थवटौगोब्राह्मणसमौकृतौ ॥ सर्वेभ्योपितरुभ्यस्तौकस्मात्पूज्यतरौकृतौ ॥ २१ ॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अश्वत्थरूपीभगवान्विष्णुरेवनसंशयः ॥ रुद्ररूपीवटस्तद्वत्पालाशोब्रह्मरूपधृक् ॥ २२ ॥ दर्शनंपूजनंसेवातेपांपापहरास्मृ
ता ॥ दुःखापद्व्याधिदुष्टानांविनाशकरणीध्रुवम् ॥ २३ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ कथंवृक्षत्वमापन्नाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ एतत्कथयसर्वज्ञसंशयोत्रमहान्हि
नः ॥ २४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पार्वतीशिवयोर्देवैःसुरतंकुर्वतोःकिल ॥ अग्निर्ब्राह्मणरूपेणप्रेषितोविघ्नकृत्पुरा ॥ २५ ॥ ततःसापार्वतीक्रुद्धाशशा
पत्रिदिवौकसः ॥ रतोत्सवसुखभ्रंशात्कंपमानारुषातदा ॥ २६ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ कृमिकीटादयोप्येतेजानंतिसुरतंसुखम् ॥ तद्विघ्नकरणा
द्देवाह्युद्भिज्जत्वमवाप्स्यथ ॥ २७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवंसापार्वतीदेवानशपत्क्रुद्धमानसा ॥ तस्माद्वृक्षत्वमापन्नाःसर्वेदेवगणाःकिल ॥ २८ ॥
तस्मादिमौविष्णुमहेश्वरावुभौबभूवतुर्बोधिवटौमुनीश्वराः ॥ बोधिस्त्वगादार्किदिनेस्पृशत्वमस्पृश्यतामर्कजविघ्नयोगात्॥२९॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपं
चपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्त्तिकमाहात्म्येअश्वत्थवटप्रशंसनंनामपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥

१ प्रबंधानामिति पाठः । २ विष्णुयोगादितिपाठः ।

अस्पृश्यत्वेकथंजातःसूतबोधितरुस्त्वयम् ॥ स्पृश्यत्वंचकथंप्रातस्तथाचशनिवासरे ॥ एतद्विस्तरतःसर्ववक्तुमर्हतिनोभवान् ॥ १ ॥ ॥सूतउवाच ॥
समुद्रमथनाद्यानिरत्नान्यापुःसुरेश्वराः ॥ श्रियंचकौस्तुभंतेषांविष्णवेप्रददुःसुराः ॥ २ ॥ यावदंगीचकारासौलक्ष्मींभार्यार्थमात्मनः ॥ तावद्विज्ञापयामा
सलक्ष्मीस्तंचक्रपाणिनम् ॥ ३ ॥ ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ ॥ असंस्कृत्यकथंज्येष्ठांत्वंकनिष्ठांप्रणीयसे ॥ तस्मान्ममाग्रजामेतामलक्ष्मींमधुसूदन ॥ ४ ॥
विवाह्यनयमांपश्चादेषधर्मःसनातनः ॥५॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इति तद्वचनंश्रुत्वासविष्णुर्लोकभावनः ॥ उद्दालकायमुनयेसुदीर्घतपसेतदा ॥ ६ ॥
आत्मवाक्यानुरोधेनतामलक्ष्मींददौकिल ॥ स्थूलास्यांशुभ्रदशनांराजतींबिभ्रतींतनुम् ॥७॥ विततांरक्तनयनांरूक्षपिंगशिरोरुहाम्॥ समुनिर्विष्णुवाक्या
त्तामंगीकृत्यस्वमाश्रमम् ॥ ८ ॥ वेदध्वनिसमायुक्तमानयामासधर्मवित् ॥ होमधूमसुगंधाढ्यंविद्याघोषविनादितम् ॥ ९ ॥ आश्रमंतंसमालोक्यव्य
थितासाब्रवीदिदम् ॥ ॥ ज्येष्ठोवाच ॥ ॥ नहिवासोनुरूपोयंवेदध्वनियुतोमम ॥ नात्रागमिष्येभोब्रह्मन्नयस्वान्यत्रमाचिरम् ॥ १० ॥
॥ उद्दालकउवाच ॥ ॥ कथंनायासिकिंवात्रवर्त्ततेसंमतंतव ॥ तवयोग्याचवसतिःकाभवेच्चवदस्वतत् ॥ ११ ॥ ॥ ज्येष्ठोवाच ॥ ॥ वेदध्वनि
र्भवेद्यास्मिन्नतिथीनांचपूजनम् ॥ यज्ञदानादिकंवापिनैवतत्रवसाम्यहम् ॥ १२ ॥ परस्परानुरागेणदांपत्यंयत्रवर्तते ॥ पितृदेवार्चनंयत्रनैवतत्रवसाम्यह
म् ॥ १३ ॥ दुरोदररतायत्रपरद्रव्यापहारिणः ॥ परदाररताश्चापितत्रस्थानेरतिर्मम ॥ १४ ॥ गोवधोमद्यपानंचयत्रसंजायतेनिशम् ॥ ब्रह्महत्यादिपापा
नितस्मिन्स्थानेरतिर्मम ॥ वृद्धसज्जनविप्राणांयत्रस्यादपमाननम् ॥ निष्ठुरंभाषणंयत्रतत्रनित्यंवसाम्यहम् ॥ १५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतित
द्वचनंश्रुत्वाविषण्णवदनोभवत् ॥ उद्दालकमुनिर्विष्णोर्वाक्यंस्मृत्वानचोचिवान् ॥ १६ ॥ सोगच्छद्यत्रतत्रास्यपूजामालोक्यसाब्रवीत् ॥ नायामीतिततः
सोपिभ्रमादत्यातुरोभवत् ॥ उद्दालकस्ततोवाक्यंतामलक्ष्मीमुवाचह ॥ १७ ॥ ॥ उद्दालकउवाच ॥ ॥ अश्वत्थवृक्षमूलेस्मिन्नलक्ष्मिस्थीयतांक्ष
णम् ॥ आवासस्थानमालोक्ययावदायाम्यहंपुनः ॥ १८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितत्रससंस्थाप्यजगामोद्दालकस्तदा ॥ प्रतीक्षंतीचिरंतत्रयदा
तन्नदर्शसा ॥ १९ ॥ तदारुरोदकरुणंभर्तृत्यागेनदुःखिता ॥ तत्रस्थांरुदतींलक्ष्मीर्वैकुंठभुवनेशृणोत् ॥ २० ॥ तदाविज्ञापयामासविष्णुमुद्विग्नमान
सा ॥ २१ ॥ ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्मद्भगिनीज्येष्ठाभर्तृत्यागेनदुःखिता ॥ तामाश्वासयितुंयाहिकृपालोयद्यहंप्रिया ॥ २२ ॥ ॥ सूत
उवाच ॥ ॥ लक्ष्म्यासहततोविष्णुस्तत्रागच्छत्कृपान्वितः ॥ आश्वासयदलक्ष्मींतामिदंवचनमब्रवीत् ॥ २३ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ अश्व

२ वेद घोषनिनादितमितिपाठः ।

त्थवृक्षमासाद्यसदाऽलक्ष्मिस्थिराभव ॥ ममांशसंभवोह्येषआवासस्तेमयाकृतः ॥ २४ ॥ प्रत्यहंयेर्चयिष्यंतित्वांज्येष्ठांगृहधर्मिणः ॥ तेष्वियंश्रीःकनि
ष्ठातेभगिनीनिश्चलास्तुवै ॥ २५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्यूर्जस्यचमाहात्म्यंयेशृण्वंतिपठंतिच ॥ तेषांविष्णुपुरेवासोभवेदाभूतसंप्लवम् ॥ २६ ॥
रोगापहंपातकनाशकृत्परंसुबुद्धिदंपुत्रधनादिसाधनम् ॥ मुक्तेर्निदानंनहिकार्तिकाद्वैविष्णुप्रियादन्यदिहास्तिभूतले ॥ २७ ॥ विष्णुप्रियंसकलकल्मष
नाशनंचसत्पुत्रपौत्रधनधान्यसमृद्धिकारि ॥ ऊर्जव्रतंसनियमंकुरुतेमनुष्यःकिंतस्यतीर्थपरिशीलनसेवयाच ॥ २८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मे
महापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेअलक्ष्म्युपाख्यानंनामषोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ [1]इतिसर्वंसमाकर्ण्यसत्राजितसुतातदा ॥ हरेर्वाक्यंमहाभागासत्यावचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ सत्योवाच ॥ ॥ कार्तिकस्य
चमाहात्म्यंनश्रुतंविस्तरात्प्रभो ॥ सर्वेषामेवमासानांकार्तिकःप्रवरःकथम् ॥ २ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंत्वयासत्येकार्तिकव्रतमाद
रात् ॥ शौनकायपुराप्रोक्तंसूतेनसुमहात्मना ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ श्रूयतांतत्प्रवक्ष्यामिएतत्प्रश्नोत्तरंशुभम् ॥ ईश्वरेणपुराप्रोक्तंपृच्छतेषण्मुखा
यवै ॥ ४ ॥ ॥ कार्तिकेयउवाच ॥ ॥ बहूनिपद्मनाभस्यरहस्यानिश्रुतानिच ॥ यथाहिप्रोच्यमानानिवैष्णवेनत्वयाप्रभो ॥ ५ ॥ संसारसागरेप्राप्ता
दुःखोरुल[2]हरीवृते ॥ तेषामुत्तारणार्थायकथयस्वप्रयत्नतः ॥ ६ ॥ कार्तिकस्यविधिश्चैवस्नानस्यवदतांवर ॥ येनदुःखांबुधिंतातसंतरिष्यंतिमान
वाः ॥ ७ ॥ फलंवैष्णवधर्मस्यकथयस्वसुविस्तरम् ॥ येनधर्मप्रभावेनपदंगच्छतिवैष्णवम् ॥ ८ ॥ दीपदानस्यमाहात्म्यंमुनिपुष्पस्यसुव्रत ॥ गोपीचं
दनमाहात्म्यंतुलस्यास्तुतथाविभो ॥ ९ ॥ मालतीपुष्पमाहात्म्यंवारिजानांतथावद ॥ धात्रीफलानांमाहात्म्यंतथादमनकस्यच ॥ १० ॥ केतकी
पुष्पमाहात्म्यंनैवेद्यस्यपरंतप ॥ तीर्थोदकस्यमाहात्म्यंमाघस्नानफलंविभो ॥ ११ ॥ फलंब्रूहिसुरश्रेष्ठब्रह्मपत्रेषुभोजनात् ॥ नीराजनफलंस्थाणोपरदी
पप्रवेधनात् ॥ १२ ॥ पुष्करक्षेत्रमाहात्म्यंशूकरस्यतथाविभो ॥ शालग्रामस्यमाहात्म्यंस्वस्तिकस्यविधानकम् ॥ १३ ॥ दानानांचफलंब्रूहिपरान्न
स्यचवर्जनात् ॥ मासोपवासस्यफलंखट्वायामोक्षणा[3]द्विभो ॥ १४ ॥ दीपावल्याश्चमाहात्म्यंप्रबोधिन्याश्चसुव्रत ॥ पंचभीष्मस्यमाहात्म्यंकथयस्वसु
विस्तरात् ॥ १५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंत्वयावत्सलोकोद्धरणहेतवे ॥ कथयामिनसंदेहस्त्वत्समोनास्तिवैष्णवः ॥ १६ ॥ सत्पुत्रेण

---

१ अयं श्लोकःप्रायःपुस्तकेषु न परन्तु मुद्रितकार्तिकमाहात्म्ये एकास्मिन्महाराष्ट्रियपुस्तकेच । तदभावे कार्तिकस्येति प्रश्नस्तु ऋषीणां साध्वितिवाक्यं सूतस्य । शौनकायेत्यर्धमपि तत्र न ।
२ लहरींच ये –इ० पा० । ३ मोक्षणं विभो–इ० पा० ।

त्वयावत्सतारितोहंनसंशयः ॥ निश्चलाकेशवेभक्तिस्त्वयितिष्ठतिसर्वदा ॥ १७ ॥ नरेभ्योवैष्णवंधर्मंयोददातिद्विजोत्तमः ॥ ससागरमहीदानेतत्पुण्यंल
भतेहिसः ॥ १८ ॥ कार्तिकस्यचमासस्यकोटचंशेनापिनार्हति ॥ एकतःसर्वतीर्थानिसर्वदानानिचैकतः ॥ १९ ॥ एकतोगोप्रदानानिसर्वेयज्ञाःसद
क्षिणाः ॥ एकतःपुष्करेवासंकुरुक्षेत्रेहिमालये ॥ २० ॥ एकतोमथुरातीर्थेवाराणस्यांचशूकरे ॥ एकतःकार्तिकोवत्ससर्वदाकेशवप्रियः ॥ २१ ॥
॥ ॥ सू[1]तउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वामुनिशार्दूलपुनर्वाक्यंजगौहरः ॥ कार्तिकस्नानमाहात्म्यंकथयिष्येसुविस्तरात् ॥ २२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥
ब्राह्मंकृतयुगंप्रोक्तंत्रेतातुक्षात्रियंस्वयम् ॥ द्वापरंवैश्यमित्याहुःशूद्रंकलियुगंस्मृतम् ॥ २३ ॥ कलौवत्समनुष्याणांशैथिल्यंस्नानकर्मणि ॥ तथापिकथ
यिष्यामिस्नानंकार्तिकमाघयोः ॥ २४ ॥ यस्यहस्तौचपादौचवाङ्मनश्चसुसंयतम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलभाङ्नरः ॥ २५ ॥ अश्रद्दधानःपापा
त्मानास्तिकश्छिन्नमानसः ॥ हेतुवादीचपंचैतेनतीर्थफलभागिनः ॥ २६ ॥ प्रातरुत्थाययोविप्रस्तीर्थस्नायीसदाभवेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्मा
धिगच्छति॥२७॥स्नानंचतुर्विधंप्रोक्तंस्नानविद्भिःषडानन ॥ वायव्यंवारुणंदिव्यंब्राह्मंचेतितथास्मृतम् ॥२८॥ वाय[2]व्यंगोरजःस्नानंवारुणंसागरादिषु ॥
ब्राह्मंब्राह्मणमंत्रोक्तंदिव्यंमेघांबुभास्करम् ॥ २९ ॥ स्नानानांचैवसर्वेषांविशिष्टंतत्रवारुणम् ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्योमंत्रवत्स्नानमाचरेत् ॥ ३० ॥
तूष्णीमेवहिशूद्रस्यस्त्रीणांचैवषडानन ॥ बालाचतरुणीवृद्धानरनारीनपुंसकाः ॥ ३१ ॥ पापैःसर्वैःप्रमुच्यंतेस्नानात्कार्तिकमाघयोः ॥ स्नातावैका
र्तिकेलोकाःप्राप्नुवंतीप्सितंफलम् ॥३२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीशिवषडाननसंवादेसप्तदशाधि
कशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुनःप्रोवाचभगवान्महादेवोवृषध्वजः ॥ श्रोतारमुपसंगम्यभक्तियुक्तंषडाननम् ॥ १ ॥
॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ कार्तिकोवैष्णवोमासःसर्वमासेषुचोत्तमः ॥ अस्मिन्मासेत्रयस्त्रिंशद्देवाःसंनिहिताःकलौ ॥ २ ॥ ऊर्जेमासिमहाभागोभोज
नानिद्विजातये ॥ तिलधेनुंहिरण्यंचरजतंभूमिवाससी॥३ ॥ गोप्रदानानिदास्यंतिसर्वभावेनसुव्रत ॥ सर्वेषामेवदानानांकन्यादानंविशिष्यते ॥४॥ ब्राह्मणा
यात्रयेकन्यांदास्यंतिविधिवन्नराः ॥ वैकुंठेवसतिस्तेषांयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ५ ॥ रोमकालेतुसंप्राप्तेसोमोभुंक्तेतुकन्यकाम् ॥ ऋतुकालेतुगंधर्वावह्निस्तु
कुचदर्शने ॥ ६ ॥ तावद्विवाहयेत्कन्यांयावन्नर्तुमतीभवेत् ॥ विवाहस्त्वष्टवर्षायाःकन्यायाःशस्यतेबुधैः ॥ ७ ॥ दातव्याश्रोत्रियायैवब्राह्मणायतपस्वि

१ सूतउवाचेत्यारभ्य ईश्वर उवाचेत्यन्तमेकः श्लोकउवाचान्तद्वयंचनकेषुचित्पुस्तकेषु । २ अत्रेदमाधिक्यं (सत्योवाच । स्नानानांतुचतुर्णांतु लक्षणंवदमेप्रभो ॥ येषां विज्ञानमात्रेण स्वस्था स्यास्यामि ते गृहे ॥ कृष्णउवाच ॥)

ने ॥ साक्षादधीतवेदायविधिनाब्रह्मचारिणे ॥ ८ ॥ कन्यावरप्रमाणायाएषएवविधिःस्मृतः ॥ यावंतिचैवरोमाणिकन्यायाश्चतनौसुत ॥ ९ ॥
तावद्वर्षसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते ॥ सहस्रमेवधेनूनांशतंचानुडुहांसमम् ॥ १० ॥ दशानुडुत्समंयानंदशयानसमोहयः ॥ हयदानसहस्रेभ्योगजदानंविशि
ष्यते ॥ ११ ॥ गजदानसहस्राणांस्वर्णदानंचतत्समम् ॥ स्वर्णभारसहस्राणांविद्यादानंचतत्समम् ॥ १२ ॥ विद्यादानात्कोटिगुणंभूमिदानंविशिष्यते ॥
भूमिदानसहस्रेभ्योगोप्रदानंविशिष्यते ॥ १३ ॥ गोप्रदानसहस्रेभ्योह्यन्नदानंविशिष्यते ॥ अन्नाधारमिदंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ १४ ॥ तस्माद्देयंप्रयत्ने
नकार्तिकेशिखिवाहन ॥ त्रीणितुल्यप्रदानानित्रीणितुल्यफलानिच ॥ सर्वकामदुघाधेनुःपृथ्वीचैवसरस्वती ॥ १५ ॥ ॥ कार्तिकेयउवाच ॥ ॥ अन्या
नपिमहादेवधर्मान्मेवक्तुमर्हसि ॥ यान्कृत्वासर्वपापानिप्रक्षाल्यत्रिदशोभवेत् ॥ १६ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतिपृष्टस्तदाशंभुःपुनर्वक्तुंप्रचक्रमे॥
यावत्किंबहुधास्तुत्वात्तच्छृणुध्वंतपोधनाः ॥ १७ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ परान्नंवर्जयेद्यस्तुकार्तिकेनियमेकृते ॥ परान्नवर्जनादेवलभेच्चांद्रायणंफ
लम् ॥ १८ ॥ तंप्राप्तंकार्तिकंदृष्ट्वापरान्नंयस्तुवर्जयेत् ॥ दिनेदिनेतुकृच्छ्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ १९ ॥ कार्तिकेवर्जयेत्तैलंकार्तिकेवर्जयेन्मधु ॥
कार्तिकेवर्जयेत्कांस्यंसंधान्नंचविशेषतः ॥ २० ॥ राक्षसींयोनिमाप्नोतिसकृन्मांसस्यभक्षणात् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिविष्ठायांपरिपच्यते ॥ २१ ॥ तन्मु
क्तोजायतेपापोविष्ठाशीग्रामसूकरः ॥ प्रवृत्तानांतुभक्षाणांकार्तिकेनियमेकृते ॥ २२ ॥ अवश्यंविष्णुरूपत्वंप्राप्यतेमोक्षदंपदम् ॥ नकार्तिकसमोमा
सोनदेवंकेशवात्परम् ॥ २३ ॥ नवेदसदृशंशास्त्रंनतीर्थंगंगयासमम् ॥ नसत्येनसमंवृत्तंनकृतेनसमंयुगम् ॥ २४ ॥ नतृप्तीरसनातुल्यानदानसदृशं
सुखम् ॥ नधर्मसदृशंमित्रंनज्योतिश्चक्षुषासमम् ॥ २५ ॥ अव्रतेनाक्षिपेद्यस्तुमासंदामोदरप्रियम् ॥ कर्मभ्रष्टःसविज्ञेयोहीनयोनिषुजायते ॥ २६ ॥
कार्तिकःप्रवरोमासोवैष्णवानांसदाप्रियः ॥ समुद्रगानदीपुण्यादुर्लभास्नानशालिनाम् ॥ २७ ॥ कुलशीलवतीकन्यादुर्लभादंपतीनृणाम् ॥ दुर्लभाजन
नीलोकेपिताचैवविशेषतः ॥ २८ ॥ दुर्लभंसाधुसन्मानंदुर्लभोधार्मिकःसुतः ॥ दुर्लभोद्वारिकावासोदुर्लभंकृष्णदर्शनम् ॥ २९ ॥ दुर्लभंगोमतीस्ना
नंदुर्लभंकार्तिकव्रतम् ॥ ब्राह्मणेभ्योमहींदत्त्वाग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ ३० ॥ यत्फलंलभतेवत्सतत्फलंभूमिशायिनः ॥ भोजनंद्विजदंपत्योःपूजयेच्चविले
पनैः ॥ ३१ ॥ कंबलानिचरत्नानिवासांसिविविधानिच ॥ तूलिकाश्चप्रदातव्याःप्रच्छादनपटैःसह ॥ ३२ ॥ उपानहावातपत्रंकार्तिकेदेहिपावके ॥ यःकरो
तिनरोनित्यंकार्तिकेपत्रभोजनम् ॥ ३३ ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ सर्वकामफलंतस्यसर्वतीर्थफलंलभेत् ॥ ३४ ॥ नचापिनरकंपश्ये

१ कन्यायादीयमानाया । कन्यायां दीयमान्यायाः इतिपाठद्वयमन्यत्रदृश्यते ।

द्ब्रह्मपत्रेषुभोजनात् ॥ ब्रह्माएषस्मृतःसाक्षात्पालाशःसर्वकामदः ॥ ३५ ॥ मध्यमंवर्जयेत्पत्रंकार्तिकेशिखिवाहन ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चत्रयोदेवास्त्रि
पत्रके ॥ ३६ ॥ ऐश्वरंवर्जयेत्पत्रंब्रह्माविष्णुरनुत्तमः ॥ सर्वपुण्यमवाप्नोतिशेषपत्रेषुभोजनात् ॥ ३७ ॥ भोजनान्मध्यपत्रेतुकपिलापयसस्तथा ॥
प्राशनान्मुनिशार्दूलनरोनरकमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ अज्ञानाद्भुंजतेयस्तुशूद्रोवाकापिलापयः ॥ कपिलांब्राह्मणेदत्त्वाशुद्धोभवतिकार्तिके ॥ ३९ ॥ ति
लदानंनदीस्नानंसर्वदासाधुदर्शनम् ॥ भोजनंब्रह्मपत्रेषुकार्तिकेमुक्तिदायकम् ॥ ४० ॥ मौनीपालाशभोजीचजलस्नायीसदाक्षमी ॥ कार्तिकेक्षितिशा
यीचहन्यात्पापंयुगार्जितम् ॥ ४१ ॥ जागरंकार्तिकेमासियःकरोत्यरुणोदये ॥ दामोदराग्रेसेनानीर्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ ४२ ॥ पितृपक्षेन्नदानेनज्येष्ठा
षाढेचवारिणा ॥ कार्तिकेतत्फलंपुंसांपरदीपप्रबोधनात् ॥ ४३ ॥ बोधनात्परदीपस्यवैष्णवानांचसेवनात् ॥ कार्तिकेफलमाप्नोतिराजसूयाश्वमेध
योः॥४४॥नदीस्नानंकथाविष्णोर्वैष्णवानांचदर्शनम्॥नभवेत्कार्तिकेयस्यहरेत्पुण्यंदशाब्दिकम्॥४५॥ पुष्करंयःस्मरेत्प्राज्ञःकर्मणामनसागिरा ॥ कार्ति
केमुनिशार्दूललक्षकोटिगुणंभवेत् ॥ ४६ ॥ प्रयागोमाघमासेतुपुष्करंकार्तिकेतथा ॥ अवंतीमाधवेमासिहन्यात्पापंयुगार्जितम् ॥ ४७ ॥
धन्यास्तेमानवालोकेकलिकालेविशेषतः ॥ कुर्वंतिस्कंदनित्यंयेसर्वथाहरिसेवनम् ॥ ४८ ॥ किंदत्तैर्बहुभिःपिंडैर्गयाश्राद्धादिभिर्मुने ॥
तारितास्तेनपितरोनरकाच्चनसंशयः ॥ ४९ ॥ क्षीरादिस्नपनंविष्णोःक्रियतेपितृकारणात् ॥ कल्पकोटिंदिवंप्राप्यवसंतित्रिदशैःसह ॥ ५० ॥
कार्तिकेनार्चितोयैस्तुकृष्णस्तुकमलेक्षणः ॥ जन्मकोटिषुविप्रेंद्रनतेषांकमलागृहे ॥ ५१ ॥ दष्टा[1]मुष्टाविनष्टास्तेपतिताःकलिकंदरे ॥ यैर्नार्चितो
हरिर्भक्त्याकमलैरसितैःसितैः ॥ ५२ ॥ पद्मेनैकेनदेवेशंयोर्चयेत्कमलापतिम् ॥ वर्षायुतसहस्रस्यपापस्यकुरुतेक्षयम् ॥ ५३ ॥ अपराधसहस्रा
णितथासप्तशतानिच ॥ पद्मेनैकेनदेवेशःक्षमेतप्रणतोर्चितः ॥ ५४ ॥ तुलसीपत्रलक्षेणकार्तिकेयोर्चयेद्धरिम् ॥ पत्रेपत्रेमुनिश्रेष्ठमौक्तिकंलभतेफल
म् ॥ ५५ ॥ तुलसीगंधमिश्रंतुयत्किंचित्क्रियतेसुत ॥ कल्पकोटिसहस्राणिप्रीतोभवतिकेशवः ॥ ५६ ॥ मुखेशिरसिदेहेतुकृष्णोत्तीर्णांतुयो
वहेत् ॥ तुलसींषण्मुखप्रीत्यानतस्यस्पृशतेकलिः ॥ ५७ ॥ कृष्णोत्तीर्णैस्तुनिर्माल्यैर्योगात्रंपरिमार्जयेत् ॥ सर्वरोगैस्तथापापैर्मुक्तोभवतिषण्मुख ॥५८॥
विष्णोरंगारशेषेणयस्यांगंस्पृशतेसुत ॥ दुरितानिविनश्यंतिव्याधयोयांतिसंक्षयम्॥५९॥ शंखोदकंहरेर्भक्तिर्निर्माल्यंपादयोर्जलम् ॥ चंदनंधूपशेषंतुब्रह्म
हत्यापहारकम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीशिवकार्तिकेयसंवादेप्रश्नोत्तरोनामअष्टा

१ अहोमुष्टाविनष्टास्ते । इ० पा ॥

वराह (सूकर) क्षेत्र माहिमा

दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ छ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ माघस्नानस्यमाहात्म्यंशृणुभागवतोत्तम ॥ त्वत्समोनास्तिलोकेस्मिन्विष्णु
भक्तोमहामते ॥ १ ॥ चक्रतीर्थेहरिंदृष्ट्वामथुरायांचकेशवम् ॥ यत्फलंलभतेमर्त्योमाघस्नानेनतत्फलम् ॥ २ ॥ जितेंद्रियःशांतमनाःसदाचारेणसंयुतः॥
स्नानंकरोतियोमाघेसंसारीनभवेत्पुनः ॥ ३ ॥ ॥ श्रीकृ[1]ष्णउवाच ॥ ॥ शूकरस्यचमाहात्म्यंकथयिष्येतवाग्रतः ॥ यस्यविज्ञानमात्रेणसान्निध्यंमम
सर्वदा ॥ ४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाभगवान्कृष्णःसत्यायैबहुधाजगौ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामितच्छृणुध्वंतपोधनाः ॥ ५ ॥ ॥ श्रीकृ[2]ष्णउवाच॥ ॥
पंचयोजनविस्तीर्णेशूकरेहरिमंदिरे ॥ यस्मिन्वसतियोजीवोगर्दभोपिचतुर्भुजः ॥ ६ ॥ त्रीणिहस्तसहस्राणित्रीणिहस्तशतानिच ॥ त्रयोहस्ताशूकरस्यप
रिमाणंविधीयते ॥ ७ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणियोन्यत्रकुरुतेतपः ॥ तत्फलंलभतेदेविप्रहरार्द्धेनशूकरे ॥ ८ ॥ सन्निहत्यांकुरुक्षेत्रेराहुग्रस्तेदिवाकरे॥तुलापुरुषदा
नेनतत्फलंपरिकीर्त्तितम् ॥ ९ ॥ काश्यांदशगुणंप्रोक्तंवेण्यांशतगुणंभवेत् ॥ सहस्रगुणितंप्रोक्तंगंगासागरसंगमे ॥ १० ॥ अनंतंचैवविज्ञेयंशूकरेहरिमंदिरे॥
अन्यत्रददतेलक्षंसंविधानेनकार्तिके॥११॥ इहैवैकेनदत्तेनशूकरेतत्समंभवेत् ॥ शूकरेचतथावेण्यांगंगासागरसंगमे॥१२॥सकृदेवनरःस्नात्वाब्रह्महत्यांव्यपो
हति॥ अलर्केणपुराप्राप्तासप्तद्वीपावसुंधरा ॥ शूकरक्षेत्रमाहात्म्यंश्रुत्वाचैवषडानन ॥ १३ ॥ (मा[3]र्गशीर्षस्यद्वादश्यांशुक्लायांव्रजपुत्रक) ॥ कार्त्तिकेयउवा
च ॥ ॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामिव्रतानामुत्तमंव्रतम्॥विधिंमासोपवासस्यफलंचास्ययथोचितम् ॥१४॥ यथाविधिनरैःकार्यांव्रतचर्यायथाभवेत्॥आरभ्यते
यथापूर्वंसमाप्यंहियथाविधि॥१५॥ यावत्संख्यंतुकर्त्तव्यंतत्प्रब्रूहिमहेश्वर ॥ व्रतमेतत्सुखश्रीदंविस्तरेणममानघ॥१६॥ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ पावकेसाधु
सर्वंतेयत्पृष्टंप्रब्रुवेनघ ॥ भक्तयामतिमतांश्रेष्ठशृणुष्वगदतोमम ॥ १७ ॥ सुराणांचयथाविष्णुस्तपतांचयथारविः ॥ मेरुःशिखरिणांयद्वद्वैनतेयश्चपक्षिणा
म् ॥ १८ ॥ तीर्थानांतुयथागंगाप्रजानांतुयथावणिक् ॥ श्रेष्ठंसर्वव्रतानांतुतद्वन्मासोपवासनम् ॥ १९ ॥ सर्वव्रतेषुयत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुचैवहि ॥ सर्व
दानोद्भवंचैवलभेन्मासोपवासकृत् ॥ २० ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैर्विविधैर्भूरिदक्षिणैः ॥ नतत्पुण्यमवाप्नोतियन्मासपरिलंघनात् ॥ २१ ॥ तेनजप्तंहुतं
दत्तंतपस्ततप्तंकृतंस्वधा ॥ यःकरोतिविधानेननरोमाससुपोषणम् ॥ २२ ॥ उद्दिश्यवैष्णवंयज्ञंमामभ्यर्च्यजनार्दनम् ॥ गुरोराज्ञांततोलब्ध्वाकुर्यान्मासोप
वासनम् ॥ २३ ॥ वैष्णवानियथोक्तानिकृत्वासर्वव्रतानितु ॥ द्वादश्यादीनिपुण्यानिततोमाससुपावसेत् ॥ २४ ॥ अतिकृच्छ्रंचपाराकंकृत्वाचांद्रायणंत
तः ॥ मासोपवासंकुर्वीतगुरोर्विप्राज्ञयाततः ॥ २५ ॥ आश्विनस्यामलेपक्षेएकादश्यामुपोषितः ॥ व्रतमेनंतुगृह्णीयाद्यावत्त्रिंशद्दिनानितु ॥ २६ ॥ वासुदे

१ श्रीकृष्णउवाच इति कुत्राचिन्न तत्र सांनिध्यं सर्वदाहरेः इतिश्लोकांते पाठः ॥ २ सूतउवाचेत्यारभ्य कृष्णउवाचेत्यंतमपि कुत्राचिन्न । ३ इदमर्धमधिकं कुत्राचित् ।

वंसमभ्यर्च्यकार्त्तिकंसकलंनरः ॥ मासंचोपवसेद्यस्तुसमुक्तिफलभाग्भवेत् ॥ २७ ॥ अच्युतस्यालयेभक्त्यात्रिकालंकुमुदैःशुभैः ॥ मालतींदीवरैर्बुध्नैः[1]क
मलैश्चसुगंधिभिः ॥ २८ ॥ कुसुमोशीरकर्पूरैर्विलिप्यवरचंदनैः ॥ नैवेद्यापूपदीपाद्यैरर्चयेच्चजनार्दनम् ॥ २९ ॥ मनसाकर्मणावाचापूजयेद्गरुडध्वजम् ॥
कुर्वन्नरःस्त्रीविधवाबृहद्भक्तिर्जितेंद्रियः ॥ ३० ॥ नाम्नामेवतथालापंविष्णोःकुर्यादहर्निशम् ॥ भक्त्याविष्णोःस्तुतिर्वाच्यामिथ्यालापविवर्जिता ॥ ३१॥
सर्वसत्वदयायुक्तःशांतवृत्तिरहिंसकः ॥ सुप्तोबाह्यासनस्थोवावासुदेवंप्रकीर्तयेत् ॥ ३२ ॥ स्मृत्यालोकनगंधादिस्वादनंपरिकीर्त्तनम् ॥ अन्नस्यवर्जयेद्ग्रा
संग्रासानांसंप्रमोक्षणम् ॥ ३३ ॥ गात्राभ्यंगंशिरोभ्यंगंतांबूलंसविलेपनम् ॥ व्रतस्थोवर्जयेत्सर्वंयच्चान्यच्चनिराकृतम् ॥ ३४ ॥ नव्रतस्थःस्पृशे
त्किंचिद्विकर्मस्थंनचालयेत् ॥ देवतायतनेतिष्ठन्नगृहस्थश्चरेत्ध्रुवम् ॥ ३५ ॥ कृत्वामासोपवासंतुयथोक्तविधिनानरः ॥ नारीवाविधवासाध्वीवासु
देवंसमर्चयेत् ॥ ३६ ॥ अन्यूनाधिकमेवंतुव्रतंत्रिंशद्दिनैरिदम् ॥ कृत्वामासोपवासंतुसंयतात्माजितेंद्रियः ॥ ३७ ॥ ततोर्चयेदेवपुण्यद्वादश्यांगरुड
ध्वजम् ॥ पूजयेत्पुष्पमालाभिर्गंधधूपविलेपनैः ॥ ३८ ॥ वस्त्रालंकारवाद्यैश्चतोषयेदच्युतंनरः ॥ संस्नापयेद्धरिंभक्त्यातीर्थचंदनवारिभिः ॥ ३९ ॥ चंदने
नानुलिप्तांगंधूपपुष्पैरलंकृतम् ॥ वस्त्रदानादिभिश्चैवभोजयित्वाद्विजोत्तमान् ॥४०॥ दद्याच्चदक्षिणांतेभ्यःप्रणिपत्यक्षमापयेत् ॥ एवंमासोपवासाद्धिकृत्वा
भ्यर्च्यजनार्दनम् ॥ ४१ ॥ भोजयित्वाद्विजांश्चैवविष्णुलोकेमहीयते ॥ एवंमासोपवासांतेकृत्वाविप्रान्त्रयोदश ॥ ४२॥ निर्यापयेत्ततस्तान्वैविधिनायेनत
च्छृणु ॥ कारयेद्वैष्णवंयज्ञमेकादश्यामुपोषितः ॥४३॥ पूजयित्वातुदेवेशमाचार्यानुज्ञयाहरिम् ॥ अर्चयित्वायथाशक्त्याह्यभिवाद्यगुरुंतथा ॥४४॥ ततो
नुभोजयेद्विप्रान्नमस्कारपुरःसरम् ॥ विशुद्धकुलचारित्रविष्णुपूजनतत्परान् ॥ ४५ ॥ पूजयित्वातथासर्वान्भोजयित्वात्रयोदश ॥ तांबूलवस्त्रयुग्मानिभो
जनाच्छादनानिच ॥ ४६ ॥ योगपट्टानिसूत्राणिब्रह्मसूत्राणिचैवहि ॥ दद्याच्चैवद्विजाग्र्येभ्यःपूजयित्वाप्रणम्यच ॥ ४७ ॥ ततोनुपूजयेच्छक्त्याशय्यांस्त
रणसंस्कृताम् ॥ साच्छादनांशुभांश्रेष्ठांसोपधानामलंकृताम् ॥४८॥ कारयित्वात्मनोमूर्तिंकांचनींतुस्वशक्तितः ॥ न्यसेत्तस्यांतुशय्यायामर्चयित्वास्रगा
दिभिः ॥ ४९ ॥ आसनंपादुकांछत्रंवस्त्रयुग्ममुपानहौ ॥ पवित्राणिचपुष्पाणिशय्यायामुपकल्पयेत् ॥ ५० ॥ एवंशय्यांतुसंकल्प्यप्रणिपत्यचतान्
द्विजान् ॥ प्रार्थयेच्चानुमोदार्थंविष्णुलोकंव्रजाम्यहम् ॥ ५१ ॥ ततोव्रजेन्नरश्रेष्ठोविष्णोःस्थानमनामयम् ॥ मंडपस्थांस्तुतान्विप्रानितिवाच्यंमुहुर्मु

१ ब्रध्नैरिति पाठे स एवार्थः ।

हुः ॥ ९२ ॥ मंत्रहीनंक्रियाहीनंसर्वहीनंद्विजोत्तमाः ॥ सर्वंसंपूर्णतांयातुभवद्वाक्यप्रसादतः ॥ विधिर्मासोपवासस्ययथावत्परिकीर्तितः ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेमासोपवासकथनंनामैकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुनःपप्रच्छपावकिः ॥ शालग्रामार्चनंभूयस्तच्छृणुध्वंतपोधनाः ॥ १ ॥ ॥ कार्तिकेयउवाच ॥ भगवन्योगिनांश्रेष्ठसर्वेधर्माःश्रुतामया ॥ शालग्रामार्चनंब्रूहिविस्तरेणममप्रभो ॥ २ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञयन्मांहिपरिपृच्छसि ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांममवत्सल ॥ ३ ॥ शालग्रामशिलायांतुत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ महाशयमहासेननित्यंतिष्ठतिसंहितम् ॥ ४॥ दृष्टंप्रणमितंयेनस्नापितंपूजितंतथा ॥ यज्ञकोटिगुणंपुण्यंगवांकोटिफलंलभेत् ॥ ५॥ छिन्नस्तेनतथावत्सगर्भवासःसुदारुणः ॥ पीतंयेनसदाविष्णोःशालग्रामशिलाजलम् ॥६॥ कामासक्तोपियोनित्यंभक्तिभावविवर्जितः ॥ शालग्रामशिलापुत्रपूजयित्वाच्युतोभवेत् ॥ ७ ॥ शालग्रामशिलाबिंबंहत्वाकोटिविनाशनम् ॥ स्मृतंसंकीर्तितंध्यातंपूजितंचनमस्कृतम् ॥ ८ ॥ शालग्रामशिलांदृष्ट्वायांतिपापान्यनेकशः ॥ सिंहंदृष्ट्वायथायांतिवनेमृगगणाभयात् ॥ ९ ॥ नमस्कारंतुमनुजःशालग्रामशिलार्चने ॥ भक्त्यावायदिवाऽभक्त्याकृत्वामुक्तिमवाप्नुयात् ॥ १० ॥ वैवस्वतभयंनास्तितथामरणजन्मनोः ॥ यःकरोतिनरोनित्यंशालग्रामशिलार्चनम् ॥ ११ ॥ गंधपाद्यार्घनैवेद्यैर्दीपैर्धूपैर्विलेपनैः ॥ गीतैर्वाद्यैस्तथास्तोत्रैःशालग्रामशिलार्चनम् ॥ १२ ॥ कुरुतेमानवोयस्तुकलौभक्तिपरायणः ॥ कल्पकोटिसहस्राणिरमतेविष्णुसद्मनि ॥ १३ ॥ शालग्रामनमस्कारोभावेनापिनरैःकृतः ॥ मानुषत्वंकथंतेषांमद्भक्तायेनराभुवि ॥ १४ ॥ मद्भक्तास्तीव्रपापिष्ठामत्प्रभुंननमंतिये ॥ वासुदेवंनतेज्ञेयामद्भक्ताःपापमोहिताः ॥ १५ ॥ मद्भक्तोपिचयोभूत्वाभुंक्तेत्वेकादशीदिने ॥ सयातिह्यंधतामिस्रेनिरयंममघातकः ॥ १६ ॥ मल्लिंगस्पर्शनंकार्यंनान्याशुद्धिर्विधीयते ॥ यातिथिर्दयिताविष्णोःसातिथिर्ममवल्लभा ॥ १७ ॥ यस्तांनोपवसेन्मर्त्यःसपापीश्वपचाधिकः ॥ शालग्रामशिलायांतुसदापुत्रवसाम्यहम् ॥ १८ ॥ दत्तंदेवेनतुष्टेनस्वस्थानंममभक्तितः ॥ पद्मकोटिसहस्रैस्तुपूजितेमयियत्फलम् ॥ १९ ॥ तत्फलंकोटिगुणितंशालग्रामशिलार्चनात् ॥ पूजितोहंनतैर्मर्त्यैर्नमितोहंनतैर्नरैः ॥ २० ॥ नकृतंमर्त्यलोकेयैःशालग्रामशिलार्चनम् ॥ शालग्रामशिलाग्रेतुयःकरोतिममार्चनम् ॥ २१ ॥ तेनार्चितोहंसेनानीर्युगानामेकविंशतिम् ॥ किमर्चितैर्लिंगशतैर्विष्णुभक्तिविवर्जितैः ॥२२॥ शालग्रामशिलाबिंबंनार्चितंयदिपुत्रक ॥ अनर्हंममनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलंजलम् ॥ २३ ॥ शालग्रामशिलाग्रेतुसर्वंयातिपवित्रताम् ॥ भुक्त्वान्यदेवनैवेद्यं

१ सहाशयेतिपाठः ।

द्विजश्चांद्रायणंचरेत् ॥ २४ भुक्त्वाकेशवनैवेद्यंयज्ञकोटिफलंलभेत् ॥ पादोदकेनदेवस्यहत्याकोटिसमन्विताः ॥ २५ ॥ शुद्ध्यंतिनात्रसंदेहस्तथाशं
खोदकेनहि ॥ योहिमाहेश्वरोभूत्वावैष्णवंचनपूजयेत् ॥ २६ ॥ द्वेष्टाचयातिनरकंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ज्येष्ठाश्रमीगृहेयस्यमुहूर्त्तमपिविश्रमेत् ॥ २७॥
पितामहायुगान्यष्टौभवत्यमृतभोजिनः ॥ संसारेदुःखकांतारेनिमज्ज्यंतेनराधमाः ॥ २८ ॥ वर्षकोटिसहस्राणिकृष्णाराधनवर्जिताः ॥ [1]स्नेहादभ्यर्चितै
र्लिंगैःशालग्रामसमुद्भवैः ॥ २९ ॥ मुक्तिंप्रयांतिमनुजायोगसांख्येनवर्जिताः ॥ मल्लिंगकोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलंपूजितैःस्तुतैः ॥ ३० ॥ शालग्रामशिलायां
तुएकस्यामिहतद्भवेत् ॥ द्वादशैवशिलायोवैशालग्रामसमुद्भवाः ॥ ३१ ॥ अर्चयेद्वैष्णवोनित्यंतस्यपुण्यंनिबोधमे ॥ कोटिलिंगसहस्रैस्तुपूजितैर्जाह्नवीतटे
॥ ३२ ॥ काशीवासेयुगान्यष्टौदिनेनैकेनतद्भवेत् ॥ किंपुनर्बहुनायस्तुपूजयेद्वैष्णवोनरः ॥ ३३ ॥ नाहंब्रह्मादयोदेवाःसंख्यांकर्तुंसमीहते ॥ तस्माद्भक्त्या
चमद्भक्तैःप्रीत्यर्थंममपुत्रक ॥ ३४ ॥ कर्त्तव्यंममतद्भक्त्याशालग्रामशिलार्चनम् ॥ शालग्रामशिलारूपीयत्रातिष्ठतिकेशवः ॥ ३५ ॥ तत्रदेवासुरायक्षाभुव
नानिचतुर्दश ॥ ३६ ॥ सुराणांकीर्तनैःसर्वैःकोटिभिश्चफलंलभेत् ॥ तत्फलंकीर्त्तनादेवकेशवेसुकृतंकलौ ॥ ३७॥ शालग्रामशिलाग्रेतुसकृत्पिंडेनत
र्पिताः ॥ वसंतिपितरस्तस्यनसंख्यातत्रविद्यते ॥ ३८ ॥ येपिबंतिनराभक्त्याशालग्रामशिलाजलम् ॥ पंचगव्यसहस्रैस्तुप्राशितैःकिंप्रयोजनम् ॥ ३९ ॥
प्रायश्चित्तेसमुत्पन्नेकिंदानैःकिमुपोषणैः ॥ चांद्रायणैःसुचीर्णैश्चपीत्वापादोदकंहरेः ॥ ४० ॥ यःकरोतितडागेतुप्रतिमांजलशायिनीम् ॥ कोटिभिश्चापिकिं
कार्यमन्यदेवैश्चपूजितैः ॥ ४१ ॥ विष्णुमुख्यास्तुवैदेवास्तत्रजल्पंतिवैसह ॥ प्रमाणमस्तिसर्वस्यसुकृतस्यहिपुत्रक ॥४२॥ फलप्रमाणंनैवास्तिशालग्राम
शिलार्चने ॥ योददातिशिलांविष्णोःशालग्रामसमुद्भवाम् ॥४३॥ विप्रायविष्णुभक्तायतेनेष्टंक्रतुभिःशतैः ॥ गृहेपिवसतस्तस्यगंगास्नानंदिनेदिने ॥४४॥
सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ शालग्रामशिलातोयैरभिषेकंसमाचरेत् ॥ ४५ ॥ स्वर्गेमर्त्येचपातालेपाषाणाःसंतिवैगुह ॥ शालग्रामशिलाग्राव्णा
नास्तिनास्तिसमापुनः ॥ ४६ ॥ मानुषेदुर्लभेलोकेसफलंतस्यजीवितम् ॥ तिलप्रस्थशतंभक्त्यायोददातिदिनेदिने ॥ ४७ ॥ तत्फलंसमवाप्नोति
शालग्रामशिलार्चनात् ॥ पत्रंपुष्पंफलंतोयंमूलंदूर्वादलंतथा ॥ ४८ ॥ जायतेमेरुणातुल्यंशालग्रामेसमर्पितम् ॥ विधिहीनोपियःकश्चित्क्रियामंत्रविवर्जि
तः ॥४९॥ चक्रांकभुजआप्नोतिसम्यक्शास्त्रोदितंफलम् ॥ यत्तुपूर्वंमयादृष्टंकेशवेक्लेशनाशनम् ॥५०॥ तत्सर्वंकथयिष्यामितवस्नेहेनपुत्रक ॥ क्वत्वंवस
सिहेविष्णोकिमाधारःकिमाश्रयः ॥ ५१ ॥ कथंवाप्रीयसेदेवतत्सर्वंकथयस्वमे ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ निवसामिसदाशंभोशालग्रामोद्भवेऽश्मनि

पा० १ सकृदभ्यर्चितैर्लिंगैरितिपाठः ।

॥ ५२ ॥ तत्रैवरथचक्रांकेयानिनामानिमेशृणु ॥ द्वारदेशेसमेचक्रेदृश्येतेनांतरंयदि॥वासुदेवःसविज्ञेयःशुक्लश्चैवातिशोभनः ॥५३॥ प्रद्युम्नःसूर्यवक्त्रस्तुनीलदीप्तिस्तथैवच ॥ सुषिरंच्छिद्रबहुलंदीर्घाकारंतुतद्भवेत् ॥ ५४ ॥ अनिरुद्धस्तुपीताभोवर्त्तुलश्चातिशोभनः ॥ रेखात्रयांकितोद्वारिदृष्टपद्मेनचिह्नवत ॥ ॥ ५५ ॥ श्यामोनारायणोदेवोनाभिचक्रेतथोन्नते ॥ दीर्घरेखासमोपेतोदक्षिणेसुषिरान्वितः ॥ ५६ ॥ ऊर्ध्वमुखंचजानीयात्सुंदरंहरिरूपिणम् ॥ कामदं मोक्षदंचैवअर्थदंचविशेषतः ॥ ५७ ॥ परमेष्ठीचशुक्लाभःपद्मचक्रसमन्वितः ॥ बिंबाकृतिस्तथापृष्ठेसुषिरंचातिपुष्कलम् ॥ ५८ ॥ कृष्णवर्णस्तथाविष्णुमूलेचक्रेसुशोभने ॥ द्वारोपरितथारेखालक्ष्यतेमध्यदेशतः ॥ ५९ ॥ कपिलोनरसिंहश्चपृथुचक्रःसुशोभितः ॥ ब्रह्मचर्येणपूज्योसावन्यथाविघ्नदोभवेत् ॥ ॥ ६० ॥ वाराहःशक्तिलिंगस्तुचक्रेचविषमेस्मृते ॥ इंद्रनीलनिभःस्थूलस्त्रिरेखोनाभितःशुभः ॥ ६१ ॥ दीर्घाकांचनवर्णायाबिंदुत्रयविभूपिता ॥ मत्स्याख्यासाशिलाज्ञेयाभुक्तिमुक्तिफलप्रदा ॥ ६२ ॥ कूर्मस्तथोन्नतःपृष्ठेवर्तुलश्चक्रपूरितः ॥ हरितंवर्णमाधत्तेकौस्तुभेनतुचिह्नितः ॥ ६३ ॥ हयग्रीवोश्याकारोरेखापंचकभूषितः ॥ बहुबिंदुसमाकीर्णःपृष्ठेनीलंचरूपकम् ॥ ६४ ॥ वैकुंठमविभिन्नांगंचक्रमकंतथाध्वजम् ॥ द्वारोपरितथारेखागुंजाकारासुशोभना ॥ ॥ ६५ ॥ श्रीधरस्तुतथादेवश्चिह्नितोवनमालया ॥ कदंबकुसुमाकारोरेखापंचकभूषितः ॥ ६६ ॥ वर्तुलश्चापिह्रस्वश्चवामनःपरिकीर्तितः ॥ अतसीकुसुमप्रख्योबिंदुनापरिशोभितः ॥ ६७ ॥ सुदर्शनस्ततोदेवःश्यामवर्णोमहाद्युतिः ॥ वामपार्श्वेगदाचक्रेरेखाचैवतुदक्षिणे ॥ ६८ ॥ दामोदरस्तथास्थूलोमध्येचक्रंप्रतिष्ठितम् ॥ दूर्वाभंद्वारसंकीर्णंपीतरेखंतथैवच ॥ ६९ ॥ नानावर्णोह्यनंतस्तुनानाभोगेनचिह्नितः ॥ अनेकमूर्तिकोभिन्नःसर्वकामफलप्रदः ॥ ७० ॥ विदिक्षुदिक्षुसर्वासुयस्योर्ध्वंदृश्यतेमुखम् ॥ पुरुषोत्तमःसविज्ञेयोभुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ ७१ ॥ दृश्यतेशिखरेलिंगंशालग्रामशिलोद्भवम् ॥ यस्ययोगेश्वरोदेवोब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ ७२ ॥ आरक्तःपद्मनाभस्तुपंकजंवक्त्रसंयुतम् ॥ तस्याभ्यर्चनतोनित्यंद्रारिद्रस्त्वीश्वरोभवेत् ॥ ७३ ॥ चक्रांकितंहिरण्यांगंरश्मिजालंविनिर्दिशेत् ॥ सुवर्णरेखाबहुलंस्फाटिकद्युतिशोभितम् ॥ ७४ ॥ अतिस्निग्धासिद्धिकरीकृष्णाकीर्तिंददातिच ॥ पांडुरापापदहनीपितापुत्रफलप्रदा ॥ ७५ ॥ नीलाप्रयच्छतीलक्ष्मींरक्तारोगप्रदायिनी ॥ रूक्षाउद्वेगजननीवक्रादारिद्र्यभागिनी ॥ ७६ ॥ एकंसुदर्शनंज्ञेयंलक्ष्मीनारायणंद्वयम् ॥ तृतीयंचाच्युतंविद्याच्चतुर्थंतुजनार्दनम् ॥ ७७ ॥ पंचमंवासुदेवंचषष्ठंप्रद्युम्नमेवच ॥ संकर्षणंसप्तमंचअष्टमंपुरुषोत्तमम् ॥ ७८ ॥ नवमंचनवव्यूहंदशमंतुतदात्मकम् ॥ एकादशंचानिरुद्धंद्वादशंद्वादशात्मकम् ॥ ७९ ॥ अतऊर्ध्वंतुचक्राणिदृश्यंतेनंतसंज्ञके ॥ खंडितेत्रु

१ चिन्हितः–इ०पा०। २ मूर्तिसंभिन्नः–ई० पा०।

टितेभग्नेशालग्रामेनदोषभाक् ॥ ८० ॥ इष्टाचयस्ययामूर्तिःसतांयत्नेनपूजयेत् ॥ स्कंधेकृत्वातुयोध्वानंवहतेशैलनायकम् ॥ ८१ ॥ तस्यवश्यंभवेत्सर्वं
त्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ शालग्रामशिलायत्रतत्रसंनिहितोहरिः ॥ ८२ ॥ तत्रदानंजपःस्नानंवाराणस्याःशताधिकम् ॥ कुरुक्षेत्रेप्रयागेचनैमिषेपुष्करेत
था ॥ ८३ ॥ तत्रकोटिगुणंपुण्यंवाराणस्यांमहाफलम् ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंयत्किंचित्कुरुतेनरः ॥ ८४ ॥ तत्सर्वंनिर्दहत्याशुशालग्रामशिलार्चनम् ॥
शालग्रामोद्भवोदेवोयत्रद्वारावतीभवः ॥ ८५ ॥ उभयोःसंगमोयत्रमुक्तिस्तत्रनसंशयः ॥ ब्रह्मचारिग्रहस्थैश्चवानप्रस्थैश्चभिक्षुभिः ॥ ८६ ॥ भोक्तव्यंविष्णु
नैवेद्यंनात्रकार्याविचारणा ॥ तत्पूजनेनमंत्राश्चनजपोनचभावना ॥ ८७ ॥ नस्तुतिर्नापिचाचारःशालग्रामशिलार्चने ॥ शालग्रामशिलाग्रेतुकृत्वास्वस्ति
कमादरात् ॥ ८८ ॥ कार्तिकेतुविशेषेणपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ अणुमात्रंतुयःकुर्यान्मंडलंकेशवाग्रतः ॥ ८९ ॥ मृदाधातुविकारैश्चकल्पकोटिंदिवंवसे
त् ॥ यस्तुसंवत्सरंपूर्णमग्निहोत्रमुपासते ॥ ९० ॥ कार्तिकेस्वस्तिकंकृत्वासममेतन्नसंशयः ॥ अगम्यागमनेचैवह्यभक्षस्यतुभक्षणे ॥ ९१ ॥ तत्पापंना
शमायातिमंडयित्वाहरेर्गृहम् ॥ मंडलंकुरुतेनित्यंयानारीकेशवाग्रतः ॥ सप्तजन्मानिवैधव्यंनप्राप्नोतिकदाचन ॥ ९२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपं
चाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेशालिग्राममाहात्म्यंनामविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१२० ॥ ईश्वरउवाच ॥
धात्रीच्छायांसमाश्रित्यकुर्यात्पिंडंतुयोगुह ॥ मुक्तिंप्रयांतिपितरःप्रसादान्माधवस्यतु ॥ १ ॥ मूर्ध्निपाणौमुखेचैवदेहेचैवतुयोनरः ॥ धत्तेधात्रीफलंवत्स
धात्रीफलविभूषितः ॥ २ ॥ धात्रीफलकृताहारोनरोनारायणोभवेत् ॥ यःकश्चिद्वैष्णवोलोकेधत्तेधात्रीफलंगुह ॥ ३ ॥ प्रियोभवतिदेवानांमनुष्याणांचका
कथा ॥ नजह्यात्तुलसीमालांधात्रीमालांविशेषतः ॥ ४ ॥ यावत्तिष्ठतिकंठस्थाधात्रीमालानरस्यहि ॥ तावत्तस्यशरीरेतुप्रतिष्ठतिचकेशवः ॥ ५ ॥
धात्रीफलंतुतुलसीमृत्तिकाद्वारकोद्भवा ॥ सफलंजीवितंतस्यत्रितयंयस्यवेश्मनि ॥ ६ ॥ यावद्दिनानिवहतेधात्रीमालांकलौनरः ॥ तावद्युगसहस्राणिवैकुंठे
वसातिर्भवेत् ॥ ७ ॥ मालायुग्मंवहेद्यस्तुधात्रीतुलसिसंभवम् ॥ वहतेकंठदेशेतुकल्पकोटिंदिवंवसेत् ॥ ८ ॥ संनियम्येंद्रियग्रामंशालग्रामशिलार्चनम् ॥
यःकुर्यान्मानवोभक्त्यापुष्पेपुष्पेश्वमेधजम् ॥ ९ ॥ सुराणांचयथाविष्णुःपुष्पाणांतुलसीतथा ॥ तुलस्यानुदिनंदेवंयोर्चयेद्गरुडध्वजम् ॥१०॥ जन्मदुःख
जरारोगैर्मुक्तोसौमुक्तिमाप्नुयात् ॥ तुलसीमालयाविष्णुःपूजितोयेनकार्तिके ॥ ११ ॥ यैमाक्षरकृतांमालांस्फुटंशौरिःप्रमार्जति ॥ श्रीचंदनंसकर्पूरमगुरुंच
सकुंकुमम् ॥ १२ ॥ केतकीदीपदानंचसर्वदाकेशवप्रियम् ॥ कार्तिकेकेतकीपुष्पंदत्तंयेनकलौयुगे ॥ १३ ॥ दीपदानंमहासेनकुलानांतारयेच्छतम् ॥

१ पापाक्षर।

सरोरुहाणितुलसीकेतकीमुनिपुष्पकम् ॥ १४ ॥ कार्तिकेचदिनान्येवदीपदानंतुपंचमम् ॥ केतकीमालयायेनकार्तिकेपुष्पमंडपम् ॥ १५ ॥ केशवस्य
कृतंवत्सवसांतिर्दिवितस्यच ॥ केतकीपुष्पकेनैवपूजितोगरुडध्वजः ॥ १६ ॥ समाःसहस्रंसुप्रीतोजायतेमधुसूदनः ॥ अर्चयित्वाह्यपीकेशंकुसुमैःकेत
कीभवैः ॥ १७ ॥ पुण्यंतद्भवनंयातिकेशवस्याशिवंगुह ॥ दमनकेनापिदेवेशंसंप्राप्तेमधुमाधवे ॥ १८ ॥ समभ्यर्च्यमुनिश्रेष्ठअर्चनाल्लभतेफलम् ॥ अग
स्तिकुसुमैर्देवंयोर्चयेतजनार्दनम् ॥ १९ ॥ दर्शनात्तस्यभोविप्रनरकाग्निःप्रणश्यति ॥ नतत्करोतिविप्रर्षेतपसातोषितोहरिः ॥ २० ॥ यत्करोतिमहासे
नमुनिपुष्पैरलंकृतः ॥ विहायसर्वपुष्पाणिमुनिपुष्पेणकेशवम् ॥ २१ ॥ कार्तिकेयोर्चयेद्भक्त्यावाजिमेधफलंलभेत् ॥ मुनिपुष्पकृतांमालांयोददातिजना
र्दने ॥ २२ ॥ देवेंद्रोपिमुनिश्रेष्ठकुरुतेतस्यसत्कथाम् ॥ गवामयुतदानेनयत्फलंप्राप्यतेगुह ॥ २३ ॥ मुनिपुष्पेणचैकेनकार्तिकेलभतेफलम् ॥ कौस्तु
भेनयथाप्रीतोयथाचवनमालया ॥ २४ ॥ तुलसीदलेनसंप्रीतःकार्तिकेचतथाहरिः ॥ ॥ (सूतउवाच ॥ ॥ प्रश्रयावनतंदृष्ट्वाकुमारंभक्तितत्परम् ॥२५॥
पुनःप्रोवाचभगवान्महादेवोवृषध्वजः ॥ ॥ ईश्वरउवाच) ॥ ॥ शृणुदीपस्यमाहात्म्यंकार्तिकेशिखिवाहन ॥ २६ ॥ पितरश्चैववांच्छंतिसदापितृगणै
र्वृताः ॥ भविष्यतिकुलेस्माकंपितृभक्तःसुपुत्रकः ॥ २७ ॥ कार्तिकेदीपदानेनयस्तोषयतिकेशवम् ॥ घृतेनदीपकोयस्यतिलतैलेनवापुनः ॥ २८ ॥
ज्वलतेयस्यसेनानीरश्वमेधेनतस्यकिम् ॥ तेनेष्टंक्रतुभिःसर्वैःकृतंतीर्थावगाहनम् ॥ २९ ॥ दीपदानंकृतंयेनकार्तिकेकेशवाग्रतः ॥ कृष्णपक्षेविशेषेण
पुत्रपंचदिनानिच ॥ ३० ॥ पुण्यानितेषुयोदत्तेदीपंसोक्षयमाप्नुयात् ॥ एकादश्यांपरैर्दत्तंदीपंप्रज्वाल्यमूषिका ॥ ३१ ॥ मानुष्यंदुर्लभंप्राप्यपरांगतिमवा
पसा ॥ लुब्धकोपिचतुर्दश्यांपूजयित्वामहेश्वरम् ॥ ३२ ॥ निर्भक्षःपरमंप्राप्यविष्णुलोकंजगामसः॥ श्वपाकस्याश्रयाद्वेश्यादीपंकृत्वापरैःकृतम् ॥ ३३ ॥
शुद्धालीलावतीभूत्वाजगामस्वर्गमक्षयम् ॥ गोपःकश्चिदमावस्यांपूजांदृष्ट्वातुशार्ङ्गिणः ॥ ३४ ॥ मुहुर्मुहुर्जयेत्युक्त्वाराजराजेश्वरोभवत् ॥ तस्माद्दीपाः
प्रदातव्याराात्रावस्तमितेरवौ ॥ ३५ ॥ गृहेषुसर्वगोष्ठेषुसर्वेष्वायतनेषुच ॥ देवालयेषुदेवानांश्मशानेषुसरस्सुच ॥ ३६ ॥ घृतादिनाशुभार्थाययावत्पं
चदिनानिच ॥ पापिनःपितरोयेचलुप्तपिंडोदकक्रियाः ॥ तेपियांतिपरांमुक्तिंदीपदानस्यपुण्यतः ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसं
हितायामुत्तरखंडेकार्त्तिकमाहात्म्येदीपगंधधात्रीमाहात्म्यवर्णनोनामएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥ कार्तिकेयउवाच ॥ ॥ दी
पावलिफलंनाथविशेषाद्ब्रूहिसांप्रतम् ॥ किमर्थंक्रियतेसातुतस्याःकादेवताभवेत् ॥ १ ॥ किंचतत्रभवेद्देयंकिंनदेयंवदप्रभो ॥ प्रहर्षःकोत्रनिर्दिष्टः

१ कार्तिके यदि तान्येव । कार्तिकयदिनान्येव । २ ( ) इति चिन्हस्थं भोरपुस्तके मुद्रितमाहात्म्येच ।

क्रीडाकात्रप्रकीर्तिता ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतिस्कंदवचःश्रुत्वाभगवान्कामशोषणः ॥ साधूक्ताकार्तिकंविप्राःप्रहसन्निदमब्रवीत् ॥
॥३॥ ॥ श्रीशिवउवाच ॥ ॥ कार्तिकस्यासितेपक्षेत्रयोदश्यांतुपावके ॥ यमदीपंबहिर्दद्यादपमृत्युर्विनश्यति ॥ ४ ॥ मृत्युनापाशहस्तेनकालेनभार्य
यासह ॥ त्रयोदशीदीपदानात्सूर्यजःप्रीयतामिति ॥५॥ कार्तिकेकृष्णपक्षेचचतुर्दश्यांविधूदये॥अवश्यमेवकर्त्तव्यंस्नानंचपापभीरुभिः ॥६॥ पूर्वविद्धाच
तुर्दश्यांकार्तिकस्यसितेतरे ॥ पक्षेप्रत्यूषसमयेस्नानंकुर्यादतंद्रितः ॥ ७ ॥ तैलेलक्ष्मीर्जलेगंगादीपावल्यांचतुर्दशीम् ॥ प्रातःस्नानंहियःकुर्याद्यमलो
कंनपश्यति ॥ ८ ॥ अपामार्गस्तथातुंबीप्रपुन्नाटंचवाह्वलम्[1] ॥ भ्रामयेत्स्नानमध्येतुनरकस्यक्षयायवै ॥ ९ ॥ सीतालोष्टसमायुक्तसकंटकदलान्वित ॥
हरपापमपामार्गभ्राम्यमाणःपुनःपुनः ॥ १० ॥ अपामार्गप्रपुन्नाटंभ्रामयेच्छिरसोपरि ॥ ततश्चतर्पणंकार्ययमराजस्यनामभिः ॥ ११ ॥ यमायधर्मराजाय
मृत्यवेचांतकायच ॥ वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच ॥१२॥ औदुंबरायदध्नायनीलायपरमेष्ठिने ॥ वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः ॥ १३ ॥ नर
कायप्रदातव्योदीपःसंपूज्यदेवताः ॥ ततःप्रदोषसमयेदीपान्दद्यान्मनोहरान् ॥ १४ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांभवनेषुविशेषतः ॥ कूटागारेषुचैत्येषुसभा
सुचनदीषुच ॥ १५ ॥ प्राकारोद्यानवापीषुप्रतोलीनिष्कुटेषुच ॥ मंदुरासुविविक्तासुहस्तिशालासुचैवहि ॥ १६ ॥ एवंप्रभातसमयेह्यमावास्यांतुपाव
के ॥ स्नात्वादेवान्पितॄन्भक्त्यासंपूज्याथप्रणम्यच ॥१७॥ कृत्वातुपार्वणंश्राद्धंदधिक्षीरघृतादिभिः ॥ भोज्यैर्नानाविधैर्विप्रान्भोजयित्वाक्षमापयेत् ॥१८॥
ततोपराह्णसमयेपोषयेन्नागरान्प्रिय[2] ॥ तेषांगोष्ठींचमानंचकृत्वासंभाषणंनृपः ॥ १९ ॥ वैकृणांवत्सरंयावत्प्रीतिरुत्पद्यतेगुह[3] ॥ अप्रबुद्धेहरौपूर्वस्त्रीभिर्ल
क्ष्मीःप्रबोधयेत् ॥ २० ॥ प्रबोधसमयेलक्ष्मींबोधयित्वातुसुस्त्रिया ॥ पुमान्वैवत्सरंयावल्लक्ष्मीस्तंनैवमुंचति ॥ २१ ॥ अभयंप्राप्यविप्रेभ्योविष्णुभीता
सुरद्विषः ॥ सुप्तंक्षीरोदधौज्ञात्वालक्ष्मींपद्माश्रितांतथा ॥ २२ ॥ त्वंज्योतिःश्रीरविश्चंद्रोविद्युत्सौवर्णतारकः ॥ सर्वेषांज्योतिषांज्योतिर्दीपज्योतिःस्थिता
तुया ॥ २३ ॥ यालक्ष्मीर्दिवसेपुण्येदीपावल्यांचभूतले ॥ गवांगोष्ठेतुकार्तिक्यांसालक्ष्मीर्वरदामम ॥ २४ ॥ शंकरश्चभवानीचक्रीडयाद्यूतमास्थितौ ॥
भवान्याभ्यर्चितालक्ष्मीर्धेनुरूपेणसंस्थिता ॥ २५ ॥ गौर्याजित्वापुराशंभुर्नग्नोद्यूतेविसर्जितः ॥ अतोयंशंकरोदुःखीगौरीनित्यंसुखेस्थिता ॥ २६ ॥ प्रथ
मंविजयोयस्यतस्यसंवत्सरंसुखम् ॥ एवंगतेनिशीथेतुजनेनिद्रार्धलोचने ॥ २७ ॥ तावन्नगरनारीभिस्तूर्यडिंडिमवादनैः ॥ निष्कास्यतेप्रहृष्टाभिरल
क्ष्मीश्चगृहांगणात् ॥ २८ ॥ पराजयेविरुद्धंस्यात्प्रतिपद्युदितेरवौ ॥ प्रातर्गोवर्द्धनःपूज्योद्यूतंरात्रौसमाचरेत् ॥ २९ ॥ भूषणीयास्तथागावोवर्ज्यावहन

१ प्रपुन्नाटं च कट् फलम् ॥ प्रपुन्नाट स्तथापुरा । २ तोषयेन्नागयरान्प्रियैः । ३ पितॄणामितिपाठाः ।

दोहनात् ॥ गोवर्द्धनधराधारगोकुलत्राणकारक ॥ ३० ॥ विष्णुबाहुकृतोच्छ्रायगवांकोटिप्रदोभव॥ यालक्ष्मीर्लोकपालानांधेनुरूपेणसंस्थिता ॥ ३१ ॥
घृतंवहतियज्ञार्थेममपापंव्यपोहतु ॥ अग्रतःसंतुमेगावोगावोमेसंतुपृष्ठतः ॥ गावोमेहृदयेसंतुगवांमध्येवसाम्यहम् ॥ ३२ ॥ ॥ इतिगोवर्द्धनपूजा ॥
सद्भावेनैवसंतोष्यदेवान्सत्पुरुषान्नरान् ॥ इतरेषामन्नपानैर्वाक्यदानेनपंडितान् ॥ ३३ ॥ वस्त्रैस्तांबूलदीपैश्चपुष्पकर्पूरकुंकुमैः ॥ भक्ष्यैरुच्चावचैर्भोज्यै
रंतःपुरनिवासिनः ॥ ३४ ॥ ग्रामर्षभंचदानैश्चसामंतान्नृपतिर्धनैः ॥ पदातिजनसंघांश्चग्रैवेयैःकटकैःशुभैः ॥ ३५ ॥ स्वानमात्यांश्चतान्राजातोषये
त्स्वजनान्पृथक् ॥ यथार्थंतोषयित्वातुततोमल्लान्नटांस्तथा ॥ ३६ ॥ वृषभांश्चमहोक्षांश्चयुद्धयमानान्परैःसह ॥ राजान्यांश्चापियोधांश्चपदातीन्स
मलंकृतान् ॥ ३७ ॥ मंचारूढःस्वयंपश्येन्नटनर्तकचारणान् ॥ योधयेद्वासयेच्चैवगोमहिष्यादिकंचयत् ॥ ३८ ॥ वत्सानाकर्षयेद्गोभिरु
क्तिप्रत्युक्तिवादनात् ॥ ततोपराह्णसमयेपूर्वस्यांदिशिपावके ॥ ३९ ॥ मार्गपालींप्रबध्नीयाद्दुर्गस्तंभेथपादपे ॥ कुशकाशमयींदिव्यांलंबकै
र्बहुभिर्गुह ॥ ४० ॥ वीक्षयित्वागजानश्वान्मार्गपाल्यास्तलेनयेत् ॥ गावैर्वृषांश्चमहिषान्महिषीर्घंटिकोत्कटाः ॥ ४१ ॥ कृतहोमैर्द्विजेंद्रै
स्तुबध्नीयान्मार्गपालिकाम् ॥ नमस्कारंततःकुर्यान्मंत्रेणानेनसुव्रतः ॥ ४२ ॥ मार्गपालिनमस्तुभ्यंसर्वलोकसुखप्रदे ॥ मार्गपालीतलेस्कंदयांतिगावो
महावृषाः ॥ ४३ ॥ राजानोराजपुत्राश्चब्राह्मणाश्चविशेषतः ॥ मार्गपालींसमुल्लंघ्यनिरुजःसुखिनोहिते ॥ ४४ ॥ कृत्वैतत्सर्वमेवेहरात्रौदैत्यपतेर्बलेः ॥ पूजां
कुर्यात्ततःसाक्षाद्भूमौमंडलकेकृते ॥ ४५ ॥ बलिमालिख्यदैत्येंद्रंवर्णकैःपंचरंगकैः ॥ सर्वाभरणसंपूर्णंविंध्यावलिसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ कूष्मांडमयजं
भोरुमधुदानवसंवृतम् ॥ संपूर्णहृष्टवदनंकिरीटोत्कटकुंडलम् ॥ ४७ ॥ द्विभुजंदैत्यराजानंकारयित्वास्वकेपुनः ॥ गृहस्यमध्येशालायांविशालायांत
तोर्चयेत् ॥ ४८ ॥ मातृभ्रातृजनैःसार्द्धंसंतुष्टोबंधुभिःसह ॥ कमलैःकुमुदैःपुष्पैःकल्हारैरक्तकोत्पलैः ॥ ४९ ॥ गंधपुष्पान्ननैवेद्यैःसक्षीरैर्गुडपायसैः ॥
मद्यमांससुरालेह्यचोष्यभक्ष्योपहारकैः ॥ ५० ॥ मंत्रेणानेनराजेंद्रःसमंत्रीसपुरोहितः ॥ पूजांकरिष्यतेयोवैसौख्यंस्यात्तस्यवत्सरम् ॥ ५१ ॥ बलिरा
जनमस्तुभ्यंविरोचनसुतप्रभो ॥ भविष्येंद्रसुराराते पूजेयंप्रतिगृह्यताम् ॥ ५२ ॥ एवंपूजाविधिंकृत्वारात्रौजागरणंततः ॥ कारयेद्वैक्षणंरात्रौनटनर्तकगाय
कैः ॥ ५३ ॥ लोकैश्चापिगृहस्यांतेसपर्याशुक्लतंडुलैः ॥ संस्थाप्यबलिराजानंफलैःपुष्पैश्चपूजयेत् ॥ ५४ ॥ बलिमुद्दिश्यवैतत्रकार्यंसर्वंचपावके ॥ या
नियान्यक्षयान्याहुऋषयस्तत्वदर्शिनः ॥ ५५ ॥ यदत्रदीयतेदानंस्वल्पंवायदिवाबहु ॥ तदक्षयंभवेत्सर्वंविष्णोःप्रीतिकरंशुभम् ॥ ५६ ॥ रात्रौयेनक

१ वृषभान्महिषांश्चैव इतिपाठः । २ युद्धापयेद्वासयेच्चेतिपाठः । ३ क्षणायाममितिपाठः ।

रिष्यंतितवपूजांवलेनेराः॥तेषामश्रोत्रियंधर्मंसर्वंत्वामुपतिष्ठतु ॥५७॥ विष्णुनाचस्वयंवत्सतुष्टेनबलयेपुनः॥ उपकारकरंदत्तमसुराणांमहोत्सवम् ॥ ५८॥
तदाप्रभृतिसेनानेप्रवृत्ताकौमुदीसदा ॥ सर्वोपद्रवविद्रावासर्वविघ्नविनाशिनी ॥ ५९ ॥ लोकशोकहराकाम्याधनपुष्टिसुखावहा ॥ कुशब्देनमहीज्ञे
यामुदहर्षेततोद्वयम् ॥ ६० ॥ धातुत्वेनिगमैश्चैवतेनैषाकौमुदीस्मृता ॥ कौमोदंतेजनायस्मान्नानाभावैःपरस्परम् ॥ ६१ ॥ हृष्टतुष्टाःसुखापन्ना
स्तेनैषाकौमुदीस्मृता ॥ कुमुदानिबलेर्यस्यांदीयंतेतेनषण्मुख ॥ ६२ ॥ अर्घार्थंपार्थिवैःपुत्रतेनैषाकौमुदीस्मृता ॥ एकमेवमहोरात्रंवर्षेवर्षेचका
र्तिके ॥ ६३ ॥ दत्तंदानवराजस्यआदर्शमिवभूतल ॥ यःकरोतिनृपोराज्येतस्यव्याधिभयंकुतः ॥ ६४ ॥ सुभिक्षंक्षेममारोग्यंतस्यसंपदनु
त्तमा ॥ नीरुजश्चजनाःसर्वेसर्वोपद्रववर्जिताः ॥ ६५ ॥ कौमुदीक्रियतेतस्माद्भावंकर्तुंमहीतले ॥ योयादृशेनभावेनतिष्ठत्यस्यांचषण्मुख ॥
॥ ६६ ॥ हर्षदुःखादिभावेनतस्यवर्षंप्रयातिहि ॥ रुदितेरोदतेवर्षंहृष्टेवर्षंप्रहर्षितम् ॥ ६७ ॥ भुक्तेभोक्ताभवेद्वर्षस्वस्थेस्वस्थंभविष्यति ॥
तस्मात्प्रहृष्टैःकर्त्तव्याकौमुदीचशुभैर्नरैः ॥ ६८ ॥ वैष्णवीदानवीचेयंतिथिःप्रोक्ताचकार्तिके ॥ ६९ ॥ दीपोत्सवंजनितसर्वजनप्रसादंकुर्व
तियेशुभतयाबलिराजपूजाम् ॥ दानोपभोगसुखबुद्धिमतांकुलानांहर्षंप्रयातिसकलंप्रमुदंचवर्षम् ॥७०॥ स्कंदैतास्तिथयोनूनंद्वितीयाद्याश्चविश्रुताः॥
मासैश्चतुर्भिश्चततःप्रावृट्कालेशुभावहाः ॥ ७१ ॥ प्रथमाश्रावणेमासितथाभाद्रपदेपरा ॥ तृतीयाश्वयुजेमासिचतुर्थीकार्तिकेभवेत् ॥ ७२ ॥
कलुषाश्रावणेमासितथाभाद्रपदेमला ॥ आश्विनेप्रेतसंचाराकार्तिकेयाम्यकामता ॥ ७३ ॥ ॥ गुहउवाच ॥ ॥ कस्मात्साकलुषाप्रोक्ताकस्मा
त्सानिर्मलामता ॥ कस्मात्साप्रेतसंचाराकस्माद्याम्याप्रकीर्तिता ॥ ७४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतिस्कंदवचःश्रुत्वाभगवान्भूतभावनः ॥ उवाचव
चनंश्लक्ष्णंप्रहसन्वृषभध्वजः ॥ ७५ ॥ ॥ महेशउवाच ॥ ॥ पुरावृत्रवधेवृत्तेप्राप्तेराज्येपुरंदरे ॥ ब्रह्महत्यापनोदार्थमश्वमेधःप्रवर्तितः ॥ ७६ ॥
क्रोधादिंद्रेणवज्रेणब्रह्महत्यानिषूदिता ॥ षड्विधासाक्षितौक्षिप्तावृक्षतोयमहीतले ॥ ७७ ॥ नार्यांभ्रूणहणिवह्नौसंविभज्ययथाक्रमम् ॥ तत्पापश्रवणा
त्पूर्वंद्वितीयायादिनेनच ॥ ७८ ॥ नारीवृक्षनदीभूमिवह्निभ्रूणहनस्तथा ॥ कलुषीभवनंजातोह्यतोर्थंकलुषास्मृता ॥ ७९ ॥ मधुकैटभयोरक्तेपुरामग्नानुमे
दिनी ॥ अष्टांगुलापवित्रासानारीणांतुरजोमलम् ॥ ८० ॥ नद्यःप्रावृण्मलासर्वावह्निरूर्ध्वंमषीमलः ॥ निर्यासमलिनावृक्षाःसंगाद्भ्रूणहनोमलाः ॥ ८१ ॥
कलुषानिचरंत्यस्यांतेनैषाकलुषामता ॥ देवर्षिपितृधर्माणांनिंदकानास्तिकाःशठाः ॥ ८२ ॥ तेषांसावाङ्मलात्पूताद्वितीयातेननिर्मला ॥ अन

१ भ्रूणहरे इतिपाठान्तरम्।

ध्यायेषुशास्त्राणिपाठयंतिपठंतिच ॥ ८३ ॥ सांख्यकास्तार्किकाःश्रौतास्तेषांशब्दापशब्दजात् ॥ मलात्पूताद्द्वितीयायांततोर्थैनिर्मलाचसा ॥ ८४ ॥
कृष्णस्यजन्मनावत्सत्रैलोक्यंपावितंभवेत् ॥ नभस्येतेविनिर्दिष्टानिर्मलासातिथिर्बुधैः ॥ ८५ ॥ अग्निष्वात्ताबर्हिषदआज्यपाःसोमपास्तथा ॥ पितॄन्पि
तामहान्प्रेतसंचारात्प्रेतसंचरा ॥ ८६ ॥ प्रेतास्तुपितरःप्रोक्तास्तेषांतस्यांतुसंचरः ॥ पुत्रपौत्रैस्तुदौहित्रैःस्वधामंत्रैस्तुपूजिताः ॥ ८७ ॥ श्राद्धदानमखै
स्तृप्तायांत्यतःप्रेतसंचरा ॥ महालयेतुप्रेतानांसंचारोभुविदृश्यते ॥ ८८ ॥ तेनैषाप्रेतसंचाराकीर्तिताशिखिवाहन ॥ यमस्यक्रियतेपूजायतोस्यांपावकेन
रैः ॥ ८९ ॥ तेनैषायाम्यकाप्रोक्तासत्यंसत्यंमयोदितम् ॥ एतत्कार्तिकमाहात्म्यंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः ॥ ९० ॥ कार्तिकस्नानजंपुण्यंतेषांभवति
निश्चितम् ॥९१॥ कार्तिकेचद्वितीयायांपूर्वाह्णेयममर्चयेत् ॥ भानुजायांनरःस्नात्वायमलोकंनपश्यति ॥९२॥ कार्तिकेशुक्लपक्षेतुद्वितीयायांतुशौनक ॥
यमोयमुनयापूर्वंभोजितःस्वगृहेर्चितः ॥ ९३ ॥ द्वितीयायांमहोत्सर्गोनारकीयाश्चतर्पिताः ॥ पापेभ्योविप्रयुक्तास्तेमुक्ताःसर्वनिबंधनात् ॥ ९४ ॥
आशंसिताश्चसंतुष्टाःस्थिताःसर्वेयदृच्छया ॥ तेषांमहोत्सवोवृत्तोयमराष्ट्रसुखावहः ॥ ९५ ॥ अतोयमद्वितीयेयंत्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ तस्मान्नि
जगृहेविप्रनभोक्तव्यंततोबुधैः ॥ ९६ ॥ स्नेहेनभगिनीहस्ताद्भोक्तव्यंपुष्टिवर्द्धनं ॥ दानानिचप्रदेयानिभगिनीभ्योविधानतः ॥ ९७ ॥ स्वर्णालं
कारवस्त्राणिपूजासत्कारसंयुतम् ॥ भोक्तव्यंसहजायाश्चभगिन्याहस्ततःपरम् ॥ ९८ ॥ सर्वासुभगिनीहस्ताद्भोक्तव्यंबलवर्द्धनम् ॥ ऊर्जेशुक्लद्वितीया
यांपूजितस्तर्पितोयमः ॥ ९९ ॥ महिषासनमारूढोदंडमुद्गरभृत्प्रभुः ॥ वेष्टितःकिंकरैर्हृष्टैस्तस्मैयाम्यात्मनेनमः ॥ १०० ॥ यैर्भगिन्यःसुवा
सिन्योवस्त्रदानादितोषिताः ॥ नतेषांवत्सरंयावत्कलहोनरिपोर्भयम् ॥ १०१ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यंधर्मकामार्थसाधनम् ॥ व्याख्यातंसकलंपुत्रसर
हस्यंमयानघ ॥ १०२ ॥ यस्यांतिथौयमुनयायमराजदेवःसंभोजितःप्रतितिथौस्वसृसौहृदेन ॥ तस्मात्स्वसुःकरतलादिहयोभुनक्तिप्राप्नोतिवित्तशुभ
संपदमुत्तमांसः ॥ १०३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥
॥ कार्त्तिकेयउवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिव्रतानामुत्तमंव्रतम् ॥ विधिंमासोपवासस्यफलंचास्ययथोदितम् ॥१॥ यथाविधिनरैःकार्याव्रतचर्यायथा
भवेत् ॥ आरभ्यतेयथापूर्वंसमाप्यंहियथाविधि ॥ २ ॥ यावत्संख्यंतुकर्तव्यंतत्प्रब्रूहिमहेश्वर ॥ व्रतमेतत्सुरश्रेष्ठविस्तरेणममानघ ॥ ३ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥
साधुपावकिसर्वंतेयत्पृष्टंप्रब्रुऽवेनघ ॥ भक्त्यामतिमतांश्रेष्ठशृणुष्वगदतोमम ॥ ४ ॥ सुराणांचयथाविष्णुस्तपतांचयथारविः ॥ मेरुःशिखरिणांयद्व
द्वैनतेयश्चपक्षिणाम् ॥ ५ ॥ तीर्थानांतुयथागंगाप्रजानांतुयथावणिक् ॥ श्रेष्ठंसर्वव्रतानांतुतद्वन्मासोपवासनम् ॥ ६ ॥ सर्वव्रतेषुयत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुचैवहि ॥

सर्वदानोद्भवंचैवलभेन्मासोपवासकृतं ॥ ७ ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैर्विविधैर्भूरिदक्षिणैः ॥ नतत्पुण्यमवाप्नोतियन्मासपरिलंघनात् ॥ ८ ॥ तेनजप्तंहुतंदत्तं
तपस्तप्तंकृतास्वधा ॥ यःकरोतिविधानेननरोमाससमुपोषणम् ॥९॥ उद्दिश्यवैष्णवंयज्ञंसमभ्यर्च्यजनार्दनम् ॥ गुरोराज्ञांततोलब्ध्वाकुर्यान्मासोपवासनम्॥
॥ १० ॥ वैष्णवानियथोक्तानिकृत्वासर्वव्रतानितु ॥ द्वादश्यादीनिपुण्यानिततोमाससमुपावसेत् ॥ ११ ॥ अतिकृच्छ्रंचपाराकंकृत्वाचांद्रायणंततः ॥
मासोपवासंकुर्वीतज्ञात्वादेहबलाबलम् ॥ १२ ॥ वानप्रस्थोयतिर्वापिनारीवाविधवामुने ॥ मासोपवासंकुर्वीतगुरोर्विप्राज्ञयाततः ॥ १३ ॥ आश्विनस्या
मलेपक्षेएकादश्यामुपोषितः ॥ व्रतमेतत्तुगृह्णीयाद्यावत्त्रिंशद्दिनानितु ॥ १४ ॥ वासुदेवंसमभ्यर्च्यकार्तिकंसकलंनरः ॥ मासंचोपवसेद्यस्तुसमुक्तिफल
भाग्भवेत् ॥ १५ ॥ अच्युतस्यालयेभक्त्यात्रिकालंकुसुदैःशुभैः ॥ मालतींदीवरैःपद्मैःकमलैस्तुसुगंधिभिः ॥१६॥ कुंकुमोशीरकर्पूरैर्विलिप्यवरचंदनैः॥
नैवेद्यधूपदीपाद्यैरर्चयेच्चजनार्दनम् ॥ १७ ॥ मनसाकर्मणावाचापूजयेद्गरुडध्वजम् ॥ कुर्वन्नरस्त्रीविधवाबृहद्भक्तिर्जितेंद्रियः ॥ १८ ॥ नाम्नामेवतथा
लापंविष्णोःकुर्यादहर्निशम् ॥ भक्त्याविष्णोस्तुतिर्वाच्यामिथ्यालापविवर्जिता ॥ १९ ॥ सर्वसत्वदयायुक्तःशांतवृत्तिरहिंसकः ॥ सुप्तोवाह्यासनस्थो
वावासुदेवंप्रकीर्तयेत् ॥ २० ॥ स्मृत्वालोकनगंधादिस्वादितंपरिकीर्तितम् ॥ अन्नस्यवर्जयेद्ग्रासंग्रासानांसम्प्रमोक्षणम् ॥ २१ ॥ गात्राभ्यंगंशिरोभ्यंगं
तांबूलंसविलेपनम् ॥ व्रतस्थोवर्जयेत्सर्वंयच्चान्यच्चनिराकृतम् ॥ २२ ॥ नव्रतस्थःस्पृशेत्किंचिद्विकर्मस्थंनचालयेत् ॥ देवतायतनेतिष्ठन्गृहस्थश्चा
चरेद्व्रतम् ॥ २३ ॥ कृत्वामासोपवासंतुयथोक्तविधिनानरः ॥ नारीवाविधवासाध्वीवासुदेवंसमर्चयेत् ॥ २४ ॥ अन्यूनाधिकमेवंतुव्रतंत्रिंशद्दिनैरिति ॥
कृत्वामासोपवासंतुसंयतात्माजितेंद्रियः ॥ २५ ॥ ततोर्चयेदेवपुण्यंद्वादश्यांगरुडध्वजम् ॥ पूजयेत्पुष्पमालाभिर्गंधधूपविलेपनैः ॥ २६ ॥ वस्त्रालंकार
वाद्यैश्चतोषयेदच्युतंनरः ॥ संस्नापयेद्धरिंभक्त्यातीर्थचंदनवारिभिः ॥ २७ ॥ चंदनेनानुलिप्तांगंधूपपुष्पैरलंकृतम् ॥ वस्त्रदानादिभिश्चैवभोजयित्वा
द्विजोत्तमान् ॥ २८ ॥ दद्याच्चदक्षिणांतेभ्यःप्रणिपत्यक्षमापयेत् ॥ विप्रान्क्षमापयित्वातुविसृज्याभ्यर्च्यपूज्यच ॥ २९ ॥ एवंवित्तानुसारेणभक्तियु क्ते
नशक्तितः ॥ एवंमासोपवासान्हिकृत्वाभ्यर्चजनार्दनम् ॥३०॥ भोजयित्वाद्विजांश्चैवविष्णुलोकेमहियते ॥ एवंमासोपवासांतेवृत्वाविप्रांस्त्रयोदश ॥३१॥
निर्यापयेत्ततस्तान्वैविधिनायेनतच्छृणु ॥ कारयेद्वैष्णवंयज्ञमेकादश्यामुपोषितः॥३२॥पूजयित्वातुदेवेशमाचार्यानुज्ञयाहरिम् ॥ अर्चयित्वायथाशक्त्या
ह्यभिवाद्यगुरुंतथा॥३३॥ततोनुभोजयेद्विप्रान्नमस्कारपुरःसरम् ॥ विशुद्धकुलचारित्रान्विष्णुपूजनतत्परान् ॥ ३४ ॥ पूजयित्वातथासर्वान्भोजयित्वात्र
योदश ॥ तांबूलवस्त्रयुग्मानिभोजनाच्छादनानिच ॥ ३५ ॥ योगपट्टानिसूत्राणिब्रह्मसूत्राणिचैवहि ॥ दत्त्वाचैवद्विजाग्र्येभ्यःपूजयित्वाप्रणम्यच ॥ ३६ ॥

ततोतुपूजयेद्भक्त्याशय्यास्तरणसंस्कृताम् ॥ साच्छादनांशुभांश्रेष्ठांसोपधानामलंकृताम् ॥ ३७ ॥ कारयित्वात्मनोमूर्तिंकांचनींतुस्वशक्तितः ॥
न्यसेत्तस्यांतुशय्यायामर्चयित्वास्रगादिभिः ॥ ३८ ॥ आसनंपादुकाछत्रंवस्त्रयुग्ममुपानहौ ॥ पवित्राणिचपुष्पाणिशय्यायामुपकल्पयेत् ॥ ३९॥ एवंश
य्यांतुसंकल्प्यप्रणिपत्यचतान्द्विजान्॥प्रार्थयेच्चानुमोदार्थंविष्णुलोकंव्रजाम्यहम्॥४०॥ततोव्रजेन्नरःश्रेष्ठंविष्णोःस्थानमनामयम् ॥मंडपस्थांस्तुतान्विप्रा
नितिवाच्यंमुहुर्मुहुः॥४१॥मंत्रहीनंभक्तिहीनंक्रियाहीनंद्विजोत्तमाः॥सर्वंसंपूर्णतांयातुभवद्वाक्यप्रसादतः ॥ विधिर्मासोपवासस्ययथावत्परिकीर्तितः॥४२॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेमासोपवासकथनंनामात्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२३ ॥
॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ प्रबोधिन्याश्चमाहात्म्यंपापघ्नंपुण्यवर्द्धनम् ॥ मुक्तिदंतत्त्वबुद्धीनांशृणुष्वसुरसत्तम ॥ १ ॥ तावद्गर्जंतिसेनानिगंगाभागीरथी
क्षितौ ॥ यावन्नायातिपापघ्नीकार्तिकहरिबोधिनी ॥ २ ॥ तावद्गच्छंतितीर्थानिआसमुद्रसरांसिच ॥ यावत्प्रबोधिनीविष्णोस्तिथिर्नायातिकार्तिके
॥ ३ ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ एकेनैवोपवासेनप्रबोधिन्यांयथाभवत् ॥ ४ ॥ दुर्लभंचैवदुष्प्राप्यंत्रैलोक्येसचराचरे ॥ तदपिप्रार्थि
तंविप्रददातिप्रतिबोधिनी ॥ ५ ॥ ऐश्वर्यंसंसृतिंज्ञानंराज्यंचसुखसंपदम् ॥ ददात्युपोषिताविप्रहेलयाहरिबोधिनी ॥ ६ ॥ मेरुमंदरतुल्यानिपापान्युपा
र्जितानिच ॥ एकेनैवोपवासेनदहतेहरिबोधिनी ॥ ७ ॥ उपवासंप्रबोधिन्यांयःकरोतिस्वभावतः ॥ विधिनानरशार्दूलयथोक्तंलभतेफलम् ॥ ८ ॥ पूर्व
जन्मसहस्रेषुपापंयत्समुपार्जितम् ॥ जागरेणप्रबोधिन्यांदह्यतेतूलराशिवत् ॥ ९ ॥ शृणुषण्मुखवक्ष्यामिजागरस्यचलक्षणम् ॥ यस्यविज्ञानमात्रेणदुर्लभो
नजनार्दनः ॥ १० ॥ गीतंवाद्यंचनृत्यंचपुराणपठनंतथा ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंपुष्पंगंधानुलेपनम् ॥ ११ ॥ फलमर्घ्यंचश्रद्धाचदानमिंद्रियसंयमम् ॥ सत्या
न्वितंविनिद्रंचमुदायुक्तंक्रियान्वितम् ॥ १२ ॥ साश्चर्यंचैवसोत्साहमालस्यादिविवर्जितम् ॥ प्रदक्षिणादिसंयुक्तंनमस्कारपुरःसरम् ॥१३॥ नीराजनसमायु
क्तमनिर्विण्णेनचेतसा ॥ यामेयामेमहाभागकुर्वन्नीराजनंहरेः ॥ १४ ॥ एतैर्गुणैःसमायुक्तंकुर्याज्जागरणंविभोः ॥ एकाग्रमानसोयस्तुनपुनर्जायते
भुवि ॥ १५ ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यावित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ जागरंवासरेविष्णोर्नीयतेपरमांगतिम् ॥ १६ ॥ पुरुषसूक्तेनयोनित्यंकार्तिकेअ
र्चयेद्धरिम् ॥ वर्षकोटिसहस्राणिपूजितस्तेनकेशवः ॥ १७ ॥ यथोक्तेनविधानेनपंचरात्रोदितेनवै ॥ कार्तिकेत्वर्चयेन्नित्यंमुक्तिभागीभवेन्नरः ॥ १८ ॥
नमोनारायणायेतिकार्तिकेयोर्चयेद्धरिम् ॥ समुक्तोनारकैर्दुःखैःपदंगच्छत्यनामयम् ॥ १९ ॥ हरेर्नामसहस्रंचगजराजस्यमोक्षणम् ॥ कार्तिकेपठते
यस्तुपुनर्जन्मनविंदति ॥ २० ॥ युगकोटिसहस्राणिमन्वंतरशतानिच ॥ द्वादश्यांकार्तिकेमासिजागरीवसतेदिवि ॥ २१ ॥ कुलेतस्यचसंजाताःशतशोथ

सहस्रशः ॥ प्राप्नुवंतिपदंविष्णोस्तस्मात्कुर्वीतजागरम् ॥ २२ ॥ कार्तिकेपश्चिमेयामेस्तवंगानंकरोतियः ॥ श्वेतद्वीपेतुवसतेपितृभिःसहभामिनि ॥ २३ ॥
नैवेद्यदानंहरयेकार्तिकेदिनसंक्षये ॥ युगानिवसतेस्वर्गेतावंतिमुनिसत्तमाः ॥ २४ ॥ अक्षयंमुनिशार्दूलमालतीकमलार्चनम् ॥ अर्चयेद्देवदेवेशंसयाति
परमंपदम् ॥२५॥ कार्तिकेशुक्लपक्षेतुकृत्वाह्येकादशींनरः ॥ प्रातर्दत्त्वाशुभान्कुंभान्सयातिममंदिरम् ॥२६॥ ॥ कार्त्तिकेयउवाच ॥ ॥ भगवन्ब्रूच्य
तांपुण्यंव्रतानांपरमंव्रतम् ॥ कर्तव्यंकार्तिकेमासिभवताभीष्मपंचकम् ॥ २७ ॥ विधानंतस्यचफलंतथैवसुरसत्तम ॥ कथयस्वप्रसादान्मेमुनीनांचपि
तामह ॥ २८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ प्रवक्ष्यामिमहापुण्यंव्रतंविधिमतांवर ॥ भीष्मेणैतद्यतःप्राप्तंव्रतंपंचादिनात्मकम् ॥ २९ ॥ सकाशाद्वासुदे
वस्यतेनोक्तंभीष्मपंचकम् ॥ व्रतस्यास्यगुणान्वक्तुंकःशक्तःकेशवादृते ॥ ३० ॥ कार्त्तिकेशुक्लपक्षेतुशृणुधर्मंपुरातनम् ॥ वसिष्ठभृगुगर्गाद्यैश्ची
र्णंकृतयुगादिषु ॥ ३१ ॥ अंबरीषेणभोगाद्यैश्चीर्णंत्रेतायुगादिषु ॥ ब्राह्मणैर्ब्रह्मचर्येणजपहोमक्रियादिभिः ॥ ३२ ॥ क्षत्रियैश्चतथावैश्यैःसत्यशौ
चपरायणैः ॥ दुष्करंसत्यहीनानामशक्यंबालचेतसाम् ॥ ३३ ॥ दुष्करंभीष्ममित्याहुर्नशक्यंप्राकृतैर्नरैः ॥ यस्तत्करोतिविप्रेंद्रतेनसर्वंकृतं
भवेत् ॥ ३४ ॥ व्रतंचैतन्महापुण्यंमहापातकनाशनम् ॥ अतोनरैःप्रयत्नेनकर्त्तव्यंभीष्मपंचकम् ॥ ३५ ॥ कार्तिकस्यामलेपक्षेस्नात्वासम्यग्विधानतः ॥
एकादश्यांतुगृह्णीयाद्व्रतंपंचदिनात्मकम् ॥ ३६ ॥ प्रातःस्नात्वाविशेषेणमध्याह्नेचतथाव्रती ॥ नद्यांनिर्झरगर्तेवासमालभ्यचगोमयम् ॥ ३७ ॥
यवव्रीहितिलैःसम्यक्पितॄन्संतर्पयेत्क्रमात् ॥ स्नात्वामौनंनरःकृत्वाधौतवासादृढव्रतः ॥ ३८ ॥ भीष्मायोदकदानंचअर्घ्यंचैवप्रयत्नतः ॥ पूजाभी
ष्मस्यकर्तव्यादानंदद्यात्प्रयत्नतः ॥ ३९ ॥ पंचरत्नंविशेषेणदत्त्वाविप्राययत्नतः ॥ वासुदेवोपिसंपूज्योलक्ष्मीयुक्तःसदाप्रभुः ॥ ४० ॥ पंचकेपूजयित्वा
तुकोटिकल्पानितुष्यति ॥ यत्किंचित्क्रियतेसर्वंपंचधातुप्रकल्पयेत् ॥ ४१ ॥ संवत्सरव्रतानांचलभतेसकलंफलम् ॥ कृत्वातूदकदानंतुतथार्घ्यस्यच
दापनम् ॥ ४२ ॥ मंत्रेणानेनयःकुर्यान्मुक्तिभागीभवेन्नरः ॥ ४३ ॥ वैयाघ्रपादगोत्रायसांकृतप्रवरायच ॥ अपुत्रायददाम्येतदुदकंभीष्मवर्मणे ॥ ४४ ॥
वसूनामवतारायशंतनोरात्मजायच ॥ अर्घ्यंददामिभीष्मायआजन्मब्रह्मचारिणे ॥ ४५ ॥ इतिअर्घ्यमंत्रः ॥ अनेनविधिनायस्तुपंचकंतुसमापयेत् ॥
अश्वमेधसमंपुण्यंप्राप्नोत्यत्रनसंशयः ॥ ४६ ॥ पंचाहमपिकर्तव्यंनियमंचप्रयत्नतः ॥ नियमेनविनापुत्रनभाव्यंव्रतकर्मणा ॥ ४७ ॥ उत्तरायणहीना
यभीष्मायप्रददौहरिः ॥ उत्तरायणहीनोपिशुद्धिंलग्नंविनाशुभाः ॥ ४८ ॥ ततःसंपूजयेद्देवंसर्वपापहरंहरिम् ॥ अनंतरंप्रयत्नेनकर्तव्यंभीष्मपंचकम् ॥४९॥

१ यत्किंचित्कुरुतेमर्त्य इतिपाठान्तरम् ।

स्नापयेतजलैर्भक्त्यामधुक्षीरघृतेनच ॥ तथैवपंचगव्येनगंधचंदनवारिणा ॥ ५० ॥ चंदनेनसुगंधेनकुंकुमेनाथकेशवम् ॥ कर्पूरोशीरमिश्रेणलेपयेद्गरु
डध्वजम् ॥ ५१ ॥ अर्चयेद्रुचिरैःपुष्पैर्गंधधूपसमन्वितैः ॥ गुग्गुलुंघृतसंयुक्तंदहेत्कृष्णायभक्तिमान् ॥ ५२ ॥ दीपकंतुदिवारात्रौदद्यात्पंचादिनादिषु ॥
नैवेद्यंदेवदेवस्यपरमान्नंनिवेदयेत् ॥ ५३ ॥ एवमभ्यर्चयेद्देवंसंस्मृत्यचप्रणम्यच ॥ ॐ नमोवासुदेवायजपेदष्टोत्तरंशतम् ॥ ५४ ॥ जुहुयाच्चघृताभ्यक्तै
स्तिलव्रीहियवादिभिः ॥ षडक्षरेणमंत्रेणस्वाहाकारान्वितेनच ॥ ५५ ॥ उपास्यपश्चिमांसंध्यांप्रणम्यगरुडध्वजम् ॥ जपित्वापूर्ववन्मंत्रंक्षितिशायिभवे
द्व्रती ॥ ५६ ॥ सर्वमेतद्विधानंतुकार्यंपंचदिनानितु ॥ विशेषोत्रव्रतेह्यस्मिन्यदन्यूनंशृणुष्वतत् ॥ ५७ ॥ प्रथमेह्निहरेःपादौपूजयेत्कमलैर्व्रती ॥
द्वितीयेबिल्वपत्रेणजानुदेशंसमर्चयेत् ॥ ५८ ॥ ततोनुपूजयेच्छीर्षमालत्याचक्रपाणिनः ॥ कार्तिक्यांदेवदेवस्यभक्त्यातद्गतमानसः ॥ ५९ ॥ अ
र्चित्वातंहृषीकेशमेकादश्यांसमासतः ॥ निष्प्राश्यगोमयंसम्यगेकादश्यामुपावसेत् ॥ ६० ॥ गोमूत्रंमंत्रवद्भूमौद्वादश्यांप्राशयेद्व्रती ॥ क्षीरंचैवत्रयो
दश्यांचतुर्दश्यांतथादधि ॥ ६१ ॥ संप्राश्यकायशुद्ध्यर्थंलंघयित्वाचतुर्दिनम् ॥ पंचमेदिवसेस्नात्वाविधिवत्पूज्यकेशवम् ॥ ६२ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणा
न्भक्त्यातेभ्योदद्याच्चदक्षिणाम् ॥ पापबुद्धिंपरित्यज्यब्रह्मचर्येणधीमता ॥ ६३ ॥ मद्यंमांसंपरित्यज्यमैथुनंपापकारिणम् ॥ शाकाहारेणमुन्यन्नैः
कृष्णार्चनपरोनरः ॥ ६४ ॥ ततोनक्तंसमाश्नीयात्पंचगव्यपुरःसरम् ॥ एवंसम्यक्समाप्तस्ययथोक्तंफलमाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ मद्यपोयत्पिबेन्मद्यं
जन्मनोमरणांतिकम् ॥ एतद्भीष्मव्रतंकृत्वाप्राप्नोतिपरमंपदम् ॥ ६६ ॥ स्त्रीभिर्ब्राह्मणवाक्येनकर्तव्यंधर्मवर्द्धनम् ॥ विधवाभिश्चकर्तव्यंमोक्षसौख्या
भिवृद्धये ॥ ६७ ॥ सर्वकामसमृद्ध्यर्थंपुण्यार्थमपिपावके ॥ नित्यस्नानेतथादानेयेकार्तिकमुपासते ॥ ६८ ॥ वैश्वदेवश्चकर्तव्योविष्णुध्यानप
रायणैः ॥ आरोग्यपुत्रदोवत्समहापातकनाशनः ॥ ६९ ॥ तीर्थेषुकार्तिकंकुर्यात्सर्वयत्नेनषण्मुख ॥ संवत्सरव्रतानांतुसमाप्तिःकार्तिकेमता
॥ ७० ॥ पापस्यप्रतिमाकार्यारौद्रवस्त्रातिभीषणा ॥ खड्गहस्ताविनिष्क्रांतालोहदंष्ट्राकरालिनी ॥ ७१ ॥ तिलप्रस्थोपरिस्थाप्याकृष्णवस्त्रा
भिवेष्टिता ॥ रक्तपुष्पकृतापीडाज्वलत्कांचनकुंडला ॥ ७२ ॥ संपूज्यपरयाभक्त्याधर्मराजस्यनामभिः ॥ इममुच्चारयेन्मंत्रंगृहीतकुसुमांजलिः ॥
॥ ७३ ॥ यदन्यजन्मनिकृतमिहजन्मनिवापुनः ॥ पापंप्रशममायातुतवपादप्रसादतः ॥ ७४ ॥ एवंसंपूज्यविधिवत्प्रतिमांतांचकांचनीम् ॥ कृत्वा
पूजांयथाशक्त्याविप्राणांवेदवादिनाम् ॥ ७५ ॥ प्रीतयेदेवदेवस्यकृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ ब्राह्मणायप्रदातव्यंधर्मोमेप्रीयतामिति ॥ ७६ ॥ वाच

[illegible] दद्याद्धिरण्यगा[illegible]नप्रीयतामिति ॥ ७७ ॥ कृतकृत्यस्थितोभूत्वाविरक्तःसंयतोभवेत् ॥ अन्येषामपि
दातव्यंस्वशक्त्यादानमुत्तमम् ॥ ७८ ॥ शांतचित्तोनिरंपराधःपरंपदमवाप्नुयात् ॥ नीलोत्पलदलश्यामश्चतुर्दंष्ट्रश्चतुर्भुजः ॥ ७९ ॥ अष्टपादैकनयनः
शंकुकर्णःखरस्वनः ॥ जटीद्विजिह्वस्ताम्राक्षोमृगराजतनुच्छदः ॥८०॥ चिंतनीयोमहादेवोयस्यरूपंनविद्यते ॥ इदंभीष्मेणकथितंशरतल्पगतेनमे ॥८१॥
तदेतत्तेमयाख्यातंदुष्करंभीष्मपंचकं ॥ धन्यंपुण्यंपापहरंयुधिष्ठिरमहाव्रतम् ॥ यत्कृत्वाब्रह्महागोघ्नः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ८२ ॥ यद्भीष्मपंचकमितिप्र
थितंपृथिव्यामेकादशीप्रभृतिपंचदशीनिरुद्धम् ॥ उक्तंनभोजनपरस्यतदानिषेधस्तस्मिन्व्रतेशुभफलंप्रददातिविष्णुः ॥ ८३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥
एतत्सर्वाधिकंपुण्यंदुर्लभंभुवनेकृतम् ॥ इदंगुह्यंमयाख्यातंशास्त्रसारसमुच्चयम् ॥ ८४ ॥ सुराणांगोपितंसर्वमतिगुह्यंचमोक्षदम् ॥ श्रुत्वाचैकपदेदेविअग
म्यागमनेरताः ॥ ८५ ॥ कन्याविक्रीस्वसाविक्रीह्युभयंतुविमोचयेत् ॥ मोक्षदंचइदंशास्त्रंप्रकाशंनेतरेजने ॥ ८६ ॥ श्रुत्वाचैकपदेयस्तुमोक्षंगच्छतिमान
वः ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनयेचापित्यागिनोनराः ॥ ८७ ॥ नतेषांकथ्यतेपुण्यंसत्यंसत्यंचषण्मुख ॥ इत्येतत्सर्वमाख्यातंकार्तिकस्यतुयत्फलम् ॥ ८८ ॥
॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ कथितंदेवदेवेनपुत्रायहितकाम्यया ॥ पितुस्तद्वाक्यमाकर्ण्यषण्मुखोहर्षनिर्भरः ॥ ८९ ॥ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेतंदेवंजगदायुषम् ॥
कृतकृत्यावयंजाताः श्रुत्वाकार्तिकजंफलम् ॥ ९० ॥ अपरंनास्तिश्रोतव्यंप्राप्तंमेजन्मनःफलम् ॥ माहात्म्यमेतदाकर्ण्यपूजयेद्यस्तुपाठकम् ॥ ९१ ॥ गो
भूहिरण्यवस्त्रैश्चविष्णुतुल्योयतोहिसः ॥ वाचकेपूजितेयस्माद्विष्णुर्भवतिपूजितः ॥ ९२ ॥ तथातंपूजयेन्नित्यंयदीच्छेत्सफलंशुभम् ॥ धर्मशास्त्रंपुराणंचवे
दविद्यादिकंचयत् ॥ ९३ ॥ पुस्तकंवाचकायैवदातव्यंधर्ममिच्छता ॥ पुराणविद्यादातारोह्यनंतफलभोजिनः ॥ ९४ ॥ यःपठेतइदंभक्त्याश्रुत्वाचैवाव
धारयेत् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ९५ ॥ धनंधान्यंयशःपुत्रानायुरारोग्यमेवच ॥ माहात्म्यश्रवणादेवलभ्यतेचनसंशयः ॥ ९६ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेचतुर्विंशत्यधिकशततमोध्यायः ॥ १२४ ॥ छ ॥
॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतसूतमहाभागत्वयालोकहितैषिणा ॥ कथितंकार्तिकाख्यानंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥ अधुनामाघमाहात्म्यंवदनोलोम
हर्षणे ॥ श्रुतेनयेनलोकानांसंशयःक्षीयतेमहान् ॥२॥ पुराकेनमहाभागलोकेस्मिन्संप्रकाशितम् ॥ माघस्नानस्यमाहात्म्यंसेतिहासंतदादिश ॥ ३ ॥ सू
तउवाच ॥ ॥ साधुसाधुमुनिश्रेष्ठायूयंकृष्णपरायणाः ॥ यत्पृच्छथमुदायुक्ताभक्त्याकृष्णकथामुहुः ॥ ४ ॥ कथयिष्यामिमाघस्यमाहात्म्यंपुण्यवर्ध

१ नरोऽव्याधिरितिपाठः ।

नम् ॥ पापघ्नंशृण्वतांपुंसांस्नातानांचारुणोदये ॥ ५ ॥ एकदापार्वतीविप्राः शंकरंलोकशंकरम् ॥ पप्रच्छविनयोपेतास्पृष्ट्वातच्चरणांबुजम् ॥ ६ ॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवभक्तानामभयप्रद ॥ प्रसीदनाथविश्वेशयत्पृच्छेतद्वदाधुना ॥ ७ ॥ श्रुतानानाविधाधर्मास्त्वत्तःपूर्वमयाविभो ॥
अधुनाश्रोतुमिच्छामिमाहात्म्यंमाघजंवद ॥ ८ ॥ तत्तुकेनपुराचीर्णंकोविधिःकाचदेवता ॥ तत्सर्वंविस्तराद्ब्रूहियतस्त्वंभक्तवत्सलः ॥ ९ ॥ ॥ महे
शउवाच ॥ ॥ अध्वराऽवभृथस्नातऋषिभिःकृतमंगलः ॥ पूजितोनागरैःसर्वैःस्वपुरान्निर्गतोबहिः ॥ १० ॥ दिलीपोभूभृतांश्रेष्ठोमृगयारसिकोनृपः ॥
कौतूहलसमाविष्टआखेटव्यूहसंवृतः॥११॥ उपानद्गूढपादस्तुनीलोष्णीषउरच्छदी ॥ बद्धगोधांगुलित्राणोधनुष्पाणिःसरीसृपः॥१२॥ बद्धक्षुद्रासिधानुष्के
स्तथाभूतैश्चपत्तिभिः ॥ [१]गांधारेषुसुरम्येषुवनेषुविपुलेषुच॥१३॥ उल्लंघितमहास्रोताध्रुवापंचास्यविक्रमः॥मुदाक्रीडतितैःसार्द्धंकुंजेषुमृगयन्मृगान् ॥१४॥
हन्यतांहन्यतामेषमृगोवैषपलायते ॥ इतिजल्पन्स्वभृत्येषुस्वयमुत्पत्त्यहंतिच ॥१५॥ इतस्ततःपुनर्यातिक्वचित्पश्यन्वनस्थलीम् ॥ विटपोड्डीनसंत्रस्तली
नकेकिकुलाकुलाम् ॥१६॥ हरिणीगणवित्रस्तां[२]धावच्छावकदिङ्मुखाम् ॥ क्वचित्फेरवफेत्कारताराराववीभीषणाम् ॥१७॥ खड्गयूथैःक्वचिल्लक्ष्मींदधाना
मिवदंतिनाम् ॥ क्वचित्कोटर[३]संदष्टोलूकनादविनादिनीम् ॥१८॥ मृगारिपदमुद्राभिर्मुद्रितांचक्वचित्क्वचित् ॥ शार्दूलनखनिर्भिन्नरोहिद्रक्तारुणांक्वचित् ॥
॥१९॥ पीवरस्तनभारार्तसुस्निग्धमहिषीगणैः॥ अवरोधाजिरक्षोणींसूचयंतींमनःक्वचित् ॥२०॥ क्वचिद्वृक्षघनच्छन्नांवन्यपुष्पसुगंधिनीम् ॥ [४]क्वचिल्लतागृ
हद्वारांभृंगशब्दसुशोभनाम् ॥२१॥ अर्धनिःसृतनिर्मोकनागभीमबृहद्बिलाम् ॥ बिलेषुलीनाजगरैर्भीमांनिर्मोकसर्पिणीम् ॥२२॥ क्वचिद्दावानलज्वालांशि
लाज्योतिःसुशोभनाम् ॥ फूत्कारशब्दसंपूर्णांमृगव्याघ्रसमाकुलाम् ॥२३॥ प्रविमुंचञ्छुनांयूथंशशकेषुक्वचित्क्वचित् ॥ पल्वलेषुचविश्रम्यपुनर्यातिवना
न्तरम् ॥२४॥ एवंव्रजतिराजेन्द्रेव्याधवर्गेचवल्गति ॥ कुर्वन्कोलाहलंतत्रसारंगोनिर्गतोवनात् ॥ २५ ॥ स्[५]फालवेगक्रमाक्रांतदुर्गमार्गमहीतलः ॥ कदाचिद्ग
गनारूढःकदाचिद्भूमिगोचरः ॥ २६ ॥ वक्रस्रोतोतिगंभीरंकण्टकद्रुमसंकुलम् ॥ प्रविष्टोविषमारण्यंराजासौतत्पदानुगः ॥ २७ ॥ दूराद्दूरतरंगत्वा
देशाद्देशंचनिर्जनम् ॥ मृगादर्शनसंरम्भसंशुष्कगलकन्धरः ॥ २८ ॥ ताम्रतालुमुखःस्विन्नःश्रांतपत्तिःस्खलद्ध्वानिः ॥ अतीत्यदीर्घमार्गान्सतृषार्तो
मध्यगेरवौ ॥ २९ ॥ ददर्शाग्रेतुकासारंस्पर्धयंतमपांपतिम् ॥ घनपादपतीरस्थंसुतीर्थंविमलंशुभम् ॥ ३० ॥ विशालंविकचांभोजंमधुमत्तमधुव्रत
म् ॥ पद्मिनीपत्रपालाशच्छन्नंमरकतैरिव ॥ ३१ ॥ स्वच्छंदमुच्छलन्मत्स्यंस्वच्छंसाधुमनोयथा ॥ चलज्जलचरैर्मिश्रंवीचिराजिविराजितम् ॥ ३२ ॥

---

१ कांतारेषु–इ०पा० । २ धावच्छ्वापददिङ्मुखाम्–इ०पा० । ३ संलीनोलूकीनाद–इ०पा० । ४ क्वचिल्लतागृहद्वारं भृंगघोरणतोरणम्–इ० पा० । ५ फालवेग० इत्यपिपाठान्तरम् ।

अंतर्ग्राहगणक्रूरंखलानामिवमानसम् ॥ क्वचिच्छैवालदुर्गम्यंकृपणस्यैवमंदिरम् ॥ नानाविहङ्गसर्वार्तिशमयंतंदिवानिशम् ॥ ३३ ॥ दातारमिवस
र्वस्वैरापन्नार्तिप्रणाशनम् ॥ तर्पयंतंनिजांभोभिःश्वापदान्स्वपितॄनिव ॥ ३४ ॥ हरंतंसर्वसंतापंहिमांशुरिवचाह्निकम् ॥ तंदृष्ट्वाभूद्गतग्लानिश्श्रातको
जलदंयथा ॥ ३५ ॥ तत्रपीतजलोराजाकृतमाध्याह्निकक्रियः ॥ भुक्त्वाखेटं[1]कमांसानिसहायैःसहितोनृपः ॥ ३६ ॥ उवाससरसस्तीरेसुरम्यांकथ
यन्कथाम् ॥ ततःशरासनेबाणंकृत्वारात्रौस्थितस्तरौ[2] ॥ ३७ व्याधाःसंधानमास्थायरुरुधुःककुभांपथः ॥ एवंस्थितेषुवीरेषुवनेविस्तार्यवागुरा
म् ॥ ३८ ॥ निशार्धेनिर्गतंयूथंसूकराणांतटेतटे ॥ चरित्वासरसीकंदान्पपातव्याधसंकुले ॥ ३९ ॥ राज्ञाविद्धाश्वतेक्रोडाव्याधैश्चबहवोहताः ॥
क्षणेनैववराहास्तेविद्धाःपेतुर्महीतले ॥ ४० ॥ तान्दृष्ट्वातुमुलंनादंव्याधाश्चक्रुःसुदर्पिताः ॥ धावंतःप्रमुदायुक्तामिलितायत्रभूपतिः ॥ ४१ ॥ ताना
दायभटैर्भूयोनिःसृतःसरसीतटात् ॥ स्वपुरंगंतुकामोसौदृष्टवान्पथितापसम् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणंवृद्धहारीतंशंख[3]चक्रसुशोभितम् ॥ नियमैर्दुष्करैरुग्रैः
परिक्षीणकलेवरम् ॥ ४३ ॥ अस्थि[4]शेषंमहद्दांतंविस्फुरत्कर्कशत्वचम् ॥ दधानंहारिणंचर्मवसानंमृदुवल्कलम् ॥ ४४ ॥ कुर्वाणंनैगमंजाप्यंनख
लोमजटाधरम् ॥ तंवनाश्रमिणंदृष्ट्वामार्गेदत्त्वाससंभ्रमः ॥ ४५ ॥ प्रणम्यशिरसाराजाकृतपद्मांजलिःस्थितः ॥ अथचैनमलंकारैर्द्विजोनिश्चित्यभूमि
पम् ॥ ४६ ॥ उवाचश्रेयसेहेतोःपरोपकृतिवांछया ॥ किमर्थंगम्यतेराजन्कालेपुण्यतमेशुभे ॥ ४७ ॥ माघमासे[5]विहायैवप्रातःस्नानंसरोवरे ॥ प्रत्यु
वाचततोराजानाहंजानेद्विजोत्तम ॥ ४८ ॥ माघस्नानफलंकीदृक्तन्मेकथयविस्तरात् ॥ इतिभूपवचःश्रुत्वाप्राहवैखानसोमुनिः ॥ ४९ ॥ भगवा
न्द्युमणिःशीघ्रमभ्युदेतितमोपहा ॥ स्नानकालोयमस्माकंनकथावसरोनृप ॥ ५० ॥ स्नात्वागच्छवसिष्ठंतंपृच्छस्वस्वकुलप्रभुम् ॥ इत्युक्त्वातापसो
मौनीप्रातःस्नानायनिर्गतः ॥ ५१ ॥ प्रत्यावृत्यादिलीपोपितत्रस्नात्वायथाविधि ॥ पुनःस्वनगरींवीरोगतोसौहर्षपूरितः ॥ ५२ ॥ अन्तःपुरेनिवेद्या
थवानप्रस्थकथांपुनः ॥ श्वेताश्वरथमारुह्यसुश्वेतच्छत्रचामरः ॥ ५३ ॥ सालंकारःसुवासाश्चसंवृत्तोमंत्रिभिःसह ॥ जयशब्दान्पुनःशृण्वन्स्तुतोमा
गधबंदिभिः ॥ ५४ ॥ वसिष्ठस्याश्रमंयातऋषिवाक्यमनुस्मरन् ॥ तत्रैवनत्वाब्रह्मर्षिंविनयाचारपूर्वकम् ॥ ५५ ॥ दत्तासनोगृहीतार्घ्यआशीर्भिः
समलंकृतः ॥ सानंदंमुनिनापृष्टःकुशलंभूपतिर्यदा ॥ ५६ ॥ तदाब्रवीद्वचोराजाहर्षयन्मुनिमानसम् ॥ सोपिवैखानसेनोक्तंपप्रच्छमधुराकृतिः ॥ ५७ ॥

१ खेटकसंपन्नम्–इ० पा० । २ स्थितस्तटे–इ० पा० । ३ वैखानसमतेस्थितमिति–इ० पा० । ४ तपसाकृशदेहंतं विस्फुटत्-इ० पा० । ५ विधायैव–इ०पा० ।

॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनश्रुताविस्तरतोमया ॥ आचारोदंडनीतिश्चराजधर्माश्चयेपरे ॥ ५८ ॥ चतुर्णामपिवर्णानामाश्रमाणांचयाःक्रियाः ॥ दानानितद्विधानानियज्ञाश्चविधयस्तथा ॥ ५९ ॥ व्रतानितत्प्रदिष्टानिविष्णोराराधनंतथा ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिमाघस्नानेचयत्फलम् ॥ विधेयंयद्विधानेनतन्मेब्रह्मन्मुनेवद ॥ ६० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ सम्यगुक्तंपरंश्रेयोलोकत्रयहितावहम् ॥ निर्मलीकरणंतेनमुनिनावनवासिना ॥ ६१ ॥ कटाक्षैःकामिनीनांतेप्रत्यासन्नमखंडिताः ॥ कामयंतेमृगार्कैतेस्रोतसिस्नातुमेवच ॥ ६२ ॥ विनावह्निंविनायज्ञमिष्टापूर्तंविनाप्रिये ॥ वांच्छंतिसद्गतिंस्नातुंप्रातर्माघेबहिर्जले ॥ ६३ ॥ गोभूहिरण्यमाणिक्यस्वर्णधेन्वादिकानिये ॥ अदत्त्वेच्छंतिचैकार्णेमाघंस्नातानराधिप ॥ ६४ ॥ त्रिःसप्ताहव्रतैःकृच्छ्रैःपराकैश्चनिजांततुम् ॥ अशोष्येच्छंतियेस्वर्गंतपसिस्नांतुतेसदा ॥६५॥ हरेःपूजाचवैशाखेतपःपूजाचकार्तिके ॥ तपोहोमस्तथादानंत्रयंमाघेविशिष्यते ॥ ६६ ॥ सानुबंधोतिपर्यासोधराधीशोभवेद्ध्रुवम् ॥ कैवल्योत्पादकाबुद्धिययावानभवेत्पुनः ॥ ६७ ॥ पदध्यावरिवस्यासाविहितादिव्यलोचनैः ॥ तदनन्नंतपोदानंमाघेमासिनृपोत्तम ॥ ६८ ॥ सकामोवाप्रजायेवाहरयेताद्विनापिवा ॥ कायशुद्धिव्रतीभूत्वाचतुर्द्धास्नानजंफलम् ॥ ६९ ॥ निरन्नाअदितिःसस्नौमाघेद्वादशवत्सरे ॥ पुत्रांश्चद्वादशादित्यान्लभेत्त्रैलोक्यदीपकान् ॥ ७० ॥ सुभगारोहिणीमाघादानशीलात्वरुंधती ॥ शचीचरूपसंपन्नाप्रासादेसप्तभूमिके ॥ ७१ ॥ विमलीकृतशोभाढ्योनर्तकीललिताजिरे ॥ द्वीपवर्णसमुच्छिन्नेरूपवत्स्त्रीजनाकुले ॥ ७२ ॥ गीतवादित्रनिर्घोषेमंगलाचारशोभिते ॥ वेदध्वनिपवित्रेचविद्वद्भिःप्रैरलंकृते ॥ ७३ ॥ सुरार्चनरतेरम्येसदातिथिनिषेविते ॥ मुदितांस्तेवसंतीहयैःस्नानंमकरेरवौ ॥ ७४ ॥ यैर्दत्तंबहुमाघेचमुरारिश्चार्चितःस्तुतः ॥ इष्टवस्तुपरित्यागान्नियमस्यतुपालनात् ॥ ७५ ॥ धर्मसूतिःसदामाघःपापमूलंनिकृंतति ॥ काममूलःफलद्वारानिष्कामोज्ञानदःसदा ॥ ७६ ॥ येलोकाज्ञानशीलानांयेलोकाविपिनौकसाम् ॥ येलोकाविष्णुभक्तानांतेमाघस्नायिनांसदा ॥ ७७ ॥ देवलोकान्निवर्ततेपुण्यैरन्यैःपरंतप ॥ कदाचिन्ननिवर्ततेमाघस्नानरतानराः ॥ ७८ ॥ माघेस्नात्वातुयोधेनुंदद्यान्मर्त्यःपयस्विनीम् ॥ तस्यायावंतिरोमाणिसर्वांगेचनृपोत्तम ॥ ७९ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ माघस्नानंप्रकुर्वाणोयोदद्यात्सगुडांस्तिलान् ॥ ८० ॥ पातकंतस्यप्रक्षाल्यनिर्मलोभातिवैनरः ॥ सर्वेषांधान्यराशीनांतिलाःपापप्रणाशनाः ॥ ८१ ॥ तस्मान्माघेप्रयत्ने

१ व्रतानि तत्प्रतिष्ठाश्च–इ॰पा॰ मुद्रितमाघमाहात्म्ये । २ निर्मलीकरणं लोकेमुनीनां वनवासिनाम् । इ– पा॰ । ३ गोभूमितिलवासांसि स्वर्णधान्यानिक निच । अदत्त्वेच्छंति येनाकंतेमाघे स्नातुमुद्यताः । इ॰ पाठान्तरम् ।

नतिलादेयानृपोत्तम ॥ माघस्नानंप्रकुर्वाणोदद्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ ८२ ॥ पितॄन्संतर्प्यशुद्धात्मायातिविष्णोःपरंपदम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमाघेदाने
ननीयते ॥ ८३ ॥ अदानंनक्षिपेन्माघंसर्वदानृपसत्तम ॥ वित्तानुसारंज्ञात्वावैमाघेदानंसदाददेत् ॥ ८४ ॥ माघस्नानंतुयःकुर्यादुपानहकमंडलून् ॥
ददातिब्राह्मणेभ्यश्चसस्वर्गेतिष्ठतिध्रुवम् ॥ ८५ ॥ माघस्नानमयंराजन्कुर्वाणस्तपउत्तमम् ॥ दानंविनाक्षिपेन्नैवदानात्स्वर्गमवाप्यते ॥ ८६ ॥ दानेन
प्राप्यतेस्वर्गोदानेनप्राप्यतेसुखम् ॥ दानेनहीयतेपापंमहापातकजंनृप ॥ ८७ ॥ अदानंनतपोभातिह्यसूर्यंगगनंयथा ॥ असंततिकुलंयद्वादाचारेणविनागृ
हम् ॥ ८८ ॥ नातःपरतरंकिंचित्पवित्रंपापनाशनम् ॥ विद्याधरायसंगीतंभृगुणामणिपर्वते ॥ ८९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्कदाभृगु
र्विप्रोनिजगादमहीधरे ॥ तस्मैधर्मोपदेशंचकथ्यतांमेकुतूहलात् ॥ ९० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ द्वादशाब्दंपुराराजन्नववर्षबलाहकः ॥ तेनोद्विग्नाः
प्रजाःक्षीणागताःसर्वादिशोदश ॥ ९१ ॥ खिलीभूतेतदामध्येहिमवद्विंध्ययोर्नृप ॥ स्वाहास्वधावषट्कारवेदाध्ययनवर्जिते ॥ ९२ ॥ सोपप्लुवेतदालोके
लुप्तधर्मेचनिष्प्रभे ॥ फलमूलान्नपानीयशून्येवैभूमिमंडले ॥ ९३ ॥ विंध्यपादतरुच्छन्नरम्यरेवातटाश्रमात् ॥ सहशिष्यैश्चनिर्गम्यहिमाद्रिंसगतोभृ
गुः ॥ ९४ ॥ तत्रतिष्ठतिकैलासगिरेःपश्चिमतोगिरिः ॥ मणिकूटइतिख्यातोहेमरत्नशिलोच्चयः ॥ ९५ ॥ अधोधःस्फटिकश्वेतोमध्येनीलशिलोगिरिः ॥
भूतिभिःसर्वतःशुक्लोनीलकंठइवाबभौ ॥ ९६ ॥ सर्वत्रासौनीलशिलोहेमरेखांतरांतरः ॥ स्फुरद्विद्युल्लतःकृष्णोजीमूतइवराजते ॥ ९७ ॥ मूर्ध्निनीलशिलः
शैलअधःकांचनमेखलः॥नारायणइवाभातिपरिवीतइवांबरः॥९८॥अमेखलासुनीलाभोमध्येमध्येसितोपलः॥सतारकमिवव्योमशुशुभेसमहीधरः॥ ९९ ॥
लब्ध्वात्मनस्तनुंशुभ्रांदीप्तदिव्यौषधीधरः ॥ बहुद्योतकरोभातिद्वितीयइवचंद्रमाः ॥१००॥ अधित्यकासुसंगीतैःकिन्नरीणांसकीचकैः ॥ रंभापत्रपताका
भिःशोभतेससदाऽचलः॥१०१॥ हरितोपलवैदूर्यपद्मरागशिताश्मनाम्॥रुग्रश्मिमंडलैःसोगइंद्रचापैरिवावृतः ॥१०२॥ सर्वधातुमयैर्हैमैर्नानारत्नैःप्रशोभि
तः॥ सोग्निज्वालैरिवात्युच्चैःशृंगैःसर्वत्रवेष्टितः ॥१०३॥ तस्यागत्यनितंबेषुसतृणासुशिलासुच ॥ विद्याधर्यःप्रसेवंतेस्वपतीन्कामविक्लवाः ॥ १०४ ॥ नि
रुद्धांतर्मरुन्मार्गाजितक्लेशाविरागिणः ॥ ध्यायंत्यहर्निशंब्रह्मरम्यसानुगुहासुच ॥१०५॥ साक्षसूत्रकराःसिद्धाअर्धोन्मीलितलोचनाः ॥ आराधयंतिभूतेशं
सुंदरीषुदरीषुच ॥१०६॥ मंदारकुसुमामोदसुरभीकृतदिङ्मुखः॥ एषनिर्झरिणीवारिझंकारमुखरःसदा॥१०७॥उपत्यकासुखेलद्भिर्वनस्थैःकलभैर्गजैः॥क
स्तूरीमृगयूथैश्चचारुचित्रमृगैस्तथा ॥१०८॥ विलसच्चामरीवृंदैर्विचित्रैःश्वापदैस्तथा ॥ नदत्पारावतैश्चैवचकोरैश्चापिकोकिलैः ॥१०९॥ राजहंसमयूरैश्चस

१ सर्वनीलशिलाढयश्च । २ बहुदीप्तिवृतोद्द्योतविवस्वानिवभातिसः। ३ साग्निज्वालैरिवोच्चैः स इतिपाठः । ४ विद्याधराद्दि सेवंते स्वपत्नीःकामविह्वलाः इ० पा० ।

दारम्यःसपर्वतः॥सेव्यमानःसदादेवैर्गुह्यकैरप्सरोगणैः॥११०॥ ॥राजोवाच॥ ॥ बह्वाश्चर्यमयःशैलःसर्वसिद्धिसमाश्रयः॥भगवन्कियदुच्छ्रायःकियदायाम
विस्तरः॥१११॥ ॥ऋषिरुवाच॥ ॥ षट्त्रिंशद्योजनोच्छ्रायोमस्तकेदशयोजनः॥ आयामविस्तराभ्यांसमूलेषोडशयोजनः॥११२॥हरिचंदनमंदारचूतरा
जिविराजितः॥ देवदारुद्रुमाकीर्णःसरलार्जुनशोभितः ॥११३॥ कालागरुलवंगैश्चनिकुंजैश्चलतागृहैः ॥ विराजतेगिरिश्रेष्ठःसदापुष्पफलप्रदः ॥ ११४ ॥
तंदृष्ट्वापर्वतंरम्यंतदादुर्भिक्षपीडितः ॥ भृगुश्चकारतत्रैववसतिंहृष्टमानसः ॥ ११५॥ (तस्मिन्मनोहरेशैलेकंदरेषुवनेषुच) ॥ चिरकालंतपस्तेपेतपःसुनि
रतोभृगुः॥एवंतिष्ठतिराजेंद्रद्विजेस्वाश्रमवासिनि॥ ११६ ॥ अवतीर्यागतौशैलाद्द्वौविद्याधरदंपती॥ समागम्यमुनिंनत्वास्थितौतावतिदुःखितौ॥११७॥
तथाविधौचतौदृष्ट्वामंजुवाक्यंद्विजोब्रवीत् ॥ वदविधाद्यरप्रीत्यायुवांकिमतिदुःखितौ॥११८॥ श्रुत्वातस्यमुनेर्वाक्यंप्राहविद्याधरोद्विजम् ॥श्रूयतांतापसश्रे
ष्ठममदुःखस्यकारणम् ॥११९॥ सुकृतस्यफलंप्राप्यप्राप्तोस्मित्रिदशालयम्॥ लब्ध्वाऽपिदेवतादेहंमुखंव्याघ्रस्यमेभवत् ॥ १२० ॥ नजानेकर्मणःकस्य
विपाकोयमुपास्थितः॥ इतिसंस्मृत्यसंस्मृत्यनलेभेशर्ममेमनः ॥ १२१ ॥ अन्यच्चश्रूयतांविप्रयेनमेह्याकुलंमनः ॥ जायेयंममकल्याणीमधुवाणीसुरूपि
णी ॥ १२२ ॥ नृत्यगीतकलाभिज्ञासर्वसद्गुणशालिनी॥ यस्मिन्कालेकुमारीयंतदाचाऽमलयानया ॥ १२३ ॥ विपंचींपरिवादिन्यातंत्रीभिःसप्त
भिर्भृशम् ॥ वीणावादरसाभिज्ञस्तोषितोनारदोमुनिः ॥ १२४ ॥ मुग्धभावेपिगायंत्यात्वनयारक्तकंठया ॥ विचित्रस्वरनादज्ञोदेवराजोपितोषितः
॥ १२५ ॥ अस्याःकौतुकभिन्नांग्यावादयंत्याविपंचिकाम् ॥ नानावक्रगतिंस्निग्धंश्रुत्वातंपंचमध्वानिम् ॥ १२६ ॥ तुतोषोद्भिन्नरोमांचोधुन्वन्मौलिंम
हेश्वरः॥ शीलौदार्यगुणग्रामरूपयौवनसंपदा ॥ १२७॥ नानयासदृशीनाकेकाचिदस्तिनितंबिनी ॥ क्वेयंदेवमुखीरामाक्वाहंव्याघ्रमुखःपुमान्॥१२८॥
इतिब्रह्मन्सदाचिंत्यदह्यामिहृदिसर्वदा ॥ इतिविद्याधरप्रोक्तंश्रुत्वाचेक्ष्वाकुनंदनः ॥ १२९ ॥ त्रिकालज्ञोभृगुःप्राहप्रहसन्दिव्यलोचनः ॥ शृणुविद्याधरश्रेष्ठ
विचित्रंकर्मणांफलम् ॥ १३० ॥ प्राप्यप्राज्ञानमुह्यंतिमुह्यंत्यज्ञानचेतसः ॥ मक्षिकापदमात्रंतुयथाहिविषमंविषम् ॥ १३१ ॥ क्रियात्वविहितालपापिविपा
केदारुणातथा॥ उपोष्यैकादशींमाघेतैलाभ्यंगःकृतस्त्वया ॥ १३२ ॥ द्वादश्यांप्राग्भवेदेहेतेनव्याघ्रमुखोभवान् ॥ उपोष्यैकादशींपुण्यांद्वादश्यांतै
लसेवनात् ॥ १३३ ॥ कुरूपंप्राप्तवान्देहंपुराह्येवंपुरूरवाः ॥ दृष्ट्वात्मनःकुकायंसतेनदुःखेनदुःखितः ॥ १३४ ॥ गिरिराजंसमागम्यदेवतासरसस्तटे ॥
स्थित्वाचपरमप्रीत्याशुचिःस्नातःकुशासने ॥ १३५ ॥ नवनीलघनश्यामंनलिनायतलोचनम् ॥ शंखचक्रगदापद्मधरंपीतांबरावृतम् ॥ १३६ ॥

१ गुणारामा इ० पा० ।

कौस्तुभेनविराजंतंवनमालाधरंहरिम् ॥ चिंतयन्हृदयेराजानिग्रहीताखिलेंद्रियः ॥ १३७ ॥ मासत्रयंनिराहारस्तपस्तेपेसुदारुणम् ॥ अल्पे
नतपसातुष्टःसप्तजन्मकृतार्चनः ॥ १३८ ॥ संस्मरंस्तस्यभूपस्यतदाप्रादुरभूत्स्वयम् ॥ माघस्यशुक्लपक्षेतुद्वादश्यांमकरेरवौ ॥ १३९ ॥ शंखा
द्भिरभिषिच्याशुमुदातंचक्रवर्तिनम् ॥ वासुदेवोददौतस्मैस्मारयंस्तैलचेष्टितम् ॥ १४० ॥ अतीवसुंदरंरूपंकमनीयंमनोहरम् ॥ येनतंचकमेदेवी
उर्वशीदेवनायिका ॥ १४१ ॥ इत्थंलब्धवरोराजाकृतकृत्यःपुरंगतः ॥ इतिकर्मगतिंज्ञात्वाकिंविद्याधरखिद्यते ॥ १४२ ॥ भवान्पाराजिही
र्षुश्चेद्दानवस्यविरूपताम् ॥ शीघ्रंमद्वचनादेवप्राचीनाघविनाशनम् ॥ १४३ ॥ माघमासेकुरुस्नानंमणिकूटनदीजले ॥ मुनिसिद्धसुरैर्जु
ष्टेकथयिष्यामितद्विधिम् ॥ १४४ ॥ तवभाग्यवशान्माघोनिकटःपंचमेहनि ॥ पौषस्यैकादशींशुक्लामारभ्यस्थंडिलेशयः ॥ १४५ ॥ मासमेकं
निराहारस्त्रिकालंस्नानमाचर ॥ त्रिकालमर्चयन्विष्णुंत्यक्तभोगोजितेंद्रियः ॥ १४६ ॥ माघस्यैकादशीशुक्लायावद्विद्याधरोत्तम ॥ ततोनिर्द
ग्धपापंत्वांद्वादश्यांपुण्यवासरे ॥ १४७ ॥ अभिषिच्यशिवैस्तोयैर्मंत्रपूतैरहंसुर ॥ कामवक्त्रोपमंवक्त्रंकरिष्यामितवानघ ॥ १४८ ॥ देवता
वदनोभूत्वात्वंविद्याधरसत्तम ॥ अनयावरवर्णिन्यासार्द्धंक्रीडयथासुखम् ॥ १४९ ॥ ज्ञातमाघप्रभावस्त्वंमाघस्नानंसदाकुरु ॥ यथामनोरथा
वाप्तिर्जायतेतवसर्वदा ॥ १५० ॥ इत्युक्तंभृगुणातस्मैसर्वज्ञेनमहात्मना ॥ विद्याधरायराजेंद्रपुनर्गाथाउदाहृता ॥ १५१ ॥ माघस्नानैर्विपन्नाश
माघस्नानैरघक्षयः ॥ सर्वयज्ञाधिकोमाघःसर्वदानफलप्रदः ॥ १५२ ॥ माघोगर्जंतियज्ञेभ्योमाघोयोगाश्चगर्जंति ॥ तीव्राश्चतपसोमाघोभोविद्याधरग
र्जंति ॥ १५३ ॥ पुष्करेचकुरुक्षेत्रेब्रह्मावर्तेपृथूदके ॥ अविमुक्तेप्रयागेचगंगासागरसंगमे ॥ १५४ ॥ यत्फलंदशभिर्वर्षैःप्राप्यतेनियमैर्नरैः ॥ तत्फलंप्राप्य
तेमाघेत्र्यहस्नानान्नसंशयः ॥ १५५ ॥ स्वर्गलोकेचिरंरागोयेषांमनसिवर्तते ॥ यत्रक्वापिजलेतैस्तुस्नातव्यंमकरेरवौ ॥ १५६ ॥ आयुरारोग्यसंपत्तिरू
पसौभाग्यतागुणाः ॥ येषांमनोरथस्तैस्तुनत्याज्यंमाघमज्जनम् ॥ १५७ ॥ येचबिभ्यंतिनरकाद्येदरिद्राश्चसंचितात् ॥ सर्वथातैःप्रयत्नेनमाघेकार्यंनिम
ज्जनम् ॥ १५८ ॥ दारिद्र्यचपापदौर्भाग्यपंकप्रक्षालनायच ॥ माघस्नानान्नचान्योस्तिउपायोराजसत्तम ॥ १५९ ॥ श्रद्धाहीनानिकर्माणितथात्यल्पफ
लानिवै ॥ फलंददातिसंपूर्णंमाघस्नानंयथातथा ॥ १६० ॥ अकामोवासकामोवायत्रक्वापिबहिर्जले ॥ इहामुत्रचदुःखानिमाघस्नायीनविंदति ॥
॥ १६१ ॥ पक्षद्वयेयथाचंद्रोवर्द्धतेक्षीयतेतथा ॥ पातकंक्षीयतेमाघेपुण्यराशिश्चवर्धते ॥ १६२ ॥ यथाचखन्याजायंतेरत्नानिविविधानिच ॥
स्नानात्पुण्यानिजायंतेनराणांमाघतस्तथा ॥ आयुर्वित्तंकलत्रादिसंपदःप्रभवंतिच ॥ १६३ ॥ कामधेनुर्यथाकामंचिंतामणिस्तुचिंतितम् ॥

माघस्नानंददातीहतद्वत्सर्वान्मनोरथान् ॥ १६४ ॥ कृतेतपःपरंज्ञानंत्रेतायांयजनंतथा ॥ द्वापरेतुकलौज्ञानंमाघःसर्वयुगेषुच ॥ १६५ ॥ सर्वेषामेव वर्णानामाश्रमाणांचभूपते ॥ माघस्नानंतुधर्मस्यधाराभिरभिवर्षति ॥ १६६ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंभृगोःश्रुत्वातस्मिन्नेवाश्रमेसुरः ॥ सहैवभृगुणामाघेगिरौनिर्झरिणीतटे ॥ १६७ ॥ यथोक्तविधिनास्नानमकरोद्भार्ययासह ॥ भृगोरनुग्रहात्सोथसंप्राप्यमनसेप्सितम् ॥ १६८ ॥ देवतावद नोभूत्वामुमुदेमणिपर्वते ॥ आजगामभृगुर्विंध्यंतमनुग्राह्यहर्षितः ॥ १६९ ॥ मणिमयगिरिराजेस्नानमात्रेणमाघेमदनवदनरूपस्तत्रविद्याधरोऽभूत् ॥ क्षपितनियमदेहोविंध्यपादावतीर्णोभृगुरपिसहशिष्यैराजगामाथरेवाम् ॥ १७० ॥ अखिलभुवनसारंमाघमाहात्म्यमेतद्द्विजवरभृगुणोक्तंभूपविद्याधराय ॥ विविधफलविचित्रंयःशृणोतीहनित्यंरुचिरसकलकामान्देववत्प्राप्नुयात्सः ॥ १७१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे माघमाहात्म्येवसिष्ठदिलीपसंवादेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः॥ १२५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ अधुनामाघमाहात्म्यंप्रवक्ष्यामिनृपोत्तम ॥ पृच्छतेकार्तवीर्यायदत्तात्रेयेणभाषितम् ॥ १ ॥ दत्तात्रेयंहरिंसाक्षाद्वसंतंसह्यपर्वते ॥ पप्रच्छतंद्विजंगत्वाराजामाहिष्मतीपतिः ॥ २ ॥ ॥ सहस्रार्जुनउ वाच ॥ ॥ भगवन्योगिनांश्रेष्ठसर्वेधर्माःश्रुतामया ॥ माघस्नानफलंब्रूहिकृपयाममसुव्रत ॥३॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ श्रूयतांनृपशार्दूलएतत्प्रश्नो त्तरंशुभम् ॥ ब्रह्मणोक्तंपुराह्येतन्नारदायमहात्मने ॥ ४ ॥ तत्सर्वंकथयिष्यामिमाघस्नानफलंमहत् ॥ यथादेशंयथातीर्थंयथाविधियथाक्रियम् ॥ ५ ॥ अस्मिन्वैभारतेवर्षेकर्मभूमौविशेषतः ॥ अमाघस्नायिनांनृणांनिष्फलंजन्मकीर्तितम् ॥ ६ ॥ असूर्यंगगनंयद्वद्चन्द्रमुडुमंडलम् ॥ तद्वन्नाभातिसत्क र्ममाघस्नानंविनानृप ॥ ७ ॥ व्रतैर्दानैस्तपोभिश्चनतथाप्रीयतेहरिः ॥ माघमज्जनमात्रेणयथाप्रीणातिकेशवः ॥ ८ ॥ नसमंविद्यतेकिंचित्तेजः सौरेणतेजसा ॥ तद्वत्स्नानेनमाघस्यनसमाःक्रतुजाःक्रियाः ॥ ९ ॥ प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वपापापनुत्तये ॥ माघस्नानंप्रकुर्वीतस्वर्गलाभायमानवः ॥ १० ॥ किंरक्षितेनदेहेनसुपुष्टेनबलीयसा ॥ अध्रुवेणाप्यशुचिनामाघस्नानंविनाभवेत् ॥ ११ ॥ अस्थिस्तंभंस्नायुबद्धंमांसक्षतजलेपनम् ॥ च र्मावनद्धंदुर्गंधंपात्रंमूत्रपुरीषयोः ॥ १२ ॥ जराशोकविपद्व्याप्तंरोगमंदिरमातुरम् ॥ रजस्वलमनित्यंचसर्वदोषसमाश्रयम् ॥ १३ ॥ परोपतापिता पार्तंपरद्रोहिपरंविषम् ॥ लोलुपंपिशुनंक्रूरंकृतघ्नंक्षणिकंतथा ॥ १४ ॥ दुष्पूरंदुर्धरंदुष्टंदोषत्रयसमन्वितम् ॥ अशुचिस्राविसच्छिद्रंतापत्रयविमोहित म् ॥ १५ ॥ निसर्गतोऽधर्मरतंतृष्णाशतसमाकुलम् ॥ कामक्रोधमहालोभनरकद्वारसंस्थितम् ॥ १६ ॥ क्रिमिविड्भस्मभवतिपरिणामेशुनांहविः ॥

१ कृमिवर्चस्कभस्मास्थिपरिपाकसमाकुलम्–इ० पा० ।

ईदृक्शरीरंव्यर्थंहिमाघस्नानविवर्जितम् ॥ १७ ॥ बुद्बुदाइवतोयेषुपूतिकाइवजंतुषु ॥ जायंतेमरणायैवमाघस्नानविवर्जिताः ॥ १८ ॥ अवैष्णवो
हतोविप्रोहतंश्राद्धमयोगिच ॥ अब्रह्मण्यंहतंक्षेत्रमनाचारंहतंकुलम् ॥ १९ ॥ सदंभश्चहतोधर्मःक्रोधेनैवहतंतपः ॥ अदृढंचहतंज्ञानंप्रमादेनहतंश्रुत
म् ॥ २० ॥ गुर्वभक्ताहतानारीब्रह्मचारीतयाहतः ॥ अदीप्तेग्नौहतोहोमोहताभुंक्तिरसाक्षिका ॥ २१ ॥ उपजीव्याहताकन्यास्वार्थेपाकक्रियाहता ॥
शूद्रभिक्षोहतोयागःकृपणस्यहतंधनम् ॥ २२ ॥ अनभ्यासाहताविद्याहतोराजाविरोधकृत् ॥ जीवनार्थंहतंतीर्थंजीवनार्थंहतंव्रतम् ॥ २३ ॥ अस
त्याचहतावाणीतथापैशुन्यवादिनी ॥ संदिग्धश्चहतोमंत्रोव्यग्रचित्तोहतोजपः ॥ २४ ॥ हतमश्रोत्रियेदानंहतोलोकश्चनास्तिकः ॥ अश्रद्धयाहतंस
र्वंकृतंयत्पारलौकिकम् ॥ २५ ॥ इहलोकोहतोनॄणांदरिद्राणांयथानृप ॥ मनुष्याणांतथाजन्ममाघस्नानंविनाहतम् ॥ २६ ॥ मकरस्थेरवौयो
हिनस्नात्यनुदितेरवौ ॥ कथंपापैःप्रमुच्येतकथंसत्रिदिवंव्रजेत् ॥ २७ ॥ ब्रह्महाहेमहारीचसुरापोगुरुतल्पगः ॥ माघस्नायीविपापःस्यात्तत्संसर्गी
चपंचमः ॥ २८ ॥ माघमासेरटंत्यापःकिंचिदभ्युदितेरवौ ॥ ब्रह्मघ्नंवासुरापंवाकंपतंतंपुनीमहे ॥ २९ ॥ उपपापानिसर्वाणिपातकानिमहांत्यपि ॥
भस्मीभवंतिसर्वाणिमाघस्नायिनिमानवे ॥ ३० ॥ कंपंतिसर्वपापानिमाघस्नानसमागमे ॥ नाशकालोयमस्माकंयदिस्नास्यतिवारिणि ॥ ३१ ॥
एवंक्रोशंतिपापानिदृष्ट्वास्नानोद्यतंनरम् ॥ पावकाइवदीप्यंतेमाघस्नानैर्नरोत्तमाः ॥ ३२ ॥ विमुक्ताःसर्वपापेभ्योमेघेभ्यइवचंद्रमाः ॥ आर्द्रंशुष्कं
लघुस्थूलंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम् ॥ ३३ ॥ माघस्नानंदहेत्पापंपावकःसमिधोयथा ॥ प्रामादिकंचयत्पापंज्ञानाज्ञानकृतंचयत् ॥ ३४ ॥
स्नानमात्रेणतन्नश्येन्मकरस्थेदिवाकरे ॥ निष्पापास्त्रिदिवंयांतिपापिष्ठायांतिशुद्धताम् ॥ ३५ ॥ संदेहोनात्रकर्तव्योमाघस्नानेनराधिप ॥
सर्वेधिकारिणोमाघेविष्णुभक्तौयथानृप ॥ ३६ ॥ सर्वेषांस्वर्गदोमाघःसर्वेषांपापनाशनः ॥ एषएवपरोमंत्रोह्येतदेवपरंतपः ॥ ३७ ॥ प्रायश्चित्तंपरंचै
तन्माघस्नानमनुत्तमम् ॥ नृणांजन्मांतराभ्यासान्माघस्नानेमतिर्भवेत् ॥ ३८ ॥ अध्यात्मज्ञानकौशल्यंजन्माभ्यासाद्यथानृप ॥ संसारकर्दमाले
पप्रक्षालनविशारदम् ॥ ३९ ॥ पावनंपावनानांचमाघस्नानंपरंनृप ॥ स्नांतिमाघेनयेराजन्सर्वकामफलप्रदे ॥ ४० ॥ कथंतेभुंजतेभोगांश्चंद्रसूर्य
ग्रहोपमान् ॥ शृणुराजन्महाश्चर्यंमाघस्नानप्रभावजम् ॥ ४१ ॥ कुब्जिकानामकल्याणीब्राह्मणीभृगुवंशजा ॥ बालवैधव्यदुःखार्तातपस्तेपे
सुदुस्तरम् ॥ ४२ ॥ विंध्यपादेमहाक्षेत्रेरेवाकापिलसंगमे ॥ तत्रसाव्रतिनीभूत्वानारायणपरायणा ॥ ४३ ॥ सदाचारवतीनित्यंनित्यंसंगविवर्जिता ॥

१ दुर्भगाचेतिपाठः । २ हताशाक्तिरसात्त्विकी । ३ कुक्षौ ।

जितेंद्रियाजितक्रोधासत्यवागल्पभाषिणी ॥ ४४ ॥ सुशीलादानशीलाचदेहशोषणशालिनी ॥ पितृदेवद्विजेभ्यश्चदत्वाहुत्त्वातथानले ॥ ४५ ॥
षष्ठेकालेचसाभुङ्क्तेह्युंच्छवृत्तिःसदानृप ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रपाराकतप्तकृच्छ्रादिभिर्व्रतैः ॥ ४६ ॥ पुण्यान्नयतिसामासान्नर्मदायाश्चरोधसि ॥ एवंतया
तपस्विन्यावल्कलिन्यासुशीलया ॥ ४७ ॥ सुमहासत्त्वशालिन्याधृतिसंतोषयुक्तया ॥ षष्टिर्माघास्तयास्नातारेवाकपिलसंगमे ॥ ४८ ॥ ततःसात
पसाक्षीणातस्मिंस्तीर्थेमृतानृप ॥ माघस्नानजपुण्येनतेनसावैष्णवेपुरे ॥ ४९ ॥ उवासप्रमुदायुक्ताचतुर्युगसहस्रकम् ॥ सुंदोपसुंदनाशायपश्चात्प
द्मभवात्पुनः ॥ ५० ॥ तिलोत्तमेतिनाम्नासाब्रह्मलोकेवतारिता ॥ तेनपुण्यस्यशेषेणरूपस्यैकायनंययौ ॥ ५१ ॥ अयोनिजाबलारत्नंदेवानामपिमोहि
नी ॥ लावण्यह्लादिनीतन्वीसाभूदप्सरसांवरा ॥ ५२ ॥ निपुणस्यविधेःस्रष्टुर्नूनमाश्चर्यकारिणी ॥ तामुत्पाद्यविधातावैतुष्टोनुज्ञांतदाददौ ॥ ५३ ॥ एण
शावाक्षिगच्छत्वंदैत्यनाशायसत्वरम् ॥ ततःसाब्रह्मणोलोकाद्वीणामादायभामिनी ॥ ५४ ॥ गतापुष्करमार्गेणयत्रतौदेववैरिणौ ॥ तत्रस्नात्वातुरेवायाः
पवित्रेनिर्मलेजले ॥ ५५ ॥ परिधायांबरंरक्तंबंधूककुसुमप्रभम् ॥ रणद्वलयिनीचारुसिंजन्मेखलनूपुरा ॥ ५६ ॥ लोलमुक्तावलीकंठीचलत्कुंडलशो
भना ॥ माधवी[1]कुसुमापीडाकंकेली[2]विटपेस्थिता ॥ ५७ ॥ गायंतीसुस्वरंसापिपीडयंतीतुवल्लकीम् ॥ मूर्च्छयंतीस्वरषड्जंसुस्निग्धंकोमलंकलम् ॥ ५८ ॥
इत्थंतिलोत्तमाबालातिष्ठंत्यशोककानने ॥ दृष्ट्वादैत्यभटैरिंदोःकलेवसुखदाह्लादि ॥ ५९ ॥ तांदृष्ट्वाविस्मितैराजन्सानंदैःसैनिकैर्भृशम् ॥ त्वरमाणैर
दृष्टैवगत्वासुंदोपसुंदयोः ॥ ६० ॥ कथितासंभ्रमेणैववर्णयित्वापुनःपुनः ॥ हेदैत्यौनविजानीमोदेवीवादानवीनुकिम् ॥ ६१ ॥ नागांगनाथवायक्षीस्त्री
रत्नंसर्वथातुसा ॥ युवांरत्नभुजौलोकेरत्नभूताहिसाबला ॥ ६२ ॥ वर्ततेनातिदूरेग्रेअशोकेशोकहारिणी ॥ गत्वातांपश्यतंशीघ्रंमन्मथस्यापिमोहिनी
म् ॥ ६३ ॥ इतिसेनापतीनांतौश्रुत्वावाचंमनोहराम् ॥ चषकंसीधुं[3]नस्त्यक्त्वाविहायजलसेचनम् ॥ ६४ ॥ उत्तमस्त्रीसहस्राणित्यक्त्वातस्माज्जलाशयात् ॥
शतभारायसींक्रूरांकालदंडोपमांगदाम् ॥ ६५ ॥ भिन्नाभिन्नांगृहीत्वातुजवेनाभिप्लुतंगतौ ॥ यत्रशृंगारसज्जासाहंतुंचंडीवसंस्थिता ॥ ६६ ॥ राजन्संधुक्षयंती
वदैत्ययोर्मन्मथानलम् ॥ स्थित्वातस्याःपुरोजाल्मौतद्रूपेणविमोहितौ ॥ ६७ ॥ विशेषान्मधुनामत्तावूचतुस्तौपरस्परम् ॥ भ्रातर्विरमभार्येयंममास्तुवरव
र्णिनी ॥ ६८ ॥ त्वमेवार्यत्यजैतांमेभार्यांतुमदिरेक्षणाम् ॥ इत्याग्रहेणसंरब्धौमातंगाविवसोन्मदौ ॥ ६९ ॥ अन्योन्यंकालनिर्दिष्टौगदयाजघ्नतुस्तदा ॥ परस्प
रप्रहारेणगतासूपतितौभुवि ॥ ७० ॥ तौमृतौसैनिकैर्दृष्ट्वाकृतःकोलाहलोमहान् ॥ कालरात्रिसमाकेयंहाकिमेतदुपस्थितम् ॥ ७१ ॥ एवंवदत्सुसैन्येषुदैत्यौसुं

१ मालती इति पा० । २ कंकेली अशोकवृक्षः । ३ शीघ्रत इ०पा० ४ स्थित्वादैत्यौ पुरस्तस्या इति पा० ।

दोपसुंदकौ ॥ पातयित्वागिरेःशृंगेह्यादिनीवत्तिलोत्तमा ॥ ७२ ॥ प्रस्थितागगनंशीघ्रंद्योतयंतीदिशोदश ॥ देवकार्यंततःकृत्वाआगताब्रह्मणःपुरः ॥७३॥
ततस्तुष्टेनदेवेनविधिनासानुमोदिता ॥ स्थानंसूर्यरथेदत्तंतवचंद्राननेमया ॥७४॥ भुंक्ष्वभोगाननेकांस्त्वंयावत्सूर्योंबरेस्थितः॥ इत्थंसाब्राह्मणीराजन्भूत्वा
चाप्सरसांवरा ॥७५॥ भुंक्तेद्यापिरवेर्लोकेमाघस्नानफलंमहत् ॥ तस्मात्प्रयत्नतोराजन्श्रद्दधानैःसदानरैः॥७६॥ स्नातव्यंमकरादित्येवांच्छाद्भिःपरमांगति
म् ॥ नांनवातोत्रतस्यास्तिपुरुषार्थोहिकश्चन ॥७७॥ नाक्षीणंपातकंकंचिन्माघेमज्जतियोनरः ॥ तुलयंतिनतेनात्रयज्ञाःसर्वेसदक्षिणाः ॥७८॥ माघस्नाने
नराजेंद्रतीर्थेचैवविशेषतः॥नचान्यत्स्वर्गदंकर्मनचान्यत्पापनाशनम्॥७९॥नचान्यन्मोक्षदंयस्मान्माघस्नानसमंभुवि॥८०॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपं
चाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेमाघमाहात्म्येवसिष्ठदिलीपसंवादेमाघस्नानप्रशंसायांसुंदोपसुंददैत्यवधोनामषड्विंशत्यधिकशततमोध्यायः ॥ १२६ ॥
॥ ॥ कार्तवीर्यउवाच ॥ ॥ हेतुनाकेनविप्रर्षेमाघस्नानेमहाद्भुतः ॥ प्रभावोवर्ण्यतेनूनंतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ गतपापोयदेकेनद्वितीयेनादिवंगतः ॥
वैश्योसौमाघपुण्येनब्रूहिमेतत्कुतूहलम् ॥ २ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ निसर्गात्सलिलंमेध्यंनिर्मलंशुचिपांडुरम् ॥ मलहंपुरुषव्याघ्रद्रावकंदाहना
शनम् ॥ तारकंसर्वभूतानांपोषणंजीवनंचयत् ॥ ३ ॥ आपोनारायणोदेवःसर्ववेदेषुपठ्यते ॥ ग्रहाणांचयथासूर्योनक्षत्राणांयथाशशी ॥ मासानांचत
थामाघःश्रेष्ठःसर्वेषुकर्मसु ॥ ४ ॥ मकरस्थेरवौमाघेप्रातःकालेतथाऽमले ॥ गोष्पदेपिजलेस्नानंस्वर्गदंपापिनामपि ॥ ५ ॥ योगोयंदुर्लभोराजंस्त्रैलोक्येस
चराचरे ॥ अस्मिन्योगेत्वशक्तोपिस्नायाद्यदिदिनत्रयम् ॥६॥ दद्यात्किंचिदशक्तोपिदरिद्राभाववांच्छया ॥ त्रिस्नानेनापिमाघस्यधनिनोदीर्घजीविनः ॥७॥
पंचवासप्तवाहानिचंद्रवद्वर्धतेफलम् ॥ संप्राप्तेमकरादित्येपुण्येपुण्यप्रदेनृणाम् ॥ ८ ॥ सत्कार्यास्तिथयःसर्वास्नानदानादिकर्मसु ॥ कर्तारंदापयंतीहह्यक्षयं
शाश्वतंपदम् ॥ ९ ॥ तस्मान्माघेबहिःस्नायादात्मनोहितकाम्यया ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिमाघस्नानाविधिंपरम् ॥ १० ॥ कर्तव्योनियमःकश्चिद्व्रतरूपी
नरोत्तमैः ॥ फलातिशयहेतोर्वैकिंचिद्भोज्यंत्यजेद्बुधः ॥११॥ भूमौशयीतहोतव्यमाज्यंतिलविमिश्रितम् ॥ त्रिकालंचार्चयेद्विष्णुंवासुदेवंसनातनम् ॥१२॥
दातव्योदीपकोऽखंडोदेवमुद्दिश्यमाधवम् ॥ इंधनंकंबलंवस्त्रमुपानत्कुंकुमंघृतम् ॥ १३ ॥ तैलंकार्पासकोष्ठंचतूलींतूलवर्टीपटीम् ॥ अन्नंचैवयथाशक्तिदे
यंमाघेनराधिप ॥ १४ ॥ सुवर्णरत्तिकामात्रंदद्याद्वेदविदेतथा ॥ तद्दानमक्षयंराजन्समुद्रइवसर्वदा ॥ १५ ॥ परस्याग्निंनसेवेतत्यजेच्चैवप्रातिग्रहम् ॥
माघांतेभोजयेद्विप्रान्यथाशक्तिनराधिप ॥ १६ ॥ देयाचदक्षिणातेभ्यआत्मनःश्रेयइच्छता ॥ एकादशीविधानेनमाघस्योद्यापनंतथा ॥ १७ ॥

१. स्नातांवाङ्मात्रतश्चास्ति इ० पा० । २ परान्नानि न सेवेत इ० पा० ।

कर्तव्यंश्रद्दधानेनह्यक्षय्यस्वर्गवांछया ॥ अनंतपुण्यावाप्त्यर्थंविष्णुसंप्रीतिहेतवे ॥ १८ ॥ मकरस्थेरवौमाघेगोविंदाच्युतमाधव ॥ स्नानेना
नेनभोदेवयथोक्तफलदोभव ॥ १९ ॥ इतिमंत्रंसमुच्चार्यस्नायान्मौनीसमाहितः ॥ वासुदेवंहरिंकृष्णंमाधवंचस्मरेत्पुनः ॥ २० ॥
गृहेपिसजलंकुंभंवायुनानिशिपीडितम् ॥ तत्स्नानंतीर्थसदृशंसर्वकामफलप्रदम् ॥ २१ ॥ तत्रव्रतेनदातव्यंसान्नंचोपस्करान्वितम् ॥ तत्स्नान
स्यप्रभावेणनरोननिरयंव्रजेत् ॥ २२ ॥ तप्तेनवारिणास्नानंयद्गृहेक्रियतेनरैः ॥ षडब्दफलदंतद्धिमकरस्थेदिवाकरे ॥ २३ ॥ बहिःस्नानंतुवाप्यादौद्वा
दशाब्दफलंस्मृतम् ॥ तडागेद्विगुणंराजन्नद्यांचैवचतुर्गुणम् ॥ २४ ॥ शतधादेवखातेषुशतधातुमहानदे ॥ शतंचतुर्गुणंराजन्महानद्याश्चसंगमे ॥ २५ ॥
सहस्रगुणितंसर्वंतत्फलंमकरेरवौ ॥ गंगायांस्नानमात्रेणलभतेमानवोनृप ॥ २६ ॥ गंगायांयेवगाहंतिमाघमासेनृपोत्तम ॥ चतुर्युगसहस्रंतुनपतंतिसु
रालयात् ॥ २७ ॥ दिनेदिनेसहस्रंतुसुवर्णानांविशांपते ॥ तेनदत्तंतुगंगायांयोमाघेस्नातिमानवः ॥ २८ ॥ शतेनगुणितंमाघेसहस्रंराजसत्तम ॥ निर्दि
ष्टमृषिभिःस्नानंगंगायामुनसंगमे ॥ २९ ॥ पापौघभूरिभारस्यदाहार्थंचप्रजापतिः ॥ प्रयागंविदधेभूपप्रजानांचहितेस्थितः ॥ ३० ॥ शृणुस्थानमिदं
सम्यक्सितासितजलंकिल ॥ पापरूपपशूनांचब्रह्मणाविहितंपुरा ॥ ३१ ॥ सितासितजलेमज्जेदपिपापशतान्वितः ॥ मकरस्थेरवौमाघेनैवगर्भेपुमज्ज
ति ॥ ३२ ॥ सूनारतोपियोमर्त्यःप्रयागेस्नानमाचरेत् ॥ माघेमासिनरव्याघ्रसयातिपरमंपदम् ॥ ३३ ॥ सितासितातुयाधारासरस्वत्याविगर्भिता ॥
तन्मार्गंविष्णुलोकस्यसृष्टिकर्तासमर्जवै ॥ ३४ ॥ दुस्तरावैष्णवीमायादेवैरपिसुदुर्जया ॥ प्रयागेदह्यतेसातुमाघेमासिनराधिप ॥ ३५ ॥ तेजोमयेषुलोके
षुभुक्त्वाभोगाननेकशः ॥ पश्चाच्चक्रिणिलीयंतेप्रयागेमाघमज्जनात् ॥ ३६ ॥ उपस्पृशतियोमाघेमकरार्केसितासिते ॥ नतत्पुण्यंचसंख्यातुंचित्रगुतो
पिवेत्यलम् ॥ ३७ ॥ सन्निमज्जतियोमाघेमकरस्थसितासिते ॥ तस्यपुण्यस्यमाहात्म्यंवक्तुंब्रह्मापिनक्षमः ॥ ३८ ॥ संवत्सरशतंसाग्रंनिराहारस्ययत्फ
लम् ॥ प्रयागेमाघमासेतुत्र्यहस्नानस्यतत्फलम् ॥ ३९ ॥ स्वर्णभारसहस्रेणकुरुक्षेत्रेरविग्रहे ॥ यत्फलंलभतेमाघेवेण्याःस्नानाद्दिनेदिने ॥ ४० ॥
राजसूयसहस्रस्यराजन्नविकलंफलम् ॥ सितासितेतुमाघेचस्नानानांभवतिध्रुवम् ॥ ४१ ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिपुर्यःसतचयाःपुनः ॥ वेण्यांस्नातुंस
मायांतिमाघेमासिनृपोत्तम ॥ ४२ ॥ सर्वतीर्थानिकृष्णानिपापिनांसंगदोषतः ॥ भवंतिशुक्लवर्णानिप्रयागेमाघमज्जनात् ॥ ४३ ॥ आकल्पसंचितंपा
पंजन्मभिर्यन्नैर्नृप ॥ तद्भवेद्भस्मसान्माघेस्नातानांचसितासिते ॥ ४४ ॥ वाङ्मनःकायजंपापंनरस्यविलयंव्रजेत् ॥ प्रयागेमाघमासेतुत्र्यहस्नातस्य

१ तस्यपुण्यमसंख्यातं चित्रगुप्तोलिखत्फलमितिपाठः ।

निश्चितम् ॥ ४५ ॥ प्रयागेमाघमासेयस्त्र्यहंस्नातिचमानवः ॥ पापंत्यक्त्वादिवंयातिजीर्णांत्वचमिवोरगः ॥ ४६ ॥ कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रकुत्रा
वगाहिता ॥ तस्माद्दशगुणापुण्यायत्रविंध्येनसंगता ॥ ४७ ॥ तस्माच्छतगुणागंगाकाश्यामुत्तरवाहिनी ॥ काश्याःशतगुणाःप्रोक्तागंगायामुनसं
गमे ॥ ४८ ॥ सासहस्रगुणातासांभवेत्पश्चिमवाहिनी ॥ याराजन्दर्शनादेवब्रह्महत्यापहारिणी ॥ ४९ ॥ यापश्चाद्वाहिनीगंगाकालिंद्यासहसंगता ॥ हंति
कोटिकृतंपापंसामाघेनृपदुर्लभा ॥ ५० ॥ यत्कथ्यतेऽमृतंराजन्सावेणीभुविकीर्तिता ॥ तस्यांमाघेमुहूर्तंतुदेवानामपिदुर्लभम् ॥ ५१ ॥ ब्रह्माविष्णु
र्महादेवोरुद्रादित्यमरुद्गणाः ॥ गंधर्वालोकपालाश्चयक्षकिन्नरपन्नगाः ॥ ५२ ॥ अणिमादिगुणैःसिद्धायेचान्येतत्त्ववादिनः ॥ ब्रह्माणीपार्वतीलक्ष्मीः
शचीमेनादितिर्दितिः ॥ ५३ ॥ सर्वास्तादेवपत्न्यश्चतथानागांगनानृप ॥ घृताचीमेनकारंभाउर्वशीचतिलोत्तमा ॥ ५४ ॥ गणाह्यप्सरसांसर्वेपितॄ
णांचगणास्तथा ॥ स्नातुमायांतितेसर्वेमाघेवेण्यांनराधिप ॥ ५५ ॥ कृतेयुगेस्वरूपेणकलौप्रच्छन्नरूपिणः ॥ प्रयागेमाघमासेतुत्र्यहस्ना
नस्ययत्फलम् ॥ ५६ ॥ नाश्वमेधसहस्रेणतत्फलंलभतेभुवि ॥ त्र्यहस्नानफलंमाघेपुराकांचनमालिनी ॥ ५७ ॥ राक्षसायददौभूपतेनमुक्तः
सपापकृत् ॥ ॥ कार्तवीर्यउवाच ॥ ॥ भगवन्राक्षसःकोसौसाकाकांचनमालिनी ॥ ५८ ॥ कथंदत्तवतीधर्मंकथंवातस्यसद्गतिः ॥ एतत्कथययो
गींद्रअत्रिसंतानभास्कर ॥ यदित्वंमन्यसेश्राव्यंपरंकौतूहलंहिमे ॥ ५९ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्विचित्रंत्वमितिहासंपुरातनम् ॥
यस्यस्मरणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत् ॥ ६० ॥ अप्सरारूपसंपन्नानाम्नाकांचनमालिनी ॥ प्रयागेमाघमासेसास्नात्वायातिहरालयम् ॥ ६१ ॥
निकुंजेगिरिराजस्यतिष्ठतागिरिरूपिणा ॥ दृष्टागगनमारूढातेनवृद्धेनरक्षसा ॥ ६२ ॥ तेजस्विनीसुहेमाभासुश्रोणीदीर्घलोचना ॥ चंद्राननासुकेशी
चपीनोन्नतपयोधरा ॥ ६३ ॥ तांदृष्ट्वारूपसंपन्नामुवाचराक्षसस्तदा ॥ कात्वंकमलपत्राक्षिकुतआगम्यतेत्वया ॥ ६४ ॥ आर्द्रंचवसनंकस्मात्सा
र्द्रातेकबरीकुतः ॥ कुत्रआगम्यतेभीरुकुतस्तेखेचरीगतिः ॥ ६५ ॥ केनपुण्येनवाभद्रेतवतेजोमयंवपुः ॥ अतीवरूपसंपन्नंसंभूतंचमनोहरम् ॥ ६६ ॥
त्वदस्रबिंदुपातेनममपूर्ध्निसुलोचने ॥ क्षणेनह्यगमच्छांतिक्रूरंमेमानसंसदा ॥ ६७ ॥ नीरस्यमहिमाकोयमेतद्व्याख्यातुमर्हसि ॥ त्वंमेशीलवती
भासिनाकृतिर्निर्गुणाभवेत् ॥ ६८ ॥ ॥ अप्सराउवाच ॥ ॥ श्रूयतामप्सराश्चाहंभोरक्षःकामरूपिणी ॥ प्रयागतश्चागताहंनाम्नाकांचनमालि ॥ १२२
नी ॥ ६९ ॥ आर्द्रःपरिकरोमेऽतःसुस्नाताहंसितासिते ॥ गंतव्यंतुमयारक्षःकैलासेतुनगोत्तमे ॥ ७० ॥ तत्रास्तेपार्वतीनाथःसुरासुरसुपूजितः ॥ वेणीवारिप्र

१ तथारातीरितिपाठः ।

भावेणरक्षस्तेक्रूरतागता ॥ ७१ ॥ जाताहंयेनपुण्येनगंधर्वस्यसुमेधसः ॥ कन्यकादिव्यरूपातुतत्सर्वंकथयामिते ॥ ७२ ॥ कलिंगाधिपतेराज्ञस्त्वहमा
सीच्चवेश्यका ॥ रूपलावण्यसंपन्नासौभाग्यमदगर्विता ॥ ७३ ॥ अन्यासांयुवतीनांचतत्पुरेहंशिरोमणिः ॥ तज्जन्मनिमयारक्षोभुक्ताभोगान्यथेच्छ
या ॥ ७४ ॥ मोहितंतत्पुरंसर्वंमयायौवनसंपदा ॥ रत्नानिचविचित्राणिभूषणानिधनानिच ॥ ७५ ॥ वासांसिचित्ररूपाणिकर्पूरागुरुचंदनम् ॥ एतच्चोपा
र्जितंसर्वंमयामोहनरूपया ॥ ७६ ॥ नाहंजानामिहे[1]म्नोंतंस्वनिवासेनिशाचर ॥ संसेवंतेयुवानोमेचरणौकामपीडिताः ॥ ७७ ॥ मयातेवंचिताःसर्वेसर्व
स्वेनतुमायया ॥ अन्योन्यस्पर्धाभावेनमृताःकेचित्तुकामिनः ॥ ७८ ॥ इत्थंतन्नगरेरम्येसकलेमेगतिस्तदा ॥ प्राप्तेतुवार्द्धकेकालेशुशोचहृदयंमम॥
नदत्तंनहुतंजप्तंनव्रतंचरितंमया ॥ ७९ ॥ नाराधितोमयादेवश्चतुर्वर्गफलप्रदः ॥ नमयापूजितादेवीदुर्गादुर्गतिनाशिनी ॥ सर्वपापहरोविष्णुर्नस्मृतोभोगलु
ब्धया ॥ ८० ॥ नचसंतर्पिताविप्रानकृतंप्राणिनांहितम् ॥ अणुमात्रमिदंपुण्यंनकृतंचप्रमादतः ॥ ८१ ॥ पातकंतुकृतंभद्रतेनमेदह्यतेमनः ॥ बहुधैवंविल
प्याहंब्राह्मणंशरणंगता ॥ ८२ ॥ ब्रह्मण्यंवेदविद्वांसंतस्यराज्ञःपुरोहितम् ॥ सहिपृष्टोमयारक्षःकथंमेनिष्कृतिर्भवेत् ॥ ८३ ॥ पापस्यास्यद्विजश्रेष्ठकथं
यास्यामिसद्गतिम् ॥ स्वेनैवकर्मणातप्तांवराकींदीनमानसाम् ॥ ८४ ॥ पापे[2]पंकनिमग्नांत्वंमामुद्धरकचग्रहैः ॥ [3]मयिकारुण्यजंवारिवर्षहर्षदृशाद्विज ॥ ८५ ॥
सज्जनेसाधवःसर्वेसाधुःसाधुरसज्जने ॥ इत्यसौमद्वचःश्रुत्वाचकारानुग्रहंमयि ॥ ऊचेप्रीतिकरंवाक्यंसर्वधर्ममयंद्विजः ॥ ८६ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ निपि
द्धाचरणंजानेसर्वंतेहंवरानने ॥ कुरुमेसत्वरंवाक्यंयाहिक्षेत्रंप्रजापतेः ॥ ८७ ॥ तत्रगत्वाकुरुस्नानंतेनपापक्षयस्तव ॥ सर्वंमनोगतंभद्रेत्वदी
यंशोचितंमया ॥ ८८ ॥ नाहमन्यत्प्रपश्यामियत्तेपापप्रणाशनम् ॥ प्रायश्चित्तंपरंतीर्थेस्नानंचऋषिभिःस्मृतम् ॥ ८९ ॥ किंतुतीर्थेत्यजेद्भी
रुमनसाप्यशुभंकृतम् ॥ प्रयागस्नानशुद्धात्वंस्वर्गंयास्यसिनिश्चितम् ॥ ९० ॥ प्रयागस्नानमात्रेणनृणांस्वर्गोनसंशयः ॥ अन्यदेशकृतंपापंतत्क्षणा
देवभामिनि ॥ ९१ ॥ प्रयागेविलयंयातिपापंतीर्थकृतंविना ॥ शृणुभीरुपुराशक्रोगौतमस्यमुनेर्वधूम् ॥ ९२ ॥ दृष्ट्वाकामवशंप्राप्तस्तांगतो
गुप्तकामुकः ॥ उग्रेणतेनपापेनतदैवजनितंफलम् ॥ ९३ ॥ ऋषिस्त्रीगंतुरिंद्रस्यतस्याश्चपुरतस्तदा ॥ कुत्सितंगर्हितंजातमितिलज्जाकरंवपुः ॥
॥ ९४ ॥ तद्भर्तुःशापमाहात्म्यात्सहस्रभगचिह्नितम् ॥ अधोमुखस्ततोभूत्वादेवराजोविनिर्गतः ॥ ९५ ॥ निनिंदस्वकृतंकर्मसोभिभूतःसलज्जितः ॥ मेरोः
शिरसितोयाढ्येशतयोजनविस्तृते ॥ ९६ ॥ तत्रगत्वाप्रविष्टस्तुहेमांभोरुह[4]कोरके ॥ तत्रस्थोगर्हयन्नित्यमात्मानंमन्मथंतथा ॥ ९७ ॥ धिक्तां

१ धर्मवै स्वनिवासे स्थितासति । २ पापपंके निमग्नांचमांसमुद्धरकोविद । ३ कुरुकारुण्यजंवारिदग्धाहंकिंनिरीक्ष्यसि । ४ कोटरे इतिपाठः।

कामात्मतांलोकेसद्यःपातकदायिनीम् ॥ ययाहिनरकंयातिसर्वलोकविगर्हितः ॥ ९८ ॥ आयुःकीर्तिर्यशोधर्मधैर्यध्वंसकरीतथा ॥ धिङ्मन्मथं
[1]दुराचारमापदांनियतंपदम् ॥ ९९ ॥ देहस्थंदुर्दमंशत्रुमसंतुष्टंसदावशम् ॥ इत्थंवादिनिप्रच्छन्नेवासवेपद्मसद्मनि ॥ १०० ॥ आखंडलंविनाभी
रुदेवलोकोनशोभते ॥ ततोदेवाःसगंधर्वालोकपालाःसकिन्नराः ॥ १०१ ॥ शच्यासहसमागम्यपप्रच्छुस्तेबृहस्पतिम् ॥ भगवन्बलभिद्देवंनै
वजानीमहेवयम् ॥ १०२ ॥ क्वतिष्ठतिगतःकुत्रकुत्रवामृगयामहे ॥ ननाकःशोभतेतेनविनादेवगणैःसह ॥ १०३ ॥ सुपुत्रेणविनायद्वत्कुलं[2]श्रीमद्गुणा
न्वितम् ॥ उपायश्चिंत्यतांसद्यःस्वर्लोकोयेनशोभते ॥ १०४ ॥ सनाथःसुश्रियायु[3]क्तोनविलंबोत्रयुज्यते ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वागुरुर्वचनमब्रवीत् ॥
॥ १०५ ॥ जानेहंस्वापराधेनलज्जयायत्रतिष्ठति ॥ रभसालब्धकार्यस्यभुंक्तेसमघवाफलम् ॥ १०६ ॥ नृणांनीतिपरित्यागाद्विपाकाःस्युर्भयंकराः ॥
अहोराज्यमदैर्मत्तःकृत्याकृत्यमचिंतयन् ॥ १०७ ॥ कृतवान्निंद्यमानंहिदृष्टादृष्टक्षयंकरम् ॥ कुर्वंतिबालिशायत्रदैवोपहतबुद्धयः ॥ १०८ ॥ अपराधा
द्यथाजन्मस्यादिहामुत्रनिष्फलम् ॥ अधुनातत्रगच्छामोयत्रशक्रःसतिष्ठति ॥ १०९ ॥ इत्युक्त्वानिर्गताःसर्वेबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ दृष्ट्वासरसिविस्तीर्णे
स्वर्णपंकजकाननम् ॥ ११० ॥ तुष्टुवुर्देवराजानंप्रबोधोयेनजायते ॥ ततोगुरोःप्रबोधेननिर्गतःपद्मकुड्मलात् ॥ १११ ॥ दीनाननोविरूपस्तुव्रीडाकुंचि
तलोचनः ॥ जग्राहचरणाविंद्रोगुरोस्तस्याग्रजन्मनः ॥ ११२ ॥ त्राहिमांनिष्कृतिंब्रूहिपापस्यास्यबृहस्पते ॥ देवराजवचःश्रुत्वाजगौविप्रोबृहस्पतिः ॥
॥ ११३ ॥ शृणुदेवेंद्रवक्ष्येहमुपायंपापनाशनम् ॥ प्रयागस्नानमात्रेणतत्क्षणादेवपातकात् ॥ ११४ ॥ मुच्यसेदेवराजत्वंतत्रयामःसहैवते ॥ अथपुरोध
सासार्धमागत्यबलमर्दनः ॥ ११५ ॥ सस्नौसितासितेतीर्थेसद्योमुक्तोह्यघैस्ततः ॥ अथदेवगुरुस्तस्मैप्रसन्नस्तुवरंददौ ॥ ११६ ॥ प्रयागस्नानमात्रेणक्षीणं
पापंत्वयानघ ॥ क्षीणपापस्यतेशक्रमत्प्रसादेनसत्वरम् ॥ ११७ ॥ सहस्रमेतद्योनीनांसहस्रंस्याद्दृशांतव ॥ तदैवद्विजवाक्येनशुशुभेचशचीपतिः॥११८॥
लोचनानांसहस्रेणपंकजैरिवमानसम् ॥ अथवृंदारकैःसर्वैर्ऋषिभिश्चाभिपूजितः ॥ ११९ ॥ गंधर्वैःस्तूयमानस्तुगतःशक्रोमरावतीम् ॥ इत्थंसद्योविपापोभू
त्प्रयागेपाकशासनः ॥ १२० ॥ याहित्वमपिकल्याणिप्रयागंदेवसेवितम् ॥ सद्यःपापविनाशायतथास्वर्गतयेदृढम् ॥ १२१ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासेति
हासंसमंगलम् ॥ तदैवसंभ्रमापन्नानत्वापादौद्विजस्यतु ॥ १२२ ॥ त्यक्त्वाबंधुजनंसर्वंदासदासीगृहंतथा ॥ सकलान्विषयान्रक्षोविषग्रासानिवस्फुटम् ॥
॥ १२३ ॥ वपुश्चक्षणविध्वंसिपश्यंतीनिर्गताह्यहम् ॥ नरकार्णवसंपातदारुणांतरवह्निना ॥ १२४ ॥ हृदयेकुणपव्याघ्रतदातत्तप्यमानया ॥ मयागत्वा

१ दुराचारं निर्लज्जं पापदायिनमितिपाठः । २ लक्ष्म्या विनागुणाइतिपाठः । ३ युक्ता भवाह्यधुनावयम् ।

कृतंस्नानंमाघेमासिसितासिते ॥ १२५ ॥ तस्यस्नानस्यमाहात्म्यंशृणुवृद्धनिशाचर ॥ त्र्यहात्पापक्षयोजातःसप्तविंशतिभिर्दिनैः ॥ १२६ ॥ शेषैर्मैयदभू
त्पुण्यंतेनदेवत्वमागता ॥ रममाणातुकैलासेगिरिजायाःप्रियासखी ॥ १२७ ॥ जातिस्मरातथाजाताप्रयागस्यप्रभावतः ॥ स्मृत्वाप्रयागमाहात्म्यंमाघेमा
घेव्रजाम्यहम्॥१२८॥इतिराक्षसयत्पृष्टंत्वयाविस्मितचेतसा ॥ तन्मयाकथितंसर्वंचरितंप्रीतयेतव॥१२९॥मत्प्रीतयेचरित्रंस्वंत्वंब्रूहिममराक्षस॥ कर्मणाके
नजातोसिविरूपोतिभयंकरः ॥ १३० ॥ श्मश्रुलोदीर्घदंष्ट्रश्चक्रव्यादोगिरिगह्वरे ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ इष्टंददातिगृह्णातिगुह्यंवदातिपृच्छति ॥१३१॥
प्रीत्याहिसज्जनोभद्रेतच्चसर्वंत्वयिस्थितम् ॥ त्वयासंभावितोनूनंमन्येहंवामलोचने ॥१३२॥ भाविनीनिष्कृतिःसद्यस्त्वयास्यक्रूरकर्मणः ॥ अतोवक्ष्यामि
तेभद्रेदुष्कृतंयत्स्वयंकृतम् ॥ १३३ ॥ निवेद्यसज्जनेदुःखंततःसर्वसुखीभवेत् ॥ शृणुसुश्रोण्यहंकाश्यांबह्वृचोवेदपारगः ॥ १३४ ॥ जातःपुराद्विजः
श्रेष्ठःकुलेमहतिनिर्मले ॥ राज्ञांदुष्कृतिनांभीरुशूद्राणांचतथाविशाम् ॥ १३५ ॥ वाराणस्यांकृतोघोरोमयादुष्टप्रातिग्रहः ॥ बहुधाबहुधावारंनिषिद्धः
कुत्सितोबहु ॥ १३६ ॥ चांडालस्यापिनत्यक्तोमयादुष्टप्रतिग्रहः ॥ अन्यच्चपातकंतत्रममाभून्मूढचेतसः ॥ तन्नास्तिदुष्कृतंकर्ममयायत्रनयत्कृ
तम् ॥ १३७ ॥ अन्यच्चश्रूयतांदोषःक्षेत्रस्यवरवर्णिनि ॥ अविमुक्तेणुमात्रंयत्तदघंमेरुतांव्रजेत् ॥ नधर्मस्तुमयाकश्चित्संचितस्तत्रजन्मानि ॥ १३८ ॥
ततोबहुतिथेकालेमृतस्तत्रैवशोभने ॥ अविमुक्तप्रभावेणनचाहंनरकंगतः ॥ १३९ ॥ अविमुक्तेमृतःकश्चिन्नरकंनेतिकिल्बिषी ॥ अविमुक्तेकृतंकिंचि
त्पापंवज्रीभवेद्दृढम् ॥ १४० ॥ वज्रलेपेनपापेनतेनमेजन्मराक्षसम् ॥ रौद्रंक्रूरतरंपापंसंभूतंहिमपर्वते ॥ १४१ ॥ द्विर्जातोगृध्रयोनौप्राक्त्रिर्व्याघ्रोद्विःस
रीसृपः ॥ एकवारमुलूकस्तुविड्वराहस्ततःपरम् ॥ १४२ ॥ इदंतुदशमंजन्मराक्षसंममभामिनि ॥ अतीतानिसहस्राणिवर्षाणिममजन्मनः ॥ १४३ ॥
नास्तिमेनिष्कृतिर्भद्रेएतस्माद्दुःखसागरात् ॥ अत्रत्रियोजनंसुभ्रूर्निर्जंतुहिमयाकृतम् ॥ १४४ ॥ अनागसांचभूतानांबहूनांचकृतःक्षयः ॥ कर्मणातेनमे
सुभ्रूर्दह्यतेसततंमनः ॥ १४५ ॥ त्वद्दर्शनसुधासिक्तंगतंशैत्यंमनोमम ॥ तीर्थंफलतिकालेनसद्यःसाधुसमागमः ॥ १४६ ॥ अतःसत्संगतिंसुभ्रूःप्रशंसं
तिमनीषिणः ॥ एतत्तेकथितंसर्वंस्वदुःखंह्रद्गतंमया ॥ १४७ ॥ विरलःसज्जनःसुभ्रूःस्वात्मायस्यनखिद्यते ॥ जानास्यत्रोचितंत्वंहिकिंचिन्नोवच्म्यतः
परम् ॥ १४८ ॥ अस्यदुःखोदधेःपारंकथंयामीतिचिंतयन् ॥ सज्जनानांसमाभूतिःसर्वेषामुपजीवनम् ॥ १४९ ॥ क्षीरार्णवःपयोदत्तेहंसायनबकाय
किम् ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादयार्द्रीकृतमानसा ॥ १५० ॥ धर्मदानेमतिंकृत्वाजगौकांचनमालिनी ॥ करिष्येनिष्कृतिंरक्ष

१ वर्षाणां पञ्चसप्ततिरितिपाठः । १ यामिसुलोचने इतिपा० ।

इदानींखलुमाशुचः ॥ १५१ ॥ प्रतिज्ञांतुदृढांकृत्वायतिष्येतवमुक्तये ॥ बहवोहिकृतामाघावर्षेवर्षेयथाविधि ॥ १५२ ॥ श्रद्धापूर्वमयाभद्रब्रह्मक्षेत्रेसिता
सिते ॥ तांवदामितुसंख्यातिंतस्यधर्मस्यराक्षस ॥ १५३ ॥ गूढोधर्मोहिकर्तव्यइत्यूचुर्विबुधाजनाः ॥ आर्तेदानंप्रशंसंतिमुनयोवेदवादिनः ॥ १५४ ॥
सागरेवर्षतोभद्रंकिंमेचस्यफलंभवेत् ॥ अनुभूतंमयारक्षःस्वयंतत्पुण्यजंफलम् ॥ १५५ ॥ तत्तुदास्यामितेमित्रसद्यःपापविनाशनम् ॥ निष्पीड्याथततो
वस्त्रंजलंकृत्वाकरांबुजे ॥ १५६ ॥ ददौसामाघजंपुण्यंतस्मैवृद्धायरक्षसे ॥ शृणुराजन्विचित्रंहिप्रभावंमाघधर्मजम् ॥ १५७ ॥ तदैवंप्राप्यतत्पुण्यं
विमुक्ताराक्षसीतनुः ॥ संभूतोदेवताकारस्तेजोभास्करविग्रहः ॥ १५८ ॥ देवयानंसमारूढःसहर्षोत्फुल्ललोचनः ॥ द्योतमानस्तदाव्योम्निभासयन्प्र
भयादिशः ॥ १५९ ॥ दिव्यरूपधरोरेजेद्वितीयइवभास्करः ॥ ततोभिनंदयामाससतांकांचनमालिनीम् ॥ १६० ॥ भद्रेवेत्तीश्वरोदेवःकर्मणांयःफलप्रदः ॥
तत्त्वयोपकृतंसर्वंयत्रमेनास्तिनिष्कृतिः ॥ १६१ ॥ इदानीमपिकारुण्यात्प्रसीदानुग्रहंकुरु ॥ शिक्षांविधेहिमेदेविसर्वनीतिमयींशुभाम् ॥ १६२ ॥ सर्वधर्मकरींनूनं
नकुर्वेपातकंयथा ॥ तांश्रुत्वात्वदनुज्ञातःपश्चाद्यामिसुरालयम् ॥ १६३ ॥ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ ॥ एतन्निशम्यतेनोक्तंप्रियंधर्ममयंवचः ॥ अतिप्रीत्याब्रवीद्धर्मं
राजन्कांचनमालिनी ॥ १६४ ॥ धर्मंभजस्वसततंत्यजभूतहिंसांसेवस्वसाधुपुरुषान्जहिकामशत्रुम् ॥ अन्यस्यदोषगुणकीर्तनमाशुहित्वासत्यंवदार्चयहरिं
व्रजदेवलोकम् ॥ १६५ ॥ देहेस्थिमांसरुधिरेस्वमतिंत्यजत्वंजायासुतादिषुसदाममतांविमुंच ॥ पश्यानिशंजगदिदंक्षणभंगुरंहिवैराग्यभावरसिको
भवयोगनिष्ठः ॥ १६६ ॥ प्रीत्यामयानिगदितंतवधर्ममार्गंचित्तेनिधेहिसकलंभवशीलयुक्तः ॥ संत्यज्यराक्षसतनुंधृतदेवदेहोज्योतिर्मयोव्रजयथासुख
माशुनाकम् ॥ १६७ ॥ श्रुत्वाधर्मंततोहृष्टःसंतुष्टोराक्षसोब्रवीत् ॥ भवप्रमुदितानित्यंसर्वदाशिवमस्तुते ॥ १६८ ॥ आचन्द्रार्कंरमस्वत्वंकैला
सेशिवसन्निधौ ॥ उमयाऽखंडितंप्रेमतवास्तुवरवर्णिनि ॥ १६९ ॥ धर्मनिष्ठातपोनिष्ठामातस्त्वंभवसर्वदा ॥ मास्तुलोभःशरीरेतेआपन्नार्तिंसदाहर ॥ १७० ॥
इत्युक्त्वातुप्रणम्याथसतांकांचनमालिनीम् ॥ जगामराक्षसःस्वर्गंगंधर्वैर्बहुभिःस्तुतः ॥ १७१ ॥ देवकन्यास्तदागत्यववर्षुःपुष्पवृष्टिभिः ॥ तस्याःकांचनमा
लिन्यामूर्ध्निहर्षसमाकुलाः ॥ १७२ ॥ तामालिंग्यततःप्रोचुःकन्यकास्तुप्रियंवचः ॥ कृतंभद्रेत्वयाचित्रंराक्षसस्यविमोक्षणम् ॥ १७३ ॥ दुष्टस्यास्यभया
त्कश्चिद्विशत्यस्मिन्नकानने ॥ अधुनानिर्भयाह्यत्रविचरामोयथासुखम् ॥ १७४ ॥ श्रुत्वातद्वचनंराजंस्तासांकांचनमालिनी ॥ हृष्टातेनैवदानेनकृतकृत्या
तदासती ॥ १७५ ॥ तंराक्षसंकांचनमालिनीवरागन्धर्वकन्यापरिमोच्यसत्वरम् ॥ क्रीडंत्यमूभिःप्रययौहरालयंप्रीत्यासपूर्णाचपरोपकारया ॥ १७६ ॥

१ नानुवक्तुं समर्थाहं संख्यां धर्मस्य राक्षसेतिपाठान्तरम् ।

संवादमेनंवरकन्यकेरितंभक्त्यापरंयःशृणुयाच्चमानवः ॥ नबाध्यतेजातुसदासराक्षसैर्धर्मेमतिस्तस्यभृशंहिजायते ॥ १७७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे
पंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेमाघमासमाहात्म्ये दिलीपवासिष्ठसंवादे राक्षसमोक्षोनामसप्तत्रिंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥ छ ॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ कथितंमाघमाहात्म्यंदत्तात्रेयेणभाषितम् ॥ अधुनाहंप्रवक्ष्यामिमाघस्नानस्ययत्फलम् ॥ १ ॥ सर्वक्रतुवरिष्ठंतुसर्वदानफ
लप्रदम् ॥ सर्वव्रततपस्तुल्यंमाघस्नानंपरंतप ॥ २ ॥ स्नानेनमाघस्यविशुद्धमानसापि[1]तॄन्दिविस्थाप्यकुलद्वयस्यवै ॥ स्वर्गंप्रयांतिस्वयमुज्ज्व
लाननावरैर्विमानैरुचिरैश्चकामगैः ॥ ३ ॥ येमानवाःपापकृतोपिसर्वदासदादुराचाररताविमार्गगाः ॥ स्नात्वाहिमाघेहरिमर्चयंतियेमुंचंतितेपी
हमहाघसंचयम् ॥ ४ ॥ सत्येनहीनाःपितृमातृदुःखदाह्यनाश्रमस्थाःकुलधर्मवर्जिताः ॥ येदांभिकास्तेपिनराः सतांगतिंस्नानैःप्रयांत्यत्रहिमाघसं
भवैः ॥ ५ ॥ पुण्येषुतीर्थेषुचमाघमासेस्नानंनराणामतिदुर्लभंभुवि ॥ तस्माद्यतोब्रह्मविदांपदंनरैःसंप्राप्यतेनात्रविचारणामम ॥ ६ ॥ माघेतपो
दानजपप्रसेवनंस्थानंहरेःपूजनमक्षयंनृप ॥ तस्माद्यथाशक्तिनरैःप्रयत्नतःस्नात्वाप्रदेयंवसना[2]न्नकांचनम् ॥ ७ ॥ माघेन्नदाताऽमृतपःसुरालयेहे
मनश्चदातावलभित्समीपगः ॥ दीपाग्निवासांसिददन्नरःसदासूर्यस्यलोकेवसतिप्रभामयः ॥ ८ ॥ यज्ञैःसुदानैःसुतपोभिरुज्ज्वलैःसुब्रह्मचर्यार्च
नयोगसेवया ॥ शुद्धाभवंतीहतथानपापिनःस्नानैर्यथापुण्य[3]भवैस्तुमाघजैः ॥ ९ ॥ दुःखौघसंततिमसह्ययातनांयाम्यांनतेयांत्यपिपापकारि
णः ॥ येमाघमासेवरतीर्थमज्जनंकुर्वंतिचार्धोदितसूर्यमंडले ॥ १० ॥ स्नात्वाचमाघेहरिमर्चयंतियेस्वर्गच्युताभूपतयोभवंति ॥ भव्याःसुरूपाः
सुभगाःप्रियंवदाधर्मान्विताभूरिधनाःशतायुषः ॥ ११ ॥ दीप्तानलेकाष्ठचयोयथाहुतोभस्मावशेषोभवतीहतत्क्षणात् ॥ स्नानेनमाघस्यतथावि
लीयतेक्षुद्रोपिपापौघमहाघसंचयः ॥ १२ ॥ कायेनवाचामनसापिपातकंज्ञातंयदज्ञातमलंकृतंनरैः ॥ स्नानंचमाघेवरतीर्थसंभवंसर्वंदहद्विष्णुरिवाशु
हृद्गतः ॥ १३ ॥ संभुज्यमानाघफलंहिपार्थिवप्रमादतोपीहनृणांकदाचन ॥ स्नानंहिमाघस्ययतःप्रसज्यतेतदैवतत्संक्षयमेतिनिश्चितम् ॥ १४ ॥
गंधर्वकन्याःपृथिवीशशापजंसंभुज्यमानाघफलंदुरत्ययम् ॥ स्नानाद्विमुक्ताःखलुमाघमासजाद्वाक्यात्पुरालोमशजातमद्भुतम् ॥ १५ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ श्रुत्वैतत्पार्थिवः प्रीत्यानत्वातत्पादपंकजम् ॥ श्रद्धयापरयानम्रस्तंपप्रच्छपुरोधसम् ॥ १६ ॥ भगवन्ब्रूहिकन्याभिःशापोह्यभिग
तःकुतः ॥ कस्यापत्यानितास्तासांनामकिंकीदृशंवयः ॥ १७ ॥ कथंलोमशवाक्येनविपाकाच्छापसंभवात् ॥ विमुक्ताःकुत्रताः सन्तुमांसंताः

१ अत्रचरणाधिक्यं 'दिनानि सप्तापिचपंचमानवाः' इति । केषुचि पुस्तकेषु लभ्यते । २ वसनाग्निकांचनम्-इ० पा । ३ तीर्थभुवैश्च माघजैः-इ० पा० ।

कतिसंख्यया ॥ १८ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ श्रूयतांराजशार्दूलधर्मगर्भांकथांपराम् ॥ यथारणिर्वह्निगर्भाधर्मसूर्वह्निसूरिव ॥ १९ ॥ गंधर्वःसुखसं
गीतिस्तस्यकन्याप्रमोदिनी ॥ सुशीलस्यसुशीलाचसुस्वरास्वरवेदिनः ॥ २० ॥ सुताराचंद्रकांतस्यचंद्रिकासुप्रभस्यच ॥ इमानिवरनामानि
तासामप्सरसांनृप ॥ २१ ॥ कुमार्यः पंचसर्वास्तावयसासुसमाःपुनः ॥ चंद्रादिवविनिष्क्रांताश्चंद्रिकेवसमुज्ज्वलाः ॥ २२ ॥ चंद्राननाः सुके
शिन्यश्चंद्रामृतरसाधराः ॥ नेत्रेष्वानंदकारिण्यः कौमुदीकुमुदेष्विव ॥ २३ ॥ लावण्यपिंडसंभूताश्चारुरूपामनोहराः ॥ उद्भिन्नकुचकुंभिन्यःप
द्मिन्यइवमाधवे ॥ २४ ॥ उन्मील्ययौवनंकांतंवल्लीवनवपल्लवैः ॥ हेमगौराश्चहेमाभाहेमालंकारभूषिताः ॥ २५ ॥ हेमचंपकमालिन्योहेमच्छवि
सुवाससः ॥ स्वरग्रामावलीहासुविविधामूर्च्छनासुच ॥ २६ ॥ तालदानविनोदेषुवेणुवीणाप्रवादने ॥ मृदंगनादसंभिन्नंलास्यमार्गलवेषुच ॥ २७ ॥ चित्रा
दिषुविनोदेषुकलासुचविशारदाः ॥ एवंभूतास्तुताःकन्यामुमुहुःक्रीडनेवने ॥ २८ ॥ पितृभिर्लालिताःसत्यश्चेरुश्चधनदालये ॥ कौतुकादेकदापंचमिलि
त्वामासिमाधवे ॥ कन्यामंदारपुष्पाणिविचिन्वंत्योवनाद्वनम् ॥ २९ ॥ गौरींसमाराधयितुंवरांगनाःकदाचिदच्छोदसरोवरंययुः ॥ हेमांबुजानिप्रवराणिताः
पुनस्तस्मादुपादायवरोत्पलैःसह ॥ ३० ॥ वैडूर्यशुद्धस्फटिकाच्छविद्रुमेस्नात्वातडागेपरिधायचांबरम् ॥ मौनेनचस्थंडिलपिंडिकामयींस्वर्णस्यसिक्ता
भिरुमांविनिर्ममुः ॥ ३१ ॥ समर्चितांचंदनचंद्रकुंकुमैरभ्यर्च्यगौरींवरपंकजादिभिः ॥ नानोपचारैश्चसुभक्तिभावितास्तालप्रयोगैर्ननृतुःकुमारिकाः ॥३२॥
गांधारमाश्रित्यवरंस्वरंततोगेयंसुतारध्वनिभिःसुमूर्च्छितम् ॥ एणीदृशस्ताःप्रजगुःकलाक्षरंचारुप्रबंधंगतिभिस्तुसुस्वरम् ॥ ३३ ॥ तस्मिन्सुनादेर
सवर्षहर्षदेकन्यास्वलंनिर्भरनृत्यवृत्तिषु ॥ अच्छोदतीर्थप्रवरेतदागतःस्नातुंमुनेर्वेदनिधेःसुताग्निपः ॥ ३४ ॥ रूपेणनिःसीमतरोवराननःसरोजपत्रा
यतलोचनोयुवा ॥ विशालवक्षाःसुभुजोतिसुंदरःश्यामच्छविःकामइवापरोहिसः ॥ ३५ ॥ सब्रह्मचारीसशिखोविराजतेदंडेनयुक्तोधनुषैवमन्मथः ॥ ए
णाजिनप्रावरणःसुसूत्रधृग्वेमाभमौंजीकटिसूत्रमेखलः ॥३६॥ तंदृष्ट्वाब्राह्मणंबालास्तास्तत्रसरसस्तटे ॥ जहर्षुःकौतुकाविष्टाःकोयंनोनयनातिथिः ॥३७॥
संत्यक्तनृत्यगीतास्तास्तस्यालोकनतत्पराः ॥ हरिण्योलुब्धकेनेवविद्धाःकामेनसायकैः ॥ ३८ ॥ पश्यपश्येतिजल्पंत्योमुग्धाःपंचसुसंभ्रमम् ॥ त
स्मिन्विप्रवरेयूनिकामदेवभ्रमंययुः ॥ ३९ ॥ पुनःपुनस्तमभ्यर्च्यनयनैःपंकजैरिव ॥ पश्चाद्विचारमायासुस्ताश्चकन्याःपरस्परम् ॥ ४० ॥ यद्ययंकामदेवो ॥ १२९
हिरतिहीनःकथंव्रजेत् ॥ अथायमश्विनौदेवौतौनूनंयुग्मचारिणौ ॥ ४१ ॥ गंधर्वःकिन्नरोवाथसिद्धोवाकामरूपधृक् ॥ ऋषिपुत्रोथवाकश्चित्कश्चिद्वामानु
षोत्तमः ॥ ४२ ॥ अस्तुवाकश्चिदेवायंधात्रासृष्टोहिनःकृते ॥ यथाभाग्यवतामर्थेनिधानंपूर्वकर्मभिः ॥ ४३ ॥ तथास्माकंकुमारीणांगौर्यानीतोवरोत्तमः ॥

करुणाजलकल्लोलप्लुवार्द्रीकृतचित्तया ॥ ४४ ॥ मयावृतस्त्वयाचार्यत्वयावृतस्तथामया ॥ एवंपंचसुकन्यासुवदंतीषुनृपोत्तम ॥ ४५ ॥ श्रुत्वातद्वचनं
तत्रकृत्वामाध्याह्निकीःक्रियाः॥आलोच्यहृदयेसोपिविभ्रमेतदुपस्थितम् ॥४६॥ ब्रह्मविष्णुगिरिशादयःसुरायेचसिद्धमुनयःपुरातनाः ॥ तेपियोगबालिनोवि
मोहितालीलयातदबलाभिरद्भुतम् ॥४७॥योषितांनयनतीक्ष्णसायकैर्भ्रूलतासुदृढचापनिर्गतैः॥धन्विनामकरकेतुनाहतःकस्यनोपततिहामनोमृगः ॥४८॥
तावदेवनयधीर्विराजतेतावदेवजनताभयंभजेत् ॥ तावदेवदृढचित्तताभृशंतावदेवगणनाकुलस्यच ॥ ४९ ॥ तावदेवतपसःप्रगल्भतातावदेवयमधारणं
नृणाम् ॥ यावदेववनितेक्षणबाणैर्मोहयंत्युरुमदैर्नमानुषाः ॥ ५० ॥ मोहयंतुमदयंतुरागिणांयोषितःसुललितैर्मनोहरैः ॥ मोहयंतिमदयंतिमामिमंध
र्मरक्षणपरंहिकैर्गुणैः ॥ ५१ ॥ मांसशुक्रमलमूत्रनिर्मितेयोषितांवपुषिनिर्घृणेशुचौ ॥ कामिनश्चपरिकल्प्यचारुतांमारमंतुसुविमूढचेतसः ॥ ५२ ॥ दा
रुणोहिपरिकीर्तितोंगनासन्निधिर्विमलबुद्धिभिर्बुधैः ॥ यावदत्रनसमीपगाइमास्तावदेवहिगृहंव्रजाम्यहम् ॥ ५३ ॥ समीपंतस्ययावद्धिनागच्छंति
वरांगनाः ॥ वैष्णवेनप्रभावेणतावदंतर्दधेद्विजः ॥ ५४ ॥ तस्ययोगबलाद्धूपगतस्यादर्शनंतदा ॥ दृष्ट्वातदद्भुतंकर्मऋषिपुत्रस्यधीमतः ॥ ५५ ॥ वि
त्रस्तनयनाबालाःकुरंग्यइवकातराः ॥ संभ्रांतनयनाःशून्यादद्दशुस्तादिशोदश ॥ ५६ ॥ इंद्रजालंस्फुटंवेत्तिमायांजानातिवापुनः ॥ दृष्टोप्यदृष्टरूपोभू
दित्यूचुश्चपरस्परम् ॥ ५७ ॥ व्यातंतुहृदयंतासांसदैवविरहाग्निना ॥ ज्वलद्दावानलेनेवसुस्निग्धंसांद्रकाननम् ॥ ५८ ॥ त्यक्त्वैंद्रजालिकींविद्यांकांत
दर्शयसत्वरम् ॥ स्वात्मानंनोमनोयुक्तंप्राग्ग्रासेमक्षिकोपमम् ॥ ५९ ॥ हाकष्टंदर्शितःकस्माद्धात्रात्वंघटितःपुनः ॥ ज्ञातंमहानुसंतापहेतोर्नस्त्वंविनि
र्मितः ॥ ६० ॥ कच्चित्तेनिर्दयंचेतःकच्चिदस्मासुनोमनः ॥ कच्चिद्धूर्तोसिहेकांतकच्चिन्मुष्णासिनोमनः॥ ६१ ॥कच्चिन्नप्रत्ययोस्मासुकच्चिदस्मान्परीक्षसे॥
कच्चिन्नर्मकलाशीलःकच्चिन्मायाविशारदः॥६२॥कच्चिच्चित्तेप्रवेष्टुंचवेत्सिविज्ञानलाघवम्॥कच्चिन्निष्क्रमणोपायंनजानासिकुतःपुनः॥ ६३॥कच्चिद्विनापराधं
तुत्वमस्मासुप्रकुप्यसे॥कच्चिद्दुःखंविजानासिपरेषांविप्रलंभजम्॥६४॥त्वद्दर्शनंविनानूनंहृदयेश्वरसांप्रतम्॥नजीवामोथजीवामःपुनस्त्वद्दर्शनाशया॥६५॥
अस्मांश्चनीयतांतत्रयत्रशीघ्रंगतोभवान् ॥ त्वद्दर्शनहरोधाताव्यदधादंकुरच्छिदम् ॥ ६६ ॥ सर्वथादर्शनंदेहिकारुण्यंभजसर्वथा ॥ पर्यंतंनप्रपश्यंतिसर्व
थासज्जनाजनाः ॥ ६७ ॥ इत्थंविलप्यताःकन्याःप्रतीक्ष्यचबहुक्षणम् ॥ पितुर्भियागृहंगंतुंशीघ्रमारेभिरेगतिम् ॥ ६८ ॥ तत्प्रेमनिगडैर्बद्धाभृशंविर
हविक्लवाः ॥ कथंचिद्धैर्यमालंब्यताःस्वंस्वंगृहमागताः ॥ ६९ ॥ आगत्यपतिताःसर्वाजलयंत्रसमीपतः ॥ किमेतन्मातृभिःपृष्टाःकुतःकालात्ययोभव
त् ॥ ७० ॥ ॥ कन्याऊचुः ॥ ॥ क्रीडंत्यःकिन्नरीभिस्तुसार्धसंगीतकंमुदा ॥ संस्थितास्तेननज्ञातंदिवसादिसरोवरे ॥ ७१ ॥ पथिश्रांतावयंमातः

संतापस्तेननस्तनौ ॥ मोहेनमहतावक्तुंनकेनाप्युत्सहामहे ॥७२॥ इत्युक्त्वालुलुठुस्तत्रमणिभूमौकुमारिकाः ॥ आकारंगोपयंत्यस्तामुग्धाजल्पंतिमा
तृभिः ॥ ७३ ॥ काचिन्नर्तयतिक्रीडामयूरंनमुदातदा ॥ नपाठयतितंकीरंपंजरेन्याकुतूहलात् ॥ ७४ ॥ लालयेन्नकुलंनान्यानोल्लासयतिसारिकाम् ॥
अपरातीवसंमुग्धानैवक्रीडतिसारसैः ॥ ७५ ॥ भेजिरेनविनोदांस्तारेमिरेनैवमंदिरे ॥ ऊचिरेबांधवैर्नालंवीणावाद्यंनचक्रिरे ॥७६॥ कल्पद्रुमप्रसूनंयद्रसव
त्तुसुधोपमम् ॥ मंदारकुसुमामोदिनपपुर्मधुरंमधु ॥ ७७ ॥ योगिन्यइवताःकन्यानासाग्रन्यस्तलोचनाः ॥ अलक्ष्यध्यानसंतानाःपुरुषोत्तममा
नसाः ॥ ७८ ॥ चंद्रकांतमणिच्छन्नेस्रवद्वारिकणद्रवे ॥ क्षणंवातायनेस्थित्वाजलयंत्रेक्षणंक्षणात् ॥ ७९ ॥ रचयंतिक्षणंशय्यांदीर्घिकांभोजिनीदलैः ॥
वीज्यमानासखीभिस्ताःशीतलैःकदलीदलैः ॥ ८० ॥ इत्थंयुगसमारात्रिमन्वानास्तावरस्त्रियः ॥ कथंचिद्धीरतांकृत्वाविह्वलाःसज्वराइव ॥ ८१ ॥
प्रातर्व्योममणिंदृष्ट्वामन्यमानाःस्वजीवितम् ॥ विज्ञाप्यमातरंस्वांस्वांगौरींपूजयितुंगताः ॥ ८२ ॥ स्नात्वातेनविधानेनपुष्पैर्धूपैर्यथातथा ॥ विधाय
पूजनंदेव्यागायंत्यस्तत्रताःस्थिताः ॥ ८३ ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रःस्नातुंसोपिसमागतः ॥ पित्राश्रमपदात्तस्मादच्छोदेचसरोवरे॥ ८४ ॥ मित्रंदृष्ट्वे
वरात्र्यंतेनलिन्यइवकन्यकाः ॥ उत्फुल्लनयनाजातास्तंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणम् ॥ ८५ ॥ गत्वातदैवताःकन्याःसमीपंब्रह्मचारिणः ॥ सव्यापसव्यबंधेनभुजपाशं
चचक्रिरे ॥ ८६ ॥ गतोसिधूर्तपूर्वेद्युर्गंतुमद्यनशक्यसे ॥ वृतस्त्वंनूनमस्माभिर्नात्रतेस्तुविचारणा ॥ ८७ ॥ इत्युक्तोब्राह्मणःप्राहप्रहसन्वाडुपा
शगः ॥ युष्माभिरुच्यतेभद्रमनुकूलंप्रियंवचः ॥ ८८ ॥ प्रथमाश्रमनिष्ठस्यकिंतुनाद्यापिमेव्रतम् ॥ वेदाभ्यसनशीलस्यपारंयातिगुरोःकुले ॥ ८९ ॥
आश्रमेयत्रयोधर्मोरक्षणीयःसपंडितैः ॥ विवाहोयमतोमन्येनधर्मइतिकन्यकाः ॥ ९० ॥ आकर्ण्यतस्यवाक्यानितमूचुस्तावचस्ततः ॥ सकलध्वनि
सोत्कंठाःकोकिलाइवमाधवे ॥ ९१ ॥ धर्मादर्थोर्थतःकामःकामाद्धर्मफलोदयः ॥ इत्येवनिश्चितंशास्त्रंवर्णयंतिविपश्चितः ॥ ९२ ॥ सकामोधर्मबा
हुल्यात्पुरस्तेसमुपागतः ॥ सेव्यतांविविधैर्भोगैःस्वर्गभूमिरियंततः ॥ ९३ ॥ श्रुत्वातद्वचनंतासांप्राहगंभीरयागिरा ॥ तथ्यंवोवचनंकिंतुसमाप्येहस्व
कंव्रतम् ॥ ९४ ॥ प्राप्यानुज्ञांगुरोःसर्वंवैवाहंकर्मनान्यथा ॥ इत्युक्त्वापुनरूचुस्ताःस्फुटंमूढोसिसुन्दर ॥ ९५ ॥ दिव्यौषधंब्रह्मरसायनंचसिद्धिर्निधेः
साधुकलावरांगनाः ॥ मंत्रस्तथासिद्धिरसश्चधर्मतोनेमानिपेध्याःसुधियासमागताः ॥ ९६ ॥ कार्येहिदैवाद्यदिसिद्धमागतंतास्मिन्नुपेक्षांनचयातिनी
तिगः ॥ यस्मादुपेक्षानपुनःफलप्रदातस्मान्नदीर्घीकरणंप्रशस्यते ॥ ९७ ॥ सांद्रानुरागाःकुलजन्मनिर्मलाःस्नेहार्द्रचित्ताःसुगिरःस्वयंवराः ॥ कन्याः
सुरूपाःखलुचारुयौवनाधन्यालभंतेत्रनरास्तुनेतरे ॥ ९८ ॥ क्ववयंवरसुन्दर्यःक्वचायंतापसोबटुः ॥ दुर्घटस्यविधानेहिमन्येधातातिपंडितः ॥ ९९ ॥

तस्मादस्मानिदानींतुस्वीकुर्यान्मंगलंभवान् ॥ गांधर्वेणविवाहेनह्यन्यथानोनजीवितम् ॥ १०० ॥ श्रुतवाक्यस्ततःप्राहब्राह्मणोधर्मवित्तमः ॥ भोमृ
गाक्ष्यःकथंत्याज्योधर्मोधर्मधनैर्नरैः ॥ १०१ ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षश्चैतच्चतुष्टयम् ॥ यथोक्तंसफलंज्ञेयंविपरीतंतुनिष्फलम् ॥ १०२ ॥ नाकाले
हंव्रतीकुर्यामतोदारपरिग्रहम् ॥ नक्रियाफलमाप्नोतिक्रियाकालंनवेत्तियः ॥ १०३ ॥ यतोधर्मविचारेस्मिन्प्रसक्तंममानसम् ॥ तस्माच्छृणुतहेक
न्यानसमीहेस्वयंवरम् ॥ १०४ ॥ एवंज्ञात्वाशयंतस्यसमीक्ष्यैताःपरस्परम् ॥ करात्करंविमुच्याथजग्राहांघ्रीप्रमोदिनी ॥ १०५ ॥ भुजौजग्रहतुस्तस्य
सुशीलासस्वरातथा ॥ आलिलिंगसुताराचचुचुंबेचंद्रिकामुखम् ॥ १०६ ॥ तथापिनिर्विकारोसौप्रलयानलसन्निभः ॥ शशापब्रह्मचारीताःक्रोधेनात्यंत
मूर्च्छितः ॥ १०७ ॥ पिशाच्यइवमांलग्नास्ततःपिशाच्योभविष्यथ ॥ एवंतेनाशुशप्तास्तास्तंसंत्यज्यपुरास्थिताः ॥ १०८ ॥ किमेतच्चेष्टितंपापह्यनाग
सिजनेत्वया ॥ प्रियेकृत्येऽप्रियंकृत्वाधिक्ताधर्मज्ञतांतव ॥ १०९ ॥ अनुरक्तेषुभक्तेषुमित्रेषुद्रोहकारिणः ॥ पुंसोलोकद्वयेसौख्यंनाशंयातीतिनःश्रुतम् ॥
॥ ११० ॥ तस्मात्त्वमपिनःशापात्पिशाचोभवसत्वरम् ॥ इत्युक्त्वोपरताबालानिःश्वसंत्यःक्षुधाकुलाः ॥ १११ ॥ तदाचान्योन्यसंरंभात्तस्मिन्सरसि
पार्थिव ॥ ताःकन्याब्रह्मचारीसःसर्वेपैशाचमागताः ॥ ११२ ॥ पिशाच्याःसपिशाचश्चक्रंदमानाःसुदारुणम् ॥ क्षपयंतिविपाकंतंपूर्वोपात्तस्यकर्मणः ॥
॥ ११३ ॥ स्वकालेतुफलत्येवपूर्वोपात्तंशुभाशुभम् ॥ स्वच्छायाइवदुर्वारंदेवानामपिपार्थिव ॥ ११४ ॥ क्रंदंतिपितरस्तासांमातरस्तत्रतस्यच ॥
अप्रमादश्चबालानांदैवंहिदुरतिक्रमम् ॥ ११५ ॥ ततऊर्ध्वंपिशाचास्तेआहारार्थंसुदुःखिताः ॥ इतस्ततश्चधावंतोवसंतिसरसस्तटे ॥ ११६ ॥
एवंबहुतिथेकालेलोमशोमुनिसत्तमः ॥ पौषेमासिचतुर्दश्यामच्छोदेस्नातुमागतः ॥ ११७ ॥ दृष्ट्वातंब्राह्मणंसर्वेपिशाचाःक्षुत्समाकुलाः ॥ धावंतोहं
तुकामास्तेमिलित्वायूथवर्तिनः ॥ ११८ ॥ दह्यमानासुतीव्रेणतेजसालोमशस्यच ॥ असमर्थाःपुरःस्थातुंसर्वेतेदूरतःस्थिताः ॥ ११९ ॥ तत्रवेदनिधि
र्विप्रस्तदैवहिसमागतः ॥ समीक्ष्यलोमशंराजन्साष्टांगंप्रणिपत्यसः ॥ १२० ॥ उवाचसूनृतांवाचंबद्ध्वाशिरसिचांजलिम् ॥ महाभाग्योदयेविप्रसाधूनां
संगतिर्भवेत् ॥ १२१ ॥ गंगादिसर्वतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वदा ॥ यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगतिर्वरा ॥ १२२ ॥ गुरूणांसंगमोविप्रदृष्टादृष्टफलो
भुवि ॥ स्वर्गदोरोगहारीचकिंतुसोपद्रवोमतः ॥ १२३ ॥ इत्युक्त्वाकथयामासपूर्ववृत्तांतमद्भुतम् ॥ इमागंधर्वकन्यास्ताबटुःसोयंममात्मजः ॥ १२४ ॥
सर्वेपिशाचरूपेणमिथःशापविमोहिताः ॥ दीनाननास्तुतिष्ठंतितवाग्रेमुनिसत्तम ॥ १२५ ॥ त्वद्दर्शनेनबालानांनिस्तारोह्यभविष्यति ॥ सूर्योदयेतमः
स्तोमःकिंनलीयेतगह्वरे ॥ १२६ ॥ श्रुत्वातल्लोमशोराजन्कृपार्द्रीकृतमानसः ॥ प्रत्युवाचमहातेजास्तंमुनिंपुत्रदुःखितम् ॥ १२७ ॥ मत्प्रसादाच्च

बालानांस्मृतिःसपदिजायताम् ॥ धर्मंचवच्मितंयेनमिथःशापोलयंव्रजेत् ॥ १२८ ॥ ॥ वेदनिधिरुवाच ॥ ॥ महर्षेकथ्यतांधर्मोमुच्यंते
येनबालकाः ॥ नायंकालोविलंबस्यशापाग्निर्दारुणोयतः ॥ १२९ ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ मयासार्धंप्रकुर्वंतुमाघस्नानंविधानतः ॥ शापा
न्मुच्यंतिमाघांतेनान्यथानिष्कृतिर्भवेत् ॥ १३० ॥ शापःपापफलंविप्रपापनाशोभवेन्नृणाम् ॥ माघस्नानेनतीर्थेचइतिमेनिश्चितामतिः ॥ १३१ ॥
सप्तजन्मकृतंपापंवर्तमानंचपातकम् ॥ माघस्नानंदहेत्सर्वंपुण्यतीर्थेविशेषतः ॥ १३२ ॥ प्रायश्चित्तंनपश्यंतियस्मिन्पापेमुनीश्वराः ॥ पातकंपुण्यतीर्थेषु
नश्येत्तदपिमाघतः ॥ १३३ ॥ ज्ञानकृन्मानसेमाघस्तस्मान्मोक्षफलप्रदः ॥ हिमवत्पृष्ठतीर्थेषुसर्वपापप्रणाशनः ॥ १३४ ॥ इंद्रलोकप्रदोच्छोदेनिर्दिष्टो
वेदवादिभिः ॥ सर्वपापहरोमाघोमोक्षदोबदरीवने ॥ १३५ ॥ पापहादुःखहारीचसर्वकामफलप्रदः ॥ रुद्रलोकप्रदोमाघोनार्मदेपापनाशनः ॥ १३६ ॥
यामुनःसूर्यलोकायभवेत्कल्मषनाशनः ॥ सारस्वतोघविध्वंसीब्रह्मलोकफलप्रदः ॥ १३७ ॥ विशालफलदोमाघोविशालायांद्विजोत्तम ॥ पातकेंधनदा
वाग्निर्गर्भहेतुक्रियापहः ॥ १३८ ॥ विष्णुलोकायमोक्षायजाह्नवःपरिकीर्तितः ॥ शरयूगंडकींसिंधुश्चंद्रभागाचकौशिकी ॥ १३९ ॥ तापीगोदावरीभी
मापयोष्णीकृष्णवेणिका ॥ कावेरीतुंगभद्राचअन्यायाश्चसमुद्रगाः ॥ १४० ॥ आशुमाघीनरोयातिस्वर्गलोकंविकल्मषः ॥ नैमिषेविष्णुसायुज्यंपुष्करे
ब्रह्मणोंतिकम् ॥ १४१ ॥ आखंडलस्यलोकोहिकुरुक्षेत्रेतुमाघतः ॥ माघोदेवह्रदेविप्रयोगसिद्धिफलप्रदः ॥ १४२ ॥ प्रभासेमकरादित्येस्नानाद्रुद्रगणो
भवेत् ॥ देवक्यांदेवतादेहोनरोभवतिमाघतः ॥ १४३ ॥ माघस्नानेनभोविप्रगोमत्यांनपुनर्भवः ॥ हेमकूटेमहाकालेओंकारेअमरेश्वरे ॥ १४४ ॥ नीलकं
ठेर्बुदेमाघाद्रुद्रलोकेमहीयते ॥ सर्वासांसरितांविप्रसंगमेमकरेरवौ ॥ १४५ ॥ स्नानेनसर्वकामानामवाप्तिर्जायतेनृणाम् ॥ माघस्तुप्राप्यतेधन्यैःप्रयागेद्विज
सत्तम ॥ अपुनर्भवदंतत्रसितासितजलंयतः ॥ १४६ ॥ गायंतिदेवाःसततंदिविस्थामाघःप्रयागेकिलनोभविष्यति ॥ स्नानान्नरायत्रनगर्भ
वेदनांपश्यंतितिष्ठंतिचविष्णुसन्निधौ ॥ १४७ ॥ मज्जंतियेपित्र्यहमत्रमानवास्तीर्थेप्रयागेबहुपापकंचुकाः ॥ व्रजंतितेनोनिरयेषुधर्मिणःस्वर्गेशु
भेचारुचरंतिदेववत् ॥ १४८ ॥ तीर्थैर्व्रतैर्दानतपोभिरध्वरैःसार्धंविधात्रातुलयाधृतंपुरः ॥ माघेप्रयागस्यतयोर्द्वयोरभून्माघोगरीयानतएव
सोधिकः ॥ १४९ ॥ वातांबुपर्णाशनदेहशोषणैस्तपोभिरुग्रैश्चिरकालसंचितैः ॥ योगैश्चसंयांतिनरानतांगतिंस्नानेनमाघस्यहियांतियां ॥ १२७
गतिम् ॥ १५० ॥ स्नाताश्चयेमकरभास्करोदयेतीर्थेप्रयागेसुरसिंधुसंगमे ॥ तेषांगृहद्वारमलंकरोतिकिंभृंगावलिःकुंजरकर्णताडिता ॥ १५१ ॥

१ स्नानात्प्रयागस्यहि यातियांगतिमितिपाठः। २ स्नातानरा ये भृशभास्करोदये ।

योराजसूयाद्धयमेधयज्ञतःस्नानात्फलंसंप्रददातिचाधिकम् ॥ पापानिसर्वाणिविलोप्यलीलयानूनंप्रयागःसकथंनसेव्यते ॥ १५२ ॥ अवंतिविषयेरा
जावीरसेनोभवत्पुरा ॥ नर्मदातीरमागत्यराजसूयंचकारसः ॥ १५३ ॥ षोडशैरश्वमेधैश्चस्वर्णवाटविराजितैः ॥ स्वर्णभूषणयूपाद्यैरीजेसोपियथावि
धि ॥ १५४ ॥ प्रददौधान्यराशींश्चद्विजेभ्यःपर्वतोपमान् ॥ वदान्योदेवताभक्तोगोप्रदःससुवर्णदः ॥ १५५ ॥ ब्राह्मणोभद्रकोनाममूर्खोहीनकुलस्त
था ॥ कृषीवलोदुराचारःसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ १५६ ॥ कृषिकर्मसमुद्विग्नोबंधुभिश्चाप्यसंस्कृतः ॥ इतस्ततःपरिभ्रम्यनिर्गतःक्षुत्प्रपीडितः ॥ १५७ ॥
दैवतःसार्थमाविश्यप्रयागंससमागतः ॥ महामाघींपुरस्कृत्यसस्नौतत्रादिनत्रयम् ॥ १५८ ॥ अनघःस्नानमात्रेणभूत्वेहसद्विजोत्तमः ॥ प्रयागाच्चलि
तस्तत्रपुनर्यस्मात्समागतः ॥ १५९ ॥ सराजासोपिविप्रश्चविपन्नावेकदातदा ॥ तयोर्गतिःसमादृष्टामयाशक्रस्यसन्निधौ ॥ १६० ॥ तेजोरूपंबलंस्त्रैणं
देवयानंविभूषणम् ॥ पारिजातमयीमालानृत्यंगीतंतयोःसमम् ॥ १६१ ॥ इतिदृष्टंहिमाहात्म्यंक्षेत्रस्यकथमुच्यते ॥ माघःसितासितेविप्राजसूयैःसमोम
तः ॥ १६२ ॥ धनुस्त्रिशतविस्तीर्णेसितनीलांबुसंगमे ॥ अपुनरावृत्तिर्माघीराजसूयीपुनर्भवेत् ॥ १६३ ॥ माघमासीयवातोपिसितासितजलंस्पृशेत् ॥
अधर्म्यैनस्पृशेन्नूनंमहापातकहाहिसः ॥ १६४ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनश्रूयतांद्विजनिश्चितम् ॥ समुद्धूतफलंपापंतीर्थेमाघःप्रणाशयेत् ॥ १६५ ॥ अत्रतेक
थयिष्यामिसावधानमतिःशृणु ॥ (पिशाचमोचनंनामइतिहासंपुरातनम् ॥ शृण्वंत्यप्सरसोबालाःशृणोतुत्वत्सुतस्तथा ॥ मत्प्रसादात्स्मृतिर्लब्ध्वापै
शाच्यान्मुक्तिकामिनः ॥ १ ॥) पुरादेवद्युतिर्विप्रोवैष्णवोवेदपारगः ॥ १६६ ॥ पिशाचान्मोचयामासकरुणाप्लुतमानसः ॥ १६७ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥
॥ कुत्रस्थितःकस्यपुत्रोनियमःकोस्यवाजपः ॥ केनवावैष्णवोवृत्तःकेपिशाचाश्चमोचिताः ॥ १६८ ॥ एतद्विस्तरतःसर्वंकीर्तयस्वमहामुने ॥ कौतूहलं
महापुण्यंशृणुमस्त्वत्प्रसादतः ॥ १६९ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ प्लक्षप्रस्रवणेपुण्येसरस्वत्यास्तटेशुभे ॥ तत्राश्रमपदंतस्यशैलमाश्रित्यशोभन
म् ॥ १७० ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चबिल्वैर्बकुलपाटलैः ॥ तिंतिडीचिरिबिल्वैश्चचूतचंपककांचनैः ॥ १७१ ॥ करंजैःकोविदारैश्चकेसरैःकुंजराशनैः ॥
तिलकैःकर्णिकारैश्चकुंभैःखादिरतिंदुकैः ॥ १७२ ॥ वानीरैःसालवजंबीरैःपीलूदुंबरवेतसैः ॥ शाकोटैरटरूषैश्चकरहाटैर्वटद्रुमैः ॥ १७३ ॥ घोंटाकुटज
पालाशैरशोकैःशोकहारिभिः ॥ जंबूनिंबकदंबैश्चक्षीरिकाकरमर्दकैः ॥ १७४ ॥ बीजपूरैःसनारिंगैरंभाराजिविराजितैः ॥ पनसैरसवद्भिश्चनारिकेलैः
सदाफलैः ॥१७५॥ सप्तच्छदैस्त्रिपत्रैश्चशिरीषामलकैःशुभैः ॥ कर्कंधूलकुचैरक्षैःपारिभद्रैर्वचादिभिः ॥ १७६ ॥ केतकैःसिंदुवारैश्चतगरैःकुन्दमल्लिकैः ॥

१ स्वराडिव विराजतेइतिपाठान्तरम् । २ समुद्विग्न इतिपाठः ।

पद्मेन्दीवरकह्लारमालतीयूथिकादिभिः॥१७७॥मालतीमोगरैश्चैवजातीफलविराजितैः॥पुन्नागैःकिंशुकैश्चैवबर्वरीतुलसीद्रुमैः॥१७८॥ आश्रमोरमणीयःसद्द्रुमैर्नानाविधैर्नृप॥वनमध्येनदीयातिपुण्यतोयासरस्वती॥१७९॥कूजंतिसारसास्तत्रमदस्निग्धकलंसदा॥नदंतिकोकिलाःशब्दंगुंजंतिचमधुव्रताः॥१८०॥ बहुकोलाहलंभूपतद्वनंशुकसारिभिः॥ चरंतिश्वापदास्तत्रविविधाःकाननोत्तमे॥ १८१ ॥ सदाफलंसदापुष्पंपरागकणधूसरम्॥ आच्छन्नंकाननंसर्वंमधुवृक्षैःसमंततः॥ १८२ ॥ नवपल्लवसंजातमंजरीभरवल्लिभिः ॥ आश्लिष्टमभितोरम्यंप्रियाभिरिववल्लभः॥ १८३ ॥ तस्यशापभयात्रस्तोवातोवातिसमंततः॥ नवर्षत्यश्मभिर्मेघानशोषयतिभास्करः॥ १८४ ॥ वनंनोपद्रवंतद्धिसदासिद्धनिषेवितम्॥ आह्लादजनकंनित्यंवनंचैत्ररथंयथा॥१८५॥ तस्मिन्वसतिधर्मात्मादेवद्युतिर्द्विजोत्तमः॥ पुत्रःसुमित्रोविप्रस्यलब्धोलक्ष्मीपतेर्वरात्॥ १८६ ॥ नियमःश्रूयतांतस्यसर्वदानियतात्मनः॥ ग्रीष्मेपंचतपानित्यंसूर्यन्यस्तविलोचनः॥ १८७ ॥ वर्षत्कादंबिनीयावद्वर्षास्वभ्रावकाशगः॥ वातेप्रवातेनिष्कंपोदुःसहोहिमवानिव ॥ १८८ ॥ वसत्यप्सुसहेमंतेह्वदेसारस्वतेद्विज॥ उपस्पृशतिकालेसत्रिवारंवारिनिर्मलम्॥ १८९ ॥ पितॄन्देवानृषीन्नित्यंसंतर्पयतिश्रद्धया ॥ ब्रह्मयज्ञपरोनित्यंसत्यवादीजितेंद्रियः॥ १९० ॥ भूमौविश्राम्यविश्रांतःप्रदध्यौप्रार्थयन्हरिम्॥ वन्यैर्जुहोत्यग्निहोत्रंश्रद्धयातिथिपूजकः॥ १९१ ॥ चांद्रायणविधानेनकालंनयतिसर्वदा॥ स्वयंविगलितैःपत्रैःफलैर्वृत्तिंसमीहते॥ १९२ ॥ अनुद्विग्नस्तपोनिष्ठोवेदवेदांगपारगः॥ धमनीविकरालोसावस्थिमात्रकलेवरः ॥ १९३ ॥ इत्थंजगामवर्षाणांसहस्रंतस्यकानने॥ तदाजज्वालशैलोसौतपसस्तस्यतेजसा॥ १९४ ॥ सोढुंनशक्यतेभूतैस्तेजस्तस्यमहात्मनः॥ वैश्वानरइवाभातिप्रज्वलंस्तपसाद्विज॥ १९५ ॥ गतवैराणिभूतानिसमजायंततद्वने॥ मृगव्याघ्राखुमार्जारामिथःक्रीडंतिनिर्भयाः॥ १९६ ॥ अन्योपिनियमस्तस्यश्रूयतामतिदुर्लभः॥ नारायणंत्रिकालंससंपूजयतिनित्यशः॥१९७॥ पुष्पाणांतुसहस्रेणविकचेनसुगंधिना॥ वेदसूक्तविधानेनविष्णुध्यानपरायणः॥१९८॥ विष्णोःसंप्रीतयेविप्रःकुरुतेकर्मचाखिलम्॥ दधीचेर्वरदानात्ससंजातोवरवैष्णवः॥ १९९ ॥ एकदामासिवैशाखेएकादश्यांमहामुनिः॥ पूजांकृत्वाहरेरम्यांविचित्रामकरोत्स्तुतिम्॥ २०० ॥ तदैवखगमारुह्यदेवोदेवोहरिःस्वयम्॥ आजगामपुरस्तस्यतयास्तुत्यातिहर्षितः॥ २०१ ॥ तंदृष्ट्वागरुडारूढंप्रत्यक्षंजलदच्छविम्॥ चतुर्बाहुंविशालाक्षंसर्वालंकारभूषितम्॥ २०२ ॥ उद्भूतपुलकोविप्रःसानंदजललोचनः ॥ जगामशिरसाभूमौकृतकृत्यमनास्तदा॥ २०३ ॥ नममौतेनहर्षेणसब्रह्मांडोदरेपिहि॥ नसस्मारनिजंदेहंब्रह्मभूतइवाभवत् ॥ २०४ ॥ ततःसंभाषितःप्रीत्याहरिणावैष्णवोमुनिः॥

पा० १ त्रस्ता गंगावाताः प्रवांति नेतिपाठः।

देवद्युतेविजानामिमद्भक्तस्त्वंमदाश्रयः ॥ २०५ ॥ संन्यस्ताखिलकर्मासिमद्भावोमन्मनाःसदा ॥ वरंब्रूहिप्रसन्नोस्मिस्तोत्रेणानेनचानघ ॥ २०६ ॥
इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंप्रत्युवाचसतापसः ॥ देवदेवारविंदाक्षस्वमायाधृतविग्रह ॥ २०७ ॥ त्वद्दर्शनात्सदादेवदुर्लभोनापरोवरः ॥ ब्रह्मादयःसुराःसर्वेयोगिनः
सनकादयः ॥ २०८ ॥ त्वांसाक्षात्कर्तुमिच्छंतिसिद्धाश्चकपिलादयः ॥ अहंममेति[१]पाशायेमोहलोभाःशुभाशुभाः ॥ २०९ ॥ सहेतुकाश्चदह्यंतेदृष्टेत्व
यिपरावरे ॥ जन्मनःकर्मणोबुद्धेराविर्भूतंफलंमम ॥ २१० ॥ यद्दृष्टोसिजगन्नाथप्रार्थयेकिमतःपरम् ॥ नवरार्थेहिदेवेशत्वत्पादपंकजंहृदि ॥ २११ ॥
चिंतयामिसदाभक्त्यात्वद्गतेनांतरात्मना ॥ इममेववरंयाचेत्वद्भक्तिरचलामम ॥ २१२ ॥ अस्तुवैकमलानाथप्रार्थयेनापरंवरम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्य
प्रसन्नवदनोहरिः ॥ २१३ ॥ प्रत्युवाचप्रसन्नात्माएवमस्तुद्विजोत्तम ॥ अन्यस्तेतपसःकश्चित्प्रत्यूहोनभविष्यति ॥ २१४ ॥ एतच्चत्वत्कृतं
स्तोत्रंयेपठिष्यंतिमानवाः ॥ तेषांमद्विषयाभक्तिर्निश्चलाचभविष्यति ॥ २१५ ॥ धर्मकार्यंचयत्किंचित्सांगंसर्वंभविष्यति ॥ ज्ञानेचपरमानि
ष्ठातेषांस्थास्यतिनिश्चला ॥ २१६ ॥ इत्युक्त्वांतर्हितस्तत्रदेवदेवोजनार्दनः ॥ देवद्युतिस्तदारभ्यनारायणपरोभवत् ॥ २१७ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥
महर्षेनुगृहीतोस्मिकथयापावनीकृतः ॥ अनयाविष्णुसंगत्यागंगयेवाहमद्यवै ॥ २१८ ॥ किंतत्स्तोत्रंसमाख्याहिप्रसन्नोयेनमाधवः ॥ तस्यानघस्यविप्र
स्यमहत्कौतूहलंमम ॥ २१९ ॥ त्वत्प्रसादादहंविप्रमन्येप्रातंमनोरथम् ॥ महतांसंगतिःकस्यमहत्त्वायनकल्पते ॥ २२० ॥ कथयस्वप्रसादेनविष्णोस्तो
त्रमनुत्तमम् ॥ येनतुष्टःसभगवान् ददौतस्यचदर्शनम् ॥ २२१ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ कथयामिरहस्यंतेयज्जतंस्तोत्रमुत्तमम् ॥ प्राग्गृहीतं
सुपर्णेनगरुडान्मयिचागतम् ॥ २२२ ॥ अध्यात्मगर्भसारंतन्महोदयकरंशुभम् ॥ सर्वपापहरंभूपस्वात्मज्ञानकरंपरम् ॥ २२३ ॥ ओंनमोवासुदेवायनमो
विश्वायचक्रिणे ॥ भक्तप्रियायकृष्णायजगन्नाथायशार्ङ्गिणे ॥ २२४ ॥ स्तोतास्तुत्यः स्तुतिः सर्वंजगद्विष्णुमयंयदा ॥ तदासंस्तूयतेकेनभक्तिर्मोदकरी
नृणाम् ॥२२५॥ यस्यदेवस्यनिःश्वासोवेदाःसांगाःससूत्रकाः॥ कास्तुतिःप्रभुदेतस्यभक्त्याहंमुखरोभवम् ॥२२६॥ चक्रवद्भ्रमतेसर्वंत्रैलोक्यंसचराचरम्॥
अतस्त्वंगीयतेदेवचक्रपाणिवरायुध ॥ २२७ ॥ वेदोनवक्तियंसाक्षान्नचवाग्वेत्तिनोमनः॥ मद्विधस्तंकथंस्तौतिभक्तिमान्वाकथंभवेत् ॥ २२८ ॥ ब्रह्मादिब्रह्म
विष्णुस्त्वंत्वमेवसकलाश्रयः ॥ स्रष्टाब्रह्मनिदानंचशुद्धंब्रह्मत्वमेवच ॥ २२९ ॥ (कोयंकायस्तवविभोभिस्त्वास्पृशतिकायिनम् ॥ कायदोषैर्नचाघ्रातस्त
स्मैनमोस्तुयोगिने ॥ १ ॥) देवभावेनजागर्तिननिद्रातिनिजात्मनि ॥ सुखसंदोहबुद्धिर्यासात्वंविष्णोनसंशयः ॥ २३० ॥ [२]महदादयोमहाभावास्तथा

१ देहस्य मोहमूलाः शुभाशुभाइतिपाठः । २ महदादिद्विधाभावा–इ०पा० ।

गरुडेन वसिष्ठायोक्तः सर्वपापहरो विष्णुस्तवो योगसारनामकः

वैकारिकागुणाः ॥ त्वमेवनाथतत्सर्वंनानात्वंमूढकल्पना ॥ २३१ ॥ केशकेशवरूपाभिःकल्पनातिसृभिस्तथा ॥ त्वमेवकल्पसेब्रह्मपुमानिवसुतादि भिः ॥ २३२ ॥ विदोषंविगुणंचैकंचिन्मूर्तिरखिलंजगत् ॥ कवीनांभातियत्तत्त्वंतंविष्णुंनौमिनिर्मलम् ॥ २३३ ॥ यस्यज्ञानेनकुर्वंतिकर्मापिश्रुतिभापितम् ॥ निरीषणाजगन्मित्राःशुद्धंब्रह्मनमामितत् ॥ २३४ ॥ ध्वंस्तेतरश्चसन्मात्रंयत्प्रबोधादुपासते ॥ योगिनःसर्वभूतेपुसद्रूपंनौमितंहरिम् ॥२३५॥ ब्रह्माहमितिगा यंतियंज्ञात्वैकंवराद्विजाः ॥ पश्यंतोहित्वयातुल्यंदेवंतंनौमिमाधवम् ॥ २३६ ॥ माययामोहवैचित्र्यंतथाहंममतांनृणाम् ॥ योनाशयतिपापौघान्नमस्तस्मै चिदात्मने ॥ २३७ ॥ प्रयाणेवाप्रयाणेचयन्नामस्मरतांनृणाम् ॥ सद्योनश्यंतिपापौघानमस्तस्मैचिदात्मने ॥ २३८ ॥ मोहानललसज्ज्वालाज्वलल्लोके पुसर्वदा ॥ यत्पादांभोरुहच्छायांप्रविष्टश्चनदह्यते ॥ २३९ ॥ यस्यस्मरणमात्रेणनमोहोनैवदुर्गतिः ॥ नरोगानैवदुःखानितमनंतंनमाम्यहम् ॥ २४० ॥ कामयंतेप्रजानैवधिषणाभ्यःसमुत्थिताः ॥ लोकमात्मैवपश्यंतियंबुद्धैकचराजनाः ॥ २४१ ॥ शब्दार्थःसंविदर्थश्चविष्णोर्नामपरोयदि ॥ सत्येनतेनसं सारोमासंस्पृशतुमाधव ॥ २४२ ॥ नारायणोजगद्व्यापीयदिवेदादिसंमतः ॥ सत्येनतेननिर्विघ्नाविष्णुभक्तिर्ममास्तुवै ॥ २४३ ॥ योनबीजंविनाबी जंबीजेयोबीजभावितः ॥ सविष्णुर्भवबीजंमेसितविद्यासिनाद्यंतु ॥ २४४ ॥ त्रितनुर्नटवद्यस्तुसृष्टिस्थितिलयेषुच ॥ गुणैर्भवतिकार्येपुसप्रसीदतुमे हरिः ॥ २४५ ॥ दशधेहावतीर्णोयोधर्मत्राणायकेवलम् ॥ अभ्यर्थितःसुरैःसर्वैःसप्रसीदतुमेहरिः ॥ २४६ ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंप्राणिहृन्मंदिरेऽमलः ॥ एकोवसतियोदेवःसप्रसीदतुमेहरिः ॥ २४७ ॥ इच्छांचक्रेसदेवाग्रेएकश्चैवबहुस्तथा ॥ प्रविष्टोदेवताःस्रष्टासप्रसीदतुमेहरिः ॥ २४८ ॥ हृत्खगः खसमःखादिःखातीतःखक्रियःखगः ॥ खंब्रह्माखादिभुक्र्चांतिखमूर्तिस्त्वंमखाशनः ॥ २४९ ॥ यद्भासायन्मुदायस्यर्मायायासज्यतेजगत् ॥ जाड्यंदुः खमसत्यंचसभवानेवतन्मयः ॥ २५० ॥ त्वत्सृष्टंमोदतेविश्वंत्वत्त्यक्तमशुचिर्भवेत् ॥ तत्संगतोप्यसंगस्त्वंविकारस्तेनतेनहि ॥ २५१ ॥ भूतयोगजचै तन्यंचार्वाकायमुपासते ॥ सौगताब्रुवतेतर्कैस्त्वांबुद्धिक्षणभंगुराम् ॥ २५२ ॥ शरीरपरिमाणंत्वांमन्यंतेजिनदेवताः ॥ ध्यायंतिपुरुषंसांख्यास्त्वामे वप्रकृतेःपरम् ॥ २५३ ॥ जन्मादिरहितःपूर्वंयःस्यादानंदलक्षणम् ॥ त्वामेवोपनिषद्ब्रह्मचिंतयंतिपरस्परम् ॥ २५४ ॥ खादिभूतानिदेहश्चमनोबुद्धींद्रिया णिच ॥ विद्याविद्येत्वमेवात्रनान्यत्त्वत्तोस्तिकिंचन ॥ २५५ ॥ त्वंधातासर्वभूतानांत्वमेवशरणंमम ॥ त्वमग्निस्त्वंहविःशक्रोहोतामंत्रःक्रियाफलम् ॥२५६॥ त्वमस्तिनास्तिवैकुंठत्वामहंशरणंगतः ॥ त्वंकर्मफलदाताचदीक्षितानांक्रियाफलम् ॥२५७॥ त्वंहेतुःसर्वभूतानांत्वमेवशरणंमम ॥ युवतीनांयथायूनियूनांचयु

१ निरीक्षणे जगन्मित्रमितिपाठः । २ सं (खं) खेचरंत मितिपा० । ३ दो अवखण्डने लोट् द्यतुनाशयत्वित्यर्थः । ४ सत्तपासंततं जगत् । ५ पूर्णं चित्सदानंदलक्षणम् ।

वतौयथा॥२५८॥मनोभिरमतेतद्वत्प्रीतिमैंरमतांत्वयि॥अपिपापंदुराचारंनरंत्वत्प्रणतंहरे ॥२५९॥ नेक्षंतेकिंकरायाम्याउलूकास्तपनंयथा॥तापत्रयमघौघे
श्चतावत्पीडयतेजनम् ॥२६०॥यावत्स्मरतिनोनाथभक्त्यात्वत्पादपंकजम् ॥२६१॥ यंनस्पृशंतिगुणजातिशरीरधर्मायंनस्पृशंतिगतयस्त्वखिलेंद्रियाणा
म् ॥ यंचस्पृशंतिमुनयोगतसंगमोहास्तस्मैनमोभगवतेहरयेकरोमि ॥ २६२ ॥ स्थूलंविलाप्यकरणेकरणंनिदानेतत्कारणंकरणकारणवर्जितेच ॥ इत्थंविला
प्यमुनयःप्रविशंतितत्रतस्मैनमोस्तुहरयेमुनिसेविताय ॥ २६३ ॥ यद्ध्यानसंवहनघूर्णवशीकृतांतामैश्वर्यचारुगुणिनींसुखमोक्षलक्ष्मीम् ॥ आलिंग्यशेरतइ
हात्मसुखैकभाजस्तस्मैनमोस्तुहरयेमुनिसेविताय ॥ २६४ ॥ जन्मादिभावविकृतेर्विरहस्वभावेयस्मिन्नयंपरिधुनोतिषडूर्मिवर्गः ॥ यंतापयंतिनसदामद
नादिदोषास्तंवासुदेवममलंप्रणतोस्मिहार्दम् ॥ २६५ ॥ यद्ध्यानसंगतमलंविजहात्यविद्यांयद्ध्यानवह्निपतितंजगदेतिनाशम् ॥ यज्ज्ञानमुल्लसदसिद्यतिसं
शयारिंतंत्वांहरिंविशदबोधघनंनमामि ॥ २६६ ॥ चराचराणिभूतानिसर्वाणिचहरेर्वशे ॥ यथात्रतेनसत्येनपुरस्तिष्ठतुमेहरिः ॥ २६७ ॥ यथानारायणः
सर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ तेनसत्येनमेरूपंप्रदर्शयतुकेशवः ॥ २६८ ॥ भक्तिर्यथाहरौमेस्तितद्वरिष्ठागुरौयदि ॥ ममास्तितेनसत्येनस्वंदर्शयतुकेशवः ॥
॥ २६९ ॥ तस्यैवंशपथैःसत्यैर्भक्तिंतस्यानुचिंतयन् ॥ दर्शयामासचात्मानंसप्रीतःपुरुषोत्तमः ॥ २७० ॥ ततोदत्त्वावरंतस्यपूरयित्वामनोरथम् ॥
जगामकमलाकांतःस्तुत्याविप्रेणतोषितः ॥ २७१ ॥ कृतकृत्योद्विजःसोपिवासुदेवपरायणः ॥ शिष्यैःसार्धंजपन्स्तोत्रंतस्मिन्नास्तेतपोवने ॥ २७२ ॥ की
र्तयेद्यइदंस्तोत्रंशृणुयाद्योपिमानवः ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यप्राप्नोतिविपुलंफलम् ॥ २७३ ॥ आत्मविद्याप्रबोधंचलभतेब्राह्मणःसदा ॥ नपापेजायतेबुद्धि
र्नैवपश्यत्यमंगलम् ॥ २७४ ॥ बुद्धिस्वास्थ्यंमनःस्वास्थ्यंस्वास्थ्यमैंद्रियकंतथा ॥ नृणांभवतिसर्वेषामस्यस्तोत्रस्यकीर्तनात् ॥ २७५ ॥ विचार्या
र्थंजपेद्यस्तुश्रद्धयातत्परोनरः ॥ सविधूयेहपापानिलभतेवैष्णवंपदम् ॥ २७६ ॥ लभतेवांछितान्कामान्पुत्रपौत्रान्पशूंस्तथा ॥ दीर्घमायुर्बलंवीर्यंल
भतेससदापठन् ॥ २७७ ॥ तिलपात्रसहस्रेणगोसहस्रेणयत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतियइमांकीर्तयेत्स्तुतिम् ॥ २७८ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांयंयंका
मयतेसदा ॥ अचिरात्तमवाप्नोतिस्तोत्रेणानेनमानवः ॥२७९॥ आचारेविनयेधर्मेज्ञानेतपसिसन्नये॥ नृणांभवतिनित्यंधीरिमांसंशृण्वतांस्तुतिम्॥ २८० ॥
महापातकयुक्तोवायुक्तोवाह्युपपातकैः ॥ सद्योभवतिशुद्धात्मास्तोत्रस्यपठनात्सकृत् ॥ २८१ ॥ प्रज्ञालक्ष्मीर्यशःकीर्तिज्ञानधर्मविवर्धनम् ॥
दुष्टग्रहोपशमनंसर्वाशुभविनाशनम् ॥ २८२ ॥ सर्वव्याधिहरंपथ्यंसर्वारिष्टनिषूदनम् ॥ दुर्गतेस्तरणंस्तोत्रंपठितव्यंद्विजातिभिः ॥ २८३ ॥
नक्षत्रग्रहपीडासुराजचोरभयेषुच ॥ अग्निचोरनिपातेषुसद्यःसंकीर्तयेदिदम् ॥ २८४ ॥ सिंहव्याघ्रभयंनास्तिनाभिचारभयंतथा ॥ भूत

योगसारस्तवफलश्रुतिः

प्रेतपिशाचेभ्योराक्षसेभ्यस्तथैवच ॥ २८५ ॥ पूतनाजृंभकेभ्यश्चविघ्नेभ्यश्चैवसर्वदा ॥ नृणांक्वचिद्भयंनास्तिस्तवेह्यस्मिन्प्रकीर्तिते ॥ २८६ ॥
वासुदेवस्यपूजांयःकृत्वास्तोत्रमुदीरयेत् ॥ लिप्यतेपातकैर्नासौपद्मपत्रमिवांभसा ॥ २८७ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुयास्नानैर्नाप्यतेगतिः ॥ तांगतिं
समवाप्नोतिपठन्पुण्यामिमांस्तुतिम् ॥ २८८ ॥ एककालंद्विकालंवात्रिकालंवापियःपठेत् ॥ सर्वदासर्वकालेषुसोक्षयंसुखमश्नुते ॥ २८९ ॥
चतुर्णामपिवेदानांत्रिरावृत्त्याचयत्फलम् ॥ तत्फलंलभतेस्तोत्रमधीयानःसकृन्नरः ॥ २९० ॥ अक्षय्यंधनमाप्नोतिस्त्रीणांभवतिवल्लभः ॥
पूजांविंदतिलोकेस्मिच्छ्रद्धयासंस्मरन्हरीम् ॥ २९१ ॥ सर्वदासंपदायुक्तोविपदंनैवगच्छति ॥ गोभिर्नन्हियतेस्तोत्रंनित्यंयःकीर्तयेद्धियत् ॥ २९२ ॥
अलक्ष्मीकालकर्णीचदुःस्वप्नंदुर्विचिंतितम् ॥ सद्योनश्यंतिभक्तानामेतंसंशृण्वतांस्तवम् ॥ २९३ ॥ प्रातरुत्थाययोधीतेशुचिर्विष्णुपरायणः ॥ अक्ष
य्यंलभतेसौख्यमिहलोकेपरत्रच ॥ २९४ ॥ देवद्युतिप्रणीतंवैविष्णुप्रीतिकरंशुभम् ॥ विष्णुप्रसादजननंविष्णुदर्शनकारकम् ॥ २९५ ॥ योगसारमि
दंनामस्तोत्रंपरमपावनम् ॥ यःपठेत्सततंभक्त्याविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २९६ ॥ इतितेकथितंस्तोत्रंगुह्यंपापप्रणाशनम् ॥ अतऊर्ध्वंप्रवक्ष्यामिपिशा
चस्यविमोचनम् ॥ २९७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेमाघमाहात्म्येवसिष्ठदिलीपसंवादेयोगसारस्तोत्रकथनं
नामअष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥ छ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ श्रूयतांयेपिशाचाश्चमोचितास्तेनतद्वने ॥ आसीद्राजाचित्रनामाद्राविडे
विषयेपुरा ॥ १ ॥ सोमान्वयेमहावीरःशूरःशस्त्रास्त्रपारगः ॥ गजवाजिरथौघैश्चसंपन्नोविक्रमीसदा ॥२॥ स्वर्णैर्नानाविधैरत्नैःपूर्णकोशोमहाधनः ॥ मध्येना
रीसहस्रस्यसदाक्रीडतितत्परः ॥ ३ ॥ स्त्रैणःकामीसदालुब्धश्चंडकोपःसपार्थिवः ॥ नकरोतिवचोधर्म्यंसचिवैःसमुदीरितम् ॥ ४ ॥ विष्णुंनिंदतिसोत्य
र्थंवैष्णवान्द्वेष्टिसर्वदा ॥ कोसौविष्णुःक्वहष्टोसौक्वचास्तेकेनकीर्त्यते ॥ ५ ॥ इत्थंनसहतेविष्णुंसराजादैवमोहितः ॥ नारायणंभजंतेयेतान्पीडयतिको
पितः ॥ ६ ॥ नब्राह्मणान्नवेदांश्चवैदिकंकर्मनव्रतम् ॥ नदानंमन्यतेदातुंपाखंडस्थितिसंस्थितः ॥ ७ ॥ अनीत्याचंडदंडैश्चप्रजापीडांकरोतिसः ॥
निष्ठुरोनिर्दयःक्रूरःपुण्यकार्यपराङ्मुखः ॥ ८ ॥ च्युताचारोऽच्युतद्वेष्टाच्युताग्निश्चच्युतक्रियः ॥ सोनुशास्तिजनंभूपःकालरूपइवापरः ॥ ९ ॥ ततोबहुतिथे
कालेसराजापंचतांगतः ॥ वैदिकेनविधानेनलेभेनैवोर्ध्वदैहिकम् ॥१०॥ अथकिंकरयूथेनपीड्यमानोभृशंतदा ॥अयःकीलमयेमार्गेतप्तसिक्ताप्रपूरिते॥११॥ ॥ १३०
चंडार्करश्मिसंतप्तेवृक्षच्छायाविवर्जिते ॥ तप्तांगारप्रकीर्णेचवह्निज्वालासमाकुले ॥ १२ ॥ लोहतुंडैश्चकाकोलैर्हन्यमानःसुदारुणैः ॥ वृकैर्दंष्ट्राकरालैश्चश्व
भिर्घोरैश्चभक्षितः ॥ १३ ॥ शृण्वन्क्रंदितमन्येषांनृणांकिल्बिषकारिणाम् ॥ जगामपार्थिवोलोकमंतकस्यभयावहम् ॥ १४ ॥ शृणुभूपगतिंतस्यतस्मिँ

ह्लोकेसुदुःसहाम् ॥ निरयान्निरयंयातःपर्यायेणसभूपतिः ॥ १५ ॥ आदौप्रयातस्तामिस्रेदारुणेभूरिदुःखदे ॥ पुनश्चवांधतामिस्रेयत्रदुःखंनिरंतरम् ॥१६॥
गतोनंतरमत्युग्रंमहारौरवरौरवम् ॥ नरकंकालसूत्रंचमहानरकमेवच ॥ १७ ॥ पश्चान्मग्नःसभूपालोदुस्तरेदुःखमूर्छितः ॥ संजीवनेमहावीचौतापनेसंप्रता
पने ॥ १८ ॥ प्रतापनरकंराजादुःखाग्निप्लुष्टमानसः ॥ संपातंचसकाकोलंकुड्मलंपूतिमृत्तिकम् ॥ १९ ॥ लोहशंकुंमृगीयंत्रंपंथानंशाल्मलिंनदीम् ॥ प्र
विष्टोथमहाभीमंदुर्दर्शंदुर्गमंपुनः ॥२०॥ असिपत्रवनंचैवलोहचारकमेवच ॥ एवमेतेषुसर्वेषुपतित्वापापकृन्नृपः ॥२१॥ अविंदन्नरकेघोरेसंतापंयातनामय
म् ॥ विष्णुप्रद्वेषदोषेणयुगानामेकविंशतिः॥२२॥ भुक्त्वाचयातनांयाम्यांनिस्तीर्णनरकोनृपः ॥ समयाद्गिरिराजेतुपिशाचोभूत्तदामहान्॥२३॥ सभ्राम्य
तिदिशःसर्वावनेतस्मिन्बुभुक्षितः ॥ नपश्यत्यशनंतोयंमेरावपिसदागिरौ ॥२४॥ कदाचित्पर्यटन्सोथपिशाचःशोकपीडितः ॥ प्लक्षप्रस्रवणारण्यंप्रविष्टोभा
विसत्फलम् ॥ २५ ॥ बिभीतकतरुच्छायांसमाश्रित्यसुदुःखितः ॥ हाहतोस्मीतिचाक्रंदद्घोरमुच्चैःपुनःपुनः ॥ २६ ॥ क्षुत्तृड्भ्यांमुह्यमानस्यसर्वभूतद्रु
होमम ॥ जन्मनोस्यदुरंतस्यकथमंतोभविष्यति ॥ २७ ॥ आदौपापसमुद्रेस्मिन्दुःखकल्लोलमालिनि ॥ करावलंबनंकोद्यनिमग्नस्यप्रदास्यति ॥ २८ ॥
इत्थंतस्यपिशाचस्यरोदनंदीनचेतसः ॥ देवद्युतिरधीयानःशुश्रावकरुणामयम् ॥ २९ ॥ समागम्यततस्तत्रतंपिशाचंददर्शसः ॥ विकरालमुखंभीमं
पिशंगनयनंकृशम् ॥ ३० ॥ ऊर्ध्वमूर्धजकृष्णांगंयमदूतमिवापरम् ॥ ललज्जिह्वंचलंबोष्ठंदीर्घजंघंशिराकुलम् ॥ ३१ ॥ दीर्घांघ्रिंशुष्कतुंडंचग
र्ताक्षंशुष्कपंजरम् ॥ अथामुंकौतुकाविष्टःपप्रच्छमुनिपुंगवः ॥ ३२ ॥ ॥ देवद्युतिरुवाच ॥ ॥ कोसित्वंभीषणाकारःकुतोरोदिषिदारुणम् ॥ अ
वस्थेयंकुतोब्रूहिकिंचाहंकरवाणिते ॥ ३३ ॥ ममाश्रमप्रविष्टाहिदुःखभाजोनजंतवः ॥ मोदंतेकेवलंसर्वेवैष्णवेभवनेयथा ॥ ३४ ॥ वदत्वंसत्वरं
भद्रदुःखस्यैतस्यकारणम् ॥ कालक्षेपंनकुर्वंतिप्राप्तेर्थेहिमनीषिणः ॥ ३५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंप्रीतःपिशाचस्त्यक्तरोदनः ॥
उवाचदीनयावाचाप्रश्रयावनतस्तदा ॥ ३६ ॥ ॥ पिशाचउवाच ॥ ॥ सर्वांगव्यापिसंतापंजहारत्वद्वचोमयि ॥ ग्रीष्मेदावानलोद्भूतंवर्षन्मेघइवा
चले ॥ ३७ ॥ यन्मेस्तिसुकृतंकिंचित्तेनदृष्टोसिमेद्विज ॥ नह्यसंचितपुण्यानांसद्भिरेकत्रसंगमः ॥ ३८ ॥ इत्युक्त्वाकथयामासपूर्ववृत्तांतमात्मनः ॥
विष्णुद्वेषप्रदोषेणदशामेतामहंगतः ॥ ३९ ॥ यन्नामप्राणान्मुक्तोहिस्मृत्वाविष्णुपदंव्रजेत् ॥ पापिष्ठोहिहरौतस्मिन्ममद्वेषोभवद्द्विज ॥ ४० ॥
यःपालयतिभूतानिधर्मैयातिजगत्त्रये ॥ योंतरात्माचभूतानांतस्मिन्द्वेषोममाभवत् ॥ ४१ ॥ कर्मणांफलदोयोत्रसर्ववेदेषुगीयते ॥ तपोभिरिज्यतेवि
प्रैःसमद्वेषवशंगतः ॥ ४२ त्यक्तक्रियैःप्रियारण्यैर्निःसंगैकचरैश्चयः ॥ वेदांतेयतिभिश्चिंत्यःसमेद्वेषीहरिर्द्विज ॥ ४३ ॥ ब्रह्मादयःसुराःतंयोगिनः

सनकादयः ॥ मुक्त्यर्थमर्चयंतीहसविष्णुर्द्वेषितोमया ॥ ४४ ॥ आदौमध्येवसानेयोविश्वधातासनातनः ॥ यस्यैनैवादिमध्यांताःसमेद्वेषपदंययौ ॥ ४५॥
यन्मयासुकृतंकर्मकृतंप्राक्तनजन्मनि॥विष्णुद्वेषाग्निनादग्धंतत्सर्वंभस्मसादभूत् ॥ ४६ ॥ कथंचिदस्यपापस्यसीमांद्रक्ष्यामिचेदहम् ॥ मुक्त्वानारायणंना
न्यमर्चयिष्यामिदेवताम् ॥ ४७ ॥ विष्णुद्वेषाच्चिरंभुक्त्वामयानरकयातनाम् ॥ निरयान्निसृतःसोहंपैशाचींयोनिमागतः ॥ ४८ ॥ अधुनाकर्ममंत्रैः
कैरथानीतस्त्वदाश्रमम् ॥ यत्रत्वद्दर्शनार्कान्मेनष्टंदुःखमयंतमः ॥ ४९ ॥ प्राप्यतेमरणंयत्रबंधनंश्रीःसुखंवधूः ॥ सतत्रनीयतेस्वेनकर्मणागलह
स्तिना ॥ ५० ॥ इदानीमुचितंकर्मब्रूहिपैशाच्यनाशनम् ॥ परोपकारकार्येहिनधन्यामंदगामिनः ॥ ५१ ॥ ॥ देवद्युतिरुवाच ॥ ॥ अहोमुष्णा
तिमायेयंदेवासुरनृणांस्मृतिम् ॥ ययादेवेष्वपिद्वेषोजायतेधर्मनाशनः ॥ ५२ ॥ स्रष्टापालयिताहंताजगतांयोमहेश्वरः ॥ आत्माचसर्वभूतानांतंमूढो
द्वेष्टिकःकथम् ॥ ५३ ॥ भवंतिसर्वकर्माणिसफलानियदर्पणात् ॥ तद्भक्तिविमुखोमर्त्यःकोनयातीहदुर्गतिम् ॥ ५४ ॥ श्रुतिस्मृतिसदाचारविहितं
कर्मकेवलम् ॥ सेवितव्यंचतुर्वर्णैर्भजन्नारायणंसदा ॥ ५५ ॥ अन्यथानिरयंयांतिविनाह्यागमसेवनात् ॥ अतोवेदविरुद्धार्थशास्त्रोक्तंकर्मसंत्यजेत् ॥ ५६ ॥
स्वबुद्धिरचितैःशास्त्रैःप्रतार्येहतुबालिशान् ॥ विघ्नंतिश्रेयसोमार्गंलोकनाशायकेवलम् ॥ ५७ ॥ विष्णुंनिंदंतिवेदांश्चतपोनिंदंतिसद्द्विजान् ॥ तेनतेनरकंयां
तिह्यसच्छास्त्रनिषेवणात् ॥ ५८ ॥ अयमेवयथाराजाद्राविडोनिरयंगतः ॥ द्विषन्नारायणंदेवंदेवदेवंजगत्प्रभुम् ॥ ५९ ॥ तस्माद्द्वेषंहिदेवेषुब्राह्मणेषु
विशेषतः ॥ संत्यजेत्पुण्यकामोत्रवेदबाह्यांक्रियांत्यजेत् ॥६०॥ इत्युक्त्वाकथयामासपिशाचायहितंमुनिः ॥ प्रयागंगच्छभोभद्रमाघमासंविचारय ॥ ६१ ॥
यत्रतेनिश्चितामुक्तिःपैशाच्यान्नात्रसंशयः ॥ तत्राप्लुतादिवंयांतिश्रुतिरेषासनातनी ॥ ६२ ॥ विजहातिनरस्तत्रप्राक्तनंकर्मदुष्कृतम् ॥ प्रयागस्नानतो
नास्तिक्वाप्यन्यदधिकंपरम् ॥ ६३ ॥ प्रायश्चित्तंतपोरूपंदानरूपंक्रियात्मकम् ॥ यागयोगाधिकंविद्धिप्रयागंपापिनामपि ॥ ६४ ॥ स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं
तत्पृथिव्यामपावृतम् ॥ सितासितोदवेणीयातांहित्वाभुविनापरा ॥ ६५ ॥ पापनैगडबद्धस्यछेदनैककुठारिका ॥ क्वविष्णुःसूर्यतेजोग्निर्गंगायामुनसं
गमः ॥ ६६ ॥ क्ववराकीनृणांतुच्छापापराशितृणाहुतिः ॥ मलीमसघनध्वंसेयथाशरदिचंद्रमाः ॥ ६७ ॥ भातिपापक्षयादूर्ध्वंनरोवेणिजलाप्लुतः ॥ सि
तासितस्यमाहात्म्यमहंवक्तुंनतेक्षमः ॥६८॥ यत्तोयकणसंस्पृष्टोमुक्तःकेरलकोद्विजः ॥ इतिवाक्यमृषेःश्रुत्वापिशाचस्तुष्टमानसः ॥६९॥ मुक्तदुःखइवप्री
तःपप्रच्छप्रणयान्मुनिम् ॥ कथंकेरलदेशीयोद्विजोमुक्तोमहामुने ॥७०॥ एतंकथयवृत्तांतंसंश्रित्यकरुणांमयि ॥७१॥ देवद्युतिरुवाच ॥ ॥पिशाचशृणु
पुण्यांमेकथांकथयतःशुभाम् ॥ केरलेवसुनामात्रब्राह्मणोवेदपारगः ॥ ७२ ॥ दायादैर्हृतवित्तस्तुनिर्धनोबंधुवर्जितः ॥ जन्मभूमिंपरित्यज्यमहादुःखेनदुः

खितः ॥ ७३ ॥ देशादेशंपरिभ्राम्यकालेनमहतापुनः ॥ प्रविश्यसमहारण्यमीषद्व्याधिप्रपीडितः ॥ ७४ ॥ गच्छंस्तीर्थांतरंश्रांतःक्षुत्क्षामोविंध्यपर्वते ॥ दुर्भिक्षेणमृतिंलेभेनदाहंचौर्ध्वदेहिकम्॥७५॥तेनकर्मविपाकेनतत्रैवगिरिगह्वरे॥प्रेतीभूतश्चिरंकालमुवासानिर्जनेवने ॥७६॥ शीतातपपरिक्लिष्टोनिराहारोनिरूदकः॥दिगंबरोव्युपानत्कोगिराहाहेतिनिःश्वसन्॥७७॥इतस्ततःपरिभ्राम्यवायुभूतःसकेरलः॥द्विजोनशरणंलेभेनसुखंकुत्रचित्तदा॥७८॥संशोचतिस्मदुःखार्तोनैवपश्यतिसद्गतिम् ॥ सर्वदादत्तदानंसभुंक्तेस्वंकर्मणःफलम् ॥ ७९ ॥ हविर्जुह्वतिनाग्नौयेगोविंदंनार्चयंतिये ॥ भजंतेनात्मविद्यांयेसुतीर्थेविमुखाश्चये ॥८०॥ सुवर्णवस्त्रतांबूलंमणिमन्नंफलंजलम् ॥ आर्तेभ्योनप्रयच्छंतिसर्वेतेकृतहीनकाः ॥ ८१ ॥ ब्रह्मस्वंचपरस्वंचस्त्रीधनानिहरंतिये ॥ बलेनछद्मनावापिधूर्ताश्चपरवंचकाः ॥ ८२ ॥ दांभिकाःकुहकाश्चौरायेचपावकवृत्तयः ॥ बालवृद्धातुरस्त्रीषुनिर्दयाःसत्यवर्जिताः ॥८३॥ अग्निदागरदायेचयेचान्येकूटसाक्षिणः ॥ अगम्यागामिनःसर्वेयेचान्येग्रामयाजिनः ॥ ८४ ॥ पितृमातृस्नुषापत्यस्वदारत्यागिनश्चये ॥ येकदर्याश्चलुब्धाश्चनास्तिकाधर्मदूषकाः ॥८५॥ त्यजंतिस्वामिनंयुद्धेत्यजंतिशरणागतम् ॥ गवांभूमेश्चहंतारोयेचान्येरत्नदूषकाः ॥ ८६ ॥ परापवादिनःपापादेवतागुरुनिंदकाः ॥ महाक्षेत्रेपुसर्वेपुप्रतिग्रहरताश्चये ॥ ८७ ॥ परद्रोहरतायेचतथाचप्राणिहिंसकाः ॥ कुप्रतिग्राहिणःसर्वेतेभवंतिपुनःपुनः ॥ ८८ ॥ प्रेतराक्षसपैशाचतिर्यग्वृक्षकुयोनिपु ॥ नतेषांसुखलेशोस्तिइहलोकेपरत्रच ॥ ८९ ॥ तस्मात्त्यक्त्वानिषिद्धार्थंविहितंकर्मचाचरेत् ॥ यज्ञंदानंतपस्तीर्थंमंत्रंदेवंगुरुंभजेत् ॥ ९० ॥ विपाकंकर्मणांदृष्ट्वायोनिकोटिषुदुस्तरम् ॥ चतुर्भिरपिवर्णैश्चसेव्योधर्मोनिरंतरम् ॥ ९१ ॥ इतिप्रेतगतिंदृष्ट्वापापबीजोत्थितांहिसः ॥ कृत्वाधर्मोपदेशंचपुनस्तस्मैद्विजोब्रवीत्॥९२॥इत्थंसकेरलःप्रेतोवर्तमानोगिरौतदा॥अतिवाह्यचिरंकालमपश्यत्पथिकंपथि॥९३॥वहंतंद्वौकरंडौचवेणीजलयुतौतथा ॥ गायंतंप्रमुखाद्देवंपुण्यश्लोकंजनार्दनम् ॥ ९४ ॥ तंदृष्ट्वासहसाप्रेतोमार्गरोधंचकारसः ॥ दर्शयामासचात्मानंमाभैषीरित्युवाचसः ॥९५॥ पानीयंपातुमिच्छामित्वत्तःकार्पाटिकोत्तम ॥ नपास्यसिजलंचेन्मांप्राणायास्यंतिमेदृढम् ॥९६॥ इतिप्रेतवचःश्रुत्वापांथःप्रत्याहकौतुकात् ॥ ॥ कार्पटीकउवाच ॥ ॥ कस्त्वंदुःखाभिभूतस्तुकृशोम्लानोदिगंबरः ॥ ९७ ॥ जीवशेषोमुमूर्षुश्चविकृतोभयवर्धनः ॥ नवधूममयाकारश्चंडश्चचललोचनः ॥ ९८ ॥ पद्भ्यामस्पृष्टभूमिस्त्वंनिर्मांसोदरबाहुकः ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाप्रेतोवाक्यमथाब्रवीत् ॥ ९९ ॥ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ शृणुधर्मिष्ठतेवच्मियेनाहमीदृशोभवम् ॥ ब्राह्मणोऽदत्तदानोहंलोभीचमलिनक्रियः ॥ १०० ॥ परान्नंचसदाभुक्तमेकाकीमिष्टभोजनः ॥ मयादत्तानभिक्षापिहंतकारोनपुष्कलः ॥ १०१ ॥ नकृतोवैश्वदेवस्तुप्रक्षिप्तोनबहिर्बलिः ॥ भूतानांतुतृषार्तानांनहतापयसाचतृट् ॥ १०२ ॥ कदाचित्पितरोनैवतर्पिताअटतामहीम् ॥ नचश्राद्धंकृतं

क्वापिपूजितानैवदेवताः ॥ १०३ ॥ वर्षातपपरित्राणंनदत्तंपादरक्षणम् ॥ जलपात्रंनदत्तंचतांबूलंनौषधंमया ॥ १०४ ॥ नगृहेवसतिर्दत्तानातिथ्यं
कस्याचित्कृतम् ॥ अंधवृद्धाधनानाथदीनाःपानान्नतोषिताः ॥ १०५ ॥ गवांग्रासोनदत्तोवैनरोगीपरिमोचितः ॥ नदत्तानहुताविप्रपवित्राश्चतिला
मया ॥ १०६ ॥ पृथिव्यांतिलदातारोनभवंतितुमद्विधाः ॥ व्यतीपातेनदत्तंहिकिंचित्स्वर्णमहाफलम् ॥ १०७ ॥ संक्रांतावुपरागेचनदत्तंसूर्य
चन्द्रयोः ॥ पर्वाण्यन्यानिसर्वाणिजग्मुःशून्यानिमेद्विज ॥ १०८ ॥ तिथयःकार्तिकेमुख्याजातावंध्याःसदामम ॥ पितृभ्योनैवदत्तंवाअष्टकासुमघासु
च ॥ १०९ ॥ द्विजानांनकृताप्रीतिर्मन्वादिषुयुगादिषु ॥ नदत्तस्तिलतैलेनप्रदीपःकार्तिकेमया ॥ ११० ॥ नस्नातोमाघमासेहंरूपसौभाग्यका
मदे ॥ द्विजायवेदविदुषेगौतम्यांसिंहगेगुरौ ॥ १११ ॥ मयासंकल्पितंद्रव्यंनदत्तंपूर्वजन्मनि ॥ नस्नातोहंकृष्णवेण्यांतथाकन्यागतेगुरौ ॥११२॥
अग्निप्रज्वाल्यकाष्ठैर्वैःस्नातानांपौषमाघयोः ॥ शीतार्तानांचविप्राणांनकृतोजाड्यनिग्रहः ॥ ११३ ॥ माधवादिषुमासेषुनदत्तंशीतलंजलम् ॥ मया
नारोपितोश्वत्थोन्यग्रोधोनैववर्धितः ॥ ११४ ॥ बंदीगृहान्मयामुक्तिर्नकृताप्राणिनांक्वचित् ॥ नप्राणिभयसंत्रस्तोरक्षितःशरणागतः ॥ ११५ ॥
नोपोष्यात्रत्रिरात्राणितोषितोमधुसूदनः ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रपाराकंतथाचांद्रायणंद्विज ॥ ११६ ॥ अथान्यत्तप्तकृच्छ्रंचतथासांतपनानिच ॥ व्रतान्ये
तानिपुण्यानिजुष्टानींद्रादिभिःसुरैः ॥ ११७ ॥ चरित्वानमयातानिदेहःसंशोषितःपुरा ॥ इत्थंपूर्वभवेवंध्योममजातोद्विजोत्तम ॥ ११८ ॥ पश्य
द्विजमहाक्रूराभद्धुतामत्रजन्मनि ॥ गतिंदूरप्रबोधांतुममपूर्वस्यकर्मणः ॥ ११९ ॥ संतिमांसानिमार्गेषुवृकव्याघ्रहतानिवै ॥ फलान्यन्यानिशैलेस्मि
न्शुकैस्त्यक्तानिसर्वतः ॥ १२० ॥ पुण्यानिचसुगंधीनिफलानिरसवंतिच ॥ मूलानितुसुभक्ष्याणिमृदूनिमधुराणिच ॥ १२१ ॥ नानाविधानि
तिष्ठंतिमधूनिसुबहून्यपि ॥ स्रोतसांनिर्झराणांचसंतिवारीणिसर्वशः ॥ १२२ ॥ सुलभेषुपदार्थेषुसर्वेष्वेतेषुपर्वते ॥ नेक्षेहमशनंक्वापिदैवेनापिहतं
सदा ॥ १२३ ॥ वाताहारेणजीवामियथाजीवंतिपन्नगाः ॥ पुनर्जीवामिभोविप्रदेवयोनिप्रभावतः ॥ १२४ ॥ बलेनप्रज्ञयानित्यंमंत्रपौरुषविक्रमैः ॥
सहायैश्चैवमित्रैश्चनालभ्यंलभतेनरः ॥ १२५ ॥ लाभालाभेसुखेदुःखेविवाहेमृत्युजीवने ॥ भोगेरोगेवियोगेचदैवमेवहिकारणम् ॥ १२६ ॥ कुरूपाः
कुकुलामूर्खाःकुत्सिताचारनिंदिताः ॥ शौर्यविक्रमहीनाश्चदैवाद्राज्यानिभुंजते ॥ १२७ ॥ काणाःखंजाअभव्याश्चनीतिहीनाश्चदुर्गुणाः ॥ नपुंसका
श्चदृश्यंतेदैवाद्राज्येप्रतिष्ठिताः ॥ १२८ ॥ यैर्दत्ताश्चतिलागावोहिरण्यंवसनानिच ॥ गौरीकन्याचयैर्दत्तायैर्दत्ताचवसुंधरा ॥ १२९ ॥ शय्यासनानि
तांबूलंमंदिराणिधनानिच ॥ भक्ष्यभोज्यानिदत्तानिचंदनान्यगरूणिच ॥ १३० ॥ अटव्यांपर्वताग्रेचग्रामेवानगरेपिवा ॥ पुरःपुरश्चतिष्ठंतितेषांभो

गाःप्रयत्नतः ॥ १३१ ॥ संत्यत्रपर्वतेन्येपिराक्षसाबलवत्तराः ॥ राक्षसाश्चपिशाचाश्चपिशाच्यश्चातिदारुणाः ॥ १३२ ॥ कदाचिच्चक
थंचिच्चक्कापियत्रस्वकर्मणा ॥ लभंतेचान्नपानानिपर्यटंतोवनेवने ॥ १३३ ॥ इतिश्रुत्वात्रतेभ्यश्चमाभयंभवतांभवेत् ॥ शुचिंगोविंदभक्तंत्वां
नतेद्रष्टुमपिक्षमाः ॥ १३४ ॥ विष्णुभक्तितनुत्राणंनारायणपरायणम् ॥ नस्पृशंतिनपश्यंतिराक्षसाःप्रेतपूतनाः ॥ १३५ ॥ भूतवेताल
गंधर्वाःशाकिन्यश्चार्यकाग्रहाः ॥ रेवत्योवृद्धरेवत्योमुखमंड्यस्तथाग्रहाः ॥ १३६ ॥ यक्षाबालग्रहाःक्रूरादुष्टावृद्धग्रहाश्चये ॥ तथामातृग्रहाभीमाग्रहाश्चा
न्येविनायकाः ॥ १३७ ॥ कृत्याःसर्पाश्चकूष्मांडायेचान्येदुष्टजंतवः ॥ नपश्यंतिपरंविप्रवैष्णवंब्राह्मणंशुचिम् ॥ १३८ ॥ शुचिंरक्षंतिभूतानिधर्मिष्टंपी
डयंतिन ॥ रक्षंतिचशुचिंनित्यंग्रहनक्षत्रदेवताः ॥ १३९ ॥ गोविंदनामजिह्वाग्रेहृदिवेदस्तुसंस्थितः ॥ शुचिश्चदानशीलश्चत्वंसर्वत्राकुतोभयः ॥ १४० ॥
एवंब्राह्मणतिष्ठामिभुंजानःकर्मणःफलम् ॥ नशोचामीतिमत्वाहंविमृश्यचपुनःपुनः ॥ १४१ ॥ नदुनोमितथातावद्यावज्जंबालिनीतटे ॥ सारसोदीरितंवाक्ये
श्रुतंपर्यटतामया ॥ १४२ ॥ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ सारसोदीरितंवाक्यंकीदृशंहिश्रुतंत्वया ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिब्रूहित्वंप्रेतसत्वरम् ॥ १४३ ॥
॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ ब्रवीमिसारसंवाक्यंशृणुकार्पटिकोत्तम ॥ धूसरानामकक्षेस्मिन्नदीगिरिसमुद्भवा ॥ १४४ ॥ सदाजलाशयोत्तालामत्तदंतिकुला
कुला ॥ महाककुभशोभाढ्यास्निग्धजंबूमनोहरा ॥ १४५ ॥ तस्यास्तीरमहंप्राप्तोगाहमानोवनंघनम् ॥ मयितिष्ठतिवैतत्रफलभोजनकाम्यया ॥ १४६ ॥
वनांतरात्समुड्डीयसारसोलक्ष्मणायुतः ॥ आगत्यपुलिनंनद्याःसेवितुंबहुपक्षिभिः ॥ १४७ ॥ पीत्वातत्रैवपानीयंरमित्वाभार्ययासह ॥ सुतःपक्षपुटेवामे
प्रवेश्यचशिरोमुखम् ॥ १४८ ॥ एतस्मिन्नंतरेदृष्टःपादपादवतीर्यच ॥ रक्ताननःसुरक्ताक्षोदंडीदृढनखावलिः ॥ १४९ ॥ लोमशोदीर्घलांगूलश्चलचे
ष्टोहिवानरः ॥ यत्रासौसारसःसुतस्तत्रवेगेनचागतः ॥ १५० ॥ समागत्यचजग्राहसारसंचरणेदृढम् ॥ कराभ्यांक्रूरयाबुद्ध्यापश्यतांबहुपक्षिणा
म् ॥ १५१ ॥ उड्डियोड्डीयतेसर्वेगताश्चान्यत्रखेचराः ॥ सारसीभीतभीताचविरावान्कुर्वतीस्थिता ॥ १५२ ॥ सारसोभग्ननिद्रस्तुत्रासाच्चलितलो
चनः ॥ अवलोकितवाञ्छीघ्रंतदोत्ताम्यशिरोधराम् ॥ १५३ ॥ विलोक्यवानरंदुष्टंहंतुकामंसुदारुणम् ॥ तदासंभाषयामासगिरामधुरयाखगः ॥ १५४ ॥
अपराधंविनामांत्वंकिंशाखामृगबाधसे ॥ सापराधाजनालोकेवध्यंतेभूमिपैरपि ॥ १५५ ॥ नपीडयितुमर्हतित्वादृशाउत्तमाजनाः ॥ अस्मानहिंसकान्
साधून्परवृत्तिपराङ्मुखान् ॥ १५६ ॥ जलशैवालभक्षांश्चखेचरान्वनवासिनः ॥ स्वदाररतिशीलांश्चपरदाराभिवर्जितान् ॥ १५७ ॥ नपीडयितुमर्हतित्वद्विधावा
नरोत्तम ॥ परापवादपैशुन्यान्द्विजान्परमसेवकान् ॥ १५८ ॥ शाखामृगविमुंचाशुसर्वथामामनागसम् ॥ जानामितवजन्माहंनत्वंवेत्सितुमामकम् ॥ १५९ ॥

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यमुमोचसारसंतदा ॥ चपलोवानरःशीघ्रमाहदूरेव्यवस्थितः ॥ १६० ॥ ॥ वानरउवाच ॥ ॥ ब्रूहिरेत्वंकथंवेत्सिममजन्मपुरात
नम् ॥ त्वंपक्षीज्ञानहीनश्चतिर्यक्चाहंवनेचरः ॥ १६१ ॥ ॥ सारसउवाच ॥ ॥ जानेहंतावकंजन्मजातिस्मरमितिस्फुटम् ॥ त्वंहिविंध्याधिपोराजाप्रा
ग्भवेपर्वतेश्वरः ॥ १६२ ॥ अहंपूज्यतमोविप्रस्तववंशेपुरोहितः ॥ तेनप्रत्यभिजानामित्वांसम्यग्वानरोत्तम ॥ १६३ ॥ इमांपालयताभूमिंप्रजाःसर्वाःप्र
पीडिताः ॥ त्वयाविवेकहीनेनभृशंसंचयताधनम् ॥१६४॥ प्रजापीडनतापोत्थवह्निज्वालैस्तुवानर ॥ प्राक्त्वंदग्धःपुनःक्षिप्तःकुंभीपाकेऽतिदारुणे॥१६५॥
पुनःपुनश्चदग्धेनजातेनचपुनःपुनः ॥ नारकेणशरीरेणसमास्त्रिशद्गतंत्वया ॥१६६॥ कुर्वतादारुणाञ्छब्दान्रुदताचपुनःपुनः ॥ कुंभीपाकानलेतीव्राह्यनु
भूताश्चयातनाः ॥ १६७ ॥ निस्तीर्णनरकोभूयःपापशेषेणसांप्रतम् ॥ प्राप्तोसिवानरंजन्मयेनमांहंतुमिच्छसि ॥ १६८ ॥ विप्रस्योपवनात्पूर्वंपक्करंभाफला
निवै ॥ अननुज्ञाप्यभुक्तानित्वयापहृत्यपौरुषात् ॥ १६९ ॥ विपाकःकर्मणस्तस्यफलतेपश्यदारुणः ॥ वानरस्त्वंवनेवासोह्यधुनातेनवर्तसे ॥ १७० ॥
अशुभस्यशुभस्यापिपुराविहितकर्मणः ॥ भोगःक्रीडतिभूतेषुनोल्लंघ्यस्त्रिदशैरपि ॥ १७१ ॥ इत्थंत्वज्जन्मजानामियथावत्तुसहेतुकम् ॥ प्रातःसारसदे
होपिज्ञानेनापरिमोहितः ॥ १७२ ॥ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाकथांविप्रवानरोप्याहसारसम् ॥ सम्यग्वेत्तिभवान्नूनंकथंत्वंपक्षितांगतः ॥१७३॥
॥ सारसउवाच ॥ ॥ कथयिष्यामितत्कर्मयेनाहंदुर्गतिंगतः ॥ पक्षियोनिंगतोयेनतत्सर्वंश्रोतुमर्हसि ॥ १७४ ॥ धान्यंखारिशतंसाग्रमुत्सृष्टंहित्वयापु
रा ॥ बहुभ्योब्राह्मणेभ्यश्चचर्मदायांरविग्रहे ॥ १७५ ॥ पौरोहित्यमदाल्लोभाद्वंचयित्वाद्विजांस्तथा ॥ किंचिद्दत्त्वातुतेभ्यश्चगृहीतमखिलंमया॥१७६॥
विप्रसाधारणद्रव्यग्रहणोत्पन्नपातकात् ॥ पतितःकालसूत्रेहंनरकेरक्तकर्दमे ॥ १७७ ॥ चलत्क्रिमिसुसंपूर्णेदुर्गंधेपूयफेनिले ॥ आनाभेस्तत्रमग्नोस्मि
लिहन्पूयमधोमुखः ॥ १७८ ॥ तथोपरिमहागृध्रैर्भक्ष्यमाणस्तुवायसैः ॥ क्रिमिभिस्तुद्यमानस्तुममदेहोनिरंतरम् ॥ १७९ ॥ तस्मिञ्छोणितपंकेहं
निरुच्छ्वासोभवंतदा ॥ मुहूर्तोपिमहाकल्पसमोजातोममात्रवै ॥ १८० ॥ यातनाश्चानुभूताश्चसमास्त्रिंशयुतंमया ॥ वक्तुंचतन्नशक्नोमिदुःखंवानर
नारकम् ॥ १८१ ॥ पौरोहित्यंमहाघोरंपापदंचस्वभावतः ॥ देवोपजीवनंयत्रब्राह्मणस्योपजीवनम् ॥ १८२ ॥ राज्ञःप्रतिग्रहोघोरस्तेनदग्धाद्वि
जातयः ॥ तेपामपिहरेद्द्रव्यंपुरोधास्तेननारकी ॥ १८३ ॥ राजायत्कुरुतेपापंपुरादेहेनधीयते ॥ तस्यतेनपुरोधाश्चगीयतेतत्त्वदर्शिभिः ॥ १८४ ॥
दैवात्कथमपिप्रातउत्तारोनरकांबुधेः ॥ मयादौदैवयोगेनशकुनित्वमुपस्थितम् ॥ १८५ ॥ अपहृत्यपुराकांस्यभाजनंभगिनीगृहात् ॥ आक्षिकायमया
दत्तंतेनमेसारसीगतिः ॥ १८६ ॥ इयंचब्राह्मणीपूर्वंकांस्यचोरीसुदारुणा ॥ तेनेयंसारसीजाताममभार्यासधर्मिणी ॥ १८७ ॥ इत्थंवानरते

सर्वंकथितंकर्मणःफलम् ॥ वृत्तंचवर्तमानंचभविष्यंशृणुसांप्रतम् ॥ १८८ ॥ अहंहंसोभविष्यामित्वंचहंसोभाविष्यासि ॥ हंसीयमपिमद्भार्यासारसी
चभविष्यति ॥ १८९ ॥ देशेचकामरूपेवैस्थास्यामोवैयथासुखम् ॥ योगिनींभाविकल्याणींयास्यामस्तदनंतरम् ॥ १९० ॥ ततश्चमानुषंजन्म
प्राप्स्यामोदुर्लभंपुनः ॥ श्रेयस्तद्विपरीतंचप्राणिभिर्यत्रसाध्यते ॥ १९१ ॥ एवंसर्वाञ्छिवोजंतून्मोहयित्वास्वमायया ॥ सुखैर्भुनक्तिदुःखैश्चना
स्मानेवतुकेवलम् ॥ १९२ ॥ अयंलोकेप्रवृत्तश्चमार्गोविविधनिर्मितः ॥ धर्माधर्ममयोऽत्यर्थंसुखदुःखफलात्मकः ॥ १९३ ॥ सेवितःप्राणिभिःसर्वैः
सर्वदावापुनःपुनः ॥ देवासुरनरव्याघ्रक्रिमिकीटजलेचरैः ॥ १९४ ॥ नातिक्रांतोहिकेनापिपंथाऽयंदुःखकंटकः ॥ विरक्तान्योगिनोध्यायंविनावेदांतपारगा
न् ॥ १९५ ॥ अणोर्वापिगुरोर्वापिपुण्यापुण्यस्यकर्मणः ॥ ददातीहफलंज्ञात्वादेशंकालंमहेश्वरः ॥ १९६ ॥ इत्थंविधिविधानज्ञांमायांज्ञात्वेश्वरस्यच ॥
नशोचंतिनतप्यंतिनव्यथंतिमहाधियः ॥ १९७ ॥ नान्यथाशक्यतेकर्तुंविपाकःपूर्वकर्मणाम् ॥ उपायैःप्रज्ञयावापिशाखामृगसुरैरपि ॥ १९८ ॥ पुरात्वंभूप
तिर्जातःपश्चाज्जातोसिनारकी ॥ अधुनावानरोभूयोजन्मप्राप्स्यसिताद्दशम् ॥ १९९ ॥ इतिमत्वाविशोकस्त्वंशाखामृगयथासुखम् ॥ प्रतीक्षांकुरुकालस्य
रममाणोऽत्रकानने ॥२००॥ अहमप्येवमीशानमायाबद्धोवनेवने ॥ क्षपयिष्यामिवैजन्मधैर्यमास्थायसारसम् ॥२०१॥ ॥ वानरउवाच ॥ ॥ मयात्वंपू
जितःपूर्वंनौमित्वामधुनाप्यहम् ॥ जातिस्मरोऽसिजानामिसर्वंमत्पूर्वदैहिकम् ॥ २०२ ॥ तिष्ठसारससारस्याशिवमस्तुसदातव ॥ त्वद्वाक्याद्गतमोहोऽहंविच
रिष्यामिसर्वदा ॥ २०३ ॥ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ इमंरम्यंविचित्रंचपावनंपरमंद्विज ॥ पक्षिवानरसंवादंश्रुतंयावन्नदीतटे ॥ २०४ ॥ तावन्ममापिबोधो
भूत्तेनशोकःक्षयंगतः ॥ इदानींजाह्नवीतोयमाहात्म्यंपरमाद्भुतम् ॥२०५॥ दृष्ट्वात्रब्राह्मणश्रेष्ठत्वांयाचेजाह्नवीजलम् ॥ प्रेतत्वात्तर्तुकामोहंतीव्रातृष्णाप्रपी
डितः ॥ २०६ ॥ अस्मिन्नेवाचलेदृष्टंमयाश्चर्यंचवैद्विज ॥ गंगातोयस्यतावद्धिपातुमिच्छामितज्जलम् ॥ २०७ ॥ पारियात्रोद्भवःकोपिब्राह्मणोग्रामया
जकः ॥ अयाज्ययाजनाद्विंध्येसंभूतोब्रह्मराक्षसः ॥ २०८ ॥ अस्मत्संगस्यलोभेनस्थितोसौहायनाष्टकम् ॥ तस्यास्थीनिसुपुत्रेणसंचितानिद्विजो
त्तम ॥ २०९ ॥ क्षितान्यानीयगंगायांतीर्थेकनखलेऽमले ॥ तत्क्षणादेवमुक्तोऽसौराक्षसत्वात्सुदारुणात् ॥ २१० ॥ इतिगंगाजलस्नानमहिमामहदद्भु
तम् ॥ साक्षाद्दृष्टोमयातेनगांगेयंप्रार्थितंजलम् ॥ २११ ॥ पुरस्ताद्यत्कृतस्तीर्थेमयाभूरिपरिग्रहः ॥ नकृतस्तुप्रतीकारस्तस्यजाप्यादिलक्षणः ॥ २१२ ॥
तेनमेप्रेतरूपस्यदुर्लभोदकभोजनम् ॥ सहस्रंयत्रवर्षाणामतीतंविंध्यपर्वते ॥ २१३ ॥ इतितेकथितंसर्वंहित्वालज्जांगरीयसीम् ॥ इदानींधार्मिकश्रेष्ठजल

१ कलेवरैरितिपाठः ।

 दानेनसत्वरम् ॥ २१४ ॥ संतर्पयममप्राणान्कंठमात्रावलंबितान् ॥ दुर्लभंप्रेतभावेपिजीवितंप्राणिनामिह ॥ २१५ ॥ शरीरंरक्षणीयंहिसर्वथासर्वदा
नरैः ॥ नहीच्छंतितनुत्यागमपिकुष्ठादिरोगिणः ॥ २१६ ॥ ॥ देवद्युतिरुवाच ॥ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाविस्मयंपरमंगतः ॥ पथिकश्चितयामा
 सकृपांप्रेतेसमुद्वहन् ॥ २१७ ॥ पापपुण्यफलंलोकेप्रत्यक्षंदृश्यतेखलु ॥ देवदानवमानुष्यंतिर्यक्त्वंक्रिमिकीटकम् ॥ २१८ ॥ नानायोनिषुजन्मानि
नानाव्याधिप्रपीडनम् ॥ मरणंबालवृद्धानामंधत्वंकुब्जतातथा ॥ २१९ ॥ ऐश्वर्यंचदरिद्रत्वंपांडित्यंमूर्खतातथा ॥ एताश्चरचनालोकेभवंतिकथमन्य
था ॥ २२० ॥ तेधन्याःकर्मभूमौयेन्यायमार्गार्जितंधनम् ॥ सत्पात्रेभ्यःप्रयच्छंतिकुर्वंतिचात्मनोहितम् ॥ २२१ ॥ भूमिरत्नहिरण्यानिगावोधान्यंगृहं
गजाः ॥ रथाश्ववसनग्रामाःसिद्धमन्नंफलंजलम् ॥ २२२ ॥ कन्यादिव्यौषधमन्त्रंछत्रोपानद्वरासनम् ॥ शय्यातांबूलमाल्यानितालवृंतंवरासनम् ॥२२३॥
सर्वमेतत्प्रदातव्यंलोकत्रयजिगीषुभिः ॥ दत्तंहिप्राप्यतेस्वर्गेदत्तमेवहिभुज्यते ॥ २२४ ॥ छत्रचामरयानानिवराश्ववरवारणाः ॥ हर्म्याणिवरशय्याश्च
गोमहिष्योवरस्त्रियः ॥ २२५ ॥ अन्नभूषणमुक्ताश्चपुत्रादास्योमहाकुलम् ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यंकलाविद्यासुकौशलम् ॥ २२६ ॥ दानस्यैवफलंसर्वं
प्राप्यतेभुविमानवैः ॥ तस्माद्देयंप्रयत्नेननादत्तमुपतिष्ठति ॥ २२७ ॥ धर्मिष्ठेनतुपांथेनगाथेयंसमगायत ॥ इतिश्रुत्वापुनःप्रेतःप्रोवाचह्यार्तमान
सः ॥ २२८ ॥ मन्येधर्मज्ञकल्पोसिपांथत्वंनात्रसंशयः ॥ देहिमेजीवनंवारिचातकायघनोयथा ॥ २२९ ॥ एतस्मिन्प्राणदानेहिमाविलंबंकृथाबहु ॥ ततः
प्रत्याहपांथस्तुवचनंन्यायगर्भितम् ॥२३०॥ भृगुक्षेत्रेशृणुप्रेतपितरौममतिष्ठतः ॥ तदर्थंतीर्थराजस्यमयावारिसमाहृतम् ॥ २३१ ॥ तत्सितासितपानीयं
मध्येचप्रार्थितंत्वया ॥ नजानेधर्मसंदेहःकिमत्रममयुज्यते ॥ २३२ ॥ बलाबलंविचारार्थंकरिष्येप्रबलंविधिम् ॥ वेदेभ्योधर्मशास्त्रेभ्योनाहंमानेनकेवल
म्॥२३३॥हयमेधादियज्ञेभ्यःसर्वेभ्योप्यधिकंमतम् ॥ ऋषिभिर्दैवताभिश्चप्राणिनांप्राणरक्षणम् ॥ २३४॥ इतिदत्त्वावरंवारिकृत्त्वाप्रेतस्यरक्षणम् ॥ पित्रर्थं
पुनरादायजलंनेष्यामिपावनम् ॥ २३५ ॥ एषमेप्रबलोभातिशुद्धधर्मप्रदोविधिः ॥ परोपकरणादन्यत्सर्वमल्पंस्मृतंबुधैः ॥ २३६ ॥ परोपकारिभिर्दत्ताअ
पिप्राणानृभिर्मुदा ॥ अद्भिःपरोपकारःस्यात्किंनलब्धंमयापुनः ॥ २३७ ॥ दधीचिनापुरागीतःश्लोकोयंश्रूयतेभुवि ॥ सर्वधर्ममयःसारःसर्वधर्मज्ञसंम
तः ॥ २३८ ॥ परोपकारःकर्तव्यःप्राणैरपिधनैरपि ॥ परोपकारजंपुण्यंतुल्यंक्रतुशतैरपि ॥ २३९ ॥ इत्युक्त्वाप्रददौतोयंगंगायामुनसंभवम् ॥ प्रेतायप्रा
णरक्षार्थंसधर्मिष्ठोवरोद्विजः ॥ २४० ॥ प्रेतःप्रीतोजलंपीत्वाह्यभिषिच्यशिरस्तथा ॥ प्रजहौप्रेतदेहंतंदिव्यदेहोभवत्क्षणात् ॥ २४१ ॥ तदाश्च
र्यमहद्दृष्ट्वानिजगादसकेरलः॥अहोविमुक्तःप्रेतत्वाद्वेणीपानीयबिंदुभिः॥२४२॥ब्रह्मापिनैवशक्नोतिमन्येवक्तुमपांगुणम् ॥ गङ्गातोयंमहादेवोधत्तेकेकथमन्य

था ॥ २४३ ॥ अचिंत्यशक्तिगंगांभस्तिलमात्रंतुयःपिबेत् ॥ देवोभवेत्ससिद्धोवागर्भेनैवचसंविशेत् ॥ २४४ ॥ नगंगासदृशीसिद्धिर्नगंगासदृशीमतिः॥
नगंगासदृशीमुक्तिर्गंगासर्वाधिकायतः ॥ २४५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमहाभक्त्याचधार्मिक ॥ करस्थंतस्यकैवल्यंयोगंगांसेवतेसदा ॥ २४६ ॥ आयु
ष्मान्भवपांथत्वंमाधर्मेविरतोभव ॥ त्वयाहंतारितःसद्योगंगांबुकणदानतः २४७ ॥ इत्युक्त्वाप्रस्थितोनाकंपिशाचस्तुसकेरलः ॥ आशीर्भिरभिनंद्याथ
पांथंबंधुवरंनरम् ॥ २४८ ॥ प्रेतंविमोक्ष्यपांथोपिपुनरादायतज्जलम् ॥ गतस्तेनैवमार्गेणस्मरंस्तीर्थोदकौतुकम् ॥ २४९ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥
इत्थंप्रयागमाहात्म्यंश्रुत्वानत्वाचतंमुनिम् ॥ प्रयागंसहसामाघेपिशाच सत्वरंगतः ॥२५०॥ स्नात्वासितासितेसोपिमाघमासेद्विजोत्तम ॥ पिशाचःक्षीणपा
पस्तुपैशाचींविजहौतनुम् ॥ २५१ ॥ दिव्यदेहस्ततोभूत्वाद्राविडोभूपतिस्तदा ॥ स्तुवन्नारायणंदेवंभक्त्यादोषविवर्जितः ॥ २५२ ॥ गंधर्वैःस्तूयमानस्तु
नाकनारीसुपूजितः ॥ उत्तमेनविमानेनपुरंदरपुरंययौ ॥ २५३ ॥ इतितेकथितंविप्रपूर्ववृत्तंसकौतुकम् ॥ इतिहासंद्विजश्रेष्ठसद्यःपातकनाशनम् ॥२५४॥
ज्ञानदंमोक्षदंविप्रश्रुतंदुर्गतिनाशनम् ॥ इतितेकथितंसर्वपुरावृत्तंसकौतुकम् ॥ २५५ ॥ इतिहासंद्विजश्रेष्ठश्रुतंदुर्गतिनाशनम् ॥ अधुनातुमयासार्धमिमाः
कन्याःसुतश्वते॥ २५६ ॥ त्वंचायातुप्रयागंवैसर्वैसद्गतिमीप्सवः ॥ माघस्नानंप्रकुर्मोऽत्रदेवानामपिदुर्लभम् ॥ २५७ ॥ तत्रमोक्ष्यंतिपैशाच्यंसद्यःपापसमुद्भव
म् ॥ २५८ ॥ ॥ महेशउवाच ॥ ॥ एवंवसिष्ठवक्त्राब्जकथामधुरसंमुदा ॥ पीत्वाप्रमुदिताःसर्वेनिस्तीर्णानरकार्णवात् ॥ २५९ ॥ प्रस्थितास्तेनसा
र्धंतेसत्वरंव्योम्निहर्षिताः ॥ दिलीपशृणुतत्सर्वंतत्तीर्थंतुसितासितम् ॥ २६० ॥ सत्वरंव्योममार्गेणकाममासाद्यदुःसहाः ॥ समागम्यतदातत्रसंहृष्टहृद
याश्वते ॥ २६१ ॥ अथोचेलोमशस्तत्रसदयंगगनांगणे ॥ पश्यंतुश्रद्धयासर्वेतीर्थराजमिमंभुवि ॥ २६२ ॥ विनाज्ञानंप्रयागेस्मिन्मुच्यंतेसर्वजंतवः ॥
इह्वात्रैवमहायज्ञंस्रष्टुकामःप्रजापतिः ॥ २६३ ॥ अवापसृष्टिसामर्थ्यंततःसृष्टिंचकारसः ॥ अत्रनारायणःसस्नौपत्नीकामःसितासिते ॥ २६४ ॥ अतःसल
ब्धवान्लक्ष्मींभार्याममृतमंथने ॥ उषित्वाचात्रषण्मासंस्नात्वावेण्यांयथेच्छया ॥ २६५ ॥ त्रिपुरंघातयामासत्रिबाणेनत्रिशूलभृत् ॥ इमानित्रीणिकुंडा
निदीतान्यजस्रवह्निभिः ॥ २६६ ॥ एषतृप्तिंगतोवह्निर्यैःकेनापिचपुष्यति ॥ अत्रदेवास्त्रयस्त्रिंशत्तृतामुमुदिरेभृशम् ॥ २६७ ॥ आविर्भूतोमहेशोत्रनील
कंठःकपालभृत् ॥ अनिशंससुरैःसेव्यआयातोंजलयेबटुः॥२६८॥मृकंडसूनुनाकल्पेप्रविश्ययन्मुखेस्थितम् ॥ लोकेज्वालाकुलेसोयंयोगरूपीजनार्दनः ॥
॥२६९॥ सेयंभागीरथीशंभोःसर्वदुःखापहारिणी ॥ सिद्ध्यर्थंसेव्यतेसिद्धैर्भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ॥२७०॥ अनिशंभूतिदायाचस्वर्गमार्गेह्यनुत्तमा ॥ स्वर्गेहे
तुश्चयादेवीसेयंभागीरथीनदी॥२७१॥ यदंभःस्नानमात्रेणविकर्तनसलोकताम् ॥ लभंतेप्राणिनःसर्वेनदीसायमुनास्वयम् ॥२७२॥ अनयोःपुण्यनद्योश्चसं

गमःसुखदोमुने ॥ अत्रस्नातानपच्यंतेनरकेज्ञानभाविताः ॥२७३॥ विनाज्ञानंप्रयागेस्मिन्मुच्यंतेसर्वजंतवः ॥ अन्यच्चश्रूयतांविप्रइतिहासंपुरातनम् ॥२७४॥
शृण्वतांसर्वपापघ्नंसर्वरोगविनाशनम् ॥ ऋचीकेनपुराशप्तोगंधर्वोवायसोभवत् ॥२७५॥ शापंमुमोचसोत्रैवस्नातःसद्यःसितासिते ॥ वासवस्यतुशापेनस्वर्गा
द्भ्रष्टाप्सरोर्वशी ॥ २७६ ॥ स्वर्गकामाचसासस्नौलेभेस्वर्गंततोचिरात् ॥ पुत्रंचशंकरंलेभेययातिर्नाहुषोमुने ॥ २७७ ॥ पुत्रकामःप्रयागेहिस्नात्वापुण्ये
सितासिते ॥ धनकामःपुराशक्रःसुस्नातोत्रद्विजोत्तम ॥२७८॥ धनदस्यनिधीन्सर्वाञ्जहारसचमायया ॥ कश्यपोत्रतपस्तेपेशिवाराधनतत्परः ॥२७९॥
अस्मिंस्तीर्थेभरद्वाजोयोगसिद्धिमवाप्तवान् ॥ अस्मिंस्तीर्थेपुराविप्रयोगेशाःशांतमानसाः ॥ २८० ॥ योगस्यफलभूमिंतुलेभिरेसनकादयः ॥ अस्मि
न्माघेतुयेस्नातागंगायामुनसंगमे ॥ २८१ ॥ ताराहूपाश्चतेसर्वेतैर्व्याप्तंसकलंजगत् ॥ विंदंतिकामिनःकामान्मुक्तिंयांतिमुमुक्षवः ॥ २८२ ॥ विंदंति
साधकाःसिद्धिंप्रयागेहिद्विजोत्तम ॥ सांप्रतंमुक्तिकामास्तुकन्याश्चापिसुतश्चते ॥ २८३ ॥ मद्वाक्यादत्रमज्जंतुसर्वेत्वंचसितासिते ॥ प्राक्कालीनाघविध्वं
सिवेणीजलबलेनतु ॥ २८४ ॥ लभंतामखिलांलक्ष्मींप्राप्तशापमहाफलाम् ॥ एवमार्षवचःसत्यमतींद्रियमलंघनम् ॥ २८५ ॥ श्रुत्वाचोत्कंठचित्ता
स्तेसर्वेस्नानायचोद्यताः ॥ प्रयागंप्राप्यदुष्प्राप्यंपैशाच्यंविजहुःक्षणात् ॥ २८६ ॥ विमुक्ताःशापदुःखेनतनुंस्वांस्वांचलेभिरे ॥ दृष्ट्वावेदनिधिःपुत्रंताःक
न्यादिव्यरूपिणीः ॥ २८७ ॥ तुष्टावलोमशंप्रीत्याप्रसन्नेनांतरात्मना ॥ त्वदनुग्रहमात्रेणोत्तीर्णःपापमहार्णवः ॥ २८८ ॥ इदानीमुचितंब्रूहिबालानामृ
षिसत्तम ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ कुमारोधीतवेदोऽयंसमाप्तनियमोयुवा ॥ २८९ ॥ आसांतुसानुरागाणांगृह्णातुकरपंकजम् ॥ ततोलोमशवाक्येन
स्वपितुर्वचनात्तदा ॥ २९० ॥ विवाहविधिनाचाशुब्रह्मचारीसधार्मिकः ॥ शुभद्रव्यैश्चमंत्रैश्चऋषिभिःकृतमंगलः ॥ २९१ ॥ पंचानामपिकन्यानांपा
णिजग्राहधर्मतः ॥ आनंदिन्यस्तदासर्वाःकन्याःपूर्णमनोरथाः ॥ २९२ ॥ बभूवुःसकुमारश्चसंतुष्टश्चबभूवह ॥ दत्त्वानुज्ञांमुनिःसोथलोमशस्तैर्नमस्कृ
तः ॥ २९३ ॥ जगामस्वाश्रमंमेरुंपर्वतंसुरसेवितम् ॥ ततोवेदनिधीराजन्स्नुषाःपंचसुतंतथा ॥ पुरस्कृत्यमुदायुक्तोधनदस्यपुरंययौ ॥ २९४ ॥
इतिनृपवरमाघेस्नानसंजातपुण्यान्मुनिवरवचसाद्राक्तीर्थराजप्रयागे ॥ सकलकलुषमुक्ताःपंचगंधर्वकन्याअलमभिगतलाभात्प्राप्यतर्षंचजग्मुः ॥ २९५॥
परमिममितिहासंपावनंतीर्थभूतंवृजिनविलयहेतुंयःशृणोतीहनित्यम् ॥ सभवतिखलुपूर्णःसर्वकामैरभीष्टैर्व्रजतिचसुरलोकेदुर्लभोधर्मयुक्तः ॥ २९६ ॥
इतिहासमिमंश्रुत्वापूजयेद्यस्तुपाठकम् ॥ गोभिर्हिरण्यवस्त्रैश्चब्रह्मतुल्योयतोहिसः ॥ २९७ ॥ वाचकेपूजितेयस्माद्विष्णुर्भवतिपूजितः ॥ तस्मात्प्रपू
जयेन्नित्यंयदीच्छेत्सफलंभवम् ॥ २९८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेमाघमाहात्म्येवसिष्ठदिलीपसंवादेगंधर्वकन्याप
रिणयोनामैकोनत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥ छ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ श्रुतंकार्तिकमाहात्म्यंमाघस्यचमया

विभो ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिमुक्तिदंकर्मचोत्तमम् ॥ १ ॥ श्रेष्ठाभक्तिस्तुकाप्रोक्तावदविश्वेश्वरप्रभो ॥ येनविज्ञानमात्रेणनराःसुखमवाप्नुयुः ॥ २ ॥
॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तल्लीनचित्तःसपुमान्साभक्तिःपरमामता ॥ दयाधर्मपरोनित्यंविष्णुधर्मेषुतत्परः ॥ ३ ॥ फलमूलजलाहारीशंखचक्रप्रधारकः ॥
त्रिकालंपूजयेद्विष्णुंसाभक्तिःसात्विकीमता ॥ ४ ॥ उत्तमासात्विकीप्रोक्ताराजसीचैवमध्यमा ॥ कनिष्ठातामसीचैवत्रिविधाभक्तिरुच्यते ॥ ५ ॥ श्रीधरे
तुप्रकर्त्तव्यामुक्तिकामफलेप्सुभिः ॥ अहंकारेणरूपेणदंभमात्सर्यमायया ॥ ६ ॥ येकुर्वंतिजनाभक्तिंतामसीसाउदाहृता ॥ परस्योत्सादनार्थंवादंभमुद्दि
श्यवाथवा ॥७॥ याभक्तिःक्रियतेदेवेतामसीसाप्रकीर्तिता ॥ विषयान्प्रतिसंधाययशऐश्वर्यमेववा ॥८॥ अर्चादावर्चयेद्योमांपृथग्भावःसराजसः॥ कर्मक्षयार्थं
कर्त्तव्याब्राह्मणैर्ज्ञानतत्परैः ॥९॥ विष्णौह्यात्मार्पणींबुद्धिंसाभक्तिःसात्विकीमता ॥ अतोवैसर्वथादेविसंसेव्यःसर्वदाहरिः ॥१०॥ तामसेनतुभावेनतामसत्वं
हिलभ्यते ॥ राजसोराजसेनैवसात्विकेनतुसात्विकः॥११॥ वेदाध्यायरतःश्रीमान्रागद्वेषविवर्जितः ॥ शंखचक्रधरोविप्रःसर्वदाशुचिरुच्यते॥१२॥ कर्मकां
डेप्रवृत्तोयःसर्वदाविष्णुनिंदकः ॥ निंदकस्तज्जनानांचमहाचंडालउच्यते ॥१३॥ वेदाध्यायरतानित्यंनित्यंवैयज्ञयाजकाः ॥ अग्निहोत्ररतानित्यंविष्णुधर्म
पराङ्मुखाः ॥ निंदंतिविष्णुधर्मांश्चवेदबाह्याःसुरेश्वरि ॥ १४ ॥ कुर्वंतिशांतिंविबुधाःप्रहृष्टाःक्षेमंप्रकुर्वंतिपितामहाद्याः ॥ स्वस्तिप्रयच्छंतिमुनींद्रमुख्या
गोविंदभक्तिंवहतांनराणाम् ॥ १५ ॥ शुभाग्रहाभूतपिशाचयुक्ताब्रह्मादयोदेवगणाःप्रसन्नाः ॥ लक्ष्मीस्थिरातिष्ठतिमंदिरेचगोविंदभक्तिंवहतांनराणा
म् ॥ १६ ॥ गंगागयानैमिषपुष्कराणिकाशीप्रयागंकुरुजांगलानि ॥ तिष्ठंतिदेहेकृतभक्तिपूर्वंगोविंदभक्तिंवहतांनराणाम् ॥ १७ ॥ एवमाराधयेद्विद्वान्
भगवंतंश्रियासह ॥ कृतकृत्योभवेन्नित्यंसविप्रोनात्रसंशयः ॥ १८ ॥ क्षत्रियोवाथवैश्योवाशूद्रोवासुरसत्तमे ॥ भक्तिंकुर्वन्विशेषेणमुक्तिंयातिसवैन
रः ॥ १९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेविष्णुभक्तिमहिमावर्णनंनामत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥ छ ॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ शालग्रामशिलाशुद्धामूर्त्तयःसंतिभूतले ॥ तासांचैवतुमूर्तीनांपूजनंकतिधास्मृतम् ॥ १ ॥ ब्राह्मणैःकतिपूज्यास्ताःक्षत्रियै
र्वासुरेश्वर ॥ वैश्यैर्वापिकथंशूद्रैःस्त्रीभिर्वापिसमादिश ॥ २ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शालग्रामशिलापुण्यापवित्राधर्मकारिणी ॥ यस्याद
र्शनमात्रेणब्रह्महाशुध्यतेनरः ॥ ३ ॥ तद्ब्रह्मसर्वतीर्थानांप्रवरंश्रुतिनोदितम् ॥ यत्रेयंसर्वदामूर्तिःशालग्रामशिलाशुभा ॥ ४ ॥ ब्राह्मणैःपंचपूज्यास्यु
श्चतस्रःक्षत्रियैस्तथा ॥ वैश्यैस्तिस्रस्तथापूज्याएकापूज्याप्रयत्नतः ॥ ५ ॥ तस्यादर्शनमात्रेणशूद्रोमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ अनेनविधिनादेवियेनराःपूजयं
तिवै ॥ ६ ॥ भोगान्सर्वांस्तत्रभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम् ॥ इयंसामहतीमूर्तिःसर्वदापापहारिणी ॥ ७ ॥ कैलासाद्यंफलंदेविजायतेपूजनाद्यतः ॥

१ इत्थं सा महतीपुण्या –इ० पा० ।

तत्रगंगाचयमुनागोदावरीसरस्वती ॥ ८ ॥ तिष्ठतेचशिलायत्रसर्वंतत्रनसंशयः ॥ किमत्रबहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने ॥ ९ ॥ पूजनंमनुजैःसम्य
क्कर्त्तव्यंमुक्तिमिच्छुभिः ॥ भक्तिभावेनदेविशियेर्चयंतिजनार्दनम् ॥ १० ॥ तेषांदर्शनमात्रेणब्रह्महाशुध्यतेजनः ॥ दासभावेनयेशूद्राःस्वर्चनंकुर्वते
सदा ॥ ११ ॥ तेषांपुण्यंनजानंतिब्रह्माद्याश्चसुरेश्वरि ॥ भक्तिभावेनयेविप्राहरिमभ्यर्चयंतिवै ॥ १२ ॥ एकविंशतिकुलंतैस्तुतारितंतेपुजन्मसु ॥
शंखचक्रांकितोयस्तुविप्रःपूजनमाचरेत् ॥ १३ ॥ पूजितंतुजगत्सर्वंतेनविष्णुप्रपूजनात् ॥ पितरःसंवदंत्यस्मत्कुलेजाताश्चवैष्णवाः ॥ १४ ॥ तत्कुलंता
रितंतैस्तुयावदाभूतसंप्लवम् ॥ तेतुचास्मान्समुद्धृत्यनयंतेविष्णुमंदिरम् ॥ १५ ॥ सएवदिवसोधन्योधन्यामाताथबांधवाः ॥ पितातस्यचवैधन्योधन्यावैसु
हृदस्तथा ॥ १६ ॥ सर्वेधन्यतमाज्ञेयाविष्णुभक्तिपरायणाः ॥ तेषांदर्शनमात्रेणमहापापात्प्रमुच्यते ॥ १७ ॥ उपपातकानिसर्वाणिमहांतिपातकानिच ॥
तानिसर्वाणिनश्यंतिवैष्णवानांचदर्शनात् ॥ १८ ॥ पावकाइवदीप्यंतेयेनरावैष्णवाभुवि ॥ विमुक्ताःसर्वपापेभ्योमेघेभ्यइवचंद्रमाः ॥ १९ ॥ आर्द्रंशुष्कं
लघुस्थूलंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम् ॥ तत्सर्वंनाशमायातिवैष्णवानांचदर्शनात् ॥ २० ॥ हिंसादिकंचयत्पापंज्ञानाज्ञानंकृतंचयत् ॥ तत्सर्वंनाशमाया
तिदर्शनाद्वैष्णवस्यच ॥ २१ ॥ निःपापास्त्रिदिवंयांतिपापिष्ठायांतिशुद्धिताम् ॥ दर्शनादेवसाधूनांसत्यंतुभ्यंमयोदितम् ॥ २२ ॥ संसारकर्दमाले
पप्रक्षालनविशारदः ॥ पावनःपावनानांचविष्णुभक्तोनसंशयः ॥ २३ ॥ प्रत्यहंविष्णुभक्तायेस्मरंतिमधुसूदनम् ॥ तेतुविष्णुमयाज्ञेयाविष्णुस्तत्रनसं
शयः ॥ २४ ॥ नवनीलघनश्यामंनलिनायतलोचनम् ॥ शंखचक्रगदापद्मधरंपीतांबरावृतम् ॥ २५ ॥ कौस्तुभेनविराजंतंवनमालाधरंहरिम् ॥ उल्लस
त्कुंडलज्योतिःकपोलवदनश्रिया ॥ २६ ॥ विराजितंकिरीटेनवलयांगदनूपुरैः ॥ प्रसन्नवदनांभोजंचतुर्बाहुंश्रियान्वितम् ॥ २७ ॥ एवंध्यायंतियेविप्रा
विष्णुंचैवतुपार्वति ॥ तेविप्राविष्णुरूपाश्चवैष्णवास्तेनसंशयः ॥ २८ ॥ तेषांदर्शनमात्रेणभक्त्यावाभोजनेनवा ॥ पूजनेनचदेवेशिवैकुंठंलभतेध्रुवम् ॥ २९ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेशालग्रामशिलापूजनमाहात्म्यंनामैकत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥
अनंतवासुदेवस्यकीदृशंस्मरणंस्मृतम् ॥ यच्छ्रुत्वानपुनर्मोहोमानुषाणांप्रजायते ॥ १ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ दृष्टतत्वेनदेवेशिस्मरंतिविष्णुंनित्य
शः ॥ तृषातुरोयथावारितद्वद्विष्णुंस्मराम्यहम् ॥ २ ॥ हिमेनाकुलितंविश्वंस्मरत्यग्निंयथातथा ॥ तद्वद्देवतुवैविष्णुंस्मरंतिविबुधादयः ॥ ३ ॥ पतिव्रता
यथानारीपतिंस्मरतिनित्यशः ॥ तथास्मरंतिलोकेशंविष्णुंविश्वेश्वरेश्वरम् ॥ ४ ॥ भयार्त्तःशरणंयद्वदर्थलोभीयथाधनम् ॥ पुत्रकामोयथापुत्रंतथाविष्णुं

१ शमादिकंचयत्पापमितिपाठान्तरम् । २ वैष्णवैः सह भाषणात्-इ० पा० ।

स्मराम्यहम् ॥ ५ ॥ दूरस्थोपियथागेहंचातकोमाधवंयथा ॥ ब्रह्मविद्यांब्रह्मविदस्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् ॥ ६ ॥ हंसामानसमिच्छंतिऋपयःस्मरणंहरेः ॥
भक्ताश्चभक्तिमिच्छंतितथाविष्णुंस्मराम्यहम् ॥ ७ ॥ प्राणिनांवल्लभोदेहोयत्रआत्मावतिष्ठति ॥ आयुर्वांच्छंतियेजीवास्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् ॥८॥ भ्रमरा
श्चयथापुष्पंचक्रवाकादिवाकरम् ॥ यथात्मवल्लभाभक्तिस्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् ॥ ९ ॥ अंधेनाकुलितालोकादीपंवांच्छंतिवैयथा ॥ तथावैपुरुषालोकेस्म
रणंकेशवस्यच ॥ १० ॥ यथाश्रमार्त्ताविश्रामंनिद्राव्यसनिनोयथा ॥ गतालस्यायथाविद्यांतथाविष्णुंस्मराम्यहम् ॥ ११ ॥ मातंगाःपार्वतींभूमिंसिंहा
वनगजादिकम् ॥ तथैवस्मरणंविष्णोःकर्तव्यंपापभीरुभिः ॥ १२ ॥ सूर्यकांतेरवेर्योगाद्वह्निस्तत्रप्रजायते ॥ एवंवैसाधुसंयोगाद्धरौभक्तिःप्रजायते ॥१३॥
शीतरश्मेर्यथाकांतश्चंद्रयोगादपःश्रयेत् ॥ एवंवैष्णवसंयोगान्मुक्तिर्भवतिशाश्वती ॥ १४ ॥ कुमुद्वतीयथासोमंदृष्ट्वापुष्पंविकासते ॥ तद्वद्देवेकृताभक्तिर्मु
क्तिदासर्वदानृणाम् ॥१५॥ यथानलायाःसंत्रस्ताभ्रमरीस्मरणंचरेत् ॥ तेनस्मरणयोगेननलासारूप्यतामियात् ॥ १६ ॥ गोपीभिर्जारबुद्ध्याचविष्णोश्च
स्मरणंकृतम् ॥ ताश्चसायुज्यतांनीतास्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् ॥ १७ ॥ केपिवैदुष्टभावेनच्छद्मभावेनकेचन ॥ केचापिलोभभावेननिस्पृहाश्चैवकेच
न ॥ १८ ॥ भक्त्यावास्नेहभावेनद्वेषभावेनवापुनः ॥ केपिस्वामित्वभावेनबुद्ध्यावाबुद्धिपूर्वकम् ॥ १९ ॥ येनकेनापिभावेनचिंतयंतिजनार्द
नम् ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम् ॥ २० ॥ अहोविष्णोश्चमाहात्म्यमद्भुतंलोमहर्षणम् ॥ यदृच्छयापिस्मरणंत्रिधामुक्तिप्रदाय
कम् ॥ २१ ॥ नधनेनसमृद्धेनविपुलाविद्ययातथा ॥ एकेनभक्तियोगेनसमीपेदृश्यतेक्षणात् ॥ २२ ॥ सांनिध्येपिस्थितोदूरेनेत्रयोरंजनंयथा ॥
भक्तियोगेनदृश्येनभक्तैश्चैवसनातनः ॥ २३ ॥ इदंतत्त्वमिदंतत्त्वंमोहितोदेवमायया ॥ भक्तितत्त्वंयदाप्राप्तंतदाविष्णुमयंजगत् ॥२४॥ इंद्राद्यैरमृतं
प्राप्तंसुखार्थेशृणुसुंदरि ॥ तथापिदुःखितास्तेवैभक्त्याविष्णोर्यथाविना ॥२५॥ भक्तिमेवामृतंप्राप्यपुनर्दुःखंनजायते ॥ वैकुंठाख्यंपदंप्राप्यमोदतेविष्णुस
न्निधौ ॥ २६ ॥ वारित्यक्त्वायथाहंसःपयःपिबतिनित्यशः ॥ एवंधर्मान्परित्यज्यविष्णोर्भक्तिंसमाश्रयेत् ॥ २७ ॥ अन्यभक्तिंपरित्यज्यविष्णुभक्तिंस
माश्रयेत् ॥ तोयंबद्ध्वातुवस्त्रेणकृतंकार्यंकथंभवेत् ॥ २८ ॥ प्राप्यदेहंविनाभक्तिंक्रियतेसवृथाश्रमः ॥ विष्णुभक्तिंविनाधर्मानुपदिशंतियेजनाः ॥
तेपतंतिसदाघोरेनरकेनात्रसंशयः ॥ २९ ॥ बाहुभ्यांसागरंतर्तुंयद्वन्मूर्खोभिवांछति ॥ संसारसागरंतद्वद्विष्णुभक्तिंविनानरः ॥ ३० ॥ विष्णुभ
क्तिंचरक्षंतिकर्मणापात्यतेयदि ॥ अकिंचनःस्पृहायुक्तोमेरौधत्तेयथास्पृहाम् ॥ ३१ ॥ तवभक्तौतथादेवमयाहिक्रियतेस्पृहा ॥ जन्मांतरेहिसाभक्तिर्मा

१ भक्तियोगाच्च–इ० पा० ।

मकीयत्करोतिहि ॥ ३२ ॥ वह्निर्यथेहस्वल्पोपिदहतेविविधंवनम् ॥ तद्वद्देवतुसाभक्तिरणुमात्राकृतामया ॥ ३३ ॥ शतैश्चश्रूयतेभक्तिःसहस्रैरपिबुध्य
ते ॥ तेषांमध्येतुदेवेशिभक्तोह्येकःप्रजायते ॥ ३४ ॥ बुद्धिपरेषांदास्यंतिलोकेबहुविधाजनाः ॥ स्वयमाचरतेसोपिनरःकोटिषुदृश्यते ॥ ३५ ॥ पूजयाह
स्यतेभक्तिर्जयेनपरिहस्यते ॥ एवंभावोहिदेवेशेभक्तिस्तेनैवगृह्यते ॥ ३६ ॥ सागरेचयथापातःकूपेत्राणोपवेशनम् ॥ यस्यभावोहितद्वच्चभक्तिःसाते
नगृह्यते ॥ ३७ ॥ मूलेसिक्तस्यवृक्षस्यपुत्रंशाखासुदृश्यते ॥ भजनादेवभोदेविफलमग्रेप्रतिष्ठितम् ॥ ३८ ॥ पानीयहारिणायद्वत्घटेचित्तंप्रधीयते ॥
तद्वद्देवेहरौचित्तंधृत्वामोक्षमवाप्नुयात् ॥ ३९ ॥ शैशवेचयथामातागुडंस्तोकंददातिवै ॥ पुनर्याचतिवैबालोगुडंवैलोभकारणात् ॥४०॥ नीरेनीरंयथाक्षिप्तं
दुग्धेदुग्धंघृतेघृतम् ॥ तद्वद्भेदंनपश्यंतिविष्णुभक्तिप्रसादतः॥४१॥भानुःसर्वगतोयद्वद्वह्निःसर्वगस्तथायथा॥भक्तिःस्थितस्तथाभक्तःकर्मभिर्नैवबाध्यते॥४२॥
अजामिलःस्वधर्मंचत्यक्त्वापापंसमाचरन् ॥ पुत्रंनारायणंस्मृत्वामुक्तिंवैप्राप्तवान्ध्रुवम् ॥ ४३ ॥ दिवारात्रौचयेभक्तानाममात्रोपजीविनः ॥ वैकुंठवासिन
स्तेवैतत्रवेदाहिसाक्षिणः॥४४॥ अश्वमेधादियज्ञानांफलंस्वर्गेपिदृश्यते॥तत्फलंतुसमग्रंवैभुक्त्वावैसंपतंतिच॥४५॥विष्णुभक्तास्तथादेविभुक्त्वाभोगानने
कशः ॥ वैकुंठंप्राप्यवातेषांपुनरागमनंकदा॥४६॥विष्णुभक्तिःकृतायेनविष्णुलोकेवसत्यसौ ॥ दृष्टांतंपश्यदेवेशिविष्णुभक्तिप्रसादतः ॥ ४७ ॥ ग्रावाणो
जलमध्यस्थाःशतशस्तेनतारिताः ॥ विनाजलंसोमकांतोविष्णुभक्तस्यमानसम् ॥ ४८ ॥ दर्दुरोवसतेनीरेषट्पदोहिवनांतरे ॥ गंधंवेत्तिकुमुद्वत्याभक्तो
भक्तौतथाहरेः ॥ ४९ ॥ गंगातटेवसंत्येकेएकेवैशतयोजनम् ॥ कश्चिद्गंगाफलंवेत्तिविणुभक्तिपरस्तथा ॥ ५० ॥ कर्पूरागुरुभारंहिउष्ट्रोवहतिनित्यशः ॥
मध्यगंधंनजानातितथाविष्णुंबहिर्मुखाः॥५१॥ मृगाःशाखंहिजिघ्रंतिकस्तूरीगंधमिच्छवः ॥ स्वनाभिस्थंनजानंतितथाविष्णुंबहिर्मुखाः ॥ ५२ ॥ उपदेशो
हिमूर्खाणांवृथावैनगनंदिनि ॥ तथैवविष्णुभक्तेर्हिउपदेशोबहिर्मुखे॥ ५३ ॥ अहिनाचपयःपीतंतत्पयोहिविषायते ॥ तथावैचान्यभक्तानांविष्णुभक्तिर्विषाय
ते ॥ ५४ ॥ चक्षुर्विनायथादीपंदृष्ट्वादर्पणमेवच ॥ समीपस्थानपश्यंतितथाविष्णुंबहिर्मुखाः ॥ ५५ ॥ पावकोहियथाधूमैरादर्शोपिमलेनच ॥ यथो
ल्वेनावृतोगर्भोदेहेकृष्णस्तथावृतः ॥ ५६ ॥ दुग्धेसर्पिःस्थितंयद्वत्तिलेतैलंतुसर्वदा ॥ चराचरेतथाविष्णुर्दृश्यतेनगनंदिनि ॥ ५७ ॥ एकसूत्रेमणिग
णाधार्यंतेबहवोयथा॥ एवंब्रह्मादिभिर्विश्वंसंप्रोतंब्रह्मचिन्मये ॥ ५८॥ यथाकाष्ठेस्थितोवह्निर्मंथनादेवदृश्यते ॥एवंसर्वगतोविष्णुर्ध्यानादेवप्रदृश्यते ॥ ५९ ॥
आदिरेकोभवेद्दीपस्तस्माज्जाताःसहस्रशः ॥ एवमेकःस्थितोविष्णुःसर्वव्याप्यप्रतिष्ठति ॥ ६० ॥ यथासूर्योदयेज्योतिःपुष्करेतिष्ठतेसदा ॥ दृश्यतेबहुधानी
रेलोकेविष्णुस्तथाहिसः ॥ ६१ ॥ मारुतःप्रकृतिस्थोपिनानागंधवहःसदा ॥ ईश्वरःसर्वजीवस्थोभुंक्तेप्रकृतिजान्गुणान् ॥ ६२ ॥ शर्कराविषसंयोगान्नीरंभवे

तियादृशम् ॥ संभूत्त्वाताद्दशोह्यात्माकर्मणःफलमश्नुते ॥ ६३ ॥ उर्वींचनीरसंयोगान्नानावृक्षाप्रजायते ॥ प्रकृतेर्गुणसंयोगान्नानायोनिषुजायते ॥ ६४ ॥
गजेवैमशकेचैवदेवेवामानुषेपिवा ॥ नाधिकोनचन्यूनोवैनिष्ठोदेहेसनिश्चलः ॥ ६५ ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतायेचात्रभुविमानवाः ॥ देवायज्ञास्तथानागा
गंधर्वाःकिन्नरादयः ॥ ६६ ॥ तेषुसर्वेषुदृश्यंतेजलेचंद्रमसोयथा ॥ ससच्चिदानंदशिवःसमहेशोहिदृश्यते ॥ ६७ ॥ सवैविष्णुस्तथाप्रोक्तःसोयं
सर्वगतोहरिः ॥ वेदांतवेद्यःसर्वेशःकालातीतोह्यनामयः ॥ ६८ ॥ एवंतंवेत्तियोदेविसभक्तोनात्रसंशयः ॥ एकोहिबहुधाज्ञेयोबहुधाप्येकएवसः ॥ ६९ ॥
नामरूपविभेदेनजल्प्यतेबहुधाभुवि ॥ चक्षुषानरवेज्योंतिर्भानुनाचक्षुरेधते ॥ ७० ॥ परमात्मातथाचात्माप्रतिदेहेतुसर्वदा ॥ घटेघटेयथाकाशस्त
स्मिन्भग्नेयथास्थितः ॥ ७१ ॥ रूपेरूपेतथात्वंहिभग्नेतस्मिन्सुनिश्चलः ॥ यथाकाष्ठमयंरूपंपततेप्रभुणाविना ॥ ७२ ॥ क्रिमिभेदमयोदेहोपतते[1]चात्म
नाविना ॥ हेम्नोभवंतिवर्णाश्चवह्निनायांतिपूर्ववत् ॥ ७३ ॥ तद्वज्जीवाःप्रपद्यंतेभक्त्यावैपूर्वरूपताम् ॥ स्वघनेनावृतंसूर्यंमूढाःपश्यंतिनिष्प्रभम् ॥ ७४ ॥
तथाऽज्ञानधियोमूढानजानंतितमीश्वरम् ॥ निर्विकल्पंनिराकारंवेदांतैःपरिपाठ्यते ॥ ७५ ॥ निराकाराच्चसाकारंस्वेच्छयाचप्रकाशते ॥ तस्मात्संजात
माकाशंनिःशब्दंगुणवर्जितम् ॥ ७६ ॥ आकाशान्मारुतोजातःसशब्दंचतदाभवत् ॥ वातादजायतज्योतिर्ज्योतिषश्चाभवज्जलम् ॥ ७७ ॥ तज्जलेरुक्मग
र्भश्चविराड्वैविश्वरूपधृक् ॥ तस्यनाभिसरोजेचब्रह्मांडानांचकोटयः ॥ ७८ ॥ प्रकृतिःपुरुषस्तस्मान्निर्मितंतुत्रिधाजगत् ॥ तयोर्द्वयोश्चसंयोगात्तत्त्वयोगो
ऽभ्यजायत ॥ ७९ ॥ सात्विकीविष्णुसंभूतिर्ब्रह्मावैराजसःस्मृतः ॥ शिवस्तुतामसःप्रोक्तएभिःसर्वंप्रवार्तितम् ॥ ८० ॥ एकाब्राह्मीस्थितिर्लोकेकर्मबीजानु
सारतः ॥ तयासंहरतेविष्णुःसर्वलोकानुशेषतः ॥ ८१ ॥ तिष्ठत्यसौतदातत्रभगवान्विष्णुरव्ययः ॥ एवंसर्वगतोविष्णुरादिमध्यांतएवच ॥ ८२ ॥ अवि
द्ययानजानंतिलोकावैकर्मनिश्चिताः ॥ वर्णोचितानिकर्माणियःकालेषुप्रकारयेत् ॥ ८३ ॥ यत्कर्मविष्णुदैवत्यंनहिगर्भस्यकारणम् ॥ वेदांतशास्त्रेमुनिभिः
सर्वदैवविचार्यते ॥ ८४ ॥ ब्रह्मज्ञानमिदंदेहेतदहंपरिकीर्त्तये ॥ शुभाशुभस्यकार्यंचकारणंमनएवहि ॥८५॥ मनसाशुध्यतेसर्वंतदाब्रह्मसनातनम् ॥ मनए
वसदाबंधुर्मनएवसदारिपुः ॥८६॥ मनसातारिताःकेचिन्मनसायातिताश्चके ॥ मध्येसर्वपरित्यागःबाह्येकर्मतथाचरन् ॥ ८७ ॥ एवमेवकृतंकर्मकुर्वन्नपिन
लिप्यते ॥ पद्मपत्रंयथानीरलेशैरपिनलिप्यते ॥ ८८ ॥ अग्निरग्नौयथाक्षिप्तोभक्त्याचकिंप्रयोजनम् ॥ यदाभक्तिरसोज्ञातोनमुक्तीरोचतेतदा ॥ ८९ ॥
योगैरष्टविधैर्विष्णुर्नप्राप्यश्चेहजन्मनि ॥ भक्त्यावाप्राप्यतेविष्णुःसर्वदासुलभोभवेत् ॥ ९० ॥ वेदांतैःप्राप्यतेज्ञानंज्ञानेनज्ञेयमेवच ॥ तत्तुज्ञेयंयदाप्रा

१ भ्रश्यते च त्वयाविना इतिपाठान्तरम् ।

तंतदाशून्यमिदंजगत् ॥ ९१ ॥ बलेनप्राप्यतेविष्णुर्योगैरष्टविधैश्चकिम् ॥ सर्वेषामेवभावानांभावशुद्धिःप्रशस्यते ॥ ९२ ॥ आलिंग्यतेयथाकांतायथा भावस्तथाफलम् ॥ उपानद्युक्तपादोहिवेत्तिचर्ममयींमहीम् ॥ ९३ ॥ बुद्धिर्यथाविधायस्यतद्वत्समन्यतेजगत् ॥ दुग्धेनसिक्तोनिंबोपिकटुभावंनतुत्य जेत् ॥९४॥ प्रकृतिंयांतिभूतानिउपदेशोनिरर्थकः ॥ छित्वावैसहकारंचफलंपत्रंकथंलभेत् ॥९५॥ इंद्रियाणांसुखार्थेनवृथाजन्मकथंनयेत् ॥ स्थाल्यांवैडू र्यमय्यांहिपच्यतेचौषधंयथा॥९६॥दह्यतेचागदस्तद्वद्वृथाजन्मकथंभवेत् ॥ निधानंचगृहेक्षिप्त्वाशुभःसेवांकथंचरेत् ॥९७॥ त्यक्त्वावैकुंठनाथंतमन्यमार्गे कथंरमेत् ॥ भक्तिहीनैश्चतुर्वेदैःपठितैःकिंप्रयोजनम् ॥ ९८ ॥ श्वापचोभक्तियुक्तस्तुत्रिदशैरपिपूज्यते ॥ स्वकरेकंकणंबद्धादर्पणैःकिंप्रयोजनम् ॥ ९९ ॥ ब्रह्मरुद्रादिभिर्देवैर्दत्तैश्वर्याश्चसेवकाः ॥ अर्पितंनैवगृह्णंतिप्रभोश्चैदतुकिंचन ॥ १०० ॥ अकिंचनायभक्तायदातुंनालंगतोवरम् ॥ निःशरीरस्यकृ ष्णस्यतत्रध्यानंकथंभवेत् ॥ १०१ ॥ साकारंबहवोदृष्ट्वागताभक्त्याचतत्पदम् ॥ पूजाभक्तिःकथंशून्येसाकारेकथ्यतेबुधैः ॥ १०२ ॥ शून्यमार्गे कथंयातिआधारेणविनानरः ॥ साकारोयःस्वयंस्वामीनिराकारःसवैप्रभुः ॥ १०३ ॥ साकारोहिसुखेनैवनिराकारोनदृश्यते ॥ सेवारसश्चसाकारे निराकारेणवैरसः ॥ १०४ ॥ साकारेणनिराकारोज्ञायतेस्वयमेवहि ॥ हरिस्मृतिप्रसादेनरोमांचिततनुर्यदा ॥ १०५ ॥ नयनानंदसलिलंमुक्ति र्दासीभवेत्तदा ॥ बाल्येचयत्कृतंपापंतत्कथंनविनश्यति ॥ १०६ ॥ पूजादानव्रतैस्तीर्थैर्जपहोमैस्त्वदर्पितैः ॥ निजधर्मपरित्यज्यतपोघोरंकथंचरेत ॥ १०७ ॥ स्वधर्मेनिधनंश्रेयःपरधर्मोभयावहः ॥ विधिंसंत्यज्यशास्त्रीयंतपोघोरंकथंचरेत् ॥ १०८ ॥ आश्रमेणविनामूढोनैवसिद्धिमवाप्नुयात ब्रह्मणानिर्मितावर्णाःस्वेस्वेधर्मेनियोजिताः ॥ १०९ ॥ स्वधर्मेणागतंद्रव्यंशुक्लद्रव्यंतदुच्यते ॥ शुक्लद्रव्येणयद्दानंदीयतेश्रद्धयान्वितम् ॥ ११० ॥ स्वल्पेनापिमहत्पुण्यंतस्यसंख्यानविद्यते ॥ नीचसंगेनयद्द्रव्यमानीतंगृहकर्मसु ॥ १११ ॥ तेनद्रव्येणयद्दानंकृतंवैमनुजादिभिः ॥ तत्फलंनभवे त्तेवैनैवतत्फलभागिनः ॥ ११२ ॥ यादृशंकुरुतेकर्मइंद्रियाणांसुखेच्छया ॥ तादृशींयोनिमाप्नोतिमूढोहिज्ञानदुर्बलः ॥ ११३ ॥ इहयत्कुरु तेकर्मतत्परत्रोपभुज्यते ॥ पुण्यमाचरतःपुंसोयदिदुःखंप्रजायते ॥ ११४ ॥ तदातापोनकर्तव्यस्तत्कर्मपूर्वदेहजम् ॥ पापमाचरतःपुंसोजायतेदुः खमेवच ॥ ११५ ॥ नकर्तव्यस्तदाहर्षःसुखेतत्रसुरेश्वरि ॥ रज्जुबद्धाश्चपशवःप्रभुणास्वेच्छयायथा ॥ ११६ ॥ नीयंतेकर्मबंधेनमनुजाअपिभूतले ॥ शाखामृगोवनचरोनृत्यतेचगृहेगृहे ॥ ११७ ॥ एवंचकर्मणाजीवानीयंतेसर्वयोनिषु ॥ क्रीडताकंदुकोयद्वत्प्रेर्यतेप्रभुणेच्छया ॥ ११८ ॥ कर्मणा ॥ १३८

१ वाण्या । २ मवाप्स्यति ।

वातथाजंतुर्नीयतेसुखदुःखयोः ॥ प्राणीस्वकर्मभिर्बद्धोनशक्तोबंधनिग्रहे ॥ ११९ ॥ देवावैकर्मभिर्बद्धाऋषयश्चतथापरे ॥ कैलासेरुद्रदेहस्थाभुजं
गाविषभोजिनः ॥ १२० ॥ असमर्थाःसुधाभोक्तुंकर्मयोनिर्बलीयसी ॥ नीरोगदेहदातायोबुधैःसूर्योहिकथ्यते ॥ १२१ ॥ तद्रथेसारथिःपंगुःकर्म
योनिर्बलीयसी ॥ इंद्रद्युम्नोहिराजर्षिर्गजत्वंकर्मणागतः ॥ १२२ ॥ समर्थस्वामिनातस्मिन्कर्मयोनिर्वृथाकृता ॥ रुद्रब्रह्मादयोदेवामानवाश्चासुराश्च
ये ॥ १२३ ॥ तेसर्वेकर्मबद्धाश्चविचरंतिमहीतले ॥ कर्माधीनंजगत्सर्वंविष्णुनानिर्मितंपुरा ॥ १२४ ॥ तत्कर्मकेशवाधीनंरामनाम्नाविनश्यति ॥
सर्वत्रापिस्थितंतोयंमुक्तिदंतुसितासिते ॥ १२५ ॥ एवमाचरतांकर्ममुक्तिदंकेशवार्चनम् ॥ इंद्रियाणांसुखार्थाययःकर्ममनसाचरेत् ॥ १२६ ॥
अहंकृतेनमन्येतकेवलंदेहमेवहि ॥ मनसासंस्मरन्जंतुःप्रायश्चित्तंसमाचरेत् ॥ १२७ ॥ सपूर्वकर्मभोक्ताचअग्रेकर्मनवर्द्धते ॥ प्रशंसंतिग्रहान्केचि
त्केचित्प्रेतपिशाचकान् ॥ १२८ ॥ केचिद्देवान्प्रशंसंतिह्योषधीःकेचिदूचिरे ॥ केचिन्मंत्रंचसिद्धिंचकेचिद्बुद्धिपराक्रमम् ॥ १२९ ॥ उद्यमंसाहसं
धैर्यंकेचिन्नीतिंबलंतथा ॥ अहंकर्मप्रशंसाभिःसर्वेकामानुवर्तिनः ॥ १३० ॥ इति[1]मेनिश्चिताबुद्धिःकथ्यतेपूर्वसूरिभिः ॥ यदापुण्यमयो
जंतुःपापंकिंचिन्नविद्यते ॥ १३१ ॥ ज्ञानंहिद्विविधंचैवतदापुण्यंसुखंभवेत् ॥ पापंपुण्यंसमंयस्यतदाकर्मसुविद्यते ॥ १३२ ॥ समं
योगंयदा[2]द्वंद्वंतदानंदपदंव्रजेत् ॥ बाह्येसर्वपरित्यागीमनसासंस्पृहीभवेत् ॥ १३३ ॥ तद्वृथाचरितंतस्यतेनतत्पापभोगिनः ॥ बाह्येकरोतिकर्मा
णिमनसानिःस्पृहोभवेत् ॥ १३४ ॥ त्यागोसौमध्यमोज्ञेयोनतुपूर्णफलंलभेत् ॥ बाह्यमध्येपरित्यज्यबुद्ध्याशून्यावलंबनम् ॥ १३५ ॥ त्यागः
सउत्तमोज्ञेयोयोगिनामपिदुर्लभः ॥ क्रोधात्सर्वंत्यजंत्येकेकेचिद्वादप्रभावतः ॥ १३६ ॥ कष्टात्सर्वंत्यजंत्येकेत्यागाःसर्वेनुमध्यमाः ॥ सुबुद्ध्याश्र
द्धयायुक्तोनक्रोधादिवशंगतः ॥ १३७ ॥ कर्मणांह्यवलिप्तोपिसुगतिंयातिमानवः ॥ शुचीनांश्रीमतांगेहेधीमतांयोगिनामपि ॥ १३८ ॥ योगाद्भ्रष्टस्तु
जायतकुलेवैद्विजपूर्वके ॥ स्वल्पेनैवतुकालेनपूर्णयोगंचविंदति ॥ १३९ ॥ चिदानंदपदंगच्छेद्योगभक्तिप्रसादतः ॥ पंकेनैवयथापंकंरुधिरंरुधिरे
णवै ॥ १४० ॥ हिंसयाकर्मणाकर्मकथंक्षालयितुंक्षमः ॥ हिंसाकर्ममयोयज्ञःकथंकर्मक्षयेक्षमः ॥ १४१ ॥ स्वर्गकामकृतायज्ञास्वर्गेतेचाल्पसौख्यदाः ॥
अनित्यानितुसौख्यानिभवंतिचबहून्यपि ॥ १४२ ॥ नित्यंसौख्यंनतेष्वस्तिविनाभक्त्याहरेःक्वचित् ॥ सार्वभौमसुखंराज्यंस्व[3]र्गेचापितथासुखम् ॥ १४३ ॥
अन्यत्किंचिन्नवांछामिगर्भवासाद्बिभेम्यहम् ॥ ग्रावावैभिद्यतेलोहैर्माणिक्यंनैवभिद्यते ॥ १४४ ॥ नानां[4]काममयींबुद्ध्याविष्णुभक्तिर्नभिद्यते ॥ बकोजलचरा

१ संनिश्चिताइतिपाठः। २ प्राप्तं—इ० पा०। ३ स्वर्गवासं—इ० पा० ४ नाना काममयोभिद्येद्धि। नानाकामनयाबुद्ध्या विष्णुभक्तिर्नविद्यते इति च पा०

न्भुंक्तेमंडूकादींश्चवर्जयेत् ॥ १४५ ॥ तथायत्नःसर्वहंतावर्जयेत्कृष्णसेवकान् ॥ योरक्षतिसहर्ताचसवैपालकउच्यते ॥ १४६ ॥ अपराधशतैर्युक्तंस्व
स्थानेयत्रवासिता ॥ यथाकृतापराधस्यकृष्णस्तस्यकृपाकरः ॥ १४७ ॥ फलंचलभतेवाद्यंरक्षकःकिंकरोतिचेत् ॥ एवमात्माचदेहेस्मिन्परवश्यकृ
पाकरः ॥ १४८ ॥ प्राप्तोनपारःशनकैर्मच्छैर्युक्तानवापिता ॥ व्याधस्यमुक्तिदाताचकुब्जकातारितास्वयम् ॥ १४९ ॥ ब्रह्माद्यैर्दुर्लभःस्वप्नेसुलभोगोपमं
दिरे ॥ गोपोच्छिष्टंयदाभुक्तंतदातेतारिताःस्वयम् ॥१५०॥ योगिभिर्गीयतेनित्यंपरमात्माजनार्दनः ॥ अव्ययःपुरुषःश्रीमान्दृष्ट्वा[2]तैर्देविविस्मये ॥१५१॥
एतत्स्मरणकंदिव्यंयेपठंतिदिनेदिने ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःसनातनम् ॥ १५२ ॥ अनयाभाववुद्ध्याचपठनंविष्णुसन्निधौ ॥ इहलोकेसुखं
भुक्त्वापरंपदमवाप्नुयात् ॥ १५३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेविष्णुस्मरणंनामद्वात्रिंशाधिकशततमोऽध्या
यः ॥ १३२ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ द्वीपेस्मिन्यानितीर्थानितानिमेवदसुव्रत ॥ द्वीपानांद्वीपराजोयंसर्वदाभुविनिर्मितः ॥ संख्ययात्वंवदस्वामिन्कृ
पांकृत्वाममोपरि ॥ १ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ सर्वगःसर्वभूतेषुद्रष्टव्यःसर्वतोभुवि ॥ सप्तलोकेषुयत्किंचिद्दृश्यतेसचराचरम् ॥ २ ॥ तत्वंतेन
विनादेविनदृष्टंनश्रुतंमया ॥ अतोविष्णुर्महादेवःकेशवःक्लेशनाशनः ॥ तीर्थरूपेणवर्ततद्वीपेह्यस्मिन्सुरेश्वरि ॥ ३ ॥ तानितीर्थानिवक्ष्यामिसांप्रतंनात्र
संशयः ॥ प्रथमंपुष्करंक्षेत्रंतीर्थानांप्रवरंशुभम् ॥ वाराणसीद्वितीयंतुक्षेत्रंमुक्तिप्रदायकम् ॥ ४ ॥ तृतीयंनैमिषंक्षेत्रमृषीणांपावनंस्मृतम् ॥ प्रयागंवैचतुर्थंतु
तीर्थानामुत्तमंस्मृतम् ॥५॥ कार्मुकंपंचमंप्रोक्तंउत्पन्नंगंधमादने ॥ षष्ठंवैमानसंतीर्थंदेवानांरम्यमेवच ॥६॥ सप्तमंविश्वकायंतुअवरेपर्वतेशुभे ॥ अष्टमंगौतमा
ख्यंचमंदरेनिर्मितंपुरा ॥७॥ मदोत्कटंतुनवमंदशमंरथचैत्रकम् ॥ एकादशंकान्यकुब्जंयत्रतिष्ठतिवामनः ॥८॥ द्वादशंमलयंचैवकुब्जाम्रकमतःपरम् ॥ विश्वे
श्वरंगिरिकर्णेकेदारंगतिदायकम् ॥९॥ बाह्यं[1]हिमवतःपृष्ठेगोकर्णेगोपकंतथा ॥ स्थानेश्वरंहिमाद्रौचबिल्वकेबिल्वपत्रिकम् ॥१०॥ श्रीशैलेमाधवंतीर्थंभद्रंभद्रे
श्वरेतथा ॥ वाराहेविजयंप्रोक्तंवैष्णवंवैष्णवेगिरौ ॥ ११ ॥ रौद्रंतुरुद्रकोटेतुपैत्र्यंकालिंजरेगिरौ ॥ कंपिलेकापिलंतीर्थंमुकुटेककोंटकंतथा ॥१२ ॥ शाल
ग्रामोद्भवंतीर्थंगौं[3]डिकायांसुरेश्वरि ॥ नर्मदायांशिवाख्यंतुमायायांविश्वरूपकम् ॥ १३ ॥ उत्पलाक्षंसहस्राक्षंजातंवैरैवतेगिरौ ॥ गंगायांपितृतीर्थंचविष्णु
पादोद्भवंतथा ॥ १४ ॥ विपाशायांविपापाचपाटलेपुंड्रवर्द्धनम् ॥ नारायणंसुपार्श्वेतुत्रिकूटेविष्णुमंदिरम् ॥ १५ ॥ विपुलेविपुलंनामकल्याणंमलयाच
ले ॥ कौरवंकोटितीर्थंचसुगंधंगंधमादने ॥ १६ ॥ कुब्जाम्रकेत्रिसंध्यंतुगंगाद्वारेहरिप्रियम् ॥ शैलंविंध्यप्रदेशेतुबदर्यांसारस्वतंस्मृतम् ॥ १७ ॥ कालिंद्यां

१ बाह्यइति एकस्मिन् पुस्तके । २ न्दृष्टांतैरितिपाठः । ३ गण्डिकायामितिपाठान्तरम् ।

कालरूपंचसह्येवैसायकंस्मृतम् ॥ चांद्रंचंद्रप्रदेशेतुरमणंतीर्थनायकम् ॥ १८ ॥ यमुनायांमृगाख्यंतुकरवीरेकुरूद्भवम् ॥ विनायकेपर्वतेवैउमाख्यंतीर्थमेवच ॥ १९ ॥ आरोग्यंभास्करेदेशेमहाकालेमहेश्वरम् ॥ तीर्थअभयदंनामामृताख्यंविंध्यकंधरे ॥ २० ॥ मंडपेविश्वरूपंचस्वाहाख्यंईश्वरेपुरे ॥ वैगलेयंप्रचंडायांचांडिकंमरकंटके ॥ २१ ॥ सोमेश्वरंतथातीर्थंप्रभासेपुष्करंतथा ॥ देवमात्रंसरस्वत्यांपारावततटेस्थितम् ॥ २२ ॥ महालयंमहापद्मेपयोष्ण्यांपिंगलेश्वरम् ॥ सिंहिकायांतथातीर्थंसौरवेरविसंज्ञकम् ॥ २३ ॥ कार्तिकंकृत्तिकाक्षेत्रेशांकरंशंकरेगिरौ ॥ उत्पलाख्यंततोदिव्यंसुभद्रासिंधुसंगमे ॥ २४ ॥ गाणपत्यंततश्चैवपर्वतेविष्णुसंज्ञके ॥ जालंधरेततःप्रोक्तंतीर्थंविष्णुमुखंचयत् ॥ २५ ॥ तारेवैतारकंप्रोक्तंपर्वतेविष्णुसंज्ञके ॥ देवदारुवनेपौंड्रंपौष्कंकाश्मीरमंडले ॥ २६ ॥ भौमंहिमंहिमाद्रौचतुष्टिकंपौष्टिकंपुनः ॥ कपालमोचनंतीर्थंजातंमायापुरेतथा ॥ २७ ॥ शंखोद्धारंततश्चैवदेवंवैशंखधारकम् ॥ पिंडेवैपिंडनामानंसिद्धेवैखानसंभवेत् ॥ २८ ॥ अच्छोदेविष्णुकामंतुधर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ औषध्यंचोत्तरेकूलेकुशद्वीपेकुशोदकम् ॥ २९ ॥ मन्मथंहेमकूटेतुकुमुदेसत्यवादनम् ॥ वदंत्यावाश्वकंतीर्थंविंध्येवैमातृकंस्मृतम् ॥ ३० ॥ चित्तेब्रह्ममयंतीर्थंतीर्थानांपावनंस्मृतम् ॥ एतेषांसर्वतीर्थानामुत्तमंशृणुसुंदरि ॥ ३१ ॥ विष्णोर्नाममयंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ ब्रह्महाहेमहारीवाबालहागोघ्नएवच ॥ ३२ ॥ मुच्यतेनाममात्रेणप्रसादात्केशवस्यतु ॥ कलौद्वारवतीरम्याधन्योदेवोजनार्दनः ॥३३॥ येपश्यंतिनरादेवंमुक्तिस्तेषांसुनिश्चला ॥ एवंधन्यतमंदेवंविष्णुंसर्वेश्वरंप्रभुम् ॥३४॥ चिंतयामिमहादेविविद्वत्संस्थोजनार्दनम् ॥ अष्टोत्तरंतुतीर्थानांशतमेतदुदाहृतम् ॥३५॥ योजपेच्छृणुयाद्वापिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ एषुतीर्थेषुयःस्नात्वापश्येन्नारायणंहरिम् ॥ ३६ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःसनातनम् ॥ जगन्नाथंमहातीर्थंलोकानांपावनंस्मृतम् ॥ ३७ ॥ येगच्छंतिनरश्रेष्ठास्तेपियांतिपरांगतिम् ॥ शताष्टकंमहापुण्यंश्रावयेत्पितृकर्मणि ॥३८॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःसनातनम् ॥ गोदानेश्राद्धदानेवाअहन्यहनिवापुनः ॥ ३९ ॥ देवार्चनविधौविद्वान्परंब्रह्माधिगच्छति ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेजंबूद्वीपतीर्थवर्णनंनामत्रयस्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥१३३॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ वेत्रवत्यास्तुमाहात्म्यंवक्ष्यामिशृणुसुंदरि॥यत्रस्नात्वाविमुच्यंतेयावदाभूतसंप्लवम् ॥१॥वृत्रेणचकृतःकूपोमहागंभीरसंज्ञकः॥कूपात्सानिःसृतादेवीमहापापौघनाशिनी ॥ २ ॥ यथागंगातथेयंचसरिच्छ्रेष्ठासुरोत्तमे ॥ अस्यादर्शनमात्रेणपापौघाःशयमंतिच ॥ ३ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ यच्छ्रुत्वापापिनोदोषैर्विमुक्ताःकर्मबंधनात् ॥ ४ ॥ चंपकेनगरेचैवराजाराज्यंकरोतिसः॥सदादुष्टोदुष्टरूपोजनानांसम्प्रपीडकः ॥ ५ ॥ अधर्मोधर्मरूपश्चविष्णुनिंदापरायणः ॥ देवद्विजनिहंताचआश्रमाणांविदूषकः ॥ ६ ॥ वेदनिंदापरःश्रीमान्मूर्खोवानिर्घृणः

शठः ॥ असच्छास्त्रेषुनिरतःपरदाराभिमर्शकः ॥ ७॥ विदारुणेतिनामाचसंजातोमूर्खएवच ॥ कदाचिद्दैवयोगेनआगतस्तांनदींप्रति ॥ ८ ॥ आखे
टकसमायुक्तःस्वयंकुष्ठीसुरेश्वरि ॥ महापापादयंजातोब्राह्मणानांचनिंदनात् ॥ ९ ॥ वृथावादीदुरात्माचशठोवैनिर्घृणःपशुः ॥ वेदनिंदारतोनित्यं
गोशास्त्राणांप्रदूषकः ॥ १० ॥ एवंविधोवनेभ्राम्यंस्तृषार्तःससुहृद्वृतः ॥ अश्वादुत्तीर्यराजासौजलंपीत्वागृहंगतः ॥ ११ ॥ तेनैवोदकपानेनगतंकुष्ठं
नसंशयः ॥ बुद्धिस्तुनिर्मलाजातातस्यराज्ञोविशेषतः ॥ १२ ॥ विष्णौभक्तिःसमुत्पन्नातदातस्यसुरेश्वरि ॥ ततःप्रभृतिकालेनस्नानंवैकृतवान्स
दा ॥ १३ ॥ निर्मलोबहुरूपाढ्योजातस्तत्रसुरेश्वरि ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वाकृत्वायज्ञाननेकशः ॥ १४ ॥ विप्रेभ्योदक्षिणांदत्त्वासगतोवैष्णवंपदम् ॥
इतिज्ञात्वातुभोदेविवेत्रवत्यांविशेषतः ॥ १५ ॥ स्नानंकुर्वंतियेविप्रास्तेमुक्तानगनंदिनि ॥ राजन्योवाथवैश्योवाशूद्रोवासुरसत्तमे ॥ १६ ॥ यत्र
स्नानंप्रकुर्वंतितेमुक्ताःपापबंधनात् ॥ कार्तिकेवाथमाघेवाब्राह्मोवावेदनिंदकः ॥ १७ ॥ सरितांसंगमेस्नात्वामुच्यतेदेविकिल्बिषात् ॥ साभ्रमत्याःस
मंयत्रतस्याःसंगःप्रदृश्यते ॥ १८ ॥ तत्रस्नात्वाविशेषेणमुच्यतेब्रह्महासदा ॥ खेटकंनगरंदिव्यंस्वर्गरूपंतुवानघे ॥ १९ ॥ ब्रह्मणातत्रवैदेवियोगा
श्चबहवःकृताः ॥ तत्रस्नात्वाचभुक्त्वाचपुनर्जन्मनविद्यते ॥ २० ॥ साद्वितीयास्मृतागंगाकलौदेविविशेषतः ॥ येनराःसुखमिच्छंतिधनमिच्छंतियेन
राः ॥ २१ ॥ स्वर्गमिच्छंतियेलोकास्तेवैस्नात्वापुनःपुनः ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम् ॥ २२ ॥ सूर्यवंशेचयेजाताःसोमवंशेत
थैवच ॥ आगतावेत्रवत्यांतुस्नात्वानिर्वृतिमागताः ॥ २३ ॥ दर्शनाद्धरतेदुःखंस्पर्शनान्मानसंह्यघम् ॥ स्नात्वाभुक्त्वातथादेविमुक्तिभागीनसंशयः ॥२४॥
स्नानाज्जपात्तथाहोमादनंतंफलमश्नुते ॥ गत्वावाराणसीतीर्थंभक्त्याचांद्रायणंचरेत् ॥ २५ ॥ तत्रगत्वामहत्पुण्यंतत्पुण्यंसुरसत्तमे ॥ वेत्रवत्यांवि
शेषेणपंचत्वंयदिगच्छति ॥ २६ ॥ सवैचतुर्भुजोभूत्वायातिविष्णोःपरंपदम् ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानियेदेवाःपितरस्तथा ॥ २७ ॥ तेसर्वेचवसंती
हवेत्रवत्यांसुरेश्वरि ॥ किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने ॥ २८ ॥ वेत्रवत्याःसमंतीर्थंपृथिव्यांनसनातनि ॥ अहंविष्णुस्तथाब्रह्मादेवाश्चपरमर्ष
यः ॥ २९ ॥ तिष्ठंतिदेवताःसर्वेवेत्रवत्यांमहेश्वरि ॥ एककालंद्विकालंवात्रिकालंचविशेषतः ॥ ३० ॥ स्नानंकुर्वंतियेतत्रतेवैमुक्तानसंशयः ॥ ३१ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेवेत्रवतीमाहात्म्येचतुस्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ १४
॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ साभ्रमत्यास्तुमाहात्म्यंवक्ष्येदेवियथातथम् ॥ कश्यपोवैमुनिश्रेष्ठस्तपोवैतप्तवान्महत् ॥ १ ॥ अनेकवर्षपर्यंतंतेनतप्तं

महत्तपः ॥ अर्बुदेपर्वतेरम्येनानाद्रुमसमाकुले ॥ २ ॥ तत्रगत्वातपस्ततंऋषिणाकश्यपेनवै ॥ सरस्वतीयत्ररम्यापवित्रापापनाशिनी ॥ ३ ॥
एकस्मिन्दिवसेदेविगतोसौनैमिषंप्रति ॥ तदातेऋषयः सर्वेकथांचक्रुरनेकशः ॥ ४ ॥ तदातैस्तुद्विजैःसम्यक्पृष्टोसौकश्यपोमुनिः ॥ अहोकश्य
पनःप्रीत्यैगंगेहानीयतांप्रभो ॥ ५ ॥ भवन्नाम्नातुसागंगाभविष्यतिसरिद्वरा ॥ तेषांवाक्यमुपाकर्ण्यनमस्कृत्यद्विजांश्वतान् ॥ ६ ॥ आगतोह्यर्बु
दारण्येसरस्वतीतीरसंनिधौ ॥ तत्रतप्तंतदातेनतपःपरमदुष्करम् ॥ ७ ॥ आराधितोह्यहंतेनकश्यपेनद्विजेनवै ॥ प्रत्यक्षोहंतदाजातस्तस्यद्वि
जवरस्यच ॥ ८ ॥ वरंवरयभद्रंतेयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ ९ ॥ ॥ कश्यपउवाच ॥ ॥ वरंदातुंसमर्थोसिदेवदेवजगत्पते ॥ शिरःस्थिता
यागंगेयंपवित्रापापहारिणी ॥ १० ॥ ममदेयाविशेषेणमहादेवनमोस्तुते ॥ तदादेविमयोक्तंचगृह्णीष्वत्वंद्विजोत्तम ॥ ११ ॥ जटामेकांपरित्यज्यदत्तागंगा
तदामया ॥ तांगृहीत्वाद्विजश्रेष्ठःस्वस्थानंहर्षतोययौ ॥ १२ ॥ केशरन्ध्रंनामतीर्थंवासोवैकश्यपस्यच ॥ गतस्तत्रतुदेवेशिमुनिभिःपरिवारितः ॥ १३ ॥
कश्यपेनसमानीताकाश्यपीसासरिद्वरा ॥ यस्यादर्शनमात्रेणब्रह्महामुच्यतेकिल ॥ १४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ स्नानमात्रेणकिंपुण्यंतत्रतीर्थेवदस्वमे ॥
विश्वनाथकृपालुस्त्वंदयांकुरुममोपरि ॥ १५ ॥ दर्शनेकिंभवेत्पुण्यंस्नानेकिंवददेवराट् ॥ महिमाकीदृशोब्रह्मन्सर्वंत्वंवक्तुमर्हसि ॥ १६ ॥ ॥ महादेवउ
वाच ॥ ॥ मयाश्रुतान्यनेकानितीर्थान्यायतनानिच ॥ श्रीविष्णोश्वप्रसादाच्चनद्यःसागरगाःप्रभोः ॥ १७ ॥ गंगाचयमुनारेवातापीचैवमहानदी ॥ गोदाव
रीतुंगभद्राकौशिकीगंह्लिकातथा ॥ १८ ॥ कावेरीवेदिकाभद्रासरयूःपापहारिणी ॥ अन्याश्वविविधानद्यःसर्वपापहराभुवि ॥ १९ ॥ प्रयागस्तीर्थराजश्च
काशीपुष्करएवच ॥ नैमिषारण्यसंज्ञंतुतीर्थंचामरकंटकम् ॥२०॥ उत्तमंद्वारकाक्षेत्रमर्बुदारण्यमुत्तमम् ॥ एवंविधानिदिव्यानिक्षेत्राणिविविधानिच॥२१॥
श्रुतानितत्रदेवेशिमायाविष्णोःप्रसादतः ॥ पूर्वंभगीरथेनैवयाचितोहंतुपार्वति ॥ २२ ॥ तदादत्ताइयंगंगाविष्णोर्लोकमभीप्सुना ॥ कश्यपायपुनर्दत्ताऋ
षीणांवचनान्मया ॥ २३ ॥ इयंवैकाश्यपीगंगारोगदोषहरासदा ॥ इयंयाकथ्यतेलोकेयुगेवैनामपूर्वकम् ॥ २४ ॥ तदहंकथयिष्यामिशृणुसुंदरितत्वतः ॥
कृतेकृतवतीनामत्रेतायांगिरिकर्णिका ॥ २५ ॥ द्वापरेचंदनानामकलौसाभ्रमतीस्मृता ॥ दिनेदिनेविशेषेणस्नानार्थंतुनराश्रये ॥ २६ ॥ सर्वपापविनिर्मु
क्तायांतिविष्णोःसनातनम् ॥ प्लक्षावतरणेतीर्थेसरस्वत्यांतथेश्वरि ॥ २७ ॥ केदारेचकुरुक्षेत्रेयत्फलंस्नानतोभवेत् ॥ तत्फलंतुनृणांनूनंसाभ्रमत्यादिनेदिने
॥ २८ ॥ भवतीतिनसंदेहोव्यासस्यवचनंयथा ॥ नभस्येपरपक्षेतुप्रत्यहंवासुरेश्वरि ॥ २९ ॥ अमावास्यादिनेसम्यक्श्राद्धदानेचयत्फलम् ॥ नरस्तत्फल

१ गंडिकातथेतिपाठः । २ कृष्णावेण्यादयोभुवीति पा० ।

माप्नोतिसाभ्रमत्यावगाहनात् ॥ ३० ॥ कार्तिक्यांकृत्तिकायोगेश्रीस्थलेमाधवाग्रतः ॥ तत्फलंलभतेमर्त्योसाभ्रमत्यावगाहनात् ॥ ३१ ॥ एषाश्रेष्ठतमादे
विसर्वलोकेषुपावनी ॥ इयंधन्यतमादेविपवित्राह्यघनाशिनी ॥ ३२ ॥ यस्यांवैसाभ्रमत्यांचएतेतिष्ठंतिनित्यशः॥ पूर्वसंबंधिनोयेचउत्तरेयेतथापुनः ॥३३॥
पाश्चात्यादाक्षिणात्याश्चसर्वेयांतिचनित्यशः॥तीर्थयात्रामिषेणैवखेटकेब्रह्मसन्निधौ॥३४॥आयांतिसर्वदादेविकार्तिक्यांचनसंशयः॥ तत्रश्राद्धंप्रकुर्वंतितथावै
विप्रभोजनम्॥३५॥नानाधर्मान्प्रकुर्वंतिनानायज्ञांश्चनित्यशः॥विविधानिचदानानिप्रकुर्वंतिजनाःसदा॥३६॥चतुर्युगेषुसर्वेषुनात्रकार्याविचारणा॥यवक्रीतो
थरैभ्यश्चकाक्षीवानुशिजस्तथा ॥३७॥ भृग्वंगिरास्तथाकण्वोमेधावीचपुनर्वसुः ॥ बंदीचगुणसंपन्नःप्राच्यांदिशिउपाश्रिताः॥३८॥उदीच्यांयेमहाभागामधु
मत्प्रमुखास्तथा॥सुबंधुश्चमहाभागोदत्तात्रेयश्चवीर्यवान्॥३९॥शिखीदीर्घतमाश्चैवगौतमःकश्यपस्तथा॥श्वेतकेतुःकहोडश्चपुलहोदेवलस्तथा॥४०॥विश्वा
मित्रभरद्वाजौजमदग्निश्चवीर्यवान्॥ऋचीचपुत्रोगर्गश्चऋषिरुद्दालकस्तथा ॥४१॥ देवशर्माथधौम्यश्चआस्तीकःकश्यपस्तथा॥लोमशोनाभिकेतुश्चलोमहर्ष
णएवच ॥ ४२ ॥ ऋषिरुग्रश्रवाश्चैवभार्गवश्च्यवनस्तथा ॥ वालखिल्यादयोयेचसर्वेगच्छंतितत्रवै ॥ ४३ ॥ कृतस्नानानिराहाराःसदाविष्णुपरायणाः ॥
शंखचक्रगदाधरास्तटेतिष्ठंतिनित्यशः ॥ ४४ ॥ पितृतीर्थंगयानामसर्वतीर्थवरंशुभम् ॥ यत्रास्तेदेवदेवेशःस्वयमेवपितामहः ॥ ४५ ॥ गीतायाःपितृ
भिर्गाथाश्राद्धभागमभीप्सुभिः ॥ एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत् ॥ ४६ ॥ यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ तथावाराणसीपुण्यापितॄणांव
ल्लभासदा ॥ ४७ ॥ याचैवममसांनिध्याद्भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ॥ ममाज्ञयातुदेवेशोदिंबमाधवसंज्ञकः ॥ ४८ ॥ नित्यंतिष्ठतिदेवेशिवाराणस्यांविशेषतः ॥
अतोधन्यतमाश्रेष्ठापुरीयंममसर्वदा ॥ ४९ ॥ पितॄणांवल्लभंतीर्थंपुण्यंवैविमलेश्वरम् ॥ पितृतीर्थंप्रयागंचसर्वतीर्थसमन्वितम् ॥ ५० ॥ साभ्रमत्युदकेदेवि
आयांतिवचनान्मम ॥ वटेश्वरश्चभगवान्माधवेनसमन्वितः ॥५१॥ दशाश्वमेधकंपुण्यंगंगाद्वारंतथैवच ॥ मन्नियोगाच्चदेवेशिसाभ्रमत्यांवसंतिहि ॥ ५२ ॥
नदाथललितादेवीतीर्थंयत्सप्तधारकम् ॥ तथामित्रपदंनामकेदारंशंकरालयम् ॥ ५३ ॥ गंगासागरमित्याहुःसर्वतीर्थमयंशुभम् ॥ तीर्थंब्रह्मसरस्तद्वच्छ
तद्रुसलिलेह्रदे ॥ ५४ ॥ तीर्थंतुनैमिषंनामआज्ञयाममसर्वदा ॥ साभ्रमत्युदकेदेविनिवसंतिनसंशयः ॥५५॥ श्वेतावल्कलिनीपुण्याततःश्वेताहिरण्मयी ॥
हस्तिमत्यथवार्त्तघ्नीनदीसागरगामिनी ॥ ५६ ॥ पितॄणांवल्लभाह्येताःश्राद्धकोटिफलप्रदः॥ तत्रश्राद्धानिदेयानिपुत्रैःपितृहितायवै ॥५७॥ पाटलंवाडवा
ख्यंचनगरंतत्रसुंदरि ॥ साभ्रमत्यांसदाएताःप्राप्तानद्योविशेषतः ॥ ५८ ॥ तत्रस्नानंचदानंचयेकुर्वंतिनराभुवि ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनात
नम् ॥ ५९ ॥ जंबूद्वीपंमहापुण्यंयत्रपुण्यंविवर्द्धते ॥ तत्रार्याख्यंमहापुण्यंसर्वकामफलप्रदम् ॥ ६० ॥ नीलकंठमितिख्यातंतीर्थंनंदह्रदस्तथा ॥ तथा

रुद्रह्रदस्तीर्थंपुण्यंरुद्रमहालयम् ॥ ६१ ॥ मंदाकिनीमहापुण्यातथाच्छोदामहानदी ॥ साभ्रमत्यांवहंत्येतेस्वात्मनादर्शनीकृते ॥ ६२ ॥ धूम्रामित्रप
दंतद्वद्वैजनाथंदृषद्वरम् ॥ क्षिप्रानदीमहाकालंतथाकालिंजरोगिरिः॥६३॥ गंगोद्भूतंहरोद्भेदंनर्मदाकारमेवच ॥गंगापिंडप्रदानेनसमान्याहुर्मनीषिणः ॥६४॥
एतानिब्रह्मतीर्थानिसाभ्रमत्युत्तरेतटे ॥ गुप्तीकृतानिदेवेशिदेवैर्ब्रह्मपुरोगमैः ॥ ६५ ॥ स्मरणादपिलोकानांपापघ्नानिमहेश्वरि ॥ किंपुनःश्राद्धदातॄणां
मानवानांसुरेश्वरि ॥ ६६ ॥ ॐकारंपितृतीर्थंचकावेरीकपिलोदकम् ॥ संभेदश्चंडवेगायास्तथैवामरकंटकम् ॥ ६७ ॥ कुरुक्षेत्राच्छतगुणमस्मिन्स्नाना
दिकंभवेत् ॥ वार्तघ्नीसंगमेदेविगणेश्वरपुरःसरम् ॥ ६८ ॥ साभ्रमत्यांपुरानीतंगणैस्तीर्थकदंकबम् ॥ एषतूद्देशतःप्रोक्तस्तीर्थानांसंगमोमया ॥ ६९ ॥
वागीशापिनशक्नोतितीर्थानांतत्वविस्तरम् ॥ सत्यंतीर्थंदयातीर्थंतीर्थमिंद्रियविग्रहः ॥ ७० ॥ तस्यास्तीर्थेप्रयत्नेनस्नानंकुर्यान्नसंशयः ॥ प्रातःकालो
मुहूर्तांस्त्रीन्संगवस्तावदेवतु ॥ ७१ ॥ तदास्नानादिकंतीर्थेदेवानांप्रीतिदायकम् ॥ मध्याह्नस्त्रिमुहूर्तःस्यादपराह्णस्ततःपरम् ॥ ७२ ॥ पितॄ
णांप्रीतिजननंस्नानपिंडादितर्पणम् ॥ सायाह्नस्त्रिमुहूर्तःस्याच्छ्राद्धंतत्रनकारयेत् ॥ ७३ ॥ राक्षसीनामसावेलागर्हितासर्वकर्मसु ॥ अह्नोमुहूर्ताविख्यातादश
पंचचसर्वदा ॥७४॥ तत्राष्टमोमुहूर्तोयःसकालःकुतुपःस्मृतः ॥मध्याह्नेसर्वदायस्मान्मंदीभवतिभास्करः ॥७५॥ तस्मादनंतफलदःपितॄणांपिंडदानतः॥
मध्याह्नःखड्गपात्रंचतथानेपालकंबलः॥७६॥ रूप्यंदर्भास्तथागावोदौहित्रंकुतपास्तिलाः ॥ पापंकुत्सितमित्याहुस्तस्यसंतापकारकाः ॥७७॥ अष्टावेतेयत
स्तस्मात्कुतपाइतिविश्रुताः ॥ ऊर्ध्वंमुहूर्तात्कुतुपात्यन्मुहूर्तचतुष्टयम् ॥ ७८ ॥ मुहूर्तपंचकंचैतच्छ्राद्धकालेसमिष्यते ॥ विष्णोर्देहात्समुद्भूताःकुशाः
कृष्णतिलाःस्मृताः ॥ ७९ ॥ श्राद्धस्यरक्षणार्थायएवमाहुर्दिवौकसः ॥ तिलोदकांजलिर्देयोजलस्थैस्तीर्थवासिभिः ॥ ८० ॥ सदर्भहस्तैरेकेनश्रा
द्धमेवंनहिस्यते ॥ साभ्रमत्यांनामधेयैरितितीर्थप्रवेशनम् ॥ ८१ ॥ कारयित्वामयादेविदत्तावैकश्यपायच ॥ ममभक्तःकश्यपोसौवल्लभोममसर्वदा
॥ ८२ ॥ दत्तातस्मादियंगंगापवित्रापापनाशिनी ॥ साभ्रमत्यांमहाभागेतीर्थेवैब्रह्मचारिके ॥ ८३ ॥ आत्मानंचप्रतिष्ठाप्यतन्नाम्नाशंकरोह्यहम् ॥
स्थितोलोकहितार्थायब्रह्मचारीशसंज्ञकः ॥ ८४ ॥ साभ्रमत्यामुपकंठेब्रह्मचारीशसंज्ञके ॥ कलौभक्तोविशेषेणपूजनंकुरुतेयदा ॥ ८५ ॥ इहलो
केसुखंभुक्त्वायातिशैवंपदंमहत् ॥ महद्भिर्व्याधिभिश्चैवपीडितोयदिगच्छति ॥ ८६ ॥ यस्याशुनश्यतिव्याधिर्दर्शनाच्चमहेश्वरि ॥ गत्वावैतस्यसं
स्थानेउपवासीजितेंद्रियः ॥ ८७ ॥ पूजनंकुरुतेभक्त्यारात्रौतिष्ठन्सुनिश्चलः ॥ तदाहंयोगिरूपेणदर्शनंतस्ययामिहि ॥ ८८ ॥ ददामिवांछिता
न्कामान्सत्यंसत्यंवरानने ॥ ममस्थानेविशेषेणसमायांतिचयेजनाः ॥ ८९ ॥ तेषांव्याधिप्रशमनंकरोमिसुचिरादहम् ॥ चतुरशीतिसंज्ञेयोव्याधिः
संकथितोमया ॥ ९० ॥ ससव्याधिर्विनश्येतदर्शनादेवसुंदरि ॥ नलिंगंवर्ततेतत्रमामकंनगनंदिनि ॥ ९१ ॥ स्थानमात्रंतुतत्रैवमासकंनात्रसंश

यः ॥ एकस्मिन्नेवकालेतुअस्यांभूमौमहातपाः ॥ ९२ ॥ राजावैसूर्यवंशीयोब्रह्मदत्तस्तुवीर्यवान् ॥ तेनराज्ञातपस्तप्तंबहुकालंसुरेश्वरि ॥ ९३ ॥ पंचाग्निसाधनंतेनकृतंचबहुधाततः ॥ मासोपवासकादीनितपस्तप्तान्यनेकशः ॥ ९४ ॥ एवंबहुतरंकालंराज्ञातप्तंतपोमहत् ॥ प्रत्यक्षोहंतदाजातो वरार्थंवरवर्णिनि ॥ ९५ ॥ ब्रह्मदत्तशृणुष्वत्वंमहद्वाक्यंनरेश्वर ॥ यंयंवांछयसेनित्यंतंतंदद्मिनसंशयः ॥ ९६ ॥ तेनोक्तंममदेवेशवांच्छितंयदिदी यते ॥ एकएववरोदेवदीयतांममसर्वदा ॥ ९७ ॥ ममनाम्नाहिदेवेशईश्वरोभुविजायताम् ॥ तेनवाक्येनसंतुष्टोवरोदत्तोमयानघे ॥ ९८ ॥ तदाहंतेनवैसार्द्धं निवसामिसुरेश्वरि ॥ अत्रस्थित्वानिराहारोभक्तिंकुर्यादशेषतः ॥ ९९ ॥ ददामिवांछितान्कामान्यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ अत्रागत्यतुयेविप्रारुद्रजाप्यादिकंच यत् ॥ १०० ॥ प्रकुर्वंतिविशेषेणतेषांदद्मिशृणुष्वतत् ॥ स्त्रीसौख्यंपुत्रसौख्यंचलक्ष्मीवृद्धिकरंपुनः ॥ १०१ ॥ यशऐश्वर्यमेवापितथारोगादिनाशनम् ॥ तत्सर्वंप्राप्यतेक्षिप्रंवांच्छितंवैकलौयुगे ॥ १०२ ॥ अस्मिन्कलौयुगेघोरेमद्भक्ताभुविपार्वति ॥ अत्रागत्यप्रकुर्वंतिस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ १०३ ॥ ददा मिवांच्छितानर्थान्सत्यंसत्यंसुरेश्वरि ॥ ब्रह्मदत्तंतुतन्नाम्नाद्वितीयंब्रह्मचारिणम् ॥ १०४ ॥ गंगाधरंप्रतिष्ठाप्यउषित्वादिनपंचकम् ॥ सराजागतवांस्तत्रस्व केराज्येततःपुनः ॥ १०५ ॥ ब्रह्मदत्तस्तुविख्यातोलोकेवैपरमोमहान् ॥ राज्यंचकारधर्मज्ञोह्ययुतंवर्षसंज्ञकम् ॥ १०६ ॥ ततःकतिपयेकालेराज्यंभुक्त्वासवै नृपः ॥ गतवाञ्शिवलोकंतंब्रह्माख्यंपदमुत्तमम् ॥ १०७ ॥ देवौद्वौतत्रवर्त्तेतेममनामाभिधायकौ ॥ एकोवैब्रह्मचारीशोअन्योगंगाधरःस्मृतः ॥ १०८ ॥ ममस्थानेविशेषेणपूजांकुर्वंतियेजनाः ॥ तेषांसर्वंददामीहवांच्छितंनात्रसंशयः ॥ १०९ ॥ स्थानमेवसदालिंगंगंतव्यंचनृभिःसदा ॥ तत्रपुष्पंचधूपंचनैवेद्यंवि विधंतथा ॥ ११० ॥ यःकरोतिनरःप्राज्ञःससर्वंलभतेध्रुवम् ॥ बिल्वपत्रैश्चपुष्पैश्चतथावाचंदनादिभिः ॥ १११ ॥ पूजांकुर्वंतिमत्स्थानेतेषांसर्वंददाम्यहम् ॥ य इदंशृणुयान्नित्यंब्रह्मचारिकथानकम् ॥ ११२ ॥ इहलोकेसुखंप्राप्यव्रजतेशिवसंनिधौ ॥ यत्रगंगाधरोदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः ॥ ११३ ॥ ब्रह्मचारीश संज्ञस्तुद्वितीयोवर्त्ततेसदा ॥ ताभ्यांध्यानसमायोगाच्छिवत्वमश्नुतेध्रुवम् ॥ ११४ ॥ दर्शनान्नश्यतेरोगःपूजनादायुराप्नुयात् ॥ स्नानात्तत्रतुदेवेशिमु क्तिभागीनसंशयः ॥ ११५ ॥ शृणुसुंदरिवक्ष्यामितीर्थंपरममद्भुतम् ॥ राजखड्गइतिख्यातंसाभ्रमत्यांविशेषतः ॥ ११६ ॥ सूर्यवंशसमुत्पन्नोराजावैकर्त्त नस्तथा ॥ दुराचारीतुपापात्माब्राह्मणानांचनिंदकः ॥ ११७ ॥ गुरुद्रोहीसदारुष्टोनिंदकःसर्वकर्मणाम् ॥ परदाररतोनित्यंनित्यंविष्णुप्रदूषकः ॥ ११८ ॥ प्रजापीडनकंनित्यंकरोतिबहुधाततः ॥ एवंविधःसदुष्टात्मापृथिव्यांवर्त्ततेसदा ॥ ११९ ॥ कियत्येवंगतेकालेशृणुसुंदरितत्वतः ॥ पापेनदैवयोगा चकुष्ठत्वंसमजायत ॥ १२० ॥ निरीक्ष्यस्वंशरीरंतुविचार्यचपुनःपुनः ॥ किंकर्त्तव्यमितिध्यायन्इतिचिंतापरोभवत् ॥ १२१ ॥ कदाचिद्दैवयोगाच्च

क्रीडार्थंगतवान्वने ॥ तत्रसाभ्रमतीतीरंसमासाद्यसतिष्ठति ॥ १२२॥ तत्रस्नानंकृतंतेनपीतंपानीयमुत्तमम् ॥ तत्रस्नानेनसपदिशरीरंदिव्यसंज्ञकम्॥१२३॥
सुसौवर्णमयीमूर्त्तिर्दृश्यतेनगनंदिनि ॥ तत्तदैवतुसंजातःसराजानात्रसंशयः ॥ १२४ ॥ दिव्यरूपमनुप्राप्यकियत्कालंततोनृपः ॥ राज्यंभुक्त्वातुदेवे
शिगतोवैपरमंपदम् ॥ १२५ ॥ तदातीर्थमिदंजातंराजखड्गेतिसंज्ञकम् ॥ अत्रस्नानंप्रकुर्वंतिदानंयोवैददातिच ॥ १२६ ॥ इहलोकेसुखंभु
क्त्वायातिविष्णोःसनातनम् ॥ नरोगोवर्त्ततेतेषांनशोकश्चकदाचन ॥ १२७॥ प्रत्यहंकुरुतेस्नानंखड्गेस्मिन्राजसंज्ञके ॥ योनरःप्राप्नुयात्स्वर्गंब्रह्माद्यैः
सचपूज्यते ॥ १२८॥ कृतेसत्येश्वरोनामत्रेतायांभुवनेश्वरः ॥ राजेश्वरसमाख्यातोद्वापरेनगनंदिनि ॥ १२९ ॥ अस्मिन्कलियुगेघोरेगुप्तीभूतोथविश्व
राट् ॥ अतोवैतीर्थसंभूतंराजखड्गेतिसंज्ञकम् ॥ १३० ॥ पितॄणांतर्पणंचात्रश्रद्धयायेप्रकुर्वते ॥ तेनराः पुण्यकर्माणःपृथिव्यांपरिकीर्तिताः ॥ १३१ ॥
ब्रह्मघ्नाबालहंतारःस्नानंयेत्रप्रकुर्वते ॥ तैर्दोषैरहितास्तेचगच्छंतिशिवसन्निधौ ॥ १३२ ॥ नीलोत्सर्गंकरिष्यंतिसाभ्रमत्यांनराश्चये ॥ तेषांवैपितरस्तृप्ता
यावदाभूतसंप्लवम् ॥ १३३ ॥ इदमाख्यानकंदिव्यंराजखड्गेतिसंज्ञकम् ॥ येशृण्वंतिनरादेविनतेषांविद्यतेभयम् ॥ १३४ ॥ रोगादोषाविनश्यंतिश्र
वणात्पठनात्ततः ॥ १३५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेसाभ्रमतीमाहात्म्येनामपंचत्रिंशाधिकशत
तमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ साभ्रमत्यापियान्देशान्नंदिकुंडाद्विनिःसृता ॥ गच्छंतीपावयामासकान्कान्देशान्वदस्वमे ॥ चकार
कानितीर्थानिविलंघ्यार्बुदपर्वतम् ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितत्रोदितेदेव्यामहादेवःसविश्वराट् ॥ उवाचवचनंतांवैपार्वतींविश्वमोहिनीम् ॥ २ ॥
॥ महादेवउवाच ॥ ॥ नंदिकुंडात्प्रथमतःतीर्थात्परमपावनात् ॥ कपालमोचनंतीर्थंमुनिभिःसंप्रकारितम् ॥ ३ ॥ सर्वतेजोधिकंतीर्थंपावनात्पावनंपर
म् ॥ अत्रमयापरित्यक्तंकपालंब्रह्मसंज्ञकम् ॥४॥ कपालमोचनंतीर्थमतोजातंहिपार्वति ॥ पावनंसर्वभूतानांप्रकटंलोकविश्रुतम् ॥५॥ कपालकुंडमाख्या
तंतत्तीर्थंतीर्थराजकम् ॥ यत्रदेवास्तथानागागंधर्वाःकिंनरादयः ॥ ६ ॥ निवसंतिमहात्मानस्तीर्थेवैनिर्मलेशुभे ॥ त्रैलोक्येविश्रुतंतीर्थंज्ञानदंमुक्तिदाय
कम् ॥७॥ तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाकपालेशंप्रपूजयेत् ॥ उपोष्यरजनीमेकांकृत्वाब्राह्मणभोजनम् ॥८॥ तत्रापिवस्त्रदानेनअग्निहोत्रफलंलभेत् ॥ तस्मिंस्ती
र्थेतुयःकश्चिद्दर्शनव्रतमास्थितः ॥ ९ ॥ संत्यज्यदेहमात्मानंशिवलोकंव्रजेद्ध्रुवम् ॥ अस्मिंस्तीर्थेपुरास्नानात्सौदासोब्रह्महत्यया ॥१०॥ मोचितोविमलं
ज्ञानंप्राप्तवान्वैसुरेश्वरि ॥ भागीरथ्यान्वयेजातःसुदासाख्योमहाबली ॥ ११ ॥ तस्यपुत्रोमित्रसहःसौदासेतिचविश्रुतः ॥ वसिष्ठशापतःप्राप्तःसौदासोरा
क्षसींतनुम् ॥ १२ ॥ साभ्रमत्यांकृतस्नानोविमुक्तःशापजादघात् ॥ अत्रगंगाचयमुनागोदावरीसरस्वती ॥ १३ ॥ नंदितीर्थेवसंत्येताःपवित्राःपुण्यदाः

सदा ॥ गोदानंभूमिदानंचशय्यादानंतथैवच ॥१४॥ कन्यादानंविशेषेणकर्तव्यंज्ञानिभिर्नरैः ॥ एतद्दानसमंप्रोक्तंसाभ्रमत्यावगाहनम् ॥ १५ ॥ यत्रैवसक
लान्येवपतितानीहभूतले ॥ वारिणास्पर्शमात्रेणशुद्धत्वंयांतितान्यपि ॥ १६ ॥ अत्रश्राद्धंप्रकुर्वाणोनरोवैभक्तितत्परः ॥ पितरस्तस्यसंतुष्टागच्छंतिपर
मंपदम् ॥ १७ ॥ एतदाख्यानकंदिव्यंयेशृण्वंतिनराःसदा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताविष्णोःसायुज्यमाप्नुयुः ॥ १८ ॥ कर्मणामनसावाचायेस्तुवंतिमहेश्वरम् ॥
नतेषांविद्यतेदुःखंयावदाभूतसंप्लवम् ॥१९॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेनंदितीर्थमहिमानामषट्त्रिंशा
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ छ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अथनंदिप्रदेशात्तुयथासाभ्रमतीनदी ॥ समायाताविकीर्णंचवनंविप्रर्षिसेवितम् ॥ १ ॥
बहुधाजलवेगेनपर्वतानांचरोधसः ॥ सप्तधाप्रविभक्ताचदक्षिणोदधिगामिनी ॥ २ ॥ आद्यासाभ्रमतीपुण्याद्वितीयासेटिकातथा ॥ तृतीयाबल्किनीपुण्या
चतुर्थीचहिरण्मयी ॥ ३ ॥ सर्वपापहराप्रोक्ताहस्तिमत्यथपंचमी ॥ वेत्रवतीसाचषष्ठीवृत्रेणनिर्मितापुरा ॥ ४ ॥ इयंसापरमादेवीवृत्रकूपाद्विनिःसृता ॥
वेत्रवतीततोजातामहापापप्रणाशिनी ॥ ५ ॥ भद्रामुखीशुभप्रायासप्तमीलोकपावनी ॥ एतैस्तुसप्तभिर्देवैर्वितांस्तान्जनपदांस्तथा ॥ ६ ॥ पवित्रीकृत्य
चैकेनसप्तस्रोताप्रतिष्ठिता ॥ विकीर्णतीर्थेयःश्राद्धंपितॄनुद्दिश्यदास्यति ॥ ७ ॥ गयापिंडप्रदानस्यफलंयत्तद्भविष्यति ॥ अवकीर्णाच्युतायेचलुप्तपिंडोदक
क्रियाः ॥८॥ तेविकीर्णेप्रमुच्यंतेदत्तपिंडोदकक्रियाः॥तत्रश्राद्धंतुयःकुर्याद्गाणपत्यंभवेद्ध्रुवम् ॥९॥ तस्मात्त्रयीविधानेनश्रद्धयाश्राद्धमाचरेत् ॥ अस्मिंस्ती
र्थेविशेषेणसप्तनद्युदयेद्विजाः ॥ १० ॥ स्नानंकुरुतविप्रेंद्राऋषिलोकमभीप्सवः ॥ इत्युक्तंकश्यपेनाथद्विजान्प्रतिविशेषतः ॥ ११ ॥ यदिचेत्क्रियतेस्नानं
सर्वदुःखापहंसदा ॥ तीर्थानांप्रवरंतीर्थंक्षेत्राणामुत्तमोत्तमम् ॥ १२ ॥ तीर्थमेतद्विकीर्णंचशुभदंरोगदोषहृत् ॥ कुर्वंत्यत्रविशेषेणयेस्नानंसर्वदा
कलौ ॥ १३ ॥ तेनराःपुण्यभाजोहिजायंतेनात्रसंशयः ॥ गयातीर्थसमंतीर्थंविकीर्णपावनंपरम् ॥ पितॄणांपुण्यदंनित्यंलोकानांदुःखनाशनम् ॥ १४ ॥
इतिविकीर्णतीर्थम् ॥ तीर्थादस्मात्परंतीर्थंश्वेतोद्भवमनुत्तमम् ॥ यत्रश्वेतानदीजातामत्पृष्ठोदरभस्मना ॥ १५ ॥ विश्रुतात्रिषुलोकेषुसर्वपापप्रणा
शिनी ॥ हरांगभस्मसंयोगात्जातादेवैस्तुमानिता ॥ १६ ॥ तस्यांस्नातःशुचिर्दांतस्त्रिरात्रमुषितःपुमान् ॥ महाकालेश्वरंदृष्ट्वारुद्रलोकेमहीय
ते ॥ १७ ॥ पिंडंपितृभ्योयोदद्यात्तस्यास्तीरेकुशैस्तिलैः ॥ सुतृप्ताःपितरस्तस्यभवंतीतिनसंशयः ॥ १८ ॥ श्वेतगंगामहापुण्यादुःखदारिद्र्यमोचनी ॥ ॥ १४३ ॥
यत्रस्नानेनभोदेविपरंसुखमवाप्यते ॥ १९ ॥ तस्यावैसंगमेपुण्येनित्यंतिष्ठामिपार्वति ॥ येत्रदानंप्रकुर्वंतिस्नानंचतत्रसुंदरि ॥ २० ॥ तदनंतफलंतस्यभवे
द्वैनात्रसंशयः ॥ तत्रभूतेश्वरोदेवःसंगमेवसतेध्रुवम् ॥ २१ ॥ तत्रधूपंचदीपंचपुष्पमारार्तिकंतथा ॥ येकुर्वंतिनरश्रेष्ठास्तेनराःपुण्यरूपिणः ॥ २२ ॥ बिल्व

दलंसमादाययोददातिशिवोपरि ॥ वांच्छितंलभतेनित्यंश्वेतायांशिवसंनिधौ ॥ २३ ॥ इतिं श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे उमामहेश्वरसंवादेश्वेतातीर्थनामसप्तत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ गणतीर्थंततोगच्छेत्तीर्थयात्रापरायणः ॥ त्रिविष्टपमितिप्रोक्तंगणैस्तुचंदनातटे ॥ १ ॥ त्रिविष्टपेनरःस्नात्वापूर्णमास्यांसमाहितः ॥ संशयोनात्रकर्त्तव्योमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २ ॥ चतुरोवार्षिकान्मासान्स्थितिर्यस्यत्रिविष्टपे ॥ सोपिपुण्योमहाभागेरुद्रलोकेमहीयते ॥ ३ ॥ गणतीर्थेनरःस्नात्वाकृष्णाष्टम्यामुपोषितः ॥ बकुलासंगमेस्नात्वास्वर्गंगच्छतिमानवः ॥ ४ ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाबकुलेशंविलोक्यच ॥ गणेश्वरप्रसादेनगाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ इदंपवित्रंपरमंपुण्यायुष्यविवर्द्धनम् ॥ श्रुत्वातु लभतेपुण्यंगंगास्नानसमंनरः ॥ ६ ॥ अत्रस्थित्वानिराहारोजितेंद्रियसमाहितः ॥ जपत्येवंपरंदेवंगणेश्वरंमनोरमम् ॥ ७ ॥ संप्राप्नोत्यखिलान्भोगान्सत्यंसत्यंवरानने ॥ अत्रराजासोमवंशीविश्वदत्तःसवीर्यवान् ॥ ८ ॥ तेनतपोमहत्तप्तंबहुकालंसुरेश्वरि ॥ गाणपत्यंतदाप्राप्तंश्रीगणेशप्रसादतः ॥ ९ ॥ वसिष्ठोवामदेवश्चहोडःकौशीतकोमुनिः ॥ भरद्वाजोंगिराश्चैवविश्वामित्रोथवामनः ॥ १० ॥ एतेवैमुनयःसर्वेपुण्यरूपामहेश्वरि ॥ नित्यंसेवांप्रकुर्वंति श्रीगणेशप्रसादतः ॥ ११ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्द्धनोलभतेधनम् ॥ अविद्योलभतेविद्यांमोक्षार्थीमोक्षमाप्नुयात् ॥ १२ ॥ किमन्यद्बहुनोक्तने भूयोभूयोवरानने ॥ योत्रस्नानंप्रकुर्वीतपूजनंवाकरोतिच ॥ १३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ शिवायविष्णुरूपायविष्णवेशिवरूपिणे ॥ १४ ॥ नांतरंदेविपश्यामिश्रीविष्णोश्चप्रसादतः ॥ १५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वरसंवादेबुकुलासंगमेगणतीर्थनामाष्टत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ साभ्रमत्युत्तरेकूलेअग्नितीर्थमिति श्रुतम् ॥ तस्याश्चोत्तरपूर्वेणनातिदूरेकृतास्पदम् ॥ १ ॥ तीर्थपालेश्वरंनामचंडीयत्रप्रतिष्ठिता ॥ पीठंतद्योगमातॄणांसर्वसिद्धिविधायकम् ॥ २ ॥ यत्रताःसर्वदेवानांकार्यार्थेमातरःस्थिताः ॥ परमंयत्नमास्थायलोकानुग्रहकारणात् ॥ ३ ॥ त्रिरात्रमुषितोभूत्वातस्मिंस्तीर्थेदृढव्रतः ॥ अभिगच्छेत्तमीशानंदेवेशंचंडिकेश्वरम् ॥ ४ ॥ साभ्रमत्यांकृतस्नानोमातृतीर्थस्यसंनिधौ ॥ समाधिविधिनायुक्तोगच्छेद्वैमातृमंडलम् ॥ ५ ॥ गोसहस्रप्रदानस्यफलं प्राप्नोतिमानवः ॥ अग्नितीर्थेनरःस्नात्वाचामुंडादर्शनेकृते ॥ ६ ॥ नभयंजायतेतस्यरक्षोभूतपिशाचजम् ॥ गोखुराचनदीयत्रसाभ्रमत्यांतुसंगता ॥ ७ ॥ तत्रतीर्थसहस्राणितिष्ठंतीतिसुरेश्वरि ॥ श्राद्धंतत्रप्रकर्त्तव्यंतिलचूर्णेनपार्वति ॥ ८ ॥ पिंडान्दत्त्वाद्विजान्भोज्यअक्षयंपदमाप्नुयात् ॥ यत्रकुकर्दमोराजापापिष्ठोदुर्द्धरःखलः ॥ ९ ॥ मूढोहंकारसंयुक्तोद्विजानांपरिनिंदकः ॥ गोघ्नोपिबालहाचैवपापिष्ठोदुर्दमःसदा ॥ १० ॥ राज्यंचकुर्वतस्तस्यपुरेपिंडारसं

ज्ञके ॥ तदामृतिःसमापन्नाधर्मैयोगेसुरेश्वरि ॥ ११ ॥ मृतोसौतत्रसंजातःप्रेतरूपोमहेश्वरि ॥ पीतास्यःशुष्कतुंडश्चपीतरोमाथकर्कशः ॥ १२ ॥ उच्चै
स्तरोवहुरोमाक्षुत्पिपासाप्रपीडितः ॥ वायुभक्षंप्रकुर्वाणःप्रगच्छतिइतस्ततः ॥ १३ ॥ बहुप्रेतैःसमायुक्तोहाहेतिकरुणोरुदन् ॥ किंकर्तव्यमितिप्राहुःप्रेता
स्तेवैसमीपगाः ॥ १४ ॥ तेपितदारोदमानाःक्षुत्पिपासादिपीडिताः ॥ अन्येप्रेतादुरात्मानोराज्ञःसंगतिमाययुः ॥ १५ ॥ राज्ञासार्द्धंचगच्छंतिलोकान्वि
जनकान्बहून्॥नोदकमथवाचान्नंनमार्गेदृश्यतेकदा॥१६॥तेप्रेतादुष्टरूपाश्चविचरंतिमहीतले॥भक्षंतिशवमांसानिपिबंतिरुधिरंसदा ॥१७॥ एवंकुकर्दमोरा
जासदातैःपरिवारितः॥कदाचिद्दैवयोगेनगुरोराश्रममन्वगात्॥१८॥पूर्वजन्मकृतंपुण्यंतेनयोगेनसंगतः ॥ ॥पार्वत्युवाच ॥ ॥किंकृतंतेनवैपुण्यंवदविश्वेश्वर
प्रभो ॥१९॥ अयंपापीदुरात्माचब्राह्मणानांचदुःखदः ॥ सत्संगतिःकथंजातातन्मेदुस्तरतोवद ॥ २० ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ एतेननरदेवेनपूर्वजन्म
नियत्कृतम् ॥ तत्सर्वंकथयिष्यामिशृणुत्वंनगनंदिनि ॥ २१ ॥ पूर्वजन्मन्ययंदेविब्राह्मणोवेदपाठकः ॥ संपूज्यचमहादेवंकृत्वाचातिथिपूजनम् ॥ २२ ॥
भोजनंकुरुतेनित्यमसौवाडवसत्तमः ॥ तेनपुण्यप्रभावेनपुरोपिंडारसंज्ञके ॥ २३ ॥ राजावैतत्रसंजातःकुकर्दमइतिश्रुतः ॥ कर्मणामनसाचैवनकृतंपु
ण्यमेवच ॥ २४ ॥ तेनदेवाभियोगेनमृतोवैप्रेतराडभूत् ॥ शुष्कास्यःशुष्करूपश्चपीतवर्णःकरालकः ॥ २५ ॥ पूर्वजन्मकृतंपुण्यंननश्यतिसुरेश्वरि ॥
तेनपुण्याभियोगेनसंगतोगुरुणाश्रमे ॥ २६ ॥ कहोडोवर्ततेतत्रतेनदृष्टोथप्रेतराट् ॥ शुष्कास्यःशुष्करूपश्चपीतवर्णःकरालकः ॥ २७ ॥ गंभीराक्षो
महापापीदुष्टैःप्रेतैश्चसंयुतः ॥ ऊर्द्धरोमाजटायुक्तःकालरूपोभयंकरः ॥ २८ ॥ एवंदृष्ट्वातदादेविविह्वलोवाडवोभवत् ॥ ॥ कहोडउवाच ॥ ॥ अस्मि
न्मनोरमेचाहंस्थानेवैपरमाद्भुते ॥ २९ ॥ अग्निपालेश्वरेतीर्थेनित्यंतिष्ठामिभूमिप ॥ यजमानस्त्वमस्माकंकथंजातोसिप्रेतराट् ॥ ३० ॥ दुरात्मादुष्ट
रूपश्चकालरूपोभयंकरः ॥ केनकर्मविपाकेनजातोवैभूतलेशुभे ॥ ३१ ॥ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ शृणुवाडवमेपापंपूर्वजन्मनियत्कृतम् ॥ अहंकुकर्द
मोराजापुरेपिंडारसंज्ञके ॥ ३२ ॥ तत्रस्थेनमयादेवयत्कृतंतच्छृणुष्वहि ॥ ब्रह्मणांहिंसनंचैवपुराऽसत्यादिभाषणम् ॥ ३३ ॥ प्रजानांपीडनंचैवजीवानां
हिंसनंसदा ॥ गवांवैदुःखकर्ताहंब्राह्मणव्रतलोपनः ॥ ३४ ॥ अस्नातःसर्वदाविप्रसज्जनानांविदूषकः ॥ विष्णुनिंदापरोनित्यंवैष्णवानांचनिंदकः ॥ ३५ ॥
दुराचारोदुरात्माचवृषलीसंयुतःसदा ॥ तत्रतत्रप्रभुंजानोनाहंशौचपरायणः ॥ ३६ ॥ तेनकर्माभियोगेनमृतोवैद्विजराट्ततः ॥ प्रेतयोनिंप्रपन्नोस्मिदुः
खीजातोह्यनेकधा ॥ ३७ ॥ यस्यमातापितानास्तियस्यस्वजनबांधवाः ॥ तस्यबंधुर्गुरुर्मातापितापिगुरुरेवच ॥ ३८ ॥ इतिज्ञात्वातुभोब्रह्मन्मुक्ति

१ सर्व इ०-पा०

दातुंत्वमर्हसि ॥ ३९ ॥ ॥ कहोडउवाच ॥ ॥ शृणुत्वंनृपतिश्रेष्ठकरिष्येवचनंतव ॥ मुक्तियास्यतिवैसद्योभवांस्त्विहनसंशयः ॥ ४० ॥ एकाद
शपुरोगाश्चप्रेतायेतवसंगताः ॥ तेचापिमुक्तिमायांतिसुतीर्थेस्मिन्विशेषतः ॥ ४१ ॥ तदावैतेनविप्रेणतीर्थेगत्वासुरेश्वरि ॥ सर्वैश्चकारयामासातिलपिं
डोदकक्रियाः ॥ ४२ ॥ नमासोनतिथिर्देवीतीर्थेगत्वापुनःपुनः ॥ कर्तव्यंश्राद्धकर्मादिब्रह्मणोक्तंपुरामम ॥ ४३ ॥ कृतेकर्मणिदेवेशिमुक्तास्तेतीर्थराज
के ॥ विमानवरमारूढास्तेगतामामकींपुरीम् ॥ ४४ ॥ संगतागोखुरायत्रसाभ्रमत्थासुरेश्वरि ॥ तत्रस्नानंचदानंचकोटियज्ञफलंलभेत् ॥ ४५ ॥ य
त्राग्नितीर्थंवर्ततेकपालेश्वरसंज्ञकम् ॥ तत्रमुक्तिस्तुसंप्रोक्तासत्यंसत्यंभवेद्ध्रुवम् ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामु
त्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेअग्निपालेश्वरमहिमानामैकोनचत्वारिंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥ छ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ भोदेव्यन्य
त्प्रवक्ष्यामिहिरण्यासंगमंमहत् ॥ यदासाभ्रमतीगंगासप्तस्रोतापुराभवत् ॥ १ ॥ तदासाब्रह्मतनयासप्तस्रोतेतिविश्रुता ॥ सप्तमंतद्धिरण्याख्यंस्रोतइत्यभिधी
यते ॥ २ ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वापापीगतिमवाप्नुयात् ॥ ऋक्षुमंजुमयोर्मध्येसत्यवान्नामपर्वतः ॥ ३ ॥ तस्यप्राक्सुमहत्तीर्थंहिरण्यासंगमंशुभम् ॥
तत्रस्नात्वाचपीत्वाचशुभांगतिमवाप्नुयात् ॥ ४ ॥ वनस्थल्यांततोगच्छेद्दृष्ट्वानारायणंहरिम् ॥ तीर्थमप्सरसांपुण्यंहिरण्यासंगमेश्वरम् ॥ ५ ॥
यत्रोर्वशीपुराजातासमस्ताप्सरसांशुभा ॥ नरनारायणौतत्रतपस्तेपतुरुत्तमम् ॥ ६ ॥ हिरण्यासंगमेरम्येमहापापहरेशुभे ॥ यत्रवैऋषयःसर्वे
मज्जंतिवीतकल्मषाः ॥ ७ ॥ वसिष्ठाद्याश्चयेविप्रावालखिल्यादयश्चये ॥ यत्रमज्जंतिदेवेशिहिरण्यासहसंगमे ॥ ८ ॥ यत्रहिरण्मयंरूपंस्नानाद्भवतिध्रुवम् ॥
कपिलागोसहस्रस्यदानेनैवतुयत्फलम् ॥ ९ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिहिरण्यासंगमेसदा ॥ दशाश्वमेधेयत्पुण्यंग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ १० ॥ तदनंतगुणंप्रोक्तंहि
रण्यासंगमेपुनः ॥ तुलापुरुषदानेचयत्फलंसमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ तत्फलंलभतेमर्त्योहिरण्यासंगमेसदा ॥ हिरण्याक्षोमहादैत्यस्तेनतप्तंमहत्तपः ॥ १२ ॥
हिरण्यसदृशंतत्रशरीरमभवत्पुरा ॥ जनमेजयेतथाराज्ञियत्रस्नानंप्रकुर्वति ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यागतादेविहिरण्यासंगमेतदा ॥ विश्वामित्रोथराजर्षिः
स्नानार्थंवैसमागतः ॥ १४ ॥ स्नानंकृत्वाविशेषेणगतोसौमामकींपुरीम् ॥ १५ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चाथसुरेश्वरि ॥ स्नानंयेत्रप्रकुर्वं
तितेगच्छंतिशिवालयम् ॥ १६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेहिरण्यासंगमंतीर्थंनाम
चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ ततोदेविप्रवक्ष्यामिहिरण्यासंगमादनु ॥ धर्मावतीनदीयत्रसंगतासहगंग
या ॥ १ ॥ तत्रस्नात्वानरोधन्यस्त्रिदिवंयात्यसंशयम् ॥ यत्रधर्मकृतंतीर्थंयःपश्यतिसपुण्यभाक् ॥ २ ॥ श्राद्धंतत्रैवयेकुर्युर्मुच्यंतेपितृजादृणात् ॥

ततश्चमधुरातीर्थंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३ ॥ स्नातव्यंमधुरातीर्थेद्रष्टव्योमधुहाहरिः ॥ यत्रविश्रांतवान्कृष्णोजरासंधभयाकुलः ॥ ४ ॥ कंसासुरव
धेवृत्तेगंतुकामःकुशस्थलीम् ॥ उषित्वासप्तरात्रंतुसदेवश्चंदनातटे ॥ ५ ॥ भोजवृष्ण्यंधकवृतोवीरैर्यादवपुंगवैः ॥ मधुरातीर्थमासाद्यस्नानंकृत्वाविधान
तः ॥ ६ ॥ मधुरादित्यनामानंयत्रस्थापितवान्हरिः ॥ अष्टादशसहस्राणिविप्राणांयज्ञशालिनाम् ॥ ७ ॥ स्थापयित्वाययौदत्त्वायानानिविविधानिच ॥
तत्रतीर्थसहस्राणितिष्ठंतिचसुरेश्वरि ॥ ८ ॥ श्राद्धंतत्रप्रकर्तव्यंपितॄणांहितकाम्यया ॥ नभेतव्यंजरासंधान्मत्तीर्थेवसतांसदा ॥ ९ ॥ इत्युक्त्वातान्द्विजा
न्कृष्णःप्रययौद्वारकांप्रति ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वामधुरार्कंप्रपूजयेत् ॥ १० ॥ माघस्यशुक्लसप्तम्यांकपिलागोप्रदानतः ॥ चिरंसौख्यानिभुंक्त्वेहपदमा
दित्यमाव्रजेत् ॥ ११ ॥ शृणुसुन्दरिवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ यंश्रुत्वामुच्यतेलोकोब्रह्महत्यादिपातकात् १२ ॥ एकस्मिन्समयेदेविमांडव्यो
ऋषिसत्तमः ॥ गङ्गाद्वारेमहापुण्यंतप्तवांस्तुमहत्तपः ॥ १३ ॥ पत्राशीचफलाशीचवायुभक्षकरःसदा ॥ अहोरात्रंसदादेविविष्णुध्यानपरायणः ॥ १४ ॥
योगाभ्यासरतोनित्यंनित्यंधर्मपरायणः ॥ तस्मिन्देशेतुवैदेविराजावैविश्वमोहनः ॥ १५ ॥ गजाश्वरथपत्तीनांसंपदोबहुलाभुवि ॥ सोमचंद्रे
तिविख्यातःपुत्रस्तस्यसुलक्षणः ॥ १६ ॥ एकदातुतदादेविगतोह्याखेटकेवने ॥ तत्रगत्वातदातेनकृत्वाह्याखेटकक्रियाः ॥ १७ ॥ स्वात्मानं
रमयामासस्वलोकैःपरिवारितः ॥ क्रीडारतेतदाराज्ञिरात्रिर्जातासुरेश्वरि ॥ १८ ॥ तस्यांरात्रौतदाराजाउवासाखेटकेवने ॥ तस्यां
रात्र्यांव्यतीतायांमुहूर्तेब्रह्मसंज्ञके ॥ १९ ॥ हृतोऽश्वोथविशेषेणचौरेणात्रदुरात्मना ॥ तदाहाहेतिशब्दोभूत्क्वगतःक्वगतोहरिः ॥ २० ॥
तदाराज्ञोभयात्सर्वेगंतुकामाःसमुत्सुकाः ॥ चौरेणापहृतश्चाश्वइत्येवंसंवदंतिहि ॥ २१ ॥ निरीक्ष्यमाणास्तेसर्वेहरिद्वारंसमागताः ॥
ऋषिस्तत्रतुमांडव्यस्तपस्तपतिनित्यशः ॥ २२ ॥ ध्यानेनचसमायुक्तोदृष्टोसौतैर्भटैस्तदा ॥ अयंचौरःसदापापीध्यानंकृत्वाप्रतिष्ठ
ति ॥ २३ ॥ बद्धाश्वंतुसमायातोज्ञात्वाराजभटैस्तदा ॥ एवंविचार्यतेसर्वेगृहीत्वातंमहामुनिम् ॥ २४ ॥ राज्ञेनिवेदयामासुस्तंचौरंमुनिसत्तम
म् ॥ अश्वापहारीह्यानीतश्चौरोयंनृपसर्वदा ॥ २५ ॥ आज्ञादत्तातदातेनशूलिकारोपणेपुनः ॥ तदातैस्तुभटैःसर्वैर्मिलित्वाबंधनंकृतम् ॥ २६ ॥ पश्चा
द्वैशूलिकाप्रोतस्तत्क्षणात्तुकृतस्तदा ॥ नज्ञातंतेनतत्कर्मशूलिकायाःप्रतोदनम् ॥ २७ ॥ यतोयोगसमारूढोविष्णुध्यानपरायणः ॥ शूलिकाप्रोतनं ॥ १४६
ज्ञातंकतिचित्कालयोगतः ॥ २८ ॥ मांडव्योहमृषिश्रेष्ठःकेनकर्मइदंकृतम् ॥ त्रिकालज्ञानीसर्वज्ञोभगवांस्तद्व्यचिंतयत् ॥ २९ ॥ धर्मस्यचइदं
कर्मनचान्यस्यकदाचन ॥ योगारूढःसधर्मात्मागतोसौधर्मसंनिधौ ॥ ३० ॥ तत्रगत्वाउवाचेदंशृणुत्वंधर्मसांप्रतम् ॥ त्वंवैधर्मइतिख्यातोलोकेवेदे

चसवेदा ॥ ३१ ॥ शूलिकाप्रोतनंकर्मकथंचैवत्वयाकृतम् ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोदेवनसंशयः ॥ ३२ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ शृणुष्वत्वंद्विजश्रे
ष्ठपूर्वजन्मनिपातकम् ॥ तदहंकथयिष्यामिकृपांकुरुममोपरि ॥ ३३ ॥ बालत्वेतुइदंकर्मपूर्वजन्मजपातकम् ॥ तच्छृणुष्वमहाप्राज्ञभवेस्मिन्पात
नंकृतम् ॥ ३४ ॥ एकस्मिन्समयेविप्रत्वंगतोविजनेवने ॥ तत्रगत्वात्वयाविप्रजीवःशलभसंज्ञकः ॥ ३५ ॥ आरोपितःसवैशूल्यांकर्मणातेनदुःखि
तः ॥ राज्ञाशूलेर्पितस्त्वंवैकर्मणानेनसुव्रत ॥ ३६ ॥ सर्वथैवप्रभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ अल्पमात्रमिदंकर्मत्वयाभुक्तंनसंशयः ॥ ३७ ॥
सुखीभवतुविप्रेंद्रगच्छत्वंहियथेच्छया ॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वामांडव्योद्विजसत्तमः ॥ ३८ ॥ उवाचवचनंतत्रसकोपादारुणेक्षणः ॥ ॥ मांडव्यउ
वाच ॥ रेपापिष्ठदुराचारकिंकृतंवहुपातकम् ॥ ३९ ॥ येनकृत्वाइदंकर्मशूलिकायाःप्रतोदनम् ॥ ममवाक्यप्रकोपेनशूद्रस्त्वंभवसर्वथा ॥ ४० ॥
कियताकालयोगेनवंशेवैचंद्रसंज्ञके ॥ जातोविदुरनामाख्योविष्णुभक्तिपरायणः ॥ ४१ ॥ तीर्थयात्राभिषेणेवगतःसाभ्रमतींनदीम् ॥ यत्रधर्मावतीसं
गोवर्त्ततेचसुरेश्वरि ॥ ४२ ॥ तत्रवैकृतवान्स्नानंविदुरोधर्मरूपवान् ॥ त्यक्तंतत्रहिशूद्रत्वंधर्मावत्यांनसंशयः ॥ ४३ ॥ एतस्मात्कारणादेवियत्र
स्नानंप्रकुर्वते ॥ तेनराःपुण्यकर्माणोगच्छंतिपरमंपदम् ॥ ४४ ॥ अत्रश्राद्धंचदानंचयेकुर्वंतिनराभुवि ॥ इहलोकेपरामृद्धिंप्राप्यतैर्दिविमुद्यते ॥ ४५ ॥ इ
ति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेसाभ्रमतीमाहात्म्येमधुरादित्यमाहात्म्यंनामैकचत्वारिंशदधिकशततमोऽ
ध्यायः ॥ १४१ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ कंबुतीर्थेनरःस्नात्वाकृत्वावापितृतर्पणम् ॥ अर्चयेद्देवदेवेशंनारायणमनामयम् ॥ १ ॥ दत्त्वा
दानानिविधिवद्ब्राह्मणेभ्योविधानतः ॥ विष्णुलोकमवाप्नोतितीर्थस्यास्यप्रभावतः ॥ २ ॥ अत्रराजर्षिणापूर्वंविश्वामित्रेणधीमता ॥ तपस्ततंविशेषे
णप्रजाकामेनसुंदरि ॥ ३ ॥ वायुभक्षोनिराहारोयत्रासीदनिलाशनः ॥ विष्णुपूजापरोनित्यंविष्णुध्यानपरायणः ॥ ४ ॥ तपसानेनसंजातःप्रजा
काममवाप्तवान् ॥ प्रजाकामोनरोयश्चकंबुतीर्थंहिगच्छति ॥ ५ ॥ सप्रजांलभतेनित्यंसत्यंसत्यंवरानने ॥ ६ ॥ इतिकंबुतीर्थमाहात्म्यम् ॥ ततोगच्छेत्सु
रश्रेष्ठेतीर्थंनामकपीश्वरम् ॥ संनिधौरक्तसिंहस्यमहापातकनाशनम् ॥ ७ ॥ बध्यमानेपुरासेतौरामरावणविग्रहे ॥ गृहीत्वापर्वतश्रेष्ठंविशेषात्कपिभिः
कृतम् ॥ ८ ॥ नाम्नाकपीश्वरादित्यंचक्रुस्तीर्थमनुत्तमम् ॥ यत्रतीर्थेनरःस्नात्वाकृत्वावापितृतर्पणम् ॥ ९ ॥ दृष्ट्वाकपीश्वरादित्यंमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥
तत्रस्नानंप्रकर्तव्यंचैत्राष्टम्यांविशेषतः ॥ १० ॥ हनुमत्प्रमुखैस्तत्रस्नातंयत्रदिनत्रयम् ॥ कपितीर्थप्रभावोयंभवत्यैसमुदीरितः ॥ ११ ॥ अस्मिंस्तीर्थेनरः

स्नात्वापूजयित्वाकपीश्वरम् ॥ रूपवान्बहुभागश्चजायतेनात्रसंशयः ॥ १२ ॥ बलंवांछतियोलोकोधर्मवापुत्रमेवच ॥ सर्वसतुलभेन्नित्यंकपितीर्थप्रभाव
तः ॥ १३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेकपितीर्थमाहात्म्यंनामद्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्या
यः॥१४२॥छ॥ एकधारंततोगच्छेत्तीर्थंपरमपावनम् ॥ एकधारेनरःस्नात्वाएकरात्रमुपोषितः ॥ १ ॥ अर्चयन्स्वामिदेवेशंकुलानांतारयेच्छतम् ॥ स्वामि
तीर्थसमंज्ञेयंयत्रतीर्थेवगाहनम् ॥ २ ॥ रुद्रलोकेनरोगच्छेत्तीर्थस्यास्यप्रभावतः ॥ यत्रस्नात्वाचपीत्वाचब्रह्मलोकेचगच्छति ॥ ३ ॥ त्रैलोक्येपुण्यकर्मा
णस्तटेस्मिन्संवसंतिहि ॥ ४ ॥ नभयंविद्यतेतेषांखड्गधारादिकंचयत् ॥ सत्सर्वमाशुनश्येततीर्थेह्येकप्रधारके ॥ ५ ॥ इतिएकधारतीर्थवर्णनम् ॥ सप्तधारं
ततोगच्छेत्तीर्थानांतीर्थमुत्तमम् ॥ सप्तसारस्वतंनामयत्कृतेमुनिभिःकृतम् ॥ ६ ॥ त्रेतायुगेमंकितीर्थंकृतंमंकिमहर्षिणा ॥ द्वापरेपांडुपुत्रैस्तुसप्तधारंप्रवर्ति
तम् ॥ ७ ॥ सप्तधारकतांप्राप्तंतीर्थंहरजटाच्युतम् ॥ सप्तरूपाणिगंगायायामिलोकेषुसप्तसु ॥ ८ ॥ वहंतितानिपुण्यानितीर्थेस्मिन्सप्तधारके ॥ सप्तधारे
कृतंश्राद्धंपितॄणांतृप्तिदायकम् ॥ ९ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ यच्छ्रुत्वादेवदेवेशिब्रह्मलोकंव्रजेद्ध्रुवम् ॥ १० ॥ कौपीतकस्यपु
त्रोवैमंकिनामेतिविश्रुतः ॥ विष्णुध्यानरतोनित्यंविष्णुलोकप्रपूजकः ॥ ११ ॥ वेदाध्ययनकर्ताचअग्निहोत्रपरायणः ॥ सुरूपाविश्वरूपेतिस्त्रियौद्वेस्त
स्तुतद्गृहे ॥ १२ ॥ ताभ्यांपुत्रविहीनाभ्यांदृष्ट्वादेविविशंकितः ॥ किंकर्तव्यमितिध्यायन्नतिचिंतापरोभवत् ॥ १३ ॥ स्थिरोवंशस्तुपुत्रेणह्यन्यथानर
कंव्रजेत् ॥ एवंचिंतांप्रकुर्वाणोनसुखंलभतेक्वचित् ॥ १४ ॥ तदास्वगृहमुत्सृज्यगतोवैगुरुसन्निधौ ॥ नमोवैगुरुवेतुभ्यंदेवानामुपकारिणे ॥ १५ ॥ त्वंनाथः
सर्वलोकानांब्राह्मणानांचरक्षकः ॥ यज्ञानांत्वंप्रकर्त्ताचद्विजराजनमोस्तुते ॥ १६ ॥ अपुत्रोहंतुविप्रर्षेकिंकर्त्तव्यमितिप्रभो ॥ वदत्वंतुयथासर्वपुत्रो
भवतिनिश्चितम् ॥ १७ ॥ अपुत्रस्यगतिर्नास्तिस्वर्गेनैवचनैवच ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रस्यजननंचरेत् ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंतुसंस्मर्य्यह्यागतस्त
वसन्निधौ ॥ १९ ॥ ॥ गुरुरुवाच ॥ ॥ गच्छत्वंमुनिशार्दूलयत्रसाभ्रमतीनदी ॥ तत्रगत्वामुनिश्रेष्ठपुत्रान्वैप्राप्स्यसेध्रुवम् ॥ २० ॥ तद्वाक्यंतुसमा
कर्ण्यनमस्कृत्वातुदंडवत् ॥ सगतोविप्रराजस्तुनदींसाभ्रमतींप्रति ॥ २१ ॥ मंकिनामातुविप्रर्षिस्तत्रगत्वातपोमहत् ॥ अतप्यततदादेवियावद्वर्षचतुष्ट
यम् ॥ २२ ॥ यत्रतीर्थंकृतंतेनमंकिनाब्रह्मवादिना ॥ त्रेतायुगेतदादेवितदातीर्थंमहाद्भुतम् ॥ २३ ॥ जातंतत्रनसंदेहःपुत्रदंसार्वकामिकम् ॥ अद्यापिमं
कितीर्थाभंनभूतंनभविष्यति ॥ २४ ॥ सवैद्विजवरोमंकिःपुत्रान्प्राप्ययथासुखम् ॥ भोगान्नानाविधान्भुक्त्वासगतोमंदिरंमम ॥ २५ ॥ एतदाख्यानकंदि
व्यंपवित्रंपरमंमहत् ॥ पुत्रसौख्यादिकंसर्वंलभतेश्रवणादतः ॥ २६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचापंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसं
वादेसप्तधारतीर्थमहिमानामत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ ब्रह्मवल्लीमहत्तीर्थंततोगच्छेत्सुरेश्वरि ॥

॥ १४६ ॥

तस्यतीर्थस्यस्वरूपंसाक्षाच्छृणुसुरोत्तम ॥ १ ॥ यत्रसाभ्रमतीतोयंब्रह्मवल्ल्यंभसासह ॥ युज्यतेब्रह्मतीर्थंतत्प्रयागेनसमंस्मृतम् ॥ २ ॥ तत्रापिं
डप्रदानेनतृप्तिर्द्वादशवार्षिकी ॥ पितृणांजायतेनूनंब्रह्मणोवचनंयथा ॥ ३ ॥ गयाश्राद्धसमंपुण्यंब्रह्मवल्ल्यांविशेषतः ॥ यत्रज्ञात्वाप्रकुर्वंतिपितरस्तृ
प्तिमाप्नुयुः ॥ ४ ॥ गोदानंभूमिदानंचअन्नदानंतथैवच ॥ एतद्दानसमंपुण्यंब्रह्मवल्ल्यांविशेषतः ॥ ५ ॥ अत्रैवसनकाद्यास्तुस्नात्वाचविधिपूर्वकम् ॥
परंब्रह्मपदध्यानाद्विष्णुलोकमवाप्नुयुः ॥ ६ ॥ पुष्करेचैवगंगायांक्षेत्रेचामरकंटके ॥ तत्रगत्वातुदेवेशियत्फलंलभतेनरः ॥ ७ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिब्रह्मव
ल्ल्यांविशेषतः ॥ चंद्रसूर्योपरागेचदानंयेददतेनराः ॥ ८ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिब्रह्मवल्ल्यांसुरेश्वरि ॥ दिव्यरूपधरास्तेचशंखचक्रगदाधराः ॥ ९ ॥ तेपि
स्वर्गेहिगच्छंतिस्नानंकृत्वासुरेश्वरि ॥ धृत्वातुलसिजांमालांनारायणमनुस्मरन् ॥ वैकुंठंदिव्यमानंदंयातिवैपदमव्ययम् ॥ १० ॥ ॥ इति ब्रह्म
वल्लीतीर्थमाहात्म्यम् ॥ ॥ वृषतीर्थंततोगच्छेत्खंडतीर्थेतिविश्रुतम् ॥ तत्रस्नात्वादिवंगावोगोलोकंचपुराश्रिताः ॥ ११ ॥ खंडरूपेणधर्मेणयागावोलोकमा
तरः ॥ शापाद्भ्रष्टावितास्तेनखंडतीर्थमथोच्यते ॥ १२ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ शापोहिलोकमातृणांगवांकस्यपुराभवत् ॥ कथंलोकात्परिभ्रष्टाःकथं
धर्मेणरक्षिताः ॥ १३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ पुरावृषेणगोलोकेक्रीडतासहमातृभिः ॥ मुक्तंतथाशकृन्मूत्रंपतितंहरमूर्द्धनि ॥ १४ ॥ ततस्तासां
ददौशापंतेनदोषेणवैहरः ॥ नष्टसंज्ञास्वलोकाच्चगावोयास्यथमेदिनीम् ॥ १५ ॥ गावःशताभगवतासंप्रसाद्यपुनर्हरम् ॥ प्राप्स्यामहेपुनर्लोकंइतिदेवंय
याचिरे ॥ १६ ॥ यदासाभ्रमतीतीर्थेब्रह्मवल्लीसमीपतः ॥ खंडसंज्ञह्रदेस्नात्वास्वर्गंवैप्राप्स्यथध्रुवम् ॥ १७ ॥ ततस्तस्मिन्ह्रदेस्नात्वागावोगोपतिनास
ह ॥ स्वर्गंगताशुद्धतमामहादेवसमीपतः ॥ १८ ॥ गोह्रदेतुनरःस्नात्वाकृत्वावैपितृतर्पणम् ॥ गवांलोकमवाप्नोतिदाहप्रलयवर्जितम् ॥ १९ ॥ तत्रस्थि
त्वानिराहारोगोपिंडंचददातिवै ॥ सनरःसुखमेधेतयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ २० ॥ गवांकोटिप्रदानेनयत्फलंप्राप्यतेध्रुवम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिखंडतीर्थेन
संशयः ॥ २१ ॥ गृहीत्वावृषमूत्रंचतीर्थेयःपिबतेनरः ॥ तत्क्षणादेवशुद्धिःस्यात्खंडतीर्थेनसंशयः ॥ २२ ॥ खंडतीर्थात्परंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥
येगच्छंतिसुरश्रेष्ठतेनराःपुण्यभागिनः ॥ २३ ॥ तत्रगत्वासुरश्रेष्ठेगवांपूजनमाचरेत् ॥ वृषभंचततःपूज्यस्नानंकृत्वासमाहितः ॥ २४ ॥ पूजनाद्वैनसंदेहो
गोलोकेतुवसेच्चिरम् ॥ तत्रगत्वाविशेषेणसौवर्णींगांददंतिये ॥ २५ ॥ तेनराभुंजतेसौख्यंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ दशधेनुंततःकृत्वायोददातिद्विजातये ॥ २६ ॥
खंडतीर्थेसुरश्रेष्ठतदनंतफलंस्मृतम् ॥ तत्रगत्वातुकर्त्तव्यंपिप्पलारोपणंबुधैः ॥ २७ ॥ तत्कृतेसतिदेवेशिपितृलोकंसगच्छति ॥ पंचवामलकीर्दिव्याये
कुर्वंतिप्ररोपणम् ॥ २८ ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वाहरिलोकंव्रजंतिते ॥ २९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाश०उत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेखंडती
र्थनामचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ ततोगच्छेन्महत्तीर्थंसंगमेश्वरमुत्तमम् ॥ यत्रहस्तिमतीपुण्यासाभ्रमत्या

हिसंगता ॥१॥ शापंकौडिन्यमुनितःप्राप्यशुष्काभवन्नदी ॥ बहिश्चयैंतिनाम्नावैलोकेख्यातिमुपागता ॥२॥ तत्तीर्थंसंप्रवक्ष्यामिपुण्यंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ सर्व
पापहरंपुण्यंत्रैलोक्येचापिविश्रुतम् ॥३॥ यत्रतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वादेवंमहेश्वरम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योरुद्रलोकंप्रगच्छति॥४॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिएतच्छाप
स्यकारणम् ॥ यथैहशुष्करूपाहिजाताशापस्यकारणात् ॥ ५ ॥ यत्रसाभ्रमतीपुण्यागंगानाममहानदी ॥ तत्रहस्तिमतीनामगंगयासहसंगता ॥ ६ ॥
तत्रारब्धंचमुनिनातपोवैपरमंमहत् ॥ एवंबहुगतेकालेऋषिणापरमात्मना ॥ ७ ॥ आराधितोहृषीकेशोनारायणनिरंजनः ॥ तस्यास्तटेतुदेवेशिव
र्षाणिचबहून्यपि ॥ ८ ॥ गतानिचविशेषेणमुनेस्तस्यतुपार्वति ॥ कदाचिद्दैवयोगाच्चवर्षाकालःसमागतः ॥ ९ ॥ नदीतत्रतुसंपूर्णाकालयोगेनसुव्रते ॥
तत्कौंडिन्येनऋषिणास्थानंत्यक्तंतदानिशि ॥ १० ॥ रात्रौदुःखंमहज्जातंहाहेतिकरुणोरुदन् ॥ किंकर्तव्यमितिध्यायन्नातिचिंतापरोभवत् ॥ ११ ॥ आ
श्रमोहिमहादिव्योऋषिणैवसमायुतः ॥ सगतोवारियोगेनहस्तिमत्यांसुरोत्तमे ॥ १२ ॥ फलानिचैवमूलानिपुस्तकानिबहून्यपि ॥ तानितस्यांगतान्ये
ववारियोगेनसुंदरि ॥ १३ ॥ सकौंडिन्योऋषिश्रेष्ठःशशापतांनदींकिल ॥ उदकेनविनात्वंचभविष्यसिकलौयुगे ॥ १४ ॥ एवंसदत्त्वावैशापंहस्तिमत्या
महेश्वरि ॥ गतोसौविप्रप्रवरोविष्णुलोकंसनातनम् ॥१५॥ अद्यापिवर्ततेतीर्थंसंगमैश्वरसंज्ञकम् ॥ यद्दृष्ट्वामुच्यतेपापीब्रह्महत्यादिपातकात् ॥ १६ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यासंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेसोमेश्वरतीर्थमहिमानामपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥१४५॥ छ ॥
महादेवउवाच ॥ ततोगच्छेतदेवेशितीर्थंरुद्रमहालयम् ॥केदारानुपमंसाक्षाद्रुद्रेणपरिनिर्मितम् ॥१॥श्राद्धंतत्रैवकर्तव्यंपितॄणांतृप्तिकारणम् ॥ तत्रश्राद्धप्रदा
नेनपितरःसपितामहाः ॥२॥ तृप्ताःसमभिगच्छंतिरुद्रस्यपरमंपदम् ॥ वृषमुत्सृजतेयस्तुतत्ररुद्रमहालये ॥३॥ कार्तिक्यामथवैशाख्यांरुद्रेणसहमोदते ॥
केदारेउदकंपीत्वापुनर्जन्मनविद्यते ॥ ४ ॥ अत्रतुस्नानमात्रेणमुक्तिभागीनसंशयः ॥ एकस्मिन्समयेदेवित्यक्त्वाकैलासमागतः ॥ ५ ॥ साभ्रमतींमहागं
गांज्ञात्वालोकहितायवै ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचकृत्वातीर्थमनुत्तमम् ॥ ६ ॥ ततोहंचस्वकंस्थानंकैलासंप्रतिभामिनि ॥ तदनंतरंमहापुण्यंतीर्थंजातंम
हालयम् ॥ ७ ॥ रुद्रमहालयमितिलोकेख्यातिंगमिष्यति ॥ कार्तिक्यामथवैशाख्यांयेगच्छंतिसुरोत्तमे ॥ नतेषांविद्यतेदुःखंसर्वसंसारजंपुनः ॥ ८ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांमुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेरुद्रमहालयतीर्थनामषट्चत्वारिंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ छ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ देविवैश्रूयतांतीर्थंदेवानामपिदुर्लभम् ॥ खड्गतीर्थमितिख्यातंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १ ॥ खड्गतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वाख
ड्गेश्वरंशिवम् ॥ ननरोदुर्गतिंगच्छेत्स्वर्गलोकंप्रगच्छति ॥ २ ॥ खड्गधारेश्वरंदेवंयःपश्यतिसुरोत्तमे ॥ कार्तिक्यांतुविशेषेणपूजनंतत्रकारयेत् ॥ ३ ॥

अयंविश्वेश्वरोदेवःसर्वदाभुविवल्लभे ॥ सर्वंददातिसर्वेशोवांच्छितार्थप्रदायकः ॥ ४ ॥ वैशाखेराज्यकामार्थीयःपश्यतितमीश्वरम् ॥ तमर्थंलभतेक्षिप्रंवि
श्वनाथप्रसादतः ॥ ५ ॥ पुष्पैर्धूपैश्चनैवेद्यैर्दीपैर्वानगनंदिनि ॥ फलप्रदानैर्बिल्वैश्चविश्वेशंपूजयेत्ततः ॥ ६ ॥ धनधान्यप्रदंचाशुपुत्रपौत्रादिसंपदः ॥ प्राप्यं
तेनात्रसंदेहःश्रीविश्वेश्वरपूजनात् ॥ ७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेखड्गतीर्थंनामसप्तचत्वा
रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४७ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ साभ्रमत्यास्तटेतीर्थंगयातीर्थमनुत्तमम् ॥ चित्रांगवदनंनाममालार्कोधि
ष्ठितंशुभम् ॥ १ ॥ कल्पपादपसंतानैर्मंदारैश्चोपशोभितम् ॥ चूतनिंबकदंबैश्चकाश्मर्यश्वत्थतिंदुकैः ॥ २ ॥ तस्मादपहरेत्कुष्ठंयोजनस्मृतिविभ्रमात् ॥
यस्यसंजायतेकुष्ठंतस्यमालार्ककोहरेत् ॥ ३ ॥ यात्तुवेदोक्तविधिनारीतत्राभिषिंचति ॥ मृतवत्साथवावंध्यापुत्रंप्राप्नोतिसाचिरात् ॥ ४ ॥ संध्यास्नानं
जपोहोमःस्वाध्यायोदेवतार्चनम् ॥ कृतंभास्करभक्तेनमालार्केह्यक्षयंभवेत् ॥ ५ ॥ अत्रगत्वातुदेवेशिश्रीरवेर्व्रतमाचरेत् ॥ इहलोकेसुखंभुक्त्वा
रवेर्लोकंहियातिवै ॥ ६ ॥ मृतवत्सोहिराजर्षिस्तत्रगत्वाकरोत्तपः ॥ सराजाप्राप्तवान्पुत्रंश्रीमालार्कप्रसादतः ॥ ७ ॥ अत्रगत्वाविशेषेणउपवासी
जितेंद्रियः ॥ मालार्कंपूजयेद्योवैमुक्तिभागीभवेद्ध्रुवम् ॥ ८ ॥ वसिष्ठप्रमुखाविप्रादेवाइंद्रादयःसदा ॥ निवसंतिसुरश्रेष्ठेमालार्केरविसन्निधौ ॥ ९ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेमालार्कतीर्थंनामअष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥ छ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तीर्थादस्मात्परंतीर्थंमालार्कांतरतःस्थितम् ॥ चंदनेश्वरमागच्छेदामोदस्थानमुत्तमम् ॥ १ ॥ दुःशासनस्यरुधिरंपी
त्वाभीमोमहाबलः ॥ प्रतिज्ञामात्मनःसर्वांपूरयित्वासुदारुणाम् ॥ २ ॥ कराभ्यांरुधिराक्ताभ्यांद्रौपद्याःकेशबंधनम् ॥ कृत्वादत्त्वाद्विजातिभ्योतीर्थयात्रां
ततोगमत् ॥ ३ ॥ साभ्रमत्यास्तटेरम्येगतोवैभ्रातृभिःसह ॥ आनीतःसाभ्रमत्यांयःस्वर्गाच्चंदनपादपः ॥ ४ ॥ सतुलिंगतयाजातःपुण्यतीर्थप्रभावतः ॥
तत्रस्नात्वाचपीत्वाचकृत्वावैपितृतर्पणम् ॥ ५ ॥ ननरोनिरयंगच्छेद्रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ चंदनेशंततोदृष्ट्वाविश्वेशंलोकशंकरम् ॥ ६ ॥ पूजयेच्चयथाशक्त्य
यत्रगत्वानशोचति ॥ यत्रकैवर्तकोराजापूजांकृत्वाह्यनेकशः ॥ ७ ॥ सगतःशिवलोकंतंयत्रगत्वानशोचति ॥ मज्जंतिऋषयोयत्रयत्रदेवःसनातनः ॥ ८ ॥
साक्षाद्विष्णुःपरमात्मानित्यंतिष्ठतिभूतिदः ॥ इयंसाभ्रमतीधन्याधन्योविश्वेश्वरःप्रभुः ॥ ९ ॥ यत्रतीर्थान्यनेकानिजातानिभुविपार्वति ॥ अत्रचामर्देकी
पुण्यैःफलैर्नानाविधैःशुभैः ॥ १० ॥ कर्त्तव्यमर्घदानंचविधिनातत्रसुंदरि ॥११॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहे
श्वरसंवादेचंदनेश्वरमाहात्म्यंनामैकोनपंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ जंबूतीर्थंततोगच्छेत्स्नानार्थंपापनाशनम् ॥ कलि

कालेचयत्पुंसांस्वर्गसोपानवत्स्थितम् ॥ १ ॥ यत्रजांबवतापूर्वंदर्शगेर्पवतोत्तमे ॥ स्थापितंऋक्षराजेशंलिंगंसुरगणार्चितम् ॥ २ ॥ रामेण
हियदापूर्वंहतोवैरावणोसुरः ॥ तदाजांबवतादिक्षुभेरीघोषैःप्रघोषितम् ॥ ३ ॥ जितंवैरामचंद्रेणरावणोनिहतोरणे ॥ लब्ध्वासीतेतिसंघुष्यस्नातं
तीर्थवरेशुभे ॥ ४ ॥ स्थापितंतत्रलिंगंतुस्वनाम्नातुसुरेश्वरि ॥ तत्रस्नात्वानरःसद्यःस्मृत्वारामंसहानुजम् ॥ ५ ॥ जांववंतेश्वरंस्नात्वा
रुद्रलोकेमहीयते ॥ यत्रयत्रहिभोदेविश्रीरामस्मरणंकृतम् ॥ भवबंधविमोक्षोहिदृश्यतेसचराचरे ॥ ६ ॥ अहंरामस्तुविज्ञेयोरामोवैरुद्रएवच ॥
एवंज्ञात्वातुतेदेविनभेदोवर्ततेक्वचित् ॥ ७ ॥ रामरामेतिरामेतिमनसायेजपंतिच ॥ तेषांसर्वार्थसिद्धिश्चभविष्यतियुगेयुगे ॥ ८ ॥ अहंहिसर्व
दादेविश्रीरामस्मरणंचरे ॥ यंश्रुत्वातुपुनर्देविनभवोजायतेक्वचित् ॥ ९ ॥ काश्यांहिनिवसन्नित्यंश्रीरामंकमलेक्षणम् ॥ स्मरामिसततंदेविभक्त्याच
विधिपूर्वकम् ॥ १० ॥ जांबवतातदापूर्वंस्मृत्वारामंसुशोभनम् ॥ जांबवंतमितिख्यातंप्रस्थाप्यजगतांगुरुम् ॥ ११ ॥ तत्रस्नात्वाचभुक्त्वा
चकृत्वादेवस्यपूजनम् ॥ शिवलोकमवाप्नोतियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १२ ॥ अत्रहिस्नानमात्रेणयथाजांबवतोबलम् ॥ तथावैबलमाप्नोतिश्रीविश्वेशप्रसाद
तः ॥ १३ ॥ अत्रगत्वातुभूदानंपुमान्यश्चकरोतिवै ॥ फलंसहस्रगुणितंजांबवंतेशदर्शनात् ॥ १४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायाः
मुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेजांबवततीर्थमाहात्म्यंनामपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अस्मात्तीर्थात्परंतीर्थं
इंद्रग्राममितिस्मृतम् ॥ यत्रस्नात्वापुराशक्रोविमुक्तोघोरकिल्बिषात् ॥ १ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ केनेहकर्मणाशक्रःप्राप्तवान्घोरकिल्बिषम् ॥ वि
पाप्माचकथंसोभूदितिविस्तरतोवद ॥ २ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इंद्रःसुरेश्वरःपूर्वंनमुचिश्चासुरेश्वरः ॥ अशस्त्रवधमन्योन्यंसमयंतौप्रचक्रतुः ॥ ३ ॥
अथेंद्रस्तुनभोवाणीनिर्देशान्नमुचिंतदा ॥ जघानफेनमादायब्रह्महत्यातदाभवत् ॥ ४ ॥ पप्रच्छचगुरुंशक्रःपापनिर्नाशकारणम् ॥ बृहस्पतेरथादे
शात्साभ्रमत्युत्तरेतटे ॥ ५ ॥ अस्मिन्स्थानेसमागत्यस्थानंचक्रेसुरेश्वरः ॥ तस्येहस्नानमात्रेणगतपापस्यतत्क्षणात् ॥ ६ ॥ पूर्णेंदुधवलाकां
तिःशरीरेसमजायत ॥ धवलेश्वरमीशानंस्थापयामासवृत्रहा ॥ ७ ॥ इंद्रनाम्नाचतल्लिंगंविश्रुतंपृथिवीतले ॥ पूर्णिमास्यांतथादर्शेसंक्रांतौग्रहणेत
था ॥ ८ ॥ श्राद्धेकृतेपितॄणांतुतृप्तिर्द्वादशवार्षिकी ॥ धवलेश्वरमासाद्ययःकुर्याद्विप्रभोजनम् ॥ ९ ॥ एकस्मिन्भोजितेविप्रेसहस्रंभोजितंभवेत् ॥
हिरण्यभूमिवासांसिदातव्यानिस्वशक्तितः ॥ १० ॥ शुक्लागौर्ब्राह्मणेदेयासवत्साचपयस्विनी ॥ अत्रागत्यतुयोविप्रोरुद्रजाप्यादिकंचरेत् ॥ ११ ॥ तत्कृ
तंकोटिगुणितंश्रीमहेशप्रसादतः ॥ अत्रतीर्थेनरोयस्तुउपवासादिकंचरेत् ॥ १२ ॥ सएवसर्वकामाढ्योभवत्येवनसंशयः ॥ बिल्वपत्रंसमानीययःपूजयति

तंप्रभुम् ॥ १३ ॥ धर्ममर्थंचकामंचलभतेमानवोभुवि ॥ सोमवारेविशेषेणयेगच्छंतिनरोत्तमाः ॥ १४ ॥ तेषांरोगंतथादोषंशमयेद्धवलेश्वरः ॥ रवौवाथवि
शेषेणअर्चनंकुरुतेयदा ॥ १५ ॥ तेषांमहिमातुभोदेविनज्ञातःकर्हिचिन्मया ॥ दूर्वयाचार्कपुष्पैर्वाकल्हारैःकमलैर्दलैः ॥ १६ ॥ पूजनंकुर्वतेयेत्रतेनराः
पुण्यभागिनः ॥ श्वेतार्कपुष्पमानीयधवलेशंप्रपूज्यतु ॥ १७ ॥ वांछितंलभतेनित्यंधवलेशप्रसादतः॥कृतेवैनीलकंठस्तुसर्वेषांशंकरःसदा ॥ १८॥ त्रेता
युगेसविख्यातोहरोवैभगवान्प्रभुः ॥ द्वापरेशर्वसंज्ञस्तुकलौवैधवलेश्वरः ॥ १९ ॥ अत्रार्थेयत्पुरावृत्तंतच्छृणुष्वसुरेश्वरि ॥ नंदिर्नामपुरावैश्यइंद्रग्रामेसमाव
सत् ॥ २० ॥ शिवध्यानपरोभूत्वाशिवपूजांचकारसः ॥ नित्यंतपोवनस्थंहिलिंगंधवलसंज्ञकम् ॥ २१ ॥ उषस्युषसिचोत्थायप्रत्यहंशिववल्लभः ॥ नंदीलिं
गार्चनरतोबभूवातिशयेनहि ॥ २२ ॥ यथाशास्त्रेणविधिनापुष्पार्चनपरोभवत् ॥ एकदामृगयालुब्धःकिरातोभूतहिंसकः ॥ २३ ॥ पापीपापसमाचारश्चर
न्साभ्रमतीतटे ॥ अनेकश्वापदाकीर्णेहन्यमानोमृगान्शरैः ॥ २४ ॥ एवंविचरमाणोसौकिरातोभूतहिंसकः ॥ यदृच्छयागतस्तत्रयत्रलिंगंसुपूजितम्॥२५॥
धवलेश्वरविख्यातंअनेकाश्चर्यमंडितम् ॥ दृष्टंसुपूजितंलिंगंनानापुष्पैःफलैस्तथा ॥ २६ ॥ एवंलिंगंसमालिंग्यगतःसाभ्रमतीतटे ॥ तत्रपीत्वापयःसोथ
मुखंगंडूषपूरितम् ॥ २७ ॥ कृत्वाचैकेनहस्तेनमृगमांसंसमुद्वहन् ॥ करेणैकेनपूजार्थंबिल्वपत्राणिवैदधत् ॥ २८ ॥ शीघ्रमागत्यलिंगांतेपदापूजांसमाह
नत् ॥ पुष्पाणितानिसर्वाणिविधूतानिइतस्ततः ॥ २९ ॥ स्नापनंतस्यलिंगस्यकृतंगंडूषवारिणा ॥ करेणैकेनपूजार्थंबिल्वपत्राणिसोर्पयत् ॥ ३० ॥ द्वि
तीयेनकरेणैवमृगमांसंसमर्पयत् ॥ दंडप्रणामसंयुक्तःसंकल्पंमनसाकरोत् ॥ ३१ ॥ अद्यप्रभृतिपूजांवैकरिष्यामिप्रयत्नतः ॥ त्वंमेस्वामीचभक्तोहंअद्यप्रभृ
तिशंकर॥३२॥एवंनियमवान्भूत्वाकिरातोगृहमागमत्॥तथाप्रभातसमयेदेवायतनमागतः॥३३॥नंदीददर्शतंसर्वंकिरातेनचयत्कृतम्॥अव्यवस्थंचतंदृष्ट्वा
अमेध्यंशिवसन्निधौ ॥३४॥ विधूतानिचसर्वाणिहिंसकेनदुरात्मना ॥ चिंतायुक्तोभवन्नंदीजातंकिंचित्रमद्यमे ॥ ३५ ॥ कथितानिचाविघ्नानिशिवपूजारतस्य
हि ॥ उपस्थितानितान्येवममभाग्यविपर्ययात् ॥ ३६ ॥ एवंविमृश्यसुचिरंप्रक्षाल्यशिवमंदिरम् ॥ यथागतेनमार्गेणनंदीस्वगृहमागमत् ॥ ३७ ॥ ततो
नंदिनमालक्ष्यपुरोधागतमानसम् ॥ अब्रवीद्वचनंतंतुकस्मात्त्वंगतमानसः ॥ ३८ ॥ पुरोहितंप्रतितदानंदीवचनमब्रवीत् ॥ अद्यदृष्टंमयाविप्रअमेध्यंशि
वसन्निधौ ॥ ३९ ॥ केनेदंकारितंतत्रनजानामीहकिंचन ॥ ततःपुरोधावचनंनंदिनंचाब्रवीत्तथा ॥ ४० ॥ येनविस्खलितंतत्रपुष्पादीनांप्रपूजनम् ॥
सोपिमूढोनसंदेहःकार्याकार्येषुमंदधीः ॥ ४१ ॥ तस्माच्चिंतानकर्तव्यात्वयापुनरपिप्रभो ॥ प्रभातेचमयासार्द्धंगम्यतांतच्छिवालयम् ॥ ४२ ॥ निरीक्ष
णार्थंदुष्टस्यतस्यदंडंकरोम्यहम् ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंनंदीतस्यपुरोधसः ॥ ४३ ॥ आस्थितःस्वगृहेनक्तंदूयमानेनचेतसा ॥ तस्यांरात्र्यांव्यतीतायांआ

हूयचपुरोधसम् ॥ ४४ ॥ गतःशिवालयंनंदीसमेतेनमहात्मना ॥ प्रक्षाल्यपूजनंकृत्वानानारत्नपरिच्छदम् ॥ ४५ ॥ पंचोपचारसंयुक्तंकृत्वावैब्राह्मणैः
सह ॥ एवंयामद्वयंजातंस्तूयमानस्यनंदिनः ॥ ४६ ॥ आयातोसौमहाकालस्तथारूपोमहाबलः ॥ कालरूपोमहारौद्रोधनुष्पाणिःप्रतापवान् ॥ ४७ ॥
तंदृष्ट्वाभयसंत्रस्तोनंदीतत्रन्यलीयत ॥ पुरोधाश्चैवसहसाभयभीतस्तदाभवत् ॥ ४८ ॥ किरातेनकृतंतत्रयथापूर्वमविस्खलन् ॥ तांपूजांसपदाहृत्यवि
ल्वपत्रंसमर्पयत् ॥ ४९ ॥ नैवेद्येनपलेनैवकिरातःशिवमार्चयत् ॥ दंडवत्पतितोभूमौउत्थायस्वगृहंगतः ॥ ५० ॥ तंदृष्ट्वामहदाश्चर्यंचिंतयामासवै
चिरम् ॥ पुरोधसातदानंदीसहव्याकुलचेतसा ॥ ५१ ॥ तेनपृष्टास्तदाविप्राःकथ्यतांचयथातथम् ॥ संप्रधार्यततःसर्वेमिलित्वाधर्मशास्त्रतः ॥ ५२ ॥
ऊचुःसर्वेतदाविप्रानंदिनंजातशंकितम् ॥ ईशविघ्नंसमुत्पन्नंदुर्निवार्यंसुरैरपि ॥ ५३ ॥ तस्मादानयलिंगंत्वंस्वगृहेवैश्यसत्तम ॥ तथेतिमत्वासौनंदीशिव
स्योत्पाटनंमहत् ॥ ५४ ॥ कृत्वास्वगृहमानीयप्रतिष्ठाप्ययथाविधि ॥ सुवर्णपीठिकांकृत्वानवरंभासुशोभिताम् ॥ ५५ ॥ उपाहारैरनेकैश्चपूजयामा
सवैतदा ॥ अथापरेद्युरायातःकिरातःशिवमंदिरम् ॥ ५६ ॥ यावद्विलोकयामासलिंगमैशंनदृष्टवान् ॥ मौनंविहायसहसासाक्रोशमिदमब्रवीत् ॥ ५७ ॥
हेशंभोक्कगतोसित्वंदर्शयात्मानमद्यवै ॥ यदिनोदर्शनंदेयंत्यक्ष्याम्यद्यकलेवरम् ॥ ५८ ॥ हेशंभोहेजगन्नाथत्रिपुरांतकशंकर ॥ हेरुद्रहेमहादेवदर्शया
त्मानमात्मना ॥ ५९ ॥ एवंसाक्षेपमधुरैर्वाक्यैःक्षिप्त्वासदाशिवम् ॥ किरातोसौक्षुरिकयाधीरोवैजठरंस्वकम् ॥ ६० ॥ बिभेद्याशुततोबाहुमासाद्योच्चै
रुपाब्रवीत् ॥ हेशंभोदर्शयात्मानंकुतोमांत्यज्ययास्यसि ॥ ६१ ॥ इतिक्षिप्त्वाततोंत्राणिमांसमुद्धृत्यसर्वतः ॥ तस्मिन्गर्तेकरेणैवकिरातःसहसाक्षि
पत् ॥ ६२ ॥ स्वच्छंचहृदयंकृत्वासाभ्रमत्यांनिमज्जतु ॥ तथैवजलमानीयबिल्वपत्रंत्वरान्वितः ॥ ६३ ॥ पूजयित्वायथान्यायंदंडवत्पतितोभुवि ॥
यदाध्यानस्थितस्तत्रकिरातःशिवसन्निधौ ॥ ६४ ॥ प्रादुर्भूतस्तदारुद्रःप्रमथैःपरिवारितः ॥ कर्पूरगौरोद्युतिमान्कपर्दीचंद्रशेखरः ॥ ६५ ॥ तंगृहीत्वा
करेरुद्रउवाचपरिसांत्वयन् ॥ भोभोवीरमहाप्राज्ञमद्भक्तोसिमहामते ॥ ६६ ॥ वरंवृणीष्वभोभक्तयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ एवमुक्तःसरुद्रेणमहाकालोमुदा
न्वितः॥ ६७ ॥पपातदंडवद्भूमौभक्त्यापरमयायुतः॥ततोरुद्रंबभाषेदंनवरंप्रार्थयाम्यहम्॥६८॥अहंदासोस्मितेरुद्रत्वंमेस्वामीनसंशयः॥एतत्श्लाघ्यतमंलो
केदेहिजन्मनिजन्मनि ॥ ६९ ॥ त्वंमाताचपितात्वंचत्वंबंधुश्चसखाचमे ॥ त्वंगुरुस्त्वंमहामंत्रोमंत्रैर्वेद्योसिसर्वदा ॥ ७० ॥ निष्कामंवाक्यमाकर्ण्यकिरा ॥ १४१
तस्यतदाभवः ॥ ददौपार्षदमुख्यत्वंद्वारपालत्वमेवच ॥ ७१ ॥ तदाडमरुनादेननादितंभुवनत्रयम् ॥ भेरीभांकारशब्देनशंखानांनिनदेनच ॥ ७२ ॥
तदादुंदुभयोनेदुःपटहाश्चसहस्रशः ॥ नंदीतंनादमाकर्ण्यविस्मयात्त्वरितोययौ ॥ ७३ ॥ तपोवनंयत्रशिवःस्थितःप्रमथसंवृतः ॥ किरातोहितथादृष्टोनं

दिनाचतदाभृशम् ॥ ७४ ॥ उवाचप्रसृतोवाक्यंसनंदीविस्मयान्वितः ॥ किरातंस्तोतुकामोसौपरमेनसमाधिना ॥ ७५ ॥ इहानीतस्त्वयाशंभुस्त्वंभ
क्तोसिपरंतपः ॥ त्वद्भक्तोहमिहप्राप्तोमांनिवेदयशंकरे ॥ ७६ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याकिरातस्त्वरयान्वितः ॥ नंदिनंचकरेगृह्यशंकरंसमुपागतः ॥७७ ॥
प्रहस्यभगवान्रुद्रःकिरातंवाक्यमब्रवीत् ॥ ब्रूहिकोसौत्वयानीतोगणानामिहसन्निधौ ॥ ७८ ॥ ॥ किरातउवाच ॥ ॥ त्वद्भक्तोसौतदादेवतवपूजारतोह्य
सौ ॥ प्रत्यहंरत्नमाणिक्यपुष्पैश्चोच्चावचैरिह ॥ ७९ ॥ जीवितेनधनेनापिपूजितोसिनसंशयः ॥ तस्माज्जानीहिभोस्वामिन्नंदिनंभक्तवत्सल ॥ ८० ॥
॥ महादेवउवाच ॥ ॥ जानाम्यहंमहाभागनंदिनंवैश्यवर्त्तनम् ॥ त्वंमेभक्तःसखाचेतिमहाकालमहामते ॥ ८१ ॥ उपाधिरहितायेचयेनिष्कपटमान
साः ॥ तेप्रियास्तेचमेभक्तास्तेविशिष्टानरोत्तमाः ॥ तावुभौस्वीकृतौतेनपार्षदत्वेनशंभुना ॥ ८२ ॥ ततोविमानानिबहुनितत्रसमागतान्येवमहाप्रभा
णि ॥ किरातवर्यैणसवैश्यवर्यउद्धारितस्तेनमहाप्रभेण ॥ ८३ ॥ कैलासलोकमापन्नौविमानैर्वेगवत्तरैः ॥ सारूप्यमेवसंप्राप्तोईश्वरस्यमहात्मनः ॥ ८४ ॥
नीराजितौगिरिजयापुत्रवत्तौगणावुभौ ॥ ८५ ॥ उवाचेदंततोदेवीप्रहस्यगजगामिनी ॥ यथात्वंहिमहादेवतथाचेतौनसंशयः ॥ ८६ ॥ सारूप्येणचगत्या
चहास्यभावैःसुपूजितैः ॥ देव्यास्तद्वचनंश्रुत्वाकिरातोवैश्यएवच ॥ ८७ ॥ सद्यःपराङ्मुखौभूत्वाशंकरस्यचपश्यतः ॥ ऊचतुस्त्वरयायुक्तौगणौरुद्रस्यप
श्यतः ॥ ८८ ॥ उभावप्यनुकंप्यौचभवताहित्रिलोचन ॥ तवद्वारिस्थितौनित्यंभवावस्तेनमोनमः ॥ ८९ ॥ तयोर्भावंसभगवान्विदित्वाप्रहसन्भवः ॥
उवाचपरयाभक्त्याभ वतोरस्तुवांछितम् ॥ ९० ॥ ततःप्रभृतिद्वावेतौद्वारपालौबभूवतुः ॥ शिवद्वारिस्थितौदेविमध्याह्नेशिवदर्शिनौ ॥ ९१ ॥ एकोनंदी
महाकालोद्वावेतौशिववल्लभौ ॥ येपापिनोप्यधर्मिष्ठाअंधामूकाश्चपंगवाः ॥ ९२ ॥ कुलहीनादुरात्मानःश्वपचाद्याहिमानवाः ॥ यादृशास्तादृशाश्चान्ये
आराध्यधवलेश्वरम् ॥ ९३ ॥ गतास्तेपिगमिष्यंतिनात्रकार्याविचारणा ॥ अत्रस्नानंचदानंचसांनिध्यंशंकरस्यच ॥ ९४ ॥ साभ्रमत्यांकृतस्नानाधवले
श्वरपूजकाः ॥ तेरुद्रलोकंगच्छंतिनात्रकार्याविचारणा ॥९५॥ अत्रस्नानंचदानंचयेकुर्वंतिनरोत्तमाः ॥ धर्मार्थकामभोगाश्चभुक्त्वायांतिहरालयम् ॥९६॥
चंद्रसूर्योपरागेचपितुःसांवत्सरेदिने ॥ यत्फलंलभतेमर्त्यस्तत्फलंप्राप्नुयाद्ध्रुवम् ॥ ९७ ॥ स्वर्गात्कामदुघादेविनित्यमायातिसर्वथा ॥ आगत्य
तंशिवंदेवंसमभ्यर्च्ययथातथा ॥ ९८ ॥ सागच्छतिसुरश्रेष्ठेस्वर्गंप्रतिनसंशयः ॥ तेनदुग्धाभियोगेनलिंगंतद्धवलीकृतम् ॥ ९९ ॥ धवलेश्वरंना
मततःसंजातंभुविसर्वदा ॥ जंतवोत्रसदादेविम्रियंतेकालनोदिताः ॥ तेतेशिवपदंयांतियावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ १०० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाश
त्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेधवलेश्वरमाहात्म्यंनामैकपंचाशद्धिकशततमोऽध्यायः॥१५१॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तीर्थानांप्रवरंतीर्थं

साभ्रमत्यास्तटेस्थितम् ॥ बालापइतिविख्यातंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥ तपस्विधारितंतीर्थंविबुधानांसमाश्रयम् ॥ तत्रकन्यातपस्तेपेपरमंसुदृढ
व्रता ॥ २ ॥ कन्याकण्वमुनेःसाध्वीरूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ बालाबालावतीनामकुमारीब्रह्मचारिणी ॥ ३ ॥ व्रतंचचारसावित्र्यानियमैर्बहुभिर्युता ॥
भर्तामेभास्करोभूयादितिनिश्चित्यभामिनि ॥ ४ ॥ समास्तस्यसमाक्रांतादशसाभ्रमतीतटे ॥ चरंत्यानियमांस्तांस्तान्भक्त्यापरमदुश्चरान् ॥ ५ ॥
तस्यास्तुतेनव्रतेनतपसाव्रतचर्यया ॥ भक्त्याचभगवान्प्रीतःपरयाभक्तिसंपदा ॥ ६ ॥ आजगामाश्रमपदंदेवदेवोदिवाकरः ॥ आस्थायरूपंविप्रर्षेःप्र
विष्टस्तुमहामनाः ॥ ७ ॥ सातंदृष्ट्वोग्रतपसावरिष्ठंब्रह्मवित्तमम् ॥ वानप्रस्थविधानेनपूजयामासतंद्विजम् ॥ ८ ॥ उवाचरविभक्तासाकल्याणीतंतपोध
नम् ॥ भगवन्मुनिशार्दूलकिमाज्ञापयसिप्रभो ॥ ९ ॥ सर्वंतुभ्यंयथाशक्तिदास्यामिस्वतनुंविना ॥ सूर्यभक्तास्मितेपाणिंदास्यामिनकथंचन ॥ १० ॥
व्रतैश्चनियमैश्चापितपोभिश्चतपोधन ॥ सूर्यस्तोषयितव्योमेदेवस्त्रिभुवनेश्वरः ॥ ११ ॥ इत्युक्तवत्यांतस्यांतुस्मयन्निवनिरीक्ष्यताम् ॥ उवाचनियम
स्थांतांसांत्वयन्निवभास्करः ॥ १२ ॥ उग्रंचरसिकल्याणितपःपरमदुष्करम् ॥ यदर्थंचसमारंभस्तवबालेतथैवतत् ॥ १३ ॥ तपसालभ्यतेसर्वंसर्वंतप
सितिष्ठति ॥ देवत्वंप्राप्यतेभद्रेतपसामोक्षएवच ॥ १४ ॥ इमानिपंचसुभगेबदराणिप्रतीच्छमे ॥ दत्त्वासबदराण्यस्यैपचेत्युक्त्वारविर्ययौ ॥ १५ ॥ अपृ
ष्ट्वातांतुकल्याणींब्रह्मरूपीविहायताम् ॥ स्थितोसौनातिदूरेणइंद्रग्रामेमहायशाः ॥ १६ ॥ स्थित्वाजिज्ञासयाभावंतस्याश्चब्राह्मणोरविः ॥ बदराणामुप
वनंकारयामासभास्करः ॥ १७ ॥ ततःसाप्रयताबालाप्रांजलिर्विगतश्रमा ॥ पाकायबदराणांसापावकंसमधिश्रयत् ॥ १८ ॥ अपचत्परमादेविबदरा
णिमहाप्रभा ॥ तस्याःपचंत्याःसुमहान्कालोगाच्चसुरेश्वरि ॥ १९ ॥ भस्मपुंजोमहान्जातोदिनंचक्षयमन्वगात् ॥ हुताशनेनदग्धस्तुमहान्वैकाष्ठसंच
यः ॥ २० ॥ पादौप्रक्षाल्यसापश्चात्पावकेचारुदर्शने ॥ ददाहबदरार्थंचब्राह्मणप्रियकाम्यया ॥ २१ ॥ दग्ध्वादग्ध्वापुनःपादौउपर्याधार्यतेनघे ॥ अथा
स्याःकर्मतद्दृष्ट्वाप्रीतोदेवोदिवाकरः ॥ २२ ॥ ततःसंदर्शयामासकन्यायैरूपमात्मनः ॥ उवाचपरमप्रीतस्तांकन्यांसुदृढव्रताम् ॥ २३ ॥ ॥ सूर्यउवाच ॥
॥ प्रीतोस्मिबालेभक्त्यातेतपसाव्रतचर्यया ॥ यस्मादभिमतः कामोबालेसंपद्यतांतव ॥ २४ ॥ अस्मिंस्तीर्थेतपोयुक्तामद्गृहेत्वंनिवत्स्यासि ॥ इदंच
तीर्थप्रवरंतवनाम्नाचलक्षितम् ॥ २५ ॥ बालापइतिविख्यातंसाभ्रमत्यास्तटेस्थितम् ॥ विख्यातंत्रिषुलोकेषुब्रह्मर्षिभिस्स्तुतंपुरा ॥ २६ ॥ बालातीर्थेनरः
स्नात्वात्रिरात्रमुषितःशुचिः ॥ रक्तादित्यमुखंदृष्ट्वासूर्यस्योदयनंप्रति ॥ २७ ॥ सूर्यलोकमवाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा ॥ सूर्यवारेथसंक्रांतौसप्तम्यां ॥ १५
तुविशेषतः ॥ २८ ॥ विषुवत्ययनेचापिचंद्रसूर्यग्रहेपिच ॥ स्नात्वासंतर्पयेद्देवान्पितॄनथापितामहान् ॥ २९ ॥ गुडधेनुंततोदद्याद्ब्राह्मणेभ्योगुडोदन

म् ॥ करवीरैर्जपापुष्पैरक्तादित्यप्रपूजनम् ॥ ३० ॥ येकुर्वंतिनरास्तेवैसूर्यलोकेवसंतिवै ॥ रक्तांधेनुंनरोदद्यादेकंचैवधुरंधरम् ॥ ३१ ॥ सयज्ञफलमाप्नोतिननरोनिरयंव्रजेत् ॥ व्याधितोमुच्यतेरोगात्बद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ तीर्थेस्मिन्पिंडदानेनतृप्तिंयांतिपितामहाः ॥ ३२ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तथान्यदपिमाहात्म्यंतीर्थस्यास्यतपोधने ॥ श्रूयतांयत्पुरावृत्तंव्यासेनकथितंमहत् ॥ ३३ ॥ पुरात्रमहिषोवृद्धोजरयाजर्जरीकृतः ॥ अशक्तोभारमुद्वोढुंसार्थवाहस्तमत्यजत् ॥ ३४ ॥ सनिदाघेजलंपातुंजगामचमहानदीम् ॥ दैवात्पंकेनिमग्नोसौततोमृत्युवशंगतः ॥ ३५ ॥ प्लवितास्थिजलेपुण्येतीर्थस्यास्यप्रभावतः ॥ कान्यकुब्जेश्वरसुतोराजाजातिस्मरोभवत् ॥ ३६ ॥ संस्मृत्यचस्ववृत्तांतंप्रभावंतीर्थजंमहत् ॥ आगत्यतज्जलेस्नात्वाददौदानान्यनेकशः ॥ ३७ ॥ सतत्रस्थापयामासदेवदेवंमहेश्वरम् ॥ अत्रतीर्थेनरःस्नात्वासंपूज्यमहिषेश्वरम् ॥ ३८ ॥ रक्तादित्यमुखंदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ साभ्रमत्युदकंयत्रपूर्वतःपश्चिमंव्रजेत् ॥ ३९ ॥ प्रयागादपितत्पुण्यंसर्वकामप्रदंमहत् ॥ दत्तंद्विजेंद्रेषुहुतंयदग्नौश्राद्धंकृतंजाप्यमिहाक्षयंस्यात् ॥ ४० ॥ गोभूतिलाःकांचनवस्त्रधान्यंशय्यासनंवाहनछत्रदानम् ॥ यंयंवांछयतेकामंतंतंप्राप्नोतिमानवः ॥ ४१ ॥ श्रीमहेशप्रसादाच्चतीर्थस्यास्यप्रभावतः ॥ बालापेंद्रंइदंतीर्थंपुण्यपापहरंसदा ॥ ४२ ॥ यंदृष्ट्वामुनयःसर्वेवीतरागाःसदैवतु ॥ यत्रमाहिषनामेतिश्वेताख्यंपुण्यदंमहत् ॥ ४३ ॥ यत्रस्नात्वातुदेवेशिपुनर्जन्मनविद्यते ॥ गोदावर्यांकृतेस्नानेयत्फलंलभतेनरः ॥ ४४ ॥ तत्फलंलभतेदेविअत्रतीर्थेनसंशयः ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेबालापेंद्रंतीर्थंनामद्विपंचाशदधिकशततमोध्यायः ॥ १५२ ॥ छ ॥

॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अन्यत्तीर्थंप्रवक्ष्यामिदुर्द्धर्षेश्वरमुत्तमम् ॥ यस्यस्मरणमात्रेणपापोपिपुण्यवान्भवेत् ॥ १ ॥ वृत्रेदेवासुरेयुद्धेदैत्येचनिधनंगते ॥ दुर्धर्षंचव्रतंकृत्वायत्रभार्गवनंदनः ॥ २ ॥ समाराध्यमहादेवंदुर्द्धर्षंलोककारणम् ॥ मृतसंजीवनीमापयत्रविद्यांहित्र्यंबकात् ॥ ३ ॥ दैत्यार्थमुशनस्तीर्थंविख्यातंजगतीतले ॥ काव्यतीर्थेकृतस्नानःपूज्यदेवंमहेश्वरम् ॥ ४ ॥ दुर्द्धर्षेश्वरसंज्ञंवैसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ अत्रवृत्तंतुश्रोतव्यंत्वयाचनगनंदिनि ॥ ५ ॥ पुरायदाभवद्युद्धंवृत्रवासवयोरिह ॥ तदासुरैर्जितादेवामघवान्वैसुरेश्वरः ॥ किंकर्त्तव्यमितिध्यात्वागतोसौतंगुरुंप्रति ॥ ६ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ अस्माकंत्वंगुरुःसाक्षाद्देवानांपालकःसदा ॥ ऋषीणांत्वंवरःश्रीमान्कृपांकुरुदयानिधे ॥ ७ ॥ वृत्रेणनिर्जितोहंचक्कगच्छामिचसुव्रत ॥ ८ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ शृणुदेवेंद्रवक्ष्यामियेनत्वंहिसदासुखी ॥ ममवाक्यंकुरुष्वैवयदीच्छेच्छुभमात्मनः ॥ ९ ॥ साभ्रमत्यांतदागच्छतत्रगत्वासुखीभव ॥ दुर्द्धराख्योयत्रदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः ॥ १० ॥ ददातिवांछितान्कामान्सत्यंसत्यंसुरेश्वर ॥ गुरोर्वचनमाकर्ण्यसगतस्तांनदींप्रति ॥ ११ ॥ तत्रस्नात्वातुदेवेशोमहेशंतम

पूजयत् ॥ स्नानाच्चपूजनादेवसंतुष्टःश्रीमहेश्वरः ॥ १२ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ यंयंप्रार्थयसेनित्यंतत्सर्वंहिददाम्यहम् ॥ श्रुत्वावाक्यंतुदेवेशो ह्युवाचपरमंवचः ॥ १३ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ त्वंनाथःसर्वलोकानांत्वमेवकारणंपदम् ॥ त्वंहिविश्वेश्वरोदेवोसर्वदालक्ष्यसेमया ॥ १४ ॥ यदित्वंमे प्रसन्नोसिविश्वेश्वरसुरेश्वर ॥ वृत्रंहनमहादेवएषकामोमहान्मम ॥ १५ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ तववाक्यात्तुदेवेशवृत्रोसौनिहतोमया ॥ मयायद्दीयते शस्त्रंतद्गृह्णीष्वसुरेश्वर ॥ १६ ॥ तेनैवचासुयोगेनहनिष्यासिनसंशयः ॥ १७ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ किमस्त्रंवदविश्वेशयेनवृत्रंहिहन्म्यहम् ॥ वज्रादप्यधिकं किंत्तन्निर्मितंतुत्वयाकदा ॥ १८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इदंपाशुपतंह्यस्त्रंनिर्मितंतुमयापुरा ॥ नदत्तंकस्यचिच्छक्रतवार्थेरक्षितंमया ॥ १९ ॥ अत्रस्नातंत्वयादेवपूजनंवैत्वयाकृतम् ॥ अतस्त्वंगृह्णमेशस्त्रंयेनवृत्रंहनिष्यसि ॥ २० ॥ श्रीमहेशप्रसादाच्चप्राप्तंमघवताततः ॥ तेनपाशुपतास्त्रेणहतो वृत्रोमहाबलः ॥ २१ ॥ तत्सर्वमत्रसंजातंदुर्द्धर्षेशप्रसादतः ॥ स्नानमात्रात्तुदेवेशिपूजनादेवसांप्रतम् ॥ २२ ॥ तीर्थप्रभावात्संप्राप्तंसत्यंसत्यंवरानने ॥ एवंज्ञात्वातुदेवेशितत्रवैस्नानमाचरेत् ॥ दर्शनंतुमहेशस्यसर्वपापप्रणाशनम् ॥ २३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे दुर्द्धर्षेश्वरमाहात्म्यंनामत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ साभ्रमत्यास्तटेगुप्तंतीर्थंपरमपावनम् ॥ खड्गधारमितिख्यातंकलौगुप्तंभविष्य ति ॥ १ ॥ यत्रप्रसंगतःस्नात्वापीत्वावापोयदृच्छया ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोरुद्रलोकेमहीयते ॥ २ ॥ यत्रसाभ्रमतीपुण्याकश्यपानुगतासती ॥ रुद्रेण हिजटाजूटेधृतापातालगामिनः ॥ ३ ॥ खड्गधारेतिवैनाम्नारुद्रस्तत्रैवसंस्थितः ॥ यत्रस्नात्वादिवंयाताःपापिनोपिसुरेश्वरि ॥ ४ ॥ अत्रैवोदाहरंतीममि तिहासंपुरातनम् ॥ किरातेनकृतंयच्चव्रतंपरमदुष्करम् ॥ ५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ किंनामवैकिरातोभूत्किंतेनव्रतमाहितम् ॥ तत्सर्वंश्रोतुमि च्छामियथातथ्येनकथ्यताम् ॥ ६ ॥ नह्यन्योविद्यतेलोकेत्वांविनावदतांवरः ॥ तस्मात्कथयभोदेवसर्वंशुश्रूषणेहितम् ॥ ७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ आसीत्पुरामहारौद्रश्चंडोनामदुरात्मवान् ॥ क्रूरःशठोनैष्कृतिकोभूतानांचभयावहः ॥ ८ ॥ जालेनमत्स्यान्दुष्टात्माघातयत्यनिशंततः ॥ भ ल्लैर्मृगान्श्वापदांश्चकृष्णसारान्सशल्लकान् ॥ ९ ॥ खगान्नानाविधांश्चैवविध्वाकांश्चित्प्रपातयेत् ॥ पक्षिणोघातयन्क्रुद्धोबर्हिणश्चविशेषतः ॥ १० ॥ लु ब्धकोहिमहापापोदुष्टोदुष्टजनप्रियः ॥ भार्यातथाविधातस्यपुंश्चलीचमहामया ॥ ११ ॥ एवंविहरतस्तस्यबहुकालोव्यवर्त्तत ॥ एकदानिशिपापीयान् श्रीवृक्षोपरिसंस्थितः ॥ १२ ॥ कोलंहंतुंधनुःपाणिःशरंसंयोज्यकार्मुके ॥ एवंनिशागतातस्यजाग्रतोनिमिषस्यहि ॥ माघमासेसितायांवैचतुर्दश्यांनगा त्मजे ॥ १३ ॥ श्रीवृक्षपत्राणिबहूनितत्रसंच्छेदयामासरुषान्वितोपि ॥ श्रीवृक्षमूलेपरिवर्त्तमानेलिंगंचतस्योपरितानिपेतुः ॥ १४ ॥ श्रीवृक्षपर्णानिचदेव

योगात्जातंचसर्वंशिवपूजनंतत् ॥ १५ ॥ गंडूषकारिणातेनस्नपनंचमहत्कृतम् ॥ अज्ञानिनाचतेनैवपुष्कसेनदुरात्मना ॥ १६ ॥ माघमासेसितेपक्षेच
तुर्दश्यांविधूदये ॥ पुष्कसोहिदुराचारोनिष्पन्नोगतकल्मषः ॥ १७ ॥ तस्यभार्याप्रचंडाचआगतातस्यसन्निधौ ॥ निराशाचनिराहारायत्रासौपुष्कसः
स्थितः ॥१८॥ नत्रातःशूकरस्तेनमृगोपिमहिषोपिवा ॥ अशनार्थंचतस्यैवअन्नमादायभामिनी ॥१९॥ तेनदृष्टाप्रचंडासाआयांतीक्रूरलोचना ॥ सातस्य
भार्यानद्यांवैजलमध्येपपातह ॥ २० ॥ तावत्तयोक्तश्चंडात्माएहिशीघ्रंचभक्षय ॥ समानीतंत्वदर्थंचमत्स्यमांसंमयाधुना ॥ २१ ॥ कृतंकिंमूढपूर्वेद्युर्मांसं
पार्श्वेनदृश्यते ॥ नाशितंचत्वयामूढकुटुंबंलंघतेतव ॥ २२ ॥ एतच्छ्रुत्वातुवचनंचंडायाश्चंडरूपवान् ॥ शिवरात्र्युपवासेनरात्रौजागरणेनच ॥ २३ ॥
शुद्धांतःकरणोजातःस्नातुंनद्यांशुचिव्रतः ॥ यावत्स्नातिसदुष्टात्मातावत्श्वातत्रचागतः ॥ २४ ॥ शुनातदाभक्षितंचसर्वंमांसंसुरेश्वरि ॥ चंडाप्रकुपि
तातंचश्वानंहंतुमुपस्थिता ॥ २५ ॥ निवारिताहिचंडेनचंडाप्रकुपितातदा ॥ नहंतव्यस्त्वयाचैषकिमनेनाशुभंकृतम् ॥ २६ ॥ तयोक्तंभ
क्षितंचान्नंअनेनैवदुरात्मना ॥ किंत्वंभक्षयितामूढभवितायबुभुक्षितः ॥ २७ ॥ ॥ पुष्कसउवाच ॥ ॥ यच्छुनाभक्षितंचान्नंतेनाहंपरितो
षितः ॥ किमनेनशरीरेणनश्वरेणगतायुषा ॥२८॥ येपुष्यंतिशरीरंवैसर्वभावेनभामिनि ॥ मूढास्तेपापिनोज्ञेयालोकद्वयबहिष्कृताः ॥ २९ ॥ तस्मान्मानं
परित्यज्यकामंचापिदुरात्मताम् ॥ स्वस्थाभावविमर्शेनतत्वबुध्यास्थिराभव ॥ ३० ॥ अहमेतच्छरीरंवैखड्गधारव्रतेनच ॥ त्यक्ष्याम्यद्यवरारोहेकिंचि
रंजीवनेनमे ॥३१॥ इत्युक्त्वाखड्गमाकृष्ययावद्भिनत्तिकंस्वकम्॥ आगताश्चगणास्तावद्बहवःशिवनोदिताः॥३२॥ विमानानिबहून्यत्रआगतानितदंतिके ॥
दृष्ट्वासचैवतान्येवंविमानानिगणांस्तथा ॥ ३३ ॥ उवाचपरयाभक्त्यापुष्कसोपिचतान्प्रति ॥ कस्मात्समागतायूयंसर्वेरुद्राक्षधारिणः ॥ ३४ ॥ सर्वे
स्फटिकसंकाशाःसर्वेचंद्रार्द्धशेखराः ॥ कपर्दिनश्चर्मपरीतवाससोभुजंगभोगैःकृतहारभूषणाः ॥ ३५ ॥ श्रियान्वितारुद्रसमानवीर्यायथातथंभोवदतो
चितंमम ॥ पुष्कसेनतदापृष्टाऊचुस्तेरुद्रपार्षदाः ॥ ३६ ॥ ॥ गणाऊचुः ॥ ॥ प्रेषितास्मोवयंचंडशिवेनपरमेष्ठिना ॥ आगच्छत्वरितोभूत्वास
स्त्रीकोयानमारुह ॥ ३७ ॥ लिंगार्चनंकृतंयच्चत्वयारात्रौशिवस्यच ॥ तेनकर्मविपाकेनप्राप्तोसिपरमांगतिम् ॥ ३८ ॥ तथोक्तोवीरभद्रेणउवाचप्रहस
न्निव ॥ किंमयासुकृतंचीर्णंपापिनापुष्कसेनहि ॥ ३९ ॥ मृगयारसिकेनैवमूढेनचदुरात्मना ॥ पापाचारोह्यहंनित्यंकथंस्वर्गेवसाम्यहम् ॥ ४० ॥
कथंलिंगार्चनंचाद्यकृतमस्तितदुच्यताम् ॥ परंकौतुकमापन्नःपृच्छामिकृपयावद ॥ ४१ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ देवदेवोमहादेवोयोगंगाधरसंज्ञकः ॥
परितुष्टोद्यतेचंडसभार्यस्यउमापतिः ॥ ४२ ॥ प्रासंगिकंत्वयाचाद्यकृतमर्चनमेवच ॥ कोलंनिरीक्षमाणेनविल्वपत्राणिचैवहि ॥ ४३ ॥ छेदिता

नित्वयाचंडपतितानितदैवहि ॥ लिंगस्यमस्तकेतानितेनत्वंसुकृतीप्रभो ॥ ४४ ॥ तवैवंजागरोजातोमहावृक्षोपरिध्रुवम् ॥ तेनैवजागरे
णैवतुतोषजगदीश्वरः ॥ ४५ ॥ छलेनैवमहाभागकोलसंदर्शनेनहि ॥ शिवरात्रिदिनंव्याधप्रसंगेनाप्युपोषितम् ॥ ४६ ॥ तेनोपवासेनचजागरेणतुप्रोह्य
सौदेववरोमहात्मा ॥ तवप्रसादायमहानुभावोददातिसर्वान्वरदोवरांश्च ॥ ४७ ॥ एवमुक्तस्तदातेनवीरभद्रेणधीमता ॥ पुष्कसोपिविमानाग्र्यमारुरोहचप
श्यताम् ॥ ४८ ॥ गणानांदेवतानांचसर्वेषांप्राणिनामपि ॥ तदादुंदुभयोनेदुर्भेरीतूर्याण्यनेकशः ॥ ४९ ॥ वीणावेणुमृदंगानिलास्यनाट्ययुता
निच ॥ जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ५० ॥ चामरैर्वीज्यमानोहिछत्रैश्चविविधैरपि ॥ महोत्सवेनमहताह्यानीतःशिवसन्निधौ ॥ ५१ ॥ पुष्क
सोपितदाप्राप्तस्तीर्थस्नानशिवार्चनात् ॥ किंपुनःश्रद्धयाभक्त्याशिवायपरमात्मने ॥ ५२ ॥ पुष्पादिकंफलंगंधंतांबूलाक्षतमेवच ॥ येप्रयच्छंतिलोके
स्मिंस्तेरुद्रानात्रसंशयः ॥ ५३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तदाप्रभृतितत्तीर्थंखड्गधारेतिविश्रुतम् ॥ एतत्तीर्थंकलौगुप्तंभविष्यतिसुरेश्वरि ॥ ५४ ॥
माघमासेथवैशाखेकार्तिक्यांचविशेषतः ॥ स्नानंयेचप्रकुर्वंतिमुक्तास्तेनगनंदिनि ॥ ५५ ॥ वसिष्ठोवामदेवश्चभरद्वाजोथगौतमः ॥ स्नानार्थंवैसमायांति
देवंद्रष्टुंपिनाकिनम् ॥ ५६ ॥ त्रियुगेवर्त्ततेलिंगंकलौनैवतुपार्वति ॥ विश्वामित्रेणऋषिणादत्तशापोह्यहंतदा ॥ ५७ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ कथं
शापस्तुऋषिणादत्तश्चैवसुरेश्वर ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोदेवनसंशयः ॥ ५८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ एकस्मिन्समयेदेविविश्वामित्रोमहातपाः ॥
आगतःखड्गधारेस्मिंस्तीर्थेवैपरमाद्भुते ॥ ५९ ॥ साभ्रमत्यांकृतस्नानोदर्शनंकृतवान्मम ॥ तत्रतिष्ठतिनित्यंवैपूजांकुर्वन्ननेकधा ॥ ६० ॥ तत्रकोपिम
हादुष्टःकौलिकःपापरूपधृक् ॥ मांसंदत्तंतदातेनशिवस्योपरिभामिनि ॥ ६१ ॥ दृष्ट्वातदपिमांसंचविश्वामित्रोथवैपुनः ॥ अब्रवीच्चतदातत्रदु
ष्कृतंपापिनाकृतम् ॥ ६२ ॥ नदत्तस्तस्यदंडोहिशर्वेणपरमात्मना ॥ तस्मादहंहिनिश्चित्यशापंदास्येनसंशयः ॥ ६३ ॥ विचार्यैवंतदा
तेनशप्तोहंदेविवैतदा ॥ ६४ ॥ अस्मिन्कलियुगेघोरेगुप्तस्त्वंभवसर्वथा ॥ इतिदत्वाथवैशापंगतवान्मुनिसत्तमः ॥ ६५ ॥ तदाप्रभृतिभोदेविगुप्तोहं
ऋषिशापतः ॥ ममस्थानेविशेषेणपूजनंकुरुतेयदि ॥ ६६ ॥ तेषांहिदुरितंयच्चनश्यतेतत्क्षणादपि ॥ मृन्मयींमामकींमूर्तिंकृत्वायेपूजयंतिवै ॥ ६७ ॥
अत्रस्थानेविशेषेणमामकेतुवसंतिहि ॥ खड्गधारेश्वरइतिनाम्नाख्यातःकलौयुगे ॥ ६८ ॥ कृतेवैमंदिरंनामत्रेतायांगौरवःस्मृतः ॥ द्वापरेविश्ववि
ख्यातःकलौखड्गेश्वरःस्मृतः ॥ ६९ ॥ दक्षिणंभागमाश्रित्यममस्थानंसुरेश्वरि ॥ इतिज्ञात्वातुतत्रैवकृत्वामूर्तिंसदाबुधः ॥ ७० ॥ पूजनंकुरुतेनि
त्यंवांछितंफलमाप्नुयात् ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्चलभतेमानवोभुवि ॥ ७१ ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यंतथावैचंदनादिकम् ॥ येर्पयंतिहिदेवेशिलोकनाथेमहे

श्वरि ॥ नदुःखंतुभवेत्तेषांसत्यंसत्यंवरानने ॥ ७२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसहितायांउत्तरखंडेखड्गधारेश्वरमाहात्म्यंनामचतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ खड्गधाराद्दक्षिणतस्तीर्थंपरमपावनम् ॥ दुग्धेश्वरमितिप्रोक्तंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १ ॥ यस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वादुग्धेश्वरंहरम् ॥ पुमान्सद्योविमुच्येतदुःखात्पापसमुद्भवात् ॥ २ ॥ दधीचिनातपस्तप्तंसाभ्रमत्यास्तटेशुभे ॥ चन्द्रभागामहत्पुण्यंगंगायासंगतायतः ॥ ३ ॥ तत्रस्नानंचदानंचजपःपूजातपस्तथा ॥ सर्वमक्षयतांयातिदुग्धतीर्थप्रभावतः ॥ ४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ दुग्धेश्वरसमुत्पत्तिंश्रोतुमिच्छामिवैप्रभो ॥ महिमादुग्धतीर्थस्यकथ्यतांचसुरेश्वर ॥ ५ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ पुरादेवासुरेयुद्धेदैत्यैर्देवाःपराजिताः ॥ पलायनपराभूत्वादधीचाश्रममागताः ॥ ६ ॥ मुक्त्वातत्रायुधान्येवगतादेवादिशोदश ॥ पश्चात्कोलाहलंश्रुत्वादधीचोदैत्यसंभवम् ॥ ७ ॥ पीतवांस्तानिशस्त्राणिजलेनाप्लाव्यभार्गवः ॥ कालेनतेसुराःसर्वेअस्त्राण्यादातुमुत्सुकाः ॥ ८ ॥ गुरुणासहिताःसर्वेपरस्परमुदान्विताः ॥ नकुलैःसहसर्पाश्चक्रीडंतेतेपरस्परम् ॥ ९ ॥ एवंविधान्यनेकानिसाश्चर्याणितदाश्रमे ॥ पश्यंतोविबुधाःसर्वेविस्मयंपरमंगताः ॥ १० ॥ ददृशुस्तेमुनिवरंआसनोपरिसंस्थितम् ॥ यत्रसाभ्रमतीपुण्यामिलिताचंद्रभागया ॥ ११ ॥ वर्चसापरमेणैवभ्राजमानंयथारविम् ॥ विभावसुद्वितीयंचसुवर्चाभार्ययासह ॥ १२ ॥ यथाब्रह्माहिसाविश्यातथासौमुनिसत्तमः ॥ दृष्टःसुरवरैःसर्वैःप्रणिपातपुरःसरम् ॥ १३ ॥ ऊचिरेतंतदादेवाबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ त्वंदातात्रिषुलोकेषुविदितःपूर्वमेवच ॥ १४ ॥ याच्ञार्थंचवयंसर्वेत्वत्सकाशंसमागताः ॥ भयभीतावयंसर्वेऽस्त्राणिनोदातुमर्हसि ॥ १५ ॥ इत्युक्तोमुनिवर्योसौदेवानाहमहामतिः ॥ पीतानितानिभोदेवाजलेनाप्लाव्यमंत्रतः ॥ १६ ॥ ततोदेवाब्रुवन्विप्रंदैत्यानांनिधनायच ॥ देह्यस्थीनित्वराविप्रदत्तानीतिद्विजोवदत् ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वातान्स्वपत्नींसप्रेषयामासचाश्रमम् ॥ तदोवाचद्विजोदृष्टोदेवान्स्मित्वामहामतिः ॥ १८ ॥ पीतानितानिभोदेवागृह्णीध्वंचयथातथम् ॥ इत्युक्त्वाचद्विजोदेवियोगमास्थाययोगवित् ॥ १९ ॥ ततोब्रुवन्सुराविप्रंस्मयंतंछलयागिरा ॥ त्वयिजीवतिभोब्रह्मन्कुतोस्थीनिलभामहे ॥ २० ॥ प्रहस्योवाचविप्रर्षिस्तिष्ठध्वंक्षणमेकतः ॥ स्वयमेवचभोदेवास्त्यक्ष्याम्यद्यकलेवरम् ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वासद्विजोदेवियोगमास्थाययोगवित् ॥ ब्रह्मलोकंगतःसद्योयतोनावर्त्ततेपुनः ॥ २२ ॥ ततःसर्वेसुरास्तत्रदृष्ट्वार्तंविलयंगतम् ॥ चिंतयंतःसुरगणाःकथंचविशसामहे ॥ २३ ॥ सुरभिंचाह्वयामासतामुवाचशचीपतिः ॥ कलेवरंद्विजेंद्रस्यलिहत्वंवचसामम ॥ २४ ॥ तथेतिचवचोमत्वातत्क्षणादेवलिह्यतत् ॥ निर्मांसंचकृतंसद्यस्तयाधेन्वाकलेवरम् ॥ २५ ॥ जगृहुस्तानिचास्थीनिचक्रुःशस्त्राणिवैसुराः ॥ तस्यवंशोद्भवंत्वस्त्रमासीद्ब्रह्मशिरस्तथा ॥ २६ ॥ शस्त्राण्यस्त्राणि

कृत्वातेमहाबलपराक्रमाः ॥ ययुर्देवास्त्वरायुक्तावृत्रघातनतत्पराः ॥ २७ ॥ ततःसुवर्चातुदधीचपत्नीसंप्रेषितायासुरकार्यसिद्धये ॥ विलोकयामाससमे
त्यतत्रमृतंपतिंदेहमथोविशस्तम् ॥ २८ ॥ ज्ञात्वातुतत्सर्वमथोसुराणांकृत्यंतदानींचचुकोपसाध्वी ॥ ददौतदाशापमतीवरुष्टातदासुवर्चाऋषि
वर्यपत्नी ॥ २९ ॥ अहोसुरादुष्टतराश्चसर्वेह्यनेकशताश्चतथैवलुब्धाः ॥ तस्मात्तुसर्वेह्यप्रजाभवंतुसेंद्राःसुराद्यप्रभृतीत्युवाच ॥ ३० ॥ एवंशापंददौते
पांसुराणांसातपस्विनी ॥ उपविश्याश्वत्थमूलेसाभ्रमत्यास्तटेस्थिता ॥ ३१ ॥ सगर्भासासतीसाध्वीस्वोदरंविददारह ॥ निर्गतोजठराद्गर्भोदधीचस्यमहा
त्मनः ॥ ३२ ॥ साक्षाद्रुद्रावतारोसौपिप्पलादोमहाप्रभुः ॥ प्रहस्यजननीगर्भउवाचवचनंमहत् ॥ ३३ ॥ सुवर्चातंपिप्पलादंचिरंतिष्ठास्यसन्निधौ ॥ अश्वत्थ
स्यमहाभागसर्वेषांशुभदोभव ॥ ३४ ॥ तथैवभाषमाणासासुवर्चातनयंप्रति ॥ पतिंप्रत्यगमत्साध्वीपरमेनसमाधिना ॥ ३५ ॥ एवंदधीचपत्नीसापतिना
स्वर्गमास्थिता ॥ तेदेवाःकृतशस्त्रास्त्रादैत्यान्प्रतिसमुत्सुकाः ॥ ३६ ॥ आजग्मुश्चेंद्रमुख्याश्चमहाबलपराक्रमाः ॥ कामधेनुःप्रसुस्रावययौयत्रद्विजःक्ष
यम् ॥ ३७ ॥ मुनेःप्रभावतोदुग्धंलिंगरूपंव्यजायत ॥ दुग्धेश्वरमितिख्यातंदेविसाभ्रमतीतटे ॥ ३८ ॥ तदाप्रभृतितीर्थंहितन्नाम्नाप्रथितंभुवि ॥ अतुलंय
स्यमाहात्म्यंश्रवणात्पातकापहम् ॥ ३९ ॥ येशृण्वंतिनराभक्त्यादुग्धेश्वरसमुद्भवम् ॥ तेपिपापविनिर्मुक्तायांतिरुद्रपदंमहत् ॥ ४० ॥ इति श्रीपाद्मे
महापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेदुग्धेश्वरमाहात्म्यंनामपंचपचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ दुग्धे
श्वरस्यपूर्वेतुतीर्थंपरमपावनम् ॥ चंद्रभागेतिवैनाम्नानदीयत्रतुसंगता ॥ १ ॥ तत्रचंद्रेश्वरोदेवोनित्यंतिष्ठतिपुण्यदः ॥ योहरःसर्वदाव्यापीलोकानांसुखदोम
हान् ॥ २ ॥ अत्रस्नानंप्रकुर्वंतिध्यानंकुर्वंतिनित्यशः ॥ तत्फलंप्राप्नुयुस्तेवैसाभ्रमत्यांशिवार्चनात् ॥ ३ ॥ सोमेनात्रतपस्तप्तंकालंबहुतरंकिल ॥
तस्माच्चन्द्रेश्वरोनामस्थापितोवैमहेश्वरः ॥ ४ ॥ शुक्रेणापितपस्तप्तंचन्द्रभागासमीपतः ॥ अतस्तीर्थाधिकंतीर्थंपावनंसर्वदाभुवि ॥ ५ ॥ क
लौगुप्तंतुऋषिणाकारितंवैसुरेश्वरि ॥ यत्रहेममयंलिंगंदृश्यतेनात्रसंशयः ॥ ६ ॥ अत्रस्नात्वाचपीत्वाचकृत्वावैशिवपूजनम् ॥ येनराःसंगमिष्यंति
धर्मानर्थांल्लभंतिते ॥ ७ ॥ वृषोत्सर्गादिकंकर्मयेकुर्वंतिविशेषतः ॥ भुक्त्वास्वर्गपदंतेवैपश्चाद्यांतिहरालयम् ॥ ८ ॥ स्नानार्थंप्रत्यहंदेविचंद्रभा
गासमीपतः ॥ आगमिष्यंतियेलोकास्तेज्ञेयाःपुण्यभागिनः ॥ ९ ॥ गत्वापरतटेयेवैह्यर्चयंतिचतंशिवम् ॥ चंद्रेश्वरेतिनामानंश्रीहरंपापकृंतनम् ॥
॥ १० ॥ अत्रगत्वाविशेषेणरुद्रजाप्यादिकंतथा ॥ येकुर्वंतिनरश्रेष्ठास्तेज्ञेयाःशिवरूपिणः ॥ ११ ॥ सर्वदातुसुरश्रेष्ठेयत्रस्नानंप्रकुर्वते ॥ तेन

१ दुग्धेश्वरंमहच्छुभमितिपाठः ।

राविष्णुरूपाणिविज्ञेयानात्रसंशयः ॥ १२ ॥ येत्रश्राद्धंप्रकुर्वंतितिलपिंडेनवापुनः ॥ तेपिविष्णुपदंयांतिपिंडदानप्रभावतः ॥ १३ ॥ अत्रदानं
प्रकर्त्तव्यंस्नानंवैविधिपूर्वकम् ॥ यत्रस्नात्वातुमुच्यंतेब्रह्महत्यादिकिल्बिषात् ॥ १४ ॥ तटेस्मिन्येविशेषेणवटंचारोपयंतिते ॥ मृताःशिवपदं
यांतियावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ १५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमा०चंद्रेश्वरचंद्रभागामहिमानामषट्पंचाशदधिकशत
तमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ दुग्धेश्वरसमीपेतुतीर्थंचातिपावनम् ॥ रम्यंतत्पिप्पलादस्यनाम्नावैप्रथितंभु
वि ॥१॥ यत्रकृत्वातपःपूर्वमातुर्वचनतोमुनिः ॥ उत्पादयामासकृत्यांवडवानलसम्मिताम् ॥ २ ॥ पितुरानृण्यमन्विच्छन्दधीचस्यमहात्मनः ॥ तत्रस्ना
त्वाचपीत्वाचब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ ३ ॥ साभ्रमत्यास्तटेगुप्तंपिप्पलादंसुरेश्वरम् ॥ तत्रस्नात्वातुभोदेविमुक्तिभागीभवेन्नरः ॥ ४ ॥ आरोपणंपिप्पलानां
कर्त्तव्यंविधिपूर्वकम् ॥ कृतेसतिमहादेविमुच्यतेकर्मबंधनात् ॥ ५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ किमर्थंसातुकृत्यावैउत्पन्नातांनिबोधय ॥ तयावैकृत्य
यापूर्वंकिंकृतंवदमेप्रभो ॥ ६ ॥ येनपुत्रेणसानीतापितुरानृण्यकारणात् ॥ ७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ दाधीचोऋषिवर्योसौह्यागतस्तपकार
णात् ॥ अत्रतेनमहत्तप्तमृषिणापरमात्मना ॥ ८ ॥ तत्रकोलासुरोनामविघ्नार्थंवैसमागतः ॥ तेनविघ्नंबहुतरंकृतंवैनात्रसंशयः ॥ ९ ॥ तद्दृष्टंतुसुपुत्रेणक
होडेनचधीमता ॥ कृत्याह्युत्पादितातत्रहननार्थंसुरेश्वरि ॥ १०॥ तयावैनिहतोदैत्यःकोलोनाममहासुरः ॥ तस्मात्तीर्थंमहज्जातंकलौगुप्तंतुपार्वति॥११॥
॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेपिप्पलादतीर्थंनामसप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५७ ॥
॥ महादेवउवाच ॥ ॥ पिप्पलादात्ततस्तीर्थंपिचुमंदार्कमुत्तमम् ॥ तीर्थंसाभ्रमतीतीरेव्याधिदौर्गंध्यनाशनम् ॥ १ ॥ पुराकोलाहलेयुद्धेदानवै
र्निर्जिताःसुराः ॥ वृक्षेषुविविशुस्तत्रसूक्ष्माःप्राणपरीप्सया ॥ २ ॥ तत्रबिल्वेस्थितःशंभुरश्वत्थेहरिरव्ययः ॥ शिरीषेभूत्सहस्राक्षोनिंबेदेवःप्रभाकरः ॥ ३ ॥
एवमादियथायोग्यंवृक्षेषुविबुधास्तथा ॥ यावत्कोलाहलोदैत्योविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ४ ॥ हतोमहाहवेतावत्स्थितास्तेवृक्षमाश्रिताः ॥ येनयेनाहियो
वृक्षोविबुधेनसमाश्रितः ॥ ५ ॥ सतुतन्मयतांयातस्तस्मात्तंनविनाशयेत् ॥ इतिसूर्य्यस्यविश्रामात्पिचुमंदार्कमुत्तमम् ॥ ६ ॥ तीर्थंरोगहरंस्नानात्साभ्र
मत्यास्तटेभवत् ॥ अत्रगत्वाविशेषेणतंरविंयदिपूजयेत् ॥ ७ ॥ पूजयित्वासुरश्रेष्ठंलभतेवांछितंफलम् ॥ अत्रद्वादशनामानिगत्वायेवैपठंतिच ॥ ८ ॥
तेनराःपुण्यकर्माणोयावज्जीवंनसंशयः ॥ आदित्यंभास्करंभानुंरविंविश्वप्रकाशकम् ॥ ९ ॥ तीक्ष्णांशुंचैवमार्तंडंसूर्यंचैवप्रभाकरम् ॥ विभावसुंसहस्रा
क्षंतथापूषणमेवच ॥ १० ॥ एवंद्वादशनामानियःपठेत्प्रयतःसुधीः ॥ धनंवैपुत्रपौत्रांश्चलभतेनगनंदिनि ॥११॥ एकैकंनामआश्रित्ययोर्चयेतनरोभुवि ॥

सप्तजन्मभवेद्विप्रोधनाढ्योवेदपारगः ॥ १२ ॥ क्षत्रियोलभतेराज्यंवैश्योधनमवाप्नुयात् ॥ शूद्रोवैलभतेभक्तिंतस्मात्सूक्तंपरंजपेत् ॥ १३ ॥ निंबार्कतः
परंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ अत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुक्तिभागीभवेद्ध्रुवम् ॥ १४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमाम
हेश्वरसंवादेनिंबार्कदेवतीर्थंनामाष्टपंचाशद्धिकशततमोऽध्यायः ॥१५८॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तस्माद्दूरतरेदेविसिद्धक्षेत्रमनुत्तमम् ॥ अनिरुद्धोवृतः
पूर्वंउषार्थेचित्रलेखया ॥ १ ॥ नीतोबाणासुरपुरंतिष्ठतिस्मगृहेपुरा ॥ पाशैर्बाणैश्चसंरुद्धःकोटराक्षीमथास्मरत् ॥ २ ॥ साक्षाद्यावैष्णवीशक्तिःसदारक्षणत
त्परा ॥ सेयंदेवीनदीतीरेकृष्णेनात्रप्रतिष्ठिता ॥३॥ जित्वाबाणासुरंसंख्येद्वारकांप्रतिगच्छता ॥ अनिरुद्धस्यस्तोत्रेणसाक्षात्सांनिध्यमागता ॥४॥ तत्रती
र्थेनरःस्नात्वावर्षमेकंप्रयत्नतः ॥ कोटराक्षीमुखंदृष्ट्वालक्ष्मीमाप्नोतिपुष्कलाम् ॥ ५ ॥ सिद्धतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वाकोटरवासिनीम् ॥ सिंहयुक्तेनयानेनरुद्रलोके
महीयते ॥६॥ यस्यांवैस्मरणादेवमुक्तःसोपिवरानने ॥ अतोयेत्रप्रगच्छंतितेनरामुक्तिभागिनः॥७॥तत्रगत्वाविशेषेणस्नानंकृत्वातुपार्वति ॥ कोटराक्ष्यास्त
तःस्तोत्रंपठेद्वैबुद्धिपूर्वकम् ॥८॥ कोटराक्षीविश्वरूपामहामायाबलाधिका ॥ त्रिपुरात्रिपुरघ्नीचशिवावैशिवरूपिणी ॥९॥ कन्यासारस्वतीप्रोक्तादुर्गादुर्गति
हारिणी ॥ भैरवीभैरवाक्षीचलक्ष्मीर्देवीजनप्रिया ॥१०॥ एतानिबहुधोक्तानिनामानिचसुरेश्वरि ॥ येपठंतिनरश्रेष्ठास्तेयांतिशिवसन्निधौ ॥ ११ ॥ अनि
रुद्धकृतंस्तोत्रंयेजपंतिमनीषिणः ॥ मुच्यंतेकष्टबंधात्तेसत्यंसत्यंवरानने ॥ १२ ॥ तीर्थानांपरमंतीर्थंकोटरानिर्मितंभुवि ॥ दर्शनादेवनश्यंतिपापानांराश
यस्तथा ॥ १३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेकोटरातीर्थंनामैकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥
॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अस्मात्तीर्थात्परंतीर्थंतीर्थराजेतिविश्रुतम् ॥ सप्तनद्योवहंत्यत्रचंदनोदकमिश्रितम् ॥ १ ॥ अन्यतीर्थाच्छतगुणंस्नानंचात्र
विशिष्यते ॥ देवानांप्रवरोदेवोयत्रास्तेवामनःस्वयम् ॥२॥ द्वादश्यांमाघमासस्यदद्याद्यस्तिलधेनुकम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्यःकुलानांतारयेच्छतम् ॥३॥
पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंदद्यात्पितृभ्यःप्रयतोमनुष्यः ॥ श्राद्धंकृतंतेनसमाःसहस्रंरहस्यमेतत्पितरोवदंति ॥ ४ ॥ तीर्थेस्मिन्भोजयेद्योवैब्राह्मणान्गुड
पायसैः ॥ एकस्मिन्भोजितेविप्रेसहस्रंभोजितंभवेत् ॥ ५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेवामनतीर्थंनामषष्ट्यधि
कशततमोध्यायः ॥ १६० ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ सोमतीर्थंततोगच्छेद्धुतंसाभ्रमतीतटे ॥ पातालात्तत्रनिर्गत्यकालाग्निरभवद्ध्रुवः ॥ १ ॥
सोमतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वासोमेश्वरंशिवम् ॥ सोमपानफलंसाक्षाद्भवतीतिनसंशयः ॥ २ ॥ रूपवान्सुभगोभोगीसर्वशास्त्रविशारदः ॥ नरोभवतिलोकेस्मि
न्परत्रचशिवंव्रजेत् ॥ ३ ॥ अत्रेतिहासंवक्ष्यामिशृणुसुंदरितत्वतः ॥ यंश्रुत्वामुच्यतेचात्रब्रह्महत्यादिपातकात् ॥ ४ ॥ कौषीतकेनऋषिणातपस्तप्तं

विशेषतः ॥ निराहारीसवैजातःपर्णाशनरतःपरम् ॥ ५ ॥ वायुभक्षस्ततःकुर्वन्नात्मध्यानपरायणः ॥ एवंबहुयुगंतत्रतप्तंतेनमहत्तपः ॥ ६ ॥ कदाचिद्देव
योगेनसुप्रसन्नोमहेश्वरः ॥ यंयंप्रार्थयसेविप्रतत्सर्वंप्रददाम्यहम्॥ ७ ॥ ॥ कौषीतकउवाच ॥ ॥ तवप्रसादाद्देवेशअत्रलिंगंप्रजायताम् ॥ अत्रसोमेश्वरइति
ख्यातोदेवोभवेद्ध्रुवम् ॥ ८ ॥ यत्रस्नात्वाचभुक्त्वाचवांछितंफलमाप्नुयात् ॥ अत्रस्थानेविशेषेणरुद्रजाप्यादिकंयदि ॥ ९ ॥ कारयंतिनरश्रेष्ठाधर्मानर्थाल्लभं
तिते ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंनिर्धनोलभतेधनम् ॥१०॥ राज्यकामीतुतद्राज्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ यदिचेत्त्वंप्रसन्नोसितत्सर्वंदेहिमेप्रभो ॥ ११ ॥ ईश्वरउवाच ॥
तदाचैवसुरेशेनसर्वंदत्तंद्विजन्मने ॥ तदाप्रभृतितत्तीर्थंसोमलिंगेतिविश्रुतम् ॥ १२ ॥ चंदनैर्वाबिल्वपत्रैर्येर्चयंतिसदाशिवम् ॥ लभंतेमानुषेदेहेसौख्यंपु
त्रादिसंभवम् ॥ १३ ॥ सोमवारेतथाप्राप्तेयोगच्छतिहरालयम् ॥ वांछितंलभतेनित्यंसोमलिंगप्रसादतः ॥ १४ ॥ अत्रगत्वातुयोदेवियद्ददातिफलादिक
म् ॥ यथाकामनयाचैवतत्तंप्राप्नोतिनिश्चितम् ॥१५॥ श्वेतैर्वाकरवीरैश्चपारिजातैस्तथा पुनः ॥ येर्चयंतिचतंदेवंश्रीमहेशंपिनाकिनम् ॥१६॥ तेलभंतेसुरश्रे
ष्ठेशैवंपदमनुत्तमम् ॥१७॥ ॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेसोमतीर्थवर्णनंनामैकषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः॥१६१॥छ॥
॥ महादेवउवाच ॥ ॥ ततोगच्छेत्तथादेवितीर्थंकापोतिकंपुनः ॥ यत्रसाभ्रमतीतोयंप्राचीनंसंप्रवर्त्तते ॥ १ ॥ पिंडंददातियस्तत्रपितृतर्पणपूर्वकम् ॥
वन्यैःफलैस्तथापुष्पैःसदापर्वणिपर्वणि ॥२॥ काकादिभ्यश्चश्वादिभ्योबलिंसंददतेतुयः॥ यमस्यपंथानंसोपिससुखंनिस्तरेन्नरः॥३॥तत्रतीर्थेनरःस्नात्वावैशा
ख्यांगौरसर्षपैः ॥ पूजयेद्देवमीशानंप्राचीनेश्वरमुत्तमम् ॥ ४ ॥ आत्मानंतारयेत्सोथपितॄनथपितामहान् ॥ कपोतोयत्रचात्मानंदत्त्वाचातिथयेमुदा ॥ ५ ॥
स्तुतोदेवगणैःसर्वैर्विमानेनदिवंगतः ॥ तदाप्रभृतितत्तीर्थंकापोतमितिविश्रुतम् ॥६॥ तत्रस्नात्वानरःपीत्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति॥ ॥पार्वत्युवाच॥ ॥कपोतेन
कथंदत्तंशरीरंचवदप्रभो ॥ निमित्तंकिंतथादेवनार्हवेत्सिसुरेश्वर ॥ ७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अत्रतीर्थेतिदेवेशिवटोवैपरमोमहान् ॥ तस्यशाखा
ह्यनंताश्चदृश्यंतेविपुलाभुवि ॥ ८ ॥ तत्रजीवावसंतीहपक्षिणोबहवस्तथा ॥ कपोतेनगृहंतत्रकारितंतुसुरेश्वरि ॥ ९ ॥ तत्रतिष्ठतिपक्षीशोनित्यंविष्णुपरा
यणः ॥ कुटुंबेनसमायुक्तोशाखायांवसतिध्रुवम् ॥ १० ॥ एकस्मिन्वासरेदेविद्वादश्यांविष्णुवासरे ॥ श्येनस्तत्रसमायातोह्यतिथित्वेनभामिनि ॥ ११ ॥
कपोतभोदेहिमांसंतवशारीरकंमम ॥ नोचेच्छापंप्रदास्यामिइत्युक्तंनगनंदिनि ॥ १२ ॥ अद्यवैवासरेविष्णोःक्षुधार्तोहंसमागतः ॥ तस्माद्देयंहिमांसंतत्
क्षुधार्तायममप्रभो ॥ १३ ॥ श्येनोक्तंतत्तुवैश्रुत्वाकपोतोवैष्णवोमहान् ॥ तेनदत्तंतदादेविशरीरंनात्रसंशयः ॥ १४ ॥ तेनदानप्रभावेनतीर्थंजातंसुरोत्तमे ॥
कापोतकंमहत्तीर्थंपावनानांचपावनम् ॥ १५ ॥ अत्रतीर्थेनरःस्नात्वाकृत्वावैशिवपूजनम् ॥ ददातिचातिथिभ्यश्चामिष्टमन्नंसुरोत्तमे ॥ १६ ॥ इहलोकेसुखं

भुक्त्वायातिविष्णोःसनातनम् ॥ दत्त्वावैस्वशरीरंतुकपोतोथमहात्मने ॥ १७ ॥ सगतोवैष्णवंतत्रयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ अतोगत्वातुभोदेविअतिथिंपूजये
त्सदा ॥ पूजितेचातिथौतत्रसर्वंचलभतेध्रुवम् ॥१८॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकपोततीर्थंनामद्विषष्ट्य
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तीर्थानांप्रवरंतीर्थंमहापातकनाशनम् ॥ गोतीर्थमितिविख्यातंकाश्यपह्रदसमी
पतः ॥ १ ॥ यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ गोतीर्थेतुततःस्नात्वानश्यंतेनात्रसंशयः ॥ २ ॥ गावःकृष्णांतनुंप्राप्यपूर्वपातकयोगतः ॥
यत्रतीर्थेततःस्नात्वाशुक्लत्वंपुनरागताः ॥ ३ ॥ तत्रतीर्थेनरःस्नात्त्वादत्वागोभ्योगवाह्निकम् ॥ गोमातॄणांप्रसादेनमातॄणामनृणीभवेत् ॥४॥ गोतीर्थेतुनरोग
त्वास्नात्वागांतुपयस्विनीम् ॥ ददातिविप्रमुख्येभ्यःसयातिब्रह्मणःपदम् ॥ ५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेसाभ्रम
तीमाहात्म्येगोतीर्थंनामत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अत्रतीर्थंमहच्चान्यत्कश्यपाख्यंसुरेश्वरि ॥ यत्रह्रदोमहाना
सीन्नगदेवविनिर्मितः ॥ १ ॥ तत्रकुशेश्वरोनामदेवोयत्रविराजते ॥ यत्रकुंडंतथारम्यंकश्यपेनविनिर्मितम् ॥ २ ॥ तत्रस्नात्वातुभोदेविननरोनिरयंव्र
जेत् ॥ अग्निहोत्रकराविप्रानित्यंवेदपरायणाः ॥ ३ ॥ निवसंतिमहादेविकाश्यपायांबहुश्रुताः ॥ यथाकाशीतथाचेयंनगरीऋषिनिर्मिता ॥ ४ ॥ काश्य
पेनयतश्चात्रतप्तंबहुतरंतपः ॥ गंगावैतपसायेनआनीतेशजटोद्भवा ॥ ५ ॥ सागंगाकाश्यपीदेविमहापातकनाशिनी ॥ यस्यादर्शनमात्रेणमुच्यंतेदुष्टाकि
ल्बिषात् ॥ ६ ॥ गोदानंचप्रशंसंतिरथदानंतथैवच ॥ श्राद्धंकृत्वातुतत्रैवदानंदेयंप्रयत्नतः ॥ ७ ॥ कलौयुगेतथाघोरेमहापातकनाशनम् ॥ कश्यपाख्यंसमं
तीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥८॥ यत्रवैदेवताःसर्वाऋषयोवीतकल्मषाः ॥ नित्यंतिष्ठंतिदेवेशितीर्थराजप्रसादतः ॥९॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्र
संहितायामुत्तरखंडेसाभ्रमतीमाहात्म्येकश्यपह्रदमाहात्म्यंनामचतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ भूतालयंततोगच्छे
त्तीर्थंपापहरंपदम् ॥ भूतालयोवटोयत्रयत्रप्राचीतुचंदना ॥१॥ भूतालयेनरःस्नात्वाकृष्णाष्टम्यामुपोषितः ॥ यस्तुकृष्णतिलान्दद्यान्नसप्रेतोभिजायते ॥२॥
पितॄनुद्दिश्ययोदद्यादुदकुंभंतिलैःसह ॥ पूर्वजान्प्रेतभावात्समोचयेन्नात्रसंशयः ॥३॥ यस्यनाम्नानरःस्नातिप्रेतत्वात्सविमुच्यते ॥ चतुर्दश्यामथाष्टम्यांप्रभाते
विमलोदके ॥ ४ ॥ तीर्थेभूतालयेस्नात्वादृष्ट्वाभूतालयंवटम् ॥ भूतेश्वरप्रसादेनभूतेभ्योनलभेद्भयम् ॥५॥ इति श्रीभूतेश्वरतीर्थम् ॥ ॥ अतस्तीर्थात्परंतीर्थंघटे
श्वरमितिस्मृतम् ॥ यत्रस्नात्वातुतंदृष्ट्वामुक्तिभागीभवेद्ध्रुवम् ॥६॥ यत्रसाभ्रमतीतीर्थंघटोवैपरमोमहान् ॥ दृष्ट्वाचैवमहादेवंमुच्यतेनात्रसंशयः ॥७॥ तत्रगत्वावि
शेषेणप्लक्षपूजांकरोतियः ॥ मनसाभीप्सितान्कामाँल्लभतेमानवोभुवि ॥ ८ ॥ ॥ इतिघटेश्वरतीर्थम् ॥ ॥ ततोगच्छेन्नरोभक्त्यावैद्यनाथेतिविश्रुतम् ॥

तत्रस्नात्वानरस्तीर्थेशिवपूजनतत्परः ॥ ९ ॥ पितॄन्संतर्प्यविधिनासर्वयज्ञफलंलभेत् ॥ विजयोदेवसंभूतःसर्वपापक्षयंकरः ॥ यंदृष्ट्वाविविधान्कामान्प्राप्नु
युस्तेनराःसदा ॥ १० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेविजयातीर्थमाहात्म्यंनामपंचपष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ वैद्यनाथात्परंतीर्थंसर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ तीर्थानामुत्तमंतीर्थंदेवतीर्थमनुश्रुतम् ॥ १ ॥ विभीषणाद्राक्षसेंद्राद्गृहीत्वाकर
मोजसा ॥ प्रारब्धोधर्मपुत्रेणराजसूयोमहाक्रतुः ॥ २ ॥ दिग्जयेदक्षिणेजातेनकुलेनाहिपांडुना ॥ साभ्रमत्यास्तटेदेविपांडुरार्येतिविश्रुता ॥ ३ ॥ स्थापि
तापरयाभक्त्याभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ स्नातःसाभ्रमतीतोयेपांडुरार्यांनमस्यच ॥ ४ ॥ अणिमाद्यासिद्धयोष्टौतथामेधांमहीयसीम् ॥ नरःप्राप्नोतिवैनूनं
नात्रकार्याविचारणा ॥ ५ ॥ पांडुरार्यांनमस्कृत्यशुद्धभावेनमानवः ॥ संवत्सरकृतापूजाज्ञातव्यातत्त्वबुद्धिभिः ॥ ६ ॥ तत्रतीर्थेतनुंत्यक्त्वापांडुरार्या
समीपतः ॥ कैलासशिखरंप्राप्यचंडेश्वरगणोभवेत् ॥७॥ पुराहनूमतातत्रतपस्तप्तंसुदुष्करम् ॥ समुद्रप्लवनेशक्तिर्जातातीर्थप्रभावतः ॥ ८ ॥ इति श्रीपाद्मे
महापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेपांडुरार्यातीर्थंनामषट्षष्ट्याधिकशततमोऽध्यायः ॥१६६॥ छ ॥ अत्रतीर्थात्परंतीर्थंचंडेशइतिविश्रुतम्॥
यत्रचंडेश्वरोदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः॥१॥यंदृष्ट्वामुच्यतेपापादज्ञानादथवाकृतात् ॥सर्वाभिर्देवताभिश्चमिलित्वानगरंकृतम् ॥ चंडेशइतिविख्यातंनाम्नाचै
वमहेश्वरि ॥ २ ॥ ॥ इति चंडेशतीर्थम् ॥ ॥ अत्रतीर्थात्परंतीर्थंगाणपत्यंततोभुवि ॥ साभ्रमत्यांसमीपेतुविख्यातंदेविनिर्मितम् ॥ ३ ॥ तत्रस्नात्वानरोदे
विमुच्यतेनात्रसंशयः॥मन्येसाभ्रमतीतीरेजनानांहितकाम्यया॥४॥पृथिव्यांयानितीर्थानिसागरांतानियानिच॥तानिसर्वाणिसंत्यज्यतीर्थेवैपरमाद्भुते ॥५॥
श्राद्धंकरोतियस्तत्ररुद्रभक्त्याजितेंद्रियः ॥ फलंप्राप्नोतिशुद्धात्मासर्वयज्ञसमुद्भवम् ॥ ६ ॥ पितॄनुद्दिश्ययत्किंचिद्गणतीर्थेप्रदीयते ॥ तत्सर्वंजाय
तेक्षिप्रंगणनाथप्रसादतः ॥ ७ ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वावृषंविप्रायदापयेत् ॥ सर्वलोकानतिक्रम्यसगच्छेत्परमांगतिम् ॥ ८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे
पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगणतीर्थंनामसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ ततोगच्छे
न्महादेविवार्त्रघ्न्यागिरिकन्यया ॥ शक्रश्चैवतयासाध्व्यासंगमंयत्रलब्धवान्॥१॥तत्रस्नानंप्रकुर्वंतिनरानियतमानसाः ॥ दशानामश्वमेधानांयत्फलंस्नानकृ
छभेत् ॥ २ ॥ तत्रयःकुरुतेश्राद्धंपिंडान्वैतिलचूर्णजान् ॥ पुनातिपुरुषोवंशान्सप्तसप्तपरावरान् ॥ ३ ॥ संपूज्यविधिवत्स्नात्वासंगमेगणनायकम् ॥ न
विघ्नैरभिभूयेतलक्ष्म्यानैवविहीयते ॥४॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ कस्मिन्कार्येसमारंभेसमायातःपुरंदरः ॥ स्वर्गलोकादिमंलोकमेतदाख्यातुमर्हसि ॥ ५ ॥
वार्त्रघ्नीचनदीकेननिरुक्तेननिगद्यते ॥ पुरंदरपुरंदेवब्रह्मघोषनिनादितम् ॥ संभावयतियोजस्रंममतत्संगमंवद ॥६॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अस्मिंश्चैवतुभूलों

केप्रश्नोयंसमभूत्पुरा॥युधिष्ठिरेतिविख्यातोराजावैधार्मिकोमहान्॥ ७॥पृष्टवान्सतुभीष्मायधर्मिणेज्ञानरूपिणे॥तेनोक्तंयत्तुतद्देविप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ८॥
दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच॥वृत्रवासवयोर्युद्धमभवल्लोमहर्षणम् ॥ ९ ॥ ततःपराजितःशक्रःकृत्वावृत्रेणसंविधम् ॥ अद्रोहेसरणंत्यक्त्वाजगामशरणं
मम॥ १० ॥ वात्रघ्न्यासंगमेपुण्येतोषयामासशंकरम् ॥ अथांतरिक्षेहंदेविदर्शनंदत्तवांस्तदा ॥११॥ ममगात्रात्तुयद्भस्मपतितंकाश्यपीतटे ॥ भस्मगात्रे
तितत्पुण्यंलिंगंदेविविनिर्मितम् ॥ १२ ॥ भूतेश्वरंभस्मगात्रंब्रह्मणासंप्रतिष्ठितम् ॥ तस्यवैदर्शनादेवब्रह्महत्यालयंव्रजेत् ॥ १३ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यः
श्राद्धंकृत्वायुगादिषु ॥ तदहंसुप्रसन्नोभूदिन्द्रायसुमहात्मने ॥१४॥ यद्यत्त्वंवांछसेदेवतत्सर्वंहिददामिते ॥ अनेनवज्रयोगेनशीघ्रंवृत्रंहनिष्यसि ॥ १५ ॥
॥ शक्रउवाच ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनदितिजंचदुरासदम् ॥ वज्रेणनिहनिष्यामिपश्यतस्तेसुरोत्तम ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वातदाइंद्रोगतवांश्चासुरंप्रति ॥
तदादुंदुभयोनेदुर्देवसैन्येविशेषतः ॥ १७ ॥ मृदंगडिंडिमाश्चैवभेरीतूर्याण्यनेकशः ॥ असुराणांचसर्वेषांवृत्तिलोभोमहानभूत् ॥ १८ ॥ बलवान्मघवाचै
वक्षणेनसमजायत ॥ तमाविष्टंततोज्ञात्वाऋषयःपन्नगास्तथा ॥ १९ ॥ स्तुवंतिशक्रमीशानंस्तुत्याजयजयेतिच ॥ गच्छतस्तस्यशक्रस्ययुद्धकामस्य
सन्निधौ ॥ ऋषिभिःस्तूयमानस्यरूपमासीत्सुदुर्भरम् ॥ २० ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ वृत्रस्यसहसादेवितदासंग्राममूर्द्धनि ॥ अभवन्यानिलिंगानि
शरीरेतानिमेशृणु ॥ २१ ॥ ज्वलतास्योभवद्घोरोवैवर्ण्यमभवत्परम् ॥ गात्रकंपश्चसुमहान्श्वासःसोष्माव्यजायत ॥ २२ ॥ रोमहर्षश्चतीव्रोभूच्छ्वासश्चै
वमहानभूत् ॥ निष्पपातमहाघोराउल्काःपार्श्वप्रपेदिरे ॥ २३ ॥ गृध्रावटाःश्येनकंका[illegible]र्मुंचन्सुदारुणाः ॥ वृत्रस्योपरितेसर्वेचक्रवत्परिबभ्रमुः ॥२४॥
ततःसगजमास्थायइंद्रस्तत्रसमागतः ॥ वज्रोद्यतकरस्तत्रशक्रस्तंदैत्यमासदत् ॥ २५ ॥ अमानुषमथोनादंसमुमोचसुरेश्वरः ॥ वृत्रासुरस्ययततः
शक्रोवज्रमपातयत् ॥ २६ ॥ सवज्रःसुमहातेजाःकालाग्निसदृशोमहान् ॥ समुद्रस्यतटेवृत्रंशक्रोदैत्यमपातयत् ॥ २७ ॥ ततोनादःसमभवत्पुनरे
वसमंततः ॥ वृत्रंविनिहतंदृष्ट्वासर्वदेवभयंकरम् ॥ २८ ॥ पुष्पवृष्टिस्तुमहतीइंद्रमूर्ध्निपपातह ॥ वृत्रंहत्वासभगवान्दानवेशंभयंकरम् ॥ २९ ॥ स्तूयमानो
मरैःसार्द्धंदेवदानींतमाविशत् ॥ अथवृत्रशरीरात्तुनिर्गतंतेजउत्तमम् ॥ ३० ॥ ब्रह्महत्यामहाघोरारौद्रालोकभयंकरी ॥ करालवदनासाचविकृताकृष्ण
पिंगला ॥ ३१ ॥ कपालमालिनीचैवसुकृशानगनंदिनि ॥ रुधिराक्ताचपापिष्ठामीनगंधातिभीषणा ॥ ३२ ॥ सानिष्क्रम्यमहादेविताद्दग्रूपाभयाव
हा ॥ इंद्रमन्वेषयामासतदावैसुरसत्तमे ॥ ३३ ॥ निर्धावतीततःसातुदृष्ट्वाशक्रंमहौजसम् ॥ कंठेजग्राहदेवेंद्रंसुलग्नासाभवत्तदा ॥ ३४ ॥ सचतस्मि
न्समुद्रांतोब्रह्महत्याकृतेभये ॥ निलिल्यबिसमध्येसौस्थितोवर्षगणान्बहून् ॥ ३५ ॥ तयागृहीतोभोदेविनिश्चेष्टःसमपद्यत ॥ तस्याव्यपोहनेशक्रःप्र

यत्नंचचकारह ॥ ३६ ॥ नशक्तोभून्महादेविब्रह्महत्यांव्यपोहितुम् ॥ तयागृहीतमात्रस्तुदेवेंद्रोनिष्टरूपधृक् ॥ ३७ ॥ पितामहमुपागम्यशिरसा
प्रत्यपूजयत् ॥ ज्ञात्वागृहीतंशक्रंतुद्विजप्रवरहत्यया ॥ ३८ ॥ ब्रह्मासंचिंतयामासतदावैसुरसत्तमे ॥ साचिंत्यमानाब्रह्माणमुपगम्याब्रवीद्वचः ॥ ३९ ॥
प्राप्तास्मिभगवन्देवत्वत्सकाशंहिमानद ॥ यत्कर्त्तव्यंमयादेवतद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ ४० ॥ तामुवाचमहाभागेब्रह्महत्यांपितामहः ॥ स्वरेणमधुरेणाथसंक्षेपे
णयथातथम् ॥ ४१ ॥ मुच्यतांदेवराजोयंमत्प्रियंकुरुभामिनि ॥ ब्रूहिकिंतेकरोम्यद्यकामंत्वंकिमिहेच्छसि ॥ ४२ ॥ ॥ हत्योवाच ॥ ॥
शक्रादपगमिष्यामिवचनात्तेनरोत्तम ॥ देवदेवनमस्तेस्तुनिवासंचददस्वमे ॥ त्वयाकृतेयंमर्यादालोकसंरक्षणार्थिना ॥ ४३ ॥ ॥ महादेवउ
वाच ॥ ॥ तथेतितांप्रतिज्ञायहत्यांचापिपितामहः ॥ उपायमथशक्रस्यब्रह्महत्यापनोदने ॥ ४४ ॥ ततोवह्निंसमाहूयब्रह्मावचनमब्रवीत् ॥
शक्रहत्याचतुर्थांशंजातवेदोगृहाणभो ॥ ४५ ॥ ॥ अग्निरुवाच ॥ ॥ ममभोक्षस्यकोहेतुर्ब्रह्महत्याकृतेप्रभो ॥ एतादिच्छामिविज्ञातुंतत्त्वतोलोक
पूजित ॥ ४६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ यस्त्वांज्वलंतमासाद्यनहोष्यतिनरःक्वचित् ॥ बीजौषधितिलानग्रेफलमूलसमित्कुशान् ॥ ४७ ॥ तदैवत्यक्षाति
त्वांचतत्रैवचानिवत्स्यति ॥ ब्रह्महत्याहव्यवाहव्येतुतेमनसोज्वरः ॥ ४८ ॥ ततःसपरिजग्राहतद्वचोहव्यकव्यभुक् ॥ पितामहश्चभगवान्तथातदलभत्प्रि
यम् ॥ ४९ ॥ ततोवृक्षौषधितृणान्याहूयसपितामहः ॥ इममर्थमहाभागेवक्तुंसमुपचक्रमे ॥ ५० ॥ ततोवृक्षौषधितृणैस्तथैवोक्तंयथातथम् ॥ व्यथिता
न्यग्निवद्देविब्रह्माणंवाक्यमब्रुवन् ॥ ५१ ॥ अस्माकंब्रह्महत्यायाःकथयंतःपितामह ॥ स्वभावनिहितातस्मान्नपुनर्हंतुमर्हसि ॥ ५२ ॥ वयमग्निंतथाशीतंव
र्षंचपवनेरितम् ॥ सहामःसततंदेवतथाछेदनभेदनम् ॥ ५३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अकारणंनरोयस्तुयुष्मच्छेदनभेदनम् ॥ करिष्यतिमहामोहात्त
मेपानुप्रयास्यति ॥ ५४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ ततोमहौषधितृणैरोमित्युक्तंमहात्मभिः ॥ ब्रह्माणमपिसंपूज्यजग्मुश्चाथयथागतम् ॥ ५५ ॥
आहूयाप्सरसोदेवस्ततोलोकपितामहः ॥ वाचामधुरयाप्राहसांत्वयन्निवसत्तमे ॥ ५६ ॥ इयंवृत्रादनुप्राप्ताब्रह्महत्यावराङ्गनाः ॥ चतुर्थमस्याभागंचमयोक्तं
संप्रतीच्छथ ॥ ५७ ॥ ॥ अप्सराऊचुः ॥ ॥ ग्रहणेकृतबुद्धीनांदेवेशतवशासनात् ॥ संमोक्षसमयोस्माकंचिंतनीयःपितामह ॥ ५८ ॥ ॥ पिता
महउवाच ॥ ॥ रजस्वलासुनारीषुयोवैमैथुनमाचरेत् ॥ तमेषायास्यतिक्षिप्रंव्येतुवोमनसोज्वरः ॥ ५९ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तथेतिहृष्टमनसः
प्रत्युक्ताह्यप्सरोगणाः ॥ स्वानिस्थानानिसंप्राप्यरेमिरेशैलजेतदा ॥ ६० ॥ ततश्चलोककृद्देवःपुनरेवपितामहः ॥ आपःसंचिंतयामासततस्ताश्चसमागम
न् ॥ ६१ ॥ ताश्चसर्वाःसमागम्यब्रह्माणममितौजसम् ॥ इदमूचुर्वचोदेविप्रणिपत्यपितामहम् ॥ ६२ ॥ इमाःस्मदेवसंप्राप्तास्त्वत्सकाशमरिंदम ॥ शासना

त्तवदेवेशसमाज्ञापयतत्प्रभो ॥ ६३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ इयंवृत्रादनुप्राप्तापुरुहूतंभयानका ॥ ब्रह्महत्याचतुर्थांशंयूयमस्याःप्रतीच्छथ ॥ ६४ ॥
॥ आपऊचुः ॥ ॥ एवंभवतुलोकेशयत्त्वंवदसिनःप्रभोः ॥ मोक्षस्यसमयंनस्त्वंसंचिंतयितुमर्हसि ॥ ६५ ॥ त्वंहिदेवेंद्रसर्वस्यजगतःपरमागतिः ॥
कोन्येभ्योहिप्रसादोपियःकृच्छ्रान्नःसमुद्धरेत् ॥ ६६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अल्पमेवमतिंकृत्वायोनरोबुद्धिमोहितः ॥ ६७ ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषाणियु
ष्मासुप्रतिमोक्षति ॥ तमेवयास्यतिक्षिप्रंतत्रैवचनिवत्स्यति ॥ ततोवैभवितामोक्षइतिसत्यंब्रवीमिवः ॥ ६८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ ततोविमुच्य
देवेंद्रंब्रह्महत्यासुरेश्वरि ॥ गतातिहृष्टोदेवेशोह्यभवद्देवशासनात् ॥ ६९ ॥ एवंशक्रेणसंप्राप्ताब्रह्महत्यापुरायुगे ॥ अस्मिंस्तीर्थेतपस्तप्त्वाशुद्धात्मात्रिदिवंय
यौ ॥ ७० ॥ अश्वमेधंततःकृत्वाविपाप्मासमपद्यत ॥ इतिसाभ्रमतीतीर्थेवार्त्रघ्नीयंनगात्मजे ॥ ७१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाश
त्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेवार्त्रघ्नीमाहात्म्यंनामाष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६८ ॥ ॥ महेशउवाच ॥ ॥ ततःपरंदेवनदीवार्त्रघ्नीसंगमा
त्किल ॥ प्रविष्टाभद्रयासार्द्धंसागरंवरुणालयम् ॥ १ ॥ समुद्रोपितयातावदागम्यप्रियकाम्यया ॥ साभ्रमत्यानुरागेणकृतवान्प्रियमेलनम् ॥ २ ॥
भद्रावापिसुभद्रायावयस्यासानदीपुरा ॥ सहायमकरोन्मार्गेसाक्षात्श्रीरूपधारिणी ॥ ३ ॥ तयोस्तुसंगमःपुण्यःसागरस्योत्तरेतटे ॥ तत्रतीर्थे
नरःस्नात्वामृष्टंवारिददातियः ॥ ४ ॥ नमस्कृत्यवराहायवारुणंस्थानमाप्नुयात् ॥ प्रविश्यभगवान्विष्णुस्तेनमार्गेणसागरम् ॥ ५ ॥ जित्वावै
दानवान्सर्वान्देवानांपरिपंथिनः ॥ देवोयज्ञवराहश्चसंक्षोभ्यमकरालयम् ॥ क्रीडित्वासुचिरंकालंकर्दमालेननिर्ययौ ॥ ६ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥
देवयज्ञवराहस्यसाभ्रमत्यांप्रवेशनम् ॥ निर्गमंकर्दमालेनब्रूहित्वंममविस्तरात् ॥ ७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अंतर्भूक्रीडितमिदंवराहस्यहरेःपुरा ॥
तत्सर्वंकथयिष्यामिशृणुत्वंनगनंदिनि ॥ ८ ॥ योयंवैभगवान्साक्षाद्धृतवान्सूकरंवपुः ॥ देवानांकार्यसिद्ध्यर्थंरूपंधृत्वासुरेश्वरः ॥ ९ ॥ धृत्वावैपृथिवींदेवीं
निर्गतःकर्दमालयम् ॥ तत्रतीर्थंमहज्जातंवराहाख्यंतुसुंदरि ॥ १० ॥ तत्रस्नातिनरोयस्तुमुक्तिभाक्सनसंशयः ॥ अत्रश्राद्धंप्रकुर्वीतापितॄणांमुक्तिहेतवे ॥
विमुक्तस्तैःसमंलोकंप्रयातिसुखदंमहत् ॥ ११ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेवाराहतीर्थंनामैकोनसप्तत्यधिकशततमोऽ
ध्यायः ॥ १६९ ॥छ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ अत्रतीर्थात्परंतीर्थंसङ्गमाख्यमितिश्रुतम् ॥ अत्रसाभ्रमतीगंगामिलितासागरेणतु ॥ १ ॥ तत्रस्नानंचदानंचक
र्तव्यंविधिपूर्वकम् ॥ यत्रस्नात्वातुमुच्यंतेमहापातकिनोपिये ॥ २ ॥ तत्रश्राद्धंप्रकर्तव्यंस्वानांचहितमिच्छता ॥ यत्रवैतुकृतेश्राद्धेपितृलोकेवसेद्ध्रुवम् ॥ ३ ॥
यत्रवैसागरोदेवोनित्यंमिलतिगंगया ॥ ब्रह्महातत्रमुच्येतकिमन्यैरितरैरघैः ॥ ४ ॥ यत्रतीर्थंनजानंतिलोकावैमंदबुद्धयः ॥ तदावैममनाम्नाचकर्तव्यंतीर्थसु

त्तमम् ॥ ५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेसङ्गमतीर्थनामसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१७०॥छ॥ महादेवउवाच॥
संगमस्यसमीपेतुसत्तीर्थंलोकविश्रुतम् ॥ आदित्याख्यंपरंतस्मान्नभूतंनभविष्यति ॥ १ ॥ यस्यवैदर्शनंकार्यंस्नानंवैपुष्करेणतु ॥ पूजनंचार्कपुष्पेणक
रवीरैस्तथापुनः ॥ २ ॥ तत्रश्राद्धंचदानंचकुर्युर्वैमानवाःसदा ॥इदमादित्यकंतीर्थंपवित्रंपापनाशम्॥ ३ ॥दर्शनात्पुण्यदंतीर्थंमहापातकिनामपि ॥४॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेसत्तीर्थमाहात्म्यंनामैकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७१॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥
तस्मात्तीर्थात्परंतीर्थंनीलकंठेतिविश्रुतम् ॥ तस्यवैदर्शनंकार्यंमुक्तिंचैवेच्छतासदा ॥ १ ॥ बिल्वपत्रैस्तथाधूपैर्दीपैर्वाथसुरेश्वरि ॥ वांछितंलभतेमर्त्यो
नीलकंठस्यदर्शनात् ॥ २ ॥ उपवासपरोदेविनिर्जनेसौस्थितःसदा ॥ यद्यद्वांच्छंतियेलोकास्तेषांतत्तद्ददातिच ॥ ३ ॥ कलौसातुमहादेविविख्याताका
श्यपीतिवै ॥ ४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेनीलकंठमाहात्म्यंनामद्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥ छ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ दुर्गयासंगतायत्रदेविसाभ्रमतीनदी ॥ संगमःसागरेणाथस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ १ ॥ वीतदोषाभविष्यंतिकलौवैनात्रसंशयः॥
तत्रश्राद्धंप्रकर्त्तव्यंदुर्गयासंगमेतथा ॥ २॥ तत्रगत्वाविशेषेणब्राह्मणानांचभोजनम् ॥ दानंगोमहिषीणांचकर्तव्यंविधिपूर्वकम् ॥ ३ ॥ इयंधन्याधन्यतमाप
वित्रापापनाशिनी ॥ यांदृष्ट्वाचापिभोदेविमुच्यतेपातकैर्नरः ॥ ४ ॥ यथागंगातथाचेयंज्ञेयासाभ्रमतीनदी ॥ कलौदेविविशेषेणबहुकालफलप्रदा ॥ ५ ॥
यदिचेच्छतशोजिह्वामुखेवैमामकेसति ॥ तस्याअपिनशक्नोमिगुणान्वक्तुंकदाचन ॥ ६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे
उमामहेश्वरसंवादेसाभ्रमतीमाहात्म्यंनामत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ छ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिव्रतंत्रैलोक्यदु
र्लभम् ॥ यंश्रुत्वामुच्यतेलोकोब्रह्महत्यादिपातकात् ॥ १ ॥ उत्पत्तिःस्वप्रकाशस्यभक्तानांसुखहेतवे ॥ तिथिर्वापिसमासोवैसंजातःपुण्यकारकः ॥ २ ॥
यस्यनामगृणन्देविमुक्तिंलभतिशाश्वतीम् ॥ सएवपरमात्माचकारणानांचकारणम् ॥३॥विश्वात्माविश्वरूपीचसर्वेषांभगवान्प्रभुः ॥ द्वादशार्काधृतायेननृ
सिंहेनमहात्मना ॥ सएवप्रकटीजातोभक्तानांशमभीप्सया ॥ ४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अवताराह्यसंख्याताःकथिताःसुरसत्तम ॥ नृसिंहाख्यंपरंधाम
वदविश्वेश्वरप्रभो ॥ येनविज्ञानमात्रेणसुखलोकमवाप्नुयात् ॥५॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ हिरण्यकशिपुंहत्वादेवदेवंजगद्गुरुम् ॥ सुखासीनंतदुत्संगेस्थितो
वचनमब्रवीत्॥६॥प्रह्लादोज्ञानिनांश्रेष्ठःपितृहंतारमुत्तमम्॥७॥प्रह्लादउवाच॥नमस्तेभगवन्विष्णोनृसिंहाद्भुतरूपिणे ॥ त्वद्भक्तोहंसुरश्रेष्ठत्वांपृच्छामिचत
त्वतः॥८ ॥ स्वामिंस्त्वयिममाभिन्नाभक्तिर्जाताह्यनेकधा॥कथंतेहंप्रियोजातःकारणंवदमेप्रभो ॥९॥ ॥ नृसिंहउवाच ॥ ॥ कथयामिमहाप्राज्ञशृणुष्वैकाग्र

मानसः ॥ भक्तेर्यत्कारणंवत्सप्रियत्वस्यचयत्पुनः ॥ १० ॥ पुराकस्यद्विजस्यापिजातस्त्वंनाप्यधीतवान् ॥ नाम्नातुवसुदेवोहिवेश्यायामतिलंपटः॥११॥
तस्मिन्जन्मनिनैवंचचकारसुकृतंकियत् ॥ भुक्त्वामधुघृतंचैववेश्यासंगमलालसः॥ १२ ॥ मद्व्रतस्यप्रभावेनभक्तिर्जातातवानघ ॥ ॥ प्रह्लादोवाच ॥
विस्तराद्वददेवेशकस्यपुत्रस्यार्किव्रतम् ॥१३॥ वेश्यायांवर्तमानेनकथंचिद्धिकृतंमया ॥ ममोपरिकृपांकृत्वासर्वंकथयसांप्रतम् ॥१४॥ ॥ नृसिंहउवाच ॥
सृष्ट्यर्थंतुपुराब्रह्माचक्रेह्येतदनुत्तमम् ॥ मद्व्रतस्यप्रभावेननिर्मितंसचराचरम् ॥ १५ ॥ ईश्वरेणव्रतंचीर्णंवधार्थंत्रिपुरस्यच ॥ व्रतस्यास्यप्रभावेनात्रिपुरस्तु
निपातितः ॥ १६ ॥ अन्यैश्चबहुभिर्देवैर्ऋषिभिश्चपुरातनैः ॥ राजभिश्चमहाप्राज्ञैर्विहितंव्रतमुत्तमम् ॥१७॥ व्रतस्यास्यप्रभावेनसर्वैसिद्धिमवाप्नुयुः ॥ मम
तेवैप्रियाजातादिविभोगाननेकशः ॥१८॥ भुक्त्वामयिविलीनास्तुप्रह्लादत्वंविशस्वमाम् ॥ कार्यार्थमवतारस्तेमच्छरीरात्पृथग्यतः॥ १९ ॥ नतेषांपुनरावृ
त्तिर्महाकल्पशतैरपि ॥ दरिद्रोलभतेलक्ष्मींधनदस्यचयादृशी ॥२०॥ ततःकामीलभेत्कामंराज्यार्थीराज्यमुत्तमम् ॥ आयुष्कामोलभेदायुर्यादृशंचशिव
स्यहि ॥ २१ ॥ अवैधव्यकरंस्त्रीणांपुत्रदंभाग्यदंतथा ॥ धनधान्यकरंचैवतथाशोकविनाशनम् ॥ २२ ॥ स्त्रियोवापुरुषावापिकुर्वंतिव्रतमुत्तमम् ॥
तेभ्योददाम्यहंसौख्यंभुक्तिमुक्तिफलंतथा ॥ २३ ॥ बहुनोक्तेनकिंवत्सव्रतस्यास्यफलस्यहि ॥ मद्व्रतस्यफलंवक्तुंनाहंशक्तोनशंकरः ॥ २४ ॥
॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनश्रुतंव्रतमनुत्तमम् ॥ व्रतस्यास्यफलंश्रोतुंत्वयिमेभक्तिकारणम् ॥ २५ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिव्रतस्यास्य
विधिंपरम् ॥ कस्मिन्मासेभवेदेवकस्मिंश्चिद्वासरेप्रभो ॥ २६ ॥ एतद्विस्तरतोदेववक्तुमर्हसिसांप्रतम् ॥ विधिनायेनवैस्वामिन्समग्रफलभाग्भवे
त् ॥ २७ ॥ ॥ नृसिंहउवाच ॥ ॥ प्रह्लादवत्सभद्रंतेशृणुष्वैकमनाव्रतम् ॥ वैशाखेसितपक्षेतुचतुर्दश्यांसमाचरेत् ॥ २८ ॥ ममाविर्भावसंयुक्तंममसंतु
ष्टिकारणम् ॥ शृणुपुत्रममोत्पत्तिंभक्तानांसुखहेतवे ॥२९॥ पश्चिमायांदिशायांच[1]संजातंकारणांतरात् ॥ मौ[2]लिस्तानमिदंक्षेत्रंपवित्रंपापनाशनम् ॥३०॥
तस्मिन्क्षेत्रेतुविख्यातोब्राह्मणोवेदपारगः ॥ हारीतइतिनाम्नाचज्ञानध्यानपरायणः॥ ३१ ॥ तस्यस्त्रीतुमहापुण्यासतीरूपासदाप्रभो ॥ लीलावतीतुनाम्नाच
भर्तुर्वशपरासदा ॥३२॥ ताभ्यांतपोमहत्तप्तंकालंबहुतरंसुत ॥ एकविंशयुगाश्चैवयातास्तत्रनसंशयः॥ तस्मिन्क्षेत्रेतुवैताभ्यांप्रत्यक्षोवाभवत्तदा ॥ ३३ ॥
॥ नृसिंहउवाच ॥ ॥ यंयंवांछयसेब्रह्मंस्तंतंददामिनसंशयः ॥ ताभ्यामुक्तंतदातस्मैदीयतेचेद्वरोमम ॥३४॥ त्वादृशोममपुत्रस्तुह्यधुनैवभवत्विति ॥ मयो
क्तंतुतदावत्सपुत्रोहंतेनसंशयः ॥ ३५ ॥ विश्वकर्माह्यहंसाक्षात्परमात्मापरात्परः ॥ उदरेहंनवत्स्यामियतोहंवैसनातनः ॥३६॥ हारीतेनतदाचोक्तंभवत्वे ॥१६८

१ संजातोभक्तकारणात्– इ०पा ०। २ मुलतानइतिप्रसिद्धम्– भाषायां ।

वंनसंशयः ॥ तदाप्रभृतिवैक्षेत्रेस्थितोहंभक्तकारणात् ॥ ३७ ॥ अत्रागत्यप्रकुर्वीतदर्शनंभक्तसत्तमः ॥ तस्याहंसकलांबाधांनाशयामिनिरंतरम् ॥ ३८ ॥
एतस्मात्कारणाच्चैवव्रतंवैविधिपूर्वकम् ॥ येकुर्वंतिनरश्रेष्ठानतेषांविद्यतेभयम् ॥ ३९ ॥ बालरूपमयंध्यात्वाताभ्यांसहविशेषतः ॥ पूजनंकुरुतेरात्रौसवैना
रायणोभवेत् ॥४०॥ चतुर्भुजंमहादंष्ट्रंकालरूपंदुरासदम् ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशंयमकोटिदुरासदम् ॥ सिंहवक्त्रमुखंयस्यनरवच्चांगसयुतम् ॥ ४१ ॥श्रीनृसिं
हंदिव्यसिंहंकालरूपंभजेत्सदा ॥ एवंज्ञात्वाविशेषेणयःस्थानंमामकंव्रजेत् ॥ ४२ ॥ व्रतंपवित्रंपरमंश्रीकदंबप्रदंमहत् ॥ अंतेमुक्तिप्रदंचैवभक्तानांचन
संशयः ॥ ४३ ॥ येनवैक्रियमाणेनसहस्रद्वादशीफलम् ॥ स्वातीनक्षत्रसंयोगेशनिवारेतुमद्व्रतम् ॥ ४४ ॥ सिद्धियोगस्यसंयोगेवणिजेकरणेतथा ॥ योगैः
सर्वैश्चसंयोगंहत्याकोटिविनाशनम्॥४५॥ एतदन्यतरैर्योगैर्मद्दिनंपापनाशनम् ॥ विज्ञायमद्दिनंयस्तुलंघयेत्सतुपापकृत् ॥४६॥ अकर्त्तानरकंयातियावच्चं
द्रदिवाकरौ ॥ प्राप्तेममदिनेवत्सदंतधावनपूर्वकम् ॥४७॥ ममाग्रेव्रतसंकल्पंमद्भक्तोविजितेंद्रियः ॥ अद्याहंतेविधास्यामिव्रतंनिर्विघ्नतांनय॥४८॥ व्रतस्थे
ननकर्त्तव्यंदुष्टसंभाषणादिकम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेनद्यादौविमलेजले ॥ ४९ ॥ गृहेवादेवखातेवातडागेवाथशोभने ॥ वैदिकेनतुमंत्रेणस्नानंकुर्याद्वि
चक्षणः ॥ ५० ॥ मृत्तिकागोमयेनैवतथाधात्रीफलेनच ॥ तिलैश्चविधिवत्स्नायात्सर्वपापौघशांतये ॥ ५१ ॥ परिधायशुभेवस्त्रेनित्यकर्मसमारभेत् ॥
ततोगृहंविलिप्याथकुर्यादष्टदलंशुभम् ॥ ५२ ॥ कलशंतत्रसंस्थाप्यताम्रंरत्नसमन्वितम् ॥ तस्योपरिन्यसेत्पात्रंतंडुलैःपरिपूरितम् ॥ ५३ ॥ हैमींचत
त्रमन्मूर्तिंस्थाप्यलक्ष्म्यासमन्विताम् ॥ निर्मायशक्त्यास्वर्णेनस्नाप्यपंचामृतैस्ततः ॥ ५४ ॥ ततोब्राह्मणमाहूयआचार्यंनातिलोलुपम् ॥ शास्त्रज्ञमग्रतः
कृत्वाततोदेवंसमर्चयेत् ॥ ५५ ॥ मंडपंकारयेत्तत्रपुष्पस्तबकशोभितम् ॥ ऋतुकालोद्भवैःपुष्पैःपूज्योहंचयथाविधि ॥ ५६ ॥ उपचारैःषोडशभिर्म
न्त्रैर्नियमैश्चयः ॥ ततःपौराणिकैर्मंत्रैःपूजनीयोविशेषतः ॥ ५७ ॥ चंदनंचसकर्पूरंघनकुंकुममिश्रितम् ॥ कालोद्भवानिपुष्पाणितथातुलसीदलानिच ॥
॥ ५८ ॥ श्रीनृसिंहाययोदद्यात्समुक्तोनात्रसंशयः ॥ कृष्णागुरुमयंधूपंसर्वदाहरिवल्लभम् ॥ ५९ ॥ हरयेगुरवेदद्यात्सर्वकामार्थसिद्धये ॥ महादीपःप्रक
र्त्तव्योह्यज्ञानध्वांतनाशनः ॥ महानीराजनंकुर्याद्घंटानादपुरःसरम् ॥ ६० ॥ नैवेद्यंशर्करांचापिभक्ष्यभोज्यसमन्वितम् ॥ ददामितेरमाकांतसर्व
पापक्षयंकुरु ॥ ६१ ॥ ॥ नैवेद्यमंत्रः ॥ ॥ नृसिंहाच्युतदेवेशतवजन्मदिनेशुभे ॥ उपवासंकरिष्यामिसर्वभोगविवर्जितः ॥ ६२ ॥ तेनप्रीतोभव
स्वामिन्पापंजन्मनिराकुरु ॥ रात्रौजागरणंकार्यंगीतवादित्रनिःस्वनैः ॥ ६३ ॥ पुराणपठनंनित्यंश्रीनृसिंहकथाश्रयम् ॥ ततःप्रभातसमयेस्नानंकृत्वा

१एतदन्यतरेयागे इ० पा ।

ह्यनंतरम् ॥ ६४ ॥ पूर्वोक्तेनविधानेनपूजयेन्मांप्रतर्पयन् ॥ वैष्णवंकारयेच्छ्राद्धंमदग्रेस्वस्थमानसः ॥ ६५ ॥ ततोदानानिदेयानिवक्ष्यमाणानियान्यु
त ॥ पात्रेभ्यःसद्विजेभ्योहिलोकद्वयजिगीषया ॥ ६६ ॥ सहस्वर्णमयोदेवोममसंतोषकारकः ॥ गोभूतिलहिरण्यादिप्रददातिद्विजातये ॥ ६७ ॥ शय्या
सतूलिकादेयासप्तधान्यसमन्विता ॥ अन्यानिचयथाशक्त्यादेयानिनिजशक्तितः ॥ ६८॥ वित्तशाठ्यंनकुर्वीततयथोक्तफलकांक्षया ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चा
त्तेभ्योदद्यात्सुदक्षिणाम् ॥ ६९ ॥ निर्धनैरपिकर्त्तव्यंदेयंशक्त्यनुसारतः ॥ सर्वेषामेववर्णानामधिकारोस्तिमद्व्रते ॥ मद्भक्तैस्तुविशेषेणकर्त्तव्यंम
त्परायणैः ॥७०॥ ॥ ततःप्रार्थनामंत्रः ॥ ॥ मद्वंशेयेनराजातयेभविष्याश्चमानवाः ॥ तानुद्धरस्वदेवेशदुःखदाद्भवसागरात् ॥७१॥ पातकार्णवमग्नस्यव्या
धिभिश्चांबुचारिभिः ॥ जीवैस्तुपरिभूतस्यमहादुःखगतस्यमे ॥ ७२ ॥ करावलंबनंदेहिशेषशायीजगत्पते ॥ व्रतेनानेनदेवेशभुक्तिमुक्तिप्रदोभव ॥ ७३ ॥
एवंप्राथ्यततोदेवंविसृज्यचयथाविधि ॥ उपहारादिकंसर्वंआचार्यायनिवेदयेत् ॥ ७४ ॥ दक्षिणाभिश्चसंतोष्याब्राह्मणांश्चविसर्जयेत् ॥ ममध्यानसमा
युक्तोभुंजीतसहबंधुभिः ॥ ७५ ॥ अकिंचनोपिनियतमुपोष्यतिचतुर्दशीम् ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ७६ ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यात्र
तंपापप्रणाशनम् ॥ तस्यश्रवणमात्रेणब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ ७७ ॥ पवित्रंपरमंगुह्यंकीर्तयेद्यस्तुमानवः ॥ सर्वकामानवाप्नोतिव्रतस्यास्यफलंसदा ॥७८॥
यइदंकुरुतेशक्त्याकालेमध्याह्नसंज्ञके॥लीलावत्यासहऋषिंश्रीनृसिंहंतथैवच ॥७९॥ पूजयेत्परयाभक्त्यामुक्तिंप्राप्नोतिशाश्वतीम् ॥ तस्मिन्क्षेत्रेतुयोगत्वा
श्रीनृसिंहंप्रपूजयेत् ॥ ८० ॥ वांच्छितंलभतेनित्यंश्रीनृसिंहप्रसादतः ॥ श्रीनृसिंहमहद्रूपकालकोटिदुरासद ॥८१॥ भैरवेशहरार्तिघ्नबालरूपनमोस्तुते ॥
श्रीनृसिंहायरूपायबालायबालरूपिणे ॥ ८२ ॥ व्यापकायसुनंदायस्वात्मप्रकटरूपिणे ॥ सर्वजीवात्मकायैवविश्वेशायस्वरात्मने ॥ ८३ ॥ मार्तंडमंडल
स्थायदयासिंधोनमोस्तुते ॥ चतुर्विंशस्वरूपायकालरुद्राग्निरूपिणे ॥ ८४ ॥ जगदेकस्वरूपायनृसिंहायनमोस्तुते ॥ भालेदधारयोदेवोनृसिंहोवीरभद्र
जित् ॥ ८५ ॥ द्वादशादित्यबिंबानिसुतप्तानिप्रमाणतः ॥ तत्रसिंधुर्महापुण्यानदीरम्याविशेषतः ॥ ८६ ॥ तस्याःसमीपेनगरंवर्त्ततेद्यापिसुंदरि ॥ मौलि
स्तानेतिविख्यातंसर्वदादेवनिर्मितम् ॥८७॥ वसतिर्वर्त्ततेतत्रहारीतस्यमहात्मनः ॥ लीलावतीतुतत्रैवतिष्ठतेनात्रसंशयः ॥ ८८ ॥ प्रतिशब्दोभवेत्तत्रसिंधु ॥ १६९
नद्याःसमीपतः ॥ कलौयुगेतुसंप्राप्तेम्लेच्छावैपापचारिणः ॥ ८९ ॥ निवसंतितुतत्रैववहवोनात्रसंशयः ॥ नृसिंहजन्मनियथाशब्दोभूदद्भुतःपरः ॥ ९० ॥
नृसिंहेतिनृसिंहेतियउच्चैर्नदतेनरः ॥ तादृशःप्रतिशब्दोवैजायतेनगनंदिनि ॥ ९१ ॥ ब्रह्महाहेमहारीवासुरापोगुरुतल्पगः ॥ सिंधौगत्वाविशेषेणस्नानंकु

वंतियेजनाः ॥ ९२ ॥ मुच्यतेनात्रसंदेहःश्रीनृसिंहप्रसादतः ॥ दशरात्रिप्रमाणेनमानवायेवसंतिहि ॥ ९३ ॥ तेज्ञेयाःपुण्यकर्माणोनासत्यंमामकंवचः ॥ नि
वसंतिकलौतत्रवर्णायेद्विजपूर्वकाः ॥ ९४ ॥ म्लेच्छवत्तेपिविज्ञेयावेदबाह्याःसुरोत्तमैः ॥ मांसंखादंतितेतत्रमद्यपानंपपुःसदा ॥ ९५ ॥ अतोह्यधर्मरूपा
स्तेपापिष्ठानात्रसंशयः ॥ संध्याहीनायथाविप्रावेदबाह्यास्तथैवच ॥ ९६ ॥ निवसंतिपुरेतस्मिन्पाश्चिमायांसुरेश्वरि ॥ एकमेवपरंतीर्थंनृसिंहाख्यंसुविस्त
रम् ॥ यंश्रुत्वामुच्यतेपापान्नरःसद्योनसंशयः ॥ ९७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेनृसिंहोत्पत्तिर्नामचतुः
सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१७४॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भगवन्सर्वतत्त्वज्ञश्रीविष्णोस्त्वत्प्रसादतः ॥ श्रुतानानाविधाधर्मालोकनिस्तारहेतवः ॥ १॥
अधुनाश्रोतुमिच्छामिगीतामाहात्म्यमप्यहम् ॥ श्रुतेनयेनदेवेशहरौभक्तिर्विवर्द्धते ॥ तद्वदस्वाधुनादेवयद्यहंतववल्लभा ॥ २ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥
अतसीपुष्पसंकाशंखगेंद्रासनमच्युतम् ॥ शयानंशेषशय्यायांमहाविष्णुमुपास्महे ॥ ३ ॥ कदाचिदासनेरम्येसुखासीनंमुरद्विषम् ॥ आनंदयित्रीलो
कानांलक्ष्मीःपप्रच्छसादरात् ॥ ४ ॥ ॥ श्रीरुवाच ॥ ॥ शयालुरसिदुग्धाब्धौभगवन्केनहेतुना ॥ उदासीनइवैश्वर्यंजगंतिस्थापयन्निव ॥ ५ ॥
॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इतिदेव्यावचःश्रुत्वासुरभिज्ज्ञानगर्वितम् ॥ उवाचश्लक्ष्णयावाचाविस्मयस्मेरलोचनः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीभग
वानुवाच ॥ ॥ नाहंसुमुखिनिद्रालुर्निजंमाहेश्वरंवपुः ॥ दृशातत्त्वानुवर्त्तिन्यापश्याम्यंतर्निमग्नया ॥ ७ ॥ कुशाग्रयाधियादेवियदंतर्यो
गिनोहृदि ॥ पश्यंतियच्चवेदानांसारंमीमांसतेभृशम् ॥ ८ ॥ तदेवमक्षरंज्योतिरात्मरूपमनामयम् ॥ अखंडानंदसंदोहनिष्पादिद्वैतव
र्जितम् ॥ ९ ॥ यदाश्रयाजगद्वृत्तिर्यन्मयाचानुभूयते ॥ नयेनरहितंकिंचिज्जगत्तत्त्वंचराचरम् ॥ १० ॥ निर्मथ्यबहुधालोक्यवेदशास्त्रां
बुधिंसुधीः ॥ द्वैपायनोयदासाद्यगीताशास्त्रंनिसृष्टवान् ॥ ११ ॥ यदास्थायमहानंदमानंदीकृतमानसः ॥ निद्रालुरिवदेवेशिदुग्धाब्धौप्रतिभामिवै ॥ १२ ॥
इतितस्यमुरारातेर्मितमानंदवद्वचः ॥ साहर्षोत्फुल्ललोलाक्षीलक्ष्मीश्रुत्वाविसिस्मिये ॥ १३ ॥ ॥ श्रीरुवाच ॥ ॥ भवानेवहृषीकेशध्येयोसियमिनां
सदा ॥ तस्मात्त्वत्तःपरंयतच्छ्रोतुंकौतूहलंहिमे ॥ १४ ॥ चराचराणांलोकानांकर्त्ताहर्त्तास्वयंप्रभुः ॥ यथास्थितस्ततोन्यत्त्वंयदिमांबोधयाच्युत ॥ १५ ॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥मायामयमिदंदेविवपुर्मेनतुतात्त्विकम् ॥ सृष्टिस्थित्युपसंहारक्रियाजालोपबृंहितम् ॥१६॥ अतोन्यदात्मनोरूपंद्वैताद्वैतविवर्जितम् ॥
भावाभावविनिर्मुक्तमाद्यंतरहितंप्रिये॥१७॥शुद्धसंवित्प्रभालाभंपरानंदैकसुंदरम्॥ रूपमैश्वरमात्मैक्यगम्यंगीतासुकीर्तितम्॥१८॥ इत्याकर्ण्यवचोदेविदेव
स्यामिततेजसः ॥ शंकमानाहवाक्येषुपरस्परविरोधिषु ॥१९॥ स्वयंचेत्परमानंदमवाङ्मनसगोचरम् ॥ कथंगीताबोधयतिइतिमेछिंधिसंशयम् ॥२०॥

॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥श्रियःश्रुत्वावचोयुक्तमितिहासपुरःसरम् ॥ आत्मानुगामिनींदृष्टिंगीतांबोधितवान्प्रभुः ॥ २० ॥ अहमात्मापरेशानिपरापरविभे
दतः ॥ द्विधाततःपरःसाक्षीनिर्गुणोनिष्कलःशिवः ॥२१॥ अपरःपंचवक्रोहंद्विधातस्यापिसंस्थितिः॥ शब्दार्थभेदतोवाच्योयथात्माहंमहेश्वरः ॥२२॥ गी
तानांवाक्यरूपेणयन्निरुछिद्यतेदृढः॥ मदीयपाशबंधोयंसंसारविषयात्मकः ॥ २३ ॥ यदाभ्यासपराधीनौपंचवक्रमहेश्वरौ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वागीतासार
महोदधेः॥२४॥इदंपरविभेदनबुध्यतेभवभीरुभिः ॥ तमपृच्छादिदंलक्ष्मीरंगप्रत्यंगसंस्थितम् ॥२५॥ माहात्म्यंसेतिहासंचसर्वतस्यैन्यवेदयत् ॥ श्रीभगवा
नुवाच ॥ शृणुसुश्रोणिवक्ष्यामिगीतासुस्थितिमात्मनः॥२६॥वक्राणिपंचजानीहिपंचाध्यायाननुक्रमात्॥दशाध्यायाभुजाश्चैकउदरंद्वौपदांबुजे॥२७॥एवम
ष्टादशाध्यायावाङ्मयीमूर्तिरैश्वरी॥विज्ञेयाज्ञानमात्रेणमहापातकनाशिनी॥२८॥अतोध्यायंतदर्धंवाश्लोकमर्द्धंतदर्धकम् ॥ अभ्यस्यतिसुमेधायःसुशर्मेवसमु
च्यते॥ २९ ॥ श्रीरुवाच ॥ ॥ सुशर्मानामकोदेवकिंजातीयःकिमात्मकः ॥ कुतस्तस्यचवैमुक्तिःकेनाजायतहेतुना ॥ ३० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ सु
शर्मानामदुर्मेधाःसीमापापात्मनामभूत् ॥ जातोनात्मविदांवंशेविप्राणांक्रूरकर्मणाम्॥३१॥नध्यानंनजपोहोमोनचैवातिथिपूजनम् ॥ केवलंविषयेष्वेवचला
द्येनाभिवर्त्तते ॥३२॥ कृषिकर्मरतोनित्यंपर्णजीवीसुराप्रियः ॥ मांसोपहारीसुचिरंकालमेवंनिनायसः ॥३३॥ आनेतुकामःपर्णानिपर्यटन्ऋषिवाटिकाम्॥
ततःसतत्रदष्टोभूत्कालसर्पेणमूढधीः ॥ ३४॥ कालधर्मंसमासाद्यगत्वाचानिरयान्बहून् ॥ पुनरागत्यमर्त्येषुबलीवर्दत्वमीयिवान् ॥३५॥ पंगुनाकेनविक्रीतः
सस्वजीवनहेतवे ॥ नयन्पृष्ठेनशरदःसप्ताष्टौकष्टतोनयत् ॥ ३६ ॥ कदाचित्पंगुनासोपिचिरमावर्तितोजवात् ॥ पपाततरसाभूमौमूर्च्छांचप्रतिपेदिवान् ॥
॥३७॥ विकलांगोविवृत्ताक्षःफेनसंततिमुद्गिरन् ॥ नजीवतिनमृत्युंवाप्रतिपेदेस्वकर्मणा ॥३८॥ कौतुकाकृष्टलोकेस्मिंस्तस्मिन्जनसमागमे ॥ श्रेयसेतस्य
सुकृतीकश्चित्पुण्यंवितीर्णवान् ॥ ३९ ॥ कर्माणिस्वान्यनुस्मृत्यददुरन्येचकेचन ॥ गणिकाकापितत्रस्थालोकयात्रानुवर्तिनी ॥ ४० ॥ अज्ञातनिजपुण्या
साकिंचिदुत्सृष्टवत्यभूत् ॥ परेतनगरीमादौसनीतःकालकिंकरैः ॥ ४१ ॥ गणिकादत्तपुण्येनपुण्यवानितिमोचितः ॥ पुनरागत्यभूलोकेकुलशील
वतांगृहे ॥ ४२ ॥ द्विजन्मनामसौजज्ञेजातिंस्वामनुसंस्मरन् ॥ कालेमहतिजिज्ञासुःश्रेयःस्वाज्ञाननोदनम् ॥ ४३ ॥ उपेत्यगणिकांदत्तंख्याप
यित्वासपृष्टवान् ॥ आचष्टमांशुकोनित्यंपंजरस्थःपठत्यसौ ॥ ४४ ॥ तेनपूतांतरात्माहंतत्पुण्यंपर्यकल्पयम् ॥ ताभ्यांशुकस्तुपृष्टोसौव्याख्या
तुमुपचक्रमे ॥ ४५ ॥ आख्यायिकांपुरावृत्तांस्मृत्वाजातिंनिजामपि ॥ ॥ शुकउवाच ॥ ॥ पुराविद्वानहंभूत्वावैदुष्यस्मयमोहितः ॥ ४६ ॥
रागद्वेषेणविद्वत्सुगुणवत्स्वपिमत्सरी ॥ कालेनाहंततःप्रेत्यप्राप्यलोकाञ्जुगुप्सितान् ॥ ४७ ॥ सोहंकीरकुलेभूवंसद्गुरावतिनिंदकः ॥ कालेधर्म

णिदुष्कर्मापितृभ्यांचवियोजितः ॥ ४८ ॥ निदाघेध्वनिसंततेआनीतोऋषिपुंगवैः ॥ पातितःपंजरस्थोहमाश्रमेमहदाश्रये ॥ ४९ ॥ आवर्त यद्योगीतानामाद्यमध्यायमादरात् ॥ श्रुत्वाऋषिकुमारेभ्यःपाठंचाकरवंमुहुः ॥ ५० ॥ एतस्मिन्नंतरेकाश्चिद्व्याग्रुरिश्चौरकर्मकृत् ॥ मामाहृत्यतदाक्री णादितिवृत्तमुदाहृतम् ॥५१॥ श्रीभगवानुवाच॥ अध्यायोयंपुराम्नातोयेनपापमनोदयम् ॥ पूतांतरात्मायेनासौमोचितश्चद्विजोत्तमः ॥५२॥ एवमन्यो न्यमाभाष्यतन्माहात्म्यंप्रशस्यच ॥ तेजपंतोनिशंधीरामुक्तिगेहेप्रपेदिरे ॥ ५३ ॥ तस्मादध्यायमाद्यंयःपठतेशृणुतेस्मरेत् ॥ अभ्यसेत्तस्यनभ वेद्भवांभोधिर्दुरुत्तरः ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेसतीश्वरसंवादेगीतामाहात्म्येपंचसत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आदिमस्यैवमाख्यानमुदीरितमनुत्तमम् ॥ शृणुमाहात्म्यमन्येषामध्यायानामपींदिरे ॥ १ ॥ दक्षिणस्यांदिशिश्रीमानासीदाम्नायवादिनाम् ॥ पुरेपुरंदराह्वानेदेवशर्मेतिविश्रुतः ॥ २ ॥ अर्चितातिथिराम्नातोवेदशास्त्रविशारदः ॥ आहर्ताक्रतुसंघानां तापसानांप्रियःसदा ॥ ३ ॥ देवान्संतर्पयामासहव्यैर्हुतवहंचिरम् ॥ नचोपलेभेधर्मात्माशांतिमेकांतिकींततः ॥ ४ ॥ निःश्रेयसंसजिज्ञासुस्तापसाननुवा सरम् ॥ सिषेवेसत्यसंकल्पाननलैरेवकल्पकैः ॥ ५ ॥ एवमाचरतस्तस्यकालेमहतिगच्छति ॥ मुक्तकर्माततःकश्चित्प्रादुरासीत्पुराभुवि ॥ ६ ॥ अनु भूतनिराकांक्षीनासाग्रन्यस्तलोचनः ॥ शांतचेताःपरंब्रह्मध्यायन्नानंदनिर्भरः ॥ ७ ॥ पादौतस्योपसंगृह्यप्रणतेनांतरात्मना ॥ चकारविधिवत्तस्मैविद्वान तिथिसत्क्रियाम् ॥ ८ ॥ तंचशुद्धेनभावेनपरितुष्टंतपस्विनम् ॥ प्रणतःपरिपप्रच्छनिर्वाणस्थितिमात्मनः ॥ ९ ॥ सतस्मैकथयामासपुरेसौपुरनामनि ॥ मित्रवंतमजापालमुपदेष्टारमात्मवित् ॥ १० ॥ सचाभिवंद्यतत्पादावेत्यसौपुरमूर्जितम् ॥ तस्योत्तरदिशोभागेददर्शविपुलंवनम् ॥ ११ ॥ मारुतांदोलि तानेककुसुमामोदसुंदरम् ॥ उन्मत्तभ्रमरोद्गीतनादापूरितदिङ्मुखम् ॥ १२ ॥ तस्मिन्वनेसरित्तीरेनिषीदंतंशिलातले ॥ मित्रवंतंददर्शाथसानंदस्तिमिते क्षणम् ॥ १३ ॥ अपिस्वाभाविकंवैरंहित्वान्योन्यंविरोधिभिः ॥ सत्वैरावृतमुद्यानेमंदस्यंदनभास्वति ॥ १४ ॥ शांतेषुमृगयूथेषुदशानंदमनोज्ञया ॥ कृपानुविद्धया[1]भूमिंनिषिंचंतमिवामृतम् ॥ १५ ॥ उपेत्यविनयेनामुमुन्मनाःप्रीतमानसः ॥ किंचिदानम्रशिरसातेनापिसतुसत्कृतः ॥ १६ ॥ उपतस्थेत तोविद्वान्मित्रवंतमनन्यधीः ॥ समाप्तध्यानकालंसपर्यपृच्छत्समाहितः ॥ १७ ॥ ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ आत्मानंवेत्तुमिच्छामितदमुष्मिन्मनो रथे ॥ लब्धसिद्धिमुपायंमामुपदेष्टुंत्वमर्हसि ॥ १८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ परामृश्यक्षणंसोपिमित्रवानिदमब्रवीत् ॥ मित्रवानुवाच ॥ विद्वन्वि

१ नित्यमिति पा० ।

द्विपुरावृत्तमुच्यमानमिदंमया ॥ १९ ॥ अस्तिगोदावरीतीरेप्रतिष्ठानाभिधंपुरम् ॥ तत्रदुर्दमनामासीदन्वयेचमनीषिणाम् ॥ २० ॥
तत्रास्तिविक्रमोनामसेव्यमानोमहीपतिः ॥ दानानिप्रत्यहंगृह्णन्वर्त्ततेउदरंभरः ॥ २१ ॥ कालेनकालपाशेनबद्धानीतोयमालयम् ॥ निरये
षुसमग्रेषुयातनाअनुभूयच ॥ २२ ॥ कस्मिंश्चित्सकुलेजातोदुर्वृत्तानांद्विजन्मनाम् ॥ भवांतरानुवर्तिन्याविद्ययासपुरस्कृतः ॥ २३ ॥ उपयेमे
दुराधर्षाकन्यकामधमेकुले ॥ कालेनसावयोहित्वाशैशवंयौवनंययौ ॥ २४ ॥ पीनस्तनीचसुश्रोणीमदविह्वललोचना ॥ पतिंनसेहेदुर्वृत्तंचकमेस्वपती
न्परान् ॥ २५ ॥ वृत्तिमाहर्तुकामस्मिन्निर्गतासापुराद्बहिः ॥ संगताकामुकेनासौचिरंचांडालजन्मना ॥ २६ ॥ दधेगर्भमसौतस्मात्साचकन्योपपद्यते ॥
सैवभार्यापितस्यासीत्पूर्वपापप्रसंगतः ॥ २७ ॥ सैववृद्धाततःकालेडाकिनीसमजायत ॥ कुसंगात्कुमतिर्जातादुष्टनारीप्रसंगतः ॥ २८ ॥ चखादव्या
धितंव्याधमसृगास्वादलालसा ॥ भ्रमंतीविपिनेघोरेजनैर्दृष्ट्वाबहिष्कृता ॥ २९ ॥ परेतलोकमासाद्यव्याधौव्याघ्रोभ्यवर्त्तत ॥ नरकान्दारुणान्भुक्त्वाजी
वहिंसाप्रभावतः ॥ ३० ॥ सापिकालेनदुष्टात्मामृत्युवेगमुपागता ॥ निरयानेत्यदुर्द्धर्षानजाजायतमद्गृहे ॥ ३१ ॥ तामन्याअप्यहंविद्वन्पालयन्काननां
तरे ॥ अपश्यन्द्वीपिनंघोरंजिघांसंतमिवाखिलम् ॥ ३२ ॥ समालोक्यतमायांतंभयेनप्रपलायितम् ॥ अजायूथंपरित्यज्यमयामरणभीरुणा ॥ ३३ ॥
उपदुद्रावसद्वीपीपूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ अजातुतत्समीपेगात्सत्वरंसरिदंतिके ॥ ३४ ॥ तत्रसाभयमुत्सृज्यहित्वावैरमनर्गला ॥ अवतस्थेसचद्वीपीतूष्णी
मासीदमत्सरः ॥ ३५ ॥ तंतथाविधमालोक्यसावक्तुमुपचक्रमे ॥ द्वीपिन्नभीप्सितंभुंक्ष्वमांसमुद्धृत्यसादरः ॥ ३६ ॥ नेयंभवतितेबुद्धिःकथंवैरमतित्यजः ॥
इत्याकर्ण्यतदावाक्यंप्राहद्वीपीविमत्सरः ॥३७॥ स्थानेस्मिन्मेगतोद्वेषःक्षुत्पिपासाचनिर्ययौ ॥ नप्रार्थयामितेनत्वांसमीपेसमुपस्थिताम् ॥३८॥ सैवमुक्ता
पुनःप्राहजाताहंनिर्भयाकथम् ॥ किमत्रकारणंवेत्सियदिमेवक्तुमर्हसि ॥ ३९ ॥ एवमुक्तःपुनर्द्वीपीतामाहाजांनवेद्म्यहम् ॥ पुरोगतमिमंप्रष्टुंमहांतमिति
निर्गतौ ॥ ४० ॥ ताभ्यामुभाभ्यामागत्यपृष्टोहंबहुविस्मयः ॥ अहंचसहितस्ताभ्यामपृच्छंवानरेश्वरम् ॥ ४१ ॥ मयापृष्टःसविप्रेंद्रमब्रवीत्सादरंकपिः ॥
शृणुवक्ष्याम्यजापालवृत्तमत्रपुरातनम् ॥ ४२ ॥ इदमायतनंपश्यपुरोवनगतंमहत् ॥ अत्रत्र्यंबकलिंगंहिद्रुहिणेनप्रतिष्ठितम् ॥४३॥ सुकर्मानाममेधावी
पर्युपास्तेतपश्चरन् ॥ वनपुष्पाण्यपाहृत्यसुरपूज्यंपुरोभवम् ॥ ४४ ॥ संस्नाप्यसरिदंभोभिःकेवलंकर्मणावसन् ॥ कालेमहतितस्यागादतिथिःकश्चिदं
तिकम् ॥ ४५ ॥ उपाहृत्यफलाहारंसतस्मैपर्यकल्पयत् ॥ तेनातिथ्येनसंप्रीतःसुकर्माणमभाषत ॥ ४६ ॥ किमिदंकर्मणोमूलंफलंभुक्त्वातुतिष्ठसि ॥
गतानुगतयावृत्त्याकिंवाकेवलमीहसे ॥ ४७ ॥ सएवमुक्तःप्रायेणप्रीतेनात्मविदातदा ॥ प्रत्युवाचवचःस्पष्टमात्मनोहितमुत्तमम् ॥ ४८ ॥ विद्वन्न

वेद्मितत्वेनफलमेतस्यकर्मणः ॥ बुभुत्सयापरःशंभुःसेव्यतेकेवलंयया ॥ ४९ ॥ फलमेतस्यसेवायाःपरिपाकंकपर्दिनः ॥ यन्मांसमनुगृह्णासिसं
स्पृश्यात्ममनोरथम् ॥ ५० ॥ तस्यैवंसूनृतंवाक्यंश्रुत्वाप्रीतस्तपोधनः ॥ द्वितीयमालिलेखासौगीताध्यायंशिलातले ॥ ५१ ॥ आदिदेशाशुतं
विप्रंपठनाभ्यसनायच ॥ फलिष्यत्यात्मनःस्वैरंपरितस्तेमनोरथः ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेधीमान्पुरतस्तस्यपश्यतः ॥ विस्मितस्तस्यचा
देशात्सोन्वातिष्ठदनारतम् ॥ ५३ ॥ ततःकालेनमहताभावितात्माप्रसन्नधीः ॥ यत्रयत्रचचारासौशांतंतत्तत्तपोवनम् ॥ ५४ ॥ नद्वंद्वबाधानै
वक्षुत्पिपासानचवाभयम् ॥ तपसातस्यजानीहिद्वितीयाध्यायजापिनः ॥ ५५ ॥ ॥ मित्रवानुवाच ॥ ॥ एवमुक्तश्चतेनाहंख्यापयित्वापरांकथाम् ॥
अनुज्ञातप्रसंनेनच्छागीव्याघ्रयुतागमम् ॥ ५६ ॥ गत्वाशिलातलेपश्यमध्यायंलिखितंपठेत् ॥ तस्यैवावर्तनादाप्तंतपसःपारमुत्तमम् ॥ ५७ ॥ तेनत्वम
पिकल्याणनित्यमाहर्तुमर्हसि ॥ अध्यायंतेनतेमुक्तिरदूरस्थाभविष्यति ॥ ५८ ॥ देवशर्मासमादिष्टस्तेनमित्रवतास्वयम् ॥ अभ्यर्च्यप्रणतोभूत्वापुरंदर
पुरंययौ ॥ ५९ ॥ तत्रात्मविदमासाद्यदेवतायतनेक्वचित् ॥ वृत्तमेतान्निवेद्यादावध्यायमपठत्ततः ॥ ६० ॥ शिक्षितस्तेनपूतात्मापठन्नध्यायमादरात् ॥
द्वितीयमाससादोच्चैर्निरवद्यंपरंपदम् ॥ ६१ ॥ द्वितीयस्येदमाख्यानंकथितंशृणुसांप्रतम् ॥ तृतीयस्याथवक्ष्यामिमाहात्म्यमपिचेंदिरे ॥ ६२ ॥ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येसतीश्वरसंवादेषट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
जनस्थानेजडोनामद्विजन्माकौशिकान्वयी ॥ हित्वाजात्युचितंधर्मंवणिग्वृत्त्यांमेनोदधे ॥ १ ॥ व्यसनीपरदारेषुदीव्यन्नक्षैःपिबन्मधु ॥ मृगयानिरतोनित्यं
कालमेवंनिनायसः ॥ २ ॥ क्षीणेवित्तेततोरात्रौचौर्यमारब्धवांस्ततः ॥ प्रतिपेदेधनंतेनयज्वनांयष्टुमर्थिनाम् ॥ ३ ॥ सदूरमगमत्तेनवाणिज्यायोत्तरांदि
शम् ॥ कस्तूरिमगुरुंकृष्णंचामरांश्चंद्रिकोज्ज्वलान् ॥ ४ ॥ गृहीत्वावृत्यचानिन्ये पंचषादध्वयोजनात् ॥ अथापरस्मिन्नहनिप्रियादर्शनदोहनि ॥५॥ दूर
मध्वानमुल्लंघ्यरवावस्तमितेसति ॥ ध्वांतेप्रसर्पतिस्वैरंदिशोदशतरोस्तले ॥ ६ ॥ गतोवशंसदस्यूनांनिजघ्नेतैश्वसत्वरम् ॥ धर्मलोपादसौजज्ञे
घोरश्चोग्रतरोग्रहः ॥ ७ ॥ पिपासितोबुभुक्षार्तोलेलिहानश्वसृक्किणी ॥ उर्ध्वकेशोतिजंघालुःपृष्ठलग्नोदरोमहत् ॥ ८ ॥ अस्थिमात्रशरीरोभू
द्वुर्वृत्तनयनोभृशम् ॥ अत्रांतरेसुतस्तस्यधर्मात्मावेदकोविदः ॥ ९ ॥ पर्यपालयदत्यर्थंदिदृक्षुस्तंतदागमत् ॥ नित्यमन्वेषयन्वार्त्तांपांथेभ्योनोपलब्धवान्
॥ १० ॥ ततःकदाचिदायातेसहायिनिचमानवे ॥ तस्माद्विदितवृत्तांतःशुशोचपितरंबहु ॥ ११ ॥ ततोविमृश्यमेधावीचिकीर्षुःपारलौकिकम् ॥ वाराण
सींससंभारःसगंतुमुपचक्रमे ॥ १२ ॥ मार्गेनिवासान्सप्ताष्टौनीत्वातस्यतरोस्तले ॥ संध्यांप्रचक्रमेकर्तुंयत्रास्यनिहतःपिता ॥ १३ ॥ तत्राध्यायंसगीता

नांतृतीयंसंजजापह ॥ ततोघोरस्वरस्तत्रव्योममध्येपरामृशत् ॥ १४ ॥ ददर्शघोरमाकाशात्पतंतंपितरंततः ॥ विस्मयेनभयेनापिविकली
कृतचेतनः ॥ १५ ॥ तेजसाभूयसाव्याप्तमालुलोकेपुरोऽम्बरे ॥ किंकिणीकोटिसंकीर्णंतेजसाव्याप्तादिङ्मुखम् ॥ १६ ॥ विमानमग्रतोपश्यद्दिव्यमध्यग्रचे
तनः ॥ तत्रापश्यत्समारूढंदिव्याभिःस्त्रीभिरावृतम् ॥ १७ ॥ संस्तूयमानंमुनिभिःपितरंपीतवाससम् ॥ प्रणतस्तंसमालोक्ययुयुजेतेनचाशिषा ॥ १८ ॥
ततोपृच्छदिदंवृत्तंसचतस्मैन्यवेदयत् ॥ दुस्त्यजात्कर्मणोवत्सवपुषोपुण्यकारणात् ॥ १९ ॥ मोचितोस्मित्वयादैवाद ध्यायंजपतांतिके ॥ तन्निवर्तस्व
जपतःसांप्रतंत्वामुपस्थितम् ॥ २० ॥ वाराणसींयदर्थंयत्तदनुष्ठितमात्मनः ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एवमुक्तःसचप्राहपितरंदीप्ततेजसम् ॥ २१ ॥
॥ सुतउवाच ॥ ॥ हितंममानुशाधित्वंकार्यमन्यन्मयानुकिम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ ततःप्राहपितापुत्रं ॥ कार्यमेतत्त्वयानघ ॥ २२ ॥
यन्मयाचरितंकर्मभ्रात्राममतुतत्कृतम् ॥ सयातोनरकंघोरंतंमोचयितुमर्हसि ॥२३॥ अन्येमदन्वयेयेवैनिरयंप्रतिपेदिरे ॥ तेचमोचयितव्यास्तेइतिमेस्तिम
नोरथः ॥ २४ ॥ इत्येवमुक्तःपुत्रस्तंपुनःप्राहकृतांजलिः ॥ कर्मणाकेनतान्सर्वान्मोचयामितदादिश ॥ २५ ॥ एवंनिवेदितोवाक्यंपितासुतमुवाचह ॥
॥ पितोवाच ॥ ॥ येनाहंमोचितोवत्सतदनुष्ठातुमर्हसि ॥२६॥ अनुष्ठायतदुत्पन्नंतेभ्यःपुण्यंसमुत्सृज ॥ ततोहमिवतेसर्वेपूर्वेसंत्यज्ययातनाम् ॥ २७ ॥
गमिष्यंत्यचिरेणैवतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ससंदिष्टोवदत्पुत्रोयद्येवंतातनारकान् ॥२८॥ सर्वानपिविमोक्ष्यामियदितेरोचतेवचः ॥ एवमस्तुशिवंभूयादुप
पन्नंमहत्प्रियम् ॥२९ ॥ इत्यादिश्यपितापुत्रंययौविष्णोःपरंपदम् ॥ सोपितस्मात्परावृत्त्यजनस्थानंप्रपद्यच ॥ ३० ॥ सुंदरस्यपुरःशौरेश्वालयेकालमभ्य
गात् ॥ सकुर्वाणोःसमादीनिपित्राचयदुदीरितम् ॥ ३१ ॥ उत्ससर्जकृतंपुण्यंमोचयिष्यन्सनारकान् ॥ अत्रांतरेपदेविष्णोर्यातनापदमीयुपः ॥ ३२ ॥
नारकान्मोचयिष्यंतःकिंकरायममभ्ययुः ॥ तेनतेपूजिताःसर्वेसत्क्रियाभिरनेकधा ॥ ३३ ॥ कुशलंपरिपृष्टास्तेसर्वतःसुखमूचिरे ॥ एमंसत्कृत्यमेधा
वीपितृलोकमहेश्वरः ॥ ३४ ॥ हेतुमागमनेपृच्छत्तेचतस्मैन्यवेदयन् ॥ विद्धिकीनाशनाथत्वंशेषपर्यंकशायिना ॥ ३५ ॥ शौरिणाप्रहितानस्मान्समादे
ष्टुंत्वदंतिके ॥ अस्मन्मुखेनदेवस्त्वांकुशलंपरिपृच्छति ॥ ३६ ॥ नारकान्प्राणिनःसर्वान्विमोक्तुंचनियच्छति ॥ इत्याकर्ण्यसमादिष्टंविष्णोरमिततेज
सः ॥ ३७ ॥ नतेनमूर्ध्नासंभाव्यदध्यौकिंचनचेतसा ॥ विमुक्तान्निरयात्सर्वांस्तान्विलोक्यमदोत्कटान् ॥ ३८ ॥ सतैरनुगतःसर्वैर्विष्णोरायतनंततः ॥
ययौसवरयानेनयत्रास्तेदुग्धवारिधिः ॥ ३९ ॥ तदंतउदितानेकसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ इंदीवरदलश्याममालुलोकजगद्गुरुम् ॥ ४० ॥ शय्याफणिफणार
त्नमरीच्यामिश्रतेजसम् ॥ विलोक्यमानमानंदनिर्भरंप्रीतमानसम् ॥ ४१ ॥ भावानुगैर्दृगालीकैःश्रियाप्रेम्णेक्षितंमुहुः ॥ योगिभिःपरितोजुष्टंध्याननिष्पंद

तारकैः ॥४२॥ स्तूयमानंमहेंद्रेणपराजेतुंविरोधिनः ॥ आम्नायवचसामंतेब्रह्मणोनिःसृतैर्मुखात् ॥४३॥ मूर्तिमद्भिर्वचोभिश्चगीयमानंगुणोत्करम् ॥ संप्रीतं
चाप्युदासीनमपिसर्वासुयोनिषु ॥ ४४ ॥ योगसंचितपुण्यानांयौगपद्येनजंतुषु ॥ विलोकमानमात्मानमखिलंसचराचरम् ॥ ४५ ॥ आमोदयंतमालोके
रात्मानंदीप्तिपूरितैः ॥ आविभ्राणंवपुर्व्यापिद्योतितंभोगिनस्त्विषा ॥ ४६ ॥ इंदीवरदलश्यामंज्योत्स्नयेवनभस्तलम् ॥ विलोक्यतंसतुष्टावधियावहुलया
नतः ॥ ४७ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ नमःसमस्तनिर्माणनिर्मलीभूतचेतसे ॥ वदनोद्गीर्णवेदायविश्वरूपायवेधसे ॥ ४८ ॥ बलवेगमुदुर्द्धर्षदानवेंद्रमदद्रु
हे ॥ नमःस्थितौचसत्वायविश्वाधारायविष्णवे ॥ ४९ ॥ नमःपातकसंघातजिष्णवेखिलदेहिनाम् ॥ ईषदुन्मीलद्भालाटनेत्राग्निप्रभवार्चिषे ॥ ५० ॥
त्वंहिसर्वस्यलोकस्यगुरुरात्मामहेश्वरः ॥ विसृज्यवैष्णवान्सर्वानतस्त्वमनुकंपसे ॥ ५१ ॥ व्यापयन्नखिलंलोकंमाययापरिबृंहितम् ॥ नतयापरिभूतोसिन
चतत्प्रभवैर्गुणैः ॥ ५२ ॥ अंतरावर्तमानोपिनताभ्यामभिभूयसे ॥ दृशाविषयवर्तिन्यानिग्रहीतमनाअपि ॥ ५३ ॥ तयाफलाभिगामिन्याआत्मन्येवा
भिलीयसे ॥ नतवास्तिमहिम्नोंतोयथानिरवधिःस्वयम् ॥५४॥ मौनमेवात्रयुक्तंमेविषयोसिकथंगिराम् ॥ इतिस्तुत्वाततोवाक्यमिदमाहकृतांजलिः ॥५५॥
विनियोगादमीयुक्तादेहिनोनिर्गुणामया ॥ समादिशयदन्यन्मेकार्यमस्तिजगद्गुरो ॥ ५६ ॥ इतिविज्ञापितस्तेनतमाहमधुसूदनः ॥ मे
घगंभीरयावाचासिंचन्निवसुधारसैः ॥ ५७ ॥ पापादुद्धार्यतेलोकोमयासमयवर्तिना ॥ त्वयिविन्यस्तभारोहंनानुशोचामिदेहिनः ॥ ५८ ॥
तदाचरनिजंकर्मप्रयाहिस्वंनिकेतनम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःसोपिस्वपुरमाययौ ॥ ५९ ॥ सोपिस्वजातिजान्सर्वान्निरय
स्थाननेकशः ॥ उद्धृत्यवरयानेनविष्णुलोकंययौस्वयम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येस
प्तसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ चतुर्थस्यापिमाहात्म्यमाख्यास्याम्यधुनाशृणु ॥ बदरीत्वंसमुत्सृज्ययेनकन्ये
दिवंगते ॥ १ ॥ ॥ श्रीरुवाच ॥ कथंकन्येदिवंयातेबदरीत्वंविसृज्यवै ॥ तेकचास्तांपुरादेवकथंप्राप्तेतुमुख्यताम् ॥ २ ॥ एतद्वेदितु
मिच्छामिनाथवक्तुंत्वमर्हसि ॥ नतुतृप्यामिशृण्वंतीपरमांचकथामिमाम् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अस्तिभागीरथीतीरेनाम्नावाराण
सीपुरी ॥ भरतोनामयुक्तात्मातत्रविश्वेश्वरालये ॥ ४ ॥ नित्यमात्मरतस्तुर्यंजपत्यध्यायमादरात् ॥ तदभ्यासाददुष्टात्मानद्वंद्वैरभिभूयते ॥५॥
कालेकदाचनक्रीडन्ययौसनगराद्बहिः ॥ उपांत्यवर्तिनोदेवान्दिदृक्षुःसतपोधनः ॥ ६ ॥ विशश्रामतयोर्मूलेबदर्योर्न्यपतत्फले ॥ उपधायतयोरे
कामन्यामालंब्यचांघ्रिणा ॥ ७ ॥ तपस्विनिततोयातेबदर्योश्वतथार्द्धयम् ॥ शुष्कंनिष्पत्रशाखंचदिवसैःपंचषैरभूत् ॥ ८ ॥ गृहेक्वचनविप्राणांजज्ञा

१ दानवानिति पाठान्तरम् ।

तेकन्यकेततः ॥ वर्द्धमानंतयोर्युग्मंसप्तभिःपरिवत्सरैः ॥ ९ ॥ विद्दृत्यदूरदेशेभ्योयतिमायांतमैक्ष्यत ॥ गृहीत्वाचरणौतस्यवचःसूनृतमब्रवीत् ॥
॥ १० ॥ त्वत्प्रसादादेवमुनेमोचितंद्वंद्वमावयोः ॥ उत्सृज्यबदरीभावंमानुष्यंप्रतिपद्यते ॥ ११ ॥ एवमुक्तोमुनिस्ताभ्यांविस्मृतःप्रत्युवाचसः ॥
कदावत्सेयुवांकेनहेतुनामोचितेमया ॥ १२ ॥ युवयोर्बदरीत्वेचहेतुंब्रूतांनवेद्म्यहम् ॥ ऊचतुःकन्यकेतस्मैबादर्येहेतुमात्मनः ॥ १३ ॥ आदौवि
मोचनेतस्माद्वस्त्यजादपिकारणम् ॥ अस्तिगोदावरीतीरेतीर्थंपुण्यप्रदंनृणाम् ॥ १४ ॥ च्छिन्नपापमितिख्यातंपरांकोटिमवापयत् ॥ तत्रसत्य
तपानामतपस्तेपेसुदारुणम् ॥ १५ ॥ ग्रीष्मेमहातिदीप्तानांमध्यगोजातवेदसाम् ॥ वर्षासुजलधाराभिर्नित्यमासिक्तमूर्द्धजः ॥ १६ ॥ शिशिरे
चवसन्नप्सुबिभ्रत्कंटकितांतनुम् ॥ विशुद्धःसततंकालेतपस्तप्त्वाससंयमी ॥ १७ ॥ आत्मन्येवमतिंचक्रेपरांप्राप्यसुनिर्वृतिम् ॥ सदाफलानिबिभ्र
त्सुसांद्रच्छायेषुशाखिषु ॥ १८॥ निर्मत्सरेषुसत्वेषुबध्वाप्रीतिंपरामपि ॥ तपःफलानुसंधानेवैदुष्येनोपपादितम् ॥ १९ ॥ ब्रह्माप्येनंस्वयंपृच्छन्नुप
तस्थेतमन्वहम् ॥ तेनसंकोचहीनत्वाद्ब्रह्मण्यनुगतेन्वहम् ॥ २० ॥ तद्ध्यानानुगतव्यक्तिवबृधेतस्यतत्तपः ॥ विमुक्तकल्पंमन्वानःसमृद्धादा
त्मनःपदात् ॥ २१ ॥ अंतरायशतंचक्रेततोभीतःपुरंदरः ॥ आहूयाप्सरसांमध्यादावांतुल्यंसमादिशत् ॥ २२ ॥ कुरुतंतत्तपोविघ्नमनेनाच
रितंयुवाम् ॥ योमांपदादवष्टभ्यस्वराज्यंभोक्तुमिच्छति ॥ २३ ॥ इतिसंदेशमापन्नेपुरस्ताच्चबिडौजसः ॥ गोदावरीमगच्छावःसमुनिर्यत्रवर्तते ॥
॥ २४ ॥ मृदंगैर्मंदगंभीरैर्वेणुभिःकलवादिभिः ॥ कलंगीतंसमारब्धंतन्वंगीभिःसमन्वितम् ॥ २५ ॥ उद्वहंत्यौपृथुश्रोणींघनपीनपयोधरे ॥
स्मयस्मेरमुखांभोजेकिंचिदाकुंचितालके ॥ २६ ॥ मणिकुंडलदृष्टांसेपुंडरीकोज्ज्वलेक्षणे ॥ तनुमध्येसुवृत्तोरुवहंत्यौचसमेपदे ॥ २७ ॥ आनर्तायो
वनस्यार्थेस्वरताललयानुगाम् ॥ दर्शयंत्यौस्वतःकृत्स्नांगतिंभावानुगामिनीम् ॥ २८ ॥ मृदूपक्रममुत्पन्नंमंदंमंदंविवर्द्धनम् ॥ गर्जयामासदिक्
चक्रंतत्तयोर्नृत्यमानयोः ॥ २९ ॥ ततोंगहारवेगेनवायुर्वासःसुशीतलः ॥ ईषदुच्छ्वसितेचैलेदर्शयंत्यौपयोधरौ ॥ ३० ॥ उद्धर्षयंतीकंदर्पमुल्ब
णागतिरावयोः ॥ कोपमुत्पादयामासमुनेरविकृतात्मनः ॥ ३१ ॥ ततःशापंददौकोपाज्जलमुत्सृज्यपाणिना ॥ बदरीत्वंप्रपद्येथांजाह्नवीरोध
सीतिनौ ॥ ३२ ॥ आवाभ्यांपारतंत्र्येणयद्दुश्चरितमास्थितम् ॥ तत्क्षमस्वविनम्राभ्यांमुनिःपश्चात्प्रसादितः ॥ ३३ ॥ ततःशापविमोक्षंनौकल्पयामा
सपुण्यधीः ॥ भरतागमनांतोयमितिसत्यतयामुनिः ॥ ३४ ॥ मर्त्येषुजन्मलाभश्चस्मृतिश्चातीतजन्मनाम् ॥ आवयोरंतिकंगत्वाबदरीभूतयोस्त

१ ब्रह्मण्युपगते इ० पा० । कु० । २ आनार्ता इ० आनृत्य इ० च पाठौ दृश्येते ।

तः ॥ ३५ ॥ स्मरतांतुर्यमध्यायंभवतानिष्कृतिःकृता ॥ तत्तावत्प्रणमावस्त्वांशापादेवनकेवलात् ॥ ३६ ॥ घोरादेवतुसंसारात्त्वयैतेनविमोचिते ॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एवमुक्तोमुनिस्ताभ्यामतिप्रीतमनास्ततः ॥ ३७ ॥ पूजितस्तेसमामंत्र्ययथागतमसौययौ ॥ कन्येचतुर्थमध्यायंजपेतांनित्य
मादरात् ॥ ३८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ ॥ छ ॥
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ पंचमस्याधुनादेविमहात्म्यंलोकपूजितम् ॥ कथयामिसमासेनसावधानाशृणुप्रिये ॥ १ ॥ पिंगलोनामभद्रेपुपुरुकुत्सपुरे
द्विजः ॥ अवदातेकुलेजातोविश्रुतेवेदवादिनाम् ॥ २ ॥ कुलोचितानिशास्त्राणितथावेदान्विसृज्यसः ॥ तौर्यत्रिकेमतिंचक्रेवादयन्मुरजादिकम् ॥ ३ ॥
कृतश्रमस्ततस्तत्रगीतेनृत्येचवादने ॥ परांप्रसिद्धिमासाद्यनृपसद्मविवेशसः ॥ ४ ॥ समातस्थेसतेनासौपुराभूमिभुजासह ॥ परदारानुपाहृत्यबुभुजेता
अनन्यधीः ॥ ५ ॥ ततउत्सिक्तगर्वोयंसूचमानोनिरंकुशः ॥ परच्छिद्राणिचामुष्मैविविक्तेसनिरंतरम् ॥ ६ ॥ तस्यासीदरुणानामभार्याहीनकुलोद्भवा ॥ ७ ॥
भ्रमत्यन्वेषयंतीसाकामुकेनविहारिणी ॥ तमंतरायंमन्वानानिशीथिन्यांनिजालये ॥ ८ ॥ निजघानाशिरऽश्छित्त्वानिचखानमहीतले ॥ वियोजितस्ततःप्रा
णैरुपेत्ययमसादनम् ॥ ९ ॥ दुर्जयान्नरकान्भुंक्त्वागृध्रोभूद्विजनेवने ॥ भगंदरेणरोगेणसापिहित्वावरांतनुम् ॥ १० ॥ उपेत्यनरकान्घोरान्जज्ञेतत्र
वनेशुकी ॥ कणानादातुकामांतांसंचरंतीमितस्ततः ॥ ११ ॥ विददारनखैस्तीक्ष्णैर्गृध्रोवैरमनुस्मरन् ॥ नृकपालेपयःपूर्णेनिपतंतींततःशुकीम् ॥ १२ ॥
अभिदुद्रावगृध्रोपिनिजघ्नेसचजालिकैः ॥ पत्नीवियोजिताप्राणैर्नृकपालजलेततः ॥ १३ ॥ तत्रैवनिममज्जासावित्यक्रूरतरःखगः ॥ पितृलोकंप्रपेदातेनीतौ
तौयमकिंकरैः ॥ प्राक्तंदुष्कृतंकर्मस्मरंतौभयभागिनौ ॥ १४ ॥ ततोयमःसमालोक्यतयोःकर्मजुगुप्सितम् ॥ अकस्मादेवतत्स्नानान्मरणेसुकृतं
महत् ॥ १५ ॥ अनुजज्ञेततोलोकमीप्सितंगंतुमेतयोः ॥ महापातकसंघातैरपिदुर्द्धर्षमानसौ ॥ १६ ॥ ततोविस्मयमापन्नौस्मृत्वातौदुष्कृतंनिजम् ॥
उपेत्यप्रणतौभूत्वावैवस्वतमपृच्छताम् ॥ १७ ॥ संचितंदुष्कृतंपूर्वमावाभ्यामपिगर्हितम् ॥ लोकानामीप्सितानांतुकोहेतुस्तद्वदस्वनौ ॥ १८ ॥ एव
मुक्तस्ततस्ताभ्यामाहवैवस्वतोवचः ॥ आसीद्गंगातटेनाम्नावटुर्ब्रह्मविदुत्तमः ॥ १९ ॥ एकाकीनिर्ममःशांतोवीतरागोविमत्सरः ॥ गीतानांपं
चमाध्यायमावर्त्तयतिसर्वदा ॥ २० ॥ तेनपुण्येनपूतात्माबुद्धाब्रह्मसनातनम् ॥ पापीयानपियंश्रुत्वातनुमुत्सृष्टवानसौ ॥ २१ ॥ निर्मलीकृतदे
हस्यगीताभिर्भावितात्मनः ॥ तत्कपालजलंप्राप्ययुवांयातौपवित्रताम् ॥ २२ ॥ तद्गच्छतंयुवांलोकान्मनोरथपथिस्थितान् ॥ गीतानांपंचमाध्या

१ स्मरंश्चतुर्यमध्यायमि० पा० प्रथमान्तत्वादसंगतमिव । २ दुष्कृतं गतम् इ० पा ।

यमाहात्म्येनपवित्रितौ ॥ २३ ॥ एवंतौबोधितौतेनमुदितौसमवर्तिना ॥ व्योमयानंसमारुह्यजग्मतुर्वैष्णवंपदम् ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहा
पुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येएकोनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ पष्ठाध्याय
स्यमाहात्म्यंप्रवक्ष्यामिवरानने ॥ यदाकर्णयतांनृणांमुक्तिःकरतलेस्थिता ॥ १ ॥ अस्तिगोदावरीतीरेप्रतिष्ठानंपुरंमहत् ॥ पिप्पलेशाभिधा
नोहंयत्रास्मिस्मेरलोचने ॥ २ ॥ यत्रगोदावरीतीरशीकरैरवशीतलैः ॥ हंसाः[1]पक्षपुटैः कीर्णैर्हरंतियमिनांश्रमम् ॥ ३ ॥ स्फुरत्पद्मावलीकोशपरागसुरभी
कृतम्॥ श्लाघ्यंगोदावरीतोयंयेनतेनिर्जरानराः॥४॥धिक्सुधामौषधीशस्यविकृत्क्षयविधायिनीम्॥महाराष्ट्रवधूकानांमज्जंतीनांमुनीश्वराः॥५॥स्पृशंतियत्रव
क्त्राणिफुल्लपंकजशंकया॥यत्रखेलन्महाराष्ट्राःक्वणत्कंकणसुंदराः॥६॥हरंतिध्वनयोलीनांमनांस्यपितपस्विनाम् ॥ अत्युच्चसौधशिखरविहारिवनितामुखम् ॥
॥७॥ पश्यन्ननुदिनंयत्रक्षीयतेमृगलांच्छनः ॥ अत्युच्चसौधवलभीमहामणिमरीचिभिः ॥८॥ चुंब्यंतेमुनिगंधर्वैर्दूर्वाचंदनचंचलैः ॥ यस्मिन्नाधूयमानानांपता
कानांसमीरणैः ॥ ९ ॥ गतश्रमारवेर्यानेभवंतिरथवाजिनः ॥ राशीकृतैर्मलयजैरसंख्यातैर्वणिग्गणैः॥१०॥यस्मिन्नुपलशेषोसौलक्ष्यतेमलयाचलः॥ पुंजीकृ
तानिदृश्यंतेयत्रमुक्ताफलान्यपि ॥११॥ नगरीदेवताहास्यस्तबकाइवसर्वतः ॥ तत्रज्ञानश्रुतिर्नाम्नामेदिनीवल्लभोभवत् ॥ १२ ॥ यस्मिन्नुद्धरतिक्षोणींशेषो
यंमणिसंनिभां ॥ अपिप्रतापमार्तंडमंडलीतीव्रतेजसि ॥ १३ ॥ नित्यमध्वरधूमेनश्यामलाःकल्पशाखिनः ॥ असाधारणदातृत्वंपश्यंतइवलज्जया ॥ १४ ॥
यदध्वरपुरोडाशचर्वणास्वादलंपटाः ॥ नतत्यजुःसुपर्वाणःप्रतिष्ठानपुरंमनाक् ॥ १५ ॥ यस्यदानांबुधाराभिः प्रतापज्योत्स्नयानिशम् ॥ मखधूमैश्चसंपु
ष्टावव्रृषुःसमयेघनाः ॥ १६ ॥स्वल्पमात्रमपिक्वापिनपदंप्रापुरीतयः ॥ नीतयःप्रसरंतिस्मयस्मिन्शासतिमेदिनीम् ॥१७॥ वापिकूपतडागानांच्छद्मनायो
नुवासरम् ॥ हृदयस्थानिमेदिन्यानिधानानिव्यलोकयत् ॥ १८ ॥ पांडुराभिःपताकाभिःप्रासादोयस्यराजते ॥ वियद्गंगातरंगौघैर्हिमाद्रिरिवसानुमान् ॥
॥ १९ ॥ दानैस्तपोभिर्यज्ञैश्चप्रजानांपालनेनच ॥ तुष्टाःस्वर्गौकसस्तस्मैवरंदातुंसमागमन् ॥ २० ॥ ततोंतरिक्षमार्गेणधुन्वानाःपक्षसंहतीः ॥ मृणालधव
लादेवींदेवहंसाःविनिर्गताः ॥२१ ॥ त्वरयागच्छतांतेषामन्योन्यंतत्रभाषिणाम् ॥ भद्राश्वप्रमुखाद्वित्राःपुरस्तान्निर्ययुर्जवात् ॥ २२ ॥ सर्वैर्मिलद्भिरूचुस्ते
पुरस्ताद्गच्छतोजवात् ॥ कथंवेगेननिर्याताभवंतःपुरतःस्थिताः ॥ २३ ॥ सर्वैर्मिलित्वागंतव्यमस्मिन्नध्वनिदुर्गमे ॥ प्रकाशमानंपुरतस्तेजःपुंजंनपश्यथ
॥ २४ ॥ ज्ञानश्रुतेर्महीभर्तुः पुण्यमूर्त्तैरतिस्फुटम् ॥ निशम्येतिवचःसम्यक्पाश्चात्यानापुरःस्थिताः ॥ २५ ॥ हंसाहसित्वासावज्ञमूचुर्वचनमुच्चकैः ॥ रे

१ हंसपक्षपुटोद्गीर्णैरितिपाठोपिसाधुः ।

क्याभिधस्यदुर्द्धर्षतेजसोब्रह्मवादिनः ॥ २६ ॥ किंनुज्ञानश्रुतेरस्यराज्ञस्तीव्रतरंमहः ॥ इतिशुश्रावहंसानांगिरोज्ञानश्रुतिर्नृपः ॥२७॥ अत्युच्चसौधभव
नमारुह्यचसुखंस्थितः ॥ ततःसारथिमाहूयभूपालोविस्मयान्वितः॥२८॥संदिदेशमहात्मासौरैक्यआनीयतामिति ॥ ततोवधार्यभूपालवचःपीयूषगर्भितम्
॥२९॥निर्जगाममहोनाम्नासारथिःप्रथयन्मुदम् ॥ यत्रवाराणसीनामनगरीमुक्तिदायिनी॥३०॥यत्रविश्वेश्वरोनामह्युपदेष्टाजगत्पतिः॥ततोगयाभिधेक्षेत्रेयत्रदे
वोगदाधरः ॥ ३१ ॥ उद्धर्तुमखिलान्लोकान्वसत्युत्फुल्ललोचनः ॥ ततोगौरीगुरोःपार्श्वेसर्वैस्तीर्थैरनेकधा ॥३२॥ पर्यटन्गतवान्यत्रकेदारःपापदारणः॥
यमालोक्यसकृन्मर्त्यामुक्ताःस्युर्नात्रसंशयः ॥ ३३ ॥ महापापविनिर्मुक्ताभुक्त्वाभोगान्यथेप्सितान् ॥ ततोगौडेषुनिर्यातोयत्रास्तेपुरुषोत्तमः ॥ ३४ ॥
यस्यावलोकनादेवनराःस्वर्लोकगामिनः ॥ ततोद्वारावतींप्रागान्नगरींमुक्तिदायिनीम् ॥ ३५ ॥ यत्रास्तेगोमतीतीरेरुक्मिणीवल्लभोहरिः ॥ स्नात्वाचगोमती
तीर्थेपंचकृष्णान्विलोक्यचः ॥ ३६ ॥ मर्त्योमुक्तिमवाप्नोतिभुक्त्वाभोगान्यथेप्सितान् ॥ ततःसमुद्रमासाद्यसोमनाथंविलोक्यच ॥ ३७ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंदेवं
ततोनिरगमन्सुधीः ॥ अवंतिकांपुरींप्राप्तोभुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ॥३८॥ यत्रोमयासुखंक्रीडन्महाकालोस्तिशंकरः ॥ अथोंकारंसमासाद्यशर्मदंनर्मदातटे॥
भुक्तिमुक्तिप्रदातारंत्वरयानिर्गतस्ततः ॥ ३९ ॥ अश्वमेधकरंनाम्नानगरंपर्यटंस्ततः ॥ यत्रशार्ङ्गधरःसाक्षादास्तेलक्ष्मीपतिःस्वयम् ॥ ४० ॥ ततो
विष्णुगयांप्राप्तःकुण्डंलोणारसंज्ञितम् ॥ यत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुच्यतेबन्धनान्नरः ॥ ४१ ॥ ततःकोल्हापुरंनामगतोरुद्रगयांप्राति ॥ आस्तेभगवती
यत्रलक्ष्मीर्भक्तिप्रदायिनी ॥ ४२ ॥ पञ्चनद्यांनरःस्नात्वामहालक्ष्मींविलोक्यच ॥ भुक्त्वाभोगान्यथाकामंभक्तिंचप्रतिपद्यते ॥ ४३ ॥ ततोऽमल
गिरिंनामनगरींप्रतिपद्यच ॥ नन्दिकेश्वरमारुह्यसोमनाथोऽस्तियत्रतु ॥ ४४ ॥ दृष्ट्वाचतुर्भुजंदेवंवरदानोद्यतंशिवम् ॥ सोमनाथंनृणांमुक्तिर्भवत्येवनसं
शयः ॥ ४५ ॥ तुङ्गभद्रानदीतीरेदृष्ट्वाहरिहरंततः ॥ युगेयुगेभुजायस्यपतन्त्यवनिमण्डले ॥ ४६ ॥ यद्विलोक्यनराःसर्वेरम्यंहरिहरंव
पुः ॥ भुक्त्वाभोगान्यथाकामंमुच्यन्तेबन्धनान्नराः ॥ ४७ ॥ स्वर्गेकल्पशतंस्थित्वामुक्तसंसारबन्धनाः ॥ ततःस्वामिनमालोक्यलोकानांस्वामिनंवि
भुम् ॥ ४८ ॥ यमालोक्यनपश्यन्तिनिरयंजातुचिन्नराः ॥ स्वर्गेकल्पशतंस्थित्वामुक्तसंसारवासनाः ॥ ४९ ॥ मुक्तिंचप्रतिदद्यन्तेनात्रकार्याविचारणा ॥
ततःश्रीशैलमासाद्यसिद्धगन्धर्वसेवितम् ॥ ५० ॥ गिरिजावल्लभोयत्रमल्लिनाथोऽभिधानतः ॥ उद्धर्तुमखिलाँल्लोकान्संसाराम्भोधिमध्यतः ॥ ५१ ॥
स्वर्गेकल्पशतंस्थित्वामुक्तसंसारबंधनाः ॥ मुक्तिंचप्रतिपद्यंतेनात्रकार्याविचारणा ॥ ५२ ॥ ततःश्रीशैलमासाद्यसिद्धगंधर्वसेवितम् ॥ गिरिजावल्ल
भोयत्रमल्लिनाथोभिधानतः ॥ ५३ ॥ उद्धर्तुमखिलाँल्लोकान्संसारांबुधिमध्यतः ॥ कालेकालेपरंज्योतिर्यःसंदर्शयतेस्वयम् ॥५४॥ अवलोकयतांनृणांयम

नुस्मरतामपि ॥ दूरेतिष्ठंतिसंत्रस्तादूरंनिरययातनाः ॥५५॥ स्वर्गेलोकेसुखंभुक्तामुक्तसंसारबंधनाः ॥ मुक्तिंचप्रतिपद्यंतेमानवानात्रसंशयः॥ ५६ ॥ रामो
स्तिसानुजःसार्द्धंजानक्यापिततोगतः ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुच्यतेनरकाद्ध्रुवम् ॥५७॥ कल्पकोटिशतंभुक्तास्वर्गलोकसुखंनराः ॥ मुक्तसंसारवर्त्मानो
मुक्तिंयांतिनसंशयः ॥ ५८ ॥ ततोनिवृत्यआयातःपश्यन्भीमरथींतटे ॥ द्विभुजंविठ्ठलंदेवंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ५९ ॥ यत्रगोदावरीजन्मस्थानंत्रह्म
गिरिर्महान् ॥ गौतमालयमासाद्ययत्रास्तेत्र्यंबकोहरः ॥ ६० ॥ अरुणावरुणयोर्मध्येयत्रगोदावरीनदी ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचब्रह्महत्याविलीयते ॥ ६१ ॥
असंख्यतीर्थसंपन्नंदृष्ट्वाब्रह्मगिरिंनराः॥ मुक्तिमेवप्रपद्यंतेमुक्ताःसंसारदुःखतः ॥ ६२ ॥ गौतम्युभयतीरस्थतीर्थान्वेषणकौतुकी ॥ ततोजगाममूतस्तुमथुरां
पापनाशिनीम् ॥६३॥ यत्रस्वायंभुवंदेवंभजंतिसुरमानवाः॥आद्यंभगवतःस्थानंमहन्मुक्तिप्रदायकम् ॥६४॥ त्रैलोक्येशजनिस्थानंविख्यातंवेदशास्त्रयोः॥
नानादेवगणैर्जुष्टंद्विजर्षिगणसेवितम् ॥६५॥ कालिंदीकूलसंशोभिह्यर्द्धचंद्रप्रभाकृति॥सर्वतीर्थनिवासैकपूर्णमानंदसुंदरम् ॥ ६६ ॥ गोवर्द्धनगिरिप्रख्यंपुण्य
द्रुमलतावृतम् ॥ द्विषड्वनंमहापुण्यंविश्रांतिश्रुतिसारभृत् ॥ ६७ ॥ ततःकाश्मीरनगरमपश्यत्प्रत्यगुत्तरम् ॥ दृष्ट्वाधर्मधुरंक्षेत्रंकुरुक्षेत्रंसमंततः ॥ ६८ ॥
यत्राभ्रंलिहगेहानांपंक्तयःशंखपाण्डुराः॥ ताजाताधूर्जटेःस्पष्टअट्टहासदशाइव ॥ ६९ ॥ भक्तिप्रसादमालानांसुवर्णकलशैर्वृतम् ॥ स्वःसिंधोःपतितानीवहेम
पद्मानिमारुतैः ॥ ७० ॥ यत्रप्रासादशिखरेनीलपट्टपताकिकाः ॥ शैवालवलयाभांतिस्वःसिंधोर्लतिकाइव ॥ ७१ ॥ यत्रकाश्मीरमाश्रित्यनित्यंवसति
भारती ॥ नौचेद्युगपदेवेदंकथंलिखतिवाङ्मयम् ॥ ७२ ॥ विश्रामंत्याःसरस्वत्याश्चिरंयत्रमदालसाः ॥ मृणालचंचवोहंसावाहनानिचरंत्यमी ॥ ७३ ॥
कलाविशेषंप्रहितायत्रबोद्धुंविरंचिना ॥ ताराइवविराजंतेहंसायाताःसमंततः ॥ ७४ ॥ स्थलपद्मानिदृश्यंतेकरस्पर्शसुखानिच ॥ शयनायनितंयन्याय
स्मिन्दानववैरिणा ॥ ७५ ॥ उपन्यासैर्द्विजातीनांयत्रनश्रूयतेस्फुटम् ॥ मूकोपिनिर्जरोवाचापदकल्लोलडंबरः ॥ ७६ ॥ यस्मिन्नध्वरधूमेनव्याप्तंगगनमं
डलम् ॥ अपिचक्षालितंमेघैःकालिमानंनमुंचति ॥ ७७ ॥ गलितायाःसुधायास्तुयत्राध्वरमहार्चिषा ॥ लांछितंछद्मनास्थानंदृश्यतेतुहिनत्विषि ॥ ७८ ॥
जन्माभ्यासवशादेवपठंतिबटवःस्वयम् ॥ यत्रोपाध्यायसान्निध्यमाश्रित्यसकलाःकलाः ॥ ७९ ॥ यत्रब्राह्मणपत्नीनांकंकणध्वनिहुंकृतिः ॥ लुंपत्यनुदिनं
भ्राम्यद्भ्रमराणांचगर्जितम् ॥ ८० ॥ यत्रब्राह्मणपत्नीनांकपोलफलकंमुहुः॥ स्पृशन्समीरणोमंदंवातिशापभयादिव ॥ ८१ ॥ माणिक्येश्वरनामासौयत्रशी
तांशुशेखरः ॥ वसत्यनुदिनंदेवोवरदानायदेहिनाम् ॥ ८२ ॥ अर्चितोभूपतीन्जित्वा[1]मणिकेशेनचादृतः ॥ माणिक्येश्वरइत्याख्यांतदाप्रभृतियो

१ मणिकेश उदाहृत इ० पा० ।

दधौ ॥ ८३ ॥ राज्ञाकाश्मीरदेवेशदिग्जयोत्सवकारिणा ॥ असौसुपूजितोयस्मान्माणिक्यैर्भूरिभूतिभिः ॥ ८४ ॥ संसेवमानंतद्वारिच्छायां
शकटिकोपरि ॥ कंडूयमानमंगानियंतारैक्यमपश्यत ॥८५॥ राज्ञापिकथितैस्तैस्तैश्चिह्नैःपरिचितंजवात् ॥ प्रणतःसारथीरैक्यंप्रणम्यतमभाषत॥८६॥
॥ सारथिरु० ॥ ॥ कस्मिन्ब्रह्मन्किन्नामासिस्वच्छंदोसिनिरंतरम् ॥ किमर्थमत्रविश्रांतःकिंचकर्तुंचिकीर्षसि ॥ ८७ ॥ इत्याकर्ण्यचतद्वाक्यंपरमानंद
निर्भरः ॥ स्मृत्वासारथिमित्यूचेवयंपूर्णमनोरथाः ॥ ८८ ॥ परंकेनापिबहुनापरिचर्याविधायिना ॥ भवितव्यंमनोवृत्तिजानतास्माकमेवहि ॥ ८९ ॥
हृदयस्थितमादायरैक्याभिप्रायमादरात् ॥ शनैर्निरगमद्यंतायत्रास्तेवसुधाधिपः ॥ ९० ॥ ततःप्रणम्यभूपालंयथावृत्तंन्यवेदयत् ॥ बद्धांजलिपुटोहृ
ष्टःसारथिःस्वामिदर्शनात् ॥ ९१ ॥ ततोनिशम्यतद्वाक्यंविस्मयस्मेरलोचनः ॥ श्रद्धालुरभवद्भूपोरैक्यसंभावनाविधौ ॥ ९२ ॥ आदायाश्वतरीयु
ग्मयुक्तांशकटिकामगात् ॥ मुक्ताहारदुकूलानिसहस्रंचगवांनृपः ॥ ९३ ॥ गतोसौतत्रयत्रास्तेयोगीकाश्मीरमंडले ॥ तन्निवेद्यपुरोराजादंडवत्पतितोभु
वि ॥ ९४ ॥ आनम्यपरयाभक्त्यारैक्योराज्ञेचुकोपह ॥ रेशूद्रमामकंवृत्तंनजानासिदुरीश्वर ॥ ९५ ॥ गृहाणशकटीमेतामुत्थाप्याश्वतरीयुताम् ॥ व
स्त्राणिमुक्ताहारांश्चगाश्चदोग्ध्रीरपिस्वयम् ॥ ९६ ॥ इत्थमाज्ञप्तवान्भूपोरैक्यस्यभयमादधे ॥ ततःशापभयाद्राजातत्पदांभोरुहद्वयम् ॥ ९७ ॥ गृह्ण
न्भक्त्याप्रसीदेतिब्रह्मन्नित्यूचिवान्स्वयम् ॥ ९८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवंस्तवमाहात्म्यमेतदत्यद्भुतंकुतः ॥ प्रसन्नीभूयभगवन्नाख्याहिममत
त्त्वतः ॥ ९९ ॥ ॥ रैक्यउवाच ॥ ॥ गीतानांषष्ठमध्यायंजपामिप्रत्यहंनृप ॥ तेनैवतेजोराशिर्मेसुराणामपिदुःसहः ॥ १०० ॥ गीतानांषष्ठमध्यायंरै
क्यादभ्यस्ययत्ततः ॥ ज्ञानश्रुतिर्महीपालोमुक्तिमापततःसुधीः ॥ १०१ ॥ रैक्योपिसुखमालेभेमाणिक्येश्वरसन्निधौ ॥ गीतानांषष्ठमध्यायंजपन्मोक्षप्रदा
यकम् ॥ १०२ ॥ मरालवेषमास्थायवरदानार्थमागताः ॥ दिवौकसोपिनिर्जग्मुःस्वैरंविस्मयकारिताः ॥ १०३ ॥ इममध्यायमप्येकंयोजपेत्सततंनरः ॥
सोपितत्पदवीमेतिविष्णोरेवनसंशयः ॥१०४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः
॥१८० ॥छ॥ श्रीभगवानुवाच॥ ॥अथतेवर्णयिष्यामिसप्तमाध्यायगौरवम्॥यदाकर्ण्यसुधापूरपूर्तिर्भवतिकर्णयोः॥१॥अस्तिपाटलिपुत्राख्यंदुर्गमुत्तुङ्गगो
पुरम् ॥ तत्राभूद्ब्राह्मणोनामशंकुकर्णोदयार्णवः ॥२॥ वैश्यवृत्तिसमासाद्यधनमर्जितवान्बहु ॥ पितॄन्नतर्पयामासपूजयामासनोसुरान् ॥ ३ ॥ पार्थिवान्भो
जयांश्चक्रेधनार्जनपरायणः ॥ तुरीयपाणिग्रहणंमंगलार्थंगृहांतरे ॥ ४ ॥ तनुजैर्बंधुभिःसार्धंसंप्रतस्थेकदाचन ॥ रजन्यांधर्मकल्पायांनिद्रालोस्तस्यदोस्त
ले ॥ ५ ॥ दशतिस्मसमागत्यदंदशूकःकुतश्चन ॥ सदष्टमात्रोऽसाध्यात्मामाणिमंत्रौषधादिभिः ॥ ६ ॥ क्षणैःकतिपयैरेवगतासुरभवत्ततः ॥ पिचुमं

दद्लैर्नालैरवगुंठितविग्रहम् ॥ ७ ॥ तमारोप्यतरुस्कंधेसूनवोगृहमाययुः ॥ ततःकालेनबहुनाततोजातःसरीसृपः ॥ ८ ॥ तद्वासनानिबद्धात्माजन्म
पूर्वमनुस्मरन् ॥ वंचयित्वासुतानेतान्पूरयामिगृहाद्बहिः ॥९॥ आत्मनःकोटिसंख्याकंयत्रास्तेस्थापितंवसु॥ततोनारायणबलिंश्रद्धयापरयान्विताः॥ १०॥
कृतवंतःपरेतस्यसूनवोहिद्विजन्मनः ॥ एकदास्वप्नमागत्यपीडितःसर्पजन्मना ॥ ११ ॥ अभाषयन्मनोवृत्तंपुत्राणामग्रतःपिता ॥ ततस्तेप्रातरुत्था
यपरंविस्मयमोहिताः ॥ १२ ॥ इतरेतरमाख्यायपर्यंतस्तेनिरंकुशाः ॥ एकस्तत्रपितृस्नेहादुद्धर्तुमपिवांछति ॥ १३ ॥ अन्योद्रविणलोभेननिहंतुंसर्पमी
हते ॥ इतरस्तुपितृस्नेहरसमोहितमानसः ॥१४॥किंवाअहिमयोनस्याच्छोचन्रोदितिकेवलम्॥मध्यमस्तुततःपुत्रोवंचयित्वासहोदरौ॥१५॥ केनापिछद्मनो
त्थायजगामानिजमालयम्॥ततःशनैःसमाहूयगृहिणींगुणशालिनीम्॥१६॥कुद्दालहस्तोनिरगाद्यत्रास्तेपन्नगःपिता॥तेनाविदितवित्तेनचिह्नैर्निश्चित्यतत्त्वतः
॥१७॥स्थानमागत्यतंहंतुंवल्मीकंलोभबुद्धितः ॥ भार्ययोत्सार्यतेमृत्स्नास्वयंतेनचखन्यते॥१८॥निखन्यमानादत्युग्रोवल्मीकादाहिरुत्थितः॥ ततोगरलगं
डूषैर्निर्गतैरतिदुःसहैः ॥१९॥ गिरःसकथयांचक्रेफणीफूत्कारमारुतैः ॥ २० ॥ ॥ अहिरुवाच ॥ ॥ कस्त्वंकिमर्थमायातःकथंवाखन्यतेबिलम् ॥ केनवाप्र
हितोमूढतदाख्याहिममाग्रतः ॥ २१ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ पुत्रस्तेहंशिवोनामहेमग्रहणकौतुकी ॥ आगतोरात्रलब्धस्यस्वप्नस्यतुसुविस्मितः ॥ २२ ॥
॥ शिवउ० ॥ ॥ इत्थमाकर्ण्यपुत्रस्यागिरंलोकविगर्हिताम् ॥ वक्तुमारभतस्पष्टंहसन्नुच्चैःफणीतदा ॥ २३ ॥ सर्पउ० ॥ यदिपुत्रोसिमेतूर्णमामुन्मोचयबंधना
त् ॥ निक्षेपार्थायसंजातंपन्नगंपूर्वजन्मनः ॥ २४ ॥ ॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ पितःकथंतेमुक्तिःस्यादित्याचक्ष्वममाग्रतः ॥ परित्यक्त्वाखिलंलोकमागतोस्मि
यथानिशि ॥ २५ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ नतीर्थानिनदानानिनतपांसिनचाध्वराः ॥ मामुन्मोचयितुंपुत्रप्रभवंतिचसर्वथा ॥ २६ ॥ गीतानांसप्तमाध्यायमं
तरेणसुधामयम् ॥ जंतोर्जरामृत्युदुःखनिराकरणकारणम्॥२७॥सप्तमाध्यायिनंविप्रंमदीयेश्राद्धवासरे ॥ भोजयश्रद्धयापुत्रतेनमुक्तिर्नसंशयः॥२८॥ अन्या
नपिद्विजान्वत्सवेदविद्याविशारदान् ॥ संभोजययथाशक्तिपरमश्रद्धयान्वितः ॥ २९ ॥ इत्याकर्ण्यपितुर्वाक्यमुरगत्वमुपेयुषः ॥ तेसर्वेसूनवोकुर्वन्यथादि
ष्टंततोधिकम् ॥ ३० ॥ शंकुकर्णस्ततःश्रीमानुत्सृज्यतनुमौरगीम् ॥ कृत्वाविभागंपुत्राणांदिव्यंदेहमुपाददे ॥ ३१ ॥ विभज्यदत्तंपित्रायद्द्रव्यंतत्कोटिसंख्य
या ॥ तेनतेसूनवःसर्वेमुमुदुःसाधुवृतयः ॥३२॥वापीकूपसरोयज्ञदेवप्रासादहेतवे ॥ अन्नशालांततःकुर्वन्पुत्रास्तेधर्मबुद्धयः ॥३३॥सप्तमाध्यायजपतोमुक्ति
भाजोभवंस्ततः ॥ षष्ठामिष्टतमंज्ञात्वानिर्वाणार्पितदृष्टयः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येएकाशी ॥ १६
त्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ अष्टमाध्यायमाहात्म्यंशृणुवक्ष्यामिपार्वति ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपरांमुदमवाप्स्यसि ॥ १ ॥

१ अष्टमिष्टतमं इ० । नष्टमष्टतम इ० च पाठान्तरम् ।

आमर्दकंपुरंनाम्नाविश्रुतंदक्षिणापथि ॥ द्विजन्माभावशर्मेतितत्रासीद्वणिकापतिः ॥ २ ॥ खादन्मांसंपिबन्मद्यंचोरयन्साधुसंपदः ॥ रममाणःपरस्त्रीभिरा
खेटककुतूहली ॥ ३ ॥ अत्यवाहयदत्युग्रोगरीयांसंमनोरथम् ॥ सुहृदांविटगोष्ठ्यांचतालीफलसुधारसम् ॥ ४ ॥ निपीयकंठपर्यंतमजीर्णेनातिपीडितः ॥
मृतःकालेनपापात्माजातस्तालीतरुर्महान् ॥ ५ ॥ तस्यच्छायामुपाश्रित्यनिबिडामतिशीतलाम् ॥ अभूतांदंपतीकौचिद्ब्रह्मराक्षसतांगतौ ॥ ६ ॥
॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ किंजातीयौकिमात्मानौकिंवृत्तावित्युदीरय ॥ कर्मणाकेनवादेवब्रह्मराक्षसतातयोः ॥ ७ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ वेदवेदांग
तत्वज्ञःसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ सदाचारोभवत्कश्चिद्द्विजोनामकुशीवलः ॥ ८ ॥ जायाचतस्यकुमतिनामधेयादुराशया ॥ ससभार्योमहादानान्याददानोऽ
तिलोभवान् ॥९॥ महिषींकालपुरुषंहयादीननुवासरम् ॥ अप्रयच्छन्द्विजातिभ्योदानलब्धांवराटिकाम् ॥ १० ॥ कालेनदंपतीप्रेतौब्रह्मराक्षसरूपिणौ ॥
पर्यटंतौमहीमेतांक्षुत्तृषाकुलविग्रहौ ॥ ११ ॥ विशश्रमतुरागत्यमूलंतालीतरोस्ततः ॥ कथमेतन्महादुःखमावयोरपगच्छति ॥ १२॥ कथंवाजायतेमुक्ति
र्ब्रह्मराक्षसयोनितः ॥ इतिपृष्टोगृहिण्यासौब्राह्मणःसमभाषत ॥ १३ ॥ ब्रह्मविद्योपदेशेनविनाध्यात्मविचारणात् ॥ विनाकर्मविधिज्ञानात्कथंमुच्येतसंक
टात् ॥ १४ ॥ ॥ भार्योवाच ॥ ॥ किंतद्ब्रह्मकिमध्यात्मंकिंकर्मपुरुषोत्तम ॥ एतावदुक्तेतत्पत्न्यायदाश्चर्यमभूच्छृणु ॥ १५ ॥ अष्टमाध्याय
श्लोकार्द्धश्रवणात्सतरुस्तदा ॥ विहायतालीरूपंतद्बभूवद्विजसत्तमः ॥ १६ ॥ सद्योज्ञानविधूतात्माविमुक्तःपापकंचुकात् ॥ तन्माहात्म्याद्विनिर्मुक्तौदंप
तीतौबभूवतुः ॥ १७ ॥ एतावदेवमुक्तंचदैवान्निर्गत्यतन्मुखात् ॥ ततोंतरिक्षादायातंक्वणत्किंकिणिकंशुभम् ॥ १८ ॥ दिविदिव्यांगनावक्त्रचंद्रमंडलमं
डितम् ॥ अप्सरोवदनांभोजभ्राम्यद्भ्रमरसंकुलम् ॥ १९ ॥ निर्मथ्यमानदुग्धाब्धिवेलाडिंडिरपांडुरैः ॥ गंगातरंगसुभगैश्चामरैरुपशोभितम् ॥ २० ॥
गायद्गंधर्वसुभगंनृत्यत्सुरवधूशतम् ॥ दिव्यंविमानमारूढौदंपतीजग्मतुर्दिवम् ॥ २१ ॥ अत्रत्यंवृत्तमखिलमेतद्विस्मयकारकम् ॥ ततोलिलेखमेधावी
श्लोकार्द्धमिदमादरात् ॥ २२ ॥ ययौवाराणसींनामनगरींमुक्तिदायिनीम् ॥ आराधयितुमन्विच्छन्देवदेवंजनार्दनम् ॥ २३ ॥ सतत्रकर्तुमारेभेतपःपरमु
दारधीः ॥ अत्रांतरेजगन्नाथोदेवदेवोजनार्दनः ॥ २४ ॥ पृष्टोदुग्धाब्धिसुतयासंयोज्यकरसंपुटम् ॥ निद्रापथंविहायैवस्थीयतेकथ्यतामिति ॥ २५ ॥
॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ काश्यांभागीरथीतीरेतपस्यतितरांद्विजः ॥ भावशर्मातिमेधावीमद्भक्तिरसपूरितः ॥ २६ ॥ जपन्गीताष्टमाध्यायश्लोका
र्द्धंनियतेंद्रियः ॥ संतुष्टवानहंदेवितदीयतपसाभृशम् ॥ २७ ॥ चिरंविचारयन्नेवतत्तपःसदृशंफलम् ॥ दातुमुत्कंठितमनावर्तेयंसांप्रतंप्रिये ॥ २८ ॥
॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ हरिःप्रसन्नभूतोपिचिंतांप्राप्यदिप्रभो ॥ भावशर्माहरेर्भक्तःप्राप्तःकिंतत्फलंपुनः ॥ २९ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥

ततःप्रसादमासाद्यप्रसन्नस्यमुरद्विषः ॥ सुखमात्यंतिकंप्रापभावशर्माद्विजोत्तमः ॥ लेभिरेपदवींसर्वेतदीयाअपिवंशजाः ॥ ३० ॥ तत्कर्मतच्छ्रतोयेषसंप्रा
सायातनांपुरा ॥ एतदेवाष्टमाध्यायमाहात्म्यंकिंचिदेवते ॥ ३१ ॥ कथितंमृगशावाक्षिद्रष्टव्यंतुसदैवच ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सा॰
उत्तरखंडेगीतामाहात्म्येद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ छ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिनवमाध्यायमादरात् ॥ संशृणु
प्वास्थिरीभूयतुहिनाचलकन्यके ॥१॥ अस्तिमाहिष्मतीनामनगरीनर्मदातटे ॥ तत्रासीन्माधवोनामद्विजन्मासंशितोद्विजः ॥२॥ वेदवेदांगतत्वज्ञःकालेका
लेतिथिप्रियः ॥ अर्जयित्वाबहुधनंविद्ययैवविशुद्धधीः ॥ ३ ॥ महांतमध्वरंकर्तुंसमारेभेकदाचन ॥ आलंभनार्थमानीतश्छागःपूजितविग्रहः ॥ ४ ॥
वाचमूचेहसन्नुच्चैर्जगद्विस्मयकारकः ॥ किमेतैर्बहुभिर्यागैर्विधिवद्विहितैरपि ॥ ५ ॥ विनश्वरफलैर्जन्मजरामरणहेतुभिः ॥ एतावत्यपिमेविप्रदशेयं
दृश्यतामिति ॥ ६ ॥ छागस्यैवंवचोतीवकुतूहलपरंजनाः ॥ निशम्यविस्मयंयाताःकृतमंडपवासिनः ॥ ७ ॥ ततोबद्धांजलिपुटोद्विजातिस्तिमितेक्षणः ॥
प्रणम्यश्रद्दधानस्तमपृच्छच्छागमादरात् ॥ ८ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ किंजातीयःकिमात्मात्वंकिंवृत्तमितिमेवद ॥ केनवाकर्मणावासिच्छागत्वमिति
कारणम् ॥ ९ ॥ ॥ छागउवाच ॥ ॥ आसंपुराद्विजातीनामन्वयेचातिनिर्मले ॥ आहर्ताक्रतुसंघानांवेदविद्याविशारदः ॥ १० ॥ एकदाममगेहिन्यापु
त्ररोगप्रशांतये ॥ छागःप्रयाचितोमत्तःचंडिकाभक्तिनम्रया ॥ ११ ॥ ततोनिहन्यमानस्यचंडिकामंडपस्थले ॥ छागस्यजननीमांतुशशापब्रह्मवा
दिनी ॥ १२ ॥ अशास्त्रीयाध्वनापापमत्सुतंयज्जिघांससि ॥ द्विजात्यधमतेनत्वमजायोनिमवाप्स्यसि ॥ १३ ॥ ततोहंप्रेत्यकालेनछागोभूवंद्विजोत्तम ॥
निस्तीर्यचानेकविधायोनिसंतापयातनाः ॥ १४ ॥ जातिस्मरत्वमप्यस्तिपशुयोनिमुपेयुषः ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ॥ त्वदीयजन्मशुश्रूषाकुतू
हलरसोन्मुखम् ॥ १५ ॥ मनःसर्वान्द्विजानेतानपितत्कथयाखिलम् ॥ ॥ छागउवाच ॥ ॥ कदाचिन्मर्कटोभूवमाहितुंडिकशि
क्षया ॥ १६ ॥ क्रीडद्भिर्वीक्षितोडिंभैर्नृत्यन्प्रतिगृहांगणे ॥ उदारानात्मनोदारान्विलोक्यतनयानपि ॥ १७ ॥ क्रियापराङ्मुखोजातस्त्यक्तनर्तनसंभ्रमः ॥
ततोवर्तुलदंडैश्चदुःसहैराहितुंडिकः ॥ १८ ॥ मामुच्चैस्ताडयांचक्रेरुषालोहितलोचनः ॥ ततोहंमूर्च्छितोभूवंक्षरत्क्षतजसंततिः ॥१९॥ आजिघ्रन्नन्नमुदक
मगमंकालधर्मताम् ॥ ततोहमासीच्छुनकःपरिभ्राम्यन्गृहेगृहे ॥ २० ॥ कुक्षिंभरिरहंमार्गेत्यक्तोच्छिष्टान्नभक्षकः ॥ कदाचिदाविशंस्वांतरात्मवेश्म ॥ १६७॥
महानसम् ॥ २१ ॥ बुभुक्षितोभक्षयितुंस्थालीस्थापितमोदनम् ॥ जिघ्रन्भूमितलंपश्यन्दिशोदशशनैर्भयात् ॥२२॥ शंकमानोजनरवात्पार्श्वेचाविशिह
न्निव ॥ ततःकदाचिदागत्यवीक्षितस्तनुजैर्निजैः ॥ २३ ॥ जाययाचजरत्याहंताडितोल्कुटादिभिः ॥ ततोभग्नकटिर्यातोबहुशोणितमुद्वहन् ॥ २४ ॥

निर्जगामबहिर्गेहात्कथंचिन्मूर्च्छयाकुलः॥ अंगेषुपूतिगंधेषुक्रिमिगर्भेषुकालतः॥२५॥ततःकदश्वतांप्राप्तःशौंडिकस्यचवेश्मनि ॥ अश्वोभवमहंविक्रन्नूनः
कालक्रमादिह ॥२६॥ कदाचिच्चत्वरेतेनसमानीतोजनाकुले ॥ विक्रयायनरालीढपतयालुरदावलिः ॥ २७ ॥ जाययाद्वारकायात्रांकर्तुमुद्यतयासकृ
त् ॥ मौल्येनाल्पीयसाक्रेतुंतुरंगंचेष्टमानया ॥ २८ ॥ जगृहेहंतयादाम्नाअल्पेनवसुनाजरन् ॥ गंतुंचारभतद्वित्रैःपुत्रैरारुह्यमांसमम् ॥ २९ ॥ शनैः
शनैसरस्तीरेमग्नोहंगाढकर्दमे ॥ तत्राहंकुटिलग्रविश्वापतन्कर्दमान्तरे ॥३० ॥ ताड्यमानोमुहुःपुत्रैःलकुटोपलपाणिभिः ॥ उत्थाप्यमानोबहुधात्राणान्मो
चितवानहम् ॥ ३१ ॥ ततोनिश्चित्यमांतत्रमृतंभग्नोद्यमाःसुताः ॥ आक्रुश्यमातरंदीनांप्रावृत्यनिर्ययुर्गृहम् ॥ ३२ ॥ ततःसंप्रेत्यबहुनाकालेन
छागतांगतः ॥ निस्तीर्णानेकहीनोच्चयोनिसंतापयातनः ॥ ३३ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ किमनेनमहाछागदुःखजातेननित्यशः ॥ यथाव
दंजसामह्यंसुखमात्यंतिकंभवेत् ॥ ३४ ॥ ॥ छागउवाच ॥ ॥ आश्चर्यंकथयिष्यामिपुनरन्यदपिद्विज ॥ स्वस्थमापृच्छमानस्यतवास्तियदिकौतु
कम् ॥ ३५ ॥ अस्तिनाम्नाकुरुक्षेत्रंनगरंमोक्षदायकम् ॥ सूर्यवंशोभवत्तत्रचंद्रशर्मामहीपतिः ॥ ३६ ॥ सूर्योपरागसमयेश्रद्धयापरयान्वितः ॥ दानंस
कालपुरुषंदातुंसमुपचक्रमे ॥ ३७ ॥ समाहूयद्विजन्मानंवेदवेदांगपारगम् ॥ स्नातुंपुण्योदकैःपुण्यैर्ययौसार्द्धंपुरोधसा ॥ ३८ ॥ अथोच्चैःकालपुरुषोवाच
मूचेहसन्निव ॥ अन्येनैवप्रगृह्णंतिक्षेत्रेचाण्वपिकिंचन ॥३९॥ सूर्योपरागसमयेकुरुक्षेत्राभिधेस्थले ॥ दानंचकालपुरुषंजिघृक्षसिकथंद्विज ॥ ४० ॥ ज्ञात्वा
पिनिश्चितंसर्वमेतत्पातककारकम् ॥ प्रवर्तसेकथंकर्तुंधनलोभान्धयाधिया ॥ ४१ ॥ इत्थमाकर्ण्यतद्वाक्यंजगाद्विस्मयकारकम् ॥ किमनेनमहादानभयेने
त्यवदद्द्विजः ॥ ४२ ॥ एवंविधमहादानपातकागाधवारिधिम् ॥ जानामितरितुंसम्यग्गुपायमहमेवहि ॥४३॥ ततःस्नात्वामहीपालःपरिधायचवाससी ॥ शु
चिःप्रसन्नहृदयःसितमाल्यानुलेपनः ॥४४॥ अवलंब्यकरांभोजंपार्श्ववर्तिपुरोधसः ॥ समाययौसेव्यमानःसतत्कालोचितैर्जनैः ॥४५॥ समागत्यचभूपालः
संप्रादात्कालपूरुषम् ॥ यथोचितेनविधिनातस्मैन्भक्त्याद्विजन्मने ॥ ४६ ॥ निर्भिद्यकालपुरुषहृदयंनिर्दयोदयः ॥ पापात्मानिर्ययौकाश्चिश्चांडालोरक्तलो
चनः॥४७॥किंचप्रापितकालस्यपरनिंदारसोत्सवे॥ निंदाचांडालिकादेहपार्श्वमागाद्द्विजन्मनः॥४८॥एतच्चांडालयुगलंनिर्गत्यारुणलोचनम् ॥ततःसंचरितं
चक्रेप्रसह्यांगेद्विजन्मनः॥४९॥गीतानांनवमाध्यायंजपन्नेवहृदिस्थितः॥ कंपमानंद्विजंकिंचित्तूष्णींपश्यतिभूपतौ ॥५०॥ अंतर्निद्राणगोविंदंकंपमानामिवांबु
धिम् ॥ मरुदांदोलनैर्विद्वान्द्विजन्मापापसंश्रयम् ॥५१॥ ततोगीताक्षरोद्भूतैर्वैष्णवैःपरिपीडितम् ॥ पलायमानंचांडालयुगलंनिष्फलोद्यमम् ॥५२ ॥ तान्नि
श्चक्रामवेगेनद्विजातेःपार्श्ववर्तियत् ॥ शरीरेवर्त्तमानंचपरनिंदारसोत्सवे ॥५३॥ इत्थंकलितवृत्तांतःप्रत्यक्षंक्षितिवल्लभः ॥ पर्यपृच्छद्द्वीजन्मानंविस्मयस्मेर

लोचनः ॥ ५४ ॥ कथमापदियंघोरानिस्तीर्णामहतीत्वया ॥ कंमंत्रंजपताविप्रकंवासंस्मरतासुरम् ॥ ५५॥ कःपुमान्काचसायोपित्कथमेतावुपस्थितौ॥
कथंचशांतिमापन्नावित्युदीरयमेद्विज ॥ ५६ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ चांडालमूर्तिमासाद्यमूर्तकिल्बिषमुल्बणम् ॥ योषिन्मूर्त्तिमर्यानिंदाद्वयमेतद्वे
म्यहम् ॥ ५७ ॥ गीतायानवमाध्यायमंत्रमालामयास्मृता ॥ तन्माहात्म्यमिदंसर्वंत्वमवेहिमहीपते ॥ ५८ ॥ गीतायानवमाध्यायंजपामिप्रत्यहंनृप ॥ नि
स्तीर्णाश्चापदस्तेनकुप्रतिग्रहसंभवाः ॥ ५९ ॥ अभ्यस्यनवमाध्यायंराजातस्माद्विजन्मनः ॥ तावुभावपिलेभातेपरांनिर्वृतिमुत्तमाम् ॥ ६० ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येत्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१८३॥॥ देव्युवाच ॥॥ सर्वज्ञसर्वचैतन्यसर्वेश्वरगि
रांगुरो ॥ धन्यास्मिशिवमान्येनदृश्यमानेनयत्त्वया ॥१॥ निरूपितमिदंपुण्यंनवमाध्यायवैभवम् ॥ अनेकविस्मयस्वादुकथानकमयंमधु॥२॥शृण्वंत्याम
मदेवेशनतृप्तिर्जातुजायते ॥ अकुंठाश्रवणोत्कंठावर्द्धतेवृषभध्वज ॥ ३ ॥ आसीन्ममहिमांभोधेगीतानांश्रुतिजीवितम् ॥ तत्रापिदशमाध्यायंप्रधानंमुनयो
जगुः ॥ ४ ॥ तमुद्दिश्यमहाध्यायमभिधेहिकथानकम् ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ शृणुसुश्रोणिनिश्रेणींस्वर्गदुर्गस्यदुर्लभाम् ॥ ५ ॥ सीमामिवप्रभावानांपा
वनींपरमांकथाम् ॥ आसीत्काशीपुरेविप्रःपुण्यकीर्त्तिपरायणः ॥ ६ ॥ प्रशांतचेतानिर्मुक्तहिंसाकार्कश्यसाहसः ॥ निवृत्तिनिरतोनित्यंजितेंद्रियतयात
था ॥ ७ ॥ धीरधीरितिविख्यातोनंदीवमयिभक्तिमान् ॥ निस्तीर्णनिगमांभोधिःसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥८॥ तस्यध्यानपराधीनचेतसःप्रतिगच्छतः ॥ अं
तरात्मनिनिर्मग्नमनसस्तत्त्वचक्षुपः ॥९॥ करावलंबनंतस्यधावन्प्रीत्याददाम्यहम् ॥ कदाचनचमत्कारकारकंविमनामुनिः ॥१०॥ आचांतःकिंचनासाग्र
परमानंदमेदुराम् ॥ दृशमासाद्यनिद्राणकरणोयमिवास्थितः ॥ ११ ॥ उपाधास्यविशालाक्षिविशालांद्वारदेहलीम् ॥ अशेतानिशिनिःशंकंतावल्लंवेक्षणः
क्षणम् ॥१२॥ मामपृच्छद्भृंगिरिटिःप्रणम्यपादपंकजम् ॥ अनेनविधिनाकेनविहितंतवदर्शनम्॥१३॥ तपस्ततंहुतंजप्तंकिमनेनमहात्मना ॥ दत्तेप्रतिपदंदे
वोयस्यहस्तावलंबनम् ॥१४॥ अयंनलभतेगंतुंकस्मादस्मात्पुराद्बहिः॥यदृच्छयायदाकाशीसीमामुल्लंघ्यगच्छति ॥ १५ ॥ नपश्यतितदासर्वान्पार्श्वस्थान
पिदेहिनः ॥ अत्रहेतुमहंज्ञातुमिच्छामिस्वामिभाषितम् ॥ १६ ॥ अनुग्राह्योस्मिचेद्वक्तुंयुक्तंचेत्तदुदीरय ॥ भृंगिरिटेरिमंप्रश्नंसमाकर्ण्याहमूचिवान्॥१७॥
कदाचिदासंकैलासंपार्श्वेपुन्नागकानने ॥ रणत्खेचरसुश्रोणिपूर्णस्तबककानने ॥ १८ ॥ कलकंठकुलालापकल्लोलितदिगंतरे ॥ गरुत्मदादिदात्यूहसमूह
स्वरसंकुले ॥ १९ ॥ भ्रमदारुघटीयंत्रप्रोल्लसद्बिंदुदंतुरे ॥ प्रबुद्धसारणिप्रांतकदलीकंदलालसे ॥ २० ॥ कस्तूरीहरिणोपेतेकिंनरस्वरमोहिते ॥ रोमंथमं
थरापांगैर्मृगैःक्वापिनिषेविते ॥२१॥ हंसैःकीरेषुपांडित्यंकुर्वाणैःसंकुलेशुकैः ॥ निर्झरादिकणिनीरंध्रसमीरणविलोडिते ॥ २२ ॥ माधवीपुष्पनिर्यासशीधुशी

वमधुव्रते ॥ उन्मीलत्रिवलीपुष्पगुच्छसौरभनिर्भरे ॥२३॥ प्रोत्फुल्लबकुलामोदमदमंथरषट्पदे ॥ सोमादुद्धूतपीयूपक्षालितक्षितिमंडले ॥२४॥ अध्यास्य
वेदिकामेकामहंक्षणमवस्थितः ॥ उद्दंडशाखिसंघट्टस्फुटन्मंथामुखोत्करैः ॥ २५ ॥ प्रकंपिताचलच्छायोववौचंडसमीरणः ॥ पश्चादभून्महावोपोनिर्वो
षितदरीतटः ॥२६॥ अवातरत्ततःकश्चित्पक्षीगगनगह्वरात् ॥ शारदानिरदच्छायःकज्जलानामिवोच्चयः ॥ २७ ॥ तमसामिवसंघातःपक्षच्छेदीवपर्वतः ॥
अवष्टभ्यक्षितिंपद्भ्यांपक्षीमांप्रणनामसः ॥२८॥ आनीयपद्ममम्लानमसौमत्पादयोर्व्यधात् ॥ अथासौस्पष्टयावाचापक्षीस्तोत्रमुदीरयत् ॥ २९ ॥ जयदेव
चिदानंदसुधासिंधोजगत्पते ॥ सदासद्भावनासंगकल्लोलानंतविग्रह ॥ ३० ॥ अद्वैतवासनामत्यामलत्रयविवर्जित ॥ जितेंद्रियपराधीनसमाधिप्राप्यवि
ग्रह ॥ ३१ ॥ निरुपाधेविनिर्मुक्तनिराकारनिरामय ॥ निःसीमनिरहंकारनिरावरणनिर्गुण ॥ ३२ ॥ शरणागतसंत्राणप्रवीणचरणांबुज ॥ भीममाल
महाव्यालज्वालादग्धमनोभव ॥ ३३ ॥ कुठारभिन्नदैत्येंद्रगंडूषितमहाविभो ॥ त्रिपुरप्रमदाभालसिंदूरोद्धूलिमार्जन ॥ ३४ ॥ कात्यायनीकुचांभोज
वरकुंकुमचर्चित ॥ नमःप्रमाणदूरायनमःप्रमितिरूपिणे ॥ ३५ ॥ नमश्चैतन्यनाथायनमस्त्रैलोक्यरूपिणे ॥ वंदेतवपदांभोजंयोगिप्रवरचुंबितम्॥३६॥
अपारभवपाथोधिपारावतरणाद्भुतम् ॥ वाचस्पतिरपिस्तोत्रेभवतोनप्रगल्भते ॥३७॥ सहस्रवदनस्यापिफणींद्रस्यनचातुरी ॥ त्वद्वर्णनेमहादेवकोहमल्प
मतिःखगः ॥ ३८ ॥ स्तोत्रमेतत्समाकर्ण्यकृतंतेनपतत्रिणा ॥ तमवोचमहंकोसिकुतस्त्योसिविहंगम ॥ ३९ ॥ हंसेनसदृशःकायोवर्णःकाकेनसंनि
भः ॥ प्रयोजनंकमुद्दिश्यप्राप्तोसीहतदुच्यताम् ॥ ४० ॥ इतिपक्षीमयापृष्टःप्रश्रयानतकंधरः ॥ जगादश्लक्ष्णयावाचापक्षीवाक्यविदांवरः ॥ ४१ ॥
देवेशधूर्जटेविद्धिमांमरालंस्वयंभुवः ॥ कर्मणायेनमेकार्ष्ण्यंजातमाधुनिकंविभो ॥ ४२ ॥ तदाकर्णयसर्वज्ञपृष्टंयदितदुच्यते ॥ मानसात्सरसः
पृथ्वींयातःप्राप्तोस्मिसंकटम् ॥ ४३ ॥ सौराष्ट्रनगरादारात्सरसिस्फुटदंबुजे ॥ बालेंदु[1]खंडधवलान्मृणालकवलानहम् ॥ ४४ ॥ आदायब
लमाश्रित्यनिरगांगगनंद्रुतम् ॥ विहायसस्ततस्तस्मादकस्मादपतंभुवि ॥ ४५ ॥ अथमोहपरीतात्मासर्वथाविकलेंद्रियः ॥ वेपमानवपुर्मो
हात्स्पृष्टःशीतैःसमीरणैः ॥ ४६ ॥ प्रबुद्धःपतनेहेतुमपश्यन्नात्मनस्तदा ॥ अहोकिमेतदापन्नमद्यपातःकथंमम ॥ ४७ ॥ कालिमायेनकायेस्मिन्प
क्ककर्पूरपांडुरे ॥ इत्यहंविस्मयाविष्टोयावत्कुर्वेविचारणम् ॥ ४८ ॥ तावदंबुरुहाद्वाणीमश्रौषमहमीदृशीम् ॥ उत्तिष्ठहंसवक्ष्यामिकारणंपातकार्ष्ण्य
योः ॥ ४९ ॥ अथोत्थायसमागत्यमयामध्येसरोवरे ॥ दृष्टाराजीविनीरम्याराजीवैःपंचभिर्युता ॥ ५० ॥ कारणंप्रष्टुमारेभेकार्ष्ण्यस्यपतनस्यच ॥

१ बालेंदुशंखधवलानित्यपिपाठः ।

अथतत्रघनश्यामान्स्वर्णवर्णांबरावृतान् ॥ ५१ ॥ चतुर्भुजान्गदाशंखचक्रपंकेरुहायुधान् ॥ किरीटहारकेयूरकुंडलद्युतिचित्रितान् ॥ ५२ ॥ अद्राक्षमं
तरिक्षस्थान्पुरुपानयुतानिपट् ॥ नत्वाप्रदक्षिणीकृत्यपंचपद्मांसरोजिनीम् ॥ ५३ ॥ आत्मीयंपातमारभ्यपृष्टंतदखिलंमया ॥ ॥ पद्मिन्युवाच ॥
कलहंसगतोसित्वंमांविलंघ्यविहायसा ॥ ५४ ॥ तेनपातकयोगेनपतितोसिमहीतले ॥ तेनैवकालिमाकायेपक्षिसत्तमलक्ष्यते ॥ ५५ ॥ भवंतंपति
तंवीक्ष्यकृपापूर्णेनचेतसा ॥ मध्यमेनामुनाब्जेनवदताजातसौरभम् ॥ ५६ ॥ आघ्रायषट्पदाःषष्टिसहस्राणिदिवंययुः ॥ एतेयेभवतादृष्टाःनीलोत्पलस
मत्विषः ॥ ५७ ॥ सर्वेतेसप्तमेतीतेजन्मन्यासन्मुनेःसुताः ॥ अस्यैवसरसस्तीरेतेपुस्तेपरमंतपः ॥ ५८ ॥ कदाचित्कामिनीकाचिच्चंपकस्तनकस्त
नी ॥ चलापांगकालाकांततरंगितरसालिनी[1] ॥ ५९ ॥ नासामुक्ताफलज्योत्स्नाचुंबितास्मितदीधितिः ॥ वीणांविन्यस्यकुचयोर्वनेस्मिन्मधुरंजगौ ॥ ६० ॥
गायंत्यास्वरमाकर्ण्यब्राह्मणाहरिणाइव ॥ तांसमागत्यतेसर्वेसममेवव्यलोकयन् ॥ ६१ ॥ मयादृष्टाममैवेयमित्यूचुस्तेपरस्परम् ॥ मुष्टामुष्टिततस्ते
पांभ्रातॄणामभवद्रणः ॥ ६२ ॥ अन्योन्यमुष्टिनिष्पिष्टवक्षसस्त्यक्तजीविताः ॥ तेभुक्त्वानिरयान्घोरान्बभूवुःसारसाभुवि ॥ ६३ ॥ तदातेश्वापदान्ज
ग्धुर्दग्धावन्येनवह्निना ॥ ततोमातंगतामेत्यपथिपांथानघातयन् ॥ ६४ ॥ वनेविषोदकंपीत्वातेययुर्यममंदिरम् ॥ खरोष्ट्रकपिमार्जारजन्मा
न्यासाद्यचक्रमात् ॥ ६५ ॥ ततोमधुव्रताजातावर्ततेत्रसरोवरे ॥ अद्यमेगंधमाघ्रायप्रापुस्तेवैष्णवंपदम् ॥ ६६ ॥ शृणुपक्षींद्रवक्ष्यामियेनमय्य
स्तिवैभवम् ॥ एतस्माज्जन्मनःपूर्वंतृतीयेजन्मनिक्षितौ ॥ ६७ ॥ सरोजवदनानामाद्विजातेःकन्यकाभवम् ॥ पातिव्रत्यैकनिरतागुरुशुश्रूषणेरता ॥ ६८ ॥
कदाचित्सारिकामेकांपाठयंत्याविलंबितम् ॥ सारिकाभवपापेत्वंपत्याशप्तास्मिकुप्यता ॥ ६९ ॥ प्रेत्यसारित्वमासाद्यपातिव्रत्यप्रसादतः ॥ मुनीनामेव
सदनेकन्याकाचित्पुपोषमाम् ॥ ७० ॥ गीतानांदशमाध्यायंविभूतिरितिविश्रुतम् ॥ प्रातःपठतिविप्रोसावश्रौषंतमघापहम् ॥ ७१ ॥ कालेनसारिकादेह
महंहित्वाविहंगम ॥ दशमाध्यायमाहात्म्यादप्सराश्चाभवंदिवि ॥ ७२ ॥ पद्मावतीतिविख्यातापद्मायादयितासखी ॥ कदाचनमयायांत्याविमानेनविहाय
सा ॥ ७३ ॥ एतत्सरोवरंरम्यंविलोक्यविमलांबुजम् ॥ अवतीर्यजलक्रीडायावदारभ्यतेमया ॥ ७४ ॥ दुर्वासास्तावदायातोविवस्त्रातेनवीक्षिता ॥
तद्भयात्पद्मिनीरूपंधृतमेतन्मयास्वयम् ॥ ७५ ॥ पद्भ्यांपद्मद्वयंचैवद्वयंहस्तद्वयेनच ॥ मुखेनपंचमांभोजमितिपंचांबुजास्म्यहम् ॥ ७६ ॥ दृष्टातेनमुनींद्रेणको
पज्वलितचक्षुपा ॥ अनेनैवस्वरूपेणतिष्ठपापेशतंसमाः ॥ ७७ ॥ इतिशापंसमुत्सृज्यसचैवांतर्दधेक्षणात् ॥ विभूत्यध्यायमाहात्म्याद्वाणीमेनाविलीयते ॥ ७८ ॥

१ रसालसा इ० पा० ।

मद्विलंघनमात्रेणपतितोसिमहीतले ॥ अद्यशापनिवृत्तिर्मोतिष्ठतस्तेखगोत्तम ॥७९॥ निशामयमयागीयमानमध्यायमुत्तमम् ॥ यस्याकर्णनमात्रेणत्वमद्यै
वविमोक्ष्यसे ॥८०॥ इत्यसौदशमाध्यायंपपाठश्लक्ष्णयागिरा ॥ तमाकर्ण्यतयादत्तमादायचसरोरुहम् ॥ ८१ ॥ मयासमर्पितंतुभ्यंपद्मिन्यापद्ममुत्तमम् ॥
इत्युक्त्वासजहौदेहंतदद्भुतमिवाभवत् ॥८२॥ ॥ भृंगिरिटिरुवाच ॥ ॥ पुरातनेभवेकोयंब्रह्महंसोभवत्कथं ॥ तवाग्रतःकुतोहेतोरुत्ससर्जकलेवरम्॥८३॥
इतिभृंगिरिटेर्वाक्यमाकर्ण्याहंतदाब्रुवम् ॥ द्विजवेश्मनिपूर्वस्मिन्जन्मन्ययमजायत ॥८४॥ सुतपाइतिविख्यातोब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ वसन्गुरुकुलेकुर्वन्
वेदाध्ययनमन्वहम् ॥८५॥ गुरुशुश्रूषणंसम्यग्विदधातिचभक्तितः ॥ शयानस्यगुरोःशय्यांनिद्रितःसपदास्पृशत् ॥८६॥ तेनपापेनतिर्यक्त्वमयंस्वर्गेपिल
ब्धवान् ॥ पद्मयोनिमरालानांमध्येजातस्ततोद्विजः ॥८७॥ अस्मिञ्जन्मन्यमुष्येहपुरास्मल्लोकनावधि ॥ गीतानांदशमाध्यायंनलिन्याकथितंततः ॥८८॥
आकर्ण्यविहगोलेभेब्रह्मज्ञानमनुत्तमम्॥ सोयंविप्रकुलेजातोदशमाध्यायवैभवात् ॥ ८९ ॥ जन्माभ्यासवशादस्याशिशोरपिमुखांबुजात् ॥ गीतानांदशमा
ध्यायःसमुल्लसतिसर्वदा ॥ ९० ॥ तदर्थपरिणामेनसर्वभूतेष्ववस्थितम् ॥ शंखचक्रधरंदेवमयंपश्यतिसर्वदा ॥ ९१ ॥ यस्मिन्यस्मिन्यदैवास्यदृष्टिःस्निग्धा
शरीरिणः ॥ ससमुक्तोभवेत्सर्वःसुरापोब्रह्महापिवा ॥ ९२ ॥ तद्विज्ञायमयाविप्रःपरमात्मस्वरूपिणा ॥ इदंनगरमानीतोमुक्तिक्षेत्रंस्वभावतः ॥ ९३ ॥ अत्र
त्यानांमनुष्याणांमुक्तिःकरतलेस्थिता ॥ तेनास्यदृष्टिपातेनविशेषोन्योनजायते ॥ ९४ ॥ नददामिबहिर्गंतुमहमस्यपुराकृतम् ॥ दशमाध्यायमहात्म्या
त्तत्वज्ञानंसुदुर्लभम् ॥९५॥ लब्धमेतेनमुनिनाजीवन्मुक्तिरियंतथा ॥ तेनास्यचलतोहस्तंददामिपथिगच्छतः ॥९६ ॥ दशमाध्यायमहिमाभृंगिरिटेमहान
यम् ॥ इतिभृंगिरिटेरग्रेकथितंयत्कथानकम्॥९७॥ तवेदमत्रकथितंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ नरोवाप्यथवानारीयापिकोपिचवापुनः॥९८॥अस्यश्रवणमात्रेण
सर्वाश्रमफलंलभेत् ॥ ९९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीतामहात्म्येचतुरशीत्यधिकशततमोध्यायः ॥ १८४ ॥
॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ इतिहासोयमीशानश्रेयसांसाधनंपरम् ॥ आकर्ण्यकरुणापूर्णममकांक्षाप्रवर्त्तते ॥ १ ॥ एकादशस्यमाहात्म्यमध्याय
स्यकथाश्रयम् ॥ व्यावर्णयविरूपाक्षवक्तॄणांप्रथमप्रभो ॥ २ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ आकर्णयकथांकांतेगीतावर्णनसंश्रयाम् ॥ विश्वरूपाभिधानस्यमा
हात्म्यमपिपावनम् ॥ ३ ॥ अध्यायस्याविशालाक्षिवक्तुंतावन्नशक्यते ॥ सहस्राणिकथाःसंतितत्रैकाकथ्यतेमया ॥ ४ ॥ प्रणीतायास्तटेनद्यामेघंकरमिति
श्रुतम् ॥ नगरंगरिमाधारतुंगप्राकारगोपुरम् ॥ ५ ॥ विशालाश्रमशालासुस्वर्णस्तंभविभूषितम् ॥ श्रीमद्भिःसुखिभिःशांतैःसदाचारैर्जितेंद्रियैः ॥ ६ ॥
अधिष्ठितंजनैश्चारुशृंगाटकमनोहरम् ॥ मणिस्तंभस्फुरत्स्वर्णापणचत्वरशोभितम् ॥ ७ ॥ पताकाकिंकिणीक्वाणकदंबककलस्वरम् ॥ वेदाध्ययननिर्घो

१ गिरिमाधारमित्यपिपाठोन्यत्र ।

पवाचालितादिगंतरम् ॥ ८ ॥ तूर्यसंघोषणाकीर्णविशालव्योममंडलम् ॥ पताकापल्लवोद्भूतवातनिर्जितविग्रहम् ॥ ९ ॥ राजमार्गवरद्वारनारीमंजीरसिं
जितैः ॥ वल्लकीवेणुकैर्गीतैर्भातिवाजींद्रहेषितैः ॥ १० ॥ प्रेक्षमाणमिवाभीक्ष्णंदिक्पालानांपुरैःसमम् ॥ आस्तेजगत्पतिर्यत्रशार्ङ्गपाणिर्विराजितः ॥ ११ ॥
मूर्तिमत्परमंब्रह्मजगल्लोचनजीवितम्[1] ॥ लक्ष्मीनयनराजीवपूजिताकारगौरवः ॥ १२ ॥ त्रिविक्रमवपुर्मेघश्यामलःकोमलद्युतिः ॥ श्रीवत्सवक्षाराजीव
वनमालाविभूषितः ॥ १३ ॥ अनेकभूषणोपेतःसरत्नइववारिधिः ॥ चलत्सौदामिनीदामसांद्रमेघसमद्युतिः ॥ १४ ॥ तस्यास्तेमुकुटेसाक्षात्
शार्ङ्गपाणिःपरःपुमान् ॥ तंदृष्ट्वामुच्यतेजंतुर्जन्मसंसारबंधनात् ॥ १५ ॥ यस्मिन्पुरेमहातीर्थंविद्यतेमेखलाभिधम् ॥ यत्रस्नात्वानरैर्नित्यंप्राप्यतेवैष्णवं
पदम् ॥ १६ ॥ तत्रवीक्ष्यजगन्नाथंनरसिंहंकृपार्णवम् ॥ सप्तजन्मार्जिताद्घोरान्मुच्यतेदुष्कृतान्नरः ॥ १७ ॥ मेखलायांगणाधीशंविलोकयतियोनरः ॥
सनिस्तरतिविघ्नानिदुस्तराण्यपिसर्वदा ॥ ब्रह्मचर्यपरोदांतोनिर्ममोनिरहंकृतिः ॥ १८ ॥ तस्मिन्मेघंकरेकश्चिदभूद्ब्राह्मणसत्तमः ॥ सुनंदइतिविख्यातोवे
दशास्त्रविशारदः ॥ १९ ॥ वशीकृतेंद्रियग्रामोवासुदेवपरायणः ॥ देवस्यशार्ङ्गिणःपार्श्वेगीताध्यायमिमंप्रिये ॥ २० ॥ एकादशंपठत्येषविश्वरूपप्रद
र्शनम् ॥ अध्यायस्यप्रभावेनब्रह्मज्ञानमवापसः ॥ २१ ॥ परमानंदसंदोहश्लाघ्यसंवित्समाधिना ॥ प्रत्यङ्मुखेंद्रियतयानिश्चलांस्थितिमीयुषा ॥ २२ ॥
सततंस्थीयतेतेनजीवन्मुक्तेनयोगिना ॥ एकदासमहायोगीसिंहराशिस्थितेगुरौ ॥ २३ ॥ गोदावरीतीर्थयात्रांविधातुमुपचक्रमे ॥ प्रथमेह्निसमागत्यविरजं
तीर्थमुत्तमम् ॥ २४ ॥ नाभिमारभ्यतीर्थेषुससमभ्यर्च्यदेवताम् ॥ मज्जन्[2]मज्जन्जगद्धात्रींकमलांसव्यलोकयत् ॥ २५ ॥ तांसंपूज्यमहामायांसर्वकामफल
प्रदाम् ॥ तारातीर्थेततःस्नात्वाकपिलासंगमेततः ॥ २६ ॥ अष्टतीर्थमसौचक्रेविधायपितृतर्पणम् ॥ कुमारीशंशिवंनत्वाकपिलाद्वारमाययौ ॥ २७ ॥
तत्रनिर्मज्ज्यनिर्धूतप्राग्जन्मांतरदुष्कृतः ॥ संपूज्यनत्वाश्रुत्वाचदेवंवैमधुसूदनम् ॥ २८ ॥ उषित्वातत्रतांरात्रिंप्रागात्प्रातःसहद्विजैः ॥
नरसिंहवनेतत्रतीर्थेरामस्यदीर्घिका ॥ प्रह्लादपूजितःसाक्षादास्तेयत्रनृकेसरी ॥ २९ ॥ तंदृष्ट्वादेवदेवेशंपूजयित्वातुभक्तितः ॥ तत्रतंदिवसंनी
त्वासययावंबिकापुरम् ॥ ३० ॥ अनुग्रहेणभक्तानामंबिकातत्रतिष्ठति ॥ पूरयंतिमनुष्याणांवांछितान्यखिलान्यपि ॥ ३१ ॥ पूजयित्वांबिकांभक्त्या
पुष्पगंधानुलेपनैः ॥ उपहारैश्चविविधैःस्तोत्रैःप्रणमनैरपि ॥ ३२ ॥ विप्रस्तस्मात्पुराप्रातःकंठस्थानाभिधंपुरम् ॥ यत्रास्तेपरमाशक्तिर्महालक्ष्मी
र्महाद्युतिः ॥ ३३ ॥ तामवेक्ष्यसुधाभानुभास्करद्युतिमंडलाम् ॥ संसारतापविच्छेदपद्मपीयूषवाहिनीम् ॥ ३४ ॥ योगिराजहृदंभोजराज

१ लोचनजीविनः इ०पा० । २ मज्जन्मार्जन् इ० पा० ।

हंसनिषेविताम् ॥ अनाहतमहानादमयीमद्वयरूपिणीम् ॥ ३५ ॥ महालक्ष्मींभगवतींवांछितार्थप्रदायिनीम् ॥ आराध्यभक्तिभावेनचेतसासमुनीश्व
रः ॥ ३६ ॥ विवाहमंडपंप्रापपुरंविप्रैःसमन्वितः ॥ पुरेतत्रप्रतिगृहंवासस्थानमयाचत ॥ ३७ ॥ नलेभेवसतिंस्थातुंगेहेकस्मिन्नपिद्विजः ॥ दर्शि
तंग्रामपालेनविशालंवासमंदिरम् ॥ ३८ ॥ प्रविश्यवसतिंचक्रेब्राह्मणःसंगिभिःसहः ॥ ततःप्रभातेविमलेसुनंदोसौद्विजोतमः ॥ ३९ ॥ बहिराली
कयांचक्रेवासगेहान्निजंवपुः ॥ अध्वन्यानखिलान्यत्रजातान्क्वापियदृच्छया ॥ ४० ॥ गम्यमानःसमायांतंग्रामपालोददर्शसः ॥ तंवभापेग्रामपालआयु
ष्मानसिसर्वशः ॥ ४१ ॥ भागधेयवतांपुंसांपुण्यःपुण्यवतामसि ॥ प्रभावोविद्यतेवत्सकोपिलोकोत्तरस्त्वयि ॥ ४२ ॥ क्वप्रयाताःसहायास्तेकथंतत्सदना
द्बहिः ॥ तत्पश्यमुनिशार्दूलकथयामितवाग्रतः ॥ ४३ ॥ किंतुनान्यंत्वयातुल्यंपश्यामीहतपस्विनम् ॥ किंजानासिमहामंत्रंकांविद्यामवलंवसे ॥ ४४ ॥
कस्यदेवस्यकारुण्याच्छक्तिर्लोकोत्तरात्वयि ॥ तत्कारुण्यवशात्तिष्ठग्रामेस्मिन्ब्राह्मणोत्तम ॥ ४५ ॥ शुश्रूषामखिलामेवभगवंस्तेकरोम्यहम् ॥ इतिसंवा
सयामासतस्मिन्ग्रामेमुनीश्वरम् ॥४६॥ परिचर्यांचतस्यासौभक्त्याचक्रेदिवानिशम् ॥ दिवसेषुप्रयातेषुसप्ताष्टसुसमोयिवान् ॥ ४७ ॥ प्रातरागत्यतस्याग्रे
रुरोदभृशदुःखितः ॥ अद्यमेभाग्यहीनस्यगुणवान्भक्तिमान्सुतः ॥ ४८ ॥ जाज्वल्यमानदंष्ट्रेणभक्षितोनिशिरक्षसा ॥ इत्येवंरक्षकेणोक्तंतंपप्रच्छससंय
मी ॥ ४९ ॥ क्वास्तेसराक्षसःपुत्रोभक्षितस्तेकथंवद ॥ ॥ ग्रामपालउवाच ॥ ॥ वर्ततेनगरेघोरःपुरुषादोनिशाचरः ॥ ५० ॥ सखादतिनरानेत्यनित्यं
नगरगोचरान् ॥ ससर्वैर्नागरैरत्रप्रार्थितःपुरुषैःपुरा ॥ ५१ ॥ रक्षराक्षसनःसर्वान्ग्रासंतेकल्पयामहे ॥ पथिकानिशिनिद्रांतियेचतान्भुंक्ष्वराक्षस ॥५२॥ एत
स्मिन्सदनेपांथान्ग्रामपालप्रवेशितान् ॥ आहारंकल्पयांचक्रुरात्मीयप्राणगुप्तये ॥ ५३ ॥ भवान्सुप्तोगृहेसुष्मिन्नधन्यैःसंयुतःपरैः ॥ तेग्रस्ताःकिलचानने
नत्वंमुक्तोसिद्विजोत्तम ॥५४॥ प्रभावंभवतोवेत्तिभवानेवद्विजोत्तम ॥ मदीयतनयस्याद्यमित्रमेकमुपागतम् ॥ ५५ ॥ अजानतामयासोपितनयस्यप्रियः
सखा ॥ अन्यैःपांथजनैःसार्द्धंतस्मिन्गेहेप्रवेशितः ॥५६॥ श्रुत्वातत्रप्रविष्टंतंनिशीथेतनयोमम ॥ तमानेतुंगतःसोपिभक्षितस्तेनरक्षसा ॥५७॥ दुःखितेनम
याप्रोक्तःप्रातःसपिशिताशनः ॥ ममापिपुत्रोदुष्टात्मन्भवतानिशिभक्षितः ॥ ५८ ॥ भवज्जठरनिर्मग्नःसुतोसौयेनजीवति ॥ अस्तिचैवमुपायस्तेब्रूहिमेत्वं
निशाचर ॥५९॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ अंतःप्रविष्टंत्वत्पुत्रमज्ञात्वाहमभक्षयम् ॥ अजानन्भक्षितःपांथैःसहितोसौसुतस्तव ॥ ६० ॥ यथाजीवतिमे
कुक्षौयथाभवतिरक्षितः॥तथाविहितमप्यस्तिदैवेनपरमेष्ठिना ॥६१॥ गीतैकादशमध्यायंयःपठत्यनिशंद्विजः॥तत्प्रभावेनमेमुक्तिर्मृतानांपुनरुद्भवः ॥६२॥
॥ ग्रामपालउवाच ॥ ॥ कथमेकादशाध्यायसामर्थ्यमिदमद्भुतम्॥६३॥इतिपृष्टोमयाविप्रसबभाषेनिशाचरः॥६४॥पुरागृध्रेणकेनापिनभोमार्गेणगच्छता॥

अस्थिखंडंस्वतुंडाग्रात्पातितंकापिवारिणि ॥ ६५ ॥ तंजलाशयमागत्यकोपिज्ञानीश्वरस्तदा ॥ महातीर्थमितिज्ञात्वाविदधेपितृतर्पणम् ॥ ६६ ॥ तमूचिरे
जनाःसर्वेतीर्थमेतत्कथंवद ॥ जपत्येकादशाध्यायंत्रिसंध्यंनियतेंद्रियः ॥ ६७ ॥ कृतमौनस्तुविप्रोसौचौरैर्व्यापादितःपथि ॥ तस्यास्थिशकलंगृध्रवदनात्प
तितंजले ॥ ६८ ॥ तेनतीर्थमिदंदिव्यंजातंपातकनाशनम् ॥ ततस्तेस्नानवाःसर्वेसस्नुस्तत्रजलाशये ॥ ६९ ॥ निष्कल्मषतयाचैवंप्रापुस्तेपरमंपदम् ॥
एकादशस्यसामर्थ्यादध्यायस्यभविष्यति ॥ ७० ॥ ममापिमुक्तिःपांथानांपुनरुत्थानमेवच ॥ योमयाकश्चिदुद्गीर्णोब्राह्मणोत्रैवतिष्ठति ॥ ७१ ॥ सच
एकादशाध्यायंजपतिस्मनिरंतरम् ॥ सतेनाध्यायमंत्रेणसप्तवाराभिमंत्रितम् ॥ ७२ ॥ विधायवारिविप्रेंद्रःक्षिपेद्यदिममोपरि ॥ ततोमेशापनिर्मुक्ति
र्भविष्यतिनसंशयः ॥ इतितेनास्मिसंदिष्टःसमायातस्त्वदंतिकम् ॥ ७३ ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ॥ राक्षसःकेनपापेनजातोसौवदरक्षक ॥ यत्क्षपायां
गृहेतस्मिन्नरान्खादतिनिद्रितान् ॥ ७४ ॥ ॥ ग्रामपालउवाच ॥ अस्मिन्ग्रामेपुराकश्चिदासीद्विप्रःकृपीवलः ॥ एकदाशालिकेदाररक्षणेव्याकुलोद्वि
जः ॥ ७५ ॥ नातिदूरेमहागृध्रःपांथमेकमभक्षयत् ॥ तंविमोचयितुंदूराद्यांचक्रेपितापसः ॥ ७६ ॥ भुक्तत्रापांथंखगस्तावन्निरगादंबराध्वना ॥ ततःस
तापसःकोपात्तंबभाषेकृपीवलम् ॥ ७७ ॥ धिक्त्वांहालिकदुर्बुद्धेकठोरमतिनिर्घृण ॥ कुक्षिंभरंपरत्राणविमुखंहतजीवितम् ॥ ७८ ॥ चोरैश्चदंष्ट्रिभिः
सर्पैररिवह्निविषांबुभिः ॥ गृध्रराक्षसभूतैश्चवेतालादिभिराहतान् ॥ ७९ ॥ जनानुपेक्षतेशक्तःसतद्वधफलंलभेत् ॥ नमोचयतियोविप्रंप्रभुश्चोरादिभिर्धृ
तम् ॥ ८० ॥ सयातिनरकंघोरंसपुनर्जायतेवृकः ॥ निहन्यमानंविपिनेगृध्रव्याघ्रेणपीडितम् ॥ ८१ ॥ मुंचमुंचेतियोवक्तिसयातिपरमांगतिम् ॥ नवा
मर्थेहताव्याघ्रैर्व्याधैर्दुष्टैश्चराजभिः ॥ ८२ ॥ तेपियांतिपदंविष्णोर्दुष्प्राप्यंयोगिनामपि ॥ अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानिच ॥ ८३ ॥ शरणागतसं
त्राणकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ दीनस्योपेक्षणंकृत्वाभीतस्यचशरीरिणः ॥ ८४ ॥ पुण्यवानपिकालेनकुंभीपाकेसपच्यते ॥ पश्यन्नपिभवान्पांथंदुष्ट
गृध्रेणभक्षितम् ॥ ८५ ॥ निवारणसमर्थोपिनचक्रेयन्निवारणम् ॥ निष्कृपोसियतस्तस्माद्भविष्यसिनिशाचरः ॥ ८६ ॥ इमंशापंमुनेःश्रुत्वाकंपमान
कलेवरः ॥ प्रणम्यहालिकोविप्रंबभाषेकरुणंवचः ॥८७॥ अत्राहंक्षेत्ररक्षायांचिरंक्षितेनचक्षुषा ॥ नवेद्मिनिकटंगृध्रहन्यमानमिमंनरम् ॥८८॥ तेनमेतुग्रहंक
र्तुंकृपणस्यत्वमर्हसि ॥ ॥विप्रउवाच॥ ॥ योवेत्त्येकादशाध्यायंजपत्यनुदिनंचयः ॥८९॥ तेनाभिमंत्रितंवारियदाशिरसितावके॥पतिष्यतितदाशापात्तवमु
क्तिर्भविष्यति ॥ ९० ॥ इत्युक्त्वातापसोयातोहालिकोराक्षसोभवत् ॥ तदागच्छद्विजश्रेष्ठतेनाध्यायेनमंत्रय ॥ तीर्थोदकंस्वहस्तेनतस्यमूर्द्धनिनिक्षिप॥
॥ ९१ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इतितत्प्रार्थितंतस्यश्रुत्वाचकरुणाप्लुतः ॥ तथेतिसहपालेनमुनीरक्षोंतिकंययौ ॥९२॥ एकादशेनतेनांबुविश्वरूपेणमं

त्रितम् ॥ निक्षिप्तंतस्यशिरसितेनविप्रेणयोगिना ॥ ९३ ॥ गीताध्यायप्रभावेणशापमोक्षमवाप्तसः ॥ विहायराक्षसंदेहंचतुर्बाहुस्ततोभवत् ॥ ९४ ॥
निर्गीर्णायेजनास्तेनपांथाआसन्सहस्रशः ॥ चतुर्भुजाबभूवुस्तेशंखचक्रगदाधराः ॥ ९५ ॥ तेविमानान्यारुरुहुस्तावदूचेसराक्षसम् ॥ मदीयस्तनयःक
स्तंदर्शयस्वनिशाचर ॥ ९६ ॥ इत्युक्तेग्रामपालेनदिव्यधीराहराक्षसः ॥ एवंचतुर्भुजंविद्धितमालश्यामलद्युतिम् ॥ ९७ ॥ माणिक्यमुकुटंदिव्यमणिकुं
डलमंडितम् ॥ हारहारिमहास्कंधंस्वर्णकेयूरभूषितम् ॥ ९८ ॥ राजीवलोचनंस्निग्धंहस्ते[1]कृतसरोरुहम् ॥ दिव्यंविमानमारूढंदेवत्वंप्राप्तमात्म
जम् ॥ ९९ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासुतंदृष्ट्वाचतादृशम् ॥ स्वगेहंनेतुमारेभेजहाससमुतस्ततः ॥ १०० ॥ कतिवाराणिजातोसित्वंपुत्रो
ममरक्षक ॥ पूर्वंपुत्रस्त्वदीयोस्मिअधुनाविबुधोऽस्म्यहम् ॥ १०१ ॥ यास्यामिवैष्णवंधामब्राह्मणस्यप्रसादतः ॥ निशाचरोपिप्राप्तोयंपश्यदेहंच
तुर्भजम् ॥ १०२॥ एकादशस्यमाहात्म्याद्यातिस्वर्गंसमंजनैः ॥ विप्रादस्मात्तमध्यायमधीष्वत्वंजपानिशम् ॥ १०३ ॥ भविष्यतिनसंदेहस्तवापिगतिरी
दृशी ॥ ताततस्मात्सतांसंगंदुर्लभंसर्वथाजनैः ॥१०४॥ सोप्यद्यतेसमुत्पन्नोह्यात्मनःसाधयेप्सितम् ॥ किंधनैर्भोगदानैर्वाकिंयज्ञैस्तपसानुकिम् ॥ १०५॥
किंपूतैर्वापरंश्रेयोविश्वरूपस्यपाठतः ॥ तद्विष्णोःपरमंरूपमध्यायस्यश्रुतेनच ॥ १०६ ॥ यत्पूर्णानंदसंदोहकृष्णब्रह्मास्यानिर्गतम् ॥ कुरुक्षेत्रेर्जुनेमित्रेत
त्कैवल्यरसायनम् ॥ १०७ ॥ नृणांचभवभीतानामाधिव्याधिभयापहम् ॥ अनेकजन्मदुःखघ्नंनान्यत्पश्यामितत्स्मर ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा
सहतैःसर्वैर्ययौविष्णोःपरंपदम् ॥ १०८ ॥ तमध्यायंततोविप्राद्ग्रामपालःपपाठसः ॥ तावुभौतस्यमाहात्म्याज्जग्मतुर्वैष्णवंपदम् ॥ १०९ ॥ इत्येकादशमा
हात्म्यकथातुभ्यंनिरूपिता ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणमहापातकसंक्षयः ॥ ११० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहा
त्म्येसतीश्वरसंवादेपंचाशीत्यधिकशततमोध्यायः ॥१८५॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ अस्तिकोल्हापुरंनामनगरंदक्षिणापथे ॥ सुखानांसदनंसाध्विसाधूनां
सिद्धिसंभवम् ॥ १ ॥ परशक्तेःपरंपीठंसर्वदेवनिषेवितम् ॥ पुराणेषुप्रसिद्धंयद्भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥२॥ कोटिशस्तत्रतीर्थानिशिवलिंगानिकोटिशः ॥ आ
स्तेरुद्रगयायत्रविशालंलोकविश्रुतम् ॥ ३ ॥ तुंगाचलमहावप्रगोपुरोल्लासितोरणम् ॥ प्रासादशिखरेयत्रतुंगंचकनकध्वजम् ॥ ४ ॥ सोमकांतिमहासौधव
लभीपंक्तिशोभितम् ॥ जालरंध्रोद्गिरद्धूपधूमामोदितदिक्तटम् ॥ ५ ॥ चलत्पताकविस्तीर्णच्छायंदेवालयान्वितम् ॥ चतुरैःसुंदरैःस्निग्धैःश्रीमद्भिःशुचि
मानसैः ॥ ६ ॥ अधिष्ठितंसदाचारैःपुरुषैर्भूरिभूषणैः ॥ कुरंगनयनाश्चंद्रवदनाःकुटिलालकाः ॥७॥ उत्फुल्लचंपकच्छायाःपीनतुंगपयोधराः ॥ कृशमध्या

१ चारुवक्त्रसरोरुहमितिपाठान्तरम् ।

निम्ननाभिवलित्रयविराजिताः ॥ ८ ॥ विशालजघनाश्चारुजंघापुष्पायुधाश्रयः ॥ वाचालमेखलादाममिंजन्मणिनूपुराः ॥ ९ ॥ रणत्कंकणहस्ताब्जस्फुर
त्करजरश्मयः ॥ वसंतिप्रमदायत्रमादयंत्योमुनीनपि ॥ १० ॥ समस्तवस्तुसंयुक्तंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ मंगलैःसकलैर्युक्तंमहालक्ष्मीसमन्वितम् ॥११॥
तत्रागच्छत्पुमान्कश्चिद्युवागौरः[1]सुलोचनः ॥ कंबुकंठःपृथुस्कंधोमहावक्षामहाभुजः ॥ १२ ॥ समस्तलक्षणोपेतोगोचरासक्तमानसः ॥ प्रविश्यनगरंपश्य
न्शोभांसौधेषुसर्वतः ॥ १३ ॥ उत्कंठितमनाद्रष्टुंमहालक्ष्मींसुरेश्वरीम् ॥ मणिकुंडेकृतःस्नानःसंपन्नपितृतर्पणः ॥ १४ ॥ महालक्ष्मींमहामायांनत्वातुष्टा
वभक्तितः ॥ जयत्यपारकरुणाशरण्याजगदंबिका ॥ १५ ॥ कुर्वाणाजगतोजन्मपालनंक्षपणंदृशा ॥ ययाशक्त्याकृतादिष्टःपरमेष्ठीसृजत्यसौ ॥ १६ ॥
अवष्टभ्यचतांशक्तिंपालयत्यच्युतोजगत् ॥ ययाशक्त्याकृतावेशःसंहरत्यखिलंहरः ॥ १७ ॥ तांभजेपरमांशक्तिंसर्गस्थितिलयोर्जिताम् ॥ योगिध्येयांघ्रि
कमलेकमलेकमलालये॥१८॥ स्वभावानखिलान्नस्त्वंगृह्णासींद्रियगोचरान् ॥ त्वमेवकल्पनाजालंतत्कल्पंकुरुषेमनः॥१९॥ इच्छाज्ञानक्रियारूपापरसंवि
त्स्वरूपिणी ॥ निष्फलानिर्मलानित्यानिराकारानिरंजना ॥ २० ॥ निरंतरानिरातंकानिरालंबानिरामया ॥ तवैवंमहिमानंहिकोवर्णयितुमीशते ॥ २१ ॥
वंदेनिर्भिन्नषट्चक्रद्वादशांतर्विहारिणीम् ॥ अनाहतध्वनिमयींबिंदुनादकलात्मिकाम् ॥ २२ ॥ मातस्त्वंपूर्णशीतांशुगलत्पीयूषवाहिनी ॥ पुष्णासिवत्स
लेबालान्सनकादीन्दिगंबरान् ॥ २३ ॥ अनुस्यूताशिवासंविज्जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ॥ तुरीयायांवर्त्तमानांदयासूनृतसंधिषु ॥ २४ ॥ ददासि
प्राणिनांसर्वाःसततंब्रह्मसंपदः ॥ संहृत्यतत्वसंघातंतुरीयातीतयात्वया ॥ २५ ॥ योगिनांबिंबतादात्म्यंदीयतेनिर्विकल्पया ॥ परांनमामिप
श्यंतींमध्यमांवैखरीमपि ॥ २६ ॥ रूपाणिदेविगृह्णासिजगत्संत्राणहेतवे ॥ त्वंब्राह्मीवैष्णवीचत्वंमाहेशीचत्वमंबिके ॥ २७ ॥ वाराहित्वंमहालक्ष्मीर्ना
रसिंहीत्वमैंद्रिका ॥ त्वंकौमारीचंडिकात्वंलक्ष्मीस्त्वंविश्वपावनी ॥ २८ ॥ सावित्रीत्वंजगन्माताशाशिनीत्वंचरोहिणी ॥ त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहित्वं
सुधापरमेश्वरी ॥ २९ ॥ चंडमुंडभुजादंडखंडदोर्दंडमंडिते ॥ रक्तबीजगलद्रक्तपानघूर्णितलोचने ॥ ३० ॥ उन्मत्तमहिषग्रीवोन्मूलनप्रौढदोर्युगे॥शुंभा
सुरमहादैत्यदारणायातविक्रमे ॥३१॥ अनंतचरितेतुभ्यंनमस्त्रैलोक्यमातृके ॥ भक्तकल्पलतेमह्यंप्रसीदपरमेश्वरि ॥ ३२ ॥ इतितेनस्तुतादेवीमहालक्ष्मी
स्ततःस्वयम्॥ निजरूपंसमास्थायपुरुषंप्रत्युवाचतम्॥३३॥ ॥ श्रीलक्ष्मीरुवाच॥ ॥राजपुत्रप्रसन्नाहंवृणीष्ववरमुत्तमम् ॥ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ ॥ पितामे
धरणीपालोवाजिमेधंमहाक्रतुम् ॥ ३४ ॥ कुर्वाणोदैवयोगेनरोगाक्रांतोदिवंययौ ॥ तद्वपुस्तप्ततैलेनशोषयित्वामयाततः॥३५॥ स्थापितस्तत्रयागोसौय
थापूर्वमवर्तत ॥ अथक्रांतमहीचक्रोयूपेयागतुरंगमः ॥ ३६ ॥ निशीथेबंधनंहित्वानीतःकेनापिकुत्रचित् ॥ अदृष्ट्वातद्गतंक्वापिनिवृत्तेषुजनेष्वहम् ॥ ३७ ॥

१ गौरःसर्वांगसुंदर इ० पा० ।

आमंत्र्यऋत्विजःसर्वाञ्छरणंत्वामुपागतः ॥ प्रसन्नायदिदेवित्वंतन्मेयागतुरंगमः ॥ ३८ ॥ दृष्टोभवतुयागोसौसंपूर्णोजायतेयथा ॥ आनृण्यंममतातस्य तेनराज्ञोभविष्यति ॥ ३९ ॥ तथाकुरुजगद्धात्रिशरणागतवत्सले ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ ममद्वारंद्विजःसिद्धसमाधिरितिविश्रुतः ॥ ४० ॥ ममाज्ञ यासतेसर्वंकार्यंनिष्पादयिष्यति ॥ इत्युक्तःश्रीमहालक्ष्म्याततोराजकुमारकः ॥ ४१ ॥ आजगाममुनिःसिद्धसमाधिर्यत्रतिष्ठति ॥ प्रणम्यतस्यपादाब्जं कृतांजलिरवस्थितः ॥ ४२ ॥ तमुवाचततोविप्रःप्रहितोसित्वमंबया ॥ त्वदीप्सितमिदंसर्वंसाधयामिविलोक्य ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वात्रिदशान्सर्वानाचक र्षसमांत्रिकः ॥ ऐक्षतक्षितिपालस्यतनयोसौतदासुरान् ॥ ४४ ॥ कृतांजलिपुटान्देवान्वेपमानकलेवरान् ॥ अथतानमरान्सर्वान्संबभाषेद्विजोत्त मः ॥ ४५ ॥ अमुष्यराजपुत्रस्यवाजीयज्ञायकल्पितः ॥ नीतोस्तिदेवराजेनक्षपायामपहृत्यसः ॥ ४६ ॥ गीर्वाणाअश्वमेवास्यसमानयतमाचिरम् ॥ अथतस्यमुनेर्वाक्याद्देवैर्यज्ञतुरंगमः ॥ ४७ ॥ समर्पितस्ततस्तेनतेनुज्ञात्वादिवौकसः ॥ आकृष्टानमरान्दृष्ट्वागतंलब्ध्वातुरंगमम् ॥ ४८ ॥ महीप तिसुतोनत्वातंमुनिंवाक्यमब्रवीत् ॥ आश्चर्यमिदमेतत्तेसामर्थ्यमृषिसत्तम ॥ ४९ ॥ कृतंत्वयाचित्रमिदंत्रिदशाकर्षणंक्षणात् ॥ हस्तादाकृष्यदत्तोमे यज्ञीयोयंतुरंगमः ॥ ५० ॥ नकिंचिदपरंयावद्दुष्करंयत्सुरैरपि ॥ प्रभविष्यतितत्कर्तुंभवानेवनचापरः ॥ ५१ ॥ शृणुविप्रमहीपालपितासीन्मेबृहद्रथः ॥ प्रारब्धहयमेधोसौदैवेननिधनंगतः ॥ ५२ ॥ अद्यापितस्यदेहोस्तितप्ततैलेनशोषितः ॥ तस्यसंजीवनंभूयःकर्तुमर्हसिसत्तम ॥ ५३ ॥ इत्याकर्ण्यस्मितं कृत्वासजगादमहामुनिः ॥ यामस्तत्रपितायत्रतावकोयागमंडपः ॥ ५४ ॥ अथागत्यसमंतेनतत्रासिद्धःसमाधिना ॥ पयोभिर्मंत्र्यविदधेतस्यप्रे तस्यमूर्द्धनि ॥ ५५ ॥ ततःप्रापनृपःसंज्ञामुत्तस्थेवैददर्शच ॥ सतंपप्रच्छविप्रेंद्रंकोसिधर्मेतिभूपतिः ॥ ५६ ॥ ततोराजसुतःसर्वंभूपालायन्यवे दयत् ॥ सनत्वाब्राह्मणंराजातंपुनर्दत्तजीवितम् ॥ ५७ ॥ बभाषेकेनपुण्येनत्वयिशक्तिरलौकिकी ॥ ययामेजीवितंदत्तमाकृष्टाश्चदिवौकसः ॥ ५८ ॥ यागश्चोद्धरितोविप्रयेनमेतन्निरूपय ॥ इत्युक्तस्तेनविप्रोसौजगादश्लक्ष्णयागिरा ॥ ५९ ॥ गीतानांद्वादशाध्यायंजपाम्यहमतंद्रितः ॥ तेनशक्तिरियंराजन्ययाप्राप्तोसिजीवितम् ॥ ६० ॥ एतदाकर्ण्यराजासौद्वादशाध्यायमुत्तमम् ॥ पपाठतस्माद्विप्रर्षेःसकाशातब्राह्मणान्वितम् ॥ ६१ ॥ तस्याध्यायस्यमाहत्म्यात्तेसर्वेसद्गतिंययुः ॥ अन्येपठित्वाजीवाश्चमुक्तिमापुरहोपराम् ॥ ६२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसं हितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८६ ॥ छ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ द्वादशाध्यायमाहात्म्यंभवताकथितंमम ॥ ब्रूहित्रयोदशाध्यायमाहात्म्यमतिसुंदरम् ॥ १ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शृणुत्रयोदशाध्यायमहिमांभोनिधिंशिवे ॥ यदाकर्णनमात्रेणपरांमुद

मवाप्स्यसि ॥२॥ अस्तिदक्षिणदिग्भागेतुंगभद्रामहानदी ॥ तत्तटेनगरंरम्यंनाम्नाहरिहरंपुरम् ॥३॥ यत्राऽस्तेभगवान्देवदेवोहरिहरःस्वयम् ॥ यस्यदर्शन
मात्रेणपरंकल्याणमाप्यते ॥ ४ ॥ तस्मिन्पुरेद्विजन्मासीद्धरिदीक्षितसंज्ञिकः ॥ तपःस्वाध्यायनिरतोश्रोत्रियोवेदपारगः ॥ ५ ॥ दुराचारेतितस्यासी
द्भार्यानाम्नाचकर्मणा ॥ नसुष्वापसमंपत्यादुरालापाकदाचन ॥ ६ ॥ क्षणमप्यात्मसदनेनचास्तेस्वैरचारिणी ॥ कंठदघ्नंद्विजद्वारेधयंतीवारुणीरसम्॥७॥
पतिसंबंधिनःसर्वान्तर्जयंतीपुनःपुनः ॥ विटैःसहसदोन्मत्तारममाणानिरंतरम् ॥ ८ ॥कदाचिद्व्याकुलंदृष्ट्वापुरंपौरैरितस्ततः ॥ संकेतगेहमकरोत्कांतारेनि
र्जनेस्वयम् ॥ ९ ॥ अथतत्रैवसाधूर्तारममाणाविटैःसह ॥ निनायसाबहून्कालान्निजयौवनगर्विता ॥ १० ॥ अथतस्मिन्पुरेरम्येनिवसंत्यानिरंकुशम् ॥
वसंतकालःसमभूत्परंचित्तभुवःसखा ॥ ११ ॥ आमूलपल्लवाकीर्णैःसहकारविकारिणा ॥ पिकानांपंचमालापैःपुनःसजीवितःस्मरः ॥ १२ ॥ स्फुरच्चंप
कसौरभ्यहारकैर्मलयानिलैः ॥ मंदंमंदंप्रसर्पद्भिरांदोलितवनद्रुमः ॥ १३ ॥ उत्फुल्लमल्लिकामो[1]दमदिरापारणावताम् ॥ अलीनांकलटंकारैःसमंताद्राव
शोभितः ॥ १४ ॥ प्रसन्नचारुभिःस्मेरःसरोवरसुगंधिभिः ॥ मीलन्मरालनिवहैःसरोभिःप्रकटीकृतः ॥१५॥ घनच्छायासुखासीनहरिणार्भकधारिभिः ॥
नीरंध्रपल्लवैर्नानाशाखिभिःशोभितावनिः॥ १६ ॥ तस्मिन्वसंतसमयेमुदितासाभिसारिका ॥ अपश्यज्जगदानंददायिनींचंद्रिकांनिशि ॥ १७ ॥ चंचच्च
कोरचंच्वग्रगलत्पीयूषसीकराम् ॥ द्रवदिंदुशिलानिर्यत्सुधानिर्झरनिर्भराम् ॥ १८ ॥ विकाशिकुसुमक्रोडसांद्रीभूतकरोत्कराम् ॥ उल्लासितपयोराशिक
ल्लोलालिंगितांबराम् ॥ १९ ॥ मनोभवमहासिंहकु[2]लटाकठंकर्तरीम् ॥ घनांधकारसंदोहविदारणपटीयसीम् ॥ २० ॥ श्वेतीकृतसतीकारपरार्ध
हिमगर्भिणीम् ॥ म्लानपंकजसंकोचाद्यूनामानंददायिनीम् ॥ २१ ॥ चक्रवाकवधूवक्त्रकरुणाक्रोशसाक्षिणीम् ॥ मुक्ताश्रेणीविशुद्धांशुप्रभासितदिगं
तराम् ॥ २२ ॥ अथतस्यांप्रभूतायांपूरयंत्यादिशोदश ॥ कामांधाकामिनीजातापथिसौधविहारिणी ॥ २३ ॥ अपश्यंतीविटान्रात्रौनिर्भिद्यभवनार्ग
लम् ॥ ययौसंकेतभवनंनिर्गत्यनगराद्बहिः ॥ २४ ॥ तत्रप्रियतमंकंचित्काममोहितमानसा ॥ अन्वेषयंतीनाद्राक्षीत्कुंजेकुंजेतरौतरौ ॥ २५ ॥
आकर्णयंतीकांतस्यमंदालापान्पदेपदे ॥ अभियातिततःक्रीडन्यत्रसंहारिनिस्वनः ॥ २६ ॥ चक्रवाकरवान्श्रुत्वाकांतालापभ्रमादसौ ॥ सरो
वराणिसर्वाणिपर्यटंतीमुहुर्मुहुः ॥ २७ ॥ कांतभ्रांत्यातरुतलेप्रसुप्तान्हरिणोत्करान् ॥ प्रबोधयंतीसोच्छ्वासमागतास्मीतिभाषिणी ॥ २८ ॥
आलिंगंतीवनस्थाणुंजीवनेश्वरशंकया ॥ तदाननभ्रमाद्भूयंचुंबंतीविकचांबुजम् ॥ २९ ॥ तत्रतत्रकृतव्यर्थश्रमादृष्टप्रियास्वयम् ॥ विलला

१ मोदमादिनांचरणावताम् इ०पा०। २ कुलटाकुलकर्तरीम् इ० पा०।

पवनेतस्मिन्मूर्च्छंतीविविधोक्तिभिः ॥ हाकांतहागुणाक्रांतमच्चैतन्यस्यनायक ॥ ३० ॥ हेमनोहरसौभाग्यभाग्यलावण्यशेवधे ॥ हापूर्णचं द्रवदनहासरोजायतेक्षण ॥ ३१ ॥ हाकांततत्वसौहित्यविश्रमायसुरद्रुम ॥ यदिकोपेनकुत्रापिगुह्यवेषोत्रतिष्ठसि ॥ ३२ ॥ प्रसादयामित्वांकांतदत्त्वाप्रा णान्प्रियानपि ॥ इत्युच्चैःसर्वतोदिक्षुविलपंत्याावियोगतः ॥ ३३ ॥ तस्याःश्रुत्वावचःकोपिसुप्तोव्याघ्रःप्रबुद्धवान् ॥ कुर्वन्घुरघुरध्वानंपश्यन्प्रातिदिशं रुषा ॥३४॥ आस्फालयन्नखैर्भूमिंगर्जन्नाकाशगह्वरम् ॥ पृष्ठनिर्भग्नलांगूलद्रुतमुत्थायवेगवान् ॥३५॥ गतोव्याघ्रःसमुत्पत्ययत्रास्तेसाभिसारिका ॥ अथ साप्तिमायांतमालोक्यपतिशंकया ॥३६॥ निर्जगामपुरःस्थातुंप्रेमनिर्भरमानसा ॥ ततस्तस्यनखक्रीडाक्रूरतांधीकृतासती ॥३७॥ जहौप्रियवपुःशंकांश्रु त्वागर्जितमूर्जितम् ॥ तथाविधापिसानारीभ्रांतिमुत्सृज्यसत्वरम् ॥३८॥ व्याघ्रत्वंतुकुतोहेतोर्मानिहंतुमिहागतः ॥ इदंसर्वसमाख्याहियतस्त्वंहंतुमिच्छ सि ॥ ३९ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाशार्दूलश्चंडविक्रमः ॥ क्षणंविहायतद्रासमुवाचप्रहसन्निव ॥ ४० ॥ मलापहानदीनाम्नादेशेतिष्ठतिदक्षिणे ॥ नगरीमुनि पर्णेतितस्यारोधसिवर्तते ॥ ४१ ॥ तत्रास्तेभगवान्साक्षात्पंचलिंगोमहेश्वरः ॥ तस्यांपुर्यामहंविप्रपुत्रोभूत्वास्थितस्ततः ॥ ४२ ॥ अयाज्यान्या जयन्नश्नन्नेकोद्दिष्टेनदीतटे ॥ वेदपाठफलंशश्वद्विक्रीणन्धनकांक्षया ॥ ४३ ॥ भिक्षुकानपरान्लोभात्तिरस्कुर्वन्दुरुक्तिभिः ॥ अदेयद्रविणंगृह्णन्नदत्तमनि शंदिनम् ॥ ४४ ॥ छलयन्सकलांल्लोकान्क्षणग्रहणकौतुकात् ॥ ततःकतिपयेकालेजरठत्वमुपागतः ॥ ४५ ॥ वलीपलितवानंधःप्रपतन्प्रस्खलद्गतिः ॥ पतद्दंतोभवंभूयःप्रतिग्रहपरायणः ॥ ४६ ॥ हस्तेगृहीतदर्भोहमगमंतीर्थसन्निधिम् ॥ धनग्रहणलोभेनभ्रमन्पर्वसुपर्वसु ॥ ४७ ॥ ततोहंशिथिलांगःसन्कं[1] चिद्भूनिर्जरालयम् ॥ गतवान्याचितंभोक्तुंदष्टोमध्येपदेशुना ॥ ४८ ॥ अपतंमूर्छितोभूत्वाततःक्षितितलेक्षणात् ॥ ततोहंगलितप्राणोव्याघ्रयोनिमुपाग तः ॥ ४९ ॥ अत्रतिष्ठामिकांतारेपूर्वपापमनुस्मरन् ॥ नभक्षयामिधर्मिष्ठान्मुनीन्साधुजनान्सतीः ॥ ५० ॥ किंतुपापान्दुराचारानसतीर्भक्षयाम्यहम् ॥ अतोऽसतित्वं[2]त्वेनममैवकवलायसे ॥५१॥ इत्युक्त्वास्वैर्नखैःक्रूरैस्तांविभज्यांगखंडशः ॥ अथतांभक्षितांतेनपापदेहमुपाश्रिताम् ॥५२॥ यमस्यकिंक रानिन्युःसद्यःसंयमनींपुरीम् ॥ यमादेशेनतत्रापिपातयामासुराशुताम् ॥ ५३ ॥ विण्मूत्ररक्तपूर्णेषुघोरकुंडेष्वनेकधा ॥ कल्पकोटिषुपीतासुतस्मादानी यतांमुहुः॥५४॥ रौरवेस्थापयामासुर्मन्वंतरशतावधि ॥ ततोप्याकृष्यतांदीनांरुदतींसर्वतोमुखीम् ॥ ५५ ॥ मुक्तकेशांभग्नगात्रांचिक्षिपुर्दहनानने ॥ एवं पापपरांघोरांभुक्त्वानरकयातनाम् ॥ ५६ ॥ इहजातामहापापात्पुनःश्वपचयोनिषु ॥ ततःश्वपचगेहेपिवर्द्धमानादिनेदिने ॥५७॥ पूर्वजन्मवशेनैवतथैवासी

१ कंचिद्भूतानिकालयम् इ० कंचिद्भूर्तनिकालयान् इ० च पाठान्तरम्। २ मामलं कवलायसे इ० पा०।

द्यथापुरा ॥ ततःकतिपयेकालेपुनःस्वंभवनंययौ ॥८८॥ यत्रास्तेजृंभकादेवीशिवस्यातःपुरेश्वरी ॥ तत्रापश्यद्विजन्मानंवासुदेवाभिधंशुचिम् ॥ ८९ ॥
गीतात्रयोदशाध्यायमुद्गिरंतमनारतम् ॥ ततस्तच्छ्रवणादेवमुक्ताश्वपचविग्रहात् ॥ ९० ॥दिव्यंदेहंसमासाद्यजगामत्रिदशालयम् ॥९१॥ ॥ इति श्रीपाद्मे
महापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येसप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१८७ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिभवानिभ
वमुक्तये ॥ गीताचतुर्दशाध्यायमवधारयसुस्मिते ॥ १ ॥ मेदिन्यांयत्किलस्थूलमस्तिकाश्मीरमंडलम् ॥ राजधानीसरस्वत्याआस्तेचैवमनोहरा ॥ २ ॥
यामधिष्ठायवाग्देवीब्रह्मलोकंप्रयच्छति ॥ हंसमारुह्यमानापिसावित्रीप्रहतैरपि ॥३॥ सरस्वतीपदांभोजसेवामाश्रित्यकुंकुमैः॥यत्रगौरवयंत्याशाहंसपक्षपुटो
द्भवैः ॥ ४ ॥ निरंतरंतयाचैवनृणांसंस्कृतभाषिणाम् ॥ सुपर्वाणमयीभाषानिमेषेणोपलभ्यते ॥ ५ ॥ प्रातर्गृहांगणोद्भूतैर्यत्रकुंकुमपांसुलैः ॥ सर्वतोरु
णितच्छायशशांकरविमंडलम् ॥ ६ ॥ तत्रासीत्तेजसांराशिःशौर्यवर्मानरेश्वरः ॥ उद्यदुज्ज्वलबाणौघखंडितारातिमंडलः ॥ ७ ॥ अभूच्चसिंहलद्वीपेराजा
सिंहपराक्रमः ॥ नाम्नाविक्रमवेतालःकलानामपिशेवधिः ॥ ८ ॥ उभौपरस्परंमैत्रींवर्द्धयांचक्रतुःक्रमात् ॥ तत्तद्देशसमुत्पन्नैरपूर्वैःप्रचुरोत्करैः ॥ ९ ॥
एकदाप्रहितंप्रेम्णाप्रभूतंशौर्यवर्मणा ॥ राजाविक्रमवेतालोविलोक्यशुनकीद्वयम् ॥ १० ॥ मत्तमातंगतुरगमणिभूषणचामरम् ॥ प्रेषयामासमित्रायप्रभूतं
शौर्यवर्मणे ॥ ११ ॥ एकदाशिबिकारूढश्चारुचामरवीजितः ॥ सुवर्णशृंखलारूढंवाद्यडिंडिमडंबरम् ॥ १२ ॥ शुनीयुगलमादायमृगयाकौतुकोत्सु
कः ॥ राजाजगामबाह्यालींसमंराजकुमारकैः ॥ १३ ॥ पणबंधविधानेनसमुपेतंशशामिषम् ॥ तत्रराजकुमाराणांमहान्कोलाहलोभवत् ॥ १४ ॥ ततः
समानवयसाकेनचिद्राजसूनुना ॥ बहुमूल्यंपणंकृत्वाराजाचिक्रीडकौतुकी ॥ १५ ॥ ततोवतार्यदोलायाबिरुदावलिगर्विताम् ॥ धावतःशशकस्योच्चैः
पृष्ठेमुंचन्नृपःशुनीम् ॥ १६ ॥ मुमोचराजपुत्रोपिप्रेमपात्रंमहाभुजः ॥ विररामशुनीमुच्चैःसंकीर्त्यबिरुदावलीम् ॥ १७ ॥ अलक्ष्यमाणवेगेस्मिन्शुनीयुग
लकेभृशम् ॥ धावत्युत्थितमेवासीत्पश्यतांसर्वभूभृताम् ॥१८॥ पपातगर्तेमहतिशशकोतिश्रमादसौ ॥ पतितोपिशुनीवश्योनाभवच्छशशावकः॥१९॥
ततःशनैःसमुत्थायधावन्नाक्रम्यरोषतः ॥ जगृहेराजशुन्यासौशशकःफेनमुद्वमन् ॥ २० ॥ ततःकथंचिदुत्प्लुत्यगच्छन्विस्खलयञ्छशः ॥ राजपुत्रशुनक्या
सौगृहीतःकंधरातटे ॥ २१ ॥ जितमस्माभिरत्यर्थमितिसंजल्पतांनृणाम् ॥ कोलाहलेशंकितायाशुन्यानिर्गतवान्मुखात् ॥ २२ ॥ ततोदंष्ट्राव्रणश्रेणी
क्षरद्रुधिरधारकः ॥ क्वापिमर्मरभूभागेनिलीयस्थितवाञ्छशः ॥ २३ ॥ जिघ्रंत्याराजशुन्यासौभूभागंधनरोषया ॥ दृष्टमात्रःपरित्रस्तोहस्तमात्रंततोग
मत् ॥ २४ ॥ यत्रकर्पूरकदलीक्रोडव्याघ्रदरीतलः ॥ [1]चोलीकपोलफलकान्चुबन्वातिसमीरणः ॥२५॥ उद्भिन्नकेतकीकोशरजोमुकुलितेक्षणः॥विस्रब्धा ॥१७

१ चोलीकपालफलकाच्चुचुंबातिसमीरण इ० पा० ।

हरणायत्रच्छायांतांपरितन्वतः ॥ २६ ॥ नारिकेलफलैर्यत्रस्वयंनिपतितैरधः ॥ अपिचूतफलैस्तृप्ताःपक्कैःशाखामृगाअपि ॥ २७ ॥ अपिकेसरिणोयत्रखे
लंतिकलभैःसमम् ॥ फणिनःकेकिवर्हेषुनिर्विशंकंविशंतिच ॥२८॥ यत्राश्रमांतरेविप्रोवत्सनामाजितेंद्रियः॥शांतश्चतुर्दशाध्यायंजपन्नास्तेनिरंतरम्॥२९॥
तत्रतच्छिष्यपादाब्जप्रक्षालनजलैःकृते ॥ कर्दमेन्यपतद्गत्वाजीवशेषोमुहुःश्वसन् ॥ ३० ॥ ततःकर्दमसंस्पर्शमात्रनिस्तीर्णसंसृतिः ॥ दिव्यंविमानमा
रुह्यनिर्ययौशशकोदिवम् ॥ ३१ ॥ ततःशुन्यपिलिप्तांगीस्तोकैःकर्दमबिंदुभिः ॥ क्षुत्पिपासार्तिरहिताशुनीरूपंविहायसा ॥ ३२ ॥ ततोदिव्यांगनारम्यं
गंधर्वैरुपशोभितम् ॥ दिव्यंविमानमारुह्यशुन्यपित्रिदिवंययौ ॥ ३३ ॥ ततोजहासमेधावीशिष्योनाम्नास्वकंधरः ॥ विचार्यविस्मितःपूर्वजन्मवैरस्यकारण
म्॥३४॥राजापिपर्यपृच्छत्तंविस्मयस्मेरलोचनः॥प्रणम्यपरयाभक्त्याविनयैकपयोनिधिः॥३५॥ कथांकथयमेविप्रहीनयोनिनिषेवितौ॥अज्ञौयौजग्मतुःस्व
र्गंशुनीशशकशावकौ ॥३६॥ शिष्यउवाच ॥ ॥ वत्सनामाद्विजन्मास्तेवनेमुष्मिन्जितेंद्रियः॥ चतुर्दशंतुह्यध्यायंगीतानांसर्वदाजपन् ॥ ३७ ॥ शिष्योहं
तस्यभूपालब्रह्मविद्याविशारदः॥ चतुर्दशतुअध्यायंजपामिप्रत्यहंनृप ॥ ३८ ॥ मदीयचरणांभोजप्रक्षालनजलेलुठन् ॥ शशस्त्रिदिवमापन्नःशुनक्यासह
भूपते ॥ ३९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ हेतुनाकेनकथयहसितंचद्विजोत्तम ॥ अतःकिमपिसाकूतंमन्यमानेनसादरम् ॥ ४० ॥ ॥ शिष्यउवाच ॥ ॥ म
हाराष्ट्रेतिनगरंनाम्नाप्रत्युदकंमहत् ॥ तत्रासीद्ब्राह्मणोनाम्नाकेशवःकितवाग्रणीः ॥ ४१ ॥ विलोभनाभवत्तस्यजायास्वैरविहारिणी ॥ तेनसाहन्यतेक्रो
धाद्वैरंसंचिंत्यजन्मनः ॥ ४२ ॥ ततःस्त्रीवधपापेनशशकोजायतेद्विजः ॥ किल्बिषाच्छुनकीसापिजातावंचनजन्मनः ॥ ४३ ॥ पूर्वेणजन्मनाभ्यस्तंवैरं
विस्मरतोनहि॥आसेदिवद्र्यांवहुधायोन्यंतरमपिक्वचित् ॥४४॥इत्याकलय्यसकलंभूपालःश्रद्धयान्वितः ॥ गीतामभ्यस्यसकलामवापपरमांगतिम्॥४५॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः॥१८८॥ छ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ प्रवक्ष्या
मिविशालाक्षितुहिनाचलकन्यके ॥ गीतापंचदशाध्यायमाहात्म्यमवधारय ॥ १ ॥ कृपालुर्नरसिंहोभून्नाम्नागौडेषुभूपतिः॥ यस्यासिधारयासंख्येदेवासंघा
वधीकृताः ॥ २ ॥ यदीयमत्तमातंगदानधाराजलैरिला ॥ निदाघेपिचसेहेतांरविसंतापवेदनाम् ॥ ३ ॥ संक्रंदनपरित्रस्तायदीयशरणंगताः ॥ रेजिरे
करिणोमत्ताश्चलंतःपर्वताइव ॥ ४॥ मत्तमातंगचीत्कारप्रतिस्वनमिवादरात् ॥ यस्यगोपायतःशैलाव्याहरंतिकृपावतः ॥ ५ ॥ यदीयधावत्तुरगक्षु
रसंघातजर्जरम् ॥ नाभूच्चित्रंकथंकारंगतखंडंधरातलम् ॥ ६ ॥ यस्मिन्वृत्रहणोमित्रेसमुद्धरतिमेदिनीम् ॥ पुनरुज्वलयांचक्रेमहाभाष्यंफणीश्वरः ॥ ७॥
तस्यासीत्सैनिकोधीमाञ्छस्त्रशास्त्रकलानिधिः ॥ नाम्नासरभभेरुंडःप्रचंडभुजमंडलः ॥ ८ ॥ भांडारेणतुरंगैश्चभटैर्वीररसोद्भवैः ॥ समानएवभूपालदु

गैरत्यंतदुर्गमैः ॥ ९ ॥ सकदाचित्स्वयंराज्यंकर्तुंपापोदधेमनः ॥ निहत्यवसुधापालंबलात्साकंकुमारकैः ॥ १० ॥ कर्तुंव्यवस्यदिवसैःस्वल्पैरित्थंचि
कीर्षया ॥ विषूचिकामयादाशुपरासुःसमजायत ॥ ११ ॥ कालेनाल्पीयसाप्रेत्यपापात्मातेनकर्मणा ॥ तेजस्वीतुरगोजातःसिंधुदेशेकृशोदरिः ॥ १२ ॥
मूलेनबहुनाक्रीत्वाहयतत्त्वविदाततः ॥ बहुयत्नवतानीतःकेनचिद्वैश्यसूनुना ॥ १३ ॥ राजापिपौत्रनक्षत्राद्यैस्तस्यैवमरणात्परम् ॥ कालेनवृद्धतांप्रातः
स्वराज्यंचापिपालयन् ॥ १४ ॥ सवैश्यसूनुस्तंचाश्वंराज्ञेदातुंसमागतः ॥ राज्ञोद्वारिस्थितस्तत्रप्रतीक्षंस्तत्समागमम् ॥ १५ ॥ ज्ञातपूर्वोपिवैश्योसौ
प्रतीहारेणदर्शितः ॥ किमर्थंब्रूहिराज्ञेतिपृष्टःस्पष्टमभाषत ॥ १६ ॥ देवत्रिजगतीरत्नमितिमत्वातुरंगमः ॥ मयानियुतमूल्येनबहुनासाधुलक्षणः ॥ १७॥
ततोवलोक्यवक्त्राणिभूपालःपार्श्ववर्तिनाम् ॥ समादिदेशवणिजमश्वोत्रनीयतामिति ॥ १८ ॥ शिरांसिधूनयन्नृणामश्वलक्षणवेदिनाम् ॥ शूराणामपिचेतां
सि[1]मुहुरुत्साहयन्महान् ॥ १९ ॥ अखंडमेदिनीवेगबहुसंक्रमणार्जितम् ॥ लालाफेनछलेनासौवमन्शुभ्रतरंयशः ॥ २० ॥ उच्चैःश्रवस्तुलांभेजेगुणसा
म्येनतत्त्वतः॥विवृण्वन्नातितेजस्वीह्रियेवनतकंधरः ॥२१॥ चामरैरिंदुधवलैर्वीज्यमानोनिरंतरम् ॥ दुग्धांभोनिधिलोलैस्तैःश्वासैरुच्चैःश्रवाइव ॥ २२ ॥ नी
लातपत्रयुगलंघनच्छायतुलश्रिया॥बिभ्राणोवारिदालीढहिमाद्रिशिखरश्रियम् ॥२३॥ मेदिनीमंडलस्पर्शसंक्रांतमिवपावकम्॥मुहुरुद्धरयन्धुन्वन्बंधुरंकंध
रातटम्॥२४॥दारयन्वैरिणःसर्वान्व्याहरंश्वजयश्रियम् ॥ हेषारवेणगुरुणादिक्षुप्रख्यापयन्यशः॥२५॥सत्त्वस्यराशिरत्युच्चैर्गतीनामिवशेवधिः॥ रूपस्यनि
लयंसाक्षाल्लक्षणानांपयोनिधिः ॥ २६ ॥ आनीतोवणिजावाजीराज्ञाचसमदृश्यत ॥ बहुधावर्णितोऽमात्यैरश्वलक्षणवेदिभिः ॥ २७ ॥ यथेच्छंवणिजोदीर्ण
स्वर्णंदत्त्वामहीपतिः ॥ जग्राहतुरगंवेगादसीमानंदनिर्भरः ॥ २८ ॥ ततोश्वपालमाहूययत्नतस्तंनिरूप्यच ॥ विसर्जितसभालोकोगृहांतरमगान्नृपः ॥ २९ ॥
अनेकधासमापृष्टोमहीपालंरणांगणे ॥ शस्त्रव्रणकिणश्रेणीभूषणंसत्त्वसन्निभम् ॥ ३० ॥ एकदामृगयांखेलन्कुतूहलरसात्मना ॥ तमारुह्यमहीपालोवनंप्र
तिविवेशह ॥ ३१ ॥ विसृज्यसैनिकान्पृष्ठेधावतःपरितोखिलान् ॥ आकृष्यमाणोहरिणैःपिपासाकुलितोभवत् ॥ ३२ ॥ ततउत्तीर्यतुरगाज्जलमन्वेषयन्
नृपः ॥ बध्वाश्वंतरुशाखायामारुरोहशिलांनृपः ॥३३॥ गीतापंचदशाध्यायश्लोकार्द्धलिखितंततः ॥ पातितंमरुतातत्रयत्रखंडेविलोकयत् ॥ ३४ ॥ पत्रंवा
चयतोराज्ञःश्रुत्वागीताक्षरावलीम् ॥ ततोमुक्तिपदंलेभेतुरगस्त्वरयापतत् ॥३५॥ ततोग्रंथिंसमाच्छिद्यपल्याणमवतार्यच॥उत्थापमानस्तुरगोराज्ञानोत्थि
तवान्मृतः ॥ ३६ ॥ ततःसरभभेरुंडोनृपमाभाष्यसुस्वरम् ॥ दिव्यंविमानमारुह्यजगामत्रिदशालयम् ॥ ३७ ॥ ततोगिरिंसमारुह्यददर्शाश्रममुत्तमम् ॥

१ मुहुरुत्सादयन्महान् इ० पा० ।

पुन्नागकदलीचूतनालिकेरसमन्वितम् ॥ ३८ ॥ द्राक्षेक्षुवाटिकापूगनागकेसरचंपकम् ॥ खेलत्करभसारंगंनृत्यत्केकिकुलंनृपः ॥ ३९ ॥ प्रणिपत्यद्विज
न्मानमुटजाभ्यंतरस्थितम् ॥ पप्रच्छपरयाभक्त्यामुक्त[1]संसारवासनात् ॥ ४० ॥ तुरगोनिरगात्स्वर्गंहेतुनाकेनमेवद ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञोद्विजन्मावाच
सूचिवान् ॥ ४१ ॥ कालेनबहुनाप्रेत्यतत्पापात्तुरगोभवत् ॥ अथपंचदशाध्यायश्लोकार्द्धंलिखितंक्वचित् ॥ ४२ ॥ ततोवाचयतःश्रुत्वानिरगात्तुरगोदि
वम् ॥ ततःसमागतैस्तत्रपरिवारजनैर्वृतः ॥ ४३ ॥ प्रणिपत्यद्विजन्मानंहृष्टरोमाविनिर्गतः॥पत्रंतदेवलिखितंगीतापंचदशाक्षरम् ॥ ४४ ॥ वाचयन्समही
पालोहर्षसंफुल्ललोचनः ॥ अभिषिच्यनिजंपुत्रंमंत्रविन्मंत्रिभिःसमम् ॥ ४५ ॥ सिंहासनेसिंहबलंमुक्तिमापविशुद्धधीः ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापु
राणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येएकोननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिषोडशा
ध्यायगौरवम् ॥ आकर्णयकुरंगाक्षिहर्षोत्कंठप्रवर्षिणि ॥ १ ॥ अस्तिसौराष्ट्रिकंनाम्नापुरंगुर्जरमंडले ॥ तत्रासीत्खड्गबाहुश्चराजाचंद्रइवापरः ॥ २ ॥ यदीय
कुसुमामोदमालासुरभितोदरे ॥ वारांनिधौहरिःस्वास्थ्यादशेतसहपद्मया ॥ ३ ॥ यदीयकीर्तिकर्पूरकणाभांतिनभोंगणे ॥ कीर्णावैरिकृतश्वासमारुते
स्तारकाछलात् ॥ ४ ॥ यस्यासिधारातीर्थेषुस्नातावैरिपुभूभुजः ॥ व्यावर्त्ततेदिवोद्यापिस्वर्गस्त्रीवाग्विमोहिताः ॥ ५ ॥ तस्यारिमर्दनोनाममदहस्तीमदो
द्धुरः ॥ मदांबुधारासलिलेगुंजद्भ्रमरमंडलः ॥ ६ ॥ कपोलफलकोत्तीर्णमदधाराजलाविलः ॥ बभौयोनिर्झरोद्गारैरंजनाद्रिरिवाच्चकैः ॥ ७ ॥ यस्यांगेषुव्य
राजंतचामराश्चंद्रिकोज्ज्वलाः॥ किरणाइवशीतांशोःपतिताःकाननोदरे ॥८॥ सिंदूरपांसुपटलीराजत्कुंभस्थलोबभौ ॥ यःसंध्यावारिदव्याप्तंवियत्खंडमिव
स्थितम् ॥९॥ सकदाचिन्मोचयित्वाशृंखलान्निगडानपि ॥ भंक्त्वालोहदृढस्तंभंप्रसह्यनिशिनिर्गतः ॥१०॥ आधोरणगणान्सर्वान्पार्ष्णिविस्फूर्जदंकुशान्
क्रोधादवगणय्यैवनिजशालांबभंजसः॥११॥तीक्ष्णांकुशमुखैर्विष्वक्हन्यमानोपिवैणवैः॥दंडैस्तुत्रासयामासुःसादिनोनमनागपि॥१२॥ ततोराजासमागत्य
निशम्येदंकुतूहलम्॥तत्रहस्तिकलाभिज्ञैःसमंराजकुमारकैः॥१३॥अदृश्यतसमागत्यराज्ञादंतावलोबली॥मोहयन्नुद्भटाटोपो[2]र्हृताट्टालिकमालिकः ॥ १४॥
ददृशुस्तंमहाभीमंपौरादूरतरंस्थिताः ॥ गोपायंतःशिशून्भीत्यानिवृत्तान्यकुतूहलाः॥१५॥ रुद्धेषुतत्रमार्गेषुपलायनपरैर्जनैः ॥ वासितेषुतदीयोग्रदानधा
रांबुसीकरैः ॥१६॥ स्नात्वातेनाध्वनायातःसरसःकश्चनद्विजः ॥ गीतानांषोडशाध्यायश्लोकान्कतिपयाञ्जपन् ॥१७॥ निषिद्ध्यमानोबहुधापौरैराधोरणैरपि
॥१८॥ अमन्यमानःकरिणोभीतान्चलितवांस्ततः ॥ फूत्कारेणसआवृण्वञ्जनान्विपरिमर्दयन् ॥ १९ ॥ स्पृशन्दानांबुजंतस्यस्वस्तिमान्निर्गतोद्विजः ॥

१ संसारबंधनादित्यपिपाठः । २ हतालालिकमालिकः इ० हतादालिकमालिकम् इ० हतातालिकमालिकम् इ० पा० ।

ततोमहानभूत्तत्रविस्मयोवागगोचरः ॥२०॥ मानसेभूमिपालस्यपौराणामपिपश्यताम् ॥ समाहूयततोराजाफुल्लराजीवलोचनः ॥ २१ ॥ तमापृच्छद्द्विजं
वाहादवतीर्यप्रणम्यच ॥२२॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अलौकिकमिदंविप्रत्वयाद्याचरितंमहत् ॥ कृतांतकल्पादेतस्मात्कथंनिर्यातवान्गजात् ॥२३॥ कमर्च
यसिगीर्वाणंकंमंत्रंजपसिप्रभो ॥ काचसिद्धिस्तवास्तीतिद्विजन्भन्समुदारय ॥२४॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ गीतायाःषोडशोध्यायःश्लोकान्कतिपयानहम् ॥
जपामिप्रत्यहंभूपतेनैताःसर्वसिद्धयः ॥ २५ ॥ ततोविहायद्विरदंकौतूहलरसंनृपः ॥ आजगामद्विजन्मानमादायनिजमंदिरम् ॥ २६ ॥ शुभंमुहूर्तमन्वी
क्ष्यतोषयित्वाद्विजोत्तमम् ॥ २७ ॥ सुवर्णैर्लक्ष्यसंख्याकैर्गीतामंत्रमुपाददे ॥ गीतायाःषोडशाध्यायश्लोकान्कतिपयानपि ॥ २८ ॥ समभ्यस्यततो
राजासत्कारेणसकौतुकः ॥ अथैकदाविनिर्गत्यबाह्यालींसहसैनिकैः ॥ २९ ॥ तमेवामोचयद्राजामत्तमाधोरणाद्गजम् ॥ विस्पष्टमितिवाक्यानिराज्यसौ
ख्यममानयन् ॥३०॥तृणवज्जीवितंराजागजस्याग्रेविशत्ततः ॥आदायगंडफलकंमदपंक्तिनिरंकुशम् ॥३१॥ आययौमंत्रिविश्वासान्नृपःसाहसिकाग्रणीः॥राहो
रिवमुखादिंदुःकालास्यादिवधार्मिकः॥३२॥साधुःखलस्यवदनान्नृयोनिरगमद्गजात्॥आगत्यनगरंराजात्वभिषिच्यकुमारकम् ॥३३॥ गीतायाःषोडशाध्या
यादवापपरमांगतिम् ॥३४॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥ ॥ छ ॥
॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ षोडशाध्यायसामर्थ्यंकथितंशृणुसांप्रतम् ॥ स्पष्टंसप्तदशाध्यायमहिमांभोनिधिशिवे ॥ १ ॥ खड्गबाहोःसुतस्यैवभृत्योदुःशा
सनोभवत् ॥ तंगजंधर्तुमागत्यगजात्प्राप्तोयमक्षयम् ॥ २ ॥ तद्वासनानिबद्धात्मागजयोनिमवाप्यच ॥ गीतासप्तदशाध्यायंश्रुत्वाप्रातःपरंपदम् ॥ ३ ॥
॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ दुःशासनोगजत्वंचप्राप्यमुक्तइतिश्रुतम् ॥ तदेववदकल्याणविस्तरेणममप्रभो ॥ ४ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ स्थितःकश्चन
दुर्मेधामंडलीककुमारकैः ॥ बहुमूल्यंपणंकृत्वागजमारूढवांस्ततः ॥ ५ ॥ गत्वाकतिपयान्येवपदानिजनवारितः ॥ नाम्नादुःशासनोमूढःप्रौढवाक्यमुदी
रयन् ॥ ६ ॥ ततोनिशम्यतद्वाक्यंक्रोधांधःसिंधुरोभवत् ॥ न्यपतच्चस्खलत्पादःकंपमानकुमारकैः ॥ ७ ॥ ततोनिपतितंकिंचिदुच्छ्वसंतंगजोरुषा ॥
ऊर्द्धमुन्मूलयांचक्रेकृतांतकनिरंकुशः ॥ ८ ॥ गतासोरपिरोषेणतस्यास्थ्नांचगणंगजः ॥ विकीर्णवान्पृथक्कृत्वामत्तोदंतावलस्ततः ॥ ९ ॥ ततःकाले
नसंप्रेत्यगजयोनिमवापसः ॥महांतंकालमनयत्सिंहलद्वीपभूपतेः॥१०॥ मैत्रीगरीयसीसार्द्धंखड्गबाहुमहीभुजा॥ततोयंजलमार्गेणप्रापितोवारुणोमतः॥११॥
जयदेवेनखड्गबाहोःप्रीत्यानीतोमहीभुजा ॥ जातिंस्मरन्स्वकीयांसपश्यन्बंधून्सहोदरान् ॥ १२ ॥ दुःखेनमहतास्तोकान्दिवसानत्यवाहयत् ॥ उवासख
ड्गबाहोश्चगृहेतूष्णीमनिर्दिशन् ॥ १३ ॥ सकदाचित्तुसंतुष्टःसमस्याश्लोकपूरणे ॥ कस्मैचित्कवयेप्रादात्तमुपायनहस्तिनम् ॥ १४ ॥ शतेनतेनकविना

रोगोपद्रवभीरुणा ॥ मालवक्षोणिपालस्यविक्रीतश्चैत्यकुंजरः ॥१५॥ कियत्यपिगतेकालेपाल्यमानोपियत्नतः ॥ मुमूर्षुरभवत्तत्रकुंजरोदुर्जरज्वरः ॥१६॥
नजिघ्रतिपयःशीतंनादत्तेकवलंगजः ॥ स्वपित्यपिनसौख्येनमुंचत्यश्रूणिकेवलम् ॥ ततोहस्तिपकाख्यातंवृत्तांतमवनीपतिः ॥ १७ ॥ आकर्ण्य
ससमायातोयत्रास्तेज्वरितोगजः ॥ सचावलोक्यभूपालंजगद्विस्मयकारिणीम् ॥ १८ ॥ वाचमूचेगजःसम्यग्विसृष्टज्वरवेदनः ॥ राजन्नशेषशास्त्र
ज्ञराजनीतिपयोनिधे ॥ १९ ॥ निर्जितारातिसंघातमुरारिचरणप्रिय ॥ किमौषधैरलंवैद्यैःकिंधानैःकिंनुजापकैः ॥ २० ॥ गीतासप्तदशाध्यायजा
पकंद्विजमानय ॥ तेनायंमामकोरोगःशाम्यत्यत्रनसंशयः ॥ २१ ॥ यथादिष्टंगजेनासौतथाचक्रेनराधिपः ॥ ततोगजत्वमुत्सृज्यमुक्तोदुःशासनोभव
त् ॥ २२ ॥ तेनविप्रेणाभिमंत्र्यजलेक्षिप्तेतदुत्तमे ॥ अथदिव्यंसमारूढंविमानमवनीपतिः ॥ २३ ॥ तंदुःशासनमद्राक्षीत्पाकशासनतेजसम् ॥ २४ ॥
॥ राजोवाच ॥ ॥ किंजातीयःकिमात्मात्वंकिंवृत्तइतिमेवद ॥ केनवाकर्मणाजातोगजःकथमिहागतः ॥ २५ ॥ पृष्टोराज्ञाविमुक्तोसौविमानस्थःस्थि
राक्षरम् ॥ वृत्तंयथायदाचख्यौनिजंदुःशासनःक्रमात् ॥ २६ ॥ गीतासप्तदशाध्यायंजपन्मालवभूपतिः ॥ नरवर्माभवन्मुक्तःकालेनाल्पीयसाततः॥ २७ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीतामाहात्म्येएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥
उक्तंसप्तदशाध्यायगौरवंभवताशिव ॥ सत्वमष्टादशाध्यायमहिमानमुदीरय ॥ १ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ आकर्णयचिदानंदनिष्पादिनिगमोत्तरम् ॥
पुण्यमष्टादशाध्यायमाहात्म्यंगिरिनंदिनि ॥ २ ॥ समस्तशास्त्रसर्वस्वंश्रोत्रप्रातंरसायनम् ॥ संसारयातनाजालविदारणपरायणम् ॥ ३ ॥ परंरहस्यंसि
द्धानामविद्योन्मूलनक्षमम् ॥ चैतन्यंकैटभारातेरग्रगण्यंपरंपदम् ॥ ४ ॥ विवेकवल्लरीमूलंकामक्रोधमलापहम् ॥ पुरंदरादिगीर्वाणचित्तविश्रामकारक
म् ॥ ५ ॥ सनकादिमहायोगिमनोरंजनकारणम् ॥ पाठमात्रपराभूतकालकिंकरगर्जितम् ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरशतव्याधिमूलोन्मूलनकारकम् ॥ नातःप
रतरंकिंचिद्रहस्यंहंसगामिनि ॥ ७ ॥ उपतापत्रयहरंमहापातकनाशनम् ॥ यथाकालेष्वहंनित्योयथापशुषुकामधुक् ॥ ८ ॥ यथाव्यासोमुनींद्रेषु
व्यासेषुब्रह्मवित्तमः ॥ यथादिवौकसांशक्रोगुरुःशक्राद्यथावरः ॥ ९ ॥ यथारसानांपीयूषमुत्तमंविश्वविश्रुतम् ॥ तथागिरीणांकैलासोयथाचेंद्रोदिवौक
साम् ॥ १० ॥ तीर्थानांपुष्करंतीर्थंयथापुष्पेषुपंकजम् ॥ पतिव्रतासुनारीषुयथालोकेष्वरुंधती ॥ ११ ॥ यथामखेष्वश्वमेधोयथोद्यानेषुनंदनम् ॥ य
थारुद्रेषुसर्वेषुवीरभद्रोममानुगः ॥ १२ ॥ यथादानेषुभूदानंयथासिंधुषुगौतमी ॥ यथालोकेहरिक्षेत्रंप्रशस्तंधर्मकर्मसु ॥ १३ ॥ तथैवाष्टादशा

१ रागोपद्रवभीरुणा इ० पा० । २ कामक्रोधमदापहम् इ० । कामक्रोधबलायकम् इ० च पा० ।

ध्यायमाहात्म्यंभुवनोत्तरम् ॥ तत्राख्यानमिदंपुण्यंभक्त्याकर्णयपार्वति ॥ १४ ॥ यथाकर्णनमात्रेणजंतुःपापैःप्रमुच्यते ॥ अस्तिमेरुगिरेःशृंगेपुरीरम्या
मरावती ॥ १५ ॥ पुराममविनोदायनिर्मिताविश्वकर्मणा ॥ निरंतरंगुणयुताकोटिगीर्वाणसेविता ॥ १६ ॥ तेजःपुंजवतीसाक्षाद्ब्रह्मविद्येवविश्रुता ॥
चिंतामणिशिलाबद्धाःप्रासादायत्रकामदाः ॥ १७ ॥ जयंतिमेरुशिखरेचतुर्मुखपुरावधि ॥ यत्रकल्पद्रुमच्छायासुखासीनापुलोमजा ॥ १८ ॥
शृणोतिश्यामलागीर्भिर्गीतंगंधर्वयोषिताम् ॥ यत्रास्तेसबलारातिर्दैत्यैश्चदलितायुषाम् ॥ १९ ॥ दैत्यानांरक्तकल्लोलैःस्वर्धुनीशोणतांगता ॥
पुरातनसुधास्वादुस्मारंस्मारंदिवौकसः॥२०॥धयंतियत्रक्षुत्क्षामाकलांप्रत्यहमैंदवीम् ॥ तस्यांकैवल्यकल्पायामासीत्पूर्वंशतक्रतुः ॥ २१ ॥ शचीसम
न्वितःश्रीमान्सर्वगीर्वाणसेवितः ॥ सकदाचित्सुखासीनोविष्णुदूतैरधिश्रितम् ॥ २२ ॥ सहस्रनेत्रमायांतमपश्यत्पुरुषंपरम् ॥ ततस्तदीयतेजोभिरभि
भूतःपुरंदरः ॥ २३ ॥ मणिसिंहासनात्तूर्णंपतितःस्थानमंडपे ॥ सिंहासनात्प्रयातस्यततस्तस्यहरेर्भटाः ॥ २४ ॥ गीर्वाणगणसाम्राज्यपट्टबंधंवितेनिरे ॥
अथतस्याभिषिक्तस्यमहेंद्रस्यपुलोमजा ॥ २५ ॥ वामांकमारुरोहाशुदिव्यदुंदुभिनिःस्वनैः ॥ अथत्रिदिवसंगीतगीर्वाणाःप्रमदान्विताः ॥ २६ ॥ सुरा
नीराजयामासुर्दिव्यरत्नैःसुरस्त्रियः ॥ ततोवैऋषयोवेदैराशीर्वादास्तदाददुः ॥२७॥ रंभाद्यानन्नृतुस्तस्यपुरस्तादप्सरोगणाः ॥ गंधर्वाललितालापाञ्जगुर्मं
गलकौतुकम् ॥ २८ ॥ एवंनूतनमिंद्रंतुजुष्टंबहुभिरुत्सवैः ॥ विनाशतक्रतुंदृष्ट्वाशक्रोविस्मयमाययौ ॥ २९ ॥ नमयाविहितामार्गेतडागानविनिर्मि
ताः ॥ नरोपितामहावृक्षाःपांथविश्रांतिकारकाः ॥ ३० ॥ नकदाचिदहोदृष्टोदेवस्त्रिपुरभैरवः ॥ निधिवासेस्थितादेवीपूजितानमदालसा ॥ ३१ ॥ मेधंक
रस्थितःशार्ङ्गधरोनैवनिरीक्षितः ॥ नकृतंविरजेस्नानंनैवंकाशीपुरींगतः ॥ ३२ ॥ नदेववाटिकावासीदृष्टोनरहरिःस्वयम् ॥ एरंडविष्णुर्हेरंबोनजातुपरि
शीलितः ॥ ३३ ॥ रेणुकानेक्षिताजातुमातापुरनिवासिनी ॥ नभक्त्यापूजितादेवीदानापुरनिवासिनी ॥ ३४ ॥ नभक्त्यात्रिपुरेदृष्टस्त्रिलिंगरुयंबकः
स्वयम् ॥ नशार्दूलतडागस्थोवीक्षितःसोमनाथकः ॥ ३५ ॥ रेवापुरस्थितोदेवोघुसृणेशोनवीक्षितः ॥ नागदंतपुरेख्यातोनागनाथोनवेक्षितः ॥ ३६ ॥
पर्णग्रामस्थितोदृष्टोनमहानमृतेश्वरः ॥ नतुंगभद्रातीरस्थोदृष्टोहरिहरःस्वयम् ॥ ३७ ॥ नवेंकटाद्रिनिलयःश्रीनिवासःसुलक्षितः ॥ कावेरीकर्णिकातीरेश्री
रंगोनैववीक्षितः ॥ ३८ दीनास्त्वनाथाःक्रोशंतःकारागारान्नमोचिताः ॥ अन्नदानेनदौर्भिक्षेप्राणिनोनैवपूजिताः ॥ ३९ ॥ रात्रौरात्रौकृताक्वापिनिर्जले
नोदकप्रपा ॥ ४० ॥ नगौतम्यांकृतंस्नानंनदृष्टोहरिणेश्वरः ॥ कृष्णवेण्यांचनकृतंस्नानंकन्यागतेगुरौ ॥ ४१ ॥ दत्तंनोभूखंडमपिकवयोनैवपूजिताः ॥

१ नदृष्टश्चामृतेश्वर इ० पा० ।

नतीर्थेषुकृतंसत्रंनग्रामेषुकृतामखाः ॥ ४२ ॥ पुष्करिण्योनविहितामध्येमार्गेबहूदकाः ॥ नप्रासादाःकृताःक्कापिब्रह्मविष्णुपिनाकिनाम् ॥ ४३ ॥
नजातुचिद्भयाक्रांतारक्षिताःशरणागताः ॥ कथमेकेनपुण्येनदेवदत्तमिहार्जितम् ॥ ४४ ॥ इतिचिंताकुलोभूत्वाहरिंप्रष्टुंपुरंदरः ॥ ययौसरभसंखिन्नःक्षी
रकूपारगह्वरम् ॥ ४५ ॥ तत्रप्रविश्यगोविंदंकृतनिद्रंनवैस्तवैः ॥ अकस्मान्निजसाम्राज्यभ्रंशदुःखमुवाचह ॥ ४६ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ रमाकांतभ
वत्प्रीत्यैकृतंक्रतुशतंपुरा ॥ तेनपुण्येनसंप्राप्तंमयापौरंदरंपदम् ॥ ४७ ॥ इदानींनूतनःकोपिजातोदिविपुरंदरः ॥ नतेनधर्मोविहितोनतेनक्रतवःकृताः ॥
॥ ४८ ॥ ममसिंहासनंदिव्यंकथमाक्रांतमच्युत ॥ ४९ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्येवंवदतस्तस्यश्रुत्वावाचंरमापतिः ॥ उन्मीलितस्मिताक्षोसा
वुवाचमधुरंवचः॥५०॥ ॥ श्रीभगवानुवाच॥ ॥ किंदानैरल्पफलदैःकिंतपोभिःकिमध्वरैः ॥ वर्त्तमानःक्षितितलेसत्वंप्रीणितवान्पुरा ॥ ५१ ॥ इंद्रउवा
च॥ ॥भगवन्कर्मणाकेनसत्वांप्रीणितवान्द्विजः॥यत्प्रीत्याभगवान्प्रादात्तस्मैपौरंदरंपदम् ॥५२॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ जपत्यष्टादशाध्यायेगीतानां
श्लोकपंचकम् ॥ यत्पुण्येनचसंप्राप्तंतवसाम्राज्यमुत्तमम् ॥ ५३ ॥ सर्वपुण्यशिरोरत्नभूतेनत्वंस्थिरोभव ॥ इतिविष्णोर्वचःश्रुत्वाज्ञातोपायंपुरंदरः ॥५४॥ वि
प्रवेषधरोभूत्वागतोगोदावरीतटम् ॥ तत्रापश्यत्पुरंपुण्यंकालिकाग्राममुत्तमम् ॥ ५५ ॥ यत्रकालेश्वरोदेवोवर्त्ततेकालमर्दनः ॥ तत्रगोदावरीतीरेस्थि
तंपरमधार्मिकम् ॥५६॥ अपश्यत्करुणावंतंब्राह्मणंवेदपारगम् ॥ नित्यमष्टादशाध्यायंजपंतंदांतचेतसम् ॥ ५७ ॥ ततस्तच्चरणद्वंद्वेलुठित्वापरयामुदा ॥
सत्वमष्टादशाध्यायमपठत्तेनशिक्षितम् ॥५८॥ अथपुण्येनतेनासौविष्णोःसायुज्यमाययौ ॥ हित्वापुरंदरादीनांदेवानांपदमल्पकम् ॥ ५९ ॥ ज्ञात्वातीव
मुदायुक्तोवैकुंठमगमत्पुरम् ॥ अतएवपरंतत्वंमुनीनामिदमुत्तमम् ॥ ६० ॥ दिव्यमष्टादशाध्यायमाहात्म्यंकथितंमया ॥ यस्यश्रवणमात्रेणसर्वपापैःप्रमु
च्यते ॥६१॥ इत्येवंगीतामाहात्म्यंकथितंपापनाशनम् ॥ पुण्यंपवित्रमायुष्यंस्वर्ग्यंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ ६२ ॥ यःशृणोतिमहाभागेश्रद्धयासंयुतःपुमान् ॥
सर्वयज्ञफलंप्राप्यविष्णोःसायुज्यमाप्नुयात्॥६३॥ ॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांमुत्तरखंडेसतीश्वरसंवादेगीतामाहात्म्येद्विनवत्य
धिकशततमोध्यायः ॥ १९२ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवसर्वज्ञसकलार्थद ॥ कृपांमयिपरांकृत्वायत्पृच्छेतद्वदस्वमे ॥ १ ॥
श्रुतंचगीतामाहात्म्यंबह्वाश्चर्यकथायुतम् ॥ तेनमेभक्तिरुत्पन्नाश्रोतुंकृष्णकथांपराम् ॥ २ ॥ पुराणेषुतुसर्वेषुश्रीमद्भागवतंपरम् ॥ यत्रप्रतिपदंकृष्णोगी
यतेबहुधर्षिभिः॥ तन्माहात्म्यंयथातत्वंसेतिहासंवदाधुना ॥ ३ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ नैमिषेसूतमासीनमभिवाद्यमहामतिम् ॥ कथामृतर

१ कृतनिद्रं सवासवः इ० कृतनिद्रंनवैस्तवैः इ० च पा० ।

सास्वादकुशलःशौनकोब्रवीत् ॥ ४ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ अज्ञानध्वांतविध्वंसिकोटिजन्मायनाशनम् ॥ ५ ॥ श्रीमद्भागवताख्यानंमृताख्या
हिरसायनम् ॥ भक्तिज्ञानविरागाढ्योविवेकोवर्द्धतेकथम् ॥ ६ ॥ मायामोहनिरासश्चवैष्णवैःक्रियतेकथम् ॥ इहघोरेकलौप्रायोजीवश्चासुरतांगतः ॥ ७ ॥
क्लेशाक्रांतस्यतस्याथशोधनेकिंरसायनम् ॥ श्रेयसांयद्भवेच्छ्रेयःपावनानांचपावनम् ॥ ८ ॥ कृ[1]ष्णप्रीतिकरंयच्चसाधनंतद्वदाधुना ॥ चिं[2]तामणिर्लोकसुखं
सुरेंद्रास्पदसंपदम् ॥ ९ ॥ प्रयच्छतिगुरुःप्रीतोवैकुंठंचातिदुर्लभम् ॥ १० ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ प्रीतोहंतेद्विजश्रेष्ठाःकथयिष्येयथाश्रुतम् ॥
सारात्सारतरंयच्चसंसारभयनाशनम् ॥ ११ ॥ भक्तिप्रवर्द्धकंयच्चकृष्णसंतुष्टिहेतुकम् ॥ तन्मेकथयतःसाधोसावधानतयाशृणु ॥ १२ ॥ कालव्याल
मुखालीढजगत्त्राणविधायकम् ॥ श्रीमद्भागवतंशास्त्रंकलौकृ[3]ष्णेनभाषितम् ॥ १३ ॥ एतस्मादपरंकिंचिन्मनःशुद्धिकरंनहि ॥ जन्मांतरकृतैःपुण्यैर्लभ्य
तेसाधुभिस्तुतत् ॥ १४ ॥ राज्ञःपरीक्षितोमोक्षंज्ञात्वाकमलसंभवः ॥ तोलयामासशास्त्राणिपुराणानिमहांतिच ॥ १५ ॥ श्रीमद्भागवतंतत्रगरीयोभुवि
संगतम् ॥ श्रीमद्भागवतीवार्तासुराणामपिदुर्लभा ॥ १६ ॥ इतिसंचिंत्यबहुशोमुनयःसाधवोमलाः ॥ मेनिरेभगवद्रूपंश्रीमद्भागवतंक्षितौ ॥ १७ ॥ पठना
च्छ्रवणाद्यस्यनरोयातिहरेःपदम् ॥ वर्षेणश्रवणंतस्यबहुसौख्यप्रदायकम् ॥ १८ ॥ मासेनभक्तिराभास्यंलभतेद्विजसत्तम ॥ सप्ताहेनश्रुतंचैतत्सर्वथामुक्ति
दायकम्॥१९॥ किंबहूक्तेनवैसाधोश्रीमद्भागवतामृतम् ॥ नित्यंसद्भिःप्रपातव्यंकृष्णलीलाप्रकाशकम् ॥२०॥सनकाद्यैःपुराप्रोक्तंनारदायदयापरैः ॥ब्रह्मणः
श्रुतपूर्वायसप्ताहश्रवणेविधिः॥२१॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ पितुर्लब्ध्वावरंज्ञानंश्रीमद्भागवताभिधम्॥ नारदोलोकतत्त्वज्ञःसर्वदाह्यटतेमहीम् ॥२२॥ कुत्रतैः
संगमोजातोनारदस्यमहात्मभिः॥ श्रुतोदेवर्षिणायत्रसप्ताहश्रवणेविधिः॥२३॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिभक्तियुक्तंकथानकम् ॥ यत्पुराब्रह्म
रातेनमह्यंप्रोक्तंदयालुना ॥२४॥ एकदातुविशालायामुपविष्टमधोमुखम् ॥ नारदंसनकाद्यास्तेददृशुर्दीनमानसम् ॥ २५ ॥ तंदृष्ट्वाचिंतयानंतुदेवर्षिंभ्रांतरं
स्वकम् ॥ पप्रच्छुर्विस्मयाविष्टामुनयस्तत्त्वचिंतकाः ॥ २६ ॥ ॥ कुमाराऊचुः ॥ ॥ किंत्वंचिंतयसेब्रह्मन्नतिदीनइवातुरः ॥ तवेत्थंमुक्तिसंगस्यनोचितं
वदकारणम् ॥ २७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अहंपृथ्व्यांसमायातोज्ञात्वासर्वोत्तमोत्तमाम् ॥ तीर्थैर्नानाविधैर्युक्तांपुण्यदैःपुण्यरूपिणीम् ॥ २८ ॥ पुष्करेच
प्रयागेचकाश्यांगोदावरीतटे ॥ हरिक्षेत्रेकुरुक्षेत्रेश्रीरंगेसेतुबंधने ॥ २९ ॥ एतेष्वन्येषुतीर्थेषुभ्रममाणइतस्ततः ॥ नापश्यंकुत्रचिच्छर्ममनःसंतोषका
रकम् ॥३०॥ कलिनाधर्ममित्रेणधरेयंबाधिताधुना ॥ सत्यंशौचंदयादानंनास्तिकुत्रापिभूतले ॥३१॥ उदरंभरिणोलोकावराकाःकूटसाक्षिणः ॥ मंदाःसुमं

१ कृष्णप्रास्तिकरमितिपाठः २ चिंतामणिर्लोकसुखंसुरद्रुःस्वर्गसंपदम् इ० पा० । ३ कीरेणभाषितमितिपाठः मुद्रितमाहात्म्ये ।

दमतयोमहापाखंडसंश्रयाः ॥३२॥ स्त्रीप्रधानगृहस्थाश्चवर्णिनोव्रतवर्जिताः ॥ वानप्रस्थाःपुरावासान्यासिनोभोगतत्पराः॥३३॥कन्याविक्रयिणोलोभात्कृ
षिकर्मपरायणाः ॥ भ्रष्टाचारादंभिनश्चस्वेच्छाचारनिदर्शिनः॥३४॥आश्रमायवनैरुद्धास्तीर्थानिसरितोह्रदाः॥दवतायतनान्यत्रदुष्टैरुच्छेदितानिच॥३५॥
योगीसिद्धोथवाज्ञानीसत्क्रियोत्रनदृश्यते ॥ कलिदावानलेनाद्यसाधनंभस्मतांगतम्॥३६॥अट्टशूलाजनपदाःशिवशूलाद्विजातयः॥कामिन्यःकेशशूलिन्यो
दृश्यंतेभुविसर्वतः ॥३७॥ एकदाहमनुप्राप्तोयमुनायास्तटंशुभम् ॥ दृष्टंवृंदावनंतत्रयत्रलीलाहरेरभूत् ॥३८॥ तत्रयच्चाद्भुतंदृष्टंश्रूयतांतन्मुनीश्वराः॥एका
तुतरुणीतत्रनिषण्णाखिन्नमानसा॥३९॥द्वौवृद्धौपतितौपार्श्वेनिःश्वसंतावचेतनौ॥शुश्रूषंतीप्रबोधंतीरुदतीचतयोःपुरः॥४०॥दृष्टादिशोनिरीक्षंतीरक्षितारमि
वात्मनः ॥ वीज्यमानाबहुस्त्रीभिर्बोध्यमानामुहुर्मुहुः॥४१॥ दृष्ट्वादूराद्गतश्चाहंकौतुकेनतदंतिकम् ॥ मांदृष्ट्वोत्थायसाबालावचनंचेदमब्रवीत् ॥ ४२ ॥ ॥
॥बालोवाच ॥ ॥ भोसाधोत्रक्षणंतिष्ठममचिंतामपाकुरु॥पुंसांचदर्शनंभद्रसर्वाघौघनिवारणम्॥पुण्येनप्राक्तनेनैवदर्शनंतवजायते॥४३॥ अतोमेमानसंदुःखं
च्छेत्तुमर्हसिमानद॥नारदउ०॥एवमुक्तस्तयाचाहंकृपयास्निग्धमानसः ॥ अपृच्छंतांवरारोहांकौतुकेनसमाकुलः॥४४॥कात्वमेतौचकौभद्रेकाश्चेमाःपद्मलो
चनाः॥ आख्याहिमत्पुरःसर्वंतवदुःखस्यकारणम् ॥ ४५ ॥ इतिपृष्टामयासातुबालादुःखितमानसा ॥ प्रोवाचनिखिलंदुःखमात्मनोदुःखकारणम् ॥ ४६ ॥
॥ बालोवाच ॥ ॥ अहंभक्तिरितिख्याताएतौमेतनयौवरौ॥ज्ञानवैराग्यनामानौकालयोगेनजर्जरौ॥४७॥गंगाद्याःसरितश्चेमाममसेवार्थमागताः ॥ एताभिः
सेवितानित्यंसत्कारेणापिनारद॥४८॥नचश्रेयोलभेकिंचित्क्षीणाहंसर्वतोमुने॥ममपूर्वंतुवृत्तांतंशृणुब्राह्मणसत्तम॥४९॥ येनाहंदुःखिताजातानलभेशर्मकुत्र
चित्॥उत्पन्नाद्रविडेचाहंकर्णाटेवृद्धिमागता॥५०॥स्थिताकिंचिन्महाराष्ट्रेगुर्जरेजीर्णतांगता॥तत्रघोरकलेर्योगात्पाखंडैःखंडितांगका॥५१॥ दुर्बलाहंचिरं
जातापुत्राभ्यांसहमंदताम् ॥५२॥ वृंदावनमिदंप्राप्तादैवयोगेननारद ॥ जाताहंतुपुनर्बालानवीनेवसुरूपिणी॥५३॥इमौतुशयितावत्रसुतौमेक्लिष्टमानसौ ॥
अतिवृद्धौपरित्यज्यगंतुंनाहंक्षमाधुना ॥ ५४ ॥ अहंबालाकथंजातासुतौमेजरठौकुतः ॥ त्रयाणामेकभावानांवैपरीत्यंकुतोभवत् ॥ ५५ ॥ घटतेजरठा
माताबालकौतनयाविति ॥ अतःशोचामिचात्मानंविस्मयाविष्टमानसा ॥ ५६ ॥ यदित्वंवेत्सिधर्मज्ञकृपालोदीनपालक ॥ वदसर्वंयथातत्त्वंकारणंचा
त्रयद्भवेत् ॥ ५७ ॥ एवंपृष्टस्तयाचाहंक्षणंचैवविमृश्यतु ॥ अवोचंभक्तिमाभाष्यक्लिष्टांकालेनभूयसा ॥ ५८ ॥ ज्ञानेनाहंप्रपश्यामिवृत्तंसर्वंतवानघे ॥
माविषादंकुरुप्राज्ञेहरिःशंतेकरिष्यति ॥ ५९ ॥ सर्वसत्वहरोबालेयुगोयंदारुणःकलिः ॥ लुप्तोनेनसदाऽचारोयोगमार्गस्तपांसिच ॥ ६० ॥
जनाश्चाघा(द्या)सुरायंतेशाठ्यदुष्कृतकारिणः ॥ संतोह्यस्मिन्सुदुःखार्ताअसंतोहृष्टमानसाः ॥६१ ॥ दृश्यतेधीरचित्तस्तुपंडितोपिनकोपिच ॥ अस्पृश्य

नवलोक्येयंदुष्टभाराकुलाधरा॥ ६२॥ अन्वब्दंक्रमतोजातोमंगलंदयितेन्वहम् ॥ नत्वांतवसुतौचेमौकोपिपश्यतिभामिनि ॥६३॥ यूयंतुरागबहुलैस्त्यक्ताज
र्जरतांगताः ॥ वृंदावनस्यसंयोगाद्बालात्वमभवःपुनः॥६४॥ धन्यंवृंदावनंचेदंभक्तिर्यत्राभवन्नृत्य ॥ अत्रेमौग्राहकाभावान्नवीनत्वंनचागतौ ॥६५॥ किंचिदा
त्मसुखेनेहप्रसुप्ताविति लक्ष्यते ॥ भक्तिरुवाच ॥ कथंपरिक्षिताराज्ञास्थापितोह्यशुचिकलिः ॥ दयापरेणहरिणाह्यधर्मःकिमुपेक्षितः॥ ६६ ॥ एनंमेसंशयंछि
धित्वद्वाचासुखितास्म्यहम् ॥ तस्यावचःसमाकर्ण्यभूयोहमवदंद्विजाः॥६७॥ यदिपृष्टस्त्वयाबालेप्रेमतःश्रवणंकुरु॥ यदामुकुंदोभगवान्क्ष्मांत्यक्त्वास्वप
दंगतः॥६८॥ कलिस्तद्दिनमारभ्यप्रवृत्तःसत्यबाधकः ॥ दृष्टोदिग्विजयेराज्ञादीनवच्छरणंगतः ॥६९॥ नहतोस्यगुणद्रष्टासर्वसाधारणंत्विदम् ॥ यत्फलंत
पसानैतिनयोगेनसमाधिना ॥ ७० ॥ तत्फलंलभतेधीमान्कलौकेशवकीर्तनात् ॥ एतादृशंकलिंदृष्ट्वासारात्सारफलप्रदम् ॥ ७१ ॥ विष्णुरातःस्था
पितवान्कलिजानांहितायच ॥ कुकर्माचरणात्सारःसर्वतोनिर्गतोधुना ॥ ७२ ॥ पदार्थाःसंस्थिताभूमौबीजहीनास्तुषायथाः ॥ विप्रैर्भागवतीवार्त्तागेहेगे
हेजनेजने ॥ ७३ ॥ कारिताधनलोभेनकथासारस्ततोगतः ॥ अत्युग्रभूरिकर्माणोनास्तिकादांभिकाजनाः ॥ ७४ ॥ तिष्ठंतिसर्वतीर्थेषुतीर्थसारस्ततो
गतः ॥ कामक्रोधमहालोभतृष्णाव्याकुलचेतसः ॥ ७५ ॥ समारभंतेकर्माणिकर्मसारस्ततोगतः ॥ मनसश्चाजयाल्लोभाद्दंभात्पाखंडसंश्रयात् ॥ ७६ ॥
शास्त्रानभ्यसनाच्चैवध्यानयोगफलंगतम् ॥ पंडितास्तेकलत्रेषुरमंतेमहिषाइव ॥ ७७ ॥ पुत्रोत्पादनदक्षाश्चनदक्षामुक्तिसाधने ॥ नहिवैष्णवताकुत्रसं
प्रदायपुरःसराः ॥ ७८ ॥ देवनिंदापराःसर्वेसाधुनिंदापरायणाः ॥ अयंतुयुगधर्मोस्तिदीयतेकस्यदूषणम् ॥ ७९ ॥ अतस्त्वंपुंडरीकाक्षंस्मृत्वासौख्यम
वाप्स्यसि ॥ ८० ॥ एवंमयोक्तंवचनंश्रुत्वासाविस्मयंगता ॥ उवाचवचनंभूयोमांप्रशस्याद्द्विजोत्तमाः ॥ ८१ ॥ ॥ भक्तिरुवाच ॥ ॥ देवर्षेत्वंतुधन्यो
सिमद्भाग्येनसमागतः ॥ साधूनांदर्शनंलोकेसर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ ८२ ॥ सुखोपायोयथामेस्यात्तथादिशमुनेधुना ॥ सर्वज्ञस्यतवब्रह्मन्नसाध्यंकिमपी
हवै ॥८३॥ अजयदजितमायांयस्यकायाधवस्तेवचनरचनमेकंकेवलंचाकलय्य ॥ध्रुवपदमुपयातोयत्कृपानोध्रुवोवैतमहमरणभूतंब्रह्मपुत्रंनतास्मि ॥८४॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेभागवतमाहात्म्येत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥१९३॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवंसंप्रा
र्थितोविप्रास्तयाभक्त्यातिदीनया॥यतश्चाकथयंतद्वैतच्छृणुध्वंदयालवः॥१॥ ॥नारदउवाच॥ ॥मा[1]खिदस्त्वंवृथाबालेसमाधायमनोहृदि॥श्रीकृष्णचरणां ॥ १७९ ॥
भोजंस्मरसौख्यंलभिष्यसि ॥ २ ॥ द्रौपदीचपरित्रातायेनकौरवकश्मलात् ॥ पालितागोपसुंदर्यःसकृष्णःक्वापिनोगतः ॥ ३ ॥ त्वंतुभक्तिःप्रियातस्यसत

१ वृथाखेदयसेबाले अहोचिंतातुराकथमितिपाठः इ० पा० ।

तंप्राणतोधिका ॥ त्वयाहूतस्तुभगवान्यातिनीचगृहेष्वपि ॥ ४ ॥ सत्यादित्रियुगेबोधोविरागोमुक्तिसाधकौ ॥ कलौतुकेवलाभक्तिर्ब्रह्मसायुज्यकारिणी ॥ ५ ॥ इतिनिश्चित्यचिद्रूपीस्वकांगात्त्वांससर्जह ॥ परमानंदचिन्मूर्तिःस्वंप्रियांप्रीतमानसः ॥ ६ ॥ बध्वाजलिंत्वयापृष्टःकिंकरोमीतिवैहरिः ॥ त्वांतदाज्ञापयत्कृष्णोमद्भक्तान्पोषयेतिच ॥ ७ ॥ अंगीकृतंत्वयातद्वैप्रसन्नोभूद्धरिस्तदा ॥ मुक्तिंदासींददौतुभ्यंज्ञानवैराग्यआत्मजौ ॥ ८ ॥ भक्तानांपोषणंनित्यंवैकुंठस्थाकरोषिच ॥ भूमौचभक्तपोषायछायारूपंसमाश्रिता ॥ ९ ॥ विमुक्तिज्ञानवैराग्यैःसहचैवागतात्रहि ॥ कृतादिद्वापरांतेहिकालेमुक्तिमुदास्थिता ॥ १० ॥ कलौतुसंक्षयंप्राप्तापाषंडामयपीडीडिता ॥ त्वदाज्ञयागताशीघ्रंवैकुंठेपुनरेवसा ॥ स्मृतमात्रात्वयाद्यापिमुक्तिरायातिसत्वरम् ॥ ११ ॥ पुत्रीकृत्यत्वयैमौचस्वपार्श्वेपरिरक्षितौ ॥ उपेक्षातःकलौमंदौवृद्धौजातौसुतौतव ॥ १२ ॥ तथापिचिंतांमुंचत्वमुपायंचिंतयाम्यहम् ॥ कलिनासदृशःकोपियुगोनास्तिवरानने ॥ १३ ॥ तस्मिंस्त्वांख्यापयिष्यामिगेहेगेहेजनेजने ॥ अन्यधर्मांस्तिरस्कृत्यपुरस्कृत्यमहोत्सवान् ॥ १४ ॥ यदिप्रवर्त्तयेनत्वांतदादासोहरेर्नहि ॥ त्वदन्विताश्चयेजीवाभविष्यंतिकलाविह ॥ १५ ॥ पापिनोपिगमिष्यंतिनिर्भयाहरिमंदिरम् ॥ येषांचित्तेभवेद्भक्तिःसर्वदाप्रेमरूपिणी ॥ १६ ॥ नतेपश्यंतिकीनाशंस्वप्नेप्यमलमूर्त्तयः ॥ नप्रेतोनपिशाचोवाराक्षसोवासुरोपिच ॥ १७ ॥ भक्तियुक्तमनस्कानांस्पर्शनेदर्शनेप्रभुः ॥ नतपोभिर्नवेदैश्चनज्ञानेनापिकर्मणा ॥ १८ ॥ हरिर्हिसाध्यतेभक्त्याप्रमाणंतत्रगोपिकाः ॥ नृणांजन्मसहस्रेणभक्तिःसुकृतिनांभवेत् ॥ १९ ॥ कलौभक्तिःकलौभक्तिर्भक्त्याकृष्णःपुरःस्थितः ॥ भक्तिद्रोहकरायेचतेसीदंतिजगत्रये ॥ २० ॥ दुर्वासादुःखमापन्नःपुराभक्तिविनिंदकः ॥ अलंव्रतैरलंतीर्थैरलंयोगैरलंमखैः ॥ २१ ॥ अलंज्ञानकथालापैर्भक्तिरेकैवमुक्तिदा ॥ एवमुक्तमयासातुस्वमाहात्म्यंनिशम्यवै ॥ २२ ॥ सर्वांगहर्षसंयुक्तामांपुनर्वाक्यमब्रवीत् ॥ अहोनारदधन्योसिप्रीतिस्तेमयिनिश्चला ॥ २३ ॥ नकदाचिन्विमुंचामिचित्तंतेमयिसंगतम् ॥ कृपालुनात्वयासाधोमद्बाधाध्वंसिताक्षणात् ॥ २४ ॥ पुत्रयोश्चेतनानास्तिममेमौप्रतिबोधय ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वाकारुण्येनान्वितोह्यहम् ॥ २५ ॥ तयोःप्रबोधनंकर्तुंप्रवृत्तःपाणिनास्पृशन् ॥ मुखंसंसृज्यकर्णांतेशब्दमुच्चैःसमुच्चरन् ॥ २६ ॥ ज्ञानप्रबुद्ध्यतांशीघ्रंवैराग्यप्रतिबुध्यताम् ॥ वेदवेदांतघोषैश्चगीतापाठैर्मुहुर्मुहुः ॥ २७ ॥ बोध्यमानौतदातेनकथंचिद्बोधमागतौ ॥ नेत्रैरनवलोकंतौजृंभंतौसालसावुभौ ॥ २८ ॥ बकवत्पलितौप्रायःशुष्ककाष्ठसमांगकौ ॥ क्षुत्क्षामौतौनिरीक्ष्यैवपुनःस्वापमुपागतौ ॥ २९ ॥ तदाचिंतापरोभूवंकिंविधेयंमयेतिच ॥ अहोनिद्राकथंयातिवृद्धत्वंचानयोःपरम् ॥ ३० ॥

१ सुंदरींकृष्णवल्लभामितिपाठः इ० पा० । २ मुद्रितमाहात्म्येइदमर्धमधिकम् । ३ मुक्तिरायातियातिचइ०मु०माहात्म्येपाठः । ४ वधंप्राप्तौसुतौतवेति पा० ।

चिंतयन्निति गोविंदं स्मरन्नासं द्विजोत्तमाः ॥ व्योमवाणी तदैवाभून्मा ऋषे खिद्यतामिति ॥ ३१ ॥ उद्यमस्सफलस्ते तु भविष्यति न संशयः॥ एतदर्थं तु सत्कर्म सुरर्षे
त्वं समाचर ॥ ३२ ॥ तत्कर्म ते भिधास्यंति साधवः साधुभूषणाः ॥ सत्कर्मणि कृते तस्मिन्स्वपनं वृद्धतानयोः ॥ ३३॥ गमिष्यति क्षणाद्भक्तिः सर्वतः प्रसरिष्यति॥
इत्याकाशवचः स्पष्टं निशम्यापि मया द्विजाः॥ ३४ ॥ नज्ञातं यन्न भोवाण्या गोप्यत्वेन निरूपितं ॥ किं तत्कर्म च येनैतौ भवतो ज्ञानसंयुतौ॥ ३५ ॥ क्व भविष्यंति ते
संतः कथं वक्ष्यंति कर्म मत् ॥ मयात्र किं प्रकर्त्तव्यं यदुक्तं व्योमभाषया ॥३६॥ अथ तौ तत्र संस्थाप्य निर्गतोहं बहिर्द्विजाः ॥ वृंदारण्याद पृच्छं च यत्र तत्र द्विजोत्तमा
न् ॥ ३७॥ वृत्तांतं सर्व एवाथ श्रुत्वा विस्मितमानसाः ॥ नैवोत्तरं प्रयच्छंति ह्यनभिज्ञानभोगिरः ॥३८॥ असाध्यं केचन प्रोचुरविज्ञेयमथापरे ॥ मूकीभूवुरन्ये तु
चिंतयानाः पुनः पुनः ॥ ३९ ॥ वेदवेदांतघोषैश्च गीतापाठैर्मुहुर्मुहुः ॥ बोध्यमानं त्रिकं तत्तु नोदतिष्ठदहो विधिः॥४०॥ योगिना नारदेनापि स्वयं नज्ञायते तु यत् ॥
तत्कथं शक्यते कर्तुमितरैरिह मानुषैः॥ ततश्चिंतातुरश्चाहं बदरीवनमागतः॥४१॥ तपश्चरामि चात्रैव तदर्थं कृतनिश्चयः ॥ तावद्ददर्श पुरतः सनकाद्यान्मुनीश्वरा
न्॥ कोटिसूर्यसमाभासानुवाच मुनिसत्तमान्॥४२॥ इदानीं भूरिभागेन भवतां दर्शनं ह्यभूत् ॥ तदुपायं महाभागा वदंतु प्रीतमानसाः ॥४३॥ भवंतो योगिनां श्रे
ष्ठा बुद्धिमंतो बहुश्रुताः॥ कुमारा एव पंचाब्दाः पूर्वेषामपि पूर्वजाः॥४४॥ सदा वैकुंठनिलया हरिकीर्त्तनतत्पराः ॥लीलामृतकथोन्मत्ता हरिस्मरणतत्पराः॥४५॥
अंतो हि कालदुहितायुष्मान्नैव प्रबाधते[1] ॥ येषां भ्रूभंगमात्रेण द्वारपालौ हरेः पुरा॥४६॥दैत्यौ भूत्वा त्रिजन्मानि पुनस्तत्स्थानमास्थितौ ॥अशरीरगिरोक्तं यत्किं त
त्साधनमुच्यताम् ॥४७॥ अनुष्ठेयं यथा यत्र प्रब्रुवंतु कृपालवः ॥ भक्तिज्ञानविरागाणां सुखमुत्पद्यते यथा॥ ख्यातिर्वः सर्वलोकेषु तथा साधूच्यतां बुधाः ॥४८॥
॥ कुमारा ऊचुः ॥ ॥ मा चिंतां कुरु देवर्षे स्वचित्ते हर्षमावह ॥ उपायः सुखसाध्योत्र विद्यते विश्वसौख्यदः ॥ ४९ ॥ अहो नारद धन्योसि विरक्तानां शिरोम
णिः ॥ श्रीकृष्णप्रेमपात्राणामग्रणीर्वदतां वरः ॥ ५० ॥ त्वयि चित्रं न देवर्षे भक्तिसाधनतत्परे ॥ उचितं कृष्णदासानां भक्तेः संचारणं भुवि ॥ ५१ ॥ ऋ
पिभिर्बहुधा लोके उपायाः सिद्धये कृताः ॥ श्रमसाध्याश्च ते सर्वे प्रायः स्वर्गफलप्रदाः ॥ ५२ ॥ वैकुंठसाधकः पंथा गुप्तो लोकेषु वर्त्तते ॥ तस्योपदेशकः सा
धुः प्रायो भाग्येन लभ्यते ॥ ५३ ॥ यत्ते सत्कर्म निर्दिष्टं व्योमवाचा मुनीश्वर ॥ तज्ज्ञेयमिह सर्वज्ञैर्ज्ञानयज्ञः पुरातनैः ॥ ५४ ॥ श्रीमद्भागवतालापो ज्ञानय
ज्ञः शुकोदितः ॥ भक्तिज्ञानविरागाणां सुखदः प्रतिभाति नः ॥ ५५ ॥ कलिदोषा इमे सर्वे श्रीमद्भागवतध्वनेः ॥ प्रभीताः प्रलयायंते[2] सिंहशब्दाद्वृका इव ॥
॥५६॥ ज्ञानवैराग्यसंयुक्ता भक्तिः प्रेमरसावहा ॥ प्रतिगेहं प्रतिजनं सुखक्रीडां करिष्यति ॥ ५७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ कुमारोक्तं समाकर्ण्य नारदः प्रीत

१ अतःकालसमादिष्टाजरायुष्मान्नबाधते इ० पा० माहात्म्यस्थः । २ प्रपलायंते इतिपाठः ।

मानसः ॥ पुनःप्रोवाचभगवांस्तदुत्कर्षंविभावयन् ॥ ५८ ॥ ॥नारदउवाच॥ ॥ वेदवेदांतघोषैश्चगीतापाठैःप्रबोधितम् ॥ नोदतिष्ठत्रिकंतत्तुकलिदोषति
रस्कृतम् ॥ ५९ ॥ कथंभागवतालापात्तद्विबोधमिहैष्यति ॥ छिंदंतुसंशयंह्येनंभवंतोमोघदर्शनाः ॥ ६० ॥ विलंबोनात्रकर्तव्यःशरणागतवत्सलाः ॥
ततस्तेसनकाद्यास्तुविरक्ताऊर्ध्वरेतसः ॥ ६१ ॥ सिद्धाःसनातनादिप्रानारदंप्रोचुरादरात् ॥ ६२ ॥ ॥ कुमाराऊचुः ॥ ॥ वेदोपनिषदांसाराज्जाता
भागवतीकथा ॥ अत्युत्तमाततोभातिपृथग्भूताफलोन्नतिः ॥ ६३ ॥ आमूलाग्रंरसोस्त्येवरसालस्ययथाफले ॥ पृथग्भूतंतुपानेनयथाविश्वमनोह
रः ॥ ६४ ॥ यथादुग्धेस्थितंसर्पिर्नचस्वादूपकल्प्यते ॥ पृथग्भूतंतुतद्दिव्यंदेवानांप्रीतिवर्द्धनम् ॥ ६५ ॥ इक्षुष्विवादिमध्यांतंशर्कराव्याप्यतिष्ठति ॥
पृथग्भूतातुसामिष्टातथाभागवतीकथा ॥ ६६ ॥ श्रीमद्भागवतंनामपुराणंरसमेवहि ॥ भक्तिज्ञानविरागाणांसौख्यायैवप्रकाशितम् ॥ ६७ ॥ कृष्णेन
ब्रह्मणेनाभिकंजस्थायद्दैवहि ॥ तच्चतुःश्लोकमखिलंब्रह्मैवप्रतिभासते ॥ ६८ ॥ तुभ्यंचब्रह्मणाप्रोक्तंतच्चरित्रनिदर्शनम् ॥ त्वयापिव्यासदेवायप्रोक्तंतत्ता
पहानये ॥ ६९ ॥ यदीयस्मरणात्सद्योनिर्विण्णोबादरायणः ॥ चकारमहदाख्यातुमात्मारामममनोहरम् ॥ ७० ॥ अत्रतेविस्मयःकेनयेनपृच्छेःपुनःपुनः ॥
श्रीमद्भागवतंशास्त्रंक्षमंकृष्णानुकर्षणे ॥७१॥ ॥सूतउवाच॥ ॥एतन्निशम्यवचनंसमुदाहृतंतुयोगीश्वरैःसनकमुख्यतमैरभीष्टम्॥भक्त्याविधृत्यचरणंचप्र
णम्यमूर्ध्नाहृष्टोजगादजगदाधिनिवर्तकांस्तान्॥७२॥ ॥नारदउवाच॥ ॥संदर्शनंचभवतांविनिहंत्यघौघंश्रेयस्तनोतिभवदुःखदवार्दितानाम्॥निःशेषशेषमु
खगीतकथैकपानात्प्रेमप्रकाशनकृतेशरणंगतोवः॥७३॥पुण्योदयेनबहुजन्मसमर्जितेनसत्संगमोयदिभवेत्कृतिनोजनस्य॥अज्ञानहेतुकृतमोहमहांधकारोन
श्यत्तदाह्युदयमेतिमहान्विवेकः ॥ ७४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेश्रीभागवतमाहात्म्येचतुर्नवत्यधिकशततमोऽ
ध्यायः ॥ १९४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथदेवऋषिस्तत्रकुमाराननुमान्यच ॥ उवाचप्रणतोवाक्यंज्ञानयज्ञकृतादरः ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
ज्ञानयज्ञंकरिष्यामिशुकशास्त्रकथोज्वलम् ॥ भक्तिज्ञानविरागाणांस्थापनार्थंप्रयत्नतः ॥ २ ॥ यत्रकार्योमयायज्ञःस्थानंतत्कथ्यतांद्विजाः ॥ चत्वारोयज्ञ
वाहाश्चयूयमेववृतामया ॥ ३ ॥ कियद्भिर्दिवसैःश्राव्याश्रीमद्भागवतीकथा ॥ कोविधिस्तत्रकर्तव्योज्ञानयज्ञविशारदाः ॥ ४ ॥ ॥ कुमाराऊचुः ॥ ॥
शृणुनारदवक्ष्यामस्तुभ्यंयत्रकथानृणाम् ॥ शृण्वतांपापराशिघ्नीभवेत्पुण्यविवर्द्धिनी ॥ ५ ॥ गंगाद्वारसमीपेतुकामदाख्यंपुरंमहत् ॥ ६ ॥ स्वर्णद्याश्चोत्तरे
पुण्येतटमानंदनामकम्॥ नानाऋषिगणैर्जुष्टंदेवसिद्धनिषेवितम् ॥ ७ ॥ नानातरुलताकीर्णंस्वच्छकोमलवालुकम् ॥ रम्यमेकांतदेशस्थंस्वर्णपंकजशो
भितम् ॥ ८ ॥ यत्समीपस्थजीवानांक्षेत्रस्यैवप्रभावतः ॥ मिथःसंस्निग्धचित्तानांवैरंचेतसिनस्थितम् ॥ ९ ॥ ज्ञानयज्ञस्त्वयातत्रकर्तव्योहिप्रयत्नतः ॥

अपूर्वरसदात्रचिकथातत्रभविष्यति ॥ १० ॥ वृंदावनप्रतोलिस्थंजराजीर्णकलेवरम् ॥ सुतद्वयंपुरस्कृत्यभक्तिस्तत्रागमिष्यति ॥ ११ ॥ यत्रभागवती
वार्ताभक्तिस्तत्रसहात्मजा ॥ कृष्णकीर्तिसुधांपीत्वातरुणीवाभविष्यति ॥ १२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वाकुमारास्तेनारदेनसमंततः ॥ गं
गाद्वारेसमाजग्मुर्ज्ञानयज्ञायसत्वराः ॥ १३ ॥ यदाप्राप्तास्तटंतेतुगंगायाभार्गवर्षभ ॥ तदाकोलाहलश्चासीद्भूर्लोकादिकसत्तसु ॥ १४ ॥ श्रीमद्भा
गवतास्वादलंपटासात्तलौकिकाः ॥ धावंधावंसमाजग्मुःप्राचीनावैष्णवाश्चये ॥ १५ ॥ भृगुर्वसिष्ठश्च्यवनश्चगौतमोमेधातिथिर्देवलदेवरातौ ॥ रामस्तथागा
धिजशाकलौचमृकंडपुत्रात्रिजपिप्पलादाः ॥ १६ ॥ योगेश्वरौव्यासपराशरौचशुकादयोभागवतप्रधानाः ॥ शिष्यैरुपेताबहुशास्त्रविज्ञाःकृष्णामृतास्वाद
कृतौप्रधानाः ॥ १७ ॥ वेदांतानिचवेदाश्चमंत्रास्तंत्राणिसंहिताः ॥ दशसप्तपुराणानिषट्शास्त्राणितथाययुः ॥ १८ ॥ गंगाद्याःसरितस्तत्रपुष्करादिसरां
सिच ॥ क्षेत्राणिचदिशःसर्वादंडकादिवनानिच ॥ १९ ॥ हिमादयोनगास्तत्रदेवगंधर्वकिन्नराः ॥ द्वीपाःसमुद्रादिक्पालाःपातालस्थास्तथाययुः॥ २० ॥
दीक्षायांनारदेनाथदत्तमासनमुत्तमम् ॥ कुमारावंदिताःसर्वैनिषेदुःकृष्णतत्पराः ॥ २१ ॥ वैष्णवाःसुविरक्ताश्चन्यासिनोब्रह्मचारिणः ॥ मुख्याह्यग्रेस्थिता
स्तेषांपुरतोनारदःस्थितः॥ २२ ॥ वामभागेमुनिगणादक्षिणेचदिवौकसः ॥ वेदोपनिषदोन्यत्रतीर्थानिचभृगूद्वह ॥ २३ ॥ जयशब्दोनमःशब्दःशंखशब्द
स्तथैवच ॥ बभूवाकाशसंस्पर्शीघोषथन्विदिशोदश ॥ २४ ॥ विमानानिसमारुह्यप्रहृष्टानाकवासिनः ॥ कल्पवृक्षप्रसूनैश्चतांसभांसमवाकिरन् ॥ २५ ॥
सूतउवाच॥ ॥ एवंतेषुनिविष्टेषुभृग्वादिषुयथार्हतः॥श्रीभागवतमाहात्म्यमूचिरेनारदायते ॥२६॥ ॥कुमाराऊचुः॥ ॥शृणुनारदवक्ष्यामोमहिमानंमहाद्भु
तम् ॥ श्रीमद्भागवताख्यस्यशास्त्रस्यविधिपूर्वकम् ॥ २७ ॥ सदानरैःसुकृतिभिःसेव्याभागवतीकथा ॥ यस्याःश्रवणमात्रेणकृतार्थत्वंप्रयांतिते ॥ २८ ॥
ग्रंथोष्टादशसाहस्रोद्वादशस्कंधसंयुतः ॥ परीक्षिच्छुकसंवादःश्रीमद्भावताभिधः ॥ २९ ॥ तावत्संसारचक्रेस्मिन्भ्रमत्यज्ञानमोहितः ॥ यावत्कर्णगतंनो
स्याच्छुकशास्त्रंजनस्यच ॥ ३० ॥ किंश्रुतैर्बहुभिःशास्त्रैःपुराणैःसंहितागमैः ॥ यदिभागवतंपुंभिर्नश्रुतंभक्तिभावनैः ॥ ३१ ॥ कथाभागवतस्यापिनि
त्यंभवतियद्गृहे ॥ तद्गृहंतीर्थरूपंहिनृणांपापविनाशनम् ॥३२॥अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ भागवत्याःकथायाश्चकलांनार्हंतिषोडशीम् ३३॥
तावत्पापानितिष्ठंतिदेहेस्मिन्मुनिपुंगव ॥ यावन्नश्रूयतेसम्यक्श्रीमद्भागवतंनरैः ॥ ३४ ॥ नगंगानगयाकाशीप्रतिष्ठानंनपुष्करः ॥ कथायाभागवत्याश्च ॥ १८१
समापुण्यफलेनच ॥ ३५ ॥ श्लोकार्द्धंश्लोकपादंवानित्यंभागवतोद्भवम् ॥ पठस्वस्वमुखेनापियदीच्छसिभवक्षयम् ॥ ३६ ॥ वेदादिर्वेदमाताचपौरुषंसूक्त

१ कृतैकतानाःइतिपाठः ।

मेवच ॥ त्रयीभागवतंचैवद्वादशाष्टाक्षरौमनू ॥ ३७ ॥ द्वादशात्माप्रयागश्चकालःसंवत्सरात्मकः ॥ ब्राह्मणाश्चाग्निहोत्रंचसुरभिर्द्वादशीतिथिः ॥ ३८ ॥
तुलसीचवसंतर्तुःपुरुषोत्तमएवच ॥ एतेषांवस्तुतोनास्तिपृथग्भावोमुनीश्वर ॥ ३९ ॥ यश्चभागवतंशास्त्रंव्याकुर्यादन्वहंद्विज ॥ जन्मकोटिकृतंपापंत
स्यनश्यतिनारद ॥ ४० ॥ श्रुतंचपठितंध्यातंश्रीमद्भागवतंनृभिः ॥ ददातिमुक्तिंभक्तिंवातुलस्यश्वत्थसेवनम् ॥ ४१ ॥ अंतकालेतुसंप्राप्तेभयंत्यक्त्वासु
दूरतः ॥ श्रीमद्भागवतंभक्त्याशृणुयाद्यःसमुक्तिभाक् ॥४२॥ प्रौष्ठपद्यांचराकायांहेमसिंहसमन्वितम् ॥ अलंकृत्यद्विजाग्र्यायश्रीमद्भागवतंददेत् ॥४३॥
भक्तियुक्तोविमानश्चमिताशीचजितेंद्रियः ॥ श्रुत्वादितःसकृष्णस्यसायुज्यंलोकमाप्नुयात् ॥ ४४ ॥ आजन्ममात्रमपियेनशठेनचित्तंसम्यङ्नियम्यभुविकृ
ष्णकथानपीता ॥ चांडालवच्चपशुवद्धततेननीतंमिथ्यास्वजन्मजननीभृशमर्दिताच ॥ ४५ ॥ यैर्नश्रुतंभागवतंपुराणमाराधितोनोपुरुषःपुराणः ॥
मुखेहुतंनैवधरामराणांतेषांवृथाजन्मगतंनराणाम् ॥ ४६ ॥ चित्तंनयस्यतुनरस्यहरेःकथायांसंप्रीयतेदुरितदुष्टमसत्प्रसंगात् ॥ धिक्तंनरंपशुसमंभुवि
भारभूतमेवंवदंतिमुनयःकिलपूर्वसिद्धाः ॥ ४७ ॥ दुर्लभैवकथालोकेश्रीमद्भागवतोद्भवा ॥ कोटिजन्मसमुत्थेनपुण्येनैवतुलभ्यते ॥ ४८ ॥
तेनयोगनिधेसाधोश्रोतव्यासात्वतीकथा ॥ प्रत्यहंनियमोनास्तिदिनानांवस्तुतोद्विज ॥ ४९ ॥ सत्येनब्रह्मचर्येणयतोस्यश्रवणंमतम् ॥ ततः
कलौविशेषोहिविधिःसप्तदिनात्मकः ॥ ५० ॥ मनसश्चाजयाद्रोगात्पुंसांचैवायुषःक्षयात् ॥ कलेर्दोषबहुत्वाच्चसप्ताहश्रवणंमतम् ॥ ५१ ॥
मनसोनिग्रहश्चैवनियमाचरणंतथा ॥ कर्तुंसप्तदिनंशक्यंततोनियमकल्पना ॥ ५२ ॥ श्रद्धयाश्रवणेनित्यमाद्यंतावधियत्फलम् ॥ तत्फ
लंशुकदेवेनसप्ताहश्रवणेकृतम् ॥ ५३ ॥ यत्फलंनास्तितपसानयोगेनसमाधिना ॥ अनायासेनतत्सर्वंसप्ताहश्रवणाल्लभेत् ॥ ५४ ॥
यज्ञाद्व्रताच्चतपसोध्यानाज्ज्ञानाच्चतीर्थतः ॥ श्रीभागवतसप्ताहनियमोह्युत्तमोमतः ॥५५॥ यदाकृष्णोभुवंत्यक्त्वास्वपदंगंतुमुद्यतः ॥ तदाज्ञायोद्धवो
धीमान्गोविंदंवाक्यमब्रवीत् ॥५६॥ ॥उद्धवउवाच॥ ॥ भगवन्भवतासर्वंदेवकार्यंप्रसाधितम् ॥ अधुनागंतुमिच्छुस्त्वंस्वंपदंतमसःपरम् ॥५७॥ अतश्चिंता
ममोत्पन्नात्वद्वियोगभियाविभो ॥ तामपाकुरुदेवेशत्वामहंशरणंगतः ॥ ५८ ॥ आगतोयंकलिर्घोरोत्रसर्वेपिजनाःखलाः ॥ भविष्यंतिततोनाथकिं
विधेयंतदादिश ॥ ५९ ॥ इयंभारवतीभूमिःशरणंकिंप्रयास्यति ॥ त्वदन्योदृश्यतेनात्रत्रातास्यायदुनंदन ॥ ६० ॥ अतोस्मासुदयांकृत्वातिष्ठात्रै
वदयानिधे ॥ साधूनांरक्षणायैवत्वमाविरभवःप्रभो ॥ ६१ ॥ निर्गुणोपिनिराकारःसच्चिदानंदविग्रहः ॥ त्वद्वियोगेनतेभक्ताःकथंस्थास्यंतिभूतले ॥ ६२ ॥
निर्गुणोपासनेकष्टमतोस्मद्धितमाचर ॥ ॥सूतउवाच॥ ॥ इत्युद्धववचःश्रुत्वाचिंतयित्वाक्षणंहरिः ॥ ६३ ॥ ददौभागवतंतस्मैकृपयापरयायुतः ॥ नि

जंतेजःसमाधायश्रीमद्भागवतेद्विज ॥ ६४ ॥ दत्वोद्धवायभगवान्स्वकीयंपदमाविशत् ॥ तेनेयंवाङ्मयीमूर्तिर्वर्त्ततेश्रीहरेरिह ॥ ६५ ॥ सेवना
त्ससतंचास्याःपापंनश्येन्नृणांक्षणात् ॥ सप्ताहश्रवणंतेनकथितंसर्वतोधिकम् ॥ ६६ ॥ श्रोतावक्तापृच्छकश्चयांतितन्मयतांद्विज ॥ दुःखदारिद्र्य
दौर्भाग्यपापप्रक्षालनायच ॥ ६७ ॥ कामक्रोधजयार्थंचकलौभागवतंक्षमम् ॥ अन्यथावैष्णवीमायादेवानामपिदुर्जया ॥ कथंनिवर्ततेपुंसांश्रीमद्भा
गवतंविना ॥ ६८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्येवमुक्त्वामाहात्म्यंश्रीमद्भागवतस्यते ॥ कथांभागवतींदिव्यांप्रवक्तुमुपचक्रमुः ॥ ६९ ॥
वेदोपनिषदांसारेश्रीमद्भागवतेद्विजैः ॥ आरभ्यमाणेतत्रैवभक्तिराविरभूत्क्षणात् ॥ ७० ॥ प्रेमान्विताचारुतनुर्मुदान्वितौसुतौगृहीत्वातरुणौ
स्वदोर्भ्याम् ॥ श्रीकृष्णगोविंदहरेमुरारेनाथेतिनामानिमुहुर्वदंती ॥ ७१ ॥ तामागतांभागवतार्थभूषांसुचारुवेषांददृशुःसदस्याः ॥ व्यतर्कयंश्चापिक
थंकुतोसौकास्तीतिसर्वेपिसुविस्मिताक्षाः ॥ ७२ ॥ ततःकुमाराजगदुःकृतार्थाकथार्थतोनिष्पतिताधुनेयम् ॥ एवंगिरःसाससुतानिशम्यजगादनम्राब्ज
भुवःकुमारात् ॥७३॥ भक्तिरुवाच ॥ भवद्भिरद्यैवकृतास्मिपुष्टाकलौप्रणष्टापिकथारसेन॥तिष्ठामिकुत्राहमभीष्टमाभ्यांसहास्पदंमह्यमुपादिशध्वम् ॥७४॥
॥ सूतउ० ॥ तद्वाक्यमाकर्ण्यविधेःकुमाराविचार्यसम्यक्प्रणिधायचित्ते॥ऊचुश्चभक्तिंभवरोगहर्त्रींप्रेमैकदात्रींहरिभक्तिभाजाम् ॥७५ ॥ कुमाराऊचुः॥ ॥
भक्तेषुगोविंदपरायणेषुसाधुष्वथोदीनदयापरेषु ॥ मनोनियम्योत्पथसंप्रवृत्तंकृत्वैकतानंहरिपादपद्मे ॥ ७६ ॥ ततोहिदोषाःकलिजाइमेत्वांद्रष्टुंनश
क्ताःप्रभवोपिलोके ॥ कलौत्वमेकैवजगद्धितायभविष्यसेनारदसंप्रणीता ॥ ७७ ॥ सकलभवनमध्येनिर्धनाश्चातिधन्यानिवसतिहृदियेषांश्रीहरेर्भक्ति
रेका ॥ हरिरपिनिजलोकंसत्वरंसंविहायप्रविशतिहृदियेषांप्रेमसूत्रापिनद्धः ॥ ७८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेश्रीभागवतमाहात्म्येपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथवैष्णवचित्तेषुदृष्ट्वाभक्तिमलौकिकीम् ॥ निजलोकंप
रित्यज्यभुवमभ्यगमद्धरिः ॥ १ ॥ वनमालीघनश्यामःपीतवासाःकिरीटधृक् ॥ कांचीकलापपर्यस्तोलसन्मकरकुंडलः ॥ २ ॥ त्रिभंगललितश्चारुकौस्तुभे
नविराजितः॥ कोटिमन्मथलावण्योहरिचंदनचर्चितः ॥३॥ परमानंदचिन्मूर्तिर्मधुरोमुरलीधरः ॥ आविवेशस्वभक्तानांहृदयान्यमलानिच ॥४॥ वैकुंठवा
सिनोयेचवैष्णवाःशांतमानसाः ॥ गूढरूपाःसमायाताःश्रवणायहरेःकथाः ॥ ५ ॥ तदाजयजयेत्युच्चैःशब्दोभूत्कंबुशब्दयुक् ॥ येनामंगलमत्युग्रंकलिजंप्रल
यंगतम् ॥ ६ ॥ तत्रस्थानांजनानांचदृष्ट्वागेहात्मविस्मृतिम् ॥ नारदोध्यात्मतत्वज्ञःकुमारान्प्रत्युवाचह ॥ ७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अलौकिको
यंमहिमामुनीश्वराःसप्ताहजन्योद्यविलोकितोमया ॥ ८ ॥ मूढाःशठायेपशुपक्षिणोपितेपिप्रयांत्येवगतिंपराख्याम् ॥ अतोनृलोकेनतुशास्त्रमन्यच्चित्तस्य

शुध्यैविहितंपवित्रम्॥९॥अघौघविध्वंसिकृतार्थतावहंकलौयुगेदोषनिधौकुमाराः॥केकेनशुध्यंतिवदंतुमह्यंसप्ताहयज्ञेनकथामयेन ॥१०॥कृपालुभिर्लोकहि
तोभवद्भिःप्रकाशितःकोपिनवीनमार्गः ॥ कुमाराऊचुः॥ ॥ येमानवाःपापकृतःसुदुष्टाःसदादुराचाररताःसमत्सराः ॥११॥क्रोधाग्निदग्धाःकुटिलाश्चकामिनः
सप्ताहयज्ञेनहरिंव्रजंतिते ॥१२॥ सत्येनहीनाःपितृमातृदूषकास्तृष्णाकुलाश्चाश्रमवर्णबाह्याः ॥ येदांभिकाजीवविहिंसकाश्चसप्ताहयज्ञेनहरिंव्रजंतिते ॥१३॥
पंचोग्रपापाश्छलकारिणश्चक्रूराःपिशाचाइवनिर्दयाश्च ॥ ब्रह्मस्वपुष्टाव्यभिचारिणश्चसप्ताहयज्ञेनहरिंव्रजंतिते ॥ १४ ॥ कायेनवाचामनसापिपातकंनित्यं
प्रकुर्वंतिशठाहठेनये ॥ नीचाःकृतघ्नामलिनादुराशयाःसप्ताहयज्ञेनहरिंव्रजंतिते ॥ १५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथैवंतुष्टचित्तेथनारदेदेवपूजि
ते ॥ प्रसन्नास्तेकुमाराश्चपुनरूचुश्चनारदम् ॥ १६ ॥ ॥ कुमाराऊचुः ॥ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामइतिहासंपुरातनम् ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपापहानिः
प्रजायते ॥ १७ ॥ तुंगभद्रातटेपूर्वंपत्तनेकोहलाभिधे ॥ वर्णाश्रमाचारयुतेधनधान्यसमाकुले ॥ १८ ॥ आत्मदेवइतिख्यातस्तत्रासीद्द्विजसत्तमः ॥ वेदवि
द्याविधिप्राज्ञोनित्यकर्मपरायणः ॥ १९ ॥ तत्प्रियाधुंधुलीनामनित्यंस्वीयहितेरता ॥ स्ववाक्यस्थापनाचापिसुंदरीसुकुलोद्भवा ॥ २० ॥ पूर्वकर्मविपा
केनप्रायशोबहुजल्पिनी ॥ शूराचगृहकृत्येषुक्रूराचकलहप्रिया ॥ २१ ॥ एवंनिवसतोस्तत्रदंपत्योर्निरपत्ययोः ॥ व्यतिक्रांतंवयश्चापिपंचाशद्वर्षसं
मितम् ॥ २२ ॥ अथतौदुःखितौजातौनिरपत्यौगृहेस्थितौ ॥ संतानोत्पत्तयेताभ्यांदत्तंचापिधनादिकम् ॥ २३ ॥ गोभूहिरण्यवासांसिदत्तान्यपि
बहूनिच ॥ नपुत्रोनापिदुहिताजायतेपूर्वकर्मणा ॥ २४ ॥ सचैकदातुनिर्विण्णआत्मदेवोद्विजोत्तमः ॥ गृहंत्यक्त्वागतोरण्यमानपत्येनदुःखितः ॥
॥ २५ ॥ यत्रतत्रभ्रमन्भ्रांतोदुःखाकुलितमानसः ॥ क्षुत्क्षामस्तृट्परीतश्चदैवात्प्राप्तोजलाशयम् ॥ २६ ॥ जलंपीत्वाततस्तस्मिंस्तडागेसद्विजो
त्तमः ॥ वृक्षच्छायांसमाश्रित्यनिषण्णस्तत्रनारद ॥ २७ ॥ अथतत्रतदैवागात्कश्चित्सिद्धोभ्रमन्महीम् ॥ जलंपीत्वातडागेतुसोपितत्रैवचागतः ॥
॥ २८ ॥ तंदृष्ट्वान्यासिनंशांतमात्मदेवउदारधीः ॥ सत्कृत्योत्थायतत्पादौजग्राहस्वगुरोरिव ॥ २९ ॥ उपविष्टौततस्तौद्वौकृतप्रश्नौपरस्परम् ॥
सुस्निग्धमानसौभूत्वागुरुशिष्याविवाश्रमे ॥ ३० ॥ अथतंसयतिर्दृष्ट्वाश्वसंतंदुःखितांतरम् ॥ पप्रच्छकरुणासिंधुरात्मदेवंपुरःस्थितम् ॥ ३१ ॥
॥ ॥ सिद्धउवाच ॥ ॥ कातेचिंताद्विजश्रेष्ठदुःखायत्हृदिवर्तते ॥ तांसमाचक्ष्वधर्मज्ञपरितापप्रदायिनीम् ॥ ३२ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यसिद्ध
स्यसुमहात्मनः ॥ आत्मदेवउवाचाथस्वस्यदुःखस्यकारणम् ॥ ३३ ॥ ॥ आत्मदेवउवाच ॥ ॥ किंब्रवीमिमुनेदुःखंसंचितंपूर्वकर्मणा ॥
मदीयाःपूर्वजास्तोयंकवोष्णमुपभुंजते ॥ ३४ ॥ मद्दत्तंनैवगृह्णंतिपितरोदेवताबलिम् ॥ तेनदुःखेननिर्विण्णःप्राणांस्त्यक्तुमिहागतः ॥३५॥ धिग्जीवितं

प्रजाहीनंगृहंचैवधनंकुलम् ॥ पाल्यतेयामयाधेनुःसापिवंध्यात्वमेतिह ॥ ३६ ॥ योमयारोपितोवृक्षःसोपिवंध्यत्वमागतः ॥ निर्भाग्यस्यानपत्यस्यकिमतो
जीवितेनमे ॥३७॥कुमाराऊचु॥इत्युक्त्वासरुरोदोच्चैस्तत्पुरोदुःखपीडितः ॥ यदातदायतेश्चित्तेकरुणाभूद्गरीयसी ॥ ३८ ॥ ललाटाक्षरमालांचदृष्ट्वाज्ञा
त्वासयोगवान् ॥ आत्मदेवंद्विजंप्राज्ञःपुनरूचेसविस्तरम् ॥ ३९ ॥ ॥ सिद्धउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रमयातेद्यप्रारब्धमवलोकितम् ॥ सप्तजन्मावधिप्रा
प्तिःपुत्रस्यनचदृश्यते ॥४०॥ मुंचाग्रहंप्रजाहेतोर्बलिष्ठाकर्मणोगतिः ॥ विवेकंतुसमासाद्यसुखीभवमहामते॥४१॥एवमुक्तंसमाकर्ण्यसिद्धस्यद्विजसत्तमः॥
प्रजाशाबद्धचित्तस्तुसिद्धंप्राहातिदुःखितः ॥४२॥ विप्रउवाच ॥विवेकेनभवेत्किंमेपुत्रंदेहिबलादपि ॥ नोचेत्त्यजाम्यहंप्राणांस्त्वदग्रेशोकमूर्च्छितः ॥४३॥
इतिविप्राग्रहंदृष्ट्वाप्राब्रवीत्सतपोधनः ॥ संततेःसगरोदुःखमवापांगःप्रजापतिः ॥ ४४ ॥ चित्रकेतुर्गतःकष्टंविधिलेखविमार्ज्जनात् ॥ अतस्त्वमपिधर्मज्ञयादि
पुत्रंलभेरपि ॥ ४५ ॥ सुतेननसुखीभूयाःदैवंहिबलवत्तरम् ॥ इत्युक्त्वाद्विजवर्यायससिद्धःसाधुसंमतः ॥ ४६ ॥ ददावेकंफलंतस्मैप्राग्रहेणसुतार्थिने ॥
इदंफलंमयातुभ्यंदत्तंपुत्रातयेद्विज॥४७॥ भार्यायैदेहिपुत्रस्तेभविष्यातिनसंशयः॥ सत्यंशौचंदयादानमेकभक्तंतुभोजनम् ॥४८॥ वर्षावधिस्त्रियाकार्यंतेन
शुद्धोभवेत्सुतः ॥ एवमुक्त्वाययौयोगीविप्रःस्वगृहमागतः ॥४९॥ दत्त्वापत्न्यैफलंतत्तुसिद्धोक्तमवदच्चह ॥ अथसाधुंधुलीक्रूरास्ववाक्यस्थापनोत्सुका ॥
॥ ५० ॥ स्वसख्यैप्राहतत्सर्वंपत्योक्तंसिद्धभाषितम् ॥ यद्यहंभक्षयेचेदंफलंसिद्धेनचार्पितम् ॥ ५१ ॥ गर्भोममभवेत्तर्हिकथंचाहंसहाम्यहम् ॥ स्वल्पंभ
क्ष्यमशक्तिश्चगमनेगृहकर्मणि॥५२॥तिर्यक्चेदागतोगर्भोतदामेमरणंभवत् ॥ प्रसूतौदारुणंदुःखंसुकुमारीकथंसहे ॥ मंदयांमयिसर्वस्वंननांदासंहरेत्सदा॥
॥ ५३ ॥ चिंतामेसमनुप्राप्ताकिंकरोमिशुचिस्मिते ॥ सातद्वचनमाकर्ण्यस्नेहभगभंयाद्विज ॥ ५४ ॥ एवमेवेतितांप्राहप्रीत्याप्रहसितानना ॥
एवंकुतर्कयोगेनतत्फलंनैवभक्षितम् ॥ ५४ ॥ पत्यापृष्टेफलंभुक्तंभुक्तंचेतितयेरितम् ॥ एकदाभगिनीतस्याःस्वेच्छयातद्गृहंगता ॥ ५५ ॥ तदग्रे
कथितंसर्वंचिंतेयंमहतीहिमे ॥ किंकरोमिसगर्भोहंत्वंप्रब्रूहियथातथम् ॥ ५६ ॥ साब्रवीन्ममगर्भोस्तितुभ्यंदास्येप्रसूतितः ॥ तावत्कालंसगर्भेवगुप्तातिष्ठ
गृहेसुखम् ॥ ५७ ॥ तंबालंपोषयिष्यामित्वद्गृहेचैवनित्यदा ॥ फलंधेनोःप्रयच्छाद्यपरीक्षार्थंशुभानने ॥ ५८॥ इत्युक्त्वासाययौगेहमात्मनोहृष्टमान
सा ॥ धुंधुल्यापियथोद्दिष्टंतद्भगिन्यातथाकृतम् ॥ ५९ ॥ अथप्रसूयसाबालंधुंधुल्यैचार्पयद्द्रुतम् ॥ तयाचकथितंभर्त्रेप्रसूतःसुखमर्भकः ॥ ६० ॥ लो
कस्यसुखमुत्पन्नमात्मदेवप्रजोदयात् ॥ दत्त्वादानंद्विजाग्रेभ्योजातकर्मचकारच ॥ ६१ ॥ गीतवादित्रनिर्घोषोगृहेतस्यातिमङ्गलम् ॥ बभूवहर्षमापन्न
आत्मदेवोमहामतिः ॥ ६२ ॥ अथसाप्राहभर्त्तारंदुग्धंमेस्तनयोर्नहि ॥ पालयिष्येकथंबालंसद्यःसूतंप्रभोधुना ॥ ६३॥ मत्स्वसुश्चप्रसूतायामृतोबालःपु
राभवत् ॥ तामानीयगृहेरक्षसार्भकंपोषयिष्यति ॥ ६४ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्याधुंधुल्याद्विजसत्तमः ॥ तथैवकृतवान्भ्रांतरात्मदेवोमुदान्वितः ॥ ६५॥

धुंधुकारीतिनामास्यकृतंमात्रायथार्थतः ॥ स्तन्येनपोषमाप्नोतिनित्यंमातृष्वसुःसुतः ॥ ६६ ॥ त्रिमासेनिर्गतेचाथसाधेनुःसुषुवेर्भकम् ॥ सर्वांगसुंदरंदि
व्यंनिर्मलंकनकप्रभम् ॥६७॥ दृष्ट्वाप्रसन्नस्तंविप्रःसंस्कारान्स्वयमादधे॥तंदिदृक्षवआयाताजनाःसर्वेतिविस्मिताः ॥६८॥ आत्मदेवस्यविप्रस्यमहाभाग्यो
दयेनच ॥ धेन्वाबालःप्रसूतश्चदेवरूपोतिकौतुकम् ॥६९॥ नज्ञातंतद्रहस्यंतुकेनापिविधियोगतः ॥ गोकर्णंतंसुतंदृष्ट्वागोकर्णंत्येवचाभ्यधात् ॥७०॥ किय
त्कालेनसंप्राप्तौतारुण्यंतावुभावपि ॥ गोकर्णःपंडितोज्ञानीधुंधुकारीमहाखलः ॥७१॥ स्नानशौचक्रियाहीनोभक्ष्याभक्षीक्रुधाप्लुतः ॥ चौरःसर्वजनद्वेषीदुष्ट
चांडालसंगतः॥७२॥ क्रीडतोह्यर्भकान्धृत्वाबलात्कूपेनिपातयेत् ॥ एवंवेश्याप्रसंगेनानयद्द्रव्यंक्षयंपितुः॥७३॥पिताकृपणवत्तस्यशुचानिःस्वोरुरोदह ॥ अ
नपत्यःसुखीनित्यंकुपुत्रोदुःखदायकः॥७४॥ सिद्धेनोक्तंवचःसत्यमनुभूतंमयाधुना ॥ क्वगच्छामिक्वतिष्ठामिकोमेदुःखंनिवारयेत् ॥७५॥प्राणांस्त्यक्ष्येजले
वह्नौभृगोर्वापिपतेह्यहम् ॥ इत्येवंचिंतयानंतमधोमुखमुपागतः॥७६॥ गोकर्णोजनकंज्ञानीबोधयामाससतत्वतः ॥ गोकर्णउ० ॥ असारस्तातसंसारदुःखमोहप्र
दोनृणाम् ॥७७॥ कःसुतःकिंधनंकस्यकाजायाकःपतिःपितः॥ मोहेनबद्धोदीनात्मालोकःक्लिश्यतिनान्यथा ॥७८॥ नचेंद्रस्यसुखंकिंचिन्नसुखंचक्रवर्तिनः॥
विरक्तस्यसुखंतातमुनेरेकांतशीलिनः॥७९॥ मुंचाज्ञानंप्रजारूपंमोहंनरककारणम् ॥ निर्द्वंद्वोनिरभिमानोव्रजत्यक्त्वाखिलंवनम् ॥८०॥ ततस्तद्वाक्यमाक
र्ण्यगोकर्णसद्विजोब्रवीत् ॥ द्विजउ० ॥ यत्कर्तव्यंवनेसाधोतन्ममाचक्ष्वविस्तरात् ॥८१॥ मोहपाशनिबद्धंहिशठंकृपणमानसम् ॥ संसारगर्तेपतितंमामुद्ध
रदयानिधे ॥८२॥ पितुरित्थंवचःश्रुत्वागोकर्णोज्ञानपंडितः ॥ उवाचदीनंनिर्विण्णंपितरंहृष्टमानसः ॥८३॥ ॥ गोकर्णउवाच ॥ ॥ मांसास्थिरक्तनिकरे
स्वशरीरकेस्मिन्स्वत्वंत्यजाशुममतांवनितासुतादौ ॥ पश्यानिशंजगदिदंक्षणभंगनिष्ठंज्ञानीविरागरसिकोभवभक्तिनिष्ठः ॥ ८४ ॥ धर्मंभजस्वसततंत्यज
लोकधर्मान्संसेव्यसाधुपुरुषान्जहिकामतृष्णाम् ॥ अन्यस्यदोषगुणचिंतनमाशुमुक्त्वाविष्णोःकथारसमथोनितरांपिबत्वम् ॥ ८५ ॥ ॥ कुमाराउचुः ॥
एवंसुतोक्तविदितानुभवोनिरीहस्त्यक्त्वागृहंस्थिरमतिर्गतषष्टिवर्षः ॥ नित्यंहरिप्रियजनानुगतोमहात्मादुष्प्रापमापचपदंसहरेर्वनस्थः ॥ ८६ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेश्रीभागवतमाहात्म्येषण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९६ ॥ छ ॥ ॥ कुमाराऊचुः ॥ ॥
पितर्येवंवनंप्रातेपश्चादागत्यनारद ॥ जननींतर्जयामासधुंधुकारीमहाखलः ॥ १ ॥ क्ववित्तंतिष्ठतिब्रूहिमातरंप्रतिनारद ॥ सर्वथात्वांहनिष्यामिनचेद्ब्रूयानि
धानकम् ॥ २ ॥ सातस्यवचनात्त्रस्तारात्रौदुःखितमानसा ॥ निपत्यकूपेतुमृतालोकैर्ज्ञात्वाबहिःकृता ॥ ३ ॥ गोकर्णस्तांतुनिर्हृत्यद्विजैस्तज्ज्ञातिबांध
वैः ॥ तीर्थयात्रांययौप्राज्ञःसमदुःखसुखोमुने ॥ ४ ॥ धुंधुकारीगृहेतिष्ठन्स्वकेपण्यवधूवृतः ॥ अत्युग्रकर्माचारेणतत्पोषणविमूढधीः ॥ ५ ॥ भूषणान्य

भिलिप्स्यंत्यस्तमूचुर्वारयोपितः ॥ भोभोप्रियवयंसर्वास्त्वयानाथेनसंगताः ॥ ६ ॥ स्थितानैवात्रकोप्यन्योधनदोभ्येतिमानद ॥ तस्मात्सूक्ष्माणिवस्त्रा
णिभूपणानिद्युमंतिच ॥ ७ ॥ देहिनोचेद्भजिष्यामस्त्वत्सकाशान्नरांतरम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तासांचिंतयित्वाक्षणंसच ॥ ८ ॥ निर्गतःस्वगृहाद्रात्रौकामां
धोमृत्युमस्मरन् ॥ मुषित्वाकस्यचिद्गेहाद्वस्त्राण्याभरणानिच ॥ ९ ॥ ददौताभ्योमुदायुक्तःप्रीत्यैतासांसनारद ॥ तानिदृष्ट्वाह्यमूल्यानिवस्त्राण्याभरणा
निच ॥ १० ॥ ताःस्त्रियश्चिंतयामासुश्चौर्येणैतानिचामुना ॥ आहृतानीतिनिश्चित्यपरस्परममंत्रयन् ॥ ११ ॥ चौर्यंकरोत्यसौनित्यमेनंराजागृहीष्यति ॥
वित्तंहृत्वापुनश्चैवमारयिष्यतिनिश्चितम् ॥ १२ ॥ अतोरहसिचास्माभिर्हत्वामुंचौर्यकारिणम् ॥ वित्तंचबहुसंगृह्यकिमन्यत्रनगम्यते ॥ १३ ॥ इतिताः
क्रूरहृदयाःसुप्तंकंठग्रहंतदा ॥ पाशैःसुतीक्ष्णैर्बद्ध्वाचव्यापादयितुमुद्यताः ॥ १४ ॥ यदाचनमृतश्चासौभृशंकंठग्रहेणवै ॥ तदांगाराणिबहुशोमुखे
चास्यावचिक्षिपुः ॥ १५ ॥ अग्निज्वालातिदुःखेनव्याकुलोनिधनंगतः ॥ तद्देहंचिक्षिपुर्गर्तेप्रायःसाहसिकाःस्त्रियः ॥ १६ ॥ नज्ञातंतच्चरित्रं
तुकेनापिमुनिसत्तम ॥ लोकैःपृष्टावदंतिस्मदूरेयातःपतिर्हिनः ॥ १७ ॥ आगमिष्यतिदीर्घेणकालेनधनकर्षितः ॥ अतःस्त्रीणांनविश्वासःकर्त्तव्योविदुषां
वरैः ॥ १८ ॥ विश्वस्तंसर्वथाघ्नंतिप्रार्थयंत्योनवंनवम् ॥ सुधामयंवचोयासांकामिनांरसवर्द्धनम् ॥ १९ ॥ हृदयंक्षुरधाराभंप्रियःकोनामयोषिताम् ॥
अथताबहुलंवित्तंगृहीत्वावारयोषितः ॥ २० ॥ ग्रामांतरंययुःशीघ्रंभयाद्राज्ञोतिविह्वलाः ॥ धुंधुकारीबभूवाथमहाप्रेतःकुकर्मकृत् ॥ २१ ॥ वात्यारूपध
रोनित्यंधावन्दुर्मृत्युतोदिशः ॥ शीतातपपरिक्लिष्टोनिराहारःपिपासितः ॥ २२ ॥ नचलेभेसुखंक्वापिहाहेतिप्रवदन्मुहुः ॥ कियत्कालांतरेत्वेनंमृतंचैवा
वबुध्यच ॥ २३ ॥ गोकर्णस्तीर्थयात्रायांगयाश्राद्धमथाकरोत् ॥ समाप्यतीर्थयात्रांतुस्वंपुरंसमुपेयिवान् ॥ २४ ॥ सभाजितःसपौरैस्तुप्रीत्यास्वजनबां
धवैः ॥ उवासस्वगृहेचैवदिनानिकतिचिद्द्विजः ॥ २५ ॥ रात्रौप्रसुप्तंगोकर्णंज्ञात्वावेश्मांगणेसतु ॥ धुंधुकारीमहादुष्टोरौद्रंरूपंव्यदर्शयत् ॥ २६ ॥
क्षणंनागःक्षणंचोष्ट्रःक्षणंसमहिषोभवत् ॥ क्षणमग्निःक्षणंसर्पःक्षणेनपुरुषोभवत् ॥ २७ ॥ वैपरीत्यमिदंदृष्ट्वागोकर्णोधैर्यसंयुतः ॥ चिंतयामासमेधावीकि
मेतदितिविस्मितः ॥ २८ ॥ अयंदुर्गतिमापन्नःकोप्यस्तिपुरुषाधमः ॥ इतिनिश्चित्यमनसातमुवाचदयान्वितः ॥ २९ ॥ ॥ गोकर्णउवाच ॥ ॥
कस्त्वमुग्रतरोरात्रौभीषयन्मामुपागतः ॥ प्रेतोवाथपिशाचोवाकुतःप्राप्तोदशामिमाम् ॥ ३० ॥ तद्ब्रूहित्वंमहाभागकिंकार्यंतेमयाधुना ॥ घोररूपोयतो
रात्रौमत्समीपमुपागतः ॥ ३१ ॥ इतिश्रुत्वावचोभ्रातुर्धुंधुकारीमहाखलः ॥ प्रेतभावमनुप्राप्तोरुरोदभृशमातुरः ॥ ३२ ॥ वक्तुंनैवक्षमोवाचाप्रेतत्वेन
विमोहितः ॥ संज्ञयानिर्दिदेशाथजलंपातुंपिपासितः ॥ ३३ ॥ अथासौसुमहाभागोगोकर्णःसाधुसंमतः ॥ स्वकांजलौजलंकृत्वाप्राक्षिपत्तमुदीरयन् ॥ ३४ ॥

तत्क्षिप्तंतज्जलंभ्रात्रागोकर्णेनमहात्मना ॥ उपस्थितंचतृप्त्यर्थंप्रेतस्यधुंधुकारिणः ॥ ३५ ॥ अथोवाचागतज्ञानःप्रदत्तेनांबुनामुना ॥ पुण्यात्मनात्मनो
भ्रात्रागोकर्णेनचनारद ॥३६॥ ॥प्रेतउवाच॥ ॥ अहंभ्रातात्वदीयोस्मिधुंधुकारीतिनामतः॥आत्मनःकर्मदोषेणप्रेतत्वंसमुपागतः॥३७॥ममसातामृतादुः
खाद्बहुशस्तर्जितामया ॥ द्रव्यहेतोस्ततःपश्चाद्दारस्त्रीपोषणोत्सुकः ॥३८॥ निषिद्धंकृतवान्कर्मचौर्यादिधनलोभतः ॥ एकदाप्रार्थितस्ताभिर्भूषणान्यंबरा
ण्यहम् ॥३९॥ धनिकस्यगृहाद्रात्रौमुषित्वातान्युपानयम् ॥ ततस्ताधनलोभेनपाशैर्बद्ध्वागलेबलात् ॥४०॥ मांतुव्यापादयामासुर्वह्निक्षेपेणमानद ॥ गृही
त्वामद्धनंभूरिताःसर्वाभूपतेर्भयात्॥४१॥पलायिताःपुरादस्मात्स्वार्थोन्मूलितसौहृदाः॥ अतःप्रेतत्वमापन्नोभ्रातरद्यत्वयांबुना॥४२॥सिक्तःसंज्ञामहंप्रातः
पुण्येनातिकृपालुना ॥ वाताहारेणजीवामिदैवादिष्टफलोदयः॥४३॥अपश्यंत्वामहंसुप्तंभ्रातरंस्वगृहांगणे ॥ ततस्त्वामनभिज्ञंमांधर्षणायकृतोद्यमः॥४४॥
अभवंसहसासाधोज्ञातश्चाहंत्वयाधुना॥दीनबंधोदयासिंधोभ्रातर्मामाशुमोचय ॥ ४५ ॥ प्रेतभावादमुष्मात्त्वंकृतार्थोसिनसंशयः ॥ इतिश्रुत्वावचोभ्रातुर्गो
कर्णोज्ञानवान्सुधीः ॥ ४६ ॥ भ्रातरंप्राहखिन्नात्मादुःखितंधुंधुकारिणम् ॥ ॥ गोकर्णउवाच ॥ ॥ तुभ्यंदत्तोमयापिंडोगयायांत्वामहंमृतम् ॥ ४७ ॥
श्रुत्वालोकमुखाद्भ्रातस्त्वंकथंप्रेततांगतः ॥ गयापिंडप्रदानेनदुर्गतोपिशुभांगतिम् ॥ ४८ ॥ प्राप्नोतिनात्रसंदेहस्त्वंकथंनदिवंगतः ॥ भ्रातुरित्थंवचः
श्रुत्वागोकर्णस्यमहात्मनः ॥ ४९ ॥ धुंधुकारीदुःखितात्माप्रोवाचपुरतःस्थितः ॥ गयाश्राद्धशतेनापिनमेमुक्तिर्भविष्यति ॥ ५० ॥ उपायोन्यश्चिंतनीयो
ममोद्धारायवैत्वया ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्यगोकर्णोविस्मयंगतः ॥ ५१ ॥ प्राहश्राद्धैर्नमुक्तिश्चेत्तर्ह्यसाध्यागतिस्तव ॥ इदानींत्वंनिजस्थानमातिष्ठप्रेतनि
र्भयः ॥ ५२ ॥ विचार्याहंकरिष्यामिमुक्त्युपायंपरंतव ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यधुंधुकारीततोगतः ॥ ५३ ॥ निजंस्थानंश्मशानस्थंकलिद्रुममतःपरम् ॥
शेषांरात्रिंसगोकर्णश्चिंतयन्नेवन्नारद ॥ ५४ ॥ तस्यमुक्तिस्थितस्तत्रतदुपायंनचाध्यगात् ॥ प्रातस्ततःसगोकर्णःस्वज्ञातिकुलबांधवान् ॥ ५५ ॥ धर्म
शास्त्रविदोविप्रान्रात्रिवृत्तंन्यवेदयत् ॥ तेविचार्यचतद्वृत्तंशास्त्रेषुबहुशोद्विजाः ॥ ५६ ॥ यदानज्ञातवंतस्तद्वृत्तंसूर्यंतदास्तुवन् ॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥
नमस्तेभास्करादित्यतमोहंतर्गभस्तिमन् ॥ ५७ ॥ लोकसाक्षिन्जगद्धामसुरासुरनमस्कृत ॥ द्वादशात्मन्हरिहयभास्वन्लोकप्रबोधक ॥ ५८ ॥ त्वंग
तिःसर्वलोकानांसततंधर्मशीलिनाम् ॥ त्वंब्रह्मात्वंहरिःशूलीसृष्टिस्थितिविनाशकृत् ॥ ५९ ॥ त्वामृतेनास्तिलोकेस्मिञ्छरणंप्राणिनांविभो ॥ शर्वस्त्वं
क्षितिरूपोसिभवोसिजलरूपधृक् ॥ ६० ॥ त्वमग्निरुपोरुद्रोसिवायुरस्युग्ररूपधृक् ॥ भीमोस्याकाशदेहस्त्वंयज्वापशुपतिःस्वयम् ॥ ६१ ॥ म
हादेवःसोममूर्तिरीशानःसूर्यएवहि ॥ तवाष्टौमूर्त्तयोदिव्याइज्यंतेवेदवादिभिः ॥ ६२ ॥ सर्वकामसमृद्ध्यर्थंव्याप्तलोकत्रयस्यच ॥ मत्स्यस्त्वंवेदधृक्

चासिकूर्मश्चाद्रिधरोवरः ॥ ६३ ॥ धराधरोवराहोसिलोकधृक्त्वंत्रिविक्रमः ॥ ब्रह्मध्रुग्घ्नोभार्गवस्त्वंलोकध्रुक्घ्नोसिराघवः ॥ ६४ ॥ भूभारहंताकृष्णो
सिबुद्धोस्यसुरमोहकृत् ॥ कल्क्यसिम्लेच्छहंतात्वंधर्मग्लानौयुगेयुगे ॥ ६५ ॥ देवासुरमनुष्याणांपशुपक्ष्यंबुचारिणाम् ॥ नानाविधानं जीवानांत्वंस्रष्टात्र
ह्मरूपधृक् ॥६६॥ इंद्रोसिधर्मराजोसिवरुणस्त्वंधनेश्वरः ॥ लोकपालस्वरूपेणवर्त्तसेगोगणेश्वर ॥६७॥ त्रयीमूर्त्तिस्त्रिकालेज्यस्त्रिधामात्रिगुणात्मकः ॥ त्व
मेवपूज्यसेलोकैस्त्रिधाभिन्नोदिवाकरः ॥ ६८ ॥ पद्मप्रबोधनकरस्त्वमेवासिजगत्पते ॥ इत्युदीर्यद्विजश्रेष्ठायावत्तस्थुर्मुनीश्वर ॥ ६९ ॥ तावदाकाशगःप्रा
हस्फुटंतेषांतुशृण्वताम् ॥ ॥ श्रीसूर्यउवाच ॥ ॥ श्रूयतांभोद्विजश्रेष्ठायदर्थंवर्णितोस्म्यहम् ॥ ७० ॥ भवद्भिर्धुंधुलीसूनोर्महापातकशांतये ॥ आ
त्मदेवस्यपुण्येनगोकर्णौरौहिणोह्ययम् ॥ ७१ ॥ श्रीभागवतसप्ताहस्तस्योद्धर्ताभविष्यति ॥ यद्भवद्भिःकृतंस्तोत्रंममवैभववर्णनम् ॥ ७२ ॥ तेनस्तुत्वा
नरोविप्रादेवयानंलभिष्यति ॥ पुत्रार्थीचधनार्थीचधर्मार्थीमोक्षकामुकः ॥ ७३ ॥ वांछाचिंतामणिस्तोत्रंपठित्वात्यंतमाप्नुयात् ॥ इत्युक्त्वाभास्करोदेवोवि
ररामदिविस्थितः ॥ ७४॥ तेद्विजाःसाध्वितिप्रोचुर्गोकर्णंहृष्टमानसाः॥ ततःसमाजेविप्राणांतुंगभद्रातटेशुभे ॥७५॥ कौतुकंसुमहद्द्रष्टुंतत्रागान्नागरीप्रजा ॥
गोकर्णोज्ञाततत्वार्थोवक्ताध्यासनमास्थितः ॥ ७६॥ नारायणादिकान्नत्वासप्ताहंसमवर्त्तयन् ॥ श्रीहरेस्तुवचःशास्त्रंतीर्थंपादाब्जसंभवम् ॥७७॥ यदिसत्यं
तदाप्नोतुधुंधुलीतनयोगतिम् ॥ इतिसंकल्प्यमनसाश्रीमद्भागवताभिधम् ॥ ७८ ॥ जन्माद्यस्ययतश्चेतिधीमह्यंतमुपावदत्॥ तत्रप्रेतःसमागत्यस्थानंपश्य
न्नितस्ततः॥७९॥सप्तग्रंथियुतंवंशंप्रविष्टोवातरूपधृक्॥शृण्वत्सुवैष्णवाग्र्येषुब्राह्मणेष्वथनारद॥८०॥शुश्रावधुंधुलीपुत्रोग्रंथिछिद्रस्थितोन्वहम्॥यदाकथा
विरामोभूत्प्रथमेहनिनारद॥८१॥तदैकाकीचकग्रंथिःपुस्फोटात्यद्भुतंह्यभूत्॥द्वितीयादिष्वहःस्वेवमेकैकग्रंथिभेदनम्॥८२॥ बभूवसप्तमेभिन्नेससद्यःप्रेततां
जहौ ॥ दिव्यरूपधरोभूत्वातुलसीदाममंडितः ॥ ८३ ॥ पीतवासाघनश्यामःप्रबभौभूषणान्वितः॥ गोकर्णंभ्रातरंनत्वाप्रोवाचाखिलतत्वदृक्॥८४॥त्वयाहं
मोचितोबंधोकृपयाप्रेतकश्मलात् ॥ धन्याभागवतीवार्ताप्रेतत्वोन्मूलिनीश्रुता ॥ ८५ ॥ सप्ताहोपितथाधन्योविष्णुलोकगतिप्रदः ॥ यत्प्रभावाद्विमुक्तोहं
प्रेतभावाद्भृशातुरः ॥ ८६ ॥ आर्द्रंशुष्कंलघुस्थूलंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम् ॥ पातकंभस्मसात्कुर्यात्सप्ताहोग्निरिवेंधनम् ॥ ८७ ॥ अस्मिन्वैभारतेवर्षेदेवा
नामप्यभीप्सिते ॥ शृण्वतांभगवच्छास्त्रंगतिरत्युत्तमाभवेत् ॥ ८८ ॥ स्नाय्वस्थिमज्जामांसासृक्संघातंदेहमुच्यते ॥ शुचिभागवतास्वादादशुचित्वन्य
थामतम् ॥ ८९ ॥ कर्मकश्मलसंदुष्टोदेहोनरकभाजनम् ॥ अतोदोषनिवृत्यर्थमेतदेवाहिसाधनम् ॥ ९० ॥ बुद्बुदाइवतोयेषुमशकाइवजंतुषु ॥ जायंते
मरणायैवभगवच्छास्त्रवर्जिताः ॥९१॥ भिद्यतेहृदयग्रंथिश्छिद्यंतेसर्वसंशयाः ॥ क्षीयंतेचास्यकर्माणिश्रुतेभागवतेद्विजाः ॥९२॥एवंब्रुवतिवैतस्मिन्विमान ॥ १८९

वरमागतम् ॥ वैकुंठात्तदधिष्ठायगतोसौविष्णुमंदिरम् ॥ ९३ ॥ विष्णुलोकंगतेतस्मिन्सर्वेविस्मितमानसाः ॥ बभूवुश्चापिपप्रच्छुर्गोकर्णतेद्विजोत्त
माः॥ ९४ ॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ श्रुतंभागवतंसर्वैरस्माभिरिहसंगतैः ॥ किंकारणंमहाभागत्वद्भ्रातैकोगतोहरिम् ॥ ९५ ॥ ॥ गोकर्णउवाच ॥
॥ श्रूयतामभिधास्यामिकारणंभ्रातृसद्गतौ ॥ यच्छ्रुत्वायूयमेवापिगोलोकंचगमिष्यथ ॥ ९६ ॥ सप्ताहश्रवणंकार्यमुपवासपरायणैः ॥ कृष्णैकतानमतिभि
र्गोलोकगतिदायकम् ॥ ९७ ॥ पुनःशृणुध्वंसप्ताहंश्रीमद्भागवतंद्विजाः ॥ एकाग्रचित्ताःसततंकृष्णप्रेमामृतप्रदम् ॥ ९८ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यगोकर्णस्य
द्विजोत्तमाः ॥ पुनःश्रोतुंभागवतंसप्ताहंसमुपावसन् ॥ ९९ ॥ कृष्णैकतानमतयो[१]नियमेनचनारद ॥ पुनस्तेशुश्रुवुःसर्वेश्रीमद्भागवतंद्विजाः ॥ १०० ॥
कथावसानेभगवान्कृष्णःकमललोचनः ॥ आविरासीन्मुनिश्रेष्ठशंखचक्रगदाब्जधृक् ॥ १०१ ॥ किरीटकुंडलधरोवनमालीविभूषितः ॥ पीतवासाघन
श्यामःकटकांगदभूषितः ॥ १०२ ॥ तंदृष्ट्वातेद्विजाःसर्वेविष्वक्सेनादिभिर्युतम् ॥ पार्षदप्रवरैर्हृष्टाःप्रणेमुर्भुविसंगताः ॥ १०३ ॥ जयशब्दोनमःशब्दस्त
दासीत्सर्वतोमुने ॥ अथशंखध्वनिंचक्रेहरिःसंहर्षयन्द्विजान् ॥ १०४ ॥ तदानेकेविमानास्तुवैकुंठात्समुपागताः ॥ द्विजानांपश्यतांतत्रपार्षदप्रवरैर्यु
ताः ॥ १०५ ॥ गोकर्णंतुसमालिंग्यददौसारूप्यमात्मनः ॥ श्रोतॄनन्यान्घनश्यामान्पीतकौशेयवाससः ॥ १०६ ॥ किरीटिनःकुंडलिनोहारिणोवनमा
लिनः ॥ चकारतत्क्षणात्तत्रमहदाश्चर्यमप्यभूत् ॥ १०७ ॥ तस्मिन्ग्रामेस्थितायेतुआचांडालजनामुने ॥ समारुह्यविमानांस्तान्ययुःकृष्णाज्ञयादिव
म् ॥ १०८ ॥ गोकर्णसहितःकृष्णोगोपगोपीजनप्रियः ॥ गोलोकंसमनुप्राप्तःसर्वलोकोपरिस्थितम् ॥ यत्रवृंदावनंरम्यंशतशृंगसमावृतम् ॥१०९ ॥तद्बाह्ये
परितोवृतंविजययाह्यत्यद्भुतंराजतेरण्यंयत्रतुमंडपानिसुबहून्यच्छोदवाप्योह्रदाः ॥ गावःकामदुघाःसुरद्रुमततिच्छायाश्रितागोपकैःक्रीडातत्परमानसैः
परिवृतोनंदात्मजःक्रीडति ॥ ११० ॥ मध्येत्वस्यसुकाननस्यरचितोवृंदावनेशेच्छयारम्यंरत्नसमूहभर्मखचितंप्राकारमुद्भासयन् ॥ न्यग्रोधःसुमहांस्ततः
प्रतिदिशंगोपीजनाध्यासितंवत्सालंकृतमद्भुताकृतिमहच्छ्रीगोकुलंराजते॥११ १॥ तन्मध्येभवनंहरेरधिकृतंप्रोद्भासतेभास्वरंयस्मिन्नंदगृहेश्वरीसमुदितास्ते
राधयाराधिताः ॥ यद्भाग्यंमहदप्युमापतिमुखैश्चिंत्यंसदाभ्यंतरैस्तत्सूनोर्मधुराकृतेरधिचकास्त्यंडौघभास्यांशुभिः ॥ ११२ ॥ वातांबुपर्णाशनदेहशोषणै
स्तपोभिरुग्रैर्जपयज्ञकर्मभिः ॥ असाध्यमप्यायसधेनुसंभवोलोकंनगाहाख्यमखप्रवर्त्तनात् ॥ ११३ ॥ इतिहासमिमंपुण्यंयःपठेच्छृणुयादपि ॥ सोपिगो
लोकमभ्येतिकिंश्रीभागवतंपुनः ॥ ११४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेभागवतमाहात्म्येसप्तनवत्यधिकशततमोऽ

---

१ कृष्णैकनाममतिभिरिति वा पाठः ।

ध्यायः ॥ १९७ ॥ ॥ कुमाराऊचुः ॥ ॥ अथतेसंप्रवक्ष्यामःसप्ताहश्रवणेविधिम् ॥ येनभागवतंसिद्ध्येत्पुंसांकृष्णार्पितात्मनाम् ॥ १ ॥ दैवज्ञंशास्त्र
कुशलंसमाहूयधनांशुकैः ॥ समभ्यर्च्यमुहूर्तंतुप्राक्पृच्छेद्भक्तिमान्नरः ॥ २ ॥ सवदेद्यंमुहूर्तंतुतत्रारंभःप्रशस्यते ॥ नभोनभस्येपोर्जाश्वसहःशुचि
समन्विताः ॥ ३ ॥ मासाःश्रेष्ठाःकथारंभेपूर्णाचापितिथिःशुभा ॥ भौमार्कीवर्जितावाराभानिध्रुवमृदूनिच ॥ ४ ॥ शुभेयोगेशुभेलग्नेप्रारंभःश
स्यतेसदा ॥ नित्यायांचकथायांतुपुराणानांमुनीश्वर ॥ ५ ॥ द्वादशींवर्जयेत्प्राज्ञःसूतसूतकसंभवात् ॥ श्रीमद्भागवतस्यापिसप्ताहेनैवकेपिच ॥ ६ ॥
ननिषेधोस्तिदेवर्षेप्राहुरेवंपुराविदः ॥ श्रीभागवतसप्ताहोमहायज्ञःस्मृतोबुधैः ॥ ७ ॥ अतोनिमंत्रणंकार्यंवैष्णवानांसमंततः ॥ सतांसमाजोभवितासप्ताहे
वैष्णवोत्तमाः ॥ ८ ॥ आगंतव्यमतश्चात्रवैष्णवैःश्रवणार्थिभिः ॥ समागतानांतेषांतुनिवासंपरिकल्पयेत् ॥ ९ ॥ तीर्थेवापिवनेवापिग्रामेवापिप्र
यत्नतः ॥ संशोधितायांभूम्यांतुमंडपंपरिकल्पयेत् ॥ १० ॥ कदलीस्तंभसंयुक्तंचतुर्दिक्षुध्वजान्वितम् ॥ उच्चमासनमप्युक्तंवक्तुस्तस्याग्रतोमुने ॥
॥ ११ ॥ आपार्श्वद्वयमुक्तानिश्रोतॄणामासनानिच ॥ उदङ्मुखोभवेद्वक्तासमाजेस्मिन्विदांवरः ॥ १२ ॥ वेदशास्त्रार्थतत्वज्ञोवैष्णवोब्राह्मणोत्तमः ॥
दृष्टांतकुशलोधीरोवक्ताकार्योतिनिस्पृहः ॥ १३ ॥ सर्वसंदेहहर्त्तापिकार्योवक्तानचैवहि ॥ वक्तुःपार्श्वेसहायार्थंस्थाप्योन्यःपंडितःसुधीः ॥ १४ ॥
श्रोतॄणांसंशयच्छेत्ताज्ञानांबोधविधायकः ॥ कथाविघ्नविघातार्थंगणेशंप्राक्प्रपूजयेत् ॥ १५ ॥ ततोदुर्गांहरंविष्णुंब्रह्माणंभास्करंद्विजान् ॥ संपूज्यवि
धिवद्भक्त्यातर्पयेद्देवताःपितॄन् ॥ १६ ॥ मुख्यःश्रोताततःपश्चात्पूजयेत्पुस्तकेहरिम् ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यद्रव्यवस्त्रफलानिच ॥ १७ ॥ धृत्वां
जलौपुस्तकस्थंहरिंसंप्रार्थयेन्मुने ॥ त्वंभागवतलोकेस्मिन्स्वयंकृष्णोव्यवस्थितः ॥ १८ ॥ समाश्रितोमयानाथमुक्त्यर्थंभवसागरे ॥ मनोरथोम
दीयोयंसर्वथासफलस्त्वया ॥ १९ ॥ निर्विघ्नेनप्रकर्तव्योदासोहंतवकेशव ॥ इत्युच्चार्यमुनेद्रव्यंपुस्तकाग्रेसमर्प्यतु ॥ २० ॥ वक्तारंप्रार्थयेच्चा
पिनमस्कुर्वन्कृतांजलिः ॥ शुकरूपद्विजश्रेष्ठसर्वशास्त्रविशारद ॥ २१ ॥ श्रीभागवतव्याख्यानादज्ञानंमेविनाशय ॥ इतिसंप्रार्थ्यवक्तारंवरयेत्पं
चवाडवान् ॥ २२ ॥ द्वादशाक्षरमंत्रस्यजपार्थंमुनिसत्तम ॥ गीतवाद्यविधिज्ञांश्चसंपूज्यार्थांशुकादिभिः ॥ २३ ॥ स्थापयेत्कीर्तनार्थंतुकथांतेवि
धिवन्मुने ॥ यस्तुजायाधनागारपुत्रचिंतांव्युदस्यच ॥ २४ ॥ शृणुयादेकचित्तस्तुससमग्रंफलंलभेत् ॥ सूर्योदयंसमारभ्यसार्द्धत्रिप्रहरांतकम् ॥ २५ ॥
पठित्वार्थःप्रकर्त्तव्योवाक्यमध्यायमेववा ॥ मध्याह्नेघटिकायुग्मंविरमेदपिनारद ॥ २६ ॥ कथावसानेकर्त्तव्यंकीर्तनंकेशवस्यच ॥ उपवा
सःप्रकर्त्तव्यःश्रोतृभिस्तत्फलेप्सुभिः ॥ २७ ॥ तदशक्तोहविष्यान्नंसकृत्स्वल्पंसमाहरेत ॥ जलेनापिफलेनापिदुग्धेनचघृतेनवा ॥ २८ ॥

केवलेनैवकर्त्तव्यंनिर्विघ्नंधारणंतनोः ॥ सप्ताहव्रतिनांपुंसांनियमान्शृणुनारद ॥ २९ ॥ विष्णुदीक्षाविहीनानांनाधिकारोत्रकीर्तितः ॥ ब्रह्मचर्यमधः
सुप्तिःपत्रावल्यांचभोजनम् ॥३०॥ समाचरेन्नित्यमेवसप्ताहेमुनिसत्तम ॥ द्विदलंमधुतैलंचपरान्नंचेक्षुजंरसम् ॥ ३१ ॥ भावदुष्टंक्रियादुष्टंजह्यात्पर्युषितं
व्रती ॥ पलांडुंलशुनंहिंगुंमूलकंगृंजनंतथा ॥३२॥ नालिकांचैवकूष्मांडंनरोनाद्यात्कथाव्रती ॥ कामंक्रोधंमदंलोभंदंभंमात्सर्यमेवच ॥ ३३ ॥ मोहंद्वेषंतथा
हिंसांनैवकुर्यात्कथाव्रती ॥ ३४ ॥ वेदवैष्णवविप्राणांगुरुगोव्रतिनांतथा ॥ स्त्रीराजमहतांचापिनिंदांजह्यात्कथाव्रती ॥ ३५ ॥ सत्यंशौचंदयामौनमार्जवं
विनयंतथा ॥ मनःप्रसन्नतांचापिबुधःकुर्यात्कथाव्रती ॥ ३६ ॥ श्रीकामस्तनयार्थीचजयकामश्चमोक्षधीः ॥ शृणुयाद्वैभागवतंनिष्कामःश्रीहरिंलभेत् ॥
॥ ३७ ॥ सप्तमेदिवसेकुर्याल्लंघनंतत्समातिके ॥ वक्तुश्चपूजाकर्त्तव्यागोभूस्वर्णांवरादिभिः ॥ ३८ ॥ प्रसादतुलसींमालांश्रोतृभ्यःप्रतिदापयेत् ॥ उत्सवश्च
तथाकार्योगीतवाद्यविशारदैः ॥ ३९ ॥ गीतार्थंशृणुयाच्चापिपरेहनिविचक्षणः ॥ प्रतिश्लोकंचजुहुयाद्गायत्र्यावायथाविधि ॥ ४० ॥ पायसंमधुसर्पिश्चति
लांस्तंडुलकान्यवान् ॥ शर्करांचप्रियालंचद्राक्षांवातामखर्जुरौ ॥४१ ॥ अंभोजानिचकर्पूरंचंदनागुरुणीपुरम् ॥ लवंगंबिल्वपत्राणिसहस्रंचपृथक्पृथक् ॥
॥ ४२ ॥ विघ्नस्यचविघातार्थंन्यूनाधिक्यनिवृत्तये ॥ आत्मनःपूततार्थंचपठेन्नामसहस्रकम्॥ ४३ ॥ द्वादशाष्टादशाथापिश्रद्धयाद्याधिकांस्तथा ॥ पाय
सेनाशयेद्विप्रान्स्वर्णंधेनुश्चदक्षिणा ॥ ४४ ॥ व्रतसिद्ध्यर्थमप्यत्रप्रौष्ठपद्यामथापिवा ॥ स्वर्णसिंहंविनिर्मायतस्यपृष्ठेनिधायच ॥ ४५ ॥ श्रीमद्भागवतंव
क्रेलेखयित्वासमर्पयेत् ॥ एवंकृतेविधानेतुसर्वपापनिवारणम् ॥ ४६ ॥ भवेच्छ्रोतुःसुफलदंश्रीमद्भागवतंश्रुतम् ॥ धर्मकामार्थमोक्षणांसाधनंभक्तिदा
यकम् ॥ ४७ ॥ नकार्यंविद्यतेलोकेयदनेननसिध्यति ॥ ततोभागवतंलोकेपुराणेभ्योधिकंमतम् ॥ ४८ ॥ दोषाष्टादशनिर्मुक्तोवाचकःपरिकीर्तितः ॥
द्वात्रिंशदपराधैर्हिमुक्तोश्रोतामतोबुधैः ॥ ४९ ॥ श्रीमद्भागवतंनामपुराणंकामदंनृणाम् ॥ तथापिश्रवणंचास्यनिष्कामस्यैवभक्तिदम् ॥ ५० ॥ श्रीमद्भाग
वताभिधःसुरतरुस्तारांकुरःसज्जनिःस्कंधैर्द्वादशभिस्ततःप्रविलसद्भक्त्यालवालोदयः ॥ द्वात्रिंशत्रिशतंचयस्यविलसच्छाखाःसहस्राण्यलंपर्णान्यष्टदशे
ष्टदोतिसुलभोववर्तिसर्वोपरि ॥ ५१ ॥ इतितेकथितंसर्वंकृतंचापितवेप्सितम् ॥ ज्ञानवैराग्यभक्तीनांतारुण्यंलोकमोक्षदम् ॥ ५२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
इत्युक्तातेकुमारास्तुकृष्णांघ्रिसुधयाप्लुताः ॥ विरेमुर्भगवद्भक्तादीनोद्धरणतत्पराः ॥५३॥ तद्वाक्यंतुसमाकर्ण्यनारदोभगवत्प्रियः ॥ प्रेमगद्गदयावाचाता
नुवाचकृतांजलिः ॥ ५४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिभवद्भिःकरुणापरैः ॥ यद्भागवतसप्ताहान्निकटेदर्शितोहरिः ॥ ५५ ॥ एवंब्रु
वतिवैतस्मिन्नारदेवैष्णवोत्तमे ॥ पर्यटंस्तंसमायातस्तत्रयोगेश्वरःशुकः ॥ ५६ ॥ द्विरष्टवर्षाकृतिरंबुजाक्षोव्यासात्मजोज्ञानपयोधिचंद्रः ॥ कथावसाने

निजलाभतुष्टोहृदानिशंभागवतंपठंश्च ॥८७॥दृष्ट्वासदस्यास्तमथोरुतेजसंसद्यःसमुत्थायवरासनंददुः॥सचोपविष्टःसुखमासनेयदातदाविरासीद्धरिरब्जलो
चनः ॥८८॥ भवोभवान्याकमलासनःसुतैस्तत्रागतःकीर्तनदर्शनायच ॥ सुरेशमुख्यास्त्रिदशाविमानकैःसमागतास्तैरभवद्वृतंनभः ॥ ८९ ॥ प्रह्लादस्ताल
धारीतरलगतितयाह्युद्धवःकांस्यधारीवीणाधारीसुरर्षिःस्वरकुशलतयारागकर्ताऽर्जुनोभूत ॥ इंद्रोमार्दंगिकोभूज्जयजयसुवचःप्रावदंस्तेकुमाराःसद्भाव
स्यप्रवक्तानिरतिशयगुणोव्यासपुत्रोबभूव ॥ ९० ॥ ननर्त्तमध्येत्रिकमेवतत्रज्ञानादिकानांनवरूपयुक्तम् ॥ अलौकिकंकीर्त्तनकंसमीक्ष्यप्रसन्नचेताहरि
रित्युवाच ॥ ९१ ॥ मत्तोवरंभागवतावृणीध्वंप्रीतात्कथाकीर्तनतोभृशंवः ॥ श्रुत्वाथतद्वाक्यमतिप्रसन्नाःप्रेमार्द्रचित्ताहरिमूचिरेते ॥ ९२ ॥ ॥ कुमारा
ऊचुः ॥ ॥ सप्ताहयज्ञेनवितायतेनसद्यःप्रसन्नोभवितामुरारे ॥ कलौयुगेघोरतरेनराणांस्वल्पायुषांविघ्नशताकुलानाम् ॥ ९३ ॥ एवंवरंविश्वविधा
नपालनप्रणाशहेतोर्भवतोखिलात्मनः ॥ वृणीमहेन्योनमनोरथोविभोभवत्पदांभोजनिषेविणांहिनः ॥ ९४ ॥ एवमस्त्वितिचैवोक्त्वातत्रैवांतर्दधेहरिः ॥
नारदःसुप्रसन्नात्माकुमारानभ्यवादयत् ॥ ९५ ॥ ततस्तेसनकाद्याश्चभृग्वाद्याश्चशुकादयः ॥ प्रययुःस्वाश्रमान्हृष्टाःपीत्वातच्चकथामृतम् ॥ ९६ ॥ भ
क्तिःसुताभ्यांसहितानारदेनप्रवर्तिता॥भूमंडलेसमस्तेस्मिंस्तदाप्रभृतिशौनक॥९७॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ आख्यानंमहदाकर्ण्यप्रीतात्माशौनकःप्रिये ॥
पर्यपृच्छत्पुनःसूतंसर्वसंदेहभंजनम् ॥ ९८ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ शुकेनोक्तंकदाराज्ञेगोकर्णेनकदापुनः ॥ सुरर्षयेकदाब्राह्मैरेतदाख्याहिमानद॥९९॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ श्रीकृष्णनिर्गमात्त्रिंशद्वर्षाविधिगतेकलौ ॥ भाद्रशुक्लनवम्यांवैकथारंभंशुकोकरोत् ॥ ७० ॥ परीक्षिच्छ्रवणांतेतुगतेवर्षशतद्व
ये ॥ शुचिशुक्लनवम्यांतुगोकर्णोकथयत्कथाम् ॥ ७१ ॥ कलौसहस्रमब्दानांमधुनाप्रगतंद्विज ॥ परीक्षितोजन्मकालात्समाप्तिंनीयतांमखः ॥ ७२ ॥
॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यशौनकोमुनिसत्तमः ॥ पूर्णंचकारतंयज्ञंसहस्रपरिवत्सरम् ॥ ७३ ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचकौर्म्यंमात्स्यं
चवामनम् ॥ वाराहंब्रह्मवैवर्त्तंनारदीयंभविष्यकम् ॥ ७४ ॥ आग्नेयमर्द्धवैसूताच्छुश्रुवुर्लोमहर्षणात् ॥ एतानितुपुराणानिद्वापरांतेश्रुतानिहि ॥ ७५ ॥ शौ
नकाद्यैर्मुनिवरैर्यज्ञारंभात्पुरैवहि ॥ यदातुतीर्थयात्रायांबलदेवःसमागतः ॥ ७६ ॥ नैमिषंमिश्रिकंनामसमाहूतोमुनीश्वरैः ॥ तत्रसूतंसमासीनंदृष्ट्वात्व
ध्यासनोपरि ॥ ७७ ॥ चुक्षुभेभगवान्रामःपर्वणीवमहोदधिः ॥ आषाढशुक्लद्वादश्यांपारणाहनिपार्वति ॥ ७८ ॥ पूर्वार्द्धयामवेलायांभावित्वात्कृष्णमा
यया ॥ मुग्धोदर्भकरोरामःप्राहरल्लोमहर्षणम् ॥ ७९ ॥ ततोमुनिगणाःसर्वेहाहाकारपरायणाः ॥ बभूवुर्नगजेत्यर्थंशोकदुःखाकुलांतराः ॥ ८० ॥ ऊचुश्च
रामंलोकेशंविनयेनक्षमापराः ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ रामराममहाबाहोभवतालोककारिणा ॥ ८१ ॥ अजानतेवाचरिताहिंसाब्रह्मवधाधिका ॥

व्यासशिष्योह्ययंसाक्षात्पुराणर्षिर्महातपाः॥८२॥ अस्मैह्यध्यासनंदत्तमस्माभिर्यज्ञकर्मणि॥ अष्टादशपुराणानांवाचकायकृतक्षणैः ॥८३॥ कथायांजगदी
शस्यदीर्घमायुश्चमानद ॥ तद्भवांल्लोकरक्षार्थंधर्मसेतुप्रवर्तकः ॥ ८४ ॥ आविर्भूतोजगन्नाथोनिग्रहानुग्रहक्षमः ॥ इत्युक्त्वामुनयस्तेतुबलदेवाग्रतः
प्रिये ॥ ८५ ॥ तूष्णींबभूवुःसहसास्मरंतोनियतेर्बलम् ॥ ततःप्रोवाचभगवान्रामःशत्रुनिषूदनः ॥ ८६ ॥ विप्रान्संप्रीणयंस्तांस्तुलोकवेदपथानुगः ॥
॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ विप्राःशृणुतभद्रंवःकोपंत्यक्त्वासुदूरतः ॥ ८७ ॥ यदहंवेद्मिभवतामभीष्टंकार्यसिद्धिदम् ॥ अस्यपुत्रोमहाज्ञानीभविष्य
तिवरान्मम ॥ ८८ ॥ भवतामीप्सितंसर्वंशास्त्रंवैकथयिष्यति ॥ यदर्थमहमाहूतस्तच्चकार्य्यंसमुच्यताम् ॥ ८९ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वा
वचस्तेतुरामस्यसुमहात्मनः ॥ बल्वलस्यवधार्थायप्रेरयामासुरीश्वरम् ॥ ९० ॥ ततःसबल्वलंहत्वाप्रसाद्यमुनिपुंगवान् ॥ प्रणिपत्याभ्यनुज्ञातस्तीर्थ
यात्रामुपागमत् ॥९१॥ तीर्थयात्रांगतेरामेशौनकाद्यामुनीश्वराः ॥ लौमहर्षणिमाहूयसत्कृत्यनगनंदिनि ॥ ९२ ॥ तत्पदेस्थापयामासुःशेषसंकीर्तनाय
वै ॥ आग्नेयोत्तरमाहात्म्यंश्रीमद्भागवतांतकम् ॥९३॥ पुराणसप्तकंसार्द्धंशुश्रुवुर्हृष्टमानसाः ॥दशसप्तपुराणानिकृत्वासत्यवतीसुतः ॥९४ ॥ नाप्तवान्मनस
स्तोषंभारतेनापिभामिनि॥ज्ञात्वास्यहृदयंखिन्नंनारदोदेवदर्शनः॥९५॥समाजगामभगवान्व्यासस्याश्रममुत्तमम्॥तंदृष्ट्वावासवीसूनुःसत्कृत्यासनपूर्वकम्
॥९६॥नारदंपूजयामासविधिदृष्टेनकर्मणा॥अथतंनारदःप्राहकिंभवान्क्लिष्टमानसः॥९७॥ध्यायतेतत्समाचक्ष्वसर्वंसंदेहकारणम्॥इतिपृष्टःसमुनिनापराशर
सुतोब्रवीत् ॥९८॥ ब्रह्मन्किंकारणंचेतोमोहेजानेनतत्त्वहम्॥ भवान्विज्ञानकुशलोज्ञात्वातत्प्रब्रवीतुमे ॥९९॥ एवंविज्ञापितस्तेननारदोध्यात्मकोविदः॥
उवाचपरमंतत्त्वंयदुक्तंविधिनात्मने ॥१००॥॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुपाराशरेमत्तःकारणंयेनवैतव ॥ असंपन्नंमनोभातिशास्त्रयोनेरपिप्रभोः॥१०१॥
त्वयावतीर्यलोकेस्मिन्वेदाव्यस्ताविभागशः ॥ कृतानिचपुराणानिसेतिहासानिचानघ ॥ १०२ ॥ यत्रसर्वेस्त्रयीधर्मोवर्णाश्रमनिवासिनाम् ॥ निर्दिष्टोवी
क्ष्यकालेननृणामल्पायुषांकलौ ॥ १०३ ॥ यत्राधिकारःसर्वेषांदृश्यतेश्रवणादिषु ॥ स्त्रीशूद्रद्विजबंधूनांसाधूनांसाधुसंगमः ॥ १०४ ॥ धर्मादयोयथाश
श्वद्वर्णितास्तेषुवैत्वया ॥ प्राधान्येनतथानैववर्णितोमहिमाहरेः ॥ सर्वधर्मक्रियाशून्येकलौदोषनिधौमुने ॥ १०५ ॥ नगतिःपापकर्तृणांविनाकृष्णकथा
मृतम् ॥ एषएवगुणोह्यस्मिन्घोरेकलियुगेनराः ॥ १०६ ॥ यत्कृष्णकीर्तनेनैवमुच्यंतेकर्मबंधनात् ॥ यज्ञोदानंतपःकर्मज्ञानंध्यानंकृतादिषु ॥ १०७ ॥
सिद्धिदंचतथाब्रह्मन्नामकीर्त्तनकंकलौ ॥ अतोवैकलिजातानामुद्धारार्थंनृणांभवान् ॥ १०८ ॥ श्रीमद्भागवतंनामपुराणंवर्णयत्वलम् ॥ येनप्रवर्तितेनांग

१ साधुसंगमशालिनामितिपाठः ।

भवतोमानसंध्रुवम् ॥ १०९ ॥ तोषमेष्यतिलोकाश्चप्राप्स्यंतिकृतकृत्यताम् ॥ ११० ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एवमादिश्यसमुनिर्व्यासायामिततेजसे ॥
ययौयादृच्छिकःशश्वद्गायन्हरिगुणान्प्रिये ॥ १११ ॥ नारदेतुगतेपश्चाद्व्यासःसर्वार्थदर्शनः ॥ चकारसंहितामेतांश्रीमद्भावतींपराम् ॥ ११२ ॥ पैलादींश्च
तुरोवेदानध्याप्यविधिपूर्वकम् ॥ पुराणसंहिताःसर्वाःसूतायप्रत्यपादयत् ॥ ११३ ॥ श्रीमद्भागवतंनामपुराणंब्रह्मसंमितम् ॥ शुकमध्यापयामासविरतं
लोकवेदतः ॥ ११४ ॥ सासंहिताभागवतीलोमहर्षणसूनुना ॥ श्रुताकथयतोराज्ञेऔत्तरेयायवैशुकात् ॥ ११५ ॥ शौनकादिऋषिभ्यस्तुतेनप्रोक्ताय
थार्थतः ॥ वरीवर्त्तिपुराणानामुपरीयंनगात्मजे ॥ ११६ ॥ अस्यांसंलग्नचित्तानांनृणामन्यत्रनोरतिः ॥ जायतेमानसेकृष्णोनंदसूनुश्चकास्तिच ॥ ११७॥
यत्तुपृष्टंत्वयाभद्रेलोकनिस्तारहेतवे॥ श्रीभागवतमाहात्म्यंमह्यंसंकीर्त्तयेतिह ॥ ११८ ॥ तत्सर्वंचमयातुभ्यंनिर्दिष्टंगणपांबिके ॥ नानेतिहाससहितंभक्ति
मुक्तिप्रदायकम् ॥ ११९ ॥ यःशृणोतिनरोभक्त्यामाहात्म्यंपठतेपिच ॥ अनुमोदनेनवासोपिलभतेपरमांगतिम्॥ १२० ॥ द्विजोधीत्याप्नुयाद्वेदान्क्षत्रि
यस्तुलभेज्जयम् ॥ धनंवैश्यस्तथाशूद्रःश्रुत्वैवलभतेगतिम् ॥ १२१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहे
श्वरसंवादेश्रीमद्भागवतमाहाम्येअष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८ ॥ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ कालिंद्याश्चैवमाहात्म्यंवदसूतस
विस्तरम् ॥ यस्मैप्रकाशितंयेनतदाख्यानसमन्वितम् ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकदापांडुतनयःशुश्रूषुःसौभरेःशुभम् ॥ ज्ञानंतत्स्थानमभ्ये
त्यनत्वातमितिपृष्टवान् ॥ २ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्मार्तंडतनयातीरतीर्थेषुयच्छुभम् ॥ तीर्थंतद्वदवैकुंठजन्मभूमिपरात्परम् ॥ ३ ॥
॥ ॥ सौभरिरुवाच ॥ ॥ एकदातुमुनिश्रेष्ठौदिविनारदपर्वतौ ॥ गच्छंतौखांडवंपश्यन्पश्यतःसुमनोहरम् ॥ ४ ॥ तत्रावतीर्णौनभस
उपविष्टौतटेशुभे ॥ कालिंद्याःक्षणविश्रांतौस्नातुंविविशतुर्जले ॥ ५ ॥ शिबिरौशीनरोराजामृगयांतौचरन्वने ॥ दृष्ट्वातान्निर्गमापेक्षीनिषसादसरित्तटे॥
॥ ६ ॥ तौमुनीविधिवत्स्नात्वापरिधायांबराणिच ॥ वंदितौशिरसाराज्ञातेनोपाविशतांतटे ॥ ७ ॥ तत्रालोक्यसुवर्णस्यशिबिर्यूपान्सहस्रशः ॥
नारदंगर्वरहितःपर्वतंचजगादसः ॥ ८ ॥ ॥ शिबिरुवाच ॥ ॥ कथ्यतांमुनिशार्दूलौकस्येमायागयष्टयः ॥ केनात्रविहितोयज्ञःसुरेणाथन
रेणवा ॥ ९ ॥ मुक्त्वाकाश्यादितीर्थानियज्ञैरीज्येत्रकःपुमान् ॥ कोविशेषोत्रतीर्थेभ्यस्तेभ्योविज्ञानसान्निधिः ॥ १० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पुराहिरण्य
कशिपुर्जित्वाशक्रादिदेवताः ॥ त्रैलोक्यराज्यमासाद्यसोखर्वंगर्वमाददे ॥ ११ ॥ प्रह्लादस्तस्यतनयोनारायणपरायणः ॥ तस्मैसोद्रुह्यताभीक्ष्णंपा
पात्मानष्टमंगलः ॥ १२ ॥ तद्द्रोहाद्विष्णुनासद्योनृसिंहतनुधारिणा ॥ हत्वादैत्यपतिंस्वर्गराज्यंस्वःपतयेर्पितम् ॥ १३ ॥ स्वपदंप्राप्यदेवेशोबृहस्पतिम

थावदत् ॥ मूर्ध्नाभिवंद्यतत्पादौनारायणगुणान्स्मरन् ॥ १४ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ गुरोनृसिंहरूपेणहरिणालोकधारिणा ॥ दत्तंमेदेवताराज्यंयष्टुमि
च्छामितंमखैः ॥ १५ ॥ स्थानंपवित्रंकथयब्राह्मणांश्चैवमेगुरो ॥ नविधेयोविलंबोत्रत्वयानोहितकारिणा ॥ १६ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ अस्ति
तेखांडववनंरम्यंपरमपावनम् ॥ केतक्यशोकबकुलमधुमत्तमधुव्रतम् ॥ १७ ॥ तत्रास्तियमुनापुण्याधन्यात्रैलोक्यपावनी ॥ ददातिस्मरणेस्वर्गमर
णेब्रह्मणःपदम् ॥ १८ ॥ तत्तीरेयजदेवेशकेशवंबहुभिर्मखैः ॥ यदीच्छसिस्वकीयानांकल्याणंत्वंनिरंतरम् ॥ १९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ गुरोर्वचन
माकर्ण्यतूर्णमारुह्यवाहनम् ॥ शिवप्रदमिमंशक्रःस्वकीयवनमागमत् ॥ २० ॥ गुरुणासहदेवैश्चयज्ञोपकरणैस्तथा ॥ अत्रागत्यविलोक्यैतद्वनंलेभेमुदं
पराम् ॥ २१ ॥ गुरुणानोदितःशक्रोसप्तर्षीन्ब्रह्मणःसुतान् ॥ वसिष्ठादीन्द्विजान्वृत्वायजतिस्मजगत्पतिम् ॥ २२ ॥ तस्यप्रसन्नोभगवान्ब्रह्मेशाभ्यांसहा
गतः॥क्रतौशतक्रतोर्यत्रमहानभवदुत्सवः॥२३॥ देवत्रयींसतांवीक्ष्यशक्रोवक्रमतिस्तदा ॥ उत्थायासनतस्तूर्णववंदेमुनिभिःसह॥२४॥ वाहनेभ्योवरुह्या
शुतदंतेपूपविश्यते॥आसनेषुसुहैमेषुबभुर्वैदीष्विवाग्नयः॥२५॥सितरक्तांगयोःशंभुब्रह्मणोर्हरिराबभौ॥नीलच्छविःपीतवासास्ताडित्वानिवशृंगयोः॥ २६ ॥
शक्रःप्रक्षाल्यतत्पादान्मूर्ध्नातज्जलमादधे ॥ अब्रवीच्चमुदायुक्तोवचनंमधुराक्षरम् ॥ २७ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥विहितोयंमयादेवयज्ञोद्यसफलोभवत् ॥२८॥
यद्ययंदर्शनंप्राप्तादुर्लक्ष्याअपियोगिभिः ॥ एकेनैवत्वयाविष्णोकृतामूर्तिस्त्रयीमयी ॥२९॥ गुणैस्तथापिनानात्वंस्फटिकस्येवतेमृपा ॥ यथादारुषुगूढोग्निर्व
र्षणेनविनाविभो ॥ ३० ॥ नाविर्भवतिभूतानांहृत्सुभक्त्यातथाभवान् ॥ एकस्यत्वयिभक्तिःस्यात्सर्वभूतोपकारिणी ॥ ३१ ॥ बभूवुःसुखिनोदेवाःप्रह्लाद
कृतयातया॥वयंविषयिणोदेवत्वन्मायावृतचेतसः ॥ ३२ ॥ नजानीमःस्वरूपंतेयथावत्पादसेवकाः ॥ भोब्रह्मन्भोमहादेवयुवामपिजगद्गुरू ॥ ३३ ॥ एतस्यै
वगुरुत्वेनयतोनातःपृथक्युवाम् ॥ यत्किंचिदुच्यतेवाचामनसाचविचिंत्यते ॥ अस्यैवमायातत्सर्वंतद्द्वयीदूरवर्त्तिनः ॥ ३४ ॥ प्रपंचजातंयदिदंविलो
क्यतेनसत्यमित्येवविचिंतयेन्नसः॥भजंतिविष्णोश्चरणंतरंतितेयदंबुमूर्ध्नाहरधार्यतेत्वया॥३५॥विधेस्यभूयादनुजन्मपादयोरतिर्मदीयाकमलाभयोर्भृशम्॥
यदीक्षणक्षोभितयातयाजगत्समस्तमेतन्महदादिजायते ॥ ३६ ॥ भवादृशोनास्तिकृपापरोपरोविपक्षपक्षेवितनोषियत्सुखम् ॥ स्वलोकशोकापनयेकृपा
लुतायदुच्यतेतेनृहरेतदज्ञता ॥ ३७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्यभिष्टूयदेवेशंकेशवंप्रणतोग्रतः ॥ तस्थौतद्वाक्यशुश्रूषादत्तचित्तोमहीयते ॥ ३८ ॥
एवमाकर्ण्यमुनयस्तुतिंतस्यरमापतेः ॥ कृतामिंद्रेणसदसिसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ ३९ ॥ शतमन्योवर्षशतंयेकुर्वंतिमहत्तपः ॥ नतेपामीदृशी
भक्तिर्यादृशीतवमाधवे ॥ ४० ॥ नयोगःसुलभोष्टांगःख्यातिर्येनाधिगम्यते ॥ समत्वेनचतत्त्यागस्तद्भक्तिःशरणंनृणाम् ॥ ४१ ॥ स्वधर्मार्जितवित्तैर्यद्यथा

विधिविधीयते ॥ कर्मतस्यार्पणंविष्णौभक्तिरेषाशिवप्रदा ॥ ४२ ॥ नार्निंदेद्देवतामन्यांविष्णुबुद्ध्याचयोनमेत् ॥ नत्यजेद्वेदवाक्यानिसभक्तोस्य
हरेःप्रियः ॥ ४३ ॥ येशृण्वंतिहरेर्गुणानहरहःकुर्वंतियेकीर्तनंयेचास्यस्मरणंयदोश्चभजनंयेमुंयजंतेतथा ॥ ४४ ॥ येदास्येननमंतिचैनममु
नाकुर्वंतियेमित्रतांयेचस्वंचनिवेदयंतिनहितेवांच्छंतिमुक्त्यादिकम् ॥ ४५ ॥ इंद्रभक्त्यात्वमप्येनमाराधयजगद्गुरुम् ॥ नकामयेकिमप्यास्मत्कृ
तकृत्योभविष्यति ॥ ४६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ मुनिभिरितिशिक्षितेसमस्तसेव्यांत्रिभुवनपारपदप्रदांनिशम्य ॥ हरिरनिशगुरुःकृतांस्वभक्ति
मधुरमुवाचवचोहरिंसमाजे ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येइंद्रयागविधिनोनामएकोन
द्विशततमोऽध्यायः ॥ १९९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ नैतच्चित्रंसुराधीशमुनयोज्ञानवत्तराः ॥ मदीयांपदवींभक्तिंगुर्वींकुर्वंतिसत्कृताम्॥१॥
एतेज्ञानोपदेष्टारस्त्रिलोकतलवासिनाम् ॥ प्रवर्तयंत्यमीनष्टंवेदमार्गंयतःसदा ॥ २ ॥ भक्त्याभवानपिस्वर्गभोगासक्तोपिमांयतः ॥ प्रपन्नोसिकिमाश्च
र्ययतस्तवगुरुर्गुरुः ॥ ३ ॥ यजस्वसुरशार्दूलमखैर्मांबहुदक्षिणैः ॥ निष्कामस्त्वंसमीपस्थंतूर्णंप्राप्स्यसिमत्पदम् ॥ ४ ॥ प्रतियागंप्रयच्छत्वंरत्नप्र
स्थान्यनेकशः ॥ आख्ययास्थानमेतत्तेइंद्रप्रस्थंभविष्यति ॥ ५ ॥ विधेत्वमत्ररचयप्रयागंतीर्थपुंगवम् ॥ सरस्वतींसमानीयगंगांचजनपाविनीम् ॥ ६ ॥
काशींचशिवकांचींचत्वमत्रस्थापयेश्वर ॥ गोकर्णंचसमंगौर्यानिवासंकुरुसर्वदा ॥ ७ ॥ भोभोब्रह्मसुतायूयंज्ञानविज्ञानकोविदाः ॥ निजयोगबलेना
त्रकुरुध्वंतीर्थसप्तकम् ॥ ८ निगमोद्बोधकंतीर्थंत्वंगुरोप्रतिपादय ॥ विनाध्ययनमप्यत्रस्नानाद्बोधोस्तुछंदसाम् ॥ ९ ॥ स्मृतिश्चजायतांपूर्वजन्मनस्तु
परात्मनोः ॥ अहमारोपयाम्यत्रद्वारकांसुमनोहराम् ॥ १० ॥ समुद्रेणसमंयत्रगोमत्यासंगमोभवत् ॥ कोशलांचकरोम्यत्रमध्वरण्यंचवासव ॥११॥
ययोरवतरिष्यामिवपुर्भ्यांरामकृष्णयोः ॥ बदर्याश्रममप्यत्रनरनारायणास्पदम् ॥ १२ ॥ विदधामिसदायत्रवसामिसुरनायक ॥ हरिद्वारंपुष्करंच
तीर्थद्वयमनुत्तमम् ॥ १३ ॥ तदपिस्थापयाम्यत्रतवैवहितकाम्यया ॥ नैमिषेयानितीर्थानियानिकालंजरेगिरौ ॥ १४ ॥ सरस्वतीतटेयानिस्थाप
याम्यहमत्रवै ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शिवेशिवतरंवाक्यंहरेःश्रुत्वाकृतंचतत् ॥ १५ ॥ दृष्ट्वातदुक्तमपितेचक्रुर्ब्रह्मशिवादयः ॥ सर्वतीर्थमये
मुष्मिन्स्थानेसत्रिदशाधिपः ॥ १६ ॥ स्वर्णयूपैर्बहुमखैरीजेभूयोरमापतिम् ॥ रत्नप्रस्थानिविप्रेभ्यःकृष्णस्यपुरतोददौ ॥ १७ ॥ नारायणःसमस्ता
त्मामममायामितितुष्यतु ॥ इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थंततःप्रभृतिकथ्यते ॥ १८ ॥ सर्वतीर्थमयेयत्रमृतोभूयोनजायते ॥ इंद्रदत्तानितेलब्ध्वारत्नप्रस्थानिभू
सुराः ॥ १९ ॥ तस्मैददुरवितथामाशिषंतत्रसंसदि ॥ इंद्रायतवगोविंदोदानेनानेनतुष्यतु ॥ २० ॥ तावकीभक्तिरप्यस्मिन्भूयादव्यभिचारिणी॥

कर्मभूमाविहविभोपुरायज्ञशतंकृतम् ॥ २१ ॥ तेनपुण्येनलब्धंतेसकामेनसुरास्पदम् ॥ अधुनापूजितोविष्णुर्निःकामेनत्वयामखेः ॥ २२ ॥ स्वप
दाद्विच्युतोभूमौभविष्यतिद्विजाग्रणीः ॥ तत्रापिनिजधर्मेणविष्णुमाराधयन्भवान् ॥ २३ ॥ स्मरिष्यतिनिजंकर्मकृतमत्रमखादिकम् ॥ तत्स्मृतेगृहं
मुत्सृज्यभवान्तीर्थानिपर्यटन् ॥२४॥ जनकेनसमंशक्रतीर्थेस्मिन्संप्रपत्स्यते ॥ चतुर्थाश्रममादायत्यक्षत्यत्रकलेवरम् ॥२५॥ ततोविमानमारुह्यगणानीतं
रविप्रभम्॥भवान्दिव्यांगवान्भूत्वाप्राप्स्यतिश्रीहरेःपदम्॥२६॥नारदउवाच ॥ एवमाकर्ण्यविप्राणामाशिषंत्रिदशाधिपः॥भविष्यपिशुनांचोक्तिंशिवेमुदम
गात्तराम् ॥ २७ ॥ समाप्यविधिवद्यज्ञान्नात्रसौवर्णयष्टिकान् ॥ माधवप्रमुखान्देवान्पूजितान्सव्यसर्जयत् ॥ २८ ॥ ऋत्विजोब्रह्मणःपुत्रानभ्यर्च्यंच
धनादिभिः ॥ बृहस्पतिंपुरस्कृत्यययौशक्रस्त्रिविष्टपम् ॥ २९ ॥ तत्रराज्यंविधायेंद्रोहरिभक्तियुतःशिवे ॥ अवातरद्भुविक्षीणपुण्येहास्तिनपत्तने ॥ ३०॥
शिवशर्माद्विजःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः ॥ तस्यभार्यागुणवतीनाम्नान्वर्थवतीभृशम् ॥३१॥ तस्यांजातःसुवेलायामिंद्रःश्रीपतिसेवकः ॥ ज्योतिर्विदःसमा
हूतालग्नंदृष्ट्वाबभाषिरे ॥ ३२ ॥ ॥ ज्योतिर्विदऊचुः ॥ ॥ शिवशर्मन्नयंबालःतवभावीहरिप्रियः ॥ उद्धरिष्यतितेवंशंब्रूमःसत्यंनवैमृषा ॥३३॥
त्रयोदशाब्ददेहोयःसांगंवेदचतुष्टयम् ॥ अधीतज्ञानसंपन्नोविवाहंतुकरिष्यति ॥३४॥ पुनरुत्पाद्यसत्पुत्रंवानप्रस्थोभविष्यति ॥ तीर्थेषुपर्यटन्धीरःसंन्या
संधारयिष्यति ॥ ३५ ॥ इंद्रस्यखांडववनेयमुनास्तिसरिद्वरा ॥ तत्तीरेस्तिहरिप्रस्थंमरणंतत्रयास्यति ॥ ३६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ गणको
दितमाकर्ण्यशिवशर्माशिवंवचः ॥ चकारविष्णुशर्माणंनाम्नानिजसुतंतदा ॥ ३७ ॥ तान्विसृज्यचवित्तेनचिंतयामासबुद्धिमान् ॥ धन्योहंयस्यमेपुत्रो
विष्णुभक्तोभविष्यति ॥ ३८ ॥ साधयिष्यतिपुत्रोयमाश्रमांश्चतुरोमम ॥ मरिष्यतिचसत्तीर्थेमदन्यःकोस्तिभाग्यवान् ॥ ३९ ॥ एवंविचिंत्यमनसा
जातकर्माद्यकारयत् ॥ शिशोर्द्विजातिप्रवरैःशिवशर्माशुभेहनि ॥ ४० ॥ अथसप्तस्वतीतेषुवर्षेषुद्विजसत्तमः ॥ सुतोपनयनंचक्रेचैत्रमास्यष्टमेब्दके॥४१॥
आद्वादशाब्दादध्याप्यवेदानन्वगतःसुतम् ॥ शिवशर्माशिवेराजन्युयोजसहभार्यया ॥ ४२ ॥ विष्णुशर्मास्वभार्यायांपुत्रमुत्पाद्यबुद्धिमान् ॥ चकारतीर्थ
यात्रायांमनोनिर्विषयंस्वकम् ॥४३॥ अभ्येत्यपितरंप्राहनत्वातच्चरणद्वयम् ॥ विष्णुशर्मामहाप्राज्ञोमुनिवाक्यमनुस्मरन् ॥ ४४ ॥ ॥ विष्णुशर्मोवाच॥
अनुजानीहिमांतातविष्णुमाराधयाम्यम् ॥ तृतीयाश्रममासाद्यसत्संगतिविधायकम् ॥ ४५ ॥ दारागारधनापत्यसुहृदःक्षणभंगुराः ॥ बुद्बुदाइवतोयेषु
सुधीस्तेषुनसज्जते ॥ ४६ ॥ स्वाध्यायेनचसंतत्यामयातीर्णमृणद्वयम् ॥ तीर्थेषुकामरहितोयष्टुमिच्छामिकेशवम् ॥ ४७ ॥ सन्यस्तगुणरागोहंपश्चात्ती
र्थेत्तमेक्वाचित् ॥ स्थातुमिच्छाम्यहंतावद्यावत्प्रारब्धमस्तिमे ॥ ४८ ॥ इत्युक्तस्तेनपुत्रेणसपिताबुद्धिमत्तरः ॥ स्मृत्वाज्योतिर्विदांवाक्यमाहसंसारनिस्पृ

हः ॥ ४९ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ चतुर्थाश्रमकालोयंममापिनिरहंकृतेः ॥ विषयान्विषवत्त्यक्त्वासेविष्येकेशवामृतम् ॥ ५० ॥ गृहेममयनः
पुत्ररमतेनाद्यवार्द्धके ॥ आनीतस्त्वयवनाद्बद्धागजस्यैवनृपालये ॥ ५१ ॥ तवानुजःसुशर्मायंकुटुंबंधारयिष्यति ॥ आवाभ्यामुज्झितंविद्याश्रीकुलाभ्यां
यथानरम् ॥ ५२ ॥ प्रव्रजंतंतुमामेवतवमातापतिव्रता ॥ अनुयास्यतिमार्तंडंयथाकांतिर्दिनात्यये ॥ ५३ ॥ तस्मादावामविज्ञातौतयातातवांछया ॥
गच्छावश्चिंतयंतौश्रीहरेःपादसरोरुहम् ॥ ५४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्यालोच्यमुमुक्षूतौनिशीथेतमसावृते ॥ सुतंकुटुंबमुत्सृज्यगृहान्निर्याय
जग्मतुः ॥ ५५ ॥ सहैवपर्यटंतौतौसुतीर्थौनिरहंकृती ॥ शिवेत्रशिवदेतीर्थेशक्रप्रस्थेसमीयतुः ॥ ५६ ॥ अत्रागतःस्वविहितान्पूर्वजन्मनियूपकान् ॥
विष्णुशर्मासमालोक्यसस्मारहरिसंगमम् ॥ ५७ ॥ ऊचेचपितरंधीमान्शक्रआसमहंपुरा ॥ मयात्रविहितायज्ञामाधवप्रीणनेच्छया ॥ ५८ ॥ अत्रैवमेप्रस
न्नोभूत्केशवोभक्तवत्सलः ॥ संतोषितामणिप्रस्थैःद्विजाःसप्तर्षयश्चमे ॥ ५९ ॥ तैरेववैष्णवीभक्तिर्दत्तामोक्षोभवेत्रच ॥ विष्ण्वादिभिःसमस्तैस्तुती
र्थान्यत्रकृतानिवै ॥ ६० ॥ सर्वतीर्थमयंतीर्थमिन्द्रप्रस्थमिदंकृतम् ॥ अत्रैवमेमृतिश्चोक्तातैरेवमुनिपुंगवैः ॥ ६१ ॥ ततोहरिपदप्राप्तिरितत्सर्वस्म
राम्यहम् ॥ इमेगंगासरस्वत्यौनिजलोकाद्विरिंचिना ॥ ६२ ॥ समानीतेययोर्योगेप्रयागोयंनिगद्यते ॥ एषाकाशीशिवपुरीप्रयागात्पूर्वदेशके ॥ ६३ ॥ द्विपं
चाशद्धनुर्मात्रेमृतोयस्यांनजायते ॥ काश्याःपश्चिमकेभागेधनुषामेकविंशतिः ॥ ६४ ॥ शिवकांचीशिवेनैषास्थापितामृतमुक्तिदा ॥ गोकर्णाख्यमिदंक्षे
त्रंशंभोःपरमवल्लभम् ॥ ६५ ॥ धनुर्द्वयप्रमाणेतुभूमिभागेव्यवस्थितम् ॥ इयंद्वारवतीपुण्यातीर्थराजस्यपश्चिमे ॥ ६६ ॥ धनुषांसप्ततिर्यत्रमृतोभावीचतुर्भु
जः ॥ अतोसौपूर्वदिग्भागेकोशलाजनवत्सला ॥ ६७ ॥ अष्टादशधनुर्मात्रेदृश्यतेपुण्यदर्शना ॥ एतन्मधुवनंतातस्थापितंविष्णुनास्वयम् ॥ ६८ ॥
कोशलापश्चिमेभागेदशचापप्रमाणतः ॥ अतउत्तरतस्तातनरनारायणास्पदम् ॥ ६९ ॥ एतदेकादशधनुर्भूमिदेशेचतिष्ठति ॥ एतत्तीर्थंहरिद्वारमतो
दक्षिणतःस्थितम् ॥ ७० ॥ त्रिंशद्धनुर्महीदेशेदृश्यतेदेवदुर्लभम् ॥ एतत्तुपुष्करंनामतीर्थंतीर्थशिरोमणिम् ॥ ७१ ॥ द्वादशेष्वासमात्रेभूभागेभोतातातिष्ठ
ति ॥ प्रयागादिकगव्यूतिःसप्तर्षीणांमहात्मनाम् ॥ ७२ ॥ पूर्वस्यांदिशितीर्थानिसप्ततत्तीर्थसप्तकम् ॥ तीर्थसप्तककाशोस्तुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ७३ ॥
पदेपदेयेषुमृतोजायतेसचतुर्भुजः ॥ प्रयागादेकगव्यूतिमात्रेपश्चिमभूतले ॥ ७४ निगमोद्बोधकंनामतीर्थंगुरुकृतंपुरा ॥ तीर्थसप्तकनिगमोद्बोधयोरंतरं
महत् ॥ ७५ ॥ इंद्रप्रस्थमिदंक्षेत्रंस्थापितंदैवतैःपुरा ॥ पूर्वपश्चिमयोस्तातएकयोजनविस्तृतम् ॥ ७६ ॥ कालिंद्यादक्षिणेयावद्योजनानांचतुष्टयम् ॥ इं
द्रप्रस्थस्यमर्यादाकथितैषामहर्षिभिः॥७७॥देवत्रय्यांचयोह्यत्रत्यजत्यंगंभवत्यजः॥ ॥नारदउवाच॥ ॥पुत्रस्यैतद्वचःश्रुत्वाशिवशर्माशिवेद्विजः ॥७८॥

प्रत्याहसंदिहानस्तंस्वपुत्रंसत्यवादिनम् ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ कथमेतद्विजानीयांत्वंपुरासीःसुरेश्वरः ॥ ७९ ॥ त्वमत्रकृतवा
न्नयज्ञान्मणिभिस्तोषिताद्विजाः ॥ त्वदुक्तज्ञानवान्पुत्रयथाहंस्यांतथाकुरु ॥ ८० ॥ इंद्रप्रस्थस्यमर्यादाकुतएषात्वयाश्रुता ॥ यतःप्रभृतिते
जातामतिस्त्वंनात्यजोगृहम् ॥ ८१ ॥ मत्तएवत्वयाधीतंसांगंवेदचतुष्टयम् ॥ पूर्वजन्मकृतेकृत्येज्ञानमासीत्कुतस्तव ॥ ८२ ॥ ॥ विष्णु
शर्मोवाच ॥ ॥ ऋषिभिर्मेवरोदत्तःपूर्वजन्मस्मृतिप्रदः ॥ तेभ्यएवास्यतीर्थस्यश्रुताह्येषास्मृतिर्मया ॥ ८३ ॥ निगमोद्बोधकेतीर्थेस्नानमत्रापितः
कुरु ॥ दुर्लभंप्राप्स्यसेज्ञानंपूर्वजन्मस्मृतिप्रदम् ॥ ८४ ॥ ममापिपूर्वजनुषःप्रवृत्तिंत्वंस्मरिष्यसि ॥ एतत्तीर्थजलस्पर्शात्तातसत्यंवदामिते ॥ ८५ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शिवशर्मणिविप्रेंद्रेश्रुत्वैतत्स्नातुमुद्यते ॥ निगमोद्बोधकेतीर्थेस्मृतयेपूर्वजन्मनः ॥ ८६ ॥ सिंहेनानुगतःकश्चिद्भिल्लो
धावन्समागतः ॥ अतित्रासपरीतांगोनिःश्वसन्श्रमविह्वलः ॥ ८७ ॥ हिंसात्मकोवर्त्मघातीवणिजांलुंठकःसदा ॥ कृष्णांगःपिंगकेशश्चखर्वोमार्जा
रलोचनः ॥ ८८ ॥ कुंतहस्तोभीममूर्तिर्देहीपाप्मेवभूयते ॥ सतःपश्चात्कियद्दूरेसिंहमालोक्यतावुभौ ॥ ८९ ॥ पितृपुत्रौसमीपस्थेद्रुममारुह्यतस्थतुः ॥
वदंतावितिहाकृष्णमोचयातोपमृत्युतः ॥ ९० ॥ सकिरातस्तुराजेंद्रगृहीतुंवेगवत्तरम् ॥ वीक्ष्यसिंहद्रुमंभीतःसमारोढुंप्रचक्रमे ॥ ९१ ॥ आरोहणंप्रकुर्वं
तंसिंहोजग्राहवेगवान् ॥ पादयोरथभूपृष्ठेपातयित्वारुरोहतम् ॥ ९२ ॥ अधःस्थितोकिरातोपिकुंतेनोदरमस्यवै ॥ ददाररुधिरौघाक्तनिसृतांत्रकदं
बकम् ॥ ९३ ॥ जातव्यथोविधायाथनादंपरमदारुणम् ॥ सिंहःपिपेषभिल्लस्याशिरःसद्योममारच ॥ ९४ ॥ तयोःपंचत्वमापन्नेभूतसंघेत्रभूपते ॥
विमानद्वयमुत्तीर्णंगणाभ्यांसहसत्पदात् ॥ ९५ ॥ नवीनघनवर्णाभ्यांस्फटिकोपलनिर्मितम् ॥ चारुकुंडलकर्णाभ्यांमणिप्रकरमंडितम् ॥ ९६ ॥ शंख
चक्रगदापद्महस्ताभ्यांचारुचित्रभृत् ॥ दधद्भ्यांपीतवस्त्राणिहेमभित्तिविभूषितम् ॥ ९७ ॥ प्रफुल्लांबुजनेत्राभ्यांपद्मरागगवाक्षभृत् ॥ धीरनिह्रादमंजी
रपद्भ्यांरणितकिंकिणी ॥ ९८ ॥ प्रकोष्ठेवलयश्रेणींबिभ्रद्भ्यांचारुवेदिकम् ॥ मुक्ताहारैर्मनोहारिवक्षोभ्यांसवितानवत् ॥ ९९ ॥ कुटिलालकवक्राभ्यां
मुन्नतध्वजिराजितम् ॥ भ्रूयुगाक्षिप्तपंचेषुधनुर्भ्यामुच्चतोरणम् ॥ १०० ॥ नासालज्जितकीराभ्यांनिर्व्यूहशतशोभितम् ॥ नवविद्रुमसच्छायतलाभ्यां
दर्पणामलम् ॥ १०१ ॥ दिव्यांगौभिल्लपंचास्यौत्यक्त्वांगंप्राकृतंस्थितौ ॥ पुरैवप्राणनिर्याणेतीर्थस्यास्यप्रभावतः ॥ १०२ ॥ तयोःसमीपमानीयविमा
नौतौहरेर्गणौ ॥ ऊचतुस्तावथारूपवेषाकृतिधरौततः ॥ १०३ ॥ भोकिरातनरश्रेष्ठभोपंचास्यमृगाधिप ॥ आवांजानीतमायातौवैकुंठात्श्रीहरेर्गणौ ॥ १०४ ॥
नेष्यामस्तत्पदंसत्यंयुवांतत्रनचोर्मयः ॥ स्वंस्वंविमानमारुह्यगम्यतामाशुमाचिरम् ॥ १०५ ॥ स्वंस्वंविमानमारूढौतौकिरातमृगाधिपौ ॥ ऊचतुर्वै

स्मयाविष्टौलक्ष्मीपतिगणौप्रति ॥ १०६ ॥ भोभोत्रिदशशार्दूलौश्रूयतांवाक्यमावयोः ॥ युवयोर्दर्शनाज्जातंज्ञानंतौपारमार्थिकम् ॥ १०७ ॥ अत्रजन्मानि
नावाभ्यांकृतंसुकृतमल्पकम् ॥ स्मृतिर्नौजायतेपूर्वकर्मणांवांप्रसादतः ॥ १०८ ॥ मांसाहारौप्राणिहिंसारतौक्रूरांतरेंद्रियौ ॥ पापाचारकुलेजातौदर्शनेनभ
यप्रदौ ॥ १०९ ॥ आवामेतादृशेलोकेह्यभूतामितिपापिनौ ॥ केनपुण्येनयुवयोर्जातंदर्शनमावयोः ॥ ११० ॥ सारूप्यंचकुतःपुण्याद्यायावःश्रीहरेः
पदम् ॥ गणावूचतुः ॥ तीर्थेत्रमरणान्नूनंसुराचार्यकृतेपुरा ॥ १११ ॥ युवयोर्दर्शनंजातंनौचसारूप्यमद्भुतम् ॥ लक्ष्मीपतिपदप्राप्तिर्भविष्यतिचवांचि
रम् ॥ ११२ ॥ तावत्पापानिगर्जंतिब्रह्महत्यादिकानिवै ॥ जातंनदर्शनंयावत्तीर्थस्यास्यबृहस्पतेः ॥ ११३ ॥ यथातमांसिनश्यंतिभास्करस्योदयादिह॥
तथापापानिनिगमोद्बोधकस्यावलोकनात् ॥ ११४ ॥ इंद्रप्रस्थाख्यमेतद्धिक्षेत्रमिंद्रस्यपावनम् ॥ तेनात्रपूजितोविष्णुःक्रतुभिर्बहुदक्षिणैः ॥ ११५ ॥ तुष्टेनवि
ष्णुनातस्मैवरोदत्तोनिशम्यताम् ॥ भोशक्रतावकेक्षेत्रेसर्वतीर्थमयेजनाः ॥११६ ॥ तनुंत्यक्ष्यंतियेतेवैमत्तुल्याहिंसकाअपि ॥११७॥ ॥ नारदउवाच ॥
इत्युक्त्वातौगणश्रेष्ठौनीत्वातौजग्मतुःपदम् ॥ हरेर्यत्रगताभूयोविश्वाब्धौनानिमज्जति ॥११८॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेकालिंदीमाहात्म्येभिल्लसिंहवैकुंठारोहणंनामद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथावरुह्यतौवृक्षात्पितृपुत्रौसुविस्मितौ ॥
दृष्ट्वाहरिपदप्राप्तिमभूतांपापिनोरपि ॥१॥ शिवशर्माथविप्रेंद्रःश्रुत्वातीर्थस्तुतिंतदा ॥ गणोक्तांविष्णुशर्माणमुवाचसुतमात्मनः ॥२॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥
यत्पदंनसुलभंद्विजन्मनांसाधितेनतपसापिलीलया ॥ प्रापतुःशबरदंष्ट्रिणौचतत्तीर्थराजमहिमाविलोक्यताम् ॥ ३ ॥ जन्मनःप्रभृतितावदामृतेःपापिनावपि
चयत्प्रभावतः ॥ जग्मतुःसुतहरेःसरूपतामस्यतीर्थवृषभस्यकास्तुतिः ॥ ४ ॥ शुद्धसत्वमपिरूपमैश्वरंकाम्बुजन्मजनिदेवदुर्लभम् ॥ तामसौक्क
मृगनाथभिल्लकौकिंतुतीर्थमिदमद्भुतक्रियम् ॥५॥ तातभोपततिवेधसःपदात्जंतुरंतमधिगम्यकर्मणाम् ॥ अत्रदेवगुरुनिर्मितेमृतिंप्राप्यमाधवपदान्नविच्यु
तिः ॥ ६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंप्रत्यक्षमालोक्यमाहात्म्यंसद्विजोत्तमः ॥ तीर्थस्यास्यगुरोराजन्स्नातुंतत्रप्रचक्रमे ॥ ७ ॥ मुखदंतपदानांसः
कृत्वाशुद्धिंचचेतसः ॥ पंचकच्छःशिखाबंधोपग्रहीमाधवंस्मरन् ॥ ८ ॥ अश्वक्रांतेतिश्लोकेनपाठेनतटमृत्तिकाम् ॥ स्पृशंस्तयैवाविदधात्तिलकंजलमावि
शत् ॥९॥ तत्रप्रवाहाभिमुखोनिमज्जन्पुनरुत्थितः ॥ पुनर्मग्नोहरिंस्मृत्वागंगांचजनपावनीम् ॥१०॥ अयोध्याद्यापुरीःसप्तपुनरुत्थायसंस्मरन् ॥ पुनर्मम ॥ १९१ ॥
ज्जसलिलेगोविंदार्पितमानसः ॥ ११ ॥ कृत्वायथाविधिस्नानंधौतवस्त्रेचपर्यधात् ॥ बहिरागत्यातिलकंचक्रेचद्विजसत्तमः ॥ १२ ॥ करपादशिखासूत्रैर्द
र्भांश्चविदधद्वशी ॥ संध्यांचकारविधिवत्तर्पणंत्रिविधंतथा ॥ १३ ॥ सूर्यायकुसुमैर्दत्त्वासजलैरर्घमादृतः ॥ शिरोबद्धांजलिपुटोनमश्चक्रेद्विजोत्तमः॥१४॥

आवाहनादिनैवेद्यपर्यंतमथविप्रराट् ॥ जगत्पूज्यपदाब्जस्यविष्णोःपूजामचीकरत् ॥ १५ ॥ कृतक्रियःसूपविष्टःतादृशंसुतमात्मनः ॥ जगादसंस्मरन्पूर्व
जन्मकर्मणिकृत्स्नशः ॥ १६ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ विष्णुशर्मन्नतेमिथ्यावाक्यंतातयतःस्मृतिः ॥ अत्रस्नानेनमेजातापूर्वेषांजन्मकर्मणाम् ॥ १७ ॥
आकर्णयमहाभागकथयामितवाग्रतः ॥ पुराहमन्वयेजातोविशांधनिकधर्मिणाम् ॥ १८ ॥ पितामेशरभोनाम्नाकान्यकुब्जेपुरेवसन् ॥ वाणिज्येनार्जयन
वित्तंभूरिधर्मधनाश्रितः ॥ १९ ॥ व्यतीतस्तुमहान्कालस्तस्यनाभवदात्मजः ॥ जरागृहीतदेहस्यतच्चिंतातुरचेतसः ॥ २० ॥ अचिंतयदहोरात्रमि
तिवैश्यवरस्तदा ॥ विनासुतेनमेव्यर्थंधनंभूर्यपिसंचितम् ॥ २१ ॥ ऋतेसुतमृणीलोकेपितॄणांधनवानपि ॥ सजलोपिविनावर्षंचातकानांयथाघनः ॥२२॥
पुमान्जयतिसंतत्याविश्वंधर्मधुरीणया ॥ शक्त्यात्रिविधयाराजाविपक्षमिवदुर्जयम् ॥२३॥ प्रीणातिसंततिःशुद्धासुमनःपितृमानवान् ॥ मित्रप्रत्यर्थ्युयदा
सीनान्सूनृतावाग्यथेरिता ॥ २४ ॥ उदयस्थेनपुत्रेणवर्द्धतेस्वयशःपितुः ॥ निर्मलंद्विजराजेननीरंनीरनिधेरिव ॥ २५ ॥ तस्माद्यतेत्सुतोत्पत्त्यैशरीरे
णधनेनवा ॥ तमृतेहिद्वयंव्यर्थंजनानांतडिदायुषाम् ॥ २६ ॥ एवंचिंतयतस्तस्यगृहेमुनिवरस्तदा ॥ देवलोतींद्रियज्ञानोवरंदातुंसमाययौ ॥ २७ ॥
आगतंतंसमालोक्यप्रत्युत्थायासनात्पिता ॥ दत्त्वार्घमथपाद्यंचववंदेशिरसामुनिम् ॥ २८ ॥ उपवेश्यासनेदत्तेस्वहस्तेनपितामम ॥ पप्रच्छचमुनिश्रेष्ठंदे
वलंदेवदर्शनम् ॥२९॥ स्वागतंतुमुनिश्रेष्ठशमस्तिभवतांकुले ॥ तपःस्वाध्यायनियमानिष्प्रत्यूहाभवंतिच॥३०॥कालेचातिथयःकच्चिदायांतिभवदाश्रमे॥
कच्चिदाश्रमवृक्षावःफलंतिमनसेप्सितम् ॥ ३१ ॥ व्याघ्रादयोनकुर्वंतिकच्चिद्वैरंमृगादिभिः॥ त्वदीयाश्रममभ्येत्यभ्रातरोभ्रातृभिर्यथा ॥३२॥ तवाटनंभुविमु
देगृहिणामन्यथाकथम् ॥ तेषांगृहाधिमग्नानांदर्शनंकभवादृशः॥ ३३॥ हरिपादरजोबुद्धेःकामंकामोनकुत्रचित् ॥ मुनेतवतथाप्याशुहेतुमागमनेवद ॥३४॥
॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनसमुनिर्देवलोदेवपूजितः ॥ अब्रवीत्तन्मनोभावंज्ञातुकामोविशांपतिम् ॥ ३५ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ वैश्यवर्यत्वयाभू
रिधनंधर्मेणसंचितम् ॥ करोषियेनधर्मज्ञनित्यनैमित्तिकीःक्रियाः ॥३६॥ आदरंराजसदसिधनेनलभतेनरः ॥ सुभटःशत्रुसंग्रामेविक्रमेणयथाजयम् ॥ ३७ ॥
गृहस्थस्तुधनंप्राप्यपरांपुष्टिंव्रजत्यलम् ॥ शरत्परिणतंसस्यमनड्वानिवविश्पते॥३८॥धनिनांनविमुंचंतिबंधवोन्येचयेजनाः॥मधुमत्सुमनोयुक्तंपादपंमधुपा
इव ॥३९॥ धनाभावेनगृहिणांकृशत्वमुपजायते ॥ सर्वतोग्रीष्मसमयेनभसांसरसामिव ॥४०॥ तद्धनंवर्त्ततेभूरिगृहेतवविशांपते ॥ कुतःकृशत्वमंगानांगो
प्यंचेन्नवदाद्यमे ॥ ४१ ॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ हितोपदेशविरताभवंतःपितरोयथा ॥ गोपनीयंभवद्भ्यःकिंमादृशैःपुत्रतांगतैः ॥ ४२ ॥ त्वत्प्रसादान्मुनिश्रे
ष्ठसर्वतोस्तिशिवंमम ॥ वार्द्धकेपिसुताभावोदुःखमेकमिदंमम ॥ ४३ ॥ तस्मात्कृशत्वमंगानांविद्धिमेमुनिपुंगव ॥ बिभेम्यहंपितृऋणाद्यतोधःपतनंनृ

णाम् ॥४४॥ तमुपायंकुरुमुनेयेनस्यांसुतवाहनम् ॥ किंचित्कर्तुमशक्यंनभूतलेत्रभवादृशैः ॥४५॥ ॥शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवैश्यव
र्यस्यदेवलः ॥ मनःक्षणंस्थिरंकृत्वादध्यौमीलितलोचनः॥४६॥संततेर्मेतिपितुर्दृष्ट्वाप्रतिबंधस्यकारणम् ॥ देवलोतींद्रियज्ञानीबभाषेकारयन्स्मृतिम्॥४७॥
॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ एकदातुपुरावैश्यतवेयंधर्मचारिणी ॥ यंचकारस्वचित्तेतंकथयामिमनोरथम् ॥ ४८ ॥ गुर्विणीयद्यहंगौरिभवेहंशंभुवल्ल
भे ॥ तदात्वांतोषयिष्यामिषड्रसान्वितभोजनैः ॥ ४९ ॥ धूपदीपकमालाभिस्तांबूलैर्नृत्यबाधकैः ॥ तंत्रीमुखोद्गतैर्गीतैर्नानाविधविलेपनैः ॥ ५० ॥
एवंप्रतिश्रुत्यपुरःसखीनांदयितातव ॥ प्रतीक्षमाणातंकालंतस्थौतद्भक्तिसंयुता ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नेवाभवद्गर्भोमासेस्यायोषितस्तव ॥ ऊचुरेनांततः
सख्यःसर्वाःसस्नेहचेतसः ॥ ५२ ॥ यस्त्वयावांछितोगर्भोगौर्यासंप्रतिपादितः ॥ अतःप्रतिश्रुतंदेव्याःपूजनंसुभगेकुरु ॥ ५३ ॥ नोचेद्विकाराद्भवति
विघ्नंतुतदनुष्ठितात् ॥ तोषितारोषिताश्चात्रदेव्योहिवरशापदाः ॥ ५४ ॥ सखीभिरितितेभार्याकथितेयंमुदान्विता ॥ त्वामुवाचमहाभागाविन
येनपतिव्रता ॥ ५५ ॥ नाथपूजयितुंगौरींवांछाम्यखिलकामदाम् ॥ यत्प्रसादादहंयातावांछितार्थवतीप्रभो ॥ ५६ ॥ वैश्यवर्यत्वमेवैतच्छ्रुत्वास्यावच
नंशुभम् ॥ अमन्यतगर्भवतीमेनांनिजगृहेश्वरीम्॥ ५७ ॥ परमोत्सवयामोदमानःसद्योभवानपि ॥ भृत्यानाज्ञापयामासपूजावस्तूपपादने ॥ ५८ ॥ तैरा
नाय्यसमस्तानिवस्तूनिभवताततः ॥ अस्यैदत्तानिमध्वन्नद्राक्षागंधादिकान्यपि ॥ ५९ ॥ ततोनिजसखीःसर्वाआहूयेदमिदंजगौ ॥ सख्यःसमस्ताःसाम
ग्रीसमानीतांबिकार्चने ॥ ६० ॥ नीत्वापूजोपकरणंयूयंयातांबिकालयम् ॥ संतोषयततांदेवींपूजयाविधिदृष्टया ॥ ६१ ॥ गुर्विणीतिकुलेस्माकंननिर्या
तिगृहाद्बहिः ॥ अतोहंनागमिष्यामियूयंयाततदर्चने ॥ ६२ ॥ इत्याज्ञप्तास्तुताःसख्योनीत्वोपकरणंययुः ॥ अंबिकालयमुन्मत्तभ्रमद्भ्रमरकेतनम् ॥
॥ ६३ ॥ कोकिलाकुलसंकेलिसहकारकुलाकुलम् ॥ हंससारसचक्राह्वमंडितंस्वच्छसारसम् ॥ ६४ ॥ महादेवगुणालापिशुकसारिसमावृतम् ॥ द्वारपूरा
लतासेकेतत्परोमासखीधरम् ॥ ६५ ॥ उमापतेरुमापादन्यासपूतमहीतलम् ॥ स्फटिकोपलसंबद्धजलाधारसुरद्रुमम् ॥ ६६ ॥ पार्वतीपतिसंनाटचगा
यद्गंधर्वनादितम् ॥ मन्दानिलमनाग्धूतचूतचंपककोरकम् ॥ ६७ ॥ नृत्यन्मयूरनिर्ह्रादप्रतिनादिलतागृहम् ॥ तल्लीलाचलविद्योतमानंरत्नलसत्प्रभम् ॥
॥ ६८ ॥ तत्रगत्वागिरिसुतांप्रणेमुस्ताःसभर्तृकाः ॥ प्रदक्षिणीकृत्यततोभक्त्यातांचबभाषिरे ॥६९ ॥ जगदंबेनमतुभ्यंशन्नोदेहिशिवप्रिये ॥ त्वत्पूजार्थंस ॥ १९२ ॥
मानीतोबलिरेषप्रगृह्यताम् ॥ ७० ॥ वैश्यस्तुशरभोनाम्नातस्यास्तिललितांगना ॥ तयाभिलषितोगर्भस्तत्प्राप्तौतवपूजनम् ॥ ७१ ॥ त्वत्प्रसादाद
भूत्तस्याःसगर्भःशंभुवल्लभे ॥ त्वत्पूजनायप्रहितोबलिरस्माभिरेषकः ॥ ७२ ॥ तस्याःकुलेगर्भवतीननिरेतिबहिर्गृहात् ॥ अतःसानागतादेविप्रसीदेनगृ

हाणवे ॥ ७३ ॥ इत्युक्त्वातांतदावैश्यत्वत्स्त्रीसख्यस्तुतंबलिम् ॥ समर्पयित्वाविधिवदानर्चुश्चंदनादिभिः ॥ ७४ ॥ प्रतिवाक्यमलब्ध्वातागौर्याप्रत्या
ययुर्गृहम् ॥ निजसख्यैसमाचख्युर्विषण्णांतांशिवप्रियाम् ॥ ७५ ॥ तासामाकर्ण्यवचनमितिवैश्यतवाबला ॥ उन्मनाश्चिंतयामासकुतोगौरी
नपिप्रिये ॥ ७६ ॥ साजानातियथाभक्तिस्तत्पूजायाकृतामया ॥ तादृशीनांकिमज्ञातंबाह्यंचाभ्यंतरंनृणाम् ॥ ७७ ॥ नगताहंयत
स्तत्रतज्जानात्यपिकारणम् ॥ मयादत्तेनबलिनाकुतःसानतुतोषवै ॥ ७८ ॥ नाहमन्यत्प्रजानामितदतोषेहिकारणम् ॥ ऋतेमदगते
स्तत्रनूनंरम्येतदालये ॥ ७९ ॥ यदतीतंनतच्छक्यमन्यथाकर्तुमद्यवै ॥ गर्भान्मुक्तागमिष्यामितत्पूजायैतदालये ॥ ८० ॥
नमस्तस्यैमहादेवभार्यायैसाकरोतुशम् ॥ इत्युक्त्वादधतीगर्भतस्थौवैश्यतवांगना ॥ ८१ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ विष्णुशर्मन्निदंपूर्ववृ
त्तमाज्ञायमत्पिता ॥ पप्रच्छमुनिशार्दूलंदेवलंज्ञानवत्तरम् ॥ ८२ ॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ मुनेयथाप्रतिश्रुतापूजातेस्तुषयातया ॥ तथैवाका
रिपार्वत्याविषादेकारणंवद ॥ ८३ ॥ यतोसौनगतातत्रतज्जानातिशिवास्वतः ॥ सखीभ्यश्चोक्तमस्यास्तद्विषण्णासाकुतोभवत् ॥ ८४ ॥ ॥
देवलउवाच ॥ ॥ वैश्यवर्यशृणुष्वेदंकारणंकथयामिते ॥ यतस्तस्याविषादोभूत्पार्वत्यागर्भनाशकः ॥ ८५ ॥ निवृत्तासुसखीष्वस्याःसंपूज्यस्कं
दमातरम् ॥ विजयापार्वतींप्राहकौतूहलसमन्विता ॥ ८६ ॥ विजयोवाच ॥ ॥ गिरिजेश्रद्धयातुभ्यंदत्तोमूभिरयंबलिः ॥ मानुषीभिःकुतःप्रीताना
भवस्त्वंवरानने ॥ ८७ ॥ धूपदीपकनैवेद्यैःपूजितातोषहेतवे ॥ प्रत्युताकारणंदेवित्वंविषादंकुतोगता ॥ ८८ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ इत्या
कर्ण्यवचःसख्यादेवीदेववरार्चिता ॥ अब्रवीद्विजयांवैश्यविषादेकारणंसखीम् ॥ ८९ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विजयेसाखिजानामिवैश्यभार्यागृहाद्ब
हिः ॥ निर्गंतुमक्षमांगर्भधारणास्वविवेकतः ॥ ९० ॥ समागतास्तुतत्सख्योमत्पूजायैतदीरिताः ॥ मादृशोनचगृह्णातिपरहस्तकृतंबलिम् ॥ ९१ ॥
तत्पतिश्चेत्समायास्यदभविष्यत्तदाशिवम् ॥ तस्यास्तुमदवज्ञातोगर्भपातोभविष्यति ॥ ९२ ॥ यद्व्रतंपूजनंयच्चकर्तुंनक्षमतेंगना ॥ तत्कारयतिना
थेननभंगःस्यात्तयोःसखि ॥ ९३ ॥ अथवाविप्रमुख्येनपृष्ट्वापतिमनन्यधीः ॥ यतःस्वयमनागत्यतत्कृतंमेतयार्चनम् ॥ ९४ ॥ नकारितंचभ
र्त्रातोभवितादोहदोऽफलः ॥ यद्युभौतौसमागत्यदंपतीश्रद्धयापुनः ॥ ९५ ॥ मांपूजयिष्यतःपुत्रोभविष्यातितदातयोः ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥
॥ सशापोनत्वयावैश्यनचैवतवभार्यया ॥ ९६ ॥ श्रुतःसखीभिरस्यानोप्रसादश्चतयार्पितः ॥ तयोरज्ञानतोवैश्ययुवयोर्नाभवत्सुतः ॥ ९७ ॥
अजानतोप्रतिविधिंपरत्रात्रसुखप्रदम् ॥ एतत्तेकथितंवैश्यसंतानाभावकारणम् ॥ ९८ ॥ वसिष्ठेनयथापूर्वंदिलीपस्यमहीपतेः ॥ तच्छ्रुत्वासयथारा

जानंदिनींसमतोषयत् ॥ ९९ ॥ सस्त्रीकस्त्वंतथावैश्यगौरींतोषयकामदाम् ॥ सायथाराधिताराज्ञेदिलीपायददौसुतम् ॥ १०० ॥ आराधय
तथागौरींत्वंसातुभ्यंचदास्यति ॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ दिलीपइतिभूपःकःकाचसानंदिनीमुने ॥ १०१ ॥ यामाराध्यसुतंलेभेसभूयोभूपसत्त
मः ॥ महेशादिसुरान्मुक्त्वात्रिवर्णफलदायिनः ॥ १०२ ॥ आराधिताकुतःसैवसुतार्थतेनभूभुजा ॥ एतत्सर्वसमाख्याहिमुनेयत्पृष्टवानहम् ॥
श्रुत्वाततोगिरिसुतांसेविष्येसहभार्यया ॥ १०३ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ गदितमितिनिशम्यविष्णुशर्मन्विनययुतेनविशामदीयपित्रा ॥ मुनिरि
तिगदितुंदिलीपवृत्तंजगतिपवित्रतरंविचक्रमेसः ॥ १०४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येएकाधिक
द्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ शृणुष्वभोमहाप्राज्ञदिलीपस्यमहीपतेः ॥ कथांदिव्यांविचित्रांचशृणुतांपापनाशिनीम्
॥ १ ॥ वैवस्वतमनोर्वंशेदिलीपोभूभुजांवरः ॥ आसीत्प्राचीनबर्हिस्तुस्वायंभुवमनोरिव ॥ २ ॥ सतुधर्मभृतांश्रेष्ठोधर्मेणप्रतिपालयन् ॥ महींमही
पतिर्लोकान्गुणैराढ्यैररंजयत् ॥ ३ ॥ मगधाधिपतेःपुत्रीमहिषीतस्यभूपतेः ॥ सुदक्षणाख्ययाख्याताशचीवासीद्दिवस्पतेः ॥ ४ ॥ गतेमहतिकाले
तुमहिष्यांनाभवत्सुतः ॥ दध्यावितिनिजस्वांतेससम्राट्कोशलाधिपः ॥५॥ रत्नाकरसुमेर्वादिनगरत्नैर्विराजितम् ॥ धृतंभूवलयंदोर्भ्यांपायेनाप्रज
स्यमे ॥ ६ ॥ वर्गत्रयीयथाकालंसेवितानविरोधिता ॥ तथापिमेनपत्यस्यनसौख्यंविद्यतेहृदि ॥ ७ ॥ यज्ञैराराधितोविष्णुरिंद्राद्याश्चसुरोत्तमाः ॥
दीर्घिकारामकूपाश्चकारिताःसर्वतोभुवि ॥८॥ गोभूहिरण्यवासोभिःषड्रसान्वितभोजनैः ॥ विप्राअतिथयश्चैवभक्त्यासंतोषितामया ॥ ९ ॥ वृत्यर्थपृथि
वीपालानुद्धृत्ययुधिधर्मतः ॥ धनेनमहताकोशोमयाहिबहुलीकृतः॥१०॥उन्मार्गगामिनोमत्तानिजधर्मविलंघिनः ॥ विमुखःपितृदेवेभ्योदंड्यास्तेदंडिताम
या ॥ ११ ॥ पंचपर्वसुवैष्णव्यांरवौपित्र्येचकर्मणि ॥ दशम्यैकादशीतिथ्योर्नस्त्रीसेवाकृतामया ॥ १२ ॥ ऋतुकालावधौस्नातांस्वस्त्रियंनाहमत्यजम्॥
अनृतावपितद्योग्येकालेचेत्प्रार्थितस्तया ॥ १३ ॥ तदातस्यांसकामिन्यांसकामंरमितंमया ॥ एवंधर्मार्थकामामेयथाकालंनिषेविताः ॥ १४ ॥ महिष्यां
केनदोषेणजायतेमेनसंततिः ॥ अतीतानागतज्ञानोवसिष्ठोगुरुरेवनः ॥ १५ ॥ कथयिष्यतितंदोषंयन्मेपुत्रोनजायते ॥ ॥ देवलउवाच ॥ इत्या
लोच्यसभूपालोगमिष्यन्नाश्रमंगुरोः ॥ मंत्रिष्वारोपयामासकोशलामृद्धिकोशलाम् ॥१६॥ अथप्रजासृजंदेवंपूजयित्वाश्रमंगुरोः ॥ प्रतस्थातेपुत्रकामौ
दंपतीतौशुभेहनि ॥ १७ ॥ कतिचिद्वासरैर्मार्गमुल्लंघ्यैकरथेस्थितौ ॥ तौदंपतीगुरोःसायमाश्रमंप्राप्तुःशुभम् ॥ १८ ॥ वैश्वदेवांतसंप्राप्तातिथिस

१ तथा इत्यपि पाठांतरम् ।

त्कारकृन्मुनिम् ॥ हुताशनहुतद्रव्यप्रसरद्धूममालया ॥ १९ ॥ पवित्रयंतमात्मस्थान्मुनीनागंतुकानपि ॥ मृगैर्दूर्वाप्रतानौघप्रपूर्णोदरमंथरम् ॥ २० ॥ अभ्यागच्छद्भिरभितोमंडपंसमृगीगणैः ॥ वासवृक्षमिलत्पक्षिकुलकोलाहलाकुलम् ॥ २१ ॥ परस्परविनिर्मुक्तवैरव्याघ्रमृगादिकम् ॥ जपध्यानपरर्षीणां क्षणश्रांतश्रुतिध्वनिम् ॥ २२ ॥ अनध्ययनकालोत्थक्रीडारक्तकुमारकम्[1] ॥ तस्मिन्वसिष्ठमद्राष्टां[2]दंपतीतौकृतक्रियम् ॥ २३ ॥ बृस्यांनिपणमव्यग्रमरुंधत्योपसेवितम् ॥ सववंदेगुरोःपादौमहिषीसाचतत्स्त्रियः ॥ २४ ॥ आशिषागुरुरप्येनंयुयोजारुंधतीचताम् ॥ अतिथिंतमथाभ्यर्च्यमधुपर्कादिभिर्गुरुः ॥ २५ ॥ अर्हणैरर्हतांश्रेष्ठोवसिष्ठईतिपृष्टवान् ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ भोभोभूमिभृतांश्रेष्ठराज्येकुशलमस्तिते ॥ २६ ॥ कुलेचकच्चिल्लोकेचानिजधर्मानुवर्त्तिनि ॥ धर्मेणपालिताकच्चित्त्वयावीरवसुंधरा ॥ २७ ॥ संवर्द्धयतितेकोशंधर्मधीरिवसात्विकी ॥ तवजानपदाराजन्पौराश्चस्थितिमात्मनः ॥ ॥ २८ ॥ सारवंतोविमुंचंतिकच्चिन्नांबुधयोयथा ॥ स्नेहेनसाहचर्येणसहवासतयाप्रभो ॥ २९ ॥ लक्ष्मीनारायणायेतेकच्चित्तेपुरदंपती ॥ काम्यत्रतानिराजेंद्रप्रजानांनगरेतव ॥ फलंतिवांछितंकच्चिद्धरिचंदनवद्दिवि ॥ ३० ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ पृष्ट्वैवंसमुनिश्रेष्ठोवसिष्ठोमुनिपुंगवः ॥ योगप्रभावोपनतैर्नृपंभोज्यैरभोजयत् ॥ ३१ ॥ अरुंधतीचतांराज्ञींविह्वादरसमन्विता ॥ नानाव्यंजनपक्वान्नैरभोजयदुदारधीः ॥ ३२ ॥ कृतभोजनमासीनंस्वस्थःस्वस्थंमुनिर्नृपम् ॥ पुनःपप्रच्छसंगृह्यपाणिनापाणिमानतम् ॥ ३३ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ सप्तांगसंयुतंराज्यंनिजधर्मरतप्रजम् ॥ प्रीतबंधुजनामात्यंशस्त्रास्त्रविधिवद्दृढम् ॥ ३४ ॥ वश्यमित्रंहतामित्रंकृष्णार्चापरमानसम् ॥ यस्यास्तिनृपतेराज्यंस्वर्गराज्येनतस्यकिम् ॥ ३५ ॥ इक्ष्वाकुवंशराजानःपुत्रानुत्पाद्यधार्मिकाः ॥ राज्यंचतेषुविन्यस्यप्रपन्नास्तपसिप्रभो ॥ ३६ ॥ त्वंयुवादृष्टपुत्रास्योनाधिकारीतपोविधौ ॥ किमर्थमागतोह्यत्रराज्यंत्यक्त्वातथाविधम् ॥ ३७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्नाहंतपःकर्तुमागतस्तावकाश्रमे ॥ स्वर्गकामनयात्यक्त्वाराज्यमत्रतथाविधम् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मन्सत्यमिदंचोक्तंभवतायत्तपोवनम् ॥ राज्यमारोप्यपुत्रेषुप्राप्ताइक्ष्वाकुवंशजाः ॥ ३९ ॥ नतैस्त्यक्तंमहीराज्यमिदंस्वर्गगतैरपि ॥ तन्मूर्तिरस्यांविमनास्तिष्ठतिह्येवसंततिः ॥ ४० ॥ यथाबाल्यंगतंतातयौवनंचसमागतम् ॥ यास्यत्यदोपिचतथाजराप्येष्यतिनिश्चितम् ॥ ४१ ॥ जरसोनंतरंमृत्युःपुरुषस्यनसंशयः ॥ मृत्युंगतेमयिब्रह्मन्विनातनयसंभवम् ॥ ४२ ॥ कस्येदंजगतीराज्यंभविष्यतिगुरोवद ॥ तस्मादपत्यहीनस्यराज्येपिममतिष्ठतः ॥ ४३ ॥ ममत्वंविद्यतेनात्रपुरस्तात्तदभावतः ॥ वर्गत्रयस्यवैसम्यक्संवेत्तात्वंगुरोमम ॥ ४४ ॥ केनदोषेणमेपुत्रोजायतेनतपोनिधे ॥ ध्यानेनदोषमालोक्यतंगुरोकथयाशुमे ॥ ४५ ॥

१ क्रीडासक्तकुमारकम् इ० पा० । २ अद्राक्षिष्टामित्यर्थे छान्दसमेतत् ।

तस्यप्रतिक्रियांकुर्यांश्रुत्वासंतानलब्धये ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवसिष्ठस्तुवचस्तस्यमहीपतेः ॥ ४६ ॥ उवाचसंततिस्तंभहेतुंवीक्ष्यसमाधि
ना ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ त्वंपुराराजशार्दूलसंसेव्यसुरनायकम् ॥ ४७ ॥ स्नातामिमांवधूंस्मृत्वाचलितोनिजमंदिरम् ॥ गच्छतस्त्वरयातातसंता
नोत्कंठितस्यते ॥ ४८॥ आसीत्सुरतरोर्मूलेकामधेनुःस्थितापथि ॥ उत्पादितात्वयातस्याःपूज्यांघ्रिरजसोतिरुट् ॥ ४९ ॥ प्रदक्षिणनमस्कारसदाचारम
कुर्वता ॥ साशपत्त्वामंतिक्रोधात्पुत्रोनोत्पत्स्यतेतव ॥ ५० ॥ ममसंतानशुश्रूषांयावत्त्वंनकरिष्यसि ॥ गच्छंस्त्वमृतुदानायत्वरया[1]सुतकामुकः ॥५१॥
तन्मनानाश्रुणोःशापंनयंताक्षनिनादतः ॥ तस्याःसुतासुतांधेनुंनंदिनींससुतांमम ॥ ५२ ॥ आराधयानयावध्वासार्द्धंसादास्यतेसुतम् ॥ ॥ देवलउवाच ॥
इत्युक्तवतितत्रर्षौवसिष्ठेसातुनंदिनी ॥ ५३ ॥ तपोवनात्समायातावत्सस्नेहस्नुतस्तनी ॥ तांदृष्ट्वाहृष्टहृदयोवसिष्ठोमुनिपुंगवः ॥ उवाचभूपतिं
भूयोदर्शयित्वाचनंदिनीम् ॥ ५४ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ राजन्समागताह्येषास्मृतमात्रशुभाह्वया ॥ अतोविद्धिसमीपस्थांकार्यसिद्धिमिहात्म
नः ॥ ५५ ॥ आराधितानुगत्येयंत्वयारण्येतथाश्रमे ॥ वध्वाप्रसादात्तेपुत्रंदास्यतेनात्रसंशयः ॥ ५६ ॥ यथानाभिभवेदेनांजंतुःकश्चिद्वनोद्भवः ॥ तथा
चारयराजेंद्रवनेहिंस्रोधनुर्द्धर ॥५७॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ तथेतिलघुवादिनेनृपतयेस्नुषायैचसक्षपाशयनहेतवेसदुटजंददौतापसः ॥ सतत्रसहभार्ययास
मधिशय्यदर्भास्तृतांमहीमगमयन्निशांनियतमानसोविड्पतिः ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहा
त्म्येद्व्यधिकद्विशततमोध्यायः ॥ २०२ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ अथोषसिनराधीशःपूजितांकुसुमादिभिः ॥ महिष्यानंदिनींधेनुंनीत्वारण्यंजगामसः ॥
॥१॥ गच्छंतीमनुतांदेवींछायेवनृपतिर्ययौ ॥ खादंतीमनुशष्पादि[2]सोपिमूलाद्यभक्षयत् ॥२॥ तरुच्छायामुपासीनामनुसोप्युपविष्टवान् ॥ पिबंतीमनुपा
नीयंराजापिसलिलंपपौ ॥ ३ ॥ सचराजामृदुग्रासैर्दंशापनयनेनच ॥ कंडूयनैःकामधेनुंगुरोरेवमसेवत ॥ ४ ॥ अथप्रत्याश्रमंसायंन्यवर्त्ततमहीपतेः ॥
अंगंपवित्रयंतीसाखुरोद्धूतैरजःकणैः ॥ ५ ॥ अधोभारेणगुरुणागच्छंतीमंथरंबभौ ॥ महीपालमहत्कार्यभाराक्रांतेवनंदिनी ॥ ६ ॥ तांमुनेराश्रमाभ्या
शेराज्ञीप्रत्युज्जगामह ॥ चंदनाक्षतनैवेद्यधूपादीनुपनीयच ॥ ७ ॥ तांपूजयित्वाविधिवत्प्रणम्यचपुनःपुनः ॥ कृत्वाप्रदक्षिणंराज्ञीतस्थौप्रांजलिरग्रतः ॥
॥ ८ ॥ सागृहीत्वाचतांपूजांविहितांश्रद्धयातया ॥ राज्ञानिश्चलमास्थाययथौताभ्यांसहाश्रमम् ॥ ९ ॥ आराधयतितामेवंदिलीपेतुदृढव्रते ॥ एकाधि
काव्यतीयायदिनानांवैश्यविंशतिः ॥ १० ॥ अथभूमिपतेस्तस्यभावजिज्ञासयातुसा ॥ विवेशनिर्भयस्वांतासशैष्पांहिमवद्गुहाम् ॥ ११ ॥ पश्यताहिम

१ त्वरयासतत्कामुकः इ० पा० । २ सुशष्पामिति पाठान्तरम् ।

वत्सानुशोभामथमहीभृता ॥ अलक्षितागमःसिंहोबलाज्जग्राहनंदिनीम् ॥ १२ ॥ साचक्रंदभृशंधेनुर्दुःखितेवदयास्वना ॥ चित्तेधनुर्भृतस्तस्यजनयंतीदयो
दयम् ॥ १३ ॥ तदाक्रंदितमाकर्ण्यतस्याःसजगतीपतिः ॥ हिमवत्सानुसंलग्नांनिजदृष्टिंन्यवर्त्तयत् ॥ १४ ॥ उपर्युपरितांधेनुंस्रवदश्रुमुखीं
नृपः ॥ तीक्ष्णदंष्ट्रनखंसिंहंदृष्ट्वासव्यथितोभवत् ॥ १५ ॥ गृहीतांतेनसिंहेनतामालक्ष्यधनुर्द्धरः ॥ निषंगाद्बाणमुद्धर्तुंप्राहिणोद्दक्षिणंभुजम् ॥ १६ ॥
बाणमुद्धृत्यतूणीरान्निहंतुंतंमृगाधिपम् ॥ गुणेनापूर्णमायोज्यचकर्षवसुधाधिपः ॥ १७ ॥ जडीभूतःसमस्तांगस्तत्सिंहालोकनेनसः ॥ नाशकद्बा
णमुत्स्रष्टुंराजासीद्विस्मितस्ततः ॥ १८ ॥ तादृशंनृपमालक्ष्यजगादसमृगाधिपः ॥ नरवाचाभृशंभूयोविस्मयंप्रापयन्निदम् ॥ १९ ॥ ॥ सिंहउवाच ॥
दिलीपंत्वामहंराजन्जानामिरविवंशजम् ॥ त्वंचजानीहिमांशंभोर्गणंकुंभोदराभिधम् ॥ २० ॥ देवदारुरयंयस्तेवर्त्ततेदृष्टिगोचरे ॥ पार्वत्यापुत्रवद्वी
रपालितःस्निग्धचित्तया ॥ २१ ॥ एकदामुष्यवन्येनगजेनाघर्षताकटम् ॥ उदपाटिमहाराजवल्कलंमृदुलंभृशम् ॥ २२ ॥ एनंतादृशमालक्ष्यमृडा
नीकरुणान्विता ॥ मामत्रस्थापयामाससिंहंकृत्वास्यरक्षणे ॥ २३ ॥ ममाहचेतिसादेवीकुंभोदरनिशम्यताम् ॥ योत्रजंतुःसमागच्छेत्तंखादेस्त्वंवसान्नि
ह ॥ २४ ॥ ततःप्रभृतिराजेंद्रतदाज्ञांपालयन्नहम् ॥ पालितांत्रिदशैःसर्वैःकंदरेत्रवसाम्यहम् ॥ २५ ॥ जडीभावेस्वदेहस्यत्वयाकार्योनविस्मयः ॥ महती
शांभवीमायावर्त्ततेत्रहिमाचले ॥ २६ ॥ अन्यास्मिन्निर्वासिंहेत्वंप्रहर्तुंनमयिक्षमः ॥ यतोमत्पृष्ठमारुह्यवृषमारोहतिप्रभुः ॥ २७ ॥ निवर्त्तस्वनिजंदेहंरक्षस
र्वार्थसाधनम् ॥ दैवेनासादितावीरगौरियंभक्षणायमे ॥ २८ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवीरसंबोधनान्वितम् ॥ प्रत्युवाचदिली
पस्तंसजडीभूतविग्रहः ॥ २९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सर्गस्थितिविसर्गाणांकारणंजगतःशिवम् ॥ अंबिकांजगदंबांचनमामिमृगराज
तौ ॥ ३० ॥ त्वंचतत्सेवकत्वेनमान्योममृगाधिप ॥ ब्रवीमियदहंवाक्यंश्रुत्वाशाधिकरोमिकिम् ॥ ३१ ॥ वसिष्ठोब्रह्मणःपुत्रोगुरुर्नोविदितस्तव ॥
तस्येयंनंदिनीनामधेनुःसर्वार्थसाधिका ॥ ३२ ॥ संतानोत्पत्तयेतेनदत्ताराधयितुंमम ॥ येयमाराधितासम्यक्दिनानिकतिचिन्मया ॥ ३३ ॥ लघुतर्णक
मातेयंधृतातेगिरिकंदरे ॥ शंभुभृत्याद्बलात्त्वत्तोशक्तामोचयितुंमया ॥ ३४ ॥ अहंतस्यमुनेरग्रेगच्छाम्येनामृतेकथम् ॥ कामधेनोस्तुदौहित्रीजगत्से
व्यायशस्विनी ॥ ३५ ॥ अनयासदृशीनान्यागौर्ययातोषयामितम् ॥ तस्माद्विमुच्यगामेनाम[1]ग्र्यांकुरुनिजाशनम् ॥ ३६ ॥ ददामिदेहमात्मीयमपकी
र्तिमलीमसम् ॥ एवंनधर्महानिःस्यादृषेस्तवतुभोजनम् ॥ गवार्थेंत्यजतःप्राणान्ममापिगतिरुत्तमा ॥ ३७ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ एवमा

१ मयाकुरु इ० पा० ।

कर्ण्येसिंहेनकृतेमौनेविशांपते ॥ तदग्रेवाङ्मुखोराजान्यपतद्धर्मकोविदः ॥ ३८ ॥ तस्यप्रतीक्षमाणस्यसिंहपातंसुदुःसहम् ॥ पपातोपरिपुष्पाणांवृष्टिर्मुक्ता
सुरेश्वरैः ॥ ३९ ॥ पुत्रोत्तिष्ठेतिवचनंश्रुत्वाराजासउत्थितः ॥ जननीमिवतांधेनुंददर्शनमृगाधिपम् ॥ ४० ॥ तंविस्मितमुवाचेदंनंदिनीनृपसत्त
मम् ॥ ॥ नंदिन्युवाच ॥ ॥ माययासिंहरूपिण्यात्वंमयासिपरीक्षितः ॥ ४१ ॥ मुनिप्रभावान्मांराजन्गृहीतुंनक्षमोंतकः ॥ मनसापिकुतोन्येषां
मद्ग्रहेशक्तिरंगिनाम् ॥ ४२ ॥ स्वशरीरस्यदानेनत्वंमांरक्षितुमुद्यतः ॥ अतस्तेहंप्रसन्नास्मिवृणीष्ववरमीप्सितम् ॥ ४३ ॥ ॥ राजोवाच ॥
नगुप्तंदेहिनामंतर्वर्तिवृत्तंभवादृशम् ॥ अतोजननिजानासिवांच्छितंममदेहितत् ॥ ४४ ॥ मगधेशसुतायांमेवंशकर्तारमात्मजम् ॥ प्रयच्छ
किंचित्स्वच्छानांनासाध्यंहिभवादृशाम् ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वांजलिमाधायतत्पुरस्तास्थिवान्नृपः ॥ तूष्णींतदुत्तरापेक्षीतत्पुरोबद्धलोचनः ॥
॥ ४६ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ निशम्येतिवचस्तस्यभूपतेरिदमब्रवीत् ॥ नंदिनीपितृदेवर्षिनरभूतार्थसाधिका ॥ ४७ ॥ ॥ नन्दिन्यु
वाच ॥ ॥ पुत्रपत्रपुटेदुग्ध्वापयोममपिबेप्सितम् ॥ आश्रमेगुरुणाज्ञप्तःपुनःपास्यसिशेषितम् ॥ ४८ ॥ भवितावंशकर्तातेसुतःशास्त्रा
स्त्रतत्त्ववित् ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःसौरभेय्यातामुवाचविनयेनसः ॥ ४९ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ मातस्तवैवपास्यामिशेषंस
त्क्रियाविधेः ॥ तृप्तोहंमातरासाद्यमिष्टंतेवचनामृतम् ॥ ५० ॥ नान्यदिच्छामिसारंगःकादंबिन्यायथाजलम् ॥ तवशुश्रूषणान्मातरभवंसकलोद्भवः ॥ ५१ ॥
समस्तजनपूज्यायाविद्यायाइवमूढधीः ॥ तवमातामहीदत्तःशापोप्यासीद्वरोमम ॥ ५२ ॥ तमृतेपुत्रलाभोमेकुतस्तवचदर्शनम् ॥ वरायैवतथाप्यंबस
माराध्याभवादृशः ॥ नहिकश्चिद्विषाकांक्षीमहादेवात्त्रिवर्गदात् ॥ ५३ ॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ श्रुत्वेतितद्वचःसागौःप्रसन्नासाधुसाध्विति ॥ आभा
ष्याहिमहादर्पाययौतेनसहाश्रमम् ॥ ५४ ॥ पूर्वेद्युरिवतत्रापिपूजिताराजभार्यया ॥ प्रसन्नासाबभौधेनुःकार्यसिद्धिरिवांगभाक् ॥ ५५ ॥ मुखंप्रसन्नमाल
क्ष्यमृगाक्षीसाक्षितीशितुः ॥ अज्ञासीत्तंनिजंकार्यंसिद्धंयत्नस्तुयत्कृते ॥ ५६ ॥ अथतौतोदंपतीधेन्वाविधिवद्विहितार्चया ॥ तयासहगुरोरग्रेकृतकृत्यस्यजग्मतुः ॥
॥ ५७ ॥ निरीक्ष्यतौमुनिवरःप्रसन्नमुखपंकजौ ॥ अतींद्रियज्ञाननिधिःप्रोवाचेदंप्रहर्षयन् ॥ ५८ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ राजज्ञानामिगौरेषाप्रस
न्नावामभूत्किल ॥ अपूर्वायुवयोरद्यमुखकांतिर्हिलक्ष्यते ॥ ५९ ॥ सुरभिःसुरशाखीचविश्रुतौकामपूरिणौ ॥ तदपत्यंसमाराध्यसिद्धोर्थःस्यात्किमद्भुतम्
॥ ६० ॥ योददातिनिखिलंमनोरथंकीर्तितेयमनघापिदूरतः ॥ श्रद्धयानिकटएवसेविताकिंपुनःसुरतरंगिणीवसा ॥ ६१ ॥ ज्ञानतोविदितमद्भुतंमयात्वत्कृ

तंयदनयापरीक्षणम् ॥ भूपतेत्वमपिधर्ममात्मनोरक्षसिस्मचयथातथाचतत् ॥ ६२ ॥ त्वय्यसौममनोनुकूलतांभावमात्मनिविबुध्यतेतथा ॥ तुष्यति स्मकमलायथाहरेःपार्वतीवगिरिशस्यसज्जते[1] ॥ ६३ ॥ रात्रिरत्रसहभार्ययानयाधेनुपूजनपरेणनीयताम् ॥ भूपभव्यभवतागमिष्यतेश्वःसमाप्तविधिना निजांपुरीम् ॥६४॥ ॥ देवलउवाच ॥ ॥ वैश्यैवंधेनुमाराध्यसभार्यःप्राप्तवांछितः ॥ प्रातर्युक्तरथःप्राप्यगुरोराज्ञामगाद्गृहम् ॥६५॥ कतिचिद्वासरैस्तस्य दिलीपस्याभवद्रघुः ॥ यस्यनाम्नारघोर्वंशःपृथिव्यांविश्रुतोभवत् ॥ ६६ ॥ यःपठिष्यतिभूपस्यदिलीपस्यकथामिमाम् ॥ धनंधान्यंसुतंवै श्यलप्स्यतेसपुमानिह ॥ ६७ ॥ शरभवरसुताप्तयेस्वबुद्ध्यासममनयापरितोषयाशुगौरीम् ॥ त्वमपिकुलधुरंगुणान्वितंसासुतमनघंखलुदास्यतेचतुभ्य म् ॥ ६८ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ मुनिरिरितिचरितंदिलीपराज्ञोललिततरंशरभायपुण्यमुक्त्वा ॥ अभिमतगतमात्मनःप्रपेदेविधिमुपदिश्यचपूज जनेंबिकायाः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येत्र्यधिकद्विशततमोध्यायः ॥२०३॥ ॥

शिवशर्मोवाच ॥ ॥ विष्णुशर्मंस्ततोवैश्यःशरभःसहभार्यया ॥ नीत्वापूजोपकरणंययौश्रीचंडिकालयम् ॥१॥ तत्रतौविधिवत्स्नात्वासुमनोधूपदीपकैः ॥ आनर्चतुर्भक्तियुक्तौचंडिकांपुत्रकाम्यया ॥ २ ॥ श्रद्धयापूजिताताभ्यांदिनैःसप्तभिरंबिका ॥ उवाचवाचाप्रत्यक्षंभूत्वाविशदमानसा ॥ ३ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भोभोवैश्यप्रसन्नास्मिभक्त्यासुदृढयातव ॥ ददामि[2]पुत्रंतेसाधोयदर्थेयत्नवानसि ॥ ४ ॥ गच्छत्वंमाविलंबस्ववनमैंद्रंचखांडवम् ॥ तत्रतीर्थं महापुण्यमिंद्रप्रस्थाख्यमुत्तमम्॥ ५ ॥ निगमोद्बोधकंतत्रतीर्थंनिखिलकामदम् ॥ बृहस्पतिकृतंतत्रस्नाहित्वंसुतवांछया ॥६॥ भविष्यतिसुतस्तातत्तव स्नानेनतत्रहि ॥ तत्रस्नात्वामयाप्यंगलब्धःस्कंदःसुरारिहा ॥७॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्याःपिताममसहस्त्रिया ॥ अत्राजगामसत्तीर्थे सस्नौचसुतवांछया ॥ ८ ॥ उपस्करवतीर्धेनूर्द्विजेभ्यःप्रददौशतम् ॥ देवान्पितॄंश्चसंतर्प्ययथाविध्यत्रबुद्धिमान् ॥ ९ ॥ सप्तरात्रमुषित्वातुदंपतीयत मानसौ ॥ जग्मतुःस्वगृहानिष्टलाभोत्फुल्लमुखांबुजौ ॥१०॥ तस्मिन्नेवाभवद्गर्भोमासिमातुर्ममान्वहम् ॥ व्यतीतेनवमेमासिजातोहंदशमेशुभे ॥ ११ ॥ विष्णुशर्मन्यदुक्तंतेपुरावृत्तमिदंमया ॥ दशाब्दद्वयमेवैतच्छ्रुतंसर्वंपितुर्मुखात् ॥ १२ ॥ एकदाक्षममालोक्यगृहकर्मणिमांपिता ॥ गृहंमामर्पयामास विश्वाद्वैराग्यमाप्नुवन्॥१३॥ मांचोवाचसधर्मात्मागोविंदासक्तमानसः ॥ विनिंदन्विषयासक्तिंविष्णुभक्तिंस्तुवन्मुहुः॥१४॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ सुमते वार्द्धकंप्राप्तंपलिताश्चिकुराभम ॥ गोविंदचरणांभोजंसेविष्येसाधुसेवितम् ॥ १५ ॥ तत्सेवयाभवेत्स्वच्छंमनोयस्यचसुस्थिरम् ॥ सपुमानात्मसंतुष्टो

१ सज्ञानि इ० सज्जने इतिपाठः । २ तत्सद्यो इ० पा० ।

नकिंचिदभिवांछति ॥ १६॥ निष्कामःसुखदुःखाभ्यांभुंजन्सुकृतदुष्कृते ॥ प्राकृतेतत्समाप्तौचत्यजन्देहंभवत्यजः ॥१७॥ [१]तांवद्व्यंगुणसुखंयावत्प्राप्तं
नचित्सुखम् ॥ तत्प्राप्तौतद्भवेत्तुच्छंसुधायाइवतक्रकम् ॥ १८ ॥ [२]हरेर्मायाबलवतीयंमोहयतिदेहिनम् ॥ हिताहितंनजानातिसयथामदिरामदः ॥ १९ ॥
प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचविद्ययाविद्ययाचसः ॥ करोतिस्वेच्छयाकालेबाललीलोहिसप्रभुः ॥ २० ॥ वेदोदितंयदाकर्मक्रियतेफलमिच्छता ॥ प्रवृत्तिःसापराता
ततेषामर्पणमीश्वरे ॥ २१ ॥ यथानिर्दग्धबीजानिनप्ररोहंतियत्नतः ॥ यथाकर्माणिविश्वेशेनिःकामेनार्पितानितु ॥ २२ ॥ कर्मणांचलयोमोक्षःसुखदुः
खप्रदायिनाम् ॥ तदुत्पत्तिस्तुबंधःस्यादित्यसौशास्त्रनिर्णयः ॥ २३ ॥ अतोहंकर्मवेदोक्तंकुर्वन्नाभिलषन्फलम् ॥ पर्यटिष्यामितीर्थेषुहृदिभक्तिंदधद्ध
रेः ॥२४॥ एवंप्रारब्धकर्माणिभुंजन्नान्यान्यतर्जयन् ॥ हनिष्यामिजगद्रोगंपीत्वासत्संगमौषधम् ॥२५॥ ॥ शिवशर्म्मोवाच ॥ ॥ एवमाकर्ण्यवचनंतस्या
हंपितुरात्मनः ॥अवदंविष्णुशर्मस्त्वंतन्निशामयतत्वतः ॥२६॥ ॥ वैश्यपुत्रउवाच ॥ ॥ अयंजनोदुराराध्यःकथयिष्यतिनोयशः ॥ दुष्टकुटुंबादुद्वि
ज्यनिःसृत्यगतइत्ययम् ॥ २७ ॥ इयंविष्णुपदीतातभुवनत्रयपावनी ॥ स्मृताहरत्यघंदूरात्कस्मादेनांविमुंचासि ॥ २८ ॥ पापकारीजनस्तातम्रियते
मगधेतुयः ॥ [३]सोप्यस्तपापोगंगायांस्वर्यातित्यजमाशुभम् ॥ २९ ॥ पुत्राःषष्टिसहस्राणिसगरस्यमहात्मनः ॥ कपिलक्रोधनिर्दग्धागतायत्स्पर्शनाद्दिव
म् ॥ ३० ॥ तामिमांत्रिदिवश्रेणींमुक्तेरपिविधायिनीम् ॥ मुमुक्षुसेवितांतातमुक्त्वामान्यत्रगम्यताम् ॥ ३१ ॥ मावजानीहिसामीप्येगंगांत्रिदशमानिता
म् ॥ यदिच्छसिमहाभागसेवितैषाप्रदास्यति ॥ ३२ ॥ तिर्यंचोपिविनाज्ञानाज्जलेचेत्स्युर्गतासवः ॥ भवेयुस्तर्हितेब्रह्मसाकथंत्यज्यतेत्वया ॥ ३३ ॥
॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ निशम्यैतद्वचस्तातस्ततोममऋतप्रियः ॥ उवाससदनेसर्वविषयेभ्यःपराङ्मुखः ॥ ३४ ॥ त्रिषुकालेषुगंगायांप्रत्यहंस्नानमाचर
न् ॥ पुराणंस्याद्गृहेयत्रतत्रयातिसनित्यशः ॥ ३५ ॥ एकदाकर्णयन्धीरोयमुनातीर्थगौरवम् ॥ तत्रशुश्रावमाहात्म्यमस्यतीर्थस्यपुत्रसः ॥ ३६ ॥
अविमुक्तहरिद्वारप्रयागेभ्यश्चपुष्करात् ॥ अयोध्याद्वारिकाकांचीमथुराभ्यस्तथान्यतः ॥ ३७ ॥ सर्वतीर्थमयस्यास्यपुण्यंशतगुणाधिकम् ॥ कथितं
तेनविदुषासुतेनाकर्ण्यमत्पिता ॥ ३८ ॥ त्यक्त्वागृहमगादत्रतीर्थेसर्वैरलक्षितः ॥ आवामिवमहाभागोगोविंदपदसेवकः ॥ ३९ ॥ अत्रागत्यमहाभागो
मत्पितामोक्षवांछया ॥ निगमोद्बोधकेतीर्थेत्रिकालंस्नानमाचरन् ॥ ४० ॥ उवासकतिचिन्मासानत्रतीर्थोत्तमेहिसः ॥ ४१ ॥ कुर्वन्निजक्रियां
धीमान्निस्पृहोप्यजवेश्मनि ॥ एकदासहसातस्यज्वरोभूदतिदारुणः ॥ ४२ ॥ महत्यापीडयातस्यमुमोहगतचेतनः ॥ मुहूर्तंसपिता

१ तावदिति सार्धश्लोको न द्वयोः पुस्तकयोः । २ हरेर्भार्या इ० पा० । ३ सोप्यस्थिपाताद्गंगायाम् इ० पा० ।

मुह्यंतदवस्थोऽभ्यतिष्ठत ॥ ४३ ॥ पश्चात्समागतप्राणोविचिंत्ययदिदंतदा ॥ अहोमेकष्टमापन्नंदूरेपुत्रःसधार्मिकः ॥ ४४ ॥ योमांज्वरवि
तप्तांगमाश्वासयतिबुद्धिमान् ॥ अगम्यागमनंपापंकृतंयन्मेसुदारुणम् ॥ ४५ ॥ प्रायश्चित्तंनतस्यापिकृतंकामेगतिर्भवेत् ॥ आगामिष्यतिपुत्रोमे
तस्मैदास्यामिवास्विति ॥ ४६ ॥ यन्मयागोपितंगेहेनदृष्टंचतदप्यहम् ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इतिचिंतयतस्तस्यपान्थोवर्षेणपीडितः ॥ ४७ ॥
शीतार्तःकंपितवपुरुटजंप्राविशत्तदा ॥ सतंसंविष्टमालोक्यभूयोगत्वातदंतिके ॥ ४८ ॥ मुनिरेषइतिज्ञात्वाववंदेशिरसाध्वगः ॥ ऊचेचकस्मात्सुतो
सिमुनेसंध्यासमागता ॥४९॥ रविरस्तंप्रयात्येषनसुतेःकालएषते ॥ इत्युक्तमात्रेवचसिपथिकेनपितामम ॥ ५० ॥ शरभोज्वरतप्तांगस्तमाहकथमप्यहो॥
॥शरभउवाच ॥ श्रूयतांवचनंपांथयद्वदामिपुरस्तव ॥५१॥ श्रुत्वामद्भाग्ययातेनत्वयासाधोविधीयताम् ॥ वैश्योहंशरभोनाम्नाकान्यकुब्जेगृहंमम ॥ ५२ ॥
अत्रागतोनिषिद्धोपिजायामित्रसुतैरहम् ॥ अस्यतीर्थस्यमाहात्म्यंश्रुत्वासूनुमुखेरितम् ॥ ५३ ॥ मासास्तुकतिचित्साधोव्यतीतामयिचागते ॥ दिन
त्रयमतिक्रांतंज्वरितस्यममाधुना ॥ ५४ ॥ प्राणामेविगताआसन्नद्यभूयःसमागताः ॥ कियानप्यायुषःशेषःसाधोमेखलुतिष्ठति ॥ ५५ ॥ शमनस्यगृहं
दृष्ट्वायदहंपुनरागतः ॥ भाग्योदयेनकेनापिममात्रत्वंसमागतः॥५६॥नयमांमद्गृहंमित्रद्रव्यंबहुददामिते ॥ दास्याम्यऽपिगृहंगत्वाकृपांकुरुकृपानिधे॥५७॥
इहभूभागउत्खायगृह्यतांमामकंधनम् ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यसदुर्बुद्धिर्ग्राम्योविषयलंपटः ॥५८॥ उवाचधनलुब्धस्तंत्वदुक्तंसाधयाम्यहम्॥
इत्युक्त्वाधनमुत्खायतस्माद्भूभागतस्तदा ॥५९॥ अग्रतःस्थापयामासशरभस्याहचाध्वगः ॥अध्वगउवाच॥ धनमेतद्विशांनाथतवभूभागतोमया ॥६०॥
निष्कासितंप्रयच्छाशुशिबिकानयनायमे॥यामारोप्यज्वरार्तत्वांनयामितवकेतनम् ॥६१॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनसतदाददौस्वर्णपलत्रयम् ॥
सोपिनीत्वापितुर्द्रव्यंययौलवणपत्तनम् ॥६२॥ उषित्वारात्रिमेकांतुशिबिकांसपरिच्छदाम् ॥ सवाहामानयत्पुत्रदत्त्वास्वर्णपलद्वयम् ॥ ६३ ॥ पलद्वयं
गृहीतंतत्तेनैवाधर्मबुद्धिना ॥ आरोप्यशिबिकांतंतुशरभंवैश्यसत्तमम् ॥ ६४ ॥ पांथःसचलितोवाहांस्त्वरयन्कान्यकुब्जकम् ॥ अस्यतीर्थवरस्या
थकमंडलुजलंधृतम् ॥ ६५ ॥ पाययन्नल्पमल्पंतंतृषार्तंसोध्वगोययौ ॥ अथतेसरसस्तीरेउत्तीर्णाभोक्तुमध्वनि ॥ ६६ ॥ स्नात्वाभुक्त्वापुनस्तस्मा
त्स्थानाच्चेलुस्त्वरान्विताः ॥ कियंतिभूमिमुल्लंघ्यतृषार्तास्तेकमंडलोः ॥ ६७ ॥ जलंपीत्वातृषार्ततंशरभंचाप्यपाययत् ॥ अथकश्चिन्महाभीमो
विकटोनामराक्षसः ॥ ६८ ॥ विचरन्निर्जनेरण्येगच्छतस्तानवैक्षत ॥ तान्दृष्ट्वासक्षुधाक्रांतोवेगवान्विवृताननः ॥ ६९ ॥ अभिदुद्रावचरणाघा
तेनाकंपयन्महीम् ॥ आगत्यतरसापार्श्वेतान्वाहान्पथिकंचतम् ॥ ७० ॥ सकोशेषुसमादायभ्रामयामासखेचरः ॥ गतासून्भ्रामणेनैवभूतलेतानपोथ

यत् ॥ ७१ ॥ चखादपिशितंतेषांपपौकोशाचशोणितम् ॥ कुत्रयास्यतिरोगार्तोनरोयंपुरतोमम ॥ ७२ ॥ एनंतुभक्षयिष्यामिपश्चाद्दंतुपिबाम्य
हम् ॥ इतिकृत्वामतिर्वारितीर्थस्यास्यकमंडलोः ॥ ७३ ॥ मुखेचिक्षेपसतदारजनीचरपुंगवः ॥ क्षिप्तमात्रेजलेतस्यपूर्वजन्मभवास्मृतिः ॥७४ ॥
जातासतुवधात्तस्यशरभस्यन्यवर्तत ॥ पूर्वजन्मकृतंपापंतदपिस्मृतिमागमत् ॥ ७५ ॥ येनराक्षसभावस्तुभूतोविप्रोद्भवादपि ॥ स्मृत्वापापस्तुवे
त्याशुसमीपेशरभस्यतु ॥ उवाचज्ञानमापन्नोराक्षसःपितरंमम ॥ ७६ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ भोभोमनुष्यशार्दूलकस्त्वंकेचजनाअमी ॥
भक्षितायेमयाघोररूपेणाधमरक्षसा ॥ ७७ ॥ कस्यतीर्थवरस्येदंजलंयस्यप्रभावतः ॥ पापिनोपिस्मृतिर्जातापूर्वजन्मभवामम ॥ ७८ ॥
॥ ॥ वैश्यउवाच ॥ ॥ वैश्योहंराक्षसश्रेष्ठकान्यकुब्जेगृहंमम ॥ तीर्थानिपर्यटन्निंद्रप्रस्थेहंसमुपागतः ॥ ७९ ॥ तत्राहमभवं
दुःखीज्वरेणविधियोगतः ॥ ततोमेबुद्धिरुत्पन्नागंतुंगृहमसत्पथ ॥ तत्रकश्चित्समायातःपांथोवर्षेणपीडितः ॥ ८० ॥ प्रार्थितःसमयानीयशिबिकांमांगृहं
नय ॥ सचायंशिबिकांपांथःसमुपानीयसत्वरः ॥ ८१ ॥ मामारोप्यचतांधीरश्चलितोमद्गृहंप्रति ॥ सपांथस्तेचशिबिकावाहाःसंप्रतिभक्षिताः ॥ ८२ ॥
त्वयाजलमिदंयस्यतीर्थस्यापिचतच्छृणु ॥ इंद्रस्यखांडववनेयमुनास्तिसरिद्वरा ॥ ८३ ॥ तत्तीरेस्तिहरिप्रस्थंतीर्थंतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ सुराचार्यस्यतत्रा
स्तितीर्थंसर्वार्थसाधकम् ॥ ८४ ॥ निगमोद्बोधकंजातास्मृतिस्तेयज्जलाशनात् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोहमिहत्वया ॥ ८५ ॥ पृच्छामित्वामहंकिं
चित्तद्वदाशुनिशाचर ॥ पूर्वजन्मकृतंकर्मस्मरसित्वमिहाधुना ॥ वदकिंतेकृतंपापंयेनजातोसिराक्षसः ॥ ८६ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ पुराहमभवंवि
प्रःपुण्येवेदविदांकुले ॥ दुराचारोह्यधर्मात्माशृणुसर्ववदामिते ॥ ८७ ॥ क्रीडताहिमयानित्यंद्यूतेनसहतद्विदैः ॥ हारितंद्रविणंभूरिस्वकीयंपितुरेव
च ॥ ८८ ॥ पित्रानिवेद्यभूपायमामकंकर्मतज्जनैः ॥ पुरान्निःसारितोनिःस्वोगतोहंग्राममंतिके ॥ ८९ ॥ तत्रासीन्मेसखानामदेवकोब्राह्मणोत्तमः ॥
तेनाहंरक्षितोगेहेकुर्वताचिरमादरम् ॥ ९० ॥ वस्तुंतत्रसुखेनाहंतद्भार्यांरूपशालिनीम् ॥ कामातुरोहमभजंबलान्मित्रेगतेक्वचित् ॥ ९१ ॥ सामृतातत्क्ष
णात्साध्वीभक्षयित्वामहाविषम् ॥ तांदृष्ट्वातमसायुक्तोनिशीथेहंपलायितः ॥ ९२ ॥ पलायमानस्तरसाधृतोहंराजकिंकरैः ॥ चौरोयमितिखड्गेनचिच्छिदु
स्तेशिरोमम ॥ ९३ ॥ मृतंमांयतनादेहमावेश्ययमकिंकराः ॥ रौरवेनिरयेघोरेचिक्षिपुर्यमशासनात् ॥ ९४ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणितत्राहंतीव्रयातनाम् ॥ ॥ १९७
भुक्त्वातेनैवपापेनराक्षसत्वमुपागतः ॥ ९५ ॥ शतवर्षाण्यतीतानिराक्षसत्वेविशांपते॥वदामितमुपायंमेयेनास्मान्मुक्तिमाप्नुयाम् ॥ ९६ ॥ पुण्यंतद
र्पितेसाधोवदामिशृणुसादरम्॥ येनतीर्थवरस्येदंजलंममसुखेगतम् ॥ ९७ ॥ तत्रैवजन्मनिमयाकृत्वाहरिदिनेव्रतम् ॥ संसर्गान्नेच्छयावैश्यरात्रौजा

गरणंकृतम् ॥ ९८ ॥ द्वादश्यामथसंस्नात्वाभोक्तुंमपिसमुद्यते ॥ मद्गृहेकश्चिदायातोवैष्णवोविष्णुरूपधृक् ॥ ९९ ॥ कुपितोहंतमालोक्यदुर्वचोवदम
ग्रतः ॥ क्वगच्छसिदुराचारदांभिकस्त्रीजनांतरे ॥ १०० ॥ इत्युक्तःसमयाधीरस्तुल्योमानापमानयोः ॥ तूष्णीमेवनिकेतान्मेनिर्गत्यचलितोयदा॥१०१॥
तदाभिमुखमायांतीपत्नीममपतिव्रता ॥ पतित्वापादयोस्तस्यतंसाधुंगृहमानयत्॥१०२॥ मयापमानितस्यापिनक्रोधोभून्महात्मनः ॥ तयाहृतस्याप्यानं
दोयतःसोरिसुहृत्समः ॥ १०३ ॥ तमर्चयित्वाविधिवद्विष्टरेचोपवेश्यसा ॥ भोज्यंभोजयजीवेशजयताद्भुवनत्रयम् ॥ १०४ ॥ इत्युक्तो
हंतयासाध्व्यान्यगदंतंमहाशयम् ॥ म्लानवक्त्रःप्रसन्नास्यमुत्तिष्ठशमयक्षुधाम् ॥ १०५ ॥ इत्युक्त्वातस्यचरणौनोदितस्तनुमध्यमा ॥ प्रक्षा
ल्यपुनस्तंतुनिवेश्यासनमुत्तमम् ॥ १०६ ॥ अददांपात्रमन्नेनपूर्णंतस्मैविवेकिने ॥ जलंचतत्करेसाध्व्याप्रेरितोहंतयामुहुः ॥ १०७॥ उपभुज्यस
धर्मात्मास्वैरंविगतविक्रियः ॥ हरेरामहरेकृष्णजपन्नितिजगामह ॥ १०८ ॥ कृतंपुण्यमिदंवैश्यनोदितेनमयास्त्रिया ॥ पूर्वजन्मनियेनेदंप्रापितंतीं
र्थवारिमे ॥ १०९ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ विष्णुशर्मन्निदंवाक्यमुक्त्वातिष्ठतिराक्षसे ॥ पथिकःसचतेवाहाःप्राहुःखेदिव्यदेहिनः ॥ ११० ॥
॥ ॥ पथिकवाहाऊचुः ॥ ॥ भोभोविशांपतेसाधोप्राप्ताअप्यपमृत्युताम् ॥ त्वत्प्रसादादिदंवारिपीत्वादेवत्वमागताः ॥ १११ ॥
त्वत्संगेधनलोभेनविट्पतेचलितायतः ॥ विगतानधनाकांक्षामरणावसरेप्यतः ॥ ११२ ॥ तीर्थराजजलस्यास्यतिष्ठतोजठरेहिनः ॥ मरणेह्यनुभावात्तुमै
त्रीप्राप्ताधनेशितुः ॥ ११३ ॥ नमामस्त्वांवयंयामोधनेशनगरींप्रभो ॥ विमानैस्तद्गणानीतैर्नानामणिविभूषितैः ॥ ११४ ॥ प्रयाहिमाविलंब
स्वतीर्थेनिगमबोधके ॥ त्वमनेनसमंसाधोतारयैनमपिद्रुतम् ॥ ११५ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातेगतास्तातदिश्युदीच्यांसमंततः ॥
विमानकिंकिणीनादैर्नादयंतोथरोदसी ॥ ११६ ॥ अथवैश्योममपितातमाहरजनीचरम् ॥ ॥ शरभउवाच ॥ ॥ उत्तिष्ठनयमामाशुतीर्थेनिगमबो
धके ॥ ११७ ॥ ज्वरार्त्तेनमयापद्भ्यांतत्रगंतुंनशक्यते ॥ योमांनयतितत्तीर्थंत्वदन्योनास्तिकश्चन ॥ ११८ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ तथेतितम
थाश्वास्यवैश्यंसरजनीचरः ॥ स्कंधमारोप्यवेगेनतत्तीर्थंपावनंययौ ॥ ११९ ॥ ऊषतुस्तावुभौतत्रविश्पतिःसचराक्षसः ॥ कुर्वंतौस्नानमात्रंतुसर्वतीर्थोत्त
मोत्तमे ॥ १२० ॥ अथाहंपितुराकर्ण्यमहतींगुरुवेदनाम् ॥ तंप्रतिप्रेरितोमात्राचलितोनिजसद्मतः ॥ १२१ ॥ अत्रागत्यमयादृष्टःसमहाज्वरपीडि
तः ॥ मूर्ध्नाचवंदितस्तेनदत्ताशीर्मेभ्यभाषिच ॥ १२२ ॥ ॥ शरभउवाच ॥ ॥ किमर्थमिहभोतातदूरमार्गेसमागतः ॥ दिनानिकतिचित्तिष्ठन्कुर्वन्नत्रनि
जक्रियाम् ॥ १२३ ॥ विकटोनाममेमित्रःराक्षसःसमुपैतिवै ॥ उत्तिष्ठवपुषामुष्यदंडवत्पतपादयोः ॥ १२४ ॥ नभेतव्यंत्वयामुष्मात्त्यक्तहिंसादिक

र्मणः ॥ अधुनातीर्थमासाद्यसन्निधौममतिष्ठति ॥ १२५ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ इत्युक्तोहंतदापित्राशरभेणमहात्मना ॥ उत्थायपतितस्तस्य पादयोर्दंडवद्भुवि ॥ १२६ ॥ दोर्भ्यामुत्थाप्यमांसोथगाढमालिंग्यराक्षसः ॥ स्वागतंमित्रपुत्रेतिजगादाशिषमीरयन् ॥ १२७ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ भाग्यवानसिभोतातयत्त्वमत्रसमागतः ॥ पितुर्धर्मात्मनःश्रुत्वाज्वरपीडांसुदारुणाम् ॥ १२८ ॥ पितुरानृण्यमाप्नोषितीर्थेकृत्वातिलोदकम् ॥ स्नात्वाकुरु क्रियाःस्वीयाःपूर्वजन्मस्मरिष्यसि॥१२९॥ ॥शिवशर्मोवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्तदातेनस्नातुंतीर्थेवरांभसि॥प्रविष्टोहंस्मरंस्तातपूर्वजन्मशुभाशुभम्॥१३०॥ स्नात्वाविधिवदत्रैवपितुरंतिकमागतः ॥ अपृच्छंरक्षसोवृत्तंकुतोयंधर्मधीरिति ॥ १३१ ॥ पित्रोक्तंरक्षसोवृत्तंवाहानांपथिकस्यच ॥ श्रुत्वाहंतीर्थराज स्यस्तुतिमस्यचकारवै ॥ ३२ ॥ पितामेरोगनिर्मुक्तोभविष्यतियदातदा ॥ यास्यामिगृहमित्यत्रदशोषितमहानिमे ॥३३॥ दशाहाभ्यंतरेतातततातस्यम रणंमम ॥ अभूदर्धजलेह्यस्यतीर्थराजस्यपश्यतः ॥ ३४ ॥ अथोगरुडमारुह्यवक्षसोधारयन्श्रियम् ॥ आजगामस्वयंविष्णुर्नवीनघनविग्रहः ॥ ३५ ॥ पीतवासाचतुर्बाहुःपंकजारुणलोचनः ॥ ब्रह्मेंद्रादिभिरादित्यैःसनाथैरंधकारिणा ॥ ३६ ॥ सेव्यमानोगुणग्रामान्गायद्भिःकिन्नरैःसह ॥ हाहाहूहूप्रभृति भिःस्तूयमानश्चसर्वतः ॥ ३७ ॥ दत्त्वास्वकीयसारूप्यमारोप्यगरुडंतदा ॥ पितरंममब्रह्माद्यैर्वृतोवैकुंठमारुहत् ॥ ३८ ॥ पितुःसारूप्यमालोक्यवि ष्णोरहमचिंतयम् ॥ इतिचित्तेतदालोक्यजाततत्त्वोदयेतदा ॥ ३९ ॥ नहिवर्णयितुंशक्योह्यस्यतीर्थशिरोमणेः ॥ महिमायज्जलार्द्रेस्यान्मृतोजंतुश्च तुर्भुजः ॥ ४० ॥ नमयासर्वथात्याज्यंतीर्थराजमिदंननु ॥ अंजसाद्दृढमाहात्म्यंधनरोगादितृष्णया ॥ ४१ ॥ पितुरत्रोटजेतावत्स्थातव्यंहिमयामम ॥ या वत्तुकर्मणांभुक्तिःप्रारब्धानांमहीतले ॥ ४२ ॥ एवंविचिंतयित्वाचपितुःकृत्वातुसत्क्रियाम् ॥ रक्षसातेनसहितःस्थितोहंमोक्षवांछया ॥ ४३ ॥ इति श्रीपा द्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येचतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२०४॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥एकदात्रमहातीर्थेपंके मग्नांपयस्विनीम् ॥ दृष्ट्वासराक्षसश्रेष्ठस्तामुद्धर्तुंविवेशह ॥ १ ॥ गोरक्षणेमहान्धर्मोरक्षतुःस्वर्गतिर्भवेत् ॥ चिंतयन्नितिमध्येतुसगृहीतोंबुहस्तिना ॥ २ ॥ नीतस्तुवारिणोधस्ताज्जलपूर्णोदरस्तदा ॥ तत्याजजीवितंसद्यस्तेनपीडितविग्रहः ॥ ३ ॥ दिव्यरूपंसमास्थायविमानमपिढौकितम् ॥ गणेनप्रहितेनाथ देवैरिंद्रपुरोगमैः ॥ ४ ॥ गच्छन्नितिमयापृष्टःसनिशाचरपुंगवः ॥ मुक्तिदेत्रमहातीर्थेमृत्युंप्राप्यसदुर्लभे ॥ ५ ॥ कथंदेवपदप्राप्तिर्जातातवमहामते ॥ इत्युक्तो मामुवाचेदंवांछासीदत्रमेनघ ॥ ६ ॥ तस्मिन्गतेपुण्यजनेस्वर्गंपुण्यवतांपदम् ॥ एकाकिनामयाविष्णुःसद्गतिःप्रापितस्तदा ॥ ७ ॥ गच्छंस्तिष्ठन्स्वपन्जा ग्रत्स्नानंकुर्वंश्चनित्यशः ॥ तमेवपुंडरीकाक्षमहंदध्यावनन्यधीः ॥ ८ ॥ हरेतवपदांभोजमहंशरणमागतः ॥ ब्रह्मत्वेचमहेशत्वेनेंद्रत्वेमममानसम् ॥ ९ ॥

प्रार्थयन्नित्यहंतातमेवपुरुषोत्तमम् ॥ उषितोत्रमहातीर्थैकृत्वानिर्विषयंमनः ॥ १० ॥ ॥ विष्णुशर्मोवाच ॥ ॥ वसतोत्रमहातीर्थैमरणंचेत्तवाभ
वत् ॥ कथंजन्मपुनःप्राप्तंत्वयेतिममसंशयः ॥ ११ ॥ मर्यादांयस्यतीर्थस्यत्यक्त्वापिधनलोभतः ॥ राक्षसान्मरणंप्राप्ताःपथिकस्तेचवाहकाः ॥ १२ ॥
यस्यतीर्थवरस्यास्यजलपानाद्दिवंगताः ॥ तथैवराक्षसोप्यस्मिन्नपमृत्युमवाप्यसः ॥ १३ ॥ नक्रतःस्वेच्छयास्वर्गंजगामतवपश्यतः ॥ ननूनंतत्रमरणंजातं
यज्जन्मदृश्यते ॥ १४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शिवेनिशम्यपुत्रस्यशिवशर्माशुभंवचः ॥ उवाचपूर्ववृत्तांतंकारणंनिजजन्मनः ॥ १५ ॥
॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ विष्णुशर्मन्शृणुष्वेदंकारणंममजन्मनः ॥ कथयामितवाग्रेहंश्रुत्वानिःसंशयोभव ॥ १६ ॥ एकदाविष्णुपूजा
यांमयिध्यानंसमास्थिते ॥ दुर्वासाःप्रकृतिक्रोधीममाश्रममुपागतः ॥ १७ ॥ तमागतमविज्ञायविष्णुध्यानपरायणः ॥ तस्थिवांस्तदवस्थोहंचिरंतंनाम
संस्मरन् ॥ १८ ॥ समुहूर्तंमुनिःस्थित्वाममाग्रेक्रोधमूर्छितः ॥ आत्मनात्मानमाहेदमुच्चैरारक्तलोचनः ॥ १९ ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ ॥ अहो
अत्रेरहंपुत्रोनमूयागर्भसंभवः ॥ शिवांशोमानुषेणालमवज्ञातोमुनाभवम् ॥ २० ॥ त्रिलोकीराज्यतःशक्रोमयायेनप्रपातितः ॥ तंमामपिमनुष्योयमवजा
नातिदुर्मतिः ॥ २१ ॥ योबिभेतिनकःसोसिमत्तःकालानलादिव ॥ मुक्त्वादेवत्रयींलोकेयतःसाहंत्तमामम ॥२२॥ यामसौध्यायतेमूढोदेवतांध्यानमास्थि
तः ॥ नकथंबोधयत्येनंसेतिमूर्त्तिस्थितोयमः ॥ २३ ॥ नूनंनारायणंदेवंध्यायत्येषजगद्गुरुम् ॥ यद्ध्यानामृततृप्तोहिनबाह्यज्ञानवानयम् ॥ २४ ॥ हरिंवा
ब्रह्मवाशंभुमन्यंवाध्यायतामहम् ॥ मयायंसर्वथादंड्योमदवज्ञाकरोह्ययम् ॥ २५ ॥ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ ॥ एवंविचिंतयित्वासमुमतिंमाम
बोधयत् ॥ शशापचविबुद्धंमामितिक्रोधारुणेक्षणः ॥ २६ ॥ मामवज्ञाययश्चित्तेध्यानकालेमनोरथः ॥ कुतस्तेनभवेद्यास्मिन्भविष्यतिहिसर्वथा ॥ २७॥
इत्युक्त्वासयदातातचलितोमुनिरत्रिजः ॥ तदामयाचरणयोर्गृहीतोभयभीरुणा ॥ २८ ॥ इत्युक्तश्चमुनिश्रेष्ठक्षम्यतांरुड्विमुच्यताम् ॥ मादृशान
विजानंतिसम्यक्कर्मभवादृशाम् ॥ २९ ॥ शापंत्वंदत्तवान्घोरंसांप्रतंमेनिरेनसः ॥ प्रसीदममनम्रस्यशापांतिकुर्वनुग्रहम् ॥ ३० ॥ इत्युक्तः
कोपमुत्सृज्यदुर्वासाशीतलोभवत् ॥ किमेतन्नोचितंतातसयतश्चंद्रशेखरः ॥ ३१ ॥ उवाचेतिसमांधीमांस्तंभूत्वाब्राह्मणोत्तमः ॥ अत्रैवमर
णंप्राप्यनभूयोजन्मलप्स्यसे ॥ ३२ ॥ इतिमामनुगृह्याथसजगामादिगंबरः ॥ उषित्वातदिनंतातमयासत्कारपूजितः ॥ ३३ ॥ नमुनेर्भा
षितंमिथ्याचिंतयित्वाहमित्यपि ॥ ३४ ॥ जगामस्वगृहंचित्तेपश्चात्तापंवहन्निति ॥ अहोमेध्यायतोनित्यंसतीर्थाश्रमिणस्तथा ॥ ३५ ॥
दर्शनंदुर्लभंजातंश्रीपतेरिहजन्मनि ॥ चातकस्येवमेघस्यशुचौसंतापकारिणि ॥ ३६ ॥ कुतोयमागतोमह्यंवैकुंठगतिरोधकः ॥ जनस्यप्रस्थितस्येवजलदो

कालवारिमुक् ॥ ३७ ॥ नदोषोऽस्तिमुनेर्नूनंतस्यैवेच्छाहरेःखलु ॥ सुदर्शनंहिदत्त्वापिममजन्मांतरंकृतम् ॥ ३८ ॥ मयासंसारभीतेनग्राह्यंपादांबुजंहरेः॥
निदाघातपतप्तेनपथिकेनेवपादपः ॥ ३९ ॥ किंधनापत्ययोषिद्भिरनित्यैश्चान्यबंधुभिः ॥ गोविंदपरमानंदरामेतिममजल्पतः ॥ ४० ॥ उदासीनवदासी
नःकुंटुबेषुहरिंभजन् ॥ प्रारब्धमेवभोक्ष्यामिकर्माण्यन्यान्यतर्जयन् ॥ ४१ ॥ चिंतयन्नित्यहंतातकियद्भिर्वासरैरहम् ॥ प्राप्तवान्स्वगृहंस्नात्वाहरिपादोद
कांतरे ॥ ४२ ॥ पितुर्मरणमाख्यातंमात्रेबंधुभ्यएवच ॥ श्रुत्वातेपिशुचंचक्रुर्नाविंदन्निममस्थिरम् ॥ ४३ ॥ सत्यलोकादिलोकेषुनिस्पृहोहंगृहेवसन् ॥
मरणंप्राप्तवान्कूलेगंगायामुनिसेविते ॥ ४४ ॥ मुनेर्दुर्वाससःशापाज्जातोहंवैष्णवेकुले ॥ मरणंचात्रसत्तीर्थेलब्ध्वाप्राप्स्येहरेःपदम् ॥ ४५ ॥ ॥ नारद
उवाच ॥ ॥ एवंसुराचार्यविनिर्मितेतदातीर्थेमहाभागपुराकृतानितौ ॥ द्विजोत्तमौप्रोच्यमिथःसुतस्थतुर्विचिंतयंतौहरिपादपल्लवम् ॥ ४६ ॥ विचिंत
तयंतौहरिमब्जलोचनंचतुर्भुजंनीरदनीलविग्रहम् ॥ निजायुधालंकरणावभासितंस्मृत्वात्रसारूप्यमवापतुर्हरेः ॥ ४७ ॥ यस्यक्षेत्रमिमंपुण्यमिंद्रप्रस्थाख्य
मुत्तमम् ॥ तस्योपाख्यानमाख्यातंफलमस्याशिवेशृणु॥४८॥गंगास्नानेनयत्पुण्यंकन्यादानोद्भवंचयत् ॥ श्रवणादस्यतत्पुण्यंश्रद्धयालभतेनरः ॥४९॥
पुत्रेजातेतुगोदानात्सिंहगेचबृहस्पतौ ॥ गोदावरीजलेस्नानाद्यत्फलंभुविजायते ॥ ५० ॥ तत्फलंश्रवणादस्यजायतेनात्रसंशयः॥अतस्तीर्थोत्तमादन्यत्ती
र्थंनास्त्यखिलार्थदम् ॥ यस्मिन्मरणतोनूनंतिर्यंचोपिचतुर्भुजाः ॥५१॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहा
त्म्येनिगमबोधोपाख्यानंनामपंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥ ॥ सौभरिरुवाच ॥ ॥ धर्मराजशिबिःश्रीमानाकर्ण्यतद्वचोमुनेः ॥ नारदस्यात्रवी
त्प्रीतमनाइतितमुत्तमम् ॥१॥ ॥शिबिरुवाच॥ ॥मुनेतीर्थवरस्यास्यनिगमोद्बोधकस्यते ॥ माहात्म्यंवर्णितंसम्यक्श्रुतंपापहरंमया॥२॥इंद्रप्रस्थेत्रशतशः
संतितीर्थानिवैमुने ॥ अन्यस्यापिसमाचक्ष्वमाहात्म्यंयदिविद्यते॥३॥ ॥नारदउवाच॥ ॥इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषायाद्वारकानृप ॥ अस्यांपुराहियद्वृत्तंतत्तेव
च्मिशृणुष्वमे॥ ४ ॥ काम्पिल्येथद्विजःकश्चित्पुष्पेषुमूर्तिमानिव ॥ सर्वासांयोषितांचित्तहारीस्यादग्रविभ्रमैः ॥ ५ ॥ संगीतविद्याकुशलःकोकिलामधुर
ध्वनिः ॥ एकदासकरेवीणांधारयन्वादयन्मुहुः ॥ ६ ॥ कंठेनकोकिलालापमधुरेणनराधिप ॥ गायन्बभ्रामनगरेप्रतिरथ्यंमहामतिः ॥ ७ ॥ तस्यगीति
ध्वनिंश्रुत्वामूर्छनातानसंयुतम् ॥ त्यक्त्वास्वगृहकार्याणितमीयुःपौरयोषितः ॥ ८॥ मोहितास्तस्यरूपेणकामवेगंनसेहिरे ॥ जातास्खलितवीर्यास्तागीतं
श्रुत्वासमक्षतः ॥ ९ ॥ ब्रह्मणोमानसंयेनलोभितंभारतींप्रति ॥ शिवस्यार्द्धशरीरंचपार्वत्यैयेनदापितम् ॥ १० ॥ ताभ्यामन्योजनोलोकेवशीवाज्ञानवान

१ हारीहास्यादिविभ्रमैः इतिपाठः ।

पि ॥ यःस्मरंतंक्षमोजेतुंस्त्रियःप्रकृतिचंचलाः ॥ ११ ॥ ताःस्मरावेशमासोढुंनसाध्योपिविषेहिरे ॥ वक्तव्यमितिकिंराजन्लोकेकामोहिदुर्जयः ॥
॥ १२ ॥ अथतास्तत्रतत्रेयुर्यत्रयत्रव्रजत्यसौ ॥ प्रगायन्कंठवीणाभ्यांप्रगायन्स्वरमोहितः ॥ १३ ॥ तासांपतिसुतभ्रातृपितरोथनराधिप ॥ आग
त्यभर्त्सयित्वातानिन्युःस्वान्स्वान्गृहान्प्रति ॥ १४ ॥ तमन्विष्यपुनस्तास्तुजग्मुःसर्वास्तदंतिके ॥ यदातदापौरजनावृत्तंतत्प्राहुरीश्वरे ॥ १५ ॥ राजा
पितंसमाहूयपप्रच्छरहसिद्विजम् ॥ केनमंत्रेणभोविप्रमोहितास्ताःपुरस्त्रियः ॥ १६ ॥ तन्ममाचक्ष्वविप्रेंद्रदास्यामिबहुतेधनम् ॥ नोचेन्निष्का
सयामित्वांनिजराज्यान्नसंशयः ॥ १७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रुत्वेतिनृपतेर्वाक्यंनृपतिंसद्विजोत्तमः ॥ उवाचसत्यंतस्याग्रेवचोरूपगुणार्ण
वः ॥ १८ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ नमंत्रंनौषधंराजन्विद्यतेमयिभिक्षुके किंतुतेनगरेसर्वायोषितोह्यजितेंद्रियाः ॥ १९ ॥ रूपंममसमा
लोक्यश्रुत्वागीतध्वनिंतथा ॥ स्मरवेगंसहंतेनराजंस्तवपुरेस्त्रियः ॥ २० ॥ किंकरोमिमहाराजकोपराधोस्तिमेविभो ॥ पुराकृतमिवोल्लंघ्यशासनं
नमहीपते ॥ २१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ उशीनरशीबेराजन्नेवंकथयतिद्विजे ॥ सर्वेपौराःसमेत्याथप्रावदन्नितिभूपतिम् ॥ २२ ॥ ॥
पौराऊचुः ॥ ॥ राजन्ननेनविप्रेणमोहिताःपौरयोषितः ॥ गृहेषुनहितिष्ठंतिह्यस्माभिरनिवारिताः ॥ २३ ॥ यद्ययंमोहनःस्त्रीणांनगरेवत्स्यतिप्रभो ॥
तदादेशांतराण्येवयास्यामोवयमद्यवै ॥ गतोस्माकंवृषोदेवोहव्यकव्यक्रियात्मकः ॥ २४ ॥ तमनुप्रस्थितात्क्षेत्राद्भौरियंपापिनामिव ॥ विनातंश
रणंयातंत्यक्तश्रीभिर्नरेश्वर ॥ २५ ॥ अथैनमनुयास्यंतिवासिताभिर्वृषंयथा ॥ शून्यालयेकथंलक्ष्मीर्यत्नतोप्यवतिष्ठति ॥ २६ ॥ धर्मोर्थश्चगृहंचैतत्
त्रयंस्त्रीवशगंयतः ॥ कांताधर्मधनाधीनातयोर्नाशेनतिष्ठति ॥ २७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंवदत्सुपौरेषुस्त्रियस्तेषांसमागताः ॥ राजांतिकउपा
विष्टाइत्यूचुस्ताःपरस्परम् ॥ २८ ॥ ॥ पौरस्त्रियऊचुः ॥ ॥ कामंवामाकृतिंविप्रमेनंप्राप्यमनांसिनः ॥ उल्लसंतिदिवाधीशंकमलानीववारिणि ॥ २९ ॥
संकुचंतिविनातेनकुमुदानियथेंदुना ॥ आगच्छंतमिलित्वैनंधारयामोनृपाग्रतः ॥ ३० ॥ अवध्योयंवयंचास्यकिंकरिष्यतिभूपतिः ॥ ॥ नारदउवाच ॥
इत्युक्त्वातास्त्वरावत्योजगृहुस्तंद्विजोत्तमम् ॥ ३१ ॥ पश्यतांनिजभर्तॄणांराज्ञश्चैवपुरस्तदा ॥ ऊचुश्चैनंमनोनाथगृहानागच्छहृच्छयम् ॥ ३२ ॥ शमया
शुविनाद्यत्वांस्थातुंनैवचशक्नुमः ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तासांसविप्रःप्रत्युवाचह ॥ ३३ ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ॥ भवतीनामहंपुत्रोभवत्योमातरोमम ॥
गृहान्किमर्थमुत्सृज्यभवत्यःपर्यटंतिहि ॥ ३४ ॥ आराधयतनाथान्स्वान्यतोलोकद्वयंध्रुवम् ॥ आराधितेषुपतिषुविष्णुःसर्वसुरेश्वरः ॥ ३५ ॥
प्रसन्नोभवतित्वत्रप्रसन्नेकिमुदुर्लभम् ॥ यास्त्रीस्वपतिमुत्सृज्यसेवतेन्यंसुखेच्छया ॥ ३६ ॥ सापवादमवाप्नोतियातिघोरांचदुर्गतिम् ॥ उषित्वात

त्रकल्पांतेयावत्सापातिवंचना ॥ ३७ ॥ पुनस्तस्माद्विनिर्गत्यस्थावरत्वंप्रपद्यते ॥ तस्मादपिपशुत्वंसालभतेबहुजन्मसु ॥ ३८ ॥ ततो
मुक्तामनुष्यत्वेऽयंगाभवतितत्रसा ॥ एवंपापगतिंज्ञात्वानिवर्तध्वमतोजनात् ॥ ३९ ॥ नोवायास्यथदेहांतेनरकंभृशदारुणम् ॥ यदिच्छं
तिभवंत्योमेसुखंतन्नेहलप्स्यथ ॥ पापमेवहियुष्माकंयतोधःपतनंनृणाम् ॥ ४० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रुत्वैवंवचनंतस्यहद्बाभर्तृ
सुखानिच ॥ लज्जयानम्रमुख्यस्तालतावातहताइव ॥ ४१ ॥ तासांतुपुरनारीणांस्मराग्निर्भृशदारुणः ॥ शशामतस्यशीतेनबटोर्वचनवारि
णा ॥ ४२ ॥ उत्थायचेलुःसर्वास्ताविनिंदंत्यइतिस्मरम् ॥ ब्रह्मशक्रादिदेवानामपिमोहकरंनृप ॥ ४३ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ धिगिमंपापकर्मा
णंशीलदारुकुठारकम् ॥ कामवामदृशांप्रीत्यैधन्योयेनहतःस्मरः ॥ ४४ ॥ किंवदेमजगत्पूज्यांरुक्मिणींजठरेयया ॥ धृतःप्रद्युम्ननाम्नासौराहुःस्त्री
शीलचंद्रभुक् ॥ ४५ ॥ सदेवाधमआयातियदिनोदृष्टगोचरम् ॥ भूयोध्यानकृतेशानदृगग्नौतंक्षिपामहे ॥ ४६ ॥ येनायंजनितःपापोह्यात्मारामेणवि
ष्णुना ॥ कृतःषोडशसाहस्रस्त्रीप्रियःकाहिनःकथा ॥ ४७ ॥ एवंविनिंद्यतंकामंतुष्टुवुस्तंद्विजोत्तमम् ॥ शीलंस्वस्यचतासांचरक्षितंयेनभूपते ॥ ४८ ॥
धन्यासामुष्यजननीययायंब्राह्मणोत्तमः ॥ स्मरजिन्निर्मितोलोकेपरधर्मस्यरक्षकः ॥ ४९ ॥ धिगस्तुनोराजलोकैर्हासिताःस्मरनिर्जिताः ॥ याभिर्वाक्य
मनोभ्यांचजनितंपापमुल्बणम् ॥ ५० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंविचिंतयंत्यस्ताऐक्यमत्ययुताःस्त्रियः ॥ जग्मुःस्वंस्वंगृहंसर्वाद्विजवाक्येनबो
धिताः ॥ ५१ ॥ अथराजापिकांपिल्यस्तंद्विजंवस्त्रभूषणैः ॥ संपूज्यप्रेषयामाससद्म्हेसंयतेंद्रियम् ॥ ५२ ॥ अथागच्छतिकालेतुकारूषाधिपतिर्बली ॥
कांपिल्याधिपतिंसैन्यैर्नगरंरुरुधेतदा ॥ ५३ ॥ तयोर्युद्धमभूद्घोरंतेनयुद्धेसघातितः ॥ नगरंलुठितंसर्वंहताःशूराश्चसर्वशः ॥ ५४ ॥ तास्त्रियःकालकूटंतु
खादित्वामरणंगताः ॥ प्रायश्चित्तंतुनकृतंताभिःपापस्यतस्यतु ॥ ५५ ॥ येनपापेनताःसर्वाभीषणाख्यस्यरक्षसः ॥ राक्षस्योनगरेजातामहाकायाभया
नकाः ॥ ५६ ॥ तत्रतानिहिताःसर्वाःपुरनार्योहनूमता ॥ यज्ञांश्वरसतोजिष्णोस्तिष्ठतारथकेतने ॥ ५७ ॥ पुनस्ताएवराक्षस्योबभूवुर्मारवेध्वनि ॥
क्षुधार्ताश्चतृषार्ताश्चदर्शनेनभयप्रदाः ॥ ५८ ॥ एवंतेनतुपापेनवाङ्मनोविहितेनतु ॥ ताभिर्जन्मद्वयंप्राप्तंराक्षसीयोनिमिश्रितम् ॥ ५९ ॥ पापेननाशि
तंतासांसनृपंनगरद्वयम् ॥ अतएवनकर्त्तव्यंपरकांतनिषेवणम् ॥६०॥ नारीभिःपापभीताभिर्वाङ्मनोभ्यामपिप्रभो ॥ रोगीजडोदरिद्रोवानेत्राभ्यांवर्जितो
पिवा ॥ नत्याज्यःस्वपतिःस्त्रीभिःइच्छंतीभिस्तुसद्गतिम् ॥ ६१ ॥ कथितमिदंमयामनोवचोभ्यांजनितमघंचयदन्यकांतभक्त्या ॥ फलमपिचयदे
व लब्धमाभिस्तदपिशिवेबहुविस्तरेणतुभ्यम् ॥ ६२ ॥ इंद्रप्रस्थगतानयेममनघायाद्वारकादृश्यतेतास्तस्याजलबिंदुदेहपतनात्पौरास्त्रियोरेभिरे ॥ स्व

गंचित्तवचोन्यकांतभजनाज्जातंविमुच्योल्बणंकव्यादत्त्वमवाप्यदेववनिताभावंसुराह्लाददम् ॥ ६३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहिता
यामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येद्वारकावर्णनंनामषष्ठाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२०८॥ ॥सौभरिरुवाच ॥ ॥ धर्मात्मजनिशम्यैतद्वचस्तस्यमहात्मनः ॥
नारदस्यशिबीराजाप्रोवाचेदंविनीतवत् ॥ १ ॥ ॥शिबिरुवाच ॥ ॥ तिष्ठंत्योमरुमार्गेताराक्षस्योमुनिपुंगव ॥ एतस्याद्वारिकायास्तुलेभिरेसलिलं
कुतः ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुराजन्कथांदिव्यांपूतांपापप्रणाशिनीम् ॥ विमलाख्यस्यविप्रस्यहिमवद्द्रोणिवासिनः ॥ ३॥ एकस्तुहिमवद्द्रोण्यां
विमलोनामभूसुरः ॥ देवर्षिपितृवह्नीनांपूजकोतिथिपूजकः ॥ ४ ॥ हरिपादार्चनरतोवेदवेदांगधर्मवित् ॥ वासुदेवगुणग्रामपुराणश्रुतिमानसः ॥ ५ ॥ वा
र्द्धकेतस्यपुत्रोभूत्प्रसादाच्चक्रपाणिनः ॥ चकारहरिदत्तेतिनाम्नातंजनकस्तदा ॥ ६ ॥ विधिवद्विदधेचास्यक्षौरकर्मादिकंचतत् ॥ गुरोःसकाशाज्जग्राहछं
दांसिहरिदत्तकः ॥ ७ ॥ अधीत्यविधिवद्वेदान्दत्त्वाचगुरुदक्षिणाम् ॥ प्रवव्राजविरक्तःसन्समूलंचाश्रमद्वयम् ॥ ८ ॥ ज्ञात्वातत्कर्मतन्माताव्यलपत्पुत्रव
त्सला ॥ स्नापयंतीकुचद्वंद्वंपुत्रविश्लेषजाश्रुभिः ॥ ९ ॥ ॥मातोवाच ॥ ॥ मामनाथांपरित्यज्यतातयातोसिकुत्रवै ॥ पितरंचजराग्रस्तंपद्पदोवल्वजा
विव ॥ १० ॥ वार्द्धकेत्वंमयाप्राप्तःश्रीपतेःपादसेवया ॥ मांविहायाभजस्त्वंवैचरणंतस्यमुक्तये ॥ ११ ॥ अहंमूढाध्रुवंतातध्रुवमाराध्ययद्धरिम् ॥ अध्रुवं
वांछितवतीभवन्तंतुंसुखलब्धये ॥ १२ ॥ त्वंसुधीर्वत्ससर्वार्थंयद्विष्णुंभजसेस्वयम् ॥ अध्रुवंजगदेतद्वैमत्वासीस्त्वमपिध्रुवम् ॥१३॥ किंकरोमिक्वगच्छा
मिमायाज्ञानंछिनत्तिमे ॥ सुफलोत्पादकंशस्त्रीरंभामूलमिवोल्बणा ॥ १४ ॥ धन्योदशरथोराजायोमृतोरामशोकतः ॥ धिङ्मांपुत्रस्यविश्लेषाद्धारयं
तीस्वजीवितम् ॥ १५ ॥ आगच्छदर्शनंदेहितातमांपरितारय ॥ वदवेदमयींवाणींपितुरग्रेगुणार्णव ॥ १६ ॥ ॥नारदउवाच ॥ ॥ एवंविल
प्यतन्माताराजन्सापतिताभुवि ॥ दलनाद्राहुदत्तानांलेखाचांद्रमसीयथा ॥ १७ ॥ अथाजगामविप्रर्षिर्विमलोनृपसत्तमः ॥ दृष्ट्वातांपतितांभूमौकिंकि
मित्यभ्यभाषत ॥ १८ ॥ कस्मादियंकीर्णकेशव्यस्तवस्त्रविभूषणा ॥ पतिताभुविकल्याणंहरिदत्तस्यविद्यते ॥ १९ ॥ तस्यावयस्यास्ताःसर्वाःप्रोचु
स्तंविमलंनृप ॥ ॥ वयस्याऊचुः ॥ ॥ अधीत्यवेदांस्तेपुत्रोदत्त्वाचगुरुदक्षिणाम् ॥ २० ॥ नारायणपरोभूत्वाप्राव्रजद्धरिदत्तकः ॥ तस्यविश्लेषशो
केनपतितेयंधरातले ॥ २१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तासांविमलोबुद्धिमत्तरः ॥ प्राबोधयन्निजांभार्यामितिवागमृतेनसः ॥ २२ ॥
॥ विमलउवाच ॥ ॥ उत्तिष्ठजायेशृणुवाक्यमीरितंमयाकिमर्थंपतिताविषीदसि ॥ धन्यःसुतस्तेयइमंविनश्वरंविज्ञायभेजेहरिपादपल्लवम् ॥ २३ ॥
धन्यात्वमप्यस्यजनिप्रदायिनीयस्याःसुतस्तेहरिपादभागभूत् ॥ संतारयिष्यत्यपिमामसंशयंकुलंकुलोत्थानपिपूरुषान्शुभे ॥ २४ ॥ क्वविश्वमेतच्चपत

त्वचंचलंकसेवनंशाश्वतलोकदंहरेः ॥ मत्वेतिभेजुर्भरतादयोनृपायथाहरिंसाध्वितथैवतेसुतः ॥ २५ ॥ दाराधनागारशरीरबांधवाएतेभवंतिप्रतिजन्म
दुःखदाः ॥ तावन्नयावद्धरिपादपल्लवंभजेतधीरोखिलकामवर्जितः ॥ २६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंप्रबोधितातेनधीरेणधरणीतलात् ॥ उत्थायनि
जभर्तारमब्रवीद्दीनयागिरा ॥२७॥ ॥भार्योवाच॥ ॥सर्वंजानाम्यहंकांतयत्त्वयासाधुभाषितम् ॥ कुलधुर्यंनपश्यामियतस्तप्यामिवैभृशम् ॥ २८ ॥
पुत्रेसतिमहत्तीर्थेकिंवाकेशवसेवया ॥ गृहएवावयोर्मृत्युश्चेत्स्याल्लोकद्वयंतदा ॥ २९ ॥ सत्पुत्रोत्पादनेयत्नःकर्त्तव्यःखलुमानवैः ॥ तारयंतिपितॄन्पुत्रा
यतःसंसारवारिधेः ॥ ३० ॥ स्रष्टारंसर्वजंतूनांधातारंपुत्रकाम्यया ॥ भजवांछसिचेत्पुत्रंकुलधुर्यंमहामते ॥ ३१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवच
स्तस्याःप्रत्याहविमलोद्विजः ॥ ब्रह्मक्षेत्रंप्रयागंहियाम्यहंपुत्रकाम्यया ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वाचलितःसोथहरिद्वारमगाद्द्विजः ॥ स्नात्वातत्रापिविधिवदिंद्र
प्रस्थमथागमत् ॥ ३३ ॥ कतिभिर्वासरैर्वीरसायंकालेखिलार्थदम् ॥ स्नात्वाभुक्त्वानिशायांससुष्वापयमुनातटे ॥ ३४ ॥ निशीथेस्वपतस्तस्य
विमलस्यांतिकेविधिः ॥ हंसमारुह्यदेवेशस्तीर्थैःसर्वैरनुद्रुतः ॥ ३५ ॥ आगत्योत्थापयामासविमलंपुत्रवांच्छकम् ॥ उवाचचसुरश्रेष्ठोवचनंमधुराक्ष
रम् ॥३६॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ जानेसमीहितंचित्तंत्वदीयेमनसिस्थितम् ॥ नतत्पूरयितुंकल्पोयतस्तत्कारणंशृणु ॥३७॥ एकदामेरुशिखरेमिलिताः
सर्वदेवताः ॥ तुष्टुवुर्मद्भवमुखामाधवंकार्यसिद्धये ॥ ३८ ॥ स्तुतोस्मदादिविबुधैःकृपयाभगवान्हरिः ॥ प्रसन्नोभूत्तदाविष्णुर्वृणुध्वमितिचाब्रवी
त् ॥ ३९ ॥ इत्युक्तास्तेनतेदेवायथाभिलषितंवरम् ॥ श्रीपतेःप्राप्यतेजग्मुःसर्वेस्वंस्वंनिकेतनम् ॥ ४० ॥ मयोक्तमितिदेवेशदेहिमेवरमुत्तमम् ॥
प्रयागंनाममेक्षेत्रंभवत्वाखिलकामदम् ॥ ४१ ॥ ततःशतगुणंभूयाद्द्वितीयंक्षेत्रकंमम ॥ इंद्रप्रस्थगतंसम्यग्वृत्तंत्वत्तोमयानघ ॥ ४२ ॥ इत्याकर्ण्य
वचोमह्यंभगवानाहमांतदा ॥ तथास्त्वितिपुनर्वाचमुवाचश्रूयतांवचः ॥ ४३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इंद्रस्यखांडवारण्येइंद्रप्रस्थाभिधंशुभम् ॥
क्षेत्रंकलिंदजातीरेमत्तुल्यास्तत्रयेमृताः ॥ ४४ ॥ विरिंचेरचितातत्रस्वकीयाद्वारकापुरी ॥ मयाशतगुणांभोधीतीरस्थायाःपुरागुणैः ॥ ४५ ॥ तामु
ल्लंघ्यनरोयस्तुतीर्थमन्यन्निषेव्यते ॥ नतीर्थफलमाप्नोतिसपुमान्नमृषोदितम् ॥ ४६ ॥ सर्वतीर्थोदितंपुण्यंशक्रतीर्थेलभेन्नरः ॥ द्वारकाचपुरीमायातीर्थ
मन्यच्चरक्षति ॥४७॥ योनिमज्ज्यान्यतीर्थेषुकृत्वाचविविधांक्रियाम् ॥ अत्रैष्यतिफलंतेभ्यःफलंप्राप्स्यतिसध्रुवम् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविष्णुरहमप्य
गमंस्वकम् ॥ लोकंद्विजेंद्रवैकुंठादधोभागेव्यवस्थितम् ॥ ४९ ॥ प्रयागान्मामकात्क्षेत्रात्काशीशतगुणास्मृता ॥ काश्याःशतगुणंतीर्थंनिगमोद्बोध

१ वैतदेति पाठः ।

कंतथा ॥ ५० ॥ तीर्थसप्तकमेतत्तुत्रयंतुल्यफलंस्मृतम् ॥ एतत्रयमनुल्लंघ्ययोगच्छतिसितासितम् ॥ ५१ ॥ तस्याहंवांछितंविप्रददामिखलुनान्यथा ॥
केचिदाहुःसप्तपुरीसमपुण्यामहर्षयः ॥ ५२ ॥ अयोध्याद्याःशतंताभ्यइंद्रप्रस्थंप्रचक्षते ॥ त्वमत्रागत्यविप्रेंद्रसर्वकामफलप्रदे ॥ ५३ ॥ तीर्थेश्रीद्वारका
ख्येहिकुरुस्नानंसुतेच्छया ॥ यावंतिसर्वतीर्थानिब्रह्मांडकलशोदरे ॥ ५४ ॥ तेभ्योपरिमितंपुण्यंशतनामनिकीर्तिते ॥ सुतंतेकुलधौरेयंतीर्थमेतत्प्रदा
स्यति ॥ ५५ ॥ स्नानाच्चतवगोविंदःप्रसन्नात्माभविष्यति ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशोब्रह्मातत्रातिरोधते ॥ ५६ ॥ विमलोपितदा
स्नात्वादेवादीनप्यतर्पयत् ॥ इत्युवाचसधर्मात्माद्वारकेकृष्णवल्लभे ॥ ५७ ॥ सुतंवंशकरंदेहिमह्यंभक्तायतेनमः ॥ इत्युक्तेतेनविप्रेणदेववागभवत्तदा ॥
॥ ५८ ॥ देववागुवाच ॥ ॥ पुत्रस्तेधर्म्मतत्वज्ञोवंशकर्त्ताभविष्यति ॥ प्रसादादस्यतीर्थस्यसर्वतीर्थशिरोमणेः ॥ ५९ ॥ यहिगेहंविलंबमासुकृतं
तेनमज्जनम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यसतांवाणींविश्वस्तःपुत्रजन्मनि ॥ ६० ॥ चचालजलमादायद्वारकायाःकमंडलौ ॥ मार्गेतस्यसखा
विप्रोमलयाचलकेतनः ॥ ६१ ॥ मीलितश्चलितोगेहंकृत्वातीर्थानिसर्वतः ॥ तस्मैस्ववृत्तमाख्यातंब्रह्मसंवादकात्मकम् ॥ ६२ ॥ यद्भूतंद्वारकातीर्थेश्रु
त्वासोपिविसिस्मये ॥ उवाचसचधर्मात्मासखेममवचः शृणु ॥ ६३ ॥ यावंतिभारतेक्षेत्रेतीर्थानिविहितानिमे ॥ तावंतिकर्तुमिच्छामित्वदुक्ततीर्थमुत्तम
म्॥६४॥नीत्वामांदर्शयसखेतत्तीर्थसर्वकामदम् ॥ सखायस्तेवराभूमावुपकुर्वंतियेसखीन् ॥ ६५ ॥ नतैर्नतुसमोलोकेपितामाताथवासुतः ॥ निर्द्धनंपुरुषं
लोकेसर्वेमुंचंतिबांधवाः ॥६६॥ नमुंचंतिसखायस्तुतस्यदुःखेनदुःखिताः ॥ संसारार्णवनिर्मग्नान्सखीनुद्धरतेसखा ॥६७॥ उपदिश्यहरेर्भक्तिमार्गंजन्मेंधना
नलम् ॥ अतस्त्वंमेसखाश्रेष्ठउपकारंविधेहिमे ॥६८॥ दर्शयैतद्वरश्रेष्ठंतीर्थाख्यंद्वारकांद्विज ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसं
हितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येसप्ताधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ विमलस्तंद्विजंनीत्वाद्वारकायामिहागतः ॥ पुनस्तौ
सस्नतुर्धीरौश्रीपतेर्भक्तिकाम्यया ॥ भूयःखेमेघगंभीरावागासीदितिभूपते ॥ ॥ आकाशवागुवाच ॥ ॥ शृणुतंद्विजशार्दूलौहरेस्तीर्थमिदंशुभम् ॥ एतत्तीर्थ
प्रसादाद्वांविष्णुभक्तिर्भविष्यति॥ययाजहातिलोकोयमविद्यामोहमुल्बणम् ॥२॥ नारदउवाच ॥ निशम्येतिद्विजश्रेष्ठौतांवाचमशरीरिणीम् ॥ प्रसादोयंहरेरा
सीदित्यूचातेपरस्परराम् ॥३॥ स्नात्वातौविधिवत्तत्रलब्ध्वाभक्तिंहरेःपराम्॥चेलतुःप्रणिपत्येदंभाषमाणौमिथस्तदा ॥४॥ ॥ द्विजावूचतुः ॥ यथावयोर्हिसं
योगःपथिजातोविचारतः ॥ यथागृहकलत्रादिसंयोगोभुविजायते॥सांप्रतंविरहोभावीयथानौमार्गवर्तिनौ ॥५॥ तथादारसुतादीनांकालव्यास्यवर्तिनाम् ॥
धन्यःसपुरुषोलोकेयोदारसुतसंगमम् ॥६॥ विज्ञायक्षणिकंनित्यंसंश्रयेत्श्रीपतिंभजेत् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ स्मरणंकरणीयंमेदासोहंत्वत्पदाश्रयः ॥ ७ ॥

संदेशःप्रेषणीयोमामित्युक्त्वास्वगृहंगतौ ॥ शृणुराजन्यथातेनमित्रेणविमलस्यतु ॥ ८ ॥ मोक्षणंराक्षसीनांतुविहितंपथिगच्छता ॥ व्रजन्नत्राह्मणःप्राप्त स्तंदेशंजलवर्जितम् ॥ ९ ॥ यत्रताःपापविप्लुष्टाराक्षस्यःक्षुत्तृषाकुलाः ॥ अथताःपथिगच्छंतंदूराद्दृष्ट्वाद्विजोत्तमम् ॥ १० ॥ सजलामत्रहस्तंतंमिथस्त्विव तिचभाषिरे ॥ राक्षस्यऊचुः ॥ आयातिपथिकःकश्चिज्जलपात्रंकरेदधत् ॥ ११ ॥ अस्माकंक्षुत्तृषोःशांतिर्मनागपिभविष्यति ॥ एनंसंभक्षयिष्यामःपास्यामो स्यकरेस्थितम् ॥ १२ ॥ पात्रंजलंवयंतृष्णाक्षुधार्ताःशतवर्षतः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ काचिदाहेत्यहंपूर्वमस्योष्णंकालखंडकम् ॥ १३ ॥ भक्षयित्वाततोर क्तंपीत्वायास्यामिजीवितम् ॥ अन्याप्राहकियद्द्रव्यंविद्यतेस्यगजानने ॥ १४ ॥ ममव्याघ्राननायास्तुपानायापिनदृश्यते ॥ अन्यावैरथचक्राख्याश्रूयतांवच नंमम ॥ १५ ॥ करिष्येकुंडलमहंकेनांत्रैरस्यमेखलाम् ॥ अन्यावददहंदंतैरेकतःश्यामलीकृतैः ॥ १६ ॥ रमेषोडशभिर्द्यूतशालायांतद्विशारदः ॥ इत्यु क्त्वाताःमिथःसर्वास्तंद्विजंप्रतिदुद्रुवुः ॥ १७ ॥ विवृतास्याललज्जिह्वाःप्रद्योतैकमहाभुजाः ॥ आयांतीस्ताःसमालोक्यब्राह्मणोभयविह्वलः ॥ १८ ॥ आत्मा नमभितश्चक्रेरक्षांवेदोदितांनृप ॥ ताआगत्यस्थितादूरंराक्षस्योभीमविक्रमाः ॥ १९ ॥ तेजसातस्यमंत्रैश्चप्रत्यादिष्टानराधिप ॥ ऊचुश्चकोभवानत्रकुतःप्राप्तो सितद्वद ॥ २० ॥ त्वद्दर्शनान्मनोस्माकंप्रसादमधिगच्छति ॥ त्वत्पादस्पर्शनात्किंनोनविप्रभविताफलम् ॥ अतोमूर्द्धसुनोदेहिस्वकीयंपादपंकजम् ॥ ॥ २१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तासांजगादहरिदत्तजः ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ कृत्वापवित्रतीर्थानिब्राह्मणोहंसमागतः ॥ ॥ २२ ॥ सांप्रतंपुष्करंयामिभवतीभिःकिमिच्छते ॥ यतस्तत्प्रार्थ्यतांदातुंशक्तोदास्यामिचेत्तदा ॥ २३ ॥ ॥ राक्षस्यऊचुः ॥ ॥ येषुतीर्थेषुविप्रेंद्र त्वयास्नातंवदस्वनः ॥ तानिसर्वाणिपुण्यानिमोचयातःकुजन्मनः ॥ अस्माननतितरांतृष्णाक्षुद्भ्यांदारुणदुःखदात् ॥ २४ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ अवंतीमाश्रमात्पूर्वमहंहरिपुरीमितः ॥ गतोहंद्वारकांतस्मात्स्नात्वासोमोद्भवाजले ॥ २५ ॥ ततःप्राप्तःप्रभासाख्यंतीर्थंनीरधितीरगम् ॥ तस्मा त्सेतुनिबंधेहंस्नातःपरमपावने ॥ २६ ॥ तस्मादहंमहापुण्यांकिष्किंधांसमुपागतः ॥ हतोयत्रतुरामेणवालीकपिगणेश्वरः ॥ २७ ॥ तस्मान्मठंसर स्वत्यानर्मदातीरसंस्थितम् ॥ समागतोहंयत्रास्तिभारतीसर्वसेविता ॥ २८ ॥ ततोहमविशंत्रेणींतांनत्वादक्षिणापथे ॥ शिवकांचीविष्णुकां च्यौदृष्टेतत्रमयापुरे ॥ २९ ॥ ययोर्मरणतोजंतुःशिवोविष्णुश्चजायते ॥ ततोहमुत्कलंप्राप्तोयत्रास्तिहरिरीश्वरः ॥ ३० ॥ चतुर्वर्गप्रदःसा क्षाद्भक्तानामपिकांक्षितम् ॥ तमर्चयित्वाविधिवद्भक्षयित्वानिवेदितम् ॥ ३१ ॥ प्रसादभूतंतस्यैवगंगासागरसंगमम् ॥ तत्रदेवानृषीन्पितॄं स्तर्पयित्वायथाविधि ॥ ३२ ॥ यत्रगंगाशतमुखीजातातत्राहमागमम् ॥ ततोगयामुपागत्यपिंडान्दत्त्वायथाविधि ॥ ३३ ॥ पितृभ्यस्तुलसीपुष्पचं

दनोदकपूजितान् ॥ कोशलांशरयूंवारिकर्णधारनभस्वता ॥ ३४ ॥ पवित्रिताखिलजनांस्पर्शनेनाहमागमम् ॥ तत्रास्तिगोप्रताराख्यंतीर्थं
त्रिदशदुर्ल्लभम् ॥ ३५ ॥ तत्रस्नानादिकंकर्मनिशाचर्यंःकृतंमया ॥ ततःकाशमिहंप्रातोराजधानीमुमापतेः ॥ ३६ ॥ नत्वाविश्वेश्वरंदेवंबिंदुमा
धवमेवच ॥ स्नातंमणिकर्णिकायांज्ञानवाप्यांचभक्तितः ॥३७॥ त्रिरात्रिमुषितस्तत्रप्रयागंपुनरागमम् ॥ पौषशुक्लचतुर्दश्यांसाक्षाद्यत्रप्रजापतिः॥३८॥एक
स्मिन्माघमासेतुस्नानंकृत्वारुणोदये ॥ पुनस्तस्मात्समायातोनैमिषंगोमतीतटे ॥ ३९ ॥ यत्रतीर्थानिसर्वाणिवसंतिचस्वमायया ॥ ततोहंमथुरांप्रातोय
त्रविश्रांतिसंज्ञकम् ॥ ४० ॥ तीर्थंतत्सन्निधौपुण्यमसिकुंडाख्यमुत्तमम् ॥ कृष्णगंगाध्रुवाक्रूरकेशिकालीयतीर्थभृत् ॥ ४१ ॥ यमुनास्तिमहापुण्यायत्र
सर्वार्थदायिनी ॥ उभयोःकूलयोस्तस्यावनानिद्वादशश्रिया ॥ ४२ ॥ राजमानानिखेचर्यंःसमस्तार्थकराणिच ॥ संतितेषुनरःस्नात्वापीत्वाभूयोनजाय
ते॥४३॥ ततोहमागमंपुण्यंहस्तिनापुरमुत्तमम् ॥ यत्रश्रीपतिपादाब्जजातागंगासरिद्वरा॥४४॥ततोनारायणस्थानंहिमवद्भूमिसंस्थितम् ॥ आगत्यमाधवं
दृष्ट्वाकेदारमहमागमम् ॥ ४५ ॥ तत्रसंपूज्यविश्वेशंपीत्वाहंसोदकंपुनः ॥ हरिद्वारंमहापुण्यमागमंजाह्नवीतटे ॥ ४६ ॥ तत्रस्नात्वापितॄन्देवानृषीन्संतर्प्य
चाप्यहम् ॥ समागतःकुरुक्षेत्रेयत्रप्राचीसरस्वती ॥ ४७ ॥ तत्राप्यहंक्रियाःसर्वाःकृतवान्नियतेंद्रियः ॥ अर्चयित्वाचपादाब्जंश्रीपतेःपुष्करंप्राति ॥ ४८ ॥
चलितोमार्गमध्येतुविमलोनाममेसखा ॥ मिलितोमांव्रजन्गेहमिंद्रप्रस्थात्तुतीर्थतः ॥ ४९ ॥ नीतोहंतेनराक्षस्यःपुनस्तत्राद्विजन्मना ॥ तीर्थेतिमेपरावृत्य
शक्रप्रस्थेखिलार्थदे ॥ ५० ॥ तत्रास्तिद्वारकापुण्यानिर्मिताविष्णुनास्वयम् ॥ तत्रावलोकितःसाक्षाद्विष्णुर्वाक्यान्नरूपतः ॥ ५१ ॥ तत्राहंसचसंस्नातो
विष्णुभक्तिप्रलब्धये ॥ दत्तासाविष्णुनामह्यंतस्मैचकृष्णमूर्तिना ॥ ५२ ॥ श्रुत्वातत्रहरेर्वाणीनरूपंवैविलोकितम् ॥ भक्तिर्लब्धाततःस्थानाद्यमहंपुष्क
रंप्राति ॥ ५३॥ तस्यतीर्थाधिपस्येदंद्वारकाख्यस्यवैजलम्॥कमंडलुगतंपुण्यंनिशाचर्योवदाम्यहम् ॥५४॥ भवतीभिरहंपृष्टोयत्तदाख्यातमेवमे ॥ दृष्ट्वावो
दुर्दशामेतांकृपामेजायतेहृदि ॥ ५५ ॥ उच्यतांकिंकरोम्यद्यभवतीनांवशोह्यहम् ॥ ज्ञानंभवतुयुष्माकमितितासिषिचेंभसा ॥५६॥ तास्तज्जलाभिमर्शा
त्तुसर्वेषांजन्मकर्मणां ॥ संस्मृत्यतत्यजुश्चैवराक्षसंदेहमुल्बणम् ॥ ५७ ॥ आसाद्यदेवतादेहंदिमानंसत्तमागतम् ॥ आरुह्याप्सरसोभूत्वाताःप्रणेमुर्द्विजन्म
ने ॥ ५८ ॥ ऊचुश्चभोद्विजश्रेष्ठद्वारकाजलसंगमात् ॥ राक्षसत्वाद्वयंमुक्तागच्छामस्त्रिदशालयम् ॥ ५९ ॥ इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषायाद्वारकाद्विज ॥
नातःपरतरंलोकेन्यत्तीर्थमखिलार्थदम् ॥ ६० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाताःसमारूढाविमानेषुमहीपते ॥ जग्मुःप्राचींदिशंतेनदत्ता
ज्ञावैद्विजन्मना ॥ ६१ ॥ यमुनातीरवर्तिन्याद्वारकायामहीपते ॥ शृण्वन्माहात्म्यमेतस्यानरःपापैःप्रमुच्यते ॥ ६२ ॥ वेदज्ञानांब्राह्मणानांशतस्येच्छासु

भोजनात् ॥ यत्फलंश्रवणादस्मान्हिम्नस्तत्प्रजायते ॥ ६३ ॥ गोविंदाराधनेसम्यग्यथावैसौख्यमिंद्रियम् ॥ माहात्म्यश्रवणादस्याद्वारकायास्तथानृ
प ॥ ६४ ॥ सूर्येंदुग्रहणेदानात्सुवर्णपलविंशतेः ॥ यत्फलंशृण्वतैतस्यामाहात्म्यंतदवाप्यते ॥ ६५ ॥ विमलस्यसुतप्राप्तिंश्रुत्वासुतइहाप्यते ॥
तत्सख्युर्भक्तिलाभंचलभ्यतेभक्तिरुत्तमा ॥ ६६ ॥ राक्षसीनांविमोक्षंयःशृणोतिश्रद्धयान्वितः ॥ सयातिताइवश्रेष्ठंविमानेनसुरालयम् ॥ ६७ ॥
नृपवरमहिमातेवर्णितोद्वारकायास्त्रिभुवनजनसेव्याशक्रतीर्थस्थितायाः ॥ किमपरमतिपुण्यंवर्णयामित्वदग्रेकथयनहिविधेयःश्रेयसिस्वेविलंबः ॥ ६८ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येद्वारकायाख्यानंनामअष्टाधिकद्विशततमोध्यायः ॥ २०८ ॥
॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ सौभरेकस्यतीर्थस्यमाहात्म्यंनारदोमुनिः ॥ वर्णयामासशिबयेशक्रतीर्थगतस्यच ॥ १ ॥ अतस्तुममशुश्रूषा
जायतेमुनिपुंगव ॥ शिबिनारदसंवादंब्रूहिपुण्यंनतायमे ॥ २ ॥ ॥ सौभरिरुवाच ॥ ॥ धर्मराजशिबीराजाश्रुत्वानारदवर्णितम् ॥ द्वारकायास्तुमा
हात्म्यंतमेवापृच्छदादरात् ॥ ३ ॥ ॥ शिबिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्मांगजसुरश्रेष्ठश्रुतंमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ इंद्रप्रस्थतटस्थायाद्वारकायामयाद्भुतम् ॥ ४ ॥
अयोध्यायांयदिमुनेकिंचिदस्तिपवित्रकम् ॥ चरितंममतद्ब्रूहिपिपासोस्त्वद्वचोमृतम् ॥ ५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अस्त्यत्रचरितंपुण्यंमहापातकना
शनम् ॥ नापितस्याद्ययुक्तस्यमुकुंदस्यद्विजस्यच ॥ ६ ॥ ब्रह्महानापितोराजन्नपमृत्युंगतोद्विजः ॥ प्रसादात्कोशलायास्तुद्वावपिस्वर्गतिंग
तौ ॥ ७ ॥ चंद्रभागानदीतीरेपुरीसाचनिवेशिता ॥ तत्रास्तिनापितःपापश्चंडकोनामगर्हितः ॥ ८ ॥ चौर्येणपरवित्तानामपहर्तासपापकृत् ॥ घातकः
शस्त्रपाशाद्यैःपांथानामवलुंठकः ॥ ९ ॥ द्यूतमद्यरतोनित्यंपरस्त्रीलंपटेंद्रियः ॥ भित्वादेवालयंभित्तिमिष्टिकाग्रावविक्रयी ॥ १० ॥ सतस्योद्वसिता
भ्यासेब्राह्मणोवसतिश्रिया ॥ संयुक्तोब्रह्मकर्मज्ञोमुकुंदोनामतोनृप ॥ ११ ॥ सएकदासमालिंग्यतरुणीमात्मयोषितम् ॥ सुष्वापसुरतायासश्लथांगोनिशि
निर्भयम् ॥ १२ ॥ सचंडकोनिशीथेथप्रविवेशतदालयम् ॥ मुकुंदस्यसमाहर्तुंहर्म्येभूषादिवस्तुयत् ॥ १३ ॥ उपकार्याबहिस्थंयत्तद्गृहीत्वोगमद्गृ
हम् ॥ स्वकीयंचपुनस्तस्यब्राह्मणस्याविशद्गृहम् ॥ १४ ॥ कपाटोत्पाटनार्थीतुयत्नेनमहताभवत् ॥ लोहयंत्रावरुद्धश्चसनोद्घाटयितुंक्षमः ॥ १५ ॥ आ
रुरोहतदातस्यब्राह्मणस्याविशद्गृहम् ॥ प्रविश्यतद्गृहंक्रूरःकृपणंपाणिनादधत् ॥ १६ ॥ अट्टालिकांसपापिष्ठोनापितस्तस्कराक्रियः ॥ तत्रापश्यत्प्रसुतौ ॥ २०३
तौदंपतीरतिविह्वलौ ॥ १७ ॥ जगामचतयोःपार्श्वेहेमभूषाजिघृक्षया ॥ शय्यायाएकदेशस्थंगृहीत्वाभूषणंबहु ॥ १८ ॥ हर्तुंतदंगतोहस्तंप्रससारस
नापितः ॥ तस्करस्पर्शतोविप्रोजजागारभयातुरः ॥ १९ ॥ नकिंचिदूचेसंमील्यनेत्रेतत्रैवसंस्थितः ॥ यदासतस्करःपापोगृहीत्वादेहभूषणम् ॥ २० ॥

चलितःसतदातेनदोर्भ्यामात्तोद्विजेनहि ॥ पश्चादागत्यवित्तस्यासहमानेनसंक्षयम् ॥ २१ ॥ तेनापिनृपचौरेणकृपाणेनहतोद्विजः ॥ विदीर्णोदरमध्यस्तु
तातमातरितीरयन् ॥ २२ ॥ वदंतःकिंकिमित्येतत्पार्श्वतस्यायययुर्जनाः ॥ ददृशुस्तंनिःसृतांत्ररुधिरालिप्तविग्रहम् ॥ २३ ॥ पप्रच्छुश्चमुकुंदेदंकर्मकेने
हशंकृतम्॥सोपिकृच्छ्रेणमहताप्रोवाचेदंस्वबांधवान् ॥ २४ ॥ ॥ मुकुंदउवाच ॥ ॥ ममैवपरिपाकोयंपूर्वोपार्जितकर्मणाम् ॥ नकश्चित्सुखदुःखस्यदा
ताकस्यापिदेहिनः ॥ २५ ॥ धर्माधर्मश्चतावेवतेषांमूलंपुराकृतौ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासतुभूयस्यापीडयागाढपीडितः ॥ २६ ॥ तत्या
जभूपतेप्राणान्पश्यतांसुहृदांतदा ॥ विललापतदातस्यमाताद्विजसतीनृप ॥ २७ ॥ निधायतच्छिरःस्वांकेकुंडलाभ्यामलंकृतम् ॥ ॥ मातोवाच॥
हाहतास्मित्वयावत्सदशामंत्यांचगच्छता ॥ २८ ॥ दिनश्रीरिवसूर्येणपश्चिमाचललंबिना ॥ यदंगंचंदनालेपयोग्यंतवमहामते ॥ २९ ॥ मांमज्जयार्तिशो
काब्धौतदिदंधूलिधूसरम् ॥ ३० ॥ तांबूलचर्वणेभ्यासोयस्त्वयाविहितस्त्वसौ ॥ सएवरुधिरोद्गारमिश्रेणक्रियतेध्रुवम् ॥ तवयेलोचनेपूर्वंजिग्यतुःकमल
श्रियम् ॥ ३१ ॥ तएवसांप्रतंजातेतिमिरौघावृतेइव ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठवत्सत्वंशिष्यानध्यापयात्मनः ॥ ३२ ॥ यथावद्वैश्वदेवांतेपूजयातिथिमाग
तम् ॥ द्वारिस्थितावयस्यास्तेत्वाह्वयंतिप्रयाहितान् ॥ ३३ ॥ दातव्यंयद्ददस्वैभ्योगृहीतव्यंगृहाणतत् ॥ हाहादेहिप्रतिवचःपतामितवपाद
योः ॥ ३४ ॥ नोचेदहंविमोक्ष्यामिप्राणांस्तवसमीपतः ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वामूर्छितातस्यमुकुंदस्यप्रसूस्तदा ॥ ३५ ॥
भार्यातस्यशिरःस्वांकेविधायव्यलपच्चसा ॥ ॥ भार्योवाच ॥ ॥ नाथभोगुणपाथोधेमदीयंवचनंशृणु ॥ ३६ ॥ रुष्टोसिचेत्सममात्राकुतो
वदममाग्रतः ॥ नकदाचित्त्वयासाधोमौनमीदृक्कृतंपुरा ॥ केनापिलघुनाभ्रात्राह्यपमानःकृतस्तव ॥ ३७ ॥ शुकोयंपंजरस्थस्तेनान्नमत्तित्वया
विना ॥ भोजयैनंसुसिद्धान्नंकलवाचंचसारिकाम् ॥ ३८ ॥ रामरामहरेकृष्णविष्णोनामावलीमिति ॥ पाठयोत्तिष्ठनिपुणौद्वावेतौसारिकाशुकौ ॥३९॥
अपराद्धंमयाकिंतेयत्वंमांनाभिभाषसे ॥ यत्त्वयामेधनंदत्तंतन्मयासाधुरक्षितम् ॥ ४० ॥ अर्पितंयत्त्वयानाथनिजतेजोममोदरे ॥ सूतिकालमहंतस्य
नापेक्षेत्वामनुव्रजे ॥ ४१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंविलप्यसातस्यमुकुंदस्यप्रियातदा ॥ नरुरोदस्वभर्तारमनुगंतुमनासती ॥ ४२ ॥ अथत
स्यमुकुंदस्यगुरुर्वेदायनाभिधः ॥ संन्यासीपर्यटन्पृथ्वींतस्यवेश्मययौनृप ॥ ४३ ॥ मुकुंदःक्वगतोमाताभार्यातस्यचधीमतः ॥ नदृश्यतेतदातेन
पृष्टेत्याचष्टचेटिका ॥ ४४ ॥ ॥ चेटिकोवाच ॥ स्वामिन्केनापिचौरेणममस्वामीहतोनिशि ॥ स्नुषायाभूषणंनीतंदुकूलानिचसर्वशः ॥ ४५ ॥
समृतःपतितोभूमौहर्म्यस्योपरितिष्ठति ॥ तस्यमातावधूश्चैवभ्रातरश्चतदंतिके ॥ ४६ ॥ विलपंतिमहाशोकसागरेपतितागुरो ॥ ॥ नारदउवाच ॥

इत्याकर्ण्यपरिव्राट्सवचनंचेटिकोदितम् ॥ ४७ ॥ आरुह्यहर्म्यमद्राक्षीदात्मांतेवासिनंमृतम् ॥ तदंतिकेसमालोक्यबंधूनांक्रंदतोभृशम् ॥ ४८ ॥ उद्धरि
ष्यन्निदंधीरःशोकाब्धेस्तानुवाचह ॥ ॥ वेदायनउवाच ॥ ॥ देहमुद्दिश्यवात्मानंशोकोयंक्रियतेत्वया ॥४९॥ मातःकथयसत्यंमेनोभयोर्युज्यतेहिसः ॥
देहोयंभूतसंघातःप्रारब्धैःसमुपार्जितः ॥ ५० ॥ तेषुक्षीणेषुभूतानांपृथक्त्वमुपजायते ॥ यदेकीभवनंतेषांकर्मभिर्जन्मतन्नृणाम् ॥ ५१ ॥ तन्ना
शेतत्पृथक्त्वंचतदेवमरणंस्मृतम् ॥ ऐक्यंपृथक्त्वंभूतानांकर्माधीनंयतोबुधैः ॥ ५२ ॥ अतोदेहेनकर्तव्यःशोकःपरवशेजडे ॥ अनाद्यविद्ययाजीवेदृष्टे
मरणजन्मनी ॥५३॥ देहस्यात्मन्यहंबुद्ध्यामन्यतेनहितन्नते ॥ तन्निवृत्तौसतद्ब्रह्मयच्छुद्धंरूपवर्जितम् ॥ ५४ ॥ स्वप्रकाशंजगद्धेतुहेत्वतीतंगुणोर्जितम्॥
नित्यंविज्ञानमानंदस्वभासाभासयज्जगत् ॥ ५५ ॥ नजिह्वालेढितच्चक्षुर्नपश्यतिशृणोतिन ॥ श्रुतिर्जिघ्रतिनघ्राणंनत्वक्स्पृशतिकर्हिचित् ॥ ५६ ॥
अतीतमिंद्रियेभ्यस्तत्स्वप्रकाशकमात्मदृक् ॥ अविषयंमनोदूरंबुद्धेरपिनगोचरम् ॥ ५७ ॥ तस्यावताररूपाणिशुद्धसत्वानिदेवताः ॥ सेवंतेतन्न
जानंतिरूपंयत्सदसत्परम् ॥ ५८ ॥ एवंस्वरूपमात्मायस्तंसमुद्दिश्यकःकुधीः॥ क्रोधंकुर्याद्यतस्तस्यनोत्पत्तिर्नैवसंक्षयः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणे
पंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येनवाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०९ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ एवंप्रबोध्यतान्सर्वान्वचो
भिःपरमार्थिकैः ॥ सहंसःकारयामासक्रियास्तस्यात्मसंभवाः ॥ १ ॥ अंतर्वत्नीमुकुंदस्यनिर्बंधंकुर्वतीवधूः ॥ अनुगंतुंस्वभर्तारंविदुषातेनवारिता ॥ २ ॥
तस्यास्थीनिसमादायतेनसन्यासिनासमम् ॥ तद्भ्राताप्रययौगंगाजलेपातयितुंनृप ॥ ३ ॥ विप्रसन्यासिनौतौहिकतिभिर्वासरैर्नृप ॥ सार्थलोकवशात्प्राप्तौ
इंद्रप्रस्थेत्रसत्पदे ॥ ४ ॥ इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषायाकोशलानृप ॥ अत्रसुप्तौनिशायांतौयमुनातीरभूतले ॥ ५ ॥ आत्मनोरुभयोर्मध्येन्यस्यास्थिपटसंपु
टम् ॥ मार्गखेदपरिक्रांतौदशांसौषुप्तिकींगतौ ॥६॥ निशीथेथप्रसुप्तेषुसार्थलोकेषुकश्चन ॥ एकःश्वातत्रसंप्राप्तःपक्वान्नादिजिहीर्षया ॥ ७ ॥ बभ्रामसर्वशिबि
रेजिघ्रन्पाकस्थलींमुहुः ॥ भाजनानिलिहन्मूर्ध्निकचदंडाहतिंसहन् ॥ ८ ॥ केनचित्ताडितोमूर्ध्निनिशब्दंविद्रुतस्ततः ॥ प्रतिचक्रमशक्तस्तुस्त्रीजितःस्वस्त्रि
यायथा ॥ ९ ॥ यत्रावकंडितःसश्वादंडग्रावेष्टकादिभिः ॥ पुनर्विवेशतत्रैवसान्नपात्रलिलिप्सया ॥ १० ॥ भोगेच्छयायथावेश्यास्नेहवान्निर्द्धनोजनः ॥
भ्रमन्नेवंसचात्रापियत्रसुप्तौहितावुभौ ॥ ११ ॥ सारमेयस्तयोर्मध्याज्जह्रेसपटसंपुटम् ॥ नीत्वासकियतींभूमिंदंतैस्त्वत्पटसंपुटम् ॥ १२ ॥ विदार्यास्थी
नितत्स्थानिनिर्मांसान्यवलोक्यसः ॥ एतस्याःकोशलायास्तुजलमध्येसमाक्षिपत् ॥१३॥ क्षिप्तमात्रेषुतेनास्थिष्वेतदंबुनिभूपते ॥ दिव्यंविमानमास्थाय
मुकुंदोत्रसमागतः ॥ १४ ॥ दृष्ट्वागुर्वनुजौसुप्तौशनैःप्राबोधयत्तदा ॥ उवाचचनमस्कृत्यगुरुंदिव्याकृतिर्नृप ॥ १५ ॥ ॥ मुकुंदउवाच ॥ ॥ वेदाय

नगुरोतुभ्यंनमआशीस्तवानुज ॥ प्रसादाद्वांममास्थीनितीर्थेत्रपतितानिवै ॥ १६ ॥ अयंमृत्युमहंगत्वानिरयंप्राप्यतत्फलम् ॥ एतत्तीर्थप्रसादेनदेवील
ब्धामयागतिः ॥ १७ ॥ त्वांगुरुंतीर्थभूतंतुनमस्कर्तुमिहागतः ॥ अहंगच्छन्विमानेनदिव्येनत्रिदशालयम् ॥ १८ ॥ नमस्कृतोभवानेतत्तीर्थंचायंसहो
दरः ॥ दृष्टोमामनुजानीहियामिस्वर्गसुखोदयम् ॥ १९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रुत्वैवंवचनंतस्यमुकुंदस्यगुरुस्तदा ॥ वेदायनोविमानस्थंतमूचे
गतविस्मयः ॥ २० ॥ ॥ वेदायनउवाच ॥ ॥ मुकुंदाख्याहिमेसत्यंलब्ध्वायन्मरणंभवान् ॥ कस्मिंल्लोकेगतस्तातयतोयात्यधुनादिवम् ॥ २१ ॥
किंवृत्तंतत्रतेताततस्यलोकस्यकोधिपः ॥ कीदृशीचप्रजाकीदृक्धर्मस्तत्राखिलंवद ॥२२॥ ॥ मुकुंदउवाच ॥ ॥ कथयामिगुरोतुभ्यंयद्वृत्तंमरणा
दनु ॥ तीर्थस्यास्यप्रसादेनस्मृतिर्मेजायतेधुना ॥ २३ ॥ यदाहंतेननिहतश्चंडकेनदुरात्मना ॥ नापितेनतदाजग्मुर्यमभृत्याःसुदारुणाः ॥२४ ॥ पिंगाक्षा
रक्तकेशाश्चश्यामदेहनखाधराः ॥ वामनादीर्घचरणाह्रस्वनासाश्चदंतुराः ॥ २५ ॥ नीयतांनीयतामेषधर्मराजस्यशासनात् ॥ पुरींसंयमनीमेवमूचिरेते
परस्परम् ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वायातनादेहेमांनिवेश्यमहारुषा ॥ निबध्यदारुणैःपाशैर्जघ्नुर्लोहस्यमुद्गरैः ॥ २७ ॥ तैरहंनीयमानस्तुमार्गेह्युत्तप्तवालुके ॥
अरुदंभृशदुःखार्तस्ताडितोहंपुनश्चतैः ॥ २८ ॥ प्रोचुश्चतेध्रुवंकृत्वानिर्भर्त्स्यैतिचमांबहु ॥ ॥ यमदूताऊचुः ॥ ॥ त्वयालुप्तोगुरुर्यस्माद्ददतात्रह्म
निश्चलम् ॥ २९ ॥ किंकरोषियमस्याग्रेद्रष्टव्यंदारुणंमुखम् ॥ तस्यपापस्यभोक्तव्यंदारुणस्यफलंत्वया ॥३०॥ तेनैवपाप्मनापापिन्नपमृत्युंगतोभवान्॥
इत्युक्त्वामांमुहूर्तेनबहुयोजनसंस्थिताम्॥३१॥ पुरींसंयमनींनिन्युर्यत्रराजास्वयंयमः॥ प्रणम्यधर्मराजानंस्थापयित्वातुमांपुरः ॥ ३२ ॥ आनीतोयंद्विजः
पापइतिमांतेन्यवेदयन् ॥ दृष्ट्वामांधर्मराजोथप्रोवाचस्वसभासदः ॥ ३३ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ भोसभ्यामामकींवाचंशृण्वंतुसुसमाहिताः ॥
यदाहंब्रह्मणाह्यस्मिन्नधिकारेनिवेशितः ॥ ३४ ॥ तदामामित्युवाचासौब्रह्मालोकपितामहः ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अधर्मिणांनराणांत्वंशास्तासंयम
नीपतिः ॥ ३५ ॥ यथापराधमाधत्स्वदंडंचंडकरात्मज ॥ पित्रोरपोषकोयस्तुसमर्थोगुरुध्रुक्तुयः ॥ एतौमहापातकिनौनिपात्यौनिरयेषुते ॥ ३६ ॥
सर्वेषुयावद्वर्षाणांप्रत्येकमयुतंभवेत् ॥ एतयोर्नत्वयाकार्यादयाजातुककुप्पते ॥ ३७ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इत्यहंब्रह्मणोवाक्यात्स्वगु
रुद्रुहिमानवे ॥ नकरोमिक्रियांसभ्यास्तथापित्रोरपोषके ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणोयंगुरुद्रोहीतद्द्रोहादपमृत्युताम् ॥ प्राप्तोमच्छासनाद्भृत्यैरानीतोदर्श
नाक्षमः ॥ ३९ ॥ भोभृत्याःप्रथमंघोरेरौरवेवत्सरायुते ॥ पात्यतांचपुनस्तस्मान्निःसार्यान्यत्रपात्यताम् ॥ ४० ॥ तावंतमेवकालंवैपापो
यंगुरुलोपकः ॥ नरकेष्वितिसर्वेषुयथाकालंस्थितंद्रुतम् ॥ ४१ ॥ ॥ मुकुंदउवाच ॥ ॥ वेदायनगुरोस्वामिन्भृत्यास्तेय

मशासनात् ॥ नीत्वामांरौरवेघोरेपाशैर्बध्वान्यपातयन् ॥ ४२ ॥ तत्राहंतांव्यथांगुर्वीलब्धवानतिदारुणाम् ॥ यथाकोपिक्षणस्ताततनीतोमेयुगवत्त
दा ॥ ४३ ॥ त्रिंशद्दिनानितन्नीतंदुःखंमेतत्रतिष्ठता ॥ एकत्रिंशतमेह्यस्मिन्दिनेहंनिर्गतस्तदा ॥ ४४ ॥ पतितेष्वस्थिखंडेषुतीर्थेस्मिन्नुत्तमोत्तमे ॥
गुरुलोपोद्भवंपापंसद्योनष्टंममाभवत् ॥४५॥ तीर्थस्यास्यप्रसादेनलब्धाचस्वर्गतिर्मया ॥ सुखंस्वर्गेनिवत्स्यामियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥४६॥ यमस्यनगरेत
स्मिन्याःप्रजानिवसंतिवै ॥ पापिनांभयदायिन्योधर्मिणांतामनोहराः ॥ ४७ ॥ सिंहास्यागजकोलास्यामहादंष्ट्रोन्नतोदरीः ॥ बिडालास्याःपिंगकेश्योभा
मिन्योदीर्घपत्कराः ॥ ४८ ॥ तीर्थस्यास्यप्रसादेननिःपापोहंयदाभवम् ॥ तदामयाप्रजादृष्टादिव्यरूपायमालये ॥ ४९ ॥ सर्वास्ताःसत्यवादिन्योविन
याचारसंचिताः ॥ दिव्याभरणधारिण्योदिव्यांबरविभूषिताः ॥ ५० ॥ इत्येतत्कथितंतातयत्पृष्टोहंत्वयानव ॥ अनुजानीहिमांगंतुममरेशपुरींप्रति ॥५१॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यससन्यासीस्वशिष्योक्तंवचस्तदा ॥ भूयःपप्रच्छधर्मात्मामुकुंदंतंद्विजंनृप ॥ ५२ ॥ ॥ वेदायनउवाच ॥ ॥
बाल्यावधिगुरुस्तेहंमत्तोधीतंत्वयाखिलम् ॥ शब्दशास्त्रसमेतश्चवेदस्तुसपदक्रमः ॥५३॥ विहितामममशुश्रूषाभावेनभवतोत्तमा ॥ त्वयिसंतिसतांसाधो
गुणाःशमदमादयः ॥ ५४ ॥ गुरुलोपकृतंपापंकथंतेसमजायत ॥ एतदाख्याहिमेतातयथाजानामितत्वतः ॥ ५५ ॥ ॥ मुकुंदउवाच ॥ ॥ जन्मो
पवीतकन्यानांधातारोनिगमस्यच ॥ यज्ञोपवीतदातुश्चनाज्ञाभंगःकृतोमया ॥ ५६ ॥ श्वश्रूश्वशुरयोःसेवाभृत्येनेवकृतामया ॥ तवापिशास्त्रदातुश्च
नाज्ञाभंगःकृतोमया ॥५७॥ पुरोधायःकुलाचार्योवेदवेदांगपारगः ॥ तस्यापराद्धंकेचिन्मेतत्रत्वंश्रोतुमर्हसि ॥ ५८ ॥ यद्यस्माकंकुलेपुत्रोजायतेधर्मको
विद ॥ तदापुरोधसेधेनुमेकांवातस्यदक्षिणाम् ॥ ५९ ॥ दत्त्वासंछिद्यतेनालमितिवंशस्यनःस्थितिः ॥ पुराममैवपुत्रेतुजातमात्रेशुभेहनि ॥ ६० ॥ कु
लक्रियामयातातनकृतामूढबुद्धिना ॥ तस्याश्चाकरणेनैवगुरुलोपकरोभवम् ॥ ६१ ॥ निवेदितमिदंसर्वंगुरुलोपाद्यथामम ॥ पापमासीदनुज्ञामेदेहियामि
सुरालयम् ॥ ६२ ॥ ॥ वेदायनउवाच ॥ ॥ इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषायाकोशलाशुभा ॥ स्मृतिरस्याःप्रसादेनदृश्यतेपूर्वजन्मनः ॥ ६३ ॥ केनपु
ण्येनतीर्थेस्मिन्नस्थीनिपतितानिते ॥ मुकुंदाख्याहिचैतस्यस्मृतिरस्तितवानघ ॥ ६४ ॥ ॥ मुकुंदउवाच ॥ ॥ एकस्तुब्राह्मणःकश्चित्सायंमद्गृह
मागतः ॥ तस्मैस्थानंमयादत्तंभोजनंचयथाविधि ॥ ६५ ॥ सोपिभुक्त्वायथाकामंसुष्वापशयनेशुभे ॥ निशीथेतस्यसर्वांगेज्वरोभूदतिदारुणः ॥ ६६ ॥ ॥ २०९
तेनपीडितसर्वांगोनिद्रांलेभेनसद्विजः ॥ प्रभातएवतत्याजप्राणान्मृत्यावुपस्थिते ॥ ६७ ॥ तस्यदाहादिकर्माणिविहितानिमयागुरो ॥ तदस्थीनिचगंगा
यांपातितानिविधानतः ॥ ६८ ॥ तेनपुण्येनमेस्थीनिपतितानिशिवप्रदे ॥ तीर्थेस्मिन्कोशलेनाम्निब्रह्मदेवविनिर्मिते ॥ ६९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥

स्वचरितमितिराजन्सद्विजःप्रोच्यसद्यःसुरसुभगशरीरोद्यांययौयानगत्या ॥ इदमकथितमयातंतस्कराप्राप्यमृत्युंव्यलभतादिवमेतत्तीर्थराजप्रसादात् ॥
॥ ७० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येमुकुंदोपाख्यानेदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२१०॥ छ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शिवेतवपुरःसर्वंमुकुंदाख्यानमुत्तमम् ॥ कथितंचंडकस्यापिनापितस्यशृणुष्वमे ॥ १ ॥ यस्मिन्दिनेमुकुंदस्तुब्राह्मण
स्तेनघातितः ॥ चंडकेनतदाराजंस्तद्वृत्तंनागरैःश्रुतम् ॥ २ ॥ श्रुत्वातैस्तन्नृपस्याग्रेनिवेदितमितिस्फुटम् ॥ ॥ नागराऊचुः ॥ ॥ चंडकेनहतो
राजन्मुकुंदोब्राह्मणोत्तमः ॥ ३ ॥ नीतंचतद्धनंभूरियद्युक्तंतद्विधीयताम् ॥ त्वमस्माकंप्रजानांहिरक्षकःशासकोऽसताम् ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥
इत्याकर्ण्यसभूपालोमंत्रिणंपार्श्ववर्तिनम् ॥ उवाचकोपरक्ताक्षःकिमेभिःकथ्यतेशृणु ॥५॥ शीघ्रमानयतंपापंनोचेत्त्वांघातयाम्यहम् ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठपापिष्ठ
साधूनांशंविधीयताम् ॥ ६ ॥ पीड्यंतेविषयेयस्यप्रजादस्युभिरुल्बणैः ॥ सनृपोनरकंयातितेभ्यस्ताश्चेन्नरक्षति ॥ ७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ निश
म्येतिवचोराज्ञःसचिवःसशिवेनृपः ॥ वेगेनहयमारुह्यपदातिशतसंयुतः ॥ ८ ॥ ययौगृहेमुकुंदस्यतस्यबंधूनपृच्छत ॥ मुकुंदःकेननिहतःसत्यंब्रूतम
माग्रतः ॥ ९ ॥ तंपापंनिहनिष्यामिशासनाद्भूपतेरहम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रुत्वेतिमंत्रिणोवाक्यंप्रत्यूचुर्विप्रबांधवाः ॥ १० ॥
॥ विप्रबांधवाऊचुः ॥ ॥ चंडकेनहतोमंत्रिन्मुकुंदोनापितेनहि ॥ इदंपलायमानस्यतस्योष्णीषंपपातवै ॥ ११ ॥ दृष्टःस्वचक्षुषावध्वामुकुंदस्यैव
सोघकृत् ॥ किंकुर्मस्तेनपापेनमज्जिताःशोकसागरे ॥ १२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तेषांबंधूनांब्राह्मणस्यहि ॥ समंत्रीतस्य
पापस्यनापितस्यगृहंययौ ॥ १३ ॥ अश्वादुत्तीर्यतरसातद्गृहंस्वयमाविशत् ॥ कतिभिःपत्तिभिःसार्द्धंशयानंचददर्शह ॥ १४ ॥ पत्तयस्तुतदाज्ञप्ताःकेशे
ष्वाकृष्यतत्क्षणात् ॥ तल्पादुत्थापयामासुस्तंपापंनापिताधमम् ॥ १५ ॥ किंकिमित्येवसंजल्पन्नेत्रेउन्मीलयत्यसौ ॥ यावत्सनापितःपापस्तावत्तंददृशे
पुरः ॥ १६ ॥ संस्मरंतंनिजंकर्मरात्रौयत्कृतवानघम् ॥ अधोमुखःक्षणंतस्थौपश्यन्मूर्ध्निस्थितंयमम् ॥ १७ ॥ ग्राहयित्वाचसचिवस्तंपापंचस्वपत्तिभिः॥
निनायनृपतेःपार्श्वमितिचोवाचभूपतिम् ॥ १८ ॥ आनीतोब्रह्महाराजन्नयंचंडकनापितः ॥ यदाज्ञापयसिस्वामिंस्तरसातत्करोम्यहम् ॥ १९ ॥
॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्मज्ञसचिवश्रेष्ठशृणुत्वंवचनंमम ॥ इयंसरिद्वरायुष्मंश्चंद्रभागात्रनिर्मला ॥ २० ॥ त्यजंतियेत्रवैप्राणाल्लँभंतेतेसुरास्पदम् ॥
अतएषनहंतव्यःपापात्माह्यत्रनापितः ॥ २१ ॥ पंचक्रोशांतरेह्यस्यामर्यादायाबहिर्यदि ॥ नरकान्दारुणान्ह्येषब्रह्महायातुमाचिरम् ॥ २२ ॥ ॥ नार
दवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनवैराज्ञासराजन्मंत्रिसत्तमः ॥ श्वपचान्प्रेरयामासहंतुंतंभूपशासनात् ॥ २३ ॥ श्वपचास्तेतमुन्नीयचंद्रभागापरेतटे ॥ योजन

द्वयभूभागंचिच्छिदुस्तस्यमस्तकम् ॥ २४ ॥ सपापोमारवेदेशेसर्पोंभूत्कालविग्रहः ॥ धवकोटरमध्यस्थोविषज्वालाकराननः ॥ २५ ॥ सशुष्कोधववृक्ष
स्तुतस्यफूत्कारवह्निना ॥ तथातपनतापेनसरसोपियथाह्रदः ॥ २६ ॥ गमनात्तस्यपापस्यसर्वतोवृक्षमूषरम् ॥ उच्छिद्यतृणजातादिजातंपश्वहितं
तदा ॥ २७ ॥ तत्रजातुसमायातःसार्थोदक्षिणदेशतः ॥ नारायणाश्रमंगच्छन्बदर्याख्यंशिवेनृप ॥ २८ ॥ तत्रैकोब्राह्मणःकश्चित्सार्थेसंमीलितःपथि ॥
निश्छिद्रांकाष्ठमंजूषांपितृमात्रस्थिसंयुताम् ॥ २९ ॥ स्कंधेनधारयन्यातितानिपातयितुंनृप ॥ गंगांभसिमहाभागपापिनामपिकामदे ॥ ३० ॥ सोप्या
गतस्तत्रवनेयत्रास्तिसभुजंगमः ॥ विविक्तेक्षिप्यमंजूषांशलाकालोहनिर्मिताम् ॥ ३१ ॥ अथागत्यभुजंगोसौशलाकांफणयाघटत् ॥ किंचिदुद्घाटितायां
समंजूषायांसमाविशत् ॥३२॥ पुनःशलाकास्वंस्थानमागताथसकुंडली ॥ तत्रैवतस्थौनिश्चेष्टोमंजूषायांविषोल्बणः ॥ ३३ ॥ अथप्रभातेसर्वेतेचेलुः
स्थानात्ततोनृप ॥ ब्राह्मणःसोपिमंजूषांकंबलेनसमावृताम् ॥ ३४ ॥ कृत्वाशिरसिराजेंद्रचचालप्रतिजाह्नवीम् ॥ कतिभिर्वासरैःसार्थःसंप्राप्तस्तीर्थं
गामिनाम् ॥ ३५ ॥ इहैवकोशलायांवैपुनीतायांमहीपते ॥ अथशीतातुरोविप्रःकंबलंचोदघाटयत् ॥ ३६ ॥ मंजूषावरणंराजन्तत्रायोध्यात
टेशुभे ॥ सोपिसर्पोनिराहारोलब्ध्वामारुतभोजनम् ॥ ३७ ॥ निश्चक्रामबहिस्तस्मादुत्क्षेप्यसुशलाकिकाम् ॥ तंनिःसृतंसमालोक्यसर्प्पसर्पइतिक्रुधा ॥
॥ ३८ ॥ व्याहरंतोजनाःसर्वेलोष्टहस्ताःसमभ्ययुः ॥ यावत्पलायतेसर्पस्तावदेकेनघातितः ॥ ३९ ॥ तत्याजसतदाप्राणान्पश्यतांतीर्थगामिनाम् ॥
त्यक्त्वाभुजंगदेहंसदेवत्वंप्रापदुर्लभम् ॥ ४० ॥ दिव्यंविमानमारुह्यप्रोवाचेदंजनानिह ॥ ॥ सर्पउवाच ॥ ॥ भोदाक्षिणात्याःशृणुतब्राह्मणावच
नंमम ॥ ४१ ॥ पुराचंडकनामाहंनापितोब्रह्महाधमः ॥ ब्रह्महत्याप्रदोषेणसर्पआसंमरुस्थले ॥ ४२ ॥ भुक्त्वानरकदुःखानिवर्षाणांलक्षपंचकम् ॥ अ
तीतंसर्पयोनौमेवर्षाणामयुतद्वयम् ॥ ४३ ॥ तीर्थस्यास्यप्रसादेनप्राप्तंदेवत्वमुत्तमम् ॥ तस्मादिदंनवैत्याज्यंतीर्थंवैकोशलाभिधम् ॥ सर्वार्थदंयतोना
कःप्राप्तःपापीयसामया ॥ ४४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंसनापितःपापोयोनिंप्राप्यविनिंदिताम् ॥ जगामद्यांविमानस्थस्तीर्थस्यास्यप्रसादतः ॥४५॥
तेदाक्षिणात्यायतयोभूत्वातत्रैवतीर्थके॥ऊषुर्गोविंदपादाब्जमानसाहृष्टवैभवे ॥४६॥माहात्म्यमस्यतीर्थस्यदृष्ट्वासब्राह्मणोत्तमः ॥ तीर्थेतत्रजातविश्रद्धःपित्रो
रस्थीनिसोक्षिपत् ॥ ४७ ॥ पतितेष्वस्थिखंडेषुपितरौतस्यतत्क्षणात् ॥ विमानवरमारूढौदिव्यौतत्रसमागतौ ॥ ४८ ॥ ऊचतुश्चस्वतनयंशृण्वाने
षुजनेषुवै ॥ वत्सजीवचिरंलोकेधनधान्यसुखीभव ॥ ४९ ॥ आवयोर्मुक्तिदानाच्चमुक्तियास्यसिनोमृषा ॥ गंगायांपिंडदानेनयत्फलंस्यात्सुतस्यवै ॥
पितृणांयागतिश्चात्रद्वयंस्यादस्थिपाततः ॥ ५० ॥ ॥ इति श्रीपद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येमुकुंदोपा
ख्यानंनामैकादशाधिकद्विशततमोध्यायः॥२११॥नारदउवाच॥ इत्युक्त्वातस्यविप्रस्यपितरौदिव्यरूपिणौ॥विमानवरमारुह्यगतौहरिपुरंप्रति॥१॥तयोःपु

त्रस्तुतत्रैवकोशलायांदिनत्रयम् ॥ उषित्वास्वगृहंप्रायात्चिंतयंस्तीर्थवैभवम् ॥ २ ॥ इयमेवतुकथ्यंतेविबुधैःकोशलानृप ॥ कथयिष्यामितत्तेहंश्रवणो
त्सुकचेतसे ॥ ३ ॥ तेदाक्षिणात्याबटवस्तस्यामूषुर्मुमूर्षवः ॥ समर्थार्थप्रदायिन्यांकोशलायांविपद्यताम् ॥ ४ ॥ कश्चिदेकस्तदातेपुतामनादृत्यकोश
लाम् ॥ गच्छन्नारायणस्थानंविष्णुनावारितःपथि ॥ ५ ॥ वृद्धब्राह्मणरूपेणप्रोक्तंचेतिद्विजंप्रति ॥ ॥ वृद्धब्राह्मणउवाच ॥ क्वयासित्राह्मणश्रेष्ठत्यक्त्वे
मांकोशलांशुभाम् ॥ ६ ॥ इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थंसर्वतीर्थोत्तमंद्विज ॥ कोशलाह्यत्रपुत्रेयंमुक्तिदाविष्णुवल्लभा ॥ ७ ॥ यत्रयासिविहायैनांनिष्कामपददा
यिनीम् ॥ नसिद्धिर्भवितातत्रविष्णुस्तेचपराङ्मुखः ॥ ८ ॥ मुक्तिंचेदिच्छसेविप्रतीर्थेन्यासंप्रगृह्यच ॥ यस्ययस्येच्छयास्नासितंतंवर्गंप्रदास्यति ॥ ९ ॥
तवदृष्टिपथेविप्रसर्पोपिसुरतामियात् ॥ अस्याःप्रसादतोमुक्तौस्वर्गस्थौविप्रदंपती ॥१०॥ संजातप्रत्ययोपित्वमेतन्माहात्म्यदर्शनात् ॥ लब्ध्वाभाग्योदये
नापिकथमेनांविमुंचसि ॥ ११ ॥ यथाकश्चित्तृषार्तोपिलब्ध्वाप्यमृतवारिधिम् ॥ तंत्यक्त्वायातिपंकांभस्तद्वत्त्वंमूढदृश्यसे ॥ १२ ॥ यथाचिंतामणिंक
श्चित्कूपेक्षिपतिमोहितः ॥ दृस्तस्थंयागतिस्तस्यदृश्यतेसागतिस्तव ॥ १३ ॥ आराध्यविष्णुंविश्वेशंयथाकश्चित्पुमान्कुधीः ॥ सुखमैंद्रियकंतु
च्छंयाचतेसागतिस्तव ॥ १४ ॥ नयातिकोशलामेनांत्यक्त्वासर्वार्थदायिनीम् ॥ स्नातस्यात्रदिवप्राप्तिर्मृतस्यामृतसंस्थितिः ॥ १५ ॥ ॥ नार
दउवाच ॥ ॥ राजन्नाकर्ण्यविप्रोसौद्विजश्रेयभृतोहरेः ॥ वाक्यंप्रोवाचविप्रायश्रेष्ठंबदरिकाश्रमम् ॥ १६ ॥ ॥ विप्रउवाच ॥ ॥ भोभो
विप्रवरश्रद्धातववाक्येनजायते ॥ ममश्रुतवतःपूर्वमल्पग्रामस्यवैभवम् ॥ १७ ॥ इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थंनकदाचिन्मयाश्रुतम् ॥ कुतस्तुकोशलावृद्धएतदं
तरवर्तिनी ॥ १८ ॥ यत्रनारायणःसाक्षान्मुक्तायत्रचयोगिनः ॥ मुक्त्वातमाश्रमंपुण्यंतिष्ठाम्यऽत्रकथंद्विज ॥ १९ ॥ यथागत्यस्वयंविष्णुरित्युक्त्वामां
निवारयेत् ॥ बदर्याश्चाधिकंक्षेत्रमिंद्रप्रस्थमिदंद्विज ॥ २० ॥ तदाहंनप्रतिष्ठामिचालितोपितमाश्रमम् ॥ मुक्तिकामःस्वसदनान्नान्यथास्थितिरत्रमे ॥२१॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्तेतेनविप्रेणप्रादुरासीच्चतुर्भुजः ॥ विहायप्राकृतंरूपंदिव्यरूपधरोहरिः ॥ २२ ॥ उवाचचमहाभागंतंद्विजंमोक्षका
मुकम् ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ इंद्रप्रस्थमिदंविप्रसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ ब्रह्मज्ञेष्विवसर्वेषुशंभुर्गंगानदीष्विव ॥ २३ ॥ हिमवानिवशैलेषुपक्षिरा
डिवपक्षिषु ॥ त्रिदशेषुयथाशक्रोवैष्णवेष्विवनारदः ॥ २४ ॥ तेजस्विषुयथासूर्यःक्षीराब्धिरिवचाब्धिषु ॥ यथावर्णेषुभूदेवःसृष्टिष्विवपितामहः ॥ २५ ॥
विष्णोर्यथावतारेषुकौशल्याजनितोवरः ॥ तथासमस्ततीर्थेषुशक्रप्रस्थमिदंवरम् ॥ २६ ॥ निष्कामोवासकामोवायातितीर्थंक्वचिन्नरः ॥ तत्रत

त्रसमस्तात्माफलदाताहमेववै ॥ २७ ॥ इंद्रप्रस्थांतरगतांत्यक्त्वायोयातिकोशलाम् ॥ सनोफलमवाप्नोतिभक्तोवरदवृंदपात् ॥ २८ ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ एवंनिशम्यतद्वाक्यंदृष्ट्वातद्रूपमुत्तमम् ॥ प्रणिपत्यरमाकांतंतस्यामेवागमद्विजः ॥ २९ ॥ भगवानपिविश्वात्मासपद्यंतर्दधेविभुः ॥ त
त्त्वमुद्दिश्यतंविप्रंतेनभावेनपूजितः ॥ ३० ॥ तत्रागत्यसविप्रोसौकोशलायांनराधिप ॥ कथयामासतद्वृत्तंसर्वंसर्वान्स्वसंगिनः ॥ ३१ ॥ तेपिश्रुत्वा
महाभागादाक्षिणात्याद्विजातयः ॥ तस्यामनशनंकृत्वातत्यजुःप्राकृतंवपुः ॥ ३२ ॥ तदेवगरुडारूढःश्रीविष्णुःसमुपागतः ॥ विमानैःस्वगणैःसार्द्धंता
वद्भिर्दीप्तिभास्वरैः ॥ ३३ ॥ तेतंदृष्ट्वासमायांतंविमानंगणसंयुतम् ॥ वपुषादिव्यरूपेणदंडवत्पतिताभुवि ॥ ३४ ॥ तुष्टुवुश्चद्विजाःसर्वेदिव्यज्ञानवपु
र्द्धराः ॥ तंदिव्यरूपिणंदेवंदेववंद्यपदांबुजम् ॥ ३५ ॥ ॥ ब्राह्मणाऊचुः ॥ ॥ नमस्तेतसीपुष्पसंकाशभासंतनुंबिभ्रतेपीतवासोवृताय ॥ लसत्कुं
डलप्रोतनानोपलायश्रुतौचंचलाव्यापिनीलांबुदाय ॥ ३६ ॥ भक्तिस्त्वदीयाकिलकल्पवल्लीसमाश्रितायच्छतिचित्तवांच्छितम् ॥ यथातथैपातवकोश
लाविभोजनैरुभेतेकृपयातवाप्यते ॥ ३७ ॥ वंदामहेतेचरणारविंदंवृंदारकैर्वृंदितमीश्वराद्यैः ॥ विचिंत्यमानंह्यादियोगिवृंदैःकंदपरानंदभुवोविमुक्तेः ॥ ३८ ॥
प्राप्ताःकामंश्रीपतेत्वत्स्वरूपंश्रीवत्साद्यैर्लक्षितंचारुचिह्नैः ॥ वांच्छामस्तेदासभावंतथापिप्राप्तंसर्वैरादृतंनारदाद्यैः ॥ ३९ ॥ यत्सौख्यंतेदासभावंगता
नांतन्नोलक्ष्म्यावक्षसोंतर्वसंत्याः ॥ तज्जानातिश्रीपतेश्रीमहेशोनान्योलोकेयेनतच्चानुभूतम् ॥ ४० ॥ मध्येस्माकंश्रीपतेसेवकानांनीरागाणामप्यसौमान
नीयः ॥ अस्मात्तंतेनारदाद्यामुनीशास्त्वद्भक्तास्तैलोकनाथंभजंते ॥ ४१ ॥ कामंब्रह्मानंदमासोंतरात्मात्वद्दास्येनोतृप्तिमायातिशंभुः ॥ वारंवारंत्वद्गुणा
नाग्रहीतुंनृत्यत्युच्चैस्त्वत्परोभावयुक्तः ॥ ४२ ॥ हेतोरस्माद्देहिनःस्वस्यदास्यंयत्प्राप्तानांनोर्मयःसंभवंति ॥ त्वच्चिह्नांगौद्वारपालौतदीयौमोहाद्धामप्रा
प्यतौतत्स्वकीयम् ॥ ४३ ॥ लोकादस्मादंतरेणत्वदिच्छात्वल्लोकानांनोद्यतेचाशुपातः ॥ कोजानीयात्तावकीमत्रमायांदुर्विज्ञेयांब्रह्मशर्वादिदेवैः ॥ ४४ ॥
नारदउवाच ॥ एवंतैःस्तूयमानःसप्रभुर्निजपदोन्मुखः ॥ उवाचतान्दाक्षिणात्यान्मेघगंभीरयागिरा ॥ ४५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भोभोद्विजाभवंतोस्याःकोशला
याःप्रसादतः ॥ सारूप्यमपिमेप्राप्तादासभावंचयास्यथ ॥ ४६ ॥ अद्यप्रभृतिमेविप्रास्तीर्थमेतदनुत्तमम् ॥ दक्षिणकोशलेत्युच्चैर्नाम्नाख्यातंभविष्य
ति ॥ ४७ ॥ यत्रदाशरथीभूत्वानिहनिष्यद्दशाननम् ॥ साकथ्यतेमुनिवरैःसर्वैरुत्तरकोशला ॥ ४८ ॥ विपन्नोज्ञानवान्यस्यावैकुंठमधिरोहति ॥ विनापि
तद्वसेद्योस्यांसोपिस्वर्गंचगच्छति ॥ ४९ ॥ इमांततोदशगुणामाहुर्दक्षिणकोशलाम् ॥ एकादशगुणामेकेसम्यगाहुर्मुनीश्वराः ॥ ५० ॥ इयानेवविशेषो
स्तितस्याअस्यामतिर्मम ॥ तस्यांमृतंनयंत्येतेवैकुंठंमामकागणाः ॥ ५१ ॥ अस्यांमृतंस्वयमहमनन्यवदमानसम् ॥ आरोप्यगरुडंदत्त्वासारूप्यंप्राप

यामितत् ॥ ९२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वातान्द्विजान्विष्णुर्नीत्वावैकुंठमभ्यगात् ॥ महिमानंस्तुवन्नस्यस्वयंतीर्थस्यभूपते ॥ ९३ ॥ एतत्ते
सर्वमाख्यातंकारणंजगतीपते ॥ येनेयंकथ्यतेविज्ञैरिहदक्षिणकोशला ॥ ९४ ॥ कलिमलकुलहंताशृण्वतांमानवानांकमलनयनपादप्रातयेवांच्छितश्च ॥
नृपवरमहिमातेवर्णितःकोशलायामधुवनभववृत्तंशृण्वतस्तेवदामि ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदी
माहात्म्येकोशलामहिमावर्णनंनामद्वादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२१२॥ ॥नारदउवाच ॥ ॥ एतन्मधुवनंतातशिवेपरमपावनम्॥देवराजायतुष्टेनस्था
पिताविष्णुनापुरी ॥ १ ॥ अत्रविश्रांतिनामेदंतीर्थंत्रिभुवनोत्तमम् ॥ विविदांमुक्तिदंपुंसांपावनंसाधुसेवितम् ॥२॥ नित्यंवसतिविश्वात्माविष्णुःश्रीकोलरू
पधृक् ॥ अत्रतीर्थोत्तमेपुण्येनृपविश्रांतिसंज्ञके ॥ ३ ॥ बहुभिर्जन्मभिर्येनविष्णुराराधितःसदा ॥ मरणंतस्यतीर्थेस्मिन्जायतेकिलभूपते ॥ ४ ॥ का
लिंद्याएवकूलेतुद्वितीयंहरिणाकृतम् ॥ तीर्थंविश्रांतिसंज्ञंतुयत्रकंसोनिपातितः ॥ ५ ॥ एतद्द्वयंसमंराजन्गुणैर्वैकुंठदातृभिः ॥ भाग्योदयेनकेनापिलभ्यते
सकलार्थदम् ॥ ७ ॥ अथतीर्थस्यमाहात्म्यंकथयामितवाग्रतः ॥ यच्छ्रुत्वासर्वतीर्थेषुमज्जनाल्लप्स्यसेफलम् ॥ ७ ॥ हिमाचलोपत्यकायांकिरातनगरेशु
भे ॥ ब्राह्मणोनामकुशलोराजन्नासीद्दरिद्रतः ॥८॥ तस्यपत्नीदुराचारादुराचारनरेरता ॥ कर्मणामोहयामासपतिंसावंधकीवरा ॥ ९ ॥ पतिस्तयामोहित
स्तुननिवारयितुंक्षमः ॥ तदाज्ञातत्परोदीनःक्रयक्रीतइवाभवत् ॥ १० ॥ लोकाउपहरंतिस्मतंद्विजंकुलटापतिम् ॥ उपहासभयात्सोपिनिर्ययौनगृहात्
कुधीः ॥ ११ ॥ महार्हाणिदुकूलानिभूषणानिचसादधौ ॥ जारैर्दत्तानिदुष्टात्माहासितापिनलज्जते ॥ १२ ॥ वस्त्रंपुरातनंदास्यादुत्तीर्णंयच्छरीरतः ॥
अवज्ञापूर्वकंदुष्टास्वभर्त्रेसंप्रयच्छति ॥ १३ ॥ एवंतयाकुलटयासोवज्ञातःस्वकःपतिः ॥ नितांतंदुःखमापन्नोविषमत्त्वामृतोनिशि ॥ १४ ॥ साभीताराज
तःपापाद्धनयात्स्वैरिणितदा ॥ अनुयास्यामिभर्त्तारमित्युवाचमृषावचः ॥ १५ ॥ तयैवांशिक्षितासख्यःस्वकीयस्तांसमीपगाः ॥ निवारयामासुरितिक
थयित्वामहीपतेः ॥ १६ ॥ ॥ सख्यऊचुः ॥ ॥ भोमृगाक्षिकिमर्थंतेक्रियतेनर्थईदृशः ॥ यत्सुवर्णनिभंकायंत्वंनाशयितुमुद्यता ॥ १७ ॥ भवत्या
किंसुखंदृष्टंमसुष्याव्यवसायिनः ॥ दरिद्रस्यासमर्थस्यसखिस्वोदरपूरिणः ॥ १८ ॥ पालयैनंसुतंबालंत्वदृतेकोस्यपालकः ॥ मरिष्यामोवयंसर्वामृ
तायांत्वयिसुंदरि ॥ १९ ॥ गृहमेतदवेक्षस्वसमुत्तिष्ठवरानने ॥ जीयादयंतवसुतोयस्त्रीभाविसुखप्रदः ॥ २० ॥ वांछंतिबांधवाःसर्वेत्वदी
यास्तवजीवितम् ॥ उत्तिष्ठनिजबंधूनांकुरुचित्तंसमीहितम् ॥ २१ ॥ रुदंतितवरागेणवयस्याःसकलाःसति ॥ निजवाक्यप्रदानेनवारयैताः
सुदुःखिताः ॥ २२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तासांदुष्टासाधर्मविश्रुतम् ॥ उन्नमय्यमुखंप्राहश्रावयंतीस्वबांधवान् ॥ २३ ॥

॥ ॥ सख्युवाच ॥ ॥ युष्माभिर्यद्वचोधर्मंप्रोक्तंजानेऋतंननु ॥ तथापिस्वपतिःस्त्रीभिर्मान्योलोकद्वयप्रदः ॥ २४ ॥ यदुच्यतेमयावाक्यंधर्मशास्त्रस
मन्वितम् ॥ तद्वचःश्रुयतांसख्योयुक्तंचेदनुमोदत ॥ २५ ॥ यास्त्रीनिधनमापन्नंपतिमन्वेतितत्परा ॥ पापापिसहतेनैवस्वर्गेवसतिसाचिरम् ॥ २६ ॥
स्त्रीभिःपतिर्नहातव्योनिर्धनोरोगवानपि ॥ जीवन्मृतोनुगंतव्यःश्रुतिरेषासनातनी ॥ २७ ॥ विचिंत्येतिस्वमनसिसख्योन्वेमिस्वकंपतिम् ॥
वर्तिष्यतेस्वभाग्येनकरिष्येहंकिमस्यवै ॥ २८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्तास्तास्तयासख्योदुष्टादुष्टमतिप्रदाः ॥ ऊचुस्तांधर्मवाक्येनसमस्त
जनमोहिनीम् ॥ २९ ॥ ॥ सख्यऊचुः ॥ ॥ जहिपूर्वंहिनःसुभ्रुपश्चादन्वेहिवल्लभे ॥ समस्तास्त्वद्वियोगंनवयंसोढुंक्षमामहे ॥ ३० ॥ अस्मांस्तवविनिघ्नं
त्याअनुयांत्याःस्वकंपतिम् ॥ धर्मोल्पःपापबाहुल्यंस्वर्गप्राप्तिस्तुकीदृशी ॥ ३१ ॥ जीवन्नयंपतिःस्वीयःसाध्वयंप्रतिपालितः ॥ यदुक्तंपतिपत्नीभ्यां
तत्त्वयाविहितंसखी ॥ ३२ ॥ यावत्स्वजीवनोपायंविधातुमयमक्षमः ॥ तावत्त्वदीयभाग्येनजीविष्यतिसुतस्तव ॥ ३३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्यु
क्तासानिववृतेस्वभर्त्तुरनुयानतः ॥ सुतेनकारयामासतदातद्विरतिक्रियाम् ॥३४॥ अथकालेनाकियतासुतोपनयनेमतिम् ॥ कारयामाससाविप्रैर्दत्त्वाजा
रार्पितंधनम् ॥३५॥ कृतोपनयनःकुंडःसतत्त्वज्ञानवान्शिशुः ॥ गृहान्निर्गम्यसपदिनारायणपरोभवत्॥३६॥ सतांसंगतिमासाद्यत्यक्त्वास्वंप्राकृतंवपुः॥
आरुरोहनिजंलोकमप्राप्यंयोगिभिश्चतत् ॥ ३७॥ अथसानिर्गतेपुत्रेमनोदुःखंचकारवै ॥ तस्मिन्नेवदिनेराजन्भूयोजारैःसहारमत् ॥ ३८ ॥ इतितैरम
माणायांतस्यांजारैःसमंनृप ॥ समागताजराकालेलावण्यमदनाशिनी ॥ ३९ ॥ त्यक्तोपपतिभिर्दृष्टासाजराग्रस्तविग्रहा ॥ बभूवदूतिकान्यासंकुल
शीलविनाशिनी ॥ ४० ॥ तदाह्येकस्यविप्रस्यसवत्सांगामपाहरत् ॥ विक्रीताकियताराजन्द्रव्येणननुसातया ॥ ४१ ॥ तयेतिगमितःकालोदूतित्वेनाकि
यान्नृप ॥ पश्चाच्छुष्कशरीरोस्याविगुणःसमजायत ॥ ४२ ॥ तस्याःकुष्ठेसमुत्पन्नेगलितंह्यंगपंचकम् ॥ हस्तौपादौचनृपतेपंचमानासिकातदा ॥ ४३ ॥
एवंभूतायदाहारंनलभेतकुतश्चन ॥ तदातुतत्रोदितयादास्यासानीयतापणम् ॥ ४४ ॥ तत्रसापतितापापालोकान्संप्रार्थ्यदीनया ॥ गिराधिगितिकुर्वा
णाचक्रेस्वोदरपूरणम् ॥ ४५ ॥ तदिहाभ्यासवर्त्त्यैकोद्विजःसर्वागमार्थवित् ॥ तांविलोक्यमहावाग्मीप्रोवाचेदंवचोनृप ॥ ४६ ॥ जनानांदुःखदंपापमि
हलोकेपरत्रच॥ तस्मात्पापंनकर्त्तव्यंमानवैर्दुःखभीरुभिः॥४७॥ पापंकृत्वाजनोयस्तुप्रायश्चित्तंकरोतिवै॥नतदाचरितेभूयोनतत्फलमवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥
यःकृत्वामुहुरेनांसिप्रायश्चित्तंकरोतिन॥तस्यास्याइवपापायामतिरत्रपरत्रच॥४९॥अनयापापसंघातोलोकेत्रसमुपार्जितः॥ इहैवतत्फलंभुंक्तेभोक्ष्यतेनरके
प्यसौ॥५०॥सर्वशास्त्रेषुदृष्टंवैसर्वेषांपापकर्मणाम्॥प्रायश्चित्तंनचस्त्रीणांविन्मुखानांतुकर्मणः॥५१॥ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वासद्विजश्रेष्ठोनमस्कृत्यरविं

ययौ॥ विष्णुंसंस्मृत्यसंस्मृत्यभीतस्तदवलोकनात्॥५२॥ एवंसादुःखमापन्नाभुंजानाकर्मणःफलम्॥अर्जितस्यस्वयंराजन्मृताकतिपयैर्दिनैः ॥५३॥ नत
स्याअग्निसंस्कारःसंजातःपापकर्मणः॥आकृष्यकेशेसानीताश्वपचैर्नगराद्बहिः॥५४॥मरणावसरेतस्यायमभृत्याःसमागताः ॥ प्रापय्ययातनादेहंतांनिन्यु
र्भास्करेःपुरीम् ॥५५ ॥ सौम्यःसधर्मिणांदेवःसाक्षाद्बह्यस्तुपापिनाम् ॥ तस्याविलोकनाद्भूयःसोप्यभूद्वैपराङ्मुखः ॥ ५६ ॥ भृत्यानाज्ञापयामासयमएवप
राङ्मुखः ॥ रौरवेनरकेघोरेपात्यतांसामयेरिता ॥ ५७ ॥ इत्युक्तास्तेतदाभृत्यानीत्वातांघोररौरवे ॥ न्यपातयन्नधोवक्त्रांस्मरंतींकर्मयत्कृतम् ॥ ५८ ॥
एकमन्वंतरंयावत्सास्थित्वातत्ररौरवे ॥ पश्चाद्गोधासमुत्पन्नाश्मशानेमृतमांसभुक् ॥ ५९ ॥ तत्रापिसावर्षशतंलेभेदुःखंस्वकर्मणः ॥ फलंमृतकमांसे
नकुर्वत्याहारमुत्कटम् ॥ ६० ॥ एकदासमुनेःपुत्रोयोस्याःकुक्षौव्यजायत ॥ विप्रयोनौसमायातःश्मशानेतत्रपर्यटन् ॥ ६१ ॥ मुनिपुत्रस्तुतांवीक्ष्यमृ
तानांक्रव्यमश्नतीम् ॥ ध्यात्वाक्षणंस्वमनसिबुबुधेतांस्वमातरम् ॥ ६२ ॥ सउवाचात्मनात्मानंबुद्ध्वातांनिजमातरम् ॥ ॥ मुनिपुत्रउवाच ॥ एतां
तुतारयाम्यद्यदुस्तराद्दुःखवारिधेः ॥ ६३ ॥ अहोनमुच्यतेजंतुर्जातपापेनकर्मणा ॥ आत्मनोपार्जितेनैवभोगकालावधिंविना ॥ ६४ ॥ अस्याःकाले
व्यतीयायनिरयेमानवाभिधः ॥ सांप्रतंचजनैस्त्वत्रवत्सराणांशतंगतम् ॥ ६५ ॥ कियदग्रेचभोक्तव्यमेतयापापमुल्बणम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
इत्यालोच्यपुनर्दध्यौज्ञानेनामील्यचक्षुषी ॥ ६६ ॥ दृष्ट्वातस्यागतिंघोरांपापायादिव्यचक्षुषा ॥ पुनरात्मानमादेहंसद्विजप्रवरोनृप ॥ ६७ ॥
॥ ॥ मुनिपुत्रउवाच ॥ ॥ अहोकल्पशतेनापिनिस्तारोस्यानदृश्यते ॥ विनासत्तीर्थमरणंशरणंवारमापतेः ॥ ६८ ॥ अथवापिंडदानेनगयायां
मत्कृतेनच ॥ विनास्याःसद्गतिंनैवकल्पकोटिशतैरपि ॥ ६९ ॥ नघटेतद्द्वयंचास्याअस्यांयोनौकदाचन ॥ सत्तीर्थेविषयेमृत्युःसेवायांश्रीपतेरतिः
॥ ७० ॥ अस्याउद्धारहेतुर्वैमग्नायाःपापसागरे ॥ भवितामत्कृतंश्राद्धंगयायाचहित्रकम् ॥ ७१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्यालोच्यसधर्मा
त्माययौस्वपितुराश्रमम् ॥ आचख्यौपितरंसर्वंस्वमातुर्दुःखकारणम् ॥ ७२ ॥ निशम्यपुत्रवचनंमातृदुःखनिवेदकम् ॥ उवाचसमुनिश्रेष्ठःपुत्रं
प्रणतकंधरम् ॥ ७३ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ हेतातमातरंस्वीयांशीघ्रमुद्धरदुर्गतेः ॥ नयविद्भूपतिःशत्रोर्जयलक्ष्मीमिवाहवे ॥ ७४ ॥ नता
रयतियःपुत्रोमातरंपितरंस्वकम् ॥ दुःखात्सयातिनरकंयदितारयितुंक्षमः ॥ ७५ ॥ स्वपुत्रात्प्राप्यपानीयंपिंडाश्चवरतीर्थके ॥ पितरोनरका
त्स्वर्गंस्वर्गाद्यांतिहरेःपदम् ॥ ७६ ॥ तस्मादाशुसमुत्तिष्ठगच्छखांडवकानने ॥ तत्रास्तियमुनापुण्यामुनिवर्यनिषेविता ॥ ७७ ॥ तत्तीरेस्ति
हरिप्रस्थंसर्वतीर्थमयंततः ॥ पुण्यंमधुवनंतत्रविष्णुनास्थापितंस्वयम् ॥ ७८ ॥ तत्रस्नात्वातुविधिवत्कृत्वानित्यक्रियांनिजाम् ॥ तामुद्दिश्य

कुरुश्राद्धंस्वप्रसूंचकुरुक्रियाम् ॥७९॥ त्वयातत्रकृतेश्राद्धेतस्याःसद्गतिमिच्छता ॥ साप्राप्स्यतिहरेर्लोकंहित्वागोधांगमुल्वणम् ॥८०॥ गयायांपिंडदानेन यत्फलंतातजायते ॥ ततःशतगुणंपुण्यंसद्भिर्मधुवनेस्मृतम् ॥ ८१ ॥ इदानींवर्ततेतातकन्याराशिगतोरविः ॥ पुत्रगत्वाकुरुश्राद्धंपूर्वानुदिश्यबांधवान् ॥ ॥ ८२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येत्रयोदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१३ ॥ ॥ छ ॥

॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यपितुर्वाक्यंसजगामत्वरान्वितः ॥ पुण्यंमधुवनंराजन्गयाशतगुणाधिकम् ॥ १ ॥ तत्तीर्थवासिनोविप्रान्सायमामंत्र्यमंत्रवित् ॥ कालेपुनःसमाहूयबभाषेस्वागतंवचः ॥ २ ॥ ततःप्रक्षाल्यतत्पादौगंधाद्यैरभिपूज्यच ॥ पादार्घ्यमददात्प्रीत्यासमेनस्वयमाचमत् ॥ ३ ॥ ततस्तान्ब्राह्मणान्नीत्वाश्राद्धदेशेन्यवेशयत् ॥ कुशांबुतुलसीपुष्पगंधाक्षततिलैःसह ॥ ४ ॥ पूरयित्वाकर्मपात्रंपुंडरीकाक्षमस्मरत् ॥ देवताभ्यइतिश्लोकंत्रिःकृत्वासोपठद्द्विजः ॥ ५ ॥ सतिलंशोधितकुशैर्विंदधेबंधनंततः ॥ अग्निष्वात्तेतिमंत्रेणपूर्वादीनांदिशांक्रमात् ॥ ६ ॥ रक्षोभूतेतिमंत्रेणनीवीबंधंव्यधाच्चसः ॥ ॥ ततःप्रतिज्ञामाधायददौद्विजकुशासनम् ॥ ७ ॥ पितॄन्समाह्वयामाससतदाब्राह्मणोत्तमः ॥ दत्त्वाततस्तुहस्तार्घ्यपात्रंन्युब्जीचकारवै ॥ ८ ॥ कृत्वागंधादिदानंचपुनःसव्येनचाचमत् ॥ सव्यापसव्येनतदादत्त्वापात्राणिसद्द्विजः ॥ ९ ॥ तैर्ब्राह्मणैरनुज्ञातश्चक्रेग्नौकरणंततः ॥ आज्यादिहविषाराजंस्तान्यमत्राण्यपूरयत् ॥ १० ॥ अनुत्तानोत्तानपाणिःकुर्वन्पात्रावलंबनम् ॥ पपाठपाठितोविप्रैःपृथ्वीत्वेतिद्विजन्मनाम् ॥ ११ ॥ असंस्कृतप्रणीतानामितिमंत्रेणसद्द्विजः ॥ दर्भेषुदक्षिणाग्रेषुददौचविकिरासनम् ॥ १२ ॥ अग्निदग्धेतिमंत्रेणघृतमिश्रान्नमक्षिपत् ॥ जलेनसहराजेंद्रविष्टरेकुशकल्पिते ॥ ॥ १३ ॥ सव्येनपुनराचम्यददौचुलकजीवनम् ॥ तृप्ताःस्थेतिचसंपृच्छ्यातृप्तास्मप्रतिभाषिताः ॥ १४ ॥ शेषान्नभोजनेतेषांजग्राहाज्ञांद्विजन्मनाम् ॥ पिंडार्थंवेदिकांकृत्वावितस्तिप्रमितांद्विजः ॥ १५ ॥ रेखांचकारदर्भेणदक्षिणाभिमुखींनृप ॥ येरूपाणीतिमंत्रेणदधेग्निंदिशिचोल्मुकम् ॥ १६ ॥ पूर्वजन्मनियामातापितायश्चमहीपते ॥ तयोश्चपितरौयौहियौचराजन्पितामहौ ॥ १७ ॥ यःप्रमातामहश्चापिपितरौराजसत्तम ॥ पित्रादीन्षट्सपत्नीकांस्तानुद्दिश्ययथाविधि ॥ १८ ॥ कुशासनानिदत्त्वावैददौपिंडान्षडेवहि ॥ गंधादिभिश्चसंपूज्यमर्घ्यपिंडविसर्जनम् ॥ १९ ॥ कृत्वाग्रायचवामांसेपिंडपात्रंन्यवेशयेत् ॥ जलपात्रंतदादायवाजेवाजेपठन्निति ॥ २० ॥ पाद्यार्घचपुनर्दत्त्वाक्षिणाद्यैरतूतुषत् ॥ आद्वारंताननुव्रज्यतेभ्योलब्ध्वानुशासनम् ॥ ॥ २१ ॥ बुभुजेचस्वयंराजन्बांधवैःसहसद्द्विजः ॥ एवंसमाप्यराजेंद्रश्राद्धंसद्द्विजसत्तमः ॥ २२ ॥ पूर्वसंबंधिनांतत्रतीर्थेमधुवनेशुभे ॥ यदाचचालशांतात्मापितुराश्रमकंप्रति ॥२३॥ तदासंमिलितामार्गेसर्वेतेश्राद्धभोजिनः ॥ विमानषट्कमारूढादिव्याभरणभूषिताः ॥ दिव्यांबरधराराजन्नित्यूचुस्तंद्विजो

त्तमम् ॥ २४ ॥ ॥ पितरऊचुः ॥ ॥ भोवत्सविप्रशार्दूलवृणीष्ववरमुत्तमम् ॥ तीर्थेत्रकुर्वताश्राद्धंभवतातारितावयम् ॥ २५ ॥ वयंगणत्वमापन्नाः
श्रीपतेस्त्वत्प्रसादतः ॥ प्रार्थयस्वमहाबुद्धेयदिष्टंतवचेतसि ॥ २६॥ ॥ मुनिपुत्रउवाच ॥ ॥ केयूयंकुतआयातागणत्वंहिकुतोगताः ॥ उपकारंविना
कस्माद्वरंयन्मेप्रयच्छत ॥ २७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यपूर्वजन्मसुतस्यवै ॥ पिताप्रोवाचयोदुःखाद्भक्षयित्वाविषंमृतः ॥ २८ ॥
पितोवाच ॥ ॥ अहंतवपिताविप्रपूर्वजन्मनिभूसुरः ॥ भार्ययाव्यभिचारिण्यामात्रातेपीडिताभृशम्॥२९॥ अतीवदुःखमापन्नोभक्षयित्वाविषंनिशि ॥ अप
मृत्युंगतस्तस्मादभवंरजनीचरः ॥ ३० ॥ एवंमन्वतरंतातशतंपंचदशाधिकम् ॥ वर्षाणांचव्यतीतंतद्राक्षसत्वंगतेमयि ॥ ३१ ॥ इदानींषोडशाब्देतुत्व
याश्राद्धेकृतेत्रवै ॥ पुण्येमधुवनेतीर्थेदेवत्वंप्राप्तवानहम् ॥ ३२ ॥ एतद्विमानमायातंस्वर्गादिंद्रप्रणोदितम् ॥ सगणंसाप्सरोवृंदंममारोहणहेतवे ॥ ३३ ॥
अत्रतुभ्यंवरंदातुंसगणःसाप्सरोगणः ॥ विमानवरमारुह्यगच्छन्स्वर्गेहमागमम् ॥ ३४ ॥ वरंवरयभद्रंतेनविलंबसहावयम् ॥ ऐरावतगजारूढःसुरेशोमाम
वेक्षते ॥ ३५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वानिजवृत्तांतंदत्त्वाचनिजसूनवे ॥ तत्प्रार्थितांहरेर्भक्तिंजगामसदिवंनृप ॥ ३६ ॥ अथप्रोवाचतन्माता
पूर्वजन्मसुतंचतम् ॥ ॥ मातोवाच ॥ ॥ त्वत्प्रसादादहंजातादेवीमुक्ताचपापतः ॥ ३७ ॥ प्राप्तंशच्याःसखीत्वंमेपापयापिद्विजोत्तम ॥ त्वयात्र
विहितेश्राद्धेतीर्थेविश्रांतिसंज्ञके ॥३८॥ प्रार्थयस्वमहाभागनिजचित्तसमीहितम् ॥ ददामितेयतोस्माकंदेवीनांनवचोमृषा ॥३९॥ येनपापेनजाताहंगोधा
चपितृकानने ॥ नरकेचिरमास्थायतत्त्वंवेत्सिद्विजोत्तम ॥ ४० ॥ अनुजानीहिमांपुत्रपुलोमतनयादिवि ॥ मामपेक्षितमाकाशेवृतादेवांगनागणैः ॥
॥ ४१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासापितन्मातानिष्कामायस्वसूनवे ॥ ययौत्रिविष्टपंराजन्शिरसातेनवंदिता ॥ ४२ ॥ ततःपितामह
स्तस्यस्वपौत्रंतंद्विजोत्तमम् ॥ उवाचवचनंभूयःहरेर्बिभ्रत्स्वरूपताम् ॥ ४३ ॥ ॥ पितामहउवाच ॥ ॥ वत्सवत्सचिरंजीवलभस्वनिजवांछितम् ॥
त्वत्प्रसादाद्वयंतीर्णादुस्तराद्भवसागरात् ॥ ४४ ॥ पितामहोहंतेवत्सतवेयंचपितामही ॥ मृतंमानुगतासाध्वीसालोक्यमचिरंगता ॥ ४५ ॥ अद्यत्व
यात्रविश्रांतौविहितेश्राद्धकर्माणि ॥ आवयोस्तुहरेर्लोकेलब्धातस्यस्वरूपता ॥ ४६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातयासार्द्धंस्वस्त्रियाभूपसत्त
म ॥ ब्रह्मलोकमतिक्रम्यवैकुंठंसययौद्विजः ॥ ४७ ॥ अथप्रोवाचराजेंद्रवचस्तत्प्रपितामहः ॥ यत्तेतत्कथयाम्यद्यशृणुष्वैकमनाद्विज ॥ ४८ ॥
॥ ॥ प्रपितामहउवाच ॥ ॥ भोभोवत्समहाभागतवाहंप्रपितामहः ॥ भ्रूणहत्याफलेनाहंशौकरींयोनिमाप्तवान् ॥ ४९ ॥ ततोविनिर्गतस्तातश्वाभवंपा
पपीडितः ॥ ततःस्थावरतांप्राप्तोविंध्येपर्वतसत्तमे ॥५०॥ तत्रापिचिरकालेनस्थितःस्थावरतांदधत् ॥ हस्तिनाकेनचित्तातमूलादुत्पाटितोबलात्॥५१॥

तस्मिन्नेवततःकालेत्वयाश्राद्धमकारिवै ॥ अस्मिन्सतीर्थोत्तमेतातमुक्तोहंस्थावरात्ततः ॥ ५२ ॥ प्राप्तोयंयक्षराजस्यनगर्य्यावासउत्तमः ॥ देह्यनुज्ञांद्विज
श्रेष्ठयामितांत्वत्प्रसादतः ॥ ५३ ॥ त्वांदिदृक्षुरिहायातोदृष्टस्त्वंपुण्यदर्शनः ॥ तीर्थंचसर्वतीर्थेषुश्रेष्ठंमधुवनंमया ॥ ५४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
इत्युक्तस्तेनराजेंद्रमुनिपुत्रःसधर्मवित् ॥ पप्रच्छशिरसानम्यतंनिजंप्रपितामहम् ॥ ५५ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ ब्राह्मणानांकुलेतातजातोसित्वंगरी
यसि ॥ कथंविहितवान्पापंभ्रूणहत्याभिधंगुरो ॥ ५६ ॥ येनानिंद्यांसमापन्नोभवान्योनिपरंपराम् ॥ समाचक्ष्वमहाभागयदितत्स्मृतिरस्तिते ॥ ५७ ॥
॥ प्रपितामहउवाच ॥ ॥ पुराहंद्विजशार्दूलब्राह्मणस्यैवजन्मनि ॥ मंत्रयंत्रविधानेनकृतवान्वृत्तिमात्मनः ॥ ५८ ॥ धनलोभेननारीणांगर्भार्थमहमौ
षधम् ॥ दत्तवांश्चैवनाशायदैवोपहतचेतनः ॥ ५९ ॥ लोभोहिधनहीनानांजनानांज्ञानमाहरेत् ॥ शुचिकालेदिनाधीशःकुल्यानामिवजीवनम् ॥ ६० ॥
ज्ञानेनष्टेजनस्तातपापमाचरतेध्रुवम् ॥ पापान्नरकमाप्नोतिततोयातिकुयोनिताम् ॥ ६१ ॥ काचिदेकातदानारीगुर्विणीमामपृच्छत ॥ किंजनिष्याम्य
हंविप्रपुत्रंवेत्यथवास्त्रियम् ॥ ६२ ॥ तदाहमुक्तवांस्तांवैतवकन्याभविष्यति ॥ पुत्रोत्पत्तिकृतेतुभ्यंप्रदास्यामिमहौषधम् ॥ ६३ ॥ इत्युक्ताचमयाना
रीदुर्बुद्धिस्त्रीशिरोमणिः ॥ जग्राहममपादौतुदत्तंहेमपलंचमे ॥ ६४ ॥ इत्युवाचचसामह्यंषट्कन्याजनितामया ॥ सप्तमीयंत्वयाचोक्ताजीविष्येस्यानज
न्मनि ॥ ६५ ॥ तथाकुरुमहाबुद्धेयथाहंवैनकन्यकाम् ॥ जनयिष्यामिविप्रान्यांनिजप्राणविनाशिनीम् ॥ ६६ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यास्तामहंपुनरु
क्तवान् ॥ प्रसूतिकालेदास्यामिपुत्रोत्पाद्यहमौषधम् ॥६७॥ तथेतिसावचोमह्यंप्रतिश्रुत्यगतागृहम् ॥ अपेक्षमाणातंकालंतस्थौवाक्यप्रतीतिकृत्॥ ६८॥
तस्यांगतायांभोतातचिंतयाभवमातुरः ॥ इत्यहंद्विजशार्दूलतच्छृणुष्ववदामिते ॥ ६९ ॥ पुत्रोत्पत्तिप्रतीतेयंमह्यंदत्तवतीपलम् ॥ सुवर्णस्यनजा
नामिकिमस्याःसंभविष्यति ॥ ७० ॥ किमत्रकरणीयंमेकथमेतत्सुवर्णकम् ॥ पलप्रमाणंतिष्ठेद्वैदरिद्रस्यगृहेमम ॥ ७१ ॥ एवंविमृश्यतदास्यास्तस्यै
हस्तेनदापितम् ॥ गर्भपातकरंतातमयादारुणमौषधम् ॥ ७२ ॥ तेनौषधेनतस्यास्तुगर्भस्रावोभवत्तदा ॥ मासेतृतीयेनज्ञातंचिह्नंपुरुषकन्ययोः ॥७३॥
तदासामद्गृहंप्राप्ताविषण्णागर्भस्रावतः ॥ अथार्थयत्सुवर्णंतन्निराशापुत्रजन्मनि ॥ ७४ ॥ तदाहमिष्टकाचूर्णंभस्मनाचसमन्वितम् ॥ हरिद्रा
चूर्णसंयुक्तंसांबुतस्यैअदर्शयम् ॥ ७५ ॥ एतच्चूर्णकृतंमातस्त्वत्पुत्रोत्पत्तयेमया ॥ त्वद्दानाद्विगुणंद्रव्यंलग्नमेतस्यसाधने ॥ ७६ ॥ इत्युक्त्वासामयाता
तत्यक्त्वाचूर्णंगृहंययौ ॥ मामुक्त्वेतिगृहीष्यामिकालेत्वत्तोद्विजोत्तम ॥ ७७ ॥ एवंमयाकृतातातभ्रूणहत्यातिदारुणा ॥ ययातिकुत्सितेयोनित्रितये
भ्रमितंमया ॥ ७८ ॥ त्वत्प्रसादादहंमुक्तःसांप्रतंस्थावरत्वतः ॥ देह्यनुज्ञांमुनिश्रेष्ठयाम्यहंह्यलकांशुभाम् ॥ ७९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातु

राजेंद्रतस्यतुप्रपितामहः ॥ तेनाभिवंदितोमूर्ध्नाप्रययौदिशमुत्तराम् ॥ ८० ॥ विमानेनविचित्रेणकिंकिणीजालमालिना ॥ नृत्यद्गंधर्वजुष्टेनमणिप्राकार
शोभिना ॥ ८१ ॥ अथतस्यमहाराजविप्रस्यप्रपितामही ॥ उवाचस्वप्रपौत्रंतंविमानवरमास्थिता ॥ ८२ ॥ ॥ प्रपितामह्युवाच ॥ ॥ नान्यत्रकुत्र
गंतासिपुण्येनानेनसुव्रत ॥ विनापद्मापतेःपादपद्माचिह्नितमंदिरम् ॥ ८३ ॥ अयंममपतिःपापोमुनेत्वत्प्रपितामहः ॥ वारितोपिमयापापमाचचारसुदुष्ट
धीः ॥ ८४ ॥ सोपित्वयातिपापात्मातारितोदुःखसागरात् ॥ शक्यतेकेनवैकर्तुंतावकंगुणवर्णनम् ॥ ८५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा
सापिराजेंद्रपतिलोकंजगामह ॥ अलकायांचिरंपत्यातेनैवमुमुदेसह ॥ ८६ ॥ अथतेमुनिपुत्रस्यसर्वेमातामहादयः ॥ सपत्नीकाःसमारुह्यविमानेषु
ययुर्दिवम् ॥ ८७ ॥ सोपिद्विजवरस्तस्मात्तीर्थात्स्वपितुराश्रमम् ॥ गत्वातंसर्ववृत्तांतंस्वपित्रेसमवर्णयत् ॥ ८८ ॥ सोपितत्रगतःसार्द्धंकुटुंबेनवनेम
धोः ॥ चकारपर्णशालांवैविश्रांतेस्तुसमीपतः ॥ ८९ ॥ तत्रविश्रांततीर्थेतुत्रिकालंस्नानमाचरन् ॥ नाकरोद्विष्णुलोकेपिस्पृहांसमुनिसत्तमः ॥ ९० ॥
एकदाजलमध्येसस्नानंकुर्वन्मुनिर्नृप ॥ आचकांक्षेचभवताकदामेहरिदर्शनम् ॥ ९१ ॥ एवंकामयमानस्यमुनिवर्यस्यभूपते ॥ आजगामत्वरायुक्तोपक्षि
राजासनोहरिः ॥ ९२ ॥ लक्ष्म्यावक्षःस्थयासार्द्धंचतुर्बाहुधरोहरिः ॥ नवीनघनवर्णांगोविद्युद्वर्णांबरावृतः ॥ ९३ ॥ कौस्तुभोद्भासिसद्वक्षाःशंखचक्रगदा
ब्जभृत् ॥ वनमालालसत्कंठोमकराकृतिकुंडलः ॥ ९४ ॥ फुल्लांबुजपलाशाक्षःस्वलकालंकृताननः ॥ विद्रुमाकारकरजोरुणहस्तांघ्रिसत्तलः ॥ ९५ ॥
उवाचतंद्विजश्रेष्ठंदंतभासाविभासयन् ॥ शरन्निशापतिस्तोमतिरस्कारकृतादिशः ॥ ९६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ भोभोद्विजवरैतन्मेतीर्थंमधुव
नंशुभम् ॥ विश्रांतसंज्ञकंस्नानात्सर्वकामोपपादकम् ॥ ९७ ॥ अत्रत्वयास्नानकालेवांछितंममदर्शनम् ॥ तुभ्यंहितन्मयादत्तंब्रह्मादिसुरदुर्लभम् ॥९८॥
त्यजदेहमिमंविप्रमानुषंदिव्यमाप्नुहि॥ आयाहिमद्गृहंसार्द्धंमयारुह्यखगेश्वरम् ॥९९॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यश्रीपतेःसमुनीश्वरः ॥
तुष्टावप्रणतोभूत्वाजलएवाविशांपते ॥१००॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ श्रीपतेश्रीमदंभोजसंमर्दितपदांबुजम् ॥ भवतोभवतापघ्नंवंदेत्रिदशवंदितम् ॥१०१॥
त्वदीयमाययानाथमोहितायेत्रजंतवः ॥ तेषांकदाचिन्निस्तारोनकृपामंतरेणते ॥ २ ॥ सत्तीर्थसेवनादीशतथासज्जनसंगमात् ॥ पुसांभक्तिस्तुयेषांवैजा
यतेकृपयातव ॥ ३ ॥ साधुभिर्बहुभिरीरितंहरेयोनिशम्यगुणकीर्त्तनंतव ॥ कीर्तयत्यखिलपापनाशनंमातृगर्भकुहरेसनोपतेत् ॥ ४ ॥ श्रीपतेतवजन
स्यमानसंदैवतस्तुपतितंमहारणे ॥ गुंठितंचरजसाजहातिनोनिर्मलत्वमिवरत्नमुत्तमम् ॥ १०५ ॥ यःपुमान्पतितितेपदांबुजेदंडवत्पुलकमंगकेदधत् ॥
सोन्वयंनयतितावकंपदंस्वंचवांछितमशेषयोगिभिः ॥ १०६ ॥ जीवएवतवमाययाविभोमोहितोभ्रमतिविश्ववर्त्मसु ॥ त्वत्कृपालुलितलोचनां

चलैस्तत्क्षणंतरतिविश्ववारिधिम् ॥ १०७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतिसंस्तुत्यगोविंदंदंडवत्तस्यपादयोः ॥ पपातसमुनिश्रेष्ठोजयेतिमु
हुरीरयन् ॥ १०८ ॥ श्रीपतिस्तंमुनिश्रेष्ठंदंडवत्पतितंभुवि ॥ उत्थाप्यबाहुभिस्तूर्णंसुपर्णेसमरोपयत् ॥ १०९ ॥ तत्कुटुंबंचविश्वात्मावैकुंठंचज
गामह ॥ इत्येतत्कथितंराजन्शिवेमधुवनस्यवै ॥ ११० ॥ माहात्म्यंसर्वपापघ्नंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ यइदंशृणुयान्मर्त्यःसर्वपापैःप्रमुच्यते
॥ १११ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येमधुवनमाहात्म्यंनामचतुर्दशाधिकद्विशततमोऽ
ध्यायः ॥२१४॥छ॥ ॥ सौभरिरुवाच ॥ ॥ युधिष्ठिरेदमाकर्ण्यनारदस्यवचःशुभम् ॥ शिबिरौशीनरोराजाविनीतस्तमुवाचह ॥१॥ शिबिरुवाच ॥
मुनेमयातुमाहात्म्यंश्रुतंमधुवनस्यवै ॥ त्वन्मुखात्किंतुसंदेहोह्येकोस्तिममामानसे ॥ २ ॥ येनधर्मात्मनासर्वेतारितानिजबांधवाः ॥ जन्मद्वयकृताद्यासी
त्सकथंस्वैरिणीसुतः ॥ ३ ॥ एतदाचक्ष्वभगवन्सर्वंस्वंवेत्सितत्त्वतः ॥ अतीतंवर्त्तमानंचभविष्यमपिनारद ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एकदामुनयः
सर्वेहरिद्वारेसमागताः ॥ दशम्यांज्येष्ठशुक्लस्ययुक्तायांसर्वपर्वभिः ॥५॥ तत्रतेविधिवत्स्नात्वाकृत्वाचस्वक्रियांशुभाम् ॥ हिमाचलस्यपृष्ठेतुस्वस्थचित्ताउपा
विशन् ॥ ६ ॥ तारात्मजोबुधस्तत्रमुनिसंगेसमागतः ॥ सौंदर्यभरसंयुक्तःस्मरोमूर्त्तइवापरः ॥ ७ ॥ तंसमागतमालोक्यसमुत्तस्थुर्मुनीश्वराः ॥ तेनाभिवं
दितामूर्ध्नापुनस्तेसमुपाविशन् ॥८॥ बुधस्यादरमालोक्यविहितंमुनिपुंगवैः ॥ मुनिपुत्रःसपप्रच्छपितरंस्वमितिप्रभो ॥९॥ मुनिपुत्रउवाच ॥ ॥ कोयंतातस
मायातःसौंदर्येणापरःस्मरः ॥ व्यासादिभिर्मुनिवरैर्भृशंतस्यादरःकृतः ॥ १० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यसधर्मात्मास्वस्यपुत्रस्यभाषितम् ॥
बभाषेमुनिशार्दूलःपुत्रंनिर्बंधसंयुतम् ॥ ११ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ बृहस्पतेःसुरगुरोःसुतस्तारोदरोद्भवः ॥ बुद्धिमान्बुधनामायंशशिवंशकरःपरः ॥१२॥
॥ पुत्रउवाच ॥ ॥ किंत्वयाकथितंतातनिःसंबंधपरंवचः ॥ बृहस्पतेःसुतोयस्तुसकथंशशिवंशकृत् ॥ १३ ॥ जज्ञेनसूययातातविधुरत्रेर्मुनीश्वरात् ॥
तस्यवंशस्यकर्त्तायंकथंसुरगुरोःसुतः ॥ १४ ॥ एषमेमानसेतातसंशयोवर्ततेमहान् ॥ तमपाकुरुविप्रेंद्रसंदिहानस्यमेशिशोः ॥१५॥ ॥ पितोवाच ॥
पुराबृहस्पतेर्भार्यातारानामयशस्विनी ॥ चंद्रेणापहृतातातबलाद्बलवतातदा ॥ १६ ॥ अपहृत्यतदानीतास्वगृहंविधिनागुरोः ॥ भार्यासातुतयासा
र्द्धंरमितंतेनवैचिरम् ॥ १७ ॥ तस्यागर्भोभवत्तातकालेनकियतातदा ॥ ततोबृहस्पतिर्भार्यांनिजांतांसमयाचत ॥ १८ ॥ चंद्रमापिमदाविष्टोनददौ ॥ २१
बलदर्पितः ॥ ततोबृहस्पतिस्तातदेवैःशक्रादिभिःसह ॥ १९ ॥ सन्नद्धोयोद्धुमारेभेसमंबलवदिंदुना ॥ सहायार्थंविधोःशुक्रःसमंदितिजदानवैः ॥ २० ॥
समागतस्तदातातातस्मिन्रणसमुद्यमे ॥ ततस्तारानिमित्तंवैयुद्धंप्रावर्त्ततोल्बणम् ॥ २१ ॥ करिष्यतेसर्वजनैःप्रधानंतारकामयम् ॥ तस्मिन्युद्धे

महाभीमेहतादेवाश्चदानवाः ॥ २२ ॥ नकस्यचिज्जयस्तातबभूवनपराजयः ॥ ततःसमागतोब्रह्मासंनिवार्योल्बणंरणम् ॥ २३ ॥ ददौबृहस्पतेस्तारांबो
धयित्वानिशापतिम् ॥ बृहस्पतिस्तुतांवीक्ष्यतारांगर्भवतींतदा ॥ क्रुद्धोविरिंचेःप्रत्यक्षंसमाजेदेवदैत्ययोः ॥ २४ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥
शृणुष्वममकंवाक्यंतारेतरललोचने ॥ कस्यायंध्रियतेगर्भोभवतेदोर्ममाथवा ॥ २५ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ एवंमुहुर्मुहुःपृष्टासाचलज्जावतीशुभा ॥
यदानकथयामासकिंचित्तातदग्रतः ॥ २६ ॥ तदायंपश्यतांतेषांदेवानांचसुरद्विषाम् ॥ उत्पन्नस्तामुवाचेदंजननींचरुपान्वितः ॥ २७ ॥ ॥ बुध
उवाच ॥ ॥ कस्मान्नकथ्यतेदुष्टेमदीयोजनकस्त्वया ॥ लज्जांविहायसंपश्यशापस्यममवैभवम् ॥ २८ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाजलमादाययदा
शप्तुंसमुद्यतः ॥ तदासामंदमाहेदंपितातवसुधाकरः ॥ २९ ॥ इत्युक्तेचतयासाध्व्याचंद्रःस्वतनयंबुधम् ॥ अमुंगृहीत्वासानंदंजगामनिजमंदिरम् ॥
॥ ३० ॥ बृहस्पतिस्तुतांतारांगृहीत्वास्वगृहंययौ ॥ ब्रह्मादेवाश्चदैत्याश्चतेपिस्वंस्वंगृहंययुः ॥ ३१ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयस्त्वंमांपरिपृ
ष्टवान् ॥ बृहस्पतिस्त्रियांजातोयथायंचंद्रवंशकृत् ॥ ३२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यपितुर्वाक्यंजहासोच्चैर्मुनेःसुतः ॥ उवाचचस्वपितरं
कुंडोयंस्वैरिणीसुतः ॥ ३३ ॥ उवाचचपितापुत्रंहापुत्रेदंनभण्यताम् ॥ सर्वसत्वांतरज्ञोयंशप्स्यतेत्वांत्वदुक्तवित् ॥ ३४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्यु
क्तेतेनमुनिनाचांद्रिर्ज्ञात्वातदीरितम् ॥ सर्वेषांशृण्वतांप्राहमुनीनामितिभूपते ॥ ३५ ॥ ॥ बुधउवाच ॥ ॥ शृण्वंतुमुनिशार्दूलाभवंतोममभापि
तम् ॥ यदिसाध्वथवासाधुविचारयतमाचिरम् ॥ ३६ ॥ भवतांतत्वबुद्धीनांदर्शनार्थमिहागतः ॥ कृतवान्कस्यचिन्नाहमपराधंमनागपि ॥ ३७ ॥ असूय
याकिमर्थंमामवजानंतिदुर्मदाः ॥ स्वजन्मसफलत्वायभवद्दर्शनलालसः ॥ ३८ ॥ स्वभावएवदुष्टानांसाधूनपिनिरेनसः ॥ उद्वेजयंतियत्कापिमिष्टवाचः
पिकाइव ॥ ३९ ॥ दुःस्वभावंनमुंचंतिदुष्टाःसत्संगमादपि ॥ गंगांबुसंगमेनापिक्षारतामिवनीरधिः ॥ ४० ॥ अहोव्याधस्यदुष्टत्वंमुनिवृत्तीन्यतोमृगान् ॥
वनेमृगचरान्हंतिनिजगानविदोपिसः ॥ ४१ ॥ मत्स्यैःकिमपराद्धंहिधीवराणांदुरात्मनाम् ॥ यज्जलेचरतस्तीर्थेघ्नंतितत्प्रकृतिर्हिसा ॥ ४२ ॥ साधवोपिन
मुंचंतिस्वभावंदुष्टसंगताः ॥ वृताविषाग्नियुक्सर्पैःश्रीखंडाइवशीतताम् ॥ ४३ ॥ परोदयेपिनृत्यंतिकिंस्वपक्षस्यसाधवः ॥ यथोन्मनामुनिवरावारिवाहस्यब
र्हिणः ॥ ४४ ॥ धारयंतिपरार्थेहिनिजांगमपिसाधवः ॥ पितृदेवमनुष्याणामर्थेमतिपतृवत्कलाः ॥४५॥ निजोदयस्तुसाधूनांस्वच्छस्यानंदहेतवः ॥ यथा
कुमुदपुष्पाणांमतिपतुःशीतलत्विषः ॥ ४६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युदीर्यवचःक्रोधाद्बुधस्तंमुनिबालकम् ॥ शशापेतित्वमप्याशुकुंडोभव
महीतले ॥ ४७ ॥ एवमाकर्ण्यतंशापंपिताबुधविसर्जितम् ॥ स्वपुत्रंपातयामासतदंघ्र्योःक्षम्यतामिति ॥ ४८ ॥ उवाचचनजानातिबालोयंतववैभवम् ॥

नोचितंक्रोधकरणमस्मिन्बालेभवादृशैः ॥ ४९ ॥ कुतश्चित्कारणात्साधोःक्रुद्धस्यप्रकृतिक्षमा ॥ हुताशनप्रतप्तस्यशीतत्वमिवचांबुनः ॥ ५० ॥ अतः
क्षमांविधायाशुविधेह्यस्मिन्ननुग्रहम् ॥ बालेविवेकरहितेक्षमासाराहिसाधवः ॥ ५१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनमुनिनाशीतांशुतनय
स्तदा ॥ क्रोधंतत्याजशांतात्माचक्रेतस्मिन्ननुग्रहम् ॥ ५२ ॥ ॥ बुधउवाच ॥ ॥ अयंतवमुनेबालःकुंडत्वंप्राप्यभूतले ॥ दत्तयज्ञोपवीतःसल्लँ
प्स्यसेहिनिजास्पदम् ॥ ५३ ॥ एवंसमुनिपुत्रोवैबुधशापान्नृपोत्तम ॥ कुंडत्वंप्रातवान्भूमौपितरोयेनतारिताः ॥ ५४ ॥ इदंपवित्रंमाहात्म्यंश्रुत्वामधुवन
स्यवै ॥ समस्तमश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ५५ ॥ येनराधारयंत्यस्यमाहात्म्यस्यार्थमुत्तमम् ॥ हृदयेयत्रतत्तेषांविपथैर्नाभिभूयते ॥ ५६ ॥
येपठिष्यंतिमाहात्म्यंश्रोष्यंतिचमहाधियः॥देहांतेविष्णुसालोक्यंगमिष्यंतिनसंशयः ॥५७॥ इदमनिशपवित्रंतुभ्यमावर्णितंमेमधुवनसुचरित्रंश्रीपतेःप्रीति
कारि ॥ कलिकलुषकलापच्छेदनेदक्षमक्षोत्पथगमननिरासेकारणंपुण्यमूर्तौ ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेकालिंदीमाहात्म्येमधुवनवर्णनोनामपंचदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अतोमधुवनाद्राजन्नयंबदरिकाश्रमः ॥
एकादशधनुर्मात्रेभूभागेव्यवतिष्ठति ॥ १ ॥ अस्यतीर्थवरस्याहंमहिमानंमहद्भुतम् ॥ वर्णयामिपुरस्तात्तेयंश्रुत्वामुच्यतेभयात् ॥ २ ॥ एकस्तुमगधे
राजन्देवदासोहिनामतः ॥ ब्राह्मणःसत्यवान्दांतःसाक्षाद्धर्मइवापरः ॥३ ॥ निष्णातःसर्वविद्यासुबृहस्पतिरिवापरः ॥ हरिसंतोषकोभक्त्याप्रह्लादइवदैत्यराट्
॥ ४ ॥ सस्त्रीकोपिस्मरंजेतापार्वत्याइववल्लभः ॥ सदाचारपरोनित्यंविश्वामित्रोमुनिर्यथा ॥ ५ ॥ मगधेशगृहेमान्योद्रोणवत्कुरुवेश्मनि ॥ दानशीलः
सुपात्रेषुबलिर्दैत्याधिपोयथा ॥ ६ ॥ तस्यभार्योत्तमानामलक्ष्मीरिवगुणोत्तमा ॥ पतिशुश्रूषणपरायथाजनकनंदिनी ॥ ७ ॥तस्यैकश्चसुतोराजन्नंगदो
नामबुद्धिमान् ॥ एकापुत्रीतुवलयानामसल्लक्षमणान्विता ॥ ८ ॥ तयोर्ज्यायान्सुतःकन्यातस्माद्रूपकनीयसी ॥ तयोर्यथाक्रमंचक्रेविवाहं
सद्द्विजोत्तमः ॥ ९ ॥ विवाहितातुसाकन्याययौश्वशुरवेश्मनि ॥ शुभलक्षणसंपन्नाकालेनकियतानृप ॥ १० ॥ अंगदस्तुमहाबुद्धिर्गृहभारंबभारह ॥
पितृवत्सर्वशास्त्रज्ञोयौवनश्रीविभूषितः ॥ ११ ॥ एकदासतुविप्रेंद्रःपुत्रंतंगृहकर्मणि ॥ क्षमंविज्ञायराजेंद्रनिजभार्यामुवाचह ॥ १२ ॥ ॥ देवदासउवा
च ॥ ॥ समाकर्णयमेसाध्विकालेस्मिन्नुचितंवचः ॥ ततोयदुचितंभद्रेतदह्नायविधीयताम् ॥ १३ ॥ एषाजरासमायाताशरीरंपातयिष्यति ॥ अंगा
न्याकंपयंतीववात्यापक्वफलंयथा ॥ १४ ॥ अक्ष्णामपिद्युतिंमंदांनूनमेषाकरिष्यति ॥ नक्षत्राणांसचंद्राणांप्रातर्वेलेवसुव्रते ॥ १५ ॥ स्खलितोपादयो
र्मंदांगतिंप्रतिपदक्रमम् ॥ करिष्यतिजराह्येषायथानिगडशृंखला ॥ १६ ॥ तस्मादेषाजरायावन्नप्रौढाजायतेशुभे ॥ आत्मनस्तावदावाभ्यांकरणीयंहि

तंद्रुतम् ॥ १७ ॥ गृहपुत्रसुहृद्भ्रातृपितरोहिविनश्वराः ॥ द्रव्यादिकंचसुभगेतेषुसज्जेतनोबुधः ॥ १८ ॥ अतोहंसर्वतीर्थेषुपर्यटन्विजितेंद्रियः ॥ वानप्रस्थे
नविधिनावीक्षिष्येहरिमीश्वरम् ॥१९॥ ततःसंन्यासमादायक्वचित्तिर्थोत्तमेशुभे ॥ प्रारब्धकर्मणामंतेत्यक्ष्यामिस्वंकलेवरम् ॥२०॥ एवंचेत्प्राणमुक्तःस्यान्मु
क्तिःस्यान्नात्रसंशयः ॥ ममश्रीपतिपादाब्जसम्यक्स्थापितचेतसः ॥ २१ ॥ ॥ उत्तमोवाच ॥ ॥ पुमान्वास्त्रीजनोवापिकोरमेतविनश्वरे ॥ संसारेमा
धवंमुक्त्वानित्याश्रममचेतनः ॥२२॥ तस्मान्मामपिजीवेशत्वत्पादांबुजसेविनीम् ॥ नीत्वास्वसंगमेतावद्भिश्वाब्धेराशुतारय ॥२३॥ पुत्रोयमंगदःश्रीमान्
गृहभारस्यधारणे ॥ समर्थोभूत्स्नुषाचेयंकल्याणीतत्सहायिनी ॥ २४ ॥ पुत्रेसमर्थेयोमूढःपुरुषःस्त्रीजनोथवा ॥ नविरज्येतयोमूढोवंचितःश्रेयसाहिसः ॥
॥ २५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमन्योन्यमामंत्र्यदंपतीतौरहस्तदा ॥ पुत्रमाहूयकथयांचक्रतुस्त्विदमंगदम् ॥ २६ ॥ ॥ दंपत्यूचतुः ॥ ॥ ज
रागमश्लथद्गात्रावावांविद्धित्वमंगद ॥ स्वश्रेयसेयतिष्यावःकुत्रचित्पुण्यभूतले ॥ २७ ॥ हरेराराधनंभक्त्याश्रेयःपरममुच्यते ॥ तदर्थमेवनिष्कामायतं
तेसाधवोभुवि ॥ २८ ॥ विषयेषुनसंसक्तिःसमत्वंसर्वजंतुषु ॥ येषांहर्षविवादौचनजातुसुखदुःखयोः ॥२९॥ तएवसाधवोलोकेगोविंदपदसेविनः ॥ तेषां
दर्शनमात्रेणकृतार्थोजायतेनरः ॥३०॥ तीर्थानिपर्यटन्धीरस्तद्दर्शनसमुत्सुकः ॥ भाग्योदयेनकेनापितद्दर्शनमवाप्नुयात् ॥३१॥ तस्माद्भारंकुटुंबस्यभुज
योर्युगदीर्घयोः ॥ आरोप्यनौविसर्जस्वतीर्थयात्रार्थमंगद ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनकदाचित्साधुदर्शनम् ॥ भवेद्यदितदापुत्रद्वयोर्नौस्यात्कृतार्थता
॥ ३३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःपितृभ्यांपुत्रःसाधुवादमवादयत् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ समस्तकुलनिस्तारोभवद्भ्यामयमीरितः ॥३४॥ आ
शुमामवजानीतंकिंकरोमिभवद्धितम् ॥ अहमाज्ञाकरोनित्यंयुवयोःपूज्यपादयोः ॥३५॥ पुण्यतीर्थेषुदानार्थंगृहीतंधनमुत्तमम् ॥ नयतंमामपिप्रेष्यंसेवा
यैनिजसंगमम्॥३६॥ ॥ नारदउवाच ॥इत्युक्त्वाधनमादायगत्वाक्रोशद्वयंतयोः ॥ संगेगृहमगात्ताभ्यांकथंचित्संनिवर्तितः॥३७॥ तौगृहीत्वाधनंकिंचिद्वि
ष्णुनौसंयतामिति ॥ कंदमूलफलाहारौतत्रोषित्वादिनत्रयम् ॥ ३८ ॥ यदातस्मात्प्रचलितौदंपतीजगतीपते ॥ तदामार्गेमहान्कश्चित्सिद्धःसंमीलित
स्तयोः ॥ ३९ ॥ ताभ्यामुभाभ्यांशिरसावंदितःसउपाविशत् ॥ उपविष्टस्तदाताभ्यामितिपृष्टःससिद्धराट् ॥४० ॥ कोभवान्कुतआयातोकिंचिकीर्षतित
द्वद ॥ ॥सिद्धउवाच॥ ॥ सिद्धोहंतापसश्रेष्ठकल्पग्रामेगृहंमम ॥ ४१ ॥ इंद्रप्रस्थात्समायातोदृष्टंतत्रमहाद्भुतम् ॥ तत्रास्तिकपिलःसिद्धोनारायणसमोगुणैः
॥ ४२ ॥ तस्मादहंपठन्सांख्यंनिवसामितदाश्रमे ॥ एकदामद्गुरुःश्रीमान्स्वाश्रमात्कपिलोययौ ॥४३॥ बदर्याख्यंमहापुण्यंस्नातुंसयमुनाजले ॥ तत्रैको
रण्यमहिषस्तृषार्तोयमुनाजले ॥ ४४ ॥ प्रविष्टोजलमापीयपूर्वजन्मस्वमस्मरत् ॥ स्मृत्वासपूर्वकर्माणिमहिषोरण्यसंभवः ॥ ४५॥ जलान्निसृत्यतरसावव

देकपिलंगुरुम् ॥ उवाचनरवाचाचमयिशृण्वतितापसः ॥ यत्तत्तेकथयाम्यद्यशृणुत्वंपरमाद्भुतम् ॥ ४६ ॥ महिषउवाच ॥ ॥ भोभोविष्णुकलाभूत
सिद्धानांकपिलेश्वर ॥ किंनामेदंमहातीर्थंनतायकथयस्वमे ॥ ४७ ॥ अस्यतीर्थवरस्यांबुस्पर्शाद्वैपूर्वजन्मनि ॥ जाताममहाभागपापस्यापिचकर्म
णः ॥ ४८ ॥ ॥ सिद्धउवाच ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंमहिषस्यमहामुनिः ॥ जानन्नपिचतद्वृत्तांविहस्येदमुवाचह ॥ ४९ ॥ कपिलउवाच ॥ ॥ भवान्म
हिपशार्दूलकआसीत्पूर्वजन्मनि ॥ तत्रकिंकृतवान्कर्मयोनिंयेनापमाहिषीम् ॥ ५० ॥ महिषउवाच॥ ॥ शृणुष्वमुनिशार्दूलवृत्तंवैपूर्वजन्मनः ॥ अहमासंपु
राराजाकलिंगाधिपतिर्बली ॥ ५१ ॥ स्वांपरांनैवजानामियोषितंकाममोहितः ॥ वणिजांसाधुवृत्तीनांधनहर्तानिरेनसाम् ॥ ५२ ॥ निशीथेनगरेराजन्
गतभीःपर्यटाम्यहम् ॥ सुंदरीभिःपरस्त्रीभिःक्रीडितुंरतिलीलया ॥ ५३ ॥ यद्गृहेसुंदरींनारींपश्यामिस्मरमोहितः ॥ वसामिनिशितत्राहंक्षेत्रेमध्येगजोय
था ॥ ५४ ॥ क्रीडित्वातत्रनिःशंकंधनंहृत्वाचतद्गृहात् ॥ स्वगृहंपुनरायामिकियद्भिर्वासरैरहम् ॥ ५५ ॥ उपविष्टःसभामध्येदिवाद्वौपुरबालकौ ॥ अना
र्यबाहुयुद्धेनयोधयामिनिजाग्रतः ॥ ५६ ॥ नियोधयतियोबालस्तंमत्वाधनिनंबलात् ॥ गृह्णामितत्पितुर्वित्तंस्वल्पंवाभूरिवामुने ॥ ५७ ॥ यःपराजयतेत
त्रकातरत्वान्महामुने ॥ नायमर्हःपुरेस्थातुंममेतिविनिहन्मितम् ॥ ५८ ॥ एवमप्यद्यमारेभेवर्त्तमानेमहीपतौ ॥ पौरानगरमुत्सृज्यप्रययुर्विपर्यांतरम्॥५९॥
एकदामुनिशार्दूलोदुर्वासापर्यटन्महीम् ॥ पुरेममसमायातोदुर्वासारुद्रसंभवः ॥ ६० ॥ मिलित्वानागराःसर्वेतदाजग्मुस्तदंतिके ॥ प्रणिपत्येदमा
हुस्तंस्वदुःखज्ञापकंवचः ॥ ६१ ॥ ॥ पौराऊचुः ॥ ॥ आत्रेयमुनिशार्दूलकृपांकुरुकृपानिधे ॥ अधर्मनिरतंभूपमेनंधर्मेणयोजय ॥ ६२ ॥ भाग्योदये
नकेनापिभवानस्माकमागतः ॥ उद्वेलाद्भूपदुःखाब्धेरस्मांस्तारयपोतवत् ॥ ६३ ॥ धनंलोभयतातेनहृतंनोमुनिपुंगव ॥ दूषिताश्चस्त्रियःसाध्व्यःसकामे
ननिरेनसा ॥ ६४ ॥ दशवत्सरदेशीयाबहवःशिशवोहताः ॥ अगण्यवैगुण्यनिधिरेषभूपोमहामुने ॥ ६५ ॥ ॥ महिषउवाच ॥ ॥ एवमाकर्ण्यपौरा
णांवचःसमुनिरत्रिजः ॥दंडयोयमितिसंचिंत्यसभास्थंमामथाययौ॥६६॥दृष्ट्वाहितंसमायांतमवधूतंदिगंबरम्॥आवारयमहंभृत्यैर्नैत्ययंदर्शनोचितः॥६७॥
रेणुनासर्वलिप्तांगोमहिषाकृतिरेववै ॥ वार्यतामितिपार्श्वस्थान्बहुशोहंसमादिशम्॥६८॥ ततस्तेतरसाभृत्यास्तंवारयितुमभ्ययुः ॥ हुंकारेणैवतान्सर्वान्स
चक्रेभस्मसान्मुनिः ॥६९॥ यज्ञाश्वंरक्षतःस्वस्यपितुस्त्वामिवसागरात् ॥ सर्वशस्तानहंभृत्यान्भस्मीभूतांस्तुतेजसा॥७०॥ आलक्ष्यसहसोत्थायगृहमावे
ष्टुमुद्यतः ॥ रेरेपापेतिसंबोध्यततोमांमुनिसत्तमः ॥७१॥ शशापेतिमहारण्येमहिषोभवसांप्रतम्॥ तेनाहमितिशप्तोवैमुक्त्वाराजतनुंतदा ॥७२॥ मरुदेशे
महारण्येजातोहंमहिषोमुने ॥ चिरकालमहंतत्रन्यवसंमुनिपुंगव॥७३॥अत्रागतस्तुकेनाहंपुण्येनतदपिशृणु॥वापीकूपसरस्यस्तुबहवःकारितामया ॥७४॥

सहकारादिवृक्षाणामारोपोविहितःपथि ॥ पुण्येनानेनमेदेवपातोननरकेभवत्॥७५॥तीर्थस्यचमयाप्राप्तोह्यमुष्यजलसंगमः ॥ एतत्तेकथितंसर्वंपूर्वजन्मशु
भाशुभम् ॥७६॥ येनतीर्थमयाप्राप्तमेतद्योनिश्चमाहिषी ॥ अस्यतीर्थवरस्यांबुस्पर्शाज्जातिस्मरोभवम्॥कथमस्याअसद्योनेर्मुक्तिःस्यात्तन्मुनेवद ॥७७॥
॥ ॥ कपिलउवाच ॥ ॥ एतत्तीर्थंमहापुण्यंबदर्याख्यंरमापतेः ॥ अत्रस्नाहिद्रुतंकामंस्वचित्तस्थंहिलप्स्यसे ॥ ७८ ॥ ॥ सिद्धउवाच ॥ ॥ एत
च्छ्रुत्वावचस्तस्यमहिषस्यमहामुने ॥ तत्रतीर्थेवरेस्नातुंप्राविशत्स्वर्गवांछया ॥ ७९ ॥ स्नात्वास्वर्गेच्छयातस्मिन्जलात्तटमुपागते ॥ तत्क्षणंगजमारू
ह्यशक्रःस्वर्गात्समाययौ ॥ ८० ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ हेकलिंगपतेनैजंदेहंजहिहिमाहिषम् ॥ प्रतिलभ्यवपुर्दिव्यंसममायाहिमेदिवम् ॥ त्वयास्वर्गेच्छ
यास्नातंप्राप्तंतत्तेसुरास्पदम् ॥ ८१ ॥ ॥ सिद्धउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःसतदातेनत्यक्त्वादेहंतुमाहिषम् ॥ दिव्यंवपुःसमासाद्यगजराजंसमारुहत् ॥ ८२ ॥
गजराजंसमारुह्यस्थित्वाचगगनेक्षणम् ॥ प्रणम्यशिरसादेवंतुष्टावकपिलंमुनिम् ॥८३॥ कलिङ्गउपवाच ॥ ॥ नमस्तेपरमेशानकेवलज्ञानहेतवे ॥ सेतवे
वेदविद्यानांरिपवेतद्विरोधिनाम् ॥ ८४ ॥ त्वत्तःप्रवृत्तिःसांख्यस्यजातातत्वावबोधिनी ॥ देहिनांमाययाग्रस्तचेतसामपितेविभो ॥ ८५ ॥ येवेदविहितंत्य
क्त्वावर्ततेस्वेच्छयामुने ॥ तान्दंडयसिदंडयांस्त्वंमज्जयंस्तिर्यगादिषु ॥ ८६ ॥ इंद्रादयोलोकपालाःसर्वेत्वदधिकारिणः ॥ त्वदिच्छामनुवर्ततेभीता
दंडकृतोहिते ॥ ८७ ॥ त्रयीधर्मविरोद्धारःपूर्वंदेवायुगेयुगे ॥ अवतीर्यविनाशायकृतासर्वात्मनात्वया ॥ ८८ ॥ येयेत्वयाहतानाथचक्रिणात्रिदशारयः ॥
तेतेतमोमयोंहित्वातनुंवैकुंठमभ्यगुः ॥ ८९ ॥ आज्ञापयजगन्नाथगंतुंमांत्रिदशालयम् ॥ अनुगृह्णीष्वशक्रंचनमंतंवीक्षणामृतैः ॥ ९० ॥ प्रसादात्तवदेवेश
बदर्याख्यस्यचप्रभो ॥ तीर्थस्यस्वतनुंहित्वातामसींसात्विकींगतः ॥ ९१ ॥ इंद्रेणसहनागेंद्रमारुह्यत्रिदशालयम् ॥ गच्छामिस्वेच्छयानाथकृपातस्तेकृ
पानिधेः ॥ ९२ ॥ ॥ सिद्धउवाच ॥ ॥ इत्यभिष्टूयदेवेशंकपिलंसकलिंगपः ॥ नमस्कृत्यचतत्पादौजगामत्रिदशालयम् ॥ ९३ ॥ एतन्मयाद्भुतंवि
प्रदृष्टंबदरिकामश्रमे ॥ गुरुंशुश्रूषमाणेनपापस्यापिविमोक्षणम् ॥ ९४ ॥ नातःपरंत्रिलोक्यांतुतीर्थंसर्वार्थदायकम् ॥ याहितत्रैवसस्त्रीकःपरंश्रेयोयदीच्छ
सि ॥ ९५ ॥ अहंयामिसमानेतुंबदर्याख्यंगृहान्द्विज ॥ वृद्धंस्वकीयपितरंनिस्पृहंमोक्षकामुकम् ॥ ९६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितीर्थवर
स्यास्यबदर्याख्यस्यभूपते ॥ महिमानंसमुत्कीर्त्यससिद्धःस्वगृहंययौ ॥ ९७॥ अथकालेनकियतासद्विजःसहभार्यया ॥ तीर्थानपर्यटन्धीरःइंद्रप्रस्थेभ्यगा
दहम् ॥ ९८ ॥ तेनैववपुषाराजन्नीतवांस्तौनिजालयम् ॥ ससिद्धोपिस्वपितरंगृहादानीयसत्वरः ॥ ९९ ॥ तत्रैवस्नापयामासतत्तीर्थेमोक्षकामुकम् ॥

१ अनुगृह्णाणचक्रांच इ० पा० ।

सोपिश्रीवासुदेवेनवृद्धःसिद्धपितातदा ॥ १०० ॥ ततोनीतोनिजगृहंवृंदारकविवंदितः ॥ इन्द्रप्रस्थांतरगतमिदंसद्धदर्याख्यमीशःस्नानाद्यादखिलज
नितामानसेष्टंपदार्थम् ॥ माहात्म्यंतेनृपनतिमतेवर्णितंतस्यपूतंयच्छुत्वावैपततिनजनोमातृगर्भेकदाचित् ॥१०१॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सा
हस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येबदरिकाश्रमवर्णनंनामषोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२१६ ॥ राजोवाच ॥ ॥ वर्णितंमेत्वयासाधोमाहात्म्यं
बदरीभवम् ॥ यंनिशम्यमनोयातिममनिर्मलतांमुने ॥ १ ॥ एतदद्भुतमाहात्म्यंशक्रप्रस्थाख्यमुत्तमम् ॥ सकलंमुनिशार्दूलचतुर्वर्गप्रदायकम् ॥ २ ॥
भुविनातःपरंतीर्थंतिरश्चामपिमुक्तिदम् ॥ श्रेष्ठंसकलपापघ्नंदर्शनादेवनारद ॥ ३ ॥ एतदंतर्गतस्यास्यहरिद्वारस्यनारद ॥ माहात्म्यंश्रोतुमिच्छामित्वत्तः
संतोषकारकात् ॥ ४ ॥ मामुद्धरमुनेदीनमविद्याकामकर्म्मभिः ॥ वर्णनेनास्यतीर्थस्यशक्रप्रस्थगतस्यवै ॥ ५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ आकर्णयम
हाभागवर्णयामितवाग्रतः ॥ हरिद्वारस्यमाहात्म्यमश्वमेधफलप्रदम् ॥ ६ ॥ अत्रैकःश्वपचःपापःयथास्वर्गतिमाप्तवान् ॥ तत्तेहंकथयाम्यद्यशृणुष्वै
कमनाःप्रभो ॥ ७ ॥ धर्मक्षेत्रेकुरुक्षेत्रेकालिंगइतिविश्रुतः ॥ श्वपचःपापकर्म्मावैवसतिस्मपुराद्बहिः ॥ ८ ॥ पंचषड्वर्षदेशीयान्बालान्नगरवासिनाम् ॥
प्रसह्यवंचयित्वाचवनेनीत्वाजघानसः ॥ ९ ॥ तेषामलंकारमयंरजतंहेमवन्नृप ॥ रत्नादिकंचकायस्थंहत्वातान्जगृहेऽधमः ॥ १० ॥ विवेशसाधुनिल
येरात्रौधनजिहीर्षया ॥ पथिकान्धनमालक्ष्यसजघ्नेनिर्जनेवने ॥ ११ ॥ कुरुक्षेत्रेसमायाताएकदारविपर्वणि ॥ नानादिग्भ्योजनाराजन्नानादानजिहीर्ष
या ॥ १२ ॥ तस्मिन्यथाविधिस्नात्वारविपर्वणिभूपते ॥ दानंदत्त्वायथावच्चलोकाःस्वान्स्वान्गृहान्ययुः॥१३॥ एकःकश्चिद्विशांश्रेष्ठोधनेनमहतायतः॥
पश्चात्सर्वजनेभ्यस्तुचचालस्वगृहंप्रति ॥ १४ ॥ अश्ववारःपदातीनांविंशतिंपुरतोदधत् ॥ कालिंगःसमहापापस्तमनुप्रस्थितःश्रियै ॥ १५ ॥ कति
चिद्वसतीर्गत्वासहतेनविशाधमः ॥ सोंत्यजस्तद्धनंहर्तुंनलेभेसमयंनृप ॥१६॥ बलेनापिगृहीतुंनक्षमोभूत्तस्यसश्रियम् ॥ वैश्यस्तुजनविंशत्यासंयुक्तस्तु
सएकलः॥१७॥अत्रागतःसपापात्मावैश्यस्यार्थेनपार्थिव ॥ निशीथेशिबिरंतस्यधनंहर्त्तुंसमाविशत् ॥१८॥ एकेनतस्यवैश्यस्यजनेनसतुलक्षितः॥प्रविशन्ने
वपापात्माददताप्रहरंस्वकम्॥१९॥ तमालक्ष्यसमीपस्थंसजनःप्रहरप्रदः॥उभयोःपादयोराजन्स्वपन्नेवगृहीतवान् ॥२०॥तौगृहीत्वाजनानन्यान्बोधयन्प्र
हरप्रदः॥हस्तेनैवतुपापेनचौरेणाघातितोहिसः॥२१॥श्रुत्वापलायमानस्तुगृहीतोन्यैर्जनैस्तदा ॥ गृहीतारंपुनर्हत्वासहसासपलायितः॥२२॥एकेनकेनचि
द्राजन्सेवकेनधनुर्भृता ॥ दूरादेवशरेणाशुधावन्सनिहतोधमः ॥ २३ ॥ हतमात्रःशरेणाशुतत्याजसचजीवितम् ॥ चौरेणनिहतौराजन्वैश्यस्यानुच
रावुभौ ॥ २४ ॥ तेत्रयोवरयानानिगणानीतानिभूपते ॥ समारुह्यदिविस्थित्वावैश्यमेतद्बभाषिरे ॥२५॥ कालिंगवैश्यानुचराऊचुः ॥ ॥ भोभोवैश्यपते

साधोतीर्थमेतदनुत्तमम् ॥ इंद्रप्रस्थेहरिद्वारंशिवकृत्पापिनामपि ॥ २६ ॥ वयंत्रयःसुतीर्थेस्मिन्नपमृत्युगताअपि ॥ गच्छामस्त्रिदिवंवैश्यसांप्रतंशि
वमस्तुते ॥२७॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातेययुःस्वर्गंशिवेशिवकृतांपदम् ॥ यत्रेच्छयाहिलभ्यंतेभोग्यवस्तून्यनेकशः ॥ २८ ॥ अथ
रात्रौव्यतीतायांप्रातरत्रविशांवर ॥ स्वभृत्यदेहयोःकृत्वादाहमस्थीन्यपातयत् ॥२९॥ तीर्थेत्रपात्यमानेषुभृत्यौतावस्थिषुप्रभो ॥ स्वर्गात्पुनरिहायातौतं
वैश्यमिदमूचतुः॥३०॥ भृत्याऊचतुः॥ भोभोवैश्यपतेसाधोतीर्थेत्रमरणाद्भुवि॥पापानामपिजंतूनांस्वर्गप्राप्तिर्नसंशयः॥३१॥ स्थलेमृतस्यजंतोश्चेत्पतंत्य
स्थीनिवारिणि ॥ तीर्थस्यास्यतदावैश्यसत्यलोकेस्थितिर्भवेत् ॥३२॥ स्थलेमृताभ्यामावाभ्यामस्थिपातेनवारिणि ॥ संप्राप्ताब्रह्मणोलोकेस्थितिराब्रह्मसं
स्थिते ॥३३॥ स्थलेमृतस्यचौरस्यापेतुरस्थीनिनांबुनि॥यतोतःसविशांनाथतस्थौवृंदारकालये॥३४॥तस्यापिदेहमन्विष्यतीर्थेस्मिन्नाशुपातय॥यथासो
पिसुरश्रेष्ठप्राप्नुयान्नोगतिंपराम् ॥३५॥उपकारःसदाकार्यःपरेषामपिसाधुभिः॥अपकारोनमंतव्यःकृतोभृशमसज्जनैः॥३६॥ ॥नारदउवाच॥ ॥इत्युक्त्वातौ
महाभागौगतौहरिपुरंप्रति ॥ हरिद्वारस्यतीर्थस्यसलिलेनास्थिपातनात् ॥ ३७ ॥ सवैश्यस्तुमहाभागस्तस्यचौरस्यविग्रहम् ॥ दग्धुमन्वेषयामासन
लब्धंतत्तुभूपते ॥ ३८ ॥ पुनरावृत्यतत्रैवसर्वतीर्थशिरोमणौ ॥ हरिद्वारेमहाराजससस्नावितिवांच्छया ॥ ३९ ॥ अहमुत्पाद्यसत्पुत्रान्धर्म्मार्जितधनेनच ॥
संतोष्यविप्रान्बंधूंश्चविष्णुमाराध्यसेवया ॥ ४० ॥ त्वय्येवमरणंप्राप्यगच्छामिहरिमंदिरम् ॥ तीर्थराजनमस्तुभ्यमेतत्कर्तव्यमस्तिते ॥ ४१ ॥ इतिका
मनयाराजन्सवैश्यस्तत्रकामदे ॥ तीर्थेस्नात्वागतःसर्वैर्भृत्यैःस्वंसमगाद्गृहम् ॥ ४२ ॥ तत्रगत्वासपत्न्यांतुपुत्रानुत्पाद्यबुद्धिमान् ॥ धर्मोपार्जितवित्तेन
तोषयामासबांधवान् ॥ ४३ ॥ भक्त्यापरमयाराजन्नाराध्यकमलापतिम् ॥ तीर्थेस्मिन्मरणंप्राप्तोयतोवैकुंठमाप्नुयात् ॥ ४४ ॥ इतितेवर्णितोराजंस्ती
र्थस्यमहिमातव ॥ हरिद्वारस्यपुण्यस्यश्रवणेस्यफलंशृणु ॥ ४५ ॥ तिलद्रोणस्यदानेनमाघेयत्फलमाप्नुयात् ॥ जनस्तत्फलमाप्नोतिशृण्वन्माहात्म्यम
स्यतु ॥ ४६ ॥ गोपीचंदनदानेनब्रह्मपत्रेषुभोजनात् ॥ यत्फलंतन्महिम्नोस्यश्रवणादेवकार्तिके ॥ ४७ ॥ जागरेचप्रबोधिन्यांप्रहरेपश्चिमेनृप ॥ यत्फ
लंतन्महिम्नोस्यतीर्थस्याकर्णनाद्भवेत् ॥ ४८ ॥ हरिद्वारस्यसदृशंशक्रप्रस्थगतस्यवै ॥ नतीर्थंपृथिवीलोकेचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ ४९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापु
राणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेइंद्रप्रस्थमाहात्म्येहरिद्वारवर्णनंनामसप्ताधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१७ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥
भूयःशृणुमहाभागमाहात्म्यंपरमाद्भुतम् ॥ अत्रस्थितस्यतीर्थस्यपुष्करस्याशिवप्रदम् ॥ १ ॥ प्रसादात्तस्यतीर्थस्यविष्णुःसर्वसुरेश्वरः ॥ प्रसन्नःपुंडरीक
स्यमासमेकंगृहेवसेत् ॥ अत्रमुक्तितदनुजोलेभेपापरतोपिहि ॥ २ ॥ ॥ शिबिरुवाच ॥ ॥ कःपुंडरीकोधर्मात्माकृतंतेनचकर्म्मकिम् ॥ येनप्र

सन्नोभगवांस्तद्वद्देमासमावसत् ॥ ३ ॥ कथंतदनुजःप्रापपापात्माश्रीहरेःपदम् ॥ तीर्थस्यास्यप्रसादेनसर्वमाख्याहिमेमुने ॥ ४ ॥ शृण्वतोस्यनसंतो
षोमाहात्म्यंममजायते ॥ ५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ विदर्भनगरेराजन्मालवाख्येमहायशाः ॥ ब्राह्मणोब्रह्मविच्छांतोविद्वान्विष्णुपरायणः ॥ ६ ॥
देवर्षिपितृभूतानांमानुषाणांचपोषकः ॥ विषयेषुनसंसक्तोलोभमोहादिवर्जितः ॥ ७ ॥ सएकदामहाभागसिंहंप्रातेबृहस्पतौ ॥ गोदावरींमहापुण्यांस्ना
तुंप्रतिजगामह ॥ ८ ॥ दातुंतत्रसुवर्णस्यगृहान्निन्येपलायुतम् ॥ गच्छन्पथिसधर्मात्मामनसैतदचिंतयत् ॥ ९ ॥ ॥ मालवउवाच ॥ ॥ गृहाद्दाना
र्थमानीतंमयाहेमपलायुतम् ॥ यस्मैकस्मैनदातव्यंदातव्यंपूज्यसाधवे ॥ १० ॥ निष्किंचनायविप्रायपात्रायानुपकारिणे ॥ पूज्यायदेशेकालेचदत्तम
क्षयतांव्रजेत् ॥ ११ ॥ उञ्छवृत्त्यासमानतिंदत्त्वादुर्वाससेमुनिः ॥ शिलोंच्छवृत्तिर्धर्मात्मास्वंत्यक्त्वागात्परंपदम् ॥ १२ ॥ दानवेंद्रोबलीराजापात्रंविज्ञा
यवामनम् ॥ विपक्षायाप्यदात्तस्मैत्रिलोकींस्वभुजार्जिताम् ॥ १३ ॥ तस्मात्पात्रायदातव्यंधनंधर्म्मार्जितंमया ॥ गोविंदतुष्टयेसम्यक्वांच्छनीयंनत
त्फलम् ॥ १४ ॥ पुंडरीकस्तुधर्मात्माभागिनेयोगजाह्वयात् ॥ आयास्यतिमयाहूतःसर्वपात्रशिरोमणिः ॥ १५ ॥ आनीतस्यधनस्यार्द्धंतस्मैपात्राय
सूनवे ॥ स्वंसुर्दास्यामिशेषंतुश्रोत्रियेभ्योयथाविधि ॥ १६ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंविचिंत्यधर्मात्मामालवःसद्विजोत्तमः ॥ कतिचिद्वासरैःप्राप्तः
पुण्यांगोदावरींनृप ॥ १७ ॥ मिलितस्तस्यधर्मात्मापुंडरीकःस्वसुःसुतः ॥ तस्यैवपूर्वमायातोमालवस्यमहीपते ॥ १८ ॥ सतत्रविधिनास्नात्वा
सिंहसंक्रमवासरे ॥ पुंडरीकायवित्तार्द्धंददौमेप्रीयतांहरिः ॥ १९ ॥ पुंडरीकोपिधर्मात्मास्नात्वागोदावरीजले ॥ स्ववित्तस्यचतुर्थांशंश्रो
त्रियेभ्योददौमुदा ॥ २० ॥ सतत्रविधिवत्स्नात्त्वादत्वादानंचशक्तितः ॥ गच्छंतंस्वगृहान्राजन्नित्युवाचस्वसुःसुतम् ॥ २१ ॥ ॥ मालव उवाच ॥ ॥
गुरून्प्रतिनमस्कारोवाच्योआशीर्लघून्प्रति ॥ यथावयोर्हिसंयोगःक्षणिकोयंबभूवह ॥ २२ ॥ एवंहिसर्वजंतूनांपुत्रदारादिभिःसह ॥ तस्मात्क्ष
णिकसंयोगात्संसाराद्यःसुधीर्नरः ॥ २३ ॥ विरज्येतकृपापात्रंसहरेस्याद्विनिश्चितम् ॥ कृपातःश्रीहरेःप्राणीसत्संगमरतोभवेत् ॥ २४ ॥ ततस्तस्यहरे
र्लीलाश्रवणेच्छाहिजायते ॥ श्रुत्वाचकीर्तितासद्भिर्हरिलीलाअपिस्वयम् ॥ २५ ॥ सुस्पृहंकीर्त्तयत्येवततःस्मरतिकेवलम् ॥ ततस्तस्यभवेत्प्रेमगोविंदपद
सेवने ॥ २६ ॥ नरस्ततस्तरत्याशुपोतेनेवमहार्णवम् ॥ एतदर्थंहिसाधूनांज्ञानिनांकर्मणांतथा ॥ यत्नोभवतिधर्मात्मन्नपित्वंयत्नवान्भव ॥ २७ ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासवैदर्भःसुतंकथमपिस्वसुः ॥ विसृज्याश्रुमुखोबाष्पपर्याकुलदृशंययौ ॥ २८ ॥ पुंडरीकोपिधर्मात्माचचालस्वगृहं

१ स्वस्यूक्त्वा इ० पाठान्तरम् ।

प्रति ॥ कतिभिर्वासरैराजन्नागतोत्रशुभास्पदे ॥ २९ ॥ भरताख्यंकनीयांसंभ्रातरंपतितंभुवि ॥ श्वसंतंक्षतनिर्गच्छद्रुधिराक्तमवेक्षत ॥ ३० पप्रच्छच
रुदन्नुच्चैर्भ्रातःकेनेदृशींदशाम् ॥ गमितोसिकिमर्थंवागृहादिहसमागतः ॥ ३१ ॥इतिपृच्छतिराजेंद्रपुंडरीकेसपीडया ॥ महत्याभरतःसद्यःपीडितोसूनमुं
चत ॥३२॥ अवातरत्तदायानमेकंसगणमद्भुतम् ॥ आकाशात्पश्यतांभूपजनानांतद्गुरोरपि ॥३३॥ तदारुह्यसदिव्यांगोभरतःपापकार्यपि ॥ उवाचवचनं
ज्येष्ठंभ्रातरंविनमन्निदम् ॥ ३४ ॥ ॥ भरतोवाच ॥ ॥ पुंडरीकमहाबुद्धेतीर्थस्यास्यप्रसादतः ॥ पुष्करस्यमयाप्राप्तापापिनापिदिविस्थितिः ॥
॥ ३५ ॥ मदीयंदारुणंकर्मभ्रातर्जानासियद्यपि ॥ तथापिकथयाम्यद्यकिंचिदज्ञातमस्तिते ॥ ३६ ॥ यथामयाप्रभावत्यावेश्ययारमितंसह ॥ तद्गृहं
व्ययितंभूरिधनंचमदिराकृते ॥ ३७ ॥ द्यूतेनहारितंयच्चचौरकर्मसमार्जितम् ॥ शिवरात्र्यांमयाशंभुनिर्माल्यंयच्चभक्षितम् ॥ ३८ ॥ यत्कृतेभवताविप्रोजे
बुकोनामदूषितः ॥ एतन्मयाकृतंकर्म्मविदितंपुंडरीकते ॥ ३९ ॥ गोदावरींगतेभ्रातस्त्वयियत्कृतवानहं ॥ नतत्तेविदितंकर्मकथयामितदप्यहो ॥
॥ ४० ॥ चलितेत्वय्यतिक्रांतोयदापक्षस्तदाह्यहम् ॥ श्रुतवानितिलोकेभ्योवचनंहरिदुःसहम् ॥ ४१ ॥ पुंडरीकोधनंदातुमाहूतोमातुलेनहि ॥ निजसो
दरमाहत्यपुंडरीकंतदाहृतम् ॥ ४२ ॥ गृहीष्यामिधनंभूरिमालवेनसमर्पितम् ॥ महतावसुनातेनतोषयामिप्रभावतीम् ॥ ४३ ॥ दुरोदरेणक्रीडामिस्वे
च्छयाताद्विदैःसह ॥ इत्यालोच्यत्वदध्वानंनिरुध्याहमिहस्थितः ॥ ४४ ॥ हत्वात्वांचधनंभूरिगृहीतुंचमहामते ॥ अतिक्रांतेधनेभ्रातःकुतश्चित्सार्थमाग
तः ॥ ४५ ॥ वणिजामत्रसुप्तोहंरात्रौतत्रमहामते ॥ अथकश्चिन्निशीथेतुतस्करोवणिजांधनम् ॥ ४६ ॥ हर्तुंतत्रसमाविष्टःसार्थेजनसमाकुले ॥ नीत्वायदाध
नंकिंचित्सचौरस्तुपलायितः ॥ तमन्वधावन्सहसाक्रोशंतइवसेवकाः ॥ ४७ ॥ ॥ सेवकाऊचुः ॥ ॥ गृह्यतांगृह्यतामेषचौरोयंयातिसत्वरम् ॥ मध्याद्ब
हूनामस्माकमपहृत्यधनंबहु ॥४८॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तेषांपुरतस्तुतमन्वहम् ॥ अधावंसहसाभ्रातस्तद्गृहीतुंजिहीर्षया ॥ ४९ ॥
ततस्तेवणिजांभृत्याज्ञात्वामांतस्यरक्षकम् ॥ प्रजह्रुस्तरसासर्वेसखड्गंखड्गपाणयः॥५०॥ तेषुकश्चिद्द्विजश्रेष्ठोब्राह्मणोहमितिब्रुवन् ॥ खड्गेनशितधारेणमया
पापीयसाहतः ॥ ५१ ॥ वणिजांसेवकैस्तैस्तुखड्गधारैरहंहतः ॥ गतास्तेवणिजःप्रातर्निजगंतव्यनीवृतम् ॥ ५२ ॥ ततोभवानिहप्रातःश्वसंतंमांददर्शह ॥
चलद्रुधिरलिप्तांगंपीडामोहविचेतनम्॥५३॥इत्येतत्कथितंभ्रातर्यदर्थमहमागतः ॥ अपमृत्युंयथाप्राप्तस्तच्चापिकथितंमया ॥५४॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे
पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येऽष्टादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२१८॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यपुंडरीको
महामनाः ॥ उवाचनिजबंधुंतंशृण्वतांनिजसंगिनाम् ॥ १ ॥ ॥ पुंडरीकउवाच ॥ ॥ केनपुण्येनतीर्थेस्मिन्मृत्युर्भरततेभवत् ॥ यदिजाना

सितद्ब्रूहिपापंविख्यातमेवते ॥ २ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ पुंडरीकशृणुष्वेदंकथयामितवाग्रतः ॥ एतत्तीर्थप्रदंपुण्यंकृतंयदिहजन्मनि ॥ ३ ॥
एकदातुधनंजित्वासमागच्छन्निजंगृहम् ॥ अपश्यंमृतकंबालंमृतस्यानाथमापणे ॥ ४ ॥ निधायतमहंमूर्ध्निनीत्वागंगातटेशुभे ॥ वस्त्रादिभिरलंकृत्यचक्रे
दाहादिसत्क्रियाम् ॥ ५ ॥ द्यूतेनोपार्ज्जितंद्रव्यंतत्सर्वंव्ययितंमया ॥ तेनपुण्येनप्राप्तंमेतीर्थमेतच्छुभावहम् ॥ ६ ॥ कुरुत्वंममदेहस्यसंस्कारंदाहपूर्व
कम् ॥ ७ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ संस्कारेविहितेराजन्भरतःपापवानपि ॥ तीर्थस्यास्यप्रसादेनपुष्करस्यगतोदिवि ॥ ॥ मासमेकंयथाविष्णुः
पुंडरीकगृहेहरिः ॥ ८ ॥ उवासास्यप्रसादेनतीर्थस्यशृणुसांप्रतम् ॥ अत्रतीर्थेसधर्मात्माभरतस्यापिसद्गतिम् ॥ दृष्ट्वेतिहृदयेमेनेतीर्थमेतत्तुकामदम् ॥९॥
अत्रेतिवांच्छयासस्नौपुंडरीकःसपंडितः ॥ माघमासंस्वरूपेणहरिर्वसतुमेगृहे ॥ १० ॥ एवंस्नात्वासकामेनययौनिजगृहंप्रति ॥ तीर्थेत्रनृपतिश्रेष्ठपुंडरीको
खिलार्थदे ॥११॥ बंधुभ्योमरणंभ्रातुर्भरतस्यजगादह ॥ तेपिश्रुत्वाशुचंचक्रुर्माययावृतबुद्धयः ॥ १२ ॥ पुंडरीकस्तदाकुर्वन्गृहेस्वस्मिन्निजक्रियाः ॥
उवासेतिमहानंदस्तपस्यायास्यतेहरिः ॥१३॥ पूर्णिमायामथोपौष्यांचक्रेसपरमोत्सवम् ॥ मत्वेतिश्वोगृहेमह्यंहरिरायास्यतिध्रुवम् ॥१४॥श्रीखंडजलसेके
नगोमयालेपनेनच॥मुक्ताचूर्णचतुष्केनसमस्कुरुतकेतनम्॥१५॥शतद्वयंब्राह्मणानांनानाभोज्यैरभोजयत्॥वह्वीभिर्दक्षिणाभिश्चतानेवसमतोषयत् ॥१६॥
नानावादित्रकुशलैःकलकंठैश्चगायनैः ॥ रजन्यांस्वजनैर्गायंश्चक्रेजागरणंतथा ॥ १७ ॥ अथप्रभातेतान्सर्वान्गायनादीन्विसृज्यसः॥गोविंदागमनाकांक्षीगृ
हमध्येउपाविशत् ॥ १८ ॥ अथतस्यगृहाभ्यासेनिवर्त्यनिजवाहनम् ॥ प्राविशद्गृहमध्येतुकर्तुंस्वजनवांछितम् ॥ १९ ॥ सपुंडरीकस्तंदृष्ट्वामाधवंसमु
पागतम् ॥ उत्थायासनतस्तूर्णववंदेशिरसानृप ॥ २० ॥ उवाचचसधर्म्मात्मागोविंदालोकनिर्वृतः ॥ संपूज्यार्घादिदानेनविष्टरेतंनिवेशितम् ॥ २१ ॥
॥ पुंडरीकउवाच ॥ ॥ भवताभवतापघ्नंसुरूपघ्नंतदनुष्ठितम् ॥ तावदत्रत्वयाविष्णोस्थीयतांस्थितिकारिणा ॥ २२ ॥ यावदस्यपुनीतस्यसमा
प्तिस्तपसोभवेत् ॥ यत्रत्वंसेवकास्तेचवसंतिपरिचर्यया ॥ २३ ॥ तत्रैवखलुवैकुंठःसर्वदोषविवर्जितः ॥ यद्गृहेतवकर्माणिवर्ण्यंतेसाधुभिर्विभो ॥ २४ ॥
हरिर्निवसतेतत्रसन्मुखादितिनःश्रुतम् ॥ येषांवचसितेनामहृदिरूपंचसुंदरम् ॥ २५ ॥ कर्णयोश्चगुणारोपस्तएवखलुसाधवः ॥ भवतोभवतेस्वांतं
येषांशुश्रूषणेविभो ॥ २६ ॥ उत्तमांगेचनिर्माल्यंतएवखलुसाधवः ॥ येषांतुबुद्धिःशत्रौचामित्रेचकमलापते ॥ २७ ॥ चयापचययोश्चैवतएव
खलुसाधवः ॥ येषांविकुरुतेचेतोनविकारस्यकारणे ॥ २८ ॥ संतिलक्ष्मीपतेनूनंतएवखलुसाधवः ॥ यत्रत्वंसाधवस्तत्रसंतोयत्रततो
भवान्अतोविज्ञायतांसाधुंमाघेममगृहेवस ॥ २९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यपुंडरीकस्यमाधवः ॥ उवा ॥ २१९

चवचनंभासादंतानांभासयन्दिशः ॥ ३० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ साधूनामुत्तमःसाधुस्त्वंपृथिव्यांमहामते ॥ यत्त्वयापुण्यती
र्थेतुस्नातंमत्संगवांछया ॥ ३१ ॥ उत्तिष्ठजाह्नवीतोयमाघेस्नानंकुरुद्विज ॥ माघांतेस्नापयामित्वांपूर्णिमायांतुपुष्करे ॥ ३२ ॥ प्रयागेमाघमासे
तुपूर्णंयत्स्नानजंफलम् ॥ तत्सर्वंपुष्करेतीर्थेदिनैकस्नानतोभवेत् ॥ ३३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्तःसविप्रेंद्रःपुंडरीकोमुरारि
णा ॥ किंचिदभ्युदितेसूर्येस्नानंगंगाजलेकरोत् ॥३४॥ प्रत्यक्षपुंडरीकाक्षपुंडरीकःसमर्चयत् ॥ तुलसीविकसत्पुष्पयवकुंकुमचंदनैः॥३५॥ धूपैरगरुजैरंगवा
सितांगंरमापतिम् ॥ नीराजयातिकर्पूरदीपकैःपंचभिःस्मसः॥३६॥ चतुर्विधमयैर्भोज्यैर्भोजयित्वाजगद्गुरुम् ॥ सुप्तंसमणिपर्यंकेचामरैस्तमवीजयत् ॥३७॥
पादसंवाहनंजातुचक्रेतस्यरमापतेः ॥ जातकर्पूरसंयुक्तंददौतांबूलवीटकम् ॥ ३८ ॥ उष्णीषंबध्नतस्तस्यश्रीपतेःपुरतस्तदा ॥ तस्थौजातुसविप्रेंद्रःकरे
णानीयदर्पणम् ॥ ३९ ॥ एवंनिजगृहेतस्यवसतःसभवच्छिदः ॥ सपर्यांविदधद्विप्रोमाघंनिन्येसमस्तकम् ॥४०॥ अथमाघावसानेतुपूर्णिमायांरमापतेः ॥
स्मृतिमात्रागतंतार्क्ष्यमपश्यत्पुरतःस्थितम् ॥ ४१ ॥ तंदृष्ट्वापुंडरीकाक्षःपुंडरीकमुवाचह ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ श्रूयतांभोद्विजश्रेष्ठयद्वचोहंवदा
मिते ॥ ४२ ॥ इंद्रप्रस्थगतेतीर्थेपुष्करेतेयदृच्छया ॥ स्नानायतेमयादत्तंयन्मासमुषितंमया ॥४३ ॥ अद्यपक्षींद्रमारुह्यमयासहमहामते ॥ व्रजतीर्थशिरो
रत्नंतदेवप्रतिपुष्करे ॥ ४४ ॥ चतुर्वर्गप्रदेतस्मिन्स्नानंकुर्वन्यदीच्छसि ॥ तदहंतेप्रदास्यामियदहंतद्वशेद्विज ॥ ४५ ॥ पापोपिभरतस्तेवैभ्रातायत्रमृतोग
तः ॥ स्वर्गस्वर्गसुखाकांक्षीकिमन्यत्तस्यवर्ण्यते ॥ ४६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वासदेवेंद्रोब्राह्मणेंद्रंनरेंद्रतम् ॥ पतगेंद्रंसमारोप्यसर्वती
र्थेंद्रमागमत् ॥ ४७ ॥ पुंडरीकस्यदेहात्तुतेनतत्प्राणवायुना ॥ समंज्योतिःसनिर्गत्यगोविंदपदमाविशत् ॥ ४८ ॥ एवंपुष्करतीर्थेस्मिन्निंद्रप्रस्थगतेनृप ॥
स्नानेनपुंडरीकस्तुलेभेसायुज्यमीश्वरे ॥ ४९ ॥ एवंतीर्थानुरोधेनगोविंदोपिचतद्गृहे ॥ मासमेकंसुखंराजन्नुवासनिजबंधुवत् ॥ ५० ॥ केनवर्णयितुंश
क्योमहिमापुष्करस्यवै ॥ शक्रप्रस्थगतस्यास्यकोटचंशोवर्णितोमया ॥ ५१ ॥ माहात्म्यश्रवणादस्यश्रद्धयालभतेनरः ॥ अश्वमेधक्रतुफलंपठनादपिभूप
ते ॥ ५२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येपुष्करमहिमावर्णनोनामैकोनविंशाधिकद्विशततमोऽध्या
यः ॥ २१९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शिवस्यतीर्थराजस्यप्रयागस्यतवाग्रतः ॥ महिमानंमहापुण्यंश्रद्धयावर्णयामिते ॥ १ ॥ विश्वावसुर्महो
पालगंधर्वोलोकविश्रुतः ॥ एकदासगतोगातुंसुमेरौब्रह्मणःसभाम् ॥ २ ॥ तत्रसर्वैःसुरश्रेष्ठमुपविष्टंसुविष्टरे ॥ जुष्टंसुरगणैर्भूपविश्वावसुरवैक्षत ॥ ३॥

---

१ पुष्करेतीर्थे इतिपाठः ।

ब्रह्मासनसमीपेतुवरासनगतंनृप ॥ द्वितीयमिवलोकेशमिंद्रप्रस्थंसऐक्षत ॥ ४ ॥ सुरराजतीर्थराजौब्रह्मेंद्रप्रस्थयोर्नृप ॥ चामरोद्धूननं
मूर्ध्निकुर्वंतौसददर्शह ॥ ५ ॥ अन्यानिदेवतीर्थानितयोर्दूरेमहीपते ॥ स्थितानितेनदृष्टानिबद्धांजलिपुटानितु ॥ ६ ॥ तयोरग्रेजगौराजन्गांधर्व
रागमुत्तमम् ॥ तीर्थैःसममगात्सत्यलोकंदेवान्विसृज्यहि ॥ ७ ॥ अथविश्वावसुर्धीमान्दृष्ट्वातीर्थस्यवैभवम् ॥ इंद्रप्रस्थस्यराजेंद्रहाहामेतदुवाच
ह ॥ ८ ॥ ॥ विश्वावसुरुवाच ॥ ॥ भोभोगंधर्वशार्दूलतीर्थमेतन्महाद्भुतम् ॥ इंद्रप्रस्थाख्यमेतस्मिन्संसारेतीर्थराशिषु ॥ ९ ॥ चराचरगुरु
र्ब्रह्मासुरवंद्यपदांबुजः ॥ तस्यासनसमीपस्थंयदतिष्ठसमासनम् ॥१०॥ तीर्थराजोपिपृष्ठस्थश्चामरंयस्यमस्तके ॥ अधुनाभूत्यवज्ञातस्तीर्थेष्वन्येपुकाक
था ॥ ११ ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानित्रिवर्गफलदानितु ॥ इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थंचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ १२ ॥ अत्रस्थितानितीर्थानितादृशानिगुणैर्ध्रुवः ॥
शेषेणापिनशक्यंतेस्तोतुंतेषांमहागुणाः ॥ १३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंविश्वावसुर्धीमान्दृष्ट्वेंद्रप्रस्थवैभवम् ॥ गत्वातस्यगृ
हंराजन्पावनंसर्वकामदम् ॥ १४ ॥ यथादेवेषुसर्वेषुशक्रःश्रेष्ठःशचीपतिः ॥ तस्माद्ब्रह्माचतीर्थेषुप्रयागोयंतथावरः ॥ १५ ॥ तस्मादपिमहाराजश
क्रप्रस्थमिदंवरम् ॥ अस्यांतरगतोयोयंप्रयागोनृपदृश्यते ॥१६॥ कथयाम्यत्रयद्वृत्तंमोहिन्याःपण्ययोषितः ॥ नर्मदासरितस्तीरेपुरीमाहिष्मतीनृप॥१७॥
मोहिनीनामतत्रासीद्वेश्याबहुधनान्विता ॥ रूपयौवनसंपन्नानिष्णातानृत्यगीतयोः ॥ १८ ॥ तयाबहूनिपापानिकृतानिधनलुब्धया ॥ ब्रह्महत्याःकृताः
सतदास्यश्चवहवोहताः ॥ १९ ॥ तासांचपातितागर्भाःबहुशःपापयातया॥एवंतयासुतारुण्यंगमितंपापकर्मभिः॥२०॥ततोजराकियत्कालेतद्देहेसमपद्य
त ॥ जराग्रस्तशरीरासानिवृत्तविषयस्पृहा ॥ २१ ॥ नचक्रेमानसंयूनांतेचतांप्रतिभूपते ॥ पापार्जितंधनंस्वीयंनविश्वसितिकस्यचित् ॥२२॥ नदत्ते
नस्वयंभुंक्तेननिक्षिपतिवैक्वचित् ॥ एकदासानिशीथेतुविबुध्येतिविचिंतयत् ॥ २३ ॥ मृतायांमयिकस्येदंधनंपापैरुपार्जितम् ॥ तंनयिष्यतिमांघोरंनर
कंभृशदारुणम् ॥ २४ ॥ दास्यस्तासांचभर्त्तारस्तद्भोक्ष्यंतिधनंमम ॥ मयैवसद्गतिस्तस्यकथंनक्रियतेधुना ॥ २५ ॥ एवंविचिंत्यसाधर्मेविधायमति
मुत्तमाम् ॥ चकारारामसरसिवापीकूपसुरालयान् ॥ २६ ॥ अभितःपुरमाधत्तेप्रपाःपथिकहेतवे ॥ निदाघेचमहाराजतेभ्योन्नंप्रददौचसा ॥ २७ ॥ धर्म
शालांगृहाभ्याशेनिवासायविदेशिनाम् ॥ विदधेसापुनस्तेभ्योददावाहारमुत्तमम् ॥ २८ ॥ एवंप्रवर्त्तमानाहिधर्मेसाभूपमोहिनी ॥ ज्वरातुराभवत्काले
क्वचिच्चेतिविचिंतयत् ॥ २९ ॥ धर्मार्थेहिमयावित्तंव्ययितंभूरियद्यपि ॥ तथापिस्वर्णरूप्यादिप्रचुरंवर्त्ततेपरम् ॥ ३० ॥ श्रोत्रियेभ्योददाम्येतज्ज्ञा
नेनेतिव्यचिंतयत् ॥ विचिंत्येतिसमाहूतामोहिन्यानगरद्विजाः ॥ ३१ ॥ नागतास्तेमहीपालज्ञात्वाघोरंप्रतिग्रहम् ॥ यदातदाद्विभागंचचक्रेतत्तुधनं

स्वकम् ॥ ३२ ॥ एकोभागस्तुदासीनांदत्तोन्यश्वविदेशिनाम् ॥ स्वयंतुनिर्द्धनाराजन्नभवत्सातुमोहिनी ॥ ३३ ॥ तथासमागतंमृत्युंविज्ञायांतिकमं
तिके ॥ मुक्त्वादास्योधनंनीत्वाययथेष्टगतयोभवत् ॥ ३४ ॥ इतिमत्वायदाह्येषाज्वरमुक्ताभविष्यति ॥ तदानींयद्धनंदत्तंनूनसादास्यतेहितत् ॥३५॥
अथसालंघनान्यष्टादशकृत्वामहीपते ॥ निजायुषस्तुशेषेणज्वरमुक्तातदाभवत् ॥ ३६ ॥ एकाजरद्भवानामसखीतस्यामहीपते ॥ सातामुपचचाराशु
पथ्यादिभिरतंद्रिता ॥ ३७ ॥ कियद्भिर्वासरैःसातुपूर्णाहाराव्यजायत ॥ तस्याजरद्भवायास्तुगृहेभुक्तंस्मलज्जया ॥ ३८ ॥ मयास्थितंसुखेनात्रदुःखम
द्यसमागतम् ॥ दारिद्र्यान्नमयास्थेयंसांचिंत्येतिगतान्यतः ॥ ३९ ॥ गच्छतीसावनेराजन्मोहिनीपुरतस्करैः ॥ इतिमत्वाविनिहतागृहीत्वायात्यसौध
नम् ॥ ४० ॥ धनमप्राप्यतैस्तस्याःसकाशात्पुरतस्करैः ॥ श्वसतीसापरित्यक्तातस्मिन्नेववनेनृप ॥ ४१ ॥ अथवैखानसःकश्चित्प्रयागस्यास्यवैजल
म् ॥ बिभ्रत्कमंडलौराजन्नत्रारण्येसमाययौ ॥ ४२ ॥ अथतांपतितांवीक्ष्यशस्त्रविक्षतविग्रहाम् ॥ याचमानामिदंराजन्जीवनंहस्तसंज्ञया ॥ ४३ ॥
॥ वैखानसउवाच ॥ ॥ कात्वंकेनशितैःशस्त्रैःसक्षतीकृतविग्रहा ॥ एकाकिनीकिमर्थंवानिर्जनारण्यमागता ॥ ४४ ॥ इंद्रप्रस्थगतस्येदंप्रयागस्य
जलेशुभे ॥ भाग्योदयेनकेनापिप्रापितंप्रियकाम्यया ॥ ४५॥ इत्युक्तातेनसावकुमक्षमाव्यादददेमुखम् ॥ पातुंतद्वारिमहिषीभवेयमितिवांछया ॥४६ ॥
अथैतस्यप्रयागस्यपातितेंबुनितन्मुखे ॥ तत्याजजीवितंसातुमोहिनीगणिकानृप ॥ ४७ ॥ प्राणप्रयाणकालेतुमहिषीत्वंचवांच्छयत् ॥ अतःसामहिषीजा
ताद्राविडेवीरवर्मणः ॥४८॥संभूयकेरलाधीशगृहेतीर्थांबुपानतः॥कुलशीलधनैश्वर्यसंयुक्तस्यमहीपतेः॥४९॥ हेमगौरंततःसांगंबभारकमलेक्षणा ॥ अतस्त
स्यापितानामहेमांगीतिचकारह ॥ ५० ॥ एकदासातुहेमांगीहेमाभरणभूषिता ॥ कलायाःस्ववयस्यायामंत्रिपुत्र्यागृहंययौ ॥ ५१ ॥ तत्रयावकतैलेन
स्नापिताभोजिताचसा ॥ विविधान्नैस्तदाराजन्निविष्टावरविष्टरे ॥ ५२ ॥ पुष्पोद्ग्रथितधम्मिल्लाक्षामक्षौमविभूषिता ॥ कलांप्रोवाचदधतीमुखेतांबूलवीटि
काम् ॥ ५३ ॥ ॥ हेमांग्युवाच ॥ ॥ कलेकलयमेवाक्यंकोकिलाकलभाषिणि ॥ गृहेयदद्भुतंवस्तुतवमामभिदर्शय ॥ ५४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुरा
णेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येइंद्रप्रस्थवर्णनोनामविंशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२०॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥
इत्युक्तासाकलाराजंस्तयानृपतिभार्यया ॥ स्वकोशात्स्वर्णमंजूषामानाय्यविदधेपुरः ॥१॥ उवाचचमहाराजभार्येस्यांमहदद्भुतम् ॥ पुस्तकंवर्ततेदेवितत्र
चित्राणिसंतिवै ॥ २ ॥ उद्घाटचद्दश्यतांकिंचित्किंकिमस्त्यत्रपुस्तके ॥ रंस्यतेतेमनोनूनंतत्रस्थालेख्यदर्शने ॥ ३ ॥ इत्युक्त्वाभूपपत्नीसादास्यातामु
दघाटयत् ॥ मंजूषांतत्रसंस्थंचपुस्तकंपाणिनाग्रहीत् ॥ ४ ॥ तत्रावलोकयामाससावतारान्समासतः ॥ पूर्वंततस्तुभूगोलंपंचाशत्कोटियोज

नम् ॥५॥ तत्रांधकारसंयुक्ताभूमिर्दृष्टाथकांचनी ॥ एतयोरंतरेराजँल्लोकालोकश्चपर्वतः ॥६॥ सप्तद्वीपास्ततोदृष्ट्वासमुद्रैःसप्तभिर्वृताः ॥ एतेपुनर्नगाःशैलाश्च
खंडानितुमहामते ॥ ७ ॥ एतद्भारतखंडंसापश्यंतीभूपतिप्रिया ॥ यमुनाजाह्नवीमुख्याःसरितःसमवैक्षत ॥ ८ ॥ यमुनातीरगंराजन्निंद्रप्रस्थमिदंशुभम्॥
ददर्शसामहाभागातीर्थव्रजयुतंनृप ॥ ९ ॥ अत्रतीर्थमिदंदृष्ट्वाप्रयागंब्रह्मनिर्मितम् ॥ पूर्वजन्मकृतंकर्मसासस्मारमनस्विनी ॥ १० ॥ ततस्तूर्णींसमुत्था
यतूर्णंसास्वगृहंययौ ॥ निश्चित्येतिनभोक्ष्यामितत:प्रस्थायतीर्थकम् ॥ ११ ॥ तदैवसातुहेमांगीसहैगंतुमसुप्रियम् ॥ वीरवर्माणमाहेदंतीर्थराजंप्रियास
ती ॥ १२ ॥ ॥ हेमांग्युवाच ॥ ॥ भोभोप्राणपतेवाक्यंमदीयंशृणुधर्मदम् ॥ विधेहिचमहाभागतूर्णंपूर्णोभविष्यति ॥ १३ ॥ पुराहंमोहिनीनामवेश्या
चबहुपापकृत् ॥ यौवनेवार्द्धकेकिंचिद्धर्मेजातामतिर्मम ॥ १४ ॥ पापेनोपार्जितंवित्तंधर्मेणव्ययितंमया ॥ निर्द्धनाहंयदाराजन्निर्गतानिजपत्तना
त् ॥ १५ ॥ तदामांनिर्जनेरण्येयांतींजघ्नुःस्तुतस्कराः ॥ वृथादारिद्र्यसंतप्तापापाधनजिघृक्षया ॥ १६ ॥ शितशस्त्रक्षतांगींमांश्वसंतींगतचेतनाम् ॥ विसृ
ज्यतस्करास्तत्रगताहतमनोरथाः ॥ १७ ॥ ततोवैखानसोह्येकःप्रयागस्यजलंवहन् ॥ इंद्रप्रस्थगतस्यैववनेतत्रसमागतः ॥ १८ ॥ तत्रमांपतितांदृ
ष्ट्वातदवस्थांसतापसः ॥ कात्वंकुतःकिमर्थंवाहताकेनेतिपृष्टवान् ॥ १९ ॥ तदाकिमपिनोक्तंमेप्रार्थितंपुण्यमंबुतत् ॥ तेनतन्मेमुखेक्षिप्तंततोहंदेहमत्य
जम् ॥ २० ॥ प्राणप्रयाणकालेतुवारितत्सर्वकामदम् ॥ श्रुत्वेतिवांछितवतीमहिषीस्यामितिप्रभो ॥ २१ ॥ तस्यतीर्थांभसोराजन्प्रसादात्तेगृहेश्वरी ॥
जाताहंसत्कुलाचाराशीलयापरयोनिधेः ॥२२॥ सांप्रतंद्रष्टुमिच्छामिशक्रप्रस्थगतंनृप॥प्रयागंतीर्थराजंतंभवतासहकामदम् ॥२३॥ प्रस्थास्येहंयदाराजन्
तीर्थराजंप्रतिप्रभो ॥ तदाहमन्नंभोक्ष्यामिमयेतिविहितःपणः ॥ २४ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कथमेतद्विजानीयांत्वदुक्तंचललोचने ॥ प्रतीतंकुरुमे
भद्रेत्वदुक्तंकरवाण्यहम् ॥ २५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्तेतेनभूपेनखेवागित्यभवत्तदा ॥ ॥ आकाशवागुवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंवचोराज
न्ननयातवभार्यया ॥ २६ ॥ इंद्रप्रस्थेगतेपुण्येप्रयागेतीर्थपुंगवे ॥ तत्रगत्वाकुरुस्नानंलप्स्यसेयद्यदिच्छसि ॥ २७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ निशम्ये
तिततोवाणींनृपोगगनसंभवाम् ॥ दंडवत्पतितोभूमौतद्वक्तारंनमाम्यहम् ॥ २८ ॥ अथमंत्रिणमाहूयराज्यमारोप्यतत्रवै ॥ तयासहसमारुह्यरथंतीर्थ
वरंययौ ॥ २९ ॥ कतिभिर्वासरैरत्रहेमांग्यासहआययौ ॥ उपजह्नेतीर्थराजेक्षीरंभार्यायुतोनृपः ॥३०॥ सस्नतुस्तौशिवेतीर्थेदंपतीतत्रकामदे ॥ प्रयागेतेन
वपुपावैकुंठप्राप्तिरस्तुमे ॥ ३१ ॥ प्रतीच्छयास्नानमात्रेमिथुनेतत्रभूपते ॥ आगतौसुरशार्दूलौहंसपर्क्षींद्रवाहनौ ॥ ३२ ॥ आगतौतौसमालोक्यवीरव

१ महीगुप्तमनुप्रियमितिपाठः ।

र्मीसभूपतिः ॥ प्रणम्यशिरसादेवौतुष्टवैकाग्रमानसः ॥ ३३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ नमोवांसुरशार्दूलौबिभ्रद्भ्यामसितारुणे ॥ वपुषीक्षौमवासांसि
हेमसिंदूरभानिच ॥ ३४ ॥ वंदेयुवांसत्वरजःप्रधानौचराचरस्यस्थितिसर्गहेतू ॥ वैकुंठसत्याद्भुतलोकनाथौचतुर्द्विबाहूखगराजवाहौ ॥ ३५ ॥ वैराग्य
संरागवतांजनानांसन्मुक्तिभुक्तिप्रतिपादिकौच ॥ वृंदारकेवंदितपादपद्मौसद्भावनम्रेणनमामिमूर्ध्ना ॥ ३६ ॥ गोविंदवृंदारकवंद्यपादनकोपिजानातितव
स्वरूपम् ॥ यतःपरस्त्वंप्रकृतेश्वपुंसोमनोवचोभ्यामपिदूरवर्ती ॥ ३७ ॥ धन्यःसलोकेपुरुषःपरात्मन्योविश्वमेतत्क्षणिकंविचिंत्य ॥ अनन्यचेताभज
तित्वदीयपादारविंदंमुनिवृंदवंद्यम् ॥ ३८ ॥ त्वत्पादसेवनंनामतीर्थमेतच्चदुर्लभम् ॥ जनानांभजमानानांवांछितार्थफलप्रदम् ॥ ३९ ॥ तथाप्येतद्द्वयं
सेव्यंमुक्तयेनान्यलब्धये ॥ अन्यकामनयायस्तुसेवतेसतुवंचितः ॥ ४० ॥ संतोभवंतमासेव्यतीर्थमेतच्चमुक्तिदम् ॥ नान्यमिच्छंत्यतिक्रम्यसर्वलोका
न्जिजीषवः ॥ ४१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्यभिष्टूयदेवेशंलोकेशंसचभूपतिः ॥ तस्थौयदातदाराजन्हेमांगीसाजगादह ॥ ४२ ॥ ॥ हेमांग्यु
वाच ॥ ॥ पद्मापतेपद्मपलाशलोचनब्रह्मन्करालासनभारतीगुरो ॥ नमोयुवाभ्यांयदिदीनचेतसेप्रसीदतांतारयतांभवाब्धेः ॥ ४३ ॥ तीर्थस्यास्यप्र
सादेनजाताहंमहिषीप्रभो ॥ युवयोर्दर्शनंजातंदेवानामपिदुर्लभम् ॥ ४४ ॥ युवामखिलचित्तज्ञौदत्तंनौमानसेप्सितम् ॥ स्नानकालेयदावाभ्यांविहितंपा
रमार्थिकम् ॥ ४५ ॥ एवंताभ्यामुभाभ्यांतौसंस्तुतौदेवपुंगवौ ॥ प्रसन्नवदनौभूत्वाप्रोचतुर्दंपतीप्रति ॥ ४६ ॥ ॥ हरिब्रह्माणावूचतुः ॥ ॥ धन्या
त्वमसिहेमांगियतोयंतारितःपतिः ॥ त्वयाराज्यसुखासक्तचित्तोप्येतत्समागमात् ॥ ४७ ॥ राज्ञांविषयसक्तानांदुर्लभामुक्तिरीदृशी ॥ त्वद्भर्तुर्यादृशीजा
तातीर्थस्यास्यप्रसादतः ॥ ४८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातौसमालोक्यगरुडंपक्षिपुंगवम् ॥ जग्मतुस्तौसुरश्रेष्ठौसत्यलोकंनरेश्वर ॥ ४९ ॥
तत्रतेब्रह्मणासर्वेपूजिताविधिवन्नृप ॥ तस्यचित्तानुरोधेनतस्थुरेकंमुहूर्तकम् ॥ ५० ॥ अथताभ्यामुभाभ्यांसदंपतिभ्यांसमंहरिः ॥ आरुह्यगरुडंश्रीम
द्वैकुंठमगमन्नृप ॥ ५१ ॥ इत्येतत्कथितंतुभ्यंतीर्थराजस्यवैभवम् ॥ पुण्यंसमस्तपापघ्नंयशस्यंसुतदंनृप ॥ ५२ ॥ यएतच्छृणुयान्नित्यंपठेदपिच
मानवः॥सगच्छेद्वांछितंस्थानंसत्यमेतन्मयोदितम् ॥५३॥इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेइंद्रप्रस्थमाहात्म्येप्रयागवर्णनंना
मैकविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२२१॥छ॥नारदउवाच॥ ॥आकर्णयशिबेराजन्वर्णयामितवाग्रतः॥पुण्यंयशस्यमायुष्यंकाश्यामाहात्म्यमुत्तमम् १
इंद्रप्रस्थतटस्थायांकाश्यामेकस्तुपादपः ॥ शिंशपाख्योभवेद्राजन्पुरापुण्ययुगेकृते ॥ २ ॥ तत्रैकोवायसोह्यासीत्कृतनीडोवनस्पतौ ॥ तस्याधस्ता
न्महासर्पःकोटरेवसतिस्मह ॥ ३ ॥ एकदातस्यकाकस्यभार्याडद्वयमालये ॥ प्रतिमुच्यगताक्वापिननीडेस्वेसमागता ॥ ४ ॥ स्वयमेवसकाकस्तुपा

लयन्नंडकद्वयम् ॥ तामेवशिंशपामुच्चैरध्यतिष्ठन्महीपते॥ ५॥ अथैकदानिशीथेतुमहावात्यासमागता ॥ अभनक्शिंशपांराजन्मूलादपिदृढादपि ॥ ६॥
वात्ययापात्यमानायाशिंशपायास्तदातले ॥ चूर्णितौकाकसर्पौतौगतप्राणौबभूवतुः ॥ ७ ॥ दिव्यांगास्तेत्रयोभूत्वाशिंशपावायसादयः ॥ विमानत्रयमा
रूढाजग्मुःश्रीपतिकेतनम् ॥ ८ ॥ ॥ शिबिरुवाच ॥ ॥ देवर्षेकेनपुण्येनप्राप्तातैर्मुक्तिदापुरी ॥ आसंस्तेकेत्रयःपूर्वंसर्वंकथयनारद ॥ ९ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ कुरुजांगलदेशीयोब्राह्मणःश्रवणाभिधः ॥ तस्यभार्याकुडानामभ्राताभूच्चकुरंटकः ॥ १० ॥ अस्नातभोक्तानित्यंसकवलोमिष्टभुग्ग्र
हः ॥ श्रवणस्तेनदोषेणबभूवग्रामवायसः ॥ ११ ॥ कुरंटकस्तुतद्भ्रातानास्तिकोभवदुल्बणः ॥ श्रुतिस्मृतिपथोच्छेत्तादेवतानांचनिंदकः ॥ १२ ॥ ते
नदोषेणसमृतोह्यभवत्कालकुंडली ॥ साकुंडाश्रवणस्यस्त्रीबभूवोभयदोषभाक् ॥ १३ ॥ अतःसास्थावरत्वंहिलब्ध्वासीदुभयाश्रया ॥ एतत्तेकथितं
भूपतद्वृत्तंपूर्वजन्मनि ॥ १४ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामितेषांपुण्यंयतस्त्रयः॥ प्रापुस्तेनपुरींरम्यांकाशींवैश्वेश्वरींनृप ॥ १५ ॥ ग्रामांतरादेकदातौप्रत्याया
तौनिजालयम् ॥ कस्यचित्पथिकस्याथकूपमग्नांपयस्विनीम्॥ १६ ॥ अवलोक्यतदुद्धारंचक्रतुस्तेननोदितौ॥ ताभ्यांगदितमाकर्ण्यकुंडासाध्वित्यभाष
त ॥ १७ ॥ तेत्रयस्तेनपुण्येनमरणंप्राप्यदुर्लभम् ॥ इंद्रप्रस्थतटस्थायांकाश्यांवैकुंठमारुहन् ॥ १८ ॥ इयंकाशीमहेशस्यपुरीयद्यपिभूपते ॥ तथाप्य
स्यांमृतंजंतुर्वैकुंठेस्यात्सुखीहरेः ॥ १९ ॥ एतत्तेकथितंराजन्काश्यामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ किमन्यच्छ्रोतुमिच्छातेविद्यतेतद्वदस्वमे ॥२०॥ ॥ शिबि
रुवाच ॥ ॥ मुनेत्वयामहेशस्यक्षेत्रत्रयमुदीरितम् ॥ काशीचशिवकांची चगोकर्णंचतथापरम् ॥ २१ ॥ एकस्यमहिमाप्रोक्तोत्वयाकाश्यामहामुने ॥ गो
कर्णशिवकांच्योश्चकथ्यतांयदिविद्यते ॥ २२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ गोकर्णंकेवलंशैवंक्षेत्रंपरमपावनम् ॥ तस्मिन्मृतोनरोराजन्शिवःस्यान्नात्रसंश
यः ॥ २३ ॥ स्थलेजलेंतरिक्षेचजंतुस्तत्रमृयेतचेत् ॥ तदाकैलासशिखरेशिवःसंभूयदीव्यति ॥ २४ ॥ अत्रगोकर्णतीर्थेस्यान्मृतस्यनपुनर्भवः ॥ शिवे
नससमंराजन्मुक्तियास्यतिकर्हिचित् ॥ २५ ॥ अस्यापितवमाहात्म्यंगोकर्णस्यमहामते ॥ वर्णयामियदाकर्णिमयाब्रह्ममुखात्प्रभो ॥ २६ ॥ प्रया
गादेकगव्यूतौगुरुतीर्थसमीपगः ॥ मर्यादापर्वतोयोयंदृश्यतेपुण्यदर्शनः ॥२७॥ तत्रैकःकर्कटोनामभिल्लआसीत्सुदारुणः ॥ तस्यभार्याजरानामसाजघ्नेप
तिपंचकम् ॥ २८ ॥ साजराविषसंयुक्तंषष्ठंकर्कटकंतदा ॥ अकरोन्मोदकंहंतुंतदातेनस्वसुःश्रुतम् ॥ २९ ॥ निजायामुखतोराजन्भिल्लेनचमहा ॥ २१९
त्मना ॥ बालांतांहंतुमारेभेकर्कटोभृशदारुणः ॥ ३० ॥ खड्गपाणिर्यदायातितद्वधायसभिल्लपः ॥ यावत्तावत्तुसायायाज्ज्ञात्वानिजवधोद्यमम् ॥ ३१ ॥
वनमभ्यद्रवद्भीतानिजप्राणपरीप्सया ॥ तामनुद्रवतातेनकर्कटेनमहीपते॥३२॥अत्रगोकर्णतीर्थेतुगृहीताखड्गपाणिना ॥ शिरश्छित्वातुखड्गेनपातयित्वाज

लेवपुः ॥ ३३ ॥ तस्यगोकर्णतीर्थस्यनिजस्थानमगाच्चसः ॥ साजरातत्रगोकर्णेपापापिनिधनंगता ॥ ३४ ॥ कैलासशिखरेराजन्पार्वत्याअभवत्सखी ॥
अहंकथितवानेतत्तवगोकर्णवैभवम् ॥ ३५ ॥ शिवकांच्याश्चमाहात्म्यंपवित्रंवर्णयामिते ॥ इंद्रप्रस्थतटस्थायांशिवकांच्यामपिप्रभो ॥ ३६ ॥ गतिःसा
परमापुंसांगोकर्णेयामयोदिता ॥ अत्रश्रीमन्महादेवोविष्णुंसर्वसुरेश्वरम् ॥ ३७ ॥ आराध्यभक्तराजत्वंलेभेज्ञानंचतात्विकम् ॥ अतःसर्वेवयंपुत्राब्राह्मणस्तं
महेश्वरम् ॥ ३८ ॥ आराधयामःसततंसद्भक्तिज्ञानलिप्सया ॥ अत्रबाणासुरोराजन्नाराधमहेश्वरम् ॥ ३९ ॥ निराहारोवर्षशतंतद्गणत्वबुभूषया ॥ तस्मै
प्रसन्नोभगवान्गणत्वंदत्तवान्निजम् ॥ ४० ॥ स्वयंचसर्वदातस्यपुरपालोकबभूवह ॥ इयंपुरीपुराराजन्नासीद्विष्णोर्महात्मनः ॥ ४१ ॥ दत्ताशिवायतु
ष्टेनतपसातस्याविष्णुना ॥ अस्यामेकंपुरावृत्तंमहदाश्चर्यकारकम् ॥ ४२ ॥ विप्रस्यशिवभक्तस्यवैकुंठाप्तिर्यथाभवत् ॥ एकस्तुब्राह्मणोराजन्हेरंबोनामधा
र्मिकः ॥ ४३ ॥ कायेनमनसावाचाशिवपूजारतःसदा ॥ एकदासमहाभागःशिवतीर्थानिपर्यटन् ॥ ४४ ॥ शिवभक्तःशिवेराजन्शिवकांच्यामिहागतः ॥
एनांमनोहरांचैवनतत्याजसबुद्धिमान् ॥ ४५ ॥ पश्चात्तत्रैवतत्याजप्राणानस्याजलांतरे ॥ तत्रैवश्रीमहादेवगणास्तंब्राह्मणोत्तमम् ॥ ४६ ॥ नीत्वाकैलास
मचलंचेलुस्तदनुशासनात् ॥ अथमध्येसमायातागणावैकुंठतोहरेः ॥ ४७ ॥ तेभ्योबलात्समादातुंतंद्विजश्रेष्ठमुद्यताः ॥ आसीत्तेषांमहयुद्धंगणानांहरि
शर्वयोः ४८ ॥ तत्रयुद्धेनवैकेषांविजयोनपराजयः ॥ तत्रवैकुंठतोविष्णुरागतोगरुडासनः ॥ ४९ ॥ कैलासाद्वृषभारूढोमहेशश्चत्रिलोकधृक् ॥ ताव
न्योन्यंसुखंदृष्ट्वाविहस्यजगदीश्वरौ ॥५०॥ पश्यतस्ममहद्युद्धंनभस्येवगणैःकृतम् ॥ अथस्वीयान्गणान्विष्णुःशैवांश्चर्दिवियुद्धतः ॥ ५१ ॥ निवार्यतंद्विजंता
र्क्ष्यमारोप्यागाच्छिवालयम् ॥ शिवेनतद्गणैश्चापिस्वकीयैरपिमाधवः ॥ ५२ ॥ वृतोगच्छन्पथिश्रीमान्स्तुतस्त्रिदशवंदितः ॥ गत्वाविवेशतंचागंमहादेवपु
रःसरः ॥ ५३ ॥ तस्मैद्विजायवैतस्यदर्शयत्रमणीयताम् ॥ अथतस्मात्तुकैलासान्महादेवेनवंदितः ॥५४॥ माधवःपरयाभक्त्यावैकुंठमगमत्तदा ॥ द्विजः
सोपिमहाभागस्तीर्थस्यास्यप्रसादतः ॥५५॥ गोविंददर्शनंप्राप्यमुमुदेहरसन्निधौ ॥ एतत्तेकथितंराजन्शिवकांच्यास्तुवैभवम् ॥५६॥ तीर्थसप्तकनाम्नस्तु
शृणुष्वसुसमाहितः ॥ तीर्थमेतन्महाराजचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥५७॥ दर्शनात्स्पर्शनाद्ध्यानात्स्मरणादपिभूपते॥वसिष्ठादिभिरेतस्मिन्महर्षिभिरनुष्ठितम्॥
॥ ५८ ॥ महत्तपस्तुसृष्ट्यर्थंतत्रासंस्तुक्षमानृप ॥ मरीचिरपिधर्मात्मापुत्रार्थंस्नानमाचरन् ॥ ५९ ॥ अत्रलेभेमहाभागःकश्यपंसुतमुत्तमम् ॥ अत्रि
रत्रापितपसातोषयदेवपुंगवान् ॥ ६० ॥ सोमंदुर्वाससंदत्तंतेभ्योलेभेसुतत्रयम् ॥ अंगिराअपिधर्मात्मातीर्थस्यास्यप्रसादतः ॥ ६१ ॥ लेभेसुतांस्तुतद्वं
श्याजाताआंगिरसाद्विजाः ॥ पुलहोपिसुतंलेभेदंभोलिंगुणवत्तरम् ॥ ६२ ॥ योगस्त्योभूत्पुराराजंस्तीर्थेत्रैवनिमज्जनात् ॥ पुलस्त्यस्यात्रतीर्थेवैपुत्रोलब्धो

तपस्यतः ॥ ६३॥ कुबेरोभून्महाभागोयःसखासीदुमापतेः ॥ क्रतोरपिसुताजातावालखिल्याःसहस्रशः ॥ ६४ ॥ तीर्थस्यास्यप्रसादेनतेसर्वेह्यूर्ध्वरेतसः ॥
रजआदीन्सुताँलेभेवसिष्ठोपिमहातपाः ॥ ६५ ॥ सतैवराजशार्दूलमहिमातस्यवर्णितः ॥ अन्यान्यपिचतीर्थानिसंत्यनेकानिभूपते ॥ ६६ ॥ कपिलाश्रमके
दारप्रभासादीनिवैप्रभो ॥ नियुतैरपिवर्षाणांतेषांचमहिमानृप ॥ अनंतेनापिनोवक्तुंशक्यतेकिमुमादृशैः ॥६७॥ ॥ सौभरिरुवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वामुनि
श्रेष्ठोनारदोमुनिपुंगवः॥शिवंजगामनभसोनारायणगुणान्गृणन् ॥६८॥ शिबिरौशीनरोराजाशक्रप्रस्थस्यवैभवम्॥ श्रुत्वामुनिमुखाद्राजन्कृतार्थस्त्वममन्य
त॥ ६९ ॥तत्रस्नात्वाहिविधिवदिंद्रप्रस्थेसभूपतिः ॥ विधायसत्क्रियाःसर्वाजगामनिजपत्तनम्॥७०॥इंद्रप्रस्थस्यमाहात्म्यमेतत्तवमयाविभो॥यमुनातीरती
र्थस्यवर्णितंजनपावनम् ॥७१ ॥ नास्यादरंकरिष्यंतिकलौश्रद्धाविवर्जिताः॥इंद्रप्रस्थस्यराजेंद्रसर्वतीर्थशिरोमणेः ॥७२॥ अष्टादशपुराणानांश्रवणाद्भारत
स्यच ॥ यत्फलंतन्महिम्नस्यशक्रप्रस्थस्यजायते ॥ ७३ ॥ अरुणोदयवेलायांमाघलक्षैकमज्जनात् ॥ यत्फलंतन्महिम्नोस्यश्रवणाच्छ्रद्धयाभवेत् ॥ ७४ ॥
श्रद्धयास्यतुमाहात्म्यंयःशृणोतिमहीपते ॥ तर्पितास्तेनपितरोदेवाश्चमुनयस्तथा ॥ ७५ ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रपाराकचांद्रायणव्रतादिभिः ॥ यत्फलंतन्म
हिम्नोस्यश्रद्धयाश्रवणाद्भवेत् ॥ ७६ ॥ अश्वमेधादियज्ञानांसमस्तानांमहीपते ॥ यत्फलंतन्महिम्नोस्यश्रद्धयाश्रवणाद्भवेत् ॥ ७७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥
एवंयुधिष्ठिरोराजाश्रुत्वाशौनकसौभरेः ॥ इंद्रप्रस्थस्यमाहात्म्यंसययौहस्तिनंपुरम् ॥ ७८ ॥ ततोविनीयसद्भ्रातॄन्दुर्योधनपुरःसरान् ॥ इंद्रप्रस्थमगात्पु
ण्यंराजसूयचिकीर्षया ॥ ७९ ॥ द्वारकायाःसमागम्यगोविंदंकुलदैवतम् ॥ राजसूयेनयज्ञेनसइयाजमहीपतिः ॥ ८० ॥ मुक्तिदंतीर्थमेतत्तुशपतोस्या
प्यजायत ॥ इतिमत्वाहरिस्तत्रशिशुपालंजघानह ॥ ८१ ॥ शिशुपालोपितस्यैवतीर्थस्यमरणाद्भुवि ॥ सायुज्यमगमत्कृष्णेनिखिलार्थप्रदायके ॥ ८२ ॥
शिशुपालोहतोयत्रविहितोयत्रचक्रतुः॥गदयातत्रभीमेनकृतंकुंडंसुविस्तरम्॥८३॥भीमकुंडंतुविज्ञातंजातंतद्भुविपावनम् ॥ कालिंद्यादक्षिणेभागेगव्यूत्यर्धे
महीतले ॥८४॥ इंद्रप्रस्थगतायायत्कालिंद्याःस्नानतःफलम् ॥ तत्फलंतत्रकुंडेतुजायतेनात्रसंशयः ॥८५॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यस्मिन्क्षेत्रेस्थितोजंतु
स्तंक्षेत्रमनुवत्सरम् ॥ प्रदक्षिणादिभिर्धर्मैःस्वापराधान्क्षमापयेत् ॥८६॥ प्रतिसंवत्सरंचैवपरिक्रामतियोनरः ॥ क्षेत्रापराधदोषैश्चनसलिप्येत्तुपातकैः॥८७॥
प्रदक्षिणमकुर्वाणःक्षेत्रसिद्धिंनविंदति ॥ तस्मात्प्रदक्षिणातीर्थैदातव्याचफलार्थिभिः ॥ ८८ ॥हरेर्नामनिसंजल्पन्प्रकरोतिप्रदक्षिणाम् ॥ पदेपदेसलभतेक
पिलादानजंफलम् ॥८९॥ चैत्रकृष्णचतुर्दश्यांशक्रप्रस्थप्रदक्षिणाम्॥यःकरोतिनरोधन्यःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥९०॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सा
हस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिंदीमाहात्म्येइंद्रप्रस्थगतकाशीगोकर्णशिवकांचीतीर्थसप्तकभीमकुंडवर्णनोनामद्वाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२२२॥

॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ सूतसूतमहाभागधन्योसित्वंभवांबुधो ॥ यन्नोत्यर्थनिमग्नानांपाययस्वमृतोत्करम् ॥ १ ॥ साधोत्रभवानिस्तारंवां
छतांनःसमादिश॥मंत्ररत्नंभावशुद्धंयन्मयंसचराचरम्॥२॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिमंत्ररत्नंमहाद्भुतम् ॥ यद्दिलीपायगदितंवसिष्ठेनमहा
त्मना ॥ ३ ॥ एकदातुदिलीपेनपृष्टमेतद्गुरुंप्रति ॥ वसिष्ठंद्विजशार्दूलंप्राणिपत्ययथात्वया ॥ ४ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ भगवन्भवताप्रोक्तास्सर्वे
धर्माविशेषतः ॥ वर्णाश्रमयुताधर्मानित्यनैमित्तिकाःक्रियाः ॥ ५ ॥ राजधर्म्माश्चयज्ञाश्चतीर्थदानव्रतादिकम् ॥ श्रुतामयामुनिश्रेष्ठअक्षय्यस्वर्गभो
गदाः ॥ ६ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिमोक्षमार्गंसनातनम् ॥ दिष्ट्याहंयेनगच्छामितद्ब्रह्मन्वक्तुमर्हसि ॥ ७ ॥ कोमंत्रःसर्वमंत्राणांभवरोगैकभेषजम् ॥
सर्वेषामेवदेहीनांकोहिमोक्षप्रदःपरः ॥ ८ ॥ तत्समाख्याहितत्त्वेनमयिवात्सल्यगौरवात् ॥ ९ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंत्वया
राजन्सर्वलोकहितैषिणा ॥ वक्ष्यामिपरमंगुह्यमेकंसंसारतारकम् ॥ १० ॥ पुरामहर्षयःसर्वेयज्ञदानपराःशुभाः ॥ पप्रच्छुर्ब्रह्मणःपुत्रंनारदंमुनिस
त्तमम् ॥ ११ ॥ ॥ महर्षयऊचुः ॥ ॥ भगवन्केनमंत्रेणगच्छामःपरमंपदम् ॥ तन्नोब्रूहिमहाभागप्रसादंकर्तुमर्हसि॥१२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पिताम
हंपुरासर्वेयोगिनःसनकादयः ॥ पप्रच्छुरेकमेकांतेमोक्षमार्गंसुदुर्ल्लभम् ॥ १३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुध्वंयोगिनःसर्वेरहस्यमिदमद्भुतम् ॥ १४ ॥
नजानंतिसुराःसर्वेऋषयश्चतपोधनाः ॥ सर्गादौप्रोक्तवान्देवोमह्यंनारायणोव्ययः ॥ १५ ॥ ईश्वर्यासहदेव्याचसम्यक्संपूजितोमया ॥ ततःप्रसन्नोभगवा
न्ममनारायणोव्ययः॥ १६ ॥ प्राजापत्यंददौमह्यंश्रुतिजंसर्ववाङ्मयम् ॥ प्रकाशकानिमंत्राणिव्यापकाव्यापकानिच ॥ १७ ॥ ततस्तमब्रुवंदेवंपुराणपु
रुषोत्तमम् ॥ भगवन्केनमंत्रेणसंसारोत्तारणंनृणाम् ॥ १८ ॥ तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनसर्वलोकहितायवै ॥ कोमन्त्रःसर्वमन्त्राणांपुरश्चरणवर्जितः॥१९॥ सकृदु
च्चारणान्नृणांददातिपरमंपदम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागसर्वलोकहितैषिणा ॥ २० ॥ तस्माद्वक्ष्यामितेगुह्यंयेनमामाप्नुयुर्नराः ॥
॥ २१ ॥ सर्वेषामेवमंत्राणांमंत्ररत्नंशुभावहम् ॥ सकृत्स्मरणमात्रेणददातिपरमंपदम् ॥ २२ ॥ मंत्ररत्नद्वयंन्यासंप्रपत्तिःशरणागतिः ॥ लक्ष्मीनारायण
मितिमन्त्रःसर्वफलप्रदः ॥ २३ ॥ नामानिमंत्ररत्नस्यपर्य्यायेणनिबोधत ॥ तस्योच्चारणमात्रेणपरितुष्टोस्मिनित्यशः ॥ २४ ॥ कुलजोवातपस्वीवावेदवेदां
गपारगः ॥ यज्ञदानपरोवापिसर्वतीर्थोपसेवकः ॥२५॥ व्रतीवासत्यवादीवायतिर्वाज्ञानवानपि ॥ मन्त्राधिकारीनभवेत्तंप्रयत्नेनवर्जयेत् ॥२६॥ ब्राह्मणाःक्ष
त्रियावैश्यास्त्रियःशूद्रास्तथेतराः ॥ तस्याधिकारिणःसर्वेममभक्तास्तुतेयदि ॥ २७ ॥ अनन्यशरणानांचतथैवानन्यसेविनाम् ॥ अनन्यसाधकानांचवक्त
व्योमन्त्रउत्तमः ॥२८॥ आर्तानामाशुफलदस्सकृदेवकृतोह्यसौ ॥ दृप्तानामपिजन्तूनांदेहान्तरनिवारणः॥२९॥आर्त्तोजिज्ञासुरर्थार्थीज्ञानीवापिप्रजापतिः॥

सकृन्मांशरणंयातिततःकामानवाप्नुयात् ॥ ३० ॥ नादीक्षितायवक्तव्यंनाभक्तायचमानिने ॥ नास्तिकायनलुब्धायनश्रद्धाविमुखायच ॥ ३१ ॥ नचाशुश्रूषवेवाच्यंनासंवत्सरवासिने ॥ कामक्रोधविमुक्तस्तुदंभलोभविवर्जितः ॥ ३२ ॥ मांचयोऽव्यभिचारेणभक्तियोगेनसेवते ॥ वक्तव्यंतस्यविधिवन्मंत्ररत्नमनुत्तमम् ॥ ३३ ॥ देशकालादिनियमानरिमित्रादिशोधनम् ॥ न्यासमुद्रादिकंतस्यपुरश्चरणसंयुतम् ॥३४॥ मच्चक्रांकितदेहत्वंमदीयाराधनंतथा ॥ मयिसन्यस्तकर्मत्वंमदनन्यशरण्यता ॥३५॥ मयिसर्वफलन्यासोमहाविश्वासपूर्वकम् ॥ अनन्यसाधनोयत्नस्त्वकिंचनत्वमात्मनः ॥ ३६ ॥ अवैष्णवानांसंभाषावंदनादिविवर्जनम् ॥ अनन्यदेवतानांचवन्दनंपूजनंतथा॥ ३७ ॥ एवमाद्यादिनियमाःप्रपन्नस्यप्रकीर्तिताः ॥ इत्यादिगुणयुक्तस्यवक्तव्यंमंत्रमुत्तमम् ॥३८॥ तस्यनारायणश्चाहमृषिर्विष्णुःसनातनः ॥ देवताचश्रियासार्द्धमहंवात्सल्यसागरः॥३९॥सर्वलोकेश्वरःश्रीमान्सुशीलःसुभगस्तथा ॥ सर्वज्ञःसर्वशक्तिश्चसदापूर्णमनोरथः ॥ ४० ॥ सर्वगःसर्वबंधुश्चकृपापीयूषसागरः ॥ श्रीमन्नारायणश्चाहंदेवतासमुदाहृतः ॥ ४१ ॥ छंदस्तुदेवीगायत्रीपंचविंशाक्षरात्मिका ॥ द्विस्सप्तषट्त्रिपंचद्विषडंगानिनियोजयेत् ॥ ४२ ॥ लक्ष्म्यामदनपायिन्यामांध्यायेद्विश्वरूपिणम् ॥ चक्रशंखगदापद्मपाणिनंदिव्यरूपिणम् ॥ ॥ ४३ ॥ वामांकस्थश्रियासार्द्धंपूजयेत्प्रयतःशुचिः ॥ अनेनमंत्ररत्नेनगंधपुष्पनिवेदनैः ॥ सकृत्संपूज्यमानोपिसंतुष्टोस्मिप्रजापते ॥ ४४ ॥ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सम्यगुक्तंत्वयानाथरहस्यमिदमुत्तमम् ॥ मंत्ररत्नप्रभावश्चसर्वसिद्धिप्रदोनृणाम् ॥ ४५ ॥ पितात्वंसर्वलोकानांमातात्वंगुरुरेवच ॥ त्वंचस्वामीसखाभ्रातागतिस्त्वंशरणंसुहृत् ॥ ४६ ॥ अहंतुतवदेवेशदासश्शिष्यस्तथासुहृत् ॥ तस्मान्ममदयासिंधोप्रोक्तवानिदमुत्तमम् ॥ ४७ ॥ अधुनामंत्ररत्नस्यदीक्षांसम्यग्विधानतः ॥ ब्रूहिसर्वत्रतत्त्वेनलोकानांहितकाम्यया ॥ ४८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ शृणुवत्सप्रवक्ष्यामिमंत्रदीक्षाविधिंपरम् ॥ आचार्यंसंश्रयेत्पूर्वंमदाश्रयणसिद्धये ॥ ४९ ॥ आचार्योवेदसंपन्नोविष्णुभक्तोविमत्सरः ॥ मंत्रज्ञोमन्त्रभक्तश्चसदामंत्राश्रयःशुचिः ॥ ५० ॥ सत्संप्रदायसंयुक्तोब्रह्मविद्याविशारदः ॥ अनन्यसाधनश्चैवतथानन्यप्रयोजनः ॥ ५१ ॥ ब्राह्मणोवीतरागश्चक्रोधलोभविवर्जितः ॥ सद्वृत्तौशासिताचैवमुमुक्षुःपरमात्मवित् ॥५२॥एवमादिगुणोपेतआचार्यःसमुदाहृत् ॥आचाराञ्छासयेद्यस्तुसआचार्यइतीरितः॥५३॥यस्त्वाचार्यपराधीनस्सद्वृत्तौशास्यतेयदि॥शासनेस्थिरवृत्तश्चशिष्यःसद्भिरुदाहृतः॥५४॥एवंलक्षणसंयुक्तंशिष्यंसर्वगुणान्वितम् ॥ अध्यापयेद्विधानेनमन्त्ररत्नमनुत्तमम् ॥ ५५ ॥ द्वादश्यांश्रवणेवापिकर्हिचिद्वैष्णवेदिने ॥ सदाचार्योपसंप्रीतौतत्रदीक्षांसमाचरेत् ॥ ५६ ॥ सुदर्शनंपांचजन्यंसुवर्णेनप्रकारयेत् ॥ रौप्येणवापिताम्रेणकांस्येनापिप्रकारयेत् ॥ ५७ ॥ स्नाप्यपंचामृतैःशुद्धैरर्चयेत्पुरतोमम ॥ अर्चयेद्गंधपुष्पाद्यैस्तन्मंत्रेण

विधानतः ॥ ५८ ॥ तत्रसंस्थापयेदग्निंस्वगृह्योक्तविधानतः ॥ आचार्योजुहुयादाज्यंमंत्रेणाथद्विजोत्तमः ॥ ५९ ॥ अष्टोत्तरसहस्रंवाशतमष्टोत्तरंतुवा ॥
जुहुयान्मंत्ररत्नेनतथान्यैर्वैष्णवैःशुभैः॥६०॥ मंत्रैःपुरुषसूक्ताद्यैर्जुहुयाद्घृतपायसम् ॥ तस्मिन्नग्नौक्षिपेच्चक्रंशंखंचद्विजसत्तमः॥६१॥षडक्षरेणजुहुयादाज्यं
विंशतिसंख्यया ॥ प्रतप्तंचक्रमादायमंत्रेणैवतथागुरुः ॥ ६२ ॥ शंखेनैवांकनंकुर्याद्बाह्वोर्दक्षिणसव्ययोः ॥ होमशेषंसमाप्याथपुनःपूजांसमाचरेत् ॥ ६३॥
ततःकलशमादायपवित्रोदकपूरितम् ॥ मंत्रेणैवाभिमंत्र्याथतस्यमूर्ध्न्यभिषेचयेत् ॥६४॥ सितवस्त्रधरंसम्यगाचांतंविनयान्वितम् ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रधरंशिष्यंमं
त्रमध्यापयेद्गुरुः ॥ ६५ ॥ मंत्रार्थश्चप्रवक्तव्योवृत्तिश्चैवविशेषतः ॥ लब्धमंत्रस्तदाचार्यंपूजयेद्भूषणादिभिः ॥ ६६ ॥ अनेनविधिनामंत्रंयोधीतेवैष्णवाद्व
रोः॥ततःसवैष्णवंयातिनान्यथासुरसत्तम ॥ ६७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वाविधातारंदेवदेवोहरिःपिता ॥ स्वचक्रेणांकयित्वातुतस्मैमंत्रं
ददौस्वयम् ॥ ६८ ॥ सर्वलोकेश्वरोदेवोब्रह्माममपिताप्रभुः ॥ ममापिविधिवन्मंत्रंसददौमुनिसत्तमाः ॥ ६९ ॥ तस्माद्यूयंमुनिश्रेष्ठाधारयित्वासुदर्शन
म् ॥ नारायणपदद्वंद्वंगच्छध्वंशरणंद्विजाः ॥ ७० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वामुनयःसर्वेनारदेनसुरर्षिणा ॥ द्वयाधिकारिणःसर्वेयाताविष्णोः
परंपदम् ॥ ७१ ॥ तस्मात्त्वमपिराजर्षेविष्णुसायुज्यमिच्छसि ॥ दीक्षामार्गेविधानेनधारयित्वासुदर्शनम् ॥ ७२ ॥ नारायणपदद्वंद्वंतदेकंशरणंव्रज ॥
सर्वलोकेश्वरःसाक्षाद्ब्रह्मात्रिभुवनेश्वरः ॥७३॥ ममापिनारदस्यापिप्रोक्तवान्मंत्रमुत्तमम् ॥ शौनकादिमहर्षीणांनैमिषारण्यवासिनाम् ॥७४॥ नारदःप्रददौ
मंत्रंप्रपत्तिंशरणागतिम्॥एतद्गुह्यतमंराजन्नजानंतिमहर्षयः॥७५॥देवताश्चनजानंतिसिद्धाःसाध्याश्चदानवाः॥ मयापिप्रापितोमंत्रंशक्तिपुत्रःपराशरः॥७६॥
इदंरहस्यंपरमंलक्ष्मीनारायणंद्वयम् ॥ राजंस्तवापिवक्ष्यामिप्रपत्तिशरणागतिम् ॥ ७७ ॥ द्वयात्परतरंमन्त्रंनास्तिसत्यंब्रवीमिते ॥ अस्मात्परतरंधर्म्मोना
स्तिलोकेषुकिंचन ॥ ७८ ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंब्रह्मणाकथितंपुरा ॥ नारायणात्परोदेवोनास्तिमुक्तिप्रदोनृणाम् ॥ ७९ ॥ तत्सेवैवभवेन्मोक्षःसर्वकर्म
निकृंतनः ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेवसिष्ठदिलीपसंवादेविद्योपदेशोनामत्रयोविंशत्यधिकद्वि
शततमोऽध्यायः ॥ २२३ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ भगवन्सर्वमाचक्ष्वहरिभक्तिसुधामयम् ॥ शृण्वतोनैवतृप्तिर्मेविष्णुभक्तिसुखावहाम् ॥ १ ॥
तापत्रयमहाज्वालावह्निभिःसततंनृणाम् ॥ संतप्तानांमुनिश्रेष्ठविष्णुभक्तिसुधार्णवम् ॥ २॥ विनाकिमन्यच्छरणंभवारण्येभयानके ॥ आचक्ष्वविस्तरेणाथ
भक्तिभेदान्महामुने ॥ उपास्यमानान्सततंमुनिभिःपरमात्मनः ॥ ३ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ साधुपृच्छसिराजेंद्रसंसारोत्तार
णंनृणां ॥ वैकुंठस्यपरेशस्यभक्तिनित्यसुखावहाम् ॥ ४ ॥ इममेवमहाप्रश्नंकैलासशिखरेपुरा ॥ पप्रच्छगिरिजादेवीशंकरंलोकपूजितम् ॥ ५ ॥

॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवत्रिपुरघ्नसुरेश्वर ॥ विष्णुभक्तिममाचक्ष्वमुक्तिदांसर्वदेहिनाम् ॥ ६ ॥ उपास्यभेदान्मंत्रांश्चतस्यपूजा विधींस्तथा ॥ तस्यविष्णोःस्वरूपंचतद्विभूतिर्गुणादिकम् ॥ ७ ॥ तस्यलोकस्वरूपंचयंप्राप्यननिवर्तते ॥ सर्गस्थितिलयंयेनकरोतिभगवान्हरिः ॥ ८ ॥ यद्गत्वाननिवर्ततेतद्धामपरमंहरेः ॥ येनकेनचकृत्येनसाधनेनपरंपदम् ॥ ९ ॥ प्राप्नुवंतिनराःपापाविषयासक्तचेतसः ॥ विस्तरेणमयिप्रीत्याब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ १० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इतिपृष्टोमहादेव्याहरस्त्रिपुरहातदा ॥ उवाचपरमप्रीत्यानमस्कृत्यजनार्दनम् ॥११॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥साधुसाधुमहादेविसर्वलोकहितैषिणि ॥ साधुपृच्छसिमांदेविश्रीशमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १२ ॥ धन्यासिकृतपुण्यासि विष्णुभक्तासिपार्वति ॥ परितुष्टोस्मितेभद्रेशीलरूपगुणैःसदा ॥ १३॥ अथवक्ष्यामिगिरिजेभगवद्भक्तिमुत्तमाम् ॥ तन्मंत्राणांविधानंचस्वरूपंतस्यशार्ङ्गिणः ॥ १४ ॥ तत्वंनारायणोविष्णुर्वासुदेवस्सनातनः ॥ परमात्मापरंब्रह्मपरंज्योतिःपरात्परः ॥ १५ ॥ अच्युतःपुरुषःकृष्णःशाश्वतःशिवईश्वरः ॥ नित्यःसर्वगतःस्थाणूरुद्रस्साक्षीप्रजापतिः ॥ १६ ॥ यज्ञोयज्ञपतिःसाक्षाद्ब्रह्मणःपतिरेवच ॥ हिरण्यगर्भःसवितालोककृल्लोकभृद्विभुः ॥ १७ ॥ अकारवाच्योभगवान्श्रीभूनीलापतिःप्रभुः॥ उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति॥१८॥सहस्रमूर्द्धाविश्वात्मासहस्राक्षःसहस्रपात् ॥ सभूमिंसर्वतःस्पृत्वाह्यत्यतिष्ठद्दशांगुलम् ॥ १९ ॥ अनंतःश्रीपतीरामोगुणभृन्निर्गुणोमहान् ॥ सर्वलोकेश्वरःश्रीमान्सर्वज्ञःसर्वतोमुखः ॥ २० ॥ तस्यलोकप्रधानस्यजगन्नाथस्यपार्वति ॥ माहात्म्यंवासुदेवस्ययच्छक्यंतद्ब्रवीमिते ॥ २१ ॥ अशक्यंतन्मयावक्तुंब्रह्मणासहदैवतैः ॥ सर्वोपनिषदामर्थंवेदांतेपरिनिश्चितम् ॥ २२ ॥ तस्योपासनभेदांश्चशृणुवच्मिपुनःपृथक् ॥ आद्यंतुवैष्णवंप्रोक्तंशंखचक्रांकनंहरेः ॥२३॥ धारणंचोर्द्ध्वपुंड्राणांतन्मंत्राणांपरिग्रहः ॥ अर्चनंचजपोध्यानंतन्नामस्मरणंतथा ॥ २४ ॥ कीर्तनंश्रवणंचैववंदनंपादसेवनम् ॥ तत्पादोदकसेवाचतन्निवेदितभोजनम् ॥ २५ ॥ तदीयानांचसेवाचद्वादशीव्रतनिष्ठितम् ॥ तुलसीरोपणंविष्णोर्देवदेवस्यशार्ङ्गिणः ॥ २६ ॥ भक्तिःषोडशधाप्रोक्ताभवबंधविमुक्तये ॥ सर्वेषामेवदेवानांममापिपुरुषोत्तमः ॥२७॥ पूजनीयो हरिर्नित्यंब्राह्मणानांविशेषतः ॥ तस्मात्तुब्राह्मणोनित्यंविधिवत्पूजयेद्धरिम् ॥२८॥ तच्चिह्नैरंकितःश्रीशपदंप्राप्नोत्यसंशयम् ॥ शंखचक्रांकनंकुर्याद्ब्राह्मणोबाहुमूलयोः ॥२९॥हुताग्निनैवसंतप्यसर्वपापापनुत्तये ॥ चक्रंवाशंखचक्रेवातथापंचायुधानिवा॥३०॥धारयित्वैवविधिवद्ब्रह्मकर्मसमारभेत्॥ अग्नितप्तंपवित्रंचधृत्वावैभुजमूलयोः ॥ ३१॥ त्यक्त्वायमपुरंघोरंयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ चक्रचिह्नविहीनस्तुयःपूजयतिकेशवम् ॥ ३२ ॥ तत्सर्वंविफलंयातिपूजामंत्रजपादिकम् ॥ अग्नितप्तेनचक्रेणब्राह्मणोबाहुमूलयोः ॥ ३३ ॥ अंकयित्वाजपन्मंत्रंसंसारान्मोक्षमाप्नुयात् ॥ सुदर्शनंधारयित्वावह्नितप्तंद्विजोत्तमः॥३४॥

उपनीयविधानेनपश्चात्कर्मसुयोजयेत् ॥ विष्णुचक्रविहीनंतुयश्राद्धेभोजयिष्यति ॥ ३५ ॥ व्यर्थंभवतितत्सर्वंनिराशाःपितरोगताः ॥ विष्णुचक्रांकितं
विप्रंपूजयेच्छ्राद्धकर्मणि ॥ ३६ ॥ विष्णुचक्रविहीनंतुप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ दद्याद्गोभूहिरण्यादिचक्रांकितभुजायवै ॥ ३७ ॥ यद्दत्तंचक्रहीनायतत्सर्वमसु
रायवै ॥ अग्नितप्तेनचक्रेणबाहुमूलेतुलांछिताः ॥ ३८ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ हुताग्नितप्तचक्रेणशरीरंयस्यचिह्नितम् ॥ ३९ ॥
तस्यतीर्थानियज्ञाश्चसंप्राप्तानात्रसंशयः ॥ अधृत्वाविधिनाचक्रंब्राह्मणःप्राकृतोभवेत् ॥ ४० ॥ नतस्यकिंचिदश्नीयादपिक्रतुसहस्रिणः ॥ अधृत्वाविधिना
चक्रंब्राह्मणोज्ञानदुर्लभः ॥ ४१ ॥ गर्हितस्सर्वलोकेषुब्राह्मण्यात्प्रच्युतोभवेत् ॥ शङ्खचक्रधरोदेवोहरिःपूज्योयथात्मभिः ॥ ४२ ॥ तथैवसर्वैस्संपूज्योवि
प्रश्चक्रादिचिह्नितः ॥ सर्ववेदविदोवापिसर्वशास्त्रविशारदः ॥ ४३ ॥ अधृत्वाविधिनाचक्रंब्राह्मणःपतितोभवेत् ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रविहीनस्तुशंखचक्रविवर्जि
तः ॥ ४४ ॥ तंगर्दभेसमारोप्यबहिःकुर्यात्स्वपत्तनात् ॥ प्रकृतिस्पर्शरहितोवासुदेवोजनार्दनः ॥ ४५ ॥ तथैवब्राह्मणोदेविविष्णुचक्रेणचिह्नितः ॥ तस्मा
त्प्रकृतिसंसर्गपापौघदहनंहरेः ॥ ४६ ॥ प्रतप्तंबिभृयाच्चक्रंशंखंचभुजमूलयोः ॥ स्त्रीशूद्राणांसदाधार्य्यंचंदनेनसुगंधिना ॥ ४७ ॥ बाहुमूलेलिखेच्चक्रंत
प्तंतुब्राह्मणस्यवै ॥ तप्तेनैवांकनंकुर्याद्ब्राह्मणस्यविधानतः ॥ ४८ ॥ श्रौतस्मार्त्तादिसिध्यर्थंमंत्रसिध्यैतथैवच॥हरेःपूजाधिकारार्थंचक्रंधार्यंविधानतः॥४९॥
वैष्णवत्वस्यसिद्ध्यर्थंज्ञानसिद्ध्यर्थमेवच ॥ प्रतप्तचक्रशङ्खाभ्यांहुत्वाहोमंविधानतः ॥ ५० ॥ अन्यैर्नदाहयेद्गात्रंब्राह्मणोहरिलांछनात् ॥ शंखचक्रगदा
खड्गशार्ङ्गादन्यैर्हरेरपि॥५१॥ लक्षणेनदहेद्देहंनान्यदग्धोर्हतिक्रियाम् ॥ अचक्रधारिणंविप्रंदूरतःपरिवर्जयेत्॥५२॥श्वपाकमिवनेक्षेतलोकेविप्रमवैष्णवम् ॥
वैष्णवोवर्णबाह्योपिपुनातिभुवनत्रयम्॥५३॥ तस्मात्तुविधिनाचक्रंधार्यंविप्रैःशुभानने ॥ ब्राह्मणामंत्रसिद्ध्यैचज्ञानसिद्ध्यैचमुक्तये ॥५४॥ अप्राकृतामहा
त्मानोविष्णुचक्रेणलांच्छिताः ॥ विष्णुचक्रविहीनास्तुब्राह्मणाःप्राकृताःस्मृताः॥५५॥ सर्वाश्रमेषुवसतांब्राह्मणानांविशेषतः॥विधिनावैष्णवंचक्रंधार्यंहिश्रु
तिनोदनात् ॥ ५६ ॥ दक्षिणेतुभुजेविप्रोबिभृयाद्वैसुदर्शनम् ॥ वामेतुशंखंबिभृयादितिब्रह्मविदोविदुः ॥५७॥ एवम्महोपनिषदिप्रोक्तंचक्रादिधारणम्॥तथै
वसाम्नियजुषिऋचिप्रोक्तंशुभानने ॥५८॥ प्रतेविष्णोअब्जचक्रेपवित्रेजन्माम्भोधिंतरतेचर्षणीन्द्राः ॥ मूलेबाह्वोर्दधतेन्येपुराणालिङ्गान्यन्येतावकान्यर्पय
न्ति ॥ ५९ ॥ चरणंपवित्रंविततंपुराणंवाङ्मयंशुभम् ॥ तेनचक्रेणसन्तप्तास्तरेयुःपातकाम्बुधिम् ॥ ६० ॥ पवित्रंब्राह्मणस्पत्यंजगद्व्याप्तंहरेस्सदा ॥ ते
नातप्ततनूर्येषांनतेयान्तिपरंपदम् ॥६१॥ तेनतप्ततनूर्येषांतेप्रयांतिपरंपदम् ॥ पवित्रंचरणंनेमिर्हरेश्चक्रंसुदर्शनम् ॥६२॥ सहस्रारंप्राकृतघ्नंलोकद्वारंमहो
जसम् ॥ नामानिविष्णुचक्रस्यपर्यायेणनिबोधमे ॥ ६३ ॥ शुद्धेनवह्नितप्तेनब्रह्मत्वेनपुनीहिनः ॥ यत्तेपवित्रमर्चिवदग्नेतेनपुनीहिनः ॥ ६४ ॥ येनदेवाः

पवित्रेणआत्मानंपुनतेसदा ॥ तेनसहस्रधारेणपावमान्यःपुनंतुमाम् ॥ ६५ ॥ प्राजापत्यंपवित्रंतुशतोद्यामंहिरणमयम् ॥ वयंब्रह्मविदस्तेनपूतंब्रह्मपुनीमहे
॥ ६६ ॥ सनेमिचक्रमजरंचक्षुरस्यमहात्मनः ॥ अस्मिन्हिविधृतेदेवामहोन्नतपदंययौ ॥ ६७ ॥ तस्माद्वैविधिवद्धार्याःशंखचक्रादिहेतयः ॥ ब्राह्मणानां
विशेषेणवैष्णवानांविशेषतः ॥ ६८ ॥ धृतोर्द्ध्वपुंड्रःकृतचक्रधारीविष्णोःपदंध्यायतियोमहात्मा ॥ स्वरेणमंत्रेणसदाहृदिस्थंपरात्परंयातिविशुद्धचेताः
॥ ६९ ॥ येकंठलग्नतुलसीनलिनाक्षमालायेबाहुमूलपरिचिह्नितशंखचक्राः ॥ येवाललाटफलकेलसदूर्ध्वपुंड्रास्तेवैष्णवाभुवनमाशुपवित्रयंति ॥ ७० ॥
दिवस्पतेःसुविततंपवित्रंयेतुरक्षिणः ॥ नवहंतिभुजेसम्यक्नहिशोचंतिजन्तवः ॥ ७१ ॥ येवहंतिभुजेचक्रंसुस्थिरंविधिनाद्भुतम् ॥ परंव्योम्नितुते
स्थानमधितिष्ठन्तितेजसा ॥ ७२ ॥ होमाग्निसंतप्तपवित्रलांछितामूलेतुबाह्वोःपरमात्मनोहरेः ॥ संतारयित्वाभवसागरंमहच्छुद्धंपरंयातिपरेश
लोकम् ॥ ७३ ॥ अङ्कयेत्ततचक्राद्यैरात्मनोबाहुमूलयोः ॥ कलत्रापत्यभृत्येषुपश्वादिषुचअङ्कयेत् ॥ ७४ ॥ इत्येवंश्रुतयस्सर्वाःकथयंतिवरानने ॥
तथैवसेतिहासेषुपुराणेष्वपिकथ्यते ॥ ७५ ॥ द्विविधंवैष्णवंप्रोक्तंबाह्यमाभ्यंतरंतथा ॥ शंखचक्रादिभिर्बाह्यमांतरंवीतरागता ॥ ७६ ॥ बाह्याभ्यंत
रसाम्यंयत्तद्वैष्णवमुदाहृतम् ॥ तस्माच्चक्रादिचिह्नंतुप्रथमंवैष्णवंस्मृतम् ॥ ७७ ॥ आंतरंस्मरदोषादिविमुक्तंस्वात्मदर्शनम् ॥ सर्वभूतदयाशांतिरिं
द्रियार्थेष्वलोलता ॥ ७८ ॥ पुत्रदाराद्यसंगत्वंयोगाभ्यासरतिस्तथा ॥ अनन्यभक्तियोगेनपरेशस्याभिषेवणम् ॥ ७९ ॥ तस्माच्चक्रादिहेतीनामंकनं
वैष्णवंस्मृतम् ॥ चक्रादिचिह्नहीनत्वाद्वैष्णवत्वंनलभ्यते ॥८०॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेसुदर्श
नादिमाहात्म्यंनामचतुर्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२४ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रस्यमाहात्म्यंवक्ष्यामिशुभदर्शने ॥ धारणादेवमु
च्येतभवबंधाद्द्विजोत्तमः॥१॥ऊर्द्ध्वपुंड्रस्यमध्येतुविशालेसुमनोहरे ॥ लक्ष्म्यासार्द्धंसमासीनोदेवदेवोजनार्दनः ॥ २ ॥ तस्माद्यस्यशरीरेतुऊर्द्ध्वपुंड्रंधृतो
भवेत् ॥ तस्यदेहंभगवतोविमलंमंदिरंशुभम् ॥ ३ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ धारयेदूर्द्ध्वपुंड्रंयोमृदाशुभ्रेणवैष्णवः ॥ ४ ॥
ऊर्द्ध्वपुंड्रधरोविप्रःसर्वलोकेषुपूजितः ॥ विमानवरमारुह्ययातिविष्णोःपरंपदम् ॥ ५ ॥ धारयेदूर्द्ध्वपुंड्रंतुत्रिसंध्यंतुद्विजोत्तमः ॥ सर्वपाप
विशुद्धयर्थमिष्टापूर्तफलाप्तये ॥ ६ ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रधरंदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ नमस्कृत्वाथवाभक्त्यासर्वदानफलंलभेत् ॥ ७ ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्र
धरंविप्रंयःश्राद्धेभोजयिष्यति ॥ आकल्पकोटिपितरस्तस्यतृप्तानसंशयः ॥ ८ ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रधरोयस्तुकुर्याच्छ्राद्धंशुभानने ॥ कल्पकोटिसह
स्राणिगयाश्राद्धफलंलभेत् ॥ ९ ॥ यज्ञदानतपश्चर्याजपहोमादिकंचयत् ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रधरःकुर्यात्तस्यपुण्यमनंतकम् ॥ १० ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रविहीनस्तुकिं

चित्कर्मकरोतियः॥इष्टापूर्तादिकंसर्वंनिष्फलंस्यान्नसंशयः॥११॥यच्छरीरंमनुष्याणामूर्द्ध्वपुंड्रविवर्जितम्॥ द्रष्टव्यंनैवतत्किंचिच्छ्मशानसदृशंभवेत्॥१२॥
ऊर्द्ध्वपुंड्रविहीनस्तुसन्ध्याकर्मादिकंचरेत्॥ तत्सर्वंराक्षसैर्नीतंनरकंचावगच्छति॥१३॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रधरोविप्रोमृदाशुभ्रेणवैदिकः॥ नतिर्यग्धारयेद्विद्वानापद्य
पिकदाचन॥ १४॥ विप्राणामूर्द्ध्वपुंड्रंस्यात्तिलकंतुमहीभृतः॥ पट्टाकारंतुवैश्यानांशूद्राणांवैत्रिपुंड्रकम्॥ १५॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रंमृदाकार्यंकस्तूर्य्यास्तिलकंत
था॥ पट्टाकारंतुगंधेनभस्मनैवत्रिपुंड्रकम्॥ १६॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रंतुसर्वेषांननिषिद्धंकदाचन॥ धारयेत्क्षत्रियाद्योपिविष्णुभक्तोभवेद्यदि॥ १७॥ विप्राणां
नैवकार्य्यंस्यात्तिर्य्यक्पट्टादिधारणम्॥ नारायणात्परेशानादन्येषामर्चनंनतु॥ १८॥ ब्राह्मणःकुलजोविद्वान्भस्मधारीभवेद्यदि॥ वर्जयेत्तादृशंदेविम
द्योच्छिष्टंघटंयथा॥१९॥त्रिपुंड्रंशूद्रकल्पानांशूद्राणांचविधिस्तथा॥ त्रिपुंड्रधारणाद्विप्रःपतितःस्यान्नसंशयः॥२०॥एकांतिनोमहाभागाःसर्वभूतहितेरताः॥
सांतरालंप्रकुर्वीरन्पुंड्रंहरिपदाकृतिम्॥ २१॥ हरेःपादाकृतिंकुर्यादूर्द्ध्वपुंड्रंविधानतः॥ मध्यछिद्रेणसंयुक्तंतद्धिवैमंदिरंहरेः॥ २२॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रमृजुं
सौम्यंसुपार्श्वंसुमनोहरम्॥ दंडाकारंसुशोभाढ्यंमध्येछिद्रंप्रकल्पयेत्॥ २३॥ तस्माच्छिद्रान्वितंपुंड्रंदण्डाकारंसुशोभनम्॥ विप्राणांसततंकार्यं
स्त्रीणांचशुभदर्शने॥२४॥ ऊर्ध्वपुण्ड्रस्यमध्येतुविशालेसुमनोहरे॥ सान्तरालेसमासीनोहरिरस्तिश्रियासह॥२५॥निरन्तरालंयःकुर्यादूर्द्ध्वपुंड्रंद्विजाधमः॥
सहितत्रस्थितंविष्णुंश्रियंचैवव्यपोहति॥२६॥ अच्छिद्रमूर्द्ध्वपुंड्रंतुयेकुर्वंतिद्विजाधमाः॥ तेषांललाटेसततंशुनःपादोनसंशयः॥ २७॥ तस्माच्छिद्रा
न्वितंपुंड्रंसहरिद्रंशुभान्वितम्॥ धारयेद्ब्राह्मणोनित्यंहरिसालोक्यसिद्धये॥ २८॥ आदायपरयाभक्त्यावेङ्कटाद्रौह्रदेमृदम्॥ धारयेदूर्ध्वपुण्ड्राणिहरि
सायुज्यसिद्धये॥ २९॥ श्रीकृष्णतुलसीमूलेमृदमादायभक्तिमान्॥ धारयेदूर्द्ध्वपुंड्राणिहरिस्तत्रप्रसीदति॥३०॥ द्वारवत्यांशुभेरम्येवासुदेवह्रदेतथा॥
तत्रोद्भवांमृदंरम्यामादायद्विजसत्तमः॥ ३१॥ धारयेदूर्द्ध्वपुंड्राणिसर्वकामफलाप्तये॥ आदायपरयाभक्त्यागंगातीरोद्भवांमृदम्॥ ३२॥ तयाधृतोर्द्ध्वपुं
ड्राणिसर्वयज्ञफलंलभेत्॥ चंदनंचहरिद्राचतथाभस्माग्निहोत्रजम्॥ ३३॥ सर्ववश्यकरंप्रोक्तमूर्द्ध्वपुंड्रस्यधारणात्॥ यत्रपुण्यंहरिक्षेत्रंतत्रवैमृदमाहरेत्
॥ ३४॥ पर्वताग्रेनदीतीरेबिल्वमूलेजलाशये॥ सिंधुतीरेचवल्मीकेहरिक्षेत्रेविशेषतः॥ ३५॥ विष्णोःस्नानोदकंयत्रप्रवाहयतिनित्यशः॥ पुंड्राणां
धारणार्थायगृह्णीयात्तत्रमृत्तिकाम्॥ ३६॥ श्रीरङ्गेवेङ्कटाद्रौचश्रीकूर्मेद्वारकेशुभे॥ प्रयागेनारसिंहाद्रौवाराहेतुलसीवने॥ ३७॥ गृहीत्वामृत्तिकांभ
क्त्याविष्णुपादजलैःसह॥ धृत्वापुंड्राणिचांगेषुविष्णुसायुज्यमाप्नुयात्॥ ३८॥ यस्मिन्कस्मिन्महाभागावैष्णवाधारयंतिवै॥ तस्मिन्वैमृत्तिकाग्रा
ह्याऊर्द्ध्वपुंड्रस्यधारणे॥ ३९॥ श्यामंशांतिकरंप्रोक्तंरक्तंवश्यकरंतथा॥ श्रीकरंपीतमित्याहुःश्वेतंमोक्षकरंशुभम्॥ ४०॥ वर्तुलंतिर्यगच्छिद्रंह्रस्वंदीर्घंततं

तनुम् ॥ वक्रंविरूपंबद्धाग्रंछिन्नमूलंपदच्युतम् ॥ ४१ ॥ अशुभंरूक्षमासक्तंतथानंगुलिकल्पितम् ॥ विगंधमवसह्यंचपुंड्रमाहुरनर्थकम् ॥ ४२ ॥
आरभ्यनासिकामूलंललाटंतंलिखेन्मृदा ॥ समारभ्यभ्रुवोर्मध्यमंतरालंप्रकल्पयेत् ॥ ४३ ॥ अंतरालंद्व्यंगुलंस्यात्पार्श्वाविंगुलिमात्रकौ ॥ मृदा
शुभ्रेणविलिखेत्पुण्ड्रंऋजुतरंशुभम् ॥ ४४ ॥ ललाटेकेशवंध्यायेन्नारायणमथोदरे ॥ वक्षस्थलेमाधवंचगोविंदंकंठकूबरे ॥ ४५ ॥ विष्णुंचद
क्षिणेकुक्षौबाहौचमधुसूदनम्॥त्रिविक्रमंकंधरेतुवामनंवामपार्श्वके॥४६॥श्रीधरंबाहुकेवामेहृषीकेशंतुकंधरे॥ पृष्ठेवैपद्मनाभंतुत्रिकेदामोदरंन्यसेत्॥ ४७ ॥
तत्प्रक्षालनतोयेनवासुदेवंतुमूर्द्धनि ॥ ललाटेभुजयुग्मेतुपृष्ठयोःकंठकूबरे ॥ ४८ ॥ धारयेदूर्द्ध्वंपुंड्रंतुचतुरंगुलमात्रतः ॥ कुक्षौतत्पार्श्वयोःप्रोक्तमायतंतु
दशांगुलम् ॥ ४९ ॥ बाह्वोर्वक्षस्थलेपुंड्रमष्टांगुलमुदाहृतम् ॥ एवंद्वादशपुंड्राणिब्राह्मणःसततंधरेत् ॥५०॥ तत्तत्पुण्ड्राणितन्मूर्तीर्ध्यात्वामंत्रेणधारयते ॥
अंतरालेषुसर्वेषुहरिद्रांधारयेच्छ्रियाम् ॥ ५१ ॥ चत्वारिभूभृतामाहुःपुंड्राणिद्वेविशांस्मृते ॥ एकपुंड्रंतुनारीणांशूद्राणांचविधीयते ॥ ५२ ॥ ललाटेहृदिवा
ह्वोश्चचतुःपुंड्राणिधारयेत् ॥ ललाटेहृदयेद्वेतुफालेत्वेकंविधीयते ॥ ५३ ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रंललाटेतुसर्वेषांप्रथमंस्मृतम् ॥ ललाटादिक्रमेणैवधारणंतुविधीय
ते ॥ ५४ ॥ मूर्तीस्तुवासुदेवाद्याश्चतुःपुंड्रेषुधारयेत् ॥ द्वयोर्गोविंदकृष्णौतुएकंनारायणंधरेत् ॥ ५५ ॥ एवंपुंड्रविधिःप्रोक्तःसर्वेषांगिरिजेमया ॥ अश्वत्थ
पत्रसंकाशवेणुपत्राकृतिस्तथा ॥ ५६ ॥ पद्मकुड्मलसंकाशोमोहनंत्रितयंस्मृतम् ॥ महाभागवतःशुद्धःपुंड्रंहरिपदाकृतिम् ॥ ५७ ॥ दंडाकारंतुवादेविधा
रयेदूर्द्ध्वपुंड्रकम् ॥ सुदर्शनेनांकितबाहुमूलास्तथोर्द्ध्वपुंड्रांकितसर्वगात्राः ॥ ५८ ॥ मालारविंदाक्षधराविशुद्धारक्षंतिलोकान्दुरितौघसंगात् ॥ ५९ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेऊर्द्ध्वपुंड्रमाहात्म्यंनामपंचविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२५ ॥ छ ॥
॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ न्यासेवाप्यर्चनेवापिमंत्रमेकांतिनःश्रयेत् ॥ अवैष्णवोपदिष्टेनमंत्रेणनपरागतिः ॥ १ ॥ अवैष्णवोपदिष्टंचेत्पूर्वमंत्रवरंद्वयम् ॥
पुनश्चविधिनासम्यग्वैष्णवाद्ग्राहयेद्गुरोः ॥ २ ॥ सहस्रशाखाध्यायीवासर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ कुलेमहतिजातोपिनगुरुःस्यादवैष्णवः ॥ ३ ॥ यस्तुमंत्रद्व
यंसम्यगध्यापयतिवैष्णवः ॥ सआचार्यस्तुविज्ञेयोभवबंधविदारकः ॥ ४ ॥ आचार्यंसंश्रयित्वाथवत्सरंसेवयेद्द्विजः ॥ तस्यवृत्तिंपरिज्ञात्वामंत्रमध्या
पयेद्गुरुः ॥ ५ ॥ कृत्वातापादिसंस्कारान्पश्चान्मंत्रमुदीरयेत् ॥ तापंपुंड्रंतथानामकृत्वावैविधिनागुरुः ॥ ६ ॥ पश्चादध्यापयेन्मंत्रंशिष्यंनिर्मलचेत
सम् ॥ चक्रेणविधिनातप्तंतापइत्यभिधीयते ॥ ७ ॥ पुंड्रमूर्द्ध्वंतथाप्रोक्तंनामवैष्णवमुच्यते ॥ ततोमंत्रंविधानेनशिष्यमध्यापयेद्गुरुः ॥ ८ ॥ न्यासम
ष्टाक्षरंमंत्रमन्यंवावैष्णवंमनुम् ॥ न्यासमेवात्रपरमंवैष्णवानांशुभानने ॥ ९ ॥ तस्मात्तुन्यासमवैषामतिरिक्तमिहोच्यते ॥ न्यासविद्यापरोयस्तुब्राह्मणः

श्रेष्ठउच्यते ॥ १० ॥ न्यासात्परतरंनास्तिमन्त्रेंसत्यंब्रवीमिते ॥ न्यासंद्वयंप्रपत्तिःस्यात्पर्यायेणनिबोधमे ॥ ११ ॥ द्वयोपदेशपूर्वंतुसर्वकर्मसमाच
रेत् ॥ द्वयाधिकारीनभवेत्सर्वकर्मसुनार्हति ॥ १२ ॥ तस्माद्द्वयमधीत्यैवपश्चान्मंत्रमनुत्तमम् ॥ श्रीमदष्टाक्षरंसम्यगभ्यसेद्द्विजसत्तमः ॥ १३ ॥ मंत्रम
ष्टाक्षरंप्रोक्तंप्रणवस्यैवसंग्रहात् ॥ नैसर्गप्रणवाद्यन्तुमंत्रमित्युच्यतेबुधैः ॥ १४ ॥ नान्यत्रसर्वमंत्रेषुप्रणवस्वस्वभावतः ॥ पूर्वंतुसर्वमंत्राणांयोजयेत्प्र
णवंशुभम् ॥ १५ ॥ ॐकारःप्रणवंब्रह्मसर्वमंत्रेषुनायकः ॥ आदौसर्वत्रयुंजीतमंत्राणांतुशुभानने ॥ १६ ॥ स्वभावात्प्रणवन्तस्मिन्मूलमंत्रेप्रतिष्ठितम् ॥
ओमित्येकाक्षरंपूर्वंद्व्यक्षरंनमइत्यथ ॥ १७ ॥ ततोनारायणायेतिपंचार्णानियथाक्रमम् ॥ एवमष्टाक्षरोमंत्रोज्ञेयःसर्वार्थसाधकः ॥ १८ ॥ सर्वदुःखहरः
श्रीमान्सर्वमंत्रात्मकःशुभः ॥ ऋषिर्नारायणस्तस्यदेवताश्रीशएवच ॥ १९ ॥ छंदस्तुदेवीगायत्रीप्रणवोबीजमुच्यते ॥ नित्यानपायिनीदेवीशक्तिःश्री
रुच्यतेमनोः॥२०॥प्रथमंपदमोङ्कारद्वितीयंनमउच्यते ॥ तृतीयंनारायणायेतिपदत्रयमुदाहृतम् ॥२१॥ अकारश्चाप्युकारश्चमकारश्चततःपरम् ॥ वेदत्रया
त्मकंप्रोक्तंप्रणवंब्रह्मणःपदम् ॥२२॥अकारेणोच्यतेविष्णुःश्रीरुकारेणचोच्यते॥मकारस्त्वनयोर्दासःपंचविंशःप्रकीर्तितः ॥२३॥ वासुदेवस्वरूपंतदकारेणो
च्यतेबुधैः ॥ उकारेणश्रियोदेव्यारूपंमुनिभिरुच्यते॥२४॥मकारेणोच्यतेजीवःपंचविंशोदितःपुमान् ॥ भूतानिचकवर्गेणचवर्गेणेन्द्रियाणिच॥ २५ ॥टवर्गे
णतवर्गेणज्ञानंधादयस्तथा ॥ मनःपकारेणैवोक्तंफकारेणत्वहंकृतिः ॥ २६॥ बकारेणभकारेणमहान्प्रकृतिरुच्यते ॥ आत्मातुसमकारःस्यात्पंचविंशःप्रकी
र्तितः ॥ २७ ॥ देहेंद्रियमनःप्राणादिभ्योन्योनन्यसाधनः ॥ भगवच्छेषभूतोसौमकाराख्यःसचेतनः ॥ २८ ॥ अवधारणवाच्येवमुकारःकैश्चिदुच्यते ॥
श्रीतत्वमपितत्पक्षेवकारेणैवचोच्यते ॥२९॥ भास्करस्यप्रभायद्वत्तस्यनित्यानपायिनी ॥ आकारेणोच्यतेविष्णुःकल्याणगुणसागरः ॥३०॥ श्रीशःसर्वा
त्मनांशेषोजगद्बीजंपरःपुमान् ॥ जगत्कर्त्ताजगद्भर्त्ताईश्वरोलोकबांधवः ॥ ३१ ॥ जगतामीश्वरीनित्याविष्णोरनपगामिनी ॥ मातासर्वस्यजगतःपत्नी
विष्णोर्मनोरमा ॥ ३२ ॥ जगदाधारभूताश्रीरुकारेणात्रचोच्यते ॥ मकारेणतयोर्दासःक्षेत्रज्ञःप्रोच्यतेबुधैः ॥ ३३ ॥ ज्ञानाश्रयोज्ञानगुणश्चेतनःप्रकृतेःपरः ॥
नजडोनिर्विकारश्चएकरूपस्वरूपभाक् ॥ ३४ ॥ अणुर्नित्योव्याप्तिशीलश्चिदानंदात्मकस्तथा ॥ अहमर्थोव्ययःक्षेत्रीभिन्नरूपःसनातनः ॥ ३५ ॥
अदाह्योच्छेद्योह्यक्लेद्यस्त्वशोष्योक्षरएवच ॥ एवमादिगुणोपेतश्शेषभूतःपरस्यवै ॥ ३६ ॥ मकारेणोच्यतेजीवःक्षेत्रज्ञःपरवान्सदा ॥ दासभूतोहरेरेवना
न्यस्यतुकदाचन ॥ ३७ ॥ एवंदासत्वमेवास्यमध्यमेवावधार्यते ॥ इत्येवंप्रणवस्यार्थोज्ञातव्योक्तोमयानघे ॥ ३८ ॥ विवृतिःप्रणवस्यार्थमन्त्रशेषेणवैशु
भे ॥ परस्यदासभूतस्यस्वातन्त्र्यंनेहविद्यते॥३९॥तस्मान्महदहंकारौमनसाविनिवर्त्तयेत् ॥ स्वोपायबुद्ध्यायत्कृत्यंतदपिप्रतिषिध्यते ॥ ४० ॥ अहंकृति

र्मकारःस्यान्नकारस्तन्निषेधकः ॥ तस्मात्तुमनसैवास्यअहंकारविमोचनम्॥ ४१ ॥ मनसासर्वसिद्धिःस्यादन्यथानाशमाप्नुयात् ॥ नमसासहितंकिंचित्तदहं
कारउच्यते ॥ ४२ ॥ अहंकारेणयुक्तस्यसुखंकिंचिन्नविद्यते ॥ अहंकारविमूढात्माअंधेतमसिमज्जति ॥ ४३ ॥ तस्मान्नमनसाचात्रस्वातंत्र्यंप्रतिपिध्य
ते ॥ भगवत्परतंत्रोसौतदायत्तश्चजीवति ॥ ४४ ॥ तस्मात्साधनकर्तृत्वंचेतनस्यनविद्यते ॥ ईश्वरस्यैवसंकल्पाद्वर्त्ततेस्वचराचरम् ॥ ४५ ॥ तस्मा
त्स्वसामर्थ्यविधिंत्यजेत्सर्वमशेषतः ॥ ईश्वरस्यतुसामर्थ्यान्नालभ्यंतस्यविद्यते ॥ ४६ ॥ तस्मिन्न्यस्तभरःश्रीशेतत्कर्मैवसमाचरेत् ॥ परमात्माहरि
स्स्वामीस्वमहंतस्यसर्वदा ॥ ४७ ॥ इच्छायाविनियोक्तव्यस्तस्यैवात्मेश्वरस्यहि ॥ इत्येवंमनसात्यक्तमहंताममतोर्जितम् ॥ ४८ ॥ देहेष्वहंमतिर्मू
लंसंसृतौकर्मबंधने ॥ तस्मान्महदहंकारौमनसावर्जयेद्बुधः ॥ ४९ ॥ अथनारायणपदंवक्ष्यामिगिरजेशुभे ॥ नाराइत्यात्मनांसंघास्तेषांगतिरसौपुमा
न् ॥५०॥ तएवचायनंतस्यतस्मान्नारायणःस्मृतः ॥ सर्वंहिचिदचिद्वस्तुश्रूयतेदृश्यतेजगत् ॥५१॥ योसौव्याप्यस्थितोनित्यंसवैनारायणःस्मृतः ॥ नारा
श्चेतिसर्वपुंसांसमूहाःपरिकीर्तिताः ॥५२॥ गतिरालंबनंतेषांतस्मान्नारायणःस्मृतः ॥ नराज्जातानितत्वानिनाराणीतिविदुर्बुधाः ॥ ५३ ॥ तान्येवचायनं
तस्यतेननारायणस्स्मृतः ॥ कल्पांतेपिजगत्कृत्स्नंग्रसित्वायेनधार्यते ॥ ५४ ॥ पुनःसंसृज्यतेयेनसवैनारायणःस्मृतः ॥ चराचरंजगत्कृत्स्नंनारइत्यभि
धीयते ॥ ५५ ॥ तस्यवासंगतिर्येनतेननारायणःस्मृतः ॥ नारोनराणांसंघातस्तस्यासावयनंगतिः ॥ ५६ ॥ तेनासौमुनिभिर्नित्यंनारायणइतीरितः ॥
प्रभवन्तियतोलोकामहाब्धौपृथुफेनवत् ॥ ५७ ॥ पुनर्यस्मात्प्रलीयन्तेतस्मान्नारायणःस्मृतः ॥ योवैनित्यपदेनित्योनित्यमुक्तैकभोगवान् ॥ ५८ ॥
ईशःसर्वस्यजगतःसवैनारायणःस्मृतः ॥ नारायणःपरंब्रह्मतत्वंनारायणःपरम् ॥ ५९ ॥ यच्चकिंचिज्जगत्यस्मिन्दृश्यतेश्रूयतेपिवा ॥ अंतर्बहिश्चतत्सर्वंव्याप्य
नारायणःस्थितः ॥ ६० ॥ अपहतपाप्मापुरुषःसर्वभूतांतरस्थितः ॥ दिव्यएकस्सदानित्योहरिर्नारायणोच्युतः ॥ ६१ ॥ यस्तुद्रष्टाचद्रष्टव्यंश्रोताश्रोत
व्यमेवच ॥ स्प्रष्टाचस्पर्शितव्यश्चध्याताध्यातव्यमेवच ॥६२॥ वक्ताचवाच्यंज्ञाताचज्ञातव्यंचिदचिज्जगत् ॥ तच्चसर्वंहरिःश्रीशोनारायणउदाहृतः ॥६३॥
सहस्रशीर्षापुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात् ॥ सलोकान्सर्वतोव्याप्यअत्यतिष्ठद्दशांगुलम् ॥ ६४ ॥ यद्भूतंयच्चभव्यंतत्सर्वंनारायणोहरिः ॥ उतामृतत्वस्ये
शानोयदन्नेनविराट्पुमान् ॥ ६५ ॥ सएवपुरुषोविष्णुर्वासुदेवोच्युतोहरिः ॥ हिरण्मयोथभगवानसोमृतःशाश्वतःशिवः ॥ ६६ ॥ पतिर्विश्वस्यजगतः
सर्वलोकेश्वरंप्रभुः ॥ हिरण्यगर्भःसविताअनंतोसौमहेश्वरः ॥ ६७ ॥ भगवानितिशब्दोयंतथापुरुषइत्यपि ॥ वर्त्ततेनिरुपाधिश्चवासुदेवोखि
लात्मनि ॥ ६८ ॥ ईश्वरोभगवान्विष्णुःपरमात्माजगत्सुहृत् ॥ शास्ताचराचरस्यैकोयतीनांपरमागतिः ॥ ६९ ॥ योवेदादौस्वरःप्रोक्तोवेदांतेचप्रति

ष्ठितः ॥ तस्यप्रकृतिलीनस्ययःपरःसमहेश्वरः ॥ ७० ॥ योसावकारोवैविष्णुर्योसौनारायणोहरिः ॥ सएवपुरुषोनित्यःपरमात्मामहेश्वरः ॥ ७१ ॥ यस्मा
दुद्भूतमैश्वर्ययस्मिन्कस्मिश्ववर्तते ॥ तस्मिन्नीश्वरशब्दोपिप्रोच्यतेमुनिभिस्तथा ॥ निरुपाधीश्वरत्वंहिवासुदेवेप्रतिष्ठितम् ॥ ७२ ॥ आत्मेश्वरइति
प्रोक्तोवेदवादैःसनातनैः ॥ तस्मान्महेश्वरत्वंतुवासुदेवेप्रतिष्ठितम् ॥ ७३ ॥ असौत्रिपाद्विभूतेस्तुलीलायाअपिचेश्वरः ॥ विभूतिद्वयमैश्वर्यंतस्यैवसकला
त्मनः ॥ ७४ ॥ श्रीभूनीलापतिर्योसावीश्वरस्सउदाहृतः ॥ तस्मात्सर्वेश्वरत्वंतुवासुदेवेप्रतिष्ठितम् ॥ ७५ ॥ असौयज्ञेश्वरोयज्ञोयज्ञभुक्यज्ञकृद्विभुः ॥
यज्ञभुग्यज्ञपुरुषःसएवपरमेश्वरः ॥ ७६ ॥ यज्ञेश्वरोहव्यसमस्तकव्यभोक्ताव्ययात्माहरिरीश्वरोत्र ॥ तत्संनिधानादपयांतिसद्योरक्षांस्यशेषाण्यसुराश्च
सर्वे ॥ ७७ ॥ योसौविराट्त्वमापन्नोहरिर्भूतोजनार्दनः ॥ संतर्पयतिलोकांस्त्रीन्सएवपरमेश्वरः ॥ ७८ ॥ येनपूर्णेनहविषादेवायज्ञमतन्वत ॥ तस्माद्य
ज्ञात्समुत्पन्नायेकेचोभयादतः॥७९॥तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऋचःसामानिजज्ञिरे ॥ तस्मादश्वाअजायंतगावश्चपुरुषादयः ॥ ८० ॥ पुरुषस्यतनोरस्यसर्वयज्ञ
मयस्यवै ॥ हरेःसर्वसमुद्भूतंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ८१ ॥ मुखबाहूरुपादाःस्युस्तस्यवर्णायथाक्रमम् ॥ पद्भ्यांतुपृथिवीतस्यशिरसाद्यौरजायत ॥ ८२ ॥
मनसश्चंद्रमाजातश्चक्षुषश्चप्रभाकरः ॥ मुखादग्निःसहस्राक्षोवायुःप्राणात्सदागतिः ॥ ८३ ॥ नाभेर्विरिंचिर्गगनंजगत्सर्वंचराचरम् ॥ यस्मात्सर्वसमुद्भूतंज
गद्विष्णोःसनातनात् ॥ ८४ ॥ तस्मात्सर्वमयोविष्णुर्नारायणइतीरितः ॥ एवंसृष्ट्वाजगत्सर्वंपुनःसंग्रसतेहरिः ॥ ८५ ॥ निजलोलासमुद्भूतंतान्तवंचोर्णना
भिवत् ॥ ब्रह्माणमिंद्रंरुद्रंचयमंवरुणमेवच॥८६॥ निगृह्यहरतेयस्मात्तस्माद्धरिरिहोच्यते ॥ असावेकार्णवीभूतेमायावटलेपुमान् ॥ ८७ ॥ जगत्स्वजठरेकृ
त्वाशेतेतस्मिन्सनातनः ॥ आसीदेकोहिवैचात्रविष्णुर्नारायणोच्युतः ॥ ८८ ॥ नब्रह्मानचरुद्रश्चनदेवानमहर्षयः ॥ नेमेद्यावापृथिव्यौचनसोमोनचभा
स्करः ॥ ८९ ॥ ननक्षत्राणिलोकाश्चनचांडमहदावृतम् ॥ यस्माज्जगद्वर्ततेतेनसकलंहरिणाशुभे ॥ ९० ॥ सृष्टंपुनस्तथासर्गेतस्मान्नारायणस्स्मृतः ॥
तस्यदास्यंचतुर्थ्यांतुमंत्रेप्रोक्तंतुपार्वति ॥ ९१ ॥ दासभूतमिदंतस्यब्रह्माद्यंसकलंजगत् ॥ एवमर्थंविदित्वावैपश्चान्मंत्रंप्रयोजयेत् ॥ ९२ ॥ अविदित्वा
तुमन्त्रार्थंसिद्धिंनैवाधिगच्छति ॥ नतुभुक्तिंचभक्तिंचनचमुक्तिंवरानने ॥ ९३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमा
महेश्वरसंवादेमंत्रार्थोपदेशोनामषड्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२६ ॥ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विस्तरेणममाचक्ष्वमंत्रार्थपदगौ
रवम् ॥ ईश्वरस्यस्वरूपंचस्ताद्विभूतिगुणांस्तथा ॥ १ ॥ तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदांस्तथाहरेः ॥ सर्वमाख्याहितत्त्वेनममसर्वसुरेश्वर ॥ २ ॥ ॥ ईश्वरउ
वाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिस्वरूपंपरमात्मनः ॥ विभूतिगुणसंघातंतदवस्थात्मकंहरेः ॥ ३ ॥ यःपरःपुरुषोविष्णुर्नारायणउदाहृतः ॥ सईश्वरश्च

जगतांपरमात्मासनातनः ॥ ४ ॥ विश्वतःपाणिपादश्चचक्षुष्मान्विश्वतःप्रभुः ॥ विश्वानिभुवनान्यस्मिन्धामानिपरमाणिवै ॥ ५ ॥ धारयन्गोप्यत्याति
ष्ठन्मनांसिचमनीषिणाम् ॥ एवंबहुस्वरूपःसश्श्रीपतिःपुरुषोत्तमः ॥ ईश्वर्य्यासहभोगार्थंदिव्यमंगलरूपवान् ॥६॥ बृहच्छरीरोग्निसमानरूपोयुवाकुमारत्व
मुपेयिवान्हरिः ॥ रेमेश्रियासौजगतांजनन्यास्वज्योत्स्नयाचंद्रइवामृतांशुः ॥ ७ ॥ अयंचजगदीश्वर्य्याकुमारोनित्ययौवनः ॥ कंदर्पकोटिलावण्यः
सतस्थेपरमेपदे ॥ ८ ॥ भोगार्थंपरमंव्योमलीलार्थमखिलंजगत् ॥ भोगेनक्रीडयाविष्णोर्विभूतिद्वयसंस्थितिः ॥ ९ ॥ भोगेनित्यस्थितिस्तस्यलीलां
सहरतेकदा ॥ भोगोलीलाउभौस्तस्यधार्य्येतेशक्तिमत्तया ॥ १० ॥ त्रिपाद्व्याप्तिःपरेधाम्निपादोस्येहाभवत्पुनः ॥ त्रिपाद्विभूतिर्नित्यास्यादनित्यंपा
दमैश्वरम् ॥ ११ ॥ नित्यंतद्रूपमीशस्यपरेधाम्निस्थितंशुभम् ॥ अच्युतंशाश्वतंदिव्यंसदायौवनमाश्रितम् ॥ १२ ॥ नित्यंसंभोगमीश्वर्याश्रियाभू
म्याचसंवृतम् ॥ नित्यैवेषाजगन्मातविष्णोःश्रीरनपायिनी ॥ १३ ॥ यथासर्वगतोविष्णुस्तथालक्ष्मीश्शुभानने ॥ ईशानासर्वजगतोविष्णुपत्नीसदा
शिवा ॥ १४ ॥ सर्वतःपाणिपादांतासर्वतोक्षिशिरोमुखी ॥ नारायणीजगन्मातासमस्तजगदाश्रया ॥ १५ ॥ यदपाङ्गाश्रितंसर्वंजगत्स्थावरजङ्गमम् ॥
जगत्स्थितिलयौयस्याउन्मीलिननिमीलनात् ॥ १६ ॥ सर्वस्याद्यामहालक्ष्मीस्त्रिगुणापरमेश्वरी ॥ लक्ष्यालक्ष्यस्वरूपासाव्याप्यकृत्स्नंव्यवस्थिता ॥
॥ १७ ॥ शून्यंतदखिलंविश्वंविलोक्यपरमेश्वरी ॥ शून्यंतदखिलंस्वेनपूरयामासतेजसा ॥१८॥ सालक्ष्मीर्धरणीचैवनीलादेवीतिविश्रुता ॥ आधारभूता
जगतःपृथिवीरूपमाश्रिता ॥ १९ ॥ तोयादिरसरूपेणसैवनीलावपुर्भवेत् ॥ लक्ष्मीरूपत्वमापन्नाधनवाग्रूपिणीहिसा ॥२०॥एवंदेवीस्वरूपासाजगतःश्रीः
श्रीताहरिम् ॥ समस्तविद्याभेदास्युर्लक्ष्मीरूपावरानने॥२१॥श्रीरूपमखिलंसर्वतस्याहिवपुरुच्यते॥ सौंदर्य्यंशीलवृत्तंचसौभाग्यंस्त्रीषुसंस्थितम् ॥ तस्या
रूपंचगिरिजेसर्वासांमूर्ध्नियोषिताम्॥२२॥ यस्याःकटाक्षायतमोग्रदृष्ट्याब्रह्माशिवस्स्वर्गपतिर्महेंद्रः ॥ चंद्रश्चसूर्योधनदोपमोग्निःप्रभूतमैश्वर्यमवाप्नुवंति ॥
॥ २३॥लक्ष्मीःश्रीःकमलाविद्यामाताविष्णुप्रियासती ॥ पद्मालयापद्महस्तापद्माक्षीलोकसुंदरी॥२४॥भूतानामीश्वरीनित्यासद्यासर्वगताशुभा ॥ विष्णुप
त्नीमहादेवीक्षीरोदतनयारमा ॥ २५ ॥ अनंतालोकमाताभूर्नीलासर्वसुखप्रदा ॥ रुक्मिणीचतथासीतासर्ववेदवतीशुभा ॥ २६ ॥ सतीसरस्वती
गौरीशांतिःस्वाहास्वधारतिः ॥ नारायणीवरारोहाविष्णोर्नित्यानपायिनी ॥ २७ ॥ एतानिपुण्यनामानिप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ समहाश्रियमाप्नोतिधन
धान्यमकल्मषम् ॥ २८ ॥ हिरण्यवर्णांहरिणींसुवर्णरजतःस्रजाम् ॥ चंद्रांहिरण्मयींलक्ष्मींविष्णोरनपगामिनीम् ॥ २९ ॥ गन्धद्वारांदुराधर्षांनित्यपुष्टां
करीषिणी[म्] ॥ ईश्वरींसर्वभूतानांतामिहोपह्वयेश्रियम्॥३०॥ एवंऋक्संहितायांतुस्तूयमानामहेश्वरी ॥ सर्वैश्वर्यसुखंप्रादाच्छिवादीनांदिवौकसाम् ॥३१॥

अस्येशानाहिजगतोविष्णुपत्नीसनातनी ॥ यदपाङ्गाश्रितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ३२ ॥ यस्यवक्षसिसादेवीप्रभाग्राविवतिष्ठति ॥ सर्वैसर्वेश्वरःसाक्षा
दक्षरःपुरुषोव्ययः ॥ ३३ ॥ सर्वैनारायणःश्रीमान्वात्सल्यगुणसागरः ॥ स्वामीसुशीलःसुभगःसर्वज्ञःसर्वशक्तिमान् ॥ ३४ ॥ नित्यंसंपूर्णकामश्चनैस
र्गिकसुहृत्सखा ॥ कृपापीयूषजलधिःशरणंसर्वदेहिनाम् ॥ ३५ ॥ स्वर्गापवर्गसुखदोभक्तानांकरुणाकरः ॥ श्रीमतेविष्णवेतस्मैदास्यंसर्वंकरोम्यहम् ॥
॥ ३६ ॥ देशकालाद्यवस्थासुसर्वासुकमलापतेः ॥ इतिस्वरूपंसंसिद्धंसुखंदास्यमवाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ एवंविदित्वामंत्रार्थंतद्भक्तिंसम्यगाचरेत् ॥ दासभू
तमिदंतस्यजगत्स्थावरजंगमम् ॥३८॥ श्रीमन्नारायणःस्वामीजगतांप्रभुरीश्वरः ॥ मातापितासुतोबंधुर्निवासःशरणंगतिः ॥ ३९ ॥ कल्याणगुणवान्श्रीशः
सर्वकामफलप्रदः ॥ योसौनिर्गुणइत्युक्तःशास्त्रेषुजगदीश्वरः ॥४०॥ प्राकृतैर्हेयसंयुक्तैर्गुणैर्हीनत्वमुच्यते ॥ यत्रमिथ्याप्रपञ्चत्वंवाक्यैर्वेदांतगोचरैः ॥ ४१॥
दृश्यमानमिदंसर्वमानित्यमितिचोच्यते ॥ अत्रापिप्राकृतंरूपमण्डस्यैवविनाशनम् ॥ ४२ ॥ प्राकृतानांहिरूपाणामनित्यत्वंतथोच्यते ॥ इममर्थं
महादेविप्रकृतेरुद्भवंहरेः ॥ ४३ ॥ क्रीडार्थंदेवदेवस्यविष्णोर्लीलाधिकारिणः ॥ लोकैश्चतुर्भिर्दशभिःसागरैर्द्वीपसंयुतैः॥४४॥ भूतैश्चतुर्विधैश्चापिभूधरैश्चम
होच्छ्रयैः ॥ परिपूर्णमिदंरम्यमंडंप्रकृतिसंभवम्॥४५॥दशोत्तरगुणोपेतंसप्तावरणसंवृतम् ॥ कलाकाष्ठादिरूपेणयःकालःपरिवर्त्तते॥४६॥कालेनैवजगत्सर्ग
स्थितिसंहरणंभवेत् ॥ चतुर्युगसहस्रैर्वैब्रह्मणोदिवसोभवेत् ॥४७॥ तावंतिरात्रिवर्षाणिब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ॥ क्षयेतुब्रह्मणःप्राप्तेसर्वसंहारकोभवेत् ॥ ४८ ॥
अंडमंडगतालोकादह्यंतेकालवह्निना ॥ सर्वात्मानस्तथाविष्णोःप्रकृतौविनिवेशिताः ॥४९॥ अंडावरणभूतानिप्रकृतौलयमाप्नुयुः ॥ सासर्वजगदाधाराप्रकृ
तिर्हरिसंश्रिता ॥५०॥ तयाजगत्सर्गलयौकरोतिभगवान्सदा ॥ क्रीडार्थंदेवदेवेनसृष्टामायाजगन्मयी ॥ ५१ ॥ अविद्याप्रकृतिर्मायागुणत्रयमयीसदा ॥
सर्गस्थितिलयानांसाहेतुभूतासनातनी ॥ ५२ ॥ योगनिद्रामहामायाप्रकृतिस्त्रिगुणान्विता ॥ अव्यक्ताचप्रधानंचविष्णोर्लीलाविकारिणः ॥५३॥ जगत्सर्ग
लयौस्यातांप्रकृतेरेवसर्वदा ॥ असंख्यप्रकृतेःस्थानंनिबिडध्वान्तमव्ययम् ॥ ५४ ॥ ऊर्ध्वंतुसीम्निविरजानिस्सीमाधस्सनातनी ॥ तयाहृतंजगत्सर्वं
स्थूलसूक्ष्माद्यवस्थया ॥ ५५ ॥ विकाससंकोचावस्थेतस्यांसर्गलयौस्मृतौ ॥ एवंसर्वाणिभूतानिप्रकृत्यंतर्गतानिवै ॥ ५६ ॥ ततःशून्यमिदंसर्वंप्रकृत्यं
तर्गतंमहत्॥ एवंप्रकृतिरूपायाविभूतेरूपमुत्तमम् ॥५७॥ त्रिपाद्विभूतिरूपंतुशृणुभूधरनंदिनि ॥ प्रधानपरमव्योम्नोरंतरेविरजानदी ॥५८॥ वेदांगस्वेदज
निततोयैःप्रस्राविताशुभा ॥ तस्याःपारेपरेव्योम्नित्रिपाद्भूतिस्सनातनी ॥५९ ॥ अमृतंशाश्वतंनित्यमनन्तंपरमंपदम्॥शुद्धंसत्वमयंदिव्यमक्षरंब्रह्मणःपदम्
॥६०॥अनेककोटिसूर्याग्नितुल्यवर्चसमव्ययम् ॥ सर्ववेदमयंशुद्धंसर्गप्रलयवर्जितम् ॥६१॥ असंख्यमजरंनित्यंजाग्रत्स्वप्नादिवर्जितम् ॥ हिरण्मयंमोक्षपदं

ब्रह्मानंदसुखावहम् ॥६२॥ समानाधिक्यरहितमाद्यंतरहितंशुभम् ॥ तेजसात्यद्भुतंरम्यंनित्यमानंदसागरम् ॥ ६३ ॥ एवमादिगुणोपेतंतद्विष्णोःपरमंपद
म् ॥ नतद्भासयतेसूर्योनशशांकोनपावकः ॥ ६४ ॥ यद्गत्वाननिवर्ततेतद्धामपरमंहरेः ॥ तद्विष्णोःपरमंधामशाश्वतंनित्यमच्युतम् ॥ नहिवर्णयितुंशक्यं
कल्पकोटिशतैरपि ॥ ६५ ॥ हरेःपदंवर्णयितुंनशक्यंमयाचधात्राचमुनींद्रसङ्घैः ॥ यस्मिन्पदेह्यच्युतईश्वरोयःसोअङ्गवेदयदिवानवेद ॥६६॥ यदक्षरंवेदगुह्यं
यस्मिन्देवाअधिविश्वेनिषेदुः॥यस्तन्नवेदकिमृचाकरिष्यतियेतद्विदुस्तइमेसमासते ॥६७॥तद्विष्णोःपरमंधामसदापश्यंतिसूरयः॥ अक्षरंशाश्वतंदिव्यंदेवि
चक्षुरिवाततम् ॥ ६८ ॥ तत्प्रवेष्टुमशक्यंचब्रह्मरुद्रादिदैवतैः ॥ ज्ञानेनशास्त्रमार्गेणवीक्ष्यतेयोगिपुंगवैः ॥ ६९ ॥ अहंब्रह्माचदेवाश्चनजानंतिमहर्षयः ॥
सर्वोपनिषदामर्थंदृष्ट्वावक्ष्यामिसुव्रते ॥७०॥ विष्णोःपदेहिपरमेपदेतत्सशुभाह्वयेः॥ यत्रगावोभूरिशृंगाआसतेसुसुखाःप्रजाः ॥७१॥अत्राहतत्परंधामगोपवे
षस्यशार्ङ्गिणः ॥ तद्भातिपरमंधामगोभिर्गोपैस्सुखाह्वयैः ॥ ७२ ॥ आदित्यवर्णंतमसःपरस्ताज्ज्योतिरच्युतम् ॥ आधारोब्रह्मणोलोकश्शुद्धसत्त्वस्सना
तनः ॥ ७३ ॥ सामान्याविभितेभूमिन्तेस्मिन्शाश्वतेपदे ॥ तस्थतुर्जागरूकेस्मिन्युवानौश्रीसनातनौ ॥७४ ॥ यतःस्वसारौयुवतीभूनीलेविष्णुवल्लभे ॥
अत्रपूर्वेयेचसाध्याविश्वेदेवास्सनातनाः ॥ ७५ ॥ तेहनाकंमहिमानस्सचन्तेशुभदर्शनाः ॥ तत्रविज्ञानिनोविप्राजागृवांसस्समिन्धते ॥७६॥ तत्पदंज्ञानि
नोविप्रायांतिसंवासमिच्छवः॥ तद्विष्णोःपरमंधाममोक्षइत्यभिधीयते ॥७७॥ तस्मिन्बंधविनिर्मुक्ताःप्राप्नुवन्तिसुखंपदम् ॥ तत्प्राप्यननिवर्ततेतस्मान्मोक्ष
उदाहृतः ॥ ७८ ॥ मोक्षंपरंपदंदिव्यममृतंविष्णुमंदिरम् ॥ अक्षरंपरमंधामवैकुण्ठंशाश्वतंपदम् ॥ ७९ ॥ नित्यञ्चपरमंव्योमसर्वोत्कृष्टंसनातनम् ॥
पर्य्यायवाचकान्यस्यपरधाम्नोच्युतस्यच ॥ तस्यत्रिपाद्विभूतेस्तुरूपंवक्ष्यामिविस्तरात् ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यां
संहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेत्रिपाद्विभूतिकथनंनामसप्तविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२२७॥ छ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ त्रिपाद्विभूतेर्लो
कास्तुअसंख्याताःप्रकीर्तिताः ॥ शुद्धसत्वमयाःसर्वेब्रह्मानंदसुखाह्वयाः ॥१॥ सर्वेनित्यानिर्विकाराहेयरागादिवर्जिताः ॥ सर्वेहिरण्मयाश्शुद्धाःकोटिसूर्य्य
समप्रभाः ॥२॥ सर्ववेदमयादिव्याःकामक्रोधविवर्जिताः॥नारायणपदांभोजभक्त्येकरससेविताः॥३॥निरंतरंसामगानपरिपूर्णसुखंश्रिताः॥ सर्वेपंचोपनिषद
स्वरूपावेदवर्चसः ॥ ४ ॥ सर्ववेदमयैर्दिव्यैःपुरुषैःस्त्रीभिरावृताः ॥ वेदैकरसतोयाढ्यैस्सरोभिरुपशोभिताः ॥ ५ ॥ श्रुतिस्मृतिपुराणादिरूपस्थावरसं ॥२२७।
युताः ॥ सर्ववर्णयितुंशक्यंनमयालोकविस्तृतम् ॥ ६ ॥ विरजापरमव्योम्नोरंतरंकेवलंस्मृतम् ॥ तत्स्थानमुपभोक्तव्यमव्यक्तब्रह्मसेविनाम् ॥ ७ ॥
स्वात्मानुभवजानंदसुखदंकेवलंपदम् ॥ निःश्रेयसंचनिर्वाणंकैवल्यंमोक्षउच्यते ॥ ८ ॥ श्रीशांघ्रिभक्तिसेवैकरसभोगविवर्धिताःतम् ॥ तदिच्छन्त्यल्पमत

योमोक्षंसुखविवर्जितम् ॥ महात्मानोमहाभागाभगवत्पादसेवकाः ॥ ९ ॥ तद्विष्णोःपरमंधामयांतिब्रह्मसुखप्रदम् ॥ नानाजनपदाकीर्णंवैकुंठंतद्धरेःप
दम् ॥ १० ॥ प्राकारैश्चविमानैश्चसौधैरत्नमयैर्वृतम् ॥ तन्मध्येनगरीदिव्यासाऽयोध्येतिप्रकीर्तिता ॥ ११ ॥ मणिकांचनचित्राढ्यप्राकारैस्तोरणै
र्वृता ॥ चतुर्द्वारसमायुक्तारत्नगोपुरसंवृता ॥ १२ ॥ चंडादिद्वारपालैश्चकुमुदाद्यैश्चरक्षिता ॥ चंडप्रचंडौप्राग्द्वारयाम्येभद्रसुभद्रकौ ॥ १३ ॥
वारुण्यांजयविजयौसौम्येधातृविधातरौ ॥ कुमुदःकुमुदाक्षश्चपुंडरीकोथवामनः ॥ १४ ॥ शंकुकर्णःसर्वनेत्रःसुमुखःसुप्रतिष्ठितः ॥ एतेदिक्पतयःप्रोक्ताः
पुर्य्यामत्रशुभानने ॥ १५ ॥ कोटिवैश्वानरप्रख्यगृहपंक्तिभिरावृता ॥ आरूढयौवनैर्नित्यैर्दिव्यनारीनरैर्युता ॥ १६ ॥ अन्तःपुरंतुदेवस्यमध्ये
पुर्य्यांमनोहरम् ॥ मणिप्राकारसंयुक्तंरत्नतोरणशोभितम् ॥ १७ ॥ विमानैर्गृहमुख्यैश्चप्रासादैर्बहुभिर्युतम् ॥ दिव्याप्सरोगणैःस्त्रीभिस्सर्व
तस्समलंकृतम् ॥ १८ ॥ मध्येतुमंडपंदिव्यंराजस्थानंमहोच्छ्रयम् ॥ माणिक्यस्तंभसाहस्रजुष्टंरत्नमयंशुभम् ॥ १९ ॥ दिव्यैर्मुक्तैःसमाकीर्णं
सामगानोपशोभितम् ॥ मध्येसिंहासनंरम्यंसर्ववेदमयंशुभम् ॥ २० ॥ धर्मादिदैवतैर्नित्यैर्वृतंवेदमयात्मकैः ॥ धर्म्मज्ञानमहैश्वर्यवैराग्यैःपादविग्रहैः ॥
॥ २१ ॥ ऋग्यजुःसामचाथर्वरूपैर्नित्यंवृतंक्रमात् ॥ शक्तिराधारशक्तिश्चचिच्छक्तिश्चसदाशिवा ॥ २२ ॥ धर्मादिदेवतानांचशक्तयःपरिकीर्ति
ताः ॥ वसंतिमध्यमेतत्रवह्निसूर्यसुधांशवः ॥ २३ ॥ कूर्मश्चनागराजश्चवैनतेयस्त्रयीश्वरः ॥ छंदांसिसर्वमंत्राश्चपीठरूपत्वमास्थिताः ॥ २४ ॥ सर्वाक्षर
मयंदिव्यंयोगपीठमितिस्मृतम् ॥ तन्मध्येष्टदलंपद्ममुदयार्कसमप्रभम् ॥ २५ ॥ तन्मध्येकर्णिकायांतुसावित्र्यांशुभदर्शने ॥ ईश्वर्य्यासहदेवेशस्तत्रासीनः
परःपुमान् ॥ २६ ॥ इंदीवरदलश्यामःकोटिसूर्यप्रकाशवान् ॥ युवाकुमारःस्निग्धश्चकोमलावयवैर्वृतः ॥ २७ ॥ फुल्लरक्तांबुजनिभःकोमलांघ्रिसरोज
वान् ॥ प्रबुद्धःपुंडरीकाक्षःसुभ्रूलतायुगाङ्कितः ॥२८॥ सुनासस्सुकपोलाढ्यस्सुश्रोत्रमुखपंकजः ॥ मुक्ताफलाभदन्ताढ्यःसस्मिताधरविद्रुमः॥२९॥परिपू
र्णेंदुसंकाशःसुस्मिताननपंकजः ॥ तरुणादित्यवर्णाभ्यांकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ ३० ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकुन्तलैरुपशोभितः ॥ मन्दारपारिजाताढ्यक
वरीकृतकेशवान् ॥ ३१ ॥ प्रातरुद्यत्सहस्रांशुनिभकौस्तुभशोभितः ॥ हारस्वर्णस्रगासक्तकम्बुग्रीवोविराजितः ॥ ३२ ॥ सिंहस्कंधनिभैःप्रोच्चैःपीनैरंसै
र्विराजितः ॥ पीनवृत्तायतभुजैश्चतुर्भिरुपशोभितः ॥ ३३ ॥ अङ्गुलीयैश्चकटकैःकेयूरैःपरिमंण्डितः॥ बालार्ककोटिसंकाशैःकौस्तुभाद्यैःसुभूषणैः ॥३४॥
विराजितमहावक्षोवनमालाविभूषितः ॥ विधातृजननस्थाननाभिपङ्कजशोभितः ॥ ३५ ॥ बालातपनिभश्लक्ष्णपीतवस्त्रसमन्वितः ॥ नानारत्नविचित्रांघ्रिः
कटकाभ्यांविराजितः ॥ ३६ ॥ सज्योत्स्नचंद्रप्रतिमनखपंक्तिसमन्वितः ॥ कोटिकंदर्पलावण्यसौंदर्य्यनिधिरच्युतः ॥ ३७ ॥ दिव्यचंदनलिप्तांगोदिव्य

मालाविभूपितः ॥ गृहीतशंखचक्राभ्यामुद्धाहुभ्यांविराजितः ॥ ३८ ॥ वरदाभयहस्ताभ्यामितराभ्यांतथैवच ॥ वामाङ्केसंस्थितादेवीमहालक्ष्मीर्महे
श्वरी ॥ ३९ ॥ हिरण्यवर्णाहरिणीसुवर्णरजतस्रजा ॥ सर्वलक्षणसंपन्नायौवनारंभविग्रहा ॥ ४० ॥ रत्नकुंडलसंयुक्तानीलाकुंचितशीर्पजा ॥ दिव्यचंदन
लिप्तांगीदिव्यपुष्पोपशोभिता ॥ ४१ ॥ मंदारकेतकीजातीपुष्पाश्चितसुकुंतला ॥ सुभ्रूस्सुनासासुश्रोणीपीनोन्नतपयोधरा ॥ ४२ ॥ परिपूर्णेंदुसंकाशासु
स्मितानानपंकजा ॥ तरुणादित्यवर्णाभ्यांकुंडलाभ्यांविराजिता ॥ ४३ ॥ तप्तकांचनवर्णाभातप्तकांचनभूपणा ॥ हस्तैश्चतुर्भिःसंयुक्ताकनकांबुजभूपि
ता ॥ ४४ ॥ नानाविचित्ररत्नाढ्याकनकांबुजमालया ॥ हारकेयूरकटकैरंगुलीयैश्चशोभिता ॥ ४५ ॥ भुजद्वयधृतोदग्रपद्मयुग्मोपशोभिता ॥ गृहीत
मातुलुंगाख्यजांबूनदकराश्चिता ॥ ४६ ॥ एवंनित्यानपायिन्यामहालक्ष्म्यामहेश्वरः ॥ मोदतेपरमेव्योम्निशाश्वतेसर्वदाप्रभुः ॥ ४७ ॥ पार्श्वयोर्धरणीनी
लेसमासीनेशुभासने ॥ अष्टदिक्षुदलाग्रेषुविमलाद्याश्चशक्तयः ॥ ४८ ॥ विमलोत्कर्षिणीज्ञानाक्रियायोगातथैवच ॥ प्रह्वीसत्यातथेशानाशक्तयःपरमा
त्मनः ॥ ४९ ॥ गृहीत्वाचामरान्दिव्यान्सुधाकरसमप्रभान् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नामोदंतेपतिमच्युतम् ॥ ५० ॥ दिव्याप्सरोगणाःपंचशतसंख्याश्चयो
पितः ॥ अंतःपुरनिवासिन्यःसर्वाभरणभूषिताः ॥ ५१ ॥ पद्महस्ताश्चताःसर्वाःकोटिवैश्वानरप्रभाः ॥ सर्वलक्षणसंपन्नाःशीतांशुसदृशाननाः ॥ ५२ ॥
ताभिःपरिवृतोराजाशुशुभेपरमःपुमान् ॥ अनंतविहगाधीशसेनान्याद्यैस्सुरेश्वरैः ॥ ५३ ॥ अन्यैःपरिजनैर्नित्यैर्मुक्तैश्चपरिसंवृतः ॥ मोदतेरमयासार्द्धंभो
गैश्वर्यरतःपुमान् ॥ ५४ ॥ एवंवैकुंठनाथोसौराजतेपरमेपदे ॥ तद्व्यूहभेदाँल्लोकांश्चवक्ष्यामिगिरजेशुभे ॥ ५५ ॥ प्राच्यांवैकुंठलोकस्यवासुदेवस्य
मंदिरम्॥आग्नेय्यांलक्ष्म्यालोकस्तुयाम्यांसंकर्षणालयः॥५६॥सारस्वतस्तुनैर्ऋत्यांप्राद्युम्नःपश्चिमेतथा॥रतिलोकस्तुवायव्यामुदीच्यामनिरुद्धभूः ॥५७॥
ऐशान्यांशांतिलोकःस्यात्प्रथमावरणंस्मृतम् ॥ केशवादिचतुर्विंशत्यमीलोकास्ततःक्रमात्॥५८॥द्वितीयावरणंप्रोक्तंवैकुण्ठस्यशुभाह्वयम्॥मत्स्यकूर्मादि
लोकास्तुतृतीयावरणंशुभम्॥५९॥सत्याच्युतानंतदुर्गाविष्वक्सेनगजाननाः॥शंखपद्मनिधीलोकाश्चतुर्थावरणंशुभम् ॥६०॥ ऋग्यजुःसामाथर्वाणोलोका
दिक्षुमहत्सुच ॥ सावित्र्याविहगेशस्यधर्मस्यचमखस्यच॥६१॥ पंचमावरणंप्रोक्तमक्षयंसर्ववाङ्मयम् ॥ शंखचक्रगदापद्मखड्गशार्ङ्गहलंतथा॥६२॥मौशलं
चतथालोकाःसर्वशस्त्रास्त्रसंयुताः ॥ षष्ठमावरणंप्रोक्तंमंत्रास्त्रमयमक्षरम्॥६३॥ ऐंद्रपावकयाम्यानिनैर्ऋतंवारुणंतथा ॥ वायव्यंसौम्यमैशानंसप्तमंमुनिभिः
स्मृतम् ॥६४ ॥ साध्यामरुद्गणाश्चैवविश्वेदेवास्तथैवच ॥ नित्याःसर्वेपरेधाम्नियेचान्येचदिवौकसः ॥ ६५ ॥ तेवैप्राकृतलोकेस्मिन्ननित्यास्त्रिदशेश्वराः ॥
तेहनाकंमहिमानःसचंतइतिवैश्रुतिः ॥ ६६ ॥ एवंपरंपदंनित्यैर्मुक्तैर्भोगपरायणैः ॥ दिव्याभिर्महिषीभिश्चराजतेविभुरीश्वरः ॥ ६७ ॥ नतद्भासयतेसूर्यो

नशशांकोनपावकः ॥ यद्गत्वाननिवर्त्तंतेयोगिनःसंशितव्रताः॥ ६८ ॥ द्वयैकमंत्रनिष्ठायेतेवैयांतितदव्ययम् ॥ नवेदयज्ञाध्ययनर्नदानैर्नव्रतैःशुभैः॥६९॥
नतपोभिर्न्निराहारैर्नचसाधनकर्मभिः ॥ एकेनद्वयमंत्रेणतथाभक्त्यात्वनन्यथा ॥७०॥ तद्गम्यंशाश्वतंस्थानंप्रपत्त्यावैसनातनम्॥ ॥पार्वत्युवाच॥ ॥ सा
धूक्तंपरमंस्वर्गस्वरूपंभवताप्रभो॥७१॥परव्योम्निस्थितोनित्यंकथंप्रकृतिमण्डले॥स्थितवान्किंनिमित्तेनलीलयाकिंप्रयोजनम् ॥७२॥ शुद्धसत्वमयेलोके
संस्थितःपरमेश्वरः ॥ कथंरजस्तमोमिश्रविभूत्यास्थितवान्प्रभुः॥७३॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥त्रिपाद्विभूतौभगवानीश्वर्य्योपरमेश्वरः॥ नित्यमुक्त्यैकभोग्यो
सौमोदतेसततंविभुः ॥ ७४ ॥ तमीश्वरंमहामायाप्रकृतिर्जगदाश्रया ॥ कृतांजलिपुटाभूत्वातुष्टावपरमेश्वरम् ॥ ७५ ॥ ॥ महामायोवाच ॥ ॥ नमस्ते
त्रिजगद्धाम्नेनमस्तेविश्वरूपिणे ॥ पुराणायनमस्तुभ्यंजगदुत्पत्तिहेतवे ॥ ७६ ॥ श्रीभूलीलाधिपतयेनमोनारायणायच ॥ नमोभगवतेतुभ्यंवासुदेवायशा
र्ङ्गिणे ॥ ७७ ॥ सर्वदेवस्वरूपायविष्णवेजिष्णवेनमः ॥ सहस्रमूर्तयेतुभ्यमनंतायनमोस्तुते ॥ ७८॥ अच्युतायविकारायशुद्धसत्त्वस्वरूपिणे ॥ आदिम
ध्यांतरहितस्वरूपायनमोनमः ॥ ७९ ॥ नमोहिरण्यगर्भायज्ञानायपरमात्मने ॥ सर्वभूतात्मनेतुभ्यंसर्वभूताश्रयायच ॥८०॥ ब्रह्मणेज्योतिपेतुभ्यंनमस्ते
विश्वरूपिणे ॥ नमःशुचिषदेतुभ्यंहंसायपरमायच ॥ ८१ ॥ संकर्षणायरुद्रायसर्वभूतधरायच ॥ हयग्रीवायदीप्तायकालायहरयेनमः ॥ नमस्तेयज्ञपुरुष
हव्यकव्यस्वरूपिणे॥८२॥नमःप्रजापतयेतस्मैसूर्यायशुभवर्चसे॥अग्नयेहव्यभोक्रेचतस्मैयज्ञात्मनेनमः॥८३॥नमस्तेप्रसवित्रेचसर्गस्थित्यंतहेतवे॥नमोवे
दांतवेद्यायचतुरात्मस्वरूपिणे ॥ ८४ ॥ ब्रह्मणेविष्णवेतुभ्यंनमस्तेशंकरायच ॥ त्रिगुणायनमस्तुभ्यंसर्गस्थित्यंतहेतवे ॥ ८५ ॥ निर्गुणायनमस्तु
भ्यंसर्वात्मान्तरवर्तिने ॥ अव्यक्तायनमस्तस्मैविष्णवेलोकसाक्षिणे ॥ ८६ ॥ नारायणायश्रीशायपूर्णषाड्गुण्यमूर्त्तये ॥ अनंतगुणपूर्णायनमःसर्वार्थदायि
ने ॥ ८७ ॥ नमस्तेवासुदेवायपंचावस्थस्वरूपिणे ॥ नमःपंचनवव्यूहभेदरूपायतेनमः ॥ ८८ ॥ नमोयज्ञवराहायगोविंदायनमोनमः ॥ अविकाराय
शुद्धायहेयप्रतिभटायच ॥ ८९ ॥ नमोरामायकृष्णायनरसिंहायतेनमः ॥ केशवायनमस्तुभ्यंजगतांक्लेशहारिणे ॥ ९० ॥ त्वमेवसर्वलोकानामाश्रयः
पुरुषोत्तमः ॥ प्रसीददेवदेवेशसर्वलोकहितायवै ॥ ९१ ॥ मत्संस्थाश्चेतनास्सर्वेनिराधारानिराश्रयाः ॥ हीनदेहानिराकाराःसर्वेंद्रियविवर्जिताः ॥ ९२ ॥
सर्वानुष्ठानरहिताःसततंदुःखभोगिनः ॥ तेषांलोकांश्चदेहांश्चदातुमर्हसिकेशव ॥ ९३ ॥ लीलाविभूतिंसर्वज्ञयथापूर्वंप्रकल्पय ॥ चेतनाचेतनं
कृत्स्नंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ९४ ॥ मयासंमोहितंपश्यलीलार्थंपरमेश्वर ॥ प्राकृताण्डंमयासार्धंसृजस्वपुरुषोत्तम ॥ ९५ ॥ धर्म्माधर्म्मौसुखंदुःखंतस्मि
न्निक्षिप्यसंसृतौ ॥ मामधिष्ठायलीलांवैकर्तुमर्हसिमाचिरम् ॥९६॥ ॥श्रीमहादेवउवाच॥ ॥ एवमुक्तस्तयादेव्यामाययापरमेश्वरः॥तस्यांनिवेश्यमायायां

जगत्स्रष्टुंप्रचक्रमे ॥९७॥ योसौप्रकृतिपुरुषःप्रोच्यतेसइहाच्युतः ॥ सएवभगवान्विष्णुःप्रकृत्यांप्रविवेशह॥९८॥असृजत्प्रकृतौब्रह्मभूतादिमहदाश्रयम्॥म
हतःपुरुषादस्मादहंकारोभ्यजायत ॥ ९९ ॥ अहंकारात्तुवैतस्माद्गुणत्रयमजायत ॥ त्रिभ्योगुणेभ्यस्तन्मात्रामसृजद्विश्वभावनः ॥ १०० ॥ तन्मात्रे
भ्योभ्यजायंतमहाभूतानितत्क्षणात् ॥ ओंकारःप्रथमंजातोब्रह्मणस्त्रिगुणात्मनः ॥ १०१ ॥ आकाशादभवद्वायुर्वायोरग्निरजायत ॥ अग्नेरापःसमु
द्भूताअद्भ्यश्चपृथिवीमता ॥ १०२ ॥ आकाशादीनिभूतानिसृष्टान्येकोत्तराणिवै ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसोगंधश्चतद्गुणाः ॥१०३॥ एकोत्तरगुणान्सृष्ट्वा
तानादायमहाप्रभुः ॥ तेषांविमिश्रणंकृत्वाजगदंडंमहत्तरम् ॥ असृजत्तत्रलान्वैसंख्ययायेचतुर्दश ॥ १०४ ॥ ब्रह्मादित्रिदशांस्तस्मिन्नसृजत्पुरुषोत्तमः ॥
दैवातिर्य्यक्तथामर्त्यस्थावरंचचतुर्व्विधम् ॥१०५॥ तथासृष्टोमहासर्गन्तेनवैजलजेक्षणे ॥ तत्रकर्मानुरूपेणत्रिदशादिषुयोनिषु॥ १०६ ॥ संस्थिताःप्रकृतौ
पूर्वआत्मनःप्रभवंतिहि ॥१०७॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेपरमव्योमादिवर्णनंनामअष्टाविंशत्यधिकद्विशततमोऽ
ध्यायः ॥ २२८ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विस्तरेणममाख्याहिदेवसर्गमनुत्तमम् ॥ ब्रह्मादित्रिदिवश्रेष्ठाःकथंजाताःसनातनाः ॥ ईश्वरस्या
वतारांश्चविस्तरेणवदस्वमे ॥ १ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ आकाशानिलतेजोंबुभुवःसृष्टायथाक्रमम् ॥ तासांमध्येसृजद्ब्रह्माअगाधजलमर्णवम् ॥ २ ॥
अस्मिन्नेकार्णवीभूतेजलमायावटच्छदे ॥ आदायसर्व्वभूतानियोगनिद्रांययौहरिः॥३॥सजगत्स्रष्टुकामस्तुयोगनिद्रामुपेयिवान् ॥ तयारेमेचिरंकालंमायया
मधुसूदनः ॥ ४ ॥ तस्यांतुजनयामासकालात्मानमनुत्तमम् ॥ कलाकाष्ठादिभूतायेपक्षमासादिरूपिणः ॥ ५ ॥ तस्मिन्कालेहरेर्न्नाभिपंकजंमुकुला
कृति ॥ विकसत्सर्व्वजगतोबीजभूतंसुवर्चसम् ॥ ६ ॥ उदस्थादुदभूत्तत्रब्रह्माचसुमहामतिः ॥ सजगत्स्रष्टुकामस्तुरजोगुणविचोदितः ॥ तुष्टावयोगनि
द्रायांशयानंपरमेश्वरम् ॥ ७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नमोस्तुविष्णवेतुभ्यंसर्गस्थित्यंतहेतवे ॥ जगद्भूषणभूषायश्रीमतेविश्वरूपिणे ॥ ८ ॥ नमोब्र
ह्मण्यदेवायगोब्राह्मणहितायच ॥ जगद्धितायकृष्णयगोविंदायनमोनमः ॥ ९ ॥ प्रधानकालरूपायपुरुषायेश्वरायच ॥ नमःप्रपंचरूपायनिष्प्रपंचस्वरूपि
णे ॥ १० ॥ नारायणायविश्वायविश्वेशायनमोनमः ॥ श्रीभूलीलाधिपतयेब्रह्मणेपरमात्मने ॥ ११ ॥ नमोस्तुवासुदेवायविश्वरूपायशार्ङ्गिणे ॥ त्रयी
नाथायहरयेविश्वनाथस्वरूपिणे ॥ १२ ॥ अनंतकल्याणगुणपरिपूर्णायतेनमः ॥ जगच्चसर्व्वंस्वपितित्वयिसुप्तेजगन्मये ॥ १३ ॥ वृतंसर्वंजगन्नाथप्रपंचेस
चराचरम् ॥ त्वमेवकारणंकर्त्ताकार्य्यंचत्रिगुणोद्भवम्॥१४॥स्रष्टाध्याताविधाताचत्वमेवपरमेश्वरः ॥ जागर्षिशुद्धसत्वस्थस्तवनिद्राकुतःप्रभो ॥ देवत्वयि

१ श्रीभूनीलाधिपतते–इ० पा० ।

स्थितालोकाःसमाधिष्ठाःसनातनाः ॥ १५ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोहृषीकेशोब्रह्मणापरमेश्वरः ॥ उत्तस्थौशयनात्तस्माद्विमुक्तोयोगनिद्र
या ॥ १६ ॥ नियम्ययोगनिद्रांतांजगत्स्रष्टुंप्रचक्रमे ॥ अचिंत्यस्तत्क्षणादेवोजगतांप्रभुरच्युतः ॥ १७ ॥ चिंतयित्वाजगत्सर्वमसृजत्सपुमांस्ततः ॥
लोकान्सर्वांस्तदाह्यप्सुगतमंडंहिरण्मयम् ॥ १८ ॥ सप्तद्वीपान्समुद्रांतान्मेदिनीभूधरैर्युतान् ॥ सहैकाण्डकटाहेननाभिपद्मेसृजत्प्रभुः ॥ १९ ॥ तद
ण्डमध्येचास्थानमीश्वरःकृतवान्हरिः ॥ अथनारायणंकस्तुदध्यावध्यात्मचेतसा ॥ २० ॥ ध्यानांतेतस्यभालात्तुस्वेदबिंदुरजायत ॥ सबिंदुर्बुद्बुदाकारः
पृथिव्यामपतत्क्षणात् ॥ २१ ॥ तस्मात्तुबुद्बुदात्सोहमुत्पन्नोस्मिवरानने ॥ त्र्यक्षस्त्रिशूलहस्तोहंजटामुकुटमंडितः ॥ २२ ॥ किंकरोमीतिदेवेशम
वोचंविनयान्वितः ॥ ततोनारायणोदेवोमामित्थाहमुदान्वितः ॥२३॥ कर्त्तासिजगतोरुद्रसंहारंभीमदर्शनम् ॥ साक्षात्संकर्षणांशेनसंहारार्थेवरानने ॥२४॥
तस्मान्नारायणादेविउत्पन्नोस्मिभयंकरः ॥ नियोज्यमांतुसंहारेपुनरेवजनार्दनः ॥ २५ ॥ नेत्राभ्यामसृजच्चंद्रसूर्य्यौध्वांतापहारिणौ ॥ वायुंदिशश्चश्रोत्रा
भ्यामिंद्राग्नीमुखतोसृजत् ॥ २६ ॥ नासाभ्यांवरुणंमित्रमसृजत्पंकजेक्षणः ॥ बाहुभ्यामखिलान्देवान्ससाध्यान्समरुद्गणान् ॥ २७ ॥ समस्तरोमकु
पेभ्योरत्नान्योषधयस्तथा ॥त्वचिशैलान्समुद्रांश्चगवाद्याःपशवस्तथा ॥ २८ ॥ मुखतोब्राह्मणःसृष्टोबाहुभ्यांक्षत्रियस्तथा॥ऊर्व्वोर्वैश्यस्ततःपद्भ्यांशूद्रश्चैव
मजायत ॥ २९ ॥ एवंसृष्ट्वाजगत्सर्वमचेतनमवस्थितम् ॥ विश्वरूपेणदेवेशोयस्यांतरमधिष्ठितः ॥ ३० ॥ शक्त्याविनाहरेस्तस्यनोन्मेषोविद्यतेयतः ॥
तस्मात्सर्वजगत्प्राणोविष्णुरेवसनातनः ॥ ३१ ॥ सएवाव्यक्तरूपःसन्परमात्माव्यवस्थितः ॥ सर्गस्थितिलयंब्रह्मास्वयमेवप्रवर्त्तते ॥ ३२ ॥ षाड्गुण्य
परिपूर्णोसौवासुदेवःसनातनः ॥ त्रिगुणादात्मनोरूपंचतुर्द्धाकुरुतेजगत् ॥ ३३ ॥ प्रद्युम्नमूर्त्तिर्भगवान्सर्वैश्वर्य्यसमन्वितः ॥ विधेःप्रजापतीनांचकालस्य
चजनस्यच ॥ ३४ ॥ अंतर्य्यामित्वमापन्नोसर्गसम्यक्करोतिहि ॥ सेतिहासांस्ततोवेदान्ददौतस्मैमहात्मने ॥ ३५ ॥ प्रद्युम्नस्यांशभागोसौब्रह्मालोक
पितामहः ॥ जगत्सर्गस्थितिंसर्वंप्रकरोत्यंशसंभवः ॥ ३६ ॥ अनिरुद्धश्चभगवाञ्छक्तितेजःसमन्वितः ॥ मनूनांपार्थिवानांचकालस्यचजनस्यच ॥३७॥
स्थितिंकरोतिभगवानंतर्य्यामित्वमास्थितः ॥ संकर्षणोमहाविष्णुर्विद्याबलसमन्वितः ॥ ३८ ॥ कालस्यसर्वभूतानांरुद्रस्यचयमस्यच ॥ अंतर्य्या
मित्वमास्थायजगत्संहरतेप्रभुः ॥ ३९ ॥ इत्यंतर्य्याम्यवस्थायामंतर्य्यामित्वमात्मनः ॥ मत्स्यःकूर्म्मोवराहश्चनरसिंहोथवामनः ॥ ४० ॥ रामोरामश्चकृ
ष्णश्चबुद्धःकल्कीचतेदश ॥ एतेतुविभवावस्थाब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ ४१ ॥ नृसिंहरामकृष्णेषुषाड्गुण्यंपरिकीर्तितम् ॥ परावस्थातुदेवस्यदीपादुत्पन्नदीप

१ ध्यायतस्तस्य–इ०पा० । २ नोन्मेषतियतो जनः इ० पा० । ३ जगन्नाथो इ० पा० । ४ परिपूरितम् इ० पा० ।

वत् ॥ ४२ ॥ साप्यवस्थाहरेरस्यशृणुष्वगिरिजेशुभे ॥ वैकुंठंपरमंलोकंविष्णुलोकमनुत्तमम् ॥ ४३ ॥ श्वेतद्वीपंस्वरूपंतुक्षीरसागरमुत्तमम् ॥ एवंचतुर्द्धा व्यूहंतुसम्यगुक्तंमहर्षिभिः ॥ ४४ ॥ जलावरणमध्येतुवैकुंठंकारणंशुभम् ॥ कोटिवैश्वानरप्रख्यंसर्वधर्म्मवदव्ययम् ॥ ४५ ॥ आमोदमंदारकैर्वृक्षैर्वल्लिभिरा स्थितम् ॥ नानामणिमयंदिव्यंविमानकोटिभिर्युतम् ॥ ४६ ॥ यदुक्तंपरमंधामतादृक्कलक्षणसंस्थितम् ॥ तस्मिन्वैकुंठनगरेनानारत्नसमुज्ज्वले ॥ ४७ ॥ मध्येदेवजयारामंपुररम्यमनुत्तमम् ॥ चतुर्द्वारसमायुक्तंहेमप्राकारतोरणम् ॥ ४८ ॥ चंडादिद्वारपालाद्यैःकुमुदाद्यैश्चरक्षितम् ॥ नानामणिमयैर्दिव्यैर्गृहैः पंक्तिभिरावृतम् ॥ ४९ ॥ विततंपंचपद्माभिर्योजनैश्चसमंततः ॥ सहस्रयोजनोत्तुंगैःप्रासादैःकोटिभिर्वृतम् ॥ ५० ॥ आरूढयौवनैर्दिव्यैःपुंभिःस्त्री भिश्चशोभितम् ॥ स्त्रियश्चपुरुषाश्चास्मिन्सर्वलक्षणशोभिताः ॥ ५१ ॥ समरूपाश्चश्रीविष्णोःसर्व्वालंकारभूषिताः ॥ दिव्यस्रग्वस्त्रसंछन्नादिव्यचंदनभू षिताः ॥ ५२ ॥ मोदंतेतत्रदेवेशभक्त्यात्वात्ममनोरमे ॥ मंत्राष्टाक्षरसंसिद्धाभक्त्याषोडशरूपया ॥ ५३ ॥ वृतास्तत्पदमाविश्यमोदंतेमनसीप्सितम् ॥ गत्वांस्मिन्ननिवर्त्तंतेविष्णुनासहसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ अविच्छिन्नात्मनातेवैविष्णुनासंगताःशुभाः ॥ तत्समानसुखंनित्यंप्राप्नुवंतिमनीषणः ॥ ५५ ॥ यत्रतत्रहरेर्लोकानाविश्यशुभचेतसः ॥ प्राप्नुवंतिपुनःस्वर्गेस्वर्गस्थाइवजंतवः ॥ ५६ ॥ यथासौमित्रिभरतौयथासंकर्षणादयः ॥ तथातेपिचजायंतेस त्यलोकेयथेच्छया ॥ ५७ ॥ पुनस्तेनैवयास्यंतितत्पदंशाश्वतंपरम् ॥ नकर्म्मबंधनंजन्मवैष्णवानांचविद्यते ॥ ५८ ॥ विष्णोरनुचरत्वंहिमोक्षमा हुर्मनीषिणः॥ नदास्यममरेशस्यबंधनंपरिकीर्तितम्॥५९॥सर्वबंधननिर्मुक्ताहरिदासानिरामयाः ॥ आब्रह्मभुवनाँल्लोकाःपुनरावृत्तिलक्षणाः ॥६०॥ कर्मबं धमयादुःखमित्रासख्यभयप्रदाः॥ बह्वायासफलादेविजनिनाशकहेतवः॥६१॥ सुखभोगस्तुयन्नृणांविषमिश्राशनंयथा ॥ स्वर्गसंस्थान्नरान्दृष्ट्वाक्षीणेकर्म्मणि देवताः॥६२॥ कुपिताःपातयन्त्येवसंसृतौकार्प्यबंधने ॥ तस्मात्स्वर्गसुखंदेविबहुधायाससाधनम् ॥६३॥ अनित्यंकुटिलंदुःखमिश्रंयोगीपरित्यजेत् ॥ सत तंसंस्मरेद्विष्णुंसर्वदुःखौघनाशनम् ॥६४॥ नामोच्चारणमात्रेणप्राप्नुवंतिपरंपदम् ॥ तस्मात्तुवैष्णवंलोकंगौरिसंप्रार्थयेत्सुधीः ॥ ६५ ॥ भक्त्यात्वनन्ययादेवं भजेतकरुणांबुधिम् ॥ ससर्वज्ञानगुणवान्रक्षत्येवनसंशयः ॥६६॥ तस्मादष्टाक्षरंमन्त्रंजप्त्वासुखतरंशुभम् ॥ संप्राप्नोतिपरंलोकंवैष्णवंसर्वकामदम् ॥ ६७ ॥ तस्मिन्मणिमयेतल्पेसहस्रसूर्य्यरश्मिनि ॥ विमानेशुभेदिव्येसंस्थितोभगवान्हरिः॥६८॥ तत्रचाधारशक्त्यादिधृतेपीठेहिरण्मये ॥ नानारत्नमयेदिव्ये नानावर्णसमन्विते॥ ६९॥ तस्मिन्नष्टदलेपद्मेमंत्राक्षरपदेशुभे ॥ कर्णिकायांसुरम्यायांलक्ष्मीबीजशुभाक्षरे ॥ ७० ॥ तस्मिन्बालार्कसाहस्रकोटितुल्य

१ पुनः पुनः इ० पा० । २ बह्वायासमसाधनम् ॥ इ० पा० । ३ मणिमयस्तंभे इ० पा० ।

संमप्रभे ॥ दिव्येनारायणःश्रीमानासीनःपंकजासने ॥७१॥ तस्यदक्षिणकेपार्श्वेजगन्माताहिरण्मयी ॥ गृहीत्वाचामरान्दिव्यान्दिव्यमाल्यविभूषणा ॥७२॥
वसुपात्रंमातुलुंगंस्वर्णपद्मंधृतंकरैः ॥ वामतःपृथिवीदेवीनीलोत्पलदलद्युतिः ॥ ७३ ॥ नानाभरणसंयुक्ताविचित्रांबरभूषिता ॥ साधृत्वाचोर्द्धंबाहुभ्यांरम्यंर
क्तोत्पलद्वयम् ॥ ७४ ॥ इतराभ्यांधृतंदेव्याधान्यपात्रयुगंतथा ॥ गृहीत्वाचामरान्दिव्यान्शक्तयोयोविमलादिकाः ॥ ७५ ॥ दलाग्रेषुसमासीनाःसर्वल
क्षणशोभिताः ॥ तासांमध्येसमासीनोभगवानच्युतोहरिः ॥ ७६ ॥ शंखचक्रगदापद्मपाणिभिर्दिव्यभूषणैः ॥ केयूरांगदहाराद्यैर्भूषणैरूपशोभितः ॥ ७७ ॥
प्रातरुद्यत्सहस्रांशुकुण्डलाभ्यांविराजितः ॥ पूर्वोक्तैस्त्रिदशैर्नित्यैःसेवितःपरमेश्वरः ॥ ७८ ॥ आस्तेवैकुण्ठनगरेनित्येसत्येचभोगवान् ॥ श्रीमदष्टाक्षरं
मंत्रंसिद्धानांवैमनीषिणाम् ॥ ७९ ॥ गम्यंतद्वैष्णवंलोकंनेतरेषांकथंचन ॥ इत्येवंप्रथमंव्यूहंकथितंतेवरानने ॥ ८० ॥ द्वितीयंवैष्णवंलोकंशृणुवक्ष्यामिसुव्र
ते ॥ योयंनित्यइतिख्यातोलोकाग्र्योवैष्णवःस्मृतः ॥८१॥ तंलोकंविपुलंपुण्यंशुद्धंसत्वमयंशुभम् ॥ मध्याह्नसूर्य्यसाहस्रयुगपद्भासितंतदा ॥८२॥ कल्पांते
पिनलीयेततत्वलोकंमहत्तरम् ॥ ममब्रह्मादिदेवानांनद्रष्टुमपिशक्यते ॥ ८३ ॥ सर्वंकल्पद्रुमवनैःपरिपूर्णंसमंततः ॥ सुधाम्बुपरिपूर्णाभिर्दीर्घिकाभिः
समन्वितम् ॥ ८४ ॥ स्वर्णरत्नमयैर्दिव्यैःपंकजैरुपशोभितम् ॥ जलदाग्निनिभैर्दिव्यैर्भूषणैःकोटिभिर्वृतम् ॥ ८५ ॥ निरंतरंसामभिश्चकूजितैःकोकिला
दिभिः ॥ ऊह्यमानैर्गन्धवृक्षैःपुष्पकैरपिशोभितम् ॥ ८६ ॥ ऊनषोडशवर्षाब्दैर्दिव्यनारीनरैर्वृतम् ॥ सर्वलक्षणशोभाढ्यैर्दिव्यकल्पविभूषणैः ॥ ८७ ॥
तत्रप्रदेशेरम्येषुदेशेषुकमलापतिम् ॥ मुदितैःपतिभिःसार्द्धमर्चयंतिस्मयोषितः ॥८८॥ तत्प्रसादोपलभ्यंवैसुखमश्नन्तिसर्वदा ॥ गायंतिपरमानंदंकृष्णस्यच
रितंमहत् ॥ ८९ ॥ पद्मेक्षणाःपद्महस्ताःपद्मयासदृशाःशुभाः ॥ दिव्यस्रग्वसनोपेताःक्रीडंतिस्मसुयोषितः ॥ ९० ॥ शंखचक्रगदापद्मधराभूषणभूषिताः ॥
स्रग्विणःपीतवसनाःपुरुषास्तत्रसंस्थिताः ॥ ९१ ॥ अनन्यस्पर्शनात्तत्रस्त्रीपुंसोःक्रीडमानयोः ॥ भवत्यनुदिनंवृद्धंहरिभक्तिसुखंरसम् ॥ ९२ ॥ तन्म
ध्येंतःपुरंरम्यंवासुदेवस्यशोभितम् ॥ चंदनागुरुकर्प्पूरकुंकुमोदकसंयुतम् ॥ ९३ ॥ नानापुष्पविमानाद्यैःसर्वतःसमलंकृतम् ॥ तन्मध्येकल्पवृक्षस्य
च्छायायांकमलासने ॥ ९४ ॥ विचित्रश्लक्ष्णपर्यंकेशुभास्तरणसंवृते ॥ दिव्यगंधसुशोभाढ्यैर्नानापुष्पपरिच्छदैः ॥ ९५ ॥ तस्मिन्मनोरमेदिव्येसमा
सीनःश्रियासह ॥ ईश्वर्य्यासहदेवेशोवासुदेवःसनातनः ॥९६॥ सुधांशुकोटिसंकाशोदिव्याभरणभूषितः ॥ सुवर्णशुभ्रयुगलश्लक्ष्णनासांचिताननः ॥९७॥
स्निग्धायतसुलावण्यकपोलाभ्यांविराजितः ॥ नीलकुंचितकेशाढ्योरक्ताब्जदललोचनः ॥ ९८ ॥ मंदारकेतकीजातीकैर्वीकृतशेखरः ॥ स्निग्धबिम्बफ

१ समप्रभः इ० पाठे भगवद्विशेषणम् । २ सर्वलक्षणसंपन्ना इ० पा० । ३ रम्यंतद्वैष्णवम् इ० पा० । ४ शुद्धमात्ममयम् इ० पा० । ५ तत्तुलोकम् इ० सत्वलोक इ० च पा० । ६कबरीकृतशेखरः इ०पा० ।

लाभौष्ठःसुस्मिताननपंकजः ॥ ९९ ॥ अनर्घ्यमौक्तिकाभासदंतावलिविराजितः ॥ हरिचंदनलिप्तांगःकस्तूरीतिलकांकितः ॥ १०० ॥ उन्नतांसभु
जैर्दीर्घैश्चतुर्भिरुपशोभितः ॥ जपाकुसुमसंकाशकरपल्लवशोभितः ॥ १०१ ॥ श्रीवत्सकौस्तुभाभ्यांचशोभितःपृथुवक्षसा ॥ १०२ ॥ मुक्तामयैःसु
शोभाढ्यैर्दिव्यस्रग्भिरलंकृतः ॥ बालार्कसदृशज्योत्स्नापीतवस्त्रेणवेष्टितः ॥ १०३ ॥ माणिक्यनूपुरोपेतपद्मपत्रविराजितः ॥ अकलंकितचंद्राभनखपंक्ति
विराजितः ॥ १०४ ॥ रक्तोत्पलनिभश्लक्ष्णशुभ्रांघ्रिकरपंकजः ॥ पांचजन्यरथांगाभ्यांबाहुयुग्मविराजितः ॥ १०५ ॥ इतराभ्यांश्रियोगात्रमाश्लिष्यन्निज
वक्षसि ॥ श्लिष्यद्विद्युल्लतोद्दीथशिताभ्रइवराजते ॥ १०६ ॥ सप्तजांबूनदश्लक्ष्णशुभांघ्रियुगपंजकः ॥ अत्रक्रीडतिदेवोशोवासुदेवःसनातनः ॥ १०७ ॥ तत्र
कांचनसंकाशासर्वाभरणभूषिता ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलचंद्रराविविराजिता ॥ १०८ ॥ मंदारपारिजातादिदिव्यपुष्पविराजिता ॥ कर्णावतंसशोभाढ्याचि
कुरांतालिसन्निभा ॥ १०९ ॥ पीनोन्नतस्तनाभ्यांचपीडंतिहरिवक्षसि ॥ केयूरांगदहाराद्यैर्भूषणैरुपशोभिता ॥ ११० ॥ आरूढयौवनानित्यंसर्वलोकेशसुं
दरी ॥ तत्रक्रीडतिलोकेशपत्यासहनिरंतरम् ॥ १११ ॥ सएववासुदेवोत्रसर्वभूतमनोहरः ॥ क्रीडतेसर्वलोकेस्मिन्सर्वकामप्रदोनृणाम् ॥ ११२ ॥ अत्राष्टश
क्तयोलक्ष्म्यास्तनवःपरितःस्थिताः ॥ रमाचरुक्मिणीसीतापद्मापद्मालयाशिवा ॥ ११३ ॥ सुलक्षणासुशीलाचरतिकामप्रदाश्वताः ॥ शंखचक्रगदापद्मशा
र्ङ्गाद्यैर्हेतिभिस्तथा ॥ ११४ ॥ परितःपुष्कराकारैस्तंलोकंपरिरक्षते ॥ एवंद्वितीयंरूपंचसम्यक्तेशुभदर्शने ॥ ११५ ॥ संक्षेपतोमयाप्रोक्तंनशक्यंविस्तरे
णहि ॥ द्वादशाक्षरमंत्रैर्वैयेजपंतिसुखाह्वयम् ॥ ११६ ॥ तेप्राप्नुवंतिसततंशाश्वतंशुभमक्षयम् ॥ नवेदाध्ययनैर्यज्ञैर्नव्रतैर्नोपवासतः ॥ ११७ ॥ नप्राप्यं
वैष्णवंलोकंविनादास्येनकुत्रचित् ॥ तस्माद्दास्यंहरेर्भक्तंभजेतानन्यमानसः ॥ ११८ ॥ प्राप्नोतिपरमांसिद्धिंकर्मबंधविमोचनीम् ॥ एवंसंप्रोच्यतेदेविद्वि
तीयंव्यूहमव्ययम् ॥ ११९ ॥ तृतीयंतुपरंव्यूहंशृणुवक्ष्यामिपार्वति ॥ तोयाब्धेरुत्तरंकूलंश्वेतद्वीपेमहामते ॥ १२० ॥ संदर्शनाययोगानांसनकादिमहा
त्मनाम् ॥ सनकश्चसनंदश्चतृतीयश्चसनातनः ॥ १२१ ॥ सनत्कुमारजाताश्चवोढुःपंचशिखस्तथा ॥ सप्तैतेब्रह्मणःपुत्रायोगिनःसुमहौजसः ॥ १२२ ॥ विरक्ताः
सर्वभोगेषुशुद्धाःसत्वगुणाःसदा ॥ भगवद्दर्शनोद्भूतसुखैकरससेविनः ॥ १२३ ॥ नरनारायणाद्याश्चश्वेतद्वीपेवसंतिये ॥ तेषांसंदर्शनार्थायतत्रसंनिहितोहरिः ॥
॥ १२४ ॥ शुभ्रांशुकोटिसंकाशेनानारत्नमयोज्ज्वले ॥ श्वेतद्वीपेमहायोगिसेवितेभयवर्जिते ॥ १२५ ॥ तत्रोद्यानानिरम्याणिपारिजातसमानिवै ॥ संतान
कलताकीर्णंचन्दनद्रुममंडितम् ॥ १२६ ॥ फुल्लपद्मोत्पलोपेतंनानातोयालयैर्युतम् ॥ तन्मध्येनगरीरम्यानाम्नाचैरावतीशुभा ॥ १२७ ॥ नानारत्नमयैर्दिव्यै
र्विमानैरुपशोभिता ॥ दिव्यस्त्रीपुंभिराक्रांताबहुप्रासादसंकुला ॥ १२८ ॥ तन्मध्येन्तःपुरंरम्यंरत्नद्रुमसमाकुलम् ॥ बालसूर्यनिभैस्तुंगैःप्रासादैर्बहुभिर्वृ

तम् ॥ १२९ ॥ तन्मध्येमंडपंदिव्यंमणिकांचनशोभितम् ॥ चंदनागुरुकर्पूरकुंकुमामोदवासितम् ॥ १३० ॥ नानाकुसुमशोभाढ्यैर्वितानैःसमलंकृतम् ॥[1]
दिव्याप्सरःसमाकीर्णसामगानोपशोभितम् ॥ १३१ ॥ मध्येसिंहासनंतत्रसूर्यवैश्वानरप्रभम् ॥ तन्मध्येष्टदलंपद्मंचंद्रबिंबमिवापरम् ॥ १३२ ॥ तन्म
ध्येकर्णिकायांतुसमासीनोजनार्दनः ॥ शुद्धजांबूनदप्रख्योमुक्ताहारविभूषितः ॥ १३३ ॥ शंखचक्रगदापद्मशक्तिहस्तचतुष्टयः ॥ हारकेयूरकटकैरंगुलीयै
श्वशोभितः ॥ १३४ ॥ ॥ सुवर्णपंकजप्रख्यःपदयुग्मविराजितः ॥ संतानकनिभैःशुभ्रैर्नखपंक्तिविराजितः ॥ १३५ ॥ षोडशाब्दवयोरूपयौवनेनविरा
जितः ॥ विशालभालदेशेतुकुंकुमेनसुगंधिना ॥ १३६ ॥ रचितेनोर्ध्वपुंड्रेणसीमंतेनोपशोभितः ॥ मथितामृतफेनाभशुक्लवस्त्रसुवेष्टितः ॥ १३७ ॥ मुक्ता
मयाभ्यांशुभ्राभ्यांकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ पद्मासनसमासीनोजगन्मोहनविग्रहः ॥१३८॥ वामांकेसंस्थितादेवीतस्यदिव्यस्वरूपिणी[3] ॥ तस्यैवसदृशील
क्ष्मीःशीलसुष्ठुगुणादिभिः ॥ १३९ ॥ पद्मकिंजल्कसंकाशायौवनारंभशोभिता ॥ सर्वलक्षणसंपन्नातप्तकांचनभूषणा ॥ १४० ॥ दिव्यस्रग्वसनोपेतानी
लकुंचितमूर्धजा ॥ चतुर्भुजैर्विराजंतीकेयूराङ्गदभूषिता ॥ १४१ ॥ मुक्ताहारैर्विराजंतीमंदारांचितशीर्षजा ॥ श्लक्ष्णनासापुटयुतालसद्दंतविराजिता ॥
॥ १४२ ॥ कस्तूरीतिलकोपेतानासाग्रांचितमौक्तिका ॥ स्वर्णकुंभसमप्रख्यपीनोन्नतपयोधरा ॥ १४३ ॥ दिव्यकुंकुमलिप्तांगीपद्ममालोपशोभिता ॥
वस्त्रपात्रंमातुलिङ्गंदर्पणंहेमपंकजम् ॥ १४४ ॥ करपद्मधृतादेवीचेतसाभीष्टदायिनी ॥ तस्यैताःसदृशास्तत्रशक्तयःपरितोहरेः ॥ १४५ ॥ ईशावास्या
महादेवीजाह्नवीकमलालया ॥ सावित्रीसर्वगापद्माशक्तयःपरिकीर्तिताः ॥ १४६ ॥ श्रद्धामेधाधृतिःप्रज्ञाधारणाशांतिरेवच ॥ श्रुतिस्मृतिर्धृतिर्मेधावृद्धि[4]
र्बुद्धिर्मनीषिणी ॥१४७॥ दास्यस्तेताःश्रियःप्रोक्ताःसर्वकार्यस्यकारिकाः ॥ अनंतवैनतेयादिदेवतानित्यकिंकराः॥१४८॥साध्यामरुद्गणाश्चैवसेवंतेनित्यदे
वताः ॥ प्रासादेषुविमानेषुवनेषुनगरेषुच ॥ १४९ ॥ तत्प्रसादोपलब्धेषुभोगेष्वत्रानुरंजिताः ॥ क्रीडंतीसततंनित्याहेयानिष्फलवर्जिताः ॥ १५० ॥ येवि
ष्णुमंत्रजप्तारःसततंश्रद्धयान्विताः ॥ येद्वादशीव्रतेयुक्तास्तत्पदंयांतितेव्ययम् ॥ १५१ ॥ नवेदैर्नचदानैश्चनयज्ञैर्नव्रतैरपि ॥ प्राप्तुंचशक्यंगिरिजे
विष्णुलोकंसनातनम् ॥ १५२ ॥ भक्त्याचानन्ययाप्राप्तुंशक्यंविष्णुपदंनृणाम् ॥ तस्मात्संपूजयेन्नित्यंभक्त्यादेवंजनार्दनम् ॥ १५३ ॥ कीर्तनंनाममात्रं
चध्यायन्मंत्रंजपेत्सदा ॥ जुहुयात्तर्पयेद्भक्त्यासर्वगंसर्वकामदम् ॥ १५४ ॥ एवमुक्तंतृतीयंतुव्यूहंतुपरमात्मनः ॥ स्वरूपंतवसुश्रोणियथाप्रोक्तंपुरातनैः
॥ १५५ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिचतुर्थंव्यूहमुत्तमम् ॥ दिवौकसांरक्षणार्थंदुग्धाब्धौपरमेश्वरः ॥ १५६ ॥ सुधांशुकोटिसंकाशःसहस्राक्षेणशोभिते ॥ पुरं

१ सर्वतःसमलंकृतम् इ० पा० । २ इदमधिकंपद्यं कुत्रचित् । ३ तस्यदेवस्यरूपिणी इ० पा० । ४ धृतिर्वन्या इ० पा० ।

दरसयूथैस्तुच्छादितेदुग्धवारिधौ ॥ १५७ ॥ तस्मिन्ननंतपर्यंकेशेतेसौविस्तृतेशुभे ॥ दिव्यासनसमासीनःपद्मनाभोच्युतोहरिः ॥ १५८ ॥ नीलजी
मूतसंकाशःपद्मपत्रायतेक्षणः ॥ विवस्वत्कोटिसंकाशकिरीटेनविराजितः ॥ १५९ ॥ नानारत्नोज्ज्वलद्दिव्यकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ बालार्कसदृशज्यो
त्स्नापीतवस्त्रेणवेष्टितः ॥ १६० ॥ स्फुरद्रक्तारविंदाभहस्तांघ्रितलशोभितः ॥ हारकेयूरकटकैरंगुलीयैर्विराजितः ॥ १६१ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्ग
खड्गहस्तैर्विभूषितः ॥ सुपुष्पफलशाखाढ्यकल्पवृक्षैर्विराजितः ॥ १६२ ॥ विश्वस्यजन्ममरणनाभिपंकजशोभितः ॥ हरिचंदनलिप्तांगःसर्वाभरणभूषि
तः ॥१६३॥ मंदारपारिजातादिदिव्यपुष्पैर्मनोरमैः ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकबरीकृतकेशवान् ॥१६४॥ श्लक्ष्णोन्नतसुनासांसजानुयुग्मविराजितः॥मणिवि
द्रुमशाखाढ्यनूपुराङ्घ्रिविराजितः ॥ १६५ ॥ अकलंकितचंद्राभनखपंक्तिविराजितः ॥ अशोकपुष्पसंकाशरक्तोष्ठमुखपंकजः ॥ १६६ ॥ अन
र्घ्यशुक्तिकाभासदंतपंक्तिविराजितः ॥ संपूर्णचंद्रप्रतिमस्मितवक्त्रसुशोभितः ॥ १६७ ॥ आरूढयौवनःश्रीमान्कोमलावयवोज्ज्वलः ॥ शरण्यःसर्वलोका
नांसर्वलोकफलप्रदः ॥ १६८ ॥ सदृशीतस्यदेवीतुरूपशीलगुणादिभिः ॥ तप्तकांचनसंकाशातप्तकांचनभूषणा ॥ १६९ ॥ तरुणीरूपलावण्याका
न्तिशीलगुणान्विता ॥ दुग्धाब्धिफेनसंकाशशुभवस्त्रेणवेष्टिता ॥ १७० ॥ मंदारकेतकीजातीपुष्पार्चितशिरोरुहा ॥ कस्तूरीतिलकोपेतारत्नसीमंतशो
भिता ॥ १७१ ॥ नानावर्णसुशोभाढ्याकर्णभूषणभूषिता ॥ प्रवालसदृशज्योत्स्नारक्तधारसुविस्मिता ॥ १७२ ॥ मत्तभृङ्गोपमैःस्निग्धैरलकैःसुविराजिता॥
तनुमध्याविशालाक्षीपीनोन्नतपयोधरा ॥ १७३ ॥ चतुर्हस्तैर्विराजंतीसर्वाभरणभूषिता ॥ उद्धाहुभ्यांधृतादेवीहेमपद्मयुगंशुभम् ॥ १७४ ॥ इत
राभ्यांसमाश्लिष्यभर्तारंनिबिडंस्थिता ॥ आलोकयंतीसततंत्रिदशांश्चकटाक्षकैः ॥ १७५ ॥ निरीक्षितास्तयादेव्याधन्यास्तेसततंशिवे ॥ तत्रदेवाविमा
नस्थाःसिद्धचारणकिन्नराः ॥ १७६ ॥ गायंतिसततंदेवीमानंदाश्रुपरिप्लुताः ॥ दैतेयैर्बाध्यमानैस्तुब्रह्मरुद्रादिभिःसुरैः ॥ १७७ ॥ संस्तूयमानस्तत्रेशो
देवानामभयंददौ ॥ देवानामभयंदत्त्वासर्वदेवेश्वरोहरिः ॥ १७८ ॥ राक्षसान्हंतुमारेभेजगत्संरक्षणायवै ॥ एवंचतुर्थव्यूहंतुहरेःप्रोक्तवानघे ॥ १७९ ॥
किमन्यच्छ्रोतुकामासीत्तद्ब्रवीमिवरानने ॥ धन्यासिकृतकृत्यासिभक्तासिपुरुषोत्तमे ॥ १८० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायां
मुत्तरखंडेविष्णुव्यूहभेदवर्णनंनामएकोनत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२९ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भगवन्यत्रदेवेशोराक्षसान्मधुसूदनः ॥
जघानकेनरूपेणयथावद्वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ वैभवंचस्थवीयस्यमत्स्यकूर्म्मादिरूपकम् ॥ विस्तरेणसमाख्याहिममप्रीत्यामहेश्वर ॥ २ ॥ ॥ महादेव

१ मृगशृंगोपमैःइ० पा० । २ वैभवावस्थामशिस्य इ० पा० ।

उवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिवैभवंस्वस्थमानसा ॥ मत्स्यकूर्म्मादियद्रूपमवतारात्मकंहरेः ॥ ३ ॥ दीपादुत्पाद्यतेदीपोयथावत्तद्भविष्यति ॥ परा
वस्थापरेशस्यसव्यूहाविभवादयः ॥ ४ ॥ उक्तादेवावतारास्तुविविधाकारकाःशुभाः ॥ अर्चावतारादेवस्यवैभवाःपरमात्मनः ॥ ५ ॥ प्राजापत्येनवैत्र
ह्मासम्राट्परमोत्सवः ॥ भृगुंमरीचिमत्रिंचदक्षंकर्दममेवच ॥६॥ पुलस्त्यंपुलहंचैवगिरिशंचतथाक्रतुम् ॥ नवप्रजानांपतयइमेप्रोक्तायथाक्रमम् ॥७॥ मरी
चिर्भगवांस्तत्रजनयामासकश्यपम् ॥ कश्यपस्याभवञ्जायाश्चचतस्रःशुभदर्शने ॥ ८ ॥ अदितिश्चदितिश्चैवकद्रुश्चविनतातथा ॥ अदितिर्जनयामासदेवां
स्तुशुभदर्शनान् ॥ ९ ॥ दितिश्चराक्षसान्पुत्रांस्तामसान्सुमहासुरान् ॥ शंबूकस्तुहयग्रीवोहिरण्याक्षोमहाबलः ॥ १० ॥ हिरण्यकशिपुर्जंभोमयाद्याः
सुमहातपाः ॥ मकरस्तुमहावीर्योब्रह्मलोकमुपागतः ॥ ११ ॥ ब्रह्माणंमोहयित्वासौवेदाञ्जग्राहवीर्यवान् ॥ ग्रसित्वाचश्रुतिःसोथप्रविवेशमहार्णवम् ॥१२ ॥
ततःसर्वंजगच्छून्यमभवद्धर्मसंकरः ॥ नाधीतंनवषट्कारंवर्णाश्रमविवर्जितम् ॥ १३ ॥ ततःप्रजापतिर्देवःसर्वदेवगणैर्वृतः ॥ गत्वादुग्धांबुधिंदेवंतुष्टा
वशरणंगतः ॥ १४ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ प्रसीददेवमेनाथनागपर्यंकसंस्थित ॥ सर्वेशसर्वदेवात्मन्सर्ववेदमयाच्युत ॥ १५ ॥ आद्यंजगद्भवोबीजं
मध्येत्वंसर्वतोऽधिकः ॥ अंतेचपशुनाथस्त्वंस्वेच्छयातस्तमेवच ॥ १६ ॥ त्वमेवधत्सेचिद्रूपंजगत्सर्वंसनातनम् ॥ त्वमव्यक्तोहिभूतादिःप्रधानपु
रुषोऽव्ययः ॥ १७ ॥ त्वमादिमध्यांतवपुर्जगतःपरमेश्वरः ॥ त्वमेवसर्वलोकानामाश्रयःपुरुषोत्तमः ॥ १८ ॥ भूतादिस्त्वंमहद्भूतंभूतसंवस्यकार
णम् ॥ त्वमेवकारणमाश्रित्यरमतेधामआत्मवान् ॥ १९ ॥ त्वमादिभूतश्चांतस्त्वंत्वंवायुःसर्व्वगोमहान् ॥ त्वमादिस्त्वमनादिश्चत्वमग्निस्तेजसां
निधिः ॥ २० ॥ त्वमापःसर्व्वजगतांजीवनःपरमेश्वरः ॥ त्वंभूमिर्जगदाधारोभूधरस्त्वंमहामते ॥ २१ ॥ सरितःसागरस्त्वंवैसर्व्वस्यादिस्त्वमे
वच ॥ देवर्षिःसर्वभूतानित्वमेवपुरुषोत्तम ॥ २२ ॥ त्वयैवप्रेरितालोकाश्चेष्टंतेसाध्वसाधुषु ॥ दैत्येनोपद्रुतावेदाःप्रविष्टामहदर्णवम् ॥ २३ ॥
वेदाधारमिदंसर्व्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ वेदाश्चैवहिसर्व्वेषांधर्माणांपरितःस्थितिः ॥ २४ ॥ वेदेषुसर्वदेवानांनित्यतृतिर्भविष्यति ॥ तस्माद्वेदा
न्समानेतुंत्वमेवार्हसिकेशव ॥ २५ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोहृषीकेशोब्रह्मणापरमेश्वरः ॥ मत्स्यरूपंसमास्थायप्रविवेशमहोदधि
म् ॥ २६ ॥ तंदैत्यंसुमहाघोरंमाकररूपमास्थितः ॥ तुण्डाग्रेणविदार्याथजघानामरपूजितः ॥ २७ ॥ तंहत्वासर्ववेदांश्चसाङ्गोपाङ्गसमन्वि

१ ब्रह्मविष्ण्वादिकाःशुभाः इ० पा० । २ सोमकस्तुहयग्रीवो इ० संमुखस्तु इ० च पा० । ३ आद्यंजगत्तरोर्बीजं मध्येसंवर्धनोदकम् । अंतेचपरशुनाथस्वेच्छाचारस्त्वमेवहि ॥ इ० पा० ।
४ त्वमहंकारमाश्रित्यगुणत्रेधामयात्मवान् इ० पा० ।

तान् ॥ गृहीत्वाप्रददौतस्मैब्रह्मणेसमहाद्युतिः ॥ २८ ॥ अन्योन्यमिश्रितावेदाग्रसितास्तेनरक्षसा ॥ व्यक्ताभगवतातेनव्यासरूपेणधीमता ॥ २९ ॥ पृथग्भूतासमंवेदाव्यासेनैवमहात्मना ॥ एवंमत्स्यावतारेणरक्षिताःसर्व्वदेवताः ॥ ३० ॥ श्रुतिप्रदानेनजगत्रयंतदाकृत्वानिरातंकमहोरमाधवः ॥ संस्तूयमानःसुरसिद्धसंघैरंतर्दधेयोगिभिरर्च्चितांघ्रिः ॥ वासुदेवोहिभगवान्सर्वदेवमयोहरिः ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेमत्स्यावतारवर्णनंनामत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३० ॥ छ ॥ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ यत्कौर्म्यंवैभवंविष्णोःसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ तद्वक्ष्यामिप्रियेसम्यक्शृणुष्वैकाग्रचेतसा ॥ १ ॥ अत्रिपुत्रोमहातेजादुर्वासाइतिविश्रुतः ॥ प्रचण्डःसर्वलोकानांक्षोभकारीमहातपाः ॥ २ ॥ संययौहिमवत्पृष्ठंब्रह्मर्षिस्तपसोनिधिः ॥ ममांशभूतोब्रह्मर्षिःसर्वेषांभयदस्सदा ॥ ३ ॥ उषितस्तत्रवर्षंतुकिन्नरीभिःसपूजितः ॥ महेंद्रंद्रष्टुकामोसौस्वर्लोकंप्रययौमुनिः ॥ ४ ॥ तस्मिन्कालेमहातेजागजारूढंमहेश्वरम् ॥ ददर्शसर्वदेवैस्तंपूज्यमानंशचीपतिम् ॥ ५ ॥ तच्चदृष्ट्वासहृष्टात्मादुर्वासासुमहातपाः ॥ पारिजातस्रजंतस्मैप्रददौविनयान्वितः ॥ ६ ॥ आदायदेवताधीशस्तांस्रजंगजमूर्द्धनि ॥ विन्यस्यतत्रदेवेशःप्रययौनंदनंप्रति ॥ ७ ॥ करेणादायतांमालांमदोद्रिक्तस्ततोगजः ॥ पीडयित्वाथचिक्षेपसंस्थितांधरणीतले ॥ ८ ॥ ततःक्रुद्धोमहातेजादुर्वासारक्तलोचनः ॥ प्रशतवान्महेंद्रंतंसंतप्तक्रोधवह्निना ॥ ९ ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ ॥ त्रैलोक्यैकश्रियायुक्तोयस्मान्मामवमन्यसे ॥ तस्मात्रैलोक्यश्रीर्नष्टाभवत्वेवनसंशयः ॥ १० ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतिशप्तस्ततःशक्रोजगामस्वपुरंपुनः ॥ ततःश्रीर्जगतांधात्रीक्षणादंतर्दधेस्वयम् ॥ ११ ॥ अंतर्द्धानंगतालक्ष्मीस्तदानष्टंजगत्रयम् ॥ यदपांगाश्रितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ १२ ॥ तस्यामंतर्द्धानवत्यांसर्वंनष्टतरंभवत् ॥ ब्रह्मादित्रिदशाःसर्वेगंधर्वायक्षकिन्नराः ॥ १३ ॥ दैत्याश्चदानवानागामनुष्याराक्षसास्तथा ॥ पशवःपक्षिणःकीटाःसर्वेस्थावरजंगमाः ॥ १४ ॥ तयालक्ष्म्याजगन्मात्रातेसर्वेनावलोकिताः ॥ दारिद्र्येणैवविहितास्तेसर्वेदुःखभागिनः ॥ १५ ॥ क्षुत्पिपासार्दितांदेवाश्चुक्रुशुर्गतचेतसः ॥ नववर्षजलधरःसर्वेशुष्काजलाशयाः ॥ १६ ॥ सर्वेतेपादपाःशुष्काःफलपुष्पविवर्जिताः ॥ तदादेवाःसगंधर्वादैत्यदानवराक्षसाः ॥ १७ ॥ क्षुत्पिपासार्दिताजग्मुःब्रह्माणममितौजसम् ॥ ऊचुस्तंदेवदेवेशमब्जयोनिंपितामहम् ॥ १८ ॥ देवाऊचुः ॥ भगवन्क्षुत्पिपासाभ्यांपीडितंहिजगत्रयम् ॥ नहुतंनवषट्कारःसर्वधर्म्मविवर्जितम् ॥ १९ ॥ क्षुत्पिपासार्दिताःसर्वेदेवदानवमानवाः ॥ त्रातारंसर्वलोकेशंभवंतंशरणंगताः ॥ २० ॥ त्रातुमर्हसिदेवेशक्षुत्पिपासार्दिताञ्जनान् ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतितेषांव

१ सकदाचिन्महामेरोःपार्श्वेकिन्नरसेविते । संप्राप्यदेवतास्तत्रपूजयामासनित्यशः-इ० पा० । २ ताःसर्वेचुक्रुशुर्वैनिरन्तरम् । इ०पा० ।

चःश्रुत्वासर्वलोकपितामहः ॥ २१ ॥ उवाचपरमप्रीतस्तान्सर्वान्प्रतिमानदः ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुध्वंदेवताःसर्वेदैत्यगंधर्वमानवाः ॥ २२ ॥ महें
द्रस्यापचारेणसर्वमेतदुपस्थितम् ॥ समुद्भूतमिदंघोरंजगत्संवर्त्तकंमहत् ॥ २३ ॥ दुर्वासाःसुमहात्मातुयतःक्रोधमवाप्तवान् ॥ तस्मात्क्रोधेनतेने
नेदंनष्टंलोकत्रयंसुराः ॥ २४ ॥ असौरोषपरीतात्माक्रोधेनकलुषीकृतः ॥ जगत्रयंचश्रीनष्टंभवत्वित्याहदुर्मतिः ॥ २५ ॥ तच्छापाज्जगतांधात्री
लक्ष्मीर्न्नारायणप्रिया ॥ अंतर्द्धानंगतादेवीजगन्मातामहेश्वरी ॥ २६ ॥ यदपाङ्गेक्षितालोकाभवंतिसुखितास्तथा ॥ नालोकिताजगन्मात्रादुःखभा
गिनएवहि ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वेवयंगत्वादुग्धाब्धौस्थितमुत्तमम् ॥ तत्रनारायणंदेवमर्च्चयामःसनातनम् ॥ २८ ॥ तस्मिन्प्रसन्नेदेवेशेशिवमेतद्भवे
ज्जगत् ॥ इतिनिश्चित्यमनसाब्रह्मादेवगणैर्युतः ॥ २९ ॥ भृग्वादिमुनिभिःसार्द्धंप्रययौक्षीरसागरम् ॥ क्षीराब्धावुत्तरतटेब्रह्मरुद्रादिदेवताः ॥ ३० ॥
विष्णुंसमर्च्चयामासुःपौरुषेणविधानतः ॥ जपन्नष्टाक्षरंमंत्रंपौरुषंसूक्तमेवच ॥ ३१ ॥ ध्यायंतोनन्यमनसोजुहुवुःपरमेश्वरम् ॥ तुष्टुवुःस्तवनैर्दिव्यैर्नमश्चक्रु
र्विचित्रधा ॥३२॥ ततःप्रसन्नोभगवान्सर्वेषांचदिवौकसाम् ॥ तेषांसंदर्शनेतस्थौस्तूयमानोमहर्षिभिः ॥३३॥ वैनतेयंसमारुह्यसर्वदेवमयंविभुम् ॥ तंदृष्ट्वाज
गतामीशंशंखचक्रगदाधरम् ॥ ३४ ॥ पीतवस्त्रंचतुर्बाहुंपुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंवनमालाविभूषितम् ॥ ३५ ॥ किरीटहारकेयूरनूपु
रैरुपशोभितम् ॥ तुष्टुवुर्जयशब्देननमश्चक्रुर्निरंतरम् ॥३६॥ ततःप्रोवाचभगवान्कृपयासर्वदेवताः ॥ वरदोस्मिवरंदेवावृणीध्वमितिचाब्रवीत् ॥३७॥ इतिश्रु
त्वातदासर्वेदेवाब्रह्मपुरोगमाः॥ऊचुःप्रांजलयोदेवमिदंवचनमीश्वरम् ॥ ३८ ॥ देवाऊचुः॥ ॥ भगवन्मुनिशापेनसंप्रतीदंजगत्रयम् ॥ क्षुत्पिपासार्दितंसर्वंसदे
वासुरमानुषम् ॥ ३९ ॥ तस्माद्भवंतंशरणंयाताःस्मपुरुषोत्तम ॥ त्राहिसर्वमिमंलोकंनान्यःशक्तोभवेत्क्वचित् ॥ ४० ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्तो
देवतैःसर्वैरच्युतःपरमेश्वरः ॥ विचार्य्यैतदुवाचैतान्देवान्ब्रह्मपुरोगमान् ॥ ४१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अत्रिसूनोर्मुनेःशापादंतर्द्धानंगतारमा ॥
कटाक्षदर्शनात्तस्याजगदैश्वर्य्यसंयुतम् ॥४२॥ तस्माद्यूयंसुराःसर्वेशिवब्रह्मपुरोगमाः ॥ उत्पाट्यमंदरंशैलंनिधायक्षीरसागरम् ॥४३॥ मंदरंघर्षरंकृत्वासर्प्प
राजेनवेष्टितम् ॥ कुरुध्वंमथनंदेवादैत्यगंधर्वदानवैः ॥४४॥ उत्पद्यतेचसालक्ष्मीर्जगत्संरक्षणायवै ॥ तयादृष्टामहाभागाभविष्यथनसंशयः ॥४५॥ धारया
म्यहमेवाद्रिंकूर्मरूपेणसंवृतः ॥ ममशक्त्यासुरान्सर्वान्प्रविश्यचबलीयसः ॥४६॥ ॥रुद्रउवाच॥ ॥ इत्युक्तादेवताःसर्वाहरिणाकामलक्षणे ॥ साधुसाध्वि
तिदेवेशमूचुर्ब्रह्मपुरोगमाः॥४७॥संस्तूयमानोभगवानच्युतःसुरसत्तमैः॥अंतर्दधेततःश्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः॥सर्वाधारःसर्वदेवःसर्वत्रसमदर्शनः ॥४८॥

१ कमलेक्षणे इ० हरिण्याक्षमलक्षणे-इ० च पा० ।

॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेदुर्वाससःशापकथनंनामएकत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२३१॥
॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ ततःसुरगणाःसर्वेदानवाश्चमहाबलाः ॥ उत्पाट्यमंदरंशैलंचिक्षिपुःपयसांनिधौ ॥ १ ॥ ततोनारायणःश्रीमान्भगवान्भूत
भावनः ॥ कूर्मरूपेणतंशैलंदधारामितविक्रमः ॥ २ ॥ अनादिमध्यांतवपुर्विश्वरूपःसनातनः ॥ अधारयद्गिरिवरंसंपूज्योजगदीश्वरः ॥ ३ ॥ तथैके
नभुजेनैवईश्वरःसर्वगोव्ययः ॥ ततोदेवासुराःसर्वेममंथुःक्षीरसागरम् ॥ ४ ॥ सर्पराजेनसंवेष्ट्यघर्घरंमंदराचलम् ॥ मथ्यमानेथदुग्धाब्धौदेवतैः
सुमहाबलैः ॥ ५ ॥ उत्पादनार्थंलक्ष्म्याश्चसर्वएवमहर्षयः ॥ उपोष्यनियमंकृत्वाजेपुःश्रीसूक्तमेवच ॥ ६ ॥ सहस्रनामपठनंचक्रुर्दिव्याद्विजोत्तमाः ॥
एकादश्यांतुशुद्धायांमथ्यमानेमहांबुधौ ॥ ७ ॥ उपोष्यऋषयःसर्वेजप्तंश्रीमंत्रमुत्तमम् ॥ कांक्षमाणाश्चयेजतुंलक्ष्मीनारायणंहरिम् ॥ ८ ॥ ध्यात्वा
समर्चयामासुर्द्विजाग्र्यामुनिसत्तमाः ॥ ततस्तस्मिन्मुहूर्तेतुमथ्यमानेमहांबुधौ ॥ ९ ॥ समभूत्तत्रप्रथमंकालकूटंमहाविषम् ॥ महापीडंमहावो
रंसंवर्ताग्निसमप्रभम् ॥ १० ॥ दृष्ट्वाप्रदुद्रुवुःसर्वेभयार्तादेवदानवाः ॥ ततस्तान्विद्रुतान्दृष्ट्वाभयार्तान्सुरसत्तमान् ॥ ११ ॥ ततस्तानब्रुवंवाक्यमहं
तत्रशुभेक्षणे ॥ भोभोदेवगणाःसर्वैर्नभेतव्यंविषंप्रति ॥ १२ ॥ अहमाहारयिष्यामिकालकूटंमहाविषम् ॥ इत्युक्तास्तेमयासर्वेदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ १३ ॥
साधुसाध्वितिवाक्यैर्मांतुष्टुवुःप्रणताभृशम् ॥ तद्दृष्ट्वामेघसंकाशंप्रादुर्भूतंमहाविषम् ॥ १४ ॥ ध्यात्वानारायणंदेवंहृदयेगरुडध्वजम् ॥ उदयादित्यसं
काशंशंखचक्रगदाधरम् ॥ १५ ॥ श्रीभूमिसहितंदेवंतप्तकांचनकुण्डलम् ॥ एकाग्रमनसाध्यात्वासर्वदुःखहरंप्रभुम् ॥ १६ ॥ नामरूपंमहामंत्रंजप्त्वाल
क्ष्म्यासमन्वितम् ॥ तद्विषंतुमहाघोरमाद्यंसर्वभयंकरम् ॥ १७ ॥ नामत्रयप्रभावाच्चविष्णोःसर्वगतस्यवै ॥ विषंतदभवज्जीर्णंलोकसंहारकारकम् ॥ १८ ॥ अच्युतानं
तगोविन्दइतिनामत्रयंहरेः ॥ योजपेत्प्रयतोभक्त्याप्रणवाद्यंनमोंतकम् ॥ १९ ॥ तस्यमृत्युभयंनास्तिविषरोगाग्निजंमहत् ॥ नामत्रयंमहामंत्रंजपेद्यःप्रयतात्मवा
न् ॥ २० ॥ कालमृत्युभयंचापितस्यनास्तिकिमन्यतः ॥ इतिनामत्रयेणैवपीतंदेविमयाविषम् ॥ २१ ॥ ततःप्रहृष्टास्त्रिदशास्तुष्टुवुर्मांसुविस्मिताः ॥
मांप्रणम्यपुनर्देवाममंथुःक्षीरसागरम् ॥ तस्मिन्प्रमथ्यमानेतुमयादेवैश्चभामिनि ॥ २२ ॥ ज्येष्ठादेवीसमुत्पन्नारक्तस्रग्वाससावृता ॥ उत्पन्नासाब्रवीद्देवा
न्किंकर्त्तव्यंमयेतिवै ॥ २३ ॥ तामब्रुवंस्तुतेदेवींसर्वेदेवगणाभृशम् ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ येषांगृहांतरेरम्येकलहःसंप्रवर्त्तते ॥ २४ ॥ तत्रतेस्थानंप्रयच्छामोवस ॥ २३४
तत्राशुभान्विता ॥ परुषंभाषणन्नित्यंयेवदंत्यनृतवादिनः ॥ २५ ॥ संध्याकालेतुयेपापाःस्वपंतिमलचेतसः ॥ तेषांवेश्मनिसंतिष्ठदुःखदारिद्र्यदायि

१ रक्तस्रग्वाससेतिपाठः ।

नी ॥ २६ ॥ कपालकेशभस्मास्थितुषांगारानियत्रतु ॥ तत्रतेसततंस्थानंभविष्यतिनसंशयः ॥ २७॥ यस्यवेश्मकपालास्थिभस्मकेशादिचिह्नितम् ॥
तत्रवसाशुभेनित्यंकलिनासहनित्यशः ॥ २८ ॥ अकृत्वापादयोःशौचंयस्त्वाचामतिदुर्मतिः ॥ तंभजस्वमहादेविकलुषेणभृशंवृतम् ॥२९॥ तुषांगारक
पालाश्मवालुकावस्त्रचर्मभिः ॥ दंतधावनकर्तारोभविष्यंतिनराधमाः ॥ ३० ॥ रमस्वकलिनादेवितेषांवेश्मसुनित्यशः ॥ तिलपिष्टंकलंजंचकलिंगं
शिग्रुगृंजनम् ॥ ३१ ॥ छत्राकंविड्वराहंचबिल्वंकोशातकीफलम् ॥ अलाबुंचपलांडुंचयेखादंतिनराधमाः ॥ तेषांगेहेह्यवस्थानंदेवीदारिद्र्यदेसदा ॥ ३२ ॥
॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्यादिश्यसुराःसर्वेज्येष्ठांचकलिवल्लभाम् ॥ पुनश्चमंथनंचक्रुःक्षीराब्धिसुसमाहिताः ॥ ३३ ॥ ततश्चवारुणीदेवीस
मुत्पन्नाशुभानने ॥ अनंतोनागराजोथतांजग्राहसुलोचनाम् ॥ ३४ ॥ ततःसुरासमुत्पन्नासर्वाभरणभूषिता ॥ वैनतेयस्यभार्याभूत्सर्वलक्षणशोभि
ता ॥ ३५ ॥ ततोप्सरोगणादिव्यागंधर्वाश्चमहौजसः ॥ जज्ञिरेरूपसंपन्नामधुगायनतत्पराः ॥ ३६ ॥ ऐरावतस्ततोजज्ञेतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥ धन्वंतरिः
पारिजातःसुरभिःसर्वकामधुक् ॥ ३७ ॥ एतान्सर्वान्सहस्राक्षोजग्राहप्रीतमानसः ॥ ततःप्रभातसमयेद्वादश्यामुदितेरवौ ॥ ३८ ॥ मथ्यमानेपुनस्तस्मि
न्देवैरिंद्रपुरोगमैः ततःप्रहृष्टवदनैस्तूयमानामहर्षिभिः ॥ ३९ ॥ उत्पन्नाश्रीर्महालक्ष्मीःसर्वलोकेश्वरीशुभा ॥ बालार्ककोटिसंकाशाकनकांगदभूषि
ता ॥ ४० ॥ हेमांबुजसमासीनासर्वलक्षणशोभिता ॥ पद्मपत्रविशालाक्षीनीलकुंचितमूर्द्धजा ॥ ४१ ॥ दिव्यचंदनलिप्तांगीदिव्यपुष्पैरलंकृता ॥ नानार
त्नमयैर्दिव्यैःसर्वैराभरणैर्युता ॥ ४२ ॥ तनुमध्याजगद्धात्रीपीनोन्नतपयोधरा ॥ चतुर्हस्ताविशालाक्षीपूर्णेंदुसदृशानना ॥ ४३ ॥ वसुपात्रंमातुलुंगंस्वर्ण
पद्मयुगंशुभम् ॥ बिभ्राणाहस्तकमलैःसर्वाभरणभूषितैः॥४४॥ अम्लानपंकजांमालांधारयंतीह्युरःस्थले ॥ ददृशुस्तांमहादेवींसर्वलोकहितैषिणीम्॥४५॥
ईश्वरींसर्वभूतानांमातरंपद्ममालिनीम् ॥ नारायणींजगद्धात्रींनारायणहृदालयाम् ॥ ४६ ॥ तांविलोक्यमहालक्ष्मींप्रहृष्टाःसर्वदेवताः ॥ अवादयंतःपटहान्
दिविदेवगणाभृशम् ॥ ४७ ॥ ववर्षुःपुष्पवर्षाणिवनदेव्योनिरंतरम् ॥ जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ४८ ॥ ववुःपुण्यास्तथावाताःसुप्रभोभूद्दिवा
करः ॥ जज्वलुश्चाग्नयःशांताःप्रसन्नाश्चदिशोदश ॥ ४९ ॥ अनंतरंशीतरश्मिरुदभूत्क्षीरसागरे ॥ सुधामयूखवान्सोमोमातुर्भ्रातासुखावहः ॥ ५० ॥ नक्षत्रा
धिपतिश्चाभूच्चंद्रोवैलोकमातुलः ॥ ततोजायाहरेःपुण्यातुलसीलोकपावनी ॥५१॥ समुत्पन्नाजगद्धात्रीपूजार्थंशार्ङ्गिणोहरेः ॥ ततःप्रहृष्टमनसःसर्वेदेवादिवौ
कसः ॥ ५२ ॥ तंशैलंपूर्ववत्स्थाप्यपरिपूर्णमनोरथाः ॥ समेत्यमातरंसर्वेशिवब्रह्मपुरोगमाः ॥५३॥ स्तुत्वानामसहस्रेणजेपुःश्रीसूक्तसंहिताः ॥ ततःप्रस

१ ततःतत्रेतिपाठः ।

त्रासादेविसर्वान्देवानुवाचह ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ श्रीरुवाच ॥ ॥ वरंवृणीध्वंभद्रंवोवरदाहंसुरोत्तमाः ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ऊचुःप्रांजलयोदेवाःश्रीयंनम्रात्ममूर्त
यः ॥ ५५ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ प्रसीदकमलेदेविसर्वलोकेश्वरप्रिये ॥ विष्णोर्वक्षस्थलेदेविभवनित्यानपायिनी ॥५६॥ [1]त्रैलोक्यंपालयादेवीनित्यात्वंपरमे
श्वरी ॥ यदपांगाश्रितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ५७ ॥ त्वयाविलोकिनाःसर्वेप्रभवंतिदिवौकसः॥मातारुद्रादिदेवानामैश्वर्यंत्वत्कटाक्षतः॥ ५८ ॥ एत
दिच्छामहेदेविजगन्मातर्नमोस्तुते ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्तादैवतैःसर्वैर्लोकमातामहेश्वरी ॥ ५९ ॥ एवमस्त्वितितान्देवान्प्राहनारायणप्रिया ॥
ततोनारायणःश्रीशःशंखचक्रगदाधरः ॥६०॥ तथैवाविरभूद्ब्रह्मापूर्ववत्क्षीरसागरे ॥ ततःप्रतुष्टुवुर्देवानमस्कृत्वाजनार्दनम् ॥६१॥ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेप्रहृ
ष्टवदनाःशुभाः ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ गृहाणदेवींसर्व्वेशमहिषींतववल्लभाम् ॥ ६२ ॥ जगत्संरक्षणार्थायलक्ष्मीमनपगामिनीम् ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥
इत्युक्त्वामुनिभिःसर्वेदेवाब्रह्मपुरोगमाः ॥ ६३ ॥ नानारत्नमयेदिव्येपीठेबालार्कसंनिभे ॥ निवेश्यदेवींदेवंचआनंदाश्रुपरिप्लुताः ॥ ६४ ॥ दिव्याम्बरै
र्दिव्यमाल्यैर्नानारत्नविभूषितैः ॥ लक्ष्म्यासहसमासीनमर्चयामासुरच्युतम् ॥ ६५ ॥ गंधैर्धूपैश्चदीपैश्चनैवेद्यैश्चसुधामयैः ॥ अप्राकृतैःफलैर्दिव्यैरर्च
यामासुरीश्वरीम् ॥ ६६ ॥ अमृतादुत्थितादेवीतुलसीकोमलाशुभा ॥ तयाश्रीपादयुगलमर्चयामासुरंजसा ॥ ६७ ॥ प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कृत्वामु
हुर्मुहुः ॥ तष्टुवुस्तुतिभिर्देवाहर्षपूर्णाश्रुविक्लवाः ॥६८ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्सर्वदेवेश्वरोहरिः ॥ अभीष्टान्प्रददौतेभ्योवरान्देव्यासहप्रभुः ॥ ६९ ॥ ततः
सुहृष्टाःसुरमानुषाद्यालक्ष्मीकटाक्षार्पितदृष्टिपूताः ॥ प्रभूतधान्यार्थयुतानिरंतरंसुखंपरंप्रापुरनामयाभृशम् ॥ ७० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंच
पंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेलक्ष्म्युत्पत्तिर्नामद्वात्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥ छ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥
ततःप्रोवाचभगवान्सुरांश्चैवमहामुनीन् ॥ देव्यासहप्रहृष्टात्मासर्वलोकहितायवै ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेदेवताश्चमहाब
लाः ॥ एकादशीमहापुण्यासर्वोपद्रवनाशिनी ॥ २ ॥ लक्ष्मीसंदर्शनार्थायभवद्भिःसमुपोषिता ॥ तस्मात्तुसर्वदापुण्याद्वादशीममवल्लभा ॥ ३ ॥ अद्यप्र
भृतियेलोकाउपिताःपूर्ववासरे ॥ द्वादश्यामुदितेभानौश्रद्धयापरयायुताः ॥ ४ ॥ येपूजयंतिमांभक्त्यातुलस्याचश्रियासह ॥ सर्वेतेबन्धनिर्मुक्ताःप्राप्नु
वंतिपदंमम ॥५॥नार्चयंतिचयेवैमांद्वादश्यांपुरुषोत्तमम्॥तेनराःपापकर्माणोममायाविमोहिताः॥६॥येनार्चयंतिपापिष्ठानरानरकगामिनः॥तान्पापान्वि
पयैर्बद्धान्ममपूजापराङ्मुखान् ॥ ७ ॥ क्षिपत्यजस्रंसंसारेमायाममदुरत्यया ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातुभगवान्परमात्मासनातनः ॥८॥ संस्तू

१ त्रैलोक्यंनत्वयादेवित्याज्यंहिपरमोवरः इतिपाठः ।

यमानोमुनिभिःप्रययौकमलालयम् ॥ क्षीराब्धौशेषपर्य्यङ्केविमानेसूर्य्यसन्निभे ॥ ९ ॥ देव्यासहविशालाक्ष्यारमयापरमेश्वरः ॥ दर्शनार्थंसुराणांचतत्रस
न्निहितोभवत् ॥ १० ॥ ततःसुरगणाःसर्व्वेकूर्म्मरूपंसनातनम् ॥ भक्त्यासंपूजयित्वाथतुष्टुवुर्हृष्टमानसाः ॥ ११ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्कूर्म्मरूपीजनार्दनः ॥
॥भगवानुवाच॥ ॥ वरंवृणीध्वंदेवेशायद्वोमनसिवर्त्तते ॥ ॥रुद्रउवाच॥ ॥ततोदेवगणाःसर्वेकूर्म्मरूपंजनार्दनम् ॥१२॥ उचुःप्रांजलयःसर्व्वेहर्षनिर्भ
रमानसाः ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ शेषस्यदिग्गजानांचसहायार्थंमहाबल ॥ १३ ॥ धर्तुमर्हसिदेवेशसप्तद्वीपवतींमहीम् ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥
एवमस्त्वितिहृष्टात्माभगवाँल्लोकभावनः ॥१४॥ धारयामासधरणींसप्तद्वीपसमावृताम् ॥ ततोदेवाःसगंधर्वादैत्यदानवमानुषाः ॥१५॥ महर्षिभिरनुज्ञाताः
स्वर्लोकान्प्रतिपेदिरे ॥ तदाप्रभृतितेसर्व्वेदेवाब्रह्मपुरोगमाः ॥ १६ ॥ सिद्धायेमानुषाश्चैवयोगिनोमुनिसत्तमाः ॥ विष्णोराज्ञांपुरस्कृत्यभक्त्यापरमया
युताः ॥ १७ ॥ एकादश्यामुपोष्याथभक्त्याचैवजनार्दनम् ॥ द्वादश्यामर्च्चनंचक्रुर्विधिनावरवर्णिनि ॥ १८ ॥ एतत्तुसर्वमाख्यातंदेव्याजन्मवरानने ॥
कौर्म्यंचवैभवंविष्णोःकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १९ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचापंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसं
वादेएकादश्युपवासकथनंनामत्रयस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३३ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिद्वादश्या
श्चविधानकम् ॥ विष्णोःपूजाविधानंचकर्त्तव्यंतत्रवैप्रभो ॥ १ ॥ एकादश्याःप्रभावंचसर्वपापहरंनृणाम् ॥ आचक्ष्वविस्तरेणैवमयिप्रीत्यामहे
श्वर ॥ २ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिद्वादश्याश्चविधानकम् ॥ तस्याःस्मरणमात्रेणसंतुष्टःस्याज्जनार्दनः ॥ ३ ॥ एका
दश्यांतुप्राप्तायांसमुपोष्येहमानवः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःपरम्पदम् ॥ ४ ॥ सप्तजन्मार्जितंपापंज्ञानतोज्ञानतःकृतम् ॥ क्षणादेवलयंयातिद्वाद
श्यांहरिपूजनात् ॥ ५ ॥ अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानिच ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ६ ॥ धर्म्मदाह्यर्थदाचैवकामदा
मोक्षदाकिल ॥ सर्व्वकामदुघानृणांद्वादशीवरवर्णिनी ॥ ७ ॥ एकादशीसमंकिंचित्पापत्राणंनविद्यते ॥ एकादशीसमंकिंचिद्व्रतंनास्तिशुभेक्षणे ॥ ८ ॥
एकादशींपरित्यज्ययोह्यन्यद्व्रतमाचरेत् ॥ सकरस्थंमहाराज्यंत्यक्त्वाभैक्ष्यंतुयाचते ॥ ९ ॥ एकादशेंद्रियैःपापंयत्कृतंभवतिप्रिये ॥ एकादश्युपवासेनत
त्सर्वंविलयंव्रजेत् ॥ १० ॥ रटंतीहपुराणानिभूयोभूयोवरानने ॥ नभोक्तव्यंनभोक्तव्यंसंप्राप्तेहरिवासरे ॥ ११ ॥ अभक्ष्यंसर्वदाप्रोक्तंकिंपुनःशुक्लकृष्ण
योः ॥ वर्णानामाश्रमाणांचसर्वेषांवरवर्णिनी ॥ १२ एकादश्युपवासस्तुकर्त्तव्योनात्रसंशयः ॥ एकादश्यांचप्राप्तायांमातापित्रोर्मृतेहनि ॥ १३ ॥ द्वाद
श्यांतुप्रदातव्यंनोपवासदिनेक्वचित् ॥ गर्हितान्नंनवाश्नंतिपितरश्चदिवौकसः ॥ १४ ॥ एकादश्यांनभोक्तव्यंसुरांवानपिबेत्क्वचित् ॥ ब्राह्मणंनैवहन्यात्तुसम

मेतत्रयंमतम् ॥ १५ ॥ तस्मादेकादशींशुद्धामुपवासंसमाचरेत् ॥ अवस्थात्रितयेयस्तुयत्नोवाक्कायकर्म्मभिः ॥ १६ ॥ दशमीमिश्रितांतांतुप्रयत्नेन
विवर्ज्जयेत् ॥ अरुणोदयवेलायांदशमीमिश्रिताभवेत् ॥ १७ ॥ तांत्यक्त्वाद्वादशींशुद्धामुपोष्येहाविचारयन् ॥ कलायांविद्यमानायांसूर्य्यस्योदयनं
प्रति ॥ १८ ॥ त्रयोदश्यांतथादेविद्वादशीपरिविद्यते ॥ तथाचद्वादशीशुद्धाह्युपवासेविधीयते ॥ १९ ॥ अरुणोदयवेलायांकृत्यंसर्वंसमाचरेत् ॥
कलायामपिद्वादश्यांपारणंतत्रचोदितम् ॥ २० ॥ शुद्धामेकादशींचापित्यजेदत्रनसंशयः ॥ कलाप्येकादशीयत्रद्वादश्यांमुदितेरवौ ॥ २१ ॥ सर्वामेकाद
शींत्यक्त्वातत्रैवोपवसेद्द्विजः ॥ एवंविधिंविनिश्चित्यसमुपोष्यंहरेर्दिनम् ॥ २२ ॥ सायमाद्यंतयोरह्नोःसायंप्रातस्तुमध्यमे ॥ तत्रोपवासंकुर्वीतत्यक्त्वा
भुक्तिचतुष्टयम् ॥ २३ ॥ दशम्यामेकभक्तस्तुनारीसंगमवर्जितः ॥ अवनीतल्पशायीचपरेहनिवसेच्छुचिः ॥ २४ ॥ धात्रीफलानुलिप्तांगःस्नानंसंध्यां
समाचरेत् ॥ उपवासपरोभूत्वारात्रौसंपूजयेद्धरिम् ॥ २५ ॥ पाखंडिनंविकर्मस्थंपतितंश्वपचंतथा ॥ नावलोकेन्नसंभाषेन्नस्पृशेत्तत्रवैष्णवः ॥ २६ ॥
अवैष्णवस्तुयोविप्रःसपापण्डःप्रकीर्तितः ॥ शिखोपवीतत्यागीचविकर्मस्थइतीरितः ॥ २७ ॥ महापापोपपापाभ्यांयुक्तःपतितउच्यते ॥ अंत्यजःश्व
पचःप्रोक्तोवेदैस्तत्रसुनिर्णयः ॥ २८ ॥ रात्रौसंपूज्यदेवेशंजागरंचसमाचरेत् ॥ गंधैःपुष्पैस्तथादीपैर्वस्त्रैराभरणैःशुभैः ॥ २९ ॥ जपैस्तोत्रैर्नमस्कारैः
पूजयेन्निशिभक्तितः ॥ ततःप्रभातसमयेतुलसीमिश्रितैर्जलैः ॥ ३० ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ पूजयेज्जगतामीशंलक्ष्म्यासहजनार्द
नम् ॥ ३१ ॥ कोमलैस्तुलसीपत्रैःपुष्पैश्चैवसुगंधिभिः ॥ दीपान्नीराजयेत्तत्रवारमष्टोत्तरंशतम् ॥ ३२ ॥ शतपत्रकृतांमालांताभ्यांसम्यङ्निवेदयेत् ॥ धूपं
दीपंचनैवेद्यंतांबूलंचसमर्प्पयेत् ॥ ३३ ॥ शर्करासहितंदिव्यंपायसान्नंसमर्पयेत् ॥ कर्पूरेणचसंयुक्तंतांबूलंचनिवेदयेत् ॥ ३४ ॥ प्रदक्षिणेनमस्कारंकृत्वा
भक्त्यासमन्वितः ॥ आज्येनजुहुयाद्वह्नौशतमष्टोत्तरंतथा ॥ ३५ ॥ प्रत्यृचंपुरुषसूक्तेनलक्ष्मीसूक्तेनपायसम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतवा
ग्यतः ॥ ३६ ॥ पुराणादिप्रपाठेनक्षपयेत्तद्दिनंमहत् ॥ क्षितिशायीब्रह्मचारीतस्यामेवनिशिस्वपेत् ॥ ३७ ॥ एवंसंपूज्यमानःसद्वादश्यांकमलापतिः ॥
क्षणात्प्रसन्नोभगवान्सर्वाभीष्टप्रदोध्रुवम् ॥ ३८ ॥ इत्येतत्कथितंदेविद्वादशीव्रतमुत्तमम् ॥ किमन्यच्छ्रोतुकामासितद्वक्तव्यंब्रवीम्यहम् ॥ ३९ ॥ इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेद्वादशीमाहात्म्यंनामचतुस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३४ ॥ छ ॥
॥ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ ॥ पाषंडानांचसंवादंवर्जयेदितियत्त्वया ॥१॥ उक्तंममेहभगवान्श्वपचादपिगर्हितम् ॥ तोयादशाःसमाख्याताःकैर्लिंगैश्चिह्नि
ताभुवि ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ येन्यंदेवंपरत्वेनवदंत्यज्ञानमोहिताः ॥ २ ॥ नारायणाज्जगन्नाथात्तेवैपाषंडिनःस्मृताः ॥ कपालभस्मास्थिधरायेह्यवै

दिकलिङ्गिनः ॥३॥ ऋतेवनस्थाश्रमाच्चजटावल्कलधारिणः॥ अवैदिकक्रियोपेतास्तेवैपाषंडिनस्तथा ॥४॥ शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिचिह्नैःप्रियतमैर्हरेः ॥ रहि
तायेद्विजादेवितेवैपाषंडिनःस्मृताः ॥ ५ ॥ श्रुतिस्मृत्युदिताचारंयस्तुनाचरतिद्विजः ॥ सपाषंडीतिविज्ञेयःसर्वलोकेषुगर्हितः॥६॥विनावैभगवत्प्रीत्याते
वैपाषंडिनःस्मृताः॥ समस्तयज्ञभोक्तारंविष्णुंवैब्रह्मदैवतम् ॥ ७ ॥ उद्दिश्यदेवताएवजुहोतिचददातिच ॥ सपाषण्डीतिविज्ञेयःस्वतंत्रःसर्वकर्मसु
॥ ८ ॥ स्वातंत्र्यात्कुरुतेयस्तुकर्मवेदोदितंमहत् ॥ यस्तुनारायणंदेवंब्रह्मरुद्रादिदैवतैः ॥ ९ ॥ सममन्यैर्निरीक्षेतसपाषंडीभवेत्सदा ॥ अवस्था
त्रितयेयस्तुमनोवाक्कायकर्म्मभिः ॥ १० ॥ वासुदेवंनजानातिसपाषंडीभवेद्द्विजः ॥ किमत्रबहुनोक्तेनब्राह्मणायेप्यवैष्णवाः ॥११॥ नस्प्रष्टव्यानवक्तव्या
नद्रष्टव्याःकदाचन ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भगवन्परमंगुह्यंपृच्छामिसुरसत्तम ॥ १२ ॥ मयिप्रीत्यासमाचक्ष्वसंशयोवर्त्ततेभृशम् ॥ कपालभस्मचर्म्मा
स्थिधारणंश्रुतिगर्हितम् ॥ १३ ॥ तत्त्वयाधार्य्यतेदेवगर्हितंकेनहेतुना ॥ स्त्रीचापलयेनदेवेशपृच्छामित्वांमहामते ॥ १४॥ महाप्रभावात्कथितंनकर्त्तव्यं
क्वचिद्भवेत् ॥ त्वयेतिनपुराप्रोक्तंविस्तरेणमहाप्रभो ॥ १५ ॥ अकर्त्तव्यमितिप्रश्नंक्षंतुमर्हसिमेप्रभो ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इतिदेव्याहरःपृष्टोरहस्ये
जनवर्जिते ॥१६॥ उवाचपरमंगुह्यंयद्यदाचरितंस्वकम् ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामियद्गुह्यंपरमाद्भुतम् ॥ १७ ॥ नवक्तव्यंत्वयादेविज
नेषुकथितंमया ॥ अपृथक्त्वाच्छरीरस्यवक्ष्यामितवसुव्रते ॥१८॥ नमुच्याद्यामहादैत्याःपुरास्वायंभुवेंतरे ॥ महाबलामहावीर्यामहावीरामहौजसः॥१९॥
सर्वेविष्णुरताःशुद्धाःसर्वपापविवर्जिताः ॥ त्रयीधर्मवृताःसर्वेभग्नाइंद्रपुरोगमाः ॥ २० ॥ विष्णोःसमीपमागम्यभयार्त्ताःशरणंगताः ॥ देवाऊचुः ॥
अजेयान्सर्वदेवानांतपोनिर्द्धूतकल्मषान् ॥ २१ ॥ त्वमेवैतान्महादैत्याञ्जेतुमर्हसिकेशव ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्यहरिर्वाक्यंदेवानांचभ
यानकम् ॥२२॥ तान्समाश्वास्यदिक्पालान्मामाहपुरुषोत्तमः ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ त्वंहिरुद्रमहाबाहोमोहनार्थंसुरद्विषाम् ॥२३॥पाषंडाचरणंध
र्मंकुरुष्वसुरसत्तम ॥ तामसानिपुराणानिकथयस्वचतान्प्रति ॥२४॥ मोहनानिचशास्त्राणिकुरुष्वचमहामते ॥ मयिमुक्ताश्चविप्राश्चभविष्यंतिमहर्षयः ॥
॥२५॥ मद्भक्त्यातान्समाविश्यकथयस्वचतामसान् ॥ काणादंगौतमंशक्तिमुपमन्युंचजैमिनिम् ॥ २६ ॥ कपिलंचैवदुर्वासंमृकंडुंचबृहस्पतिम् ॥ भा
र्गवंजामदग्न्यंचदशैतांस्तामसानृषीन् ॥ २७ ॥ भावशक्त्यासमाविश्यकुर्वताजगतोशिवम् ॥ त्वच्छक्त्याचनिविष्टास्तेतमसोद्रिक्तयाभृशम् ॥२८॥ताम
सास्तेभविष्यंतिक्षणादेवनसंशयः ॥ कथयिष्यंतितेविप्रास्तामसानिजगत्त्रये ॥ २९ ॥ पुराणानिचशास्त्राणित्वयासत्वेनबृंहिताः ॥ कपालचर्म्मभ

१ महेश्वरेति पा० ।

स्मास्थिचिह्नान्यमरसर्वशः ॥ ३०॥ त्वमेवधृतवान्लोकान्मोहयस्वजगत्त्रये ॥ तथापाशुपतंशास्त्रंत्वमेवकुरुसत्कृतः ॥ ३१ ॥ कंकालशैवपापंडमहाशै
वादिभेदतः ॥ अलक्ष्यंचमतंसम्यग्वेदबाह्यंनराधमाः ॥ ३२ ॥ भस्मास्थिधारिणःसर्वेभविष्यंतिह्यचेतसः ॥ त्वांपरत्वेनवक्ष्यंतिसर्वशास्त्रेपुनाम
साः ॥ ३३ ॥ तेषांमतमधिष्ठायसर्वेदैत्याःसनातनाः ॥ भवेयुस्तेमद्विमुखाःक्षणादेवनसंशयः ॥ ३४ ॥ अहमप्यवतारेषुत्वांचरुद्रमहाबल ॥ तामसानां
मोहनार्थंपूजयामियुगेयुगे ॥ ३५ ॥ मतमेतदवष्टभ्यपतंत्येवनसंशयः ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाहंयथोक्तंतुवासुदेवेनभामिनि॥३६॥सुमहद्दद
नोदीनोबभूवात्रवरानने ॥ नमस्कृत्वाथतंदेवमब्रुवंपरमेश्वरम् ॥ ३७ ॥ त्वयोदितमिदंदेवकरोमियादिभूतले ॥ तस्मान्नाशायमेनाथभविष्यतिनसं
शयः ॥३८॥ तत्रशक्यंमयाकर्तुमेतत्कृत्यंहरेधुना ॥ त्वदाज्ञापिचनोल्लंघ्याएतद्दुःखतरंमहत् ॥ ३९ ॥ एवमुक्तेततोदेविसमाश्वास्यचमांपुनः ॥ आत्म
नाशायतेनात्रभवत्वित्याहमांहरिः॥४०॥देवतानांहितार्थायकुरुष्ववचनंमम॥तवापिजीवनोपायंकथयामिसुरोत्तम ॥ ४१ ॥ दत्तवान्कृपयामह्यमात्म
नामसहस्रकम् ॥ हृदयेमांसमाधायजपमंत्रंममाव्ययम् ॥४२॥ षडक्षरंमहामंत्रंतारकंब्रह्मउच्यते ॥ येजपंतिहिमांभक्त्यातेषांमुक्तिर्नसंशयः ॥४३ ॥ इंदी
वरदलश्यामंपद्मपत्रविलोचनम् ॥ शंखांगशार्ङ्गेषुधरंसर्वाभरणभूषितम् ॥४४॥ पीतवस्त्रंचतुर्बाहुंजानकीप्रियवल्लभम् ॥ श्रीरामायनमइत्येवमुच्चार्य्यमन्त्र
मुत्तमम् ॥ ४५ ॥ सर्वदुःखहरंचैतत्पापिनामपिमुक्तिदम् ॥ इमंमंत्रंजपन्नित्यममलस्त्वंभविष्यसि ॥ ४६ ॥ भस्मास्थिधारणाद्यत्तुसंभूतंकिल्बि
षंत्वयि ॥ मंगलंतदभूत्सर्वमन्मंत्रोच्चारणाच्छुभात् ॥४७॥ तर्पितोनाशयिष्यामिपापंसर्वसुरोत्तम ॥ मदन्यदेवताभक्तिर्जायतेनतुसुव्रत ॥४८॥ मनसैवार्च्च
यन्हृदिमांनाथंपुरुषोत्तमम् ॥ मदाज्ञांकुरुमत्प्रीत्यासर्वमेतच्छुभंतव ॥ ४९ ॥ इतिसंदिश्यमांदेविविससर्जमरुद्गणान् ॥ विसृष्टास्तेततोदेवानिवृत्ताः
स्वाश्रमंययुः ॥५०॥ ततोमांप्रार्थयामासुर्देवाइंद्रपुरोगमाः ॥ ॥ इन्द्रादयऊचुः ॥ ॥ शीघ्रंकुरुहितंदेवयथोक्तंहरिणाधुना ॥५१॥ ॥ महादेवउवाच ॥
देवतानांहितार्थायवृत्तिपाखंडिनांशुभे ॥ कपालचर्मभस्मास्थिधारणंतत्कृतंमया॥५२॥तामसानिपुराणानियथोक्तंविष्णुनाशुभे ॥ पाषंडशैवशास्त्राणिय
थोक्तंकृतवानहम्॥५३॥मच्छक्त्यापिसमाविश्यगौतमादिद्विजानपि ॥ वेदबाह्यानिशास्त्राणिसम्यगुक्तंमयानघे॥५४॥इमंमतमवष्टभ्यदुष्टाःसर्वेचराक्षसाः॥
भगवद्विमुखाःसर्वेबभूवुस्तामसावृताः ॥ ५५ ॥ भस्मादिधारणंकृत्वामहोग्रतपसावृताः ॥ मामेवपूजयांचक्रुर्म्मांसासृक्चंदनादिभिः ॥ ५६ ॥
मत्तोवरप्रदानानिलब्ध्वामदबलोद्धताः ॥ अत्यंतविषयासक्ताःकामक्रोधसमन्विताः ॥ ५७ ॥ सत्वहीनास्तुनिर्वीर्य्याजितादेवगणैस्तदा ॥ सर्व
धर्म्मपरिभ्रष्टाःकालेयांत्यधमांगतिम् ॥ ५८ ॥ येमेमतमवष्टभ्यचरंतिपृथिवीतले ॥ सर्वधर्मैश्चरहिताःपश्यंतिनिरयंसदा ॥ ५९ ॥ एवंदेवहितार्था

यवृत्तिर्मेदेविगर्हिता ॥ विष्णोराज्ञांपुरस्कृत्यकृतंभस्मास्थिधारणम् ॥ ६० ॥ बाह्यचिह्नमिदंदेविमोहनार्थायविद्विषाम् ॥ अथांतर्हृदयेनित्यं
ध्यात्वादेवंजनार्दनम् ॥ ६१ ॥ जपन्नेवचतन्मंत्रंतारकंब्रह्मवाचकम् ॥ सहस्रनामसदृशंविष्णोर्नारायणस्यतु ॥ ६२ ॥ षडक्षरंमहामंत्रंरघूणांकुलवर्द्ध
नम् ॥ जपन्वैसततंदेविसदानंदसुधाप्लुतम् ॥ सुखमात्यंतिकंब्रह्मह्यश्रामसततंशुभे ॥६३॥एतत्तेसर्वमाख्यातंत्वयापृष्टंशुभानने ॥ किमन्यच्छ्रोतुकामासि
प्रीत्याततपरिपृच्छमाम् ॥ ६४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेपाषंडोत्पत्तिवर्णनंनामपंचत्रिंशदधिकद्विशततमोऽ
ध्यायः ॥ २३५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ तामसानिचशास्त्राणिसमाचक्ष्वममानघ ॥ संप्रोक्तानिचतैर्विप्रैर्भगवद्भक्तिवर्जितैः ॥ तेषांनामानिक्रमशःसमाच
क्ष्वसुरेश्वर ॥ १ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामितामसानियथाक्रमम् ॥ २ ॥ तेषांस्मरणमात्रेणमोहःस्याज्ज्ञानिनामपि ॥ प्रथमंहिमयैवो
क्तंशैवंपाशुपतादिकम् ॥ ३ ॥ मच्छक्त्यावेशितैर्विप्रैःप्रोक्तानिचततःशृणु ॥ कणादेनतुसंप्रोक्तंशास्त्रंवैशेषिकंमहत् ॥४॥ गौतमेनतथान्यायंसांख्यंतुक
पिलेनवै ॥ धिषणेनतथाप्रोक्तंचार्वाकमतिगर्हितम् ॥ ५ ॥ दैत्यानांनाशनार्थायविष्णुनाबुद्धरूपिणा ॥ बौद्धशास्त्रमसत्प्रोक्तंनग्ननीलपटादिकम् ॥
॥ ६ ॥ मायावादमसच्छास्त्रंप्रच्छन्नंबौद्धउच्यते ॥ मयैवकथितंदेविकलौब्राह्मणरूपिणा ॥७॥ अपार्थंश्रुतिवाक्यानांदर्शयन्लोकगर्हितम् ॥ स्वकर्मरूपं
त्याज्यत्वमत्रैवप्रतिपाद्यते ॥ ८ ॥ सर्वकर्मपरिभ्रष्टैर्वैधर्म्यत्वंतदुच्यते ॥ परेशजीवयोरैक्यंमयातुप्रतिपाद्यते ॥ ९ ॥ ब्रह्मणोस्यस्वयंरूपंनिर्गुणंवक्ष्यते
मया ॥ सर्वस्यजगतोप्यत्रमोहनार्थंकलौयुगे ॥ १० ॥ वेदार्थवन्महाशास्त्रंमाययायदवैदिकम् ॥ मयैवकल्पितंदेविजगतांनाशकारणात् ॥ ११ ॥
मदाज्ञयाजैमिनिनापूर्वंवेदमपार्थकम् ॥ निरीश्वरेणवादेनकृतंशास्त्रंमहत्तरम् ॥ १२ ॥ शास्त्राणिचैवगिरिजेतामसानिनिबोधमे ॥ पुराणानिचवक्ष्या
मितामसानियथाक्रमात् ॥ १३ ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचशैवंभागवतंतथा ॥ तथैवनारदीयंतुमार्कण्डेयन्तुसप्तमम् ॥ १४ ॥ आग्नेयमष्टमंप्रोक्तंभवि
ष्यंनवमंतथा ॥दशमंब्रह्मवैवर्तंलिङ्गमेकादशंस्मृतम् ॥१५॥ द्वादशंचवराहंचवामनंचत्रयोदशम् ॥ कौर्मंचतुर्दशंप्रोक्तंमात्स्यंपंचदशंस्मृतम्॥ १६ ॥
षोडशंगारुडंप्रोक्तंस्कंदंसप्तदशंस्मृतम् ॥ अष्टादशंतुब्रह्मांडंपुराणानियथाक्रमम् ॥ १७ ॥ मात्स्यंकौर्मंतथालैङ्गंशैवंस्कांदंतथैवच ॥ आग्ने
यंचषडेतानितामसानिनिबोधमे ॥ १८ ॥ वैष्णवंनारदीयंचतथाभागवतंशुभम् ॥ गारुडंचतथापाद्मंवाराहंशुभदर्शने ॥ १९ ॥ सात्विकानिपुराणा
निविज्ञेयानिशुभानिवै ॥ ब्रह्मांडंब्रह्मवैवर्तंमार्कंडेयंतथैवच ॥ २० ॥ भविष्यंवामनंब्राह्मंराजसानिनिबोधमे ॥ सात्विकामोक्षदाःप्रोक्ताराजसाः
सर्वदाशुभाः ॥ २१ ॥ तथैवतामसादेविनिरयप्राप्तिहेतवः ॥ तथैवस्मृतयःप्रोक्ताऋषिभिस्त्रिगुणान्विताः ॥ २२ ॥ सात्विकाराजसाश्चैवतामसाः

शुभदर्शने ॥ वासिष्ठंचैवहारीतंव्यासंपाराशरंतथा ॥ २३ ॥ भारद्वाजंकाश्यपंचसात्विकामुक्तिदाःशुभाः ॥ याज्ञवल्क्यंतथात्रेयंतैत्तिरंदाक्षमे
वच ॥ २४ ॥ कात्यायनंवैष्णवंचराजसाःस्वर्गदाःशुभाः ॥ गौतमंबार्हस्पत्यंचसांवर्तंचयमंस्मृतम् ॥ २५ ॥ सांख्यंचौशनसंचेतितामसा
निरयप्रदाः ॥ किमत्रबहुनोक्तेनपुराणेषुस्मृतिष्वपि ॥ २६ ॥ तामसानरकायैववर्जयेत्तान्विचक्षणः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रसंगाच्छुभदर्शनम् ॥ शे
षांचप्रभवावस्थांहरेर्वक्ष्यामितेशृणु ॥ २७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेतामसशास्त्रकथनंनामषट्त्रिंशदधिकद्विशत
तमोऽध्यायः ॥ २३६ ॥ छ ॥ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ हिरण्यकहिरण्याक्षौकाश्यपेयौमहाबलौ ॥ दितिपुत्रौमहावीर्य्यौसर्व्वदैत्यपतीउभौ ॥ १ ॥
नाम्नातौजयविजयौश्वेतद्वीपेहरिंगतौ ॥ तस्मिन्प्रविष्टयोगीन्द्रान्सनकादीन्महाबलौ ॥ २ ॥ वारयामासतुर्देवंविहरिसंदर्शनोत्सुकान् ॥ तैःप्रश
प्तौमहावीर्य्यौद्वारपालौसुरोत्तमौ ॥ ३ ॥ ॥ सनकादयऊचुः ॥ ॥ उत्सृज्यतत्पृथिव्यांचयातौदेवस्यकिंकरौ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतिशापंतयो
र्दत्वातत्रतस्थुर्मुनीश्वराः ॥ ४ ॥ देवस्तमर्थंज्ञात्वाचतानाहूयचतावपि ॥ ५ ॥ तौचोत्थायाब्रवीत्तत्रभगवान्भूतभावनः ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ कृत
वंतौमहावीर्य्यावपराधंमहात्मनाम् ॥ ६ ॥ नातिक्रमणीयमिदंभवद्भ्यांद्वारपालकौ ॥ दासत्वंसप्तजन्मानियुवांभक्तौममानघौ ॥७॥ अमित्रतस्तथात्रीणिज
न्मानिभजतोपिवा ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्तौतौमहावीर्य्यावब्रूतांपरमेश्वरम् ॥ ८ ॥ जयविजयावूचतुः ॥ ॥ चिरकालंमहींगंतुंनसमर्थौस्व
मानद ॥ तस्माद्वैरायजन्मानिविद्धिवांचव्रजावहे ॥ ९ ॥ देवत्वयैवनिहतौप्राप्स्यावोभवदंतिकम् ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाद्वारपालौ
तौपूर्वजातौमहाबलौ ॥ १० ॥ कश्यपस्यमहावीर्य्यौदितिगर्भेमहासुरौ ॥ हिरण्यकशिपुर्ज्येष्ठोहिरण्याक्षःकनिष्ठकः ॥ ११ ॥ उभौतौलोकविख्यातौमहावी
र्य्यबलोद्धतौ ॥ अप्रमाणशरीरःसहिरण्याक्षोमहोद्धतः ॥ १२ ॥ उत्पाट्यबाहुसाहस्रैःपृथिवींसमहीधराम् ॥ ससागरांद्वीपयुतांसर्व्वप्राणिसमन्वि
ताम् ॥ १३ ॥ उत्पाट्यशिरसाकृत्वाप्रविवेशरसातलम् ॥ ततोदेवगणाःसर्वेचुक्रुशुर्भयपीडिताः ॥ १४ ॥ शरणंप्रययुर्देवंनारायणमनामयम् ॥
ततस्तदद्भुतंज्ञात्वाशंखचक्रगदाधरः ॥ १५ ॥ वाराहरूपमास्थायविश्वरूपंजनार्दनः ॥ अनादिमध्यांतवपुःसर्वदेवमयोविभुः ॥ १६ ॥ विश्वतःपाणिपच्चक्षु
र्महादंष्ट्रोमहाभुजः ॥ दंष्ट्रैकयातंदैत्यंजघानपरमेश्वरः ॥ १७ ॥ संचूर्णितमहागात्रोममारदितिजाधमः ॥ पतितांधरणींदृष्ट्वादंष्ट्रयोद्धृत्यपूर्ववत् ॥ १८ ॥
संस्थाप्यधारयामासशेषेकूर्म्मवपुस्तदा ॥ तंदृष्ट्वादेवताःसर्व्वेक्रोडरूपंमहाहरिम् ॥ तुष्टुवुर्म्मुनयश्चैवभक्तिनम्रात्ममूर्त्तयः ॥ १९ ॥ देवाऊचुः ॥ नमोय
ज्ञवराहायनमस्तेशतबाहवे ॥ नमस्तेदेवदेवायनमस्तेविश्वरूपिणे ॥ २० ॥ नमःस्थितिस्वरूपायसर्वयज्ञस्वरूपिणे ॥ कलाकाष्ठानिमेषायनमस्तेकालरू

पिणे ॥ २१ ॥ भूतात्मनेनमस्तुभ्यमृग्वेदवपुषेतथा ॥ सुरात्मनेनमस्तुभ्यंसामवेदायतेनमः ॥ २२ ॥ ॐकारायनमस्तुभ्यंयजुर्वेदस्वरूपिणे ॥ ऋचःस्व
रूपिणेचैवचतुर्वेदमयायच ॥ २३ ॥ नमस्तेवेदवेदाङ्गसांगोपांगायतेनमः ॥ गोविंदायनमस्तुभ्यमनादिनिधनायच ॥ २४ ॥ नमस्तेवेदविदुषेविशिष्टैक
स्वरूपिणे ॥ श्रीभूलीलाधिपतयेजगत्पित्रेनमोनमः ॥ २५ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्यादिस्तुतिभिःस्तुत्वादेवंवाराहरूपिणम् ॥ अर्चयामासुरात्मेशं
गंधपुष्पादिभिर्हरिम् ॥ २६ ॥ समर्च्यमानस्तैर्देवैस्तेषामिष्टंवरंददौ ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चगायमानोमुदाहरिः ॥ २७ ॥ महर्षिभिःस्तूयमानस्तत्रैवांतरधी
यत ॥ एभिःस्तुत्वानरोभक्त्याप्रातरुत्थायभक्तिमान् ॥ २८ ॥ ईप्सितांलभतेभूमिंचिरंसस्यफलान्विताम् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंवाराहवैभवंहरेः ॥ नार
सिंहंतथावक्ष्येशृणुदेविवरानने ॥ २९॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेवराहावतारकथनंनामसप्तत्रिंशदधिकद्विशततमो
ऽध्यायः ॥ २३७ ॥ छ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ भ्रातरंनिहतंज्ञात्वाहिरण्यकशिपुस्ततः ॥ तपस्तेपेमहादैत्योमेरोःपार्श्वेचमांप्रति ॥ १ ॥ दिव्यवर्ष
सहस्राणिवायुभक्षोमहाबलः ॥ जपन्पंचाक्षरंमंत्रंपूजयामासमांशुभे ॥ २ ॥ ततःप्रहृष्टमनसातमवोचंमहासुरम् ॥ वरंवृणीष्वदैतेययत्तेमनसिवर्त्तते ॥ त
तःप्रोवाचदैतेयोमांप्रसन्नंशुभानने ॥ ३ ॥ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ ॥ देवासुरमनुष्याणांगंधर्वोरगरक्षसाम् ॥ पशुपक्षिमृगाणांचसिद्धानांवैमहा
त्मनाम् ॥ ४ ॥ यक्षविद्याधराणांचकिन्नराणांतथैवच ॥ सर्वेषामेवरोगाणामायुधानांतथैवच ॥ सर्वेषामृषिमुख्यानामवध्यत्वंप्रयच्छमे ॥ ५ ॥ ॥ रुद्र
उवाच॥ ॥ एवमस्त्वितितद्रक्षस्त्वब्रुवंप्रियदर्शने ॥ मत्तोमहद्वरंप्राप्यसदैतेयोमहाबलः ॥ ६ ॥ जित्वामहेंद्रंदेवांश्चसत्रैलोक्येश्वरोभवत् ॥ सर्वांश्चयज्ञभा
गांश्चस्वयमेवाग्रहीद्बलात् ॥ ७ ॥ त्रातारंनाधिगच्छंतिदेवतास्तेननिर्जिताः ॥ तस्यैवकिंकराःसर्वेगंधर्वादेवदानवाः ॥ ८ ॥ यक्षाश्चनागाःसिद्धाश्च
साध्याश्चवशवर्तिनः ॥ उत्तानपादस्यसुतांकल्याणींनामकन्यकाम् ॥ ९ ॥ उपयेमेविधानेनदैत्यराजोमहाबलः ॥ तस्यांजातोमहातेजाःप्रह्लादोदैत्य
राड्शुभे ॥ १० ॥ अनुरक्तोहृषीकेशेगर्भवासेपियोहरौ ॥ सर्वावस्थासुकृत्येषुमनोवाक्कायकर्म्मभिः ॥ ११ ॥ नान्यंजानातिदेवेशात्प्रसन्नात्मासना
तनात् ॥ सकालेपिविनीतःसन्गुरुगेहेवसत्सुधीः ॥ १२ ॥ अधीत्यसर्ववेदांश्चशास्त्राणिविविधानिच ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यगुरुणासहदैत्यजः ॥ १३ ॥
पितुःसमीपमागत्यववंदेविनयान्वितः ॥ तंपरिष्वज्यबाहुभ्यांतनयंशुभलक्षणम् ॥ अंकेनिधायदैत्येंद्रःप्रोवाचेदंसुविस्मितम् ॥ १४ ॥ ॥ हिरण्यक
शिपुरुवाच ॥ ॥ प्रह्लादचिरकालंत्वंगुरुगेहेनिवेशितः ॥ यदुक्तागुरुणाविद्यातन्ममाचक्ष्वसुव्रत ॥ १५ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ इतिपृष्टःस्वपित्रावैप्रह्ला

१ सर्वाधारायतेनम इ० पा० ।

दोजन्मवैष्णवः ॥ प्राहदैत्येश्वरंप्रीत्यावचनंकलुषापहम् ॥ १६ ॥ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॥ योवैसर्वोपनिषदामर्थःपुरुषईश्वरः ॥ तंवैसर्वगतंविष्णुं
नमस्कृत्वाब्रवीमिते ॥ १७ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतिविष्णुस्तुतिंश्रुत्वादैत्यराड्विस्मयान्वितः ॥ उवाचतंगुरुंरोषात्किंत्वयोक्तंममात्मजे ॥ १८ ॥
ममात्मजस्यदुर्बुद्धेहरिसंस्तवमीदृशम् ॥ किमर्थमुक्तवान्जाड्यमकार्य्यंब्राह्मणोचितम् ॥ १९ ॥ अश्राव्यंमदमित्रस्यस्तवमेतंममाग्रतः ॥ बालेनापि
कृतंत्वेतत्त्वत्प्रसादाद्द्विजाधम ॥ २० ॥ इत्युक्त्वापरितोवीक्ष्यदैत्यराट्क्रोधमूर्च्छितः ॥ उवाचदैत्यमेकंतुबंधयैनंद्विजाधमम् ॥ २१ ॥ इतिराजवचः
श्रुत्वासबबंधभृगोःसुतम् ॥ बध्यमानंगुरुंदृष्ट्वाप्रह्लादोब्राह्मणप्रियः ॥ उवाचपितरंतातइदंमेनोक्तवान्गुरुः ॥ २२ ॥ कृपयादेवदेवस्यशिक्षितोस्मिहरेःप्र
भो ॥ नान्योगुरुर्मेभवतिसएवप्रेरकोहरिः ॥ २३ ॥ श्रोतामंतातथावक्ताद्रष्टासर्वगईश्वरः ॥ हरिरेवाक्षयःकर्त्तानियंतासर्वदेहिनाम् ॥ तस्मादनागसो
विप्रोमोक्तव्योयंगुरुःप्रभो ॥ २४ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहिरण्यकशिपुस्ततः ॥ तंब्राह्मणंमोचयित्वास्वसुतंप्राहविस्मयात् ॥ २५ ॥
किंवत्सत्वंभ्रमस्येवंमिथ्यावाक्यैर्द्विजन्मनः ॥ कोविष्णुःकिंतुतद्रूपंकुत्रासौसंस्थितोहरिः ॥ २६ ॥ अहमेवेश्वरोलोकेत्रैलोक्याधिपतिर्यतः ॥ मामेवार्च्च
यगोविंदंत्यजशत्रुंदुरासदम् ॥ २७ ॥ अथवाशंकरंदेवंरुद्रंलोकगुरुंप्रभुम् ॥ अर्चयस्वासुराध्यक्षंसर्वैश्वर्य्यप्रदंशिवम् ॥ २८ ॥ त्रिपुंड्रधारणंकृत्वाभ
स्मनादैत्यपूजितम् ॥ पूजयित्वामहादेवंपाशुपत्योक्तमार्गतः ॥ २९ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतिदैत्यपतेर्वाक्यंश्रुत्वादैत्यपुरोहिताः ॥ ३० ॥
॥ पुरोहिताऊचुः ॥ ॥एवमेवमहाभागकुरुष्ववचनंपितुः ॥ त्यजशत्रुंकैटभारिंपूजयस्वत्रिलोचनम् ॥ ३१ ॥ रुद्रात्परतरोदेवोनास्तिसर्वप्रदोनृणाम् ॥
पितातवापितस्यैवप्रसादादीश्वरोभवत् ॥ ३२ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाप्रह्लादोजन्मवैष्णवः ॥ ३३ ॥ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॥
अहोभगवतःश्रेष्ठायन्मायामोहितंजगत् ॥ अहोवेदांतविदुषःसर्वलोकेषुपूजिताः ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणाअपिचापल्याद्वदंत्येवंमदान्विताः ॥
नारायणःपरंब्रह्मतत्त्वंनारायणःपरम् ॥ ३५ ॥ नारायणःपरोध्याताध्यानंनारायणःपरम् ॥ गतिर्विश्वस्यजगतःशाश्वतंशिवमच्युतः ॥ ३६ ॥
धाताविधाताजगतोवासुदेवःसनातनः ॥ विश्वमेवेदंपुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति ॥ ३७ ॥ हिरण्मयवपुर्नित्यःपुंडरीकनिभेक्षणः ॥ श्रीभूली
लापतिःसौम्योनिर्म्मलःशुभविग्रहः ॥ ३८ ॥ तेनैवसृष्टौब्रह्मेशौसर्गेदेवोत्तमौविभू ॥ तस्यैवाज्ञांपुरस्कृत्यवर्त्तेतेब्रह्मशंकरौ ॥ ३९ ॥ भीषास्माद्वातिप
वनोभीषोदेतिदिवाकरः ॥ भीषास्मादग्निश्चेंद्रोथमृत्युर्धावतिपंचमः ॥ ४० ॥ आसीदेकोहरिर्दिव्योदेवोनारायणःपरः ॥ ब्रह्मानेंद्रोनचेशानोनचचंद्रदिवाक
रौ ॥ ४१ ॥ नवाद्यावापृथिव्यौचनक्षत्राणिदिवौकसः ॥ तस्यविष्णोःपरंधामसदापश्यंतिसूरयः ॥ ४२ ॥ एवंसर्वोपनिषदामर्थंहित्वाद्विजोत्तमाः ॥ रागा

ल्लोभाद्भयाद्वापिकिंब्रवीथममाग्रतः ॥ ४३ ॥ तंसर्वरक्षकंदेवंत्यक्त्वासर्वेश्वरंहरिम् ॥ कथंपाषंडमाश्रित्यपूजयामिचशंकरम् ॥ ४४ ॥ लक्ष्मीपतिंदेव देवमनंतंपुरुषोत्तमम् ॥ इंदीवरदलश्यामंपद्मपत्रायतेक्षणम् ॥ ४५ ॥ श्रीवत्सलक्षितोरस्कंसर्व्वाभरणभूषितम् ॥ सदाकुमारंसर्व्वेशंनित्यानन्दसु खप्रदम् ॥४६॥ कृष्णंदध्युर्महात्मानोयोगिनःसनकादयः ॥ यमर्चयंतिब्रह्मेशशक्राद्यादेवतागणाः ॥४७॥ यस्यपत्न्याःकटाक्षाद्धेदृष्टयादृष्टादिवौकसः ॥ ब्रह्मेंद्ररुद्रवरुणयमसोमधनाधिपाः ॥४८॥ यन्नामस्मरणादेवपापिनामपिसत्वरम् ॥ मुक्तिर्भवतिजंतूनांब्रह्मादीनांसुदुर्लभा ॥४९॥ सएवंरक्षकःश्रीशोदेवा नामपिसर्वदा ॥ तमेवपूजयिष्यामिलक्ष्म्यासंयुतमच्युतम् ॥ ५० ॥ प्राप्स्यामिसुसुखेनैवतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचः श्रुत्वाहिरण्यकशिपुस्ततः ॥ ५१ ॥ क्रोधेनमहताविष्टोजज्वालाग्निरिवापरः ॥ परितोवीक्ष्यदैतेयानित्याहक्रोधमूर्छितः ॥ ५२ ॥ ॥ हिरण्यकशिपुरु वाच ॥ ॥ भीषणैःशस्त्रसंघातैःप्रह्लादंपापकारिणम् ॥ ममाज्ञयाघातयध्वंशत्रुपूजनतत्परम् ॥ ५३ ॥ रक्षिताहरिरेवेतिरक्षतेतेनवात्सलात् ॥ अद्यैव सफलंतस्यपश्येयंहरिरक्षणम् ॥ ५४ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ तदोद्यतास्त्रादैतेयाहंतुंदैत्येश्वरात्मजम् ॥ परिवार्यमहात्मानंतस्थुर्दैत्येश्वराज्ञया ॥५५ ॥ प्रह्लादोपितथाविष्णुंध्यात्वाहृदयपंकजे ॥ जपन्नष्टाक्षरंमंत्रंतस्थौगिरिरिवापरः ॥ ५६ ॥ तंजघ्नुःपरितोवीराःशूलतोमरशक्तिभिः ॥ प्रह्लादस्यवपुस्तत्र हरिसंस्मरणाच्छुभे ॥ ५७ ॥ विष्णोःप्रभावाद्वुद्धर्षाद्वज्रभूतमभूद्भृशम् ॥ ततःसंप्राप्यतद्गात्रंमहास्त्राणिसुरद्विषाम् ॥ ५८ ॥ नीलोत्पलदलानीवपेतु श्छिन्नाःक्षितौशुभे ॥ अल्पमप्यस्यतद्गात्रंभेत्तुंदैत्यानचक्षमाः ॥ ५९ ॥ विस्मितावाङ्मुखास्तस्थुर्दैत्यराजांतिकेभटाः ॥ तादृग्विधंमहात्मानंदृष्ट्वा पुत्रंमहाबलम् ॥ ६० ॥ विस्मयंपरमंगत्वादैत्यराट्क्रोधमूर्छितः ॥ आदिदेशततःसर्वान्दंदशूकान्महाविषान् ॥ ६१ ॥ वासुकिप्रभृतीन्भीमान्खादय ध्वमितिक्रुधा ॥ आदिष्टास्तेनराज्ञाथतेनागाःसुमहाबलाः ॥ ६२ ॥ ज्वलितास्यामहाभीमास्तंचखादुर्महाबलम् ॥ गरुडध्वजभक्तंतंविदश्यगरलायु धाः ॥ ६३ ॥ निर्विषाश्छिन्नदशनाबभूवुरनिलाशनाः ॥ वैनतेयसहस्रेणछिन्नगात्राःसुविह्वलाः ॥ ६४ ॥ प्रदुद्रुवुर्दिशःसर्वावमंतोरुधिरंभृशम् ॥ तादृ ग्विधान्महासर्पान्दृष्ट्वादैत्यपतिस्तदा ॥ ६५ ॥ आदिदेशततःक्रुद्धोदिग्गजान्सुमदान्वितान् ॥ निर्दिष्टास्तेनराज्ञाथदिग्गजाश्चमदोद्धताः ॥ ६६ ॥ परिवार्याथतंजघ्नुर्दंतैःपृथुतरैर्भृशम् ॥ अथदिग्गजदंताश्चछिन्नमूलाःपतन्भुवि ॥ ६७ ॥ दंतैर्विनाकृतानागाभयार्तावैप्रदुद्रुवुः ॥ तान्दृष्ट्वाथमहानागान्दै त्येंद्रःकुपितोबली ॥ ६८ ॥ प्रज्वाल्यचमहावह्निंचिक्षेपसुतमात्मनः ॥ जलशायिप्रियंदृष्ट्वाप्रह्लादंहव्यवाहनः ॥ ६९ ॥ नददाहचतंधीरंसुशी तःसमभूच्छिखी ॥ अदह्यमानंतंबालंदृष्ट्वाराजासुविस्मितः ॥ ७० ॥ प्रादातस्मैविषंघोरंसर्वभूतहितंतदा ॥ तस्यविष्णोःप्रभावान्नविषमस्यामृ

तंभवेत् ॥ ७१ ॥ अर्पणात्तस्यदेवस्यविषंचामृतमश्नुते ॥ एवमाद्यैर्वधोपायैर्घोररूपैःसुदारुणैः ॥ ७२ ॥ मोहयित्वात्मजंराजातस्यावध्य
त्वमीक्ष्यच ॥ ततःसाम्नासुतंप्राहदैत्यराड्विस्मयाकुलः ॥ ७३ ॥ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ ॥ त्वयाविष्णोःपरत्वंचसम्यगुक्तंममाग्रतः ॥
व्यापित्वात्सर्वभूतानांविष्णुरित्यभिधीयते ॥ ७४ ॥ योसौसर्वगतोदेवःसएवपरमेश्वरः ॥ तस्यसर्वगतत्वंवैप्रत्यक्षंदर्शयस्वमे ॥ ७५ ॥ ऐश्वर्यशक्तिते
जांसिज्ञानवीर्यबलानिच ॥ परस्यतस्यपरमंरूपंगुणविभूतयः ॥ ७६ ॥ सम्यग्दृष्ट्वाप्रयत्नेनविष्णुंमन्येदिवौकसाम् ॥ ममप्रतिबलोलोकेनास्तिदेवेषुकश्च
न ॥ ७७ ॥ ईशानवरदानेनसर्वभूतेष्ववध्यताम् ॥ प्राप्तवान्सर्वभूतानांदुर्जयत्वंचमानद ॥ ईश्वरत्वंलभेद्विष्णुर्मांजित्वाबलवीर्यतः ॥ ७८ ॥ ॥ रुद्र
उवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाप्रह्लादःप्राहविस्मितः ॥ हरेःप्रभावंदैत्यस्यकथयामाससुव्रतः ॥ ७९ ॥ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ ॥ योसौनारायणःश्री
मान्परमात्मासनातनः ॥ वसनात्सर्वभूतेषुवासुदेवःसउच्यते ॥ ८० ॥ सर्वस्यापिजगद्धाताविष्णुरित्यभिधीयते ॥ नकिंचिदस्मादन्यंतुजगत्स्थावर
जंगमम् ॥ ८१ ॥ सर्वत्रचिदचिद्वस्तुरूपंतस्यैवनान्यथा ॥ त्रिपाद्व्याप्तिःपरंव्योम्नित्रिपादव्याप्तिकलाद्भुता ॥ ८२ ॥ योसौचक्रगदापाणिःपीतवासाजना
र्दनः ॥ योगिभिर्दृश्यतेभक्त्यानाभक्त्यादृश्यतेक्वचित् ॥ ८३ ॥ द्रष्टुंनशक्योरोषाच्चमत्सराद्वाजनार्दनः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्येषुस्थावरेष्वपिजंतुषु ॥
व्याप्यतिष्ठतिसर्वेषुक्षुद्रेष्वपिमहत्सुच ॥ ८४ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इतिप्रह्लादवचनंश्रुत्वादैत्यवरस्तदा ॥ उवाचरोषताम्राक्षोभर्त्सयंश्चसुतंमुहुः ॥ ८५ ॥
हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ ॥ असौसर्वगतोविष्णुरपिचेत्परमःपुमान् ॥ प्रत्ययंदर्शयस्वाद्यबहुभिःकिंचलापितैः ॥ ८६ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इ
त्युक्त्वासहसादैत्यःप्रासादस्तंभमात्मनः ॥ ताडयामासहस्तेनप्रह्लादमिदमब्रवीत् ॥ ८७ ॥ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ ॥ अस्मिन्दर्शयतांविष्णुंयदिसर्व
गतोभवेत् ॥ अन्यथात्वांवधिष्यामिमिथ्यावाक्यप्रलापिनम् ॥ ८८ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासहसाखड्गमाकृष्यदितिजेश्वरः ॥ प्रह्लादोरसिचि
क्षेपहंतुंखड्गेनतंरुषा ॥ ८९ ॥ तस्मिन्क्षणेमहाशब्दःस्तंभेसंश्रूयतेभृशम् ॥ संवर्ताशनिसंरावैःखमिवस्फुटितांतरम् ॥ ९० ॥ तेनशब्देनमहतादैत्यश्रो
त्रविघातिना ॥ सर्वेनिपातिताभूमौछिन्नमूलाइवद्रुमाः ॥ ९१ ॥ बिभ्यंतःसंप्लुतंदैत्यामेनिरेवैजगत्त्रयम् ॥ ततःस्तंभेमहातेजानिष्क्रांतोवैमहाहरिः ॥ ९२ ॥
चकारसमहाघोरंजगत्क्षयनिभंस्वनम् ॥ तेननादेनमहतातारकाःपतिताभुवि ॥ ९३ ॥ नृसिंहवपुरास्थायतत्रैवाविरभूद्धरिः ॥ अनेककोटिसूर्याग्निते
जसासंसमावृतः ॥ ९४ ॥ मुखेपंचाननप्रख्यःशरीरेमानुषाकृतिः ॥ दंष्ट्राकरालवदनःस्फुरज्जिह्वाम्बरोद्धतः ॥ ९५ ॥ ज्वालावलितकेशांतस्तप्तालाते
क्षणोविभुः ॥ सहस्रबाहुभिर्दीर्घैःसर्वायुधसमन्वितैः ॥ ९६ ॥ वृतोमेरुरिवाभातिबहुशाखानगान्वितः ॥ दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्याभरणभूषितः ॥ ९७ ॥

तस्थौनृकेसरीरूपःसंहर्त्तुंसर्वदानवान् ॥ तंदृष्ट्वाघोरसंकाशंनरसिंहंमहाबलम् ॥ ९८ ॥ दग्धाक्षिपक्ष्मोदैत्येंद्रोविह्वलांगःपपातह ॥ प्रह्लादोथतदादृष्ट्वा
नारसिंहोपमंहरिम् ॥ ९९ ॥ जयशब्देनदेवेशंनमश्चक्रेजनार्दनम् ॥ ददर्शतस्यगात्रेषुनृसिंहस्यमहात्मनः ॥ १०० ॥ लोकान्समुद्रान्सद्वीपान्सुरगंधर्व
मानुषान् ॥ अजांडानांसहस्रंतुसटाग्रेतस्यदृश्यते ॥१०१॥ दृश्यंतेतस्यनेत्रेषुसोमसूर्य्यादयस्तथा ॥ कर्णयोरश्विनौदेवौदिशश्चविदिशस्तथा ॥ १०२ ॥
ललाटेब्रह्मरुद्रौचनभोवायुश्चनासिके ॥ इंद्राग्नीतस्यवक्त्रांतेजिह्वायांतुसरस्वती ॥१०३॥ दंष्ट्रासुसिंहशार्दूलाःशरभाश्चमहोरगाः ॥ कंठेचदृश्यतेमेरुःस्कं
धेष्वपिमहाद्रयः ॥ १०४ ॥ देवतिर्य्यङ्मनुष्याश्चबाहुष्वपिमहात्मनः ॥ नाभौचास्यांतरिक्षंचपादयोःपृथिवीतथा ॥१०५॥ रोमस्वोषधयःसर्वाःपादपान
खपंक्तिषु ॥ निःश्वासेषुचवेदाश्चसाङ्गोपाङ्गसमन्विताः ॥ १०६ ॥ आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवामरुद्गणाः ॥ सर्वाङ्गेषुप्रदृश्यंतेगंधर्वाप्सरसश्चये ॥१०७॥
इत्थंविभूतयस्तस्यदृश्यंतेपरमात्मनः ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंवनमालाविभूषितम् ॥ १०८ ॥ शंखचक्रगदाखड्गशार्ङ्गाद्यैर्हेतिभिर्युतम् ॥ सर्वोपनिपदा
मर्थंदृष्ट्वादैत्येश्वरात्मजः ॥ १०९ ॥ हर्षाश्रुजलसिक्तांगःप्रणनाममुहुर्मुहुः ॥ दैत्येंद्रस्तुहरिंदृष्ट्वाक्रोधान्मृत्युवशेस्थितः ॥११०॥ योद्धुंखड्गंसमुद्यम्यनृसिं
हंतमभिद्रवत् ॥ अथदैत्यगणाःसर्व्वेलब्धसंज्ञामहाबलाः ॥ १११ ॥ स्वान्यायुधानिचादायहरिंजघ्नुस्त्वरान्विताः ॥ पलालकाण्डानियथावन्हौक्षिप्तान्य
नेकशः ॥ ११२ ॥ तथैवभस्मतांयांतिमहास्त्राणिहरेस्तनौ ॥ तान्यनीकानिदैत्यानांदृष्ट्वानरहरिस्तदा ॥ ११३ ॥ सटैर्ददाहचज्वालामालाविरचित
स्फुटैः ॥ नृकेसरिसटोद्भूतवह्निनादानवाभृशम् ॥११४॥ निर्भस्मितागणाःसर्वेनिःशेषंतदभूद्बलम् ॥ प्रह्लादंसानुगंहित्वाभस्मितेवीक्ष्यतद्बले ॥११५॥
क्रोधाद्दैत्यपतिःखड्गमाकृष्याभिप्रपद्यत ॥ खड्गहस्तंतुदैत्येंद्रंजग्राहैकेनबाहुना ॥११६॥ पातयामासदेवेशोयथाशाखांमहानिलः ॥ गृहीत्वापतितंभूमौ
महाकायंनृकेसरी ॥ ११७ ॥ स्वोत्संगेस्थापयामासददर्शासौमुखंहरेः ॥ विष्णुनिंदाकृतंपापंतथावैष्णवदोषजम् ॥ ११८ ॥ नृसिंहस्पर्शनादेवनिर्भस्मि
तमभूत्तदा ॥ अथदैत्येश्वरस्याथमहद्गात्रंनृकेसरी ॥११९॥ नखैर्विदारयामासतीक्ष्णैर्वज्रनिभैर्घनैः ॥ सनिर्म्मलात्मादैत्येंद्रःपश्यन्साक्षान्मुखंहरेः ॥१२०॥
नखनिर्भिन्नहृदयःकृतार्थोविजहावसून् ॥ तद्गात्रंशतधाभित्त्वानखैस्तीक्ष्णैर्महाहरिः ॥१२१॥ आकृष्यांत्राणिदीर्घाणिकंठेसंसक्तवान्प्रियान् ॥ अथदेवग
णाःसर्व्वेमुनयश्चतपोधनाः ॥१२२॥ ब्रह्मरुद्रौपुरस्कृत्यशनैःस्तोतुंसमाययुः ॥ तेप्रसादयितुंभीताज्वलंतंविश्वतोमुखम् ॥ १२३ ॥ मातरंजगतांधात्रीं
चिंतयामासुरीश्वरीम् ॥ हिरण्यवर्णांहरिणींसर्व्वोपद्रवनाशिनीम् ॥१२४॥ विष्णोर्नित्यानवद्यांगींध्यात्वानारायणींशुभाम् ॥ देवीसूक्तजपैर्भक्त्यानमश्चक्रुः
सनातनीम् ॥ १२५ ॥ तैश्चिंत्यमानासादेवीतत्रैवाविरभूत्तदा ॥ चतुर्भुजाविशालाक्षीसर्वाभरणभूषिता ॥ १२६ ॥ दुकूलवस्त्रसहितांदिव्यमालानुले

पनाम् ॥ तांदृष्ट्वादेवदेवस्यप्रियांसर्वेदिवौकसः ॥ १२७ ॥ ऊचुःप्रांजलयोदेवींप्रसन्नंकुरुतेप्रियम् ॥ त्रैलोक्यस्याभयंस्वामीयथादद्यात्तथाकुरु ॥ १२८ ॥
॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्तासहसादेवीप्रियंप्राप्यजनार्दनम् ॥ प्रणिपत्यनमस्कृत्यप्रसीदेतिउवाचतम् ॥ १२९ ॥ तांदृष्ट्वामाहिषींस्वस्यप्रियांसर्व्वे
श्वरोहरिः ॥ रक्षःशरीरजंक्रोधंतत्याजप्रीतवत्क्षणात् ॥१३०॥ अंकमादायतांदेवींसमाश्लिष्यदयानिधिः ॥ कृपासुधार्द्रदृष्ट्यावैनिरैक्षतसुरान्हरिः॥१३१॥
ततोजयजयेत्युच्चैःस्तुवतांनमतांतदा ॥ तद्दयादृष्टिदृष्टानांसानंदःसंभ्रमोभवत् ॥ १३२ ॥ ततोदेवगणाःसर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ॥ ऊचुःप्रांजलयोदेवं
नमस्कृत्यजगत्पतिम् ॥ १३३ ॥ ॥ देवगणाऊचुः ॥ ॥ द्रष्टुमत्यद्भुतंतेजोनशक्तास्तेजगत्पते ॥ अत्यद्भुतमिदंरूपंबहुबाहुपदांकितम् ॥१३४॥ जग
त्रयसमाक्रांतंतेजस्तीक्ष्णतरंतव ॥ द्रष्टुंस्थातुंनशक्ताःस्मःसर्व्वएवदिवौकसः ॥१३५॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्यर्थितस्तुविबुधैस्तेजस्तदतिभी
षणम् ॥ उपसंहृत्यदेवेशोबभूवसुखदर्शनः ॥ १३६ ॥ शरत्कोटींदुसंकाशःपुंडरीकनिभेक्षणः ॥ सुधामयसटापुंजाविद्युत्कोटिनिभःशुभः ॥ १३७॥ ना
नारत्नमयैर्दिव्यैःकेयूरैःकटकान्वितैः ॥ बाहुभिःकल्पवृक्षस्यशाखौघैरिवसत्फलैः ॥ १३८ ॥ चतुर्भिःकोमलैर्दिव्यैरान्वितःपरमेश्वरः ॥ जपाकुसुमसंकाशैः
शोभितःकरपंकजैः ॥१३९॥ शंखचक्रगृहीताभ्यामुद्धाहुभ्यांविराजितः ॥ वरदाभयहस्ताभ्यामितराभ्यांनृकेसरी ॥ १४० ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्को
वनमालाविभूषितः ॥ उद्यद्दिनकराभ्यांचकुण्डलाभ्यांविराजितः ॥ १४१ ॥ हारकेयूरकटकैर्भूषणैःसमलंकृतः ॥ सव्यांगस्थश्रियायुक्तोराजतेनरके
सरी ॥ १४२ ॥ लक्ष्मीनृसिंहंतंदृष्ट्वादेवताःसमहर्षयः ॥ आनन्दाश्रुजलैःसिक्ताहर्षनिर्भरचेतसः ॥ १४३॥ आनंदसिंधुमग्नास्तेनमश्चक्रुर्निरंतरम् ॥ अर्च
यामासुरात्मेशंदिव्यपुष्पसमर्पणैः॥१४४॥रत्नकुंभैःसुधापूर्णैरभिषिच्यसनातनम् ॥ वस्त्रैराभरणैर्गंधैःपुष्पैर्धूपैर्म्मनोरमैः ॥१४५॥दिव्यैर्निवेदितैर्दीपैरर्च्चयि
त्वानृकेसरिम्॥तष्टुवुःस्तवनैर्दिव्यैर्नमश्चक्रुर्म्मुहुर्म्मुहुः ॥१४६॥ततःप्रसन्नोलक्ष्मीशस्तेषामिष्टान्वरान्ददौ॥ततोदेवगणैःसार्धंसर्व्वेशोभक्तवत्सलः॥१४७॥
प्रह्लादंसर्वदैत्यानांचक्रेराजानमव्ययम् ॥ आश्वास्यभक्तंप्रह्लादमभिषिच्यसुरोत्तमैः ॥१४८॥ददौतस्मैवरानिष्टान्भक्तिंचाव्यभिचारिणीम् ॥ ततोदेवगणैः
सर्वैःस्तूयमानोनृकेसरी ॥ १४९ ॥ विकीर्णपुष्पवपुभिस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ततःसुरगणाःसर्वेस्वंस्वंस्थानंप्रपेदिरे ॥ १५० ॥ पुनश्चयज्ञभागान्स्वा
न्बुभुजुःप्रीतमानसाः ॥ ततोदेवाःसगंधर्वानिरातंकाभवंस्तदा ॥१५१ ॥ तस्मिन्हतेमहादैत्येसर्वएवप्रहर्षिताः ॥ प्रह्लादस्तुतदाचक्रेराज्यंधर्मेणवैष्णवः ॥ ॥ २४१
॥ १५२ ॥ हरेःप्रसादाल्लब्धंतुराज्यंवैष्णवसत्तमः ॥ बहुभिर्यज्ञदानाद्यैरर्चयित्वानृकेसरिम् ॥१५३॥ कालेहरिपदंप्राप्ययोगिगम्यंसनातनम् ॥ एतत्प्रह्ला
दचरितंयेतुशृण्वंतिनित्यशः ॥ १५४॥ तेसर्वेपापनिर्मुक्तायास्यंतिपरमांगतिम् ॥ एतत्तेकथितंदेविनृसिंहंवैभवंहरेः ॥ शेषांचवैभवावस्थांशृणुदेविय

थाक्रमम् ॥ १५५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेनृसिंहप्रादुर्भावोनामाष्टत्रिंशदधिकद्विशततम
मोऽध्यायः ॥ २३८ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ प्रह्लादस्यसुतोजज्ञेविरोचनइतीरितः ॥ तस्यपुत्रोमहाबाहुर्बलिर्वैश्वानरःप्रभुः॥ १ ॥ सतुधर्मविदांश्रेष्ठःसत्यसं
धोजितेंद्रियः ॥ हरेःप्रियतमोभक्तोनित्यंधर्मरतःशुचिः ॥ २ ॥ सजित्वासकलान्देवान्सेंद्रांश्चसमरुद्गणान् ॥ त्रील्लोँकान्स्ववशेस्थाप्यराज्यंचक्रेमहाबलः ॥
॥ ३ ॥ अकृष्टपच्यापृथिवीबहुसस्यफलप्रदा ॥ गावःपूर्णदुघाःसर्वाःपादपाःफलपुष्पिताः ॥ ४ ॥ स्वधर्म्मनिरताःसर्वेनराःपापविवर्जिताः ॥ अर्चयंति
हृषीकेशंसततंविगतज्वराः ॥ ५ ॥ एवंचकारधर्मेणराज्यंदैत्यपतिर्बली ॥ इंद्रादित्रिदशास्तस्यकिंकराःसमुपस्थिताः ॥ ६ ॥ ऐश्वर्यंत्रिपुलोकेषु
बुभुजेबलदर्प्पेहृत् ॥ भ्रष्टराज्यंसुतंदृष्ट्वातस्यापिहितकाम्यया ॥ ७॥ कश्यपोभार्ययासार्द्धंतपस्तेपेहरिंप्रति ॥ अदित्यासहधर्मात्मापयोव्रतसमन्वि
तः ॥ ८॥ अर्चयामासदेवेशंपद्मनाभंजनार्दनम् ॥ ततोवर्षसहस्राणितेनसंपूजितोहरिः ॥ ९ ॥ तत्रैवाविरभूत्तस्यदेव्यासहसनातनः ॥ तंदृष्ट्वापुंडरीका
क्षंशंखचक्रगदाधरम् ॥ १० ॥ इंद्रनीलमणिश्यामंसर्वाभरणभूषितम् ॥ स्फुरत्किरीटकेयूरहारकुंडलशोभितम् ॥ ११ ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कंपीतप
स्त्रेणवेष्टितम् ॥ श्रियासहसमासीनंमंडलेंद्रेमहात्मनि ॥ १२ ॥ तंदृष्ट्वाजगतामीशंहर्षनिर्भरचेतसा ॥ पत्न्यासहनमस्कृत्वातुष्टावद्विजसत्तमः ॥ १३ ॥
॥ कश्यपउवाच ॥ ॥ नमोनमस्तेलक्ष्मीशसर्वज्ञजगदीश्वर ॥ सर्वात्मन्सर्वदेवेशसृष्टिसंहारकारक ॥ १४ ॥ अनादिनिधनानंतवपुषेविश्वधारिणे ॥ नम
स्तेवेदवेदांगवपुषेसर्वचक्षुषे ॥ १५ ॥ सर्वात्मनेनमस्तुभ्यंनमःसूक्ष्मतरायच ॥ कल्याणगुणपूर्णाययोगिध्येयात्मनेनमः ॥ १६ ॥ नमोयुवकुमाराय
श्रीभूलीलाधिपायच ॥ नित्यमुक्तैकभोगायपरधाम्निस्थितायच ॥ १७ ॥ चतुरात्मन्नमस्तुभ्यंचतुर्व्यूहनमोस्तुते ॥ पंचावस्थायतेतुभ्यंनमस्तेपंचमा
त्मकम् ॥ १८ ॥ पंचमात्मकनिष्ठैस्तुयोगिभिःपूज्यसेसदा ॥ पंचार्थतत्वविदुषांपंचसंस्कारसंस्थितः ॥ १९ ॥ पंचापरंस्वरूपं[1]तेविज्ञेयंसततंहरे ॥ च
तुर्धापरिपूर्णात्मन्नियतंकवयोविदुः ॥ २० ॥ त्वत्प्रसूतिंजगत्सर्वंपुनंतितवकिंकराः ॥ त्रयीमयाःकर्म्मनिष्ठायेद्विजाभक्तवत्सलाः ॥ २१ ॥ तेषांद
येक्षणादेवभवबंधविमुक्तये ॥ नमोस्तुत्रिजगद्धात्रेस्वयंधात्रेखिलात्मने ॥ २२ ॥ धात्रेविधात्रेविश्वायविश्वरूपायतेनमः ॥ नारायणायकृष्णायवासुदेवाय
शार्ङ्गिणे ॥ विष्णवेजिष्णवेतुभ्यंशुद्धसत्वायतेनमः ॥ २३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्यादिस्तुतिभिःसम्यक्स्तूयमानोमहर्षिणा ॥ प्राहगंभीर
यावाचापरितुष्टोजनार्दनः ॥ २४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ संतुष्टोहंद्विजश्रेष्ठत्वयाभक्त्यासमर्चितः ॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेकरोमितववांछितम् ॥ २५ ॥

१ पंचप्रस्थस्वरूपमिति पाठः ।

॥ महादेवउवाच ॥ ॥ ततःप्राहहृषीकेशंभार्य्ययासहकश्यपः ॥ २६ ॥ ॥ कश्यपउवाच ॥ ॥ पुत्रत्वंममदेवेशसंप्राप्यत्रिदशां
हितम् ॥ कुरुष्वबलिनादेवत्रैलोक्यंनिर्जितंबलात् ॥ २७ ॥ इंद्रस्यावरजोभूत्वाउपेंद्रइतिविश्रुतः ॥ येनकेनचमार्गेणबलिंनिर्जित्यमायया ॥
त्रैलोक्यंममपुत्रायदेहिशक्रायशाश्वतम् ॥ २८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनविप्रेणतथेत्याहजनार्दनः ॥ संस्तूयमानस्त्रिदशैस्तत्रैवांतरधी
यत ॥ २९ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुकश्यपस्यमहात्मनः ॥ अदित्यागर्भमागच्छद्भगवान्भूतभावनः ॥ ३० ॥ तस्मिन्कालेबलिर्यागंदीर्घसत्रंमहातपाः ॥
अष्टमहर्षिभिःसार्द्धमारेभेतद्विधानतः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेवामनप्रादुर्भावोनामै
कोनचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥ अथवर्षसहस्रांतेसर्वलोकमहेश्वरम् ॥ अदितिर्जनयामासवामनं
विष्णुमच्युतम् ॥ १ ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंपूर्णेंदुसदृशद्युतिम् ॥ सुन्दरंपुंडरीकाक्षमतिखर्वतनुंहरिम् ॥ २ ॥ बटुवेषधरंदेवंसर्ववेदांगगोचरम् ॥ मेखला
जिनदण्डादिचिह्नैरंकितमीश्वरम् ॥ ३ ॥ तंदृष्ट्वादेवताःसर्वेशतक्रतुपुरोगमाः ॥ स्तुत्वामहर्षिभिःसार्द्धंनमश्चक्रुर्महौजसम् ॥ ४ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्प्रो
वाचसुरसत्तमान् ॥ ॥ ॥ वामनउवाच ॥ ॥ किंकर्तव्यंमयाचाद्यतद्ब्रवीथसुरोत्तमाः ॥ ॥ श्रीशंकरउवाच ॥ ॥ ५ ॥ ततःप्रहृष्टास्त्रि
दशास्तमूचुःपरमेश्वरम् ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ अस्मिन्कालेबलेर्यज्ञोवर्त्ततेमधुसूदन ॥ ६ ॥ अप्रत्याख्यानकालोयंतस्यदैत्यपतेःप्रभो ॥ याचित्वा
त्रिदिवंलोकंतन्नस्त्वंदातुमर्हसि[1] ॥ ७ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्त्रिदशैस्सर्वैराजगामबलिंहरिः ॥ यागदेशेसमासीनमृषिभिस्सार्द्धमष्टभिः ॥८॥
अभ्यागतंतुतंदृष्ट्वासहसोत्थायदैत्यराट् ॥ अभ्यागतःस्वयंविष्णुरितिहाससमन्वितः ॥ ९ ॥ पूजयामासविधिनानिवेश्यकुसुमासने ॥ प्रणिपत्यनम
स्कृत्यप्राहगद्गदयागिरा ॥ १० ॥ बलिरुवाच ॥ ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिसफलंममजीवितम् ॥ त्वामर्चयित्वाविप्रेंद्रकिंकरोमितवप्रियम् ॥ ११ ॥
आगतोसियदर्थंत्वंमामुद्दिश्यद्विजोत्तम ॥ तत्प्रयच्छामितेशीघ्रंब्रूहिवेदविदांवर ॥ १२ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ ततःप्रहृष्टमनसातमुवाचमहीप
तिम् ॥ ॥ वामनउवाच ॥ ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामिममागमनकारणम् ॥ १३ ॥ अग्निकुण्डस्यपृथिवींदेहिदैत्यपतेमम ॥ ममत्रिविक्रमपदांनान्यदि
च्छामिमानद ॥ १४ ॥ सर्वेषामेवदानानांभूमिदानमनुत्तमम् ॥ योददातिमहींराजाविप्रायाकिंचनायवै ॥ १५ ॥ अंगुष्ठमात्रामपिवासभवेत्पृथिवीपतिः ॥
नभूमिदानसदृशंपवित्रमिहविद्यते ॥ १६ ॥ भूमिंयःप्रतिगृह्णातिभूमिंयश्चप्रयच्छति ॥ उभौतौपुण्यकर्म्माणौनिधनेस्वर्गगामिनौ ॥ १७ ॥ तस्माद्भूमिं

१ महींत्वंदातुमर्हसीति पाठः ।

महाराजप्रयच्छत्रिपदींमम ॥ एतदल्पांमहींदातुंमाविशंकमहीपते ॥ जगत्रयप्रदानंतन्नामभूपभविष्यति ॥ १८ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ ततःप्रहृष्ट
वदनस्तथेत्याहमहीपतिः ॥ तस्मैमहीप्रदानंतुकर्तुंमेनेविधानतः ॥ १९ ॥ तंदृष्ट्वादैत्यराजानंतदातस्यपुरोहितः ॥ उशनाह्यब्रवीद्वाक्यंमाराजन्दीय
तांमहीम् ॥ २० ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एषविष्णुःपरेशोथदेवैःसंप्रार्थितोनृप ॥ वंचयित्वामहींसर्वांत्वत्तःप्राप्तुमिहागतः ॥ २१ ॥ तस्मान्महीनदा
तव्यातस्मैराजन्महात्मने ॥ अन्यमर्थंप्रयच्छस्ववचनान्ममभूपते ॥ २२ ॥ ॥ श्रीशंकरउवाच ॥ ॥ ततःप्रहस्यराजासौतंगुरुंप्राहधैर्य्यतः ॥ बलि
रुवाच ॥ ॥ प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वंपुण्यंकृतंमया ॥२३॥ अद्यधन्योस्म्यहंविष्णुःस्वयमेवागतोयदि ॥ तस्यप्रदेयमेवाद्यजीवितंचमहत्सुखम् ॥२४॥ तस्मा
दस्मैप्रयच्छामित्रिलोकीमपिमाचिरम् ॥ ॥ श्रीशंकरउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाभूपतिस्तस्यपादौप्रक्षाल्यभक्तितः ॥ २५ ॥ वांछितांप्रददौभूमिंवारि
पूर्वविधानतः ॥ परिणीयनमस्कृत्यदत्वावैदक्षिणांवसु ॥ २६ ॥ प्रोवाचतंपुनर्विप्रंप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ ॥ बलिरुवाच ॥ ॥ धन्योस्मिकृत
कृत्योस्मितवदत्वामहींद्विज ॥ २७ ॥ यथेष्टातवविप्रेंद्रतद्गृहाणमहीमिमाम् ॥ ॥ श्रीशंकरउवाच ॥ ॥ तमुवाचनृपंविष्णूराजंस्तवसमीपतः ॥ २८ ॥
मापयामिपदेनाद्यपृथिवींतवपश्यतः ॥ इत्युक्त्वाखर्वरूपंतद्विहायपरमेश्वरः ॥ २९ ॥ त्रिविक्रमवपुर्भूत्वाजग्राहपृथिवीमिमाम् ॥ पंचाशत्को
टिविस्तीर्णंससमुद्रमहीधराम् ॥ ३० ॥ ससागरांचसद्वीपांसदेवासुरमानुषाम् ॥ पादेनैकेनवपुषोव्यक्रांतमधुसूदनः ॥ ३१ ॥ उवाचदैत्यरा
जेंद्रंकिंकरोमीतिशाश्वतः ॥ तद्वैत्रिविक्रमंरूपमीश्वरस्यमहौजसम् ॥ ३२ ॥ हितार्थमपिदेवानामृषीणांचमहात्मनाम् ॥ नद्रष्टुमपिशक्यं
स्याद्ब्रह्मणःशंकरस्यच ॥ ३३ ॥ तत्पदंपृथिवींसर्वामाक्रम्यगिरिजेशुभे ॥ अतिरिक्तंसमभवच्छतयोजनमायतम् ॥ ३४ ॥ दिव्यचक्षुर्ददौतस्मैदै
त्यराज्ञेसनातनः ॥ तस्मैसंदर्शयामासस्वकंरूपंजनार्दनम् ॥ ३५ ॥ तद्विश्वरूपंदेवस्यदृष्ट्वादैत्येश्वरोबलिः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेसानं
दाश्रुपरिप्लुतः ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वादेवंनमस्कृत्यस्तुत्वास्तुतिभिरेवच ॥ प्राहगद्गदयावाचाप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ ३७ ॥ ॥ बलिरुवाच ॥ ॥ धन्यो
स्मिकृतकृत्योस्मित्वांदृष्ट्वापरमेश्वरम् ॥ लोकत्रयंत्वमेवैतद्गृहाणपरमेश्वर ॥ ३८ ॥ ॥ श्रीशंकरउवाच ॥ ॥ अथसर्वेश्वरोविष्णुर्द्वितीयंपदम
व्ययम् ॥ ऊर्ध्वंप्रसारयामासब्रह्मलोकांतमच्युतः ॥ ३९ ॥ सनक्षत्रग्रहोपेतंसर्वदेवसमावृतम् ॥ पदेनपरिपूर्णोभूदच्युतस्यशुभानने ॥ ४० ॥ ततःपि
तामहोब्रह्माचक्रपद्मादिचिह्नितम् ॥ पादंतद्देवदेवस्यहर्षसंकुलचेतसा ॥ ४१ ॥ धन्योस्मीतिवदन्ब्रह्मागृहीत्वास्वकमंडलुम् ॥ भक्त्याप्रक्षालयामास

१ सांप्रतमिति पाठः ।

तत्रसंस्थितवारिणा ॥ ४२ ॥ अक्षय्यमभवत्तोयंतस्यविष्णोःप्रभावतः ॥ तत्तीर्थंमेरुशिखरेपपातविमलंजलम् ॥ ४३ ॥ जगतःपावनार्थंवैचतुर्दिक्षुप्रवा
हितम् ॥ सिताचालकनन्दाचचक्षुर्भद्रायथाक्रमम् ॥४४ ॥ ततश्चालकनन्दाचमेरोर्दक्षिणतःस्मृता ॥ त्रिधानाम्नात्रिपथगात्रिस्रोतालोकपावनी ॥ ४५ ॥
स्वर्गेमंदाकिनोप्रोक्तात्वधोभोगवतीतथा ॥ मध्येवेगवतीगंगापावनार्थंनृणांशिवा ॥ ४६॥ तांदृष्ट्वामेरुमध्येतुप्रस्रवंतींशुभानने ॥ आत्मनःपावनार्थायशिर
साहमधारयम् ॥ ४७॥ दिव्यंवर्षसहस्रंतुधृत्वागंगाजलंशुभम् ॥ शिवत्वमगमंदेविसर्वलोकेषुपूजितः ॥ ४८ ॥ योवहेच्छिरसागंगातोयंविष्णुपदोद्भ
वम् ॥ प्राशयेद्वाजगत्पूज्योभविष्यतिनसंशयः ॥ ४९ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ५०॥ ततो
भगीरथोराजागौतमश्चमहातपाः ॥ तपसापूजयित्वामांगंगार्थंसमयाचत ॥ ५१ ॥ सर्वलोकहितार्थायतांगंगांवैष्णवींशिवाम् ॥ तयोरहंतामददांप्रीत्यादे
विसरिद्वराम् ॥ ५२ ॥ गौतमेनसमानीतागौतमीतेनकीर्त्तिता ॥ भागीरथीतिविख्यातातेनराज्ञावृतायतः ॥ ५३ ॥ प्रसंगात्तेसमाख्यातंगंगाजन्मात्यनुत्त
मम् ॥ ततोनारायणःश्रीमान्बलिंदैत्यपतिंप्रभुः ॥ ५४ ॥ रसातलंशुभंलोकंप्रददौभक्तवत्सलः ॥ सर्वेषांदानवानांतुनागानांयादसामपि ॥ ५५ ॥ राजा
नंतुबलिंचक्रेयावदाभूतसंप्लवम् ॥ प्रतिगृह्यबलेर्लोकान्बटुवेषेणदैत्यहा ॥ ५६ ॥ महेंद्रायददौप्रीत्याकाश्यपोविष्णुरव्ययः ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाऋषय
श्चमहौजसः ॥ ५७ ॥ तुष्टुवुःस्तुतिभिर्दिव्यैःपूजयामासुरच्युतम् ॥ संक्षिप्यतन्महद्रूपंतेषांसंदर्शनायवै ॥ ५८ ॥ संपूज्यमानस्त्रिदशैरंतर्द्धानंययौहरिः ॥
इत्थंसुरक्षितःशक्रोविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ५९ ॥ त्रैलोक्यंमहदैश्वर्य्यमवापत्रिदिवेश्वरः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंवामनंवैभवंशुभम् ॥ शेषंयद्वैभवंदेवितद्व
क्ष्यामियथाक्रमात्॥६०॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेवामनप्रादुर्भावोनामचत्वारिंशदधिकद्विशतत
मोऽध्यायः ॥ २४० ॥ छ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ भृगुपुत्रोमहानासीज्जमदग्निर्द्विजोत्तमः ॥ समस्तवेदवेदांगपारगश्चमहातपाः ॥ १ ॥ तपस्तेपेसुधर्मा
त्मामहेंद्रंप्रतिभामिनि ॥ सहस्रवर्षपर्य्यंतंगंगायाःपुलिनेशुभे ॥ २ ॥ ततःप्रसन्नःप्राहेदंभगवान्पाकशासनः॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ वरंवृणीष्वविप्रेंद्रयत्तेमन
सिवर्त्तते ॥३॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥ ततःप्रोवाचविप्रर्षिःपरितुष्टंशतक्रतुम्॥ ॥जमदग्निरुवाच॥ ॥ सुरभिंदेहिमेदेवसर्वकामदुघांसदा ॥४॥ ईश्वरउवाच ॥
ततःप्रसन्नोदेवेशस्तस्मैविप्रायगोत्रभित् ॥ प्रददौसुरभिंदेवींसर्वकामदुघांतदा ॥५॥ सलब्ध्वासुरभींदेवींजमदग्निर्महातपाः ॥ उवासमहदैश्वर्यःशतक्रतुरिवा ॥ २४३
परः ॥६॥ रेणुकस्यसुतांरम्यांरेणुकांनामनामतः॥उपयेमेविधानेनजमदग्निर्महातपाः ॥७॥तयासहसधर्मात्मारेमेवर्षाण्यनेकशः ॥पौलोम्याशुभयादेव्याय
थासंक्रन्दनोविभुः ॥ ८ ॥ ततःसपुत्रकामत्वादिष्टिंचक्रेसुधार्म्मिकः ॥ इष्ट्यासंतोषयामासपाकशासनमीश्वरम् ॥ ९ ॥ परितुष्टःशचीभर्त्तातस्मैपुत्रंमहाब

लम् ॥ महौजसंमहाबाहुंसर्वशत्रुप्रतापनम् ॥ १० ॥ अथकालेनविप्रेंद्रोरेणुकायांशुचिस्मिते ॥ पुत्रमुत्पादयामासमहावीर्य्यंबलान्वितम् ॥ ११ ॥ वि
ष्णोरंशांशभागेनसर्वलक्षणलक्षितम् ॥ तस्मिन्सुतेमहावीर्य्येंभृगुस्तस्यापितामहः ॥ १२ ॥ नामचास्मैददौहर्षाद्विष्णोरंशोपलक्षितम् ॥ चक्रेथनाम
धेयंतुरामइत्यस्यशोभनम् ॥ १३ ॥ जमदग्नेःसमुत्पन्नोजामदग्न्यइतीरितः ॥ तद्भार्गवान्वयःसोपिववृधेद्विजपुंगवः ॥ १४ ॥ उपनीतस्तुतोयेनसर्वविद्या[१]
विशारदः ॥ तपस्ततुंजगामाथशालग्रामाचलंप्रति ॥ १५ ॥ ददर्शकश्यपंतत्रब्रह्मर्षिममितौजसम् ॥ हर्षेणपूरितस्तस्मिन्मरीचितनयोद्विजः ॥ १६ ॥
विधिनाप्रददौतस्मैमंत्रंवैष्णवमव्ययम् ॥ लब्धमंत्रस्तदारामःकश्यपात्तुमहात्मनः ॥ १७ ॥ पूजयामासविधिनासतदाकमलापतिम् ॥ षडक्षरंमहामंत्रं
जपन्नेवदिवानिशम् ॥१८॥ ध्यायन्कमलपत्राक्षंविष्णुंसर्वगतंहरिम् ॥ तपस्तेपेसधर्मात्माबहुवर्षाणिभार्गवः ॥१९॥ जितेंद्रियस्तु[२]यतवाक्तदातस्थामहात
पाः ॥ जमदग्निस्तुविप्रर्षिःस्थितोगंगातटेशुभे ॥ २० ॥ चकारविधिवद्धर्म्मंयज्ञदानादिकंमहत् ॥ धेन्वाःप्रसादादिंद्रस्यसंपूर्णास्तस्यसम्पदः ॥ २१ ॥
कस्यचित्त्वथकालस्यहैहयाधिपतिःप्रभुः ॥ विजित्वासर्वराष्ट्राणिसर्वसैन्यसमावृतः ॥ २२ ॥ भार्गवस्याश्रमंप्राप्यजमदग्नेर्महीपतिः ॥ समीक्ष्यतंमहाभागं
ववंदेमुनिसत्तमम् ॥ २३ ॥ पृष्ट्वातुकुशलंतस्यमहर्षेर्भावितात्मनः ॥ प्रददौनृपतिस्तस्मैवस्त्राण्याभरणानिच ॥ २४ ॥ सचसंपूजयामासराजानंगृहमा
गतम् ॥ मधुपर्केणविधिनापूजयित्वानृपोत्तमम् ॥ २५ ॥ससैन्यायनृपेंद्रायभोजनंप्रददौमुनिः ॥ प्रार्थितासुरभिस्तेनभार्गवेणसुधीमता ॥ २६ ॥ संपू
र्णमन्नपानादिससर्जशबलातदा ॥ अक्षय्यमन्नपानादितयासृष्टंमहातपाः ॥ २७ ॥ ससैन्यायनृपेंद्रायप्रददौमुनिसत्तमः ॥ तांदृष्ट्वाशबलांराजाकुतूहलस
मन्वितः ॥ २८ ॥ स्पृहांचकारयामासतस्यांगविसुदुर्म्मतिः ॥ अयाचत्सुरभिंतत्रजमदग्निंनृपोत्तमः ॥ २९ ॥ ॥ कार्त्तवीर्यउवाच ॥ ॥ शबलांदेहिमे
विप्रकपिलांसर्वकामदाम् ॥ अन्यधेनुसहस्राणिदास्यामितवसुव्रत ॥ ३० ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनराज्ञाथजमदग्निर्महातपाः ॥ ॥ जमद
ग्निरुवाच ॥ ॥ नदेयाशबलाराजन्मयातवमहीपते ॥३१॥ इयंचदेवदेवेनशक्रेणपरिपालिता ॥ देवतानांधनंराजन्दातव्यंस्यात्कथंमया ॥ ३२ ॥ ॥ ईश्व
रउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःसतदाराजाक्रोधेनकलुषीकृतः ॥ बलाज्जग्राहशबलांसर्वसैन्यसमावृतः ॥ ३३ ॥ ततःक्रुद्धामहाभागाशबलावरवर्णिनि ॥ जघा
नतस्यसैन्यानिशृंगैःखुरतलैरपि ॥ ३४ ॥ घातयित्वामुहूर्त्तेनतत्सैन्यंशबलाबलात् ॥ अंतर्द्धानंगतादेवीययौशक्रांतिकंक्षणात् ॥ ३५ ॥ स्वसैन्यं
निहतंदृष्ट्वासोर्जुनःक्रोधमूर्च्छितः ॥ मुष्टिनाताडयामासभार्गवंद्विजसत्तमम् ॥ ३६ ॥ ताडितस्तेनबहुशोविकलांगः[३]प्रकलिपतः ॥ पपातसहसाभूमौम

१ विद्यासमन्वितः इ० पा० । २ शुभाचारस्तत्रतस्थौ इ० पा० । ३ प्रवेपितः । प्रकंपितः इ० च पाठः ।

मारद्विजसत्तमः ॥ ३७ ॥ हत्वामुनिवरंतत्रपापात्माहैहयाधिपः ॥ [1]महासैन्यपरीवारोविवेशनगरंस्वकम् ॥ ३८ ॥ रामस्तुदेवदेवेशंपूजयामासभार्गवः॥
तेनसंपूजितोदेवःप्रसन्नःप्राहकेशवः॥३९॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रीतोस्मितपसावत्सभवतोनियतात्मनः॥संप्रदास्यामितेविप्रमच्छक्तिंपरमांशुभाम्॥४०॥
आवेशितोथमच्छक्त्याजहिदुष्टान्नृपोत्तमान्॥भूभारकविनाशायदेवतानांहितायवै॥४१ ॥ईश्वरउवाच॥ इत्युक्त्वाप्रददौदेवःपरशुंशत्रुधर्षणम्॥वैष्णवंचमह
च्चापंदिव्याण्यस्त्राण्यनेकशः॥दत्त्वाप्रोवाचभगवाञ्जामदग्निंजनार्दनः॥४२॥ ॥श्रीभगवानुवाच॥ ॥मदोत्कटान्नृपान्हत्वाबहुशःपरवीरहा॥गृहाणपृथिवींसर्वां
सागरान्तांद्विजोत्तम॥४३॥ पालयस्वचधर्मेणवीर्य्येणमहतावृतः॥कालेनमत्पदंचापिमत्प्रसादाद्गमिष्यसि॥४४॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥इत्युक्त्वांतर्हितोदेवोव
रंदत्वाद्विजन्मने ॥ रामोपि[2]चाथसहसाप्रययौपितुराश्रमम् ॥४५ ॥ पितरंनिहतंदृष्ट्वाभार्गवःक्रोधमूर्च्छितः॥ निष्क्षत्रांकर्तुमन्विच्छन्महींनृपसमाकुलाम्॥
॥ ४६ ॥ जगामहैहयपतेर्नगरंनृपसंवृतम् ॥ क्रोधावेशज्वलद्गात्रोद्राय्यतिष्ठदुदायुधः ॥ ४७ ॥ तंदृष्ट्वातत्पुरजनाजामदग्न्यंमहौजसम् ॥ जाज्वल्यमानं
वपुषाकालाग्निमिवमेनिरे ॥४८॥ भयार्ताविद्रुताःसर्वेराजानंहैहयाधिपम् ॥ शशंसुस्तंमहासत्त्वंसर्वायुधसमन्वितम्॥४९॥श्रुत्वासराजातद्वाक्यंप्राहविस्मि
तचेतसा॥हैहयाधिपउवाच ॥ कोसौममपुरद्वारिसायुधःसंस्थितोबलात् ॥५०॥ महेंद्रोवायमोवापिरुद्रोवाधनदोपिवा ॥ सायुधोमत्पुरद्वारिस्थातुंशक्तोनक
र्हिचित् ॥ ५१ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वापार्थिवेंद्रोसौकिंकरान्सुमहाबलान् ॥ प्रेरयामासतंद्रष्टुंगृह्णीतेत्याहदुर्मतिः ॥ ५२ ॥ तेगत्वाददृशुर्वीरंपु
रद्वारिमहाबलम् ॥ ज्वलंतमिवकालाग्निंदुर्निरीक्ष्यंस्वतेजसा॥५३॥तस्यसंदर्शनेप्यत्रनशक्तास्तेमहाबलाः ॥ग्रहीतुकामास्तंवीरंसमंतात्प्रययुर्भृशम्॥५४॥
तान्दृष्ट्वासायुधान्सर्वान्पार्थिवेन्द्रस्यकिंकरान् ॥ प्रहसन्प्राहविप्रेन्द्रोजामदग्निर्महाबलः ॥५५॥परशुरामउवाच॥ ॥भार्गवस्यसुतोरामःसंप्राप्तोहंनराधमाः॥
स्वपितुर्निधनात्सर्वान्हनिष्यामिनृपोत्तमान् ॥ ५६ ॥ कार्तवीर्यस्यरुधिरंमत्पित्रेतिलसंयुतम् ॥ दास्यामिपिण्डदानंचतच्छिरःकमलेनवै ॥ ५७ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्युक्तास्तेमहावीर्य्याःकिंकरास्तस्यभूपतेः ॥ शरैःस्मताडयामासुःपलालैरिवपावकम् ॥ ५८ ॥ ततःक्रुद्धोमहावीर्योराम
स्सत्यपराक्रमः ॥ वैष्णवंचापमाकृष्यज्यानिनादमथाकरोत् ॥ ५९ ॥ तेननादेनमहतापूरितंभुवनत्रयम् ॥ देवानामपिसंत्रासोबभूवमहदद्भुतम् ॥ ६० ॥
ततःपावकसंकाशैराशुगैःसुमहाबलः ॥ ताडयामासतान्वीरान्किंकरान्वैमहाबलान् ॥ ६१ ॥ हत्वातुकिंकरांस्तस्यपार्थिवस्यमहात्मनः ॥ कालाग्निरिव
संतस्थौसर्वभूतभयंकरः ॥ ६२ ॥ श्रुत्वातुकिंकरान्स्वस्यहतान्रामेणधीमता ॥ हैहयाधिपतिर्वीरःक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ ६३ ॥ निर्य्ययौसहसैन्येनयत्रा

१ महाभयपरीतात्मा इ०पा० । २ द्रष्टुमनसा इ०पा० ।

स्तेभार्गवोऽव्ययः ॥ तंदृष्ट्वाघोरसंकाशंज्वलंतंस्वेनतेजसा ॥ ६४ ॥ त्रस्ताःसर्वेजनास्तत्रशंकमानाजनक्षयम् ॥ ततोयुद्धंमहाघोरंरामस्यनृपतेस्तदा ॥
॥ ६५ ॥ शस्त्रास्त्रपातनैर्भीमैर्मेघयोरिववर्षतोः ॥ ततोरामोमहातेजास्तत्सैन्यंनृपतेस्तदा ॥ ६६ ॥ निर्ददाहक्षणात्सर्वंवैष्णवास्त्रेणलीलया ॥ ततःपरशु
नारामस्तीक्ष्णेनामितविक्रमः ॥ ६७ ॥ चिच्छेदबाहुसाहस्रंकार्त्तवीर्यस्यदुर्मतेः ॥ नशशाकमहावीर्योयोद्धुंरामेणभूपतिः ॥ ६८ ॥ नष्टवीर्य्योबभूवात्रपा
पेनस्वेनदुर्म्मतिः ॥ चिच्छेदतच्छिरःक्रुद्धोरेणुकातनयोबली ॥ ६९ ॥ महाद्रिशृङ्गंवज्रेणयथादेवपतिर्बली ॥ हत्वासहस्रबाहुंतंजामदग्न्यःप्रतापवान् ॥
॥ ७० ॥ जघानपार्थिवान्सर्वान्क्रुद्धःपरशुनामृधे ॥ रामंदृष्ट्वामहारौद्रंपार्थिवाःपृथिवीतले ॥७१ ॥ भयार्त्ताविद्रुताःसर्वेमातंगाइवकेसरिम् ॥ विद्रुतानपि
भूपालान्पितुर्निधनमन्युना ॥७२॥ जघानभार्गवःक्रुद्धोनागानिवखगेश्वरः ॥ निःक्षत्रंकृतवान्सर्वंजामदग्निःप्रतापवान् ॥७३ ॥ ररक्षभगवानेकमिक्ष्वाकोःसु
महत्कुलम् ॥ मातामहस्यान्वयत्वाद्रेणुकावचनादथ ॥ ७४ ॥ तान्भ्रष्टराज्यान्कृत्वावैमातामहकुलोद्भवान् ॥ नहत्वामनुवंशांस्तान्रामोनृपकुलांत
कः ॥७५॥ सर्वंतुभूभृतांवंशंनाशयामासवीर्य्यवान् ॥ कृत्वाचोर्वींतुनिःक्षत्रांजमदग्निसुतोबली ॥७६॥ अश्वमेधंमहायज्ञंचकारविधिवद्द्विजः ॥ प्रददौविप्र
मुख्येभ्यःसप्तद्वीपवतींमहीम् ॥ ७७॥ दत्वामहींसविप्रेभ्योजामदग्न्यःप्रतापवान् ॥ तपस्तप्तुंययौसोथनरनारायणाश्रमम् ॥७८॥ एतत्तेकथितंदेविजामद
ग्नेर्महात्मनः ॥ शक्त्यावेशावतारस्यचरितंशार्ङ्गिणःप्रभोः ॥ ७९ ॥ नोपास्यंहिभवेत्तस्यशक्त्यावेशान्महात्मनः ॥ उपास्यौभगवद्भक्तैर्विप्रमुख्यैर्म
हात्मभिः ॥ ८० ॥ रामकृष्णावतारौतुपरिपूर्णौहिसद्गुणैः ॥ उपास्यमानावृषिभिरपवर्गप्रदौनृणाम् ॥ ८१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यां
संहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेपरशुरामचरितंनामैकचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४१ ॥ छ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ स्वायम्भुवो
मनुःपूर्वंद्वादशार्णंमहामनुम् ॥ जजापगोमतीतीरेनैमिषेविमलेशुभे ॥ १ ॥ तेनवर्षसहस्रेणपूजितःकमलापतिः ॥मत्तोवरंवृणीष्वेतितंप्राहभगवान्हरिः ॥२॥
ततःप्रोवाचहर्षेणमनुःस्वायम्भुवोहरिम् ॥ ॥ मनुरुवाच ॥ ॥ पुत्रत्वंभजदेवेशत्रीणिजन्मानिचाच्युत ॥ ३ ॥ त्वांपुत्रलालसत्वेनभजामिपुरुषोत्तमम् ॥
॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनलक्ष्मीशःप्रोवाचसुमहागिरा ॥ ४ ॥ ॥विष्णुरुवाच॥ ॥ भविष्यातिनृपश्रेष्ठयत्तेमनसिकांक्षितम् ॥ ममैवचमहत्प्रीतिस्तव
पुत्रत्वहेतवे ॥ ५ ॥ स्थितिप्रयोजनेकालेतत्रतत्रनृपोत्तम ॥ त्वयिजातेत्वहमपिजातोस्मितवसुव्रत ॥ ६ ॥ परित्राणायसाधूनांविनाशायचदुष्कृताम् ॥
धर्म्मसंस्थापनार्थायसंभवामितवानघ ॥ ७ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ एवंदत्वावरंतस्मैतत्रैवांतर्दधेहरिः ॥ अस्याभूत्प्रथमंजन्ममनोःस्वायंभुवस्य

१ युगेयुगे इतिपाठः ।

च ॥ ८ ॥ रघूणामन्वयेपूर्वराजादशरथोह्यभूत् ॥ द्वितीयोवसुदेवोभूद्वृष्णीनामन्वयेविभुः ॥ ९ ॥ कलेर्दिव्यसहस्राब्दप्रमाणस्यांत्यपादयोः ॥ [1]शंभलग्रा
मकंप्राप्यब्राह्मणःसंजानिष्याति ॥ १० ॥ कौशल्यासमभूत्पत्नीराज्ञोदशरथस्यहि ॥ यदोर्वंशस्यसेवार्थंदेवकीनामविश्रुता ॥ ११ ॥ हरिव्रतस्यविप्रस्य
भार्य्यादेवप्रभापुनः ॥ एवंमातृत्वमापन्नात्रीणिजन्मानिशार्ङ्गिणः ॥ १२ ॥ पूर्वंरामस्यचरितंवक्ष्यामितवसुव्रते ॥ यस्यस्मरणमात्रेणविमुक्तिःपापिनाम
पि ॥ १३ ॥ हिरण्यकहिरण्याक्षौद्वितीयंजन्मसंश्रितौ ॥ कुंभकर्णदशग्रीवावजायेतांमहाबलौ ॥ १४ ॥ पुलस्त्यस्यसुतोविप्रोविश्रवानामधार्मिकः ॥ त
स्यपत्नीविशालाक्षीराक्षसेंद्रसुतानघे ॥ १५ ॥ सुकेशितनयासास्यात्सुमालीदानवस्यच ॥ केकसीनामकन्यासीत्तस्यभार्याद्दढव्रता ॥ १६ ॥ कामोद्रि
क्तातुसादेवीसंध्याकालेमहामुनिम् ॥ रमयामासतन्वंगीयथेष्टंशुभदर्शना ॥ १७ ॥ कामात्संध्याभवाद्यत्वात्तस्यांजातौमहाबलौ ॥ रावणःकुंभकर्णश्चराक्ष
सौलोकविश्रुतौ ॥ १८ ॥ कन्याशूर्पणखानामजातातिविकृतानना ॥ [2]कस्यांचित्त्वथकालस्यतस्यांजातोविभीषणः ॥ १९ ॥ सुशीलोभगवद्भक्तःसत्यवा
ग्धर्म्मवाञ्शुचिः ॥ रावणःकुंभकर्णश्चहिमवत्पर्वतोत्तमे ॥२०॥ महोग्रतपसामांवैपूजयामासतुर्भृशम् ॥ रावणस्त्वथदुष्टात्मास्वशिरःकमलैःशुभैः ॥२१॥
पूजयामासमांदेविदारुणेनैवकर्म्मणा ॥ ततस्तमब्रुवंसुभ्रूःप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ २२ ॥ वरंवृणीष्वमेवत्सयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ ततःप्रोवाचदुष्टात्मादेवदानव
रक्षसाम् ॥ २३ ॥ अवध्यत्वंप्रदेहीतिसर्वलोकजिगीषया ॥ ततोहंदत्तवांस्तस्मैराक्षसायदुरात्मने ॥ २४ ॥ देवदानवयक्षाणामवध्यत्वंवरानने ॥ राक्ष
सोसौमहावीर्योवरदानाच्चगर्वितः ॥ २५ ॥ त्रींल्लोकान्पीडयामासदेवदानवमानुषान् ॥ तेनसंबाध्यमानाश्चदेवाब्रह्मपुरोगमाः ॥ २६ ॥ भयार्त्ताःशरणंज
ग्मुरीश्वरंकमलापतिम् ॥ ज्ञात्वाथवेदनांतेषामभयायसनातनः ॥ २७ ॥ उवाचत्रिदशान्सर्वान्ब्रह्मरुद्रपुरोगमान् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ राज्ञोदश
रथस्याहमुत्पत्स्यामिरघोःकुले ॥ २८ ॥ वधिष्यामिदुरात्मानंरावणंसहबांधवम् ॥ मानुषंवपुरास्थायहन्मिदैवतकंटकम् ॥ २९ ॥ [3]नंदिशापाद्भवंतोपि
वानरत्वमुपागताः ॥ कुरुध्वंममसाहाय्यंगंधर्वाप्सरसोत्तमाः ॥ ३० ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्तादेवतास्सर्वादेवदेवेनविष्णुना ॥ वानरत्वमुपाग
म्यजज्ञिरेपृथिवीतले ॥ ३१ ॥ भार्गवेणप्रदत्तातुमहीसागरमेखला ॥ दत्तामहर्षिभिःपूर्वंरघूणांसुमहात्मनाम् ॥ ३२ ॥ वैवस्वतमनोःपुत्रोराज्ञांश्रेष्ठोमहाब
लः॥इक्ष्वाकुरितिविख्यातस्सर्वधर्म्मविदांवरः॥३३॥तदन्वयेमहातेजाराजादशरथोबली ॥अजस्यनृपतेःपुत्रःसत्यवान्शीलवान्शुचिः ॥३४॥ सराजापृथि
वींसर्वांपालयामासवीर्य्यतः ॥ राज्येषुस्थापयामाससर्वान्पार्थिवसत्तमान् ॥ ३५ ॥ कोशलस्यनृपस्याथपुत्रीसर्वांगशोभना ॥ कौशल्यानामतांकन्यामुप

---

१ शंभलग्रामकेमुख्ये इ०पा० । २ कस्यचिद्धर्मकालेन इतिपाठः । ३ ब्रह्मशापादितिपाठः ।

येमेसपार्थिवः ॥३६॥ मागधस्यनृपस्याथतनयाचशुचिस्मिता ॥ सुमित्रानामनाम्नाचद्वितीयातस्यभामिनी ॥ ३७ ॥ तृतीयाकेकयस्याथनृपतेर्दुहितात
था ॥ भार्य्याभूत्पद्मपत्राक्षीकैकयीनामनामतः ॥३८॥ ताभिःस्मराजाभार्याभिस्तिसृभिर्धर्मसंयुतः ॥ रमयामासकाकुत्स्थःपृथिवींचानुपालयन् ॥ ३९॥
अयोध्यानामनगरीशरयूतीरसंस्थिता ॥ सर्वरत्नसुसंपूर्णाधनधान्यसमाकुला ॥ ४० ॥ प्राकारगोपुरैर्जुष्टाहेमप्राकारसंकुला ॥ उत्तमैर्नागतुरगैर्महेंद्रस्यय
थापुरी ॥ ४१ ॥ तस्यांराजासधर्मात्माउवासमुनिसत्तमैः ॥ पुरोहितेनविप्रेणवसिष्ठेनमहात्मना ॥ ४२ ॥ राज्यंचकारयामाससर्वंनिहतकंटकम् ॥
यस्मादुत्पत्स्यतेतस्यांभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ ४३ ॥ तस्मात्तुनगरीपुण्यासाप्ययोध्येतिकीर्तिता ॥ नगरस्यपरंधाम्नोनामतस्याप्यभूच्छुभे ॥ ४४ ॥
यत्रास्तेभगवान्विष्णुस्तदेवपरमंपदम् ॥ तत्रसद्योभवेन्मोक्षःसर्वकर्म्मनिकृंतनः ॥ ४५ ॥ जातेतत्रमहाविष्णौनराःसर्वेमुदंययुः ॥ सराजापृथिवींसर्वां
पालयित्वाशुभानने ॥ ४६ ॥ अयजद्वैष्णवेष्टयाचपुत्रार्थीहरिमच्युतम् ॥ तेनसंपूजितःश्रीशोराजासर्वगतोहरिः ॥ ४७ ॥ वैष्णवेनतुयज्ञेनवरदःप्राहके
शवः ॥ तस्मिन्नाविरभूदग्नौयज्ञरूपोहरिस्तदा ॥ ४८ ॥ शुद्धजाम्बूनदप्रख्यःशंखचक्रगदाधरः ॥ शुक्लांबरधरःश्रीमान्सर्वभूषणभूषितः ॥ ४९ ॥ श्री
वत्सकौस्तुभोरस्कोवनमालाविभूषितः ॥ पद्मपत्रविशालाक्षश्चतुर्बाहुरुदारधीः ॥५०॥ सव्यांकस्थश्रियासार्द्धमाविरासीद्रमेश्वरः ॥ वरदोस्मीतितंप्राहरा
जानंभक्तवत्सलः ॥ ५१ ॥ तंदृष्ट्वासर्वलोकेशंराजाहर्षसमाकुलः ॥ ववंदेभार्य्ययासार्द्धंप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ ५२ ॥ प्रांजलिःप्रणतोभूत्वाहर्षगद्गदया
गिरा ॥ पुत्रत्वंमेभजेत्याहदेवदेवंजनार्दनम् ॥ ५३ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्प्राहराजानमच्युतः ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ उत्पत्स्येहंनृपश्रेष्ठदेवलोकहिताय
वै ॥ ५४ ॥ परित्राणायसाधूनांराक्षसानांवधायच ॥ मुक्तिप्रदातुंलोकानांधर्म्मसंस्थापनायच ॥ ५५ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ इत्युक्त्वापायसंदिव्यंहे
मपात्रस्थितंश्रृतम् ॥ लक्ष्म्याहस्तस्थितंशुभ्रंपार्थिवायददौहरिः ॥ ५६ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ इदंवैपायसंराजन्पत्नीभ्यस्तवसुव्रत ॥ देहितेतनया
स्तासुउत्पत्स्यन्तेमदंगजाः ॥ ५७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वामुनिभिःसर्वैःस्तूयमानोजनार्दनः ॥ स्वात्मानंदर्शयित्वाथतत्रैवांतरधी
यत ॥ ५८ ॥ सराजातत्रदृष्ट्वाचपत्नींज्येष्ठांकनीयसीम् ॥ विभज्यपायसंदिव्यंप्रददौसुसमाहितः ॥५९॥ एतस्मिन्नन्तरेपत्नीसुमित्रातस्यमध्यमा ॥ तत्स
मीपंप्रयातासापुत्रकामासुलोचना ॥ ६० ॥ तांदृष्ट्वातत्रकौशल्याकैकेयीचसुमध्यमा ॥ अर्द्धमर्द्धंप्रददतुस्तेतस्यैपायसंस्वकम् ॥ ६१ ॥ तत्प्राश्यपाय
संदिव्यंराजपत्न्यःसुमध्यमाः ॥ संपन्नगर्भाःसर्वास्ताविरेजुःशुभ्रवर्चसः ॥ ६२ ॥ तासांस्वप्नेषुदेवेशःपीतवासाजनार्दनः ॥ शंखचक्रगदापाणिराविर्भूतस्त
दाहरिः ॥ ६३ ॥ अस्मिन्कालेमनोरम्येमधुमासिशुचिस्मिते ॥ शुक्लेनवम्यांविमलेनक्षत्रेऽदितिदैवते ॥ ६४ ॥ मध्याह्नसमयेलग्नेसर्वग्रहशुभान्विते ॥

कौसल्याजनयामासपुत्रंलोकेश्वरंहरिम् ॥ ६५ ॥ इंदीवरदलश्यामंकोटिकंदर्प्पसन्निभम् ॥ पद्मपत्रविशालाक्षंसर्वाभरणशोभितम् ॥ ६६ ॥
श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंसर्वाभरणभूषितम् ॥ उद्यद्दिनकरप्रख्यकुण्डलाभ्यांविराजितम् ॥ ६७ ॥ अनेकसूर्य्यसंकाशंतेजसामहतावृतम् ॥
परेशस्यतनोरम्यंदीपादुत्पन्नदीपवत् ॥ ६८ ॥ ईशानंसर्वलोकानांयोगिध्येयंसनातनम् ॥ सर्वोपनिषदामर्थमनंतंपरमेश्वरम् ॥ ६९ ॥
जगत्सर्गस्थितिलयेहेतुभूतमनामयम् ॥ शरण्यंसर्वभूतानांसर्वभूतमयंविभुम् ॥ ७० ॥ समुत्पन्नेजगन्नाथेदेवदुंदुभयोदिवि ॥ विनेदुःपुष्पवर्षा
णिववर्षुःसुरसत्तमाः ॥ ७१ ॥ प्रजापतिमुखादेवाविमानस्थानभस्तले ॥ तुष्टुवुर्मुनिभिःसार्द्धंहर्षपूर्णांगविह्वलाः ॥ ७२ ॥ जगुर्गंधर्वपतयो
ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ववुःपुण्यशिवावाताःसुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥ ७३ ॥ जज्वलुश्चाग्नयःशांताविमलाश्चदिशोदश ॥ ततस्सराजाहर्षेणपुत्रंदृष्ट्वासनात
नम् ॥ ७४ ॥ पुरोधसावसिष्ठेनजातकर्म्मतदाकरोत् ॥ नामचास्मैददौरम्यंवसिष्ठोभगवांस्तदा ॥ ७५ ॥ श्रियःकमलवासिन्यारमणोयंमहान्प्रभुः ॥
तस्माच्छ्रीरामइत्यस्यनामसिद्धंपुरातनम् ॥ ७६ ॥ सहस्रनाम्नांश्रीशस्यतुल्यंमुक्तिप्रदंनृणाम् ॥ विष्णुनाससमुत्पन्नोविष्णुरित्यभिधीयते ॥ ७७ ॥ एवं
नामास्यदत्वाथवसिष्ठोभगवानृषिः ॥ परिणीयनमस्कृत्यस्तुत्वास्तुतिभिरेवच ॥ ७८ ॥ संकीर्त्यनामसाहस्रंमंगलार्थंमहात्मनः ॥ विनिर्ययौमहातेजा
स्तस्मात्पुण्यतमाद्गृहात् ॥ ७९ ॥ राजाथविप्रमुख्येभ्योददौबहुधनंमुदा ॥ गवामयुतदानंचकारयामासधर्म्मतः ॥ ८० ॥ ग्रामाणांशतसाहस्रंददौरघुकु
लोत्तमः ॥ वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैरसंख्येयैर्धनैरपि ॥ ८१ ॥ विष्णोस्संतुष्टयेतत्रतर्प्पयामासभूसुरान् ॥ कौसल्याचसुतंदृष्ट्वारामंराजीवलोचनम् ॥ ८२ ॥ फु
ल्लहस्तारविंदाभंपद्महस्ताम्बुजान्वितम् ॥ तस्यश्रीपादकमलेपद्माब्जेचवरानने ॥ ८३ ॥ शंखचक्रगदापद्मध्वजवस्त्रादिचिह्निते ॥ दृष्ट्वावक्षसिश्रीवत्सं
कौस्तुभंवनमालया ॥ ८४ ॥ तस्यांगेसाजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ स्मितवक्रेविशालाक्षीभुवनानिचतुर्दश ॥ ८५ ॥ निश्वासेतस्यवेदांश्चसेतिहासा
न्महात्मनः ॥ द्वीपानब्धीन्गिरींस्तस्यजघनेवरवर्णिनि ॥ ८६ ॥ नाभ्यांब्रह्मशिवौतस्यकर्णयोश्चदिशःशुभाः ॥ नेत्रयोर्वह्निसूर्यौचघ्राणेवायुंमहाजव
म् ॥ ८७ ॥ सर्वोपनिषदामर्थंदृष्ट्वातस्यविभूतयः ॥ कृत्स्नाभीतावरारोहाप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ हर्षाश्रुपूर्णनयनाप्रांजलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ८८ ॥ कौश
ल्योवाच ॥ धन्यास्मिदेवदेवेशलब्ध्वात्वांतनयंप्रभो ॥ प्रसीदमेजगन्नाथपुत्रस्नेहंप्रदर्शय ॥ ८९ ॥ ॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोहृषीकेशोमात्रासर्वगतो
हरिः ॥ मायामानुषतांप्राप्यशिशुभावाद्रुरोदसः ॥ ९० ॥ अथप्रमुदितादेवीकौशल्याशुभलक्षणा ॥ पुत्रमालिंग्यहर्षेणस्तन्यंप्रादात्सुमध्यमा ॥ ९१ ॥

१ विष्णुमासिसमुत्पन्नो इति पा० ।

तस्याःस्तन्यंपपौदेवोबालभावात्सनातनः ॥ उवासमातुरुत्संगेजगद्भर्तामहाविभुः ॥९२ ॥ देशेतस्मिञ्छुशुभेरम्येसर्वकामप्रदेनृणाम् ॥ उत्सवंचक्रिरेपौरा
हृष्टाजनपदानराः ॥ ९३ ॥ कैकेय्यांभरतोजज्ञेपांचजन्यांशचोदितः ॥ सुमित्राजनयामासलक्ष्मणंशुभलक्षणम् ॥ ९४ ॥ शत्रुघ्नंचमहाभागादेवशत्रुप्रता
पनम् ॥ अनंतांशेनसंभूतोलक्ष्मणःपरवीरहा ॥ ९५ ॥ सुदर्शनांशाच्छत्रुघ्नः संजज्ञेमितविक्रमः ॥ तेसर्वेववृधुस्तत्रवैवस्वतमनोःकुले ॥ ९६ ॥ संस्कृ
तास्तेसुताःसम्यग्वसिष्ठेनमहौजसा ॥ अधीतवेदास्तेसर्वेश्रुतवंतस्तथानृपाः ॥ ९७ ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्वज्ञाधनुर्वेदेचनिष्ठिताः ॥ बभूवुःपरमोदारालोका
नांहर्षवर्द्धनाः ॥ ९८ ॥ युग्मंबभूवतुस्तत्रराजानौरामलक्ष्मणौ ॥ तथाभरतशत्रुघ्नौतयोर्युग्मंबभूवह ॥ ९९ ॥ अथलोकेश्वरीलक्ष्मीर्जनकस्यनिवेशने ॥
शुभक्षेत्रेहलोद्धातेसुनासीरेशुभेक्षणे ॥ १०० ॥ बालार्ककोटिसंकाशारक्तोत्पलकराम्बुजा ॥ सर्वलक्षणसंपन्नासर्वाभरणभूषिता ॥ १०१ ॥ धृत्वावक्ष
सिचार्वङ्गीमालामम्लानपङ्कजाम् ॥ सीतामुखेसमुत्पन्नाबालभावेनसुंदरी ॥ १०२ ॥ तांदृष्ट्वाजनकोराजाकन्यांवेदमयींशुभाम् ॥ उद्धृत्यापत्यभा
वेनपुपोषमिथिलापतिः ॥ १०३ ॥ जनकस्यगृहेरम्येसर्वलोकेश्वरप्रिया ॥ ववृधेसर्वलोकस्यरक्षणार्थंसुरेश्वरी ॥ १०४ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेविकौ
शिकोलोकविश्रुतः ॥ सिद्धाश्रमेमहापुण्येभागीरथ्यास्तटेशुभे ॥ १०५ ॥ क्रतुप्रवरमारेभेयष्टुंतत्रमहामुनिः ॥ वर्त्तमानस्यतस्यास्ययज्ञस्याथ
द्विजन्मनः ॥ १०६ ॥ क्रतुविध्वंसिनोभूवन्रावणस्यनिशाचराः ॥ कौशिकश्चिंतयित्वाथरघुवंशोद्भवंहरिम् ॥ १०७ ॥ आनेतुमैच्छद्धर्मात्मालोकानांहि
तकाम्यया ॥ सगत्वानगरींरम्यामयोध्यांरघुपालिताम् ॥ १०८ ॥ नृपश्रेष्ठंदशरथंददर्शमुनिसत्तमः ॥ राजापिकौशिकंदृष्ट्वाप्रत्युत्थायकृतांजलिः ॥
॥ १०९ ॥ पुत्रैःसहमहातेजाववंदेमुनिसत्तमम् ॥ धन्योहमस्मीतिवदन्हर्षेणरघुनंदनः ॥११०॥ अर्चयामासविधिनानिवेश्यपरमासने ॥ परिणीयनमस्कृ
त्यकिंकरोमीत्युवाचतम् ॥१११॥ ततःप्रोवाचहृष्टात्माविश्वामित्रोमहातपाः ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ देहिमेराघवंराजन्रक्षणार्थंक्रतोर्मम ॥११२॥
साफल्यमस्तुमेयज्ञेराघवस्यसमीपतः ॥ तस्माद्रामंरक्षणार्थंदातुमर्हसिभूपते ॥ ११३ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ तच्छ्रुत्वामुनिवर्य्यस्यवाक्यंसर्वविदांवरः ॥
प्रददौमुनिवर्य्यायराघवंसहलक्ष्मणम् ॥११४॥ आदायराघवंतत्रविश्वामित्रोमहातपाः ॥ स्वमाश्रममभिप्रीतःप्रययौद्विजसत्तमः ॥ ११५ ॥ ततःप्रहृष्टा
स्त्रिदशाःप्रयातेरघुसत्तमे ॥ ववृषुःपुष्पवर्षाणितुष्टुवुश्चमहौजसः ॥ ११६ ॥ अथाजगामहृष्टात्मावैनतेयोमहाबलः ॥ अदृश्यभूतोभूतानांसंप्राप्यरघुसत्त
मम् ॥ ११७ ॥ ताभ्यांदिव्येचधनुषीतूणौचाक्षयसायकौ ॥ दिव्यान्यस्त्राणिशस्त्राणिदत्वाचप्रययौद्विजः ॥ ११८ ॥ तौरामलक्ष्मणौवीरौकौशिकेनमहा
त्मना ॥ गच्छंतौज्ञापितारण्येराक्षसीघोरदर्शना ॥ ११९ ॥ नाम्नातुताडकादेविभार्यासुंदस्यरक्षसः ॥ जघ्नतुस्तांमहावीरौबाणैर्दिव्यधनुश्च्युतैः ॥१२०॥

निहताराघवेणाथराक्षसीघोरदर्शना ॥ त्यक्त्वातनुंघोररूपांदिव्यरूपाबभूवसा ॥ १२१ ॥ जाज्वल्यमानावपुषासर्वाभरणविभूषिता ॥ प्रययौवैष्णवंलोकंप्रणम्यचरघूत्तमौ ॥ १२२ ॥ तांहत्वाराघवःश्रीमान्कौशिकस्याश्रमंशुभम् ॥ प्रविवेशमहातेजालक्ष्मणेनमहात्मना ॥१२३ ॥ ततःप्रहृष्टामुनयःप्रत्युद्गम्यरघूत्तमम् ॥ निवेश्यपूजयामासुरर्घाद्यैःपरमात्मने ॥ १२४ ॥ कौशिकःकृतदीक्षस्तुयष्टुंयज्ञमनुत्तमम् ॥ आरेभेमुनिभिःसार्द्धंविधिनामुनिसत्तमः॥ ॥ १२५ ॥ वर्त्तमानेमहायज्ञेमारीचोनामराक्षसः ॥ भ्रात्रासुबाहुनातत्रविघ्नंकर्तुमवस्थितः ॥ १२६ ॥ दृष्ट्वातौराक्षसौघोरौराघवःपरवीरहा ॥ जघानैकेनबाणेनसुबाहुंराक्षसेश्वरम् ॥ १२७ ॥ पवनास्त्रेणमहतामारीचंसनिशाचरम् ॥ सागरेपातयामासशुष्कपर्णमिवानिलः ॥ १२८ ॥ सरामस्यमहावीर्य्यंदृष्ट्वाराक्षससत्तमः ॥ न्यस्तशस्त्रस्तपस्तप्तुंप्रययौमहदाश्रमम् ॥१२९॥ विश्वामित्रोमहातेजाःसमाप्तेमहतिक्रतौ ॥ प्रहृष्टमनसातत्रपूजयामासराघवम्॥ ॥ १३० ॥ समाश्लिष्यमहात्मानंकाकपक्षधरंहरिम् ॥ नीलोत्पलदलश्यामंपद्मपत्रायतेक्षणम् ॥१३१॥ उपाघ्रायतदामूर्ध्नितुष्टावमुनिसत्तमः ॥ एतस्मिन्नंतरेराजामिथिलायाअधीश्वरः ॥ १३२ ॥ वाजपेयंक्रतुंयष्टुमारेभेमुनिसत्तमैः ॥ तंद्रष्टुंप्रययुस्सर्वेविश्वामित्रपुरोगमाः॥ १३३ ॥ मुनयोरघुशार्दूलसहिताःपुण्यचेतसः ॥ गच्छतस्तस्यरामस्यपदाब्जेनमहात्मनः ॥ १३४ ॥ अभूत्सापावनीभूमिःसमाक्रांतामहाशिला ॥ सापिशप्तापुराभर्त्रागौतमेनद्विजन्मना ॥ १३५ ॥ अहल्यारघुनाथस्यपादस्पर्शाच्छुभाभवत् ॥ अथसंप्राप्यनगरींमिथिलांमुनिसत्तमाः ॥ १३६ ॥ राघवाभ्यांतुसहिताबभूवुःप्रीतमानसाः ॥ समागतान्महाभागान्दृष्ट्वाराजामहाबलः ॥ १३७ ॥ प्रत्युद्गम्यप्रणम्याथपूजयामासमैथिलः॥ रामंपद्मविशालाक्षमिंदीवरदलप्रभम्॥ ॥ १३८ ॥ पीताम्बरधरंश्लक्ष्णंकोमलावयवोज्ज्वलम् ॥ अवधीरितकंदर्प्पकोटिलावण्यमुत्तमम् ॥ १३९ ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नंसर्वाभरणभूषितम् ॥ स्वस्यहृत्पद्ममध्येयःपरेशस्यतनुर्हरिः ॥१४०॥ उत्पन्नोदीपवद्दीपात्सौशील्यादिगुणैःपरैः ॥ तं[1]दृष्ट्वारघुनाथंसजनकोहृष्टमानसः ॥१४१॥ परेशमेवतंमेनेरामंदशरथात्मजम् ॥ पूजयामासकाकुत्स्थंधन्योस्मीतिब्रुवन्नृपः॥१४२॥प्रसादंवासुदेवस्यविष्णोर्मेनेनरेश्वरः ॥ प्रदातुंदुहितांतस्मैमनसाचिंतयन्प्रभुः॥१४३॥ आत्मजौरघुवंशस्यज्ञात्वातत्रनृपोत्तमः ॥ पूजयामासधर्मेणवस्त्रैराभरणैःशुभैः॥१४४॥ ऋषीन्समर्चयामासमधुपर्कादिपूजनैः ॥ ततोवसानेयज्ञस्यरामोराजीवलोचनः ॥ १४५ ॥ भंक्त्वाशैवंधनुर्दिव्यंजितवान्जनकात्मजाम् ॥ अथासौवीर्यशुल्केनमहतापरितोषितः ॥ १४६ ॥ मुदाधरणिजांतस्मैप्रददौमिथिलाधिपः ॥ केशवायश्रियमिवयथापूर्वंमहार्णवः ॥ १४७ ॥ सदूतंप्रेषयामासराघवंमिथिलाधिपः ॥ पुत्राभ्यांसहधर्मात्मामिथिलायांविवेशह ॥१४८॥

१ तंदृष्ट्वाजनकोराजाहर्षनिर्भरमानस इतिपाठः ।

वसिष्ठवामदेवाद्यैःप्रीतैःसहमहीपतिः ॥ उवासनगरेरम्येजनकस्यरघूत्तमः ॥ १४९ ॥ तस्मिन्नेवशुभेकालेरामस्यधरणीसुताम् ॥ विवाहमकरोद्राजा
मिथिलेनसमर्चितः ॥ १५० ॥ लक्ष्मणस्योर्मिलांनामकन्यांजनकसंभवाम् ॥ जनकस्यानुजस्याथतनयेशुभवर्चसी ॥ १५१ ॥ मांडवीश्रुतकीर्त्तिश्चस
र्वलक्षणलक्षिते ॥ भरतस्यचसौमित्रेर्विवाहमकरोन्नृपः ॥ १५२ ॥ निर्वर्त्यौद्वाहिकंतत्रराजादशरथोबली ॥ अयोध्यांप्रस्थितःश्रीमान्पौरैर्जनपदैर्वृतः
॥ १५३ ॥ पारिबर्हसमादायमैथिलेनचपूजितः ॥ ससुतःसस्नुषःसाश्वःसगजःसबलानुगः ॥ १५४ ॥ तदध्वनिमहावीर्य्योजामदग्निःप्रतापवान् ॥ गृ
हीत्वापरशुंचापंसंक्रुद्धइवकेसरी ॥१५५॥ अभ्यधावच्चकाकुत्स्थंयोद्धुकामोनृपांतकः ॥ संप्राप्यराघवंदृष्ट्वावचनंप्राहभार्गवः ॥ १५६ ॥ ॥ परशुराम
उवाच॥ रामराममहाबाहोशृणुष्ववचनंमम॥ बहुशःपार्थिवान्हत्वासंयुगेभूरिविक्रमान्॥१५७॥ब्राह्मणेभ्योमहींदत्वातपस्तप्तुमहंगतः॥तववीर्यबलंश्रुत्वात्व
यायोद्धुमिहागतः॥१५८॥ इक्ष्वाकवोनवध्यामेमातामहकुलोद्भवाः ॥ वीर्य्यंक्षत्रबलंश्रुत्वानशक्यंसहितुंमम॥१५९॥रौद्रंचापंदुराधर्षंभज्यमानंत्वयानृप॥
तस्माद्द्वन्द्वयुद्धंमेदीयतांरघुसत्तम ॥ १६० ॥ इदंतुवैष्णवंचापंतेनतुल्यमरिंदम ॥ आरोपयस्ववीर्येणनिर्जितोस्मित्वयैवहि ॥ १६१ ॥ अथवा
त्यजशस्त्राणिपुरस्ताद्बलिनोमम ॥ शरणंभजकाकुत्स्थकातरोस्यथचेतसी ॥ १६२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्तुकाकुत्स्थोभार्गवेणप्रतापवान्॥
तच्चापंतस्यजग्राहतच्छार्ङ्गंवैष्णवीमपि॥१६३॥शक्त्याविमुक्तस्सतदाजामदग्निःप्रतापवान्॥निर्वीर्योनष्टतेजाभूत्कर्म्महीनोयथाद्विजः॥१६४॥ विनष्टतेज
संदृष्ट्वाभार्गवंनृपसत्तमाः ॥ साधुसाध्वितिकाकुत्स्थंप्रशशंसुर्मुहुर्मुहुः ॥ १६५ ॥ काकुत्स्थस्तन्महच्चापंगृहीत्वारोप्यलीलया ॥ संधायबाणंतच्चापेभार्ग
वंप्राहविस्मितम् ॥ १६६ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ अनेनशरमुख्येनकिंकर्त्तव्यंतवद्विज ॥ छेद्मिलोकमिमंचाधःस्वर्गंवाहन्मितेतपः ॥ १६७ ॥
॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ तन्दृष्ट्वाघोरसंकाशंबाणंरामस्यभार्गवः ॥ ज्ञात्वातंपरमात्मानंप्रहृष्टोराममब्रवीत् ॥ १६८ ॥ ॥ परशुरामउवाच ॥ ॥ रामरा
ममहाबाहोनवेद्मित्वांसनातनम् ॥ जानाम्यद्यैवकाकुत्स्थतववीर्य्यगुणादिभिः ॥ १६९ ॥ त्वमादिपुरुषःसाक्षात्परब्रह्मपरोव्ययः ॥ त्वमनंतोमहाविष्णु
र्वासुदेवःपरात्परः ॥ १७०॥ नारायणस्त्वंश्रीशस्त्वमीश्वरस्त्वंत्रयीमयः ॥ त्वंकालस्त्वंजगत्सर्वमकाराख्यस्त्वमेवच ॥१७१॥ स्रष्टाधाताचसंहर्त्तात्वमेव
परमेश्वरः ॥ त्वमचिंत्योमहद्भूतरूपस्त्वंतुमनुर्महान् ॥ १७२ ॥ चतुःषट्पंचगुणवांस्त्वमेवपुरुषोत्तमः ॥ त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वमोंकारस्त्रयी
मयः ॥ १७३ ॥ व्यक्ताव्यक्तस्वरूपस्त्वंगुणभृन्निर्गुणःपरः ॥ स्तोतुंत्वाहमशक्तश्चवेदानामप्यगोचरम् ॥ १७४ ॥ यच्चापलत्वंकृतवांस्त्वांयुयु

१ छेद्मिपादद्वयंचापि मुद्गरंचास्मिहन्मिते इतिपाठः ।

त्सुतयाप्रभो ॥ तत्क्षंतव्यंत्वयानाथकृपयाकेवलेनतु ॥ १७५ ॥ तवशक्त्यानृपान्सर्वाञ्जित्वादत्वामहींद्विजान् ॥ त्वत्प्रसादववशादेवशांतिमाप्नो
तिनैष्ठिकीम् ॥ १७६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातुकाकुत्स्थंजामदग्निर्महातपाः ॥ परिणीयनमस्कृत्वाराघवंलोकरक्षकम् ॥ १७७ ॥
शतक्रतुकृतंस्वर्गंतदस्त्रायन्यवेदयत् ॥ राघवोथमहातेजाववंदेतंमहामुनिम् ॥ १७८ ॥ विधिवत्पूजयामासपाद्यार्घाचमनादिभिः ॥ तेनसंपू
जितस्तत्रजामदग्निर्महातपाः ॥ १७९ ॥ तपस्तप्तुंययौरम्यंनरनारायणाश्रमम् ॥ राजादशरथःसोथपुत्रैर्दारसमन्वितैः ॥ १८० ॥ स्वांपुरीं
सुमुहूर्तेनप्रविवेशमहाबलः ॥ राघवोलक्ष्मणश्चैवशत्रुघ्नोभरतस्तथा ॥ १८१ ॥ स्वान्स्वान्दारानुपागम्यरेमिरेहृष्टमानसाः ॥ तत्रद्वादशवर्षाणिसी
तयासहराघवः ॥ १८२ ॥ रमयामासधर्मात्मानारायणइवश्रिया ॥ तस्मिन्नेवतुराजाथकालेदशरथःसुतम् ॥ १८३ ॥ ज्येष्ठंराज्येनसंयोक्तुमैच्छत्प्रीत्या
महीपतिः ॥ तस्यभार्याथकैकेयीपुरादत्तवराप्रिया ॥ १८४ ॥ अयाचतनृपश्रेष्ठंभरतस्याभिषेचनम् ॥ विवासनंचरामस्यवत्सराणिचतुर्दश ॥ १८५ ॥
सराजासत्यवचनाद्रामंराज्यादथोःसुतम् ॥ विवासयामासतदादुःखेनहतचेतनः ॥ १८६ ॥ शक्तोपिराघवस्तस्मिन्राज्यंसंत्यज्यधर्मतः ॥ दशग्रीववधार्था
यपितुर्वचनहेतुना ॥ १८७ ॥ वनंजगामकाकुत्स्थोलक्ष्मणेनचसीतया ॥ राजापुत्रवियोगार्त्तःशोकेनचममारसः ॥ १८८ ॥ नियुज्यमानोभरतस्तस्मि
न्राज्येसमंत्रिभिः ॥ नैच्छद्राज्यंसधर्म्मात्मासौभ्रात्रमनुदर्शयन् ॥ १८९ ॥ वनमागम्यकाकुत्स्थमयाचद्भ्रातरंततः ॥ रामस्तुपितुरादेशान्नैच्छद्राज्यमरिं
दमः ॥ १९० ॥ स्वपादुकेददौतस्मैभक्त्यासोप्यग्रहीत्तथा ॥ रामस्यपादुकेराज्यमवाप्यभरतःशुभे ॥ १९१ ॥ प्रत्यहंगंधपुष्पैश्चपूजयन्कैकयीसुतः ॥
तपश्चरणयुक्तेनतस्मिंस्तस्थौनृपोत्तमः ॥ १९२ ॥ यावदागमनंतस्यराघवस्यमहात्मनः ॥ तावद्व्रतपराःसर्वेबभूवुःपुरवासिनः १९३ ॥ राघवश्चित्रकूटा
द्रौभरद्वाजाश्रमेशुभे ॥ रमयामासवैदेह्यामन्दाकिन्याजलेशुभे ॥ १९४ ॥ कदाचिदंकेवैदेह्याःशेतेरामोमहामनाः ॥ ऐंद्रिःकाकस्समागम्यतस्मिन्नेव
चचारह ॥ १९५ ॥ सदृष्ट्वाजानकींतत्रकंदर्प्पशरपीडितः ॥ विददारनखैस्तीक्ष्णैःपीनोन्नतपयोधरम् ॥ १९६ ॥ तंदृष्ट्वावायसंरामःकुशंजग्राहपाणिना ॥
ब्रह्मणास्त्रेणसंयोज्यथाचिक्षेपधरणीधरः ॥ १९७ ॥ तंतृणंघोरसंकाशंज्वालाराचितविग्रहम् ॥ दृष्ट्वाकाकःप्रदुद्रावविमुंचन्कातरंस्वरम् ॥ १९८ ॥ तंकाकंप्र
त्यनुययौरामस्यास्त्रंसुदारुणम् ॥ वायसस्त्रिषुलोकेषुबभ्रामभयपीडितः ॥ १९९ ॥ यत्रयत्रययौकाकःशरणार्थीसवायसः ॥ तत्रतत्रतदस्त्रंतुप्रविवेशभया ॥ २४
वहम् ॥ २०० ॥ ब्रह्माणमिंद्रंरुद्रंचयमंवरुणमेवच ॥ शरणार्थीजगामाशुवायसःशस्त्रपीडितः ॥ २०१ ॥ तंदृष्ट्वावायसंसर्वेरुद्राद्यादेवदानवाः ॥ नशकाः

१ शतक्रतुकृतंपुण्यमितिपाठः ।

स्मवयंत्रातुमितिप्राहुर्मनीषिणः ॥ अथप्रोवाचभगवान्ब्रह्मात्रिभुवनेश्वरः ॥२०२॥ ॥ब्रह्मोवाच ॥ ॥ भोभोबलिभुजांश्रेष्ठतमेवशरणंव्रज ॥ सएवरक्ष
कः श्रीमान्सर्वेषांकरुणानिधिः ॥ २०३ ॥ रक्षत्येवक्षमासारोवत्सलंशरणागतान् ॥ ईश्वरःसर्वभूतानांसौशील्यादिगुणान्वितः ॥ २०४॥ रक्षिताजीवलोक
स्यपितामातासखासुहृत् ॥ शरणंव्रजदेवेशंनान्यत्रशरणंद्विज ॥ २०५ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तेनबलिभुग्ब्रह्मणारघुनंदनम् ॥ उपे
त्यसहसाभूमौनिपपातभयातुरः ॥ २०६ ॥ प्राणसंशयमापन्नंदृष्ट्वासीताथवायसम् ॥ त्राहित्राहीतिभर्तारमुवाचविनयाद्विभुम् ॥ २०७ ॥ पुरतःप
तितंदेवीधरण्यांवायसंतदा ॥ तच्छिरःपादयोस्तस्ययोजयामासजानकी ॥ २०८ ॥ समुत्थाप्यकरेणाथकृपापीयूषसागरः ॥ ररक्षरामोगुणवान्
वायसंदययार्दितः ॥ २०९ ॥ तमाहवायसंरामोमाभैरितिदयानिधिः ॥ अभयंतेप्रदास्यामिगच्छगच्छयथासुखम् ॥ २१० ॥ प्रणम्यरा
घवायाथसीतायैचमुहुर्मुहुः ॥ स्वर्लोकंप्रययावाशुराघवेणचरक्षितः ॥ २११ ॥ ततोरामस्तुवैदेह्यालक्ष्मणेनचधीमता ॥ उवासचित्रकूटाद्रौ
स्तूयमानोमहर्षिभिः॥२१२॥तस्मिन्संपूज्यमानस्तुभरद्वाजेनराघवः ॥ जगामात्रेस्सुविपुलमाश्रमंरघुसत्तमः ॥ २१३ ॥ समागतंरघुवरंदृष्ट्वामुनिवरो
त्तमः ॥ भार्ययासहधर्म्मात्माप्रत्युद्गम्यमुदायुतः ॥ २१४ ॥ आसनेसुशुभेमुख्येनिवेश्यसहसीतया ॥ अर्घ्यपाद्याचमनीयंचवस्त्राणिविविधानिच ॥
॥ २१५ ॥ मधुपर्कन्ददौप्रीत्याभूषणंचानुलेपनम् ॥ तस्यपत्न्यनसूयातुदिव्यांबरमनुत्तमम् ॥ २१६ ॥ सीतायैप्रददौप्रीत्याभूषणानिद्युमंतिच ॥ दि
व्यान्नपानभक्षाद्यैर्भोजयामासराघवम् ॥ २१७ ॥ तेनसंपूजितस्तत्रभक्त्यापरमयानृपः ॥ उवासदिवसंतत्रप्रीत्यारामस्सलक्ष्मणः ॥ २१८ ॥ प्रभातेवि
मलेरामःसमुत्थायमहामुनिम् ॥ परिणीयप्रणम्याथगमनायोपचक्रमे ॥ २१९ ॥ अनुज्ञातस्ततस्तेनरामोराजीवलोचनः ॥ प्रययौदंडकारण्यंमहर्षिकुल
संकुलम् ॥ २२० ॥ तत्रातिभीषणंघोरंविराधंनामराक्षसम् ॥ हत्वाथशरभंगस्यप्रविवेशाश्रमंशुभम् ॥ २२१ ॥ सतुदृष्ट्वाथकाकुत्स्थंसद्यःसंक्षीणकल्म
षः ॥ प्रययौब्रह्मलोकंतुगंधर्वाप्सरसान्वितम् ॥ २२२ ॥ सुतीक्ष्णस्याप्यगस्त्यस्यह्यगस्त्यभ्रातुरेवच ॥ क्रमेणप्रययौरामस्तैश्चसंपूजितस्तथा ॥ २२३ ॥
पंचवट्यांततोरामोगोदावर्यास्तटेशुभे ॥ उवाससुचिरंकालंसुखेनपरमेणच ॥ २२४ ॥ तत्रगत्वामुनिश्रेष्ठास्तापसाधर्मचारिणः ॥ पूजयामासुरात्मे
शंरामंराजीवलोचनम् ॥ २२५ ॥ भयंविज्ञापयामासुस्तंचरक्षोगणेरितम् ॥ तानाश्वास्यतुकाकुत्स्थोददौचाभयदक्षिणाम् ॥ २२६ ॥ तेतुसंपूजितास्तेन
स्वाश्रमान्संप्रपेदिरे ॥ तस्मिंस्त्रयोदशाब्दानिरामस्यपरिनिर्य्ययुः ॥ २२७ ॥ गोदावर्य्यास्तटेरम्येपंचवट्यांमनोरमे ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यराक्षसी

१ अर्घपाद्याचमनीयमधुपर्कंचदत्तवान् । पूजयामासविधिनावस्त्रैराभरणैःशुभैरितिपाठः ।

घोररूपिणी ॥ २२८ ॥ रावणस्यस्वसातत्रप्रविवेशदुरासदा ॥ सातुदृष्ट्वारघुवरंकोटिकंदर्प्पसन्निभम् ॥ २२९ ॥ इंदीवरदलश्यामंपद्मपत्रायतेक्षणम् ॥
प्रोन्नतांसंमहाबाहुंकम्बुग्रीवंमहाहनुम् ॥ २३० ॥ संपूर्णचंद्रसदृशंसस्मिताननपंकजम् ॥ भृंगावलिनिभैःस्निग्धैःकुटिलैःशीर्षजैर्वृतम् ॥ २३१ ॥ रक्तार
विंदसदृशंपद्महस्ततलांकितम् ॥ निष्कलंकेन्दुसदृशनखपंक्तिविराजितम् ॥ २३२ ॥ स्निग्धकोमलदूर्वाभंसौकुमार्य्यनिधिंशुभम् ॥ पीतकौशेयव
सनंसर्वाभरणभूषितम् ॥ २३३ ॥ युवाकुमारवयसंजगन्मोहनविग्रहम् ॥ दृष्ट्वातंराक्षसीरामंकंदर्प्पशरपीडिता ॥ २३४ ॥ अब्रवीत्समुपेत्याथरामंकम
ललोचनम् ॥ ॥ राक्षस्युवाच ॥ ॥ कस्त्वंतापसवेषेणवर्त्तसेदंडकेवने ॥ २३५ ॥ आगतोसिकिमर्थंचराक्षसानांदुरासदे ॥ शीघ्रमाचक्ष्वतत्त्वेन
नानृतंवक्तुमर्हसि ॥ २३६ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ इत्युक्तःसतदारामःसंप्रहस्याब्रवीद्वचः ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ राज्ञोदशरथस्याहंपुत्रोरामइती
रितः ॥ असौममानुजोधन्वीलक्ष्मणोनामचानघः ॥ २३७ ॥ पत्नीचेयंचमेसीताजनकस्यात्मजाप्रिया ॥ पितुर्वचननिर्देशादहंवनमिहागतः ॥ २३८ ॥
विचरामोमहारण्यमृषीणांहितकाम्यया ॥ आगतासिकिमर्थंत्वमाश्रमंममसुंदरि ॥ २३९ ॥ कात्वंकस्यकुलेजातासर्वंसत्यंवदस्वमे ॥ ॥ महेश्वरउ
वाच ॥ ॥ इत्युक्तासातुरामेणप्राहवाक्यमशंकिता ॥ २४० ॥ ॥ राक्षस्युवाच ॥ ॥ अहंविश्रवसःपुत्रीरावणस्यस्वसानृप ॥ नाम्नाशूर्पणखा
नामत्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ २४१ ॥ इदंचदंडकारण्यंभ्रात्रादत्तंममप्रभो ॥ भक्षयन्नृषिसंघान्वैविचरामिमहावने ॥ २४२ ॥ त्वांतुदृष्ट्वामुनिवरंकंदर्पशर
पीडिता ॥ रंतुकामात्वयासार्द्धमागतास्मिसुनिर्भया ॥ २४३ ॥ ममत्वंनृपशार्दूलभर्ताभवितुमर्हसि ॥ इमांतवसतींसीतांग्रसितुंभूपकामये ॥ २४४ ॥
वनेषुगिरिमुख्येषुरमथामित्वयासह ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ इत्युक्त्वाराक्षसींसीतांग्रसितुंवीक्ष्यचोद्यताम् ॥४५॥ श्रीरामःखड्गमुद्यम्यनासाकर्णौप्रचिच्छि
दे ॥ २४६ ॥ रुदंतीसभयंशीघ्रंराक्षसीविकृतानना ॥ खरालयंप्रविश्याहतस्यरामस्यचेष्टितम् ॥ २४७ ॥ सतुराक्षससाहस्रैर्दूषणत्रिशिरोवृतः ॥ आजगा
मभृशंयोद्धुंराघवंशत्रुसूदनः ॥ २४८ ॥ तान्रामःकाननेघोरेबाणैःकालांतकोपमैः ॥ निजघानमहाकायान्राक्षसांस्तत्रलीलया ॥ २४९ ॥ खरंत्रिशिरसंचै
वदूषणंतुमहाबलम् ॥ रणेनिपातयामासबाणैराशीविषोपमैः ॥ २५० ॥ निहत्यराक्षसान्सर्वान्दंडकारण्यवासिनः ॥ पूजितःसुरसंघैश्चस्तूयमानोमहर्षिभिः॥
॥२५१॥ उवासदंडकारण्येसीतयालक्ष्मणेनच॥राक्षसानांवधंश्रुत्वारावणःक्रोधमूर्च्छितः ॥२५२॥ आजगामजनस्थानंमारीचेनदुरात्मना ॥ संप्राप्यपंचव ॥ २४९
ट्यांतुदशग्रीवःसराक्षसः॥२५३॥मायाविनामरीचेनमृगरूपेणरक्षसः॥ अपहृत्याश्रमाद्दूरेतौतुदशरथात्मजौ ॥२५४॥ जहारसीतांरामस्यभार्यांस्ववधकां

१ भक्षयिष्यामिपार्थिव इतिपाठः ।

क्षया ॥ ह्रियमाणांतुतांदृष्ट्वाजटायुर्गृध्रराड्बली ॥ २५५ ॥ रामस्यसौहृदात्तत्रयुयुधेतेनरक्षसा ॥ तंहत्वाबाहुवीर्येणरावणंशत्रुवारणः ॥ २५६ ॥ प्रविवे
शपुरींलंकांराक्षसैर्बहुभिर्वृताम् ॥ अशोकवनिकामध्येनिःक्षिप्यजनकात्मजाम् ॥२५७॥ निधनंरामबाणेनकांक्षयन्स्वगृहंविशत् ॥ रामस्तुराक्षसंहत्वामारी
चंमृगरूपिणम् ॥ २५८ ॥ पुनराविश्यतत्राथभ्रात्रासौमित्रिणाततः ॥ राक्षसापहृतांभार्याज्ञात्वादशरथात्मजः ॥ २५९ ॥ प्रभूतशोकसंतप्तोविललापमहा
मतिः ॥ मार्गमाणोवनेसीतांपथिगृध्रंमहाबलम् ॥ २६० ॥ विच्छिन्नपादपक्षंचपतितंधरणीतले ॥ रुधिरापूर्णसर्वांगंदृष्ट्वाविस्मयमागतः ॥२६१ ॥ पप्रच्छ
राघवःश्रीमान्केनकिंत्वंजिघांसितः ॥ गृध्रस्तुराघवंदृष्ट्वामंदमंदमुवाचह ॥ २६२ ॥ ॥ गृध्रउवाच ॥ ॥ रावणेनहृतारामतवभार्याबलीयसा ॥ तेनराक्षसमु
ख्येनसंग्रामेनिहतोस्म्यहम् ॥ २६३ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ इत्युक्काराघवस्याग्रेसहसात्यक्तजीवितः ॥ संस्कारमकरोद्रामस्तस्यब्रह्मविधानतः ॥२६४॥
स्वपदंचददौतस्मैयोगिगम्यंसनातनम् ॥ राघवस्यप्रसादेनसगृध्रःपरमंपदम् ॥ २६५ ॥ हरेःसामान्यरूपेणमुक्तिंप्रापखगोत्तमः ॥ माल्यवंतंततोगत्वामतं
गस्याश्रमेशुभे ॥ २६६ ॥ अभिगम्यमहाभागांशबरींधर्मचारिणीम् ॥ सातुभागवतश्रेष्ठादृष्ट्वातौरामलक्ष्मणौ ॥ २६७॥ प्रत्युद्गम्यनमस्कृत्वानिवेश्यकु
शविष्टरे ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वावन्यैःपुष्पैःसुगंधिभिः ॥२६८॥ अर्चयामासभक्त्यावैहर्षनिर्भरमानसा ॥ फलानिचसुगंधीनिमूलानिमधुराणिच ॥२६९॥ निवे
दयामासतदाराघवाभ्यांदृढव्रता ॥ फलान्यास्वाद्यकाकुत्स्थस्तस्यैमुक्तिंददौपराम् ॥ २७० ॥ ततःपंपासरोगत्वाराघवःशत्रुसूदनः ॥ जघानराक्षसंतत्र
कबंधंघोररूपिणम् ॥२७१॥ तंनिहत्यमहावीर्योददाहस्वर्गतश्चसः ॥ ततोगोदावरींगत्वारामोराजीवलोचनः ॥२७२॥ पप्रच्छसीतांगंगेत्वंकिंतांजानासिमे
प्रियाम् ॥ नशशंसतदातस्मैसागंगातमसावृता ॥२७३॥ शशापराघवःक्रोधाद्रक्ततोयाभवेतिताम् ॥ ततोभयात्समुद्विग्नापुरस्कृत्यमहामुनीन् ॥२७४ ॥
कृतांजलिपुटादीनाराघवंशरणंगता ॥ ततोमहर्षयस्सर्वेरामंप्राहुस्सनातनम् ॥ २७५ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ त्वत्पादकमलोद्भूतागंगात्रैलोक्यपावनी ॥
त्वमेवहिजगन्नाथतांशापान्मोक्तुमर्हसि ॥ २७६ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ ततःप्रोवाचधर्मात्मारामःशरणवत्सलः ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ शबर्याः
स्नानमात्रेणसंगताशुभवारिणा ॥ मुक्ताभवतुमच्छापाद्गंगेयंपापनाशिनी ॥२७७॥ एवमुक्त्वातुकाकुत्स्थःशबरीतीर्थमुत्तमम् ॥ गंगागयासमंचक्रेशार्ङ्गको
द्यामहाबलः ॥ २७८ ॥ महाभागवतानांचतीर्थंयस्योदकेभवत् ॥ तच्छरीरंजगद्वंद्यंभविष्यतिनसंशयः ॥ २७९ ॥ एवमुक्त्वातुकाकुत्स्थऋष्यमूकंगिरिं
ययौ ॥ ततःपंपासरस्तीरेवानरेणहनूमता ॥२८०॥ संगतस्तस्यवचनात्सुग्रीवेणसमागतः ॥ सुग्रीववचनाद्धत्वावालिनंवानरेश्वरम् ॥२८१॥ सुग्रीवमेवत
द्राज्येरामोसावभ्यषेचयत् ॥ सतुसंप्रेषयामासदिदृक्षुर्जनकात्मजाम् ॥२८२॥ हनुमत्प्रमुखान्वीरान्वानरान्वानराधिपः ॥ सलंघयित्वाजलधिंहनूमान्मारुत

त्मजः॥२८३॥ प्रविश्यनगरींलंकांदृष्ट्वासीतांदृढव्रताम् ॥ उपवासकृशांदीनांभृशंशोकपरायणाम् ॥२८४॥ मलपंकेनदिग्धांगींमलिनाम्बरधारिणीम् ॥ नि
वेदयित्वाभिज्ञानंप्रवृत्तिंचनिवेद्यताम्॥२८५॥ सप्तमंत्रिसुतांस्तत्ररावणस्यसुतंतथा॥तोरणस्तंभमुत्पाट्यनिजघानस्वयंकपिः ॥२८६॥ समाश्वास्यचवैदे
हींबभंजोपवनंतदा॥वनपालान्किंकरांश्चपंचसेनाग्रनायकान्॥२८७॥रावणस्यसुतेनाथनिगृहीतोयदृच्छया ॥दृष्ट्वाचराक्षसेंद्रंतुसंभाषित्वातथैवच ॥२८८॥
ददाहनगरींलंकांस्वलांगूलाग्निनाकपिः॥तयादत्तमभिज्ञानंगृहीत्वापुनरागमत्॥२८९॥सोभिगम्यमहातेजारामंकमललोचनम् ॥ न्यवेदयद्वानरेंद्रोदृष्टासी
तेतितत्वतः॥२९०॥सुग्रीवसहितोरामोवानरैर्बहुभिर्वृतः ॥ महोदधेस्तटंगत्वातत्रानीकंन्यवेशयत् ॥ २९१ ॥ रावणस्यानुजोभ्राताविभीषणइतीरितः ॥
धर्मात्मासत्यसंधश्चमहाभागवतोत्तमः ॥ २९२ ॥ ज्ञात्वासमागतंरामंपरित्यज्यस्वपूर्वजम् ॥ राज्यंसुतांश्चदारांश्चराघवंशरणंययौ ॥ २९३ ॥ परिगृह्य
चतंरामोमारुतेर्वचनात्प्रभुः ॥ तस्मैदत्वाऽभयंसौम्यंरक्षोराज्येभ्यषेचयत् ॥२९४ ॥ ततस्समुद्रंकाकुत्स्थस्तर्तुकामःप्रपद्यवै ॥ सुप्रसन्नजलंतंतुदृष्ट्वारामो
महाबलः ॥२९५॥ शार्ङ्गमादायबाणौघैःशोषयामासवारिधिम् ॥ ततस्तुसरितामीशःकाकुत्स्थंकरुणानिधिम् ॥२९६ ॥ प्रपद्यशरणंदेवमर्चयामासवारि
धिः ॥ पुनरापूर्यजलधिंवरुणास्त्रेणराघवः ॥ २९७ ॥ उदधेर्वचनात्सेतुंसागरेमकरालये ॥ गिरिभिर्वानरानीतैर्नलःसेतुमकारयत् ॥ २९८ ॥ ततो
गत्वापुरींलंकांसन्निवेश्यमहाबलम् ॥ सम्यगायोधनंचक्रेवानराणांचरक्षसाम् ॥ २९९ ॥ ततोदशास्यतनयःशक्रजिद्राक्षसोबली ॥ बबंधनागपाशैश्चता
वुभौरामलक्ष्मणौ ॥ ३०० ॥ वैनतेयःसमागत्यतान्यस्त्राणिप्रमोचयत् ॥ राक्षसानिहतास्सर्वैर्वानरैश्चमहाबलैः ॥ ३०१ ॥ रावणस्यानुजंवीरंकुंभकर्णं
महाबलम् ॥ निजघानरणेरामोबाणैरग्निशिखोपमैः ॥ ३०२ ॥ ब्रह्मास्त्रेणेन्द्रजित्क्रुद्धःपातयामासवानरान् ॥ हनूमतासमानीतोमहौषधिमहीधरः ॥
॥ ३०३ ॥ तस्यानीतस्यचस्पर्शात्सर्वएवसमुत्थिताः ॥ ततोरामानुजोवीरःशक्रजेतारमाहवे ॥ ३०४ ॥ निपातयामासशरैर्वृत्रंवज्रधरोयथा ॥ निर्ययौ
वथपौलस्त्योयोद्धुंरामेणसंयुगे ॥ ३०५ ॥ चतुरंगबलैःसार्द्धंमंत्रिभिश्चमहाबलः ॥ समंततोभवद्युद्धंवानराणांचरक्षसाम् ॥ ३०६ ॥ रामरावणयोश्चैवत
थासौमित्रिणासह ॥ शक्त्यानिपातयामासलक्ष्मणंराक्षसेश्वरः ॥ ३०७ ॥ ततःक्रुद्धोमहातेजाराघवोराक्षसांतकः ॥ जघानराक्षसान्वीरान्शरैःकालांतको
पमैः ॥ ३०८ ॥ प्रदीप्तैर्बाणसाहस्रैःकालदंडोपमैर्भृशम् ॥ छादयामासकाकुत्स्थोदशग्रीवंचराक्षसम् ॥ ३०९ ॥ सतुनिर्भिन्नसर्वांगोराघवास्त्रैर्निशाचरः ॥
भयात्प्रदुद्रावरणाल्लंकांप्रतिनिशाचरः ॥ ३१० ॥ जगद्राममयंपश्यन्निर्वेदाद्गृहमाविशत् ॥ ततोहनूमतानीतोमहौषधिमहागिरिः ॥ ३११ ॥ तेनरामानु
जस्तूर्णंलब्धसंज्ञोभवत्तदा ॥ दशग्रीवस्ततोहोममारेभेजयकांक्षया ॥ ३१२ ॥ ध्वंसितंवानरेंद्रैस्तदभिचारात्मकंरिपोः ॥ पुनर्युद्धायपौलस्त्योरामेणसह

॥ २८०

निर्ययौ ॥ ३१३ ॥ दिव्यस्यन्दनमारुह्यराक्षसैर्बहुभिर्युतः ॥ ततः[illegible]ामखोदिव्यंरथंहर्यश्वसंयुतम् ॥ ३१४ ॥ राघवायससूतंहिप्रेषयामासबुद्धिमान् ॥
रथंमातलिनानीतंसमारुह्यरघूत्तमः ॥ ३१५ ॥ स्तूयमानःसुरगणैर्युयुधेतेनरक्षसा ॥ ततोयुद्धमभूद्घोरंरामरावणयोर्महत् ॥ ३१६ ॥ सप्ताह्निकमहोरात्रं
शस्त्रास्त्रैरतिभीषणम् ॥ विमानस्थाःसुरास्सर्वेंददृशुस्तत्रसंयुगम् ॥३१७॥ दशग्रीवस्यचिच्छेदशिरांसिरघुसत्तमः ॥ समुत्थितानिबहुशोवरदानात्कपर्दि
नः ॥ ३१८ ॥ ब्राह्ममस्त्रंमहारौद्रंवधायास्यदुरात्मनः ॥ ससर्जराघवस्तूर्णंकालाग्निसदृशप्रभम् ॥ ३१९ ॥ तदस्त्रंराघवोत्सृष्टंरावणस्यस्तनांतरम् ॥
विदार्यधरणींभित्त्वारसातलतलेगतम् ॥ ३२० ॥ संपूज्यमानंभुजगैराघवस्यकरंययौ ॥ सगतासुर्महादैत्यःपपातचममारच ॥ ३२१ ॥ ततो
देवगणास्सर्वेंहर्षनिर्भरमानसाः ॥ ववृषुःपुष्पवर्षाणिमहात्मनिजगद्गुरौ ॥ ३२२ ॥ जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ववुःपुण्यास्तथा
वाताः सुप्रभोभूद्दिवाकरः ॥ ३२३ ॥ तुष्टुवुर्मुनयःसिद्धादेवगंधर्वकिन्नराः ॥ लंकायांराक्षसश्रेष्ठमभिषिच्यविभीषणम् ॥ ३२४ ॥ कृतकृत्य
मिवात्मानंमेनेरघुकुलोत्तमः ॥ रामस्तत्राब्रवीद्वाक्यमभिषिच्यविभीषणम् ॥ ३२५ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चयावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥
यावन्ममकथालोकेतावद्राज्यंविभीषणे ॥ ३२६ ॥ गत्वाममपदंदिव्यंयोगिगम्यंसनातनम् ॥ सपुत्रपौत्रःसगणःसंप्राप्नुहिमहाबलः ॥ ३२७ ॥ ॥ ईश्व
रउवाच ॥ ॥ एवंदत्वावरंतस्मैराक्षसायमहाबलः ॥ संप्राप्यमैथिलींतत्रपरुषंजनसंसदि ॥ ३२८ ॥ उवाचराघवःसीतांगर्हितंवचनंबहु ॥ सातेनगर्हि
तासाध्वीविवेशचानलंमहत् ॥ ३२९ ॥ ततोदेवगणास्सर्वेंशिवब्रह्मपुरोगमाः ॥ दृष्ट्वातुमातरंवह्नौप्रविशंतींभयातुराः ॥ समागम्यरघुश्रेष्ठंसर्वेंप्रांजलयोब्रुव
न् ॥ ३३० ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ रामराममहाबाहोशृणुत्वंचातिविक्रम ॥ सीतातिविमलासाध्वीतवनीत्यानपायिनी ॥३३१ ॥ [2]अंत्याज्यातुवृथासाहि
भास्करेणप्रभायथा ॥ सेयंलोकहितार्थायसमुत्पन्नामहीतले॥३३२॥मातासर्वस्यजगतःसमस्तजगदाश्रया ॥ रावणःकुंभकर्णश्चभृत्यौपूर्वपरायणौ॥३३३॥
शापात्तौसनकादीनांसमुत्पन्नौमहीतले ॥ तयोर्विमुक्त्यैवैदेहीगृहीतादण्डकेवने ॥ ३३४ ॥ तावु[3]भौवैवधंप्राप्तौत्वयाराक्षसपुंगवौ ॥ तौविमुक्तौदिवं
यातौपुत्रपौत्रसहानुगौ ॥ ३३५ ॥ त्वंविष्णुस्त्वंपरंब्रह्मयोगिध्येयःसनातनः ॥ त्वमेवसर्वदेवानामनादिनिधनोव्ययः ॥ ३३६ ॥ त्वंहिनारायणःश्रीमान्
सीतालक्ष्मीःसनातनी ॥ मातासासर्वलोकानांपितात्वंपरमेश्वर ॥ ३३७ ॥ नित्यैवैषाजगन्मातातवनित्यानपायिनी ॥ यथासर्वगतस्त्वंहितथा
चेयंरघूत्तम ॥ ३३८ ॥ तस्माच्छुद्धसमाचारांसीतांसाध्वींदृढव्रताम् ॥ गृहाणसौम्यकाकुत्स्थक्षीराब्धेरिवमाचिरम् ॥ ३३९ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एत

१ परमात्मनिराघवे इतिपाठः । २ अनन्याहित्वयासातु इतिपाठः । ३ तद्धेतोस्तौ इ० पा० ।

स्मिन्नंतरेतत्रलोकसाक्षीसपावकः ॥ आदायसीतांरामायप्रददौसुरसन्निधौ ॥ अब्रवीत्तत्रकाकुत्स्थंवह्निःसर्वशरीरगः ॥ ३४० ॥ ॥ वह्निरुवाच ॥
॥ इयंशुद्धसमाचारासीतानिष्कल्मषाविभो ॥ गृहाणमाचिरंरामसत्यंसत्यंतवाब्रुवन् ॥ ३४१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ ततोग्निवचनात्सीतांपरिगृह्यरवूद्व
हः ॥ बभूवरामःसंहृष्टःपूज्यमानःसुरोत्तमैः ॥ ३४२ ॥ राक्षसैर्निहतायेतुसंग्रामेवानरोत्तमाः ॥ पितामहवरात्तूर्णंजीवमानाःसमुत्थिताः ॥ ३४३ ॥
ततस्तुपुष्पकंनामविमानंसूर्यसन्निभम् ॥ भ्रात्रागृहीतंसंग्रामेकौबेरंराक्षसेश्वरः ॥ ३४४ ॥ तद्राघवायप्रददौवस्त्राण्याभरणानिच ॥ तेनसंपूजितःश्रीमान्
रामचंद्रःप्रतापवान् ॥ ३४५ ॥ आरुरोहविमानाग्र्यंवैदेह्याभार्ययासह ॥ लक्ष्मणेनचशूरेणभ्रात्रादशरथात्मजः ॥ ३४६ ॥ ऋक्षवानरसंघातैःसुग्रीवेण
महात्मना ॥ विभीषणेनशूरेणराक्षसैश्चमहाबलैः ॥ ३४७ ॥ यथाविमानेवैकुंठेनित्यमुक्तैर्महात्मभिः ॥ तथासर्वेसमारुह्यऋक्षवानरराक्षसाः ॥ ३४८॥
अयोध्यांप्रस्थितोरामःस्तूयमानःसुरोत्तमैः ॥ भरद्वाजाश्रमंगत्वारामःसत्यपराक्रमः ॥ ३४९ ॥ भरतस्यांतिकेतत्रहनूमंतंव्यसर्जयत् ॥ सनिषादालयं
गत्वागुहंदृष्ट्वाथवैष्णवम् ॥३५० ॥ राघवागमनंतस्मैप्राहवानरपुंगवः ॥ नंदिग्रामंततोगत्वादृष्ट्वातंराघवानुजम् ॥ ३५१ ॥ न्यवेदयत्तथातस्मैरामस्याग
मनोत्सवम् ॥ भरतश्चागतंश्रुत्वावानरेणरघूत्तमम् ॥ ३५२ ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेसानुजःससुहृज्जनः ॥ पुनरागत्यकाकुत्स्थंहनूमान्मारुतात्मजः ॥
॥ ३५३ ॥ सर्वंशशंसरामायभरतस्यचवर्तितम् ॥ राघवस्तुविमानाग्र्यादवरुह्यसहानुजः ॥ ३५४ ॥ ववंदेभार्ययासार्द्धंभारद्वाजंतपोनिधिम् ॥
सतुसंपूजयामासकाकुत्स्थंसानुजंमुनिः ॥ ३५५ ॥ पक्वान्नैःफलमूलाद्यैर्वस्त्रैराभरणैरपि ॥ तेनसंपूजितस्तत्रप्रणम्यमुनिसत्तमम् ॥ ३५६ ॥
अनुज्ञातःसमारुह्यपुष्पकंसानुगस्तदा ॥ नंदिग्रामंययौरामःपुष्पकेणसुहृद्वृतः ॥ ३५७ ॥ मंत्रिभिःपौरमुख्यैश्चसानुजःकेकयीसुतः ॥ प्रत्युद्ययौनृपवरैः
सबलैःपूर्वजंमुदा ॥ ३५८ ॥ संप्राप्यरघुशार्दूलंववंदेसानुगैर्वृतः ॥ पुष्पकादवरुह्याथराघवःशत्रुतापनः ॥ ३५९ ॥ भरतंचैवशत्रुघ्नमुपसंपरिषस्व
जे ॥ पुरोहितंवसिष्ठंचमातृवृद्धांश्चबांधवान् ॥ ३६० ॥ प्रणनाममहातेजाःसीतयालक्ष्मणेनच ॥ बिभीषणंचसुग्रीवंजाम्बवंतंतथांगदम् ॥ ३६१ ॥ हनु
मंतंसुषेणंचभरतःपरिषस्वजे ॥ भ्रातृभिःसानुगैस्तत्रमंगलस्नानपूर्वकम् ॥ ३६२ ॥ दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ आरुरोहरथंदिव्यंसुमंत्रा
धिष्ठितंशुभम् ॥ ३६३ ॥ संस्तूयमानस्त्रिदशैर्वैदेह्यालक्ष्मणेनच ॥ भरतश्चैवसुग्रीवःशत्रुघ्नश्चविभीषणः ॥ ३६४ ॥ अङ्गदश्चसुषेणश्चजाम्बवान्मारुता
त्मजः ॥ नीलोनलश्चसुभगःशरभोगंधमादनः ॥ ३६५ ॥ अन्येचकपयःशूरानिषादाधिपतिर्गुहः ॥ राक्षसाश्चमहावीर्याःपार्थिवेंद्रामहाबलाः ॥ ३६६ ॥
गजानश्वानथोसम्यगारुह्यबहुशःशुभान् ॥ नानामंगलवादित्रैःस्तुतिभिःपुष्कलैस्तथा ॥ ३६७ ॥ ऋक्षवानररक्षोभिर्निषादवरसैनिकैः ॥ प्रविवेशमहा

तेजाःसाकेतंपुरमव्ययम् ॥ ३६८ ॥ आलोक्यराजनगरींपथिराजपुत्रोराजानमेवापितरंपरिचिंतयानः ॥ सुग्रीवमारुतिबिभीषणपुण्यपादसंचारपूतभव
नंप्रविवेशरामः ॥ ३६९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेरामस्यायोध्याप्रवेशोनामद्विचत्वारिंश
दधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ अथतस्मिन्दिनेपुण्येशुभलग्नेशुभान्विते ॥ मंगलस्याभिषेकार्थंमंगलंच
क्रिरेजनाः ॥ १ ॥ वसिष्ठोवामदेवश्चजाबालिरथकश्यपः ॥ मार्कंडेयश्चमौद्गल्यःपर्वतोनारदस्तथा ॥ २ ॥ एतेमहर्षयस्तत्रजपहोमपुरस्सरम् ॥ अभि
षेकंशुभंचक्रुर्मुनयोराजसत्तमम् ॥ ३ ॥ नानारत्नमयेदिव्येहेमपीठेशुभान्विते ॥ निवेश्यसीतयासार्द्धंश्रियाइवजनार्दनम् ॥ ४ ॥ सौवर्णकलशैर्दिव्यैर्ना
नारत्नमयैःशुभैः ॥ सर्वतीर्थोदकैःपुण्यैर्माङ्गल्यद्रव्यसंयुतैः ॥ ५ ॥ दूर्वाग्रतुलसीपत्रपुष्पगंधसमन्वितैः ॥ मंत्रपूतजलैःशुद्धैर्मुनयःसंशितव्रताः ॥ ६ ॥
अजपन्वैष्णवान्सूक्तान्चतुर्वेदमयान्शुभान् ॥ अभिषेकंशुभंचक्रुःकाकुत्स्थंजगतःपतिम् ॥ ७ ॥ तस्मिन्शुभतमेलग्नेदेवदुंदुभयोदिवि ॥ विनेदुःपुष्प
वर्षाणिववृषुश्चसमंततः ॥ ८ ॥ दिव्यांबरैर्भूषणैश्चदिव्यगंधानुलेपनैः ॥ पुष्पैर्नानाविधैर्दिव्यैर्देव्यासहरघूद्वहः ॥ ९ ॥ अलंकृतश्चशुशुभेमुनिभिर्वेदपार
गैः ॥ छत्रंचचामरंदिव्यंधृतवान्लक्ष्मणस्तदा ॥ १० ॥ पार्श्वेभरतशत्रुघ्नौतालवृंतौविरेजतुः ॥ दर्पणंप्रददौश्रीमान्राक्षसेंद्रोबिभीषणः ॥ ११ ॥ दधा
रपूर्णकलशंसुग्रीवोवानरेश्वरः ॥ जाम्बवांश्चमहातेजाःपुष्पमालांमनोहराम् ॥ १२ ॥ वालिपुत्रस्तुतांबूलंसकर्पूरंददौहरेः ॥ हनुमान्दीपकांदिव्यांसुषे
णश्चध्वजंशुभम् ॥ १३ ॥ परिवार्यमहात्मानंमंत्रिणःसमुपासिरे ॥ सृष्टिर्जयंतोविजयःसौराष्ट्रोराष्ट्रवर्द्धनः ॥ १४ ॥ अकोपोधर्मपालश्चसुमंत्रोमंत्रिणः
स्मृताः ॥ राजानश्चनरव्याघ्रानानाजनपदेश्वराः ॥ १५ ॥ पौराश्चनैगमावृद्धाराजानंपर्युपासत ॥ ऋक्षैश्चवानरेंद्रैश्चमंत्रिभिःपृथिवीश्वरैः ॥ १६ ॥ राक्ष
सैर्द्विजमुख्यैश्चकिंकरैश्चसमावृतः ॥ परेव्योम्नियथालीनोदेवतैःकमलापतिः ॥ १७ ॥ तथानृपवरःश्रीमान्साकेतेशुशुभेतदा ॥ इंदीवरदलश्यामंपद्म
पत्रनिभेक्षणम् ॥ १८ ॥ आजानुबाहुंकाकुत्स्थंपीतवस्त्रधरंहरिम् ॥ कंबुग्रीवंमहोरस्कंविचित्राभरणैर्युतम् ॥ १९ ॥ देव्यासहसमासीनमभिषिक्तंरघूत्त
मम् ॥ विमानस्थाःसुरगणाहर्षनिर्भरमानसाः ॥ २० ॥ तुष्टुवुर्जयशब्देनगंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ अभिषिक्तस्ततोरामोवसिष्ठाद्यैर्महर्षिभिः ॥ २१ ॥
शुशुभेसीतयादेव्यानारायणइवश्रिया ॥ अतिमर्त्यतयाभीतउपासितुंपदांबुजम् ॥ २२ ॥ दृष्ट्वातुष्टावहृष्टात्माशंकरोऽहमागतः ॥ कृतांजलिपुटो
भूत्वासानंदोगद्गदाकुलः ॥ हर्षयन्सकलान्देवान्मुनीनपिचवानरान् ॥ २३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ नमोमूलप्रकृतयेनित्यायपरमात्म

१ चक्रूराजेशंरघुसत्तमामितिपाठः ।

ने ॥ सच्चिदानंदरूपायविश्वरूपायवेधसे ॥ २४ ॥ नमोनिरंतरानंदकन्दमूलायविष्णवे ॥ जगत्त्रयकृतानंदमूर्त्तयेदिव्यमूर्त्तये ॥ २५ ॥ नमो
ब्रह्मेंद्रपूज्यायशंकराभयदायच ॥ नमोविष्णुस्वरूपायसर्वरूपनमोनमः ॥ २६ ॥ उत्पत्तिस्थितिसंहारकारिणेत्रिगुणात्मने ॥ नमोस्तुनिर्गतो
पाधिस्वरूपायमहात्मने ॥ २७ ॥ अनयाविद्ययादेव्यासीतयोपाधिकारिणे ॥ नमःपुंप्रकृतिभ्यांचयुवाभ्यांजगतांकृते ॥ २८ ॥ जगन्मातापि
तृभ्यांचजनन्यैराघवायच ॥ नमःप्रपंचरूपिण्यैनिष्प्रपंचस्वरूपिणे ॥ २९ ॥ नमोध्यानस्वरूपिण्यैयोगिध्येयात्ममूर्त्तये ॥ परिणामापरीणामरिक्ताभ्यां
चनमोनमः ॥ ३० ॥ कूटस्थबीजरूपिण्यैसीतायैराघवायच ॥ सीतालक्ष्मीर्भवान्विष्णुःसीतागौरीभवान्शिवः ॥ ३१ ॥ सीतास्वयंहिसावित्रिभवा
न्ब्रह्माचतुर्मुखः ॥ सीताशचीभवान्शक्रःसीतास्वाहानलोभवान् ॥ ३२ ॥ सीतासंहारिणीदेवीयमरूपधरोभवान् ॥ सीताहिसर्वसम्पत्तिःकुबेरस्त्वंरघूत्त
म ॥३३॥ सीतादेवीचरुद्राणीभवान्रुद्रोमहाबलः ॥ सीतातुरोहिणीदेवीचंद्रस्त्वंलोकसौख्यदः ॥३४॥ सीतासंज्ञाभवान्सूर्यःसीतारात्रिर्दिवाभवान् ॥ सी
तादेवीमहाकालीमहाकालोभवान्सदा ॥ ३५ ॥ स्त्रीलिङ्गेषुत्रिलोकेषुयत्तत्सर्वंहिजानकी ॥ पुन्नामलांछितंयत्तुतत्सर्वंहिभवान्प्रभो ॥ ३६ ॥ सर्वत्रसर्वदे
वेशसीतासर्वत्रधारिणी ॥ तदात्वमपिचत्रातुंतच्छक्तिर्विश्वधारिणी ॥ ३७ ॥ तस्मात्कोटिगुणंपुण्यंयुवाभ्यांपरिचिह्नितम् ॥ चिह्नितंशिवशक्तिभ्यांचरितं
तवशांतिदम् ॥ ३८ ॥ आवांरामजगत्पूज्यौममपूज्यौसदायुवाम् ॥ त्वन्नामजापिनीगौरीत्वन्मंत्रजपवानहम् ॥ ३९ ॥ मुमूर्षोर्मणिकर्ण्यांतुअर्द्धोदकनिवा
सिनः ॥ अहंदिशामितेमंत्रंतारकंब्रह्मदायकम् ॥ ४० ॥ अतस्त्वंजानकीनाथपरब्रह्मासिनिश्चितम् ॥ त्वन्मायामोहितास्सर्वेनत्वांजानंतितत्वतः ॥४१॥
॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इत्युक्तःशंभुनारामःप्रसादप्रवणोभवत् ॥ दिव्यरूपधरःश्रीमानद्भुताद्भुतदर्शनः ॥ ४२ ॥ तथातंरूपमालोक्यनरवानरदेवताः॥
नद्रष्टुमपिशक्तास्तेतेजसंमहदद्भुतम् ॥ ४३ ॥ भयाद्वैत्रिदशश्रेष्ठाःप्रणेमुश्चातिभक्तितः ॥ भीताविज्ञायरामोपिनरवानरदेवताः ॥ मायामानुषतांप्राप्य
सदेवानब्रवीत्पुनः ॥ ४४ ॥ ॥ रामचंद्रउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंदेवतायोमांप्रत्यहंसंस्तुविष्यति ॥ स्तवेनशंभुनोक्तेनदेवतुल्योभवेन्नरः ॥ ४५ ॥
विमुक्तःसर्वपापेभ्योमत्स्वरूपंसमश्नुते ॥ रणेजयमवाप्नोतिनक्वचित्प्रतिहन्यते ॥ ४६ ॥ भूतवेतालकृत्याभिर्ग्रहैश्चापिनबाध्यते ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंपतिं
विंदतिकन्यका ॥ ४७ ॥ दरिद्रःश्रियमाप्नोतिसत्त्ववाञ्शीलवान्भवेत् ॥ आत्मतुल्यबलःश्रीमाञ्जायतेनात्रसंशयः ॥ ४८ ॥ निर्विघ्नंसर्वकार्येषुसर्वा
रंभेषुवैनृणाम् ॥ यंयंकामयतेमर्त्यःसुदुर्लभमनोरथम् ॥४९॥ षण्मासात्सिद्धिमाप्नोतिस्तवस्यास्यप्रसादतः ॥ यत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुयत्फलम् ॥ त
त्फलंकोटिगुणितंस्तवेनानेनलभ्यते ॥ ५० ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वारामचंद्रोसौविससर्जमहेश्वरम् ॥ ब्रह्मादित्रिदशान्सर्वान्विससर्जसमा

गतान् ॥ ५१ ॥ अर्चितामानवाःसर्वैर्नरवानरदेवताः ॥ विसृष्टारामचंद्रेणप्रीत्यापरमयायुताः ॥ ५२ ॥ इत्थंविसृष्टाःखलुतेचसर्वेसुखंतदाजग्मु
रतीवहृष्टाः ॥ परंपठंतःस्तवमीश्वरोक्तंरामंस्मरंतोवरविश्वरूपम् ॥ ५३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखं
डेउमामहेश्वरसंवादेविश्वदर्शनंनामत्रिचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४३ ॥ ॥शंकरउवाच ॥ ॥ अथरामस्तुवैदेह्याराज्यभोगान्मनो
रमान् ॥ बुभुजेवर्षसाहस्रंपालयन्सर्वतोदिशः ॥ १ ॥ अंतःपुरजनास्सर्वेराक्षसस्यगृहेस्थिताम् ॥ गर्हयंतिस्मवैदेहींतथाजानपदाजनाः ॥ २ ॥ लोकापवा
दभीत्याचरामःशत्रुनिवारकः ॥ दर्शयन्मानुषंधर्ममंतर्वर्तीनृपात्मजाम् ॥ ३ ॥ वाल्मीकेराश्रमेपुण्येगंगातीरेमहावने ॥ विससर्जमहातेजागर्भिणींमुनिसं
सदि ॥ ४ ॥ साभर्तुःपरतंत्राहिउवासमुनिवेश्मनि ॥ अर्चितामुनिपत्नीभिर्वाल्मीकमुनिरक्षिता ॥ ५ ॥ तत्रैवासूतयमलौनाम्नाकुशलवौसुतौ ॥ तौचतत्रै
वमुनिनासंस्कृतौचववर्धतुः ॥ ६ ॥ रामोपिभ्रातृभिस्सार्द्धंपालयामासमेदिनीम् ॥ यमादिगुणसम्पन्नस्सर्वभोगविवर्जितः ॥ ७ ॥ अर्चयन्सततंविष्णुमना
दिनिधनंहरिम् ॥ ब्रह्मचर्यपरोनित्यंशशासपृथिवींनृपः ॥ ८ ॥ शत्रुघ्नोलवणंहत्वामथुरांदेवनिर्मिताम् ॥ पालयामासधर्मात्मापुत्राभ्यांसहराघवः ॥ ९ ॥
गंधर्वान्भरतोहत्वासिंधोरुभयपार्श्वतः ॥ स्वात्मजौस्थापयामासतस्मिन्देशेमहाबलौ ॥ १० ॥ पश्चिमेमद्रदेशेतुमद्रान्हत्वाचलक्ष्मणः ॥ स्वसुतौचमहावी
र्यौअभिषिच्यमहाबलः ॥११॥ गत्वापुनरयोध्यांतुरामपादावुपस्पृशत् ॥ ब्राह्मणस्यमृतंबालंकालधर्मसुपागतम् ॥ १२ ॥ जीवयामासकाकुत्स्थःशूद्रंह
त्वाचतापसम् ॥ ततस्तुगौतमीतीरेनैमिषेजनसंसदि ॥ १३ ॥ इयाजवाजिमेधंचराघवःपरवीरहा ॥ कांचनींजानकींकृत्वातयासार्द्धंमहाबलः ॥ १४ ॥
चकारयज्ञान्बहुशोराघवःपरमार्थवित् ॥ अयुतान्यश्वमेधानिवाजपेयानिचप्रभुः ॥ १५ ॥ अग्निष्टोमं[1]विश्वजितंगोमेधंचशतक्रतुम् ॥ चकारविविधान्यज्ञा
न्परिपूर्णसदक्षिणान् ॥ १६ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रवाल्मीकिःसुमहातपाः ॥ सीतामानीयकाकुत्स्थमिदंवचनमब्रवीत् ॥ १७ ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥
अपापांमैथिलींरामत्यक्तुंनार्हसिसुव्रत ॥ इयंतुविरजासाध्वीभास्करस्यप्रभायथा ॥ अनन्यातवकाकुत्स्थकस्मात्त्यक्तात्वयानघ ॥ १८ ॥ ॥ रामउवा
च ॥ ॥ अपापांमैथिलींब्रह्मन्जानामिवचनात्तव ॥ रावणेनहृतासाध्वीदण्डकेविजनेपुरा ॥ १९ ॥ तंहत्वासमरेसीतांशुद्धामग्निमुखागताम् ॥ पुनर्या
तोस्म्ययोध्यायांसीतामादायधर्मतः ॥ २० ॥ लोकापवादःसुमहानभूत्पौरजनेषुच ॥ त्यक्तामयाशुभाचारातद्भयात्तवसन्निधौ ॥२१॥ तस्माल्लोकस्यसंतु
ष्टचैसीताममपरायणा ॥ पार्थिवानांमहर्षीणांप्रत्ययंकर्तुमर्हति ॥ २२ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ एवमुक्तातदासीतामुनिपार्थिवसंसदि ॥ चकारप्रत्ययंदे

१ अग्निष्टोमोविश्वजिच्चगोसवोवैष्णवःक्रतुः इ० पा० ।

वीलोकाश्चर्यकरंसती ॥ २३ ॥ दर्शयंस्तस्यलोकस्यरामस्यानन्यतांसती ॥ अब्रवीत्प्रांजलिःसीतासर्वेषांजनसंसदि ॥ २४ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥
यथाहंराघवादन्यंमनसापिनचिंतये॥ तथामेधरणीदेवीविवरन्दातुमर्हति॥२५॥यथैवसत्यमुक्तंमेवेद्मिरामात्परंनच॥तथास्वपुत्र्यांवैदेह्यांधरणीसहसाऽयात्
॥२६॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ ततोरत्नमयंपीठंपृष्ठेधृत्वाखगेश्वरः ॥ रसातलात्तदावीरोविज्ञायजननींतदा॥२७॥ततस्तुधरणीदेवीहस्ताभ्यांगृह्यमैथिली
म् ॥ स्वागतेनाभिनंद्यैनामासनेसंन्यवेशयत्॥२८॥सीतांसमागतांदृष्ट्वादिविदेवगणाभृशम् ॥ पुष्पवृष्टिमविच्छिन्नांदिव्यांसीतामवाकिरन् ॥२९॥ सापिदि
व्याप्सरोभिस्तुपूज्यमानासनातनी॥वैनतेयंसमारुह्यतस्मान्मार्गाद्दिवंययौ॥३०॥दासीगणैःपूर्वभागेसंवृताजगदीश्वरी॥ संप्राप्यपरमंधामयोगिगम्यंसनातन
म्॥३१॥रसातलप्रविष्टांतुतांदृष्ट्वासर्वमानुषाः॥साधुसाध्वितिसीतेयमुच्चैःसर्वेप्रचुक्रुशुः॥३२॥रामःशोकसमाविष्टःसंगृह्यतनयावुभौ ॥ मुनिभिःपार्थिवेंद्रैश्च
साकेतंप्रविवेशह॥३३॥ अथकालेनमहतामातरःसंशितव्रताः॥ कालधर्मसमापन्नाभर्तुःस्वर्गंप्रपेदिरे ॥३४॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ चकाररा
ज्यंधर्मेणराघवःसंशितव्रतः ॥३५॥ कस्यचित्त्वथकालस्यराघवस्यनिवेशनम् ॥ कालस्तापसरूपेणसंप्राप्तोवाक्यमब्रवीत् ॥३६॥ कालउवाच ॥ रामराममम
हाबाहोधात्रासंप्रेषितोस्म्यहम् ॥ यद्ब्रवीमिरघुश्रेष्ठतच्छृणुष्वमहामते ॥३७॥ द्वन्द्वमेवहिकार्यंस्यादावयोःपरिभाषितम् ॥ तदंतरेप्रविष्टोयस्सवद्ध्योहिभवि
ष्यति ॥ ३८ ॥ ॥ महेश्वरउवाच॥ ॥ तथेतिचप्रतिश्रुत्यरामोराजीवलोचनः॥ द्वास्थंकृत्वातुसौमित्रिंकालोवाक्यमभाषत ॥ वैवस्वतोब्रवीद्वाक्यंरामंद
शरथात्मजम् ॥ ३९ ॥ ॥ कालउवाच ॥ ॥ शृणुरामयथावृत्तंसमागमनकारणात् ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥४०॥ वसामिमानुषेलोकेहत्वा
राक्षसपुंगवौ ॥ एवमुक्तःसुरगणैरवतीर्णोसिभूतले ॥ ४१ ॥ तदयंसमयःप्राप्तःस्वर्लोकंगमितुंत्वया ॥ सनाथाहिसुरास्सर्वेभवंत्वद्यत्वयानघ ॥ ४२ ॥
॥ महेश्वरउवाच ॥ एवमस्त्वितिकाकुत्स्थोरामःप्राहमहामुनिम् ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रदुर्वासास्तुमहातपाः ॥ ४३ ॥ राजद्वारमुपागम्यलक्ष्मणंवाक्यमब्रवी
त् ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ ॥ मांनिवेदयकाकुत्स्थंशीघ्रंगत्वानृपात्मज ॥ ४४ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ तमब्रवील्लक्ष्मणस्तुअसांनिध्यमितिद्विज ॥
ततःक्रोधसमाविष्टःप्राहतंमुनिसत्तमः ॥ ४५ ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ ॥ शापंदास्यामिकाकुत्स्थंरामंनयदिदर्शये ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ तस्मा
च्छापभयाद्विप्रंराघवायन्यवेदयत् ॥ तत्रैवांतर्दधेकालःसर्वभूतभयावहः ॥ ४६ ॥ पूजयामासतंप्राप्तमृषिंदुर्वाससंनृपः ॥ अग्रजस्यप्रतिज्ञातंविज्ञायरघु
सत्तमः ॥ ४७ ॥ तत्याजमानुषंरूपंलक्ष्मणःसरयूजले ॥ विसृज्यमानुषंरूपंप्रविवेशस्वकांतनुम् ॥ ४८ ॥ फणासहस्रसंयुक्तःकोटींदुसमवर्चसः ॥ दिव्य

१ तामासनगतामितिपाठः ।

माल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ ४९ ॥ नागकन्यासहस्रैस्तुसंवृतःसमलंकृतः ॥ विमानंदिव्यमारुह्यप्रययौवैष्णवंपदम् ॥५०॥ लक्ष्मणस्यगतिंसर्वांवि
दित्वारघुसत्तमः ॥ स्वयमप्यथकाकुत्स्थःस्वर्गंगंतुमभीप्सितः ॥५१॥ अभिषिच्याथकाकुत्स्थःस्वात्मजौचकुशीलवौ ॥ विभज्यरथनागाश्वंसधनंप्रददौ
तयोः॥५२॥कुशवत्यांकुशंतंचशरवत्यांलवंतथा॥स्थापयामासधर्मेणराज्येस्वेरघुसत्तमः॥५३॥अभिप्रायंतुविज्ञायरामस्यविदितात्मनः॥ आजग्मुर्वानराः
सर्वेराक्षसाःसुमहाबलाः॥५४॥ विभीषणोथसुग्रीवोजाम्बवान्मारुतात्मजः॥ नीलोनलःसुषेणश्चनिषादाधिपतिर्गुहः ॥५५॥ अभिषिच्यसुतौवीरौशत्रुघ्नश्चम
हामनाः ॥ सर्वएतेसमाजग्मुरयोध्यांरामपालिताम् ॥५६॥ तेप्रणम्यमहात्मानमूचुःप्रांजलयस्तथा ॥ वानरप्रभृतयऊचुः ॥ स्वर्लोकंगंतुमुद्युक्तंज्ञात्वात्वां
रघुसत्तम ॥५७॥ आगताःस्मवयंसर्वेंतवानुगमनंप्रति ॥ नशक्ताःस्मक्षणंरामजीवितुंत्वांविनाप्रभो ॥ तस्मात्त्वयाविशालाक्षगच्छामस्त्रिदशालयम् ॥५८॥
॥ महेश्वरउवाच ॥ तैरेवमुक्तःकाकुत्स्थोबाढमित्यब्रवीत्ततः॥ अथोवाचमहातेजाराक्षसेंद्रंविभीषणम् ॥५९॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ राज्यंप्रशासधर्मेणमाप्र
तिज्ञांवृथाकृथाः ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चयावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥ तावद्रमस्वसुप्रीतोकालेममपदंव्रज ॥ ६० ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाथसकाकु
त्स्थःस्वाङ्कंविष्णुंसनातनम् ॥ श्रीरंगशायिनंसौम्यमिक्ष्वाकुकुलदैवतम् ॥ ६१ ॥ संप्रीत्याप्रददौतस्मैरामोराजीवलोचनः ॥ हनुमंतमथोवाचराघवःशत्रु
सूदनः ॥६२॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ मत्कथाःप्रचरिष्यंतियावल्लोकेहरीश्वर ॥ तावत्त्वमाससमेदिन्यांकालेमांव्रजसुव्रत ॥६३॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ तमे
वमुक्त्वाकाकुत्स्थोजांबवंतमथाब्रवीत् ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ द्वापरेसमनुप्राप्तेयदूनामन्वयेपुनः ॥ ६४ ॥ भूभारस्यविनाशायसमुत्पत्स्याम्यहंभुवि ॥
करिष्येतत्रसंग्रामंस्वयंभल्लूकसत्तम ॥ ६५ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ तमेवमुक्त्वाकाकुत्स्थःसर्वांस्तानृक्षवानरान् ॥ उवाचवाचागच्छध्वमितिरामोमहा
बलः ॥६६॥ मंत्रिणोनैगमाश्चैवभरतःकैकयीसुतः ॥ राघवस्यानुगमनेनिश्चितास्तेसमाययुः ॥६७ ॥ ततःशुक्लांबरधरोब्रह्मचारीययौपरम् ॥ कुशान्गृही
त्वापाणिभ्यांसंसक्तःप्रययौपरम् ॥६८॥ रामस्यदक्षिणेपार्श्वेपद्महस्तारमागता ॥ तथैवधरणींदेवीदक्षिणेतरगातथा ॥६९॥ वेदाःसांगाःपुराणानिसेतिहा
सानिसर्वतः ॥ ॐकारोथवषट्कारःसावित्रीलोकपावनी ॥ ७० ॥ अस्त्रशस्त्राणिचतदाधनुराद्यानिपार्वति ॥ अनुजग्मुस्तथारामंसर्वेपुरुषविग्रहाः ॥७१॥
भरतश्चैवशत्रुघ्नःसर्वेपुरनिवासिनः ॥ सपुत्रदाराःकाकुत्स्थमनुजग्मुःसहानुगाः ॥ ७२ ॥ मंत्रिणोभृत्यवर्गाश्चकिंकरानैगमास्तथा ॥ वानराश्चैवऋक्षाश्च
सुग्रीवसहितास्तदा ॥ ७३ ॥ सपुत्रदाराःकाकुत्स्थमन्वगच्छन्महामतिम् ॥ पशवःपक्षिणश्चैवसर्वेस्थावरजंगमाः ॥ ७४ ॥ अनुजग्मुर्महात्मानंसमी

१ इष्टशस्त्राणीतिपाठः ।

परस्थानरोत्तमाः ॥ येचपश्यंतिकाकुत्स्थंस्वंपथांतगेतंप्रभुम् ॥ ७५ ॥ तेतथानुगतारामंनिवर्त्ततेनकेचन ॥ अथत्रियोजनंगत्वानदींपश्चान्मुखींस्थिता
म् ॥ ७६॥ सरयूंपुण्यसलिलांप्रविवेशसहानुगः ॥ ततःपितामहोब्रह्मासर्वदेवगणावृतः ॥ ७७ ॥ तुष्टावरघुशार्दूलमृषिभिःसार्द्धमक्षरैः ॥ अब्रवीत्तत्रकाकु
त्स्थंप्रविष्टंसरयूजले ॥ ७८ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ आगच्छविष्णोभद्रंतेदिष्टयाप्राप्तोसिमानद ॥ भ्रातृभिस्सहदेवाभैःप्रविशस्वनिजांतनुम् ॥ ७९ ॥
वैष्णवींतांमहातेजांदेवाकारांसनातनीम् ॥ त्वंहिलोकगतिर्देवनत्वांकेचित्तुजानते ॥ ८० ॥ त्वामचिंत्यंमहात्मानमक्षरंसर्वसंग्रहम् ॥ यमिच्छसिमहाते
जस्तांतनुंप्रविशस्वभोः ॥ ८१ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ तस्मिन्सूर्यकराकीर्णेपुष्पवृष्टिनिपातिते ॥ उत्सृज्यमानुषंरूपंस्वांतनुंप्रविवेशह ॥ ८२॥
अंशाभ्यांशंखचक्राभ्यांशत्रुघ्नभरतावुभौ ॥ तदातेनमहात्मानौदिव्यतेजस्समन्वितौ ॥ ८३ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्महस्तश्चतुर्भुजः ॥ दिव्याभर
णसम्पन्नोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ ८४ ॥ दिव्यपीतांबरधरःपद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ युवाकुमारःसौम्यांगःकोमलावयवोज्ज्वलः ॥ ८५ ॥ सुस्निग्धनीलकुटि
लकुंतलःशुभलक्षणः ॥ नवदूर्वांकुरःश्यामःपूर्णचंद्रनिभाननः ॥ ८६ ॥ देवीभ्यांसहितःश्रीमान्विमानमधिरुह्यच ॥ तस्मिन्सिंहासनेदिव्येमूलेकल्पत
रोःप्रभुः ॥ ८७ ॥ निषसादमहातेजाःसर्वदेवैरभिष्टुतः ॥ राघवानुगतायेचऋक्षवानरमानुषाः ॥ ८८ ॥ स्पृष्ट्वैवसरयूतोयंसुखेनत्यक्तजीविताः ॥ राम
प्रसादात्तेसर्वेदिव्यरूपधराःशुभाः ॥ ८९ ॥ दिव्यमाल्यांबरधरादिव्यमंगलवर्चसः ॥ आरुरोहविमानंतदसंख्यास्तत्रदेहिनः ॥ ९० ॥ सर्वैःपरिवृतः
श्रीमान्रामोराजीवलोचनः ॥ पूजितःसुरसिद्धौघैर्मुनिभिस्तुमहात्मभिः ॥ ९१ ॥ आययौशाश्वतंदिव्यमक्षरंस्वपदंविभुः ॥ यःपठेद्रामचरितंश्लोकं
श्लोकार्धमेववा ॥९२॥ शृणुयाद्वातथाभक्त्यास्मरेद्वाशुभदर्शने ॥ कोटिजन्मार्जितात्पापाज्ज्ञानतोज्ञानतःकृतात् ॥ ९३ ॥ विमुक्तोवैष्णवंलोकंपुत्रदारस
बांधवैः ॥ समाप्नुयाद्योगगम्यमनायासेनवैनरः ॥ ९४ ॥ एतत्तेकथितंदेविरामस्यचरितंमहत् ॥ धन्योस्म्यहंत्वयादेविरामचंद्रस्यकीर्त्तनात् ॥ किम
न्यच्छ्रोतुकामासितद्ब्रवीमिवरानने ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेश्रीरामचरितकथनंनामचतु
श्चत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४४ ॥ छ ॥ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ ॥ रघुनाथस्यचरितंसाधूक्तंहित्वयाविभो ॥
श्रुत्वाधन्यास्मिदेवेशत्वत्प्रसादान्महेश्वर ॥ १ ॥ वसुदेवसुतस्यास्यकृष्णस्यचरितंमहत् ॥ श्रोतुमिच्छामिदेवेशचरितंकल्मषापहम् ॥ २ ॥
॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिकृष्णस्यास्यमहात्मनः ॥ चरितंवासुदेवस्यसर्वेषांफलदंनृणाम् ॥ ३ ॥ यदूनामन्वयेदेविवसुदेवइती

१ स्वर्गायानुगतमिति पाठः ।

रितः ॥ देवमीढस्यपुत्रोभूत्सर्वधर्मविदांवरः ॥ ४ ॥ देवकस्यैवदुहितांदेवकींदेववर्णिनीम् ॥ उपयेमेविधानेनमथुरायांनृपात्मजः ॥ ५ ॥ उग्रसे
नस्यपुत्रोभूत्कंसःशूरोमहाबलः ॥ तयोरथवरंतत्रचोदयामाससारथिः ॥ ६ ॥ समागतेषुतेष्वेवंपथिरम्येशुभावहे ॥ अंतरिक्षेऽशरीरावाक्प्राहगंभीर
यागिरा ॥ ७ ॥ ॥ आकाशवागुवाच ॥ ॥ अस्यास्तवाष्टमोगर्भःकंसप्राणान्हरिष्यति ॥ ८ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाहंतुमारेभेकंसो
पिभगिनींतदा ॥ तमब्रवीत्सुसंरब्धंवसुदेवःस्वबुद्धिना ॥ ९ ॥ ॥ वसुदेवउवाच ॥ ॥ नहंतव्यामहाभागभगिनीधर्मतस्त्वया ॥ गर्भानेवसमुत्पन्ना
न्नहिराजन्महाबल ॥ १० ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ तथेत्याहतदाकंसोवसुदेवंचदेवकीम् ॥ निबध्यस्वगृहेरम्येसर्वभोगैन्यवेशयत् ॥ ११ ॥ एतस्मिन्नं
तरेदेविपापिभारप्रपीडिता ॥ जगामधरणीदेवीसहसाब्रह्मणोंतिकम् ॥ १२ ॥ समेत्यजगतामीशंब्रह्माणंपरमेष्ठिनम् ॥ प्राहगंभीरयावाचाधरणीलोकधा
रिणी ॥ १३ ॥ ॥ धरण्युवाच ॥ ॥ प्रजापतेनशक्तास्मिधर्तुंलोकानिमान्प्रभो ॥ राक्षसाःपापकर्माणःसंस्थितामयिसुव्रत ॥ १४ ॥ जगतःसकलान्धर्मा
न्विध्वंसंतोमहाबलाः ॥ अधर्मवर्चसःसर्वेनराःपापविमोहिताः ॥ १५ ॥ स्वल्पमल्पतरंधर्मंलोकेस्मिन्नचदृश्यते ॥ धर्मेणैवधृतादेवसत्यशौचदमेनच ॥
तस्मादधर्मसंभूतंनलोकंधर्तुमुत्सहे ॥ १६ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाधरणीदेवीतत्रैवांतरधीयत ॥ ततःसुरगणाःसर्वेब्रह्मरुद्रपुरोगमाः ॥ १७ ॥ क्षी
राब्धेरुत्तरंकूलमधिगम्यजगत्पतिम् ॥ तुष्टुवुःस्तुतिभिर्दिव्यैर्मुनयश्चमहातपाः ॥ ततःप्रसन्नःप्राहेशःसर्वास्तान्मुनिसत्तमान् ॥ १८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
भोभोदेवगणास्सर्वेकिन्निमित्तमिहागताः ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ ततःपितामहःप्राहदेवदेवंजनार्दनम् ॥ १९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ देवदेवजगन्नाथपृथिवीभारपी
डिता ॥ राक्षसाबहवोलोकेसमुत्पन्नादुरासदाः ॥ २० ॥ जरासंधश्चकंसश्चप्रलम्बोधेनुकादयः ॥ दुरात्मानःप्रबाधंतेसर्वलोकान्सनातनान् ॥ २१ ॥ भारावतरणं
कर्तुंपृथिव्यास्त्वमिहार्हसि ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोहृषीकेशोब्रह्मणापरमेष्ठिना ॥ प्राहगंभीरयावाचाजगतीपतिरव्ययः ॥ २२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
अवतीर्याथलोकेस्मिन्यदूनामन्वयेसुराः ॥ अवनीभारमव्यग्रमपास्यामिमहाबलाः ॥ २३ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्ताःसुरास्सर्वेनमस्कृत्वाजना
र्दनम् ॥ स्वान्स्वान्लोकान्समासाद्यपरेशंतेन्वचिंतयन् ॥ ततोनारायणीमायांपरमेशःसमब्रवीत् ॥ २४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ हिरण्याक्षस्यषड्
पुत्रान्समानीयावनीतले ॥ वसुदेवस्यपत्न्यांतुदेवक्यांसन्निवेशय ॥ २५ ॥ अनंतांशःसप्तमोत्रसंप्रविष्टस्तुमाचिरम् ॥ तस्याःसपत्न्यांरोहिण्यांददस्वशुभद
र्शने ॥ २६ ॥ ततोष्टमेममांशस्तुदेवक्यांसंभविष्यति ॥ नंदगोपस्यपत्न्यांतुयशोदायांसनातनी ॥ २७ ॥ तवांशभूतामहानिद्राविंध्यंगत्वामहाचलम् ॥
तत्रसंपूज्यमानाहिदेवैरिंद्रपुरोगमैः ॥ हन्यादैत्यान्महावीर्याञ्शुंभासुरपुरोगमान् ॥ २८ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वामहामायाहिरण्याक्षसुतांस्त

दा ॥ पर्यायेणचदेवक्यांषड्गर्भान्संन्यवेशयत् ॥ २९ ॥ ताञ्जघानतदाकंसोजातमात्रान्महाबलः ॥ ततस्तुसप्तमोगर्भोह्यनंतांशेनचोदितः ॥ ३० ॥ वर्ध
मानंतुगर्भंतंरोहिण्यांसमुपानयत्॥गर्भसंकर्षणात्तस्यांजातःसंकर्षणोऽव्ययः॥३१॥कृष्णाष्टम्यांतुरोहिण्यांप्रौष्ठपद्यांशुभोदये ॥ रोहिणीजनयामासपुत्रंसंकर्ष
णंप्रभुम् ॥३२॥ ततस्तुदेवकीगर्भमापेदेभगवान्हरिः ॥ आपन्नगर्भांतांदृष्ट्वाकंसोऽभयनिपीडितः ॥३३॥ ततःसुरगणाःसर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ॥तुष्टुवुर्देवकीं
तत्रविमानस्थानभस्तले ॥ ३४ ॥ ततस्तुदशमेमासिकृष्णेनभसिपार्वति ॥ अष्टम्यामर्द्धरात्रेचतस्यांजातोजनार्दनः ॥ ३५ ॥ इंदीवरदलश्यामःपद्मप
त्रायतेक्षणः ॥ चतुर्भुजःसुंदरांगोदिव्याभरणभूषितः ॥३६॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कोवनमालाविभूषितः ॥ वसुदेवस्यजातोसौवासुदेवःसनातनः ॥ ३७ ॥
तंदृष्ट्वाजगतांनाथंकृष्णमानकदुंदुभिः ॥ उवाचप्रांजलिर्भूत्वानमस्कृत्यजगन्मयम् ॥३८॥ ॥वसुदेवउवाच॥ ॥ जातोसिमेजगन्नाथभक्तकल्पतरोप्रभो ॥
त्वमेवसर्वदेवानामनादिःपुरुषोत्तमः ॥ ३९ ॥ त्वमचिन्त्यमहद्भूतोयोगिध्येयःसनातनः ॥ ममपुत्रत्वमापन्नोधरण्यांधरणीधर ॥ ४० ॥ दृष्ट्वैतदद्भुतंरूप
मैश्वरंपुरुषोत्तम ॥ दानवाःपापकर्माणोनसहंतेमहौजसः ॥ ४१ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ इत्यर्थितःस्तुतस्तेनपद्मनाभःसनातनः ॥ उपसंहृतवान्रुपं
चतुर्भुजसमन्वितम् ॥ ४२ ॥ मानुषेणैवभावेनद्विभुजेनव्यरोचत ॥ येचांगरक्षकाःसर्वेदानवास्तत्रसंस्थिताः ॥ ४३ ॥ तेचापिमाययातस्यामोहितास्तम
सावृताः ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवमादायानकदुंदुभिः ॥ ४४ ॥ प्रययौनगरात्तूर्णंसर्वदेवैरभिष्टुतः ॥ पयोधरेवर्षमाणेनागराजोमहाबलः ॥ ४५ ॥ फणा
सहस्रेणाच्छाद्यभक्त्यादेवंसमन्वगात् ॥ तौगोपुरकपाटौतुतत्पादस्पर्शनात्तदा ॥ ४६ ॥ भिद्यमानौसुविवृतौतत्रस्थाश्चविमोहिताः ॥ स्रोतस्विनीसुपूर्णा
यायमुनापिमहात्मनः ॥ ४७ ॥ प्रवेशाज्जानुमात्रंतुजलंसाचाप्युपावहत् ॥ उत्तीर्ययमुनांसोथाव्रजत्तत्तीरसंस्थितम् ॥ ४८ ॥ संस्तूयमानस्त्रिदशैःप्रविवेश
यदूत्तमः॥ तत्रनंदस्यपत्नीसाप्रसूतागोव्रजेशुभे ॥ ४९ ॥ विमोहितामाययैवसुषुप्तातमसावृता ॥ तस्यास्तुशयनेदेवंविनिक्षिप्यसयादवः ॥ ५० ॥ तांक
न्यांसमुपादायप्रययौमथुरांपुनः ॥ पत्न्यैदत्वाथतांबालामुवाससुसमाहितः ॥५१॥रुरोदबालभावात्सादेवकीशयनंगता ॥ अथबालाध्वनिंश्रुत्वातद्गृहंसा
ङ्गरक्षकाः ॥ ५२ ॥ कंसायावेदयामासुर्देवकीप्रसवंशुभम् ॥ कंसस्तूर्णमुपेत्यैनांजग्राहबालिकांतदा ॥ ५३ ॥ चिक्षेपचशिलापृष्ठेसापितूर्णंवियत्स्थिता ॥
तस्योत्तमांगेस्वपदंदत्वापूर्णमुखास्थिता ॥ ५४ ॥ उवाचाष्टभुजादेवीतदाराक्षसपुंगवम् ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ किंमयाक्षिप्तयामंदजातोयस्त्वांवधि
ष्यति॥५५॥सर्वस्यजगतःस्रष्टाधर्ताहर्ताचयःप्रभुः॥अस्मिन्लोकेसमुत्पन्नःसतेप्राणान्हरिष्यति ॥५६॥ रुद्रउवाच ॥इत्युक्तातेजसादेवीसहसापूरयन्नभः ॥
जगामदेवगंधर्वैःस्तूयमानाहिमाचलम् ॥ ५७ ॥ कंसस्तदोद्विग्नमनाःसमाहूयस्वदानवान् ॥ प्रलंबचाणूरमुखानुवाचभयपीडितः ॥ ५८ ॥ कंसउवाच॥

१ नभेब्रह्मर्क्षसंयुते इ० पा० ।

अस्माद्भयात्सुरगणाउपेत्यक्षीरसागरम् ॥ आचचक्षुर्हरेःसर्वरक्षोविध्वंसनंप्रति॥५९॥तेषांतुवचनंश्रुत्वाधरण्यांधरणीधरः॥ मानुषेणैवभावेनसमुत्पन्नोऽहिसो
व्ययः॥६०॥तदद्यसर्वैयूयंवैराक्षसाःकामरूपिणः॥समुद्रिक्तबलान्बालान्मारयध्वमशंकिताः॥६१॥ ॥रुद्रउवाच॥ इत्यादिश्यततःकंसोवसुदेवंचदेवकीम् ॥
आश्वास्यमोचयित्वाथस्ववेश्मांतर्विवेशह ॥ वसुदेवस्ततोगत्वानंदव्रजमनुत्तमम् ॥ ६२ ॥ तेनसंपूजितस्तत्रनिक्षिप्यतनयंमुदा ॥ उवाचनंदपत्नींतां
यशोदांयदुनंदनः ॥ ६३ ॥ ॥वसुदेवउवाच ॥ ॥ सुभगेमत्सुतमिमंरोहिणीजठरोद्भवम् ॥ स्वपुत्रमिवरक्षस्वभियाकंसादिहागतम् ॥ ६४ ॥ ॥
॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ तथेत्याहतदातन्वीनंदपत्नीदृढव्रता ॥ लब्ध्वैवयुगलंपुत्रमुत्पुपोषमुदान्विता ॥ ६५ ॥ निक्षिप्यतनयौगेहेनंदगोपस्ययादवः ॥ वि
श्रब्धःप्रययौतूर्णमथुरांकंसपालिताम् ॥ ६६ ॥ ततोगर्गःशुभदिनेवसुदेवेननोदितः ॥ नंदगोपव्रजंगत्वातत्रस्थैःपूजितोद्विजः ॥ ६७ ॥ विधिना
जातकंकर्मकृत्वादेवस्यगोकुले ॥ नामचात्राकरोद्दिव्यंपुत्रयोर्वासुदेवयोः ॥ ६८ ॥ संकर्षणोरौहिणेयोबलभद्रोमहाबलः ॥ रामइत्यादिनामानिपूर्वजस्या
करोद्द्विजः ॥ ६९ ॥ श्रीधरःश्रीकरःश्रीमान्कृष्णोनंतोजगत्पतिः ॥ वासुदेवोहृषीकेशइत्याद्यवरजस्यच ॥ ७० ॥ रामकृष्णावितिख्यातिमस्मिँल्लोके
गमिष्यतः ॥ एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठःसंपूज्यपितृदेवताः ॥ ७१ ॥ संपूज्यमानोगोपालैराययौमथुरांपुनः ॥ कंसेनप्रेषितारात्रौपूतनाबालघातिनी ॥ ७२ ॥
विषलिप्तंस्तनंदत्वाकृष्णायामिततेजसे ॥ कृष्णस्तुराक्षसींज्ञात्वापपौगाढंस्तनंभृशम् ॥ ७३ ॥ प्राणैःसहमहातेजाराक्षस्यायदुपुंगवः ॥ साविह्वलां
गीसहसाविच्छिन्नस्नायुबंधना ॥ ७४ ॥ पपातवेपमानासाममारचमहास्वना ॥ तस्याःशब्देनमहतापूरितंचनभस्तलम् ॥ ७५ ॥ त्रस्ताःसर्वेततोगोपाद्द
ष्ट्वातांपतितांभुवि ॥ कृष्णंचक्रीडमानंतंराक्षस्यामहतोरसि॥७६॥समुद्विग्नास्ततस्तूर्णमादायतनयंतदा ॥ रक्षोभियातदातस्मिन्गोपुरीषेणमूर्द्धनि॥७७॥
संमार्जयामासतदागोवालेनतदाननम् ॥ नंदगोपःसमभ्येत्यसुतमादायभामिनि ॥७८॥ भगवन्नामभिस्तस्यसर्वांगेषुप्रमार्जनम् ॥ कृत्वातांतामसींभीमांब
हिर्विन्यस्यगोव्रजात्॥७९॥ ददाहगोपवृंदैश्चत्रासितैस्तत्रगोव्रजे ॥ कदाचिच्छकटस्याधःशयानोभगवान्हरिः॥८०॥प्रसार्यचरणौतत्ररुरोदमधुसूदनः॥ त
स्यपादप्रहारेणशकटंपरिवर्तितम् ॥८१॥ विध्वस्तकुंभभांडंतद्विपरीतंपपातवै ॥ ततोगोप्यश्चगोपाश्चदृष्ट्वातच्छकटंमहत् ॥८२॥ विस्मयंपरमंजग्मुःकिमे
तदितिशंकिताः॥ यशोदाचतदातूर्णंबालंजग्राहविस्मिता॥८३॥ अल्पेनैवहिकालेनबालकौतौयदूत्तमौ ॥वर्द्धमानौयशोदायाःस्तनपानेनपोषितौ ॥८४॥
जानुभ्यामथहस्ताभ्यांरिंगमाणौविरेजतुः॥ मायावीराक्षसस्तत्रकृतश्चवटुवेषधृक्[१] ॥८५॥ कृष्णंहंतुंसमारब्धोविचचारमहीतले॥ज्ञात्वाकृष्णस्तुतंरक्षोनिज

१ मायावीराक्षसःकश्चित्तत्र कुक्कुटवेषधृगितिपाठः ।

घानतलेनवै ॥८६॥ राक्षसेनैवरूपेणनिपपातममारच ॥ विचचारततःसर्वंगोव्रजंमधुसूदनः ॥ ८७ ॥ नवनीतंजहाराशुगोपीनांचगृहेगृहे ॥ तदायशोदाकु
पितादाम्नामध्येउलूखले ॥८८॥ निबध्यकृष्णंप्रययौविक्रेतुंगोरसादिकम् ॥ कर्षमाणस्ततःकृष्णोदाम्नाबद्धउलूखले ॥८९॥ यमलार्जुनयोर्मध्येजगामधरणी
धरः ॥ उलूखलेनगोविंदःपातयामासतौद्रुमौ ॥ ९० ॥ भग्नस्कंधौनिपतितौस्वरेणधरणीतले ॥ तेनशब्देनमहताजग्मुस्तत्रमहौजसः ॥ ९१ ॥ गो
पवृद्धास्ततोदृष्ट्वाविस्मयंपरमंगताः ॥ यशोदापिसमुद्विग्नाविमुच्यधरणीधरम् ॥ ९२ ॥ तंविस्मितंसमादायस्तनंप्रादान्महात्मने ॥ यस्मिन्निब
ध्यमानस्तुदाम्नामात्राजगत्पतिः ॥ ९३ ॥ तस्मिन्महर्षिभिःसर्वैर्दामोदरइतीरितः ॥ तौतुकिंनरतांप्राप्तौविमुक्तौयमलार्जुनौ ॥ ९४ ॥ गोपवृद्धास्ततःस
र्वैनंदगोपपुरोगमाः ॥ महोत्पातमिमंज्ञात्वास्थानांतरमुपाययुः ॥ ९५ ॥ वृंदावनेमनोरम्येयमुनायास्तटेशुभे ॥ निवासंचक्रिरेरम्यंगवांगोपीजनस्य
च ॥ ९६ ॥ तत्रतौरामकृष्णौतुवर्द्धमानौमहाबलौ ॥ वत्सपालयुतौवत्सान्पालयामासतुस्तदा ॥ ९७ ॥ गोवत्समध्यगंकृष्णंबकोनाममहासुरः ॥ बक
रूपेणतंहंतुमुद्युक्तोऽत्रयदूत्तमम् ॥ ९८ ॥ तंदृष्ट्वावासुदेवोपिलोष्टमुद्यम्यलीलया ॥ ताडयामासपक्षांतेपपातोर्व्यांमहासुरः ॥ ९९ ॥ ततःकतिपयाहस्तु
गोवत्सान्पालयन्वने ॥ छायायांजंबुवृक्षस्यप्रसुप्तौपल्लवेमृदौ॥१००॥एतस्मिन्नंतरेदेवोब्रह्मादेवगणैर्वृतः ॥ द्रष्टुंकृष्णंसमागम्यसुप्तौदृष्ट्वायदूत्तमौ ॥१०१ ॥
वत्सान्गोपशिशून्हृत्वाजगामत्रिदिवंपुनः ॥ प्रबुद्धौतौसमालोक्यविनष्टाञ्शिशुवत्सकान् ॥ १०२ ॥ गोवत्सागोपबालाश्चक्वगताइतिविस्मितौ ॥
ज्ञात्वाकृष्णस्तुतत्कर्मप्रजापतिकृतंतदा ॥ १०३ ॥ तथैवससृजेबालान्गोवत्सांश्चसनातनः ॥ यथातूर्णंयथारूपंतथैवमधुसूदनः ॥ १०४ ॥
ससर्जवत्सान्गोपालानविताजगतांप्रभुः ॥ दृष्ट्वासायाह्नसमयेगावस्त्वेषांचमातरः ॥ १०५ ॥ स्वान्स्वान्वत्सानुपागम्ययथापूर्वंप्रवर्तिताः ॥ एवंसं
वत्सरेकालेगतेतत्रमहात्मनः ॥ १०६ ॥ प्रजापतिःपुनस्तस्मैददौवत्सान्सबालकान् ॥ कृतांजलिपुटोभूत्वापरिणीयप्रणम्यच ॥ भयादुवाचगो
विंदंब्रह्मात्रिभुवनेश्वरः ॥ १०७॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नमोनमस्तेसर्वात्मंस्तत्वज्ञानस्वरूपिणे ॥ नित्यानंदस्वरूपायाप्रियतात्मन्महात्मने ॥ १०८ ॥
अणुर्बृहत्स्थूलतररूपःसर्वगतोव्ययः ॥ अनादिमध्यांतरूपस्वरूपात्मन्नमोस्तुते ॥ १०९ ॥ नित्यज्ञानबलैश्वर्यवीर्यतेजोमयस्यच ॥ महाशक्तेनमस्तुभ्यं
पूर्णषाड्गुण्यमूर्तये ॥ ११० ॥ त्वंवेदपुरुषोब्रह्मन्महापुरुषएवच ॥ शरीरपुरुषत्वस्यछंदःपुरुषएवच ॥ १११ ॥ चत्वारःपुरुषास्त्वंचपुराणःपुरुषो
त्तम ॥ विभूतयस्तवब्रह्मन्पृथिव्यम्ब्यनिलादयः ॥ ११२ ॥ तववाचासमुद्भूतौक्ष्मावह्नीजगदीश्वर ॥ अंतरिक्षंचवायुश्चसृष्टौप्राणेनतेविभो ॥ ११३ ॥
चक्षुपातवसंसृष्टौद्यौश्चादित्यस्तथाव्यय ॥ दिशश्चचंद्रमाःसृष्टाःश्रोत्रेणतवचानघ ॥ ११४ ॥ अपांस्रावश्चवरुणोमनसातेमहेश्वर ॥ उक्तेमहातिमीमांसे

यत्तद्ब्रह्मप्रकाशते ॥ ११५ ॥ तथैवचाध्वरेष्वेतदेतदेवमहाव्रते ॥ छंदोगेयेनभस्येतद्विव्येतद्वायुरेवतत् ॥ ११६ ॥ आकाशएतदेवेदमोषधीष्वेवमेवच ॥
नक्षत्रेषुचसर्वेषुग्रहेष्वेतद्दिवाकरे ॥ ११७ ॥ एवंभूतेष्वेवमेवब्रह्मेत्याचक्षतेश्रुतिः ॥ तदेवपरमंब्रह्मप्रज्ञातंपरितोमृतम् ॥ ११८ ॥ हिरण्मयोव्ययोयज्ञः
शुचिःशुचिषदित्यपि ॥ वैदिकान्यभिधेयानितथैतान्यस्यनक्वचित् ॥ ११९ ॥ चक्षुर्मयंश्रोत्रमयंछंदोमयमनोमयम् ॥ वाङ्मयंपरमात्मानंपरेशंशंसतिश्रु
तिः ॥ १२० ॥ इतिसर्वोपनिषदामर्थस्त्वंकमलेक्षण ॥ स्तोतुंनशक्तोयंत्वांतुसर्ववेदांतपारगम् ॥ १२१ ॥ महापराधमेतत्तेवत्सापहरणंमया ॥
कृतंतत्क्षम्यतांनाथशरणागतवत्सल ॥ १२२ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ एवंस्तुत्वाहरिंवेधाःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ वत्सान्दत्वापुनस्तस्मैप्रय
यौस्वयमालयम् ॥ १२३ ॥ हृदिकृत्वासदादेविबालरूपंहरिंविधिः ॥ उवासत्रिदशैःसार्द्धंहृष्टपुष्टोमहातपाः ॥ १२४ ॥ कृष्णेनसृष्टावत्सावैपूर्व
वत्सास्तथार्भकाः ॥ अवापुरैक्यतांतत्रपश्यतांत्रिदिवौकसाम् ॥ १२५ ॥ कृष्णस्तुवत्सपालैर्वैप्रययौनंदगोकुलम् ॥ ततःकतिपयाहस्सुगोपा
लैर्यदुपुंगवः ॥ १२६ ॥ ह्रदंगत्वाथकालिंद्यास्तत्रस्थंसुमहाविषम् ॥ सहस्रशीर्षबलिनंनागराजानमच्युतः ॥ १२७ ॥ निष्पिष्यफल
साहस्रंपादेनैकेनलीलया ॥ प्राणसंशयमापन्नंचकारमधुसूदनः ॥ १२८ ॥ सकालियोलब्धसंज्ञस्तमेवशरणंययौ ॥ ररक्षभगवान्कृष्णोनागंत्य
क्तविषंतदा ॥ १२९ ॥ वैनतेयभयाद्भीतंस्वपदेनांक्यमूर्द्धसु॥ह्रदाद्विवासयामासकालिंद्यायदुपुंगवः ॥ १३० ॥ त्यक्त्वासतंह्रदंतूर्णंपुत्रदारस
मन्वितः ॥ नमस्कृत्वाथगोविंदंप्रययौकालियस्तदा ॥ १३१ ॥ विषदग्धास्तुयेपूर्वंतत्तीरस्थाश्चशाखिनः ॥ कृष्णेनवीक्षितास्तूर्णंफलिनःपुष्पि
णोभवन् ॥ १३२ ॥ अथकालेनकौमारमवाप्यमधुसूदनः ॥ गोवृंदंपालयामाससर्वदेवमयःप्रभुः ॥ १३३ ॥ स्वसमानवयोभिस्तुगोपालैस्तुयदू
त्तमः ॥ वृंदावनेमनोरम्येसरामोविचचारह ॥ १३४ ॥ तत्रहत्वामहाघोरंसर्परूपंमहासुरम् ॥ अपहत्यमहाकायंमेरुमंदारगौरवम् ॥ १३५ ॥ धेनुकस्यव
नंप्राप्यतालहिंतालगह्वरम् ॥ प्रविश्यतद्वनंरम्यंफलितंतालगह्वरम् ॥ धेनुकंपर्वताकारंखररूपधरंसदा ॥ १३६ ॥ पादौगृह्यसमुत्क्षिप्यतालेनविज
घानह ॥ तत्क्षणादेवतत्पालास्तदंतेरेमिरेतदा ॥१३७॥ निष्क्रम्यतद्वनात्तूर्णंभांडीरंवटमागताः ॥ तत्रतेरामकृष्णाभ्यांचिक्रीडुर्बाललीलया॥ १३८॥
गोपवेषेणतत्रागात्प्रलंबोनामराक्षसः ॥ रामंस्वपृष्ठमारोप्यययौतूर्णंनभस्तलम् ॥ १३९ ॥ मत्वातंराक्षसंरामोमुष्टिनातस्यमूर्द्धनि ॥ ताडयामा
सरोषेणविह्वलांगस्ततोपतत् ॥ १४० ॥ राक्षसेनैवरूपेणविनदन्भैरवंस्वनम् ॥ भिन्नशीर्षतनुस्तत्रममाररुधिरोक्षितः ॥ १४१ ॥ ततःप्रदोष

१ इदमर्धं केषुचित्पुस्तकेषुनदृश्यते ।

समयेगोब्रजेनंदनंदनः ॥ उवासगोपकन्याभिःक्रीडन्कौमोदवर्चसे ॥ १४२ ॥ अरिष्टनामादैत्येशोगत्वातत्रवृषाकृतिः ॥ कृष्णंहंतुंसमागत्यजगर्जचमहास्वनम् ॥ १४३ ॥ तंदृष्ट्वाविद्रुताःसर्वेगोपालाभयपीडिताः ॥ कृष्णोपिदृष्ट्वातंरौद्रमागतंदनुजाधिपम् ॥ १४४ ॥ तालवृक्षंसमुत्पाट्यशृंगमध्येव्यपीडयत् ॥ सतुभग्नशिरःशृंगोवमन्वैरुधिरंबहु ॥ १४५ ॥ पपातभीमवेगेननिनदंस्त्यक्तजीवितः ॥ इत्थंहत्वामहाकायमरिष्टंदनुजाधिपम् ॥१४६ ॥ आहूयगोपबालांश्चतत्रैवोवासगोव्रजे ॥ ततःकतिपयाहस्सुकेशीनाममहासुरः ॥ १४७ ॥ हयकायेनगोविंदंहंतुंव्रजमुपाययौ ॥ सगत्वागोव्रजंरम्यमुच्चैर्हेषामथाकरोत् ॥ १४८ ॥ तेनशब्देनमहतापूरितंभुवनत्रयम् ॥ भीताःसर्वेसुरगणाःशंकमानायुगक्षयम् ॥ १४९ ॥ तत्रस्थामोहिताःसर्वेगोपागोप्यश्चविह्वलाः ॥ लब्धसंज्ञास्तुतेसर्वेविद्रुताश्चसमंततः ॥ १५० ॥ गोप्यस्तुशरणंजग्मुःकृष्णंत्राहीतिचाब्रुवन् ॥ नभेतव्यंनभेतव्यमित्याहभक्तवत्सलः ॥ १५१ ॥ समाश्वास्यततस्तूर्णंमुष्टिनावासवानुजः ॥ ताडयामासशिरसितस्यदैत्यस्यलीलया ॥ १५२ ॥ विभिन्नदंतनेत्रोसौविननादमहास्वनम् ॥ महाशिलांसमुत्क्षिप्यतस्यांगेवैन्यपातयत् ॥ १५३ ॥ सतुचूर्णितसर्वांगोनिनदन्भैरवंस्वनम् ॥ पपातसहसाभूमौममारचमहासुरः ॥ १५४ ॥ केशिनंनिहतंदृष्ट्वादिविदेवगणाभृशम् ॥ मुमुचुःपुष्पवर्षाणिसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ १५५ ॥ इत्थंशिशुत्वेवैदैत्यान्हरिर्हत्वाबलोत्कटान् ॥ समुमोदसुखेनैवबलरामसमन्वितः ॥ १५६ ॥ इंदीवरदलश्यामःपद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ पीतांबरधरःस्रग्वीवनमालाविभूषितः ॥ १५७ ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कश्चित्रमाल्यानुलेपनः ॥ विचित्राभरणैर्युक्तःकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ १५८ ॥ आमुक्ततुलसीमालःकस्तूरीतिलकांचितः ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकबरीकृतकेशवान् ॥ १५९ ॥ बद्धैर्नानाविधैःपुष्पैर्बर्हिबर्हावतंसकः ॥ रक्तारविंदसदृशहस्तपादतलाधरः ॥ १६० ॥ पक्षमध्यगशीतांशुकलंकभ्रूलताननः ॥ हारनूपुरकेयूरैःकटकाभ्यांविराजितः ॥ १६१ ॥ वृंदावनेमहारम्येफलपुष्पविराजिते ॥ रम्यंनिनादयन्वेणुंतत्रास्तेयदुनंदनः ॥ १६२ ॥ अवधीरितकंदर्पकोटिलावण्यमच्युतम् ॥ सर्वागोपस्त्रियोदृष्ट्वामन्मथास्त्रेणपीडिताः ॥१६३॥ पुरामहर्षयःसर्वेदंडकारण्यवासिनः ॥ दृष्ट्वारामंहरिंतत्रभोक्तुमैच्छंतसुविग्रहम् ॥ १६४ ॥ तेसर्वेस्त्रीत्वमापन्नाःसमुद्भूतास्तुगोकुले ॥ हरिंसंप्राप्यकामेनततोमुक्ताभवार्णवात् ॥ १६५ ॥ क्रोधेनैवयथादैत्याःसमेत्यमधुसूदनम् ॥ निधनंप्राप्यसंग्रामेहतामुक्तिमवाप्नुयुः ॥१६६॥ कामक्रोधौनृणांलोकेनिरयस्यैवकारणम् ॥ हरिंसमेत्यभावेनमुक्तागोप्यःसुरद्विषः ॥१६७॥
कामाद्भयाद्वाद्वेषाद्वायेभजंतिजनार्दनम् ॥ तेप्राप्नुवंतिवैकुंठंकिंपुनर्भक्तियोगतः ॥ १६८ ॥ तस्यवेणुध्वनिंश्रुत्वारजन्यांबल्लवांगनाः ॥ शयनादुत्थिताः

१ कौमारवीक्षिते इति पाठः ।

सर्वाविकीर्णांबरमूर्द्धजाः ॥ १६९ ॥ त्यक्त्वापतीन्सुतान्बधूंस्त्यक्त्वालज्जांकुलंस्वकम् ॥ जगत्पतिंसमाजग्मुःकंदर्पशरपीडिताः ॥ १७० ॥ समेत्यगो
प्यःसर्वास्तुभुजैरालिंग्यकेशवम् ॥ बुभुजुश्चाधरंदेव्यःसुधामृतमिवामराः ॥ १७१ ॥ ताभिःसर्वाभिरात्मेशःक्रीडयामासगोव्रजे ॥ तेनापिताःस्त्रियःसर्वा
रेमिरेनिर्भयाव्रजे ॥ १७२ ॥ इत्येवंरमयामासुरहन्यहनिकेशवम् ॥ वृंदावनेमनोरम्येकालिंदीपुलिनेतथा ॥ १७३ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ धर्मसंर
क्षणार्थायजगत्यामवतीर्यसः ॥ परदाराभिगमनंकथंकुर्याज्जनार्दनः ॥ १७४ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ स्वशरीरेपरेष्वंगभेदोनास्तिशुभानने ॥ सर्वंजग
च्चतस्यांगंपृथगत्रनविद्यते ॥ १७५ ॥ स्त्रीपुंभेदोनवैतस्यपुरुषस्यमहात्मनः ॥ नैसर्गिकस्यभर्तृत्वादात्मेशत्वाज्जगत्पतेः ॥ १७६ ॥ तथापह्नतपाप्म
त्वसामर्थ्याद्व्यापिनःप्रभोः ॥ दोषोत्रनास्तिसुभगेदेवस्यपरमात्मनः ॥ १७७ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातुगिरिजांरुद्रःश्रीत्रिपुरान्तकः ॥ कृ
ष्णस्यशेषंचरितमाख्यातुंसंप्रचक्रमे ॥१७८ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ शरत्कालेतुसंप्राप्तेनंदगोपपुरोगमाः ॥ गोपामहोत्सवंकर्तुमारब्धास्त्रिदशांपतेः॥१७९॥
तदुत्सवंतुगोविंदोनिवार्याथशतक्रतोः ॥ गोवर्द्धनाद्रिराजस्यकारयामासवीर्यवान् ॥ १८० ॥ ततःक्रुद्धःसहस्राक्षोनंदगोपस्यगोव्रजे ॥ ववर्षचमहावृ
ष्टिंसप्तरात्रंनिरंतरम् ॥ १८१ ॥ गोवर्द्धनंसमुत्पाट्यमहाशैलंजनार्दनः ॥ गवांसंरक्षणार्थायधारयामासलीलया ॥ १८२ ॥ तस्यच्छायांगिरेःप्राप्य
गोपागोप्यश्चसुव्रते ॥ अवसंश्चसुखेनैवहर्म्यांतरगताइव ॥१८३॥ ततःशक्रःसहस्राक्षोभीतःसंभ्रांतचेतसा ॥ वारयामासतद्वर्षंययौनंदस्यतद्व्रजम्॥१८४॥
कृष्णोपितंमहाशैलंयथापूर्वंनिवेशयत् ॥ गोपवृद्धाश्चतेसर्वेनंदगोपपुरोगमाः १८५ ॥ परिपूज्यचगोविंदंपरंविस्मयमाययुः ॥ ततःशतक्रतुर्देवःसमेत्यम
धुसूदनम् ॥ तुष्टावप्रांजलिर्भूत्वाहर्षगद्गदयागिरा ॥ १८६ ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ नमस्तेपुंडरीकाक्षसर्वज्ञातित्रिविक्रम ॥ त्रिगुणातीतसर्वेशविश्व
स्यात्मन्नमोस्तुते ॥ १८७ ॥ त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वमोङ्कारःक्रतुर्हविः ॥ त्वमेवसर्वदेवानांपितामाताचकेशव ॥ १८८ ॥ अग्रेहिरण्यगर्भस्त्वंभूत
स्यसमवर्त्तत ॥ त्वमेवैकःपतिरसिपुरुषस्त्वंहिरण्मयः ॥ १८९ ॥ पृथिवींद्यामिमांदेवत्वमेवधृतवानसि ॥ आत्मदःफलदोयश्चस्यादेवंजगदीश्वर॥१९०॥
अवाप्तंतच्चत्रिदशैःप्रकाशंजगतांपतेः ॥ अमृतंचैवमृत्युश्चछायातवसनातन ॥ १९१ ॥ तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम् ॥ हेमवंतइमेयस्यस
मुद्रूताहिरण्मयाः ॥ १९२ ॥ समुद्रारसनायस्यवाहस्तस्यैवकेशव ॥ इमादिशःप्रतिदिशोवायुर्यस्यतवाव्यय ॥ १९३ ॥ तस्मैदेवायभव
तेविधेमहविषावयम् ॥ येनत्वयासमारूढापृथिवीवर्द्धतापुनः ॥ १९४ ॥ स्वर्लोकःस्तंभितोयेनत्वयाब्रह्मन्महेश्वर ॥ त्वमंतरिक्षेरजसोवसानःसर्वगोव्ययः ॥
॥ १९५ ॥ तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम् ॥ यंक्रंदसिराजमानेतत्प्रभासेगुणान्विते ॥ १९६ ॥ अभ्यैक्षेतांचमनसाअवश्यंश्रीश्चसर्वदा ॥ यत्रास्ति

सूरउदितोविभातिपरमेपदे ॥१९७॥ तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम् ॥ यदापोबृहतीर्विश्वब्रह्ममायंजनार्दनाः ॥ १९८ ॥ गर्भंदधानाःसर्गेत्रजनयंतीर
घौघकृत् ॥ समवर्ततदेवानामसुरेकोव्ययोविभुः ॥ १९९ ॥ तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम् ॥ याआपोमहिनादक्षंपर्यपश्यत्प्रजापतिम् ॥ २०० ॥
यज्ञंदधानास्तत्रादौजनयंतीर्हविःपुमान् ॥ योदेवेष्वेकएवासीदधिदेवःपरात्परः ॥२०१॥ तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम् ॥ मानोहिंसीज्जनितायःपृथि
व्याअव्ययःपुमान् ॥२०२॥ योवादिवंसत्यधर्माजजानाव्ययईश्वरः ॥ यश्चंद्रोबृहतीरपोजजानसकलंजगत् ॥ २०३ ॥ तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावय
म् ॥ एतानिविश्वजातानिबभूवपरिताप्रभो ॥ २०४ ॥ त्वदुत्पन्नप्रजाध्यक्षभविष्यद्भूतमच्युतः ॥ यजामस्त्वांचयत्कामास्तन्नोअस्तुसमासतः ॥ २०५ ॥
त्रयाणांपतयःस्यामतवकारुण्यवीक्षणात् ॥ हिरण्मयाख्यःपुरुषोहिरण्यश्मश्रुकेशवान् ॥ २०६ ॥ आप्रणखात्सर्वंहिरण्यंसवितातुहिरण्यभाक् ॥
असौसर्वगतोब्रह्मायस्त्वादित्येव्यवस्थितः ॥ २०७ ॥ तद्देवस्यसवितुर्वरेण्यंभर्गउत्तमम् ॥ सदाधीमहितेरूपंधियोयोनःप्रभातिहि ॥ २०८ ॥ नमस्ते
पुंडरीकाक्षश्रीशसर्वेशकेशव ॥ वेदांतवेद्ययज्ञेशयज्ञरूपनमोस्तुते ॥ २०९ ॥ नमस्तेवासुदेवायगोपवेषायतेनमः ॥ तत्सर्वंध्वंसनादेवअपराधंमयाकृत
म् ॥ २१० ॥ तत्क्षम्यतांजगन्नाथघृणाब्धेपुरुषोत्तम ॥ अल्पेनैवहिकालेनजहिकंसंदुरासदम् ॥ देवानांहिहितंकृत्वासुखेवस्थायमेदिनीम् ॥ २११ ॥
॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इतिसंस्तुत्यगोविंदंसर्वदेवेश्वरोहरिः ॥ सुधामृतेनाभ्यषिंचद्दिव्यांबरविभूषणैः ॥२१२॥ अर्चयित्वातुदेवेशंजगामत्रिदिवंपुनः॥
गोपवृद्धाश्चगोप्यश्चदृष्ट्वातत्रशतक्रतुम् ॥ २१३ ॥ तेनतेपूजिताश्चैवप्रहर्षमतुलंययुः ॥ रामकृष्णौमहावीर्यौदिव्याभरणभूषितौ ॥ २१४ ॥ नंदस्य
गोव्रजेरम्ये[1]सुसुखेनैवतस्थतुः ॥ एतस्मिन्नंतरेदेविनारदोमुनिसत्तमः ॥ २१५ ॥ सहसामथुरांगत्वाकंसस्यांतिकमाविशत् ॥ राज्ञासंपूजितास्तत्रसमासी
नःशुभासने ॥२१६॥ सर्वंविज्ञापयामासचेष्टितंशार्ङ्गिणस्तदा ॥ देवतानांसमुद्योगंजन्मवैकेशवस्यच ॥२१७॥ तथाचवसुदेवेनपुत्रनिक्षेपणंव्रजे ॥ निधनं
राक्षसानांचसर्पराजविवासनम् ॥२१८॥ धारणंगिरिवर्यस्यशतक्रतुसमागमम् ॥ निवेदयित्वाकंसस्यसर्वंनिरवशेषतः ॥२१९॥ प्रययौब्रह्मभवनंपूजितस्ते
नरक्षसा ॥ कंसःसमुद्विग्नमनामंत्रिभिःपरिवेष्टितः॥२२०॥ मंत्रयामासतैःसाकमात्मनोनिधनंप्रति ॥ तत्रबुद्धिमतांश्रेष्ठमक्रूरंधर्मवत्सलम् ॥ उवाचात्महितं
कार्यंदानवेंद्रोमहाबलः ॥ २२१ ॥॥ कंसउवाच ॥ ॥ मद्भयात्रिदशाःसर्वेशतक्रतुपुरोगमाः॥ विष्णोःसमीपमागत्यभयार्त्ताःशरणंगताः ॥२२२॥ सतेषाम
भयंदत्वाभगवान्भूतभावनः ॥ उत्पन्नोदेवकीगर्भेमांहंतुंमधुसूदनः ॥ २२३ ॥ वसुदेवोपिदुष्टात्मावंचयित्वातुमांनिशि ॥ पुत्रंनिक्षिप्तवान्गेहेनंदस्यसुदुरात्म

१ गोवत्सान्संररक्षतुः इति पाठः ।

नः॥२२४॥बालेनैवदुराधर्षोविजघानमहासुरान्॥मांहंतुमपिसंनद्धोभवेदेवनसंशयः॥२२५॥ सतुहंतुंनवैशक्तःसेंद्रैरपिसुरासुरैः॥उपायेनैवहंतव्यःसमानीयम
यातदा ॥२२६॥ मदोत्कटैस्तुमातंगैर्मल्लैश्चवरवाजिभिः ॥ येनकेनाप्युपायेनहंतुंशक्यमिहैवतु॥२२७॥तस्मात्त्वंगोव्रजंगत्वाकृष्णंरामंचयादव ॥ सर्वान्गो
पालवृद्धांश्चनंदगोपपुरोगमान् ॥ उपभोक्तुंधनुर्यागमिहानययदूत्तम ॥ २२८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वायदुश्रेष्ठोरथमारुह्यवीर्यवान् ॥
प्रययौगोकुलंरम्यंकृष्णसंदर्शनोत्सुकः ॥ २२९ ॥ महाभागवतश्रेष्ठोगवांमध्येव्यवस्थितम् ॥ ददर्शकृष्णमक्लिष्टमक्रूरोविनयान्वितः ॥ २३० ॥ नीलनी
रदसंकाशंसर्वाभरणभूषितम् ॥ पद्मपत्रविशालाक्षंदीर्घबाहुमनामयम् ॥ २३१ ॥ पीतवस्त्रेणसंवीतंसर्वावयवसुंदरम् ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कंरत्नकुंडल
शोभितम् ॥ २३२ ॥ तुलसीवनमालाढ्यंवन्यपुष्पावतंसकम् ॥ गोपकन्यापरिवृतंदृष्ट्वातत्रजनार्दनम् ॥ २३३॥पुलकांकितसर्वांगोहर्षाश्रुप्लुतलोचनः ॥
अवरुह्यरथात्तस्मात्प्रणनामयदूद्वहः ॥२३४ ॥ हर्षात्समेत्यगोपालंपरिणीयप्रणम्यच ॥ रक्तारविंदसदृशौवज्रचक्राङ्कचिह्नितौ॥२३५॥ स्वमूर्ध्निधृत्वापादा
ब्जौप्रणनामपुनःपुनः ॥ कैलासशिखराभासंनीलांबरधरंप्रभुम् ॥ २३६ ॥ शरत्पूर्णेंदुसदृशंमुक्तादामविभूषितम् ॥ बलरामंततोदृष्ट्वाप्रणनामसयादवः॥
॥२३७॥ हर्षेणोत्थाप्यतौवीरौपरिगृह्ययदूत्तमौ ॥ गृहमाजग्मतुर्वीरौतेनाक्रूरेणवृष्णिना ॥ २३८ ॥ नंदगोपस्तुतंदृष्ट्वायदुश्रेष्ठंसमागतम्॥अभिगम्यमहाते
जानिवेश्यपरमासने ॥ २३९ ॥ अर्चयामासविधिवदर्घ्यपाद्यादिभिर्मुदा ॥ वस्त्रैःसमर्हणैर्दिव्यैरर्चयामासभक्तितः ॥ २४० ॥ अक्रूरोरामकृष्णाभ्यांवस्त्रा
ण्याभरणानिच ॥ प्रददौनंदगोपाययशोदायैचयादवः ॥ २४१ ॥ पृष्ट्वाकुशलमव्यग्रमासीनस्तुकुशासने ॥ राजकार्याणिसर्वाणिसंपृष्टोवाचबुद्धिमान् ॥
॥ २४२ ॥ अक्रूरउवाच ॥ ॥ एषकृष्णोमहातेजास्साक्षान्नारायणोव्ययः ॥ देवतानांहितार्थायसाधूनांरक्षणायच ॥ २४३ ॥ भूभारकविनाशायध
र्मसंस्थापनायच ॥ कंसादीनांतुदैत्यानांसर्वेषांनिधनायच ॥ २४४ ॥ संप्रार्थितःसुरगणैर्मुनिभिश्चमहात्मभिः ॥ देवकीजठरेजातःप्रावृट्कालेमहानिशि ॥
॥ २४५ भयात्कंसस्यदेवेशमानीयानकदुंदुभिः ॥ तवगेहेतदारात्रौपुत्रंनिःक्षिप्तवान्हरिम् ॥ २४६ ॥ तस्मिन्नेवतुकालेपियशोदातुयशस्विनी ॥ कन्यां
मायांशसंभूतांप्रसूतातुशुभाननाम् ॥२४७॥ तयासंमोहितंसर्वमिदंव्रजकुलंशुभम् ॥ मूर्च्छितायायशोदायाःशयनेयदुपुङ्गवम्॥ २४८ ॥कृष्णंनिक्षिप्यतां
कन्यामादायस्वगृहंययौ ॥ तांतुनिक्षिप्यदेवक्याःशयनेबहिरागमत् ॥ २४९ ॥ सारुरोदततःक्षिप्रंदेवकीशयनेस्थिता ॥ तच्छ्रुत्वासहसाकंसःकन्यामादा
यसुव्रत ॥ २५० ॥ भ्रामयित्वाशिलापृष्ठेचिक्षेपोत्पत्यवीर्यवान् ॥ समुत्थायचसाकन्यासायुधाष्टभुजान्विता ॥ गगनस्थारुषाकंसंप्राहगंभीरया

१ पूर्णेंदुसदृशाननमिति पाठः ।

गिरा ॥ २५१ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ ॥ योनंतःसर्वदेवानामीश्वरःपुरुषोत्तमः ॥ यातस्तववधार्थायगोव्रजेदानवाधम ॥ २५२ ॥ ॥ अक्रूर
उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासामहामायाहिमवंतंसमाययौ ॥ तदाप्रभृतिदुष्टात्माभयादुद्विग्नमानसः ॥ २५३ ॥ दानवान्प्रेषयामासनिधनायमह
त्मनः ॥ बालेनैवहताःसर्वेलीलयानेनधीमता ॥ २५४ ॥ अत्यद्भुतानिकर्माणिकृतवान्परमेश्वरः ॥ गोवर्द्धनादिधरणंनागराजविवासनम् ॥२५५॥
समागमंमहेंद्रस्यनिधनंसर्वरक्षसाम् ॥ श्रुत्वादेवर्षिणाख्यातमतीवभयपीडितः ॥ २५६ ॥ इतोनीत्वामहाबाहूरामकृष्णौदुरासदौ ॥ मदोत्कटै
र्महानागैर्मल्लैर्वाहंतुमुद्यतः ॥ २५७ ॥ कृष्णस्यानयनार्थायप्रेरयामाससमामिह ॥ वसुदेवस्यदुष्टात्मानिग्रहंकृतवानसौ ॥ २५८ ॥ एतत्सर्वं
समाख्यातंचेष्टितंसुदुरात्मनः ॥ उपभोक्तुंधनुर्यागंयूयंसर्वेव्रजौकसः ॥ २५९ ॥ दध्याज्यादिगृहीत्वावैश्वोभूतेगंतुमर्हथ ॥ सहितारामकृ
ष्णाभ्यांगोपाःसर्वेतदंतिकम् ॥ २६० ॥ कृष्णेननिहतःकंसोभविष्यतिनसंशयः ॥ परित्यज्यभयंतस्माद्गमिष्यध्वंनृपाज्ञया ॥ २६१ ॥ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ इत्युक्त्वासतदाक्रूरस्तूष्णीमासीत्सुबुद्धिमान् ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वादारुणंरोमहर्षणम् ॥ २६२ ॥ नंदगोपमुखाःसर्वेगोपवृद्धाभयातुराः ॥ अभा
षिरेमहादुःखसागरेशोकमोहिताः ॥ २६३ ॥ तानाश्वास्यहरिस्तत्रहृष्टाकमललोचनः ॥ नभीःकार्येतिसंप्राहराक्षसंप्रतिवीर्यवान् ॥ २६४ ॥ विनाशा
यप्रयास्यामिकंसस्यास्यदुरात्मनः ॥ मथुरांसहरामेणभवद्भिःसहसंगतः ॥ २६५ ॥ तत्रहत्वादुरात्मानंकंसंदानवपुंगवम् ॥ सर्वांश्वराक्षसान्हत्वापाल
यिष्यामिमेदिनीम् ॥२६६॥ तस्माच्छोकंपरित्यज्यगच्छध्वंमथुरांपुरीम् ॥ एवमुक्तास्तुहरिणागोपानंदपुरोगमाः ॥२६७॥ मुहुर्मुहुःपरिष्वज्यमूर्द्धघ्राणं
प्रचक्रिरे ॥ अप्रमेयानिकर्माणिविचार्यसुमहात्मनः ॥ २६८॥ अक्रूरवचनाच्चैवगोपाःसर्वेगतव्यथाः ॥ दुग्धदध्याज्ययुक्तानिशुचीनिविविधानिच ॥२६९॥
पक्वान्नानिसुहृद्यानिस्वादूनिमधुराणिच ॥ अक्रूरायददौसौम्यंयशोदाभोजनंशुभम् ॥ २७० ॥ सहितोरामकृष्णाभ्यांनंदाद्यैर्गोपसत्तमैः ॥ सुहृद्भिर्बालवृ
द्धैश्चभवनेसमलंकृते ॥ २७१ ॥ दत्तंयशोदयासौम्यंभोजनंकलुषापहम् ॥ बुभुजेयादवश्रेष्ठोह्यन्नंरोगापहंशुभम् ॥ २७२ ॥ भोजयित्वायथान्यायंद
त्त्वाचमनमंभसा ॥ सकर्पूरंसतांबूलंददौतस्मैदृढव्रता ॥ २७३ ॥ अस्तंयातेदिनकरेसंध्यामन्वास्ययादवः ॥ सहितोरामकृष्णाभ्यांभुक्त्वाक्षीरान्नमुत्त
मम् ॥ २७४ ॥ ताभ्यामेवतदाक्रूरःशयनंसमुपाविशत् ॥ तस्मिंस्तुभवनेश्रेष्ठेरम्येदीपविराजिते ॥ २७५ ॥ श्लक्ष्णेविचित्रपर्यंकेनानापुष्पविराजिते ॥ ॥ २५९
तस्मिञ्शेतेहरिःकृष्णःशेषेनारायणोयथा ॥२७६ ॥ तंदृष्ट्वासहसाक्रूरोहर्षाश्रुपुलकांकितः ॥ विहायतामसींनिद्रांसुश्रेयःसमुदीक्ष्यवै ॥२७७॥ पादसंवाहनं
विष्णोश्चक्रेभागवतोत्तमः ॥ एतावतामेसाफल्यंजीवितंचसुजीवितम् ॥ २७८ ॥ इदंत्रैलोक्यमैश्वर्यमिदंवैसुखमुत्तमम् ॥ इदंराज्यमिदंधर्म्यमिदंमोक्षसु

खंपरम् ॥ २७९ ॥ नशक्यंमनसास्मर्तुंशिवब्रह्मादिदैवतैः ॥ सनकाद्यैर्मुनींद्रैस्तुवसिष्ठाद्यैर्महर्षिभिः ॥ २८० ॥ तच्छ्रीशस्यपदद्वंद्वंशरदंबुरुहोज्ज्वलम् ॥
संस्पृष्टमिंदिरालक्ष्म्याकराभ्यांसुसुखंपरम् ॥२८१॥ दिष्ट्यालब्धंमयाविष्णोःश्रीपादाब्जयुगंशुभम् ॥ व्यतीतासाक्षणाद्रात्रिस्तद्ब्रह्मानंदगौरवात् ॥२८२॥
ततःप्रभातेविमलेदिविदेवगणोत्तमैः ॥ संस्तूयमानोबुबुधेतस्मात्तुशयनाद्धरिः ॥ २८३ ॥ उपस्पृश्ययथान्यायंसहरामेणधीमता ॥ पपातपादयोर्मा
तुःप्रयाणंचाभ्यरोचयत् ॥ २८४ ॥ समुत्थाप्ययशोदातुदुःखहर्षसमन्विता ॥ अश्रुपूर्णमुखीपुत्रौप्रेम्णासंपरिषस्वजे ॥ २८५ ॥ आशिषंप्रददौदेवीतन
याभ्यांदृढव्रता ॥ विससर्जमहावीरौसमालिङ्ग्यमुहुर्मुहुः ॥ २८६ ॥ अक्रूरोपियशोदायैप्रणम्यप्राहसांजलिः ॥ २८७ ॥ ॥ अक्रूरउवाच ॥ ॥ प्रया
स्यामिमहाभागेप्रसादंकुरुमेनघे ॥ एषकृष्णोमहाबाहुःकंसंहत्वामहाबलम् ॥ २८८ ॥ सर्वस्यजगतोराजाभविष्यतिनसंशयः ॥ तस्माच्छोकंपरित्य
ज्यसुखीभववरानने ॥२८९॥ ॥ईश्वरउवाच॥ इत्युक्तयातयाक्रूरोविसृष्टोयदुसत्तमः ॥ सहितोरामकृष्णाभ्यामारुरोहरथोत्तमम् ॥२९०॥ प्रययौमथुरांशीघ्रं
स्तूयमानोप्सरोगणैः ॥ नंदगोपमुखाःसर्वेगोपवृद्धास्तमन्वयुः ॥२९१॥ पुनर्गृहीत्वादध्याज्यंफलानिविविधानिच ॥ तंप्रयांतंहरिंदृष्ट्वागोकुलाद्गोपयोषितः ॥
॥ २९२ ॥ अनुजग्मुर्विनिष्क्रांतंरथस्थंमधुसूदनम् ॥ निवर्त्तयामासहरिस्ताःसर्वागोपयोषितः ॥ २९३ ॥ शोकसंतप्तहृदयाविलेपुःकमलेक्षणम् ॥
हाकृष्णकृष्णकृष्णेतिगोविंदेत्यरुदन्मुहुः ॥ २९४ ॥ अश्रुपूर्णेक्षणादीनारुदंत्यस्तत्रसंस्थिताः ॥ अथाक्रूरोरथंदिव्यंचोदयामासगोव्रजात् ॥ २९५ ॥
सहितोरामकृष्णाभ्यांमथुरांप्रतियादवः ॥ उत्तीर्ययमुनांशीघ्रंकूलेस्थाप्यरथोत्तमम् ॥ २९६ ॥ अवरुह्यरथात्तस्मात्स्नातुंतत्रोपचक्रमे ॥ तथा
चावश्यकंकर्तुंनिमज्ज्याथजलेशुभे ॥ २९७ ॥ तत्राघमर्षणंसम्यग्जपन्भागवतोत्तमः ॥ ददर्शतौजलेतत्ररामकृष्णौशुभान्वितौ ॥ २९८ ॥
शरत्कोटींदुसंकाशंनीलांबरधरंप्रभुम् ॥ दिव्यचंदनदिग्धांगंमौक्तिकाभरणछविम् ॥ २९९ ॥ रक्तारविंदनयनंपुंडरीकावतंसकम् ॥ रामंददर्श
कृष्णंचनीलनीरदसन्निभम् ॥ ३०० ॥ दिव्यपीतांबरधरंपुंडरीकायतेक्षणम् ॥ हरिचंदनलिप्तांगंनानारत्नविभूषितम् ॥ ३०१ ॥ दृष्ट्वातत्रयदुश्रेष्ठोविस्मयं
परमंगतः ॥ उत्थायस्यंदनेतत्रतौददर्शमहाबलौ ॥ ३०२ ॥ पुनरप्यत्रनिमज्ज्यजपन्मंत्रद्वयंहरिम् ॥ सुधाब्धौशेषपर्यंकेरमयासहितंहरिम् ॥ ३०३ ॥
सनकाद्यैस्तूयमानंसर्वैर्देवैरुपासितम् ॥ दृष्ट्वातस्मिन्जलेदेवंविस्मयंपरमंययौ ॥ तुष्टावाथयदुश्रेष्ठोहरिंसर्वगमीश्वरम् ॥ ३०४ ॥ ॥ अक्रूरउवाच ॥
कालात्मनेनमस्तुभ्यमनादिनिधनायच ॥ अव्यक्तायनमस्तुभ्यमविकारायतेनमः ॥ ३०५ ॥ भूतभर्त्रेनमस्तुभ्यंभूतव्याप्रनमोनमः ॥ नमस्तेसर्वभूता
नांनियन्त्रेपरमात्मने ॥ ३०६ ॥ विकारायाविकारायप्रत्यक्षपुरुषायच ॥ गुणभर्त्रेनमस्तुभ्यंनियमायनमोनमः ॥ ३०७ ॥ देशकालादिनिर्भेदरहिताय

परात्मने ॥ अनंतायनमस्तुभ्यमच्युतायनमोनमः ॥ ३०८ ॥ गोविंदायनमस्तुभ्यंत्रयीनाथायशार्ङ्गिणे ॥ नारायणायविश्वायवासुदेवायतेनमः ॥३०९॥
विष्णवेपुरुरूपायशाश्वतायनमोनमः ॥ पद्मनेत्रायनित्यायशंखचक्रधरायच ॥ ३१० ॥ उद्यत्कोटिरविप्रख्यभूषणांचितवर्चसे ॥ हरयेसर्वलोकानामीश्वरा
यनमोनमः ॥ ३११ ॥ सवित्रेसर्वजगतांबीजायपरमात्मने ॥ संकर्षणायकृष्णायप्रद्युम्नायनमोनमः ॥ ३१२ ॥ अनिरुद्धायधात्रेचविधात्रेविश्वयोनये ॥
सहस्रमूर्त्तयेतुभ्यंबहुमूर्द्धांघ्रिबाहवे ॥३१३॥ सहस्रनाम्नेनित्यायपुरुषायनमोनमः ॥ नमस्तेनागपर्यंकशायिनेसौम्यरूपिणे ॥३१४॥ केशवायनमस्तुभ्यं
पीतवस्त्रधरायच ॥ लक्ष्मीघनकुचाश्लेषविमर्दोज्ज्वलवर्चसे ॥ श्रीधरायनमस्तुभ्यंश्रीशायानंतरूपिणे ॥ ३१५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ स्नानकाले
पठेद्यस्तुदेवंध्यायन्सनातनम् ॥ इमंस्तवंनरोभक्त्यामहद्भिर्मुच्यतेह्यघैः ॥ ३१६ ॥ सर्वतीर्थफलंप्राप्यविष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ एवमंतर्जलेदेवंस्तुत्वाभा
गवतोत्तमः ॥ ३१७ ॥ अर्चयामाससजलैःकुसुमैश्चसुगंधिभिः ॥ कृतकृत्यस्तदाक्रूरोनिर्गत्ययमुनाजलात् ॥ ३१८ ॥ समेत्यरामकृष्णौतुप्रणनामशुभा
न्वितः ॥ तंदृष्ट्वाप्राहगोविंदोविनीतंविस्मितंहरिः ॥ ३१९ ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ किमाश्चर्यंजलेतस्मिन्दृष्टवानसियादव ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥
अक्रूरस्तुयदुश्रेष्ठंप्राहकृष्णंसुतेजसम् ॥ ३२० ॥ ॥ अक्रूरउवाच ॥ ॥ तवसर्वगतस्येशमहिम्नोजगतःप्रभो॥किमाश्चर्यंहृषीकेशजगत्सर्वंत्वमेवहि॥३२१॥
त्वमापस्त्वंनभोवह्निस्त्वंभूमिरनिलस्तथा ॥ चतुर्विधमिमंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ३२२ ॥ त्वत्तोनान्यद्वासुदेवजीमूतादमृतंयथा ॥ त्वंयज्ञस्त्वंवषट्
कारस्त्वमोंकारोहविस्तथा ॥ ३२३ ॥ त्वमेवसर्वदेवानामीश्वरःशाश्वतोऽव्ययः ॥ नाकारणात्कारणाद्वाकरणाकारणात्परः ॥ ३२४ ॥ धर्मत्राणायदेवेशश
रीरग्रहणंतव ॥ मत्स्यकूर्मवराहादिवैभवत्वमुपागतः ॥ ३२५ ॥ पासिसर्वमिमंलोकंत्वमेवत्वन्मयंविभो ॥ ३२६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥इतिसंस्तुत्य
गोविंदंप्रणम्यजगतांपतिम् ॥ आरुरोहरथंदिव्यंताभ्यांसहयदूत्तमः ॥ ३२७ ॥ ततस्तूर्णंसमासाद्यमथुरांदेवनिर्मिताम् ॥ रामकृष्णौपुरद्वारि
निवेश्यांतःपुरंययौ ॥ ३२८ ॥ तयोरागमनंतस्यनिवेद्यनृपतेस्तदा ॥ राज्ञासंपूजितस्तेनततःस्वगृहमाविशत् ॥ ३२९ ॥ अथसायाह्नसमये
रामकृष्णौमहाबलौ ॥ परस्परंकरौगृह्यमथुरायांसमागतौ ॥ ३३० ॥ गच्छन्तौचमहावीर्यौराजमार्गेयदूत्तमौ ॥ ददृशतुर्महात्मानौरजकंवस्त्ररंजक
म् ॥ ३३१ ॥ दिव्यवस्त्रवृतंराजगेहमायांतमच्युतः ॥ ययाचेतानिवस्त्राणिसहरामेणवीर्यवान् ॥ ३३२ ॥ नदत्तवांस्तदातस्मैरुषावैवस्त्ररंजकः ॥ ॥ २६
बहूनिकटुवाक्यानिप्राहतत्राध्वनिस्थितः ॥ ३३३ ॥ ताडयामासतंकृष्णस्तलेनैवमहाबलः ॥ तत्रैवनिहतोमार्गेवमन्वैरुधिरंबहु ॥ ३३४ ॥
तानिवस्त्राणिरम्याणिगोपालैःसहबांधवैः ॥ धारयामासतुर्वीरौयथार्हंरामकेशवौ ॥ ३३५ ॥ मालाकारगृहंप्राप्यतेनदृष्टौनमस्कृतौ ॥ सुगंधि

भिर्दिव्यपुष्पैःपूज्यमानौमुदान्वितौ ॥ ३३६ ॥ ददतुस्तौवरंतस्मैवांछितंयदुपुंगवौ ॥ समागतौपुनर्वीथ्यामायांतींचशुभाननाम् ॥ ३३७ ॥
कुब्जांस्त्रियंमहाभागौधृतचंदनभाजनाम् ॥ वक्रांगपृष्ठांवनितांदृष्ट्वागंधमयाचतम् ॥ ३३८ ॥ प्रहसंतीतदाताभ्यांददौचंदनमुत्तमम् ॥ आदायचं
दनंदिव्यमुपलिप्ययथेच्छया ॥ ३३९ ॥ तस्यैकांततरंरूपंदत्त्वाऽध्वनिसमागतौ ॥ निरीक्ष्यमाणौयोषिद्भिःसुकुमारौशुभाननौ ॥ ३४० ॥ विवेश
तुर्महात्मानौयज्ञशालांसहानुगैः ॥ दृष्ट्वासमर्चितंदिव्यंकार्मुकंतत्रकेशवः ॥ ३४१ ॥ लीलयैवगृहीत्वाथबभंजमधुसूदनः ॥ विभज्यमानंतच्चापंश्रु
त्वाकंसःसुविह्वलः ॥ ३४२ ॥ आहूयमल्लान्सूतांस्तुप्रमुखान्दैत्यपुंगवान् ॥ विमृश्यमंत्रिभिःप्राहचाणूरंदैत्यपुंगवः ॥ ३४३ ॥ ॥ कंसउवाच ॥
॥ रामकृष्णौसमायातौसर्वदैत्यविनाशकौ ॥ प्रभातेमल्लयुद्धेनहन्यतामविशंकया ॥ ३४४ ॥ येनकेनाप्युपायेनहंतव्यौबलदर्पितौ ॥ मदोत्कटैर्गजैर्वा
पिमल्लमुख्यैश्चयत्नतः ॥ ३४५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इत्यादिश्यततोराजासानुजःसचिवैःसह ॥ आरुरोहभयात्तूर्णंदिव्यप्रासादमूर्द्धनि ॥ ३४६ ॥
द्वारेषुसर्वमार्गेषुगजान्मत्तानयोजयत् ॥ मल्लान्मदोत्कटान्नागान्स्थापयामाससर्वतः ॥ ३४७ ॥ ज्ञात्वाकृष्णोपितत्सर्वंसहरामेणधीमता ॥ उवासरज
नींतत्रयज्ञगेहेसहानुगैः ॥ ३४८ ॥ ततोरजन्यांव्युष्टायांप्रभातेविमलेसति ॥ शयनादुत्थितौवीरौरामकृष्णौकृतोदकौ ॥ ३४९ ॥ स्वलंकृतौचतौभु
क्त्वासंग्रामाभिमुखोत्सुकौ ॥ विनिर्गतौगृहात्तस्मात्सिंहाविवमहागुहात् ॥ ३५० ॥राजद्वारिस्थितंनागंहिमाद्रिशिखरोपमम् ॥ नाम्नाकुवलयापीडंकंसस्य
जयवर्द्धनम् ॥ ३५१ ॥ देवकुंजरदर्पघ्नंमहाकायंमदोत्कटम् ॥ दृष्ट्वातंचमहानागंपंचास्यइवकेशवः ॥ ३५२ ॥ करेणैवकरंगृह्यसम्यगुत्प्लुत्यलीलया ॥
भ्रामयित्वाथचिक्षेपधरण्यांधरणीधरः ॥ ३५३ ॥ सतुचूर्णितसर्वांगोनिनदन्भैरवंस्वनम् ॥ पपातसहसाभूमौममारचमहागजः ॥ ३५४ ॥ हत्वा
दंतौसमुत्पाट्यगृहीत्वारामकेशवौ ॥ मल्लैरायोधनंकर्तुंरंगंविविशतुस्तदा ॥ ३५५ ॥ तत्रस्थादानवादृष्ट्वागोविंदस्यपराक्रमम् ॥ भीताःप्रविद्रुताःसर्वे
राज्ञोंतःपुरमाययुः ॥ ३५६ ॥ कपाटौसुदृढौबध्वातत्रतस्थुःसहस्रशः ॥ दृढबंधकपाटांस्तुदृष्ट्वाकृष्णस्तुलीलया ॥ ३५७ ॥ ताडयित्वापदेनैवपात
यामासवीर्यवान् ॥ तौभग्नौपातितौतत्रसेनानीकेव्यवस्थिते ॥ ३५८ ॥ तत्रस्थानिहताःसर्वेचूर्णितांगशिरोधराः ॥ ततःप्रविश्यभवनंकंसस्यास्यमहा
बलौ ॥ ३५९ ॥ भ्रामयंतौमहाभागश्रृंगौपीनौरणोत्सुकौ ॥ ददृशातेमहात्मानौमल्लौचाणूरमुष्टिकौ ॥ ३६० ॥ कंसोपिदृष्ट्वागोविंदंरामंचसुमहाबलम् ॥
भयमाविश्यचाणूरंप्राहमल्लवरंतदा ॥ ३६१ ॥ ॥ कंसउवाच ॥ ॥ अस्मिन्नवसरेमल्लजहिगोपालबालकौ ॥ विभज्यतवराज्यार्द्धमहंदास्याम्ययत्न

तः॥ ३६२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ तस्मिन्नवसरेकृष्णोमल्लाभ्यांदृश्यतेमहान्॥ मध्येवनेचसंग्रामेमहामेरुरिवापरः ॥ ३६३ ॥ कंसस्यदृष्टिविषयेसंवर्त्ता ग्निरिवाच्युतः ॥ स्त्रीणांचसाक्षान्मदनःपित्रोःशिशुरिवापरः ॥३६४॥त्रिदशानांहरिरिवगोपालानांसखायथा ॥ बहुरूपेणददृशुस्तत्रसर्वगतंहरिम्॥ ३६५॥ वसुदेवस्तथाक्रूरोनंदगोपोमहामतिः ॥ अन्यंप्रासादमारुह्यददृशुःकदनंमहत् ॥ ३६६ ॥ स्त्रीभिरंतःपुरस्थाभिर्देवकीतत्रसंस्थिता ॥ मुखंपुत्रस्यददृशे साश्रुपूर्णेक्षणाशुभा ॥ ३६७ ॥ ताभिराश्वासितादेवीभवनांतरमाविशत् ॥ ततोदेवगणाःसर्वेविमानस्थानभस्तले ॥ ३६८ ॥ तुष्टुवुर्जयशब्देनपुंड रीकाक्षमच्युतम्॥जहिकंसमितिप्राहुरुच्चैर्देवामरुद्गणाः॥३६९॥एतस्मिन्नंतरेतत्रतूर्यघोषनिनादिते॥आसेदतुर्महामल्लौयदुसिंहौमहाबलौ॥३७०॥ चाणूरेण तुगोविंदोमुष्टिकेनहलायुधः ॥ युयुधातेमहात्मानौनीलश्वेताद्रिसन्निभौ॥ ३७१ ॥ मल्लयुद्धविधानेनमुष्टिभिःपादताडनैः ॥ बभूवकदनंघोरंदेवानांचभया वहम् ॥ ३७२ ॥ चाणूरेणचिरंकालंक्रीडित्वाथजनार्दनः॥निष्पिष्यगात्रंमल्लस्यपातयामासलीलया ॥ ३७३ ॥ सपपातमहीपृष्ठेसंवमन्रुधिरंबहु ॥ ममा रचमहामल्लोदेवदानवदुःखदः ॥ ३७४ ॥ मुष्टिकेनतथारामश्चिरकालमयुध्यत॥मुष्टिभिस्ताडयामासतस्यवक्षसिवीर्यवान् ॥ ३७५ ॥ भिन्नास्थिस्नायुबं धोसौपपातधरणीतले ॥ ततस्तुदुद्रुवुःसर्वेमल्लादृष्ट्वापराक्रमम् ॥ ३७६ ॥ कंसोमहद्भयंतीव्रमाविशद्वेदनातुरः ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरौरामकृष्णौदुरास दौ ॥ ३७७ ॥ आरोहतुर्महात्मानौचैत्यप्रासादमूर्जितम् ॥ ताडयित्वातलेनैवकंसंमूर्ध्निजनार्दनः ॥ ३७८ ॥ अपातयद्धरापृष्ठेप्रासादशिखराद्धरिः ॥ स तुनिर्भिन्नसर्वांगोधरण्यांत्यक्तजीवितः ॥ ३७९ ॥ कृष्णेननिहतेकंसेरामोपिसुमहाबलः ॥ तस्यानुजंसुनामानंमुष्टिनैवजघानह ॥ ३८० ॥ धरण्यांपात यामासानुजंचधरणीधरः ॥ हत्वाकंसंदुरात्मानंसानुजंरामकेशवौ ॥ ३८१ ॥ पित्रोःसमीपमागम्यभक्त्याचैवप्रणेमतुः ॥ देवकीवसुदेवश्चपरिष्वज्यमुहुर्मु हुः ॥ ३८२ ॥ स्नेहेनमूर्ध्न्युपाघ्राणंचक्रतुःपुत्रलालसौ ॥ तयोरुपरिदेवक्याःस्तनौक्षीरंववर्षतुः ॥ ३८३ ॥ ततआश्वास्यपितरौरामकृष्णौबहिर्गतौ ॥ एत स्मिन्नंतरेदेविदेवदुंभयोदिवि ॥ ॥ ३८४ ॥ विनेदुःपुष्पवर्षाणिववृषुस्त्रिदशेश्वराः ॥ स्तुत्वामरुद्गणैर्दिव्यैर्नमस्कृत्यजनार्दनम् ॥ ३८५ ॥ परंहर्षमनुप्रा प्यलोकान्स्वान्स्वान्प्रपेदिरे ॥ नंदगोपंनमस्कृत्यगोपवृद्धांश्चकेशवः ॥ ३८६ ॥ रामेणसहधर्मात्मामुदासंपरिषस्वजे ॥ बहुरत्नधनंतस्मैददौप्रीत्याज नार्दनः ॥ ३८७ ॥ सर्वांस्तान्गोपवृद्धांश्चवस्त्रैराभरणादिभिः ॥ बहुभिर्धनधान्यैश्चपूजयामासकेशवः ॥ ३८८ ॥ विसृष्टास्तेनकृष्णेननंदगोपपुरोगमाः ॥ प्रययुर्गोव्रजंदिव्यंहर्षशोकसमन्विताः ॥ ३८९ ॥ मातामहंसमासाद्यरामकृष्णौदुरासदौ ॥ बंधाद्विमोचयित्वाथसमाश्वास्यमुहुर्मुहुः ॥ ३९० ॥ चक्रेत

१ अभेद्यतनुसंत्राण इ०पाठः ।

स्याभिषेकंतुतद्राज्येमधुसूदनः ॥ अकारयद्द्विजश्रेष्ठैःसकंसस्योर्ध्वदैहिकम् ॥ ३९१ ॥ अक्रूरप्रमुखान्राज्येसंस्थाप्ययदुपुंगवान् ॥ राजानमुग्र
सेनंतुकृत्वाधर्मेणमेदिनीम् ॥ पालयामासधर्मात्मावसुदेवसुतोहरिः ॥ ३९२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउ
मामहेश्वरसंवादेश्रीकृष्णचरितेकंसवधोनामपंचचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४५ ॥ छ ॥ ॥ श्रीमहेश्वरउवाच ॥ ॥ अथोपनयनंना
मचकारानकदुंदुभिः ॥ पुत्रयोर्वेदविधिनातस्मिन्वैरामकृष्णयोः ॥ १ ॥ आचार्येणहिगर्गेणसंस्कृतौरामकेशवौ ॥ पंडितैर्वैष्णवैर्दिव्यैःस्नापनैर्विमलैः
शुभैः ॥ २ ॥ कृतसंस्कारकर्माणौरामकृष्णौमहाबलौ ॥ सांदीपनेर्गृहंगत्वानमस्कृत्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ अधीत्यवेदशास्त्राणितस्मात्तौद्विजपुंगवात् ॥
मृतंपुत्रंसमानीयददतुस्तस्यदक्षिणाम् ॥ ४ ॥ आशिषोवचनंलब्ध्वागुरोस्तस्मान्महात्मनः ॥ तस्मैप्रणम्यमथुरांजग्मतुर्यदुपुंगवौ ॥५॥ अथकृष्णेननि
हतंश्रुत्वाकंसंदुरासदम् ॥ श्वशुरस्तस्यनृपतेर्जरासंधोमहाबलः ॥ ६ ॥ अक्षौहिणीसहस्रैस्तुसेनानीकैर्महाबलैः ॥ कृष्णंहंतुंसमागत्यरुरोधमथुरांपु
रीम् ॥ ७ ॥ रामकृष्णौमहावीर्यौविनिर्गत्यपुरोत्तमात् ॥ गजवाजिसमाकीर्णंतद्बलौघमपश्यताम् ॥८॥ सस्मारवासुदेवस्तुपूर्वरूपंसनातनम् ॥ तस्यस्म
रणमात्रेणदारुकोविष्णुसारथिः ॥ ९ ॥ सुग्रीवपुष्पकंनामसमानीयमहारथम् ॥ वाजिभिर्दिव्यपुष्पाद्यैरुह्यमानंसनातनम् ॥ १० ॥ दिव्यायुधै
रुपेतंतंशंखचक्रगदादिभिः ॥ वैनतेयपताकेनशोभितंदेवदुर्जयम् ॥ ११ ॥ अवनींप्राप्यगोविंदंप्रणम्यहरिसारथिः ॥ प्रददौस्यंदनंशुभ्रंसायुधा
श्वसमन्वितम् ॥ १२ ॥ दृष्ट्वाहर्षेणकृष्णोपिपरिणीयमहारथम् ॥ आरुरोहाग्रजेनैवस्तूयमानोमरुद्गणैः ॥ १३ ॥ चतुर्भुजंवपुर्भूत्वाशंखचक्र
गदासिभृत् ॥ किरीटीकुंडलीस्रग्वीसंग्रामाभिमुखंययौ ॥ १४ ॥ बलदेवोपिमुशलंलांगलंगृह्यवीर्यवान् ॥ तत्सैन्यंहंतुमारेभेमहेश्वरइवापरः ॥
॥ १५ ॥ दारुकश्चरथंशीघ्रंनोदयामासतद्रणे ॥ तृणगुल्मलताक्रांतेकाननेग्निमिवानिलः ॥ १६ ॥ ततोगदाभिःपरिघैःशक्तिभिर्मुद्गरैस्तथा ॥
तद्रथंछादयामासुर्जरासंधस्यसैनिकाः ॥ १७ ॥ चक्रेणैवहरिस्तूर्णंतानिचिच्छेदलीलया ॥ बहूनितृणकाष्ठानिमहावह्निरिवार्चिषा ॥ १८ ॥ ततःशार्ङ्गं
समादायसायकैरक्षयैःशितैः ॥ चिच्छेदतानिसैन्यानिनप्राज्ञायतकिंचन॥ १९ ॥ चक्रच्छिन्नास्यकमलाःकेचित्तत्रमहाबलाः॥ गदयाचूर्णिताःकेचित्केचि
दन्यैर्महारणे ॥ २० ॥ केचिच्चैवासिनाछिन्नास्तथान्येशरताडिताः ॥ लांगलाग्रहतग्रीवामुशलाहतमस्तकाः ॥ २१ ॥ क्षणेनतद्बलंसर्वंनिहत्यमधुसू
दनः ॥ शंखंदध्मौयदुश्रेष्ठोलयाशनिनिभस्वनम् ॥ २२ ॥ शंखरावविनिर्भिन्नहृदयास्तेमहाबलाः ॥ योधाःसाश्वाःसनागाश्चपतितास्त्यक्तजीवि
ताः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीसहस्रंतुसाश्वंसरथकुंजरम् ॥ कृष्णेनैकेननिहतंनिःशेषंतदभूद्बलम् ॥ २४ ॥ निहतंवासुदेवेनप्रहरार्द्धेनशार्ङ्गिणा ॥ ततोदेव

गणाःसर्वेहर्षनिर्भरचेतसः ॥ २५ ॥ ववृषुःपुष्पवर्षाणिसाधुसाध्विंतिचाब्रुवन् ॥ सर्वमप्यवनीभारंविमुच्यधरणीधरः ॥ २६ ॥ संस्तूयमानस्त्रिदशैर्वभौ
संग्राममूर्द्धनि ॥ निहतंस्वबलंदृष्ट्वाजरासंधोतिवीर्यवान् ॥ २७॥ योद्धुमभ्याययौतूर्णंबलदेवेनदुर्मतिः ॥ तयोर्युद्धमभूद्धोरंसंग्रामेष्वनिवर्तिनोः ॥ २८ ॥
रामोलांगलमादायरथंतस्यससारथिम् ॥ विनिपात्यरणेशूरोगृहीत्वातंमहाबलम् ॥ २९ ॥ उद्यम्यमुशलंतूर्णंतंहंतुमुपचक्रमे ॥ प्राणसंशयमापन्नंजरा
संधंनृपोत्तमम् ॥ ३० ॥ कृतंरामेणबलिनासिंहेनेवमहागजम् ॥ दृष्ट्वाकृष्णोग्रजंप्राहनहंतव्यइतिप्रभुः ॥ ३१ ॥ मोचयामासधर्मात्माजरासंधंमहाम
तिः ॥ विमुच्यकृष्णवाक्येनशत्रुंसंकर्षणोऽव्ययः ॥ ३२ ॥ सानुजोरथमारुह्यमथुरांप्रविवेशह ॥ सकालयवनंप्राप्यमहावीर्यबलान्वितम् ॥ ३३ ॥ पुत्र
योर्वसुदेवस्यसम्राचष्टपराक्रमम् ॥ दानवानांवधंचैवकंसस्यनिधनंतथा ॥ ३४ ॥ अक्षौहिणीनांचवधंतथास्वस्यपराजयम् ॥ सर्वंनिवेदयामासकृष्णस्यच
रितंमहत् ॥ ३५ ॥ तच्छ्रुत्वायवनःक्रुद्धोमहाबलपराक्रमैः ॥ म्लेच्छकोटिसहस्रैस्तुसंवृतोमदसंयुतैः ॥ ३६ ॥ मगधाधिपतेस्तस्यसहायार्थंमहाब
लः ॥ तेनैवसहितस्तूर्णंजगाममथुरांपुरीम् ॥ ३७॥ बलैराच्छाद्यपृथिवींनानाजनपदान्विताम् ॥ संनिवेश्यमहासैन्यंरुरोधमथुरांपुरीम् ॥३८॥ कृष्णोपि
चिंतयित्वाथपौराणांकुशलंतदा ॥ ययाचेसागरंभूमिंनिवासार्थंजनस्यच ॥ ३९ ॥ त्रिंशद्योजनविस्तीर्णांददौकृष्णस्यसागरः ॥ असृजत्पयसांमध्येत
त्रद्वारवतींपुरीम् ॥ ४० ॥ बहुप्रासादसंयुक्तांहेमप्राकारतोरणाम् ॥ नानामणिमयैर्दिव्यैर्गृहपंक्तिभिरावृताम् ॥ ४१ ॥ उद्यानैश्चतथारम्यैस्तडागैर्बहु
भिर्युताम् ॥ असृजत्पुंडरीकाक्षोयथेंद्रस्यामरावतीम् ॥ ४२ ॥ सुषुप्तान्मथुरायांतुपौरांस्तत्रजनार्दनः ॥ उद्धृत्यसहसारात्रौद्वारावत्यांनिवेशयत् ॥४३॥
प्रबुद्धास्तेजनाःसर्वेपुत्रदारसमन्विताः ॥ हेमहर्म्यतलेविष्टाविस्मयंपरमंययुः ॥ ४४ ॥ बहुभिर्धनधान्यैश्चदिव्यवस्त्रविभूषणैः ॥ परिपूर्णैरिवाभोगैर्गृहसु
रव्यैःसमावृताः ॥ ४५ ॥ तस्मिन्प्रहृष्टाःसंतस्थुर्दिविदेवगणाइव ॥ यवनेनतदायोद्धुंरामकृष्णौमहाबलौ ॥ ४६ ॥ विनिर्ययतुरात्मेशौमथुरायाबहि
स्तदा ॥ रामोलांगलमादायमुशलंचमहारथः ॥ ४७ ॥ जघानसमरेक्रुद्धोयवनानांमहद्बलम् ॥ कृष्णस्तुशार्ङ्गमासज्यबाणैरग्निशिखोपमैः ॥ ४८ ॥
निर्ददाहबलंसर्वंम्लेच्छानांदेवकीसुतः ॥ निहतंस्वबलंदृष्ट्वासकालयवनोबली ॥ ४९ ॥ युयुधेवासुदेवेनगदयायवनेश्वरः ॥ कृष्णोपिकदनंतेनकृ
त्वाचिरमनामयः ॥ ५० ॥ विमुखःप्राद्रवत्तस्मात्संग्रामात्कमलेक्षणः ॥ सोनुयातोतिवेगेनतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रुवन् ॥ ५१ ॥ वेगात्कृष्णोगिरिगुहां
प्रविवेशमहामतिः ॥ तत्रप्रसुप्तोराजासौमुचुकुंदोमहामुनिः ॥ ५२ ॥ अदृश्यस्तस्यनृपतेःसंस्थितोभगवान्हरिः ॥ यवनोपिमहावीरोगदामुद्य
म्यपाणिना ॥ ५३ ॥ कृष्णंहंतुंसमारब्धोगुहांतांप्रविवेशह ॥ दृष्ट्वाशयानंराजानंमत्वाकृष्णंजनार्दनम् ॥ ५४ ॥ पादेनताडयामासमुचुकुंदं

महामुनिम् ॥ ततःप्रबुद्धोभगवान्मुचुकुंदोमहामुनिः ॥ ५५ ॥ क्रोधात्संरक्तनयनोहुंकारंकृतवानसौ ॥ तस्यहुंकारशब्देनतथाक्रोधनिरीक्षणात् ॥
॥ ५६ ॥ निर्दग्धोभस्मतांप्रापयवनस्त्यक्तजीवितः ॥ ततस्तुकृष्णोददृशेराजर्षेःपुरतःप्रभुः ॥ ५७ ॥ नीलोत्पलदलश्यामःपुंडरीकनिभेक्षणः ॥ शंख
चक्रगदापाणिःपीतवासाजनार्दनः ॥५८॥ दृष्ट्वातंसहसोत्थायराजर्षिरमितौजसम् ॥ अहोभाग्यमहोभाग्यमित्युवाचमहामुनिः ॥ ५९ ॥ पुलकांकितसर्वा
गःसानंदाश्रुजलाकुलः ॥ स्तुवन्वैजयशब्देनप्रणनाममुहुर्मुहुः ॥ ६० ॥ ॥ मुचुकुंदउवाच ॥ ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिदर्शनात्परमेश्वर ॥ अद्यमेस
फलंजन्मजीवितंसफलंमम॥६१॥नमस्तेवासुदेवायजगन्नाथायशार्ङ्गिणे ॥ दामोदरायदेवायतेजसांनिधयेनमः ॥६२॥ अधोक्षजायहरयेनृसिंहवपुषेनमः ॥
राघवायनमस्तुभ्यंपुंडरीकेक्षणायच ॥ ६३ ॥ अच्युतायविकारायतथानंतायतेनमः ॥ गोविंदायनमस्तुभ्यंविष्णवेजिष्णवेनमः ॥ ६४ ॥ नारायणाय
श्रीशायकृष्णायपरमात्मने ॥ मुकुंदायनमस्तुभ्यंचतुर्व्यूहायतेनमः ॥६५॥ नमःपरमकल्याणनमस्तेपरमात्मने ॥ वासुदेवायशांताययदूनांपतयेनमः ॥
॥ ६६ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ एवंस्तुत्वातुगोविंदंप्रणनामपुनःपुनः ॥ संतुष्टोभगवान्प्राहमुचुकुंदंमहामुनिम् ॥ ६७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
वरंवृणीष्वराजर्षेयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ सोपिमुक्तिंययाचाथपुनरावृत्तिवर्जिताम् ॥६८॥ तस्मैददौतदाकृष्णोदिव्यंलोकंसनातनम् ॥
राजातुमानुषंरूपंविहायाथमहामतिः॥६९॥समानंरूपमास्थायदेवस्यपरमात्मनः॥ वैनतेयंसमारुह्यशाश्वतंपदमाविशत् ॥७०॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपं
चपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेश्रीकृष्णचरितेमुचुकुंदमोक्षोनामषट्चत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२४६॥ ॥ रुद्रउवाच॥
हत्वाथयवनंतत्रमुचुकुंदेनधीमता ॥ दत्त्वातस्मैवरंमुक्तिंनिष्क्रांतोयदुनंदनः ॥ १ ॥ हतंचयवनंश्रुत्वाजरासंधःसुदुर्मतिः ॥ युयुधेरामकृष्णाभ्यांस्वबलेनस
मावृतः ॥२॥ कृष्णेननिहतंसैन्यंसर्वंतस्यदुरात्मनः॥सपपातमहीपृष्ठेमूर्च्छितोमगधाधिपः॥३॥ चिरेणलब्ध्वासंज्ञांतुविह्वलांगोभयातुरः॥ नशशाकरणेयो
द्धुंरामेणमगधेश्वरः ॥४॥ विमुखःप्राद्रवत्तूर्णंहतशेषबलानुगः ॥ अजेयावितितौमत्वारामकृष्णौमहाबलौ ॥ ५ ॥ तयोर्विरोधंत्यक्त्वाथनगरींस्वांविवेशह ॥
अथतौवसुदेवस्यतनयौसहसेनया॥६॥मथुरांत्यज्यनगरींप्रविष्टौद्वारिकांपुरीम् ॥इंद्रेणप्रेषितोवायुःसभांतत्रदिवौकसाम् ॥७॥ कृष्णायप्रददौप्रीत्यानिर्मितां
विश्वकर्मणा ॥ वज्रवैडूर्यरचितांबह्वासनविचित्रिताम् ॥८॥ नानारत्नमयैर्दिव्यैःस्वर्णच्छत्रैर्विराजिताम् ॥ तांप्राप्यरम्यांतुसभामुग्रसेनादयोनृपाः॥९॥ मोदं
तेनैगमैःसार्द्धंदिविदेवगणाइव ॥ इक्ष्वाकुवंशसंभूतोरैवतोनामपार्थिवः ॥ १० ॥ कन्यांदुहितरंस्वस्यसर्वलक्षणसंयुताम् ॥ रामायप्रददौप्रीत्यारेवतीनामनाम

१ चंद्रासनविचित्रितामिति पाठः।

तः ॥११॥ उपयेमेविधानेनसरामस्तांचरेवतीम् ॥ रमयामासचतयाशच्याइवसुरेश्वरः ॥१२॥ विदर्भराजोधर्मात्माभीष्मकोनामधार्मिकः ॥ बभूवुस्तस्यपु
त्रास्तुरुक्मप्रभृतयःशुभाः ॥१३॥ तेषामवरजाकन्यारुक्मिणीवरवर्णिनी ॥ कमलांशेनसंभूतासर्वलक्षणसंयुता ॥१४॥ राघवत्वेभवत्सीतारुक्मिणीकृष्णज
न्मनि ॥ अन्येष्वेवावतारेषुविष्णोरेषासहायिनी ॥१५॥ हिरण्यकहिरण्याक्षौसंभूतौद्वापरेपुनः ॥ शिशुपालोदंतवक्रइतिनामसमन्वितौ ॥१६॥ चैद्यान्वये
समुद्भूतौमहाबलपराक्रमौ ॥ रुक्मिणींशिशुपालायदातुमैच्छत्तदात्मजः ॥१७॥ तंनेच्छतीपतिंसातुशिशुपालंशुभानना ॥ बाल्यात्प्रभृतिवैविष्णुमनुरक्ता
दृढव्रता ॥१८॥ उद्दिश्यकृष्णंभर्त्तारंसुराणामर्चनंसदा ॥ चकाररुक्मिणीकन्यादानानिविविधानिच ॥१९॥ व्रतचर्यापराभूत्वाध्यायंतीपुरुषोत्तमम्॥आ
त्मेशंस्वस्यभर्तारमुवासपितृमंदिरे ॥ २० ॥ कर्त्तुंतांशिशुपालायविवाहंपार्थिवोत्तमः ॥ चकारयत्नंपुत्रेणरुक्मिणासविधीमता ॥ २१ ॥ पुरोहितसुतंवि
प्रंप्रेषयामासरुक्मिणी ॥ उद्दिश्यकृष्णंभर्तारंसतूर्णंद्वारकांययौ ॥ २२ ॥ समेत्यकृष्णंरामंचताभ्यांविधिवदर्चितः ॥ एकांतेसर्वमाचष्टरुक्मिणीभाषितं
तयोः ॥ २३ ॥ तच्छ्रुत्वारामकृष्णौतुतेनविप्रेणधीमता ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णंरथमाकाशगंप्रभुः ॥ २४ ॥ आरुह्यसूतमुख्येनदारुकेणमहात्मना ॥ विद
र्भनगरींतूर्णंजग्मतुःपुरुषोत्तमौ ॥ २५ ॥ राजानःसर्वराष्ट्रेभ्योविवाहंद्रष्टुमागताः ॥ जरासंधमुखाःसर्वेशिशुपालस्यधीमतः ॥ २६ ॥ तस्मिन्नुद्वाहसमयेरु
क्मिणीरुक्मभूषणा ॥ दुर्गांनिःसृतार्चयितुंसखीभिर्नगराद्बहिः ॥२७॥ एतस्मिन्नेवकालेतुसंप्राप्तोदेवकीसुतः ॥ रथस्थांतांचजग्राहबलवान्मधुसूदनः॥२८॥
सहसारथमारोप्यययौतूर्णंस्वमालयम् ॥ ततःक्रोधसमाविष्टाजरासंधमुखानृपाः ॥ २९ ॥ रुक्मिणाराजपुत्रेणयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ अनुयाताहरिंक्रुद्धा
श्चतुरंगबलान्विताः ॥ ३० ॥ बलभद्रोमहाबाहुरवरुह्यरथोत्तमात्॥लांगलंमुशलंगृह्यनिजघानक्षणादरीन् ॥३१॥ रथानश्वान्महानागांस्तथापादचरानपि॥
लांगलमुशलाभ्यांवैनिजघानबलाद्रणे॥३२॥तस्यलांगलपातेनचूर्णितारथपंक्तयः॥ नागाश्चपतिताभूमौवज्रेणेवमहीधराः॥३३॥निर्भिन्नमस्तकाःसर्वेवमंतो
रुधिरंबहु ॥ क्षणेनैवहतंसैन्यंबलरामेणवैतदा ॥ ३४ ॥ साश्वंसनागंसरथंसपदातिमहारणे ॥ समंतात्समरेतत्रसुस्रुवुःशोणितापगाः ॥ ३५ ॥ प्रभग्नाः
पार्थिवाःसर्वेदुद्रुवुर्भयपीडिताः ॥ कृष्णेनकदनंचक्रेरुक्मीक्रोधवशाद्बली ॥ ३६ ॥ धनुरुद्यम्यबाणौघैस्ताडयामासशार्ङ्गिणम् ॥ ततःप्रहस्यगोविंदःशार्ङ्ग
मादायलीलया ॥ ३७ ॥ जघानैकेनबाणेनरथाश्वांस्तस्यसारथिम् ॥ रथंध्वजंपताकांचचिच्छेदधरणीधरः ॥ ३८ ॥ विरथःखड्गमादायधरण्यांसउप
स्थितः ॥ कृष्णस्तुखड्गंचिच्छेदबाणेनैकेनवीर्यवान् ॥ ३९ ॥ ततःसमुष्टिमुद्यम्यकृष्णंवक्षस्यताडयत् ॥ तंजग्राहरणेवीरंनिबध्यानिबिडंहरिः ॥ ४० ॥ ती
क्ष्णंक्षुरप्रमादायप्रहसन्मधुसूदनः ॥ शिरसोमुंडनंकृत्वामुमोचचजनार्दनः ॥ ४१ ॥ सतुशोकसमाविष्टोनिःश्वसन्नुरगोयथा ॥ आविवेशपुरंस्वीयंसतुतत्रै

वचावसत्॥४२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेश्रीकृष्णचरितेविदर्भसेनाविध्वंसनंनामसतचत्वारिं
शदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२४७॥ छ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ अथकृष्णस्तुरामेणरुक्मिण्यादारुकेणच ॥ दिव्यंस्यंदनमारुह्यययौतूर्णंस्वमालयम् ॥१॥
ततःप्रविश्यनगरींद्वारकांदेवकीसुतः ॥ शुभेह्निशुभलग्नेवैवेदोक्तविधिनाहरिः ॥ २ ॥ उपयेमेनृपसुतांरुक्मिणींरुक्मभूषिताम् ॥ तस्मिन्नुद्वाहसमयेदेवदुं
दुभयोदिवि ॥ ३ ॥ विनेदुःपुष्पवर्षाणिववृषुःसुरसत्तमाः ॥ वसुदेवोग्रसेनौचतथाक्रूरोयदूत्तमः ॥ ४ ॥ बलभद्रोमहातेजायेचान्येयदुपुंगवाः ॥ चक्रुः
कृष्णस्यरुक्मिण्याविवाहंसुसुखंयथा ॥ ५ ॥ नंदगोपोथगोपालैर्गोपवृंदैःसमागतः ॥ स्वलंकृताभिर्योषाभिर्यशोदाचसमागता ॥ ६ ॥ वसुदेवस्त्रियःस
र्वादेवकीप्रमुखास्तथा ॥ रेवतीरोहिणीदेवीयाश्चान्याःपुरयोषितः ॥ ७ ॥ सर्वाण्युद्वाहकर्माणिचक्रुर्हर्षसमन्विताः ॥ सुराणामर्चनंप्रीत्याकर्त्तव्यंतत्रदेवकी
॥ ८ ॥ वृद्धाभिर्नृपयोषिद्भिश्चकारविधिनातदा ॥ सर्वमौद्वाहिकंकर्मउत्सवंहिद्विजोत्तमैः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणान्भोजयामासवस्त्रैराभरणैःशुभैः ॥ उग्रसेना
दयस्तत्रराजानश्चसुपूजिताः ॥ १० ॥ नंदगोपादयोगोपायशोदाद्याश्चयोषितः ॥ बहुभिःस्वर्णरत्नाद्यैर्वासोभिःसविभूषणैः ॥ ११ ॥ पूजिताःसंप्रहृष्टा
स्तेतद्विवाहमहोत्सवे ॥ तौदंपतीसमाश्लिष्यप्रणतौजातवेदसम् ॥ १२ ॥ वेदविद्भिर्विप्रमुख्यैराशीर्भिरभिनंदितौ ॥ तस्यांविवाहवेद्यांतुशुशुभाते
वधूवरौ ॥ १३ ॥ ब्राह्मणेभ्योथवृद्धेभ्योराजन्यःसहभार्य्यया ॥ ववंदेदेवकीपुत्रोज्येष्ठस्यभ्रातुरेवच ॥ १४ ॥ एवमौद्वाहिकंसर्वंनिर्वर्त्यमधुसू
दनः ॥ व्यसर्जयन्नृपान्सर्वान्येचतत्रसमागताः ॥ १५ ॥ प्रस्थिताहरिणातत्रपूजितानृपपुंगवाः ॥ ब्राह्मणाःसुमहात्मानोनिर्ययुःस्वकमालयम् ॥
॥ १६ ॥ रुक्मिण्यासहधर्मात्मादेवकीनंदनोव्ययः ॥ उवाससुसुखेनैवदिव्यहर्म्यतलेशुभे ॥ १७ ॥ तयावैरमयामासनारायणइवश्रिया ॥
संस्तूयमानोमुनिभिर्दिविदेवगणैरपि ॥ १८ ॥ अहन्यहनिहृष्टात्मासुखेनैवजनार्दनः ॥ अथोवाससुशोभायांद्वारवत्यांसनातनः ॥ १९ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेश्रीकृष्णचरितेरुक्मिणीविवाहकथनंनामअष्टाचत्वारिंशदधिकद्विशतत
मोऽध्यायः ॥ २४८ ॥ छ ॥ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ सत्राजितस्यतनयानाम्नासत्यायशस्विनी ॥ पृथिव्यंशेनसंभूताभार्याकृष्णस्यवापरा ॥ १ ॥
वैवस्वतीमहाभागाकालिंदीनामनामतः ॥ तृतीयातस्यभार्यासालीलांशासमुपस्थिता ॥ २ ॥ विंदानुविंदस्यसुतांमित्रविंदांशुचिस्मिताम् ॥ स्वयंवरस्थि
तांकन्यामुपयेमेजनार्दनः ॥ ३ ॥ पाशैनैकेनबद्धातान्वृषभान्सप्तदुर्मदान् ॥ तांवीर्यशुल्कांजग्राहपद्मपत्रायतेक्षणः ॥ ४ ॥ सत्राजितोमहारत्नंस्यमंता
ख्यंमहीपतिः ॥ अनुजायददौसोयंप्रसेनायमहात्मने ॥ ५ ॥ ययाचेतंमणिवरंकदाचिन्मधुसूदनः ॥ उवाचवासुदेवंतंप्रसेनःप्रसभंतदा ॥ ६ ॥ ॥ प्र

सेनउवाच ॥ ॥ भारानष्टसुवर्णानिनित्यंप्रसवतेमणिः ॥ तस्मात्कस्यनदातव्यंस्यमंताख्यमिदंमया ॥ ७ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ कृष्णस्तुतद
भिप्रायंज्ञात्वातूष्णीमुवासह ॥ कदाचिन्मृगयांकर्त्तुंकृष्णःसर्वैर्यदूत्तमैः ॥ ८ ॥ प्रविवेशमहारण्यंप्रसेनाद्यैर्महाबलैः ॥ प्रत्येकंवैमृगान्हंतुमनुयाताः
सहस्रशः ॥ ९ ॥ एकएवमहारण्येप्रसेनोदूरमागतः ॥ तंसिंहोदृष्टमासाद्यहत्वारत्नंजहारसः ॥ १० ॥ तंसिंहंजांबवान्हत्वामणिंगृह्यमहाबलः ॥ प्रविवे
शबिलंतूर्णंदिव्यस्त्रीभिर्निषेवितम् ॥ ११ ॥ तस्मिन्नस्तंगतेसूर्येवासुदेवःसहानुगः ॥ चतुर्थ्यामुदितंचंद्रंदृष्ट्वास्वंपुरमाविशत् ॥ १२ ॥ ततःसर्वे
पुरजनाःकृष्णंप्रोचुःपरस्परम् ॥ हत्वाप्रसेनंगोविंदोमृगव्याजेनकानने ॥ १३ ॥ स्यमंतकंमणिवरमग्रहीदविशंकया ॥ तदाकर्ण्यहरिस्तस्मिन्द्वा
रकाजनभाषितम् ॥ १४ ॥ अज्ञलोकभयात्सर्वैर्यदुभिर्गहनंययौ ॥ दर्शयामासतान्सर्वान्सिंहेननिहतंवने ॥ १५ ॥ लब्धात्मशुद्धिस्तत्रैवसंस्थाप्य
महतींचमूम् ॥ एकःशार्ङ्गगदापाणिर्जगामगहनंवनम् ॥ १६ ॥ दृष्ट्वामहाबिलंकृष्णःप्रविवेशविशंकितः ॥ तत्रनानामणिवरद्योतितेविमलेगृहे ॥ १७ ॥
सुतंजांबवतोधात्रीदोलामारोप्यलीलया ॥ दोलामुखेमणिंधृत्वादोलयन्गायतीमुदा ॥ १८ ॥ सिंहःप्रसेनमवधीत्सिंहोजांबवताहतः ॥ सुकुमारकमारो
दीस्तवह्येषस्यमंतकः ॥ १९ ॥ तच्छ्रुत्वावासुदेवोथशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ तेननादेनमहतानिर्जगामात्रजांबवान् ॥ २० ॥ तयोर्युद्धमभूद्घोरंदशरात्रं
निरंतरम् ॥ मुष्टिभिर्वज्रकल्पैश्चसर्वभूतभयावहम् ॥ २१ ॥ कृष्णस्यबलवृद्धिंचतथात्मबलसंक्षयम् ॥ अवेक्ष्यपूर्ववचनंबुबुधेपरमात्मनः ॥ २२ ॥
सोयंरामोऽवतीर्णोत्रधर्मत्राणायवैपुनः ॥ सआगतोममस्वामीदातुंममनोरथम् ॥ २३ ॥ एवंज्ञात्वाथऋक्षेशोनिर्वर्त्यरणकर्मतत् ॥ प्रांजलिःप्राहगोविं
दंकोभवानितिविस्मयात् ॥ २४ ॥ निवर्त्यकदनंशौरिःप्रोचेगंभीरयागिरा ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ पुत्रोहंवसुदेवस्यवासुदेवइतीरितः ॥ २५ ॥
ममरत्नंस्यमंताख्यंहृतवांस्त्वंसुनिर्भयः ॥ तद्दीयतांचशीघ्रंमेअन्यथावधमेष्यसि ॥ २६ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाजांबवान्हृष्टः
प्रणनामाथदंडवत् ॥ परिणीयनमस्कृत्यविनयात्प्राहकेशवम् ॥ २७ ॥ ॥ जांबवानुवाच ॥ ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मितवसंदर्शनात्प्रभो ॥ दासोहं
पूर्वभावेनतवदेवकिनंदन ॥ २८ ॥ दत्तवानसिगोविंदकदनंपूर्वकांक्षितम् ॥ मयेदंकदनंमोहाद्यत्कृतंस्वामिनात्वया ॥ तत्क्षम्यतांजगन्नाथकरुणाकर
शाश्वत ॥ २९ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाप्रणतोभूत्वानमस्कृत्यपुनःपुनः॥नानारत्नमयेपीठेनिवेश्यविनयात्प्रभुम्॥३०॥शारदाब्जनिभौपादौप्र
क्षाल्यशुभवारिणा ॥ मधुपर्कविधानेनपूजयित्वायदूद्वहम्॥३१॥वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैःपूजयित्वाविधानतः॥ पुत्रींजांबवतींनामकन्यांलावण्यसंयुताम्॥३२॥

१ गोविंदआगमद्द्वारकांवने इ०पाठः ।

कन्यारत्नंददौतस्मैभार्यार्थममितौजसे ॥ अन्यैश्चमणिमुख्यैश्चस्यमंताख्यंददौमणिम् ॥३३॥ तत्रैवोद्वाह्यतांकन्यांप्रहृष्टपरवीरहा ॥ ददौतस्मैपरांमुक्तिंप्री
त्याजांबवतेहरिः ॥ ३४ ॥ गृहीत्वातनयांतस्यकन्यांजांबवतींमुदा ॥ विनिर्गत्यबिलात्तस्मात्प्रययौद्वारकांपुरीम् ॥ ३५ ॥ सत्राजितेददौरत्नंस्यमंताख्यं
यदूत्तमः ॥ दुहित्रेप्रददौसोपिकन्यायैमणिमुत्तमम् ॥ ३६ ॥ मासिभाद्रपदेशुक्लेचतुर्थ्यांचंद्रदर्शनम् ॥ मिथ्याभिदूषणंप्राहुस्तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥३७॥
प्राप्यतेदर्शनंतत्रचतुर्थ्यांशीतगोर्नरः॥स्यमंतस्यकथांश्रुत्वामिथ्यावादात्प्रमुच्यते॥३८॥सुलक्ष्मणांनाग्नजितींसुशीलांचयशस्विनीम् ॥ मद्रराजसुतास्ति
स्रःकन्यकास्ताःशुभाननाः ॥ ३९ ॥ स्वयंवरस्थास्ताःकृष्णंवरयामासुरुज्ज्वलाः ॥ एकस्मिन्दिवसेतास्तुउपयेमेयदूद्वहः ॥४०॥ अष्टौमहिष्यस्ताःसर्वा
रुक्मिण्याद्यामहात्मनः ॥ रुक्मिणीसत्यभामाचकालिंदीचशुचिस्मिता ॥ ४१ ॥ मित्रविंदाजांबवतीनाग्नजित्यःसुलक्ष्मणा ॥ सुशीलानामतन्वंगीमहिषी
चाष्टमीस्मृता ॥ ४२ ॥ भूमिपुत्रोमहावीर्योनरकोनामराक्षसः ॥ जित्वादेवपतिंशक्रंसर्वांश्चैवसुरात्रणे ॥ ४३ ॥ अदित्यादेवमातुश्चकुंडलेचसुवर्चसी ॥
बलाज्जग्राहदेवानांरत्नानिविविधानिच ॥ ४४ ॥ ऐरावतंमहेंद्रस्यतथैवोच्चैःश्रवंहयम् ॥ माणिक्यादिधनेशस्यशंखपद्मनिधिंतथा ॥ ४५ ॥ स्त्रियश्चाप्सर
सश्चैवहृतवान्क्षितिनंदनः ॥ वज्रादिहेतीस्तेषांचबलाद्धृत्वादिवौकसाम् ॥४६॥तैरेवससुरान्हत्वासभांमयविनिर्मिताम् ॥उवासव्योमगोदिव्योनगर्यांविमलेंब
रे ॥ ४७ ॥ ततोदेवगणाःसर्वेपुरस्कृत्यशचीपतिम् ॥ भयार्ताःशरणंजग्मुःकृष्णमक्लिष्टकारिणम् ॥४८॥ कृष्णोपितदुपश्रुत्यसर्वंनरकचेष्टितम् ॥ देवाना
मभयंदत्वावैनतेयंव्यचिंतयत् ॥ ४९ ॥ तस्मिन्क्षणेहरेस्तस्यवैनतेयोमहाबलः ॥ प्रांजलिःपुरतस्तस्थौसर्वदेवनमस्कृतः ॥ ५० ॥ तमारुह्यद्विजश्रेष्ठंस
त्ययासहकेशवः ॥ संस्तूयमानोमुनिभिः प्रययौराक्षसालयम् ॥ ५१ ॥ प्रदीप्यमानमाकाशेयथासूर्यस्यमंडलम् ॥ राक्षसैर्बहुभिर्युक्तंदिव्यैराभरणै
र्युतम् ॥ ॥ ५२॥ ददर्शतत्पुरंकृष्णोदुर्भेद्यंत्रिदशैरपि ॥ तदावरणानिभगवान्वीक्ष्यचक्रेणवीर्यवान् ॥५३॥ चिच्छेदतेजसादीप्त्यातमांसिचदिवाकरः ॥ त
तस्तेराक्षसाःसर्वेशतशोथसहस्रशः ॥ ५४ ॥ उद्यम्यशूलानितदायुद्धायाभिमुखंययुः ॥ ततस्तुतोमरैर्दिव्यैर्भिण्डिपालैःसुपट्टिशैः ॥ ५५ ॥ केशवंताडया
मासुःपलालैरिवपावकम् ॥ ततस्तुशार्ङ्गमादायभगवान्गरुडध्वजः ॥ ५६ ॥ दिव्यशस्त्राणिचिच्छेदबाणैरग्निशिखोपमैः ॥ तेषांशिरोधरानागानश्वांश्चैवतर
स्विनः ॥ ५७ ॥ चक्रेणैवप्रचिच्छेदवीर्यवान्पुरुषोत्तमः ॥ केचिच्चक्रेणसंछिन्नास्तथान्येशरताडिताः ॥ ५८ ॥ गदयानिहताःकेचिद्राक्षसास्तद्रणाजिरे ॥
एवंतेराक्षसाःसर्वेपातिताधरणीतले ॥ ५९॥ शक्रोत्सृष्टेनवज्रेणनिर्भिन्नाइवभूधराः ॥ निहत्यदानवान्सर्वान्पुंडरीकायतेक्षणः॥६० ॥ पाञ्चजन्यंमहाशंखंप्रद

१ राक्षसा जयकांक्षिण इ०पाठः।

धर्मौपुरुषोत्तमः ॥ ततःसनरकोदैत्योधनुरादायवीर्यवान् ॥ ६१ ॥ दिव्यंस्यंदनमारुह्ययुद्धायकेशवम् ॥ तयोर्युद्धमभूद्घोरंतुमुलंलोमहर्षणम् ॥
॥६२॥बहुभिर्बाणसाहस्रैर्मेघयोरिववर्षतोः ॥ ततोर्द्धचंद्रबाणेनवासुदेवःसनातनः ॥ ६३ ॥ तस्यराक्षसमुख्यस्यधनुश्चिच्छेदवीर्यवान् ॥ ससर्जा
स्त्रंमहादिव्यंनरकस्यमहोरसि ॥ ६४ ॥ सतेनभिन्नहृदयःपपातोर्व्यांमहासुरः ॥ शक्रवज्रेणनिर्भिन्नोमहाचलइवोन्नदन् ॥ ६५ ॥ उपगम्यततः
कृष्णःसमीपंतस्यरक्षसः ॥ भूम्यासंप्रार्थितःप्राहवरंवृणिवतिराक्षसम् ॥ सचाहराक्षसःकृष्णंगरुडोपरिसंस्थितम् ॥ ६६ ॥ नमेकृत्यंवरेणास्तिनर
कोहंतथापिच॥अन्यलोकहितार्थायवृणेहंवरमुत्तमम्॥६७॥ मृताहनितुमेकृष्णसर्वभूतेश्वरेश्वर ॥ येनरामंगलस्नानंकुर्वंतिमधुसूदन ॥ नतेषांनिरयप्राप्तिर्भ
वत्वेवंभयापह ॥ ६८ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ एवमस्त्वितिगोविंदोददौतस्मैवरंप्रभुः ॥ ततःपश्यन्हरेःसाक्षाच्छरदंबुजसन्निभौ ॥ ६९ ॥ चरणौ
वज्रवैडूर्य्यनूपुराभ्यांविराजितौ ॥ अर्चितौविधिरुद्राद्यैस्त्रिदशैर्मुनिभिस्तथा ॥ ७० ॥ त्यक्त्वाप्राणान्महीपुत्रःसारूप्यमगमद्धरेः ॥ततोदेवगणाःसर्वेहर्षनि
र्भरमानसाः ॥ ७१ ॥ ववृषुःपुष्पवर्षाणितुष्टुवुश्चमहर्षयः ॥ प्रविश्यनगरंतस्यकृष्णःकमललोचनः ॥ ७२ ॥ बलात्तेनगृहीतानिरत्नानित्रिदिवौकसाम् ॥
कुंडलेदेवमातुश्चतथैवोच्चैःश्रवोहयम् ॥७३॥ ऐरावतंगजश्रेष्ठंप्रदीप्तंमणिपर्वतम् ॥ सर्वमेतद्यदुश्रेष्ठोददौशक्रायवज्रिणे ॥७४॥ पार्थिवान्सर्वराष्ट्रेभ्योजित्वासौ
नरकोबली॥ कन्याषोडशसाहस्रंहृतवान्नरकस्तदा॥७५॥सन्निरुद्धास्तुताःसर्वानरकांतःपुरेतदा ॥ दृष्ट्वाकृष्णंमहावीर्यंकंदर्पशतसंनिभम् ॥७६॥ भर्तारंव
व्रिरेसर्वाःपतिंविश्वस्यसर्वगम् ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुगोविंदोनंतरूपवान् ॥७७॥ तासांकरग्रहंचक्रेविधिनापुरुषोत्तमः ॥ नरकस्यसुताःसर्वेपुरस्कृत्यमहींत
दा ॥ ७८॥ गोविंदंशरणंजग्मुस्तानरक्षद्घृणानिधिः ॥ तद्राज्येस्थाप्यतान्सर्वान्पृथिव्यावाक्यगौरवात् ॥७९॥ ऐंद्रंविमानमारोप्यताश्चसर्वावरास्त्रियः ॥
देवदूतैर्महाभागैर्द्वारवत्यांन्यवेशयत् ॥ ८० ॥ वैनतेयंसमारुह्यसत्ययासहकेशवः ॥ स्वर्लोकंप्रययौतूर्णंद्रष्टुंतांदेवमातरम् ॥ ८१ ॥ प्रविश्यनगरींतत्रदेव
राज्ञोजनार्दनः ॥ अवरुह्यद्विजश्रेष्ठात्पत्न्यासहमहाबलः ॥ ८२ ॥ ववंदेमातरंतत्रवंद्यांतांत्रिदिवौकसाम् ॥ संपरिष्वज्यबाहुभ्यामदितिःपुत्रवत्सला ॥८३॥
निवेश्यासनमुख्येतुपूजयामासभक्तितः ॥ आदित्यावसवोरुद्राःशतक्रतुपुरोगमाः ॥ ८४ ॥ तत्रसंपूजयामासुर्यथार्हपरमेश्वरम् ॥ शचीगृहंसमागम्यसत्य
भामायशस्विनी ॥ ८५ ॥ तयासमर्चितादेव्यासमासीनासुखासने ॥ तस्मिन्कालेसुपुष्पाणिपारिजातस्यकिंकराः ॥ ८६ ॥ शच्यैदेव्यैददुःप्रीत्यासह ॥ २६५
स्राक्षेणचोदिताः ॥ प्रगृह्यतानिपुष्पाणिशचीदेवीसुमध्यमा॥८७॥नीलनिर्मलकेशेचवबंधस्वस्यमूर्धनि॥ अवमान्यशचीतत्रसत्यभामांयशस्विनीम्॥८८॥
अनर्हामानुषीचेयंदेवार्हकुसुमंशुभम् ॥ इतिकृत्वामतिंतस्यैनददौकुसुमानिसा ॥८९॥ विनिष्क्रम्यपुरात्तस्मात्सत्याकोपसमन्विता। समेत्यकृष्णंभर्त्तारमु

वाचकमलेक्षणा ॥ ९० ॥ ॥ सत्योवाच ॥ ॥ एषाशचीयदुश्रेष्ठपारिजातेनगर्विता ॥ अदत्त्वाममगोविंदवबंधस्त्वस्यमूर्द्धनि ॥ ९१ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥
सत्ययाभाषितंश्रुत्वावासुदेवोमहाबलः ॥ उत्पाट्यपारिजातंतुनिवेश्यगरुडोपरि ॥९२ ॥ आरुह्यसत्ययातूर्णंवैनतेयंमहाबलम् ॥ प्रययौद्वारकांरम्यांनगरीं
देवकीसुतः ॥ ९३ ॥ ततःकोपसमाविष्टोदेवराजःशतक्रतुः ॥ रुद्रैर्वसुभिरादित्यैःसाध्यैश्चमरुतांगणैः ॥ ९४ ॥ ऐरावतंसमारुह्ययय़ौयुद्धायकेशवम् ॥
ततोदेवगणाःसर्वेपरिवार्य्यजनार्दनम्॥९५॥ ववृषुःशस्त्रवर्षाणिमेघाइवमहाचलम् ॥ कृष्णश्चिच्छेदचक्रेणतान्यस्त्राणिदिवौकसाम् ॥ ९६ ॥ वैनतयस्तुसं
क्रुद्धःपक्षपातेनवीर्यवान् ॥ पातयामासतान्देवान्पलालानीवमारुतः ॥ ९७॥ ततःक्रुद्धःसहस्राक्षोदेवानामीश्वरःप्रभुः ॥ मुमोचसहसादीप्तंवज्रंकृष्णजिघां
सया॥९८॥ जग्राहकृष्णस्तंवज्रंहस्तेनैकेनलीलया ॥ ततोभीतःसहस्राक्षोनागेंद्रादवरुह्यसः ॥ ९९ ॥ प्रांजलिःपुरतःस्थित्वानमस्कृत्वाजनार्दनम् ॥ प्राह
गद्गदयावाचास्तुत्वास्तुतिभिरेवच ॥ १०० ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ देवयोग्यमिदंकृष्णपारिजातंत्वयापुरा ॥ दत्तोममसुराणांचकथंस्थास्यतिमानुषे ॥
॥१०१॥महादेवउवाच॥ ॥ततःप्रोवाचभगवान्सहस्राक्षमुपस्थितम् ॥ शच्यावमानितासत्यातवगेहेसुरेश्वर॥१०२॥ अदत्त्वापारिजातानिसत्यायैसापुलो
मजा ॥ स्वयमेवस्वशिरसिधारयामासतेप्रिया ॥ १०३ ॥ अस्यानिमित्तंदेवेंद्रपारिजातोहृतोमया ॥ अस्यैप्रतिश्रुतंदातुंमयासुरगणेश्वर ॥१०४॥ तवगेहे
पारिजातंस्थापयामीतिवासव ॥ तस्माद्यनदातव्यःपारिजातःसुरेश्वर ॥ १०५ ॥ देवतानांहितार्थायप्रापयिष्यामिभूतले ॥ तावत्तिष्ठतुदेवेंद्रपारिजातो
ममालये ॥१०६॥ मयिस्वर्गंगतेशक्रगृहाणत्वंयथेच्छया ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वायदुश्रेष्ठस्तस्मैवज्रंददौस्वयम् ॥ १०७ ॥ एवमस्त्विव
तिगोविंदंनमस्कृत्यसवज्रभृत् ॥ प्रययौस्वपुरंदिव्यंसहदेवगणैर्वृतः ॥ १०८ ॥ कृष्णोपिसत्ययादेव्यागरुडोपरिसंस्थितः ॥ संस्तूयमानोमुनिभिर्द्वारवत्यां
विवेशह ॥ १०९ ॥ सत्ययानिकटेस्थाप्यपारिजातंसुरद्रुमम् ॥ रमयामासभार्याभिःसर्वाभिःसर्वगोहरिः ॥ ११० ॥ निशासुतासांसर्वासांगृहेषुमधुसू
दनः ॥ विश्वरूपधरःश्रीमानुवाससुखप्रदः ॥१११ ॥ ॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेश्रीकृष्णचरिते
श्रीवासुदेवविवाहकथनंनामैकोनपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः॥२४९॥ छ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ रुक्मिण्यांकृष्णस्यप्रद्युम्नोमदनांशेनजज्ञे ॥१॥ असौ
मदनसंभूतोमहाबलःशंबरंजघ्निवान् ॥२॥ तस्यरुक्मिणःसुतायामनिरुद्धोजज्ञे ॥३॥ सोपिबाणपुत्रीमुषांनामकन्यामुपयेमे ॥४॥ सातुस्वप्नेनीलोत्पलदल
श्यामंपुंडरीकनिभेक्षणं महाबाहुंविचित्राभरणोपेतंषोडशसमायथावदुपभुज्यप्रबुध्यतंपुरतोनदृष्ट्वामदनेनपीडिताभ्रांतचित्तामांतुत्यक्त्वावयस्कंरक्तारविंद

१ देवांस्तालानिवमहानिलः इति पाठः ।

वक्रंक्रासिक्रयासीतिबहुधाविललाप ॥ ५ ॥ ततस्तस्याःसखीचित्रलेखेतिनाम कन्यांतादृशीमवस्थांगतांविलोक्यकिंनिमित्तंविभ्रांतचित्तासीतिपप्र
च्छ ॥६॥ सापिस्वप्नलब्धंपतिंयथावदाचष्ट ॥ ७ ॥ सापिसकलदेवमानुषादिश्रेष्ठान्पटेविलिख्यतस्यैदर्शयामास ॥ ८ ॥ यदुवंशसंभूतान्कृष्णसंकर्षणप्र
द्युम्नानिरुद्धादीनपिसम्यङ्निवेदयामास ॥९॥ सातेषांकृष्णमनुमान्यप्रद्युम्नानंतरमनिरुद्धंदृष्ट्वासइत्येषइत्यालिलिंग ॥१०॥ अथचित्रलेखाबह्वीभिर्मायावती
भिर्दैत्यस्त्रीभिर्द्वारवतींगत्वारात्रावंतःपुरेसुप्तमनिरुद्धंदृष्ट्वागृहीत्वामोहयित्वामाहिष्मत्यांबाणस्यांतःपुरेचैत्यप्रासादादियुक्तेतस्याबाणपुत्र्याःशय्यायांचिक्षे
प ॥११॥ सोऽपिप्रबुद्धोतिरम्येऽनंगपावकेसंस्थितामुषांसर्वलक्षणलक्षितांविचित्राभरणवसनगंधमाल्यालंकृतांकांचनवर्णांसुकेशींसुजातस्तनींदृष्ट्वागाढमा
लिंग्यकरिण्या गंधहस्तीवतयातिप्रीतिसंयुक्तयायथासुखंरमयामास ॥ १२ ॥ एवंमासमात्रंनिरंतरतयानिरुद्धंरममाणंकदाचिदंतःपुरनिवासिन्योवृद्धा
दैत्यस्त्रियोज्ञात्वाराज्ञेनिवेदयामासुः ॥ १३ ॥ सराजाक्रोधताम्राक्षःपरंविस्मयंगत्वातमिहानयतेतिपुरःकिंकरान्प्रेषयामास ॥ १४ ॥ तेपितूर्णंनृपप्रासाद
मारुह्यराजपुत्र्याःशयनेसंस्थितमनिरुद्धंग्रहीतुमाजग्मुः ॥ १५ ॥ सतान्समारब्धान्दृष्ट्वाप्रासादस्तंभमेकंहेलयोत्पाट्यनियुतसंख्याकान्किंकरान्मु
हूर्तमात्रेणैवस्तंभेनचूर्णितमात्रंचकार ॥ १६ ॥ अथदैत्यपतिर्निहतान्किंकरान्दृष्ट्वाकौतूहलंगत्वाअसौश्रीकृष्णपौत्रइतिदेवर्षिणाप्रोक्तोधनुरादायस्वय
मेवानिरुद्धंग्रहीतुंतत्समीपमाजगाम ॥ १७ ॥ अनिरुद्धोपियोद्धुमायांतंसहस्रबाहुंराजानंदृष्ट्वातत्परिघं भ्रामयित्वाबाणस्योपरिचिक्षेप ॥ १८ ॥
स्वचापनिर्मुक्तेनबाणेनतंपरिघंचिच्छेद ॥ १९ ॥ अनंतरमुरगास्त्रेणअनिरुद्धंनिबिडंबद्ध्वास्वांतःपुरेनिवेशयामास ॥ २० ॥ अथकृष्णोप्येवंविधमेवदेव
र्षिणाज्ञात्वाबलदेवप्रद्युम्नसहितःस्वसेनयाविहंगमेंद्रमारुह्यतस्यबाणस्यभुजवनंछेत्तुमाजगाम ॥ २१ ॥ बलिपुत्रेणपुराशंकरोर्चितःप्रसन्नोवरंवृणीष्वे
त्युवाच ॥ २२ ॥ तमीश्वरंबाणोममपुरद्वारिरक्षार्थंसर्वदोपविश्यसमागतंपरसैन्यंजहीत्येवंवरमयाचत ॥ २३ ॥ तंतथेत्युक्त्वाशंकरोपितस्यपुरद्वारिसा
युधःसपुत्रःसगणःसमासीनस्तस्मिन्नेवकालेरुषास्वसेनयासमागतंवासुदेवंदृष्ट्वावृषमारुह्यसर्वायुधोपेतःस्वपुत्रगणसंवृतोयोद्धुंनिश्चक्राम ॥ २४ ॥ कृ
ष्णोपितंभूतपतिंगजचर्मकपालभस्मधरंज्वलितोरगाकल्पंपिंगलंत्रिलोचनंत्रिशूलधरंसर्वभूतगणसंहतिकर्त्तारंसर्वभूतभयावहं संवर्त्ताग्निप्रभंपुत्रद्वयसम
न्वितंसमस्तगणावृतं त्रिपुरांतकंदृष्ट्वासेनांसुदूरेपृष्ठतोनिवेश्यबलभद्रप्रद्युम्नसहितस्तेनरुद्रेणसहप्रहसन्निवयोद्धुमारेभे ॥ २५ ॥ प्रथमंतदभूद्घोरं
कृष्णशंकरयोस्तदा ॥ पिनाकशार्ङ्गनिर्मुक्तैर्बाणैःसंवर्त्तकोपमैः ॥ २६ ॥ रामोपिचक्रेबाणेनप्रद्युम्नःषण्मुखेनच ॥ युयुधातेमहावीर्यौसिंहावि

१ श्लक्ष्णपर्यंके इति पा० ।

वबलोत्कटौ ॥ २७ ॥ विनायकःस्वदंतेनजघानोरसियादवम् ॥ रामोमुशलमादायतस्यदंतमताडयत् ॥ २८ ॥ निर्भिन्नदंतःसहसाप्रदुद्रावाखुवा
हनः॥तदाप्रभृतिलोकेस्मिन्हतदंतोगणेश्वरः ॥ २९ ॥ देवदानवगंधर्वैरेकदंतइतीरितः ॥ प्रद्युम्नेनसमंयुद्धंचकारशिखिवाहनः ॥ ३० ॥ गणान्विद्रावया
मासमुशलेनहलायुधः ॥ कृष्णेनसुचिरंकालंयुद्ध्वासौनीललोहितः ॥ ३१ ॥ तापज्वरंमहादीप्तमस्मिन्संयोज्यसायके ॥ कोपान्मुमोचतदसौभृशंसंरक्त
लोचनः ॥ ३२ ॥ तदस्त्रंवारयामासकृष्णःशीतज्वरेणतु ॥ ताभ्यांहरिहराभ्यांतुविसृष्टौताविमौज्वरौ ॥ ३३ ॥ विशतुर्मानुषेलोकेतयोरेवाज्ञयाभृशम् ॥
हरिशंकरयोर्युद्धंयेतुशृण्वंतिमानवाः ॥ ३४ ॥ तेसर्वेज्वरनिर्मुक्ताःप्राप्नुवंतिनिरामयम् ॥ ततःसतुहृषीकेशोमोहनास्त्रंदुरासदम् ॥ ३५ ॥ नियुज्यबाणं
भूतेशेमुमोचमधुसूदनः॥मुहुर्मुहुर्व्यजृंभद्वैतेनास्त्रेणविमोहितः॥३६॥पपातमूर्च्छितोभूमौशंकरस्त्रिदशेश्वरः॥पितरंमोहितंदृष्ट्वाशक्तिमुग्रम्यवीर्यवान्॥३७॥
योद्धुमभ्याययौकृष्णंषण्मुखःशिखिवाहनः ॥ हुंकारेणैवतंकृष्णश्चकारात्रपराङ्मुखम् ॥ ३८ ॥ एवंजित्वायदुश्रेष्ठःशूलपाणिंत्रिलोचनम् ॥ महास्व
नंपांचजन्यंशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ ३९ ॥ कृष्णेननिर्जितंश्रुत्वासात्मजंशंकरंतदा ॥ बाणःस्यंदनमास्थाययययौयुद्धायकेशवम् ॥ ४० ॥ सदृष्ट्वासहसाकृ
ष्णंगरुडोपरिसंस्थितम् ॥ छादयामासगोविंदंबहुशस्त्रास्त्रवृष्टिभिः ॥ ४१ ॥ गदाभिःपरिघैःशूलैःशक्तिभिस्तोमरैरपि ॥ भिंडिपालैश्चखड्गैश्चचक्रैर्बा
णैर्निरंतरम् ॥ ४२ ॥ तानिसर्वाणिचिच्छेदचक्रेणैवजनार्दनः ॥ ससर्जतस्यबाहूनांछेदनार्थंसुदर्शनम् ॥ ४३ ॥ मुक्तंदनुजराजस्यसहस्रारंसुदर्शन
म् ॥ तद्बाहुकाननंतूर्णंछिन्नंचक्रेसहस्रधा ॥ ४४ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवीपार्वतीसंशितव्रता ॥ हरेःसमीपमागत्यकृतांजलिरभाषत ॥ ४५ ॥ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ॥ कृष्णकृष्णजगन्नाथनारायणदयानिधे ॥ दास्यस्मितवदेवेशपूर्वंभावेयदूत्तम ॥ ४६ ॥ त्वयादत्तंवरंमह्यंतदाकौशलपर्वते ॥ सौभा
ग्यंशाश्वतंसौम्यप्रसन्नेनमहात्मना ॥ ४७ ॥ तवमुख्यंसहस्रस्यनाम्नामन्यतमंविभो ॥ गौरीसौभाग्यदातेतिमुनिभिःपरिकीर्तितम् ॥ ४८ ॥ तत्सत्यंकु
रुगोविंदगरुडारूढशाश्वत ॥ तस्मान्ममपतिंदेवत्वंजीवयितुमर्हसि ॥ ४९ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततोदेव्याकृष्णःकमललोचनः॥अस्त्रंसंहारया
मासयेनासौमोहितःपतिः ॥ ५० ॥ कृष्णास्त्रेणविनिर्मुक्तःसर्वभूतपतिःशिवः ॥ उत्थायप्रांजलिर्भूत्वातुष्टावजगतांपतिम् ॥ ५१ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥
कृष्णकृष्णजगन्नाथभगवन्पुरुषोत्तम ॥ परेशपरमेशानअनादिनिधनाव्यय ॥ ५२ ॥ तीव्रवीर्यंमनुष्येषुशरीरग्रहणात्मिका ॥ सर्वस्यतवचेष्टेयंमान
लक्षणमेवतत् ॥ ५३ ॥ प्रसीदमेनमस्तुभ्यंप्रसीदममशाश्वत ॥ प्रसीदमेजगत्स्वामिन्प्रसीदाच्युतकेशव ॥ ५४ ॥ त्वमेवजगतांस्रष्टाधाताहर्ताजगद्गुरुः ॥
त्वमेवचिदचिद्वस्तुरूपंब्रह्मसुरेश्वर॥५५॥त्वमादिस्त्वमनादिस्त्वमीश्वरःशेषएवच॥त्वंमहत्त्वंपरंब्रह्मप्रत्यगात्मात्वमेवहि॥५६॥ समस्तामरवर्यस्त्वममर्त्य

स्त्वंसुरेश्वर॥त्वंमर्त्येशःसयोनिस्त्वंसौशील्येनतवप्रभो॥५७॥तवश्वाससमुत्पन्नौपरजीवौसनातनौ ॥ ततश्चपाल्यतेचैवतववात्सल्यगौरवात्॥५८॥क्षराक्ष
रेपरेधाम्निरुचोनित्यंसुराश्रये ॥ अधिविश्वेनिधेषित्वांदास्यकर्मणिनान्यथा ॥ ५९ ॥ यस्त्वांनवेदलोकेस्मिन्समूढःसर्वभावनः ॥ परावरेश्वरंधामविदुर्दास्ये
मनीषिणः ॥ ६० ॥ तेवैसमासतेयुक्तास्तत्पदंत्रिदशैःसमम् ॥ सामान्योभजतेदूरेनंतुंनित्यंपदंतव ॥ ६१ ॥ तस्यतुर्याचारुकेशीचावस्थावटतेतव ॥
मिथुनानितवाध्यक्षब्रुवतेयदुशाश्वत ॥ ६२ ॥ तवनामानिकर्माणिगुणानिशाश्वतानिच ॥ ऐश्वर्याणिगुणातीतब्रुवतेचोत्तमेइमे ॥ ६३ ॥ कर्मज्ञानमयेरूपेइमे
पूर्वोत्तरेश्रुते ॥ ससुतौयुवतीशस्यस्तोतारौतवकेशव ॥ ६४ ॥ त्वंप्रज्ञानंपरंब्रह्मत्वयाप्राज्ञेनशाश्वत ॥ जीवयैतेनप्रज्ञेनपरेणैवात्मनात्वया ॥ ६५ ॥ तस्मा
च्छरीरादुत्क्रम्यकृपयातवकेवलम् ॥ आमुष्मिकेपरेस्वर्गेत्वयादत्तात्मबोधवान् ॥ ६६ ॥ प्रज्ञानंचैवविज्ञानंमेधांदृष्टिंतथाधृतिम् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति
अमृतंसभवेत्तदा ॥६७॥ एतत्संज्ञानमात्मानंयदेतद्धृदियन्मनः ॥ मनीषाचैवयुक्तिश्चस्मृतिःसंकल्पएवच ॥ ६८ ॥ तपश्चक्रतवःकामोदशइत्यादितेप्रभो॥
भवंतिनामधेयानिप्रज्ञानस्यघृणानिधेः॥ ६९ ॥ एषत्वंपरमंब्रह्मएषत्वंवैप्रजापतिः ॥ एषत्वमिंद्रोरुद्रश्चएषत्वंसर्वदेवताः ॥ ७० ॥ एतानिसर्वभूतानित्वमे
वपरमेश्वर ॥ सुतमित्राणिजीवायुस्तथान्यानिसनातन ॥७१॥ जरायुजाण्डजातानिस्वेदजोद्भिद्यजानिच ॥ अश्वागावश्चपुरुषाहस्तिनश्चेतराणिच ॥७२॥
यत्किंचित्प्राणिजातंचजंगमाश्चैवजंतवः ॥ स्थावरायेचवैनाथसर्वेत्वत्तोभवंतिच ॥ ७३ ॥ त्वांहिसर्वगतंचेत्थंवदंतिश्रुतयोहरिम् ॥ त्वयैवप्रेरितालोका
श्चेष्टंतेसाध्वसाधुषु ॥ ७४ ॥ तस्मान्मयाकृतंयच्चअपराधमिदंप्रभो ॥ क्षमस्वकरुणासिंधोगुणैःशुभतमैस्तव ॥ ७५ ॥ नमस्तेपुंडरीकाक्षगोविंदाच्यु
तमाधव ॥ वासुदेवजगद्वंद्यनारायणनमोस्तुते ॥ ७६ ॥ नमस्यामिजगत्स्वामिन्नृसिंहकरुणाकर ॥ श्रीशसर्वगतश्रीमन्परमात्मन्नमोस्तुते ॥ ७७ ॥
निजावसथवैकुंठनित्यमुक्तार्चितप्रभो ॥ त्रयीनाथनमस्तुभ्यंरामराजीवलोचन ॥ ७८ ॥ भूभारकविनाशायकृष्णानंदस्वरूपिणे ॥ विष्णवेजिष्णवे
तुभ्यंनमस्तेयदुनंदन ॥ ७९ ॥ एवंस्तुत्वाथगोविंदंप्रणिपत्यउमापतिः ॥ प्रांजलिःप्राहभूतेशोवाक्यंगंभीरयागिरा ॥ ८० ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ मया
दत्तवरोह्येषबाणोबलिसुतःप्रभो ॥ अहंचदत्तवांस्तस्मैपुरानेनार्थितोवरम् ॥ ८१ ॥ अमरत्वंयदुश्रेष्ठसर्वंकर्तुंत्वमर्हसि ॥ तस्मादेनंबलिसुतंत्रातुमर्हसि
मेप्रियम् ॥ ८२ ॥ तथेत्युक्त्वाचभगवान्बाणंबलिसुतंतदा ॥ प्राणसंशयमापन्नंच्छिन्नबाहुमसृक्चितम् ॥ ८३ ॥ संहृत्यचक्रंगोविंदोमुमोचकरुणा
निधिः ॥ मोचयित्वाबलिसुतंशंकरःसंशितव्रतः ॥ ८४ ॥ वृषभेंद्रंसमारुह्यपार्वत्यासहितःप्रभुः ॥ ययौचवसतिस्थानंकैलासंधरणीधरम् ॥ ८५ ॥ सतु

१ तथापंचापिभूतानितवेतिपाठः ।

बाणोनमस्कृत्यरामकृष्णौमहाबलौ ॥ ताभ्यांवैनगरींगत्वामुमोचमदनात्मजम् ॥ ८६ ॥ वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैःपूजयित्वायथार्हतः ॥ उषांसंप्रददौतस्मै
कृष्णपौत्रायशौरये ॥ ८७ ॥ उद्वाह्यरामकृष्णौतमनिरुद्धंयथाविधि ॥ बाणेनपूजितौतत्रप्रद्युम्नसहितौतदा ॥ ८८ ॥ उषयासहितंतत्रानिरुद्धंवैजनार्दनः॥
आरोप्यस्यंदनेदिव्येययौद्वारवतींतदा ॥ ८९ ॥ रामप्रद्युम्नसहितःसेनयासहितोहरिः ॥ प्रविवेशपुरींरम्यांत्रिदशैर्मघवानिव ॥ ९० ॥ अनिरुद्धोबाण
पुत्र्यानानारत्नमयेगृहे ॥ अनिशंरमयामासनानाभोगैर्मुदान्वितः ॥ ९१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमाम
हेश्वरसंवादेबाणासुरसंग्रामकथनंनामपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५० ॥ छ ॥ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ अथपौंड्रकवासुदेवः
काशिराजोवाराणस्यांविविक्तेद्वादशवर्षंमहेशमर्चयन्निराहारःपंचाक्षरंजजाप ॥ १ ॥ पौरश्चरणकालेशंकरंस्वनेत्रकमलेनपूजयामास ॥ २ ॥
ततःशूलपाणिरुमापतिःप्रसन्नोवरंवृणीष्वेतितमाह ॥ ३ ॥ असौपंचवक्त्रंसर्वभूतपतिंशिवंप्रसन्नंवरदममवासुदेवसमानरूपंप्रयच्छेत्युवाच ॥ ४ ॥
शिवस्तस्मैशंखचक्रगदापद्मयुतचतुर्भुजंपुंडरीकदलनिभलोचनं वासुदेवसमानकिरीटललितकुंतलंपीतवस्त्रकौस्तुभाभरणादिचिह्नान्यपिमह्यंदेहीतिया
चितःशिवःसर्वमपितस्मैप्रददौ ॥ ५ ॥ सतुवासुदेवोहमितिसर्वलोकान्मोहयामास ॥ ६ ॥ कदाचित्स्वर्गतःमदबलोत्कटंतंकाशिपतिंनारदो
भ्येत्यवसुदेवसुतमजित्वावासुदेवत्वंनविद्यतेइत्युवाच ॥ ७ ॥ सतुतस्मिन्नेवक्षणेगरुडपताकायुतरूपंरथमारोप्यचतुरंगाक्षौहिणिबलेनद्वारका
मवाप ॥ ८ ॥ तत्रपुरद्वारिस्वर्णयानेसंस्थितोवासुदेवोहंयुद्धार्थंसंप्राप्तोस्मि ॥ मामजित्वातववासुदेवत्वंनास्तीतिदूतंप्रेषयामास ॥ ९ ॥ विष्णुर
पितच्छ्रुत्वावैनतेयमारुह्यपौंड्रकेणयोद्धुंपुरद्वारिविनिष्क्रम्याक्षौहिणीबलेनस्यंदनेसमासीनंशंखचक्रगदापद्महस्तंपौंड्रकंददर्श ॥ १० ॥ कृष्णोऽथशा
र्ङ्गमादायसंवर्ताग्निप्रभैर्बाणैस्तथाश्वगजपदातियुक्तंमहदक्षौहिणीबलंमुहूर्तमात्रेणनिःशेषंददाह ॥ ११ ॥ शरेणैकेनतस्यहस्तावसक्तशंखचक्रगदादि
हेतीरपिलीलयैवचिच्छेद ॥ १२ ॥ पवित्रेणसुदर्शनेनकिरीटकुंडलयुतंतस्यशिरःकमलंछित्त्वावाराणस्यामंतःपुरेनिपातयामास ॥ १३ ॥ तद्दृ
ष्ट्वासर्वेकाशीनिवासिनःकिमेतदित्याशंक्यविस्मिताबभूवुः ॥ १४ ॥ तस्यपौंड्रकस्यसुतोदंडपाणिरितिवासुदेवेनभगवतानिहतंस्वपितरंश्रुत्वामा
त्रामृत्युनासमादिष्टःस्वपुरोहितेनाभियुक्तोमाहेश्वरेणक्रतुनाशंकरमियाज ॥ १५ ॥ सतुप्रसन्नःकृष्णजिघांसयासमर्थांमाहेश्वरींकृत्यांतस्मैसं
प्रीत्याचदत्तवान् ॥ १६ ॥ सकाशिराजस्तांमाहेश्वरींज्वालाकुलोपचितविग्रहांसंदीप्तसटाकलापांपिंगलनेत्रांज्वलत्करालवदनांत्रिशूलहस्तांभस्मां
गरागलिप्तांनरमुंडमालाविभूषितांसर्वदेवभयंकरींरुद्रदत्तांसमीक्ष्यसपुत्रदारबांधवसहितंकृष्णंजहीतिप्रेरयामास ॥ १७ ॥ सातुसर्वलोकभयाव

हासर्वांपृथ्वींस्वतेजसानिर्दहंतीप्रलयाशनिनिर्भरस्वनंनदंतीद्वारकामवाप ॥ १८ ॥ तत्रत्याःसर्वेजनास्तांदृष्ट्वामहाप्रलयमितिमत्वाहाहाकारंकुर्वंतः
कृष्णंनिवेदयामासुः ॥ १९ ॥ कृष्णोपितान्सर्वान्नभेतव्यमित्युक्त्वाप्राकारतोरणेस्थितांमहारौद्रांकृत्यांतथाविधांदृष्ट्वासकलशस्त्रास्त्रनिवारणस
मर्थंसहस्रारंसुदर्शनंतस्यांकृत्यायांसहसामुमोच ॥ २० ॥ सातुकल्पान्तार्ककोटिसमवर्चसाशतयोजनोद्गतंसकलदीप्तास्त्रयुतंहिरण्मयंप्रभापूर्णंस
कलजगत्प्रलयस्थितिसमर्थंसहस्रारंसर्वदेवनमस्कृतंजगच्छरणभूतंमहासुदर्शनंविलोक्यविनष्टतेजाभयार्ताक्रोशंतीवाराणसींप्रतिदुद्राव ॥ २१ ॥ सुदर्श
नमापितांकृत्यांभृशमन्वगात् ॥ २२ ॥ सापिभयार्ताक्रोशंतीकाशिपतेस्तस्यांतःपुरंप्रविवेश ॥ २३ ॥ सुदर्शनोपितांवाराणसींपुरींप्राप्यसभृ
त्यबलवाहनंपौंड्रकसुतंदंडपाणिंनामकाशिराजंबहुप्रासादहर्म्यमालिनींपुरींमाहेश्वरीमपिभस्मावशेषांकृत्वासकलदेवमहर्षिभिःपूज्यमानःपुनरेवद्वारवत्यां
कृष्णहस्तंसुसौम्यंकल्पमिवआविवेश ॥ २४ ॥ अत्रचश्लोकागीयंते ॥ शस्त्रास्त्रमोक्षमजरंदग्ध्वातद्बलमोजसा ॥ कृत्यांभस्मावशेषंतांततोवाराणसींपुरीम् ॥
॥ २५ ॥ प्रभूतरथमातंगांसाश्वांपुंस्त्रीसमन्विताम् ॥ साशेषकोषकोष्ठांतांदुर्निरीक्ष्यांसुरैरपि ॥ २६ ॥ द्वारोपलक्षिताशेषगृहप्राकारचत्वराम् ॥
प्रददाहहरेश्चक्रंसकलामेवतांपुरीम् ॥ २७ ॥ अक्षीणगतिसामर्थ्यमसाध्यकृतसाधनम् ॥ तच्चक्रंप्रज्वलद्भासंविष्णोरभ्याययौकरम् ॥ २८ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेश्रीकृष्णचरितेपौंड्रकपुत्रकृत्याविध्वंसनंनामैकपंचाशदधिकद्विशतत
मोऽध्यायः ॥ २५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ अथमगधाधिपःकंसवधानंतरंद्विषन्नेवयादवान्सदापीडयामासतेदुःखिताःकृष्णमूचुः ॥ १ ॥
सचभीमार्जुनावाहूयसंमंत्रयामासकृष्णःअनेनरुद्रःपूजितस्तत्प्रसादाच्छस्त्रैरवध्यःपरंकेनापिप्रकारेणहंतव्यइति ॥२॥अथविचार्यभीममाहएनंप्रतिमल्लयुद्धं
कुरुतत्तेनप्रतिज्ञातम् ॥ ३ ॥ अथसकलचराचरजगद्वंद्योवासुदेवोभीमार्जुनसहितोजरासंधस्यपुरींगत्वाविप्रवेषेणतस्यांतःपुरमवाप ॥ ४ ॥ सोपिमहावीर्या
न्क्षत्रियान्युद्धेनिर्जित्यबलाद्गृहीत्वास्ववेश्मनिनिरुध्यमासिमासिकृष्णचतुर्दश्यामेकैकंहत्वातद्रक्तेनैवबलिंभैरवायाकरोत् ॥ ५ ॥ एवंविधंसकलजनपार्थिवव
धंकुर्वंतोजरासंधस्यसमुद्यमानोभीमार्जुनसहितस्तस्यगृहेविप्रवेषेणैवप्रविवेश ॥ ६ ॥सतुतान्दृष्ट्वादंडवत्प्रणतोभूत्वायथोचितासनेषुनिवेश्यमधुपर्कविधाने
नसंपूज्यधन्योस्मिकृतकृत्योस्मिकिमर्थंभवन्तोमेसमीपआगतास्तद्वक्तव्यमहंतत्सर्वंभवद्भ्योदास्यामीत्युवाच ॥७॥तेषांवासुदेवःप्रहसन्पार्थिवंतमुवाचकृ
ष्णभीमार्जुनायुद्धार्थमागताःस्मअस्माकमन्यतमंद्वंद्वयुद्धार्थंवृणीष्वेत्यवदत् ॥८॥ सोपितथेत्यवदत्ततोद्वंद्वयुद्धार्थंमारुतिंवरयामास ॥९॥ ततोभीमजरासं
धयोरभितोभयंकरंमल्लयुद्धंनिरंतरंपंचविंशतिवासरमभूत् ॥ १० ॥ ततःकृष्णेनैवसंचोदितोवायुपुत्रस्तस्यशरीरंद्विधाकृत्यभूमौनिपातयामास ॥ एवं

जरासंधंपांडुपुत्रेणहत्वातान्जरासंधनिरोधितान्वासुदेवोपिपार्थिवान्मोचयामास ॥ ११ ॥ निहत्यवायुपुत्रेणजरासंधंयदूद्वहः॥तद्गृहेसन्निरुद्धांस्तुमोचया मासपार्थिवान् ॥ १२ ॥ तेचतत्रनमस्कृत्यस्तुत्वाचमधुसूदनम् ॥ स्वान्स्वान्जनपदान्सर्वेजग्मुःकृष्णेनरक्षिताः ॥१३॥ अथताभ्यामिंद्रप्रस्थंगत्वावासु देवस्तत्रमहाक्रतुंराजसूयंयुधिष्ठिरंकारयामास ॥ १४ ॥ तत्रसमाप्तेक्रतौअग्रपूजांभीष्मानुमतेनकृष्णायदत्तवान् ॥ १५ ॥ तत्रशिशुपालःकृष्णंबहून्याक्षे पवाक्यान्युक्तवान् ॥ १६ ॥ कृष्णोपिसुदर्शनेनतस्यशिरश्चिच्छेद ॥ १७ ॥ असौजन्मत्रयावसानेहरेःसारूप्यमगमत् ॥ १८ ॥ अथ शिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्रःकृष्णेनयोद्धुंमथुरामाजगाम ॥ १९ ॥ कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनयोद्धुंमथुरामाययौ ॥ २० ॥ दंतवक्र वासुदेवयोरहोरात्रंमथुरापुरद्वारियमुनातीरेसंग्रामःसमवर्त्ततकृष्णस्तुगदयातंजघान ॥ २१ ॥ सतुचूर्णितसर्वांगोवज्रनिर्भिन्नमहीधरइवगता सुरवनितलेपपात ॥ २२ ॥ सोपिहरेःसायुज्यंयोगिगम्यंनित्यानंदसुखंशाश्वतंपरमंपदमवाप ॥ २३ ॥ इत्थंजयविजयौसनकादिशापव्याजे नकेवलंभगवतोलीलार्थंसंसृतावव‍तीर्यजन्मत्रयेपितेनैवनिहतौजन्मत्रयावसानेमुक्तिमवाप्तौ ॥ २४ ॥ कृष्णोपितंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वा प्राक्तनौपितरावभिवाद्यआश्वास्यताभ्यांसाश्रुकंठमालिंगितःसकलगोपवृद्धान्प्रणम्याश्वास्यरत्नाभरणादिभिस्तत्रस्थान्संतर्पयामास ॥ २५ ॥ कालिं द्याःपुलिनेरम्येपुण्यवृक्षसमावृते ॥ गोपनारीभिरनिशंक्रीडयामासकेशवः ॥ २६ ॥ रम्यकेलिसुखेनैवगोपवेषधरोहरिः ॥ बद्धप्रेमरसेनात्रमासद्वयमुवा सह ॥ २७ ॥ अथतत्रस्थानंदगोपादयःसर्वेजनाःपुत्रदारसहिताःपशुपक्षिमृगादयश्चवासुदेवप्रसादेनदिव्यरूपधराविमानमारूढाःपरमंवैकुंठलोकमवा पुः ॥२८॥ कृष्णस्तुनंदगोपव्रजौकसांसर्वेषांपरमंनिरामयंस्वपदंदत्वादिविदेवगणैःसंस्तूयमानोद्वारवतींश्रीमतींविवेश ॥ २९ ॥ तत्रवसुदेवोग्रसेनसंकर्ष णप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिःप्रत्यहंसंपूजितषोडशसहस्रभार्याभिरष्टाभिर्दिव्यमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयनानागृहांतरेषुसुतकुसुमांचितश्लक्ष्णतर पर्यंकेषुरमयामास ॥ ३० ॥ अथरामकृष्णसतीर्थ्योविप्रोबालसखासदात्यंतदारिद्र्यपीडितोमुष्टिमात्रान्याचनात्तपृथुकाञ्जीर्णवाससिनिबध्यवासुदेवंद्रष्टुंश्री मतींद्वारकानगरीमाजगाम ॥३१॥ सतुरुक्मिण्यंतःपुरद्वारिक्षणंतूष्णींतस्थौ ॥ ३२ ॥ कृष्णोपिसमागतंब्राह्मणंज्ञात्वाप्रद्युम्नेननमस्कृत्वामकरंगृहीत्वागृहां तरेस्वासनेनिवेश्यभयाद्वेपमानंतंरुक्मिणीहस्तगतसुवर्णकलशजलेनपादौप्रक्षाल्यमधुपर्केणपूजयामास ॥३३॥ सुधामृतोपमैरन्नपानाद्यैस्तर्पयित्वातस्य जीर्णवस्त्रांतरेयाचनात्तपृथुकान्स्वयमेवहस्तेनगृहीत्वाप्रहसन्जग्रास ॥ ३४ ॥ कृष्णेनपृथुकेभक्षितेतस्मिन्नेवक्षणेतस्यबहुधनधान्यवस्त्राभरणसंभूतंमह

१ प्रद्युम्नस्येतिवा पा० ।

दैश्वर्यमभूत् ॥ ३५ ॥ सतुकृष्णेनविसृष्टोममकिंचिद्वस्त्रंवाधनंवाकृष्णेननदत्तमितिमन्यमानःस्वपुरंविवेश ॥ ३६ ॥ अथबहुधनधान्ययुतंस्वगृहंदृष्ट्वात
त्प्रसादादिदंलब्धमितिवदन्प्रहृष्टेनांतरात्मनादिव्यवस्त्राभरणादिनाभार्ययासहसर्वान्कामान्भुक्त्वाहरिसंतुष्ट्यैबहुयज्ञानिष्ट्वातत्प्रसादेनपरमंनित्यंस्वर्गसु
खमवाप ॥ ३७ ॥ अथधृतराष्ट्रतनयोदुर्योधनःपांडुतनयान्कपटद्यूतव्याजेनराज्यमपहृत्यस्वराष्ट्राद्विवासयामास ॥३८॥ तेतुयुधिष्ठिरभीमार्जुननकुलसह
देवाःसुपत्न्याद्रौपद्यासहमहारण्यंगत्वातत्रद्वादशाब्दान्स्थित्वासंवत्सरपर्यंतमज्ञाताःसर्वेमत्स्यदेशाधिपतेर्विराटस्यनिवेशनेस्थित्वावासुदेवेनसहायेनधा
र्तराष्ट्रान्योद्धुमाजग्मुः ॥ ३९ ॥ तेषांधार्तराष्ट्रपांडुपुत्राणांनानादेशाधिपनृपैःकुरुक्षेत्रमहापुण्येदेवानामपिभयंकरोमहासंग्रामोभवत् ॥ ४० ॥ अथश्री
कृष्णोप्यर्जुनसारथ्यंकुर्वन्नर्जुनेस्वशक्तिमावेश्यतेनदुर्योधनभीष्मद्रोणप्रमुखान्सर्वान्पार्थिवानेकादशाक्षोहिणीबलसहितान्कुरुक्षेत्रेहत्वापांडवान्राज्येस्थाप
यित्वानिःशेषेणसर्वभूभारमपास्यस्वांपुरींप्रविवेश ॥ ४१ ॥ कस्यचित्त्वथकालस्यकतिपयाहानिवैदिकोब्राह्मणोमृतंपंचवार्षिकंबालमादायराजद्वा
रिनिधायबहुशोविलपन्बहून्याक्रोशवाक्यानिकृष्णंजगाद ॥ ४२ ॥ कृष्णस्तमाक्रोशंश्रुत्वातुष्णीमुवास ॥ ४३ ॥ सतुममपंचपुत्राःपूर्वंहताअयं
तुषष्ठःएनंकृष्णोनजीवयिष्यतितर्हिराजद्वारिमरिष्यामीत्युवाच ॥ ४४ ॥ तस्मिन्कालेअर्जुनःकृष्णंद्रष्टुमागतस्तथाविधंतंपुत्रशोकेनविलपंतंददर्श ॥
॥ ४५ ॥ अर्जुनोपिकालधर्ममुपागतंपंचवार्षिकंबालकंदृष्ट्वाकृपयाविष्टस्तवपुत्रमहंजीवयिष्यामीतिब्राह्मणायाभयंदत्वाप्रतिश्रुतवान् ॥ ४६ ॥ ब्रा
ह्मणस्तुतेनाश्वासितोहृष्टवान् ॥ ४७ ॥ अथैतंब्राह्मणशिशुंबहुभिःसंजीविनास्त्रैरभिमंत्र्यअलब्धजीवितंदृष्ट्वावृथाप्रतिज्ञामवाप्यबहुशोकसमन्वितस्ते
नैवप्राणांस्त्यक्तुमैच्छत् ॥ ४८ ॥ कृष्णस्तुतत्सर्वंज्ञात्वांतःपुराद्विनिष्क्रम्यतंवैदिकंप्राहतवपुत्रान्सर्वानहंदास्यामीत्युक्त्वाश्वास्यवैनतेयमारुह्यार्जुनस
हितोवैष्णवंलोकमाजगाम ॥ ४९ ॥ तत्रदिव्यमणिमंडपोद्देशेदेव्यासहसमासीनंनारायणंदृष्ट्वाकृष्णार्जुनौनमश्चक्रतुः ॥ ५० ॥ सतौबाहुभ्यांप
रिष्वज्यकिमर्थमागतावित्युवाच ॥ ५१ ॥ कृष्णश्चभगवन्वैदिकस्यतनयान्ममदेहीत्युवाच ॥ ५२ ॥ सतुनारायणस्तादृग्वयसिसंस्थितान्ब्राह्मणपुत्रा
न्कृष्णायसंददौ॥५३॥श्रीकृष्णोपितान्वैनतेयस्कंधेसमारोप्यहर्षसमन्वितोर्जुनसहितःस्वयमप्यारुह्यदिविदेवगणैःसंस्तूयमानोद्वारवतीमाविवेश ॥ ५४ ॥
तस्मैब्राह्मणायपंचवर्षवयःस्थान्षट्पुत्रान्ददौसोप्यत्यंतहर्षसमन्वितःकृष्णंवर्द्धयस्वेत्याशिषंप्रायच्छत् ॥५५ ॥ अर्जुनस्तुसफलांप्रतिज्ञामवाप्यकृष्णंनम ॥ २६९
स्कृत्ययुधिष्ठिरपालितांस्वांपुरीमाजगाम ॥५६॥ कृष्णस्यषोडशसहस्रभार्यास्वयुतसाहस्रपुत्राजज्ञिरे तेषांपुत्रपौत्रसंख्यांवक्तुंनशक्यते ॥५७ ॥ अत्रापि
श्लोकः॥ अष्टौशतानिपुत्राणांसहस्राण्ययुतंतथा ॥ प्रद्युम्नःप्रथमस्तेषांसर्वेषांरुक्मिणीसुतः ॥५८॥ असंख्यैस्तैर्यादवैरियंपृथिवीसंवृताभवत्॥५९॥ पुनर

प्यवनीभारशंकयाकृष्णस्तुतानृषिशापव्याजेनसंहर्तुमैच्छत् ॥ ६० ॥ कदाचित्सर्वेकुमारानर्मदायांविहर्तुमाजग्मुः ॥ ६१ ॥ तत्रतपंतंकण्वंमहर्षिंदृष्ट्वाजां
बवत्याःपुत्रंयोषिद्वेषंकृष्णांतस्योदरेकात्वायसंमुसलंबद्ध्वाऋषेःसमीपमागत्यसर्वेनमस्कृत्वापत्नीरूपंसांबंकुमारंतस्यपुरतोनिधाय अस्यागर्भेस्त्रीवापुरुषोवा
भविष्यतीतिब्रुहीत्यूचुः ॥ ६२ ॥ सतुमनसातद्विज्ञायतानमर्षमाणःसर्वाननेनमुसलेनयूयंसर्वेनिहताभवतेत्युवाच ॥ ६३ ॥ सर्वेसमुद्विग्नमनसःकृ
ष्णंसमेत्यमहर्षिणोक्तंतत्कर्मनिवेदयामासुः ॥ ६४ ॥ कृष्णोपितदायसंमुसलंचूर्णीभूतंह्रदेनिपातयामास ॥ ६५ ॥ तदयश्चूर्णीभूतबीजसमुद्भू
तावज्रसन्निभामहाकाशाःसंबभूवुः ॥ ६६ ॥ तत्रतंमुसलावशिष्टंकनिष्ठांगुलिमात्रंमत्स्योजग्रासतंमत्स्यंनिषादोगृहीत्वातदुदरस्थंमुशलखण्डमादा
यबाणाग्रेफलकमकरोत् ॥ ६७ ॥ कदाचित्सर्वेयादवारामकृष्णप्रद्युम्नादयोमघवताप्रेषितांवारुणींपीत्वामत्ताबभूवुः ॥ ६८ ॥ परस्परंवैरेणनी
त्वाबहून्याक्रोशवाक्यानिवदंतोयुद्धंचक्रुःक्षयंचगताः ॥ ६९ ॥ कृष्णस्तुयुद्धश्रांतःकल्पतरुच्छायायांशयनंचकारसनिषादोधनुर्बाणंगृहीत्वाखेटकवृ
त्तिजगाम ॥ ७० ॥ एवंनिःशेषंत्यक्तजीविताबभूवुस्तेसर्वेस्वान्स्वांस्त्रिदशान्प्रपेदिरे ॥ ७१ ॥ एवंमुशलेनसंहृत्यसर्वंस्वयमेकोदेवोबहुगुल्मस
माकीर्णमहाद्रुमछायायांसुप्तश्चतुर्विधव्यूहगतंवासुदेवात्मकमात्मानंचिंतयञ्जानूपरिपदंनिधायात्मनोमानुषंवपुस्त्यक्तुमनुनिषसाद ॥ ७२ ॥ एतस्मि
नन्तरेमृगयाजीविकोहरेःसतदाकालप्रभावेनचक्रवज्रध्वजांकुशादिचिह्नितमतिरक्ततमंहरेःपादकमलंदृष्ट्वाविव्याध ॥ ७३ ॥ तदनंतरंश्रीकृष्णंज्ञात्वा
सुमहाभयार्तःप्रवेपमानःकृतांजलिपुटोमहदपराधःसकलोपह्नियतामितितंप्रणनाम ॥ ७४ ॥ श्रीकृष्णस्तथाभूतंदृष्ट्वासुधामयकराभ्यांतमुत्थाप्यभ
वतानापराद्धंकृतमितिवदन्महाभयपीडितमाश्वासयन्नुवाच ॥७५॥ ततोयोगिगम्यमपुनरावृत्तिशाश्वतंसर्वोपनिषदमयंवैष्णवंलोकंप्रददौ ॥ ७६ ॥ असौत
स्मिन्नेवमुहूर्तेमानुषंरूपंविहायपंचोपनिषन्मयंसकलपुत्रदारसहितोदीप्तिमयंवैष्णवंलोकंदिव्यंविमानमास्थायसहस्रार्कद्युतिसदृशंदिव्याप्सरोगणाकीर्णंहि
रण्मयंवासुदेवेत्यैकंजगाम ॥७७॥ तस्मिन्कालेदारुकोरथमारुह्यविष्णोःसमीपंविवेश ॥७८॥ कृष्णोपिमत्स्वरूपमर्जुनंपूर्वमानयस्वेतिप्रेषयामास ॥७९॥
सतुमनोजवस्यंदनमारुह्यार्जुनसमीपमाजगाम ॥ ८० ॥ एतस्मिन्नंतरेदेव्यर्जुनस्तदारुह्यपरिणीयनमस्कृत्वाकिंकरोमीतिपुटांजलिरुवाच ॥ ८१ ॥
कृष्णस्तुतमाहपार्थाहंस्वलोकंयास्यामित्वंतुद्वारवतींगत्वातत्रस्थारुक्मिण्याद्यष्टभार्याआनीयममशरीरेप्रेषय ॥८२॥ सदारुकेणसहितोनगरीमाजगाम ॥
॥ ८३ ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाविमानस्थानभसिसंस्थिताःस्वलौकंयियान्तंकृष्णंदृष्ट्वाऋषिभिःसार्द्धंस्तुत्वापुष्पवर्षाणिववृषुः ॥ ८४ ॥ कृष्णोपिमानुषदेहं
संन्यस्यसकलजगत्स्थितिसंहारहेतुभूतंसकलक्षेत्रज्ञमंतर्यामियोगिध्येयमनामयंवासुदेवात्मकंदेहंधृत्वावैनतेयमारुह्यमहर्षिभिस्तूयमानोजगाम ॥ ८५ ॥

१० पु० अर्जुनोवसुदेवोग्रसेनाभ्यांरुक्मिण्यादिमहिषीभ्यस्तत्सर्वंकथयामास ॥८६॥ तच्छुत्वासर्वेपौरजनाःस्त्रियश्चद्वारवतीमुत्सृज्यांतःपुराद्बहिर्निष्क्रम्यसर्वास्ताः
॥२७०॥ कृष्णवल्लभावसुदेवोग्रसेनसहिताःशीघ्रमेवहरेःसमीपंजग्मुः ॥ ८७ ॥ तेसर्वेवसुदेवोग्रसेनाक्रूराःसर्वेयदुवृद्धावपुस्त्यक्त्वासनातनवासुदेवंसमाजग्मुः ॥ उ० खं० ५
॥ ८८ ॥ रेवतीचबलभद्रशरीरंपरिष्वज्याग्निंप्रविश्यतस्मिन्देहंप्राप्यदिव्यविमानारूढाभर्तुःस्थानंसंकर्षणलोकंदिव्यमवाप ॥ ८९ ॥ तथैवप्रद्युम्ने अ० २६
नसहरुक्मपुत्रीतथानिरुद्धेनोषापिसर्वाश्चयादवास्त्रियःस्वस्वभर्तुःशरीराणिसंपूज्याग्निप्रवेशंचक्रुः ॥ ९० ॥ तेषांसर्वेषामर्जुनऔर्द्ध्वदैहिकंकृतवा
न् ॥ ९१ ॥ तस्मिन्कालेदिव्यवाजिसमायुक्तंसुग्रीवाख्यकंसर्वरत्नोपेतंदिव्यंस्यंदनमारुह्यदारुकोप्याजगाम ॥ ९२ ॥ पारिजाततरुर्देवसभा
सुधर्मात्रिदशेंद्रलोकमयाताम् ॥ ९३ ॥ तस्मिन्समयेद्वारवतीपुरीमहोदधौनिमग्नाभूत् ॥ ९४ ॥ ततःसर्वाःषोडशसहस्रभार्य्याअर्जुनेनसहेंद्रप्र
स्थंगच्छंतीर्दस्यवोजगृहुः ॥ ९५ ॥ पूर्वंदेवगंधर्वयोषितोह्यष्टावक्रंमहामुनिंदृष्ट्वाजहसुस्ततस्तेनशप्तावेश्याभविष्यथततस्ताभिःप्रसादितःपूजितश्च
तत्प्रसादात्सर्वलोकैश्वनमस्कृतंवासुदेवंभर्तारमवाप्यापितेनैवदस्युहस्तंगताअभवन् ॥९६॥ अर्जुनोपिदस्युभिर्निर्जितःशोकसमाविष्टोममभुजबलंसवीर्यं
कृष्णेनैवसहसर्वमैश्वर्यंनिर्यातमितिमत्वाअद्यममभाग्यक्षयइतिवदन्सायंसंध्यारविरिवनिःशेषविनष्टतेजाःस्वांपुरींसमाजगाम ॥ ९७ ॥ एवंहितार्था
यसर्वदेवानांसमस्तभूभारविनाशाययदुवंशेऽवतीर्यसकलराक्षसविनाशंकृत्वामहांतमपिचोर्वीभारंनाशयित्वानंदव्रजद्वारकामथुरानिवासिनःसर्वान्स्थावर
जंगमान्कालभवबंधैर्मोचयित्वापरमैश्वर्गेशाश्वतेयोगिगम्येहिरण्मयेरम्येसात्विकेसंस्थाप्यनित्यंदिव्यमहिष्यादिसंसेव्यमानोवासुदेवउवास ॥ ९८ ॥
॥ अत्रश्लोकाः ॥ अन्येसर्वेवताराःस्युःकृष्णस्यचरितंमहत् ॥ भूभारकविनाशायप्रादुर्भूतोरमापतिः ॥ ९९ ॥ एतत्कृष्णस्यचरितंदुष्टानांनाश
हेतवे ॥ श्रीकृष्णःकरुणासिंधुर्वैकुंठेमोदतेसदा ॥ १०० ॥ अत्यद्भुतमिदंदेविकृष्णस्यचरितंशुभम् ॥ संग्रहेणमयैवोक्तंतवसर्वफलप्रदम् ॥ १०१ ॥
वासुदेवस्यचरितंयःपठेद्धरिसन्निधौ ॥ स्मरेद्वाशृणुयाद्भक्त्यासयातिपरमंपदम् ॥ १०२ ॥ महापातकयुक्तोवातथोपपातकसंयुतः ॥ बालकृष्णस्यचरितं
श्रुत्वापापैःप्रमुच्यते ॥ १०३ ॥ द्वारवत्यांसमासीनंरुक्मिणीसहितंहरिम् ॥ स्मरन्वैमहदैश्वर्यमनेनाप्नोत्यसंशयः ॥ १०४ ॥ संग्रामेसंकटेदुर्गेशत्रुभिः
परिवेष्टिते ॥ नेतारंसर्वदेवानांध्यात्वासुविजयीभवेत् ॥ १०५ ॥ यःस्मरेद्गोपकन्याभिःक्रीडंतंगोव्रजेशुभे ॥ सर्वकामानवाप्नोतिसौभाग्यंचैवविंदति॥१०६॥
महोपसर्गेरोगाद्यैर्युक्तोयस्तुसनातनम् ॥ जेतारंचमहारौद्रींकृत्यांकाशीपुरेस्थिताम् ॥ १०७ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनसर्वकालेषुचाप्सुभे ॥ कृष्णायनमइ ॥२७०॥

१ कालफलस्पृहेतिपाठः ।

त्येवंमंत्रमुच्चारयेद्बुधः ॥ १०८ ॥ कृष्णायवासुदेवायहरयेपरमात्मने ॥ प्रणतःक्लेशनाशायगोविंदायनमोनमः ॥ १०९ ॥ इमंमंत्रंजपन्देविभक्त्याप्र
तिदिनंनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ ११० ॥ सर्वेषामेवदेवानामीश्वरोसौजनार्दनः ॥ रक्षणायचलोकानामवस्थांतरमेतिवै ॥१११॥
त्रिपुरंहंतुकामेनमयासंपूजितोहरिः ॥ बुद्धरूपधरःश्रीमान्मोहयामासतद्रिपून् ॥११२॥ मोहितास्तेनशास्त्रेणसर्वधर्मविवर्जिताः ॥ नारायणास्त्रेणमयानिह
तादेवशत्रवः ॥ ११३ ॥ अवतीर्यकलावंतेब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ हनिष्यतितथारौद्रान्म्लेच्छान्सर्वाञ्जनार्दनः ॥ ११४ ॥ तैस्तैर्भावैर्मयावस्थाःसर्वाः
प्रोक्ताजगत्पतेः ॥ किमन्यच्छ्रोतुकामासितद्ब्रवीमिशुभानने ॥ ११५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
संवादेश्रीकृष्णचरितेश्रीकृष्णस्वधामगमननिरूपणंनामद्विपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५२ ॥ छ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ ॥ भगवन्सर्वमाख्या
तंवैभवावस्थितंहरेः ॥ एतस्मिन्रामकृष्णाभ्यांचरित्रमतिविस्मितम् ॥ १ ॥ अहोरामस्यचरितंकृष्णस्यचमहात्मनः ॥ शृण्वत्याममदेवेशकल्पांतर
शतैरपि ॥ २ ॥ तृप्तिर्नैवेतिभूतेशचेतोहरिकथामृतम् ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमम् ॥ तत्पूजनविधिंदेवश्रोतुमिच्छाम्यहंतथा ॥ ३ ॥
॥ श्रीरुद्रउवाच ॥ ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामिहरेश्चप्रमहात्मनः ॥ स्थापनंचस्वयंव्यक्तंद्विविधंतत्प्रकीर्तितम् ॥४॥ शिलामृद्दारुलोहाद्यैःकृत्वाप्रतिकृतिंहरेः॥
श्रौतस्मार्तागमप्रोक्तक्रियासंस्थापनंहियत् ॥ ५ ॥ तत्स्थापनमितिप्रोक्तंस्वयंव्यक्तंहिमेशृणु ॥ यस्मिन्संनिहितोविष्णुःस्वयमेवनृणांभुवि ॥ ६ ॥
पाषाणदार्वोरात्मेशःस्वयंव्यक्तंहितत्स्मृतम् ॥ स्वयंव्यक्तंस्थापितंवापूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ७ ॥ देवतानांमहर्षीणामर्चनार्थंसनातनः ॥ स्वयमेवजगन्ना
थःसान्निध्यंयातिकेशवः ॥ ८ ॥ यस्ययद्विग्रहेभोग्यंतदेवाविरभूद्भुवि ॥ तदेवपूजयेन्नित्यंतस्मिन्नेवरमेत्सदा ॥ ९ ॥ श्रीरङ्गशायीदेवेशोविधिनार्च्यः
सुरोत्तमः ॥ सएवेक्ष्वाकुनाथानांतपसाविरभूद्भुवि ॥ १० ॥ ममापिकाश्यांसंपूज्योमाधवःकलुषापहः ॥ यत्रयत्रगृहेरम्येस्वयंव्यक्तःसनातनः ॥ ११ ॥
तत्रतत्रसमागम्यरमेहंसंव्यवस्थितः ॥ नाष्टांगयोगेयज्ञेशस्त्वर्चायांविंदतेनृणाम् ॥ १२ ॥ चक्षुषोर्विषयंप्राप्यददातिवरमीप्सितम् ॥ सर्वावस्थासुसौल
भ्यमर्चायांलभ्यतेजनैः ॥१३॥ अज्ञानामपिसान्निध्यंसर्वदापृथिवीतले ॥ जंबूद्वीपेमहापुण्येवर्षेवैभारतेशुभे ॥१४॥ अर्चायांसंनिधौविष्णुर्नेतरेषुकदाचन॥
तत्तस्माद्भारतेवर्षेमुनिभिस्त्रिदशैरपि ॥ १५ ॥ सेवितःसततंदेवितपोयज्ञक्रियादिभिः ॥ भारतेस्मिन्महावर्षेनित्यंसंनिहितोहरिः ॥ १६ ॥ ऐंद्रद्युम्नेतथाकौ
र्मेसिंहाद्रौकरवीरके॥काश्यांप्रयागेसौम्येचशालग्रामाचलेतथा॥१७॥ द्वारवत्यांनैमिषेचतथाबदरिकाश्रमे ॥ कृतशौचेहरेत्पापंपौंडरीकेचदंडके ॥ १८ ॥
माथुरेवेङ्कटाद्रौचश्वेताद्रौगरुडाचले ॥ कांच्यामनंतशयनेश्रीरंगेवासवाचले ॥ १९ ॥ नारायणाचलेसौम्येवाराहेवामनाश्रमे ॥ एवमाद्याःस्वयं

व्यक्ताःसर्वकामफलप्रदाः ॥ २० ॥ स्वयमेवहिसान्निध्यंयस्मिन्यातिजनार्दनः ॥ तस्मिन्नेवस्वयंव्यक्तंवदंतिमुनयःशुभाः ॥ २१ ॥ महाभागवतश्रेष्ठो
विधिनास्थाप्यकेशवम् ॥ मंत्रेणकुर्यात्सांनिध्यंस्थापनंतद्विशिष्यते ॥ २२ ॥ तस्मिन्संपूजयेद्देवंग्रामेषुचगृहेषुच ॥ शालग्रामशिलायांतुगृहार्चासु
द्विरिष्यते ॥ २३ ॥ अर्चनंमंत्रपठनंयागयोगोमहात्मनः ॥ नामसंकीर्तनंसेवातच्चिह्नैरंकनंतथा ॥ २४ ॥ तदीयाराधनंचस्यान्नवधाभिद्यतेशुभे ॥ त
त्तत्कर्मविधानंचविप्रस्यसततंस्मृतम् ॥ २५ ॥ महाभागवतःश्रेष्ठोब्राह्मणोवैगुरुर्नृणाम् ॥ सर्वेषामेवलोकानामसौपूज्योयथाहरिः ॥ २६ ॥ तापादिपं
चसंस्कारिनवेज्याकर्मकारकः ॥ अर्थपंचकविद्विप्रोमहाभागवतःस्मृतः ॥ २७ ॥ तत्तत्कर्मविधानेज्याक्षत्रियस्यविधीयते ॥ तच्चिह्नैरंकनेसेवात
दीयानांचपूजनम् ॥ २८ ॥ मंत्रवर्णस्यजपनंनामसंकीर्तनंहरेः ॥ वंदनंचविशांप्रोक्तंषट्कर्मेज्याविधानतः ॥ २९ ॥ नामसंकीर्तनंसेवापूजनंवंदनं
तथा ॥ अर्चनंचतदीयानांपंचेज्याशूद्रजन्मनः ॥ ३० ॥ साधारणेनसर्वेषांमानसेज्यानृणांप्रिये ॥ स्वाधिकारानुरूपंचकार्याचेज्याजगत्पतेः ॥ ३१ ॥
अनन्यदेवताभक्तैरनन्यफलसाधकैः ॥ वेदविद्ब्रह्मतत्त्वज्ञैर्वीतरागैर्मुमुक्षुभिः ॥ ३२ ॥ गुरुभक्तिसमायुक्तैःसुप्रसन्नैःसुसाधुभिः ॥ ब्राह्मणैरितरैश्चापिपूज
नीयोहरिःसदा ॥ ३३ ॥ यथोचिताचवर्णस्यकार्याइज्याहरेर्नृणाम् ॥ वर्णाश्रमानुरूपंचकर्त्तव्यंवैष्णवैःशुभैः ॥ ३४ ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंसम्यङ्नित्यम
त्रसमाचरेत् ॥ श्रुतिस्मृत्युक्तकर्माणिनातिक्रामेतबुद्धिमान् ॥ ३५ ॥ श्रुतिस्मृत्युक्तमाचारंयोनसेवेतवैष्णवः ॥ सचपाखंडमापन्नोरौरवेनरकेवसेत् ॥३६॥
तस्माद्वर्णानुरूपांवैकुर्यादिज्यांजगत्पतेः ॥ तस्मात्स्मृत्युक्तमाचारंकुर्याद्वैमानवःसदा ॥ ३७ ॥ साधारणाहिसर्वेषांमानसेज्याशुभेनृणाम् ॥ स्वाधिका
रंनिरीक्ष्यैवकर्मकुर्यादतंद्रितः ॥ ३८ ॥ शमोदमस्तपःशौचंसत्यमामिषवर्जनम् ॥ अस्तेयमेवाहिंसाचसर्वेषांधर्मसाधनम् ॥ ३९ ॥ तस्माद्वर्णानुरूपे
णपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ रात्र्यावंतेसमुत्थायउपस्पृश्ययथाविधि ॥ ४० ॥ नमस्कृत्यगुरून्स्वस्यसंस्मरेदच्युतंहृदि ॥ सहस्रनामभिर्भक्त्याकीर्तयेद्वाग्यतः
शुचिः ॥ ४१ ॥ बहिर्ग्रामात्समुसृज्यमूलमंत्रंयथाविधि ॥ शौचंकृत्वायथान्यायमाचम्यप्रयतःशुचिः ॥ ४२ ॥ दंतधावनपूर्वंतुस्नानंकुर्याद्यथाविधि ॥
आदायतुलसीमूलमृदंतत्पत्रसंयुताम् ॥ ४३ ॥ मूलमंत्रेणाभिमंत्र्यगायत्र्याचशुभानने ॥ मंत्रेणैवानुलिप्तांगःस्नायात्कृत्वाघमर्षणम् ॥ ४४ ॥ हरिपा
दोद्भवांगंगांतत्रावाह्यसुनिर्मले ॥ निमज्ज्याशुजपेत्सूक्तमघमर्षणमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ आचम्यमार्जनंकुर्यात्पौरुषोक्तक्रमादथ ॥ पश्चादांशुनिमज्ज्याथमू
लमंत्रंजपेद्बुधः ॥ ४६ ॥ अष्टाविंशतिवारंवाशतमष्टोत्तरंचवा ॥ प्रार्थयेदभिमंत्र्याथजलमंत्रेणवैष्णवः ॥ ४७ ॥ आचम्यतर्पयेद्देवान्नृषींश्चैवपितॄंस्तथा ॥

१ अप्सु इतिपाठः ।

निपीड्यवस्त्रमाचम्यधौतवस्त्रेणवेष्टितः ॥ ४८ ॥ विमलांमृत्तिकांरम्यामादायद्विजसत्तमः ॥ मंत्रेणैवाभिमंत्र्याथललाटादिषुवैष्णवः ॥ ४९ ॥ धारयेदू
र्द्ध्वपुंड्रानियथासंख्यमतंद्रितः ॥ उपास्यविधिवत्संध्यांसावित्रींचजपेद्बुधः ॥ ५० ॥ संयतात्मागृहंगत्वापादौप्रक्षाल्यवाग्यतः ॥ आचम्यैकाग्रमनसापूजा
मंडपमाविशेत् ॥ ५१ ॥ रम्येशुभ्रतरेपीठेपुष्पोपचयशोभिते ॥ तस्मिन्निवेश्यदेवंतंलक्ष्मीनारायणंप्रभुम् ॥ ५२ ॥ पूजयेद्विधिनासम्यग्गं
धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ स्थापनेवास्वयंव्यक्तेगृहाचार्यांविधानतः ॥ ५३ ॥ श्रौतस्मार्तागमोक्तानामर्चनंविधिनाद्विजः ॥ कुर्याद्भक्त्यायथार्हंच
विष्णोःप्रयतमानसः ॥ ५४ ॥ यथोपदिष्टंगुरुणातथाकुर्वीतवैष्णवः ॥ श्रौतंवैखानसंप्रोक्तंवासिष्ठंस्मार्तमुच्यते ॥ ५५ ॥ पंचरात्रविधानंच
दिव्यागममितीरितम् ॥ क्रियालोपंनकर्त्तव्यंविष्णोराराधनंपरम् ॥५६॥ आवाहनासनार्घ्याद्यैर्गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैस्तांबूलाद्यैर्नमस्कृ
तैः ॥ ५७ ॥ कुर्यादाराधनंविष्णोर्यथाशक्त्यामुदान्वितः ॥ प्रत्यृचंपुरुषसूक्तेनमूलमंत्रेणवैष्णवः ॥ ५८ ॥ मंत्रद्वयेनकुर्वीतषोडशैरुपचारकैः ॥ भूयःप्र
त्युपचारेषुदद्यात्पुष्पाञ्जलिंततः ॥ ५९ ॥ आवाहयेज्जगन्नाथंमुद्रयाचैववैष्णवः ॥ आसनंतुयथादद्यात्पुष्पकेणचमुद्रया ॥ ६०॥दीपाघ्यचिमनंस्नानंपात्र
स्थैर्विमलैर्जलैः ॥ मंगलद्रव्यसंयुक्तैस्तुलसीदलमिश्रितैः ॥ ६१ ॥ दद्यात्प्रत्युपचारंतुमूलमंत्रद्वयेनच ॥ सुवासितेनतैलेनकुर्यादभ्यंजनंततः ॥ ६२ ॥ क
स्तूर्याचंदनेनापिकुर्यादुद्वर्त्तनादिकम् ॥ सुगंधवासितैस्तोयैःस्नाप्यमंत्रयुतैःशुभैः ॥ ६३ ॥ वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैरलंकृत्ययथाविधि ॥ मधुपर्कंततोदद्याद्गंधंद
द्यात्सुवासितम् ॥ ६४ ॥ सुरभीणिसुपुष्पाणिभक्त्यासम्यङ्निवेदयेत् ॥ धूपंदशांगमष्टांगंदीपंचसुमनोहरम् ॥ ६५ ॥ नैवेद्यंविविधंदद्यात्पायसापूपमि
श्रितम् ॥ कर्पूरंतुसतांबूलंभक्त्याचैवनिवेदयेत् ॥ ६६ ॥ दीपैर्नीराजनंकृत्वापुष्पमालांसमर्चयेत् ॥ परिणीयप्रणम्याथस्तुत्वास्तोत्रैरनुत्तमैः ॥ ६७ ॥
गरुडाङ्केशाययित्वामङ्गलार्घ्यंनिवेदयेत् ॥ संकीर्त्यनामभिःपुण्यैःपश्चाद्धोमंसमाचरेत् ॥ ६८ ॥ हरेर्नैवेद्यशेषेणजुहुयाद्वह्निमंडले ॥ प्रत्यृचंपौरुषंसूक्तंश्री
सूक्तंमंगलाह्वयम् ॥ ६९ ॥ होतव्यमाज्यसंमिश्रंहविषावैदिकानले ॥ प्रोक्तेनमंत्ररत्नेनजुहुयाद्भक्तिसंयुतम् ॥ ७० ॥ अष्टोत्तरशतवारमष्टाविंशतिमेव
च ॥ यज्ञरूपंमहाविष्णुंध्यायन्वैजुहुयाद्धविः ॥ ७१ ॥ शुद्धजांबूनदनिभंशंखचक्रगदाधरम् ॥ समस्तवेदवेदांतसांगोपांगयुतंप्रभुम् ॥ ७२ ॥ देव्याश्रि
यासमासीनंध्यात्वाहोमंसमाचरेत् ॥ एकैकामाहुतिंपश्चान्नामभिर्जुहुयाद्धविः ॥ ७३ ॥ नित्यान्भक्तान्समुद्दिश्यमहाभागवतोत्तमः ॥ भूलीलाविमलाद्या
श्चशक्तयःप्रथमंक्रमात् ॥ ७४ ॥ अनंतंविहगेंद्रादिदेवतास्तदनंतरम् ॥ वासुदेवादयःपश्चात्तथाशक्त्यादिदेवताः ॥ ७५ ॥ मूर्त्तयःकेशवाद्याश्चतथासंकर्ष
णादयः ॥ मत्स्यकूर्मादयश्चैवतथाचक्रादिहेतयः ॥ ७६ ॥ कुमुदादयश्चत्रिदशास्तथाचंद्रादिदेवताः ॥ इंद्रादिलोकपालाश्चतथाधर्मादिदेवताः ॥ ७७॥

होतव्याःक्रमशस्तस्मिन्संपूज्याश्चविशेषतः ॥ एतद्वैकुंठहोमंतुमहाभागवतोत्तमः ॥ ७८ ॥ नित्यार्चनविधौनित्यंकुर्वीतसुसमाहितः ॥ गृहार्चनेगृहद्वा
रिपंचयज्ञविधानतः ॥ ७९ ॥ दत्त्वाबलिंविधानेनपश्चादाचमनंचरेत् ॥ उपविश्यासनेशुभ्रेकृष्णाजिनकुशोत्तरे ॥ ८० ॥ मंत्रयोगेप्रकुर्वीतभोगार्थसुखमा
त्मनः ॥ सम्यक्पद्मासनासीनोभूतशुद्धिंसमाचरेत् ॥ ८१ ॥ प्राणायामत्रयंकुर्यान्मन्त्रेणविजितेंद्रियः ॥ उदङ्मुखंततःकृत्वाहृत्पङ्कजमनुत्तमम् ॥ ८२ ॥
विकासंतस्यकुर्वीतविज्ञानरविणाहृदि ॥ तत्कर्णिकायांवह्न्यर्कशशिबिंबान्यनुक्रमात् ॥८३॥ त्रयंत्रयीमयेतस्मिंश्चिंतयेद्वैष्णवोत्तमः॥ नानारत्नमयंपीठं
तेषामुपरिचिंतयेत् ॥ ८४ ॥ तस्मिन्हृत्पद्ममूलांतेबालार्कसदृशद्युतिम् ॥ अष्टैश्वर्यदलंपद्मंमंत्राक्षरमयंचरेत् ॥८५॥ तस्मिन्देव्यासमासीनंकोटिशीतांशु
संनिभम् ॥ चतुर्भुजंसुंदरांगंशंखचक्रगदाधरम् ॥ ८६ ॥ पद्मपत्रविशालाक्षंसर्वलक्षणलक्षितम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंपीतवस्त्रधरंप्रभुम् ॥ ८७ ॥ वि
चित्राभरणैर्युक्तंदिव्यमंडनमंडितम् ॥ दिव्यचंदनलिप्तांगंदिव्यपुष्पोपशोभितम् ॥ ८८ ॥ तुलसीकोमलदलवनमालाविभूषितम् ॥ बाला
र्ककोटिसदृशंकांत्यादेव्याश्रियासह ॥ ८९ ॥ सर्वलक्षणलक्षण्यासमाश्लिष्टतनुःशिवम् ॥ एवंध्यात्वाजपेन्मंत्रंसमाहितमनाःशुचिः ॥ ९० ॥
सहस्रंशतवारंवायथाशक्त्याथवापिच ॥ मनसैवार्चनंकृत्वाविरमेत्तत्रभक्तितः ॥ ९१ ॥ तदीयानर्चयेद्भक्त्यातस्मिन्कालेसमागतान् ॥ तर्प
यित्वान्नपानाद्यैरनुव्रज्यविसर्जयेत् ॥ ९२ ॥ अर्चयित्वापितॄन्देवांस्तर्पयेच्चविधानतः ॥ संपूज्यातिथिभृत्यांश्चभुंजीयातांचदम्पती ॥ ९३ ॥ यक्षराक्षस
भूतानामर्चनंवर्जयेत्सदा ॥ योमोहात्कुरुतेविप्रःसचांडालोभवेद्ध्रुवम् ॥ ९४ ॥ यक्षाणांचपिशाचानांमद्यमांसभुजांतथा ॥ दिवौकसांतुभजनं
सुरापानसमंस्मृतम् ॥ ९५ ॥ ब्रह्मराक्षसवेतालयक्षभूतार्चनंनृणाम् ॥ कुंभीपाकमहाघोरनरकप्राप्तिसाधनम् ॥ ९६ ॥ कोटिजन्मकृतंपुण्यं
यज्ञदानक्रियादिकम् ॥ सद्यःसर्वंलयंयातियक्षभूतादिपूजनात् ॥ ९७ ॥ स्त्रियोवापुरुषोवापियक्षभूतादिकार्चनात् ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिश
तानिच ॥९८॥ क्रिमिर्भूत्वाथविष्ठायांपितृभिःसहमज्जति ॥ यक्षाणांचपिशाचानांतामसानांदिवौकसाम् ॥ ९९ ॥ निवेदितान्नंयोश्नातिपूयशोणितभुग्भ
वेत् ॥ यक्षान्भूतगणांश्चान्यान्क्रूरान्वैब्रह्मराक्षसान् ॥ १०० ॥ उद्दिश्यभुंक्तेयोविप्रःसद्यश्चाण्डालएवसः ॥ यानारीपूजयेद्यक्षान्पिशाचोरगराक्षसान् ॥
॥ १०१ ॥ सायातिनरकंघोरंकालसूत्रमधोमुखी ॥ पितृभिःसहकल्पांतमुषित्वातत्रदारुणे ॥ १०२॥ लिहन्मूत्रपुरीषंवैक्रूच्छ्रात्सुचिमुखैस्तथा ॥ कृमि
भिर्भक्ष्यमाणांगीयावदाभूतसंप्लवम् ॥ १०३ ॥ पश्चाद्भूमौदशाहेषुजायतेशतसंख्यया ॥ तस्माद्यक्षादिकानांचदेवानामर्चनंत्यजेत् ॥ १०४ ॥ स्वतंत्रंपूजनं

१ पतिनेत्तिवापाठः ।

यत्रवैदिकानामपित्यजेत् ॥ अर्चयित्वाजगद्वंद्यंदेवंनारायणंहरिम् ॥ १०५ ॥ तदावरणसंस्थानंदेवस्यपरितोर्चयेत् ॥ हरेर्भुक्तावशेषेणबलिंतेभ्योविनिः
क्षिपेत् ॥ १०६ ॥ होमंचैवप्रकुर्वीततच्छेषेणैववैष्णवः ॥ हरेर्निवेदितुंसम्यग्देवेभ्योजुहुयाद्धविः ॥ १०७ ॥ पितृभ्यश्चापितद्दद्यात्सर्वमानंत्यमाप्नुयात् ॥
प्राणिनांपीडनंयत्तद्विदुषांनिरयायवै ॥ १०८ ॥ अदत्तंचैवयत्किंचित्परस्वंगृह्यतेनरैः ॥ स्तेयंतद्विद्धिगिरिजेनरकस्यैवकारणम् ॥ १०९ ॥ लशुनंमद्यपा
नादिमूलकंगृंजनंतथा ॥ तिलपिष्टंशिग्रुबिल्वंतथाकोशातकींतथा ॥ ११० ॥ अलाबुंचैववार्ताकंबीजालींकवचानिच ॥ एवमन्यान्यभक्ष्याणिशास्त्र
दृष्टानिवैनरः ॥ १११ ॥ खादन्नरकमाप्नोतिविचित्रमशिवंतथा ॥ अवैष्णवानांयच्चान्नंपतितानांतथैवच ॥ ११२ ॥ अनर्पितंतथाविष्णोःश्वमांससदृशं
भवेत् ॥ यक्षराक्षसभूतान्नंसुरामद्यंचगृञ्जनम् ॥ ११३ ॥ योश्नातिनिरयंयातिपूयशोणितभोजनम् ॥ एतैःसंस्थापनस्पर्शसहवासादिभिर्नरः ॥
॥ ११४ ॥ तेपियान्त्येवनिरयंविण्मूत्रकृमिभोजनम् ॥ पतितानांचसंसर्गात्पाखंडानांतथैवच ॥११५॥ सर्वयज्ञस्यभोक्तारंपुराणंपुरुषोत्तमम् ॥ ज्ञात्वा
सर्वंप्रकुर्वीतनित्यनैमित्तिकाःक्रियाः ॥ ११६ ॥ यक्षराक्षसभूताश्चकूष्माण्डगणभैरवाः ॥ नार्चनीयाःसदादेविस्वर्गलोकमभीप्सुभिः ॥११७॥ यक्षराक्षसभू
तानामर्चनंवर्जयेद्द्विजः ॥ पैशाचत्वमवाप्नोतिकल्पकोटिशतत्रयम् ॥ ११८ ॥ तस्माद्राक्षसभूतानामर्चनंप्रतिषिध्यते ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटि
शतानिच ॥ ११९ ॥ रौरवंनरकंयातियक्षभूतगणार्चनात् ॥ शंखचक्रादिभिश्चिह्नैरन्यैःप्रियतमैर्हरेः ॥ १२० ॥ रहितःसर्वधर्मेभ्यःप्रच्युतोनरकंव्रजेत् ॥
अगम्यागमनाद्धिंसापरद्रव्यापहारणात् ॥ १२१ ॥ अभक्ष्यभक्षणात्सद्योनरकंसमवाप्नुयात् ॥ यस्तुपाणिगृहीतांचहित्वान्यांयोस्त्रियंव्रजेत् ॥ १२२ ॥
अगम्यागमनंतद्धिसद्योनरककारकम् ॥ पतितानांचसंसर्गात्पाखंडानांतथैवच ॥ १२३ ॥ विकर्मस्थानांचतथायात्येवनिरयंनरः ॥ संसर्गिणांचसं
सर्गात्संसर्गमपित्यजेत् ॥ १२४ ॥ वैष्णवःकुलमेकंतुवर्जयेत्पापसंयुतम् ॥ एकांतीसंत्यजेद्ग्रामंमहापातकमिश्रितम् ॥ १२५ ॥ तथैवपरमे
कान्तीतद्देशमपिवर्जयेत् ॥ स्वकर्मज्ञानभक्त्यादिसाधनंवैष्णवंस्मृतम् ॥ १२६ ॥ हरेराज्ञानुरूपेणकर्मज्ञानादियश्चरेत् ॥ सएकांतीभवेद्विप्रो
वासुदेवपरायणः ॥ १२७ ॥ अकृत्यंवैष्णवःपापबुद्ध्यासम्यक्परित्यजेत् ॥ एकांतीसंत्यजेच्छास्त्रंदूषणान्मनसापिच ॥ १२८ ॥ तथैवपरमैकां
तीहेयबुद्ध्यापरित्यजेत् ॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंकृत्यंतुत्रिविधंस्मृतम् ॥ १२९ ॥ ज्ञानंतथैवलोकेस्मिन्मुनिभिःसंप्रकीर्तितम् ॥ कृत्याकृत्यविवे
कंचपरलोकस्यचिंतनम् ॥ १३० ॥ तत्प्राप्तिसाधनंविष्णोःस्वरूपज्ञानमेवच ॥ भक्तियुक्तोऽभवेद्भक्तोनवधासाप्रकीर्तिता ॥ १३१ ॥ सुदर्शनोर्द्ध

१ श्वेतवृंताकमितिवापाठः ।

पुंड्रादितच्चिह्नैरंकनंशुभम् ॥ सद्गुरोर्मंत्रपठनमर्चनंविधिनाहरेः ॥ १३२ ॥ स्मरणंकीर्तनंविष्णोःसेवाचपरमात्मनः ॥ प्रणामस्तस्यपुरतस्तदी
यानांचपूजनम् ॥ १३३ ॥ प्रसादतीर्थसेवाचभक्तिर्नवविधास्मृता ॥ यस्मात्प्रपद्यतेदेवंशरणंवैष्णवोहरिम् ॥ १३४ ॥ प्रपत्तिःसातुविज्ञेयात्रिवि
धासंप्रकीर्तिता ॥ तामसीराजसीचैवसात्विकीत्रिविधास्मृता ॥ १३५ ॥ सापित्रिधाकृतासिद्धिःसामान्यासर्वदेहिनाम् ॥ एतच्चतुष्टयंदेविहेयंसंत्यज्यवैष्ण
वः ॥ १३६ ॥ उपायभूतंब्रह्मैवमवलंबेतवैष्णवम् ॥ उपायभावात्संत्यज्यकर्मज्ञानादिकंनरः ॥ १३७ ॥ कुर्वीतभगवत्प्रीत्यैमहाभागवतोत्तमः ॥ त्रिकाल
मर्चयेद्विष्णुंभक्त्यावैपुरुषोत्तमम् ॥ १३८ ॥ नैमित्तिकेविशेषेणपूजयेद्विधिनाशुभे ॥ प्रत्यहंकार्तिकेमासिजातीपुष्पैःसमर्चयेत् ॥ १३९ ॥ दद्यादखंडंदी
पंचनियतात्माहृढव्रतः ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वांतेहरिसायुज्यमाप्नुयात् ॥ १४० ॥ धनुष्युषसिदेवेशंमासमेकंनिरंतरम् ॥ अर्चयेदुत्पलैर्देविकरवीरैःसिता
सितैः ॥ १४१ ॥ धूपदीपैश्चनैवेद्यैर्यथाशक्त्यानिवेदयेत् ॥ समाप्तौभोजयेद्विप्रान्महाभागवतोत्तमान् ॥ १४२ ॥ अश्वमेधसहस्रस्यफलमाप्नोत्यसंशयम् ॥
तपोमास्युदितेभानौस्नात्वानद्यांविशेषतः ॥ १४३ ॥ अर्चयेन्माधवंपुष्पैरुत्पलैश्चशुभानने ॥ पायसंसघृतंदिव्यंभक्त्यातत्रनिवेदयेत् ॥१४४॥ स्नात्वा
संपूजयेद्विष्णुंमासमेकंनिरंतरम् ॥ शर्करांबुयुतंनित्यमुद्यानंविनिवेदयेत् ॥ १४५ ॥ वैष्णवान्पूजयेद्भक्त्यामासान्तेशुभदर्शने ॥ मधुमासितथानित्यंब
कुलैश्चंपकैरपि ॥ १४६ ॥ पूजयेज्जगतामीशंगुडान्नंचनिवेदयेत् ॥ मासांतेवैष्णवान्विप्रान्भोजयेत्सुसमाहितः ॥ १४७ ॥ सहस्रवार्षिकींपूजांप्रतिनित्यम
वाप्नुयात् ॥ माधवेपूजयेद्देवंशतपत्रैर्महोत्पलैः ॥ १४८ ॥ पूजयित्वाविधानेनदध्यन्नंफलसंयुतम् ॥ गुडोदकंचभक्त्यावैतस्मिन्देविनिवेदयेत् ॥ १४९ ॥
लक्ष्म्यायुक्तोजगन्नाथःप्रीतोभवतिपार्वति ॥ शुक्रेतुशुक्लकमलैःपाटलैःकुमुदोत्पलैः ॥ १५० ॥ अर्चयित्वाहृषीकेशमन्नंचूतफलैर्युतम् ॥ निवेदयित्वाभ
क्त्यावैगवांकोटिप्रदोभवेत् ॥ १५१ ॥ वैष्णवान्भोजयित्वाथसर्वमानंत्यमाप्नुयात् ॥ आषाढेदेवदेवेशंलक्ष्मीभर्तारमच्युतम् ॥ १५२ ॥ श्रीपुष्पैरर्चये
न्नित्यंपायसान्नंनिवेदयेत् ॥ मासान्तेभोजयेद्विप्रान्महाभागवतोत्तमान् ॥ १५३ ॥ षष्टिवर्षसहस्रस्यपूजांप्राप्नोत्यसंशयः ॥ नभोमास्यर्चयेद्विष्णुंपुन्नागैःकेत
कीदलैः ॥ १५४ ॥ अर्चयित्वाच्युतंभक्त्यानभूयोजन्मभाग्भवेत् ॥ दद्यादपूपान्भक्त्याथशर्कराघृतमिश्रितान् ॥ १५५ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्तद्वत्सर्वमानं
त्यमाप्नुयात् ॥ नभस्येप्यर्चयेदीशंकुंदैःकुरबकैरपि ॥१५६॥ क्षीरान्नंगुडसंमिश्रंभक्त्यातत्रनिवेदयेत् ॥ गवांकोटिप्रदानस्यप्रत्यहंफलमाप्नुयात् ॥१५७॥
नीलोत्पलैरिषेमासिपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ भक्त्यानिवेदयेत्तस्मिन्क्षीरमापूपमिश्रितम् ॥ १५८ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ वैष्णवंलो
कमाप्नोतिमुदितःस्वजनैर्वृतः ॥१५९॥ ऊर्जेमासितथादेविकोमलैस्तुलसीदलैः ॥ पूजयित्वाच्युतंभक्त्यातत्सायुज्यमवाप्नुयात् ॥ १६० ॥ क्षीराज्यशर्क

रोपेतमन्त्रैर्वैपायसंतथा ॥ अपूपंचक्रमेणैवभक्त्यासम्यङ्निवेदयेत् ॥ १६१ ॥ अमायांमंदवारेचवैष्णवर्क्षेतथैवच ॥ रविसंक्रमेव्यतीपातेग्रहणंचंद्रसूर्ययोः॥
॥ १६२ ॥ विशेषेणार्चयेद्विष्णुंयथाशक्त्यावरानने ॥ गुरोरुत्क्रांतदिवसेजन्मर्क्षेषुतथाहरेः ॥ १६३ ॥ इष्टिंचवैष्णवींकुर्याच्छक्त्यावैद्विजसत्तमः ॥ दद्या
त्पुष्पांजलिंतत्रप्रत्यृचंवेदसंमितम् ॥ १६४ ॥ पारणंचापिकुर्वीतचरुणापायसेनवा ॥ वैष्णवान्भोजयेद्विप्राञ्छक्त्यादद्याच्चदक्षिणाम् ॥ १६५ ॥ कुलको
टिंसमुधृत्यवैष्णवंपदमाप्नुयात् ॥ सर्ववेदैरशक्तश्चेद्यष्टुंभागवतोत्तमम् ॥ १६६ ॥ वैष्णवैरनुवाकैर्वासप्तरात्रंनिरंतरम् ॥ पुष्पांजलिसहस्रंतुहोमंचप्रत्य
हंचरेत् ॥ १६७ ॥ प्रीतयेवाभगवतःप्रतिश्लोकंयजेद्बुधः ॥ अथवामंत्ररत्नंहिसप्तरात्रंनिरंतरम् ॥ १६८ ॥ अष्टोत्तरसहस्रंतुजुहुयाद्धविपायजेत् ॥
विशेषेणार्चयेद्विद्वान्महाभागवतोत्तमान् ॥ १६९ ॥ अंतेचावभृथंकुर्याद्यथाविभवसारतः ॥ वैष्णवैरनुवाकैश्चकुर्यादवभृथंद्विजः ॥ १७० ॥
अत्रस्नात्वाविधानेनयथाशक्त्याद्विजोत्तमः ॥ शुभेपात्रांतरेरम्येपादौप्रक्षाल्यभक्तितः ॥ १७१ ॥ अर्चयेद्गंधपुष्पाद्यैर्वस्त्रैराभरणादिभिः ॥
तांबूलेनफलैर्वापियथाशक्त्यासमर्चयेत् ॥ १७२ ॥ भोजयित्वान्नपानाद्यैःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ आसीमांतमनुव्रज्यनमस्कृत्यविसर्जितम् ॥ १७३ ॥
पुनःप्रणम्यभक्त्याथशनैस्तत्रनिवर्त्तितः ॥ गृहंप्रविश्यदेवेशंपूजयेत्प्रयतात्मवान् ॥ १७४ ॥ एवमभ्यर्चयेद्विष्णुंयावज्जीवमतंद्रितः ॥ तदीयांश्चविशेषे
णपूजयेत्सर्वदाशुभे ॥ १७५ ॥ आराधनानांसर्वेषांविष्णोराराधनंपरम् ॥ तस्मात्परतरंदेवितदीयानांसमर्चनम् ॥ १७६ ॥ अर्चयित्वापिगोविंदं
तदीयान्नार्चयेत्पुनः ॥ नसभागवतोज्ञेयःकेवलंदांभिकःस्मृतः ॥ १७७ ॥ पुमांस्तस्मात्प्रयत्नेनवैष्णवान्पूजयेत्सदा ॥ सर्वंतरतिदुःखौघंमहाभागवतार्च
नात् ॥ ॥ १७८ ॥ एवमुक्तंमयादेविविष्णोराराधनंपरम् ॥ नित्यनैमित्तिकंचैवतदीयानांचपूजनम् ॥ १७९ ॥ पौरुषंतस्ययाथात्म्यंफलसाधनमे
वच ॥ तस्यावसथदेहंचकर्माद्यपिचतुष्टयम् ॥ तवप्रोक्तंमयादेविकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १८० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसं
हितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेविष्णुपूजाविधानवैष्णवाचारकथनंनामत्रिपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५३ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥
एवमुक्तातुसादेविपतिनाशूलपाणिना ॥ प्रणिपत्यमहात्मानमुवाचप्रांजलिस्तदा ॥ १ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ साधूक्तंहित्वयानाथवैष्णवंधर्ममुत्त
मम् ॥ गुह्याद्गुह्यतमंविष्णोःस्वरूपंपरमात्मनः ॥ २ ॥ धन्यास्मिकृतकृत्यास्मिसर्वदेवनमस्कृत ॥ तवप्रसादाद्देवेशमर्चयामिसनातनम् ॥ ३ ॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वासभवस्त्रिपुरांतकः ॥ समाश्लिष्यावदद्देवींप्रहृष्टेनांतरात्मनाः ॥ ४ ॥ ॥ रुद्रउवाच ॥ ॥ साधुसाधुम
हादेविसाधुसाधुवरानने ॥ अर्चयस्वहृषीकेशंलक्ष्मीभर्त्तारमच्युतम् ॥ ५ ॥ कृतकृत्योस्म्यहंभद्रेवैष्णव्याभार्ययात्वया ॥ गुरुणातवचार्वंगिवामदेवेन

धीमता ॥ ६ ॥ अनुज्ञातार्चयस्वेशंपुराणंपुरुषोत्तमम् ॥ गुरूपदेशमार्गेणपूजयित्वैवकेशवम् ॥ प्राप्नोतिवांछितंसर्वंनान्यथाभूधरात्मजे ॥ ७ ॥ ॥ व
सिष्ठउवाच ॥ ॥ एवमुक्तातदादेवीवामदेवांतिकंनृप ॥ जगामसहसाहृष्टाविष्णुपूजनलालसा ॥ ८ ॥ समेत्यतंगुरुंदेवीपूजयित्वाप्रणम्यच ॥ विनी
ताप्रांजलिर्भूत्वाउवाचमुनिसत्तमम् ॥ ९ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनसम्यगाराधनंहरेः ॥ करिष्यामिद्विजश्रेष्ठत्वमनुज्ञातुमर्हसि ॥
॥ १० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तुतयादेव्यावामदेवोमहामुनिः ॥ तस्यैमंत्रवरंश्रेष्ठंददौसविधिनागुरुः ॥ ११ ॥ नाम्नांसहस्रंविष्णोश्चप्रो
क्तवान्मुनिसत्तमः ॥ निवेदयित्वापूजायाविधानमपिदेशिकः ॥ उवाचपरमप्रीत्यापार्वतींसंशितव्रताम् ॥ १२ ॥ ॥ वामदेवउवाच ॥ ॥ अर्चयित्वा
हृषीकेशंप्रातर्नित्यंवरानने ॥ सहस्रनामपठनंकुरुष्वतदनंतरम् ॥ १३ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ उत्युक्तातेनगुरुणाप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ पूजयि
त्वानमस्कृत्यपुनरायात्स्वमालयम् ॥ १४ ॥ शिक्षितागुरुणातेनवामदेवेनपार्वती ॥ ततःकतिपयाहस्तुद्वादश्यांवृषभध्वजः ॥ १५ ॥ कैलासशि
खरेरम्येविष्णुमाराध्यशंकरः ॥ उपविष्टस्ततोभोक्तुंपार्वतींशंकरोब्रवीत् ॥ १६ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ पार्वत्येहिमयासार्द्धंभोक्तुंभुवनवंदिते ॥ ॥ व
सिष्ठउवाच ॥ ॥ तमाहपार्वतीदेवीजप्त्वानामसहस्रकम् ॥ १७ ॥ ॥ ततोभोक्ष्याम्यहंदेवभुज्यतांभवताप्रभो ॥ ततस्तांपार्वतींप्राहप्रहसन्परमे
श्वरः ॥ १८ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ धन्यासिकृतकृत्यासिविष्णुभक्तासिपार्वति ॥ दुर्लभावैष्णवीभक्तिर्भागधेयंविनेश्वरि ॥ १९ ॥ रामरामेतिरा
मेतिरमेरामेमनोरमे ॥ सहस्रनामतत्तुल्यंरामनामवरानने ॥ २० ॥ रकारादीनिनामानिशृण्वतोममपार्वति ॥ मनःप्रसन्नतांयातिरामनामाभिशंक
या ॥ २१ ॥ रामेत्युक्त्वामहादेविभुंक्ष्वसार्धमयाधुना ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ ततोरामेतिनामोक्त्वासहभुंक्त्वाथपार्वती ॥ २२ ॥ रामे
त्युक्तामहादेवीशंभुनासहसंस्थिता ॥ पप्रच्छशंकरंदेवंप्रीतिप्रणवमानसा ॥ २३ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ सहस्रनामभिस्तुल्यंरामनाम
त्वयोदितम् ॥ तस्यापराणिनामानिसंतिचेद्रावणद्विषः ॥ कथ्यतांममदेवेशतत्रमेभक्तिरुत्थिता ॥ २४ ॥ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ ॥
शृणुनामानिवक्ष्यामिरामचंद्रस्यपार्वति ॥ लौकिकावैदिकाःशब्दाःयेकेचित्संतिपार्वति ॥ २५ ॥ नामानिरामचंद्रस्यसहस्रंतेषुचाधिकम् ॥
तेषुचात्यंतमुख्यंहिनाम्नामष्टोत्तरंशतम् ॥ २६ ॥ विष्णोरेकैकनामैवसर्ववेदाधिकंमतम् ॥ तादृङ्नामसहस्राणिरामनामसमानिच ॥ २७ ॥ यत्फलं
सर्ववेदानांमंत्राणांजपतःप्रिये ॥ तत्फलंकोटिगुणितंरामनाम्नैवलभ्यते ॥ २८ ॥ नामानिशृणुरामस्यमुख्यानिशुभदर्शने ॥ ऋषिभिःपरिगीतानिता
निवक्ष्यामितेप्रिये ॥ २९ ॥ ॐश्रीरामोरामचंद्रश्चरामभद्रश्चशाश्वतः ॥ राजीवलोचनःश्रीमान्राजेंद्रोरघुपुंगवः ॥ ३० ॥ जानकीवल्लभोजैत्रोजितामि

त्रोजनार्दनः ॥ विश्वामित्रप्रियोदांतःशरण्यत्राणतत्परः ॥ ३१ ॥ वालिप्रमथनोवाग्मीसत्यवाक्सत्यविक्रमः ॥ सत्यव्रतोव्रतफलःसदाहनुमदाश्रयः॥३२॥
कौशलेयःखरध्वंसीविराधवधपंडितः ॥ विभीषणपरित्रातादशग्रीवशिरोहरः ॥ ३३ ॥ सप्ततालप्रभेत्ताचहरकोदंडखंडनः ॥ जामदग्निमहादर्प्पदल
नस्ताडकांतकृत् ॥ ३४ ॥ वेदांतपारोवेदात्माभवबंधैकभेषजम् ॥ दूषणत्रिंशिरोरिश्चत्रिमूर्त्तिस्त्रिगुणस्त्रयी ॥ ३५ ॥ त्रिविक्रमस्त्रिलोकात्मापुण्यचा
रित्रकीर्त्तनः ॥ त्रिलोकरक्षकोधन्वीदंडकारण्यवासकृत् ॥३६ ॥ अहल्यापावनश्चैवपितृभक्तोवरप्रदः ॥ जितेंद्रियोजितक्रोधोजितलोभोजगद्गुरुः ॥ ३७ ॥
ऋक्षवानरसंघातीचित्रकूटसमाश्रयः ॥ जयंतत्राणवरदःसुमित्रापुत्रसेवितः ॥ ३८ ॥ सर्वदेवाधिदेवश्चमृतवानरजीवनः ॥ मायामारीचहंताचमहाभागोम
हाभुजः ॥ ३९ ॥ सर्वदेवस्तुतःसौम्योब्रह्मण्योमुनिसत्तमः ॥ महायोगीमहोदारःसुग्रीवस्थिरराज्यदः ॥ ४० ॥ सर्वपुण्याधिकफलःस्मृतःसर्वाघनाश
नः ॥ आदिपुरुषोमहापुरुषःपरमःपुरुषस्तथा ॥ ४१ ॥ पुण्योदयोमहासारःपुराणपुरुषोत्तमः ॥ स्मितवक्त्रोमितभाषीपूर्वभाषीचराघवः ॥ ४२ ॥
अनंतगुणगंभीरोधीरोदांतगुणोत्तरः ॥ मायामानुषचारित्रोमहादेवाधिपूजितः ॥ ४३ ॥ सेतुकृज्जितवारीशःसर्वतीर्थमयोहरिः ॥ श्यामांगःसुंदरःशूरः
पीतवासाधनुर्द्धरः ॥ ४४ ॥ सर्वयज्ञाधिपोयज्ञोजरामरणवर्जितः ॥ शिवलिंगप्रतिष्ठातासर्वाघगुणवर्जितः ॥ ४५ ॥ परमात्मापरब्रह्मसच्चिदानंदविग्र
हः ॥ परंजोतिःपरंधामपराकाशःपरात्परः ॥ ४६ ॥ परेशःपारगःपारःसर्वभूतात्मकःशिवः ॥ इतिश्रीरामचंद्रस्यनाम्नामष्टोत्तरंशतम् ॥ ४७ ॥ गुह्या
द्गुह्यतरंदेवितवस्नेहात्प्रकीर्तितम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ ४८ ॥ सर्वैःप्रमुच्यतेपापैःकल्पकोटिशतोद्भवैः ॥ जलानिस्थलतांयांतिश
त्रवोयांतिमित्रताम् ॥ ४९ ॥ राजानोदासतांयांतिवह्नयोयांतिसौम्यताम् ॥ आनुकूल्यंचभूतानिस्थैर्यंयांतिचलाःश्रीयः ॥ ५० ॥ अनुग्रहंग्रहायांति
शांतिमायांत्युपद्रवाः ॥ पठतोभक्तिभावेननरस्यगिरिसंभवे ॥ ५१ ॥ पठेत्परमयाभक्त्यातस्यवश्यंजगत्रयम् ॥ यंयंकामंप्रकुरुतेतंतमाप्नोतिकीर्त्तना
त् ॥ ५२ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ वैकुंठेमोदतेनित्यंदशपूर्वैर्दशापरैः ॥ ५३ ॥ रामंदूर्वादलश्यामंपद्माक्षंपीतवाससम् ॥ स्तु
वंतिनामभिर्दिव्यैर्नतेसंसारिणोजनाः ॥ ५४ ॥ रामायरामभद्रायरामचंद्रायवेधसे ॥ रघुनाथायनाथायसीतायाःपतयेनमः ॥ ५५ ॥ इमंमंत्रंमहादेवि
जपन्नेवदिवानिशम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ५६ ॥ इतितेरामचंद्रस्यमाहात्म्यंवेदसंमितम् ॥ कथितंवैमयासुभ्रूस्तवप्री
त्याशुभाह्वयम् ॥ ५७ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाशंकरेणोक्तंमाहात्म्यंपरमात्मनः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेआनंदाश्रुजलाप्लुता ॥ ५८ ॥
प्रणम्यप्राहदेवेशंभर्तारंवृषभध्वजम् ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अहोमाहात्म्यमतुलंरामस्यपरमात्मनः ॥ श्रोत्रतृप्तिर्हिमेनस्यात्कल्पायुतशतैर

पि ॥ ५९ ॥ धन्याहंकृतकृत्यास्मिसर्वमुक्तंत्वयानघ ॥ त्वत्प्रसादाद्धरेर्भक्तिर्जन्मजन्मनिचास्तुमे ॥ ६० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥
॥ एवमुक्त्वास्वभर्तारंगौरीभागवतोत्तमा ॥ रामायरामभद्रायरामचंद्रायवेधसे ॥ रघुनाथायनाथायसीतायाःपतयेनमः ॥ ६१ ॥ इममेव
जपन्मंत्रंसर्वावस्थासुपार्वती ॥ उवासचसुखेनैवकैलासेपतिनासह ॥ ६२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंगुह्याद्गुह्यतमंनृप ॥ रुद्रप्रोक्तानिशास्त्राणितामसान्ये
वपार्थिव ॥ ६३ ॥ संमोहनार्थलोकानांप्रोक्तवान्वृषभध्वजः ॥ रहसिप्रोक्तवान्देव्याइदमेकंहरःप्रभुः ॥६४॥ यथार्थमर्थगुह्यंचसारंमंत्रस्यभूपते ॥ देव्याप्री
त्यैमहादेवःकथयामासतत्परः ॥ ६५ ॥ उमामहेश्वरंराजन्संवादमिममद्भुतम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ ६६ ॥ ससर्वर्वंद्यःसर्वज्ञोम
हाभागवतोभवेत् ॥ सर्वधर्मविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिपरमंपदम् ॥ ६७ ॥ धन्यःखलुभवान्लोकेपार्थिवेंद्रमहाबल ॥ त्वदन्वयेहरिःश्रीमान्पुराणःपुरुषो
तमः ॥ ६८॥ उत्पत्स्यतेदाशरथिःसर्वलोकहितायवै ॥ तस्मादिक्ष्वाकवःपूज्याःसुराणामपिपार्थिव ॥ ६९ ॥ येषांजातोहिभगवान्रामोराजीवलोचनः ॥
॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवादेरामचंद्राष्टोत्तरशतनामकथनंनामचतुःपंचाशदधिकद्विशततमोऽ
ध्यायः ॥ २५४ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ कथितंभवताब्रह्मन्सर्वधर्ममशेषतः ॥ सामान्यंचविशिष्टंचस्वरूपंपरजीवयोः ॥ १ ॥ स्वर्गाप
वर्गौकथितौसाधनंचतयोरपि ॥ धन्योस्म्यहंद्विजश्रेष्ठत्वत्प्रसादात्सदागुरो ॥ २ ॥ एकंमन्यंद्विजश्रेष्ठपृच्छामित्वांकुतूहलात् ॥ कथयस्वयथातथ्यमपि
वात्सल्यगौरवात् ॥ ३ ॥ महाभागवतश्रेष्ठोरुद्रस्त्रिपुरहंतकः ॥ कस्माद्विगर्हितंरूपंप्राप्तवान्सहभार्य्यया ॥ ४ ॥ योनिलिंगस्वरूपंचकथंस्यात्सुमहात्म
नः ॥ पंचवक्त्रश्चतुर्बाहुःशूलपाणिस्त्रिलोचनः ॥ ५ ॥ कथंविगर्हितंरूपंप्राप्तवान्द्विजपुंगव ॥ एवंसर्वंसमाचक्ष्वमित्रावरुणनंदन ॥ ६ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियन्मांपृच्छसिगौरवात् ॥ विशुद्धहृदयेपुंसांबुद्धिःश्रेयसिजायते ॥ ७ ॥ स्वायंभुवोमनुःपूर्वमंदरेपर्वतोत्तमे ॥ जगाममुनिभिःसार्द्धं
दीर्घसत्रमनुत्तमम् ॥८॥ तस्मिन्समागताःसर्वेमुनयःशंसितव्रताः ॥ नानाशास्त्रविदःश्रेष्ठाबालसूर्य्यानलप्रभाः ॥९॥ सर्ववेदविदोविप्राःसर्वधर्मपरायणाः ॥
वर्तमानेमहासत्रेमुनयःक्षीणकल्मषाः ॥ १० ॥ अन्वेष्टुंदेवतातत्त्वंमिथःप्रोचुस्तपोधनाः ॥ विप्राणांवेदविदुषांकःपूज्योदेवतावरः ॥ ११ ॥ ब्रह्मविष्णुम
हेशानांकःस्तुतोमुक्तिदोनृणाम् ॥ कस्यपादोदकंसेव्यंभुक्तोच्छिष्टंचपावनम् ॥ १२ ॥ कोव्ययःपरमंधामपरमात्मासनातनः ॥ कस्यप्रसादंतीर्थंचपितृ
णांतृतिदंभवेत् ॥ १३ ॥ तेषांसमुपविष्टानांइतिवादोमहानभूत् ॥ रुद्रमेकमितिप्रोचुःकेचिदत्रमहर्षयः ॥ १४ ॥ ब्रह्मैवपूज्यइत्यन्येवदंतिमुनिसत्तमाः ॥

१ कथामन्यां–इ०पा० ।

सूर्यएवात्मनांपूज्यइत्यन्येप्राहुरुत्तमाः ॥१५॥ योसौसर्वगतःश्रीमाञ्छ्रीपतिःपुरुषोत्तमः ॥ अव्ययःपुंडरीकाक्षोवासुदेवःपरात्परः ॥१६॥ अनादिनिधनो
विष्णुःसएवपरमेश्वरः ॥ संपूज्योदेवताश्रेष्ठइत्यन्येचोचिरेद्विजाः ॥ १७ ॥ तेषांविवदतांतत्रमनुःस्वायंभुवोब्रवीत् ॥ शुद्धसत्वमयोयोसौकल्याणगुणवान्प्र
भुः ॥ १८ ॥ पुंडरीकेक्षणःश्रीमाञ्छ्रीपतिःपुरुषोत्तमः ॥ विप्राणांवेदविदुषांएकएवार्चितःप्रभुः ॥ १९ ॥ विप्राणांनेतरेपूज्याराजस्तमविमिश्रिताः ॥
इतितस्यवचःश्रुत्वासर्वएवमहर्षयः ॥ भृगुंतपोनिधिंविप्रंप्रोचुःप्रांजलयस्तथा ॥ २० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ अस्माकंसंशयंछेत्तुंत्वंसमर्थोसिसुव्रत ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशानामंतिकंव्रजसुव्रत ॥ २१ ॥ गत्वातेषांसमीपंतुतथादृष्ट्वातुविग्रहान् ॥ शुद्धसत्वगुणंतेषांयस्मिन्संविद्यतेमुने ॥ २२ ॥ सएवपूज्यो
विप्राणांनेतरस्तुकदाचन ॥ शुद्धसत्वमयंःसाक्षाद्ब्रह्मण्यःसभविष्यति ॥ २३ ॥ तीर्थप्रसादवाँल्लोकेविप्राणांसभविष्यति ॥ देवतानांपितृणांचत
स्योच्छिष्टंसुपावनम् ॥ २४ ॥ तस्माद्याहिमुनिश्रेष्ठविबुधानांनिवासनम् ॥ क्षिप्रंकुरुमुनिश्रेष्ठसर्वलोकहितंप्रभो ॥ २५ ॥ एवमुक्तस्ततस्तू
र्णंकैलासंमुनिसत्तमः ॥ जगामवामदेवेनयत्रास्तेवृषभध्वजः ॥ २६ ॥ गृहद्वारमुपागम्यशंकरस्यमहात्मनः ॥ शूलहस्तंमहारौद्रंनंदिंदृष्ट्वाब्रवीद्वि
जः ॥ २७ ॥ संप्राप्तोहंभृगुर्विप्रोहरंद्रष्टुंसुरोत्तमम् ॥ निवेदयस्वमांशीघ्रंशंकरायमहात्मने ॥ २८ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वानंदीसर्वगणेश्वरः ॥ उवाचपरुषं
वाक्यंमहर्षिममितौजसम् ॥ २९ ॥ असांनिध्यंप्रभोस्तस्यदेव्याक्रीडतिशंकरः ॥ निवर्त्तस्वमुनिश्रेष्ठयदिजीवितुमिच्छसि ॥३०॥ एवंनिराकृतस्तेनतत्रा
तिष्ठन्महातपाः ॥ बहूनिदिवसान्यस्मिन्गृहद्वारिमहेशितुः ॥ ३१ ॥ नारीसंगममत्तोसौयस्मान्मामवमन्यते ॥ योनिलिंगस्वरूपंवैतस्मात्तस्यभविष्य
ति ॥ ३२ ॥ ब्राह्मणंमावजानातितमसासमुपागतः ॥ अब्रह्मण्यत्वमापन्नोह्यपूज्योसौद्विजन्मनाम् ॥ ३३ ॥ तस्मादन्नंजलंपुष्पंतस्मैदत्तंहविस्तथा ॥
निर्माल्यमस्यतत्सर्वंभविष्यतिनसंशयः ॥ ३४ ॥ एवंशप्त्वामहातेजाःशंकरंलोकपूजितम् ॥ उवाचगणमत्युग्रंनंदिंशूलधरंनृप ॥ ३५ ॥ रुद्रभक्ताश्चये
लोकेभस्मलिंगास्थिधारिणः ॥ तेपाखंडत्वमापन्नावेदबाह्याभवंतुवै ॥ ३६ ॥ एवंशप्त्वामुनिस्तत्ररुद्रंत्रिपुरहंतकम् ॥ जगामब्रह्मलोकंवैसर्वलोकनमस्कृ
तम् ॥ ३७ ॥ तत्रदेवैःसहासीनंब्रह्माणंपरमेष्ठिनम् ॥ दृष्ट्वाप्रांजलिनादेवंप्रणनाममहामतिः ॥ ३८ ॥ प्रणम्यपुरतस्तस्यतूष्णीमासमहातपाः ॥ तंदृष्ट्वा
मुनिशार्दूलंरजोगुणसमावृतः ॥ ३९ ॥ नार्चयामासधातासौमहर्षिंसमुपागतम् ॥ प्रत्युत्थानंप्रियंवाक्यंनकृतंतस्यवेधसा ॥४०॥ ऐश्वर्येणैवमहतातस्थौ
तत्रांबुजासनः ॥ तंदृष्ट्वारजसोद्रिक्तंमहर्षिःपंकजासनम् ॥ ४१ ॥ व्याजहारमहातेजावाक्यंलोकपितामहः ॥ रजसामहतोद्रिक्तोयस्मान्मामवमन्यसे ॥
॥ ४२ ॥ तस्मात्त्वंसर्वलोकानामपूज्यत्वंसमाप्नुहि ॥ एवंशप्त्वामहात्मानंब्रह्माणंलोकपूजितम् ॥ ४३ ॥ जगामसहसाविप्रोभगवन्मंदिरंभृगुः ॥ प्रवि

इयवैष्णवंलोकंक्षीराब्धेरुत्तरेतटे ॥ ४४ ॥ तत्रस्थितैर्महाभागैःपूज्यमानोयथार्हतः ॥ तत्रानिवार्य्यमाणस्तुप्रविष्टोंतःपुरंद्विजः ॥ ४५ ॥ प्रविश्यतस्मि
न्विमलेविमानेरविसन्निभे ॥ शयानंनागपर्यंकेददर्शकमलापतिम् ॥४६॥ लक्ष्मीकरसरोजाभ्यांमृज्यमानपदद्वयम् ॥ तंदृष्ट्वामुनिशार्दूलोभृगुःकोपसमन्वि
तः ॥ ४७ ॥ सव्यंपादंप्रचिक्षेपविष्णोर्वक्षसिशोभने ॥ तूर्णमुत्थायभगवान्धन्योस्मीतिवदन्मुदा ॥ ४८ ॥ हस्ताभ्यांचरणंतस्यपीडयामासहर्षितः ॥
शनैर्मृदित्वातत्पादंमधुरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ४९ ॥ धन्योस्म्यद्यैवविप्रर्षेकृतकृत्योस्मिसर्वदा ॥ त्वत्पादस्पर्शनाद्देहेमंगलंमेभविष्यति ॥ ५० ॥ समस्त
संपत्समवाप्तिहेतवःसमुत्थितापत्कुलधूमकेतवः ॥ अपारसंसारसमुद्रसेतवःपुनंतुमांब्राह्मणपादपांसवः ॥ ५१ ॥ विप्रपादरजोयस्यदेहेतिष्ठतिसर्वदा ॥
गंगादिसर्वतीर्थानितस्यतिष्ठंत्यसंशयम् ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वासहसोत्थायदेव्यासार्द्धंजनार्दनः ॥ भक्त्यासमर्चयामासदिव्यस्रक्चंदनादिभिः ॥ ५३ ॥ तंदृ
ष्ट्वामुनिशार्दूलोहर्षपूर्णाश्रुलोचनः ॥ उत्थायासनमुख्यात्तंप्रणनामदयानिधिम् ॥ कृतांजलिपुटोभूत्वाहर्षात्प्राहमहातपाः ॥ ५४ ॥ ॥ श्रीभृगु
रुवाच ॥ ॥ अहोरूपमहोशांतिरहोज्ञा नमहोदया ॥ अहोमुनिर्मलाक्षांतिरहोसत्वगुणंहरेः ॥ ५५ ॥ नैसर्गिकंशुभंसत्वंतथैवगुणवारिधेः ॥ नान्येषांवि
द्यतेकिंचित्सर्वेषांत्रिदिवौकसाम् ॥५६॥ ब्रह्मण्यश्चशरण्यश्चत्वमेवपुरुषोत्तमः ॥ ब्राह्मणानांत्वमेवेशोनान्यःपूज्यःसुरःक्वचित् ॥ ५७ ॥ येर्चयंतिसुरानन्यां
स्त्वांविनापुरुषोतम॥तेपाखंडत्वमापन्नाःसर्वलोकविगर्हिताः॥५८॥विप्राणांवेदविदुषांत्वमेवेज्योजनार्दनः॥नान्यःकश्चित्सुराणांतुपूजनीयःकदाचन॥५९॥
अनर्च्याब्रह्मरुद्राद्याराजस्तमोविमिश्रिताः ॥ त्वंशुद्धसत्वगुणवान्पूजनीयोग्रजन्मनाम् ॥६०॥ त्वत्पादसलिलंसेव्यंपितॄणांचदिवौकसाम् ॥ सर्वेषांभूसुराणां
चमुक्तिदंकल्मषापहम् ॥६१॥ त्वद्भुक्तोच्छिष्टशेषंवैपितॄणांचदिवौकसाम् ॥ भूसुराणांचसेव्यंस्यान्नान्येषांतुकदाचन ॥६२॥ इतरेषांतुदेवानामन्नंपुष्पंजलं
तथा॥अस्पृश्यंतुभवेत्सर्वंनिर्माल्यंसुरयासमम् ॥६३॥ तस्माद्वैब्राह्मणोनित्यंपूजयित्वासनातनम् ॥ त्वत्तीर्थंभुक्तमन्नंचभजेतैवानिशंबुधः॥६४॥ नान्यंदेवं
तुवीक्षेतब्राह्मणोनचपूजयेत् ॥ नान्यप्रसादंभुंजीतनान्यदायतनंविशेत् ॥ ६५ ॥ नददातीहयोविप्रःपितॄणांश्राद्धकर्मणि ॥ त्वद्भुक्तमन्नंतीर्थंचतत्सर्वं
निष्फलंभवेत् ॥६६॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ पतंतिपितरस्तस्यनरकेपूयशोणिते ॥ ६७॥ निवेदितंतवविभोयोजुहोतिददातिवा ॥
देवतानांपितॄणांचतृप्तिरानंत्यमश्नुते ॥६८॥ तस्मात्त्वमेवविप्राणांपूज्योनान्योस्तिकश्चन ॥ मोहाद्यःपूजयेदन्यान्सपाखंडीभविष्यति ॥६९॥ त्वंहिनाराय
णःश्रीमान्वासुदेवःसनातनः॥ विष्णुःसर्वगतोनित्यःपरमात्मामहेश्वरः॥७०॥त्वमेवसेव्योविप्राणांब्रह्मण्यःशुद्धसत्ववान् ॥ पूज्यत्वाद्ब्राह्मणानांवैशुद्धसत्वगु
णादपि॥७१॥ सर्वेषामेवदेवानांब्राह्मणत्वमवाप्नुहि॥ त्वामेवहिसदाविप्राभजंतिपुरुषोत्तमम् ॥७२॥ ब्राह्मणास्तेचभूवुस्तुनान्यास्तत्रनसंशयः॥ ब्रह्मण्योदेव

कीपुत्रोब्रह्मण्योमधुसूदनः॥७३॥ ब्रह्मण्यः पुंडरीकाक्षोब्रह्मण्योविष्णुरच्युतः॥ ब्रह्मण्योभगवान्कृष्णोवासुदेवोच्युतोहरिः॥७४॥ ब्रह्मण्योनारसिंहःस्यात्तथा
नारायणोव्ययः॥ ब्रह्मण्यःश्रीधरःश्रीशोगोविंदोवामनस्तथा॥७५॥ ब्रह्मण्योयज्ञवाराहःकेशवःपुरुषोत्तमः॥ ब्रह्मण्योराघवःश्रीमान्रामोराजीवलोचनः॥७६॥
ब्रह्मण्यःपद्मनाभःस्यात्तथादामोदरःप्रभुः॥ ब्रह्मण्योमाधवोयज्ञस्तथात्रिविक्रमःप्रभुः ॥ ७७ ॥ ब्रह्मण्यश्चहृषीकेशःपीतवासाजनार्दनः ॥ नमोब्रह्मण्यदेवाय
वासुदेवायशार्ङ्गिणे ॥७८॥ नारायणायश्रीशायपुंडरीकेक्षणायच ॥ नमोब्रह्मण्यदेवायवासुदेवायविष्णवे ॥७९॥ कल्याणगुणपूर्णायनमस्तेपरमात्मने ॥
नमोब्रह्मण्यदेवायसर्वदेवस्वरूपिणे ॥ ८० ॥ वाराहवपुषेनित्यंत्रयीनाथायतेनमः ॥ नमोब्रह्मण्येदेवायनागपर्य्यंकशायिने ॥ ८१ ॥ राजविदलनेत्रायरा
घवायनमोनमः ॥ माययामोहिताःसर्वेदेवाश्चऋषयस्तव ॥ ८२ ॥ नजानंतिमहात्मानंसर्वलोकेश्वरंप्रभो ॥ त्वांनजानंतिभगवन्सर्ववेदविदोपिहि ॥ ८३ ॥
नामरूपगुणैःश्रीशचारित्रैरपिदुष्कृतैः ॥ परत्वसूचकंसत्वंतववेदितुमीश्वरः ॥ ८४ ॥ महर्षिभिःप्रेषितोहमागतोस्मितवांतिकम् ॥ तवशीलगुणाञ्ज्ञातुं
चरणंममकेशव ॥ ८५ ॥ दत्तंवक्षसिगोविंदतत्क्षंतव्यंकृपानिधे ॥ एवमुक्त्वाभृगुर्देवंप्रणम्यचमुहुर्मुहुः ॥ ८६ ॥ दिव्यैर्महर्षिभिस्तत्रपूज्यमानोमहात्म
भिः ॥ पुनर्जगामहृष्टात्मायज्ञभूमिंशुभाह्वयाम् ॥ ८७ ॥ समागतंमहात्मानंतत्रदृष्ट्वामहर्षयः ॥ प्रत्युत्थायनमस्कृत्वापूजांचक्रुर्विधानतः ॥ ८८ ॥ तेषां
विज्ञापयामासतत्सर्वंमुनिपुंगवः ॥ रजस्तमगुणोद्रिक्तौविधीशानौसुरोत्तमौ ॥ ८९ ॥ शप्तौमयानपूज्यौतौविप्राणामृषिसत्तमाः ॥ अब्रह्मण्यत्वमापन्नोगर्हि
तंरूपमास्थितः ॥ ९० ॥ शप्तःकैलासशिखरेशंकरस्तमसावृतः ॥ शुद्धसत्त्वमयोविष्णुःकल्याणगुणसागरः ॥९१॥ नारायणःपरंब्रह्मविप्राणांदैवतंहरिः ॥
ब्रह्मण्यःश्रीपतिर्विष्णुर्वासुदेवोजनार्दनः ॥ ९२ ॥ ब्रह्मण्यःपुंडरीकाक्षोगोविंदोहरिरच्युतः ॥ सएवपूज्योविप्राणांनेतरःपुरुषर्षभाः ॥ ९३ ॥ मोहाद्यःपूजये
दन्यंसपाखंडीभविष्यति ॥ स्मरणादेवकृष्णस्यविमुक्तिःपापिनामपि ॥ ९४ ॥ तस्यपादोदकंसेव्यंभुक्तोच्छिष्टंचपावनम् ॥ स्वर्गापवर्गदंनॄणांब्राह्म
णानांविशेषतः ॥ ९५ ॥ विष्णोर्निवेदितंनित्यंदेवेभ्योजुहुयाद्धविः ॥ पितृभ्यश्चैवतद्दद्यात्सर्वमानंत्यमश्नुते ॥ ९६ ॥ योनदद्याद्धरेर्भुक्तंपितॄणांश्राद्धक
र्मणि ॥ अश्नंतिपितरस्तस्यविण्मूत्रंसततंद्विजाः ॥ ९७ ॥ तस्माद्विष्णोःप्रसादोवैसेवितव्योद्विजन्मनाम् ॥ इतरेषांतुदेवानांनिर्माल्यंगर्हितंभवेत् ॥९८॥
सकृदेवहियोश्नातिब्राह्मणोज्ञानदुर्बलः ॥ निर्माल्यंशंकरादीनांसचांडालोभवेद्ध्रुवम् ॥ ९९ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिपच्यतेनरकाग्निना ॥ निर्माल्यंभोद्वि
जश्रेष्ठारुद्रादीनांदिवौकसाम्॥१००॥रक्षोयक्षपिशाचान्नंमद्यमांससमंस्मृतम्॥तद्ब्राह्मणैर्नभोक्तव्यंदेवानांभुंजितंहविः॥१०१॥तस्मादन्यंपरित्यज्यविष्णुमे
वसनातनम् ॥ पूजयध्वंद्विजश्रेष्ठायावज्जीवमतंद्रिताः॥१०२॥ तद्विष्णोःपरमंधाममन्यंतोगतसंशयाः ॥ तापादिपंचसंस्कारैरन्विष्टाःशुभचेतसः॥१०३॥
अप्राकृतंहरिंसम्यगर्चयध्वंद्विजर्षभाः॥ चक्रांकितभुजाविप्राभवंत्यप्राकृताःशुभाः॥१०४॥चक्रलांछनहीनास्तुप्राकृतास्तामसास्मृताः॥ तस्मात्प्राकृतसं

सर्गपापौघदहनंहरेः ॥१०५॥ प्रतप्तंबिभृयाच्चक्रंशंखंचभुजमूलयोः ॥ उर्द्ध्वपुंड्राणिचांगेषुधृत्वाशास्त्रोक्तमार्गतः ॥१०६॥ अर्चयेन्मंत्ररत्नेनविधिनापुरुषोत्त
मम् ॥ तस्यप्रसादसेवांचकुर्य्यान्नित्यमतंद्रितः ॥१०७॥ तस्यावरणपूजायांत्रिदशानर्चयेत्सदा ॥ तमवसर्वयज्ञानांभोक्तारंपरमेश्वरम् ॥ ८ ॥ ज्ञात्वावैजुहु
याद्ध्याज्यपेद्वैसततंद्विजाः ॥१०९॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एवमुक्तास्तुतेसर्वेऋषयःक्षीणकल्मषाः ॥ नमस्कृत्यभृगुंसम्यगूचुःप्रांजलयस्तदा॥११०॥
॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ भगवन्संशयछेत्तात्वमेवद्विजसत्तम ॥ त्वंवैलोकगतिर्ब्रह्मंस्त्वमेवपरमागतिः ॥ १११ ॥ त्वमेवपरमोधर्मस्त्वमेवपरमंतपः ॥ त्वत्प्र
सादाद्वयंविप्रभविष्यामोहिनान्यथा ॥ ११२ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एवंस्तुत्वाभृगुंविप्रंसर्वएवमहर्षयः ॥ तस्मात्संप्राप्तमंत्रावैपूजयामासुरच्युतम्
॥ ११३ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रसंगात्पार्थिवोत्तम ॥ रामस्यहस्तकमलस्पर्शनाद्वैनृपोत्तम ॥ ११४ ॥ भविष्यत्यमलंतच्चरूपंलोकविगर्हितम् ॥ राघवः
सर्वदेवानांपावनःपुरुषोत्तमः ॥ ११५ ॥ स्पृष्टाहृष्टाश्चतेनैवविमलाःशंकरादयः ॥ सर्वेषामपिदेवानांपितामाताजनार्दनः ॥ ११६ ॥ त्राताचसर्वलोकानां
वात्सल्यगुणसागरः ॥ तमेवशरणंगच्छयदीच्छेत्परमंपदम् ॥ ११७ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपुराणंवेदसंमितम् ॥ ब्रह्मणाकथितंराजन्मनुस्वायंभुवांतरे
॥ ११८ ॥ विष्णुभक्तिविनीतस्यशुद्धसत्वस्यनान्यथा ॥ तस्यसंश्रावयेन्नित्यंविमुक्तासाहरेःकथा ॥११९॥ शंखचक्रोर्द्ध्वपुंड्रादिविहितोवाचकःपुमान् ॥
तन्मुखाच्छ्रूयतांनित्यंपुत्रीभवसिनान्यथा ॥ १२० ॥ यस्त्विदंश्रावयेन्नित्यंपठेद्वासुसमाहितः ॥ अनन्यभक्तिःश्रीशस्यजायतेतस्यसर्वदा ॥ १२१ ॥
विद्यार्थीलभतेविद्यांधर्मार्थीधर्ममाप्नुयात् ॥ मोक्षार्थीलभतेमोक्षंकामार्थीलभतेसुखम् ॥ १२२ ॥ द्वादश्यांश्रवणार्केचसंक्रांतौग्रहणेतथा ॥ अमावस्यांपौ
र्णमास्यांपठेद्भक्तिसमन्वितः ॥ १२३ ॥ श्लोकार्द्धंश्लोकपादंवापठेद्यस्तुसमाहितः ॥ अश्वमेधसहस्रस्यफलंप्राप्नोत्यसंशयः ॥१२४॥ इत्येतत्कथितंगुह्यंपुरा
णंसंहितात्मकम् ॥ अर्चयस्वहृषीकेशंयदीच्छसिपरमंपदम् ॥१२५॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोवसिष्ठेनगुरुणानृपसत्तमः ॥ प्रणम्यचगुरुंराजापूज
यित्वायथार्हतः ॥१२६॥ तस्मात्संप्राप्तमंत्रोसौविधिनाद्विजसत्तमात् ॥ अर्चयित्वाहृषीकेशंयावज्जीवमतंद्रितः ॥ कालेहरिपदंप्रापयोगिगम्यंसनातनम्
॥१२७॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यामुत्तरखंडेभृगुपरीक्षाकथनंनामपंचपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २५५ ॥

श्रीपाद्ममहापुराणस्येदमुत्तरखण्डं श्रीकृष्णातीरगवाई (वैराज) क्षेत्रनिवासिना ऐनापुरेउपाख्यबालाचार्यतनूजनुषा
उद्धवाचार्येण संशोधितं ॥ तेन श्रीभगवाँल्लक्ष्मीवेङ्कटेशः प्रीयताम् ।

इदं उत्तरखण्डं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजेन खेमराजेन

स्वकीये 'श्रीवेंकटेश्वर' यन्त्रालयेऽङ्कित्वा प्रकाशितम्

संवत् १९५१ शके १८१७ सन् १८९५.

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे षष्ठमुत्तरखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे सप्तमं क्रियाखंडं प्रारभ्यते ॥

क्रियाखंडाचीं चित्रें.
सूत.
शौनकादि ऋषि
व्यास
जैमिनी
गंगासागरसंगम.
ब्राह्मण
राणी. राजा.
तुलसीपूजा
आंवळीपूजा
लोमश.
२ ब्राह्मण.
संवाद.

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ क्रियायोगसारखण्डमारभ्यते ॥ लक्ष्मीनाथपदारविंदयुगुलंब्रह्मेश्वराद्यामरश्रेणिनम्रशिरोलिमालिअमलंवंदामहेसंततम् ॥ भक्त्या
योगिमनस्तडागसुषमासंदोहपुष्यत्तमंगङ्गाम्भोमकरंदबिन्दुनिकरंसंसारदुःखापहम् ॥ १ ॥ योमूर्तीर्बहुधाविधायभगवान्रक्षन्नशेषंजगद्यत्पादार्चनतत्परान
हिपुनर्मज्जंतिविश्वार्णवे ॥ सर्वप्राणिहृदंबुजेषुवसतिर्यस्यप्रभोःसंततंरम्यक्रोडवपुर्धरायहरयेदेवायतस्मैनमः ॥ २ ॥ वेदेभ्यउद्धृत्यसमस्तधर्मान्योयंपुराणे
षुजगाददेवः ॥ व्यासस्वरूपेणजगद्धितायवंदेतमेतंकमलासमेतम् ॥ ३ ॥ एकदामुनयःसर्वेसर्वलोकहितैषिणः ॥ सुरम्येनैमिषारण्येगोष्ठींचक्रुर्मनोरमा
म् ॥४॥ तत्रांतरेमहातेजाव्यासशिष्योमहायशाः॥ सूतःशिष्यगणैर्युक्तःसमायातोहरिंस्मरन् ॥५॥ तमायांतंसमालोक्यसूतंशास्त्रार्थपारगम् ॥ नेमुःसर्वेसमु
त्थायशौनकाद्यास्तपोधनाः ॥ ६ ॥ सोपितान्सहसाभक्त्यामुनीन्परमवैष्णवान् ॥ ननामदंडवद्भूमौसर्वधर्मविदांवरः ॥ ७ ॥ वरासनेमहाबुद्धिस्तैर्द
त्तेमुनिसत्तमैः ॥ उवासहमुनिर्मध्येसर्वैःशिष्यगणैर्वृतः ॥ ८ ॥ तत्रोपविष्टंतंसूतंशौनकोमुनिसत्तमः ॥ बद्धाञ्जलिरिमांवाचमुवाचविनयान्वितः ॥९॥
॥ शौनकउवाच ॥ ॥ महर्षेसूतसर्वज्ञकलिकालेसमागते ॥ केनोपायेनभगवन्भूरिभक्तिर्भवेन्नृणाम् ॥ १० ॥ कलौसर्वेभविष्यंतिपापकर्मरताजनाः ॥
वेदविद्याविहीनाश्चतेषांश्रेयःकथंभवेत् ॥ ११ ॥ कलावन्नगताःप्राणालोकाःस्वल्पायुषस्तथा ॥ निर्धनाश्चभविष्यंतिनानादुःखप्रपीडिताः ॥ १२ ॥
प्रयाससाध्यंसुकृतंशास्त्रेषुक्रियतेद्विज ॥ तस्मात्केपिकरिष्यंतिकलौनसुकृतंजनाः ॥ १३ ॥ सुकृतेषुविनष्टेषुप्रवृत्तेपापकर्मणि ॥ सवंशाःप्रलयंसर्वेग
मिष्यंतिदुराशयाः ॥१४॥ स्वल्पश्रमैरल्पवित्तैरल्पकालैश्चसत्तम ॥ यथाभवेन्महापुण्यंतद्वैकथयसूतज ॥१५॥ यस्योपदेशतःपुण्यंपापंवाकुर्वतेजनाः ॥
सतद्भागीभवेन्मर्त्यइतिशास्त्रेषुनिश्चितम् ॥ १६ ॥ पुण्योपदेशःसदयःकैतवैश्चविवर्जितः ॥ पापमार्गविरोधीचचत्वारःकेशवोपमाः ॥ १७ ॥ ज्ञानंसं
प्राप्यसंसारेयःपरेभ्योनयच्छति ॥ ज्ञानरूपीहरिस्तस्मैप्रसन्नइवनेक्षते ॥१८॥ ज्ञानरत्नैश्चरत्नैश्चपरसंतोषकृन्नरः ॥ सज्ञेयःसुमतिर्नूनंनररूपधरोहरिः॥१९॥
त्वमेवमुनिशार्दूलवेदवेदाङ्गपारगः ॥ त्वदृतेनहिवक्तान्योयतस्त्वंव्यासशासितः ॥ २० ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ धन्योऽसित्वंमुनिश्रेष्ठत्वमेववैष्ण
वाग्रणीः ॥ यतःसमस्तलोकानांहितंवाञ्छसिसर्वदा ॥ २१ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामियत्त्वयाश्रोतुमिच्छितम् ॥ सर्वलोकहितार्थायवैष्णवानांविशेषतः ॥
॥ २२ ॥ पृष्टोजैमिनिनासर्वंयदुवाचशृणुष्वतत् ॥ महर्षिर्जैमिनिर्नामयोगाभ्यासरतःसदा ॥२३॥ प्रणम्यशिरसाव्यासंपप्रच्छमुनिसत्तमः ॥ ॥ जैमि
निरुवाच ॥ ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञव्याससत्यवतीसुत ॥ २४ ॥ कलौकस्माद्भवेन्मोक्षस्तन्ममाचक्ष्वमूलतः ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ जैमिनेर्वचनं
श्रुत्वाव्यासःसंतुष्टमानसः ॥ २५ ॥ प्रारेभेमुनिशार्दूलकथांमंगलसंयुताम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ जैमिनेमुनिशार्दूलधन्योऽसित्वंमहामते ॥२६॥

पं० पु० नारायणकथांश्रोतुंयतोवांछसिसर्वदा ॥ सत्कथाश्रवणेबुद्धिर्यस्ययस्यप्रवर्तते ॥ २७ ॥ तस्यतस्यभवेज्ज्ञानंज्ञानंमोक्षप्रदंविदुः ॥ नवैष्णवकथाय क्रि०खं०स
॥ १ ॥ स्मैरोचतेपापिनेभुवि ॥ २८ ॥ वृथैवसृष्टाविधिनाभूमिभारवतीकृता ॥ कथायैजगतीवक्तुंश्लाघ्यतेवैष्णवर्जनैः ॥ २९ ॥ तांमिथ्यामिवयोवक्ति अ० २
सज्ञेयःपापिनांवरः ॥ यस्मिन्दिनेमुनिश्रेष्ठश्रूयतेनहरेःकथा ॥ ३० ॥ तद्दिनंदुर्दिनंमन्येघनच्छन्नंनदुर्दिनम् ॥ यत्रयत्रमहीभागेवैष्णवीवर्ततेकथा ॥३१॥
सांनिध्यंतत्रभगवान्नजहातिकदाचन ॥ योवैष्णवकथारम्भेविघ्नकृन्मानवोभवेत् ॥ ३२ ॥ तमेवशप्त्वाभगवान्दैवतैःसहगच्छति ॥ प्रभावंवासुदेवस्य
श्रुत्वाहृष्यंतियेजनाः ॥ ३३ ॥ ज्ञेयास्तएवदेवांशाःपूज्याद्दश्याश्चसत्तमाः ॥ नारायणप्रभावंयेश्रुत्वाचोपहसंतिवै ॥ ३४ ॥ तेविज्ञेयादानवांशानरानरक
भागिनः ॥ तत्रतीर्थानिसर्वाणिगङ्गादीनिद्विजोत्तम ॥३५॥ देवर्षयश्चदेवाश्चमुनयश्चतपोधनाः ॥ शृण्वतांलोकसंघानांपापव्याधिविनाशनी ॥३६॥ नाराय
णकथायत्रवर्ततेप्रतिवासरम् ॥ मुनेक्रियायोगसारंबह्वर्थंपापनाशनम् ॥ ३७ ॥ नारायणकथोपेतंसेतिहासंनिशामय ॥ ३८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेम
हापुराणेक्रियायोगसारेजैमिनिव्याससंवादेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ सृष्टेरादौमहाविष्णुःसिसृक्षुःसकलंजगत् ॥ स्रष्टापा
ताचसंहर्तात्रिमूर्तिरभवत्स्वयम् ॥ १ ॥ सृष्ट्यर्थमस्यजगतःससर्जब्रह्मसंज्ञकम् ॥ दक्षिणांगतआत्मानमात्मनाश्रेष्ठपूरुषः ॥ २ ॥ ततस्तुपालनार्था
यजगतोजगतीपतिः ॥ विष्णुंससर्जवामांशान्निजांशंकेशवंमुने ॥ ३ ॥ अथसंहरणार्थायजगतोरुद्रमव्ययम् ॥ मुनेससर्जमध्यांगात्कृतपद्मालयः
प्रभुः ॥ ४ ॥ रजःसत्वंतमश्चेतिपुरुषंत्रिगुणात्मकम् ॥ वदंतिकेचिद्ब्रह्माणंविष्णुंकेचिच्चशंकरम् ॥ ५ ॥ एकोविष्णुस्त्रिधाभूत्वासृजत्यत्तिच
पातिच ॥ तस्माद्भेदोनकर्त्तव्यस्त्रिषुलोकेषुसत्तमैः ॥ ६ ॥ आद्याप्रकृतिरेतस्यमहाविष्णोःपरात्मनः ॥ निदानंभूतविश्वस्यविद्याविद्येतिगीयते ॥ ७॥
भावाभावस्वरूपासाजगद्धेतुःसनातनी ॥ ब्राह्मीलक्ष्मीरम्बिकेतित्रिमूर्तिःसहसाभवत् ॥ ८ ॥ सृष्टिस्थितिविनाशेषुयांनियोज्यततोमुने ॥ आद्यां
चैवाद्यपुरुषस्तत्रैवांतरधीयत ॥ ९ ॥ यस्याज्ञयाततोब्रह्मामहाभूतान्ससर्जह ॥ पृथिव्याकाशवाय्वंबुवह्नीन्पञ्चसमाधिना ॥ १० ॥ भूर्भुवःस्वस्तथा
चैवमहश्चैवजनस्तथा ॥ तपश्चसत्यमित्यादीन्सृष्टवान्कमलासनः ॥ ११ ॥ अतलंसृष्टवान्ब्रह्माततोधोवितलंद्विज ॥ ततोऽधःसुतलंचैवततोऽधश्चत
लातलम् ॥ १२ ॥ महातलमधस्तस्मात्ततोऽधश्चरसातलम् ॥ तस्मादधश्चपातालंलोकानेवंयथाक्रमम् ॥ १३ ॥ देवतानांनिवासार्थंरत्नसानुं
महागिरिम् ॥ सृष्टवान्पृथिवीमध्येजाम्बूनदसमुज्ज्वलम् ॥ १४ ॥ मंदरंचरमंचैवत्रिकूटमुदयाचलम् ॥ अन्यांश्चपर्वतांश्चैवसृष्टवान्विविधानपि ॥ ॥ १ ॥
॥ १५ ॥ लोकालोकस्ततश्चैवतन्मध्येसप्तसागराः ॥ सप्तद्वीपाश्चविप्रेन्द्रपरमेशस्वयंभुवा ॥ १६ ॥ जम्बुद्वीपोद्विजश्रेष्ठद्वीपश्चप्लक्षसंज्ञितः ॥

१ सृष्टाः इत्यध्याहार्यम् । सर्वत्रापि सृष्टशब्दस्य वचनविपरिणामेन सङ्गतिरनुसंधेया ।

विज्ञेयोद्विगुणस्तस्माच्छाल्मलोद्विगुणस्ततः ॥ १७ ॥ तेचप्लक्षादयोद्वीपाःसर्वभागसमन्विताः ॥ समस्तगुणसंयुक्तादेवदेवर्षिमूर्तयः ॥ १८ ॥
सप्तद्वीपाइमेविप्रसप्तसागरवेष्टिताः ॥ तेषांनामानिवक्ष्यामिसागराणांनिशामय ॥ १९ ॥ लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलांतकाः ॥ एतेसमुद्राद्वे
वर्षेपूर्वस्माच्चपरःपराः ॥ २० ॥ विज्ञेयाद्विगुणाःसर्वआलोकालोकपर्वताः ॥ द्वीपेद्वीपेततोब्रह्मावृक्षगुल्मलतादिकान् ॥ २१ ॥ तिर्यग्योनिगता
ञ्जतून्सृष्टवान्द्विजसत्तम ॥ अथदेवान्मनुष्यांश्चनागान्विद्याधरांस्तथा ॥ २२ ॥ क्रमात्ससर्जपुत्रांश्चततोदक्षादिकान्मुनीन् ॥ ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रानन्यां
श्चैवांत्यजांस्तथा ॥ २३ ॥ तेषांचवर्तनादीनिसृष्टवान्सप्रजापतिः ॥ हेमाद्रिदक्षिणंयद्वैविंध्याद्रेरुत्तरंतथा ॥ २४ ॥ आहुस्तद्भारतंवर्षंशुभाशुभफ
लप्रदम् ॥ आसाद्यभारतेवर्षेयेजन्मनिनरोत्तमाः ॥ २५ ॥ धर्मकर्माणिकुर्वंतितेसर्वेकेशवोपमाः ॥ कर्मभूमौकृतंकर्मशुभंवाशुभमेववा ॥ २६ ॥
तत्फलंभुंजतेलोकोभोगभूमिषुसत्तम ॥ कर्मभूमिंसमागत्ययोधर्मकर्मसूद्यतः ॥ २७ ॥ नचतेनसमःकोपित्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ तस्यस्यात्सफलं
जन्मजीवितंचसुजीवितम् ॥ २८ ॥ श्रीनारायणसेवायांमतिर्यस्यनविद्यते ॥ जन्मकोट्यर्जितैःपुण्यैःसंसारैकाधिनायके ॥ २९ ॥ नारायणेदेवदेवे
भक्तिःस्यात्सुदृढानृणाम् ॥ समस्तसुखदश्चापिसश्लाघ्योनिर्भयोऽपिच ॥ ३० ॥ त्याज्यःसदेशःसहसानातिष्ठेद्यत्रवैष्णवः ॥ जन्मांतरार्जितंपापंस्वल्पंवा
यदिवाबहु ॥ ३१ ॥ तत्क्षणात्क्षयमाप्नोतिभगवद्भक्तदर्शनात् ॥ वैष्णवांघ्रिजलंयस्तुसमस्तपातकापहम् ॥ ३२ ॥ वहेत्स्वशिरसाभक्त्यागङ्गास्नानेनत
स्यकिम् ॥ मुहूर्तमपियःकुर्यात्सङ्गंभागवतैःसह ॥ ३३ ॥ समुच्यतेसर्वपापैर्ब्रह्महत्यामुखैरपि ॥ धर्मकर्माणिविप्रेन्द्रक्रियंतेयानिकानिच ॥ ३४ ॥ भगव
द्भक्तपुरतस्तानिस्युरक्षयाणिच ॥ मुहूर्तंवामुहूर्तार्द्धंयत्रतिष्ठंतिवैष्णवाः ॥ ३५ ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंतत्तीर्थंतत्तपोवनम् ॥ अन्नंवासलिलंवापिफलंवावै
ष्णवायच ॥ ३६ ॥ यत्किंचिद्दीयतेविप्रतद्दानमक्षयंभवेत् ॥ समस्तदेवतारूपोवैष्णवःपरिकीर्तितः ॥ ३७ ॥ सचेत्संतोषितोयेनतोषिताःसर्वदेवताः ॥
संसारेऽस्मिन्महाघोरेनानादुःखसमन्विते ॥ ३८ ॥ भगवद्भक्तपुरुषःकदाचिन्नावसीदति ॥ तस्मात्त्वमपिविप्रेन्द्रक्रियायोगेनकेशवम् ॥३९॥ समाराध्यस
दाभक्त्याव्रजंविष्णोःपदंपरम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ तदेतद्वचनंश्रुत्वाकानीनस्यमहात्मनः ॥ ४० ॥ शिरसांजलिमादायजैमिनिःपर्यपृच्छत ॥
॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ भगवद्भक्तमाहात्म्यंत्वयाप्रोक्तंपुनःपुनः ॥ ४१ ॥ गुरोकिंलक्षणंतेषांतत्सर्वंब्रूहिसांप्रतम् ॥ कथंवावैष्णवालोकाज्ञातव्यामु
निसत्तम ॥ ४२ ॥ आदितोब्रूहितत्सर्वंयदितेमय्यनुग्रहः ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ मधुकैटभयोःपूर्वंहतयोर्वैधसास्वयम् ॥ ४३ ॥ पृष्टोयदाहभगवां
स्तान्निशामयवेद्म्यहम् ॥ कल्पांतेरुद्ररूपेणसंहार्यसकलंजगत् ॥ ४४ ॥ स्वयमेकश्चभगवान्सुष्वापयोगमायया ॥ सुप्तेतस्मिन्भगवतियोगनिद्राविमोहि

ते ॥ अभवत्पृथिवीसर्वासलिलौघपरिप्लुता ॥ ४५ ॥ अतोब्रह्माजगत्स्रष्टातन्नाभिकमलोपरि ॥ तमादिपुरुषंध्यात्वातस्थौतद्गतमानसः ॥ ४६ ॥ तस्मि
न्कालेमहाघोरौविष्णोःकर्णमलाद्द्विज ॥ जातौमहासुरौघोरौमधुकैटभसंज्ञितौ ॥ ४७ ॥ अंतरिक्षेभ्रमंतौतौदानवावतिदारुणौ ॥ श्रीविष्णोर्ना
भिकमलेब्रह्माणंतावपश्यताम् ॥ ४८ ॥ तंहंतुमथदैत्यौतौमहाबलपराक्रमौ ॥ उद्यमंचक्रतुर्विप्रक्रोधसंरक्तलोचनौ ॥ ४९ ॥ ततोब्रह्माजगत्स्रष्टाविचिंत्य
तद्वधंहृदा ॥ योगनिद्रांभगवतींतुष्टावश्लक्ष्णयागिरा ॥ ५० ॥ तस्यस्तवंसमाकर्ण्यब्रह्मणःपरमेष्ठिनः ॥ उवाचेतिवचःप्रीत्याकिंतेऽभिमतमुच्यताम् ॥
॥ ५१ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ अत्युग्रदानवावेतौहंतुंमांकृतनिश्चयौ ॥ माययामोहयक्षिप्रंत्रातारमच्युतंत्यज ॥ ५२ ॥ ततोभागवतीनिद्रामहाविष्णुं
तमत्यजत् ॥ दानवाभ्यांततस्ताभ्यामंतरिक्षेकृपामयः ॥ ५३ ॥ युयुधेबाहुयुद्धेनशरणागतवत्सलः ॥ पञ्चवर्षसहस्राणिकृत्वायुद्धंसुदारुणम् ॥ ५४ ॥
विजयंनागमत्कोपिनचकोपिपराभवम् ॥ अथतौदानवौतत्रमहामायाविमोहितौ ॥ ५५ ॥ वरंवृणिवतिचास्मत्तोऽगदतांकेशवंप्रति ॥ ततःप्रहस्यदेवेशउ
वाचेतिवचोद्विज ॥ ५६ ॥ यदितुष्टौचवांदैत्यौमद्वध्यौभवतंद्रुतौ ॥ ततस्तौदानवौघोरौभगवंतंजनार्दनम् ॥ ५७ ॥ इत्यूचतुर्महामायौमहामायाविमो
हितौ ॥ अयमेववरोदत्तोभवतेनात्रसंशयः ॥ ५८ ॥ मारयावांविनावारिमहीयत्रजनार्दन ॥ महासुरौततस्तौतुआनीयजघनंप्रति ॥ ५९ ॥ निहतौसहसा
विप्रचित्रयाचक्रधारया ॥ चक्रिणानिहतौदृष्ट्वादानवौमधुकैटभौ ॥ तुष्टावदेवदेवेशंब्रह्माविगतसाध्वसः ॥ ६० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नमोनमस्तेपरमेश्व
रायप्रपन्नसर्वार्तिविनाशनाय ॥ नमोनमस्तेत्रिगुणात्मकायनारायणायामितविक्रमाय ॥ ६१ ॥ त्वत्पादपाथोजयुगंप्रपन्नाजनाःक्वचिन्नो[१]विपदंमनुष्याः ॥
एतन्मयाज्ञातमनंतकीर्तेसद्योऽहृतेयंमहतीममापत् ॥ ६२ ॥ योगेश्वरोसिसदयोसिजगत्रयेशत्वंदेवदेवशरणागतपालकेश ॥ त्वंनिर्दयोरिनिकरस्यवि
नाशनेषुयद्रक्षितोऽहमसुरौनिहतौत्वयैतौ ॥ ६३ ॥ यद्यप्यत्यंतकठिनौमधुकैटभौतौमन्येतथापिस्वजनाविहचेतसाहम् ॥ यस्मात्स्वजीवनविनाश
वरप्रदानैःसंतोषितोखिलशुभप्रदईश्वरस्त्वम् ॥ ६४ ॥ रम्यंजगत्रयमिदंपुरुषस्यतस्यनश्यंतिसर्वरिपवःस्वकुलैःसमेताः ॥ वृद्धिंव्रजंतिसुहृदोऽखिलबांध
वाश्चयंपश्यसित्वममरेशदयाभिरत्र ॥ ६५ ॥ लक्ष्मीमुखांबुजमधुव्रतदेवदेवसंसारलोकभयशोकविनाशकारिन् ॥ त्वच्चारुपादकमलद्वयमाश्र
यंतंमांपाहिनाथकृपयासततंनमस्ते ॥ ६६ ॥ प्रसीदपुण्डरीकाक्षप्रसीदकमलेश्वर ॥ प्रसीदसर्वभूतेशविश्वंभरनमोस्तुते ॥ ६७ ॥ नमस्तेभ
क्तुष्टायनमस्तेभक्तिदायिने ॥ नमस्तेज्ञानरूपायशरणंमेभवानघ ॥ ६८ ॥ नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमोनमः ॥ परित्राहिपरित्राहिपरित्राहि

[१] प्रयांतीतिशेषः ।

जगन्मय ॥६९॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतैरन्यैरपिस्तोत्रैर्ब्रह्मणालोककारिणा ॥ स्तुतःसदेवोभगवान्परमांप्रीतिमाययौ ॥ ७० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
स्तोत्रेणानेनतेभक्त्यातुष्टोऽस्मिकमलासन ॥ किमस्त्यभिमतंब्रूहितत्तेदास्याम्यहंभुवि ॥ ७१ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ यदितुष्टोऽसिदेवेशकरुणाब्धे
जगन्मय ॥ नापदस्तवभक्तानांभवंत्वितिवरोमम ॥ ७२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एवमस्तुसुरश्रेष्ठदत्तोऽयंतेमयावरः ॥ मद्भक्तस्यकदाप्यापन्न
भवेत्क्षितिमण्डले ॥ ७३ ॥ वैष्णवानांशरीरेषुसततंनिवसाम्यहम् ॥ लभंतेनापदस्तस्मात्कदाचिद्वैष्णवानराः ॥ ७४ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सर्व
मेवजगन्नाथत्वयादत्तंनसंशयः ॥ यद्येतौचमहादैत्यौसंग्रामेविनिपातितौ ॥७५॥ कियत्कालंसमासाद्यस्तोत्रेणानेनवैप्रभो ॥ स्तौतित्वांपरयाभक्त्यातस्य
त्राताभविष्यसि ॥ ७६ ॥ अहोध्यानैरपिध्यातुंदेवैस्त्वंनहिशक्यसे ॥ सत्वंवैष्णवदेहेषुभ्रमसीत्यद्भुतंमहत् ॥ ७७ ॥ क्षणमात्रमपिस्वामिंस्त्वयितुष्टेनकिं
भवेत् ॥ सत्वंवैष्णवसंगेनभ्रमसीत्यद्भुतंमहत् ॥ ७८ ॥ केवैष्णवाःकैटभारेकिंवातेषांचलक्षणम् ॥ कथंज्ञेयास्तुतेसर्वेतन्मेकथयकेशव ॥ ७९ ॥
॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ वैष्णवानांलक्षणानिकल्पकोटिशतैरपि ॥ सम्यग्वक्तुंनशक्तोऽस्मिसंक्षेपाच्छृणुसत्तम ॥ ८० ॥ संसारोवैष्णवाधीनोदेवा
वैष्णवपालिताः ॥ अहंचवैष्णवाधीनस्तस्माच्छ्रेष्ठाश्चवैष्णवाः ॥८१॥ क्षणमात्रमपिब्रह्मन्विहायवैष्णवंजनम् ॥ तिष्ठामिनाहमन्यत्रवैष्णवाममबांधवाः ॥
॥ ८२ ॥ कामक्रोधविहीनायेहिंसादंभविवर्जिताः ॥ लोभमोहविहीनाश्चज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ८३ ॥ अमत्सरादयायुक्ताःसर्वभूतहितैषिणः ॥ सत्यो
क्तिभाषिणश्चैवविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ ८४ ॥ धर्मोपदेशिनश्चैवधर्माचारधरास्तथा ॥ गुरुशुश्रूषिणश्चैवविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ ८५ ॥ समानंयेचप
श्यन्तित्वांचमांचमहेश्वरम् ॥ कुर्वन्तिपूजामतिथेर्ज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ८६ ॥ वेदविद्यानिरुक्तायेविप्रभक्तिरताःसदा ॥ नपुंसकाःपरस्त्रीपुज्ञेयास्तेवै
ष्णवाजनाः ॥ ८७ ॥ एकादशीव्रतंयेचभक्तिभावेनकुर्वते ॥ गायंतिममनामानिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ८८ ॥ देवायतनकर्तारस्तुलसीमाल्यधारकाः ॥
पद्माक्षधारिणोयेचज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ८९ ॥ शङ्खचक्रगदापद्मैरङ्कितानिममायुधैः ॥ ब्रह्मन्येषांशरीराणिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९० ॥
धात्रीफलस्रजोयेषांगलेषुकमलासन ॥ मांपूजयंतितत्पत्रैर्ज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९१ ॥ तुलसीमूलमृद्भिश्चतिलकानिनयंतिये ॥ तुलसीकाष्ठपंकैश्चज्ञेया
स्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९२ गङ्गास्नानरतायेचगङ्गानामपरायणाः ॥ गङ्गामाहात्म्यवक्तारोज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९३ ॥ शालग्रामशिलायेषांगृहेवसतिस
र्वदा ॥ शास्त्रंभागवतंचैवज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९४ ॥ संमार्जयंतियेनित्यंममस्थानानिसत्तम ॥ दीपंयच्छंतितत्रैवज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९५ ॥
शीर्णमन्मंदिरंयेचकुर्वन्तिनूतनंपुनः ॥ तत्रायतनशोभांचज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९६ ॥ अभयंयेचयच्छन्तिभीरुभ्यश्चतुरानन ॥ विद्यादानंचविप्रेभ्यो

प० पु० ॥ ३ ॥

ज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९७॥ मत्पादसलिलैर्येषांसिक्तानिमस्तकानिच ॥ ममनैवेद्यमश्नन्तिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ ९८ ॥ क्षुत्तृट्प्रपीडितेभ्यश्चयेयच्छं
त्यन्नमंबुच ॥ कुर्युर्येयोगशुश्रूषांज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः॥९९॥ आरामकारिणोयेचपिप्पलारोहिणोपिच ॥ गोसेवांयेचकुर्वन्तिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥१००॥
अत्यन्तभक्तायेब्रह्मन्पितृयज्ञंप्रकुर्वते ॥ कुर्वन्तिदीनशुश्रूषांज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ १०१ ॥ तडागग्रामकर्तारःकन्यादानरताश्चये ॥ सेवंतेश्वशुरौयेचज्ञे
यास्तेवैष्णवाजनाः ॥१०२॥ सेवंतेज्येष्ठभगिनींज्येष्ठभ्रातरमेवच ॥ परनिंदांनकुर्वंतिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः॥१०३॥ वैष्णवेषुगुणाःसर्वेदोषलेशोनविद्यते ॥
तस्माच्चतुर्मुखत्वंचवैष्णवोभवसांप्रतम् ॥ १०४ ॥ समाराधयमांनित्यंक्रियायोगैःप्रजापते ॥ सर्वमेवाशुभद्रंतेभविष्यतिनसंशयः ॥१०५॥ देवस्वंब्राह्मण
द्रव्यंपरस्वंचचतुर्मुख ॥ पश्यन्तिविषवद्येचज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ॥ १०६ ॥ पाखंडभक्तिरहिताःशिवभक्तिपरायणाः ॥ चतुर्दशीव्रतरताज्ञेयास्तेवैष्ण
वाजनाः ॥ १०७ ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनभाषितेनपुनःपुनः ॥ ममार्चांयेचकुर्वंतिविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ १०८ ॥ भूयःपूर्वस्थितमिवसृज्यतांसकलंजगत्॥
इत्युक्त्वांतर्दधेदेवस्तत्रैवपरमेश्वरः ॥१०९॥ ततस्तुपूर्ववद्ब्रह्मासृष्टवान्सकलंजगत् ॥ क्रियायोगैर्हरिंचेष्ट्वाजगामपरमंपदम् ॥ ११० ॥ येपठंतीममध्यायं
भक्त्यानारायणाग्रतः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्ताअन्तेयान्तिहरेर्गृहम् ॥ १११ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेक्रियायोगसारेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ छ ॥
॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ क्रियायोगस्यतत्वंमेब्रूहिव्यासमहामते ॥ क्रियायोगमहंज्ञातुमिच्छामिभवदग्रतः ॥ १ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ शरीरंमा
नुषंविप्रदुर्लभंचात्रभूतले॥धीरःशरीरमासाद्यमोक्षार्थंयोगमभ्यसेत् ॥२॥ क्रियायोगध्यानयोगावुभौयोगौप्रकीर्त्तितौ ॥ तयोराद्यःक्रियायोगःकुर्वतांसर्वका
मदः ॥ ३ ॥ गङ्गाश्रीर्विष्णुपूजाचदानानिद्विजसत्तम ॥ ब्राह्मणानांतथाभक्तिर्भक्तिरेकादशीव्रते ॥ ४ ॥ धात्रीतुलस्योर्भक्तिश्चतथाचातिथिपूजनम्॥
क्रियायोगाङ्गभूतानिप्रोक्तानीतिसमासतः ॥५ ॥ क्रियायोगादृतेविप्रध्यानयोगेनसिद्ध्यति ॥ क्रियायोगरतोयातितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ६ ॥ ॥ जैमि
निरुवाच ॥ ॥क्रियायोगाङ्गभूतानियानिप्रोक्तानिभोःप्रभो ॥ तन्माहात्म्यानिकथययदिभोमय्यनुग्रहः ॥ ७ ॥ गङ्गायाःकेगुणाब्रह्मन्विष्णुपूजाफलं
चकिम् ॥ श्रेष्ठानिकानिदानानिकावाभक्तिर्द्विजन्मनाम् ॥ ८ ॥ एकादश्याःफलंकिंवाधात्रीभक्तिश्चकीदृशी ॥ तुलस्याःकीदृशीभक्तिःकिंवाचातिथिपू
जनम् ॥ ९ ॥ एतत्सर्वंमुनेब्रूहिश्रोतुमस्तिममादरः ॥ त्वत्तोऽन्यःकथितुंकोपिनशक्नोतिजगत्त्रये ॥१०॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥ साधुसाधुद्विजश्रेष्ठमनस्तेविम
लंध्रुवम् ॥ यतोगुह्यकथामेतांश्रोतुंश्रद्धाचकौतुकम् ॥ ११ ॥ भागीरथ्यागुणंसम्यक्कथितुंनहिशक्यते ॥ तस्मात्समासतोवक्ष्येश्रूयतामेकचेत
सा ॥ १२ ॥ गङ्गेत्यक्षरयुग्मंचजपत्यत्यन्तकोमलम् ॥ मन्येत्रजेत्तथाप्येनोमहाभूतरसायनम् ॥ १३॥ सर्वत्रसुलभागङ्गात्रिषुस्थानेषुदुर्लभा ॥ गङ्गाद्वारे

क्रि०सं० अ० ३

॥ ३ ॥

प्रयागेचगङ्गासागरसङ्गमे ॥ १४ ॥ सवासवाःसुराःसर्वेगङ्गाद्वारंमनोरमम् ॥ समागत्यप्रकुर्वन्तिस्नानदानादिकंमुने ॥ १५ ॥ दैवयोगान्मुनेतत्रयेत्य
जंतिकलेवरम् ॥ मनुष्यपशुकीटाद्यालभंतेपरमंपदम् ॥ १६ ॥ अत्रेतिहासंविप्रर्षेकथ्यमानंमयाशृणु ॥ सम्यक्छ्रवणमात्रेणसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥१७॥
मनोभद्रोनामराजासोमवंशसमुद्भवः ॥ पूर्वमासीज्जगत्यस्मिन्बलवान्सर्वधर्म्मवित् ॥ १८ ॥ तस्यहेमप्रभानाममहिषीप्रियवादिनी ॥ पतिव्रतामहाभा
गासर्वलक्षणसंयुता ॥ १९ ॥ सराजासमरेहत्वासकलानेवशात्रवान् ॥ शशासपृथिवींकृत्स्नांसाब्धिद्वीपांमहाबलः ॥ २० ॥ सएकदामहीपालः
समाहूयस्वमंत्रिणः ॥ उवाचेदंवचःप्रीत्यासभामध्येमहायशाः ॥ २१ ॥ ॥ मनोभद्रउवाच ॥ ॥ अमात्याःपृथिवीसर्वामयेयंप
रिपालिता ॥ निहतारिपवःसर्वेसपुत्रबलवाहनाः ॥ २२ ॥ पालितानिस्वगोत्राणिदानैर्विप्राश्चतोषिताः ॥ शिष्टाश्चत्रिदशाःसर्वेसपुत्रबलवाहनाः ॥
॥ २३ ॥ पालितानिस्वगोत्राणियज्ञैःसर्वैःसदक्षिणैः ॥ एतद्विजरयासर्वमहत्यामेबलंहृतम् ॥ २४ ॥ कर्माणिकानिचित्कर्त्तुंनहिशक्नोमिदुर्बलः ॥ साम
र्थ्यहीनेपुरुषेराजश्रीर्नहिशोभते ॥ २५ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तावृद्धाङ्गाइवकामिनी ॥ तावद्बिभ्यतिसर्वेपिशत्रवःपृथिवीतले ॥ २६ ॥ यावद्विगतसामर्थ्यंने
च्छन्तिचारुचक्षुषा ॥ समस्तगुणसम्पन्नामपितद्गतमानसम् ॥ २७ ॥ पृथ्वीत्यजेन्नृपंवृद्धंस्वैरिणीपालितायथा ॥ भक्तिलभ्यागुणाःसर्वेगुणलभ्यंमहद्य
शः ॥ २८ ॥ निःश्रेयसंदानलभ्यंबललभ्यातुमेदिनी ॥ सामर्थ्यहीनःकृपणोनिश्चितोरिपुशासने ॥ २९ ॥ मूर्खमात्रवचोग्राहीसनृपःशत्रुनंदनः ॥
ततोऽहंसकलंराज्यंविभज्यवरमंत्रिणः ॥ ३० ॥ दातुमिच्छामिपुत्राभ्यांयुष्माभिर्यदिमन्यते ॥ ॥ मन्त्रिणऊचुः ॥ ॥ यदेतद्वचनंप्रोक्तंत्वयानीतिवि
दानृप ॥ ३१ ॥ तदेवमतमस्माकंसंदेहोनात्रविद्यते ॥ अथायातौनृपादेशात्संसदंप्रतिसत्तमौ ॥ ३२ ॥ वीरभद्रयशोभद्रनामानौतनयावुभौ ॥
तौचसर्वगुणोपेतौकुमारौप्रियवादिनौ ॥ ३३ ॥ पितृभक्तौसदाशांतौबलिनौधर्मतत्परौ ॥ ततःसभूपःसहसाराजनीतिविदांवरः ॥ ३४ ॥ विभज्यसकलं
राज्यंददौताभ्यांकुतूहलात् ॥ अत्रांतरेगृध्रएकःस्वकीयस्त्रीसमन्वितः ॥ ३५ ॥ आगत्यतत्सभामध्येउपविष्टोद्विजोत्तमाः ॥ तावागतौसमालोक्यपक्षिणा
वतिहर्षितौ ॥३६॥ राजाहयुवयोःकस्माच्छुभागमनमुच्यताम् ॥ ॥ गृध्रउवाच ॥ ॥ गृध्रोऽहंपृथिवीपालममेयंस्त्रीपरंतप ॥३७॥ आगतोऽस्मिमुदाद्रष्टुं
संपदंपुत्रयोस्तव ॥ एतयोर्महतीदृष्टाविपत्तिःपूर्वजन्मनि ॥३८॥ इहजन्मनिसंपत्तिंद्रष्टुमावांसमागतौ ॥ तस्यैतद्वचनंश्रुत्वागृध्रस्यपरमाद्भुतम् ॥ राजोवा
चपुनर्विप्रविस्मयाविष्टमानसः ॥ ३९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अत्यद्भुतंवचोगृध्रत्वत्तःश्रुतमिदंमया ॥ एतयोःपूर्ववृत्तान्तोभवताज्ञायतेकथम् ॥ ४० ॥
यदिजानासितत्त्वेनपूर्ववृत्तांतमेतयोः ॥ ब्रूहितर्हिखगश्रेष्ठसर्वमेतदशेषतः ॥ ४१ ॥ ॥ गृध्रउवाच ॥ ॥ नृपतेवृषलावेतौयुगेद्वापरसंज्ञके ॥ गर

संगरनामानौसत्यघोषसुतौस्थितौ ॥ ४२ ॥ एककालेचभूपालमृतौनिजगृहांतरे ॥ ततोनेतुमिमौभूपदंष्ट्रिणोयमकिंकराः ॥ ४३ ॥ पाशहस्ताःसमाया
ताःकोटिकोटिसहस्रशः ॥ बबंधुश्चर्मपाशेनद्वावेतौतौमदोद्धतौ ॥ ४४ ॥ निन्युश्चनिलयंमृत्योरतिदुर्गमवर्त्मना ॥ इमौदृष्ट्वाधर्मराजश्चित्रगुप्तमुवाच
ह ॥ ४५ ॥ एतयोःसकलंवृत्तंचित्रगुप्तविचार्यताम् ॥ तस्याज्ञयाचित्रगुप्तःसर्वकर्मशुभाशुभम् ॥ ४६ ॥ मूलाद्विचारयामासततइत्याहचांतकम् ॥
॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ सत्यमेतौमहाबाहोपुण्यव्रतमहाशयौ ॥ ४७ ॥ अस्तिचेद्दुष्कृतंकिंचित्सर्वकर्मविलोकितम् ॥ स्वयंदानंसमुत्सृज्यनहिदत्तं
द्विजातये ॥ ४८ ॥ तेनैवकर्मणाराजन्निमौनरकगामिनौ ॥ दातादानंसमुत्सृज्ययोनदद्याद्द्विजातये ॥ ४९ ॥ स्वयातिनरकंघोरंसर्वभूतभयावहम् ॥
दाताहिनस्मरेद्दानंप्रतिग्राहीनयाचते ॥ ५० ॥ उभयोर्नरकेवासोयावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥ तस्मादिमौमहापापौब्रह्मस्वाहारिणौप्रभो ॥ ५१ ॥ नयंतुकिंकराः
शीघ्रंनरकंप्रतिदारुणम् ॥ ५२ ॥ यमाज्ञयाततोदूताःसंदष्टौष्ठपुटाःक्रुधा ॥ चिक्षिपुर्नरकेघोरेतावेतौपृथिवीपते ॥ ५३ ॥ तस्मिन्नेवदिनेराजन्ननयाभार्य
यासह ॥ यमदूतैःसमागत्यनीतोऽहंयममन्दिरम् ॥ ५४ ॥ मयापितत्कृतंकर्मतदाकर्णयभूपते ॥ मूलात्सर्वंप्रवक्ष्यामिशृण्वतांविस्मयप्रदम् ॥ ५५ ॥
पुरासीत्सर्वगोनामब्राह्मणोऽहंमहाकुलः ॥ सौराष्ट्रदेशवासीचवेदवेदाङ्गपारगः ॥ ५६ ॥ इयंमंजूकषानाममपत्नीयशस्विनी ॥ पतिव्रतामहाभागाप
वित्रकुलसंभवा ॥ ५७ ॥ प्रमत्तोऽहंमहाभागविद्ययावयसाधनैः ॥ अवज्ञांमनसापित्रोश्चकाराहंयुवैकदा ॥ ५८ ॥ अहंभूरिसभाश्लाघ्योवनस्थःसर्व
कर्मकृत् ॥ धनवान्सुन्दरोज्ञानीज्ञातिपोषणतत्परः ॥ ५९ ॥ ममैवपुंसःपितरौतौचपापपरायणौ ॥ मुखरौदययाहीनौपाखंडिसङ्गलोलुपौ ॥ ६० ॥
पौरुषंजीवनंचैवधनंचैवकुलंतथा ॥ विद्याकीर्तिश्चसर्वस्वंपितृभ्यांविफलीकृतम् ॥ ६१ ॥ एतद्विचिन्त्यमनसामयानृपमुहुर्मुहुः ॥ अवज्ञयापरित्य
क्तापित्रोःसेवाशुभप्रदा ॥ ६२ ॥ अनेनकर्मणाराजन्सदारोऽहंयमाज्ञया ॥ विक्षितोनरकेदूतैर्यत्रतौपापिनांवरौ ॥ ६३ ॥ एताभ्यांसहपापाभ्यां
सदारेणमयानृप ॥ स्थितंचनरकेघोरेयावत्कालंशृणुष्वतत् ॥६४॥ युगकोटिसहस्राणियुगकोटिशतानिच ॥ अनुभूतंमहादुःखंनरकस्यनृपोत्तम ॥६५॥
नरकांतेततःसोऽहंकांतयासहभूपते ॥ गृध्रपक्षकुलेजातौमृतमांसाशनौतथा ॥ ६६ ॥ एतावपिचतौराजन्नरकांतगतैषिणौ ॥ जातौशलभयोर्वंशेभो
कुंफलंस्वकर्मणः ॥ ६७ ॥ यदेताभ्यांकृतंकर्म्मराजञ्छलभजन्मनि ॥ तदाकर्णयवक्ष्यामिश्रोतॄणांविस्मयप्रदम् ॥ ६८ ॥ एकदासुमहान्वायुःसमा
यातोमहीपते ॥ उड्डीयपातितौतेनगङ्गागर्भेसुनिर्मले ॥ ६९ ॥ निपत्यगङ्गासलिलेकोमलाङ्गाविमौतथा ॥ जग्मतुःपंचतांसद्यःसमस्तकलुषापहम् ॥७०॥
ततोनेतुमिमौदूताआयाताश्चारुचक्षुषः ॥ आयातानिविमानानिसर्वभोगान्वितानिच ॥ ७१ ॥ विमुक्तौसर्वपापेभ्यस्तुलसीमालयशोभितौ ॥ दिव्यंविमा

नमारुह्यगतौविष्णुपुरंप्रति ॥ ७२ ॥ तावत्कालंस्थितौराजन्ब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ॥ ब्रह्माज्ञयासमायातौततइन्द्रपुरंप्रति ॥ ७३ ॥ भुक्तवंतौसुखंतत्र
दुर्लभंयत्सुरैरपि ॥ तावत्कालंस्थितौराजन्भोक्तुंकृच्छ्रांवसुंधराम् ॥ ७४ ॥ पवित्रेभवतोवंशेजातावेतौमहायशौ ॥ गङ्गायांत्यजतोदेहंभूयोजन्मनविद्य
ते ॥ ७५ ॥ तथापिवसुधांभोक्तुंजातौपुण्यतमाविमौ ॥ चिरंभुक्त्वामहींकृत्स्नांपुत्रपौत्रसमन्वितौ ॥ ७६ ॥ गङ्गामरणमासाद्ययोगिनामपिदुर्लभम् ॥
नारायणस्यसायुज्यमिमौभूपगमिष्यतः ॥ ७७ ॥ एतत्सर्वंमयाप्रोक्तंपूर्ववृत्तांतमेतयोः ॥ जातिस्मरप्रभावेननृपवर्गशिरोमणी ॥ ७८ ॥ गङ्गामरणमा
साद्यगतावेतौदशामिमाम् ॥ आवयोःकःपरित्राणंकरिष्यतिदुरात्मनोः ॥ ७९ ॥ मित्रावज्ञामनुष्याणांनरकक्लेशदायिनी ॥ ममैवपृथिवीपालदृष्टाकेवल
मेवतत् ॥ ८० ॥ पित्रभक्तिर्द्विजश्रेष्ठइहामुत्रचदुःखदा ॥ इहसंपद्विनाशायपरत्रनरकायच ॥ ८१ ॥ वरंमन्येमहीपालब्रह्महत्यादिपातकम् ॥ कदा
चिन्निष्कृतिस्तस्मादियंभवतिशाश्वती ॥ ८२ ॥ दुःखार्जितंपुण्यवृक्षंसर्वक्लेशविनाशनम् ॥ पित्रवज्ञाकुठारेणच्छिंदंतिभुविमानवाः ॥ ८३ ॥ यत्किञ्चि
द्दीयतेराजन्पित्र्येवक्रेपरंतप ॥ तदश्नातिस्वयंविष्णुःपितृरूपोहरिर्यतः ॥ ८४ ॥ प्रत्यक्षदेवौपितरौसेवंतेयेत्वहर्निशम् ॥ सर्वसिद्धिर्भवेत्तेषांप्रसादाज्जग
तीपतेः ॥ ८५ ॥ पितृभक्तिविहीनायेदिनंतिष्ठंतिमानवाः ॥ तावत्कल्पसहस्रंतुतिष्ठंतिनरकेजनाः ॥ ८६ ॥ तस्मादिदंमहादुःखंबभूवममसांप्रतम् ॥
मोक्षंकदागमिष्यामिसदारोहंनवेद्मितत् ॥ ८७ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतत्तस्यवचःश्रुत्वाप्रगृह्यद्विजसत्तम ॥ बभूवहर्षितोराजाविस्मितश्चपुनः
पुनः ॥ ८८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ आश्चर्यंहिवचोगृध्रश्रुतमेतन्मुखात्तव ॥ ममचैषांचहृदयेप्रतीतिर्नहिजायते ॥ ८९ ॥ अथांतरिक्षेवागुच्चैरितिजातानृपो
त्तम ॥ सत्यंसत्यंसत्यमिदंसंदेहोनात्रविद्यते ॥ ९० ॥ ततःसपक्षीविप्रर्षेसहसाभार्ययासह ॥ गङ्गामाहात्म्यकथनात्पूर्वस्थितइवाभवत् ॥ ९१ ॥ दिवि
दुंदुभयोनेदुर्जगुर्गन्धर्वसत्तमाः ॥ ननृतुश्चाप्सरोवर्गाह्यपतत्पुष्पवर्षणम् ॥ ९२ ॥ विमानमागतंदिव्यंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ समायातादूतगणाःप्रेषिताः
कैटभद्विषा ॥ ९३ ॥ अथासौसर्वगोविप्रप्रिययासहभार्यया ॥ सद्योविमानमारुह्यजगामभवनंहरेः ॥ ९४ ॥ एतच्छ्रुत्वाद्भुतंकर्मसराजाद्विजसत्तम ॥
सपुत्रदारःसेवायांगङ्गायास्तत्परोऽभवत् ॥ ९५ ॥ भागीरथ्यासमंतीर्थंनास्तिवैभुवनत्रये ॥ यन्नामोच्चरणादेवसर्वगोमोक्षमाप्नुयात् ॥ ९६ ॥
गङ्गाद्वारस्यमाहात्म्यंकथितंतेद्विजोत्तम ॥ समस्तपापविध्वंसिकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ९७ ॥ अध्यायमेतत्परमादरेणपठंतियेदेवगृहेमनुष्याः ॥
शृण्वंतियेचद्विजवर्गभक्तानश्यंतितेषांदुरितानिसद्यः ॥ ९८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेतृतीयोऽध्यायः ॥३॥ ॥ छ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥
गङ्गाद्वारस्यमाहात्म्यंत्वत्प्रसादाच्छ्रुतंमया ॥ प्रयागस्यचमाहात्म्यमिदानींश्रोतुमिष्यसे ॥ १ ॥ गङ्गाब्धिसङ्गमस्यापिमाहात्म्यंकथ्यतांमुने ॥

नसम्यक्कथितुंकोपिशक्नोतित्वहतेक्षितौ ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ प्रयागस्यफलंवत्सगङ्गाब्धिसङ्गमस्यच ॥ सम्यग्वक्तुंनशक्नोमिसंक्षे
पाच्छ्रूयतांद्विज ॥ ३ ॥ कोटिब्रह्माण्डमध्येषुयानितीर्थानिवैमुने ॥ प्रयांतितानिसर्वाणिप्रयागप्रतिमांतुकिम् ॥ ४ ॥ गङ्गायायमुनायाश्चस
रस्वत्याश्चसङ्गमे ॥ प्रशंसंतिसुराःसर्वेब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ ५ ॥ मकरस्थेरवौमाघेस्नानंयेतत्रकुर्वते ॥ तेषामागमनंनास्तिविष्णुलोकात्कदाचन ॥
॥ ६ ॥ गवांकोटिसहस्राणिवाजिमेधमुखाध्वराः ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानिदानान्यन्यानिचद्विज ॥ ७ ॥ कुरुक्षेत्रेपुष्करेचप्रभासेचगयासुच ॥
हुत्वादत्वाचविप्रेभ्योयत्फलंप्राप्यतेबुधैः ॥ ८ ॥ माघेस्नात्वाप्रयागेतुतस्मात्कोटिगुणंभवेत् ॥ तस्मात्समस्ततीर्थानांप्रयागःपरमःस्मृतः ॥ ९ ॥
सिंहराशिस्थितेसूर्येगोदावर्यांद्विजोत्तम ॥ चिरमुग्रतपस्तत्रस्नानदानव्रतादिभिः ॥ १० ॥ वेदागमपुराणोक्तंयत्पुण्यमक्षयंभवेत् ॥ माघे
स्नात्वाप्रयागेतुतत्पुण्यंनात्रसंशयः ॥ ११ ॥ फाल्गुनेकृष्णपक्षेतुचतुर्दश्यामुपोषितः ॥ काश्यांयत्फलमाप्नोतितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १२ ॥ कोटिजन्मा
र्जितैःपापैर्विमुक्तःसर्वरूपधृक् ॥ उद्धृत्यकोटिपुरुषाञ्छिवेनसहमोदते ॥ १३ ॥ माघेमासेप्रयागेतुस्नात्वासकृदपिद्विजः ॥ कल्पकोटिशतंविष्णुंसंपूज्या
न्यत्रयत्फलम् ॥ १४ ॥ एकाहमपिसंपूज्यमकरस्थेदिवाकरे ॥ सत्यंसत्यमहंवच्मिसर्वमेवाक्षयंभवेत् ॥ १५ ॥ यावद्दिनंमाघमासेतत्रतिष्ठतिमानवः ॥
तावत्कल्पशतंविप्रमोदतेविष्णुनासह ॥ १६ ॥ गङ्गायमुनयोस्तोयेस्नानंयेनकृतंसकृत् ॥ सद्यस्तद्दर्शनात्पापैर्मुच्यतेसर्वपातकैः ॥ १७ ॥ तर्तुंयदीच्छं
तिजनाःसंसाराब्धिसुदुस्तरम् ॥ गङ्गायमुनयोःस्नात्वाभक्त्यापश्यंतुमाधवम् ॥ १८ ॥ यजंतिमानवास्तत्रयद्यदिष्टाकलेवरम् ॥ सद्योलभंतेविप्रेंपतत्त
देवनसंशयः ॥ १९ ॥ इतिहासमिहैवाहंकथयामिनिशामय ॥ यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुक्तोभवतिमानवः ॥ २० ॥ प्रणिधिर्नामतत्रासीद्वैश्यएकोम
हाधनी ॥ देवतातिथिपूजासुविप्रभक्त्येकतत्परः ॥ २१ ॥ तस्यपद्मावतीनामधर्मपत्नीपतिव्रता ॥ चार्वङ्गीशीलयुक्ताचकुलजाप्रियवादिनी ॥ २२ ॥
स्त्रीणांयोग्यागुणायेयेसृष्टाःश्रीपरमेष्ठिना ॥ तच्छरीरेगुणास्तेतेनिवसंतिद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ अथासौप्रणिधिर्वैश्यःसमादायधनंबहु ॥ वाणिज्यार्थंगतोविप्र
शुभेलग्नेशुभेतिथौ ॥ २४ ॥ धनाद्धर्मःप्रभवतिधनाच्चविपुलंयशः ॥ धनात्कुलमवाप्नोतिभवेत्किंवाधनादृते ॥ २५ ॥ धनहीनंजनंदृष्ट्वासखापिवाप
लायते ॥ मेघःशरद्यंबुहीनःखंडंखंडंनयेन्महत् ॥ २६ ॥ खादितुंप्राप्यतेयावत्तावदेवहिबांधवाः ॥ धनंयस्यकुलंतस्यबुद्धिस्तस्यसपंडितः ॥ २७ ॥ अर्थे
र्विहीनःपुरुषोजीवन्नपिमृतोपमः ॥ धर्मार्थविद्यार्जनतोमतिर्यस्यानिवर्तते ॥ २८ ॥ ज्ञेयःसमूर्खःसुतरामधिकस्याधिकंफलम् ॥ कर्त्तव्यःसततंधर्मश्चा
र्जितव्यंसदाधनम् ॥ २९ ॥ शिक्षितव्यासदाविद्यापुंभिरेवविचक्षणैः ॥ दानाद्धनंचविद्याचवर्द्धतेप्रतिवासरम् ॥ ३० ॥ धर्मस्तुवर्द्धतेनैव

१ फलंतस्य इति पाठः ।

रक्षतेनविनानृणाम् ॥ काष्ठंतृणंतुषंवापिसंप्राप्यनपरित्यजेत् ॥ ३१ ॥ पुमान्संचयशीलोऽपिकदाचिन्नावसीदति ॥ ततोसौप्रणिधिर्वैश्योनियो
ज्यस्त्रियमालये ॥ ३२ ॥ गृहव्यापारनिष्णातोवाणिज्येनजगामह ॥ अथैकदातस्यपत्नीगृहीत्वोद्वर्तनादिकम् ॥ ३३ ॥ सखीभिःसहविप्रर्पेजगाम
स्नानहेतवे ॥ ततोधनुर्ध्वजोनामस्वयंचपातकाश्रयः ॥ ३४ ॥ निजेच्छयाप्रकुर्वतींस्नानकर्मददर्शताम् ॥ विकसत्स्वर्णपुष्पाभ्यांप्रफुल्लकमलानना
म् ॥ ३५ ॥ मृगशावदृशंचारुपीनोन्नतपयोधराम् ॥ तांवैश्यपत्नीमालोक्यश्वपचोऽसौस्मरातुरः ॥ ३६ ॥ उवाचप्रहसन्वाणींनिजमूर्तिमचिंतयन् ॥
॥ ॥ धनुर्ध्वजउवाच ॥ ॥ कासिकल्याणिसुश्रोणिचारुहासिनिसुन्दरि ॥ ३७ ॥ मनोहरसिमेकस्मात्सुयौवनरसैःप्रिये ॥ विशालजघनेत
न्विमयागुणवतासह ॥ ३८ ॥ गुणवत्यात्वयासर्वसुखमत्यनुभूयताम् ॥ धनुर्ध्वजवचः श्रुत्वातस्याःसख्यस्ततोद्विज ॥ ३९ ॥ ऊचुर्वाक्यंतथाक्रुद्धाः
संदष्टदशनच्छदाः ॥ ॥ सख्यऊचुः ॥ ॥ अरेमूढदुराचारदुराचारकुलोद्भव ॥ ४० ॥ पादनिष्प्रेक्षणमपिनैतस्यास्तेप्रदीयते ॥ इयंपतिव्रतानारीधर्म
कर्मपरायणा ॥ ४१ ॥ आत्मानंसुखमिच्छद्भिःपापदृष्टचानदृश्यते ॥ परस्त्रीमुखसौंदर्यंपरद्रव्यंचसर्वदा ॥ ४२ ॥ दृष्ट्वाकामाग्निसंखिन्नादह्यंतेमूढमान
साः ॥ याहिपापमतेदूरंमावदोक्तिसुदुःसहाम् ॥ ४३ ॥ वयमेवभवंतंनस्पृशामश्चरणैरपि ॥ ॥ धनुर्ध्वजउवाच ॥ ॥ धिगस्त्वमुंजातिशब्दंसंजानन्न
खिलंगुणम् ॥ ४४ ॥ संभावितोनयुष्माभिःश्वपचत्वेयतोधुना ॥ कनकंमंदिरापूर्णकलशाभ्यंतरस्थितम् ॥ ४५ ॥ संप्राप्यकोनगृह्णातितद्गुणग्राम
वित्पुमान् ॥ अतोऽहंयुवतीमेनांयथाप्राप्नोमिसांप्रतम् ॥ ४६ ॥ तथाकुरुतहेसख्यःशरणंभोगतोस्मियत् ॥ इतिब्रुवंतंतंमूढंभूयोभूयोद्विजोत्तम ॥ ४७ ॥
ऊचुर्वाक्यमिदंतास्तुजातात्यंतकुतूहलाः ॥ ॥ सख्यऊचुः ॥ ॥ यद्येतांरमणीनूनमिच्छसित्वंसुदुर्मते ॥ ४८ ॥ गङ्गायमुनयोःशीघ्रंशरीरंसंगमे
त्यज ॥ मिथःकृतमुखालोकाहसंत्यस्तास्ततोद्विज ॥ ४९ ॥ तांसाधुपत्नीमादायययुर्निजगृहांतरम् ॥ ततोऽसौश्वपचोमोहाद्ब्रह्महत्यासहस्रकृत् ॥
॥ ५० ॥ गंगायमुनयोस्तोयेतामिष्ट्वापंचतांगतः ॥ तत्स्वामिसदृशाकारःसमस्तगुणवान्बली ॥ ५१ ॥ सचएवश्वपाकोसौस्ववृत्तांतंस्मरन्नभूत् ॥
ततोऽसौप्रणिधिर्वैश्यस्तस्मिन्नेवदिनेशुभे ॥ ५२ ॥ कृत्वावाणिज्यमायातःस्वकीयंनिलयंप्रति ॥ श्वपाकोपिततोविप्रस्तस्यावासंविवेशह ॥ ५३ ॥
प्रणिधेःसदृशोरूपैर्वयोभिश्चगुणैरपि ॥ एकाकारौसमालोक्यपुरःस्थौतौगुणाकरौ ॥ ५४ ॥ कस्याहंदयिताकोवाममभर्त्तेत्यचिंतयत् ॥ ततः
साविस्मितासाध्वीविलोक्यतत्पतिद्वयम् ॥ ५५ ॥ तुष्टावमाधवंदेवंवचनैःकोमलाक्षरैः ॥ ५६ ॥ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ ॥ नमामिगोवि
न्दमनन्तमूर्तिंशक्रादिदेवार्चितपादपद्मम् ॥ योगेश्वरंयोगविदांनिरीहंयोगप्रदंयोगिभिरर्चनीयम् ॥ ५७ ॥ नमोऽस्तुतेकैटभमर्दनायनमोमधुध्वंसक

रायतुभ्यम् ॥ नमोऽस्तुकंसासुरनाशनायनमोऽस्तुचाणूरनिपातनाय ॥ ५८ ॥ नमोऽस्तुवेदोद्धरणायनित्यंनमोऽस्तुभूम्युद्धरणायतुभ्यम् ॥ नमोस्तुपृ
थ्वीधरणक्षमायनमोस्तुदैत्यांतकरायतुभ्यम् ॥ ५९ ॥ गङ्गांबुधौतांघ्रियुगायतुभ्यंनमोस्तुराजन्यकुलांतकाय ॥ नमोस्तुतेरावणवंशहंत्रेअलंचदैत्यांतक
रायतुभ्यम् ॥ ६० ॥ नमोस्तुतेचाध्वरनिंदकायनमोस्तुतेम्लेच्छकुलांतकाय ॥ नमोऽस्तुतेहृत्कमलासनायनमोऽस्तुतेसर्वरिपुध्वजाय ॥ ६१ ॥ प्रसी
दगोपीजनवल्लभप्रभोधृतैकहस्ताचलदेवदेव ॥ प्रसीदलक्ष्मीमुखपद्मभृंगप्रसीदविष्णोसततंनमस्ते ॥ ६२ ॥ प्रसीदपद्मेक्षणचक्रपाणेकौमोदकीहस्तग
दाधरत्वम् ॥ प्रसीदविष्णोधृतपांचजन्यनमोस्तुतेपद्मधरायनित्यम् ॥ ६३ ॥ संसारकौतूहलमंदिरेतेमोहांधकारेचविवेकदीपे ॥ संमोहिताकेशवमायया
हित्वदीययानित्यमहंभ्रमामि ॥ ६४ ॥ विरञ्चिसेन्द्रार्कमुखाःसुरेन्द्रामायांनजानन्तितवासुरारे ॥ मानुष्यहंकिंतववेद्मिमायांपुरोभ्रमंमेहरसानुकंपम् ॥
॥ ६५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तस्याःस्तवंसमाकर्ण्यभगवान्माधवःप्रभुः ॥ समालोक्यजगन्नाथश्चतुर्वर्गफलप्रदः ॥ ६६ ॥ आविर्बभूवसहसासूर्य
कोटिसमप्रभः ॥ सामूर्ध्नाभूमिमालोक्यववंदेतत्पदद्वयम् ॥ ६७ ॥ नमस्तेकमलाकान्तभुक्तिमुक्तिफलप्रद ॥ हरमेज्ञानहीनायाःस्वकीयमतिविभ्रमम् ॥
॥ ६८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ भ्रमंजहीहिचार्वंगिद्रावेतौहिपतीतव ॥ एकभावेनसुश्रोणिकुरुसेवांतयोःसदा ॥ ६९ ॥ यश्चतेप्रणिधिःस्वामीमद्भक्तस्त
रुणःसुधीः ॥ भोक्तुंसुखफलंसाध्विसोभवद्द्विविधःस्वयम् ॥७०॥ अनन्तरूपिणीलक्ष्मीर्यथाक्रीडेमयासह॥तथात्वमपिसुश्रोणिभुंक्ष्वताभ्यांसुखंसदा॥७१॥
॥पद्मावत्युवाच॥ ॥एकस्याद्रौपतीदेवनप्रशंसन्तिमानवाः ॥ मग्नांलज्जाब्धिकल्लोलेमामुद्धरदयामय॥७२॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यदापकीर्तितःसा
ध्विबिभेषित्वंध्रुवंभुवि ॥ तदामत्पुरमागच्छताभ्यांसहवरानने ॥७३॥ विमानमागतंसद्यस्ततोभगवदाज्ञया ॥ तौसमादायवैकुण्ठंसागंतुमुपचक्रमे॥७४॥
अथसापथिगच्छन्तीभर्तृभ्यांसहजैमिने ॥ ददर्शैकंमहात्मानंरथस्थंस्त्रीसमन्वितम् ॥ ७५ ॥ धृतंकमलपत्राक्षैरतसीकुसुमप्रभैः ॥ चतुर्भुजैर्दूतगणैरासी
नैर्गरुडोपरि ॥ ७६ ॥ विष्णुदूतांस्ततस्तांस्तुविष्णुरूपान्वरांगना ॥ कोयंरथस्थःपुरुषइतिपप्रच्छसासती ॥ ७७ ॥ केवायूयंमहात्मानःपुण्डरीकनिभे
क्षणाः ॥ सर्वेपिविष्णुसदृशाःशङ्खचक्रादिपाणयः ॥ ७८ ॥ ततस्तेभगवद्दूताविष्णुतुल्यपराक्रमाः ॥ विहस्योचुर्मुहुःसर्वेपरमामोदसंयुताः ॥ ७९ ॥
॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ विष्णुदूतावयंसाध्विपुण्यात्मानमिमंजनम् ॥ समादायपदंयामउदारंलोकमुत्तमम् ॥ ८० ॥ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ ॥ के
नपुण्यप्रभावेनगतोयमीदृशींगतिम् ॥ विष्णुदूतामहात्मानःकथ्यतामित्यहोमम ॥ ८१ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ अयंबृहद्ध्वजोनामराक्षसोलोकशो

१ नमश्च इ०पा० ।

कक्षत् ॥ अरण्यादिनिवासीचमहाबलपराक्रमः ॥ ८२ ॥ परदारपरद्रव्यहारकोरिपुकोद्यतः ॥ गोमांसाशीनिष्ठुरोक्तिभाषीचदेवनिन्दकः ॥ ८३ ॥
यद्यत्पापरतंकर्म्मतदनेनकृतंसदा ॥ स्वप्नेपिनकृतंकर्मशुभंनचपतिव्रते ॥ ८४ ॥ अयंरथंसमारुह्यसततंकामपीडितः ॥ परस्त्रीहरणार्थायसुश्रोणिनभसि
भ्रमन् ॥ ८५ ॥ यांयांसुयौवनांनारींयत्रयत्रायमीक्षते ॥ बलाच्चालिङ्गितस्तांतुतत्रतत्रस्मरातुरः ॥ ८६ ॥ अथैकदाभीमकेशनाम्नोनरपतेःप्रियाम् ॥
ददर्शक्रीडामध्यस्थांसुंदरींनवयौवनाम् ॥ ८७ ॥ अथासौतांसमालोक्यसुवर्णकुसुमप्रभाम् ॥ इत्युवाचवचःप्रेम्णाकात्वमत्रकरोषिकिम् ॥ ८८ ॥
सैवोवाचततःकांताभीमकेशस्यभूपतेः ॥ अहंसुरतशास्त्रज्ञाकेशिनीनामभूषिता ॥ ८९ ॥ अयिसर्वगुणज्ञांमांप्रेमहृष्टांनभूपतिः ॥ स्ववंशजांदोष
हीनांपश्यतिक्षणमप्यसौ ॥ ९० ॥ स्थीयतेनित्यमत्रैवभर्त्राखंडितचर्चया ॥ मयास्वकर्मशोचंत्याविरहानलतप्तया ॥ ९१ ॥ कस्त्वंकथमिदंप्राप्तमुद्यानं
प्रतिसत्तम ॥ समायातोऽसितत्सर्वंप्रसन्नोवक्तुमर्हसि ॥ ९२ ॥ अथायमित्याहवचःपूर्णचन्द्रनिभानने ॥ मायावीराक्षसोहंत्वामालिङ्गितुमिहागतः ॥९३॥
जहीहिरुष्टभर्त्तारंसर्वदादोषदर्शिनम् ॥ तन्विमांभजसर्वेतेदास्यामिसुखमुत्तमम् ॥ ९४ ॥ ततोविहस्यसाध्वीयंराक्षसेन्द्रमिमंमुदा ॥ बबंधबाहुलतया
विन्यस्यवदनेमुखम् ॥ ९५ ॥ सतामालिंग्ययुवतींविवेकोद्वेगविह्वलाम् ॥ अनयासहसुश्रोणिदिव्यमारूढवान्रथम् ॥ ९६ ॥ दंपतीभावमाश्रित्यतौ
जातावतिकौतुकम् ॥ वायुवेगरथारूढौयातौगगनवर्त्मनि ॥९७॥ अथैनामयमित्याहपश्यतन्विवरानने ॥ त्वद्भर्तृदेशादायातौगङ्गासागरसङ्गमे ॥९८॥ त
तोरथस्थनारीयमधिगङ्गाब्धिसङ्गमम् ॥ जगामपंचतांसद्यःसंदृश्यात्यंतसाध्वसैः ॥ ९९ ॥ विलप्यबहुधासाध्वींतत्रायमपिराक्षसः ॥ गतप्राणांसमालोक्य
सद्योमृत्युंजगामह ॥१००॥ वैनतेयध्वजादेशादिमौगलितकल्मषौ ॥ नयामःपुण्यकर्माणौवैकुण्ठंप्रतिसंप्रति ॥ १०१ ॥ जलेस्थलेचांतरिक्षेगङ्गासागरस
ङ्गमे ॥ देहंसंत्यज्यगच्छन्तिपापिनोहिपरांगतिम् ॥ १०२ ॥ त्रैलोक्यदुर्लभंतीर्थंगङ्गासागरसंगमे ॥ माघेतपसिशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः ॥ १०३ ॥
तत्रशुद्धिमवाप्नोतिब्रह्महापिनसंशयः ॥ गङ्गाब्धिसङ्गमेस्नात्वाहरिंदृष्ट्वाचमाधवम् ॥ १०४ ॥ कार्तिकेयमुखंदृष्ट्वापुनर्जन्मनविद्यते ॥ कार्तिकेयोहरिःसा
क्षादित्यभेदःकृतःसदा ॥ १०५ ॥ येकार्तिकेयंपश्यंतितेसर्वेमोक्षगामिनः ॥ सर्वतीर्थाधिकंतीर्थंगङ्गाब्धिसङ्गमंशृणु ॥ १०६ ॥ जलेस्थलेचांतरिक्षेमृ
तोमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥ इत्युक्त्वाविष्णुदूतास्तेतौसमादायजैमिने ॥ १०७ ॥ जग्मुर्विष्णुगृहंसर्वेसहसाकाशवर्त्मनि ॥ याचपद्माव
तीसाध्वीभर्तृद्वयसमन्विता ॥ १०८ ॥ गतासारूप्यतांविष्णोश्चतुर्वर्गप्रदायिनः ॥ तत्रभुक्त्वाखिलान्भोगान्दुर्लभान्द्विजसत्तम ॥ १०९ ॥ परमंज्ञा
नमासाद्ययुःसारूप्यतांहरेः ॥ सर्वतीर्थमयीगङ्गासर्वतीर्थमयोहरिः ॥ ११० ॥ गङ्गायाश्चहरेश्चैवतस्माद्भक्तिर्विधीयते ॥ गङ्गाब्धिसंगमेपूर्वंमाधवो

नामभूभुजः ॥ १११ ॥ तप्त्वातपश्चिरंतत्रसदारोमोक्षमातवान् ॥ ११२ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ त्वयोक्तोमाधवःकोऽसौकिंकर्मसचकारह ॥ कथंतेपे
तपस्तन्मेसर्वंकथयसत्तम ॥ ११३ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ चरितंतस्यविप्रर्षेमाधवस्यमहात्मनः ॥ आकर्णयप्रवक्ष्यामिसमासेनमहामते ॥ ११४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेव्यासजैमिनिसंवादेप्रयागवर्णनंनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ अस्तितालध्वजा
नामनगरीत्रिदशोपमा ॥ सर्वलोकेषुविख्याताप्रकीर्णागुणिनांगणैः ॥ १ ॥ तत्रासीद्विक्रमोनामाराजाशुद्धकुलोद्भवः ॥ धार्मिकःसत्यवादीचप्रजापाल
नतत्परः ॥ २ ॥ तस्यहारावतीनामवल्लभाभुविदुर्लभा ॥ आसीत्स्वकीयवदनप्रभाजितशशिप्रभा ॥ ३ ॥ तस्यसैवप्रियाराज्ञःस्त्रीगणेपिचतिष्ठति ॥
गङ्गेवसरितांभर्त्तुस्तिष्ठत्यपिसरिद्गणे ॥ ४ ॥ भूदेवदेवपरतःकालेनकियताद्विज ॥ व्यजायतसुतस्तस्यांसर्वलक्षणसंयुतः ॥ ५ ॥ शास्त्रोक्तवि
धिनातस्यसराजासर्वशास्त्रवित् ॥ माधवेतिततोनामचक्रवर्तीचकारह ॥ ६ ॥ ततोऽसौमाधवोविप्रःकालेनाकियताबली ॥ सर्वविद्यासरित्पारंगतः
सद्गुणसंगतः ॥ ७ ॥ अथासौयौवराज्येनराज्येनरपतिःसुतम् ॥ सिक्तवांस्तंमहीदेवसर्वदेवगणार्चकम् ॥ ८ ॥ एकस्मिन्दिवसेविप्रचतुरंगबलै
र्वृतः ॥ जगामकौतुकेनासौमृगयायैमहद्वनम् ॥ ९ ॥ तत्रहत्वाबहूञ्जन्तून्मध्याह्नेसमयेततः ॥ कृतवान्नगरेगंतुमुद्यमंविपिनादसौ ॥ १० ॥
नगरंस्वकमागच्छत्ससैन्योमाधवोमुदा ॥ ददर्शयुवतीमेकांसरसिस्नानतत्पराम् ॥ ११ ॥ स्नानार्हद्रव्यवसनैर्व्यक्तीकृतकलेवराम् ॥ स्वकीयमुख
सौन्दर्य्यजितपूर्णनिशाकराम् ॥ १२ ॥ सुवर्णकुण्डलद्वन्द्वविभ्राजद्गण्डमण्डलाम् ॥ सुदीर्घकेशकैश्छन्ननितंबांचारुहासिनीम् ॥ १३ ॥ सुवर्णपद्मक
लिकांचारून्नतपयोधराम् ॥ मृगारिकृशमध्यांचवसंतेकोकिलस्वराम् ॥ १४ ॥ यूनांमनोहराराज्येकन्दर्पेणमहात्मना ॥ आरोपितापताकेवसुन्दरीसाव्य
जायत ॥ १५ ॥ तादृशींतांसमालोक्यप्रान्तरेसङ्गवर्जिते ॥ कःकामवशगोनस्यात्क्षितौप्राणान्वहन्पुमान् ॥ १६ ॥ अथविक्रमपुत्रोऽसौतामालोक्यवरान
नाम् ॥ कंदर्पबाणव्रणितहृदयश्चेतिचिंतयन् ॥ १७ ॥ एतस्याःसदृशीकापिनदृष्टाक्षितिमण्डले ॥ एतामिहसमालिङ्ग्यसफलंजन्मचेष्यते ॥ १८ ॥ श्रे
ष्ठोऽस्मिसर्वलोकानांवयस्तेजोगुणैरहम् ॥ यद्यपीन्द्रांगनेयंस्यान्नेतव्याद्यतथापिच ॥ १९ ॥ परस्त्रीहरणेयोवादोषोभवतिसांप्रतम् ॥ कोवाशक्नोतितद्व
क्तुंयतोराजापितामम ॥ २० ॥ इतिसंचिंत्यमनसासुदृढंतेनकामिना ॥ दूरेसंस्थाप्यसैन्यानिययौसास्नातियत्रह ॥ २१ ॥ ऐश्वर्यंचमदश्चैवकामश्चैवमही
तले ॥ त्रयएतेविवेकस्यतेजोघ्नंतिकिमद्भुतम् ॥ २२ ॥ पितास्यदुरितध्वंसीधर्मरक्षाकरोनृणाम् ॥ धिक्स्वयंकामदेवोसौमोहयत्यखिलंजगत् ॥ २३ ॥
तमायातंसमालोक्यवेगेनमहताततः ॥ एकाकिनीसारमतेभृशंचिताकुलाभवत् ॥२४॥ एकाकिनींसमालोक्यकांतारस्थांसयौवनाम् ॥ अयंधावतिवेगेन

तन्मेमनसिवर्तते ॥२५॥ जल्पंतिमुनयःसर्वेधर्मोरक्षतिरक्षितः ॥ नचज्ञातव्यमत्रैवकिमत्रचभविष्यति ॥ २६ ॥ सहायहीनंयत्स्थानंपुरोधावतिशत्रवः ॥
श्लाघ्यंपलायनंतत्रनिवासःप्राणनाशकः ॥ २७ ॥ इत्यालोच्यवरारोहासव्यकच्छेघटंततः ॥ कृत्वापलायनेभीत्यामनश्चक्रेसरोवरात् ॥ २८ ॥
ततःसमाधवश्चापिजवेनमहताद्विज ॥ एवंतस्याःपुरोगत्वाप्रसारितकरःस्थितः ॥ २९ ॥ ॥ श्रीमाधवउवाच ॥ ॥ वराङ्गनेचारुदेहेसुयौवनव
लान्मम ॥ पलायसेमनोहृत्वाहतोस्म्यहमचेतनः ॥ ३० ॥ किंनामचंचलापांगिचार्वङ्गितवकःपतिः ॥ स्वर्गात्किंवागतासित्वंत्वत्तुल्यानास्ति
भूतले ॥ ३१ ॥ सुन्दरित्वमिहश्रेष्ठासर्वलक्षणसंयुता ॥ कथंवहसिपानीयंदासीवकमलानने ॥ ३२ ॥ पयोधरौशातकुंभौसदावहसिवक्षसि ॥ कक्षे
णजलकुम्भंचकोमलाङ्गीदमद्भुतम् ॥ ३३ ॥ दिवाकरकरात्यंतसंतप्तेपथिलोहिताः ॥ पादांगुल्यंतराभांतिजपानांकलिकाइव ॥ ३४ ॥ सुश्रोणि
भजमांप्रीत्यात्यजकुंभंवरानने ॥ तवदुःखावसानोऽभून्ममदर्शनमात्रतः ॥ ३५ ॥ श्रीमद्विक्रमभूभर्त्तुःपुत्रोऽहंमाधवाह्वयः ॥ सर्वभावैर्भविष्यामिवराङ्ग
स्तवसुन्दरि ॥ ३६ ॥ ममस्त्रीगणमध्येषुसुभगात्वंभविष्यसि ॥ सुपुष्पवल्लीमध्येषुद्विरेफस्येवमालती ॥ ३७ ॥ अथवाममवाक्यंत्वंगर्वाल्लंघितुमिच्छ
सि ॥ नत्यक्षामितथापित्वांयतोऽहंनृपतेःसुतः ॥ ३८ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तेनोक्तंवचनंश्रुत्वापंथानंप्रविहायसा ॥ तस्थावधोमुखीविप्रप्राहेतिचशनैः
शनैः ॥ ३९ ॥ कदापिचेत्परस्यापिनशृणोतिवचोमम ॥ तथापिलज्जांसंत्यज्यवक्ष्याम्येवभवाग्रतः ॥ ४० ॥ तथाह्यहंमहावीरसुबाहुक्षात्रियप्रिया ॥
नयामिदेवपूजार्थंजलंचंद्रकलाह्यहम् ॥ ४१ ॥ यद्वचोभवताप्रोक्तंनचतत्त्वत्कुलोचितम् ॥ त्वद्वंशप्रभवाःसर्वेपरस्त्रीषुनपुंसकाः ॥ ४२ ॥
अहमेकाकिनीनारीवीराणांप्रभवोभवान् ॥ बलादालिङ्गचमामत्रयशःशंकितेभविष्यति ॥ ४३ ॥ परस्त्रियंसमालिङ्गचक्षणमात्रसुखंभवेत् ॥ इहापकीर्तिः
शेषंचदुःखंकल्पशताधिकम् ॥ ४४ ॥ कर्मभूमिरियंशूरपुण्यमत्रविधीयताम् ॥ परस्त्रीहरणेचित्तंकदाचिन्मांकरिष्यसि ॥ ४५ ॥ लोभात्प्रवर्त्तते
कामःकामात्पापंप्रवर्त्तते ॥ पापान्मृत्युर्मृतेपिस्याद्दुस्तरेनरकेस्थितिः ॥ ४६ ॥ सर्वेपित्वद्गुणाव्यर्थंत्वज्जन्मापिचनिष्फलम् ॥ कामस्यवशतांगत्वारंतु
मिच्छेःपरस्त्रियम् ॥ ४७ ॥ मांसमूत्रपूरीषास्थिनिर्मितंमेकलेवरम् ॥ एतदेवसमालोक्यस्मरस्यवशतांगतः ॥ ४८ ॥ भूपालवंशोत्पत्तित्वात्पौरेभ्यो
नबिभेषिकिम् ॥ मस्तकोपरिगर्जंतंनेक्षसेसमवर्त्तिनम् ॥ ४९ ॥ ग्रसंतिबडिशंमत्स्यास्तेसर्वेज्ञानवर्जिताः ॥ ज्ञानीचेत्प्राप्यबडिशंभवान्कस्माद्ग्रसिष्य
सि ॥ ५० ॥ विवेकस्त्रिषुलोकेषुसंपदांपरमंपदम् ॥ अविवेकोहिलोकानामापदांपरमंपदम् ॥ ५१ ॥ तयोक्तंवचनंश्रुत्वामाधवःकाममोहितः ॥ उवाचजै
मिनेवाचंविनयावनतःपुनः ॥ ५२ ॥ तवोद्वीक्षणनाराचधाराजर्जरमानसम् ॥ प्रियेमांत्राहित्राहीतितवास्मिशरणंगतः ॥ ५३ ॥ तावत्प्रियतमानारीया

वत्तिष्ठतियौवने ॥ मृणालकोपांनलिनींहेमभृंगोनगच्छति ॥ ५४ ॥ प्रसीदहरिणीनेत्रेरक्षमांसेवकंस्वकम् ॥ त्वद्वाचंनीरसांश्रुत्वाभिनत्तिहृदयंमम ॥ ५५ ॥
॥ ॥ चन्द्रकलोवाच ॥ ॥ त्यजदुःखंमहावीरश्शृणुमद्वचनंशुभम् ॥ प्रवक्ष्यामिमनोदुःखंहंतुंयद्भवतःक्षमाम् ॥ ५६ ॥ समुद्रपारेविख्यातापुरंदरपुरो
पमा ॥ प्लक्षद्वीपेऽस्तिदीप्यंतीविख्यातासंज्ञयापुरी ॥ ५७ ॥ गुणाकराह्वयस्तत्रराजाश्रेष्ठोमहायशाः ॥ आस्तेसर्वगणैर्युक्तःप्रतापेग्निसमोबली ॥ ५८ ॥
सुशीलानामतद्भार्यासर्वलक्षणसंयुता ॥ सेवावशीकृतस्वामिहृदयासदयाजनैः ॥ ५९ ॥ सुलोचनाख्यातत्कन्यावीरतत्कुक्षिसंभवा ॥ सद्रूहरूपैरजयत्सक
लान्सुन्दरीगणान् ॥ ६० ॥ तस्यारूपंगुणौघंचवर्णितुंभुविकःक्षमः ॥ तद्रूपदर्शमालोक्यासृजदन्यांस्वयंविधिः ॥ ६१ ॥ अहमासंमहावीरतस्यादासीनृपा
त्मजः ॥ समागतास्मिदैवेनत्वद्देशंप्रतिसुन्दरी ॥ ६२ ॥ तत्समासुन्दरीनास्तित्वत्समोनास्तिसुन्दरः ॥ गृहाणतांविवाहेनस्वर्गभोगंयदीच्छसि ॥ ६३ ॥
जंबुकींवलवान्सिंहोविहायांकगतामपि ॥ हस्तिनींनहिकिंधत्तेयत्नतःप्रतिपत्तये ॥६४॥ उद्योगीपुरुषोलोकेलभतेपरमांश्रियम् ॥ उद्योगेनविनाब्रूहिकिंका
र्यंभुविविद्यते ॥६५॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वामाधवोमाधवार्चकः ॥ दूरीकृत्यस्मरोद्भावंतामित्याहवराननाम् ॥६६॥ ॥माधवउवाच ॥
केनचिह्नेनतांकन्यांज्ञास्यामिकमलानने ॥ तन्मेकथयसुश्रोणियदितेमय्यनुग्रहः ॥६७॥ सिंधुपारप्रतीपाज्ञःकथंयास्यामिमानुषः ॥ भविष्यतितयासार्द्धं
कथंसंदर्शनंमम ॥६८॥ ॥ चन्द्रकलोवाच ॥ ॥ तस्यास्तुवामजवनेतिलकंतिलसन्निभम् ॥ अस्तितद्दर्शनेनैवज्ञास्यसित्वंसुलोचनाम् ॥६९॥ उच्चैःश्रवस
संज्ञस्यतुरगस्यमहात्मनः ॥ त्वन्मंदुरायांपुत्रोस्तिसर्वगामीहयोत्तमः ॥ ७० ॥ तमश्वश्रेष्ठमारुह्यजवेनपवनोपमम् ॥ गमिष्यसिसमुद्रांतंसुखसाध्यामही
यतः ॥ ७१ ॥ ततोभूपालपुत्रोऽसौससैन्योगृहमागतः ॥ सापिचन्द्रकलासाध्वीसुप्रीतास्वगृहंगता ॥ ७२ ॥ विचिंत्यवचनंतस्यामाधवोऽतित्वरा
न्वितः ॥ चिंताकुलितचित्तोऽसौसहसामंदुरांययौ ॥ ७३ ॥ तत्रबद्धाञ्जलिर्भूत्वावैक्रमिर्विक्रमान्वितः ॥ तुरंगमानितिप्राहगुणयुक्तान्महाबलान् ॥ ७४ ॥
॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ यूयंसर्वेमहात्मानःसर्वलक्षणसंयुताः ॥ समुद्रपारेमांनेतुंकःशक्तोतितुरङ्गमः ॥ ७५ ॥ अथतेतुरगाःसर्वेश्रुत्वातद्वचनंभि
या ॥ परस्परंक्षितिमुखास्तस्थुर्नोनेतुमुद्यताः ॥ ७६ ॥ अथैकस्तुरगस्तत्रसमस्तलक्षणैर्युतः ॥ माधवस्यपुरोगत्वावाचमेतामुवाचह ॥ ७७ ॥ अहं
भवंतंनेष्यामिसिंधुपारंनसंशयः ॥ किंत्वाकर्णयदुःखानिमदीयानिनृपात्मज ॥ ७८ ॥ अन्यभुक्तावशिष्टंयत्तत्तृणंममभक्षणम् ॥ ग्रंथिकोटिप्रयुक्ताभीर
ज्जुभिर्ममबंधनम् ॥ ७९ ॥ स्वप्नेपिव्रीहयोवीरनदृष्टाबलिनामया ॥ अन्येषामपिभोगानांकाकथात्रनृपात्मज ॥ ८० ॥ गौरवेणविनावीरनसतांविक्रमो
भवेत् ॥ जनिष्यतिकथंवह्निर्विनाकाष्ठंघृतादिभिः ॥ ८१ ॥ अहमीदृगिमेसर्वेनानाभूषासमन्विताः ॥ नतुसिंहसमाःश्वानःसर्वाभरणभूषिताः ॥ ८२ ॥

प्रदक्षिणाकारतयासशैलद्वीपसागराः ॥ क्षणमात्रेणपृथिवींशक्नोमिभूपतेप्रभो ॥ ८३ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ क्षमस्वदोषंसकलंमंतिपत्राविहितंह
य ॥ अद्यप्रभृतिमुख्योऽसिमंदुराभ्यंतरेमम ॥८४॥ परेणदत्तःसंतापःसदातिष्ठतिनोत्तमे ॥ सलिलंवह्निसंततंक्षणाच्छीतलतांव्रजेत् ॥८५॥ स्वमाधुर्यैर्भ
वेदिक्षुःक्षणमपिहितृप्तये ॥ इत्युक्त्वातंनमस्कृत्यतुरंगंनृपनंदनः ॥ ८६ ॥ ततःशुभेक्षणेतस्यपृष्ठमारुह्यवाजिनः ॥ प्रचेष्टाख्येनभृत्येनविलंघ्यजलधिंय
यौ ॥ ८७ ॥ पुरींसर्वगुणैर्युक्तांपुरंदरपुरोपमाम् ॥ जगाममाधवोभ्राजन्सौधावलिभिरुज्ज्वलाम् ॥ ८८ ॥ तत्रोपस्थांचयुवतींगंधिनींमाधवोद्विजः ॥ दृष्ट्वा
स्मितमुखोवाक्यमुवाचेतिचकोमलम् ॥ ८९ ॥ वृद्धेमातरहंपार्थोदिनमेकंतवालये ॥ स्थातुमिच्छामिकाऽऽज्ञातेधनवान्माधवाह्वयः ॥ ९० ॥ आतिथे
यींगंधिनीसातमादायातिथिंततः ॥ हर्षित्वास्वगृहंतत्रजगामात्यंतभक्तितः ॥ ९१ ॥ यथोक्तविधिनाविप्रतयातस्यार्हणाकृता ॥ माधवस्तांनिशांनिन्ये
चिंताव्याकुलमानसः ॥ ९२ ॥ अथप्रभातेविमलेगन्धिन्याःपुरतोद्विज ॥ माधवःसकलंकार्यंकथयामासभूसुरः ॥ ९३ ॥ देवीसुलोचनायाश्चतस्मिन्नेवदि
नेशुभे ॥ गन्धादिवासनंकर्मरचयामाससाचतत् ॥ ९४ ॥ श्रुत्वाधिवासनंकर्मराजपुत्र्यास्ततोद्विज ॥ शोकसागरकल्लोलनिकरोमाधवोऽभवत् ॥ ९५ ॥
यदर्थंराज्यवसतिर्मयात्यक्तातदिच्छुना ॥ यदर्थंबांधवास्त्यक्तालंघितश्चमहोदधिः ॥ ९६ ॥ अद्यैवतस्यादैवेनभविष्यत्यधिवासनम् ॥ निष्फलाःसक
लाएवयावंतोविहिताःश्रमाः ॥ ९७ ॥ किंतुलोकानजल्पंतिमाध्व्यामुग्धोगतोऽखिलम् ॥ कोऽपिभग्नोद्यमोनस्यात्प्रज्ञात्वाकार्यनिश्चयम् ॥ ९८ ॥ एत
द्विचिंत्यमनसामाधवोऽसौपुनःपुनः ॥ मालापुष्पादिकेकार्येलिलेखप्रेमवर्णितम् ॥९९॥ कन्येमाधवनामाहंकुमारोधरणीपतेः ॥ तालध्वजाधिराजस्यविक्र
मस्यमहात्मनः॥१००॥ त्वच्चेटीतत्रकाप्यस्तिकन्येचन्द्रकलाह्वया ॥ तयातवगुणग्रामःकथितोमेपुराकिल ॥१०१॥ त्वद्गुणग्रामसंलग्नचित्तोऽहंनिम्नसाग
रम् ॥ विलङ्घ्यतुरगारूढःसमायातःपुरींतव ॥ १०२ ॥ अधुनामांवरत्वेनवृणुकन्येसुलोचने ॥ यतःसंसारमध्येऽस्मिस्तवास्मिशरणंगतः ॥ १०३ ॥
यथागुणवतींत्वांहिनान्योजानातितत्पुमान् ॥ १०४ ॥ सरोजिनीगुणंवेत्तिभृंगएवनदर्दुरः ॥ शुभ्रस्यजलदस्यापिगगनैकस्यनोदयः ॥ १०५ ॥
तथापिनभजेदन्यंविनाचन्द्रंकुमुद्वती ॥ अथतल्लिखनंवीरोमालाकारप्रियाकरे ॥ १०६ ॥ स्वर्णांगुलीयसहितंददौसविनयोनृपः ॥ पुष्पमालांतरे
कृत्वातंलेखंसांगुलीयकम् ॥ १०७ ॥ राजपुत्रीसमीपेसागंधिनीतरसाययौ ॥ पुष्पमालांबलिंतस्यैदत्त्वासागंधिनीततः ॥ १०८ ॥ तस्थौब
द्धाञ्जलिर्भूत्वादूरंगत्वाभियाकियत् ॥ ततःसाराजतनयालिखितंसांगुलीयकम् ॥ १०९ ॥ विलोक्यसकलंमूलात्पपाठात्यंतपण्डिता ॥ सापितत्पृष्ठ
पत्रेतुतद्योग्यमुत्तरंद्विज ॥ ११० ॥ अलिखद्विस्मिताकन्यायद्यच्चसर्वमुच्यते ॥ राजपुत्रमहाबाहोत्वद्वाक्यमखिलंश्रुतम् ॥ १११ ॥ शृणुसत्तमवाक्यंमे

यथोचितमिदंवचः ॥ अद्याधिवासनंकर्मश्वोविवाहोममध्रुवम् ॥ ११२ ॥ पितुर्यत्संमतंकार्यंपृथिव्यांकोपिनत्यजेत् ॥ कार्येतुदुःखसाध्येतुकार्योनातिश्र
मोजनैः ॥ ११३ ॥ कार्येसिद्धेश्रमोनस्यादसिद्धेश्रमएवहि ॥ तथापिशृणुवक्ष्यामियेनप्राप्नोतिमांभवान् ॥ ११४ ॥ यदर्थोभवताचैवसमुद्रोपिचलं
घितः ॥ मयाप्रदक्षणीकार्योवरोविद्याधरोह्ययम् ॥ ११५ ॥ तत्पुरोऽहंगमिष्यामिनानाभरणभूषिता ॥ वामबाहूर्द्ध्वंकृत्वाचवीरःस्यान्ममसंमुखः ॥ ११६ ॥
येनमांशक्यतेनेतुंसमेभर्ताभविष्यति ॥ सत्यंसत्यमिदंसत्यंपत्रेस्मिंल्लिखितंमया ॥ ११७ ॥ अन्यथासुदृढंकार्यंलंघितुंनहिशक्यते ॥ एतद्विलिख्यसा
कन्यातस्याएवकरेददौ ॥ ११८ ॥ सापितत्पत्रमादायगतामाधवसन्निधिम् ॥ तयायल्लिंखितंपत्रेतत्पठित्वातुमाधवः ॥ ११९ ॥ भूयोपिलिखितंविप्रलिले
खात्यंतकौतुकैः ॥ त्वयायदुक्तंहेकन्येधन्येधन्यकुलोद्भवे ॥ १२० ॥ तदेवमन्मतंसर्वंकोऽपिनास्त्यत्रसंशयः ॥ ततस्तुगंधिनीभूयोगत्वातन्निकटेद्विज
॥ १२१ ॥ ददौसुलोचनायैसालिखनंसुन्दराक्षरम् ॥ अथतल्लिखनंज्ञात्वाकुमारांगीकृतंद्विज ॥ १२२ ॥ बभूवात्यन्तसंहृष्टाविस्मिताचपुनःपुनः ॥
तस्मिन्नसंशयंकार्यंयदासौस्वीकृतंददौ ॥ १२३ ॥ तदाकिंस्वयमिन्द्रोवायन्मायामाधवःपुमान् ॥ इहलोकेपरत्रास्तिस्नेहभूमिःपतिःसदा ॥ १२४ ॥
विनासंदर्शनेनापिनवरत्वेहृतोमया ॥ इतिसंचिन्त्यसासाध्वीनिःश्वस्यचपुनःपुनः ॥ १२५ ॥ स्नानव्याजाद्गतावासंगन्धिन्याश्चसहालिभिः ॥ हस्तेविधृ
त्यतांकन्यांगंधिनीसापुरंध्रिका ॥ १२६ ॥ माधवंदर्शयामासशयानंमंचकोपरि ॥ तंसमालोक्यसाकन्याकंदर्पसदृशंततः ॥ १२७ ॥ रोमांचितंसम
स्ताङ्गमुदात्तंपश्यतिक्रमात् ॥ तन्नेत्रयुगलंतस्मिन्यत्रयत्रनिमज्जति ॥ १२८ ॥ कष्टदृष्ट्याचनान्यत्रतस्मान्नामात्रगच्छति ॥ साक्षादयंवाकन्दर्पोदेवकीन
न्दनोपिवा ॥ १२९ ॥ शर्वोवाविषयाधीशःसाक्षाद्वापार्वतीपतिः ॥ रूपैरेतैर्जगन्मध्येमानुषोनहिजायते ॥ १३० ॥ अनेनस्वामिनाजन्मसफलंहरिणीदृशः ॥
मद्भक्तिवशगोभूत्वाविधातात्यंतयत्नतः ॥ १३१ ॥ यदाहंकन्यकाजातातदैनंकिंससर्जह ॥ अद्यप्रभृतिनाथोयंस्वयंनास्त्यत्रसंशयः ॥ १३२ ॥ इत्यु
क्त्वासामतिंचक्रेगंतुंनिजगृहंप्रति ॥ ॥ गन्धिन्युवाच ॥ ॥ कन्येयुक्तिरियंभद्रेत्वयापिहृदिसेव्यताम् ॥ १३३ ॥ यथासुमूर्तिःपुरुषोनतथाभाति
निन्दया ॥ उल्लासोगात्रभंगश्चमन्ददृष्टिश्चविस्मितम् ॥ १३४ ॥ सर्वाणिविष्णुचिह्नानिनिद्रायांमृगलोचने ॥ संदष्टोष्ठपुटाक्षेपात्प्रोक्तोनोत्तिष्ठ
तिध्रुवम् ॥ १३५ ॥ शनैःशनैःकरंतस्यस्वकराभ्यामदर्शयत् ॥ त्वांद्रष्टुंराजकन्यायाःसंधृत्यागमनंशृणु ॥ १३६ ॥ श्रुत्वैतत्सोपिचोत्तस्थौ
संभ्रमाक्रांतमानसः ॥ विनयावनतोवाक्यंमाधवश्चेत्युवाचताम् ॥ १३७ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ कन्येमज्जन्मसफलंश्रमश्चसफलोमम ॥
त्वच्चारुवदनांभोजंसाक्षादेवमयेक्षितम् ॥ १३८ ॥ सकलैर्यौवनैःकन्येत्वंवरत्वेनमांवृणु ॥ त्वद्योगोस्तिवरोनान्योमांविनाभुविसुन्दरि ॥ १३९ ॥

॥ सुलोचनोवाच ॥ ॥ सुगतेत्वंममस्वामीभाग्येनमहताभवेः ॥ मयायद्वचनंप्रोक्तंतदेवसुदृढंखलु ॥ १४० ॥ आज्ञांकुरुमहाभागगच्छामिनिज
मंदिरम् ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ तिष्ठेतियदिवावच्मिकन्येगर्वस्तदाभवेत् ॥ १४१ ॥ गच्छेतिवचनंवक्तुंनायातिवदनान्मम ॥ स्वयंविचार्य
चार्वंगियद्युक्तंताद्विधीयताम् ॥ १४२ ॥ सत्येहवचनंतास्मिन्भविष्यसिसुतत्परा ॥ इत्युक्तातेनसाकन्याहर्षितास्वगृहंगता ॥ १४३ ॥ तत्रैवमा
धवस्तस्थौवृतोबहुपरिच्छदैः ॥ चारुविद्याधरएवंस्थितोविद्याधरोवरः ॥ १४४ ॥ तत्रस्थाश्वजनाःसर्वेस्रक्चन्दनविभूषिताः ॥ दिव्यांबरपरीधानारे
जुर्देवगणाइव ॥ १४५ ॥ क्वचिद्गीतंक्वचिन्नृत्यंक्वचित्कोलाहलध्वनिः ॥ क्वचित्केनप्रदीपालिस्तत्पुरेसमवर्तत ॥ १४६ ॥ हेषितैःसप्तिवृंदानांहस्तिनां
चैवबृंहितैः ॥ हर्षस्वनैश्वपत्रीणांपूरिताःककुभोदश ॥ १४७ ॥ नानापताकानिवहैर्धवलैर्नृपसद्मभिः ॥ समंताद्गगनंसर्वंव्याप्तंहियत्रजैमिने ॥ १४८ ॥ केऽ
पिशङ्खान्समादध्मुर्ढक्काडिंडिमझर्झरान्॥ वादयांचक्रिरेकेपिमधुकोहलकादिकम्॥१४९॥ततोयुवतयःसर्वाःसरोजकोरकस्तस्था ॥ ललितानिसुगीतानि
जगुश्वन्द्रनिभाननाः ॥ १५० ॥ परस्परंयौवनतोघर्षणच्युतमालया ॥ प्रस्वेदाम्बुगलद्गंधैर्बभौकन्येवतत्रभूः ॥ १५१ ॥ गंभारीकाष्ठरचितंपीठमारु
ह्यसुन्दरी ॥ ज्ञातिभिर्वेष्टितायातावरंस्थानंसुलोचना ॥ १५२ ॥ अत्रांतरेविक्रमपुत्रएषशय्योपरिष्टात्किललब्धनिद्रः ॥ नवेददैवेनविवाहकार्यंसुलोच
नायाश्वसुलोचनायाः ॥ १५३ ॥ विधातृमायाशतमोहितानांकदापिनस्याद्भुवनेसुखाय ॥ ततःस्वसंकेतविधिंजनोऽयंविस्मृत्यनिद्रामभजत्सुखेन॥१५४॥
वनंपरित्यज्यकृशानुभीत्याजलंप्रविष्टानलिनीसुखार्थम् ॥ संदह्यतेतत्रहिमानलेनयद्यस्यकर्मनतदन्यथास्यात् ॥ १५५ ॥ वेदादिशास्त्रमखिलंप्रपठंतु
लोकाःकुर्वंतुनामक्षितिपालसेवाम् ॥ उग्रंतपःप्रतिदिवंप्रतिसाधयंतुनश्रीस्तथापिचभजत्यँतिभाग्यहीनम् ॥ १५६ ॥ मस्तकोपरितिष्ठंतिदुःखानिचसुखा
निच ॥ अन्यकालेसमायान्तिहठादन्यानिसत्तम ॥१५७॥ निद्रावंतंसमालोक्यमाधवंदुःखभागिनम् ॥ प्रचेष्टश्चिंतयामासजानन्संकेतमेतयोः ॥ १५८ ॥
धिगस्त्वमुंराजपुत्रंदैवमायाविमोहितः ॥ विस्मृत्यनिजसंकेतंनिद्रांसंप्राप्यसेवते ॥१५९॥ असौदुःखागताकन्यावरस्यनिकटेधुना ॥ किंभवेन्नयनेतादृक्सं
केतंयातिनिष्फलम् ॥१६०॥ तिष्ठत्वंवैपापकर्मन्निद्रांसंसेव्यमस्तके ॥ मयाहयंसमारुह्यनेतव्यासावराङ्गना ॥ १६१ ॥ कन्यारत्नंचरत्नंचमुदाप्राप्नोतिदु
र्लभम् ॥ तदाकिंसेवयाकार्यंमाधवस्यास्यदुर्मतेः ॥ १६२ ॥ धनार्थंक्रियतेसेवासर्वभावेनभूभुजाम् ॥ तच्चेन्मुदास्वयंप्राप्तंसेवादुःखेनकिंतदा ॥ १६३ ॥
प्रचेष्टइतिसंचिंत्यसमारुह्यतुरंगमम् ॥साराजकन्यायत्रास्तेययौतत्रनभःपथा ॥१६४॥ वरंप्रदक्षिणीकृत्यस्मरंतीसमयंस्वकम् ॥ वामहस्तंसमुद्धृत्यतस्थौ
विद्याधराग्रतः ॥ १६५ ॥ हस्तेविधृत्यतांकन्यांप्रचेष्टोऽतिजवेनसः ॥ पृष्ठेनिवेशयामाससप्तेस्तस्यमहाबलः ॥१६६ ॥ तांराजपुत्रीमादायपुरींकांचींसुशो

भनाम् ॥ तामथासौसमालोक्यप्रचेष्टोऽतित्वरान्वितः॥१६७॥ उवाचप्रवहन्पाणिंनष्टमानससाध्वसः ॥ ॥ प्रचेष्टउवाच ॥ ॥ समुद्रांतरतीरस्थांकांचींना
मपुरीमिमाम् ॥ १६८ ॥ पश्यसर्वत्रविख्यातांजनसर्वसुखप्रदाम् ॥ अत्रमाधववीरस्यतस्यविद्याधरस्यवा ॥ १६९ ॥ कस्यापिचभयंनास्तिपश्यचन्द्रनि
भानने ॥ मच्चित्तेंधनसंलग्नांकामानलशिखावलिम् ॥१७०॥ कुचकुंभकरैःसिद्धंनिर्वाणंदेहिसुंदरि ॥ त्वच्चारुमुखपद्मेऽस्मिन्मन्मुखभ्रमरोऽधुना ॥ १७१ ॥
इच्छेत्पातुंमधून्यत्रकाऽऽज्ञातेतिष्ठतिप्रिये ॥ त्वच्चारुगात्रसंस्पर्शाच्छरैस्तुदतिमांस्मरः ॥१७२॥ त्राहित्राहिप्रियेत्राहितवास्मिशरणंगतः॥ इतिब्रुवंतंतंमूढ
मभिवीक्ष्यवरांगना ॥ १७३ ॥ शोकाग्नितप्तसर्वाङ्गीचिंतयामासचेतसा ॥ अयंमूढोदुष्टचेष्टःप्रचेष्टोनामवेधसा ॥ १७४ ॥ लिखितःकिंललाटेमेयन्मया
हाहतास्म्यहम् ॥ क्वमाताक्वचमेतातःक्वचविद्याधरोवरः ॥ १७५ ॥ अनेनाहंसमानीताधिगस्तुघटनांविधेः ॥ अलंलोकाःप्रकुर्वंतिगर्वंजगतिसर्व
दा ॥ १७६ ॥ वेत्तिच्छेतुंगर्ववृक्षंविधाताघटनासिना ॥ तथापिविपदेधैर्यंनिर्भयत्वंचतत्परम् ॥ १७७ ॥ उपायाश्चेतिचत्वारःप्रशस्यादीर्घदर्शिभिः॥
इत्यालोक्यहृदाकन्यावचोभिःकोमलाक्षरैः ॥ १७८ ॥ प्रचेष्टंप्रत्युवाचासौसर्वकार्यविचक्षणा ॥ ॥ सुलोचनोवाच ॥ ॥ दृढंकुरुमनोवीरकन्याहम
विवाहिता ॥ १७९ ॥ मांसमालिङ्ग्यमोहेनकथंयास्यसिदुर्मते ॥ शास्त्रोक्तविधिनावीरविवाहेनगृहाणमाम् ॥ १८० ॥ तवसेवांकरिष्यामिदासीव
त्कोऽत्रसंशयः ॥ त्वंमेप्राणाश्चमित्रश्चभूषणंबांधवस्तथा ॥ १८१ ॥ अनन्यगतयोनार्योभवान्नीतिमवैतिकिम् ॥ विवाहयोग्यवस्तूनिविवाहार्थंसमान
य ॥ १८२ ॥ मत्पाणिग्रहणंशीघ्रंकुरुजाड्यंगृहीतिच ॥ अंतर्दृढंबहिःश्लक्ष्णंबदरीफलवद्वचः ॥ १८३ ॥ आकर्ण्यतस्यामूढोऽसौपरमांप्रीतिमाययौ ॥
तुरंगमंचतांकन्यांसंस्थाप्यैकत्रदुर्मतिः ॥ १८४ ॥ करकंकणमादायतस्यास्तत्पुरमाययौ ॥ ततःसाचिंतयामासविधिंनूनंप्रशस्यतम् ॥ १८५ ॥ यत
आवांपरित्यज्यमूढोऽसौहर्षितोययौ॥किंकर्तव्यंक्वगंतव्यंक्वस्थातव्यंमयाधुना ॥ १८६ ॥ अतिसंकटकार्येस्मिन्निस्तारोमेभवेत्कथम् ॥ यदाहमत्रातिष्ठा
मिकिंवदिष्यंतितेतदा ॥ १८७ ॥ पुण्यतीर्थंसमासाद्यपरत्रजन्मकाम्यया ॥ पंचतांप्रतियास्यामिसापिश्रेयस्करीयतः ॥ १८८ ॥ मद्वियोगादयंमूढो
नविद्याधरमाधवौ ॥ जीविष्यंतित्रयोप्येतेक्षणमात्रमपिस्मरन् ॥ १८९ ॥ मयिस्थितायामेतेषांभवेज्जीवनरक्षणम् ॥ मृतायामपियास्यंतित्रयोऽप्येते
तुपंचताम् ॥ १९० ॥ मामुद्दिश्ययदाप्राणान्यक्ष्यंतेतेऽत्रमेजनाः ॥ भविष्यामितदानूनमहंतद्वधभागिनी ॥ १९१ ॥ इदानींपुण्यतीर्थेषुयष्टव्योभगवान्ह
रिः ॥ तस्मिन्प्रसन्नेभद्रंमेसर्वमेवभविष्यति ॥१९२॥ प्राणेषुचविनष्टेषुसर्वमेवविनश्यति ॥ तेषुस्थितेषुसकलंस्तोकस्तोकेनसिध्यति ॥१९३॥ निशावशि
ष्टानलिनीहिमाकरेदूरीकृतेचण्डकरेणभास्वता ॥ सुगन्धपुष्पप्रकरोऽतिसुंदरीनाप्नोतिकिंभृंगवरस्यसंगमम् ॥१९४॥ हृदाविचिंत्येतिवरांगनासासतिसमा

रुह्यमहाजवंतम् ॥ तत्तुंतपःसागरविष्णुपत्न्योर्जगामविज्ञोत्तमसंगमाय॥१९५॥तस्मिन्क्षेत्रवरेपुण्येगङ्गासारसंगमे ॥ वसेद्राजासुषेणाख्यःसोमवंशसमुद्भवः॥
॥१९६॥गंतुंतस्यसभांराज्ञश्चेतसासाव्यचिंतयत्॥मयायुवत्याकर्तव्यंकथंभूपालदर्शनम् ॥१९७॥अधिवासनसूत्राणिसदूर्वाणिभुजेमम ॥ कन्याहंतुरगारू
ढायुवतीसंगवर्जिता॥१९८॥ चारित्रंमामकंनूनंमनोविस्मयकारकम् ॥ आत्मानंगोपयित्वाहंयास्यामिनृपतेःसभाम् ॥ १९९ ॥ इन्द्रजालप्रभावेणसाभूत्वा
पुरुषाकृतिः ॥ प्रविवेशसभांराज्ञःसुधर्मामिवजैमिने ॥२००॥ तंसंपन्नमिवायांतंशक्तिहस्तंहयासनम् ॥ स्वयंपप्रच्छभूपालःकस्त्वंकुतइहागतः ॥२०१॥
तस्यैतद्वचनंश्रुत्वासाकन्यापुरुषाकृतिः॥ प्रणम्योवाचराजानंसुहृदंसज्जनाश्रयम् ॥२०२॥ देववीरवरोनामपुत्रोऽहंपृथिवीपतेः ॥ वर्तनायसमायातस्त्वद्रा
ज्यंप्रतिसंप्रति ॥२०३॥ यद्यत्कार्यमसाध्यंस्यात्तदेवसाधयाम्यहम् ॥ मयिस्थितेनमद्भर्तुःकुत्रापिस्यात्पराजयः ॥ २०४ ॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायो
गसारेवीरवरप्रदर्शोनामपंचमोऽध्यायः॥५॥ ७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ तिष्ठात्रैवमहाबाहोममराज्येसुशोभने ॥ कर्तव्यातेमयावृत्तिःसंशयोनात्रविद्यते॥
॥ १ ॥ ततोवीरवरस्तस्यसन्निधौधरणीपतेः ॥ उवाससततंविप्रतत्सेवागतमानसः ॥ २ ॥ अथैकदातस्यपुरेजैमिनेसकलाःप्रजाः ॥ भीमनादोनामखड्गः
क्षोभयामाससंततम् ॥३॥ तद्वधायततोराजाप्रेषयामासतंरुषा ॥ ततोसौगंडकंहंतुंययौवीरवरोजनैः ॥४॥ ददर्शपर्वताकारंसुतंतंधरणीतले ॥ दंष्ट्राकराल
वदनंखड्गिनंतंसशक्तिधृक् ॥५॥ नभसिभ्रामयन्सतिंसचवीरवरोरुषा ॥ खड्गिनंतमितिप्राहमेघगंभीरयागिरा ॥ ६ ॥ उपार्जितास्त्वयायेयेदुरात्मन्पापपाद
पाः ॥ बभूवुःफलिनस्तेतेऋतुंप्राप्ययथाद्रुमाः॥७॥ खादिताःप्राणिनोयेयेराज्येस्मिन्पापिनात्वया ॥ यमालयेसमस्तैस्तैर्दर्शनंतेभविष्यति ॥८॥ मुंचनिद्रा
मरेदुष्टमांपश्यान्तकरंनिजम् ॥ अनयानिद्रयाकिन्तेमहानिद्राभविष्यति ॥९॥ ततःसोपिसमुत्तस्थौक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ धूलिधूसरसर्वाङ्गस्त्यक्तनिद्रोमहाब
लः॥१०॥ भीमनादउवाच ॥ ॥ गर्वमाकुरुदुर्बुद्धेतवायुःशेषतांगतम् ॥ तत्संदर्शनमात्रेणप्राप्तःकोनुविमुच्यते ॥११॥ ज्वलदग्निशिखाश्रेणींप्रविशेच्छल
भोयथा ॥ मत्कोपानलराशौत्वंतथैवनिपतिष्यसि ॥ १२ ॥ इतिब्रुवंतंतंद्रष्टुंशक्त्यानिशितयातया ॥ सजज्वालमहाकोपात्कृत्वाहुंकारनिःस्वनम् ॥
॥ १३ ॥ सपपातमहीपृष्ठेगतायुर्गंडकस्ततः ॥ चालयन्पृथिवींसर्वांस्वनितौघपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ खड्गिनंपतितंदृष्ट्वागङ्गाब्धिरोधसिद्विज ॥ समीपंतस्य
भूपस्यसगंतुमुपचक्रमे ॥१५॥ सगच्छन्पथिविप्रर्षेददर्शैकंमहाशयम् ॥ जाज्वल्यमानंतेजोभिर्द्वितीयमिवभास्करम् ॥१६॥ विष्णुदूतगणैर्युक्तंतुलसीमा
ल्यभूषितम् ॥ दिव्याम्बरधरंदिव्यंरथारूढंस्मिताननम् ॥१७॥ पप्रच्छेतिततोभक्त्यासचवीरवरश्चतम् ॥ कस्त्वंकुतइहायातःक्वगच्छसिवदस्वनः ॥१८॥
॥पुरुषउवाच॥ ॥कन्येविधृतपुंवेशेमद्वृत्तांतंनिशामय ॥ कथयामिसमासेनश्रोतुमिच्छसिचेन्मुदा ॥१९॥ अहमासंपुराराजाचौरवंशवनानलः ॥ धर्मबुद्धि

रितिख्यातःसर्वधर्मपरायणः ॥ २० ॥ मयायज्ञाःकृताःसर्वेदानानिसकलानिच ॥ चतुर्वर्षसहस्राणिपालिताचवसुन्धरा ॥ २१ ॥ पाखण्डजनवाक्येनमया
भूमिर्द्विजन्मनः ॥ लंघिताकोपमासाद्यदोषितानहिकुत्रचित् ॥ २२ ॥ मयातेनापराधेनस्वयमेवविधिस्ततः ॥ जहारतत्क्षणादेवसर्वाराजश्रियंरुपा ॥
॥ २३ ॥ अथाहंगतसंपत्तिःशोकाग्निदग्धमानसः ॥ कियद्भिर्दिवसैःसाध्वियमराजवशंगतः ॥ २४ ॥ मांदृष्ट्वाचित्रगुप्तेनतत्कर्मप्रकटीकृतम् ॥ उक्तश्च
भास्करिर्देवश्चारुहासगतिःप्रभुः ॥ २५ ॥ धर्मबुद्धिरयंराजाकृतपुण्यक्रियःसदा ॥ अस्त्यस्यदुरितंकिञ्चित्तन्निशामयवच्म्यहम् ॥ २६ ॥ पाखण्डै
र्बोधितोयंतुजहारद्विजशासनम् ॥ तेनैवकर्मणास्थानंनरकेचास्यदुत्तरे ॥ २७ ॥ वृत्तिच्छेदःसूर्यपुत्रयस्ययेनविधीयते ॥ सतस्यवधमाप्नोतिशास्त्रेपुइ
तिनिश्चितम् ॥ २८ ॥ तस्मादयंपापकर्माब्रह्महापृथिवीपतिः ॥ एतस्यनिरयेस्थानंकल्पकोटिशतावधि ॥ २९ ॥ आत्मदत्तांहरेद्यस्तुपरदत्तांच
मेदिनीम् ॥ सकोटिकुलसंयुक्तःप्रयातिनरकंविभो ॥ ३० ॥ योहरेच्चमहींतावद्देवस्यब्राह्मणस्यच ॥ नतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाकल्पकोटिशतावधि ॥
॥ ३१ ॥ परदत्तांक्षितिंयस्तुरक्षितुर्यस्तुरक्षति ॥ सकोटिगुणमाप्नोतिपुण्यंदातृगुणादपि ॥ ३२ ॥ ततोऽहंशमनादेशाद्भुक्त्वावैपूतिमृत्तिकाम् ॥
कल्पयोनौप्राणिहिंसासर्वदैवमयाकृता ॥ ३३ ॥ गावश्चब्राह्मणाश्चैवतथैवान्येपिजीविनः ॥ मयादुष्टेननिहताःकोटिकोटिसहस्रशः ॥ ३४ ॥
कालेनप्रेरितासाध्विमांसर्वक्षयिताश्रयम् ॥ खड्गयोनिंसमुत्पन्नंभवतीप्रजघानह ॥ ३५ ॥ गङ्गाब्धिसङ्गमंतीर्थंदुर्लभंदैवतैरपि ॥ स्थलेऽपिमृत्यु
मासाद्ययत्रेयंममसद्गतिः ॥ ३६ ॥ गच्छसुश्रोणिभद्रंतेभविष्यतिनसंशयः ॥ अचिरेणैवपतिनादर्शनंतेभविष्यति ॥ ३७ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥
तस्यैतद्वचनंश्रुत्वासाकन्यापरमाद्भुतम् ॥ ववंदेचरणौतस्यधर्मबुद्धिर्महीपतिः ॥ ३८ ॥ ततोरथंसमारुह्यसराजात्रिदिवंययौ ॥ सोऽपिवीरवरोविप्रजगाम
नृपतेःसभाम् ॥ ३९ ॥ राजाचतंमृतंश्रुत्वाखड्गिनंभीमविक्रमम् ॥ तस्यैददौविवाहेनजयंतींनिजकन्यकाम् ॥ ४० ॥ जयंतींतांसमादायसाकन्यापुरुषा
कृतिः ॥ तपस्तप्तुंमनश्चक्रेगङ्गासागरसङ्गमे ॥ ४१ ॥ गङ्गाब्धिसंगमेस्नात्वाप्रभातेद्विजसत्तम ॥ गीतैर्वाद्यैश्चनृत्यैश्चयजेन्नारायणंप्रभुम् ॥ ४२ ॥
निरामिषंहविष्यंचफलाहारंद्विजोत्तम ॥ कदाचिदुपवासंसाकुरुतेचवराङ्गना ॥ ४३ ॥ एकाकिनींसमालोक्यकोग्रहीदत्रभूतले ॥ मांनीच
मितिमत्वासौसमारुह्यचवाजिनम् ॥ ४४ ॥ भूयएवनिजंराज्यंसाजगामवराङ्गना ॥ माधवस्यवियोगेनतस्यविद्याधरस्यवा ॥ ४५ ॥ मृतासारा
जतनयायतोऽन्यंनभजत्यपि ॥ तस्यांमृतायांभृत्योऽसौनिर्जगामयदृच्छया ॥ ४६ ॥ विलप्यबहुधातत्रप्रचेष्टोत्यंतशोकभाक् ॥ जगाममरणार्था
यगङ्गासागरसङ्गमम् ॥ ४७ ॥ गङ्गाब्धिसङ्गमेस्नात्वातुलसीमृद्भिर्भूषितः ॥ कृताञ्जलिरितिप्राहप्रचेष्टोभीष्ममातरम् ॥ ४८ ॥ पवित्रेत्वज्जलेमातस्त्य

जाम्यत्रकलेवरम् ॥ सुलोचनामेकांतास्याद्यथातत्त्वंकरिष्यसि ॥ ४९ ॥ भूयोभूयोब्रुवंतंतमितितस्याश्चकिंकराः ॥ बध्वापाशेनतंनिन्युर्निरुक्तांतत्सभां
प्रति ॥ ५० ॥ तन्नावीरवरादेशात्किंकरास्तेसुदारुणाः ॥ कारायांस्थापयामासुःप्रचेष्टमनुविह्वलम् ॥ ५१ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदृष्ट्वातत्कार्यमद्भुतम् ॥
हाहाकारोमहानासीत्तद्राज्येद्विजसत्तम ॥ ५२ ॥ एतच्छ्रुत्वाद्भुतंकर्मसचराजागुणाकरः ॥ आयातोऽत्यंतसंतप्तोवदतीतिद्विजोत्तम ॥ ५३ ॥ निपं
गिणश्चरथिनश्चर्मिणःखड्गिनस्तथा ॥ धानुष्काश्चकौंतकाश्चकोटिकोटिसहस्रशः ॥ ५४ ॥ स्थानेस्थानेपुरेतस्मिन्राजावैशोकविह्वलः ॥ नियोजयामा
सतदारक्षायैद्विजसत्तम ॥ ५५ ॥ तेनाज्ञप्तास्ततःसर्वेयोद्धारोऽमितविक्रमाः ॥ सत्वराःपतिरक्षासुतस्थुस्तस्मिन्पुरेरुषा ॥ ५६ ॥ गीतानिगायकैःसर्वैर्नृत्या
निनर्तकैस्तथा ॥ वाद्यानिवादकैश्चैवतत्रत्यक्तानिसाध्वसैः ॥ ५७ ॥ ततःसराजाविप्रर्षेसमाहूयस्वमंत्रिणः ॥ किमेतदितिपप्रच्छशोकोपहतमानसः ॥५८॥
॥ ॥ मंत्रिणऊचुः ॥ ॥ देवाद्भुतमिदंकर्मनदृष्टंनश्रुतंक्वचित् ॥ एतावतांनृणांमध्येपश्यतांक्वजगामसा ॥५९॥ कोऽपिजलपतिसालक्ष्मीःशापेनागत्यभूत
ले ॥ त्वदीयंसौधमेतर्हिस्वयमंतरधीयत ॥६०॥ मायामयीसारमणीमाययात्वद्गृहेस्थिता ॥ मायांस्वकीयांदर्शित्वागतेत्यन्येवदंतिवै ॥६१॥ केचिद्वदंति
रमणीसर्वलक्षणसंयुता॥आगमिष्यतिभूयोपिभगाङ्कोमघवायतः ॥६२॥ तन्मुखंचन्द्रवन्मत्वाविधिंचिंत्यात्मानमात्मना ॥ केचिद्वदंतिचन्द्रेणनीतासुप्रतिपत्त
ये ॥ ६३ ॥ वदंतिकेऽपिसाकन्यासद्गुणादीर्घवासना ॥ भ्रान्त्याचन्द्रमसाग्रस्तापूर्णचंद्रनिभानना ॥ ६४ ॥ दिग्गजैर्नलिनीभ्रान्त्याप्रफुल्लकमलानना ॥
विषदण्डप्रहस्ताचनीरजाकलिकाकुचा ॥ ६५ ॥ केचिद्वदंतिसृष्ट्वासास्रष्टुमन्यांस्त्रियंनृप ॥ तद्रूपादर्शनालोक्येनीतारूपगुणास्थिता ॥ ६६ ॥ केचिद्वदं
तिभूपालत्वयासर्वदिशोजिताः ॥ रूपैर्देवांगनाजेतुंगतासात्रिदिवंप्रति ॥ ६७ ॥ अथतेमंत्रिणोऽन्योन्यमालोक्येतिमुखश्रियः ॥ स्तब्धाइवाभवन्सर्वेनि
रुत्साहाःससाध्वसाः ॥ ६८ ॥ भूपःसुलोचनेपुत्रिक्वगतासिविहायमाम् ॥ इत्युक्त्वासमहीपालःपृथिव्यांमूर्च्छितोपतत् ॥ ६९ ॥ राजानंपतितं
दृष्ट्वाशोकेनमहताततः ॥ जज्ञेहाहारवस्तस्मिन्नगरेद्विजसत्तम ॥ ७० ॥ तत्क्रंदनध्वनिंविप्रप्रतिश्रुत्वाचजायते ॥ उत्प्रेक्षतेतत्रलोकेक्रंदंतिककुभो
दश ॥ ७१ ॥ धूलिधूसरतांगंतुनृपतिंमुक्तकेशकम् ॥ विधृत्यमंत्रिणःसर्वेतरसासौधमाययुः ॥ ७२ ॥ अथविद्याधरस्तत्रश्रीविक्रमदेवजः ॥
तस्याःपीठंसमालिङ्ग्यरुरोदकरुणस्वनैः ॥ ७३ ॥ हाप्रियेचंचलापाङ्गिसुवर्णकुसुमप्रभे ॥ शोकाब्धौपातयित्वामांक्वगतासिवरानने ॥ ७४ ॥
ममकिंदूषणंदृष्टंत्वयानिर्दोषयाप्रिये ॥ नददासिकथंभद्रेदर्शनंकमलानने ॥ ७५ ॥ नजीविष्याम्यहंभद्रेक्षणमात्रंत्वयाविना ॥ अतोमेदर्शनंदत्वाक्रिय
तांप्राणरक्षणम् ॥ ७६ ॥ किंधनैःकिंजनैःकिंमेमित्रैःकिंवाधनैर्गृहैः ॥ नाप्नोमियदिभद्रेत्वांप्राणेभ्योऽपिगरीयसीम् ॥ ७७ ॥ एतच्चान्यच्चविप्रर्षेस

१० पु० कृत्वाकरुणंमहत् ॥ शोकान्मृत्युंविनिश्चित्यययौगङ्गाब्धिसङ्गमम् ॥ ७८ ॥ तत्रगङ्गाम्भसिस्नात्वासमुद्रजलमिश्रिते ॥ निवेद्यभास्करायार्घ्यंगंगांनत्वाह क्रि०खं०
॥ १२ ॥ मातरम् ॥ ७९ ॥ गंङ्गेदेविजगन्मातस्त्वज्जलेविमलेतनुम् ॥ त्यजामितांयथाभूयःप्राप्नोमितत्करिष्यसि ॥ ८० ॥ इतिब्रुवंतंतंविप्रतत्किंकरवरास्ततः ॥ अ० ६
विधिविनिन्युःसद्दृशंक्रुद्धावीरवरस्यच ॥८१॥ ततोवीरवरःप्राहकस्त्वंभोःकुतआगतः॥कथमत्रतनुत्यागंकुरुषेतद्वदस्वमे॥८२॥ तद्वाक्यमेतदाकर्ण्यततो
विद्याधरोऽखिलाम्॥तांकथांकथयामासशृण्वतांविस्मयप्रदाम्॥८३॥अथत्वंमूर्खलोकानांप्रवरोसिनसंशयः॥गान्धर्वीराक्षसीवापिपन्नगीवापिकिन्नरी ८४॥
शापागतेवसाकन्यातस्मादन्तर्हितास्वयम् ॥ सादेवरूपिणीकन्यादेवानांनिलयंगता ॥८५ ॥ कथंतयासमंभूयोदर्शनंतेभविष्यति ॥ चकोरपेयंपीयूषंगग
नेरोहिणीपतेः ॥ ८६ ॥ किंशक्नुवंतितंपापावायसाबलिनोपिच ॥ यदप्राप्यंनतत्प्राप्यंप्राप्यंयत्तच्चलभ्यते ॥ ८७ ॥ जानंतितज्जनंकश्चिन्मोहंप्रतिनगच्छ
ति ॥ केनापिदीयतेकन्याकन्याकेनापिगृह्यते ॥ ८८ ॥ पूर्वजन्मनियाकन्यातांकन्यांलभतेपतिः ॥ पुत्रप्रयोजनाभार्यापुत्राःपिण्डप्रयोजनाः ॥ ८९ ॥
कुर्वंतिदारग्रहणमतएवमनीषिणः ॥ यथेहदीयतेनार्यातथानारीसमश्नुते ॥ ९० ॥ कंदत्रजन्यामप्येषभृङ्गःकुमुदिनींसहेत् ॥ सद्रूपोऽपिपतिःस्त्रीणांसं
तोषायभवेन्नहि ॥ ९१ ॥ रवौस्थितेऽपिपद्मिन्यामधूनिभ्रमरःपिबेत् ॥ नारीषुसततंचित्तंविष्णुभक्तिष्वनादरः ॥ ९२ ॥ शोकैःकैश्चित्तनुत्यागस्त्व
त्रःपुंसांविडंबनाः ॥ दाराःपुत्रास्तथाभ्रातादेशाश्चबांधवास्तथा ॥ ९३ ॥ पुनर्लभ्याइमेसर्वेपुनर्लभ्यानचासवः ॥ नमुक्तोविषयोधर्मोनचकर्म
कृतंत्वया ॥ ९४ ॥ वर्तमानेगतेमूढभविष्यंजन्मदुर्लभम् ॥ ममनाताममपिताभार्याभ्राताधनंमम ॥ ९५ ॥ निष्फलंयातिवैजन्मनृणांमम
तयातया ॥ एवंप्रबोधितःसम्यक्तेनधीरवरेणसः ॥ ९६ ॥ दौर्मनस्यंपरित्यज्यतस्थौतत्रैवजैमिने ॥ ततस्तुगन्धिनीप्रीत्याहसंतीस्वगृहंगता ॥ ९७ ॥
गत्वाचमाधवंमंचेस्वपंतंसाददर्शह ॥ ॥ गन्धिन्युवाच ॥ ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठदुर्बुद्धेभ्रमस्तेविफलोऽभवेत् ॥ ९८ ॥ विवाहकालेसाकन्याबभूवांत
र्हितास्वयम् ॥ एवंतस्यावचःश्रुत्वासमुत्तस्थौसमाधवः ॥ ९९ ॥ विललापाकुलःशोकैर्महद्भिःक्ष्मातलेलुठन् ॥ कन्यायादूषणंनास्तिनास्तिविद्याधर
स्यवा ॥ १०० ॥ ममैवदूषणंसर्वंयतोहीनस्यसंगभाक् ॥ नीचसंगेकृतेपुंसासुखंयच्छतिनोविधिः ॥ १०१ ॥ एतदेवमयाज्ञातंयतोगतिरियंमम ॥
नप्राप्नोतिसुखंकिंचिन्नीचसङ्गान्महानपि ॥ १०२ ॥ प्रेतसंगान्महादेवोनग्नोभग्नविभूषणः ॥ प्रविश्यनीलयंनीचःस्त्रीधनादिकमीक्षते ॥ १०३ ॥
किञ्चित्प्रसङ्गमासाद्यषड्ङ्कःसषडाननः ॥ सतांश्रुत्वागुणंनीचःसद्यएवविषीदति ॥ १०४ ॥ दोषंसंश्रोतुमाप्नोतिशतरूपोभवेत्तदा ॥ शुभमिच्छन्निजं ॥ १२
प्राज्ञोनीचेभ्योनहिनिश्चयेत् ॥ १०५ ॥ क्षणमेकमपिप्राज्ञोनीचेभ्योनहिनिश्चयेत् ॥ पादमेकमपिप्राज्ञोनीचैःसहनगच्छति ॥ १०६ ॥ विश्वासवच

नंनीचःसद्यएवविषीदाति ॥ दोषंसाश्रोतुमाप्नोतिश्रोतुमायातियत्नतः ॥ १०७ ॥ ततःसमयमासाद्यप्रकाशयतिचोद्धसन् ॥ मनस्येकंवचस्येकंकर्म्मं
ण्येकंयतात्मनाम् ॥ १०८ ॥ मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्कर्म्मण्यन्यद्दुरात्मनाम् ॥ यदाकरिष्यतिकन्याविवाहंसानृपात्मजा ॥ १०९ ॥ नाभविष्यत्त
दाशोकःस्वल्पोपिहृदयेमम ॥ स्वर्गंगताचेत्साकन्यासर्वलक्षणसंयुता ॥ ११० ॥ नीतानीचेनशोकोयंहृदयेदुःसहोऽभवत् ॥ लिखितामिवसर्वत्रतां
पश्यामिवराननाम् ॥ १११ ॥ विस्मर्तुंनहिशक्नोमिजीवितानेनचात्मना ॥ नीचक्रोडगतासाध्वीनजीवष्यतिसाक्षणम् ॥ ११२ ॥ विद्याधरोऽपि
तच्छोकैर्नजीविष्यतिदारुणैः ॥ यथामातापितात्यक्तोदेशस्तत्प्राप्तयेमया ॥ ११३ ॥ तथैवसंप्रतिप्राणास्त्यक्तव्यानात्रसंशयः ॥ पुनस्तत्प्राप्तयेप्राणा
न्गंगासागरसङ्गमे ॥ ११४ ॥ त्यक्ष्यामीतिदृढंकृत्यसगंतुमुपचक्रमे ॥ एतास्मिन्नेवकालेतुनारदान्मुनिसत्तमात् ॥ ११५ ॥ पादलेपंमहाबुद्धिर
भिगम्यसमाधवः ॥ ययौकियद्भिर्द्दिवसैर्गङ्गासागरसङ्गमम् ॥ ११६ ॥ गङ्गाब्धितोयेस्नात्वाचपूजयामासचाच्युतम् ॥ तुलसीपत्रमालाभिर्भूपितो
माधवस्तदा ॥ ११७ ॥ बद्धाञ्जलिरितिप्राहजह्नुकन्यांसरिद्वराम् ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ देवित्वत्सलिलेदेहंप्राप्तशोकस्त्यजाम्यहम् ॥ ११८ ॥
भाविजन्मनितांकन्यांमह्यंदास्यसिशोभनाम् ॥ इत्युक्त्वातांनमस्कृत्यगङ्गांत्रैलोक्यमातरम् ॥ ११९ ॥ ततस्तत्सलिलंनिम्नेप्रवेष्टुमुपचक्रमे ॥ अथ
वीरवरःपृष्ठेतंविधृत्यनृपात्मजम् ॥ १२० ॥ तत्सभांप्रतिविप्रर्षेजवेनागत्यतज्जनैः ॥ ततःसमालोक्यनृपात्मजंतंप्रीतिंसमासाद्यअनिंद्यशोभाम् ॥ १२१ ॥
कस्त्वंत्यजस्यत्रकथंशरीरंब्रूहीति[1]तंवीरवरंजगाद ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ अहंविक्रमराजस्यपुत्रोमाधवसंज्ञकः ॥ १२२ ॥ मृगयायैवनंघोरं
ससैन्योऽगममेकदा ॥ अस्त्येकानगरोपांतेसरसीपद्मशोभना ॥ १२३ ॥ नारीमेकाकिनींरम्यामपश्यंतत्रकामुकः ॥ साचचन्द्रकलानामभामिनी
मांस्मरातुरम् ॥ १२४ ॥ सुलोचनायाःप्रस्तावंकथयामासभूतले ॥ ततस्तुरगमारूढोविलङ्घ्यसरितांपतिम् ॥ १२५ ॥ प्रचेष्टाख्येनभृत्ये
नगतस्तस्याःपुरंप्रति ॥ तस्मिन्नेवदिनेतस्याअधिवासनमुत्तमम् ॥ १२६ ॥ तथाकर्ण्यमयातत्रप्रेरितंसांगुलीयकम् ॥ ममपत्रंसमालोक्यसां
गुलीयकमुत्तमम् ॥ सापितत्पृष्ठपत्रेषुयल्लिलेखतदुच्यते ॥ १२७ ॥ श्रीत्रिविक्रमदेवस्यपुत्रोविद्याधराह्वयः ॥ पितातस्मैविवाहेनमांप्रदास्य
तिसत्तम ॥ १२८ ॥ अथाधिवासनंकर्म्मश्वोविवाहोममध्रुवम् ॥ तथाप्युपायंवक्ष्यामियेनप्राप्नोतिमांभवान् ॥ १२९ ॥ वामबाहुंसमुद्धृत्यस्थिताहंवरसंमु
खी ॥ येनमांशक्यतेनेतुंसमेभर्तानसंशयः ॥ १३० ॥ विलिख्यपत्रंसाकन्यागंधिन्यास्तत्करेददौ ॥ गंधिन्याचतयादत्तंतत्पत्रंमह्यमुत्तमम् ॥ १३१ ॥

१ इति वीरवरेण पृष्टः माधवः तं वीरवरं जगादेति योजना ।

तत्संकेतंप्रचेष्टेनसंश्रुत्यममसंमुखे ॥ हयमारुह्यसानीतातत्राहंनिद्रयाजितः ॥ १३२ ॥ अनयाव्यथयातत्रपुनस्तत्प्राप्तिहेतवे ॥ तदाग्रजागरंभद्रशृणु
ष्वात्रविधानतः ॥१३३॥ इत्युक्तास्यरक्षायैनियुज्यपदगान्बहून् ॥ विहस्यांतःपुरंगत्वासाकन्यापुरुषाकृतिः ॥ १३४ ॥ ततोविधृत्यस्त्रीवेषंनानालंकार
भूषिता ॥ स्वदासींप्रेषयामासतमानेतुंनृपात्मजम् ॥ १३५ ॥ तदाज्ञयासमागत्यततोनृपतिनंदनः ॥ ईक्षांचक्रेचतांसाध्वींलक्ष्मींमूर्तिमतीमिव ॥१३६॥
साचकन्यासमुत्थायसुवर्णासनतोद्विज ॥ ववंदेचरणौतस्यपुलकांचितविग्रहा ॥ १३७ ॥ ततोगान्धर्वविधिनासराजतनयःसुधीः ॥ चक्रेविवाहंतां
कन्यांतत्रैवप्राप्तकौतुकः ॥ १३८ ॥ तत्प्रेमवारिधाराभिःसंसिक्तोनृपनंदनः ॥ तत्रैवतांनिशांनिन्येकुर्वन्केलितयासह ॥ १३९ ॥ अथप्रभातेविमले
सामृगीलोचनासती ॥ आदितःसर्ववृत्तांतंकथयामासमाधवम् ॥ १४० ॥ ततःसुलोचनासाध्वीजयंतींतांनृपात्मजाम् ॥ माधवंचसमादायसुषेणस्यसभां
ययौ ॥ १४१ ॥ तांकन्यांसनृपःश्रुत्वाहर्षितोमाधवायवै ॥ सुलोचनांजयंतींचविवाहेनददौततः ॥ १४२ ॥ तस्मैतुयौतुकत्वेनसराजाधर्मतत्परः ॥ सु
प्रीतोनिजराज्यार्द्धंददौस्वर्णशतानिच ॥ १४३ ॥ ततोविचित्रमावासंनिर्मायसनृपात्मजः ॥ तस्मिन्पुण्यतमेतीर्थेचकारवसतिंद्विज ॥ १४४ ॥ तत्रांतरे
प्रचेष्टंतंकारागारनिवासिनम् ॥ सभांसमानीयततश्चिंतयामासमाधवः ॥ १४५ ॥ अयंपापमतिःक्रूरःस्वामिविश्वासघातकः ॥ शत्रूणांप्रवरोमूढोरक्षणीयोम
यानहि ॥ १४६ ॥ पालितोऽपिमुहुर्नित्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ शत्रुकर्मकरोत्येवसमयंप्राप्यनिर्दयः ॥ १४७ ॥ विपत्त्यांयेनहस्तेननयेत्पादरजःखलु ॥
शिरःकृंततितेनैवस्वामिनंप्राप्यसंपदम् ॥ १४८ ॥ नूनमेवप्रभुंघ्नंतिवशगानृपराजयः ॥ तप्तमप्युदकंवह्निंसद्योनिर्वाणतांनयेत् ॥ १४९ ॥ इतिसंचिंत्य
मनसातेनक्ष्मापतिसूनुना ॥ प्रचेष्टोनष्टचेष्टोऽसौनिरस्तोद्विजसत्तम ॥ १५० ॥ ताभ्यांस्त्रीभ्यांतदाविप्रसुखेनसनृपात्मजः ॥ किञ्चित्कालंतत्रतस्थौ
शोकव्याधिविवर्जितः ॥ १५१ ॥ तस्यांसुलोचनायांतुमाधवस्यमहात्मनः ॥ शतंपुत्राजयंत्यांचद्वेशतेजज्ञिरेसुताः ॥ १५२ ॥ माधवस्यसुतास्तेऽपिश
स्त्रशास्त्रविदोत्तमाः ॥ बभूवुःसर्वलोकानांप्रीतयेधर्मतत्पराः ॥ १५३ ॥ जन्मांतरोपार्जितयाविष्णुभक्त्याचसंगतः ॥ एकदाचिंतयामासमनसासचमाध
वः ॥ १५४ ॥ कोऽहंकस्मात्समायातःकस्यवाकेननिर्मितः ॥ भूयःक्वचगमिष्यामिकुत्रवास्थास्यतेमया ॥ १५५ ॥ विषयंभुंजतोजन्मविना
पुण्येनमेगतम् ॥ तस्माद्विघ्नार्णवेमग्नंकोऽत्रमामुद्धरिष्यति ॥ १५६ ॥ संसारेस्मिञ्जनंप्राप्ययेननाराधितोहरिः ॥ आत्मघातीसविज्ञेयःसर्वधर्मब
हिष्कृतः ॥ १५७ ॥ भूयोभूयोभवेज्जन्मभूयोभूयोपिपंचता ॥ संसारोऽयमतःसर्वःक्लेशदोभैरवोमहान् ॥ १५८ ॥ विष्णुभक्तिविनानस्याज्जन्ममृत्युनिवार
णम् ॥ अतोऽद्यसकलंत्यक्त्वाकरिष्याम्यर्चनंहरेः ॥ १५९ ॥ एतद्विचिन्त्यमनसाविश्वस्यचमुहुर्मुहुः ॥ विश्वकर्माणमाहूयसवाक्यमिदमब्रवीत् ॥१६०॥

॥ माधवउवाच ॥ ॥ विश्वकर्मन्महाबाहोमह्यंविष्णोःशिलामयीम् ॥ प्रतिमांदेहिनिर्मायसर्वकामफलप्रदाम् ॥ १६१ ॥ तस्यादेशात्ततोविप्र
शिल्पिनाविश्वकर्मणा ॥ प्रतिमारचितातेनमहाविष्णोःशिलामयी ॥ १६२ ॥ नवीननीरदश्यामापुण्डरीकनिभेक्षणा ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधारिणीच
चतुर्भुजा ॥ १६३ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीयुक्तावनमालाविभूषिता ॥ समस्तलक्षणैर्युक्ताभूषितासर्वभूषणैः ॥ १६४ ॥ विचित्रमण्डपेतांचसंस्थाप्यप्रतिमांह
रेः ॥ सपूजांकर्तुमारेभेकामदांचक्रपाणिनीम् ॥ १६५ ॥ तस्मिन्नेवालयेविप्रघृतदीपंद्विजोत्तम ॥ दीपंप्रतिदिनंयच्छेदविच्छिन्नशिखंसच ॥ १६६ ॥ प्रातः
स्नायीस्वयंभूत्वाकुर्यात्संमार्जनादिकम् ॥ मार्गशोभांचविप्रर्षेतत्रोपलेपनंपुनः ॥ १६७ ॥ स्नात्वागङ्गाब्धिसलिलेकृत्वापंचमहाध्वरान् ॥ त्रिसंध्यंपूज
येद्विष्णुमुपहारैरनुत्तमैः ॥ १६८ ॥ गंधैर्धूपैश्चनैवेद्यैस्तांबूलैर्धूपदीपकैः ॥ गीतवाद्यैःप्रबंधैश्चस्तवपाठैःसुशोभनैः ॥ १६९ ॥ प्रदक्षिणैर्नमस्कारैरध्वरै
श्चैवदक्षिणैः ॥ निरामिषैर्हविष्यैश्चफलाहारैश्चसत्तम ॥ १७० ॥ नमोनारायणायेतिजपेत्प्रणवपूर्वकम् ॥ अष्टाक्षरंमहामंत्रंसर्वकामफलप्रदम् ॥ १७१ ॥ ए
वमब्दसहस्राणिमहाविष्णोःपरात्मनः ॥ चकारपरयाभक्त्यासपूजांसर्वकामदाम् ॥ १७२ ॥ तस्याभक्त्याततस्तुष्टःसर्वदेवशिरोमणिः ॥ आविर्बभूवभग
वांस्तुलसीकुसुमप्रभः ॥ १७३ ॥ आविर्भूतंहरिंदृष्ट्वासदारोमाधवस्ततः ॥ शिरसाभूमिमालिङ्ग्यववंदेचरणौहरेः ॥ १७४ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥
नमस्तेदेवदेवायनमस्तेपरमात्मने ॥ परेशायसुरेशायनमस्तेज्ञानदायिने ॥ १७५ ॥ नमस्तेपरमानन्दपुरुषोत्तमकेशव ॥ नमस्तेपद्मनेत्रायकमलापतये
नमः ॥ १७६ ॥ नमस्तेबहुरूपायनीरूपायनमोनमः ॥ विचिन्त्यायाविचिन्त्यायदृश्यादृश्यायवैनमः ॥ १७७ ॥ नमस्त्रैलोक्यनाथायलोकपित्रेनमोन
मः ॥ नमस्तेज्ञानगम्यायनमस्तेसर्वशाखिने ॥ १७८ ॥ कंसारयेनमस्तुभ्यंनमस्तेकैटभारये ॥ मधुहंत्रेनमस्तुभ्यंविधात्रेचनमोनमः ॥ १७९ ॥ येनत्व
योद्धृतावेदामीनरूपधरेणवै ॥ गंभीरांभोनिधेरम्भोभ्यंतरात्तमहंभजे ॥ १८० ॥ येनत्वयोद्धृतापृथ्वीसशैलवनकानना ॥ कूर्मरूपधरेणेयंतस्मैतुभ्यंनमो
नमः ॥ १८१ ॥ वाराहमूर्तिनायेनधरणीधरणीपते ॥ उद्धृतानिजदंतेनतस्मैतुभ्यंनमोनमः ॥ १८२ ॥ नृसिंहमूर्तिनायेनत्वयादैत्योविदारितः ॥ हि
रण्यकशिपुःक्रुद्धस्तस्मैतुभ्यंनमोनमः ॥ १८३ ॥ बलियज्ञस्तथाध्वस्तोयेनवामनरूपिणा ॥ तस्मैतुभ्यंनमोदेवकश्यपादानकारिणे ॥ १८४ ॥ पितर
स्तर्पितायेनत्वयाक्षत्रियशोणितैः॥ कार्तवीर्योहतोयेनतस्मैरामायतेनमः ॥ १८५ ॥ रावणोनिहतोयेनकौशल्यासूनुनात्वया ॥ मारीचःकुंभकर्णश्चतस्मै
रामायतेनमः ॥ १८६ ॥ प्रलंबोनिहतोयेनरेवतीपतिनात्वया ॥ कालिन्दीभेदिनेतुभ्यंतस्मैरामायतेनमः ॥ १८७ ॥ वेदाविनिंदितायेनविलोक्यपशु
हिंसनम्॥ सकृपेनत्वयायेनतस्मैबुद्धायतेनमः॥१८८॥ म्लेच्छाश्चविहितायेनयुगांतेकल्किमूर्तिना ॥ सर्वलोकहितार्थायतस्मैतुभ्यंनमोनमः॥१८९॥ हरे

विष्णोदैत्यजिष्णोनारायणकृपामय ॥ संसारसागरेघोरेपतितंमांसमुद्धर ॥ १९० ॥ ततोहर्षान्माधवोऽसौप्रक्षाल्यचरणौहरेः ॥ भूमौनिपात्यसर्वाङ्गंजगा
दमाधवोहरिम् ॥ १९१ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ गोविन्दपरमानन्दमुकुन्दमधुसूदन ॥ त्राहिमांपापिनंकृष्णयतस्त्वंसर्वपापहा ॥ १९२ ॥ इतिस्तो
त्रंतस्यश्रुत्वाभगवान्भक्तवत्सलः ॥ परमांप्रीतिमासाद्यतमित्याहवचःस्वयम् ॥ १९३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ वरंवरयभोवत्समावक्षत्रियर्षभ ॥
॥ ब्रह्मत्वंवाशिवत्वंवाशक्रत्वंवाकिमिच्छसि ॥ १९४ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ ॥ सर्वमेवमयाप्राप्तंजगदीशनसंशयः ॥ दैवतैरप्यदृश्यंत्वांपश्यामिवरदंप्र
भुम् ॥ १९५ ॥ भुक्तिमुक्तिधनैश्वर्यंदातुंसर्वंभवान्क्षमः ॥ प्रभोनभक्तियोग्योऽस्मिभक्तिमेवप्रयच्छमे ॥ १९६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तवशक्त्या
नयावत्सप्रीतोऽहंनात्रसंशयः ॥ किमस्तिवस्तुयद्दत्वातवानृण्यंभजाम्यहम् ॥ १९७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वापरमप्रीतःप्रसार्य्य
चतुरोभुजान् ॥ तमालिङ्गितवान्विष्णुःपितापुत्रमिवद्विज ॥ १९८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आलिङ्गनप्रभावेणतवानृण्यंगतोऽस्म्यह
म् ॥ सर्वमेवशुभंभद्रंभविष्यतिनसंशयः ॥ १९९ ॥ कामिनाप्रतिमावत्सक्रियायोगेनसर्वदा ॥ पूजितामममतेनत्वांनेष्याम्यहंतनुंप्रति ॥ २०० ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिदत्वावरंतस्मैचतुर्भिर्दीर्घबाहुभिः ॥ भूयःप्राणैःसमालिङ्ग्यतत्रैवांतरधीयत ॥ २०१ ॥ ततस्तांप्रतिमांविष्णोःसदारो
माधवस्तदा ॥ आराधयामासभक्त्याक्रियायोगैरनुत्तमैः ॥ २०२ ॥ सभुक्त्वासकलान्भोगान्पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ गङ्गायांमृत्युमासाद्यसदारो
मोक्षमाप्तवान् ॥ २०३ ॥ पठतिहरिचरित्रैर्युक्तमध्यायमेतत्सकलदुरितराशिध्वंसिभिःसर्वभक्त्या ॥ इहजगतिसभुक्त्वासर्वभोगांस्ततोऽतेव्रजति
भगवतःश्रीवासुदेवस्यधाम ॥ २०४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेगंगासागरसंगममाहात्म्यवर्णनंनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥
॥ श्रीव्यासउवाच ॥ ॥ भूयएवप्रवक्ष्यामिगङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ तच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेसर्वान्कामानवाप्नुयुः ॥ १ ॥ येननाचरितंस्नानंगङ्गायांलो
कमातरि ॥ आलोक्यतन्मुखंसद्यःकर्त्तव्यंसूर्यदर्शनम् ॥ २ ॥ प्रभातेयःस्मरेद्भक्त्यागङ्गाइत्यक्षरद्वयम् ॥ तस्यनश्यंतिपापानितमोवदरुणोदये ॥ ३ ॥
नदृष्टायेनसरितांप्रवराजह्नुकन्यका ॥ तस्याग्राह्याणिसर्वाणिअन्नादिसलिलानिच ॥ ४ ॥ शरीराणिपरित्यज्यगङ्गास्नानंप्रकुर्वताम् ॥ गात्राण्यायान्ति
पापानिगङ्गास्नानमकुर्वताम् ॥ ५ ॥ अहोचित्रमहोचित्रमहोचित्रमिदंपुनः ॥ पतंतिनरकेमूढागङ्गानाम्निस्थितेसति ॥ ६ ॥ शिरसायोवहेद्भक्त्या
गङ्गाम्भःकणिकामपि॥समुच्यतेमहापापैर्ब्रह्महत्यादिभिर्द्विजः॥ ७ ॥ललाटेदृश्यतेयस्यगङ्गासैकतमुत्तमम्॥ सपुण्यात्माजगत्सर्वंपुनातिनात्रसंशयः॥८॥
गङ्गातीरात्समायांतंयःपश्येत्परमादरैः ॥ सोऽश्वमेधसहस्राणिफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ९ ॥ गङ्गातीरमहंयामित्वमागच्छेतिवक्तियः ॥ तस्यविष्णुः

प्रसन्नात्मासर्वान्कामान्प्रयच्छाति ॥१०॥ गंगेतिनामसंस्मृत्ययस्तुकूपजलेपिच॥ करोतिमानवःस्नानंगङ्गास्नानफलंलभेत् ॥११॥ गङ्गाम्भःशीकरंयस्तु
संमितंसर्षपस्यच ॥ प्राप्नोतिमृत्युकालेषुसगच्छेत्परमंपदम् ॥ १२॥ अत्रैवशृणुविप्रर्षेइतिहासंपुरातनम् ॥ यस्यश्रवणमात्रेणगङ्गादेवीप्रसीदति ॥ १३ ॥
आसीत्त्रेतायुगेविप्रोधर्मस्वोनामधार्मिकः ॥ शांतोदांतोदयायुक्तोवेदवेदाङ्गपारगः ॥ १४ ॥ सत्यवादीक्रोधहीनोहिंसाहीनोजितेन्द्रियः ॥ सर्वभूत
हितैषीचयोगाभ्यासरतःसदा ॥ १५ ॥ संसारसागरंतर्त्तुंसविप्रोवैष्णवोजनः ॥ पूजयामासदेवेशंक्रियायोगेनकेशवम् ॥ १६ ॥ कदाचित्प्राप्यपुण्याहंसच
विप्रर्षभोद्विज ॥ जगामजाह्नवीतीरंमुमुक्षुःस्नानहेतवे ॥ १७ ॥ तत्रगंगांभसिस्नात्वाकृत्वाचतर्पणादिकम् ॥ गृहंगंतुंमनश्चक्रेगंगांभःकर्त्तरींवहन् ॥१८॥
तस्मिन्कालेततोविप्रवैश्योरत्नकराह्वयः ॥ कृत्वावाणिज्यमायांतंसकलैःकिंकरैर्वृतः ॥ १९ ॥ तस्यैकःकिंकरोविप्रःकालकल्पइतिस्मृतः ॥ दंडहस्तः
समायातोविहिताखिलपातकः ॥ २० ॥ अथवर्त्मश्रमश्रांतस्तस्यरत्नकरस्यच ॥ सुष्वापैकोबलीवर्दःपथिब्राह्मणसत्तम ॥ २१ ॥ पथिस्वपंतंतंदृष्ट्वाका
लकल्पोवृषंततः॥दण्डेनताडयासबाहुधात्यंतनिर्दयः ॥२२॥ तद्दण्डघातजनितक्रोधेनवृषभेनसः॥विषाणाभ्यांसुतीक्ष्णाभ्यांसमुत्थायविदारितः ॥२३॥
तच्छृङ्गद्वयनिर्भिन्नवक्षाःसगतलोचनः ॥ तत्सन्निधिंदयायुक्तोधर्मस्तुत्वरितोययौ ॥ २४ ॥ ततःकर्णात्समादायतुलसीपत्रमुत्तमम् ॥ गङ्गाम्भःशीक
रैर्दिव्यैःसिक्तोसौतेनधीमता॥२५ ॥ गतप्राणंसमालोक्यसविप्रःपरमार्थवित्॥विस्मितःस्वगृहंमंतुंमनश्चक्रेद्विजोत्तम ॥ २६ ॥अथगच्छन्पथिप्राज्ञोगङ्गाना
मानिकीर्तयन्॥यमदूतान्ददर्शाग्रेकोटिकोटिसहस्रशः॥२७॥छिन्नैकपादाःकेचिच्चकेचिच्छिन्नैकपाणयः॥केपिकेपिच्छिन्नकर्णाःकेऽप्येकनयनास्तथा २८॥
केचिच्चच्छिन्ननासाश्चाच्छिन्नजिह्वाश्चकेचन॥भग्नदंताःकेऽपिकेपिकेपिदंतविवर्जिताः॥२९॥केऽपिशोणितधाराभिर्लिप्तसर्वकलेवराः ॥ विमुक्तकेशिकाःकेऽ
पिकेपिवक्त्रविवर्जिताः॥३०॥केऽपिकेपितथानग्नाःकेपिनिर्भिन्नवक्षसः॥केऽपिजर्जरितांगाश्चमहातीक्ष्णैःशिलीमुखैः॥३१॥निषिद्धांगुलिहस्ताश्चदृढपाशैस्त
थापरे॥क्रंदंतोव्यथयाकेऽपिपलायनपरायणाः॥३२॥एवंभूतान्यमप्रेष्यान्सविलोक्यद्विजोत्तमः॥सकंपहृदयोभीत्याततःस्तब्धइवाभवत् ॥३३॥ अवलंब्य
ततोधैर्यंसविप्रोहरिभक्तिकृत्॥ इत्यपृच्छन्मधुरयाकिरातान्यमकिंकरान्॥३४॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ केयूयंविकृताकाराःपाशमुद्गरपाणयः॥ दंष्ट्राकरालवद
नाअंगारसदृशप्रभाः ॥ ३५ ॥ यूयंसर्वेमहावीरज्वलत्पावकलोचनाः ॥ कृतातथापियुष्माकमियंकेनापिदुर्गतिः ॥ ३६ ॥ ॥ यमदूताऊचुः॥ ॥यमदूताव
यंसर्वेयमाज्ञाहारिणःसदा ॥ सदंडोऽयंद्विजास्माकंसुमहान्कदनोदयः ॥ ३७ ॥ ॥ धर्मस्वउवाच ॥ ॥ अकस्मादागतायूयंमहाबलपराक्रमाः ॥ एतावत
इयंकेनकथंवादुर्गतिःकृता ॥ ३८ ॥ ॥ यमदूताऊचुः ॥ ॥ भयंमुंचद्विजश्रेष्ठवृत्तांतंसकलंशृणु ॥ यथास्माकमिदंदुःखंबभूवात्यंतदुःसहम् ॥३९॥

योऽसौवृषेणशृङ्गाभ्यांकालकल्पोविदारितः ॥ तंनेतुंधर्मराजेनप्रेरिताःकिंकरावयम् ॥ ४० ॥ तेनाज्ञतावयंसर्वेसमस्तायुधपाणयः ॥ बद्धातंपापिनांश्रे
ष्ठंनेतुमिहसमागताः ॥ ४१ ॥ अथासौप्रातकालश्चकालकल्पोदुराशयः ॥ वृषेणहेतुभूतेनविषाणाभ्यांविदारितः ॥ ४२ ॥ सदयेनतथातत्रगङ्गापानीयसी
करैः ॥ सिक्तःपातकिनांश्रेष्ठोगङ्गानामानिजल्पता ॥ ४३ ॥ गङ्गाम्भःकणिकासेकैर्गतकल्मषमप्यमुम् ॥ बद्धापाशैर्दृढंनेतुमुद्यमंप्रतिचक्रिरे ॥ ४४ ॥
नेतुंतमपिदेवेशःशरणागतपालकः ॥ स्वदूतान्प्रेषयामासमहाबलपराक्रमान् ॥ ४५ ॥ केऽपिदूताःसमागत्यततोनारायणाज्ञया ॥ सकोपाःप्राहुरित्य
स्मात्पथिब्राह्मणसत्तम ॥ ४६ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ केभवंतोमहात्मानःकथमेनंमहाशयम् ॥ बद्धानयथपाशेनयूयंवाकस्यकिंकराः ॥ ४७ ॥
विहायैनंमहात्मानंपलायध्वंयथासुखम् ॥ नचेच्छिरांसियुष्माकंछेत्स्यामश्चक्रधारया ॥ ४८ ॥ तेषामेतानिवाक्यानिगर्वितानिद्विजोत्तम ॥ संश्रुत्याच्यु
तदूतानांतेऽस्माभिरतिजल्पिताः ॥ ४९ ॥ दण्डपाणेर्वयंदूताःसर्वप्राणाधिपस्यवै ॥ नीत्वैनंपापिनांश्रेष्ठंप्रयामःशमनालयम् ॥ ५० ॥ यूयंसर्वेमहात्मान
स्तुलसीमाल्यभूषिताः ॥ स्फुटपद्मपलाशाक्षाबलिनोगरुडध्वजाः ॥ ५१ ॥ दिव्यांबरधरायूयंमयूरगलसुंदराः ॥ शंखचक्रगदापद्मधारणाश्चचतुर्भु
जाः ॥ ५२ ॥ केयूयमीदृशाःसर्वेसर्वलक्षणसंयुताः ॥ इमंपातकिनांश्रेष्ठंकथंवानेतुमिच्छथ ॥ ५३ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ वयंसर्वेविष्णुदूताःपु
ण्यात्मानमिमंनरम् ॥ नेतुमत्रसमायातावैकुंठंप्रतिसंप्रति ॥ ५४ ॥ इमंश्रीभगवद्भक्तंस्वजनंगतकल्मषम् ॥ मुंचताशुयमप्रेष्यायदिजीवितुमिच्छथ ॥ ५५ ॥
भूयस्तेषामिदंवाक्यंश्रुत्वासर्वगतंद्विज ॥ कोपाद्यदुक्तमस्माभिस्तदाकर्णयकथ्यते ॥ ५६ ॥ अयंपापीदुराचारोब्रह्महत्यासहस्रकृत् ॥ कृतघ्नश्चैवगोघ्नश्च
मित्रघ्नश्चदुराशयः ॥ ५७ ॥ मेरुप्रमाणहेमानिहृतानिसुबहूनिच ॥ परदाराहृतानित्यमनेनातिदुरात्मना ॥ ५८ ॥ कोटिकोटिसहस्राणिजंतूनां
विष्णुकिंकराः ॥ कृताश्चबहुधाहत्याःस्त्रीहत्याचतथैवच ॥ ५९ ॥ अयंन्यासापहरणंस्वमातृगमनंतथा ॥ गोमांसभक्षणंचैवचकारप्रतिवासरम् ॥
॥ ६० ॥ परहिंसाकृतानेनदाहश्चपरवेश्मनः ॥ सभायांपरनिंदाचविधवागर्भपातनम् ॥ ६१ ॥ गृहमायांतमतिथिंधनलोभेनसत्तम ॥ अह
नन्निशितैःखड्गैर्निशायांयवनोपमः ॥ ६२ ॥ एतान्यन्यानिपापानिमहान्त्यगणितानिच ॥ चकारनीचोमूढोऽसौनाल्पमात्रंशुभावहम् ॥ ६३ ॥ तस्मा
दयंमहापापीनीयतेयातनागृहम् ॥ ज्ञेयाहिपापिनोदंड्याधर्मराजस्यसत्तमाः ॥ ६४ ॥ यूयंवैदेवदेवस्यदूताभगवतोयदि ॥ तदाकथमिमंनेतुंपापिनांश्रे
ष्ठमिच्छथ ॥ ६५ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ भवद्भिःसत्यमेवोक्तंकोऽपिनास्त्यत्रसंशयः ॥ दण्ड्याःपातकिनःसर्वेजीविताधिपतेःसदा ॥ ६६ ॥
अयंपापविनिर्मुक्तोगङ्गाशीकरसेचनात् ॥ तस्मादेनंवयंसर्वेनेष्यामोहरिमंदिरम् ॥ ६७ ॥ तावत्तिष्ठंतिदेहेषुपातकानिशरीरिणाम् ॥ गङ्गाम्भःशीकराया

वन्नस्पृशंतिसुदुर्लभम् ॥ ६८ ॥ चंद्रैककलयासर्वंतिमिरंहन्यतेयथा ॥ गङ्गाम्भःशीकरेणापिपातकंहन्यतेतथा ॥ ६९ ॥ गंगानामानिसंस्मृत्यपापी
मुच्येतपातकात् ॥ साक्षात्तत्सलिलंदृष्ट्वामुच्यतेऽत्रकिमद्भुतम् ॥ ७० ॥ शीतमप्युदकंगाङ्गंवह्निवत्पापकानने ॥ यथाग्निवत्पद्मवनेशीतंतोयंचदाहकृ
त् ॥ ७१ ॥ तस्मादयंपुण्यकर्माद्वितीयइवकेशवः ॥ गच्छध्वंशमनप्रेष्यायदिकल्याणमिच्छत ॥ ७२ ॥ तेषांकेशवदूतानांश्रुत्वास्माभिरिदंवचः ॥
भूयएवनिरुक्तंयद्विहस्योच्चैःशृणुष्वतत् ॥ ७३ ॥ अहोचित्रमहोचित्रमयंकल्मषमंदिरः ॥ गङ्गाम्भःसेचनादेवविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ ७४ ॥ स्वहस्तो
पार्जितंकर्मशुभंवायदिवाशुभम् ॥ नाभुक्त्वामुच्यतेमर्त्यःकल्पकोटिशतैरपि ॥ ७५ ॥ यमाज्ञयानेतुमिमंवयंसर्वेसमागताः ॥ कस्यायंवचसास्मा
भिस्त्यज्यतेपापिनांवरः ॥ ७६ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ यूयंपापधियोनूनंविवेकपरिवर्जिताः ॥ युष्माभिर्जह्नुकन्यायानज्ञायंतेयतोगुणाः
॥ ७७ ॥ कार्यंवेदेनिषिद्धंयत्तत्पातकमितिस्मृतम् ॥ यद्वेदसंमतंकार्यंतदेवधर्म्यमुच्यते ॥ ७८ ॥ देवोनारायणःसाक्षात्स्वयंभूरितिशुश्रुम ॥ यथाविष्णु
स्तथागंगागंगैवसर्वपापहा ॥ ७९ ॥ अशुभंवाशुभंकर्मस्वहस्तरचितंहरिः ॥ हरौप्रसन्नेपापानिकुत्रतिष्ठंतिदेहिनाम् ॥ ८० ॥ जन्मान्तरार्जितैः
पापैर्गतायूयमिमांगतिम् ॥ अद्यापिपापकर्माणःकिमर्थंपापमिच्छथ ॥ ८१ ॥ गङ्गानिन्दाकरायूयंविष्णुनिंदाकरास्तथा ॥ अतोयुष्मान्हनिष्यामःपापि
नश्चक्रधारया ॥ ८२ ॥ इत्युक्त्वाविष्णुदूतास्तेकोपादरुणलोचनाः ॥ चक्रिरेसमरारंभमस्माभिःसहसत्तम ॥ ८३ ॥ जीवेशदूताहन्यंतामितिप्रो
चुश्चतेरुषा ॥ भूयोभूयोवदंतोऽस्मान्निजघ्नुश्चक्रधारया ॥ ८४ ॥ इत्युक्त्वाविष्णुदूतास्तेसंग्रामेत्यंतदारुणाः ॥ सर्वेशंखान्समादध्मुःसहसाहृष्टमान
साः ॥ ८५ ॥ ततोऽस्माकंसिंहनादैःपयोदस्तनितैरिव ॥ कोदंडानांचविस्तारैर्व्याप्तंविप्रजगत्रयम् ॥८६ ॥ अथवृक्षैःशिलाभिश्चतथापर्वतवृष्टिभिः॥
अस्माभिर्विष्णुदूतास्तेबाणैश्चविदलीकृताः ॥ ८७ ॥ ऋष्टिभिर्भिंदिपालैश्चबाणैश्चपरिघैस्तथा ॥ कुठारैश्छुरिकाभिश्चदंडैश्चशंकुभिस्तथा ॥ ८८ ॥
खड्गैश्चशक्तिभिश्चैवनिशितैश्चशिलीमुखैः ॥ गदाभिश्चक्रधाराभिर्नाराचैश्चसुभीषणैः ॥ ८९ ॥ एतैरन्यैश्चविषमैरस्त्रैस्तेविष्णुकिंकराः ॥ निजघ्नुर्बहुधाको
पाद्वज्रकल्पैर्महार्णवे ॥ ९० ॥ तदास्त्रजर्जराःसर्वेवयंभीत्यापलायिताः ॥ निपेतुःकेऽपिसंग्रामेगतप्राणाःसहस्रशः ॥ ९१ ॥ ततोऽस्मांस्तेसमालोक्य
पलायनपरायणान् ॥ मुदाकंबून्समादध्मुर्बलिनोविष्णुकिंकराः ॥ ९२ ॥ अथच्छित्त्वाद्विजश्रेष्ठकालकल्पस्यबंधनम् ॥ विमानेतंसमारोप्यजग्मुर्भ
गवतःपुरम् ॥ ९३ ॥ गङ्गाशीकरसेकस्यप्रभावेनैवसत्तम ॥ जगामहरिसालोक्यंकालकल्पोऽतिपातकी ॥ ९४ ॥ स्थित्वाकल्पशतंतत्रभुक्त्वा
भोगान्मनोहरान् ॥ ज्ञानमासाद्यतत्रैवपरमंमोक्षमातवान् ॥९५॥ गङ्गाप्रभावैरस्माकमेतद्दुःखंगतंप्रभो ॥ गच्छब्राह्मणभद्रंतेसुप्रीतोनिजमंदिरम् ॥९६॥

इत्युक्त्वायमदूतास्तेययुर्यमपुरंद्विज ॥ भूयएवसधर्मस्वःप्रीतोगङ्गातटंययौ ॥ ९७ ॥ गंगायांस्नानमाचर्यसर्वलोकस्यमातरि ॥ बद्धाञ्ज
लिःसविप्रस्तांतुष्टावपरमेश्वरीम् ॥ ९८ ॥ ॥ धर्मस्वउवाच ॥ ॥ गंगेसमस्तजगदंबचलत्तरंगेऽनंगादिचारुतरमस्तकपुष्पमाले ॥ कंसारिचारुचर
णद्वयरेणुहन्त्रिभक्त्यानमामिदुरितक्षयकारिणींत्वाम् ॥ ९९ ॥ मातःसमस्तसुखदेप्रवरेनदीनांव्यासादिविप्रचयगीतगणेगुणाढ्ये ॥ संसारभैरवमहा
र्णवमध्यनौकेवंदेतवांघ्रियुगलंदुरितापहारि ॥ १०० ॥ यस्यास्तवांबुकणिकामपिजह्नुकन्येसौदासनामनृपतिर्द्विजकोटिहत्याम् ॥ संप्राप्यमुक्तिमगमत्रि
सुरैरलभ्यांतांत्वांनमामिशिरसावरदेप्रसीद ॥ १०१ ॥ नारायणाच्युतजनार्दनकृष्णरामगङ्गादिनामगदतोममदेविमातः ॥ संसारपातकनिवारिणिदेहपा
तस्त्वद्वारिणीहभवतुत्वदनुग्रहेण ॥ २ ॥ किंवातपोभिरखिलेश्वरिकिंजपैर्वादानैश्चकिंतुरगमेधमखैश्चकिंवा ॥ त्वन्नीरशीकरमवाप्यसुरैरलभ्यांमुक्तिं
व्रंजंतिमनुजाअतिपापिनोऽपि ॥ ३ ॥ स्वाहात्वमेवपरमेश्वरियास्वधात्वंगीर्वाणवृंदपितृलोकसुतृप्तिहेतोः ॥ सत्वंरजस्तमइतित्रिगुणस्वरूपांसृष्टिस्थि
तिप्रलयकारिणिनौमितांत्वाम् ॥ ४ ॥ धत्तेललाटफलकेतवसैकतंयःपुण्ड्रंचदेवितवतीरमृदासदैवम् ॥ त्वन्नामसर्वरसधामवदेच्चभक्त्यात्वत्पादरेणुर
खिलोस्तुममैवमूर्ध्नि ॥ ५ ॥ त्वद्रोधसित्रिपथगेवसतिंविधायपीत्वाचवारितवपातकनाशकारि ॥ स्मृत्वाचनामतववीचिरसंचदृष्ट्वासंसारवंधनहरेमम
जातुजन्म ॥ ६ ॥ नाकंशुभेसुमहदुल्लसितामनुष्याःकुर्वंतिभीतिरतिदुर्गमवर्त्ममत्वा ॥ व्यर्थैवसाकिलयतोऽमृतदेत्वदीयंसोपानभूतमुदकंत्रिदि
वप्रयाणे ॥ ७ ॥ पापानिरोगनिकराश्चशरीरदेहेतिष्ठंतितावदखिलेश्वरिभुक्तिदात्रि ॥ कुर्वंतियावदमलेषुतवोदकेषुस्नानंनहित्रिपथगेसरितांप्रधाने ॥
॥ ८ ॥ यस्यास्तवाच्युतविरंचिशिवादयोपिशक्रादिदेवनिकराव्रजितुंमहिम्नाम् ॥ पारंपरेपरममोक्षपदप्रदात्रींतांत्वांवदंतितटिनीमितिकेऽपिमो
हात् ॥ ९ ॥ गङ्गेसमस्तसुखदायिनिकिंचिदेवजानातितेपशुपतिर्भगवान्महत्त्वम् ॥ यस्मादसौसुमनसांप्रवरोऽतिभक्त्याधत्तेसदैवशिरसाजगदी
श्वरींत्वाम् ॥ ११० ॥ गंगेदेविजगन्मातःप्रसीदपरमेश्वरि ॥ परिपाहिनमस्तुभ्यंरक्षमांसेवकंस्वकम् ॥ ११ ॥ परब्रह्मस्वरूपांत्वांसर्वलोकैकमातरम् ॥
शक्नोमिकिमहंस्तोतुंभ्रांतचित्तोऽत्रमोक्षदे ॥ १२ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिस्तुताजगद्धात्रीतेनविप्रेणधीमता ॥ आविर्बभूवसहसाग
ङ्गामूर्तिमतीद्विज ॥ १३ ॥ ददर्शपुरतोगङ्गांद्विभुजांमकरासनाम् ॥ कुन्देन्दुशङ्खधवलांसर्वालङ्कारभूषिताम् ॥ १४ ॥ तांदृष्ट्वापुरतोगङ्गां ॥ १
गङ्गागङ्गेतिकीर्तयन् ॥ ववंदेचरणौतस्याःशिरसालिङ्गचमेदिनीम् ॥ १५ ॥ मोहयंतीस्मितालोकैःसुप्रीतापरमेश्वरी ॥ तमुवाचततोवि
प्रवरंवृणिवातिजैमिने ॥ १६ ॥ ॥ धर्मस्वउवाच ॥ ॥ मातस्त्वत्सलिलस्पर्शाद्ब्रह्महापिचमोक्षभाक् ॥ मयात्वंदृश्यतेसाक्षात्साध्यंकिमपरं

मम ॥ ११७ ॥ तथाप्येकंवरंयाचेत्वन्नीरेपरमेश्वरि ॥ मृत्युर्भवतुमेदेवित्वन्नामस्मरतोमम ॥ ११८ ॥ मयाकृतेनस्तोत्रेणयस्त्वांस्तौतिसदेश्वरि ॥
सोपिभुक्त्वाखिलान्कामानंतेयास्यतिसद्गतिम् ॥११९॥ ॥ गङ्गोवाच ॥ ॥ अनयाभवतोभक्त्यासंतुष्टास्मिद्विजोत्तम ॥ शीघ्रंतेकुशलंसर्वंभविष्य
तिनसंशयः ॥ १२० ॥ त्वयाकृतमिदंस्तोत्रंत्रिसंध्यंयःपठेन्नरः ॥ तस्याहमपिसंतुष्टादास्यामिमुक्तिमुत्तमाम् ॥१२१॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिद
त्त्वावरंतस्मैसादेवीभक्तवत्सला ॥ धर्मस्वनाम्नेविप्रेन्द्रतत्रैवांतरधीयत ॥१२२॥ सचविप्रोवरंप्राप्यकृतकृत्यइवाभवत् ॥ गङ्गारोधसितत्रैवतस्थौविप्रम
नोरमे ॥१२३॥ ततःकालेनमहताविमलेजाह्नवीजले ॥ सुखमृत्युंसमासाद्यजगामपदमुत्तमम् ॥१२४॥ कालकल्पोऽपिपापात्मासिक्तोगङ्गाम्बुशीकरैः ॥
प्राप्तवानुत्तमंमोक्षमन्येषांकाकथाद्विज ॥१२५॥ अनिच्छयापिगाङ्गेयंजलंस्पृष्ट्वाफलान्वितम् ॥ स्पृशतांभक्तिभावेनकिंभवेन्नाहिवेद्मितत् ॥१२६॥ गङ्गास
मंनास्तितीर्थंभूयोभूयोमयोच्यते ॥ यदम्बुकणिकांस्पृष्ट्वापरमंधामलभ्यते ॥ १२७ ॥ येभक्तिभावेनसरिद्वरायाःस्पृशंतियेंऽभःकणिकामपीह ॥ तेयां
तिनूनंपदमच्युतस्यपापैर्विमुक्ताःसकलैर्महोग्रैः ॥ १२८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेगङ्गाशीकरमाहात्म्येसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ पुनर्वक्ष्यामिविप्रेन्द्रगङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ गङ्गाकथासुधापानंकुरुमुक्तिंयदीच्छसि ॥ १ ॥ दानंदत्तंतेनसर्वंतेनसर्वेमखाःकृ
ताः ॥ तेनप्रपूजितोविष्णुर्यद्भक्तिर्भीष्ममातरि ॥ २ ॥ गङ्गायांधर्मकर्माणिक्रियंतेयानिकानिच ॥ अक्षयानिभवंत्यस्यतानिसर्वाणिजैमिने ॥ ३ ॥
वहंतंजलमालोक्यगाङ्गेयानिजलानियः ॥ भक्त्यागच्छेत्समुत्थायसोऽश्वमेधसहस्रकृत् ॥ ४ ॥ गङ्गाजलेष्वागतेषुयोनोत्तिष्ठतिभक्तितः ॥ पशुताशाश्वती
तस्यजन्मजन्मनिजैमिने ॥ ५ ॥ गाङ्गेयंजलमासाद्ययोनगृह्णातिभक्तितः ॥ जन्मकोट्यर्जितंपुण्यंक्षणादेवतुनश्यति ॥ ६ ॥ गङ्गातीरंजिगमिषुंयस्तुवार
यतेद्विज ॥ सकोटिकुलसंयुक्तोरौरवंनरकंव्रजेत् ॥७॥ मूत्रंवाथपुरीषंवागंगातीरेकरोतियः ॥ नदृष्टानिष्कृतिस्तस्यकल्पकोटिशतैरपि ॥ ८ ॥ श्लेष्माणं
वापिनिष्ठीवंदूषिकांवाश्रुवामलम् ॥ गंगातीरेत्यजेद्यस्तुसनूनंनारकीभवेत् ॥ ९ ॥ उच्छिष्टंकफकंचैवगङ्गागर्भेचयस्त्यजेत् ॥ सयातिनरकंघोरंब्रह्मह
त्यांचविंदति ॥ १० ॥ गङ्गारोधसियःपापंकुरुतेमूढधीर्नरः ॥ तदक्षयभवेन्नूनंनान्यतीर्थेषुशाम्यति ॥ ११ ॥ अन्यतीर्थेकृतंपापंगङ्गायांचविनश्यति ॥
गङ्गायांयत्कृतंपापंतत्कुत्रापिनशाम्यते ॥ १२ ॥ तस्मात्पापंनकर्तव्यंगङ्गायांशास्त्रकोविदैः ॥ कर्मणामनसावाचाकर्तव्योधर्मसंग्रहः ॥ १३ ॥
नतेदेशानतेशैलानचतानिवनानिच ॥ पापविध्वंसिनीयत्रनतिष्ठेत्सुरनिम्नगा ॥ १४ ॥ गङ्गातीरंपरित्यज्यमुहूर्तमपिजैमिने ॥ नचस्थातव्यमन्य
त्रयदिकार्यशतान्यपि ॥१५॥ भिक्षान्नमपिभुक्त्वाचस्थातव्यंजाह्नवीतटे ॥ नचान्यत्रक्षणमपिप्राप्यभूपालतामपि ॥ १६ ॥ संत्यज्यदेहंगङ्गायांब्रह्महापि

विमुच्यते॥अन्यत्रमुक्तयेनस्यादश्वमेधसहस्रकृत ॥१७॥ गङ्गातीरेवसन्यस्तुहरिपूजापरोभवेत्॥जन्मजन्मांतरेयेनकदाचिन्नार्चितोहरिः ॥ १८ ॥ भक्ति
र्भवतिनैतस्यगङ्गायांलोकमातरि ॥ श्रूयतांमानवाःसर्वेभूयोभूयोब्रवीम्यहम् ॥१९॥ स्नानंविधायगङ्गायांगम्यतांपरमंपदम् ॥ मृत्युकालेभजेद्यस्तुगङ्गा
गङ्गेतिमानवः ॥ २० ॥ विमुक्तःपातकैःसर्वैर्दिविदेवयुगायुतम् ॥ यस्यगङ्गाकथारम्भोमृत्युकालेभवेद्द्विज ॥ २१ ॥ सगच्छेद्विष्णुभवनंगलिताखिल
कल्मषः ॥ यस्तुस्मरतिवैप्राज्ञोमृत्युकालेद्विजोत्तम ॥ २२ ॥ गङ्गेतिमुक्तिदंनामतस्यतुष्टोभवेद्धरिः ॥ मृत्युकालेभवेद्यस्तुगङ्गामृत्पुण्ड्रमुत्तमम्॥२३॥
गङ्गास्नायिनमालोक्यत्यजेद्यस्तुकलेवरम् ॥ श्मशानेऽपिद्विजश्रेष्ठसगङ्गामरणंलभेत् ॥ २४ ॥ तिष्ठंत्यस्थीनिगङ्गायांयावत्कालंशरीरिणः ॥ तावत्कल्प
सहस्राणिविष्णुलोकेमहीयते ॥ २५ ॥ यस्यमज्जन्तिगङ्गायांभस्मास्थीनिनखानिच ॥ शिरोरुहाण्यपिप्राज्ञःसविष्णोर्भुवनंवसेत् ॥ २६ ॥ स्थितेष्वस्थि
षुगङ्गायांयत्कर्मलभतेनरः ॥ ब्रवीमितत्फलंसर्वंशृणुनान्यमनाद्विज ॥ २७ ॥ एकदाभगवाञ्छक्रोनानालंकारभूषितः ॥ क्रीडागृहेययौकामीयुवत्यापद्मगं
धया ॥ २८ ॥ पद्मगंधारसज्ञासासंप्राप्तनवयौवना ॥ नानारसप्रदानेनचकारसुरसंप्रति ॥२९॥ सपत्न्याःस्वर्णपर्यंकेतस्याःशिशुमृगीदृशः ॥ प्रीतःपादतले
जिष्णुरुवासस्मरमोहितः ॥ ३० ॥ अथतस्यैस्वयंशक्रोनिर्मायस्वर्णवीटिकाम् ॥ ददातिपरमप्रीतस्तद्गुणाकृष्टमानसः ॥ ३१ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुपौ
लोमीवरसुन्दरी ॥ भूषणैर्भूषिता सर्वैःस्वयंतद्गृहमाययौ ॥ ३२ ॥ दृष्ट्वातथाविधंशक्रंसर्वदेवाधिपंप्रभुम् ॥ भृशंचुकोपपौलोमीप्राहेतिचसुलक्षणा ॥३३॥
॥ शच्युवाच ॥ ॥ देवकिंकुरुषेकांतत्वंसमस्तसुराधिप॥ ममदासीस्वरूपायैददासिस्वर्णवीटिकाम्॥३४॥ स्पृशंतित्रिदशाःसर्वेशिरसाचरणौतव॥त्वंकथंप
द्मगन्धायादास्याःपादतलेप्रभो॥३५॥याचितश्चसुगन्धित्वाद्भृंगःस्यानचतद्यशः॥ सुंदरीकोटिभर्त्तात्वंसमस्तरसवित्प्रभो॥३६॥ कथमेवंविधंकर्मकरोष्य
त्यंतकुत्सितम् ॥ निर्गुणेपद्मगन्धेहेदासिदूरंपरिव्रज ॥३७॥ त्वमीश्वरीचपर्यंकेशक्रःपादतलेतव ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ तयानिर्भर्त्सितासाध्वीपौलोम्याबहुधात
तः॥३८॥ उवाचपद्मगन्धासाक्रोधादितिवरांगना ॥ ॥ पद्मगंधोवाच ॥ ॥ गुणंचममदोषंचस्वयंस्वाम्येववेत्तिवै॥३९॥ केनाधिकारेणागत्यत्वंमांनिंदसिनिर्गु
णे ॥ अन्येनेत्रद्वयेनापिपश्यंतिगुणदोषकौ ॥ ४० ॥ सहस्रनेत्रैरप्येषनपश्येत्किंदुराशये ॥ यथादोषोहिलोकानांप्रचरेन्नगुणंतथा ॥ ४१ ॥ आदौकलंक
श्चन्द्रस्यदृश्यतेगुणवर्ज्जनैः ॥ अनर्थभाषिणीक्रूराकुमूर्त्तिर्गुणवर्जिता ॥ ४२ ॥ यदाहंनास्मिगुणिनीभजतुत्वांतदापतिः ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥
इत्युक्त्वापद्मगंधासाक्रोधात्कोकनदेक्षणा ॥ ४३ ॥ उत्तस्थौस्वर्णपर्यङ्कात्कुर्वतीकरुणंमहत् ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ प्रियेप्राणेश्वरिश्रेष्ठेमांविहायक्क
गच्छसि ॥ ४४ ॥ मयाकिमपराद्धंतेममतद्वदसुंदरि ॥ कांतेदासोऽस्म्यहंनूनंदासकर्मकरोमिते ॥ ४५ ॥ दासपत्नीभवेद्दासीवाक्यंत्वंनशृणोषिकम् ॥

समुत्थायततःशक्रस्तन्मोहाकुलमानसः ॥ ४६ ॥ अंकेनिवेशयामासभूयस्तांवरसुंदरीम् ॥ ॥ शच्युवाच ॥ ॥ क्रौंचित्वज्जीवनंधन्यंव्यर्थमज्जीव
नंध्रुवम् ॥ ४७ ॥ त्वंस्वामिसुभगानित्यंदुर्भगाहंवरांगना ॥ यावत्पुण्यक्षयंक्रौंचितत्पुण्यंयास्यतेक्षयम् ॥ ४८ ॥ क्रौंचवंशसमुत्पन्नादुःखंभूयोऽपिभोक्ष्य
सि ॥ देवेन्द्रेणसमंतावत्कुरुकेलिंयथासुखम् ॥ ४९ ॥ कियद्भिर्दिवसैःक्रौंचिनभवेत्तवनिर्गुणे ॥ अत्यद्भुतंवचस्तस्याःपद्मगन्धानिशम्यसा ॥ ५० ॥
द्वन्द्वभावंपरित्यज्यप्रणम्योवाचतांसतीम् ॥ ॥ पद्मगंधोवाच ॥ ॥ पुलोमजेवरारोहेचित्रमेतत्त्वयोदितम् ॥ ५१ ॥ क्रौंचीकथमहंब्रूहिश्रोतुमिच्छामि
यत्नतः ॥ काहंकुत्रस्थिताचापिकथमत्रागतासती ॥ ५२ ॥ कालैःकियद्भिर्मत्पुण्यंक्षीणत्वंप्रतियास्यति ॥ ॥ शच्युवाच ॥ ॥ पद्मगन्धेपुरात्वंहि
क्रौंचीपक्षिसमुद्भवा ॥ ५३ ॥ अमेध्यमामिषंकीटान्भक्षयंतीक्षितौस्थिता ॥ न्यग्रोधतरुरेकोऽस्तिगङ्गातीरेमनोरमे ॥ ५४ ॥ तत्रनीडंविनिर्मायभवत्या
वसतिःकृता ॥ एकदाकृष्णसर्पेणतस्मिन्न्यग्रोधपादपे ॥ ५५ ॥ नीडंप्रविश्यदष्टात्वंसहसापंचतांगता ॥ क्रव्याणितवसर्वाणिससर्पोभक्षयत्क्षुधा ॥ ५६ ॥
स्थितानितत्रैवास्थीनिनिर्मांसानिवरानने॥कदाचित्पवनैर्भद्रेमहद्भिःसचपातितः॥५७॥भग्नःपपातगङ्गायांसमूलोपिवरांगने॥गङ्गायांपतितेतस्मिन्न्यग्रोधे
धरणीरुहे ॥ ५८ ॥ गङ्गाजलैःप्लावितानितान्यस्थीनितवोत्तमे ॥ यावदस्थीनिगङ्गायांतावत्तिष्ठंतितानिच ॥ ५९ ॥ तावत्त्वंस्वामिसुभगाभविष्यसिसदै
वहि ॥ इतितेकथितंसर्वंपद्मगंधेमयाधुना ॥ ६० ॥ येनपुण्यप्रभावेणशक्रोपिवशगस्तव ॥ धन्यातुजाह्नवीदेवीक्रौंचीयस्याःप्रसादतः ॥ ६१ ॥
त्वमस्पृश्यासिचाण्डालैरंकेस्वपिषिवज्रिणः ॥ तेनापमानितासाध्वीशक्रेणापिपुलोमजा ॥ ६२ ॥ परिम्लानमुखांभोजासाजगामयथागता ॥ शक्रां
कएवसातस्थौपद्मगन्धावरांगना ॥ ६३ ॥ तद्वाक्यंहृदयेतस्याजागरूकमिवस्थितम् ॥ अथैकदासुराधीशःसुप्रीतस्तद्गुणैर्द्विज ॥ ६४ ॥ वरंवरयसुश्रो
णिस्वयंतामित्युवाचह ॥ ॥ पद्मगंधोवाच ॥ त्वंसर्वदेवताधीशोनारीकोटिपतिस्तथा ॥ ६५ ॥ तथाप्यसिममाधीनःस्वामिन्किमपरैर्वरैः ॥ तथा
पित्वंवरंदित्सुर्यदानूनंसुरोत्तम ॥ ६६ ॥ कर्मणामनसावाचाप्रतिज्ञांकुरुमत्पुरः ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ जीवितंचधनंचैवराज्यंचैवपरिच्छदम् ॥ ६७ ॥
आज्ञापयकिमेतद्वैतुभ्यंदास्यामिसुंदरि ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंसंदेहोनात्रविद्यते ॥ ६८ ॥ यदीच्छसिमृगीनेत्रेतत्तेदास्याम्यहंध्रुवम् ॥ ॥ पद्मगं
धोवाच ॥ ॥ नूनमेवप्रसन्नोऽसियदित्वंत्रिदशेश्वर ॥ ६९ ॥ जन्ममेहस्तियोनौचभूयोदेहीतिमेवरम् ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ कृतप्रतिज्ञःसुश्रो
णिवरंतेऽहंददामिवै ॥ ७० ॥ किंतुदुःखानियातानिबहूनिहृदयेमम ॥ त्वामदृष्ट्वावरारोहेप्रीतिर्नप्राप्यतेक्षणम् ॥ ७१ ॥ कथंतेचिरविच्छेदंसोढुं
शक्रोमिदुःसहम् ॥ यदामय्यनुकंपास्तितवपीनपयोधरे ॥ ७२ ॥ तदाकियद्दिनंतिष्ठमयासहवराङ्गने ॥ ततोदेवाधिराजस्यवदंतीबहुसंपदम् ॥ ७३ ॥

वर्षाणामयुतंतस्थौसादेवनिलयेसती ॥ ॥ पद्मगन्धोवाच ॥ ॥ आज्ञांदेहिसुराधीशसाधितुंसुमनोरथम् ॥ ७४ ॥ व्रजाम्यहंकर्मभूमिंवंदेपादद्व
यंतव ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ त्वत्प्रेमसिंधुमानेनमयाचन्द्रनिभानने ॥ ७५ ॥ स्थित्वाकतिदिनंपश्चाद्गमिष्यसियथासुखम् ॥ ततस्तुकौ
तुकागारेतेनसार्द्धमहर्निशम् ॥ ७६ ॥ क्रीडंतीपद्मगंधासातस्थौवर्षायुतत्रयम् ॥ सुराधीशंततःसेतितदाप्राहमुदान्विता ॥ ७७ ॥ आदेशंकुरुग
च्छामिपृथिवींप्रतिसंप्रति ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ जाड्यंजहीहिसुश्रोणितिष्ठात्रैवमयासह ॥ ७८ ॥ त्वांत्यक्तुंनहिशक्नोमिप्राणेभ्योपिगरीयसीम् ॥
॥ पद्मगन्धोवाच ॥ पुण्यक्षयेसुराधीशयदायास्याम्यहंभुवि ॥७९॥ तदाचिरंतेविच्छेदोभविष्यतिमयासह ॥ यद्विच्छेदेमयानाथपुनर्गंतुंभुवंप्रति ॥८०॥
इच्छाम्यहंपुनर्द्यौंश्चपुण्योपार्जनहेतवे ॥ कर्मभूमिमहंगत्वायेनोपायेनवासव ॥ ८१ ॥ तत्करिष्यामिविच्छेदःकदाचित्स्यात्त्वयानमे ॥ ॥ इन्द्रउवाच॥
भद्रेत्वयायदानूनंकर्मेदंकर्तुमिच्छितम् ॥ ८२ ॥ तदागच्छपुनःशीघ्रमागमिष्यसिसुंदरि ॥ सहनेत्राद्धिविगलद्बाष्पसिक्ततनुस्ततः ॥ ८३ ॥ दोर्भ्या
मालिङ्ग्यतांशक्रोगच्छेत्याहप्रियेवदन् ॥ तदादेशात्ततःसाध्वीकर्मभूमिसमागता ॥ ८४ ॥ जाताचहस्तिनीयोनौभूत्वाजातिस्मराद्विज ॥ स्मरंतीनि
जवृत्तांतंसाकियद्भिर्दिनैस्ततः ॥ ८५ ॥ जगामजाह्नवीतीरंहस्तियोनिसुसंभवा ॥ गङ्गायांस्नानमासाद्यगङ्गाकर्दमभूषिता ॥ ८६ ॥ गंगागंगेतिजल्पंती
ह्रदंनिम्नंविवेशसा ॥ तस्मिन्गंगाह्रदेगत्वाहस्तिनीयर्वताकृतिः॥८७॥ निजांजातिंस्मरंतीसाजगामपंचतांपुनः॥ तस्याःसाहसमालोक्यहस्तिनींसर्वदेवताः
॥८८॥ ववर्षुःपारिजाताद्यैःकुसुमैरुत्तमैर्मुदा ॥ तामानेतुंततःशक्रःसर्वदेवगणैर्वृतः ॥ ८९ ॥ वेगात्तच्चिरविच्छेदात्क्रुष्णांगींसुमनाययौ ॥ पुष्पकेतांसमा
लोक्यदिव्यदेहांसुराधिपः ॥९० ॥ कथयन्निजदुःखानिनिजावासंजगामह ॥ पुलोमजारंभाचप्रम्लोचाचोर्वशीतथा ॥ ९१ ॥ सुंदर्योऽन्याश्चयुवतीस्त
स्यास्त्यक्त्वामुदागताः ॥ शक्रस्यहृदयोत्साहंतन्वंतीसावरांगना ॥ ९२ ॥ पुरंदरपुरेतस्थौसुभगाप्रीतिवल्लभा ॥ यस्यास्तिष्ठंतिगङ्गायांयावदस्थी
निजैमिने ॥ ९३ ॥ कुलकोटिशतंतावत्तस्थावाससुरालये ॥ राजानोदिविराज्येषुयेयेभूतास्तपोबलात् ॥ ९४ ॥ तेषांतेषांत्विहभूमिर्भवत्यमरसुंदरी ॥
गंगास्थिमज्जनादेवजैमिनेफलमीदृशम् ॥ ९५ ॥ गंगायांत्यजतोदेहंफलंवक्तुंनशक्यते ॥ मृतंशरीरंगंगायांयावदस्थीनिजैमिने ॥ ९६ ॥ कल्पकोटिशतं
तावत्तस्यावासःसुरालये ॥ मृतंशरीरंगंगायांस्रोतोभिश्चलितंद्विज ॥९७॥ दृश्यतेदेहिनस्तस्यतत्फलंशृणुजैमिने॥ स्वर्गेदेवांगनात्रस्तचारुचामरवायुभिः
॥ ९८ ॥ वीजितःस्वर्णपर्यंकेसुप्तस्तिष्ठतिकौतुकी ॥ जाह्नवीसैकतेयस्यशरीरंदृश्यतेमृतम् ॥ ९९ ॥ दिवाकरकरैस्तप्तंकुलंतस्यवदाम्यहम् ॥ सुगन्धैश्चं
दनैर्दिव्यैर्लिप्तसर्वकलेवरः ॥ १०० ॥ दिव्याङ्गनाभिःसहितोदिविक्रीडतिसर्वदा ॥ काकैर्गृध्रैश्चकंकैश्चशकुंतैर्भीष्ममातरि ॥ १०१ ॥ वपुर्विदलि

तंयस्यदृश्यतेतत्फलंशृणु ॥ दिविदिव्यांगनापीनप्रोत्तुङ्गरुचिरस्तनैः ॥ १०२ ॥ श्लिष्टवक्षाश्वपर्यंकेनिद्रातिनित्यमेवसः ॥ पिपीलिकाभिःकीटैश्चमक्षिका
भिश्चवेष्टितः ॥ १०३ ॥ गंगायांयस्यदृश्यंतेअस्थीनिपतितानिच ॥ तस्याक्षयंफलंविप्रवदतोमेनिशामय ॥ १०४ ॥ प्रणमत्रिदशव्यूहशिरोमुकुटभूप
णैः ॥ हतपादरजाःस्वर्गेसचशक्रायतेचिरम् ॥ १०५ ॥ अनिच्छयापिगङ्गायांयदेहपतनंभवेत् ॥ सविमुक्तोऽखिलैःपापैर्नरोनारायणोभवेत् ॥ १०६ ॥
यस्यांगाराश्चदृश्यंतेगङ्गायांचलिताजलैः ॥ अङ्गारसङ्ख्ययास्वर्गेतिष्ठेत्कल्पशताधिकम् ॥ १०७ ॥ सर्वेषामेवपुण्यानांकदाचित्क्षयमीक्षते ॥ गङ्गायांप
तितेदेहेभवेत्पुण्यक्षयोनहि ॥ १०८ ॥ बहुनात्रकिमुक्तेननिश्चितंकथ्यतेऽधुना ॥ गङ्गायांत्यक्तदेहस्यमहिमाज्ञायतेनहि ॥ १०९ ॥ विपमदुरितराशी
नाशिगाङ्गंनरोयःस्पृशतिभुविकदाचिद्भावुकोभक्तिभावैः ॥ जगदुदधिजलंविलंघ्यघोरंव्रजतिसपारमपारतुष्टिनावा ॥ ११० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायो
गसारेगङ्गामाहात्म्येऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ छ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ भूयएवगुरोब्रूहिगङ्गामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ गङ्गाकथामृतंपातुंमाधुर्यात्पुन
रिष्यते ॥ १ ॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥ तदप्यहंब्रवीमित्वांगङ्गाभक्तोयतोभवान् ॥ तौपादौसफलौनॄणांजाह्नवीतटगामिनौ ॥ २ ॥ गङ्गाकल्लोलनि
नदश्राविणौश्रवणौचतौ ॥ साजिह्वायाचजानातिस्वादुभेदंतदंभसः ॥ ३ ॥ तेनेत्रेजाह्नवीचारुतरंगदर्शनेचते ॥ तल्ललाटमितिप्रोक्तंगङ्गामृत्पुण्ड्रधारिय
त् ॥ ४ ॥ तौहस्तौजाह्नवीतीरेहरिपूजापरायणौ ॥ शरीरंसफलंतच्चविमलेजाह्नवीजले ॥ ५ ॥ पतितंतद्द्विजश्रेष्ठचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ स्वर्गस्थाःपित
रःसर्वेगच्छंतोजाह्नवीतटे ॥ ६ ॥ संदृश्यहृष्टाःशंसंतिवदंतइतिजैमिने ॥ तत्पुण्यंकृतमस्माभिःसद्गतिप्राप्तयेपुरा ॥ ७ ॥ भविष्यत्यक्षयंतच्चयतःपु
त्रोयमीदृशः ॥ अनेनगाङ्गैःसलिलैर्वयंसंप्रतितर्पिताः ॥ ८ ॥ यास्यामःपरमंधामदुर्लभंयत्सुरैरपि ॥ गङ्गायांयानिद्रव्याणिदास्यत्यस्माकमात्मजः ॥ ९ ॥
अस्मभ्यंतानिसर्वाणिभविष्यंत्यक्षयाणिवै॥नरकस्थाश्चपितरःसर्वदुःखसमन्विताः॥१०॥ वदंतीतिसुतंदृष्ट्वागच्छंतंजाह्नवीतटम् ॥कृतानियानिपापानिनर
कक्लेशदानिवै ॥ ११ ॥ यास्यंतिसंक्षयंतानिपुत्रस्यापिप्रसादतः ॥ विमुक्तानरकक्लेशैर्वयंसर्वेसुदुःसहैः ॥ १२ ॥ अथपुत्रप्रसादेनयास्यामःपरमांगतिम् ॥
यात्रांविधाययोमर्त्योगृहंमोहान्निवर्तते ॥ १३ ॥ निराशाःपितरस्तस्ययांतिसर्वेयथागताः ॥ आमिषंमैथुनंचैवदोलामश्वंगजंतथा ॥ १४ ॥ उपानहं
चातपत्रंगंगायात्रासुवर्जयेत् ॥ अध्वश्रमोद्भवंदुःखंदुष्करंनहिमन्यते॥१५॥ गृहेपद्मसुखंतत्रगङ्गास्नानेस्मरेन्नच ॥असत्यभाषणंचैवपाखंडसंगमेवच॥१६॥
द्विर्भोजनंचकलहंगंगायात्रासुवर्जयेत् ॥ परनिंदांचलोभंचगर्वंचक्रोधमत्सरौ ॥ १७ ॥ अत्यंतहास्यशोकंचगंगायात्रासुवर्जयेत् ॥ मंचसुप्तमिवात्मानं
चिंतयेद्भूमिशायिनम् ॥ १८ ॥ गंगानामसुनामानिवदेद्गच्छञ्जनःपथि ॥ माहात्म्यंजाह्नवीदेव्याःसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १९ ॥ सुखदंमोक्षदंचैवकथ

यन्पथिगच्छति ॥ गङ्गेदेवि जगन्मातर्देहिसंदर्शनंमम ॥ २० ॥ वचोभिःकामलैरेभिःकुर्याच्छ्रमनिवारणम् ॥ हाकथंसदनंत्यक्तमागतंवाकथंमया ॥
॥ २१ ॥ श्रमैरितिवदेद्यस्तुसंपूर्णंतत्फलंनहि ॥ क्वपर्यङ्कःक्वमेपत्नीक्वचमेचसुहृद्गृहम् ॥ २२ ॥ स्वपामिप्रांतरेभूमौकथंवाहंसमागतः ॥ धन
धान्यादिवस्तूनांकागतिर्वागृहेमम ॥ २३ ॥ कियद्भिर्दिवसैर्भूयोगमिष्याम्यहमालयम् ॥ इतिचिंताकुलायेचपथिगच्छंतिमानवाः ॥ २४ ॥ गंगा
स्नानफलंतेषांसंपूर्णंनभवेद्द्विज ॥ गङ्गेगंतुंप्रतीतीरेयात्रेयंविहितातव ॥ २५ ॥ निर्विघ्नांसिद्धिमाप्नोमित्वत्प्रसादात्सरिद्वरे ॥ इमंमंत्रंसमुच्चार्ययात्रा
कालेविशेषतः ॥ २६ ॥ हर्षितोनिलयाद्गच्छेद्वैष्णवैःसहजैमिने ॥ नातिवेगेनगंतव्यंनतथाचशनैःशनैः ॥ २७ ॥ गङ्गायात्रासुकर्तव्यंनान्यत्कर्मविच
क्षणैः ॥ गंगातीरेप्रयागेतुवाणिज्यप्रमुखानिच ॥ २८ ॥ कार्याणिकुरुतेयस्तुतत्पुण्यार्द्धंविनश्यति ॥ जन्मजन्मार्जितंपापंस्वल्पंवायदिवाबहु ॥ २९ ॥
गंगादेवीप्रसादेनसर्वंमेयास्यतिक्षयम् ॥ इत्युक्त्वापरमप्रीतःप्राज्ञोगङ्गातटंव्रजेत् ॥ ३० ॥ दृष्ट्वाचमातरंगङ्गामिमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ अद्यमेसफलंजन्मजी
वितंचसुजीवितम् ॥ ३१ ॥ साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपांत्वामपश्यमितिचक्षुषा ॥ देवित्वद्दर्शनादेवमहापातकिनोमम ॥ ३२ ॥ विनष्टमभवत्पापंजन्मको
टिसमुद्भवम् ॥ इत्युक्त्वासकलंदेहंनिपात्यपृथिवीतले ॥ ३३ ॥ प्रणमेज्जाह्नवींदेवींभक्तिभावसमन्वितः ॥ ततःस्रोतःसमीपेचबद्धाञ्जलिरिमंपु
नः ॥ ३४ ॥ पठेन्मंत्रंभक्तिभावैःसुप्रीतोद्विजसत्तम ॥ गंगेदेविजगद्धात्रिपादाभ्यांसलिलंतव ॥ ३५ ॥ स्पृशामीत्यपराधंमेप्रसन्नाक्षंतुमर्हसि ॥ स्वर्गा
रोहणसोपानंत्वदीयमुदकंशुभे ॥ ३६ ॥ अतःस्पृशामिपादाभ्यांगंगेदेविनमोनमः ॥ ततस्तुमस्तकेधृत्वागांगेयंवारिभक्तितः ॥ ३७ ॥ स्नानार्थंप्रवि
शेत्स्रोतःप्राज्ञोगंगेतिकीर्तयन् ॥ त्वत्कर्दमैरतिस्निग्धैःसर्वपापप्रणाशनैः ॥ ३८ ॥ मयासंलिप्यतेगात्रंमातर्मेहरपातकम् ॥ गङ्गाकर्दमलिप्ताङ्गोगङ्गा
गङ्गेतिकीर्तयन् ॥ ३९ ॥ सर्वकल्मषनाशिन्यांगङ्गायांस्नानमाचरेत् ॥ भूयःपूर्वोक्तमन्त्रेणगृहीत्वामृत्तिकांततः ॥ ४० ॥ वक्ष्यमाणेनमन्त्रेणगृहीत्वामृ
त्तिकांपुनः ॥ वक्ष्यमाणेनमंत्रेणभक्तितःस्नानमाचरेत् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मस्वरूपेहेगङ्गेस्नानमाचर्यतेमया ॥ त्वदीयेनिर्मलेतोयेयथोक्तफलदाभव ॥ ४२ ॥
ततोनिजेच्छयाविप्रगङ्गायांलोकमातरि ॥ स्नानंसमाचरेत्प्राज्ञोगङ्गानारायणंस्मरन् ॥ ४३ ॥ एवंस्नात्वातुगङ्गायांगात्रंवस्त्रेणमार्जयेत् ॥ परिधेयांब
रांबूनिगङ्गास्रोतसिनत्यजेत् ॥ ४४ ॥ नदंतधावनंकुर्याद्गङ्गागर्भेविचक्षणः ॥ कुर्याच्चेन्मोहतःपुण्यंनगङ्गास्नानजंलभेत् ॥ ४५ ॥ प्रभातेऽन्यत्रतांकृत्वादं
तकाष्ठादिकक्रियाम् ॥ रात्रिवासंपरित्यज्यगङ्गायांस्नानमाचरेत् ॥ ४६ ॥ बाह्यभूमिमगत्वायोगङ्गायांस्नानमाचरेत् ॥ गङ्गास्नानफलंसोऽपिसंपूर्णंचलभेन्न
हि ॥ ४७ ॥ स्नात्वाचगङ्गामृत्पुंड्रंस्थानेस्थानेनयेद्बुधः ॥ ततःस्थिरमनाःकुर्याद्विधिनातर्पणाधिकम् ॥ ४८ ॥ गाङ्गेयैरुदकैर्यस्तुकुरुतेपितृतर्पणम् ॥

पितरस्तस्यतृप्यंतिवर्षकोटिशतावधि ॥ ४९ ॥ गङ्गायांकुरुतेयस्तुपितृश्राद्धंद्विजोत्तम ॥ पितरस्तस्यातिष्ठंतिसंतुष्टास्त्रिदशालयम् ॥ ५० ॥ समाप्य
स्नानकर्माणिगङ्गायांसमुपोषितः ॥ दानंदेवार्चनंचैवजयोऽन्याश्चक्रियास्तथा ॥ कृतास्तुयास्तुगङ्गायांक्षयस्तासांनविद्यते ॥ ५१ ॥ समाप्यस्नानकर्मा
णिगंगायांसमुपोषितः ॥ कृतपंचमहायज्ञोगंगापूजांसमाचरेत् ॥ ५२ ॥ गंगायाःप्रतिमांदेव्याःश्रीविष्णोःप्रतिमांतथा ॥ नालिकेरोदकैर्दिव्यैःस्नापये
द्भक्तितोबुधः ॥ ५३ ॥ जाह्नवीप्रतिमाभावान्नालिकेरोदकानिवै ॥ निक्षिपेज्जाह्नवीतोयेजाह्नवींहृदिसंस्मरन् ॥ ५४ ॥ दिव्यैर्गंधैश्चदीपैश्चघृतपूर्णसमुज्ज्व
लैः ॥ धूपैःसुवासितैश्चैवनानापुष्पमनोहरैः ॥ ५५ ॥ नानाफलैःसुपक्वैश्चनैवेद्यैरुत्तमास्तथा ॥ पाद्यार्घाचमनीयैश्चतांबूलैःखादिरान्वितैः ॥ ५६ ॥ अन्यै
रप्युपहारैश्चविशिष्टैर्निजभक्तितः ॥ स्तवैर्नानाचनैवेद्यैर्गङ्गांविष्णुंचपूजयेत् ॥ ५७ ॥ ततःसंपूजितांदेवींविष्णुंचपरमेश्वरम् ॥ अंगप्रदक्षिणांकुर्याद्भक्त्या
वारत्रयंबुधः ॥ ५८ ॥ अथस्थित्वानिराहारोऽपरेहनिसरिद्वरे ॥ भोक्ष्यामिजह्नुतनयेशरणंमेभवानघे ॥ ५९ ॥ एवंसंकल्प्यमतिमान्कर्मणामनसागिरा ॥
रात्रौजागरणंकुर्याज्जितनिद्रोऽतिहर्षितः ॥६०॥ अशक्त्याचद्विजश्रेष्ठफलाहारोभवेदधः ॥ अन्नमात्रंनभुंजीतनचकुर्याद्विभोजनम् ॥६१॥ प्रातर्गङ्गांचविष्णुं
चपुनरभ्यर्च्यजैमिने ॥ विप्रायदक्षिणांदद्याद्विभवस्यानुरूपतः ॥ ६२ ॥ अर्चनंजागरंचैवयत्कृतंपुरतस्तव ॥ अच्छिद्रमस्तुतत्सर्वंत्वत्प्रसादात्सरिद्व
रे ॥ ६३ ॥ इत्युक्त्वातांनमस्कृत्यकृतनित्यक्रियोद्विजः ॥ ततःसबंधुभिःसार्द्धंपारणंस्वयमाचरेत् ॥ ६४ ॥ तीर्थोपवासमेवंयःकुरुतेजाह्नवीतटे ॥
तस्यपुण्यफलंवत्सवदतोमेनिशामय ॥ ६५ ॥ जन्मांतरार्जितैःपापैर्विमुक्तोविष्णुरूपधृक् ॥ विष्णोःपुरंसमासाद्यविष्णुनासहमोदते ॥ ६६ ॥ कल्पको
टिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ स्थित्वाविष्णुपुरंसर्वंसुखंभुंक्तेसुदुर्लभम् ॥ ६७ ॥ ततोनारायणादेशाद्ब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ ब्रह्मलोकेसुखंभुंक्तेदुर्ल
भंयत्सुरैरपि ॥ ६८ ॥ तावत्कालंब्रह्मलोकेस्थित्वाब्रह्मक्षयात्ततः ॥ महादेवंततोगच्छेद्रथमारुह्यशोभनम् ॥ ६९ ॥ सुखंनानाविधंतत्रभुङ्क्तेऽत्यन्तसुदुर्ल
भम् ॥ गाणपत्यमवाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ७० ॥ तावत्कालंशिवपुरेस्थित्वावैपुण्यवान्नरः ॥ इन्द्रलोकंततोगच्छेद्द्वितीयइववासवः ॥ ७१ ॥
तेनपुण्यात्मनासार्द्धंवसेदेकासनेततः ॥ तत्रभुक्त्वाखिलान्कामान्कल्पकोटिशतावधि ॥७२॥ सूर्यलोकंततोगच्छेद्द्वितीयइवचन्द्रमाः ॥तत्रामृतानिभुक्त्वावै
चिरंचन्द्रस्यसन्निधौ ॥७३॥ पुनरागत्यपृथिवींचक्रवर्तीनृपोभवेत् ॥ पालयित्वाचिरंपृथ्वींजित्वावैसकलान्रिपून् ॥ ७४ ॥ आयुषोंऽतेचगङ्गायांसुखंमृत्युम
वाप्नुयात् ॥ भूयःसएवमारुह्यविमानंसुमहायशाः ॥ ७५ ॥ पुरंभगवतोयातिदैवतैरपिदुर्लभम् ॥ तत्रभुक्त्वाखिलान्भोगान्मन्वंतरचतुष्टयम् ॥ ७६ ॥
परमंज्ञानमासाद्यदुर्लभंमोक्षमाप्नुयात् ॥ जाह्नवीतीरयात्रायांदैवाद्यस्यभवेत्पथि ॥ ७७ ॥ पंचतांसोऽपिपरमंधामगच्छेन्नसंशयः ॥ सत्यधर्मोनामराजाधा

र्मिकश्चप्रियंवदः ॥ ७८ ॥ त्रेताद्वापरसंधौचबभूवक्षितिमण्डले ॥ विजयानाममहिषीतस्यभूमिपतेरभूत् ॥ ७९ ॥ सुंदरीशीलयुक्तासापतिसेवापरायणा ॥
सप्तवर्षसहस्राणिभुक्त्वावसुमतीमिमाम् ॥८०॥ कदाचित्प्राप्तकालोऽसौसदारःपंचतांगतः॥ततोयमभटैर्बद्धौदंपतीतौभयंकरौ ॥ ८१ ॥ दुःखप्रदेनमार्गेण
जग्मतुर्यममंदिरम् ॥ तौदृष्ट्वाधर्मराजोऽपिचित्रगुप्तमुवाचह ॥८२॥ एतयोःसर्वकर्माणिचित्रगुप्तविचारय ॥ तेनाज्ञप्तश्चित्रगुप्तस्तयोःकर्माणिजैमिने॥८३॥
मूलाद्विचारयामासप्राहचेतिकृताञ्जलिः ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ एतयोःसकलंकर्मशृणुराजन्वदाम्यहम् ॥ ८४ ॥ शुभंवाप्यशुभंकर्मयदेताभ्यां
कृतंभुवि ॥ किंचिदस्यानयोपायंवदामितदहंशृणु ॥ ८५ ॥ एकदात्रासितोव्याघ्रैःकश्चिदेकोमृगःप्रभो ॥ वनाज्जीवनरक्षार्थमागतोस्यसभांप्रति ॥ ८६ ॥
तमायांतंसमालोक्यभूयोऽयंप्राप्तकौतुकः ॥ जवनेस्वयमुत्थायखड्गेनतरसामृगम् ॥ ८७॥ जघानहमृगंराजाशरणागतमप्यमुम्॥तस्मात्सदारोभूपोऽयंदंड
नीयस्त्वयाप्रभो ॥ ८८ ॥ यावंतितस्यरोमाणिसंस्थितानिकलेवरे ॥ मन्वंतरसहस्राणिमन्वंतरशतानिच ॥ ८९ ॥ कोटिकोटिकुलैर्युक्तोनारकी
स्यान्नसंशयः ॥ शरणागतरक्षांयःप्राणैरपिधनैरपि ॥ ९० ॥ कुरुतेयोनरोज्ञानीतस्यपुण्यंनिशामय ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तोब्रह्महत्यामुखैरपि ॥ ९१ ॥
आयुषोऽन्तेव्रजेन्मोक्षंयोगिनामपिदुर्लभम् ॥ यमाज्ञयाततोदूतैःसदारोऽसौमहीपतिः ॥ ९२ ॥ असिपत्रवनेघोरेस्थापितोऽत्यंतदुःखदे ॥ असितुल्या
निपत्राणियतस्तेषांचशाखिनाम् ॥९३॥ असिपत्रवनंप्राहुरतस्तद्वैमनीषिणः ॥ स्थित्वासिपत्रविपिनेयुगकोटिशतानिच ॥ ९४ ॥ सदारोनरकंभेजेव्याघ्र
भक्ष्याह्वयंततः॥ निरयंतंप्रविशतिसर्वोपद्रवसंयुतम् ॥९५॥ भवेच्चभक्ष्योव्याघ्रेणव्याघ्रभक्ष्यस्ततःस्मृतः॥ युगकोटिसहस्राणिस्थित्वातत्रसभूपतिः॥९६॥
सदारोऽजनिपापांतेभेकयोर्निगतःक्षितौ ॥ जातिस्मरौततस्तौतुभेकीभेकौसुदुःखितौ ॥ ९७ ॥ तीरेतस्थतुरेकस्मिन्सततंकीटभोजिनौ ॥ अथैकदातेन
पथापुण्याहंप्राप्यमानवाः ॥९८॥ गच्छंतिजाह्नवीतीरंतांस्तौदद्दशतुर्द्विज ॥ ॥ भेकउवाच ॥ ॥ वर्षाभ्विमोहाद्यत्सर्वंपापंकर्मकृतंमया ॥ ९९ ॥
अद्यापिकर्मणातेनदुःखमावांनमुंचति ॥ त्यक्त्वाशरीरंगंगायांमुक्ताःस्युःपापिनोपिच ॥ १०० ॥ तथाप्येवंविधंदुःखमनुभूयावहेकथम् ॥ गंगायांत्यक्तु
मिच्छामिसंप्रत्येतत्कलेवरम् ॥ १०१ ॥ कायुक्तिर्ब्रूहितांकांतेतितीर्षुर्दुःखसागरम् ॥ वर्षाभ्वीतद्वचःश्रुत्वाप्राहेतिविनयान्विता ॥ १०२ ॥ ॥ वर्षा
भ्व्युवाच ॥ ॥ दुःखंनशक्यतेसोढुंस्वामिन्नेतद्द्रुतंकुरु ॥ ततस्तौदंपतीविप्रस्मृत्वागंगांशुभप्रदाम् ॥ १०३ ॥ सहसाचक्रतुर्यात्रांमरणायोपहर्षितौ ॥
अथैतौपथिगच्छंतौचिरकालंबुभुक्षितौ ॥१०४॥ अपश्यत्पापकृत्क्ष्वेडःकालसर्पोभयंकरः ॥ ॥ कालसर्पउवाच ॥ ॥ दर्दुरौपापिनौयेथाःप्राप्तकालौयुवां
ततः ॥१०५॥ अथनूनंभक्षितव्यौक्षुधितेनमयायुवाम् ॥ ततस्तावतिसंत्रस्तौदंपतीदुःखभागिनौ ॥१०६॥ इत्यूचतुर्वचोभक्त्याकालसर्पंपुरोगतम्॥नास्ति

मृत्युभयंसर्पस्वल्पमप्यावयोर्हृदि ॥१०७॥ अहमासंपुराराजसत्यधर्माह्वयःक्षितौ ॥ इयंचविजयानाममहिषीसंस्थितामम ॥ १०८॥ मयादुरात्मनामोहा
न्नितःशरणंगतः ॥ तेनैवकर्मणाभुक्तंचिरंदुःखंयमालये ॥ १०९ ॥ भोक्तुंस्वकर्मणःशेषंभेकयोनौस्त्रियासह ॥ सोऽहंयातोऽस्मिपापेनकृतंकर्मनमुंच
ति ॥११०॥ सत्यमावांजिगमिषूपरमंधामपन्नग ॥ व्रजावोजाह्नवीतीरंशरीरत्यागहेतवे ॥ १११ ॥ त्यजाविवेकतांसर्पनरकक्लेशदायिनीम् ॥ आवांसंखा
द्यभवतोभविष्यतिसुखंकियत् ॥ ११२ ॥ आवयोर्हृदयेविष्णुस्तवापिहृदयेहरिः ॥ अतएवत्वयासार्द्धंशत्रुताकाभुजंगम ॥ ११३ ॥ प्राणिहिंसानकर्त
व्याकदापिचविचक्षणैः ॥ क्रियतेपिचतद्धिंसांविदधातिस्वयंविधिः ॥ १०४ ॥ आयुःपुत्राश्चदाराश्चसंपदश्चयशांसिच ॥ हिंसांदत्वामनुष्याणां
हरेद्दुष्टोविधिःस्वयम् ॥ ११५ ॥ किंजपैःकिंतपोभिर्वाकिंदानैःकिमुचाध्वरैः ॥ हिंसेतिवर्णद्वितयंयस्यास्तिहृदयेसदा ॥ ११६ ॥ यःप्राणिहिंसको
मर्त्यःसएवहरिहिंसकः ॥ सर्वप्राणिशरीरस्थोभगवान्कमलापतिः ॥ ११७ ॥ आत्मानंबहुधासृष्ट्वाभगवान्भूतभावनः ॥ संसारकौतुकागारेक्रीडे
च्छिशुरिवस्वयम् ॥ ११८॥ शरीरिणःशरीरंहिनिलयःपरमात्मनः ॥ परमात्मास्वयंविष्णुरतोहिंसांविवर्जयेत् ॥ ११९ ॥ परप्राणविनाशेनचात्मतुष्टि
र्विधीयते ॥ १२० ॥ क्षणंस्यादात्मनस्तुष्टिरन्यस्यप्राणसंक्षयः ॥ चरित्रमेतल्लोकानामत्यद्भुतमिवक्षितौ ॥ १२१ ॥ आत्मतृप्तिंप्रकुर्वंतिपरं
हत्वातियत्नतः ॥ धीमान्नात्मपरिज्ञानंकदाचित्कुरुतेनहि ॥ १२२ ॥ अहंविष्णुरसौविष्णुरितिचेतसिभावयेत् ॥ परदुःखेनयोदुःखीसुखीयश्च
परश्रिया ॥ १२३ ॥ संसारेऽस्मिन्सविज्ञेयःसाक्षादेवहरिःस्वयम् ॥ धिगस्तुतत्सुखंनॄणांमोहवंचितचेतसाम् ॥ १२४ ॥ परहिंसाविधानेनसुखंयत्स्या
द्भुजंगम ॥ सुखानिवापिदुःखानिदीयंतेयानिजंतवे ॥१२५॥ अचिरेणैवतानिस्मलभंतेभुविमानवाः ॥ तस्माद्धिंसांपरित्यज्यभुजंगमसुखीभव ॥१२६॥
त्वयिप्रसन्नेगच्छावःपारंदुःखमहोदधेः ॥ ॥ सर्पउवाच ॥ ॥ यदास्यात्परहिंसायांनूनंमेनातिपातकम् ॥ १२७ ॥ तदाकथमहोसृष्टौविधसाभक्ष्यभक्षकौ ॥
परहिंसानकर्तव्यासत्यमेतत्त्वयोदितम् ॥१२८॥ किंतुसर्वेषुभक्ष्येषुहिंसासंभाव्यतेनहि ॥ नारायणोविश्वरूपःसत्यमेतन्नसंशयः ॥ १२९ ॥ भक्ष्यभक्षकसं
युक्तंस्वयमेवससर्जह ॥ सृजतिस्वयमात्मानमात्मानंरक्षातिस्वयम् ॥ १३० ॥ आत्मानंस्वयमेवात्तिसृष्टिरेवंविधाहरेः ॥ शक्तोऽहंकिंयुवांहंतुंकालरूपी
स्वयंविधिः ॥ १३१ ॥ संप्रतिप्रेषयामासकार्येस्मिन्मांस्वयंहरिः ॥ युवांससर्जयोदेवोयश्चरक्षतिवांसदा ॥ १३२ ॥ कालरूपीसएवाद्यहंतिहेतुंविधाय
माम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ ततस्तेनभुजंगेनभक्षितौतौचदंपती ॥ १३३ ॥ गङ्गागंगेतिजल्पंतौमहत्याक्षुधयापथि ॥ जाह्नवीतीरयात्रायांपा
देपादेजनाविमौ ॥ १३४ ॥ अश्वमेधाख्ययज्ञानांप्राप्तवंतौमहाफलम् ॥ तस्मादेनौमहात्मानौबह्वश्वमेधधारिणौ ॥ १३५ ॥ एतयोःसदृशोनास्तिशत

क्रतुरहंयतः ॥ निजाधिकारेणैवान्यमवलंब्यपुरंदरः ॥ १३६ ॥ अर्घ्यहस्तःपादचारीवृतोदेवैःसमाययौ ॥ अथरम्भोर्वशीचैवसुंदर्योऽन्याश्चहर्पिताः ॥
॥ १३७॥ अन्योन्यंकथयामासुर्निजयौवनगर्विताः ॥ अयंपुण्यात्मनांश्रेष्ठोरसज्ञोत्यंतसुन्दरः ॥ १३८ ॥ आयातोऽमुंकरिष्यामिस्ववशंसेवितैःस्वकैः ॥
काचित्कांचिद्वदत्येतज्जानामिसकलांकलाम् ॥ १३९ ॥ अतएवभविष्यामिकांताहमस्यभूपतेः ॥ काचित्कांचिदितिब्रूयात्तेशक्रोपिवशोमम ॥ १४० ॥
किमत्राचित्रंवशगोभूपालोऽयंभविष्यति ॥ १४१ ॥ भर्त्तामिमायंचपतिर्ममायंस्वामीममायंममनाथएषः ॥ इतीवसर्वाःपरमप्रमोदैर्वदंतिनार्योखिलसद्गु
णज्ञाः ॥ १४२ ॥ उच्चावचंविप्रनिशम्यतासांजगादकाचिद्गुणिनीरसज्ञा ॥ सौदास्यकांतांनृपतिःस्वयंयांभजत्ययंकिंकलहेननार्यः ॥ १४३ ॥ सुन्दर्य
स्तास्ततसर्वाःसंत्यज्यकलहंद्विज ॥ आजग्मुर्हृदयोत्साहैःसर्वाभरणभूषिताः ॥ १४४ ॥ अथतंनृपतिश्रेष्ठंसदारंगतकल्मषम् ॥ पाद्याद्यैःपूजयामासुः
प्राहेतिचपुरंदरः ॥ १४५ ॥ रथेनिवेशयामासपुष्पकेस्त्रीसमन्वितम् ॥ भेरीमृदंगमधुरीडिंडिमानकनिःस्वनैः ॥ १४६ ॥ करकंकणनादैश्चकरताल
स्वनैस्तथा ॥ जयशब्दैश्चदेवानांनाकःशब्दमयोऽभवत् ॥१४७॥ देवाङ्गनाचारुहस्तश्वेतचामरमारुतैः ॥ वीजितःसरथारूढःसदारास्त्रिदिवंययौ ॥ १४८ ॥
ततःशक्रःस्वयंतस्मैसत्यधर्मायभूभुजे ॥ दत्तवान्निजासनार्द्धंशुभोवैक्षयशंकया ॥ १४९ ॥ शक्रेणसहभूपोऽसौवसन्नेकासनेसदा ॥ शक्रत्वमकरोत्स्वर्गे
केशवस्यानुकंपया ॥ १५० ॥ युगकोटिसहस्राणिदिविभुक्त्वाखिलंसुखम् ॥ रथमारुह्यवैकुंठंययौभगवदाज्ञया ॥ १५१ ॥ तत्रमन्वंतरंभुक्त्वासर्वभो
गमनोरमम् ॥ परमंज्ञानमासाद्यसदारोमोक्षमाप्तवान् ॥ १५२ ॥ जाह्नवीतीरयात्रायांशरीरंत्यजतःपथि ॥ फलमेवंविधंविप्रमयासर्वंप्रकीर्तितम् ॥१५३॥
जाह्नवीतीरगमनेमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः ॥ नकालनियमःप्रोक्तोनारदाद्यैर्महर्षिभिः ॥ १५४ ॥ यदायदाद्विजश्रेष्ठगङ्गायांस्नानमाचरेत् ॥ तदातदाऽक्षयं
पुण्यंलभतेमानवोध्रुवम् ॥ १५५ ॥ गंगासर्वाणिपापानिनाशयंतीतिनिश्चयः ॥ कुर्यात्पुनःपुनःपापंनचगंगापुनातितम् ॥ १५६ ॥ पापबुद्धिंपरित्य
ज्यगंगायांलोकमातरि ॥ स्नानंकुरुतहेलोकायदिसद्गतिमिच्छथ ॥ १५७ ॥ यत्पुण्यंगंगास्नानात्तुमानवानांभवेद्द्विज ॥ तत्पुण्यंप्राप्यतेविप्रकर्मभिःकैः
सुदुस्तरैः ॥ १५८ ॥ आसाराणांभूमिरेणोःसंख्यांकर्तुंतुशक्यते ॥ भागीरथीगुणास्तेनशक्यावक्तुंनचद्विज ॥१५९॥ विचार्यसर्वशास्त्राणित्वदीयानिम
योच्यते ॥ गंगांभासिसकृत्स्नात्वामोक्षमाप्नोतिमानवः ॥१६०॥ स्नानंकूपजलेपियस्तुकुरुतेगंगांविचिंत्यप्रभुंदेवानांसकलार्त्तशोकदुरितत्रासौघविध्वंसि
नीम् ॥ मुक्तःसोऽपिसमस्तपातकचयैर्गोविप्रहत्यादिभिर्गच्छेद्विष्णुपुरंसमस्तसुखदंगंगाप्रसादाद्द्विज ॥१६१ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेगंगा
माहात्म्येनवमोऽध्यायः॥ ९ ॥ ७ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ माहात्म्यमेतद्गङ्गायास्त्वत्प्रसादाच्छ्रुतंमया ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिविष्णुपूजाफलंगुरो॥ १॥

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ शृणुलक्ष्मीपतेर्वत्ससपर्याफलमुत्तमम् ॥ यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेलभंतेज्ञानमुत्तमम् ॥२॥ विप्रद्वादशमासेषुमाघादिषुसनातनः ॥ पू
जितव्योविधानैर्यैःशृणुतानिवदाम्यहम् ॥३॥ माघेमासिसमायातेसर्वमासोत्तमेशुभे ॥ आमिषंमैथुनंचैवत्याजयेद्वैष्णवोत्तमः ॥४॥ प्रातःस्नायीभवेन्नित्यंतै
लान्यपिचवर्जयेत् ॥ द्विर्भोजनंपरान्नंचमाघेमासिपरित्यजेत् ॥५॥ प्रातःशुक्लांबरधरःकृतपंचमहाध्वरः ॥ सपर्यामारभेद्विष्णोःस्थिरचित्तोहिमानवः ॥६॥
ईषदुष्णजलैःशुद्धैःस्नापयेद्विष्णुमव्ययम् ॥ अतिश्लक्ष्णैश्चंदनैश्चविष्णोरङ्गानिलेपयेत् ॥७॥ पूजयेज्जगदीशस्यदेवदेवस्यचाक्रिणः ॥ प्रक्षालितानिपात्राणि
जलहीनानिकारयेत् ॥८॥ स्नापयित्वाजगन्नाथमीषदुष्णेनवारिणा ॥ प्रोक्षितव्यंतच्छरीरंदिव्यवस्त्रेणयत्नतः ॥ ९ ॥ सलिलैरीषदुष्णैश्चप्रस्नापयतिकेश
वम् ॥ माघेमासिद्विजश्रेष्ठफलंतस्यमयोच्यते ॥१०॥ विमुक्तःपातकैःसर्वैर्जन्मजन्मांतरार्जितैः ॥ इहभुंक्तेसुखंसर्वंशेषेयातिहरेर्गृहम् ॥ ११ ॥ यत्नात्प्रक्षा
ल्यपात्राणिकृत्वाशुद्धानिवारिभिः ॥ यःपूजयेज्जगन्नाथंतस्यपुण्यंनिशामय ॥१२॥ इहभुक्त्वाखिलान्कामान्सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ अंतेयुगसहस्राणिति
ष्ठेत्केशवमंदिरम् ॥ १३ ॥ प्रभातेविश्वसंध्यायांपुरतश्चक्रपाणिनः ॥ ज्वलंतंस्थापयेद्वह्निंनिर्धूमंवैष्णवोजनः ॥ १४ ॥ शीतस्यवारणार्थायसायं
प्रातश्चवैष्णवः ॥ माघेविष्णवग्रतोवह्निंज्वालयेत्तत्फलंशृणु ॥ १५ ॥ इहभुक्त्वाखिलान्कामान्पुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ अंतेविष्णुपुरंयातिदेवतैरपिदुर्ल्ल
भम् ॥ १६ ॥ यथैवात्मातथाविष्णुःसंदेहोनात्रविद्यते ॥ स्वपंतंदेवदेवेशंपर्यंकोपरिकेशवम् ॥ १७ ॥ आत्मनःकुरुतेमर्त्योयथाशीतनिवारण
म् ॥ क्षीरेणस्नापयेद्यस्तुमाघेमासिजनार्दनम् ॥ तस्मैदेवोत्तमोविष्णुःसंतुष्टोनददातिकिम् ॥ १८ ॥ तथाशीतक्षयंकुर्याद्दिव्यवस्त्रेणचाक्रिणः ॥
॥ १९ ॥ यःपूजयेत्सकृन्माघेस्नापयित्वाचतुर्भुजम् ॥ नालिकेरोदकैर्दुग्धैःफलंतस्यवदाम्यहम् ॥ २० ॥ नरकाब्धौमज्जमानान्दुस्तरेस्वेनकर्मणा ॥
उद्धृत्यकोटिपुरुषान्सयातिचक्रिणःपदम् ॥ २१ ॥ माघेमासेचशुक्लायांपंचम्यांद्विजसत्तम ॥ एकादश्यांचपंचम्यांहरिपूजाविशेषतः ॥ २२ ॥ दात
व्योदेवदेवायसपद्मायमुरारये ॥ पायसोधूपसहितोमाघेमासिदिनेदिने ॥ २३ ॥ सधूपपायसंयस्तुमाघेयच्छतिचक्रिणे ॥ तस्यपुण्यफलंवच्मिशृणुवैष्ण
वजैमिने ॥ २४ ॥ अंतेविष्णुपुरंगत्वामन्वंतरचतुष्टयम् ॥ भुंक्तेमनोरमान्भोगान्प्रसादाच्चक्रपाणिनः ॥ २५ ॥ पुनरागत्यधरणींचक्रवर्तीनृपोभवे
त् ॥ भुंक्तेचभोगंसुचिरंमृतोयातिहरेर्गृहम् ॥ २६ ॥ पंचम्यांवापिसप्तम्यामेकादश्यांचजैमिने ॥ अशक्तोवैष्णवोदद्यात्परमान्नंमुरारये ॥ २७ ॥
कृष्णपक्षाद्द्विजश्रेष्ठशुक्लपक्षेविशेषतः ॥ शुक्लपक्षेतिथिष्वेषुदद्यादन्नंमुरारये ॥ २८ ॥ एकाहमपियोमाघेविष्णवेदैत्यजिष्णवे ॥ सपूपंपायसंदद्या

१ कृष्णपञ्चम्यामित्यर्थोऽत्रबोधः । सप्तम्यामितिपाठस्त्वपेक्षितः ।

न्नतस्यदुर्लभोहरिः ॥ २९ ॥ यत्किञ्चिद्द्विजतुष्ट्यर्थंमाघेमासिप्रदीयते ॥ तदक्षयंभवेत्पुंसःकोपिनास्त्यत्रसंशयः ॥ ३० ॥ माघेमासिकृतंकर्म
शुभंवाशुभमेववा ॥ तस्यनास्तिक्षयंविप्रमन्वंतरशतैरपि ॥ ३१ ॥ माघेचंपकपुष्पेणयोऽर्चयेत्कमलापतिम् ॥ सगच्छेत्परमंधामविमुक्तःसर्वपात
कैः ॥ ३२ ॥ यावंतिस्वर्णपुष्पाणिदीयंतेचक्रपाणये ॥ तावद्युगसहस्राणिस्थीयतेविष्णुमंदिरम् ॥ ३३ ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्वाभवतियत्फल
म् ॥ एकेनस्वर्णपुष्पेणहरिंसंपूज्यतत्फलम् ॥ ३४ ॥ सुवर्णपुष्पंविप्रेन्द्रसर्वदाकेशवप्रियम् ॥ माघेमासिविशेषेणपवित्रंकेशवप्रियम् ॥ ३५ ॥
सुवर्णकुसुमैर्दिव्यैर्येननाराधितोहरिः ॥ रत्नैर्हीनःसुवर्णाद्यैःसभवेज्जन्मजन्मनि ॥ ३६ ॥ फलंचंपकपुष्पस्यब्रवीम्यहंविशेषतः ॥ आकर्णयद्विज
श्रेष्ठसेतिहासमनुत्तमम् ॥ ३७ ॥ सुवर्णोनामभूपालोबलवान्सर्वशास्त्रवित् ॥ आर्यावर्तेषुसर्वेषुबभूवविप्रवर्चसा ॥ ३८ ॥ राजश्रियाविद्ययाचव
यसाचसभूपतिः ॥ अतिप्रमत्तोविप्रर्षेसदापापरतोऽभवत् ॥ ३९ ॥ पाखंडमंत्रिणांवाक्यैर्विनादोषैरपिद्विज ॥ धनलोभात्तेनराज्ञादंड्यंतेसाधवो
जनाः ॥ ४० ॥ अन्यायोपार्जितंवित्तंगीतवाद्यादिभिर्वृतः ॥ समस्तंनाशयामासयज्ञदानविवर्जितः ॥ ४१ ॥ नज्ञातिपोषणंचक्रेनदेवद्विजभो
जनम् ॥ नचयाचकसंतुष्टिंसर्वदापापमोहितः ॥ ४२ ॥ नचकारातिथेःपूजांसदापापपरायणः ॥ ययौचमंदिरान्नित्यंसभूपःपापमंदिरः ॥ ४३ ॥ कृतानिते
नपापानियान्यन्यान्यविवेकिनाम् ॥ अपिवर्षशतैःशक्तःसंख्यातुंजनितानिकिम् ॥ ४४ ॥ एकदासमहीपालःकामेनपरिमोहितः ॥ जगामवेश्यानिलयं
निशीथेदुरिताशयः ॥ ४५ ॥ तमायांतंततोदृष्ट्वाभूपालमुज्ज्वलाह्वया ॥ सहसोत्थायपर्यंकेचक्रेतत्पादवंदनम् ॥ ४६ ॥ प्रक्षाल्यतत्पादयुगं
भृंगारसलिलैश्चसा ॥ मंचेनिवेशयामासदोर्भ्यांसालिङ्ग्यतंनृपम् ॥ ४७ ॥ तत्प्रेमामृतधाराभिःसिक्तोऽसौपृथिवीपतिः ॥ तस्मिन्नुवासपर्यंकेतयासहकु
तूहली ॥ ४८ ॥ ततःसागणिकाप्रीत्याहसंतीनवयौवना ॥ ददौचंपकपुष्पाणांतस्मैभूमिभुजेस्वयम् ॥ ४९ ॥ पुष्पमालापुष्पमेकंतस्माद्भूपतिहस्त
तः ॥ पपातधरणीपृष्ठेगन्धव्याप्तदिगंतरम् ॥ ५० ॥ तच्च्युतंकुसुमंदृष्ट्वासराजात्यंतसंभ्रमात् ॥ नमोनारायणायेतिजगादोङ्कारपूर्वकम् ॥ ५१ ॥ नारा
यणायेतिवाक्यात्सर्वाणिपातकानिच ॥ स्वर्णपुष्पप्रदानेनतस्यनष्टानिभूभुजः ॥ ५२ ॥ ग्रामीणाअथसर्वेऽपिसमागत्यातिदुर्जये ॥ तस्यामेवनिशायांतं
जघ्नुर्वेश्यागृहेस्थितम् ॥ ५३ ॥ नेतुंतमथभूपालंसर्वपातकिनांवरम् ॥ किंकरान्प्रेषयामासक्रुद्धोवैवस्वतोभृशम् ॥ ५४ ॥ तेनाज्ञप्तास्ततोदूताः
पाशमुद्गरपाणयः ॥ अतिवेगात्समायाताःक्रोधसंरक्तलोचनाः ॥ ५५ ॥ उद्यमंचक्रिरेनेतुंयमदूताःस्वमालयम् ॥ ततोनारायणप्रेष्याःशङ्ख
चक्रगदाधराः ॥ ५६ ॥ आयातागरुडारूढास्तंनेतुंपृथिवीपतिम् ॥ पाशेनियंत्रितंदृष्ट्वातंभूपंविष्णुकिंकराः ॥ ५७ ॥ जघ्नुश्चक्रैर्गदा

भिश्चयमदूतान्महाबलाः ॥ समारोप्यरथेदिव्येशंखान्दध्मुरनुत्तमान् ॥ ५८ ॥ तथाराजारथारूढस्तुलसीमाल्यभूषितः ॥ पीतकौशेयवासाश्चस्वर्णालंका
रभूषितः ॥ ५९ ॥ स्तूयमानोमुनिगणैर्वेदवेदाङ्गपारगैः ॥ विष्णुदूतैःपरिवृतोहरेःसालोक्यमाययौ ॥ ६० ॥ अथोत्थायस्वयंविष्णुश्चतुर्भिर्दीर्घबाहुभिः ॥
तमालिंगितवान्भूपंप्रोक्तवांश्चद्विजोत्तम ॥ ६१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ नृपतेकुशलंब्रूहिसर्वपुण्यात्मनांवर ॥ किमस्तिसाध्यंभवतस्तदाज्ञाप
यसंप्रति ॥ ६२ ॥ नमोनारायणायेतिवारैकमपियोवदेत् ॥ नित्यंतस्यानुपाल्योहंसमेभ्रातासमेपिता ॥ ६३ ॥ नारायणेतिमन्त्रामकदाचिद्यःस्मरन्न
रः ॥ साधयाम्यखिलंतस्यपितुःपुत्रइवेप्सितम् ॥ ६४ ॥ भक्तोऽसिनृपतिश्रेष्ठतस्मान्निजमनोरथम् ॥ प्रकाशयाद्भुतंतातकिंतेदास्यामिचाधुना ॥
॥ ६५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ सर्वमेवदयासिन्धोत्वयादत्तंनसंशयः ॥ पापिनापिमयाप्राप्तंतवस्थानंसुदुर्लभम् ॥ ६६ ॥ तस्यानेनतुवाक्ये
नप्रसन्नःकमलापतिः ॥ स्नेहान्निवेशयामासभूपालंतन्निशामय ॥ ६७ ॥ ततःसुवर्णालंकारैर्विश्वकर्मविनिर्मितैः ॥ चकारमण्डलंतस्यस्वय
मेवदयामया ॥ ६८ ॥ अथनानाविधैर्भक्ष्यैर्दिव्यैरपिसुदुर्लभैः ॥ तोषितःसमहीपालोविष्णुनातिसहिष्णुना ॥ ६९ ॥ एवंप्रतिदिनंतस्थौसराजावि
ष्णुमंदिरम् ॥ मन्वन्तरसहस्राणिनववर्षशतानिच ॥ ७० ॥ प्रजानांपालनंचक्रेसराजाधर्मतत्परः ॥ पूजयामाससततंभक्त्यापरमयाहरिः ॥ ७१ ॥
चारुचंपकपुष्पैश्चनैवेद्यैर्विविधैश्वसः ॥ आयुःशेषेसभूपालोमरणंजाह्नवीजले ॥ ७२ ॥ समासाद्ययौमोक्षंप्रसादाच्चक्रपाणिनः ॥ ॥ व्यासउवाच ॥
विप्रचंपकपुष्पस्यप्रभावोऽयंप्रकीर्तितः ॥ ७३ ॥ चंपकैर्हरिमभ्यर्च्यमुक्ताःस्युःपापिनोजनाः ॥ स्फुटचंपकपुष्पेणपूजितोभगवान्हरिः ॥ ७४ ॥
अचिरेणैवविप्रर्षेददातिपरमंपदम् ॥ येयजंतिपरात्मानमिच्छयावाप्यनिच्छया ॥ ७५ ॥ तेऽपियांतिपरंधामविमुक्ताःसर्वपातकैः ॥ ७६ ॥ हरौप्रस
न्नेदुरितीनकोपियतःसराजाकृतपातकोपि ॥ जगाममोक्षंकृपयामुरारेर्विश्वार्णवंनिम्नमिमंवितीर्य ॥ ७७ ॥ दिव्यैःसुगन्धैःकनकप्रसूनैर्नारायणंपद्मदलायता
क्षम् ॥ भक्त्यायजेद्यःपरमादरेणमर्त्योव्रजेत्तत्तुविहायपापम् ॥ ७८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेचंपकपुष्पमहिमानामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ जैमिनेविधिनायेनपूजितव्योहरिःसदा ॥ तमहंवच्मिविप्रर्षेशृणुवत्ससमाहितः ॥ १ ॥ कल्यउत्थायपर्यंकाद्गृहीत्वापात्रमंभसा
म् ॥ बहिर्देशंव्रजेत्प्राज्ञःशीर्षमाच्छाद्यवाससा ॥ २ ॥ तत्रोदीच्यांदिशिमौनीयज्ञसूत्राणिकर्णयोः ॥ कृत्वोपविष्टःप्राज्ञस्तुमलमूत्रंविसर्जयेत् ॥ ३ ॥
देवतायतनेमार्गेगोष्ठेषुचत्वरेषुच ॥ रथ्यायांकृष्टभूमौचदर्भमूलेतथांगणे ॥ ४ ॥ तटिनीपुलिनेचैत्त्यवृक्षमूलेतथावने ॥ तडागवापीगर्भेषुमलमूत्रंचन
त्यजेत् ॥ ५ ॥ रविंचंद्रमसंचैवद्विजान्गाश्चदिशोदश ॥ मलमूत्रंत्यजेद्यावत्तावत्प्राज्ञोनपश्यति ॥ ६ ॥ खनितांमूषिकाद्यैश्वबिलाभ्यंतरवर्तिनीम् ॥

फालकृष्टांमृदंचैवनगृह्णीयांच्छौचहेतवे ॥ ७ ॥ जलाज्जलंसमानीयशौचंकुर्याद्विचक्षणः ॥ पादंजलेषुवैदत्वानशौचंकुरुतेबुधः ॥ ८ ॥ दक्षिणाभिमुखो
रात्रौकुर्यात्प्राज्ञोबहिःक्रियाम् ॥ शिरःप्रावृत्यवस्त्रेणततःशौचंसमाचरेत् ॥ ९ ॥ मृत्तिकैकाप्रदातव्यालिंगेतिस्रस्तुवैगुदे ॥ सततसव्येकरेप्राज्ञैर्हस्तयोरु
भयोर्दश ॥ १० ॥ पादयोःषट्प्रदातव्यामृत्तिकाचविचक्षणैः ॥ कृतशौचक्रियःप्राज्ञःकुर्याद्दंतस्यधावनम् ॥ ११ ॥ जिह्वापामार्जनंचैवदशना
च्छादनादिभिः ॥ दक्षिणाभिमुखोभूत्वापश्चिमाभिमुखस्तथा ॥ १२ ॥ नदंतधावनंकुर्यात्कुर्याच्चेन्नारकीभवेत् ॥ मध्यमानामिकाभ्यांचवृद्धांगुष्ठे
नचद्विज ॥१३॥ दंतस्यधावनंकुर्यान्नतर्जन्याकदाचन ॥ अश्वत्थवटवृक्षाणांधात्र्याकैंथिकयाबुधः ॥ १४ ॥ नदंतधावनंकुर्यात्तथेंद्रस्यसुरस्यच ॥ नित्यं
क्रियाफलंतस्यसर्वमेवविनश्यति ॥ १५ ॥ यःस्नानसमयेकुर्याज्जैमिनेदंतधावनम् ॥ निराशाःपितरोयांतितस्यदेवाःसुरर्षयः ॥ १६ ॥ दंतस्यधावनं
कुर्याद्योमध्याह्नापराह्णयोः ॥ तस्यपूजांनगृह्णंतिदेवताःपितरोजलम् ॥ १७ ॥ स्नानकालेपुष्करिण्यांयःकुर्याद्दंतधावनम् ॥ ततोज्ञेयःसचांडालोयावद्गंगां
नपश्यति ॥१८॥ भगवत्युदितेसूर्येयःकुर्याद्दंतधावनम् ॥ तद्दंतकाष्ठंपितरोभुक्त्वागच्छंतिदुःखिनः ॥१९॥ उपवासदिनेविप्रपितृश्राद्धदिनेतथा ॥ नत
त्फलमवाप्नोतिदंतधावनकृन्नरः ॥२०॥ प्रभातेमार्जयेद्दंतान्वाससारसनांतथा ॥ कुर्याद्द्वादशविप्रेंद्रकल्लोलानिजलैर्बुधः॥२१॥ उपवासेपितृश्राद्धेविधिनाऽने
नजैमिने ॥ दंतधावनकृन्मर्त्यःसंपूर्णंलभतेफलम् ॥२२॥ अनेनविधिनाकृत्वादीर्घदर्शीबहिःक्रियाम् ॥ ततोनिजगृहंगत्वारात्रिवस्त्रंपरित्यजेत् ॥२३॥ त
तोदेवगृहद्वारेचोपविष्टोबुधःशुचिः ॥ स्मरेन्नारायणंदेवमनंतंपरमेश्वरम् ॥२४ ॥ रामश्यामतनोविष्णोनारायणदयामय ॥ जनार्दनजगद्धामपापंमेहरकेश
व ॥२५॥ पीतांबरधरानंतपद्मनाभजगन्मय ॥ वामनप्रणतस्येशविभोत्वंशरणंभव ॥२६॥ दामोदरयदुश्रेष्ठश्रीकृष्णकरुणार्णव ॥ कमलेक्षणदेवेंद्रवासुदे
वकृपांकुरु ॥२७॥ गरुडध्वजगोविंदविश्वंभरगदाधर ॥ शंखपाणेचक्रपाणेपद्महस्तहरापदः ॥२८॥ लक्ष्मीविलासवैकुंठहृषीकेशसुरोत्तम ॥ पुरुषोत्तमकं
सारेकैटभारेभयंहर ॥२९॥ श्रीपतेश्रीधरविभोश्रीदश्रीकरमाधव ॥ परंब्रह्मपरंधामशरणंमेभवाव्यय॥३०॥ इत्थंकृत्वाद्विजश्रेष्ठश्रीविष्णुस्मरणंबुधः ॥बद्धां
जलिरितिब्रूतेप्रविश्यनिलयंगतः॥३१॥ ईश्वरश्रीपतेकृष्णदेवकीनंदनप्रभो ॥ निद्रांमुंचजगन्नाथप्रभातसमयोऽभवत् ॥३२॥ अथोत्स्थितमिवप्राज्ञःपर्यंकेदे
वकीसुतम् ॥ निद्रांत्यक्त्वासलक्ष्मीकंचिंतयेन्निजचेतसा ॥३३॥ ततःकृतच्छदंदिव्यंपात्रंचजलपूरितम् ॥ मुखप्रक्षालनार्थायदद्यात्कृष्णायवैष्णवः॥३४॥
ईश्वरंवर्तनार्थायसेवंतेसेवकायथा ॥ तथैवमतिमंतोपिसेवंतेपरमेश्वरम् ॥ ३५ ॥ यस्तुसेवकरूपेणसेवतेजगदीश्वरम् ॥ अचिरेणैवविप्रर्षेतस्यसिध्यतिवां
छितम् ॥ ३६ ॥ यथेश्वरस्यसभयाःसेवांकुर्वंतिचेटकाः ॥ प्राज्ञास्तथैवसेवंतेसर्वदैवहरिंप्रभुम् ॥ ३७ ॥ निजेच्छयानयाविष्णुंनिर्भयःपूजयेन्नरः ॥

कुसेवकःसएवास्तितदानाहिभवेद्विज ॥ ३८ ॥ अतएवद्विजश्रेष्ठत्वरयाकमलापतेः ॥ कर्त्तव्यासर्वदासेवापुंसाकैवल्यमिच्छुना ॥ ३९ ॥ निर्माल्यं
रात्रिवस्त्रंचगंधंपर्युषितंतथा ॥ हरेरुत्तारयेदंगात्प्रभातेवैष्णवोजनः ॥ ४० ॥ ततोदेवालयेतस्मिन्स्वयमेवहिमार्जयेत् ॥ कुर्याच्छनैःशनैःप्राज्ञःसंमार्ज
न्यापरिष्क्रियाम् ॥ ४१ ॥ यावंतोनिलयात्तस्माद्गच्छंतिरेणवोबहिः ॥ तावन्मन्वंतरशतंतिष्ठेद्विष्णुगृहेनरः ॥४२ ॥ यस्तुसंमार्जनंकुर्याद्ब्रह्महापिहरेर्गृहे॥
सोपियातिपरंधामकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ४३ ॥ तथोपलेपनंकुर्याद्दूर्णकैर्गोमयैर्द्विज ॥ तस्मिन्विष्णुगृहेप्राज्ञःस्मरेन्नारायणंप्रभुम् ॥ ४४ ॥ यस्तूपलेपनं
कुर्यात्केशवस्यचमंदिरे ॥ तस्यपुण्यमहंवच्मिसंक्षेपाच्छृणुजैमिने ॥ ४५ ॥ रजांसितत्रयावंतिविनश्यंतिद्विजोत्तम ॥ तावत्कल्पसहस्राणितिष्ठेद्विष्णु
गृहेसुखी ॥ ४६ ॥ संमार्जनंविष्णुगृहेजनःकृत्वोपलेपनम् ॥ लभतेपरमंधामकिंपूजाफलवित्प्रभोः ॥ ४७ ॥ देवराजविरोधेननशक्नोतियदास्वयम् ॥
तदाविष्णुगृहेचापिधर्मपत्नींनियोजयेत्॥४८॥अथवातनयंभक्तंसुचरित्रंतथात्मनः॥भ्रातरंभगिनींवापिदेवागारेनियोजयेत्॥४९॥हरेःसपर्यावस्तूनिसतथा
शुद्धवारिभिः॥ प्रक्षालयेत्रिधावापिस्वयमेवातियत्नतः॥५०॥अम्लेनताम्रपात्राणिकांस्यपात्राणिभस्मना॥वह्निनालोहपात्राणिशुध्यंतिनात्रसंशयः॥५१॥
धनाढ्योलोहपात्रस्थैर्यःस्नापयतिवारिभिः ॥ नारायणंजगन्नाथंतस्यतुष्टोनकेशवः ॥ ५२ ॥ अज्ञानाद्वापिचेत्तर्हिगंगास्नानेनशुद्ध्यति ॥ संपदिब्राह्मण
श्रेष्ठकर्त्तव्योनियमःसदा ॥ ५३ ॥ विपत्त्यांनियमोनास्तिशास्त्रेष्विातिविनिश्चयः ॥ यत्नात्प्रक्षालितःशङ्खोयदाभूमिंस्पृशेत्पुनः ॥ ५४ ॥ तदा
सशङ्खोविप्रेंद्रशतधौतेनशुध्यति ॥ इत्थंप्रक्षालययत्नेनपूजाद्रव्याणिचाक्रिणः ॥ ५५ ॥ गृहीत्वास्नानवस्तूनिस्नानार्थंसरसींव्रजेत् ॥ अकृत्वास्नान
कर्माणिगृहमायातियःपुनः ॥ ५६ ॥ तस्मिन्दिनेपितृगणस्तस्यनाप्नोतितर्पणम् ॥ स्नानार्थंभोजनार्थंवागच्छतोविप्रकृद्भवेत् ॥ ५७ ॥ यस्तु
मोहाद्द्विजश्रेष्ठसनूनंनारकीभवेत् ॥ स्नानार्थंसरसींगत्वामलमूत्रंकरोतियः ॥ ५८ ॥ पितरस्तस्यविण्मूत्रभोजिनःस्युर्नसंशयः ॥ ततःकृत्वाविधाने
नस्नानंचतर्पणादिकम् ॥ ५९ ॥ स्वकीयंगृहमागच्छेत्स्मरेन्नारायणंबुधः ॥ ततश्चप्रांगणेविप्रप्रक्षाल्यचरणद्वयम् ॥ ६० ॥ प्रविशेद्देवतागारंशु
चिर्ब्राह्मणसत्तमः ॥ अप्रक्षालितपादोयःप्रविशेन्निलयंजनः ॥ ६१ ॥ संवत्सरकृतंपुण्यंतस्यनश्यतितत्क्षणात् ॥ स्नानंकृत्वासमागत्यप्रांगणेपुविच
क्षणः ॥ ६२ ॥ तस्मात्प्रक्षाल्यचरणौप्रविशेद्देवतागृहम् ॥ उपविश्यपादयुग्मंबुधःसव्येनपाणिना ॥ ६३ ॥ यत्नात्प्रक्षालयेद्विप्रतथापाणिद्वयं
पुनः ॥ पादेनपादंविप्रेंद्रतथादक्षिणपाणिना ॥ ६४ ॥ यश्चप्रक्षालयेन्मूढस्तंलक्ष्मीस्त्यजतिध्रुवम् ॥ अथोपविष्टोमतिमान्केशवार्चनमारभेत् ॥६५॥
अनन्यमानसोभूत्वासर्वकामफलप्रदम् ॥ मृगचर्मासनेशुद्धेव्याघ्रचर्मासनेऽपिवा ॥ ६६ ॥ वस्त्रासनेकेवलेचतथाकुशमयासने ॥ पुष्पासनेचोपवि

ष्टःपूजयेत्कमलापतिम् ॥ ६७ ॥ काष्ठासनेद्विजोविद्वान्नकुर्य्याद्विष्णुपूजनम् ॥ विष्णुनात्वंधृतापृथ्विसर्वेलोकास्त्वयाधृताः ॥ ६८ ॥ अतःसर्वस
हेदेहिवस्तुंमेस्थानमुत्तमम् ॥ इत्युक्त्वासनमास्तीर्यवसेन्नारायणार्चकः ॥ ६९ ॥ दक्षिणाभिमुखोभूत्वानकुर्याद्विष्णुपूजनम् ॥ शङ्खेकृत्वातुपानी
यंमंत्रपूतंसुवासितम् ॥ ७० ॥ स्नापयेत्कमलाकांतंकमलासहितंप्रभुम् ॥ शङ्खेनस्नापयेद्यस्तुभगवंतंजनार्दनम् ॥ ७१ ॥ तत्फलंतस्यवक्ष्या
मिशृणुविप्रेंद्रजैमिने ॥ विप्रगोस्त्रीभ्रूणहत्यासुरापानादिपातकैः ॥ ७२ ॥ विमुक्तोयातिवैकुंठंभुंक्तेहिसकलंसुखम् ॥ यदिदृष्ट्वाहृषीकेशंपूजयेन्मान
वोद्विज ॥ ७३ ॥ लभतेतत्तदेवाशुप्रसादात्कमलापतेः ॥ शंखाभावेतुविप्रेंद्रसुगंधितोयकंबुधः ॥ ७४ ॥ कृत्वाचतुलसीपात्रेस्नापयेत्केशवंबु
धः ॥ ततोदेवंस्नापयित्वासंस्थाप्यचवरासने ॥ ७५ ॥ सुगन्धैश्चंदनैस्तस्यकुर्यात्सर्वांगलेपनम् ॥ तुलसीकाष्ठपंकेचचक्रिणोदेहपालनम् ॥७६॥
यःकरोतिजनस्तस्यप्रसन्नःसततंहरिः ॥ तुलसीपत्रमालेयंनिजगन्धसुखप्रदा ॥ ७७ ॥ दीयतेतेजगन्नाथसुप्रीतोभवसर्वदा ॥ मंत्रेणानेनविप्रेंद्रतुल
सीपत्रमालया ॥ ७८ ॥ अलंकृतोमहाविष्णुःप्रसन्नोनददातिकिम् ॥ ततस्तुवैदिकैर्मंत्रैःकर्तव्यंस्वस्तिवाचनम् ॥ ७९ ॥ दिग्बंधनंचकर्तव्यंमंत्रैः
पौराणिकैर्बुधैः ॥ कृष्णोरक्षतुपूर्वस्यामाग्नेय्यांदेवकीसुतः ॥ ८० ॥ याम्यांरक्षतुदैत्यारिर्नैर्ऋत्यांमधुसूदनः ॥ विदिक्षुरक्षतुश्रीमानूर्ध्वेचश्रीधरःप्रभुः ॥
॥ ८१ ॥ अधोरक्षतुविश्वात्माकूर्ममूर्तिःकृपामयः ॥ येविघ्नकारकाःसर्वेपूजाकालेभवंतिह ॥ ८२ ॥ दूरंगच्छंतुतेसर्वेहरिनामास्त्रताडिताः ॥ इत्थं
दिग्बंधनंकृत्वाततःप्रह्वःकृतांजलिः ॥ ८३ ॥ वक्ष्यमाणेनमंत्रेणसंकल्पंकुरुतेदृढम् ॥ मयारब्धामिमांपूजांदेवदेवजनार्दन ॥ ८४ ॥ सिद्धिंप्रापय
निर्विघ्नांप्रसीदपरमेश्वर ॥ ततस्तुकृतसंकल्पोवैष्णवःसर्वतत्त्ववित् ॥ ८५ ॥ अंगन्यासादिकंकृत्वाध्यायेन्नारायणंहृदा ॥ नवीनमेघसंकाशंपुंडरी
कनिभेक्षणम् ॥ ८६ ॥ पीतांबरधरंदेवंस्मितचारुतराननम् ॥ कदंबपुष्पमालाभिर्भूषितंसुमहाभुजम् ॥ ८७ ॥ बर्हिर्बर्हश्रेणिबद्धशिखंडधृतकुं
डलम् ॥ वंशीमधुरनादेनमोहयंतंदिशोदश ॥ ८८ ॥ आवृतंगोपनारीभिश्चारुवृंदावनेस्थितम् ॥ एवंसंचिंत्यदेवेशंगोविंदंसर्वकामदम् ॥ ८९ ॥
ततश्चावाहनंकुर्याद्भक्तिभावेनवैष्णवः ॥ आवाहितायकृष्णायचतुर्वर्गप्रदायिने ॥ ९० ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयानितत्रदद्याद्विचक्षणः ॥ कोमलैस्तु
लसीपत्रैरम्यैर्वाकुसुमैर्बुधः ॥ ९१ ॥ पूजयेत्सर्वदेवेशंश्रीकृष्णंदेवकीसुतम् ॥ नमोमत्स्यायकूर्मायवराहायनमोनमः ॥ ९२ ॥ नमोऽस्तुहरयेतुभ्यं
वामनायनमोनमः ॥ नमोरामायरामायरामायबलिनेनमः ॥ ९३ ॥ नमोबुद्धायशुद्धायसकृपायनमोनमः ॥ नमोस्तुकल्किनेतुभ्यंनमस्तेबहुमूर्त्तये॥
॥ ९४ ॥ नारायणायकृष्णायगोविंदायचशार्ङ्गिणे ॥ दामोदरायदेवायदेवदेवायतेनमः ॥ ९५ ॥ हृषीकेशायशांतायव्योमपादायवैनमः ॥ नमोस्तुपद्मा

पतयेनमस्तेपद्मचक्षुषे ॥ ९६ ॥ अनंतायनमस्तुभ्यंगदाहस्तायवैनमः ॥ तार्क्ष्यध्वजायवैतुभ्यंनमस्तेचक्रपाणये ॥ ९७ ॥ पद्महस्तायवैतुभ्यमच्युता
यनमोनमः ॥ नमोदैत्यारयेतुभ्यंसर्वकामप्रदायिने ॥ ९८ ॥ माधवायसुरेशायविष्णवेपरमात्मने ॥ किरीटिनेकुण्डलिनेनमोऽस्तुहरयेसदा ॥ ९९ ॥
नमोभगवतेतुभ्यंवाहनंगरुडाह्वयम् ॥ ॐनमोगरुडायेतिमंत्रेणैवविचक्षणः ॥ १०० ॥ नमःशंखायचक्रायगदायैचनमोनमः ॥ नमःपद्मायखड्गायनं
दकायनमोनमः ॥ १०१ ॥ इतिसंपूज्यदेवेशंसदारंचसवाहनम् ॥ सायुधंचततोमंत्रंजपेदष्टाक्षरंबुधः ॥ १०२ ॥ निजभक्त्याततोजप्त्वामं
त्रमष्टाक्षरंबुधः ॥ गोविंदायततोदद्यान्नानानैवेद्यमुत्तमम् ॥ १०३ ॥ धूपंदीपंचतांबूलंदेवदेवायविष्णवे ॥ अन्यान्यप्युपहाराणिप्रदद्याद्वैष्णवो
जनः ॥ १०४ ॥ यस्तुधूपंद्विजश्रेष्ठचंदनागरुवासितम् ॥ दद्यान्मुरारयेतस्यद्रुतंसिध्यतिवांछितम् ॥ १०५ ॥ धूपंयच्छतियोविप्रहरयेघृतवा
सितम् ॥ सगच्छेद्विष्णुभवनंविमुक्तःपापकोटिभिः ॥ १०६ ॥ नारायणाययोधूपंदद्याद्गुग्गुलुवासितम् ॥ सयातिपरमंधामदुर्लभंयत्सुरैरपि ॥ १०७ ॥
घृतेनदीपंयोदद्यात्तिलतैलेनवापुनः ॥ निमेषात्सकलंतस्यपापंहरतिकेशवः ॥ १०८ ॥ कर्पूरवासितंयस्तुतांबूलंचक्रपाणये ॥ दद्यात्तस्यद्विजश्रेष्ठमुक्ति
र्भवतिजैमिने ॥ १०९ ॥ यस्तुयच्छतितांबूलंखदिरेणसमन्वितम् ॥ इहभुक्त्वाखिलान्भोगानंतेयातिहरेःपदम् ॥ ११० ॥ षष्ठीमधुरिकायुक्तंतथाजाति
फलादिभिः ॥ तांबूलंहरयेदत्त्वास्वर्गमाप्नोतिमानवः ॥ १११ ॥ शङ्खंकृत्वातुपानीयंकुर्याद्विष्णुप्रदक्षिणाम् ॥ वक्ष्यमाणेनमंत्रेणजैमिनेवैष्णवोजनः ॥
॥ ११२ ॥ जनार्दनजगद्बंधोशरणागतपालक ॥ त्वद्दासदासदासत्वंदासस्यदेहिमेप्रभो ॥ ११३ ॥ मंत्रेणानेनयःकुर्यान्नारायणप्रदक्षिणाम् ॥ तस्यपुण्य
फलंवच्मिसंक्षेपाच्छृणुजैमिने ॥११४॥ ब्रह्महत्यादिपापानियानियानिमहांतिच ॥ तानितानिप्रणश्यंतिप्रदक्षिणपदेपदे ॥ ११५ ॥ यावत्पादंनरोभक्त्या
गच्छेद्विष्णुप्रदक्षिणे ॥ तावत्कल्पसहस्राणिविष्णुनासहमोदते ॥ ११६ ॥ हरिप्रदक्षिणेयावत्पदंगच्छेच्छनैःशनैः ॥ पदेपदेऽश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमान
वः ॥ ११७ ॥ प्रदक्षिणीकृत्यसर्वंसंसारेयत्फलंभवेत् ॥ हरिंप्रदक्षिणीकृत्यतस्मात्कोटिगुणंफलम् ॥ ११८ ॥ अंगंप्रदक्षिणीकृत्ययस्तुनारायणाग्रतः ॥
सोऽपितत्फलमाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ११९ ॥ नलंघयेत्सोमसूत्रंधीमाञ्शंभुप्रदक्षिणे ॥ लंघयित्वायदाविप्रसापूजानिष्फलाभवेत् ॥ १२० ॥ प्र
दक्षिणाकारतयावारैकंयोहरिंव्रजेत् ॥ जन्मजन्मनिविप्रेंद्रसार्वभौमोभवेद्ध्रुवम् ॥ १२१ ॥ यस्तुवारद्वयंविप्रकुर्याद्विष्णुप्रदक्षिणाम् ॥ ऐंद्रंपदमवाप्नोतित्रि
दिनेनात्रसंशयः ॥ १२२ ॥ विष्णुप्रदक्षिणंयस्तुकुर्याद्वारद्वयंजनः ॥ विमुक्तःसकलैःपापैःप्रविशेन्माधवींतनुम् ॥ १२३ ॥ भ्रामयेत्सोदकंशङ्खंकेशवोप
रिजैमिने ॥ अंतेदेवालयंगत्वासभवेत्सुरवंदितः ॥ १२४ ॥ प्रणमेद्दंडवद्भूमौसप्तधायस्तुकेशवम् ॥ पातकंतच्छरीरस्थंभस्मीभवतितत्क्षणात् ॥ १२५ ॥

शिरस्यंजलिमाधायप्रणमेद्योजनार्दनम् ॥ तस्मैलक्ष्मीपतिर्विष्णुर्ददातिपरमंपदम् ॥ १२६ ॥ भूमौनिपात्यसर्वांगंहरिंप्रणमतांनृणाम् ॥ पुण्यप्रभावंविप्र
षैवदतोमेनिशामय ॥ १२७ ॥ यावद्धूरेणुभिर्नृणांभूषितंस्यात्कलेवरम् ॥ तावत्कल्पसहस्राणितिष्ठंतिहरिसंनिधौ ॥ १२८ ॥ ततःकेशवनिर्माल्यंवैष्ण
वेभ्यःप्रदीयते ॥ वैष्णवांस्तान्प्रवक्ष्यामिशृणुसत्तमजैमिने ॥ १२९ ॥ शुकःसूतस्तथाव्यासोनारदःकपिलोमुनिः प्रह्लादश्चांबरीषश्चतथाक्रूरोद्धवावपि
॥ १३० ॥ विभीषणोहनूमांश्चतथैवान्येऽपिवैष्णवाः ॥ निर्माल्यंवासुदेवस्यगृह्णंतुसर्वकामदम् ॥ १३१ ॥ इत्युक्त्वाविष्णुनिर्माल्यंनिक्षिपेद्भुविवैष्णवः ॥
ततस्तुहरिनिर्माल्यंस्वयंगृह्णातिभक्तितः ॥ १३२ ॥ मस्तकेदृश्यतेयस्यहरिनिर्माल्यमुत्तमम् ॥ सविज्ञेयोद्विजश्रेष्ठसाक्षादेवहरिःस्वयम् ॥ १३३ ॥ दु
र्लभंविष्णुनैवेद्यंनिर्माल्यंपापनाशनम् ॥ गृह्णंतित्रिदशाःसर्वेमनुष्याणांचकाकथा ॥ १३४ ॥ जैमिनेतुलसीपत्रंयस्तुजिघ्रतिवैष्णवः ॥ तस्यदेहांतरस्थं
हिसर्वपापंविनश्यति ॥ १३५ ॥ तुलसीपत्रगंधस्तुप्रविशेद्यस्यनासिकाम् ॥ आपदस्तच्छरीरस्थाःसद्योगच्छंतिसंक्षयम् ॥ १३६ ॥ तुलसीछदनघ्राण
माघ्राययोभिनंदति ॥ तस्यालयेभवेन्नित्यमानंदोद्विजसत्तम ॥ १३७ ॥ स्तवैःस्तुत्वाजगन्नाथंकमलाप्रियमच्युतम् ॥ कृतांजलिस्ततःप्राज्ञइमंमंत्रमुदी
रयेत् ॥ १३८ ॥ नारायणजगद्रूपगच्छधामजगत्पते ॥ गच्छदेवनिजस्थानंप्रसन्नोभवसर्वदा ॥ १३९ ॥ येयंस्वशक्त्यादेवेंद्रतवपूजाकृतामया ॥ अ
च्छिद्रास्तुजगन्नाथत्वत्प्रसादाज्जगन्मय ॥ ३४० ॥ ततःपादोदकंप्राज्ञोमहाविष्णोःपरात्मनः ॥ समस्तपातकध्वंसिगृह्णीयाद्भक्तिभावतः ॥ १४१ ॥ क
णमात्रंवहेद्यस्तुविष्णोःपादोदकंशुभम् ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुजैमिनेसत्यमुच्यते ॥ १४२ ॥ स्पृशेत्पादोदकंविष्णोर्गंगास्नानफलंभवेत् ॥ गांगेयंसलिलं
विप्रविष्णुपादोदकंयतः ॥ १४३ ॥ अकालमरणंनास्तिनास्तिव्याधिभयंतथा ॥ यःस्पृशेत्पादसलिलंकेशवस्यमहात्मनः ॥ १४४ ॥ पापव्याधिविना
शार्थंविष्णुपादोदकौषधम् ॥ पापिनोपिनरास्तेचपिबंतुप्रतिवासरम् ॥ १४५ ॥ विष्णुपादोदकंविप्रयःपिबेद्वैष्णवोजनः ॥ पातकंतच्छरीरस्थं
क्षणादेवतुनश्यति ॥ १४६ ॥ यथौषधेनदेहस्थंहन्यतेदेहिनोभृशम् ॥ तथैवपातकंसर्वंविष्णुपादोदकेनच ॥ १४७ ॥ विष्णुपादोदकंशुद्धंतुलसी
पत्रसंयुतम् ॥ योवहेच्छिरसाविप्रतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ १४८ ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्विमुक्तोविष्णुरूपधृक् ॥ अंतेविष्णुपुरंगत्वाविष्णुना
सहमोदते ॥ १४९ ॥ मेरुप्रमाणहेमानिदत्वाभवतियत्फलम् ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वातद्भवेदधिकंफलम् ॥ १५० ॥ अश्वकोटिप्रदानेनतत्फलं
प्राप्यतेजनैः ॥ सप्तद्वीपांमहींदत्वाद्विजेभ्योयत्फलंलभेत् ॥ १५१ ॥ तत्फलंलभतेमर्त्योविष्णुपादोदकंस्पृशन् ॥ अश्वमेधसहस्राणिकृत्वाभव
तियत्फलम् ॥ १५२ ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वातद्भवेदधिकंफलम् ॥ दीर्घिकाशतदानेनयत्पुण्यंपरिकीर्तितम् ॥ १५३ ॥ तस्मादप्यधिकंपुण्यं

लभेत्पादोदकंस्पृशन् ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपादुच्यतेमया ॥ १५४ ॥ विष्णुपादोदकस्पर्शान्मुक्तोभवतिमानवः ॥ भूयोभूयोपिविप्रेंद्रसुदृढं
कथ्यतेमया ॥ १५५ ॥ पुनर्नलभतेजन्मस्पृशन्पादोदकंहरेः ॥ विष्णुनैवेद्यशेषंयःसर्वपापविनाशनम् ॥ १५६ ॥ योऽश्नातिभक्तिभावेनसग
च्छेत्परमंपदम् ॥ दुर्लभंविष्णुनैवेद्यंभुंजतेद्विजसत्तम ॥ १५७ ॥ देहंत्यजतिपापानिब्रह्महत्यामुखान्यपि ॥ भुंजतोहरिनैवेद्यंदासीववशगाभवेत् ॥
॥ १५८ ॥ मुक्तिभूमिःसुरश्रेष्ठदैवतैरपिदुर्लभा ॥ संपूज्यकमलाकांतंकिंचिन्नैवेद्यमत्यजन् ॥ १५९ ॥ अचिरेणैवतंविष्णुर्नयतिस्वांतनुंप्रति ॥ नैवेद्य
स्यमहाविष्णोर्गुणंकिंकथयाम्यहम् ॥ १६० ॥ यद्भुंजतःकेशवोऽपिस्यादधीनोद्विजप्रभो ॥ अनेनविधिनाविप्रप्रतिमासेजनार्दनम् ॥ १६१ ॥ विधिहीना
मपिश्रेष्ठांपूजांश्रीकमलापतेः ॥ यःकुर्याद्भक्तिभावेनसोऽपिस्यात्केशवप्रियः ॥ १६२ ॥ विधिज्ञोविधिनाविष्णुमभ्यर्च्ययत्फलंलभेत् ॥ यथोक्तविधिना
विप्रनैवेद्यैर्बहुभिःप्रभो ॥ १६३ ॥ पूजितोऽपिनतुष्टःस्याद्यदिभक्तिर्नतिष्ठति ॥ यस्यवैयावतीभक्तिर्देवदेवेजनार्दने ॥ १६४ ॥ तावदेवफलावाप्तिस्तस्य
नास्त्यत्रसंशयः ॥ अभक्त्यायाहरेःपूजाक्रियतेभुविमानवैः ॥ १६५ ॥ सापूजाब्राह्मणश्रेष्ठपूजाकालेभवेत्किल ॥ ज्ञानमूलंहरेर्भक्तिर्भक्तिमूलंजगत्पतेः॥
॥ १६६ ॥ पूजामोक्षद्रुमोत्पत्तौमूलमाराधनंहरेः ॥ अल्पमात्रमपिप्राज्ञश्रद्धयाकुरुतेहियत् ॥ १६७ ॥ तदक्षयंभवेत्सर्वंश्रद्धायुक्ताखिलाक्रिया ॥ भ
क्त्यायःपूजयेद्विष्णुंवारिमात्रमपिद्विज ॥ १६८ ॥ संस्थानंलभतेविष्णोर्यतोभक्तवशोहरिः ॥ १६९ ॥ असारमेतद्भुवनंसमस्तंसारंहरेःपूजनमेवविप्र ॥
तस्मान्मनुष्योनिजमंगलैषीभक्त्यायजेत्कृष्णमनंतमूर्तिम् ॥ १७० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेहरिपूजाविधिर्नामएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ फाल्गुनेब्राह्मणश्रेष्ठश्रीकृष्णंसुरवंदितम् ॥ पूजयेद्भक्तिभावेनप्रत्यहंवैष्णवोजनः ॥ १ ॥ फाल्गुनेस्नापयेद्यस्तुसर्पिषादेवकीसुत
म् ॥ फलंतस्यप्रवक्ष्यामियतःसम्यङ्निशामय ॥ २ ॥ सर्वयज्ञफलंप्राप्यसर्वदानफलंतथा ॥ अंतेयातिहरेःस्थानंसर्वपापविवर्जितः ॥ ३ ॥ युगकोटि
सहस्राणिभुक्त्वाभोगंहरेर्गृहे ॥ तत्रैवमोक्षमाप्नोतिसंप्राप्यज्ञानमुत्तमम् ॥ ४ ॥ यस्तुयच्छतिकृष्णायशिशिरेगोपमूर्तये ॥ तिलानांमोदकंदिव्यंसग
च्छेद्धरिमंदिरम् ॥ ५ ॥ योदुग्धलड्डुकान्दद्यात्केशवायमहात्मने ॥ सपिबेदमृतंस्वर्गेमन्वंतरशतावधि ॥६॥ हरयेललितंखंडंयस्तुयच्छतिजैमिने ॥ तस्य
विष्णुःप्रसन्नात्माछिनत्तिभवबंधनम् ॥ ७ ॥ विचित्रंफलितंदिव्यंदद्याद्भगवतेद्विज ॥ अंतेशक्रपुरंगत्वासभवेत्सुरवंदितः ॥८॥ निर्मलांशर्करांयच्छेद्यस्तु
कृष्णायभक्तिमान् ॥ सकिंनलभतेविप्रवासुदेवप्रसादतः ॥ ९ ॥ सुपक्वंफाल्गुनेमासिमधुरंबदरीफलम् ॥ यस्तुयच्छतिकृष्णायफलंतस्यनिशामय ॥
॥ १० ॥ इहभुङ्क्तेसुखंसर्वंपुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ अंतेहरेर्गृहंयातिरथमारुह्यशोभनम् ॥ ११ ॥ नदद्याद्गुडसंयुक्तंहरयेबदरीफलम् ॥ अज्ञानाद्ब्राह्मण

श्रेष्ठदद्याच्चेन्नारकीभवेत् ॥ १२ ॥ फाल्गुनेमासियोदद्याद्धरयेदाडिमीफलम् ॥ सुपक्कंतत्फलंविप्रवदतोमेनिशामय ॥ १३ ॥ तत्रयावंतिबीजानितिष्टं
तिदाडिमीफले ॥ तावन्मन्वंतरंविष्णोर्गृहेतिष्ठतिभाग्यवान् ॥ १४॥ फाल्गुनेमासियोदद्याद्धरयेगुडपिष्टकम् ॥ सविज्ञेयोद्विजश्रेष्टवाजिमेधसहस्रकृत् ॥
॥ १५ ॥ चैत्रेमासिद्विजश्रेष्ठमधुनामधुसूदनम् ॥ स्नापयेल्लभतेमर्त्यस्तद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ १६ ॥ मधुनास्नापयेद्यस्तुनारायणमनामयम् ॥ नचर्चा
क्रियतेतस्यकदाचिद्रविसूनुना ॥ १७ ॥ चैत्रेकिंशुकपुष्पेणयोऽर्चयेत्कमलापतिम् ॥ तन्नामचित्रगुप्तेनपंजिकायांनलिख्यते ॥ १८ ॥ चैत्रकेजग
तामीशंकृष्णंतिलकपुष्पकैः ॥ पूजतोनास्तिवैजन्मपुनरस्मिन्महीतले ॥ १९ ॥ कृष्णवंजुलपुष्पेणसर्वदेवशिरोमणिम् ॥ पूजयन्मनुजोविप्रलभतेनाप
दंक्वचित् ॥ २० ॥ वासंतीभिःसुगंधीभिर्वसंतेयस्तुपूजयेत् ॥ भगवंतंप्रसन्नात्मासदेवैरपिपूज्यते ॥२१॥ तथाकिसलयैर्दिव्यैरखण्डैर्योर्चयेद्धरिम् ॥ तंवं
दतेसमुत्थायस्वयंपीठासनोपिच ॥ २२ धात्रीपत्रैर्नवैर्यस्तुकोमलैर्हरिमर्चयेत् ॥ अचिरेणैवलभतेसकलंवांछितंजनः ॥ २३ ॥ शांडिल्याखंडपत्रैश्च
धत्तूरैश्चार्कपुष्पकैः ॥ योऽर्चयेद्विष्णुमीशंचससंसाराब्धिपारगः ॥ २४ ॥ योदद्याद्विष्णवेविप्रकदलीफलमुत्तमम् ॥ शक्राद्यास्त्रिदशाःसर्वेवंदंतेतमह
र्निशम् ॥ २५ ॥ योदद्याच्चैत्रकेमासिभक्त्यागोपालरूपिणे ॥ गोधूमपिष्टकंविप्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २६ ॥ आयातेमाधवेमासिपवित्रेमाधव
प्रिये ॥ आमिषंमैथुनंतैलंविष्णुभक्तःपरित्यजेत् ॥ २७ ॥ प्रातःसमाचरेत्स्नानंमाधवेमासिवैष्णवः ॥ परित्यजेत्परान्नंचनकुर्याच्चद्विभोजनम् ॥ २८ ॥
प्रभातेपूजयेद्विष्णुंपूर्वोक्तविधिनाद्विज ॥ वैशाखेस्नापयेद्विष्णुंपुष्पवासितवारिणा ॥ २९ ॥ स्नापयेच्छीततोयेषुसंध्यापर्यंतमच्युतम् ॥ त्रिसंध्यंपूजयेद्भ
क्त्यानैवेद्यैर्विविधैःप्रभुम् ॥ ३० ॥ वैशाखेदमनस्रग्भिर्लक्ष्मीपतिरलंकृतः ॥ नकिंददातिविप्रर्षेप्रसन्नःपरमेश्वरः ॥ ३१ ॥ वैशाखेमासियोदद्याद्यवान्नंच
क्रपाणये ॥ तस्यपुण्यानिसंख्यातुंकःसमर्थोऽस्तिपंडितः ॥ ३२ ॥ यत्किंचिन्माधवेमासिमाधवप्रीतिहेतवे ॥ दीयतेमाधवायैवतत्सर्वमक्षयंभवेत्॥३३॥
यदन्यत्सुकृतंकर्मक्रियतेमासिमाधवे ॥ माधवप्रीतयेविप्रक्षयस्तस्यनविद्यते ॥ ३४ ॥ वैशाखेमासियःकुर्यात्प्रपांमाधवतुष्टये ॥ दिनेदिनेऽश्वमेधस्यफ
लमाप्नोतिमानवः ॥ ३५ ॥ वैशाखोदुर्लभोमासःसर्वकर्मफलप्रदः ॥ पूजितव्योहरिस्तत्रहित्वाकर्मशतान्यपि ॥ ३६ ॥ एकाहमपियःपूजांवैशाखे
कुरुतेहरेः ॥ षड्वर्षंहरिंपूजित्वायत्फलंलभतेसतत् ॥ ३७ ॥ वैशाखेमासियोनित्यंविष्णुमश्वत्थरूपिणम् ॥ चतुर्वर्गफलप्राप्तिहेतवेवैष्णवोजनः ॥
॥ ३८ ॥ गण्डूषमात्रतोयेनकुर्याद्योऽश्वत्थसेवनम् ॥ सोऽपियातिपरंस्थानंविमुक्तःकोटिपातकैः ॥ ३९ ॥ अश्वत्थमूलंविप्रर्षेयोबध्नातिशिला
दिभिः ॥ अश्वत्थरूपीभगवान्किंकिंतस्मैनयच्छति ॥ ४० ॥ अश्वत्थद्रुममालोक्यप्रणामंकुरुतेयदि ॥ सोऽपियातिपरंस्थानमायुर्वृद्धिर्नसंशयः ॥४१॥
॥ २…

यदश्वत्थतलेविप्रधर्मंकर्मकरोतियः ॥ न्यूनातिरिक्ततानस्यात्तस्मिन्कर्मणिजैमिने ॥ ४२ ॥ तत्रतीर्थानिसर्वाणित्रिस्रोतादीनिजैमिने ॥ यत्राश्वत्थतरु
स्तिष्ठेदेकोपिशाखिनांवरः ॥ ४३ ॥ अश्वत्थंपूजयेद्यस्तुसएवविष्णुपूजकः ॥ अश्वत्थमूर्तिर्भगवान्स्वयमेवयतोद्विज ॥ ४४ ॥ अवज्ञानाद्विजश्रे
ष्ठयोऽश्वत्थंहंतिमूढधीः ॥ संसारेनास्तितत्कर्मयत्कृत्वासचशुद्ध्यति ॥ ४५ ॥ अश्वत्थोवृक्षराजोऽयंहरिमूर्तिःप्रकीर्तितः ॥ तस्मादश्वत्थहं
तॄणांत्राताकोपिनविद्यते ॥ ४६ ॥ अश्वत्थंपश्यतोविप्रस्पृशतःपरतस्तथा ॥ देहस्थंपातकंसर्वंहरेत्प्रणमतोहरिः ॥ ४७ ॥ विलोक्याश्वत्थहंतारंयः
शक्तोनंनिवारयेत् ॥ तन्नेत्रयुग्मंबडिशैर्यमेनोत्पाद्यतेस्वयम् ॥ ४८ ॥ अश्वत्थच्छेदनंमूढोमाकुर्वीतिवदेन्नयः ॥ तस्यजिह्वांछुरिकयास्वयंकृंततिप्रेत
राट् ॥ ४९ ॥ अश्वत्थशाखामेकांयःस्वल्पामपिनिहंतिवै ॥ सकोटिब्रह्महत्यानांफलमाप्नोतिमानवः ॥ ५० ॥ यत्पापंब्रह्महत्यायांगुरुस्त्रीगमनेनच ॥
सुरापानेतथास्तेयेन्यासापहरणेऽपिच ॥ ५१ ॥ यत्पापंभ्रूणहत्यायांगोहत्यायांद्विजोत्तम ॥ स्त्रीहत्यायांचयत्पापंपरस्त्रीगमनेतथा ॥ ५२ ॥ शरणागत
हत्यायांहत्यायांसुहृदस्तथा ॥ विश्वासवाक्याकथनेपतिहिंसाविधौचयत् ॥ ५३ ॥ यत्पापंपरनिंदायांहरिवासरभोजने ॥ अश्वत्थच्छेदनाद्घोरंतत्पा
पंप्राप्यतेजनैः ॥ ५४ ॥ विष्णुमूर्त्तेर्जनोमोहादश्वत्थस्यनिहंतियः ॥ तत्तुल्यःपातकीकोपिनश्रुतःक्षितिमंडले ॥ ५५ ॥ वदाम्यश्वत्थमाहात्म्यंसर्वपा
पविनाशनम् ॥ सेतिहासंद्विजश्रेष्ठशृणुवत्ससमाहितः ॥ ५६ ॥ पूर्वंधनंजयोनामब्राह्मणोहरिभक्तिकृत् ॥ आसीत्त्रेतायुगेविप्रसर्वप्राणिहितेरतः ॥ ५७ ॥
ज्ञातिपूजारतोनित्यंदीपदानेरतःसदा ॥ सत्यवादीजितक्रोधोहिंसादंभविवर्जितः ॥ ५८ ॥ मुमुक्षुःसद्विजश्रेष्ठसर्वदापरमेश्वरम् ॥ पूजयामासपरयाभ
क्त्यानारायणंप्रभुम् ॥ ५९ ॥ तस्यभक्तिंततोज्ञात्वामहतींसुदृढांप्रभुः ॥ जहारसकलंवित्तंहेतुमात्रेणकेनचित् ॥६०॥ तथापिसद्विजश्रेष्ठःकेशवस्यमहा
त्मनः॥ पूजामनुदिनेचक्रेभक्त्यापरमयासुधीः॥६१॥ दुःखेनोपार्जितंवित्तंविनष्टंसकलंद्विज ॥ दृष्ट्वापितेनविप्रेणदुःखेनाचिंत्यचेतसा ॥६२॥ भक्षणेवर्जनंच
क्रेसविप्रःपरमार्थवित्॥ महाविष्णुसपर्यायांदृढंबद्धामनोनिजम्॥६३॥ भूयोपितस्यविप्रस्यभक्तिंज्ञात्वाजनार्दनः॥ चकारबंधुविच्छेदंसुदृढःशमदस्ततः६४
बांधवास्तस्यविप्रस्यविष्णुमायाविमोहिताः॥ हिंसामारेभिरेकर्तुंसर्वंदैवद्विजोत्तम ॥६५॥ ततोविप्रोहिनिर्वृत्तोनिर्बंधैःपुरुषोत्तमम्॥ पूजयामाससततंप्रीतः
प्रचुरभक्तितः ॥ ६६ ॥ परिकल्प्यचभूदेवोधनंकेशवपूजने ॥ माधवंचजगन्नाथंसबंधुशुचमत्यजत् ॥ ६७ ॥ भूयएवमहाविष्णुःकौतुकीतस्यजैमिने ॥
जहारसानुकंपोऽपिपुत्रानपिदिनेदिने ॥ ६८ ॥ तथापिसद्विजश्रेष्ठःकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ पूर्वंद्विगुणयाभक्त्यानित्यंविष्णुमपूजयत् ॥ ६९ ॥ तस्यप
त्नीततोविप्रदुःखशोकातिदुःखिता ॥ पितृगेहंगताविष्णोर्मायायापरिमोहिता ॥ ७० ॥ अथैकाकीसभूदेवोविष्णुभक्तिपरायणः ॥ विपदंचिंतयामासनकदा

पिसुचेतसा ॥ ७१ ॥ एकंदासद्विजश्रेष्ठविष्णुभक्तिमतांवरः ॥ स्कंधेपरशुमादायकाष्ठार्थंविपिनेययौ ॥ ७२ ॥ वनात्काष्ठंसमादायनित्यमेवचसद्विजः ॥
हिमागमेवस्त्रहीनःकुरुतेशीतवारणम् ॥ ७३ ॥ कदाचिद्विपिनंगंतुंनाशक्नोद्विजसत्तमः ॥ जघानप्रांगणस्थस्यशाखामश्वत्थशाखिनः ॥ ७४ ॥ अत्रांतरे
महाविष्णुस्तस्मादश्वत्थपादपात् ॥ निश्चक्रामसुरश्रेष्ठोव्यथाव्यथितमानसः ॥ ७५ ॥ ददर्शविष्णुंपुरतःसविप्रश्चतुर्भुजंपद्मदलायताक्षम् ॥ पीतां
बरंकुंडलिनंसुकेशंदधानमब्जादिनिजायुधानि ॥ ७६ ॥ परिस्रवद्भिस्तररक्तधारासंध्यासुशोणीकृतनव्यमेघम् ॥ विभावसुंचैवसुखंपरेशंसंदृश्यतेदेवगणै
रदृश्यम् ॥ हर्षाश्रुधारारुचिराक्षियुग्मस्तुष्टाववि‍प्रोमृदुलैर्वचोभिः ॥ ७७ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ हरेमुरारेजगदेकनाथगोविंददामोदरमाधवेति ॥
लक्ष्मीपतेकेशवकेशिशत्रोनारायणानंतविभोप्रसीद ॥ ७८ ॥ तवावतारंकिमहंब्रवीमित्वयाविनानास्तिभुवीहकोऽपि ॥ किंवागुणव्याप्तसमस्तलोकंकिं
वादयांमित्रपरैकतुल्याम् ॥७९॥ दत्वास्वीयांकस्यचिदीशविष्णोभक्तिंहरस्यच्युतदेहसंस्थाम् ॥ श्रियंसमादायमुदंप्रदास्येभक्तिःप्रदत्तामहतःसुधन्या ॥
॥८०॥ मन्येमहात्मानमनंतमूर्तेपापात्मनांश्रेष्ठमिवानिशंयत् ॥ तदर्थमेवांघ्रियुगंत्वदीयंनपातकीपश्यतिदैवचिंत्यम् ॥ ८१ ॥ यद्यप्यहंदुःखवतांवरिष्ठोम
न्येतथापीन्द्रमिवाद्यविष्णो ॥ आत्मानमात्माजगतांभवंतंसाक्षात्समीक्षेयतईक्षणाभ्याम् ॥ ८२ ॥ पूजांतवाल्पामपिवेद्मिनाहंद्रव्यंकदापिनददामितुभ्यम् ॥
तथापिचाग्रेममभूर्तिमांस्त्वंदृष्टोसिमेकेशवएकपूज्यः ॥ ८३ ॥ दत्तस्त्वयायंममभक्तिवृक्षोधमार्थकामत्रयएवसोयम् ॥ त्वद्दर्शनांभोमयवृष्टिसिक्तःप्रभोद्य
कैवल्यफलंदधार ॥ ८४ ॥ मूर्धामदीयोऽखिललोकमूर्ध्नांश्रेष्ठोभवेत्केशवविश्वमूर्ते ॥ त्वत्पादपाथोजयुगेमनोमेसंयातिवैसंप्रतिदेवदेव ॥ ८५ ॥
॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्थंस्तुत्वाजगन्नाथंनारायणमनामयम् ॥ कृतांजलिःपुनःप्राहभक्त्यातमितिसद्विजः ॥ ८६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥
देवदेवजगन्नाथलोकानुग्रहकारक ॥ कशाप्रहरणैरेतद्गात्रंतेरुधिरोक्षितम् ॥ ८७ ॥ सर्वेषामेवदैत्यानांयुधिवंशास्त्वयाहताः ॥ त्वांहंतुंकःक्षमःपृथ्व्यांप्रभोऽ
द्भुतमिदंमहत् ॥ ८८ ॥ ॥ भगवानुवाच ॥ ॥ वत्ससत्यमिदंप्रोक्तंत्वयानास्त्यत्रसंशयः ॥ दानवोराक्षसोवापिमांहंतुंकोपिनक्षमः ॥ ८९ ॥ अश्व
त्थमूर्तिरेवाहंकुठारेणहतस्त्वया ॥ अतोऽजनिशरीरेमेरक्तपातोऽधुनाद्विज ॥ ९० ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तस्यवाक्यमिदंश्रुत्वासविप्रोभयविह्वलः ॥
निनिंदस्वयमात्मानमात्मनाबहुधाद्विजः ॥९१॥ धिगस्तुतत्वतोभाग्यंसर्वपातकिनांवरम् ॥ त्रैलोक्याधिपतेर्दाताहृदयेमहतींव्यथाम् ॥९२॥सर्वपापहरो
विष्णुःसमयाव्याधितःकृतः ॥ एतत्पापंमयापारंकर्तुंनैकेनशक्यते ॥ ९३ ॥ यस्मिंस्तुष्टेपापिनोपिभवंतिसुरवंदिताः ॥ मद्दत्तयासव्यथयाव्यथितोहाहतोऽ
स्म्यहम् ॥ ९४ ॥ प्रसादयंतियंदेवाब्रह्माद्याअतिभक्तितः ॥ अहोमयापापवतातस्यदत्ताहृदिव्यथा ॥ ९५ ॥ किंतपोभिर्जपैःकिंवाकिंगृहैर्जीवनैश्रमे ॥

धर्मार्थकाममोक्षाणांदातैकोऽयंव्यथातुरः ॥ ९६ ॥ इत्युक्त्वासद्विजश्रेष्ठतमेवपरशुंनिजे ॥ दातुंकंठेमनश्चक्रेविष्णुप्रीणनहेतवे ॥ ९७ ॥ तस्यभक्तिंदृढां
ज्ञात्वादयालुःकमलापतिः ॥ तद्धस्तात्तत्परंनिन्येजवेनभक्तवत्सलः ॥ ९८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ कथंत्वमेवकुरुषेवत्सकर्मातिदारुणम् ॥ आ
त्महत्याकृतांपुंसांतुष्टोस्मिनकदाप्यहम् ॥ ९९ ॥ तवभक्त्यातितुष्टोऽस्मिभीतिंमाकुरुसत्तम ॥ वरंवरयविप्रेन्द्रयत्तेमनसिवर्तते ॥ १०० ॥ ॥ ब्राह्मणउ
वाच॥ ॥ मयाव्यथाप्रदत्तेयंमहतीपरमेश्वर ॥ मातिष्ठतुशरीरेतेयाचेवरमिमंप्रभो ॥ १०१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अज्ञानाद्भवतावत्सकर्मेदंविहितंद्वि
ज ॥ अतोऽपराधोनेतव्योमहानपिनतेयथा ॥ १०२ ॥ नित्यंतवानुपाल्योऽस्मिभक्तश्रेष्ठोयतोभवान् ॥ भवदीयानहंमन्येदोषान्वत्सदिनेदिने ॥ १०३ ॥
तथापिममभक्तिस्तेववृधेमहतीसदा ॥ तस्माद्वत्सतवानृण्यंगंतुमिच्छामिसंप्रति ॥ १०४ ॥ विहायसकलांभीतिंवरंवृणुममाग्रतः ॥ ॥ ब्राह्मणउवा
च ॥ त्वयिसर्वसुरश्रेष्ठममजन्मनिजन्मनि ॥ १०५ ॥ तिष्ठतांसुदृढाभक्तिर्हरेकिमपरैर्वरैः ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रुत्वावाक्यमिदंतस्यकेशवप्रणयोदि
तम् ॥ १०६ ॥ निजकण्ठस्थितांमालांप्रीतस्तस्मैददौततः ॥ समालिङ्ग्यततोविप्रंपितापुत्रमिवप्रभुः ॥ १०७ ॥ चतुर्भिर्बाहुभिर्दीर्वैरुवाचमृदुलंवचः॥
॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मद्भक्तोऽसियदाविप्रतथातेमत्प्रसादतः ॥ १०८॥ अचिरेणैवसकलंभद्रंविप्रभविष्यति ॥ अश्वत्थरूपंमांनित्यंक्रियायोगे
नसत्तम ॥ १०९ ॥ समाराधयसर्वंतेसाधयिष्यामिवांछितम् ॥ इत्युक्त्वातंद्विजश्रेष्ठंभूयोऽप्यालिङ्ग्यकेशवः ॥ ११० ॥ अभवत्सहसादृश्यस्तत्रैवक
रुणालयः ॥ विष्णोःकंठस्रजंप्राप्यसविप्रोवैष्णवोत्तमः ॥ १०१ ॥ कृतकृत्यमिवात्मानंमत्वातस्थौनिजेगृहे ॥ ततःकुबेरोविप्रर्षेतस्यविप्रस्यसद्मनि ॥
॥ ११२ ॥ स्वयंववर्षवित्तानिबहूनिकेशवाज्ञया ॥ प्रासादोरचितस्तस्यशिल्पिनाविश्वकर्मणा ॥ ११३॥ नारायणाज्ञयातत्रवैजयंतइवोत्तमः ॥ दासदा
सीसमायुक्तोनानावस्तुविभूषितः॥११४॥गजाश्वकोटिसंकीर्णंविबभौतस्यमन्दिरम्॥बभूवुःसंगतास्तस्यनष्टाअपिचबांधवाः॥११५॥ कृतावज्ञाचतत्पत्नी
स्वयंतद्गृहमाययौ ॥ मृतपुत्रापितत्पत्नीकेशवस्यानुकंपया ॥ ११६ ॥ स्थिरप्रजाभवद्विप्रस्वामिभक्तिपरायणा ॥ चिरंभुक्त्वाखिलान्भोगान्पुत्रपौत्रसम
न्वितः ॥ ११७ ॥ आयुषोंऽतेययौमोक्षंसदारोविप्रसत्तमः ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ साक्षादेवस्वयंविष्णुरश्वत्थोवृक्षसत्तमः ॥ ११८ ॥ तद्भक्तिंकुर्वतां
पुंसांविद्यतेनाशुभंक्वचित् ॥ अश्वत्थंसेवतेयस्तुविष्णुंध्यात्वानरोत्तम ॥ ११९ ॥ तस्यप्रसन्नोभगवान्ददातिपरमंपदम् ॥ १२० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
क्रियायोगसारेअश्वत्थमाहात्म्येद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ ज्येष्ठेमासिद्विजश्रेष्ठभगवंतंजनार्दनम् ॥ पूजयेद्भक्तिभावेनजलैः
संस्नाप्यशीतलैः ॥ १॥ उद्वर्तनंचदातव्यंसुगन्ध्यामलकंतथा ॥ तैलंसुगंधंहरयेग्रीष्मकालेदिनेदिने ॥ २ ॥ सुवासितेशीतलेचमन्दिरेतिमनोरमे ॥ प्रत्य

हंकमलाकांतंस्थापयेज्जनंमंडपे ॥ ३ ॥ नरौद्रदेशेविप्रेन्द्रसधूमेइंधनालये ॥ नसूतिकागृहेचैवस्थापयेत्कमलापतिम् ॥ ४ ॥ चामरैर्वीजितःश्वेतैःसुदीर्घैः
कमलापतिम् ॥ ज्येष्ठेमासिद्विजश्रेष्ठसुप्रीतःकिंनयच्छति ॥ ५ ॥ मयूरपुच्छव्यजनैर्निदाघैर्वीजितोहरिः ॥ ददात्यभिमतंसर्वमचिरेणैवसत्तम ॥ ६ ॥
तालवृंतकवातेनपवित्रांबरवायुना ॥ यैर्ग्रीष्मेवीज्यतेविष्णुस्तेसर्वेस्वर्गगामिनः ॥ ७ ॥ योगात्रलेपनंकुर्यात्सुगन्धीयैश्चकर्दमैः ॥ ग्रीष्मेहरिंचंदनैश्चसविशे
न्माधवींतनुम् ॥ ८ ॥ उष्मागमेद्विजश्रेष्ठसमुक्तोनात्रसंशयः ॥ प्रफुल्लकुसुमोद्यानेतुलसीकाननेतथा ॥ ९ ॥ संध्यायांस्थापयेद्विष्णुंदेशेधीरसमीरणे ॥
स्रग्भिःपाटलपुष्पाणांयेनविष्णुरलंकृतः ॥ १० ॥ ज्येष्ठेमासिसविज्ञेयोअश्वमेधसहस्रकृत् ॥ यस्तुमुक्तावलिंदद्याद्ग्रीष्मेवैश्रीपतेर्जनः ॥ ११ ॥ भूपालत्वंह
रिस्तस्मैयच्छेज्जन्मनिजन्मनि ॥ यस्तुमण्डयतिग्रीष्मेश्रीकृष्णंमणिमालया ॥ १२ ॥ तस्यपुण्यफलंविप्रवदतोमेनिशामय ॥ यावद्ब्रह्मासृजत्येतज्जैमिने
सकलंजगत् ॥१३॥ तिष्ठेद्विष्णुपुरेतावन्मणिमालाविभूषितः ॥ सुवर्णाभरणैर्यस्तुरजताभरणैस्तथा ॥१४॥कृष्णंमंडयतिग्रीष्मेसोऽपितत्फलमाप्नुयात् ॥
विचित्रंयस्तुपर्यंकंसगंडूकंप्रयच्छति ॥ १५ ॥ हरयेदेवदेवायनसदुःखीकदाचन ॥ ग्रीष्मकालेनदेयानिगुरूणिवसनानिच ॥ १६ ॥ हरयेब्राह्मणश्रेष्ठदे
यंतन्वंशुकंशुचि ॥ यस्त्वच्युतफलैर्दिव्यैःसुगंधैःपूजयेद्धरिम् ॥ १७ ॥ अंतेशक्रपुरंगत्वासपिबेदमृतंमुदा ॥ प्रियालानांफलैर्दिव्यैर्योर्चयेत्कमलाप
तिम् ॥ १८ ॥ सोऽपितत्फलमाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ निदाघेहरयेयस्तुयवागूमतिशीतलाम् ॥ १९ ॥ नानाव्यंजनसंयुक्तांश्रद्धयावैष्णवो
जनः ॥ आषाढेमासिविप्रेन्द्रदेवदेवंजगद्गुरुम् ॥ २० ॥ दधिभिःस्नापयित्वाचपूजयेद्भक्तितोबुधः ॥ मातुःपयोधरपयःपुनस्तेननपीयते ॥ २१ ॥
घनागमेघनश्यामंकदंबकुसुमैर्हरिम् ॥ आराधयतिविप्रर्षेपराङ्गतिमवाप्नुयात् ॥ २२ ॥ कदम्बपुष्पमालाभिर्मण्डपंज्वलनोपमम् ॥ यस्त
स्यब्राह्मणश्रेष्ठवाजिमेधफलंभवेत् ॥ २३ ॥ सुगन्धैःकेतकीपुष्पैःपूजितःकमलापतिः ॥ सर्वदुःखंहरत्येवमानवानांद्विजोत्तम ॥ २४ ॥ पनसा
नांफलैर्दिव्यैःसुपक्वैर्घृतमिश्रितैः॥पूजितोभगवान्विष्णुर्दद्यादैश्वर्यमुत्तमम् ॥ २५ ॥ आषाढेमासिदध्यन्नंहरयेप्रतिवासरम् ॥ श्रद्धयावैष्णवोदद्यान्मुक्तिमि
च्छन्द्विजोत्तम ॥ २६ ॥ कृष्णायनवनीतंयोददातिवैष्णवोजनः ॥ विशुद्धःसकलैःपापैर्ब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ २७ ॥ शेफालिकाप्रसूनैश्चयूथिकाकुसु
मैस्तथा ॥ योऽर्चयेत्परमात्मानंसगच्छेत्परमंपदम् ॥ २८ ॥ प्रफुल्लमालतीपुष्पैःसुगन्धैर्योऽर्चयेद्धरिम् ॥ तत्पुण्येनास्यतत्पुण्यंयेननोभविताद्विज ॥ ॥ २
॥ २९ ॥ कंदपुष्पैश्चबकुलैर्जगद्वंधुंजनार्दनम् ॥ अर्चयन्सकलंकामंप्राप्नोतिभुविमानवः ॥ ३० ॥ महामहाप्रसूनैश्चतथाकुरुबकैर्हरिम् ॥ प्रफुल्लैःपूज
येद्यस्तुतस्यतुष्टःसदाहरिः ॥ ३१ ॥ सैरीयकैश्चयोविष्णुंप्रसूपुष्पैश्चयोऽर्चयेत् ॥ करवीरप्रसूनैश्चसयातिहरिसन्निधिम् ॥ ३२ ॥ श्रावणेचैवयोदद्याल्ला

जान्घृतसमन्वितान् ॥ हरयेतस्यविप्रर्षेगृहेश्रीःसर्वतोमुखी ॥३३॥ भाद्रेमासिद्विजश्रेष्ठनारायणमनामयम् ॥ श्रद्धयापूजयेत्प्राज्ञश्चतुर्वर्गप्रदायकम् ॥३४॥
निर्मितेनूतनागारेसर्वोपद्रववर्जिते ॥ स्थापयेत्पुण्डरीकाक्षंभगवंतंजनार्दनम् ॥३५॥ दंशैश्चमशकैश्चापिप्रकीर्णैर्मक्षिकादिभिः ॥ हरिंपुरातनागारेस्थाप
येन्नहिमानवः ॥ ३६ ॥ सकर्दमेपतद्वारेगलद्भित्तौगृहेतथा ॥ हरिंनस्थापयेत्प्राज्ञोवर्षासुपरमेश्वरम् ॥ ३७ ॥ विष्ण्वालयेद्विजश्रेष्ठप्रकुर्याद्यस्तुमानवः ॥
चन्द्रातपंविचित्रंचचन्द्रलोकंसगच्छति ॥ ३८ ॥ रात्रौनानाविधैर्धूपैर्मन्दिरेजगतीपतेः ॥ दंशाश्चमशकाश्चैवपूजाकालेनिवारयेत् ॥ ३९ ॥ मंसारिकाभिः
प्रावृत्यमंचशायिनमच्युतम् ॥ प्रावृषिस्थापयेद्विष्णुंनिशायांदिव्यमंदिरे ॥ ४० ॥ कह्लारपत्रैर्देवेशंसुगंधैर्नूतनस्तथा ॥ मुमुक्षुःपूजयेन्मर्त्योभाद्रेमासि
दिनेदिने ॥ ४१ ॥ नभाद्रेकेतकीपुष्पैःपूजितव्योजनार्दनः ॥ यतोभाद्रपदेमासिकेतकीस्यात्सुरासमा ॥ ४२ ॥ पक्वैस्तालफलैर्दिव्यैर्योऽर्चयेद्यदुनंदनम् ॥
गर्भवासमहादुःखंसभूयोलभतेनच ॥ ४३ ॥ संयुक्तंघृतदुग्धाभ्यांपक्वतालंमुरारये ॥ योदद्याच्छ्रद्धयामर्त्यःसगच्छेन्मन्दिरंहरेः ॥ ४४ ॥ भाद्रेमासि
द्विजश्रेष्ठहरयेतालपिष्टकम् ॥ सघृतंवैष्णवोदद्यात्केवलप्राप्तिहेतवे ॥ ४५ ॥ मासिभाद्रपदेविप्रनकुर्याच्छाकभक्षणम् ॥ नरात्रौभोजनंकुर्यान्मुमुक्षुर्वै
ष्णवोजनः ॥ ४६ ॥ आश्विनेमासिविप्रेन्द्रकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ यत्तोयंदीयतेविप्रपूर्वाह्णेहरयेजनैः ॥ ४७ ॥ पीयूषमिवतत्तोयंगृह्णातिकमलापतिः ॥ म
ध्याह्नेदीयतेयच्चतत्तोयंचक्रपाणये ॥ ४८ ॥ तत्तोयमिववेत्तव्यंतद्गृह्णातिद्विजोत्तम ॥ अपराह्णेचयत्तोयंगोविन्दायप्रदीयते ॥ ४९ ॥ तत्तोयंरक्ततुल्यंस्या
न्नगृह्णातिततोहरिः ॥ अतएवद्विजश्रेष्ठपूर्वाह्णेहरिमर्चयेत् ॥ ५० ॥ समस्तंलभतेकामंकेशवस्यानुकंपया ॥ एकवस्त्रेणविप्रेन्द्रनकुर्यात्पूजनंहरेः ॥५१॥
कुर्याद्वापितथापूजांनगृह्णातिचकेशवः ॥ अधौतेनचवस्त्रेणयःपूजांकुरुतेहरेः ॥ ५२ ॥ विफलासाचपूजास्यान्नचविष्णुःप्रसीदति ॥ यैस्त्वबद्धशिखैःपू
जाक्रियतेचक्रिणोजनैः ॥ ५३ ॥ पूजाफलंनाप्नुवंतिबलिग्राह्याचसाभवेत् ॥ असंस्कृतगृहेपूजाक्रियतेजगतीपतेः ॥ ५४ ॥ सापूजाब्राह्मणश्रेष्ठबलिग्राह्या
भवेत्खलु ॥ स्नानंदेवार्चनंचैवदानंचपितृपूजनम् ॥ ५५ ॥ तिलकेनविनाविप्रकुरुतेनविचक्षणः ॥ तिलकान्यगृहीत्वायत्पुण्यकर्मविधीयते ॥ ५६ ॥
भस्मीभवतितत्सर्वंकर्ताचनारकीभवेत् ॥ शङ्खचक्रगदापद्मैरङ्कितंयस्यदृश्यते ॥ ५७ ॥ शरीरंब्राह्मणश्रेष्ठविज्ञेयःसोऽच्युतःस्वयम् ॥ योलिखेद
क्षिणेबाहौशङ्खपद्मेचवैष्णवः ॥ ५८ ॥ सव्येचक्रंगदांचैवसविष्णुर्नात्रसंशयः ॥ पङ्कजंदक्षिणेबाहौशङ्खस्योपरियोलिखेत् ॥ ५९ ॥ पातकंसकलंतस्य
क्षणादेवतुनश्यति ॥ चक्रोपरिगदांयस्तुलिखेत्सव्येभुजेद्विज ॥ ६० ॥ तंवंदंतेद्विजश्रेष्ठशक्राद्याअपिनिर्जराः ॥ मुरारिपादयुग्मंचस्वललाटेलिखेद्बु
धः ॥ ६१ ॥ पापात्माऽपिचतंदृष्ट्वामुक्तोभवतिपातकात् ॥ अष्टाक्षरंमहामंत्रंमत्स्यंकूर्मंचयोहृदि ॥ ६२ ॥ लिखेत्सवैष्णवश्रेष्ठःपुनातिभुवनत्रयम् ॥

कृष्णायुधांकितंयस्यशरीरंस्यादिनेदिने ॥ ६३ ॥ तस्यकृष्णोजगन्नाथोददातिपरमंपदम् ॥ कृष्णायुधांकिततनुर्यत्कर्मकुरुतेनरः ॥ ६४ ॥ शुभंवा
प्यशुभंवापितत्सर्वमक्षयंभवेत् ॥ दानवाराक्षसाश्चैवभूतवेतालकास्तथा ॥ ६५ ॥ पिशाचाःपन्नगाश्चापियक्षविद्याधरास्तथा ॥ किन्नरागुह्यकाश्चैवग्रहाबा
लग्रहास्तथा॥६६॥ कूष्माण्डाश्चैवडाकिन्यस्तथान्येविघ्नकारकाः ॥ सर्वेभीत्यापलायंतेदृष्ट्वाकृष्णायुधाङ्कितम् ॥ ६७॥ द्वीपाश्चद्वीपिनश्चैवतथान्येवनवा
सिनः॥ दृष्ट्वैवप्रपलायंतेभयात्कृष्णायुधांकितम्॥६८॥ कामलाद्यामहारोगादेहदेहावपातिनः॥कृष्णायुधांकिततनुंभक्त्यापश्यतियोजनः॥६९॥कृष्णदर्श
नतुल्यस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ त्रिपत्रीकृतदूर्वाभिरश्विनेयोऽर्चयेद्धरिम् ॥ ७० ॥ दूर्वावत्संततिस्तस्यअविच्छिन्नाप्रवर्तते ॥ आश्विनेमासियोदद्याद्धरये
कर्कटीफलम् ॥ ७१ ॥ शोकोनजायतेतस्यकदाचिद्धृदयेद्विज ॥ कार्तिकेचसमायातेसर्वमासोत्तमेशुभे ॥ ७२ ॥ दामोदरंदेवदेवंभक्त्याप्राज्ञःप्रपूजयेत् ॥
कार्तिकेमासिविप्रेन्द्रविष्णुप्रीणनहेतवे ॥ ७३ ॥ यथोक्तविधिनाप्राज्ञःप्रातःस्नानंसमाचरेत् ॥ आमिषंमैथुनंचैवकार्तिकेमासियस्त्यजेत् ॥ ७४ ॥ जन्मा
न्तरार्जितैःपापैर्मुक्तोयातिपराङ्गतिम् ॥ तुलाराशिगतेसूर्येप्रातःस्नानंद्विजोत्तम ॥ ७५ ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनम् ॥ आमिषंमैथुनंचैवका
र्तिकेमासिसेवते ॥ ७६ ॥ जन्मजन्मनिविप्रेन्द्रसभवेद्ग्रामशूकरः ॥ द्विभोजनंपरान्नंचतैलंचवैष्णवोजनः ॥ ७७॥ आयातेकार्तिकेमासियत्नादपिपरित्य
जेत् ॥ दामोदरायनभसिदीपंयस्तुप्रयच्छति ॥ ७८ ॥ फलंतस्यप्रवक्ष्यामिसमासेनशृणुद्विज ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्विमुक्तःक्लेशदायकैः ॥ ७९ ॥ दा
मोदरपुरंगत्वातिष्ठेत्कोटियुगावधि ॥ दीपंज्वलंतंनभसित्रिदशावासवादयः ॥ ८० ॥ विलोक्यहर्षिताःसर्वेवदंतीतिपरस्परम् ॥ असौपुण्यात्मनांश्रेष्ठःके
शवार्चनतत्परः ॥ ८१ ॥ प्रदीपंकार्तिकेमासियतोयच्छतिचक्रिणे ॥ कार्तिकेमासिविप्रेन्द्रतस्यतुष्टःसदाहरिः ॥ ८२ ॥ दद्यादक्षयदीपंयःकार्तिकेहरि
मंदिरे ॥ दिनेदिनेऽश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ८३ ॥ तुलसीदललक्षैर्यःकार्तिकेपूजयेद्धरिम् ॥ लक्षैकवाजिमेधस्यमानवोलभतेफलम् ॥ ८४ ॥ बि
ल्वस्यदललक्षेणयोऽर्चयेद्विष्णुमव्ययम् ॥ परमंमोक्षमाप्नोतिप्रसादाज्जगतीपते ॥ ८५ ॥ यत्किञ्चित्कार्तिकेमासिविष्णुमुद्दिश्यदीयते ॥ तदक्षयंभवे
त्सर्वंसत्यमेतन्मयोच्यते ॥ ८६ ॥ घृताक्तंसुरपत्रंयःकार्तिकेमासिवैष्णवे ॥ दद्याद्दिनेदिनेविप्रतस्यविष्णोःपुरेस्थितिः ॥ ८७ ॥ प्रफुल्लपद्मपत्रेणसिते
नाप्यसितेनवा ॥ योऽर्चयेत्कमलाकांतंतस्यकिंभुविदुर्लभम् ॥८८॥ द्विजाग्र्यःकार्तिकेमासिहरयेयेनपङ्कजम् ॥ नदत्तंतेनकिंविप्रविष्णवेदैत्यजिष्णवे ॥
॥ ८९ ॥ एकमेवांबुजंदत्वाददातिकैटभारये ॥ तस्मैकिंभगवान्विष्णुर्नददातिश्रियःपतिः ॥ ९० ॥ कमलैःकार्तिकेमासियेननाराधितोहरिः ॥ जन्मज
न्मनितद्गेहेकमलानहितिष्ठति ॥ ९१ ॥ पद्मबीजाननियोदद्यात्केशवायमहात्मने ॥ सजायतेविप्रकुलेशुद्धेचप्रतिजन्मनि ॥९२॥ ब्राह्मणस्यकुलेजातश्चतु

वेंदसुहृद्भवेत् ॥ धनवान्बहुपुत्रश्चकुटुंबानांचपोषकः ॥ ९३ ॥ नास्तिपद्मसमंपुष्पंजैमिनेसत्यमुच्यते ॥ येनसंपूज्यगोविन्दंपापात्मापिचमोक्षभा
क् ॥ ९४ ॥ पद्मपुष्पस्यमाहात्म्यंविशेषादुच्यतेमया ॥ सेतिहासंद्विजश्रेष्ठसावधानंनिशामय ॥ ९५ ॥ आसीदेकःप्रजानामब्राह्मणःसर्वशास्त्रवित् ॥ ह
रिपादांबुजेयस्यमनोभृङ्गःसदास्थितिः ॥ ९६ ॥ देवानांब्राह्मणानांचगुरूणांचैवसर्वदा ॥ कृतापूजाद्विजश्रेष्ठकार्याकार्यशतान्यपि ॥ ९७ ॥ परद्रव्यंवि
षंचैवपरस्त्रीषुस्वमातृवत् ॥ कृतंतेनैवयच्चैवंतथामित्रेचशात्रवे ॥ ९८ ॥ आयांतमतिथिंदृष्ट्वासविप्रःपरमार्थवित् ॥ भृशंमानंनचाप्नोतियाचकंचद्विजो
त्तमम् ॥ ९९ ॥ सर्वयज्ञाःकृतास्तेनव्रतानिसकलानिच ॥ संसारसागरंघोरमपारंचतितीर्षुणा ॥ १०० ॥ एकदासद्विजश्रेष्ठोहरिभक्तिपरायणः ॥ स्वमृ
त्युंचनिजांजातिंचिंतयामासचेतसा ॥ १०१ ॥ अहंपूर्वंस्थितःकोवाकिंवाकर्मकृतंपुरा ॥ कथंवाजन्मसंप्राप्तंगमिष्यामिक्ववापुनः ॥ १०२ ॥
इतिसंचिंत्यविप्रोऽसौनिःश्वस्यचपुनःपुनः ॥ विज्ञातुंपूर्ववृत्तांतंशिवक्षेत्रंजगामह ॥ १०३ ॥ तत्रबद्धाञ्जलिर्विप्रोभक्त्यापरमयायुतः ॥ तुष्टाव
शंकरंदेवंवाचामधुरयाशिवम् ॥ १०४ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ नमस्तुभ्यंमहादेवनमस्तेपरमेश्वर ॥ नमस्तेशंकरेशाननमस्तेवरद
प्रभो ॥ १०५ ॥ नमस्तेज्ञानरूपायनमस्तेज्ञानदायिने ॥ नमस्तेसर्वभूतानांहृदम्बुजनिवासिने ॥ १०६ ॥ जगत्स्रष्ट्रेनमस्तुभ्यंजगत्पित्रेनमो
नमः ॥ नमःसंहारकर्त्रेचपशूनांपतयेनमः ॥ १०७ ॥ नमस्तेवह्निनेत्रायनमस्तेवह्निचक्षुषे ॥ नमस्तेचन्द्रनेत्रायसूर्यनेत्रायवैनमः ॥ १०८ ॥
नमस्तेभस्मभूषायनमस्तेकृत्तिवाससे ॥ नमोऽस्थिमालिनेतुभ्यंनीलकंठायवैनमः ॥ १०९ ॥ नमस्तेपंचवक्त्रायनमस्तेशूलपाणिने ॥ कन्दर्पदर्प
विध्वंसकारिणेभीममूर्तये ॥ ११० ॥ नमस्तेदेवदेवायनमस्तेत्रिपुरारये ॥ पार्वतीपतयेतुभ्यंनमस्तेभीममूर्तये ॥ १११ ॥ बाणभक्त्यातिसंतुष्टमा
नसायनमोस्तुते ॥ बहुरूपायवैतुभ्यंविश्वरूपायवैनमः ॥ ११२ ॥ गङ्गाधरायवैतुभ्यंदक्षयज्ञविनाशिने ॥ प्रेतानांपतयेतुभ्यंनमस्तुभ्यंपिनाकिने
॥ ११३ ॥ ईशानायनमस्तुभ्यंमनीषायनमोनमः ॥ तुभ्यंनमोस्तुदृश्यायअदृश्यायनमोनमः ॥ नमश्चिन्त्यायवैतुभ्यमचिन्त्यायनमोनमः॥११४॥
ब्रह्मात्वमेवत्रिदशैकनाथस्त्वमेवविष्णुस्तपनस्त्वमेव ॥ त्वमेवसोमःसकलार्त्तिहारीनमोनमस्तेपरमेश्वराय ॥ ११५ ॥ तस्यस्तवंसमाकर्ण्यशंकरो
लोकशंकरः ॥ आविर्बभूवसहसाप्रसन्नःपरमेश्वरः ॥ ११६ ॥ आविर्भूतंसमालोक्यसर्वदेवनमस्कृतम् ॥ ववंदेचरणौतस्यसविप्रोत्यंतभक्तिमान् ॥ ११७॥
भूयोऽपिसद्विजश्रेष्ठोहर्षनिर्भरमानसः ॥ कृताञ्जलिर्महादेवंतुष्टाववरदंप्रभुम् ॥११८॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ यंनपश्यंतिदेवेशंदेवाअपिसवासवाः ॥
पश्यामितमहंसाक्षान्महाभाग्यमिदंमम ॥ ११९ ॥ ध्यानावस्थितचित्तेनयोदृश्यःपरमेश्वरः ॥ पश्यामितमहंसाक्षान्साध्यंकिमपरंमम ॥ १२० ॥ त्व

न्नामस्मरणादेवमहापातकिनोऽपिच ॥ गच्छंतिपरमंस्थानंसमक्षितमहंप्रभुम् ॥ १२१ ॥ कृतार्थोऽस्मिकृतार्थोऽस्मिकृतार्थोऽस्मिचभाग्यवान् ॥ नमस्तु
भ्यंनमस्तुभ्यंप्रसीदपरमेश्वर॥१२२॥ ॥ महादेवउवाच ॥ ॥ भवतोऽनेनवाक्येनतुष्टोऽस्मिद्विजसत्तम ॥ वरंवृणुमहाभागवरंदित्सुरहंखलु ॥१२३ ॥
॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ भवंतंपरमात्मानमदृश्यंदैवतैरपि ॥ साक्षात्पश्याम्यहंनाथकिंकार्यमपरैर्वरैः ॥ १२४ ॥ तथापित्वंमहादेववरंदित्सुःकृपाम
यः ॥ पृच्छामियदहंकिंचित्तद्ब्रूहिपरमेश्वर ॥ १२५ ॥ कोहंतस्थौपुरादेवकिंवाकार्यंकृतंपुरा ॥ संसारसागरेनाथपतितोऽस्मिकथंप्रभो ॥१२६॥ कर्मणा
प्राप्यतेदेहोदेहीपापेनलिप्यते ॥ पुनःपापप्रभावेणप्राप्यतेविषमागतिः ॥ १२७॥ प्रभावैःकर्मणांकेषांजन्मप्राप्तमिदंमया ॥ नानादुःखप्रदंनाथप्रसन्नोब्रूहिशं
कर ॥ १२८ ॥ पापमूलमिदंजन्मजन्मदुःखस्यकारणम् ॥ ज्ञातुमिच्छाम्यहंतस्मात्पूर्ववृत्तांतमात्मनः ॥ १२९ ॥ स्थितोऽहंजननीकुक्षौजठरानलता
पितः ॥ मूत्रविष्ठाप्रकीर्णेचविपाकेनचकर्मणाम् ॥१३० गर्भवाससमंदुःखंसंसारेनहिमन्यते ॥ कथंमयानुभूतंतत्प्रभोभक्तार्तिनाशन ॥ १३१ ॥ संसा
रेऽस्मिन्महाघोरेनानादुःखसमन्विते ॥ असारेमाययाविष्णोर्मोहितेपातकाश्रये ॥ १३२ ॥ दुस्तरेबंधुहीनेचकामक्रोधादिसंयुते ॥ शोकरोगप्रदेचैवजन्म
मृत्युप्रदेतथा ॥ १३३ ॥ अपारेजगतामीशपतितोऽस्मिकथंशिव ॥ एतत्सर्वंविभोब्रूहियदितेमय्यनुग्रहः ॥ १३४ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ यद्यप्येतद्द्वि
जश्रेष्ठगुह्याद्गुह्यतरंमहत् ॥ अप्रकाश्यंतथापित्वांभक्तंप्रतिवदाम्यहम् ॥ १३५ ॥ पुरात्वंब्राह्मणश्रेष्ठशबरान्वयसंभवः ॥ दण्डपाणिरितिख्यातःस्थितः
सल्लोकदुःखदः ॥ १३६ ॥ परलोकभयंत्यक्त्वाविवेकैःपरिवर्जितः ॥ दस्युवृत्तिप्रपन्नार्तिपरमक्लेशदायिनीम् ॥१३७॥ दस्युवृत्तिगतंदृष्ट्वाभवंतमतिनिर्द
यम् ॥ अपरेभ्रातरःसर्वेबभूवुस्तेचदस्यवः ॥ १३८ ॥ तेषांनामानिविप्रेन्द्रभ्रातॄणांनिगदाम्यहम् ॥ यैःसार्द्धंभवतापूर्वंभ्रातृभिर्दस्युताकृता ॥ १३९ ॥
दंडीदंडायुधश्चैवदत्तवान्दत्तभूस्तथा ॥ सुदंडोदंडकेतुश्चभ्रातरःषट्प्रकीर्तिताः ॥ १४० ॥ तैर्भ्रातृभिर्महाघोरैर्दयाभिःपरिवर्जितः ॥ दंडेनभवतानित्यं
सर्वेव्यग्रीकृताजनाः ॥ १४१ ॥ धनलोभेनभवतादुष्टैस्तैर्भ्रातृभिःसह ॥ अरण्येप्रांतरेविप्रहताःशतसहस्रशः ॥ १४२ ॥ हत्वाचसायकैस्तीक्ष्णै
र्वनस्थेनत्वयासदा ॥ गवांक्रव्याणिभुक्त्वाचमदिराभिःसहद्विज ॥ १४३ ॥ ततोयानविधिंसर्वैर्वणिजस्त्वद्भयात्तथा ॥ तत्यजुर्विपिनेतस्मिन्ननर्थः
पतितःसदा ॥ १४४ ॥ यस्यवित्तंनतद्वित्तंगृहंयस्यनतद्गृहम् ॥ यस्यभार्यानतद्भार्यात्वयिदस्युत्वमागते ॥ १४५ ॥ एवंस्वभ्रातृभिस्तैस्तुतस्मि
न्नेवमहावने ॥ गतोवर्त्मश्रमश्रांतःस्नानार्थंसरसींप्रति ॥ १४६ ॥ तत्रस्नानंसमाचर्यक्षुधितेनद्विजोत्तम ॥ भक्षितानिमृणालानिभ्रातृभिस्तैर्जला
निच ॥ १४७ ॥ अथत्वयाद्विजश्रेष्ठकौतुकात्तत्रसत्तम ॥ भुक्तानिपद्मपुष्पाणिप्रफुल्लानिबहूनिच ॥ १४८ ॥ तस्मिन्नेवततःकालेब्राह्मणोविपिनेचरः ॥

सर्ववेदाइतिख्यातस्तत्रस्नानार्थमागतः ॥१४९॥ तत्रस्नात्वासधर्मात्माभगवंतंजनार्दनम् ॥यष्टुंत्वामेकमंभोजंययाचेविनयान्वितः ॥१५०॥ अथत्वयाचवि
प्रेन्द्रपद्ममेकंसुनिर्मलम् ॥ दत्तंपरमयाभक्त्यापूजार्थंकमलापतेः ॥ १५१ ॥ त्वयादत्तेनपद्मेनसचप्रीतोद्विजोत्तमः ॥ पूजयामासतत्रैवविष्णुंसक
लकारकम् ॥ १५२ ॥ विष्णुपूजापरंदृष्ट्वातंविप्रंसर्ववेदसम् ॥ त्वमपिप्रहसन्विष्णुंनन्थचसुकामदम् ॥ १५३ ॥ अथाभ्यर्च्यपरात्मानंचतुर्वर्ग
फलप्रदम् ॥ यथोक्तविधिनाविप्रसजगामयथागतः ॥ १५४ ॥ तेनाम्बुजप्रदानेनप्रणामेनचसत्तम ॥ विष्णुपूजादर्शनेननष्टंतेसर्वपातकम्
॥ १५५ ॥ ततःकियद्भिर्दिवसैस्तस्मिन्नेवमहावने ॥ संप्राप्तकालःपंचत्वंगतोऽसित्वंद्विजोत्तम ॥ १५६ ॥ तेनैवकर्मणातुष्टोभगवान्करुणालयः ॥
ददौतुभ्यंपरंस्थानंदेवैरपिसुदुर्लभम् ॥ १५७ ॥ मन्वंतरसहस्राणिमन्वंतरशतानिच ॥ भुक्तंनानासुखंतत्रकृपयाकमलापतेः ॥ १५८ ॥
ततःकर्मावसानेतुकर्मभूमिमिमांद्विज ॥ आगत्यतैःपुण्यफलैर्जातोऽसिद्विजसंततौ ॥ १५९ ॥ ब्राह्मणस्यकुलेशुद्धेजन्मसंप्राप्यसत्तम ॥ सर्वगुणा
श्रयालब्धाहरिभक्तिरचंचला ॥ १६० ॥ आराधितोमहाविष्णुःक्रियायोगैस्त्वयाप्रभुः ॥ तुभ्यंदास्यतिविज्ञानंज्ञानान्मुक्तोभविष्यति ॥ १६१ ॥ गच्छ
ब्राह्मणभद्रंतेसुप्रीतोनिजमंदिरम् ॥ मद्दर्शनंत्वयाप्राप्तंमुक्तोऽसिभवबंधनात् ॥ १६२ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रतत्रैवजगदीश्वरः ॥
कृतार्थोब्राह्मणःसोपिजगामभवनंस्वकम् ॥ १६३ ॥ अथसत्रिदिनंविष्णुंपद्मपुष्पैर्मनोरमैः ॥ यत्नादाराधयामासस्तुत्यर्थंपरमेश्वरम् ॥ १६४ ॥
विष्णुंसमाराध्यचिरंप्रसुप्तःपद्मप्रसूनैर्विचित्रैःसुपुष्पैः ॥ ज्ञानंसमासाद्यजगाममोक्षंप्रसादतःश्रीगरुडध्वजस्य ॥ १६५ ॥ अनिच्छयापिकमलंयच्छतःफल
मीदृशम् ॥ विष्णवेयच्छतोभक्त्यानजानेकिंभवेदिति ॥ १६६॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंसत्यमेवमयोच्यते ॥ कमलैर्हरिमभ्यर्च्यप्राप्यतेपरमंपदम् ॥ १६७ ॥
एकमेवारविंदंयःप्रददातिमुरारये ॥ तस्यनास्तिपुनर्जन्मसंसारेषुभयावहे ॥ १६८ ॥ नारायणंयेचप्रफुल्लवारिजैर्दयामयंकामदमर्चयंति ॥ एकाह
मप्युत्कटपापयुक्तास्तेयांतिमुक्तिंप्रतिपापिनोपि ॥ १६९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥
मार्गशीर्षेद्विजश्रेष्ठमहालक्ष्म्यासमन्वितम् ॥ पूजयेदव्ययंविष्णुंभक्तिभावेनवैष्णवः ॥ १ ॥ म्लेच्छदेशेचविप्रेंद्रतथैवपातितालये ॥ दुर्गंधैश्चपरिव्याप्तेस्था
नेविष्णुंनपूजयेत् ॥ २ ॥ पाखंडानांसमीपेचमहापातकिनांतथा ॥ असत्यभाषिणांचैवनकुर्याद्विष्णुपूजनम् ॥ ३ ॥ क्रंदतांसन्निधौचापिकलहानापि
कुर्वताम् ॥ तथोपहसतांस्थानेनकुर्यात्पूजनंहरेः ॥ ४ ॥ प्रतिग्रहरतानांचस्थानेविष्णुंनपूजयेत् ॥ कृपणानांगृहेचैवपरवित्ताभिलाषिणाम् ॥ ५ ॥
तथाकपटवृत्तीनांनकुर्याद्विष्णुपूजनम् ॥ नारायणार्चनेविप्रपरंभक्तिपरायणः ॥ ६ ॥ अन्यचित्तंपरित्यज्यहरिध्यानपरोभवेत् ॥ हाहाकारंचनिश्वासंवि

स्मयंसाद्विजोत्तम ॥ ७ ॥ पाखंडजनसंभाषंनकुर्याद्धरिपूजनम् ॥ अनन्यमानसोभूत्वादेवदेवंजगद्गुरुम् ॥ ८ ॥ भस्मन्यपिचयत्पुष्पंदीयतेलभतेहरौ ॥
चितागमशतश्रांतःशिलाचक्रेष्वपिद्विज ॥ ९ ॥ पुष्पंददातियन्मर्त्योनलभेदथतत्प्रभुः ॥ अनन्यमानसोभूत्वाभक्त्याविष्णुंयजेद्बुधः ॥ १० ॥ भ्रांत
चित्तेनयत्कर्मक्रियतेतच्चनिष्फलम् ॥ सर्वकर्ममनोधीनंमनोधीनंजगत्रयम् ॥ ११ ॥ तस्मान्मनोदृढीकृत्यपूजयेत्कमलापतिम् ॥ पूजान्यत्रमनोन्यत्र
भवेद्यस्यद्विजोत्तम ॥ १२ ॥ नचतस्यफलेत्कार्यंकल्पकोटिशतैरपि ॥ यत्नाद्विहितशौचोपिविष्णुपूजापरोपिच ॥ १३ ॥ मनःशुद्धिविहीनश्चेच्चां
डालइवगम्यते ॥ अभक्त्यायत्तपस्तप्तंसुचिरंविधिनाद्विज ॥ १४ ॥ भवेन्निरर्थकंसर्वंकेवलंकायशोधनम् ॥ मेरुप्रमाणकंस्वर्णंब्राह्मणायकुटुंबिने ॥ १५ ॥
दत्तमभ्यर्थनाशायअभक्त्याश्रेयसेपिच ॥ तस्मादेकमनाभूत्वाभक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ १६ ॥ सवास्तुकादिशाकंचदद्यात्सदासिवैष्णवे ॥ नारंगस्यफलं
दिव्यंसुपक्वंयस्तुयच्छति ॥१७॥ केशवायद्विजश्रेष्ठसोऽस्माभिरभिपूज्यते ॥ यत्नेननूतनंवस्तुप्रियंभगवतोहरेः ॥१८॥ तदेवाग्रयणेमासिभक्त्यादद्यान्मु
रारये ॥ पौषेमासिसमायातेश्रीकृष्णंवरदंप्रभुम् ॥ १९ ॥ देवभिक्षुरसैर्दिव्यैःस्नापयेद्वैष्णवोजनः ॥ यःस्नापयतिविप्रेन्द्रविष्णुमिक्षुरसैःप्रभुम् ॥ २० ॥
इहभुंक्तेसुखंसर्वंमृतोयातीक्षुसागरम् ॥ योदद्यादिक्षुनैवेद्यंदेवदेवायविष्णवे ॥ २१ ॥ सोऽपितत्फलमाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ सुदुग्धपृथुकंपौषेदधि
भिर्वासमन्वितम् ॥ २२ ॥ दत्वामुरारयेमर्त्यःसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ सर्वैःपुरातनंवस्त्रंदूरीकृत्यमुरारये ॥ २३ ॥ शीतस्यवारणार्थायदद्याद्वस्त्रंचनूतन
म् ॥ पौषसंक्रमणेविप्रसलक्ष्मीकायविष्णवे ॥२४॥ दद्यान्मुमुक्षुर्मनुजोदशवर्णंचपीठकम् ॥ यस्तुशङ्खध्वनिंकुर्यात्संपूज्यकमलापतिम् ॥२५॥ तस्यपुण्य
फलंवच्मिशृणुवत्ससमाहितः ॥ अगम्यागमनाद्यैश्चविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ २६ ॥ अंतेविष्णुपुरंगत्वाविष्णुनासहमोदते ॥ वैनतेयांकितांघण्टांयस्तुवाद
यतेहरेः ॥ २७ ॥ पूजाकालेद्विजश्रेष्ठतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ अभक्ष्यभक्षणाद्यैश्चविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ २८ ॥ प्रयातिमंदिरंविष्णोरथमारुह्यशोभ
नम् ॥ तत्रभुक्त्वाखिलान्कामान्कल्पकोटिशतावधि ॥ २९ ॥ पुनरागत्यधरणींचतुर्वेदीद्विजोत्तमः ॥ तत्रभुक्त्वाखिलान्कामान्कल्पकोटिशतावधि ॥
॥ ३० ॥ पुनर्विष्णुपुरंगत्वामोक्षंप्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ वीणांवादयतेयस्तुपूजाकालेजगत्पतेः ॥ ३१ ॥ पंडितानामग्रणीःस्यात्समर्त्यःप्रतिजन्मनि ॥ मृदं
गवाद्यकृद्यस्तुपूजायांकैटभद्विषः ॥ ३२ ॥ तस्यप्रसन्नोभगवान्ददात्यभिमतंफलम् ॥ डमरुंडिंडिमंचैवझर्झरींमधुरींतथा ॥ ३३ ॥ पटहंदुंदुभिंचैवका
हलंसिंधुवारकम् ॥ कांस्यंचकरतालंचवेणुंवादयतेतुयः ॥ ३४ ॥ पूजाकालेमहाविष्णोस्तस्यपुण्यंनिशामय ॥ स्तेयाद्यैःपातकैर्मुक्तोमंदिरंयातिच
क्रिणः ॥ ३५ ॥ परमंज्ञानमासाद्यतत्रैवपरिमुच्यते ॥ कलशब्दंचयःकुर्यात्पूजाकालेजगद्गुरोः ॥ ३६ ॥ मुखवाद्यंचविप्रेन्द्रतस्यपुण्यंमयोच्यते ॥ कोटि

कोटिकुलैर्युक्तःप्रयातिमन्दिरंहरेः ॥३७॥ ज्ञानमासाद्यतत्रैवमोक्षमक्षय्यमाप्नुयात्॥ विष्णोरायतनेयस्तुभक्तियुक्तःप्रनृत्यति ॥ ३८ ॥ सयातिब्राह्मणश्रेष्ठत
द्विष्णोःपरमंपदम् ॥ यस्तुगायतिगीतानिभक्त्यानारायणाग्रतः ॥ ३९ ॥ सनृपत्वमवाप्नोतिगन्धर्वाणांपुरेषुच ॥ स्तौतिस्तोत्रैर्जगन्नाथंभक्त्याचवैष्णवोज
नः ॥४०॥ तस्यप्रसन्नोभगवान्सर्वान्कामान्प्रयच्छति ॥ मासेमासेहरिंयस्तुविधिनानेनपूजयेत् ॥ ४१ ॥ अचिरेणैवविप्रर्षेप्रसादयतिसोऽच्युतः ॥ ४२ ॥
जगदुदधिमिमंयेतर्तुमिच्छंतिमर्त्याःप्रचुरतरगभीरंसर्वदुःखप्रदंच ॥ परमपुरुषपादांभोजयुग्मंमनोज्ञंत्रिदशनिवहसेव्यंतेचसर्वेयजंतु ॥ ४३ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेभगवत्पूजामाहात्म्यंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नारायणस्यमाहात्म्यंपुनर्व
च्मिशृणुद्विज ॥ यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुक्तोभवतिमानवः ॥ १॥ विष्ण्वंशभूतंसकलंजगदेतद्द्विजोत्तम ॥ तस्माद्विष्णुमयंधीराःपश्यंतिपरमार्थिनः ॥ २ ॥
ब्रह्मशंकररुद्राद्याविष्ण्वंशाःसकलाःसुराः ॥ तस्मात्समस्तदेवार्चाविष्णुमेकंप्रपद्यते ॥ ३ ॥ स्मरतांविष्णुनामानिसर्वपापहराणिच ॥ येनकेनाप्युपा
येनविद्यतेनाशुभंक्वचित् ॥ ४ ॥ सर्वमेवद्विजश्रेष्ठकर्मणापापमुच्यते ॥ अनपायिइदंविष्णोःस्मरणंपापनाशनम् ॥ ५ ॥ स्वपन्भुञ्जन्वदंस्तिष्ठ
न्नुत्तिष्ठंश्चव्रजंस्तथा ॥ स्मरेदविरतंविष्णुंमुमुक्षुर्वैष्णवोजनः ॥ ६ ॥ उत्तुंगैर्मुनिभिःसर्वैःस्मरणेकमलापतेः ॥ नकालनियमःप्रोक्तःसर्वदुःखविनाशनः ॥७॥
नामप्रभावंविप्रर्षेकेशवस्यमहात्मनः ॥ ब्रवीम्यहंसमासेनसेतिहासंनिशामय ॥ ८ ॥ आसीत्सपरशुर्नामपूर्वंकृतयुगेशुचिः ॥ वैश्योवैश्यकुलश्रेष्ठःसमस्त
गुणपारगः ॥ ९ ॥ सवैश्योदैवयोगेनप्रथमेवयसिद्विज ॥ जगामवशतांमृत्योःकासश्वासगदार्दितः ॥ १० ॥ जीवंतीनामतत्पत्नीसुमध्यानवयौवना ॥ मृ
तेभर्तरितातस्यजगामनिलयंयतः ॥ ११ ॥ साजीवंतीद्विजश्रेष्ठनवयौवनगर्विता ॥ गतिंचकारजारेषुबाध्यमानापिबांधवैः ॥ १२ ॥ व्रतस्यनियमंवापि
गृहव्यापारमेवच ॥ जारानुरक्तचित्तासातत्याज्यनवयौवना ॥१३॥ अंधीकृतासाकामेनसुश्रोणीपीवरस्तनी ॥ धर्ममार्गंद्विजश्रेष्ठनकदाचिददर्शह ॥१४॥
दुःशीलांचैवतांदृष्ट्वाततिपताधर्मतत्परः ॥ अपकीर्तिभयाद्भीरुरित्याहात्यंतकोपवान् ॥ १५ ॥ दुष्टेपापिनिमद्वंशेसर्वदोषविवर्जिते ॥ आसाद्यजन्मकि
मितिक्रियतेपातकंत्वया ॥ १६ ॥ यदितेपातकेचित्तंह्यदितुंनैवएहिवै ॥ अभद्रेगच्छसदनाज्जहीहिममंदिरम् ॥ १७ ॥ तातेनेतिनिरुक्तासाक्रोधारु
णितलोचना ॥ पितुर्गेहंपरित्यज्यसाजगामयथासुखम् ॥ १८ ॥ अथसास्वेच्छयानारीभ्रमंतीजारकांक्षया ॥ वेश्यावृत्तिसमाश्रित्यतस्थौलज्जाविव
र्जिता ॥ १९ ॥ पुलिंदःशबरोवापिचाण्डालोवापितद्गृहम् ॥ आयातितस्यास्तेनापिमुदाक्रीडतिसाऽसती ॥ २० ॥ परलोकभयंविप्रकदाचिदपिचे
तसा ॥ नचिंतयामासचसावारनारीयथाक्रमात् ॥ २१ ॥ कदाचिद्ब्राह्मणश्रेष्ठकश्चिद्व्याधस्तदालये ॥ शुकशावंसमादायविक्रयार्थंसमाययौ ॥ २२ ॥सा

पिवाराङ्गनातंचशुकशावकमुत्तमम् ॥ नगृहेपरमप्रीत्याधनैःसंपूज्यलुब्धकम् ॥ २३ ॥ तद्योग्याहारदानेनवारस्त्रीनित्यमेवसा ॥ शुकस्यपोषणंचक्रेतस्य
जातकुतूहला ॥ २४ ॥ वारांगनानपत्यासातमेवशुकशावकम् ॥ मत्वापुत्रमिवात्मानंचक्रेतत्प्रतिपालनम् ॥ २५ ॥ सोपिपक्षीद्विजश्रेष्ठनित्यमेवतदाज्ञया ॥
ज्ञातिवच्चित्तवात्सल्यव्यवहारंकरोतिच ॥ २६ ॥ ततोऽसौलब्धभावश्चशुकोगणिकयातदा ॥ रामेतिसततंनामपाठ्यतेसुंदराक्षरम् ॥ २७ ॥ रामनामपरं
ब्रह्मसर्वदेवाधिकंमहत् ॥ समस्तपातकध्वंसिसशुकस्तुसदापठन् ॥२८॥रामोच्चारणमात्रेणतयोश्चशुकवेश्ययोः ॥विनष्टमभवत्पापंसर्वमेवसुदारुणम् ॥२९॥
कदाचिद्वारमुख्यासाशुकोपिचद्विजोत्तम ॥ उभावपिचपंचत्वमेककालेगतौततः ॥३०॥ समानेतुंततस्तौतुविहिताखिलपातकौ ॥ किंकरान्प्रेषयामासचंडा
द्यान्धर्मराट्ततः ॥३१॥ ततस्तेकिंकराःसर्वेचंडाद्याअतिवेगिनः ॥ यमाज्ञयासमायाताःपाशमुद्गरपाणयः ॥३२॥आनेतुंतौसमायाताःसर्वेविष्णुपराक्रमाः ॥
पाशबद्धौतुतौदृष्ट्वापतितौविष्णुकिंकराः ॥३३॥ ऊचुर्वाक्यमिदंक्रुद्धायमदूतान्सुरासदान् ॥३४॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ अहोचित्रमिदंवाक्यंयमदूतामुखाच्छ्रु
तम् ॥३५॥ भक्तावपिहरेरेतौदंडचौभास्करसूनुना ॥ अहोचरित्रंदुष्टानांकदाचिदपिनोत्तमम् ॥३६॥ यत्नादपियतोहिंसांकुर्वंतिसततंसताम् ॥ दुष्टानां
कृतपापानांचरित्रमिदमद्भुतम् ॥ ३७ ॥ निष्पापमपिपश्यन्तिपुण्यात्मानोऽखिलंजगत् ॥ पापिनस्तुनपश्यन्तिकृतपापमिवाखिलम् ॥ ३८ ॥ श्रुत्वा
पुण्यात्मनांपुण्यमभितृप्यंतिधर्मिणः ॥ तृप्यंतिपातकंश्रुत्वापापिनांपापिनोजनाः ॥ ३९ ॥ पापचर्चांसमाकर्ण्ययथातृप्यंतिपापिनः ॥ नतृप्यन्तियथा
प्राप्यस्वर्णभारशतान्यपि ॥ ४० ॥ अहोबलवतीमायामहाविष्णोर्महात्मनः ॥ आत्मपीडाकरमपिपापंकुर्वंतितेद्विज ॥ ४१ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥
इत्युक्त्वाविष्णुदूतास्तेविष्णुभक्तिपरायणाः ॥ छिन्नवंतस्तयोर्विप्रबंधनंचक्रधारया ॥ ४२ ॥ ततस्तुशमनप्रेष्याःक्रुद्धास्तेवह्निसंन्निभाः ॥ ववर्षुःसहसा
तत्रज्वलदंगारसंचयान् ॥ ४३ ॥ ॥ दंडउवाच ॥ ॥ विहितंचमयाप्येवंशुकंवेश्यांचपापिनीम् ॥ नेतुंयूयंसमायाताइत्यद्भुतमिवाभवत् ॥ ४४ ॥
नूनमेतौयदानेतुंयूयमिच्छतसत्तमाः ॥ तदाकुरुतसंग्राममस्माभिःसहसंप्रति ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वारामदूतास्तेबलिनोविधृतायुधाः ॥ सिंहनादैर्दिशःसर्वेपू
रयामासुरुद्धताः ॥ ४६ ॥ विष्णुदूतामहात्मानःसुप्रतीकादयस्तथा ॥ शङ्खनादैःसुललितैश्चक्रुःशब्दमयंजगत् ॥ ४७ ॥ याम्यैस्ततोमहादूतैर्धनु
र्मुक्तैःशिलीमुखैः ॥ छादिताविष्णुदूतास्तेसंग्रामेऽत्यंतदारुणे ॥४८॥ शूलान्यध्यक्षिपुःकेचिच्छक्तिकेचिन्महार्णवे ॥ केचिच्छरसहस्राणिकेचिच्चक्राणिते
रुषा ॥ ४९ ॥ तैर्मुक्तानिमहास्त्राणिविष्णुदूतामहामराः ॥ बाणान्विचूर्णयामासुर्गदाप्रहरणादिभिः ॥५०॥ ततोभागवतैरेतैर्याम्यानांचक्रधारया ॥ केषां
चिच्चरणाश्छिन्नाःकेषांचिद्बाहवस्तथा ॥ ५१ ॥ केचिद्विच्छिन्नशिरसःकेचिन्निर्भिन्नवक्षसः ॥ अत्यद्भुतक्षताःकेचिद्व्यास्याःपेतुर्गतासवः ॥ ५२ ॥ छिन्ने

कचरणाःकेचित्केचिच्छिन्नैकपाणयः ॥ संत्यज्यसहसायाम्याःसंग्रामाच्चप्रदुद्रुवुः ॥ ५३ ॥ तानालोक्यततोदूतान्पलायनपरायणान् ॥ प्रविवेशरुपाचं
डःसंग्रामंधृतमुद्गरः ॥ ५४ ॥ यमदूतगणश्रेष्ठश्चंडोऽत्यंतप्रतापवान् ॥ ताडयामासशतशोमुद्गरैर्विष्णुकिङ्करान् ॥ ५५ ॥ अथभागवतादूतानिशितायुध
वर्षणैः॥ववर्षुस्तरसाक्रुद्धास्तंचंडंचंडविक्रमम् ॥ ५६ ॥ मुद्गरेणततश्चण्डोविष्णुदूतान्पृथक्पृथक् ॥ ताडयामासविगलद्रक्तसंसिक्तविग्रहः ॥ ५७ ॥ चंडेन
ताडितास्तेनदूताभगवतोयुधि ॥ त्यक्तसत्वाःपृष्ठभागंसुप्रकाशस्यवैययुः ॥ ५८ ॥ सुप्रकाशस्ततःक्रुद्धोजपापुष्पनिभेक्षणः ॥ प्रविवेशरणे
युद्धंगदापाणिर्महाबलः ॥ ५९ ॥ ताडयामाससंक्रुद्धोविष्णुतुल्यपराक्रमः ॥ मुद्गराच्चंडहस्ताच्चप्रेक्ष्यजनभयप्रदात् ॥ ६० ॥ समुत्तस्थौमहाभीष्मः
सधूमःपूतिगन्धवान् ॥ समुद्गरेणचंडेनताडितस्तस्यवेगिना ॥ ६१ ॥ स्फुलिंगावर्षणंसद्योमुमोचात्यंतभीतिदम् ॥ ततःक्रुद्धेनचंडोसौतेने
वमुद्गरेणच ॥ ६२ ॥ ताडयामासविप्रर्षेसुप्रकाशंमहाबलम् ॥ सुप्रकाशस्ततोविप्रव्यथांविस्मृत्यकोपवान् ॥ ६३ ॥ गदयाताडयामासचंडंशमन
किंकरम् ॥ तेनप्रताडितश्चंडस्तत्ररक्तपरिप्लुतः ॥ ६४ ॥ पपातमूर्च्छितोभूमौबालार्कइवजैमिने ॥ याम्यदूतास्ततस्तेचचंडमादायमूर्च्छितम् ॥
॥ ६५ ॥ हाहाकारंप्रकुर्वंतोयुद्धाद्भीताःप्रदुद्रुवुः ॥ विष्णुदूतास्ततोविप्रसर्वेचातिप्रहर्षिताः ॥ ६६ ॥ अथशंखान्समादध्मुर्जैमिनेद्विजसत्तम ॥
यमदूतास्ततस्तेचशोणितौघपरिप्लुताः ॥६७॥ यमस्यसन्निधिंजग्मुःक्रंदंतोभयविह्वलाः ॥ ६८ ॥ ॥ यमदूताऊचुः ॥ ॥ सूर्यपुत्रमहाबाहोतवाज्ञाका
रिणोवयम् ॥ तथापिविष्णुदूतैर्नःकृतादुर्गतिरीदृशी ॥ ६९ ॥ महापातकिनांश्रेष्ठौप्रभोयद्यपितौखलु ॥ रामनामप्रभावेणगतौनारायणालयम् ॥
॥ ७० ॥ भवतादंडनीयायेदुरात्मानःकृतैनसः ॥ तेऽपिविष्णुपुरंयांतिप्रभुत्वंतवकिंतदा ॥ ७१ ॥ नास्माकंविष्णुदूतैस्तैःकृतःपरिभवस्त्वयम् ॥
तवैवकेवलंनाथयतोवैकिंकरावयम् ॥७२॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ दूताःस्मरंतौतौरामरामनामाक्षरद्वयम् ॥ तदानमेदंडनीयौतयोर्नारायणःप्रभुः ॥ ७३ ॥
संसारेनास्तितत्पापंयद्रामस्मरणैरपि ॥ नयातिसंक्षयंसद्योदृढंशृणुतकिंकराः ॥७४॥ येमानवाःप्रतिदिनंमधुसूदनस्यनामानिघोरदुरितौघविनाशनानि ॥
भक्त्यास्मरंतिविबुधप्रवरार्चितस्यतेपापिनोपिहिभटाममनैवदंड्याः ॥ ॥ ७५ ॥ गोविन्दकेशवहरेजगदीशविष्णोनारायणप्रणतवत्सलमाधवेति ॥ भक्त्या
वदंतिपुरुषाःसततंक्षितौयेदंड्यानतेममभटाअतिपापिनोपि ॥ ७६ ॥ भक्तार्तिनाशनसुरेश्वरदीनबंधोलक्ष्मीपतेसकलपापविनाशकारिन् ॥ एतद्वदंति
सततंभुवियेमनुष्यास्तेपापिनोपिनभटाममदंडनीयाः॥७७॥ दामोदरेश्वरमुखामरवृन्दसेव्यश्रीवासुदेवपुरुषोत्तममाधवेति ॥ येषांवदंतिवदनेषुसदैवशब्दा
दूतानमाम्यहमपिप्रतिवासरंतान् ॥ ७८ ॥ नारायणस्यजगदेकपतेर्मुरारेश्चर्चासुचित्तमतिहार्दिंनृणांचयेषाम् ॥ तेषामहंचसततंसुभटाह्यधीनोयेतेप्रफुल्ल

कमलेक्षणरूपभाजः ॥ ७९ ॥ येविष्णुपूजनरताहरिभक्तभक्ताएकादशीव्रतरताःकपटैर्विहीनाः ॥ येविष्णुपादसलिलंशिरसावहंतितेपापिनोपिनभटाममदं
डनीयाः ॥ ८० ॥ येभुञ्जतेभगवतोमधुसूदनस्यनैवेद्यशेषमखिलौघविनाशकारि ॥ येकर्णयोश्चशिरसिच्छदनंतुलस्यानित्यंवहंतिचभटाःप्रणमाम्यहंता
न् ॥ ८१ ॥ येकृष्णपादकमलार्चनतत्पराश्चयेब्राह्मणार्चनरतागुणसेविनश्च ॥ येदीनलोकहृदयातिसुखप्रदाश्चतेषामहंसततमेवभटाअधीनः ॥ ८२ ॥
येसत्यवाक्यकथनेषुसदानुरक्तालोकप्रियाश्चशरणागतलोकपालाः ॥ पश्यंतियेचसततंविषवत्परस्वंतेमानवाममभटानहिदंडनीयाः ॥ ८३ ॥ येचान्नदान
निरताःसलिलप्रदाश्चभूमिप्रदानिखिललोकहितैषिणश्च ॥ येवृत्तिहीनजनतृप्तिकराःप्रशांतादूतानतेखलुकदापिचदंडनीयाः ॥ ८४ ॥ येज्ञातिपोषणरताः
प्रियवादिनश्चयेदम्भकोपमदमत्सरहीनचित्ताः ॥ येपापदृष्टिरहिताविजितेंद्रियाश्चतेषामहंनविदधामिकदापिचर्चाम् ॥ ८५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवं
प्रबोधितास्तेनयमेनयमकिंकराः ॥ ज्ञातवंतोजगद्भर्तुःप्रभावमतुलंहरेः ॥ ८६ ॥ विष्णोर्नामानिविप्रेन्द्रसर्वदेवाधिकानिवै ॥ तेषांमध्येतुतत्त्वज्ञाराम
नामवरंस्मृतम् ॥ ८७ ॥ रामेत्यक्षरयुग्मंहिसर्वमंत्राधिकंद्विज ॥ यदुच्चारणमात्रेणपापीयातिपराङ्गतिम् ॥ ८८ ॥ रामनामप्रभावंहिसर्वदेवप्रपूजनम् ॥
महेशएवजानातिनान्योजानातिजैमिने ॥ ८९ ॥ विष्णोर्नामसहस्राणांपठनाल्लभतेफलम् ॥ तत्फलंलभतेमर्त्योरामनामस्मरन्नपि ॥ ९० ॥ अहोचित्रं
मनुष्याणांचरित्रमिदमुच्यते ॥ रामेतिमुक्तिदंनामनस्मरंतिदुराशयाः ॥ ९१ ॥ वक्तुंश्रमोनचाल्पोपिश्रोतुमत्यंतसुन्दरम् ॥ तथापिरामरामेतिनवदं
तिदुराशयाः ॥ ९२ ॥ अत्यंतदुःखलभ्यापिमुक्तिर्जगतिमानवैः ॥ लभ्यतेरामनाम्नैवकर्मास्तिकिमतःपरम् ॥ ९३ ॥ तावत्तिष्ठंतिपापानिदेहेषुदेहिनां
वर ॥ रामरामेतियावद्वैनस्मरंतिसुखप्रदम् ॥ ९४ ॥ श्राद्धेचतर्पणेचैवबलिदानेतथोत्सवे ॥ यज्ञेदानेव्रतेचैवदेवताराधनेऽपिच ॥ ९५ ॥ अन्येष्वपिच
कार्येषुवैदिकेषुविचक्षणः ॥ स्मरेद्यस्तत्फलप्रेप्सूरामरामेतिभक्तितः ॥९६॥ नमोरामायेतिविप्रेन्द्रमन्त्रमोङ्कारपूर्वकम् ॥ षडक्षरंजपेद्यस्तुसायुज्यंप्राप्यते
हरेः ॥ ९७ ॥ षडक्षरेणमंत्रेणहरिपूजनकृन्नरः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिप्रसादाच्चक्रपाणिनः ॥ ९८ ॥ मृत्युकालेद्विजश्रेष्ठरामरामेतियःस्मरेत् ॥ सपा
पिष्ठोपिपरमंमोक्षमाप्नोतिमानवः ॥ ९९ ॥ रामेतिनामयात्रायांयेस्मरंतिमनीषिणः ॥ सर्वसिद्धिर्भवेत्तेषांयात्रायांनात्रसंशयः ॥ १०० ॥ अरण्येप्रांतरेवा
पिस्मशानेयोभयानके ॥ रामनामस्मरेत्तस्यविद्यंतेनापदोद्विज॥१०१॥ राजद्वारेतथादुर्गेविदेशेदस्युसंमुखे ॥ दुःस्वप्नदर्शनेचैवग्रहपीडासुजैमिने॥१०२॥
औत्पातिकेभयेचैववातरोगभयेतथा ॥ रामनामस्मरन्मर्त्योलभतेनाशुभंक्वचित्॥१०३॥रामनामद्विजश्रेष्ठसर्वाशुभनिवारणम्॥कामदंमोक्षदंचैवस्मर्तव्यं
सततंबुधैः॥१०४॥रामनामेतिविप्रर्षेयस्मिन्नस्मर्यतेक्षणे॥क्षणःसएवव्यर्थःस्यात्सत्यमेवमयोच्यते॥१०५॥स्मरंतोहरिनामानिनावसीदंतिमानवाः १६०॥

जन्मकोटिदुरितक्षयमिच्छुःसंपदंचलभतेभुविमर्त्यः ॥ विष्णुनामसततंभुविभक्त्यामोक्षदातिमधुरंस्मरतिस्म ॥ १०७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेपंचदशोऽध्यायः ॥१५॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ भूयएवद्विजश्रेष्ठमहाविष्णोःपरात्मनः ॥ ब्रवीमिशृणुमाहात्म्यंसर्वदुःखविनाशनम् ॥ १ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येन्त्यजास्तथा ॥ हरिभक्तिप्रपन्नायेतेकृतार्थानसंशयः ॥ २ ॥ हरेरभक्तोविप्रोऽपिविज्ञेयःश्वपचाधिकः ॥ हरिभक्तःश्वपाकोऽपिविज्ञेयोब्राह्मणाधिकः ॥ ३ ॥ सकथंब्राह्मणोयस्तुहरिभक्तिविवर्जितः ॥ सकथंश्वपचोयस्तुभगवद्भक्तिमानसः ॥ ४ ॥ अव्याजेनयदाविष्णुःश्वपाकेनापिपूज्यते ॥ तदापश्येत्तमप्येवंचतुर्वेदद्विजाधिकम् ॥ ५ ॥ पुरासीच्चक्रिकोनामशबरोलोककर्षकृत् ॥ सुजातिवृत्तिहीनश्चयुगेद्वापरसंज्ञके ॥ ६ ॥ विप्रवादीजितक्रोधःपरहिंसाविवर्जितः ॥ दयालुर्दम्भहीनश्चपितृमातृपरायणः ॥ ७ ॥ नकृतोवैष्णवोलापोमोक्षशास्त्रंनचश्रुतम् ॥ तथापिजातातच्चित्तेहरिभक्तिरचञ्चला ॥८॥ हरेकेशवगोविन्दवासुदेवजनार्दन ॥ इत्यादीनिस्मरन्नित्यंसचनामानिचक्रिणः ॥ ९ ॥ वन्यंफलंचयत्किंचित्प्राप्नोतिद्विजसत्तम ॥ आदौददातितद्भक्तेनिजेशबरवंशजः ॥ १० ॥ तन्माधुर्यंततोज्ञात्वावक्त्रान्निष्कास्यतत्पुनः ॥ ददातिहरयेभक्त्यासुप्रीतःप्रतिवासरम् ॥ ११ ॥ उच्छिष्टंवाप्यनुच्छिष्टंद्वयमेवनवेत्तिसः ॥ निजजातिस्वभावोहिसततंमूर्ध्निवर्तते ॥ १२ ॥ कदाचित्सद्विजश्रेष्ठकाननाभ्यंतरेभ्रमन् ॥ फलमेकंप्राप्यपक्वंप्रियालस्येतिशाखिनः ॥ १३ ॥ अथासौहर्षितस्तस्यफलमप्राप्यचक्रिकः ॥ ससंरंभेणज्ञात्वावैनिजवक्त्रांतरेददौ ॥ १४ ॥ सददौतत्फलंयावन्निजवक्त्रांतरेद्विज ॥ प्रविवेशगलंतावत्तत्फलंशृणुजैमिने ॥ १५ ॥ तावत्सव्येनहस्तेनगलरन्ध्रंबबंधसः ॥ यत्नाद्विधृत्यसव्येनपाणिनासकलंद्विज ॥ १६ ॥ चक्रिकश्चिन्तयामासहरिभक्तिपरायणः ॥ फलमेतद्यदातस्मैनददामिमुरारये ॥१७॥ नजातःकोऽपिसंसारेतदाहमिवपातकी ॥ हरिंसंचिंत्यबहुधासचकारमतिंततः ॥१८॥ तथापितत्फलंतस्यननिष्क्रांतंगलाद्द्विज ॥ हरेरेकांतभक्तोऽसौछित्त्वापरशुनागलम् ॥ १९ ॥ आनीयतत्फलंपक्वंददौदेवायविष्णवे ॥ तत्सान्निध्यसमायातस्तमेवहृदिचिंतयन् ॥२०॥ रुधिरोक्षितसर्वांगःपतितःक्षितिमण्डले ॥ तंदृष्ट्वाभगवान्विष्णुर्गतासुंव्यथितोऽभवत् ॥ २१ ॥ एतस्यसदृशोभक्तोममकोऽपिनविद्यते ॥ यतोनिजगलंछित्त्वाममसंतोषणंकृतम् ॥ २२ ॥ यथाभक्तिमतानेनसात्विकंकर्मवैकृतम् ॥ यद्दत्वानृण्यमाप्नोतितथावस्तुकिमस्तिमे ॥ ॥ २३ ॥ धन्योऽयमतिधन्योऽयंधन्योयंनात्रसंशयः ॥ प्राणानपिपरित्यज्यममसंतोषणंकृतम् ॥ २४ ॥ ब्रह्मत्वंवाशिवत्वंवाचक्रित्वंवापिदीयते ॥ तदाप्यानृण्यमेतस्यभक्तस्यनहिगम्यते ॥ २५ ॥ इत्युक्त्वात्यंतसंतुष्टोभगवान्गरुडध्वजः ॥ स्वहस्तकमलेनास्यततोमस्तकमस्पृशत् ॥ २६ ॥ तद्धस्तकमलस्पर्शाच्छबरोऽसौगतव्यथः ॥ समुत्तस्थौमहासत्वोनारायणपरायणः ॥ २७ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ ततोऽस्यभक्तश्रेष्ठस्यनिजवस्त्रेणकेशवः ॥

पुत्रस्येवपितागात्ररजःप्रोंक्षितवान्द्विज.॥ २८ ॥ चक्रिकस्तंसमालोक्यमूर्तिमंतंजनार्दनम् ॥ वाचामधुरयाऽस्तौषीत्प्रह्वमस्तःकृताञ्जलिः ॥ २९ ॥
॥ ॥ चक्रिकउवाच ॥ ॥ गोविन्दकेशवहरेजगदीशविष्णोजानामियद्यपिनतेस्तुतियोगवाक्यम् ॥ स्तोतुंतथापिरसनाममवांछतित्वांस्वामिन्प्रसीद
हरदोषमिमंप्रवृद्धम् ॥ ३० ॥ त्यक्त्वाभवंतमखिलेश्वरचक्रपाणेअन्यंयजंतिमनुजाजगतीहयेवै ॥ मूढास्तएवदुरितप्रकरैकधामसानुग्रहस्त्वमसिमय्यपि
देवयस्मात् ॥ ३१ ॥ जानातिदेवभवतोभवनैकनाथभक्त्यैवयद्यपिनृणांभवबंधहर्त्रीम् ॥ एकांतपापशबरान्वयलब्धजन्माविष्णोस्तथापिभगवान्मयिसु
प्रसन्नः ॥ ३२ ॥ यस्यप्रभोतवमनोज्ञकरारविंदस्पर्शंचतुर्मुखमुखाअपिदेववृन्दाः ॥ नप्राप्नुवंतिविदितस्यमयाद्यलब्धंत्वत्तोनकोऽपिसदयोनिजसेवके
षु ॥ ३३ ॥ येनत्वयाभगवतात्रिदशाद्यवैरीकंसासुरोनिमिसुतःकृतसर्वपापः ॥ सेन्द्रामरप्रकरमर्त्यहितायपूर्वंतस्मैनमःपरममंगलदायतुभ्यम् ॥ ३४ ॥
येनत्वयातिबलिनामयलार्जुनौतौदेवोत्तमेननिहतौवसुदेवजेन ॥ दुष्टश्चकालयवनोयुधिधेनुकश्चतस्मैनमोऽस्तुनवमेघनिभायतुभ्यम् ॥ ३५॥ श्रीकृष्णदा
मोदरभोह्यनंतयेनत्वयामरपतेरचलाविभूतिः ॥ पूर्वंकृताभगवतापरमेश्वरेणतस्मैनमोऽस्तुयदुवंशपरायतुभ्यम् ॥ ३६ ॥ पारिजातोहृतोयेनविजितोऽखं
डलस्त्वया ॥ लीलाजितमहेशायतस्मैतुभ्यंनमोनमः ॥ ३७ ॥ कृत्वावृकोदरंहेतुंजरासंधोनिपातितः ॥ बाणासुरस्यनिहताबाहवोयेत्वयाहताः ॥ ३८॥
शिशुपालोहतोयेनतस्मैनित्यंनमोनमः ॥ भूमेरपहृतोभारस्त्वयायेनमहात्मना ॥ ३९ ॥ क्षत्रियान्माययाहत्वातस्मैनित्यंनमोनमः ॥ ॥ व्यास
उवाच ॥ ॥ इतितेनस्तुतोविष्णुश्चक्रिकेनमहात्मना ॥ ४० ॥ उवाचपरमप्रीतोवरंवृणिवतिजैमिने ॥ ॥ चाक्रिकउवाच ॥ ॥ परंब्रह्मपरंधामपरमा
त्मन्कृपामय ॥ ४१ ॥ पश्यामित्वामहंसाक्षाद्धरैःकिमपरैर्द्विज ॥ नध्याताभवतोमूर्तिःपूजाचनकृतातव ॥४२॥ नैवेद्यैर्दिव्यपुष्पैश्चदिव्यधूपैःप्रदीपकैः ॥
नतेस्मृतानिनामानिकदाचिद्भवतोमया ॥ ४३ ॥ त्वत्पादसलिलंस्वामिन्विधृतंनहिमूर्द्धनि ॥ नभुक्तंतवनैवेद्यंत्वद्व्रतंनमयाकृतम् ॥ ४४ ॥ तथाप्यहम
पश्यंत्वांकिंकरोम्यपरैर्वरैः ॥ शबरान्वयजन्मास्मिसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ४५ ॥ तथापिपादपद्मंतेदैवतैरपिदुर्लभम् ॥ तदेवाद्यमयाप्राप्तंवरैः
किमपरैर्मम ॥ ४६ ॥ तथापिकमलाकांतवरादित्सुर्यदाभवान् ॥ त्वयितिष्ठतुमेचित्तंनमज्जेत्त्वदनुग्रहात् ॥ ४७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥
वचनामृतवर्षेणत्वदीयेनमहाशय ॥ संप्राप्यमहतींतुष्टिंमयासेवकपापिना ॥ ४८ ॥ यदिदंवत्समेदत्तंत्वयाकमलमुत्तमम् ॥ अनेनात्यंततुष्टोऽस्मि
भक्तिगृह्णामिहर्षितः ॥ ४९ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुर्भक्तिग्राहीदयामयः ॥ तमालिंगितवान्भक्तंचतुर्भिर्दीर्घबाहुभिः ॥
॥ ५० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तुष्टोऽस्मिभवतोभक्त्यावत्सचक्रिकसत्तम ॥ यदिदंवत्समेदत्तंक्षिप्रंभवतिनिश्चितम् ॥ ५१ ॥ भूयो

पितंमहाभक्तमालिङ्ग्यपरमेश्वरः ॥ तत्रैवांतर्दधेविप्रविश्वात्माविश्वपालकः ॥ ५२ ॥ सचक्रिकोऽतिसंतुष्टोहरिभक्तिपरायणः ॥ पुत्रदारादिकंत्य
क्त्वाजगामद्वारकांपुरीम् ॥ ५३ ॥ तत्रचैवंसमासाद्यकृपयाकमलापतेः ॥ आयुषोऽन्तेययौमोक्षंदेवानामपिदुर्लभम् ॥ ५४ ॥ तस्माद्भक्तवशोदेवोभक्ति
मात्रेणतुष्यति ॥ नचस्तोत्रैर्नवित्तैश्चनतपोभिर्जपेनच ॥ ५५ ॥ फलंयद्यपिचोच्छिष्टंदत्तंतेनद्विजोत्तम ॥ तथापितुष्टवान्विष्णुर्ज्ञात्वाभक्तिमचञ्चलाम् ॥
॥ ५६ ॥ तस्मान्नारायणोदेवःसंसारेस्मिन्मुमुक्षुभिः ॥ ५७ ॥ येयजंतिदृढयाकिलभक्त्यावासुदेवचरणांबुजयुग्मम् ॥ वासवादिविबुधप्रवरेज्यंतेत्रजन्तिम
नुजाःकिलमोक्षम् ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ छ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ पुनरेवगुरोब्रूहिमाहात्म्यं
कमलापतेः ॥ हरेःकथामृतंपीत्वातृप्तिर्वैकस्यजायते ॥ १ ॥ ॥ श्रीव्यासउवाच ॥ ॥ त्वत्तुल्यःकोपिसंसारेसुकृतीनहिविद्यते ॥ यतःकेशवमाहात्म्यं
श्रोतुमिच्छसिभक्तितः ॥ २ ॥ नारायणकथारम्यापुनात्येवंजगत्रयम् ॥ श्रोतारंपृच्छकंचैववक्तारंचद्विजोत्तम ॥ ३ ॥ शृणुलक्ष्मीपतेर्वत्समाहात्म्यंपाप
नाशनम् ॥ कथयामिसमासेनचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ ४ ॥ भक्त्यापरमयाविष्णुमेकाहमपियोऽर्चयेत् ॥ जन्मकोटिकृतंपापंसद्यस्तस्यहरेद्धरिः ॥ ५ ॥
पुण्यात्मासकथंमर्त्योयेननाराधितोहरिः ॥ सकथंपातकीयस्यभक्तिर्नारायणेप्रभौ ॥ ६ ॥ अस्तिसर्वपुरश्रेष्ठंपुरुषोत्तमसंज्ञकम् ॥ पुरंसर्वगुणैर्युक्तंसर्वदेव
गणाश्रयम् ॥ ७ ॥ सर्वेषामेवतीर्थानांवरिष्ठंतन्निगद्यते ॥ यतस्तस्मिन्पुरेरम्येसाक्षाद्वसतिकेशवः ॥ ८ ॥ तत्रभद्रतनुर्नामपूर्वमेकोऽभवद्द्विजः ॥ सुन्दरः
प्रियवादीचपवित्रकुलसंभवः ॥ ९ ॥ संप्राप्तयौवनोविप्रःसुंदरःकाममोहितः ॥ परलोकभयंत्यक्त्वावारस्त्रीनिरतोऽभवत् ॥ १० ॥ नवेदाध्ययनंचक्रेपुरा
णानिचसर्वशः ॥ तत्याजोत्तमसंज्ञांचपाखंडजनसङ्गमात् ॥ ११ ॥ अयाज्यदानग्राहीचपरद्रव्यापहारकः ॥ अभवद्धर्मनिन्दीचसविप्रःपापतत्परः ॥१२॥
तत्याजब्राह्मणाचारंतथैवसत्यभावनम् ॥ गुरूणामतिथीनांचपूजनंब्राह्मणाधमः ॥१३॥ यद्यत्पापतरंकर्मतत्तदेवविधीयते ॥ नचपुण्यतमंकर्मकदाचित्तेन
जैमिने ॥ १४ ॥ एकदाकृतपापोऽसौलोकलज्जाभयान्वितः ॥ श्राद्धंचकारविप्रोवैश्राद्धभक्तिविवर्जितः ॥ १५ ॥ वारनारीमितिप्राहगतःसनिशि
तद्गृहम् ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एतद्विशालजघनेपितृश्राद्धदिनंमम ॥१६॥ आयातस्त्वद्गुणैर्बद्धस्तथापिनिलयंतव ॥ पश्यरात्रिमिमांकांतेसर्वलो
कभयावहाम् ॥ १७ ॥ स्रवदंबुदसंघातंपरिव्याप्तंनभःस्थलात् ॥ नवांबुलुप्तमार्गायांत्वद्गुणाकृष्टमानसः ॥ १८ ॥ अस्यामपिविभावर्यांतवाहंगृहमा
गतः ॥ मेघविद्युत्प्रतीपेनकामेनार्थोपदेशिना ॥ १९ ॥ त्वद्गुणाध्यानविश्वासआगतोऽहंनिशिप्रिये ॥ त्वामदृष्ट्वाक्षणमपिप्रीतिर्मेनहिजायते ॥ २० ॥ अ
पिदुःखेनहेतन्वित्वांद्रष्टुमहमागतः ॥ तीर्थतोयाभिषेकेनकांतेकिंमेप्रयोजनम् ॥ २१ ॥ त्वत्प्रेमतीर्थतोयेनासिक्तःप्राप्तोऽस्म्यहंदिवि ॥ परत्रसुखदांसेवामा

राध्यममकिंफलम् ॥ २२ ॥ जीवतैवमयास्वर्गःप्राप्यतेत्वत्प्रसादतः ॥ अपकीर्तिभयात्कांतेश्राद्धकर्मकृतंगृहे ॥ २३ ॥ अस्मिञ्छ्राद्धेममश्रद्धास्वल्पा
पिनहिगम्यते ॥ त्वंमेजपस्तपस्त्वंमेत्वंमेनीतिश्चसुन्दरि ॥ २४ ॥ त्वामेकामेवसंसारेसर्वभावेनसुन्दरि ॥ प्रपन्नोसिसदाहंतेआज्ञापयकरोमिकिम् ॥ २५॥
॥ ॥ सुमध्यमोवाच ॥ ॥ त्वयापुत्रेणतातस्तुपुत्रहीनइवाभवत् ॥ पितृश्राद्धदिनेपित्वंमैथुनंकर्त्तुमिच्छसि ॥ २६ ॥ दुर्मतेमैथुनंयस्तुकुरुतेपितृवा
सरे ॥ रेतोभोजिनएवस्युःपितरस्तस्यसोपिच ॥२७॥ कुरुतेमैथुनंमूढोमोहात्पितृदिनेयदि ॥ तच्छ्राद्धंराक्षसग्राह्यंभवेन्नास्त्यत्रसंशयः ॥ २८ ॥ मय्यद्धा
गदितंयत्तेयथास्नेहेनमानसम् ॥ तथायदिभवेद्विष्णौतदाप्राप्नोतिकिंनहि ॥ २९ ॥ यमदंडांतरस्थायिजीवितंचशरीरिणाम् ॥ तथापिपातकंमूढकुरु
षेनिर्भयःसदा ॥ ३० ॥ जलबुद्बुदवन्मूढःक्षणविध्वंसिजीवितम् ॥ किमर्थंशाश्वतधियाकुरुषेच्छुरितंसदा ॥ ३१ ॥ ललाटेलिखितंयस्यमृत्युरित्यक्षर
द्वयम् ॥ सकथंकुरुतेपापंसमस्तक्लेशदायकम् ॥ ३२ ॥ अहोमायामहाविष्णोरेकाबलवतीक्षितौ ॥ यतःपापंप्रकुर्वाणःसततंहर्षितोद्विज ॥ ३३ ॥ स्था
नंपापायमेदेहिनिजदेहेदुराश्रये ॥ दहत्याश्रममेधोहिवीतिहोत्रइवज्वलन् ॥ ३४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ दैवप्रेरितपापाच्चतयेत्युक्तंसुवेश्यया ॥
मनसाचिंतयामासब्राह्मणःकृतपातकः ॥ ३५ ॥ धिग्धिङ्मांचमहापापंमूढंपातकिनांवरम् ॥ वेश्यायाएवतज्ज्ञानंतन्मेनास्तिदुरात्मनः ॥ ३६ ॥ ब्राह्म
णस्यकुलेशुद्धेजन्मसंप्राप्यवैमया ॥ आत्मघातकरंपापंनित्यमेवकृतंमहत् ॥ ३७ ॥ जातोयदाध्रुवोमृत्युर्मृतेस्वामीयदायमः ॥ अविवेकतयापापंकथंत
हिंकरोम्यहम् ॥३८॥ जपस्तपस्तथाहोमोवेदाध्ययनमेवच ॥ विप्राचारोऽतिथेःपूजागुरुभक्तिर्द्विजार्चनम् ॥३९॥ पितृयज्ञादिकंकर्मपूजाचकमलापतेः ॥
मयानचक्रेकस्माद्वैभविष्यत्युत्तमागतिः ॥४०॥ मार्कंडेयंमहात्मानंसर्वधर्मविदांवरम् ॥ तुष्टावसद्विजोवाचाप्रणम्यभुविदण्डवत् ॥४१॥ ब्राह्मणउवाच ॥
नमस्तुभ्यंद्विजश्रेष्ठदीर्घजीवनमोऽस्तुते ॥ नारायणस्वरूपायनमस्तुभ्यंमहात्मने ॥ ४२ ॥ नमोमृकण्डपुत्रायसर्वलोकहितैषिणे ॥ ज्ञानार्णवायवैतुभ्यं
निर्विकारायवैनमः ॥ ४३ ॥ स्तुतस्तेनेतिविप्रेणमार्कंडेयोमहातपाः ॥ उवाचपरमप्रीतःसर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ ४४ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ तवभक्त्या
तितुष्टोऽस्मिमहाभागवरंवृणु ॥ तवाभिलषितंसद्यःसाधयिष्यामिनान्यथा ॥ ४५ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ अहंपापात्मनांश्रेष्ठोद्विजाचारविवर्जितः ॥
परहिंसान्वितोनित्यंपरस्त्रीनिरतःसदा ॥४६॥ मयामूढेनविप्रेन्द्रसदापापंकृतंमहत् ॥ नामुत्रापिकृतंपुण्यंकदाचिदपिसादरम् ॥ ४७ ॥ संसारसागरेघोरेदुः
खदेऽत्यंतभैरवे ॥ कथंभवतिनिस्तारोमहापातकिनोमम ॥ ४८ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ कृतपापोऽपिविप्रेन्द्रत्वंहिपुण्यात्मनांवरः ॥ यतो
बुद्धिरियंजातात्वयिसंसारदुर्लभा ॥ ४९ ॥ पुण्यात्मनांपुण्यदृष्टिर्वर्धतेप्रतिवासरम् ॥ पापात्मनांपापदृष्टिर्वर्द्धतेतुदिनेदिने ॥ ५० ॥ पापात्मना

पिभवतापापदृष्टिर्निवार्यते ॥ अतस्तुभ्यंजगन्नाथःप्रसन्नइवलक्ष्यते ॥ ५१ ॥ पापंकृत्वापियोमर्त्यःपापाद्भूयोनिवर्तते ॥ तमुत्तरंनरंप्राहुःपूर्वजन्मा
र्चिताच्युतम् ॥ ५२ ॥ निजभक्तंमहाविष्णुर्दृष्ट्वापापरतंप्रभुः ॥ ददातिविपुलांबुद्धिंयथाभवतिसद्गतिः ॥ ५३ ॥ अतस्त्वंब्राह्मणश्रेष्ठप्रतिजन्माच्युता
र्चकः ॥ अचिरेणैवभद्रंतेभविष्यतिनसंशयः ॥ ५४ ॥ यद्यत्पृष्टंत्वयाविप्रमत्तःश्रोष्यसितंनहि ॥ यतोनित्यक्रियाकालोममसंप्रतिवर्तते ॥ ५५ ॥ दां
तोनामद्विजःकश्चिदस्तिसर्वार्थतत्ववित् ॥ कथयिष्यतितत्सर्वंसचतस्याश्रमंव्रज ॥ ५६ ॥ तेनोपदिष्टोऽसौविप्रोमार्कंडेयेनधीमता ॥ दांताश्रमंययौ
क्षिप्रंपवित्रमतिसुन्दरम् ॥ ५७ ॥ अश्वत्थैश्चंपकैश्चैवबकुलैःप्रियकैस्तथा ॥ अन्यैश्चपुष्पितैर्वृक्षैःशोभितंसुमनोहरम् ॥ ५८ ॥ प्रफुल्लकुसुमामोदपरिव्याप्त
दिगंतरम् ॥ गुञ्जद्भ्रमरसंघातंफलशब्दातिशब्दितम् ॥ ५९ ॥ मन्दंमन्दंवहद्वायुशीतलंचैववारिच ॥ शतश्वापदसंकीर्णंशिष्योपशिष्यसंकुलम् ॥ ६० ॥
तस्याश्रमंततोविप्रःप्रविश्यातिमनोहरम् ॥ ददर्शदांतंतत्वज्ञंसर्वशिष्यगणैर्वृतम् ॥ ६१ ॥ स्तुत्वातंब्राह्मणश्रेष्ठदांतंनारायणात्मकम् ॥ ववंदेचरणौत
स्यशिरसासद्विजोत्तमः ॥ ६२ ॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥ कस्त्वंभद्रसमायातःकिमस्त्यत्रप्रयोजनम् ॥ ब्रूहितत्त्वंतुमांस्तौपिहेतुनाकेनसांप्रत
म् ॥ ६३ ॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥ ॥ ब्राह्मणोऽहंमहाभागब्राह्मणाचारवर्जितः ॥ नाम्नाभद्रतनुःख्यातोविहिताखिलपातकः ॥ ६४ ॥ संसारपाप
विच्छेदःकथंमेपापिनोभवेत् ॥ एतन्मेकथयब्रह्मन्यतस्त्वंसर्वतत्ववित् ॥ ६५ ॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रपरंगुह्यंतवस्नेहान्मयोच्यते ॥ येनसं
सारपाशस्यविच्छेदोभवतेनृणाम् ॥ ६६ ॥ त्यजपाखंडसंसर्गंसंगंभजसतांसदा ॥ कामंक्रोधंचमोहंचलोभंचदर्पमत्सरौ ॥ ६७ ॥ असत्यंपरहिंसां
चत्यजयत्नादपिद्विज ॥ स्मरन्नामानिसततंमहाविष्णोर्महात्मनः ॥ ६८ ॥ संमार्जनंद्विजश्रेष्ठतथोपलेपनंपुनः ॥ मार्गशोभांचदीपंचकेशवायतनेकुरु ॥ ६९ ॥
कुरुब्राह्मणसेवांचज्ञातिसेवांचसर्वदा ॥ कुर्वन्नतोयदानंचनित्यंपंचमहाध्वरान् ॥ ७० ॥ कथांशृणुहरेर्मंत्रंजपत्वंद्वादशाक्षरम् ॥ कर्माण्येतानिसर्वाणिकु
र्वंतस्तवसत्तम ॥ ७१ ॥ भविष्यत्युत्तमंज्ञानंज्ञानान्मोक्षमवाप्स्यसि ॥ ७२ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ यान्येतानित्वयाब्रह्मन्प्रोक्तानिशुभदानिवै ॥ ते
षांविवरणंब्रूहिकिंमोहोदंभमत्सरौ ॥ ७३ ॥ किमसत्यंचकाहिंसादयाशांतिर्दमश्चकः ॥ समदृष्टिश्चकाप्रोक्ताकापूजाकमलापतेः ॥ ७४ ॥ अहोरात्रश्चकःप्रो
क्तःकिंविष्णुस्मरणंतथा ॥ केवापंचमहायज्ञाःकोमंत्रोद्वादशाक्षरः ॥ ७५ ॥ एषांविवरणंसर्वंब्रूहिब्राह्मणसत्तम ॥ तथातवप्रसादेनप्राप्नोमिपरमंपदम्
॥ ७६ ॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥ येवेदसंमतंकार्यंत्यक्त्वान्यत्कर्मकुर्वते ॥ निजाचारविहीनायेपाखंडास्तेप्रकीर्तिताः ॥ ७७ ॥ निजाचारग्राहिणोयेकुर्वते
वेदसंमतम् ॥ पापाभिलाषरहिताःसज्जनास्तेप्रकीर्तिताः ॥ ७८ ॥ योऽभिलाषःसदास्त्रीषुविभवोपार्जनादिषु ॥ वर्त्ततेब्राह्मणश्रेष्ठसकामइति

कथ्यते ॥७९॥ समाकर्ण्यात्मनोनिन्दांयस्तापोहृदिजायते ॥ सक्रोधइतिविज्ञेयःसर्वधर्मावघातकः ॥८०॥ परवित्तादिकंदृष्ट्वानेतुंयोहृदिजायते ॥ अभि
लाषोद्विजश्रेष्ठसलोभइतिकीर्तितः॥८१॥ममप्रमाताममपिताममेयंगृहिणीगृहम्॥एतदन्यन्ममत्वंहिसंमोहइतिकीर्तितः॥८२॥अहंमहात्माधनवान्नतुल्यःको
ऽपिभूतले ॥ इदंयज्जायतेचित्तेमदःप्रोक्तःसकोविदैः ॥८३॥ निंदंतिमांसदालोकाधिगस्तुममजीवनम् ॥ इत्यात्मानंवदेद्यस्तुधिक्कारःसचमत्सरः ॥ ८४ ॥
यथार्थकथनंयच्चसर्वलोकसुखप्रदम् ॥ तत्सत्यमितिविज्ञेयमसत्यंतद्विपर्ययम् ॥ ८५ ॥ ऐश्वर्यंदारपुत्राद्यायान्त्यमुष्यकदाक्षयम् ॥ इतियाजायते
चित्तेसाहिंसापरिकीर्तिता ॥८६॥ यत्नादपिपरक्लेशंहर्तुंयद्धृदिजायते ॥ इच्छाभूमिर्द्विजश्रेष्ठसादयापरिकीर्तिता ॥८७॥यातुष्टिर्जायतेचित्तेशान्तिःसागद्य
तेबुधैः ॥ कुत्सितात्कर्मणोऽन्यत्रयच्चित्ताविनिवारणम् ॥ ८८ ॥ संकीर्तितोदमःप्राज्ञैःसंमतस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ दुःखेसुखेचविप्रेन्द्रयातुष्टिर्व
र्तसेसदा ॥८९॥ तथाशत्रौचमित्रेचसमदृष्टिर्हिंसास्मृता ॥ नैवेद्यगंधपुष्पाद्यैःश्रद्धयापुरुषोहरेः ॥९०॥ योऽर्चनंकुरुतेविप्रसापूजापरिकीर्तिता ॥ मध्याह्ने
चैवरात्रौचलंघनंयद्विधीयते ॥ ९१॥ तद्विज्ञेयमहोरात्रंपूर्वापरदिनाशनम् ॥ आत्मनःकेशवस्यापिद्वयोरपिचसत्तम ॥ ९२ ॥ यदेकीकरणंतच्चविष्णुस्म
रणमुच्यते ॥ ब्रह्मयज्ञोनृयज्ञश्चदेवयज्ञश्चसत्तम ॥ ९३ ॥ पितृयज्ञोभूतयज्ञःपंचयज्ञाःप्रकीर्तिताः ॥ नमोभगवतेवासुदेवायोङ्कारपूर्वकम् ॥ ९४ ॥ म
हामंत्रमिमंप्राहुस्तत्त्वज्ञाद्वादशाक्षरम् ॥ इतितेकथितंसर्वंपृष्टंब्राह्मणसत्तम ॥९५॥ यज्ज्ञात्वामानवाःसर्वेलभंतेज्ञानमुत्तमम् ॥ ततःप्रतिदिनंविप्रनाम्नामष्टो
त्तरंशतम् ॥ ९६ ॥ पठित्वाकमलाभर्तुर्दुर्लभंमोक्षमाप्स्यसि ॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥ ॥ ब्रूहिलक्ष्मीपतेर्विष्णोर्नाम्नामष्टोत्तरंशतम् ॥ ९७ ॥ ॥
दांतउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रप्रवक्ष्यामिनाम्नामष्टोत्तरंशतम् ॥ सहस्रनामचाकृष्यसारंविष्णोःपरात्मनः ॥९८॥ अष्टोत्तरशतंनाम्नांमहापातकनाशनम् ॥
पठितव्यंयथाध्यात्वाशृणुध्यानंमयोच्यते ॥ ९९ ॥ अतसीकुसुमाकारंप्रफुल्लकमलेक्षणम् ॥ गवांचरणधूलीभिर्भूषिताखिलविग्रहम् ॥ १०० ॥ गोपुच्छ
वालपाशेनमंडितोत्तममस्तकम् ॥ वंशीध्वनिपरिन्यस्तरुचिरोष्ठपुटंप्रभुम् ॥ १०१ ॥ गोगोष्ठवासिभिःस्निग्धैःशिशुभिःपरिवारितम् ॥ पीतांबरंस्मरमु
खंध्यात्येकृष्णास्यमुत्तमम् ॥ १०२ ॥ ॐ नमोऽस्यकृष्णाष्टोत्तरशतनाम्नांवेदव्यासऋषिरनुष्टुप्छंदः ॥ श्रीकृष्णोदेवताश्रीकृष्णप्रीत्यर्थंजपेविनियोगः
॥ १०३ ॥ नमःकृष्णःकेशवश्चकेशिशत्रुःसनातनः ॥ कंसारिर्धेनुकारिश्चशिशुपालरिपुःप्रभुः ॥ १०४ ॥ देवकीनन्दनःशौरिःपुण्डरीकनिभेक्षणः ॥
दामोदरोजगन्नाथोजगत्कर्ताजगन्मयः ॥ १०५ ॥ नारायणोबलिध्वंसीवामनोदितिनन्दनः ॥ विष्णुर्यदुकुलश्रेष्ठोवासुदेवोवसुप्रदः ॥ १०६ ॥ अनंतः

कैटभारिश्वमल्लांजेन्नरकांतकः ॥ अच्युतःश्रीधरःश्रीमाञ्छ्रीपतिःपुरुषोत्तमः ॥१०७॥ गोविन्दोवनमालीचहृषीकेशोऽखिलार्तिहा ॥ नृसिंहोदैत्यशत्रुश्चम
त्स्यदेवोजगन्मयः ॥१०८॥ भूमिधारीमहाकूर्मोवराहःपृथिवीपतिः ॥ वैकुण्ठःपीतवासाश्चचक्रपाणिर्गदाधरः ॥१०९॥शंखभृत्पद्मपाणिश्चनन्दकीगरुडध्व
जः ॥ चतुर्भुजोमहासत्वोमहाबुद्धिर्महाभुजः ॥११०॥ महोत्सवोमहातेजामहाबाहुप्रियःप्रभुः ॥ विष्वक्सेनश्चशार्ङ्गीचपद्मनाभोजनार्दनः ॥१११॥तुलसी
वल्लभोऽपारःपरेशःपरमेश्वरः ॥ परमक्लेशहारीचपरत्रसुखदःपरः॥११२॥हृदयस्थोंऽबरस्थोयोमोहदोमोहनाशनः ॥ समस्तपातकध्वंसीमहाबलबलांतकः
॥११३॥ रुक्मिणीरमणोरुक्मिप्रतिज्ञाखण्डनोमहान् ॥दामबद्धःक्लेशहारीगोवर्द्धनधरोहरिः ॥ ११४ ॥ पूतनारिर्मुष्टिकारिर्यमलार्जुनभञ्जनः ॥ उपेन्द्रो
विश्वमूर्तिश्चव्योमपादःसनातनः ॥११५॥ परमात्मापरब्रह्मप्रणतार्तिविनाशनः ॥ त्रिविक्रमोमहामायोयोगविद्विष्टरश्रवाः ॥ ११६ ॥ श्रीनिधिःश्रीनिवास
श्चयज्ञभोक्तासुखप्रदः ॥ यज्ञेश्वरोरावणारिःप्रलंबघ्नोऽक्षयोऽव्ययः ॥ ११७ ॥ सहस्रनाम्नांचैतत्तेनाम्नामष्टोत्तरंशतम् ॥ विष्णुप्रीतिकरंसर्वसर्वपापविनाशन
म् ॥११८॥ दुःस्वप्ननाशनंचैवग्रहपीडाविनाशनम् ॥ सर्वरोगक्षयकरंपरमैश्वर्यदंतथा ॥११९॥ सर्वोपद्रवविध्वंसिसर्वकर्मफलप्रदम् ॥ मयाप्रोक्तंद्विजश्रे
ष्ठवैष्णवप्रीतिहेतवे ॥१२०॥ त्रिसंध्यंयःपठेन्नित्यंभक्तितःपुरतोहरेः ॥ शतमष्टोत्तरशतंनाम्नांतुष्टःसदाहरिः ॥ १२१ ॥ श्राद्धेचयःपठेदेतद्भक्तिमान्वैष्णवो
जनः ॥ संतुष्टाःपितरस्तस्यप्रयांतिपरमंपदम् ॥ १२२ ॥ यज्ञकालेपठेद्यस्तुदेवताराधनेतथा ॥ दानकालेचयात्रायांसर्वंतत्फलमाप्नुयात् ॥ १२३ ॥
अपुत्रोलभतेपुत्रंधनार्थीलभतेधनम् ॥ विद्यार्थीलभतेविद्यांस्तवस्यास्यप्रकीर्तनात् ॥ १२४ ॥ येपठंतिहरेर्भक्त्यानाम्नामष्टोत्तरंशतम् ॥ नाशु
भंविद्यतेतेषांकदाचिदपिभूतले ॥१२५॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥गच्छब्राह्मणभद्रंतेप्रोक्तेनविधिनामया॥ समाराध्यहरिंभक्त्यापरमंक्षेममाप्स्यसि॥१२६॥
एवंप्रबोधितस्तेनदांतेनपरमार्थिना ॥ तस्मिन्क्षेत्रवरेपुण्येहरिपूजापरोभवत् ॥ १२७ ॥ नित्यंतुभक्त्याविप्रोऽसौपंचाहानिचजैमिने ॥ दांतप्रोक्तेन
विधिनाचकारहरिपूजनम् ॥१२८॥ ज्ञात्वाभक्तिंहरिस्तस्यसुदृढांकरुणामयः ॥ आविर्बभूवसहसाकोटिसूर्यइवांशुमान् ॥ १२९ ॥ तंदृष्ट्वाजगतामीशं
कमलाप्रियमच्युतम् ॥ ववंदेशिरसाविप्रस्तत्पादकमलद्वये ॥ १३० ॥ अथासौब्राह्मणश्रेष्ठोहर्षनिर्भरमानसः ॥ कृताञ्जलिर्जगन्नाथमस्तौपी
त्कमलापतिम् ॥ १३१ ॥ दृष्टिंहरेदुरितगामपिमेकृपालांभक्तिंनिजांप्रतिविभोशुभदामनैषीः ॥ तस्मादहंविहितविस्तरपातकोऽपिग्राम्यस्त्वयाकारि
पुमानिवाद्य॥१३२॥रुष्टेत्वयित्रिदशवंदितपादयुग्मेदृष्टिःप्रयातिदुरितंखलुमानवस्य॥ तुष्टेचयातिसुकृतंप्रतिसैवदृष्टिर्ज्ञातंमयैवपरमेश्वरकेवलंच ॥१३३॥
त्वांवच्मिनाथभवतःस्मरणंप्रभावंयस्माद्व्रजामिनिखिलार्जितपातकोपि ॥ स्थानंजगामपरमंत्रिदशैकलभ्यमारुह्यशुद्धकनकच्छुरितंविमानम् ॥ १३४ ॥

त्वत्पादपद्मसलिलस्यसदंगुणाढ्योव्याधःसवेत्तिकनिकःकृतसर्वपापः ॥ त्वद्गेहमार्जनफलंजगदेकनाथयज्ञध्वजःक्षितिपतिःसुरवंदितश्च ॥ १३५ ॥ वे
श्मोपलेपनफलंभवतोमुरारेसृष्टिस्थितिप्रलयकारणईश्वरस्य ॥ जानातिपन्नगरिपुध्वजयज्ञमालीभ्राताचतस्यकृतपापभयःसुमाली ॥ ३६ ॥ हरिंप्र
दक्षिणीकृत्यभवंतंयत्फलंभवेत् ॥ धर्मएवसजानातिनान्यःकश्चिज्जगत्रये ॥ ३७ ॥ तवचित्तंदयांनाथगदितुंभुविकःक्षमः ॥ त्वांविद्धापिशरैर्व्याधो
जगामपरमंपदम् ॥ ३८ ॥ निंदित्वापिजगन्नाथभवंतंत्रिदशेश्वरम् ॥ शिशुपालोययौमोक्षंतवभक्तस्यकाकथा ॥ ३९ ॥ ब्रह्मरूपेणयेनासौत्वया
सृष्टमिदंजगत् ॥ त्वयितास्मिन्महाविष्णोरमतांममानसम् ॥ १४० ॥ सर्वोविष्णोत्वयानेनक्रियतेजगतःक्षयः ॥ रुद्ररूपेणसंसारेतस्मैतुभ्यंनमोस्तु
मे ॥ ४१ ॥ यस्मादल्पतमंनास्तियस्मान्नास्तिमहत्तमम् ॥ येनव्याप्तंजगत्सर्वंत्वयातस्मैनमोस्तुते ॥ ४२ ॥ नेत्राभ्यांयस्यदेवस्यसूर्योऽजनिदिवा
करः ॥ मुखादग्निश्चजायेततवतस्मैनमोस्तुते ॥ ४३ ॥ यस्यश्रोत्राद्वायवोपिजाताःप्राणाश्चकेशव ॥ तवतस्मैसुरश्रेष्ठनमोऽस्तुममसर्वदा ॥ ४४ ॥
लक्ष्मीर्यस्यसदाक्रोडेश्यामाङ्गस्यसुनिर्वृता ॥ सौदामिनीवमेघस्यतवतस्मैनमोऽस्तुते ॥ ४५ ॥ गंतुंमहिम्नांसीमानंब्रह्माद्याअपिनिर्जराः ॥ नशक्नु
वंतिवैयस्यतवतस्मैनमोऽस्तुते ॥ ४६ ॥ धर्माणांस्थापनार्थायविनाशायचपापिनाम् ॥ युगेयुगेयःप्रभवेत्तस्मैतुभ्यंनमोस्तुमे ॥ ४७ ॥ मायया
मोहितंयेनजगदेतन्महात्मना ॥ क्षिणोतिमाययाशंभुर्यस्तस्मैतेनमोस्तुमे ॥ ४८ ॥ भक्तिमात्रेणयस्तुष्टोनधनैर्नस्तवैस्तथा ॥ नदानैर्नतपोभिश्चतस्मै
तुभ्यंनमोस्तुमे ॥ ४९ ॥ गवांचब्राह्मणानांचसाधूनांचहितंतथा ॥ कृपांचकुरुतेयस्तुतस्मैतुभ्यंनमोस्तुमे ॥ १५० ॥ अनाथानांचबंधूनांयोगिनांदुः
खिनांतथा ॥ दुःखंहरतियोदेवस्तस्मैतुभ्यंनमोस्तुमे ॥ ५१ ॥ मनुष्येषुचदेवेषुगजेषुसकलेषुच ॥ वर्ततेयःसमत्वेनतस्मैतुभ्यंनमोस्तुमे ॥ ५२ ॥
यस्मिंस्तुष्टेपर्वतोपिसद्यएवतृणायते ॥ शैलीयतेतृणंरुष्टेतस्मैतुभ्यंनमोस्तुमे ॥ ५३ ॥ पुण्यानांचयथापुण्येनिजेपुत्रेयथापितुः ॥ यथापत्यौसतीनांच
ततथात्वयिममास्तुवै ॥ ५४ ॥ यूनांचित्तंयथास्त्रीषुलुब्धानांचयथाधने ॥ क्षुधितानांयथाचान्नेतथात्वयिममास्तुवै ॥ ५५ ॥ घर्मार्तानांयथाचन्द्रेशी
तार्तानांरवाविति ॥ तृषार्तानांयथातोयेतथात्वयिममास्तुवै ॥ ५६ ॥ यन्मयाबुद्धिहीनेनगुरुस्त्रीगमनंकृतम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥
॥ ५७ ॥ अवध्यानांवधोयस्तुमायामोहवताकृतः ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ ५८ ॥ अपेयपानंचमयाविहितंपरमेश्वर ॥ तत्पातकंक्षयंयातु
भवंतंपश्यतोमम ॥ ५९ ॥ अप्सुयोनौतथातोयेयद्रेतःसेचनंकृतम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १६० ॥ भ्रूणहत्याकृतायाचरेतसांसेचनंभुवि ॥
तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ ६१ ॥ विश्वासघातकंयच्चअज्ञात्वामाययाकृतम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ ६२ ॥ असत्यवचनं

यच्चमयाप्रोक्तंक्षणेक्षणे ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम॥१६३॥सतांनिंदाकृतायाचपरहिंसाचसर्वदा ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम॥१६४॥
श्लेष्माचकफकंचैवयद्वर्केचमयाकृतम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १६५ ॥ वनस्पतिगतेसोमेयत्कृतंतरुघातनम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातु
भवंतंपश्यतोमम ॥१६६॥ पथिदेवालयेगोष्ठेमूलमंत्रंचयत्कृतम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१६७॥ अभक्तिर्विततायाचपितुर्मातुश्चकेशव ॥
तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१६८॥ स्नानार्थंभोजनार्थंचगच्छन्यस्तुनिवारितः ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १६९ ॥ एकादश्यां
सुरश्रेष्ठयन्मयाभोजनंकृतम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१७०॥ अतिथिर्गृहमागच्छन्पूजितोनमयाप्रभो ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतो
मम ॥१७१॥ द्वादश्यांचदशम्यांचकृतंयच्चद्विभोजनम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१७२॥ निवारणंकृतंयच्चपानार्थंधावतीगवाम् ॥ तत्पा
तकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१७३॥ असमाप्यपरित्यक्तंव्रतमारभ्ययन्मया ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१७४॥ कूटसाक्ष्यंनिरुक्तंयन्मित्र
वात्सल्यतोमया ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम॥१७५॥ऋतुकालाभिगमनंनिजपत्न्यांकृतंनयत् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम॥१७६॥
असंस्कृतेगृहेयच्चभोजनंविहितंमया ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१७७॥ ग्रामयाचकवृत्तिश्चयामयानृहरेकृता ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंप
श्यतोमम ॥१७८॥ दण्ड्यमानेमयाभूपेप्रभुत्वंयत्कृतंप्रभो ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१७९॥ पौराणिककथामध्येयोविघ्नोविहितोमया ॥
तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १८० ॥ आदरेणमयायाचपरपाककथाश्रुता ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १८१ ॥ अश्वत्थ
च्छेदनंयच्चधात्र्याश्चच्छेदनंकृतम् ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १८२ ॥ दधिदुग्धघृतानांचविक्रयोयःकृतोमया ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंप
श्यतोमम ॥१८३॥ आशांदत्वापरेभ्यश्चकृतासानिष्फलामया ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १८४ ॥ द्विजाश्चयाचकाश्चैवकोपदृष्ट्यामयेक्षि
ताः ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥१८५॥ जीवनोपायदातारःकोपान्निर्भर्त्सितामया ॥ तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम ॥ १८६ ॥ बहुना
त्रकिमुक्तेनबहुजन्मार्जितानिच ॥ क्षयंगतानिपापानिभवंतंपश्यतोमम ॥१८७॥ कृतार्थोऽस्मिकृतार्थोऽस्मिकृतार्थोऽस्मिनसंशयः ॥ नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यं
नमस्तुभ्यंजगत्पते ॥ १८८ ॥ इत्युक्त्वासौद्विजोभक्त्यापुलकांचितविग्रहः ॥ पपातजैमिनेविष्णोश्चारुपादांबुजद्वये ॥ १८९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
उत्तिष्ठोत्तिष्ठतेविप्रतुष्टोऽस्मितवभक्तितः ॥ किंतेऽभिलषितंब्रूहितत्तेदास्याम्यहंध्रुवम् ॥१९०॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥ ॥ परमेश्वरगोविन्ददयालोपर
माच्युत ॥ यत्संप्रतिमयाप्राप्तंतत्केनभुविलभ्यते ॥१९१॥ तथाप्येकंवरंयाचेमुरारेतवसन्निधौ ॥ जन्मजन्मनिमेभक्तिस्त्वय्यस्तुसुदृढाप्रभो॥१९२॥मया

कृतमिदंस्तोत्रंयःपठेद्भक्तितोनरः ॥ तस्याभिलषितंसर्वंप्रसन्नस्त्वंप्रदास्यसि ॥१९३॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ दत्तोऽयंतेवरःकोऽपिविप्रनास्त्यत्रसंशयः ॥
किंतुत्वयासहप्राज्ञसख्यंकर्तुमयेष्यते ॥ १९४ ॥ नमेसेवकयोग्यास्तेभवानहमिहाद्विज ॥ अतःसख्यंप्रविवृतंत्वयासहमयाधुना ॥ १९५ ॥ ॥ व्यास
उवाच ॥ ॥ ततोनारायणोदेवोदयालुर्भक्तवत्सलः ॥ चकारजैमिनेसख्यंतेनपुण्यात्मनासह ॥१९६॥ निजकण्ठगतांमालांददौतस्मैमुदाहरिः ॥ सोऽपि
विप्रोददौभक्त्याहरेस्तुलसिकास्रजम् ॥१९७॥ प्रसार्यचतुरोबाहूंस्तमालिंगितवान्हरिः ॥ सविप्रोऽपिमुदाविष्णुंतमालिंगितवान्प्रभुः ॥१९८॥ इत्थंकृत्वाह
रिःसख्यंतेनाग्रजन्मनासह ॥ भक्तिग्राहीदयालुःसतत्रैवांतरधीयत॥१९९॥ ततःप्रतिदिनंतत्रक्षेत्रेचपुरुषोत्तमे ॥ आरेभेकंदुकक्रीडांहरिस्तेनाग्रजन्मना॥
॥२००॥ कदाचिद्दुर्बलंदृष्ट्वातंविप्रंकरुणामयः ॥ उवाचवाचंविप्रर्षेमित्रवात्सल्यतोहरिः ॥२०१॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सखेकथंदुर्बलस्त्वंहृतंकेनधनं
तव ॥ ह्यदिकावाचतेचिन्तासखेतद्वक्तुमर्हसि ॥ २०२ ॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥ ॥ त्वत्प्रीतयेजगन्नाथनित्यमेवमयातपः ॥ क्रियतेतेनमे
गात्रंयातिदुर्बलतांप्रभो ॥ २०३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यथात्वयिप्रसन्नोऽस्मिकर्स्मिश्चनतथासखे ॥ कायक्लेशंपुनःकस्मात्करो
षिद्विजसत्तम ॥ २०४ ॥ दुर्बलंत्वांसमालोक्यहृदिमेजायतेव्यथा ॥ कायक्लेशमतःसर्वंजहीहिद्विजसत्तम ॥ २०५ ॥ निजोत्तरीयै
र्निजवस्त्रभूषणैःसुचारुचामीकरकुड्मलाभ्याम् ॥ स्वहस्तराजद्वलयैश्चविप्रःस्वयंसुरेशेनचमंडितोऽसौ ॥ २०६ ॥ किरीटमानीयनिजाल्ललाटा
त्पादाच्चपादांगदयुग्ममीशः ॥ सुवर्णहारंनिजकंठदेशात्तस्मैददौविप्रवरायकृष्णः ॥ २०७ ॥ तैर्भूषणैःश्रीहरिणाप्रदत्तैर्विभूषितोऽयंसुकृतीद्विजन्मा ॥
क्रीडेत्सदाकंदुककेलिवेत्ताकृष्णेनकृष्णांबुजसुंदरेण ॥ २०८ ॥ तमेकदाभूषणभूषिताङ्गंतांबूलरागारुचिरोष्ठयुग्मम् ॥ दिव्यांबरंचारुतरोत्तरीयंस्मे
राननंतत्रददर्शदांतः ॥ २०९ ॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥ भद्रभद्रतनोऽद्यापिपापदृष्टिंनमुंचसि ॥ दृष्ट्वापिभवतःकार्यंनिंदितंसकलैर्जनैः ॥२१०॥ शिष्यः
कृतस्त्वंयस्मान्मेसर्वमेवहिभूषणम् ॥ अहंयुश्चापिदुःशीलोनिर्दयःपापतत्परः ॥ २११ ॥ गुरुकीर्तिविनाशीचपंचैतेशिष्यपांसुलाः ॥ अभक्तोबहुभाषी
चतथाचंचलमानसः ॥२१२॥ परोक्षगुरुनिंदाकृत्प्रोक्ताःशिष्याधमाइमे ॥ चरित्रमुत्तमंज्ञात्वाशिष्यःकार्योविचक्षणैः ॥ २१३ ॥ यतोदुर्जनगाविद्यागुरू
णांचापिदुःखदा ॥ कीर्तिदास्तैश्चयाविद्यानिरुक्तास्तत्त्वदर्शिभिः ॥ २१४ ॥ तावैदुर्जनगाःसद्योगुरोर्घ्नंतियशस्तरुम् ॥ पापेभ्यःपुण्यकर्माणिनरोचंतेकदा
पिच ॥ २१५ ॥ नरोचतेमक्षिकाभ्यःसुगन्धिचंदनंयथा ॥ यथामिष्टान्नपानेननहितृप्यंतिगर्दभा ॥ २१६ ॥ दुर्जनानहितृप्यंतियथाधर्मस्यचिंतया ॥
अपकीर्तिभयाल्लक्ष्मीर्धर्मश्चसर्वकामदः ॥ २१७ ॥ कदाचिन्नभजेद्दुष्टंभजेद्यागच्छतिक्षयम् ॥ प्रतिजन्मनियाविद्याभाग्येनलभतेपरा ॥ २१८ ॥

कदाचिल्लभतेवापितदात्वंतरतेविधिः ॥ २१९ ॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥ ॥ सत्यंब्रवीषिविप्रर्षेनास्मिशास्त्रविशारदः ॥ मयाशिष्येणतेक्वापिनापकीर्ति
र्भविष्यति ॥ २२० ॥ त्वत्प्रसादाद्द्विजश्रेष्ठसर्वाभिलषितंमम ॥ सिद्धिंप्रतिगतंयस्मात्त्वमेकोभुविदुर्लभः ॥ २२१ ॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥ किंतेऽभि
लषितंविप्रसिद्धिंप्रतिगतंवद ॥ अचिरेणैवतपसांकथमुद्यापनंकृतम् ॥ २२२ ॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥ ॥ स्वल्पश्रमैरपिप्राप्तंमयासंदर्शनंहरेः ॥
यस्याज्ञयागुरोत्यक्तंमयानित्यक्रियादिकम् ॥ २२३ ॥ निजोत्तरीयंवस्त्रंचसुवर्णकलशद्वयम् ॥ स्वहस्तवलयंचापिस्वललाटकिरीटकम् ॥ २२४ ॥ निज
पादतुलाकोटिंनिजमुक्तावलींददौ ॥ तथामेभगवान्विष्णुःसुप्रीतोद्विजसत्तम ॥ २२५ ॥ मयासहसकृत्वास्तेसख्यंसेवकदुःखहा ॥ करोमिकंदुकाक्रीडांगुरो
तेनसहानिशम् ॥ २२६ ॥ एतन्मेवचनंश्रुत्वागच्छामिनहियद्यपि ॥ प्रतीत्याचमयाप्रोक्तंतथापितवसन्निधौ ॥ २२७ ॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥ सतवर्ष
सहस्राणिभक्त्यापरमयामया ॥ आराधितोऽपिमेविष्णुर्दर्शनंनददौविभुः ॥ २२८ ॥ अहोविष्णुंसमाराध्यपंचाहान्येवसत्तम ॥ त्वयासंदर्शनंप्राप्तंदैवतै
रपिदुर्लभम् ॥ २२९ ॥ धन्योऽसित्वंकृतार्थोऽसिसाक्षाद्देवस्त्वमुच्यते ॥ यतस्त्वयासहस्वामीप्रेम्णासख्यंचकारह ॥ २३० ॥ यदामयितवस्नेहोविद्यतेद्वि
जसत्तम ॥ कथंकथयमेविप्रदुर्लभंविष्णुदर्शनम् ॥ २३१ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोगुरुणाविप्रोविपिनेनिजमाश्रमम् ॥ जगामविस्मितोधीमा
न्विष्णुभक्तिपरायणः ॥ २३२ ॥ अथान्यस्मिन्दिनेगत्वाकंदुकक्रीडनंकृतम् ॥ उवाचेतिजगन्नाथंदयालुंविनयान्वितः ॥ २३३ ॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥
गुरुर्हिममदेवेंद्रतवदर्शनमिच्छति ॥ काज्ञातेतिष्ठतोब्रूहिदयालोकमलापते ॥ २३४ ॥ एकांतभक्तोविप्रोसौतवपद्मनिभेक्षण ॥ अतस्तस्मैसुरश्रेष्ठदर्शनं
दातुमर्हसि ॥ २३५ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अनेकजन्मविप्रेन्द्रभक्त्यापरमयात्वया ॥ पूजितोऽहमतोदत्तंदर्शनंतेमयाधुना ॥ २३६ ॥ कतिचिद्दि
वसांतेनमामभ्यर्च्यद्विजःसच ॥ मांद्रष्टुमिच्छतिप्राज्ञस्त्वदृश्यंदैवतैरपि ॥ २३७ ॥ ममसोपिमहाभक्तोमत्सपर्यापरायणः ॥ ममसंदर्शनंतस्मात्कदाचि
द्विजलप्स्यति ॥ २३८ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासविप्रःकमलापतिम् ॥ इत्युवाचपुनर्भक्त्याकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ २३९ ॥
॥ ॥ भद्रतनुरुवाच ॥ ॥ अनुग्रहोस्तिदेवेशयदामयिजगत्पते ॥ तदामेसंमुखेदेहिदर्शनंभक्तवत्सल ॥ २४० ॥ अयाचतगुरुर्देवतवदर्शनदक्षिणाम् ॥
अहोमेगुरवेदत्वादर्शनंपाहिमांप्रभो ॥ २४१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यदानूनंत्वयोत्सृष्टामत्संदर्शनदक्षिणा ॥ तदागुरुंसमानीयदर्शनंममकारय ॥ २४२ ॥
इत्याज्ञप्तस्ततस्तेनगुरोराश्रममुत्तमम् ॥ ययौभद्रतनुःप्रीत्यापुनःस्वगुरुरागतः ॥ २४३ ॥ तस्मिन्विप्रेसमायातेदान्तेदातृवरेहरिः ॥ आत्मानं
दर्शयामाससर्वलक्षणसंयुतम् ॥ २४४ ॥ ततोहरिंसमालोक्यसविप्रोहरिभक्तिकृत् ॥ बद्धाञ्जलिस्तमस्तौषीद्धर्षबाष्पविलोचनः ॥ २४५ ॥

॥ ॥ दांतउवाच ॥ ॥ दयालोकमलाकांतशरणागतपालक ॥ नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमोनमः ॥ २४६ ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेसफलंत
पः ॥ अद्यमेसफलंसर्वंप्राप्तंत्वद्दर्शनंमया ॥ २४७॥ पूर्वमालोचितंयद्यद्वचनंश्रीपतेप्रभो ॥ सिंधुकोटिगभीरस्यप्रसृतंपुरतस्तव ॥ २४८॥ स्तोत्रंतन्नास्ति
संसारेवागीशस्यजगत्पतेः ॥ येनस्तोत्रेणतेप्रीतिंजनयिष्यामिचेतसि ॥ २४९ ॥ रक्षरक्षप्रभोरक्षमांप्रसीदजगत्पते ॥ त्वद्दासदासदासानांदासत्वेनापिमां
वृणु ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ ततःप्रहस्यदेवेशोभक्तिग्राहीदयामयः ॥ करारविंदंतन्मूर्ध्निदत्वाप्राहेतिजैमिने ॥ २५० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥
मद्भक्तोऽसिद्विजश्रेष्ठप्राप्तंमद्दर्शनंत्वया ॥ मत्प्रसादेनभद्रंतेसर्वमेवभविष्यति ॥ २५१ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तमालिङ्ग्यततोदांतंप्रेम्णाभद्रतनुंचत
म् ॥ तत्रैवांतर्दधेविप्रसहसापरमेश्वरः ॥ २५२ ॥ तस्मिन्क्षेत्रवरेपुण्येदुर्लभेपुरुषोत्तमे ॥ क्रियायोगैर्हरिन्दृष्ट्वादांतोधामपरंययौ ॥ २५३ ॥ सोऽपिभद्रतनु
र्विप्रोहरिभक्तिपरायणः ॥ आयुषोंतेंययौमोक्षंदेवानामपिदुर्लभम् ॥ २५४ ॥ एकाहमपियोभक्त्यापूजयेत्परमेश्वरम् ॥ बहुजन्मकृतंपापं[1]प्रीतिःसंवर्द्धतेह
रौ ॥ २५५ ॥ अद्यापित्रिदशाःसर्वेब्रह्माद्याअपिजैमिने ॥ प्रभावंनहिजानंतिहरिभक्तस्यभूतले ॥ २५६ ॥ कर्मभूमिरियंविप्रस्वर्गादपिचदुर्लभा ॥ यत्रवि
ष्णुंसमभ्यर्च्यमर्त्याःस्युःसुरवंदिताः॥२५७॥शक्राद्यास्त्रिदशाःसर्वेसुपुण्यक्षयभीरवः॥अन्योन्यमपिजल्पंतोऽनिशंचद्विजसत्तम॥२५८॥भूयएवगमिष्यामः
कर्मभूमिंकदावयम् ॥ कदातत्रकरिष्यामःपूजांश्रीकमलापतेः ॥ २५९ ॥ अतिधन्याइमेलोकाअस्मत्तोपिमहत्तराः ॥ दुर्लभेभारतेवर्षेपूजयंतिहरिंप्रभु
म् ॥२६०॥ अहोभारतवर्षस्यकःशक्तोगुणभाषणे ॥ यत्राराध्यहरिंपूर्ववयंदेवत्वमागताः ॥२६१॥ इत्थंदेवगणाःसर्वेवासवाद्याद्विजोत्तम ॥ नित्यंभारतभू
भागंप्रशंसंतिशुभप्रदम्॥२६२॥तत्रजन्मसमासाद्ययेननाराधितोहरिः ॥ तत्तुल्यःकोऽपिसंसारेकोऽपिदृष्टःश्रुतोनच ॥२६३॥सत्यंसत्यंपुनरपिगद्यतेसत्यमे
वतत्॥विश्वात्मानंसकृदपिमानवायेऽर्चयंतिच ॥२६४॥ अप्यश्रांतंद्विजसुदृढयाकर्मभूमौचभक्त्या ॥मुक्ताःपापैःसुकररचितैर्यांतिकैवल्यमाशु ॥ २६५ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेपुरुषोत्तमक्षेत्रेभद्रतनुवरप्रदानंनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ तीर्थश्रेष्ठमितिप्रो
क्तंयत्त्वयापुरुषोत्तमम् ॥ तन्माहात्म्यंगुरोब्रूहियदितेमय्यनुग्रहः ॥ १ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ पुरुषोत्तमस्यमाहात्म्यंसमासेनशृणुद्विज ॥ सम्यग्वक्तुंजग
त्यस्मिन्कःशक्तोविष्णुनाविना ॥ २ ॥ लवणांभोनिधेस्तीरंपुरुषोत्तमसंज्ञितम् ॥ पुरंतद्ब्राह्मणश्रेष्ठस्वर्गादपिचदुर्लभम् ॥ ३ ॥ स्वयमास्तिपुरेतस्मि
न्यतःश्रीपुरुषोत्तमः ॥ पुरुषोत्तममित्युक्तंतस्मात्तन्नामकोविदैः ॥ ४ ॥ क्षेत्रंतद्दुर्लभंविप्रसमंतादशयोजनम् ॥ तत्रस्थदेहिनोदेवैर्दृश्यंतेचचतुर्भु

१ नश्यतीत्यध्याहार्यम् ।

जाः ॥ ५ ॥ प्रविशन्वैतुतत्क्षेत्रंसर्वैस्युर्विष्णुमूर्तयः ॥ तस्माद्विचारणातत्रनकर्त्तव्याविचक्षणैः ॥ ६ ॥ चाण्डालेनापिसंस्पृष्टंग्राह्यंतत्रान्नमग्रजैः ॥ साक्षाद्विष्णुर्यतस्तत्रचाण्डालोद्विजसत्तम ॥७॥ तत्रान्नपाचिकालक्ष्मीःस्वयंभोक्ताजनार्दनः ॥ तस्मात्तत्रौदनंविप्रदैवक्तैरपिदुर्लभम् ॥ ८ ॥ हरिभुक्तावशिष्टंयत्पवित्रंभुविदुर्लभम् ॥ अन्नंयेभुञ्जतेलोकास्तेषांमुक्तिर्नदुर्लभा ॥ ९ ॥ ब्रह्माद्यास्त्रिदशाःसर्वेतदन्नमतिदुर्लभम् ॥ भुञ्जतेनित्यमागत्यमानुषाणांचकाकथा ॥ १० ॥ नयस्यरमतेचित्तंतस्मिन्नन्नेसुदुर्लभे ॥ तमेवविष्णुद्वेष्टारंप्राहुःसर्वमहर्षयः ॥ ११ ॥ पवित्रंभुविसर्वत्रयथागङ्गाजलंद्विज ॥ तथापवित्रंसर्वत्रतदन्नंपापनाशनम् ॥ १२ ॥ तदन्नंकोमलंदिव्यंयद्यपिद्विजसत्तम ॥ क्रकचस्योदरप्रायंतथाप्यघविदारणे ॥ १३ ॥ पूर्वार्जितानिपापानिक्षयंयास्यंतियस्यवै ॥ भक्तिःप्रवर्ततेयस्यतस्मिन्नन्नेसुदुर्लभे ॥ १४ ॥ बहुजन्मार्जितंपुण्यंयस्ययास्यतिसंक्षयम् ॥ तस्मिन्नन्नेद्विजश्रेष्ठतस्यभक्तिर्नजायते ॥ १५ ॥ इन्द्रद्युम्नस्यसरसिमार्कंडेयह्रदेतथा ॥ रोहिण्यांचसमुद्रेचश्वेतगङ्गाजलेषुच ॥ १६ ॥ स्नानंयेकुर्वतेमर्त्याभक्तिभावसमन्विताः ॥ तेषांनविद्यतेजन्मपुनरस्मिन्महीतले ॥ १७ ॥ लवणांभोनिधेस्तोयैःपितरस्तर्पिताद्विज ॥ सर्वदुःखविनिर्मुक्ताव्रजंतिहरिमंदिरम् ॥ १८ ॥ तीर्थराजःसमुद्रोऽसौकीर्तितस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ तस्मात्तत्रकृतंकर्मसर्वमेवाक्षयंभवेत् ॥ १९ ॥ पित्रर्चनंतथादानंभगवच्चरणार्चनम् ॥ जपयज्ञंतथान्यच्चतस्मिन्क्षेत्रेमनोरमे ॥ २० ॥ यत्कर्मकुरुतेमर्त्योविष्णुप्रीणनहेतवे ॥ सर्वमेवाक्षयंतच्चभवेन्नास्त्यत्रसंशयः ॥ २१ ॥ बलभद्रंसुभद्रांचकृष्णंचकमलेक्षणम् ॥ येमानवाःप्रपश्यंतितेषांकिंचिन्नदुर्लभम् ॥ २२ ॥ अदृष्ट्वाश्रीजगन्नाथंसुभद्रांचबलंतथा ॥ मोक्षंनलभतेमर्त्यःकुर्वन्पुण्यशतान्यपि ॥ २३ ॥ तत्रवेत्रप्रहारेणशरीरंयस्यलोहितम् ॥ तंवंदंतेद्विजश्रेष्ठदेवाःशक्रादयोऽखिलाः ॥ २४ ॥ स्थित्वांतरिक्षेशक्राद्याःसर्वदेवगणाद्विज ॥ विमानचारिणोऽन्योन्यंप्रवदंतीतिहर्षिताः ॥ २५ ॥ कदामानुष्यमस्मभ्यंदास्यतेकमलापतिः ॥ मनुष्यइवगच्छामस्तदाद्रष्टुंहरिंप्रभुम् ॥ २६ ॥ कदावेत्रप्रहारेणक्षेत्रेश्रीपुरुषोत्तमे ॥ भविष्यंत्यस्मदीयानिलोहितानिवपूंषिच ॥ २७ ॥ वासवाद्याःसुराःसर्वेतस्मिन्क्षेत्रेवरप्रदे ॥ सदावेत्रप्रहारांश्चवांछंतिद्विजसत्तम ॥ २८ ॥ तत्राक्षयवटंयेतुभक्त्यापश्यंतिमानवाः ॥ कोटिजन्मार्जितैःपापैर्मुक्तायांतिपरांगतिम् ॥ २९ ॥ सुभद्रांबलभद्रंचजगन्नाथमनामयम् ॥ श्वेतंमाधवदेवेशंमार्कंडेयह्रदंतथा ॥ ३० ॥ ज्यामेश्वरंहनूमंतंतत्राक्षय्यंवटंद्विज ॥ पश्यंतिभक्त्यायेमर्त्यास्तेषांमुक्तिर्हिशाश्वती ॥ ३१ ॥ दोलायमानंगोविन्दंफाल्गुनेमासितत्रये ॥ पश्यंतिमानवाभक्त्यातेषांपुण्यंनिशामय ॥ ३२ ॥ विमुक्ताःसकलैःपापैरंतेयांतिहरेर्गृहम् ॥ ज्ञानंसंप्राप्यतत्रैवमोक्षंयांतिसुदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ चैत्रकेमासिवारुण्यांयोजगन्नाथमीक्षते ॥ समृतःप्रविशेद्देहंजगन्नाथस्यजैमिने ॥ ३४ ॥ वैशाखेचैवशुक्लायामेका

दश्यांजगत्पतिम् ॥ तृतीयायांचयःपश्येन्मुक्तएवसमानवः ॥ ३५ ॥ प्रविशेद्यस्तुमनुजोमहास्नानंजगत्पतेः ॥ तस्यसिद्ध्यंतिविप्रर्षेसर्वएवमनोरथाः ॥
॥ ३६ ॥ ब्रह्माद्यास्त्रिदशाःसर्वेस्थित्वाकाशेजगत्पतेः ॥ महास्नानंप्रपश्यंतिभक्तिभावसमन्विताः ॥ ३७ ॥ महाज्येष्ठ्यांचविप्रर्षेजगन्नाथमनामयम् ॥
आलोक्यलभतेमर्त्योविष्णोस्तत्परमंपदम् ॥ ३८ ॥ गुंडिकामण्डपंयांतमाषाढेकमलापतिम् ॥ बलभद्रंचयःपश्येत्समुक्तोनात्रसंशयः ॥ ३९ ॥ यः
पश्यतिजगन्नाथंरथस्थंकमलेक्षणम् ॥ तस्यनास्तिपुनर्जन्मसंसारेसर्वदुःखदे ॥ ४० ॥ रथारूढांसुभद्रांचभक्त्यापश्यंतिमानवाः ॥ छिनत्तिभगवांस्तस्य
दुःखदंभवबंधनम् ॥ ४१ ॥ अपुत्रामृतपुत्राचयासुभद्रांप्रपश्यति ॥ बह्वपत्याजीववत्सासानारीभवतिद्विज ॥ ४२ ॥ दुर्भगाकाकवंध्यावासुभद्रांया
प्रपश्यति ॥ सास्वामिसुभगानारीबह्वपत्याभवेत्खलु ॥ ४३ ॥ गुंडिकामंडपस्थंचकृष्णंपश्यतियःपुमान् ॥ बलभद्रंसुभद्रांचसयातिपरमंपदम् ॥ ४४॥
रोगीदुःखीचयःपश्येद्गुण्डिकामंडपेहरिम् ॥ रोगाच्छोकाच्चसहसाजैमिनेसप्रमुच्यते ॥ ४५ ॥ यस्त्वपुत्रोजगन्नाथंगुंडिकामण्डपेस्थितम् ॥ पश्येत्सचाद्वि
जश्रेष्ठपुत्रंप्राप्नोतिवैष्णवम् ॥ ४६ ॥ विद्यार्थीलभतेविद्यांधनार्थीलभतेधनम् ॥ दारार्थीलभतेदारान्मोक्षार्थीमोक्षमाप्नुयात् ॥ ४७ ॥ भ्रष्टराज्योनृपोय
स्तुहरिंपश्यतिभक्तितः ॥ गुंडिकामंडपेविप्रांनेजराज्यंलभेतसः ॥ ४८ ॥ शत्रुभिर्वर्जितोयस्तुगुंडिकामंडपेहरिम् ॥ भक्त्यापश्यतिविप्रर्षेतस्यनश्यं
तिशत्रवः ॥ ४९ ॥ गुंडिकामंडपेपश्येद्योराजपीडितोभृशम् ॥ ससद्यएवराजानंस्वकीयंवशमानयेत् ॥ ५० ॥ सर्वासामेवयात्राणांगुंडिकाप्रवराम
ता ॥ तस्मात्सामानवैःकार्यात्यक्त्वाकार्यशतान्यपि ॥ ५१ ॥ शयनेचतथोत्थानेतस्मिन्क्षेत्रेमनोरमे ॥ हरिंपश्यतियोमर्त्यःसदेवैरपिपूज्यते ॥ ५२ ॥
पुरुषोत्तममाहात्म्यंवक्तुंशक्नोतिकःक्षितौ ॥ यस्यप्रवेशमात्रेणनरोनारायणोभवेत् ॥ ५३ ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपादुच्यतेमया ॥ सर्वेषामेवतीर्था
नांवरिष्ठंपुरुषोत्तमम् ॥ ५४ ॥ संसारसिन्धुमतिनिम्नमिमंतितीर्षुःक्लेशप्रदंविषमपापगणाश्रयंयः ॥ क्षेत्रेसमस्तसुखदेपुरुषोत्तमाख्येपश्येदमुंसुरवरंपुरुषो
त्तमंच ॥ ५५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेपुरुषोत्तममाहात्म्यंनामअष्टादशोऽध्यायः॥१८॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नारायणप्रपन्नायेनराभ
क्तिसमन्विताः ॥ कदाचिदशुभंतेषांविद्यतेनद्विजोत्तम ॥१॥ पुनरेवप्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंकमलापतेः॥यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेलभंतेपरमंपदम्॥२॥ वासुदेवस्य
माहात्म्यंश्रुत्वातृप्यंतिवैष्णवाः ॥ पाखण्डानहितृप्यंतिनरकेक्लेशभागिनः ॥ ३ ॥ पाखण्डानांसमीपेतुविष्णुमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ नवक्तव्यंद्विजश्रेष्ठवक्तव्यंवै
ष्णवाग्रतः ॥ ४ ॥ पूर्वंत्रेतायुगेविप्रउर्वीशुर्नामजैमिने ॥ आसीत्पापरतोनित्यंधर्मनिंदापरायणः ॥ ५ ॥ ब्रह्मस्वहारीविप्रेन्द्रपरस्त्रीगमनोद्यतः ॥ गोमांसाशी
सुरापीचवेश्याविभ्रमलोलुपः ॥ ६ ॥ शरणागतहंताचपरनिंदाकरःसदा ॥ विश्वासघातीमित्रघ्नोज्ञातिपीडाकरस्तथा ॥ ७ ॥ असत्यभाषीक्रूरश्चपापं

ङजनसङ्गभाक् ॥ वृत्तिच्छेदीद्विजातीनांन्यासापहारकस्तथा ॥ ८ ॥ तादृशंतंसमालोक्यदुष्टंपापपरायणम् ॥ आजग्मुर्ज्ञातयःसर्वेक्रुद्धास्तस्यनिजंगृहम् ॥ ९ ॥ ॥ ज्ञातयऊचुः ॥ ॥ प्रतिष्ठोपार्जितापूर्वैरस्माकंविमलेकुले ॥ साप्रतिष्ठात्वयामूढविनाशंप्रतिनीयते ॥ १० ॥ धर्ममार्गंपरित्यज्यकुरुषेपातकंसदा ॥ मद्वंशकीर्तिहननंजातोऽसिज्ञातिदुःखदः ॥ ११ ॥ अतिविस्मयदासृष्टिर्विधातुर्मन्यतेत्वयि ॥ यस्मिन्निधौशशौजातस्तत्रक्ष्वेडोद्भवोऽपिच ॥ १२ ॥ अहोशक्तिःकुपुत्राणांसंख्यातुंनचशक्यते ॥ अनेकैःपुरुषैःकीर्तिंसंचितांहंतितत्क्षणात् ॥ १३ ॥ जातेपुत्रोत्तमेवंशःश्रेष्ठःस्यादधमोऽपिच ॥ पुत्रेधमेतुश्रेष्ठोपिवंशोगच्छतिहीनताम् ॥ १४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाज्ञातयस्तेचतंसर्वेपापिनांवरम् ॥ अपकीर्तिभयात्क्रुद्धास्तत्यजुःसहसाद्विज ॥ १५ ॥ ज्ञातिभिःसपरित्यक्तोजनैःसर्वैश्चधिक्कृतः ॥ प्रपेदेदस्युतांदुःखीविभ्रष्टाखिलवैभवः ॥ १६ ॥ तंदस्युकर्मकुर्वंतंनिर्दयंपरहिंसकम् ॥ धृत्वाजनपदाःसर्वेभूपालायन्यवेदयन् ॥ १७ ॥ तेनभूमिभुजातस्यापितृस्नेहाद्विजोत्तम ॥ नहतोसौदुराचारोनिजदेशाद्बहिष्कृतः ॥ १८ ॥ ततोसौवनमाश्रित्यदस्युभिःसहनिर्दयः ॥ पांथस्वहरणार्थायतस्थौबहुभिरुद्धतैः ॥ १९ ॥ कदाचित्तटिनीतीरंदस्युभिःसहजैमिने ॥ वनपर्यटनेश्रांतोजगामस्नानहेतवे ॥ २० ॥ तस्यांतटिन्यांभगवत्परिचर्यापरायणान् ॥ असौददर्शदुष्टात्माब्राह्मणाकृतिनोबहून् ॥ २१ ॥ अथतेब्राह्मणाःसर्वेसमाराध्यजनार्दनम् ॥ अन्योन्यंकथयामासुर्विहिताअतिकौतुकात् ॥ २२ ॥ अद्यचंपकपुष्पाणिमयात्यक्तानितानिवै ॥ कश्चिद्ददतितांबूलंमयादत्तंमुरारये ॥ २३ ॥ नखादितव्यंतांबूलंकदाचिदपिजन्मनि ॥ मयाद्यहरयेदत्तंकदलीफलमुत्तमम् ॥ २४ ॥ जन्मजन्मानिचमयाभक्ष्यंचकदलीफलम् ॥ कोपिवक्तिमयादत्तंहरयेदाडिमीफलम् ॥ २५ ॥ कोऽपिवक्तिमयादत्तंरसालफलमुत्तमम् ॥ अन्योऽन्यमेतद्वदतांतेषांश्रुत्वावचांसिच ॥ २६ ॥ उर्वीशुश्चिन्तयामासकिंप्रदास्यामिविष्णवे ॥ संसारेयानिवस्तूनिभक्ष्याणिसंतितान्यहम् ॥ २७ ॥ नहिशक्नोमिसंत्यक्तुंकिंदास्यामिमुरारये ॥ नित्यंवनांतरस्थोऽहंचौरोराजभयाकुलः ॥ २८ ॥ शकटारोहणेनास्तिह्यधिकारःकदापिमे ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वादस्युनातेनभूयोभूयोद्विजोत्तम ॥ २९ ॥ शकटंहरयेदत्तंचतुर्वर्गप्रदायिने ॥ अथतेब्राह्मणाःसर्वेजग्मुर्विप्रयथागताः ॥ ३० ॥ सोऽपिदस्युर्दस्युभिश्चजगामनिजमाश्रयम् ॥ एकदागुडकंडोलंतेनैवखलुवर्त्मना ॥ ३१ ॥ गृहीत्वापथिकःकश्चित्काकीमंडलमागतः ॥ ततोऽसौसहसादस्युर्निर्भयःपरहिंसकः ॥ ३२ ॥ जहारगुडकंडोलमध्वनीनस्यतस्यच ॥ अथतेदस्यवश्चक्रुर्गुडकंडोलभंजनम् ॥ ३३ ॥ उर्वीशुश्चापतद्भागेशकटंगुडनिर्मितम् ॥ उर्वीशुःशकटंगौडंसमासाद्याद्विजोत्तम ॥ ३४ ॥ मनसाचिंतयामासवचःस्मरणपूर्वकम् ॥ अनोमयापुरादत्तंस्वयमेवमुरारये ॥ ३५ ॥ तस्मादनोनमेग्राह्यंकदाचिदिहजन्मनि ॥ विचिन्त्येतिह्रदादातुंतदनोगुडनिर्मितम् ॥ ३६ ॥

दत्तंविप्रायकस्मैचिन्माधवप्रीतिहेतवे ॥ तांभक्तिंतस्यविज्ञायमहापातकिनोद्विज ॥ ३७ ॥ जहारसकलंपापंसद्यःप्रीतोजनार्दनः ॥ तस्मिन्नेवदिनेवि
प्रप्रविश्यचमहावनम् ॥ ३८ ॥ हतःपौरजनैःसर्वैरथक्रुद्धैःसउर्विशुः ॥ भगवानथतंनेतुंविमानंस्वर्णनिर्मितम् ॥ ३९ ॥ दूतांश्चप्रेषयामासनानाभरण
भूषितान् ॥ अथतेभगवद्दूतास्तमुर्वीशुंगतैनसम् ॥ ४० ॥ समारोप्यविमानेतंसद्योजग्मुःपुरंहरेः ॥ ततोऽसौहरिसान्निध्यंप्राप्यपुण्यात्मनांवरः ॥ ४१ ॥
पुनर्मन्वंतरशतंस्थित्वाकेशवसन्निधिम् ॥ परंमंज्ञानमासाद्यसविवेशतनुंहरेः ॥ ४२ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ येनकेनाप्युपायेनहरिभक्तिंकरोनरः ॥
संसारजलधेःपारंराजहंसइवव्रजन् ॥ ४३ ॥ क्षणमेवहरेर्भक्तिर्वर्ततेयस्यचेतसि ॥ तत्पदंपरमंयातिसपापात्मापिगच्छति ॥ ४४ ॥ एकमप्युत्तमंवस्तु
दत्वासौतन्मुरारये ॥ स्वयमेवहिभोक्तव्यंपश्चात्पापोपशांतये ॥ ४५ ॥ यद्वस्तुहरयेदत्तंतच्चदद्याद्द्विजातये ॥ किंचिच्छेषंनभोक्तव्यंतस्यावश्यंस्वयं
बुधैः ॥ ४६ ॥ वस्तूनिब्राह्मणश्रेष्ठमिष्टानियानिकानिच ॥ अदत्वाविष्णवेतानिनभोक्तव्यानिवैष्णवैः ॥ ४७ ॥ विष्णुनैवेद्यमाहात्म्यंसर्वपापप्रणाश
नम् ॥ सेतिहासंपुनर्वच्मिशृणुविप्रसमाहितः ॥ ४८ ॥ आसीत्सर्वजनिर्नामब्राह्मणःशुद्धवंशजः ॥ शांतोदांतोदयायुक्तोगुरुब्राह्मणपूजकः ॥ ४९ ॥ हरेः
पूजापरश्चैवहरिस्मरणतत्परः ॥ प्रपन्नक्लेशविध्वंसीसत्यवादीजितेन्द्रियः ॥ ५० ॥ प्रातःस्नायीनिजाचारग्राहीहिंसाविवर्जितः ॥ एकादशीव्रतरतो
ज्ञातिपूजापरायणः ॥ ५१ ॥ कदाचित्सद्विजश्रेष्ठःस्वप्नेपश्यच्चकेशवम् ॥ श्यामंविरजपद्माक्षंस्मेरास्यंपीतवाससम् ॥ ५२ ॥ स्वर्णकुण्डलमञ्जीरकिरीटो
ज्ज्वलविग्रहम् ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कंवनमालाविभूषितम् ॥ ५३ ॥ चतुर्बाहुंशङ्खचक्रगदापद्मधरंप्रभुम् ॥ समस्तैर्लक्षणैर्युक्तंस्वर्ण
यज्ञोपवीतिनम् ॥ ५४ ॥ संप्राप्यदर्शनंस्वप्नेसविप्रोजगतीपतेः ॥ कृताञ्जलिस्तमस्तौषीद्रोमांचिततनुर्मुदा ॥ ५५ ॥ तुभ्यंनमोऽस्तुजगतःसकल
स्यभर्त्रेसल्लोकशोकभयरोगविनाशनाय ॥ नारायणायकमलाहृदयप्रियायधर्मार्थकामपरमामृतदायतुभ्यम् ॥ ५६ ॥ पापानिचैवसकलानिमया
कृतानिमत्तेनमोहवशगेनसदामुरारे ॥ तस्माद्बिभेमिजगदंबुनिधेर्गभीरान्मामुद्धरस्वनिजभक्तितरींप्रदाय ॥ ५७ ॥ जानामियद्यपिहरेदुरितंमनुष्यो
व्यामोहमाशुचलभेभुविकैटभारे ॥ पापंतथापिचमुदासततंकरोमितस्मान्नकोऽप्यहमिवास्तिजनोविमूढः ॥ ५८ ॥ पुण्यद्रुमःसुखफलंसहसैवधत्ते
किंवेद्मिनोतिनृहरेकृतपातकोहम् ॥ पुष्पद्रुमार्पणविधौनममास्तिवित्तंनाथप्रसीदभगवन्किमहंकरोमि ॥ ५९ ॥ त्वत्पादपद्मयुगलंपरमामृतस्यस्था
नंविहायममचित्तमधुव्रतोऽयम् ॥ नारीमुखंव्रजतिदेवमृतिप्रदंयच्छ्लेष्मप्रकीर्णमनिशंकमलभ्रमेण ॥ ६० ॥ पाणिःप्रदानरहितोऽनृतभाषिवक्रं कर्णौ
चपापश्रवणायसदैवदक्षौ ॥ दोषानिमान्ममहरेहरसेवकस्ययस्मात्तुनाथशरणागतदोषहंता ॥ ६१ ॥ संसारघोरजलधौनृहरेकदाचित्त्वद्भक्तिनौ

रिहमयासुदृढाचलब्धा ॥ तत्रापिदैववशगोऽहमहोदुरात्मावर्तेतएवसततंममदुःखकालः ॥ ६२ ॥ संसारपारगमनायलसत्पथोऽस्तिकिंसर्वदुःखर
हितःसदयःप्रसन्नः ॥ अंधीकृतस्यममोहमहत्तमिस्रैर्दृष्टिस्त्वयीहनकदापिचयातिविष्णो ॥ ६३ ॥ पापात्मनोऽपिममचित्तमिदंमुरारेन
ष्टंविनष्टजनकष्टविनाष्टिकारि ॥ यस्त्वांसमस्तसुरवंदितपादपद्मस्वप्नेपिकेशिमथनाद्यविभोसमीक्षे ॥ ६४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतितेनस्तु
तोदेवोभगवान्कमलापतिः ॥ उवाचवाक्यंवाक्यज्ञःसंसारार्णवतारकः ॥ ६५ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ भक्तिभिस्तवविप्रेंद्रतुष्टोहंनित्यमेव
च ॥ तस्मात्तवाचिरेणैवसर्वंभद्रंभविष्यति ॥ ६६ ॥ पापिनोपितवोद्धारोमयापूर्वंकृतोद्विज ॥ अधुनाममभक्तोऽसिनविपत्तिर्भविष्यति ॥ ६७ ॥
॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कोऽहंतस्थौपुराविष्णोर्किंवापापंमयाकृतम् ॥ पापिनोऽपिममोद्धारःकथंपूर्वंत्वयाकृतः ॥ ६८ ॥ संसारेऽस्मिन्कथंजातोज
नितोऽहंकथंत्वया ॥ एतत्सर्वंविभोब्रूहियतस्त्वंसदयःसदा ॥ ६९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अप्रकाश्यमिदंगुह्यंयद्यपिद्विजसत्तम ॥ तथापि
तववात्सल्यान्निगदामिनिशामय ॥ ७० ॥ पुरात्वंब्राह्मणश्रेष्ठपक्षिवंशसमुद्भवः ॥ भूतोऽसिभूमिभागेषुनिजकर्मविपाकतः ॥ ७१ ॥ क्षुधयातृषया
वापिसततंव्याकुलोभवान् ॥ बभ्रामभक्षयन्कीटान्निर्झरोष्णोदकंतथा ॥७२॥ नानादुःखंसदाभुंजन्पक्षियोनौसमुद्भवः ॥ चतुर्वर्षसहस्राणिस्थितोऽसित्वंपुरा
क्षितौ ॥७३॥ एकदाकुलभद्राख्योब्राह्मणःसर्वतत्ववित् ॥पूजयामासमांभक्त्यानैवेद्याद्यैर्नदीतटे ॥७४॥ समभ्यर्च्यसविप्रेंद्रोममनैवेद्यतंदुलम् ॥ ययौतत्रैवनि
क्षिप्यभूयएवनिजंगृहम् ॥ ७५ ॥ ततोवृक्षात्समागत्यक्षुधिनापक्षिणात्वया ॥ ममनैवेद्यसंबंधिभक्षितंसर्वतंदुलम् ॥ ७६ ॥ भुक्त्वैवसद्योमुक्तोऽसिपात
कैरतिदारुणैः ॥ कदाचित्प्रातकालस्त्वंकालधर्मंगतोद्विज ॥ ७७ ॥ त्वामानेतुंमयादूताःप्रेषिताःसर्वथानिजाः ॥ ततोरथेसमारोप्यभवंतंनष्टकल्मप
म् ॥ ७८ ॥ सद्योदूतगणाःसर्वेसमायाताःपरंपदम् ॥ युगकोटिसहस्राणिस्थितोऽसिममसन्निधौ ॥ ७९ ॥ भुंजन्सुखानिसर्वाणिदुर्लभानिसुरैरपि ॥ ततो
यातोऽसिविप्रेन्द्रविशुद्धेब्राह्मणान्वये ॥ ८० ॥ तत्रापिमयिभक्तिस्तेजातातिसुदृढापुनः ॥ क्रियायोगेनमांनित्यंसमाराध्यद्विजोत्तम ॥ ८१ ॥ आयु
षोंतेमत्प्रसादान्मामकंपदमाप्स्यसि ॥ यदातुष्टोऽस्म्यहंविप्रसपापात्मापिभुक्तिभाक् ॥ ८२ ॥ कदाचिद्यस्यरुष्टोस्मिपुण्यात्मापिचपापभाक् ॥ तस्मा
द्ब्राह्मणभद्रंतेभक्तोऽसिममसुव्रत ॥ ८३ ॥ दास्यामितेपरंस्थानंयदलभ्यंसुरैरपि ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ त्वत्प्रसादाच्छ्रुतंनाथपूर्ववृत्तांतमात्म
नः ॥ ८४ ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामियत्किञ्चिद्ब्रूहितत्प्रभो ॥ कस्यतुष्टोऽसिदेवेन्द्रकस्यरुष्टोऽसिवाप्रभो ॥ ८५ ॥ महत्याकृपयासर्वमेतन्मेवक्तुमर्हसि ॥
॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ कर्मणाद्येनविप्रेन्द्रतुष्टिर्मेंहृदिजायते ॥ ८६ ॥ क्रोधश्चतत्समस्तंचकथयामिसमासतः ॥ योदयावान्द्विजश्रेष्ठसर्वभूतेषु

सर्वदा ॥ ८७ ॥ अहंकारविहीनश्चतस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ कर्मकुर्यान्मदर्थंयोधर्मभक्तिसमन्वितः ॥ ८८ ॥ ब्रूतेमदर्थंयःशांततस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥
मिष्टंवस्तुसमासाद्यदत्वामेयश्चमानवः ॥ ८९ ॥ मानापमानेसदृशस्तस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ सर्वभूतशरीरस्थंयोमांजानातिमानवः ॥ ९० ॥ परहिंसा
विहीनोयस्तस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ कर्माणिकुरुतेयस्तुसुविचार्यपुनःपुनः ॥ ९१ ॥ गोब्राह्मणहितैषीयस्तस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ स्वयंनिरुक्तंवचनं
यत्नाद्यःपरिपालयेत् ॥ ९२ ॥ प्रपन्नंयातियत्नाद्यस्तस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ ददात्यनुपकारिभ्योदानानिद्विजसत्तम ॥ ९३ ॥ मयिचित्तंसदायस्यत
स्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ कर्मणायेनतुष्टोऽस्मिनिरुक्तंतत्समासतः ॥ ९४ ॥ रुष्टोऽस्मिकर्मणायेनविप्रवच्मिशृणुष्वतम् ॥ परहिंसारतोयस्तुनिर्दयःसर्वजं
तुषु ॥ ९५ ॥ अहंयुःसर्वदाक्रुद्धःसमांनयतिशत्रुताम् ॥ असत्यभाषीक्रूरश्चपरनिंदापरस्तुयः ॥ ९६ ॥ कविवर्तनविध्वंसीसमांनयतिशत्रुताम् ॥
अदृष्टदोषौपितरौस्त्रीभ्रातृभागिनीतथा ॥ ९७ ॥ मोहात्त्यजतियोमूढःसमांनयतिशत्रुताम् ॥ पितृभिर्भर्त्सनंयस्तुकुरुतेमूढधीर्नरः ॥ ९८ ॥
गुर्ववज्ञाकरोविप्रसमांनयतिशत्रुताम् ॥ आरामच्छेदिनोयेचजलाशयविलायिनः ॥ ९९ ॥ ग्रामनाशकरायेचतेमांनयंतिशत्रुताम् ॥ परस्त्रियं
समालोक्यविषादंयान्तियेजनाः ॥ १०० ॥ शृण्वंतिपापचर्चांचतेषांरुष्टोस्म्यहंसदा ॥ द्विषंतिनाथंयेमूढाअनाथस्वंहरंतिये ॥ १०१ ॥
विश्वासघातिनोयेचतेषांरुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ येचगोवीर्यहंतारोवृषलीपतयश्चये ॥ १०२ ॥ अश्वत्थघातिनोयेचतेषांरुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशा
नांमध्येयेभेदकारिणः ॥ १०३ ॥ परदारातिरक्तायेतेषांरुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ एकादश्यांभुंजतेयेलोभात्पापधियोनराः ॥ १०४ ॥ वेदनिंदाकरायेचतेषां
रुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ पापबुद्धिरतायेचमित्रद्रोहरतास्तथा ॥१०५॥ धात्रीतरुंचयेघ्नंतितेषांरुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ दिवसेमैथुनंयेचकुर्वतेकाममोहिताः॥१०६॥
रजस्वलास्त्रियांचैवतेषांरुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ येचादृष्टार्तवांनारींमोहाद्गच्छंतिसत्तम ॥ १०७ ॥ व्रतस्थांचसदाजाल्मास्तेमांनयंतिशत्रुताम् ॥ अमावास्या
तिथौयेचकुर्वतेनिशिभोजनम् ॥ १०८ ॥ भोजनद्वयमेवार्केतेषांरुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ आमिषंमैथुनंतैलममावास्यादिनेद्विजाः ॥ १०९ ॥ नयेत्यजंतिविप्रे
न्द्रतेषांरुष्टोऽस्म्यहंसदा ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपात्तेवदाम्यहम ॥ ११० ॥ निंदंतिवैष्णवान्येचतेषांरुष्टोस्म्यहंसदा ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्यु
क्त्वाभगवान्विष्णुरदृश्यःसहसाभवत्॥१११॥सचविप्रःसमुत्तस्थौत्यक्तनिद्रस्तुमंचतः ॥ केशवोक्तेनवाक्येनसविप्रोहरिभक्तिकृत्॥११२॥संत्यज्यसकलं
कार्यंक्रियायोगरतोऽभवत्॥नारायणस्यनैवेद्यंभुंजतोपिफलंत्विदम् ॥११३॥हरिपूजाकृतांपुंसांनजानेकिंभवेदिति॥समासेनब्रवीमित्वांशृणुसत्तमजैमिने ॥
॥ ११४ ॥ सकृत्कृत्वाहरेःपूजांप्राप्यतेपरमंपदम् ॥ मानुष्यंदुर्लभंलोकेपूजातत्रापिचक्रिणः ॥ ११५ ॥ भक्तिस्तत्रापिविप्रेन्द्रदुर्लभापरिकीर्तिता ॥

॥१६॥ संसाराब्धिसर्वदुःखप्रपूर्णंततुर्वांछायस्यचित्तेस्तिपुंसः ॥ भक्त्यानित्यंवासुदेवस्यपूजांकुर्यादार्यःकर्मणांसोखिलानाम् ॥ ११७ ॥ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेक्रियायोगसारेएकोनविंशतितमोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ विष्णुपूजाफलंविप्रसंक्षेपात्कथितंमया ॥ इदानींव
च्मिदानानिनिशामयसमाहितः ॥ १ ॥ दानंतपोद्वयोर्मध्येदानमेकंपरंस्मृतम् ॥ तपसापापमित्युक्तंनपापोदानकर्मणि ॥ २ ॥ तपःकृतयुगेश्रे
ष्ठंत्रेतायांध्यानमेवच ॥ सपर्याद्वापरेश्रेष्ठादानंश्रेष्ठंकलौयुगे ॥ ३ ॥ तस्मात्कलियुगेदानंप्रीतयेकमलापतेः ॥ कर्तव्यंसततंप्राज्ञैरिच्छद्भिःपरमंपदम् ॥
॥ ४ ॥ कलयाकलयाचन्द्रकलासंवर्द्धतेतथा ॥ दानस्यसागतिःप्रोक्तातपसश्चमनीषिभिः ॥ ५ ॥ पलादपिद्विजश्रेष्ठकर्तव्योवित्तसंग्रहः ॥ संचितं
तुधनंप्राज्ञोदानकर्मणिसंक्षिपेत् ॥ ६ ॥ धनेस्थितोपियोमर्त्योनाश्नातिनददातियः ॥ दरिद्रःसचविज्ञेयोदानभोगविवर्जितः॥ ७ ॥ वित्तंकेनसहाया
तियातितेनतुकोद्विज ॥ आयातितत्पुरादत्तमिहपंचत्वमागते ॥ ८ ॥ दत्वादत्वासदादानंमानवायेदरिद्रति ॥ नतेदरिद्राविज्ञेयाःपरलोकेमहेश्वराः
॥ ९ ॥ धनंरक्षंतिकार्पण्याद्येतेज्ञेयाःसुदुःखिताः ॥ अंतेत्यक्त्वाचतत्सर्वंनिराशायांतिजैमिने ॥ १० ॥ परलोकेद्विजश्रेष्ठःसाधुसद्बलवर्जितः ॥
निर्द्धनेबंधुहीनेचनादत्तमुपतिष्ठते ॥ ११ ॥ स्तोकंस्तोकंचविप्रेन्द्रभक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ नित्यंदेयानिदानानिवैष्णवैर्निजभक्तितः ॥ १२ ॥
सर्वेषामेवदानानामन्नदानंद्विजोत्तम ॥ जलदानंचतत्वज्ञैरतिश्रेष्ठंप्रकीर्तितम् ॥ १३ ॥ विनान्नेननतिष्ठंतिप्राणादेहेषुदेहिनाम् ॥ अन्नदःप्राणदोज्ञेयःप्राण
दःसकलप्रदः ॥ १४ ॥ तस्मात्समस्तदानानामन्नदोलभतेफलम् ॥ अन्नदानसमंदानंजलदानंचजैमिने ॥ १५ ॥ विनातोयेननान्नंस्यादतस्तोयंप्रदी
यते ॥ क्षुधातृषापिविप्रेन्द्रद्वेतुल्येतुप्रकीर्तिते ॥ १६ ॥ तस्माद्दत्वाचतोयंचश्रेष्ठंप्रोक्तंमनीषिभिः ॥ जीवनंजीवनंनॄणांजीवनंनचजीवनम् ॥ १७ ॥ अ
तोजीवनरक्षार्थंजीवनंप्राज्ञउत्सृजेत् ॥ अन्नंतोयंचविप्रेन्द्रदत्तंयेनमहीतले ॥ १८ ॥ तेनसर्वाणिदानानिकृतानिनात्रसंशयः ॥ अन्नदानस्यमाहात्म्यंजल
दानस्यवैशृणु ॥ १९ ॥ बभूवहास्तिनपुरेकुबेरइववित्तवान् ॥ तस्मिन्नेवपुरेवेश्यावभूवसुरसुंदरी ॥ २० ॥ ख्यातारतिविदग्धेतिसर्वलक्षणसंयुता ॥ तत्र
क्षेमंकरीनामब्राह्मणीश्रेष्ठवंशजा॥२१॥समस्तगुणसम्पन्नाविधवासीद्द्विजात्मजा ॥ साब्राह्मणीद्विजश्रेष्ठजारानुरक्तमानसा ॥२२॥ निषिद्धंकर्मकुर्वतीत्यक्त्वा
यात्यविवेकताम्॥तयासंनिहिताविप्रवेश्यापिब्राह्मणीचसा॥२३॥चकारसख्यंस्नेहेनवेश्यावृत्तिमुपेत्यसा॥सावेश्याब्राह्मणीचापिद्वेऽप्येकत्रदिनेदिने ॥२४॥
पापानिचक्रतुःप्रीत्याअसंख्यातानिजैमिने ॥ ततोरतिविदग्धासावृद्धभावमुपागता ॥ २५ ॥ ब्राह्मणीचापिविप्रेन्द्रदुःशीलात्यंतपापिनी ॥ कदाचिद्वारसु
ख्यासाजरंतींतांनिजांसखीम् ॥ २६ ॥ प्राहेतिविस्मिताविप्रवचनंविनयान्विता ॥ ॥ रतिविदग्धोवाच ॥ ॥ सखित्वयासहानेकंदारुणंपातकंकृ

तम् ॥ २७ ॥ अद्यापिपंतकेदृष्टिर्महत्तीवर्ततेमम ॥ सौन्दर्यंचबलंचैवसर्वंमेजरयाहृतम् ॥ २८ ॥ इत्थमस्वास्थ्यकृन्नित्यमाशांत्यकुंनशक्यते ॥
स्थावरंसुमहत्प्रातंकृतपातकयामया ॥ २९ ॥ समागतमिवैतर्हिसमीक्ष्यमरणंगतम् ॥ उपार्जितेनपापेनयानिवित्तानिवैमया ॥ ३० ॥ रक्षिष्यंत्यन
पत्यायांमृतायांमयितानिके ॥ तस्मात्सर्वाणिवित्तानिअन्यायोपार्जितानिच ॥ ३१ ॥ दातुमिच्छामिविप्रेभ्योयदित्वंमन्यसेसखि ॥ ॥ ब्राह्मण्यु
वाच ॥ ॥ मयायावन्तिवित्तानिपश्येतिसंचितानिच ॥ ३२ ॥ असत्पात्रेषुदत्तानितानिसर्वाणिनित्यशः ॥ तस्मादहंधनैर्हीनाकिंदास्यामिद्वि
जातये ॥ ३३ ॥ अस्तिचेद्यदिवित्तंतेदानमाशुतदाकुरु ॥ तस्याएवंवचःश्रुत्वासावेश्यात्यंतहर्षिता ॥ ३४ ॥ वित्तेनसकलेनैवअन्नदानंचकारह ॥
हरिशर्माचविप्रेन्द्रोधनवानातिभक्तितः ॥ ३५ ॥ पूजयामाससततंभगवंतंजनार्दनम् ॥ जितेन्द्रियोजितक्रोधोहिंसादम्भविवर्जितः ॥ ३६ ॥ प्रीतये
कमलाभर्तुःसतेपेसुमहत्तपः ॥ गंधपुष्पैश्चबलिभिर्घृतधूपैःप्रदीपकैः ॥ ३७ ॥ पूजयामासदेवेशंनित्यमेवजनार्दनम् ॥ धनवानपिविप्रोऽसौवित्तस्यक्ष
यशंकितः ॥ ३८ ॥ पिपीलिकामूषिकाश्चतथान्येपिचजंतवः ॥ कृपणस्यद्विजश्रेष्ठगृहेनित्यंबुभुक्षिताः ॥ ३९ ॥ उपार्जितंधनंसर्वंस्वयमेवदिनेदिने ॥
बुभुजेब्राह्मणश्रेष्ठदानकर्मविवर्जितः ॥ ४० ॥ सुहृदांब्राह्मणानांचबांधवानांकदापिसः ॥ चकारनचसंभाषामर्थप्रार्थनशंकया ॥ ४१ ॥ विगणय्य
स्ववित्तानिसुबहूनिनिजालये ॥ मत्वाश्रेष्ठमिवात्मानंमोदतेसौद्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ कदाचित्प्रातकालेसौब्राह्मणोऽत्यंतवित्तवान् ॥ गणिकाब्राह्मणीसाचए
ककालेमृताद्विज ॥ ४३ ॥ अथदूताःसमायातास्तान्नेतुमतिभीषणाः ॥ धर्मराजस्यदेवस्यपाशमुद्गरपाणयः ॥ ४४ ॥ तेचचण्डादयोदूतास्तान्समादा
यजैमिने ॥ ययुर्धर्मपुरंसद्योदुर्गमेनपथाततः ॥ ४५ ॥ ॥ चण्डउवाच ॥ ॥ आनीतोहरिशर्माचवेश्याचब्राह्मणीचसा ॥ तवाज्ञयाजीवितेशपश्यैता
न्पुरतःस्थितान् ॥ ४६ ॥ तान्समालोक्यजीवेशःप्रहस्यद्विजसत्तम ॥ चित्रगुप्तमितिप्राहसर्वकार्येविचक्षणम् ॥ ४७ ॥ ॥ यमउवाच ॥ एतेषांसर्व
कार्याणिशुभदान्यशुभानिच ॥ मूलाद्विचारयप्राज्ञचित्रगुप्तमहामते ॥ ४८ ॥ यमादेशात्ततस्तेषांचित्रगुप्तोविचक्षणः ॥ सर्वंविचारयामासशुभकर्माशु
भंतथा ॥ ४९ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ देवाकर्णयवक्ष्यामिपुण्यंचपातकंतथा ॥ इयंवेश्याब्राह्मणीचहरिशर्माचकारयत् ॥ ५० ॥ एषार
तिविदग्धाख्यागणिकातिदुराशया ॥ चकारयानिपापानिवक्तुंतानिनशक्यते ॥ ५१ ॥ अन्यायोपार्जितैर्वित्तैरखिलैरेवसूर्यज ॥ अन्नदानंचकारेयंग
णिकागतयौवना ॥ ५२ ॥ अन्नदानप्रभावेणयातनागृहवासदैः ॥ त्यक्तेयंपातकैःसर्वैःकोटिजन्मार्जितैरपि ॥ ५३ ॥ अन्नदानंमहा
राजयेकुर्वंतिजनाःक्षितौ ॥ तेपापिनोऽपिगच्छंतितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ५४ ॥ यावन्त्यन्नानियच्छंतिमानवाःक्षितिमण्डले ॥ तावंत्योब्रह्महत्याश्चतस्यन

श्यंत्यसंशयः ॥ ५५ ॥ अन्नानियच्छतांत्यक्त्वाशरीराणिचपातकम् ॥ गृह्णतामेवपात्राणिसहसायातिसूर्यज ॥ ५६ ॥ तस्मात्पापिनामन्नानिनगृह्णंतिवि
चक्षणाः ॥ मोहाद्गृह्णंतियेमूढास्तएवपापभागिनः ॥ ५७ ॥ शुभकर्माशुभंवापिवेश्यायाःकथितंप्रभो ॥ ब्राह्मण्याःशृणुकर्माणिशुभानिचाशुभानिच ॥
॥ ५८ ॥ इयंक्षेमंकरीनामब्राह्मणीशुद्धवंशजा ॥ भद्रकीर्तिप्रियासर्वंचकारदुरितंप्रभो ॥ ५९ ॥ त्यक्त्वानिजाश्रमाचारंनिजयौवनगर्विता ॥ बभूवात्यंतपा
पिष्ठाजारसंगमलोलुपा ॥ ६० ॥ कदाचिच्छैशवेराजन्खेलंतीशिशुभिःसह ॥ रथ्यायांखननंचक्रेचतुष्कोणसमन्वितम् ॥ ६१ ॥ तस्मिन्नेवदिनेमेघउदका
निववर्षच ॥ पूरितंतज्जलैःखातंतयाविनिर्मितंप्रभो ॥ ६२ ॥ ततोमध्याह्नसमयेगौरेकस्तृषितोनृप ॥ अपिबत्तत्रपानीयंतापितस्तपनातपैः ॥ ६३ ॥ तेनै
वसर्वपापानिविनिष्टानिमहांतिवै ॥ तस्याःसूर्यसुतप्राज्ञजलदानप्रभावतः ॥ ६४ ॥ विमुक्ताःसकलैःपापैर्व्रजेन्नारायणालयम् ॥ कृतपापाहिदेवेशब्राह्मणीयंदु
राशया ॥ ६५ ॥ विमुक्तासकलैःपापैर्जलदानप्रभावतः ॥ अयंविप्रोमहाभक्तोदेवदेवस्यचक्रिणः ॥ ६६ ॥ ततोऽस्योपरिजीवेशप्रभुरेकोऽच्युतःस्मृतः ॥
॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ चित्रगुप्तस्यतद्वाक्यंसमाकर्ण्यसदंडभृत् ॥ ६७ ॥ तांवेश्यांब्राह्मणींचापिववंदेब्राह्मणंचतम् ॥ दिव्यैःसुवर्णालंकारैर्वस्त्रैर्नाना
विधैस्तथा ॥ ६८ ॥ तेषांपूजांयमःश्रुत्वाकुटुंबिनांचजैमिने ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंसुप्रीतोमृदुलाक्षरम् ॥ ६९ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ यूयंसर्वे
महात्मानोविनष्टाखिलपातकाः ॥ समस्तसुखदंस्थानंगच्छतश्रीपतेःप्रभोः ॥ ७० ॥ तानारोप्यततोदिव्येयमःकांचननिर्मिते ॥ राजहंसयुतेस्थानेप्रे
षयामासचक्रिणः ॥ ७१ ॥ ततोदिव्यरथारूढाःसर्वाभरणभूषिताः ॥ पुरंभगवतोजग्मुस्तेसर्वेगतपातकाः ॥ ७२ ॥ गणिकाब्राह्मणीसाचविनष्टा
खिलकल्मषा ॥ सान्निध्यंप्राप्यदेवस्यतस्थौविप्रचिरंसुखम् ॥ ७३ ॥ हरिशर्माणमालोक्यसमायांतंजनार्दनः ॥ ददौवरासनंतस्मैस्नेहात्कनकनिर्मितम् ॥
॥ ७४ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चतमभ्यर्चद्द्विजोत्तमम् ॥ वरासनोपविष्टंचपप्रच्छेतिमुदाहरिः ॥ ७५ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ द्विजन्मन्कुशलंब्रूहि
मद्भक्तप्रवरोसियत् ॥ चिरंमेमंदिरंतिष्ठसर्वोपद्रववर्जिते ॥ ७६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ त्वांस्मृत्वापीक्षितोदेवलभतेकुशलंप्रभो ॥ त्वत्सान्निध्यंमया
प्राप्तंकुशलंकिमतःपरम् ॥ ७७ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतस्यवचनंश्रुत्वाभगवान्प्रणयोदितम् ॥ दत्तवान्निजसारूप्यंप्रीतस्तस्मैद्विजन्मने ॥ ७८ ॥
ददौतस्मैसुखंसर्वंदुर्लभंकमलापतिः ॥ आहारमात्रंनददौतत्कार्पण्यंस्मरन्प्रभुः ॥ ७९ ॥ दिनद्वयांतरेविप्रोनिराहारःक्षुधाकुलः ॥ प्रोवाचविष्णुंदेवेशंविन
यावनतःस्थितः ॥ ८० ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ प्रभोप्राप्तंतवस्थानमनेकतपसांफलैः ॥ अत्रापिक्षुधयानित्यंविफलोऽस्मिकथंप्रभो ॥ ८१ ॥ देवकन्या
गणैर्दिव्यैःसंप्राप्तनवयौवनैः ॥ श्वेतचामरवातेनमंचेष्वपिनिवीजितः ॥ ८२ ॥ सुगंधानांप्रसूनानांमहास्रग्भिरलंकृतः ॥ चंदनैर्लिप्तसर्वांगोराजश्रेष्ठइवप्रभो ॥

॥८३॥ चार्वङ्गीभिःकामिनीभिर्नित्यंमत्पुरतःप्रभो ॥ गीतेननृत्यतेचापिनारायणतवाज्ञया ॥ ८४ ॥ वासवाद्याःसुराःसर्वेरजांसिममपादयोः ॥ शिरःकि
रीटशोभीनिनित्यमेववहंतिवै ॥ ८५ ॥ देवदेवर्षयश्चापिमुनयश्चजगत्पते ॥ स्तुवंतिमांस्तवैर्नित्यंकिंकराइवसर्वदा ॥ ८६ ॥ चतुर्बाहुरहंश्यामः
शङ्खचक्रगदाब्जभृत् ॥ प्रफुल्लपुण्डरीकाक्षःपीतवासाःसुकुण्डलः ॥ ८७ ॥ स्वर्णयज्ञोपवीतीचकिरीटीकुण्डलीतथा ॥ दृश्येत्वमिवदेवाद्यैर्द्वि
तीयोगरुडध्वजः ॥ ८८ ॥ सुखान्येतानिदत्तानिदुर्लभानित्वयाप्रभो ॥ ददासिकथमाहारंनमह्यंपरमेश्वर ॥ ८९ ॥ क्षुधाग्निनाचसु
महच्छरीरंममदह्यते ॥ यथैवज्वलितोवृक्षःकोटरस्थेनवह्निना ॥ ९० ॥ सुखमेतत्त्वयादत्तंहरेमह्यंनरोचते ॥ प्रज्वलज्जठराग्नौतुविह्वलाङ्गायके
शव ॥ ९१ ॥ कर्मणामनसावाचात्वांविनाजगदीश्वरम् ॥ नपूजितोमयाकश्चिद्देवदेवगणार्चितः ॥ ९२ ॥ स्वप्नेनापिजगन्नाथतस्यभक्तिःकृतानहि ॥
आहारंकेनदोषेणददासिनहिमेप्रभो ॥ ९३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ अथासौभगवान्विष्णुःकौतुकीसमुवाचतम् ॥ गच्छब्राह्मणभद्रंतेब्रह्माणं
प्रतिसत्वरम् ॥ ९४ ॥ इतिश्रुत्वावचोविप्रःशीघ्रंब्रह्माणमाययौ ॥ ब्रह्मातंप्रतिप्रोवाचकार्पण्यंतस्यदर्शयन् ॥ ९५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ दुःखा
दुपार्जितंकर्मदीयतेयन्नभूसुरे ॥ स्वयंनभुंजतेतच्चनष्टमेवनसंशयः ॥ ९६ ॥ कारणंतवदुःखस्यसर्वमेवमयोदितम् ॥ गच्छब्राह्मणभद्रंतेनिःसंदेहोय
मागतः ॥ ९७ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ निजकर्मविपाकोयंत्वत्प्रसादाच्छुतोऽखिलः ॥ इदानींब्रूहिदानानिकानिदेयानिमानवैः ॥ ९८ ॥ ॥ ब्र
ह्मोवाच ॥ ॥ बहूनिसंतिदानानितानिवक्तुंनशक्यते ॥ संक्षेपात्कथ्यतेविप्रनिशामयसमाहितः ॥ ९९ ॥ भूमिदानंद्विजश्रेष्ठसर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥ कृतंपु
ण्यात्मनायेनसज्ञेयःसर्वदानकृत् ॥ १०० ॥ गोचर्ममात्रंभूमिंयोददातिद्विजसत्तम ॥ सगच्छेत्परमंस्थानंविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ १०१ ॥ भूमिंसस्य
समेतांयोदरिद्रायद्विजातये ॥ ददातिब्राह्मणश्रेष्ठतस्यपुण्यंनिशामय ॥ १०२ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोनारायणपुरंव्रजेत् ॥ तत्रभुंक्तेसुखंसर्वयावदिंद्राश्चतु
र्दश ॥ १०३ ॥ भूयोभूमिंसमासाद्यसार्वभौमोनृपोभवेत् ॥ चिरंभुक्त्वामहींकृत्स्नांनरोनारायणोभवेत् ॥ १०४ ॥ यस्माद्भूमिर्द्विजैर्ग्राह्यात्यक्त्वादान
शतान्यपि ॥ भूमिदोभूमिनेताचद्वावपिस्वर्गगामिनौ ॥१०५॥ मंदबुद्धिर्द्विजोयस्तुभूमिदानंपरित्यजेत् ॥ प्रतिजन्मनिविप्रेन्द्रसभवेदातिदुःखितः ॥१०६॥
अन्येभ्योऽपिसमादायभूमिदानंयआचरेत् ॥ तस्यविष्णुरतिप्रीतोददातिपरमंपदम् ॥१०७॥ ग्रामंयच्छतियोविप्रदरिद्रायद्विजातये ॥ दापयत्यपिवातस्य
पुण्यंवापिनिशामय ॥ १०८ ॥ यावंतोरेणवोभूमौयावंतोवृष्टिबिंदवः ॥ मन्वंतराणितावंतिविष्णुलोकेवसेत्सुधीः ॥ १०९ ॥ धेनुंपयस्विनींयस्तुसवत्सां
यच्छतिद्विज ॥ तस्यब्रवीम्यहंपुण्यमाकर्णयमहात्मनः ॥ ११० ॥ सप्तद्वीपांमहींदत्वाससस्यांयत्फलंलभेत् ॥ तत्फलंलभतेमर्त्योधेनुंयच्छन्द्विजात

ये ॥ १११ ॥ ददातिवृषभंयस्तुब्राह्मणायकुटुंबिने ॥ विमुक्तःपातकैरुद्रैरुद्रलोकंसगच्छति ॥ ११२ ॥ तस्ययावंतिरोमाणिशरीरेवृषभस्यच ॥ ताव
त्कल्पसहस्राणिरुद्रेणसहमोदते ॥ ११३ ॥ यस्तुवेदविदेधेनुंदद्यादुभयतोमुखीम् ॥ नतस्यपुनरावृत्तीरुद्रलोकात्कदाचन ॥ ११४ ॥ वृषंतिलसमायुक्तं
कृष्णंयस्तुप्रयच्छति ॥ सरुद्रभवनेतिष्ठेद्दिजेन्द्रतिलसंख्यया ॥ ११५ ॥ तिलप्रमाणमपिचस्वर्णंदद्याद्दिजातये ॥ सयातिविष्णुभवनंकुलकोटिसमन्वि
तः ॥ ११६ ॥ योभक्त्यारजतंयच्छेद्दरिद्रायद्विजातये ॥ चंद्रलोकंसमासाद्यसुधापानंकरोतिसः ॥ ११७ ॥ हीरकंमौक्तिकंचापिप्रवालंचमणिंतथा ॥
योददातिद्विजश्रेष्ठशक्रलोकंसगच्छति ॥ ११८ ॥ अश्वदानंद्विजश्रेष्ठयःकरोतिमहाशयः ॥ गन्धर्वराजराजत्वंसप्राप्नोतिनसंशयः ॥ ११९ ॥ ददातिवा
रणंयस्तुयुवानंदोषवर्जितम् ॥ देवराज्येविभागीसभवेदिन्द्रइवद्विज ॥ १२० ॥ नरदोलांचयोदद्याद्ब्राह्मणायसदक्षिणाम् ॥ सोऽपीन्द्रपदमासाद्यवसेत्क
ल्पचतुष्टयम् ॥ १२१ ॥ शालिग्रामशिलादानंयोददातिद्विजातये ॥ तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिसमासेनशृणुद्विज ॥ १२२ ॥ सप्तद्वीपांमहींदत्वासशैलव
नकाननाम् ॥ यत्फलंतच्चलभतेशालग्रामशिलाप्रदः ॥ १२३ ॥ तुलापुरुषदानेनयत्फलंप्राप्यतेनरैः ॥ शालग्रामशिलांयच्छंस्तस्मात्कोटिगुणंलभे
त् ॥ १२४ शालग्रामशिलायेनप्रदत्ताद्विजसत्तम ॥ नूनंतेनप्रदत्तानिभुवनानिचतुर्दश ॥ १२५ ॥ तुलापुरुषदानंयःप्रकरोतिनरोत्तम ॥ दिविदि
व्यांबरधरश्चिरंसचमहीपतिः ॥ १२६ ॥ जननीजठरेभूयस्तस्यजन्मनविद्यते ॥ ददातियस्तुवैकन्यांसालंकारांनरोत्तमः ॥ १२७ ॥ सगच्छेद्विष्णुभ
वनंपुनरावृत्तिवर्जितः ॥ यःकन्याविक्रयंमूढोमोहात्प्रकुरुतेनरः ॥ १२८ ॥ सगच्छेन्नरकंघोरंपुरीषह्रदसंज्ञकम् ॥ विक्रीतायाश्चकन्यायायःपुत्रोजायते
द्विज ॥ १२९ ॥ सचांडालइवज्ञेयःसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ कन्याविक्रयिणःपुंसोमुखंपश्येन्नशास्त्रवित् ॥१३०॥ पश्येदज्ञानतोवापिकुर्याद्भास्करदर्शनम् ॥
यत्किंचित्क्रियतेकर्मकन्याविक्रयिणःपुरः ॥ १३१ ॥ शुभंतत्सकलंकर्मगच्छेद्विफलतांद्विज ॥ कन्याविक्रयिणोनास्तिनरकान्निष्कृतिःपुनः ॥ १३२ ॥
कन्यादानकृतोनास्तिस्वर्गादागमनंपुनः ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपेणब्रवीमिते ॥ १३३ ॥ हीरकक्षितिकन्यानांफलंस्याच्चशताधिकम् ॥ उपानहंचातपत्रं
यस्तुयच्छतिभूतले ॥ १३४ ॥ शृणुतस्यतुवैपुण्यंसंक्षेपेणब्रवीमिते ॥ इहवर्षशतंजीवेत्सर्वसंपत्समन्वितः ॥ १३५ ॥ मृतःशक्रपुरंप्राप्यशतकल्प
चतुष्टयम् ॥ ददातिनूतनंवस्त्रंसयातिपरमांगतिम् ॥ १३६ ॥ वस्त्रंपुरातनंयच्छेद्धेनुंचर्मजतींतथा ॥ कन्यांरजस्वलांयस्तुससदानरकंव्रजेत् ॥ १३७ ॥
फलदोमानवोविप्रगच्छतित्रिदशालयम् ॥ भुंक्तेकल्पसहस्राणिफलंतत्रामृतोपमम् ॥ १३८ ॥ शाकप्रदोयातिविप्रशंभोर्भगवतःपदम् ॥ तत्रकल्पद्वयं
भुंक्तेपायसंदुर्लभंसुरैः ॥ १३९ ॥ दुग्धदोदधिदश्चैवघृतदस्तक्रदस्तथा ॥ प्राप्नोतिवैसुधापानंपुरोभगवतोहरेः ॥ १४० ॥ पुष्पदोमनुजोविप्रगन्धद

श्वसुरालयम् ॥ तिष्ठेद्युगसहस्राणिपुष्पगन्धविभूषितः ॥ १४१ ॥ शय्यादानंद्विजश्रेष्ठयःकरोतिद्विजोत्तम ॥ सब्रह्मलोकमागत्यपर्यंकशयनाश्चिरम् ॥
॥ १४२ ॥ दीपदःपीठदश्चैवसर्वपापविवर्जितः ॥ दिव्यसिंहासनस्थश्चजलदीपावलीवृतः ॥१४३॥ तांबूलदोनरोराजन्भुविभुंक्तेखिलंशुभम् ॥ दिविदेवा
ङ्गनाक्रोडेसुप्तस्तांबूलमत्तिवै॥१४४॥विद्यादानंद्विजश्रेष्ठयःकरोतिनरोत्तम॥संप्राप्यसंनिधिंविष्णोस्तिष्ठेद्युगशतद्वयम् ॥१४५॥ ततोज्ञानंसमासाद्यतत्रैव
द्विजसत्तम ॥ प्राप्नोतिदुर्लभंमोक्षंप्रसादात्कमलापतेः ॥ १४६ ॥ अनाथंब्राह्मणंयस्तुपाठयत्यतिदुःखितम् ॥ सयातिविष्णुभवनंपुनरावृत्तिदु
र्लभम् ॥ १४७ ॥ कुलीनोऽपिद्विजश्रेष्ठोनभातिविद्ययाविना ॥ तस्माद्विजंपाठयंतःप्रयांतिपरमंपदम् ॥ १४८ ॥ भुविप्रत्यक्षदेवोऽपिब्राह्मणोदेवताश्रयः॥
सर्ववर्णगुरुर्नैवविद्याहीनोविराजते ॥ १४९ ॥ संसारेयानिदानानिसंतिहेमादिकानिच ॥ तानितेनप्रदत्तानिब्राह्मणोयेनपाठितः ॥ १५० ॥ कुर्यात्पुस्त
कदानंयोनरोभक्तिसमन्वितः ॥ तस्यपुण्यंद्विजश्रेष्ठसंक्षेपात्तेवदाम्यहम् ॥ १५१ ॥ तत्राक्षराणियावंतिपत्रेपत्रेचपुस्तके ॥ प्रत्यक्षरेलभेत्पुण्यंकपिलाको
टिदानजम् ॥ १५२ ॥ यावद्दिनंपुस्तकंतत्प्रपठंतिद्विजातयः ॥ तावन्मन्वंतरंतिष्ठेद्वैकुंठेपुस्तकप्रदः ॥ १५३ ॥ एवमादीन्यनेकानिसंतिदानानिभूसुर ॥
सम्यग्वक्तुंजगत्यस्मिन्कःशक्तोद्विशतैरपि ॥ १५४ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानिक्रियंतेयानिमानवैः ॥ हन्यंतेतानिपापानितस्माद्दानंसमाचरेत् ॥ १५५ ॥ आ
त्मपुण्येनयद्दानंदीयतेचात्रिभिर्जनैः ॥ यावद्द्रव्यंफलंतस्मात्तस्यदानस्यलभ्यते ॥१५६॥ प्रीतयेकमलाभर्तुर्यद्दानंदीयतेजनैः ॥ तस्यकोटिगुणंपुण्यंलभ
तेनात्रसंशयः ॥ १५७ ॥ तस्मान्नारायणप्रीतिहेतवेमतिमान्नरः ॥ दानंसमाचरेद्विप्रभक्तिकर्मसमन्वितः ॥ १५८ ॥ तपसोऽपिपरंदानंनिरुक्तंतत्वदर्शि
भिः ॥ अतोयत्नादपिप्राज्ञोदानकर्मसमाचरेत् ॥ १५९ ॥ दानंतपोद्वेअपियःप्रकरोतिनरोत्तमः ॥ तस्यतुल्योजगत्यस्मिन्विद्यतेनहिभूसुर ॥ १६० ॥
इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेसर्वदानमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वाहरिशर्माद्विजोत्तमः ॥
भूयोऽपितंनमस्कृत्यभक्त्याप्राहेतिजैमिने ॥ १ ॥ ॥ हरिशर्मोवाच ॥ ॥ प्रोक्तानियानिदानानिसुबहूनित्वयाप्रभो ॥ कस्मैदेयानिदानानितन्मे
गदितुमर्हसि ॥२॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सर्वेषामेववर्णानांब्राह्मणःपरमोगुरुः ॥ तस्मैदेयानिदानानिभक्तिश्रद्धासमन्वितैः ॥३॥ सर्वदेवाश्रयोविप्रःप्रत्य
क्षस्त्रिदशोभुवि ॥ सतारयतिदातारंदुस्तरेविश्वसागरे ॥ ४ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ सर्ववर्णगुरुर्विप्रस्त्वयाप्रोक्तःसुरोत्तम ॥ तेषांमध्येतुकःश्रेष्ठःकस्मै
दानंप्रदीयते ॥५॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सर्वेपिब्राह्मणाःश्रेष्ठाःपूजनीयाःसदैवहि ॥ स्तेयादिदोषतप्तायेब्राह्मणाब्राह्मणोत्तम ॥६॥ अस्माकंद्वेषिणस्तेचपरे
भ्योनकदाचन ॥ अनाचाराद्विजाःपूज्यानचशूद्राजितेन्द्रियाः ॥ अभक्ष्यभक्षकागावोलोकानांमातरःस्मृताः ॥ ७ ॥ माहात्म्यंभूमिदेवानांविशेषा

दुच्यतेमया ॥ त्वत्स्नेहाद्द्विजश्रेष्ठनिशामयसमाहितः ॥ ८ ॥ क्षत्रियाणांचवैश्यानांशूद्राणांगुरवोद्विजाः ॥ अन्योन्यंगुरवोविप्राःपूजनीयाश्चभूसुराः ॥ ९ ॥
ब्राह्मणंपूजयेद्यस्तुविष्णुबुद्ध्यानरोत्तम ॥ आयुःपुत्रश्चकीर्तिश्चसंपत्तिस्तस्यवर्द्धते ॥ १० ॥ संचिनोतिद्विजंयस्तुमूढधीर्मानवोभुवि ॥ सुदर्शनेनतच्छी
र्षंहंतुमिच्छतिकेशवः ॥ ११ ॥ पुष्पहस्तंपयोहस्तंदेवहस्तंचजैमिने ॥ ननमेद्ब्राह्मणंप्राज्ञस्तैलाभ्यंगितविग्रहम् ॥ १२ ॥ जलस्थंदेववेश्मस्थंध्यानम
ज्जितचेतसम् ॥ देवपूजांप्रकुर्वंतंननमेद्ब्राह्मणंबुधः ॥ १३॥ बहिष्क्रियांप्रकुर्वंतंभुंजानंचद्विजोत्तम ॥ तथासामानिगायंतंननमेद्ब्राह्मणंबुधः ॥ १४ ॥ ब्राह्म
णायत्रतिष्ठंतिबहवोद्विजसत्तम ॥ प्रत्येकंतुनमस्कारस्तत्रकार्योनधीमता ॥ १५ ॥ कृताभिवादनंविप्रंभक्त्यायोनाभिवादयेत् ॥ सचाण्डालसमोज्ञेयोना
भिवाद्यःकदाचन ॥ १६ ॥ कृतप्रणामंतनयंनमेतांपितरौनच ॥ कृतप्रणामाःसर्वेऽपिनमस्कार्याद्विजैर्द्विजाः॥१७॥ कृतदोषान्द्विजान्गाश्चनाद्विषन्तिविचक्ष
णाः॥द्विषंतिवापिमोहेनतेषांरुष्टःसदाहरिः॥१८॥ याचकान्ब्राह्मणान्यस्तुकोपदृष्ट्याप्रपश्यति ॥ सूचीप्ररोपणंतस्यनेत्रयोःकुरुतेयमः ॥१९॥ विप्रनिर्भर्त्स
नंमूढायेनवक्रेणकुर्वते ॥ तस्मिन्वक्त्रेयमस्तप्तंलोहदंडंददातिवै ॥२०॥ ब्राह्मणोयद्गृहेभुंक्तेतद्गृहेकेशवःस्वयम् ॥ देवताःसकलायेचपितरश्चसुरर्षयः॥२१॥
विप्रपादोदकंयस्तुकणमात्रंवहेद्बुधः॥ देहस्थंपातकंतस्यसर्वमेवाशुनश्यति॥२२॥कोटिब्रह्माण्डमध्येषुसंतितीर्थानियानिवै॥ तीर्थानितानिसर्वाणिविप्रपादे
तुदक्षिणे ॥ २३ ॥ विप्रपादोदकैर्नित्यंसिक्तंस्याद्यस्यमस्तकम् ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥२४॥ सर्वपापानिघोराणिब्रह्महत्यादिकानिच॥
सद्यस्तस्यविनश्यंतिविप्रपादांबुधारणात् ॥२५॥ क्षयाद्याव्याधयःसर्वाःपरमक्लेशदायिकाः ॥ गच्छंतिविलयंसद्योविप्रपादांबुधारणात् ॥ २६ ॥ पित्रर्थंया
नितोयानिदीयंतेविप्रपादयोः ॥ तैस्तृप्ताःपितरःस्वर्गेतिष्ठंत्याचंद्रतारकम्॥२७॥ प्रक्षाल्यविप्रचरणौदूर्वाभिर्योऽर्चयेद्बुधः॥तेनार्चितोजगत्स्वामीविष्णुःसर्व
सुरोत्तमः ॥ २८ ॥ विप्राणांपादनिर्माल्यंयोमर्त्यःशिरसावहेत् ॥ सत्यंसत्यमहंवच्मितस्यमुक्तिर्हिशाश्वती ॥२९॥ विप्रंप्रदक्षिणीकृत्यवंदतेयोनरोत्तमः॥
प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वीपावसुन्धरा ॥ ३० ॥ योदद्यात्फलतांबूलंविप्राणांपादसेचनात् ॥ रोगीरोगात्प्रमुच्येतपापीमुच्येतपातकात् ॥३१॥ मुच्यतेबन्ध
नाद्बद्धोविप्राणांपादसेचने ॥ अनपत्याश्चयानार्योमृतापत्याश्चयाःस्त्रियः ॥३२॥ बह्वपत्याजीववत्साविप्रपादस्यसेचनात् ॥माहात्म्यंशृणुविप्रेन्द्रसर्वपापप्र
णाशनम् ॥३३॥ द्विजांघ्रिसेचनस्याहंसमासेनब्रवीमिते ॥ पूर्वंभद्रक्रियोनामपवित्रकुलसंभवः॥३४॥बभूवब्राह्मणोविष्णोःपरिचर्यापरायणः ॥ वेदवित्सद
यःशांतःपितृभक्तिपरायणः ॥३५॥ अतिथीनांकृतापूजाज्ञातिपूजाकरस्तथा ॥ एकदासद्विजश्रेष्ठस्तैलाभ्यंगितविग्रहः ॥ ३६ ॥ जगामसरसींस्नातुंगृही
तस्नानवस्त्रकः ॥ कृतस्नानःसविप्रेन्द्रोविधिनातर्पणादिकम् ॥ ३७ ॥ चकारसर्वशास्त्रज्ञःसर्वलोकहितेरतः ॥ समाप्यस्नानकर्माणिहरिनामानिकीर्त

यन् ॥ ३८ ॥ आजगामस्वकेगेहेहरिपूजापरोऽभवत् ॥ पादौप्रक्षालयामासपानीयैरतिशीतलैः ॥ ३९ ॥ प्रक्षालितांघ्रिहस्तोऽसौब्राह्मणोब्राह्मणार्चकः ॥
स्थापयामासससर्वाणिस्नानोपकरणानिच ॥ ४० ॥ द्वारदेशेद्विजश्रेष्ठनिदाघतपनातपैः ॥ तापितोभषकःकश्चिदग्निकल्पैःसमागतः ॥ ४१ ॥ विप्रपादो
दकेतस्मिन्प्रसुप्तोत्यंतशीतले ॥ विप्रपादोदकस्पर्शाद्भषकोत्यंतपातकी ॥ ४२ ॥ विमुक्तःपातकैःसर्वैःकोटिजन्मकृतैरपि ॥ ससुप्तोमन्दिरद्वारिभषकोवि
कलस्तृषा ॥४३॥ पानीयंयाचयामासताडितोद्विजकिंकरैः॥ जगामपंचतांसद्यस्तत्रैवभषकोद्विजः ॥ ४४ ॥ द्विजाङ्घ्रिसेचनस्पर्शाद्भषकोवीतकल्मषः ॥
तमालोक्यमहात्मानंमूर्तिमंतमिवेश्वरम् ॥४५॥ विनयावनतःप्राहब्राह्मणोऽसौतपोधनः॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कस्त्वंब्रूहिमहाभागकेनदुःखीतुकर्मणा ॥
भषकस्यकुलेजातोनानादुःखसमाकुले ॥४६॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ वचनंतस्यविप्रर्षेःसमाकर्ण्यमहायशाः ॥ कथयामासवृत्तांतंमूलतःसर्वमात्मनः॥४७॥
अहमासंसर्वभौमःशङ्खनामामहाबलः ॥ चतुर्वर्षसहस्राणिमहींकृत्स्नामपालयम् ॥ ४८ ॥ मयाज्ञयाकृताःसर्वेजिताश्चरिपवोयुधि ॥ दत्तानिसर्वदानानिपा
लिताज्ञातयोनिजाः ॥ ४९ ॥ एकदाहंमहाभागसंधितःस्मरसायकैः ॥ बलाज्जनवधूंकांचिज्जहारभृशसुंदरीम् ॥ ५० ॥ तेनपापप्रभावेणममश्रीःसंशयं
गता ॥ ततस्समस्तैर्लोकैश्चनिरस्तोऽहंमहाबलः ॥ ५१ ॥ ततस्तुभ्रष्टराज्योऽहंकाननाभ्यंतरेस्थितः ॥ क्षुधातृषापरिश्रांतःकदाचित्पंचतांगतः ॥ ५२ ॥
अंतकस्यपुरंगत्वादुःखंभुक्तंमयाचिरम् ॥ तदाकर्णयविप्रेन्द्रशृण्वतांचित्तदुःखदम् ॥ ५३ ॥ संतप्तलोहशय्यायांतप्तताम्रमयींमहीम् ॥ संरेमेप्रज्वलद्वह्नि
शिखातितिसुभीषणाम् ॥ ५४ ॥ ततस्तुशमनादेशाल्लोहस्तंभंसुभीषणम् ॥ ज्वलतावह्निनातप्तंसमालिङ्ग्यस्थितोऽस्म्यहम् ॥ ५५ ॥ शीतिक्षुरांबुधारा
भिःसिक्तोहंयमकिङ्करैः ॥ दुःखमन्यच्चसुमहद्भुक्तंतत्रयमालये ॥ ५६ ॥ ततोनरकशेषेचजन्मासाद्यमुहुर्मुहुः ॥ पापयोनौमयादुःखमनुभूतंचिरंमहत् ॥
॥ ५७ ॥ त्वत्पादजलसंसर्गान्मुक्तोऽहंपापरज्जुना ॥ गच्छामिपरमंधामदुर्लभंयोगिनामपि ॥ ५८ ॥ त्वंमेगुरुर्द्विजश्रेष्ठनमस्तेऽस्तुमहात्मने ॥ त्वत्प्रसा
दाद्विमुक्तोऽहंपापैर्यामिपुरंहरेः ॥ ५९ ॥ ॥ भद्रक्रियउवाच ॥ ॥ पूर्वजन्मकथाराजन्मनुष्योनकदाचन ॥ अतस्तुतनयंत्यक्तासर्वदानानितिमा
चरेत् ॥ ६० ॥ नीतिग्राहीनृपोयस्तुविपत्तिर्नास्तितस्यवै ॥ चिरंभुनक्तिपृथिवींकंटकैःपरिवर्जिताम् ॥ ६१ ॥ यस्मैनरोचतेनीतिर्भूपालायदुरात्मने ॥
भ्रष्टश्रीरचिरेणापिसभवेन्नात्रसंशयः ॥ ६२ ॥ आयुर्बलंयशोमित्रंविजयंसुखमिच्छता ॥ मंत्रिणःपंडिताराज्ञानियोज्याःसर्वदैवहि ॥ ६३ ॥ अवज्ञायमहीभ
र्तुस्त्यजंतेसादरंबुधाः ॥ सभायांबुधहीनायांनीतिर्बलवतीनहि ॥ ६४ ॥ ततोनीतौविनष्टायांसहसाधरणीपतेः ॥ राजश्रियोविनश्यंतिसकोशबलवा

---

१ भषकः श्वा ।

हनाः ॥ ६५ ॥ ब्राह्मणान्गणकांश्चैववैद्यांश्चबांधवांस्तथा ॥ नृपाःकल्याणमिच्छंतिनद्विषंतिकदाचन ॥ ६६ ॥ गतश्रीर्गणकद्वेष्टावैद्यद्वेष्टायुवर्जितः ॥ ज्ञा
तिद्वेष्टानिष्कुलःस्याद्द्विजद्वेष्टाखिलार्तिभाक् ॥ ६७ ॥ राजानःपितरःप्रोक्ताःपुत्राजानपदास्तथा ॥ ततोभूपाःपालयंतिप्रजाःपुत्रमिवौरसान् ॥ ६८ ॥ पौ
रलोकेतथाकुर्याद्यथास्नेहोनिजात्मजे ॥ प्रजापीडाकरायेचभूपालाअतिपापिनः ॥ ६९ ॥ शिरःस्थाविपदस्तेषांविज्ञेयादीर्घदर्शिभिः ॥ विवेकिनोमही
पालाःपालयंतियथाप्रजाः ॥ ७० ॥ तथातानपिदेवेशःपालयत्यनिशंहरिः ॥ प्रजानांपालनंदंडंद्वेपिराज्ञेशुभावहे ॥ ७१ ॥ द्वाभ्यांविवर्जिताभूपास्तेविज्ञे
यानृपाधमाः॥दुष्टानांशासनंचैवशिष्टानांप्रतिपालनम्॥७२॥प्रकुर्वंतोमहीपालाश्चिरंनंदंतिभूतले॥न्यायेनोपार्जितंवित्तंयत्नाद्रक्षेन्महीपतिः॥७३॥ दुर्वृत्तोहि
महीपालोविपत्तौनहिविस्तरेत्॥नृपाःकल्याणमिच्छंतोनिजराज्यंशुभाशुभम् ॥७४॥ पश्यंतिनित्यंविप्रेन्द्रसत्वराश्चारचक्षुषा ॥ परचक्रभयंयावन्नायाति
चिंतयेद्भयम् ॥ ७५ ॥ आगतेतुभयेभूपआचरेन्निर्भयोपिच ॥ ज्ञातौवापिचमित्रेवापुत्रेवापिचमंत्रिणि ॥ ७६ ॥ कुर्यान्मुखेनगांभीर्यंमनसाप्रेमकेवलम् ॥
मंत्रिणोज्ञातयःपुत्राःप्रजाश्चभ्रातरस्तथा ॥ ७७ ॥ गांभीर्यहीनंभूपालंमन्यंतेनहिभूपवत् ॥ तिष्ठंतिप्रथमंदूरेनसंतिपुरतस्तथा ॥ ७८ ॥ लोकाश्रयंनहीच्छ
न्तित्यक्तगांभीर्यभूपतेः ॥ एकश्चमंत्रीराजावैचिरंराज्यत्वमिच्छता ॥ ७९ ॥ कर्तव्यःसकलेराज्येवृद्धयेनहिभूसुर ॥ अत्यंतबुद्धिवृत्तीनांभृत्यानां
सपदंहरेत् ॥ ८० ॥ तस्मात्संसदिभूपालोभृत्यमन्यंनियोजयेत् ॥ मूर्खस्त्रीविजितोराजागीतवाद्यरतःसदा ॥ ८१ ॥ तुरंगवाहनैर्हीनःसहसाविपदंव्रजे
त् ॥ आचारग्रहणंसत्यंस्ववाक्यप्रतिपालनम् ॥ ८२ ॥ गांभीर्यचेतिभूपानांलक्षणानिद्विजोत्तम ॥ सकथंनृपतिर्यस्तुप्रतापेनविवर्जितः ॥ ८३ ॥
सकथंनृपतिर्येनाऽनिर्जितापरमेदिनी ॥ जितायांपरमेदिन्यांयावत्पादंव्रजेन्नृपः ॥ ८४ ॥ प्रतिपादेश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिचाक्षयम् ॥ परभूमि
जयाकांक्षीहतोनृपतिभिर्युधि ॥ ८५ ॥ तदागच्छेत्परंस्थानंविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ युधिप्राप्तजयोराजाप्राप्नोतिपरमंपदम् ॥ ८६ ॥ संग्रामेप्राप्त
मृत्युर्वादिवीन्द्रसंपदंलभेत् ॥ त्यक्तशस्त्रंत्यक्तसत्वंपलायनपरायणम् ॥ ८७ ॥ योद्धारंयदियोहंतिसभूपोयात्यधोगतिम् ॥ पलायनपरोयुद्धेतद्धं
ताचद्विजोत्तम ॥ ८८ ॥ तावुभावपितिष्ठेतांनरकेऽत्यंतदुःसहे ॥ युद्धेचेत्साहसवान्योद्धातद्धंताचद्विजोत्तम ॥ ८९ ॥ तिष्ठेतांतावपिस्वर्गेयावच्च
न्द्रदिवाकरौ ॥ बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपादुच्यतेमया ॥ ९० ॥ प्रजापालनकृद्राजाकदाचिन्नावसीदति ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ इतिब्रुवतिभूपाले
तस्मिन्गलितकल्मषे ॥ ९१ ॥ पुष्पवृष्टिरभूत्तस्मिन्महतीगगनाद्द्विज ॥ अथदूताःसमायाताःकेशवस्यमहात्मनः ॥ ९२ ॥ राजहंसयुतंदिव्यंरथमादाय
सुन्दरम् ॥ रथंसतंसमारुह्यदिव्यंकनकनिर्मितम् ॥ ९३ ॥ जगामविष्णुभवनंसराजागतकल्मषः ॥ विप्रपादोदकस्यैतन्माहात्म्यंतेप्रकीर्तितम् ॥ ९४ ॥

तच्छ्रुत्वाभक्तिभावेननरोनिर्वाणमाप्नुयात् ॥ इतितेकथितंसर्वंश्रोतुंयद्वांछितंत्वया ॥ ९५ ॥ गच्छब्राह्मणभद्रंतेचक्रिणोनिलयंप्रति ॥ ॥ हरिशर्मोवाच ॥
क्षुधानलेनमहताशरीरंममदह्यते ॥ ९६ ॥ केनोपायेनभगवन्क्षुधाशांतिर्भवेन्मम ॥ एतन्मेवददेवेशभक्तस्त्वंभक्तवत्सलः ॥ ९७ ॥
प्राप्नोमिसुमहद्दुःखंनित्यंदग्धक्षुधानलैः ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ यच्छरीरंत्वयापुष्टंसततंभोजनैःकृतम् ॥ ९८ ॥ भुंक्ष्वतस्यशरीरस्यमांसानि
द्विजसत्तम ॥ आत्मतृप्तिंप्रकुर्वन्तिभोजनेनपरस्ययये ॥ मांसानिस्वशरीराणांभुंजतेतेपरत्रहि ॥ ९९ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वा
निष्ठुरंद्विजसत्तमः ॥ पुनस्तुष्टावतंदेवंवचनैःकोमलाक्षरैः ॥ १०० ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ प्रसीददेवदेवेशशरणागतपालक ॥ क्षमस्वसकलंदोषंसुरश्रे
ष्ठनमोऽस्तुते ॥ १०१ ॥ मलमूलप्रकीर्णानिवपूंषिवहतांनृणाम् ॥ सर्वएवप्रभोदोषाःसंतिकेचिद्गुणानच ॥ १०२ ॥ कृतंमयामोहवतादूषणंक्षंतुमर्हसि ॥
शरणापन्नलोकानांसद्भिर्दोषोनचेक्ष्यते ॥ १०३ ॥ आत्मदेहस्यमांसानिभोक्तुंब्रह्मन्नशक्यते ॥ देहिनांवदयद्योग्यंसंतुष्टिर्जायतेयतः ॥ १०४ ॥ इत्ये
वमुक्तंवचनंभक्त्यातेनाग्रजन्मना ॥ उवाचसदयोब्रह्मासर्वज्ञोब्राह्मणप्रियः ॥ १०५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शोकंमाकुरुविप्रेन्द्रशृणुमेवचनंशुभम् ॥
आहारोलभतेयेनप्रकारेणात्रसंप्रति ॥ १०६ ॥ आत्मनोजायतेपुत्रोयथैवात्मातथासुतः ॥ तस्मात्पुत्रकृतंकर्मलभंतेपितरःखलु ॥ १०७ ॥ चिरंति
ष्ठसिदेवस्यभवनेत्यंतशोभने ॥ एवमुक्तस्ततस्तेनसविप्रःक्षुधयाकुलः ॥१०८॥ स्वप्नेसंदर्शनंदत्वापुत्रंवचनमब्रवीत् ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ दीक्षितोऽ
सिसुतश्रेष्ठतथास्तुपरमांशिवम् ॥ १०९ ॥ तवास्मिजनकःसौम्यममदुःखंनिशामय॥तपःप्रभावैःपरमंधामप्राप्तंमयासुत ॥ ११० ॥ क्षुधानलेनसंततस्तत्र
सीदाम्यहंसदा ॥ यदामयिपितृस्नेहस्तवास्तिसुतसंप्रति ॥ १११ ॥ तदान्नमुदकंचापिमदर्थंदीयतांद्विज ॥ यत्किंचिद्दीयतेपुत्रैःपित्रर्थंक्षितिमंडले ॥
॥ ११२ ॥ लभंतेपितरस्तच्चयत्पुत्राःपितृदेहजाः ॥ पुरापरमयाभक्त्यापूजितोभगवान्मया ॥ ११३ ॥ गीतैर्वाद्यैश्चनृत्यैश्चस्तवपाठैश्चशोभनैः ॥
गंधैर्धूपैश्चनैवेद्यैर्घृतपूर्णप्रदीपकैः ॥ ११४ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चध्यानैरावाहनादिभिः ॥ नदत्तंजगदीशायकृपणेनमयात्मज ॥ ११५ ॥ अन्नमत्रम
पिक्वापिनैवेद्यंपापहारिणे ॥ अतिथेर्नकृतापूजातोयैरन्यैःकदाचन ॥ ११६ ॥ ज्ञातीनांयाचकानांचसंतुष्टिर्नकृतामया ॥ तेनैवकर्मणापुत्रनाराय
णगृहेऽपिच ॥ ११७ ॥ क्षुधानलेनसंतप्तःसीदामिप्रतिवासरे ॥ अतोन्नतोयदानानिदरिद्रायद्विजातये ॥ ११८ ॥ दत्वाक्षिप्रंसुरश्रेष्ठप्राणरक्षांकुरु
ष्वभोः ॥ अथवानकरोषित्वंनिष्ठुरत्वाद्यदाभवान् ॥ ११९ ॥ स्वमांसान्येवभोक्ष्यामितदावैविष्णुमंदिरे ॥ अथासौक्षुधितोविप्रःशुष्ककंठोष्ठतालुकः ॥
॥ १२० ॥ इत्युक्त्वादीक्षितंपुत्रमदृश्यःसहसाभवत् ॥ ततःप्रभातेविमलेप्रादुर्भूतेदिवाकरे ॥ १२१ ॥ स्वप्नेयदुक्तंपित्रातुचिंतयामाससदीक्षितः ॥ आ

त्मनःकर्मदोषेणपरलोकेऽपिमत्पिता ॥ १२२ ॥ क्षुधयादग्धसर्वाङ्गःसीदतिप्रतिवासरम् ॥ धिगस्तुमांमंदधियंकृपणप्रवरञ्जनम् ॥ १२३ ॥ मयापिपितृपु
ण्येननकिञ्चिदपिदीयते ॥ इतिसंचिंत्यबहुधादीक्षितोऽपिद्विजोत्तम ॥ १२४ ॥ ददौदानानिविप्रेभ्यःश्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ तेनपुण्यप्रभावेणतृप
यारहितःक्षुधा ॥ १२५ ॥ तस्थौनारायणागारेयावत्कालंशृणुष्वतत् ॥ चतुर्युगसहस्राणिब्रह्मणोहःप्रकीर्तितम् ॥ १२६ ॥ भवंतितस्मिन्नेवाह्नि
मनवश्चचतुर्दश ॥ इंद्राश्चतुर्दशप्रोक्तास्तस्मिन्नेवदिनेचते ॥ १२७ ॥ भुंजतेब्राह्मणश्रेष्ठविषयान्स्वान्पृथक्पृथक् ॥ एकस्मिन्ब्रह्मादिवसे
भुक्त्वास्वान्विषयाञ्छुभान् ॥ १२८ ॥ इन्द्राश्चमनवश्चैवविनश्यंतिचतुर्दश ॥ विष्णुलोकेस्थितेतस्मिन्हरिशर्मातिभास्वरे ॥ १२९ ॥ समस्त
सुखदेरम्येब्रह्मणोदिवसोगतः ॥ तत्रासौकालमेतावद्भुक्त्वाभोगान्मनोरमान् ॥ १३० ॥ परमंज्ञानमासाद्यप्रविवेशहरेस्तनुम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥
अन्नतोयसमंदानंसंसारेनास्तिजैमिने ॥१३१॥ सर्वदानफलान्येवअन्नतोयप्रदानतः ॥ नचपात्रपरीक्षाचनकालनियमःक्वचित् ॥ २३२ ॥ अन्नतोयप्रदाने
षुनिरुक्तस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ अन्नतोयप्रदानानिकर्तव्यानिसदैवहि ॥१३३॥एतत्पठंतिमनुजाःपरमादरेणमाहात्म्यमन्नजलयोश्चतथाद्विजानाम् ॥ तेप्राप्यचा
न्नजलदानफलंततोऽतेनारायणस्यनिलयंसुखदंप्रयांति ॥१३४॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेअन्नदानजलदानमाहात्म्यंनामएकविंशतितमोऽध्यायः॥
॥ २१ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ गङ्गायाःशुभमाहात्म्यंविष्णुपूजाफलंतथा ॥ अन्नदानस्यमाहात्म्यंजलदानस्यचोत्तमम् ॥१॥ विप्रपादोदकस्या
पिमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ त्वत्प्रसादाच्छ्रुतंसर्वंसेतिहासंगुरोमया ॥२॥ इदानींमुनिशार्दूलश्रोतुमिच्छामिसादरम् ॥ एकादश्याःफलंसर्वंसर्वपातकनाश
नम् ॥३॥ कस्मादेकादशीश्रेष्ठातस्याःकोवाविधिःस्मृतः ॥ कदाचिक्रियतेकिंवाफलंतस्यावदस्वमे ॥४॥ कावापूज्यतमातत्रदेवतासद्गुणार्णव ॥ अकुर्वतः
स्यात्कोदोषस्तन्मेवक्तुमिहार्हसि ॥ ५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एकादश्याःफलंसर्वंवक्तुंनारायणादृते ॥ शक्नोतिनान्योविप्रर्षेतस्माद्वच्मिसमासतः ॥
॥ ६ ॥ सृष्ट्यादौपुरुषश्रेष्ठःसंसारंसचराचरम् ॥ सर्वेषांदमनार्थायसृष्टवान्पापपूरुषम् ॥ ७ ॥ द्विजातिहत्यामूर्द्धानंमदिरापानलोचनम् ॥ स्वर्णस्तेयंच
वदनंगुरुतल्पगतिःश्रुतिः ॥ ८ ॥ स्त्रीहत्यानासिकेचैवगोहत्यादोषबाहुकम् ॥ न्यासापहारणग्रीवंभ्रूणहत्यागलंतथा ॥ ९ ॥ परस्त्रीगतवक्षाग्रंसुहृल्लो
कवधोदरम् ॥ शरणापन्नहत्यादिनाभिगर्तावधिकटिम् ॥१०॥गुरुनिंदासक्थिभागंकन्याविक्रयशेफसम् ॥विश्वासवाक्यकथनंपायुंप्रीतिवधांघ्रिकम् ॥११॥
उपपातकरोमाणंमहाकायंभयंकरम् ॥ कृष्णवर्णंपिंगनेत्रंस्वाश्रयात्यंतदुःखदम् ॥ १२ ॥ तंदृष्ट्वापापपुरुषमत्युग्रंपुरुषोत्तमम् ॥ सदयश्चिंतयामासप्रजाक्ले
शहरःप्रभुः ॥१३॥ सृष्टोऽयंदुर्जनःक्रूरःस्वाश्रयक्लेशदायकः ॥ प्रजानांदमनार्थायसृजाम्येतस्यकारणम् ॥१४॥ अथासौभगवान्विष्णुर्बभूवस्वयमंतकः॥

ससर्जरौरवादींश्चनिरयान्पापिदुःखदान् ॥ १५ ॥ पापंयःसेवतेमूढोनयातिपरमंपदम् ॥ यमाज्ञयांव्रजेत्तत्रनरकंरौरवादिकम् ॥ १६ ॥ एकदाभगवान्विष्णुः
प्रजानांदुःखनाशनः ॥ वैनतेयंसमारुह्यजगामयममंदिरम् ॥ १७ ॥ तंदृष्ट्वाजगतामीशंनारायणमनामयम् ॥ धूपाद्यैःपूजयामासभास्करिस्तुष्टमानसः ॥ १८ ॥
यमेनाभ्यर्चितोविष्णुःसर्वलोकैकनायकः ॥ उवासद्विजशार्दूलपीठेकनकनिर्मिते ॥ १९ ॥ तत्रोपविष्टोभगवान्यमेनसहदेत्यहा ॥ शुश्रावक्रंदनंध्यानंदक्षि
णस्यांदिशिप्रभो ॥ २० ॥ अथासौकमलाकांतोविस्मयाविष्टमानसः ॥ उवाचेतियमंतेषांकुतोऽयंक्रंदनध्वनिः ॥ २१ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ देवपा
तकिनोमर्त्यानिरयेत्यंतदुःखदे ॥ स्वहस्तार्जितदोषेणसीदंतिचममालये ॥ २२ ॥ पापवृक्षफलंविष्णोभोक्तुमत्यंतदुःखदम् ॥ रुदंतिपापिनस्तस्मात्ते
षांध्वनिरसौमहान् ॥ २३ ॥ इत्युक्तःसूर्यपुत्रेणकृष्णःकमललोचनः ॥ जगामसहसातत्रपापवंतोरुदंतिते ॥ २४ ॥ तान्दृष्ट्वापापिनोमर्त्यान्रौरवादिपुसंस्थि
तान् ॥ भगवांश्चिंतयामासहृदिजातदयःप्रभुः ॥ २५ ॥ मयासृष्टाःप्रजाःसर्वादोषेणनिजकर्मणाम् ॥ मयिस्थितेऽपिनरकेसीदंत्येकांतदुःखदे ॥ २६ ॥ एत
च्चान्यच्चविप्रेन्द्रविचिंत्यकरुणामयः ॥ बभूवसहसातत्रस्वयमेकादशीतिथिः ॥ २७ ॥ ततस्तान्पापिनःसर्वान्कारयामासतच्छ्रुतम् ॥ तेचसर्वेपरंधामययुर्ग
लितकल्मषाः ॥ २८ ॥ तस्मादेकादशींविष्णोमूर्तिंविद्धिपरात्मनः ॥ समस्तदुष्कृतिश्रेष्ठंव्रतानांव्रतमुत्तमम् ॥ २९ ॥ एकादशींतिथिंकृत्वापावयंतींज
गत्रयम् ॥ शंकितःपापपुरुषोःविष्णुंस्तोतुमुपाययौ ॥ ३० ॥ ततोबद्धाञ्जलिर्भक्त्यासपापपुरुषोद्विज ॥ तुष्टावकमलाकांतंभगवंतंजनार्दनम् ॥ ३१ ॥
तस्यस्तवंसमाकर्ण्यप्रसन्नःपरमेश्वरः ॥ उवाचाहंप्रसन्नोऽस्मिकिंतेभिमतमुच्यताम् ॥ ३२ ॥ ॥ पापपुरुषउवाच ॥ ॥ सृष्टोभगवताविष्णो
निजानुग्रहदुःखदः ॥ एकादश्याःप्रभावेणक्षयंप्राप्नोमिसांप्रतम् ॥ ३३ ॥ मृतेमयिजगत्यस्मिन्सर्वेतेचशरीरिणः ॥ भविष्यंतिविनिर्मुक्ताभवबंधैःशरी
रिणः ॥ ३४ ॥ सर्वेषुचविमुक्तेषुदेहिश्रेष्ठेषुपूरुषम् ॥ संसारकौतुकागारेकैस्त्वंक्रीडिष्यसेप्रभो ॥ ३५ ॥ क्रीडितुंयदितेवांछाजगत्कौतुकमंदिरे ॥
एकादशीतिथिभयात्तदामांत्राहिकेशव ॥ ३६ ॥ अन्यैःपुण्यसहस्रैस्तुमांहंतुंनहिशक्यते ॥ शक्नोत्येकादशीपुण्यामांहंतुंवरदोभव ॥ ३७ ॥ मनुष्यप
शुकीटेषुतथान्येषुचजंतुषु ॥ पर्वतेषुचवृक्षेषुस्थानेषुचजलेषुच ॥ ३८ ॥ नदीषुचसमुद्रेषुवनेषुप्रांतरेषुच ॥ स्वर्गेमर्त्येचपातालेदेवगंधर्वपक्षिषु ॥ ३९ ॥
एकादशीतिथिभयाद्भूयान्विष्णोपलायितः ॥ कुत्रापिनिर्भयस्थानंनचतेनचकुत्रचित् ॥ ४० ॥ कोटिब्रह्माण्डमध्येषुदेवदेवसनातन ॥ एकादश्यांतिथौ
स्थातुंमयास्थानंनलभ्यते ॥ ४१ ॥ एकादश्यामहंकुत्रवत्स्यामिनिर्भयःप्रभो ॥ तन्मेकथयदेवेशत्वयासृष्टोस्म्यहेतुकः ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वा
पापपुरुषःक्लेशनाशनमच्युतम् ॥ भूमौनिपत्यचक्रंदसबद्धाष्पविलोचनः ॥ ४३ ॥ ततःप्रहस्यभगवान्मधुकैटभमर्दनः ॥ एकादशीभयात्त्रस्तमुवा

चपापपूरुषम् ॥ ४४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ उत्तिष्ठपापपुरुषत्यजशोकंमुदंकुरु ॥ एकादश्यांतिथौयत्रतवस्थानंवदामिते ॥ ४५ ॥
एकादश्यांसमायांत्यांप्रपुनन्त्यांजगत्रयम् ॥ स्थातव्यमन्नमाश्रित्यभवतापापपूरुषः ॥ ४६ ॥ अन्नमाश्रित्यतिष्ठंतंभवंतंपापपूरुषम् ॥ नहनिष्यतिमन्मूर्ति
रियमेकादशीतिथिः ॥ ४७ ॥ ततोदेवोपिविप्रर्षेतत्रैवांतर्हितोभवत् ॥ कृतार्थःपापपुरुषोययौचसयथागतः ॥ ४८ ॥ तस्मादन्नंनभोक्तव्यंकदाचिदपि
सत्तमैः ॥ आत्मनोहितमिच्छद्भिःसंप्राप्तेहरिवासरे ॥ ४९ ॥ संसारेयानिपापानितान्यन्नैकादशीदिने ॥ अन्नमाश्रित्यतिष्ठंतिश्रीमन्नारायणाज्ञया ॥५०॥
कुर्वतांसर्वपापानिनरकान्निष्कृतिर्भवेत् ॥येचान्नंभुञ्जतेऽत्रापितेज्ञेयाःपापिनांवराः ॥५१॥ भूयोभूयोहढंवच्मिश्रूयतांश्रूयतांजनाः ॥ नभोक्तव्यंनभोक्तव्यं
भोक्तव्यंकदाचन॥५२॥ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रैरन्यैश्चद्विजसत्तम॥सर्वैरेकादशीकार्याचतुर्वर्गफलप्रदा ॥५३॥ अष्टादशनिमेषास्तुकाष्ठाप्रोक्तामनीषिभिः॥त्रिंश
त्काष्ठाभिरुक्ताचकलासर्वार्थदर्शिभिः ॥५४॥ क्षणंत्रिंशत्कलाभिःस्यान्मुहूर्तोद्वादशक्षणैः ॥ त्रिंशन्मुहूर्तालोकानामहोरात्रःप्रकीर्तितः ॥५५ ॥ तैःपञ्चदश
भिःपक्षोविज्ञेयोद्विजसत्तम॥ पक्षाभ्यांशुक्लकृष्णाभ्यांमासस्तुपरिकल्पितः ॥५६॥ तस्मिन्मासेद्विजश्रेष्ठपक्षयोःशुक्लकृष्णयोः ॥महापातकयुक्तोपिकरोत्ये
कादशींयदि ॥५७॥सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकमवाप्नुयात्॥मातानप्रोच्यतेमातामाताह्येकादशीतिथिः ॥५८॥ इहैवपालयेन्मातासर्वत्रैकादशीतिथिः॥
एकादशीव्रतंत्यक्त्वाव्रतमन्यत्करोतियः ॥५९॥ स्वकरस्थंमणिंत्यक्त्वालोष्टंगृह्णातिमूढधीः ॥ एकादशीव्रतंयैस्तुकृतंभक्तिसमन्वितैः॥६०॥तैस्तुयज्ञा
कृताःसर्वेव्रतानिसकलानिच ॥ एकादश्यांचभुञ्जन्तियेमोहात्पापिनोनराः ॥६१॥ शुक्लायांवापिकृष्णायांतेषांरुष्टःसदाहरिः॥ तेनधर्माःकृताःसर्वेलङ्घिं
तायेनसातिथिः ॥ ६२ ॥ यथासमस्तदेवानांश्रेष्ठोविष्णुःप्रकीर्तितः ॥ तथासर्वव्रतानांचश्रेष्ठमेकादशीव्रतम् ॥ ६३ ॥ आदित्यानांयथासूर्योनक्षत्रा
णांयथाशशी ॥ तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ॥ ६४ ॥ वृक्षाणांचयथाश्वत्थोवेदानांसामकीर्तितम् ॥ तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ॥
॥ ६५ ॥ कवीनामुशनाश्रेष्ठोवर्णानांब्राह्मणोयथा ॥ तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ॥ ६६ ॥ व्यासःश्रेष्ठोमुनीनांचदेवर्षीणांचनारदः ॥ तथाव्रता
नांसर्वेषांश्रेष्ठमेकादशीव्रतम् ॥ ६७ ॥ यथासमस्तदानानामन्नदानंवरंस्मृतम् ॥ तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ॥ ६८ ॥ यथापुण्यसमंमित्रं
नास्तिशास्त्रसमोगुरुः ॥ तथैवैकादशीतुल्यंव्रतंनास्तिजगत्रये ॥ ६९ ॥ इन्द्रियाणांयथाश्रेष्ठंमनःप्रोक्तंमनीषिभिः ॥ मासानांकार्तिकःश्रेष्ठःपाण्डवानां
यथार्जुनः ॥ ७० ॥ यथासमस्तशास्त्राणांश्रेष्ठावेदाःप्रकीर्तिताः ॥ तथाव्रतानांप्रवरंस्मृतमेकादशीव्रतम् ॥ ७१ ॥ वेदागमपुराणेषुशास्त्रेष्वन्येषुच

१ लाघतोपोषितेत्यर्थः ।

द्विज ॥ क्कुत्राप्येकादशीतुल्यंव्रतंप्रोक्तंनकोविदैः ॥ ७२ ॥ निर्भयामानवाःसर्वेतिष्ठंतिक्षितिमण्डले ॥ एकादशीव्रतंकृत्वाकिंकरिष्यतिभास्करिः ॥
॥ ७३ ॥ एकामेकादशींसम्यक्कुर्वतांकिंकरोयमः ॥ एकादशीव्रतंतस्मात्कर्तव्यंहिशुभप्रदम् ॥७४॥ एकादशीव्रतविधिंसंक्षेपात्कथयाम्यहम् ॥ समाहि
तमनाभूत्वाशृणुसत्तमजैमिने ॥७५॥ दशम्यांप्रातरुत्थायकर्तव्यंदंतधावनम् ॥ ततस्तैलादृतेस्नानंकर्तव्यमन्नवर्जनैः ॥७६॥ततोविष्णुंसमभ्यर्च्यपाद्याद्यै
र्जगदीश्वरम् ॥ हरिध्यानपरोभूत्वाएकभोजनमाचरेत् ॥ ७७ ॥ आमिषंलवणंचैवतथामांसंमसूरकम् ॥ बृहन्माषंतथाशाकंदशम्यांपरिवर्जयेत् ॥ ७८ ॥
द्विर्भोजनंपरान्नंचमधूनिमैथुनंतथा ॥ भोजनंकांस्यपात्रेषुदशम्यांपरिवर्जयेत् ॥ ७९ ॥ निम्बपत्रंचवृंताकंदग्धंजंबीरमेवच ॥ घृतहीनंतथागव्यंदशम्यां
परिवर्जयेत् ॥ ८० ॥ अत्यन्तभोजनंचैवअत्यन्ताशनभोजनम् ॥ तांबूलभक्षणंचैवदशम्यांपरिवर्जयेत् ॥ ८१ ॥ दशम्यांयानिवस्तूनिनिषिद्धानिद्विजो
त्तम ॥ द्वादश्यामपितान्येवनिषिद्धानिनसंशयः ॥ ८२ ॥ दशम्यांविप्रशार्दूलद्वादश्यामपिवैष्णवः ॥ सम्यग्व्रतफलप्रेप्सुर्नकुर्यान्निशिभोजनम् ॥ ८३ ॥
अतोहविष्यंकृत्वातुदशम्यांसत्वरोव्रती ॥ अपराह्णेपुनःकुर्याद्विधिनादंतधावनम् ॥ ८४ ॥ सायंदेवालयंगत्वागृहीत्वाकुसुमाञ्जलिम् ॥ केशवंमनसा
ध्यायन्मंत्रमेतमुदीरयेत् ॥ ८५ ॥ एतद्गृहीतंगोविंदमयात्वत्पुरतोव्रतम् ॥ सिद्धिंगच्छतुनिर्विघ्नंतवपादानुकंपया ॥ ८६ ॥ अतिचंचलचित्तोऽहंलो
भमोहमयोनरः ॥ शक्नोम्येतद्व्रतंकर्तुंकिंतवानुग्रहादृते ॥ ८७ ॥ इमौमंत्रौपठित्वातुतमेवकुसुमांजलिम् ॥ दत्वानारायणायाथदंडवत्प्रणमेद्भुवि ॥८८॥
तस्मिन्नेवगृहेविष्णोर्विष्णुस्मरणतत्परः ॥ कुशेनशय्यामास्तीर्यभूमौशयनमाचरेत् ॥ ८९ ॥ ततःप्रभातेविमलेनकुर्याद्दंतधावनम् ॥ कल्लोलैर्मुखशु
द्धिंतुकुर्याद्द्वादशभिर्बुधः ॥ ९० ॥ नित्यक्रियांप्रकुर्वीतविष्णुपूजादिकक्रियाम् ॥ ततोनिशायांविप्रेन्द्रसकलैर्व्रतिभिर्जनैः ॥ ९१ ॥ एकत्रजाग
रंकुर्यात्पुरतोजगतांपतेः ॥ समातृकःसभार्यश्चसभ्रातासपितातथा ॥९२॥ तथासपुत्रमित्रश्चकुरुतेजागरंहरेः॥सतिष्ठेद्विष्णुभवनेचिरंव्रतकरोद्विज ॥९३॥
शङ्खचक्रादिकंचित्रंयोलिखेद्विष्णुमंदिरे ॥ बहुजन्मकृतंपापंहरेत्तस्यजनार्दनः ॥ ९४ ॥ तंडूलचूर्णपंकेनविष्णोरायतनेषुच ॥ अन्यैर्वन्यैश्चवाचित्रं
लिखेत्तस्यफलंशृणु ॥ ९५ ॥ पुत्रपौत्रप्रपौत्रैश्चभुङ्क्तेचसकलंशुभम् ॥ शेषेविष्णुपुरंगत्वातत्रमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ९६ ॥ वासरेकमलाभर्तुर्ध्वजारो
पणकृन्नरः ॥ उद्धृत्यकोटिपुरुषान्नारायणपुरंव्रजेत् ॥ ९७ ॥ पताकावल्लिभिर्युक्तंविष्णोरायतनंजनः ॥ मण्डयत्यवनीपालःसलभेत्प्रतिजन्म
नि ॥ ९८ ॥ पताकाप्रचलंतीचयावद्भवतिवायुना ॥ तत्कर्तुःपातकंसर्वंतावदेवविनश्यति ॥ ९९ ॥ पताकावलयाःप्राज्ञैर्नानावर्णाहरेर्गृहे ॥
स्थापितव्याःपरंस्थानमिच्छद्भिर्हरिवासरे ॥ १०० ॥ विष्णोःशिरसियच्छत्रंधत्तेचारुतरंजनः ॥ प्रतिजन्मनिविप्रर्षेक्षत्रीभवतिसक्षितौ ॥ १०१ ॥

वासरेवासुदेवस्यपुष्पमंडपकृन्नरः ॥ प्रतिपुष्पंलभेत्पुण्यंवाजिमेधशतोत्तरम् ॥ १०२ ॥ वासुदेवदिनेपुष्पैःसुगंधैर्मंडयन्बुधः ॥ यत्नादपिच
कर्तव्यंचतुर्वर्गफलाप्तये ॥ १०३ ॥ योवस्त्रगृहनिर्माणंकुरुतेहरिवासरे ॥ ससौधवासीविप्रर्षेभवतित्रिदशालये ॥ १०४ ॥ निर्मायवस्त्रभवनंतत्रस्नाति
मानवः ॥ श्वेतंवालोहितंवापिकृष्णंवासोऽच्युतप्रियः ॥ १०५ ॥ शालिग्रामशिलांतत्रप्रतिमांवाश्रियःपतेः ॥ पञ्चामृतेनसंस्नाप्यस्थापयेद्भक्तितो
व्रती ॥ १०६ ॥ आदौस्वस्त्ययनंकुर्यात्संकल्पंचतथाबुधः ॥ यत्नादपिचकर्तव्यंचतुर्वर्गफलाप्तये ॥ १०७ ॥ भूतशुद्धिंनिजांविप्रविधानंशा
स्त्रभाषितैः ॥ ततश्चैकमनाभूत्वागृहीत्वापुष्पमुत्तमम् ॥ १०८ ॥ ध्यायन्नारायणंदेवंहृदयांभोजवासिनम् ॥ आसीनंहेमपीठेचतथामणिमयेपि
च ॥ १०९ ॥ आसीनंहेमपीठेमणिमयज्वलनालंकृतंक्रीडवेशंबिभ्रच्छेखोज्ज्वलाभ्रद्युतिरुचिरतनुंदीर्घदोर्भिश्चतुर्भिः ॥ नित्यंविभ्राजमानंसकलकर
लयैःसायुधैःपद्मनेत्रैःपश्यंतंश्रीमुखंतच्छ्रमनुदमनिशंतंभजेऽपाङ्गदृष्ट्या ॥ ११० ॥ आगच्छभगवन्देवसहितःश्रीपतेःप्रिय ॥ कर्तव्याहिमयाभ
क्त्यासपर्यास्मिन्व्रतेतव ॥ १११ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नलक्ष्म्यासहजगद्गुरो ॥ अस्मिन्वरासनेतिष्ठयावत्पूजांकरोमिते ॥ ११२ ॥ समस्तलोक
विख्यातकीर्तेनारायणप्रभो ॥ कच्चित्तेकुशलंसर्वंसर्ववदसुरार्चित ॥ ११३ ॥ पाद्यंगृहाणदेवेशनारायणसुवासितम् ॥ पादद्वयरजोहारिपवित्रम
तिशीतलम् ॥ ११४ ॥ अर्घ्यंददामितेविष्णोदूर्वापल्लवसंयुतम् ॥ अखंडतंडुलोपेतंपुंडरीकनिभेक्षण ॥ ११५ ॥ इदमाचमनीयंतेसुपवित्रंददा
म्यहम् ॥ गृहाणपरमानंदपरमानंदवर्द्धनम् ॥ ११६ ॥ मयादत्तेनगंधेनजरासंधविनाशन ॥ तवास्तुभूषितंगात्रंलक्ष्मीनाथसुगंधिना ॥ ११७ ॥
ददाम्यहंपवित्रार्थंजगतामादिकारकम् ॥ इदमाचमनंदेवतद्गृहाणसुरेश्वर ॥ ११८ ॥ सृष्टोऽयंविधिनापूर्वंदेवानांतुष्टिवृद्धये ॥ अतस्तुभ्यंसुर
श्रेष्ठधूपोऽयंदीयतेमया ॥ ११९ ॥ तमसःस्तोमसंहर्ताघृतपूर्णोजनार्दन ॥ तवास्तुप्रीतयेदेवएषदीपोजनार्दन ॥ १२० ॥ सोत्तरीयमिदंवस्त्रंव
स्तिश्रोणिसुशोभनम् ॥ ददाम्यहंतेदेवेशसोपवीतंजगद्गुरो ॥ १२१ ॥ अन्नंचतुर्विधंस्वादुरसैःषड्भिःसमन्वितम् ॥ मयानिवेदितंभक्त्यागृहाण
परमेश्वर ॥ १२२ ॥ मुखदुर्गन्धहरणंकर्पूरखदिरान्वितम् ॥ गृहाणविष्णोतांबूलंकैवल्यदमहामते ॥ १२३ ॥ विधिनानेनगोविन्द
मुपहारैरनुत्तमैः ॥ पूजयेत्संवृतोभक्त्याप्रहरेषुचतुर्ष्वपि ॥ १२४ ॥ नानोपहारान्हरयेयोयच्छेद्धरिवासरे ॥ वित्तशाठ्यंनकर्तव्यं
कर्मणांफलमिच्छता ॥ १२५ ॥ ततस्तुव्रतिभिःसर्वैर्नारायणपरायणैः ॥ निशिजागरणंकार्यंनृत्यगीतस्तवादिभिः ॥ १२६ ॥ प्रदक्षिणंद्विजश्रेष्ठनामा
निकमलापतेः ॥ सर्वपापविनाशीनिस्मर्तव्यानिव्रतेरतैः ॥ १२७ ॥ स्फुरंतंप्रतिवक्रेभ्योहरिनामध्वनिंजनाः ॥ शृण्वंतितेविमुक्ताःस्युर्महद्भिःपापसं

चर्यैः ॥ १२८ ॥ नपाखंडजनालापःकर्त्तव्योहरिवासरे ॥ पाखंडालापमात्रेणसर्वधर्मोविनश्यति ॥ १२९ ॥ नारायणयशोगीतंप्रतिकंठंविनिःसृतम् ॥
श्रुत्वामूढानतृप्यंतिश्वानोवीणाक्वणंयथा ॥ १३० ॥ संतोहर्षंसमायांतिश्रुत्वागीतंजगत्पतेः ॥ समस्तपापविध्वंसिवीणाक्वाणंयथामृगाः ॥ १३१ ॥ गायं
तंहरिगीतानिनृत्यंतिनृत्यमुत्तमम् ॥ तृप्यंतिव्रतिनोदृष्ट्वातृप्यंतिकमलापतेः ॥१३२॥ व्रतिनोयेनतृप्यंतिविष्णोरायतनेद्विज ॥ प्रतिजन्मनिवैतेषांपशुना
शाश्वतीभवेत् ॥१३३॥ नयेगीतानिगायंतिव्रतिनोहरिवासरे ॥ विहीनावचनैस्तेचभ्रमंतिप्रतिजन्मनि ॥ १३४ ॥ मृदंगादीनिवाद्यानिकर्तव्यानिहरेःपुरः ॥
यतोवाद्यैर्भवेत्तुष्टोभगवान्मधुसूदनः ॥ १३५ ॥ कुर्वंतिजागरंविष्णोर्वेदाध्ययनमुत्तमम् ॥ पुराणपठनंवापिकर्तव्यंवैष्णवैर्जनैः ॥ १३६ ॥ रामायणंभा
गवतंभारतंव्यासभाषितम् ॥ अन्यानिचपुराणानिपाठ्यानिहरिवासरे ॥१३७॥ येपठंतिपुरोविष्णोर्येशृण्वन्तिहरेर्दिने ॥ प्रत्यक्षरेलभंतेतेकपिलादानजंफल
म् ॥ १३८ ॥ निशिजागरणंकुर्यात्सानंदोवैष्णवोजनः ॥ जितनिद्रोभवेत्सम्यग्ध्यायतेकेशवंहृदा ॥ १३९ ॥ प्रदक्षिणाकारतयाभूयोभूयोहरेर्दिने ॥
निपत्यदण्डवद्भूमौप्रणमेच्चजनार्दनम् ॥ १४० ॥ ततःप्रभातेविमलेकृतपंचमहाध्वरः ॥ हरिंसंस्नाप्यदुग्धेनपूजयेद्भक्तिमान्व्रती ॥ १४१ ॥ व्रतस्यदक्षिणां
दद्यान्निजशक्त्याद्विजन्मने ॥ ततस्तुद्वादशीमध्येव्रतीपारणमाचरेत् ॥ १४२ ॥ पारणंकुरुतेयस्तुविलंघ्यद्वादशीतिथिम् ॥ जन्मकोट्यर्जितंपुण्यंतस्यचै
वविनश्यति ॥ १४३ ॥ द्वादशीतिथिमध्येतुकर्तव्यंपारणंबुधैः ॥ नकदाचित्त्रयोदश्यांव्रतस्यफलमिच्छुभिः ॥ १४४ ॥ उपवासदिनेविप्रनिशायामपिवै
ष्णवः ॥ उपवासफलप्रेप्सुर्यत्नात्स्वापंविवर्जयेत् ॥ १४५ ॥ विनाजागरणंनूनमुपवासोनिरर्थकः ॥ अतोजागरणंकार्य्यमुभयोरपिपक्षयोः ॥ १४६ ॥
एकादशीव्रतंयेनविधिनानेनकुर्वते ॥ सत्यंसत्यंद्विजश्रेष्ठसर्वेतेमोक्षगामिनः ॥ १४७॥ जन्ममृत्युहरणैकनिदानंसेंद्रदेवनिकरैरपिकार्यम् ॥ वासुदेवदिवस
व्रतसारंजैमिनेत्वमनिशंकुरुयत्नात् ॥ १४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेएकादशीमाहात्म्येद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥
पूर्वंकोचरशोनामराजाभूत्क्षितिमंडले ॥ शांतःपरमधर्मज्ञोराजनीतिविदांवरः ॥ १ ॥ सत्यवादीजितक्रोधोजितवैरिसमुच्चयः ॥ नारायणार्चनपरोहरिसेवा
रतःपरः ॥ २ ॥ सुप्रज्ञानाममहिषीतस्यासीत्प्रियवादिनी ॥ सर्वलक्षणसंपन्नापतिसेवापरायणा ॥ ३ ॥ एकादशीव्रतरतासर्वप्राणिहितैषिणी ॥ जातिस्म
रामहाभागासुशीलावरवर्णिनी ॥ ४ ॥ सराजादशमींकृत्वासदारःपरमार्थवित् ॥ एकादशींनिशीथिन्यांजागरंकर्तुमुद्यतः ॥ ५ ॥ तत्रांतरेद्विजःकश्चिच्छौ
रिर्नाममहीपतेः ॥ आजगाममहातेजास्तस्यजागरमण्डपम् ॥६॥ तमायांतंसभूपालोनारायणपरायणः ॥ पाद्यार्घ्यैःपूजयामाससदारोऽत्यंतहर्षितः ॥ ७ ॥
तेषांमध्येसूपविष्टःसविप्रोखिलतत्ववित् ॥ विष्णुपूजापरांस्तत्रददर्शव्रतिनोबहून् ॥ ८ ॥ पूजयंतिहरिंकेचिन्नानापुष्पैर्मनोरमैः ॥ गंधैर्धूपैस्तथादीपै

रुपहारैरनुत्तमैः ॥ ९ ॥ गङ्गामृद्भूषिताःकेचित्तुलसीपत्रमालया ॥ अलंकृताहरेरग्रेनृत्यंतिव्रतिनोमुदा ॥ १० ॥ केचिद्गायंतिगीतानिललितानिहरेःपुनः॥
करतालंसमादायव्रतिनोभगवत्प्रियाः ॥ ११ ॥ स्तवैरनुत्तमैःकेचिन्नारायणमनामयम् ॥ स्तुवंतिजगतामीशंदिव्यार्थैःकमलाक्षरैः ॥ १२ ॥ श्वेतचामरवा
तेनशीतलेनजगत्पतेः ॥ वीजयंतिहरेःप्रीतिंकेचिच्चमहतींतथा ॥ १३ ॥ केचिद्वीणादिकंवाद्यंललितंशुचिमंगलम् ॥ वादयंतोमहात्मानःकेचिद्गायंतिके
शवम् ॥१४॥ सराजाराजमहिषीद्वावप्यत्यंतहर्षितौ ॥ गायतांललितंगीतंनृत्यतांनृत्यमुत्तमम् ॥१५॥ तौदंपतीमहात्मानौनृत्यगीतादिकारिणौ ॥ वाचा
मधुरयाप्राहसशौरिर्ब्राह्मणोत्तमः ॥ १६ ॥ ॥ शौरिरुवाच ॥ ॥ धन्योऽसित्वंमहीपालधन्याचमहिषीतव ॥ चरित्रंयुवयोरेतन्मङ्गलंभुविदुर्लभम् ॥ १७ ॥
त्वांवक्ष्यामियतःकश्चिन्नदृष्टोवैष्णवोत्तमः ॥ त्वयाभूमिभुजापृथ्वीधन्येयंनात्रसंशयः ॥ १८ ॥ एकादशीव्रतमिदंपवित्रंभगवत्प्रियम् ॥ सदारःकुरुषेभूप
तस्मात्त्वंवैष्णवाग्रणीः ॥ १९ ॥ सप्तद्वीपैकनाथश्चसदारस्त्वंनृपोत्तम ॥ नारायणाग्रतःप्रीत्यायतोनृत्यसिगायसि ॥ २० ॥ चरित्रंयुवयोरेतद्दंपत्योर्दृष्टम
द्भुतम् ॥ कस्माद्बुद्धिरियंजातायुवयोरतिनिर्मला ॥ २१ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तस्येदंवाक्यमाकर्ण्यशौरिनाम्नोद्विजन्मनः ॥ ईषद्धास्यमुखीप्राह
सुप्राज्ञातमथोद्विजम् ॥ २२ ॥ ॥ सुप्राज्ञोवाच ॥ ॥ एकादशीप्रभावेनपूर्वमावांद्विजोत्तम ॥ अतिपातकिनौमुक्तौसूर्यजेनमहात्मना ॥ २३ ॥ जा
तिस्मृतिप्रभावेणदिव्यमेकादशीव्रतम् ॥ कुर्वःसंप्रतिविप्रेन्द्रपरमस्थानकाङ्क्षया ॥२४॥ ॥ शौरिरुवाच ॥ ॥ यदिनूनंवरारोहेपूर्वांजातिंत्वमात्मनः ॥
वेत्सिमेब्रूहितांश्रोतुंजायतेकौतुकंहृदि ॥२५॥ पूर्वंस्थिताकाभवतीपतिर्वाकःस्थितस्तव ॥ कथंभास्करिणात्यक्तौयुवांपातकिनावपि ॥२६॥ ॥ सुप्रा
ज्ञोवाच ॥ अप्रकाश्यमिदंवाक्यंयद्यपिद्विजसत्तम ॥ स्थितास्मिवारमुख्याहंरतिशास्त्रविशारदा ॥ २७ ॥ तस्मिञ्जन्मनिपापानिघोराणिसुबहूनिच ॥
मयाकृतानिविप्रेन्द्रनरकक्लेशदानिवै ॥ २८ ॥ अयंनित्योदयोनामशूद्रःस्वाचारवर्जितः ॥ परदारहरःक्रूरःपरद्रव्यापहारकः ॥ २९ ॥ सुरापोमित्र
हंताचभ्रूणहापरहिंसकः ॥ अत्यहंकारयुक्तश्चधर्मनिंदाकरःसदा ॥ ३० ॥ एकदाज्ञातिभिःसर्वैःपरित्यक्तोहिसद्व्रतैः ॥ आजगाममभागारंवेश्याविभ्रमलो
लुपः ॥ ३१ ॥ युवानंसुंदरंदृष्ट्वातमेनंद्विजसत्तम ॥ मयापिप्रीतिमासाद्यसंतुष्टःसुरतैरपि ॥ ३२ ॥ ततोऽनुभूयसुरतंमयासहतपोधन ॥ अयमाहचमां
प्रेम्णाविनयावनतोवचः ॥ ३३ ॥ अहंसुरतशास्त्रज्ञःपरित्यक्तःस्वबंधुभिः ॥ यदित्वंमन्यसेतस्मिंस्तिष्ठाम्यत्रत्वयासह ॥ ३४ ॥ विनयावनतंवाक्यमिदं
शुश्रावतद्द्विज ॥ दंपतीभावमासाद्यसहानेनास्थितास्म्यहम् ॥ ३५ ॥ कदाचिद्द्विजशार्दूलएकादश्यांतिथौहरेः ॥ महद्भिःपीडिताहंचदेहदेहावघातकैः ॥
॥ ३६ ॥ तस्मिन्नेवद्विजश्रेष्ठज्वरजर्जरदेहया ॥ नपीतमुदकंनान्नंभुक्तंचपरयाभिया ॥ ३७ ॥ ममस्नेहोदयोऽयंचतस्मिन्नेवदिनेहरेः ॥ तत्याजान्नंचतोयं

चविपण्णइवजन्मना ॥ ३८ ॥ अथरात्रौद्विजश्रेष्ठदीपंप्रज्वाल्यसर्पिषा ॥ मयाकृतंजागरणंज्वरापहृतचेतसा ॥ ३९ ॥ नारायणहरेकृष्णरक्षमामितिजल्प
ता ॥ मुहुर्मुहुरनेनापिकृतंजागरणंनिशि ॥ ४० ॥ उपवासप्रभावेणकेशवोच्चारणेनच ॥ आवयोःसकलंपापंविनष्टमभवद्द्विज ॥ ४१ ॥ ततःप्रभातेविमले
भगवत्युदितेरवौ ॥ ज्वरार्दिताहंपंचत्वंगताब्राह्मणसत्तम ॥ ४२ ॥ संप्राप्तपंचतांदृष्ट्वामामयंचततःशुचिः ॥ सहत्यामरणंभेजेनिंदितःसकलैर्जनैः ॥ ४३ ॥
सूर्य्यजस्यततःप्रेष्यैर्ज्वलदग्निनिभेक्षणैः ॥ बद्धादृढेनपाशेननीतौदुर्गमवर्त्मना ॥ ४४ ॥ शुभकर्माशुभंवापिचित्रगुप्तोयमाज्ञया ॥ सर्वंविचारयामासमूला
त्सतुविचक्षणः ॥ ४५ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ यद्यप्येतौमहाबाहोमहापातकिनांवरौ ॥ तथापिपातकैर्मुक्तौह्येकादश्यामुपोषणात् ॥ ४६ ॥
अनिच्छयापियःकुर्यात्पुण्यमेकादशीव्रतम् ॥ सोपिगच्छेत्परंस्थानंसर्वपापविवर्जितः ॥ ४७ ॥ इत्युक्तश्चित्रगुप्तेनधर्मराजोमहायशाः ॥ आसनात्सहसो
त्थायववंदेतामसुंचसः ॥४८॥ सुगंधैश्चंदनैर्दिव्यैर्धूपैःपुष्पैश्चमृत्युना ॥ सुवर्णाभरणैरेवमंडितौपापवर्जितौ ॥४९॥ फलैर्नानाविधैस्तत्रमधुरैरमृतोपमैः ॥
भास्करिःकारयामासप्रीत्याभोजनमावयोः ॥ ५० ॥ अथस्तुत्वास्तवैर्दिव्यैःस्वयमावांयमःप्रभुः ॥ समारोप्यरथेदिव्येप्रोवाचेतिकृताञ्जलिः ॥ ५१ ॥
॥ यमउवाच ॥ ॥ युवांपुण्यवतांश्रेष्ठौसर्वपापविवर्जितौ ॥ यत्रास्तेभगवान्विष्णुर्गच्छेतांतत्रसंप्रति ॥ ५२ ॥ इत्युक्तौधर्मराजेनविनयावनतेनवै ॥
अथैतदुक्तमावाभ्यांनत्वातत्पादपङ्कजे ॥ ५३ ॥ गतव्यंनान्यथादेवतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ किंत्वस्तिनरकंद्रष्टुंत्वद्गृहस्थंस्पृहावयोः ॥ ५४ ॥
यमाज्ञयाततोविप्ररथमारुह्यशोभनम् ॥ दुष्प्रेक्ष्यानिरयादृष्टाआवाभ्यांतत्रविस्तराः ॥ ५५ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ तत्रावस्थापाप
वतांयायादृष्टाःपतिव्रते ॥ विस्तरेणसमाख्यातुंतास्ताःसर्वास्त्वमर्हसि ॥ ५६ ॥ पुण्यात्मानःपथायेनव्रजन्तियममंदिरम् ॥ पापात्मान
श्चसुश्रोणितन्मेकथयविस्तरात् ॥ ५७ ॥ पुण्यात्माकीदृशंपश्येत्तत्रैववैवस्वतंप्रभुम् ॥ पुण्यात्मनांपापिनांचपंथानंसुखदुःखदम् ॥ ५८ ॥ ॥ सुप्राज्ञो
वाच ॥ ॥ आदौब्रवीमिपंथानंनृणांपुण्यवतामहम् ॥ शृणुष्वद्विजशार्दूलशृण्वतांप्रीतिवर्द्धनम् ॥ ५९ ॥ प्रस्तरैर्विस्तरैर्बद्धोदिव्यवस्त्रैःसमावृतः ॥
भातिपुण्यवतांपंथाःसर्वोपद्रववर्जितः ॥ ६० ॥ क्वचिद्गंधर्वकन्याभिर्गीयतेगानमद्भुतम् ॥ क्वचिन्मञ्जुशरीराभिरप्सरोभिश्चनृत्यते ॥ ६१ ॥ क्वचिद्वी
णाक्वणंनानावाद्यंचकुर्मनोरमम् ॥ क्वचित्कुसुमवृष्टिश्चक्वचिद्वायुश्चशीतलः ॥ ६२ ॥ क्वचित्प्रपाशीततोयाक्वचिच्चभुक्तिशालिकाः ॥ क्वचिद्देवाश्चगंधर्वाः
पठंतिस्तवमुत्तमम् ॥ ६३ ॥ क्वचित्क्वचिद्दीर्घिकाश्चफुल्लपद्माःसुशोभनाः ॥ सुच्छायाःपादपाःक्वापिपुष्पितावंजुलादयः ॥ ६४ ॥ ततस्तुसुखसम्प
न्नाःपथिगच्छंतिमानवाः ॥ पुण्यात्मानोद्विजश्रेष्ठसुखमृत्युमवाप्यच ॥ ६५ ॥ केचित्तुरंगमारूढानानालंकारभूषिताः ॥ उद्दण्डधवलच्छत्रैर्गच्छंत्यावृत्य

मस्तकम् ॥ ६६ ॥ केचिद्यांतिगजारूढारथारूढाश्चकेचन ॥ यानारूढाजनाःकेचित्सुखेनयममंदिरम् ॥ ६७ ॥ केचिद्देवाङ्गनाहस्तन्यस्तचामरवायु
भिः ॥ गच्छंतिवीजितामर्त्याःस्तूयमानाःसुरर्षिभिः ॥ ६८ ॥ केचिद्दिव्यायुधधराःस्रक्चन्दनविभूषिताः ॥ भुंजंतोयांतितांबूलंपुण्यात्मानोयमालयम् ॥
॥ ६९ ॥ निजगात्रत्विषाकेचिज्ज्वालयंतोदिशोदश ॥ व्रजंतिशमनागारंजलग्रहनिवासिनः ॥ ७० ॥ केचिच्चपायसंदिव्यंभुंजंतोयांतिसत्तम ॥ सुभक्षणं
प्रकुर्वंतःपथियांतःसुखेनच ॥ ७१ ॥ केचिद्दुग्धंपिबंतश्चकेचिदिक्षुरसंतथा ॥ केचित्तक्रंपिबंतश्चगच्छंतियममंदिरम् ॥ ७२ ॥ केचिद्दधीनिभक्षंतःकेचि
न्नानाफलानिच ॥ केचिन्मधुपिबंतश्चपुण्यवंतोव्रजंतिवै ॥ ७३ ॥ तानागतांस्ततोदृष्ट्वाबहून्धर्मपरायणान् ॥ भास्करिःप्रीतिमासाद्यस्वयंनारायणोभ
वेत् ॥ ७४ ॥ चतुर्बाहुःश्यामवर्णःप्रफुल्लकमलेक्षणः ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधारीगरुडवाहनः ॥ ७५ ॥ स्वर्णयज्ञोपवीतीचस्मरचारुमहाननः ॥ किरीटीकु
ण्डलीचैववनमालाविभूषितः ॥ ७६ ॥ चित्रगुप्तोमहाप्राज्ञश्चंडाद्यायमकिंकराः ॥ सर्वेनारायणाकाराबभूवुर्मधुरोक्तयः ॥ ७७ ॥ ततःस्वयंधर्मराजस्तान्स
र्वान्मनुजोत्तमान् ॥ परमांप्रीतिमासाद्यमित्रवच्चार्चयेद्द्विज ॥ ७८ ॥ दिव्यरत्नैःफलैश्चैवतेषांपुण्यवतांनृणाम् ॥ भोजनंकारयित्वातुतानुवाचाथभास्क
रिः ॥ ७९ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ यूयंसर्वेमहात्मानोनरकक्लेशभीरवः ॥ निजकर्मप्रभावेणगम्यतांपरमंपदम् ॥ ८० ॥ संसारेजन्मसंप्राप्यपुण्यंयः
कुरुतेनरः ॥ समेपितासमेभ्रातासमेबंधुसमःसुहृत् ॥ ८१ ॥ इत्युक्ताधर्मराजेनतेसर्वेद्विजसत्तम ॥ दिव्यंरथंसमारुह्यनारायणपुरंगताः ॥ ८२ ॥ पुण्या
त्मनांगतिःप्रोक्तासमासेनद्विजोत्तम ॥ पापात्मनांशृणुगतिंविस्तरेणवदाम्यहम् ॥ ८३ ॥ षडशीतिसहस्राणियोजनानिदुरात्मनाम् ॥ प्रोक्तोमार्गस्यवि
स्तारःसर्वदुःखान्वितःसच ॥ ८४ ॥ कुत्रचिद्वह्निवृष्टिश्चकुत्रचिच्चाश्मवर्षणम् ॥ क्वचित्क्वचिद्द्विजश्रेष्ठसंतप्तंतप्तवालुकम् ॥ ८५ ॥ क्वचित्क्वचित्तीक्ष्णशि
लाःक्वचित्तप्तशिलास्तथा ॥ क्वचित्क्वचिच्छस्त्रवृष्टिःक्वचिदंगारवर्षणम् ॥ ८६ ॥ क्वचिदग्निरिवातीवसंतप्तावांतिमारुताः ॥ गंभीरांधकराःक्वापितृणावर्त
मुखाद्द्विज ॥ ८७ ॥ क्वचित्कंटकवृष्टिश्चनाराचमयकंटकैः ॥ पाषाणश्रेणयःक्वापिदुःखरोहाःसपन्नगाः ॥ ८८ ॥ गच्छंतिपापिनस्तत्रशुष्ककंठो
ष्ठतालुकाः ॥ एवंबहुविधक्लेशेछायाजलविवर्जिते ॥ ८९ ॥ तस्मिन्मार्गेद्विजश्रेष्ठपापिनोयांतिदुःखिताः ॥ नाम्नाविमुक्तकेशाश्चप्रेताकाराभयंकराः ॥
॥ ९० ॥ रुधिरौघप्लुताःकेचित्केचित्कर्दमभूषिताः ॥ केचित्केचिच्चकृष्णांगाःपथिगच्छंतिपापिनः ॥ ९१ ॥ क्रंदंतोव्यथयाकेचित्त्स्रवद्बाष्पाकुले
क्षणाः ॥ शोचंतःस्वानिकर्माणिकेचिद्गच्छंतिपापिनः ॥ ९२ ॥ कस्यचिच्चर्मपाशस्यबंधनंपापिनांगले ॥ कंकालेकस्यचिद्बद्धाःकस्यचिच्चपदद्वये
॥ ९३ ॥ गलेसूचसिमुद्कीर्णेंपाशंदत्वादृढंरुषा ॥ आकृष्यंतेयमप्रेष्याःकेषांचिच्चकृतैनसाम् ॥ ९४ ॥ वर्त्मस्थान्गुरुपाषाणान्वहंतःकर्णरन्ध्रकैः ॥

अयोभारांश्वशीर्षाग्रैर्वंजंतिपथिपापिनः ॥ ९५ ॥ कांश्चिद्भुजेषुपाशेषुनयंतियमकिंकराः ॥ ग्रीवासुपापिनःकेचित्करप्रहरणैर्हढैः ॥ ९६ ॥ क्षिन
क्षितायमप्रेष्यानयंतियमकिंकराः ॥ यांत्यधःशिरसःकेचिदूर्ध्वपादास्तथापरे ॥ ९७ ॥ गच्छंतिबाहुभिःकेचिदेकपादाश्चकेचन ॥ इत्येवंविक्रता
काराआर्तरावविरावणाः ॥ ९८ ॥ यमदूतैस्ताड्यमानाःपापिनोयांतितत्पथे ॥ तेष्वागतेषुसर्वेषुपापात्मासुरुषायमः ॥ ९९ ॥ दिव्यांमू
र्तिंपरित्यज्यबभूवात्यंतभैरवः ॥ त्रिंशद्योजनदीर्घांगोवापीसदृशलोचनः ॥ १०० ॥ धूम्रवर्णोमहातेजाःप्रलंबोघर्घरध्वनिः ॥ सुदीर्घदशनश्रेणिः
शूर्पोपमनखावलिः ॥ १०१ ॥ प्रचण्डमहिषारूढःसंदष्टदशनच्छदः ॥ दंडहस्तश्चर्मपाशोभ्रुकुटीकुटिलाननः ॥ १०२ ॥ चित्रगुप्तोमहामायःक्रो
धारुणितलोचनः ॥ अट्टाट्टहासंकुर्वाणःसमवर्तीविराजते ॥ १०३ ॥ चंडाद्याःकिंकराःसर्वेपाशमुद्गरपाणयः ॥ बभूवुर्भैरवाःक्रुद्धागर्जंतोजलदा
इव ॥ १०४ ॥ जहिजह्याशुपापिष्ठान्भिन्धिच्छिंदयविंधय ॥ समंतादेवधावंतोवल्गंतियमकिंकराः ॥ १०५ ॥ तानाहपततःसर्वान्पापिनोधर्मराट्प्रभुः ॥
तर्जयेत्कालदंडेनत्यजन्हुंकारनिःस्वनम् ॥ १०६ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ रेरेपापादुराचारायुष्माभिरविवेकिभिः ॥ अहोकृतानिपापानिआत्मपीडाक
राण्यपि ॥ १०७ ॥ मस्तकोपरितिष्ठंतंनेक्षध्वंसमवर्तिनम् ॥ ज्ञात्वापिमांजीवितेशंयुष्माभिःपातकंकृतम् ॥ १०८ ॥ पुण्यात्मनामहंबंधुरहंपापात्मनांरि
पुः ॥ इतिकुत्रापियुष्माभिर्नश्रुतंश्रवणैःस्वकैः ॥ १०९ ॥ निरयादुःसहाःसंतिनानादुःखसमन्विताः ॥ पापिनोभुंजतेतांश्चयुष्माभिर्नेतिविश्रुतम् ॥ ११० ॥
मत्वामिथ्यैवयुष्माभिश्चर्चाममदुराशयाः ॥ अद्यसैवस्वकैर्नेत्रैर्दृश्यतांकृतपातकाः ॥ १११ ॥ वित्तांध्येनवचोमत्तायूयंसर्वेसदैवहि ॥ चक्रिरेपापजालानि
युष्माभिःसततंयथा ॥ ११२ ॥ तथापापफलंदुष्टाभुंजतांक्रंदनेनकिम् ॥ ॥ सुप्राज्ञोवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाभास्करिर्देवश्चित्रगुप्तमुवाचह ॥ ११३ ॥
एतेषांपापकर्माणिमहाभागविचारय ॥ धर्मराजवचःश्रुत्वाचित्रगुप्तोमहत्तदा ॥ ११४ ॥ तेषांयावंतिपापानितावंतिप्राहचोदितः ॥ ततस्तेपापिनःसर्वेक्रंदं
तिद्विजसत्तम ॥ ११५ ॥ इत्यूचुःशमनंभीताश्चर्मपाशेनियंत्रिताः ॥ ॥ पापिनऊचुः ॥ ॥ अस्माभिर्यानिपापानिकृतानिभास्करात्मज ॥ ११६ ॥ के
स्थिताःसाक्षिणस्तत्रकेवायूयंनिवेदिताः ॥ अशुभंवाशुभंवापियतोऽस्माभिःकृतंपुरा ॥ ११७ ॥ तथाचदृष्टंकेनात्रपुरोऽस्माकंनिगद्यताम् ॥ ततःप्रहस्य
भगवान्कोपेनमहताद्विज ॥ ११८ ॥ आहूयसाक्षिणःसर्वानिदंवचनमब्रवीत् ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ यूयंसर्वेयथावृत्तंसंनिधौसाक्षिणस्तथा ॥ ११९ ॥
आकाशंपृथिवींचैवजलंचतिथयस्तथा ॥ दिनंरात्रिरुभेसंध्येधर्मश्चैतेतुसाक्षिणः ॥ १२० ॥ तेषांपापात्मनामूचुःसर्वंकर्मशुभाशुभम् ॥ यस्ययस्यचवेला
यांकर्मयद्यदिकारितम् ॥ १२१ ॥ ससप्साक्षितस्यतस्यजगादयमसान्निधौ ॥ तच्छ्रुत्वापापिनःसर्वेसाध्वसाकृष्टमानसाः ॥ १२२ ॥ सकंपहृदयास्तस्थु

॥ ९३

मेघंदृष्ट्वामृगाइव ॥ ततस्तुदंतावलिभिःकुर्वन्कडकडध्वनिम् ॥ १२३ ॥ धर्मराट्कालदंडेनताडयानपृथक्पृथक् ॥ ताडिताधर्मराजेनतेसर्वेकृ
तपातकाः ॥ १२४ ॥ क्रंदंतिनिजकर्माणिशोचंतःप्राप्तसाध्वसाः ॥ ततस्तान्पापिनःसर्वान्दूताश्चंडादयोरुषा ॥ १२५ ॥ नरकेषुयमादेशा
द्रौरवादिषुचिक्षिपुः ॥ तपनेचिक्षिपुःकांश्चिदवीचौकृतपातकान् ॥ १२६ ॥ संघातेकालसूत्रेचमहारौरवकेतथा ॥ संतप्तेवालुकाकुंडेकुंभीपाकेत
थापरान् ॥ १२७ ॥ निरुच्छ्वासेमहाघोरेचिक्षिपुश्चप्रमर्दने ॥ असिपत्रवनेघोरेनानाभक्षेषुपापिनः ॥ १२८ ॥ वैतरण्यांतथाकेऽपिचिक्षिपुर्यमकिंकराः ॥
घोरेविष्ठाह्रदेकांश्चित्तुषांगारास्थिकंटकैः ॥ १२९ ॥ पूर्णेनितांतसंतप्तेचिक्षिपुर्यमकिंकराः ॥ पुरीषलेपनेचैवपुरीषभोजनेतथा ॥ १३० ॥ स्वमांसभोज
नेचैवस्थापितायमकिंकरैः ॥ श्लेष्माणंभुंजतेकेचित्केचिद्वीर्यंचभुंजते ॥ १३१ ॥ पिबंतिकेचिन्मूत्राणिकेचिद्रक्तानिपापिनः ॥ केषांचिद्दशनेष्वेवज
लौकाःपन्नगोपमाः ॥ १३२ ॥ पूर्यंतेपन्नगाश्चैवयमदूतैर्भयंकरैः ॥ उत्पाद्यंतेऽतिसंतप्तैर्जिह्वाश्चद्विजसत्तम ॥ १३३ ॥ केषांचित्कर्णरंध्रेषुमुखेषुचकृते
नसाम् ॥ तप्ततैलानिपूर्यंतेनिर्दयैर्यमकिंकरैः ॥ १३४ ॥ केषांचित्खड्गधाराभिर्बाहुंचचरणंतथा ॥ कर्णादिनासिकाश्चैवच्छिंदंतिचदुरात्मनाम् ॥
॥ १३५ ॥ शयनंकुर्वतेकेचिज्ज्वलदंगारसंचये ॥ केचिन्नाराचतुल्येषुशयनंकंटकेषुच ॥ १३६ ॥ कर्दमेषुचतप्तेषुकांश्चिच्छमनकिंकराः ॥ पातयंति
द्विजश्रेष्ठकेशेष्वाकृष्यपापिनः ॥ १३७ ॥ वमनेषुचकेषांचिन्नखसंधिषुपापिनाम् ॥ तप्तसूचीसहस्राणिप्रक्षिपंतिमुहुर्मुहुः ॥ १३८ ॥ संतप्तलोहशूलाग्रेकां
श्चिदारोपयंतिवै ॥ क्रंदंतिकंटकैस्तीक्ष्णैःकेषांचिन्मस्तकानिवै ॥ १३९ ॥ गृहीत्वाहस्तपादेषुशाल्मलिद्रुमकंटकैः ॥ निष्कुपंतिरुषाकांश्चिदार्त्तरावावि
राविणः ॥ १४० ॥ बद्ध्वागलेषुपाषाणंकांश्चिच्छमनकिंकराः ॥ रक्तगर्तेपयोगर्तेपातयंतिपुनःपुनः ॥ १४१ ॥ याम्यैर्दूतैरुद्भिरंतिशिरांसिपापिनांनृणाम् ॥
चूर्णयंत्युपलैर्याम्यामुहुर्मुहुरतिक्रुधा ॥ १४२ ॥ वक्षोमध्येषुकेषांचिल्लोहकीलकसंचयान् ॥ आरोपयंतिलोकानांक्रंदतांदुरितात्मनाम् ॥ १४३ ॥ चक्षूंषि
बडिशैःकेषामुत्पाट्यंतेकृतैनसाम् ॥ केषांचिन्नासिकाएवपूर्य्यंतेवृश्चिकैर्द्विज ॥ १४४ ॥ केषांचिद्वृक्षशाखायांबद्ध्वापादांश्चपाशकैः ॥ ज्वालयंतितले
वह्निंसधूमंयमकिंकराः ॥ १४५ ॥ धूमपानंप्रकुर्वन्तितेतत्रकृतकिल्बिषाः ॥ अधोमुखाऊर्ध्वपादास्तस्थुराचन्द्रतारकम् ॥ १४६ ॥ मुसलैर्मुद्गरैःकेचि
त्ताड्यमानाःपुनःपुनः ॥ याम्यैर्दूतैरुद्भिरन्तिशोणितानिव्यथाकुलाः ॥ १४७ ॥ अन्धकारमयेगेहेपूतिगन्धवतिद्विज ॥ दंशैश्चमशकैश्चैवकेचित्सीदंति
पापिनः ॥ १४८ ॥ भस्मानिभुञ्जतेकेचित्कृमीन्केचिच्चभुञ्जते ॥ केचिद्दुर्गन्धमांसानिकेचिच्चपूतिमृत्तिकाम् ॥ १४९ ॥ श्वभिर्व्याघ्रैःशृगालैश्चवज्रद
न्तनखैस्तथा ॥ ऋक्षैःकेचिद्भक्ष्यमाणाःक्रंदन्तिरुधिराप्लुताः ॥ १५० ॥ नितांतोग्रविषैःसर्पैर्भक्ष्यमाणास्तथापरे ॥ अन्येमहिषशृंगाग्रनिर्भिन्नवक्षसोद्वि

ज ॥ १५१ ॥ पतन्तिमूर्च्छिताःपृथ्वींसिंचंतोरुधिरैर्महीम् ॥ यमदूतधनुर्मुक्तैर्घोरैराशीविषोपमैः ॥ १५२ ॥ जर्जराखिलदेहाश्चलुठंत्यन्येमहीतले ॥ त
तायःपिण्डनिलयंतप्तपाषाणमेवच ॥ १५३ ॥ दंशशस्त्रेणकेषांचित्कुष्णंतिवदनेषुच ॥ नासारन्ध्रेषुकेषांचिद्यमदूतामुखेषुच ॥ १५४ ॥ श्वासानिलनिरो
धार्थंनासारन्ध्रंवयंतिवै ॥ केषांचित्तीक्ष्णधाराभिर्यमशक्तिभिरुद्धतैः ॥ १५५ ॥ उत्पाटयंतेंगचर्माणियमदूतैर्महाबलैः ॥ कांश्चिद्गृहीत्वाकेशेपु
निपात्यपृथिवीतले ॥१५६॥ कीलैःपादादिभिर्घातैस्ताडयंतिसदैवहि ॥ केचित्क्षारांबुधाराभिःसंतप्ताःकृतपातकाः ॥१५७॥ क्षारांबुपानंकुर्वंतिकंदंतोव
हुधाद्विज ॥ पित्तपानंमहाभागकेचित्कुर्वन्तिपापिनः ॥ १५८ ॥ स्नुहीक्षीराणिकेचिच्चपिबंतिपापिनांवराः ॥ केषांचित्स्वपतांभूमौवक्षःसुयमकिंक
रैः ॥ १५९ ॥ दीयंतेगुरुपाषाणाःसंतप्ताःपर्वतोपमाः ॥ काष्ठखंडद्वयंदत्वाग्रीवायांचगलेतथा ॥ १६० ॥ उदग्रमुखंबध्नन्तिकेषांचिद्दृढपाश
कैः ॥ आरोप्यवृक्षशाखायांकांश्चिद्भूमौक्षिपंतिच ॥ १६१ ॥ उत्थापयंतिभूमौचप्रक्षिपंतिपुनःपुनः ॥ एवंतेपापिनःसर्वेक्षुधितास्तृपितास्त
था ॥ १६२ ॥ त्राहित्राहीतिजल्पंतोरुदंतियातनागृहे ॥ युगकल्पांतपर्यंतंभुक्त्वानिरययातनाम् ॥ १६३ ॥ नातिभुक्त्वापापशेषेजायंतेपापयोनि
षु ॥ पापयोनौसमुत्पन्नाभवंतिव्याधिपीडिताः ॥ १६४ ॥ हीनांगाअधिकांगाश्चदुःखिनःपापसेवकाः॥अपुत्राअतिमूर्खाश्चपरहिंसापरायणाः ॥ १६५ ॥
अल्पायुषोऽल्पमतयःकुभार्यापतयस्तथा ॥ नित्यंपापानिकर्माणिकर्मणामनसागिरा ॥ १६६ ॥ पुनःपापप्रभावेननिरयंयांतिपूर्ववत् ॥ तस्मात्पापं
नकर्तव्यंकदाचिदपिसत्तमैः ॥ १६७ ॥ नराणांकृतपापानांनरकान्नास्तिनिष्कृतिः ॥ संक्षेपात्पापिनांदुःखंनिरुक्तंद्विजसत्तम ॥ १६८ ॥ सम्यग्व
क्तुंकःक्षमोस्तिवर्षायुतशतैरपि ॥ दुर्गतीनांततोदृष्ट्वामनुजानांकृतैनसाम् ॥ १६९ ॥ आवांविमानमारुह्यनारायणपुरंगतौ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिभु
क्त्वाभोगान्हरेर्गृहे ॥ १७० ॥ जातौवैराजवंशेऽस्मिन्विशुद्धेद्विजसत्तम ॥ अत्रभुक्त्वाखिलान्भोगान्सर्वसंपत्समन्वितान् ॥ १७१ ॥ सुखमृत्युंस
मासाद्यगंतव्यंपरमंपदम् ॥ एकादशीव्रतसमंव्रतंनास्तिजगत्त्रये ॥ १७२ ॥ अनिच्छयापियत्कृत्वागतिरेवंविधाऽऽवयोः ॥ एकादशीव्रतंयेतुभक्तिभावेन
कुर्वंते ॥ १७३ ॥ नजानेकिंभवेत्तेषांवासुदेवानुकम्पया ॥ इतितेकथितंसर्वंपृष्टंब्राह्मणसत्तम ॥ १७४ ॥ विष्णोर्दिवसमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तस्यैतद्वचनंश्रुत्वासविप्रःपरमार्थवित् ॥ १७५ ॥ एकादशीव्रतेचित्तंचकारसुदृढंनिजम् ॥ सराजाराजमहिषीचिरंभुक्त्वा ॥ ९३
वसुंधराम् ॥ १७६ ॥ अंतेविष्णुपुरंगत्वाप्राप्तवंतौपरंपदम् ॥ व्रतराजस्यमाहात्म्यंयेशृण्वंतिपठंतिच ॥ १७७ ॥ पापजालैर्विनिर्मुक्तालभंतेहरिस
न्निधौ ॥ १७८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेएकादशीमाहात्म्येत्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ एकाद

श्याः फलंश्रुत्वासुप्रीतोजैमिनिस्ततः ॥ कृताञ्जलिरुवाचेदंकृष्णद्वैपायनंप्रभुम् ॥ १ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ विष्णोर्देवस्यमाहात्म्यंत्वत्प्रसादाच्छ्रुतं
मया ॥ तुलस्याब्रूहिमाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इन्द्राद्यैर्दैवतैःसर्वैस्तुलसीभगवत्यसौ ॥ संसेव्यासर्वदाविप्रचतुर्वर्ग
फलप्रदा ॥३॥ स्वर्गेमर्त्येचपातालेतुलसीदुर्लभासताम् ॥ चतुर्वर्गफलप्राप्तिस्तस्यांभक्तिःकरोतिवै ॥ ४ ॥ यत्रैकंस्तुलसीवृक्षस्तिष्ठत्यपिचसत्तम ॥
तत्रैवत्रिदशाःसर्वेब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥५॥ केशवःपत्रमध्येचपत्राग्रेचप्रजापतिः ॥ पत्रवृंतेशिवस्तिष्ठेत्तुलस्याःसर्वदेवहि ॥६॥ लक्ष्मीसरस्वतीचैवगायत्री
चंडिकातथा ॥ सर्वाश्चान्यादेवपत्न्यस्तत्पत्रेषुवसंतिच ॥ ७ ॥ इन्द्रोऽग्निःशमनश्चैवनैर्ऋतिर्वरुणस्तथा ॥ पवनश्चकुबेरश्चतच्छाखायांवसंत्यमी ॥ ८ ॥
आदित्यादिग्रहाःसर्वेविश्वेदेवाश्चसर्वदा ॥ वसवोमुनयश्चैवतथादेवर्षयोखिलाः॥९॥ कोटिब्रह्माण्डमध्येषुयानितीर्थानिभूतले॥ तुलसीदलमाश्रित्यतान्येव
निवसंतिवै ॥ १० ॥ तुलसींसेवतेयस्तुभक्तिभावसमन्वितः ॥ सेवितास्तेनतीर्थाश्चदेवाब्रह्मादयस्तथा ॥ ११ ॥ छिन्दंतितृणजालानितुलसीमूलजानिये॥
तद्देहस्थांब्रह्महत्यांक्षिणत्तितत्क्षणाद्धरिः ॥ १२ ॥ ग्रीष्मकालेद्विजश्रेष्ठसुगंधैःशीतलैर्जलैः ॥ तुलसीसेचनंकृत्वानरोनिर्वाणमाप्नुयात् ॥ १३ ॥ चन्द्रा
तपंवाछत्रंवातस्यैयस्तुप्रयच्छति ॥ विशेषतोनिदाघेषुसमुक्तःसर्वपातकैः ॥ १४ ॥ वैशाखेऽक्षतधाराभिरद्भिर्यस्तुलसींजनः ॥ सिंचयेत्सोश्वमेधस्यफ
लंप्राप्नोतिनित्यशः ॥ १५ ॥ प्रसृतोदकमात्रेणतुलसींयस्यसेचयेत् ॥ सोऽपिस्वर्गमवाप्नोतिसर्वपापविवर्जितः ॥ १६ ॥ कदाचित्तुलसींदुग्धैःसेचयेद्योनरो
त्तमः ॥ तस्यवेश्मनिविप्रर्षेलक्ष्मीर्भवतिनिश्चला ॥ १७ ॥ गोमयैस्तुलसीमूलंयःकुर्यादुपलेपनम् ॥ संमार्जनंचविप्रर्षेतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ १८ ॥ रजां
सितत्रयावंतिदूरीभूतानिजैमिने ॥ तावत्कल्पसहस्राणिमोदतेविष्णुनासह ॥ १९ ॥ प्रदीपंयस्तुसंध्यायांस्थापयेत्तुलसीतले ॥ सयातिमंदिरंविष्णोःकु
लकोटिसमन्वितः ॥२०॥ गोभ्यःश्वभ्यःखरेभ्यश्चमनुष्येभ्यश्चरक्षति॥शिशुभ्यस्तुलसींयस्तुतंरक्षेत्केशवःसदा॥२१ ॥तुलस्यारोपणंयस्तुभक्तितःकुरुतेन
रः॥सभृतःपरमंमोक्षंप्राप्नोत्येवनसंशयः ॥ २२ ॥ प्रभातेतुलसींपश्येद्भक्तिमान्योनरोत्तमः ॥ सविष्णुदर्शनस्यैवफलंप्राप्नोतिचाक्षयम् ॥ २३ ॥ तुलसीं
प्रणमेद्यस्तुनरोभक्तिसमन्वितः ॥ आयुर्बलंयशोवित्तंसंततिस्तस्यवर्द्धते ॥ २४ ॥ तुलसीस्मरणेनैवसर्वपापंविनश्यति ॥ तुलसीस्पर्शनेनैवनश्यं
तिव्याधयोनृणाम् ॥ २५ ॥ योऽश्नातितुलसीपत्रंसर्वपापहरंशुभम् ॥ तच्छरीरांतरस्थायिपापंनश्यतितत्क्षणात् ॥ २६ ॥ तुलसीकाष्ठसंभूतांमालांवहति
योनरः ॥ तद्देहेपातकंनास्तिसत्यमेतन्मयोच्यते ॥ २७ ॥ तुलसीपत्रगलितंयस्तोयंशिरसावहेत् ॥ गंगायाःस्नानजंपुण्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ २८ ॥ दूर्वा
भिरक्षतैःपुष्पैर्नैवेद्यैस्तुलसींशुभाम् ॥ समाराध्यनरोभक्त्याविष्णुपूजाफलंलभेत् ॥ २९ ॥ येनार्चिताभगवतीतुलसीकदाचिन्नैवेद्यपुष्पवरधूपघृतप्रदीपैः॥

धर्मार्थकामपरमामृतदायिविप्राःकिंतस्यविष्णुचरणापचितिप्रयोगैः ॥ ३० ॥ स्थानेषुदोषरहितेषुसुरांवसेव्यामारोपयंतितुलसींहरितुष्टिकर्त्रीम् ॥ तु
ष्टोहरिस्त्रिजगतामधिपोमुरारिस्तेभ्योददातिपरमंपदमाशुविप्र ॥ ३१ ॥ यज्ञंव्रतंचपितृपूजनमच्युतार्चांदानंयदन्यदपिकर्मशुभंमनुष्याः ॥ कुर्वंतिदो
परहितेतुलसीतलेचतान्यक्षयाणिसकलानिभवंतिनूनम् ॥ ३२ ॥ यद्धर्मकर्मकुरुतेमनुजःपृथिव्यांनारायणप्रियतमांतुलसींविनाच ॥ तत्सर्वमेवविफलं
भवतिद्विजेन्द्रपद्मेक्षणोऽपिनहितुष्यतिदेवदेवः ॥ ३३ ॥ यात्रासुपश्यतिशुभांतुलसींपवित्रांयोभक्तिभावसहितोमनुजोहिनूनम् ॥ यात्राफलंसकलमेव
हरिप्रसादात्तस्याशुसिद्ध्यतिवचःसुदृढंममैतत् ॥ ३४ ॥ त्यक्त्वासुगन्धिकुसुमंभुवनैकनाथोमंदारकुन्दनालिनादिकमप्यनंतः ॥ गृह्णातिसद्गुणमयींतुल
सींप्रमोदैःशुष्कामपिप्रचुरपापविनाशरक्षाम् ॥ ३५ ॥ उत्पाटयचैवतुलसींभुविनिक्षिपंतिपापाशयाऽमृतलताभनिदानभूताम् ॥ अज्ञानतोनरहरिस्तुल
सीप्रियोऽसौतेषांश्रियंहरतिसंततमेवसत्यम् ॥ ३६ ॥ मूत्रंपुरीषंतुलसीतलेषुकुर्वंतियेपिचमलंसततंमनुष्याः ॥ देवाश्रयेसंचितपातकानांतेषांहरत्या
शुहरिर्धनानि ॥ ३७ ॥ नारायणस्यपूजार्थंचिनोमित्वांनमोस्तुते ॥ कुसुमैःपारिजाताद्यैर्गंधाद्यैरपिकेशवः ॥ ३८ ॥ त्वयाविनानैतितृप्तिंचिनोमित्वामतः
शुभे ॥ त्वयाविनामहाभागेसमस्तंकर्मनिष्फलम् ॥ ३९ ॥ अतस्तुतुलसीदेविचिनोमिवरदाभव ॥ चयनोद्भवदुःखंतेयद्देविहृदिजायते ॥ ४० ॥ तत्क्ष
मस्वजगन्नाथेतुलसित्वांनमाम्यहम् ॥ कृताञ्जलिरिमान्मन्त्रान्पठित्वावैष्णवोजनः ॥ ४१ ॥ करतालद्वयंदत्वाचिनोतितुलसीदलम् ॥ यथानकंपतेशाखा
तुलस्याद्विजसत्तम ॥ ४२ ॥ पत्रस्यचयनेदेवीभग्नशाखायदाभवेत् ॥ तदाहृदिव्यथाविष्णोर्जायतेतुलसीपतेः ॥ ४३ ॥ शाखाग्रात्पतितंभूमौपत्रंपत्रं
पुरातनम् ॥ तेनापिपूज्योगोविन्दोमधुकैटभमर्दनः ॥ ४४ ॥ कोमलैस्तुलसीपत्रैर्योऽर्चयेदच्युतंप्रभुम् ॥ सर्वंसलभतेशीघ्रंयद्यदिच्छतिचेतसा ॥ ४५ ॥
॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ तुलसीवृक्षसदृशःकोवृक्षोऽस्तिद्विजर्षभ ॥ तमहंज्ञातुमिच्छामिब्रूहिसत्यवतीसुत ॥ ४६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ य
थाप्रियतमाविष्णोस्तुलसीसततंद्विज ॥ तथाप्रियतमाधात्रीसर्वपापप्रणाशिनी ॥ ४७ ॥ तुलसीवृक्षमासाद्ययायास्तिष्ठंतिदेवताः ॥ आमलक्यास्तलेता
स्तानिवसंतिद्विजोत्तम ॥ ४८ ॥ गंगादीनिचतीर्थानितत्रैवद्विजसत्तम ॥ विष्णुप्रियतमाधात्रीपवित्रायत्रतिष्ठति ॥ ४९ ॥ अशुभंवाशुभंवापियत्कर्मा
मलकीतले ॥ क्रियतेमानवैर्विप्रभवेत्तत्सत्यमक्षयम् ॥ ५० ॥ पवित्रैर्नूतनैःपत्रैर्धात्र्यायःपूजयेद्धरिम् ॥ समुक्तःपापजालेनसायुज्यंलभतेहरेः ॥ ५१ ॥ धा
त्रीचतुलसीदेवीनतिष्ठेद्यत्रजैमिने ॥ स्थानंतदपवित्रंस्यान्नचक्रियाफलंलभेत् ॥ ५२ ॥ नतिष्ठत्याश्रमेयत्यधात्रीचतुलसीशुभा ॥ तेनकर्मकृतंसर्वंनूनं

१ संधिरत्रार्षः--पापाशयाः--अमृतलताभनिदानभूताम्--इ०पदच्छेदः।

गच्छतिनिष्फलम् ॥ ५३ ॥ धात्र्यातुलस्याहीनंचनिलयंयस्यभूसुर ॥ अलक्ष्मीःपातकंसर्वंकलिश्चतेनतोषितः ॥ ५४ ॥ स्थानेतस्मिन्द्विजश्रेष्ठनधा
त्रीतुलसीनच ॥ श्मशानतुल्यंस्थानंतद्विज्ञेयंतत्वदर्शिभिः ॥ ५५ ॥ धात्रीचतुलसीयत्रतिष्ठेत्तत्राखिलाःसुराः ॥ नधात्रीतुलसीपत्रंतत्रैवाखिलपातकम् ॥
॥ ५६ ॥ धात्रीफलस्रजंयस्तुपापहर्त्रींवहेद्बुधः ॥ तस्याश्रित्यतनुंविष्णुःसदातिष्ठेच्छ्रियासह ॥ ५७ ॥ धात्रीकाष्ठस्यमालांचयोवहेन्मतिमान्नरः ॥ तस्य
देहंसमाश्रित्यतिष्ठंतिसर्वदेवताः ॥ ५८ ॥ धात्रीफलस्रजंगृह्णन्यत्कर्मकुरुतेनरः ॥ तत्सर्वमक्षयंप्रोक्तंशुभंवायादिवाशुभम् ॥ ५९ ॥ यस्तुधात्रीफलंभुंक्ते
मानवोऽखिलतत्ववित् ॥ तद्देहाभ्यंतरस्थायिसर्वंपापंविनश्यति ॥ ६० ॥ धात्रीफलमयींमालांयोवहेद्द्विजसत्तम ॥ ब्रवीमिशृणुमाहात्म्यंसर्वपापहरं
परम् ॥ ६१ ॥ श्मशानेऽपियदामृत्युस्तस्यस्याद्दैवयोगतः ॥ गङ्गामरणजंपुण्यंसंप्राप्नोतिनसंशयः ॥ ६२ ॥ तंदृष्ट्वापापिनःसर्वेपापजालैःसुदारुणैः ॥
सद्यएवप्रमुच्यंतेजन्मकोटिशतैरपि ॥ ६३ ॥ नित्यंगृह्णातिविप्रेंद्रयोधात्रीफलकर्दमम् ॥ दिनेदिनेलभेत्पुण्यंसंप्राप्नोतिनसंशयः ॥ ६४ ॥ धात्रीतरुंचयो
हंतिसर्वदेवगणाश्रयम् ॥ सददातिहरेरंगेघातंनास्त्यत्रसंशयः ॥ ६५ ॥ सर्वदेवमयीधात्रीविशेषात्केशवप्रिया ॥ सम्यग्वक्तुंगुणंतस्याब्रह्मणापिनश
क्यते ॥ ६६ ॥ धात्र्यास्तुलस्याविदधातिभक्तिंयोमानवोज्ञातसमस्ततत्वः ॥ भुक्त्वाचभोगान्सकलांस्ततोऽतेसमुक्तिमाप्नोतिहरेःप्रसादात् ॥ ६७ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेतुलसीमाहात्म्यंनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ छ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ भूयएवमहाभागतुलस्याःपापना
शनम् ॥ अतिथेःपूजनस्यापिमाहात्म्यंब्रूहिविस्तरात् ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ततोव्यासोमहातेजास्तुलस्याद्विजसत्तम ॥ माहात्म्यं
वक्तुमारेभेशृण्वतांपापनाशनम् ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इयंसाक्षान्महालक्ष्मीस्तुलसीभगवत्प्रिया ॥ तस्मादिमांनपश्यंतिवृक्षज्ञानेनजै
मिने ॥ ३ ॥ सदैवतुलसींमर्त्योयथैवभुविसेवते ॥ तथैवसेन्द्राविबुधाःसेवंतेतंसुरालये ॥ ४ ॥ परब्रह्मस्वरूपेयंतुलसीयत्रतिष्ठति ॥ तत्रै
वकुशलंसर्वंसुदृढंप्रोच्यतेमया ॥ ५ ॥ प्राप्नोतिमृत्युकालेयस्तोयंपातकवानपि ॥ तुलसीपत्रगलितंसयातिहरिसन्निधिम् ॥ ६ ॥ तुलसीमृत्तिकापु
ण्ड्रंयोमृत्युसमयेवहेत् ॥ समुक्तःसकलैःपापैःपुरंगच्छतिचक्रिणः ॥ ७ ॥ यस्यस्यात्तुलसीपत्रंमुखेशिरसिकर्णयोः ॥ मृत्युकालेद्विजश्रेष्ठतस्यस्वामीनभा
स्करिः ॥ ८ ॥ पवित्रनामासुमतिर्बभूवपरमार्थवित् ॥ बभूवब्राह्मणीतस्यबहुलानामधारिणी ॥ ९ ॥ सद्वंशप्रभवासाध्वीपतिसेवापरायणा ॥ अनपत्यप
तिर्नामतत्रैकोस्तिद्विजोत्तमः ॥ १० ॥ सख्यंतेनपवित्रोऽसौचकारद्विजसेविना ॥ ततोऽनपत्यपतिनाकथालोभेनसत्तम ॥ ११ ॥ उपविष्टःपवित्रोऽसौस्नेहादेक
वरासने ॥ तत्रांतरेमहातेजालोमशोनामसद्विजः ॥ १२ ॥ कथयंतौकथाश्चित्राःसमागत्यददर्शतौ ॥ अथतंलोमशंविप्रंविप्रावुत्थायपीठतः ॥ १३ ॥ पा

द्याघ्र्याचमनीयाद्यैःपूजयामासतुश्चतौ ॥ सुप्रीतोलोमशस्ताभ्यांनारायणपरायणः ॥ १४ ॥ उवासब्राह्मणश्रेष्ठआसनेकीर्तयन्हरिम् ॥ आसनस्थं
महात्मानंलोमशंतंकृताञ्जलिम् ॥ १५ ॥ पवित्रानापत्यमुनीभक्त्याप्राहतुर्लोमशम् ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञत्वत्पादयुगलैर्नृभिः ॥ १६ ॥ सद्भिर्ग्राह्यैराश्रमोऽ
यंपूतोऽभून्नूनमावयोः ॥ कृतानियानिपापानिआवाभ्यांमोहतःपुरा ॥ १७ ॥ तानिसर्वाणिनष्टानित्वत्पादयुगदर्शनात् ॥ भवान्नारायणःसाक्षात्पूजनीयोऽ
मरैरपि ॥ १८ ॥ सम्यक्तेपूजनंकर्तुंकिमावांमानुषौक्षमौ ॥ अतिथेर्याकृतापूजातेऽस्माभिर्निजशक्तितः ॥ १९ ॥ अनयाभवसुप्रीतःक्षमस्वदोषमा
वयोः ॥ इत्युक्त्वातौमहात्मानौतस्यागंतोःपदद्वये ॥ निपेततुर्द्विजश्रेष्ठवयस्यौगृहमेधिनौ ॥ २० ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ ततोभक्त्यासु
संतुष्टोलोमशोविदुषांवरः ॥ युवांविनयिनांश्रेष्ठौद्विजाग्र्यौधर्मतत्परौ ॥ २१ ॥ आप्यायितोऽस्मिसुतरांयुवयोर्विनयोक्तिभिः ॥ साक्षाद्ब्रह्माशिवो
विष्णुरतिथिःप्रोच्यतेबुधैः ॥ २२ ॥ तस्मिन्नेतावतीभक्तिर्युवयोरस्तुमङ्गलम् ॥ आराधितोऽस्म्यहंसम्यगतिथिर्भूरिभोजनैः ॥ २३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥
ततउत्थायतौविप्रौतत्पादकमलद्वये ॥ भूयोऽपितंनमस्कृत्यप्राहतुर्लोमशंमुनिम् ॥ २४ ॥ ॥ ब्राह्मणावूचतुः ॥ ॥ ब्रह्मन्नतिथिपूजायामाहात्म्यंव
कुमर्हसि ॥ यांकृत्वाप्राप्यतेमुक्तिर्दुःखलभ्यापिमानवैः ॥ २५ ॥ कोऽतिथिःप्रोच्यतेलोकेतस्यपूजाचकीदृशी ॥ आतिथेयोतिथिश्चैमौलभेतेका
मुभौगतिम् ॥ २६ ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ वानप्रस्थोब्रह्मचारीभिक्षुश्चैषांप्रपूजनात् ॥ निरुच्यतेगृहंश्रेष्ठमाश्रमेषुचतुर्ष्वपि ॥ २७ ॥
चतुराश्रममध्येतुप्रधानागृहिणोमताः ॥ तैश्चातिथीनांकर्तव्यापूजाभक्तिसमन्वितैः ॥ २८ ॥ गृहिणांपरमोधर्मःप्रोक्तश्चातिथिपूजनम् ॥ आश्र
माचारतोऽभ्रष्टास्ततस्तेगृहिणोमताः ॥ २९ ॥ वहंत्यतिथिपूजायांदक्षतांगृहिणोयदि ॥ तदाप्रयोजनंतेषांकिमन्यैःपुण्यकर्मभिः ॥ ३० ॥ यस्यन
श्रूयतेनामनचगोत्रंनचास्थितिः ॥ अकस्माद्गृहमागच्छेत्सोऽतिथिःप्रोच्यतेबुधैः ॥ ३१ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावापिवैश्यावावृषलास्तथा ॥ गृहाग
ताःपूजिताश्चविष्णुवत्तत्त्वदर्शिभिः ॥ ३२ ॥ चाण्डालप्रमुखायेऽन्येहीनवर्णसमुद्भवाः ॥ विष्णुवत्पूजितव्यास्तेपाद्यार्घ्यैर्भूरिभोजनैः ॥ ३३ ॥
समागतेष्वतिथिषुप्रयाणंकुरुतेगृही ॥ अपिसत्वरयादद्यात्पाद्यार्घ्यादीनिचाद्विजः ॥ ३४ ॥ कुर्याच्चकुशलंप्रश्नंवचनैःकोमलाक्षरैः ॥ कारये
द्भोजनंवापिदिव्यरत्नैर्मुदागृही ॥ ३५ ॥ सुखदेमन्दिरेतस्यशयनंकारयेद्बुधः ॥ प्रातर्जिगमिषुंदृष्ट्वातमायांतंविवर्जयेत् ॥ ३६ ॥ यदिकर्मवि
पाकेनगृहीभवतिवित्तवान् ॥ आतिथ्येनातिथिःपूज्यस्तदहंवच्मिसत्तमौ ॥ ३७ ॥ समागतेष्वतिथिषुभक्त्यादद्यात्तृणादिकम् ॥ तृणाभावे
नवैब्रूयाद्भूमौतिष्ठेतिभक्तितः ॥ ३८ ॥ पादप्रक्षालनार्थंतुदद्यादुदकमुत्तमम् ॥ अतोमधुरयावाचापृच्छेच्चकुशलादिकम् ॥ ३९ ॥

फलादिकंततोदद्याद्भक्त्याभोजनहेतवे ॥ तदभावेनमतिमान्मुदाविप्रप्रकाशयेत् ॥ ४० ॥ वदेच्चाहंमहापापीदरिद्रप्रवरोऽतिथे ॥ कर्त्तुमिच्छा
मिभक्तितेदैवतंत्रंविरोधकम् ॥ ४१ ॥ अनेनविधिनादीनःसत्यक्त्वातिथिपूजनम् ॥ स्वाचारपतितोनान्योयथोक्तंफलमाप्नुयात् ॥ ४२ ॥ अनर्चितो
ऽतिथिर्यस्यगच्छेद्वैगृहिणोगृहात् ॥ जन्मकोट्यर्जितंपुण्यंतस्यगच्छतिसंक्षयम् ॥ ४३ ॥ एकएवातिथिर्येनभक्तिभावेनपूज्यते ॥ हरेत्तस्यहरिःसद्यो
पातकंकोटिजन्मजम् ॥ ४४ ॥ सत्यंवच्मिहितंवच्मिदृढंवच्मिप्रयत्नतः ॥ विनातिथिसपर्याभिर्गृहिणोनास्तिवागतिः ॥ ४५ ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्य
मागंतुपूजयाविना ॥ गतिर्नास्त्येवनास्त्येवनास्त्येवगृहिधर्मिणाम् ॥४६॥ ज्ञातिधर्मइतिख्यातोवल्लभोद्वापरेयुगे॥बभूवसर्वधर्मज्ञस्तस्यश्रीवल्लभाह्वया ॥
॥४७॥ तेनसर्वाणिकर्माणिकृतानिज्ञातिसेविना ॥ सौराष्ट्रेवसतिंचक्रेतयासहसभार्यया ॥४८॥ तत्रदुर्ग्रहसंचाराद्द्वादशाब्दंचवासवः॥ नववर्षाबुतेनासीद्दुर्भि
क्षंसुमहद्द्विजौ ॥ ४९ ॥ तस्मिन्महतिदुर्भिक्षेलोकास्तद्देशवासिनः ॥ बभूवुर्दुःखिताःसर्वेमर्यादामपितत्यजुः ॥ ५० ॥ ज्ञानभद्रोमहायोगीयुगेद्वापर
संज्ञके ॥ दुर्भिक्षहृतसंपत्तिर्बभूवात्यन्तदुःखितः ॥ ५१ ॥ क्षुधाकुलान्सुतान्दृष्ट्वादारांश्चद्विजसंमतौ ॥ फलमूलादनार्थायजगामोत्सत्यकांगिरेः॥ ५२॥
गिरेरुपत्यकाप्रांतेचिरायुःसबुभुक्षितः ॥ कूष्माण्डफलमेकंचलेभेब्राह्मणसत्तमौ ॥ ५३ ॥ समादायफलंतच्चहर्षितोसौनिजालयम् ॥ जवेर्जगामविप्रे
न्द्रोज्ञानभद्रोमहायशाः ॥ ५४ ॥ एतस्मिन्नन्तरेविप्रमेघैर्नीलपदैरिव ॥ आवृतेगगनेवृष्टिर्महासारैर्बभूवह ॥ ५५ ॥ समुनिश्चतयावृष्ट्याप्लाविताखिल
विग्रह ॥ वनाद्वनचरःकश्चिच्छीतार्तश्चाययौगृहम् ॥ ५६ ॥ दृष्ट्वातिथिंतुशीतार्तंववंदेशिरसाततः ॥ ददौतृणासनंभक्त्यातस्मैपाद्यादिकंततः ॥ ५७ ॥
ततोमधुरयावाचातेनैवातिथिनासह ॥ तस्थौस्वस्थेनमनसाप्रज्ञालापंप्रकुर्वता ॥५८॥ गृहिण्यासहगोपेनस्वामिसेवासुदक्षया॥ ततःकूष्माण्डकंनव्यंपक्रम
त्यंतयत्नतः ॥ ५९ ॥ संप्राप्यहर्षितासाध्वीददौभागंविधायसा ॥ अथासौदुर्बलोगोपोदिनविंशमुपोषणात् ॥ ६० ॥ आतिथेयोमहाभागंददौचातिथये
मुदा ॥ ततस्तद्गृहिणीसाध्वीस्वामिभक्तिपरायणा ॥ ६१ ॥ ददौसापतितंभागंतस्मैचातिथयेमुदा ॥ अथातिथेस्तयोस्तत्रदंपत्योःसुमहात्मनोः ॥
॥ ६२ ॥ अभूद्भागद्वयंभुक्त्वासुप्रीतोद्विजसत्तम ॥ विष्णुवत्पूजितस्ताभ्यांसोऽतिथिर्दृढभक्तितः ॥ ६३ ॥ विश्रामंरात्रौतत्रैवप्रातःस्नात्वाचिरंययौ ॥
गतैवमुपवासेनदिनानामेकविंशतिः ॥ ६४ ॥ दंपतीतौमहात्मानौपंचतांययतुस्ततः ॥ तेनपुण्यप्रभावेणदंपतीतौमहाशयौ ॥ ६५ ॥ प्रापतुर्विष्णुसायु
ज्यंदुर्लभंयोगिनामपि ॥ तयोःपुण्यप्रभावेणविहितातिथिपूजया ॥ ६६ ॥ तस्मिन्राज्येतुदुर्भिक्षंविनष्टमभवत्ततः ॥ अत्यंतसुखिनोलोकाःशोकव्याधिवि
वर्जिताः॥ ६७ ॥ धनधान्यादिसम्पन्नाबभूवुर्धर्मतत्पराः ॥ विनष्टादस्यवस्तत्रनृपोभूल्लोकपालकः ॥६८ ॥ निजाचाररतालोकाजलदाःकामवर्षिणः ॥

पूर्वजन्मः कोटिपुरुषास्तथैवापरजास्तयोः ॥ ६९ ॥ तेनैवकर्मणामुक्तिंजग्मुःपापविवर्जिताः ॥ निर्दोषाधनसंपन्नाःसर्वलोकैकपूजिताः ॥ ७० ॥ शोकव्या
धिविहीनाचंववृधेसंततिस्तयोः ॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ आगंतुपूजामाहात्म्यंसेतिहासंमयोदितम् ॥ ७१ ॥ युवयोःप्रीतयोर्विप्रौकिमन्यच्छ्रोतु
मिच्छथ ॥ ॥व्यासउवाच ॥ ॥ इतिब्रुवतिवैतस्मिँल्लोमशेतपसांधने ॥ ७२ ॥ कालग्रस्तःकृष्णआखुस्तत्रोत्तस्थौबिलान्निजात् ॥ तमुत्थितंबिलात्कृष्ण
मूषकंक्रोधविह्वलः ॥ ७३ ॥ पवित्रस्तत्रचोत्तस्थौवदन्नितिमुहुर्मुहुः ॥ अयंपापाशयोदुष्टोमूषकोनिशिचाश्रमम् ॥ ७४ ॥ खनतेतीक्ष्णदंतौघैर्गृहद्रव्यंचकृं
तति ॥ सर्वेषामेववर्णानांकृपाश्रेष्ठाप्रकीर्तिता ॥ ७५ ॥ साचसर्वेषुकर्तव्यानचदुष्टेषुजंतुषु ॥ इत्युक्त्वासौमूषिकंतंद्विजश्रेष्ठकृतैनसम् ॥ ७६ ॥
नाराचेनातितीक्ष्णेनप्राप्तकालंजघानह ॥ स्रवच्छोणितधाराभिःप्लाविताङ्गःसमूषकः ॥ ७७ ॥ पपातभूमौविप्रर्षेव्यथयाहतचेतनः ॥ आखौ
निपतितेतस्मिन्दयालुर्द्विजसत्तमः ॥ ७८ ॥ हाहाकारंततःकृत्वासमुत्तस्थौजवेनसः ॥ निजकर्णात्समानीयतुलसीपत्रमुत्तमम् ॥ ७९ ॥
तस्याखोर्वदनेशीर्षेकर्णयोश्चप्रदत्तवान् ॥ मातस्तुतुलसीदेविगोविन्दह्लादकारिणि ॥ ८० ॥ अस्याखोःकृतपापस्यकुरुत्वंगतिमुत्तमाम् ॥ इत्युक्त्वा
सद्विजश्रेष्ठसर्वलोकोपकारकः ॥ ८१ ॥ हरेनारायणानन्तइत्युच्चैरकरोद्ध्वनिम् ॥ तुलसीपत्रसंस्पर्शान्मूषकोवीतकल्मषः ॥ ८२ ॥ श्रवणाद्धरिना
म्नश्चमुक्तोभूद्भवबंधनात् ॥ ततोदूतामहाविष्णोःसर्वलक्षणसंयुताः ॥ ८३ ॥ आजग्मुःसुरथैःशीघ्रंनेतुंतंगतकल्मषम् ॥ समारुह्यरथंदिव्यंविष्णुदू
तगणैर्वृताः ॥ ८४ ॥ जगामपरमंस्थानंमूषकोद्विजसत्तम ॥ युगकोटिसहस्राणिस्थित्वानारायणाश्रमे ॥ ८५ ॥ ज्ञानमासाद्यतत्रैवमोक्षमाखुर्ज
गामसः ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ माहात्म्यंतुलसीदेव्याःकथितंतेद्विजोत्तम ॥ ८६ ॥ इदानींब्रूहिकिंश्रोतुंमहाभागत्वमिच्छसि ॥ ८७ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ कलौयुगेमहाभागसमायातेसुदारुणे ॥ भविष्यंतिजनाःसर्वेकीदृशा
स्तद्वदस्वमे ॥ १ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ आद्यंसत्ययुगंप्राहुस्तत्रविप्रादयोजनाः ॥ नारायणार्चनपराःशोकव्याधिविवर्जिताः ॥ २ ॥ सत्योक्ति
भाषिणःसर्वेसदयादीर्घजीविनः ॥ धनधान्यादिसम्पन्नाहिंसादंभविवर्जिताः ॥ ३ ॥ परोपकरणाश्चैवसर्वशास्त्रविदस्तथा ॥ एवंविधाःसत्ययुगेसर्वेलोका
द्विजोत्तम ॥ ४ ॥ राजधर्मग्राहिणश्चभूपालाजनपालनाः ॥ अहोसत्ययुगस्यास्तिकोव्याख्यातुंगुणंयशः ॥ ५ ॥ अधर्मोच्चारणंयत्रजनाःकेऽपिनकुर्वते ॥
त्रेतायुगेसमायातेधर्मःपादोनकंगतः ॥ ६ ॥ अल्पशोकान्वितालोकाःकेचित्केचिदयाश्रयाः ॥ विष्णुध्यानरतालोकायज्ञदानपरायणाः ॥ ७ ॥
वर्णाश्रमाचाररताःसुखिनःस्वस्थचेतसः ॥ क्षेत्रभूमिकृतःशूद्राःसर्वेब्राह्मणसेविनः ॥ ८ ॥ ब्राह्मणाश्चमहात्मानोवेदवेदाङ्गपारगाः ॥ प्रतिग्रहनिवृत्ताश्चस

यसन्धाजितेन्द्रियाः ॥ ९ ॥ तपोव्रतरतानित्यंदातारोविष्णुसेवनः ॥ त्रेतायुगस्यविसीनद्वापरेयुगआगते ॥ १० ॥ द्विपादहीनोधर्मःस्या...
तानराः ॥ केचित्केचित्पापरताःकेचित्केचिच्चधर्मिणः ॥ ११ ॥ केचित्केचिद्गुणैर्हीनाःकेचित्केचिन्महागुणाः ॥ अत्यन्तदुःखिनःकेचित्केचिच्चसुखिनस्त
था ॥ १२ ॥ प्रतिग्रहेब्राह्मणश्चकदाचित्कुरुतेस्पृहाम् ॥ भूभुजैर्धनलोभेनकदाचित्पीड्यतेप्रजा ॥ १३ ॥ विष्णुपूजापराविप्राःशूद्राश्चद्विजसेविनः ॥
यदायुगेयुगेधर्मःपादोनतांगतोद्विज ॥ १४ ॥ तदाव्यासोविष्णुरूपीवेदभागंचकारह ॥ कलौयुगेचविप्रेन्द्रसर्वपापैकमंदिरे ॥ १५ ॥ एकपादोभवेद्धर्मः
सर्वेपापरताजनाः ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राःपापपरायणाः ॥ १६ ॥ अत्यंतकामिनःक्रूराभविष्यंतिकलौयुगे ॥ वेदनिंदाकराश्चैवद्यूतचौर्यकरास्त
था ॥ १७ ॥ विधवासंगमग्राश्चभविष्यंतिकलौयुगे ॥ वृत्त्यर्थंब्राह्मणाःकेचिन्महाकपटधर्मिणः ॥ १८ ॥ सर्वेस्त्रैणाभविष्यंतिमादकद्रव्यसेविनः ॥ स
स्त्रीयोनिनिरताःपरद्रव्यंहरंतिच ॥ १९ ॥ परान्नलोलुपानित्यंतपोव्रतपराङ्मुखाः ॥ पाखण्डसङ्गबद्धाश्चभविष्यंतिकलौयुगे ॥ २० ॥ रक्ताम्बराभवि
तिब्राह्मणाःशूद्रधर्मिणः ॥ कलौयास्यंतिनिर्वृत्ताउत्तमाअतिनीचताम् ॥ २१ ॥ नीचाश्चधनसम्पन्नायास्यंत्युच्चपदंप्रति ॥ प्रदास्यंत्युपकारिभ्यो
निसकलाजनाः ॥ २२ ॥ यत्नादपिचनेष्यंतिवृषलाविप्रवर्त्तनम् ॥ मित्रस्नेहाद्वदिष्यंतिकूटसाक्ष्यंकलौजनाः ॥ २३ ॥ अधर्मबुद्धिलपनाः
द्धिविलापिनः ॥ परोक्षनिंदकाःक्रूराःसंमुखेप्रियवादिनः ॥ २४ ॥ साध्वीवादंवदिष्यंतिभर्तारंपुंश्चलीस्त्रियः ॥ परस्त्रीहिंसकाश्चैवगोत्रविक्र
द्विजाः ॥ २५ ॥ कन्याविक्रयिणश्चैवभविष्यंतिकलौयुगे ॥ स्त्रीजिताःपुरुषाःसर्वेस्त्रियोऽप्यत्यंतचञ्चलाः ॥ २६ ॥ कलौयुगेभविष्यंतिकल
दुराशयाः ॥ अल्पसस्यावसुमतीमेघाःस्वल्पोदकास्तथा ॥ २७ ॥ अकालवर्षिणश्चापिभविष्यंतिकलौयुगे ॥ कलौविड्भोजिनोगावः
राश्चजैमिने ॥ २८ ॥ घृतहीनंचतत्क्षीरंभविष्यंतिनसंशयः ॥ आत्मस्तुतिपरालोकाःपरनिंदापरायणाः ॥ २९ ॥ भविष्यंतिचसर्व
न्नभोजनाः ॥ पितृयज्ञंकरिष्यंतिदंभार्थंब्राह्मणाःकलौ ॥ ३० ॥ सर्वेवचःस्नेहिनःस्युर्यावत्कार्यंनसिद्ध्यति ॥ नरान्धर्मपरान्दृष्ट्वासर्वे
॥ ३१ ॥ वर्धत्यधर्मतोलोकास्तस्मात्पापरताजनाः ॥ दशद्वादशवर्षेचसमूलोऽप्येतिसंक्षयम् ॥ ३२ ॥ जलस्येवभविष्यंतियथावर्षासुवृद्ध
भविष्यंतिकलौगलितयौवनाः ॥ ३३ ॥ पंचमेवापिषष्ठेवावर्षेस्त्रीगर्भधारिणी ॥ बह्वपत्याश्चपुरुषाभविष्यंत्यतिदुःखिनः ॥ ३४ ॥ ने
॥ कलौम्लेच्छाभविष्यंतिराजानःपापतत्पराः ॥ ३६ ॥ एकवर्णाभविष्यंतिविषयार्थंकलौजनाः ॥ कलेःप्रथमसं

पूर्वजाः कोटिपुरु ... नाः ॥ ७० ॥ शोकव्या

धिविहीना ... ध्येनपश्यंतिहरेर्नामानिकेवले ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यावृषलाश्चकलौयुगे ॥ ३७ ॥ एकवर्णाभविष्यंतिवर्णाश्चतयोर्विप्रौकिमन्यच्छ्रोतु

...त्रष्ठहानिःसुकृतिनांभवेत् ॥ ३८ ॥ वृद्धिश्चपापिनांनृणांज्ञेयावृद्धिस्तदाकलौ ॥ यद्यप्ययंकलिर्घोरोमयाप्रोक्तोद्विजोत्तम ॥ ३९ तमुत्थितंबिलात्कृष्ण

रमहानस्यगुणोगुणवतांवर ॥ सत्येद्वादशभिर्वर्षैर्भवेत्पुण्यस्यसाधनम् ॥ ४० ॥ तदर्धेनचत्रेतायांमासेनद्वापरेभवेत् ॥ अहोरात्रेणैवविप्रणदंतौघैर्गृहद्रव्यंचकृ

युगे ॥ ४१ ॥ तस्मात्कालियुगेनृणांमर्त्यैर्नैवोत्तमागतिः ॥ द्वादशाब्दैर्युगेऽन्यस्मिन्हरिमभ्यर्च्ययत्फलम् ॥ ४२ ॥ तत्फलंलभतेमर्त्योहरि...तैनसम् ॥ ७६ ॥

लौ ॥ हरेर्नामैकमप्यत्रकलौवदातियानरः ॥ ४३ ॥ कलिर्नबाधतेतंचसत्यंसत्यंनसंशयः ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ मनःशुद्धिविहीनत्वात्सचेतनः ॥ आखौ

निष्फलम् ॥ ४४ ॥ इतिपूर्वंत्वयाप्रोक्तंमनोविस्मयदंमम ॥ कलौसर्वेभविष्यंतिमनःशुद्धिविवर्जिताः ॥ ४५ ॥ तेषांयथाभवेत्कर्मसकलंब्रूहितन्मम् ॥ ७९ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ यत्किंचित्कुरुतेकर्ममर्त्योधर्मंकलौयुगे ॥ ४६ ॥ तदर्पयेन्महाविष्णौभक्तिभावसमन्वितः ॥ विष्णौसमर्पितंकर्मसर्वमेवाक्षयंभवेत् ॥ राम् ॥ इत्युक्ता

॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतितेकथितंसर्ववृत्तंब्राह्मणसत्तम ॥ यच्छ्रुत्वाभक्तिभावेननरोमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ए। श्रवणाद्धरिना

धितस्तेनजैमिनिःपरमात्मना ॥ क्रियायोगरतोभूत्वाजगामपरमंपदम् ॥ ४९ ॥ इमंक्रियायोगसारंव्यासेनोक्तंमहात्मना ॥ येपठंतिजनाभक्त्याशृण्वंत्यथंदिव्यंविष्णुदू

मुमुक्षवः ॥ ५० ॥ तेसर्वेपातकैर्घोरैर्बहुजन्मार्जितैरपि ॥ विमुक्ताःपरमांमुक्तिंलभंतेनात्रसंशयः ॥ ५१ ॥ यद्यादिष्टंपठंत्येतच्छृण्वन्तिचमुमुक्षवः ॥ लत्रैवमोक्षमाखुर्ज

ततदेवाशुप्रसादात्कमलापतेः ॥ ५२ ॥ श्लोकार्द्धंश्लोकमेकंवाश्लोकपादमथापिवा ॥ नरःपठित्वाश्रुत्वाचलभतेवांछितंफलम् ॥ ५३ ॥ लिखित्व८७ ॥ इति

खायित्वावायःशास्त्रमिदमर्चयेत् ॥ सविष्णुपूजनस्यैवफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ५४ ॥ इदमतिशयगुह्यंनिःसृतंव्यासवक्त्राद्विरतरपुराणंप्रीतिदंवैष्णवानाम् ॥ सर्वेकीदृशा

चिरममरवराद्यैर्वंदितांघ्रेर्मुरारेःसकलभुवनभर्त्तुश्चक्रिणःप्रीतयेऽस्तु ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारखण्डेव्यासजैमिनिसंवादेयुगधर्मनिरूपणप्र। सत्योक्ति

र्वकंपुराणमाहात्म्यवर्णननामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शुभंभवतु ॥ ॥ श्रीवेङ्कटेश्वरार्पणस्तु ॥ ॥ छ ॥ गेसर्वेलोका

॥ समाप्तोऽयंग्रन्थः ॥

नकुर्वते ॥

॥ ७ ॥

इदं पद्मपुराणस्थक्रियायोगसारखंडंरावेरग्रामनिवासिपरशुरामभट्टतनयेनगोविन्दशास्त्रिणासंशोधितम् । तदेतत् श्रीकृ...

...ताश्वस